

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

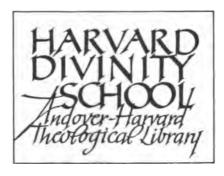
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + Refrain from automated querying Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Migne, Jacques ravi

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OHNIUM SS. PATRUM. DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM.

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB MYO APOSTOLICO AD MTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS, ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT:

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM GATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA.

IUTTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONMULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN
TER CASTIGATA; DISGERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTRI ILLUSTRATA; OMNIRUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUA TRIBUS NOVISSIMIS SACULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS
AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS TEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS
MOMENTI SUBSEQUIENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITED DISPOSITIS, NECHON ET TITULIS
SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOGRAPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINEAD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLIENTIBUS, AMPLIFICATA;

DECENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBERTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES 6S. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUODUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIDUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUIDUID HET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

2DITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, 81 PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAN COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIA DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTINQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SANCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM
INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PRETINENTIBUS. COADUNATORUM,

BY EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM

SERIES LATINA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliothece cleri universe.

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIGUS MOLE SUA STANS, DECEM ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCOM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVEMQUE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCRUIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER NOW SUPERABIT; DUM HUJUS VERSIO MERE LATINAM TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUNQUODQUE VOLUMINA GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO E VITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECONO ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEM PRO MONDES PROCES SOLUM ORTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES FUTURIS PATROLOGIÆ SERIEBUG AMPLICANTUR, SI, TEXICIS SATVIS MANDANDI MON NOBIS DEEST.

PATROLOGIÆ LATINÆ TOMUS LXX.

MARCUS AUREL. CASSIODORUS.

EXCUDEBATUR BT VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN TIA DICTA THIBAUT, OLIM D'ANBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

, ;

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et ne mbreuses. Les Ateliers Catholiques ne ponvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence on leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 2 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en p'us graves et soignées : aussi paralt-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prevoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la Bibliothèque du Clergé sera terminée en ses 2,000 volumes in-té. Le passé paralt un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérerou à craindre Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont éte continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entrainait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou ieurs voyageurs, à répêter partout que nos Editlons étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraien' qu'une demi-vateur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai, que, dans le principe, un succès inoui dans les fastes de la Typographie avant forcé l'Editeur do recourir aux mécaniques, aîin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à n oindre prix, quatre volumes du double Cours d'Ecriture sainte et de Théologie thrent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un ceran nombre d'autres volumes, appartenant à diverses l'ubiteutions

cede le travail aux presses a bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en setat-li autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur l'auteur l'auteur l'auteur sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la terce. On renouvelle la nième opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnant avec la terce. On renouvelle la nième opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnant avec la terce. On renouvelle la nième opération en quinte, en collationnant avec la marte des épreuves, n'a échappé à MM. les corrigeurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en déhors de la préparati n ci-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois; puis l'on cliche. Le clichage opéré, par conséquent la pureié du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi ya t il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingl-cinq imprimeries de Paris réunies ! Aussi encore, la correction y coûte-l-elle autant que la composition, tandis qu'ai leu

elles même des célébres Bindictions Mabilina et des célètres féaulies Peta et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en gre comme en latin, on se convainera que l'invraisemblable est une réalité.

D'aileure, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, l'issient, non ce que portalent les épreuves, mais ce qui deut s'y trouver, leur haute intelligence supplicant aux fautes de l'édition. De plus les Binédictius, comme les Jécules, opéraient presque doujours sur des manuscrists, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pondant que latilers Caldoliques, dont le propre est surtout de ressus/tter la Tradition, p'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésule Bollandiste de Bruzelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoir pu trouver en duz-hait mois d'étude, une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double Patrologie. Brifin, le savant P. Pitra, Bin-dictin de Solesme, et M. Boneity, directeur des Amades de philosofie Artélieur, mis au défi de nous convaincre d'une seule arrent typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avoins pas trop résumé de notre parfaite correction. Dans le Ciergé se trouvent de hons latinistes et de bone lénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eb bien I nous leur promettous une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils déconviront dans n'importe lequel de ros volumes, surtout d'an les lénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eb bien I nous leur promettous une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils déconviront dans n'importe lequel de ros volumes, surtout d'an les pins plus d'un existence de la certe de ses innominables cliches Annie chaque de la contre de la correction parfaite pour qu'un ouvrage soit vértiablement unit et est mismble, se l'ivre depus plus d'un pris ex

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM VI, ANNUS 560.

MAGNI AURELII

CASSIODORI

SENATORIS,

VIRI PATRICII, CONSULARIS, ET VIVARIENSIS ABBATIS

OPERA OMNIA

IN DUOS TOMOS DISTRIBUTA,

AD FIDEM MANUSCRIPTORUM CODICUM EMENDATA ET AUCTA,

NOTIS, OBSERVATIONIBUS ET INDICIBUS LOCUPLETATA.

PRÆCEDENTE AUCTORIS VITA, QUÆ NUNG PRIMUM IN LUCEM PRODIT CUM DIS ERTATIONE DE

OPERA ET STUDIO J. GARETII

MONACHE ORDINIS SANCTI BENEDICTI E CONCREGATIONE SANCTI AURI.

NOB'S AUTEM CURANTIBUS

A 'I ROSERUNT

COMPLEXIONES IN EPISTOLAS B. PAULI

QUAS EDIDIT ET ANNOTAVIT SCIPIO MAFFEIUS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECE CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUUM COMPLET R UM IN SINGULOS SCIENTIA ECCLESIASTICAE RAMOS, FDITORE.

TOMUS POSTERIOR.

VENEUNT : 2-VOLUMINA 16 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM, IN VIA DICTA THIBAUT, OLIM D'AMBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'EMFEM NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISINA.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM VI. ANNI 560.

ELENCHUS

AUCTORING OF OPEROM QUI, IN FIRE TOMO LAX COMPINENTUR.

MARCUS AURKLIUS CASSIODORUS.

(Operum continuatio.)

Expositio in Psalterium.	col. 9
Expositio in Cantica canticorum Cassiodoro attributa.	1055
De institutione divingrum litteranum.	1105
De artibus ac disciplinis liberal um litterarum.	1149
Commentarius de oratione et de octe partibus oration's Cassiodoro attribut	us. 1219
De orthogra::hia.	1239
De schematibus et tropis, necnon et quibusdam lociz rhetoricis S. Scriptun	O.
quæ passim in Commentario Cassiodori in Psalmos reperiuntur.	1269
Cassiodori liber de anima.	1279
APPENDIX AD EDITIONEM GARETIANAM.	
Scipionis Masseii Præsatio in opus subsequens.	1309
Complexiones in Epistolas apostolorum.	1331
Lectionis varietas ad cap. 16 lib. 1 Institutionum divinarum litterarum, e	x
Gidice Vaticano saculi mu, Langobardicis litteris scripto.	1421

M. AURELII CASSIODORI

IN PSALTERIUM PRÆFATIO.

nibus dignitatum, et curis sæcularibus noxio sapore conditis, cam Psalterii cœlestis animarum mella gustassem, id quod solent desiderantes efficere, avidus me perscrutator immersi, ut dicta salutaria surviter imbiberem post amarissimas actiones. Sed familiaris inchoantibus occurrit obscuritas, quæ variis est intexta personis, et velata parabolis. Hæc in dictis vitalibus noxia dissimulatione præteritur, dum sæpe illud reperiri solet ambiguum, quod magni sacramenti gestat arcanum.

Tunc ad Augustini facundissimi Patris confugi opinatissimam lectionem a, in qua tanta erat copia congesta dictorum, ut retineri vix possit relectum quod abunde videtur expositum. Credo, cum nimis necessario fluenta tam magnæ prædicationis emanavit. Quocirca memor infirmitatis meæ, mare ipsius quorumdam psalmorum fontibus profusum, divina misericordia largiente, in rivulos vadosos compendiosa brevitate deduxi: uno codice tam diffusa complectens, quæ ille in decadas quindecim mirabiliter explicavit. Sed ut quidam de Homero ait (Macrobius, lib. 111 Saturnal., cap. 5): Tale est de ejus sensu aliquid subripere, quale Herculi clavam de manu tollere. Est enim litterarum omnium magister egregius; et, quod in ubertate rarum est. cautissimus disputator. Decurrit quippe tanquam fons purissimus, nulla fæce pollutus; sed in integritate fidei perseverans, nescit hæreticis dare unde se possint aliqua colluctatione desendere : totus catho- C licus, totus orthodoxus invenitur; et in Ecclesia Domini suavissimo nitore resplendens, superni luminis claritate radiatur.

Quædam vero noviter inventa, post tam mirabilem magistrum sola Domini præsumptione subjeci, qui pervulis confidentiam, cæcis visum, mutis sermonem, surdis præstat auditum. Quem tamen codicem etiam per quinquagenos psalmos cum præfationibus suis trina sum divisione partitus; ut et claricas litteræ senioribus oculis b se pulchrius aperiret, et desiderio legentium fratrum numerosi codicis corpora præstarentur. Ita et ad bibliothecæ cautelam unus derelictus est, et propter congregationis studium commodissime forsitan noscitur esse divisus.

mysterii claustra pulsemus, ut aperiat sensibus nostris floriferas sedes; quatenus in illo coelesti paradiso salutariter introducti, spiritalia poma sine aliqua primi hominis transgressione carpamus. Vere coruscus liber, sermo lampabilis, cura sauciati cor-

. Ms. S. Germani a Pratis, disertissimam lectio-

Edit., sanioribus oculis.

PATROL. LXX.

Repulsis aliquando in Ravennati urbe sollicitudi- A dis, favus interioris hominis, pinax spiritualium personarum, occultarum lingua virtutum, quæ inclinat superbos humiliatis c, reges pauperibus subdit, affabilitate parvulos nutrit. Tanta enim illic est pulchritudo sensuum et stillantium medicina verborum, ut merito hic illud Salomonis aptetur, quod dixit in Cantico canticorum : 2 Hortus conclusus, et fons signatus, paradisus plenus omnium pomorum (Cant. 1v, 12). Modo enim quidam psalmorum salutari institutione formati, turbidos et tempestuosos animos declinant in limpidam et tranquillissimani vitam; modo promittentes Deum propter salutem credentium visualiter humanandum, et ad judicandum orbem esse venturum; modo commonent lacrymis d peccata diluere, eleemosynis delicta curare; avidos populos ecclesiasticis dapibus explere cupit, p modo sacris orationibus reverenter attoniti; modo Hebræi alphabeti virtute profundi; modo de passione et resurrectione Domini salutaria prædicantes; modo lamentantium deploratione piissimi; modo versuum repetitione quædam nobis sacramenta pandentes; modo canticorum graduum ascensione miratiles; postremo supernis laudibus feliciter inhærentes, beata copia, inexplicabile desiderium, stupenda profunditas. Non potest animus fidelis expleri, qui cœperit inde satiari.

Psalmi sunt denique, qui nobis gratas faciunt esse vigilias, quando silenti nocte psallentibus choris humana vox erumpit in musicam, verbisque arte modulatis ad illum redire facit, a quo pro salute humani generis divinum venit eloquium. Cantus qui aures oblectat et animas instruit, fit vox una psallentium, et cum angelis Dei, quos audire non possumus, laudum verba miscemus, per ilium scilicet qui venit ex semine David, Dominum Jesum Christum, sicut ipse in Apocalypsi dicit: Ego sum radix et origo David (Apoc. xx11, 16). A quo et religionem salutarem suscepimus, et sanctæ Trinitatis mysteria revelata cognoscimus. Unde merito eis Patris, et Filii. et Spiritus sancti, una gloria sociatur, ut perfecta eorum præconia comprobentur. Ipsi enim diem venturum matutina exsultatione conciliant, ipsi nobis primam diei horam dedicant, ipsi nobis tertiam horam consecrant, ipsi sextam in panis confractione lætificant, ipsi nobis nona jejunia resolvunt, ipsi diei postrema concludunt, ipsi noctis adventu, ne Quapropter mandato Domini confidentes, cœlestis n mens nostra tenebretur efficient, sicut ipsi dicunt: Nox illuminatio mea in deliciis meis: quoniam tenebræ non tenebrabuntur abs te, Domine (Psal. CXXXVIII, 11, 12); ut merito se a vera vita credat alienum, quisquis hujus muneris jucunditate non fruitur. Quorum virtutes ut breviter divinus sermo concluderet, in

. Mss., inclinat sup. humilitati.

d Mss. S. Aud., Bec. et Fisc., commovent lacrymis.

septungesimo psalmo (Vers. 22) dicturus est: Ego A tulis. Quarto : quid sit psalterium, vel quare psalmi autem confitebor tibi in vasis pralmorum veritatem tuam. Revera vasa veritatis, quæ tot virtutes caplunt, tot divinis odoribus farciuntur, tot thesauris cœlestibus cumulantur. Hydriæ quæ vinum cœleste recipientes, puritatem ejus in novitate semper custodiunt.

Dulcedo mirabilis, quæ sæculi corruptionibus non acescit: sed in sua permanens dignitate, gratia semper purissimæ suavitatis augetur. Apotheca valde copiosa, de qua cum bibant tam magni terrarum populi, ubertas ejus nescit expendi.

Quam mirabilis autem ex ipsis profluit suavitas ad canendum! dulcisonum organum humanis vocibus æmulantur; tubarum sonitus grandiloquis clamoribus reddunt : vocalem citharam viventium chor- B veniamus. darum permixtione component; et quidquid ante instrumentis musicis videbatur agi, nunc probatur per rationales substantias explicari. Verumtamen nequaquam nobis, ut psittacis merulisque vernandum est, qui dum verba nostra conantur imitari, quid tamen canant, noscuntur modis omnibus ignorare. Melos siquidem blandum animos oblectat, sed non compellit ad lacrymas fructuosas; permulcet aures, sed non ad superna erigit audientes. Corde autem compungimur, si quod ore dicimus, animadvertere valeamus, sicut in Psalterio legitur : Beatus populus qui intelligit jubilationem (Psal. LXXXVIII, 16). Et iterum : Quoniam rex omnis terræ Deus : psallite sapienter (Psal. XLVI, 8). Philippus quoque apostolus (Act. viii, 28), cum reginæ Candacis eunuchum C Isaiam legere cognovisset, Scripturas ei sanctas competenter exposuit; qui postquam quod legebat advertit, statim gratiam haptismatis exquisivit, et mox perfectæ munera salutis accepit. In Evangelio etiam Dominus ait : Omnis qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus et rapit quod seminatum est in corde ejus (Matth. xiii, 19). Unde congrue datur intelligi hæc il is provenire non posse qui Scripturas sanctas puro corde merentur advertere : de quo pulchre Pater Hieronymus ait: Margaritum quoddam -esi Scriptura divina, et ex multis partibus forari a potest.

Quecirca, Pater apostolice b, qui cœlestes litteras -sanctis moribus reddidisti, præstante Deo tua inviclemens errata corrigis, nec severus imputas, quod emendas. Sed antequam enthecas spirituales attingam, quædam divisis capitibus, quæ sunt numero decem et septem, æstimo prægustanda; ut cum earum rerum locus se intulerit, magni nectaris potus suavissimis delectationibus hauriatur. Primo : de prophetiæ diversis speciebus nihilominus est dicendum, ut quæ sit ista Davidica possimus distinctius edoceri. Secundo: cur in psalmorum titulis, quasi auctorum diversa nomina reperiantur. Tertio: quid significet, in finem, quod frequenter invenitur in ti-

Ms. Sanger., formari.

dicantur. Quinto : quid sit psalmus. Sexto : quid sit canticum. Septimo: quid sit psalmo-canticum. Ociavo: quid sit canticumpsalmum. Nono: de quinquefaria divisione. Decimo : de unita inscriptione titulorum. Undecimo: quid sit diapsalma. Duodecimo : utrum in quinque voluminibus psalmorum sit secanda contextio; an certe unus liber debeat nuncupari. Tertiodecimo: quemadmodum in psalmis sit de Christo Domino sentiendum. 3 Quartodecimo: quemadmodum sit expositio digesta psalmorum. Quintodecimo: de eloquentia totius legis divinæ. Sextodecimo: de propria eloquentia Psalterii. Septimodecimo: laus Ecclesiæ.

Nunc ad præmissum ordinem, Domino præstante,

CAPUT PRIMUM.

De prophetia.

Prophetia est aspiratio divina, quæ eventus rerum, aut per facta, aut per dicta quorumdam immobili veritate pronuntiat. De qua bene quidam dixit : Prophetia est suavis dictio cœlestis doctrinæ favos et dulcia divini eloquii mella componens. Unde et ipse David in centesimo octavo decimo palmo dicturus est: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo (Psal. cxviii, 413)! Multis autem modis gratiæ istius munera præstabantur. Sed ut de plurimis pauca complectar, acta est per operationes hominum, ut fuit area Noe, et sacrisscium Abrahæ, et transitus maris Rubri; per nativitates quoque geminorum Esau et Jacob, qui futurarum rerum sacramenta gestabant; per angelos, sicut locuti sunt Abrahæ vel Loth, Zachariæ et Mariæ; per visiones, sicut Isaiæ et Ezechieli, et cæteris sanctis; per somnia, sicut Salomoni et Danieli; per nubem et vocem de cœlo, sicut Moysi. Unde constat sanctum David non per operationes hominum, non per nativitates geminorum, non per angelos, non per visiones, non per somnium, non per nubem et vocem de cœlo, nec per alios quoscunque modos. sed cœlesti aspiratione susse completum; sicut de ipso legitur in primo Regum volumine: Et directus est Spiritus Domini in David a die illa, et deinceps (I Reg. xvi, 13). Ipse quoque Dominus in Evangelio dicit : Si David in Spiritu vocat eum Dominum, quolatione provocatus e, abyssos divinas ingrediar : qui D modo dicitis quod filius ejus est (Matth. xx11, 45)? Quo dicto recognoscimus evidenter per Spritum sanctum psalmos fuisse prophetatos. Sciendum est sane quod omnis prophetia, aut de præter to, aut de præsenti, aut de futuro tempore loquatur, aut agat aliquid.

Animadvertendum est quoque Spiritum sanctum sic fuisse prophetis sanctissimis attributum, ut tamen ad tempus pro infirmitate carnis et contrarietate peccati ab ipsis offensus abscederet, et iterum placatus sub opportunitate temporis adveniret. Unde et sauctus Hieronymus exponens evangelistam Marcum fusius in præfatione nostra.

· Edit., tua imitatione provocatus.

b Dubium est ad quem spectent hæc verba. De his

ritum tanquam columbam descendentem et manentem in ipso (Marc. 1, 10): ita evidenti ratione tractavit, ut nemo contra ipsius sententiam venire præsumat, In psalmo quoque quinquagesimo propheta post peccatum rogat: Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (Psal. L, 13). Nam si semper, ut ait beatus Hieronymus (In Ezech. xxxv, 1), in prophetis esset sermo divinus, et juge in pectore eorum haberet hospitium, nunquam crebro Ezechiel poneret : Et factus est sermo Domini ad me dicens. In libro quinetiam Regum Eliseus propheta dicit de muliere cujus filius extremum clauserat diem : Dimitte eam, quia in amaritudine est, et Dominus celavit me, et non indicacit mihi (IV Reg. IV, 27). Apostolus quoque dicit: De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium B creditura. autem do (I Cor. vii, 25). Item ipse commemorat : Hoc ego præcipio, non Dominus (Ibidem, 10). Et alio loco sic meminit: Quæ loquor, non loquor secundum Deum (II Cor. x1, 17). Unde etiam similiter in cateris prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, et non prophetæ, et aliqua prophetæ, et non Dominus. Nec illud specialiter de Domino Jesu Christo diceret Joannes Baptista: Qui misit me baptizare, ipse dixit mihi: Super quem videris Spiritum sanctum in specie columba descendentem et manentem in eo, hic est qui baptizat in Spiritu sancto (Joan. 1, 33). Nunquam enim proprium esset in Domino Christo quod additur : Et manentem in eo, nisi ab aliis nonnunquam recedere probaretur. In Christo enim permansit, quia percatum non habuit; ab aliis jure discessit, quia pollutionis maculam perceperunt. Spiritui enim sancto non potest esse communio cum delictis : nam sic scriptum est in libro Sapientiæ Salomonis: Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu (Sap. 1, 5).

Est autem prophetia magnificum nimis et veriloquam dicendi genus, non humana voluntate compositum, sed divina inspiratione profusum, sicut ait Petrus spostolus: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspirati. locuti sunt sancti Dei homines (II Petr. 1, 21). Nam et Paulus apostolus dicit: Qui prophetat hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem (I Cor. xiv, 3). Et paulo post : Qui prophetat Ecclesiam edificat (Ibidem, 4) : ædificat plane, quando res incognitas nimisque necessarias prælocutionis beneficio facit esse noti-simas. Nam et quibus data est facultas bene intelligendi vel interpretandi Scripturas divinas, a munere prophetiæ non videntur excepti, sicut Apostolus ait in Epistola ad Corinthios prima (Cap. xiv, 32): Spiritus prophetarum prophetis subjectus est. Sed quoniam de prophetiæ muneribus competenter forsitan quæ legantur agnovimus, nunc quæ restant sollicite perscrutemur.

CAPUT II.

Cur in psalmorum titulis quasi auctorum nomina diversa reperiantur.

In primo libro Paralipomenon (Cap. xx111, 5) legitur,

in loco ubi ait de Joanne : Vidit apertos celos, et Spi- A cum propheta David devota Domino estate senuisset, quatuor millia juvenum ex Israelitico populo delegisse qui psalmos, quos ipse Domini aspiratione protulerat, organis, citharis, nablis, tympanis, cymbalis, tubis, propriaque voce in magnam jucunditatem supernæ gratiæ personarent. Quæ suavis adunatio tribus partibus divisa constabat : rationabilis pertinebat ad humanam vocem; irrationabilis ad instrumenta & musica; communis autem de utrisque partibus aptabatur; ut et vox hominis certis nodulationibus ederetur, et instrumentorum melos consona se vicinitate conjungeret. Sic suavis illa et jucunda musica Ecclesiam catholicam tali actu prædicebat, quæ ex diversis linguis, varioque concentu in unam sidei concordiam erat, Domino p æstante,

> Ex quo numero indita nomina frequenter in titulis invenimus, ut Idithun, Asaph, fil:i Core, et his si uilia. Non quia ipsi, ut quidam volunt, auctores suere psalmorum, sed quoniam præpositi artificibus, adm'nistratores earum rerum probabiles exstiterunt. ut honorem de tali commemoratione sumerent, qui officio sancto devotis mentibus serviebant; maxime quia et nomina eorum intellectus rerum congruos indicare noscuntur. Non enim supradicti viri ad psalmos faciendos electi sunt, sed eos congregatos tantum legimus ad canendum; psa!mographos autem fuisse historia nulla testatur; et præsumptuosum est dicere quod nulla possit auctoritate firmari. Psalmos autem ad solum prophetam David pertinere certis declaratur indiciis. Denique in Apocalypsi volens opus istud intelligi, solius David meminit dicens: Hæc dicit sanctus et verus qui habet clavem David. qui aperit et nemo claudit; claudit et nemo aperit. In Evangelio quoque Pharisæis ipse Dominus dicit: Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum dicens : Dixit Dominus Domino meo (Matth. xxII. 43, 41), etc.

> Unde probatur universos psalmos non multorum existere, sed tantum ipsius quem a Domino constat esse nominatum. Usus quoque Ecclesiæ catholicæ Spiritus sancti inspiratione generaliter et immobiliter tenet, ut quicunque eorum cantandus fuerit, qui diverso nomine prænotantur, lector aliad prædicare non audeat, nisi Psalmos David. Quod si essent proprii, id est, aut Idithun, aut filiorum Core. aut Asaph, aut Moysi, corum nomina utique pradicarentur; sicut et in Evangeliis fit, quando aut Marci, aut Lucæ, ant Matthæi, aut Joannis vocabu'o pronuntiantur. Quod etiam secutus Pater Augustinus congruenter omnes psalmos dicit (Lib. xvii Civit-Dei, cap. 14) esse Davidicos.

CAPUT III.

Quid significet in finem, quod frequenter invenitur in titulis.

Finem duobus dicimus modis : primus est iste cominunis alque moralis, quando res aliqua ad extremum deducta pervenerit, nec ulterius potest prodire, quæ motus sui terminum probatur accipere.

Sic enim dicimus sinitum cibum, qui sedula comes- A tione consumptus est; finitam pecuniam, quæ docetur expensa, et cætera quæ hoc modo probantur edici. Secundus dicitur finis perfectus atque perpetuus, quem modo quærimus; qui tunc nobis protendi magis ac dilatari incipit, quando ad eum mens devota pervenerit. Finis ergo legis ac plenitudo Dominus noster est Christus, sicut Apostolus dicit: Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti (Rom. x, 4). Ad quem dum pervenerimus, nihil ultra perquiremus; sed ipso beatitudinis fine contenti, p'enissima jucunditate perfruemur; cujus tantum amor proficit, quantum intellectus noster, Domino præstante, clarescit. Et ideo quoties in titulis psalmorum in finem reperis, ad Dominum Salvatorem aciem mentis intende, qui est finis sine fine, et bo- B norum omnium completiva perfectio.

CAPUT IV.

Quid sit psalterium, vel psalmi quare dicantur.

Psalterium est, ut Hieronymus ait, in modum A delta: litteræ formati ligni sonora concavitas, obesum ventrem in superioribus habens, ubi chordarum fila religata disciplinabiliter plectro percussa, suavissimam dicuntur reddere cantilenam. Huic citharæ positio videtur esse contraria, dum quod ista in imo continet, illud conversa vice gestat in capite. Hoc autem genus organi canorum atque singulare aptatur corpori Domini Salvatoris; quoniam sicut istud de altioribus sonat, sic et illud gloriosæ institutionis superne concelebrat; sicut etiam ipse in Evangelio C dicit : Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur; qui autem de cœlo venit, quæ vidit et audivit testatur (Joan. 111, 31). Unde quidam et hoc opus Davidi--cum Psalmos dictos esse præfiniunt, quia de superno -culmine resonare noscuntur.

Cognosce vero quod isti tantum pro excellentia sui dicantur Psalmi, qui hoc volumine continentur. Nam et psalterium genus esse musicorum Daniel propheta testatur, inquiens (Dan. 111, 5, 15) vocem Aubæ, sistulæ, sambucæ, citharæ, psalterii, et symphoniæ, omnisque generis musicorum. Nam et Paralipomenon exponit (Cap. 1x, 11), cum dicit de lignis thyinis, quæ vulgo ebena vocantur, gradus factos in domo Domini, et in domo regla, citharas quoque et psalteria cantoribus. Hoc apud Hebræos D vel specierum consimilium, ut est : pro torculafrequenti repetitione vulgatum est. Ipsum vero psal-.mum Græcum constat esse vocabulum, quem dictum quidam volunt ἐπὸ τοῦ ψαύειν, hoc est, a tangendo. Nam et psaltrias citharcedas vocamus, docto pollice modulationes musicas exprimentes.

CAPUT V. Quid sit psalmus.

Psalmus est cum ex ipso solo instrumento musico, id est psalterio, modulatio quædam dulcis et canora profunditur.

5 CAPUT VI. Ouid sit canticum.

Canticum est quod ad honorem Dei canitur. quando quis libertate vocis propriæ utitur, nec loquaci instrumento cuiquam musico consona modulatione sociatur, hoc est quod etiam nunc in Divinitatis laudibus agitur.

CAPUT VII.

Quid sit psalmocanticum.

Psalmocanticum erat, cum, instrumento musico præcinente, canens chorus sociatis vocibus acclamabat, divinis duntaxat sermonibus obsecutus.

CAPUT VIII.

Quid sit canticumpsalmum.

Canticum psalmum erat, cum, choro ante canente, ars instrumenti musici in unam convenientiam communiter aptabatur , verbaque hymni divini suavis copula personabat.

CAPUT IX.

De quinquefaria divisione.

Hanc autem, quam diximus, quinquefariam divisionem, prout unaquæque earum psalmorum titulis potuerit inveniri, locis aptissimis admonebo: ubi significantiam quamdam subsequentibus rebus mystica interpretatione contradunt. Sed quia sunt et aliæ multifariæ superscriptiones, quas prætereundas esse non arbitror, breviter in unam conclusionem æstimo colligendas; ut nec fastidium lector incurrat, nec in damno intelligentiæ necessaria forte prætereat.

CAPUT X.

De unita inscriptione titulorum.

Quasdam superscriptiones psalmorum per allusionem consimilem constat spiritualiter intuendas; quia si litteram consideras, extraneum est, cum non ea invenias in psalmis quæ continentur in titulis; si vero trahantur ad tropicum intellectum, nimis videntur accommodæ, ut est illud ubi res gestæ significantur, ut est: cum sugit a facie Absalom; ubi locus, ut est : cum essel in deserto Idumeæ; ubi dies, ut est : in prima sabbati; ubi Hebræa nomina, sicut est: Idithun; ubi facta est comparatio gestorum, ut est : cum mutavit vultum suum coram Abimelech ;

Quapropter in superscriptionibus titulorum, sive psalmum, sive cant'cum, sive psalmumcanticum, sive canticumpsalmum, sive in finem, sive aliquid de sexta, quam diximus, complexione reperire potueris, aut sigillatim, aut unum, duo, vel tria, sive quatuor ex eis inserta cognoveris, ad illas virtutes trahe, quas unicuique inesse dicemus : quia rerum istarum commemoratio ad similitudinem occultæ intelligentiæ posita subtiliter invenitur. Ista enim ante fores psalmorum, tanquam sacrata vela pendent, per quæ,

^{*} Miss. Aud., Bec., Fisc., comitem raptabatur, Edit., comiter raptabatur,

si aciem mentis iutendas rarescentibus quibusdam A tate lubiorum ejus non fraudasti eum (Psal. xx, 3). tilis, facile eorum penetralia contueris. Quis enim tot causas, tot diversitates nominum putet otiosas, cum nesas sit credere Scripturas divinas aliquid supervacuum continere? Legitur enim : Amen, amen dico vobis, quia iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia compleantur (Matth. v, 18).

CAPUT XI.

Quid sit diapsalma.

luter expositores Psalmorum de hoc nomine quædam noscitur provenisse diversitas. Hieronymus, Hebraicæ linguæ doctissimus inquisitor, Spiritus sancti continuationem esse confirmat (Epist. 138), ob hoc quia diapsalma significet semper. Beatus autem Augustinus, rerum obscurarum subtilissimus indagator, inter ardua sine offensione discurrens (In psal. 1v), hanc potius partem elegisse cognoscitur, ut magis divisio esse videatur, nominis ipsius discutiens qualitatem.

Sympsalma quippe dicitur Græco vocabulo vocum adunata copulatio; diapsalma vero sermonum rupta continuatio; docens ubicunque repertum fuerit, aut personarum, aut rerum sieri permutationem. Merito ergo tale nomen illic interponitur, ubi vel sensus, vel personæ dividi comprobantur. Unde et nos divisiones congrue faciemus, ubicunque in psalmis diapsalma potuerit inveniri; reliquas autem, prout datum fuerit, indagabimus, ubi tamen auctoritas hujus nominis potuerit inveniri.

CAPUT XII.

Utrum in quinque voluminibus Psalmorum sit secanda contextio, an certe unus liber debeat nuncupari.

Beatus Hieronymus prophetiam Psalmorum in quinque libros putavit esse dividendam (Præfat. in psal. ad Sophron.), quia in textu operis hujus quarto legitur, fiat, fiat; dum hoc verbo intercedente, nonnulla se videatur aperire divisio. Huic favet assensa posteritas. Credo dum sibi consultum judicavit, quod in multas partes coarctabatur tædiosa longinquitas. Helarius autem, Pictaviensis episcopus, divinarum rerum acutissimus et profundissimus exquisitor, congruentius librum æstimat (Prolog. in Psil.) dici debere Psalmorum : quia in Hebræo unum volumen est; et maxime cum in Actibus Apostolorum (Cap. 1, 20) & legatur dictum : In libro Psalmorum. D nitatis effecit. Sed, sicut quidam ait : Maculas no-Quapropter merito unus liber dicitur, qui tanta aucioritate firmatur.

CAPUT XIII.

Quemadmodum in psalmis sit de Christo Domino sentiendum.

Tribus modis psalmi loquuntur de persona Bomini Jesu Christi pro instructione fidelium. Primum per id quod ad humanitatem ejus noscitur pertinere, ut est il'ud secundi psa'mi : Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus (Psal. 11, 2); et in vigesimo psalmo : Desiderium anima ejus tribuisti ei, et volun-

Mss. Aud., Bec. et Fisc., librat eloquium.

Secundo quod æqualis et coæternus ostenditur l'atri. ut est illud ejusdem secundi psalmi : Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te (Psal. 11, 7). Et in centesimo nono: Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum : ex utero ante Luciserum genui te (Psal. cix, 3). Tertio a membris Ecclesiæ, cujus ipse dux et caput est Christus, ut est illud vigesimi primi psalmi: Longe a salute mea verba delictorum meorum (Psal. xxi, 2); et in sexzgesimo octavo: Deus, tu scis insipientiam meam, etdelicta mea a te non sunt abscondita (Psul. LXVIII, 6): Quod dictum pro unoquoque sidelium debemus accipere. Cæterum delicta a Christo probantur funditus aliena: unde Tichonius in libris Regularum latius di-B ligenterque disseruit (Vide D. August. lib. 111 de Doctr. Chr., cap. 30). Hoc si animo recondimus, nulle confusione turbamur, quia error maximus nascitur inde, quando inconvenienter redditur alibi, quod dicium constat ad aliud.

Nam si uno modo fuisset locutus, quis ejus geminam substantiam potuisset agnoscere, cum etiam nunc in tam evidentissima distinctione, naturam divinitatis et humanitatis Domini Christi aliqui nitantur sacrilega voluntate confundere? Multa quoque secundum litteram commonet, multa spiritualiter jubet. personas subito decenter immutat ; ut nunc Christus Deus, Verbum incaruntum et homo factus, caput Ecclesiæ; nunc ipsa Ecclesia, nunc home justus. nunc poenitens loqui videatur, ut omnia necessaria tangat atque concludat. Ubique plenissimum cœlestium rerum sanctum vibrat eloquium *: et multiplici diversitate virtutum propter humani generis largiendam salutem, regni sui adoranda mysteria pius. Redemptor insinuat.

llæc ideo præfati sumus, ut cum ventum fueris ad loca talia, intrepidus lector audire possit quod se jam salubriter didicisse cognoverit. Illud tamen auctoritate Patrum et veritatis ipsius attestatione firmissima credulitate tenendum est, unum de Trinitate, sive unam ex Trinitate personam, Deum Verbum miseratione mortalium ex Maria Virgine hominem factum spontanea virtute, non ministratoria necessitate: quia nec natura suæ ullam mutabilitatem sustinuit, nec assumptione carnis augmentum Tristras lavit in sanguine, rugas etiam tetendit in cruce. Hoc cum sit spei nostræ singulare præsidium, beatitudo credentium, felicitas magna justorum, non desinunt liæretici impia voluntate corrodere, quodhumano generi salutis causam cognoscitur præstitisse.

CAPUT XIV.

Quemadmodum sit expositio diges'a psalmorum.

Primo nobis de titulorum inscriptione, Domino juvante, dicendum est, unde velut uberibus expressis lacteus sensus divinæ prædicationis emanet. Secundo, unusquisque psalmus pro sua qualitate dividendus est, ne nobis intellectum permisceat aut occulta mutio, arcanum psalmi, partim secundum spiritualem intelligentiam, partim secundum historicam lectionem, partim secundum mysticum sensum, rerum subtilitates discutiens proprietatesque verborum, prout concessum fuerit, conabor aperire. Quarto, prout locus exegerit, virtutem ejus breviter demonstrare contendam, quatenus intentio digesti carminis divino mune e oculis interioribus elucescat. Virtutem psalmi dico inspirationem divinam, qua nobis intentio superna reseratur, et sermone Davidico a vitiis nos removet, et recte nobis vivere persuadet. Quinto, de ordine numeri psalmorum, cum res exegerit, memorabimus, qui reverendissimarum rerum honore sacratus est. Hoc enim per singulos quosque psalmos terminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit anc oritas. Reliquos autem sibi calculos diligens perscrutator exquirat, quoniam multa accessu temporis in Scripturis divinis fiunt clara, quæ nunc videntur abscondita. In conclusionibus vero aut summam totius psalmi sub brevitate complectimur, aut contra hæreses aliquid dicimus destruendas. Ipsa est enim Domini sincera dilectio, adversarios ejus odio habere perf. clo.

CAPUT XV.

De eloquentia totius legis divince.

Eloquentia legis divinæ humanis non est formata sermonibus, neque confusis incerta fertur ambagibus, ut aut a rebus præteritis oblivione discedat, aut præsentium confusione turbetur, aut futurorum dubiis casibus eludatur; sed cordi, non corporalibus auribus loquens, magna veritate, magna præscientiæ tirmitate cuncta dijudicans, auctoris sui veritate consistit. Sic enim in Evangelio de Domini Christi prædicatione dictum est: Loquebatur autem sicut potestatem habans, non sicut scribæ eorum et Pharisæi (Matth. vii, 19): Ille enim indubitata loquitur, cui omnia præsentia sunt, et rerum exitus probatur esse subjectus.

Eloquentia siquidem est ad unamquamque 7 rem competens et decora locutio. Hæc igitur casta, fixa, verax et etterna prædicatio, nimis purissimo nitet cioquio, cujus utilitas lucet, magnificentia virtutis apparet, operatio salutis arridet; sicut et in centesimo octavo decimo psalmo dicturus est: Quia eloquium tuum virificabit me (Psal. CX VIII). Et iterum : Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis. Revera lumen, quia semper vitalia jubet, noxia prohibet, terrena removet, cœlestia persuadet. Hinc et Doctor gentium in Epistola ad Corinthios scribit: Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute (I Cor. 17, 20). Item ad Timotheum in secunda meminit dicens: Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arquendum, ad erudiendum, ed corrigendum in disciplina quæ est justitiæ, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus (II Tim. 111, 16).

Hæc, sicut Patris Hieronymi testatur auctoritas,

tatio rerum, aut varietas introducta loquentium. Ter- A apud Hebræos aut rhythmo, aut metrica constat tio, arcanum psalmi, partim secundum spiritualem lege composita, quæ, ut ipsi dicunt, fastuciis continetelligentiam, partim secundum historicam lectionem, partim secundum mysticum sensum, rerum substilitates discutiens proprietatesque verborum, prout concessum fuerit, conabor aperire. Quarto, prout locus exegerit, virtutem ejus breviter demonstrare contendam, quatenus intentio digesti carminis divino munere oculis interioribus elucescat. Virtutem psalmi dico inspirationem divinam, qua nobis intentio

superna reseratur, et sermone Davidico a vitiis nos removet, et recte nobis vivere persuadet. Quinto, de ordine numeri psalmorum, cum res exegerit, memorabimus, qui reverendissimarum rerum honore sacratus est. Hoc enim per singulos quosque psalmos facere nobis difficile fuisse profitemur, quod inde-terminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit temporales attendagari. Nam eam revera esse divinam hinc facere nobis difficile fuisse profitemur, quod inde-terminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit temporales attendagari. Nam eam revera esse divinam hinc facere nobis difficile fuisse profitemur, quod inde-terminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit temporales attendagari. Nam eam revera esse divinam hinc facere nobis difficile fuisse profitemur, quod inde-terminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit temporales attendagari. Nam eam revera esse divinam hinc facere nobis difficile fuisse profitemur, quod inde-terminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit temporales attendagari. Nam eam revera esse divinam hinc facere nobis difficile fuisse profitemur, quod inde-terminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit temporales attendagari. Nam eam revera esse divinam hinc facere nobis difficile fuisse profitemur, quod inde-terminatum atque suspensum Patrum etiam reliquit temporales attendagari.

Postremo quot miracula jugiter facta sunt, donec Scriptura ipsa mundi ambitum divulgata compleret? sicut scriptum est: In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psul. xviii, 5). Unde ad probationem pertinet maximam, quia lex divina per cunctas mundi partes cognoscitur fuisse suscepta. Ilæc multis modis genera suæ locutionis exercet, definitionibus succincta, schematibus decora, verborum proprietate signata, syllogismerum complexionibus expedita, disciplinis irrutilans: non tamen ab eis accipiens extraneum decorem, sed potius illis propriam conferens dignitatem.

Hæc enim quando in divinis Scripturis splendent, certa atque parissima sunt; cum vero ad opiniones hominum et quæstiones inanissimas veniunt, ambiguis altercationum fluctibus agitantur; ut quod hic est firmissime semper verum, frequenter alibi reddatur incertum. Sic et lingua nostra dum psalmodiam canit, nobilitate veritatis ornatur; cum ad fabulas ineptas et blasphema se verba converterit, ab honore probitatis excluditur; sicut apostolus Jacobus dicit: Ex ipso ore benedicimus Deum et Patrem, et ex ipso ore maledicimus hominem, qui ad imaginem et similitudinem Dei factus est (Jac. 111, 9).

Hæc mundanarum artium periti, quos tamen multo posterius ab exordio divinorum librorum exstitisse manifestum est, ad collectiones argumentorum, quæ Græci topica dicunt, et ad artem dialecticam et rhetoricam transtulerunt; ut cunctis evidenter appareat, prius ad exprimendam veritatem justis mentibus datum, quod postea gentiles humanæ sapientiæ aptandum esse putaverunt. Hæc in lectionibus sacris tenquam clarissima sidera relucent, et significantias rerum utilissimis compendiis decenter illuminant. Quæ nos breviter locis aptissimis admonebimus, quoniam res ipsæ commodissime deducentur ad medium, per quas concepti sensus clarius elucebunt.

Nam et Pater Augustinus in libro tertio de Doctrina Christiana (Cap. 29) ita professus est: Sciant autem litterati modis omnium locutionum, quos

nostros usos fuisse. Et paulo post sequitur : Onos tamen tropos, id est modos locutionum, qui noverunt agnoscunt in litteris sanctis, eorumque scientia ad eas intelligendas aliquantulum adjuvantur. Cujus rei et in aliis codicihus suis fecit evidentissimam mentionem. In libris quippe quos appellavit de Modis Locutionum diversa schemata sæcularium litterarum inveniri probavit in litteris sacris; alios autem proprios modos in divinis eloquiis esse declaravit, quos grammatici sive rhetores nullatenus auigerunt. Dixerunt hoc apud nos et alii doctissimi Patres, id est Hieronymus, Ambrosius, Hilarius; ut nequaquam præsumptores hujus rei, sed pedisequi esse videamur.

Sed dicit aliquis: Nec partes ipsæ syllogismorum, nec nomina schematum, nec vocabu'a disciplinarum, nec alia hujuscemodi ullatenus inveniuntur in psalmis; inveniuntur p'ane in virtute sensuum, non in effatione verborum : sic enim vina in vitibus, messem in semine, frondes in racidibus, fructus in ramis, arbores ipsas sensu contemplamur in nucleis. Nam et de profundissima abysso deliciosus piscis attingitur, qui tamen ante captionem suam humanis oculis non videtur. Merito ergo esse dicimus, quæ inesse nibilominus virtute sentimus. Nam et Apostolus vetat (I Cor. 111, 18) nos seduci per vanam sapientiam mundi: ista vero non abnegat in litteris esse divinis. Certe accedamus ad psalmos, et interrogemus, quæ omni disputatione major est, rerum fidem.

Is:ud ergo principale virtutum et salutare locutionis genus p'erumque res aliquas refert, et sæpe longe alia quam audiuntur, exponit. Simplicitas, duplex et sine dolo bilinguitas; sicut fecit Joseph (Gen. xLII), qui dum fratres suos aspectu ipso et sermone patrio cognovisset, ita eis videbatur loqui, ut nullatenus potuisset agnosci. Quod non est ad deceptionis studium sumptum, sed ad commodum magnæ utilitatis effectum. Hebræos sermones adhibet, causas profundissimas innuentes. Unam rem in malo et in bono plerumque ponit, ut quod nomine videtur esse commune, 8 probetur qualitatibus discrepare. Cœlestia terrenis comparat, ut quod incomprehensibilis magnitudo vetat intelligi, per notissimas similitudines possit adverti. In verbis autem serendis Dutar, ita dicit : Quicunque Psalterii verba recitat, mira potentia est; ut subito immensa nobis atque incomprehensibilia duobus tribusque sermonibus

Quid brevius dicam, frequenter etiam una syllaba ineffabilem Domini naturam demonstrat; ut est illud: Qui est misit me (Exod. m, 15). Cujus omne verbum subtiliter inquisitum copiosis sensibus scaturit. Nam sicut fecundissimus ager odoriferas herbas saluti nostræ producit accommodas, sic lectio divina cum per singula verba requiritur, semper illic cura mentis sauciæ reperitur. De cujus eloquentiæ modis multi Patres latius prolixiusque dixerunt, quorum nomina in libris introductoriis commemoranda perspeximus. Sed fons iste cœlestis

grammatici Græco nomine tropos vocant, auctores A quantum assidue constat hauriri, tantum neseit expendi.

> Ac ne diutius in generalibus remoremur, specialia Psalterii, Domino juvante, tangamus: quoniam ipsa res evidenter agnoscitur, quæ communibus rebus præmissis, postea sub aliqua proprietate descri-

CAPUT XVI.

De propria eloquentia Psalterii.

Primum est quod ipsi tantum psalmi singulari numero vocitantur, quos nos adhibitis hujus linguæ peritissimis cum eorum volumine conferentes, servato usu psallentium, suis versibus æstimavimus esse reddendos: ne se in præsumptum ordinem au-B ctoritas permixta confunderet. Deinde quod nullum alind opus auctoritatis divinæ centum quinquaginta sectionibus continetur; ubi enim tot tituli diversa leguntur varietate conscripti? Hic illud votivum nomen alleluia in superscriptionibus inchoavit. Ilie commemoratio historiæ de Regum tracta volumine. in ipso limine posita virtutes noscitur indicare psalmorum. flic etiam diapsalma'a tantum interjecta monstrantur. Hie psalmi secundum victutes suas numerorum ordines tenent.

Liber inchoans a beatitudine Christi, Novi e: Veteris Testamenti sacramenta percurrens, laudibus sacris et sancta jubilatione concluditur; ut merito se tali munere consoletur Ecclesia, quæ hic multarum calamitatum cognoscitur afflictionihus sauciari. Novit enim beneficio Domini triumphare de suis cladibus ingrava a; persecutionibus siquidem profic t. afflictionibus semper augetur, sanguine martyrum rigatur, tristitia magis erigitur, angustia dilatatur, fletibus pascitur, jejuniis reficitur, et inde potius crescit, unde mundus deficit.

Quid enim in illo libro non invenies unde se bumanum genus debeat suaviter consolari? Thesaurus in pectore mundo semper excrescens, consolatio magna lugentium, spes beata justorum, periclitantium utile suffagium, unde semper quod expedit tollitur, ejusque fons indefecta perennitate servatur. Beatus quoque Athanasius, Alexandrinæ civitatis episcopus, in libro quem Marcellino suo charissimo destinavit de proprietate Psalterii, ut verbis ipsius quasi propria verba decantat, et tanquam a semetipso conscripta unus psallit, et non tanquam alio dicente, aut de alio significante sumit et legit; sed tanquam ipse de semetipso loquens, sic hujusmodi verba profert; et qualia sunt quæ dicuntur, talia velut ipse agens, ex seme:ipso loquens, Deo videtur offerre sermones.

Psalterii quoque proprium est quod per ipsum legis divinæ sanctitas introitur. Non enim tirones inchoant a Genesi, non ab Apostolo, non inter ipsa initia auctoritas evangelica sancta pulsatur; sed licet Psalterium quartus codex sit divinæ auctoritatis, primum tamen tirones inchoantes Scripturas sanctas, inde legendi faciunt decenter initium.

CAPUT XVII.

O vere sancia, o immaculata, o perfecta mater Ecclesia, quæ, divina gratia largiente, sola vivificas, sola sanctificas, et perditum propriis culpis institutione tua humanum genus instauras : cujus piæ confessioni nihil addi, nihil minui potest. Per omnes quippe psalmos, per omnia cantica, præconia sanctæ Trinitatis interseris; ut cujus sunt sacrata verba quæ loquimur, eis laus semper et dulcissima gloria redderetur. Ouæ salum sæculi hujus, et hæreticorum sævissimas procellas in arcæ illius Noe similitudine, quæ tuam evidenter portavit imaginem, sola inoffenso fidei cursu sine periculo diluvii constanter enavigas; nec ullis erroribus acquiescis, quamvis adhuc inter pravitates hujus sæculi gravissima necessitate verseris. Quidquid enim reperitur præter vitale gremium tuum, mortiferum constat esse naufragium.

Nam eum Sabellius detestabilis erret in Patre, demens Arius delinquat in Filio, Manes sacrilegus neget Spiritum sanctum, alii scelerati Veteri Testamento derogent, nonnulli Novi Testamenti gratiam non sequantur; tu tantum devotione fideli, præstante Domino, inoffense cuncta complecteris. Patrem quippe docens ingenitum, Filium genitum, Spiritum sanctum de Patre et Filio procedentem, unum Deum, sanctam prædicans Trinitatem, coæternam sibi et æqualiter omnipotentem, Dominumque Christum manentem in divinitate sua et carne humanitatis assumptæ, salva uniuscujusque proprietate naturæ, unam confiteris esse personam. Veteri Testa. C mento de Novo fidem faciens, Novum a Veteri exortum esse cognoscens. Et ut breviter cuncta complectar, nescis loqui, nisi quod expedit credi. Nam quamvis diversis hic assiciaris angustiis, et 9 dolosi hostis contrarietate quatiaris, tamen de totius mundi circulo congregata resplendens in modum pulcherrimæ pyramidis ad æterna regna perduceris.

Quæ huic schemati non immerito compararis, quoniam de universis gentibus extollens verticem pretiosum, justorum animas quasi lumen eximium ad superna regna transmittis: meta frumentis plena cœlestibus, de diversis gentibus sanctorum beata collatio, serenarum mentium lampabilis cœtus, insolubilis constructio de vivis lapidibus fabricata, beatorum omnium æterna felicitas, sole lucidior, nive can- D didior, sine macula, sine ruga. De qua scriptum est in Cantico canticorum : Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata (Cant. VI, 9)? Et paulo ante : Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus latet : cujus dentes sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemell's fetibus, et sterilis non est inter eas. Sicul villa coccinea labia tua (Cant. IV, 1, 2), mater et virgo, feta et integra, genitrix et incorrupta, cujus os virtutum omnium fragrat odoribus : de qua sponsus dicit : Odor oris tui sicut malorum (Cant. vii, 8). Et post paululum : Odor unquentorum tuorum super omnia aromata. Farus di-

A stillans labia tua, sponsa, mel et lac sub lingua tua (Cant. 1v, 10, 11). Quæ mereris denique osculari Christum, et decus illud perenniter custodire virgineum; tibi enim dicitur: Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis (Cant. 1, 1); et cætera quæ liber ille divinus mystica prædicatione complectitur.

Quapropter factis auditoribus per quamdam isagogen, quæ est sequentis operis introductio, index coslestium mysteriorum, et sacræ prænuntia dictionis, ut opinor, sufficienter attonitis et desiderio superno divina largitate flammatis, nunc ad solvenda quæ promissa sunt, Christo juvante, veniamus. Præs a, Domine, cujus est omne quod expedit, ut intelligenter, ut libenter, ut proficue mereamur audiri. Tuis B enim adjutoriis omnimodis iudigemus, ut valeamus concesso sermone aliquatenus verba tuæ majestatis exponere. Amen.

ORDO DICENDORUM.

Prolegomena, id est, præcedentia antequam cœlestis Psalterii mella degustem, et campos illos gloriosissimæ passionis, Domino præstante, contingam, quædam mihi videntur, divisis capitulis, de textu ipsius carminis intimare, ut et legentes distinctius debeamus edocere, et nos ordines ipsos sine aliqua offensione curramus.

In prima itaque parte Domini carnalis vita describitur.

In secunda, natura deitatis ipsius subtiliter indicatur.

Tertia, multiplicatos dicit populos, qui eum nitebantur exstinguere.

Quarta, propheta in iisdem monitis perseverat, ut desinant Judæi mala cogitare, vel facere : quoniam se noverint divinis virtutibus destruendos.

In quinta Dominus Christus clamat ad Patrem, ut ejus audiatur oratio, et in resurrectione ipsius mundo profutura concedat.

Sexta, per totum psalmum verba sunt pœnitentis, cui junguntur ejusdem modi alii sex, qui tamen in conclusione quinquagesimi psalmi descripti sunt.

In septima parte Christus humiliter quidem petit ut ei subveniatur a Patre, sed habet fiduciam rectæ conversationis, quod magis pertinet ad ejus deitatem; sed more humanitatis assumptæ sibi postulat subveniri: ne diabolus animam ejus iniqua præsumptione diripiat, et gloria ipsius in pulverem deducta dispereat.

In octava, parabolis et tropicis allusionibus congregatis, subsequens drama desurritur, et per allegoricas similitudines omnia referuntur ad Dominum Christum. Quæ schemata nos locis aptissimis reddentes evidentissime commonebimus, ut lectori studioso ambiguitas cuncta tollatur.

None, post multiplicia præconie, quæ modo a deltate, modo ab humanitate ipsius incipiunt, mutatis personis et titulis ponitur Alleluia, quod significat Laudate Dominum.

Decima, sequentur gradales, qui animum nostrum

perducunt.

Undecima, variatis verbis, iterum laudes Domini bymnidica exsultatione concelebrat: modo Patris, modo Filii, modo Spiritus sancti prædicans majestatem; ut nulli sit dubium sanctam Trinitatem singulariter omnipotentem, quæ vult facere in cœlo et in terra.

Duodecima, septem psalmi relinquuntur in fine, qui exsultationibus hymnidicis totam gloriam sanctæ Trinitatis generaliter devota mente concelebrant. Sic

ad Dominum Salvatorem pura et humili satisfactione A textus totius Psalterii duodecim partibus divisus in apostolorum numero mirabili laude concluditur, quatenus et iste illud agat quod Christi discipulos fecisse cognovimus. Est etiam ejusdem rei aliud evidentius sacramentum, quod centum quiaquaginta diebus diluvio superducto criminibus suis terra diluta est : sic et hi psalmi tali numero producti, genus humanum peccatis suis pollutum convenienter reddunt absolutum. Nunc minutatim ad exponenda Psalterii verba veniamus.

AURELII CASSIODORI M.

IN PSALTERIUM EXPOSITIO.

PRIMA PARS.

EXPOSITIO IN PSALMUM PRIMUM.

Quare primus psalmus non habet titulum.

11 Psalmus hic ideo non habet titulum, quia capiti nostro Domino Salvatori, de quo absolute dicturus est, nihil debuit præponi; dum ipsum rerum omnium constat esse principium, sicut ipse in Evangelio dicit: Ego sum principium, propter quod et loquor vobis (Joan. vni, 25). Nam licet et alii psalmi de ipso multa dicant, nemo tamen de ejus quæ fuit in terris conversatione sic loquitur. Et quoniam ad hunc quæ dicenda sunt cuncta respiciunt, merito caput sancti operis ponitur, qui princeps rerum omnium esse monstratur. Quidquid enim aut de præteritis instruit, aut de præsentibus monet, aut de futuris efficit cautiores, omnia ad institutionem beati viri pertinent, quæ liber iste dicturus est. Nam quidam tituli, quidam præfationis locum eum tenere dixerunt. Sed licet a quihusdam omni justo videatur aptatus, nulli tamen præter Domino Christo potest veracissime convenire.

Nam si dixerimus omni beato posse congruere, jam non constat illud quod dicitur in psalmo: Omnis homo mendax (Psal. cxv, 11); vel illud quod Job meminit: Nullus mundus ante te, nec infans cujus est unius diei vita super terram (Job xiv, 4); et alibi : In veritate nemo de genitis est qui non impie gessit, et de confidentibus qui a non deliquit; vel istud : Juvilia justi sic est apud te sicut pannus menstruatæ (Isai. LXIV. 6). Quapropter non omni beato potest hac sententia convenire, nisi illi tantum de quo Scriptura dicit: Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. 11, 22). Et ipse de se in Evangelio dicit : Ecce veniet princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam b (Joan. xiv, 30). Merito ergo ad Christum Dominum refertur, Qui non abiit in consilio impiorum, nec in via peccatorum stetit, et

. Mss. Aud., Bec. et Fisc., et de confitentibus,

B in cathedra pestilentiæ non sedit (Psal. 1, 2), etc. Mirabilis ordo, cœlestis revera dispositio, ut ab ipso nobis psalmorum proveniret initium, quem salutarem januam constat esse cœlorum.

Quapropter intrare com summo gaudio festinemus, ubi patentem januam, ipsum Advocatum nostrum esse cognoscimus, sicut ait Apostolus : Non enim habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris; et paulo post : Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ejus, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno (Hebr. 17, 15, 16). Nunc claves psalmorum reserabiles apponamus, ut, præstante Domino, Regis nostri palatia introire mereamur. Et ideo, sicut præsati sumus, divisio sacienda est, quæ si recte adhibeatur, ita illustrem et perspicuam nobis efficit dictionem, ut priusquam legatur orationis textus, ante nobis ejus relucere possit intentio.

Divisio psalmi.

Universus textus psalmi hujus propheta referente narratur. În prima parte vitam sanctæ incarnationis exponit : quoniam si ad majestatem Christi solam velis referre quæ de eo dicuntur, nequeunt convenire. Secunda vero peccatorum nequitias in futuro judicio debitas recipere commemorat ultiones; ut præmissa gratius possemus accipere, cujus videbantur subsequentia formidari. Respice quoque intentionem ejus, quam constat maxime perquirendam. Ideo in principiis beatitudo 12 Domini Salvatoris edicitur, ut humano generi vitalia exempla præstentur; quatenus sicut nobis homo terrenus contulit mortem, ita cœlestis veniens daret salutem. In principiis enim fuit durissima conditio decepto, sed post advenit homini gloriosa redemptio. Primo illata est ignominiosa captivitas, deinde secuta est votiva liberias. Expulsus homo de paradiso, sed receptus est in cœlum. Perdi-

b Mss. Aud., Bec. et Fisc., et in me non habet quidquam.

bere consortes. Luctus ex diabolo, gaudium prevenit ex Christo. Unde et Apostolus dicit : Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedien:iam justi constituentur multi (Rom. v, 19).

In ipso itaque capite psalmi hujus, definitio beati viri tanguam pulcherrimum nobis gloriosi regis diadema resplendet. Oratio brevis et lucida, quæ rem propositam diversis modis quid sit ostendit. Sed hoc principium duas species definitionum evidenter complectitur. In prioribus quippe versibus duobus qui dicunt: Non abiit, non stetit, non sedit, octava species definitionis est, quæ Græce dicitur nat' apaiptote του εναντίου, Latine per privantiam contrarii. Ait cturus est : Quoniam non volens Deus iniquitatem tu es (Psal. v, 5). In tertio autem versu qui dicit : Sed in lege Domini voluntas ejus; et in lege ejus meditabitur die ac nocte, secunda est species definitionis quæ Græce ἐγνσηματική dicitur, Latine notio nuncupatur. Hæc non dicit quid sit, sed per hoc quod agit, res illa quam quærimus nobis specialiter indicatur; sicut et in septuagesimo primo psalmo dicturus est : Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus (Psal. LXXI, 18).

Memento autem quod omnis definitio aut ex materia nascitur, quod est corpus : aut ex specie, quod est qualitas; aut certe de utroque, sicut est homo, mirabili ordine prolata disponens. Nam si prius posuisset quod erat, necessarium non fuerat dixisse quod C non erat. Hoc imitatus converso ordine geometricus fecit Euclides dicens (Lib. 1 Elementor., in initio): Linea est longitudo sine latitudine. Prius enim dixit quod est, et subjunxit postea quod non est; sicut facere consueverunt qui priorum dicta aliqua diversitate commutant, ut se in eis mentiantur auctores. Nunc ad perscrutanda verba veniamus : quoniam in interioribus eorum quasi in quibusdam nucleis fructus du!cissimus invenitur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Beatus vir. Nimis pulchrum commodumque principium; ut quoniam erat Spiritus sancius humani generis imbecilla moniturus, a beatitudine sumere videretur initium; ut hac spe trepidantium animos invitaret, ne se mortalium fragilia corda subdocerent. Quis enim ad quælibet ardua non incitetur, ubi felix beatitudo prædicitur? Beatus ergo vir dicitur, sicut nobis majorum tradit auctoritas, quasi hene aptus, cui omnia desiderata succedunt. Sed hunc duobus modis dici in centesimo quadragesimo tertio psalmo propheta commemorat ponens: Beatum dixerunt populum cui hæc sunt (Psal. CXLIII, 15); iterumque subjungit : Beatus populus cujus est Dominus Deus ejus. Quapropter sæculi beatus est, qui, ut putat, summa securitate suffultus, in continuata lætitia et mundanis copiis perseverat. Isti autem beato, qui a proposito suo nulla contrarictate removetur,

dit in terra beatitudinem, sed angelos mercbitur ba- A virum subjunxit egregie : vir enim vocatur a viribus, qui nescit tolerando deficere, aut in prosperis aliqua se elatione j ctare; sed animo stabili defixus, et cœlestium rerum contemplatione firmatus, manet semper impavidus. Hoc etiam veriloquium appellavere majores. Etymologia enim est oratio brevis, per certas assonationes ostendens ex quo nomine id quod quæritur venerit nomen. Nec dubites quod virum appellat Dominum Salvatorem, de quo et Zacharias propheta dicit : Ecce vir Oriens est nomen ejus (Zach. vi, 12). Sed memento quod ubicunque sic ponitur, assumpta ejus humanitas indicatur; vir enim sexus est carnis, qui in divinitate nullatenus invenitur. Sed quoniam natura humanitatis a Domino fuerat pro nostra redemptione sumenda, competenter posuit enim quid non faciat, sicut et in quinto psalmo di- B virum, ut utriusque naturze una crederetur esse per-

> Qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit. Posito igitur beato viro, id est Domino Christo, ab illa dispensatione qua passus est, utile fuerat ut eum per actus suos consequenter exponeret; alioquin minus docet, quod fuerit in explicata propositione derelictum. Tribus itaque modis provenire humanos constat errores, cogitatione, facto, et dicto, quos hic per ordinem abnegat dicens: Non abiit in consilio impiorum. Primum detestabile: denegat cogitationes quas sibi familiariter vindicat genus humanum, quas Dominus Christus omnino non habuit. Et ne extraneis utamur exemplis, hoc debere intelligi de Domino Salvatore tricesimus nonus psalmus absolute testatur dicens: Tunc d'xi, ecce venio; in capite libri scriptum est de me (Psal. xxxix, 8). Abiit enim significat quod a via recta discedens, in calles labitur tortuosos. Deinde actus vitiosæ conversationis excludit dicendo : Et in via peccatorum non stetit; utique quia venit in mundum, qui est via peccatorum; sed ibi non stetit, quoniam ejus vitia immaculata conversatione transivit. Ponendo autem viam peccatorum latam vult intelligi : quoniam angustam constat esse justorum. Tertio loco subjunxit : Et in cathedra pestilentiæ non sedit. Ad doctrinas hoc videtur abominabiles pertinere, quæ pestilentis dogmatis venena disseminant. Hæc merito negantur in Christo, qui totius mundi vulnera medicabili a prædicatione salvavit. Quidam vero bunc locum tali distinctione complexus est, impium dicens eum qui peccat in Deum : peccatorem vero qui in semetipsum delinquit; pestilentem scilicet, qui proximum suum depopulatur, opprimit atque lædit. Sed quodvis horum recipias, nihil tale in Domino fuisse cognoscis. Cathedra est enim ex aliqua materia composita forma sedibilis, quæ nos curvatos molliter a dorso suscipit, suoque gremio demissos velut habilis theca complectitur. Ilæc proprie doctoribus datur, sicut ait in Evangelio : Super cathedrani Moysi sederunt scribæ et Pharisæi (Matth. XXIII, 2). Sic etiam judicum tribunal, et solium regum proprium esse memoramus. Considerandus 13 est etiam

bie ordo dictorum, quemadinodum contra Adam to- A dicturus est : Ut faciam voluntatem tuam, Deus mens, tus aptetur : abiit cum recessit a præcepto Domini : stetit, cum delectatus est peccato, quando acquisiturum se scientiam boni et mali, deceptus arbiter æstimavit; cathedram vero pestilentiæ sedit, cum posteris perniciosse doctrinse exempla dereliquit. Et nota quam pulchre singula verba rebus singulis dedit; id est abiit, stetit et sedit. Quæ figura dicitur hypozeuxis, quando diversa verba singulis apta clausulis apponuntur. Quapropter generalis complexio peccatorum merito in Domino Salvatore denegata est: sicut ipsa Veritas in Evangelio dicit : Ecce veniet princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam (Joan. xiv, 30).

Vers. 2. Sed in lege Domini suit voluntas ejus. Non ret omnino laudanda, sicut et alibi docet, Declina a male, et fac bonum (Psal. xxxvi, 27). Lex ergo Domini est in declinandis peccatis sancta præceptio. quam in monte Sina Moysen accepisse manifestum est : in qua tota mentis intentione ille vere fuit, qui peccata non habuit; nos enim etsi ad momentum legis pracepta cogitamus, delicti tamen tempore voluntas nostra in lege non permanet. Voluntas enim decenter est posita, ut constantiam continuæ med.tationis ostenderet, quæ dum perseveranter assumitur, laboris tædia nesciuntur. Sed ne ipsam voluntatem putares otiosam, sequitur operationis effectus, quiàsancto proposito non sufficiebat tantum bona velle, nisi etiam desiderium suum continuo pioque labbre quem prætermittere non debemus, ne qui intellectus est primus, incompetenter videatur esse præteritus. Cujus definitionem partesque dicemus, ut rudibus earum rerum nihil remanere possit ambiguum. Categoricus itaque syllogismus est, quem dialectici summa laude concelebrant : oratio, in qua positis quibusdam, alia quædam ex necessitate veniunt per ea quæ posita sunt. Iste ex duabus propositionibus et conclusione formatur, sicut hic constat effectum. Cujus prima propositio est: Beatus vir cujus voluntas in lege Domini est. Secunda propositio: Nullus cujus voluntas in lege Domini est, abiit in consilio impjorum. Provenit exspectata conclusio: Nullus igitur beatus vir abiit in consilio impiorum. Hoc quidem in nos rarius ponendum esse perspeximus, quoniam nobis ex diversis artibus atque disciplinis cum expositione proposita multa dicenda sunt.

Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Intendendum quod secundo dicit: In lege, non sub lege, quia in lege fuit qui peccata contempsit. Reliqui autem mortales merito sub lege sunt, qui delictis onerantibus inclinantur. Lex enim dicitur ex eo quod animos postros liget, suisque teneat obnoxios constitutis. Verum ille legem non meditabatur litteris, sed sanctitate propositi; sicut in tricesimo nono psalmo volui, et legem tuam in medio cordis mei (Psal. XXXIX. 9). Sic de uno psalmo utrumque probatum est, quoniam et principium libri de ipso debet intelligi, et mandata Domini semper eum constat fuisse meditatum. In septuagesimo septimo quoque psalmo dicit: Loquar propositiones ab initio (Psal. 1xx VII, 2): sed cum dicit, Loquar ab initio, non vult personam suam alicubi fortasse præteriri; nos tamen diversorum Patrum auctoritatem secuti, et Ecclesiæ verba dedimus et prophetie, et justissimos quosque homines, vel peccatores diximus loqui, ques suis locis evidenter ostendimus, ut varietas ipsa rerum oblecture possit auditum.

Die ac nocte. Hæc complexio continuum tempus magna gloria fuerat declinasse vitiosa, nisi et dice- B ostendit; quod si ad litteram intendas, omnino non convenit, ut die ac nocte jugiter legem Domini aliquis aut legat aut prædicet, dum resiciendi tempus corporibus detur, et capiendi somui necessitas afferatur. Sed ille probatur legem continue meditari, qui omnia secundum sanctitatem gerens, coelesti se in omnibus puritate tractavit. Hoc revera ipsi capiti Domino Christo certum est convenire, quamvis ad exemplum sauctitatis ejus, et membris quoque videatur esse præceptum, sicut dicit Apostolus: Omnia quæcunque facilis in verbo aut facto, omnia in gloria Dei facite (1 Cor. 2, 51). Est et alibi prædicata ista continuitas, signi, in contesimo cecimo octavo psalmo legitur: Testimonia tua doce me, Domine, et mandata tua in 'corde meo scopper exquiram. Dies pagani dixerunt a satiaret. Hic potest syllogismus categoricus inveniri; C numinibus suie, id est a diis, a quibus eos etiam nominasse noscuntur. Nox autem dicta est, eo quod noceat aspectibus sive actionibus nostris.

Vers. 3. Et erit tanguam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Hinc jam prædicitur gloriosa nimis, singularisque felicitas; ut sicut actio miranda descripta est, ita et ejus prospera magnifica similitudine referantur. Bene, ut arbitror, ligno fructifero comparatus est Dominus Christus, propter crucem quam pro hominum salute suscepit. Quæ merito lignum vitæ dicitur, quando et ibi Dominus Christus, qui est vita nostra, suspensus est, et latroni in cadem consitenti dictum est : Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxm, 43). Denique et hodie omnis in ea credens, æternæ vitæ dona consequitur. diversis locis diligens tibi perscrutator invenies, quod D Sive, ut historia refert, lignum revera fuit in paradiso perennis vitæ, si detestabilis inobedientia non fuisset. Unde enim mors habuisset introitum, si Adam monstrasset devotionis affectum? Hinc sanctissimi Patres suavissima mella sudaverunt, dicentes : Dedit mandatum, ut inveniret arbitrium; fixit legem, ut faceret cautiorem. Sed ille improvide secutus est hostem, et infeliciter vitæ reliquit auctorem . Tunc lamentabili sorte deceptus, vitam perpetuam, quam possessurus erat amisit, et in mortem, quam non habebat, incurrit. Sed ut ad conceptæ similitudinis instituta redeamus, quod dicit, plantatum est, id est institutum est lignum crucis a Deo, quod semper in A rum (Philip. 11, 9). Et in Apocalypsi Joannis ita lefide vireret ac cresceret. Hoe schema parabola dicitur, id est genere dissimilium comparatio. Sic enim
in subsequentibus et monti, et leoni, et vermi comparatus est Christus.

A rum (Philip. 11, 9). Et in Apocalypsi Joannis ita legitur: Et vidi, et audivi vocem magnam angelorum
multorum in circuitu throni, et animalium et seniorum:
et erat numerus eorum dena millia denorum millium.
millia millium dicentium voce magna: Dignus est

Secus decursus aquarum. In comparationis gratia perseverat. Nam sicut terrestris aqua decurrens vita est lignorum virentium, sic aqua spiritalis signum crucis inundat, quæ salus esse fidelium cognoscitur animarum. Hæc ergo aqua 14 est de qua in Evangelio dicitur: Si scires quis est qui a te aquam petit, petisses ab eo, ut daret tibi aquam vivam (Joan. 17, 40), etc. Operæ pretium est quoque perpendere quare dixerit: secus decursus aquarum; scilicet ut nec nimia inundatio lignum læderet, nec iterum irrigatio procul constituta siccaret.

Vers. 4. Quod fructum suum dabit in tempore suo. Fructum dabit, id est Ecclesias constituet tempore competenti, hoc est, quando beatæ incarnationis sacramenta suscepit. O fructus ille mirabilis, qui humanum genus dulcissima credulitate satiavit! Unde non gustare peccare est; et potius genus est prævaricationis a cibis talibus abstinere. Fructus enim dicitur a fruendo. Et notandum quia dabit dixit, quod ad rationabilem sensum, et ad offerentis pertinet voluntatem. Nam licet et alia ligna erumpentes inferant fructus, hoc recte date dicitur, quià ætérna præmia donare monstratur.

Vers. 5. Et folium ejus non decidet. Id est sermo ipsius nullo casu a veritate discedit, sed taimuam in arbore palmæ folia manentia sunt, ita et ista infixa C veritati a certis promissionibus perseverant, sicut in Evangelio legitur : Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Matth. xxiv, 15). Et intuere Domini verba foliis arboris comparata, quia sicut illa fructus tegunt, sic promissiones suas et ista custodiunt. Hæ sunt aquæ spirituales, hæc folia salutaria, de quibus in Apocalypsi beatus Joannes dicit : Et ostendit mihi flumen aquæ vivæ splendidum, tanquam crystallum, exiens de throno Dei et Agni; in medio platex ejus, et ex utraque parte fluminis, arborem vitæ, quæ facit fructum duodecies, singulis mensibus reddens fructum suum; et folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium deputata (Apoc. xx11, 1, 2).

Et omnia quecunque saciet prosperabuntur. Aptissime contra illud Adæ ponitur, cujus sacta nobis ad-D versa pepererunt. Nam sicut Dominus Christus dulcedinem salutis mundo præstitit, ita ille humano generi amaritudinem mortis inflixit. Tribus ergo modis hæc prædicationis forma constructa est, dicendo quid vitaverit, referendo quid egerit, tertio ad quem sinem fructus ipse pervenerit. Sed hoc breviter atque mediocriter positum est propter humilitatem humanitatis assumptæ. Cæterum si magnisicentiam ejus velis advertere, audi Apostolum dicentem: Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu slectatur, cælestium, terrestrium et inferno-

gitur : Et vidi, et audivi vocem magnam angelorum multorum in circuitu throni, et animalium et seniorum: et erat numerus corum dena millia denorum millium, millia millium dicentium voce magna: Dignus est Agnus qui occisus est accipere virtulem, et divitias, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam et benedictionem. Et omnem creaturam, quæ est in cælo, el in terra, el sub terra, el in mari, el quæ sunt in eis, universos audivi dicentes: Sedenti in throno, et Agno. benedictio, et honor, et gloria, et potentia in sæcula sæculorum. Et quatuor animalia dicebant : Amen. Et senlores ceciderunt, et adoraverunt (Apoc. v, 11 et seq.), etc. Plena est rerum talium Scriptura divina, quoniam sicut in assumpto corpore fuit humili:as, B ita est post resurrectionem Domini Christi declarata majestas. Nunc ad reliqua veniamus.

Vers. 6. Non sic impii, non sic. Venit ad secundam partem, ubi memorat quæ impii cum peccatoribus sustinebunt, ut eorum actus refugiatur, quorum pæna cognoscitur. Quod schema dicitur paradigma. Schema autem est figura dictionis in ordine verborum cum decore composita; est enim paradigma narratio per exempla, hortans aliquem, aut deterrens. Invitavit autem cum dixit : Beatus vir, et reliqua ; deterruit autem cum ait : Non sic impii, non sic, etc. Efficacissimum plane doctrinæ genus, et invitare prosperis, et terrere contrariis; sicut et Pater Augustinus in libris de Doctrina Christiana memorat dicens (Lib. 197: cap. 49: Debet igitur divinarum Scripturarum traciator et doctor, desensor rectæ sidei, ac debellator erroris, et bona docere, et mala dedocere. Quod institutionis genus et in decimo quarto, et in tricesimo sexto, et in centesimo decimo, et in centesimo decimo octavo psalmo potenter exsequitur, ut distinctio sit in comminatione supplicii, magnitudo semper in præmiis. Dicit ergo: Non sic impii, non sic, quoniam non erit sic impiis, ut superius dixit. Et ut immobiliter crederes, firmitatem negationis iterando monstravit. Nam si locum eorum diligenter inquiras, audi Apocalypsim Joannis dicentem: Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi illa bestia et pseudopropheta, quod videlicet ad omnes pertinet impios, cruciabuntur illic die ac nocte, in sæcula sæculorum (Apoc. xx, 9, 10).

Sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ. Congrua nimis facta comparatio. Pulvis enim est resolutio terræ. Et quia homo terrenus, quando inflatur seductorio vento superbise, de soliditate terræ viventium quasi pulvis abjlicitur, quia sua levitate ad firmamentum mandatorum se tenere non potuit, merito pulvis dicitur, qui tanquam substantia tenuis vitiorum flatibus ventilatur. Sed hanc damnationem gravissimam non putemus ventorum ludibriis comparatam, quæ corpora facile mobilia in auras æthereas ludivaga compulsione transponunt. Hic enim facilitatem expulsionis vult ostendere, non acerbitatem discriminis levigare. Facies vero terræ significat

[.] Mss. Aud., Bec. et Fisc., ita et ista in fixa veritate.

simus insidere. Hanc Græci epiphaniam vocant, quæ solam longitudinem et latitudinem habet. Ilæc colores suscipit diversa qualitate distinctos : hæc probatur recipere figuras illas geometricæ disciplinæ; in ca denique datur conspici, quidquid potest corporeis oculis intueri.

Vers. 7. Ideo non resurgunt impii in judicio. Impii sunt qui sanctam Trinitatem crudelitate a mentis nul-Litenus confitentur, nec Veteris aut Novi Testamenti parere regulis acquiescunt; vel, sicut dicit Apostolus : Qui verbis confitentur Deum, factis autem negant (Tit. 1, 16); et hi in judicio non resurgunt, quia jam sua infidelita: e damnati sunt, in Evangelio dicente Domino: Qui autemnon 15 credit in Filio, jam condemnatus est b (Joan. 111, 18). Nam si ad judicium resurgere est pro suis factis quempiam reddere rationem, merito illi dicuntur in judicium non resurgere, quos jam cognoscitur sententia divina damnasse. Omnes resurgere fides catholica conficetur, sicut dicit Apostolus: Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur (I Cor. xv, 51). Resurget enim justus, ut judicet; peccator, ut judicetur; impius, ut sine judicio puniatur.

Neque peccatores in consilio justorum. Peccatores sunt professione quidem Christiani, sed minoribus peccatis obnoxii, quibus dominica datur oratio, ut se exuant a delictis; impii autem sunt qui suum nescientes auctorem diversis sceleribus polluuntur, ut blasphemi, impænitentes, cultores idolorum, et principalibus vitiis obligati. Quapropter duo sunt genera peccantium : primum, quod nulla placabili satisfa. C ctione completa remanet in delictis; aliud est cui per gratiam confessionis peccata donantur, sicut legitur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxx1, 1). In quo numero et sancti sunt, quia nullus sine peccato est, sicut beatus Joannes apostolus dicit: Si dixerimus quig peccutum non habemus, nosmetipsos seducimus, et veritas in nobis non est (1 Joan. 1, 8). Ergo de illo primo numero peccantium dicit qui nulla fuerunt digni miseratione salvari. Hi enim cum justis minime judicabunt, quod evangelica voce solis fidelibus suis Dominus in præmium pollicetur. In consilio enim, in judicio dicit, quia omne rectum judicium in consilio est. Consilium enim dictum est a consulendo. Nam superius consilium impiorum abusive positum est : quoniam et ipsi putant consulere, quamvis cognoscantur unamquamque rem noxia sibi machinatione tractare.

Vers. 8. Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit. Bonorum viam dixit Dominum nosse; iter autem impiorum perire confirmat : quasi Dominus utrumque non noverit. Sed allegorice dictum est, ut hoc sciat Dominus, quod in beatitudine permanebit: hoc nesciat quod peribit. Nam et ipse dicturus est in judicio suo peccatoribus : Nescio vos (Matth. xxv, 12). Quod si hoc ad litteram velis advertere, quomodo ignorare poterit quos creavit? Sic et Adæ locutus est post peccatum. Ubi es, Adam

. Mss. And., Bec, et Fisc., credulitate.

superficiem telluris, ubi revera potest pulvis tenuis- A (Gen. 111, 9)? non quia Deus in paradiso eum esse nun noverat, sed indignus divina cognitione, eo quod ceciderit increpatur. Et iter impiorum peribit. Nam sicut beatorum via est Dominus, i:a peccatorum iter diabolus esse cognoscitur : qui sine dubio peribit, quando cum sequacibus suis æterna pæna damnabitur. Via enim dicitur, quod per eam unusquisque transeuntium viatur. Iter, quasi iterum actus, quod agendo iteratur. Quod tamen utrumque pro locorum qualitatibus reperis esse variatum; nam et viam peccatorum superius dixit, et iter in bono positum est, sicut in alio psalmo ait : Et illic iter est, in quo ostendam illi salutare Dei (Psal. XLIX, 23). Item Isaias propheta dicit : Principium Sion dabo, et Jerusalem consolabor in itinere (Isai. xLI, 27). Nunc ad conclu-B sionis quoddam speculum veniamus, ut nobis totius psalmi pulcherrima facies elucescat.

Conclusio psalmi.

Totus hic psalmus ad moralem pertinet disciplinam, de quo et bonus imbuitur, et peccatorum mens scelerata terretur. Nec vacat quod Dominus Christus est positus in principio numerorum. Unitas quippe specialis, simplex atque perfecta est, nullius indiga, in seipsa perenniter manens : a quo fonte multitudo numerorum sic egreditur, ut ad eam semper, quamvis multiplicata, revocetur: sine qua supputatio nec inchoare quidquam prævalet, nec prodire. Merito ergo in hoc initio calculi ponitur Christus: quia, sicut dicit Apostolus : Ex ipso enim, et per ipsum, et in ipso sunt omnia (Rom. x1, 36). Hanc Trinitatem Græci monadem vocant. Nam si incorporalis et immutabilis est substantia, intelligitur Deus; si incorporalis et mutabilis, intelligitur anima; si vero et corporalis et mutabilis, intelligitur corpus. Ista ergo monas tali complexione, sicut dictum est, ab arithmeticis explicatur. Memento autem quod monas, licet fons atque initium numeri esse videatur, ipsa tamen non potest numerus dici. Quidquid enim ab uno plus est, sicut ait Nicomachus, jam fit numerabile. Numerus enim est unitatis collectio, vel quantitatis acervus ex unitatibus profusus. Hoc enim quod dicimus nominis quoque ipsius declaratur indicio. Numerus quippe a numerositate vocatus est. Quæ disciplina nec a Patribus nostris præcipitur negligenda; est enim verax et immutabilis, et per omnes creaturas pro modulo suæ quantitatis effusa. Legitur enim in Salomone: Omnia in mensura, nume o et pondere (Sap. x1, 21) Deum fecisse. Illud etiam arbitror intuendum, quod mirabili dispositione consequentia cuncta conscendant. In primo siquidem psalmo Domini Christi carnalis vita describitur; deinde omnipotens natura deitstis ejus subtiliter indicatur. Tertio multiplicatos dicit populos, qui eum nitebantur exstinguere; deinde septem pænitentium psalmi fidelium corda purificant; postea parabolis et tropicis allusionibus subsequens drama decuritur, et per allegoricas similitudines pene omnia referuntur ad Salvatorem Dominum, quod suis locis commonere

b Mss. Aud., Bec. et Fisc., jam judicatus est.

varietate propheta concelebrans, usque ad finem non desinit ejus præconia sanctitatis edicere. Sic igitur universa de ipso prolata noscuntur, cujus hæc causa suscepta sunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM SECUNDUM.

Psalmus David.

Quamvis in quibusdam codicibus nec iste psalmus habere titulum comprobetur, propter quod in Actibus apostolorum legitur, sicut in primo psalmo dictum est : Quare fremuerunt gentes, etc. : tamen si diligenter intendas, non videtur esse contrarium. Dicitur enim in primo psalmo positum, sed qui per inscriptionem tituli primus habendus est; est enim ipse 16 atque idem secundus in ordine, primus in titulo. B Quo exemplo quamplurima dicta sunt, quæ cum sibi ad litteram discrepent, diligentius inquisita, unum e-se monstrantur, ut est de concordia Evangeliorum campus ille latissimus. Quapropter Ecclesiarum cunctarum probabili usu receptum est, ut hinc magis incipiat exordium titulorum, quando inchoat ab increpatione Judzorum. Et ideo consequens suit habere causam titulum suum, quoniam a priore textu noscitur segregata. Sed quoniam dictum est quare titulum receperit ista divisio, nunc de verbis ipsius, præstante Domino, disseramus. Psalmus est hymnus alicujus metri lege compositus, qui ad similitudinem prædicti organi supernam nobis cognoscitur indicare virtutem. David autem, quamvis conditor hujus universi operis inspiratione divina esse videatur, certis C tamen locis congruenter apponitur. Sed quoniam interpretatio nominum, quemadmodum præfati sumus, res nobis secretiores indicare monstratur, sicut interpretes Hebræorum nominum tradere maluerunt: David significat manu fortis, sive desiderabilis, quod nulli potest aptius convenire quam omnipotenti Christo, qui est veraciter fortissimus, et summo desiderio requirendus; quapropter David hic intelligendus est Dominus Christus, de cujus passione loquitur propheta: et ipse Dominus sua verba dicturus est; quod in subsequentibus psalmis creberrime reperitur, ut in appellatione David Dominus possit Christus intelligi. Et ne per hæreticas contentiones Christiani animus fluctuet, quem oportet omnia veraciter fixeque credere, nominis ipsius definitionem D auctoritate Patrum brevi satisfactione concludimus. Audiamus ergo beatum ac doctissimum Augustinum in evangelistæ Joannis expositione dicentem (Tract. 78. in Joan.): Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet, qua æqualis est Patri; humanam, qua major est Pater; utrumque autem simul. non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternitas. non Trinitas Deus; ac per hoc Christus est Deus, anima rationalis, et caro. Qua veritate recognita, competenter mortiferos vitamus errores.

Divisio psalmi.

Quatuor membris psalmi hujus species decora formata est. In primo loquitur propheta de Judæis pro-

curabimus, Post hace laudes Christi Domini mirabili A pter passionem Christi. Secundo verba sunt dementium Judæorum. Tertio dicta sunt Domini Salvatoris de omnipotenti regno et de incnarrabili generatione sua, quantum potest parvitas humana recipere. Quarto propheta loquitur commonens populos ut ad fidem Christianam, agnita Domini majestate, conveniant : scientes de via justa se esse perituros, nisi apprehenderint religionis catholicæ verissimam disciplinam; quod etiam aliorum prophetarum creberrimo sermone narratur.

36

Expositio psalmi.

Vers. 1. Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Hæc figura Græce dicitur erotema, Latine interrogatio; quæ multis quidem modis fit : sed ut de his pauca ponantur, interrogamus quando aliquid scire volumus quod nesclebamus, ut est illud in futuro psalmo: Quot sunt dies servi tui, quando facies de persequentibus me judicium (Psal. cxvIII, 84)? Interrogamus etiam quæ certe novimus, ut est illud : Nunquid est in idolis gentium qui pluat, aut cæli dabunt pluviam, nist tu volueris (Jer. xIV, 22)? Est quoque interrogatio arguendi, sicut hic posita est; corripit enim populos propheta, cur fremuerint contra Dominum Salvatorem, cum causas iracundiæ non baberent. Fremitus enim proprie ferarum est, qui juste furentibus datus est, quando, ratione postposita, belluino furore succensi sunt. Et quoniam nobis frequenter figuræ ponendæ sunt, oportet in ipsis primordiis ejus rei definitionem dare, ut cum nominata fuerit, valeat evidenter agnosci. Figura est, sicut nomine ipso datur intelligi, quædam conformatio dictionis a communiore remota, quæ interior bus oculis velut aliquid vultuosum semper offertur, quam traditione majorum ostentationem et habitum possumus nuncupare. Has etiam Pater Augustinus pulcherrime inter locutionum modos annumerat. Nec illud nos moveat, cum apud Judæos ageretur, cur pluraliter gentes et populi positi esse videantur: legitur enim in Actibus apostolorum: Convenerunt enim vere in hac civitate adversus sanctum Filium tuum, quem unxisti, Herodes et Pilatus cum nationibus et populis Israel (Act. 1v, 27). Meditati sunt quoque inania, quia Scripturas divinas sine fructu intelligentiæ frequenter iterabant. Prophetatum est enim in innumeris locis de Domino Salvatore Messiam esse venturum, quem illi maximo errore decepti non venisse, sed adhuc venturum esse confidunt. Merito ergo inania meditabantur qui ejus adventum fructuosum nequaquam intelligere potuerunt.

Vers. 2. Asliterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. Astiterunt, non præsentiam significat, sed voluntatem. Nam passionem Domini constat coram regibus omnimodo non fuisse. Reges autem terræ Herodem vult intelligi, qui persequendo Dominum necavit infantes; alterum vero Herodem nepotem ejus, qui Pontio Pilato in Salvatoris nece consensit. Merito ergo astitisse dicti sunt, qui sacrilegis mentibus consentientes in uno scelere convenerunt. Principes autem de Pharisæis dicit. Sermo enim iste interdum reges, interdum significat priores. Princeps enim dictus est quasi prima capiens. Convenerunt in unum, in unam voluntatem, non in unum conventum: nam diversis conciliabulis hoc scelus leguntur suisse machinati. Sed ut intelligeres injuriam Filii Patrem posse respicere, utrumque posuit: adversus Dominum, id est Patrem; et adversus Christum ejus, hoc est Filium, sicut ipse in Evangelio dicit: Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum (Joon. v. 23).

Vers. 3. Disrumpamus vincula eorum. Verba sunt ista dementium Judæorum. Dicebant vincula, quæ potius peccata solvebant. Sic enim putaverunt se tincula ista disrumpere, si in præceptorem legis et apostolos ipsius scelesta voluntate 17 prosilirent. B Eorum namque ad Christum pertinet et ad apostolos ejus, qui sub numero plurali Domini regula probabantur astringi.

Et projiciamus a nobis jugum ipsorum. In jumentorum insipientium digna sibi comparatione manserunt, qui non projiciunt jugum, nisi prius ejus vincula disruperint, in totum vanissima voluntate decepti. Nam cum jugum Domini Salvatoris sit suave, et enus ejus leve (Matth. x1, 50), dominationem ejus graviss mam putaverunt. Ita quod eos continere ac regeie poterat, hoc infeliciter abjicere festinabant.

Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Coelos hie viros sanctos significat, sicut et ipse alibi dicturus est : Cæli enarrant gloriam Dei (Psal. xvIII, 2), quos aptissime commemorandos C elegit, ut amplius impiorum elationem malitiamque confunderet. Irridebit et subsannabit, et his similia, ex nostro usu accipienda sunt. Cæterum Dominus nec spiene ridet, nec vultu subsannat; sed virtute sua spiritualiter peragit quæcunque disponit. Hæc figura Græce dicitur metonymia, Latine transnominatio, quoties intellectum rei diversis modis, verbis alienis ac translatitiis indicamus. Juste igitur propheta Judzeorum persidiam asserit irridendam, qui falsos testes contra veritatem adducere tentaverunt, qui Dominum gloriæ crucifigere maluerunt, qui resurrecturi omnipotentis Christi stulte sepuleri receptacula signaverunt. Tantæ siquidem scelerum moles, contra potentiam Domini dementer atque inaniter probantur assumptæ.

Vers. 5. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in sua conturbabit eos. Sed ne irridendos tantum impios putaremus, nunc eos graviter commemorat arguendos. Ira vero et suror similia sunt verba præcedentibus. Nam Dens et eum tranquillitate judicat, et servata pietate conturbat: non in malos motu aliquo surgente candescens, sed ab eis suæ gratiæ momenta suspendens. Ira ergo Dei vocatur retributio peccatorum; nam motus Divinitas beata non patitur, quæ semper eadem, æterna, atque immobilis perseverat. Sed ista conversio humanæ convenit sragilitati, ut de læto quis tristis, de placato iracundus, de benevolo reddatur ossense. Tunc loquetur, illud

tem de Pharisæis dicit. Sermo enim iste interdum A tempus significat, cum judicare venerit mundum.

reges, interdum significat priores. Princeps enim Merito ergo ira et furor dicitur, quando onnia pecticular est quali prima capiens. Commencent in unum, catoribus obstinatis, suis meritis apta redduntur.

Vers. 6. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte.n sanctum ejus. Hactenus ex sua persona propheta locutus est; nunc per figuram, quæ Græce dicitur exallage, Latine permutatio, verba refert Domini Salvatoris, qui se Regem a Patre constitutum esse testatur. Quod etiam scriptum est de ipso in titulo passionis: Rex Judworum (Joan. xix, 19). Hoc nec Pilatus deleri passus est, qui eum Judæis cruci tradidit affigendum. Hoc etiam Magi inquirendo professi sunt : Ubi est qui natus est Rex Judæorum (Matth. 11, 2)? Sequitur, super Sion montem sanctum ejus. Nomen enim istud multarum quidem rerum absolut: fecundum est. Medo enim significat Ecclesiam, modo ipsum Dominum Salvatorem, modo Jerusalem suturam. Et quia verbum hoc frequenter iterandum est, convenit magis ut per loca singula congruis satisfactionibus explicatur. Sion hic Ecclesiam debemus accipere, quam montem appellat propter eminentiam honoris et sirmitatem sidei. Sion enim Hebræa lingua dicitur specula, quæ competenter aptatur Ecclesiæ; quoniam ad futuras spes sufficienter instructa, promissiones Domini mentis providentia contuetur; nec tantum præsentibus quantum futuris beneficiis gloriatur. Merito ergo Sion Ecclesia dicitur, quia speculatio ejus in illa contemplativa virtute defigitur. Super eam revera Christus est Rex, quoniam ab ipso regitur aque disponitur.

Prædicans præceptum Domini. Quod fecit Evangelium docens, ut prædicationem prophetarum sua manifestatione compleret.

Vers. 7. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Dominum significat Patrem, sed et ipse quoque Dominus est, sicut in centesimo nono psalmo dicturus est : Dixit Dominus Domino mee. Sede a dextris meis (Psal. cix, 1). Intendamus autem quod posuit : Dixit ad me, Filius meus es tu; quod etiam ei dicturus erat post baptismum : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. III. 17). Et ut Christum unam personam, id est Verbum carnem factum esse sentires, adjecit: Eqo hodie genui te. Hoc jam nihil habet commune cum cæ-D teris, sed totum est unigeniti Filii proprium, quod ipsum designare atque inculcare rerum potuisset auctorem. Dicendo enim, hodie, coæternitatem suæ majestatis ostendit. Hodie enim apud Deum nullo initio incipit, nullo fine concluditur. Non est enim ibi, fuit, neque, erit; sed semper manet, semper est; et quidquid dixeris, ille hodie est, sicut in Exodo Moysi præcepit ut de ipso diceret : Vade, inquit, et dic filiis Israel: Ego sum qui sum; et qui est misit me ad vos (Exod. 111, 14). Quapropter æternitatem suam voluit appellatione præsentis temporis indicari. Præsens enim tempus, quod ait, hodie, pro perpetuitate poni, Scripturarum divinarum proprium esse cognoscitur. Genui te, nativitatem illam significat de qua Isaias dicit : Generationem autem

ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8)? Lumen ex lumine, A autem significat nationes toto orbe divisas, quas disomnipotens de omnipotente, Deus verus de Deo vero: Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia (Rom. x1, 35); de quo ad Hebræos scribens, ait Apostolus : Splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, gerens quoque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis: tauto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim angelorum dixit aliquando: Filius meus es tu, ego hodie genui te (Hebr. 1, 3, 4, 5)? et cætera, quæ de magnificentia Domini Christi textus ille proloquitur. Quapropter cessent vaniloquæ disputationes, et Ariani dogmatis perfidia conquiescat. Hoc fides catholica, hoc sanitas mentis intelligit, ut unigenitus potestate separari. Operæ quoque pretium est perpendere quemadmodum in his duobus versibus per verba Patris hominibus voluerit declarare quod est. Non enim poterat substantialiter per genus et disserentias ad ejus proprium pervenire, quod magis creaturis quam Creatori videtur posse congruere. Nam quemadmodum supra ejus naturam genus aliquod prævalet reperiri, cum ipsum rerum omnium constet 18 esse auctorem? Quapropter dissimilis est ista definitio illi definitioni quæ substantialis vocatur, quæ per habitas disferentias descendit ad proprium. Substantialis enim ista dici non potest, quoniam quid sit Dei substantia nullatenus prævalet comprehendi. Potest tamen, sicut quibusdam visum est, definiri taliter Deus : Deus est substantia incor- C porea, simplex et incommutabilis. Nunc membra definitionis istius minutissime perquiramus. Dicit enim primum : Ego autem constitutus sum rex ab eo. Sed et reges terrarum constituuntur a Domino. Addidit, Super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceplum Domini. Electi sunt et prophetæ, Ecclesiæ prædicatores. Sequitur : Dominus dixit ad me, Filius meus es tu : dictus est et filius Israel, sicut in Exodo Pharaoni dicitur : Dixi tibi, Dimitte primogenitum filium meum Israel, et noluisti (Exod. 17, 23). Non est ergo quod personam unigeniti Filii adhuc evidenter designare potuisset. Additum est autem: Ego hodie genui te, quod nulli alteri probatur jedictum; sed solus ille sine tempore genitus est, per quem creata constant universa. Sic istam veriloquam pulcherrimamque desinitionem ad scholas suas traxit doctrina sæcularis, dicens eam substantialem, supra quam genus poterat inveniri.

Vers. 8. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Hoc per habitum dicitur formamque servilem, ex eo quod Filius est Virginis. Quidquid enim in tempore accepit Christus, secundum hominem ea quæ non habebat acquirit. Hic enim jubetur ut petat secundum naturam inferiorem, et accepta possideat; nam secundum potentiam Verbi, indifferenter omnia quæ habet Pater, habet et Fil us; nec illi necesse est petere quæ simul cognoscitur possidere. Gentes

tinctas atque separatas sanguis amplectitur a. Gens enim a genere vocitatur. Sequitur. Hæreditatem tuam. Cum dicit, tuam, naturam illam in Christo perfectæ deitatis ostendit. Nam hoc ipsum quod ait, tuam, incarnationem Verbi esse demonstrat, ut nihil intelligatur esse divisum, quando una majestate omnia possidentur; sicut ipse in Evangelio dicit: Omnia quæ Pater habet, mea sunt, et omnia Patris mea sunt (Joan. xvi, 15). Hæreditas vero ab hero dicta est, id est domino, quod in ea potestate libera dominetur.

Et possessionem tuam terminos terræ. Hic manifestatur universas gentes in Christi nomine credituras, per quem mundus, explosis superstitionibus, Filius a Patre, nec natura, nec tempore debeat, nec B reconciliatus est Deo. Nam cum et hic dicit, possessionem tuam, natura humanitatis accepit, quod semper divina possedit: majestati enim ipsius dari non poterat quod habebat. Terminus autem dictus est, ut quidam voluerunt quod lapis ipse a tribus pedibus aliquid minus habet. Sed termines terræ non otiose æstimo transeundum. Termini enim terræ sunt qui tellurem cingunt atque concludunt, ut non solum arida, verum etiam totius aeris circumjecta substantia, et omnium creaturarum significaretur integritas; sicut et ipse in Evangelio sub brevitate conclusit, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Matth. xxviii, 18); et Apostolus: Ut in nomine Jesu omne genu flectatur collestium, terrestrium et infernorum (Philip. 11, 10).

> Vers. 9. Reges eos in virga ferrea. Modo regni eius consuetudo describitur: quoniam si ad litteram intendatur, parvæ utilitatis est confringenda atque imminuenda percipere. Sed respice primum quod dicit: Reges éos, ut potestatem tyrannicæ dominationis auferret. Illi enim reguntur, qui ad salutis dona perveniunt. Virga vero potestas regalis significatur. qua peccatoribus correctionis suæ vindicts promittitur. Ferrea, non quia Deus ad ultionem utitur virga metallica, sed duritia ferri, rigori æquitatis decenter aptata est. Ipsa virga est de qua in quadragesimo quarto psalmo dicturus est: Virga recte est, virga regni tui (Psal. xLIV, 7): sed quid cum ista virga faciat, subsequenter explanat. Hæc virga est, quæ confringit ad vitam : hoc baculum, quod continet imbecilles : hoc sceptrum, quod de mortuis vivos facit. Virga enim usu humano dicta est, quod vi sua regat, et vergere non sinat innitentes.

> Et tanquam vas figuli confringes eos. Id est, per conversionis studium conteres in eis terrenas cupiditates, et veteris hominis cœno similem vitam. Et respice in ipsis comparationibus, singulis verbis rerum causas decenter expressas. Potestatem Domini dixit virgam ferream; superbos populos vas figuli, quod mox ut percussum fuerit, in partes minutissimas dissipatur. Bene ergo peccator vasi luteo comparatur, ut et confractio ejus facilis, et vita lutea monstraretur. Sed tunc in melius reformatur, quando

³ Mss., quas distinctus atque separatus sanguis amplectitur.

perducitur.

Vers. 10. Et nunc, reges, intelligite. Venit ad tertium membrum, ia quo jam propheta commonet ut sacramentis terribilibus patefactis, humanum genus humiliter obediat Creatori. Ubi oritur pulcherrimum deliberativum dicendi genus. Nam cum tali sacramento vulgato obstupefacta fuerint corda mortalium, saluberrimus ac necessarius suasor accedit, ut cum timore ac tremore vero Domino serviatur, ostendens ab utili et honesto, id quod in deliberationibus plurimum valet, expedire que dicta sunt. Utile est enim : Nequando irascatur Dominus, et perealis de via justa. Honestum : Beati omnes qui confidunt in co. Sic deliberativum dicendi genus perfecta disceptatione completum est. Nunc ad exponenda B ratur, supra quem nulli aliquid sperare conceditur. verba redeamus. Reges, dominatores debemus advertere vitiorum, qui hæc et intelligere possint, et implere, Domino præstante, prævaleant. Neque enim semper purpuratos reges adverti necesse est. Dicuntur reges et quibus privata conditio est, sicut zit Apostolus: Jam sine nobis regnatis, et ulinam reguardis, ut et nos vobiscum regnemus a (1 Cor. 14, 8).

Erudimini qui judicatis terram. Erudire, docere est; nam et ipsum nomen significat apprehensam scientiam : rudis enim dicitur novus. Eruditus, quasi a rude [ed., a rure] sublatus, id est ab ignoranția divisus, et in doctrinæ Apibus collocatus. Quod illis bene dicitur, qui jam carnalia delicia domuerunt; isi enim bene judicant terram, quando repressis vitiis, corporibus suis, favente Domine, præcepta C legis imponunt. 19 Terra autem dicta est a terendo, quod commeantium gressibus atteratur.

Vers. 11. Servite Domino in timore. Brevis et plena commonitio, qua Domino Deo amabili timore servitur. Nam sicut remissa securitas culpas admittit, ita timor desiderabilis delicta semper excludit. Et ne servitium Dei durissinum aut tristissimum forte putaretur, sebjenzit:

Et exemplete ei cum tremore. Quis timor Domini en ad miseriam, sed ad gaudium ducis; quippe qui bentos efficit, et sanctos operatur. Et iterum, ne hæc exsultatio negligens redderetur, addidit, cum tremore; ut utraque sociata coelestem reverentiam competenter exprimerent.

Vers. 12. Apprehendite disciplinam, nequando ira- D scatur Dominus, et pereatis de via justa. Magnificum verbum, apprehendite disciplinam, quasi munimen clypei contra vitia nozia profuturum. Utilitatem vero facti bujus paleberrimi propheta subjunxit dicendo: Nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa. Nequando dixit, propter patientiam Domini, quæ diu sestinet excedentes. Et pereatis de via justa, id est a ecelesti Rege Christo, qui Via est recte ambulantium ad vitam, Dux contium, tter ad beatitudinem festimantium; sicut ipse dicit in Evangelio: Ego sum via, sertes, et vita (Joan. xiv, 6). Via, propter incarna-

in spiritualem haminem, divina gratia suffragante, A tionem, per quam bonis vivendi præbet exemplum, Veritas propter judicium; Vita propter deita:em.

> Vers. 13. Cum exarserit in brevi ira ejus. Metaphora ab incendio facta; quod tune magis inardescit, quando pabulum consumptionis acceperit. In brevi en m dixit, quia cum decreverit vindicat. Neque enim illius alia dispositio, alia probatur operațio, sed simut anæ decernit et facit. Et note quod superius in hoc sæculo ad sustinendum posuit, nequando: in inturo yero ad judicandum, dixit, in brevi; ut modo omni. potentis declaretur pietas, tunc potestas. Non est enim in illo judicio singulorum hominum vicissim operanda discussic; sed momentaneo discursu simul omnia, sicut secit et judicat. Bene autem dictum est : Cum exarserit, quia jam magnæ patientiæ finis ille decla-

> Beati omnes qui confidunt in eq. Decora conclusio, post multa dicere ad quod quis debeat festinare. Confidere enim de illo jam præmium est : quia ipsa confidentia per Dei gratiam venit, sicut Apostolus dicit: A quo est et relle et perficere (Phil. 11, 13).

Conclusio psalmi.

Nunc in medium breviter copiosum sacramentis con'estibus psalmum, peracta expositione revocemus, ut ejus virtus evidenter possit intelligi, cum ipsius valuerint membra cognosci. Respiciamus Psalmistam, quanta sit gratia Divinitatis ornatus. Ante Pomini verba prædicavit, iterum post ejus dicta relqquitgr. Cum præcedit propheta est, cum sequitur apostolus: quia et ventura integra fide prædixit, et prosequens perfecta veritate consonuit. Ipse autem Dominus de medio, tanquam de cœlo retonans, potentiæ suæ nobis arcana patefecit; ut et divinitatis ejus gloriam, et incarnationis mysteria pro modulo nostro salutariter disceremus. In hoc autem secundo numero, qui ex duabus monadibus pulchre compositus est, aptissime dua naturæ inconfusæ atque perfecta in una persona sunt positæ Dominj Christi: quarum est una qua regnat, et altera qua ministrat; prima creatrix, posterior creata; et ideo quæ assympsit, impassibilis; quæ vero est assumpta, passibilis. Nam, sicut Patres monent, demus injurias carni, miracula divinitati; discernamus intellectu naturas, et noxios vitemus errores. Divinitas enim sic sibi humanitatem adunavit, nt nullatenus cum humanitate confundi possit, sed utraque inconfusa et adunata permaneat. Quia I c. t incarnationis dispensatio post resurrectionem glorificata sit, tamen in humanitatis veritate permansit. Nam cum ipse dixerit post resurrectionem apostolo Thoma: Mitte manum tuam, et vide, quia spiri us carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (Joan. xx, 27); cum partem piscis assi, et favum mellis post resurrectionem sumpserit, atque comederit (Luc. xxiv, 42); et in Actibus apostolorum legitur : Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum (Act. 1, 11); cum dicat etiam propheta de peccatoribus: Videbunt in quem compunserunt (Zach. xu, 10), quia majestatem ejus nequeunt iutueri; illud A me? Secundi psalmi hoc qua-i simile videtur initium. enim solis beatis dabitur, sicut in Evangelio dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8), nimis exitiale est duas naturas perfectas atque adunatas in Christo non credere permanere, quas tot exemplis voluit de seipsa Verltas prædicaré. Hoc Pater Athanasius Alexandrinus, hoc Ililarius Pictaviensis, hoc Ambrosius Mediolanensis, hoc Augustinus et flieronymus, hoc Cyrillus, hoc alii multi Patres, ad tollendam quoquè funditus occasionem inanissimie quæstionis, affirmant. Hoc papa Leo cum sancta synodo Chalcedonensi decrevit atque constituit (Par'e 11. actione 2), ut ex duabus, et in duabus naturis adunatis atque perfectis, unum prædicet Christum, quicunque vult esse catholicus. Qua si memoria, per regulis ambulamus.

EXPOSITIO IN PSALMUM III.

Psalmus David cum sugeret a sacie Abessalom silii ski.

Abessalom dum patrem suum David crudeliter insequeretur, mulæ impetu perductus in coadensam quercum, ramis ejus colla nectentibus, in aeris sublimitate suspensus est, quadam præfiguratione dominici tradito is; ut sicut Judas innodatus laqueo vitam finivit, ita et persecutor David constrictis fancibus expiraret. Testante autem Regum historia psalmus iste quinquagesimo actu posterior est : quoniam j ost culpas adulterii et homicidii Abessalom filii ejus persecutio noscitur contigisse; sed pro virtute sua illum locum tertium oportuerat, qui et sanctæ Trinitatis potentiam, et triduanæ resurrectionis in se mysteria continebat. Nam per liberationem David resurrectio Domini congrue significatur; ut animi Christianorum tali exemplo roborati, in adversis casibus constanter erigantur. Simile est et 20 illud quod Octateuchus legitur a ante Job, cum post multos annos Moyses exstitisse noscatur. Quapropter non secundum existentiam temporum, sed pro qualitate dictorum ordo plerumque ponitur lectionum. Memento antem alios esse psalmos, qui passionem et resurrectionem Domini breviter tangunt; alios vero qui distinctius apertiusque declarant, sed præsens, corum primus est, qui hæc breviter dicunt.

Divisio psalmi.

Totus hic psalmus ad personam Christi Domini competenter aptatur. Persona vero ejus est virtus omnipotent's imæ Deitatis, et humilitas humanitatis assumptæ, non sub permixtione confusa, sed indivisibili adunatione subsistens. Primo itaque modo ad Patrem loquitur, persecutoribus exprobrans, qui irreligiosa contra ipsum verba loquebantur. Secundo loco sidelis populus, ne mortem formidet, instruitur, quando eum exemplo auctoris sui spe resurrectionis certissimæ consolatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant

Sed illic interrogatio increpantis est, hic autem admiratur contra se populos excitatos, qui ad eos cognoscitur venisse salvandos. Dicendo, Tribulant me, ostenditur de amplius illorum cæcitate doluisse, qui salutare soum obstinatis mentibus respuerunt, sicut in trigesimo quarto psalmo dicturus est : Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem anima mes (Psal. xxxiv, 12).

Nulti insurgunt adversum me; multi dicunt animæ meæ. In tantum multi fuerunt, ut etiam de numerc discipulorum traditor Judas illis fuerit aggregatus. Et com repetitur sepius, multi, ostenditur acerba numerositas impiorum, qui a conspiratione densissima nequaquam rarescere potuerunt. Ilac figura lopræstante Domino, recondimus, in ecclesiastici sem. Il cutionis dicitur epembasis, enumerationis studio verba repetens, ut rei de qua loquitur procuret angmentum.

> Non est salus illi in Deo ejus. Hoc ad illas voces pertinet Judworum dicentium : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere (Matth. xxvii, 42). Putabatur enim Pater dilectionem non habere Filii, quem carnaliter permittebat occidi. O nefariæ turbæ steltissimem dictum! nunquid redemptio mundi infi mitati debuit applicari? Non enim insatiabilis mors aliter poterat vinci, nisi vita tyrannidis ejus januas int oisset. Sie tenebræ permanere nequeunt, cum præsentia luminis excluduntur.

Vers. 2. Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum. Susceptor secundum competenti numero probatur aptatus. Tenere enim C formam dicitur servi; hominis enim susceptio, est Verbum caro factum. Quapropter gloriam suam et exaltationem capitis sui caro d'cit, quam suscepit omnipotens Verbum, ut divina humanaque substantia una esset sine aliqua confusione persona. Hoc etiam ad l'elagianos pertinet destruendos, qui putant hominem aliquid per se efficere posse quod bonum est. Nam quis, rogo, sibi ad bene agendum sine divinæ gratiæ largitate sufficiat, cum humana natura per gratiam, qua unita est Deo, ad Patris sit dexteram collocata? Quod beatus Augustinus in Enchiridio more suo latius et utiliter explicavit (Cap. 55 et seq.). Factum est autem hic pulcherrimum schema, quod Grace dicitur auxesis, qua addendo quadam nomina per membra singula rerum augmenta congeminat. D Dicit enim : Tu autem, Domine, susceptor m us es, gloria mea, et exultans caput meum. Hoc etiam latius designat Apostolus dicens : Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius (Rom. viii, 55)? etc. Huic vicina est figura quæ dicitur climax, Latine gradatio, quando positis quibusdam gradibus, sive in laude, sive in vitureratione semper accrescit. Sed inter utraque schemata hoc interest. quod auxesis sine ulla iteratione nominis, regum procurat augmenta, in climace vero necesse est ut postremum verbum, quod est in primo commate positum, in sequenti membro modis omnibus iteretur,

* Mss. S., Aud., Bec. et Fisc., Pentatenehus legitur, etc.

patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes vero non confundit (Rom. v, 4, 5).

Vers. 5. Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo. Cum dixit, mea, demonstrat orationis propriæ sanctissimam puritatem. Non enim illius integritatem aliqua imago phantasiæ poterat impedire, ut cæteris mortalibus infirmitate carmis plerumque subripitur. Quod autem dicit : Voce mes ad Dominum clamavi, hoc evangelica verba declarant, ubi ait Filius : Pater, glorifica F.lium tuum (Joan. xvii, 1), etc. Nam quod dixit, mea, indicat quod ipre locutus est etiam per prophetas. Illud vero and seguitor, et exaudivit me de monte sancto suo, et hoc Evangelii textus exponit, ubi vox adeum facta Per montem siquidem et ipse Dominus, et sancti ejus, et Ecclesia diversis quidem locis aptissime significantur. Hie tamen dietum intelligendum est de monte, id est de divinitatis excellentissima summitate; sicut et alius psalmus dicit : Justitia tua sicut wates Dei (Psal. xxxv, 7). Æquum enim fuerat ut matora humanitatis assumptæ, quæ i i terris singulare patientize monstravit exemplum, in cœlis acciperet creaturarum omnium principatum.

Vers. 4. Ego dormivi et soporatus sum, et exsurrexi, guia Dominus suscepit me. Venit ad secundam partem, in qua dubitantium corda roborantur, ut crederent confestim resurrecturum, quem visuri erant impierum manibus crucifixum. Dormivi, dixit, quia celeriter resurrexit; quod fit in somno isto vitali, tibi C homini, contemptibili præsumptione decerpere. Quid non vite terminus, sed temporalis requies invenitur. Soporatus sum, securam significat pausationem; non sicut impii qui in morte quatiuntur, quos inquietat jugiter conscientia peccatorum : sed soporatio ista wit sacri corporis beata dormitio. Exsurgere autem, est cum alacritate resurgere; quippe quia caro, mortalitate deposita, immortalitatem sumpsit, et gloriam sempliernam. Se i quare exsurrexerit, evidenter exponit, Quoniam Dominus suscepit me. Natura enim bemanitatis per se non potuisset propria virtute resurgere, nisi eam divina omnipotentia suscepisset, sicut ipse dicht : Potestatem habeo 21 ponendi animem meam, et potestatem habeo iterum sumendi gam (Joan. z, 18).

Vers. 5. Non timebo millia populi circumdantis me. D Timere non potuit iniquum populum, cui erat in n divinitate præsidium; scriptum est enim in Evangelio, quia in passione magna eum populi multitudo circumdedit. Nam quod dicit : Non timebo, nen significat se non esse moriturum, sed mortem formidere non poterat, quam triduanam, et mundo profuturam esse præsciebat.

Vers. 6. Exsurge, Domine; salvum me fac, Deus meus : quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi due cause. Non quia Deus dormiens aut recubans excitatur, se i Scripturis divinis mos est ad expri-

sient est illud Apostoli : Scientes quoniam tribulatio A mendam causam per tropologiam ex nostra consuetudine aliquid de Deo dicere. Tropus autem est dictio ab co loco in quo propria est, translata in eum locum in quo propria non est. Salvum me fac, Deus meus. Hoc de resurrectione dicitur; non enim declinare vitæ hojus patiebatur occasum, qui erat humano generi profuturus. Adversantes autem, non solum ad mortem pertinet, sed etiam ad hæreticas quæstiones, qui sine veritatis studio catholicas regulas pravis dogmatibus insequentur. Et merito tales excitate mentis percutiuntur, qui se perversis desideriis miscuerunt.

Dentes peccatorum contrivisti. Id est detrahentium verba mordacia, qui potestati divinæ nefandis dogmatibus obloquuntur. Dentes enim dicti sunt a deest: Et clarificavi, et iterum clarificabo (Joan, x11, 29). B mendo b. Et ideo pulchre nimis linguæ detrahentium dentes vocantur; quia sicut illi ciborum partes demunt, ita et isti opiniones hominum adhibita detractione corrodunt. Quamvis hoc et ad Judicos possit aptari, qui dicebant : Si rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei (Matth. xxvII, 42). Contrivisti, hoc est ad nihilum perduxisti. Nam revera contriti sunt, quando ipsum cognoverunt in glorium resurrexisse, quem nisi sunt, humanitate despecta, trucidare.

> Yers. 7. Damini est salus, et saper populum tuum benedictio tua. Contra illos hac sententia profertur. quorum dentes superius dixit esse contritos. Pronuntiando enim, Domini est salus, illos confundit qui putaverunt, salutem Christo, tanquam terreno inaniter, impii, laboratis? Quomodo potest aut æterna viti interimi, aut Salvatori salus ullatenus amputari? Super populum tuum benedictio tua. Una sententia, et quid debeant credere, hominibus præcipit, et quid ab ipso possint recipere compremisit.

Conclusio psalmi.

Brevis quidem psalmus, sed maximam paganorum destruens pravitatem, que putat gloriam supernæ majestatis, ad humilitatem non potuisse descendere passionis. Insipientes, quorum sensus inde confunditur, unde mundus noscitur esse liberatus, sieut dicit Apostolus: Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum (1 Tim. 1, 15). Nune consideremus quemadmodum coelestis philosophiæ verus ordo prolatus est, ut primus psalmus Christi Domini moralem, secundus naturalem, id est substantiam humanitatis et deitatis; tertius de resurrectione ipsius loquens, inspectivam quodammodo contineat partem : qua ratio per omnes Scripturas divinas decurrit. Inde et Isaac patriarcha tres puteos fodit, demonstrans præcepta Domini doctrina triplici contineri. Sic et Sapientia monet (Prov. xxII, 20) ut describamus ea nobis in corde tripliciter, et reliqua. Quas partes in subsequentibus psalmis facile poteris, aut mixtas, aut

[.] Edit., Pater, clarifica Filium.

b Mss. Aud., Ber, et Fisc., Dentes enim dicti sunt ab cdendo.

sigillatim positas, etiam non admonitus lector agno- A scere. A nobis enim frequenter ista non exigas, quibus noviter multa dicenda sunt. Hojus autem psalmi calculum edocet sancta Trinitas, quæ licet naturam habeat inseparabilis unitatis, tribus tamen cam manifestum est constare personis.

EXPOSITIO IN PSALMUM IV.

In finem psalmus David canticum.

Subtiliter perscrutemur quid nobis sigillatim sermones isti denuntient, quos præfati sumus veracissimos indices esse psalmorum. Finis modo non significat alicujus rei consumptionem, sed perfectionem spiritualium rerum. Nam, sicut dicit Apostolus : Finis legis es: Christus ad justiliam omni credenti (Rom. x, 4), qui est omnium bonorum gloriosa persectio. Et ideo quod positum est, In finem, ad Christum Dominum commonet esse referendum: sive, ut quibusdam placet, pro nobis dictum esse credendum est, In quibus, secundum cumdem apostolum, sæculorum finis advenit (I Cor. x, 11). Illud tamen sciendum est, ad terminum referri non posse, cum adhuc operis ipsius initia esse videantur. Psalmus est autem, sicut diximus, organum musicum capite sonorum, quo divina præconia canebantur; canticum autem, quod supernas laudes humanis vocibus personabat. Sed hæc ideo videntur esse sociata, quia et instrumentis musicis, et choris psal'entiun, sacrificiis cœlestibus consona vociferatione canebantur. Sic istis verbis omnibus comminemur, de Domino Christo canticum istud esse dicturum.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum verba sunt sanctæ matris Ecclesiæ, quæ non in cordibus postris phantastica imacinatione formatur, sicut patria, vel civitas, vel aliquid corum simile, quod personam non habet existentem : sed Ecclesia est collectio fidelium sanctovum omnium, anima et cor unum, sponsa Christi, Jerusalem futuri seculi; de qua dicit in Cantico canticorum Dominus Jesus: Osculetur me osculo a oris sui (Cant. 1, 1); et alibi : Quæ est ista quæ ascendit dealbata (Cant. vm, 5); et illud: Una est columba mea, una est sponsa mea (Cant. vi, 8). Quapropter nelas est hic aliquod dubium introducere, ubi tanta D veritas cognoscitur tot testimonia perhibere. Et ideo sub figura mythopæia, Ecclesiam dicamus loqui, quæ personis semper cognoscitur certissimis applicari. In prima siquidem parte rogat ut ejus audiatur oratio: increpans 22 insideles, quia colentes salsos deos, culturam veri Dei negligebant. In secunda vero commonet generalitatem, ut relicta superstitione tallaci, sacrificium justitiæ debeat immolare. Et ut gentilium mentes facia promissione converteret, ingentia commemorat præstitisse Dominum beneficia Christianis.

Ms. Sang., ogcaletur me ab osculo.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Cum invocarem te, exaudisti me, Deus justitiæ mae b, in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei, Domine, et exaudi orationem meam. Consideremus quid sit hoc, quod mater Ecclesia in uno codemque versu, et exauditam se dicat, et iterun deprecetur audiri : significans perfectæ orationis hunc esse modum, ut licet nobis postulata desideria concedantur, probabili semper ambitione audiri. Nos tamen jugiter postulemus, sicut dicit Apostolus: Sine intermissione orate. In omnibus gratias agite (1 Thess. v. 17, 18). Deus autem justitie meer, recte dicit Ecclesia, quæ sensu orthodoxo Trinitatis unitatem et omnipotentiam confitetur. Nam et membra ejus sigillatim dicere similia, sacra lectione compe-Brimus, sicut in Job legitur: Attende innocentiam meam (Job xxvII, 5); et Paulus apostolus ait : Reddet mihi coronam justitiæ (11 Tim. 1v, 8); propheta in septimo psalmo dicturus est: Si est iniquitas in manibus meis (Psal. vn, 4). Non quia sine peccato modis omnibus fuerunt, sed sunt operationes a'iguæ in quibus fideles homines evidenter appareant innocentes. Sequitur, in tribulatione dilatasti mihi. Tribulatio est enim quæ dilatat semper Ecclesiam, quando codem tempore confessores fiunt, martyres coronantur, totaque turba justorum contritionibus semper augeiur. Adjecit; Miserere mei, Domine, et exaudi orationem meam. Pia mater sibi miserendum esse dicebat, si pro filiis ejus audiretur oratio : quoniam qaidquid membris tribuitur, toti corpori sine C dubitatione præstatur.

Vers. 2. Filii hominum, usquequo gravi corde, uquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? Cum superiori versu pro nobis oraverit, hic per energiam alloquitur genus humanum, ne ia culturis dæmoniorum gravissimo errore permaneat; quatenus pro ipso examiri possit fusa precatio: alioquio irrita pro se reddit vota supplicantium, quis quis non reliquerit consortia peccatorum. Sequitur, usquequo gravi corde; merito eos diutius graves corde fuisse dixit, qui post veritatis prædicationem, adorare magis elegerunt idola falsitatis; sicut est illud evangelicum : Servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens digna, plagis rapulabit multis (Luc. XII, 47). Primo enim mundus juste flagellatus est paucis, quiz suum Dominum ignorare probatus est. Post adven tum vero Creatoris sui justissime vapulabit multis qui adhuc idolorum nænias inquirebat. Sequitur: Ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium? Vaui tas quidem nomen est generale vitiorum; sed illuproprie vanum dicitur, quod a Deo probatur alie num. Nam sicut in Divinitate confidere fructuosa fit mitas est, ita ab cadem deviare vanitas est caduca sient I-aias dicit : Adorantes vana et falsa, miserico: diani tuam dereliquerun! (Isa. 11, 8, 9). Arguunti itaque illi qui idolorum turpissimo amore flagrabani et sub increpatione pronuntiandum est; ac si dic

b Edit., Cum invocarem, exaudivit me Deus justim mea.

enim debemus proficus, non noxia; quia potius exscerare convenit, per quie nos pæna perpetuie damnationis affigit. Quæritis mendacium, quod utique non appetere, sed refugere deberetis. Istud autem mendacium idola significat, quæ tale nomen merito susceperunt, quia contra dignitatem veritatis erecta sunt.

Vers. 3. Scitote quoniam magnificavit . Dominus sanctum suum; Dominus exaudiet nie cum clamavero ad eum. Permanet in increpatione salutari, ut ad ver:e religionis affectum, corda dementium explosa pravitate convertat: pronuntians illis veritatis arcanum, ut incarnationem sanctam venerabiliter suscipere non recusent. Sanctum suum, dicit Dominum Christum; sicut et alibi de seipsa Veritas profitetur: Custodi animam meam, quoniam sanctus sum (Psal. LXXXV, 2). Adjecit : Dominus exaudiet me cum clamevero ad eum. Merito se exaudiri confidebat, queniam Dominum sanctum magnificandum populis prædicabat. Cum clamavero, dicit, id est cum bonis operibus divinitati supplicavero. Ipse enim clamor est qui tacitus ad Deum pervenit, et exaudiri facit ens qui bonis operibus constanter insistunt.

Yers. 4. Irascimini, et nolite peccare; que dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini. Hoc bene trahitur ad Judæos, ut si eos irasci contigerit, saltem se ab illicitis ausibus abstinerent; quod tamen et generaliler competenter accipimus. sur non pervenit; sicut scriptum est : Melior est qui vincit iram, quam qui capit civitatem (Prov. xvi, 32). Et ideo præceptum curationis adhibetur, ut, si jam irascimur, non inconsulta temeritate peccemus. Motum siquidem animi fervidum propter humanam fragilitatem in potestate habere non possumus : suf-Iragante tamen Dei gratia, ratione disciplinabili continemus. Et ideo beatus Propheta, quod est quidem consuctudinis permisit, quod vero culpæ prohibuit. Nam si irascamur, nec Domini consideratione refrenemur, sed a voto nostro impediamur aliquo necessitatis objectu, tunc utique constat nos facti crimen portare, etiansi non possinus quie volebamus efficere. Sive, ut quibusdam placet, præquitiam possimus effagere; delicta enim recentia declinare non possumus, nisi vetusta laudabili exsecratione damnemus. Quid est enim aliud purnitere, nisi irasci sibi, ut horrest quod fecit, et crutiatus a se exigat, ne judex potius iratus affligat ? Addidit: Quæ divitis in cordibus vestris, et in cubilibus restris compungimini, ostendens Dominium secretas hominum cogitationes agnoscere; ait enim: Quæ dicitis in corde, utique quod non putatis audiri ; et ideo creditis occultum, quia non est verbi affatione vulgatum. Sequitur: In cubitibus vestris compungimini. Ferarum domicilium proprie cubile dici-

ret : Quare vanitatem ditigi.is qua peritis? Diligere A tur a cubando. Ferocium ergo cogitationes apte dicit cubilia, quamvis hoc interdum et in bone abusive legator assumptum; ut est illud de sonctis. Læta buntur in 23 cubilibus suis (Psal. CXLIX, 5). Compungimini, significat, pænitentiam agite; nam compunctione quadam animarum fit optata conversio: ac si diceret, deserite pravas cogitationes vestras antequam scelera perpetretis. Sequitur quoque diapsalmatis silentium : ubi merito divisionem posuimus, quoniam res altera cognoscitur incheari. De posito enim veteri homine, nos ipsi nos in noyum sacrificium salutariter jubemur offerre.

Vers. 5. Sacrificate sacrificium justitia, et eperate in Domino. Quoniam superius clementissima mater admonuit ab antiquis superstitionious discedendum, B in secunda positione docet, ut renati homines non victimis pecorum studeant, sed seipsos Deo sacrilicium conentur offerre : quia non est tale Domino jumentorum victimam dare, quale hominum devotum pectus offerre. Nam si ipse pro nobis immolatus est Christus, quanto magis convenit sacrificium ei nosmetipsos offerre, ut possimus Regis nostri imitatione gaudere! Dixit enim: Sacrificate; et ne intelligeres pecudes, subjunxit : Sacrificium justitiæ, id est, recte vivite, et corda vestra divinitati munda semper offerte. Addidit quoque: Et sperate in Domino, ut vitam bonam spes felicior subsequatur. Non enim hic plene recipere possumus, etiamsi bonos actus divinis conspectibus offeramus; sed sperare docemur in Domino, ut in futuro promissa salutaris Venialis est enim ira que ad effectum indignationis C consequamur. Sed s es ista non decipit, voluntas talis non pervenit ad reatum, sicut dicit Apostolus: Spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusu est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5).

Yers. 6. Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen rultus tui, Domine. Certamine quodam facto partium, corda sidel um salutariter construentur. Dicunt enim multi adhuc carnaliter sapientes, quod nec pauci dicere debuissent : Quis ostendit nobis bona? Illa scilicet quæ prædicat semper Ecclesia, resurrectionem esse venturam, in qua justi omnes æterna præmia consequentur. lloc imputative legendum est, quasi dicant : promittitur nobis quad penitus non videmus; desiderateritis peccatis irasci dehemus, ut pra sentem ne- D'mus quæ hic consequi non valemus. Is is respondendo indicatur beneficium, quod etiam in præsenti swen'o possidemus. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Quia sicut nummus imperatoris portat imaginem, ita et fidelibus signa cœlestis Principis imprimuntur : hoc munimine diabolus multiformis expellitur, et fraudulenta machinatione non prævalet superare tentatum, quem habuit primi hominis sussione captivum. Crux est enim humilium invicta tuitio, superborum dejectio, victoria Christi, perditio diaboli, infernorum destructio, cœlestium confirmatio, mors infidelium, vita justorum. De quo loco Joannes Constantinopolitanæ civitatis antistes,

1 Mss. Aud., Bec., Fisc. et edit., quoniam mirificavit.

ditasi multifarias definitionum stellas in crucis de- A mente non litigat : sed in Domini beneficiis perseclamatione lampavit [sic], dicens : Crux est Christianorum spes. Crux Romanorum victoria, crux mortuorum resurrectio, crux excorum dux, crux conversorum via, crux claudorum baculus, crux pauperum consolatio, etc., quæ ab co in hu: c modum divina aspiratione profusa sunt. Ecce vera munera, ecce dona præsentia, quibus maledicorum lingue damnatis faucibus obstruuntur. Hæc figura dicitur Græce peusis, Latine autem percunctatio, ubi et interrogatio fit, et responsio parata subsequitur. Adjecit : Lumen vultus tui, Domine. In crucis enim impressione, lumen est vulcus Dei : quia semper in els noscitur radiare, qui se non aliqua eligunt pravitate polluere, sicut dicit Apostolus: Nolite contristure demptionis (Ephes. 1v., 50). Quid enim efficiat ista erux, in alio loco Apostolus pulchra brevitate complexus est, dicens : Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est; his autem qui salvi fiunt, virtus Dei est (I Cor. 1, 18). Quapropter voces sacrilegus respuamus. Magna et competentia sunt dona Domini contra principem tenebrarum, lumen nobis adesse dominicum.

Vers. 7. Dedisti lætitiam in corde meo: a [ms . A., B., F., in tempore frumenti, vini, et olci sui multiplicati sunt. Adhuc beneficia numerat qua possident Christiani. Non eni n istam lætitiam dicit quam cachinno vocis expriminus; sed lætit am rectæ fidei, quam bonæ conscientiæ præstare Dominus consuevit. Tunc enim teraciter lætamur, quando et recte credimus, et ad. C jutorio Domini, probabili nos conversatione tra-tamus. Brevis sermo, sed perfecta complexio. Quid enim amplius a dubitantibus quæritur, quam quod el signo crucis Regi nostro militare cognoscimur, et ile perfecta fide Domino prastante gaudemus? Sequilur : A tempore frumenti , vini et olei sui , multiplicati sunt. Redit ad eos qui rebus carnalibus prohantur intenti. Nec vacat, quod his tribus, id est, frumenti, vini et olei, additum est sui. Est enim et Domini panis virus qui de colo descendit (Joan. vi, +2). Est et vinum : Poculum tuum inebrians quam præclarum est (Psal. xxii, 5)! Est et oleum : Impirquasti in oleo caput meum. Ergo ista Dei non hal ent peccatores : sed sua, id est terrena, unde corpus vivat, non anima perfruatur. Frumentum enim dietum D a frumine, id est a summa parte gulæ; antiqui enim caput culæ frumen vocabant. Multiplicati sunt enim pessin is actibus, id est, mundana voluntate [ed., voinptate] completi. Hoc est enim quod in præfatione diximus, in uno sermone plerumque causas profun-Vissimas indicari, ut est bic positum, sui.

Vers. 8. In pace in idipsum dormiam et requiescam. Quoniant tu , Domine , singular ter in spe constituisti me. Contra humanos tumultus et selicitates vaducas, quas mundus æstimabat esse præcipuas, pulcherrime pacém cordis objecit, quam habere nou possunt, qui sæcularibus actibus implicantur. Pux voim ista habet tranquillissimam vitam, quæ cum sua

verans amœna tranquillitate perfruitur. De ipsa dicit Dominus in Evangelio : Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv, 27). Sed ne pacem istam temporalem putares, addidit : In idipsum dormiam et requiescam. In idipsum quippe dicitur, quod nulla rerum vicissitudine commutatur; sed ipsum in se permanens incommutabili perennitate consistir. Dormiam, finem vitæ vult intelligi; requiescam, futuram beatltudinem indicare monstratur, quando jam requies dabitur sanctis, et gloriosa pausatio. Sequitur causa quare requiescat : Quoniam tu. Domine. singulariter in spe constituisti me. Singularis itaque spes est Ecclesiæ 24 in membris suis, quia sola recipiat regnum Dei, quod Babyloniæ populus non po-Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die re- B test adipisci. Et cum dicit : Constituisti me, significat dignam deliberatumque sententiam, quam hic habenous in spe, ibi autem possidetur in re. Sed tune revera illud munus quietis merebimur, si hac fieri Domini juvamine confidamus.

Conclusio psalmi.

Decurso igitur maternæ prædicationis eloquio. consideremus cantici hojus principia, medla, et finem, et intentionem tanti mysterii reverendissimis indagationibus invenimus. Sie enim psalmi virtus agnoscitur, si circumstantia dictionis tali ordine perquisita tractetur. Primo versu exaudiri se pro membris suis sancta exeravit Ecclesia; et ut ejus audiretur oratio, humanum genus admonuit, ut ab idolorum veneratione discederet : sciens se habere Dominum Salvatorem, cui hæc veraciter cultura debeatur. Deinde populum, quemadmodum sacrificare debuisset, instruxit : quid etiam blasphemis responderetur admonnit. Post singularem beatitudinem dixit, quam sanctis suis Dominus compromisit. Sic totius Christianæ disciplinæ institutio sancta completa est; ut et quid agerent homines, et quid sperare debuissent, evidenter agnoscerent. Admenet ctiam numerus iste quaternarius ut eum mundo prædicatum virtute evangelica sentiamus. Congruum siquidem fuit, ut cunctus terrarum ambitus, in quatuor cardinibus constitutus, solutari Domino credere moneretur; quatenus de diversis gentibus advocata, una fieret totius orbis Ecclesia. Nam et quatuor temporibus annus ipse distinguitur; quatuor ventis card nalibus totius orbis inane perflatur ; quatuor etiam virtutibus animi dignitas comparatur, id est, frudentia, justitia, fortitudine, et temperantia. Quem calculum Pythagorici tanta laude prosecuti sunt, ut eum sacrum esse faterea ur.

EXPOSITIO IN PSALMUM V.

In finem pro ca quæ hæreditatem consequitur psalmus David.

Quare ponatur in finem, superiore psalmo nuper edictum est. Prosea vero que hæreditatem consequitur, Ecclesiam significat, cujus persona in hoc psalmo introducitur ad loquendum. Ilæc bona Domini Salvatoris adit ac possidet. Ilæreditatem vero ideo | mss. a Deo] consequi dicitur, quia Christo resurgente ad perabile fundamentum, spei certissimum præmium, suave vinculum charitatis, etc. : quarum rerum ounc tenet imagines, et in futuro est perenniter possessura virtutes. De qua hæreditate in Evangelio dicitur: Beati mites, quia ipsi hareditate possidebunt terram (Matth. v, 4). Rursum Ecclesia Domini voca ur hiereditae, sieut in secundo psatmo dictum est : Pete a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem euam terminos terræ (Psal. 11, 8). Quæ merito ipsius hæreditas dicitur, cujus pretioso sanguine comparata monstratur. Quod non putes e se contrarium, quia licet in Scripturis divinis diversa esse videantur, in unam tamen intelligentiæ concordiam veritatemque conveniunt. Psalmum vero et ipsi David, sicut superius exposuimus, referre debemus ad Dominum B Christum.

Di isio psalmi.

Totus hie psalmus a persona catholicæ profertur Ecclesiae, quae prima sectione crationem suam poscit audiri, hæreticos et schismaticos prædicans a Domini muneribus excludendos. Secunda sectione per intellectum divinsum Scripturarum recto tramite dirigi se ad illam felicem patriam divino n unere deprecatur, perfidos inde asserens fieri funditus alienos. Ad postremum commemorans præmia beatorum, ut una p adicatione et malos praedicta poena converteret, et justos promissa præmia concitarent.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Verba mea auribus percipe, Domine; intel- C lige clamorem meum. Per figuram mythopæiam, quom in quarto psalmo jam diximus, aptissime hac verba dantur Ecclesiæ; ut amata Dominum exspectet, accersita festinet; qua enus saculi hujus nequicias codem juvante pertransiens, Sponso suo immaculata, et sine ruga semper adhærent. Ubi prima fronte per partes trinæ orationis, virtus Trinitatis exponitur, qualem habere sanctam decet Ecclesism. Dicendo caim: Verba mea auribus percipe, Domine, oris siguificat pealmodiam. Sequitur : Intellige clamorem merm, ut affectum cordis aperiret; sicut et Apostoles ait : Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, in quo clamamus, Abba, Pater (Galat. iv, 6). Aures autem Divinitatis ad similitudinem corporalem dicuntor, per quas aere verberato hominibus intrat audi- D tns. Auris enim ab auditu dieta est. Et considera quoniam clamorem suum petivit intelligi. Vox enim ista non erat labiorum crepitus, sed cordis affatas [ed. afectu-], qui non auribus audiri, sed mentis lumine consucvit intelligi.

Vers. 2. Intende voci orationis meæ, rex meus et Dens meus : quoniam ad le orabo, Domine. Supra dixit : Intellige clamorem meum ; modo dicit : Intende reci erationis meæ, ut declararet orationem hanc esse perfectam, quam affectus mentis inflammat. Quapropler discutiendum est quare mutatis verbis sensus ses ros immisceat? Intende, dicit, voci, que solet auliri : propierea quia Deus non partibus membro-

eam bona spiritualia pervenerunt; id est, sidei insu- A rum sensus istos discernit, sed una virtute cuncta peragit. Ille enim quæ a nobis videntur, audit; et quæ a nobis audiuntur, videt; et quæ a nobis cogitantur, intro inspicit; nec est quidquam, quod ejus lumini se possit abscondere. Hoc schema dicitur metabole, id est iteratio unius rei sub varietate verborum : trina enim repetitione unum idemque significat. Dixit enim: Verba mea auribus percipe, Domine; deinde: intellige clamorem meum : tertio : intende voci orotionis meæ: quod totum ad unam respicit petitionem; ac si di. ceret : Exaudi orationem 25 meam. Sequitur : Rex mens, et Deus mens: quoniam ad le orabo, Domine. Merito ad inquirendum aliquos permovere solet, cur in medio versiculo beata Ecclesia tertio cœlestem nominaverit principatum? Di it enim : Rex meus et Deus meus, a liciens : Quoniam ad te orabo, Domine. Sed his tr'bus personis non dixit intendite, sed intende: quoniam Ecclesia catholica unum Deum, sanctam prædicat Trinitatem; non ut Sabellius confuse, sed distincte atque perfecte. Pater enim Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; et tamen Pater, et Filius, et Spiritus sanctus non tres dii, sed unus est Deus. Nihil autem ibi amplius minusve est, nisi m Ariana pravitate, quæ se tot sæculis adhuc non cognoscit errare. Intucre etiam ipsorum vocabulorum mirabilem dispensationem. Prius ponit Regem : quo nomine Scripturæ divinæ frequenter appellant Dominum Christum: hunc enim ordinem in Evangelio ipse testatur, cum dicit : Per me itur ad Patrem (Joan. xiv, 6). Deinde dicit Patrem Deum; tertio Dominum Spiritum sanctum. Ubi licet nomina propter personas exprimendas videantur esse discreta, unos tamen perfecte creditur ac dicitur Deus, sicut legitur : Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est (Deut. VI, 4). Quapropter figatur animis salutaris ista sententia: distinctio in personis, unitas bene credatur in natura.

> Vers. 3. Mane exaudies vocem mean. Mane astabo tibi et videbo. Astabo, utrisque partibus constat esse jungendum, ut perfecta possit sententia reperiri. Quapropter mane deprecatur, qui in lucida degere conversatione dignoscitur. Tunc enim mane dicimus quando discussis tenebris, clari luminis adventus infulserit. Ecc'esia enim, quæ se cognoscit habuisse tenebras peccatoruin, et de nocte mundi istius congregatam, tunc se exaudiri merito credit, cum in lucem cœlestis conversationis cruperit. Repetit quoque, mane, quia necessario mentem lucidam beneficio Domini astare suis semper orationibus sentiebat. Et intuere quare mane dictum est, seilicet cum in ipso exordio bonorum actuum veritatem cop rit mens clarificata cognoscere: ne putares post peccata moram fieri, qua potuisset audiri, sicut Ez chiel propheta dicit : Impius quacunque die se averterit ab impietate sua, onines impietates ejus non epart in memoria (Ezech. xviii, 21, 22). Astare, est enim præsentem semper assistere. Per hac autem verbum religiosæ devotionis continuitas indicatur. Ele siquidem bene dicitur Deo astare qui dignus potest ejus

conspect bus apparere; sicut Elias de se dixit : Vi- A autem illos significat qui scientes malum, alienum vit Dom'nus, in cujus conspectu asto (III Reg. xvii, 1). Sopra dixit, exaudies : hic additur, Et videbo, quonism in illa resurrectione ipsum conspiciet, cui hic sanctis orationibus supplicavit.

Vers. 4. Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Non habitabit juxta te malignus; neque permanebunt injusti ante oculos tuos.

Vers. 5. Odisti omnes qui operantur iniquitatem : perdes cos (mss. A., B., F., omnes) qui loquuntur mendacium.

Vers. 6. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus. In primo psalmo diximus ennœmaticæ definitionis hanc esse virtutem, ut negando quod non est, hoc quod intendit declarare videatur; et iterum dicendo quod est, id quod proponit, evidenter possit B estendi. Quod în his tribus versibus utrumque prohatur effectum. Picit enim : Tu es Deus, qui iniquitatem nolle cognosceris. Quid enim aliud potest Deus velle, nisi quod probatur ipse præcipere? Sicul Isaias ait : Ego sum Dominus, qui loquor justi iam et afinuntio recta (Isai. xLv, 19). Sequitur : non habilabit juxta te malignus. Hic peccatores a regno Dei significat excludendos, qui nulla conversione mutati sunt. Nam licet eum carnaliter tantum videant, quos reatus involvit, sicut scriptum est : Videbunt in quem compunxerunt (Zach. xii, 10); juxta ipsum tamen habitare nequeunt, qui gehennæ crucistione damfiandi sunt. Addidit : neque permanebunt. Ostendit cos in judicio Domini generaliter esse venturos; sed ante oculos Domini merito permanere non dicuntur, C qui in perpetua tormenta mittendi sunt. Nihil est enim quod Deus non videat, dum ubique præsens et totus esse noscatur. Sed illi recte coram ipso esse minime dicuntur, qui ab ejus gratia donoque privandi sunt. Hactenus indicatus est Dominus, cum dicitur id quod non est : nunc aliis tribus modis bstenditur affirmando quod est. Dicit enim : Odisti omnes qui operantur iniquitatem; non dixit qui operati sunt, quià illi tantum in judicio damnabuntur, qui usque ad finem vitæ suæ crimine se nefando commaculant. Sed inter speciales enumerationes criminum, congrue nomen generale positum est, id est, operatores iniquitatum, ut ibi intelligas quidfluid a divinis mandatis constat alienum. Adjecit : perdes eos qui loquuntur mendacium. Videntur istæ D paganos. Unus enim pravo dogmate contrarius, alsententia nonnullam recipere quastionem, ut iniquitatem operantes odisse tantum Dominum dicat : mendacium vero loquentes perire confirmet; dum si litteram intendas, gravius videatur esse agere iniquitatem quam loqui mendacium. Sed hic significat hæreticos, qui loquentes mendacium, sequacium animas perdiderunt. Quid enim potest esse gravius quam ibi errarg, ubi et alterum possit exstinguere? Ad postremum dicit: virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus. Vir quidem sanguinum est qui humano cruore polluitur, sed et ille qui decipit vivum. Addidit, et dolosum. Multa enim perperam Empi, quæ propria voluntate non agimus. Dolosus

operaci nituatur exitium. Dum dicit : abominabitur , significat omnes quos superius dixit a regno Domini reddendes extraneos. Illi enim abominandi sunt qui ejus præmia consegui non merentur. Completæ sunt ab utraque parte ennœmaticæ definitiones, que sententiæ in magnam utilitatem hominum videntur exprossæ; ut breviter intelligerent peccatores, quos Dominus exsecratur et abjicit.

Vers. 7. Ego autem in multitudine miser cordice tuæ. Introibo in domum tuam. Quoniam malos dixerat abominandos, consequens erat ut se per divinam gratiam in domo Domini testaretur admitti. Nam cum ipsa Ecclesia hic domns sit Domini, tamen potest per unumquemque beatum dicere, qui cjus membra sunt, Jerusalem futuram se nihilominus intraturam. Sic enim dicimus et patriam, et civitatem; et tamen his rebus verba damus, quæ ad cives carum novimus pertinere. Sed qu'a illa futura Jerosalem lapidibus vivis sanctorum creditur multitudine construenda; 26 apte dixit : Introibo in domum tuam : quasi in illius fabrica perfecta adificatione concludat.

Vers. 8. Adorabo ad templum sanctum taum in timore tuo. Considerandum est quod non dixit : in templo, sed ad templum; quia nec syllabas ipsas a sacramentis vacare prædictum est. Templum sanctum. corpus est Domini Salvatoris, quod jure adorat Etclesia, per quod meruit esse reverenda; sic enim ipse de suo corpore dixit : Destraite templum hoc, et in triduo ædificabo illud (Joan. 11, 19). Sequitur: in timore tuo. Ut cordis compunctionem declararet, timoris intulit mentionem : quia tunc sides solida est. quando amori casto formido Divinitatis adhibetur.

Vors. 9. Deduc me, Domine, in justitia tua : propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam. Postquam orationem suam dixit matutinis temporibus audiendam, peccatorum quoque commemorans exitiabilem repulsam, hine secundam ingreditur sectionem, postulans Dominum ut jam ad æterna gaudia deducatur, quia hic diversis fatigabatur angustiis. Ait enim : in tua justitia, id est, dum confitentibus parcis, seque pœnitendo danmantes, æquissima potentia tuze pietatis absolvis. Nam qui abjicit rebelles, justum est ut velit recipere supplicantes. Propter inimicos meos, id est propter hæ eticos et ter non credendo semper adversus est. Propter quos In Domini justitia se petit esse dirigendam, quia prædicationibus ejus non credit adversitas. Dirige in conspectu tuo riam meam, id est, vitain meam perduc ad tuæ serenitatis aspectum. Non enim nostra facultate ad eum pervenire possumus, qui tertuosis semper semitis ambulamus.

Vers. 10. Quoniam non est in ore corum veritas, cer corum vanum est. Cum superius petierit ad aspectum Domini, per ejus justitiam se deduci, ut partem illam beatorum ejus munere possit adipisci, nunc humanas cognoscitur increpare fallacias, ut ostendat obstinationes pertinacium bæret corum non pesse ad tatia præmia perventre, quæ suis fidelibus Domi- A sit ista pollicitatio quam superius dixit : in æternum nus præparavit. Recte enim dicitur : in ore ipsorum non esse veritatem, quorum cor vanitas possidebat. Lingua enim sequitur mentis arbitrium, imperioque cordis ej is mobilitas naturali ordine famulatur.

Yers. 11. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Per figuram parabolen nimis competens facta probatur allusio. Sepulcrum enim mortui, guttur est mentientis, quando exitiabilem sibi vanitatem in faucibus revolvit, quæ malum mortis infligit. Bene autem addidit, patens; quod si clausum esset, minus feteret. Intende quod dixit: linguis suis dolose agebant. Frequenter enim dolos tantum loquuntur, et babere non probantur effectum; sed hic ut graviora peccata monstraret, addidit, Agebant, ut malitia non solum in linguis, sed etiam R se videntur majestas sancta concedere. in actu exsecrabili esse probaretur.

Vers. 12. Judi a illos, Deus. Decidant a cogitationibus suis. Prophetiæ mos est futura prædicere. Non enim maledictionis voto talia optavit Ecclesia, cum ipsi probetur addi, quidquid bonorum numero videtur acquiri. Sed necesse erat de pertinacibus et præsitis dicere, quos noverat Dominum posse damnare. Decidant a cogitationibus suis, cum se non viderint adipisci, quod credchant posse promercri. Decidere enim proprie dicitur, qui spei suæ amissione fraudator.

Vers. 13. Secundum multitudinem impietatum corum expelle eos : quoniam exacerbaverunt te, Domine. Per hane senten iam discimus, quod tantum unusnisque a Divinitate repellitur, quantum ejus peccata C cumulantur. Quantitas enim delicti mensura repudii Est : dum tantum ab illo reus longior redditur, quantum numero o crimine dilatatur. Expelle, propter cogitationes præsumptas, dicitur : quia jam temeraria voluntate decepti, videbantur sibi bonis omnibus intromissi. Expulsos enim illos dicimus, qui de loco bliquo interiore jactantur. Exacerbaverunt enim ægroti mali medicum bonum, qui remedia salutis suæ insensibili duritia respuerunt.

Vers. 14. Et lætentur omnes qui sperant in te : in ternum exsultabunt. Postquam impiorum debitas retributiones asseruit, nunc Ecclesia redit ad sauttos, quorum congregatione beata dignoscitur : ne rileret bonorum præmia quæ noverat esse ventura. Considera quod ea quæ in capite versus supplicans p potius donatore fraudetur. petit, sequenti parte eadem promittit : ne putaretur ambiguum quod certissime sperabatur esse venturum. Et ne crederetur temporalis esse lætitia, dičtum est : in æternum : ubi gaudii nullus est finis , dum continue percepta præmia possidentur. Intuere q od in eternum exsultare dicit sperantes in Domino, quoniam in ista temporalitate gaudere videntur et Impii; in suturo autem sola exsultabit semper Ecclesia.

Vers. 15. Inhabitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum. De superiori versu pendet ista sententia, quæ tangi quidem potest, sed ad liquidum non va'et explanari. Nam si quæras quæ exsultabunt? audi dictum breviter : et inhabitabis in eis. O magna et ineffabilis largitas donatoris! Quid simile potest dari, quod ibi cognoscitur rerum Dominus ipse concedi? Nam quilibet munificus de nat illa quæ possidet; Deus autem, qui est ineffabile bonum; se largitur in præmio. Et quid tam potest esse simile quam cum nos bonorum omnium cœperit auctor implere? Gloriabuntur, dixit : quia effectu perfruuntur optato. In te : quia tu es promissa illis hæreditas; et ideo m æternum exsultabunt, quia de xterno Domino gloriabuntur. Omnes qui diligunt nomen tuum. Significat in illa patria felici, onines quidem Domini participatione gloriari; quamvis ineffabili dispensatione pro meritorum qualitate unicuique

Quoniam tu, Domine, benedices justum. Magnitudine præmii et gaudiorum immonsitate præmissa; quare tanto bono indebite repleatur humanitas, breviter docemur: ne quis ascribat merit s suis quod tributum benedictione constat auctoris.

Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Consideremus quam suavi ac decoro line præsens ps lmus conclusus est, uno verbo indicans beneticia Domini, qua nu'lls possunt voluminibus explicari. Bona siquidem voluntas Creatoris, quæ nos incsabilibus muneribus rep'et, dicia est scutum, quod revera nos protegit, 27 et præmia decora concedit. Clypeus enim impositus capiti, corona est; aptatus cordi, defensio. Hic est qui omnes sideles protegit: ipse operit Ecclesiam toto orbe diffusam; ipse quoque amplectitur et cœlum, quo celantur universa: munimen quod nullus ictus irrumpat; arma quæ nullum intret exit um; per quæ potius mors victa succubuit, et salus hominis desperata surrenit. Bonce voluntatis. Quoniam vocatio Domini omne meritum præcedit, nec invenit dignum, sed facit; ideo enim gratuita, alioquin justa di eretur. Hæc est ergo bona voluntas, quæ nos vocat et attrahit; nec quidquam proficuum valemus cogitare vel facere, nisi hoc accipiamus a bonitatis auctore, sicut Apostolus dicit: Non enim possumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est (11 Cor. III, 5). Quiescat ergo Pelagiana dementia. ne cum sibi aliquid boni falso applicare nititur, vero

Conclusio psalmi.

Quam suavis oratio sanctæ matris audita est, quæ nos et side generat, et religiosa institutione couformat. Ignaros docet, parvulos fovet, afflictos relevat, et illos ad propria ubera nutriendos colligit, quos sui dogmatis esse cognoscit. Supplicat enim, ut ro gare discamus; malos refugit, ut pessimos exseciemur; considit in Domino, ut et nos de ipso præsumere debeamus. Sic tanquam veneranda ma'er, verba tradit parvulis ad loquendum; ut in nobis coalescens orationis affectus, et psalmodiam præstet humanis actibus consolatricem, et congruentem divinis jussapiamus quod credit, amemus certe quod diligit, ut cum ejus animum sequimur, tune ipiius filii sine dubitatione reddamur. Quintus autem numerus, in quo hie psalmus noscitur constitutus, tribuendus est Pentateucho, quod sola Ecclesia catholica vere intelligit, quæ promissam atque exspectatam plenitudinem legis accepit.

EXPOSITIO IN PSALMUM VI.

In finem in hymnis pro octava psalmus David.

In finem jam notum est. Hymnus est laus Divinitatis, metri alicujus lege composita. Pro octava vero, ut quidam volunt, Doniini significatur adventus, quando finita sæculi hebdomada, ad judicandom venerit mundum : unde et psalmus ipse cum tremore maximo fecit initium dicens : Domine, ne in ira tua arguas me, neque in surore tuo corripias me. Nam et sanctus Ililarius in prologo Psalmorum, et sanctus Ilieronymus in expositione libri Ecclesiastes (In Eccles. cap. x1), et sanctus Ambrosius in expositione Lucæ evangelistæ (Lib. 1, cap. 9), ubi Dominus in monte transliguratus est; et sanctus Augustinus de Sermone Domini in monte, ubi de octo beatitudinibus disputavit, de hac octava die latius diligenterque locuti sunt. Unde quod lectori placuerit, eligere suffragatur. Quocirca tales viros commemorasse sufficiat, quando dicta eorum, si in unam seriem colligantur, vix possunt longissimo volumine comprehendi. De qua die Amos propheta dicit: Væ concupiscent'bus diem Domini; utquid vobis diem Domini? Et ipse est dies tenebræ et non lux (Amos v, 18). Idem et Sophonias propheta dicit : Vox diei Domini dura et amara (Sophon. 1, 14). Unde nunc introductus pœniteus distributis partibus orationis vehementer exorat, ne in illo die judicii de propriis facinoribus arguatur. Quid enim salubrius, quidve providentius, nisi ut qui in meritis suis non poterat habere spem pro perpetratis delictis, in hoc mundo positus, ubi pœnitentiæ locus est, divinam eligeret exorare pietalem?

Verum istum diem a conditione mundi, alii dicunt post annorum sex millia esse venturum; propterea quod septimo die Dominus, ab opere suo legitur in il a rerum conditione quievisse : mille annos per dies singulos computantes, quia legitur : Ante conspectum D cjus mille anni sicut dies unus (Psal. LXXXIX, 4). Alii putant post annorum septem millia, id est, transacta istius sæculi septimana, octavo die illam æternam lacem posse declarari; sicut et Domini nostri resurrectio habita fuisse cognoscitur. Sed cum dicat ipse Dominus in Evangelio (Matth. xxiv, 36; Marc. xiii, 32), hunc diem, nec Filiam nosse, nimis importanum est illud studiose quærere, quod nobis utiliter divina providentia noluit revelare. Quapropter ad sermonem tituli declarandum nosse sufficiat, post hujus saculi finem, illum diem esse venturum.

Nunc ad intelligenda verba quæ nobis sunt donata, ve ociter lestinemus. Nam si puro corde petimus,

sionibus actionem. Loquamur ergo quod admonet, A cur dubitemus exaudiri, cum ab ipso, et ad ipsum veniamus instructi? Dona, Domine, in satisfactione nostra tota nos charitate compungi, qui nobis salutarem supplicandi regulam præstitisti. Memento autem quod bic pernitentium primus est psalmus, sequitur tricesimus primus, tricesimus septimus, quinquagesimus, centesimus primus, centesimus vicesimus nonus, centesimus quadragesimus secundus. De quibus, ut datum fuerit, suo loco dicemus. Quos non credas incassum ad septenarium numerum fuisse perductos, quando et majores nostri septem modis peccata nobis dimitti posse dixerunt : primo per baptismum; secundo per passionem martyrii; tertio per eleemosynam : quarto per hoc quod remittimus peccata fratribus nostris; quinto cum converterit quis pecca n-B rem ab errore viæ suæ; sexto per abundantiam charitatis; septimo per pœnitentiam: addenda quoque est communicatio [mss. A., B., F., perceptio] corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, cum tamen digne suscipitur. Inveniuntur et alii fortasse modi remissionum; congruit enim ut numerum supplicationis nostræ indulgentia divina transcendat.

Divisio psalmi.

Quatuor modis in hoc psalmo vir confitens et religiosus exorat. In exordio benevolum sibi judicem faciens. Exordium est autem oratio auditoris animum idonee comparans ad reliquam dictionem, id est, a potestate judicis, quia solus est cujus constituta servat arternitas. Ab infirmitate sua, quoniam quantum merctur luere, non pravalet sustinere. A 23 consuctudine parcendi, quoniam non se vult a mortuis rogari, sed a vivis hominibus confiteri. Secunda divisione narrat ærumnas proprias, quibus afflictus et contritus es e cognoscitur. Narratio vero est ad causam probabilem faciendam rerum gestarum clara et diligens expositio. Sequitur salutaris et nimis profutura correctio. Sequestrat enim se a malis, quod hano judici noverat esse gratissimum; ut ab illis mens redderetur aliena, quibus et ipsa justitia probabatur adversa. Superest conclusio, ubi jam definitive aliquid dicitur, postquam nihil amplius desideretur. Conturbit enim et repudiat omnes iniquos, quoniam cum ipsis habere nolebat ullatenus portionem. Sie per has pa tes proficuæ pænitentiæ causa peragitur. Aptatur autem hæc Deo per humanam consuetudinem translativis verbis: ut quasi judex audiat, quasi cognitor instruatur, quasi nescius, quæ sunt facta cognoscat. Quod genus schematis multis locis reperies in litteres sacris. Totus autem hic psalmus propter futuri judicii timorem noscitur esse con-criptus; quod utique rectæ mentis est imminentes metuere calamitates, et illud timere quod meretur excipere. Nam si illud ante oculos habeamus quod in Malachia propheta legitur, semper ad vias rectas recurrimus, et nos profice timore corriginur. Ait enim: Quis tolerabit diem introitus ejus, aut quis sustinebit in aspectu ejus? quia ipse ingreditur sicut ignis flaturæ, et sicut squama lavantium, et sedebit ad conflandum, et ad repurgandum argentum (Mul. 111, 2, 3). Similiter et Salomon in

Ecclesiastice premonens dicit: Ante orationem pres- A et in surore suo conturbabit eos (Psal. 11, 5) ; de quo para animam tuam; et paulo post : Hemento iræ in die consummationis, et tempus retributionis in conversatione faciei (Eccle. xviii, 23, 21.)

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, ne in ira tua arguas me. Primum nosse debemus omnipotentiam Domini, eloquentiam suam ita variis disciplinis atque artibus plenissime ditasse, ut et ipsa mirabiliter exquirentibus ornata resplendeat, et semina diversarum doctrinarum diligenter retractata concedat. Iline est enim quod in ipsa reperiuntur, quæ magistri sæcularium litterarum ad sua post volumina transtulerunt. Nam inter alios status, quos oratores causis emergentibus indicam reus non id quod factum est defendit, sed ut igno catur expostulat. Qui status licet inermis apud terrena judicia videatur, humanisque viribus destitutus, invicta tamen apud Deum munitione præcingitur, ut quem nulla pravalent argumenta defendere. sola possit fidelis confessio vindicare. Hoc vere pænitentibus datur, qui dum se cupiunt absolvere, ipsi potius propria nituntur facta dam are. Sic et Isajas monet: Dic tu iniquitates tuas prius, ut justificeris (Isai. xLm, 26). Nunc considerandum est quam sit verborum istorum congrua salutarisque positio. Non enim supplicat Domino Patri, sicut et aliis visum est, nt non arguatur, sed ne in judicii severitate culpetor: quia hic multis argui salus est, sient in Apocalypsi Joannis legitur : Ego quos amo redarquo et cus- C tigo (Apoc. 111, 19). Nam ita et ipsi David contigit, cum eum prophetica correxit invectio. Arguit et Filius, sicut in alio psalmo legitur : Arquam te, et statuam illa ante faciem tuam (Psal. xLIx, 21). Arguit eliam Spiritus sanctus, sicut scriptum est : Cum renerit Spiritus Paracletus, ipse arquet mundum de pecrato (Joan. xv1, 8). Dicite nunc, perversi, ubi est hic naturæ potestatisque distantia, quando nec ipsa discrepant verba? Conticescat Ariana nequitia: ne qui volunt in sancta Trinitate sacrilegas divisiones inferre, ipsi se a regno Domini probentur abscin-

Neque in surore tuo corripias me. Ira et suror judieis contra reum damnationis effectus est; id est, motus as imi concitatus ad pœnam provocans infe- D rendam. Sed ira longa indignatio est : furor repentina mentis accensio. Ilæc autem allegorice transfativis verbis ed cta sunt. Cæterum Dominus nec ira confunditur, nec furore turbatur: sed in una cademque semper gloriæ suæ tranquillitate consistit. Similiter et Moyses dicit : Sieut lætatus est Dominus ædificans vos, et crescere faciens, sic latabilur affigens vos alque subvertens (Deut. xxviii, 63). Petit ergo ut ante judicium, non in judicio corripiatur : quia qui ibi arguitur, sine dubitatione damnatur. Et mente condendum est, quod dies judicii pro timore magnitudin's suæ ira et furor vocatur; sicut et in secundo polimo dictum est : Tune loquetur ad cos in ira sua,

et alius propheta dicit : Dies illa, dies iræ, dies tribulationis et angustiæ (Sophon. 1, 15).

Vers. 2. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum. Infirmitatis confessio cœlest's Medici misericordiam movet, a quo facile impetrantur remedia, cum ostenduntur vulnera manifesta. Non enim dixit: quoniam mereor, sed, quia justitiam tuam sustinere non valeo. O clementia magna Creatoris! a judice percipimus quid rei dicere debeamus; docemur pietatem petere, ne nos justitia possit absumere. Quis enim jam dubitet eum verba sua audire posse : si tamen talis sit precantis animus, qualem ipse est jubere dignatus?

Vers. 5. Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt derunt, concessivam deprecationem esse dixerunt; B omnia ossa mea. In deprecatione eadem perseverat. Pio Medico dicitur, ægritudinem tabidam usque ad int. riora venisse, ne differret auxilium, cui imminere cognoscebat exitium. Ossa hic per allegoriam, fortitudinem mentis debemus advertere, quæ cum deficit, vigor omnis elabitur, sicut et ossibus quassatis corpus minime continetur.

Vers. 4. Et anima mea turbata est valde: et tu, Domine, usquequo? Ne corpus intelligeres, quod essa nominavit, animam suam dixit esse turbatam. Bene autem valde additum est, ne clemens auditor pateretur diatius differendum, si nimis eum non cognosecret fuisse turbatum. Usquequo subandiendum, differs, qui usque ad finem preces supplicum non soles ullatenus oblivisci? Supplicatio quippe ista magors commendatur angustiis; ut recepta sanitas pretiosior possit agnosci. Et intuere, quia justitiam Domini semper pænitens iste refugit, et consuctudinem ejus benignitatis exposeit.

Vers. 5. Convertere, et eripe animam meam; salvum me fac propter misericordiam tuam. Cum Deo dicitur, Convertere, vindictæ relaxatio postulatur, ut debitas i sius justitia de nobis non exigat ultiones. Sive more nostro dicitur Deo, 29 Convertere, sicut aversi soleat rogari : qui aut respicere nolunt, aut subvenire contemnunt. Eripe animam meam, ab imminenti scilicet applicio, quod debetur errantibus. Avertit enim a nobis debitas pœnas, cum eas relaxaverit benigna remissio. Congrue vero, convertere, in pœnitentis prece ponitur; quod satisfacientibus Dominus pollicetur dicens: Convertimini ad me, et ego convertar ad vos (Zuch. 1, 5). Salvum me fac propter misericordiam tuam. Quam pulcherrime ista supplicatio propriis ac proficuis sermonibus explicatur! Salvum se petit fieri, non secundum merita sua, sed propter divinam misericordiam, in qua dum fixa spes ponitur, venia facilius impetratur.

Vers. 6. Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? Movere potest quare dicat, in morte, nullum esse memorem Dei, dum vicina possit ampiius ira judicis contremisci? Sed bene pertidos dicimus immemores Dei, de quibus et Isaias ait : Non enim qui in inferno sunt laudabunt le ; neque qui mortni sunt benedicent le nomine Jesu omne genu flectatur collestium, terrestrium et insernorum (Philip. 11, 10), hic de solis insidelibus ac pertinacibus debet accipi dictum, qui nullam siduciam confessionis suæ habere promerentur. Merito ergo hic sibi festinat dimitti: quia post lucis occasum, non restat nisi sola retributio meritorum. In inferno autem quis confitebitur tibi? Subaudiendum ad veniam : sicut et Salomon de impiis dicit : Quia dicent inter se, pænitent am habentes, et præ angustia spiri us gementes (Sap. v, 3), etc. Nam et dives qui Lazarum videbat in requie constitutum, mala sua probatur esse confessus (Luc. xvi, 23), sed non est ad votum supplicationis auditus : quia in hoc mundo proprie consessio dicitur, ubi et venia reperitur. Et ut aliquam divisionem in his verbis intelligi debea- B his similia. mus, in morte significat transitum vitæ; in inferno vero custodiam locorum quam pro suis meritis animæ sustinere noscuntur. In utroque tamen negatur absolute suscipienda confessio. Hactenus dictum est de principiis; nunc de narra ione videamus.

Vers. 7. Laboravi in gemitu meo. Benevolentia igitur in exordio diligentissime comparata, venit ad narrationem actuum suorum, asserens pænitentiam suam magnis cruciatibus fuisse completam : quia non tantum verbis otiosis, sed afflictione probabili maxime venialis efficitur pœnitudo. Gemitus itaque et iste dicitur, qui aut pondere nimio curvatis, aut vulnere sauciatis evenerit. Sed ille quærendus est Christianis, qui cordis compunctione peragitur, cum et malorum nestrorum reminiscimur, et futuræ ræ- C næ consideratione terremur. Gemitus enim dictus est geminatus luctus. Quem merito fideles appetunt, quoniam lugentes consolatur, pœnitentes emundat, diabolum fugat, Christo conciliat; amaritudo dulcis, lacrymæ felices, salu:aris assictio. De qua re bea:us Joannes duobus libris its disseruit, ut merito apud Græcos aurei oris nomen acceperit.

Lavabo per singulas noctes lectum meum. Si hoc ad litteram velis accipere, merito quidem lectum, quem noctibus polluerat, lacrymis abluebat. Sed occurrit impossibilitas, ut tanta fuisset copia lacrymarum, quæ non solum faciem, sed etiam lectum lavisse diceretur. Quapropter melius lectum, delectationem corporis intelligamus: in qua velut in cubili nostro marcente [mes. A., B., F., inardescente] voluptate remittimur; quam potest homo lacrymis, quamvis paucis lavare, si eum contingat cœlesti inspiratione deslere. Lectus autem ab electis ac mollibus herbis dictus est: supra quas antiquitus quiescentium corpora remittebantur in somnum.

Lacrymis stratum meum rigabo. Rigare uberius aliquid significat quair lavare. Sed videamus, cum superius lectum dixisset, quare iterum repetere voluisset stratum? Stratum enim significat cumulum peccatorum; quod ideo lacrymis rigat, ut eodem saluberrimo imbre resoluto, homo in novam messem virtutis adolescat, fiatque ex peccatore justus, ex logente læsus, ex agroto sanissimus. Nam si stratum collectionem

(Isai. xxxvin, 18). Nam cum dicit Apostolus: In A vestium velis advertere, ipsa impossibilitas occurrit quæ de lecti lavatione surrexit. Sive hor per figuram hyperbolen potest accipl, per quam solent aliqua in magnitudinem exaggerationis extendi: sicut de navigantibus in centesimo sexto psalmo dicturus est. Ascendunt usque ad coelos, et descendunt usque ad abyssos (Psal. cvi, 26). Et in quinquagesimo psalmo: Lavabis me, et super nivem dealbabor (Psal. L. 9); cum nive nihil possit esse candidius. Et in Deuteronomio Moyses Jesu Nave præcepit: Liber hic legis non recedat de manu tua : et meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut scias ingredi viam tuam (Josue 1, 8). Simili modo et alter pœnitens in centesimo primo psa'mo dicturus est: Cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum stetu temperabam (Psal. ci, 10), et

> Vers. 8. Turbatus est præ ira oculus meus. Cam superius et gemuisse se asserat, et plorasse confirmet, ineptum est ut subito indignatione propria putetur esse confusus: sed propter iram Domini, oculum cordis sui profitetur esse turbatum. Quid enim formidolosius quam illum irasci, qui si non misereatur exstinguit? Oculus enim dictus est, quasi ocior lux, quod cito intentata respiciat: sive quod palpebris occulentibus probatur occultus.

> Inveteravi inter omnes inimicos meos. Inveteravi, id est, in veteris hominis Adæ antiquitate permansi, qui ad differentiam novi hominis, id est, Chr.sti, vetustus merito nuncupatur. Inter omnes inimicos meos: sive inter spiritus diabolicos, sive inter nostra peccata. Ipsa sunt enim veraciter adversa, que animas in tartarum deducunt, et adbuc feraliter blandiu:rtur. Completa est promissa narratio: est enim, sicut præcipitur, brevis et lucida, idonea quoque ad iracundiam judicis temperandam. Nunc de saluberrima correctione dicendum est.

Vers. 9. Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Enumeratis afflictionibus, emendationis ingreditur partem; ut qui malorum collegio peccaverat, fugatis a se talibus, mandatis Domini devotissimus appareret. Quod argumentum ab attributis personarum tractum, dicitur a victu. Eo quippe modo se probat ad plenam correctionem venisse, quo se voluit a malon rum societate dividere. Nam vide quid sequitur.

Vers. 10. Exaudivit Dominus deprecationem meam. Dominus orationem meam assumpsit. Deprecat o est cum pietate frequens oratio, et sola est quæ 30 nimia decet, et importuna conciliat. Assumpsit, sus: epit vult intelligi, tanquam aliquid manibus acceptum. Et intuere magnum exsultationis arcanum; ut orationem suam et auribus dicat auditam, et quasi oblationem aliquam fuisse susceptam. Sic enim facere lætantes solent, ut diversis modis eadem repetant . unde magno impetu gratulationis exsultant. Nec vacat, quod in uno munere tertio sibi dicit Dominum præstitisse; scilicet ut supplicationibus suis sanctam Trinitatem adfuisse monstraret.

Vers. 11. Erabescant et conturbentur omnes inimici

wei : avertantur retrorsum, et erubescant valde velo- A lat. O in:estimabilis pietas Creatoris! Reus pro se cner. Tribus partibus decursis, venit ad ultimam concusionem. Conclusio est enim exitus et determinatio totius orationis : ubi jam, ut exauditum decebat, lætus exsultat. Quoniam ista quædam formula pænitentium est, ut inchoent a lacrymis, et desinaut in lætitia; quatenus tali exemplo poss t agnosci verum esse quod legitur: Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent (Psal. cxxv, 5). Et intuere quod sancta conscientia pœnitentis, a peccatis suis facta l.bera, ecclesiasticis regulis obsecundans, mox pro inimicis suis, ut convertantur, exprat; ut, sicut ille suscepit veniam, ita et inimicos ejus carnales ad Domini gratiam redire contingat. Nam cum dicit: Erubescant. vult eos tanta compunctione iHuminari, ut pro his quæ agebant, ipsi potius erubescant, et intelligant B perniciosos actus, quos pridem sibi putabant esse proficues. Conturbentur autem dictum est, timore suturi judicii, et Scripturarum prædicatione terribili: ne in illas pœnas miserrimi hominum cadant, quas peccatoribus lex divina pronuntiat esse venturas. Cum dicit, mei, relaxavit odium cui multitudo fuorat donata culparum. Sequitur : Avertantur retrorsum, ut non permittantur ire quo tendunt; sed cum redeunt, ab inferni fovea liberentur. Hoc enim et Petro dictum est humana cogitanti; Redi retro, Satanas (Marc. viii, 33); scilicet ne sapias illa quæ sapis. Malus enim, cum retrorsum redit, emendatur; cum justus, offendit. Sed quoniam hic de peccatoribus agebatur, bene illis optata est votiva conversio. Et ne eos diutius judicaret forsitan differendos, addidit: C Et erubescunt valde velociter. O desiderium sanctæ mentis eximium! Quis enim in causa sua amplius petere potuit quam iste qui pro inimicis suis acerrimis postulavit? Talium itaque Dominus miseretur. qui misericordiæ momenta non negligunt; sicut in Evangelio scriptum est: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Mutth. v, 7).

Conclusio psalmi.

Licet in omnibus psalmis intelligentiæ studium adhibere debeamus, quoniam inde vitæ nostræ maxima subsidia conquiruntur, tanen poenitentium zstimo magnopere perscrutandos, qui humano generi velut competens medicina praestantur. Inde enim animarum saluberrima lavacra suscipimus, inde peccatis mortui reviviscimus, inde lugentes ad D rterna gaudia pervenimus. Est enim quoddam judiciale genus, in quo reus conspectibus judicis præsentatus assistit, peccatum suum lacrymis diluens, et confitendo dissolvens, summum genus desensionis afferens, quo se ipse condemnat. Ilic non est accusafor extraneus, sed ipse impugnator est suus. Meretur veniam quia se non excusat a culpa; nec potest taliter agi sub tali judice, cui peccata nullus prævalet abnegare. Hie conjectura cessat: hie finis non quaritur: hie cateræ qualitatis species desunt, quoniam omnia lucida veritate panduntur. Sola est ergo necessaria quæ dicitur concessio, cum reus non id qued factum est defendit, sed ut ignoscatur expostu-

sententiam dici fecit : quoniam ipse se vehementius accusavit. Sed nequaquam quilibet callidus oratorum hac a jud ce obtinere potuit, quæ iste simplicitate plenus a Domini pietate promernit. Nec vacat quod in calculo senario, quem in disciplina numerorum constat esse persectum, personam pænitentis aptavit. lp-o enim die hominem creavit: ipsa etiam artate Christus Dominus ad liberandum eum, in hunc mundum venire dignatus est : sexto etiam die crucifigi pro homicum salute decrevit; ut hac supputatio et hominis initium, et absolutionem peccatorum aptissime continere videatur. Nam de pœnitentiæ utilitate et virtute atque gratia, beatus Augustinus inter copiosos libros, de hac re, ubi locum reperit, negligendum esse non credidit; tamen uno volumine mirabiliter et breviter solita vivacitate tra-

EXPOSITIO IN PSALMUM VII.

Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.

Quamvis hare causa in secundo libro Reguin (Cap. xv) latius indicetur, propter explanationem tamen tituli breviter exponenda cognoscitur. Cum David a filio suo Abessalom crudeli bello premeretur, anicum suum Chusi fecit pro dignoscendo consilio ad ejus castra migrare; ut quidquid adversus eum ageretur, sibiniet secretius indicaret. Nam et ipsum nomen prædiciam indicat causain. Chusi enim, Patre Augustino docente (Enar. in psal. vii), interpretatur silentium : quod revera fidelis ejus exercuit, quando illi secretius profutura mandavit. Filius autem Jamini, filius dexteræ interpretatur. Quod bene ad ipsum refertur, quia saluti ejus necessaria proditione consuluit. Sic Dominus noster in medio Judæorum silentium misit, cum mysteria sanctæ incarnationis assumpsit. Perfidis enim tanquam silentium fuit, quod fidelibus probatur esse prædicatum. Hunc ergo psalmum ad similitudinem Chusi de futuro mysterio Domini propheta cantavit, quia sicut David filii sui Abessalom a se geniti et educati injustam persecutionem pertulit, ita Dominus liberati a se populi atque nutriti, furorem detestabilis præsumptionis sustinuit. Scire autem debemus hunc primum esse psalmum eorum, in quibus per actus David significantur Domini sutura mysteria. Subsequuntur enim hujuscemodi vicesimus sextus, tricesimus tertius, et centesimus quadragesimus tertius, quibus convenit schema quod dicitur allegoria, id est inversio, alied dicens, aliud significans.

31 Divisio psalmi.

Causam suam propheta trahens in futurum mysterium Domini Salvatoris, cui etiam nomen ipsum David mysticis interpretationibus congruenter ascribitur: in prima divisione ex sua persona Dominum deprecatur ut ab omnibus persecutoribus ejus virtate liberetur. Persona vero hominis est substantia rationalis, individua, suis proprietatibus a consubstantialibus exeteris segregata. Secunda sectione idem A propheta rogat, ut resurrectionis ejus gloria manifestata subveniat. Tertia ipsum introducit loquentem per id quod factus est humilis; ut secundum justitiam suam veritatemque judicetur: malos ultione deterrens, bonis gratuita præmia compromittens. In quarta parte iterum propheta reloquitur, commonens Judæos, ut metu futuri judicii a proposita iniquitate discedant: ne possint sustinere meritas ultiones. Hoc nunc convenit sollicita mente perquiri, ut virtutem psalmi divino munere introspicere mereamur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine Deus meus, in te speravi, libera me ab omn bus persequentibus me et eripe me. Quamvis B propheta, Abessalom filii sui causa videatur esse proposita, de universis tamen inimicis se supplicat debere liberari, ab spiritualibus maxime nequitiis, quas convenit studiosissime præcaveri: quia carnales hostes corpus impetunt, spirituales vero animas necare contendunt. Libera a peccato, eripe a diabolo. Ab ipsius enim potestate tollimur, quando misericordia Domini delictorum sordibus expiamur. Sed cur debeat a persequentibus erui, præmissa ratione demonstrat: quoniam se in ipso sperasse confirmat.

Vers. 2. Nequando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Leoni confertur diabolus, leoni frequenter comparatur et Christus: ille quod ad interitum rapiat, iste C quod eripiat ad salutem. Pulchre vero propria verba suis auctoribus dedit: Dominum rogat ut eripiat, ne leo rapiat. Subjunxit: Dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat; id e-t, cum tu a sub-eniendo cessaveris, illo enim tempore prævalet diabolus rapere, cum nobis peccatis nostris obs'antibus Creator distulerit subvenire. Ipse enim fideles redimit, qui suum Filium pro humano genere inæstimabile pretium dedit. Nec ab alio potest salus venire, nisi a salutis auctore. Sic Dominum Christum per hac relucentia verba declaravit.

Vers. 3. Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis. Hic quidem dicit : Si feci istud : sed inferius quid sit, istud, exponit cum ait : Si est iniquitas in manibus meis. Quæ sigura dicitur D epexegesis, id est explanatio dicti superioris. Sed hoc non debet generaliter intelligi : quia non est in homine aliquam iniquitatem in suis manibus non habere. Sed istud ad persecutionem Abassalom dicitur filii, a quo propheta injus e videbatur affligi. Nam quemadmodum vel inimicum tractaverit, Regum textus ostendit (II Reg. xviii, 5); ut tempore quo contra eum exercitum destinabat, ducibus suis præceperit ut maxime Abessalom saluti prospicere debuissent; quem eliam mortuum gravissimo dolore deflevit. Merito ergo dicit iniquitatem in hac causa duntazat in suis manibus non fuisse, cum sibi cum etiam superstitem relinquere voluisset.

Vers. 4. Si reddidi retribuentibus miki mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Secundum caput est antefatæ patientiæ: quia de persequentibus se noluit vindicare. Nam et Saulem summa pietate tractavit, ut traditum sibi sæpius in mortem, ille remiserit ad salutem. Quod idem lectio antesata testatur. Retribuebant enim Saul atque Abessalom malum, qui ab ipso prius acceperant pietatis officium. Nemo enim retribuit, nisi qui aliquid ante percepit. Sed iste vir Deo plenus, et patientiæ virtute sirmissimus, persectæ benevolentiæ se conditione constringit, ut si malum pro malo reddidit, decidat ab inimicis suis inanis; id est, fructu mansuetudinis magnæ vacuatus; nec de hoc certamine referat, quod Dominus illi applicet ad coronam. Quæ si altius intendas, dominicæ passionis declarantur indicia, cum perfidus Judæus mala retribuit, quamvis ineffabilia bona a suo jugiter auctore perceperit.

Vers. 5. Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat eam, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulve em deducat. Inimicum diabolum dicit, qui animas quas comprehendit conterit, Superior enim factus dat interitum, non salutem. Sic enim de animabus efficit, quas crudelissimus vincit. ut actus earum terrena faciat contagione maculari. Quapropter congruus est positus ordo verborum: prius enim fuit ut comprehenderet, postea ut conculcaret. Et gloriam meam in pulverem deducat; id ect suscepti hominis honorem, qui ad imaginem et similitudinem Dei constat effectus. Deducat in i'lum pulce em quem projicit ventus a facie terræ. Ita dum sibi conditionem ponit, peccantium ruinam mirabili narratione descripsit. His igitur superioribus t ibus versibus explanatis, dicendum nobis est quemadmodum in eis hypothetici syllogismi secundus modus apparent, qui hoc modo fieri posse dignoscitur. llypotheticus autem, id est conditionalis syllogismus est, qui ex conditionali, aut conditionalibus propositionibus accipiens assumptionem, colligit conclusionem. Cojus propositio talis est, quantum ad istam pertinet dictionem: Domine Deus meus, si feci istud; si est iniquitas in manibus meis; si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis : persequatur inimicus animam meam. et comprehendat eam, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat. Istius autem propositionis secundum regulas dialecticorum reciprocatio talis est: si non decidam merito ab inimicis meis inanis; si non perseguatur inimicus animam meam, et comprehendat eam; si non couculcet in terra vitam meam; si non gloriam meam in pulverem deducat; Domine Deus meus, non seci istud; non est iniquitas in manibus meis; non reddidi retribuentibus mihi mala. Cujus reciprocationis fit talis assumptio : attamen non decidam merito ab inimicis meis inanis; a tamen non perse juetur ininicus animam meam, 32 et comprehendet eam; non conculcabit in terra vitam meam; non gloriam meam in pulverem deducet. Hanc vero assumptionem sequitur ista conclusio. Igitur, Domine Dous A torum : et posuit tenebras latibulum suum (Psal. xvi., meus, non feci istud: non est iniquitas in manibus meis; non reddidi retribuentibus mihi mala. Hæc nos summatim atque simpliciter causa brevitatis attigimus. Si quis autem, sive de schematibus, sive de modis syllogismorum, sive quid sint simplices, sive compositi plenissime nosse desiderat, Aristotelem in Græcis, Victorinum autem Mariam lectitet in Latinis, et facile sibi quisque talia confirmat, quæ nunc difficilia fortasse dijudicat.

Vers. 6. Excurge, Domine, in ira tua, et exaltare in finibus inimicorum tuorum. Ersurge, Domine Deus mens, in præcepto quod mandasti. Venit ad secundam divisionem, in qua transitum facit ad illam similitudinem quam fecerat Domini Salvatoris. Sed tribus id est in vindicta consurgat; sed non ad iram provocat Deum, quem sciebat esse mitissimum; maxime cum superius de se dixerit : Si reddidi retribuentibus miki mala: sed hymanis et translatitiis verbis talia referuntur. Verum hæc vindicta quæ dicitur ira, in diabolum potius debet adverti, qui totics publitur quoties ab eo peccator subjugatus eripitur. Exaltare in finibus inimicorum, id est in possessione diaboli magnificare, quam in peccatoribus tenet. In ipsis enim exaltatur Dominus, quando a convertentibus confessio laudis offertur. Secundus gradus est: Exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti: ipsum est enim quod superius d'xit, in ira, ut cognoscas vindictam esse potius, non furorem. Mandarit dixit discipulis suis : Tertia die resurgam, et præcedam ros in Galileam (Matth. xxvi, 32). Hæc dum facta sunt, exaltatus est in toto orbe terrarum, quem potestas diaboli possidebat; et vindicavit in enm, quando ab eo abstulit quod tenebat. Et intuere quia more prophetiæ futura pro præteritis dicit: In præcepto quod mandasti, utique quod adhuc mandaturus erat; ut est illud vicesimi primi psalmi: Foderunt man's meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa m-a (Psal. xx1, 18), etc.

Vers. 7. Et synagoga populorum circumdabit te: et propter hanc in altum regredere. Superius petiit ut veniret, nunc autem quid in adventu ejus emergere possit, ostendit; ac si diceret: Tu quidem venturus es ad liberandum, sed populi Judworum insanis te panimi nostri vigorem potentiæ suæ luce penetrare. mentibus persequentur. Synagoga bic collectionem significat improborum, non religiosarum mentium contum. Nam si in eum credidisset univer-a Judworum plebs, devotis mentibus utique suscepisset. Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc, id est synagogam, quæ tamen fuit obstinatis moribus indevota: in qua habitare non potuit, dum se ab ejus infidelitaie subdunit. In altum regredere: propter illud Evangelii: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit (Joan. 111, 13). Regredi enim est, unde veperis Herata via reverti. Nam de hac Ascensione gleriosa, in alio psalmo dicturus est: Et ascendit super cherubim et rolarit, volavit super rennas cen-

Vers. 8. Domine, judica populos. Judica me. Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam manuum mearum super me. Venit ad tertiam partem, ubi jam Dominus lequitur Christus, ex ea dispensatione qua passus est. Nam cum dicit: Domine, judica populos, omnipotentis Patris majestas ostenditur. Cum vero ponitur: Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam manuum mearum super me, humilitas kumanitais exprimitur, quæ de sanctæ Mariæ virginali utero assumpta esse monstratur. Sic in uno versu tam ingentium rerum secreta conclusa sunt. Et respice quemadmodum totius veritatis ordo servetur. Prius gradibus ascendit ista petitio. Primus est, ut in ira, p enim propheta innocentiam manuum suarum in una dixerat causa: nunc autem a persona Domini Salvatoris generaliter pronuntiatur, quoniam constat cum peccatum nullatenus habuisse. Merito siquidem petit secundum justitiam suam se debere judicari, qui divinitatis sum perfectissimus doctor pracepta comidevit: qui malum pro malo non reddidit; qui propter aliorum delicta crucem sanctus [ed., sanctam] ascendit : qui pro persecutoribus inæstimabili gratia pietatis oravit; et cætera, quæ verissimus Evangelij textus eloquitur. Sed cum innocentia cordi specialiter applicator, hie dictum est, Secundum innocentiam manuum mearum. Quod genus locutionis Scripturarum divinarum proprium esse cognoscitur, significantias mutare verborum; sicut in decimo psalmo enim Dominus in pracepto, quando iu Evangelio C dicturus est: Palpebræ ejus interrogant filios hominum (Psal. x, 5), cum paipebrarum non sit interrogare, sed linguæ.

> Vers. 9. Consumetur nequitia peccatorum, et dirige justum. Petit accelerari mortis adventum, ut cito suus clarificetur ascensus. Completa est enim nequitia peccatorum, quando crucifixus est Bominus. Nihil enim potuerunt ultra facere, quamvis crudeliter insanissent. Quod verbum et ipse positus in cruce dixit : Consummatum est (Joan. xix, 30). Directus est autem justus, quando resurrexit a mortuis, et ad colorum regna conscendit. Sic pietatis studio videtur expeti, per quod vita omnium probatur impleri.

> Vers. 10. Scrutans corda et renes Deus justus. Ilæc propria virtus est Dei, et corda nostra discutere, et Nam licet nobis multo celsiores sint potestates coclorum, nulli tamen creaturarum datum est cogitationum nostrarum plenissime secreta cogno-cere. Agnoscit autem perfecte in nobis solus ipse qui judicat; propter quod dictum æstimo: Tu quis es qui judicas servum alienum (Rom. xiv, 4)? id est, qui cogitationes ejus non intelligis. Nam nec nos ipsi nobis sic manifesti esse possumus, quemadmodum divinis conspectibus apparemus : cum de homine legatur, Peccata quis intelligit (Psal. xviii, 13)? Conside. remus etiam corda ad cogitationes posita : renes ad animi constantissimum vigorem, sive ad corporeas delectationes.

facit rectos corde. Incarnatio illa quæ propter nos suscepta est, ad nos loquitur animandos. Nam licet istud de se dicere videatur per id quod subjectus est Patri, spem tamen in se credentibus inæstimabili pietate largitur. Nam cum una eademque Dei hominisque persona sil, suum humanilas dicit adjutorium potentiam Verbi, quod rectis corde et veniam tribuit et salutem. Intuere etiam quod in parte superiori propheta 33 se petiit liberari: hic autem adjutorium Domini sibi Caristus ipse promittit, qui dicit in Evangelio: Omnia quæ Pater habet mea sunt, et mea Patris sunt (Joan. xvi, 15). Ille enim petit ut famulus: iste promittit sibi ut Dominus.

Ners. 12. Deus judex justus, fortis et longanimis: quartam nihilominus sectionem, in qua propheta ex sua persona laudem concinens Patri, et vehementer Judæos terrificat obstinatos, et spem eis, qui ad eum redire cupiunt, pollicetur. Justus dicitur Deus, quia tribuit unicuique in fine quod gesserit. Fortis, quia nullus potest resistere voluntati ejus. Longanimis, ut hodieque ad pœnitentiam exspectet, quos perdere pro scelerum suorum qualitate potuisset. Nunquid irascetur? Sub admiratione pronuntiandum est . quia imputatio ista negativa est. Irasci autem more judicum dicitur, qui quando vindicare delicta cupiunt in sententiam severa indignatione consurgunt. Sed istud in Divinitate non convenit, quia ubi est fervida vindicta, non est temperata justitia. Per singulos dies; id est, cunctis momentis, quemadmo- C dum et peccatum omne committitur. Nam ubi esset gloriosa patientia, si pœna mox sequeretur offensam?

Vers. 13. Nisi convertamini, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit et paravit illum. Contumaces · terret Judæos qui, Domini lege contempta, idolorum culturis nefandissimis serviebant. Ipsis enim dicitur : Nisi convertamini, gladium suum vibrabit; id est, unicum Filium suum sub lucente claritate missurus est. Vibrare enim illud dicimus, quod modo lumen. modo umbras tremulas probatur ostendere. Hoc constat incarnatione Christi Domini provenisse: quando perfidis tenebras, fidelibus autem lumen suæ Deitatis ostendit. Gladium vero verbum et Apostolus dicit, cum ait : Et gladium spiritus quod est Verbum Dei D jecta sunt peccata, quando refrenantur obnoxia. (Ephes. VI, 47). Arcum itaque scripturam Novi et Veteris Testamenti congruenter accipimus, qui duobus quodammodo curvatis flexibus devotorum colla complectitur. Hic fidelibus suave jugum ostenditur : contumacibus autem arma terribilia declarantur. Tetendit adjectum est : ne ejus patientia remissa putaretur. Ad postremum posuit : paravit illum, ut mos ipse sagittantium plenissime videretur expressus, qui postquam tetenderint arcum contra signum, manum collocant in sag ttandi opere brachia præparantes. Sed videamus, arcus iste præparatus quas sagittas emiserit.

Vers. 14. Et in ipso paravit vasa mortis: sagittas

Vers. 11. Adjutorium meum a Domino, qui salvos A suas ardentibus effecit. Hic distributio divinæ majestatis [ed., legis] ostenditur : quia per arcum, id est, per Vetus et Novum Testamentum, sicut jam dictum est, et effectus mortis venit, et sagittis ipsius vita præstatur. Egressæ sunt autem de isto arcu tanquam sagittæ, id est, apostoli, qui ardentibus, hoc est, desiderantibus animis, in modum sagittarum præcepta salutaria transmiserunt, unde et impii sauciarentur, et sidelibus essicax cura proveniret. Effecit autem significat operatus est; quod verbum Pater Ilieronymus etiam in auctoritate seminavit.

Vers. 15. Ecce parturiit injustitiam, concep't dolerem, et peperit iniquitatem. Subtiliter inquiramus verba quæ dicta sunt. Parturivit injusticiam plebs Judaica, cum videret Dominum pro salute humana nunquid irascetur per singulos dies? Ventum est ad B miracula facientem, et de ejus potius exitio cogitavit. Concepit dolorem, quando eos diversis parabolis increpabat, ut a sua illos perversitate converteret. Peperit iniquitatem, quando dixit : Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21). Et merito posuit, peperit, id est, quasi filios nequissimos edidit. Omnis enim fructus similis probatur auctori, sicut alibi dictum est : Ex fructibus corum cognoscetis cos (Matth. vii, 20). Sed cum prius sit concipere, et postea parturire, merito anteriori loco parturire posuit, ut ista nequitia non ex alieno malo concepta, sed squisse propria monstraretur.

> Vers. 16. Lacum aperuit et effodit cum, et incidit in foream quam fecit. Lacus dicitur cojus fundus latel. dum in unam foveam circumdatus includitur. Hie plano tergo intuentium oculis falsa tranquillitate blanditur : sed quantum sit profundus absconditur. Talis ergo et iste fuit lacus iniquitatis, quem Judge pravitas excavavit : aperuit, quia primus nequiter inchoavit: effodit, dum eum in sua damnatione perfecit : incidit in foveam quam fecit, in mortis scilicet lacum. Quod verbum et ad lacum et ad sepuicium potest aptissime convenire, sicut Salomon dicit : Qui parat forcam alteri, ipse in eam incidet (Prov. xxvi, 27). A se enim inchoat tractatus malus; et antequam lædat alterum, sibi prius operatur exitium.

> Vers. 17. Convertetur dolor ejus in caput [ms. G. et ed., in capite] ejus : et in verticem ejus iniquitas ejus descendet. Ilic caput nostram animam debemus accipere, qua parte sumus sine dubio celsiores. Iluic sub-Quod si delictis contingat animam vinci, supra eam necesse est emineant, quæ mu!titudine pravitatis exundant. Vertex quoque dictus est, quod dextra lævaque vertat capillos, qui significat capitis summitatem. Quam rationem esse non immerito dixerimus, quia contemplativæ animæ culmen excelsum est; unde etiam gloriosi Creatoris portat imaginem. Hac si peccatis obruentibus inclinetur, necesse est ut in verticem, id est, supra rationem descendat, quod augmento iniquitatis excrevit. Nam et ipsum verbum si consideremus, quam magnorum secretorum signi. ficans invenitur! Primum est quia iniquitas, dum ex alto pracipitata descendit, violenter percutit. Deinde

com supra cos propria peccata descenderint, suis malis, suisque sceleribus in pœnas debitas destinantur. Dolor enim dictus est, quasi domabilis [mes. A, B., F., dominabilis] horror.

A perbia, pressura pœnitentiæ, suaves lacrymæ salutariter exprimuntur. Talus illi etiam similatudo et in areis datur, ubi sub assidua tritura paleæ sequestrantur. Dolor enim dictus est, quasi domabilis [mes. A, tur a tritico. Quapropter convenit ut hune p-almum ex persona priseæ Ecclesiæ intelligamus esse prola-

Vers. 18. Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi. Expositis virtutibus Patris, quibus Judaicum populum miracuforum significatione terruerat, in summam colligens illa quæ dixit, alacri mente profitetur se Domino zoufiteri. Confiteri autem duobus modis dicimus : unus est quando pe cara nostra humili sarisfactione damnamus; ut est illud propheta: Danielis : Confitebor peccata mea, et peccata populi mei (Daniel. 1x, 20). 3 cundus, unde nunc sermo est, cum laudes Domini magna exsultatione celebrantur, sicut in Evangelio B legitur : Confiteor tibi , Pater , Domine cali et terra : qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et rerelasti ea parvulis (Matth. x1, 25). Non enim ibi quidquam de peccato 34 dicitur, sed sola gratize momenta referentur. Ita hæc confessio præconialis accipienda est, quæ gaudenti animo Domini vir utibus exhibetur. Secundum justitiam ejus : quoniam et superbos facit sua crimina sustinere, et humiles dignatur absolvere. Psallere vero est et operibus Domini mandata peragore, et hymnos voce etiam et corde cantare; quod se promittit propheta esse facturum, quia hoc revera Domino cognoscebat acceplum.

Conclusio psalmi.

Magnifica nobis psalmi hujus, si studiose conside. remus, sacramenta patuerunt. Prima parte frustuosam patientiam docet, quæ perfectos probatur efficere Christianos. Patientia est enim rel giosi viri laborum ac dolorum omnium, spe futurarum rerum et amore Domini, grata tolerantia. Secondo parte salutem rectis corde ipse Dominus pollicetur. Tertia terrentur impii, ne in illo judicio damnentur errantes O pietas optimi revera Creatoris! qui non vis derelinquere quos nosti a i tuum judicium convenire; et immensæ pie atis arcano, dum confitentibus parcis, tibi reos ipse subducis. Quis entre jus itiam evaderet tuam, nisi præmissa pietas subveniret? Septenarius quoque numeros admonet nos de illa requie zterna cogitire, ad quam nos spem præ ens psalmus extendit; ut merito tali numero receptus, jucunda exsultatione cantetur. Dubium quippe non est, quod peractis sex diebus qui ad activam pertinent partem, septimus repausationi deputetur, qui contemplationi theologicæ noscitur adhærere.

EXPOSITIO IN PSALMUM VIII.

In finem pro torcularibus psalmus David.

In finem, significare Dominum Salvatorem, quarti
tituli expositione jam notum est. Torcular vero est,
ubi multis ponderibus presse uvæ durissimis gigartis
comuninutis, follibusque vacuatis, dulcissima vina
pro'undunt. Quod Ecclesiæ videtur aptissime convea.re, quando de obstinatis moribus, tumidaque su-

PATROL. LXX.

perma, pressura poementee, shates lacryma santariter exprimenter. Talis illi etiam similitude et in areis datur, ubi sub assidua tritura paleæ sequestrantur a tritico. Quapropter convenit ut hunc p-almum ex persona priscæ Ecclesiæ intelligamus esse prolatum: in qua revera et torcular est quidem corporum, sed fructus salutaris animarum. Nam si Vetus et Novum recte dicitur Testamentum, cum tamen unius lex esse doceatur, cur asserere dubitemus antiquam et novam Ecclesiam unam esse Domini Christi sponsam pretioso sangnine conquisitam?

Divisio psalmi.

Ecclesia vetus, quie nobis per torcularia pulcherrime declarata est, primo ingressu laudes Christi Domini læta decantat : majestatem ejus prædicans, et operationes excelsas. Secundo apertius venit ad hominis naturam, quam de conditione pravissima, quæ Adam fuerat peccante vitiata, ad magnarum rerum dicit crevisse fastigia. Sic Dominus Christus ex duabus et in duabus naturis inconfusis atque distinctis, una persona salutariter et indubitanter agnoscitur. Mente quoque condendum est, quod bic psalmus a Christo Domino naturam humanitatis assumptam tanta laude concelebrat, ut eam supra omnem creaturam clarissime testetur evectam; sicut et Apostolus ait : Cui enim dixit angelorum : Sede a dezeris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorun (Hebr. 1, 13)? Et alibi : Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Philip. 11, 6, 9): et paulo post: Prop!er quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nom n quod est super omne nomen, etc.

Expositio psalmi.

Yers. 1. Domine, Dominus noster, quam admira ile est nomen tuum in universa terra! Cum sit, Dom'ne, casus vocativus, contra usum illi Dominus qui est nominativus, videtur adjunctus. Quæ figura dicitur syllepsis, quoties casus discrepantes in unam significantiam congregamus. Veraciter itaque gaudet, quæ dicit, noster. Necesse est enim ut hojus bonis exsultare debeamus, cujus nos esse profitemur. Sed cum dixit, quam, non potest explicare quod sentit. Quis enim aut creaturas terrenarum rerum, aut maris ambitum, aut inanis hujus aeris diffusionem, aut or-D natum rerum cœlestium sufficienter possit agnoscere, quæ Dominus incomprehensibili sapientiæ suæ virtute disposuit? Hæc omnia Ecclesia considerans, hærens ac detenta in earum rerum explicatione proclamat : Quam admirabile est nomen tuum, etc. In universa vero terra, quia totum per mundum ejns religio sancta dilatatur; nec erit aliqua patria, ubi catholica non lætetur Ecclesia. Quapropter desina it Judæi vel Donatistæ sibi specialiter vindicare quod ad universitatem magis pervenisse cognoscunt.

Vers. 2. Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos. Superiore versu perquiri fecit, quod hic competenter exposuit. Hagnificentia est enim Domini incarnationis arcanum; inter cujus diversa miracu'a

hoc nobis super omnia cognoscitur esse collatum, A ut libros divinos comperatione sonetæ Trinita is perquod Deus dignatus est homo fleri, et crucem pro 'fectos evidenter ostenderet; sicut et alibi legitur: omnium salute sustinuit. Ista ergo magnificentia super ccelos omnesque creaturas elevata est: quando Dominus Christus resurgens a mortuis, sedet ad dexteram Pa ris, sicut et alius psalinus dicit : Exaltare super calos, Deus, et super omnem terram gloria tua (Psal. cin, 6).

Vers. 3. Ex ore infantium et lactentium perfecisti ta idem. Hirc prophetia in Evangelio, ore Domini docetor exposita; cum a Judais prohiberentur infantes ne laudes Domi i personarent, putantibus aliquid pueriliter fleri, quod a tali atate videbatur assumi. Tunc ille respondit : Num legis is, ex ore infantium et lacientium perfecisti laudem (Matth. XAI, 16)? Sei ne illos lactentes intelligas, qui adhuc materno B nec extollatur luna (Psal. Lxx1, 7); modo membro ubere nutriuntur, ut laudes Domini minime cantare potmissent, etiam provectos ætate monet apostolus Petrus dicens : Tanquam modo geniti infantes, rationabile, 35 et sine dolo lac concupiscite, ut in co crescatis in salutem (I Petr. 11, 2). Unde infantes et lactentes illi intelligendi sunt, qui propter rudimenta et infantiam fidei escam non capiunt f rtiorem, sed doctrina teneriori nutriuntur. Ut i te sit sen us : son solum a perfectis, qui te emnino intelligunt, es laudabilis, sed etiam ab incipientium et parvulorum ore prædicaris.

Vers. 4. Propter inimicos tuos : ut destruas inimicum et desensorem. Propter inimicos, paganos designat et blasphemos, ne dicerent sacrilegi, ideo docti laudant Deum, quia librorum meditationibas C imbuuntur. Professus est et infantes pradicare, qui venire ad Dominum fidei novitate coeperant; ut hæc sapientia divinitus magis tradita, quam humano labore videatur esse collecta. Inimicum vero et defensorem, Judæum perfidum specialiter dicit, qui dum Deum Patrem se putat defendere, Filio existit inimicus. Ita factum est ut Dei quasi defensor apertissimus, Deo probaretur adversus; quia Patrem n n veneratur, nisi qui honorat et Filium; sicut ipse in Evangelio dicit : Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit eum (Joan. v. 23). Hoc et ad omnes hæreticos competenter aptatur, qui dum se putant Scripturas mala interpretatione defendere, inimico animo sanctis probantur dogmatibus obviare.

Vers. 5. Quoniam videbo ecelos opera digitorum tuorum; lunam et stellas, quas tu fundasti. Merito istud de futuro gloriosa dicit Ecclesia, quæ ante adventum Domini erat adhue in patriarchis et in sanctis homin bus constituta. Ait enim, Videbo colos, id est libros evangelicos, qui eceli merito dicuntur, quoniam continent Dominum Salvatorem, qui dixit: Cælum mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum (Isai. xL, 12). Sed qui sint isti cæli, breviter definivit opera digitorum tuorum; nam cum legatur in Exodo (Cap xxxi, 18), digito Domini legem fuisse conscriptam, quem multi Spiritum sanctum accipere volverunt, hic ideo positum restimo, digitorum,

Appendit tribus digitis molem terræ (Isai. xL, 12). Quod simili sacramento recipiendum est. Digitus enim Dei dicitur divinæ operationis effectus, quod potest Patri et Filio, et Spiritui sancto, id est uni Deo aptissime convenire. Sequitur : Lunam et stellas quas tu fundasti. Augmenta et imminutiones suas, quas patitur lima, se visuram dicit Ecclesia: ut modo crescat fide multorum, modo martyrum fine aliquibus imminuta videatur. Quæ similitudines propter opiniones hominum frequenter dantur Ecclesiæ. Cæterum illa afflictionibus crescit, et contritionibus semper augetur. Luna enim multis rebus a se discrepantibus comparatur : modo omni Ecclesia, ut est illud : Doejus lucidissimo, ut est hic; modo stulto, ut ait Salomon: Stultus ut luna mutatur (Eccle. xxvii, 12). Suljunxit quoque stellas, justos homines et religiosos, de quihus scriptum est : Sicut stella ab stella differt in claritate, ita et resurrectio mor uorum (1 Cor. xv, 41, 42). Addidit : quas tu fundasti, ut cognosceremus omnia in prædestinationis ejus fundata jud:cio. Sive hoc ad deitatem Verbi pe tinet exprinendam, ut in illa conditione rerum omnia fecisse crederetur. In his enim tribus videtur universa complexus, sicut est illud : In principio fecit Deus coelum et terram (Gen. 1, 1). Ubi cum duns res posuerit, cuacta complexus est, mirabili ordine prædicanda disponens; ut, quia erat post de sanc a incornatione locuturus, prius ejus deitatem et omnipotentiam ostendere debuisset.

Vers. 6. Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum? Venit ad ingressum secundum, ubi uno versu per duas interrogationes et responsione homo et ex guus et potenti simu- [ed , potis imus] approbatur. Quæ figura dicitur pensis, latine autem percunctatio : ubi et interrogatio fit, et responsio parata subsequitur; quam jam et in quarto psalmo posnimus. Quid est homo? Cum despectu pronuntiandum est, id est, fragilis et caducus, Adæ sequax, qui in veteri peccato permixtus, socia pravitate con lusus est. Ilujus memor est Dominus, quando ei peccata dimittit et misericordiæ suæ dona largitur, sicut in alio psalmo dicturus est: Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabant; incbrabuntur ab ubertate domus tua, et torrente voluptatis tuæ potabis eos (Psal. xxxv, 8). lloc est ergo esse memorem, conferre delinquentibus tantæ gratiæ sospitatem. Aut filius hominis, quoniam visitas eum. Hac jam voce surgendum est, quia Dominum significat Salvatorem, qui non ut cæteri mortales ex duobus hominibus natus est, sed ex Spiritu sancto, et beatæ Mariæ semper virginis utero tanquam sponsus de glorioso thalamo processit. Et considera quia superius dixit : Memor es; subje it autem : Visitas. Memor fuit cum patriarchis de codo misertus est; visitarit, cum Verbum caro factum est. et habitavit in nobis (Joan. 1, 11). Nam visitare dic.

adventu Domini revera constat impletum.

Vers. 7. Minuisti [ed., Minorasti] eum paulo minus ab angelis: gloria et honore coronasti enm. Hine jam Domini Salvatoris humilitas narratur et gloria. Minoratus est enim non necessitate ministratoria, sed pictatis sua spontanta voluntate, sicut Apostolus ait : Semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Philip. 11, 7). Sequitur : Paulo minus ab angelis; quia crucem pro omnium salute suscepit. Ex ea siguidem parte Creator angelorum minor factus est angelis. Bene autem dixit : Paulo minus, quia etsi mortale corpus assumpsit, tamen peccata non habuit. Gloria vero et honore coronatus est, cum post resurrectionem nimis mirabilem, totius mundi tatus accepit. Corona enim orbis circulo competenter aptatur, quoniam ad ejus similitudinem universa mundi extremitas formata est.

Vers. 8. Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. Superius de gloria ejus et honore narratum est : nunc ponitur ei potestas, ut agnoscatur Christi Dom ni majestatis persectissima plenitudo. Dicendo enim, Super opera mannum tuarum, omnis illi creatura subjecta monstratur; quia sicut a Domini opere nihil est exceptum, i'a nec a potestate Christi aliquid probatur esse divisum, quippe qui judicaturus est mundum. Dicendo enim omnia, nec terrena videtur excepisse nec supera; sicut de hoc loco testatur Apostolus cit, nih'l dimisit non subjectum ei (Hebr. 11, 8). Nam et alio loco 36 dicit : Adorate eum, omnes angeli ejus (Psal. xcvi, &). Addidit : sub pedibus ejus, ut omnis creatura merito ipsum colere atque adorare videatur auctorem. Et respice omnia suis locis fuisse servata. Quem prius propter humilitatem carnis paulo minus ab angelis dixerat esse minoratum; post ascensionem dicit pedibus ejus omnia fuisse subjeeta, ut ista distinctio, et dubietatem titubantibus auferat, et gloriam sanctæ incarnationis ostendat.

Vers. 9. Oves et boves, insuper et pecora campi. In boc et alio versu qui sequitur, argum ntum est quod dicitur per enumerationem. Verum hæc et alia nomina, qua sequentur, allegorice dicta debemus accipere, ne post rationales creaturas incompetenter D pecora vel jumenta posuisse videatur. Oves electum populum significant Christianum, sicut in Evangelio Dominus Petro dicis apostolo: Pasce oves meas (Joan. 331, 18). Qui ideo comparantur ovibus, queniam se, præstante Domino, innoxia conversatione moderanter; deinde quia mundi exuvias sine aliquo sensu doloris amittunt. Nam 'sicut ovis tondentem se non increpat, ita nec justus cupiditatem se evspoliantis accusat. Boves autem prædicatores designant, qui humana pectora mandatis cœlestibus exarantes, virtutum messem germinare fectrunt. Nec vacat quod dicit, insuper, quia non solum illi sancti subjecti sunt, sed ctiam peccatures. Sæpe enim de conversis

mus, quando medicus ad infirmos ingreditur; quod in A talibus majore gloria triumphat Dominus Christus. Pecora enim sunt, dum in camporum libertate, id est in mundi istius voluptate pascuntur; oves sunt. cum jam intra septa Domini clauduntur.

Vers. 10. Volucres cœli et pisces maris, qui perambulant semitas maris. Volucres cæli superbi sunt hamines, qui inflati vento jactantic, quasi per inane aeris efferuntur, et humilia despiciunt, cum altius elevantur. Volucres enim a volatu crebro dictæ sunt. Pisces vero maris philosophos fortusse significant, qui bujus mundi naturam erratica curiositate pertractant. Nam sicut illi posita fronte itinera sibi reserant pelagi inundatione confusa, ita et isti capite demisso venas rerum ratione humana, assiduo labore perquirunt. Sed cum sint pisces et fluminum, non credulitatem Deus, in eo quod homo est factus, exal- B vacat quod hic posuit, maris, propter eos qui sibi videntur esse sapientes. Verum isti tales, corumque similes Domini pedibus feliciter subjiciuntur, quando ad Christianæ veneriot religionis affectum. Nam licet illi omnia jure dominationis inclinata sint. illos tamen dicinus proprie subjectos, qui ad ejus onus leve et jugum suave pervenire meruerunt.

Vers. 11. Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Postquam incarnationem Domini Christi, et resurrectionis gloriam sancta Ecclesia læta cantavit, illum versum de lan le Domini repetit quem dixit in capite. Congrue siquidem principium ipsi deputatur et finis, qui de se dixit: Ego sum alpha et omega (Apoc. 1, 8), id e-t initium et finis. Sed quoniam divina verba fecunda cœlesti- expositor : In eo enim in quo ei omnia subje. C sunt, alia nobis sacramenta progenerant. Significant enim et illos quorum vita divinis muneribus et religiosis auspiciis inchoata, in Domini credulitate permansit. Unde mente condendum est hunc esse ex his primum psalmum qui se repetitione versuum sacramentali iteratione congeminant; quod et de aliis loco suo competenter edicemus.

Conclusio psalmi.

De duabus naturis Domini Christi, et secundus psalmus, et iste locuti sunt : quamvis et alii subsequantur : id est, vigesimus, septuagesimus primus, octogesimus primus, centesimus primus, centesimus nonus, et centesimus tricesimus octavus; ut obscurum iter hujus sæculi gradientes, quasi plurimis lampadibus incensis, in hæreticas cautes minime valeamus incidere. Quapropter tanti beneficii cognoscamus auctorem. Unus est enim Dom nus Christus, genitus ex Patre sine tempore, natus ex matre sub tempore. Prius mundum creavit ex nihilo, post ingenti liberavit exitio. Talis est enim D i et hominis facta connexio, ut utrumque integrum, utrumque permaneat sine aliqua confusione distinctum. Neque enim aut divinitas impassibilis mutari potuit, ant humanitas aliud, nisi ut meliora:a semper maneret, accepit. Sic enim verus atque omnipotens mediator effectus e-t, ut qui in forma Dei Patri erat æqualis, fieret et nobis carnis assumptione consimilis. In se enim permanere secit juncta, quæ voluit esse pacisica. Hoc est spei nostræ singulare præsidium, re- A adventus sui pia dispensatione de-truxit. Secunda demptionis indebitum munus, mortis exitium, vita sanctorum. Quale enim, rogo, genus est pietatis, ut ille angelorum Dominus usque ad formam servi fuerit venire dignatus, ut mors cum auctore suo diabolo vinceretur, qui mundum suis vinculis tenehat obnoxium? Unde heatus Ambrosius hymnum Natalis Domini eloquentiæ suæ pulcherrimo flore compinxit (Tom. V, hym. 24), ut pius sacerdos festivitati tantæ dignum munus offerret. Ait enim : Procedens de thalamo suo pudoris aula regia, geminæ gigas substantia, alacris ut currat viam, et cætera quæ supra humanu:n ingenium vir sauctus excoluit. Nam etipse numerus ogdoadis in Scripturis divinis magnarum rerum sacramenta continere dignoscitur. Octo etenim animæ ingressæ sunt in arcam Noe, quæ B mundo pereunte salvatæ sunt : octavus filius Jesse, David fuit, quem a Domino constat electum; octavo etiam die circumcisio purificabat Hebræos; octavo, id est dominico die Dominus surrexit a mortuis, in quo humani generis spes ab impiorum inferno in colorum est elavata fastigium. Iste autem numerus est quem arithmetici actu primum quadrantal appellant, quem Philolaus l'ythagoricus harmoniam geometricam vocat; eo quod omnes in ipso videantur

EXPOSITIO IN PSALMUM IX.

harmonicæ convenire rationes.

In finem pro occultis filii psalmus David.

Finis iste quid significet sæpe jam dictum est, non in quo desicit, sed in quo crescitur, ex quo vere C reparamur, qui nobis initium bonorum, terminus est malorum; ad quem Judæi non perveniunt, quoniam sua incredul tate deficiunt. 37 Pro occultis filii, personam significat Domini Salvatoris. Nam cum nomen aliquod ad quem pertineat non ponitur, necesse est ut hoc dictum de summitate aliqua sentiatur. Supra enim ubi voluit Absalom intelligi, pronuntiavit filii sui; hic vero quod ad unigeniti Verbi referri desideravit excellentissimam summitatem, Filii tantum dixit, qui est omnipotens atque inenarrabiliter Filius, comternus Patri, faciens quæ vult in cœlo et in terra. Simili modo in Evangelio dictum est : Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis (!oan. viii, 36). Non enim ibi secu:um est, Dei, sed tantum vocabulum ipsum purum sine aliqua adjectione sufficit. Pro D inimicos habuerit, tamen hic modo Saulem conveunum, sed duplex hic cognoscitur esse mysterium; significat enim incarnationem Domini et futurum judicium, de quibus psalmus iste dicturus est. Sed jam humanitas Christi manisestata dignoscitur, cujus adhuc judicium sustinetur. Sed cum audimus pro occultis, præbere debemus intentum animum lectioni : ut nobis, juvante Domino, reserentur, quæ pradicuntur occulta.

Divisio psalmi.

Totus hie psalmus a persona prophetæ depremitur. Prima professione lætum se dicit Domino psalnturum, quoniam confudit diabolum, cujus culturam commonet fideles ut peallant Domino, qui habitat in Sion, qui vindicat sanguinem pauperum et exaltat eos de portis mortis. Tertia peccatoribus cum Antichristo malorum finem dicit esse venturum. Quarta malorum ipsorum nimietate permotus, conversus ad Dominum, quasi recessisse illum dicit a defensione pauperum, cum malis datur licentia præsumptionis suæ. Quinta deprecatur ut tremendi illius judicii tempus adveniat, quatenus hæc omnia fine celeri transigantur : ne cujuslibet hominis iniquitas ultra prævaleat. Talis enim malignitas illius temporis erit. ut nemo fidelium optet mundi tempora disferri, in quo tanta mala cognoverit actitari.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Confilebor libi, Domine, in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. In toto corde confitetur Dominum, qui nullis mundanis cogitationibus fluctuat; quod perfectorum esse non dubium est, qui et originalis peccati vitia et suggestiones perversas spirituum malorum, Domino præstante, vicerunt. Sequitur, narrabo omnia mirabilia tua. Quis, rogo. potest omnia mirabilia divina narrare, quæ quotidie in cœlo et in terra virtus ejus operatur? Sed usus Scripturarum est per syncodochen figuram, que significat a toto pariem, dicere omnia, dum comprehendi nequeant universa. Sed ut de multis unum d cere videamur, quid mirabilins quam pro salute humani generis Deum inconfusibiliter humanatum, et qui hic judicatus est, ipsum ad orbem judicandum esse venturum?

Vers. 2. Lætabor et exsultabo in te; psallam nomini tuo, Altissime. Non in hoc saculo, ubi le hifera latitia est; non in ambitionibus mundi, ubi peccata amara suavia sunt; sed in te, ubi securum gaudium s mper sumit augmentum. Plus est enim exsultare quam lætari. Exsultare est enim animi et corporis majore motu jucundis-ima libertate gandere. Gratias quoque se acturum pollicetur Altissimo, qui supra omnia probatur excelsus, quod eum ab inimicis suis, sive carnalibus, sive spiritualibus, liberare dignatus est : promittens, sicut dictum est, et operibus se Domino, et voce cantare.

Vers. 3. In convertendo inimicum meum retrorsum, nienter advertimus. Retrorsum enim dixit, quia non potuit obtinere quod voluit; sed magis quanto ille nequiter persequebatur, tanto iste tolerando improbum ju tior apparebat. Et cum prius inimicum dixerit numero singulari, hic dicit infirmabuntur : quia rex persecutor erat, qui voluntates suas multis famulantibus exerebat. Quapropter congrue dictum est infirmabuntur, quia Dei voluntate onines inessicaces generaliter exstiterunt. Et perient a facie tua, dum ego ad te devota mente confugio. Iniquus enim ante faciem tuam, id est ante gratiam tuam, non venit. quia persequitur innocentem.

Vers. 4. Quoniam feci ti judicium meum et c usam

meam : sides super thronum qui judica: æquitatem. A festatione convictos, quorum pectora diabolus in hoc Cum duo ex diversa parte confligunt, necesse est unum offendere, cum alterum contigerit obtinere. Probata ergo prophetæ causa, odium fuisse constat adversi : quia non poterat persecutor placere, cum decreverit Dominus eum qui impie premebatur eripere. Sed cum dicit, judicium meum et causam meam, prosperam sibi testatur fuisse sententiam. Sic et navigantes suum ventum dicunt, quando illis eventus prosperitatis arriserit. Sedes super thronum: Domino dieitur Christo, qui nunc sedet ad desteram Patris, unde venturus est judicare vivos et mortuos. Scdes autem, prophetiæ virtute, præsens dictum est pro futuro. Nam sessionem istam ad incarnationem Domini pertinere manifestum est, quæ adhuc illo tempore non videbatur effecta. Thronum significat tribu- p strictum judicem. Paravit, hoc est Deus homo; ut nal futuri judicii, in quo Dominus Christus majestatis sure honorabili potestate sessurus est. Judicas æquitetem. Et hie tempus præsens pro futuro dixit. Judicatures est enim æquitatem, cum ad disceptandum post finem mundi reluxerit. Quæ figura dicitur idea, cum speciem rei faturæ velut oculis offerentes, motum animi concitamus. Iloc etiam in subsequentibus latius explicabitur.

Vers. 5. Increpasti gentes, et peritt impius : nomen corum delesti in æternum et in sæculum sæculi. Hinc jam sacratissimus Domini secundus adventus exponitur, quando increpabantur gentes incredular, et disbolus cum machinationibus suis peribit in æternum. Tunc enim non remanebit ejus tempestuosa perversitas, quando erunt omnia, Domino prastante, tranquilla. Nam quis ulierius in regno Domini aut diabolum nominet, aut ejus sequac s, cum Dominicam civitatem nec adversitas concutiat, nec ullus hostis invadat? Quid sit quoque æternum decenter expositum est, sæculum sæculi. Sæculum futurum D.mini significat regnum, quod nulla 38 mtate, nullo tempore finietur. Et ne possit aliqua permixtione confundi, dictum est, sæculi, id est hujus quo nune utimur sub equium. Istud enim sibi redeundo succedit, et teniporibus exemptis, annuis revolutionibus iteratur; illud autem non ad initium redit, sed sine aliqua mutatione jugiter perseverat. Quapropter desinant hæretici dicere, aliquando diabolum cum sequacibus suis ad gratiam posse revocari, quando sic evidenter audiunt eos in æternum, et in sæculum seculi e-se damnandos, ut nec nominis eorum possit D remanere vestigium.

Vers. 6. Inimici desecerunt frameæ in finem, et civitates destruxisti. Periit memoria corum cum sonitu. Inimici, genitivus casus est, id est diaboli, cujus framens defecisse testatur. Framea enim Hebraicus sermo est significans gladium quo hostis ille bacchatur. Quod autem dixit, in finem, consummatio sæculi datur intelligi : quando virtus diaboli omnipotenti illo gladio probatur interimi, de quo dixit in septimo pealmo : Nisi convertamini, gladium suum ribrabit (Psal. vu, 13), etc. Civitates autem dicit destructas, propulos infideles u'tima Domini Christi mani-

sæculo, tanquam suæ civitatis mænia, possidebat. Periit autem memoria eorum cum sonitu. Cum sonitu vero, cum clamore maximo dicit; quod fieri solet quando res prosperæ gravissimo fine clauduntur, ut nec potestas eorum videatur remanere, nec nomen. Intuere quemaconodum in pulcherrima comparatione permansit, ut civitates quas destructas dixerat, eas cum sonitu testaretur eversas.

Vers. 7. Et Dominus in æternum permanet. Paravit in judicio sedem suam. Decora nimis aptaque diversitas. Quia dixerat impios perire, dicit nunc in æternum Dominum permanere; quod audire nolunt qui Creat: ri suo pravis ausibus restiterunt. Sed confugiant ad Dominum misericordem, ne patiantur diqui hic in humilitate judicatus est, ibi in majestate sun judicaturus adveniat. Hæc sunt quæ titulus dixit, occulta filii : quia ineffabile donum est, ut bumiliatam hominis naturam atque demersam devtera suæ poten:iæ ad cœlestia regna levaverit.

Vers. 8. Et ipse judicabit orbem terræ in æquitate. jud cabit populos cum justitia. Ipse utique Dominus Christus, qui hic patiendo injustitiam, ibi impiis veraciter dicitur demonstrare justitiam. Orbem terræ, sanctos viros debemus accipere, qui de universali Ecclesia, quasi de coronæ circulo congregantur. Isti in æquitate judicandi sunt, quibus propter fidei et humilitatis suæ bonum misericordia copiosa præstabitur, qui audituri sunt : Venite, benedicti Patris mei (Multh. xxv, 3:), etc. Unde Sedebunt super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (Math. xix, 28). Populi autem debent accipi peccatores, qui operibus diabolicis non videntur exu i. Isti cum justitia judicandi sunt, qui pro factorum suorum scelere damnabuntur, quibus dicendum est: Ite in ignem æternum (Matth. xxv, 41). Sic duobus nominibus æquitatis et justitiæ, qualitatem illam judicit mirabili brevitate descripsit.

Vers. 9. Et factus est Dominus resugium pauperum, adjutor in opportunitatibus in tribulations. Copiosa spes pauperum et magna cogitatio gaudiorum, ipsum refugium habere quem judicem. Audivimus pauperem, sed non omnem putemus inopens. Pauper ille Dei est, qui terrena eupiditate vacuatus, cœiesti desiderat largitate ditescere. Et ne imbecillitate sua pavescerent corda fidelium, sequitur magni auxilii firma promissio : Adjutor in opportunitatibus : quia illud est adjutorium dulcissimum, quod in necessitate præstatur. Ipsamque iterum opportunitatem evidenter expressit, dicens: In tribulatione, quando animus afflictorum ad compunctionis studium avidius incitatur, sicut in alio psalmo diciurus est : Invoca me in die tribulationis tux, et eripiam te, et glorificabis me (Psul. XLIX, 15).

Vers. 10. Et sperent in te omnes qui noverunt nomen tuum : quoniam non derelinquis quærentes te, Domine. Sperent in to: non sæculi blandimenta respiciant, sed in tua promi sione confident. Qui neverunt nomen

trum, id est, qui majest tem tuam sanctissima de- A carnaliter bumiliantur martyres Christi, quantum votione venerantur. Audierunt enim nomen Domini, ct illi qui minime credunt; sed tantum illi noverunt, qui mandatis ejus suppliciter obsequantur. Sequitur causa cur in Domino debeant sperare : quia non patitur eos deserere quos ad se perspexerit confugisse. Certum est enim præsentem semper habere Dominum, qui tali præditus docetur arbitrio.

Vers. 11. Psallite Domino, qui habitat in Sion; annuntiate inter gentes mirabilia ejus. Venit ad secundam sectionem, ubi beneficia præsentis temporis et futuri beatus propheta respiciens, ad psalmodiam provocat populos devotos: ne cum tanta eis conferuntur præmia, aliquo torpore lentescant. Primum dixit, psallite Domino; et ne in suis superstitionibus psallendum putaret esse gentil tas, addidit, qui habitat in Sion: R nt designaret Dominum Salvatorem, qui in illis parthus corporaliter apparens, religione sui nominis totius mundi ambitum comprehendit. Hoc cuim de sancta incarnatione dicitur; nam ille ubi non habitat, qui ubique totus est? Verum ut nominis hujus mysterium etiam spiritualiter perscrutemur, Sion speculatio dicitor, quia revera Deus in contemplatione piissima reperitur. Et juste ibi nobis habitare dicitur, ubi eum illumina i collesti gratia contuemur. Exponit ctiam quod superius dixit, psallite, quia hoc est revera illi psallere, universis gentibus ejus mirabilia nuntiare. Unde intelligere possumus n omni actu psalmodiam competenter dici, quidquid potest Domini laudibus applicari. Intuendum est etiam quia enim cui Domino psalleretur, id est, qui habitat in Sion.

Vets. 12. Quoniam requirens sanguinem eorum mcmoratus est : non est oblitus ora ionem pauperum. Quia superius dixerat : Gentibus prædicate, et mul·os eorum constat occisos ; ne quis putaret inultum esse quod gestum est, sequitur sanguinem martyrum ab implis persecutoribus esse requirendum, ut in æternum recip ant quod temporaliter effererunt. Memovatus est, mirabil ter ad utrumque positum est : ut et persecutores vindicta terreret, et martyres promissio benigna reficeret. Non est oblitus, ad conquerentium infirmitatem dicitur roborandam, qui propter longinquitatem futuri judicii retributiones Deum æstimant aliquatenus oblivisci. 39 Orationem pauperum, p guinem (Prov. 1, 16). petitionem dicit justorum, quam ex sua persona subter adjungit, ut de unoquoque fideli-boc intelligas, quod sibi propheta postulat largiendum.

Vors. 13. Miserere mei, Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis, qui exaltas me de portis mortis. Ista est oratio cunctorum pauperum ad singularem numerum competenter adducta, quia semper in unitatem sanctorum hæc tarba perducitur. Sic enim sibi postulat subveniri, ut a clementissimo Rege videatur: quia revera conspectus ojus auxilium est, et tenebrosa protinus dispereunt, cum se tanti luminis serena concedunt. Humilitatem igitur suam de inin:ieerum superbia supplicat astimari, quia tantum

persecutores corum temporaliter videntur extoli. Porta vero mortis est diabolus, vel omnis illecebra sæcularis: quoniam per hæc ad æternum exitium infeliciter introitur. Exaltas me dicit, id est, longe facis a talibus. Nam cum porta mortis sit conversatio scelerata multorum, jure se ab ea dicit exaltatum : quia præceptis vitalibus adhærebat.

Vers 13. Ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion. Exsultabo in salutari tuo. Gratissima est portarum ista repetitio, ubi unum quidem nomen, sed res omnino diversæ sunt; in illis mortis est aditus : in istis vitalis reperitur introitus. Liberatus ergo ex illis portis mertalibus, in istis portis Ecclesiæ, quæ beatitudinem tribuunt sempiternam, pronuntiaturum se laudes Domini pollicetur; per quas nomen ejus eximium toto orbe celebratur. Sion enim reliquas mundi generavit Ecclesias, quia ibi natum est unde fidei nostræ venisse constat exordium. and manavit latius in toto orbe terrarum. Salutare Patris Christus e & Dominus, virtus et sapientia ejus, qui nobis æternam requiem tribuit et salutem. Merito ergo propheta in ipso se exsultare dicit, ubi gandii nullus est finis.

Vers. 15. Infixæ sunt gentes in interi u quem fecerunt. In leques isto, quem occultaverunt, comprehensus es! pes corum. In hoc et alio versu, qui sequitur, retributio peccatorum potenter exponitur : quia propria unusquisque iniquitate torquetar. Infixas enim dicit gentes, quæ timore Domini non tenentur: sed hoc per definitionem decenter explicatum est; dicit e quibusdam clavis peccatorum probantur esse confixæ, ut se non valeant excutere, quas dura videntur ligamina cohibere. Quod ad Judæos non improbe dicimus pertinere, ut ita sint malis suis affixi, quemadmodum in cruce clavis Dominum infigere decreverunt. Laqueum vero occultaverunt, quantum ad eorum dicitur votum; nam Christo celatum esse nil potuit, qui passionem suam innumera denuntiatione prædixit. Comprehensus est pes corum. Perseveravit in metaphora laquei, quem superius dixit. Comprehensos enim illos dicimus, quos captie nodosa constringit. Pes autem significat gressus animi, et desiderium pravum, quod eos ambulare facit ad vitium; sicut Salomon in Proverbiis dicit : Pedes eorum in malitiam currunt, of veloces sunt ad effundendum san-

> Vers. 16. Cognoscetur Dominus judicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Vera nimis et absoluta sententia : quoniam tune manifeste cognoscetur Dominus judicia facere, quando peccatoribus dabitur æterna cruciatione torqueri. Hic enim quia sunt eis libera scelera, relinqui creduntar forsitan impunita; sed ubi dies ille manifestationis advenerit, et throno majestatis suæ Dominus Salvator insederit, tunc generaliter agnoscetur operari judicia sua, quando humanum genus, sive a sinistris, sive a dextris, cjus suerit arbitrio segregatum. Hoc est enim judicia vere facere, uniuscujusque merita sine aliqua confusione discernere. Sequitur senten-

tize hujus aperta declaratio : dicit enim unde cogno- A fidelissimos coronat; nam si quibuslibet ærumnis scitur Dominum vere [ed., vera] judicia facere; scilivet quando nexuosis operibus suis peccator astringitur, et secundum actuum qualitatem dignam recipit ultionem. Nam sensus ille omnino vitandus est, qui patat peccatorem sola delictorum suorum recordatione cruciandum; nam si hoc tantum sufficeret, quare diceretur : Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41), et illud: Vermis corum non morietur, et ignis corum non exstinguetur (Isai. LXVI, 24)? Non enim hic loca tormentorum negat poccatoribus dari, sed per qualitates operum suorum eos dicit esse torquendos. Sentiamus ergo locum peccatorum suppliciis esse præparatum: intelligamus extrinsecus pœnale malum, quod sceleratis legimus imminere. Nam ut revera cognosca- B mus beatitudinem a damnationibus quibusdam terminis esse divisam, recordemur divitem oculos sublevasse, pauperemque Lazarum in sinu Abrahæ fuisse conspectum, se autem flammis ultricibus deputatum (Luc. xvi, 23). Unde ordo iste veritatis nullatenus dicerctur, si peccatores malorum recordatio sola torqueret. Ilæc sunt occulta filii, qua titulus prædixit.

Canticum diapsalmatis.

Novum diapsalma, cui superpositum probatur et canticum: unde nonnullos hicc res fecit advertere, diapsalma silentium non putare; aiunt enim fieri non posse ut canticum silentii esse videatur. Sed res ista determinationem quæ in præfatione posita est, om- C jussurus est, in maledicto ponitur, ut eis pravæ legis timo nil impedit : hic enim canticum non interruptionem verborum tollit, sed futuram videtur indicare lætitiam.

Vers. 17. Convertantur peccateres in infernum : omnes gentes quæ obliviscuntur Dominum. Venit ad tertiam sectionem, in qua peccatoribus finem sub alacritate animi pronuntiat e-se venturum. Convertantur, dicit; ab hujus mundi delectatione to lantur, ne diut us possint in sua voluptate gandere. Sequitur, in infernum, ne se crederent alibi esse mit endos. Infernum autem dictum est ab eo quod illic animie iugiter inferantur : sive, ut quidam volunt, a parte inseriore. Sed hic infernum vult intelligi perpetuam mortem, ad quam sine dubio perventuri sunt qui Domini præcepta contemnunt. Oblivisci autem Domi- D num, est erroribus superstitionum, et cœno voluptatis involvi; nam econtrario illius memores sunt, qui talia non requirunt.

Vers. 18. Quoniam non in finem oblivio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem. Videns propheta in hoc mundo divitibus despectui esse pauperes, et oblivioni crudelissimæ deputari, in finem sæculi, quando Dominus ad judicandum venerit mundam, paupe: es 40 non dicit esse contemnendos : sed tone magis in memoriam Domini illos venire, quando divires hujus sæculi a regni ejus muneribus excludantur. Et quare illi pauperes a Domino commemoreatur exponit. Dicit enim, patientia pauperum, quæ desit patientia, anima non potest esse perfecta. Quapropter patientia est inter anxias tribulationes sæculi usque ad finem mortis in timore Domini gratiarum actio jugiter observata; sicut Dominus in Evangelio dicit: In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xxi, 19). Cujus rei tanta virtus est, ut etiam ipse Dominus, qui nihil patitur, patiens dicatur.

Vers. 19. Exsurge, Domine; non prævaleat homo. judicentur gentes in conspectu tuo. Cum de fine smeuli propheta tractaret, adventum Antichristi cordis illuminatione prospexit, et periculi magnitudine perterritus, magna voce proclamavit : Exsurge, Domine; non prævaleat homo. Ipse est enim homo pessimus, quem humana non potest sustinere conditio : in quo tanta erit versutia vel potestas, ut sola Domini virtus, ejus possit superare nequitiam. Gentes etiam petit celerrimo adventu judicari, quæ cum ipso sævissimo scelera magna facturæ sont. Nam dum occulta potestate hic omnia Dominus administret, ibi tamen palam judicare petitur, ubi superbi nocere ulterius non sinentur.

Vers. 20. Constitue, Domine, legislatorem super eos: nt sciant gentes quomiam homines sunt. Evidentius jam de ipso dicit Antichristo, ut talis princeps detur peceatoribus, non qui eos regat, sed qui cum ipsis una depereat. Denique sequitur, ut sciant gentes quoniam homines sunt. Hoc autem dictum minantis est, ut ad conversionem potius inclinentur, qui de sceleris sui libertate præsumunt. Legis enim verissimus lator solus est Deus. Et quia ille contra præcepta Domini multa conditor tribuatur; quod non ad salutem sceleratis proficiat, sed ad ruinam.

Vers. 21. Utquid, Domine, recessisti longe, despicis in opportunitatibus in tribultione? Interjecto diapsalmate, venit ad quartum membrum : ubi temporis illius mala pertractans, afflictorum consideratione Domino dicit more insirmitatis humanæ: Cur recessisti longe? non quod ille locum derelinquat, et ad aliud spatium transferatur qui ubique totus est, sed quasi recessisse creditur, cum subvenire tardaverit. Sed dum superius dixerit: Quoniam non derelinques quærentes te, Domine, hic sequi:ur, despicis in opportunitatibus; sed illud constat dictem veraciter et definitive, istud autem pro gementium anxietate prelatum est. Despici enim nos credimus, si vel minimo tempore differamur; sed ille tone magis uberius præstat, cum magnæ patientiæ (mss. A., B., F., pietatis) nobis solatia subministrat.

Vers. 22. Dum superbit impius, incenditur pauper. comprehenduntur in cogitationibus suis quas cogitant. Studiosius est hæc sententia perscrutanda: ne putetur exinde justus uri, quia peccator in isto saculo videtur extolli. Sed sic potius intelligendum est, superbit impius, cum effectum malignæ voluntatis expleverit. Tunc magis pauper ad studium virtutis accenditur, quia dum viderit peccatorem nimis exaltatum, facile novit esse casurum; et avidius ad linmil a tendit, unde se exaltandum potius esse confidit. ut debitis pænis, quasi quibusdam uncis appreliendantur : no illos in lucem prodire liceat, qui tenebrosis actibus contraduntur. Deus bone, quantus horror est timere que non valenius effugere i sed dona hic illa odisse, quæ tuo præcepto juhemur evitare.

Vers. 23. Quoniam landatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicctur. Irritavit Dominum peccator. Reddita est causa quæ peccatores cogitationibus suis faciat illigari. Malus enim dum prædientur extollitur; noc de correctione cogitat, cui landator blandiens invenitur. Sequitur exaggeratio iniquitatis; ut ille benedicatur, qui male potius actitare cognoscitor. Verum iste qui adulantium falsitate deceptus, in magnam se superbiam dominationis evexerit, quod proprie de Antichristo datur intelligi, qui fallentium catervis consque perducitur, ut se non solum regem terrenum, sed etiam rerum omnium prædicet deum; sicut Aposto'us dicit : Ita ut in templo Dei sedeat, et extollat se super omne quod colitur, et quod die tur Deus (11 Thes. 11, 4). Sed ista illi pro-Heinst ad ruinam; irritat enim verum Dominum, ut falsus deus flammis ul ricibu- addicatur.

Vers. 24. Secundum multitudinem iræ suæ non inauiret. Non est Deus in conspectu ejus. In exponenda voluntate Antichristi perseverat : quia secundum peccata sua Dominum non requiret. Dicendo enim secundum multitudinem ira sua, ostendit omnia illum turbulenta crudeliaque facturum. Ve um istius nequitiæ reddita est causa conveniens, quia in conspectu suo non habet Deum. O quam profunda cæcitas est, Deum ante oculos non habere! Nam si ultimum mahum creditur solis lumina non videre, no ne apud superos inferna patiuntur, qui auctorem sacri luminis pro sua minime cæcitate respiciunt? De ipso quoque nequis-imo Daniel propheta testatur dicens: Et extolletur rex adversus omnem Deum, et magnificabitur super omnem Deum, et ad Deum deorum loquetur superbi m (Dan. x1, 56).

Vers 28. Polluuntur viæ ejus in omni tempore; auferuntur judicia tua a facie ejus : omnium inimicorum auorum dominabitur. Sicut de justis dicturus est : Beati immaculati in viu, qui ambulant in lege Domini (Psal. cxvm, 1): ita nunc de Antichristo dicitur, tactaque sordenti. Necesse est enim ut sint coutaminata atque polluta, quæ ducatu pestiferi diaboli sordidantur. Additur etiam nefarium scelus, ut cum vindictam in se respicit esse dilatam, Deum non putet exercere velle justitiam. Sie enim auferuntur judicia Dei a corde impii, quando videt tardius vonire. anod celeriter meraerat sustinere. Et quod illi auget interitum, cum vi:iis serviat, omnium inimicorum suorum obtinere dicitur principatum. Qua felicitate subvectus ad scelera pronior erit, cum nullum sibi obviam he posse cognoverit. Qui tanta inferius proprietate describitue, ut jam non futurus, sed quasi præsens ese videatur. Q:m fign:a dicitur characterismos,

Sed istis impiis ac superbis provenit illa damnatio, A quando aliquis aut per formam describitur, aut p. r actus proprios indicatur.

> Vers. 26. Dixit enim in corde suo: Non movebor de generatione in generationem sine malo. His verbis &1 proprie cogitationem Antichristi designat, vel eorum qui ejus famulantur arbitrio, quoniam scriptum est: Imitantur ergo illum, qui sunt ex parte ipsius (Sap. 11, 21). Qui sibi îpsi malitia faciente dicturus est, nullum gentem intactam relinquam : sed de ista natione me ulciscens, ad aliam gentem iterum transferar vindicandus; ut omnes studio pravo possit affligere, qui ejus visi sunt nisibus obviare. Actus vero suos uno verbo definivit, quando se sine malo nibil dicit esse facturum.

Vers. 27. Cujus os maledictione et amaritudine p'e-B num est : sub lingua ejus labor et dolor. Nequitia ejus duplici perversitate describitur; in ore quippe habebit blasphemam maledictionem, cum se Dei Filium mentietur; amaritudinem, quando resultatoribus suis poenam mortis indicet, et ad supplicia jubebit pervenire, qui eum tanquam numen [mss. A., B., F., nomen inane] contempserint adorare. Hæc hab-b t in ore quæ locuturus est publice. Sub lingua vero, quod ait, designat eum cogitationes habere sævissimas; ut cum ipse sit perditus, pe:dere cuncta festinet. Quarum rerum definitio labor et dolor est : labor cum diversis cladibus affligit innoxios; dolor cum martyres facit, quoniam sine labore et dolore curporis consummari non potest corona maityrii. Sie universa quæ lo juitur vel cogitat, pari fæce polluta sunt.

Vers. 28. Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Oculi ejus in pauperem respiciunt. Cum dicit, Sedet in insidiis, actus Antichristi latronum consuctudini comparavit, qui occultas vias insident, ut interficiant innocentes. Quæ figura dicitur phantasia, quoties in concipiendis futuris visionibus animus perducitur audientis. Tale enim Antichristi regnum dicit futurum, quod ad martyrum coronam, et infidelium ruinam constet esse permissum. Sequitor: Cum divitibus. Hic significat multitudinem malorum. Sæpe enim in Scripturis divinis divites in ma'o accipiuatur, sicut pauper s in bono. Interficere vero innocentem est de religioso facere sacrilegum, ejusque animam perpetua morte omnes semilas habere pollutas, id est cogitationes D damnare. Nam cum dicit, oculos ejus in paupere:u respicere, non respicit, ut prospiciat; sed ad hoc Intendit, ut perimat.

> Vers. 29. Insidiatur in occulto, sicut leo in cubi'i ano. Leonem in cubili suo antefatum dicit Antichristum, qui atrociter et dolose laceraturus est populum Christi. Inter initia enim persecutio Ecclesize vio'enta tantum fuit, ut a paganis, proscriptionibus, tormentis, cauibus, Christiani ad idolorum sacrificia cogerentur. Altera fraudulenta, quæ nunc per bæreticos et falsos agitur Christianos. Novissima superest, quæ per Antichristum prædicitur esse ventura : qua nihil periculosius, quonium crit violenta nimi; ex potestate regni singularis, et deceptiosa miraculis;

et, sieut Dominus in Evangelio dicit, seducat, si fieri A potest, etiam electos (Matth. xxiv, 24). Proinde ad vim pertinet quod positum est, leo; ad dolos, quod ait, in cubili suo. Sie utræque iniquitates ejus singulis sermonibus intimantur.

Vers. 30. Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum. In laqueo suo kumiliabit cum. Iteratio insidiarum, nimietatem callidi persecutoris ostendit. Rapere vero pauperem signi-Acat subitum periculum animm, ad quod ille nefandissimus trahere nititur innocentes. Deinde ad expositionem priorum sequitur decora repetitio; nam ut non putares pauperem raptum aut fisci debito, aut interpellatione causæ civilis, geminavit rapere pauperem; et mox causam persecutionis annectit, torze ad nominis sui venerationem molitur adducere. Et ne adhuc istud, attrahit eum, dubium habere potu sses, addidit : In laqueo suo humiliabit eum. Laqueus significat dolum, quo simplicium corda capiuntur, et velut nodo perversitatis lamentabiliter alligantur. Humiliabit autem, bene dictum est : quoniam de vera religione sine dubio cadunt, qui ad insana dogmata perducuntur.

Vers. 31. Inclinabit se, et cadet dum dominabitur pauperum. Hic jam de ipso tyranno dicitur, qui in Dei servos permissa potestate grassabitur. Inclinabit se, id est, cum animum suum nimia perditorum acquisitione remiserit, et quasi malorum copia crapulatus, in aliquod otium post sanctorum pænas afflictionesque pervenerit. Tunc ergo de sua præsum- C torquebitur. ptione nequissimus cadet, quando illi cum suis sequacibus supervenerit repentinus interitus. Finem quippe sæculi nescit, quoniam eum Dominus in sua potestate constituit.

Vers. 32. Dixit enim in corde suo: Oblitus est Deus: evertit faciem suam, ne videat usque in finem. Nimis stulta cogitatio. Crediturus est Deum dissimulare, cui honorem sacrilegus conatur eripere, putans eum fideles suos nolle respicere, cum propter ipsum doecantur oninia poenalia sustinere. Ignarus veritatis contraria suspicione movebitur; nec intelliget quod sequitur: Ne obliviscaris pauperum in finem. Non enim dicit nibil eos esse passuros, sed nullatenus usque in finem esse deserendos.

Vers. 55. Exsurge, Domine Deus meus, et exalte. D tur manus tua: ne obliviscaris pauperum in finem. Decursis quatuor partibus, nunc exaltative propheta se convertit ad quintam: supplicans fieri quod tamen sciebat esse venturum. Exsurge dicitur, citius surge, hoe est celeriter veni. Exaltetur manus tua : manus operationem significat : sed ista Dei operatio judicium est, quod exspectamus esse venturum. Illud enim desiderahat venice, ubi iste superbus posset occumbere. Ne obliviscaris pauperum in finem. Contr> quos impivs dicebat : Avertit faciem suam, ne videat usque in finem. Nunc rogat ne secundum votom Antichristi obliviscatur panperum in finem sæculi, ubi futura est retributio meritorum.

Vers. 34. Propter quid irritavit impius Deum [mss., Dominum peccater}? Dixit enim in corde suo, non requiret. In hoc versu mirabili brevitate et sciscitatio pramittitur, et responsio apta conseguitur. Interrogative enim pronuntiandum est : Propter quid irritavit impius Deum? Deinde respondendum est : Dixit enim in corde suo, non requiret. Constat quippe, ideo Dominum irritatum, quoniam eum impius facta sua non putabat posse requirere. Sed inveniet memorem, quem sperabat oblitum, et usque ad immensum sentit recipi, que præ multitudine delictorum credebat in memoria non teneri.

Vers. 35. Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas. Istud jam 42 probata re [ed., probatori] Domino cum grandatione didum attrahit eum, id est, dum illum a veritate cul- B cendum est : Vides quoniam nullus tibi il udet. Superius enim dixerat : Sub lingua ejus labor et dolor ; hæc nunc verba repetit: Vides quia laborem et dolorem consideras, quæ et ille perfidus dum sub lingua sua haberet, id est in cogitatione revolveret, cognosci penitus non credebat. Consideras profecto, quando in tuis manibus, id est judicio traditus non evadit: sed digna factis recipit, qui vacandum ab sceleribus non putavit. Sic omnis potestas penes Deum esse declaratur, qui peccatores ipse sibi et tradit et punit. Nam quod per ministros ejus geritor, ipsios virtute sine dubitatione completur. Quo fugiat, quem tanta virtus insequitur ? Committat licet scelera, et diversorum hominum subversione pascatur; quidquid fecerit non erit impunitum, cum æterna dannatione

> Ver . 36. Tibi enim derelictus est pauper : pupillo tu eris adjutor. In medium deductis impiis atque convictis, redit ad justos; ut sicut illi digna factis recipiunt, ita isti promissa præmia consequautor. Nam cum dicit : Tibi derelictus est pauper, ostendit quoniam qui illi derelinquitur, nulla utilitate fraudatur, quoniam hoc est pio principi dimitti, quod bonis omnibus tradi. Pauper enim dictus est a paulu o lare. Relictum ergo dicit pauperem Deo, ut omnes videant quæ bona possint de ejus reportare judicio, Pupillum vero dicit, non cujus genitor carnalis occultuit, sed cui pater sepultus est mundus. Nam multos pupillos invenies orbatos patre visibili, et sunt blasphemi, abliguritores, et quod in illa ætate cieberrimum est, luxuriosi, et hi a Domino probantur alieni. Sed ab illis pupillis dividi non potest adjutorium Dei, quorum pater diabolus in actione facinoruni probatur exstinctus. Et intende quod dicit : Tu eris adjutor; ut cum carnaliter affligi videas eos, non dubite» esse liberandos.

> Vers. 57. Contere brachium percatoris et muligni; requiretur delictum ejus, nec invenietur. Ante oculos prophetæ Antichristi nequitia redit; et rogat ne illi bacchari diutius liceat in sanguine beatorum. Contere, id est ad nihilum redige. Brachium ejus dieit petentiam qua peccatores male utebantur : quia insigniter impia faciebat; et hoc nomen ab en singulariter meruit, quenism in sceleribus similem non habebit.

rore non potest pervertere, s. liem conctur per noxia præm a declinare. Delictum autem ejus, die t commissa perperam; quod licet singulariter pronuntiatum sit, innumerabilia tamen ejus exstabunt sine dubitatione peccata. Omnia siquidem facta ipsius ac dicta peccata sunt, cujus universa vita delictum vocatur. Addit, nec invenietur, quia dubium non est perire scelestam potestatem, cujus damnandum constat auctorem.

Vers. 38. Regnabit Dominus in æternum et in sæculum sæculi : peribitis, gentes, de terra illius. Exstincta clade generali, ad futurarum rerum ordinem venit: quoniam interfecto Antichristo, Domini regnum æternam, pium, munificumque venturom est. Permittitur enim nimis præcurrere scelestum malum, ut B gratius regnum Domini suscipiatur optatum : ubi jam beatorum adepta securitas conquiescat, n c ulterius formidentur insidiæ, quas magis sanctus vir in hoc mundo cogitur sustinere. Gentes autem posuit precatores et impios, qui seraliter vivunt, nec Domini legibus obsequentur. De terra illius, regnum significat Domini Salvatoris, quo soli beatissimi perfrounter.

Vers. 39. Desiderium pauperum exaudivit Dominus, concupiscentiam cordis corum exaudivit auris tua. Bene vota justorum verbis congruis exprimentur. Dicit enim, desiderium pauperum, quod tit semper amore præmisso, ut illic en n evidenter videre cupiant, ubi nunc etiam mentis lumine transferuntur. Sequitur, concupiscentiam cordis corum. Hoc verbum C constat esse violentius. Concupiscentia enim ibi dicitur, ubi conjuratis quodammodo animæ viribus aliquid ardore mentis appetitur. Sequitur, exaudivit nuris tua. Quod regulariter debemus advertere, nibil in Deo corporalium esse membrorum, sed virtutis ejus effectus, qua audit, auris vocatur; qua videt, oculus; qua perficit, manus. Verum hæc dicta condantur memoriæ, ne, quia crebro repetenda sunt, 1:08 ipsa repetendo fastidium facere videamur.

Vers. 40. Judicare pupillo et humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terrum. Ecce auctoritate prophetica commonemur, non solum queml bet pupillum, sed pupillum et humilem Deo es-e gratissimum. Nam cum dicit : Judicare pupillo et humili, significat pro ipso ferri posse sententiam. D Sed cum humilis dicitur, justissimus approbatur. Sequitur quoque definitiva promissio, ideo illa quæ dicta sunt fieri, ut ulterius a nullo hominum permittatur excedi. Tunc siquidem omnia mala finienda sunt, quando auctor omnium peccatorum cum sua plebe damnabitur. Hæc sunt occulta filii, quæ psalmi hojus titulus canit. Nam licet per quædam indicia frequenter videantur edicta, quando tamen veniant, hominibus incognita habentur. De ipso enim die Dominus in Evangelio dicit : De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli colorum, neque Filius, miss Pater solus (Marc. xiii, 32 . De quo loco beatissimi Patres Hilarius et Augustinus Ecclesiae san-

Mulignus, quia infquus dissunsor erit; ut quos ter- A eta lumina, plurima et lucuienta dizerunt : judicantes esse nefarium, si illa emnipotens Verbi humanatio aliquod de futuris ignorasse putaretur, quod Patrem scire prædicavit. Nam cum Petrus in Evangelio dicat : Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te (Jean. xx1, 17): item ipse Dominus dicit: Omnia qua kabet Pater, mea sunt (Joan. xvi. 15); utique Patris omnia non haberet, si quod Pater nosset, ille nesciret. Sed ita salutariter ac veraciter credendum esse docuerunt, ut per figuram metonymiam, id est transnominationem, quæ in Scripturis sacris sæpius invenitur, debeat intelligi, quod utiliter suos faciat nescire subjectos. Nam in Genesi Abraham Deus dicit : Nunc cognovi quoniam times Dominum Deum tuum (Gen. xxii, 12), id e-t nunc te cognoscere feci. Sie et hic positum est, nescio, id est nescire vos facio. Nam ipse Dominus alibi similiter dicit : Nescio vos (Matth. xxv, 12) ; cum utique quos damnabat ignorare non poterat. Denique interrogatus de ipso articulo dicit : Non est vestrum scire tempora vel momenta (Act. 1, 7); non enim dixit, non est meum, vel non est nostrum, sed ait : Non est vest um scire. Sic utrumque servatum est, ut et homines ignorarent quæ 43 illos non oportebat agnoscere, et boc Dei Fdius nequaquam carnis infirmitate nesciret. Quod si majestatem illam, quod dici nefas est, texisse ignorantiam suspicemur, fortior utique inveniretur ignorantia quam divina natura, quæ, ut stulte dicam, opprimere valuit providentiam, per quam omnia sunt creata. Sed cum harc nimis doceantur absurda, credere dignum est totam Trinitatem, coi una atque omnipotens natura est, omnium recum indefectam semper habere notitiam.

Concinsio psalmi.

Completa est psalmographi denuntiata promissio, reserata sunt Filii occulta miracula. O ingentes et admirabiles causæ, quæ quamvis expositæ videantur, adhuc tamen sine dubitations secretæ sunt! Nam cum prædicuntur, non habeatur incognitæ; dom ignorantur, quando veniani, adinc obstrusæ esse monstrantur. Sie et secretum est quod dicitur, et quærentibus non tacetur. Quapropter effusius Domino supplicemus, ut nobis emendationem saluberrimam conferre dignetur; quia sine excusatione pectura. Mente quoque retinendum est, hunc psalmum esse primum in quo adventus prophetatur Antichristi. Numerus quoque præsens et illud occultum probatur aperice, quod hora nona Dominus emisit spiritum. Nam com inter alia et de passione ipsius psalmus iste locutus sit, merito, et per calculum suum transitus ejus horam annunti it, quando etiam crucis ipsius noscitur narrasse mysteria.

EXPOSITIO IN PSALMUM X.

In finem psalmus David.

Com frequenter in titulis positum videatur, In finem, et intentionem ments nos ras ducat se spor ad Dominum Christum, tamen propter diversa miracula A Aliis quidem sumus od r mor: is in mortem, aliis odor positum esse non dubium est. Modo enim indicat gloriosissimam passionem, modo triumphalem et admirabilem cunctis gentibus resurrectionem : nunc autem sanctam fidem declarat, in qua hære ici digladiantur contra fidelissimos Christianos; ita fit, ut jugiter tendat ad Chris um, quamvis diversis signi-Scationibus inveniatur aptatum. Quod etiam in reliquis psa!mis, si aciem mentis intendas, cognoscis esse saciendum. De Pralma autem et David illa meminisse sufficiat, quæ superius dixisse cognoscimur. Sciendum tamen bunc psalmum prolatum esse ad hæreticos destruendos.

Dirisio psalmi.

dus e-t. Primo capite de insidiatoribus dicit hæreticis, qui nituntur cathol.cos in suam convertere pravitatem. Secundo Domini judicium comminatur, et quid in illa retributione su-tinere possint, evidenter ostendit, ut justitiam Domini metuentes, superstiti: sas deserant falsitates.

Expositio psalmi.

Vers. 1. In Domino confido: quemodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer? Hoc schema dicitur cononema, id est communicatio consiiii; quod fit frequenter quando aut cum adversariis, aut cum adjutoribus [ed., auditoribus] verba miscemus. Ad persuasores quippe hæreticos hic sermo dirigitur, qui volunt loqui quod impium est, ut contentionibus pra- C rata Domini districtione recorrigat. Et ut innocenvis seducant animas innocentes. His ergo vir fidelis dicit: Dum ego sim in religionis fixo cacumine constitutus, quemadmodum mihi suadetis, Transmigra in montem, id est ad hæreticam pravitatem : mennentes ibi esse Christum, ubi veritas nullum probatur habere vestigium. Hons enim in Scripturis d'vin s aquivocus est, quod dissimilibus rebus pro aliqua comparatione deputatur. Frequenter enim et in bono, et in malo ponitur; nam cum in bono mons dicitur, sirmitas ejus consideratur, et honorabilis altitudo; cum in malo, stupor mentis, et elevata superbia. Sic unum nomen diversis rebus, consideratis qualitatibus, congruenter aptatur. Passerum quoque plura sunt genera : alii gaudent ad foramina parietum, alii valles rescidas requirunt, nonnulii montes appetunt squalentes. Sed nunc de iliis dicit qui ad altissima loca terrarum levissima voluntate rapiumtur; at his merito similes æstimentur, qui ad nequissionas prædicationes, levitate inconstantis a imi transferuntur.

Vers. 2. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum. Arcum, mandata divina debennus advertere, que hæretieus tractans, et in sua pravitate compomens, ad vulnus animæ tendit operaudum, ut non ad salutem compungat, sed æterna morte transfodiat. Et bene arcus ponitur in sacratissimis Scripturis: quia in unum duo Testamenta conjungens, aut defensionem tribuit, aut ruinam; sicut Ao stolu- dicit :

vitæ in vitam (11 Cor. 11, 18).

Vers. 3. Paraverunt sagittas suas in phar tra, ut sagittent in obscuro rectos corde. Permanet in comparatione sagittarii; nam sicut iste habet sagittas in pharetra, ita ille gestat in corde verba venenosa. In obscuro vero, sive cum persecutionibus perturbatur Ecclesia, quando timore periculi carnales homines creduntur facilius immutari: sive in abscondito consili , com opportunius putant Christianos decinere. quando cos judicant sua consilia non videre. Sed cum dicit, rectos corde, insidias eorum ostendit inanes et vacuas. Recii enim corde non sunt, nisi qui nulla iniqua decipi persuasione potuerunt.

Vers. 4. Quoniam quæ persecisti destruxerunt: Psalmus hic totus ad personam prophetie referen- B justus au'em quid fecit? Idem de ipsis hareticis dicit, destruxisse illos legem Domini, cum interpretationibus falsis Scripturas sanctas lacerare moliuntur: convertentes in quorumdam necem, quæ a Domino prophetata sunt ad salutem. Subjungitur etiam defensio Domini Christi: dicit enim, si homines vohierunt æquitatem iniqua interpretatione subvertere. cur accusant eum qui juste locutus est? Errores emm non de præcepto trahunt, sed de nequissima sua voluntate concipiunt.

> Vers. 5. Dominus in templo sancto suo; Dominus in 44 cœlo sedes ejus. Exprobratis his qui falsa sentiant de religione verissima, ad secundam caput pretheta pervenit, in quo jam judicia Domini dicit esse ventura; ut humana perversitas saltem se considetem decipi aliquis non putaret impune, Dominum dicit in unoquoque religioso consistere; sicut ait Apostolus: Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (1 Cor. 111, 17). Ut sciat hæreticus a Deo se posse disperdi, a quo noscuntur corda recte credentium possideri. Cælum enim sanctos viros significat, quos præsentia majestatis suæ Divinitas insidere dignatur. O quam puichre suboritur laus re illæsa! Qualis enim honor, qualis est gloria suscipere Creatorem, quem non est dubium bonos semper invisere?

> Vers. 6. Oculi ejusin pauperem respiciunt; palpebræ ejus interrogant filios hominum. Sicut infelices sunt a quibus avertitur, ita beati redduntur, ad quos propitius re-picit Deus : quoni m intuitus ejus beneficium est, quia peccatorum tenebris non offunditur, qui tanta claritate Instratur. Nam et lapsus Petrus redire tunc mernit, quando eum clementia Divinitatis aspexit. Et intende quod prius posuit oculos; post vero palpebras. Palpebræ dictæ sunt a palpitando. Sunt enim guadam luminum thecae, et quasi folles oculorum, quos claudimus dormientes, ut fatigatum corpusculum reparare possimus. Ergo quia in Domino membrorum ministeria per allegoriam frequenter aptantur, dicit eum, non solum quando intendit oculis, sed etiam tunc requirere, id est considerare filios hominum, cum ea negligere quisi dorm ens æstinator.

autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Non est improborum derogatio cogitanda, quando Dominus justum requirit et impium, qui omnia sub veritate discernit. Quod ideo dicitur, ut hominum desideria, opiniones fatuæ non seducant; sed unusquisque circumspiciat conscientiam suam, de qua novit solum Dominum ferre judicium. Sequitur brevis et manisesta sententia. Quid est diligere iniquitatem? odisse animam suam. Sic enim se persequitur, qui diabolum sequitur, dum illas semitas commeare vult, que ad pænarum loca fugienda perducunt.

Vers. 8. Pluit super peccatores laqueos: ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum. Pluit, ad verba prædicantium retulit cœlo manantia, quæ piissimis imbres sunt; persidis autem igniti la- B quei. Illi enim bene intelligendo, inde fructificant; isti male tractando animas suas nodo perversitatis st. angulant. Ignis est quando eos flammea cura consumit; sulphur, quia cogitationes corum detestabili fetore sordescunt; spiri us procellarum, dum se tumultuosa mente confundunt; pars calicis corum, id est mensura qua pollutis actibus ebriantur. Calix autem et in bono dicitur, ut est : Calix tuus inebriuns quam præclarus est (Psal. xx11, 5)! Calix enim mensura est qua potantur animæ. Calix autem dictus, eo quod assidue calidam soleat suscipere potionem. Macrobins quoque Theodosius in quodam opere suo gentem dicit Cylicranorum fuisse juxta Heracleam constitutam, composito nomen από του κύλιχος, quod poculi genus una littera immutata calicem dixit. C tibus expositionibus probantur esse notissima. Unde hoc nomen memoriæ constat infixum.

Vers. 9. Quoniam justus Dominus et justitias dilexit : æquitatem vid t vultus ejus. Fit quoque de æquitate aterni Regis decora conclusio. Justum dicit Dominum amare justi iam, quia nescit alios respicere, nisi qui norunt custodire justitiam. Adjecit, aquitatem vidit vultus ejus : ill im scilicet æquitatem quam tamen propitius ipse concedit. Non enim quidquam ex se probi humanitas habet, nisi quod a Domino bonorum omnium susceperit largitore. Vultus vero hic propit atione o Domini significat. Nam et in alio psal no legitur : Vultus autem Domini super facientes mala (Psal. xxxm, 17). Sed quoniam hic dixit, aquitatem vidit, per æquitatem gratiam ipsius fecit intelligi.

Conclusio psalmi.

Quam bene versutias harreticorum et retributiones corum psalmus iste mirabili brevitate complexus e t! ut quorum futuras pænas agnoscimus, ab eorum pravitatibus arceamur. Est enim in numero ipso et virtus sancta Decalogi, qui humanæ vitæ provenit gloriosissimus institutor. Nam sicut ille hominum vitia condemnat, sic et iste sensum iniquæ prædicationis impugnat : tanto a majore periculo liberans, quanto plus est in fide delinquere, quam carnis fragilitate peccare. Merito ergo et hic psalmus hune numerum tenet, qui sensus nostros in orthodoxa credulitate perfectissima in titurione confirmat. Nam

Vers. 7. Dominus interrogat justum et impium; qui A et in Evangelio (Luc. xix), bonus servus offerens decem talenta laudatus est, et potestatem supra decem civitates accepit in præmium. Apostolus quoque in magnum sacramentum, Verbum Domini decem scripsit Ecclesiis : significans sacræ doctrinæ plenitudinem, hanc complecti numeri quantitatem. Nam et numerus ipse in magnam viztutem laudemque collectus est; qui licet in extensum calculum, infinitumque tendatur, ipse tamen in semetipso semper crescenti summa revolvitur; et probe, ut cum nihit recipiat extraneum, magnum de se facere videatur augmentum. Hic etiam merito dicitur decus, quoniam a decore nomen accepit.

EXPOSITIO IN PSALMUM XI. In finem pro octava die psalmus David.

Octava, ut in sexto psalmo jam dictum est, ad ælernam pertinet requiem; nam octavum diem mundus iste non recipit, sed finito septimo semper redit ad primum. In istis enim diebus pluralis est numerus: ille autem singularis accipitur, qui nullo succedente mutatur. Quapropter dicenda virtus est psalmi, ut per ejus intentionem inscriptio tituli facilius possit intelligi. Petit itaque propheta iniquitatem mundi istius destrui, ut ad illam veritatem futura promissionis deheat perveniri. Sic illud imperturbabile regnum significatur, quando ejus beatitudo indesinenter expetitur. Merito 45 ergo huic psalmo octavus dies aptatus est, ubi sæculi istius consuetudo vitiosa deseritur, et illius venire innocentia postulatur. Cætera vero hujus tituli verba præceden-

Divisio psalmi.

Prima parte propheta a mundi istius perversitate salvum se petit fieri, quoniam dolosi atque superbi potentiam Domini sceleratis oblocutionibus abnegabaut. Secunda promissionem Patris per omnipotentem Filium prædicat esse faciendam : eloquia Domini sub brevitate collaudans, sicut prius sermones impios arguebat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum. Studiose discutiamus hoc principium psalmi. quoniam magnorum schematum decore formatum est. Exclamat enim ad Dominum subito propheta, ut de ipsa formidine appareat periculi magnitudo. Deinde per figuram synathroesmos, usque ad divisionem congregat multa, quæ timoit. Quod schema inter violentissimas figuras accipitur, quando plurimæ res in unum, et multa crimina colliguatur. Nam cum hoe saculum respiceret animas multiformiter ingravare. salvum se petit a Domino fieri, apud quem veram medicinam noverat inveniri : sanctum dicens abesse de mundo, ubi tanta malorum inesse cognoscitur multitudo. Hoc, quantum ad homines pertinet, dicitur; caterum ille ubique prasens esse cognoscitur. Et ne haberetur ambiguum, quod dixit, defecit sauctus, consequitur dim nu as esse ver tates a filiis hominum. Aliter enim cancine deficere non poterat, nisi fuisset in- A munt, et ponunt in propria potestate, quod se deter bomines veritas imminuta. Quod argumentum dicitur a consequentibus, quando illud quod præmittitor, sequenti dictione sirmatur. Verum cum dicit, diminutas, depravata Dei munera culpis hominum evidenter ostendit, qui collata sibi beneficia propria perversitate commaculant. Et intuendum quod plurali numero sunt positæ veritates, cum una sit veritas. Sed cum virtus ejus per unumquemque hominem cœlesti dispensatione tribuitur, multas esse testamur. Ut dicere solemus prophetia David, prophetia Jeremi.e., Evangelium Matthæi, Evangelium Joannis, cæterosque, qui hujus rei honore floruerunt : ita et veritates enuntiamus, quando qualitas ejus per individuas partes humanis mentibus Domini largitate præssatur. Potest etiam et ad Judæum populum com- B pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus. In his du :petenter aptari, qui donis cœlestibus vacuatus credere non voluit, quem tantorum videntium turba prophetavit.

Vers. 2. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum : labia dotosa in corde, et corde locuti sunt mole. Vena, falsa significat, juxta illud quod superius dinit, diminutæ sunt veritates a filiis hominum, quando contra Dominum Christum testimonia quærebant, et semetipsos pravis susurrationibus excitabant. Proximos autem significat, non tam cognatione generis qu'un sceleris participatione sociatos. Nam quod dicit, in corde, et corde : quoties volumus dolosos exprim- re, duplicia eorum corda declaramus; sicut Jacobus dicit: Vir duplex animo inconstant est in omnibus riis suis (Jac. 1, 8). Quando autem simplices C enim virtus, et indiscreta maje-tas est. Apparet cupinus indicare, unum cor in eis esse testamur, sicut in Actibus apostolorum legitur : Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una (Act. 1v, 32). Sic et bilingues dicimus, qui in una sententia minime perseverant. Et respice prædictas res, qualis fuerit secura sententia: Locuti sunt mala. Necesse est enim ut mala loquerentur, qui duplicia corda gestabant.

Vers. 3. Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam. Sequitur sententia genera-1 s; sicut solet lege sanciri, quando unus peccat, et universale malum severitas promulgata condemnat. Disperdat, contra adunationem dicitur Judæorum; et passim percant, qui in una se pravitate collegerant. Lingua vero magniloqua est que sibi aliquid D docens cos tanquam potestatem habens, non tanquam magnæ potestatis assumit; nec intelligit a Creatore datum, dum eventus rerum sibi putat esse subjectos; sicut Apocalypsis de Antichristo dicit : Vidi in cornu illo quod erat ex elsius, os loquens magna (Apoc. XII, 5), etc. Et ne in bono linguam magniloquam potuisses accipere, præmisit, labia dolosa. Considera vero pietat-m dicentis, quod non hominibus, quia multi ex ipsis convertendi erant, sed ipsis vitiis imprecalnr.

Vers. 4. Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabemus, libia nostra a nobis sunt : quis noster Domines est? Illos exponit qui in prosperis rebus nimia Le maritate turgentes, gloriam suam exaltare præsu-

mentes a Deo non intelligunt accepisse. Hos paulisper interrogo, quare non sunt garruli, cum supervenientibus curis stupida taciturnitate constricti sant? Defigentes enim vultus in terram, claudant os la labiorum; et tangnam linguam perdiderint, sic confusis mentibus obmutescunt. Adde ægritudinum varios casus; ut frequenter non sit idoneus cibum petere, qui videliatur de labiorum se potestate jactare. Tonc ipsi, si possunt, dicant : Labia nostra a nobis sunt : Quis noster est Dominus? Istud autem. Quis noster est Dominu:? Sacrilegorum verba repetuntur. Quæ figura dicitur antisagoge, id est contra-

Vers. 5. Propter miseriam inopum, et gemitum bus versibus subtiliter Patris et Filii inspiciende personæ sunt, ut nobis intelligentiæ confusio pos it auferri. Nam postquam arguit eos qui de Domini fundendo sanguine tractaverant, venit ad secundam partem, in qua propheta voce Patris resurrectionem promittit Domini Salvatoris. Aliena enim verba referre possumus, cum tamen personæ nostræ non mutamus eloquium. Intelligamus autem quæ sit hic pietas Creatoris, quando propter miseriam inopum, et gemitum pauperum clarificatus est Dominus Christus: ne ejus fideles diutina tribulatione gravarentur. Exsurgam, metaphorice dictum est illum exsurgere qui nescit humana imbecillitate recubare. Sed exsurgam dicit, apparebo, et manifestabor in Filio. Un s enim et manifestatur Pater in Filio, sicut ipse in 46 Evangelio d'cit : Qui me videt, videt et Patrem (Joan. 11v, 9).

Vers. 6. Ponam super salutari men : sidurialiter agam in eo. Salutare suum dicit Pater Verbum suum. quod est caro factum, per quod vita mortalibus venit. dum omnis credens salutem copiosa largitate consequitur. Et quid super eum ponit? Consolationem scilicet, quam superius dixit inopum et paup rum : quod Domino Salvatore resurgente, fidelibus provenisse manifestum est. Fiducialiter agam : potestas omnipotentiæ paternæ declaratur, quia revera ille fiducialiter agit, cujus voluntati nullus prævalet obviare. Sic et de Christo in Evangelio dictum est : Erat enim scribæ eorum et phariseri (Matih. vn., 29). Sed potestas Patris, Fili fiducio est; sicut Filii fiducia, potestas est Patris; quod toti Trinitati pro unitate naturæ certum est convenire.

Vers. 7. Eloquia Domini eloquia casta. Postquam dixit verba Patris, eadem ipsa laudando confirmat; nam sic omnia contigerunt, quemadmodum promissa noscuntur. Quid sint ergo eloquia Domini, sub brevitate definitur, id est eloquia casta, videlicet virginali integritate purissima, quæ nullum mendacium corrumpat, nulla macula falsitatis inficia. Nam sicut castitas ignorat pollutionem, ita eloquia Domini nesciunt cum al qua sorde misceri. Sed hoc non otiose

dictum est de iniquis : Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, ut inspecta rerum varietas ab iniqua nos consuetu line removeret. Quod schema Græce syndesmos dicitur, Latine collatio, quando sibi, aut personie, aut causæ, sive ex contrario, sive ex simili comporantur. Ilic enim eloquia divina laudantur : superius vero sermo humanus arguitur.

Vers. 8. Argentum igne examinatum, terræ purgatum septuplum. Adhuc definit per similitudinem metalti candidi quid sint eloquia cas'a. Argentum terræ igne examinatum, quod si let esse purissimum, quand) frequenti fuerit decoctione mundatum. Examinatum quippe vel purgatum, contra illud ponitur, quod de peccatoribus ait : Labia dolosa in corde et corde. Et ut quamplurimum distaret agnosceres, addidit, B purgatum septuplum. Qui numerus ad septiformem Spiritum videtur posse respicere, id est, timorem Dei, pietatem, scientiam, fortitudinem, consilium, intelligentiam, sapientiam; per quæ Verbum divinum tanquam in succensis fornacibus manens, veritatis rutila coruscatione resplendet.

Vers. 9. Tu, Domine, servabis nos, et custodics nos a generatione has in æternum. Sicut superios dixit: Disperdat Dominus universa labia dolosa, ita hic conservaturum Dominum promittit, qui eloquiis ejus pura mente crediderunt. Et vide, sanctæ regulæ, qua moderatione servatæ sent. Dum dicit, tu nos custodies, præsumptionem caducæ humanitatis abscidit; ne quis de se confidendum ullatenus æstimaret. A generatione hac : sive Judwos, sive mundi istius si- C gnificat peccatores, a quibus nostra virtute non possumus custodiri, nisi illius miseratione protegamur. Addidit etiam, in weernum, quia hie nos in tribulationibus consolatur, ibi in æterna securitate constituit; hic adjuvat, illic glorificat et coronat. Ita nos piissimus Creator et hic conservat, ne pereamus; et ibi beatificat, ut nullatenus miseri esse possimus.

Vers. 10. In circuitu impii ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Postquam Bermones impiorum in prima parte competenti exsecratione redurguit, et in secunda parte cloquia Domini mirabili prædicatione laudavit, venit ad conclusionem psalmi, in qua singulis partibus sub uno versu digna restituit. Dicit enim sub brevissima sententia : possint semitam pervenire. Tortuosæ siquidem viæ malis semper moribus applicantur, sicut Salomon de implis dicit : Dereliquerunt vias rectas, ut ambularent in vias pravas (Prov. 11, 13). Et ideo pervenire ad requiem octavæ diei nequeunt, qui rotarum more in sua semper le ga vertuntur. Sequitur, secundum altitudinem tuam, multiplicasti fillos hominum. Hoc ad illos pertinet qui sincere eloquiis Domini castis purissimisque crediderunt. Et vide quantum illis in isto verbo promittitur; dicit enim, secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum; non secundum meritum suum, sed secundum illud quod huma 1.25 nescit angustias sustinere. Altum enim sæpe

accipias, quia contra illud ponitur, quod superius A dicimus quod comprehendere non valemus. Sub mensura enim ('reator non est quæ creaturis omnibus data est; nec aliqua in eo potest esse dimensio, a quo rebus omnibus numerus, pondus, mensuraque præstatur. Multiplicasti autem filios hominum, ad illam promissionem respicit Abrahae in qua dicit: Multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli (Gen. xvi, 10). Quod eum in sanctis suis et fecisse, et quotidie sacere manisestum est.

Conclusio psalmi.

Consideremus hunc psalmum nimis utilia nobis sacramenta declarasse. Dixit enim quam vanis et superfluis homines locutionibus occupentur; ut non veritatem qua vivant, sed quo moriuntur, velint affectare mendacium. Deinde quale sit eloquium Domini consequenter exposuit; ut salutariter unicui jue sua sordeant, si quantum sint mundissima Domini verba cognoscant. Quibus rebus illud remedium datur, quoniam secundum potentiam Domini filios hon i jum constat posse liberari. Et quia undecimi numeri virtus, în quo hic psalmus est constitutus, evangelicum nobis cognoscitur indicare mysterium; Patrifamilias suppl cemus, ut in vineam suam saltem vel undecima nos hora clementissimus intromittat; quatenus mercedem operibus non debitam, sed diguetur donare gratuitam. Nam et beatus Prosper in secunda parte libri qui inscribitur, Ante legem, sub lege, et sub gratia; de undecimo calculo sic ait: Neque sine hoc mysterio undecim velis cilicinis tabernaculum desuper operiebatur, quo reum esse ostendat totuin mundum Den, ac sub pænitentia degere. Ipsius enim numeri pselmus habet principium : Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt reritates a filiis hominum.

47 EXPOSITIO IN PSALMUM XII. In finem psalmus David.

Cum tituli hujus verba præcedenti expositione j im nota sint, convenit ut de continentia magis psalmi aliquid dicere debeamus. Tetus enim de charitate loquitur Domini Christi, in qua est to:ius legis sita perfectio, quam si quis habet, omnia mundi istius blandimenta postponit; nam dum ipsa sola ex toto corde requiritur, ejus contrarium non amatur. Charitas enim Dei quædam vernalis est pluvia virtutum, In circuitu impios ambulare; ut nunquam ad rectam D sub qua et beata voluntas germinat, et operatio saucta fructificat : patiens hic in adversis, temperata in prosperis, humilitate potens, afflictione lætissima, inimicis benevola, bonis suis superans malos. De qua etiam supernæ creaturæ semper accensæ sunt : flamma reficiens, desiderium salutariter crescens; et ut apostoli voce cuncta complectar : Deus ipse charitas est (I Joan. 1v, 16). Quapropter ipsam nos decet expetere, ipsam sine fine desiderare; ut quia hic inde expleri non possumus, saltem ex ea in futura retributione satiemar, sicut in centesimo decime octavo psalmo legitur: Defecit in salutari tuo anima mea (Psal. cxviii, 81). Istud enim deficere, felici est perennitate constare.

Divisio psa'mi.

Cum respiceret propheta proxima parte genus humanum mortiferis superstitionibus eccupari, nec ad culturam veri-Domini puris sensibus festinare, credulitatem suam adventu sanctæ incarnationis magno desiderio deprecatur expleri; ut vel tune confusa gentilitas salutariter devins errores abjiceret. Secundo membro, ad nostras petitiones efficaciter instruendas illuminari fidem suam vehementer expostulat : ne inimici aliqua fraude succumberer, qui semper se in ej s dicit misericordia fuisse confison:.

Exposit'o psalmi.

Vers. 1. Usquequo, Domine, ob'intsceris me in fiaem? Plenus propheta, ut dictum est, Domini chari- B rale petebriur. Respice, ad illud referendum est quod tate copiosa, qua ejus humanationem avide sustinebat, confidencer eructans dicit differri se dintins ab exspectatione sua : quando omni desideranti valde molesta dilatio est. Quem licet illuminatione fidei credebat esse venturum, de ejus tamen t rd tate conqueritur, cujus adbuc speratum cernere non merebatur adventum. Non en in obliviscitur Deus, sed ab eo qui desiderat, oblivionem credi ur pari, quando differt donare quod petitur. In finem, hic tempus significat quo incarnati nem Domini prævidebat esse venturam. Talis enim querela fideles animas pulsat, et et sine fine cœlestia cupiant, et de Domini semper premissione confidant. Et intuendum, quod per hos quatuor versus ubique verba constantissimæ patientiæ ponit; dicit enim : U quequo, quousque, quan- C die, repetens etiam usquequo. Que figura dicitur epimone, quando similia dicta crebra repetitione geminaulur.

Vers. 2. Quousque avertis suciem tuam a me? Apparitionem postulat Christi, quam in Spiritu jun prævidebat. Ipsa est enim facies ejus, quæ carnalibus oculis potnit apparere: q am ille vir sanctus affectu generalitatis merito cupiebat aspicere, quie mu.dum dignata est cœlesti visitatione salvare. Sic et desiderium divini amoris ostensum est, et imple-Lun charitatem constat in proximis : quando jugiter expetebat quod omnibus prodesse cognoverat. Utrumque enim conjunctum, urrumque sociatum; ut nee Deus sine proximo ametur, nec proximus sine Divinitate diligatur.

Vers. 3. Quandiu ponam consilium in anima mea. Hie ardor maximus sustinentis exprimitur. Dicit sibi deesse consilium, ut videndi possit mitigare af-Sectem : quando inæstimabilis anxietas est concupiscere bonum, et diutius sustinere venturum.

Vers. 4. Delorem in cords meo per diem. Usqueq o exaltabitur inimicus meus super me? Adhuc super piis conquestionibus perseverat. Subauditur enim de versu superiore ponam, ut sit plena sententia: Dolerem in corde meo ponam per diem, id est per singulos dies, ut absolute continuatio temporis possit intelligi. Et respice versus istius primum verbun, ut jam non desiderium, sed decoro crescente ambitu

A excitatus dolor maximus sentiatur; quod ut'que fit quando spes longa protrahitur. Inimicus meus : de diabolo dicit, qui ante adventum Domini exaltatus humana captivitate gaudebat. Super me, hoc est super credulitatem meam, quiá ille toto orbe colebatur instanter, cum devotionem sidei divina religio non haberet.

Vers. 5. Respice et exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte. Venit ad secundum membrum deprecationis suæ. Sed quas hic pietatem eins lacrymas profudisse credamus, ne dilatione diu ina totus mundus captus erroribus interiret? Me enim cum dicit, non sibi tantum singulariter petit, se l'uni ersis fidelibus supplicat subveniri, quorum dilectione remedium genesuperius ait: Usquequo avertis faciem tuam a me? exaudi vero, ad illud quod dicit in capite psalmi: Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? Conlos antem cordis lile debemus advertere, qui in mortem obdormiunt, quando fidei lumine sepulio, carnali delectatione clauduntur. Ipse est enim somnus de ano letatur inimicus.

. Vers. 6. Nequando dicat inimicus mas, rravalui adversus eum. Qui tribulant me, exsultabunt si motus fuero. Hoe de diabalo et angelis ejus dicit, quibus talis consuctudo est, insultare dum capiunt, victorias suas putantes se pracium ruinas. Dicit enim: si divisus a te fuero, illis gaudium dabo qui detestabi'i consuetudine tunc efficiuntur læti, quando deceptos a se cognoverint possideri. Nam quod dicit, si motus fuero, significat infidelis animæ mutabilit? tem : quia necesse est ut in la ju um diaboli pedent mitt t, si se quispiam vestigio mentis a Domini firmitate subducat.

Vers. 7. Ego au'em in misericordia tua speravi. Exsult bit cor meum in salutari tuo. Quamvis desiderio 48 magno raperetor, patientiæ suæ tamen momenta declaravit dicens : quia etsi adhuc contingat propria vota differri, ipse tamen, superna misericordia suffragante, in spe ejus pos-it firmissimus inveniri, sicut Apostolus dicit: Spes autem non confundit (Rom. v, 5). In tua enim misericordia dicit, quoniam qui aliter putat, omnem spem suæ credulitatis evacuat. O virtus fidei, et firmitas magna creden-D tis! Gaudebat ad præsentis absentiam, et interior homo Dei salutare jam conspexerat, quem adhuc exterior carnalibus oculis cernere cupiebat.

Vers. 8. Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi: et psallam nomini Domini alrissimi. Cum se in principiis crebra conquestione a desiderio suo dicat esse dilatum, hic sibi beneficia Domini jam læius asserit contributa; sive quia per prophetiæ virtutem accepisse se d'cit, quod manifeste noverat esse venturum; sive quia hoc ipsum credidisse jam pr.emium erat, sicut legitur: Credidit Abraham Deo, ct reputatum est illi ad justitiam (Gen. xv, 6). Merito ergo accepisse se dicit, cui tanta fidei fuerat firmitas contributa. Et intende qued prius dixit, cantabo; deinde tur [ms. G., contemplabatur]; psallam operibus bonis, quod maxime Divin tas quærit; ut cantabo pertineat ad contemplativom, psallam ad actualem. Quæ duo tanquam gemini oculi pulcherrime sociata, reddunt illuminatissimum Christianum.

Conclusio psalmi.

Respiciamus prophetam in contemplatione beata positum, quanto desiderio gloriosam incarnationem Domini sustinebat; et hinc advertamus quale munus inde suscepimus, quod regem potentem, et sanctum propheram tanto studio conspicere voluis-e sentimus. Sed Domino supplicandum est, ne diabolo tradat sub desertione tentandos, et tali beneficio nos reddat indignos; ut cui ille adhuc venturo devotissime famulabatur, nos ei, qui jam venit, fideliter servismus. Admonet etiam duodenarius numerus apostolorum nos recolere quantitatem, qui doctrina perfectissima mandatorum, et Dominum supra omnia dilexerunt, et proximos eadem ut se charitate complexi sunt; ut mer to hic psalmus talia nobis sacramenta concesserit, qui apostolorum noscilur numero consecratus. In duodecim quoque tribus Hebræorum populum constat esse divisum. Duodecim etiam sedes in judicio venturo Dominus promittit apostolis. Duodecim quoque mensibus annus ipse partitus est. Sed et alia huju mo li plura diligens lector invenies, ut hunc calculum multis mysteriis refertum esse cognoscas.

EXPOSITIO IN PSALMUM XIII.

In finem psalmus David.

Cum verba ista præmissis expositionibus omnino jam nota sint, memoria potius de his quam sermo noster requiratur. In titulis autem juste finis frequenter repetitur, ut semper ad omnipotentem Christum audientis animus erigatur. Sed finis iste, sicut dictum est, variis significationibus sensum nostrum transmittit ad Dominum: nunc tribulantium confessione, nunc exsultatione lætantium, nunc docentis affecta, nunc comminatione judicii. Modo tamen psalmus hic Judworum vesaniam vehementi increpatione castigat : asper invectionibus, terribilis profanis, amarus incredulis; ut hæc increpatio merito sanctæ detur Ecclesiæ, contra cujus propositum demens perfidia pravas intentiones nititur excitare.

Divisio psalmi. Facies illa Domini, que in duodecino psalmo desiderabili supplicatione petebatur, hic jam introducitur adveni-se. Et ideo primo modo increpat Ecclesia catholica Judæos, qui viso Christo minime crediderunt. Secundo modo dicit inani eos trepidatione confundi, qui fructuosum timorem Domini cognoscere notuerant. Ad postremum, corum in finem sæculi prædicitur evenire conversio, cam plenitudo gentium longis sæculis exspectata provenerit; ut cum Domini pietas in eis proditur, ad confessionis remedia facilius invitentur.

Expositio psalmi.

Yers. 1. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.

psallam; cantabo corde, ubi nimia lætitia compleba- A Videns populus Judæorum Christum humiliter in assumpta carne venisse, insipienter dixit: Non cat Deus. Nec intellexit ipsum esse qui prædictus erat a prophetis. Ideo gravius quia non labiis, sed dixit in corde; ut malo voto pejor incredulitas jungeretur.

> Vers. 2. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis; non est qui ficial bonum, non est usque ad unum. Corrupti sunt, dam ab Scripturaram sanitate recedentes, in sensus probati sunt inciti se vitiosos. Sequitur deinde pæna peccari, ut nefandissima incredulitate maculati, abominabiles Domino suis erroribus redderentur. Voluntas enim dicta est a volatu, quoniam animus quo vult nimia velocitate transfertur. Sequitur, non est qui facial bonum. B Quid ergo dicimus de patriarchis? Nonne bonum fecit Noe, cum Domini præceptis obediens, in arcam salvandus intravit? Nonne idem bonum fecit Abraham, cum filium suum obediens divinis jussionibus obtulit immolandum? Nonne bonum fecit Job, qui dura passione percussus, in omnibus Domino gratias actitavit? Quid dicam de prophetis et apostolis, qui mandatis Domini famulantes, seipsos gloriosis mortibus obtulerunt? Fiunt hodieque, Domino largiente, justorum operatione quæ bona sunt. Se i, ut hæc negatio verissime tibi debeat elucere, considera qu'd sequitur, non est usque ad unum. Rovera solus est Christus, sinc quo bonum aliquod vel incipere vel implere imbecillitas humana non prævalet. Quapropter jure negatum est ullum facere bonum, nisi usque ad ipsum fuerit ejus miseratione perventum. Nam cum ad eum acceditur, nec ab ipso receditur, omne bonum sine dubitatione peragitur. Iste est ergo finis, qui est promissus [ed., præmissus] in titufo.

> 49 Vers. 3. Dominus de cælo prospezit super filios hominum. Quomodo prospexit? Scilicet ut nobis mitteret Unigenitum Filium suum, per quem vera fides eridentius potnisset agnosci. Super filios hominum, de Judieis potest intelligi, sicut in Evangelio Dominus ait : Non sum missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel (Matth. xv, 14), ut honoratius e-s appellaverit filios hominum prop'er uniu- Dei cultum et in comparatione gentilium. Illi enim populo specialiter cognoscitur datum, quod repellendo sacrilegus D a se reddit alienum.

Vers. 5. Ut videat si est intelligens, aut requirens Deum. Videat, videri faciat. Quod schema dicitur hypalage, id est permutatio, quoties in alium intellectum verba quæ dicta sunt transferuntur; ut dicatur ex tempore nosse qu dpiam, qui antequam fiant, novit universa. Sic et Abrahæ locutus est Dominus: Nunc cognori quoniam times Dominum Deum tuum (Gen. xxii, 12); sic dicturus est in judicio suo peccatoribus: Nescio vos (Matth. xxv, 1), et his similia. Quod genus locutionis in Scripturis divinis reperis frequenter insertum. Intelligens autem dixit propter assumptionem humanitatis, quia Deus intelligi debuisset, qui multis miraculis adventum sum divinidata sequerentur. Ille enim requirit Deum, qui ab ejus voluntate non discrepat. Sie uno versu mysteroum sanctæ incarnationis ostensum est, ut per hoc et hominum fides potuisset intelligi, et remedium debuisset optati mune is inveniri.

Vers. 5. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Omnes dicuntur declinasse, cum tamen ex eis non minima turba crediderit. Sed a parte totum accipiendum est; tanti enim impii fuerunt, ut pene omnes perfidi esse ac periisse putarentur. Isti ergo declinaverunt a gratia Dei, et facti sunt inutiles sibi.

Vers. 6. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Hi quinque versus usque ad divisionem secundam in Hebræis exemplaribus non B pulchre cuncta concluderet. Ideo enim illi tanta fecehabentur. Sed quoniam in usum Ecclesite consuetudine longa recepti sunt, prout concessum fuerit, singulos exponemus. Præsens itaque versus et in quinto psalmo jam dictus est. Verum quia eadem erat gens, et causa consimilis, apte in illos repetita probatur esse sententia. Merito ergo sepulcrum dietum est guttur eorum, qui mortifera loquebantur; nam sicut illa cum patent feridos odores exhalant, ita et istorum guttur pestiferos sermones proferebat; et ne soli pereant, linguis suis dolosa di-se inant. Memento autem good in his quinque versi-Lus, per secundam speciem definitionis, que Grace dicitur ennæmatice, Latine notio nuncupatur, illos insipientes designarit de quibus superius ait, in cordibus suis cogitare sacrilega. Quæ species non C substantialiter quid sit designat, sed eos evidenter ins must per suorum actuum qualitatem.

Vers. 7. Venenum aspidum sub labiis eorum: quorum os maledictione et amar tudine plenum est. Aspidum immane genus constat esse serpentium, quod naturali obstinatione verba incantantium non perhibetur admittere, nec a voto suo potest removeri, quod nullo valet carmine mitigari. Iluie Judæi aptissime comparantur, qui adversum verba salutaria induxerunt miseri lethiseram surditatem; et elegerunt magis consilia venenosa sequi, quam ad salutaria instituta perduci ; ut merito de illis dictum esse videatur : Elegerunt magis tenebras quam lucem' (Joan. 111, 19). Venenum enim dictum est ab eo quod per venas serpat. Sie et vota malignorum occulta cogitatione grassantur. Sequentia quoque pulchre nimis in aspidis comparatione manserunt, cui dum blanda carmina dicantur, illa semper minatur exitium : ita et es Judænrum maledictione et amaritudine plenum erat, quando pro bonis admonicionibus blasphemabint Dominum Christum, et de ejus nece tractabant.

Vers. 8. Veloces pedes eorum ad effundendum sanquinem. Pedes appellat consilii progressus, quibus de incorpto movemur ad exitus rerum. Nam quod divit, reloces, ostendit moderationis illis consilia defuisse. Ad effundendum sanguinem, subaudiencom , Domini Salvatoris ; ut celeritate (mss. et ed., sceleratz) rei, crescat immanitas actionis. Ita san

PATROL. LXX.

tatis ostendit. Requirens vero posuit, si ejus man- A guis iste Agui immaculati, dum a Judæis effusus est, nimis eos criminosos effecit; sed cum ad nos pervenit, beatitudini consecravit.

Vers. 9. Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam paris non cognoverunt. Optime via describitur impiorum, que contritio est, quia et terit et teritur. Infelicitas vero, quia nunquam per ipsam, nisi ad infausta supplicia pervenitur. Sed potest aliquis et in via peccatorum esse, et ad viam iterum redire justitir. Ilic autem negat illos aliqua conversione liberatos, cum dicit, viam pacis non cognoverunt, quando ipsum Dominum, qui est via pacis, cæcati corde nullatenus intelligere meruerunt.

Vers. 10. Non est timor Dei ante oculos eorum. Præcedentibus rebus subjuncta est sententia quæ runt, quia timorem Dei ante eculos non habebant; sicut de ipsis dicit Apostolus : Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (1 Cor. 11, 8) Sic vere dicimus Dominum gloriæ crucifixum, cum tamen eum constet carnis tantum, non etiam divinitatis natura fuisse trucidatum.

Vers. 11. Nonne cognoscent omnes qui operantur in quitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis? Dominum non invocaverunt. Sancta Ecclesia, cujus persona in hoc psalmo loquitur, venit ad secundum modum, ubi omnibus impiis divinum judicium comminatur : dicens in illa retributione generati cognoscere vindictam, qui nunc operantur sub libertate malitiam. Ordo autem verborum talis est: Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem: Et de sequenti versu jungendum est, quoviam Deus in generatione justa est. Utique cognoscent in futura judicio, quando viderint binos ad æterna præmia divinitus (mss. A, B, F. divinitatis) invitari, se vero ad supplicia nunquam sinienda transmitti. Qui devorant plebem meam. De illis dicit, qui dogmate serali absorbent simplices Christianos. Naia quod ait, sicut escam panis, animo peccantium videtur aptatum; quia sicut esurientes famem suam putant dulcissimo cibo panis expleri, ita et isti sestinant Christianorum deceptione satiari. Additum est unde illis augentur interitus ; quia Dominum invocare noluerunt. Necesse enim erat illos desperata gerere, qui Dominum Salvatorem noluerunt superbis mentibus in-

50 Vers. 12. Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor, quoniam Deus in generatione justa est. Sicut opportuno tempore timere providentia est, ita dementiæ probatur esse conjunctum, inepta se quadam trepidatione confundere. Illic enim constat esse cautelam, hic arguitur semper ignavia. Merito ergo inani tremore concussi sunt, qui timorem Domini salutarem in hoc sœculo de suis mentibus abjecerunt. Dicebant enim Judæi : Si credimus in eum, pro ipsa novitate culturæ, venient Romani, et tollent nobis et locum et gentem (Joan. x1, 48). Ita factum est. ut non timendo Dominum supervacuis trepidationibus angerentur. Addidit, quoniam Deus in genera-

tione justa est. Sententia secuta est, que corrigeret A ut ad suum non festinet exitium : quotenus praviinsideles, ut meminerint continentiam sibi Divinitatis abesse, cum se videant ventosa felicitate consurgere. Quod totum pia mente pradicitur, ut improborum mens sacrilega corrigatur.

Vers. 13. Consilium inopis confudisti, quoniam Dominus spes ejus est. Invectio dirigitur ad Judaicum populum, cui dicitur ænigmatice: Christi consilium confudisti, id est su-cipere noluisti, qui ad te venerat liberandum; ut qui dare disposuerat creditus salutem, contemptus ingerat ultionem. Inopis autem dicitur de Domino Salvatore, qui de suo dives, propter nos factus est pauper (II Cor. vni, 9). Et totus hic versus sub admiratione legendus est. Consilium inopis consudisti, quoniam Dominus spes ejus est; ut unde magis debuit reverentior existere, inde potius R cramenta complectiur. Sive quod iste numerus ad videretur contemptus opprobilia sustinere. Nec moveat quod a parte assumptæ humanitatis spes sanctæ incarnationis dicitur Deus. Aliter enim humilitas humanitatis ejus ostendi non potuit, quam pro hominum salute suscepit; sicut et in alio psalmo dicturus est: Deus, Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti (Psal. xx1, 2)?

Vers. 14. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suc. Postquam de Domini adventu Ecclesia sancta locuta est, nunc ad admirationem tanti beneficii redit dicens: Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum dicit: Quis, nullum vult intelligi, nisi Dominum Patrem, qui Dominum Christum in Sion, id est in Jerusalem mittere ac præstare dignatus est. Ipse est utique Salutaris C Israel, hoc est, bene credentium æterna salus et infinita securitas. Sequitur, cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, id est cum damnaverit diabolum, qui Dei plebem impia crudelitate persequitur et captivare festinat.

Vers. 15. Lætetur Jacob, et exsultet Israel. Superiori interrogationi jungitur consolativa responsio: ut lætetur Jacob, id est Judæorum et gentium populus per gratiæ munera collectus sive colligendus, qui aliquando sua infidelitate vagatus est. Hic enim Jacob, Judæorum antiquus populus debet intelligi; quamvis ejus nomen more Scripturarum et novo populo in subsequentibus datum esse videatur. Israel autem universalem Ecclesiam de cunctis mundi parcesse est ut exsultet, quando ad regnum cœlorum Domini miseratione pervenerit. Et vide, diversis causis quam propria verba tributa sint! Lætabitur Jacob, quia non speratam suscepit medicanam. Exsultabit Israel, id est inenarrabili gaudio cumulabitur, quando viderit re, quod ardentissime desiderabat spe.

Conclusio psalmi.

Si pio animo dicta cogitemus, illa nobis virtus in hoc psalmo prædicata est, ut inimicis nostris, quantum in nobis est, mente benevola consulamus, ne cæca obstinatione durati, insolubili mancipentur ervori. Iucrepat enim Ecclesia populum peccatorem,

tate deposita non moretur abjicere, unde potest modis omnibus interire. Quapropter et nos, prout datum fuerit, sequamur instituta reverenda. Suadeamus hæreticis rectam sidem, superbis prædicemus sanctam humilitatem. Nobis potius ista conferimus, si talibus prodesse mereamur. Scire autem dehemus primum hunc esse psalmum corum qui de Judæorum increpatione et conversione conscripti sunt. De numero quoque hujus psalmi sic conjicere non putamus absurdum : ut quia sancta Ecclesia introducta est ad loquendum, quæ et quinque libros Moysi, et octo dierum pro dominica resurrectione recipit mysteria, merito persona ejus tertium decimum calculum tenere videatur, quia Novi et Veteris Testamenti saillud aptari potest, quod a natali Domini usque ad ejus apparitionem tredecim dies esse noscuntur. Merito ergo cœlestibus rebus supputatio ista completa est.

EXPOSITIO IN PSALMUM XIV.

In finem psalmus David.

Cum titu'us iste nos solemniter remittat ad Dominum, nec sit aliquid novi quod de eius verbis dicere debeamus, de textu potius psalmi quæ sunt aptissima perquiramus. Non enim, ut aliqui psalmorum, quadam profunditate velatus est; sed propheticæ interrogationi respondet Dominus in Decalogi exemplum, decem virtutibus ad beatitudinis sua atria perveniri. Quas non per singulos versus quæras, quoniam singulæ et binæ et ternæ per unumquemque versiculum continentur. Sed nos opportunissimis locis, quemadmodum dividi et intelligi debeant, admonebimus. Et nota quod hic institutor fidelium secundus est psalmus. In primo enim b atum virum quinaria divisione complexus est, dicendo: Qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stelit, et in cathedra pestilentiæ non sedit : sed in lege Domini fuit voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocie. (Psal. 1, 1, 2). Hic autem talem virum decem dicit sanctis præeminere virtutibus. Sic et ibi Pentateuchi, et hic Decalogi virtus ostenditur.

Divisio psalmi.

Divisio psalmi hujus tota in interrogatione et retibus aggregatam congruenter advertimus, que ne- p sponsione noscitur constituta; sed interrogatio constat uno versiculo, responsio vero sex versibus continetur. Nunc ad exponenda verba veniamus.

51 Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Desiderans propheta nosse quos dignos Ecclesia sua Dominus judicaret, tanquam pius sacerdos ante faciem ejus assistens responsa petit, et de sciscitatione sua cupit se fici certiorem. Quæ figura dicitur erotema, quando interroganti fit apta responsio. Interrogat enim, quis in ejus tabernaculo possit habitare? Sed cur vocetur tabernacu'um paulo diligentius perscrutemur. Majores nostri domos pauperum tabernas appellaverunt,

propierea quia tantum trahibus, non adhuc tegulis A late, ad aures hominum integritate perissima pervetegebantur, quasi trabernas. Et quia ibi habitabant ct coenabant, sicut antiquis mos erat semel cibum sumere, ex duobus nominibus unum traditur factum esse vocabulum, id est ex taberna et cœnaculo, quasi trabernaculum. Hine jam tabernacula consonanter dicta sentimus expeditionales et subitas habitationes. Nam et in Veteri Testamento jussit sibi Dominus tabernaculum fieri (Exod. xxvi), cum Israeliticus populus esset in castris, ut velut quædam domus divina simul moverctur cum mansionibus l'ebræorum. Unde factum est ut fides catholica, quæ per E clesias toto orbe diffusa est, Dei tabernaculum nuncupetur. De quo etiam et Josephus in libro Antiquitatum tert o, titulo septimo, d'ligenti narratione majoris capite collocari. Montem vero sanctum significat Jerusalem futuram. Sed intuere quam pulcherrime varios se sensus apta verba distinguant. In tabernaculo divitur, quis habitat? de illo qui adhuc in hojus sæcu'i agone contendit. In monte quis requiescit? quando jam unusquisque fidelium post labores hojus sæculi, mernæ pa i securitate reficitur.

Vers. 2. Qui ingreditur s'ne macula. Venit ad secandam partem, unde jam quasi ex adytis res; onsa tribuuntur; et ex persona Domini Christi dicitur, quod et desiderio satisfaciat postulantis, et incarnationis ejus adorabile revelet arcanum. Prima siquidem gloria ipsius fuit ingredi tabernaculum sine macula, quando templum Jerusalem a peccatis liber intrabat. Nam cum alii domum Dei purificationis causa fuerint C ingressi, il'e solus taliter introivit, ut sine macula ante conspectum Patris assisteret, ut non illi lex aliquid daret, sed ipse potius legem, sicut optimus legislator, impleret.

Vers. 3. Et operatur justitiam. Hac secunda est quam Dominus fecit, com de synagoga vendentes et ementes ejecit, in divino templo humanum prohibens esse commercium; nit enim: Domus mea domus orationis rocabitur; vos autem secistis eam speluncam latronum (Matth. xxi, 13).

Vers. 4. Qui loquitur veritatem in corde suo. Tertia est quam singularit r Salvator noster implevit. Ver las est enim res quæ nullatenus aliter quam confi. maverimus, aut fit, aut facta est, aut facienda esse monstratur. Loquebatur enim tacitus in corde suo veritatem, quando dolose perquirentibus sermonis sul mysteria non prodebat. Nam cum Jud.corum falsi atibus et voce præsidis orgeretur, admirantibus cunctis, non ei respondit ullum verbum; sed in sancta sua conscientia loquebatur, quod digni non erant ar dire qui eum fraudulenter videbantur inquirere.

Vers. 5. Et non egit dolum in lingua sua. Venit ad quartam. Nam sine dolo omnia se fuisse locutum in Evangelio testatur ipse dum dicit : Omnia quæ audivi a Patre meo nota feci vobis (Joan. xv, 45). Quid enita mundius, quidve simplicius, nisi ut veritas illa incommutabilis nulla adjectione vel suppressione vio-

Vers. 6. Nec fecit proximo suo malum. Quintain ingressus est, quæ item probatur in Domino, qui non 's lum nullum læsit, sed e iam patienter cuncta sustimuit. Proximum vero dixit populum Judæorum, a quo traxit carnis originem, pro quibas etiam in cruce positus (ravit dicens : P. ter, ignosce illis, quia nesciunt quid faciant (Luc. xxiii, 34). Vides proximo malum non fuisse factum : quando pro eis etiam, ut absolverentur oratum est.

Vers. 7. Et opprobrium non accepit adversus proximum suum. Hæc sexta est, quæ Judam Scarioth designat. Nam dum se nosset ab ipso tradendum, nulla eum voluit publica increpatione confundere, sed tandisseruit, quod nos fecimus pingi, et in paudectis B tum generaliter dixit: Qui mecum manum mittit in paropside, ipse me traditurus est (Matth. xxvi, 23). Ita factum est, ut nec divinitatis suæ virtutem intelligentibus celaret, et proximi fam im mordaci laceratione non carperet. Non accepit, id est gratum non habuit. Accepta enim illa dicimus, quæ nobis grata esse monstrunus.

> Vers 8. Ad nililum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum magnificant. IIxe est responsio septima, ubi diabolum malignum in conepecta suo deduxit ad nihilum, quando ei dixit : Redi retro, Satanas, non tentabis Dominum Deum tuum (Matth. 1v, 7). Hoc enim cui potest alteri congruere, nisi quem constat virtute propria cunctis spiritibus imperare? Sequitur etiam alterius partis decora subjunctio, ut sicut in conspectu ejus malignus ad nihilum deductus est, ita qui Dominum timent, eum semper puro corde magnificent. Quod schema dicitur paradigma, sicut et in primo psalmo jam dictum est. Invitat enim nos prosperis, et terret adversis.

Vers. 9. Qui jurat proximo suo et non decipit eum. Octava virtus edicitur, quam Dominus secit quando apostolis suis certissima veritate promisit diccus: Vos amici mei estis si feceritis quæ ego præcipio vobis. Jam non dico vos servos (Joan. xv, :4). Inspiciamus autem quid ista sententia in principio suo dicit: Qui jurat proximo suo? Jurare enim est hominum sub attestatione divina aliquid polliceri. Sed cum et Deus ipse promiserit, aptius dicitur eodem pollicente juratum. Jurare enim dictum est, quasi jure orare. id est juste loqui. Tunc autem quisplam juste loquitur quando ea quæ promittit implentur. Jurare ergo Deum promittere at que complere est, sicutalibi dicit: Juravit Dominus David veritatem, et non foustrabitur eum (Psal. CXXXI, 11). Et iterum : Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum (Luc. 1, 75). Quod multis locis in divina lectione reperies.

Vers. 10. Qui pecuniom suam non d dis ad usuram. Nona jam tangitur quam subvilius indagemus. Duobus modis in Seri turis sanctis pecunia probatur intelligi : ma est ista metallica quam ad usuram dari omnino prohibetur, quoniam vitium cupiditatis est exigere velle quod te nescias commodasse. Hanc quidem habait 52 D min s Christas, quam Juda usuram, quando illam indigentibus ad informandos nos pia largitate concessit. Altera vero est quam ad usuram dari, Evangelio dicente, suademur, id est, pradicationes sanctissimas et instituta divina. Ait enim : Sciebas me hominem durum et austerum : nonne oportuerat te committere pecuniam meam nummulariis, et ego veniens exegissem utique quod meum est cum usuris (Matth. xxv, 27)? Sic enim istud verbum æquivocum pro locorum qualitate suscipitur.

Vers. 11. Et munera super innocentes non accepit. Virtus decima, que restabat, impleta est. Ilic super innocentes, contra innocentes datur intelligi; quod non solum Dominum constat non fecisse, sed etiam ipse se probatus est pro solute generalitatis offerre, sicut in Evangelio dicit : Pastor bonus animam suam B nem Domini breviter tangunt. ponit pro oribus suis (Joan. x, 12). Accepit enim a magis munera, sed non super innocentes. Sumit etiam quotidie que sacr's altaribus offeruntur, sed non super innocentes. Quapropter intelligamus pias et parvas oblation a charitatis studio non esse omnimodis respuendas. Nam si omne munus abjici voluisset, nequaquam fuisset additum, super innocentes.

Vers. 12. Qui facit hæc non movebitur in æternum. Expositis decem virtutibus, quæ de Domino Jesu Christo non incongrue sentiuntur, interrogationi propheticæ bieviter data est absoluta responsio: quoniam qui facit hæc, ipse habitat in tabernaculo Domini, et in sancto monte ejus requiescit. Sed considera quia facit dixit, non cantat, ut nos ad actualem virtutem interposita lege constringeret, ne se- C creta tanti mysterii, intenti solis can'ibus inaniter psalleremus. Non movebitur, id est ab ipso non movetur, quod solis sanctis beatisque præstatur. Nam omnis ab illo impius dimovebitur in æternum, quando ejus regni communione privabitur. Hoc schema dicitur zengma, id est conjunctio, quando multa pendentia aut uno verbo aut una sententia concluduntur. Sed hic in sententia factum est; in verbo autem ubi inventum fuerit non silebimus.

Conclusio psalmi.

Ilicest cœlestis ille Decalogus, hoc decem chordarum spirituale psalterium : hic vere numerus coronalis quem solus ille complere potuit, qui mundi vitia cum suo auctore prostravit. Sed precemur jugiter omnipotentiam ejus, ut qui ialia per nosinet- D Christus. ipsos implere non possumus quæ jussa sunt, ej s ditati manere faciamus. Calculi quoque ipsius non est consideratio negligenda; nam quarta decima generatione a transmigratione Babylonie, adventus Domini Salvatoris eluxit, ut merito et hic ipse videntur locutus, qui in ejusdem numero generationis advenire dignatus est.

EXPOSITIO IN PSALMUM XV.

Tituli inscriptio ipsi David.

Dum omnes dicantur inscriptiones titulorum qui psalmorum frontibus affiguntur, nescio quid mysticum iste designans, hoc specialiter primus continere

tradidit pauperibus erogandam, quam non dedit ad A declarator. Retinemus enim, quando est Dominus passus, bunc titulum supra caput ejus fuisse conscriptum, Jesus Nazarenus Rex Judæorum (Joan. xix, 19). Sed ipsi veraciter intelligendi sunt Judici, qui pura Christo devotione famulantur. Et quia Rex noster Salvator de sua passione et resurrectione locuturus est, merito hujus inscriptionis commemoratio facta est, quæ tant's post temporibus erat, Domino dispensante, secutura. Et ut hanc tituli inscriptionem, non ad quamlibet aliam personam, sed ad Dominum Christum referri debuisse cognosceres, adjectum est, ipsi David; quod ad Dominum Salvatorem competenter referri crebra expositione monstravimus. Scien lum est autem quod hic psalmus secundus est eorum qui passionem et resurrect o-

112

Per totum psalmum introducitur persona Domini Salvatoris. Prima positione secundum consucudinem suam ex humanitate suscepta, verba facit ad Patrem, conservari se petens, quia spem suam posuerit semper in eo, non Deitatis suæ quidquam minuens, sed naturam humanitatis ostendens. Naturam dico, originem uniuscujusque rei, vigoremque substantiæ. Subjung t etiam quemadinodum sancti ejus nou carnalibus desideriis, sed spiritualibus virtutibus eligantur; omnia quæ pertulit ad hæreditatis suæ gloriam asserens fuisse perducta. Secunda positione idem Patri gratias refert, qui illi a dextris apparendo, iniquitatem hojus sæculi, omnipotentiæ suæ virtute superavit. Unde animam suam de inferno asserit esse liberatam, et post resurrectionis gloriam in delectationibus dexteræ ipsius se memorat collocatum.

Expositio Psalmi.

Vers. 1. Conserva me, Domine, quoniam in te sperapi. Inter perícula humana venturus, et Judaica obstinationis impios sensus, natura humanitatis assumpta conservari se paterna protectione deprecatur; et quo facilius ejus rei sequeretur effectus, sperasse se dicit semper in Domino. Hæc figura dicitur ethopœia, quoties datur locutio certæ personæ. Persona est enim hic Domini Salvatoris ex duabus distinciis perfectisque naturis homo [mss. A., B., .F. persectus homo], idemque Deus unus permanens

Vers. 2. Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Dixit, non labiis, sed cordis affectu; unde sancta conscientia loquebatur. Deus meus es tu, a forma servi Filius dicit ad Patrem. nt duas naturas in una persona tiomini Salvatoris evidenter agnosceres. 53 Una ex nostra infirmitate humilis, altera ex sua potestate mirabilis, ut intelligos quod passus est, fuisse carnis; quod resurrexit, potentissimæ majestatis. Ad destruendam quoque arrogantiam humani generis, quæ suis viribus aliquid boni se facere posse confidit, addidit, quoniam bonorum meorum non indiges. Audiant hoc Pelagiani. qui aliqua bona purant suis viribus applicanda. Claegere, ad ipsum referens omnia qui [ed., quæ] donavit, n n ad se qui collata suscepit.

Vers. 3. Sanctis qui in terra sunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas inter illos. Prins nobis verborum ordo ponendus est, ut sermonum obscuritate submota, sensus nobis facilius elucescat. Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit, id est Pater omnes voluntates meas. Ut cognosceres Christum Dominum ab electis esse diligendum, addidit, inter illos, hoc est sanctos qui sunt in terra viventium; non inter quoslibet sæculi se ambitione jactantes, sed inter illos tantum qui prædestinati sunt ad regna cœlorum; significans innocentes et justos, inter quos miræ factæ sum voluntates Domini Salvatoris, quando illis obedientibus et jus a ipsius facientibus, de mor- B humanum. Et revera ipsi restituta est hæreditas, cui talibus æternos reddidit, et de terrenis cœlestes beneficio suæ pietatis effecit.

Vers. 4. Multiplicate sunt enim infirmitates corum : postea acceleraverunt. Non congregato convinticula corum de sanguinibus. De sanctis dicit, qui Domino prospiciente [mss. A., B., F., propitiante], afflictione saluberrima de mundi hujus deceptiosa voluptate liberati sunt. Prius enim multiplicata est illis per severitatem legis infirmitas carnalis, ut ad Novi Testamenti liberatricem graciam desiderabilius per enirent : quos dicit non sanguine pecudum aut victimarum consuctudine congregandos; sed immolatione scilicet corporis et sanguinis sui, quæ humanum genus toto orbe celebrata salvavit. Nam et ipsum quod dicit, de sanguinibus, pecudum designat, qui tunc copiosus in sacrificiis fundebatur; qui r tus postea, Christo Domino veniente, mutatus est. Il-c autem nomen, de sanguinibus, contra artem positum constat esse grammaticam, apud quam pluralis hujus verbi numerus non habetur; et ideo inter idiomata, id est propria Scripturæ divinæ numerandum est.

Vers. 5. Nec memor cro nominum eorum per labia mea. Nomina illa antiqua quæ infideles habuerunt, sequenti dicit gratia commutata. Prius enim dicti sunt filii iræ, filii diaboli, filii carnis; post adventum vero Domini, sacris fontibus renati, appellati sunt Christiani, fili Dei, amici Sponsi. Non fuit ergo memer nominum illorum, quando novis hominibus nova vocabula constat imposita. Labia vero Regis Christi, duo lic debemus accip re Te-tamenta, per quæ vo- D me renes mei. Ad secundam perventum est sectiofuntates ejus enuntiatas esse cognoscimus. Pulchre autem dicta sunt labia, quando utraque regnum Dei prædicant, et in unius soni concordia, sicut labia temperantur, dum cordis sit memoria. Dicit hic: Nec memor ero nominum corum per labia mea. Quod inter propria Scripturæ divinæ debemus accipere, sicut et in septimo, et in decimo psalmo jam dictum est.

Vers. 6. Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei: tu es qui restitues mihi hæreditatem meam. Beatum revera magisterium illud eligere, quod nunquam novit ali jua permutatione transire. Tale est enim ac si diceret : Eligant sibi alii mundanas concupiscentias, et

mat humanitas Verbi bonis suis Deum penitus non A ventis d'scurrentibus similem vitam : Meæ pars hære itatis et calicis Dominus est. Hæreditas pertinet ad gentium lidem, calix ad venerabdem passionem, qui sobrie potatus confert gloriosissimam resurrectionem. Et intuendum quod voluntas ac distributio-Domini frequenter calix ponatur. Calix enim a calida dictus est potione; quoniam sicut ille cor hominis exhilarat bibitus, ita et hic sanctas animas perpetue jucuadat haustus. Tu es. Servato obsequio charitatis, Filius dicit ad Patrem, non deitate minor, sed humanitate subjectus, sicut et Apostolus ait: Quanquam csset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam, et perfectus factus est omnibus obundientibus sibi causa salutis æternæ (Hebr. v. 8). Restitucs autem dixit, quociam faciente diabolo perierat genus ante conditionem rerum fuerat in prædestinatione collata. Hæreditas enim ab hero, id est a domino

> Vers. 7. Funes ceciderunt mihi in præclaris : etenim hæreditas mea præclara est mihi. Prisco more funibus terrarum dividebatur hæreditas, ut unusquisque ad mensuram spatia telluris pro quantitate tributi et personæ suæ qualitate perciperet; sicut Moyses legitur in Veteri Testamento Josue præcepisse ut funibus distribueret hæreditatem terræ promissionis filis Israel. Unde nunc merito funiculos dixu, quia hæreditatis suæ latitudinem gloriamque memo: avit. Possunt et funes accipi hujus sæculi tristitiæ nexuosæ; nam et ipsi funes a funeribus dicti sunt, quod in modum cereorum ante cadavera incendebantur; qui sine dubio in præclaris conversi sunt, dum ad resurrectionis æterna munera pervenerunt. Hæreditus autem Christi est prædestinata multitudo sanctorum. Ubi ideo additum est mihi, quia non in se secundum humanitatem, sed in Patre gloriatur. Sed cum dixerit, præclaram, quæri potest cur hæreditatem istam sibi cecidisse dica: ? Quod verbum adversis solet cosibus applicari. Sed hoc eloquentia divina et in bonis utitur; ait enim in Actibus apostolorum : Sors cecidit super Matthiam (Act. 1, 26), utique cum honor illi apostolatus provenisse divino iudicio referatur.

Vers. 8. Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum : insuper et usque ad noctem increpuerunt nem, in qua subtilius intelligenda est sancta prædicatio. Quanta providentia jam tunc hæreses venturas excluserit, ut incarnavio dominica intellectum sibi pronuntiasset a Domino contributum; illum scilicet quo omnia vera sanctaque cernebat : ne quid sibi humana infirmitas applicaret, cum nullis meritis præcedentibus, sed gratiæ largitate profutura præstentur. Sequitur, increpuerunt me renes mei, ac si diceret: supra mala quæ mihi fecit omnis cognatio Judæorum; insuper et de tribu Judie me increpasse noscuntur, unde Dominus Christus secundum carnem trahere probatur originem. Usque ad noctem, ad mortem significat. Renes vero parentelam declarant. autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Non est improborum derogatio cogitanda, quando Dominus justum requirit et impium, qui omnia sub veritate discernit. Quod ideo dicitur, ut hominum desideria, opiniones fatuæ non seducant; sed unusquisque circumspiciat conscientiam suam, de qua novit solum Dominum ferre judicium. Sequitur brevis et manifesta sententia. Quid est diligere iniquitatem ? odisse animam suam. Sic enim se persequitur, qui diabolum sequitur, dum illas semitas commeare vult, que ad prenarum loca fugienda perducunt.

Vers. 8. Pluit super peccatores laqueos: ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis corum. Pluit, ad verba prædicantium retulit cœlo manantia, quæ piiksimis imbres sunt; perfidis autem igniti la- B quei. Illi enim bene intelligendo, inde fructificant; isti male tractando animas suas nodo perversitatis st: angulant. Ignis est quando eos flammea cura consumit: sulphur, quia cogitationes eorum detestabili fetore sordescunt; spiri us procellarum, dum se tumultuosa mente confundunt; pars calicis corum, id est mensura qua pollutis actibus ebriantur. Calix autem et in bono dicitur, ut est : Calix tuus inebriuns quam præclarus est (Psal. xxii, 5) ! Calix enim mensura est qua potantur animæ. Calix autem dictus, eo quod assidue calidam solcat suscipere potionem. Macrobius quoque Theodosius in quodam opere suo gentem dicit Cylicranorum fuisse juxta Heracleam constitutam, composito nomen από του κύλιχος, quod poculi genus una littera immutata calicem dixit. C tibus expositionibus probantur esse notissima. Unde hoc nomen memoriæ constat infixum.

Vers. 9. Quoniem justus Dominus et justitias dilexit : æquitatem vid t vultus ejus. Fit quoque de æquitate a terni Regis decora conclusio. Justum dicit Dominum amare justi iam, quia nescit alios respicere, n:si qui norunt custodire justitiam. Adjecit, æquitatem vidit vultus ejus : ill im scilicet æquitatem quam tamen propitius ipse concedit. Non enim quidquam ex se probi humanitas habet, nisi quod a Domino bonorum omnium susceperit largitore. Vultus vero hic propit atione o Domini significat. Nam et in alio psal no legitur : Vultus autem Domini super facientes mala (Psal. xxxm, 17). Sed quoniam hic dixit, aquitatem vidit, per æquitatem gratiam ipsius fecit intelligi.

Conclusio psalmi.

Quam bene versutias harreticorum et retributiones corum psalmus iste mirabili brevitate complexus e-t! ut quorum futuras pænas agnoscimus, ab eorum pravitatibus arceamur. Est enim in numero ipso et virtus sancta Decalogi, qui humanæ vitæ provenit gloriosissimus institutor. Nam sicut ille hominum vitia condemnat, sic et iste sensum iniquæ prædicationis impugnat : tanto a majore periculo liberans, quanto plus est in fide delinquere, quam carnis fragilitaic peccare. Merito ergo et hic psalmus hune numerum tenet, qui sensus nostros in orthodoxa credulitate perfectis-ima institutione confirmat. Nam

Vers. 7. Dominus interrogat justum et impium ; qui A et in Evangelio (Luc. xix), bonus servus offerens decem talenta laudatus est, et potestatem supra decem civitates accepit in præmium. Apostolus quoque in magnum sacramentum, Verbum Domini decem scripsit Ecclesiis : significans sacræ doctrinæ plenitudinem, banc complecti numeri quantitatem. Nam et numerus ipse in magnam virtutem laudemque collectus est; qui licet in extensum calculum, infinitumque tendatur, ipse tamen in semetipso semper crescenti summa revolvitur; et probe, ut cum nihil recipiat extraneum, magnum de se facere videatur augmentum. Hic etiam merito dicitur decus, quoniam a decore nomen accepit.

EXPOSITIO IN PSALMUM XI. In finem pro octava die psalmus David.

Octava, ut in sexto psalmo jam dictum est, ad æternam pertinet requiem; nam octavum diem mundus iste non recipit, sed finito septimo semper redit ad primum. In istis enim diebus pluralis est numerus: ille autem singularis accipitur, qui nullo succedente mutatur. Quapropter dicenda virtus est psalmi, ut per ejus intentionem inscriptio tituli facilius possit intelligi. Petit itaque propheta iniquitatem mundi istius destrui, ut ad illam veritatem futuræ promissionis deheat perveniri. Sic illud imperturbabile regnum significatur, quando ejus beatitudo indesinenter expetitur. Merito 45 ergo huic psalmo octavus dies aptatus est, ubi sæculi istius consuetudo vitiosa deseritur, et illius venire innocentia postulatur. Cætera vero hujus tituli verba præceden-

Divisio psalmi.

Prima parte propheta a mundi istius perversitate salvum se petit fieri, quoniam dolosi atque superbi potentiam Domini sceleratis oblocutionibus abnegabant. Secunda promissionem Patris per omnipotentem Filium prædicat esse faciendam : eloquia Domini sub brevitate collaudans, sicut prius sermones impios arguebat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum. Studiose discutiamus hoc principium psalmi. quoniam magnorum schematum decore formatum est. D Exclamat eaim ad Dominum subito propheta, ut de ipsa formidine appareat periculi magn tudo. Deinde per figuram synathroesmos, usque ad divisionem congregat multa, quæ timuit. Quod schema inter violentissimas figuras accipitur, quando plurima: res in unum, et multa crimina colligentur. Nam cum hoe saculum respiceret animas multiformiter ingravare. salvum se petit a Domino fieri, apud quem veram medicinam noverat inveniri : sanctum dicens abesse de mundo, ubi tanta malorum inesse cognoscitur multitudo. Hoc, quantum ad homines pertinet, dicitur; cæterum ille ubique præsens esse cognoscitur. Et ne haberetur ambiguum, quod dixit, defecit sanctus, consequitur dim nu as esse ver tates a filiis hominum. Aliter enim cancius deficere non poterat, nisi fuisset in- A munt, et ponunt in propria potestate, quod se deter bomines veritas imminuta, Quod argumentum dicitur a consequentibus, quando illud quod præmittitur, sequenti dictione firmatur. Verum cum dicit, diminutas, depravata Dei munera culpis hominum evidenter ostendit, qui collata sibi beneficia propria perversitate commaculant. Et intuendum quod pluroli numero sunt positæ veritates, cum una sit veritas. Sed cum virtus ejus per unamquemque hominem cœlesti dispensatione tribuitur, multas esse testamur. Ut dicere solemus prophetia David, prophetia Jeremi.e., Evangelium Matthæi, Evangelium Joannis, cæterosque, qui hujus rei honore floruerunt : ita et veritates enuntiamus, quando qualitas ejus per individuas partes humanis mentibus Domini largitate petenter aptari, qui donis cœlestibus vacuatus credere non voluit, quem tantorum videntium turba prophetavit.

Vers. 2. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum : labia dolosa in corde, et corde locuti sunt mala. Vana, falsa significat, juxta illud quod superius dinit, diminutæ sunt veritates a filiis hominum, quando contra Dominum Christum testimonia quærebant, et semetipsos pravis susurrationibus excitabant. Proximos autem significat, non tam cognatione generis quem sceleris participatione sociates. Nam quod dicit, in corde, et corde: quoties volumus dolosos exprim re, duplicia eorum corda declaramus; sicut Jacobus dicit : Vir duplex animo inconstans est in cupimus indicare, unum cor in eis esse testamur, sicut in Actibus apostolorum legitur : Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una (Act. 17, 32). Sic et bilingues dicimus, qui in una sententia minime perseverant. Et respice prædictas res, qualis fuerit secura sententia: Locuti sunt mala. Necesse est cuim ut mala loquerentur, qui duplicia corda gestabant.

Vers. 3. Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam. Sequitur sententia genera-Ls; sicut solet lege sanciri, quando unus peccat, et universale malum severitas promulgata condemnat. Disperdat, contra adunationem dicitur Judæorum; at passim percant, qui in una se pravitate collegemagnæ potestatis assumit; nec intelligit a Creatore datum, dum eventus rerum sibi putat esse subjectos; sicut Apocalypsis de Antichristo dicit: Vidi in cornu illo quod erat ex elsius, os loquens magna (Apor. XII, 5), etc. Et ne in bono linguam magniloquam potuisses accipere, præmisit, labia dolosa. Considera vero pietat-m dicentis, quod non hominibus, quia multi et ipsis convertendi erant, sed ipsis vitiis imprecalmr.

Vers. 4. Qui dizerunt: Linguam nostram magnificabinus, libia nostra a nobis sunt : quis noster Domiare est? Illos exponit qui in prosperis rebus nimia le uaritate turgentes, gloriam suam exaltare præsumentes a Deo non intelligunt accepisse. Hos paulisper interrogo, quare non sunt garruli, cum supervenientibus curis stupida taciturnitate constricti sant? Defigentes enim vultus in terram, claudunt os ia labiorum; et tanquam linguam perdiderint, sic confusis mentibus obmutescunt. Adde ægritudinum varios casus; ut frequenter non sit idoneus cibum petere, qui videbatur de labiorum se potestate jactare. Tunc ipsi, si possunt, dicant : Labia nostra a nobis sunt : Quis noster est Dominus? Istud autem. Quis noster est Dominus? Sacrilegorum verba repetuntur. Quæ figura dicitur antisagoge, id est contra-

Vers. 5. Propter miseriam inopum, et gemitum præstatur. Potest etiam et ad Judæum populum com- B pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus. In his du 1bus versibus subtiliter Patris et Filii inspiciende personæ sunt, ut nobis intelligentiæ confusio pos it auferri. Nam postquam arguit eos qui de Domini fundendo sanguine tractaverunt, venit ad secundam partem, in qua propheta voce Patris resurrectionem promittit Domini Salvatoris. Aliena enim verba referre possumus, cum tamen personæ nostræ non mutamus eloquium. Intelligamus autem quæ sit hic pietas Creatoris, quando propter miseriam inopum, et gemitum pauperum clarificatus est Dominus Christus: ne ejus fideles diutina tribulatione gravarentur. Exsurgam, metaphorice dictum est illum exsurgere qui nescit humana imbecillitate recubare. Sed exsurgam dicit, apparebo, et manifestabor in Filio. Una omnibus riis suis (Jac. 1, 8). Quando autem simplices C enim virtus, et indiscreta majostas est. Apparet enim et manifestatur Pater in Filio, sicut ipse in 46 Evangelio d'cit : Qui me videt, videt et Patrem (Joan. xIV, 9).

Vers. 6. Ponam super salutari men : fiducialiter agam in eo. Salutare suum dicit Pater Verbum suum. quod est caro factum, per quod vita mortalibus venit, dum omnis credens salutem copiosa largitate consequitur. Et quid super eum ponit? Consolationem scilicet, quam superius dixit inopum et paup rum : quod Domino Salvatore resurgente, fidelibus provenisse manisestum est. Fiducialiter agam : potestas omnipotentiæ paternæ declaratur, quia revera ille fiducialiter agit, enjus voluntati nullus prævalet obviare. Sic et de Christo in Evangelio dictum est : Erat enim rat. Lingua vero magniloqua est que sibi aliquid D docens eos tanquam volestatem habens, non tanquam scribæ eorum et pharisæi (Matih. vn., 29). Sed potestas Patris, Filii fiducio est; sicut Filii fiducia, potestas est Patris; quod toti Trinitati pro unitate natura certum est convenire.

> Vers. 7. Eloquia Domini eloquia casta. Postquam dixit verba Patris, eadem ipsa laudando confirmat; nam sic omnia contigerunt, quemadmodum promissa noscuntur. Quid sint ergo eloquia Domini, sub brevitate definitur, id est eloquia casta, videlicet virginali integritate purissima, quæ nullum mendacium corrumpat, nulla macula falsitatis inficiat. Nam sicut castitas ignorat pollutionem, ita eloquia Domini nesciunt cum al qua sorde misceri. Sed hoc non otiose

dictum est de iniquis : Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, ut inspecta recum varietas ab iniqua nos consuetudine removeret. Quod schema Græce syndesmos dicitur, Latine collatio, quando sibi, aut personæ, aut causæ, sive ex contrario, sive ex simili comperantur. Ilic enim eloquia divina laudantur : superius vero sermo humanus arguitur.

Vers. 8. Argentum igne examinatum, terræ purgatum septuplum. Adhuc definit per similitudinem metalti candidi quid sint eloquia cas'a. Argentum terræ igne examinatum, quod si let esse purissimum, quando frequenti fuerit decoctione mundatum. Examinatum quippe vel purgatum, contra illud ponitur, quod de peccatoribus ait : Labia dolosa in corde et corde. Et ut quamplurimum distaret agnosceres, addidit, B purgatum septuplum. Qui numerus ad septiformem Spiritum videtur posse respicere, id est, timorem Dei, pietatem, scientiam, fortitudinem, consilium, intelligentiam, sapientiam; per quæ Verbum divinum tanquam in succensis fornacibus manens, veritatis rutila cornscatione resplendet.

Vers. 9. Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum. Sicut superius dixit : Disperdat Dominus universa labia dolosa, ita hic conservaturum Dominum promittit, qui eloquiis ejus pura mente crediderunt. Et vide, sancta: regulæ, qua moderatione servatæ sunt. Dum dicit, tu nos custodies, præsumptionem caducæ humanitatis abscidit; ne quis de se confidendum ullatenus æstimaret. A generatione hac : sive Judwos, sive mundi istius si- C gnificat peccatores, a quibus nostra virtute non possumus custodiri, nisi illius miscratione protegamur. Addid t etiam, in æternum, quia hie nos in tribulationibus consolatur, ibi in æterna securitate constituit; hic adjuvat, illic glorificat et coronat. Ita nos piissimus Creator et hic conservat, ne pereamus; et ibi beatificat, ut nullatenus miseri esse possimus.

Vers. 10. In circuitu impii ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Postquam sermones impiorum in prima parte competenti exsecratione redurguit, et in secunda parte cloquia Domini mirabili prædicatione laudavit, venit ad conclusionem psalmi, in qua singulis partibus sub uno versu digna restituit. Dicit enim sub brevissima sententia: In circuitu impios ambulare; ut nunquam ad rectam D sub qua et beata voluntas germinat, et operatio saupossint semitam pervenire. Tortuosæ signidem viæ malis semper moribus applicantur, sicut Salomon de impiis dicit : Dereliquerunt vias rectas, ut ambularent in vias pravas (Prov. 11, 13). Et ideo pervenire ad requiem octavæ diei nequeunt, qui rotarum more in sua semper le ga vertuntur. Sequitur, secundum allitudinem tuam, multiplicasti filios hominum. Hoc ad illus pertinet qui sincere eloquiis Domini castis purissimisque crediderunt. Et vide quantum illis in isto verbo promittitur; dicit enim, secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum; non secundum meritum snum, sed secundum illud quod hum i 1.25 nescit angustias sustinere. Altum enim sæpe

accipias, quia contra illud ponitur, quod superius A dicimus quod comprehendere non valemus. Sub mensura enim Creator non est quæ creaturis omnibus data est; nec aliqua in eo potest esse dimensio, a quo rebus omnibus numerus, pondus, mensuraque præstatur. Multiplicasti autem filies hominum, ad illam promissionem respicit Abrahae in qua dicit: Multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli (Gen. xvi, 10). Quod eum in sanctis suis et fecisse, et quotidie sacere manisestum est.

Conclusio psalmi.

Consideremus hunc psalmum nimis utilia nobis sacramenta declarasse. Dixit enim quam vanis et superfluis homines locutionibus occupentur; ut non veritatem qua vivant, sed quo moriuntur, velint affectare mendacium. Deinde quale sit eloquium Domini consequenter exposuit; ut salutariter unicui que sua sordeant, si quantum sint mundissima Domini verba cognoscant. Quibus rebus illud remedium datur, quoniam secundum potentiam Domini filios hominum constat posse liberari. Et quia undecimi numeri virtus, in quo hic psalmus est constitutus, evangelicum nobis cognoscitur indicare mysterium; Patrifomilias suppl cemus, ut in vineam suam saltem vel undecima nos hora clementissimus intromittat; quatenus mercedem operibus non debitam, sed dignetur donare gratuitam. Nam et beatus Prosper in secunda parte libri qui inscribitur, Ante legem, sub lege, et sub gratia; de undecimo calculo sic ait : Neque sine hoc mysterio undecim velis cilicinis tabernaculum desuper operiebatur, quo reum esse ostendat totuin mundum Deo, ac sub pænitentia degere. Ipsius enim numeri pselmus habet principium: Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt reritates a filiis hominum.

A7 EXPOSITIO IN PSALMUM XII. In finem psalmus David.

Cum tituli hujus verba præcedenti expositione j im nota sint, convenit ut de continentia magis psalmi aliquid dicere debenmus. T tus enim de charitate loquitur Domini Christi, in qua est totius legis sita perfectio, quam si quis habet, omnia mundi istius blandimenta postponit; nam dum ipsa sola ex toto corde requiritur, ejus contrarium non amatur. Charitas enim Dei quædam vernalis est pluvia virtutum, cta frucificat : patiens hic in adversis, temperata in prosperis, humilitate potens, assictione lætissima, inimicis benevola, honis suis superans malos. De qua etiam supernæ creaturæ semper accensæ sunt : flamma reficiens, desiderium salutariter crescens; et ut apostoli voce cuncta complectar : Deus ipse charitas est (I Jean. 1v, 16). Quapropter ipsam nos decet expetere, ipsam sine fine desiderare; ut quia hic inde expleri non possumus, saltem ex ea in futura retributione satiemur, sicut in centesimo decimo octavo psalmo legitur: Defecit in salutari tuo anima mea (Psal. cxviii, 81). Istud enim deficere, felici est perennitate constare.

Divisio pea'mi.

Cum respiceret propheta proxima parte genus humanum mortiferis superstitionibus occupari, nec ad culturam veri-Domini puris sensibus festinare, eredulitatem suam adventu sanctæ incarnationis magno desiderio deprecatur expleri; ut vel tunc confusa gentilitas salutariter devins errores abjiceret. Secundo membro, ad nostras petitiones efficaciter instruendas illuminari fidem suam vehementer expostulat : ne inimici aliqua fraude succumberet, qui semper se in ej s dicit miscricordia fuisse confisun:.

Exposit'o psalmi.

Vers. 1. Usquequo, Domine, ob'intsceris me in finem? Plenus propheta, ut dictum est, Domini chari. Birale petebritur. Respice, ad illud referendum est quod tate copiesa, qua ejus huma: ationem avide sust nebat, confidencer eructans dicit differri se dintins ab exspectatione sua: quando omni desideranti valde molesta dilatio est. Quem licet illuminatione fidei credebat esse venturum, de ejns tamen t rd.tate conqueritur, cujus adhuc speratum cernere non merebatur adventum. Non enim obliviscitur Deus, sed ab eo qui desiderat, oblivionem credi ur pati, quando differt donare quod petitur. In finem, hic tempus significat quo incarnati mem Domini prævidebat esse venturam. Talis enim querela fideles animas pulsat, ut et sine fine cœlestla cupiant, et de Domini semper premissione confidant. Et intuendum, quod per hos quatuor versus ubique verba constantissimæ patientiæ ponit : dicit enim : Usquequo, quousque, quan- C die, repetens etiam usquequo. Que figura dicitur epimone, quando similia dicta crebra repetitione geminantur.

Vers. 2. Quousque avertis saciem tuam a me? Apparitionem postulat Christi, quam in Spiritu jum prævidebat. Ipsa est enim facies ejus, quæ carnalibus oculis potnit apparere: q am ille vir sanctus affectu generalitatis merito cupiebat aspicere, quie mundum dignata est cœlesti visitatione salvare. Sic et desiderium divini amoris ostensum est, et impletim charititem constat in proximis : quando jugiter expetebat quod omnibus prodesse cognoverat. Utrumque enim conjunctum, utrumque sociatum; ut ace Deus sine proximo ametur, nec proximus sine Divinitate deligatur.

Vers. 3. Quandiu ponam consilium in anima mea. llie ardor maximus sustinentis exprimitur. Dicit sibi deesse consilium, ut videndi possit mitigare alfectum : quando inastimabilis anxietas est concupiscere bonum, et diutius sustinere venturum.

Vers. 4. Bolorem in cords meo per diem. Usqueq o exaltabitur inimicus meus super me? Adhac super piis conquestionibus perseverat. Subauditur enim de versu superiore ponam, ut sit plena sententia: Dolerem in corde meo ponam per diem, id est per singulos dies, ut absolute continuatio temporis possit intelligi. Et respice versus istius primum verbun, ut jam non desiderium, sed decoro crescente ambitu

A excitatus dolor maximus sentiatur; quod ut'que fit quando spes lo-ga protrahitur. Inimicus meus : de diabolo dicit, qui ante adventum Domini exaltatus humana captivitate gaudebat. Super me, hoc est super credulitatem meam, quiá ille toto orbe colebatur instanter, cum devotionem sidei divina religio non haberet.

Vers. 5. Respice et exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morie. Venit ad secundum membrum deprecationis suæ. Sed quas hic pietatem ejus lacrymas profudisse credamus, ne dilatione diu ina totus mundus captus erroribus interiret? Me enim cum dicit. non sibi tantum singulariter petit, se l'uni ersis fidelibus supplicat subveniri, quorum dilec ione remedium genesuperius ait: Usquequo avertis faciem tuam a me? exaudi vero, ad illud quod dicit in capite psalmi: Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? Cenlos antem cordis hic debemus advertere, qui in mortem obdormiunt, quando fidei lumine sepulio, carnali delectatione clauduntur. Ipse est enim somnus de quo lætatur inimicus.

. Vers. 6. Nequando dicat inimicus mrus, rrævalui adversus eum. Qui tribulant me, exsultabunt si motus fuero. Hoe de diabalo et angelis ejus dicit, quibus talis consuetudo est, insultare dum capiunt, victorias suas putantes se juacium ruinas. Dicit enim: si divisus a te fuero, illis gaudium dabo qui detestabi'i consuetudine tunc efficiuntur læti, quando deceptos a se cognoverint possideri. Nam quod dicit. si motus fuero, significat infidelis animæ mutabilitetem : quia necesse est ut in la jurum diaboli pedem mitt t, si se quispiam vestigio mentis a Domini firmitate subducat.

Vers. 7. Ego au'em in misericordia tua speravi. Exsult bit cor meum in salutari tuo. Quamvis desiderio 48 magno raperetor, patientiæ suæ tamen momenta declaravit dicens : quia etsi adhuc contingat propria vota differri, ipse tamen, superna misericordia suffragante, in spe ejus postit firmissimus inveniri, sicut Apostolus dicit: Spes autem non confundit (Rom. v, 5). In tua enim misericordia dicit, quoniam qui aliter putat, omnem spem suæ credulitatis evacuat. O virtus fidei, et firmitas magna creden-D tis! Gaudebat ad præsentis absentiam, et interior bomo Dei salutare jam conspexerat, quem adhuc exterior carnalibus oculis cernere cupiebat.

Vers. 8. Cantubo Domino, qui bona tribuit mihi: et psallam nomini Domini alrissimi. Cum se in principiis crebra conquestione a desiderio suo dicat esse dilatum, hic sibi beneficia Domini jam læius asserit centributa; sive quia per prophetiæ virtutem accepisse se d'cit, quod manifeste noverat esse venturum; sive quia hoc ipsum credidisse jam pr.emium erat, sicut legitur: Credidit Abraham Deo, ct reputatum est illi ad justitiam (Gen. xv, 6). Merito ergo accepisse se dicit, cui tanta fidei fuerat firmitas contributa. Et intende quad prius dixit, cantabo; deinde psallam; cantabo corde, ubi nimia lætitia compleba- A Videns populus Judæorum Christum humiliter in tur [ms. G., contemplabatur]; psallam operibus bonis, quod maxime Divin tas quærit; ut cantabo pertineat ad contemplativom, psallam ad actualem. Quæ duo tanquam gemini oculi pulcherrime sociata, reddunt illominatissimum Christianum.

Conclusio psalmi.

Respiciamus prophetam in contemplatione beata positum, quanto desiderio gloriosam incarnationem Domini sustinebat; et hinc advertamus quale munus inde suscepimus, quod regem potentem, et sanctum propheram tanto studio conspicere voluisse sentimus. Sed Domino supplicandum est, ne diabolo tradat sub desertione tentandos, et tali beneficio nos reddat indignos; ut cui ille adhuc venturo devotissime famulabatur, nos ei, qui jam venit, fideliter servismus. Admonet etiam duodenarius numerus apostolorum nos recolere quantitatem, qui doctrina perfectissima mandatorum, et Dom:num supra omnia dilexerunt, et proximos eadem ut se charitate complexi sunt; ut mer to hic psalmus talia nobis sacramenta concesserit, qui apostolorum noscilur numero consecratus. In duodecim quoque tribus Hebræorum populum constat esse divisum. Duodecim etiam sedes in judicio venturo Dominus promittit apostolis. Duodecim quoque mensibus annus ipse partitus est. Sed et alia huju modi plura diligens lector invenies, ut honc calculum multis mysteriis refertum esse cognoscas.

EXPOSITIO IN PSALMUM XIII.

In finem psalmus David.

Cum verba ista præmissis expositionibus omnino jam nota sint, memoria potius de his quam sermo noster requiratur. In titulis autem juste finis frequenter repetitur, ut semper ad omnipotentem Christum audientis animus erigatur. Sed finis iste, sicut dictum est, variis significationibus sensum nostrum transmittit ad Dominum: nunc tribulantium confessione, nunc exsultatione lætantium, nunc docentis affectu, nunc comminatione judicii. Modo tamen psalmus hic Judworum vesaniam vehementi increpatione ca-tigat : asper invectionibus, terribilis profanis, amarus incredulis; ut hæc increpatio merito sanctæ detur Ecclesiæ, contra cujus propositum demens perfidia pravas intentiones nititur excitare.

Divisio psalmi. Facies illa Domini, que in duodecino psalmo desiderabili supplicatione petebatur, hic jam introducitur advenisse. Et ideo primo modo increpat Ecclesia catholica Judæos, qui viso Christo minime crediderunt. Secundo modo dicit inani eos trepidatione confundi, qui fructuosum timorem Domini cognoscere noluerant. Ad postremum, eorum in finem sæculi prædicitur evenire conversio, cam plenitudo gentium longis sæculis exspectata provenerit; ut cum Domini pietas in eis proditur, ad confessionis remedia facilius invitentur.

Expositio psalmi.

Yers. 1. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.

assumpta carne venisse, insipienter dixit: Non cat Deus. Nec intellexit ipsum esse qui prædictus erat a prophetis. Ideo gravius quia non labits, sed dixit in corde; ut malo voto pejor incredulitas jungeretur.

Vers. 2. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis; non est qui ficiat bonum, non est usque ad unum. Corrapti sunt, dam ab Scripturaram sanitate recedentes, in sensus probati sunt inciti se vitiosos. Sequitur deinde pæna peccari, ut nefandissima incredulitate maculati, abominabiles Domino suis erroribus redderentur. Voluntas enim dicta est a volatu, quoniam animus quo vult nimia velocitate transfertur. Sequitur, non est qui faciat bonum. B Quid ergo dicimus de patriarchis? Nonne bonum fecit Noe, cum Domini præceptis obediens, in arcam salvandus intravit? Nonue idem bonum fecit Abraham, cum filium suum obediens divinis jussionibus obtulit immolandum? Nonne bonum fecit Job. qui dura passione percussus, in omnibus Domino gratias actitavit? Quid dicam de prophetis et apostolis, qui mandatis Domini famulantes, seipsos gloriosis mortibus obtulerunt? Fiunt hodieque, Domino largiente, justorum operatione quæ bona sunt. Se i, ut hæc negatio verissime tibi debeat elucere, considera qu'id sequitur, non est usque ad unum. Revera solus est Christus, sine quo bonum aliquod vel incipere vel implere imbecillitas humana non prævalet. Quapropter jure negatum est ullum facere bonum, nisi C usque ad ipsum suerit ejus miseratione perventum. Nam cum ad eum acceditur, nec ab ipso receditur, omne bonum sine dubitatione peragitur. Iste est ergo finis, qui est promissus [ed., præmissus] in titulo.

49 Vers. 3. Dominus de cœlo prosperit super filios hominum. Quomodo prospexit? Scilicet ut nobis mitteret Unigenitum Filium suum, per quem vera fides evidentius potuisset agnosci. Super filios hominum, de Judæis potest intelligi, sicut in Evangelio Dominus ait : Non sum missus, nisi ad oves quæ perierant domus Israel (Matth. xv, 14), ut honoratius e s appellaverit filios hominum prop'er unius Dei cultum et in comparatione gentilium. Illi enim populo specialiter cognoscitur datum, quod repellendo sacrilegus D a se reddit alienum.

Vers. 5. Ut videat si est intelligens, aut requirens Deum. Videat, videri faciat. Quod schema dicitur hvpalage, id est permutat o, quoties in alium intellectum verba quæ dicta sunt transferuntur; ut dicatur ex tempore nos-e qu dpiam, qui antequam fiant, novit universa. Sic et Abrahæ locutus est Dominus: Nunc cognori quoniam times Dominum Deum tuum (Gen. xxu, 12); sic dicturus est in judicio suo peccatoribus: Nescio vos (Matth. xxv, 1), et his similia. Quod genus locutionis in Scripturis divinis reperis frequenter insertum. Intelligens autem dixit propter assumptionem humanitatis, quia Deus intelligi debulsset, qui multis miraculis adventum sum divinitatis ostendit. Requirens vero posuit, si ejus mandata sequerentur. Ille enim requirit Deum, qui ab ejus voluntate non discrepat. Sic uno versu mysterom sanctæ incarnationis ostensum est, ut per hoc et hominum fides potuisset intelligi, et remedium debnisset optati mune is inveniri.

Vers. 5. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Omnes dicuntur declinasse, cum tamen ex eis non minima turba crediderit. Sed a parte totum accipiendum est; tanti enim impii fuerunt, ut pene omnes persidi esse ac periisse putarentur. Isti ergo declinarerunt a gratia Dei, et facti sunt inutiles sibi.

Vers. 6. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebunt. Hi quinque versus usque ad divisionem secundam in Ilebræis exemplaribus non B habentur. Sed quoniam in usum Ecclesiæ consuetudine longa recepti sunt, prout concessum suerit, singulos exponemus. Præsens itaque versus et in quinto psalmo jam dictus est. Verum quia eadem erat gens, et causa consimilis, apte in illos repetita probatur esse sententia. Merito ergo sepulcrum dirtum est guttur eorum, qui mortifera loquebantur; nam sicut illa cum patent feridos odores exhalant, ita et istorum guttur pestiferos sermones proferebat; et ne soli pereant, linguis suis dolosa di-se inant. Memento autem good in his goinque versibus, per secundam speciem definitionis, quæ Græce dicitur ennæmatice, Latine notio nuncupatur, illos insipientes designarit de quibus superius ait, in cordibus suis cogitare sacrilega. Que species non C substantialiter quid sit designat, sed eos evidenter ins mat per suorum actuum qualitatem.

Vers. 7. Venenum aspidum sub labiis eorum : quorum os maledictione et amar tudine plenum est. Aspidum immane genus constat esse serpentium, quod naturali obstinatione verba incantantium non perbibetur admittere, nec a voto suo potest removeri, quod nullo valet carmine mitigari. Huie Judæi aptissime comparantur, qui adversum verba salutaria induxerunt miseri lethiseram surditatem; et elegerunt magis consilia venenosa sequi, quam ad salutaria instituta perduci ; ut merito de illis dictum esse videatur : Elegerunt magis tenebras quam lucem (Joan. 111, 19). Venenum enim dictum est ab eo quod per venus serpat. Sie et vota malignorum occulta cogita- D vocare. tione grassantur. Sequentia quoque pulchre nimis in aspidis comparatione manserunt, cui dum blanda carmina dicantur, illa semper minatur exitium : ita et es Judzorum maledictione et amaritudine plenum erat, quando pro bonis admonicionibus blasphemabint Dominum Christum, et de ejus nece tractabant.

Vers. 8. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Pedes appellat consilii progressus, quibus de incorpto movemur ad exitus rerum. Nam quod divit, reloces, ostendit moderationis illis consilia defuisse. Ad effundendum sanguinem, subaudiendum. Domini Salvatoris; ut celeritate (mss. et ed., sceleratz) rei, crescat immanitas actionis. Ita san Patrol. LXX.

tatis ostendit. Requirens vero posuit, si ejus man- A guis iste Agni immaculati, dum a Judæis effusus data sequerentur. Ille enim requirit Deum, qui ab est, nimis eos criminosos effecit; sed cum ad nos eius voluntate non discrepat. Sic uno versu myste-

Vers. 9. Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. Optime via describitur impiorum, quæ contritio est, quia et terit et teritur. Infelicitas vero, quia nunquam per ipsam, nisi ad infausta supplicia pervenitur. Sed potest aliquis et in via peccatorum esse, et ad viam iterum redire justitiæ. Hic autem negat illos aliqua conversione liberatos, cum dicit, viam pacis non cognoverunt, quando ipsum Dominum, qui est via pacis, cæcati corde nullatenus intelligere meruerunt.

Vers. 10. Non est timor Dei ante oculos eorum. Præcedentibus rebus subjuncta est sententia quæ pulchre cuncta concluderet. Ideo enim illi tanta secerunt, quia timorem Dei ante eculos non habebant; sicut de ipsis dicit Apostolus: Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifæissent (1 Cor. 11, 8) Sic vere dicimus Dominum gloriæ crucifixum, cum tamen eum constet carnis tantum, non etiam divinitatis natura suisse trucidatum.

Vers. 11. Nonne cognoscent omnes qui operantur in quitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis? Dominum non invocaverunt. Sancta Ecclesia, cujus persona in hoc psalmo loquitur, venit ad secundum modum, ubi omnibus impiis divinum judicium comminatur : dicens in illa retributione generali cognoscere vindictam, qui nunc operantur sub libertate mal tiam. Ordo autem verborum talis est: Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem: Et de sequenti versu jungendum est, quoviam Deus in generatione justa est. Utique cognoscent in futura judicio, quando viderint bonos ad æterna præmia divinitus (mss. A, B, F. divinitatis) invitari, se vero ad supplicia nuoquam finienda transmitti. Qui devorant plebem meam. De illis dicit, qui dogmate serali absorbent simplices Christianos. Naia quod ait. sicut escam panis, animo peccantium videtur aptatum; quia sicut esurientes famem suam putant dulcissimo cibo panis expleri, ita et isti sestinant Christianorum deceptione satiari. Additum est unde illis augentur interitus; quia Dominum invocare noluerunt. Necesse enim erat illos desperata gerere, qui Dominum Salvatorem noluerunt superbis mentibus in-

timor, quoniam Deus in generatione justa est. Sicut opportuno tempore timere providentia est, ita dementiæ probatur esse conjunctum, inepta se quadam trepidatione confundere. Illic enim constat esse cautelam, hic arguitur semper ignavia. Merito ergo inani tremore concussi sunt, qui timorem Domini salutarem in hoc sæculo de suis mentibus abjecerunt. Dicebant enim Judæi: Si credimus in eum, pro ipsa novitate culturæ, venient Romani, et tollent nobis et locum et gentem (Joan. x1, 48). Ita factum est, ut non timendo Dominum supervacuis trepidationibus angerentur. Addidit, quoniam Deus in genera-

infideles, ut meminerint continentiam sibi Divinitatis abesse, cum se videant ventosa felicitate consurgere. Quod totum pia mente pra dicitur, ut improborum mens sacrilega corrigatur.

Vers. 13. Consilium inopis confudisti, quoniam Dominus spes ejus est. Invectio dirigitur ad Judaicum populum, cui dicitur anigmatice: Christi consilium confudisti, id est suscipere noluisti, qui ad te venerat liberandum; ut qui dare disposuerat creditus salutem, contemptus ingerat ultionem. Inopis autem dicitur de Domino Salvatore, qui de suo dives, propter nos factus est pauper (II Cor. van, 9). Et totus hic versus sub admiratione legendus est. Consilium inopis consudisti, quoniam Dominus spes ejus est; ut unde magis debuit reverentior existere, inde potius R videretur contemptus opprobila sustinere. Nec moveat quod a parte assumptæ humanitatis spes sanctæ incarnationis dicitur Deus. Aliter enim humilitas humanitatis ejus ostendi non potuit, quam pro hominum salute suscepit; sicut et in alio psalmo dicturus est: Deus, Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti (Psal. xx1, 2)?

Vers. 14. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ. Postquam de Domini adventu Ecclesia sancta locuta est, nunc ad admirationem tanti beneficii redit dicens: Quis dabit ex Sion salutare Israel ? Cum dicit : Quis, nullunı vult intelligi, nisi Dominum Patrem, qui Dominum Christum in Sion, id est in Jerusalem mittere ac præstare dignatus est. Ipse est utique Salutaris C. Israel, hoc est, hene credentium æterna salus et infinita securitas. Sequitur, cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, id est cum damnaverit diabolum, qui Dei plebem impia crudelitate persequitur et captivare festinat.

Vers. 15. Lætetur Jacob, et exsultet Israel. Superiori interrogationi jungitur consolativa responsio: ut lætetur Jacob, id est Judæorum et gentium populus per gratiæ munera collectus sive colligendus, qui aliquando sua infidelitate vagatus est. Hic enim Jacob, Judæorum antiquus populus debet intelligi: quamvis ejus nomen more Scripturarum et novo populo in subsequentibus datum esse videatur. Israel autem universalem Ecclesiam de cunctis mundi parcesse est ut exsultet, quando ad regnum cœlorum Domini miseratione pervenerit. Et vide, diversis causis quam propria verba tributa sint! Lætabitur Jacob, quia non speratam suscepit medicanam. Exsultabit Israel, id est inenarrabili gaudio cumulabitur, quando viderit re, quod ardentissime desiderabat spe.

Conclusio psalmi.

Si pio animo dicta cogitemus, illa nobis virtus in hoc psalmo prædicata est, ut inimicis nostris, quantum in nobis est, mente benevola consulamus, ne cæca obstinatione durati, insolubili mancipentur ervori. Increpat enim Ecclesia populum peccatorem,

tione justa est. Sententia secuta est, que corrigeret A ut ad suum non festinet exitium : quotenus pravitate deposita non moretur abjicere, unde potest modis omnibus interire. Quapropter et nos, prout datum fuerit, sequamur instituta reverenda. Suadeamus hareticis rectam fidem, superbis prædicemus sanctam humilitatem. Nobis potius ista conferimus, si talibus prodesse mereamur. Scire autem dehemus primum hunc esse psalmum eorum qui de Judæorum increpatione et conversione conscripti sunt. De numero quoque hujus psalmi sic conjicere non putamus absurdum : ut quia sancta Ecclesia introducta est ad loquendum, quæ et quinque libros Moysi, et octo dierum pro dominica resurrectione recipit mysteria, merito persona ejus tertium decimum calculum tenere videatur, quia Novi et Veteris Testamenti sacramenta complectionr. Sive quod iste numerus ad illud aptari potest, quod a natali Domini usque ad ejus apparitionem tredecim dies esse noscuntur. Merito ergo cœlestibus rebus supputatio ista completa est.

EXPOSITIO IN PSALMUM XIV.

In finem psalmus David.

Cum titu'us iste nos solemniter remittat ad Dominum, nec sit aliquid novi quod de ejus verbis dicere debeamus, de textu potius psalmi quæ sunt aptissima perquiramus. Non enim, ut aliqui psalmorum, quadam profunditate velatus est; sed propheticæ interrogationi respondet Dominus in Decalogi exemplum, decem virtutibus ad beatitudinis suze atria perveniri. Quas non per singulos versus quæras, quoniam singulæ et binæ et ternæ per unumquemque versiculum continentur. Sed nos opportunissimis locis, quemadmodum dividi et intelligi debeant, admonebimus. Et nota quod hic institutor sidelium secundus est psalmus. In primo enim b atum virum quinaria divisione complexus est, dicendo: Qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit : sed in lege Domini fuit voluntas ejus, et in lega ejus meditabitur die ac nocte. (Psal. 1, 1, 2). Hic autem talem virum decem dicit sanctis præeminere virtutibus. Sic et ibi Pentateuchi, et hic Decalogi virtus ostenditur.

Divisio psalmi.

Divisio psalmi hujus tota in interrogatione et retibus aggregatam congruenter advertimus, que ne- n sponsione noscitur constituta; sed interrogatio constat uno versiculo, responsio vero sex versibus continctur. Nunc ad exponenda verba veniamus.

51 Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo. aut quis requiescet in monte sancto tuo? Desiderans propheta nosse quos dignos Ecclesia sua Dominus judicaret, tanquam pius sacerdos ante faciem ejus assistens responsa petit, et de sciscitatione sua cupit se fleri certiorem. Quæ figura dicitur erotema, quando interroganti fit apta responsio. Interrogat enim, quis in ejus tabernaculo possit habitare? Sed cur vocetur tabernacu'um paulo diligentius perscrutemur. Majores nostri domos pauperum tabernas appellaverunt,

propierea quia tantum trabibus, non adhuc tegulis A late, ad aures hominum integritate perissima pervetegebantur, quasi trabernas. Et quia ibi habitabant et cœuabant, sicut antiquis mos erat semel cibum sumere, ex duobus nominibus unum traditur factum esse vocabulum, id est ex taberna et cœnaculo, quasi trabernaculum. Hinc jam tabernacula e nsonanter dicta sentimus expeditionales et subitas habitationes. Nam et in Veteri Testamento jussit sibi Dominus tabernaculum fieri (Exod. xxvi), cum Israeliticus populus esset in castris, ut velut quædam domus divina simul moverctur cum mansionibus llebræorum. Unde factum est ut fides catholica, quæ per E: clesias toto orbe diffusa est, Dei tabernaculum nuncupetur. De quo etiam et Josephus in libro Antiquitatum tert o, titulo septimo, d'ligenti narratione disseruit, quod nos fecimus pingi, et in paudectis majoris capite collocari. Montem vero sanctum significat Jerusalem futuram. Sed intuere quam pulcherrime varios se sensus apta verba distinguant. In tabernaculo dicitur, quis habitat? de illo qui adhuc in bojus sæcu'i agane contendit. In monte quis requiescit? quando jam unusquisque fidelium post labores hojus sæculi, æ ernæ poci- securitate rescitur.

Vers. 2. Qui ingreditur s'ne macula. Venit ad secondam partem, unde jam quasi ex adytis res; onsa tribuuntur; et ex persona Domini Christi dicitur, quod et desiderio satisfaciat postulantis, et incarnationis ejus adorabile revelet arcanum. Prima siguidem gloria ipsius fuit ingredi tabernaculum sine macula, quando templum Jerusalem a peccatis liber intrabat. Nam cum alii domum Dei purificationis causa fuerint C ingressi, il'e solus taliter introivit, ut sine macula ante conspectum Patris assisteret, ut non illi lex aliquid daret, sed ipse potius legem, sicut opt mus legislator, impleret.

Vers. 3. Et operatur justitiam. Have secunda est quam Dominus fecit, com de synagoga vendentes et ementes ejecit, in divino templo humanum prohibens esse commercium; ait enim : Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem secistis eam speluncam latronum (Matth. xxi, 13).

Vers. 4. Qui loquitur veritatem in corde suo. Tertia est quam singularit r Salvator nester implevit. Ver tas est enim res quæ nullatenus aliter quam confi. maverimus, aut fir, aut facta est, aut facienda esse monstratur. Loquebatur enim tacitus in corde suo veritatem, quando dolose perquirentibus sermonis sul mysteria non prodebat. Nam cum Judæorum falsi:atibus et voce præsidis urgeretur, admirantibus cunctis, non ei respondit ullum verbum; sed in sancta sua conscientia loquebatur, quod digni non crant ar dire qui com fraudulenter videbantur inquirere.

Vers. 5. Et non egit dolum in lingua sua. Venit ad quartam. Nam sine dolo omnia se fuisse locutum in Evangelio testatur ipse dum dicit : Omnia quæ audivi a Patre meo nota feci vobis (Joan. xv, 45). Quid enina mundius, quidve simplicius, nisi ut veritas illa incommutabilis nulla adjectione vel suppressione vio-

Vers. 6. Nec fecit proximo suo malum. Quintam ingressus est, quæitem probatur in Domino, qui non s-lum nullum læsit, sed e iam patienter cuncta sustinuit. Proximum vero dixit populum Judæorum, a quo traxit carnis originem, pro quibus etiam in cruce positus (ravit dicens : P. ter, ignosce illis, quia nesciunt quid faciant (Luc. xxm, 54). Vides proximo malum non fuisse factum : quando pro eis etiam, ut absolverentur oratum est.

Vers. 7. Et opprobrium non accepit adversus proximum suum. Ilme sexta est, quæ Judam Scarioth designat. Nam dum se nosset ab ipso tradendum, nulla eum voluit publica increpatione confundere, seil tantum generaliter dixit: Qui mecum manum mittit in paropside, ipse me traditurus est (Matth. xxvi, 23). Ita factum est, ut nec divinitatis suæ virtutem intelligentibus celaret, et proximi fam im mordaci lace. ratione non carperet. Non accepit, id est gratum non habuit. Accepta enim illa dicimus, quæ nobis grata esse monstramus.

Vers 8. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum magnificant. lixe est responsib septima, ubi diabolum malignum in conepectu suo deduxit ad nihilum, quando ei dixit : Redi retro, Satanas, non tentabis Dominum Deum tuum (Matth. 1v, 7). Hoc enim cui potest alteri congruere. nisi quem constat virtute propria cunctis spiritibus imperare? Sequitur etiam alterius pártis decora subjunctio, ut sicut in conspectu ejus malignus ad nihilum deductus est, ita qui Dominum timent, eum semper puro corde magnificent. Quod schema dicitur paradigma, sicut et in primo psalmo jam dictum est. Invitat enim nos prosperis, et terret adversis.

Vers. 9. Qui jurat proximo suo et non decipit eum. Octava virtus edicitur, quam Dominus fecit quando apostolis suis certissima veritate promisit dicens: Vos amici mei estis si feceritis quæ ego præcipio vobis. Jam non dico vos servos (Joan. xv, :4). Inspiciamus autem quid ista sententia in principio suo dicit: Qui jurat proximo suo? Jurare enim est hominum sub attestatione divina aliquid polliceri. Sed cum et Deus ipse promiserit, aptius dicitur eodem pollicento juratum. Jurare enim dictum est, quasi jure orare, D id est juste loqui. Tunc autom quispiam juste loquitur quando ea quæ promittit implentur. Jurare ergo Deum promittere at ue complere est, sicut alibi dicit : Juravit Dominus David veritatem, et non foustrabitur eum (Psal. CXXXI, 11). Et iterum : Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum (Luc. 1, 75). Quod multis locis in divina lectione reperies.

Vers. 10. Qui pecuniam suam non d dis ad usuram. Nona jam tangitur quam subtilius indagemus. Duobus modis in Seri turis sanctis pecunia probatur intelligi : una est ista metallica quam ad usuram dari omnino prohibetur, quoniam vitium cupiditatis est exigere velle quod te nescias commodasse. Hanc quidem habait 52 D min s Christus, quam lude usuram, quando illam indigentibus ad informandos nos pia la gitate concessit. Altera vero est quam ad usuram dari, Evangelio dicente, suademur, id est, pradicationes sanctissimas et instituta divina. Ait enim : Sciebas me hominem durum et austerum : nonne oportuerat te committere pecuniam meam nummulariis, el ego veniens exegissem utique quod meum est cum usuris (Matth. xxv, 27)? Sic enim istud verbum æquivocum pro locorum qualitate suscipitur.

Vers. 11. El munera super innocentes non accepit. Virtus decima, que restabat, impleta est. Ilic super innocentes, contra innocentes datur intelligi; quod non solum Dominum constat non fecisse, sed etiam ipse se probatus est pro solute generalitatis offerre, sicut in Evangelio dicit : Pastor bonus animam suam B nem Domini breviter tangunt. ponit pro oribus suis (Joan. x, 12). Accepit enim a magis munera, sed non super innocentes. Sumit etia n quotidie que sacr's altaribus offeruntur, sed non super innocentes. Quapropter intelligamus pias et parvas oblation is charitatis studio non esse omnimodis respuendas. Nam si omne munus abjici voluisset, nequaquam fuisset additum, super innocentes.

Vers. 12. Qui facit hæc non movebitur in æternum. Expositis decem virtutibus, que de Domino Jesu Christo non incongrue sentiuntur, interrogationi propheticæ bieviter data est absoluta responsio: quoniam qui facit hæc, ipse habitat in tabernaculo Domini, et in sancto monte ejus requiescit. Sed considera quia facit dixit, non cantat, ut nos ad actualem virtutem interposita lege constringeret, ne se- C creta tanti mysterii, intenti solis can'ibus inaniter psalleremus. Non movebitur, id est ab ipso non movetur, quod solis sanctis beatisque præstatur. Nam omnis ab illo impius dimovebitur in æternum, quando ejus regni communione privabitur. Hoc schema dicitur zeugma, id est conjunctio, quando multa pendentia aut uno verbo aut una sententia concluduntur. Sed hic in sententia factum est; in verbo autem ubi inventum fuerit non silebimus.

Conclusio psalmi.

Hicest coelestis ille Decalogus, hoc decem chordarum spirituale psalterium : hic vere numerus coronalis quem solus ille complere potuit, qui mundi vitia cum suo auctore prostravit. Sed precemur jugiter omnipotentiam ejus, ut qui talia per nosinetipsos implere non possumus quæ jussa sunt, ej s ditati munere faciamus. Calculi quoque ipsius non est consideratio negligenda; nam quarta decima generatione a transmigratione Babylonic, adventus Domini Salvatoris eluxit, ut merito et hic ipse videatur locutus, qui in ejusdem numero generationis advenire dignatus est.

EXPOSITIO IN PSALMUM XV. Tituli inscriptio ipsi David.

Dum omnes dicantur inscriptiones titulorum qui psalmorum frontibus affiguntur, nescio quid mysticum iste designans, hoc specialiter primus continere

tradidit pauperibus erogandam, quam non dedit ad A declarator. Retinemus enim, quando est Dominus passus, hunc titulum supra caput ejus luisse conscriptum, Jesus Nazarenus Rex Judworum (Joan. xix, 19). Sed ipsi veraciter intelligendi sunt Judici, qui pura Christo devotione famulantur. Et quia Rex noster Salvator de sua passione et resurrectione locuturus est, merito hujus inscriptionis commemoratio facta est, quæ tant's post temporibus erat, Domino dispensante, secutura. Et ut hanc tituli inscriptionem, non ad quamlibet aliam personam, sed ad Dominum Christum referri debuisse cognosceres, adjectum est, ipsi David; quod ad Dominum Salvatorem competenter referri crebra expositione monstravimus. Scien lum est autem quod hic psalmus secundus est eorum qui passionem et resurrect o-

Divisio psalmi.

Per totum psalmum introducitur persona Domini Salvatoris. Prima positione secundum consuciudinem suam ex humanitate suscepta, verba facit ad Patrem, conservari se retens, quia spem suam posuerit semper in eo, non Deitatis suæ quidquam minuens, sed naturam humanitatis ostendens. Naturam dico, originem uniuscujusque rei, vigoremque substantiæ. Subjung t etiam quemadmodum sancti ejus non carnalibus desideriis, sed spiritualibus virtutibus eligantur; omnia quæ pertulit ad bæreditatis suæ gloriam asserens fuisse perducta. Secunda positione idem Patri gratias refert, qui illi a dextris apparendo, iniquitatem hojus sæculi, omnipotentiæ suæ virtute superavit. Unde animam suam de inferno asserit esse liberatam, et post resurrectionis gloriam in delectationibus dexteræ ipsius se memorat collocatum.

Expositio Psalmi.

Vers. 1. Conserva me, Domine, quoniam in te sperapi. Inter perícula humana venturus, et Judaicæ obstinationis impios sensus, natura humanitatis assumpta conservari se paterna protectione deprecatur; et quo facilius ejus rei sequeretur effectus, sperasse se dicit semper in Domino. Hæc figura dicitur ethopæia, quoties datur locutio certæ personæ. Persona est enim bic Domini Salvatoris ex duabus distinciis perfectisque naturis bomo [mss. A., B., .F. persectus homo], idemque Deus unus permanens D Christus.

Vers. 2. Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Dixit, non labiis, sed cordis affectu; unde sancta conscientia loquebatur. Deus meus es tu, a forma servi Filius dicit ad Patrem. ut duas naturas in una persona tiomini Salvatoris evidenter agnosceres. 53 Una ex nostra infirmitate humilis, altera ex sua potestate mirabilis, ut intelligas quod passus est, fuisse carnis; quod resurrexit, potentissimæ mojestatis. Ad destruendam quoque arrogantiam humani generis, quæ suis viribus aliquid boni se facere posse confidit, ad-lidit, quoniam bonorum meorum non indiges. Audiant hoc Pelagiani. qui aliqua bona purant suis viribus applicanda. Claegere, ad ipsum referens omnia qui [ed., quæ] donavit, n n ad se qui collata suscepit.

Vers. 3. Sanctis qui in terra sunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas inter illos. Prins nobis verborum ordo ponendus est, ut sermonum obscuritate submota, sensus nobis facilius elucescat. Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit, id est Pater omnes voluntates meas. Ut cognosceres Christian Dominum ab electis esse diligendum, addidit, inter illos, hoc est sanctos qui sunt in terra viventium; non inter quoslibet sæculi se ambitione jactantes, sed inter illos tantum qui prædestinati sunt ad regna cœlorum; significans innocentes et justos, inter quos miræ factæ sunt voluntates Domini Salvatoris, quando illis obedientibus et jus a ips us facientibus, de mor- B humanum. Et revera ipsi restituta est hæreditas, cui talibus æternos reddidit, et de terrenis cœlestes benelicio suie pietatis effecit.

Vers. 4. Multiplicate sunt enim infirmitates corum: postea acceleraverunt. Non congregato convinticula corum de sanguinibus. De sanctis dicit, qui Domino prospiciente [mss. A., B., F., propitiante], afflictione saluberrima de mundi hujus deceptiosa voluptate liberati sunt. Prius enim multiplicata est illis per severitatem legis infirmitas carnalis, ut ad Novi Testamenti liberatricem graciam desiderabilius per enirent : quos dicit non sanguine pecudum aut victimarum consuctudine congregandos; sed immolatione scilicet corporis et sanguinis sui, quæ humanum geims toto crbe celebrata salvavit. Nam et ipsum quod dicit, de sanguinibus, pecudum de-ignat, qui tunc co. C piosus in sacrificiis fundebatur; qui r tus postea, Christo Domino veniente, mutatus est. II-c autem nomen, de sanguimbus, contra artem positium constat esse grammaticam, apud quam pluralis hujus verbi numerus non habetur; et ideo inter idiomata, id est propria Scripturæ divinæ numerandum est.

Vers. 5. Nec memor cro nominum eorum per labia mea. Nomina illa antiqua quæ infideles habuerunt, sequenti dicit gratia commutata. Prius enim dicti sunt filii iræ, filii diaboli, filii carnis; post adventum vero Domini, sacris fontibus renati, appellati sunt Christiani, fi'ii Dei, amici Sponsi. Non fuit ergo memer nominum illorum, quando novis hominibus nova vocabula constat imposita. Labia vero Regis Christi, duo hic debemus accip re Te-tamenta, per quæ vo- D luntares ejus enuntiatas esse cognoscinus. Pulchre autem dicta sunt labia, quando utraque regnum Dei prædicant, et in unius soni concordia, sicut labia temperantur, dum cordis sit memoria. Dicit hic: Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Quod inter propria Scripturæ divinæ debemus accipere, sicut et in septimo, et in decimo psalmo jam dictum est.

Vers. 6. Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei: tues qui restitues mihi hæreditatem meam. Beatum revera magisterium illud eligere, quod nunquam novit ali qua permutatione transire. Tale est enim ac si diceret : Eligant sibi alii mundanas concupiscentias, et

anat humanitas Verbi bonis suis Deum penitus non A ventis d'scurrentibus similem vitem : Meæ pars hære italis et calicis Dominus est. Hæreditas pertinet ad gentium fidem, calix ad venerablem passionem. qui sol rie potatus confert gloriosissimam resurrectionem. Et intuendum quod voluntas ac distributio-Domini frequenter calix ponatur. Calix enim a calida dictus est potione; quoniam sicut ille cor hominis exhilarat bibitus, ita et hic sanctas animas perpetue jucundat haustus. Tu es. Servato obsequio charitatis. F lins dicit ad Patrem, non deitate minor, sed humanitate subjectus, sicut et Apostolus ait: Quanquam csset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam, et perfectus factus est omnibus obundientibus sibi causa salutis æternæ (Hebr. v. 8). Restitues autem dixit, quociam faciente diabolo perierat genus ante conditionem rerum fuerat in prædestinatione collata. Hæreditas enim ab hero, id est a domino dicta est.

> Vers. 7. Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Prisco more funibus terrarum dividebatur hereditas, ut unusquisque ad mensuram spatia telluris pro quantitate tributi et personæ suæ qualitate perciperet; sicut Moyses legitur in Veteri Testamento Josue præcepisse ut funibus distribueret hæreditatem terræ promissionis filis Israel. Unde nunc merito funiculos dixu, quia hæreditatis suæ latitudinem gloriamque memoravit. Possunt et funes accipi hujus sæculi tristitiæ nexuos:e; nam et ipsi funes a funeribus dicti sunt, quod in modum cereorum ante cadavera incendebantur; qui sine dubio in præclaris conversi sunt, dum ad resurrectionis æterna munera pervenerunt. Hæreditus autem Christi est prædestinata multitudo sanctorum. Ubi ideo additum est mihi, quia non in se secundum humanitatem, sed in Patre gloriatur. Sed cum dixerit, præclaram, quæri potest cur hæreditatem istam sibi cecidisse dica: ? Quod verbum adversis solet casibus applicari. Sed hoc eloquentia divina et in bonis utitur; ait enim in Actibus apostolorum : Sors cecidit super Matthiam (Act. 1, 26), utique cum honor illi apostelatus provenisse divino judicio referatur.

Vers. 8. Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum : insuper et usque ad noctem increpuerunt me renes mei. Ad secundam perventum est sectionem, in qua subtilius intelligenda est sancta prædicatio. Quanta providentia jam tunc hæreses venturas excluserit, ut incarnatio dominica intellectum sibi pronuntiasset a Domino contributum; illum scilicet quo omnia vera sanctaque cernebat : ne quid sibi humana infirmitas applicaret, cum nullis meritis præcedentibus, sed gratiæ largitate profutura præsjentur. Sequitur, increpuerunt me renes mei, ac si diceret : supra mala quæ mibi fecit omnis cognatio Judæorum; insuper et de tribu Judie me increpasse noscuntur, unde Dominus Christus secundum carnem trahere probatur originem. Usque ad noctem, ad mortem significat. Renes vero parentelam declarant. patur.

Vers. 9. Provideban Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dex'ris est mihi, ne commovear. Exponendo quid fecerit, tradit nobis singulare remedium quo peccata vitemus. Nam qui illum semper intuctur acie mentis, nul'atenus ad delicta convertitur. Sic quando veritas cor inhabitat, introitum falsitatis emendat. Dicit etiam causam qua motus non est; Domino siquidem a dextris opitulante, sinistra non prævalent; sed animus quem ille custodit, in eo firmissimus perseverat. Congrue autem sibi Dominum a dexiris esse dicebat, quia si ille hanc pariem non tenucrit, statim cam insid ans diabolus occupabit; sicut de Juda scriptum est : Constitue super eum pec-

Vers. 10. Propter hoc delectatum est cor meum, et exsultabit lingua mea; insuper et caro mea requiescet in spe. Propter hoc, quod ille scilicet a dextris astitit, et in cogitationibus suis jucunditatem et exsultationem linguæ obortam sibi esse testatur. Ipsa est enim perfecta lætitia, quæ et hilari corde concipitur, et alacri sermone profertur. Nam sicut dixit de malis, insuper, its seemonem ipsum, et in bonis iteravit, ut secundum mensuram molestiarum humanitas ipsius cœlestia gaudia recepisse crederetur. Supra exsultationes quippe suas sibi adhuc dicit crevisse ketitiam; qui dicaro i la passibilis, quam pro nostra omnium salute suscepit, veritatem gloriosæ resurrectionis incorrupta promeruit. Quæ figura dicitur actiologia, id est causae redditio, quoties præmissæ C rei ratio decora subjungitur.

Vers. 11. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dubis sanctum tuum videre corruptionem. Ubi sunt Apollinaristæ fallaciter opinantes, qui dicunt Dominum Christum animam rationalem non habuisse? Ecce ipse clamat, ipse Patri gratias agit, quia ejus amma non sit more communi in interno derelicta; sed celori resurrectione clarificata, ad coelorum regna pervenerit; sicut in Evangelio creberrima professione testatur: Tristis est anima men usque ad mortem (Matth. xxvi, 58). Et alibi : Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam (Joan. x, 18). Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Hoc non facile judices transeundum; nam cum in vigesimo nono psalmo reperias: D Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem (Psal. xxix, 10)? istud quasi videtur esse contrarium. Quod tali ratione dissolvitur : ibi se dicit descendere in corruptionem, cum affigentium clavorum et lanceæ irruptione penetratur : quia et ipsa solidi corporis transverberatio non immerito quædam probatur dicta corruptio. Hie enim corruptionem, id est putrefactionem juste negat sieri, quæ generaliter carnem vastat humanam. Tertio enim die com revivificari provenerit carnem, probata est non potuisse corrumpi.

Vers. 12. Notas mihi fecisti vias vitæ; adimplebis me latitia cum vultutuo; delectationes in dextera tua us-

per quos solemniter 54 generatio humana semi- A que in finem. Cum omnia complesset de sui corporis sanctitate, versus iste in conclusionem deductus est, pertinens etiam ad justos, qui ejus eligunt obedire mandatis. Notas mihi fecisti vias vitæ, id est per me fecisti humanum genus iter vitale cognoscere, ut in mandatis tuis humiliter ambulantes, mortiferæ superbiæ venena declinarent. Adimplebis me, id est valde implebis. I'lus est chim a pleno adimplere: hic qui mittit in pleno fundit. Illa autem lætitia sic adimplet, ut semper 10!a teneatur. Significat etiam justos omnes in illa beatitudine latitia vultus Domini esse complendos; in quibus, quia ipse est, se adimpleri posse testatur. Sed paululum perscrutemur solicitius quid sit quod hie in dextera Patris dicat se delectationibus adimplendum, cum superius cutorem, et diabolus stet a dextris ejus (Psal. cviii, 6). B dixerit : Quoniam a dextris est mihi ne commovear. In isto quippe sæculo, ubi carne suscepta, flagella passus, alapis cæsus, sputisque complutus est, cum tamen nullis ejus adversitatibus vinceretur, congruo dictum est a dextera sua semper Dominum fuisse conspectum. Sic enim mundi contraria superavit, quoniam nullatenus a paterna contemplatione discessit. Sed post resurrectionis gloriam proprie se dicit in Patris dextera delectatum, ubi jun mundi istius adversitate deposita, humanitas ejus totius majestatis clarificatione completa est, regnans unita Verbo cum Patre et Spiritu sancto per sæcula sæculorum. Usque in finem significat perfectionem atque æternitatem : quia gloriæ ejus in sua perfectione manens, nullis erit finienda temporibus.

Conclusio psalmi.

Consideremus hunc psalmum, quanto nos munere salutis informet : in passionibus confidentiam tradit, in spe æternam gloriam pollicetur, ut docendo quæ futura sunt prospera, præsentia non timeamus adversa. Schola cœlestis, eruditio vitalis, auditorium veritatis, disciplina certissime singularis, quæ discipulos occupat sensibus fructuosis, non inanium lenocinatione verborum. Convenit etiam contueri quid sibi velit quintus decimus numerus; significat enim, ut putamus, quindecim gradus, quibus templi Jerosolymitani conscendebatur mirabilis amplitudo: designans quinque sensibus corporeis per Trinitatis gratiam superatis, ad atria sanctæ Ecclesiæ felici munere perveniri. Quod et per istum quoque dabitur psalmum, si ejus saluberrimam prædicationem Domino prolegente servemus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XVI. Oratio David.

Cuin multi psalmorum in textu suo habeant orationes, movere videtur cur hic talem posuerit inscriptionem? Sed quamvis alii cum rebus diversis breviter mixtas contineant deprecationes, iste tamen pene tota sui contextione supplicatio est. Merito ergo sic prænotatus est, quando intentio ejus ad precum studium tota porrigitur. Quæ tamen sic oratio dicenda est, ut psalmi nomen debeat continere: quia nihil in hoc libro positum reperimus quod tali non debeat nomine nuncupari, maxime cum legatur A spiciens, sicut et revera provenit, pecrati maculamliber Psalmorum. Oratio autem duobus dicitur modis: bæc cum agitur 55 apud homines, oris ratio nuncupatur; cum mojes:ati funditur, supplicatio est salubris et vitalis humilitas. Et nota quod iste et octogesimus quintus, et octogesimus nonus, et centesimus primus, et centesimus quadragesimus primus orationis inscriptione prænotentur : quorum distinctiones atque proprietates in centesimo quadragesimo primo psalmo, qui horum ultimus est, convenienter edicemus. David vero, sicut dictum est, significat Dominum Christum ad institutionem humani generis, ex cujus persona totus psalmus iste prolatus est.

Divisio psalmi.

Trifaria oratio ab humanitate Christi in hoc psalmo depromitur. Prima est, ubi secundum justitiam suam B sibi petit debere restitui. Secunda, ut a Judæorum insidiis ejus puritas liberetur. In tertia, resurrectionem velocissimam deprecatur, ne diu ius insultare liceat perverso populo Judicorum. Et ne aliquid de ejus majestate turba lidelium haberet ambiguum, profitetur se in æterna beatitudine esse mansurum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exaudi, Deus, justitiam meam; intende deprecationi meæ. Apud Deum certum est habere justitiam vocem suam, qui res tacitas intelligentiæ sux virtute (ognoscit. Ipsius est enim oratio perfecta, cujus et causa clamat et lingua, actus et sermo, vite et cogi atio. Intende deprecationi meæ. Non incassum disso antibus rebus verba ista copulata C sunt; nam intendere oculorum est, preces admittere aurium. Sed ideo verba ista sociato sunt, ut ambarum rerum unus intelligeretur effectus. Quidquid enim vel auris audit, vel oculus v det, vel manus palpat, vel palatos gustat, vel nasus odoratur, Deo sola contemplationis virtute notissima sunt.

Vers. 2. Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis. Exco it quod superius dixit. Percipere est enim non transitorie aliquid sumere, sed preces hominum copiosa dignatione recipere. Non in labits dol sis; sicut a Judæis manavit falsa sententia, apud quos innocens dammatus est, et 1 tro cognoscitur absolutus.

Vers. 3. De vultu tuo judicium meum prodeat; oculi tui videant aquitatem. De vultu tuo prodeat ju- Det continentim jura monstravit; merito se dicit prodicium : propria Scripturæ divinæ, et nobis inusitata locutio est, quia de mente solet manare sententia: sed hoc Domino per tropicas elocutiones decenter aptatur, quis ille quod judicat videt, dum testis est examinis sui; nec de facto alicujus testimonium quærit, qui solus omnium veracissime secreta cognoscit. De vultu ergo dicit, id est de aspeeta tuo, secundum illa quæ in me respicis atque cognoscis. Hoc autem ille recte petebat, qui se noverat pollutionem non habere peccati. Sequitur: Oculi tui videant æquitatem. Hic aquitatem, ipsam divinitatem debemus accipere, quam orat ut sine aliquo intervallo semper intendat; quatenus illam re-

non haberet. Sic etiam in superiori psalmo jam dictum est: Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam a dextris est mihi ne commovear. O aspectum illum salutarem, o purissimos oculos, qui illam æquitatem vident! Nesciunt profecto hujus mundi tenebris obscurari, qui merentur tanta claritate com-

Vers. 4. Probasti cor meum et visitasti nocte; igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas : ut non loquatur os meum. Ordinem servat egregium. Prius se dicit probatum, deinde fuisse visitatum, sed probatio significat passionem, visitatio resurrectionem. Ibi enim p. obatus est, ubi inter multas Judæorum iniquitates et pericula mortis, mirandæ patientiæ documenta monstravit. Visitatus est autem nocte, quando anima ejus non est in inserno derelicta, sed ad illam mirabilem resurrectionem, æternæ gloriæ clarificatione pervenit. I que me exuminasti, et non est inventa in me iniquitas. Metaphora introducitur fornacium igne flagran ium, quæ metallorum vitia solent purgare, ac decoctione consumere, et in naturæ puritat m munda:a revocare. Sic ergo et tribulationibus ignitis examinatus est Dominus Christus; sed non est in illo inventa iniquitas, quam adustio ulla decoqueret. Pulchre autem subjunxit : Ut non loquatur os meum, id est, etsi ego taceam, tu me purum esse perpendis. Quid enim opus erat eum de prob tate morum suorum aliquid lequi, dum certuin sit a paterna majestate cuncta cognosci? Ilumana ignorantia verbis instruenda est; Divinitas autem certissime novit omnia, etiam cum tacentur admissa.

Vers. 5. Opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Ordinem verborum , poscit iste versiculus: Opera hominum, id est vias duras ego custodivi propter verba labiorum tuorum. Breviter definita sunt, que sint opera hominum, sci-I cet viæ duræ; sicut heatus Job dicit : Avis nascitur ad volatum, et homo ad laborem (Job v, 7). Nam cum peccata vitantur, arduus callis est, difiicilisque semper ascensus; cum vero ad vitia prolabimur, leve iter est ac declivum. Sed quia Dominus Christus in hoc mundo visualiter positus, totius mansuetudinis pter mandata Domini duras vias hominum immaculatis pedibus ambulasse. Non quod illi duræ esse poterant : de quo in nonagesimo ps:lmo scriptum est: Quoniam angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum (Psal. xc, 12); sed quia humano generi ad imitandum probantur esse difficiles, idec viæ duræ sunt nuncupatæ. Qui versus figuram continet parenthesin, id est interpositionem; quoniam in sensu medio, sicut dictum est, recipit verba quædam quæ ordinem sententiæ videantur posse dividere.

Vers. 6. Perfice gressus meas in semilis tuis, ut non moveantur vestigia mea. Perfice, dixit, usque in finem conserva : ubi est meritorum ac praemii tota A qualitate discernimus : dicta a parvitate sui pupilla, perfectio. Inchoamus enim, dum in hoc mando probabili conversatione degimus; sed ubi ad finem pervenerit religiosa constintia, ibi perficimur, ibi tota integritate complemur; sicut ait Evangelium: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). Gressus autem humanas significat actiones, quibus in boc mundo gradimur, et quasi quibusdam passibus ambulamus. 56 In semilis, scilicet in mandatis tuis : ubi revera rectæ sunt viæ, quas si devoti sequimur, ad cœ'estis patriæ munera pervenimus. Sed quid est hoc quod prius gressus dixit, statimque restigia subjungit? Gressus dicimus, quibus movemur de loco ad locum: his merito comparantur actus humani, qui nos de uno negotio in aliud ducunt, et per tempora vitre nostræ diversa qualitate B transponunt. Vestigia vero dicuntur signa plantarum, quæ relinquimus transeuntes. Petit ergo Dominus Christus et gressus suos, id est actus humanos, et sua vestigia custodiri, quæ sideles apostolos congruenter accipimus, in quibus post ascensionem gloriosam, religionis catholicæ signa dereliquit. Talis ergo sensus est : Custodi me in mandatis tuis, ut imitantes me, minime moveantur abs te. Bene signidem sequax pergit, ubi ille qui exemplum præbet rectus incesserit.

Vers. 7. Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus: inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea. Secundam sectionem sanctæ orationis ingreditur. Sed perscrutandum est, cum dici soleat : Exaudisti me, quia c'amavi : cur hæc sententia ordinem videatur habere C conversum? Qui clamat, quoniam exaud tur, utique puros, innocens et immaculatus agnoscitur. Nam confidenter oravit, quoniam se audiri posse de cons ientiæ puritate præsumpsit. lutelligamus autem quod dicit : Inclina aurem tuam : quoniam ad eum per se non valet humana infirmitas pervenire. Sic enim exaudit, cum se benignus indulserit, et clementiam suam ante largitur, ut possit supplicantium vota suscipere.

Vers. 8. Mirifica miser cordias tuas, qui salvos facis sperantes in te a resistentibus dexteræ tuæ. Magnitudinem et excellentiam misericordiarum in se juste fieri deprecatur, quia mirum esse non poterat, nisi quod sub aliqua suisset novitate conspectum. Signiquæ Judieus populus, etsi universus non credidit, tamen sub admiratione conspexit. Salvos fasis sperantes in te, id est in meterna vita constitues. Nam frequenter illi magis in hoc mundo trucidati sunt. qui ejus nomini crediderunt. Pulchre autem dicit : A resistentibus dextera tuæ. Dextera enim Patris est Filius, cui Judzei repugnare nisi sunt quando eum crucifigere decreverunt.

Vers. 9. Custodi me, Domine, ut pupillom oculi: sub umbra alarum tuarum protege me. Per schema icon, quæ Latine dicitur imaginatio, pupillæ se oculi Dominus comparavit. Pupilla est enim in medio posita perspicua pars oculi, qua corporum colores varia qua i pusilla. Iluic convenienter comparatus est Christus, cui datum est in suo judicio justos a peccatoribus segregare. Aptissime itaque petit cus'odiri se ut pupillum oculi, quando et per ip-am res visuales discernimus, et in nostro e rpore nihil præstantius invenitur. Sequitur, sub umbra alarum tuarum protage me. Hic aliud introducitur schema, quod Græce parabole, Latine comparatio dicitur, quando sibi genus dissimile in aliqua communione sociatur. Paternis enim protectionibus alæ sunt comparatæ. Misericordia quippe et charitas, quasi alæ sunt Patris, quibus se protegi congruenter expostulat. Hæc autem comparatio ven t ab avibus, quæ charos filios alarum sua um extensione custodiunt.

Vers. 10. A facie impiorum, qui me afflixerunt : inimici mei animam meam circumdederunt. Versus hie est omnino diligentius intuendus. A facie impiorum, dæmones significat, qui excitatum pepulum Judæorum in necem Domini ardore præc piti compulerunt. Facies enim ipsorum, truculenta praesentia fuit; sicut in Evangelio de Juda dicit : Intravit in illum Satanas (Joan. xiii, 27). Sie ergo actum est, ut instigatio e dæmonum inimici ejus Judiei animam ipsius, id est vitam temporalem eripere voluissent. Nam et ipsum verbum circumdederunt evangeliere narrationis exprimit verita em, quando cum gladiis et fustibus eum insanorum turba circumdedit.

Vers. 11. Adipem suum concluserunt; os eorum locutum est superbiam. Concludunt adipem, qui multa voracitate pinguescunt; sic Judæi scelerum nimietate saginati, veræ intelligentiæ acumina perdiderunt. Restabat autem ut qui pinguissima immanitate tumuerunt, superba loquerentur. Et bene hic dixit tantum ore, non etiam corde locuti sun: : quia sceleratorum mos est illa frequenter sermone defendere. quæ noscuntur conscientia teste damnare.

Vers. 12. Projicient s me nunc circumdederunt me: oculos suos statuerunt declinare in terram. Proji. ientes, extra civitatem ejicientes; nunc circumdederunt non obsequio, sed furore, quando cruci eum constat affixum. Nunc autem quod dictum est, præsens tempus posuit pro futuro, quod apud prophetas esse noscitur usitatum. Sequitur : Oculos suos statuerunt declinare in terram. Dicit consuctudinem perditorum. ficat enim mirabilia, quæ in carne facturus erat. D qui terram respiciunt, quando in mala cogitatione volvuntur.

> Vers. 13. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, et sicut catulus leonis habitans in abditis. Susceperunt me, hoc est Judwi a Pilato, quando eis dixi: Tollite eum, et secundum legem vestram crucifigite eum (Joan. xix, 6), quod avide suscipientes, et votum suæ crudelitatis implentes, merito ferarum sævitiæ comparantur. Leonem diximus, et diabolum dici, et Christo sepius compara i. Qui modus locutionis inter propria Scripturæ divinæ recipiendus est; hic tamen evidenter di bolum designat. Ipsi enim juste comparati sunt principes Judæorum, quo auctore fremuerunt; et tamen multo pejores effecti sunt, si

quidem diabolus Dominum tentavit, cruci autem A peccatum illi abominabi e, atque a conspectu ejus i-torum insania ciudelis affixit. Catalum autem leonis dicit reliquum populum Judicorum, qui se diaboli filios effecerunt. Sic enim de ipsis in Evangelio dicitur: Yos ex patre diabolo estis (Joan. viii, 44). Habitans in abditis: permanens in insidiis. Detestabilium siquidem hominum consuetudo est mala vota tegere, ut latenter ad effectum possint eorum consilia pervenire.

Vers. 14. Exsurge, Domine; præveni eos, et supplanta eos: eripe animam meam ab impio, frameam tuam. Tertia sectio beatæ orationis intratur. Exsurae in peccatores dicit, quem illi putant more humano posse quiescere; ut cognoscant vigilare, dum corum non permittuntur iniquitates excrescere. Præveni autem dixit, ut ante subvertantur quam peccata perfi- B culis quæ Dominus Christus in eis erat gloriosa disciant. Exposuimus enim in superioribus hunc sensum bene aptari 57 scelerat s, dum se miscere non permittuntur illicitis. Subvertuntur enim et illi feliciter, qui de pravis vitiis ad rectam semitam reducuntur. Eripe animam meam ab impio; ut que a diabolo, qui merito impius dicitur, quia piis semper contrarius approbatur. Eripe : fac resurgere, quod impletum esse manifestum est. Frameam tuam. Breviter conclusum est quid sit anima Domini Sa'vators; framra est enim Patris, quando per ipsam diabolum vicit; per ipsam mundum a sordida superstitione pargavit; per ipsam debeliata est captivitas, quæ hu:aani generis sobolem possidebat. Frameam vero diximus multarum esse significationum: modo contum, modo loricam, modo gladium significat bis C acutum; quæ tamen omnia ad instrumenta armerum errtum est pertinere. Memento autem quod in hoc versu, quinta species definitionis est, que Græce कार के भेड़िल, Latine ad verbum dicitur; one enim verbo definivit quid sit anima Christi, id est framea Patris.

Vers. 15. Ab inimicis manus tuas. Domine, a pancie a terra dispertire cos, et supplanta cos in vitu corum. Item fit oratio pro Judzis, qui diaboli potestate constricti, nefariis erant ausibus incitandi. Dæmones sunt enim inimici manus Domini, qui humanum genus contraria Domino semper voluntate dilacerant. Precatur e iam, ut a paucis, id est ab apostolis dividantur increduli : dum a terra hujus mundi vitiosa separati, convertuntur ad Dominum. Eorum quippe, D apostolis dicit : In illa die cognoscetis quia ego in juvante Domino, prædicatione factum est, ut tam Laraeli:22 quam gentes a terrena iniquitate divisi, Christum sequerentur auctorem. Supplanta eos, hic in bono positum est; supplantati enim et illi accipiendi sunt qui damnatis erroribus ad rectas semitas transferuntur. In vita ipscrum quod addidit, hoc est in mundo isto, dum vivunt : ubi pœnitentiæ locus est; ubi clamatur ad Dominum, non tam ore quam mente; ubi recipiuntur purissime supplicantes.

Vers. 16. De absconditis tuis adimpletus est venter sorum; saturali sunt porcina, et reliquerunt quæ supersuerunt parvulis suis. Abscondita Dei et in malo, et in Loco possumus congruenter accipere: quia omne

extraneum est, quamvis ejus notitiam minime refugere videatur; sicut in qu'nto psalmo jam dictum est: Non habitabit juxta te makgnus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos (Psal. v, 6); sicut et de Cain Scriptura dicit: Egressus Cain a facie Domini, habitavit in terra profugus (Gen. 14, 16). Saturatos ergo Judæos dicit de immunditiis, quæ a Domino abscondita, id est noscuntur esse prohibita. Si vero in bonam partem hoc positum lector accipias, ut est illud: Quam magna mukitudo dulcedinis tue, Domine, quam absconditi timentibus te, et perfecisti eam sperantibus in te (Psal. xxx, 20) ! Enumerantur beneficia, ut major ingratorum ostendatur offensa. De absconditis tuis, id est de lege Veteris Testamenti, et de mirapensatione facturus. Ventrem ipsorum, sensum significat omnino carnalem, in quo mandata Domini tanguam in ventre recondita sunt. Et bene sen us corum comparatus est ventri, unde cibi spirituales velut vilissima purgamenta projecti sunt, dum ab eis corrupta mente dilabuntur. Sed hi cam essent rebus cce'estibus impleti, ut nihil terrenum capere debuissent, animadverte quid sequitur, saturati sunt porcina. O iniquitas exsecranda! Audiebat sensus corum mandata Dei, et illi saturabantur sordibus peccatorum, novoque modo bonis cœlestibus pasti, malorum fæcibus explebantur. Porcina enim ad polluta respicit, quæ inter cætera Veteris Testamenti præcepta immunda prænotatur. Transmiserunt autem rel.quias peccatorum filiis suis : quando clamabant : Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvn, 25).

Vers. 17. Ego autem cum justitia apparebo in conspectu tuo; satiabor, dum manifes'abitur gloria tua. In conspectu Patris apparere se dicit cum justitia quoniam ejus voluntatem impleverat, quando mondum ab interitu mortis sanguinis sui effusione salvavit. Satiabor: sermo iste aptissime vi letur Heratus. Superius enim Judaos dixit saturari porcina, id est immunditia sua; se autem saturari de humani generis c'edulitate suscepta, quando numerus sanctorum beata adunatione supplendus est. Patris autem gleria manifestabitur in judicio Domini Salvatoris, cum unusquisque recipiet pro actibus suis, sicut ipse Dominus Patre, et Pater in me est (Joan. xiv, 10, 2)). Sic ergo Patris, et Filii, et Spiritus sancti una natura, una potestas, una gloria declaratur.

Conclusio psalmi.

Consideremus, dilectissimi, quam magna sacramenta fidei nostræ psalmus iste complexus est; ut qui audit supplicantem hominem, eumdem et confitendum debeat advertere Creatorem. Duas enim naturas inconfusas atque incommutabiles qui in Christo Domino hodieque mavult credere, non potest aliqua decipi falsitate. Unde mirabiliter beatus Cyrillus in quodam loco breviterque disseruit dicens (Lib. v adr. Nesiorsum): Advertentes igitur modum incarnationis, A definitionis est, quæ Græce dicitur, κατ' ζπαινου, videmus quia duæ naturæ per individuam unitatem inconfuse atque indemutabiliter invicem sibi convenerint. Caro namque caro est, et non Deitas, licet Dei facta sit caro. Simili er etiam Verbum Deus est, et non caro, licet dispensatorie propriam fecerit carnem. Hæc autem sine offensione decurrit, qui nulla sibi proprii erroris ligamenta repercrit. Hujus etiam psalmi numerum et quantitas prophetalis ornavit, ut merito in loc numero incarnatio Domini relata esse videatur, ubi etiam prophetalis chorus convenisse cognoscitur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XVIL

In finem puero Domini David, qui locutus est ad Dominum verba cantici hujus, in die qua eripuit eum manu Saul, et dixit.

In finem, puero, et David, hæc tria verba ad Regeni nostrum Salvatorem referri posse non dubium est. Nam et puer legitur in propheta : 58 Puer natus est nobis (Isa. 1x, 6). Qui locutus est ad Dominum verba cantici hujus; post hæc alia deputanda sunt, ut sit verborum plenior et absoluta contextio. Quod autem dictum est cantici, ad contemplationem constat rerum cœlestium pertinere: ne regis in David tantummodo historia mentis nostræ hæreret intuitus. In die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit. Hic actus Regum lectione notissimus est; ibi enim latius describitur quemadmodum David fuerit de inimicorum suorum ditione liberatus. Ad cujus similitudinem resurrectio C Domini, et membrorum ejus absolutio de potestate diabolica declaratur.

Divisio psalmi.

Psalmus hic uni tantum non potest convenire personæ. Nam primo ordine propheta loquitur gratias agens quod eum de gravibus periculis divina pietas liberare dignata est. Secundo Ecclesia loquitur, quæ ante adventum Domini innumeras pertulit calamitates, posteaque misertus ei, medicinam sanctæ incarnationis indul-it, et baptismatis beneficio Christianum populum de orbis universitate collegit. Tertio in rorem misericordiæ vox Domini Salvatoris illabitur, ubi pulcherrimis allusionibus virtus ejus potestasque describitur. Quarto iterum Ecclesiæ catholicæ dicta proferuntur, et cum magna exsultatione D Divinitatis munera concessa laudantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Diligam te, Domine, virtus mea. Diligit Dominum, qui mandatis ejus devotus obtemperat, sicut ait in Evangelio: Qui audit verba mea, et facit en, hic est qui diligit me (Joan. xiv, 21). Diligo enim dicitur, quasi de omnibus eligo. Et considera quoniam hæc dilectio sic de futuro promittitur, ut nunquam tamen defecisse videatur. Virtus mea. Propheta liberatus ab hostibus suis recte Dominum consitetur suam esse virtutem; quo donante factum est, ut inimicis suis fortior appareret. Hic duodecima species

Latine per laudem. Singulis enim diversisque verlas prædicando declarat quid sit Dominus, modo virtus, modo firmamentum, modo refugium, modo liberator, modo adjutor, modo protector, modo cornu salutis. Hæc enim omnia pulchre ostendunt, quis eins est Dominus.

Vers. 2. Dominus firmamentum meum, et resugium meum, et liberator meus; Deus meus adjutor meus. Juste dicit Dominum firmamentum suum, quoniam ab ipso concessum est ut inimicis suis in acie firmus assisteret, et vivaci animositate pugnaret. Et resugium msum. Utique, quando, cum fuit opus consilio, refugit ad tractatum, et invenit Divinitate monstrante, quod eum poterat adjuvare. Merito autem libera-Dominus de ma u omnium inimicorum ejus, et de P torem suum Dominum profitetur, qui eum de sævissimi regis Saulis ira tanquam de inferni ore liberavit. Deus meus adjutor meus. Præstitorum suavitate pellectus, in summam repetit superiora quæ dixit: quia ubique ipse adfuit, eumque virtutis suæ munimine custodivit. Sed considera quod ita percurrit singula, ut suis meritis non præsumat applicare col'ata.

> Vers. 3. Et sperabo in eum: protector meus, et cornu salutis meæ, adjutor meus. Confidenter jam postulat, qui de Domini gratia post beneficiorum exempla præsumit. Nam de suturo siducialiter sperare se dicit, qui eum in præteritis senserat adjutorem. Protector meus. Hoc ad eum pertinet custodiendum, qui adversariorum appetebatur insidiis. Quod autem hic dixit cornu salutis suæ Dominum, ad inimicos pertinet dissipandos. Cornua enim sunt arma belluarum, quibus salutem suam solerti concertatione defendunt. Adjutor meus. Dulcedo beneficii repetitionem fecitesse verborum; supra enim eodem vocabulo nuncupavit, quem hic iterum nominat adjutorem.

> Vers. 4. Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero. Post virtutes peractas, vir sanctus nulla se elatione jactavit; sed quia erat rerum ipsarum bilaritate gaudendum, laudans se dixit invocare Dominum, et ipsi universa tribuere, qui dignatus est cuncta præstare. Et ideo se dicit ab inimicis salvum faciendum, quia victoriam suam non sibi videbatur applicasse, sed Domino. Nam qui aliter facit, vitiis suis captivus redditur, quamvis hostes superasse videa!ur.

> Vers. 5. Circumdederunt me gemitus mortis, et torrentes iniquitatis conturbaverunt me. Post exsultationem prophetæ, quam sancta pietate concepit, ventum est ad ordinem secundum, ubi pro cladibus generis humani, quæ ante adventum Domini grassabantur, introducta una persona justorum, quos illo tempore suisse non dubium est, pius deprecator exorat. Nam merito justus iste circumdatum se gemitibus asserebat, quia dum esset superstitionum innumera multitudo, sidelium erat rara devotio. Et ne putares gemitus de jactura facultatis, aut de re hujuscemodi esse profusos, addidit mortis; quia revera mors erat, ubi diaboli posse regnabat. Torrentes autem sæpe diximus fluvios esse hibernis imbribus

excitatos. Hie ergo iniquitatibus rapidis data est A miscere peccatores. Servavit ordinem rei, ut prius similitudo torrentium, ut merito conturbaverint anxium populum, cum undarum minacium concrepatione fremuissent.

Vers. 6. Dolores inferni circumdederunt me : prærenerunt me laquei mortis. Fiat hujus versiculi compaginatio præposterata verborum, ut melius hic sensus nob s possit aperiri. Circumdederunt me dolores inferni: de paganis dicit, qui erunt dolores inferni, id est qui in inserno debito dolore torquendi sunt. Præveniri vero dicimus, quando aliquid nos anticipare dignoscitur, ut est ille reatus originalis peccati qui nos, antequam nascamur, ab ipso conceptu reddit obnoxios: unde in quinquagesimo psalmo propheta dicturus est : Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et enim justus merito se præventum dicebat, qui reatum suum antecessisse cognoverat. Sed quemadmodum ab his fuerit liberatus subter exponit.

Yers. 7. Et in tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clumavi. Inter mala multa quæ dixerat, unum et singulare profitetur esse remedium : Imocare Dominum in tribulationibus suis, quando constat totis viribus peti, quod tempore necessitatis optatur. Et vide quia prius dixit ad Dominum : sed ne putares 59 ad alienum dominum, subjunxit: Ad Deum meum ciamavi. Clamare autem plus est, ab inrecare. Crevit sermo progrediente desiderio, et accensus animus ad orationem prosilivit avidus in tlamorem.

meam; et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus. Sive de cœlo, sive de corpore Domini, quod venturum esse prævidebat, templum competenter advertimus. Exauditam ergo dicit vocem suam. quam de adventu Domini jugiter offerebat. Sed perscrutandum est quomodo clamor ipsius in conspectu Dei valuerit introire? Clamor iste, causæ justitia est, quæ utique ad Deum intrare poterat, quia pro mundi cladibus supplicabat. Sequitor, introivit in aures ejus. lloc de consuetudine nostra figuraliter dicitur, quod clamor ejus quasi aliquid corporale in aures Dominicas introisset; cum ille totum spiritualiter sentiat, et antequam fiant, universa cognoscat. Illi enim actuum postrorum qualitas, quasi quibusdam vultibus semper assistit; et quod apud nos occultum, illi noscitur esse D leonem et draconem (Psal. xc, 13). manifestum.

Vers. 9. Et commota est, et contremuit terra; et fundamenta montium conturbata sunt et commeta sunt, quoniam iratus est eis Deus. Decursa tristitia, quam de adventu Domini beatus populus sustinebat, prophetiæ spiritu ad incarnationis ejus secreta pervenit, ordinemque insum mirabili narratione describit. Iloc schema dicitur idea, cum speciem rei futuræ, velut eculis offerentes, motum animi concitamus; quod et hie et in subsequentibus versibus constat effectum. Et ideo nunc audiamus sacramenta Domini Salvatoris. Congrue siquidem ad adventum Christi terra commota sst, quomam præsentia judicis dignum fuit contre-

ostenderet motam, postea diceret esse tremefactam. Fundamenta vero montium, significat præsumptiones superborum, id est, divitias, honores, cæteraque humana, quibus illi detenti, velut fundamentis constantibus innituntur. Hæc omnia turbata sunt, quia mundi falsa spes, vero Domino veniente, sublata est. Nimis apte posita verba descendunt : primo fundamenta, id est superborum spes turbata est; postea dicit esse commotam. Subjunxit et causam quare commota sunt fundamenta, quoniam iratus est eis Deus; ptique, quia vitia humana Domino probantur exosa, et iratus est illis. Ilinc ostenditur, quoniam sequaces corum constat esse puniendos.

Vers. 10. Ascendit fumus in ira ejus, et ignis a faci! in delictis peperit me mater mea (Psal. L, 7). Vir R ejus exarsit, carbones succensi sunt ab eo. Fumus hic in bono positus est : quia sicut iste terrenus inutiles lacrymas movet, ita et ille pœnitentiæ calore succensus, fructuosa profundit fluenta lacrymarum. In ira ejus : tempore quo hic peccatores futuri judicii timore conturbat, ut eos ad remedium conversionis adducat. Ignis autem est charitas Dei, virtutum progressionibus crescens, quæ quanto magis concupiscitur, tanto elficacius ampliatur. Bene autem dixit, a facie ejus : quoniam ipsius illuminatione charitas conceditur eis qui peccata derelinquant. Carbones vero succensos peccatores dicit, qui velut carbones mortui, in mundi istius cacitate tenebrantur, sed iterum pœnitentia inflammante reviviscunt, et ex mortuis prunis vivi incipiunt esse carbones. Sequitur e iam Vers. 8. Et exaudivit de templo sancto suo vocem c quomodo succensi sunt, veniente scilicet Domino Redemptore.

> Vers. 11. Et inclinavit culos et descendit; et ca'iga sub pedibus ejus. Magnum sacramentum in hoc sermone repositum est. Humiliavit se enim Verbum, ut sine peccato quidem, sed tamen simi itudinem carnis peccati sumeret. Descendere autem illi fuit, ad nos venire, sicut dicit Apostolus : Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (Philip. 11, 7). Caligo vero hic diabolus est, qui hominum mentes innubilat, dum veritatis splendorem non facit videre quos possidet. Sub pedibus ejus : quia sine dubio majestate Domini Salvatoris conculcatur dæmonum exsecranda nequitia, sicut et in nonagesimo psalmo dicturus est : Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis

> Vers. 12. Et ascendit super cherubim et volavit : volavit super pennas ventorum. Hæc figura dicitur hyperthesis, id est superlatio, cum aliquam rem opinione omnium notam, sententia nostra exsuperare contendimus. Tale est et illud in quinquagesimo psalmo: Lavabis me, et super nivem dealbabor (Psal. L. 9). Cherubim interpretatur multitudo scientiæ, aut scientia multiplicata. Alibi enim legitur : Qui sedes super cherubim, appare (Psal. Lxxix, 2). Ascendit ergo super cherubim, quando videntibus apostolis ad cœlorum regna conscendit. Sedet nunc super cherubim, ad Patris dextram collocatus, in cuelo et in terra cum Patre regnat et Spiritu sancto; quod utrumque uni

excedere. Quæ enim creatura præva'eat tanti secieti attingere sufficienter arcanum, quod carnem terrenam atque mortalem in æterna cœlorum gloria collocavit, et secit eam creaturis omnibus adorabilem, quæ terrenas pertulit passiones? Sequitur, et vo!avit, volavit super pennas ventorum. Ilæc repetitio celeritatem nimiam decenter ostendit, id est per mundi spatia velociter cucurrit, quando ipso in cunabulis jacente, magis enm stellæ claritas nuntiavit. Quid enim dici potest velocius, qui mox ut natus in alia mundi parte conspectus est? Tunc ergo superata est celeritas ventorum, quamvis in mundo nibil eis ocius esse monstretur. Quod autem repetit sine interjectione alterius verbi, volavit, volavit, figura est epizeuvis, quæ Latine conjunctio dicitur, sicut et in B coelesti igne reviviscunt. Hæc ad gentes, sicut divisubsequentibus dicturus est : Dies diei eructat verbum (Psalm. xviii, 3); et, Deus Deus meus.

Vers. 13. Et posuit tenebras latibulum suum : in circuitu ejus tabernaculum ejus; tenebrosa aqua in nubibus aeris. Tenebras, incarnationis ejus mysteriam dicit, ut qui in natura deitatis suæ videri non poterat, incarnationis velamine humanis conspectibus Redemptor piissimus appareret. Unde beatus Joannes Constantinopolitanus episcopus mirabili er et catholice dixit: Illum quem, si nuda deitate veni-set, non coelum, non terra, non maria, non ulla creatura sustinere potuisset, illæsa Virginis viscera portaverunt. Memento autem tenebras, et in bono poni, ut est illud in Proverbiis Salomonis: Intelligit quoque parabolam, ettenebrosum sermonem (Prov. 1, 6). Omnia C enim divina, quæ ignoramus, nobis tenebrosa, id est profunda atque obscura 60 sunt; quamvis continuo lumine perfruantur. Latibulum suum, id est secretum majestatis ejus, quod tunc revelat justis, quando eis facie ad faciem divinitatis ipsius gloriam contigerit intueri. In circuitu ejus tabernaculum ejus. Hic dignitas exponitur gloriosa beatorum, ut juxta ipsum habitent qui in ejus Ecclesia fideliter perseverant. In circuitu autem ejus proximitatem significat. Ille enim circuit ac penetrat omnia, non circunidatur ab aliquo, quia loco inamplexibilis est. Potest et i lud intelligi. in circuitu ejus, ut non ad loci designationem, sed ad defensionem tabernaculi custodiamque respiciat. est in nubibus aeris, id est in prophetis prædicate ribus verbi : quia quamvis se aliquis putet dicta eorum intelligere, ad ipsam, sicuti est, virtutem dictorum in totum vix potest pervenire; sicut dicit Apostolus: Videmus nunc per speculum in anigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xIII, 12), quando ipsum videt quad credidit, ipsum cognoscitur respicere quod speravit.

Vers. 14. Præsulgoræ in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis. Non est iste versus facile transeundus. Præfulgoræ, una pars orationis est, id est nominativus pluralis, et respondet ad nubes. Nubes autem, sicut superius dictum est, prædicatores divini verhi intelligendi sunt. Et sensus talis est : illæ

versum modum scientiæ vel admirationis probatur A nubes quæ aquam continent Dei, id est eloquia divina, sicut in hoc aere tenebrosæ, hoc est obscuræ videntur, ita in conspectu Dei præfulgoræ sunt, ubi semper veritas patet. Nec præpositionibus exquiritur, ner parabolis tegitur, quod manifesta luce declaratur. Istæ ergo nubes, id est prædicatores, ad gentes relicto Israelitico populo transierunt; sicut constat effectum, quando du: itia non meruit Judæorum, quod ad ipsos venerat i struendos. Grando et carbones ignis. Exponit per allegoriam quid ille nubes habeant; alind enim dicit, et aliud vult intelligi. Unde schematibus crebris eloquentia divina probatur esse plenissima. Grando enim, id est objurgationes figuratie quibus Judicorum corda durissima tundebantur. Carbones ignis, charitatis incendia, quibus mentes fidelium mus, in nubibus, id est in prædicatoribus trans erunt. Vers. 15. Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus

dedit vocem suam. Quippe qui erat ingentia sacramenta locuturus. Ait enim in Evangelio vox omnipotentis Patris : Et clarificavi, et iterum clarificabo (Joan. xii, 29). Unde multi, sicut ibi legitur, tonitruum suisse crediderunt. Altissimus autem dedit vocem suam, quando dictum est : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. 111, 17).

Vers. 16. Misit sagittas suas, et dissipavit eos; ful gura multiplicavit, et conturbavit eos. Sagittas evangelistas dicit, virtutum pennis, non suis, sed ejus a quo missi sunt, recta itinera transvolantes. Et dissipavit eos, scilicet ad quos missi sunt, fideles recipiendo, impios abjiciendo, sicut dicit Apostolus: Aliis sumus odor vitæ in vitam; aliis odor mortis in mortem (II Cor. 11, 16). Fulgura multiplicavit, id est miraeula multa fecit, quæ sic corda videntium permoverunt, quemadmodum crebra solent fulgura visa terrere. Conturbavit cos : de his dicit qui tune conturbati sunt, quando eum resurrexisse manifestis probationibus agnove-

Vers. 17. Et apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunt sundamenta orbis terræ. Id est, veritas prædicantium, qui fontes æternæ vitæ sanctitatis snæ ore fundebant. Ipso enim veniente patuit, quod obscuritas divini tegebat eloquii. Et revelata sunt sundamenta orbis terræ: manifestati sunt prophetæ, qui non in-Aquam vero dicit, eloquium Domini, quod tenebrosum D telligeb intur : supra quos orbis terrarum in Ecclesiae faciem sancia ædificatione constructus est. Et memento hic tellurem in bono positam, quæ est terra

> Vers. 18. Ab increpatione tua, Domine; ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Ab increpatione tua, indicat verba prophetarum, qui increpationibus justis peccatores populos arguebant; ab inspiratione spiritus iræ tuæ, ostendit prædicatores verbi, qui a sancto Spiritu inflammati delinquentes populos increpabant. Per has igitur parabolas sublucentes propositionesque verborum bucusque prophetiæ spiritu, sidelium populis, qui est sancta Ecclesia, adventum Domini nuntiavit.

Vers. 19. Misit de summo et accepit me; assumpsit

me de multitudine aquarum. Hine jam mater Ecclesia A prius dixit antequam assumeretur, quoniam voluit loquitur de temporibus Christianis. Misit uti que Pater Dominum Salvatorem de summo, ut intelligant bomines quia quod de summo venit, divina potestate gloriatur. Apte vero dixit Ecclesia, a cepit me, quæ Sponso Christo juncta lætatur. Multitudines autem aquarum, sive innumeræ gentes intelligi possunt; unde Ecclesiam, spretis Judæis indevotis, de side ibus constat esse collectam; sicut in Actibus apostolorum beatissimus Paulus contradicentibus Judæis et blasphemantibus, excut ens vestimenta sua dixit : Sanguis vester super caput vestrum; mundus ego, ex hoc ad gentes vadam (Act. xviii, 6) Sive hoc dicit de fontibus sacris, quando Ecclesia catholica multitudinem filiorum baptismatis regeneratione conquirit.

Vers. 20. Eripuit me de inimicis meis sortissimis, B descendens a Patre luminum (Jac. 1, 17). et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. For issimos inimicos, persecutores truculentos cauntiat, qui Christianum populum tormentis et ezdibus affligebant; et ideo se magis dicit ereptam, quia inimici confortati sunt super ipsam. Tunc enim Ecclesia crescere mernit, quando eam data desuper potestate inimicus affixit. O vere divina providentia, ut suis nisibus destruatur inimicus, et quanto se patat amplius lædere, tanto eum necesse sit sævissima insecutione præstare!

Vers. 21. Prævenerunt me in die afflictionis meæ: et factus est Dominus protector meus. Illud significat, quando pseudoapostoli veros prædicutores prævenire nitehantur, conantes subvertere corda simplicium. Sequitur : In die afflictionis, quando Christianorum mar- C fragilitate superati, qui longa observatione deficientyria celebrabantur. Et factus est Dominus protector meus. Ideo Deus protector, quia homo exstitit impugnator. Sed utraque simul longe sibi dissimilia conveneruni, impugnatio temporalis, et æterna protectio.

Vers. 22. Et produxit [mss. A., B., F., eduxit] me in latitudinem; salvum me fecit, quoniam voluit me. In Ecclesia catholica hunc esse morem fidelium nullus ignorat, ut quanto plus persecutionibus constringitur, tanto, sicut dicium est, amplius fidei augmento 61 dilatetur. Tunc enim per gratiam Dei exsurgunt invicti animi, tune incendium charitatis ordescit, et facto agmine in gladios suaviter ruunt, quia æternæ viuz przemia concupiscunt. Producta est ergu Ecclesia in latitudinem, quando per savitiam persecutorum, numerum ei constat crevisse fidelium. Quad autem D se, quod absit, præsumere videatur. Sequitur : Et dixit, salvum me secit, non moveat, quia ad masculiaum genus deducta est; quoniam non videtur absurdum boc ei nomen aptari, quæ constat ex populo. Merito ergo beatorum istud agmen exsultans salvum se dicit factum, quod ad Christianæ fidei meruit pervenire fastigium. Queniam voluit me, id est quoniam me elegit, qui gratis vocat universos; nec prius beneficium accipit quam præstare dignetur; sicut ipse in Evangelio dicit : Non vos me elegistis, sed ego clegi vos (Joan. xv. 16).

Vers. 23. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam; et secundum innocentiam manuum mearum retribuet miki. Optime utrumque servavit. Et me; et nunc dicit : Retribuet mihi secundum justitiam meam, id est secundum voluntatem meam, quam post beneficia ipsius sancto corde gestabat. Innocentiam autem manuum, operam vult significare pietatis, quam divino muncre sanctorum virtus exercet. Sed boc retribuet geminatum sollicite recipiendum est. ne sibi aliquid fallaciter Pelagiana hæresis blandiatur. Dicit etenim Apostolus : De reliquo reposita est mihi corona justit æ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex (II Tim. 1v, 8). Non quia suis aliquid meritis humil's applicabat, sed quia præmissis beneficiis Domini jam deberi posse præmium confidebat. Idipsum Jacobus apostolus dicit: Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est,

Vers. 24. Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo. Viæ sunt Domini, dilectio Del, et charitas proximi, quas constat eos studiosissime custodire, qui nolunt mandata Domini deserere. Subjunxit : Nec impie gessi a Deo meo. Impietatis verbo notati sunt, qui jussa Domini declinare præsumunt. Quod animus devotus Ecclesiæ merito dicit refugisse. unde se Creatorem sciebat offendere.

Vers. 25. Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo sunt semper, et justitias ejus non repuli a me. Nunc dicit causas quare vias Domini custodierit, aut impie non gesserit, sicut superius posuit : quia jugiter judicia ejus terribilia cogitabat. Addidit, et justitias ejus non repuli a me. Quod faciunt carnis tes, aquitatem interdum deserunt, quam coeperant custodire. Hic enim beatus populus nunquam repulit justitiam Domini, quia semper in ejus corde permansit.

Vers. 26. Et ero immaculatus coram [mss. A., B., F., cum] eo: et observabo me ab iniquitate mea. Fractum heatitudinis su e reddidit, et quid proficiat si justitias Domini non repellut, scilicet ut sit immaculatus. Verum non ut ille Dominus, qui peccata non habuit; sed ut iste quem lacrymæ supplices a contractis sordibus abhierunt. Sed hæc omnia in illum modum accipienda sunt, quem superius exposuimus, ubi verbo geminato ait, retribuet : ne quid sancta humilitas, non de supernis beneficiis, sed de observabo me ab iniquitate mea. Subtiliter beati vita describitur, qui quando ad aliquam se gratiam Domini pervenisse cognoscit, cavet ne iterum iniquitatis antiquæ calamitatibus innodetur.

Vers. 27. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum innocentiam manuum mearum in conspectu oculorum ejus. Exponit quod superius dixit : Et ere immaculatus coram eo. Nam quando illud esse contigerit, tunc istud sine dubitatione subsequitur, ut secundum justitium suam, quam ipse tamen donare dignatur, unique reddat, et secundum puritatem actuum dignam compensationem restituat. Pulchre autem additum est, in conspectu evenire; ut sicut illi semper corde Dominum contuentur, ita eos jugiter virtus divina respiciat.

Vers. 28. Cum sancto sanctus eris, et cum viro imnocente innocens eris. El cum electo electus eris, et cum perverso subverteris. Cum de justitia superna loqueretur, quia unicuique reddit secundum suorum actuum qualitatem, nunc exponit quemadmodum possit impleri quod lex præcipit observari. Conversatio enim nostra ex prioribus aut ducibus suis maxime similitudinem trahit; dum unusquisque tali ingenio gaudet quali fuerit præditus ille quem sequitur. Hinc est quod nobis salutaris et moralis regula data e-t, quod cum sancto viro, id est Domino Salvatore, ipso præstante, sancti esse possimus; sicut ipse dicit: vester (Lev. xix, 2). Præcipitur etiam ut cum innocentia ejus innocentes esse mereamar. Sic enim de ipso jam dictum est : Innocens manibus et mundo corde (Psal. xxIII, 4). Additur tertium, ut cum electione ipsius eligamur. Ita quippe de ipso Isaias dicit: Electus meus, in quo complacuit anima mea (1s7. xLii, 1). Quod tune nobis accidit, quando præceptis ejus salutariter obedimus. Sequitur, cum perverso subverteris, id est cum diabolo subverteris, qui propria iniquitate perversus est. Illos enim iniquissimos reddit quos ad suæ obedientiæ jura convertit. Quod argumentum nobilissimum dicitur in topicis a persona extrinsecus attributa, quando quis aut de improbis amicis arguitur, aut de bonorum conjunctione landatur.

Vers. 29. Quoniam populum humilem salvum facies, ct oculos superborum humiliabis. Respice quemadmodum prioribus versiculis apte responsum est, qui sanctitati vel innocentiæ, nec non electioni Domini sit devotus; et hic salvus faciendus est, cum in die judicii ad dexteram collocabitur. Oculi autem superborum humiliandi sunt, qui cum perverso auctore suo diabolo subvertentur, dum ad sinistram positi, in æternam cruciationem mittendi sunt. Decenter autem positum est econtra, oculos superborum humiliabis, quia tauto arrogantes in tartari profunditatem descendunt, quanto se altiora contingere putaverunt.

Vers. 50. Quoniam tu illuminas lucernam meam, tur adhuc sive Ecclesia, sive populus ille beatorum, mirabili decore verborum. Lucerna enim Ecclesiæ Baptista Joannes est, de quo Dominus in Evangelio dicit: Ille erat lucerna ardens, et vos voluistis exsultare in lumine ejus. (Joan. v, 35). Idem 69 ipse in Evangelio dicit: Nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio (Luc. x1, 33). Sensus ergo talis est : Patri Domino dicit: Quoniam tu lucernam meam illuminas, id est Joannem Bapiistam et cæteros apostolos, vel eos qui cœlesti lumine radiare noscuntur. Illumina tenebras m. as, hoc est per eos reliqua membra credentium, quæ adhuc in carnis obscuritate versantur. Lucerna enim noctis est lumen, que merito

oculorum ejus, quod utique non potest, nisi beatis A delinquent.bus datur, ut per verbum illuminationis fugiant tenebrosa peccati. Quapropter memento quod hic dicitur illuminare Patrem; illuminat et Filius, sieut in alio psalmo legitur : Deus Dominus et illuxit nobis (Ps. cxvii, 27); illuminat etiam Spiritus saucius, sicut propheta dicit: Non abscondam ultra faciem meam ab eis, pro eo quod illuxit Spiritus meus super universam domum Israel (Ezech. xxxxx, 29). Quis ergo ita nubilo corde obscurus est, ut sanctæ Trinitatis unam naturam, unam coæternitate:n, unam non inte ligat esse potentiam?

Vers. 31. Quoniam a te eripiar a tentatione, et in Deo meo transgrediar murum. Insigniter docuit regulam sidei. A te dixit eriptar, non a me. Tentatio vero diabolum significat, qui momentis omnibus tentat, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus B ut a bona conversatione nos abstrahat. In Deo meo, id est ejus virtute roborante, obstaculum transgrediar peccatorum, quod inter Deum et homines mortalium construxere nequitiæ. Qui murus mortis est, non salutis, nec ad munimen erigitur, sed ad æternum interitum præparatur. Bene dixit, transgrediar, non irrumpam, non diruam : quia murus ille humana generi immobilis manet, etiam cum eum sanctis benesicio Divinitatis transilire contigerit.

Vers. 32. Deus meus, impolluta via ejus; cloquia Domini igne examinata; protector est omnium sperantium in se. Aliud versus iste inchoasse, aliud subjunxisse sentitur. Deus meus, aggressus est dicere nescio quid exorativum, et subjunxit ei exitum inopinatum, impolluta via ejus. Nam si propositio se-C quentibus concordaret, Dei mei dicturus erat, non Deus meus. Quæ sigura dicitur paraprosdoxia, Latine inopinatus exitus, cum aliud proponitur, aliud explicatur. Impolluta via ejus significat semitam ejus esse purissimam. Sive hoc ad incarnationem pertinet Verbi, quam constat pollutionem non habuisse peccati. Sequitur, eloquia Domini igne examinata. Flamma fidei, lex superna discutitur, quando sciendi desiderio divina eloquia perquiruntur. Sic et Jeremias propheta eloquia Domini mirifica definitione conclusit dicens: Nonne verba mea sicut ignis, dicit Dominus, et sicut securis concidens petram (Jer. XXIII, 29)? Addita est quoque generalis promissio, ut animos relevaret humanos : ne putaretur protectionem non mereri, qui a peccato non suisset immunis. Dicendo Domine; Deus meus, illumina tenebras meas. Loqui- D enim, omnium sperantium in se, nullus exceptus e-t, nisi qui in eum sperare neglexerit. Qui versus brevissimus laudum definitionibus explicatur.

> Vers. 33. Quoniam quis deus præter Dominum, aut quis deus præter Deum nostrum? Hoc contra paganorum dementiam dicitur, qui deos sibi multifaria vanitate finxerunt, Dominum posuit, quia insius servi sumus; Deum, quia eum justissime adoramus et colimus. Sed iste Deus Trinitas est inseparabilis, personarum tantum, non substantiæ distinctione discreta. Convenienter autem laus Domini breviter præmissa est, quoniam ipse erat in subsequenti parte locuturus.

Vers. 34. Deus qui præcinxit me virtute, et posuit

immaculatam via.n meam. Ventum est ad ordinem A commoverit, ejus tamen vestigia movere non potuit. tertium, ubi potentiam suam Dominus Salvator exponit. Quod ait : Pracinxit me virtute, et dignitatem significat et fortitudinem. Quod utrumque ipsi convenire manisestum est, qui potestate virtutis suæ judicaturus e-t mundum. Convenienter autem scquitur, posuit viam meam, id est constabilivit atque firmavit, ut nulla sæculi ambitione moveretur. Immaculatam vero viam dicit, vitam purissimam sine sorde delicti, quam ille solus ambulavit, qui peccata non habuit. Sed has omnes allegoricas tropicasque locutiones quæ dictæ sunt sive quæ sequentur, ad incarnationem Domini convenienter aptamus.

Vers. 35. Qui persecit pedes meos tanquam cervi, et super excelsa statuit me. Frequenter hoc animal in Scripturis divinis in hono ponitur, ut est illud: Sicut B cervus desiderat ad fontes aquarum (Psal. xLI, 2): ibi, quia nimium sitiunt; hic, quia velociter current. Norunt enim saltibus spinosa transcendere, et loca periculose hiantia transilire, sicut ille delicta sæculi humanam salutem pungentia, et foveas profundissimas peccatorum sanctis gressibus transmeavit. Et in ende quemadmodum in comparatione cervorum permaneat, qui quando plana fugiunt, montium c. Isa conscendant. Significat autem se super omnem creaturarum eminentiam constitutum, sicut dicit Apostolus : Et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum (Philip. 11, 9, 10).

Vers. 36. Qui docet manus meas ad prælium, et posuit ut arcum æreum bruchia mea. Doceri est ab C imminentibus insidiis cautum fleri. Manus operationes significant; prælium, diaboli certamen demonstrat, cum quo spiritualiter confligitur; quia incessabilibus collu tationibus semper armatur. Brachia vero Christi prophetæ sunt et apostoli, per quos desiderium suze voluntatis operatus est. His comparat er.um arcum, quia nesciunt Dei servi prædicando molle-cere, sed in coelesti fortitudine permanentes, verbis salutaribus emissis, tanquam sagittis eminus jaculatis, devotorum hominum corda compungunt.

Vers. 37. Et ded sti mihi protectionem salutis tuæ; ci dextera tua suscepit me; el disciplina tua ipsa me docebit. Protectio salutis gloriam significat resurrectionis, quando mortali carne deposita, eamdem D perfidiæ suæ obstinatione manserunt; sicut de Juincorruptibilem et glorificatam resumpsit. Dextera potentia Divinicatis est, quæ assumptam humanitatem in æterna majestate constituit. Et bene se dicit esse docendum, ut veri hominis exprimeret quali-Lilem.

Vers. 38. Dilatasti gressus meos subtus me, et non sunt infirmata vestigia mea. Incarnationis suæ gloriosissimos actus, qui monstrandi erant conversatione sanctissima, dicit esse dilatatos. Vestigia vero viam informationis ostendunt, quam firmissimam reliquit apostolis, ubi ipse gressus imprimens sanctis actibus ambulavit. Ilæc ergo vestigia ab inimicis infirmanda jure denegavit, quia licet se ventosa mundi procella

63 quæ ille ne Petrus in mari mergeretur fixa solidavit.

Vers. 59. Persequar mimicos meos, et comprehendam eos; et non convertar donec deficiant.

Vers. 40. Affligam illos, nec poterunt stare : cadent sub pedibus meis. Istos duos versus de illis intelligi non dubium est qui primo contra Dominum eriguntur, postea conversi ejus pedibus inclinantur; et vitam merentur subditi, qui mortem incurrerent contumaces. Persequitur enim inimicos suos afflictionum diversa clade fatigatos, et comprehendit eos quos ab s'udio perverso mutaverit. Sed felix est omnino qui capitur, felix qui illas manus evadere non meretur; tunc magis liber redditur, cum fuerit tali sorte captivus. Sequitur : Et non convertar donec deficiant. Cum non convertitur Dominus, præda tunc capitur; et a pravo studio suo desinit, qui vincitur ad salutem. Addidit : Affligam illos, nec poterunt stare. Afflicti quippe diversis calamitatibus, in sua pertinacia stare non possunt, quando vires nequitie in suis ausibus perdiderunt. Tunc fit illud quod sequitur : Cadent sub pedibus meis. Qui sub pedibus cadit Domini, adversum illum ultra non patitur, cujus jam tuitione vallatur; sed rectus tunc redditur. quando illi fuerit humili satisfactione subjectus.

Vers. 41. Et præcinxisti me virtute ad bellum : supplantasti insurgentes in me subtus me. Hoc jam de spiritibus immundis dicitor, qui ei per contradictiones Judæorum iniqua certamina commoverunt. Præcinctus est enim virtute, quando patientiæ fortitudine iniquorum adversa superavit. Ipsi tamen qui contra eum insana conspiratione tumuerunt, ejus sunt judicio sine dubitatione subdendi, ut cum sno instigatore pereant, qui auctori suo credere nolue-

Vers. 42. Et inimicorum meorum dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti. Duplicia legis sacramenta versus iste complexus est. Primum est quod dorsum conversionem eorum significat qui ex resistentibus ejus nomini, in salutiferam victoriam fugati, emerserunt subito Christiani, ut Paulus apostolus de persecutore sævissimo, post Domini increpationem apparuit repente discipulus. Secundum est quod odientes se disperdendos esse denuntiat, qui in dæis animadvertendum est, qui impia voce dixerunt : Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. xxvII, 25).

Vers. 43. Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit eos. Clamores dicit irritos, quos impii in illa judicatione missuri sunt; sicut in Evangelio de damnandis ait : Ibi erit fletus et stridor dentium (Matth. xiii, 42). Clamores enim isti salvos facere nequeunt, qui salutis auctorem hic temnendum esse decreverunt. Nec erat qui salvos faceret : propter diabolum dicit, quo immittente deliquerunt. Quis enim tales facturus est salvos, cum instigator et princeps corum sit primus ipse damcorruisse, clamabunt quidem ad Dominum, sed non exaudiet eos: quonium infructuosa illic agnoscitur pœnitu lo, ubi jam est justa damuatio.

Vers. 44. Et comminu m eos ut pulverem ante faciem venti; ut lutum platearum delebo eos. Uhi est i'la lingua grandiloqua et ventosa superbia? Usque ad pulverem se comminuendos intelligant, qui Domino pravis mentibus contradicere moliuntur. Et ne putent se quamvis detritos posse quiescere, addidit. ante faciem venti; ut quiescere non possint, cum fuerint imminuti. Bene autem luto platearum comparat peccatores, quod fetidissimis sordibus inquinatur, nec excipitur a conculcatione populi, ut semper ejus fetor iteretur. Delebo eos, id est de medio tollam, quod pertinet ad lutum platearum. Vim quoque ipsam B propria fæce purgari, si lavacrum sacri baptismatis comparationis intellige: ait enim, ut lutum platearum, quod facile tollitu-, quia mollissimum comprobatur.

Vers. 45. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium: populus quem non cognovi servivit mihi. Erep'us est plane de contradictionibus populi : quando explosis perfidis Judæis ad gentium fidem devotionemque translatus est. Contradictiones vero illas dicit, quas ei scelerata turba multipliciter ingerebat. Nam quod ait, constitues me in caput gentium, signum dicit fidei Christianæ: quia in fronte gentium, crucis habuerunt vexilla radiare. Populum quem non cognovi, id est ad quem non veni, novum, rudem, atque antea non receptum. Servivit autem, credidit dicit, quoniam quicunque credit et servit ; quod factum est a gentibus, que non fuerant C cat : sicut et rivit Dominus, quod ipse vivificet. fiec a Christo carnaliter inquisitæ. Nam quid est quod ille non cognoscat, qui renes hominum perscrutatur et corda ?

Vers. 46. Obauditu auris obaudivit mihi; filii alieni mentiti sunt mihi. Laus ista gentium, exprobratio est magna Judæorum; ut servirent qui non viderunt; ut audirent quibus ex ore ejus sacratissima minime verba sonuerunt; sicut scriptum est : Quibus non est nuntiatum de eo videbunt; et qui non audierunt contemplabuntur (Isa. Lil. 15). Sed intellectus trahit, ut adjiciamus. Hebræi autem qui viderunt et audierunt, sicut inferius dicit, totum contraria voluntate fecerunt. Quod idem prædicit Isaias: Exceca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude : ne forte videant oculis suis, aut auribus suis D audiant, vel corde suo intelligant, et convertantur, et sanem eos (Isa. vi, 10). Quæ figura dicitur aposiopesis, id est dictio cujus finis reticetur; ut aut terreatur, aut ad desiderium provocetur auditor. Filii alieni, filii diaholi, quibus ipse in Evangelio dicit: Vos ex patre diabolo estis (Joan. viii, 44), mentiti sunt mihi, quando dicebant : Magister, scimus quia a Deo venisti, et in veritate viam Dei doces (Matth. XXII. 16). Mentiri enim est contra mentem loqui, et illud lingua promere quod unumquemque constat in animo non habere.

Vers. 47. Filii alieni inveteraverunt, et claudicaverunt a semitis suis. Bene dixit alienos filios claudi-

nandus? Sed hi cum viderint speni suam in diabolo A casse : quia filii Domini rectis gressibus ambulare noscuntur. Nam claudicare proprie dicimus eos qui uno pede sunt debites. Quod Judæ's accidisse manifestum est, qui Veius Testamentum carnaliter tenentes, Novi gratiam respuerunt: et hinc factum est, ut una parte debiles mentis sur gressibus claudicarent. Hoc etiam in illa angelica concertatione patriarchæ Jacob (Gen. xxxii, 24), quidam asserunt præsagitum, quando tacto nervo, uno pede claudus effecius est. Nec illud vacat quod addidit suis, quia descrentes intellectum legis, suis superstit onibus agebantur; ut non recipientes promissum Dominum Salvatorem, de lavandis manibus et calicibus 65% insanas calumnias commoverent; revera sordidi, sed non tali observatione mundandi. Potnerant enim expetiissent.

> Vers. 48. Vivit Dominus, et benedictus Deus meus; et exaltetur Deus salutis mec. Quarti ordinis junua, quæ superest, aperitur : uli iterum Ecclesia catholica loquitur toto orbe dilatata, quæ summatim et beneficia refert Domini, et hymnum suavi delectatione profundit. Recte dicebat : Vivit Dominus, quem in suo corde jugi consideratione cernebit. Vivit enim, dixit, præsens est firma credulitate conspectus. Benedictus autem dicitur Deus, cum ei laus celeberrima devotione mentis offertur; sicut et alibi legitur: Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis (Matth. xxi, 10). Intelligitur etiam proprie benedictus, quod ipse omnia propitius benediautem et his similia, sicut sæpe diximus, tropicis allusionibus probantur edici. Exaltetur vero posuit, toto orbe credatur. Nam quemadmodum aliter exaltari poterat, qui proprie vocatur Altissimus?

Vers. 49. Deus qui das vindictam miki, et subdidisti (mss. A., B., F., et subdis) populos sub me. In isto mundo præconialiter vindicatur Ecclesia, quando blasphemi et infideles ad veræ religionis penetralia perducuntur; ut qui ante contumaces exstiterunt, fiant illi proficua devotione subjecti. Ecce vere rindicta pia, salutaris pœna, ultio gloriosa. Ipsi enim Ecclesiæ subduntur, qui liberi probantur a vitiis; nam qui ab ipsa deviant, mox laqueum noxim captivitatis incurrunt.

Vers. 50. Liberator meus de gentibus iracundis : ab insurgentibus in me exaltabis me, a viro iniquo eripies me. Addidit liberatori laudem, dum dicit, iracundis. Minus est enim periclitantem liberare ab inimicis tepidis, sed multo gloriosius a fervida malignitate succensis. Seguitur decora diversitas, ut quanto altius in iram surrexerunt inimici, tanto amplius exaltaretur illa, quæ pertulit. Iniquum virum, schismaticum designat, qui perversi dogmatis iniquitate grassatur.

Vers. 51. Proplerea confilebor libi in populis, Demine, et psalmum dicam tibi inter gentes. Propteres, propter illa quæ superius dicta sunt. Confitebor tibi. id est laudem to per populos Christianos, quorum utique lingua Ecclesiæ vox est. Psalmus autem, sicut dictura est, opus significat actuale : unde per opera A faciat esse psalmistam. Per quæ intelligimus illos sidelium Deo dicit gratias, quas plus Divinitas noscitur exaudire quam voces. Inter gentes designat aniversitatem, quoniam erat Ecclesia gentium numerositate dilatanda.

Vers. 52. Magnificans salutare regis ipsius, et saciens misericordiam Christo suo David, et semini ejus 2sque in sæculum. Exponit qualem psalmum superius dixerit, qui magnificet filium ipsius toto orbe terrarum. Christus ante dicebatur omnis unctus in regem; sicut et de Saule dictum est : Cur auxus suisti inserre manum in christum Domini (II Reg. 1, 14)? In David ergo fecit misericordiam, quia enm, uttitulus dixit, de persequentium serocitate liberavit. Et semini ejus, Dominum significat Salvatorem, qui secundum carnem ab ipsius generatione descendit. Dicit ergo tunc B misericordiam factam semini ejus, quando post triduum resurrexit a mortuis, ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Patris. Usque in sæculum accipitur in aternum; sieut in superiore psalmo dictum est, usque in finem : bac enien verba idipsum significant, quamvis propter gratiam novitatis variata esse videantur.

Conclusio psalmi.

Quam mirabili contextione verborum hojus psalmi drama decursum est, quod variatione personarum semper efficitur, dum vicarius sibi sermo alterutra permutatione succedit! Sed intelligamus quanta sit hujus chori gloriosa societas; ut et ipse quoque Dominus simul dignatus fuerit salutaria verba miscare, pro quibus non aspernatus est humilitatem incarnation's assumere. Nam et numerus ipse magna legis sacramenta concludit. Denarius pertinet ad Decalogum Veteris Testamenti, septenarius ad septisormem Spiritum (ed., Spiritus gratiam); qui in unam societatem deducti, efficiunt decem et septem. Sic præcipua mysteria sanctæ legis psalmi istius numero continentur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XVIII. In finem psalmus David.

Inscriptio ista frequenter exposita est, psalmi dicta referens ad Dominum Christum: de cujus primo adventu propheta dicturus est, unde suscepit inimicus occasum, et humanum genus singulare præmuit, et absolutus est homo potius, qui mortiferis vinculis tenebatur obnoxius. Memento vero quia de cadem re hic primus est psalmus; sequentur autem alii quatuor, id est, septuagesimus nonus, octogesin::s quartus, nonagesimus sextus, et nonagesimus septimus.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum prophetæ verba sunt. Prima narratio ejus laudat Domini prædicatores, ipse quoque de ejus inc matione speciosissimis comparationibus verba subjungens. Secunda laudat pracepta Navi et Veteris Testamenti. Tertia ab occultis vitiis purgari se a Dom no deprecatur; ut eum sibi dignum

solos revera Domini laudes canere, qui ab ejus nesciunt prædicationibus discrepare.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Quamvis et ad litteram possit intelligi, cœlos enarrasse gloriam Dei, cum Magos ad Bethleem venientes dux stella præcesserit, quæ stans supra cunabula ejus, ostendit Domini Salvatoris adventum (Matth. 11, 10), tamen hoc melius ad apostolos convertimus et prophetas, qui de adventu ipsius disserendo, orbem terrarum sanctis admonitionibus impleverunt. In quibus Deus tanquam in cœlis habitavit, qui cuncta late complectitur, non ex parte, sed tota eos 65 plenitudine suæ majestatis ingrediens. Pars enim in Deo non est, sed ubique totus et plenus est. Impio quippe dicitur : Tu quis es, qui enarras gloriam meam (Ps. xLix, 16)? Sequitur, et opera manuum ejus, id est, ipse homo qui manibus ejus factus est. Sed hoc ad laudem dicitur prophetarum, ut cum sint opera ejus, annuntiare mercantur Creatoris sui reverenda mysteria. Addidit. annuntiat firmamentum, prædicationes scilicet incarnationis ejus, per quam fidei nostræ soliditas inconcussa provenit. Et nota quia hic dicitur, homo Bei manibus factus. Item legitur : Et aridam manus ejus finzerunt (Psal. xciv, 5). Sed hoc humanie operationis allusio est, quæ sine manibus aliquid sabricare non prævalet. Cæterum omnia Deus voluntatis suæ creavit imperio, sicut legitur: I pse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt (Psal, CXLVIII, 5).

Vers. 2. Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam. Dies diei eructabat verbum, quando Dominus loquebatur apostolis. Ipse enim divina claritate irradians, corde purissimis verba cœlestis luminis intimabat. Eructabat enim verbum, cum de imis penetral:bus sermones in sanctorum notitiam perducebat. Nox autem nocti indicabat scientiam. quando Judas Christum Judicis prodidit ac tradidit occidendum (Matth. xxvi, 48). Indicare enim pertinet ad proditionem. Tale enim inter se fecerant constitutum, ut illum tenerent, quem fuisset sceleratissimus osculatus. O nefandissimum proditorem, et sidium. Per hanc enim tyrannus ille religatus inge- D juste a beatorum societate discretum! Per osculum causam fecit venire interitus, per quod humani generis declaratur affectus. Nam quod diem diei et noctem nocti comparavit, argumentum est quod dicitur a pari; sicut et in quadragesimo primo psalmo dicturus est : Abyssus abyssum invocat, in voce catara. ctarum tuarum (Psal. XLI, 8).

> Vers. 3. Non sunt loquela neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Negando nullos esse sermones neque loquelas quas apo-toli reticuissent, illud videtur prædicare quod linguis erant omnium gentium divina inspiratione locuturi. Sermones quippe ipsorum et loquelæ per orbem terrarum prædicationis libertate sonucrunt. Sermones pertinent ad com

munes narrationes, loquelæ ad publicas suasiones; A occurrit. Usque ad summum ejus, iterum secundum quod utrumque apostolos fecisse certissimum est.

deitatem, qua Patri Filius semper æqualis est. Nam

Vers. 4. In omnem terram exivit sonus corum, et in fines orb's terræ verba eorum; in sole posuit tabernaculum suum. Terram hic hominem debemus accipere, qui et audire possit et credere. Sonus vero miraculorum fama est, quæ pro ipsa novitate per gentes singulas excellenti opinione currebat. Fines autem terræ sunt reges, qui quasi termini agrorum sua regna custodiunt; ut non solum ad humiles, verum etiam ad principes gentium Evangelii verba pervenisse declarentur. Sequitur de incarnatione Verbi prophetæ sancta prædicatio; ut hoc quod alios gessisse laudavit, ipse quoque secisse videretur. Ab apostolis quippe transiit ad personam Domini. Quæ figura dicitur exallage, id est permutatio. In sole, in B manifestatione mundi dicit. Tabernaculum, id est inhabitaculum corporis sui. Quod ideo arbitror dictum, in sole positum, ut qui oculum cordis habet purissimum, sacramenti illius claritatem et ferre possit et cernere; qui vero larretica pravitate confusus est. incarnationis eius fulgore percussus, erroris sui lippitudine sanctum lumen Domini non prævaleat in-

Vers. 5. Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exsultavit ut gigas ad currendam viam. Et ipse, Christum Dominum dicit, qui tinquam sponsus Ecclesiæ suæ, processit de thalamo suo, id est de utero virginali. Magna similitudine sacramentum ejus incarnationis exposuit. Ob hoc enim de intacto utero processit dispositione mirabili, ut mundum C Deitati reconcilians, Ecclesiam sibi sponsi charitate sociaret. Quapropter merito de Virgine natus est. qui Virgini erat sancta copulatione jungendus. Congrue namque sponsus a spondendo dicitur Christus, qui toties promissus est per prophetas. Et bene Christus noster nunc giganti comparatur, quia humanam naturam potentiæ suæ magnitudine superans, omnia mundi vitia cum suo truculentissimo auctore prostravit. Dicendo enim, ad currendam viam, servavit quod in primo psalmo dixit, et in via peccatorum non stetit (Psal. 1, 1). Ilæc via cursum ejus vitæ significat, quam Dominus egit homo natus, hoc est, quia natus est, crevit, docuit, passus est, resurrexit, ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Patris. Merito ergo dixit, viam cucurrit, cujus in nulla mundi ambitione potuit D actus hæsitare. Ilæc per allegoricas similítudines decenter expressa sunt, quæ aliud dicentes, aliud intelligi persuadent.

Vers. 6. A summo exclo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus; nec est qui se abscondat a calore ejus. Si diligentius intueamur, totius hic ma estas Trinitatis ostenditur. A summo exclo, Pater significatur; egressio ejus, nativitatis Filii, non temporalis, sed coxeterna Patri, quæ est ante omne principium, quippe cum ipsum Filium constet esse principium. Occursus ejus secundum hominem dicitur, quia post assumptionem carnis, in utraque natura Christus permanens, ad sedem paternæ majestatis

deitatem, qua Patri Filius semper æqualis est. Nam cum venit a summo, in nullo minor fuit; cum rediit ad summum, Deus homo sequalis Patri in deitatis substantia, sicut venerat, perseverat, cui nihil humana detrazit humilitas. Nam quod ait : Nec est qui se abscondat a calore ejus, Spiritum sanctum videtur significare, quem post ascensionem discipulis misit. In Actibus enim apostolorum legitur (Act. n. 3) ignem apparuisse, qui supra unumquemque eorum insidens, gentium variis linguis eos faciebat effari. Ipse ergo calor est, a quo neme possit abscondi, qui deitatis suse potentia uniuscuju que corda cognoscit. Ita hoc uno versiculo, sanctæ Trinitatis ingentia sacramenta declarantur. Et intuere quemadmodum licet de tribus personis dicatur, consubstantialem tamen servavit unitatem. Sic enim logultur dicendo. ejus, tanquam de uno : quia sancia Trinitas unus est Beus, sicut legitur : Audi, Israel, Dominus Deus tune, Dominus unus est (Deut. vi, 4).

Vers. 7. Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas. Ventum est ad secundam narrationem : ubi per sex versus singulæ res diversa laude definiuntur. Hæc septima est species definitionis quam Græci κατά μεταφορά», Latini per translationem dicunt, cum rem aliquom sub brevi præcomo quæ sit ostendimus. Ngne ad singula 66 veniamus. Lex enim illa, quam per Moysen dedit, irreprehensibilis est, quia perfecta veritate consistit, quæ per Dominum Salvatorem non reprehensa, sed potius probatur impleta; ait enim in Evangelio: Non reni legem solvere, sed implere (Natth. v, 17). Et ne esset nobis rigoris ejus perniciosa desperatio, adjunxit, convertens animas. Illius enini districtionis metus errantem corrigit, et ad Christi gratiam facit recurrere, cum spem in suis cœperint meritis non habere.

Vers. 8. Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Hic de Patre dicit : quoniam omnia testimonia quæ dedit populo Israeli:ico, fidelia utique fuerunt, quia pleuissima veritate recognita sunt : et sapientiam parvulis præstiterunt, non utique superbis, nec tumida se elatione jactantibus, sed parvulis. Parvuli autem sunt humiles et innocentes, sicut Apostolus monet: Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estate (I Cor. xiv, 20). Testimonium quoque dat Filius, sicut ad Timotheum ait Apostolus : Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato (1 Tim. vi. 11). Idem de Spiritu sancto dicit Apostolus: Nam et ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro (Rom. viii, 16). Vides in illa sancta Trinitate, quam nibil Scriptura divina velit minus majusve sentiri, ut nec ipsa nomina patiatur esse divisa.

Vers. 9. Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda. Revera rectæ, quia non aliter cognoscitur fecisse quam docult: quia illorum justitia recta non est, quibus aliud est in ore, aliud in opere. Lætificantes corda, subaudi justorum, qui de judicio Dei lætifi-

cantur: quia norunt se misericordiæ Domini præmia A margarito plurimum valet, et exiguo metalli ponconsecuturos, sicut dicit Apostolus: De reliquo reposits est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex (II Tim. 1v, 8).

dere, ingentem superat pecuniæ quantitatem. Sed
quoniam inveniri poterant continentes, qui cupiditatem noxiam laudabili parcitate calcarent, addidit

Vers. 9. Præceptum Domini Incidum, illuminans oculos. Revera lucidum, quia sincere purum et immaculatum, quale a Patre luminum prodire docet. Hoc illuminat oculos, non istos carnales quos et pecora nobiscum possunt habere communes, sed illos utique interiores qui divino munere spiritualiter clarificantur.

Vers. 10. Timor Domini, sanctus permanens in saculum saculi. Videamus quid sibi velit ista definitio. Deum timere non trepida confusio, sed imperturbata constantia est, cujus status nulla temporali conversione mutatur, sed in idipsum sinceritate B bonz conscientize perseverat. Nam humana formido cum tempore commutatur, et non est sancta, quia non potest esse proficua; timor autem Pei nihil perturbationis habet. Nam licet recte auc orem suum timeat, seit vere supplicantibus misericordem esse, qui judicat. In omni ergo sanctitate versatur qui saum judicem et timere cognoscitur et amare. Mixta enim cum pavore dilectio, timor est Domini, qui usu sacculari reverentia nuncupatur.

Vers. 10. Judicia Dei vera, justificata in semetipsa. Judicia Dei dicit, ut arbitror, mandata que in Veteri et Novo Testamento conscripta sunt : quia revera ex judicio sunt prolata. Illud enim judicium singulari numero dicitur, ubi boni malique dividuntur. Nam quod sequitur: Desiderabilia, prohibet ad C illud tempus futuræ judicationis aptari, quia legitur: Væ illis qui concupiscunt diem Domini (Amos v, 18)! Use autem judicia utriusque Testamenti, quæ dicia sunt, veritate immutabili perseverant; et tantum in illis est bonum, ut cum a piis mentibus recipiuntur, veraces faciant et beatos. Hoc enim dant, quod habent : quia necesse est ut justificatione plenum sit, quod justos facit. Peracta est propositæ laudis senaria diversitate conclusio, prædicando legem Domini, testimonium Domini, judicia Dei; qui numerus in arithmetica disciplina noscitur esse perfectus. Singulis enim versibus, quasi quibusdam calamis compactis, opera Domini laudis studio probantur esse cantata; ut doceret perfectionem atque convenientiam corum qua sub tali calculo noscuntur esse.D prædicata. O ingentium rerum stupenda profunditas! Ouis aut sufficienter distinguere aut prædicare potuisset opera Domini, nisi de Spiritu sancto probarentur edici? Solus enim prævalet digne de se dicere, qui etiam se potest nosse plenissimo.

Vers. 11. Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum. Desiderabilia sunt judicia Domini, sicut dietum est, mandata Novi et Veteris Testamenti, super aurum, quod humana cupiditas affectat ardentissime possidere, proptir quod frequenter despicit etiam salutes animarum. Sed quia hoc tantæ rei parum est, addidit: Lapidem pretiosum multum, qui in parvissimo

margarito plurimum valet, et exiguo metalli pondere, ingentem superat pecunim quantitatem. Sed quoniam Inveniri poterant continentes, qui cupiditatem noxiam laudabili parcitate calcarent, addidit etiam sapores præcipua suavitate jucundos, mel et favum. Unde homo nullus excipitur, quamvis continens esse videatur: quia propter Vetus Testamentum superat mel, propter Novum vincit favumt Ista enim faucibus tantum sapiunt, illa mentibus absolute dulcescunt. Quod schema Græce dicitur auxesis, Latine augmentum; paulatim enim ad superiora concrescit.

Vers. 12. Nam et servus tuns eustodiet ea; in custodiendo illa retributio mults. Cum dicit : Servus
tuns, justum significat et devotum. Custodiet ea, dulcedine scilicet illa pellectus, quia nequissimis mentibus judicia Domini semper amara sunt. Et inspice
quod dictum est, custodiet ea; ut non solum ad tempus earum rerum suscipi videatur affectus, sed usque in ultimum vitæ spatium in tali devotione versetur. Post obedientiam præmia subsequuntur, id est
retributio multa. Tanta enim divinæ clementiæ dona
sunt, quæ nequeunt comprehendi. Sic enim de his
Apostolus dicit : Quod nee oculus vidit, nee auris
audivit, nee in eor hominis ascendit, quæ præparavit
Deus diligentibus se (I Cor. 11, 9). Merito ergo dicta
sunt multa, quia comprehendi non poterant universa.

Vers. 13. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine. Ecce janua tertize narrationis aperitur, in qua propheta deprecatur, ut omnia ejus peccata mundentur, quatenus eloquia oris sui in conspectu Domini reddantur accepta. Sed cum tribus modis humanis erroribus excedatur, cogitatione, dicto, et facto, immensum illud delictorum mare sub brevitate constrictum, duebus fontibus emanare testatur. Occultum est quod originale dicitur, in quo 67 concipimur, nascimur, et secreta voluntate peccamus, id est, cum rem proximi concupiscimus; cum nos de adversariis desideramus ulcisci; cum cæteris præstantiores effici volumus; cum cibos appetimus dulciores; et his similia, quæ ita pullulant atque surripiunt, ut ante effectum rei multis celata videantur. Quod si hæc alicui manifesta reddantur. monente Salomone: Non eas post concupiscentias tuas (Eccle. xviii, 30), illud tamen debemus advertere, quoniam multa peccata sunt quæ omnimodis ignoramus, quorum nec origines possumus, nec subreptiones agnoscere. Unde subaudiendum est, delicta omnia quis intelligit? Nam cum dicturus sit in quin uagesimo psalmo: Delictum meum contra me est semper (Psal. L, 5); et alibi : Delictum meum cognitum tibi feci (Psal. xxxi, quomodo non potest intelligi, quod peccans cogitur confiteri? Sed ai adjeceris omnia, tunc hæc quæstio probatur exclusa.

Vers. 14. Et ab alients parce servo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo. Positum est superiore versu, occultum, quod originale dicimus; uunc dicendum est

sive diabolo suadente committitur, sed fit proprium, quia consensus plectibilis adhibetur. Ex illa enim traduce mortalium massa corrupta, ab hoste spirituali sine divina gratia velociter subvertitur, quia in primo homine per inobedientiam vitiata monstratur. Nam quam facile est antiquo insidiatori infectis vet.ta suadere, qui potuit liberos atque incorruptos sua calliditate decipere! Quapropter ab originali peccato, unde usque ad sæculi finem vivens nullus excipitur, propheta mundari se petit, quasi adbuc carnalibus vitiis non omnino purgatus. Sed cum dicit, servo tuo, jam se ostendit legi dominicæ jure samulari. Dominantur autem errores, cum in eis sallaci voluntate præsumitur: tunc vero imperium perdunt, tur. Jure ergo propheta immaculatum se confidit fieri, cum eum jam contigerit ab eorum dominatione liberari. Maximum vero delictum est superbia, qua et diabolus cecidit, et hominem traxit [ms. A., B., F., stravit |. Quantum enim in malo magna sit, hinc datur intelligi, quæ ex angelo diabolum fecit, quæ homini mortem intulit, et concessa beatitudine vacuavit. Omnium malorum mater, scelerum fons, vena ne juitiæ; scriptum est enim : Initium peccati omnis superbia (Eccle. x, 15), quam tamen Dominus veniens sua humilitate dejecit.

Vers. 15. Et erunt ut complaceant eloquia oris mei: et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Domine, adjutor meus et redemptor meus. Dicit quando eloquia oris ejus Domino placere prævaleant; vide-C licet, si a viciis quæ superius dixit, reddatur alienus; propter illud quod dicitur peccatori: Quare tu enarras justitias meas (Psul. xlix, 16)? Quæ est autem meditatio cordis, quæ potest ad Dominum pervenire? Spes, charitas, et fides, que utique digna sunt Deo. Illa enim merentur in conspectu ejus ascendere, quæ ipse cognoscitur approbare. Adjutorem vero suum dicit in bonis, redemptorem a malis, ut nemo suis meritis applicet quod cœlesti largitate susceperit.

Conclusio psalmi.

Quam mirabili ordine totum psalmum gloriosissimus propheta cantavit! Laudavit Domini prædicatores; ipse quoque adventum sacratissimæ incarnationis edocuit, magnalia ejus varia definitionum qualitate commendans. Reversusque in memoriam D fragilitatis suæ, a delictis petiit debere se mundari; ut tantorum sacramentorum relator dignus existeret, qui docuit Scripturas Domini a purissima conscientia debere narrari. Numerus quoque præsens, virtutem 'psalmi declarare sentitur. Nam sicut in Evangelio, decimo octavo anno curvata mulier, jubente Christo, a sua infirmitate salvaturat (Luc. xiii, 11): ita se in hoc psalmo petiit peccatis propriis propheta liberari, per hunc calcu'um significans tempus aptissimum in quo et iste Domini salutifera beneficia mererctur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XIV.

In finem psalmus David.

Jam quia tituli verba nota sunt, de textu psalmi

sive diabolo sundente committitur, sed fit proprium, quia consensus plectibilis adhibetur. Ex illa enim traduce mortalium massa corrupta, ab hoste spirituali sine divina gratia velociter subvertitur, quia in primo homine per inobedientiam vitiata monstratur. Nam quam facile est antiquo insidiatori infectis vel la suadere, qui potuit liberos atque incorruptos sua calliditate decipere! Quapropter ab originali proposition di primo homine per inobedientiam vivens nullus vota congaudent.

Divisio psalmi.

carnalibus vitiis non omnino purgatus. Sed cum dicit, scrvo tuo, jam se osteudit legi dominicæ jure famulari. Dominantur autem errores, cum in eis fallaci
voluntate præsumitur: tunc vero imperium perdunt,
quando ab ipsis homines per Dei gratiam subtrahuntur. Jure ergo propheta immaculatum se confidit
fieri, cum eum jam contigerit ab eorum dominatione

Primo ingressu propheta deprecatur sanctæ Ecclesiæ bona succedere, ut diversa mundi tribulatione
fatigata, Christum Dominum exaudita suscipiat. Secundo deprecatur ut omne consilium ejus rectamque
fidem Dominus omnipotentiæ suæ pietate confirmet,
promittens fidelem populum non magn ficandum potestate mundana, sed divina potentia.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Jacob. Per figuram prolepsin, quæ Latine dicitur præoccupatio, propheta studio magnæ charitatis accensus, optat Ecclesiæ catholicæ provenire, quæ longo post tempore sieri posse cernebat. Audiri cognoscimur, quando omnimodis aliquid obtinemus. Dicendo vero, in die tribulationis, tempus gravissimæ afflictionis ostendit, quo magno desiderio Dominum deprecamur. Non enim extremis labiis, sed mundo corde tunc petimus quæ nobis tribui postulamus. Perserutandum est quoque quare patriarchæ Jacob nomen videtur annexum? Hic enim majori fratri subripiens, totius benedictionis gratiam conquisivit, ut et ipse illi cum reliquo populo subderetur. Quæ 68 similitudo benedictionis, Christiano populo congruenter aptatur, qui gentem subsequens Judæorum, eam devotæ mentis religione superavit, ut gratiæ munere primus donante Domino redderetur. Nam cum dicit, protegat te nomen Dei Jacob, hujusmodi similitudinem a Domino vult intelligi, et novo populo concedendam, quam ille in præfiguratione sanctus patriarcha percepit.

Vers. 2. Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te. Optando ait mittat, ut ostendat a Patre Filium missum. Sed hoc verbum charitatis est, non subjectionis; sicut et ipse in Evangelio de Spiritu sancto dicit: Expedit vobis ut ego vadam; si enim ego non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos (Joan. xvi, 7). Sion enim, sicut sæpe diximus, mons est, significans speculationem, quæ convenit Divinitati: quoniam illi omnia, non ut nobis ex eventu nota sunt, sed ex glorioso suæ dispositionis arcano.

Vers. 3. Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue siat. Sacrificium sanctæ Ecclesiæ, non hostia pecudum, sed iste ritus accipiendus est, qui nunc agitur corporis et sanguinis immolatione solemni, quem venturum prævidebat, non quem prætermittendum esse cognove at. Sequitur, et holocaustum tuum pingue siat. Holocausti nomine in

It.a prioris sacrificii similitudine perseverat. Hoto- A ejus. Salus igitur, quam ipse condidit, petentatus nocanstum enim totum dicebatur incensum; quæ nunc referenda sunt ad communionis nostræ sanctissimam puritatem. Holocaustum enim per se combustum et aridum est: sed pingue fit atque jucundum, quando a gratia Divinitatis assumitur [mss. A., B., F., absumitur |.

Vers. 4. Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet. Post diapsalma positum, venit ad ingressum secondum, adhuc optans Ecclesize bona, quam sciebat constanter in orthodoxa religione mansuram. Dicit enim: Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, id est secundum intellectum quem habes de Domino Salvatore; ilt eum credas unum ex Trinitate passum carne, et pro mundi litheratione in crucis patibulo pependisse, ipsum re- B tio nuncupabatur. Sed ista sæcularibus relinquens, surrexisse, ipsum sedere ad dexteram Patris, ipsum ad judicandum esse venturum. Addidit quoque: Et omne consilium tuum confirmet, scilicet ut mundi istius illecebras, contemplata Domini promissione despicias, et pericula præsentis sæculi non pavescas, dan futuræ resurrectionis præmia læta semper exspectas. Hoc est enim consilium sanctæ matris Ecclesiæ, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, wium credire Deum, a quo creata sunt omnia, et disponuntur universa. Ilæc bene confirmari propheta deprecatur in populo tideli, per quæ novit eum ad æterna præmia esse venturum.

Vers. 5. Lætubimur in salutari tuo, et in nomine Dei nostri magnificabimur. Impleat Dominus omnes petitiones tuas. Cum vir sanciissimus spiritualia bona C optatet Ecclesiæ, ut se unum ex ejus corpore esse monstraret, suam quoque personam decenter admiscuit. Nam in salutari Ecc'esiæ, quod est Dominus Chris:us, lælaturum se esse declaravit, et in ipsius nomine se magnificandum esse testatur, quia ex Christo Christiani fuerant nuncupandi. Magnificari est enim magnum ficri, quippe cum ex vocabulo coelestis Regis nomen est impositum servienti. Sequitur, imple at Dominus omnes petitiones tuas. Fit iterum ad Ecclesiam grata conversio, ut ex tam frequenti voto probaretur nimiæ benevolentiæ magnitudo.

Vers. 6. Nunc cognovi quoniam salvum secit Dominus christum suum. Hæc jam usque ad finem psalmi ex persona loquitur sua. Quæ figura dicitur apostrophe, id est conversio, quoties ad diversas personas D crebro verba convertimus. Dicendo, nunc cognovi, magnam virtutem prophetationis ostendit; ut in præsenti se diceret cognovisse, quod post multa sæcula potuit approbari. Salvum fecit Pater Christum Filium resurrectione gloriosa, quando etiam ascendit in

Vers. 7. Exaudiet illum de cælo sancto suo; in potentatibus salus dexteræ ejus. Exaudivit Filium Pater ab incarnatione suscepta, post resurrectionem videlicet, quando Spiritum sanctum de cœlo misit apostolis, quem in terris mittendum esse promiserat. Et ut ipsum quoque in deitate sua omnipotentem esse monstraret, sequitur, in potentatibus salus dexteræ

ster esse dignoscitur: quando illa satus nec morbis afficitur, nec doloribus sauciatur, sed potentes nos essicit, cum in sua perennitate custodit. Sensus ergo talis est: Exaudiet Filium Pater de cœlo sancto suo : quia in dextera ejus est salus, habens ex propria deitate, quod petere videtur ex carne.

Vers. 8. Hi in carribus, et hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Fidei suæ sinceritate confidens, quæ muneribus erat Domini contributa, propheta læratur, despiciens illos qui pomposis curribus evecti, in temporali potius dignitate præsumunt. Duo enim apud antiquos crant genera triumphorum: unum majus in curribus, quod laureatum dicebatur; aliud minus in equis, quod ovain nomine Domini se magnificatum esse confirmat. Non enim currus aut equus magnificant, quamvis in hoc mundo extollere videantar honoribus; sed nomen Domini, quod ad præmia æterna perducit. Quae figura Græce dicitur syncrisis, Latine comparatio, dum comparatione quadam justiorem causam nostram, quam adversarii demonstramus.

Vers. 9. Ipsi obligati sunt et ceciderunt; nos aut m surreximus, et erecti sumus. Potenter aperuit fructum præcedentium rerum. Nam humanis honoribus præsumentes, laqueati pravis desideriis suis in mortia foveam corruerunt. Et quia dicturus erat, ceciderunt. præmisit, obligati, quod necesse est i'lis contingere, qui se videntur nexuo-is erroribus obligare. Resurgere enim duobus modis dicitur Christianus: quando a vitiorum morte in hoc mundo per gratiam liberatus, in divinis justificationibus perseverat, sicut sapientissimus Salomon dicit: Septies cadit justus, et resurgit (Prov. xxiv, 16). Dicitur et generalis illa resurrectio, in qua justi pramia æterna consequentur. Sed hic utramque convenire manifestum est; ubi ideo posuit, erecti sumus, quia in qualibet resurrectione, fideles ab humilitate consurgant, et ad divina præmia sublevantur. Quod argumentum in topicis dicitur a rebus ipsis, quando et adversarios corruisse dicimus, et nos erectos esse testamur.

Vers. 10. Domine, salvum fac regem; et exaudi 69 nos in die qua invocaverimus te. Futurorum desiderio propheta pellectus, illa petit iterum fieri quæ noverat esse ventura. Dicitur Patri: Salvum fac regem, id est Christus Dominus resurgat a mortuis, ascendat in cœlos, interpellet pro nobis, ne diutius nostra vacillet oratio, sed ipso Advocato præsumamus orare, qui nos Patri docuit supplicare, ne nos mortis liqueus possit astringere. Denique hoc sequitur, exaudi nos in die que invocaverimus te; quod tune humano generi protesti, quando resorrectionem Domini firme credidit et lætanter aspexit.

Conclusio psalmi.

Docuit nos propheta sanctissimus quali pietate debeamus Christo Domino servire: optat illi bona quæ noverat esse ventura, quia bene credentium

mos est illa orare quæ desiderant emergere. Sic A ct in dominica oratione præmonemur : Adveniat regnum tuum (Matth. vt, 10); quod etiamsi non oremus adveniet. Sed devotus [ms. G. et ed., devotum] non vult desinere, quæ ventura credit optare. Quapropter affligamur in eius passione, gaudeamus in ejus resurrectione. Sie enim ipsius possumus dici, si ejus dispensationibus mereamur aptari. Præsentis autem numeri sacramenta sub una summa nequaquam potuimus invenire, sed forte nobis poterunt divisa constare. Duodenarius itaque calculus ad apostolos est videlicet applicandus. Septenarius vero significat hebdomadam, quæ ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam. Hæc in unum sociata, utriusque legis sa ramenta concludunt. Sic Veter's Testamenti continet reverenda mysteria.

EXPOSITIO IN PSALMUM XX. In finem psalmus David.

Ideo titulus hic decimo nono psalmo par est, quoniam et iste quidem de Domino Salvatore, sed sub aliqua diversitate dicturus est. Superior namque continet orationem prophetæ, et confidentiam qua liberandus est a cladibus hujus sæculi populus Christianus. Nunc quidam panegyricus de incarnatione ipsius dicitur, et postea deitatis ejus facta narrantur; ut omnes intelligant eumdem esse Mariæ semper Virginis Filium, quod Patris Verbum. Duas enim naturas in Christo Domino salutariter credimus, Deitatis et humanitatis, quæ in unam personam per C infinita sæcula incommutabiliter perseverant. Quod ideo frequenter repetendum est, quia vitaliter et auditur semper et creditur.

Divisio vsalmi.

In prima narratione psalmi hujus, verba prophetæ sunt ad Deum Patrem de incarnatione dominica. Secunda diversas virtutes ejus gloriamque describit, declarans a parte qua passus, ad quam summam rerum apicemque ipso largiente pervenerit. Tertia idem propheta convertirur ad Dominum Christum, ubi more desiderantium optat illa in judicio ejus fieri quie novit esse ventura-

Expositio psalmi.

super salutare tuum exsultabit vekementer, Domine, propheta ad Patrem dicit, in virtute tua, id est in omnipotentia majestatis tuæ, in qua et Filius regnat, sicut ipse dicit: Omnia Patris mea sunt, et omnia mea Patris sunt (Jean. xvii, 10). Lociabitur res, id est gaudebit Jesus Christus: de quo in alio psalmo legitur: Deus, judicium tuum da regi, et ju-passionis scriptum est : Rez Judæorum (Matth. xxvii, 37). Sequitur, et super salutare tuum exsultabit rehementer, id est in eo quod per eum salvasti homiwes, Filius tuus, qui Salvator est, exsultabit. Addidit q toque vehementer, ut quanta est copia in beneficio, tanta sit et gaudii magnitudo.

Vers 2. Desiderium animæ ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. Enumerat propheta Christo Domino secundum carnem, quam ingentia, quam gloriosa collata sint. Desiderium ejus animæ fuit, sicut in Evangelio dicit: Desiderio desideravi manducare vobiscum hoc pascha (Luc. xxII. 15). Quod schema dicitur tautologia, id est ejusdem sermonis iteratio; sicut est, Benedicens benedicam te; et, multiplicans multiplicabo semen tunm (Gen. xvi, 10). Sed ille solus est qui desiderio desideravit mori, quando se pro omnium salute offerebat occidi; ut pretiosus sanguis ejus mundum redimeret, ne diabolus eum adhuc iniqua præsumptione vastaret. Foluntas vero labiorum ejus fuit, quando spiritibus imperabat immundis, languores diversos sermonis et istius psalmi ad Patrem dieta precatio, Novi et B sui sanabat imperio, prædicationes quoque suas devotis mentibus inserebat. Constat enim in nullo voluntatem ejus fuisse fraudatam : quando omnia quæ fieri jussit impleta sunt; sicut scriptum est: Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit in cæle et in terra (Psal. CXXXIV, 6).

Vers. 3. Quoniam prævenisti eum in benedictione dulcedinis; posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. Post diapsalmatis silentium, venit ad secundum modum: ubi incarnationis ejus potentism mirabili fulgore describit. Dicendo enim: Quoniam pazvenisti, significat humanitatem anticipante divini atis gratia semper ornari: quia nullus illi quidquam primus offert, quod bonum est, nisi hoc cœlesti munere concedatur. Erubescat Pelagianus hoc proprium hominis dicere, quod immaculata Verbi incarnatio evidenter legitur accepisse. Benedictio dulcedinis fuit, quando dictum est : Hic est Filins meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. 111, 17). Possisti metaphorice dicitur ab his qui post labores maximos præmio digno coronantur. Ouod totum ad naturam pertinet humanitatis, quæ a divinitate quod non habebat accepit. In capite vero idem dictum debemus advertere, quantum ad substantiam attinet corporalem. Cæterum deitas non habet membra, quæ ubique tota atque perfecta est. Corona enim non improbe circumeuntium discipul rum videtur significare conventum, quia ipsum docentem desiderantium apostolorum circuitus ambiebat. Hæc Vers. 1. Domine, in virtute tua latabitur rex, et D erat corona capitis, hoc regale diadema, quod non ornaret impositum, sed de Christo Domino po:ius ornaretur. In hac enim corona et totius 70 mundi circulum merito poterimus advertere; in quo generalis significatur Ecclesia. Quod schema dicitur characterismos, id est informatio vel descriptio, quæ sive rem absentem, sive præsentem personam spiritualibus oculis subministrat. Hoc et in laude, et in vituperatione fieri solet.

Vers. 4. Vitam petiit, et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi. Vitam, resurrectionem significat, quam ille petivit dicendo: Pater, clarifica Filium tuum (Joan. xvII, 1). Longitudinem dierum in sæculum sæculi, id est indefectam perennitatem, que nullo fine concluditur. Sed memento

quod et hæc et his similia ab illa dicantur parte qua A prædicationibus enim sacris argumentum quidem passus est.

Vers. 5. Magna est gloria ejus in salutari tuo; g'oriam et magnum decorem impones super eum. lu capite versas sententiam posuit, quam subter exponit. Sanctæ siquidem incarnationis magna est gloria in salutari, id est in Verbo Patris. Sed istam gloriam non poterat humanus sensus attingere, nisi eam in subsequentibus mirabili expositione declararet. Hoc schema dicitur epexegesis, Latine explanatio. Nam gloria et magnum decus, tempus videtur significare judicii: ubi in deitate sua apparebit Altissimus, habens gloriam de judicio, decorem de majestate.

Vers. 6. Quoniam dabis eum in benedictione in sæculum sæculi ; lætificabis sum in gaudio cum vultu tuo. Gradatim descendit ad illam gloriam declarandam quam Christus Dominus secundum carnem a Patre elarisicatus accepit. Dicit eum dandum esse in benedictione, que nullo possit fine concludi. Verum hæc verba pia examinatione pensanda sunt, ut tantæ rei nobis elucere possit arcanum. Multis locis jam diximus suscipiendum esse pro parte membrorum, quod ipsi Domino Salvatori non potest convenire; sicut et Patres nostri similia loca exposuisse declarantur. Quapropter lætisicabis eum in gaudio cum vultu tuo, suscipiendum est de unoquoque sidelium, de quibus et alter psalmus dicturus est : Et habitabunt recti cum vultu tuo (Psal. CXXXIX, 14). Lætificari enim de vultu Domini, alterius cognoscitur esse personæ; quod de Christo intelligi catholica non permittit Ec- C elesia, quæ sic unita Verbo cognoscitur, ut una sine dubio intelligatur esse persona.

Vers. 7. Quoniam rex speravit in Domino, et in misericordig Altissimi non commovebitur. Dicit causam quare tantum munus acceperit : quia rex iste qui in passione sua tribus linguis legebatur ascriptus, secundum hominem speravit in Domino, ut agnoscamus, nisi suppliciter postulando, ad ejus non posse nos misericordiam pervenire. Sequitur etiam zeternitatis hujus causa probabilis : quia nescit a Patris misericordia submoveri, qui sperare in ejus gloria perseverat, sicut Salomon dicit: Quis speravit in Domino, et consus est (Eccle. 11, 11)? Et in alio psalmo dicit: Protector est omnium sperantium in se (Psal. xvii, 31). Posito igitur in primo psalmo, B jussionem Domini nulla mora subsequitur, sed mox categorico syllogismo, et in septimo, hypothetico, restat nunc ut enthymema demonstrare debeamus. Enthymema, quod Latine interpretatur mentis conceptio, syllogismus est constans ex una propositione et conclusione, quem dialectici dicunt rhetoricum syllogismum, quia eo frequenter utuntur oratores pro compendio suo. Iste taliter explicatur: Omnis sperans in Domino exsultabit et lætabitur in misericordia ejus; ego igitur exsultabo et lactabor in misericordia ejus. Ista est tertia species syllogismorum per quos dialectici subtilissimis disputationibus quæ probare nitentur estendunt. Nec moveat qued in istis partibus non sunt eadem verba quæ dialectici ad instruendos rudes longo post tempore formaverunt; in

ipsum ponitur, sed sub libertate verborum. Modo reliqua videamus.

Vers. 8. Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis'; dexlera tua inveniat omnes qui te oderunt. Venit ad tertiam divisionem, in qua optat Dominum Christum facere quod eum noverat esse gesturum. Dicit enim: Inveniatur manus tua, id est operatio tua reperiatur: afflictos convertas inimicos, qui a tuis regulis mundi delectatione dissentiunt : de quibus ait Apostolus: Quoniam si cum adhuc inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati, salvi erimus (Rom. v, 10). Sed isti tandiu dicuntur inimici, donec diaboli suasionibus inducuntur; cæterum quando ad Christum Dominum redeunt, et servi et filii vocantur et amici. Sequitur, dextera tua inveniat omnes qui le oderunt. Hic illud judicii tempus advertitur, quando dextera Patris, id est Dominus Salvator judicaturus est mundum; et qui eum oderunt pœnæ perpetuitate damnandi sunt.

Vers. 9. Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui. Clibanas est coquendis panibus ænei vasculi deducta rotunditas, quæ sub urentibus flammis ardet intriusecus. In qua similitudine merito peccatores ponuntur, qui in futuro judicio, et mærore animi, et pœnali excruciatione torquendi sunt, quia contra regulas Domini obstinata mente vixerunt. Tempus vero vultus Domini dies est judicii, quando Filius hominis videbitur ab omnibus; sed soli eum justi etiam divinitatis suæ contemplatione respicient. Memento autem quod superius in laude Domini Christi characterismon schema posuerit, per quod honorem ejus et gloriam diversa qualitate gratiarum descripsit. Nunc per eamdem figuram inimicos ipsius dicit variis suppliciis affligendos, ut quantum ille mirabilis, tantum isti redderentur horribiles.

Yers. 10. Dominus in ira sua conturbabit co. et devorabit eos ignis. Ordo judicii pulcherrima narratione describitur. Illos enim peccatores qui se pro actuum suorum malignitate discruciant, ira Domini dicit esse turbandos, quando audient : Ite in ignem eternum (Matth. xxv, 41); et istam sententiam consequentur, ut perpetua flamma devorentur. Nam ut discernit, impletum est. Iste tamen ignis sic absumit, ut servet; sie servat, ut cruciet; dabiturque miseris vita mortalis, et pœna servatrix.

Vers. 11. Fructum corum de terra perdes, et semen sorum a filiis hominum. Fructus corum fuerat in terra viventium, si Filio Dei eredidissent; sed quia mandatis ejus contumaci spiritu restiterunt, merito frue:um illum beatitudinis ardiderunt. Semen eorum, id est vota vel facta pecc ium. Bene autem dicuntur semina, unde nascitur unicuique retributio digna gestorum. A filiis hominum efficies alienos, id est a sanctis, 71 quos in bæreditatem æternam tuæ misericordiæ largitate missurus es.

Vers. 12. Quoniam declinaverunt in to mala, sogua-

dicimus mala supra alios pendentia, in alio loco sine iniquitatis causa relidere, quod in passione Domini constat effectum. Nam cum putarent Judæi imperium Romanorum sibi fore perniciosum, si Regem Salvatorem Dominum suscepissent, in ipsum visi sunt mala declinare, quæ sibi credebant Romanis ulciscentibus evenire. Cogitaverunt enim consilium dicendo: Expedit unum pro omnibus mori (Joan. x1, 50). Quod non potuerunt stabilird, id est ad votum suum perducere. Nam nescientes vera dixerunt, oportuit unum pro omnibus mori. Verum quidem dictum, sed malo voto prolatum est; et ideo de tali facto subituri sunt pænam, quia non habuerunt sinceram conscientiam. Quod schema dicitur amphibologia, id est dictio ambigua, dubiam faciens pendere sententiam. Consilium B cramenta declarant. est enim aliquid aut faciendi, aut non faciendi ratio deliberata.

Vers. 13. Quoniam pones eos deorsum, in reliquiis tuis præparabis vultum eorum. Positi sunt deorsum Judæi, quando vitio suo terrena sapientes, non meruerunt cœlestia contueri. Sed vultus eorum, id est mala intentio ipsorum, ad reliquias Domini, hoc est ad passionem aptata est; ut cum illi se inferre crederent dispendium mortis, salus fieret absolute generalis.

Yers. 14. Exaltare, Domine, in virtule tua; cantabimus et psallemus virtutes tuas. Exaltare dicitur, id est resurrectione magnificare. Tunc enim ab humilitate suscepta exaltatus cognoscitur, quando in gloria sua resurrexisse probatus est. In virtute tua, id est in Deitate Verbi, per quam dixisti : Potestatem habeo ponendi animam meam, el polestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18). Cantare vero est verba Domini ore proferre. Psallere autem, mandata divina bonis operationibus constanter implere. Hæc enim duo sunt quæ a nobis omnimodis expetuntur, ut laudes Domini fideliter ore cantemus, et opere nostro ireius mandata faciamus.

Conclusio psalmi.

Ostensa nobis est imago cœlestis Regis mirabili descriptione veritatis, ut quem Judæi non meruerunt præsentem cognoscere, auditu auris mundus eum crederet advenisse. Meminerimus autem quod psalmus iste tertius est ex his quos de duabus naturis D evidentius locutos esse collegimus. Hanc tamen regulam noveris in omnibus custoditam; ut in eis psalmis, et duæ naturæ et una persona esse declaretur; quatenus salutari brevissimoque compendio, et illi destruantur qui duos silios esse mentiuntur, et illi qui unam naturam in Christo Domino callida perversitate confingunt. Dicite, qui vos putatis sapientissimos viros, quid est illud gand ad Corinthios scribens ait Apostolus: Tunc et the Filius subjectus erit ei, qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv. 28)? Nam si ex deitate et humanitate una natura facta esset, ut creditis, qualis, rogo, substantia in æternom Patri potest esse subjecta? Restat ut ros Arianus error absorbeat. Necesse est enim con-

verunt consilia que non potuerunt stabilire. Declinare A fiteri vos quia Verbum Patri potest esse subjectum, quamvis aliqui Patres Christi membris hoc aptandum esse putaverint. Quocirca parum tibi fortasse visum est quod Eutychis errore tenebaris obnoxius, nisi te et Ariana calamitas juncto fasce deprimeret? Auctores suos errores singuli damnaverunt : de te autem quid faciant, quem duplex culpa condemnat? Mox ut ad conflictum veneris, statim Nestorianum vocas orthodoxum. Habemus contra te judicia tua; hoc aliis pro crimine dicis, quod tu tibi persuasisse cognosceris. Exstat hic denarii numeri duplicata societas; ut sicut hæc parilitas unam summam designat, ita psalmus iste utriusque legis unum Dominum proclamet auctorem. Est enim in istis decadibus virtus eximia; et quoties se geminant, toties ingentium rerum sa-

EXPOSITIO IN PSALMUM XXI.

In finem pro susceptione matutina psalmus David.

Sive in finem, sive psalmus, sive David quid significet, frequenter expositum est. Restat ut pro susceptione matutina, quod adhuc novum esse cogno-citur, explanare debeamus. Susceptio matutina est tempus resurrectionis, sicut dicitur in Evangelio: Una sabbatorum valde diluculo, venit Maria ad monumentum (Joan. xx, 1), etc. Susceptio enim fuit, quando Dominus Christus mortale corpus veteris hominis condiffone deposita, in magnam gloriam clarificatus assumpsit : cui omne genu flectitur cælestium, terrestrium, et insernorum (Philip. 11, 10). Matutinum autem di-C ctum est, quasi mane primitivum, quod tempus innumeris locis ad resurrectionem Domini constat aptatum. Sed cum in hoc psalmo multa de sua passione constet esse locuturum, videamus cur ejus titulus solam resurrectionem commemorare voluerit. Sæpe enim significatur per id quod sequitur, illud scilicet quod præcessit; ut cum dicimus mane factum, intelligamus noctem quoque præcessisse; similiter cum dicimus manumissum, intelligamus servum fuisse; et his similia. Quæ sigura dicitur synecdoche, cum per id quod sequitur possumus intelligere quod præcedit. Unde dubium non est commemorationem factam resurrectionis indicare nihilominus et beatis. simam passionem. Hinc autem quæ sit virtus et claritas psalmi, absolute datur intelligi, quod eum matutinæ lucis nomine prænotavit : quoniam passionem Domini Christl, quam narrat, saluti generis humani constat esse concessam.

Divisjo psalmi.

Per totum quidem psalmum loquitur Dominus Christus; sed primo capite derelictum se clamat a Patre, ut dispensatam scilicet susceperit passionem, potentissimam humilitatem suam hominis subjectione [ms. G. et ed., hominum abjectione] commendans. Secundo loco passionem sacram diversis comparationibus prophetavit, deprecans ut a sævientibus inimicis suis, divina protectione liberetur. Tertio commonet Dominum laudare Christianos, 72 quia in resurrectione sua catholicam respexit Ecclesiam; ut audito tanto miraculo in saluberrima fidei constantia A longe a se fieri verba quæ delicta parturiunt. Salus permanerent: ne passione tantum prophetata, imbecilla se bominum corda turbarent. Quem psalmum paulo sollicitius audiamus, est enim ingentium rerum admiratione plenissimus; ut quid in hac vita contemnendum, et quid in alia esset sperandum, capitis ipsius commonitionihus nosceremus. Nam cum multi psalmorum breviter de Domini passione meminerint, nemo tamen eam tanta proprietate descripsit, ut non tam prophetia quam historia esse videatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum. Dominus Christus omnia prævidens atque dispensans, cui futura cuncta præsentia sunt, quasi jam B vicina passione permotus exclamat: Deus, Deus meus. Hæc tamen verba accipienda sunt ab humanitatis ipsins natura. Naturam autem dico esse virtutem vigoremque substantiæ. Nam et repetitio ipsa affectum pecessariæ orationis ostendit; ut illum geminato nomine charissimus Filius invocaret, quem sibi non mundanam salutem, sed claritatem æternæ majestatis noverat utique præstaturum. Aíos sermo Græcus est, qui Latine interpretatur timor. Pro qua re, ut arbitror, majores nostri Deum a timore appellandum esse voluerunt : unde quidam ait gentilium poetarum ; Primus in orbe deos fecit timor. Nam cum dicit : Respice in me, celerrimum sibi resurrectionis provenire deprecatur auxilium. Sequitur, quare me dereliquisti? Istud quare, nonnullam afferre cognoscitur quæstionem; nt ille sapientiæ Magister consubstantialis [ms. G., consubstantialis Patri] et enarrator Patris, ita sit vicina carnis suæ morte turbatus, ut quasi nescius interroget Patrem, quare ab eo fuerit derelictus? Sed hac et his similia ad humanitatem respiciunt exprimendam. Cæterum nec in ipsa passione absens illi credenda est fuisse divinitas, cum dicat Apostolus: Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (1 Cor. 11, 8). Sed passus est impassibilis per passibilem quam suscepit humanitatem; et immortalis mortaus est, et qui nunquam moritur resurrexit. De quo loco Pater Cyrillus ita pulchre locutus est (Lib. IV adv. Nestor., pag. 107): Gratia vero Dei pro omnibus gustavit mortem, tradens ei proprium cor- D petimus, sed convenienter oramus. Petebat ergo Mepus, quamvis naturaliter ipse vita sit et resurrectio mortuorum. Similiter et beatus Ambrosius (Lib. de Incarn. Dom., cap. 5): Idem patiebatur, et non patiebatur; moriebatur, et non moriebatur; sepeliebatur, et non sepeliebatur; resurrexit, et non resurrexit. Sic et hominem dicimus hodieque pati, mori, sepeliri, cum tamen anima ejus nullo fine claudatur. Quapropter derelictum se sub interrogatione testatur, quia revera manibus impiorum tradi non poterat, nisi majestatis ejus potentia talia sieri permisisset; sicut in Evangelio dictum est: Non haberes in me potestatem, nisi libi data fuisset desuper (Joan. xix, 11). Clamat etiam quæ patitur humana susceptio, blasphemas voces, et impias murmurationes abjiciens; dicit enim

enim erat sanctæ animæ, si sermones delinquentium non haberet; sed virtute patientiæ lubens sustineret, quod divina dispensatione pateretur; sicut ipse in Evangelio dicit : Pater, si fieri po'est, transeat a me calix iste (Matth. xxvi, 39); et subjunxit : Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Dicit etiam & membris suis: Verba delictorum meorum. Ille ergo qui p: ccatum non habuit, nostra delicta sua dicit esse peccata; sicut et in alio psalmo ipse dicturus est : Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita (Psal. LXVIII, 6). Audiamus ergo vocem membrorum ex ore capitis, et intelligamus ex nostra persona merito fuisse locutum, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum: unde Apostolus dicit: Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit (II Cor. v, 21). Nam et in ipsa lege peccata appellabantur quæ pro peccatis offerebantur.

Vers. 2. Deus meus, clamabo per diem, nec exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi. Per diem clamabat humanitas Verhi, quam non circumdabant tenebræ peccatorum; nec tamen constat auditam, cui nulla præpedire videbatur offensio. Audiat hoc querulum genus humanum, quod petitiones suas desiderat sine dilatione compleri. Petit, sicut dictum est, humanitas Verbi, quæ merebatur aud ri; quam tamen ideo non constat auditam, ut ejus sacro sanguine probrosa mundi crimina lavarentur. Hoc etiam et aliis docetur exemplis. Paulus petit (II Cor. x11, 7,8) ut ab eo carnis stimulus tolleretur, nec tamen auditur a Domino. Diabolus precatur (Job 11, 5) ut Job sanctum virum sævissima calamitate percelleret, et constat ei mox fuisse concessum. Sed Apostolo votum suum implere negabatur ad gloriam, diabolo vero dabatur ad pænam. Sic non audire frequenter expedit, quamvis nos des deria dilata contristent. Addidit quoque clamasse se nocte, id est in tribulatione, cum etiam peccatores soleant frequenter audiri. Subjunxit: Et non ad insipientiam mihi, subaudiendum reputab's. Duo sunt enim genera petitionum: quando petimus honores, divitias, inimicorum vindictam, et cætera hujusmodi, insipienter petimus, quia mundana desideramus; quando autem postulamus ut a periculis liberemur, ut nobis vita concedatur æterna, non stulte diator Dei et hominum Christus non insipienter, sed prudenter; et tamen non constat eum auditum, quia mundi redemptio sic erat Domino dispensante ven-

Vers. 3. Tu autem in sancto habitas, laus Israel. Postquam se dixerat auditum non suisse : ne quis putaret Deum Patrem proprium Filium non amare, quia cum dissimulavit autire, de quo ipse testatus est: Hic est Filius meus dilectes, in quo mihi bene complacui (Matth. 111, 17); adjecit magnæ dilectionis indicium, dicendo: Tu autem in sancto habitas, laus larael. In sancto habitas, incarnationem suam declaravit; sicut et in alio loco dicit: Custodi animam meam, quoniam sanctus sum (l'sal. Lxxxv, 2). Laus Israci, per modum definitivum dicitur quid sit Pater, id est A humiliat, tanto amplies exaltetur ad glorism. Non laus Israel. Deum quippe videntium ipse revera laus est, qui sanctis omnia gloriosa concedit. Et est tertia definitionis species, quæ Græce ποιότης, Latine qualitativa dicitur. Hæc dicendo quid, quale sit, hoc unde agitur, quid sit evidenter ostendit.

Vers. 4. In te speraverunt patres nostri; speraverunt, et liberasti eos. Ne duritiam quisquam putaret 73 Patris, sicut dictum est, quod se Filius non profitetur auditum, tanguntur ab ipso breviter illa quæ gesta sunt. Eripuit eni n populum Israel de terra Ægypti; eruit tres pueros de camino; liberavit Danielem de lacu leonum; et alia seu quæ siunt, seu quæ leguntur innumera. Sed cum hæc lanta supplicantibus sive præstiterit, sive præstet, tamen Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum B locuti sunt labiis, et moverunt caput. Omnes, de malis (Rom. viii, 32), ut implerentur videlicet Scripturæ, et salus mundi ipsius passione proveniret. Patres autem suos quod Christus Dominus dicit, ex illa parte debet intelligi, qua et fratres suos apostolos vocavit; sicut in Evangelio post resurrectionem suam dixit: Vade ad fratres meos, et dices ad eos: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum (Joan. xx, 47).

Vers. 5. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt; in le speraverunt, et non sunt confusi. Certissima est sententia quæ demonstrat effectum. Necesse est enim ut ad utilitatem suam audiatur qui clamat ad Dominum. Quanti enim martyres ab infidelibus non credebantur audiri, dum eos corporalis pæna consumeret; sed illi potentius auditi sunt, qui coronam martyrii percipere meruerunt. Dominus ergo justos suos C semper exaudit, sed quemadmodum illis expedire cognoscit. Nec vacat quod speraverunt frequenter keravit; figura est enim quæ Græce dicitur epembasis, Latine iteratio, quoties per singula commata ad decorem maximum verba geminantur. Non sunt confusi, quos utique venturos constat ad præmium. Non enim confunditur, qui bonum desiderium suum adipisci posse monstratur.

Vers. 6. Ego autem sum vermis, et non homo; opprobrium hominum et abjectio plebis. Hoc per figuram dicitur tapinosin, quæ Latine humiliatio nuncupatur, quoties megnitudo mirabilis rebus humillimis comparatur; sicut Apostolus ait: Infirma mundi nimia quidem videtur abjectione temnibilis, sed magni continet sacramenta mysterii: nascitur absque concubitu, repit humilis, movetur sine sonitu. Quæ si consideres, non immerito Dominum Christum vermem appellatum esse cognosces. Vermis ergo quia mortalis, quia de carne sine permixtione humani seminis natus est, quia viæ ipsius silentiosæ et humiles exstiterunt. Comparat enim se Creator humillimis creaturis suis, ne qui sestimares abjectum, quod ipso noscitur auctore formatum, sicut scriptum est : Fecit Deus omnia valde bona (Gen. 1, 31). Sic et ipse David doctorem secutus, minutissimo se pulici coæquavit (I Reg. xxvi, 20). Ipsa enim virtus est religionis, ut quanto se plus unusquisque exemplo Creatoris homo, id est non peccator, quod in illo esse non potuit. Homo ergo dicitur, quantum pertinet ad humanam naturam. Idem non homo appellatur : quia quod est proprium hominis, peccata non habuit. Nam et diabolus in Evangelio dictus est homo, ut est Illud: Inimicus homo superseminavit zizania (Matth. xui, 25). Unde hoc nomen esse constat homonymum. Opprobrium autem hominum fuit quando eum sputis innumeris compluebant, et alapis sacrilegis verberabant. Abjectio plebis fuit, quando Pontius Pilatus (Matth. xxvII, 27) dedit turbis potestatem, quem vellent sibi dimitti : illi Barabbam eligentes, Christum Dominum potius abjecerunt.

Vers. 7. Omnes qui videbant me aspernabantur me; tantum suscipiendum est; nam si misceas sideles, non potest stare sententia. Quæ figura Græce dicitur synecdoche, Latine a toto pars. Aspernahantur ergo Judæi Dominum Salvatorem, quando dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere (Matth. xxvii, 42), et cætera. Proprie autem posuit labiis eos fuisse locatos. Tales enim ore, non corde fabulantur, quibus non provenit sirma deliberatione sententia, Quid tamen isti labiis loquebantur? Si Filius Dei est, descendat de cruce (Ibidem, 40). Istud enim animo discrepante videbantur tantum labia personare. Nam ut per iracundiam, non per rationem probares dictum, adjecit, moverunt caput, quod minantes faciunt, non judicantes.

Vers. 8. Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum. Hoc per figuram dictum est a Judæis, quæ Græce dicitur ironia, Latine irrisio, aliud quam conatur o tendens. Verba siquidem ista specialiter Evangelii sunt; dicebant enim Judai, quando pendebat in cruce: Speravit in Domino, liberet nunc, si vult, eum (Matth. xxvii, 45). O coelestis integritas! Nonne videmur hic potius Evangelium recensere quam psalmum, quando tanta veritato completa sunt, ut non futura, sed transacta esse vi deantur? Merito, ne quid aut excusabile persidis, aut Adelibus relinqueretur ambiguum.

Vers. 9. Quoniam tu es qui abstraxisti me de ventre: hujus elegit, ut confundat fortia (I Cor. 1, 27). Vermis, D spes mea ab uberibus matris meæ. De ventre utique virginali, qui jam tunc ab originalis peccati vitio sequestratus, tanquam sponsus processit de thalamo (Psal. xviii, 6). Inde se dicit abstractum, unde humanitas tenebatur obnoxia. Sive illud accipiendum est, quoniam de utero matris jure se a Domino dicebat abstractum; ut ostenderet nativitatem illam dominica virtute perfectam: ne incredibilis videretur virginis partus, dum esset Domini operatione completus. Et ut declararet perfectam humanitatem, quam assumere atque monstrare dignatus est, ab initio vitæ suæ spem suam dicit in Domino posuisse. Verum hic quoque incomprehensibilis sanctitas, et singularis ostenditur magnitudo. Nam cui alii datum est Divinitatem agnoscere, quem adhuc potuerant ubera materna lactare? Incipiens ergo atas dicebat, A tauri malitiam superbiamque suam ereciis cervicibus ad quad aliorum vix poterat pervenire maturitas.

Vers. 10. In te juctatus sum ex utero; de ventre matris meæ Deus meus es tu. Ut homo ista locutus est. Nam cum se dicit jactatum in Domino, ostendit ab humana iniquitate se suisse discretum. Quod autem sequitur: Ex utero matris, ad errorem pertinet Synagogæ, unde eum perfidia Judæorum constat expulsum. Cæterum sine Deo non suit nec ipsa couceptio. Nam sicut homo in iniquitatibus concipitur. sic in ipsa incarnationis origine Domini Christi, divina substantia humanitati juncta atque adunata declaratur; sicut et ab angelo Mariæ semper virginl prophetatum est : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : propterea quod nascetur ex 'te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc.

Vers. 11. Ne discesseris a me: quoniam tribulatio proxima est, et non est qui adjuvet. Metu mortis 74 et ista prolata sunt : quia dicturus erat : Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste (Matth. XXVI, 39). Tribulationem vero dicit mortis cogitationem, quæ longe post sæculis imminebat. Quam ideo denuntiat proximam, ut assumptio veræ carnis tristitiam ostenderet passionis : sive quia illi vicinum est onine quod venturum est, sicut propheta dicit : Quoniam mille **anni ant**e oculos tuos, sicut dies hesternus qui præte**r**wit (Psal. LXXXIX, 4). Sive tribulationem dicit proximam, quia erat in sua carne passurus. Nam quicunque damna sacultatum, orbitates filiorum, amissiones C nabile perdiderunt. bonorum, vel alia hujuscemodi sustinet, longingua sibi mala cognoscitur sustinere : cum vero in carne sua quis patitur, tunc illi proxima tribulatio copulatur. Quod autem dicit : Et non est qui adjuvet, puillas petentis, et virtus Divinitatis ostenditur : quia si Deus non adjuvet, nullus est qui eripiat periclitantem. Consideremus ergo si debemus aliquando ab ipso dividi, qui nullius, nisi ipsius tantum possumus miseratione salvari.

Vers. 12. Circumdederunt me vituli multi; tauri pinques obsederunt me. Oratione decursa, quam in passionibus suis semper præmittit, sicut eum fecisse tempore traditionis, Evangelistarum dicta testantur, ne se fidelium vota præcipitare forsitan incoasulte præsumerent, venit ad secundam partem, ubi per D ria comparata sunt ceræ, quæ tune splendorem redallegoricas comparationes crucifixionis suæ revelat arcanum. Et nota quia futura pro præteritis ponit, ut durissima corda Judworum, quasi peracta veritate convinceret. Quæ figura dicitur prolepsis, Latine præoccupatio, quando refertur aliquid per tempus præteritum, quod adhuc creditur esse venturum. Totum factum est, ne periret incredulus; sed ipse sibi exstitit reus, qui sequi toties contempsit admonitus. Vituli multi, populi sunt videlicet Judzorum, qui ignorato Dei jugo, inconsiderata procacitate lasciviunt, simul petulantes et fatui, qui gressus suos mulia moderatione distinguunt, sed vagi ac penduli ad iviqua consilia quibusdam saltibus efferuntur. Tauros pingues, principes Judæorum designat, qui in vicem

inflaverunt, et innocentis sanguinem truculentis cornibus effuderunt. Apte vero addidit pingues. Tune enim ipsum animal nimis redditur inquietum, quando pinguedine multa refertum est; et de mansueto ferox efficitur, cum præsumptione luxuriantis corporis animatur. Quod si adhuc altius auctoritatis verba pensemus, circumdederunt, potest trabi ad eos qui illum cum gladiis et sustibus ambierunt : obsederunt autem, ad illos qui sepulcrum ejus custodierunt, ne a discipulis occulte raperctur. Obsidio enim dicta est, quasi hostium insessio, id est hostilis circumdatio.

Vers. 13. Aperuerunt in me os suum, sicut leo rapiens et rugiens. Metaphora introducta est a consuetudine ferarum, quæ avide os aperiunt quando aliquid deglutire contendunt. In me autem dixit contra me, cum detestabili adunatione dicebant : Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21). Os suum, revera suum, quod non illis sapientia aperuit, sed eogitatio scelerata reseravit. Audiant utrumque Pelagiani, quando Judæi nequitiam locuti sunt, ipsi os suum aperuerunt. In bono autem legitur: Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam (Psal. L, 17). Quod autem dixit, sicut leo rapiens et rugiens : rapiens pertinct ad insanissimam seditionem, quando eum raptum traxerunt ad tribunal præsidis audiendum; rugiens ad blasphemas voces, quibus clamaverunt: Crucifige, crucifige. Quod utrumque feris merito comparatum est, quando insani populi consilium ratio-

Vers. 14. Sicut aqua effusa sunt [ed., effusus sum], et dispersa sunt omnia ossa mea. Comparatio ista non minimum continet sacramentum. Dispersa sunt omnia ossa ejus, id est firmi ac fidele: apostoli, quando dixit eis: Ecce ego mitto vos velut agnos in medio luporum (Matth. x, 16): tunc illi sicut aqua effusi sunt. Aqua enim quando funditur, et rigat et abluit : sic illi orbem terrarum divino imbre satiantes, peccatorum sordibus abluerunt.

Vers. 15. Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei. Cor suum, voluntatem suam dicit, quæ in Scripturis divinis clausa tegebatur; sed impleta passione, omnis veritas de adventu ejus promissa revelata est. Bene autem legis mystedit, quando in usum luminis calore liquefacta dissolvitur. Ventrem vero suum dicit Ecclesiam catholicam: ubi tecta verba prædicantium, veniento temporis plenitudine, patuerunt. Inde est et illud, quod velum templi in passione Domini constat sc ssum; revelata sunt enim tali facto illa quæ tegebantur occulta.

Vers. 16. Exaruit velut testa virtus mea, et lingua mea adhasit faucibus mets, et in pulverem mortis deduxerunt me. Virtulem Christi testæ non putemus incongrue comparatam, quia sicut illa fornace durescit, et fortior redditur igne decocta, sic passione Domini virtus ejus solidata est, quæ prius quasi lutea videbatur incredulis. Lingua vero sua siguiticat præ-

dicatores apostolos, qui adhæserunt faucibus Christi, A configeretur, videretur a multis, crederetur a pluridum ejus mandata custodierunt. Ille enim in faucibus Dominicis manet, qui divino adjutorio ipsius prædicationem custodit. Sed quomodo se dicit in pulverem deductum, cujus caro non pertulit corruptionem? Sed noc ad votum intelligendum est immanium Judæorum, qui se putabant Christo mortem dedisse communem, in qua crederetur usque in pulverem fuisse perductus: sive magis a membris suis, id est ab Ecclesia dicat se usque ad pulverem fuisse perductum; dum sors ista humanæ conditioni videbatur esse communis.

Vers. 17. Quoniam circumdederunt me canes multi; consilium matignantium obsedit me. Hic mirabili proprieta e passionis suæ sacramenta describit. Canum igitur natura talis est, ut ignotis hominibus un'late- B nus acquiescant, sed importunis atque assiduis latratibus arceant, quos notitia domesticæ conversationis ignorat. His ergo Judzei justissime comparantur, qui novam doctrinam Domini minime recipientes, contra cum serocissimis vocibus oblatrabant. Doctrina vero nova est, s'cut Evangelista dicit: Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis (Joan. x111, 34); quod etiam Isaias propheta testatur dicens : Vctera transierunt, ecce nova facta sunt omnia (Isai. XLV, 19). Patenter autem describitur actus ille Judaicus: fuit enim consilium malignantium, quando cogitabant Dominum Jesum dolo tenere, mortique tradere. 75 Mulignaut'um quippe dicit, maligna cogitantium. Et merito se fatetur obsessum, quia in ipso erat civitas obsidere videbantur.

Vers. 18. Foderunt manus meas et pedes meos. Sed antequam ad Passionis ipsius veniamus exordium, perscrutandum est cur talem sibi elegerit mortem qui dixit : Potestatem habeo ponendi animam meam, el potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18)? Primum, quod crucis ipsa positio talis est, ut pars ejus superior cœlos petat, inferior terras non deserat, fixa infernorum ima contingat, et velut quibusdam brachiis extensis, latitudo cjus totius partes appetat mundi, jacens vero quatuor cardines orbis designat. Sie in parvo posi a, cuncta videtur esse complexa. De cruce Domini dico, quæ de pænali tribuens salutis bonum, quæ pridem dabat interituin : patibulum salutare, mors indicans vitam, humilitas divinam proclamans summitatem; et Christum in cœlo, Christum in terra, Christum per cunctum orbem, Christum quoque ad inferna per figuram crucis esse cognoscas. Quod si aut ferro truncatus, aut ignibus fuisset absumptus, aut lapidibus oppressus, aut fluctibus demersus, aut alia qualibet morte præventus, quo signo, rogo, diabolus pelleretur? Quo vexillo frons Christianorum tuta mansisset? Qua figura corporis et animæ firmaretur infirmitas? Nulla mors tantæ majestati melius convenire potuit, nisi quæ nobis perfectæ salutis indicia dereliquit. Provisum est etiam ad credulitatem nostram, ut altius

mis. Et ne Deum quispiam dubitaret, in cojus passi ne tot et tanta miracula convenissent, Per universum mundum tenebræ factæ sunt, terra tremuit, petræ scissæ sunt (Matth. xxvii, 45); ut orbis passum evi 'enter suum testaretur auctorem. Sic istam crucifixionem totum mirabile habere decuit, quæ templum pii Redemptoris excepit. Quapropter merito a Christo electa est crux, in qua et singulariter occumberet, et communi sorte moteretur.

Et quamvis passionis dominicæ ad litteram simplex bic videatur esse narratio, tamen aliquid nobis et spiritualiter sentiendum actus iste significat. Manus Christi Judæi viol verunt, quando ejus miraculis nullatenus credere maluerunt. Manus en m significant operationes quas in diversorum languoribus medicus cœlestis exercuit, ut eorum obstinata duritia signorum virtutibus molliretur. Pedes quoque foderunt, dum ejus apostolos, per quos fides Christiana in gentibus ambulavit, lacerandos esse putaverunt. Sic futuræ causæ in ista Domini crucifixione prædictæ sunt. Foderunt autem, non transitorie debemus accipere, quia terra tune varios fetus germinat, quando hominum studio cognoscitur exarata. Quod contigit in corpore Domini Salvatoris; illud enim clavis affixum, lancea perforatum, fructum nobis intulit sine fine mansurum. Quapropter jam non pertime cimus dicere Deum carne passum, Deum mortuum pro salute cunctorum. Unde l'ater Augustinus mirabiliter et solito more declaravit, dicens Jerusalem, quam hostes sidei Christianæ in eodem C (Serm. 39 de Temp.): ites vetusta erat ut homo moreretur; quod ne semper valeret in homine, res nova facta est ut Deus moreretur; sicut et Apostolus ait: Nos autem prædicamus Christum, et hunc crucifixum (1 Cor. 1, 23). Et ne silium Virginis (ut quidam dementium putant) alium fortasse sentires, adjecit : C'ristum utique Dei virtutem, et Dei sapientiam : quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Quid enim tam stultum, tam infirmum videtur incredulis, quam cum audiunt Deum, Dei Filium crucifixum pariter et sepultum? Sed placuit Deo per stultitian prædicationis salvos facere credentes (Ibidem, 21). Incarnatio siquidem Domini, misericordiæ ipsius est malo peccatorum, facta est beata redemptio: postea n mirabilis altitudo, inæstimabile donum, incomprehensibile mysterium: unde aut rectis mentibus provenit salus, aut perversis sensibus generatur inte-

> Vers. 49. Dinumeraverunt omnia ossa mea; ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me. Forma crucis mira proprietate depicta est; ut omne corpus in ea sic dicatur extensum, quatenus ejus ossa humanis oculis numerabilia viderentur; ut quod caro superducta celaverat, nimia tensione corporis appareret. Sed videamus utrum pæna dicenda sit, an tribunal; damnatio, an disceptatio : ubi quasi in regali solio constitutus, increpantem reliquit reum, confitentem reddidit protinus absolutum. Quo facto ille humani generis Miscrator eximius, quid sanctis suis præsta

vit. Dinumerata sunt etiam essa ejus, id est apostoli, sive reliqui Christiani, quando persecutione facta truculentium Judæorum, ne in majorem numerum convalescerent, quærebantur exstingui. Sequitur etiam incredulitatis eorum detestabilis obstinatio; ut non aliquid transitorie aut casualiter fecisse videantur : sed dicit eos considerasse et conspexisse; et cor corum lapideum tot miraculis non fuisse mollitum. Petræ scissæ sunt, terra tremuit, sol amictu se tenebroso, ne tantum scelus videret, abscondit; et (preh dolor!) iniquitas in ipsorum oculis defixa, in sacrilegio suo mansit immobilis.

Vers. 20. Diviserunt sibi vestimenta mea, et super restem meam miserunt sortem. Quamvis tota passio Domini magna sacramenta contineat, tamen hic B nescio quod majus parturitur arcanum, quod alia vestimenta sua dicit esse dividenda, aliam vestem ad sortem nibilominus perducendam. Vestimenta il!a, quæ divisa sunt, Scripturas significant prophetarum, vel reliquarum coelestium lectionum, quas haretici prava interpretatione dividentes, Pilati militibus scelerata se divisione conjungunt. Tunica vero illa, qua venit ad sortem, quæ ejus sanctitatem corporis ambiebat, quam dicit evangelista (Joan. xix, 23) desuper fuisse contextam per totum, catholica probatur Ecclesia, que nullatenus humano discerpenda datur arbitrio; sed integra atque inviolabilis, quasi ex sorte unicuique divina semper largitate præstatur. Ipsa est contexta desuper, quam nemo dividit, nemo disrumpit; sed perpetua s:abilitate sirmissima, in unitatis suze robore perseverat; de qua ipsa Veritas dicit: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam miam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam (Matth. xvi, 18). Quod factum et evangelista testatur, dicens : Postquam crucifixerunt eum, divis runt restimenta ejus, sortem miltentes (Matth. xxvii, 35). Verum ista 76 sors in Scripturis divinis tam sæpius commemoratur, ut magnum nescio quid divini judicii gestare videatur arcanum. Scriptum est enim in Levitico unam sortem Domino dari, et unam apop mipæo (Ler. xvi, 8), id est transmissori. Item Moyses quibusdam tribubus trans Jordanem, terram sorte divisit. Jesus quoque fi ius Nave terram repromi stonis filiis Israel sorte missa distribuit (Josue, D dicitur. Quapropter fortitudo ejus et potestas Christo xvin, 10). Sors quoque Jonam prodidit latentem (Jon. 1, 7). Et in Salomone legitur : Contradictiones cohibet sors, et inter potentes definit (Prov. x.111, 18). In Novo quoque Testamento, id est in Actibus apostolorum, sors Matthiam designavit apostolum (Act. 1, 26). Paulus etiam ipse apostolus scribens ad Ephesios, Sorte se dicit vocatum secundum propositum ejus qui omnia operatur secundum consilium voluntalis suc (Ephes. 1, 11); nec non ad Colossenses scribens dicit : Gratias, inquit, agentes Deo Patri, qui idoneos nos fecit in parte sortis sanctorum in lumine (Colos. 1, 12). Sed cum multa legantur tam in Veteri quam in Novo Testamento sortibus suisse divise, nemo ausus est negare per cam divinitus esse

turus es et, in Latronis subita confessione m astra- A monstratum, quod mens devota petitione supplici postulavit.

> Vers. 21. Tu autem, Domine, ne longe sacias a xilium tuum a me; ad defensionem meam aspice. 11% jam resurrectionem celerrimam deprecatur, ut perfidorum mala credulitas supervenienti tali gloria destruatur. Auxilium enim ipsam significat resurrectionem, quæ utique longe facta non est, quando triduana provenit. Sequitur : Ad defensionem meam aspice. Sed, quæ sit ista defensio, consequenter

Vers. 22. E ipe a framca, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam. Liberari se postulavit a morte quam subiturus erat, collato scilicet resurrectionis auxilio. Framea enim synonymum est nomen, significans sive hastam, sive gladium, sive quælibet arma, per quæ voluit futurum crucis exitium competenter adverti: quia per ipsani mors plerumque succedit. Sed primo dixit, Eripe animam meum; modo petit liberari Ecclesiam, quæ est illi unica, id est catholica; ut intelligatur doctrinas novas et conciliabula perditorum unitatis vocabulo re-puisse: hæreticos hic canibus comparans, qui domestica quadam seritate atrociter mansueti, cum de penetralibus nostris excunt, Ecclesiam Dei mordere ac lacerare festinant. Et ut scias canes talibus hominibus autissime comparatos, de manu canis dixit, quod utique homo, non canis habet. Sive, ut quidam volunt, manus canis significat potestatem mundi istius, qua Ecclesiam Dei lacerare mordaci ac subdola semper iniquitate festinat. Canes autem non in malo tantum, sed etiam in bono poni frequentia exempla testantur.

Vers. 23. Libera me de ore leonis, et a cornibus unicornuorum humilitatem meam. De ore leonis, de potestate diaboli dicit, qui bene comparatur feris, quoniam humanis semper delectatur exitiis. Sed ne forte aliquibus scrupulus inde nascatur, quare frequenter una res et optimis personis aptatur et pessimis, dicendum est quod ad similes partes debeat applicari. Unamquamque rem diversas certum est habere qualitates, ut leo, de quo nunc sermo est, habet fortitudinem, propter quam belluarum rex appellatur; habet et truculentam sævitiam, propter quod ferox merito comparatur, ut est illud : Vicit Leo de tribu Juda (Apoc. v, 5). Ferocia vero ipsius diabolo competenter adjungitur, sicut Petrus apostolus dicit: Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus sicut leo rugiens circuit, quærens quem devoret (1 Petr. v, 8). Ita sit ut unum animal, consideratis ejus qualitatibus, rebus a se discrepantibus rationabiliter comparetur. Quod genus locutionis Scripturæ divinæ forsitan proprium non immerito dixerimus. Sic et reliquas comparationes bujusmodi præscutis expositionis ratio comprehendit. A cornibus, id est a superbis, de summitatum suarum potestate ferientibus. Sed inspice quod addidit : Unicornuorum, id est se singulariter erigentium, qui nimia elatione surgentes, consortes ferre non possunt, dum soli faciendum putant quodeunque libuerit. Talia enim animalia, quæ uno cornu armantur, mu'to fortiora sunt ab his quibus duplicia tribuuntur, quæ Græci μονόκερως appellant. Ab illa enim unicornuorum superbia non ferenda humilitatem suam, quæ destituta opprimi facile posset, eripi postulavit.

Vers. 24. Narrabo nomen tuum fratribus meis; in medio Ecclesiæ laudabo te. Post sacram passionem dicit gloriam Divinitatis toto orbe vulgandam. Narrabo enim dicit, id est narrare faciam. Fratres autem dicuntur qui diligunt et diliguntur. Nam qui pati venerat pro salute cunctorum, quem eorum non diceret fratrem? De quo loco patenter ait Apostolus: Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ab uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres cos vosare dicens : Nuntiabo nomen tuum fratribus meis (Hebr. 11, 10, 11). Sic ait et in Evangelio post resurrectionem : Dicite fratribus meis (Matth. xxvin, 10); et alibi : Qui fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœ is est, hic meus pater, et mater, ct frater est (Matth. x11, 50). In medio vero Ecclesiæ laudat Dominum, qui se pia conversatione tractaverit. Ipsius enim præconium est morum sanctitas custodita, quando nihil valet aliquid boni caro facere, nisi cui divina misericordia probitatem noscitur præstitisse. In medio autem dicit, palam et in conversatione multorum, ubi rectæ mentis operatio reliquis sidelibus C præstat exemplum.

· Vers. 25. Qui timetis Dom'num, laudate eum; universum semen Jacob, magnificate eum. Paulo latius Domini passione narrata, ne corda fidelium longa tristitia turbarentur, venit ad terriam partem, ubi devotos alloquitur, ut Domini dispensatione recoguita laudent eum, et præconia ipsius generali exaultatione concelebrent : quoniam per ejus passionem provenit salus fidelium et vita justorum. Nunc intendamus quam suavis in timore Domini declaretur affectus. Timor enim humanus non laudem parturit, sed vituperationem: Dei autem timor, quia justus et rectus est, laudem generat, amorem tribuit, ardorem charitatis inflammat. Laudate ergo, dielt, qui timetis D Deum, id est qui reverentiam habetis nominis ejus ; quia eum non meretur prædicare, nisi qui cognosciter et timere. Universum in partem bonorum accipe: quia illos tantem mavult intelligi qui 77 fidei Jacob devotionique consentiunt, superantes per religionis affectum veteris hominis primam nativitatem.

Vers. 26. Timeat eum omne semen Israel. Semen Israel non unius nationis populus significatur, sed eunctarum gentium cognoscitur plenitudo, unde constat Ecclesiam colligendam. Et quia superius dixerat: Laudate, qui timetis Dominum, nunc ad quos timor pertinere possit edicitur; ad Israelitas utique, ld est videntes Dominum: quia nesciunt timere

gentes, consortes ferre non possunt, dum soli facien- A Deum qui hæretica pravitate cæcati sunt, vel idolis dum putant quodeunque libuerit. Talia enim anima- scelerata mente deserviunt.

Vers. 27. Quoniam non sprevit neque despexit precem pauperum. Quod solent facere mundi istius honore gloriantes, spernere pauperes, despicere supplicantes, causamque de habitus qualitate metiri; ut si sit vestibus n tidus, verax putetur; si amictu sordidus, mendacissimus habeatur. Sed apud Deum longe diversum est, qui de veste non judicat, qui opulentiam non honorat; sed ille preces fidelium pauperum exaudit et adjuvat. Egenus illi pretiosus est, qui tamen fuerit sanctitate ditissimus.

Vers. 28. Neque avertit faciem suam a me; et cum clamarem ad eum exaudivit me. Intelligamus hunc versum, et Deo gratias, in quantum possumus, devota mente referamus. Nam cum diceret generaliter agendas esse gratias, quia pauperes Divinitas exaudire dignatur, se intulit Dominus Christus dicendo: Neque avertit faciem a me. Sic ergo causam omnium suam fecit, sic peccata mundi corporis sui sanctitate delevit, ut dum ad se infirmitatem humanam traxit, diabolus amitteret quod tenebat. Quid autem clamavit, quid se dicit auditum? Utique, ut mors nostra ejus exitio finiretur, ut peccatum veteris hominis redimeretur pretio sanctissimæ Passionis.

Vers. 29. Apud te laus mea in Ecclesia magna; vota mea Domino reddam coram timentibus eum. Apud te significat de te. In Ecclesia magna, catholica scilicet, quæ universo terrarum orbe diffusa est. Magna enim et amplitudine recte dicitur et honore. Vota vero mavult intelligi sacramenta corporis et sanguinis sui, quæ illis præsentibus redduntur, qui ei sancto timore subjecti sunt. Denique vide quid sequitur.

Vers. 30. Edent pauperes, et saturabuntur. Hæc sunt vota quæ superius dixit. Et considera quia pauperes tantum posuit qui mundi istius illecebras contemptu ditissimo respuerunt; non divites qui sæculi hujus felicitate referti sunt, sed pauperes, id est regnum Dei esurientes. Ideo enim addidit, et saturabuntur; saturari enim non poterant, nisi quos talis po-sidebat esuries.

Vers. 31. Et laudabunt Dominum qui requirume eum: vivit cor [mss. A., B., F., vivent corda] eorum in sæculum sæculi. Permansit in superioribus dictis. Nam cum saturati pauperes fueriat, laudabunt Dominum. Pauperes Dominum laudant, divites semetipsos exaltant: isti thesauraria terrena congerunt, illi cælesti ubertate ditescunt: facultas dispar, sed conscientia longe dissimilis; isti denique locupletes aunt de mundo, illi de Deo. O quam longe dissimilia vota sortiti sunt! Pauperes possident quod nunquam perdent; divites tenent quod non solum mortui, sed etiam vivi frequenter amittunt. Sequitur: Vivit cor eorum in sæculum sæculi. Vivit cor, id est spes eorum immobilis vegetatur. Illud enim veraciter vivere dicimus, quod in Divinitatis gratia perseverat.

Vers. 52. Reminiscentur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ. Reminisci proprie illos dicinus quos post oblivionis injuriam ad memoriæ

constat rediisse medicinam. Sed hoc de paganis quo- A litate descendunt, et hominibus apparere non posmodo possit intelligi, qui nulla sacramenta fidei ante conversionem suam ullatenus susceperunt? Sed et eos bene dicimus reminisci: quia omnis homo Deum sibi confitetar auctorem. Sed quando Deus omnipotens esse fideliter agnoscitur, recte ab eis dicitur reminisci, ut ad illum veraciter redeant, quem prius perversa voluntate neglexerant. Sequitur: Convertentur ad Dominum universi fines terræ. Prophetia est universalis Ecclesiæ, quam nunc constat toto orbe diffusam.

Vers. 33. Et adorabunt in conspectu ejus omnes patriz gentium. Ne quis putaret dubium, quomodo esset ab universis gentibus adorandus, interposuit, in conspectu ejus, ubi nullus adorat, nisi qui de sinceralide pra-sumpscrit. Conspectus enim illius non est, nisi supra fidelissimos et beatos. Dicendo, omnes patriæ gen ium, nihil excepit qui cuncta conclusit; ut per indigenas suas et ipsæ quoque patriæ credantur esse devotæ

Vers. 54. Quoniam Domini est regnum, et ipsc dominubitur gentium. Intendamus quid iste versus præposteratus compellat intelligi : Deus dominabitur gentium, quoniam Domini est regnum : quia non sunt gentium regna, sed Domini, qui potestate sua et mutat reges et continet. Et necesse est ipsum debere ubique coli, quem rerum Dominum constat intelligi. De quo loco Pater Augustinus in libro ad Honoratum presbyterum more suo mirabiliter dixit (Epist. 120, cap. 27): Hie irrisus, ille crucifixus, ille derelictus hic regnum acquirit, et tradet in fine Deo et Patri, non ut ipse amittat, sed quod in fide seminavit cum venit minor Patre, hec perducat in speciem in qua zequalis non recessit a Patre. Probata est his dictis universalis Ecclesia. Desinant homines Donatistarum vanitate confundi. Non potest prævalere plus fraus diabolica quam religio Christiana. Necessarium est raim invento loco hæreticorum confutare nequitias: moniam dam illos, Domino præstante, destruimus, cutholicæ fidei sensa firmamus.

Vers. 35. Manducaverunt, et adoraverunt omnes dirites terræ. Quid est hoc quod superius de corpore Domini pauperes dicit esse saturatos, hic autom divites terre tantum manducasse et adorasse confirmat? Scilicet, ut intelligas non humiles, sed superbos, qui D nen habent in mansuetudine spem prædicationum, sed in divitiis præsumptionem. Nam licet eadem prædicationum sacramenta susceperint, tamen par non est in utrisque devotio. Illi enim usque ad saturitatem comedunt, id est usque ad perfectionem : isti sic manducant, ut non magnis desideriis expleantur. Aliad est caim mediocriter aliquid velle percipere. et aliud toto mentis ardore perquirere; et ideo hi non dicuntur pauperes Christi, sed divites terræ.

Vers. 36. In conspectu ejus procident universi qui descendant in terram; et anima mea ipsi vivel. Quia superius dixerat, divites terræ esse tepidos Christianos, 72 nune dicit qui ante Deum procidant, id est cadan', qui in terrenas concupiscentias carnis fragisunt. Bene autem dictum est descendunt, quia omne peccatum pars probatur inferior. Nam dum conventus Ecclesiæ omnes indiscrete suscipiat, ipsius conspectui noti sunt, qui se meritorum qualitate discernunt. Animam vero suam dicit Deo vivere, quoniam hunc mundum immaculata conversatione transivit.

Vers. 37. Et semen meum serviet illi; annuntiabitur Domino generatio ventura. Semen opera dicit, qua tempore incarnationis suæ manifesta fecit in terris, ut populos instrueret, secreta religionis aperiret, prædicatores apostolos institueret, qui religionem sanctam sincera fide prædicarent. Annuntiabitur Domino dicit, ab angelis (ut quidam volunt), qui preces humanas ad Dominum referre memorantur. Scriptum est enim in libro Tobiæ: Ego obtuli memoriam orationis vestræ ante Dominum (Tob. xII. 12). Sed figuraliter dicitur : Annuntiabitur Domino , scienti quippe, et omnia prævidenti; scriptum est enim: Novit enim Pater vester, ait Dominus, quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo (Matth. vi, 8). Annuntiant ergo angeli Domino pro ministerio, non pro instructione. Generationem venturam dicit, quæ ex aqua et Spiritu sancto erat, Domino largiente, procreanda. Et ut ostenderet eam justam, dicit Domino esse venturam; generatio enim malorum sibi videtur venire, non Domino.

Vers. 38. Annuntiabunt cœli justitiam ejus popule qui nascetur, quem fecit Dominus. Id est evangelista prædicabunt Filium Dei; ipse enim est justitia Patris. Ith ergo populo prædicanda est justitia, qui crediturus est Deo, qui peccatorum morie derelicta venit ad vitam, qui sic beneficio Dei ex fide nascitur, ut in æternum vivere mereatur. Quapropter nimis apte dictum est Christianum populum Dominum fecisse; creavit enim, quando illum de ventre matris eduxit; sed tunc eum a peccatis liberum fecit, quando Christianum per aquam regenerationis instituit. Animo vero condendum est, quod iste et alii psalmi, qui de Passione Domini loquuntur, in spe Christianorum maxime terminantur; ut hac dispositione mirabili cognoscamus salutem credentibus tali mysterio contributam.

Conclusio psalmi.

Iste psalmus est quem nobis paschali munere solemniter decantat Ecclesia; ut salutariter instruamur in humanis rebus etiam beatos temporaliter ex aliqua parte a Domino derelinqui, cum tamen eos ad bona æterna tuitionis suæ virtute perducat. Hunc feliciter stentes audimus, per quem sic possumus refici. si defixo animo in eodem mercamur affligi. O dura corda Judæorum! o insensatæ mentes nunquam omnino credentium! Nonne hic solus psalmus ad Passionem credendam sufficere debuisset, quam sic evidenter de se Veritas ipsa prædicavit? Et ne ali qua cordibus durissimis excusatio relinqueretur, seguuntur inter alios de hac re psalmi, evidenti et manifestissima prophetatione conscripti, id est, trigesimus quartus, quinquagesimus quartus, sexagesimus A octavas, et centesimus octavus; ut nulli esse deberet ambiguum, quod tantis præconibus cognoscitur fuisse vulgatum. Continet autem præsentis psalmi numerus et alia rerum sacramenta coelestium. Nam cum propheta Daniel tribus hebdomadibus orationem suam Domino jugiter immolasset, ut quæ essent Israelitico populo futura cognosceret, angeli voce responsum est, ad primas preces se fuisse transmissum, sed diabolica reluctatione tardatum; vicesimo primo die ad eum potuisse descendere, ut votis ejus satisfacere potuisset (Dan. x, 12). Quapropter et hic psalmus non immerito tali calculó noscitur collocatus : qui diaboli perversitate destructa, medicinalis passionis dona reseravit; cujus beneficio humanum genus ab æterna morte liberatum, ad perpetuæ salutis dona B ctavit ille qui dixit Deo; Quam dulcia faucibus meis pervenit.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXII.

Psalmus David.

Apte prætermittitur, ubi novi nihil est quod requiratur. Iloc tantum commemorandum est, ut nomina tituli hujus ad spiritualem, sicut præfati sumus, intelligenti im perducere debeamus. Loquitur enim per totum psaimum, primi hominis vetustate deposita, regeneratus ex aqua et Spiritu sancto fidelissi. mus Christianus : gratias agens quoniam de aridilate peccati ad loca pascuæ, et ad aquam refectionis Domino sit largiente perductus. Et notandum quia sicut antea Decalogum legis accepit, ita hic decem beneficiis se gaudet esse ditatum; quod non singulis versibus dicitur, sed per commata succincte narratur.

Divisio psalmi.

Parvus quidem psalmus est, sed muitis noscitur partibus contineri, qui divisionem in personis non habet, sed in rebus. Ideoque nos non divisiones, ut in aliis psalmis, sed certas numeri per singulas quasque partes forsitan competenter affiximus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dominus regit me, et nihil mihi deerit. Vir ille sanctissimus, qui per gratiam baptismatis innovatus, pauperem se Domini abjecta sæculi pompa noscebat, in conscientiæ cubili lætus exsultat, et a Dicit enim regi se a Domino, ubi est desensio sortis et magna securi as, ubi nemo metuit inimicum, ubi jam nullus sua imbecillitate turbatur. Addendo autem, nihil mihi deerit, divitias suas pauper ille noscebat, cum sibi a Domino substantiam spiritualem crederet nihilominus conferendam. Sed audiamus in subsequeatibus, quam sit dives ista paupertas, quæ tantis bonis repletur quanta continere regum thesauraria non merentur. Que figura Græce dicitur synathroismos, Latine congregatio, quoties multa in unum colliguntur, et velut pondere facto audientium animis offeruntur. Hoc schema sive 79 in laudibus, sire in vituperationibus, inter oratores violentissimum haberi solet.

In loco pascuæ ibi me collocavit. Primam partem munerum fidelis iste quem diximus gratanter exponit, quod tamen ad universalem Christi Ecclesiam merito cognoscimus pertinere. Asserit se ergo in locis pascuæ constitutum, non unde caro corpusque saginetur, sed unde anima cœlesti pabulo refecta, spiritualis lætitiæ nitore pinguescat. Illa enim Dei sunt pascua, quæ non ventris digestionibus dilabuntur, ubi iterum importuna non succedit esuries; sed anima cum semel coeperit esse saturata, in idipsum ecelesti munere perseverat. Locus autem iste qui dicitur pabulorum, divina lectio est. Nam sicut pecudum corporibus pinguedinem præstat ager depastus, ita et sermo divinus animam novit fideliter saginare meditatus. De his pascuis saturatus erueloquia tua! super mel et favum ori meo (Psul. CXVIII, 103), et his similia.

Vers. 2. Super aquam resectionis educavit me. Secundum munus suæ provectionis ostendit, dona divina comparans amœnitatibus bujus sæculi, qoibus multum humana gaudere solet insirmitas. Sed consideremus per istas comparationes, quid magis velit intelligi. Aqua refectionis est baptismi lavacrum, quo anima sterilis ariditate peccati ad bonos fructus inferendos divinis muneribus irrigatur. Et bene addidit : Educavit, id est paulatim nutrivit, quasi parvulos et renatos, sicut Petrus apostolus dicit: Tanquam modo geniti infantes, rationabiles et sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem (I Petr. 11, 2).

Animam meam convertit. Ad gratiam tertiam venit, ubi animam suam divino beneficio asserit esse conversam. Sed conversam dicit, quia post baptismum de peccatrice facta est justa, de fæculenta mundissima, de contracta sine ruga; sicut Apostolus dicit : Ut exhiberet sibi ipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi (Ephes. v. 27). Merito ergo animam suam gloriatur ad Christum esse conversam, quæ dudum sub diabolo probatur esse captiva. Sed tunc est salubris ista conversio, si non lterum incentivis vitlis in peccata relabamur. Verum istam conversionem vide quid scquitur.

Vers. 3. Deduxit me super semitas justitiæ propter Domino se protegi jucunditate dulcissima profitetur. D nomen suum. Quartum beneficium memorat, quod est solicitius indagandum. Nam cum super justitie semitas ambulare superbiæ sit, cur sanctus vir illuc se gaudet esse perductum, quod dominicis regulis videbatur esse contrarium? Sed hic super taliter accipiendum est, quemadmodum si dicatur, positus est super populum corrigendum, quos debeat justitiæ semitas edocere; sicut et alius propheta dicit : Suner excelsa statuit me, ut vincam in claritate ipsius (Hubac. 111, 19). Quod autem ait : Propter nomen suum, famulus Christi gaudebat se ad illam scientiam pervenisse, ut posset Domini jussa vålgare. Semita en in justitie sunt duo præcepta salutaria, in quibus lex et prophetalis sermo concluditur : Diliges Dominian Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et super semitas justitiæ deductum se esse gandebat, qui animi contemplatione profecerat. Addidit, propter nomen suum, ut nemo diceret meritis suis collatum, quod divina gratia probabat esse concessum.

Vers. 4. Nam etsi ambulem in medio umbræ mortis. men timebo mala, quoniam tu mecum es. Quinta succedit gratia, quam revera constat uniquie sirmissimo catholico contributam. Dicit enim, etsi inter hæreticos et schismaticos ambulem, qui recte umbræ mortie esse dicuntur, quoniam exitii figuram portant, cum ad inferna perducunt, non timebo eorum pravas suasiones; quia tu præsentiæ tuæ tuitione me defendis; sicut scriptum est in propheta: Non te deseram, non te derelinguam (Jos. 1, 5). In isto quippe mundo Beclesia inter iniquos ambulat, donec judicii dies bonorum malorumque sequestrator advenerit; sicut propheta dicit : Spiritus, inquit, vultus nostri Christus Dominus, sub cujus velamento vivimus inter gentes (Thren. 1v, 20). Sive umbra mortis, absolute diabolus est, qui obscure nobis laqueos ponit, ut per nebulas ipsius decepti, in æternæ mortis præcipitia corruamus. Sed hac non timentur a vero sideli, etsi in ipsorum medio divina misericordia fretus ambulare præsumpserit. Cur enim vir justus illos timeat qui sanctos timent, et invita illis voluntate deserviunt?

Vers. 5. Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt. Jam sexta largitate lætatur. Virga enim pertinet ad justitiam et fortitudinem Domini Salvatoris, sient in alio psalmo dicit: Virga æquitatis, virga regni Ini (Psal. XLIV, 7). Baculus ad adjutorium humanum C respicit, quo et pes ipse caute desigitur, et totum corpus nisu desuper incumbentium sustinetur. Hoc usi sunt patriarchæ; dicit enim Jacob, In baculo meo transiri Jordanem istum (Gen. xxxII, 10). Item in Exodo ait Dominus filiis Israel : Renes vestros accingetis, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinantes (Exod. xII, 11). Quod multis locis reperies in auctoritate divina. Istis ergo duabus rebus fidelis se asserit consolatum: una est districtio quæ conterit vitiosos: altera gubernatio, quæ sustinet fidelissimos Christianos. Ipsa vero dum ponit numero plurali, sirgam et baculum, significat quæ superius dixit. Sed videamus quemadmodum utraque nos consolari poterunt, cum res omnino diversæ sint. Baculum quippe non est dubium consolari, qui ad opem ferendam humanæ imbecillitati semper assumitur. De virga quid dicemus, quæ percutit, affligit, et vitia nostra judiciaria severitate castigat? Consolatur plane et ipsa fideles, quando eos ad viam Domini adhibita emendatione perducit. Nam recte consolari dicimus omne quod adjuvat; etsi ad tempus nos pro sua districtione contristat. Unde dicit Apostolus ad Hebræos: Quoniam omnis disciplina ad præsens non gaudii videtur esse, sed tristitiæ; in posterum autem multum fructum affert (Hebr. xu, 11).

Vers. G. Parasti in conspectu meo mensam, adversus cos qui tribulant me. Septimæ gratulationis numerus adhibetur, cum dicit : Parasti in conspectu PATROL. I.XX.

proximum tuum sicut teipsum (Deut. vi, 5). Merito ergo A meo, id est prædestinasti altare sanctum, quod cuncta videt Ecclesia, quod circumdat populus Christianus. Mensa enim a mense dicta est, quia eodem die convivia ritu gentium exercebantur. Ecclesiæ vero mensa est beata convivatio, epulatio felix, saturitas fidei, esca cœlestis. Verum istam mensam adversus eos paratam esse manifestum est, qui in aliqua perversitate demersi, Ecclesiam Dei suo graviter errore contristant : de quibus Apostolus dicit : Qui manducat indigne, judicium sibi manducat et bibit, non 80 dijudicans corpus Domini (I Cor. x1, 29); datum scilicet ad remissionem peccatorum, et vitam perpetuam possidendam. Memento autem quod mensa et in bono et in malo ponitur; sicut dicit Apostolus: Non potestis communicare mensæ Domini et mensæ dænio-B niorum (I Cor. x, 21).

Vers. 7. Impinguasti in oleo caput meum. Octava ponitur munificentia. Caput fidelium Chris!us est Dominus, qui recte dicitur impinguatus in oleo, quoniam nulla siccitate peccatoris examit. Caput ergo suum in oleo asserit impinguatum, videlicet unde cætera membra lætarentur. Sed quid est hoc, quod species ipsa benedictionis sanctæ frequenter adhibetur, unxit prophetas, consecravit reges? Non immerito, quoniam arbor ipsa pucis etiam præstabat indicium, quod ejus specialiter munus noscitur esse divinum: liquor arboreus, pinguedo lætificans, magnarum gratia dignitatum, cujus folia in viriditatis suæ pulchritudine perseverant. Hæc ctiam Noe per columbam nuntiavit terçis redditam sospitatem (Gen. vier, 11), ut merito tantæ benedictionis capax esse videatur, quæ fructus sui magno decore simul et utilitate perfruitur. De ipso enim et alius psalmus dicit: Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exsultationis præ consortibus tuis (Psal. xLIV, 8)

Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est! Nonum munus est sanguinis Domini, quod sic inebriat, ut mentem sanet, a delictis prohibens, non ad peccata perducens. Hæc vinolentia sobrios reddit, hæc plenitudo malis evacuat; et qui illo poculo non fuerit repletus, æterna redditur egestate jejnnus. Invenitur etiam et in malo positum, ut Isaias ait : Et accepi de manu tua calicem ruinæ, poculum iræ et indignationis meæ (Isa. Li, 17). Addidit, quam præclarum est! utique cum lalia conferat, ut ad cœlorum regna perducat. De quo poculo in Evangelio dicitur: Qui biberit ex aqua quam ego do, non sitiet unquam, sed fiet in eo sons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. IV, 13, 14).

Vers. 8. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ. Decima pars promissæ divisionis impleta est, ubi ad cumulum se lætitiæ desiderii magnitudo satiavit. Nam cum misericordia Domini semper præcedat, hic dicit, subsequetur me : subsequitur utique ad custodiam, sed præcedit ad gratiam conferendam. Nam si solum sequeretur, nemo donata perciperet; si tantum præcederet, nullus poterat collata servare. Graviores sunt enim insidi e quas a tergo diabolus parat, et nisi Domini misericordia Tunc enim quando se aliquis vitium transiisse credit, incauta magis ignoratione decipitur. Unde nimis necessarium est ut semper nos et gratia Domini præcedat, et misericordia subsequatur.

Vers. 9. Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum. Finis iste pendet de superioribus dictis. Ideo enim illa professus est sibi esse concessa, ut ad habitandum in domo ejus gloriæ perveniret. Ipsa est enim bonorum omnium completiva perfectio, sicut in alio psalmo dicit: Beati qui habitant in domo tua! in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. LXXXIII, 5). Domus quippe Domini futuram significat Jerusalem, quæ in longitudinem dierum sine ambiguitate consistit. Ipsa est enim beatitudo perpetua, et sine fine lætitia. Memento autem quod B in priore versu psalmi hujus, id est Dominus regit me, et nihil mihi deerit, breviter dixit, quod in subsequentibus latius enumeravit. Quæ figura dicitur epitrochasmos, id est dicti rotatio, cum succincte ea quæ sunt effusius dicenda perstringit. In hoc autem versu finali, id est, Ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum, epiphonema, id est acclamatio, nobilissima nimis figura posita est, quæ post narratas res breviter cum acclamatione prorumpit, post omnia desinens in exaggeratissimam summitatem. Sic psalmi istius principia, media, et finis, deco a diversorum schematum luce radiantur.

Conclusio psalmi.

Mente reponamus quid cœlestis illa sistula decem virtutibus compacta cecinerit : quam dulce melos animæ salutari delectatione cantaverit; ut in hac festivitate mysterii, non voluptas aurium, sed salubritas acquisita cognoscatur animarum. Numerus quoque psalmi hujus significat perfectionem sapientiæ; siquidem viginti duo libros esse cognoscimus Veteris Testamenti secundum litteras Hebræorum, quas ad plenitudinem divinæ scientiæ comprehendendam constat humano generi contributas. Quapropter diversis modis psalmo isti superna noscuntur convenire mysteria.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXIII. Psalmus David prima sabbati.

Velum præsentis tituli, juvante Domino, alacriter sublevemus, ut nobis penetralia psalmi clarius inno- D universa Domini esse quæ condidit, nunc per intertescant. Prima sabbati significat diem dominicam, quæ prima est post sabbatum, quo die Dominus resurrexit a mortuis. Qui propter excellentiam tanti miraculi proprie Domini nuncupatur, sive quia in eo ınundum condidit. Eo siquidem die isti sæculo resurgendo Dominus subvenisse cognoscitur, quando eum et secisse declaratur. Sed quia totus psalmus post resurrectionem canitur, ideo ei titulus iste præmissus est, ut corda fidelium congruo moneret indicio.

Divisio psalmi.

Post resurrectionem Domini propheta lætior effectus, humanum genus alloquitur, quod varia super-

subsequatur, facillime fragilitas humana decipitur. A stitione laborabat. Prima parte definiens Domini universum orbem esse terrarum, ut sicut se nullus ab ejus imperio probaret exceptum, ita nec a fide crederet alienum. Secundo loco determinans quibus virtutibus præditi sint in ejus Ecclesia constituti. Tertio dementissimos superstitiosos alloquitur, ut vero Domino famulantes, a noxia sibi perversitate discedant.

Expositio psalmi.

81 Vers. 1. Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in ea. Quamvis terram et in bono et in malo poni sæpe noverimus, hic tamen Ecclesiam debemus advertere, quæ Domino specialiter pura mente famulatur. Nam licet omnia ab ipso sint condita, tamen illud ipsius esse proprie dicimus, quod eum veneratur auctorem. Et ideo Ecclesia non immerito fructifera bonorum terra suscipitur, quia nutrit et continet populum Christi. Sequitur, et plenitudo ejus, id est multitudo sancta, qua repletur Ecclesia. Sed ne terram, quam superius dixit, angustam putares aliquam fortasse regionem, nunc dicit, orbis terrarum, hoc est universalem Ecclesiam, quæ totius mundi ambitu continetur. Intende ve: o quod dicit, qui habitant in ea; id est, non qui conveniunt et recedunt, sed qui fixa mentis stabilitate perdurant. Habitare enim manere dicimus, quod errantium non est, quod mutabilitati non convenit. Sed ille solus Ecclesiam habitat, qui usque ad obitum suum in side rectissima perseverat; sicut et alius psalmus dicit: Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ mcæ (Psal. xxII, 6).

Vers. 2. Ipse super maria fundavit cam, ct super flumina præparavit eam. Quid est super maria fundare, nisi supra vitiorum hujus sæculi tremulos fluctus Ecclesiam sirmissima credulitate solidare, ut anchora fidei fundata, procellas cujuslibet periculi non pavescat? Unde et Apostolus dicit : Quam sicut anchoram habemus animæ tutam atque fixam (Hebr. vi, 19). Simili modo et super flumina dicit esse præparatam, quoniam ad voluntates turbulentas persecutorum aptatam constat Ecclesiam; ut ei pravæ voluntates nocere non valeant, quamvis contra eam insana mentium præcipitatione consurgant.

Vers. 3. Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus ? Postquam docuit breviter rogationem, secundam ingreditur partem, respondens quales esse debeant qui se ipsius desiderant nuncupare. Quæ figura dicitur exetasmos, id est exquisitio, cum res complures divisas cum interrogatione exquirentes, singulis quæ conveniunt applicamus. Præmittit ergo interrogationes, ut apta responsio subsequatur. Quis ascendet? Quia dicturus erat montem, id est justitiam cæterasque virtutes, ad quas magno nisu tendimus, quoniam peccatis obviantibus impedimur. Sed postquam dixit, Quis ascendet, nunc dicit, stabit, quia multo utilius est in sancto loco stare quam ad ejus fastigium pervenire.

Vers. 4. Innocens manibus et mundo corde, qui non

responsio: Innocens manibus et mundo corde, id est cujus operatio neminem lædit, sed quantum potest adjuvare contendit. Et ne putares posse sufficere innocens manibus, addidit et mundo corde; quia frequenter disponimus lædere, sed juvamus nolentes; et iterum bona volumus, sed ab eorum operatione cessamus. Ideoque non dicit, illuc ascendere, nisi in quo utraque potuerint inveniri. In rano vero accipit animam suam, qui putat desideranda quæ sunt vel transitoria vel caduca. Ille autem in vano non accepit, qui se novit ad Divinitatis intelligentiam fuisse procreatum, ad legem Domini custodiendam, ad cogitationes vitæ æternæ, et qu dquid potest supernam gratiam promereri.

in dolo, videtur sacramenta permisisse simplicia; scriptum est enim : Juravit Dominus et non pænitebit eum (Psal, cix, 4): legimus etiam patriarchas jurasse sanctis-imos. Et quare dicit in Evangelio: Non jurabis neque per cœlum, neque per terram (Matth.v. 34)? etc. Veraciter jurare in Veteri Testamento prohibitum quidem non est; sed quia humano generi de infirmitate mentis frequenter nascitur causa perjurii, in Novo Testamento utilius dicit esse omnimodis non jurandum, sicut et alia similia quæ non contraria, sed cognoscimus cautiora. In Evangelio quippe ipse Dominus ait : Dictum est antiquis, Oculum pro oculo; ego autem dico vobis, non resistere malo (Ibid., 38. 59). Per dolum itaque jurat quisquis aliter facturus decepisse nequiter credentis errorem.

Vers. 6. Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo. Præmisit pias observationes, nune dicit et præmia. Accipiet benedictionem, non a quolibet alio, sed ab ipso Domino. Ipse benedicit qui judicaturus est, ipse absolvit qui incommutabiliter damnare potuisset. Meritum ergo beneacii per magnitudinem voluit concedentis agnosci. Quod argumentum inter oratores dicitur a persona. Sequitur, misericordiam, ut illa benedictio non per merita, sed per indulgentiam Domini venisse videatur. Nullus quippe kominum est qui sibi misereri non egeat. Donantur delicta, ut veniat corona; sicut dari non potest libertas, nisi prius servitus fuerit absoluta. Salutaris ergo noster est Dominus Chri- D prælio. Quod si discutias, soli Christo probabitur stus, a quo et beatitudo tribuitur, et p ccata laxantur. Nec moveat quod prius dixit, Hic accipiet benedictionem a Domino; et postea subjunxit, et misericordiam a Deo salutari suo: dum in ordine rerum primo parcat peccatis nostris, et postea benedictionis ipsius munera subsequantur. Hoc enim frequenter invenis esse variatum, ut primo misericordia ponatur; nt est illud, Deus misereatur nobis et benedicat nos (Psal. LIVI, 2); iterumque convertit : Illuminet vultum suum super nos, et misereatur nobic. Quæ figura dicitur anastrophe, id est perversio, quando promimas ordine converso sententiam.

Vers. 7. Hac est generatio quarentium Dominum,

accepit in rano animam suam. Ista est exspectata A requirentium faciem Dei Jacob. Quia singulariter superius dixerat : Quis ascendet in montem Domini? Ne putares hoc ad Christum Dominum solummodo esse referendum, nunc et generationi Christianæ hoc cognoscitur applicare. Nam cum dicit, Hæc es', significat, talis est illa generatio quæ Dominum requirit, id est quæ sacri baptismatis fonte renascitur, et sidem suam pia operatione commendat. Sequitur, requirentium faciem Dei Jacob. Quid est hoc, quod et ipsum verbum repetit, et aliud subjunxit in fine? Prius dixerat generaliter quarentium Dominum, qui se non ambiunt præponi ; sed suo ordine suoque fine contenti sunt, ut vel minimam partem in Christi regno mereantur accipere. Sed quia sunt et alii nimio fidei calore ferventes, 82 qui operum bonitate nonnullis Vers. 5. Nec juravit in dolo proximo suo. Dicendo B præponi se volunt, addidit Dei Jacob; ut hoc in illis faciat quod in Jacob fecisse declaratur, qui posterius natus, primatum fratris senioris accepit.

> Vers. 8. Tollite portas, principes, vestras. Venit ad tertiam partem : ubi propheta, Christiana religione declarata, cum magna exsultatione imperat diversis errantibus, quatenus prioribus claustris congrua fide patefactis, ipsum regem Dominum in suis pectoribus admittere mereantur. Auferre enim præcipit portas mortis, quæ a principe diabolo positæ comprobantur. Quæ ideo portæ sunt appellatæ, quia per ipsas transeunt homines sua facta portantes, et res victuales stu:liosissime deferentes.

Et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Contra portas mertis decenter portæ æternales sunt est quam promittit : credens perjurium non esse, C positæ, ut istas caducas ostenderet, illas sine fine mansuras. Nam quod Adam diabolo faciente, legem transgrediendo perdidit, Dominus Christus legem complendo reparavit. Elevatæ sunt enim portæ æternales, id est baptismatis gratia, chrismatis honor, prædicationis salus, cæteraque quæ Christo Domino veniente concessa sunt. Merito autem appellatæ sunt porte æternales, per quas Rex gloriæ dignatus est introire.

> Vers. 9. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio. Interrogat propheta ad convincendam perfidiam Judæorum : Quis est iste Rex gloriæ? Respondetur per tertiam speciem definitionis, quæ Græce dicitur ποιότης, Latine qualitativa: Dominus fortis et potens, Dominus potens in convenire. Gloriosi enim possunt et terrarum principes dici: Rex gloriæ nemo potest nisi solus Altissimus inveniri. Huic igitur interrogationi, sicut jam dictum est, subjuncta responsio est : ubi bene singulis verbis arguitur Judaici populi nefanda præsum. ptio. Fortis enim contra illud dicitur, quia eum cum gladiis et fustibus tenendum esse putaverunt. Potens, quem illi quasi impotentem Pontio Pilato tradiderunt. Additum est quoque potens in prælie, ne illi in concertatione sua aliquid prævaluisse crederentur. Denique cum ad eum tenendum venissent, audierunt : Ego sum, et omnes, teste Joanne Evangelista. retrorsum protinus corruerunt (Jean. xviii, 9). Sie

edictus est, ac si proprio vocabulo panderetur.

Vers. 10. Tollite portas, principes, vostras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gluriæ.

Vers. 11. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ. Hic etiam schema pulcherrimum factum est, quod apud Græcos dicitur anadiplosis, apud Latinos congeminatio dictionis, quæ sit aut in versu, aut in repetitione verborum. Et quoniam eadem revoluta sunt, expositio superior et hic abunde sufficiat. Nam ut Judæos confundere', magnificentiam Domini superius singillatim, ut competebat, exposuit; nunc autem breviter culmen totius laudis et veritatis adjecit; jam non solum fortem, non potentem, non in prælio magnum, sed Dominum ipsarum dicit esse virtutum. Rex autem est gloriæ,] qui facit se glorificantes utique gloriosos, sicut per Dominum dicitur: Glorificantes me ego glorificabo (I Reg. 11, 30). Qui unicuique potestatem, virtutem cæteraque dona tribuit, ut vult. Gloria enim dicitur celebre præconium, et frequentata laudatio. Sunt quidem, donante Domino, et angeli gloriosi, l'otestates, Throni, Dominationes, et aliæ potentissimæ creaturæ; sed nullus est Rex gloriæ, nisi qui ipsas condidit et continet summitates. Stupenda laus, miranda conclusio! Nec potuit ab alio quidquam dignum dici, nisi ab ipso qui solus suam prævalet enarrare potentiam. Cognoscite, magistri sæcularium litterarum, hinc schemata, hinc diversi generis argumenta, hinc definitiones, hinc disciplinarum omnium profluxisse doctrinas, quando in his litteris posita cogno- C scitis quæ ante scholas vestras longe prius dicta -fuisse sentitis.

Conclusio psalmi.

Totus hic psalmus ad moralem pertinet disciplinam; commonet enim, ut superstitionibus derelictis. ve: o et pio Domino fideliter serviatur. Quid enim justius quam eum deserere qui nos in Adam fecit esse mortales? Quid beatius quam illum sequi qui humanum genus inflictam mortem fecit evadere? Sed præsta, Domine, ut qui portas misericordiæ tuæ lavacro sanctæ regenerationis intravimus, nullis inde peccatis impellentibus exeamus. Numerus autem hujus psalmi ad viginti tres litteras Latinorum fortasse pertineat, quæ eloquentiæ propriæ dicta concludunt. Ut apud Hebræos viginti duæ, apud Latinos, unde nunc sermo est, viginti tres; apud Gracos viginti quatuor habeautur: tamen in unaquaque lingua comprehendenda competens adhibetur quantitas litterarum; sic et in isto psalmi calculo redolet beata perfectio.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXIV. In finem psalmus David.

Quoniam tituli verba jam nota sunt, et psalmus iste Hebræorum primus alphabeto descriptus est, de ejus magis virtute dicendum est. Per totum igitur librum, duo istorum genera sunt psalmorum : unum quod integrum alphabetum continere monstratur, ut

Dominus Salvator per virtutes suas nobis evidenter A est centesimus decimus, centesimus undecimus, et centesimus decimus octavus, qui justos, ut putò, indicant laudes Domini, ipso largiente, perfecta meritorum devotione cantare; ut fuit Nathanael, de quo Dominus dicit in Evangelio : Ecce vere Israelita in quo dolus non est (Joan. 1, 47); et Jeremias propheta, de quo idem Dominus ait : De ventre matris tuæ vocavi te, et in vulva sanctificavi te (Jerem. 1, 5). Job quoque similiter Domini voce laudatus est, ait enim: Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, vir justus et simplex et rectus, timens Deum, ac recedens a malo (Job 11, 3)? Et cæteri qui tantum ipsi soli Deo sunt noti. Sed cum ad eos perventum suerit, evidentius explanabitur. Aliud genus est, quod subtractis quibusdam litteris, ostendit tales in Ecclesia psallere, quibus non adeo omnium bonorum operum arridet integritas, ut est præsens psalmus, trigesimus tertius, trigesimus sextus, et 83 centesimus quadragesimus quartus, de quibus suo loco latius distinctiusque dicetur. Nunc autem noverimus hunc sextam et decimam nonam litteras non habere; reliquas vero in textu Psalterii minio pingendas esse judicavi, ne qua legentibus confusa nasceretur obscuritas. Hæ autem alphabeti litteræ, quæ verba significent, Hieronymi Patris breviter labore collectæ sunt; quod tamen Scripturis divinis non cognoscitur insuetum. Nam et Jeremias captivitatem Jerusalem quadruplici alphabeti lamentatione deflevit, docens litterarum sacramenta, etiam reruin nobis cœlestium indicare mysteria.

Divisio psalmi.

Toto psalmo per figuram ethopæian, mirabili supplicatione deprecatur Ecclesia, ne ante conspectum Domini contemptibilis appareat inimicis. Primo membro deposcit ut instituta Domini viasque cognoscat. Quæ sectio continet supra memorati alphibeti litteras quinque. Secundo membro beneficia ejus postu. lat, quæ sanctis Patribus a sæculo condonavit; hoc etiam continet sequentes litteras sex. Tertio loco dicit custodientes præcepta Domini æterna præmia promereri, protestans se in eadem voluntate jugiter permanere; ubi reliquas habet litteras novem. Sic totus psalmus memoratarum litterarum conscriptione depictus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Aleph. Ad te, Domine, levavi animam meam: Deus meus, in te confido, non erubescam: neque irrideant me inimici mei. Levare dicimus, sursum erigere. Ergo de terrena conversatione, vitiisque carnalibus ad Deum dicit Ecclesiam levasse animam suam, ad contemplationem scilicet coelestium rerum, qua semper Dominum pius animus intuetur : quia facile humana despicit, qui divina conspexerit. Eru. bescere est autem repentina animi perturbatione confundi, subitoque aliud respicere quam credebatur evenire. Petit ergo ne minor essici tur in conspectu ejus, quæ de ipsius pietate confisa est. Irrident vero inimici, quando justorum confidentiam non vident esse prædicebant. Sperat ergo mater Ecclesia, ut promissa sua præstet Dominus; quatenus adversarii, unde eam irridere possint, non habeant. Ridere enim plerumque benigni, irridere autem semper adversi est.

Vers. 2. Betu. Etenim universi qui sustinent te non confundentur; confundantur iniqui facientes vana. Exspectare est sub malorum patientia Deum viriliter s stinere; ut ille veniens in judicio suo reddat quod devoti animus expetebat. Sic et alius psalmus dicit : Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum (Psal. xxvi, 14). Et respice quia per figuram anadiplosin, quæ Latine dicitur congeminatio dictionis, sermonem geminat ad decorem. In superiore quidem psalmo in versibus facta est, hic autem in solis verbis est posita. Addidit, B mittere videamur, miscrationes attinent ad operatioconfundantur: ipsum verbum quod pro fidelibus in fine positum est, in parte iniquorum fecit initium; sed illic op:atur ne veniat: hic petitur ut emergat. Facientes vana, id est quæ a Domino probantur aliena. Vanum enim dicimus infructuosum atque vacuum.

Vers. 3. Ginel. Vias tuas, Domine, notas fac mihi, et semitas tuas edoce me. Inter vias et semi as non parva distantia est. Vias enim dicimus, quas commeantium generaliter licentia pervagatur, quæ dict.e sunt a vehendo. Semitæ vero sunt quæ angusto calle diriguntur, nec vulgo notæ sunt, sed occultis itineribus ambulantur. Dicta est enim semita, quasi semivia. Quapropter vias dicamus ad vitæ ordinem pertisimplicium multitudo. Semitas autem legis intelligentiam debemus accipere, quæ et paucis notæ, et difficultate sui probantur angustæ. Sequitur enim. edoce me; qui sermo non ad callem, sed ad legem magis noscitur pertinere.

Vers. 4. Daleth. Dirige me in veritate tua et doce me, quia lu es Deus salutaris meus, et le sustinui tota die. Singulis sermonibus superiores sensus hic versus amplectitur. Dirige me ad vitam pertinet, doce ad scientiam. Sequitur, quia tu es Deus salutaris meus. et le sustinui tota die; persecte breviterque nos imbuit. Duæ siquidem res sunt quæ bonos efficiunt Christianos: prima, ut Deum nobis salutarem crédamus; secunda, ut sub totius vitæ patientia retributionem ipsius exspectare debeamus. Tota die : ac D si diceret, omni die, scilicet non interpolato tempore, sed continua vitæ significatione prolatum est.

Vers. 5. He. Reminiscere misera ionum tuarum. Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt. Venit ad secundum membrum, piissima humilitate sua petens, quaterius secundum consuetudinem ejus, misericordiam Domini consequatur. Humano usu illi dicitur reminiscere, qui nunquam potest aliquid oblivisci. Nam qui sibi desiderat subveniri, largitorem beneficii putat oblitum, quando aliqua fuerit dilatione tardatus. Subjunxit, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt. In his verbis præclara nimis et regularis nobis relucere videtur sententia; quia

esse completam, et si aliter cedat quam secuturum A nullus suis meritis ad ejus gratiam venit. Dicendo enim misericordiæ tuæ, quæ a sæculo sunt, semper Dominum misericordiarum approbat largitorem, qui non ante hominum merita suscipit, sed prius sua dona concedit. Omnes quidem hæreses detestabili cogitatione repertæ sunt : Pelagianum vero malum quam sit perniciosum, hinc datur intelligi, quod tanta cognoscitur assiduitate redargui. A sæculo dicit, cum cœperit esse sæculum, quando administrari corptus est mundus. Sæculum est enim mundi ordo. decurrens, qui ad sutura tendens, præterita deserit. Hæc aliqui in hebdomadis similitudinem, septenis annis determinanda esse putaverunt. Alii enim sæcula dicta esse voluerunt, quod in se jugiter revolvant tempora. Et ne distinctiones verborum præternes pias, misericordiæ vero pertinent ad clementem naturam. Unde rogat ut utrarumque rerum suarum memor sit Dominus.

Vers. 6. ZAIN. Delicta juventutis et ignorantiæ meæ ne memineris ; secundum magnam misericordiam tuam memor esto mei, Deus. Delictum quidam volunt levius esse quam peccatum, dictumque ab eo 84 quod viam linquat aquitatis, non tamen in summa criminum pravitate versetar. Delictum est enim avidius cibum sumere, cachinno incompetenter resolvi, otiosis verbis operam dare, et cætera hujuscemodi, quæ gravissima non videntur esse peccata, sed tamen constant esse prohibita. Juventutem vero non tantum floridam ætatem posuit, sed præcipitationis audaciam. nere, in quo ambulat et doctorum conversatio, et C quæ in illa ætate facillima est, dum calor animi modestiam conversationis excedit. Nam multi juvenes morum gravitate maturi sunt; econtra quidam senes levitatis crimine maculantur. I gnorantiæ autem dixit, quia multa facimus quæ mala esse nescimus; damus plerumque ignari consilium, quod lædat alterum; damus velut pro remedio ægroto cibos qui vehementer affligant. Ipsam quoque legem frequenter offendimus ignorantes, quam non licet ignorari, dum eam voluerit Divinitas a generalitate cognosci semperque retineri. Alii autem dicunt delicta ignorantiæ etiam ad parvulos pertinere, qui licet invalido sensu sopiti sint, tamen originali peccato probentur obnoxii. Petit ergo ut delicta juventutis et ignorantiæ ad vindictam reservare non velit, sed tanquam excidant illi, ita ad judicium non patiatur adduci. Ideoque precatur Ecclesia ne delicta meminerit, sed potins memor sit ejus secundum magnam misericordiam suam.

> Propter bonitatem tuam, Domine. Dicendo: Propter bonitatem tuam, Domine, fecit intelligi non propter meritum meum. Unde nulli fas est aliquando præsumere, nisi quem graviter contingit errare. Que figura dicitur emphasis, id est exaggeratio : sed hic illa ejus species est, quæ significat id quod non dicit. Merito ergo illius bonitas veraciter prædicatur, de quo scriptum est : Nemo bonus, nisi solus Deus (Luc.

Yers. 7. Iletu. Dulcis et rectus Dominus : propter

hoe legem statuet delinquentibus in via. Dulcis est Do- A erat, quod lingua nostra Salvator interpretatur. minus: quia dum cunctos beneficiis præveniat, conversionem tamen delinquentis exspectat. Pluit enim super justos et injustos (Matth. v, 45), vitam tribuens his qui merebantur exstingui. Merito ergo dulcis dicitur, a quo suavia dona præstantur: sicut et alius psalmus dicit : Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxIII, 9). Dulcis enim dictus est ad similitudinem dulcium escarum, quibus maxime delectatur humanitas. Rectus est quando post frequentes increpationes et l'ngissimas exspectationes obsistit malis, humiliat superbos et impios, ut tandem aliquando sapiant, et se errasse pœniteant. Quod autem legem statuit, utique dulcedinis et rectitudinis fuit; quando noluit errare quos maluit legis promulgatione corrigere. Sed ne quis banc districtionem crederet ex asperitate venisse, consilium latæ legis exponit, id est bonitatis et dulcedinis. In via, id est in præsenti vita, ubi lex ponitur, in qua recte vivere commonemur.

Vers. 8. THETH. Diriget mites in judicio: docebit mansuetos vias suas. Id est animo placidos ad promissam facit beatitudinem pervenire. Directus quippe dichur qui de curvo rectus efficitur. Dicendo autem mites, excludit superbos et elatos; sicut in Evangelio dicit: Besti mites, quia ipsi possidebunt terram (Matth. v, 4). Mansuelos utique, non superbos, qui contra jugum lene et onus leve noxia sibi libertate recalcitrant; sed illos docebit qui sine murmuratione faciunt quæ jussa cognoscunt. Inter mansuetos enim et C mites hæc videtur esse distantia : mites sunt qui nulla furoris accensione turbantur, sed in lenitate animi jugiter perseverant; mansueti autem dicuntur, quasi manu consucti, hoc est tolerantes injurias, non reddentes malum pro malo. Vias suas dixit: sed quæ sint viæ Domini subsequenter exponit.

Vers. 9. Jod. Universæ viæ Domini misericordia et verilas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus. Dum sint incomprehensibiles viæ Domini, aptis. sime eas sub brevitate colligit. Quis enim opera cjus enarrare su'liceret, quanta potentia cœlestia terrenaque moderetur? Sed cum illæ non potuissent enumerari, sufficienter compreheusum est, Universæ viæ Domini misericordia et veritas. Misericordia, quia prævenit cuneta bonitate; veritas, quia omnia sub D integritate dijudicat. Sed ne hoc putares communiter conferendum, sequitur, quibus possint talia convenire; scilicet, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus. Quando singulari numero dicitur Testamentum, aut Vetus significatur, aut Novum. Hic ergo Testamentum debemus accipere Novum; testimonia vero præcedentium dicta prophetarum, testes enim fuerunt sacrarum promissionum, quas Dominus adventus sui manifestatione complevit.

Vers. 10. CAPH. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo; copiosum est enim. Hoc bene ad personam refertur Ecclesiæ, cujus congregationem ex diversis peccatoribus constat evenisse. Propter nomen tuum, Domine : quia Jesus dicendus

Nomen siquidem ipsum salutis intelligitur esse prosessio. Sequitur, copiosum est enim, id est cui non possis parcere propter se, sed propter tui nominis sanctitatem. Sed dum copiosum dicitur peccatum, abundantissimum esse monstratur : quoniam cursu temporia semper augetur; et nisi fuerit divina miseratione subventum, quantum vita protenditur, tantum humana fragilitate peccatur. Et memoria reconde quod Ecclesia dicit pro parte membrorum, copiosa sua esse peccata; nt qui se prædicant esse mundos, sicut Catharistæ, intelligant se portionem cum sancta Ecclesia non habere.

Vers. 11. Land. Quis est homo qui timeat Dominum? Legem statuit ei in via quam elegit. Venit ad B tertium membrum, ubi specialiter demonstratur qui sit qui timeat Dominum, aut quali munere gratuletur. Sed more suo interrogationem pramittit, responsura quæ competunt : Legem statuit ei. Iste est quem volebat exprimere. Dicit hominem accepisse legem, cui ideo voluit metum adjicere, ne posset sub ignorantiæ securitate peccare. In via quam elegit, id est in sanctitate propositi.

Vers. 12. Men. Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hæreditate poss debit terram. Quia justis hominibus exutis corpore, non statim perfecta beatitudo datur, quæ sanctis in resurrectione promittitur, animam tamen ejus dicit in bonis posse remorari, quoniam etsi adhuc præmia illa suspensa sunt, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit (1 Cor. 11, 9); modo tamen futuri præmii certissima spei delectatione pascuntur. Sequitur, et semen ejus hæreditate possidebit terram. Istud jam futurum præmium absolute significat, quando semen ejus, id est opera bona 85 in æterna securitate recipientur, et possessio ejus nulla ulterius expulsione turbabitur. Qui enim aliquid ex hæreditate tenet, firmissima possessione gloriatur.

Vers. 13. Nun. Firmamentum est Dominus timentibus eum, et testamentum ipsius ut manifestetur illis. In hoc versiculo diligenter credentium animos mentesque roboravit. Primo quia humana consuetudo mutabilis est, firmamentum ejus Dominum dicit suturum, ut de se dubitare non debeat, cum tali promissione solidatur. Sed vide quod dicit timentibus eum. Ista enim superbis et audacibus non promittit. Et intuere quam vim habeant verba disposita. Humanus timor diffidentiam tribuit, divinus autem spei firmamenta concedit. Secundum istud est amplectendum, nimisque necessarium, ut lex ejus ipsius nobis munere declaretur, sine quo nec intelligere quidquam boni possumus, nec perficere laudanda prævalemus.

Vers. 11. Samech. Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de luqueo pedes meos. Post antefata præmia beatorum, nunc contemplationem suam fuisse dicit semper ad Dominum. Pulcherrime autem cognoscitur hæc facta diversitas. Solet enim qui anto pedes suos non intuetur, in laqueos irruere, aut in forearum hiatus incidere. Hoc autem mirabiliter et veraciter dictum est, quia si caute ambulemus, pe- A offeratur. Subjungitur causa probabilis qua petitiodesque nestros dirigamus, si ad Dominum jugiter oculos elevemus, quoniam ille respectus ab omni nos offensione reddit alienos

Vers. 15. Ain. Respice in me, et miserere mei, quoniam unicus et pauper sum ego. Egregia sibi comparatione respondet, quia superius dixit, Oculi mei semper ad Dominum, nunc dicit, Respice in me, quemadmodum ego in te, et miserere mei. Nam qui ad illum semper respicit, exigit ut eum miseratus ipse respiciat. Addidit quoque misericordiæ amplissimas causas, quando unicus plus amatur, pauperrimus plus doletur. Quod de persona Christiani populi convenienter dicit Ecclesia, qui unicus est ei, quia solus veracis fidei sacramenta custodit. Pauper, quoniam a mundi illecebris segregatus, nulla sæculi ambitione B hic dicit tantum, innocentes et recti adhæserunt mihi, refertus est.

Vers. 16. Phg. Tribulationes cordis mei dilatatæ sunt : de necessitatibus meis eripe me. Dilatata est Ecclesiæ tribulatio, dum cogitationes suas per mundi calamitates, ubi est seminata, distendit. Necesse est enim ut copioso fasce deprimatur, qui pro multis affligitur. De necessitatibus enim dicit, quas persecutorum atque hæreticorum patiebatur insidiis. Hi sunt enim qui necem inferre cupiunt Christianis. Suas enim recte dicebat, quas studio charitatis assumpserat.

Vers. 17. ZADE. Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte omnia peccata mea. Vide, id est propitius respice. Ilumilitas est autem Ecclesiæ, quando indisciplinatos et pravos docendo sustinet, C gustiis mets. Cum dicit Redime me, adventum Domini et tectos atque latentes patitur divino reservari judicio. Labor enim ipsius est, quia multis persecutionibus multaque contentione fatigatur; et semper pravorum objectionibus lacessita, nulla hic optatæ pacis requie conquiescit. Merito ergo post tanta quæ patitur, remitti sibi peccata omnia deprecatur, quia piæ tolerantiæ durissimus labor clementiam judicis semper exspectat.

Vers. 18. Res. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me. Dicendo. Respice inimicos meos, pro ipsis orat, ut redeant [ms. A., B., F., credent]: quia quos ille respicit, sine dilatione convertit, sicut in Evangelio Petrum Dominus respexit ut fleret (Luc. xxII, 61). Addidit causam qua perire non debeant : Quoniam multiplicati sunt. D pro nobis 86 gravissimas angustias sustinere. Por-Pauci enim crederentur fortasse contemni, multorum vero perditio sine maximo dolore non poterat sustineri. Sequitur, quia odio iniquo oderunt me. Ecclesiam revera iniquo odio oderant, quia dum pro insis orationem funderet, illi tamen cam persequi nulla intermissione cessabant. Et ideo addidit odio iniquo, quia esse videtur et justum, sicut et illud: Perfecto edio oderam illos (Psal. CXXXVIII. 22).

Vers. 19. Sin. Custodi animam meam et eripe me : non confundar, quoniam invocavi te. Fidem suam petit Ecclesia rectissimam custodiri, ut servata a schismaticis, nulla queat perversitate confundi, sed sine macula et ruga Sponso suo ornata fidei virtutibus

nem suam consequi debuisset, quoniam invocavit Dominum. Revera non meretur erubescere, quæ spem suam cognoscitur in tanta virtute posuisse. Ipsum enim elegit invocare, qui nescit pie supplicantes abjicere.

. Vers. 20. TAU. Innocentes et recti adhæserunt mihi, qu niam sustinui te, Domine. Innocentes, quidam intelligant parvulos sacro baptismate regeneratos, qui adhuc nullis mundanis conversationibus polluuntur, sed in ipsa sanctitate transeunt, quam suscipere meruerunt. Rectos autem illos accipi volunt, qui iam matura ætate conversi, divino munere a peccatorum sunt laqueis absoluti. Sed cum dixerimus Ecclesiam variis hominum moribus esse completam, quomode quasi et illos non habeat permixtos qui improbis moribus polluuntur? Sed considera pondus verbi istius, ut innocentes et rectos adhæsisse sibi dicat. tanquam illi fuerint sociati atque conglutinati, quod ab utraque parte morum probitas videtur efficere. Reliqui autem cum labore tolerati sunt potius quam adhæserunt. Sustinui vero dicit, viriliter passa sum in hoc mundo frequentes angustias; sed una mihi fuit consolatio, te Dominum sustinere. Et inspice vim versus istius, quia innocentes et rectos ideo sibi adhæsisse dicit, quoniam sustinuit Dominum; alioquin non poterat tales amare, nisi et ipsa de tanta videretur sirmitate præsumere.

Vers. 21. Redime me, Deus Israel, ex omnibus an-Sa'vatoris exposcit, cujus sanguine redempta, de diabolica est captivitate liberata. Deus Israel, id est. Deus te videntium, quia ipsos revera gratos habet anibus conspectum suæ contemplationis indulget. Subjungendo enim, Ex omnibus angustiis meis, nullam in se maculam desiderat inveniri, quoniam aliter Christo non potest conjungi sancta sponsa, nisi fuerit, ut dictum est, sine macula et ruga.

Conclusio psalmi.

Audiamus quemadmodum adhuc in angustiis hujus mundi posita, per totum psalmum ad liberatorem suum clamet Ecclesia; et desinamus tribulationes nostras impatienter ferre, cum ipsam matrem constet temus adversa, Domino juvante, viriliter; speremus de ejus pietate constanter, quia si nos in Sponsæ partibus permanemus. Deo largiente, cum ipsa simul ad æterna gaudia perveniemus. Numerus iste bis duodenus mysteria nobis superna declarat, quod viginti quatuor seniores indefessis vocibus, laudes Domino suavi modulatione concelebrent, commonens ut ad similitudinem eorum, et nos psalmum istum frequentata devotione cantemus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXV.

Psalmus David.

Cum psalmus significet in actibus nostris convenientiam spiritualium rerum, David autem manu

fortis a que desiderabilis, totus hic textus ad per- A cæcis mentibus inducamur. Bene ergo propheta petit feetum aptandus est Christianum, qui Domino largiente diversorum laude meritorum in Ecclesia ejus constanti animo perseverans, divinis se beneficiis consolatur. Sed tamen cum talis hymnus dicitur, necesse est ut ad Christum Dominum intelligentiæ virtute referatur.

Divisio psalmi.

Sanctus iste quem diximus, primo modo psalmi innocentiam suam respici deprecatur, quia cum iniquis hominibus non habuit portionem. Secundo supplicat ne hæreticis aut schismaticis in judicio Domini misceatur, quoniam domum ejus se dilexisse testatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum; et in Domino sperans non infirmabor. Periculosa quidem judicii videtur esse petitio, sed sequestratio malorum, quæ fit in examine Domini, cognoscitur a bene merito competenter optari. Quapropter non est hic detestabilis arrogantia meritorum, sed justa petitio sideliter servientis, ut sequestretur a pessimis, ne cum malis habeat portionem. Postulat enim vir sanctus judicia, quia certus erat de ejus misericordia, sicut ait Apostolus : De cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex (Il Tim. 1v, 8). In innocentia vero sua ingreditur, qui, sicut inferius dicit, sperat in Domino, nec de suis quidquam viribus, sed de divina largitate præsumit. Sequitur hujus C rei decora probatio, quia in Domino confidendo infirmatum se esse non asserit. Ilæc est enim innocentia, quam superius dixit, id est in Domini virtute confidere, ne possit eum aliqua peccatorum infirmitas îngravare.

Vers. 2. Proba me, Domine, et tenta me : ure renes meos et cor meum. Proba et tenta, non præsumptive dicitur, sed hoc emendationis gratia sieri postulatur. Nam quando ille perscrutatur et tentat, facit nos peccatum intelligere nostrum, et ad fructum pœnitentiæ pervenire. Alioquin si nulla nos in hoc sæculo adversitate commoneat, sub neglecto relinquimus ea pro quibus satisfacere deberemus. Ipse enim subsequenter exponit, cur se probari et tentari quatenus delectationes et cogitationes humanæ verbi Domini calore purgarentur, qui more fornacium, vitiorum sordes absumens, animas hominum ad emmidationem perfectissimi decoris adducit. Perscrutandum est autem cur hic petat se debere tentari, cum in evangelica oratione sit positum: Ne inducas nos in tentationem (Matth. vi, 13). Duæ sunt igitur tentationes: una Domini, qua bonos tentat, ut eos competenter erudiat, sicut legitur in Genesi: Tentavit Dominus Abraham (Gen. xxII, 1); vel illud quod dicit Moyses : Tentat vos Dominus Deus vester (Deut. Mii, 5). Altera vero diaboli est, quæ semper ducit ad mortem : de qua precamur ne in cjus partes

dicens: Proba me, Domine, et tenta me, in ista parte quæ Domini est, ut non in illam tentationem diabolicam induceretur; ubi sequitur : Sed libera nos a malo (Matth. vi, 13), id est ab ipso diabolo.

Vers. 3. Quoniam miserico dia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua. Hoc erat unde tentationum pericula non timebat, quia misericordiam ejus non poterat oblivisci. Jugiter enim sibi subveniri facit, cui collatum beneficium ante oculos semper assistit. Qua de re etiam Domino complacuisse se dicit. Complacere est autem cum sanctis Domini æternam gratiam promereri. In veritate, id est in Christo tuo, qui ait : Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). Aliter enim Patri non potest com-B placere, nisi qui tali fuerit credulitate sirmatus.

Vers. 4. Non sedi in concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo. Complacuisse se Domino egregia nimis narratione declarat. Innocentiam quippe suam nititur ostendere, duobus versibus refugiendo quæ prava sunt; aliis vero duobus agendo quæ recta sunt. Quod argumentum in topicis dicitur ex contrariis. Concilium enim vanitatis, et congregatio innocentium omnino contraria sunt. Enumerat enim nunc quæ, Domino largiente, peregerit, unde se complacuisse testatus est. Non sedit in concilio vanitatis, qui tractatibus iniquorum nulla consilii sui participatione consentit. Fieri enim potest ut homo sanctus casu aliquo ad concilium veniat iniquorum, ubi vel incongrua vel vana referuntur. Sed dum talia cognoverit, neque cum eis sedet, neque delectatione aliqua commoratur, sed pravum studium aut dissuadet, aut descrit. Quapropter cum se prius negasset sedisse cum malis, modo se proficetur non introisse cum pessimis. Ante enim tractatum ipsorum vitavit, post et sacta deseruit. Introitus est enim ad scelus, cum sieri aliquid audacter incipitur. Introitus enim initium significat operationis, quod vir sauctus a sua conscientia profitetur alienum.

Vers. 5. Odivi congregationem malignorum, et cum impiis non sedebo. Minus fuerat sancto viro malum vitasse concilium, nisi et congregationem odisset omnimodis subdolorum. Odium enim significat divisionem, sicut est in amore collegium. Et cum superius se dixerit in vanitatis concilio non sedisse, modo se desideraret, utique ut urerentur renes et cor ejus; p profitetur cum impiis non sederc. Utrumque quidem erat omnino deserendum. Sed alii sunt vani, alii impii. Vani sunt qui caducis inquisitionibus occupantur, et in superflua tempus narratione consumunt. Impii autem, haretici, qui quæstionibus 87 perfidis Scripturas divinas depravare contendunt, sicut Petrus apostolus ait : Depravantes eas ad suum interitum et perditionem (II Petr. 111, 16). Hos ergo utrosque jure monet esse fugiendos, quia illi superfluitates diligunt, isti tela perversitatis infigunt.

> Vers. 6. Lavato inter innocentes manus meas, et circumibo altare tuum, Domine. Potest talia loqui, qui caput suum sequitur Christum, qui terrena despicit, et cœlestia concupiscit, sicut Apostolus ait : Nostra

autem conversatio in calis est (Philip. m., 20). Inter A quod multarum pecuniarum oblatione gravata sit. innocentes enin lavat manus suas, quisquis facta propria studio bon:e conversationis emundat. Et bene addidit, inter innocentes, quia possunt lavare manus ctiam qui nocentes sunt, sicut fecit Pontius Pilatus (Matth. xxvii, 24), qui dum animam suam nefanda Domini traditione pollueret, manus suas sæculi istius liquore mundabat. Sed spiritualiter manus lavat quisquis actus suos lacrymabili satisfactione diluerit. Circumibo vero dixit, id est frequenter iterabo, ut assiduitatem sanctissimæ devotionis ostenderet. Altare enim ab altitudine dictum est, quasi altæ aræ, ubi Domino sacrificatur, ut conspectibus populorum misericord æ ips us dona pandantur.

Vers. 7. Ut audiam vocem laudis tua, et enarrem universa mirabilia tua. Provectus ad cœlestia ideo illud B spirituali animo circumibat altare, ut concentum dominicæ taudis audiret. Forte illud dicit, quod coram ipso indefessa voce præcinitur : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth (Isa. vi, 3). Quæ cum audiret, et devotione maxima cognovisset, narraret populis universa mirabilia quæ hodieque in sanctarum celebratione missarum beata canit Ecclesia.

Vers. 8. Domine, dilexi decorem domus tuæ et locum habitationis gloriæ tuæ. Beatissimus ille quem ditimus, secundum modum orationis ingreditur, supplicans ut, cum decorem domus Domini dilexerit, ilfis qui ab eodem alieni sunt nullatenus misceatur, sed in eius Ecclesia perseveret. Decorem domus dicit, non pulchritudinem parietum aut ministeriorum pretiosissimos apparatus, sed ipsorum actuum beatissi- C mam qualitatem, in quibus cuncta gaudet Ecclesia, id est, in psalmorum jubilatione, in precum sanctitate, in Christiani populi humillima devotione. Prius enim de universali dixit Ecclesia, nunc venit ad sanctos, in quibus gloria Dei habitare cognoscitur: de quibus Apo-tolus dicit : Templum enim Dei sanetum est, quod estis vos (I Cor. 111, 17). Dicendo enim habitationis locum, humani pectoris significavit arcanum; mirabiliter subjungens, gloriæ tuæ, quia ubicunque habitat, gloria est. Gloriosum enim efficit quidquid inhabitare dignatur, et ab hospitis merito crescit hospitii magnitudo.

Vers. 9. Ne simul perdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam. Juste rogat ne cum impiis anima ejus pereat in futuro judicio, cum D quibus hic communem non habuit actionem. Merito enim ab eis ibi se sequestrari petiit, a quibas hic se ipse divisit. Sanguinum enim viri sunt, qui carnaliter vivunt, et nulla jussa cœlestia concupiscunt. Pereunt ergo tales de futura Jerusalem, qui pro sua impietate damnandi sunt.

Vers. 10. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus. Exponit qui sunt viri sanguinum, in quorum consuctudine videmus esse nequissimas actiones. Manus enim nostræ significant generales operationes, quas gerimus in hac luce degentes. Hic dextera specialiter judicis- venalitatem pronuntiat, quam ideo dicit repletam esit muneribus :

Et considera quod hac accipientes indices universaliter exsecratur. Nam et qui justitiam vendit, muneribus dexteram replet; et qui nocentes absolvit, idem suam dexteram munerum acceptione complevit. Sic utrumque, ut arbitror, ad virum sanguinum congruenter aptandum est.

Vers. 11. Ego autem in innocentia mea ingressus sum : redime me, et miserere mei. Schema syncrisis est, cum causam suam quis ab adversariis suis nititur eflicere meliorem. Nam cum illi accipiendo fallaciter gaudeant dexteram suam muneribus fuisse completam, se dicit ad innocentiæ introisse divitias. Ingressus enim in thesauros spirituales multo verius se consolatus est, quam illi super mundanis divitiis gaudere potuissent. Redime me, id est adventus tui sanguine pretioso liberum redde, quo absolutus est mundus, qui peccatis tenebatur obnoxius. Et miserere mei, scilicet in hoc mundo, ubi sideliter supplicantibus parcis.

Vers. 12. Pes enim meus stetit in via recta; in erclesiis benedicam Dominum. Inter concutientes hæreses et mundi graviter sævientes angustias, hoc bene vir catholicus profitetur, quia pes ejus immobilis perduravit; qui licet importunis tribulationibus fluctuet, in parte fidei nescit quibuslibet necessitatibus commoveri. Possunt enim tales, et his similes hoc dicere, de quibus ipse Dominus testimonium perhibet, ut est illud : Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal (III Reg. xix, 48). In via recta, id est in mandatis tuis, quæ recta sunt, et rectos faciunt obedientes. Nam quoties plurali numero dicuntur ecclesiæ, mundi istius Christiani populi significantur, qui de diversis gentibus probantur esse collecti. Futura est enim una et perfecta Jerusalem, quæ malorum sequestratione purgabitur. Dicit ergo beatus iste quem diximus, non in Ecclesia, sed in ecclesiis se Domino cantaturum, quia per universum mundum nomen constat esso catholicum.

Conclusio psalmi.

Consideremus qualem nobis formam vitæ religiosus iste tradiderit. Dicit enim ideo se hic vitasse persimos, ne in judicio Domini cum malis possit esse sociatus, admonens ut iniquorum consoriia fagientes, fidelibus Christi spirituali semper charitate jungamur, quia ex diutina hominum conversatione, morum semper contrahimus qualitatem. Hoc enim et sextus psalmus admonet, cum dicit : Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem (Psal. vi, 9); hoc et decimus septimus qui ait : Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso subverteris (Psal. xvii, 26). Revera ut cognosceretur ingens malum, quod tam crebro monebatus esse fugiendum. Quapropter studiose quæramus gloriosum nimis aptumque collegium, quod nos virtutibus erudiat, et desiderio divinæ charitatis accendat, ne in retributione 88 malorum merito jungamur pessimis, qui collegium hic habere A Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et voluimus cum malignis. Quod si diligentius perscrutemur, nec quantitas ipsius numeri vacat. Nam quinque porticus fuisse Salomonis, in quibus periclitantium turba languebat, evangelica nobis designat auctoritas (Joan. v, 2). Qui calculus quinquies in se reductus, in vicesima quinta summa progreditur, ut sic corda fidelium psalmi istius abysso recreentur, sicut in illis porticibus jacentium probaticæ piscinæ lavacro ægra corpora sanabantur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXVI.

Psalmus David priusquam liniretur.

Tituli bujus historia Regum quidem volumine latius indicatur (I Reg. xvi, 15). Nam cum Saul peccasset Deo, per sanctum Samuelem prophetam David apud B rum autem defensor fuit Dominus, nullatenus aliquid patrem suum est unctus in regem. Verum hic titulus de ipsa unctione non loquitur, sed illam potius commemorare dignoscitur, quando post persecutiones Saulis, voto populi est perductus ad regnum (II Reg. v, 3), cum et istum psalmum rerum ipsarum testificatione eum conscripsisse manisestum sit. Nam si primam illam unctionem velis advertere, nullum ante ipsam psalmum legitur effecisse. Restat ergo ut istam secundam unctionem intelligere debeamus.

Divisio psalmi.

Cum frequenter ante regnum liberaretur ab inimieis suis acerrimis, per totum psalmum loquitur proplieta. In prima positione Dominum se dicens metuere, et nullum alterum formidare. Sed inter adversa sæculi unum sibi testatur esse suffugium, ut, licet periculis corporalibus jactaretur, ipse in domo Domini sirmissima devotione mentis habitaret. Sesunda positione, multiplici clade liberatus, diversis modis gratias agit, et prophetiæ spiritu spem sibi futuræ beatitudinis pollicetur. Sciendum sane hunc psalmum secundum esse illorum qui per actus David significant Christi Domini futura mysteria.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo?

Vers. 2. Dominus desensor vitæ meæ, a quo trepid:bo? Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.

sunt et ceciderunt. Hos tres versus paulo sollicitius audiamus, sunt enim magnæ argumentationis formula comprehensi, quam Græci epichirema, Latini exsecutiones vel approbationes vocare maluerunt. Hoc argumento utimur quoties rem de qua agitur per exemplum aliquod probare contendimus. Causa enim hic proposita est in uno et semi versiculo. Dixit enim: Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo? In alio semis et uno versiculo subjunzit exemplum, quia minime trepidare debuisset, quando illi magis cadunt qui persequi probabantur. Ait enim : Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.

ceciderunt. Sic istlus epichirematis breviter forma perfecta est. Nunc ad exponenda verba redeamus. Propheta ergo dicit exsultans, se quemquam hominum non timere, quoniam a Deo fuerat illuminatus, ostendens formidinem semper habere tenebras suas, quando contra eam ponitur illuminatio superna. Sequitur, et salus mea. In quo verbo cuncia concludit, et valetudinem corporis, et animæ sospitatem. Utraque enim sunt indicia salutis, quando sustinent videlicet gravissimas passiones. Quem timebo? id est nullum hominum formidabo. Timor enim fecerat Domini, ne quemquam alium timere potuisset. Sequitur : Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo? Multi per actus iniquos accepta Dei munera perdiderunt. Quoamiserunt. A quo trepidabo? Interrogative pronuntiandum est, id est a nullo, sicut et superius posuit, quem timebo? Tales quippe interrogationes pro abnegationibus accipiendas esse non dubium est. Addidit: Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meus. Truculentium inimicorum hic vota panduntur, qui non solum exstinguere, sed etiam aviditate furoris, ipsas quoque humanas carnes cupiunt crudeliter devorare. Et ideo inimicorum tanta feritas proditur, ut liberationis gratia duplicetur. Adjecit : Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt. Versus iste pendet de superiore sententia; probatio est enim quomodo nullum timere debuisset. Nam si persecutores qui formidari poterant, subruerunt, quis, rogo, timor erit, quando potius illi cadunt, qui impugnare videbantur? Consequenter autem verba sunt posita; prius fuit infirmari, post cadere. Et intuere quoniam hic sidelium beneficia breviter exponuntur, ut non illi qui passionibus premuntur, sed illi magis corruant qui innocentium sanguinem devorare festinant.

Vers. 4. Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Salutari probatione completa, propheta lætus exsultat, decoram emphasim, id est exaggerationem faciens, ut si adversus ipsum solum castrorum coeat mu!titudo, stabilitas mentis ejus non debeat commoveri, dum soleant homines plurimorum oppugnatione terreri. Castra enim valida munitio est, quam expugnare facile non potest impetus ir-Vers. 3. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati D ruentis. Sed hæc omnia sibi dicit esse contemptibilia, cum valletur auxiliatione divina.

> Vers. 5. Si exsurgat in me prælium, in hoc ego sperabo. Potuerant castra consistere, et in prælia non coire. Sed nunc ipsum sævum certamen adjicit, ut nibil eorum metuere videretur quæ terribilia putat humanitas. Si exsurgat, id est si subita in me concertatio, quasi fervens procella prosiliat, in eo potius sperabo victoriam. In præliis enim concitatis gloria vincentis semper apparet. Nam virtus probatur latere, quæ non suerit explorata certamine, sicut superius dixit : In tribulationibus dilatasti miki (Psal. IV, 2). Et respiciendum quod et iste versus sic habet in capite, 89 sicut ille prior. Quæ figura

tum principia repetitur; quod et in capite psalmi constat effectum, id est, Dominus, Dominus.

Vers. 6. Unam petii a Domino, hanc requiram. Unam rem quidem petiisse se dicit a Domino, quam exponit inferius. Sed videamus si unam, et non magis omnia. Calculo quidem singularis est, sed rerum utilitate numerosa; angusta precatio, latum præmium; breviter quæritur, sed granditer impetratur. Bonorum erro mos est domum Domini solam expetere, in qua Iona omnia continentur. Mali autem terrena voluntate discissi, dum sanitatem corporis petunt, cum divitias precantur, cum inimicorum dejectiones expostulant, petendo fatigantur, et interdum peritura conquirunt.

Vers. 7. Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus nice mece: ut videam voluntatem Domini, et protegar a B cunditate gratias referre contendimus. Diximus sutemplo sancto ejus. Hæc est una supplicatio, quam superius expetebat. Et vide quia nul a castra, nullum prælium metuere debuit, qui tali se munitione vallavit. Que sunt enim civitates similes, qui sunt exercitus fertiores, quam habitare in domo Domini, ubi nihil bumanum, nihil diabolicum certum est pertimesci? Et hoc non parvo tempore, sed omnibus diebus vitæ me. Quando, rogo, metuat, cui omnis vita secura est? Videt etiam voluntatem Domini, qui præcepta ejus intelligit, qui puritati ipsius tota se mente subsiderit. Propheta enim postulat protegi a corporis Christi templo, unde et sirmamentum sidei, et invictum robur desensionis accipitur. Ad illud enim pervenerat animi virtute, quod adhuc non videbat in

Vers. 8. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sai : in pstra exaltarit me. Versum hunc paulo diligentius perserutemur. Ait enim : Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum, significans illud tempus quando Saule persequente multis locis per squalentes speluncas et montium secreta latitabat. Quod illi revera tabernaculum fuit, quia mens ipsius aunquam a religionis pietate discessit. Se juitur, protext me in abscondito tabernaculi sui. Superius dixit, ebscondit; nunc dicit, protexit. Abscondi est quærentiam oculis non præberi; pro!egi autem, ab omni neta periculoque liberari. In abscondito tabernaculi exi, dicit, id est in Divinitatis secreto, ad quod semdebatur, ubi ejus intentio perdurabat. Quod autem deit: In petra exaltavit me, ad incarnationem Domini pertinet; quoniam de ejus semine natus est Christus, qui est lapis adunans populos angularis.

Vers. 9. Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos. Postquam dixit præmia quæ de Domini cant incarnatione ventura, nunc dicit præsentia, com cum ab inimicis suis, sive carnalibus, sive spiriualibus constat esse liberatum. Caput meum, bene mentis oculum videmur accipere, qui revera caput nestrum est, quo vegetante possumus contucri. New plerumque illud dicimus caput, quod eminere monstratur. Super inimicos, vitiosos significat appe-

sicitur anaphora, quoties unum verbum per comma A t'tus, supra quos mens nostra decenter erigitur, quando divino beneficio pura servatur.

Vers. 10. Circumibo et immo'abo in tabernaculo ejus hostiam jubitationis; cantabo et psalmum dicam Domino. Decursis beneficiis quæ et de futuro et in præsenti se cognoverat accepisse, nunc gaudium suum mirabili navratione describit. Circumibe dicit, hoc est animo perscrutabor qua potentia cœlos fecerit, stellas fundaverit, maria determinaverit, terram stabiliverit, totumque mundum varia virtutum laude compleverit. Et cum hæc omnia animo circumiverit, immolare se dicit in tabernaculo ejus hostiam jubilationis, id est in Ecclesia ejus offerre sacrificium laudis. Jubilationem quippe dicimus ex eo quod nos juvat laudare : quando delectantes cum summa juperius aliud esse cantare, aliud psalmum dicere. Cantare est sola voce laudes canere; psalmum dicere, bonis operibus gloriam Domini prædicare. Cantare enim et psalmum dicere, ipsa est hostia jubilationis.

Vers. 11. Exaudi, Domine, vocem meam qua clamavi ad te: miserere mei et exaudi me. Venit ad secundam positionem, in qua per gratiarum actionem psalmodiæ munus, quod promiserat, exhiberet, præsentia superioribus jungens. Clamavit enim, cum dicerct: Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Et cum superius dixerit, hostiam se jubilationis offerre, quia diversa sit munera consecutus, nunc iterum rogat ut exaudiatur. Nec desiderio suo adhuc satisfacit, nisi hoc frequenti supplicatione ro-C gaverit, scilicet quia divinarum rerum nulla satietas est: sed quanto gustatur Dominus, tanto suavius appetitur; sicut et in alio psalmo dicit : Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. AXXIII, 9).

VERS. 12. Tibi dixit cor meum: Exquisivi vultum tuum; vultum tuum, Domine, requiram. Cor desiderium tacitum prodit, quod plus audit Divinitas quam populorum tonantissimas voces; sicut Moysi dicitur: Quid clamas ad me (Exod. xiv. 15)? cum locutus aliquid non legatur. Fidelis itaque vir cor suum dixit ad Dominum loqui, quoniam hoc videbatur quod cogitabat offerre. Vultum autem Domini quærit, qui se sancta conversatione tractaverit; de quibus dictum est: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8). Geminat quoque quod dictum est, vultum tuum, per devotus animus festinabat, dum ibi sibi esse vi- D Domine, requiram. Una quidem res, sed frequentata precatio; sciebat enim quam pretiosum est, quod ardenti studio totics expetebat.

> Vers. 13. Ne avertas faciem tuam a me, neque declines in ira a servo tuo. Desideria sua caute decenterque exsequitur. Superiore quippe versu professus est vultum Domini se desideranter exquirere; et quoniam non est in potestate hominis suum obtinere desiderium, precatur ne avertat faciem suam Dominus, quam ille magnopere postulabat. Ipsius enim muneris est, se præstare sidelissimis contuendum. Sequitur: Neque declines in ira a servo tuo. Sæpe diximus iram poni judicii tempus, cum discernet malos a bonis. Illis enim irasci creditur, qui infelici segregatione

stammandi sunt. Rogat ergo ne tune ab ipso declinet A Testes ergo iniqui suerunt Boech Idumæus, ejusque Dominus, quando sanctis vultum suæ majestatis indulserit. Homo carnalis Deum timet, ne peccatis ingravantibus aut substantiam perdat, aut filios amittat, 90 aut copia auri argentique minuatur: sanctus autem vir hoc tantum metuit, ne a vultu Domini reddatur alienus.

Vers. 14. Adjutor meus esto, ne derelinquas me, n que despicias me, Deus salutaris meus. Ubi sunt qui humanis meritis dicunt aliquid applicandum? l'etit rex et propheta, plenus gratia et benedictione cœlesti, ne deseratur a Domino. Scit enim quia si ille relignerit, nulla se potestas regere prævalebit. Nec semel ei petiisse sufficit, nisi hoc ipsum sub repetitione geminaret. Despici enim semper addicti est, nec lus intueur.

Vers. 15. Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem assumpsit me. Patrem suum Adam primum hominem dicit, matrem uxorem ejus Evam, unde generatio humana descendit. Isti ergo reliquerunt conditione mortali, nec enutrire valuerunt, quando de hac luce translati sunt. Quamvis istud de ejus genitoribus possit intelligi: quia domum patris sui matrisque tune dereliquit, quando a populis flebræis ad regni culmen evectus est. Sequitur, Dominus autem assumpsit me, in loco scilicet veri parentis. Pater est quia condidit, quia regit; mater quia fover, quia infirmos et parvulos lactat. Assumpsit vero dixit, hoc est, de privata conditione in regno posui!.

Vers. 16. Legem mihi constitue, Domine, in via tua, et dirige me in semita recta propter inimicos meos. Legem sibi statui illam potius Domini deprecatur Salvatoris, qua debitores noscitur liberasse per gratiam. Moysi enim lex illo tempore jam data erat; Domini autem sperabatur esse ventura, quam sibi postulat debere constitui. In via tua, id est in Christo tuo, qui est via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). Illo enim veniente juste præsumebat, quia eam et docere poterat, et impleri posse præstabat. Semitam vero jam diximus ad Scripturarum intelligentiam pertinere. Precatur ergo propheta ut Veteris Testamenti recte libros intelligat, et venturum in eis Dominum esse cognoscat. Propter inimicos autem dicit, id est hæreticos. sive incredulos Judwos qui eos nitebantur prava in- D Sustine vero et exspecta, perfecto dicitur Christiano: tentione subvertere.

Vers. 17. Ne tradideris me in animas persequentium me : quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi. Secundum historiam potest intelligi de Saule, qui eum acerrimo odio persequebatur. Sed quoniam rex erat, nec poterat solus agere quod jubebat, apte numerus pluralis bic positus est. Simili modo cum Doech Idumæus eum prodidisse legatur, plurali numero posuit, testes iniqui. Fieri coim potuit ut quando eum regi accusavit, per testes alios dicta sua probare voluisset. Quapropter congrue positus pluralis numerus advertitur, quando persona talis per unum tantum non poterat facile accusari.

similes, qui eum prodiderunt Sauli a propheta Achimelech fuisse susceptum, et gladium illi sumptusque datos; quod rex sacerdotis atque filiorum ejus morte reseravit. Mentiti sunt enim dicentes contra regem Saulem David consilia fuisse data, Deumque pro co fuisse deprecatum; quod latius Regum textus eloquitur (1 Reg. xxII). Pulcherrime autem dixit sibi, quia mendacii sui pœnas recipit qui falsum testimonium proferre contendit. Sive, ut alii dicunt, idioma est Scripturæ divinæ, ut pro singulari pluralis numerus apponatur; et iterum pluralis pro singulari numero inveniatur adjunctus; sicut de Herode mortuo legitur dictum : Mortui sunt qui quærebant animam pueri (Matth. 11, 20); vel Moysi de Pharaone pronuntiatum securus reddi potest, nisi quem judicis serenus ocu- p est: Quia mortui sunt qui quærebant animam tuam (Exod. 1v, 19).

> Vers. 18. Credo videre bona Domini in terra viventium. Exspecta Dominum. Postquam multis modis Dominum deprecatus est ne persequentibus traderetur, ad confidentiæ suæ redit auxilium, sibique ipsi promittit quod bona videat in terra viventium, id est in futura vita, ubi bona sunt sempiterna. Et proprie dictum est terram illam esse viventium, quoniam ista morientium est. Qui status apud oratores dicitur collectivus, quando ex scripto colligitur id quod scriptum non est, ut per id doceatur esse ac si scriptum fuisset. Ita et hic futura præmia ex antecedentibus beneficiis sibi ciedit esse ventura. Terram autem viventium, proprie Scriptura commemorat divina. Additum est : Exspecta Dominum, scilicet qui promittendo non fallit, qui præstando non imputat, sicut Jacobus apostolus ait : Qui dat omnibus affluenter, et non improperat (Jac. 1, 5).

> Vers. 19. Viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum. Quoniam superiori versu crediderat videre se bona Domini, nunc dicit quemadmodum videre possit. Hoc autem verbum, viriliter, non solum viris, sed et feminis credamus esse mandatum. Nam et viri cum mollescunt, animo femineo sunt; et mulieres viriles efficientur, cum in bono proposito mentis robore perseverant. Sequitur, et confortetur cor tuum, ne quasi lassus immurmures, et tædio fatigante desperes. Sed confidenti animo atque securo dicit: Exspecta Dominum, qui nescit subducere quæ promittit. ac si admoneret, sustine quod pateris, et quod credis exapecta.

Conclusio nsalmi.

Inter multiplices et sævientes angustias, quid specialiter desideremus reverendissimus propheta patefecit, ut inhabitare Christi Ecclesiam modis omnibus appetamus. Hoc patulis auribus audientes, assidua supplicatione deprecemur; quia nec brevius quidquam potuit dici, nec latius impetrari. In numero autem præsentis psalmi, et quorumdam qui subsequuntur, nequaquam potnimus calculorum singularem reperire rationem; scihcet qualis creatura vigesimo sexto, aut vigesimo septimo, aut vigesimo octavo numero legatur aptata. Sed studiosis relinqui- A mus, ut secundum exempla que dicta sunt, quando non inveniunt rationem in numero singulari, tunc stiquas similitudines in partito calculo, sive bis, sive tertio debeant indagare. Verbi gratia, ut viginti sex partiantur in vigesimum et senarium numerum, et tterum viginti septem in ter novem. Tunc facilius calculis divisis, fortasse competens ratio poterit invemiri. Quid enim interest si binas ant ternas metretas capiant vasa psalmorum? Si vero nec ibi aliquid convenienter agnoveris, credere 91 convenit cœli terræque Creatorem, operationes et dicta sua per diversorum calculorum distribuisse sine ambiguitate virtutes, qui omnia, sicut legitur (Sap. x1, 21), in pondere, numero, mensuraque perfecit. Neque enim quia guttæ pluviarum, stellæ cœli, vel arena maris B sanctum tuum. Tempus significat sacratissimæ passionobis numerabilis non est, apud illum non constat esse sub numero. Nam etsi-nobis probantur occulta, divinæ sunt tamen nota potentiæ. Restat ut illud quod dictum est definitione majorum credere debeamus, in numeris positis atque definit's virtutes omnium convenire psalmorum.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXVII.

Psalmus ipsi David.

Diximus David significare manu fortem. Et quando tale nomen debuit poni, nisi cum passionis dominicæ gloriosa certamina referentur? Fortis utique manu, qui per tolerantiam suam prostravit principem tenebrarum, qui mortem moriendo superavit, qui humasum genus captivum crucifixionis suæ dispensatione C Theravit. Ipsi autem cum dicitur, nullum alterum intelligi posse declaratur, nisi ipsum mediatorem Christum Dominum, qui per hunc totum psalmum loquitur : orans ab humilitate susceptæ carnis, persecutorum debitas indicans pœnas non studio malevolentize, sed contestatione vindictze. Notandum est igitar hunc psalmum tertium esse horum qui passionem et resurrectionem Dominicam sub brevitate commemorant.

Divisio psalmi.

Prima sectione orat Dominus Christus per id quod homo est ut ejus audiatur oratio futuro tempore passienis. Secundo gratias agit, quoniam exauditus est in his quæ fieri pos:ulabat. In fine psalmi subjuntis saz, ita salvus siat populus ejus nomini creditares.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Ad te, Domine, clamavi; Deus meus, ne mes a me. Christus Dominus clamat ad Patrem tempore passionis, ne ab ipso sileat, hoc est, ne petenti [ed., patienti] non annuat, sed magis responteat. Pulcherrima quoque verborum est facta divertitas. Clamat homo ne sileat Deus, quia nostro silentio ille tacet, et nobis negligentibus in memoria non Liberrar. Contra si, Domino præstante, respicimes, respicit; si clamamus, exaudit; si diligimus, amamur.

Et similis ero descendentibus in lacum. Id est. si silucris, ero similis in mundi bujus profunditate versantibus. Lacus enim quidam hoc sæculum est, qui quasi delectabilis ac tranquillus creditur, sed quas profunditates et mersuras habeat ignoratur. Lacus quippe dicitur, quod sub ipso terra lateat. Precatur ergo humanitas Verbi, ne similis esset hominibus cæteris : quia etsi communem conditionem carnis assumpsit, excellentiam tamen omnium creaturarum Deo unita promeruit; de qua dicit Apostolus : Cui autem aliquando angelorum dixit : Filius meus es tu, ego hodie genui te (Hebr. 1, 5)? Sive lacum sepulcrum dicit, ubi peracta passione repositus est.

Vers. 2. Exaudi, Domine, vocem deprecationis mca dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum nis, et orat ut ejus audiatur oratio, quod fecit antequam traderetur; relictis enim discipulis secessit et oravit dicens : Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste ; vcrumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis (Matth. xxvi, 39). Quod autem dicit, ad templum sanctum, ut mihi videtur, illam consuetudinem Hebrai populi fortasse mavult in elligi, cui praceptum fuerat ut in qualibet esset positus regione, ad illam partem semper oraret ubi Jerusalem noverat constitutam; sicut et D.:nielem apud Babylonem tertio in die legimus (Dan. vi, 10) effecisse; quod necesse erat Christum Dominum facere, qui non venerat legem solvere, sed implere (Matth. v, 17). Sive ad templum sanctum, ad cœlum vult intelligi, quod orantes homines facere consueverunt. Nam desiderium postulantium est, ut licet ubique Deum esse non ambigant, de cœlo sibi auxilium venire confidant. Unde et in Dominica oratione dicimus : Pater noster, qui es in cælis (Matth. vi, 9). Non est ergo absurdum templum accipi cœlum, quoniam Domini sedes divina lectione monstratur.

Vers. 3. Ne simul tradas cum peccatoribus unimam meam, et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Quia moriturum se noverat, merito petebat ne inferis tradita ejus anima cum peccatoribus misceretur, aut cum operantibus iniquitatem haberet aliquam portionem. Sed omnino salutariter ista discretio ab illo petitur, ut nostra spes ad vota talia concitetur; quod revera impleus, hominem a se fieri deprecatur alienum. Ubi sunt illi qui Christum putant animam non gras, ut sicut ipse suscitatus est potestate divinita- D habuisse? Sed hac mihi videntur aut non legere, aut quæ legerint omnimodis oblivisci.

Vers. 4. Cum his qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum. Judwos commemorat, qui ei dicebant tentantes : Scimus quia a Deo venisti magister (Joan. 111, 2). In istorum ergo labiis erat pax, sed in corde malitia. Quæ figura dicitur ironia, id est irrisio, quoties aliquid quod sub laude dicitur, intellectum vituperationis habere monstratur. Proximo suo, de se dicit, quia eis carnis origine jungebatur. Qui juste maledicebantur, quia proximum malitioso perdere festinabant.

Vers. 5. Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam studiorum ipsoram. Judai volentes

bonum; ut mortem inserrent Christo, qua mors ipsa finiretur; sanguinem funderent, quo mundi crimina lavarentur. Ideo petit illis dari secundum opera ipsorum, id est voluntatem; quia unusquisque hoc operatur quod vult. Nam frequenter et præstant qui nocere contendunt, ut diabolus facit, qui dum innocentibus ingerit mortis pænas, transmittit martyres ad coronas. Expressit quoque quie superius dixit, dicendo, Secundum nequitiam studiorum ipsorum, id est ambitum malum, ut innoxio nocerent; et qui ad eos salvandos venerat, morti tradere maluissent.

92 Vers. 6. Secundum operationem manuum corum retribue illis; redde retributionem eorum ipsis. Quatuor sunt species retributionum : quarum una est, cum tribuuntur ab hominibus mala pro bonis, sicut Judæi Christo retribuerunt, qui cum ad eos salvandos venisset, illi eum crucifigere decreverunt. Altera cum retribuitur bonum pro bono, quando dicet Deus electis suis : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34). Tertia cum retribuet malum pro malo, quando dicturus est impiis : Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis cjus (Ibidem, 41); secundum iliud, Mensura qua mensi fueritis, in eadem remetietur vobis (Luc. vi, 38). Quarta cum retribuit quod hic dicit, bonum pro malo, ut qui persecutores exstiterunt, fiant conversi, postea laudatores. Verum ista omnia quæ de inimicis suis prædicit, non sunt vota malitiæ, sed præscientia futurorum. Nam in Evangelio dicit : Pater, dimitte illis, non enim sciunt C quid faciunt (Luc. xxIII, 51). Sed utrumque pium es!; hic enim comminatur ut terreat, ne scelera sua præsumptione desperata perficiant; ibi autem cum patitur, orat ut ad pænitudinem eorum corda perducat. Nec vacat quod toties sententiam ipsius terroris iteravit, ut corda lapidea magnæ comminationis incendio salvarentur.

Vers. 7. Quoniam non intellexerunt opera Domini. el in opera manuum ejus non consideraverunt : destrues illos, nec ædificabis eos. Superiorem excolit sensum. Dicit enim, iden debere illis reddi, quia non intellezerunt opera Domini. Opera siquidem ejus fuit, ut doceret populum viam veritatis et fidei, et ex sacræ incarnationis arcano reconciliaret hominem Deo; Dominicæ visitationis munere perveniret. Et ne Filio Dei vera docenti mens obstinata non crederet, hoc quoque miraculorum ingentium virtute firmavit; ut quod intelligerent Judæi communem hominem non posse facere, hoc evidenter agnoscerent potentiam Divinitatis implere. Sed illi dementes, dum tantummodo hominem credunt, Filium Dei dici indignissime pertulerunt. Sequitor, et in opera manuum ejus non consideraverunt. Utique si considerassent, expavissent potius quam sprevissent, plorassent quam conspuisaent, adorassent quam crucifixissent. Tale en in sacrilegium aliis provenire non potuit, nisi illis qui veritatis intelligentiam perdiderunt. Deus enim alios

operati sunt quidem malum, sed secerunt nolentes A destruit ad correctionem, alios dejicit ad ruinam. Paulum destruxit, ut in melius construeret, et de persecutore apostolum faceret; sed impium Pharaonem cum tantis mirabilibus non crederet, demersit Altissimus ut periret. Sic ergo illos dicit destrui, ut non iterum debeant ædisicari. Quod dictum, sicut sæpe monuimus, ad prophetiam potius videtur pertinere quam ad içacundiæ qualitatem.

> Vers. 8. Benedictus Dominus, quoniam exaudirit vocem deprecationis meæ. Sciens complenda es-e omnia quæ petebat, partem secundæ sectionis ingreditur : gratias agens quod vindicatus sit de inimicis suis, dum adhuc nullatenus exstitissent. Ilæc fignra dicitur prolepsis, Latine præoccupatio, quando res secuturæ pro præteritis ponuntur. Sed discutiamus B quid sibi velit dispositio ista verborum, Benedictus Deminus, quoniam exaudivit; qui est utique, etsi non exaudiat, benedictus. Sed benedictum proprie dicimus, cui gratias agimus, id est quando illi benedicimus. Apte ergo positum est, benedictus, qui exaudire dignatus est.

Vers. 9. Dominus adjutor meus et protector meus; et in ipso speravit cor meum, et adjutus sum.

Vers. 10. Et restoruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor illi. Adjutor ad pericula vitæ pertinet, quæ ipso adjuvante superavit. Protector, quia eum ab insidiis diabolicis sua defensione vallavit. Sed postquam ista facta sunt, sideliter se dicit sperasse de Domino. Nam cum dicit, cor meum, animæ designat arcanum, quod sacrificium constat esse justitiæ. Addidit quoque iterum, adjutus sum; ut quantum impendebatur pura devotio, tantum et adjutorii cresceret magnitudo. Bene autem dixit : Refloruit caro mea, quia et primo floruit : quippe quæ ex Virgine sine peccato tanquam pulcherrimi floris singulare decus emicuit, sicut Isaias dicit : Et flos de radice ejus ascende (Isa. x1, 1). Refloruit ergo significat resurrexit: quasi in æthereas auras admirabili decore prorupit. Sequitur, et ex voluntate mea confitebor illi, post resurrectionem scilicet, quando humana natura fuerat a corruptione liberata, et ad inæstimabilem gloriam permanens, in Verbi unitate perducta.

Vers. 11. Dominus fortitudo plebis suæ, et protector salutarium Christi sui est. Brevis magnaque definitio. Quid est Dominus? fortitudo plebis suæ. Merita. quatenus ubi non poterat vitiata natura conscendere, D quando adversa cuncta ipso auxiliante superantur. Protector est etiam, quoniam eos tegit et liberat ab imminentibus malis. Salutarium, ac si diceret, justorum, quorum salus est Dominus. Bene autem addidit, Christi sui, ut Filium Dei debuisses advertere. Christi enim dicebantur et cæteri, quos aut unctioregalis, aut sacerdotalis gloria decorabat.

> Vers. 12. Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditatem tuam; et rege cos, et extolle cos usque in æternum. Orat humanitas Verbi pro populo Christiano, propter quem et probatur assumpta; ut satisfactione fideli salvus flat in hoc nundo, ubi exposita Judæorum probabatur esse periculis. Benedie autem hæreditatem tuam, ad futurum judicium perti

net, quando dicendam est : Ven'te, benedicti Patris A liter pertinere frequenti lectione declaratur. Sed ut mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34). Et ut charitatem suam, quam præcipit, evidentius approbaret, iterum petit et in hoc mundo devotos populos regat, ne carnalia concupiscant, ne vias pravas eligant; sed ipsius regimine illuminati, nesciant collegium habere cum pessimis. Addidit, extolle eos, ut in intellectu Scripturarum, et in opere sancto, laudabili intentione proficiant; quatenus a terrenis vitiis purgati, ad æterna præmia perducantur evecti. Et hoc petiit debere sieri usque in sæculum, scilicet per totum hunc mundum. abi sæcula sunt usque ad illud sæculum æternum cui nullum aliud pro sua perennitate succedit.

Conclusio psalmi.

Audistis psalmus iste qua pietate conclusus est. Rogavit pro nobis, qui oratur ab angelis. Judex omnium creaturarum advocatus est noster; et ut a morte potuissemus eripi, ipse magis elegit occidi. Impleta est in hoc psalmo 93 prædicta regula Dominicæ passionis. Oravit ante traditionem suam : de cruci**fisione propria**, et de resurrectione locutus est; postremo pro fidelibus exoravit, ut qui ei meruerunt eredere, perpetua debeant benedictione gaudere.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXVIII.

Psalmus David in consummatione tabernaculi.

Quoniam præcedentia verba jam nota sunt, restat at consummationem tabernaculi paulo diligentius perquirere debeamus. Consummatio tabernaculi perfeetionem significat Ecclesiæ catholicæ, quæ jam per C setum orbem probatur esse constructa. Tabernaculi enim nomine in hoc mundo posita declaratur Ecclesia, qua contra carnalia vitia bella gerens, merito expeditionalis habitaculi nomen accepit. Quapropter benc psalmum Christiani dogmatis honore pollentem, post perfectionem generalis Ecclesiæ, in laudem Soiritus sancti propheta decantat; ut quia tanta res per prophetas et apostolos beata prædicatione completa est, competenter ejus laudibus ornaretur. Est enim totus psalmus Spiritus sancti laude plenissimus, es per varias allusiones præconia ejus majestatis exsolvens. Hoc est quod oratores dicunt demonstrativum menus, quando per hujusmodi descriptionem ostenditur aliquis atque cognoscitur. Sed quid de illo a dignatur effari?

Divisio psalmi.

Cam beatus David cognosceret, totius mundi terminos ad fidem catholicam per prophetas et apostolos Spiritus sancti munere perducendos, sicut Petrus apostolus dicit : Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto acti, locuti and sancti Dei homines (11 Petr. 1, 21). Primo ordine alloquitur universitatem, ut sacrificia ei devota mente persolvant. Secundo septifaria narratione, per varias allusiones ejusdem Spiritus sancti sub magno preconio virtutes enumerat, quod ad ipsum speciaunam potentiam Patris, et Filii, et Spiritus sancii esse cognosceres, tertio loco inhabitare dicit Trinitatem in sancto baptismate, et virtutem et benedictionem dare Dominum, qui ex eo renatus fuerit, populo Christiano.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Afferte Domino, filii Dei; afferte Domino filios arietum; afferte Domino glorian et honorem. cum multitudinem gentium, sicut prædictum est, ad credulitatem rectæ sidei spiritua!iter propheta venturam esse respiceret, totiusque mundi consocianda illis esset adunata confessio, dignum fuit jam quasi credentem populum commonere, ut sidei suæ assectum per sacrificia devota monstraret. Invitat enim filios B Dei, id est qui per regenerationis gratiam facti sunt filii ejus, ut ait Joannes Evangelista : Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus (Joan. 1, 12). Sed licet omnis Trinitas unus sit Deus. nec aliqua est in majestate ipsius aut in natura distantia, diversis tamen locis dicitur, quod ad personas singulas probetur aptandum. Hic autem Spiritum sanctum specialiter Dominum debemus accipere. quem instituit de tabernaculi perfectione la dare. Intende autem quod imprimis non dicendo qu'd afferant, ipsi se jubentur offerre, id est corda sua sancta puritate lucentia, quod supra omne sacrificium Domino probatur acceptum. Sequitur, afferte Domino filios arietum. Arietes apostoli accipiendi sunt, qui tanquam duces gregum in caulas Domini perduxerunt populum Christianum. Filios arietum offerendos dicit. quos apostoli recta pradicatione genuerunt, non qui pravo dogmate probantur extranei. Arietes autein bene sunt apostolis comparati, quoniam animalia ipsa plurimum fronte valent, et objecta semper impingendo dejiciunt; quod prædicando fecisse cons at apostolos, qui diversas superstitiones et idola sirmissima cœlestis verbi quadam fronte ruperunt. Aries enim dictus est, quasi a fronte ruens. Addidit, afferte Domino gloriam et honorem. Hic specialiter commonemur ut nullam Spiritus sanctus patiatur injuriam. Nam qui eum minorem Patre vel Filio dicit, gloriam illi non probatur afferre. Nulli enim gloriosum est audire, quia minor est. Offerimus ergo Domino Deo nostro, id est Spiritui sancto gloriam puram, plenam, quoquam congrue poterat dici, nisi quod de se ipse D veram, cum eum et consubstantialem Patri ac Filio dicimus, et coæternum, atque omnipotentem sine aliqua separatione prædicamus. Sic omnes hæreses per diversa loca Scripturæ divinæ Spiritus sancti prædicatione destructæ sunt.

Vers. 2. Afferte Domino gloriam nomini ejus; adorate Dominum in aula sancta ejus. Supra dixit, ipsi afferte gloriam; modo dicit, nomini ejus. Affert igitur nomini sancti Spiritus gloriam, qui eum facit latius innotescere, quando incredulorum corda convertit, nomenque illius dilatat per multitudinem plebis turbasque populorum; quod magis ad docentium videtur pertinere cautelam. Sed nec illud judices otiosum, quod afferte quarto repetiit. Hæc figura dicitur epimone. Latine repetitio crobra sermonis, que multa A llanc superbiam vox Domini confringit, dicendo colligit unius verbi iteratione decursa. Sequitur, adorate Dominum in aula sancta ejus; id est colite cum in conscientia vestra mundissima. Ipsa est enim aula regalis et habitatio Spiritus sancti, sicut dicit Apostolus : Quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis (I Cor. m, 16).

Vers. 3. Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit; Dominus super aquas multas. Venit ad ordinem secundum, in quo per figuram epimone, quam superius diximus, frequenter per capita versuum unum repetens verbum, præconia Spiritus sancti septenaria virtute concelebrat; quod suis locis, juvante Domino, conabor exponere. Primus iste ejusdem rei versus est, vox Domini super aquas, id est Spiritus sapientiæ. Ipse enim legem condidit qua R Libani quas Dominus plantavit (Psal. CIII , 16). credentium turba regeretur; nam leguntur tabulæ Testamenti digito Dei scriptæ (Deut. 1x, 10); digitus autem Dei specialiter intelligitur Spiritus sanctus. Quod vero dixit: Super aquas, populos significat, sicut ct alter psalmus ait : Salvum me fac, Domine, quoniam 94 intraverunt aquæ usque ad animam meam (Psal. LXVIII, 2); et in Apocalypsi legitur : Civitas sedens super aquas multas (Apoc. xvii, 1). Quapropter istis allusionibus boc significari manifestum est Sp ritum sapientiæ legem populis condidisse. Sequitur, Deus mujestatis intonuit. Hoc etiam pertinet ad Spiritum sapientiæ. Dicit enim quando diem judicii prædicavit, cum gehennæ pænas inæstimabili terrore prædixit, ut non tam loqui quam intonare videretur. Subjunxit etiam, Dominus super aquas multas, id est C super populos gentium diversarum, quas prophetarum atque apostolorum prædicatione lucratus est. Sic et in isto commate popules significavit, quos etiam intelligi superius maluit.

Vers. 4. Vox Domini in virtute. Miranda brevitas, tria verba quam magnam explevere sententiam! Vocem Domini in virtute, Spiritum dicit intelligentiæ, qui adversaria cuncta dejicit atque prosternit, sicut legitur : Et non est qui possit resistere voluntati tuæ (Esther. xIII, 9). Merito ergo Vox Domini in virtute esse dicitur, cui nullis obstaculis obviatur.

Vox Domini in magnificentia. Hic Spiritus consilii redolet. Quid enim illo magnificentius, qui corde illuminato sentiri facit, ut appetantur bona, et pessima quæque fugiantur; præstatque ut de impio per- D Dominus desertum Cades. Hic Spiritum pietatis deficiatur pius, de captivo liber, de servo filius? Quod illis provenire non dubium est, quos Spiritus sanctus potentia suæ majestatis invisitat.

Vers. 5. Vox Domini confringentis cedros: et confringet Dominus cedros Libani. Hic Spiritus virtutis elucescit, qui confringit superbiam, quæ in se confidit, et humilitatem erigit, quæ de ejus bonitate præsumit. Cedros enim superbiam debemus accipere, quæ se in altitudinem elevans, proceras hujus arboris summitates imitatur, maxime quia et lignum ipsum non est utile, nisi succisum fuerit. Nullus enim in sua radice manens, proficuos generat fructus; sicut nec elatio detestabilis, quæ peccatum intulit mundo.

Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam (Jac. IV, 6). Repetit quoque : Et confringet Dominus cedros Libani. Sed quamvis superioribus hæc similia videantur, tamen uno verbo addito, Libani, non parvam videntur indicare distantiam. Cedri enim quæ alibi nascuntur non omnino proceræ sunt; in Libano autem tales inveniuntur, ut omnes altitudines arborum superare videantur. Ergo mundi istius nobiles ac reges, qui reliquos homines tanquam humilia fruteta despiciunt, virtus divina confringit, quando pauperes et humiles elegit. Isti enim virtute superantur, illi inter divitias suas aut cogitationibus gemunt, aut turpi ambitione solvuntur. Ponuntur etiam cedri et in bonam partem, sicut in alio psalmo dicit: Cedri

Vers. 6. Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, et dilectum sicut filios unicornuorum. Et hic quo. que versus ad Spiritum virtutis pertinet. Vitulos autem Libani sacrificiis frequenter antiquitas offerebat, qui propter luxuriam dulcium herbarum pingues erant admodum et decori. Eus mavult mundanis summitatibus comparare, quæ sic comminuendæ sunt. tanquam illi qui sacrificiis videbantur offerri. Nam et ipsi sunt victima, dum conversi Christo Domino nit'dis mentibus offeruntur. Sed ne sibi homines duram legem quererentur impositam, etiam dilectum Filium Dei dicit esse moriturum : de quo scriptum est : Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. 111, 17). Propter incarnationem enim factus est sicut filius unicornuorum, id est Judæorum singulariter se extollentium. Sive unicornes appellati sunt Judæi, quia unum tantum videntur accipere Testamentum. Sic ergo Christum dicit carne moriturum, sicut et filios Judæorum, qui inæstimabili pietate conditionem nostram in morte suscepit, ut nobis de sua immortalitate præstaret.

Vers. 7. Vox Domini intercidentis flammam ignis. Spiritum scientiæ significat, qui omne consilium vel calorem contrarium intercidendo, id est dividendo dijudicat. Ille enim Judæorum ignitos et flammeos tumultus scientia suæ majestatis exstinxit; ut quod scelerati fecerant velut ad solum hominem negandum, in humanam salutem et gloriam verteretur.

Vox Domini concutientis solitudinem; et commovebit monstrat, qui fallaces cogitationes et inepta hominum vota concutiens, ad veritatis studium correctos attrahit. Et bene errores eorum solitudinem vocavit, quoniam habitatorem non habet Deum; nec ipsi in pravitatibus suis diutius manere possunt, quando eas aut lamentabili morte deserunt, aut selici conversione derelinquunt. Sequitur, et commovebit Dominus desertum Cades. Hoc adhuc ad Spiritum pertinet pietatis-Sed hunc locum narratio libri Numeri diligenter exponit (Num. xx, 1), referens cum Israeliticus populus in Cades venisset, nimiaque siti loci ariditate laboraret, Moysen jussu Domini percussa petra subito illis aquarum copiam contulisse, miroque modo facta

est terra ir igua, quæ arida siccitate jacebat squalida. A Merito, quoniam illud quod factum est sub Noe, ba-Per hanc ergo similitudinem dicit peccatorum corda durissin a in aquas sapientiæ posse dissolvi, iterumque illud exemplum Cades in humanis cordibus esse saciendum. Sæpe enim desertum ponitur, ubi et insideles populi convenire noscuntur, sicut in Evangelio dicit: Vox clamantis in deserto (Matth. 111, 3). Non enim Joannes prædicare poterat in deserto, ubi nullus andiret; sed descrium appellati sunt, qui adbuc necdum fidei dona perceperant.

Vers. 8. Vox Domini præparantis cervos, et revelebit condensa; et in templo ejus omnes dicent gloriam. Septimum dicit Spiritum timoris Domini. Cervi enim sunt timidi quidem, sed venenosa sorbentes. Et merito illis comparati sunt, qui et Divinitatem timent, et contraria quæque devorant; nec ab eis possunt B decipi vel noceri, qui adversum Ecclesiam Dei, sellita noscuntur altercatione resistere. Consignatus est, ut superius diximus, Spiritus septiformis, quem et supputatione facile colliges, et operatione cognosces. Sed bunc Spiritum sanctum unum atque eumdem debemus accipere, cujus has quas diximus, testante Isaia (Isa. x1, 2, 3), septem constat esse virtutes, id est spiritus sapientia, spiritus intellectus, spiritus consilii, sp ritus virtutis, spiritus scientiæ, spiritus pictatis, spir.tu- timoris Domini : distribuens unicuique prout vult. Nec movent quod ubique vocem Spiri:us sancti dicit esse sermonem; hoc enim verbum universæ Trinitati constat aptatum. 95 Nam Patris legimus vocem, cum dicit : Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui (Matth. 111, 17). Item C Filii dicentis : Saule, Saule, quid me persequeris (Act. 1x, 4)? Similiter et in Actibus apostolorum de Spiritu sancto legitur : Segregate mihi Paulum et Bernabam in opus ad quod vocavi eos (Act. XIII, 2). Sed hanc communionem verborum sanctissimus Augustinus contra Arianos scribens (Serm. 191, de 5S. Trinit.) in uno libro utili adunatione collegit, et aqualitatem substantiæ, vel potentiæ ind.viduæ Trinitatis omnis prudens possit agnoscere, quando et ipsa verba probat esse communia. Revelavit etiam timor Domini condensa, quando ignoratione deposita, ad intelligentiam divinæ legis devoti populi convenerant. Pro qua re in Ecclesia ejus omnes referent glorisim, prout unusquisque præfati Spiritus septiformis minimus, laus est facta celebratione multorum.

Vers. 9. Dominus diluvium inhabitat, et sedebit Dominus Hez in aternum.

Vers. 10. Dominus virtulem populo suo dabit, et benedicet populum suum in pace. Decursis virtutibus Spiritus septiformis, in tertio ordine ad Trinitatis complexionem mirabili dispositione pervenit. Dicendo enim in his duobus versiculis tertio Dominus, ostendit sanctam Trinitatem diluvium, id est aquas laptismatis inhabitare; sieut in Evangelio dictum est; Euntes boptisate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxvIII, 19). Sed quieramus cur hic dilurium pro sacris fontibus positum est? prismatis sacri gerebat imaginem. Nam sicut istud purgat animas sordibus peccatorum, ita et illud diluvium mundi crimina probrosa delevit. Merito ergo pro baptismate diluvium positum est, ad cujus similitudinem constat effectum, Nam quod tertio Dominus repetiit, sine distinctione personarum, licet intelligi primum dictum de Spiritu sancto, Dominus diluvium inhabitat. Sequitur, et sedebit Dominus Rex in æternum; hoc autem de Filio recte intelligimus. Dominu vir:utem populo suo dabit, de Patre competenter advertimus. Populo suo, significat Christiano, quem de sacri baptismatis munere conquisivit. Subjunxit e:iam: Et benedicet populum suum in pace. Non dixit benedicent, sed benedicet, quia unus est Dominus Deus noster. In pace, propter illud Evangelii: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv. 27). Una est enim pax et Patris, et Filii, et Spiritus saneti.

Conclusio psalmi.

Meminerimus quam ingenti tuba psalmus iste tonuerit, ut detrectatores Spiritus sancti non possint ignorantiæ excusatione defendi. Nam potentia ipsius septiformi distributione laudata est, ut nihil fbi inforius, nihil cogno-ceres esse divisum; quia sanciæ Trinitatis unitas in fine declarata est. Desinat hæreticorum insana perfidia vanas commovere calumnias; legant Didymum, legant beatum Ambrosium, catterosque Patres qui de hac re perfectissima disputatione dixerunt. Afferant individuæ Trinitati gloriam et honorem, nee faciant in æqualitate distantiam, si perduci non eligant ad ruinam.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXIX. Psalmus cantici in dedicatione domus David,

Psalmi cantici cognita significatio est : nunc consideremus cur posita sit domus dedicationis. Domus significat dominici corporis templum; dedicatio vera resurrectionem ejusdem Domini nostri Jesu Christi. Tunc enim corpus ejus in æternam gloriam potestatemque perductum est, sicut in Evangelio ipae dicit: Data est mihi omnis potestas in carlo et in terra (Mattk. xxviii. 18). Dedicare quippe dicimus, cum novitas domus alicujus in usum celeberrimum deputatur, Pomus autem David prop er semen ejus est posita, undo dona suscepit. Gloria enim, sicut dictum sæpe me- D Salvator noster carnis trax t originem. Ista domns est que nunc apertis foribus labiorum læta decentat : Exaltabo te . Domine ; quæ fabricata est nascendo . sed in anicia resurrectione cognoscitur esse dedicala.

Divisto psalmi.

Rex noster Dominus Christus prima narratione post resurrectionem gloriosam Patri gratias agit, quia eum de mundi istius adversitate liberavit, sanctis jubens laudem dicere Domino, quando universa in ejus patestate sunt posita. Secunda se dicit a sua constantia non movendum, insuper addens præconia Divinitatis a vivis potius, non a mortuis esse solvenda. Tertia redit ad resurrectionem suam lætus et

exsultans, quoniam carnis fragilitate deposita, in A est, cum resurrexit a mortuis, et mors ei ultra ueæterna majestatis suæ gloria perseverat, mere suo præteritum dicens, quod noverat esse venturum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exaltabo te, Domine, quoni im suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Dominus Christus Patri gratias agit per dispensationem, qua resurrexit a mortuis. Nam exaltabo dicit, latius innotescere facio, quod sancta Verbi incarnatione gloriosaque resurrectione completum est. Quanti enim ante hoc tempus Deminum spiritualiter cognoscere ı otuerunt, kisi ejus adventu veritas promissa claruisset? Sed homo ideo exaltare valuit nomen Altissimi, quoniam ab codem constat assumptus. Nam quemadmodum potuisset aut occulta Dei prodere, aut judicia B tificanda est memoria sanctitalis ejus, que humanum Dei futura narrare, nisi virtute cœlesti, qua præva-Init, sua Putrisque secreta revelare? Sequitur nonnulla quæstio : Nec delectasti inimicos meos super me. Duomodo enim non sunt delectati inimici ejus, quando cum colaphizantes dicebant : Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit (Matth. xxvi, 68)? et iterum stantes ante crucein dicebant : Vah! qui destruis templum, et in triduo reædificas illud (Ibid. xxvii, 40)! Quemadmodum etiam non sunt delectati, quando super vestimenta ejus miserunt sortem? Sed hæc fugitiva inanisque lætitia in pænitudinem illis tristitiamque conversa est; dum eum post triduum viderunt resurgere, quem speraverunt 96 communem interitum reperisse. Delectasti vero pesuit, pro delectare fecisti. Quæ figura dicitur hypallage, quoties aut ge- C nus, aut verbi declinatio commutatur. Super me autem dixit, postquam de hoc mundo transivit; tunc enim et inimici tristes effecti sunt, et devoti gaudio magno floruerunt.

Vers. 2. Domine Deus meus, clamavi ad te, e! sanusti me. Quemadmodum sanatus est, qui non legitut a grotasse? Sed occulte ille ægrotabat, quando universum hominem sua incarnatione suscepit, qui erat obnoxius et morbis et mortibus. Sed quia in ille sanati sumus, sanatum se ipse profitetur. Tunc enim salvatus est Dominus Christus, quando carnem fragilitatis nostræ resurgendo in æternæ vitæ gaudia collocavit; et omnes salvi facti sunt, qui in ipso fideliter crediderunt.

meam; salvasti me a descendentibus in lacum. Quid dicimas de illis qui Dominum Christum animam habuisse non credunt? Ecce ipse toties clamat ad inferos se humana lege perductum, exindeque animam suam potestate suæ divinitatis abstractam. Et vide quia abstractam dicit; scilicet quoniam claustris inserni diruptis, ad cœlum usque perducta est. Descendentes vero in lacum sunt qui in seculi istius iniquitate versantur. Et bene dixit, descendentibus, quasi in profundum euntibus, qui pressi pondere peccatorum, altissima profunditate devorantur. Sed quomodo salvatus est, quem constat occisum? Salvatus est utique a talibus, id est ab corum communione liberatus

Cefe non notnit.

Vers. 4. Psullite Domino, sancti ejus, et confitemini memoriæ sanctitatis ejus. Post resurrectionem suam convenienter præcipit sanctis psallere, ut resurgente capite membra la tarentur, maxime cum spes corum tali dispensatione firmata sit : quoniam et ipsos constat in latitia resurgere, quos contigit ejus prædicationi credidisse. Memoriæ sanctitatis ejus dixit, quia nostri memor esse d'gnatus est, qui in umbra mortis, quasi in densa peccatorum caligine versabamur. Non enim nos illius memores fuimus, qui nos creavit; sed ille nostri potius, quos creavit; sicut ipse in Evangelio dicit: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (Joan. xv, 16). Et ideo confitenda et glogenus in recordationem suam deducens, quod nos salvare potuisset effecit.

Vers. 5. Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus : ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia. Partibus suis intell gamus hune versum, in quo malorum retributionem, jusiorum præmia, passionis ejus tristitiam, resurrectionis læta commemorat; coque fit, ut cum fuerint dis incta, nesciant confusionis injuriam. Sed cum ira nostra, sicut legitur, mortem operetur, in primo commate per tropologiam hoc de Domino dicitur, quia revera indignatio illius mors est utique peccatoris. Dignatio enim est, quando nos clementer su cipit; indignatio cum nos iratus abjicit; non quia ille irascitur, sed de ejus aversione mors evenit, quæ de ira humana procedit. Sequitur, et vita in voluntate ejus. Nihil potest diei præstantius. Nam sieut in indignatione murs, ita in voluntate ejus vita esse dignosci:ur; quæ tamen non in meritis nostris, sed in ipsius voluntate consistit. lloc argumentum in topicis dicitur ex contrario. Adjecit, ad vesperum demorabitur fletus. Vesperum dicimus, cum peracto die sol occidit, et noctis tenebra consequentur; quod accidisse constat Ecclesia. quando Christus Dominus noster est peremptus. Tune enim vere demoratus est fletus, dum per triduum fidelium turba congemuit, et mundi ipsius natura concussa est, ut et ipse orbis cum humano genere Domini lugere viderctur exitium. Matutinum vero dicimus, quando discedentibus tenebris crepusculum cœ-Vers. 3. Domine, abstravicti ab inferis animam D perit elucere. Quo tempore resurrectio Domini, Evangelio teste, vulgata est : de qua parte l'eatis crevisse constat sine dubitatione lætitism. Sic in uno versu tantarum rerum ingens explicata perfectio est.

> Vers. 6. Ego autem dixi in mea abundantia: Non movebor in æternum. Postquam de resurrectione sua gratias egit, et sanctis psalmodiam salutariter imperavit, secunda narratione redit ad passionis suæ gleriosissin:am causam; et quæ illo tempore secum cogitaverit, pius doctor edicit. Nunc videamus quæ sit ista abundantia, per quam se nullateaus movendum esse profitetur. Abundantia erat Filio semper Virginis Mariæ, quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14). Quid enim illa gratia copiosius,

que habere merait plentudinem Deitatis? Sicut di. A mternin heatitudinis gratificatione mulcetur. Seu cit Apostolus : In quo habi!avit omnis plenitudo Divimitatis corporaliter (Coloss. 11, 9), id est verissime, substantialiter atque perfecte. Jure ergo dicebat, in erternum se moveri non posse, cui sua majestas confidentiæ dona præstabat.

Vers. 7. Domine, in voluntate tua præstitisti decbri meo virtu:em : avertisti faciem tuam a me, et fachus sum conturbatus. In hoc versu evidenter exponit, unde illa fuerit abundantia, que non potuit commoveri. Virtutem quippe se de humana natura habuisse non dicit, sed desuper sibi asserit contributam. Nam decorem ipsius probat illud exemplum : Speciosus forma præ filiis hominum (Psal. xLIV, 5). Sed ista immaculata et sole clarior humani atis puichritudo, copulata Verbo virtutem acces it, qua miracula magna B facienat, sicut in Evangelio ipse testatur dicens: Sicut Pater habel v. tam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso (Joan. v. 26). Sequitur probatio sententiæ superioris : Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus. Ac si diceret : Tu mihi dedisti secundum carnem quæ habeo, ut te averso fuerim conturbatus. ilæc autem dicens perniciosas bominum elationes intercipit. Nam quemadmodum peceator de se audeat præsumere, cum immaculata sanciitas rietatem sibi ac decorem a Domino præstisam faisse fateatur? Hoc argumentum in topicis dieitur a consequentibus. Nam cum avertit faciem suam Divinitas, consequens crat ut carnis turbaretur infirmilas.

deprecabor. Quod modo dicit, Domine, modo Deum, was sententia est. Nam hoc est ad Dominum clamare, quod Deum suisse deprecatum?

Vers. 9. Que utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem.

Vers. 10. Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut 97 amuntiabit veritatem tuam? Immaculata Verbi incarnatio coeptis precibus perseverat. Ab ipsa enim parte dicitor : si descendero in corruptionem, id est ad putrefactionem, cui lege generali cuncta caro subjecta et; qualis erit spes sidelium, qui me sub triduana ccleritate resurgere crediderunt? Petit ergo non ut ma moriatur, sed ne caro ipsius corruptione resoluta vellum signum promissæ majestatis ostendat, propter iliad quod alibi dicit : Non dabis sanctum tuum videre D quasi confabor, id est, cum sanctis æterna te voce curuptionem (Psal. xv, 10); et incipiat non esse utilitas mundi in salutifero sanguine dominicæ passionis. Confessio vero hic laudem significat, quam utique oflerre non possunt qui in pulverem communi morte solvantur. Sequitur, aut annuntiabit veritatem tuam? Mam videlicet quam post resurrectionem discipulis divit : Ite, prædicate hoc Evangelium omni creature: et qui crediderit, et baptizatus suerit, salvus erit; qui antem non crediderit condennabitur (Marc. xvi,

Vers. 11. Audivit Dominus et misertus est mei ; Dominus faccus est adjutor meus. Venit ad tertiam nar-Mignom, in que jam de sua resurrectione gaudens. quemadmodum factus sit adjutor, ipse consequenter exponit; et ideo nostra verba non debent adjici, ut corsus ipse dictorum propria magis expositione declaretur. Hoc schema dicitur erexegesis, Latine explanatio, ubi priora dicta verbis sub equentibus exponuntur.

Vers. 12. Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, et præcinxisti me la titia. Planctus ad mortem attinet, gaudium ad resur rectionem; quod jam utrumque constat imp'etum Saccus vero est textrina grossissima atque aspera, in humanos usos laboresque deputata, qui carni humanæ congruenter aptatur. Conscissus est ergo saccus, id est corpus ipsius, cum pro nobis ipse mori digna tus est. Ante i jus quippe exitium, mors nos tortuosis ligaminibus ambiebat, et velut aliquod frumentum insolubili carcere tenebat inclusos. Sed ut intelligas saccum pro tristitia mortis fuisse positum, contra hunc dicit de resurrectione : Præcinxisti me lætitia, Perpende verbum præcinxisti; cingulum significat quod ad judicis pertinet dignitatem. Nam cincta potestas in ipso vocabulo noscitur constituta. Sic enint cinetum dicimus judicem, quando ejus fa ces hono. resque declaranius. Et vide quia non dixit cinxisti. sed præcinxisti, id est, supra omnus potestates et virtutes elevasti, propter illud Apostoli : Et dedit ci nomen quod est super omne nomen (Philipp. 11, 9).

Vers. 13. Et cantet tibi gloria mea, et non compungar : Domine Deus meus, in ælernum confilebor tibi. Vers. 8. Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum C De superioribus pendet iste versiculus. Ideo enim præcinctum se dixit esse lælitia, ut humanitas contaret Deitati, quæ est ejus gloria. Cantare autem dixi mus, ad mentis lætitiam proprie pertinere. Glorie vero Christi, Patris majestas est, a quo audivit : Ilu: cst Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. 111, 17). Et quia semel pro mundi salute compunctus, id est crucifixus est, nulli se ulterius subjacere memorat passioni; quippe qui carnis fra gilitate deposita, in majestatis suæ gloria perseverat. sicul dicit Apostolus: Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, mors et ultra non dominabitur (Rom. vi. 9). Sed ne prædictam cantilenam putares existere temporalem, in æternum se confiteri dicit. Confitebor autem hic accipiendum est a parte membrorum, laudabo. Quod absolute creditur esse venturum, cum illa civitas Jerusalem fuerit dedicata, quando justis omnibus indeficiens promittitur psalmodia. Sic ening frequenter promittit se facere Christus, quod lacturus est populus utique Christianus, sicut est et illud: Confitebor tibi, Domine, in ecclesia magna; in popula gravi l'udabo je (Psal. xxxiv, 18).

Concinsio psalmi.

Parvus quidem psalmus, sed coelestis doctrings ubertate repletus est : habens in versibus gratiant brevitatis, et in sensibus extensas omnino latituJine. Hic enim sanctæ resurrectionis gratia dicitur, hie passio Domini gloriosa memoratur; ut nulla tribula- A tentis Verbi incarnatione provenit. Unde merito petio passionis terreat, quos resurrectionis spes magna lætificat. Et intuere propter gratiam novitatis bic ordinem fuisse conversum, ut inciperet a resurrectione, quam post passionem Domini constat evenisse.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXX.

In finem psalmus David.

Verba quæ titulus continet, ad Dominum Christum frequenter diximus esse referenda, cui totus psalmus eptandus est, quando ejus passionem resurrectionemque decantat. Loqui enim ex nostra humilitate dignatus est, qui etiam sustinuit humani corporis passionem: per sua nos eloquia bonus Magister erudieus, ut et nos imitantes rerum cœiestium disciplinam, B humiles ac devoti nostri capitis dieta sequeremur. Intuendum est vero psalmum hunc quartum e-se corum qui de passione et resurrectione dominica breviter faciunt mentionem.

Dirisio psalmi.

Per universum psalmum verba sunt Bomini Salvatoris. Primo ingressu precatur Patrem ut de malis imminent bus liberetur, ac deinde exauditum se indubitanter exsultat. Secundo redit ad passionem suam, actumque rei per allusiones varias mirabili narratione describit. Tertio generaliter agit gratias pro se et populo sideli, quoniam universali Ecclesiæ misericordiæ suæ dona largitus est : commo ens etiam sanctos ut in charitate Domini perseverent, qui et bonorum præmia, et malorum retributiones superius audierunt.

Expositio psalmi.

Vers. 1. In te, Domine, speravi, non confundar in æternum; in tua justitia libera me, et eripe me. Perscrutandum est quemadmodum frequen er similia dicta suavi varietate repetantur. Orat Ch. istus Patrem ex natura humanitatis assumptæ, ne de sua spe dejectus, humanæ insultationis patiatur opprobria: addens, in æternum, 98 ubi ejus contemplatio fixa et incommutabilis permanebat. In tua justitia, id est qua consuevisti subvenire rogantibus, qui firmissime de tua majestate confidunt. Libera, ad pericula hujus mundi pertinet amovenda; eripe, ad celeritatem ma tardaretur. Eripe autem constat a rapiendo compositum. Quapropter merito imploravit justitiam Domini, qui se noverat per iniquos passurum. O vere miranda et divina commutatio! Accepit necem, reddidit salutem; pertulit injurias, tribuit honores; dolorem sumpsit, contulit sospitatem; et solus et summe pius, qui dulcia præstitit, cum amara susceperit.

Vers. 2. Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eripias me : esto mihi in Deam protectorem. Inclina, dixit, aurem tuam, propter membrorum suorum humilitatem; ut quoniam per naturam suam humana conditio ad Divinitatem non poterat attingere, ad eam Divi itas incliunta descenderet, quod omnipotebatur quod adhuc minime probabatur effectum. Sequitur, accelera ut eripias me, id est sestina resurrectionem dare celerrimam, non illam moro-am quam generalitas adhuc noscitur sustinere. Ilæc autem frequentia petitionis docet nos ab oratione non debere suspendi, etiam cum nobis credimus aliqua posse concedi. Petit quoque ut ab hujus sæculi importunis insidiis divina virtute protegatur, ne patent inimicis derelicta simplicitas; sicut scriptum est in Isaia propheta: Sicut agnus coram tondente se sins roce, sic non aperuit os suum (Isa. Lill, 7).

Vers. 3. Et in domum refugii, ut salvum me facias. Domus est refugii gloriosa resurrectio, postquam jam nulla imbecillitate concut'tur, sed incorruptibili majestate perfruitur. Nam tunc salvus fuit, cum mors ei ultra prævalere non potuit. Ita quod timet, ex nobis; quod confidit, propriæ Divinitatis est. Domum quoque refugii ad Ecc!esiam catholicam dicunt aliqui pertinere, ubi a parte membrorum petit se salvum fieri, quoniam in ipsa revera omnis Christianus salvus efficitur; sicut in arca Noe crescente diluvio soli salvi facti sunt qui feliciter intrare meruerunt.

Vers. 4. Quoniam firmamentum meum et resugium meum es lu ; el propler nomen luum dux mihi eris, el enutries me. Firmamentum pertinet ad toleranda quie passus est, refugium ad finem malorum, quando istius sæculi iniquitates gloriosæ mortis fine superavit. Sequitur: Et propter nomen tuum dux mihi eris. Propter nomen suum Dominus dux erat humanitati. quoniam illud latius per universas gentes fecit agnosci, saluberrima prædicatione vulgata. Sive hoc a membris accipiendum, sicut supra jam dictum est. Dux enim noster veraciter dicitur, quando illum se. quimur, et prædicationis ejus vestigia non vitamus. Addidit etiam, enutritum se. quousque ad perfectionem catholica Ecclesia ipsius munere perveniret.

Vers. 5. Educes me de laqueo isto, quem occultaverunt mihi, quoniam tu es protector meus, Domine. Occulatus est quidem ab inimicis laqueus, sed non qui Christo esset occultus, nec in mortem deceptus incidit, sed sciens eam pro nos!ra liberatione suscepit. Ergo laqueum occultaverunt Judæi Christo, quia tantum hominem credentes, occultis eum perdere machinabantur insidiis. Unde se dicit educendum, id respicit auxilii : ne illa resurrectio mundo saluberri- D est resurrectionis beneficio ad superna velociter elevandum. Sed omnia consilia Juda orum dicit es-c frustranda, quia, Domino protegente nulla potest adversitas prævalere.

> Vers. 6. In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me, Domine, Deus veritatis. Consideremus cur hic sermones ipsi sint positi, quos Evangelii textus eloquitur. Nam et ibi sic ait : In manus tuas commendo spiritum meum; et inclinato capite reddidit spiritum (Luc. xxin, 46); scilicet ut et hic cognosceres fuisse locutum, qui post tot sæcula, eadem erat in cruce positus verba dicturus. In manus tuas, in ve ritate tua, qua benigna et justa semper operaris. Commendat itaque Patri inæstimabilem thesaurum,

animam videlicet illam quæ voluntates ipsius pera A reddita est modis omnibus aliena. Segultur, nec conintentione faciebat. Dignum ergo fuit ut tanto susceptori talis commendaretur spiritus. Redemptum se deinde esse testificatur. Sed videamus quo pretio? Mo scilicet quo Apostolus dicit : Semetipsum exinasivit formam servi accipiens (Philip. 11, 7). Vides quam magnum pretium fuit, ut majestatem suam usque ad carnem hominis inclinaret, seque exinamivit, ut coelestibus humana compleret. Sed ut istum Dominum evidenter adverteres, addidit quis esset, id e-t. Deus veritatis. Illorum enim specialiter Deus est qui veritatem diligint, nec in aliqua falsitate

Vers. 7. Cdisti omnes observantes vanitatem supervacue: ego autem in Domino sperabo. Illa redduntur semper odiosa, quæ probantur esse contraria. Juste B ergo veri:as oderat vanitatem, quia vanitas in falsitate versatur. Cui rei ipse tribuit expositionem dicens, supervacue; quæ non solum vacua, sed etiam supersecua dicia est; merito, quando fructuosam intelligentiam tellens, alienat a Domino. Et quando prius dixit Dominum odisse vanitatem, id est, sæeuli istius desideria transitura, nunc se dicit amare verissima. Quæ sunt ista verissima? Sperabo in Domino: ubi nihil vanum, nihil supervacuum est, sed totum fixum atque in egrum perseverat. Verum istam rem quie causa con equitur?

Vers. 8. Exsultabo et lætabor in tua misericordia, quia respezisti humilitatem meam. In hoc et superiori versu, iterum categorieus syllogismus enascitur, cujus deficitionem partesque in primo psalmo jam C diximus, qui e:iam hoc loco simul ratione colligitur, id est, ego in Domino speravi. Omnis sperans in Domino exsultabit, et la tabitur in misericordia ejus. Ego igitur exsultabo, et lætabor in misericordia ejus. Pulchrum plane dicendi genus in brevitate complecti, quod nulla possit adversitate dirumpi. Nunc psalmi verba tractemus. Exsultare est cum magna animi alicritate gaudere; lætari est temperata mentis affectione mulceri. Sed consideremus quoties commonemur in humanis viribus minime confidendum. Nam quemadmodum, ut supra dictum est, quisquam de se debeat præsumere, unde sancta incarnatio legitur abstinere? Quapropter exsecranda est Pelagianæ pravitatis intentio, dum illa te: tat præsumere quæ cognoscere debuit Spiritum sanctum' to ies ante dam- D nasse. Intendamus etiam qui dicit humilitatem 99 suam fuisse respectam; ille videlicet qui cœlum terramque et creavit et continct, cui potestates supernæ serviunt. Sed ideo erat in Altissimo humilitas, quia illi et humanitas veraciter adhærebat ab ipsa conceptione perfecta.

Yers. 9. Salcam fecisti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manus inimici. Necessitas dicitur ab eo quod in nece sit posita, id est in mortis angustiis constituta. Nam quando peccatorum laqueis innodamur, nec ab eis possumus nostra virtute solvi, necessitas appellatur. Ergo tunc de necessitatibus liberata est anima Domini Salvatoris, cum a peccatis clusisti me in manus inimici. Ipsa erat necessitas quam superius dixit, si potestati diabolicæ delictis traderetur obnoxius. Conclusi sunt enim quasi carcere pœnali, qui illiu- sævissimi manibus ambiuntur. Nec conclusisti ergo dicit, quia liber effectus est a potestate diaboli, sicut ipse in Evangelio ait : Ecce veniet princeps mundi hvjus, et in me non inveniet quidquam (Joan. xiv, 30).

Vers. 10. Statuisti in Icco spatioso pedes meos: miserere mei, Domine, quoniam tribulor. Post liberationis suæ decursam exsultationem, ad secundum venit ingressum : ubi de pas-ione sua multa dicturus est, ut eam frequenti memoria piissimus commoneret, quam pro omnium salute suscepit. Statuisti, dicit, hoc est firmasti; quia lapsum sustinere non poterat, qui u undi vitia non habebat. In loco spatioso, id est libero et a potestate diaboli semper excepto. Ipsa enim liber locus est quem hostis ille non insidet; ipse spatiosus quem ille non occupat. Et intende quia non dixit in via, sed in loco spatioso, id est in patria virtutum, in regione beatorum; via enim legitor angusta justorum. Pedes au cm suos dicit viriu es morales, per quas hunc mundum fixis gressibus ambulavit, quos diaboli adversitas impedire non poruit. Sed quamvis mundum inculpabiliter ambularet, necessarium fuit ut ejus infirmitatibus divina gratia subveniret, ne imbecilla caro a cœlestis propositi integritate discederet. Ideo sequitur, miserere mei, Domine, quoniam tribulor. Lege cnim humani corporis tribulationi suæ postulat subveniri, sicut et in Evangelio dicit: Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38), et his similia. Sive pedes suos apos: olos dicit, qui in loco spatioso, id est per universalem Ecclesium certissima stabilitate fidei constiterunt.

Vers. 11. Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus. Per hos quatuor versus figura diatyposis est, quæ Latine expressio dicitur : ubi rebus personisve subjectis, et formæ ipsæ et habitus exprimuntur. Incipit enim describere qualis fuerit periculi magnitudo. Ac si diceret : Confusus est animus neus, com me insequentium furor appeteret. Iram siquidem posuit inimicorum indignationem. Oculus autem intellectum significat, quem semper conturbamus atque confundimus, quando imminentia pericula formidamus. Venter vero noster alvus est. in quo edulia deglutita recondimus, qui apte memoriæ comparatur, quia sicut ille transmissas escas recipit, sic et memoriæ sinus notitias rerum competenter assumit. Conturbatum ergo dicit ventrem, id est memoriam suam, ubi habebat reposita quæ illi Dominus de sua clarificatione promiserat. Sed cum videret caro sibi imminere pericula, consequens fuit eam trepidatione turbari. Et nota quia se conturbatum frequenter dicit, de perasse nusquam. Quod ideo ab ipso dictum est, ut nobis hane imitandi formulam Magister cœlestis ostenderet. Nam conturbasanctitati desperatio provenire non potest.

Vers. 12. Quoniam defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus. Hinc est illa conturbatio carnisque inetus, quia in doloribus vita defecerat. Verbum autein lpsum defecit longas et gravissimas significat passiones. Deficere enim est paulatim minus facere, et ad finem perdendo aliquas valetudinis minutias pervenire; quod vitte humanæ accidere posse manifestum est, quæ ad terminum mortis usque perducitur. Superiora vero declarans subjungit : Et anni mei in gemitibus, quod multitudinem significat utique dierum, Considera quod dixit, in gemitibus, quia non fuit levis dolor ubi continuus gemitus insonabat. Sive hoc magis ad martyrum pertinet passiones, qui in capite merito intelliguntur, quoniam ipsi membra R sunt Christi. Et considera quia non in vocibus, sed in gemitibus posuit, nt Deo fieret amplius notum quod hominibus videbatur occultum.

Vers. 13. Infirmala est in paupertale virtus mea, et ossa mea conturbata sunt. Virtus animi infirmatur in paupertate, quoniam omnibus bonis indiget humana fragilitas. Quid enim illa pauperius quæ nihil idoneum de se habere cognoscitur? Ossa vero fortitudo est qua compago corporis sustinetur. Quod atrumque pulchre positum est ad exprimendam imbecillitatem humanæ substantiæ : quia neque in animi rob re, neque in carnis spe ulla debet esse præsumptio, sicut propheta dicit : Maledictus qui confidit in homine, et ponit spem carnem brachii sui, et a Domino recedit cor ejus (Jer. xvii, 5).

Vers. 14. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis nimium, et timor notis meis. Non vacat quod super omnes, et non inter omnes ait. Super omnes inimicos meos, per modum exag; erativum dicitur, quoniam dum e sent illi vere opprobrium, Christus Dominus innocens atque immaculatus inter eos habebatur opprobrium, qui se nefario scelere polluebant. Sequitus, factus sum opprobrium : non quia ego vere opprobrium sui, sed quoniam ab illis putabar esse quod non cram, qui decepti vanis persuasionibus erraverunt. Contra probum dicimus prebrum, id est inhonestum atque indecorum. Opprobrium autem significat valde abominabile facinus, quod Domino Salvatori inter iniquos Judæos evenisse rst, qui sabbatum non custodit (Joan. 1x, 16); et alibi: Samaritanus es, et dæmonium habes (Joan. VIII, 48). Vicinos autem illos dicit qui ei vicinitate fidei propinquabant, qui adhuc non crediderant, sed credere disponebant; sed videntes eum in cruce pependisse, a credulitatis vicinitate remoti sunt, dum pati videbant quem adorandum esse putaverunt. Ignari cum fideliter prædicta necessario cernerent consecuta, tunc magis a firma credulitate suspensi sunt. Et nota quod prius dixit inimicos, deinde vicinos, nunc acceviendo pervenit ad notos. No os autem 100 apostolos significat, qui passione ipsius omnino turbati sunt.; de quibus scriptum est : Percutiam pastorem,

tio humanitatem familiariter petit, divinæ autem A et dispergentur ores greg's (Zach. xiii, 7). Sic figura diatyposis per hos quatuor versus, sicut diximus, decenter impleta est.

> Vers. 15. Qui videbant me foras fraicbant a me : excidi tanquam mortuus a corde. Et in isto alioque versu quisequitur, figura est metriasmos, quæ Latine dicitur mediocritas, quoties rem magnam mediocri relatione proferimus. Dicit enim : Qui videbant me fo as sugiebant a me : scilicet qui minus Scripturis credentes, Dominum viderunt in cruce positum, foras a deitate ipsius exierunt, sperantes spem suam morte ips us fuisse finitam. Sive hæreticos significat, qui audientes in Ecclesia Scripturas divinas, videntesque magnalia, foras exeunt ad iniquas prædicationes. fugientes veritatem, in qua minime perseverare patiuntur. Bene autem sequitur, excidi tanquum mortuus a corde. Non enim a fidelibus mortuus dicitur, cujus deitas impassibilis veraciter æstimatur. Excidi a corde, id est a mente infidelium [mss. A., F. et B., fidelium], quod solet illis contingers qui defunctos homines obruendo, cum corpore simul corum memoriam recordationemque sepeliunt.

Vers. 16. Factus sum sicut vas perditum, quoniam audivi vituperationem multorum circumhabitantium. Vas perditum est quod fractum et ad nullos usus necessarium semper abjicitur : ita et Jesus mortuus quasi fractum vas abjiciendus putabatur a perfidis. Quid enim dici poterat mediocrius quam ut illa majes as omnipotens testis fragilibus æquaretur? Sed hæc sic a dementibus putata perpende. Caterum in C illo semper fuit omnipotentia singularis et divina plenitudo mirabilis, sicut Apostolus dicit: In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. 11. 9), id est substantialiter et maniseste. Divinitas enim esse non pote-t corporalis. Sequitur, quonium audivi vituperationem multorum circumhabi antium; significat perfidos Judæos, qui synagogam circumhabitant, non inhabitant. Circum enim a circuito, p ccateres vult intelligi, de quibus în alio loco ait : În circuitu impii um bulant (Psal. x1, 9). Merito ergo tales circumhabitantes dicuntur, qui legem Dei non spiritualiter, sed carnaliter advertere maluerunt. Sic per bæc verba lucentia, tenebrosa facinora Judaici populi subtiliter indicantur.

Vers. 17. In eo dum congregarentur omnes simul manisestum est, cum dicerent : Hic homo a Deo non p adversum me, ut acciperent animam meam consiliati sunt: ego autem in te speravi, Domine. Reddamus ordinem verborum, ut planius intelligantur sibi dicta colicerentia. Dum simul omnes congregarentur adversum me, in eo consiliati sunt, ut acciperent animam meam. In eo consiliatam dicit partem maximam Judicorum, ut Dominum neci traderent, quando omne scelus gravius est quod consilio geritur plurimorum. Nam dicendo, omnes simul, non vult paucos intelligi, ut sceleratam turbam illam ultio debita sub-equatur. Ut acciperent animam meam, significat ut adimerent, sive tollerent. Mirabilis et sanctissimus ordo dicendi. Cum inimici circumhabitarent synagogam, et speu suam haberent in viribus suis, se dicit sperasse de

insidiis talibus semetipsos magis interficere conabantur.

Vers. 18. Dixi, tu es Deus meus; in manibus tuis tempora mea. Dominus Christus dicit: Tu es Deus mens, sed a parte scilicet humanitatis assumptæ, quæ, sicut ait inserius, et tempori subjacebat et morti. Non enim, quemadinodum inimici putabant, corum persecutione vitam suam finiendam esse commemorat, sed in potestate ponit Domini tempora vitæ suze. Ipso enim creante existimus, ipso disponente vegetamur, eodem etiam jubente transimus. Unde necesse erat ut spem fixam haberet in Domino, qui vitam mortemque suam in ejus esse potestate noscebat.

rum meorum, et a persequentibus me; illumina faciem tuam super servum tuum. Ipsum rogat qui potest adversantium vitam confringere, hominumque corda pro sua mirabili dispensatione convertere. Prins enim dixit, inimicorum, id est Judworum; subjungit, et a persequentibus me, hoc est paganis, vel a diversis bæreticis, qui Ecclesiam Dei fraudulentis machinationibus insequentur. Sequitur, illumina facioni tuam super servum tuum, id est fac videre, quia super me dignaris intendere; ut sicut de moviente desperant, ita de resurgente confidant. Nec offendaris quod audis a Domino dici servum tuum. Omnia siquidem verba talia humanitati sunt specialiter applicanda, sicut in alio loco dicit: Ego servus tuus et flius ancillæ tuæ (Psal. cxv, 16). Ubi sun: qui duas C naturas dicere nolunt in Domino Salvatore? Nam quemadmodum aliter sibi convenire potest ista diversitas, ut in una eademque persona et Dominum intelligas cœli, et obnoxium passioni?

Vers. 20. Salvum me fac in tua nisericordia: Domine, non confundar, quoniam invocavi te. Dicendo, In the misericordia salvum me fac, negat meritum soum. Ad instruendos enim nos semper eadem repetit, nec de amabili confessione satiatur, quia fastidium non habet dulcedo veritatis. Subjungit etiam, Domine, non confundar, quoniam invocavi te. Mirabilis ac perfecta prædicatio, quæ habet et humilis supplicationem, et credentis inviolabilem sirmitatem. Rogat ergo ne prætermissus confundatur. Sed quomodo se dem fide iter invocare, mereri est, non injuria ; quando mullatenus potest decipi, qui ab ipso se præsumit zadiri.

Vers. 21. Erubescant impii, et deducantur in infermm; muta efficianter labia dolosa. Superiore versu dixit: Non consundar, quoniam invocavi te : hic optat emversa vice, ut illi potius erubescant qui invocant idola, et cæteri qui se simili impietate commaculant. Ipsos enim convenit crubescere, quos habet :cterna pena torquere. Nam cum hic non credunt promissum judicium Dei, dolosa labia blasphema et garrula sunt. Quando autem manifestationem resurrectionis agnoverint, seque respexerint in gravi pericula constitu-

Domino, sciens quia potestas eorum nulla erat, et A tos, velociter obmutescunt; nec jam in procacia dicta prosiliunt, quæ nimio terrore clauduntur.

Vers. 22. Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et in contemptu. Illa lubia expont dolosa, quæ superius obmutescere dignoscentiæ virtute pradixit, quæ in hoc sæculo loquuntur adversus justum, id est Christum. Dignum nomen aptumque vocabulum, qui merito justus 101 dicitur, quia via, veritas et vita (Foan. xiv, 6) comprebatur. Sed contra tale tantumque nomen pulchre ponit iniquitatem. Nam sicut lux obscuritati contraria est, sic justitiæ iniquitas videtur adversa. Loquitur enim falsitas contra veritatem, quando Judzi Messiam proc'amant adhuc esse venturum; quando Ariani creaturam dicunt Dominum Creatorem; quando pagani Saturnum, Vers. 19. Libera me; et eripe me de manu inimico- B Jovem, Venerem, cateraque portenta stulte nomina profitentur ecelestia. Addidit, in superbia et contemptu, scilicet quoniam disputant superbi de humilitate Christi, cum dicunt Dominum cœlorum carnis assumere non potuisse substantiam. Contemptores autem despiciunt immortalis credere Domini passionem. Nam cum audiunt flagellis cæsum, alapis verberatum, traditum manibus impiorum, statim in blasphema verba prosiliunt, nequaquam intelligentes salutare consilium; non quia minus potuit Altissimus in pemposis h noribus hujus sæculi gloriosissimus apparere, sed decl nare decuit, per quæ humanum genus suum nequiter contempsit auctorem.

Vers. 23. Quam magna multitudo dulced nis tua, Domine, quam abscondisti timentibus te! Ad tertium venit ingressum, ubi diversis modis enumerat quanta benesicia Dominus se timentibus la giatur : commonens ut omnes sancti diligant Dominum, quoniam. esse constat et nostrum judicem, et in futuro beneficiorum omn um largitorem. Sed consideremus hujus versus verba quid habeant. Multitudo dulcedinis est, quia multis præmiis Domini suavitas indicatur. Dulcis est cum corrigit, dulcis dum parcit, dulcis cum credentibus æterna præmia compromittit. Sed intell ge quod eis tantum dulcis est qui de ejus sapore gustaverint. Cæterum dulcedo ad eos non potest porvenire qui gustum ejus minime contingere meruerunt, sicut et alius psalmus dicit : Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxIII, 9). Sequitur, quam abscondisti timentibus te. Non quia sanvedit sudiri? Quoniam invocavi te. Dominum siqui- D ctis ideo abscondita est ut cam minime consequerentur, sed quia in futuro judicio promittitur manifesta, quæ hic sentitur abscondita. Recte autem intelligiinus absconditam, ut eain desideria humana plus appetant : quia solet fastidiri omne quod subjacct; et vile plerumque creditur, quod sine aliqua difficultate præstatur. Sed hoc quod ait, abscondisti, homonymon est; significat etiam et negara; ut est illud : Gratias tibi ago, Pater Domine cœli et terræ, quia abscondisti harc a sapientibus et prudentibus, et rerelasti ea parvulis (Matth. x1, 25).

Vers. 24. Et perfecist' sperantibus in te, in conspectu fliorum hominum. Dulcedineni illam quam absconderat timentibus se, perficit illam in eis qui constanti animo cam desideranter exquirint. Hoc est enim A vertere, qua in medio gentium constituta, quasi temvere sperare, si nos contingat aliquid firma mentis integritate præsumere. Adjecit etiam, in conspectu filiorum hominum, id est in illa resurrectione generali, quando sanctis suis præmia promissa restituet, et faciet cognoscere universas gentes, suos certissimos fuisse sermones.

Vers. 25. Abscondes eos in abscondito [ed., abdito] vultus iui a conturbatione hominum.

Vers. 26. Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.

Vers. 27. Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantia. Venit ad enumerationes beneficiorum quæ sanctis suis Dominus copiosa miseratione largitur. Quod schema nobilissimum dicitur synatroesmos, Latine congregatio, ubi in unum, aut multa crimina, aut multa beneficia colliguntur. Quod inter violenti-simas figuras accipitur, quia congregatio rerum causæ præstat augmentum. In expositione quippe dominica dulcedinis perseverans, primo dicit : Abscondes cos in abscondito vultus tui a conturbations hominum; secundo, Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum; tertio, plenitudinem beneficii ipsius evidenti laude complevit, dicens: Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate circumstantiæ. Nune ad exponenda verba veniamus. In abscondito vultus Dom ni dicit, id est in alia resurrectione, quando omnes justi contemplationis ejus præmia consequentur; sicut legitur: Beatl mundo corde, quoniam ipsi Deum v debunt (Matth. v, 8). A conturbatione hominum, malorum scilicet, dicit et.am Adelissimos occulendos, quando jam in æterna beatitudine le cabuntur, ubi purissimam veritatem nemo fæcilenta voluntate conturbat, sed bonitas rerum in suis splendoribus perseverat. Et quam pulchre regalem conspectum esse dicit in abdito, revera, quia contemplationem ejus, qua justi perfruentur, impii non videbunt. Homines enim hic omnes persecutores et schismatici significantur, qui hic consueverunt terrere populum Christianum. Sed cum illuc perventum fuerit, supra Dei famulos sceleratorum con ur-. bationes, locum dicit ulterius non habere, quippe quos a se constat esse dividendos. Illi enim mittuntur in æternam pænam, justi vocantur ad requiem sempiternam. Sed ne tantum futuri præmii promissio D retribuet his qui abundanter faciunt superbiam. Ne fragi!ia corda turbaret, secundo capite dicit cos esse protegendos. Nam per tabernaculum sæpe diximus Ecclesiam catholicam significari, quæ in isto mundo certamina sustinens, expeditionalis habitaculi nomine vocitatur. Superius enim dixit, abscondes; hic proteges. Ibi enim abscondentur, ubi ab implis non videntur; hic vero proteguntur, uhi malorum improbitas minime nocere permittitur, quando illæsæ animæ justorum sub qualibet corporis afflictione servantur. Tertio lætatur homo cælestis, qui et Mediator est Dominus Christus gaudio spirituali; quia incarnatione Verbi mundo salutaria dona provenerunt. Civitatem circumstantiæ, Jerusal in localem debemus ad-

plum fidei probabatur existere. Ab hac enim circun:jectæ nationes Christiani dogmatis regulas suscipere meruerunt; et velut purissimo fonte patefacto, cœlestis vitæ sunt muneribus irrigatæ. In hac ergo civitate mirificavit Dominus misericordiam suam, quando ibi et docere, ibi miracula facere, ibi et pati pro hominum salute dignatus est. Ibi quoque gloriam suæ resurrectionis ostendit, ut merito dictum sit quia in Jerusalem potentiam suam miram fecit, ubi declarare tam ingentia sacramenta delegit.

Vers. 28. Ego autem dixi in pavore meo, l'tojectus sum a vultu oculorum tuorum. Patri dicit Filius a forma servi, Speravi : quia me gratia tua desereret, cum passionis tristitia prævaleret, in pavore utique B mortis. A vultu oculorum tuorum, id est 102 a conspectu mis ricordiæ tuæ. Et pulchre vultum dedit oculis, quia ipsi quam maxime significant voluntates animorum. Vultus enim dicitur ab eo quod cordis velle per sua signa demonstret. Sic oculi Divinitatis, cum respiciuni, suam gratiam pollicentur.

Vers. 29. Ideo exaudisti vocem orationis mea. dum clamarem ad te. A Domino ideo se dicit exauditum. quia humiliter, non desperanter more humanitatis dicebat esse contemptum : cui non poterat tardarı gratia, de quo vox paterna dictura erat : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Hatth. 111, 17). Dum clamarem ad te, quando in passione voce magna dixit : Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti (Matth. xxvii, 46)? Constat enim his cla-C moribus exauditum fuisse, quando et resurrectionis gloriam consecutus, et ad Patris est videlicet dexteram collocatus.

Vers. 30. Diligite Dominum, omnes sancti ejus. Pro collatis sibi beneficiis hymno decurso, sanctos commonet ut ament Dominum; quatenus auctorem tanti benesicii membra diligant, cum sibi in capite prastitum suisse cognoscant. Diligite Dominum, dicit, jam tanquam amicis, non tanquam servis. Servorum est enim formidare, amicorum diligere; sicut ipse in Evangelio dic t : Si feceritis quæ ego præcipio vobis. j im non dicam vos servos, sed amicos (Joan. xv, 14, 15). Sed hoc præcipit sanctis, quia ipsorum est amare Dominum, quia non diligunt mundum.

Vers. 31. Quoniam veritatem requiret Dominus, ct putaretur hæreticorum blasphemias Dominum posse negligere, dicit : Veritatem requiret Dominus, quam illi nesciant falsis erroribus illigati. Seguitur, et retribuet his qui abundanter faciunt superbiam. Ideo enim discutit at vindicet, ideo requirit ut puniat. Et bene addidit, abundanter : quia illis non retribuet qui se seleri emendatione convertunt : illis autem superbis qui copiose delinquant, et præcepta Domini iniqua præ-umptione despiciunt, in ipsis est sine dubitatione resecandum. Sed hic superbiam, non unum vitium debemus accipere, quoniam ex superbia nascitur quidquid morum pravitate peccatur. Scriptum est enim: Initium omnis peccati superbia (Eccli. x.

positum, quia non solum in arrogantes vind cat, sed etiam in omnes qui regulam piæ conversationis impugnant.

Vers. 32. Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui spera is in Domino. Ilic virtus totius psalmi, et sacræ colligitur passionis utilitas. Nam cum dixis-et : Inligite Dominum, sancti ejus, qui capiti vestro et crucifixionem contulit, et gloriam resurreetionis attribuit, ad postremum per definitivam sententiam dicit : Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino : scilicet ne prædictis passionibus terrerentur, sed ad imitationem gloriosam fidelium se corda roborarent, quam sciebant ad mundi medicinam salutariter introductam. quie post narratas res, breviter cum exclamatione prorumpit. Quapropter exhortatio ista bonorum est, ne se a bono proposito carnis imbecillitate subdurant. Viriliter agite, id est in bonis operibus constantissime perdurate, nec feminea mollitie deficiatis, qui corda vestra Domino constanter offertis. Sic enim sustinentium pectora roborantur, si spem suam in Domini virtute confirment. Hoc autem præceptum viris feminisque commune est, viriliter enim omnis sexus agit, qui nescit mollissimis facilitatibus immutari. Et respice quemadmodum partes illas passionis suze in toto psalmo servaverit. Prius dixit orationem, inde secuta passio est; ad postremum lætitiam fidelium constantiamque commonuit : ne tali munere suscepto, ulterius inimica sidei possit prævalere C cunctatio.

Conclusio psalmi.

Peracta est tam magni psalmi salubris et decora contextio, ubi et imbecillitas humanitatis exprimitur, et beneficia divina monstrantur, ut considerans fragilitatem suam nemo superbiat; respiciens autem misericordiam divinam nullatenus expavescat. Numerus quoque p almi erectæ supputationis culmen ostendit, præmia quoque fideli conjugio compromittit; ut cum se anima huic prædicationi beata conversatione sociaverit, trigenaria remuneratione ditesca". Huic etiam numero et alia sacramenta conveniuot. Triganta saquidem annorum Joseph dominus legitur in Ægypto constitutus. Triginta etiam anno-Jordanicis consecravit. Est quoque in his decadibus sancta Trinitas, quæ fidei nostræ inviola' ilem regulam tribuit et salutem.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXI.

David intellectus.

Com omnes psalmi generaliter dieti sint ad intellectum, ut eos sensus noster agnosceret, ne vivendi regulas ignoraret, merito quærendum videtur cur in hoc titulo posuerit David intellectus? Primo meminit David, propter Dominum Christum, quoniam ad ip-um respicit quidquid penitens iste dicturus est. Deinde intellectus ideo sequitur, quia nisi misc-

15). Et merito cunctis vitiis tale nomen constat i-n- A ricordia Domini suffragante-peccata nostra intellezerimus, ad pœni:entiæ studium venire non possumus. In alio quippe psalmo dictum est : Delicta quis intelligit (Psal. xvm, 13)? hoc est enim quod dicit intellectus; ut cum nos intelligere Divinitas præstiterif. peccata nostra, pro eis diluendis studiosissime supplicemus. Nam pro illo errore quis supplicat, quem prorsus ignorat? Nam et cum Dominus Christus in quarta parte locuturus sit, primo versu sic inchoat: Intellectum dabo tibi; ut istius poenitentis merito. intellectus in titulo præmissus sit, cui etiam divina voce promittitur. Sed licet sint et alii pænitentium psalmi, tamen propter subtilitatem dis antiæ diversa titulorum significatione notati sunt. Primus enim qui in sexto ponitur, continet in finem, in hymnis, pro llee figura dicitur epiphonema, id est acclamatio, B octava psalmus David, quoniam ille totus ad futuri judicii pertinet timorem. Iste vero merito tali est titulo prænotatus, qui se deterioratum tardius intellexit, quia peccata quæ confestim prodi debuerant Domino, se diutius tacuisse confessus est. Status autem principalis hujus causæ 103 concessio est, quæ cunctis pænitentibus datur. Conce-sio est enim, ubi adversariis omnia conceduntur, et per solas lacrymas supplices defenditur reus.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi pœnitens log itur, peccatum suum evidenter agnoscens, pænam sibi merito districtionis indicens, quoniam noxia facinora credidit occulenda, ubi breviter principium et narratio continetur. In secunda parte sola correctio est; nane cum se propria confessione damnaverit, a Domino sibi credit e-se parcendum. Tertia parte pœnitudinis bona commendans, etiam sanctos in hoc mundo asserit Domino supplicare, in quo sibi merito testatur esse refugium, ubi et pænitentis istius verba finiuntur. Quarta Dominus Christus ad ejus verba respondens, sperantes in se circumdare misericordia pollicetur : ne supplicantis integritas negligi aliqua dissimulatione putaretur. Quæ quatuor partes interjectis diapsalmatibus dividuntur, quas in divisionibus se qui, nostri constat esse propositi.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Brati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Pœnitens iste propria facta rum Salvator noster vitale baptisma intinctus aquis D cognoscens, et ad exempla illius publicani qui tunso pectore oculos non levabat ad cœlum (Luc. xviii, 13), totis viribus humiliato corde suspirans, nec invocare majestatem præsumpsit, sed beatos dicit eos quibus remissæ sunt iniquitates; hic absolutionem desideraus peccatorum, nec tamen audens similia postulare. Merito ergo vocat illos beatos, qui hac ante meruerunt. Hæc enim octava species definitionis est quæ Græce dicitur κατά άφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii. Beato siguidem peccata contraria sunt. Et quomam hic dícit remissa, competenter sub hac formula definitionis beatum virum constat expressum. Inter iniquitates vero et peccata sanctus Hieronymus in hoc psalmo hanc differentiam facit, iniquitates dicens que ante susceptam fidem, A quod tota virtus luijus psalmi contra hoc exsecrabile sive per ignorantiam sive per scientiam committuntur; peccata vero hæc esse definiens quæ post c :gnitionem sidei vel gratiam baptismatis contrahon-

Vers. 2. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in ore ejus dolus. Et hunc beatum eadem species definitionis amplectitur. Sed scire debemus alios esse quibus peccata reputantur, ut Paulo dictum est : Saule, Saule, quid me persequeris (Act. 1x, 4)? Et adulteræ mulieri in Evangelio: Vade, et ampl us noli peccare (Jean. v.11, 11). Alios autem esse manifestum est quibus peccata non reputat, ut Job, de quo dictum est: Nunquid cons derasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, vir justus, et simplex, et timens Deum (Job 11, 3)? B Et Nathanael, de quo ait : Ecce vere Israelita, in que dolus non est (Joan. 1, 47). Quapropter illam partem suis votis elegit, in qua nulla sollicitudine mordeatur. Omnes tamen per gratiam divinæ misericordiæ ad hæc dona perveniunt, sicut Joannes apostolus dicit: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, et veri as in nobis non est (I Joan. 1, 8). Sequitur autem, cui non imputavit Dominus peccatum; scilicet in cujus ore dolus non est; id est qui nulla sibi remissione placuerit; et cum sit peccator, ipse se prædicet esse sanctissimum (quo morbo maxime laborat humanitas), sed sua potius delicta cognoscens, in humilitate satisfactionis jugiter perseverat. Ipse enim Domino placet qui sibi displicet; quia dum nos culpamus, veriloquium; cum nos C volumus laudare, mendacium est. Hactenus fuere principia, in quibus misericordiam boni Judicis per humilitatem nimiam desideravit acquirere. Sed nos in parte ista divisionem non ponimus, quia diapsalmata sequimur, quæ silentio Spiritus sancti noscuntur esse divisa; dum et illa servare possumus, et ista minime præterimus.

Vers. 3. Quoniam tacui, inveteraverunt omnia ossa mea, dum clamarem tota die. Peracto igitur breviter. it competebat, exordio, nunc pœnitens iste ad narrationem compendiosissimam venit, quam bene quidam cor, quidam animam causarum esse dixerunt, quoniam per ipsas agnoscitur quidquid in negotiorum viribus medullitus continetur. Dicit enim : Quon'am non sum tibi confessus delicium, omnis fir- D mitas mea in infirm tate consenuit, more vulneris corporalis, quod si non aperitor ad curam, in putredinem servatur occultanu. Ossa enim, sicut sæpe diximus, significant animi firmitatem, que merito inveterasse dicuntur, quoniam ulcus non fuerat salutari medico publicatum. Sequitur autem, dum clamarem tota die. Cum superius se dicat tacuisse, hic iterum se clamasse profitetur. Sed tacuit Divinitati. cui jugiter supplicare debuisset. Clamavit qui per spatia longi temporis de sua justificatione locutus est. Tacnit ergo quod loqui fas fuit; locutus est quod tacere debuisset. Sic factom est utrumque culpabile, quantis videatur esse diversum. Memento autem

humani, generis vitium probatur opposita : ne quis Domino putet absconditum, quod in conscientiæ suæ penetralibus recondit occultum.

Vers. 4. Quonium die ac nocte gravata est super me manus tua. Peccatori gravis manus est quæ flagellat, et ponderosa qua vindicat. Die ac nocte continuum tempus significat; ut merito sen-a fuerit gravis, quas a castigationis pondere non recessit. Aliter enim feliciter non esset humiliatus, nisi eum manus Divinitatis imprimeret. Manus enim per tropologiam, operationem significat : quia hominum usus est manibus operari. Divinitas enim non manibus aliquid agit, sed voluntatis suæ virtute omnia disponit et persicit.

Vers. 5. Conversus sum in ærumna, dum confringitur mihi spina. Hoc est quod superius dixit: Gravata est super me manus tua. Ærumnosus enim dicitur valde ruinosus. Ruina quippe appellata est, quasi repete s ima. Conversus ergo fuerat in ærumna, qui ceciderat de superbia; ut qui ante clamavit per elationem, nunc confiteretur Domino per humilitatem; cui ideo salutis spes rediit, quoniam in suis operibus mortifera facta cognovit. Spina est enim quæ totum corpus erigit atque recontinet. Hæc pro superbia merito posita est, que confracta non dejicit ad interitum, sed erigit potius ad salutem. 104 Hoc argumentum dicitur a necessitate, quando cau-æ gravissimæ præmittuntur, ut ad confessionem proficua a correctus animus adducatur.

Vers. 6. Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non operui. Sicut superius dixerat, unde fuerat vulneratus, ita nune veniens ad secundam partem, refert unde euram, Domino largiente, perceperit. O ingeni sa simplicitas, et mil e tergiversatoribus cautior puritas! Illi dicitur delictum fuisse manifestatum, cui nibil occultum est, ad quem plus clamat causa quom tingua; qui etse ab homine non audiat, certius omnia novit quam ille qui facit. Sed hoc est cognitu n facere, in confessionem delicia perducere. Operire est autem valde a'iquid silentio tegere, aut cordis di-simulatione celare. Hoc faciunt stulti, qui putant De un ignorare posse quod agunt. Contra, qui illum noverunt res omnes habere manifestas, ad humilem confessionem et pænitentiæ vota descendunt, ne judicem patiantur in'ensum, qui propitium habere poterant advocatum. Delictum vero quidam leve putaverunt esse peccatum, quasi negligentius derelictum; injustitiam autem immane aliquid sævumque commissum. Sed hic puritus confitentis ostenditur, ut nec illud passus sit celare, quod credebatur fore veniale.

Vers. 7. Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino : et tu remisisti impletatem cordis | mss. A., B., F., peccati] mei. Hic magna pietas Divinitatis ostenditur, ut ad solam promissionem devotionis subito peccata laxaverit, quando sic judicat pium votum, quemadmodum operationis effection. Dixit enim in corde suo, Domino non tacere quæ gesserat; ct tanquam jam cuncta prodiderit, ita illi remissa sunt A conclusio pœnitentis in timore præsentium et spe quæ voluit confiteri; merito quando aliquem sola voluntas aut absolvit, aut punit. Pronuntiabo die.t, publice fatebor, ut alios ad imitationem trahat pia fadelisque confessio. Sequitur de accusatione propria salutare remedium, quando pepercit judex, cum sibi tem hominis impetere, sed potius peccata damnore. Ista sunt tribunalia, quæ nullus redimit, ista sententia quæ nihil sub ambiguitate decernit. Tali modo potius causas vestras defendite, qui negando veri-

Vers. 8. Pro has orabit ad to omnis sanctus in tempore opportuno. Peracto igitur principio, narratione vel satisfactione, venit ad conclusionem depresationis suze, in qua sic commendat venize postulazionem, ut cam etiam sanctis omnibus dicat esse sommunem: merito, quoniam qui non est a peccatis alienus, in supplicationibus debet esse permistus. O medicina salutaris! Contra morbos omnium peccatorum, diversa remedia przestantur zegrotis; hos tunum antidotum, si pura mente sumitur, delictorum emoium venena vincuntur. Addidit, in tempore opportune, in ista scilicet mundi vita, ubi converti fas est; nam in inferno, sicut superius in sexto psalmo dictum est, nemo proficue Domino confitetur.

Ver. 9. Veruntamen in diluvio aquarum multarum, ed eum non approximabunt. Cum superius sanctos jugiter orare testetur, nune pietatem istam negat diversis superstitionibus concedendam. Diluvium enim aquarum multarum est error hominum pessimorum, qui variis pravitatibus fluctuantes, multiplices sibi doctrinas constituunt, quas a vero Magistro multatenus acceperunt. Quæ sententia maxime hære-C ticco arguit, qui in diluvio perversitatis sum tempestuosas et naufragas excitant quæstiones. Et hi ad cum non approximabunt, quoniam a vera religione discedunt. Quæ figura dicitur metaphora, id est translatio, cum mutatur nomen aut verbum ex eo loco ubi proprium est, in eum in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melius est.

Vers. 10. Tu mihi es refugium a pressura qua circumdedit me : exsultatio mea, r. dime me a cir: umdartibus me. Refugium est ad quod confugitur, ut scrieula declinentur. Sed iste non ad solitudines invias, non ad munita castrorum, non ad hominis auxilia convolavit : sed ad Deum, ani circumeuntes soirituales inimicos poterat dissipare. Deinde gaudium suum dicit Dominum, a quo sibi noverat esse parcendum. Nam quod ait, redime me, nunquid ille serum dat ut liberet? Sid dedit sanguinem pretiosum, nullis divitiis, millis opibus conferendum. Sed paulo sollicitius indagemus, quid nob s verba ista denuntient? Nam cum d'cit, exsultatio mea, accepti beneficii videtur esse professio. Dum subjunxit, redime me, adhuc perichtantis indicat timorem. Sed quia jom gaudebat in spe, et adhuc timebat in re, congrue utraque conjuncta sunt. Possumus enim animo gaudere, cum mala præsentia novimus fine celerrimo terminanda. Add dit, a circumduntibus me, sive vitiis carnalibus, sive spiritibus immundis, qui nos perdere pracipiti velocitate festinant. Finita est futurorum. Venite, oratores, qui negotia humana artificiosa subtilitate tractatis; videte reum se lacrymis diluentem, audite peccatorem confessionibus absolutum, intelligite sententiam principis non salutem hominis impetere, sed potius peccata damnire. Ista sunt tribunalia, quæ nullus redimit, ista sententia quæ nibil sub ambiguitate decernit. Tali modo potius causas vestras defendite, qui negando veritatem, cum criminibus consuestis delicta vestra miscere. Convertite ordinem sæcularium judiciorum. orationem vestram ab epilogis incipite, perversus Arbiliter narrate miserias, correctionem protinus veraciter intimate, et nunc meremini gaudentes concludere quod flentes seliciter inchoastis. Iliuc mim intelligetis quid differat ordo iste salutaris, quando mihil potest sustinere contrarium, quod terminatur in gaudium. Nunc videamus in parte finitima, quid ei Dominus ipse respondeat.

Vers. 11. Intellectum dabo tibi, et instruam te in via hac qua ingredieris; firmabo super te oculos meos. Venit ad quartam partem, ubi sermo Domini quasi mellistuus imber irrorat. Sed consideremus quam apte, quam misericorditer Christus introductus est loquens; ut ij so judice promittente, spes pænitentibus certior appareret. Sed quid dicit imprimis? Intellectum dabo tibi. Vides quia peccatores non ha-Lent intellectum, nisi quando cum Dominus conversis propitiatus indulget. Intelligere est e.im, bene agere, et ad mandata Dei vota convertere. I, se enim intellectus est, quem tituli veritas indicavit, quem ponitentibus potestas Domini clementer infundit, Addidit : Et iast uam te, quasi nescientem docebo, quasi inermem gladio vitæ salutaris 105 accingam. Ante enim, cum Domino culpas taceret, fuerat consilio destitutus; nunc autem instruitur, quando contra se pronuntiare, præstante Dom no, commonetur. O pœnitentiæ inæstimabilis medicina, quæ non solum a peccatis absolvit, sed etiam sanctorum pramia beata conced t! Via est enim quam ingressus fuerat servire Domino, prioris actionis pravitate daninata; via quæ non habet errorem, nisi cum ab ipsa receditur; via pacis et veritatis, quam beate virtutes commeant, ubi nulla facies perversitatis accedit. Sequitur, sirmabo super te oculos meos, id est dirigam in te lumen intelligentiæ meæ. Nam qui recte sapiens est, et mandata Domini sincera mente perfecerit, juste ejus ocutos super se habere perhibetur. Quapropter advertamus quali gloria pœnitentium exalletur humilitas, ut Domini oculos supra se firmatos audiant, cum ei satisfacere velle festinant.

Vers. 12. Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.

Vers. 13. In freno et camo maxillas eorum constringe. Ilic jam generaliter humanum genus commonet ne vagis subdatur erroribus. Sed perscrutemur quare istæ comparationes sint poshæ? Equus sine discretione sessoris servit arbitrio, et a quocunque fuerit ascensus excurrit. Mulus autem patienter ac-

que intellectum non habent, quia nec ille eligit cui obediat, nec iste quibus oneribus ingravetur intelligit. Prohibet ergo hujuscemodi homines diabolicis fraud bus insideri, et vitiorum oneribus prægravari, ae male obediendo superbiæ magis partibus addicantur. Verum istis talibus quid dicit esse faciendum ? Scilicet quod animalibus imprudentibus. Ilis enim compa: ationibus stultos homines veritati subdidit invitos. Nam quod ait, in freno, ad equum pertiuet. Frenum enim a fero retinendo dictum est; ferum quippe antiqui caballum dixerunt. In camo al mulum respicit. Ergo bæc duo animalia supradicta cohibent ista retinacula, ut ad arbitrium jub ntis incedant, ne suis voluntatibus efferantur. Maxillæ vero adminicula sunt animalium, quibus esca manditur, ut corporis vita procuretur. Ipsas ergo maxillas per figuram allegoricam dicit inobed'entibus debere cons ringi, id est copias victuales parcius dari, ut jejuniorum necessitate conclusi. Creatoris subdantur imperio. Allegoria est enim. sicut sæpe jam dictum est, quando aliud dicitur, et aliud significator. Et quonia a diximus in hac parte Dominum Christian loqui, constringe dicit Patri, quia sanctæ Trinitatis unum velle, una potestas, una cooperatio est.

Vers. 14. Qui non proximant ad te, multa flavella peccatorum. In prædictis adhuc comparationibus perseverat. Ne esse est enim ut animalia indonita frenum accipiant et flagella patiantur, donec recto tramite viam carpere consue-cant. Ordo autem ver- C horum talis est : Multa flagella sunt peccatorum, qui uon proximant ad te. Sed dicendo: Qui non proximant, ostendit quosdam peccatores Domino propinquare, qui licet delinquant imbecillitate carnis, a pils tamen precibus non recedunt. It i enim qui contumaciæ spiritu a Domino secedunt, tanquam pavescentes objecta, nec volentes ire per semitas rectas, multa flagella sustinent; ut quod non faciunt sponte, plagis adhibitis cogantur implere. Sed ista flugellasunt quæ nos celeriter sanant, quæ nos velociter liberant, et in viam veritatis adducunt.

Vers. 15. Sperantes autem in Domino misericordia vircumdabit. Revera divina justitia non sperantibus cetur, sicut et Ezechiel propheta dicit : Ego Dominus qui non sum malorum memor, tantum ut se avertat homo a via sua maligna, et ab omnibus iniquitatibus quas fecit, et vivet (Ezech. xviii, 28). Et bene dixit. circumdabit, ut non sit locus relictus unde possit ad eos diaboli hostilitas introire.

Vers. 16. Latamini in Domino, et exsultate, justi; et gloriamini, omnes recti corde. Hie potest fieri citegoricus syllogismus, ut artis dialecticæ regulæ In quoddam divinarum Scripturarum servitium, quasi fugacia mancipia revocentur. Omnis justus lætatur in Domino: omnis qui lætatur in Domino recto corde est: omnis igitur justus recto corde est. Meminerimus autem syllogismos usurpandos non esse frequen-

civit sarcinas quibus fuerit oneratus; et pro hoc atri- A tius : quia diligens lector creberrine reperit in Scripturis sacris, unde eos sibi possit elicere, et in formam similitudinis, quam prædiximus, collocare: Sufficit autem nos, quamvis rarius, ostendisse inter logicas aries hanc quoque partem Scripturas divinas. etsi non specie, virtute tamen procul dubio continere. Regulariter autem admonet, ut non in se justi, sed laten ur in Domino; nam qui in se gaudet, fallaci, sicut sæpe dictum est, præsumptione decipitur: qui vero in Domino lætatur, perpetua delectatione perfruitur. Lætari est enim tacitie mentis suavitate mulceri. Exsultare est concitati animi fervore gaudere. Sequitur, et gloriamini, omnes recti corde. Et bic quoque per siguram ἀπὸ χοινοῦ, id est a communi, jungendum est, in Domino gloriamini; scilicet vos ei esse subjectos, servitioque ipsius libertalem vestram credite vel honorem : dum vos inde noveritis ad æternæ beatitudinis præmia pervenire. Considerandum est etiam quod gratia varietatis supra dixerit, justi; nunc, recti corde. Omnes enim justi et recti sunt corde; et rursus recti corde sunt sine dubitatione justissimi. Quapropter cum hæe dividi nequeant, non est dubium causa varietatis apposita. Mater est enim satietatis, eisdem verbis frequenter geminata repetitio. Consideremus autem quid pœnitens iste meruerit, ut ipse illi man festa voce responderet, cui totis viribus supplicavit. Ille paulo ante prostratus, ille qui peccatorum fuerat mole compressus, inter justos annumeratur, inter rectos corde recipitur: ut quanto prius satisfaciendo fuerat hum liatus, tanto post veniam videatur excelsus. Quapropter jam ipse beatus est qui hic sententia piissimi judicis noscitur absolutus.

Conclusio psalmi.

Consideremus modo virtutem psalmi bujus, quod decem versibus supplicando divinum meruerit sine aliqua dilatione responsum. Forte Decalogi commonens operationem, ut sicut ille custoditus vocat ad præmium, ita et hæc compuncto corde fusa precatio ad 106 indulgentiæ nos vota perducat. Legamus ergo seduli, et cordis compunctione plangamus. Quis enim majori avid tate meditandus est, nisi in quo voce tanti judicis peccata soluta sunt? Hoc enim iste præcipuum, istud continet singulare, quod alir flagella, sperantibus autem in se misericordiam polli- p pœnitentium in conclusione psalmi instinctu divinæ compunctionis exsultant; hic vero ipse misericordiam, ipse lætit am promittit, cui cum magno desiderio supplicatur. Quapropter assidue nobis et grata importunitate rogandus et, qui etiam priemissa nobis in Evangelio parabola pollicetur : Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis : omnis enim qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur (Luc. x1, 9, 10). Unde quis jam, rogo, debet de fidelissima supplicatione diflidere, cum regalis pietas dignata nos fuerit trina promissione firmare?

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXII.

Psalmus David.

Hic titulus omnino notus est, et ideo lector sequa-

tur in eo expositionem priorem. Hlud tamen necessario commonemus, quia in hoc psalmo hortatur propheta per comparationes quasdam ad psalmodiam Ecclesiam fidelem: enumerans potentiam fataque Creatoris; ut ad laudes ejus avidius festinet, cum virtutem ipsius pietatemque cognoscit.

A agrotum visitamus, et catera qua, licet videantur carnalia, Divinitatis tamen amore peraguntur. Citharizamus quoque, cum in passionibus nostris vel damnis securi aut lati dicimus: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum (Job 1, 21). Psalterium

Divisio psalmi.

Per totum quidem psalmum propheta loquitur; sed in prima sectione commonet justos, ut in Domino debeant tota mentis alacritate gaudere, qui creaturas suas mirabili potentia dignoscitur continere. Secunda sectione exclamat beatum esse, qui ad ejus culturam meruit pertinere, significans tempora Christiana, in quibus erat multitudo gentium creditura.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Gaudete, justi, in Domino : rectos decet collandatio. Beatus David Ecclesiam catholicam ab hæreticorum contagione disjungens, rectos commonet Christianos, ut non in terrenis delectationibus, sed gandeant semper in Domino, ubi gaudia continua suavirate perfecta sunt. Nam cum præsentis sæculi affliction s deceant fideles, dicitur justis : gaudete. Sed quo gaudio? nisi illo quo Dominus monet: Cum vos persecuti fuerint homines, et d'xerint omne malum adversum vos, mentientes, propter nomen meum, gandete et exsultate, quia merces vestra copiosa est in cœlis (Matth. v, 11). Sic et Apostolus gaudendum nobis incessanter alfirmat; ait enim : Gandete C in Domino, iterum dico, gaudete (Philip. IV, 4). Nam ista repetitio illud significat, ut et hic in afflictionibus gaudeamus, et in ilio regno perpetua pace lætemur. Unde et Dominus'in Evangelio dicit : Iterum videbo tes, et gaudebil cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis (Joan. xvi, 22). Addidit quoque: Rectos decet coll:udatio. Sed qui sunt isti recti, in secunda parte dicturus est. Nam quod ponit, rectos decet collaudatio, ostendit pravos hæreticos decere non posse; sicut et alius propheta dicit: Non est speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). Col-Laudatio vero multorum ore una laudatio est; dicta propter unitatem Ecclesiæ, quam prædicat ubique servari. Cum dicitur decet, significat hoc aptum, boc esse conveniens, ut qui Domini laudem decontat, similiter illi et sidei rectitudine, et actuum probitate complaceat.

Vers. 2. Confitemini Domino in cithara; in pullerio decem chordarum psallite ei. Isti sunt justi, quos superius dixit, et qui sanctis actibus laudes Domini devota modulatione decantant. Cithara est, sicut in præfatione jam dictum est, lignei ventris in imo sita concavitas, quæ sursum chordarum fila transmitiens, sonis du cissimis percussa proloquitur. Quæ ideo tale nomen accepit, quoniam cita iteratione percuttur. Huie merito comparantur opera quæ de terrenis rebus ad supernam gratiam porriguntur, id est, dum esurientem pascimus, dum nudum vestimus, dum

carnalia, Divinitatis tamen amore peraguntur. Citharizamus quoque, cum in passionibus nostris vel damnis securi aut læti dicimus : Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est : sit nomen Domini benedictum (Job 1, 21). Psalterium vero decachordum esse diximus, quod ordine converso alvum citharæ in superioribus habet, unde ad inferiorem partem canora fila descendunt. Cui præcepta Decalogi convenienter aptantur, qu'u secundum formam instrumenti hojus de supernis venientia Domini jussa suscepimus. Et considera quia solum est instrumentum musicum, quod pro excellentia sui decachordum dicatur; non enim hoc de cithara vel de aliis hujusmodi instrumentis lectum B esse meminimus. Decachordum vero psalterium, s cut veteres dixerunt, et illud nobis indicat sacramentum, ut referamus tria ad Deum, qui Trinitas est; id est primum quod ait: Non habebis deos ulienos coram me (Exod. xx, 4); secundum, Non facies tibi sculptile; tertium, Non assumes tibi nomen Dei tui in vacuum, in quo jungit et de sabbato. Septem vero quæ segunntur ad dilectionem dixerunt proximi pertinere; id est, Honora patrem tuum et matrem; Non occides; Non mæchaberis; Non furtum facies; Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium; Non concupisces domum prox mi tui, nec desiderabis uxorem ejus, etc. Sic totius decachordi psalterii virtus perfecta nobis et honorabilis indicatur. Psallimus quoque et decem chordis, quando in quinque sensibus carnalibus, et in quinque spiritualibus probabili nos conversatione tractamus. Verum ista quæ dicimus, non sunt extra nos posita, sicut in musica disciplina; in nobis est cithara, in nob's est psalterium : imo ipsa organa nos sumus, quando ad similitudinem eorum per gratiam Domini, actuum nostrorum qualitate cautamus. Hoc autem et illo exemplo datur intelligi, ubi ait : In me sunt, Deus, vota; quæ reddam, laudes tibi (Peal. Lv, 12)? Hwe autem et his similia, s'eut sape diximus, tropicis allusionibus edicuntur.

Vers. 3. Cantale ei canticum norum; bene psallile ei in jubilatione [inss. A., B., F., vociferatione]. Norum canticum dicit incarnationens Domini, qua mundus 8:1-D lutari exsultatione completus est, qua angeli canoris vocibus 107 personarunt laudantes et dicentes: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bona voluntatis (Luc. 11, 14). Monet ergo ut nos eadem et dicere debeamus et credere. Sequitur, bene psallite ei in jubilatione, id est in bonis operibus Deum invocate. Jubilatio est enim gandium cum fervore animi et clamore indistinctæ vocis expressum. In qua jubilatione non potest bene psallere, nisi qui bonæ studium conversationis adjunxerit. Et inspice salutarem doctrinam, quæ nos ita præmonet, ut ante Deum inossense psallere debenmus, qui renes nostros et corda cognoscit : ne magis inde gravius possimus offendere, si scelerati atque subdoli ad tauta mysteria videamur accedere.

nia opera cjus in fide. Ilic incipit per demonstrativum gerrus laudes Domini diversa relatione discurrere, ut omnia nobis opera insius et præcepta dulcescerent. Rectus est itaque sermo Domini, ad dirigendos scilicet homines. Veraciter enim rectus dicitur, qui rectos facit. Epitheton mirabile, veriloquum verbum. Per legem siquidem divinam corrigimur, per ipsam a nostra privitate separamur; ct regulariter tone vivimus, quando ejus jussionibus obedimus. Ilac quinta est species definitionis, quam Græci κατά την λίξαν, Latine ad verbum dicimus. Ilua enim parte orationis definitum est quid sit sermo Domini, hoc est, rectus. Subjungit, et omnia opera ejus in fide. Utique, quando in illis operatur, qui ipsius d no fideles esse meruerunt; sicut in Evangelio ait: Fides tua te salvam fecit (Luc. VII, 50). Non enim opera Domini mulier illa meruisset, nisi præcessisset fides per gratuitam largitatem.

Vers. 5. Diligit misericordiam et judicium; misericordia Domini plena est terra. In hoc et sequentibus versibus per tertiam speciem definitionis, quæ Græce ποιότης, Latine qualitativa dicitur, Dominum declarat narrando quæ fecerit, vel quæ quotidie facit. Illas enim res dicimus diligere, quas sæpius operamur. Ita hic de Domino canitur : Diligit misericordiam et judicium, quasi non et prudentiam et temperantiam diligat. Sed quia istam nobis frequenter indulget. ipsam dicitur omnino diligere. In hoc ergo mundo diligit misericordiam, ubi eam longe lateque disseminat; videlicet ubi sustinct peccatores, ubi bla- C sphemos patienter exspectat, ubi vitam prastat indignis, et his similia, quæ pietati supernæ constat omnimodis applicanda. Diligit quoque judicium, cum pios sequestrat ab impiis, et merita eorum æqu tatis qualitate discernit. Sequ tur ubi illam, quam superius dixerat, misericordiam largiatur, cum misericordia Domini plena est terra. Ista utique quie miseros continet, ubi diaboli oppugnatione laboramus, ubi a mandatis coelestibus carnis imbecillitate subtrahimur. Tunc enim quam misericordiam postulare possumus, cum jam nullis necessitatibus ingravamur? hic ergo misericordiam quæramus, de qua universa terra completa est.

Vers. 6. Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiri u oris ejus omnis virtus eorum. Quamvis et ad conditionem rerum versus iste pertinere videatur, tamen et spiritualiter decenter accipitur. Verbo Domini, hoc est a Filio Dei cæli firmati sunt, id est apostoli, sive sancti stabiliti sunt, qui orbem terrarum salutari prædicatione complerent. Sequitur, et spiritu oris ejus on nis virtus eorum: utique, quando a Spiritu sancto eorum doctrina veniebat. Virtus enim et ad miracula pertinet quæ faciebant, et ad legem Domini quam gent bus prædicabant. Nam si diligentius perserutemur, et sanctam hie significat Trinitatem. Dicendo enim Verbo, Filium declarat; adjungendo Domini, Patrem dicit: spiritu oris ejus, utique Spiritum sanctum vult intelligi, qui ante tem-

Vers. 4. Quoniam rectus est sermo Domini, et om- A pora de Patre processit. Et ut in tribus personis un se sonera cius in fide. Ilic incipit per demonstrati- nifestam intelligeres unitatem, ejus dix t, non eorum.

Vers. 7. Congregans sicul in ulrem aquas maris: ponens in thesauris abyssos. Quod ait. Congregans sicut in utrem aquas maris, si ad litteram velis advertere, clausum significat mare littoribus. Nam si hoc spiritualiter velis agnoscere, uter est exutum pecoris tergus, quod usibus humanis deservit ad liquores aliquos congregandos. Hic uter Ecclesiæ comparatur: quia sicut iste susceptas aquas, sive aliquid tale complectitur, ita et illa adunationem populi credentis includit. Aquæ vero maris populum significant Christianum, qui in mundi salo fluctu alternante concutitur. Abyssum vero dicimus nimis aliquid profundum, quod altitudine sua humanos in se R descendere non permittit aspectus. E go in thesauris suis, id est sapientiæ et scientiæ ponit altitudines profundas; ut probet quis ejus Scripturas studio pietatis inquirat.

Vers. 8. Timeat Dominum omnis terra: ab ipso autem commoreantur universa, et omnes qui habitant orbem. Terra hic durum significat per omnia peccatorem, qui merito terra dicitur, quia cœlestis gratiæ largitate fraudatur. Ergo peccator iste t rrenus qui amare nescit, timeat Dominum; ut si non desiderio præmiorum a peccatis abstinct, saltem vindictæ consideratione revocetur. Dicendo enim, ab ipso, indicat et a diabolo commoveri : de quo et Isaias d'eit : Hic est qui commovebat terram (Isa. xiv, 16). Quapropter propheta merito petit a Domino omnia commoveri, qu'a omne quod ejus ordinatione disponitur, rebus semper utilibus applicatur. Sed licet prius dixisset generaliter omnia, mine descendit ad homines. Nam quamvis universa ejas imperio administrari egeant, maxime humanum genus, quod a natura sua depravatum surripientibus vittis, culpis probatur obnoxium

Vers. 9. Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Reddit causam quare a Domini a mandatis cœlestibus carnis imbecillitate subtrabimur. Tunc enim quam misericordiam possulare possumus, cum jam nullis necessitatibus ingravamur? hic ergo misericordiam quæramus, de quamiversa terra completa est.

Vers. 6. Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiri u pris ejus omnis virtus eorum. Quamvis et ad condibutionem rerum versus iste pertinere videatur, tamen et spiritualiter decenter accipitur. Verbo Domini, hoc est a Filio Dei cœli firmati sunt, id est apostoli.

Vers. 10. Dominus dissiput consilia gentium; reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum. Dissipat revera consilia quæ mala vel pessima sunt; nam bona semper adjuvat atque confirmat. Nimis apta suís causis verba junguntur. Dissipavit consilia gentium, quando eas in idolorum cultura non permisit diutius 108 permanere. Reprobavit cogitationes populorum, quia licet voluntas Judæorum in nece Domini nefanda completa sit, resurrectio e tamen ipsius constat esse reprobatam.

Et quia de gentibue diverat et de populis, ne quid & dictu nefas est, redditus fuerat a suo Creatore lonvidereur intactum relinquere, pest ctiam de principibus dicit, sive de tyrannis, qui legem Domini savis perscentionibus impetebant : sive de spiritibus immundis, quorum consilium semper in malo

Vers. 11. Consilium vero Domini manet in atternum; cogitationes cordis ejus in saculum saculi. Sicut hominum prava consilia dixit esse frustranda, ita nunc in æternum dicit Domini permanere disposita. Pecrator enim et mortalis homo caduca sapit, aternus Dominus nulla reprehendenda constituit; sicut leaias sicit : Omne consilium meum stabile érit, et omnia интесиприс cogitari efficiam (Isai. xLvi, 10). Idem et Jeremias dicit: Si non esset testamentum menm in enstodia die ac nocte, praccepta cali et terra non de B stituta; quanto magis incarnationis ejus miraculum dissem (Jer. xxxiii, 25). Consilium vero ipsius bene intelligimus incarnationis areanum, quod ad co salendam humano generi constat e-se concessum. Hoe mila ætate dissolvitur, sed in ætermen manet: quia triumphalis mors Domini, diabolicum perenniter exstinxit exitium. Cogitationes autem cordis ejus, significat prædestinationem, in qua cuncia reposita sunt, quæ vel fuerunt, vel sequentibu- sæculis futura succedunt. Here cuim gestat ordinem rerum, qui permanet in saculum saculi. Cui sententiæ illi merito cedont, qui unam naturem in Christo Domino mentiuntur. Nam si consilium ejus stabile est, et cogitationes cordis ipsius permanent in seculum seculi, constat autem incarnationis arcanum, ejus cogitationem eju-que fuisse consilium; C ro, in omnia opera, significat cogitationes, dicta, necesse est, ut forma humanitatis assumptæ, unus F.lius in duabus naturis distinctis, perfectis arque adunatis, sicut coepit in unitate personæ, semper existat.

Vers. 12. Beata gens cujus est Dominus Deis eorum; populus quem elegit in hareditatem sibi. Venit ad secundam membrum, in quo dicturus est, quod in primo versu proposuit, qui sint recti, aut quos decet Domini collaudatio. Gentem itaque dicit pertinentem ad Jerusalem coelestem, quam adunatam constat ex omnibus gentibus. Ipsa utique beata est, a qua Deus vere colitur, et omnium Dominus adoratur; id est, qui eos proteg t ac gubernat. Hæreditas quidem dicitur et cum dimittltur alteri, et cum acamiritur. Sed populus Christianus hæreditas est ac- D obviatur. Sed iste quoque, qui jam gratia Dei suffraquisitionis, non dimissionis : quia eum auctor suns possidet, quein prædicationibus sanctis et pretioso sanguine conquisivit.

Vers. 13. De calo prospezit Dominus, et vidit omnes filies hominum. Hic adventus Domini futurus exprimitur per figuram quæ Græce idea, Latine species dicitur: quando velut effigiem rei futuræ oculis offerentes, animi votum ad audiendi studium concisamus. De cœlo erim prospexit Dominus, quando proprii F.lii donavit adventum. Non enim homo respexit ad Dominum, sed Dominus prospexit ad hominem. Prospicere est siquidem porro positum conspicere. Qui revera peccatis erat divisus, et, quod

ginquus. Nam quod ait, et vidit, gratiam significat miserentis. Illos enim videre dicimus, quibus et aliquid præstitum esse declaramus. Et considera quia non dicit, visa peccata; sed, filios hominum. Nam cum delicta respicit punit; cum hominem intuetur absolvit; sicut in quinquagesimo psalmo dicturus est: Averte saciem tuam a peccatis meis (Psal. 1., 11), et alibi : Ne avertas saciem tuam a me (Psal. CXLII, 7). Unde nobis intelligenda atque retinenda est salutaris ista diversitas.

Vers. 14. De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant orbem. De futuro corpore Domini tune dicebat. Nam dum omnia quæ ordine veniente succedunt, in prædestinatione fuerint conante sæcula probatur fuisse dispositum, quod periclitanti mundo quem disposuerat facere, poterat subvenice?

Vers. 15. Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit in omnia opera eorum, Finxit corda, quibus intelligentiæ suæ dona largitus est. Fingere enim dicimus ceroplastas, qui formulas quasdam ad operationis suæ vota component; sic et Dominus mentes justorum format atque disponit, ut ad misericordize suæ dona perducat. Singillatim, id est di isim acque distinction. Corda corum, scilicet sauctorum, suh Domini timore viventium. Sequitur, qui intelligit in omnia opera corum. Intelligit utique, quando actibus bonorum præmia digna restituit. Dicendo vevel facta, quibus bonum malumque semper opera-

Vers. 16. Non salvabitur rex per multam virtutem. nec gigas salrus erit [mss. A., F., salvabitur] in multitudine fortitudinis suce. Regem dicit hommem continentem, qui quamvis regat corpus suum miseratione divina, a vitiis tamen carnalibus salvus sieri non potest, dum de sua virtute præsumpserit. Justo enim virtus humana deseritur, quando datum bonum atque perfectum non largitori Deo, sed propriis viribus applicatur. Idem gigantem vult intelligi, qui virtutum magnitudine roboratur, qui contra immanitatem diaboli assidua dimicatione configit. Qui merito gigas esse dicitur, a quo talibus spiruibus. gante multos spiritus fugat, salvus esse non poterit. si velut gigas superbiæ vitio sublevatus (quo fragilis raptatur humanitas), de meritorum suorum vir a c præsumpserit. Sed quamvis gigas Latino sermone terrigena dicatur, tamen et in bono poni manifestum est; legitur enim de Christo: Exsultavit ut gigas ad currendam viam (Psal. xviii, 6)

Vers. 17. Falsus equus ad salutem : in abundantia autem virtutis suæ non erit salens, Equum ponit pro selicitate mundana, quæ homines sic portat, tanquam si equinis gesticulationibus pervehantur. Hæc autem humana spes sic decipit, quemadmodum falsus equus; qui cum jactando se graditur, ruinam

subito, quam non opinatur, incurrit. Et quare sit A ipsam Christo militamus, per ipsam diahotum vinfalsus equus exponit; ille en m dum campos appetit, dum pedes præpropera festimatione permiscet, salutem sessoris sui non valet custodire : quia fervida nimis incauta sunt; et qui sub modestia non graditur, ruinosis casibus semper exponitur. Falsus enim dictus est equus, co quid solet in se fallere præsumentes.

Vers. 18. Ecce oculi Domini super timentes eum, sperantes in misericordia ejus. Uculi Domini ponuntur 109 pro voluntate divina : quia quos gratos habemus, ipsos sine dubitatione respicimus; econtra ab illis aspectus avertimus, qui nostris mentibus horrverunt. Ergo oculi Domini sunt super timentes eum: quia pietas ipsius eos protegit, quos se timere tune sequitur de amantibus, quia utrumque in Domini d le tione conjunctum est; nam qui Deum bene timet et amat, qui bene amat et timet. Res istæ in human's actibus dividuntur; cæterum in cælesti devotione sociatæ sunt. Qui sint enim timentes exponit, id est, sperantes in misericordia ejus. Qu d argumentum dicitur ab adjunctis; adjunctum est enim timere Dominum, et sperare in eo; quæ res mutua et insolubili societate connectitur.

Vers. 19. Ut cripiat a morte animas corum, et alat eos in fame. Duo ista sunt vota fidelissimi Christiani, ut in futuro judicio eripiatur a morte perpetua, et hic spiritualibus alimoniis transigatur. Eripit enim a morte animas justorum, cum eas tollit de potestate diaboli, cum per indulgentiam efficit liberos, quos C peccati damnatio fecerat esse captivos. In fame autem eos alit, quando in hoc mundo, ubi bonarum rerum indigentia est, spirituali cibo nutrire non desinit quos redemit. Alimentum quippe dictum est, quasi mentis nutrimentum. In fame enim sunt positi, qui se cœ'estium rerum desiderio semper accendunt. O fames illa multum sa ura, et sine penuria probabiliter semper avida! Esuriunt enim benti, non quia dominica dape jejuni sunt, sed quærendo jugiter inardescunt, quia Domini appetitione proficiunt; sicut evangelista dicit : Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (M.th. **▼**, 6).

Vers. 20. Anima autem nostra sustinet Dominum, sustinet, patientiam significat Christiani, ut invitati justi futuris præmiis constanti animo perseverent. Sed intelligamus qualis ista virtus est, quam servare toti s commonemur. Patientia est siquidem, quæ gloriosos martyres facit, quæ sidei nostræ bona custodit, quæ omnia vincit adversa, non colluctando. sed sustinendo, non murmurando, sed gratias agendo. Hæc deceptricem luxuriam comprimit, iram fervidam vincit, vastatricem humani generis invidiam tollit, mansuetos efficit, benignis competenter arridet, purgatosque homines ad illa præmia futura componit. Ipsa est quæ farcem totius voluptatis abstergit, ipsa est quæ limpidas animas reddit. Per

cimus, per ipsam beati ad cœlorum regna perveniunt; scriptum est enim: In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xx1, 19). Sequitur: Quoniam adjutor et protector noster est. Adjutor est, dum ad eum ipsius gratia suffragante conamur accedere; protector, dum resistimus adversario. Securus ergo sustinet Deum, qui tali promissione fulcitur. Et considera quia pest omnia præcepta patientiam ponit, ut viriliter cuncta toleremus, qui de tam magni præmii largitione confidimus.

Vers. 21. Et in ipso lætabitur cor nostrum, et in nomine sancto ejus sperabimus. Ne quis de prædicata patientia mussitaret, ne quis se trediosa voluntate confunderet, sequitur magnificum et sunvissimum cognoscit. Sed quoniam dixit de timemibus, oppor- B munus: qu'a ip-a exspectatio habet præmium suum, quando ipse sustinens lætatur in Domino. Addidit, et in nomine sancto ejus sperabimus, id est in Christo, quem patienter sanctissimos propheta sustinuit, et latabatur esse venturum. Sperabimus autem continuum tempus ostendit : quia non est fas ibi desinere, unde semper potest anima fessa re-

> Vers. 22. Fiat, Domine, misericordia tua super nos, sicut speravimus in te. His verbis incarnationem Domini desiderabat impleri, quam flagranti Spiritu magnopere sustinebat. Sed intende quam copiosum munus e-t, quod ditavit genus humanum, quod angelorum choros lætitiæ jucunditate complevit. quod etiam ipsa inferna senserunt. Petit enim desideria sua debere fleri, ut possit perfectissimus inveniri. Addidit, in te, ut omnes superstitiones, omnes pravitates excluderet, cum vero Domino supplicaret.

Concluio psalmi.

Quam melliflum voces auditm sunt! quam salubriter nobis psalterium cœleste cantavit! Tales siquidem mandatorum chordie sonuerunt, ut si eas internis auribus recipiamus, et nos in eis Davidicæ lyræ curatione purgabimur; fietque nobis Saulis illa mundatio, ut fugatis immundis spiritibus, abluta mente Domino serviamus. Habent enim beati musicam suam, quæ animæ fidelis intrat auditum; cujus non deficit sonus, enjus non lassatur intentio. Relinquite ergo, spectaculorum amatores, mortiferas quoniam adjutor et protector noster est. Cum dicit, D voluptates ; ad hæc magis gaudia, ad hæc mysteria convenite, ubi cithara et organum virtutes excitant, non desideri i pravæ voluptatis instigant.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXIII.

Psalmus David cum mutavit vultum suum coram Abimeleck, et dimisit cum, et abiit.

Cum historia tituli i-tius Regum leccione pandatur (I Reg. xx1, 13), superfluum est copiam fontis illius in hac brevitate derivare : ne nobis totam areolam pagine, unius loci effusa relatio complere ac tegere videatur; sed rem cum nominibus suis breviter intimamus. Cum Saul persequeretur David, confagit ad Achis regem, ibique dum esset invidia fa-

salivis ora compleret, quatenus energumenus æstimatus, miscratione faciente dimitteretur illæsus; quæ tamen, sicut et alia, per illum virum magni sacramenti qualitate peracta sunt. Significabat enim salivas, hoc est Scripturas divinas, in barba, id est in fortitudine magna decurrere. Sed propter significantias rerum pro Achis, ad quem fugerat David, mutatum nomen est Abimelech; quod indicat patris mei regnum. Hoc ad Dominum Christum bene pertinere manifestum est, per quem gloriosus Pater servitium mundi sanctissima devotione suscepit. Sed cum dicit, dimisit eum, regem significat Abimelech. Et abiit, hoc est ad alias partes se contulit : quia ibi cœperat, ut diximus, esse suspectus. Præsens autem psalmus tertius est eorum in quibus per actus B deant. Sequitur, audiant mansueti et lætentur. Non David sign ficantur 110 Domini Christi futura mysteria, quamvis alphabetorum secundus esse noscalur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum verba prophetæ sunt, alphabeti Hebræi litteras, excepta sexta, in capitibis versuum per ordinem ponentis. In prima parte benediceré se Dominum compromittit, admonens mansuctos ut secum in cjus laudibus perseverent. Prædicti autem alphabeti hæc pars quatuer litteras comprehendit. Secunda ad conversionem sidelium, quæ sint bene meritorum præmia non tacentur, quæ continet litteras sex. Tertia quasi filios admonet a quibus se delictis debeant abstinere; hæc habet litteras quatuor. Quarta justos dicit de omnibus tribulationibus eruendos, et impios debitas pœnas esse passuros, ne in periculis suis aliqua dubietate mollescerent; hic etiam residuæ septem litteræ prænotantur. Et memento, sicut in vige imo quarto psalmo jam dicium est, hunc alphabetum imperfectum illos indicare qui laudes Domini nequeunt plenissima operum integritate cantare.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Aleph. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Tempus hominibus novimus esse diversum, modo tribulationibus asperum, modo gaudio blandum. Ergo in omni tempore benedicendum Dominum propheta denuntiat, quando sicut justi fecerunt, atque faciunt Domini amore flagrantes. Sed quamvis debitum atque proficuum sit ut creatura suum semper laudet auctorem, tamen propter humanitatis diversos actus, pene impossibile nobis videtur psalmodiæ laudes Domino jugiter personare; sed in ore hominis justi semper laus est Dei, quando talia vel cogitat vel loquitur, ut nulla redargutione culpetur. Quidquid enim ex patientia, ex charitate, et simplicitate, exterisque virtutibus, vel loquimur, vel mente gestamus, jure divinis laudibus applicatur. Ipsius enim præconium est qui donat, ore ac corde honesta meditari. Laus enim a lauro dicta est, que solebat coronare victores. Ilæc my-

ciente suspectus, industriose mutavit rultum, ita ut A sticæ salivæ sunt, quas tituli similitudo prædixit: hæc verba quæ Scripturarum divinarum virtutem videbantur exprimere.

> Vers. 2. Betu. in Domino laudabitur anima mea: audiant mansueti et lætentur. Pulcherrime uno commate dilectio famulantis expressa est; non enim vel in se vel in divitiis, sed in Domino suam animam dicit esse laudandam. Tunc enim gloriatur fidelis servus, quando laudabilem Daminum habere cognoscitur; scit enim ad se referri bonum, cum Dominus ejus fuerit multorum ore prædicatus. Nam si quis hodie Domino detrahat, devotus famulus quo furore succenditur, qua stomachatione cruciatur? Datum est cnim sidelibus servis ut aut de sama dominorum adversa sæviant, aut de prospera opinione congaudixit, lege docti, non jejunantes, non psallentes, sed mansueti lætentur, qui charitate præcipua habere rerum omnium temperantiam consueverunt.

Vers. 3. GIMEL. Magnifica'e Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in invicem. Utilitas ista carnalis singulariter perfrui desiderat, quod delectatione avida concupiscit. Spiritualis autem gratia non vult sola facere quod multis proficit ad salutem, ne inter officia sanctitatis detestabilis invidia misceatur, quod nunc versus iste explanat. Vocat enim fratres, hortatur populos obedientes, ut nomen Domini gloriosa societate magnificent. Sequitur, et exaltemus nomen ejus in invicem. Suavis commonitio, justissima regula, ut ab omnibus in unum fiat, quod sanctæ uni-C tati constat offerri. In invicem vero significat compositos choros, quando et psalmodiam Domini alterna sibi successione respondent. Quæ figura dicitur energia, id est imaginatio, quæ actum rei incorporeis oculis subministrat.

Vers. 4. DALETH. Inquisivi Dominum, et exaudivit me, et ex omnibus t: ibulationibus meis eripuit me. Ut invitatus populus ad psalmodiam Domini festinaret, nunc dicit quæ sibi exinde bona provenerint. Inquisivit Dominum, non spatio longo terrarum, non per locorum latitudines forte distentas, sed in corde, ubi si majestatem ipsius cogitamus, ibi eam præsentem modis omnibus invenimus. Et intende quid dicat: Inquisivi Dominum, et exaudivit me : quoniam intellectus ejus universa complectitur, nec corporalibus et adversa patimur, et collata felicitate gaudemus; D sensibus, sed spiritualibus virtutibus operatur. Sequitur quantum Deum quæsisse profuit, quando eum ex omnibus liberavit angustiis. Quis enim sufficeret particulation tanta petere, quanta iste simul meruit impetrare? Dicendo enim, ex omnibus, nibil relictum est, quod remansisse suspiceris adversum.

> Vers. 5. IIE. Accedite ad eum, et illuminamini, et vultus restri non erubescent. Prius laudes præmisit, chores ordinavit; nunc in secunda parte et ad ipsam communicationem populos hortatur accedere, ut Ecclesiæ futuræ ritum monitor spiritualis infunderet. Accedite non dicitur ebriosis, non adulteris, non superbis, sed sobriis, castis atque humilibus Christianis, qui illuminari de sacra perceptione mercantur,

Quicunque manducaveril panem, aut biberit calicem Domini indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pune illo edat, et de calice bibat (I Cor. x1, 27). Studendum est ergo, ut qui ad eum accedit, ita se humili satisfactione moderetur, ut illuminari potius quam cuecari posse videatur. Vultus autem, sicut sæpe diximus, significat præsentiam, quæ potest mutato colore consusionem puti, si ei cœlestia munera subducantur. Fideles ergo non erubescunt, quoniam impetrant. Erubescere enim decepti est, qui ad sua desideria non valet pervenire. Quidam hoc sic æstimant sentiendum, facientes exinde non minimam quæstionem. Nam cum Apostolus diinaccessibilem (1 Tim. v., 16), hic quomodo ponit: Accedite ad eum, et illuminamini? Sed hec compendio ipsius veritatis absolvitur. Inacce-sibilis ejus lux dicitur, quando substantiæ ipsius singularis et omnipotens natura declaratur. Cæterum cum se gratia sanctæ Divinitatis infundit, et ad eum acceditur, et illuminatio beata præstatur : unde dictum est et alibi : Oui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9),

111 Vers. 6. ZAIN. Iste pauper clamavit, et Dominus " exaudivit eum, et ex omnibus tribulationibus ejus liberavit eum. Dicendo iste, spiritualem pauperem designat, qui non tantum mundanis opibus, sed vitiorum ubertate vacuatur. Iste pauper est, qui accedens ad Deum illuminatur, iste cujus vultus non erubescit, C qui quando clamat ad Dominum, salubriter et competenter auditur; et tunc provenit, ut liberetur non ab una tribulatione, sed ex omnibus mundanis angustiis. Quod accidere solet justis, quando in sancta conversatione animas reddunt, et de sæculi istius · clade confusa ad securitatem perpetuam transferuntur. Perpende etiam quod hic Hebræi alphabeti sit dittera transilita; pro sexta enim septima posita est; quod ad illud, ut puto, referendum est, quod supra memoravi, hunc psalmum significare quidem sanctos viros, qui tamen non totis operibus probantur esse perfecti. Ego enim non inveni Patrum definiram de hac parte sententiam.

Vers. 7. Hern. Imm'ttet angelum Dominus in circuitu fideles suos pesse negligere, præsenti eos oraculo consolatur. Et inspice medicinale verbum quod dicit, Immittet; nam propter insolentiam humanæ fragilitatis non palam facit, sed occultis immissionibus operatur; ut te nesciente, pro salute tua, quod expedire possit, accipias. Angelus autem minister est voluntatis divinæ. Quapropter si vis te angelum fieri, fac quod præcipit, ut liberes periclitantem, subvenias anxio, eripias innocentem, et cætera quæ divina jubet auctoritas. Tunc enim spiritu angeli sumus. quando ministri supernæ voluntatis efficimur.

Vers. 8. Tetu. Gustate et videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in co. Redit ad Domini

sicut Apostolus de ipsa communicatione testatur: A sauctissimam communicationem; nec desinit sepius dicere, unde novit mertalibus perpetuæ vitæ gaudia provenire. Gustate non pertinet ad palatum, sed animæ suavissimum sensum, qui divina contemplatione saginatur. Nam ut ipsum gustum intelligeres, sequitur, videte, quod utique non ad es pertinet, sed ad inspectivam sine dubio qualitatem; ut cum tale corpus accipimus, vitæ nobis concedi gratiam confidemus. Et ut ipsam communicationem non ad corpus commune traheres, Dominum dicit esse suavem, qui in ea salutem hominibus pro sua pietate concedit. Vita enim nostra, quæ revera Deus est, qui carnem sumptam ex Virgine Maria sibi univit, eamque propriam fecit, vivificatricem eam esse professus est; sicut ait in Evangelio : Amen, amen, dico vobis, nisi cat : Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat B manducaveritis carnem Fi ii hominis, et biberitis sanguinem ejus, non habebitis in vobis vitam æ ernam (Joan. vi, 54). Quæ licet ex humana natura sumpta sit, non tamen cam ut unius hominis ex nobis a stimare debemus peccati alicujus contagione pollutam; sed adorabilem, salutiferam, vivificatricem, quæ peccata dimittit propter Verbum cui adunata est, sicut in Evangelio ipse Dominus dicit : Ut sciatis quia potestotem habet Filius hominis super terram dimitte: di peccata (Matth. 1x, 6), et ad perpetuæ vitæ regna perducit. Subjungit itaque absolutam firmamque sententiam, beatum esse virum qui sperare non desistit in Domino. Præcipua res que tam frequenter iteratur, ut nunquam il'ud desinamus expetere, quod tanta cognoscitur assiduitate prædicari.

> Vers. 9. Jod. Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum. Timorem Domini omnibus sanciis imperat, ne quis, quamvis bene meritus, a saluberrima intentione discedat. Sed quid utilitatis timor ejus habeat consequenter ostendit dicens: Quoniam nihil deest timentibus eum. O brevis sententia, o immensa promissio! Possunt aliquid egere. quibus divitiæ, quibus salus corporis, quibus regna tribuuntur: solus ipse nihil indiget qui timore Domini ditatus est.

Vers. 10. Caph. Divites eguerunt et esurierunt ; inquirentes autem Dominum non desicient omni bono. In uno versu terrarum divites et pauperes Christi magnifica contrarietate distinxit. Ait enim : Divites equerunt et esurierunt. Quando egent divites? quando timentium eum, et eripiet eos. Ne crederetur Dominus D fidem non habent rectam. Quando esuriunt? quando minime Domini corpore satiantur. Tales ergo divit s egent, et saturati ventre, spiritu semper esuriunt. Quid enim habeant qui Deum non habent? Subsequitur, inquirentes autem Dominum non deficient omni bono, quia nullo bono deficiunt qui spiritali desiderio perfruuntur. Nam cum diligimus Dominum, in ipso omnia reperimus. Unus est qui quæritur, sed in quo omnia contineutur. O lucrum mirabile, o compendium singulare! Cur nos per diversa satigemus? Ad ipsum ergo unanimiter festinemus, post quem cuncta bona ultra non quærimus, sed tenemus, sicut Apostolus dicit : Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii, 28). Hoc argumentum dicitur ex

contrario. Contrarium est enim egere divites, et pau- A bonum; ipsum est siquidem quod nos liberat atque peres nullo bono deficere. Argumentum est argutæ commendat. Sciens autem propheta in hoc agone mentis indicium [ed., judicium], quod per indagationes probabiles rei dubæ perficit fidem.

Vers. 11. Lanes. Venite, filii; audite me, timorem Domini docebo ros. Peractis solemnibus quæ ad sacramenta Ecclesiæ pertinebant, nunc venit ad tertiam partem, ubi illos alloquitur qui prima fidei rudimenta percipiunt. Dicendo enim, Venite, significat eos intra Ecclesiam non fuisse; quod etiam confitentibus nunc dicitur, quando ad fidem veniunt Christianam. Vox paterna sonat, vox pietatis admonet, ut ultro dicentem audiamus, quem tacentem exquirere deberemus. Sed quam suavis, quam utilis timor est, ad quem filius invitatur! Cum dicit, docebo vos, admonet ne pavescamus, quod audivimus timorem. Non est enim B timor iste qui formidetur, sed qui diligatur. Timor humanus amaritudinem habet, iste dulcedinem; ille ad servitium cogit, iste ad libertatem trahit; postremo ille claustra metuit, hic cœlorum regna patefacit. Merito ergo timorem istum sic utilem professus est, ut avida mente di-catur.

Vers. 12. M:m. Quis est homo qui vult vitam, et cupit ridere dies bonos? Talis interrogatio proposita est
quam omnium sequatur assensus. Quis est enim qui
possit dicere, aut vitam nolo, aut dies bonos videre
non cupio? Sed utinam sic vitam perpetuam quæreremus, sicut in ista temporali corda defigimus. Bonos
autem dies, non istos dicit in quibus caducis delectationibus occupamur, sed illos qui vere boni sunt,
et in summa sanctitate versantur.

Vers. 13. Nun. Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne 112 loquantur dolum. Hoc est velle videre dies bonos, si lingua nostra aliquid non loquatur incompetens. Malam est enim omne prohibitum; et quidquid veritati repugnat, tali appellatione discernitur. Intende vero subtilius, quia prius cohiberi dicit linguam, quam, cum loqui volumus, anterius commovemus. Addidit, labia ne loquantur dolum, quæ linguæ motum protinus consequuntur, et quasi quadam harmonia sociata amborum modulamine humanus sermo peragitur. Dolus est autem, quando fallimus audientem, ut quod creditur ad auxilium, inferre videatur incommedum. Quod merito prohibetur, quia puræ conscientiæ constat semper adversum.

Vers. 14. Samech. Diverte a malo et sac bonum, inquire pacem et sequere eam. Ad videndos dies bonos son sussitieit tantum a malis actibus abstinere, nist nos pietas compellat et bona peragere. Nam primus virtutis gradus est aliena non quærere, sed iterum superior egentibus propria non negare. In illo culpam resugimus, in isto palmam pietatis acquirimus. Nam pupillo non nocuisse, aut pauperem non exspoliasse, abstinentia est, quæ ad præmium sola non sussici. In i la quippe judicatione soli audient: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34), qui gratiam Domini, ipso inspirante, diversa largitione mercati: unt. Vides ergo necessario additum, Et sac

commendat. Sciens autem propheta in hoc agone sæculi cum corpore pacem fidelissimos non habere, et cum suis vitiis hic illis continuum esse certamen, pulcherrime dixit, inquire pacem; ut quamvis eam hic non habeant, tamen semper ab eis studiosissime perquiratur. Et non promisit quod hic possit quoquomodo comprehendi, sed imperat sequere eam, quasi præcedentem. Nam quare sequenda est, nisi quia hinc fugit? In futuro autem speranda est, quoniam ibi perpetua stabilitate consistit. Quæramus ergo seduli, sequamur intenti: quia illic eam invenire non possumus, nisi hic diligentius inquiramus. Quæ tune comprehendi dabitur, quando ipsum conspicimus pacis auctorem.

Vers. 15. Ain. Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum. Venit ad quartam partem, ubi usque ad finem duplici populum prædicatione confirmat : modo justorum præmium narrans, modo impiorum peccata castigans, ut ab utraque parte commenitus servire discat Domino populus acquisitus. Quod schema dicitur paradigma, efficacissimum plane figuræ genus, quando duplici militate præcipitur quod sequamur. Cum enim dicit, Oculi. Domini super justos, continuam gratiam Divinitatis ostendit, ut aspectus immobilis super eos es e videatur. Subjungit quoque exauditionis velocissimam celeritatem, quando aures Domini paratas in corum preces esse commemorat. Quæ enim illis ad obtinendum flat mora, cum in ipsis qui exaudire possit inh bitat? Sed licet frequenter exaudiat peccatores, justis tamen multo amplius promittitur, quando in preces corum paratas aures habere monstratur.

Vers. 16. PHE. Vultus autem Domini super facientes ma'a, ut perdat de terra memoriam eorum. Exposita justorum gratia, nune conventitur ad pænas maforum. Et ne dicerent pessimi, justos attendit, nos autem non respicit, securi jam facimus qui ab illo conspici non meremur: pronuntiat vultum Domini, id est intellectum esse supra malos, quos sic attendit ut non respiciat, sic non respicit ut tamen eorum facta cognoscat. Timeamus ergo malum facere, quod ejus scientiam novimus non latere. Et considera quia et in istis dicitur, super facientes mala, ut falli non possit conjuncta vicinitas. Intellige vero quod utros-D que videt, sed eos eventu dispari contuetur : justos ut audiat, peccatores ut perdat. De terra vero dicit. id est de futura patria, quam soli Deo placiti possidebunt. Memoria corum peribit, quia non erit iniquorum inter justos ulla commemoratio. Illos enim in memoria nos habere dicimus, quibus aliqua præstare desideramus. Nam qui de memoria Domini exeunt, ad æterna supplicia sine dubitatione perveniunt.

Vers. 17. Zade. Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Iteram redit ad justos, de quibus paulo latius dicit, ut populos enarrata dona reficiant, quos malorum pœna terruerat. Discutiamus quid sibi velit ista sententia. Justos clamasse dicit ad Dominum, et

semper profitetur auditos. Quid ergo de martyribus A oderunt justum delinquent. Mortem peccatorum illam dicimus, quos de suppliciis tyrannorum minime constat esse liberatos? Liberati sunt plane, quando ad coclorum regna perducti, omnibus tribulationibus protantur exuti. Clamor enim justorum non solum ad temporalem, scd maxime ad æternam utilitatem semper auditur.

Vers. 18. Copu. Juzia est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit. Et iste versus pertinet ad bona justorum. Mos Domini et humana consuetudo diversa est. Nam qui vult altioribus vicinus sicri erigitur; tenditur ut possit sastigia celsa contingere. Dominus enim altissimus attingi non potest, nisi per humilitates videlicet inelinatas; nec ad ·dulcia ejus gaudia nisi per amaras lacrymas pervenitur. Sive, ut alii dixerunt, juxta, significat non loco, B sed auxilio. Inspiciendum est quoque quod dicit, qui tribulato sunt corde. Multi enim tribulantur, sed non -ex corde, ut queruli, fatui, qui peccata non dessent, sed mundana eos damna contristant. Illi autem cor--de tribulantur, qui aliena mala suas faciunt esse miserias, qui mundum lugentes generalitatis cladibus affliguntur. Ipsos namque salvabit, qui se humillimis conversationibus subdiderunt. Et intende quia non dicit verbis humiles, quod habet plerumque nequitia peccatorum, sed spiritu; sicut in Evangelio dicit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum -cœlorum (Matth. v. 5).

Vers. 19. Res. Multe tribulationes justorum, et de -his omnibus liberavit eos Dominus. Et hic et alter verfuit plus de ista parte loqui, ne fragilia corda mortalium iterato sæpius timore succumberent. Muliæ revera tribulationes sunt justorum, quia eos et diabolus · validius insequitur, et homines per invidiam frequenter affligunt. Deinde impins tribulari potest, si · quid adversum solus 'pse patiatur ; justus vero et propriis passionibus affligitur, et aliis charitate compatitur. Sed cum subjungitur, et de omnibus his 113 · liberavit eos Dominus, potentia Creatoris ostenditur: quia liberationem ejus tribulationum impedire non potest multitudo. Unde colligitur omnem justum multis quidem tribulationibus onerari, sed de omnibus indubitanter absolvi.

Vers. 20. Deminus custodit omnis ossa eorum : unum ex his non conteretur. Ossa dixit sidelium sirmi- D posuerint. tatem, id est patientiam, n'ansuetudinem et cæteras virtutes, quæ perire in sanctis nequeunt, quia Domino custode servantur. Ipsa sunt enim quæ commimui non possunt, quamvis corporea ossa frangantur. Nam si ad litteram consideres, non minima quæstio videtur oboriri: quomodo latronis illius ossa cui Dominus dixerat : Hod'e mecum eris in paradiso (Luc. xxiii, 43), non sunt contrita, quæ a militibus I guntur esse confracta; et multorum martyrum corporali conditione reperis esse violata? Sed hoc omne nævum dubietatis excludit, si ossa virtutem sidei et robur animæ sentiamus.

Vers. 21. Sin. Mors peccatorum pessima; et qui

dicit quæ ab homine non potest intueri, quam non solum malam, sed etiam pessimam profitetur esse. Revera pessima, quoniam eam æterna pæna comitatur. Nam si ad istam mortem respicias quæ nostris oculis patet, frequenter invenis divitem peccatorem pomposis apparatibus decenter efferri, quem sic familia plangit, ut pium fuis e humanis auribus mentiatur. Amici etiam eum impensis lacrymis prosequuntur; ut revera putes bonorum aliquem ereptum, qui magna cognoscitur lamentatione defletus. Quid de pretiosis referamus odoribus, quibus et post mortem corum mansura corpora condiuntur, quod tanto studio, tanto apparatu peragitur, ut in funeribus ipsorum superstitum vita recreetur? Ubi est ergo peccatorum mors pessima? Scilicet in inferno, ubi recepti pænas patiuntur a ternas. Quanta enim pompa, ut credimus, purpuratus ille dives ad sepulcra perductus est, qui guttam aquæ frigidæ ab Lazaro paupere postulavit (Luc. xvi, 21)? Et nota quod in isto nomine asper tas mortis ipsins explanatur. Pessima enim dicta est, quasi pessumdata. Subjunxit quoque : Et qui oderunt justum delinquent, id est qui Dominum Salvatorem nefando odio habentes, mandata ipsius suscipere noluerunt; nam et istorum mors pessima est, sicut et illorum de quibus superius dixit.

Vers. 22. Tau. Redimet Dominus animas servorum suorum, et non derelinquet omnes qui sperant in eum. Quam bene in spe honorum psalmus iste finitus est, sus adhuc justorum bona commemor::nt. Aptum enim C ut malorum collegia deserentes, ad bona potius sutura tendamus! R dimet Dominus, scilicet sanguine pretioso: quoniam qui in ip-o recte crediderit, a peccatorum debita captivitate redimetur. Animas frequenter Scriptura ponit pro hominibus, sicut in Exodo scriptum est : Descenderunt in Ægyptum animæ septuaginta quinque (Exod. 1, 5). A parte enim meliore bene totus homo suscipitur. Sed vide quia servorum suorum dicit, non iniqua libertate viventium. Addidit quoque, et non derelinquet, scilicet tanquam Pastor bonus, qui oves suas sedula pietate custodit. Sed geminavit promissionis omnino cautelam. Non enim dicit nullum derelinqui, sed omnes qui sperant in eum. Nam derelinquet illos qui spem suam aut in propriis viribus, aut in alicujus hominis præsumptione

Conclusio psalmi.

Peracta sunt psalmi hujus sacrosaneta mysteria, ubi sic missarum ordo completus est, ut eum conscriptum putes temporibus Christianis. Hic enim et hymnorum ordo decursus est; hic ad communionem devotus populus jubetur accedere; hic invitantur venire qui prima sidei rudimenta suscipiunt, ut nihil tantæ rei deesse sentias, cum tamen nullum horum tunc provenisse cognoscas. Hic etiam genus humanum, et justorum bonis invitatur, et malorum ultione terretur. Hoc est quod titulus ille præcinuit, quando David ante Abimelech vultum mutavit; ut et nos nostram voluptatem utiliter commutantes, ad tutissimam Domini Ecclesiam catholicam confugere debeamus. Est etiam calculus iste, qua Dominus atate passus est, in qua et nos lectione Patrum resurgere credimur. De qua pater Augustinus in Enchiridion libro suo (Cap. 84 et seq.) multipliciter, ut solet, diligenterque tractavit; ut nulli sit dubium psalmum tantis virtutibus consecratum, memoriae mostrae sacculis velut thesaurum coelestem frequenti meditatione condendum.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXIV. Ipsi David.

Non gravat breviter interdum dicta repetere, ut legentis animus ad memoriæ necessaria studia revocetur. David, sicut diximus, duas significationes amplectitur, manu fortis, et desiderabilis, quod B utrumque Domino Salvatori certum est convenire.

Manu fortis est, quia mortis nostræ captivitatem cum impio auctore prostravit; desiderabilis est, quomiam adventus ejus nobis bona ineffabilia pollicetur.

Cantatur ergo psalmus iste a persona Domini Salvatoris, qui se petit ab inimicorum persecutione liberari. Ipsi enim ubi commemoratur in titulo, Christum commonet intelligi, qui congrue David dicitur, quoniam bene huic tota expositio istius nominis applicatur.

Divisio psalmi.

Per totum hunc hymnum verba sunt Domini Christi a dispensatione qua passus est. Primo membro psalmi persecutoribus retributionem postulat debere restitui: optans illis contraria, quæ tamen ad con-C versionem eorum s'nt nihilominus profutura. Secundo de resurrectione sua gaudet: et Judæorum iniquitates exprobrans, actum propriæ passionis exponit. Tertio promittit se per universum orbem terrarum in membris suis paternæ potentiæ confiteri, qui eum ab inimicis suis resurrectionis beneficio l beravit: deprecans ut confundantur persecutores [ed., peccatores], et exsultent in magna gloria fideles.

Expositio psalmi.

114 Vers. 1. Judica, Domine, nocentes me; expugna impugnantes me. Assumpta pro nobis clamat infirmitas, ut damnentur nocentes, id est, diabolus cum ministris, quod noverat esse venturum. Malos enim judicare damnare est, quia nequeunt in disceptatione liberari qui semper pravis actionibus probantur im- D pliciti. Sed hoc, ut dictum est, ad diabolum pertinet cum sequacibus suis, per quos provenit Judaicæ voluntatis iniquitas. Nam cum ipse præcipiat : Pro inimicis restris orate (Matth. v. 24), hominibus hac non potest convenire sententia. Ipsos ergo petit debere damnari, quos virtute præscientiæ suæ novit ad pænitudinis remedia non venire. Nam in subsequentibus, wbi venit ad homines, converti cos desiderat, non perire. Adjecit etiam : Expugna impugnantes me. Qui impugnat superare contendit; qui expugnatur omnino jam victus est. Merito ergo spiritus immundi impugnatores dicuntur, quia licet sanctos vincere nequeant, contendere tamen cum eis improba voluntate

tissimam Domini Ecclesiam catholicam confugere A non desinunt. Expugnat autem Dominus, qui solut debeamus. Est etiam calculus iste, qua Dominus prævalet implere quæ vult, cujus certamen triumphus estate passus est, in qua et nos lectione Patrum reest, et omnis pugna victoria.

Vers. 2. Apprehende arma et scutum, et exsurge in adjutorium mihi. Arma ab arcendo dicta sunt, quod per ea hostes violentissimos arceamus. Et ideo hoc humana consuctudine dicitur, quæ armat mannm, nt opprimat inimicum. Cæ erum arma et scutum sola voluntas est Domini, qua protegit periclitantem, et expugnat adversum. Ilanc enim tropologiam dicit et Apostolus : Scutum fidei, et galeam salutis, et gladium spiritus (Ephes. vi, 16, 17). Scutum enim dictum est quasi sculptum, quod in ipso antiqui sua facta signabant. Nam quod dicit, apprehende, nunquid a Deo sumitur ad tempus peregrina defensio? Semper illi paratus est exitus rerum, qui probatur omnipoten-; nec quasi de quiete exsurgere creditor, qui nunquam jacuisse declaratur. Arma igitur pertinent. ad indumenta ferrea, per quæ salus humana defenditur; scutum ad repellendos ictus inimici, ut frustrata tela cadant, quie fuerant in exitium hominis destinata. Precatur ergo Dominus Christus a natura humanitatis suæ, ut et salus ejus muniri debeat, et inimici voluntas suis ausibus efferatur.

Yers. 5. Essunde frameam, et conclude adversus eosqui persequantur me : dic animæ meæ : Salus tua egosum. In Scripturis divinis, framea multas continet significationes; intelligitur enim et gladius, intelligitur hasta regal s, intelligitur et dolus, intelligitur et vindicta; hic tamen vult accipi animam suam, quæ revera adversariis framea fuit. Per ipsam quippe gestum est ut idolorum cultus sacrilegus interiret, ut diaboli vinceretur iniquitas, ut mortis ipsius potestas percussa succumb ret, cum ante toto orbe libera po estate regnaret. Nam et in alio psalmo jam lectumcst; Eripe animam mean ab impio, frameam tuam-(Psal. xvi, 13). Effunde ergo frameam, id est animam meam dilata munere tuæ pietatis indulto. Conclude, hoc est passione mea, et lege tua completa, quam prædixeras per prophetas. Petit etiam animæ suæ a Domino dici: Salus tua ego sum, quia verba ejus novit sine aliqua difficultate compleri.

Vers. 4. Confundantur et revereantur inquirentes-animam meam.

Vers. 5. Avertantur retrersum, et erubascant qui cogitant mihi mala. Ilic jam ubi venit ad homines, non maledictio funditur, sed correctio postulatur. Confundi est facta sua erubescere, et in meliorem sententiam commutare; nam et illi confusi dicuntur, qui convincuntur ad pænam. Sed ut magis hoc ad conversionem intelligere debuisses, addidit: Rerereantur, id est, emendati colant, quem persequendum esse putaverant. Inquirentes animam meam, in malam partem dicitur; qui sic quarunt, ut eam non venerari velint, sed a corpore segregare festinent. Nam quæri animam Christi et in bonam partem positum est, ubi ait: Periit suga a me, et non est qui requirat animam meam (Psal. CXLI, 5). Averti autem retrorsum non dicitur, nisi illis qui corrigendi judicantur. Nam et Petro apostolo, qui sa-

lutem Christi humanitus vindicalat, dixit : Redi A xxvi, 61); cum ille dixerit : Destruite templum hoc. retro me, Satanas (Marc. VIII, 33), non ut periret, sed ut Domini voluntatem felici emendatione sequeretur. Ergo quos retrorsum redire vult, non illos optat intentionem pessimam suæ voluntatis efficere: sed potius se sequi, ubi non probantur errare. Qui cogitant mihi mala, sive de Judæis, sive de hæreticis, sive potest accipi de paganis. Onnes enim mala cogitant qui præter religionem catholicam asscrere aliqua prava intentione festinant.

Vers. 6. Fiant tanquam pulvis ante saciem venti, et angelus Domini affligens cos. Pulvis terrena quidem, sed nimis arida tenuisque substantia est, quæ vento flante in sua sede mancre non sinitur, sed in auras liquidas elevatur. Ita voluntates peccatorum, cum veritatis fuerint inspiratione communitæ, a ter- B renis vitiis sub'evantur, et ad virtutes æthereas, præstante Domino, perducuntur. Sie ergo malis optatur ut ad vitam coelestem felici emendatione perveniant. Angelum dicimus supernæ virtutis nuntium, per quem divina jussa complentur. Iste ergo angelus conversos affligit, ut in illam patriam felicem humilitatis munere perducantur. Sed afflictio ista beneftcium est, quando in locum magni muneris, ut emergat, optatur.

Vers. 7. Fiat via corum tenebræ et lubricum, et angelus Domini persequens eos. In contrarium verti peccatoribus omnia postulavit, ut via propria quæ illis videtur lucida vel fixa, cum in eadem delectabiliter commorantur, fiat illis tenebrosa, quam horreant, sicut et Jeremias propheta dicit : Et propter hoc facta est via eorum lapsinosa in tenebris, et supplantabuntur, et cadent in ea (Jer. xxi 1, 12). Quod si adhuc in malis suis decreverint immorari, virtus Domini persequatur; quatenus eos in aceleribus suis hærere non faciat, qui ad interitus sui vota festinant. O multarum contrarie:atum magna felicitas! Quantis votis hic petitur, ut adversitas prosperrima præbeatur!

Vers. 8. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, rane exprobraverunt animam meam. Gratis revera, quibus nihil mali fecerat. Quæ figura dicitur syncrisis, cum comparatione quadam justiorem causam nostram, quam adversarii demonstramus. Illud enim gratuitum 115 dicimus, quod non alicujus rei compen atione tribuitur. Absconderunt mihi, D sirmitas, non remissio : quia talem bymnum non pont illi putahant, qui divinitatis ejus potentiam non credebant. Nam quid potest abscondi, cui nihil occultum est? Ille enim et proditorem suum in cœna designavit, et passionem, antequam proveniret, edocuit; nec quidquam fuit quod ei absconderetur, quia omnia suæ voluntatis dispensatione patiebatur. Bene autem dictum est, interitum laquei sui, quia ille laqueus non morientis erat, sed peccantis magis interitus. Nam quod sequitur, vane exprobraverunt animam meam, significat false accusaverunt, quando Judaicus populus Domino Salvatori dicta veracia quasi crimen aliquod imputabant. Clamabant enim vesani mendaciter : Hic est qui dicebat, destruam templum hoc (Matth.

et in triduum ædificabo illud (Joan. 11, 19). Quid enim plus vanum quam illud ad culpam pravitatis studio velle convertere, quod prædicabatur omnibus ad salutem?

Vers. 9. Veniat illis laqueus quem ignorant, et caplio quam occultaverunt apprehendat eos; et in laqueum incidant in idipsum. Pia retributio, vindicta salutaris: ut quia illi laqueum paraverant, qui credebatur posse nesciri, in illam tendiculam incidant quam sensus peccatoris ignorat; scilicet nexu veritatis astricti reddantur potius absoluti. Sequitur, et captio quant eccultaverunt apprehendat eos. Quæ est iila captio, nisi mors Domini Salvatoris, quæ occultis machinata probatur insidiis? Apprehendat eos, quasi sugientes protinus consequatur, et illud totum efficiat, ne derelicti suis sceleribus obruantur. Et nota quod hic in bonam partem ponit laqueum; ut mandatis Domini capti, in idipsum coelesti gratia perseverent. Sic oras cui gratis laqueus occultabatur exitii, qui malum pro malo non reddidit, sed in cruce positus pro suis persecutoribus exor...vit.

Vers. 10. Anima autem mea exsultabit in Domino: et delectabitur super salutare ejus. Postquam de spiritibus immundis, quæ illis eraut emersura, competenter edixit, et pro peccatoribus more suæ pietatis oravit, venit ad secundum membrum, ubi et lætitiam propriæ mentis exponit, et passionis ordinem lucidissima veritate narravit. Prima quippe sanctæ animæ beatitudo est, exsultare in Domino: quia totum illic et lubrica, ut in cadem diutius store non possint; C conquiritur, cum mens ibi purissima destinatur. Nam qui lætatur in Domino, nec gaudium ejus aliquando deficit, nec suavius quidquam quod amare possit inveniet. Quid ergo sequitur istam exsultationem? sciliet quoniam delectabitur super salutare ejus. Salutare autem est Domini majestas Verbi, unde salus egreditur, et vita præstatur, (ons misericordiæ, supplicantium remedium, remissio peccatorum,

> Vers. 11. Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi? Ossa nec sensum nec vocem habere manifestum est, sed (sicut frequenter diximus) fortitudo animi et constantia mentis debent intelligi. Quæ merito ossibus comparantur, quia sicut illa corpus continent, ita et hæc sanctas corroborat voluntates. Dicant ergo hoc sacramentum ossa, non caro, id est test nisi sola mentis dicere fortitudo. Quis negativum est : quia nemo potest esse similis, cum sit sancta Trinitas singularis. Multum quippe est creatura a Creatore dissimilis: illa denique servit, iste dominatur.

> Vers. 12. Eripiens inopem de manu fortioris [ed., fortiorum] ejus, egenum et pauperem a rapientibus eum. In isto versu exposuit quod superius dixit: Quis similis tibi? Nam cum diabolus manu sua tenerei pene totum genus humanum, de illa potestate qua tenebatur obnoxium, constat incarnatione Verb. fuisse liberatum. Addidit quoque egenum et pauperem, ut hæc tria in unum collecta conditionem generis humani pressam calamitatibus indicarent. Inops erge

dicitur, quia mortalis effectus est; egenus, quia in A Nam si historice accipias, nunquam eum legis usumlaboribus et sudoribus panem quæsivit; panper, quopiam de illa sapientia et puritate dejectus, solam tenuem et umbratilem ratiuncu!am possidebat.Nam quis dicat eos vere sapuisse, qui auctoris sui probabantur scientiam non habere? Sed hunc talem per incarnationem suam liberasse, quam mirabile, quam est omnimodis singulare, ut merito dicatur: Domine, quis simil's tibi? Et memento quod supra, de manu fortioris, d'abolum significat, qui uti que fortion hominibus erat. Inferius a rapientibus eum, spiritus immundos intelligi vult, qui potestati diabolicæ nefanda devotione commilitant.

Vers. 13. Exsurgentes testes iniqui quæ ignorabam interrogabant me. Postquam dixit multiplices calaminon redderet alienum, quam pro nobis assumere sua pietate dignatus est, nunc propriam commemorat passionem. Testes igitur, qui subito impetu belluino consurgunt, nec moderate adducuntur in medium. sunt sine dubitatione falsissimi, quos uno verbo potenter designat dicens : Iniqui. Revera iniqui, qui erant contra veritatem justitiamque locuturi. Jungit: Quæ ignorabam, id est quæ me dixisse omnimodis nesciebam. Sic enim de illis dicimus qui se Domini beneficio recta conversatione custodiunt : nescit mentiri, nescit rapere, nescit opprimere. Ignorabat enim Dominus blasphemare, quad ei princeps sacerdotum sciss's ve-tibus imputavit, quando dirit: Videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram Patris (Matth. xxvi, 64); et subsecutus est princeps Judæo- C rum : Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus? Sed quale testimonium fuerit, subsequenti verbo declaravit; ut eos non diceret convicisse, sed interrogasse, quasi non de sua integritate confisus, sed de aliena voce sollicitus. De quo loco Matthæus evangelista sic ait: Novissime autem venerunt duo falsi testes, et dixerunt : Audivimus hunc dixisse : Possum destruere templum hoc (Ibidem, CO), etc.

Vers. 14. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Non potuit aliquid nec brevius nec elegantius dici. Beneficia Domini actusque Judirorum singulis sunt sermonibus explicata, id est mala pro bonis; scilicet quia dum ille vitam credentibus contulisset, isti mortem reddere maluerunt; extremum. Sterilitas quoque animæ fuit, quando Magister bonus in ipsis fructum fidei reperire non potuit; nec pectora corum credulitatis germina reddiderunt, que saxeo stupore durata sunt. Sed ne Judzi se leviter æstiment addictos huic sterilitati, et in ficulnea illa (Evangelio teste) maledixit, in qua fructus emnino non reperit (Marc. xi, 13).

Vers. 15. Ego autem, cum mihi molesti essent, induebem me cilicio. Cilicium fit ex hædis asperum 118 setigerumque tegumentum: qui ad delicta jure referuntur, quoniam et in judicio Domini in peccatorum parte sunt positi. Ergo Dominus, quia carnem peccati assumpsit, cilicium se indaisse commemorat. fuisse cilicio. Ergo dum Judui per contumelias et insi lias essent molesti, ille divinitatem suam carnis velamine tenebrosis mentibus occulebat, quia non merebantur agnoscere quem tali impietate tractabant. lloc schema metriasmos, id est mediocritas dicitur, quoties rem magnam hamili voto dejicimus. Quam figuram et in hoc, et in subsequentibus versibus diligens lector agnosces. Et considera verbum cœlestis patientiæ; non dicit, cum me persequerentur, sed cum mihi moles i ess nt; quod solemus dicere in levibus causis, ubi aliquid importune suggestum tædiosa voluntate suscipimus.

Vers. 16. Et humiliabam in jejunio ani.nam meam, et oratio mea in sinu meo convertebatur. Jejunium tates quibus premebatur bumanitas, ut se ab ea B Domini fuit, quando nefanda obstinatione duratos non inveniebat, quos in epulas spirituales assumeret. Ilæc enim fuit sterilitas animæ ipsius, quod et jejunium. Jejunium enim dictum est quasi inedium, quod abstinentes diutius ad inediam usque perducat. Jejunavit ergo Dominus, quia se ci incredula turba subtraxerat. Potest etiam et jejunium corporale Domino convenire, quoniam quadraginta diebus et noctibus jejunavit in monte (Matth. 1v, 2); sed illo perfecto jejunio de quo Isaias dicit: Solve omne vinculum iniquitatis, dissolve obligationes vekementium commutationum, dimitte afflictos in remissione, et omnem retributi nem iniquam disrumpe; frange esurienti panem tuum, et pauperes sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, cooperi, et domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, et sanitas tua cito orietur. Et præcedet ante te justitia tua, et majestas Domini circumdabit te. Et tunc clamabis, et Deus exaudiet te, adhuc te loquente dicet : Ecce adsum (Isai. LVIII, 6, 7, 8, 9), et cælera, quæ textus ille mirabilis cœ'esti munere pollicetur. Ita. Magister bonus, quod prophetarum prædixerat kbris, humanitus evidentibus monstravit exemplis. Addidit quoque secretiorem causam quæ bene evangelica similitudine reseratur. Dicit enim Dominus discipulis suis: Intrantes autem in domum saluta e eam dicentes: Pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; sin autom non f.erit digna, pax vestra ad vos revertetur (Matth. x, 12, 13). Talis est et ista oratio quæ fundebatur a quod retributionis genus malorum omnium probatur D Demino. Nam dum eam detestabiles Judari minime suscipere mererentur, in sinu ejus, id est in secreto pectoris, unde fuerat egressa, remeabat. Si enim in pectoribus fuisset operata, non conversa utique, sed diceretur effusa.

Vers. 17. Sicul proximum, sicul fratrem nostrum ita complacebam, tanquam lugens et contristatus sic humiliabar. Quantum ad eloquentiam Latinam proximo et fratri complacuisse nos dicimus : sed hic mutatus est nominum casus; pro dativis enim accusativi sunt positi. Quæ figura dicitur antiptosis, quando casus pro casu ponitur. Dicit enim sicut de proximo, sicut de fratre nostro, ita mihi complacebam; id est de corum affinitate gaudebam, qui me hostiliter insequebantur.

tia, si benesicium pro la sione præstetur. Complacebat enim in illis Dominus, quando eos docebat ne delinquerent, quando pro ipsis l'atri in cruce positus supplicabat. Sequitur, tanquam lugens et contristatus sic humiliabar. Illa Domini sanctitas et impensa charitas quam docebat, quamvis sicut fratres et proximos :e Judæos dilexisse testetur, contristatum se tamen juste commemorat, quia in cunctis sidem invenire non potuit, quam magnopere quærebat. Si quis enim nobis bene velit, necesse est ut contristetur, quando in nobis non potest reperire quod quærit.

Vers. 18. Et adversum me lætati sunt et convenerunt: congregata sunt super me flagella, et ignoraverunt. Cum Christus Dominus pie contristaretur, Judæi impia libertate lætabantur. Sed diversa erit ista re- B ab omni erit inquietudine munienda. t ibutio: Christus gaudebit de tristitia sua, Judæi de propria erunt exsultatione cruciandi; nam beati sunt qui propter justitiam lugent (Matth. v. 5), et miseri qui inepta gratulatione superbiunt. Exponit etiam casum pessimæ cæcitatis : quia in Dominum suum tormenta præparabant, quæ in ipsos erant justitiæ compensatione reditura. Hoc est enim quod dicit: Et ignoraverunt: quia in eos habuit converti, quod corporaliter innocenti videbantur ingerere.

Vers. 19. Dissoluti sunt, nec compuncti sunt; tentaverunt me et deriserunt derisu; striderunt in me dentibus suis. Post impiæ temeritatis excessum, dicit quæ Judæis acciderint; nec tamen obstinationem eorum commemorat potuisse converti. Dissoluti sunt utique, cum passione Domini sol tenebras accepit, terra C contremuit, velum templi scissum est (Luc. xxIII, 45); et cum hæc tanta fuerint ostensa miracula, non sunt tamen conversi faciente duritia. Tentaverunt vero quando dixerunt: Dic nobis si tu es Christus (Luc. xxII, 66)? Deriserunt, quando crucifixo imputabant, sicut Matthæus evangelista testatur : Similiter et principes sacerdotum deridentes eum cum scribis et Pharisæis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum salvum facere non potest (Matth. xxvii, 41, 42). Genus autem illud locutionis tunc adhibetur, quando res aliqua copiosissime significatur impleta; ut, Benedicens benedicam te, maledicens maledicam te, ædificans ædisicabo te, et his similia. Quod argumentum dicitur notatio, cum ex verbi positione elicitur similitudo sermonis. Sequitur, striderunt in me dentibus suis, D quod fit a sævis hominibus, quando ratione vincuntur. Nam cum eis pro veritate verba desecerint, tunc impatienter dentibus fremunt, suasque voluntates tacita interminatione denuntiant. Sed hoc totum ad magnam humani generis ædificationem refertur: ne membra sibi existiment onerosum pati, quod caput suum sustinuisse cognoscunt.

Vers. 20. Domine, quando respicies? restitue animam meam a malefactis eorum, a leonibus unicam meam. Quando respicies? pro consuctudine infirmitatis humanæ dicitur, cui morosum videtur quodcunque futurum est, quæ mox ut cupit aliquid, festinat implere. Restitue vero dixit, quasi ereptam redde; .

Ipa est chim perfecta retributio, si pro odio gra- A hoc est, præsta resurgere a malefactis : quia injuste probatur occisus. A leonibus enim, a potestatibus cruentis atque crudelibus significat. Unicam, quidam carnem Domini advertere voluerunt, quæ licet sit ista communis, unica tamen facta est, quia de Virgine, quia sine peccato, quia sociata est Verbo, hoc est Dei Filio. Sive unicam, catholicam Ecclesiam intelligamus, 117 quæ in toto mundo una est, et dilectione magna, unica nuncupatur, a qua hæreticorum conventicula omnimodis excluduntur. Nam ut probes ipsam dici unicam, sequens versus ostendit, qui de Ecclesia locuturus est. Et respice rerum ordine in pulcherrime fuisse servatum: prius pro resurrectione sua deprecatus est, quæ revera jam contigit : post oravit de Ecclesiæ liberatione, quæ tempore judicii

> Vers. 21. Confitebor tibi, Domine, in Ecclesia magna : in populo gravi landabo te. Venit ad tertium membrum, ubi jam percepto munere resurrectionis, profitetur se in toto orbe Domino confiteri. Duas diximus esse confessiones, u am laudis, alteram pænitentiæ. Sed hic ut præconialem debuisses advertere, paulo post sequitur, laudabo te. Magna vero Ecclesia est populus Christianus, rect e sidei tenax, qui amplitudine sui totius mundi spatia comprehendit. Sequitur, in populo gravi, utique fruciuoso, qui non in levibus paleis, sed in frumentalibus granis noscitur constitutus. Quein veniens aura tentationis de area Christi non abjicit, sed ventilationibus purgatur potius quam longe projicitur. Quapropter in gravi populo laudatur Dominus; a levibus autem et fide vacuis utique blasphematur.

> Vers. 22. Non insultent in me qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis et annuentes [mss. A., B., F. annu nt] oculis. Ordo verborum talis est : Non insultent in me qui adversantur mihi inique, annuentes oculis, qui oderunt me gratis. Insultant hæretici, quando aliquos de numero fidelium sancta perdit Ecclesia; adversantur inique, quando de pereuntium errore lætantur. Hoc ne flat pia Domini intercessione deposcitur. Sequitur, qui oderunt me gratis; hoc est quibus nihil nocui. Inaniter siquidem exsecratur, cui læsionis causa nulla præmittitur. Annuentes autem oculis dixit, quod solet fleri quando voluntatem nostram tacita et dolosa significatione declaramus; et ubi voce prodi nolumus, oculorum quempiam nutibus admonemus.

> Vers. 23. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et super iram dolose cogitabant. Prædicitur Judæorum nelanda dolositas, quæ non nostris, sed verbis evangelicis indicitur. Pacifice loqui videbantur quando dicebant : Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces : licet tributum dare Cæsari, an non (Matth. xxII, 16)? Sed potest dolum cogitare etiam qui non disponit occidere, ut si quis pecuniam aut possessionem proximo machinetur auferre. Sed addidit iram, ut dolus eorum exitialis fuisse declaretur. Hoc ad illud refertur, quando dolosam machinatio

mem tractabant: Oportet unum pro omnibus mori A nequitia, id est potuimus, fecimus, egimus; sed (Joan. x1, 50).

Vers. 21. Dilataverunt in me os suum; dixerunt: Euge, euge, riderunt oculi nostri. Dilataverunt utique os suum quando clamabant : Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21); jam non annuentes oculis, non dolose cogitantes, sed aperta et libera voce damnantes. O scelestum facinus! Negavit judex fieri quod populus clamabat impleri. Sequentur verba lethaliter lætantium Judæorum; ac si dicerent: bene, bene videmus de te quod desideramus efficere; ut dissuasor plebis cum latronibus in cruce penderes. En mira patientia, in quo erat summa potestas. Nunquid non valuit ad confundendos inimicos vivus descendere de crucis patibulo, qui mortuus die tertia resurgere potuit de sepulcro? Sed non conveniebat divinæ vir- B tuti ad verba insultantium commoveri, ut ampl us erubescerent, dum omnia prædicta constarent. Sed quanvis Judwos Euge, cuge dixisse in Evangelio non legatur, similia tamen insultationum verba locuti sunt, ut una res per sermonum varietates veraciter probetur esse narrata. Euge, euge per figuram dictum est epizeuxis, quando sine aliqua interpositione in uno versu verba geminantur.

Vers. 25. Vidisti, Domine, ne sileas ; Domine, ne di cedas a me. Ad hac et ista tria verba pertinent quæ superius dignoscuntur esse narrata. Vidisti, hoc est probasti completa, quæ contra me prævideras esse cogitanda. Sic enim dicimus, quando aliquid in memoriam revocare desideramus: Vidisti quam crudelis exstitit mihi; vidisti quanta in me se- C voluntate sincerissima consessionis munera consecerit latronis improbi as. Ne sileas, id est non differas dare sententiam, quod utique tacendo non potest fieri, sed loquendo. Nam quod dicit, ne discedas a me, a parte accipiendum est humanitatis, quæ subjacuit passioni.

Vers. 26. Exsurge, Domine, et intende judicio meo: Deus meus, el Dominus meus, in causam meam. Sicut sape dictum est ab humana consuctudine, Exsurge dicitor illi qui semper vigilat, semper intentus est; et cum jugiter omnia respiciat, tunc tamen putater intendisse dum vindicat. Judicio meo, quod pertu-Lit a Judicis, judicium sine jure, tormenta sine scelere, mortem sine peccato. Bene autem dixit meo, quod revera pertulerat. Pulchre siquidem dixit, in caumeam respice, non in prenam; prena enim sce- D leratis videbatur esse consimilis; causa vero talis cum nullo poterat esse communis. Sed quæ est icta causa, quæ a Deo petebatur intendi? scilicet ut qui dare venerat salutem humano generi, ab insanis et perfidis probaretur occidi.

Vers. 27. Judica me, Domine, secundum miserisordiam tuam, Deus meus; et non insultent in me inimici mei. Quamvis haberet optimam causam qui peccala non feceral, tamen se petit secundum misericordiam judicari, ut nobis ostenderet precationis exemplum, qui tale non poteramus habere negotium. Sequitur quoque : Et non insultent in me inimici mei : seilicet ne dicant quod insultantium potest habere precatur ut mala sua potius salutariter tristes defleant, quam se exitialiter implesse congaudeant.

Vers. 28. Non dicant in cordibus suis : Euge, euge animæ nostræ; nec dicant : Absorbuimus enm. Expressit insultationem quam superius fecerat sentiendam. Non dicant : Euge, euge, id est, bene, bene. Verba sunt enim ista scele ata mente lastantium, qua jam dicere non possunt, dum compunctionibus affliguntur. Damnent ergo malam conscientiam suam, ne possint pænalem subire sententiam. O ingens et immensa pietas Creatoris! non patitur cos lætos temporaliter relinqui, ne debeant æterna calamitate percelli. Absorbere est autem in corpus alterius subita celeritate transmitti; quod accidit illis qui aliquibus superstitionibus deglutiti, a veræ fidei vivacitate discedunt. Sed hoc petit ad informandos fideles. Cæterum inessabili ejus 118 puritati talia non po crant evenire.

Vers. 29. Erubescant et revercantur simul, qui gratulantur malis meis.

Vers. 39. Induantur pudore et reverentia, qui maligna loquuntur adversum me. Digna vindicta, poena sufficiens. Nam qui erubescit actus suos, propria æstimatione damnatus est, et se ultore torquetur, qui vinculo confusionis involvitur. Potest tamen aliquis erubescere, et reverentiam non habere. Ilic autem addidit, et revereantur simul, ut conversionis eorum indicia declararet. Reverentia est enim Domini timor cum amore permixtus; quod illis provenit qui quuntur. Sequitur, induantur pudore et reverentia. Quasi quodam cilicio pœnitentiæ, quasi veste lugubri. Pudorem contra audaciam ponit, quam habuerunt furentes; reverentiam contra impudentiam falsitatis, ut duabus virtutibus curent, quod duobus commisere criminibus. Magna enim dixit locutos, id est superba modum probitatis excedentia, sicut beatus Joannes in Apocalypsi commemorat: Vidi os loquens magna adversus Deum (Apoc. x111, 5).

Vers. 31. Exsultent et lætentur qui volunt justitiam meam; et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus. Postquam de persecutoribus sufficienter edictum est, venit ad partem fidelium: illos optans salubri pœnitudine cruciari, istos summa beatitudinis exsultatione compleri. Et illud respice, quod merita eorum ipsa quoque verba distinguunt. Persecutores enim solent dicere, Euge, euge, animæ nostræ, quod temporale gaudium et fugitiva lætitia est. Beati vero dicunt : Semper magnificetur Dominus, quod æternum at que perpetuum est. Illi animabus suis mandanas conferunt voluptates; isti ad Dominum propria vota convertunt, et exsultationem suam non in se, sed in ejus laudibus ponunt. Quod autem dix't, servi ejus, ad humilitatis respicit formam : quia in assumpta carne humilitas est, in niajestate vero potentia. Sic utrumque perfectum atque verissimum, unus est Dominus Christus. Qui ergo volunt pacen servi ejus? Scilicet qui a vitiis redduntur alieni, et litate versantur.

Vers. 52. Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam. Lingua ipsius meditata est justitiam, quando Novum Testamentum populis prædicavit. Tota die, sicut sæpe dictum est, universum vitæ tempus ostendit. Sed quia humanitati impossibile videtur Deum continuata voce laudare, ad intel'ectum nos bonorum actuum transferamus : quia seinper Deum laudat qui in omni voluntate sua divina justa considerat.

Conclusio psalmi.

Consideremus Christum Dominum per totum psalmum quanta nobis dispensatione loqui dignatus est. Fecit enim ab oratione principium, sicut et in aliis suæ ventura narravit. Postremo finit in spe magna fidelium, ut dubium non sit et liunc psalmum præfata regula fuisse conclusum. Quapropter gaudeamus in cladibus, exsultemus in periculis. Nam cur a fidelibus debet refugi, quod ille rerum Dominus pro omnium salute sustinuit? Notandum præterea secundum hunc esse psalmum eorum qui passionem et resurrectionem Domini latius intimare noscuntur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXV.

In finem servo Domini psalmus David.

Ilæc omnia nomina bene intelliguntur de Domino Salvatore. Nam et in finem ipsum significat. Et servo Domini de ipso dicitur qui formam servi accipiens, factus est obcdiens usque ad mortem (Philip. 11, 7); C quæ ad æterna supplicia pervenimus. sicut Isaias propheta de ipso dicit : Ecce servus meus, suscipiam cum (Isai. xLII, 1). Psalmus vero et David frequenti expositione jam nota sunt; quæ ideo ad personam Domini pertinere noscuntur, quoniam ei convenire ipsorum nominum expositio declarat.

Divisio psalmi.

Totus psalmus a persona prophetæ dicitur. In primo membro contemptores legis vehementer accusat, eosque dicit non habitare cum Domino, commemorans eorum impias voluntates. Nec moveat quod post tituli, tale principium ab insipientibus facere delegit, initium. Commendat enim vehementius bonorum partem, quando prius præmittitur quod graviter borreatur. Secundo sub laude Domini collata beatorum præmia describuntur, eosque dicit domus Domini ubertate compleri. Breviterque in rulna malorum psalmus iste concluditur, ne quis putaret fortasse tentandum quod tanta exsecratione noverat accusatum. Quapropter subtilitatem ejus paulo diligentius perscrutemur; est enim nonnulla difficultate contextus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dixit injustus ut delinquat in semetipso Non est timor Dei ante oculos ejus. Duo sunt genera peccan ium: unum quod credens legi per insirmitatem carnis non valet quæ sunt jussa complere, de quibus dicit Salomon : Corpus enim quod corrumpi-

in continentiæ bono, divino munere animi tranquil- A tur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. 1x, 15). Aliud vero est audax, desperatum, blasphemum, quod sibi proponit libera voluntate delinquere: contemnens omnia, sibique murmurans Deum putat non curare mortalia. Quapropter dixit iste talis apud se rem scelestam, quam publice non ausus est profiteri. Et ideo ista cogitat, ut sibi ipse licentiam videatur tribuere peccatorum; quatenus sub immensitate delinquat qui metum judicis abjiciendum esse decrevit. Sequitur, Non est timor Dei ante oculos ejus. Cogitationem d'cit iniquorum, qui putant timorem Dei non esse in conspectu ejus; id est, non curare Deum, ut homines eum debeant formidare; sed, ut quidam errantes ph losophi dixerunt, mundum potius cresimilibus psalmis. Deinde passionis et resurrectionis B dunt casibus regi, quam supernis administrationibus ordinari. Sive de injusto dicitur, non esse timorem Dei ante 119 oculos ejus, qui talia dicere sacrilega voluntate præsumit. Denique sequitur:

> Vers. 2. Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniret iniquitatem suam et [ed., ad] odium. Sceleratus iste de quo dictum est : Non est timor Dei ante oculos ejus, neglexit operam legi dare, ut intelligeret persuasionem suam esse falsissimam; sed contemnens dicta salutaria, veritatem studuit omnimodis ignorare. Is ergo dolose egit in conspectu Dei, ut suam iniquitatem et od um refugeret invenire : credens per ignorantiam præcepti se posse defendi. Pulchre autem definitum est peccata nostra esse iniquitatem et odium, quoniam illa odisse debemus per

Vers. 3. Verba oris ejus iniquitas et dolus; noluit intelligere ut bene ageret. Sermonibus iniquorum convenienter data est definitiva complexio. Verba enim corum sunt iniquitas et dolus. Itaque quæ numerare non poterat, duobus sunt sermonibus explicata. Iniquitas pertinet ad blasphemiam, dolus ad proximum decipiendum. Sed quid, rogo, sibi residuum faciat, qui peccare in Deum et proximum non recusat? Cum vero dicit, noluit intelligere ut bene ageret, illos significat qui ex aliqua parte sapientiæ igniculum perceperunt, et a vero intellectu suo vitio declinantes, perversis se erroribus polluerunt. Iloc et ad dementissimum populum Judaicum competenter aptatur, ad quem Dominus venerat, et ille sanari detestabili D obstinatione contempsit. Nam imprudentiæ plerumque venia datur, voluntario vero maleficio ultio semper justa succedit. Ouod argumentum dicitur ab ingenio, quando non per ignorantiam, sed malitiosa voluntate peccatur.

Vers. 4. Iniquitatem meditatus est in cubili sue, astitit omni viæ non bonæ; malitiam autem non odivit. In exponendo adhuc viro pessimo perseverat. Ait enim: Iniquitatem meditatus est, id est, errorem longa meditatione tractavit, libros scilicet faciendo perversos; ut non tantum ipse delinqueret, verum ctiam posteritas eodem auctore peccaret. In cubili suo, id est in corde proprio. Cubile enim a cubando dictum est, ubi animus noster intus inhabitans bo-

num malumque meditatur. Astitit vero dicit omni A dinata voluntate tractantibus, beneficia suæ pietatis tie non bonæ, id est sæculi istius vitæ, quam non transivit, ut reliqui confitentes, sed in eadem commoratus atque defixus est. Ad cumulum quoque intalit pecca: oram, malitiam autem non odivit. Ilic malitiam vult intelligi cunctorum criminum matrem, in verbo concludens quod latius videbatur effusum. Hane igitur affectare piaculum est, quam non so'um vitare præcipimur, sed merito eam odisse compellimar: quatenus tantum facinus perpetua exsecratione nnemus. Memento au'em quod a capire psalmi hejus per quatuor versus figuram posuit synathroism:-s, que uno tractu atque circuitu crimina multa concludit.

Vers. 5. Domine, in cœlo misericordia tua et verites tes usque ad nubes. Dinumeratis cogitationibus B Homines plerumque dicuntur, qui necdum primi hobominum pessimorum, secundo membro ad laudem Domini transitum facit. Nam quamvis et in terra et in mari et ubique sit misericordia ejus, hic tamen specialiter in colo dicit, id est in coelestibus cretturis et sonctis hominibus, ubi copiosius dona manavernut. Veritatem etiam commemorat justorum, quæ in istius sæculi agone versantur. Diximus enim superius nubes prophetarum prædicationibus comparatas : quia sicut illæ terris victuales aquas depluunt, ita et isii fidelibus animabus imbrem salutis emittunt, ut fructum dent fidei, quæ steriles fuerant ariditate peccati; ut ipsum revera intelligamus cœlestibus virtutibus misericordiam facere, quem per apostolos et prophetas humano generi veritatem cognoscimus præstitisse. Et intuere landem hanc con- C tra impiorum vituperationem communiter introductam, ut demonstrativum genus utrisque partibus explicatis evidentius appareret.

Vers. 6. Justitia tua sicut montes, Domine; judicia tua abussus multa; homines et jumenta salvos facies, Domine. Quamvis usus habeat : Justitia tua sicut montes Dei, multo tamen absolutior est Ilier nymi Ida translatio, quæ Domine magis quam Dei posuit. Justitia tua beatos dicit apostolos, qui capaces Domini justitiæ devotis sensibus exstiterunt; quos metito montibus comparavit, quoniam summæ veritatis benen in ipsis primordiis baurientes, humilibus populis sanctis prædicationibus infuderunt. Sicut montes qui sole orto radios novæ lucis excipient, et ad Abyssus hic in bono posuit, profunditates ejus divinis judiciis comparando. Abyssus est enim profunditas aquarum, quam nec metiri, nec intrinsecus ex toto videre prævalemus. Quis enim magni pelagi aut interna conspiciat, aut spatia latissima comprehendat? Sic divina judicia nec mente complecti possumus, nec ratione aliqua definire prævalemus; sicut Apostolus dicit: Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ipsius (Rom. x1, 33)! His tamen omnibus unum nomen appositum est, Abyssus, id est profunditas quæ non valet apprehendi. Exponit etizm quare judicia ejus abyssum dixerit: merito, quando peccatoribus, jumentorum se inorindulget. Iloc autem quæ mens, quæ ratio comprehendat supplicationem pænitentium ad præmia transire justorum? Vides ergo Domini judicia profundis abyssis aptissime comparata.

Vers. 7. Quemadmodum multiplicasti misericordias tuas, Deus! filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Nunc latius per varias enumerationes exponit quod superius breviter dixit, Judicia tua abyssus multa. Quemadmodum admirantis adverbium est, id est, quam sublimiter, quam potenter misericordias tuas largitate mirabili contulisti, ut et peccatores ad præmia venire faceres, et justos sierare promissa dona sancires! Et nota quod superius homines dixerit, nunc autem filios hominum posit. minis vetustate deposita, in originalis peccati crimine perseverant. Nam et ipse Adam quoniam primus est, homo dicitur, non filius hominis. Filii autem hominum sunt qui gratiam baptismatis consecuti, in novam progeniem, præstante Domino, renascuntur. Nam et ipse Christus Filius hominis dictus est, ut revera cujus præmia suscipiunt, ejus et nomine decorentur. Alæ vero sunt Domini præcepta Novi et Veteris Testamenti, in quorum protectione justus 120 cmuis sperare cognoscitur, dum eis obed re monstratur. Ilæc similitudo tracta est competenter ab avibus, quarum pulli teneri spem suam in maternarum alarum protectione ponere consuerunt. Quo exemplo et simplicitas sperantis ostenditur, et blandissimi beneficii cautela declaratur.

Vers. 8. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, ct torrente voluptatis tuæ potabis eos. Inebriabuntur, sermo tractus est a parte bonorum, de hominum consuetudine vitiosa, qui vino mimio gurgitati, mentis oppressione torpescunt. S c ista coelestis ebrictas memoriam intercipit sæcularium rerum, et carnalia ita facit a mente discedere, tanquam vini crapula, quæ humanos actus a nostris sensibus alienat. Sequitur etiam unde talis provenire possit ebrietas, scilicet ab ubertate domus tuæ, id est ab enthecis spiritualibus sanctæ matris Ecclesiæ. Ipsa est enim domus quæ condita sua inaniter nescit expendere, que sic universo mundo sufficit, ut plena semper exuberet. Ebrietas sobria, vinolentia gloriosa, in qua poconvolles terrarum refusa claritate transmittunt. D tator peccat, si cam potius ambire despiciat. Torrentem vero diximus esse fluvium velocem, qui pluviarum subita inundatione descendit. Cui bene comparatur sapientia Christi, quia subita est, et ita rapida, ut ad finem quem vult sine aliqua tarditate perveniat.

> Vers. 9. Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. Quam salutariter aperit, quam potenter exponit quid sit istud quod superius ait, inebriabuntur. Christo Domino dicit : Queniam apud te est fons vitæ, id est initium omnium bonorum et origo virtutum, unde perfectissime complemur, quando aliquod munus ab ejus pietate suscipimus. Debriat etcnim nos vita potabilis, cum bonæ

conversationis studium de sacris prædicationibus A l'auserimus; sicut Isaias dicit: Haurietis aquas de fontibus Salvatoris (Isai. x11, 3). Verum in consuetudine mortalium, aliud est lumen, aliud est fons: imo et contraria sibi sunt, quia fons aquæ flammarum lumen exstinguit. Apud Deum vero unum est, quia quidquid dixeris et verum est, et adhuc minus est. Dicimus enim Deum lamen, quia omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat (Joan. 1, 9). Fontem, quia sitientem et inanem satiat; montem, quia fortis et excelsus est; viam, quia rectus est; magistrum, quia Doctor est vitæ æternæ; petram, quia fundamentum et sirmamentum esse probatur Ecclesiæ; et cætera quæ leguntur in litteris sacris. Verumtamen in his omnibus unus intelligitur Domigenter intelligere debeamus, sciendum nobis est hoc nomen luminis totius Trinitatis esse commune. Legitur enim : Deus lux est, et tenebræ in eo nullæ sunt (Joan. 1, 5). Ergo quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus est Daus, recte animadvertimus de tota Trinitate esse dictum : Deus lux est, et tenebræ in eo nullæ sunt. Unde versus iste merito de Salvatore dicit : In lumine tuo videbimus lumen, Patris scilicet, et Spiritus soncti : quia per ip-ius prædicationem factum est, ut tota nobis Trinitas manifesta constaret.

Vers. 10. Prætende misericord am tuam scientibus te, et justitiam tuam his qui recto sunt corde. Prætende, dixit, id est præroga, præsemina, longe lateque diffunde; ut possint scientes te in isto sæculo tutius C ambulare. Isti autem scientes Dominum, multipliciter intelligendi sunt; sciunt enim Dominum qui sanctam Trinitatem corde firmissimo confiteatur: qui regulas cœlitus datas nulia intellectus sui pravitate distorquent : ad postremum ipsi soli veraciter norunt Deum, qui catholicæ sidei non deserunt unitatem complere. His rogat prætendi misericordiam, ut ct in isto sæculo sab Domini pietate degant, et in futuro judicio præmia digna recipiant. Hoc enim signilicat, justitiam tuam his qui recto sunt corde : quia ibi justissime ad dexteram collocabuntur, qui hic recta mente, præstante Domino, vivere meruerunt.

Vers. 11. Non venial mihi pes superbiæ, el manus peccatoris non moveat me. Urat ut gressus mentis a cadat qui tutissima humilitate constiterat. Nec vacat quod pedem hic singulari numero posuit; certum est enim in uno nos pede continue stare non posse : qui convenienter superbise datus est, quon am elatum hominem diutius non prævalet continere. Pes autem pro affectu mentis est positus. Nam sicut gradientes de loco ad locum transferimur, sic a Domino separamur, quando nos clata cogitatione dividimus. Hoc enim maximum constat esse peccatum, unde augelus cecidit, per quod Adam a paradiso probatur exclusus. Manus vero peccatoris est male suadentis operatio, quæ tunc nos a fidei firmitate movet, cum iniqua disceptatione sollicitat.

Vers. 12. Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem; expulsi sunt nec potuerunt stare. Ibi, ubi superius dixit, in pede scilicet superbiæ, et prava suasione nequitiæ. Bene autem posuit ceciderunt, ac si diceret, in profundam foveam corruerout. In illo enim pede non staturus, sed casurus innititur. Quis enim dubitet eos posse corruere, qui uno tantum, ut supra dixi, vestigio sublevantur? Quem vel si nullus impellat, la «situdine sua fit pronissimus ad ruinam. Sed tamen hunc pedem non uni dat vitio, sed omaibus qui operantur iniquitatem. Nam quantvis alii ex crudelitate, alii ex libidine, alii ex cupiditate, alii ex invidia diaboli prolabantur, omnes tamen in superbiæ vitio cadunt, quia Domini jussa contemnunt. Nam sicut obediens dicitur, qui multis jussionibus nus Christus. Sed ut versum istum persecte ac dili- B obsecundat, sic multifaria Domini præcepta contemnens, superbus veracissime nuncupatur. Quod argumentum dicitur a genere. Genus enim est superbia, unde omnia vitia exorta noscuntur, sicut Scriptura dicit: Initium omnis peccati superbia (Eccli. x, 15). De istis autem sequitur : Expulsi sunt, nec potuerunt stare. Expelluntur utique, quon am audient : Ite in ignem æ:ernum (Matth. xxv. 41). Nec potuerunt s'are. quia non illis licebit Domini jussa differre, sed illic statim præcipitantur ab angelis, ubi eis parata est flamma pœnalis.

9" K

Conclusio psalmi.

Repetere libet superiora psalmi, quo decore prolata sint. Dicitur enim quanta famulis suis gratia divina præstiterit, ut usque ad plenissimam satietatem felici ubertate pervenerint. O lau labilem nimis ebrietitem! o votis omnibus expetendam vinolentiam, unde modestia nascitur, et plena mentis integritas obtinetur! Non hinc titubatio, non confusio, non 121 mentis alienatio, non caligo tenebrosa succedit; sed tanto anima sanior redditur, quanto illa ebrietate completur. Bibamus ergo hunc potum avidi nequaquam labiis carnalibus, sed purissimo cordis affectu : de quo non lætitia temporalis sumitur, sed æternæ vitæ gaudia conquiruntur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXVI.

Psalmus ipsi David.

De verbis tituli istius non est quod noviter dicere debeamus; sed intentionem psalmi magnopere de justo tramite non recedat, ne in superbiam erectus D bemus aperire. Totus enim ad mores pertinet corrigendos. Instruit quippe Ecclesia, quæ nunc introducitur ad loquendum, præceptis salutaribus genus humanum, ne mortiferis erroribus misceatur: malos pœna deterrens, bonis præmia compromittens. Quod doctrinæ genus omnino efficacissimum est, ut et superbi humilientur, et humiles digna consolatio prosequatur. Est etiam alphabeti Hebræi ordine digestus, minus habens litteram : extamdecima:n; quem, sicut in superioribus jam dictum est, ad il'os aestimamus esse referendum, quibus deest aliquid de perfecta conversatione sanctorum. Nani cum omnes litteræ apud liebræos significantias suas habeant, credere fortasse dignum est, cui deest aliquod elementum, eum quoque significationem ipsius non ha- A Quapropter senum mundi nobilibus comparemus, qui bere. Dicant studiosi fortasse meliora: nobis tamen diutius perquirentibus concessum non est aliud invenire quam diximus. Memento vero quod istorum alphabetorum jam tertius psalmus est, quoniam et ipsi ad septenarium numerum tendunt, quod suo loco dicendum est.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum, sicut dictum est, Ecclesiæ vox introducitur ad populum corrigendum. Prima pesitione commonet ne malignantes quisquam deest imitari, sed quidquid boni sperandum est, a Domino postuletur, qui novit et profutura concedere, et perenniter mansura præstare : in qua Hebræi alphabeti sex litter:e continentur. Secunda dicit peccatores maxima hic invidiæ cruciatione torqueri, B gnoniam in suis actibus nihil simile honi se habere cognoscunt : hæc habet I tteras septem. Tertia proatetur nunquam se justum vidisse derelictum, malorum pœnas et præmia bonorum utili commutatione permiscens; ista para residuas habet litteras octo.

Expositio psalmi.

Vers. 1. ALEPR. Noli æmulari inter malignantes, neque æmulatus sueris facientes iniquitatem. Principium psalmi, id est, Noli æmulari inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem, quoniam tanquam fenum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident, categorici syllogismi qualitate fo:matum est ita: Qui malignantur et faciuat iniqui-Latem, tanguam fenum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident : omnes qui tanquam C fenum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident, non sunt æmulandi; non igitur æmu-Landum est inter malignantes et sacientes iniquita-Lem. Per figuram ethopæiam prohibet nos sancta maser Ecclesia, ne malorum actibus delectati, eorum catervis societate pest fera misceamur. Multos enim sollicitat cohors nefanda peccantium; et delectatione quadam decipimur, quando cum plurimis delingvere festinamus. Deinde sequitur ut nec singillatim imitemur insanos, dum cos forsitan credimus esse selices, qui ad tempus libertate criminum perfruuntur. Emulari vero hic significat malos actus imitari, com se dies perdidisse putant, qui tardam sibi malorum licentiam provenisse suspirant. Nam es in bono verbum hoc ponit Apostolus, dicens: n dixit, non carnis, quod ad sapientiam solet referri. Emulamini charismata meliora (1 Cor. x11, 51).

Vers. 2. Quoniam tanquam fenum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident. Reddita est causa probabilis quare sequi non debeamus quos scimus celeriter esse perituros. Fenum pulchra res est dum viret, dum floret; sed cum aruerit, mutato protinus colore marcescit. Sic sunt impii, qui quasi florida lætitia relucentes præmaturo fine siccantur. Primo feno comparati sunt, ut arescerent; nunc agrestibus oleribus, ut deciderent. Non enim dixit, elera bortorum, sed, herbarum; ut significaret potius illa vilissima quæ per agros sponte nascuntur. Olera enim ab olla dicta sunt, ubi collecta decoquuntur.

et sacile proficiunt, et viriditate magna quasi gratia vestiuntur. Olera herbarum mediocres ponantur et humiles, quæ per loca inculta copia pullulante consurgunt, et naturæ suæ agrestem atque hispidam retinent qualitatem. Sed et illud velociter arescit, et ista cito decidunt. Sed dicat aliquis, Quando hoc ill's evenire credendum est? Scilicet tempore judic.i. quando splendor æstatis arridet, cum ad consuetudinem arborum omnis homo fructus suos aperit. Sæculum enim istud similitudo est hiemis, ubi factorum nostrorum oinne germen inclusum est; nec potest de eis judicari, quæ probantur abscondita. Quapropter in his duobus versibus etiam illud argumentum declaratur eximium quod dicitur epichirema, Latine exsecutio sive argumentum, quod rei dubiæ sidem per exempla consirmat; ostensum est enim cito impios cadere per fenum et olera.

Vers. 3. Betu. Spera in Domino et suc bonitatem, et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus. Postquam malignantes studiose censuit evitandos, nunc quomodo facere debramus admonet. Primum siquidem commonet ut speremus in Domine; hoc introitus fidei, hac initium salutis est. Sequitur, et fic bonitatem : quia, sicut legitur, Fides sine operibus mortua est (Jacob. 11, 20). Inhabita terram; hoc est in sanctre Ecclesia visceribus persevera : quoniam fideles nunquam decet ab ipsa discedere. Et ne forsitan diceretur: Quid proderit si ista faciamus? sequitur totius rei magna compensatio: Pasceris in dicitiis ejus. Pasceris, ad saturitatem pertinet, et ad suavita em perennem. In divitiis ejus, id est in Christi Domini contemplatione, qui solus investimabile præmium probatur Ecclesiæ. O pastus ille mirabilis, non corporis defectiva refectio, sed inextricabilis anim.r fortitudo! Inde saginantur fideles : cibus 122 qui quantum satiat, tantum beatam famem semper exaggerat.

Vers. 4. Delectare in Domino, et dabit tibi petitionem cordis tui. Delectatio et corporalis dicitur et spiritualis : illa nutrit vitia, ista virtutes. Delecture cum dicit in Domino, suavem tibi vult esse ejus recordationem, ut ames quem times, ut desideres quem vereris, ut ambias quærere quem pavescis. Sequitur: Et dubit tibi petitionem cordis tui. Respice quia cordis Cordis enim petitio est fides, charitas, intellectus Dei, et opera actuum bonorum. Ipsa enim consuevit propitius annuere, quæ solet piis præd cationibus admonere. Ita singulis quibusque sententiis ad æternam vitam informatur animus Christiani.

Vers. 5. Ginel. Revela Domino viam tuam, et sperain eo; et ipse faciet. Velum quoddam est densitas peccatorum, unde via, id est vita nostra tenebrosi amictus circumdatione vestita est. Hanc revelamus, quando delicta nostra promptissime confitemur. Revelavit enim Paulus apostolus viam suam, quando dixit : Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem (Galat. v, 17). Speravit autem in

berabit de corpore mortis hujus (Rom. vit, 24)? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nosirum. Adjecit. et ipse saciet : ipse qui omn potens est ; ipse qui manu fortis est; ipse revera cujus omnia jussionibus obsecundant. Et qualia sunt quæ ipse facit per epexegesim positam subter explanat.

Vers. 6. Et educet tanquam lumen justitiam tuam, et judicium tuum sicut meridiem. Exponit quod superius dixit, et ipse faciet. Lumen solis colores nobis corporales ostendit: sulgor Dei operum nostrorum qualitates exaperit : ut justitia nostra, id est fides quam habemus in Christo sic reluceat, quatenus spiritualibus possit apparere conspectibus. Educere est enim aliquid de tenebris ad lumen trahere; hoc est de sæculi istius caligine ad illam futuri judicii perducere claritatem, ubi omnia palam siunt, nec ulterius tenebrosis latibulis occuluntur. Quapropter justitia nostra, quam, Deo donante, nunc habemus in fide, tune humanis conspec ibus apparebit, et tanquam lumen proferetur, cum spes nostra Christus ostendetur; sicut dicit Apos!olus : Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria (Coloss. 111, 4). Tanquam meridiem, per hyperbolen dictum est; significat enim clarissimam et purissimam lucem. Tune namque sol orbem terrazum nimia claritate perfundit, et cunctas mundi partes perspicuo fulgore collustrat.

Vers. 7. Daletii. Subditus esto Domino, et obsecra eum; ne æmulatus sueris eum qui prosperatur in via tur alienus, potestate dominationis, non electione judicii. Sed ut hoc de sanctis dictum debuisses agnoscere, sequitur, et obsecra eum; quod utique facere nesciunt, nisi qui pia Domino devotione famulantur. Obsecrare quippe significat obsequenter rogare. Et nota quod hæc duo regulariter posita sunt, ut et bene agamus, et semper rogemus, sicut dicit Apostolus: Orationi instantes, necessitatibus sanctorum communicantes (Rom. xII, 12). Redit etiam ad illam commonitionem unde psalmus fecit initium; ut peccatorem slorentem sidelis non debeat imitari. Nam ideo additum est, In via sua, ut non sanctos, sed criminosos intelligere debuisses. Christi enim via sola bona est, nostra vero peccatis obnoxia. Nam ostendit.

Vers. 8. In homine faciente iniquitatem. Ilic declaravit quod superius dixit : Qui prosperatur in via sua, hoc est, in homine faciente iniquitatem, vel nequitiam, cujus actus turpis est et fæcilenta negoria.

Vers. 9. IIE. Desine ab ira et derelinque furorem; ne æmuleris ut nequiter sacias. Desine illi dic t qui adluc insano animi tumore remurmurat, qui inflammatus ira et indignatione blasphema verba profundit; ut sibi selicitatem negatam sæculi conqueratur, quam habere pessimos contuetur. Ira est, sicut et alibi diximus, quæ celeri motu animum succendit; suror qui diutius perseverat. Ergo utraque nos jubet

Domino dum clamaret : Insclix ego homo, quis me li- A deserere, per quæ ad culpam possumus pervenire. Addidit, ne æmuleris ut nequiter facias. Nequitiam veteres definierunt voluntariam esse malitiam, in quam non casu incidi aus, sed spontanea delectatione versamur. flanc frequenter prohibet ne quis velit imitari. Nequam enim dictus est nequaquam, id est nullo tempore aptus.

Vers. 10. Quoniam qui nequiter agunt exterminabuntur; qui vero exspectant Dominum, ipsi hareditate possidebunt terram. Duplex causa proponitur et timoris et muneris, ut æmulari pessimos minime cupiamus. O homo, quid illos imitari desideras quos perire prospectas? Audis a matre quæ te diligit, quare cum bonis non gaudeas, ne te cum pessimis perire contingat? Exterminari, est foras terminos projici. id est ab illa Dei civitate fraudari. Sed ne s lus metus imbecilla hominum corda turbaret, subjungit etiam spem bonorum, dicens : Qui vero exsp ctant Dominum, ipsi hareditate possidebunt terram; scilices qui despiciunt felicitatem impiorum, nec sibi volunt munera præsentia condonari, sed exspectant Domini Salvatoris adventum. Ipsi ejus hæreditate gaudebunt, id est quæ legibus venit, quæ secura et æterna est. Possidebunt terram, hoc est civitate Domini futura potientur, quam justis viris divina pietas pollicetur. Quapropter ordinem superni chirographi consideremus, policita suis temporibus exspectemus: ne dum volumus promissa festinanter exigere, causæ nos videamur amissione mulctare. Pendet autem versus iste de superioribus; unde dicit, Ne æmulasua, Subditus est Domino etiam qui ab ejus side vide- C tus fueris eum qui prosperatur in via sua. Quæ figura dicitur hyperbaton, cum suspensus ordo verborum inferius explicatur.

Vers. 11. VAU. Et pusillam adhuc et non erit peccator; et quæres locum ejus nec invenies. Pusillum, exiguum aliquid parvumque significat, quod constrictis digitis manu possit includi. Pusillum enim a pugno dicitur. Hanc brevem arque ultimam ætatem in remedio laborantium Ecclesia pollicetur : ne longa credatur, ubi fidelis fatigari posse cognoscitur. Pusillum vero dicit tempus quod restat usque ad diem judicii, quod comparatione præteritorum dierum omnino parvissimum est. Et non erit peccator; non quia ipse qui peccavit non crit; sed peccare jam desinet. Locum enim ejus istum mundum significat, qui pechoc quod dicimus, et sequens versus evidenter D catoribus favet, proprieque ipsi amieus est: 122 ubi tanquam in domicilio suo delicta vernare manifestum est.

> Vers. 12. Mansueti autem possidebunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis. Mansuetos appellamus manu consuetos, id est patientes et mites, qui alienas iniquitates tolerant, non ut ipsi aliquem gravare præsumant. Sed vide quanta vis sit istius nominis, ut cum multarum virtutum capacem esse deceat Christianum, ad persectionem totius boni explicandam constet edictum. Ilos dicit possessuros Jerusalem futuram, de qua sæpe jam dietum est. Civitas quæ semper bonorum suavitate completa est, ubi ejus habitatores non mercibus degunt, sed 4:-

vius delectatione pascuntur. Non ibi quisquam labo- A quitur, ut dejiciant inopem et pauperem. Quid intersit rat ut vivat, sed ex toto quietus accipit quod beatus animus concupiscit: ibi oculis cordis benta esuries seginatur; ibi anima solo visu reficitur, quando quidquid ad ejus pertinet desiderium, Dominici valtus contemplatione præstatur. Sequitur, delectabuntur in multitudine pacis. Hie jam veritas ipsa perfectæ bestitudinis indicatur; ut semper suaviter sentiater omne quod est, nec aliquando possit desinere qued delectat. Nam ut ostenderet ipsam delectationulla contrarietate dissolvi, addidit in muldindine pacis. Pax enim futuri sæculi est, ubi nihil adversum, nihil potest esse contrarium, sed u.o. 🖿 do cœptum gandium suavissime perseverat.

Vers. 13. Zam. Observabit peccator justum, et freet justis psalmi hujus contexta videatur esse relatio. tamen huic loco non importune dabimus divisionem. quando inter i sas similitudines novum aliquid introductum esse sentitur. Quapropter sit nobis hic secunta partitio. Superius enim dixerat fideles non debere impios amulari, nunc dicit precatores supra justos invidia faciente torqueri. Diversa quippe voluntas justo odium parat. Nam quando illum videt sceleratus bonis moribus operam dare, ille se credit specialiter accusari: stridet dentibus, fremit animo; et cujus non potest mores subvertere, vitam ipsam protinus conatur auferre. Observabit, quasi de occultis insidiis cum dolore respiciet. Dentibus enim fremere furentium belluarum est, quas imitatur iraeand: s, dum proximo minatur interitum. Atque C noster cohibet, mundi pretiosa transcendit. Contra, iden pudor est illos æmulari, qui bonis invident alienis, dum extremum se æstimat, quem invidiæ reatus accusat.

Vers. 14. Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus. Mirabilis nobis forma consolationis ostenditur. Quis enim debet delectari ejus pompo, cujus perituram novit audaciam? Nam si solamus aliquo zelo confundi, sequamur hoc quod Dominus facit. Irrideamus eum cujus prævidemus eccasum; judicemus infelicia, quæ deprehendimus po peritura. Firmissimo credamus talia, quoniam mehis a veritate promissa sunt. Sic fiet, ut peccator irrisus abscedat, qui se fugitiva felicitate præjacital.

Vers. 15. HETH. Gladium evaginaverunt peccatores, telenderunt arcum suum, ut dejiciant inopem et pauperen, ut trucident rectos corde. Gladius peccatoris est quilibet dolus alterius appetens læsionem. Nam et ille qui inopem spoliare contendit, perverse consilii sui gladium educit; et ille qui prava suasione desideral decipere animas innocentes, ensem pessimæ cogitationis ostendit. Evaginaverunt autem signiat nudaverunt; ut quod ante erat in cogitatione tanquam in vagina reconditum, post eductum revelatis cogitationibus appareret. Arcum enim tendere, non statim sagittare est, sed paratum atque intentum designat, operi fraudulento exspectantes tempus, quando possint simplices innocentes decipere. Se-

inter inopem et pauperem, non longe prædiximus. Pulchre autem dictum est, ut dejiciant, quasi stantem et sidei robore perdurantem. Dejiciuntur enim, dum eis tenebrosus et morti similis error infunditur. Additur, ut trucident rectos corde. Hoc de martyribus potest intelligi, qui recti sunt corde, sed carne trucidantur.

Vers. 16. THETH. Gladius corum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur. Bene dicitur gladius quid quid constur exstinguere, quando ensis expletivum genus armorum est ad mortis effectum. Gladius enim dicitur, qui sit ad hostium clades. Et ut scias gladium istum de cogitatione venisse, reciproca sententia dixit, intret in corda ipsorum, unde met super eum dentibus suis. Quamvis de peccatoribus B scilicet venerat, et perversis grassabatur insidiis. Arcum diximus occultani designare mali:iam quae contra innocen issimos parabatur. Sed hanc confringi dixit, quia non erat fidelibus in animæ parte nocitura. Et respice quoniam ipsa verba quæ in facinoribus po-uit, eadem et in vindicta geminavit, propter illam scil cet Evangelii sententiam: In qua mensura mensi fueritis, in eadem remetietur vobis (Luc. vi, 38).

> Vers. 17. Melius est modicum justo super divitius peccatorum multas. Pia mater quasi bonos silios osculans atque complectens, adhuc in eorum consolation bus perseverat, suadens melius esse modicum justo surer divitias peccatorum. Sed intendamus quid sit modicum: quia ipsum est quod efficit magnos. Modicum hic sentiatur humilitas, in qua dum se animus divitiæ sunt peccatorum multæ, id est congestio criminum, et abund intia delictorum. Unde quantum s t melius, æstimemus modicum illud justi percipere, et molem tantorum scelerum non habere; illud siquidem ad coelorum regni perducit, istud autem demergit in tartarum. Hoc argumentum tractum est ex contrariis; contrarium est enim modicum justi, quam multæ divitiæ peccatoris.

> Vers. 18. Quomam brachia peccatorum conterentur: confirmat autem justos Dominus. Brachia iniquorum superbas significant actiones, in quibus impii præsumunt, dum nulla rationis consideratione flectuntur. Et non dixit, franguntur, quod uno icta poterat provenire; sed conterentur, id est assidua tritura minuentur, dum semper gravius sit per partes imminui quam subita clade consumi. Sed sicut impios tali interminatione debilitat, ita justos bona promissione consirmat. Confirmare enim est in animi assictione positum consolatorio sermone roborare. Quod si bene respicias, tali dicto totins psalmi virtus expressa est. Istis enim omnibus sententiis agitur, ut et præsumptio peccatoris dejiciatur, et justi animus sublevetur. Quæ figura dicitur paradigma, id est exemplum hortantis vel deterrentis. Quod hic quoque factum est, cum justos invitat prosperis, et peccatores terret adversis.

Vers. 19. Job. Novit Dominus vias immaculatorum, et 124 hæred tas eorum in æternum erit. Immacula-

torum vias humana ignorantia non potest intueri : A et orta ab uno sibi consona similitudine derivantur. quia carni imperspicabilis est via angusta virtutum; Dominus autem, qui eas condidit, integerrima qualitate et quantitate cognoscit. Sed his talibus quid provenire possit exponit: Il æreditas eorum in æternum erit. Hæreditas eorum est cælestis Jerusalem æterna pace ditissima, quæ merito toties promittitur, ut veræ pollicitationis ambiguitas auferatur. In æternum erit, propter mundanas hæreditates adjectum est, quæ æternæ esse non possunt; illa enim perpetua conceditur, quoniam sine fine præstatur.

Vers. 20. Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur. Malum tempus significat diem judicii, quando omnis caro sollicita actuum suorum retributionem compensationemque formidat, sicut alibi dicit : In die mala liberabit eum Dominus (Psal. xL, 2). In isto ergo tempore non confundentur immaculati, quibus per gratiam satisfactionis peccata dimissa sunt. Sequitur, et in diebus famis saturabuntur. Dies famis, tempus hujus mundi signisicant, quando beati esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. v. 6). Nam in resurrectione justis non est tempus famis, sed bonorum omnium æterna satietas. Ergo in hoc mundo, ubi justi possunt esurire, vel quærere justitiam, saturabuntur, scilicet, per Scripturas sanctas, per exempla dominica, per retributiones sæpissime repromissas, quibus epulis fideles satiat Christianos. Quapropter devotis promittitur perfecta securitas, ut in futuro judicio non erubescant, et in hoc mundo competentia dona percipiant.

mici autem Domini mox honorificati fuerint et exaltati, deficientes, ut sumus deficient. Considerandum est quia in hoc versu una probatione posita, mox alia subsequitur. Dicit enim: Quoniam peccatores peribunt: et iterum: inimici vero Domini mox honorificati fuerint. deficient. Quæ sigura dicitur epexergasia, quoties uni causæ duas probationes apponimus. In illo siquidem judicio peribunt peccatores, quos cibo spirituali minime constat es e completos. Nam hic a semetipsis satiati et locupletes æstimantur, quorum omnino jejuna et inanis est, quamvis copiosa satietas, videlicet quæ usque ad hoc perducit ut pereant. Et nota quia peccatores perituros esse confirmat, id est, in illa judicatione damnandos. Nam invenies impios, qui pene fruuntur. Cur ergo dicit, mox? Quoniam qui ruinosam altitudinem ascendit, statim a veritate cadit: quia tume incipit perire, cum nititur ruitura conscendere. Deficientes enim, poterant et aliter deficere: ut indicium eorum aliquod fortasse remanerei. Addidit, tanquam fumus; ut nulla pars actuum eorum residua esse noscatur. Nam sicut iste de flammis egrediens per aera extollitur sinibus conglebatis, et quanto magis altius evolat, tanto citius evanescit, sic peccata tenebrosa et levia, quanto se amplius erigunt, tanto velocius dissipantur. Quod autem ait, deficientes deficient, argumentum est quod dicitur a conjugatis. Hæc enim verba ex seipsis nascuntur.

Vers. 22. Laneth. Muluatur peccator et non solvet : justus autem miseretur et commodat. Mutuatur peccator, quando verbum Dei audit, et non illud suis operibus repræsentat. Hoc est enim non solvere, jussa minime Divinitatis implere. Mutuatur etiam quando Dei beneficia diversa suscipit, et nullam gratiarum restituit actionem; sed contra protervus, et tanguam nihil acceperit, semper ingratus est. Justi vero causa diversa est; nam quamvis hic pauca suscipiat, pia devotione plura restituit : largienti in omnibus gratias agens, paupertatem sibi datam divitias putat. dolores quoque ipsos et calamitates amplectitur, qui spe futuri præmii contra ipsas quoque mortes patientia interveniente confligit. Et intende quod dicit, B miseretur et commodat, hoc ad eleemosynas pertinet largiendas, ubi prius misericordia præcedit, et post humanitas benigna subsequitur. Et considera quoniam per figuram diaphoresis, per quam fit differentia personarum, inter justum et impium contrariam sibi distantiam facit.

Vers. 23. Quoniam benedicentes eum possidebunt terram; maledicentes autem illum disperient. Sicut superius per figuram diaphoresim, peccatorum et justorum voluntatem divisit, ita et nunc per eamdem figuram, corum retributiones et præmia segregavit : ne confusum relinqueret quod nulla sibi vicinitate congrueret. Nam qui benedicunt Dominum, id est qui in omnibus gratias referent, et ejus mandata custodiunt, terram illam viventium accipient possiden-Vers. 21. Сарп. Quoniam peccatores peribunt, ini- C dam, de qua et alius psalmus dicit: Portio mea in terra viventium (Psal. cxLI, 6). Maledicentes autem et blasphemi, vel Dei legibus inobedientes, ab illa patria submoventur; non quia ipsi non erunt, quos pænalis flamma torquebit, sed quoniam a justorum promissa beatitudine disperibunt.

Vers. 24. Mem. A Domino gressus hominis dirigentur, et viam ejus cupiet nimis. Intelligamus propositam causam. Hominum gressus per se tortuosi semper et pravi sunt, quippe qui in iniquitatibus concepti. et in delictis progeniti sumus; sed tunc a Patre luminum dirigimur, quando fidei regulam in qua gradiamur accipimus. Dirigimur plane, cum sine erroribus ambulamus. Sed quo nos ducit ista directio? Videlicet ut ad perfectam fidem et æterna præmia toto vitæ suæ tempore mundanis delectationibus per- D veniamus. Verum iste Christianus qui jam corde directus suerat, viam Domini cupiet nimis, id est ipsum Dominum Salvatorem supra omnia plus amabit, qui vere nostra est via, veritas et vita (Joan. xiv. 6).

Vers. 25. Cum ceciderit justus non conturbabitur, quia Dominus firmat manum ejus. Cum ceciderit, non in peccatum intelligas, quia justum dixit, sed in manibus peccatorum, in casu aspero, qui frequenter sanctis (diabolo insidiante) contingit. Sed ut tibi satisfacere videaris, considera quia cum in eodem versu dicat, ceciderit, quod ad pedes respicit, subjungit firmandam manum cadentis, cujus magis debuit confortare vestigium, ut post lapsum surgere valuisset. linde evidenter apparet cadere istud, esse in impiorum incidere ditionem. Manum quippe hujus, id A Sed ne crederes justum interdum velle mutuari, posnit est consilium operationemque confirmat; nec turbari potest captus, qui adversa sœculi hujus subire decrevit intrepidus.

A Sed ne crederes justum interdum velle mutuari, posnit tota die. O divitiæ inæstimabiles, quæ in tota vita copiam suam affluentissime largiuntur! Merito non deficit dare, qui a Christo semper consuevit accipere. Se-

Vers. 26. Non. Juvenior sui et senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egens pane. Perventum est ad tertiam sectionem: ubi si unum hominem loqui putes, breve et angustum tempus ostenditur, nec Dei laudibus omnino sufficiens; sed 125 magis introductæ vox credatur Ecclesiæ, quæ ab initio saculi usque ad finem, veram nobis probat es e sententiam. Juvenior fuit, quando initia legis in ipso protoplusto primæva suscepit. Senuit, id est ad tonorabiliorem venit ætatem, quando novissimis temporibus suscipere meruit Dominum Redemptorem. Nam et evangelista Joannes in Epistola sua sic ait: Filioli, novissima hora est (I Joan. 11, 18). Sed per hæc tempora quæ totius mundi ambitus excurrit, jus'um se non dicit vidisse dere'ictum. Ita fit ut longum tempus per Ecclesiæ verba designatum es-e videatur. Quid igitur dicimus de illis justis qui in latronom manibus inciderunt, de ipso quoque justo justorum qui clamavit in cruce : Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti (Matth. xxvII, 46)? Sed ut omnem nodum contrarietatis evadamus, justus derelictus non est, sed spiritualibus bonis, non temporalibus, ut putatar, auxiliis: quibus tunc præmia revera collata sunt, cuando tormenta sæculi superare potuerunt, ipso testante : Beati qui persecutionem paliuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v, 10). Simili modo dicit non se vidisse semen justi sgens pane. Quod si ad litteram accipias, nec hoc poterit constare quod dicitur: legimus enim famis causa Abraham, Isaac, et Jacob mutasse provincias; unde dubium non est eguisse pane, quos propter penuriam loci constat exteras expetiisse regiones. Sed redeamas ad interiorem hominem, et vera nobis sententia salutariter apparebit. Semen uniuscujusque hominis operam esse diximus, quam seminat et metit, sive bonam, sive malam. Ergo opera justi pane non indiget, boc est verbo Dei quo satiatur, quo resieitur, quo intus revera vivit et pascitur. Sic fict nt concordantia reddantur, quæ sibi videbantur esse

Vers. 27. Tota di: miseretur et commodat, et semen ejus in benedictione erit. Tota die dicit, toto tempore D vitæ suæ. Dies enim singulari numero frequenter apponitur, ut totius vitæ tempora declarentur: quale est illud primi p almi, et in tege ejus meditabitur die ac nocte (Psal. 1, 2). Ita fit ut, cum pauca dicimus, plurima sentiamus. Miseretur et commodat: sive eleemosynas dicit, ubi ante misericordia tangit animum, et sic aperit manum. Ipsa est enim perfecta eleemosyna, quæ prius a se inchoat, et sic ad alterius juvamina venire festinat. Sive magis illum commodare dicamus spiritualia bona, quæ affluenter Dei possidet pauper. Commodat plane justus, unde omnino dives est, de doctrina, de pietate, de justitia, de patientia, cæteriaque bonis, quibus perfru tur mens illa sanctissima.

Sed ne crederes justum interdum velle mutuari, posnit tota die. O divitiæ inæstimabiles, quæ in tota vita copiam suam affluentissime largiuntur! Merito non deficit dare, qui a Christo semper consuevit accipere. Sequitur, et semen ejus in benedictione erit. Similis est et is e locus superioribus. Nam si semen velis filios intelligere, multi sancti filios genuerunt luxurioses et impios. Sed semen dicit operam, quæ ab homine dono superno velut frumentale semen aspergitur. Ilæc recipitur in benedictione, quia seminata est in bona voluntate. Nam semen opera nostra esse intellexit Apostolus cum dic t: Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem; et qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam (Gal. v1, 8).

Vers. 28. Sanech. Declina a malo et fac bonum, et nhabi'a in sæculum sæculi. Duobus modis vitam nostram pia mater instituit. Primus est, ut mala declinemus, quia peccatori bonarum rerum repente es e non potest appetitus. Secundus ut bona faciamus propter quod a vituperabili actione cessavimus. Declinemus ergo mala, quæ nostra sunt, et faciamus bona, quæ Christi sunt, quia Dominus in judicio justr s suos non vocat ad præmium, quoniam pauperibus nihil tulerunt: sed ideo coronat, quia nudos vesticrunt, visit everant infirmos, et esurientes sitientesque pascere delegerunt. Vides ergo quia non sufficit Christiano a malis abstinere, nisi etiam bonum n.tatur quadam operatione perficere. Verum bæc præcepta quid sequitur? Et inhabita in sæculum sæculi; ut tali promissione confisus, futura præmia spe certissima jam possidere videatur. Sæculum vero sæculi significat aternum regnum, quod nul'a successione mutabitur.

Vers. 29. Quoniam Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos: in æternum sonservabuntur. Audiens hoc verbum, ama et tu judicium, sae justitiam, nt, juvante Domino, recta te voluntate contineas, ut honis tuis ipse congaudeas. Ille enim auctor justitiæ non potest illos derelinquers qui ejus eligunt præcepta complere. Et intende promissionem: quia non dicit justos in temporalibus rebus nequaquam deserendos, sed eos in æternum conservandos esse pronuntiat. Hic enim visualiter conservari nequeunt, qui tribulationibus suppliciisque lacerantur. Audiant cupidi vitæ hujus, qui sibi longævos annos postulare noscuntur, non in hoc sæculo, sed in æternum conservandi sunt, qui Domino placere contendunt.

Vers. 30. Injusti autem punientur, et semen impiorum peribit. Frequenter sensus iste repetitur, ut amplius quæ sunt ventura credantur. Divina siquidem miseratio, dum nos mavult gehennæ pænas evadere, dignatur sæpius admonere. Et sicut seperius justorum semen, id est opera in benedictione dixit esse mansura, ita hic impiorum actus perire confirmat. Peribunt sane, quando et ipsum delictam, et locus noscitur interire peccantium. Nam perire opera infidelium, non tam nostris verbis quam Salomone dicente probabimus; dicturi sunt enim in judicio: Quid nobis profuis superbia, aut quid divitiarum jactantia 957

(Sap. v. 8, 9). Vides perire quidquid hominem perdit, et sola consistere quæ in regno Domini faciunt permanere.

Vers. 31. Justi hæreditate possidebunt terram, et inhabitchunt in sæculum sæculi super eam. Sicul assidue increpat ut corrigat, ita frequenter munera pollicetur ut erigat. Utraque enim, sicut diximus, essicacissima sunt instrumenta doctrinæ, ut malos vindicta, bonos promissa præmia subsequantur. Terra ergo ista appellata est, eo quod commeantium pedibus atteratur. Ad enjus similitudinem et illa futura terra vocitatur, non quia teratur quæ jugiter manebit illæsa, sed vocabulum non perdit, quoniam ipsa permanebit qualitatibus immutatis, sicut et cœlum et erunt, iisdem tamen nominibus appellabuntur. Adjeclum est, et inhabitabunt in sæculum sæculi super cam: ne istam crederes quæ aliquando 126 deserenda est. Nec vacat quia non dixit, in ea, sed super cam. Secretum enim videtur, ut putamus, ipsius habitationis exponere, et ideo dictum est, super eam, quia spirituali corpori non erit necesse terram gravi calcare vestigio, sicut Apostolus dicit: Deinde nos qui virimus, qui reliqui sumus, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus (I Thess. 1V, 14).

Vers. 32. Phe. Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. Narratio h c per figuram characterismon, quæ Latine informatio vel descriptio dicitur, tempus beatæ resurrectionis ostendit. C Non enim dicit, meditatur, sed meditabitur de suturo. Os hic cogitationem debenius accipere, quia de lingua sequitur quid loquatur. Meditabitur ergo sapientiam, non Scripturarum lectione, sed cordis purissima visione. Ibi enim non litteris sapientia colligitur, sed cœlesti largitate inelaborata præstatur. Et lingua ejus loquetur judicium, quia sermo ibi nequaquam a cogitatione dissentiet; sed sicut cor meditabitur sapientiam, ita lingua loquetur per cuncta justitiam. Ilic est ille cœlestis et beatorum modus, ut merito in consortium angelorum recipiantur qui se nullo erçore confundunt. Loquitur ergo lingua justi judicium, cum veri luminis fuerit manifestatione completus. Judicium enim dictum est, quasi juris dictum, quod in eo judicatur. Non enim sancti semper judicabunt, dum D constet unum Domini esse judicium. Sed in æternum juste locuturi sunt, quos revera divina virtus amplectitur.

Vers. 33. Lex Dei ojus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus. Vides quemadmodum nobis perfectio futur:e beatitudinis indicatur; ut nihil aliud homo in corde recipiat nisi voluntatem Bei, qua beatus efficitur, per quam ad tantum culmen ascendit, cui gratias indesinenter acturus est. Dei ejus significat qui eum de mundi istius clade liberavit. Iloc enim pronomen ejus gratiam indicat Domini Salvatoris. Nam cum sit omnium Deus, ipsius proprie dicitur quem liberare dignatur. Cum dicit, in

contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra A corde ipsius, sensum beati universum tali bono significat esse completum. Hujus itaque gressus supplantare nemo prævalebit, quando jam et originale peccatum desinet, et diabolus decipiendi licentiam non habebit. Supplantare enim dicimus plantis foveas prætendere, ne possit incedens firmum reperire vestigium. Iloc ibi nullatenus constat esse faciendum, ubi secura et æterna sunt omnia; sicut in quinquagesimo quinto psalmo dicturus est: Quoniam eripuisti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu (Psal. LV, 13)

Vers. 34. Sade. Considerat peccator justum, et quærit perdere eum. Adhuc ista dicuntur de futuro judicio. Considerare est enim aliquid alta deliberatione conspicere, et usque ad rerum viscera pervecorpora nostra credimus innovanda, quæ licet nova B nire. Nam in die resurrectionis peccator perpendet justum, et dicet in corde suo: Nonne iste est qui egebat, quem in contemptu h buimus et derisu; et modo cernimus supra nos electum, et in summa gloria constitutum? Hoc est peccatorem justum considerare. Quærit autem perdere eum, a consuetudine dicitur delinquentium, quoniam et in illo sæculo festinant justum perdere, ubi jam cognoscuntur nocendi licentiam non habere.

> Vers. 35. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum eum judicabitur illi. Considera quemadmodum ordinem istum futuro sæculo deputavit, ut dicat in potestate inimici justum ulterius non esse tradendum; quod in isto sæcula frequenter evenit, ut martyres relinqueret persecutorum manibus carnaliter occidendos. Tunc enim famulos suos jam non derelinquet arbitriis impiorum, sed in æterna pace positos possidebit ab omni peri culo liberatos. Nec damnabit eum, cum jud cabitut illi. Non damnat justum, cum judicat impium; sed discretione meritorum justum beatitudo suscipiet, illum debita pæna torquebit.

> Vers. 36. Copn. Exspecta Dominum, et custodi vias ejus; et exaltabit te, ut inhabites terram; cum perierint peccatores videbis. Superioribus rebus diligenter expositis, quæ ad æternam poterant beatitud nem pertinere, redit ad justum, consolans eum, et dicens : Tu qui jam credidisti ad quæ bona evehi possis, considenter exspecta Dominum, id est patienter age : et qualis sit ipsa patientia non tacetur. Non enim otioso dicitur exspecta, sed laboranti, qui vias Domini, hoc est sacratissima præcepta custodit. Apte quoque sua reddidit suis. Terram illam nisi exaltatus non potest possidere: quia sic magna, sic sancta, sic cœlestis est, quam nemo prævalet, nisi bene meritus, adipisci. Sequitur, cum perierint peccatores videbis. Dvplici ratione justorum gaudia cumulantur. Primum, cum senserint in quantis sint jucunditatibus collocandi; deinde cum viderint pœnas peccatorum, exsultabunt amplius ab æterno se supplicio liberatos. Tunc enim gratior fit qualitas muneris attributi, quaudo conspecta fuerit pænalis adversitas. Ergo boc dicit, videbis, hoc est quod nunc credis, tunc absolute cogunsces, et lætaberis, illis digne percuntibus,

catum.

Vers. 37. Vidi impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani. Hic contra gravissimum morbum medicina plenissima præstatur. Dicunt enim quidam: Si Deo talia displicerent, peccatoribus tanta felicitas minime proveniret. Ideoque per energiam, quæ actum rei incorporeæ imaginatione repræsentat, vidisse se dicit impium crevisse non ad honorem, sed potius ad ruinam. Elevantur enim hic tales supra justos, quia illi sunt humiles, isti superbi ; sed isti in judicio cadent, illi seliciter erigentur. Et quia dixerat, superexeltatum, ne putares eum tantum supra humiles evectum, addidit, et elevatum super cedros Libani, ut ipsis quoque proceris cacuminibus celsior appareret. Cujus profectus ideo tantum extollitur, ut ejus irremediabilis ruina monstretur. Hoc etiam de diabolo intelligi fas est, de quo Joel propheta testatur dicens : Et cum qui ab Aquilone est, effugato a vobis, et ejiciam in terra sitienti et deserta; et exterminabo faciem ejus in mare illud primum, et posteriora ejus in mare novissimum (Joel. 11, 20). Gratias agimus, Domine, dispositionibus tuis. Nam quid iste liber faceret, qui mundum religatus affligit?

Vers. 38. Res. Et transivi, et ecce non erat; et quesivi eum, et non est inventus locus ejus. Mundus iste duobus modis transitur, sive cum deseritur meliori conversatione, sive cum a mortuis in fine relinquitur. Ergo qui transierit ad Deum sanctissima 127 conversatione, potentem jam non videt peccaterem, quando infirma videt omnia de quibus gloriater humanitas. Quæsivi enim dicit, hoc est in memoriam reduxi: quia tune justi recordantur maxime peccatorum, quando miseratione Domini in melius immutantur: dolentes quia miseri ab eis malis actibus segregantur. Locus enim peccatorum mundus iste dignoscitur, in quo et scelera perficiunt, et sugiliva felicitate cumulantur. Sed utique locus iste cum corum prosperitate dissolvitur, quando totius orbis corruptibilis gloria terminatur.

Vers. 39. Sin. Custodi veritatem el vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Dum nos præcipit custodire reritatem, admonet ne in mundanis rebus curam habere debeamus. Custodire enim solet, sonnisi qui semper assiduus est, qui hoc cogitat, hoc loquitur, boc retractat, nulloque momento ab ea sollicitudine segregatur. Sed quæ est ista veritas? utique Deus, qui dixit, Eqo sum veritas (Joan. xiv, 6). Erro si Deum custodias, ille te sine dubitatione custodit. Dicit etiam, et vide æquitatem, Dei videheet. Nam quæ sit æquitas consequenter exponit; ait enim, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Intendamus quemadinodum hunc sermonem intelligere debeamus: reliquiæ sunt homini pacifico, quando spes ejus Domini remuneratione peragitur. Reliquum est enim, ut post hanc vitam æternæ beatitudinis præmia consequatur. Sunt ergo reliquiæ pacificorum, quando spem certissimam tunc habere incipiunt, cum ad percipienda Domini dona perveniunt. Pacificus au-

te in summa heatitudine per gratiam Domini collo- A tem dicitur, qui in hoc mundo inter discordantes pacem facit, studioque mansuetudinis nec ipse indecoris certaminibus implicatur. Et nota quia in beatorum loco ponitur, cui hæc virtus Domini pietate præ-

> Vers. 40. Injusti autem disperibunt simul : reliquiæ impiorum peribunt. Sententiæ dantur aptæ disparibus. Nam sicut justi post hanc vitam spe maxima gratulantur, ita injusti finita luce dispereunt. Sive (ut quidam volunt) reliquiæ significan; memoriam bonorum, quam justus vir in hoc mundo post obitum derelinquit, dum de actuum suorum probitate laudatur. Quod utique martyribus contigit, qui pro veritatis testimonio felices animas reddiderunt. lloc mereri impii nullatenus possunt, qui nullum vestigium dignum memoriæ suæ derelinquunt : quoniam superveniente interitu corum falsa laus et fragilis vita dissolvitur.

Vers. 41. Tau. Salus autem justorum a Domino, et protector corum est in tempore tribulationis. Saucta Ecc'e-ia redit ad solitas consolationes, ne putaretur austera, si et bonæ promissionis gaudia non haberet. Pollicitatio firma, custodia fortis, justo um salutem a Domino, non ab alia potestate venire commemorat. Quo loco alterius psalmi sensus dicendus est: Si ambulem in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Sequitur, et protector eorum est in tempore tribulationis (Psal. xxII. 4). Tempus quidem tribulationis duplex est, sed longe dissimile. Nam et hic tribulationes temporales sunt, quas tamen Dominus a sidelibus suis ex toto non amovet; quæ mordent potius quam devorant, compungunt quam percutiunt, affligunt quam imminuunt. Illa vero tribulatio quæ in die judicii impiis venit, mala, quia æterna; tristis, quia cruciat; vehemens, quia districta est. In hoc ergo tempore tribulationis protector est Dominus : quia ex ipsa eripit justos.

Vers. 42. Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos, et eripiet cos a peccatoribus, et salvos faciet cos, quoniam speraverunt in eum. De sidelibus famulis dicit, quos in boc mundo efficaciter adjuvat, quando colluctatione contraria fatigantur. Liberat enim, dum fidem ipsorum non sinit prava suasione perverti. Eripiet a peccatoribus, utique a mundi istius contrarietate servat illæsos. Addidit quoque causam liberationis: quoniam speraverunt in eum, non quia non peccaverunt, sed quoniam spem suam in Domini pietate posuerunt. Quod potest etiam et ad illud judicium trahi, quando sanctis suis aterna præmia præstare dignabitur.

Conclusio pealmi.

Quam proficua verba Spiritus sancti dignatione prolata sunt! quam mirabili virtute illa tunica Pomini Christi superna dispensatione contexta est, non filis, sed versibus; non stamine, sed compunctione; non lana, sed gratia; scilicet quæ totum corrus ambiat, et membra ipsius in modum sacræ vestis operiat: quam pon valuit dividere militum incana protervia; quam non potest hæreticorum tot sæculis. firmitate consistens, illos tantum proteg t quos Domino placere cognoscit! Rogemus ergo inseparabilem Trinitatem, ut hæc vestis et nos protegat, atque intra suos sinus gratuita dignatione concludat. Quo loco Sedulii verba mutuanda sunt:

Grandia posco quidem, sed tu dare grandia nosti.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXVII.

Psalmus David in commemoratione.

Dicendo in commemoratione, hoc nobis titulus iste pronuntiat, ut quia peccatum omnimodis effugere non valemus, certe ipsum delictum in commemora-. sione semper habere debeamus; quatenus dum culpæ memores sumus, a delictorum frequentia tempere-David intellectus; sicut et in quinquagesimo psalmo ipse profitetur, et peccatum meum contra me est semper (Psal. L, 5). Sed licet propheta nominis sui testimonium dicat quam maxime de futuris, tamen nec præterita derelinquit, quæ ad salutem fidelis populi pertincre cognoscit. Hic enim psalmus (ut quidam voluerunt) totus ad beati Job vivacissimam pertinet passionem, qui superator fuit vitæ mortalis, carnis suæ debellator, triumphator ingentium suppliciorum; scilicet ut pænitentibus onera sua reddantur levia, dum gravissimæ tentationis referentur exempla. Consuctudo est enim Scripturæ divinæ, ut cum exercitatissimus miles Christi afflictus dicitur, tironis inde animus efficacius imbuatur. Quapropter in affliciatione lætemur : quoniam hoc nos ab æterna pæna liberat, quod hic propter 128 Dominum momentanea celeritate discruciat. Considerandum est etiam quod in his psalmis pœnitentium nullus tanta legatur esse perpessus, ut merito ad mensuram malorum recipi credatur qualitas gaudiorum.

Divisio psalmi.

Per figuram ethopæiam persona introducitur (ut dictum est) invicti militis Christi, valnerum dolore confixa, vermibus scaturiens, insu, er exprobrationibus sauciata, et inter tot calamitates obsessa, sola sidei vivacitate sanissima. Quam merito beato Job et nos credimus applicandam, quando huic et ærumnæ similes exstiterunt, et pene ipse sermo videtur esse D consimilis. Quapropter per loca singula de libro ipsius testimonia dabimus; ut omnino passiones ipsæ sibi convenire ac congruere videantur. Psalmus ergo iste pœnitentis quadrifaria distinctione divisus est. Primo continet exordium, in quo misericordiam movet benigni judicis vita pœnalis, Sequitur bipartita narratio, ubi et corpus suum diversis pœnis afflictum commemoral, et animum refert amicorum imputationibus graviter sauciatum; ut cum nulla consolatio in utraque parte relinquitur, totis viribus Dominus exore-.tur. Tertio subjungitur consolatio medicinæ salutaris. quam inter multiplices calamitates spem suam dicit sa in Domino poquisse. More autem devotissimi fa-

dum semper carpant, scindere multitudo : sed in sua A muli paratum se quaque ad flagella testatur : quoniam plus se adhuc mereri putat, quam videatur esse perpessus. Post hæc provenit quæ semper pænitentibus datur exsultativa conclusio: ubi jam a cladibus omnibus liberatus, salutis suæ Deum prontetur auctorem; ut maniseste doceatur in spe certissima collocatus, qui tantæ lætitiæ participatione ditatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, ne in ira tua arguas me, neque in surore tuo corripias me. Vir iste sanctissimus; sicut de ipso Dominus dixit : Simplex, rectus, et timens Deum, ac recedens a malo (Job 1, 1), cum tentationibus diaboli suisset traditus ad probandum, inter dolores anxius, non erat tantum de sua pœna sollicitus, quantum de Domini offensione suspectus. inus. Sicut et in tricesimo primo psalmo positum est, B rogat ne tormenta quæ patiebatur irato judice sustineret. Verberatio enim quæ venit a quieta mente correctio est, sicut legitur: Argue sapientem, et amabit te (Prov. 1x, 8); quæ autem venit ah infenso judice rationabiliter formidatur. Illa enim emendationem præstat, ista exigit ultionem. Hinc est qued rogat ut non arguatur in ira, nec in eum damnatione perpetua vindicetur. Sic enim metuens et in libro suo dicit: Iratus est contra me suror ejus, et sic me habuit quasi hostem suum (Job xix, 11). De ira vero Domini Pater Augustinus in libro Enchiridion (Cap. 15) pulchra brevitate disseruit dicens : Cum autem Deus irasci dicitur, non ejus significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis; sed ex humanis motibus translato vocabulo, vind cta ejus, quæ non ctionibus asperis gaudeamus, in carnis nostræ cru- C nisi justa est, iræ nomen accepit. De ira denique vel furore illa sufficiant quæ de talibus verbis in psalme sexto jam dicta sunt.

> Vers. 2. Quoniam sagillæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam. Secuta est causa probabilis; ut in illo judicio jam non debeat puniri, qui malis præsentibus vehementer afflictus est. Dominus enim cum hic vindicat, ibi parcit, quoniam clementia ipsius in idipsum duas non exigit ultiones; sicut scriptum est : Non judicabit Dominus bis in idipsum (Num. 1, 9). Sed cum sidelissimus samulus se cognosceret diabolica fraude vexari, sciebat tamen eum in se non potuisse prævalere, nisi licentiam divinis jussionibus accepisset; ideoque ad illum loquitur in cujus potestate universa sunt posita. Sagittæ et in bono et in malo accipiuntur. In bono, ut est illud, Sagittas suas ardentibus effecit (Psal. vii. 14). Nam hic sagittæ designant diabolicas potestates, quæ tanquam tela vulnerant, quando Domini permissione diriguntur. Et bene dixit, infixæ, q ia doloribus ejus requies esse non poterat. Sic enim et ipse beatissimus (Job vi, 4) dicit : Quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum, et terrores Domini militant contra me. Sequitur, et confirmasii super me manum tuam. Cum divina virtus fidelium salutem vitamque semper operetur, hic quasi manibus ejus imputatur quod diu cladibus numerosis affligitur; non quia ipse filios ejus exstinxerai, ficultatem laceraverat, ipsumque ulcerum doiore

vere, qui talia probabatur insligere. Ita et in proprio eius libro positum est: Cur non tollis peccatum meum, et quare non ausers iniquitatem meam (Job vii, 21)? Quod congruenter a potestate judicis dicitur, ut salataris benevolentia comparetur.

Vers. 3. Nec est sanitas in carne mea a vultu iræ tuæ, non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Ab infirmitate quoque personæ suæ m'sericordiam movet, quoniam caro ejus bellum sustinere non poterat, quæ tot ictibus percussa corruerat. Vultus est iræ, timor futuræ vindictæ sub magno pavore cogitatus. Unde a Deo se petit ab ira futura liberari, quoniam ab indignatione ventura omnino sic se dicit esse perterritum, ut sanitatem corporis omnimodo non haberet. More samuli verecundi, qui antequam B verbera patiatur, futuris jam tormentis vehementer affligitur : qui vero mente callosus est, nec ipsas pænas, dum infliguntur, horrescit. Subjunxit etiam: Non est pax ossibus meis. Quod supra dixit, sanitatem, nunc repetit pacem : merito, quia sanitas est totius corporis pax humorum et temperata tranquillitas. Hic jam nimietas doloris exprimitur; ut qui dixerat carnem suam esse non sanam, nunc dicat etiam ossa fuisse turbata. Gravior enim pæna est quæ usque ad interiora descendit; nec aliquid intactum relinquitur, quando ipsa corporis firmamenta quatiuntur. Significat enim, quam patiebatur, vermium comestionem, que requiem sancto viro non poterat dare : quia non cessabat absumere, sicut ipse ait, Et qui me comedunt non dormiunt (Job xxx, 17). Verum supra illas corporales pœnas assigi se dicit a facie peccatorum suorum, more sanctissimi animi, qui dum recordator iniquitates suas, graviora se credit esse passurum.

Vers. 4. Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum : sicut onus grave gravatæ sunt super me. Adjicitur ad impetrandam benevolentiam tertius modus, ut non se injuste perculsum dicat, sed peccatis suis videatur imputare quod patitur. 129 Nunc ad exponenda verba redeamus. Iniquitates nostræ elevant se super caput nostrum, quando sibi amplius vindicant, quam ratio justitiaque patiatur. Caput enim nostrum ratio est, supra quam inter bona collata celsius nil habemus. Ipsa enim duce, Domino præstante, dirigimur; ipsa nos ad bonos actus pro- l ficuaque perducit. Quam si iniquitas oppresserit, illa protinus victa succumbit. Sed his iniquitatibus ista vicissitudo tribuitur; ut qui se levitate erigunt in tomorem, gravissimis afflictionibus onerentur. Constructa sunt pulcherrima veritate principia; nunc partem nairationis, quemadinodum formata sit, debemus exquirere.

Vers. 5. Computruerunt et deterioraverunt cicatrices mez, a sacie insipientiæ mez. Perventum est ad narrationem, quæ causis omnibus utiliter apponitur, quando per eam animus accusati factumque declaratur. H.ec duplici modo formata est. Nam per quinque versue pænas describit corporis sui : per alios

percusserat; sed quoniam tardabat diabolum remo- A quinque qui sequuntur violentas refert anima passiones, ut nihil videatur exceptum, quod duris calamitatibus non probetur afflictum. Quod argumentum dicitur a necessitate, quando quis præmis-is rebus asperis, ad bonam partem correctus adducitur. Iu primo igitur versu partis hujus tapinosis figura cognoscitur, quia nihil humilius, nihil potest abjectius inveniri. Cicatrices enim sunt præcedentium volnerum sanata vestigia, quas gravius constat affigere, quando eas contigerit ad transacta pericula remeare. Cicatrix vero dicta est ab eo quod in se cœcum vulnus ostendat. Frequenter ergo vulneribus tabificatum corpus ostenditur, ut superstes ille sui pene talia pertulerit, qualia solent exanimata cadavera sustinere. Sic et ipse dicit : Solum mihi superest sepulcrum (Job xvII , 1). Subjunxit, a facie insipientiæ meæ. id est a præsentia stultitiæ meæ. Facies enim præsentiam designat, que nisi aut animo aut corpori præsto fuerit, ejus species non valet apparere. Propter ipsam enim se dicit compu'ruisse : ne sanctus vir aliquid divinis ordinationibus imputaret. Nam et ipse proprio ore sic memorat, cum Domino responderet: Ideo insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meum (Lob XLII, 3).

Vers. 6. Miseriis afflictus sum, et curvatus sum usque in finem; tota die contristatus ingrediebar. Merito turb tus est, qui tantis doloribus videbatur oneratus. Miseriis enim affligitur, qui animam suam doloribus fietibusque castigat; sicut ipse quantum ad considerationem passionum pertinet, dicit: Desperavi, nequaquam ultra jam vivam. Parce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei (Job vii, 16). Usque in finem, sive terminum vitæ significat, sive Dominum Salvatorem : quia 4andiu fidelium unusquisque turbatur, donce ad ipsum indulgentia concessa perveniat. Nam quod sequitur. tota die contristatus ingrediebar, continuationem doloris insinuat. Dicendo enim, tota die, simul et noctes designat, quæ non erant a cruciatibus ejus alienæ, cujus cicatrices computruisse referentur. Sed inter hæc ingrediebatur tristis afflictus; et quod est familiare fidelibus, nequaquam de Domini pietate desperans.

Vers. 7. Quoniam anima mea completa est illusionibus, et non est sanitas in carne mea. Hinc erat quod tota die contristabatur, quia diabolus, qui corpus) susceperat assigendum, non cessabat et animam ejus vana imaginatione fatigare. Dicit enim vitium, quo maxime humana laborat infirmitas : ut modo in oratione prostrati, superfluas res videamus appetere; modo psalmodiam dicentes terrena cogitemus. Sed de ista illusione quam patimur, sufficienter dictum est in libro quem de Anima pro nostra mediocritate conscripsimus. Sed cum istud maxime contingere soleat otio is, dicit sibi quoque provenisse, qui sanitatem corporis non hahebat; ut tanquam civitas obsessa infestantibus inimicis undique pulsaretur. Nam quamvis caro diversis frangeretur angustiis, originalibus tamen vitiis non reddebatur [ed., credebatur] excepta. Ista est illusio que secundo Domini curatus

Vers. 8. Incurvatus sum et humiliatus sum usquequaque: rugiebam a gemitu cordis mei. Ipsa quidem verba repetit, sed vehementiora facta sunt, dum in uno versiculo colliguntur. Possumus enim corpore curvari, et animo non humiliari: sed hic ideo utrumque conjunctum est, quia multiplex calamitas liberum nil relinquit. Ilis etiam aliquid majus adjecit : Usquequaque, id est ex omni parte, ex omni consideratione; ut eum copiosa calamitas undique probaretur ambiisse. Sequitur, Rugiebam a gem tu cordis mei. Rugire proprie belluarum est. Hic autem ut gemitum ostenderet fortiorem, ipsis se comparat, quæ validissimo fremitu suum velle declarant. Et vide quod soquitur, a gemitu cordis mei; ut virtutem patientiæ B uxore sua dicit: Halitum meum exhorruit uxor mea magnæ monstraret, in gemitum se asserit, non in verba prorupisse.

Vers. 9. Et ante te omne desiderium meum : et gemitus mens a te non est absconditus. Tale fuit desiderium ejus, ut ante Deum esse mereretur. Nam qui peccatis suis veniam petit, qui omnia illa facit quæ superius sunt decursa, ante Deum ponit desiderium suum. Jam quod ante ipsum est, consuevit audire. Dominus enim quidquid non aspernatur, amplectitur. Ille enim gemitus non absconditur Deo qui pius est, qui pro animæ liberatione persolvitur. Nam multi gemunt perdentes divit as, desideria turpia perquirentes : sed ille gemitus et ille fletus Divinitati prohatur absconditus. Gemitus enim dictus est pro exprimendo magno dolore, quasi geminatus luctus.

Vers. 10. Cor meum conturbatum est in me, et deseruit me fortitudo mea : et lumen oculorum meorum uon est mecum. Corporeis ærumnis flebili allegatione decursis, nunc ad animi venit gravissimos dolores; ut postquam caro multa pertulerat, mens quoque beati viri vehementius probaretur afflicta. Et respice quo decore distributa verba colluceant. Unum pendet ex altero : quia deseruit fortitudo, conturbatum est cor. Fortitudinem suam dicit patientiæ robur, quæ, quandio permaoserit, voluntatem nostram in sua firmitate custodit: si vero recesserit, mens turbata succumbit. Malorum it que abundantia mollitam in se dicit patientiæ firmitatem. Sequitur, et lumen oculorum meorum non est mecum. Lumen oculorum est ra:io imperturbata judicii, quam secum habere non pote- D sie cognoscebatur divinis laudibus occupari rat, qui ingentes molestias sustinebat.

Vers. 11. Amici mei et proximi mei adversum me 130 appropinguaverunt et steterunt. Amici sunt a nostro quidem sanguine extranei, sed charitate conjuncti. Amicus enim dictus est quasi animi æquus, quia æquali nobis voluntate conjungitur. Amicitia est enim voluntas erga aliquem rerum bonarum ipsius causa quem diligit compari voluntate. Proximi autem sunt, qui nobis parentela sociantur. Hæc enim duo sunt, quorum humanitas consuevit gaudere solatiis. Nunc autem de illis dicit qui ad sanctum virum consolandi gratia veniebant, sicut libri ipsius textus eloquitur, et magis crebris exprobrationibus ejus

et defecisti : et tetigit te, et conturbatus es (Job 14, 5), etc. Sed consideremus quam vehemens erat afflictio. quando ab amicis et proximis talia sustinebat, ut qui solent esse remedium calamitatum multarum, fuerint cumulus passionum. Merito ergo cum ipso lumen oculorum suorum non crat, cui inde veniebat afflictio. unde solet h minibus adesse remedium.

Vers. 12. Et proximi mei a longe steterunt; et vim faciebant qui quærebant animam meam.

Vers. 13. Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitatem, et dolos tota die meditabantur. Proximi quidom erant sanguine, sed longissimi reddebantur fetoris horrore; dum quod ille tolerabat in vulnere, illi sustinere non poterant in odore. Nam et ipse de (Job xix, 17). Quid, rogo, extraneorum fastidia, dum halationes ejus uxoris charitas sustincre non posset? Nam et de proximis suis ita d'cit : Fratres meos longe fecit a me, et noti mei quasi alieni recesserun! a me (Ibidem, 13). Cum enim dicit : Et vim faciebant qui quærebant animam meam, diabolum cum ministris suis designat, qui quanto illum videbant in Dei amore persistere, tanto ei mortem animæ nitebantur inferre. Subjunxit: Et qui inquirebant mala mihi, locuti suns vanitatem. Uxorem designat, qua immundis spiritibus adacta, dum eum cupit liberari de pœna, viro sanct ssimo suadebat, ut Domini loqueretur injuriam. dicens: Dic verbum in Domino, et morere (Job 11, 9). Medita'antur quoque supradicti dolos, quia dum C se consulere corpori putabant, animæ contraria suggerebant.

Vers. 14. Ego autem velut surdus non audiebam, et sicut mutus qui non aperuit os suum. Nihil potest esse fortius, nihil egregius, quam audire noxia, et non respondere contraria. Nam etsi locutus est justa, ad illa tamen surdus erat, quæ quasi consolantium iniquitas suggerehat. Addidit, et sicut mutus qui non aperuit os suum. Mutus etsi cum clamore aliquid non dicit, interdum balbutiendo remurmurat. Sicut mulus autem, qui non aperuit os suum, fuit, qui labia sua nullo sermone aspero, nulla contra Deum remurmuratione commovit. O tranquillitas sanctæ mentis! Foris vermibus consumebatur, intus impassibilis erat; et tanquam assisteret altari [mss., sieret alteri].

Vers. 15. Et factus sum ut homo non audiens, et non habens in ore suo increpationes. Sensus ipse repetitur. ut nobis magnæ patientiæ validius inculcetur exemplum. Habebat utique veritatem causæ suæ, per quam mala suadentes potuisset arguere : sed vir patientissimus sibi reputans omnia, ab illorum increpatione cessabat, sicut ipse dicit : Nonne dissimulavi? nonne quievi (Job III, 26)? Nam cum cos posset arguere qui falsis eum criminationibus impetebant, sic elegit tacere, quemadmodum solet ille facere qui veritatem responsionis cogniscitur non habere. Respice nunc singulis causis remedia contributa. Contra corporeos dolores supra dixerat: Rugiebam a gemitu suit: Ego autem velut surdus non audiebam, etc. Sic narrationis istius textus gemina expositione finitus est.

Vers. 16. Quoniam in te, Domine, speravi, tu exaudies me, Domine Deus meus. Passionum suarum narratione completa, nunc venit ad medicinæ salutaris auxilium: quoniam inter calamitates asperas ejus confidentia non desecit, sed semper speravit in Domino, qui potest tristitiam in gaudium commutare. Et ideo petitionem suam exaudiendam putat: quia se in Domino sperasse considit. Nam et ipse dicit: Etiansi occidat me, in ipso sperabo (Job XIII, 15). Sie et tres pueri profitentur: Potens est Deus de camine ignis liberare nos. Quod si noluerit, notum tibi 18). Talis est enim sanctorum voluntas, tale fixa mente consilium, ut non emolumento aliquo præsentis temporis, sed tantum ipsius Domini amore capiantur.

Vers. 17. Quia dixi: Nequando insultent in me inimici mei : et dum commoventur pedes mei, in me magna locuti sunt. Nunc causas enumerat, cur eum Dominus dignetur audire. Nam inter gravissimos æstus malorum, illam partem vir egregius magnopere custodiebat, ne de lapsu ipsius insultaret inimicus. Insultant caim illi quando hominem ad nequitiæ suæ vota converterint; dum fidelium ruinam, putant esse victoriam. Pedes enim hic significant nostrorum actuum qualitatem, per quam in hac vita quibusdam gressibus ambulamus. Sed isti dum fuerint humanitatis fragi- C blate commoti, statim impios inveniunt irrisores, tui magna in eos invectione consurgunt: a cut alibi dd: Qui tribulant me, exsultabunt si motus fuero (Pial. xn, 5). Pii vero contra faciunt, affliguntur wibus alienis, consolationem lapsis, solatium cupunt afferre deceptis; sicut Apostolus dicit: Fratra, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu mensuetudinis (Galat. 1, 6).

Vers. 18. Quoniam ego in flagella paratus sum, et toler meus ante me est semper. Ecce quare Dominus applicem dignabatur audire, quia dum fragilitatem sam nosset deliquisse, merito se ad pænam videhter aptare. Sic sentiunt qui se semper addicunt; tiat propriis confessionibus accusari. Flagella enim hie, non verberationes loreas dicit, sed dolorum asp-rrimas passiones. Sequitur enim, et dolor meus ente me est semper. Dolor contra se erat viro justissimo, cur a mandatis Domini declinasse videretur. salutarem innocentiam perderet, et mortiferos acquisisset errores. Imitandus dolor, rectum judicium, contra se justum hominem irasci : quia impius defensor, fautor [ed., factor] sui probatur exitii.

Vers. 19. Quoniam iniquitatem meam pronuntiabo. et cogitabo pro peccuto meo. Aperuit unde ille præmissus dolor existere potuisset. Nam si de 131 peccato suo minimo doluisset, nequaquam tanta con-

cordis mei: nunc adversus iniquas suggestiones po- A fessionis puritas appareret. Buobus enim modis perfectæ pænitentiæ virtus ostenditur. Primum est, ut peccatores nos Domino pronuntiemus, sicut dicit in libro suo: Peccavi, quid faciam tibi, o custos hominum (Job vii, 20)? Ecce pronuntiatio sancti viri., ecce vera confessio, quæ vitam non abstulit, sed salutis gaudia geminavit. Verum ne erederes in confessionibus hanc solam pronuntiationem semper sufficere potuisse, addidit, et cogitabo pro peccato meo; id est talia, te donante, faciam, quæ meum possint abolere peccatum; scilicet fletus adhibeam, eleemosynas faciam, et ab hoc quod deliqui, mandatorum tuorum me observatione purgabis.

Vers. 20. Inimici autem mei vivunt, et confortati sunt super me : et multiplicati sunt qui oderunt me sit, res, quia diis tuis non serviemus (Dan. 111, 17, B inique. Inimicos suos spirituales nequitias dicit, quasad probationem sui permissu Domini vir sanctissimus sustinebat. Vivunt, cum dolore pronuntiandum est, id est, voluntatis suæ libertate potiuntur; nec mortem metuunt, quam nos in corpore sustinemus. Cui non solum sufficit dicere, vivunt, nisi etiam addidisset, et confortati sunt super me. Deinde quod gravius horret, adjecit, multiplicati sunt. Hoc schema dicitur emphasis, quod gradatim crescit ad motum animi concitandum. Multiplicati sunt vero qui eum oderant inique, quando supra ipsum spirituum immundorum numerus augebatur. Unus enim peculium vastabat, alter patrimonia lacerabat, filios quoque lpsius alli trucidabant; et necesse erat ut ei intertot calamitates hostes crescerent, qui tam numerosa probatus est pericula tolerasse. Inique vero additum est, quonfam vir sanctissimus a pravis spiritibus injuste semper horretur. Quod ad voluntatem videlicet diabolicam pertinet exprimendam, non ad meritorum pravam inanemque jactantiam

Vers. 31. Qui retribuebant mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam subsecutus sum justitiam. Ad amicos laceratores redit, qui sanctissimo viro casus asperos imputabant, et detrahebant, cum magis utique patientiam ejus laudare debuissent. Nam et uxor justitiæ ipsius detrahebat, quando dicebat : Die rerbum in Deum, et morere (Job 11, 9). Bene autem se dixit justiliam subsecutum, quia illam non probatus est aliquando reliquisse. Sic enim ipse testatur: Non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus u in illa judicatione possint absolvi, qui hic merue- D meis stultitia personabit (Job v1, 30). Quam professionem ex integra cordis puritate venisse testis est Domini prolata sententia, ubi ad amicos ejus in libri ipsius fine commemorat dicens: Iratus est furor meus contra vos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job (Job xLII, 3). Fini:a est, quam diximus in tertia parte, collatio, quæ est procul dubio medicina salutaris. Nunc conclusionem videa. mus totius terminum dictionis.

> Vers. 22. Ne derelinquas, me, Domine Deus meus; ne discesseris a me. Pœnitens iste sanctissimus indulgentia Domini de præteritis periculis absolutus, jam lætus exclamat ad Dominum, ne ab ipso relinquatur, quo fuerat præstante liberatus. Gravior est

enim bonz conscientiz metus errare post veniam; A ctiones suas, ne putares et hunc psalmum pœnitenu: qui debet gratiam, iterum incurrat offensam. Ille enim quando a nobis discedit, avios sectamur errores : quia necesse est absente via rectissima semper errare.

Vers. 23. Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis mea. Prius petiit ne derelinqueretur a Domino, nunc enixius supplicat ut in adjutorium ejus dignetur intendere: quoniam contra illum se noverat certamen habere, qui dixerat : Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo (Isai. xiv. 13). Quibus enim viribus hostis ille tam immanissimus vinceretur, nisi ille intenderet, quo respiciente poterat non perire [ed. et ms. G., parere)? Et ut per-olutam gratiarum cognosceres actionem, addidit, Deus salutis meæ; utique qui eum salvum reddidit B quoniam sunt omnia in potestate Domini constituta. post tot vulnera passi num, et sospitatem contulit animæ, quam antiquus ille tyrannus non possit eripere. Ecce regula pœnitentis impleta est, salvatus exsultat, qui pridem ulcerum tabe putruerat. Sic ad victoriam perveniunt, cum Domini milites impetuntur.

Conclusio psalmi.

Quam fortis, quam de se triumphalis factus est Job iste Davidicus, at inter tot acerbitates vulnerum, modestiam non destiterit eructare sermonum! Jacebat corpore in sterquilinio, sed animo habitabat in cœlo. Consumebatur vermibus, qui spiritus superabat immundos. Parva sunt quæ pertulit, si consideres quæ recepit. Sic pio Domino proficue servitur, sic clementia Divinitatis agnoscitur; ut cum ei suas C largitates offerimus, retributiones iterum copiosissimas exigames. O pœnitentium beata securitas! o se humiliantium mirabilis altitudo! ut confitendo redeat ad gratiam, qui propria se æstimatione damnavit. Certe intelligamus quæ sit dignitas pænitentium, quando nec ille ab bac excipitur, qui tanti judicis voce laudatus est.

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXVIII.

In finem pro Idithum canticum David.

Titulus hic novum nobis intulit nomen; propterea quæ causa sit istius positionis, aut quid significet diligentius inquiramus. In præfatione jam dictum est hos viros auctores non fuisse psalmorum; sed uum significationem constat adhibitos; ut et prol'atissimi officii sui honorem de tali commemoratione perciperent, et arcana psalmorum de nominum ipsorum interpretationibus panderentur. Idithum enim Hebræum nomen est, quod lingua Latina dicitur transilitor; non qui gressibus aliquid transit, aut saltu corporis hiantia quæque transmittit; sed qui supra mundi istius varietates in ea jam puritate consistit, ut futuræ tantum beatitudinis præmia consequatur. Ergo in hoc psalmo persona introducitur sanctæ conversationis, quæ humanas quidem illecebras transilierat, sed adhuc gaudia futura poscebat. Et quoniam vir sanctissimus enumerat aliquas afflitibus applicandum, subjunxit. Canticum, quod utique talibus non potest convenire 132 personis. Cantare enim lætantis est, interdum et dolentis, nunquam vero pœnitentis.

Divisio psalmi.

Idithum iste, quem diximus vitiorum nocentium transilitorem, formam nobis justi hominis præbet. In primo ordine psalmi contra insidiatores inimicos in maximam se perhibet utilitatem remediumque tacuisse : petens vitæ suæ finem debere cognoscere. si forte incarnationem Domini etiam corporeis oculis videre mereretur. Secundo per syllogismum quinquepartitum timorem vanum probat esse mortalium, Tertio regat ut ei delicta noxia dimittantur, quatenus vita ejus prospero fine claudatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Consuetudo est humanitatis, ut cum se aliquis laudabili conversatione tractaverit, calumniantium insidiis protinus appetatur. Iste ergo Idithum, qui de probabili opinione pessimorum contraxit invidiam, secum ipse deliberans dicit, melius esse silentium tenere, quam aliquid malitiosis edicere [ed., malitiose dicere]. Quis enim hominum sic cautus sit, ut si inter æmulos loquatur, nullum verbum ejus incurrat aliquam quæstionem? Nunc particulatim singula videamus. Dizi, hoc est, apud me in corde meo, ubi sapientes ante deliberant, quam loquantur. Custodiam vias meas. Non dicit, a criminibus me abstineam, quia jam sanctus erat; sed a superfluis verbis, quæ raro potest vitare vel continens; sicut Jacobus apostolus dicit: Linguam enim nullus hominum domare potest. Modicum quidem membrum est, sed magna exaltat (Jac. 111, 8). Dissicilis quippe res est linguam in lubrico faucium constitutam, veritatis rigidæ tenere mensuram : cui si incaute frena laxentur, frequenter contra se loquitur. Facilius enim tacendo culpa refugitur, quam loauendo.

Vers. 2. Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator adversum me. Figura est epexegesis, id est, explanatio dicti superioris. Dicit enim causam quoquoniam excellentes cantores erant, propter nomi- D modo delinquat in lingua sua. Linguæ siquidem ostium os habetur, et bene illa clausa servabitur, si ejus janua custoditur. Salomon quippe dicit: Ori tuo facito ostium et seram, et verbis jugum alque stateram (Eccli. xxvm, 28, 29). Sera enim dicta est, quod sero ostiis adhibeatur. Sed ista tanta custodia quam præmisit, sequitur quando maxime debeat adhiberi; scilicet quando invidus cuiquam consistit adversus, quærens audire, unde calumniam possit efficere.

> Vers. 3. Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis: et dolor meus renovatus est. Prudenter decepti sunt insidiantes; ut dum sermonem captiose quærerent, silentium reperissent. Sed possunt et illi obmutescere, quorum os frequenter nimio furore

lentium non dolosum, sed intelligeres esse purissimum. Humiliatus enim significat humi prostratus. Siluisse quoque se dicit a bonis prædicationibus, ne doceret contemnentem. Sed quia consuetudo malorum est, ut quamvis bona audiant, nullatenus acquiescant, quapropter a bonis se dicit necessitate siluisse; quia salubrem commonitionem recipere non poterant, qui contentionum semina perquirebant. Dominus enim in Evangelio dicit : Ne miseritis margarilas vestras ante porcos (Matth. vii, 6). Nam cum dicit, renovatus est dolor meus, significat sibi eum et ante fuisse, quando vota iniquorum intelligentiæ virtute noscebat. Modo autem cum videret iniquitates hominum contra se potius exercitari, renoratus est dolor ejus pietatis intuitu; tribulationem suam B faciens delictum videlicet alienum.

Vers. 4. Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescit ignis: locutus sum in lingua mer. Post silentium quod se pertulisse dicit invitum, ut hominibus prædicare minime salubria potuisset, conversus est magno æstu charitatis, locuturus ad Dominum. Sed audiamus quam potenter deliberationis ipsius ardor exponitur. Concaluit, dixit, cor meum, id est, ab omni parte succensum est, ut motus iste tam magnus ad cogitationem rerum cœlestium perveniret. Intra me, in homine scilicet interiore, ubi ratio tacita loquitur, et a Domino dignanter auditur. Sequitur, et in meditatione mea exardescit ignis. No putares ignem insanis motibus æstuare, in meditatione mea posuit, id est, in consilio, in delibera- C tione, ubi ardor mentis sub modestia prudenter accendi:ur, et illuminatam mentem disciplinabilis samua circumvolat. Quid enim amplius quam charitas fervet? Sed fervor ille tranquillus est, mansueta inflammatio, motus inculpabilis, festinatio moderata. Onapropter vir iste sanctissimus, quod perfectissimis accidit, et competenter tacuit, et apte locutus est. Nam qui siluerat dolosis inimicis, veraci Domino conscientiæ lingua proclamavit. Nec vacat quod dicit, lingua mea, hoc est qua pura mente solebat Domino confiteri, et adventum ejus studio piæ dilectionis expetere.

Vers. 5. Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi. Post illam tam magnam patientiam, et invicti D tionem. animi robur eximium, absurdum est credere sauctum virum desiderio hujus vitæ annorum sibi notitiam postulasse : sed plenus desiderio Domini Salvatoris (quem tota mente decuit perquiri) scire voluit qui ci lucis terminus pararetur : si potuisset ad illam sanctam incarnationem, quam gestabat mente, ejus longavitas pervenire. Petit ergo ut suum finem noverit, id est, Dominum Salvatorem. Ipse enim noster est finis, ad quem pervenisse vita est nihilominus sine fine; si tamen eum culpis sequentibus non reddamus insensum. Deinde numerum suorum dierum desiderat advertere, ut evidentius appareret si ejus conspectum etiam corporeis oculis mereretur aspi-

cone ufftur. Ad lidit, et humiliatus sum, ut illud si- A cere. Addidit etiam, ut iciam quid desit mihi. Suo lentium non dolosum, sed intelligeres esse purissimum. Humiliatus enim significat humi prostratus.

Siluisse quoque se dicit a bonis prædicationibus, ne doceret contemnentem. Sed quia consuetudo malorum est, ut quamvis bona audiant, nullatenus acquiescant, quapropter a bonis se dicit necessitate

Vers. 6. Ecce veteres posuisti dies meos, et substantia mea tanquam nihil ante te est. Vides merito 133 Christi Domini præsentiam postulatam, antequam veteres dies suos esse profitetur. Nam quamvis Deo placita se conversatione tractaret, in veteribus tamen diebus erat, quando necdum ad gratiam novæ regenerationis advenerat. Veteres enim illo tempore fuerunt dies, qui humanum genus ad defectum mortis protinus adducebant; nec erat in illis aliquid novum, ubi minime radiaverat Domini Salvatoris adventus. Unde Apostolus dicit : Vetera transierunt ; ecce facta sunt omnia nova (11 Cor. v, 17). Sequitur: Et substantia mea tanquam nihil ante te est. Non dicit actus suos nihil esse ante Deum, sed substantiam suam. Nam quome do poterat fieri, ut qui mundum transilierat, superaverat carnis suæ vitia, ante Deum haberetur ut nihilum? Sed merito substantiam suam ante Deum dicit nihil esse, quæ Adam peccante damnata est. Cui nisi aliquid Divinitas contulerit, de proprio non habet opere quod præsumat.

Vers. 7. Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. Cum transilitor iste vitiorum, veri se luminis inspectione complesset, et futurum Domini Salvatoris adventum cordis oculo pervidisset, ne quisquam crederet sanctos viros a tentationibus alienos, redit ad infirmitatem suam, quam inter virtutes egregias carnis vitio sustinebat, dicens : Magna sunt quidem ista quæ diximus, magna quæ credimus: verumtamen quoniam in hac mortalitate versamur, ubi mentem nostram fragilitas pulsat humana, nec est adhuc unum illud æternum quod nos in sua faciat firmitate consistere, universa vanitas omnis homo vivens. Vanitas etenim, sicut sæpe diximus, mutabilitatem significat, quam omnis homo præter Christum sustinet, qui hac carne vestitus est. Exprobrat enim vir sanctissimus mundanæ vitæ consuetudinem malam, ad illam æternam desiderans pervenire beatitudinem, ubi se intelligebat habiturum cum angelis por-

Vers. 8. Quanquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbabitur: thesaurizat, et ignorat cui congregat ea. Quod vere s ipientibus inest, po tquam probabiliter tacuit, et religiose locutus est, venit ad ordinem secundum, ubi quinquepartito syllogismo probat præter Dei spem atque exspectationem, post primi hominis transgressionem humanum genus vanitati esse subjectum. Sed dicendo, quanquam, nescio quid amptum, nescio quid insigne vult intelligi; quod licet homo gestet, tamen vanis desideriis occupatur. Sed quid sit istud excelsum consequenter exponit: In imagine Dei ambulet homo. Imago Dei est illa quam homo in rerum conditione suscepit

et similitudinem nostram (Genes. 1, 26). Hæc sententia sic nobis breviter divisa constabit, si primitus intelligamus aliud esse imaginem, aliud similitudinem. Imago quippe habet similitudinem ejus rei cujus imago est. Similitudo autem non semper habet ejus imaginem cui similis est. Et ideo interior homo. qui, sicut dicit Apostolus : Renovatur de die in diem (11 Cor. 1v, 16), in quo est intelligentia rationis, et veritatis agnitio, et immortalitas a Divinitate collata, merito dicitur habere imaginem Dei : quoniam pro spirituali actuum suorum dispositione præstantior est. Exterior vero homo, de quo idem dicit Apostolus, qui corrumpitur (Ibidem), et diverso passionum fasce prægravatur, habet tamen aliquam similitudinem Creatoris, ex eo quod vivit, quod videt, quod B est, quod ad mentem convertitur se regentem, quod inter creaturas reliquas valde dicitur bonum; quamvis hæc in Deo longe aliter summeque sint, quam in creaturis es e dicuntur. Sed quid dicam hominem exteriorem? Comparatur illi et vermis, comparatur et leo, comparatur et lapis, non dignitate substentiæ, sed ex aliqua similitudinis parte. Sic ad imaginem et similitudinem suam fecisse hominem recte intelligitur Deus, si suis partibus divisa reddantur. Quod Pater Augustinus in libro Quæstionum titu'o secundo (Lib. LXXXIII Quæst., quæst. 51) subtilius diligentiusque tractavit. Sed licet imago ista magna sit, et tanti auctoris aliqua similitudine glorietur, quod vivit, quod rat'onalis, quod immortalis est : homo tamen quia jam factus est peccatis obnoxius, et primi C here communia. patris ante transgressionem puritati dissimilis, tamen caducis desiderlis turbatur atque confunditur : modo victum cogitans, modo ve tem corporis necessitate perquirens, vel alia nimis innumera, quibus in hoc mundo subdita tenetur humanitas. Et bene dixit, co.turbabitur : quia puritatem mentis perdunt, qui desideriis temporalibus occupantur. Addidit, thesaurisat et ignorat cui congregat ea. Hinc probatur stulta vanitas, quoniam cupit peritura servare et transitoria custodire; maxime cum possessio eorum probetur incerta. Nam qui se putat charis siliis relinquere, ignorat si ea non contingat inimicissimos possidere. Et intuere quia, licet multa sint simi ia, in quibus hominum mutabilitas accusetur, avaritia tamen malum audiret quod sibi dictum, et vitia migora cognoscerent; scriptum est enim: Radix omnium malorum cupiditas (I Tim. vi, 10.)

Vers. 9. Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus? et substantia mea ante te est. Prædicta bumani generis vitiosissima vanitate, nunc redit ad personam suam, pronuntians exspectationem sibi esse Dominum Christum, nec in caducis desideriis se habere aliquam præsumptionem; sed ill.m exspectare, qui jam salutariter mundo cognoscitur advenisse. Potest autem hæc exspectatio et judicium significare, in quo sancti noscuntur perpetua gaudia promereri. Nam vitiorum transilitor egregius, ne-

quando dictum est : Faciamus hominem ad imaginem A cesse erat ut illud tempus ex-pectare debuisset, quando eum æterna præmia coronarent. Substantiam vero suam, hic non illam Adæ, quam ante duos versus posuit, dicit. Illa enim in malo, ista in bono memorata est: quia nomen æquivocum est. Quapropter bic substantiam in bonam partem debemus accipere, scilicet conscientiæ possessionem, qua sustentabatur, qua pascebatur, qua dives et paterfamilias erat. Ante le est, dixit, non in sacculis meis, ut supra de avaris est positum : in conspectu tuo, non in occultis meis, ubi inextricabiles probantur esse divit æ. De illa enim quæ vituperabilis suit dictum est : Tanquam nihilum ante te est : de ista vero positum est, ante te est : ubi esse nihil potest. nisi quod gloriosa fuerit actione perfectum.

> Vers. 10. Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me: opprobrium insipienti dedisti me. Quamvis iste sauctus probabili se devotione tractaret, tamen 134 rogat ut ab omnibus iniquitatibus suis Domini miseratione liberetur; ut agnoscamus neminem hic esse securum, quamvis beneficia divina perceperit. Nam cum dicit, ab omnibus, significat iniquitatum diversas esse minutias; sicut in decimo octavo psalmo dictum est: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo (Psal. xviii, 13). Sequitur, opprobrium insipienti dedisti me. Stultorum consuetudo talis est, ut illos magis irrideant, quos bonis moribus studere cognoscunt. Sanctus ergo vir opprobrium erat stultis, quia sibi dissimilem respuebint. Sola enim scelerati laudant quæ videntur ha-

> Vers. 11. Obmutui, et non aperui os meum; quoniam tu secisti me. Redit ad superiora quæ dixerat, asserens non respondisse inimicis suis; hoc etiam add ns, quoniam tu feristi. Ipse utique fecit, qui patien iæ dona concessit. Nam hoc tam salubre silentium non habuisset, nisi cœlestis largitas dedisset.

Vers. 12. Amove a me plagas tuas, a fortitudine enim manus tuæ ego defeci. Præmissa causa devotionis, Idithum competenter veniam petit; ut qui præcepta secutus fuerat Domini, mereretur audiri. Pluge sunt correptiones quæ de flagello veniunt, quibus pro nostris peccatis justissime verberamur. Ipsas ergo sanctissimus vir desiderat amoveri quæ culpis debebantur admissis. Fortis manus graviter flagellat: clecta est, cui hac potius imputentur; ut insigne D et necesse erat quemlibet illum deficere, quem manus excelsa percuteret.

Vers. 13. In increpationibus propter iniqui atem corripuisti hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus : verumlamen vane conturbatur omnis homo vivens. Ilic pietas Domini evidenter ostenditur, qui non diligit increpationes, nisi ut homines corrigantur. Iniquitas quippe mortalium more putredinis sine fine vagaretur, si eam medicinalis increpatio minime desecaret. Tunc enim convertimur, tunc a mala intentione discedimus, quando nos præceptis dominicis argui posse sentimus. Aranea vero corpus habet tenue, in terra non habitat, sed per loca altiora telas quasdam tenuissimas viscerum digestione

contexi; sicut et a quibusdam vermibus sericum di- A Dic animæ meæ : Salus tua ego sum (Psal. xLt11, 3); citur exfilari. Huic ergo exiguo corpusculo recte conversi et afflicti anima comparatur, qui longis observationibus vigiliisque fatigatus, terrena deserens, subtilissimas operationes virtutum divino timore tabesicatus essicit. Post hæc revertitur ad illud suze propositionis initium : quia licet increpetur, licet tabefiat, tamen fragilitate humanitatis diversarum rerum varietate confunditur. Sed ab hac perturbatione ille solus excipitur, qui ad divinam cont-mplationem pura mente transfertur. Perfecta est, ut æstimo, rhetorici syllogismi qui epichirema dicitur, quinquepartita probatio, quam nunc membris suis, ut possumus, versibusque reddamus. Propositio eins est: Quanquam in imagine Dei ambulet homo, tainen vane conturb bitur. Probatio propositionis: Thesau- B mei. Expressit quod superius dixit; omnis enim rizat et ignorat cui congregat ea. Sequitur assumptio quatuor versibus procedens: Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus? et cætera. Nec offendat quod tam longa videtur assumptio. Diximus enim brevitates membrorum istorum a magistris secularibus postea fuisse constrictas. Hic autem quærenda sunt partium ipsarum non tam expressa quam designata vestigia. Adjuncta est assumptionis probatio. In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem, et tabescere fecisti sicut araneam mimam ejus. Provenit, nisi fallor, exspectata condusio propositioni suæ apte respondens: Verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens. Sic quinquepartiti syllogismi, sicut opinor, peracta probatio est.

Vers. 14. Exaudi, Deus, orationem meam et, deprecationem meam: auribus percipe lacrymas meas. Idithum iste quanto plura mysteria didicerat, tanto se ante Dominum enixa supplicatione fundebat. Venit crgo ad ordinem tertium, ubi humiliter et considenter evorat remitti sibi peccata, priusquam vitam finiat. Quapropter necessarium est considerare, ut ille qui dictus est mundi vitia transiliisse, cur adhuc tam graviter videatur ingemere? Scilicet quia nulli sufficit de vitiis acquisita victoria, nisi jugi fuerit supplicatione servata. Prius itaque orationem dixit. post deprecationem. Uratio est oris ratio, quam proni allegamus vota nostra pandentes. Deprecatio vero est frequens et assidua supplicatio, quæ ab imo pectoris profertur arcano. Audi enim quod sequitur, D auribus percipe lacrymas meas. Frequenter diximus Deum, quod videt, audire; quod audit, videre : quia non corporalibus membris distinguitur, sed omnia virtute suæ divinitatis operatur. Et ne putares supplicationem tantum adhibitam fuisse verborum, lacrymas meas dixit, quæ violentæ sunt semper in precibus, et ad clementiam medicinalem animum wiserantis adducunt.

Vers. 15. Ne sileas a me, quoniam ego incola sum apud le in terra, et peregrinus, sicul omnes patres mei. Ne sileas, dixit; id est, audiam te dicentem quod Evangelium testatur : Remissa sunt tibi peccata (Luc. vn, 47). Sive iHudqu id alio loco psalmus dicit :

sive illud : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv. 34). Quocirca convenit, quidquid horum sentire volueris. Incola vero dicitur, qui terram colit, ad tempus superveniens extraneus, non qui in patriæ suæ regione consistit; quod omni sancto evenit, qui in divina civitate recipitur. Omnes enim nos peccatum fecit extraneos, et in nefaria tenuit regione captivos. Sed quando nos misericordia ejus suscipit, incolæ sumus : quoniam illuc advenimus, id est, de Babylonia ad Jerusalem ipso attrabente transponimur. Ideo enim posùit, apud te, ut non in diaboli, sed in Domini civitate incolam eum fuisse sentires. Subjunxit, et peregrinus sicut omnes patres homo qui recipitur in beatitudine peregrinus dicitur, quia incipit esse ubi non erat. Peregrinus enim dicitur, quasi pergens longius. Et ut generalem hanc cognosceres fuisse sententiam, dicit, sicut omnes patres mei, ne quis ab hac conditione putaretur exceptus.

Vers. 16. Remitte mihi, ut refrigerer priusquam eam, et amplius non ero. Vir providus et veritatis ipsius illuminatione completus, hic sibi petebat dimitti, ut certus ad futura judicia perveniret, et quamdam recreationem sumeret in 135 præsenti vita, illius regni securitate suscepta. Professus est enim æstuante se cura succendi, qui se postulabat imbre misericordiæ temperari; sicut supra ipse de C se dicit: Concaluit cor meum intra me; et in meditatione mea exardescit ignis. Merito orgo hic re rigerari sibi petebat, qui tanti desiderii calore flagraverat. Addidit, priusquam eam, id est antequam de ista luce discedam. Et amplius non ero, utique in hoc mundo, ubi peccatorum facineribus subvenitur, dum se a Domino conversionis accepta humilitate correxerint. Sive dicit, amplius non ero, si desinas subvenire; quia non est esse, in æternis afflictionibus permanere. Esse enim proprie beati est. Merito ergo non se dicebat esse, si se habere cum electis non intelligeret portionem.

Conclusio psalmi.

Ecce vitiorum transilitor egregius quanta nos beatissimæ institutionis salubritate commonuit, inter blasphemos et iniquos babere linguæ continentiam. noxia vitare certamina, rixas gravissima moderatione comprimere. Silentium est quippe probabile. quod nos minime perducit ad culpam, quod sapientes prodit, quod gravissimos facit, quod con-ilium nutrit, quod ipsum quoque gratissimum ostendit esse sermonem. Quapropter hauriamus remedii hujus saluberrimam potionem, ut qui sanctos tam proficue tacuisse cognoscimus, peccatorum immoderatam linguæ licentiam non amemus

EXPOSITIO IN PSALMUM XXXIX.

In finem psalmus David. Sape quidem diximus per finem et David Chrisium Dominum significari, cui iste psalmus aptandus est. A uir esse dissimiles. Illa enim sicut sunt mollia et Sed in primordiis ejus Ecclesia loquitur, hoc est sponsa cœlestis, membra Christi, fidelium multitudo. Deinde venit ad caj ut nostrum Dominum Salvatorem, ut totius psalmi contextio uni corpori congruenter aptetur.

Divisio psalmi.

Prima narratione gratias agit Ecclesia, quæ venit ex gentibus: quia de mundi istius veternoso mœrore liberata, ad Novi Testamenti meruit gaudia pervenire. Secunda ipse Dominus loquitur Christus, sanctam incarnationem et justitiam suæ prædicationis exponens; ob hoc Patris auxilium deprecatur, ut pericula possit a Judæis illata superare : confundi in eum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me : et exaudivit deprecationem meam. Ecclesia catholica, quæ fuerat de totius mundi partibus congreganda, patientiæ virtutem prædicat, quam inter summas laudes habere convenit Christianum. Quemadmodum enim aut tribulatione; sufferat, aut periculorum pondus evadat, nisi divino beneficio tolerantiæ robore fulciatur? Sed considerandus est hic sermo geminatus, quia superflua non est tam decora repetitio. Exspectare siquidem possumus et ingrai. Exspectantes autem exspectamus, quando mites aliquid cum magno desiderio sustinemus. Hoc argumentum dicitur a conjugatis, quando unum verbum or- C tum ab alio varie commutamus, ut sapiens sapienter, prudens prudenter, et his similia. Respexit: quia prævenit omne bonum nostrum. Lumen quippe veritatis habere non possumus, nisi ab illius conspici claritate mereamur. Subjungitur, exaudivit me, ut pie atque efficaciter exspectasse videatur. Deprecatio quoque significat (ut dictum est) frequentissimam precem: quoniam rarius orare non poterat, quæ sustinens Dominum sustinebat.

Vers. 2. Et eduxit me de lacu miseriæ, et de luto fæci : et statuit supra petram pedes meos, et direxit gressus meos. Sicut duobus modis operari præcipit Christianum, ut declinet a malo et faciat bonum; Ita duplici ratione Dominum dicit profutura conceistius profundissima calamitate, cujus apte desiguata est maligna latitudo, lacus miseriæ lutusque fæcilentus. Et ut exprimere: delictorum crassitudinem corpulentam. lutum addidit, qui lacu continetur : ne peccata solis aquis cognosceres quamvis densissimis comparata. Nam sicut lutus laci fetidus atque gravis est, ita et hominum delicta limosa sunt, quæ et fetoribus horrescunt, et gravitate demergunt. Deinde pedes nostros supra petram statuit. cum in Christi Domini jussionibus ambulamus. Ipse est enim nobis spiritualis petra, quæ in se fixa non sinit demergi vestigia. Et respice quia sicut peccata virtutibus contraria sunt, ita et corum viæ probandissoluta, in itineris sui comositate volvuntur. Virtutes autem quemadmodum rigidæ sunt et immobiles, sic habent viam petralem, ubi non inquinatis, sed mundis pedibus ambulatur.

Vers. 3. Et immisit in os meum canticum novum, hy unum Deo nostro: videbunt multi et timebunt, et sperabunt in Domino. Superiora psalmi ad illud pertinent, quoniam Deus humanum genus in mundi istius cœnositate demersum, ad petræ transtulit firmitatem, ad religionem videlicet Christianam. Quod versus iste nunc aperit dicendo: Et immisit in os meum canticum novum, id est Novi Testamenti sanctissimam prædicationem. Sed novum bene dicitur, quia incarnationem Domini corporeis cculis ætas postulans inimicos, et lætari omnes qui sperant B antea nulla conspexit. Deo enim nihil novum est, quando ante constitutionem mundi dispensationis suæ universa præscivit. Hymnus autem Græcus sermo est, id est, laus carminum lege composita. Et quoniam hymni erant quos idolis suis etiam gentilitas personabat, addidit, Deo nostro; ut qualem hymnum diceret, distincte potuissemus advertere. Videbunt multi et timebunt. De mirabilibus dicit, quæ tempore sanctæ incarnationis effecta sunt. Videntes enim Judæi talia, timuerunt, et Christi Domini prædicationibus popolorum agmina crediderunt. Speraverunt autem in Domino, quando Christiani esse coeperant: ut post illum t morem miraculorum conversi, 136 spem in Domino firmissimam habere probarentur.

Vers. 4. Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus. Beatus iste vir per secundam speciem definitionis exprimitur, quæ Græce ennoemati e. Latine notio nuncupatur. Hæc unamquamque rein per id quod agit, non per id quod est, conatur ostendere. Nam qui sit iste beatus posita determinatione præsinitur, id est cujus est spes nomen Domini. Spes enim dicta est quasi stabilis pes. Nam et illi dicuntur spem suam in Domino ponere, qui ab eo dari sibi temporalia deprecantur. Ili videntur non propter se diligere Deum, sed propter illa quæ postulant. Ille autem veraciter habet spem nominis Domini, qui solam contemplationem ejus avidius concupiscit. Nomen ergo Domini inter cætera Salvator æternus est; et ille spem suam ponit in ejus nomine, qui se non dere. Primum est enim, ut nos educat de mundi D suis meritis, sed ab eo per ejus gratiam credit esse salvandum. Dicti sunt et in Evangelio octies beati; ut est illud : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum colorum (Matth. v, 3), etc. Et in Deuteronomio (Deuter. xxxiii, 29) similiter reperitur; cum populus Israeliticus terram repromissionis intraret; quod ideo multifarie dicitur, quia diversis modis beatitudo præstatur. Sed hæc omnia per singulas species definitionum diligenter expressa, studiosus lector inveniet.

> Vers. 5. Et non respexit in vanitates et insanias falsas. Et hic versus pendet de superiore sententia. exponit enim cui sit spes in nomine Domini, scilicet qui non respexit in vanitates et insanius falsas. Legi

tur enim : Nemo potest duobus dominis servire (Matth. A ▼1,24); quod et locus iste commemorat. Nam qui spem habet in Domino rerum omnium potente, respicere non debet ad caduca. Vanitas est enim a saneta religione subita varietate mutari, et mentem fallaci illusione convertere. Insaniæ vero falsæ sunt raxis formasse deum, quem gentilitas adoraret, ubi suturorum ordinem mendaciter inquirebant. Et est epitheton insaniæ pulcherrimum, id est falsitas. Insaniae quippe mentem fallunt, quoniam a veritate dissentiunt. Potest hoc et ad illos aptari, qui spectaculorum fallacium delectatione capiuntur. Ideo enim plurali numero positæ sunt insaniæ, ut per similitudines rerum latius discurrere debeamus.

Vers. 6. Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mitibi. Cum de operibus hominum loqueretur insanis. apte intulit divina miracula. Nam qui inflammantur contendentibus aurigis, qui pantomimis saltantibus molliuntur, quanto melius si cogitent cœlum et terram pulcherrima diversitate formata, quæ babent et aspectum decorum, et considerationem omnino mirabilem! Sequitur, et cogitationibus tuis non est quis similis tibi. Adhuc illas superstitiones elidit, quas sibi homines aut ad religionem perversam repererunt, aut in spectaculis celebrandis moti aliqua voluptate finxerunt. Sed nunquid tale est per funem currere pede suspenso, quale Petrum terga maris fixo pressis e vestigio? Nunquid tale est ignitis facibus in theatro ludere, quale fuit camini incendia audire tragœdias, quale est in choris Ecclesiæ salutiferas cognoscere psalmodias? Istas res potius legentes spectare debemus, quas nec fatue quærimus, et proficue semper audimus. Dicendo enim, quis similis tibi, malarum rerum arguit inventores, qui se nequiter efferences, fallacium artium auctores esse gloriantur. Hactenus prædicavit sancta mater Ecclesia: nunc audiamus loquentem Dominum Salvatorem ; ut quod dictum est : Quis similis tibi? manifestum nobis subsequenti expositione reddatur.

Vers. 7. Annuntiavi et locutus sum : multiplicati sunt super numerum. Psalmi quidem est secunda narratio, sed per siguram exallage, quæ Latine appellatur immutatio. Ex persona Domini mystica verba proferuntur, ubi adventum suum et pias præ- D dicationes gentibus innotescit. Annuntiare est enim ventura prædicare, quod fecit ore prophetarum. Locutus sum, id e.t, cum inter nos conversatus evangelizavii , quando sacramentum beatæ incarnationis assumpsit. Addidit , Multiplicati sunt super numerum; scilicet quia super calculum beatorum multiplicata est turba peccantium. De quam magnis enim populis quam pauci fideles sunt! Non immerito, quia dum multi mundi hujus vanitatibus occupantur, raros poteris veruciter invenire sapientes. Et vide quod dicit, super numerum; designat enim illos tantum in libro riventium supputatos, qui illi Jerusalem superna prædestinati esse noscuntur.

Vers. 8. Sacrificium et oblationem noluisti; corpus autem persecisti mihi: holocausta etiam pro delicto non postulasti. Ilic versus Novi et Veteris Testamenti sacramenta comp'ectitur. Dicit enim sacrificium et oblationem, que in honorem Domini fiebant ante pecoribus immolatis, un le sacerdotes etiam vescebantur, Deum postremo tempore respuisse. Prius quippe talia suscipere dignatus est, quoniam per illa sacrificia præfiguratio quædam corporis Christi esse videbatur. Postquam vero ipse Messias qui est Dominus Christus prædictus advenit, et se pro omnibus nobis hostiam pietatis exhibuit, necessarium non erat ut, veritate completa, adhuc illa figura præcursoria permaneret. Quos versus ita exp nit Apostolus flebræis scribens: Aufert, inquit, primum, ut rabilia tua; et cogitationibus tuis non est quis similis B sequens statuat; ubi subaudiendum est corpus. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi Jesu semel (Hebr. x, 9, 10); et cætera quæ ad causæ bujus pulcherrimam distinctionem pertinere noscuntur. Sequitur, corpus autem persecisti mihi. Hic sanctam incarnationem suam secundum Apostolum ev denter ostendit; ut corpus quod ante fuit per sacrificiorum imagines promissum, nunc dicat adventu proprio suisse completum. Add dit, holocausta etiam pro delicto non postulasti. Holocausta dicuntur tota incensa, quæ pro delictis sacris imponebantur altaribus, et postea igne cremabantur, ut devoratio eorum sieret abolitio peccatorum. Hæc dicit jam Dominum non petiisse; merito, quoniam illud a nobis expetit, quod in quinquagesimo legitur psaltribus pueris ambulasse? Nunquid tale est scen cas C mo : Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. L, 19). Vides Ecclesiam veraciter dixisse: Quis similis tibi?

> Vers. 9. Tunc dixi : Ecce venio : in capite libri scriplum est de me. Ecce, statim sign ficat, celeritatem promittens, velocitatem modis omnibus pollicetur. Et tu, Judæe, cum propria sacrificia non habeas, quem deceptus exspectas? Ille jam venit, ille jam Verbum caro factum est, ille mundum salutari prædicatione complevit. Sed tu adhuc nescio quid in tuis cubilibus somniaris. Quid 137 ulterius quæris? Ouid stupore defigeris? In libro isto psalmorum, in capite de se dicit esse conscriptum, ut credere debeas jam venisse beatum nostrum, enjus vitam (sieut jam contigit) constat expositam. Ubi sunt qui se vident, sicut hic promissum est, sacrificia non habere: et tanquam sententiam istam in codicibus sacris non habeant, sic stupefacti ad objectos sermones probabiliter obmutescunt?

> Vers. 10. Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, volui : et legem tuam in medio cordis mei. Filii verba d'riguntur ad Patrem; desideravit enim ejus sacere voluntatem, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stelit, et in cathedra pestilentia non sedit (Psal. 1, 1, 2). Nam quod dixit, volui, virtutem præscientiæ declaravit; ut diceret præteritum, quod constabat esse venturum. Manebat etiam les divina in medio cordis ipsius, dum in lege Domini

mocte (Psal. 1, 2).

Vers. 11. Bene nuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti. Bene nuntiavit justitiam Domini, quando dictum est: Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ (Ibid., 4). In Ecclesia magna, sicut sæpe diximus, catholicam dicit, quæ toto orbe diffusa est: de qua ibi dictum est, quod fructum suum dabit in tempore suo (Ibid., 3). Sequitur, ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti. Loquitur per id quod Deo subjectus est Filius. Nam quamvis inter obstinatos periculosum fuerit prædicare veritatem, dum mortem suam exinde nosceret esse venturam, tamen non destitit admonere populum perfidorum dicendo: Quoniam B novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit (Ibid., 6). In qua parte Patrem habuit testem quem invocat, quia nulla pericula timuit, quando carnali populo spiritualia bona prædicavit. Sic primi psalmi verissimus textus, nunc etiam dominica commemoratione videtur esse repetitus.

Vers. 12. Justitiam tuam non abscondi in corde mco: veritatem tuam et salutare tuum dixi. Justi voluntas est, quando potest prodesse, non abscondere veritatem; quod Dominum Salvatorem fecisse non dubium est, quando turbas arguebat, increpabat incredulos, et multa hujuscemodi prædicabat, quæ Evangelii textus eloquitur. Fuit tamen tempus cum in passione tacuit, sicut scriptum est: At Jesus nihil respondit ei; quippe cui Pontius Pilatus dixit : Mihi C non loqueris (Joan. xix, 9, 10)? Veritatem dixit quando pronuntiavit : Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). Salutaris autem Christus beati Simeonis confessione declaratur, qui quando eum vidit. dixit: Nunc dimittis servum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum (Luc. 11, 29), et reliqua.

Vers. 13. Non celavi misericordiam tuam, et veritatem tuam in Synagoga multa. Adhuc in exponendis suis operibus perseverat. Non celavit misericordiam Patris, quando dixit : Si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester cælestis dabit bona petentibus se (Luc. xI, 43)! Veritatem quoque dixit : in Synagoga multa, id est in pobrum legit acceptum, et dixit: Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris (Luc. 14, 21). Audis, Judæe incredule, prophetam aliquando tuum nostro Evangelio consonantem? Quem ultra sustines, qui fam Christum Dominum venisse cognoscis, si adhuc cor tuum noxio velamine non tegatur.

Vers. 14. Tu autem, Domine, ne longe facias misericordias tuas a me: misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me. Narratis sanctis operibus, ad passionis suæ gloriam venit: ut totius vitæ atque vivisicatricis mortis declararetur integritas. Ubi merito Patrem precatur, ne longe ab eo facial misericordias suas, qui erat suscepti hominis veritate mo-

fuit voluntas ejus, et in lege ejus meditatus est die ac A riturus; sicut et alibi dicit : Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti (Psal. xx1, 2)? Misericordie enim fuit, ut humanam naturam prævaricationis vitio sauciatam sanctu incarnatione salvaret. Veritas, ut resurrectionis promissæ beneficio sederet ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos et mortuos. Susceperunt me, id est glorificandum receperunt. Illos enim in bonam partem suscipere dicimur, quos nostræ gratiæ profitemur acceptos.

> Vers. 15. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus; comprehenderunt me iniquitates meæ. Hoc a membris suis dicit, quorum ipse caput est Christus; ut se pati profiteretur, quod turba fidelium sustinebat; sicut est illud : Saule, Saule, quid me persequeris (Act. IX, 4)? Sequitur, quorum non est numerus, scilicet apud homines; nam omnia Deo dinumerata sunt, qui arenam muris et guttas pluviarum, stellarumque multitudinem complexabili quantitate cognoscit. Addidit, comprehenderunt me iniquitates meæ. Eodem modo loquitur, quo superius dixit : Circumdederunt me mala. Dominus enim Salvator nec mala perpetravit, nec iniquitatibus patuit : sed hoc a parte membrorum apte dicitur, a quibus talia sustinentur. Pietatis enim nostri capitis fuit, ut qui de se multa dixerat, commemorationem quoque sidelium facere dignaretur: ne se sequestratos putarent, cum præteritos esse cognoscerent.

> Vers. 16. Et non potui ut viderem : multiplicati sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me. Hoc omnino ad membra referendum est; cæterum in Domino Christo nequeunt talia convenire. Non potui ut viderem, id est, circumdantibus me iniquitatibus meis, quod veraciter potest sidelis edicere. Et quamvis in homine capilli capitis videantur innumeri, tamen peccata eorum calculum probantur excedere. Nec frustra in comparationem delictorum capilli deducti sunt. Nam in Veteri Testamento sacerdotes ipsa similitudine radebantur; ut tali emundatione purgati carnis vitia deposuisse viderentur. Cor vero nos derelinquit, quando pecca:is ægrum profutura non appetit.

Vers. 17. Complaceat tibi, Domine, ut eripias [ms. G., eruas] me : Domine, in auxilium meum respice. Post enumerationes præmissas, venit ad saluberpulorum congregatione densissima, quando Isaiæ li- D rimam conclusionem, unde omnis impugnatur adversitas, omnia nocentia destruuntur; ut placeat Domino eum eripere, qui mundi istius contrarietatibus cingebatur. Et intuere quod dicit, complaceat; id est communiter placeat. Concordia enim hic Trinitatis ostenditur: nam quod placet Patri, hoc placet et Filio et Spiritui sancto. Addidit, tibi : ut sanctam Trinitatem unum Deum esse cognosceres. Sequitur, Domine, in auxilium meum respice, ut intelligamus respectum ipsius nostrum esse præsidium; sicut est illud Evangelii: Respexit Petrum, et flevit amare (Luc. xxII, 61, 62). Aliter enim liberari non possumus, nisi uos Divinitas propitiata respiciat.

138 Vers. 18. Confundantur et revereantur simul, A tabat quippe, quando lætabatur in Domino, in quo qui quærunt animam meam, ut auferant eam. Venit ad eam, quæ superest, narrationem: ubi confusionem et reverentiam Domiuus Salvator optat impiis: exsultationem vero et lætitiam provenire petit devotis. Sed vide in ista deprecatione quanta gerat studia pietatis. Confundantur, dixit, mirabilium operatione turbentur. Revereantur autem, resurrectionis gloria corrigantur: ut illum consiteantur Deum, quem dudum putaverant esse trucidandum. Simul; id est, sicut persecuti sunt, ita et prædestinati conversionis munere liberentur. Sequitur, qui quærunt eximam meam. Duobus modis anima quaritur, sive ad honorem, sive ad mortem. Sed ut hic illos ostenderet, qui eam voto contrario perquirebant, addidit, ut auferant eam, non ut diligant, non ut vene- B pertatem vilem abjectamque æstimares, addidit, rentur: sed ut a corpore meo interventu mortis segregare contendant.

Vers. 19. Averiantur retrorsum et erubescant, qui cogitant mihi mala. Frequenter diximus malis sic bene optari, ut retrorsum redeant a voluptatibus suis, nec in malo opere perseverent. Qui si confusionem patiantur, evadunt : si mundi læti ia perfruantur, perennt. Nam retrorsum istud in bonam partem dici Evangelii locus ille testatur, ubi Petro vitæ hujus se amore diligenti respondit : Redi retro, Satanas (Marc. viii, 33). Quod autem posuit, qui cogitant miki mala, Judæorum significat improbas voluntates, quorum cogitationes non erant malæ Domino, sed auctoribus suis. Cogitationes enim a cogendo dictæ sunt.

Vers. 20. Ferant confestim confusionem suam, qui C eodem fine concluditur. dicunt mihi: Euge, euge. Ferunt confestim confusionem suam, qui usque ad illud perveniunt, ut se nequiter errasse cognoscant. Ferant, dixit, quasi pondus immensum. Consestim, ut peccare coeperint: ne longius progrediendo periculosius ingraventur. Confusionem suam, id est cogitationem pravam veritate convictam. Sequitur, qui dicunt mihi: Euge, euge. Hic falsos arguit laudatores, qui plus nituntur adu-I ndo decipere, quam possint vituperationibus sauciere. Euge verbum quidem præ oniale est; sed cum recto animo non profertur, ad deri-ionem trahitur inferendam. Quæ figura dicitur ironia, id est irrisio.

Vers. 21. Exsultent et lætentur qui quærunt te, Domine, et dicant semper : Magnificetur Dominus , qui diligunt salutare tuum. Sicut inimicos suos confundi D petiit, qui eum falsis laudationibus irridebant, ita sevotos optat veraciter gaudere, qui spem suam noscuntur in Domini majestate posuisse. Eos enim mon tantum lætari, sed et exsultare deprecatur. Sed que sit ista exsultatio consequenter exponitur; id est, et dicant semper : Magnificetur Dominus. Ilæc est mim professio, quæ in æternum gaudentes efficit Christianos; quæ quamvis jugiter dicatur, tamen temper appetitur. De ista siquidem sententia pascebatur et in isto sæculo Job, qui erat afflictione corporis graviter sauciatus, dicendo: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est. Sit nomen Domini benedictum (Job 1, 21). Exsul-

revera sunt omnia profutura. Sed ne hanc exsultationem quibuscunque crederes concedendam, addidit, qui diligunt salutare tuum ; id est , qui me spirituali charitate perquirunt, et mandatis meis suaviter obseauuntur.

Vers. 22. Ego vero egenus et pauper sum : Dominus curam habet mei. Postquam dixerat lætitiæ muneribus esse complendos, qui deitatem Verbi diligere voluissent, ne sibi quispiam meritorum gloriam vindicaret, Dominus Christus ex forma loquitur humanitatis assumptæ : Egenus et pauper sum. Egenus, quia humanitas subveniri sibi semper eget a Domino. Pauper, quia nisi divina gratia clarificetur, de se omnino tenuis esse cognoscitur. Sed ne istam pad-Dominus curam habet mei; scilicet de quo dicturus erat: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. m., 17). O paupertatem thesauris omnibus ditiorem! Pauper enim de nostro, dives de suo est; qui ideo indigentiam humanitatis assumpsit, ut abundantiæ suæ nos faceret esse participes.

Vers. 23. Adjutor meus et liberator meus es tu: Domine, ne tardaveris. De adjutorio et de protectione securus celeritatem necessariam petit; ut jam quia mors vitari non debuit, saltem resurrectio festina succederet. Cum enim dicit: Adjutor et liberator. ostendit patientiam diversarum videlicet passionum, unde et ipse psalmus fecit initium. Quapropter totus virtuti patientiæ merito deputatur, qui et

Conclusio psalmi.

Magnifica et suavissima verba sensus nostros medullitus intraverunt, quando ipsum audivimus docentem, quem adoramus auctorem. Nam licet universos psalmos magno honore veneremur, nescio quid tamen dulcius accipitur, cum aliquid de sancta incarnatione profertur. Omnis enim fidelis gratissime suscipit, per quem noscitur esse liberatus. Et respice quo ordine psalmi hujus contextio disponatur. Primum loquitur Ecclesia quasi rudes docens, quasi trepidos confortans, quasi incompositos præparans. ut sequentia verba Domini Salvatoris libenti ani:no salutariter populus præparatus audiret.

EXPOSITIO IN PSALMUM XL. In finem psalmus David.

Yerba ista frequenti usu nobis jam debent esse notissima; sed breviter dicta tangamus, omnia diriguntur ad Christum Dominum, Magnificat autem hunc psalmum, quod in quadragenario numero noscitur collocatus; qui calculus emundationi et purificationi frequenter aptatur. Quadraginta enim diebus fuso diluvio ab iniquitatibus hominum terra diluta est. Quadraginta quoque diebus sanctus Moyses ab escis corporeis temperavit, ut divina colloquia mereretur. Eodem modo Elias suffugio se corporem resectionis abstinuit. Ipse quoque Dominus totidem dichus ac noctibus jejunavit, ut nobis formam beatæ ipsins docemur exemplo. Præmittitur tempus abstinentiæ, ut dilutis sordibus peccatorum ad resurrectionem Domini puris mentibus accedamus. Quapropter hunc psalmum inter illa judicemus sacramenta repositum, quæ animas nostras cœlesti purificatione 139 mundificant; maxime quando de eleemosyna propheta dicturus est, qua proprie sieri noscitur purgatio peccatorum. Legitur enim: Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum (Eccli. m, 33).

Divisio psalmi.

Primo ingressu propheta loquitur, heatum prædicans eleemosynæ largitorem, multiplici eum benedictione concelebrans. Secundo gloriosam Dominus B suam commemorat passionem. Tertio ad confirmandam spem sidelium, idem Dominus Christus prædicit propriam resurrectionem.

Expositio psalmi.

Vers. . . Beatus qui intelligit super egenum et pauperem : in die mala liberabit eum Dominus, Ilic iterum hypotheticus syllogismus hac ratione resplendet : Si omnis beatus intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Attamen omnis beatus intelligit super egenum et pauperem. In die igitur mala liberabit eum Dominus. Hypotheticus autem, id est, conditionalis syllogismus est, qui ex conditionalibus propositionibus habens absolutam assumptionem, colligit conclusionem. Nunc sequentia videamus. Secunda est species definitionis quæ Græce ennoematice dicitur, Latine notio nuncupatur. Hæc de factis suis unumquemque quid sit ostendit. Dicit enim quomodo peccata per operationes eleemosynarum saluberrimas expientur, ut possit beatitudo gloriosissima reperiri. Suadebat nos equidem dignitas rei per locum communem al quam facere digressionem; ut reconciliatricem humani generis eleemosynam laudare deberemus. Sed quoniam multorum Patrum sanctissimo atque eloquentissimo ore celebrata est, sufficiat ad eorum libros audientium corda remisisse; ut et illorum desiderium uberius expleatur, et nos cœptum opus, juvante Domino, naviter impleamus. Sed licet multi Patres de hac re plura conscripscrint, oritur tamen inter eos de hoc tenti te tribue (Luc. vi, 30). Scriptum est etiam : Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum, cui eam tradas. Sed si omnes justos quærimus, imperatam constringimus largitatem. Veruni hæc causa in sola pia voluntate consistit : quia non est nostrum prius mores discutere, et sic indigentiæ subvenire. Sufficit nobis, ut nos dare aliquid malis artibus nesciamus, nec opiniones hominum captando elati eleemosynam largiamur : sed operemur solo affectu subveniendi, quod nos super omnia præcipit Divinitas intueri. Qui sic dederit, etsi justis non det. juste tamen omnibus erogabit. Sed major opera danda est, ut sanctis viris in aliqua ind gentia subvenire

purificationis ostenderet. Quadragesimæ quin etiam A debeamus propter Christum Dominum nostrum, qui de pauperibus suis in judicio proprio dicturus est: Qui fecit uni ex minimis istis, mihi fecit (Matth. XXV, 40). Quid enim dici potest sublimius, quidve gloriosius, quando aut ipsi prætermissi in ignem nos dirigunt, aut remunerati nos ad dexteram collocabunt? Sed adverte quod dicit, intelligit; ut etiam non petentibus talibus offeratur. Nam qui petenti tribuit; bonum opus efficit; qui vero tacentem intelligit, bea titudinem sine aliqua dubitatione conquirit. Addidit, in die mala liberabit eum Dominus. Diem quidem judicii significat. Sed aliquos movet, quod tam frequenter malam dicit. Omnis homo malum et formidabile juste sibi dicit esse Dei judicium : quia peccatoribus debita pœna suspecta est. Nam etsi ejus miseratione liberamur, vigorem tamen judicii ipsius recte pavescimus.

> Vers. 2. Dominus conser et eum, et vivificet eum, et beatum facial eum, et emundet in terra animam ejus: ct non tradat eum in manus [mss. A., B., F., in animam] inimici ejus. Petitio ista prophetæ certa promissio est, quia sic fieri necesse est : si tamen egenus et pauper pio munere sublevetur. Conservet, dixit: id est, inter mala sæculi perire non faciat; sed ad suam retributionem illæsum sancta conversatione perducat. Vivi autem proprie illi dicuntur, qui se a Christiana fide non dividunt. Nam de illis qui in errore versantur dictum est : Sine mor uos sepeliant mortuos suos (Luc. 1x, 60). Ergo vivifices eum dicit, hoc est, saciat illum inter electos in sua vivere portione. Addidit, et beatum saciat eum, utique ut in resurrectione ad dexteram collocetur, et in patriam illam beatorum magni Judicis pronuntiatione mittatur. Sed post illa superiora quæ dixerat, rem nimis necessariam tangit, ut dum in isto mundo consistit, peccatorum remissione mundetur : ubi venia optata suscipitur, si devota supplicatione plangatur. Subjunxit etiam, ne in manibus inimici tradatur. Inimicus diabolus est : manus ejus potestas iniqua est; nam quas manus habeat, qui carnem non habet? Ipsa ergo potesias est, qua servos Dei multiplici tentatione castigat. Et animadverte quoties in hoc versu, et, posuit; ut figuram polysyntheton conjunctionis hujus frequenti iteratione monstraret.

Vers. 3. Dominus opem ferat illi super lectum doloarticulo nonnulla dissensio. Legitur enim : Omni pe- D ris ejus : universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus. Ne putares beatum istum in hoc mundo inconcussam requiem possidere, dolores ejus mitigari deprecatur; ut multitudo malorum temperationis beneficio vinceretur. Lectus enim nobis datus est ad quietem, in quo se hominum fessa membra refoveant. Sic et ille qui patrimonium conquirit, uxorem sibi copulat, filios procreat, qui amicitias parat, quasi in quodam lecto delectationis gratia conquiescit. Sed hæc frequenter servis suis amara et doloribus plena Dominus facit, ne spem suam ponentes in temporalibus rebus futura bona non appetant. Quapropter optat propheta ut consoletur Dominus dolorem ejus, qui in delectatione sua quasi quodam tectulo sauciatur. Addidit, universum stratum ejus A Utrumque miserum, utrumque pestiferum : ingressi versasti in infirmitate ejus. Causam excolit quam superius dixit : quia providentia divina persicitur, ut servorum Dei mundana delectatio in angustiis doloribusque versetur; quatenus hic diversis calamitatibus afflicti, æternæ beatitudinis requiem consequantur; sicut factum est in Job, cui seculi bona in infirmitate conversa sunt; sed inde felicior exstitit, quia se illi prosperitas mundana subtravit. Quocirca talibus rebus rogat opem ferre Dominum, ne humana fragititas duris laboribus pressa superetur.

Vers. 4. Ego dixi, Do ine, miserere mei : sana uimam meam, quia peccavi tibi. Cum tribulationes Adelium divino judicio fieri cognovisset, 140 . xtemat pie trepidus propheta, ut et ipse misericordiam Domini consequatur : quoniam qui se peccasse B quos una facinoris, damuat æqual tas. Quod autem tognoverat, tentationibus tradi jure metuebat. Omne taim peccatum morbus est animarum, quo crescente wies interioris hominis dissipatur. Sensit ægritudivem suam qui clamavit ad medicum, sed intellectu trat sanus, dum se cognovit infirmum. Animam itaque suam sanari desiderat, remissione scilicet peccatorum; qua re era sanamur, cum strangulantia peccata laxantur.

Vers. 5. Inimici mei dizerunt mala mihi: quando morietur et periet nomen ejus? Hactenus propheta de beatorum affictione locutus est, nunc secundo in-Eressu Dominus Salvator de sua pa sione dicturus 🗪st; ut cum famuli. Dei diversis casibus affliguntur, 🖚 ou se a Deo credant es-e derelictos, quando Chri-Eum Dominum talia pertulisse cognoscunt, qui dixit: C Si me perseculi sunt, et vos persequentur : si sermonem Theum servaveruni, el vestrum servabuni (Joan. xv., 20). aimici vero dixerunt mala, quando falsa locuti sunt. Neces-e enim erat ut impii mendacia cogitarent, qui Miabolo auctore fremuerunt, Sequitur: quando morie-Bur et periet nomen ejus? Verba sunt dementium Judæorum; dicebant enim : Si dimiserimus eum, venient Romani et tollent nobis et locum et regnum (Joun. 31. 48); item Calphas ait : Expedit ut unus homo moriatur pro omnitus, et non tota gens pireat (Ibid., 49). Periit enim nomen ejus, sed ab ipsis qui ei credere nolue-

Vers. 6. Et ingrediebantur ut viderent : vana loculum est cor corum.

Vers. 7. Congregaverunt iniquitatem sibi : et egretie entur foras, et loguebantur. Tempus illud domiwe passionis exponit, quando Judas non ad venerandum Dominum, sed ad perdendum potius dolosus hinbat. Nam quod pluraliter dictum est, ingredisbenter, et illos significat qui el manus injicere præsampserunt. Vana vero locuti sunt Judæi, quando de illius morte crudeliter tractaverunt, qui omnium via esse cognoscitur. Sequitur, congregaverunt ini-Interes sibi. Conventus ipsorum congregatio utique hit precantium, quando in uno facinore omnia scelen perpetrata sunt, dum rerum Dominum crucisifere decreverunt. Foras egressi sunt; quoniam intus shre non poterant, qui ab arcano fidei discrepabant. PATROL. LXX.

sunt ad farinus perpetrandum, deinde foras a veritatis finibus exierunt.

Vers. 8. Simul in unum susurrabant omnes inimici mei : adversum me cogitabant mala mihi. Susurratio est oris parvissimus sonus sine aliqua vocis distinctione confusus: serme tractus ab apibus, quarum vox prolata susurrus est. Quod inter illos evenit, qui in auribus cuis murmurare invicem gestierunt. Consilia quippe sua detegere non præsumunt, qui scelerum societate conjuncti sunt. Addidit, omnes inimici mei adversum me cogitabant mala mihi. Expressit insaniam furentium insipientiumque populorum. Solent enim pauci esse scelerum auctores. Ilic omnes mala cogitasse dicti sunt; ut nemo sit minus nocens, dixit. mala miki : si effectum quieris sibi, si votum miki. Justi siquidem pæna non patientis, sed facientis invidia est.

Vers. 9. Verbum iniquum constituerunt adversum me: nunquid qui dormit non adjiciet ut resurgat? Verbum iniquum dicit, quando clamabant Pilato : Si hunc dimitiis, non es amicus Cæsaris (Joan. xix, 12). Constituerunt, id est decreverunt, aut etiam definierunt; videlicet quando de Domin : Salvatore sententialiter sunt locuti. Dormire est autem a sensibus carnis remissa mentis intentione requiescere, et iterum ad actus vitæ nostræ reparato animi vigore remeare. Quod morti dominica pulcherrime videtar aptatum, quia tanta celeritas resurrectionis fuit, ut dormisse potius quam mortuus æstimetur : resurgens fortissimus, qui ut imbecillis occubuit. Et ne sibi hæretici diutius blandiantur, au liant illum qui dormit ipsum sibi adjicere ut resurgat; sicut et in Evangelio dicit : Potestatem habes ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18).

Vers. 10 Etenim homo pacis meæ in quo sperabam. qui edebat panes meos ampliavit adversum me supplantationem. Hominem pacis suæ dicit discipulum Judam, qui illi pacem dedit, quando eum tradidit. Pacem siquidem dicimus, cum nos invicem osculamur. Nam si ad animæ tranquillitatem referas, pax esse in illius corde non potuit, qui insidias blandiendo præparavit. Addidit, in quo sperabam; id est in quo sperare putabar. Nam quomodo babuit in homine pessimo sperare, qui illum potuit antequam nasceretur agnoscere? Nam ut intelligas fuisse præscitum, sic ipse Dominus dicit : Nonne vos duodecint e'egi, et unus es vobis diabolus est (Joan. vi, 60)? Sequitur, qui edebat panes meos: sive doctrinam meam audiebat, unde spiritualiter epulamur; sive quia manum misit cum ipso in paropside, quemedmodum Evangelii lingua declarat. Et merito dixit, ampliavit, quando ignorantibus quis esset ipse monstraverat. O discioulum surdum, o indocili corde dur ssimum! Quis enim eum a tanta pietate aliquid virtutis animo percepisse credat, qui tam crudella exstitit parricida?

Vers. 11. Tu autem, Domine, miserere mei, et re- A benedictio ex alieno celebratur arbitrio. Deus autem suscita me : et retribuam illis. Exposita passione, ad tertium venit ingressum, in quo resurrectionis suæ. per id quod homo est, fieri miracula deprecatur. Quid erigis aures, hæretice? Quid te putas aliquid invenisse, quod tuam possit excusare perfidiam? Si potestatem quæris, andi quod in Evangelio dicit: Solvite templum hoc, et in triduo su citabo illud (Joan. n, 19). Hic humanitas regat, ibi divinitas pollicetur. Desine calumnias facere, utraque enim conveniunt in Domino Salvatore: quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14). Ketribram illis, dixit, non dolore vindict:e, sed exspectatione patientiæ. Nam hodieque sustinendo illos, magnam partem corum clementiæ suæ operatione convertit.

niam non gaudebit inimicus meus super me. Cognovisse se dicit in hoc dilectionem Patris, quia gloriosa est resurrectio secutura. Quoniam voluisti me, subaudi glorificare, exaltare. Possunt enim huic loco et hæc verba quæ dieta sunt, et his similia convenire. Addidit, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Iloc erat quod dixit, quoniam voluisti me; scilicet quia inimicus supra eum non est gaudere permissus. quando illa quæ disponebant, nullatenus impleverunt. 141 Ad hoc enim eum occidere voluerunt, sicut superius dictiin est, ut nomen ejus penitus de terra abrogarent. Sed econ:ra vident Ecclesiam Christi toto orbe diffusam, nomenque eius ubique celeberrimum esse cognoscunt; ut merito gaudere non possint, quibus tam contraria provenerunt.

Vers. 15. Propter innocentiam autem meam suscepisti me, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum. Vere sancta innocentia, vere simplicitas, vere humilitas beata; ut tot mala passus, nulla se contentione defenderet. Planato animo ibat ad crucem, tranquilla mente moriturus. Omnia verba quæ prædicta sunt per prophetas integerrima veritate complevit. Doluit casibus persequentium, et in cruce positus pro inimicis suis clementissimus exoravit; quoniam hoc et a fidelibus suis faciendum esse decreverat. Et merito dedit præceptum, qui præmisit exemplum. Sequitur, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum. Ilic jam beatitudo ipsius sanctæ incarnationis exprimitur, qui moribundi corporis infirmitate deposita, homo Deus ex duabus, et in duabus na uris distinctis atque perfectis permanet in gloria sempiterna : cujus nomen super omne nomen est, cujus potestas colo terræque imperat, cui Omne genu flectitur calestium, terrestrium, et infernorum (Phi-

Vers. 14. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum: fiat, fiat. Expositis quæ ad passionem et resurrectionem Christi Domini pertinehant, pulchre secuta est laudativa conclusio; quia omni tempore benedici debet qui spem nostram gloria suæ dispensationis implevit. Benedictum dicimus et hominem cui bene licitur; cui tamen si non benedicatur, penedictus non est; et quodammodo ista

benedictus est, etsi omnes taceant; quia ille omne bonum non tanquam extraneum suscipit, sed ab ipso progreditur. Nam quod dixit : A saculo, præsentem mundum significat, ex quo administrari cœpta sunt omnia. Et usque in sæculum, futurum vult intelligi, ubi jam omnia æterna consistunt, nec al qua temporis mutabilitate dilabuntur. Nam licet seculum istud deficiat, Dei tamen benedictio incommutabilis perseverat. Addidit fiat, fiat. Iloc verbum geminatum instanter ab omnibus prædicat esse faciendum. Non enim sic intelligendum est, ut putotur fiat benedictus Dominus; tanquam si non laudetur benedictus non sit : sed hoc est, flat, un le nos proficimus, dum jugiter eius laudibus occupamur. Aliqui vero exposito-Vers. 12. In hoc cognovi quoniam voluisti me, quo- B rum pro istius verbi novitate, quod est hic et in septuagesimo primo, sive in octogesimo octavo, vel in centesimo quinto, in quinque libros psalt rium dividendum esse putaverunt. Sed eis non esse consentiendum in præfatione nostra sufficienter ostensum est. In Actibus quippe apostolorum (Act. 1, 20) unus liber legitur esse psalmorum.

Conclusio psalmi.

Superiore psalmo, in prima parte Ecclesia sancta locuta est, et post Domini verba secuta sunt : ita et in hoc propheta præcursor est. In ipso quippe principio bearus David per eleemosynas sanctas morales nos docuit disciplinas. Secundo per passionem suam Dominus naturales semitas indicavit. Tertio re-urrectionis miraculo inspectiva nos clari ate complevit, ut celestis philosophiæ veritas tribus partibus narrata constaret. Quod si diligenter inspexeris, et in reliquis psalmis positum frequenter invenies. Un 'e psalmi hujus suscepto beneficio magna exsultatione dicendum est : Benedictus Dominus Deus Israel, a seculo, et usque in seculum : fiat, fiat.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLI. In finem, intellectus filiis Gore psalmus David.

Inter verba usitata filios Core novicer introducit, quæ nomina cantorum sunt, non psalmigraphorum; sicut de Idithum in trigesimo octavo psalmo jam dicum est. Hi enim a David ad psalmodiam suerant electi; sed propter significantiam nominum congruenter titulis videntur appositi; quod magno studio debemus inquirere, ut nobis velut candidissimus nucleus exutus suo tegmine decenter appareat. Hebraice Core dicitur Calvaria: Calvariæ vero locus est, uhi Dominum Salvatorem constat esse crucifixum. Quapropter filli Core merito dicuntur, qui tanquam gloriosissimum tropæum cœlestis Regis, id est signaculum crucis suscipere meruerunt. Et ideo psalmus hic omni convenit Christiano, qui amore Demini Bamma Dominicæ charitatis accenditur, sine qua totum abjectum est quidquid in humanis rebus putatur eximium. De qua re bic primus est psalmus, quem octogesimus tertius, et octogesimus quartus subsequuntur. Sed in his nominibus illud meminisse debomus quod beatus Ilieronymus ait (In Expos. tituli peal LEXELV), omne psalterium sagaci mente per- A Instrans. Nunquam invenio quod filii Core aliquid triste cantaverint : semper enim in psalmis eorum lata sunt et jucunda; sacularibusque contemptis ecclestia et æterna desiderant, congruentes interpretationi nominis sui.

Divisio psalmi.

Filius Core, quem diximus crucis hanore signatum, prima professione psalmi hujus omne desiderium mentis suæ ad Dominum dieit esse translatum. In secunda per quinquepartitum syllogismum loquitur animæ suæ, dicens eam in hoc sæculi salo non debere turbari, quia Deus est ipsius fixa deliberatione refugium.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Sicul cervus desideral ad fontes aquarum. ita desiderat anima mea ad te, Deus. Hic figura est parabole, id est rerum genere dissimilium comparatio. Cerco enim homo noscitur assimilatus. Quod argumentum comparationis dicitur A minore ad majus. Eed non incassum fidelibus hoc animal comparatur; est enim primo innoxium, deinde velocissimum, tertio desiderio inardescente siticulosum. Serpentes naribus trahit, quas ut voraverit, veneno æstuante permotus ad fontem aquarum quanta potest velocitate festinat. Amat enim aqua dulci 142 purissimaque satiari. Ilujus decora comparatio nostrum desiderium ardenter instigat; ut quando venena antiqui serpentis haurimus, et ejus facibus æstuamus, ad fontem divina misericordiæ illico festinemus; quatenus quod peccati adversitate contrahitur, dulcissimi haustus C puritate vincatur. Nec vacat quod ad sontes aquarum, dixit, non ad aquas. Fons enim aquarum Christus est Dominus, unde omnia fluunt quæcunque reficiunt. Fluenta enim plerumque siccari possunt; fons autem aguerum semper irriguus est. Unde merito dictum est ad liquorem sacræ originis festinandum, ubi desiderium nostrum nunquam possit habere jejunium.

Vers. 2. Sitivit anima mea ad Deum tivum : quando veniem et apparebo ante saciem Dei? Ut desiderium guod præmisit divinæ charitatis fuisse cognosceres. animam saam dicit conspectum Domini sitienter appetere : quo ambitu imbecillis maxime inflammatur Eumanitas. Denique sic sequitur, quando veniam el apparebo ante faciem Dei? scilicet quia tunc nobis gnanter inspexerit. His igitur rebus edocti, advertimus anima:n habere sitim suam, cum desiderio cœlesti commota divinos fluvios expetit, qui irrigua semper ubertate fundantur : aquæ copiosissimæ salutares, qua non solum sitim retemperant animarum, red etiam omnem indigentiam imbecillitatis excludent. Hæc sitis in hoc sæculo beatis pecto ibus semper exastuat, nec aliquo fine contenta requiescit : quia ei in sutura beatitudine datur invenire quod appetit; sicut Dominus in Evangelio dicit: Beati qui murium et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabunter (Henk. v. 6). Quando autem, cum pondere proauntian lum est; ut g avis ci videatur esse di'atiq.

Vers. 3. Fuerunt mili lacrymæ mcæ panes die ac nocte, Audiant hoc qui Domino sere non appetunt, juges lacrymas non inediam, sed satietatem potius intulisse. Nec immerito, quia fletus ille cibus est animarum, corroboratio sensuum, absolutio peccatorum, refectio mentium, lavacra culparum. Sed per has juges lacrymas significat afflictionibus erudiri posse populum Christianum. Diem, prosperitatem debemus accipere: noctem vero tristitiam. Per hæc enim duo, omne tempus vitæ hominis indicatur.

Vers. 4. Dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus? Causam reddit filius Core, quare juges lacrymas fudit. Hoc enim dicebatur assi lue persecutionis tempore Christianis: Non est qui vos vindicet, sustinete profecto quæ volumus, quæ jubemus. Quis in B ista afflictione non fleret, habere conscientiam rectam, et pravorum subjacere conviciis : quando ultra omnes dolores est, illum insultantem cernere, quem cognoscis conscientiæ pravitate sordere? Et respice convenientiam rerum : q oniam sicut lacrymas suas assiduas designavit, ita et imputationes fuisse continuas dicit; ut omnia sibi concordent, quæ sacris lectionibus continentur.

Vers. 5. Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam : quoniam ingrediebar in locum tabernacu'i. ld est, dum hæc quæ mihi impurabantur delicta cogitarem, animam meam quasi ex pleno conceptaculo in lacrymas subita inundatione profudi, rogans Doum, ne diutius tali increpatione torquerer. Animam vero suam in se quodammodo fundit, qui pleno desiderio concitutus Deo se sincera supplicatione prostraverit. Et nota quod omnis effusio moto facto ad vicina loca progreditur. Anima vero in se funditur. quoties compunctionis instinctu in semetipsam reverritur. Sequitur etiam cur in se effuderit animam suam; scilicet, quoniam ingrediebatur in locum tabernatuli; boc est in Ecclesiam presentem. In enim dum ingrederetur amplius plorabat, amplius gemebat adhuc differri illam Jerusalem, quam sanc is suis Dominus repromisit. Necesse est enim vivacius de-iderare quod exspectatur, quando ejus quædam similitudo conspicitur.

Vers. 6. Admirabilis usque ad domum Dei : in poce exsultationis et confessionis sonus epulantis. Hic reddendum est, quod in superiore versu divit, in locum manifestus apparebit, quando nos in judicio suo di- D tobernaculi. Ingrediebatur enim admirabile tabernacolom, qui tam iniquis imputationibus cedere nesciohat. Dicebatur enim illi : Ubi est Dens twas? Sed ille Deum tantopere desiderabat, quanto in eum insultațio nefanda surrexerat. De isto vero tabernaculo usque ad illam futuri sæculi domum Dei pius incola festinabat, ne mundi hujus desideria sancto viro viderentur accepta. Sed quomodo iliue ire sanctissimus ambiebat? In voce scilicet exsultationis et confessionis. Exsultatio ad psalmodiam respicit, confe sio ad peccata deploranda : que duo juncta perfectum ntique efficiun Christianum. Sequitur, sonus epulantis. Definitio brevis quid sit exsultatio et confessio, id est sonus epulantis : quia sonus ipse auimam pascie, et epulas illi

quidve salubrius quam Deum laudare, et reum se semper arguere? Finita est pars quæ sitim habendam dicit in Domino: sed rursus in sequenti parte per magnas subtilesque argumentationes hoc iterat : ne per tristitiam mentis cessare videretur a desiderio, quod probabili ardore con eperal.

Vers. 7. Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? Spera in Domino [ed., Deo]. Ilis versus paulo sollicitius audiamus; quia nisi subtilius tractentur, obscuri sunt. Post illas imputationes quas andiverat: Ubi est Deus tuus? post essusionem anima: suze quam nimia tribulatione peregerat, venit filius Core ad secundam partem, qui per quinquepartiti syllogismi veracissimam probationem usque ad finem anima mea, inimicorum sævis imputationibus sauciata, prægravaris? Quare me tua afflictione conturbas? Necesse est enim ut illa tristis ac mæsta infirmitas humana turbetur. Sequitur adversum hæc salutare remedium : Spera in Domino : quia spes ejus omnia commutat in melius, et ad æternum gaudium perducit quos sa culi istius tristitia inflicta concluserit; sicut scriptum est: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Nec novum videatur quod ad animam suam persona loquitur introducta; nam et alibi legitur : Benedic, anima mea, Domino (Psal. Cu, 1); et alibi: Lauda, anima mea, Dominum (Psal. CXLV, 1); et in quadragesimo secundo psalmo idem repetit : Quare tristis es, anima mea (Psal. XLII, 5)?

Vers. 8. Quoniam confitebor illi, salutare vultus mei. C ctarum tuarum. Ne forsitan anima diceret : Quemadmodum possum 143 sperare in Domino, dum tua mihi imbecillitas frequenter obsistat? Dicit Filius crucis: Spera in Domino, quoniam ego illi conficebor; id est de percatis meis pænitentiam gero, ut tuam devotionem impedire non possim. Sequitur etiam cui confitebor; id est qui est salutare vultus mei. Salus enim vultus nostri Christus est Dominus, qui in forma servi qua sumus, absque peccato venire dignatus est; sieut Jeremiae propheta dicit : Spiritus vultus nostri Christus Dominus comprehensus est, sub cujus velamento vivimus inter gentes (Thren. IV, 20).

Vers. 9. Deus meus, a me ipso anima mea turbata est : propterea memor ero tui, Domine, de terra Jorsuam rationabiliter corrigebat, ad conditionem humanitatis reversus conflictur dicens, animam suam a se potius esse turbatam. Revera, quia nisi hoc vitia carnis facerent, in sua tranquillitate mentis puritas permaneret. Hanc autem ratiocinationem nimis competenter arbitror introductam, us homo evidenter agnosceret ex qua diversitate constaret. Sed filius iste crucis quem præfatus est titulus, ostendit remedium que possit unusquisque animæ suæ conturbationes evadere, dicens, Propterea memor ero tui, Domine, de terra Jordanis. Propterea, id est propter conturbationes istas quibus anima mea vehementer affligitur. Memor ero tui, Domine; quasi diceret, ad

suavi delectatione concedit. Quid enim dulcius, A te summa velocitate festino, ubi perventisse remedium est, et carnalium malorum competens probatur exclusio. Dicit etiam unde memor erit, de terra scilicet Jordanis, hoc est de loco in quo prius Dominus baptismat's beneficia consecravit. Nam et nomen ipsum Jordanis fluminis interpretatur descensio eorum. Descendit enim in altitudinem sontium qui se ille munere sacramenti desiderat innovare. Nam hodicque de baptizato sie dicimus: Descendit in fontem. Sive descensio ista humilitatem significat, quam baptizatum necesse est habere, qui Domini nostri sequitur instituta. Quapropter harum rerum dum memores sumus, supervenientium malorum nulla confusione turbamur.

Et Hermoniim a monte modico, Hermoniim parvus pealmi loquitur ad animam suam, dicens: Quare, B mons juxta Jordanem est positus, sicut Deuteronomii lectione cognoseitur: Accepimus, inquit, in tempore illo terram de manibus duorum regum Amorrhæorum, qui erant secus Jordanem a torrente Arnon usque ad montem Hermon (Deut. 1v, 47, 48). Sed videamus quid nobis significantia etiam hujus nominis tradere videatur. Hermoniim dicitur anathema, quod dicit homo diabolo, quando ad Doum venerit. Et bene dixit, a monte modico: quià non ex altitudine superbiæ Deus quæritur, sed memoria ejus in humilitatibus modicis invenitur. Quapropter dum perceptum baptismum, dum bumilitatem memoriæ recondimus, susceptæ fidei regulas, don nte Domino, salutariter obtinemus.

Vors. 10. Abyssus abyssum invocat in voce catara-

Vers. 11. Omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt. Jordanis, flermoniim, abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum, figuram fecerunt sardismos, quæ linguarum semper permixtione formatur. Nam Jordanis et Hermoniim Hebræa sunt nomina; abyssus abyssum et cataraetæ, Græcum est; invocat. In voce, Latinum esse manifestum est. Sic ista figura in hoc loco commistione linguarum pulchre composita est. Duabus enim abyssis duo Testamenta significat, id est Novum et Vetus, quæ se utraque mutua attestatione confirmant : quando Vetus Novum prædicit. Novum autem commemorat Testamenti Veteris lectiones. Sic fit ut utraque se invocent, quando ad alterutrum de sua confirmatione testantur. Sic et danis. Iste qui consilium dahat anima, qui mentem D alibi Psalmista dicit : Judicia tua abussus multa (Psal. xxxv, 7). Profunda sunt enim Testamenta Domini, quia in sinu sapientiæ ipsius alta veritate consistunt. In voce autem cataractarum tuarum, prophetas et apostolos dicit : quoniam sicut aquarum multitudo per cataractas evomitur, ita et de ore ipsorum Domini fluenta manaverunt. Excelsa vero et fluctus ad Scripturas sanctas competenter aptamus. Ipsæ sunt enim quas superius abyssos vocavit, ubi et parabolarum quidam fluctus alludit, et altitudo sensuum pia perscrutatione grandescit. Ilæc ergo supra se dieit transiisse justus, quia in eorum notitia avidus se perscrutator immerserat.

Vers. 12. In die mandavit Dominus misericordiam

snum, et nocte declaravit : Apud me oratio Deo vitæ A mer. Diem, otiosum tempus accipiamus, in quo Domini præcepta discuntur. Nam lex ejus in spatio tranquillitatis ebibitur; tunc enim vacat discere, quando uon est quod debeat impedire. Sequitur, et nocte declaravit; illud utique quod discitur in quiete, in tribulatione declaratur. Prius enim otioso tempore legis verba discuntur : sed eorum fructus in afflictione monstratur; sicut legitur : Speciosa misericordia Domin in tempore tribulationis (Eccl. xxxv, 26); ita fit at nocte declaretur, quod in die discitur. Addidit, Apud me oratio Deo vitæ meæ; ac si diceret, intra me est sacrificium quod offeram Deo. Quod est istud sacrificium? Oratio utique quam Deus non spernit, quem supra victimas eligit : cum tamen devotione nestrar; quia dum peccatis nostris sacientibus moriwur, ejus clementiæ remissione salvamur.

Vers. 13. Dicam Deo: Susceptor meus es: Quare me oblitus es? quare me repulisti? et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus? Filius Core supra dixerat : Apud me oratio Deo vitæ meæ : nunc ipsam arationem, quam superius præmisit, profitetur se Domino esse dicturum: id est, cum me gratia divina beptismatis susceperis, tuis beneficiis in illa patria collocandum, quare me tunc pateris diversis calamitatibus diabolica fraude vexari? Senserat enim vir sanctissimus quanta illius quietis dulcedo futura sit. et mundi istius itinera confragosa vehementer horrebat. Dicit etiam more humano, Quare me oblitus es? Quia differebatur adhuc illa promissio, quam in fu- C mra patria sanciis suis Dominus pollicetur. Quare me repulisti? Quoniam ad illam quietem adhuc perveaire non poterat, quam ferventius appetebat. Et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus? Utique contristamur quando flagella in hoc mundo suscipimus, quando inimici fraudulenta subreptione lentamur, quando carnis vitia invicto ac repugnante mimo sustinemus. Hæc figura dicitur erotema, quando sub interrogatione crebra aliquid exaggeramus doleutes.

Vers. 14. Dum confringuntur omnia ossa mea, ex-Probraverunt 144 mihi qui tribulant me. Ossa ad amitatem mentis sæpe diximus pertinere. Ergo dum Mientie nostræ virtus affligitur, quasi ossa fransuntur. Hoc irrident videntes inimici, et velut pro- D bresum aliquem abominantur, cui nullam felicitatem mendi istius arridere cognoscunt.

Vers. 15. Dum dicitur mihi per singulos dies : Ubi M Deus tuus? Hæc est illa exprobratio per quam 440dam malleo ossa patientiæ frangebantur. Hoc caim habeat in consuctudine persecutores et irrisores afflictis dicere Christianis: Ubi est Deus tuus? Vindicet to si potest. Quoties hoc martyres audierunt? Quoties confessores qui tormentis variis cedere nequiverant? Nam vox ista celeberrima est, quando illis ssidue dicitur, qui pro Christo nomine patiuntur. Vers. 16. Quare tristis es, anima mea, et quare con-

turbus me ?

Vers. 17. Spera in Domino, quoniam adhuc confitebor illi : salutare vultus mei, et Deus meus. Quærendum est quid significet repetitio ista verborum : quoniam in his litteris nihil superfluum, nihil constat esse confusum. Videtur autem mihi quinquepartitum syllogismum forsitan hic reperiri, quem Cicero oratoribus æstimat applicandum; ut evidenter apparent imitatores eos fuisse, non auctores talium regularum. Nunc istius argumentationis distincte membra reddamus. Propositio est enim: Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Domino: quoniam confitebor illi, salutare vultus mei. Probatio propositionis quatuor versibus qui sequuntuc, procul dubio continetur adjuncta. Deinde provenit assumptio: Dicam Deo, susceptor meus es: quare me purze mentis offertur. Sed iste Dominus Deus est vitæ B oblitus es ? quare me repulisti : et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Sequitur duobus aliis versibus probatio assumptionis. Infertur postremo sub repetitione primi versus, propositi syllogismi decora conclusio: Quare tristis es, anima mea? etc. Quæ repetitio in lege quinquepartiti syllogismi celcberrima etiam nunc habetur. Nec moveat quod in propositione duobus versibus bæc sententia videtur extensa: hic autem sub uno versu constat esse con strictam; decuit enim ut in fine colligeretur, quod supra latius videtur esse propositum.

Conclusio psalmi.

Filius iste crucis in principio psalmi insigne volens ostendere desiderium suum, exquisito se comparavit exemplo; ut singulariter crederetur diligere, qui cognoscebatur tam ingenti voto Dominum concupisse. Sed quoniam humano usu bono proposito malis semper moribus obviatur; dum mens iniqua, quem per blandimenta decipere non potest, subdolis increpationibus molitur evertere, crebris insultationibus commotum se ad continuas lacrymas dicit. Et ne tristitia sæculi ejus animum occuparet, aut in desperationis discrimina perveniret, ad animam suam consolatoria verba facit; ut perturbationem hujus sæculi adelibus inimicam a se depelleret, ne eum desperationis tædia possiderent. Scriptum est quippe: Tristitia enim quæ secundum Deum est, pænitentiam in salutem stabilem operatur; sæculi autem tristitia mortem operatur (II Cor. vii, 10). Quapropter merito a se illud conatus est expellere, unde sibi perpetuum exitium noverat imminere. Et ideo hodieque hunc psalmum boni desiderii suasorem atque institutorem baptizandis congrue decantat Ecclesia; quatenus a tristitia bujus mundi alienati, ad Dominum tota mentis puritate sestinent [ed., suspirent]. Præsta, bone Rex, ut (quoniam non est unus modus misericordiæ tuæ) sicut illos per aquam sanctæ regenerationis abluis, ita et nos dono clementiæ tuæ a peccatorum fæce purifices.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLII. Psalmus Bavid.

Quamvis alii tituli multa, alii contineant pauciora; omnes tamen ad supernæ considerationis munera perducuntur; ut îpsa varietas nec fastidium faciat, A sita clamaț în capite. Nam cum sit ejus forticudo Deus, nec quæ sunt necessaria commonere desistat. Psalmus ergo (sicut sæpe dictum est) significat melos cœlestium verborum, quod desursum nobis resonare sentitur; sicut hic dicturus est : Discerne causam meam de gente non sancta, etc. David autem fortissimum et desiderabilem nobis indicat Christum, ad quem ex persona fidelissimi Christiani psalmus iste dirigitur, dum mens et intentio ejus ad ipsum desideranter aptatur. Num sicut ille super or psalmus docet omnia contemni, quatemus desiderium Domini singulariter appetatur; ita bic præmonet, ne mundana possimus tribulatione confundi, sed in atriis Domini dicit esse gaudendum : ægritudinihus nostris valde necessariam probans, quam toties nobis pius medicus ingerit potionem.

Divisio psalmi.

Psalmum istum unusquisque sidelium sibi competenter aptabit, qui in primo capite Dominum deprecatur, ut in adventu novissimo, quo judicaturus est mundum, ab ipsidelium consortio liberetur. Secundo introiturum se ad Domini altare confidit, ubi tantummodo beatis accessus est; et ideo in molestiis hujus mundi animam dicit non esse turbandam, quæ jam spe superni muneris gloriatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta. Dum vir sidelis hujus sæculi iniquitatibus angeretur, et cum incredulis populis adhuc esset habitatione permixtus, subito erupit in vocem; it in judicio Domini causa ejus sequestraretur ab impiis, quando agnos ponet ad dexteram, hædos autem constituet ad sinistram. Non enim petit peccata sua discuti, sed ab iniquorum consortio liberari. Esset enim periculosum dicere: Judica me, nisi ad didisset, et discerne causam meam, id est divide permixtionem meam, quam in sæculo isto sustineo, et aliquando segregatum me ab impiis, in populi tui electione constitue. A ididit, de gente non sancta, hoc est de perversis ac male viventibus. Revera sancta conscientia, quando nec in altero contueri poterat, quæ divinis 145 præceptis probabantur ad-

Vers. 2. Ab homing in quo et doloso eripe me. Bopus. lloc enim quod modo a sancto isto quæritur, in suturo judicio a fidelibus invenitur. Sed talia et hic desiderant qui pacifici esse no cuntur; ut ab inquietis moribus cupiant dividi, ne possint aliqua pravitate vitiari. Ipse est enim iniquus et dolosus, de quo superius dixit : De gente non sancta. Iniquus est enim qui mala facit apertius, dolosus qui occulta machinatione grassatur: ut sunt omnes qui a mandatis Domini probantur alieni.

Ver:. 3. Quia tu es, Deus meus, et fortitudo mea : quare me repulisti? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Frequenter ratio causem præcedit, sæpe iterum juncta subsequitur : hic autem propo-

miratur quare ab adventu Domini, in quo judicaturus est mundum, adbuc videatur repelli, quem propter mundi quas patiebatur angustias, magno desiderio sustinebat. Fortitudo est enim considerata periculorum perpessio, et laborum indefecta probatio. Sciebat enim vir sanctissimus ulterius se contristari noa posse, si ad æternam futuri sæculi requiem perveniret. Mos enim desiderantium est ab illa re se putare depulsos, ad quam venire velociter non sinuntur. Ejus quoque rei explanatio decora subsequitur : Et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus! Utique in hoc sæculo contristati incedunt sancti. quando inimicorum flagella sævissima patiuntur. Nam cum ille dies judicationis advenerit, talia minime B sustinebunt; quia inimicus cum suis sequacibus absolute domnabitur. Quapropter vir sanctus desideranter expetebat tempora illa, in quibus sibi beatitudinem noverat conferendam.

Vers. 4. Emitte lucem tuam et veritatem tuam : ipsa me dedux runt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernaculum tuum. Hic reddit causam tristitia submovendæ; ut Pater mittat Filium ad judicandum, qui est lux et veritas; ipse enim de se dixit : Equ sum lux mundi (Jo n. viii, 12); et alibi: Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xIV, 6). Hæc enim cum venerit, quæ est Christus Dominus, a sanctis ejus omnis mœror confusionis abscedit, quando æternæ beatitudinis gloriam consequentur. Iste ergo sidelis quem superius diximus loqui, deductum et adductum C se dicit in montem sanctum; hoe est ad firmam credulitatem Domini Salvatoris: ejus glorize cuncta præbens, non aliquid suis viribus applicando. Quod autem adjecit, et in tabernaculum tuum, Ecclesiam catholicam significat in mundi istius certamine coustitutam, quæ adhuc inimici varia fatigatione vexatur. Sed audivimus tabernaculum, adversarii caveamus insidias; quoniam dum in tabernaculis sit Ecclesia, nos nequaquam possumus otia possidere secura. Quod tahernaculum Exodi textus sic evidenti relatione depingit (Exod. xxvi, 1); ut non solum auribus, sed pene ipsis aspectibus offeratur.

Vers. 5. Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lælificat juventutem meam : confilebor tibi in cithera, Deus, Deus meus. Venit ad secundum caput; sed num quidem desiderium, sed adliuc non habet tem- D dum et hic Ecclesia altare habeat, non frustra dicit post tabernaculum positum: Introibo ad altare Dei. Est enim quoddam sublime altare, nobisque nune invisibile, ubi soli justi probantur accedere. Nam inter alia membra tabernaculi, quæ famulo suo Moysi Dominus præcepit efficere, hoc quoque evidenter ostendit dicens : Inspice et fac secundum exemplar quod tibi in monte ostensum est (Exod. XXV, 40). Hic enim altare Ecclesiæ indiscreta : wba circumspicit; ad illud autem ad quod se in futuro dicit intrare, soli possunt Deo placiti pervenire. Altare enim dictum est, quasi altæ aræ, vel alta res. Sequitur, ad Deum qui lætifi. at juventulem meam. Juven:utem hic pro novitate vitæ ponit propter Dominum Selvacredentibus juventutis reddidit validissimam firmitatem. Ecce ille contristatus cladibus mundi de bono intellectu fecit gaudium sibi. In cithara vero confiteter, qui mundi hujus adversa sustinens a laude Domini non recedit.

Vers. 6. Quare tristis es, anima mea? el quare conturbas me?

Vers. 7. Spera in Deum [ed., Deo], quoniam confitebor illi : salutare vultus mei , et Deus meus. Meminerimus hos versus et in psalmo superiore conscriptos, ubi quinquepartitum esse diximus syllogismum. Sed considerandum est quod Is:am tristitiam sæculi fegrendam et frequenter admonet, et vehementissime persuadet; nec immerito quoniam bonis rebus semper adversa est. Per banc enim patien'ize robur B contuenda; quoniam que nunc flunt ab Auctors frangitur, per hanc charitatis lumen exstinguitur, per hane spei nostræ desiderium virtusque molleseit; et omnis vita confunditur, ubi bæc iniquitas mafigua grassatur. Illa vero tristitia vitalis, bonarum mentium jax, juge gaudium, beatorum votis est maximis expetenda; de qua dicit Apostolus: Frares, gaudeo, non quia contristati estis, sed quiu contristati estis ad pænitent'am : contristati enim estis secundum Deum (II Cor. vii, 9). Unum quidem nomen, sed rerum diversa conditio; nam sicut illa nutrit ad mortem, sic ista dirigit ad perpetuam sospitatem.

Conclusio psalmi.

In superioribus psalmis propter perfectorum animos ad virtutis culmen erigendos multas legimus introductas esse personas, modo Ecclesiam, modo pænitentem, modo prophetam, modo Idithum, modo Mios Core, magna patientiæ virtute proloquentes : nenc autem sermo mediocris ac lenior adhibetur, ani ad devotum pertineat Christianum; ut nemo vel imbecillis de sua mediocritate dissidat, quando unusquisque reperit ad quod per Dei gratiam prona mente festinet. Nam et isti desideranti ad atria Domini pervenire, quadragesimus secundus calculus competenter aptatus est. Tali enim numero mansiones illæ in tremo sacratæ sunt Hebræorum. Quadragesima etiam secunda generatione ab Abraham Dominus Salvator advenit, et mundum sua visitatione salvavit; ut merito, et iste fidelis ad regnum Domini perventurus aredatur, qui pristino illi numero sociatus esse cogæscitur. Omnes ergo hic virtutes, omnes delectationes invenit anima fidelis; ut consolari se ac retreare per Del gratiam possit, quisquis igniculum illem divinæ charitatis acceperit.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLIIL

In finem, pro filiis Gore ad intellectum pealmas.

1AR Proxime in quadragesimo primo psalmo quid significent filii Core sufficienter edictum est. Nane autem ad intellectum novo quidem ordine, sed pon etiese videtur adjectum; ideo ut commemoraret hune pealmum diligentius inquirendum. Audituri sumps martyres, sive confessores, id est filios crucis

torem , qui omnia reparans de vetustate desecta, A edicere , dum patres nostri sine aliqua difficultate inimicos suos habuerunt (Deo præstante) subjectos. se per gravissimas martyrii pœnas divino munere conquisisse victorias. Sed hic opus est altior intellectus, ut facta Domini ad gloriosa consilia referamus. Primo enim maris Rubri miracula, et diversarum gentium inelabora: æ victoriæ contigerunt; ut tam in-igne miraculum ad credulitatem divinæ potentia: rudes populos invitaret. Deinde illis terra Chanaan promissa est, qui erant utique sub lege. Nune autem crescente fide martyribus prosperitas mundana subtracta est: ne venturi sæculi bona tepidius imbecillitas humana perquireret. Istis enim cœlestia regna promissa sunt, qui sub gratia esse noscuntur. Quapropter iste intellectus quærendus est, ista gratia rerum pro salute cunctorum, occultis plerumque motibus [ed., modis] ordinantur.

Divisio psalmi.

Sive martyrum, sive confessorum verba susciplas. considera psalmum mirabili constructione formatum. In prima parte dicunt audiisse patres suos, Domini favore collato, per innumeras gentes visualiter egisae victorias ; se autem profitentur in Domini judicatione venturam de inimicis suis competenter videre vindictam : ubi non arcu, aut gladio inimicus vincitur. sed sola Domini disceptatione superatur. Sic distincte genera beneficiorum utraque referuntur, quæ servis suis Dominus præstare dignatur. Secundo loca diversarum necessitatum, quie in isto sæculo patiuntur, tormenta dinumerant; nec tamen se mandata divina profitentur oblitos, quominus in virtute patientiæ perseverent. Tertio precantur auxilium, ut hic graviter afflictis resurrectionis tempore debeat subveniri.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis opus quod aperatus es in diebus corum, in diebus antiquis. Primo posuit, Deus, quod initium aut lætus homo facit, aut afflictione nimia sauciatus. Sed quæ dicturi erant, ne putarentur ambigua, audiisse se propriis auribus dicunt, ut major sides rei potuisset acquiri. Et considera quia non juvenes neque adolescentes sibi dicunt retulisse quæ facta sunt; sed patres qui consideratione sui nominis affectum poterant habere veritatis [ed., pietatis]. Subjunctum est, nostri, qui suis omnino certissima dicere potuissent. Annuntiaverunt nobis : id-est retulerunt beneficia quæ suis posteris ad laudem Dumini voluerunt esse manifesta. Sed licet Dei quotidiana sit opera mundum suis beneficiis continere, ut omnia constituta lege decurrant; tamen tunc dicimus eum operatum, quando aliquod signum novitatis ostenderit. Patres ergo suos retulisse tes:antur opus, quod operatus est Deus in diebus corum; boc est in diebus antiquis, quando Israeliticum populum illæsum per maris Rubri fluenta traduxit, et hostimo suorum sine labore proprio fech esse victores. Hoe

testimonii pondus gravissima patrum auctormatur.

. 2. Manus tua gentes disperdidit, et plantasti Bisisti populos, et repulisti cos. Hinc enumelecora procedit, quanta Israelitico populo virvina præstiterit; ut beneficia Domini et in prorebus, et in adversis quæ dicturus est manifeselucescant. Per manum (sicut sæpe dictum est) ficatur potestas; quia per tropologiam manu nini gentes referuntur afflictæ, per quam nos sime solemus operari. Exeuntibus enim Amoreis, vel cæteris de propriis terris, Hebræi in eom sedibus leguntur esse plantati. Plantati plane, ni processu dierum munere Domini crementis juum sacerdotum tubis canentibus muri Jericho conragosæ vocis sonitu corruerunt (Jos. vi. 20); quos de civitate constat expulsos, quando tantis miraculis obsistere nequiverunt.

Vers. 3. Non enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos. Ne putarent Hebræi triumphatores suis se viribus exstitisse, pro-Stentur illos non in suo gladio fuisse victores, nec terram gentium sibi propria fortitudine vindicasse. Brachium pro robore dicitur, quoniam ipso dimicante pugnatur. Sed istud lrackium non eos ab inimicis liberare prævaluit, quos specialiter virtus divina salvavit. Sic dum Hebræorum actus exponuntur, bum no generi proficua doctrina præstatur.

Vers. 4. Sed dextera tua, et brachium tuum, et illu- C minatio vultus tui : quoniam complacuit tibi in illis. Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui, communiter reddendum est, salvavit cos, Dextera enim significat prosperam partem, brachium fortitudinem, illuminatio consilium, quie Dominus præliantibus confert, quando victoriam donare dignatur. Sed ne diceretur: Patres vestri suo merito placuerunt, ideo sunt tanta a Domino consecuti: intulit non meritis datum, sed quia ita Deo sit plaçitum, cujus est gratuitum omne quod præstat. Complacuit etiam in illis, quando de toto mundo sola gens electa est, de qua Salvator Dominus adveniret.

Vers. 5. Tu es ipse Rex meus et Deus meus, qui mandas salutem Jacob. Cum divissent filii Core, hoc est populus beatorum : Tu es ipae Rex meus, id est D arrogantia designant gloriam suam, qui se in 🗗 Dominus et Salvator, cui nomen regis manifestum est convenire ; Addidit, et Deus meus ; ne dubitares Dominum Jesum Christum qui et patri nostro Jacob salutem propitius transmisit, quando eum fecit cum angelo gloriosa concertatione luctari. Mandavit enim illi salutem, quando audivit per angelum : Jam non diceris Jacob, sed Israel (Gen. xxxii, 28). Nami quodlihet illud nostræ voluntatis 147 arbitrium, non per nos, sed per aliam consucyimus mandare perso-

Vers. 6. In te inimicos nostros ventilabimus; et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Venerunt martyres ad illud genus liberationis eximium, quod

tum d'eitur A dietis factisque majorum, A judicii tempore constat fidelibus concedendum. Nam qui nimia suerant afflictione consecti, resumunt animum, et suturis se prosperis consolantur dicentes : In te inimicos nostros ventilabimus. Inimici ventilandi sunt divino judicio, quando aream suam ventilabro disceptationis Salvator noster excutions, paleas sequestrat a frugibus. Sequitur, et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Tunc contemnuntur insurgentes, id est spiritus immundi, quando lædere non valebunt. Modo enim illi despiciunt quos postea justi spernendos esse judicabunt. Illud enim quod manus Domini gentes dispersit, quod Hebracos in sedibus corum plantavit, quod eis donavit inimicos sine aliquo labore superare, ad istud pertinet tempus. Hoc autem quod ventilandi sunt inimici, quod ibus augebantur. Affizit autem populos adversarios, B hostis contomnendus antiquus, pertinet ad judicium futurum, ubi talis est victoria facienda, ut omnia probentur subruisse certamina.

> Vers. 7. Non enim in arcu meo sperabo, et gladius mens non salvabit me. Fide et humilitate consueta dicit multitudo sanctorum in armis se non speraturam esse terrenis. Arcus enim est præsidium bellatoris, in quo mens humana confidit. Præliatores autem mundani plus de gladio præsumuut. Sagitta enim plerumque incassum mittitur; ensis vero certissimæ mortis operatur effectum. Quapropter nec ipsum sibi auxilium ferre dicit, quod in bello credunt homines ad præsidium plus valere.

> Vers. 8. Liberasti enim nos ex [mss. A., B., F., de] affligentibus nos : et eos qui nos oderunt confudis:i. Confidentia fidei futura pro præteritis dicunt, quoniam apud eos non est dubium, quod absolute norunt esse venturum. Liberandos ergo se dicunt in secundo adventu Domini a persecutione spirituum pessimorum, qui cos hic multiplicibus insidiis affiigere non desistunt. Tunc enim plane liberandi sunt, quando al eorum potestate tollentur, ut ulterius eis non liceat de innocentium fatigatione gaudere; quod in isto certe sæculo generaliter non potest provenire. Confunduntur etiam qui beatos oderunt ; quando illi æterna ultione damuantur, justos autem cœiorum regna reciplunt.

Vers. 9. In Deo laudabimur tota die : et in nomina tuo confitebimur in sacula. Qui dicunt, laudabimur, in futuro se profitentur esse prædicandos; sed slæ testantur esse laudandos. Tota die perpetuum tempi ostendit, quod non habet noctem, quod in Illa æte nitate proveniet, uhi juge præconium cognosci esse beatorum. Sed ne crederes o iosos futuros, se in Deo dixerunt esse landandos, profitentur quoque præconia Domini jugiter personare: quor ipsa est beatitudo justorum Dominum laudare pe tue; satietas que nunquam novit habere fastidi fames que de abstinentia matre non nascitur ; ! tas quæ de jejunio non creatur.

Vers. 10. Nunc autem repulisti et consudisti et non egredieris Deus in virtutibus nostris. Post futuri saculi inenarrabilen retributionem, ve

pli martyres ad secundam partem, dicentes per hos A detur accipere Deus, cum bene meritis populis subocto versus inferiores quas afflictiones præsenti tempore sustinebant, et nunquam a Domini veneratione ullateaus discedebant. Quæ figura dicitur emphasis, id est exaggeratio, quando rem aliquam multis in unum collectis doloribus allegamus, ut benevolentiam judicis enumeratis calamitatibus impetremus. Dicendo enim : Nunc autem, significant se de suris temporibus paulo ante dixisse. Et intuere quam mirabili ordine cuncta decurrant. Repulisti significat dilationem quam sanctis provenire non dubium est : quia non hic, sed in futuro illis persecta bentitudo promittitur. Confudisti illam dicit glorios-m confusionem quam martyres subeunt, cum injuriis affiguntur, fustibus verberantur, et velut criminibus obnoxii morti non desimunt mancipari. B nis superstitionibus involuti? De talibus quoque dicit Apostolus: Quibus dignus non erat mundus (Hebr. XI, 38). Sed respice quod in isto seculo martyres inter iniquos homines confunduntur, impii autom apud verum Judicem æterni epprobrii pondera sustinebunt. Sed ista confusio perducet ad gloriam : illa vero ad exitia sempiterna. Nunc autem Deus non egreditur in virtutibus martyrum, quando eos tribulationibus subdit, et diversis passionibus tradit. Tunc enim egrediebatur in virtutibus Hebrmorum, quando sine labore prostrati sunt, qui se contra electum populum erigere tentaverunt. Quod ad consolationem sancti populi pertinere non dubium est; ne quis patres suos felicissimos graviter ferret, cum ipse Domini permissionibus affligatur.

Vers. 11. Avertisti nos retrorsum præ inimicis nostris : et qui nos oderunt diripiebant sibi. Aversos se in hoc mundo ante inimicos suos esse testantur, qui insequentium discrimina vitaverunt. Averti est enim bostem earnalem fugere; sicut præceptum est : Si ses persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam (Matth. x. 23). Sequitor: Et qui nos oderunt diripictant sibi. Hec solet fugatis emergere, ut in direptionem prædamque cadant, qui hostibus minime resistere poluerunt.

Vers. 12. Dedisti nos tanquam oves ad escam jed. escarum]: et in gentibus dispersisti nos. Cum dicunt: Dodisti, significant omnia divina potestate distribui. Forunt enim traditos se gentibus tanquam lupis, qui molle pecus devorare consuerunt. Esca enim luporum est ovium mansueta simplicitas; quæ martyribus me- D paribus pænis et cruciatibus affeceiunt. Commotio rito comparatur, qui a persecutoribus suis occidi sime concertationibus acquiescunt. Sequitur, et in gentibus dispersisti nos. Diversos significant fideles, ques modo martyrum deflet pietas, qui gentibus traditi, libertatem summ cum patrimoniis perdiderunt. Quod variis temporibus de Christianis populis divina dispensatione perfectum est; ut per tribulationum temporalia mala, gloriosæ beatitudinis bona consequantur zierna.

Vers. 13. Vendidisti populum tuum sine pretio : et non fuit multitudo in commutationibus corum. Hoc non debeatus accipere sub increpatione dictum, sed mystica, ut solet, allusione prolatum. Pretium enim vijugat infideles. Tradit enim irreligiosos, ut acquirat devotissimos. Tunc 148 nutem quasi sine pretio vendit Deus, quando alienigenis affligendum tradit populum Christianum. Quod fit frequenter occulto judicio aut ad probationis meritum, aut ad correctionis effectum. Et nota hoc genus locutionis inter propria divinæ Scriptura connumerari; ut dicatur venditum, ubi non constat pretium datum. Addidit, et non fuit multitudo in commutationibus sorum. Homines qui commutant, traditæ rei paria consequenter; hic autem Deo nulla multitudo pretii in tantæ rei compensatione provenit, quando Christiani sunt traditi, dum persecutores corum Domino non probentur accepti. Ouomodo enim vero Deo poterant esse grati, profa-

Vers. 14. Posuisti nos in opprobrium vicinis nostris, derisum et con!emptum his qui in circuitu nostro sunt. Enumerant quanta fuerant affictione perculsi; ut inter ærumnas multiplices devotionis qualitas augeretur. Gravis enim est afflictio quam patimur a vicinis, quia non transitorie dicitur, quod a circumstantibus jugiter imputatur. Nam quod dicit: Posuisti nos. ostendit immobilem passionem. Ibi enim diuturnus quis esse creditur, ubi et positus approbatur. Opprobrium contra probum positum est; nam sicut omnia proba decora sunt, sic indecentia cuncta monstrantur opprobria. Sed istud opprobrium non erat ante conspectum Domini, sed ante oculos vicinorum, qui illa noverant judicare, quæ depravatus sensus docebatur advertere. Derisus vero vox est confusa lætitiæ, insultationem suam immoderata hilaritate denuntians. Contempius significat abjectissis mam vilitatem, quam martyres Domini traditi diversis passionibus sustinebant. Qui in circuitu nostra sunt; scilicet infideles et perfidos exponit, qui quaauaversum semper ambulant, nec nobiscum recta dogmate gradiuntur.

Vers. 15. Posuisti nos in similitudinem gentibus : commotionem capitis in plebibus. Respice per figuram anaphoram, quæ Latine relatio dicitur, verbum ipsum iteratum; id est posuisti, quod in capite anterioria versus jam dictum est; ut frequens repetitio vim passionis exaggeret. Martyres enim in similitudinem Christi gentibus constat appositos, quando eos comvero capitis inimicorum et martyribus contigit, quæ facta est in passione Domini Salvatoris; sicut legitur: Locuti sunt labiis et moverunt caput (Psal.

Vers. 16. Tota die verecundia mea contra me est, et confusio vultus mei operuit me. Solet verecundia ad momentum venire, et brevi tempore sedata discedere. Ista vero gravissima fuit, quæ jugiter permanebat. Erat enim ante oculos populi sancti immode, rata verecundia, vehemensque confusio, quando illoa sibi jugiter insultare cernebat, quos impios esse cognoverat. Et intuere, descriptio verecundiæ quam decora consequitur. Nam quodam pallio confusionis facies ejus inllammata rutilavit. Sed cum dicit, operuit me, non solum permutationem vultus, sed etiam totius corporis indicavit horrorem.

Vers. 17. A voce exprobrantis et obloquentis : a facie inimici et persequentis. Usque ad istum versum confusionis illius descriptio perseverat : nunc dicitur unde venit ille roseus amictus, qui nudam faciem coloris sui tegmine vestiebat. Exprobrare est in faciem maledicere, quasi indecora crimina jaculari. Obloqui est absenti detrahere, et doloso aliquem sermone mordere. A facie inimici, id est dum proximun videt qui eum capitaliter odit. Et ne putares adversatium lovem, addidit, et persequentis; quod odium probatur acerrimum; quia non solum corpus trucidare.

Vers. 18. Ilæc omnia renerunt super nos, et obliti non sumus le : et inique non egimus in testamento tuo. Venerunt filli Core ad professionis suæ gloriosissimain sirmi atem; ut ostendant nobis quavis mala non nos di bere a Christi gratia segregare ; sicut dicit Apostolus: Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas (Rom. viii, 35)? etc. Dicendo enim, hace oncoia, ad unum colliguat quæ tractu superiore dixerunt; ut si dipersa levius acciperentur, in unum cumulum congregata grandescerent. Quod argumentum dicitur A tormentis, quando per tot mala nequaquam fidelium pnimus potuit immutari. Venerunt super nos, quasi fera terribilis, quasi fluvius turbulentus. Et qu'a selet gravis tribulatio de animis abjicere, quod ante quis visus est credidisse; adjiciunt non se oblitos fuisse Dominum inter tam multiplices ærumnas : dum magis iniquorum persecutione commoti, a Domino jugiter auxilium postularent. Sequitur, et inique non egimus in testamento tuo; hoc est quod dixerunt, et obliti non sumus te. Nam qui illum mente retinent, ejus testamentum nesciunt oblivisci. Sed cum Latinæ locutionis sit, ut dicamus obliti non sumus iui, hoc propriam divinæ Scripturæ est quod ait : Obliti non sumus le.

Vers. 19. Et non recessit retro cor nustrum: et declinasti semitas nostras a via tua. Retro redit cor eolum rogatum non succurrere, qui etiam non petentibus cognoscitur subvenire. Quod isti minime fecerunt, qui spem in Domino habere probati sunt. Semitas vero hic in malo posuit, dum ait, nostras, quasi umbrosos et voluptuosos calles, quos fragilis terit humanitas. Ipsos enim commeamus, quando a Domini jussione traducimur. Via vero a violentia nuncupatur, quie merito Christi dicitur : quoniam et ab ejus Adelibus, sicut ab ipso factum est, in ærumnis et tribulationibus ambulatur. Quapropter aptissime dicantur humanæ semitæ a via superna divisæ : quando Vim docunt ad detestabilem mortem, hæc confert sine dubio desiderabilem sospitatem. Unde filii Core

vultum suum dicit coopertum, dum nube sanguinea A revera filii erant sanctissimæ er eis, eum talia sentiebant.

> Vers. 20. Quonium humiliasti nos in loco afflictionis: et cooperuit nos umbra mortis. Reddunt causam quare viam et semitas asserverint fuisse divisas; propterea quia se in loco affictionis, id est in isto mundo humiliatos esse testantur, qui est fidelibus locus afflictionis, unde compunctio nascitur et pornitudo succedit. Sequilur, et cooperuit nes umbra mortis. Vitre istius transitum dicunt, qui sanctis et peccatoribus probatur esse communis. Cæterum vera mors ilia est, qua 149 impii æterna damnatione puniuntur.

Vers. 21. Si obliti sumus nomen Dei nostri: et st expandimus manus nostras ad Deum alienum. Ipso est intellectus quem titulus dixit absolute fidelium; ut exstinguere, sed ipsas animas cupiunt sua pravitate B Deum nesciant alienum, nec oblivis antur cum, cujus nemini crucis impressione dicati sunt. Nam quod addunt : Et si expandimus manus nostras ad Deum alienum, orantem describunt, qui tensis manibus crucem ipsam quam fronte recipit, corporis sui forma restituit. Hoc enim fidelissimi non alieno, sed suo Domino utique faciebant; ut perseverantia illos fideles assereret, qui mutati tot adversitatibus non fuissent.

> Vers. 22. Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit oeculta cordis. Nonne, cum pondere pronuntiandum est : quoniam gravissimum est apud Dominum, si in ejus religione peccetur. Requirere autem solemus, quando illa desideramus agnoscere, quæ nostram novimus conscientiam non tenere. Deus autem sciens C requirit, non ut ipse aliquid novum discat, sed-ut nos faciat quæ sunt obliviene sepulta cognoscere. Sie et Abrahæ dictum est : Nunc cognovi, quoniam times Deum tuum (Gen. xxII); quasi ille aliquid ex tempore didicerit, qui ante sæcula cancta præscivit. Sequitur: Ista, id est quæ superius dixerat: Si obliti sumus nomen Dei nostri : et si expandimus manus nostras ad Deum alienum. Et quoniam agebatur de religionis affectu, qui non solum devotione corporis, sed magis geritur cordis arcano, ad Divinitatis notitiam, ubi omnis festinat integritas, cucurrerunt dicentes : Ipse enim novit occulta cordis.

Vers. 23. Quoniam propler le mortificamur tota die. æstimati sumus ut ores occisionis. Exponunt illa beatissimi quæ occulta dixerunt, quis non moriehantur rum qui de Domini bonitate desperant, et putant il- D pro aliquo facinore perperato, sed amore divino; ut credulitas Trinititis saluberrima gentibus augeretur. Morte vero affici est per longas passiones præsentis vitæ exitum reperire; quod perfecti Christiani faciunt, qui districtis observationibus affiignatur. Nam ut hoc magis deberes advertere, addidit, tota die; quoi non momentaneam mortem, sed per universum vitæ tempus protractum nobis fidel:um declararet exitium. Intende quod sequitur, estimati sumus ut oves occisionis. Ovis, quia non habet arma resultationis, raptoribus suis probatur esse temnibilis. Non enim aut cornu valet, aut dente contendit, aut fuga præsumit; sed man bus latropis patienter acquiescit, dum nulla se reluctatione defendit. Sie fasine contentione aliqua videbantur occidi.

Vers. 21. Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge et ne repellas nos in finem. Enumerata multitudine passionum, venerunt filii Core ad tertiam partem, ubi tanto desiderio auxilium quærunt, ut etiam Dominum obdormisse commemorent. Quæ figura catachresis est, quam recte dicimus abusionem, quæ rebus nomen commodat alienum. Non enim Deo convenit exsurgere, qui nunquam noscitur posse dormire : sed illum humano usu dormire dicimus, quando exspectatio nostra divina dispensatione differtur. Nam si potentiam majestatis ejus inquiras, habes evidentissimum dictum : Ecce non dormit, aeque dormitat qui custodit Israel (Psal. Cxx, 3). Repetitur exsurge; ut quibus videt pericula crescere. R non dissimulet subvenire. Segultur, et ne repellas nos in finem; ut si adhuc hic æstimas differendum, ne repelle in finem, ubi consistit muneris tui universa perfect o, ubi sunt præmia beatorum, ubi martyribus coronæ præparantur.

Vers. 25. Quare faciem tuam avertis : oblivisceris inopiem nostram et tribulationem nostram. Malis præsentibus ingravati, more beatorum in flebili supplicatione persistunt dicentes: Quare nos tandiu æstimas differendos, ut respicere non credaris, cum subvenire distuleris? Sequitur, oblivisceris inopiam nostram; hoc est cui consueveras subvenire, quam sic in aliis amas, ut te inopem dicas. Venisti enim di issimus, ut nostræ indigentiæ subvenires. Addidit, sribulationem nostram, cujus clemens semper inspe- C etor est; sicut in quinquagesimo psalmo dicturus est: Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. 1. 19). Tales enim causæ apud illum pium Judicem plurimum valent, qui humanis cognitoribus probantar esse temnibiles.

Vers. 26. Quoniam humiliata est in pulpere anima mestra : adhæsit in terra venter noster. Post moram exauditionis, piæ mentes non ad desperationis audaciam, sed ad continuæ orationis salutaria se vota verterunt. Hic enim satisfartiq assiduæ deprecationis exponitur. Curvantur enim in pulverem, qui cinere supra se sparso animas suas peccatorum recordatione discruciant. Sequitur, adhæsit in terra venter noster; amed utique facere solent qui longa oratione prostrati, tota corporis effusione tenduntur. Adhærere D Dominum Christum, de quo Patris vox insonuit : Hic eaim terræ, significat in orationibus diutius immorari, per quas efficaciter peccata vincuntur. Magna emim contra diabolum arma sunt in suis viribus fiduciam non habere, sed Deum rogare, qui adversarium posit opprimere.

Vers. 27. Exsurge, Domine, adjuva nos : et libera wos propter nomen tuum. Magnarum afflictionum suavissimus finis adhibetur; ut petant se resurrectionis dominicæ gloria liberari, ubi omnium Christianorum spes probatur agnosci. Exsurge autem non ad dormitionem, sed ad resurrectionem est potius applicandum. Supra enim, ubi eum quasi excitare voluegunt, dic'um est : Quare obdormis? hic autem so-

muli Christi velut oves astimati sunt mori ; quoniam A lummodo, exturge, ponunt, ut illam resurrectionem intelligere deberemus, in qua destructa cognoscitur humana captivitas. Illo enim resurgente adjuti, illo ad cœ'os ascendente liberati sumus. Verum hæe omnia nobis contulit non propter meritum nostrum, sed propter nomen suum. Ideo enim Salvator dicitur. quia per gratiam pietatis suæ salvat infirmos.

Conclusio pealmi.

Ecce nobis filiorum Core salutaria dicta fulserunt: ecce nobis ecclesiasticus ordo Domino revelante lampavit. Patres enim nostros ab inimicis suis per miracula visualiter liberatos esse cognovimus; nunc autem fideles per passiones corporum, et tristitias animarum ad æternam requiem pervenire didicimus; ut tempore suo utrumque factum humano generi cognosceretur esse proficuum; nec deberet aliquis queri, cum se mundanis ærumnis cognosceret ingravari. Libertate quoque innocentiæ 150 insurgunt et martyrum voces, ubi dormire et oblivisci dicitur Deus. Quod dictum non increpative debet suscipi, sed affectuosa voluntate depromi. Quæ etiam in libro Job frequentissime reperiuntur; ut nisi ea prudenti indagatione conspexeris, non supplicationes intelliges, sed querelas. Verum ista moderata præsumptio justorum sinceri cordis videtur depromere puritatem, ut simplicitas animi pondus illatæ videstur exponere passionis. Sic in Scrip uris divinis quoties tale dictum aliquid invenimus, et clementia dominantis ostenditur, et supplicantis puritas indicatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLIV.

In finem, pro his qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, canticum pro dilecto.

Videamus quid hæc verha nobis singillatim discussa parturiant : quia titulus psalmi multorum nominum congregatione prolixus est. In finem sæpe dictum est persectionem significare, hoc est Dominum Salvatorem. Pro his qui commutabuntur filiis Core, hoc declarat : quia filii crucis in Ecclesia permanentes, de tristitia mundi hojus transibunt ad gaudium sempiternum. Ad intellectum canticum, textum psalmi significat, qui trahendus est ad intelligentiam supernam, in qua futurarum rerum sacramenta spiritalia continentur. Pro dilecto filio, vult intelligi est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. in, 17). Istius nunc spiritales nuptiæ referuntur, istius vota epithalamii laude celebrantur; cojus virtus ultra omnes virtutes est, pulchritudo supra omnes decores, potentia inenarrabilis, pietas singu'aris. O beata sponsa, quæ tantæ majestati probaris esse conjuncta, non societate carnali, sed inviolabili conjunctione charitatis! Quando illi copulata esse cognosceris, qui te suo splendidissimo lumine radiavit? Quapropter Divinitati devotissime supplicemus, ut corde mundissimo ad inspectivum lumen evecti, sanctæ Sponsæ nuptias spiritualiter audiamus.

Divisio psalmi.

Cœlestibus epulis propheta saginatus, et suturæ gratulationis qualitate completus, præconia Domini se eructaturum promittit; ut unde ipse fuerat colesti largitate satiatus, inde et fidelis populus abundantissime pasceretur: epithalamium quoddam supernum, ut dictum est, nuptiali exsultatione concelebrans. Epithalamium vero interpretatur laus thalami. quæ Sponso cœlesti consuetudine humanitatis offertur. Prima pars ejus quatuor modis Sponsi continet laudes, id est Domini Salvatoris. Secunda simili numero quatuor partibus mysticis virtutibus Sponsa prædicatur Ecclesia; scilicet quæ in sanctorum hominum adunatione consistit. Iloc quoque sapientissimus Salomon in libro qui appellatur Canticum cantipræsenti psalmo, prout locus expetit, libri ipsius exempla jungimus; ut licet prædicatores divisi sint temporibus, concordia tamen prophetiæ unum locuti esse videantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi.

Vers. 2. Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis. Cum intelligentiam suam propheta cognosceret divini muneris claritate [ed., charitate] persusam, magnitudine ipsius gratulationis compulsus; quod dicturus erat ante laudavit, non elationis studio, sed motus veritatis instinctu. Eructavit dicimus, quando satietas multa ciborum digestiones saluberrimas evavir iste completus, ut tam boni odoris eructaret arcanum! Cor meum, sinum mentis intellige. Verbum bonum, Filium Dei dicit, de quo Joannes evangelista sit: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). Ipsa etiam de se Veritas dicit : Nemo bonus, nisi solus Deus (Marc. x, 18). Opera vero id est opusculum prophetæ fuit, psalmi bujus decoram contextionem ministerio suæ vocis offerre, et per organum linguæ quibusdam calamis divina verba resonare. Hanc enim pradicationem Regi dicere gestiebat, quam de ejus admirabi i claritate [mss A., B., F., charitate] conceperat. Sed ne quis putaret aliquid eum ex propria voluntate dicturum, linguam suam scribæ calamo comparavit, quemadmodum sensus nostri vota calamus describit in charta. Addidit, velociter scribentis; quem nos magis notarium debemus accipere, qui velociter verba suscipit, et citius audita transcribit. Considerandum vero quoniam hic prophetiæ virtus ostenditur, quæ non sub cruciatu humano cogitat, sed sine aliquo labore Divinitatis jussa divulgat. Audiamus nunc prophetam epithalamii sine adulatione dicturum laudem, quæ nihil nisi exaggerat veritatem, quæ salva integritate blanditur; et quamvis magna dicat, pon tomen omnia sufficienter enumerat.

Vers 3. Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit to Deus

A in aternum. Finito precemio, et competenter populis ad audiendi studium concitatis, factum est de incarnatione Domini laudis initium; ut per quam meruimus Divinitatis arcana cognoscere, per ipsam deberemus et præconia tantæ majestatis audire. Quæ species laudis, apud oratores A forma dicitur. Sed cum in Isaia legatur : Vidimus eum et non habebat speciem neque decorem : sed species vultus ejus sine honore abjecta præ omnibus hominibus (Isa. LIII, 2); quæri potest, cur hic super genus humanum speciosissimus describatur? Non quia forma ejus decore lactei coloris eluxit, aut flavo crine lampavit, aut insigni statura præminuit; sed veraciter humano genere pulchrior fuit, quia peccata non habuit. Illud enim recte speciosum dicitur, quod gratia mundissicorum notissima lectione descripsit. Unde et nos in B mæ puritatis ornatur; quamvis Pater Augustinus speciem corporis ejus dicat fuisse laudabilem. Sed exemplum Isaiæ supra positum ad passionis ejus retulit tempus quando et colaphis cæsus, et spinis coronatus, et sputis legitur esse complutus. Ecclesia vero quæ Domini Salvatoris portat 151 imaginem, sic legitur in Canticis canticorum : Fusca sum et decora (Cant. 1, 4); id est fusca corpore carnali, formosa coelestibus meritis. Et quare speciosum dixerit probat: quia, loquente Christo, per gratiam Deo reconciliatus est mundus. Quid ergo potuit in humano genere esse simile, quam ipsum incarnatum conspicere, per quem redemptionis donum totus orbis accepit? Nam sic de ipso et prædictus liber Salomonis enuntiat : Labia tua et loquela tua speciosa. Sequitur, Propterea porat. Sed quam magnis spiritualibus epulis suerat C benedixit te Deus in æternum (Cant. 17, 3). Propterea, dicit, propter prædicationes eximias, et pietatem omnimodis singularem; quia nulli quidquam pro meritis contulit, sed omnia sua potius bonitate concessit. Benedictus est enim in æternom, cujus regni non erit finis. Bene autem dictum est a forma servi. Benedixit te Deus, quæ et passionem pertulit, et ad regna cœlorum pervenit.

Vers. 4. Accingere gladio tuo circa femur tuum, potentissime : specie tua et pulchritudine tua. Secondus intromittitur modus laudis Domini Salvatoris. qui dicitur A potestate. Ad nescio enim quod gaudium propheta subvectus, precatur Dominum ut exspectatus gentibus tandem saluberrimus appareret. Dicit enim: Accingere gladio tuo. Metaphora a bellaque sic dictura est fideliter Spiritus sancti verba, p tore concepta, qui dimicaturus gladio cingitur, ut prosternat inimicum. Sed hic gladium sermonem prædicationis debemus accipere, de quo ipse in t.vangelio testatur : Non veni pacem millere in terram, sed gladium (Matth. x, 34); et Apostolus dicit : Et gladium spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. VI, 17). Gladius autem dicitur sermo Dei, quia corpulenta vitiis corda hominum ictu suæ virtutis irrumpit; nec potest imbecillitas humana resistere, ubi illa fortitudinis gloria dignatur intrare. Fentur vero incarnationem significat Domini Salvatoris, sicut in Genesi legitur : Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de semoribus ejus (Gen. xLix, 10). In ipso etiam mysterio, et Abraham (Gen. x 11, 2) fecit jurare

famulum suum, quando ei tacto semore præcepit ne A gladium posuit quod proxime vulnerat; hic sagittas acciperet filio suo Isaac uxorem de filiabus Chananæorum. Femori autem subjunxit po'entissime, ut revereadam jam incarnationem crederes, quam potentia Divinitatis assumpsit. Similiter et sapientissimus ille dixit : Gladius ejus in semore ipsius. Addidit, specie tua et pulchritudine tua (Cant. 111, 8). Hic utramque naturam positam evidenter agnoscimus, ut species pertineat ad humanitatem, pulchritudo ad deltatem. Illa enim species bene dicitur, in qua mundo saintaris apparuit : ista pulchritudo aptissime prounntiatur, unde omnia pulchra veniunt quæcunque decora sunt.

Vers. 5. Intende, et prospere procede, et regna : propter veritatem et mansuetudinem et justitiam, et deducet te mirabiliver dextera tua. Adhuc actus sacra- B qui poenitens cadit, resurgit; et de sua iniquitate tissimæ incarnationis exponitur, et singulis quibusque verbis miracula ipsius potentiæ prædicantur. Intende dictum est, ut hominem percuntem de cœlo miseratus aspiceret, sicut in tertio decimo psalmo d'cium est : Dominus de cælo prospexit super filios hominum (Peal. x1 1, 2). Prospere, quia erat humano generi liberationis beneficia præstiturus. Procede, velut spousus de utero virginali, sicut scriptum est : Et ipae lanquam sponsus procedens de thalamo suo (Psel. xvm, 6). Regna, hoc est in hominum credulitate potentiam tuæ majestatis ostende. Cæterum Filius et ante mundi constitutionem cum Patre et Spiritu sancto sine dubitatione regnavit. Propter veritotem, illud designat, ut veritas de terra oriretur, quæ Calsitatem nostram sua illuminatione mundaret. Man- C smerado vero monstrata est, quando in crucis affixione pro persequentibus exorav t. Justitia vero ad illud respicit, quia pius doctor præcepta salutaria infudit. Deducet te, id est per cursum totius vitæ inossensa conversatione custodiet. Mirabiliter, quia contra mundi inupinabilem consuetudinem tertio die resurrectarus erat a mortais; quod miraculum partes zotius orbis implevit. Deztera tua potentiam Verbi ségnificat, que universa operatur que vult in cœlo et in terra. Audiant boc verbum detractores impii. Tua desters dicit, hoc est proprie voluntatis instinctus. Miss si omnia sua potestate facit, sicut eum facere manifestum est, quemadmodum potest habere majorem? Sed centra hunc morbum illa potio debet insamis montibus schiberi : Omnia Patris mea sunt, et p tempore non est in uno locus, nec potest ipso menesia mes Patris sunt (Joan. xvII, 10). Omnia enim Patris non haberet, nisi esset æqualis ejusdemque

Vers. 6. Sagillæ luæ aculæ potentissimæ: populi sub te cadent in corde inimicorum Regis. Sagitte acusunt verba Domini Salvatoris, hominum corda salutariter infigentia; que ideo vulnerant ut sanent, isles percutiunt at liberent, idea prosternant at erigant. Sed videamus hoe telum verbo Dei qua similisudine comparetur. Sagittæ est lignum ferro armatuen, cujus prima pennata sunt; sic verbum Dei ex higno crucis egrediens, et sortitudinem penetrandi habet, et velocitatem quo voluerit perveniendi. Supra-

quæ longe diriguntur : scilicet ut incomprehensibil.s potentia hac similitudine monstraretur. Acutæ pertinent ad transforationis celeritatem. Potentissimæ, quia nulla illis materia quamvis durissima probatur obsistere, quando eis insitum est effectum suæ voluntatis implere. Populi sub te cadent, conversiones significat hominum: quando credentes in humilit -tem feliciter cadunt, qui prius vitio præsumptionis erecti sunt; sicut Paulo apostolo contigit, qui vocis Domini sagitta penetratus, in faciem quidem persecutor corruit, sed eum continuo apostolum Domini dextera sublevavit. In corde, exponit quod superius ait, cadent, non pedibus quibus corpora sustinentur, sed corde quo animæ persidia sublevatur. Ibi enim dejectus, ad salutaria Domini mandata transfertur. Inimicorum Regis, inimicos Christi dicit, qui a lege superna contraria voluntate dissentiunt. Noc est quod titulus psalmi præcinuit dicens : Pro his qui commutabuntur, filiis Core.

Vers. 7. Sedes tua Deus in sæculum sæculi : virga recta est virga regni tui. Venit ad laudationis tertium modum, qui recte dicitur A causa judicii. Hic enim sedes Dei ad judicium pertinet futurum, in quo omnia veraciter æternus Moderator examinat atque dijudicat. In sæculum sæculi; quoniam quidquid constituerit, nulla poterit temporis successione dissolvi. Virgam vero regulam divinæ significat æquitatis, quæ veraciter recia dicitur, quia nulla pravitate curvatur. Virga ista justos regit, impios percutit, continet veraciter supplicantes. Sed hæc virga non de cespito 152 arboris egreditur, sed ab ips us Deitatis virtute procedit. Fortitudo invicta, æquitas rectissima, inflexibilis disciplina; de qua in alio quoque psalmo dicendum est : Virgam virtut's tuæ emittet Dominus ex Sion: dominaberis in medio inimicorum tuorum (Psal. cix, 2). Hanc enim virgam regii honoris insigne, sceptrum dicebat antiquitas, designans in ea virtutum Regem Dominum Salvatorem.

Vers. 8. Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus Deus tuus. Ipsa est virga recta, amare æquitatem et odisse nequitiam. Nemo enim perfecte diligit justitiam, nisi qui et actus pessimos exsecratur, quoniam diversis qualitatibus codem mento ibi nigrum videri, ubi candor insederit. Nam et præsentia lucis noctis absentia est, sic et veritatis amor est odium falsitatis. Unde a quibusdam pulchre definitum est: Substantia est contrariorum capan, sed non uno tempore. Sed his rebus quæ præmiæ sint reddita subter exponit: Propterea unuit te Deus Deus taus. Unctus christus et regem significat es sacerdotem, quia dignitates istæ sumebantur per sacratissimas unctiones; nam et ipsum nomen christi a sancto chrismate vocitatur. Sed ab illa parte unctus dicitur, qua dispensatione et natus, et mortuus, et resurrexis e veraciter dicitur Christus. Caterum deitas eine nullo munere, nul'o honore indiguit adpræconium magnæ dilectionis ostendit.

Vers. 9. Olso lætitiæ præ consortibus tuis: myrrha, gutta, et casia a vestimentis tuis. Duplici modo unctionem illam sanctam provenisse significat. Oleum lætitiæ est peccati maculam non habere; unde se conscientia semper exhilarat, quando nulla recordationis asperitate mordetur. Præ consortibus tuis, præ filiis hominum dicit, quos et ipse in Evangelio fratres appellat. Ideo autem dictum est, præ consortibus tuis, quoniam hanc benedictionem supra omne humanum genus cognoscitur accepisse, ut unctus singulariter cæteros ungere debuisset. In illo enim fons est benedictionis, a quo, prout ipsi visum fuerit, per universos electos competenter emanat. Sed hæc ommum Verbum unitum est pro salute cunctorum. Sequitur, myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis. Sæpe diximus species terrenarum rerum indicia nobis coelestium demonstrare virtutum, quia non poteramus quidquam de illa majestate cognoscere, nisi nobis de ipsa aliquid per mundanas similitudines appareret. Et ideo posteriora versiculi istius prima fronte declaremus, ut nomina que præcedunt clarius elucescant. Sanctum Domini corpus quoddam Deltatis fuisse cognoscitur vestimentum. Nam sicut vestibus cooperiuntur membra mortalium, ita et majestas Verbi infidelium oculis carnis velamine videbatur abscondi. Ab hoc ergo ves imento, id est incarnationis arcano congrue venisse dicitur myrrha, gutta et casia. Myrrha mortem significat, quam pro hominum C salute suscepit. Gutta vero que dicitur ammoniaca duritias curat ab aliqua necessitate contractas. Quæ pulchre incarnationi Domini comparatur, quia duritiam cordis humani sancta prædicatione dissolvit. Casia, quæ a nostris fistula dicitur, redemptio generis humani per aquam baptismatis indicatur, quoniam hoc herbæ genus aquosis locis dicitur inveniri. His rebus etiam odor inest suavis, ut merito sanctæ incarnationi et virtus herbarum et odoris suavitas comparetur, sicut in Canticis canticorum Sponsa dicit: Post odorem unquentorum tuorum curremus (Cant. 1, 3).

Vers. 10. A domibus eburneis: ex quibus te delectaverunt filiæ regum in honore tuo. lu quarto modo a persona Sponsæ laus sumitur Christi. Dicit enim propheta unde veniat Sponsie gloriosissima pulchritudo, quæ ad Domini dexteram locata consistit; id est a domibus eburneis, quod significat ornata palatia, quæ copioso ebore vestiuntur. Sed ebur non ad solas divitias intelligamus aptatum, sed quoniam elephas, cujus hæc ossa sunt, nimiæ castitatis asseritur, qui inter quadrupedia et sensu plurimo valet, et temperanter in scetur feminæ suæ, et conjuge secunda non utitur; hoc pudicis feminis decenter aptatum est, quia illæ in domibus eburneis mansisse noscuntur. quæ per castitatem Christi Domini præcenta secutæ eunt. Hanc enim translationem probaverunt doctissimi Patres Augustiaus et Hieronymus. Ex quibus te

juvari. Repetitio autem ista qua dicitur Deus Deus, A delectaverunt, dicit, id est ad te non proprio encurrerunt judicio, sed tua delectatione perducta sunt. Filia regum, sive hominum sidelium qui regunt corpora sua, et perducunt filias que sacro baptismate generantur; sive imperantium; quod frequenter contingit, ut relicto palatii dominatu soboles principum eligant divina servitia. Ideo enim addidit, in honore tuo, ut religiosam mentem tali designaret indicio. Non enim in honore patrum suorum delectate sunt, sed in honore Domini Salvatoris.

Vers. 11. Astitit Regina a dextris tuis in vestitu dequrato, circumamicta varietate. Mirsbili totum relatione describitur. Quæ figura dicitur characterismos, Latine (sicut sæpe diximus) descriptio vel informatio nominatur. Ante oculos enim intelligennia carni conveniunt, cui piissimum et gloriosissi- B tiæ reddit quæ aspectu corporeo non videntur. Prius enim Sponsi pulchritudo laudata est, po tea virtus ejus asserta, tertio sedes ipsius potestasque narrata est. Et quia nuptiale gaudium agebatur, odoris suavissimi species sub mysticis interpretationibus noscuntur adhibitæ. Quarto dicitur ipsius quoque Reginæ unde veniat mirabilis pulchritudo. Tunc ad divinam dexteram ornata pretiosis virtutibus collocatur, ut omnis anima sidelis in supernam contemplationem porrecta, cœlestia vota conspiciat, sciatque qualem illi in terris debeat exhibere reverentiam, quam in cœlo sic intelligit honora!am. lpsa est Regina quæ in Canticis canticorum dicit : Osculetur me osculo oris sui (Cant. 1, 1), et cætera quæ mysticis ænigmatibus ille textus eloquitur. Et considera quia sedem superius laudavit Domini Salvatoris: hic autem a dextris astitisse Reginam dicit, quia dextera honorabilis pars est Sponsi, quem caput constat esse Ecclesize. Sequitur, in vestitu deaurato. Aurum ad charitatis debemus aptare fulgorem, qua virtute eircumdata sancta respiendet Ecclesia. Et ne solam ibi intelligeres esse charitatem, in vestita, dixit, deaurato, non aureo. Deauratum enim dicimus, quando superducta species auri in aliqua materia glutinatur. Ideo autem supra virtutes alias gratia charitatis apparuit, quia omnia 153 ejus sulgor excellit. Addidit, circumamicta varietate. Perscrutemur cur Ecclesia Dei de vestis varietate laudetur, cui totum simplex convenit atque unum. Sed hic varietatem, aut linguas multiplices significat, quia omnis gens recundum D suam patriam in Ecclesia psallit auctori; aut virtatum pulcherrimam diversitatem. Ornatur enim aure apostolorum, argento prophetarum, gemmis vieginum, cocco martyrum, purpura poenitentium. Ista est ergo varietas unitatis, quæ oculis Domini ex cmaibus gentibus pia conversatione placitura contexitur.

Vers. 12. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tunm, et domum patris tur. Sponsi laude cantata, nunc Sponsze przeconia totidem modis, sed longe submissius atque humiliter offeruntur. Decebat enim vel secundo gradu illaudatam nou relinquere, quæ tali ac tanta meruit copulatione gandere. Primus ergo istius laudis modus est a specie. sicut inferiore versu declaratur. Nunc ad exponenda verba ventanus: Stanti ergo ad dexteram Domini , A rum istius vucabulo civitatis , animas mavalt signifiubi bestorum locus est, dicit : Audi, id est prophetas, qui incarnationem Domini veraci promissione cocia:runt; quatenus audita crederet, et credita mox videre'. Filiam vero merito propheta vocat Ecclesiam ; quia ejus prædicationibus sanctis genitus est populus Christianus. Et vide, sub gratulatione dicendum est : quoniam Sponsus qui tibi promittebatur advenit, in quo est amor, gloria, et gaudium tuum. Sequitur, et inclina aurem tuam ; quod oportebat Ecclesiam facere, ut honorabiliter prophetæ verba perciperet. Obliviscere vero, dixit, populum tuum; id est desere, et a tuis animis aliena effice conventicula paganorum, sive superstitiones insanissimas Judæorum. Domum Babyloniam significat, quæ contra Ecclesiam Christi nequissimis incolis gaudet; et R in hoc mundo possidens confusæ plebis animum, partem s bi vindicat perditorum. Patris tui, diab :lum dicit, qui revera illam confusionis domum secandum nominis sui interpretationem noscitur possidere. Sed considera quod hæc Ecclesia tunc ibi morabatur, cum cœlestis Sponsi gratiam non haberet; unde et fusca legitur : tunc autem nimio pulchritudinis decore perfusa est, quando cam Dominus de gentibus est dignatus eligere.

Vers. 13. Quoni m concupivit Rex speciem tuam : quie ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum. Ilie est modus laudis quem superius diximus a specie. Res itaque iste Salvator est Dominus, qui concupivit Eccle-iam prævaricationis culpa in sorte dianon reperit. Fœda erat, cum eam tenebat invasor : polchra facta est, cum ad suum remeavit auctorem. De qua legitur, quæ est ista quæ ascendit dealbata (Cast. viii, 5)? Et considera quod hæc Sponsa quasi simili laudatur initio, sicut superius de Sponso dictem est: Speciosus forma præ filiis hominum. Sed Me in specie sua habere dictus est pul hritudinem singularem; hæc vero ideo pulchra est, quia sibi cam sociavit Sponsus. Sic to:um distincte varieque dictur; quamvis ipsis lineis et Iponsa laudetur. Sequitur, Quia ipse est Dominus Deus tuus. Non ille **quem patre**m dicebus, non qui te fecerat tenebrom; sed iste est Dominus Deus taus, qui pristinam sobmovens foeditatem, pulchritudinem tibi contulit mptialem. Infertur quoque sententia salutaris: Et : Morabunt cum, id est omnes populi qui te [mss. A., B., F., del sua congregatione sanctam Ecclesiam reddiderunt : ipsi adorabunt non te, sed Dominum; quia honor tuus in illo est, et beatitado tua est ejus foria sempiterna.

' Vers. 14. Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis. Venit ad secundum wedum, in que superius de Sponso dicit : Intende, prospere procede, et regna. His autem dignitas est leciesiæ devotos populos Domino supplicare; et sicu ibi potentia Sponsi describitur, ita et hic gloria Santar de Christi honore declaratur. Tyrus civitas est non longe ab Jeresolymis constituta : sed filiacare tidelium. Non enim sola Tyrus filias protulit fideles, sed etiam totius mundi adunata diversitas. Quapropter hoc schema dicitur A parte totum. Filiæ itaque gentium in muneribus vultum deprecantur Ecclesiæ, quando eleemosynas pia voluntate distribount. Ipsa sunt enim munera, quæ Divinitati nimium probantur accepta. Tunc enim in vultum Ecclesiæ, id est in Christiani populi faciem intendimus. quando majestatem Christi piis fletibus exoranius. Omnes divites plebis, jungendum est superioribus, ut sit istud hyperbaton, id est transcensio. Filiæ Tyri, omnes quæ sunt divites plebis in muneribus vultum tuum deprecabuntur. Ordo enim bic verborum præposteratis sermonibus explanatur.

Vers. 15. Omnis gloria ejus filiæ regum ab intus : in fimbriis aureis circumamicta varietate. Vides quemadmodum in Ecclesiæ præconio perseveret. Gloria est siquidem Ecclesiæ, quando filiæ principum, sive justorum convertuntor ad Dominum, et secreta se cupiunt devotione cordis offerre. Ab intus enim signi. ficat secreta : ensuum, non concrepantiam labiorum : ubi interior homo tacita cogitatione revolvit quod ad divina mysteria pertinere cognoscitur. Sic enim et in Canticis canticorum de Ecclesia dictum est : Introduxit me Rex in cubiculum suum (Cant. 11, 4). Istain locutionem filias regum ab intus, inter propria legis divinæ connumera, quam in communione [ed., commune] non invenies. Sequitur, in fimbriis aureis circumamicta varietate. Fimbria sunt finitinia vestium. beli constitutam, quam speciosissimam fecit ipse, C quæ in stamine colligatæ tanquam capillorum segetes dependent; per quas hominum vita significatur extrema. Hæe non deaurata (ut supra) sed nunc illi esse aures profitetur; quia in fine tota perfectio est. ubi charitas non tanquam deanrata conspicitur, sed jam plenissima tanquam aurea reperitur. Circumamicia vero varietate, dicit, propter varias virtutes Adelium, quas superius constat expositas. Quibus diversitatibus induta, necesse est discolori amictu catholica vestiatur Ecclesia. Hoc et vestis illa significavit Aaron, que auro, purpura, bysso, cocco, hyacinthoque contexta est.

> Vers. 16. Adducentur Regi virgines post eam : proxime ejus afferentur t.bi. Sicut tertio Sponsus a judicio prædicatus est, ita et hic tertio loco a membris suis Sponsa laudatur. Et vide quam potenter ordinem servat : Adducentur Regi virgines post eam, post Ecclesiam utique, quia prius fuit, ut ejus unitas diceretur, et post enumeratio partium distincta proveniret. Et intuere quod dixit, adducentur, ut Domini gratia declaretur, 154 quæ nos ad se addueit, quando nos miseratus inspexerit; sicut in Evangelio dictum est : Nemo venit ad me, nisi Pater attraxerit eum (Joan. vi, 44). Sed quæ rirgines aute conspectum Domini adducuntur? fideles scilicet, et pudica se mente tractantes. Nam quid proderit cuiquam corpus intactum servare, si contingat cam integritatem fidei non habere? Segultur, proximæ ejus afferentur tibi. Afferentur tibi, Deo dicitur. Proximæ sont autem

junguntur. Nam com virginitas habeat centesimum fructum, istæ sexagesima ubertate gloriantur. Et vide in ipsis nominibus non minimam esse distantiam. Virgines dixit adauci, quæ corporis integritate robustre sunt; viduas afferri, quæ plerumque fractæ a diversis sollicitudinibus corporis imbecillitate fatigantur.

Vers. 17. In lætitia et exsultatione, adducentur in templum Regis. Ut copiosa munera sanctæ Ecclesiæ conferenda monstraret, dicit eam in lætitia et exsultatione angelorum ministeriis adducendam; et non solum ad conspectum, verum etiam in penetralibus Regis, id est in Jerusalem futuram, ubi venisse beatum gaudium est, et gloriosa securitas. Merito ergo dictum est, adducentur cum lætitia et exsultatione; quia B sexus ille fragilis vicit gravissimas corporum passiones.

Vers. 18. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: conslitues eos principes super omnem terram. Venit ad quartum modum, in quo supra descriptum est a gradibus eburneis Ecclesiam venisse, quæ ad dexteram Regis ornata consisteret. Nunc autem potenter exponitur quanto incremento hæc Sponsa profecerit, ut pro antiquis patribus, id est idolorum cultoribus, nati sint illi filii apostoli, quos principes prædicationis in toto terrarum orbe transmisit. Sed quantum sunt ista disparia, tantum laudatur Ecclesia. Illi enim erant seductores erroris, isti magistri veritatis; illi seminabant exitia, isti hortabantur ad vitam. O laus digna tantæ lætitæ, quale fuit hostis complexus fa- C quitlæ confringere, bella removere, et tristitiam figere, et Tonantis nuprias invenire! Qui locus merito dicitur laus a prole, quoniam hic posteritas sancta prædicatur.

Vers. 19. Memores erant nominis tui in omni generatione et progenie : propterea populi confitebuntur tibi in æternum, et in sæculum sæculi. Memores dicit, sed populos Christianos, qui in ejus prædicationibus per diversas hominum generationes piis voluntatibus perseverant. Mirabilis gloria, summumque præcouium, inter hominum tam multiplices successiones nunquam finem laudis accipere. Sequitur, propterea populi confitebuntur tibi. Omnis enim Christianus cum symboli sacramenta reddiderit, in Ecclesiæ facie confitetur; quæ confessio fit ælerna, quia vera et pia est. Nam quod addidit, in sæculum sæculi, futura D significat, quando omnis adversitas conquiescit, et regnat sola justitia, diaboli contrarietate deleta.

Conclusio pealmi.

Ecce epithalamium gloriosum psalmigraphi exsultatione completum est. Ecce Sponsi laus Sponsæque admirabili varietate celebrata est : spiritualis copula, conjugium in virginitatibus perseverans, amor castus, charitas æterna, vinculum quod nullo fine dissolvitur. Hic prophetarum tympana sancta exsultatione conclamant; hic apostolorum organa dule ssima societate respondent; hie martyrum citharæ no.: chordis, sed virtutibus canunt; hic sanctorum

Ecclesiæ, id est viduæ castæ, quæ gradu inferiore & chorus spiritualibus fistulis gratissimum permulcet auditum; hic talis musica geritur, per quam bumana lætitia cuncta vincatur. Pasti sumus, o bone Rex, convivio nuptiali delicias cœlestes haurientes. Præsta nobis, Sponse mirabilis, ut qui hic spe lætati sumus, in futuro perfectissimo gaudio compleamur. Hunc etiam psalmum et beatus Hieranymus ad Principiam virgine a scribens (Epist. 140), mirabili (ut assolet) nitere tractavit. Quem ideo commemorandam esse putavimus; ut quod a nobis minua fortasse declaratum est, illius viri doctissimi explanationibus suppleatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLV.

In finem, filiis Core pro arcanis psalmus.

In finem, notum est quemadmodum ad Doininum Jesum Christum possit referri. Filios autem Core significari dicimus Christianos, ex quorum persona psalmus iste cantatur. Pro arcanis vero, adventum Domini significat Salvatoris, quem divinitatis suæ mirabili secreto pro hominum salute disposuit.

Divisio psalmi,

Filii Core, qui fideles debent intelligi Christiani, primo membro psalmi non se timere profitentar conturbationes sæculi; quia Deus refugium eorum probatur et virtus. Secundo Christum dicunt apparere in medio Ecclesiæ su:e, qui eam in seipso tanquam in solidissima petra ædificare dignatus est. Tertio credentium turba generaliter invitatur ad divina magnalia contuenda, dicentes omnipotentem Deum arma nedelium in æterna gaudia commutare.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus noster resugium et virtus: adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. In ipso principio psalmi, categoricus nobis syllogismus arridet. Dicit enim: la tribulationibus que invenerunt nos nimis, Deus noster refugium, et virtus, et adjutor est. In tribulationibus non timebimus cum conturbata fuerit terra. In tribulationibus igitur quæ invenerunt nos nimis, non timebimus cum conturbabitur terra. Nunc minutatim dicta tractemus. Quam pulchra brevisque complexio; quasi interrogarentur: Quid est Deus noster? Respondent : Resugium, et virtus, et adjutor. Hæc species definitionis est quinta, quæ Græce κατά τὰν λέξιν, Latine ad verbum dicitur : quoties unamquamque rem verbis singulis quid sit ostendimus. Additum est, noster, propter falsissimos Christianos, quorum Deus non solet esse refugium. 155 Resugium ergo fidelium est, quando cos de animæ periculo liberat. Virtus, quando stabiliter mentes corum ab iniquo saculi errore custodit. Sequitur, adjutor in tribulationibus. Hic misericordia supernæ majestatis per diversas definitiones exprimitur, quæ in tribulationibus et suscipit et defendit. Tribulatio vero pia Deum nobis misericordem facit. reatum solvit; et tunc specialiter subvenit, cum aos de se confidere velle cognoscit; sicut dicit Apostolus: Tristitia enim quæ secundum Deum est, pænitentiam

in sulutem stabilem operatur (11 Cor. vn, 10). Et ne A Ecclesiæ de adventu Domini Salvatoris edicuntur. has tribulationes leves putares, addidit, que invenerunt nos nimis; ut nihil mediocre crederes, quod nimium fuisse sentires. Convenienter autem pericula exaggerata sunt, ut eorum destructor potentissimus appareret.

Vers. 2. Propterea non timebimus dum turbabitur terre, et transserentur montes in cor maris. Tempus illad prædictæ tribulationis exponitur, quando adventu Domini Salvatoris, cum de novitate tanti miraculi Judzorum corda turbata sint, sancti viri timere non poterant, qui in ejus nomine ac virtute præsumebant. Sequitur, et transferentur montes in cor maris. Hoe utique factum est, quando montes, id est aposioli, relictis incredulis Judæis, in cor maris, hoc est ad prædicandum gentibus transierunt; sieut in Acti- B ficatum, quando Verbum caro factum est, et habitavit bas apostolorum legitur : Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei; sed quia repulistis illud, et indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. xIII, 46). Quo exemplo advertimus, montes illos pio cacumine præminentes, et fidei soliditate firmissimos, in cor maris, id est ad fidem omnium nationum fuisse translatos. Et inspiciendum quod aridæ terræ persidiam Judæorum, aquis vero salsis credulitatem gentium comparavit, ut illa corda in malum durata cognosceres; hæc autem evangelico sale condita veraciter æstimares. Cor enim non babet mare, sed homines.

Vers. 3. Sonaverunt [ed., sonuerunt], et turbatæ sunt aque corum : conturbati sunt montes in fortitudine ejus. In superiori sensu permansit; adlige enim C inferi non prævalebunt adversus eam (Matth. xvi, 18). illa perturbatio exponitur, quæ facta est de adventu Bomini Christi. Sonasse dicit apostolos prædicationes suas, quasi alicujus fragoris robustissimam vocem, que non tantum auribus, quantum mentihus insonaret. Quo tempore turbalas asserit aquas, id est sæculi bujus innumeras gentes, quæ de tali fuerant admiratione perterritæ. Hæc figura dicitur parabole, id est comparatio, cum res genere dissimiles qualitativa comparatione sociamus. Sed intuendum, quoniam hoc per decorem pulcherrimæ comparationis dictum . Tunc enim aquæ plurima confusione turbantur, sando in marinis visceribus constructorum dejicitur magnitudo; et grandem sonitum reddunt, cum mague pendere fluenta percusserint. Hoc utique contigit, quando apostolorum grandisona prædicatione D totas mundus intremuit, et ad Domini se credulitatem limpidato postea corde revocavit. Sequitor: Conturbati sunt montes in fortitudine ejus. Hic alios montes dicit, hoc est sæculi potestates. Nam et in bono accipiuntur et in malo. Sed montes Dei stabiles alque decori sunt; montes vero diaboli mutabiles sique squalidi. Potestates enim mundanæ turbatæ sunt, quando contra religionem Dei leges pagani Pincipes sacrilegas inferebant.

Vers. 4. Fluminis impetus lætificat civitatem Dei : unctificant tabernaculum suum Altissimus. Superius terrores habitos dixit, quos de prædicatione nova wandus accepit : nunc beneficia quæ collata sunt

PATROL. LXX.

ut merito divisionem diapealmatis immutatio sensus acceperit. Intuere quæ dicuntur, qua proprietate distincta sint. Civitas Dei impetu fluminis lætificata requievit. Et ut istum fluvium irrigatorem cognosceres animarum, non dicit satiasso, sed lætificasse civitatem. Iste namque est fluvius, de quo ipsa Veritas dicit : Qui credit in me non sitiet unquam, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. (Joan. 14, 13, 14). Et bene dixit : Impetus fluminis, quia nihil palustre, nihil morosum cursus ejus sustinet, cum se potentia Divinitatis insuderit. Additum est, sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. Tabernaculum Altissimi est sive Ecclesia, sive humani cordis gloriosa susceptio; quod utrumque constat esse sanctiin nobis (Joan. 1, 14).

Vers. 5. Deus in medio ejus, non commovebitur: adjuvabit eam Deus vultu suo. Non sic in medio esse dicitur Deus, quasi loci alicujus amplitudine concludatur; ille enim spatio ullo non clauditur, quoniam non inæquabili benignitate, sed æqualiter ubique totus est. Ideo autem in medio dicitur, quia fideles semper intendit. Quapropter merito secundum justitiam suam in medio Ecclesiæ narratur esse Deus; quia universos voluntate æquabili contuetur; nec aspectu quis ejus fraudabitur, nisi qui ab eo se reddiderit alienum. Non commovebitur, de Ecclesia dicitur, cui singularis data est illa promissio : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ Commoveri enim non potest Ecclesia quæ in solidissima petra, hoc est Domino Christo noscitur esse fundata. Sequitur, adjuvabit eam Deus vultu suo, id est præsentia incarnationis suæ, quando vultus ejus salutaris illuxit. Adjurabit enim dixit, id est sæculari adversitate laborantem.

Vers. 6. Conturbatæ sunt gentes, et inclinata sunt regna: dedit vocem suam Altissimus, et muta est terra. Conturbatæ sunt utique gentes, quando cum essent idolis devotissime, subito incognitæ sibi religionis regulas audierunt. Multos enim miraculorum operatio convertit, multos prædicati judicii terror afflixit; et quamvis perducerentur ad bonum, non poterant animum non babere turbatum. Sequitur, et inclinata sunt regna, id est humiliata sunt ad adorandum, non ad cadendum; quia tantum unusquisque erigitur. quantum in illa satisfactione curvatur. Adjecit, dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra. Non dixit vocem suam protulit, sed dedit, quasi mirabile donum, quasi præmiale beneficium. Vocem vero sanctam prædicationem dicit, quam et per se et per apostolos tonitruali virtute per universum mundum omnipotens Doctor insonuit. Ad quam necesse fuit tremefieri peccatores, qui terribilia jussa aterni Judicis audiebant.

Vers. 7. Dominus virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob. Breviter explanatur quid sit 156 omnipotens Christus, id est Dominus virtutum;

utique cui virtules coelestes serviunt, cui omnis po. A incentiva vitla possunt referri. Exue nos, bone Rex, tentia samulatur. Audite duri, audite vecordes. Quid vultis funditus perire, qui in tanta præsumitis majestate peccare? Sequitur, nobiscum, quoniam assumpta carne babitavit in terris. Additum est, susceptor noster Deus Jacob. Susceptor est, quia alienis instrmitatibus suam dignatur adhibere potentiam. Pro-.prie enim Deus omnium, noster dicitur et susceptor, quando carnem pro sidelium salute suscepit; noster enim bene dicunt filii crucis, quia tantum ipsorum susceptor est, qui ad ejus sidem venire meruerunt. Dens autem Jacob vult intelligi, tanta eum bene credentibus collaturum, quanta præstitit et Jacob. Non enim Beus solius Jacob Deus, sed omnium qui simili dide devoti sunt.

Vers. 8. Venite et videte opera Domini, quæ posuit B prodigia super terram. Interposito diapsalmate, venit ad tertium membrum, ubi invitat populos videre magnalia Domini Salvatoris, quæ fecit incarnationis suæ dispensatione mi abili. Venite quippe dum dicit, hortatur ees ut fide Domino proximentur, quem non poterant videre longinguum. Nam quod addidit, opera Domini, ad magnum nescio quod spectaculum universitas advocatur. Quapropter accedamus alacri animo; quia videntes talia fide concipimus quæ nos perducant ad gaudia sempiterna. Posuit, dixit, quasi -signa quædam collocavit, quæ mundus contnens ad salutis suæ remedia festinaret. Prodigium dictum est, eo quod porro dicat, quando signis aliquibus venturæ -povitatis ostensio declaratur. Quæ facta est in nativitate Bomini, quando Virgo peperit, stella magis C apparuit, angelorum chorus nativitatem sui Domini prædicavit.

Vers. 9. Auferens bella usque ad finem terræ. Ecce illa opera Domini quæ promittebantur edicta sunt : et necesse est ut tanta pollicitatio magnum aliquod exponat arcanum. Rebellatum est contra Deum, -quando gentilitas sculptilia simulacra diversis superstitionibus adorabat, que Domini adventu cum suis -cultoribus corruerunt. Abstulit ergo bella fidei usque -ad fines terræ, quæ toto orbe gerebantur, et in suam pacem redegit, quibus veræ religionis munera condonavit. Sive hoc historica potest veritate cognosci, -quia nativitate Domini regnante Augusto orbis legitur ·fuisse pacatus; quod non humanis viribus, sed Chriesti Domini corporali praesentia probatur effectum.

Vers. 10. Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni. Arcus insidiæ sunt infidelium. -quæ conterentur virtute veritatis, quando ad nihilum -insana vota redigentur. Arma bic significant superstitiosa certamina paganorum, quæ merito dicuntur esse frangenda, quando fidelium concertatione superantur. Scuta defensiones significant perfidorum, quæ ad liberationem hominis cœlestis ignis incendio concremantur. Seil mi'es iste diabolus est, cujus ad salutem arcus conteritur, arma franguntur, scuta incendio concremantur. Non enim aliter potnisset evadere, nisi quæ putabat sua munimina perdidisset. Sive omnia que dicta sunt, ut quibusdam placet, ad

armis diabolicis, quibus non defendimur, sed gravamur; et illo nos spirituali gladio præcinge, qui nobis et salutem conferat et munimen.

Vers. 11. Vacate, et videte quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra. Translati filii Core prophetiæ spiritu inter sua verba bunc versiculum ex Domini rersona proloquuntur. Quæ figura dicitur apostrophe, Latine conversio; quando ad aliam rem subita permutatione convertimur. Merito enim illis dicitur, Vacate, qui mundanis illusionibus armabantur, et militiam diaboli exitiali sibi certamine peragebant. Denique audire non poterant, nisi. nequissimis armis depositis, vacantibus animis et quietis, ad salutarem audientiam convenirent. Dicit enim, quoniam ego sum Deus, non ille qui vos armabat, non ille qui vos ad nefanda certamina perducebat, sed ego sum Deus qui exaltabor in gentibus, cujus est vera religio, et non fragilis altitudo. Et ne forsitan exaltandum tantum in aliquibus gentibus butares, non etiam in gente Judæorum, quam terræ superius comparavit; addidit, et exaltuber in terra. utique in gente Judæorum; sicut promittit Apostolus: Dico enim voble, ut non sitis vobis ipsis sapientes; quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. x1, 25). Vides ergo exaltatum et exaltandum Dominum et in gentibus et in natione Judæorum.

Vers. 12. Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Jacob. Redeunt filii Core ad personas suas, et fit psalmi de repetitione versus decora conclusio. Talem siquidem professionem ideo secundo repetunt, ut per eam nobis liberationem præstitam fuisse declararent. Deus autem Jacob ideo frequenter apponitur, ut Christiani populi victoria declaretur; qui licet sit tempore posterior, primum tamen populum fideli devotione transcendit.

Conclusio psalmi.

Quam brevis ac remediabilis psalmus eluxit, cujus si, Domino præstante, confidentiam sumimus, spinosa hujus mundi animi virtute transcendimus, fiique nobis quod legitur, auxilium de tribulatione. Est enim hic omnis spes in adventu Domini Christi, per quem nobis et Ecclesia fundata est, et miracula ma-D gna patuerunt. Abstulit enim superstitionum bella qui dixit: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xIV, 17).

EXPOSITIO IN PSALMUM XLVI. In finem pro filiis Core psalmus.

Omnia quidem nomina tituli istius retinentur exposita; sed hoc, lector studiose, semper intende, ut ad causas psalmorum nominum istorum significantias aptatas intelligas. Nam si textum psalmi diligentius intucaris, nullum ex eis verbum vacare posse deprehendes. Quapropter evenit, ut modo diversi-125, modo similitudo titulorum Dominum Salvatorem intendere videatur. Sed dum diversum est, fastidinm releva: ; cum unum 157 intelligentiæ nostræ aciem

esse proficuum, quod edictum constat pro salute cunctorum. Loquuntur autem et in hoc psalmo filii Core, quos vexillo crucis mater signat Ecclesia.

Divisio psalmi.

Quamvis ex persona filiorum Core totus hymnus iste cantetur, sitque gratissima brevitate succinctus; diapsalmatis tamen interpositione divisus est. Primo modo commonentur gentes, ut Domino laudes debeant personare; quia populo acquisitionis euncta subjecit, et in hæreditate sua pius Arbiter collocavit. Secundo ascensio Domini et regnum ejus sub brevitate describitur, quo sancti ipsius sunt nihilominus sine fine potituri.

Expositio psalmi.

Yers. 1. Omnes gentes plaudite manibus : jubilate Deo in voce excultationis. Cum sit consuctudo luxuriantium elisis manibus persenare, et in aurium jucunditatem per cas melos quoddam sine officio sermonis exprimere, plausum istum spiritualiter debemus accipere, qualem et filil crucis potuerunt dicere, et nos oportet audire. Plaudunt ergo manibus qui eleemosynas faciunt, qui ægrotis pro miseratione serviunt, eni aliquod mandatum probis actionibus operantur, aliudve tale quod ad Domini gratiam possit pertinere. Jubilara vero gaudere est. Qui sermo dietus est a jamando, id est delectando : quando gaudium nostrum non articulatis sermonibus, sed confusa voce proferimus. Et ne in solis talibus gandiis hæreremus, addidit, in voce exsultationis : significans pealmodiam, C quæ Deo pro nominis sui majestate persolvitur; perfectissime commonens, ut laudem Dei sic manus peragat, quatenus gloriam ejus humana lingua non taceat. Decet enim ut præcepta Domini sui et lingua canat, et manus operetur.

Yers. 2. Quoniam Deus summus, terribilis : Rex magnus super omnem terram. Reddit causas, quare Domino et plaudi debeat, et jubilari. Quæ figura dichur epexegesis, id est explanatio dicti superioris. Primum quia summus est Deus. Terribilis, quia ipse iedicaturus est mundum. Rex magnus, quoniam Rex regum, et Dominus dominantium (Apoc. xix, 16) est. lese est enim de quo scriptum est in titulo passionis: Rex Judæorum (Matth. xxvii, 57). Verum est quoniam ipeorum Rex fuit, sed est et cunctarum gen- D tiam, quia et Creator et Administrator est omnium; et ideo ne tantum putaretur fuisse Judæorum, Regem dicit omnium esse terrarum. Advertant Judæi potentiam Domini ab angustiis suis longe latiusque disfutam, et colere non desinant eum, cujus ubique esse todiunt principatum.

Vers. 3. Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris. Hoc ad universos pertinet Christianos, qui divinam gratiam habere meruerunt. Populos et gentes, significat eos qui extra Ecclesiam latitare noscuntur. Omnibus enim justis spiritualiter subjecti sunt, qui corum merita æquiparare non possunt. Sed hoc magis spiritualiter debemus advertere, ne

stabili Armitate consolidat; sie utrumque noscitur A qua elatio, qued absit, sanctos viros contingere videatur. Pedes significant sanctissimas prædicationes. quibus populi merito dicebantur esse subjecti, quorum regulis tenebantur astricti, sicut Isaias prophota dicit: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem (Isai. LII, 7).

Vers. 4. Elegit nobis hæreditatem suam speciem Jacob quam dilexit. Elegit nobis, subaudiendum est dare ; ut qui venerat ad Israeliticum populum salvandum, hoc magis gentibus pia largitate concederet. Quam similitudinem nocesse est in medium revocare, ut rei veritas evidentius possit agnosci. Esan carnalis cibi suavitate [ed., vanitate] pellectus, a fratre suo Jacob lenticulam postulavit (Gen. xxv, 30) : cui ille respondit sic esse faciendum, si ei a germano B suo primogenitorum gioria cederetur. Ille terrenarum rerum avidus inquisitor cessit honorem suum; eoque facto contigit ut Jacob selici commercio carmalia offerret, quatenus spiritualia conquirere potuisset. ipsa est enim species Jacob, quam Dominus nimis dilexit; ut et fideles famulos suos cadem facere vellet, quæ ille sequenda mystica significatione pra monuit. Sic enim Christiani vere dicimur, si terrena offerentes, cœle tia conquiramus.

Vers. 5. Ascendit Deus in jubilatione: Dominus in voce tubæ. Veniunt silii Core ad secundum modum, ubi tempus illad pia laude concelebrant, quando corporalibus oculis ascensio Domini gloriosa veritate conspecta est. In jubilations vero propterea dictum est, quoniam stupentes apostoli tale miraculum ineffabili cerdis lætitia replebantur; quorum felicibus oculis datum est ad cœlos cuntem videre Dominum Salvatorem. Jubilationem vero diximus nimiam quidem esse lætitiam, sed non quæ sermonibus explicatur. Vocem quoque tubæ verba significant angelorum, quæ magno strepitu percussi aeris fragore tonnerunt. Tunc enim de tali visione apostolis stupentibus dixerunt angeli : Viri Galilæi, quid admiramini? Hic Jesus qui assumptus est a vobis sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cielum (Act. 1, 11); ut mundus firmius crederet quod talibus præconibus insonaret.

Ver. 6. Psallite Deo nostro, psallite: psallite Regi nostro, psallite. Non vacat quod toties iste sermo repetitur; agnoscitur enim quam utile, quam salutare sit opus quod tam crebra voluit iteratione repetere. Quæ figura dicitur epembasis, quoties ad decorem geminandum verba repetuntur. Psallere enim est bonis actionibus laudes Deo canere; quod si bene exhibeatur, etiam cum angelis nobis probatur e se commune, qui Dei præconia jugiter spirituali exsultatione concelebrant. Sequitur : Psallite Regi nostro, psallite. Regi nostro, id est Christo Domino dixit, non alieno quem decet ista laudatio; quoniam solus est qui merito laudes accipiat, quando ipse et universa creat, et creata jugiter administrat.

Vers. 7. Quoniam Rex omnis terræ Deus : psallite sapienter. Hoc propter illos dicitur qui sibi per singula loca diversa numina faciebant, Venerem in

enim omnipotens Rex universaliter coli, qui solus creator et liberator esse probatur cunctorum. Adjecit, peallite sapienter; ut non solum cantantes, sed intelligentes psallere 158 debeamus. Nemo enim sapienter quidquam facit, quod non intelligit.

Vers. 8. Regnar it Dominus super omnes gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam. Venerunt filii Core ad seculi futuri perpetuam felicitatem, ubi jam dicunt Dominum gentibus regnaturum; nam quamvis et nunc omnibus regnet, tunc tamen proprie regnare dicitut, quando in suis fidelibus manifestius habitare monstratur. Super omnes gentes, Jerusalem ocelestem designat, quæ ex emnibus nationibus adunatur. Sequitur : Deus sedet super sedem sanctam suam ; Dominum significat Salvatorem, qui sedet ad dexteram B Patris, regnans per sæcula sæculorum. Et intuere quod ipsam sedem sanctam dicit, ne intelligeres aliqua insensata aut ratione carentia, sed virtutes et thronos quibus ille gloriosus Regnator insidet. Potest hoc et de sanctis intelligi; nam si quis habeat beneficium bonze conversationis, et ipse fit sine dubio sella regalis. Quod si altius intendas totum con tra perfidos dicitur; ut audita potestate succum-.bant, qui humanitatem ejus putant esse temnendam.

Vers. 9. Principes populorum convenerunt cum Deo Abraham. Principes populorum, id est primarii gentium diversarum, de quibus principium psalmi canit: Omnes gentes, plaudite manibus. Convenerunt, ac si diceret crediderunt. Convenire enim est ad unum C multos venire. Cum Deo Abraham, hoc est in Christum qui Deus est Abrahæ. Expulsis enim infidelibus Judzis qui carne tantum, non operibus erant filii Abrahæ, plenitudinem gentium intromisit ad illam promissionis beatitudinem possidendam, quam promiserat Abrahæ et semini ejus. Filii enim ipsius per sanctam fidem facti sunt, qui carnis semine non fuerunt.

Vers. 10. Quoniam dii fortes terræ nimium [mss. A. B., F., vehementer elevati sunt. Sensus iste pendet de superiore versiculo. Ideo enim principes populo-. rum convenerunt cum Deo Abraham, quia fortes terræ, qui erant populus Dei, nimium elevati sunt; id est Judzei, quibus data fuerat virtus in gentibus, erecti scontra Deam scelerata mente tumuerunt, et facti D sunt per superbiam extremi, qui per humilitatem potuerunt esse præcipui.

Conclusio psalmi.

-intucamur textum psalmi istius verhis mon virtutibus brevem. Nam et numerus ipse grandia nobis sacramenta declarat; quadragesimo quippe sexto auno in mystica interpretatione templum Domini Jerosolymis legimus suisse persectum. Anni autem isti a veteribus pro diebus sunt positi, qui sexies perfecto numero multiplicati efficiunt dies ducentos septusgiuta sex, quantum in utero virginali Dominus noster ad similitudinem humani generis habitasse

Paplio, Martem in Thracia, Jovem in Creta. Debet A monstratur; id est a die octava calendarum Aprilium, usque in diem octavum calendarum Januariarum. Merito ergo totus hic psalmus specialiter de Domino dictus intelligitur, quando et ejus numerus prælicto modo ad sacramentum ipsius conceptionis et nativitatis competenter aptatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLVII.

Psalmus cantici filiis Core secunda sabbati.

Expositionem psalmi cantici in præfatione posuimus. Item de filiis Core frequenter dictum est. Nune videamus quid significet secunda sabbati. Sabbatum synagogam, id est collectionem debemus accipere Judworum, que sabbatum observare videbatur. Secunda vero ejus Ecclesia catholica est; ideoque verba psalmi hujus sacerdotibus tribuuntur ad Christianos populos edocendos, ques et filios crucis haberi posse non dubium est, et secundos esse tempore post synagogam manifesta ratione cognoscimus.

Divisio psalmi.

Cum docendus esset populus devotus de Ade et gradibus Ecclesiæ custodiendis, merito verba hojas psalmi piis sacerdotibus dantur, qui in prima positione laudes Domino dicunt, quod Ecclesiam suam dilataverit, et quod universis regibus terrarum potentiam sum majestatis ostenderit. Secunda positione gratias agunt de adventu Domini Salvatoris, commonentes antistites futuros, ut gradus in Ecclesia distribuant, per quos Bominus Deus et Salvator possit agnosci, qui famulos suos æterna protectio:.e custodit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Magnus Dominus et laudabilis nimis: in civitate Dei nostri, in monte sancte ejus. Considerandum est quemadmodum bæc verba per gradus certos admirandæ dispositionis ascendant. Quod schema dicitur emphasis. Primo posuit, Magnus Dominus; additum est, landabilis. Sed ne hoc quoque putares mediocriter esse faciendum, ponitur, nimis; quod non habet terminum neque finem, sed assiduitate sui semper augetur. Magnus ergo, quia potenter omnia fecit. Laudabilis, quia pulchra et mira fe. it. Nec tamen sufficit Dominum Patrem nimis dixisse laudandum, nisi et ubi prædicaretur edicerent; scilicet in civitate Dei nostri, id est in Ecclesia catholica. Est enim et civitas non Dei nostri, ut Babylouia illa diaboli, ubi non Deus colitur, sed magis exsecrabili dementia blasphematur. Quapropter necessarie consecutum est ubi Dominus laudaretur; ne eum inter hæreticas superstitiones, aut in synagoga veteri putaret aliquis esse prædicandum. Sed ne vel illud dubitares, ubi esset prædicta Ecclesia constituta, intulit, in monte sancto ejus. Mons autem sanctus Christus est Dominus, fundamentum et culmen Ecclesiæ suæ. Iste mons sanctus est, de quo Daniel propheta dicit: Crevit lapis et factus est mons, ila ut impleret universam faciem terræ (Dan. 11, 35). Consideremus quod hic magnum quidem Dominum Patrem dicat: sed magnus quoque Filius non tacetur; sicut de ipsoad Titum scribens dicit Apostolus: 159 Exspectantes A ab eis perquisivit ubi Christus Dominus nasceretur. beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. Magnus etiam legitur Spiritus sanctus, sicut scriptum est in Regnorum libro. Ait Dominus ad Elism : Ecce Dominus transiet, et spiritus magnus et fortis (III Reg. xix, 11). Erubescat Arianorum insuna persuasio. Quis est, rogo, minor, cum Pater, et Filius, et Spiritus sanctus magnus legatur?

Vers. 2. Dilatans exsultationes universæ terræ mons Sion, latera aquilonis civitas Regis magni. Ne prædictum montem localem suscipere debuisses, dicit eum omai terræ gaudia condonare. Quis est enim iste, nist Dominus Christus, qui per universalem mundi Ecclesiam valuit profutura gandia dilatare? Terram bie in bono accipe; significat enim justos, qui co- B didisso testamur. pieca et zelerna przemia consequentur. Mons vero Sion (sieut sepe dictum est) designat Eeclesiam, que interpretatione ipsius nominis, sancte speculationis virtute completa est. Latera autem aquilonis significant populos infideles, in quibus diaboli regnabat iniquitas; ipse enim dixit : Ponam sedem meam ed equilonem, et ero similis Altissimo (lea. xiv, 13). Sed quia peccatores, qui a diabolo tenebantur obnexil, Deo miserante, conversi sunt; modo mons Sion, et latera aquilonis, id est natio Judicorum et populi gentium, facta est civitas Regis magni, hoc est Ecclesia catholica, quam de universo mundo constat esse collectam. Ipsa est secunda sabbati quamtitelus dixit. Dicuntur quidem et terrarum principes, reges: Magnus autem Res veraciter dici non potest, C nisi solus Deus. Quod autem dixit, Mons Sion, et addidit, latere equilonis civitas Regis magni, figura est exergasia : id est quoties aliquid breviter proponitur, et subtiliter ac latius explicatur.

Vers. 3. Deus in gradibus ejus dignoscetur, dum vacipiet cam. Futurum tempus magnæ illius judicalienis esteaditur, quando Dominus Ecclesiam suam smeipiens, in gradibus, id est in membris suis sanctissimis atque probatissimis ipse cognoscetur. Tunc caim Deus dignoscetur, id est, potentia ipsius vir-Vasque declarabitur, quando Ecclesia illi beatos vi-Pes efferre, ipeo largiente, monstrabitur : dum secunum gradus meritorum sancta plebs ad dexteram illocatur, sicut dicit Apostolus: Stella ab stella difert in claritate, sie erit et resurrectio mortuorum D (1 Cor. xv, 42). Tunc enim in æternam beatitudiem suscipitur, quando illi perpetua gaudia conce-Cuntur. Ibi Deus dignoscitur, id est, potentia ipsius virtusque declaratur, cum Ecclesiæ sue talia præ-🖦 is sub distinctionibus donst, quæ nunquum finienda depercant. Hic enim creditur, quod ibi manifesta Visione presiater.

Vers. 4. Quoniam ecce reges terres congregati sunt, et convenerunt in unum. Hæc sunt latera aquilonis, superius dixit; quia licet contra Deum conspirata moute venerint, multi tamen corum credidisce secuntur. Reges terrer, hoc loco significantur principes Judmorum, ques Herodes in unum congregans.

Sed illi convenienter ac consentienter dixerunt secundum Scripturas sanctas, in Bethleem eum esse modis omnibus nasciturum (Matth. 11, 5). Congregati sunt ergo, ut dicerent quid legerunt. Convenerunt inunum, quia omnes unam protulere sententiam.

Vers. 5. Ipsi videntes tunc admirati sunt, conturb.ti sunt, et commoti sunt. Ipsi, Judzi schicet qui: Herodi dixerunt in Bethleem Dominum nasciturum. Viderant enim quæ prophetata [ed., in propheta] legerant; et necesse erat ut admiratio de tanta glorianasceretur. Sed ista admiratio non levis, non otiosa fuit. Conturbati sunt, quia se noverant peccatores... Commoti, quia de tanta majestate cognoscere me-ruerunt. Illos enim commotos dicimus, quos et cre-

Vers. 6. Tremor apprehendit eos ibi : dotteres sieut: parturientis. Pulcherrime consequens rerum ordoservatus est. Primo eos dicunt vidisse, postea admiratos, deinde conturbatos, et ad postremum tremoreconcussos. Ipse enim vehemens pavor est, qui perducit homines ad tremorem; quia necesse est animum graviter fluctuare, cujus corpus a tremore contigerit apprehendi. Nec solum istud in tam magnacausa suffecit; sed statim secuta pænitentia est, ubidolores cruciant tanquam matres parturientes. Gravis: enim dolor est, qui mulieribus pro pæna peccaticonstat indictus. Sed quia parturientes audivimus, fructum inde putemus confessione humili nasciturum:

Vers. 7. In spiritu vehementi conteres naves Tharsis. Actus ipse dominicæ nativitatis exponitur. Name ut quidum dicere voluerunt, spiritus vehemens (Matth. 11. 8) erat, quando Herodes de suo regno sollicitus, magos miserat ut Regem natum viderent, sibique cognitum nuntiarent. Sed illis non ad se redeuntibusnecesse habuit vehementi spiritu commoveri, et conterere naves Tharso Ciliciæ, qua prædictos magosocculte in suam provinciam transposuisse credebantur. Quod fieri solet a regibus calumniantibus; ut quando sua desideria implere nequeunt, per damnahumilium tormentaque discurrant. Inspice quantumcreverit ista narratio, quo principio inchoata, ade quam pervenerit summitatem.

Vers. 8. Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate-Domini virtutum, in civitate Dei nostri. Decursis omnibus quæ facta sunt in nativitate Domini Salvatoris. sequitur digna conclusio, ita fuisse visum sicut fuerat ante prophetatum. Ita vero quod dictum est, rerum-fidem diligenter expressit; quia totum sic constabat factum, quemadmodum fuerat et promissum: Additum est, in civitate Domini virtutum, ubi et verum auditur, et promissum omne conspicitur. Repetitur in civitate Dei nostri, ut catholicam solam intelligeres, ne sibi hoc nomen et hæreticorum conventicula vindicarent.

Vers. 9. Deus fundarit eam in æternum. Ne istamcivitatem Dei temporalem debuisses accipere, inæternum Ecclesiam dicit esse firmatam, quæ sola. veraciter civitas Domini nuncupatur. Gaudeant Chrisstiemi, et tota mentis exsultatione lætentur, quando A Domini sinibus cordis amplectitur. Additum est. audiunt a Domino esse fundatam, in qua se firmiter consistere posse non dubitant. Nam, licet seculi istius procella quatiantur, jure non metnitur quod transitorium comprebatur, sicut Apostolus dicit: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, que revelabitur in nobis (Rom. VIII, 18).

Vers. 10. Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui. Venerunt pii sacerdotes ad secundam partem, ubi magna lætitia cordis exsultant. Suscepimus non debet generaliter accipi, quia non omnes crediderunt; sed ad eatholicos 160 tantum pertinet, qui ejus præcepta secuti sunt. Misericordiam dicunt Dominum Christum, qui exorbitanti mundo misertus est; et ad hoc tantum se voluit vimen, certa promissio; ut ille misericordia vocaretur, qui et Salvator vere dicitur et Redemptor. In medio templi tui, synagogam volunt intelligi, ad quam venerat liberandam; sed, eo populo non credente, voente gentes misericordia munera perceperunt. In medio templi dictum est, ut non credentium improbitas gravius arguatur, qui contempserunt sequi, quem in medio eorum constat esse conspectum.

Vers. 11. Secundum nomen fuum, Deus, ita et laus tua in fines terræ: justitia plena est deutera tua. Nomen Dei in toto orbe terrarum sine dubio creditur adorandum. Possunt enim aliqui nescire quemadmodum sit colendus, nullus tamen est qui isti nomini non se putet esse subjectum. Hoc ergo dicunt : Sicut tur : ita et in Ecclesia, quæ per totum mundum distenditur, devotio tibi laudis offertur. Sequitur, justitia plena est dextera tua. Locum significat ubi isti sunt collocandi; ad dexteram quippe ipsius veniunt, quicunque æterna præmia consequentur. Plena est ergo deztera ejus justitia, quia in illam partem recipiuntur, qui ipsius munere justi esse meruerint.

Vers. 12. Letetur mons Sion, et exsultent filie Juda, propter judicia tua, Domine. Per montem Sion Ecclesia catholica significatur, que interpretatione ipsius nominis in speculatione populi noscitur constituta. Hæc optatur lætari, quia ex munere ipsius zterna gaudia possidebit. Filiæ Judæ, emnes sanctas feminas declarat. Per Judam enim justarum festum, qui ex ipea tribu carnis propagatione descendit. Et has petunt essultare; ut in utroque sexu Ecelesiam Domini gavisuram esse monstrarent. Addunt, propter judicia tua, Domine; ipsa est enim magna causa lætitiæ, ut propter judicia Domini exsultent, ubi se ad heatitudinem æternam cognoscunt esse venturas

Vers. 13. Circumdate Sion, et complectimini eam: narrate in turribus ejus. Postquam utrumque sexum pii sacerdotes commonuerunt, veniunt ad ecclesiasticos ordines, qui domum Dei affectuosa devotione circumdant. Circumdate, ad honores pertinet exhibendos : complectimini, ad cha-itatem quas nomen

narrate in turribus ejus; ut a religioso sermone ceasare non debeant, qui sanctis ordinibus obsecundant. Et quoniam Ecclesia civitas Dei est, turres ibidom competenter aptatæ sunt; id est altitudines et munitiones contra hostes hareticos. Sed quia incredulis narrare suadebant, qui foris ab Ecclesia morabantur, non de domibus, non de porticibus, sed de altis turribus dicunt esse prædicandum, unde populus audire possit extrancus.

Vers. 14. Ponite cordu vestra in virtute ejus, et distribuite gradus ejus : ut enarretis in progenie altera. Ne animæ sidelium audiendo lætitiam et exsultationem aliqua remissione lentescerent, in Ecclesia virtute corda, dieunt esse reponenda; id est in charitate, deri, ut omnis credens potuisset absolvi. Aptum no- B qua virtute nibil potest esse præstantius; sicut Apostolus docet : Manent autem fides, spes, charitas, tria hæc; pajor autem horum charitas (I Cor. xm. 13) Distribuit autem gradus Ecclesiae, qui officia ejus distincta ordinatione disponit. Sunt enim in illa lectores, sunt subdiaconi, sunt diaconi, sunt preshyteri, sunt episcopi; et quamvis una sit Ecclesia, officia tamen continet honorum varietate distincts. Hec ergo pii sacerdotes commonent debere distribui, ut pet eos in generatione altera magnalia Domini debeant prædicari. Alteram enim progeniem significat populum Christianum, qui ab Hebræo, quem primum Dominus elegit, secundus esse dignoscitur.

Vors. 15. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi : ipse reget næ in sæin toto orbe terrarum reverentia tui nominis dilata- C cula. Hoc est quod per ordines ecclesiasticos, sicus hodie fit, narrare voluerunt populo fideli. Sententia quidem brevis, sed quæ universa concludit : Hic est Deus Deus noster, Christum significat : ostendens eum digito tanquam præsentem. Quæ figura dicitur idea, Latine species: quando aliquid futurum velut oculis offerentes, motum animi concitamus. His enim, pronomen articulare est, quod tunc ponitur, quando tensa manu aliquis indicatur. Ipse enim hic monstratus est, qui et carnalibus oculis voluit apparere : de quo similiter Baruch propheta dieit ; His est Deus noster, et non æstimabitur alius abeque illo (Baruck III, 36). Sequitur, in eternum, et in seculum sæculi. Contra illos hoc dicendum est qui sibi temporales homines deos esse inaniter somniabant. minarum genus ostenditur, propter Dominum Chri- D Martem, Mercurium, Saturnum, cæteraque portenta potius dicenda quam numina. Ergo Deum Immertalem, sempiternum, sine fine potentissimum Christum Dominum asserunt prædicandum, qui in se credentes jugiter protegit ac defendit. Infertur, et ipse regét nos in sæcula. Reget utique nos, quia ipse Rex noster proprie ac veraciter dicitor Christus. In secula, significat sine fine, quoniam quos ille regendos susceperit (si tamen ab ipso non devient) sub gloriosa perpetuitate custodit.

Conclusio psalmi.

Paterna nobis et sacerdotalia dieta sonuerunt, ut ab omni parte pulsati, ad rectam semitam mercamur adduci. Quanta tibi, Rex bone, cura est huminum,

quibus tam multiplicem medicinam d gnaris ingerere A tali dicto debuimus advertere, qui in sortem Christi jussionum? Non vis semel dicere, quod humanitatem non pa eris ignorare. Undique admones, undique doces, et fidem nostram per introductas personas clamare facis, ut locus ignorantiæ funditus videatur abscidi. Merito sanctus tuus Job dicit : Quid faciam tibi, o custos hominum (Job vn. 20)? Tu admones quod quærere debeamus; tu præstas quod nos mereri posse nescimus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLVIH.

In finem fliis Core pealmus.

Tituli hujus verba (sicut sæpe dictum est) euncta trahunt ad Dominum Salvatorem. Ipse enim et per from significatur, et per filios crucis intelligitur, et issius vocem venturum esse sentiamus, cujus tot indiciis lampabilis sermo promittitur.

Divisio psalmi.

Per totam psalmum sunt verba omnipotentis Filii. In prima sectione dicit qualia locuturus, vel quæ præstaturus sit fidelibus tempore incarnationis sum. Secanda memorat stultis et insipientibus quanta ventura sint. Tertia dicit que justos impiosque secutura sunt. Quarta commonet fideles ne timeant divites terrarum, quia omnem potentiam suam cum luce dere-

Expositio psalmi.

Vers. 1. Audite hæc, omnes gentes; auribus percitas ut indiscrete veniat ad audiendum, quia Deus sine uillus acceptione personæ bonus est, nec vult paucis prodesse, et alios, qui tamen eum puro corde requirent, sub dissimulatione negligere. Deinde, quia tale sacramentum incornationis dominica non debuit nisi totus mundus audire, universale quippe beneficium generalem nihilominus poscebat auditum. Sequitur, uribus percipite, omnes qui habitatis orbem. Hic jam studiosius commonentur ut dicta devotissime capiant, et in memorise sum sinibus reponant. Gentes enim accipiamus paganos; habitatores autem orbis, Christanos et justos, qui norunt orbem terrarum sic esse habitandum, ut in ejus sceleratis non implicentur erroribus. Et considera doctorem bonum, quomodo datur reus, qui sibi no verit esse proficuus. Hoc rheteres ad suum studium transferentes, attentos judices teldunt, quando se dicturos aut nova aut ingentia pellicentur.

Vers. 2. Quique terrigenæ, et filit hominum; simul in unum dives et pauper. Adhuc in ipso studio Dowhere perseverat; ut conventus audiendi omnium feret, ne quis eum mediocre aliquid crederet esse beuturum. Terrigenas peccatores oportet intelligi qui Vilia terrena sectantur; et isti in partem Adæ primi bominis merito reputantur, quia ille non filius homisis, sed ipse primus homo fuisse declaratur. Huic contrarium est qued dixit, filii hominum; justos enim

veniunt : quoniam et ipse Christus Filius hominis esse prædicatur. Et memento quia coutra Adam ipse semper opponitur: merito, quando quod per illum periit, isto veniente, salvatum est. Sequitur, simul in unum dives et pauper. Ecce ista sententia, quæ superius promittebatur, eluxit. De Christo enim Domino dicitur, simul in unum dives et pauper : dives, quia Deus; pauper, quia homo; sicut dicit Apostolus: Mementote gratiæ Domini nostri Jesu Christi, qui propler vos pauper factus est, cum esset dives-; ut illius paupertate vos divites essetis (II Cor. vin., 9). Merito ergo tam magna promissa sunt, cum tam præsipua et salutaria dicta sequerentur. Superiorum dietorum brevis explanatio est; dives pertinet ad terrigenam. per pselmum sine dubio 161 denuntiatur; ut merito B quia numerosis peccatis probatur opulentus; pauper respicit ad filios hominum, quia in vita [ed., ambitu] hujus sæculi pauperes sunt, ut futuras divitias plenissime consequantur; sicut in Evangelio dicit: Beatipauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum (Matth. v, 3).

Vers. 3. Os meum loquetur sapientiam, et meditatio. cordis mei prudentiam. Excolit quod superius coepit,.. non humanam, sed divinam se sapientiam atque prudentiam esse locuturum; id est Dominum Christum; de quo dicit Apostolus : Nos autem prædisamus Chris!um Dei virtutem et Dei sapientiam (I Cor. 1, 24). Salomon quoque testatur (Prov. 1, 2) scire sapientism. et disciplinam, et intelligere verba prudentiæ. Sapientia pertinet ad mysteria divina declaranda; prupite, omnes qui habitatis orbem. Admonetur universi- C dentia vero ad mores probabiles instruendos; sie omnis sermo divinus duabus his virtutibus plenissimus indicatur. Hine enim quæ narraturus est inchoavit, quæ sint verba sua mirabili prius complexione describens, ut omnes desideranter quærerent quod promissum sub tali prædicatione sentirent.

Vers. 4. Inclinabo in similitudinem aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam. Postquam virtutem eloquentiæ suæ verus prædicator duobus dixit insignibus contineri, nunc quemadmodum præcepta sua possint ab humano genere suscipi, aurem inclinaturum se esse promisit, ut cognosceret, si prædicationem ejus populus devotus impleret. Sed intende pium magistrum similitudinem posuisse. Similitudo enim rei veræ Imitatio est, ut quod nobis ad ad audiendum omnium studia concitavit; ut ipse red- D exemplum datum est, devota æmulatione (Domino præstante) faciamus. Sed ut omnes ad præcepta sua salutariter implenda institutor serenissimus invitaret, operire se dixit in psalterio propositionem suam, id est declaraturum se præcepta Divinitatis sui proprii corporis sanctitate, ut non tam verbo quam docere probaretur exemplo. Psalterium quippe (ut sæpe diximus) corporis Domini decora similitudo est; nam sicut pealterium de summo sonat, ita et incarnatio Domini cœlestia mandata concelebrat.

> Vers. 5. Utquid timebo in die mala? iniquitas caleanei mei circumdabit me. Versus iste sub interrogatione et responsione propria legendus est; quia totum sine timore suo fieri dieit, qued venturum esset pez

nuntiat. Quæ figura dicitur peusis et apocrisis, quando interrogatione præmissa, responsio apta subsequitur. Dicit enim, Utquid timebo? Id est, quare formidolosa cogitatione confundar? In die mala, in die scilicet passionis, quæ mala Judæis, bona fidelibus fuit. Ille enim timere debet vitæ finem, qui p ccat rum recordatione mordetur. Christus autem mortem timere non poterat, qui peccata omnimodis non habebat. Deit enim: Quare timeam in die mala? Nunquid iniquitas calcanei mei circumdabit me? Quemadmodum solet contingere peccatori, ut extrema ejus scelerato fine claudantur. Alii vero propter excellentiam sanctæ incarnationis hoc magis a parte membrorum accipiendum esse dixerunt.

Vers. 6. Qui confidunt in virtute sua: quique in abundantia divitiarum suarum gloriantur. Hæc pen-B dent de superiore versiculo, quibus jungendum est, tales circumdantur in iniquitate calcanei. Nam præsumunt in virtute sua, qui videntur aliqua possibilitate confidere, ut viribus corporeis valentes, animi robore et linguæ 162 disertitudine præminentes. Sed postquam dixit intrinsecus attributa, nunc venit ad divitias quæ extrinsecus venlunt, per quas maxime inflatur humanitas. Raro enim dives sortem sibi cum pauperibus intelligit esse communem. Et necesse est ut tales timeant finem, qui et deserere mundana nolunt, et peccatorum suorum pænas conscientia teste formidant.

Vers. 7. Frater non redimit! redimet homo: non dabit Deo placationem suam. Postquam de peccatoribus dixit, quorum iniquitas calcaneum circumdat, C venit ad genus curationis eximium. Et hoc quoque sub admiratione legendum est: Frater non redimit! id est Dominus Christus, qui dixit in Evangelio: 1 e nuntiate fratribus meis (Matth. xxviii, 10); et in psalmo: Narrabo nomen tuum fratribus meis (Psal. xxi, 23). Ipse si non redimat qui fudit sanguinem pretiosum; redempturus est homo, id est Adam, qui humanum genus transgressionis vitio sauclavit? Non dabit, negantis est; quia nulla oblatio, nulla placatio potest compensare, quod nos Divinitas est dignata redimere

Vers. 8. Nec pretium redemptionis animæ suæ; et laborabit in æternum. Pars ista prima versus hujus ad sententiam respicit superiorem: quia homo liberatus non dabit Deo placationem suam, nec pretium redem-D ptionis animæ suæ. Pretium est enim alicujus rei compensatio. Homo autem quid dabit in pretium, qui totum quod offerre possit accepit? Sequitur, et laborabit in æternum: de fidelibus dixit, qui, quamvis pretium redemptionis animæ suæ dare non possint, laborant tamen in æternum, dum hoc agunt quod eis ad præmia vitæ æternæ proficiat.

Vers. 9. Et vivet in finem, quoniam non videlit interitum. De illis adhuc dicit, qui luborant in æternum; isti enim in fine viventes, id est in Domino Salvatore, interitum non videlunt: quia licet corpore moriantur, æternæ vitæ munere sunt ditati. Alii versus istos ita peccatoribus æstimant applicandos, dicentes, luborant

nuntiat. Quæ figura dicitur peusis et apocrisis, quando A in æternum, qui perpetua ultione damnandi sunt; viinterrogatione præmissa, responsio apta subsequitur.
Dicit enim, Utquid timebo? Id est, quare formidolosa
cogitatione confundar? In die mala, in die scilicet
passionis, quæ mala Judæis, bona fidelibus fuit. Ille
enim timere debet vitæ finem, qui p ccat. rum recor-

Vers. 10. Cum viderit sapientes morientes : simul insipiens et stultus peribunt, et relinquent alienis divitias suas. Venit ad secundum docendi modum, ubi peccatores cum sapientibus hujus mundi dicit esse perituros, et divitias suas, quas magnopere diligebant, non suis, sed, quod gravius ureret, extraneis successoribus definit esse relinquendas; ut propter quas omnia peccata commiserant, non possessione ipsarum, nec proprio successore lætarentur; sicut Salomon dicit: In quod peccaverunt, nec lætari [ed., latere] potuerunt (Sap. x , 8). Cum viderit peccator utique sapientes saculi istius ab interitu non liberari. ut fuit Solon Atheniensis, Philo Lacedæmonius, Arlstippus, et cæteri qui mundanæ supientiæ celeberrima laude viguerunt; sed videt eos communiter mori. quos divinæ Sapientiæ participes æstimabat. Sequitur, simul insipiens et stultus peribunt. Necesse est enim ut insipiens et stullus desperatione percent, cum suos sapientes cognoverint interire. Verum ut harc magis spiritualiter accipere debeamus; insipientes sunt qui prædicationibus prophetarum acquiescere noluerunt; stulti autem jure dicendi sunt qui nec ipsum Christum Dominum venientem recipere maluerunt. Hi ergo simul peribunt, quoniam in futura judicatione damuandi sunt. Reliquerunt autem Judzei alienis divitias suas, quoniam spernentibus eis Dominum Salvatorem, ad gentes extraneas salutis corum præmia transierunt.

Vers. 11. Et sepulcra corum domus corum in æternum; tabernacula corum in generatione et progenie, invocabunt nomina corum in terris ipsorum. Morientium divitum pompa describitur, qui sibi adificant sepulcra magnis tractatibus exquisita. Videmus enim quædam mausolea pulcherrimis renitere marmoribus, ut domus æstimentur æternæ magnis molibus fabricatæ. Post hæc venit ad eorum tabernacula, quæ copiosa largitate fulcita sunt, ut in longas generaciones et progenies constanti pulchritudine perducantur. Subjunxit etiam ritum quem gentilitas in parentalibus agere consuevit, quando fatua superstitione in terris eorum, id est in sepulcris invocant nomina mortuorum; et credunt hoc illis prodesse, quod eorum videntur exhibere memoriæ.

Vers. 12. Et homo cum in honore esset non intellezit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis fuctus est illis. De ipsis adhuc loquitur qui mundi istius honore floruerunt. Nam quamvis peccator in honore sit dum vivit, quia Dei portat imaginem, recte dicitur dignitatem suam non intelligere, dum talia facit, quæ ab ipso Creatore videntur omnimodis discrepure. Sequitur, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. Similitudo datur digna vecordibus; ut qui se imaginem Dei gestare nou intelligunt, congrue jumentis insipientibus comparentur. A Nam cum rationem perceptam jussionibus Domini mandatisque non exhibent, merito eam tanquam indigni tanto munere perdiderunt. Nam tolle homini Dei considerationem, et omnino pecus insipiens est, præsumptio vana, et caduca superbia. Sed quamvis de mortalibus dicatur : Et homo cum in honore esset non intellexit, possunt hic et prævaricatores angeli accipi qui de crelo projecti sunt, quia nec ipsi intellexerunt honorem suum, dum auctori superbiisse monstrantur. Homo enim et pro diabolo ponitur, sicut in Evangelio Dominu- testatur (Matth. x111, 25): laimicus autem homo qui superseminavit zizania est diabolus. Elæc decima species est definitionis, quam Græci ώς τύπφ, Latini veluti appellant : quando talis est alicujus rei complexie, ut non tantum uni rei de B sitos peccatorum, merito sententia Salvatoris inferqua dicitur, sed et aliis applicari posse videatur; sicut et in trigesimo quinto psalmo jam lectum est : Homines et jumenta salvos facies, Domine (Psal. XXXV. 7); non enim Dominus hæc sola, sed et reliqua salvare consucvit.

Vers. 13. Hæc via illorum scandalum ipsis; et posten in ore suo benedicent. Hic jam enumerationes decursae, velut dispersa grana in unum cumulum colliguntur. Nam post illa quæ dieta sunt, sententialiter enuntiatur, Hæc via corum. Viem, vitam debemus sceipers, in qua in hoc sæculo actuum nostrorum vestigiis ambulamus. Sed hæc via quid malis faciat. son tacetur: scandalum utique auctoribus suis, id est stimulum atque dolorem. Non enim ad securitatem sus 163 quidquam peccator efficit, cui de sua pro- C venit actione torqueri. Sequitur, et postea in ore suo benedicent. Hic describitur consuctudo peccantium, qui, postquam votum nequissimæ dispositionis impleverint, mox Divinitati gratias agunt, quoniam ad um velle perducti sunt : nescientes, miserrimi hominum, quia illo auctore tantum ad sancta desideria pervenitur. Sed isti in ore, non in corde benedicent, mode procedit plerumque simulata sententia; sicut is ins dicit: Populus hic labiis me honorat, cor autem corum longe est a me (Isa. xxix, 13).

Vers. 14. Sicut oves in inferno positi sunt, et mors dependent cos; et obtinebunt cos justi in matutino. Venit ad tertiam sectionem, ubi justis et impiis pro suis meritis dicit esse reddendum. Peccatores enim in ham sum amissione jugiter perseverant, sie in illos semper sine imminutione substantiæ invenit, quod peroa discruciet. Depasces enim a jumentis tractum est, que berbas non radicitus evellunt, sed abscindunt ipeas polius summitates. Sequitur, et obtinebunt cos justi in matutino. Oblinebunt, dixit superabunt, sed atique in illa resurrectione felicium est, ut m::his praemineant. Hic enim justos obtinent peccatores : im illo vero judicio justi intideles modis omnibus obsincbunt. In matutino, se si diceret, in albercente die cum gio. ia resurrectionis illuxerit, quando jam beazitudinis ciaritas aperitur, et inchoat esse dies qui muila nocte finitur.

Vers. 15. Et auxilium corum veterascet in inferno, et a gleria sua expulsi sunt. Adhue peccatorum infelicitatem miseriasque describit, quorum auxilia tanquam panni putrefacti veterascunt. Quid enim divitiæ præstabunt mortuis? Quid præsumptio humana defunctis, qui cuncta amittunt quibus hic delectati sunt; et in æternas pænas perveniunt, quas se pati nullatenus crediderunt? Sequitur, et a gloria sua expulsi sunt; de mundo scilicet in quo gloriabantur, vel de illis rebus in quibus decepti infelici sorte præsumebant; sicut in Evangelio diviti dictum est : Stulte, has nocte auferetur a te anima tua; que autem præparasti, cujus erunt (Luc. x11, 20)?

Vers. 16. Verumtamen Deus liberabit animam meam de manu inseri, cum acceperit me. Post errores expotur; ut sicut bumana fregilitas terrore prostrata est, ita spe futuri præmii sublevata consurgat. Nam sive boc Dominus Christus de se dicat, sive a parte membrorum suorum, ut assolet, loquatur, accommodum est. Ipse enim descendens animam suam ab inferno liberavit; sed simul et illorum qui adventum eius constanti animo crediderunt. De manu autem inferi, dicit de potestate diaboli, qui ante adventum ejus animas tenebat obnoxias.

Vers. 17. Ne timueris cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. Quarta pars psalmi ex ore veritatis egreditur, ut nobis saluberrima medicina præstetur. Nam totius mundi hæe una querela est : Quare in hoc seculo floreant homines quos a cultura Domini cognoscimus alienos. Sed peccatoribus ista promissa sunt; ideoque pius doctor veros alloquitur Christianos, ne terrarum divites pertimescant, quoniam bene generaliter pecuniosus pavescitur, cum ei samulari hominum cupiditas æstimatur. Dires enim dictus est a divo, qui quasi Deus nihil creditur indigere. Hominem hic impium debemus accipere, qui se subjectis formidabilem facit, dum æquitatis jura contemnit. Sequitur, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. Jungo ne timueris. Qua figura dicitur emò xorrou, id est, a communi, quando superiora ad inferiora respondent. Et respice qua gratia cuncta proficiant. Minus enim fuerat divitem fieri, quia hoc frequenter invenis in negotiatoribus et in hominibus abjectis. Addidit, et cum multiinferno positos mors externa depascit. Nam sicut oves D plicata suerit gloria domus ejus; id est, cum honoribus, cum possessionibus, cum tota hominum fuerit laude celebrata, ut nihil sibi nisi solum deesse putet imperium. Et vide quia domus ejus dixit, ut non solum ipse, verum etiam omnes qui ad ipsum pertinent, magna pompa slorere videantur. Sed quare isti non debeant timeri, pulchre subsequitur.

> Vers. 18. Queniam cum morietur, non accipiet [ed., perient] hac omnia, neque simul descendet cum so gloria domus ejus. Ecce ratio redditur quare timeri non debeat mundi gloriosus. Cur enim timeamus divitem, qui moritur pauper? Scandalum nostrum non est illi perpetuum, nec aliud secum valet portare, nisi unde possit ardere. Quam deformem in illa patria respicies,

quem hic mundissimum pretiosa veste miraris. Et A nam; sicut versus ille poliicitus est : Os meum lebene dixit descendere mortuos peccatores quasi in abyssos altas, quasi in profundissimam foveam; sed sine gloria sæculari, sine turba satellitum, sine præsumptione gazarum. Domus illa quam mirabaris. remanet tota; sed onera, quæ non videbas, transmittit ingentia.

Vers. 19. Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur: confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Hic benedicetur, non ad sanctificationem pertinet impetrandam, sed ad luxuriantium savorabiles voces. Benedicetur enim dictum est, propter linguam satellitum, qui inter garrulitates et epulas pastoribus suis bene opiare consueverunt, quorum anima non de bono actu, sed ex deliciarum præparatione laudatur. Sequitur, confitebitur tibi, cum beneseceris ei. Mali tunc Deum benedicunt, quando temporalia bona percipiunt : bonus autem laudat Dominum et cum malorum fasce deprimitur; sicut secit Job, et cæteri sancti ejus. Dicitur ergo Patri: Iste peccator confitebitur tibi: sed quando illi benefeceris; quid si aliquid contrarium patiatur. blasphemare non desinit. Et ideo consuetudo ista vitanda e-t, quæ in sceleratis sæpius invenitur. Nos autem pio corde omni tempore collaudemus Dominum, qui salutem nostram et in adversis, et in prosperis semper operatur.

Vers. 20. Introibit usque in progeniem patrum suorum : usque in æternum non videbit lumen. Qui patres pessimos imitantur, corum societate damnandi sunt; et ideo peccatores dicit usque ad patrum suorum progenies introisse. Patres enim ipsorum appellavit non C tantum ex semine carnis, quantum quos morum imitatione secuti sunt; sicut in Evangelio dicit incredulis: Vos a patre diabolo estis (Joan. viii, 44). Addidit, usque in æternum non ridebit lumen : quia sicut peccata tenebrosa sunt, ita peccatoribus sapientiæ lumen auferunt. Et ideo dixit, in ælernum non videbit lumen, quoniam 164 nec in isto mundo illuminatus fuit. cujus cor noxium caligo erroris obsedit. Simili modo nec in aternum videbit lumen, quod bic vitio sua pravitatis habere non meruit. Lumen enim verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9), Christus est Dominus, quem solummodo in Deitate sua videre sanctorum est.

Vers. 21. Et homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insiplentibus, et similis D nes, qui bonis conversationibus gratiam supernes Mafactus est illis. Postquam omnia quæ fuerant dicenda præmonuit, pulcherrimum psalmum repetita versus parilitate conclusit; ut se peccator a malo proposito removeret, cum notatam deformitatem suam iterata increpatione cognosceret.

Conclusio pealmi.

Legendus sæpius psalmus, et in thesaurario memoriae reponendus, quando ipse in principiis admonet, ut cordis auribus audiatur. Ipse enim testatus est ejus meritum, qui eum monuit studiose ab universis mundi partibus audiendum. Totum habet quidquid ad inspectivam, quidquid ad moralem pertinet discipli-

quetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam. Resignavit nobis sancta Veritas quæ promisit : faciat nunc sensibus nostris dulcescere, atque inhærere quod præcipit.

EXPOSITIO IN PSALMUM XLIX.

Psalmus Asaph.

Asaph fuit filius Barachiel, qui in Paralipomenou legitur electus inter quatuor cantorum magistros, ut instrumentis musicis psalmos Domino personaret (1 Par. v1, 39). Hic pro sui nominis significatione in hoc titulo meruit adhiberi, non auctor psalmi, sicut et de aliis scriptum est; sed musicus egregius, qui nobis per vocabulum suum aliquid indicaret. Hujus enim nominis significatio, quæ apud Hebræos semper est plena mysteriis, indicat Synagogam, quæ in hoc psaimo loquitur. Sed bic illa fidelis Domini Synagoga intelligenda est quæ et venturum Christum credidit, et adventum ejus gloriosa exspectatione suscepit : in qua fueruni patriarchæ, prophetæ, Nathanael, ipsi quoque apostoli, et reliqui sincera devotione cre.lontes. Sciendum plane quod hic psalmus primum adventum Domini, secundumque prophetet; quamvis et nonagesimus quintus, et nonagesimus septimus eadem prædicare noscantur; quatenus excusatio Judæis non credentibus funditus tolleretur, quando ills non suscipiunt quæ ipes quoque Synagoga testatur. Quid, rogo, colunt, si etiam ipsam audire contemnunt, quam se venerari dicun!?

Divisio psalmi.

In prima sectione fidel's Synagoga loquitur, quæ nunc est in populis Christianis, de primo et secundo adventu Domini Christi, Sequenti vero parte ipse Rex loquitur Christus, commonens populos ut, victimis pecydum derelictis, sacrificium laudis debeant immolare. Tertia sectione iterum devota quam diximus Synagoga reloquitur, imputans peccatoribus nequitias

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus deorum Dominus loculus est, et vecavit terram, a solis ortu usque ad occasum. Ne quis incarnationem Domini mediocri crederet metimatione pensandam, potentia ipsius ante prædicitur, ut totius in redulitatis pravitas auferatur. Dii dicuatur homijestatis accipiunt; sicut in alio psalmo alt : Ego disi, dii estis, et filii Ezcelsi omnes (Psal. LXXI, 6). Ita ergo filii dicuntur, sicut et dii, qu'a atrumque gratia prastat utique, non natura. Deus autem deerum est Dominus Christus; ipse enim cum Patre et Spiritu sancto vere dicitur Deus deorum; quod tamen nomen non omnino Divinitatis est proprium, sed bumane lingua, sicut jam diximus, summitatem ejus ultra bee non potest indicare. Deus enim Græca lingua dicitur timor; et quoniam solus ipse timendus est, in vicem nominis verbum tale transivit. Legitur enim in Bxodo: Nomen meum Adonai non indicari eis (Exed. v1, 3); ut sciamus nomen esse secretum, quod nec electis famulis cognoscitur indicatum. Locatus est ergo per pro- A autem non silebit, quando sceleratis dicturus est : Ite phetas, per apostolos, et, quod est potentius, per seipsum. Sequitur, et vocavit terram. Terram hic genus hominum debemus advertere, quod per totum erbem terrarum videtur esse diffusum. Sed propter illed quod babitat, positum est quod inhabitatur. Nam quomodo vocasset quod audire non poterat? Hec schema dicitar metonymia, quando per id quod continet, boc quod continetur edicitur. Addidit, a solis ertu usque ad occasum. Per solis cursum, universum significat mundum; quia omni terræ oritur et occidit claritas ejus. Hoc enim fecit sanctæ incarnationis adventes, ut universes gentes pravis erroribus sauciatas ad credulitatis sum remedia pius Medicus invitaret; sicut ipse dixit: Venite ad me, omnet qui laboratis et enerati estis, et ego vos reficiam (Matth. B celeritate raptabit. Valida quoque decenter adjunc-21, 28).

Vers. 2. Es Sion species decoris ejus. Hic Jerosolyma significatur, intra quam civitatem mons iste puris mentibus velut aurea massa res; lendet. De bac enim urbe exeuntes apostoli speciem decoris Christi annuntiaverunt in tote orbe terrarum; sieut Isaias dicit : Ex Sion exibit lex, et verbum Domini de Jeruselem (lea. H. 3). Veneranda urbs, sanctum culmen; at illud Regis nostri insigne domicilium, arcem mezito dicamus esse terrarum. Et respice quam competenter edocemur. In superiore versu dixerat Christum Deminum universas gentes evocare, nunc etiam designat unde doctrina ejus tanquam de purissimo atque affluentis-imo fonte per spatia totius orbis effluxerit. zziv, 47), per omnes gentes incipientibus ab Jerusalem. Inde enim prædicari ecepit Christus, cujus species decora cognoscitur, testante alio pealmo: Speciosus forma præ filiis hominum (Psal. XLIV, 3); ubi sufficienter expositum est cur speciosus specialiter destur.

165 Vors. 3. Deus manifeste veniet, Deus noster et non silebit; ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuits ejus tempestas valida. Synagoga fidelium postgram de primo multa dixit, venit ad secundum Doni Salvatoris adventum, quem per figuram ideam diversis similitudinibus mirabili imaginatione describit; at non tam faturus quam præsens esse videatur. Dicendo enim, manifeste veniet, significat illum in majestas ejus carnea nube celata est; sicut et Aposteles de infidelibus dicit : Si cognovissent, nunquam Beminum glories crucifizissent (1 Cor. 11, 8). Manifate vero tune veniet, quando jam non cruci affigendes, sed judicaturus est mundum. Tractus sermo a merificiis, quod toto die festivitati vacaretur. Manifeste enim dicitur, quasi a mane dies festus. Repetit Deus noster, ne sibi infideles putarent esse communem. Deus enim Christianorum ipse est Deus deorum, qui et manifeste veniel, et non silebit. Silet enim modo m mundos iste peragitur, cum blasphemas et sacrilegas voces sententia severitate non damnat, sed ad conversionis medicinem sustinet peccatores. Tunc in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41). Inde et alibi dicit : Tacui, tacui, nunquid semper tacebo (Isa., xLH, 14)? Nam quod sequitur, ignis in conspectu ejus ardebit : magni Judicis, sieut dictum est, præclarus adventus mystica virtate describitur. Ignis enim præire dicitur; ut qui est palea, se formidet arsurum. Addidit, et in circuitu ejus tempestas valida. Aæc tempestas non ventis agitur. nec procellis sevientibus excitatur; sed divina potentia vehemens consurget spiritus, ut area Domini æquitatis ejus sententia ventiletur; tunc frumenta sequestrabit a paleis, hoc est bonos discernet ab impiis. Quæ judicatio merito tempestas dicitar, quoniam et improvisa veniet, et in disceptationem suam nimia tum est; nam quam sit potens hinc datur intelligi, ut omne genus hominum pro suis meritis momentanea celeritate discernat; sicut Apostolus dicit: In momento, in ictu oculi, in novissima tuba; canet enim tuba, et mortui resurgent (I Cor. xv, 52). In circuitu ejus tempestas valida non incompetenter advertitur, quoniam cum ipso justi sedentes, sicut promittitur in Evangelio, judicabunt.

Vers. 4. Advocabit cœlum sursum, et terram ut d's. cerneret populum suum. Hoc certe facturus est in illo judicio. Sed terra rationabiliter fortasse dicitur sursum vocata, que nunc in imo loco noscitur constituta. Cœlum autem cum sit desuper, ubi illud sursum vocavit? Sed colum hic, omnem justum debemus acllis enim dictis evangelica verba concordant (Luc. C cipere, terram peccatorem; quia ille spirituali se conversatione. Domino præstante, purificat, iste terrena vitiorum qualitate sordescit. Et vide quia in primo adventu omnes indiscrete vocaverat; ut admoniti, in hoc mundo se corrigere debuissent; sicut in Evangelio dicit : El exierunt in exitus vierum, et vocaverunt quoscunque invenerunt bonos et malos (Matth. xxn, 10). In fine autem mundi cælum advocat; ut jam justos discernat ab impies, ne ulterius, sicut hic, confusis habitationibus misceantur.

Vers. 5. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. Nunc Synagoga Christi verba facit ad angelos, qui ministerio suo in fine sæculi sanctos de universo mundo, sicut legitur, congregabunt. Dicit enim iose Dominus in Evangelio: Mittet prime adventu cunctin non suisse manifestum ; quia p angeles suos, et congregabunt ante eum omnes gentes, et separabit cos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis (Matth. xxv, 32). Sequitur, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. Ordinare dicimus testamentum eos qui actibus bonis restituant ea quæ in testamenti serie cognoverunt, ut hospitem suscipere, eleemosynam dare, charitati studere. Hoc enim supra sacrificium pecudum Domino constat acceptum, at actuum illi magis probitas offeratur. Sive, ut quidam voluerunt, potest hoc et de Judzeis accipi per ironiam, id est, per irrisionem, quando vilem rem laudando suggillat; ac si diceret : Eos Domino congregate, qui in officio sanctitatis commorantur: econtrario vero que impia sunt agunt; et in es quod sa-

Vers. 6. Et annuntiabunt cœli justitiam ejus : quoniam Deus judex est. Superiora excolit, per calos significans viros justos, quibus verbi cœlestis dispensatio condonatur. Addidit, quoniam Deus judex est; ac si diceret, qui nescit falli; et sicut omnia manifeste novit, ita et sine reprebensione discernit. Hoc enim veraciter ac proprie de Deo dicitur, cui nihil negatur, nibil supprimitur, quem nec factum aliquod latet, cui nec quod judicatur absconditur.

Vers. 7. Audi, populus meus, et loquar; Israel, et testificabor tibi : Deus Deus tuns ego sum. Ventum est ad secundam sectionem, in qua jam Veritas ipsa ex persona propria loquitur. Deus enim, qui verba sua tiosa dispergant, dicit ad populum : Audi, hoc est devote suscipe. Illos enim audire dicimus qui præcepta compleverint; sicut legitur: Qui habet aures audiendi audiat (Luc. viii, 8). Populus meus significat plebem devotam. Et loquar, subaudi profutura; quod si non audieris, consequitur ad interitum tuum, taceam. Israel vero frequenter diximus interpretari videns Deum. Ergo si me vides, audire non negligas; quia contemplatio mea obedientiam tribuit audienti. Testificari vero est testimonium dicere; quod utique in judicio facturus est Deus, quando uniuscujusque facta discernet. Tunc enim fidelibus suis testimonium dabit, cum dicturus est : Esurivi, et dedisti mihi man . ducare (Matth. xxv, 35), eisque similia. Sequitur: dire sub contestatione præmonebat; ut Deus ille generalis et volentium et nolentium esset ipsius proprie qui eum pura mente diligeret. Nam cum dicit, tuus, fidelem sibi eum suisse monstravit. Repetitio enim ista, Deus Deus, mentem solidat, ne semel dicta laberentur. Illud vero sum, proprium Divinitatis est verbum, quod tempore non mutatur, sed semper adest, a:que æternum manet; sicut Movsi responsum est, Ego sum qui sum (Exod. 111, 14); et rursum, Qui est misit me. Sed perscrutandum est cur istud nomen essentiæ solus sibi vindicet Deus? Tune enim quando dictum est, erant angeli, erant cœlestia, erant terrena omnia, sicut esse decreta sunt. Sed quia illa sola est infacta et æterna natura, nec aliquando cœpit ex tempore, et in 166 tribus per- D sonis Deltas una subsistit, merito solus esse dicitur Deus: quia, ut sit, nullius indiget, sed semper virtutis propriæ vigore consistit. Est ibi et aliud sacramentum, quod una syllaba tribus litteris continetur, ut sancta Trinitas unus Deus esse doceatur.

Vers. 8. Non super sacrificia tua arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Gloriosus doctor et perfectissimus institutor Judaicum populum volens a rebus carnalibus amovere, et ad spiritualia sacramenta perducere, pecudum sacrificia jam non dicit exquirenda; nec eum exinde arqui posse testatur, si minime animalium victimas immolaret; sed holocausta illa potius in conspectu suo danda

crificia Deo consueta celebrant, sanctificandos se esse A commemorat, que humilia:o corde piis altaribus offeruntur. Holocausta autem dicta sunt sacrificia, quæ, postquam fuissent immolata, ignis veniens desuper absumebat; quæ Latine tota incensa dicuntur. Hæc Christus veniens respuit, quia ipse vera victima fuit. Aliud est holocaustum, quod Dominus ante conspectum suum semper esse pronuntiat; scilicet quando mens nostra divino amore succensa, peccata sua tribulatione decoquit, et ad illius kolocausti similitadinem omnia vitia sua cruciatu corporeo exusta con-

Vers. 9. Non accipiam de dome tua vitules, neque de gregibus tuis hircos. Per hunc versum et duos alios , qui seguuntur, breviter enumerat qua se respuere profitetur. Hæc figura dicitur brachylogia, id est bre non vult incassum suscipi, ne (ut legitur) porci pre- B vis locutio; cum plura paucis amplectimur. Sed ne audito holocausto ad antiqua humana mens sacrificia recurreret, aperte renuit consustudinem priorem, ut spiritualiter intelligeretur quod in similitudine præmissa gerebatur. Sed cum hæc duo respuit, universa primi temporís sacrificia designat modis omnibus excludenda. Significatur enim a parte totum.

Vers. 10. Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus et boves. Causam reddit quare ab ipso non exspectat quadrupedum immolationes, dicens: Quia a te petere nolo quod meum esse cognosco; quod forte pauper non habet, dum aut non valuit capere, aut minus potuit enutrire; sed petit fidem rectam, confessionemque devotam, quam om nes dare, ipso miserante, prævalent, etiam qui nulla Deus Deus tuus ego sum. Hoc erat quod populum au- C terrena possessione gratulantur. Sub hoc igitur sensa per enumerationes reliquas currit. Addidit, jumente in montibus et boves; ne quis de facultate confisus, minus conscientiæ operam daret, dum se crederet pecudum immolationibus expiare, quod iniqua mente deliquisset. Potest et alio modo intelligi : feræ silvarum gentes significant, quæ in sæculi istius nemoribus superstitione ferocissima versabantur; juments in montibus, sunt simplices in Ecclesla catholica constituti, qui in cacumine fidei habitare noscuntur: boves indicant apostolos et prophetas, qui in agre Domini assiduo labore versati sunt. Quapropter his aliusionibus competenter appositis præfigurat Ecclesiam catholicam de diversis mundi partibus colligendam.

> Vers. 11. Cognovi omnia volatilia cœli, et species agri mecum est. Cognovi, non ad infirmitatem nostram trabas, quæ ex tempore aliquid data opportunitate cognoscit; sed Dominus cognovit antequam faceret universa, in cujus præsentia erat omne quod potuisset existere. Quis enim omnis celi volatilis potest, nisi sola Majestas, cognoscere? Que versiculo cuncta complexus est, quoniam et omnia volatilia ceti dinumerativa quantitate cognoscit. Speciem agri secum se habere professus est : revera secum, quia ubique totus est; sicut de illo propheta dicit : Casium et terram ego impleo (Jer. XXIII, 24). Sed debemus spiritualiter ista tractare; volatilia coli pertinent ad supernas mirabilesque virtutes, ut sunt angelicæ p testates.

que motu celeri sancta voluntate spiritualiter trans- A quentia non potest habere communis. Dicit enim feruntur. Species autem agri respicit ad gentes quæ erant Christo Domino crediturze; revera species, quomiam per hominem bene accipitur decus omne terrarum.

Vers. 12. Si esuriero non dicam tibi: meus est enim erbis terres, et plenitudo ejus. Deus ille deorum, sicut frequenter diximus, propter intelligentiam nostram velle suum per humanas consuetudines dignatur exprimere; ut se dicat esurire, qui carnem pascit universam, cojus contemplatio spiritalium substantiarum suavissimus cibus est, et contemplativa refectio. Sequitur, meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus. Hic curiositatem superfluam reddita ratione convincit, dicendo ; Cur a te petam sacrificia pecudum, cum totus arbis meus esse noscatur? Plenitudo ejus, diversita- B tem significat creaturarum. Cesset ergo hominum sollicitado superflua de pecudum immoiatione cogitare: cor enim rectum nos sibi Divinitas mavult offerre, unde et cognoscitur deliquisse; quatenus quod ante fuit percatis delinquentibus horridum, salutari ant emundatione purissimum. Et memento quod per has allusiones pruedestinatorum numerum significat, asa de sola Synagoga Judzeorum, sed de cunctis**gentibus esse** complendum.

Vers. 13. Nunquid manducabo carnes taurorum. and sanguinem kircorum potabo. Quam multis modis weluntatis suz dignatur reddere rationem. Quomodo grata erunt quæ non sunt necessaria? Nunquid Deus Courseum carnibus pascitur, aut sanguine polatur hircorum? Sed possunt nobis hac repudiata proficere. C iens spirituum immundorum contentione turbatur; cam base acceperint indigentes, cum esuriens pasca-Car, sities potetur; et in pauperibus Deus accipit, **Ture sibi in socrificiis non** permittit offerri.

Vers. 14. Immola Deo sacrificium laudis, et redde me veta tua. Hactenus dixit quæ respuit, nunc dicit illa que poscit. Angusta quidem in verbis senentis , sed sensu multum probatur esse lafissima. Nom quis immolat sacrificium laudis, nisi qui a terrenis vitiis fuerit segregatus; qui moritur mundo, ut hostia flat Christo? Non enim placet Domino, si landes ejus turpis persona decantet; actum videlicet querit probabilem, non dulcisonam vocem. Sacrifisas ergo Domino, laudando qua sapientia cuncta disponat, qua pietate peccatoribus parcat, qua fordicendum est, quod pecudes mactat; sed omne sacrum factum quod nos pia oblatio commendat. Vota queque raddit Altissimo, qui ei talia immolando præparat qualia propitius ipse præcipit. Addidit tua, ut non quereres fortassis extranea, aut hircum pinguem, set vitulorem sanguinem, et cætera quæ extra nos 167 esse intellectualis ratio comprehendit. Tua vero retalit ad cordis areanum, quod in animæ peactralibus jacet, quod extra non quæritur, quod pauper et dives æqualiter habent : ubi magis ditior egeses est; wii ille multo celsior est, qui corde noscitur inclinatus. Sed consideremus subtiliter, et invenimus bic quoque proprize locutionis esse genus, quod elo-

Deus: Si esuriere, non dicam tibi; et paulo post non mutata persona idem ipse dicit : Immela Deo sacrificium laudis; in subsequenti vero subjunxit, Peccatori autem dixit Deus. Nostræ autem ordo locutionis poscebat ut diceret : Si esuriero, non dicam tibi, etc., et, immola mihi sacrificium laudis; et, peccatori dixit: Quare tu enarras justitias meas? Unde fit ut unus atque idem de se loquens, velut alterius personam videatur innectere; quod inter propria Scripturæ divinæ recte numeratur.

Vers. 15. Et invoca me in die tribulationis tuæ; et eripiam te, et magnificabis me. Postquam dixit quali sacrificio placaretur, nunc oblationis ipsius præmium poilicetur. Præcipit enim, Invoca me, ne quis spem haberet in terreno solatio, ubi caduca sunt universa, et plus infirma solatia. In die tribulationis tuæ, id est quando te alter affligit, non cum inimicum evaŝisse morderis. Nostra enim tribulatio illa est quæ propriæ salutis formidine generatur, non quæ camalium rerum timore concutitur; sicut dicit Apostolus: Tristitia enim quæ secundum Deum est, pænitentiam in salutem stabilem operatur; sæculi autem tristitia mortem operatur (II Cor. vii, 10). Eripiam te, quasi circumdatum a satellitibus diaboli summa celeritate liberabo. Et magnificabis me; magnum me in æternum esse pronuncies, quem et a pœna libero, et in beata requie collocabo. Hunc autem versum ingenti promissione ditissimum, quidam volunt ad ultimæ vitæ nostræ tempus aptare, cum anima de bac luce transsicut animæ [Ed., corpus] Moysi legitur obviatum. Ecce quam parva petit a nobis Dominus, tam ingentia præstaturus.

Vers. 16. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justilias meas, et assumis lestamentum meum per os tuum? Ventum est ad tertiam sectionem, ubi iterum Asaph, id est devota Synagoga reloquitur. Et quia superius dixerat Dominus laudes hominum in vicem sacrificiorum se posse suscipere, ne forte peccatores hac promissione confisi dicerent : Sola laus et non probabilis nobis actio cognoscitur imperata: hoc necessaria ratione declarat, prohibendo ne lingua corum præsumeret Deo laudes canere, quibus turpis conscientia poterat obviare. Quæ figura dicititudine diabolum vincat. Non enim solum sacrificium D tur percunctatio, id est que alterius persone non patitur exspectare responsum. Interdicitur enim sceleratis ne se præsumant sermonibus miscere divinis. Sed altius intende, quia de illis peccatoribus hoc dicitur qui inferius describuntur, de quibus ait : Intelligite hæc, omnes qui obliviscimini Dominum. Cæterum conversis ac pœnitentibus laudes non interdicit divina clementia. Ili enim qui corde durati sunt, et ab scelerum suorum pravitate non desinunt, prohibentor Domini narrare justitias, id est vel communi sermone aliquid de illa Majestate proferre; quia os debet esse justum quod justitias Domini enarrare præsumit. Sequitur, ut nec Testamentum ipsius indigna præsumptio contrectet, ne per os sceleratum atque blasphemum

sicut alibi scriptum est (Eccli. xv, 9) : Non est speciosa laus in ore peccatoris. Testamentum vero vetus et novum significat; quia dum unum suspense dicitur, utraque memorantur. Potest hoc et de hæreticis doctoribus dici, qui legem Dei docere præsumunt. Assumers enim præsumptionem significat indevoti. Nam lectionem credentibus non videtur interdicere, in qua peccatores maxime dignatus est commonere.

Vers. 17. Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos post te. Incipit enumeratio eorum quibus Dei verbum interdictum esse cognoscitur. Odit disciplinam qui ad correctiones justas iniqua præsumptione remurmurat, et non vult Dominum in se vindicare quod peccat. Sic enim nobis provenit sarigimur utique plus amemus. Melius est enim hic parumper affligi, quam in illa judicatione damnari. Projicit etiam sermones Dei post se, qui diviua jussa contempit, cui ante oculos non est, quod semper convenit intueri.

Vers. 18. Si videbas surem, simul currebas cum eo; et cum adulteris portionem tuam ponebas. Qui minora vetat scelera, multo magis potiora condemnat. Nam furtum ad homicidium quid est? Adulterium ad sacrilegium quantum est? Sed ita debet accipi, ut in his duobus prohibitis, omnia crimina vetuisse videatur. Hæc figura dicitur A parte totum, quæ in præsenti psalmo et superius probatur esse jam posita. Arguit euim peccatorem, quare aimul cum fure concurrat, id est cur ad fuciendum scelus C sociata voluntate jungatur; ut quod forsitan ille solus implere non poterat, ad effectum sceleris, isto auxiliante, perveniat Quod autem dixit : Et cum adulteris portionem tuam ponebas, subtiliter perscrutandum est; quia si quis dando pecunias, aut consiliando, aut laudando, adminicula præbet adultero, quibus sua vota perficiat, habere ibi sine dubio dignoscitur portionem. Nam si cui facultas suppetit, et a malo non revocat excedentem, et ipse quoque particeps probatur erroris, quia debemus hanc conscientiam charitati, ut neque nos, neque alios perire patiamur.

Vers. 19. Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua concinnavit dolum. Prius de surto atque de adulterio pravitate, et linguæ subdolositatibus accusantur. Os hic cogitationem cordis debemus advertere; quia de lingua postea dicturus est. Tunc enim nequitia cogitationis abundat, quando in istius sæculi delectationibus mens humana progreditur, et per diversa genera peccatorum iniqua voluntate grassatur. Sequitur, et lingua tua concinnavit dolum. Hoc multis modis debet intelligi; nam et qui falso laudat, dotum facit; et qui maligna consilia præstiterit, in eadem iniquitate versatur; et qui male agendo bene loquitur, in hac pravitate fædatur; et quidquid postremo verum ac simplex non fuerit, dolosis moribus applicatur. Aptissime 168 autem positum est, con-

sancta et veneranda verba progredi posse videantur; A cinnavit; quia decipientium mos est sic falsa componere, ut aliquo lepore verborum audientium auribus blandiantur; sicut in quinquagesimo quarto pealmo dicendum est: Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula (Psal. LIV, 22).

Vers. 20. Sedens adversus fratrem tuum detrakebas, et adversus filium matris tue ponebas scandalum. Sedere morantis est; et ideo culpatur gravius qui in derogatione [id est detractione] alterius non casu aliquo faciente dilapsus est, sed diutinus fratris sui detractor insedit. Fratrem hic, omnem carne proximum debemus accipere, quia et de spirituali dicturus est. Sed inspice hoc vitium qua exsecratione damnetur; ut inter peccatores maximos haberi possit, qui se in tali pravitate miscuerit; sicut et apestolus lutaris emundatio [ed., emendatio], si illud quo cor- B Jacobus ait : Qui detrakit fratri, detrakit legi, et judicat legem (Jac. 1v, 11). Sequitur, et adversus fili matris tuæ ponebas scandalum. Filium matris, sobolem dicit Ecclesiæ, cui per regenerationis partem fraterna charitate conjungimur. Ponit ergo scandalum fratri suo, qui hæreticas pravitates, vel alias interceptiones, quibus innoceus espiatur, excegitat. De talibus enim ipse Vir sapiens dicit : Qui sephistics loquitur, edibilis est kujusmodi (Eccli. xxxvn., 23). Et proprie dixit, ponebas, propter laqueos insidieses, qui absconduntur arte verborum, ut incauta simplicitas occu'tis nexibus obligetur.

Vers. 21. Hac fecist, et tacui ; existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis : arguam te, et statuam illam contra faciem tuam. Considera quemadmodum hic in una sententia, qua latius fuerant enarrata, recolligit. Dicit enim, cum multa facerent peccatores, Dominum justum non injuste distulisse judicium; ut conversienis tempus inveniretur, dum damnationis pouna suspenditur. Sed de ista benevolentia Creatoris, qua opinio pravis mentibus nascatur, exponit. Dicit cuim: Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis. Usus iste mortalium est, ut quoties mala committi patimur, nec eis aperte resistimus, similitudine morum illis consentire videamur. Hoc nunc iniquam mentem de Domino sentire confirmat; ut quia differt vindicare, et ipsi credantur scelera humana placulese. Sed buic pravo intellectui datur justa sententia. Seperius enim dixit verba sua post peccatoris tergum fuisse projecta: nunc sorte contraria, peccata dicit arguit peccatores; nunc etiam de conscientiæ D unicuique ante faciem suam collocanda. Per hanc autem sententiam futuri judicii cognoscimus qualitatem; quia omnis peccator ante se videbit stare quod se putabat oblivionis beneficio præteriisse. Horrer immensus, formido inæstimabilis illa homines videre: per quæ se norunt ad æterna supplicia pervenire.

Vers. 22. Intelligite harc, qui obliviscimini Dominum, nequando rapial, et non sit qui eripiat. Hic facta est apostrophe, id est conversio ad illos scilicet peccatores quos superius vetat Domini narrare præconia. Dicit enim: Intelligite, id est fideliter obedite. Et ne hoc omnibus peccatoribus crederes dictum, addidit, qui obliviscimini Dominum. Peccator enim qui supplicat, et se humili satisfactione castigat, non obliviseitur Dominum. Et ideo de quibus hoc dictum A stante Dominu, cognoscore mereamur. Et quia se sit, brevi complexione monstravit. Immensum crimen, negligentia non ferenda oblivisci Dominum, qui animam dedit, carnem pascit, et fideles ab emni adversitate defendit. Amentia est certe illum memoria carere, quem præsentem semper constat existere. Sed qui obliriscuntur Dominum, nisi qui præcepta ipsius iniqua præsumptione contemnunt? Sequitur:

Nequando rapiat, et non sit qui eripiat. Quando disbolus rapit, est qui eripiat ad salutem: quando Dominus ad vindictam trahit, non est qui liberare possit addictum; quippe cum et ipse auctor criminum arter pascitatione damnetur.

Vers. 25. Sacrificium laudis honorificabil me : et illic iter est, in quo ostendam illi salutare Dei. Hoe centra illos ponitur, qui indigni laudes Domini ca nere præsumebant. Sacrificium laudis konerificabit me; non quale scelerati canunt, sed quale pura mens consucvit offerre. Ipsum enim sacrificium laudis honorat Dominum, quod puritate fidei, et actionum probitate fuerit immolatum. Seguitur guoque, et illic iter est. Iter appellat beatissimam psalmodiam. Sed hac via ubi ducat exponit, quo ostendam illi salutere Dei. Gloriosa semita, quæ ducit ad eceli terræque Creatorem. Verum istud iter, quod dictum est, non pedibus, sed sanctis mentibus ambulatur. Quod si pure corde gradiamur, nos ducit ad Christum, fitque sobis illa scala Jacob quæ ascendentes perducebat ad cooles (Gon. xxviii, 12).

Conclusio psalmi.

·Proficuus omnino psalmus, si eum vellet improbitas cognoscere Judæorum. In principiis enim de Domini incarnatione locutus est. Ipse quoque Salva:or admonet, ut victimas pecudum deserentes, cordis saerificia populus devotus exsolvat. Peccatorem vero, ei Christo non credidit, a prædicatione Divinitatis exclusit. Deinde quale sacrificium laudis immoletur tstendit. Postremum quemadmodum peccator judicetur aperuit. Quid adbuc, Judæi, desipitis? Cur vestrum interitum pon timetis? Audite Synagogam de incarnatione Domini et de l'uturo judicio personanlem. Visum jam credite, qui prædictus est advenire. Non sunt longe remedia que petatis, sequens vos palmus absolvit, si ad pœnitentiæ beneficia festinetis. Quid vos a generali medela dividitis? Ipsum et vos mivat [mss. A., B., F., solvat], quod et nos liberat. In commune dicamus : Miserere mei, Deus, secundum nagnam misericordiam tuam. Baptismum quærite, tarnem quam crucifixistis assumite, sanguinem quem fadistis ebibite. Pia confessio potest absolvere, quod voia constat impia commisisse.

EXPOSITIO IN PSALMUM L.

In finem, pealmus David, eum venit ad eum Nathan propheta, eum intravit ad Bersabes.

Operæ pretium est hunc psalmom paulo diligentius perscrutari; ut virtutis ejus profunda mysteria, prærex et prepheta, sicut Regum testatur historia (11 Reg. x11, 13), humili satisfactione 169 prostravit. et peccatum suum increpatus, publice nou erubuit consteri; merito eum sanctissimi Patres bonorandum figuratione sacratissima censuerunt. Inter alios siquidem beatus Hieronymus Bersabee figuram Ecclesiæ, vel humanæ carnis habuisse demonstrat (la Amos cap. vni, vers. 14): David vero, sicut multis locis constat aptatum, Domini Christi portasse dicit imaginem. Et sicut illa, dum in fonte Cedron lavaretur, exuta vestibus David placuit, et ad regios est compulsa venire complexus, maritusque ejus principali jussione trucidatus est a; ita et Ecclesia, id est congregatio fidelium per lavacrum sacri baptismatis mundatis sordibus peccatorum Christo Domino noscitur esse sociata. Congruum siquidem fuit illis temporibus, ut per actum hujusmodi indicatentur Domini futura mysteria; et spiritualiter ad magnum sacramentum probaretur referri, quod inter homines culpabiliter videbatur admitti. Nam et Osee prophetæ jussit Deus uxorem sibi accipere meretricem (Ose. 1. 2); ut significaretur Ecclesia gentium peccatis suis sordida, conjunctione Domini esse mundanda. Hoc etiam in Juda et Thamar nuru ojus, vel aliis similibus gestum esse figuraliter invenimus; sicut Apostolus dicit : Omnia in figura contingebant illis (1 Cor. x, 11). De bac etiam figura Bavid et Bersabee sauctus Augustinus in libris quos adversum Faustum Manichæum scripsit (lib. xxn, cap. 87), inter alia diligentissime disputavit. Unde sive ista similitudo, sive alia fuerit, valde mundo profuit, quod taliter satisfacturus erravit; ut de unius temporali vulnere generalitas æternam sumeret sospitatem.

Quanta, rogo, beato viro in agnitione culpæ sum fuit humilitas, cui tanta est post veniam in satisfactione constantia? Peregrinum et insolitum illic adulterii fuisse crimen ostenditur, quod tanta mentis intentione defletur. Latronis avidem nos invitat repentina confessio, Petri lacrymas subito gaudemus fuisse respectas, blanditur nobis momentanea humilitas publicani; David autem, dum sua peccata mititur prolixius detergere, dedit unde se generalitas possii absolvere; fecitque ut lacrymæ suæ, dum per posteriorum ora decurrunt, nulla temporis prolizi-D tate siccentur. Consideremus etiam qua: fuerit humilitas in propheta. Cor principis voz quasi privata conterruit, et iratus est potius sibi, qui se cognovit justa objurgatione culpari. Tam ingentium populorum rector sibi erat vehementissimus tortor, exigens a se pœnas quas jussione vix ferre poterat aliena. Vulgo mos est peccata sua callidis allegationibus excusare; rex autem potentissimus in conspectu omnium se potius elegit addicere : constituens se reum, cujus consucverat populus formidare judicium. Quapropter ideo a Domino absolvi meruit, quia sua vitia non defendit. O peccata in rebus hetissimis plus cavenda,

Ed., in loco quo ab hostibus perimeretur constitutus est.

qui positus in regni securitate peccavit. Quo facto docemur felicitatem mundi istius non oportere perquiri, quando magis in afflictione proficitur, et in prosperitate peccatur. Meminisse autem debemus in hoc psalmo statum esse, qui dicitur concessio: Concessio est enim, cum reus non id quod fecit aliqua concertatione defendit, sed ut ignoscatur postulat absolute. Quod generaliter in omnibus psalmis pœnitentium reperiri posse non dubium est.

Divisio psalmi.

Quinque membris hunc psalmum congrua nimis respicimus dispositione formatum; ut, sicut quinario sensu peccatum omne colligitur, sic totidem partibus contracta iniquitas expietur. Prima est satisfactio persectissimæ hamilitatis. Secunda considentia misericordize Domini, quam fideles semper habere prosicuum est. Tertia petitur, ut a peccatis ejus suum Dominus avertat aspectum, sed ipsum potius sancta Trinitas miserata respiciat. Quarta subjungit omnes peccatores ad desiderium supplicationis magis ac magis animandos, si tam ingens illi remitteretur iniquitas. Quinta parte causa memoratur Ecclesiæ, quæ per ejus erat semen adventu Domini construenda : ubi jam lætus altari ejus offerendos vitulos pollicetur. Sic et supplicatio devota concluditur, et venturæ satutis gaudia nuntiantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.

Vers. 2. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Rex ille potentissimus, et multarum gentium victor egregius, cum se audisset a Natham propheta redargui, peccatum suum non erubuit publice consiteri, nec ad noxias excusationes cucurrit, ad quas maxime impudens festinat humanitas; sed repente salutari humilitate prostratus, ipsum se offerens Deo, purpuratus prenitens piis lacrymis supplicavit. Fidelis enim servus non assumit callosas inficias, sed cito intelligit commissa delicta. Mirabile initium! Dicendo enim Judici: Miserere mei, locum examini cognoscitur abstulisse. Vox ista non discutitur, sed sub tranquilitate semper auditur; solaque res est per quam possimus rei sine aliqua contrarietate defendi. Petebat quidem misericordiam, D quam definire non poterat; sed tamen peccatis suis eam grandiorem omnimodis sentiebat. Quanta enim sit, ut dixerunt sanct ssimi Patres, quis enarrare sufficiat ; ut mundi Creatorem de cœlo deposperit, et terreno corpore induerit Conditorem, eumque qui æternitate Patri manet æqualis, mortalitati coæquaverit, et pro nobis formam servi mundi Domino imposuerit; ut ipse panis esuriret, fons vitæ sitiret, virtus infirmaretur, omnipotens vita moreretur? Quæ denique major misericordia, quam propter nos creari Creatorem, servire Dominatorem, vendi Redemptorem, humiliari Exaltatorem, occidi Vivisicatorem? Ilæc erat illa magna misericordia Domini, quam san-

In Saulis persecutione numerosas virtutes exercuit, A ctus vir explicare non poterat; sed facile per eam se credebat absolvi, per quam humanum genus jam tune cognoscebat pos-e liberari. Quod autem dixit: Miserere mei. Deus, secundum magnam misericordiam tuam; argumentum est A conjugatis : misereri enim, a misericordize sonte descendit. Sequitur, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Quid non poterat dare, quando secundum se Dominus rogabatur ignoscere? 170 Multitudo enim indulgentiæ divinæ, magnitudinem peccatorum quamlibet exsuperat; nec valebat delictum percellere, contra quod petebatur tanta misericordia subvenire. Quod argumentum dicitur A parte majori. Multo enim major est misericordia Domini, quamvis peccata nostra videantur ingentia. Precatur ergo ia B omnibus delictis suis pietatis multitudinem; quia per prophetam præsentis nequitiæ sasceperat remis-ionem; ut et illa mereretur evadere, quæ diversis temporibus se meminerat perpetrasse. Prudentissime autem delictis nullum volebat remanere vestigium : quoniam ille solus in libro vitæ conscribitur, cujus omnia peccata delentur.

> Vers. 3. Usquequaque lava me ab injustitia [mss. A, B, F. iniquitate] mea; et a deticto meo munda me. Studiose debet dilui, qui criminum veneno fuscatus est ; quia incuriose non abluitur, qui tenebrosa infectione maculatur. Usquequaque, undique, ab omni parte, ut et illa simul ignosceret, quæ prius se noverat admisisse. Potest enim aliquis sic lavari. ut tamen non sit omnino purissimus. Sed addidit, munda C me, quatenus in eo nihil remanere posset immundum. Sed istud lavacrum, quod sic abluit maculas peccatorum, ut supra nivem possii dealbare quod sordidum est, salutiferi baptismatis cognoscitur indicare puritatem : ubi sic omnia et originalia delicta, et propria admissa mundantur, ut illi nos restituat puritati in qua primus Adam noscitur esse procreatos. Sed utinam conservaremus tanti muneris dignitatem, ne nos iterum pullulantia peccata fuscarent. Petit ergo propheta in præfiguratione sacri baptismatis mundari ab injustitia sua, ne, in securitate remissus, negligens videretur esse post veniam. Nam maxime debet caveri ne finitima nostra reddantur obnoxia: sicut Salomon dicit : In fine suo laudabitur omnis vir (Eccli. x1, 30).

Vers. 4. Quoniam iniqui:atem meam ego agnosco, et peccatum meum contra me est semper. Sciens propheta sic Dominum pium, ut tamen et justus esse non desinat, æquitatem suis supplicationibus congruenter admiscuit; ut facilius audiatur, quod justitia interveniente deposcitur. Puniendum quidem scit esse peccatum; sed ideo a Domino dicit esse parcendum, quoniam a se confirmat esse damnatum; sicut Salomon dieit: Justus in principio sermonis accusator est sui (Prov. xvin, 17). Intendamus ergo quod dicit: Ego agnosco. Peccata enim illa sunt fortiora, quæ agnoscentes admittimus; non autem illa quæ per ignorantiam perpetramus. Sive illud dicit : Scire omnes possunt peccata sua; sed soli illi probantur aguascere. fecta enim pomitentia est futura cavere peccata, et lugere præterita. Primo enim post ipsum fuit scehus, quando propheta interrogante respondit dignum esse morte qui alienam ovem pauperis concupivit (11 Reg. xii, 6), tunc quando peccatum suum non credebat esse deflendum : modo autem eum pænitet, cum prostratus humiliter ingemiscit, contra se stare dicit delicta, quasi quamdam figuratam imaginem. Semper adjecit, hoc est quo l'jugiter aspicit, et cum oculos claudit. Sed respectus iste continuus peccatorum perseverantiam piæ supplicationis ostendit; nam quoties talia corde respicimus, toties commissa deploramus. Dixit enim Dominus in superiori psalmo: Arquam te, et statuam illam contra faciem tuam (Psul. MIX, 21); quod hic sibi vir sanctissimus ipse facie- B bat, cum dicit: Et peccatum meum contra me est semper. Juste ergo se petebat absolvi, qui jam hic formam illam visus est sibi fecisse futuri judicii. Hiec figura dicitur procatalepsis, id est præoccupatio. Hic enim quasi jam in venturo judicio constitutus, delictorum suorum aspectus teterrimos pertimescit.

Vers. 5. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicavis. Hic iterum enthymematicus syllogismus apparet, quem in vigesimo psalmo jam diximus. Cujus propositio est: Dominus justificatur in sermonibus svis, et vincit cum judicatur. Haic subjungi ur in conclusione præmissa sententia: Tibi igitur soli peccavi, 🗪 malum coram te feci. Hoc in reddendis syllogismis C sine culpa sieri, more veterum constat esse permissum. Nunc ad exponenda verba redeamus. De populo si quis erraverit, et Deo peccat, et regi. Nam quando rex delinquit, soli Deo reus est, quia hominem non habet qui ejus facta dijudicet. Merito ergo rex Deo tantum se dicit peccasse, quia solus erat qui ejus potuisset admissa discutere. Et quia illum ubique esse noverat, jure coram ipso malum se fecisse deplorabat, arguens dementiam suam, qui non expavit tanto judice præsente peccare. Sermones autem Domini merito justificati dicuntur, quoniam sine du-Vo semper ejus dicta complentur, sicut ipse dicit: Celum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Matth. xxiv, 33). Sequitur, et vincas cum judicaris. Deus tantæ justitiæ est, ut velit se cum ho- D minibus judicari; ipse enim dicit : Judicate inter me a vincam meam (Isai. v, 3); et alibi dicit : Popule mens, quid feci tibi, aut quid contristavi te? responde mili (Mich. vi. 3). Unde nunc propheta confitetur blem contra se Dominum habere justitiam, ut absobie superet, cum suerit judicatum. Sie et Baruch 11: Dicetis Domino Deo nostro : Tibi justitia, nobis sutem confusio vultus nostri (Baruch 1, 15). Erat quippe in animo ejus quod ex postore rex fuisset efbitus, quod regendos populos acceperat, et sine hotoris sui consideratione deliquerat. Neces-e ergo erat ut in alieno judicio propheta superaretur, qui jen victus in proprio examine noscebatur. Aliqui hoc

qui ea videntur propria exsecratione damnare. Per- A aptant et ad Domini passionem, cum judicatus, et fecta enim pomitentia est futura cavere peccata, mundum damnatus absolvit.

Vers. 6. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Hic invidia peccati minuitur, quando proprium crimen delictis generalibus comparatur; ut ipsa multitudo et confessio peccatorum miserationem boni judicis commoveret. Ergo iste sensus est : Quid dicam me modo fecisse qua arguor, qui jam ex originali peccato in iniquitatibus probor esse conceptus : ut ante peccata contraxerim quam vitæ principia reperissem? Quod argumentum dicitur Ab antecedentibus. Neque enim novum est illum peccare, qui in iniquitatibus conceptus et in delictis est genitus. Quid humilius, quid simplicius quam de uno peccato redargui, et simul omnia confiteri? Merito ergo i-ti sic facile videtur indultum, qui post absolutionis donum multis modis se nititur 171 ostendere criminosum. Audiant Pelagiani, et ire contra manifestam veritatem erubescant. Quemadmodum enim potest fieri ut in qualibet ætate parvula non egeamus absolvi, qui hune mundum delictis gravantibus ingredimur onerati? Job quoque simili voce profitetur : Nemo mundus ante te, nec infans cujus est unius diei vita super terram (Job xiv, 4). Vas etiam electionis Paulus apostolus inter multa commemorat dicens: Fuimus et nos aliquando natura filii iræ, sicut et cæteri (Ephes. 11, 3); item ipse Paulus apostolus: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors : et ita in omnes hom nes mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt (Rom. v, 12). Ipsa etiam Veritas in Evangelio testatur definitiva sententia : Amen, amen, dico vobis, si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei (Joan. 111, 5). Quapropter interrogo cur infantes a regno Dei redduntur alieni, qui de commissa nequeunt pravitate culpari? Restat ergo ut originali peccato infantes teneantur obnoxii; quoniam antequam propria faciant, primi hominis secum probantur gestare percata. Sunt et alice verissimæ probationes ; ideoque sibi humana protervia sacrilegos non exquirat errores. Superest eorum secunda nequitia, quoniam liberum arbitrium sic in humanis viribus ponunt, ut absque Dei gratia homines putent per seipsos bonum aliquod posse concipere vel agere. Quod si ità esset, cur propheta d ceret : Deus meus, misericordia ejus praveniet me (Psal. LvIII, 11)? Cum te audis misericordia Domini præventum, nihil tuum præcessisse datur intelligi. In alio quoque psalmo dicit: Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum la' orant qui ædificant eam (Psal. exxvi, 1). Idem dicit : A Domino gressus hominis diriguntur, et viam ejus cupiet nim's (Psal. xxxvi, 23). Alio quoque loco Psalmist testatur : Dominus erigit clisos ; Dominus solvit com peditos; Pominus illuminat cacos (Psal. CxLv. 8). Com audiatis prævenire, ædificare, dirigere, et engere Dominum, absolvere, et illuminare oull's pracedentibus meritis, quid ibi proprium cœpi-se cognoscitis, nisi illud tantum, unde pro vestra superbijuste damnemini? Sod dieitis forsitan propperilis el obaudierilis, bona terræ comedelis (Isai. 1, 19). Et iterum Ezechiel : Facite vobis cor novum, et spiritum novum (Ezech. xviii, 31). Et iterum : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (Psal. xciv, 8). Sed hæc et his similia pessima intentione sentitis; ut credatis homines a semetipsis bouse voluntatis initium sumere, et post, adjutorium D. vinitatis accipere; ut (quod dici nesas est) nos simus causa ejus beneficii, non ipse sui. Jam quomodo verum erit quod Joannes ait : De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia (Joan. 1, 16). Vel quemadinodum ipsa gratia dici poterit gratuița, si eam anticipet alicujus boni præmissa celeritas? Audite Apostolum, qui dogma vestrum salsissimum vera prædicatione convincit, dicens : Quis prior dedit B radicibus suis saxorum sertur viscera penetrare. Hæc ei, et retribuetur illi ? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia (Rom. 11, 35). Item Apostolus: A quo est et velle et perficere, pro bona voluntate (Philip. 11, 13). Et Jacobus Apostolus : Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. 1, 17). Sequitur vos alia multo pejor absurditas. Si a nobis esset bonæ voluntatis initium, nos magis poneremus fundamentum, ubi ædisicaret Dominus; quod certe nulla potest mentis sauitas approbare. Quapropter desinite asserere quæ non potestis implere. Illi obedienter audiunt, quos ipse facit audire; illi proficue cupiunt, qui munus Divinitatis accipiunt. Nam post vitiatam humani generis naturam, liberi arbitrii salutiferam pietate concedit. Hac quidem latius beatus Augustinus, hæc doctissimus Ilieronymus, hæc Prosper consensu generalitatis divino munere docuerunt. Sed nos ea contingere fecit hæresis exsecranda, quæ nimis saluti nostræ probatur esse contraria.

Vers. 7. Ecce enim veritatem dilexisti; incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Sicut superiori versu per commune delictum approbavit, quia nemo a peccatis redderetur exceptus, sic iterum per suam confessionem sibi supplicat subveniri, quoniam in confitendo peccato veritatem dixit, quam Dominus Deus supra sacrificia plus requirit. Non enim Deus delectatur pœnis nostris, sed confessionem quærit erroris, sicut scriptum est : Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xviii, 32). Incerta D sunt quæ omnino discerni non possunt, sed aliquibus ambiguitatibus colliguntur. Occulta vero sunt quæ nec oculus conspicit, nec mens humana dijudicat. Hæc duo non solum sibi revelata dicit, sed manifestata profitetur: ut quod fuerat vel suspicari arduum. provenerit illi in declaratione manifestum. Et nota quod collata sibi munera pulchra definitione complectitur. Dicendo enim, incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi, prophetia quid sit ostendit? Onus aliud addit reatui suo, ut cum beneficia numerat, culpa semper accrescat. Incerta ergo et occulta sunt quæ Deus illi in Filii sui manifestatione revelavit. Primum ut agnosceret eam habere Filium, de-

Isaiam sic arbitrium liberum comprobare : Si volue- A inde ut ipsum nosset ex suo semine in carnis as uniptione venturum; ut passionis quoque futura prædiceret, et resurrectionis gloriam nuntiaret; et inde non se dicit debuisse peccare, cum talia meruisset agnoscere. O sancta simplicitas! quis tantum suæ desensioni studere potuit, quantum iste in propria condemnatione laboravit? Quod argumentum dicitur A causis. Dicit enim post tot collata beneficia, ad talia se non debuisse pervenire peccata.

Vers. 8. Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor. Superiori supplicatione prostratus, in secundam partem misericordia Domini confisus erigitur, ne, quod omnibus peccatis est gravius, de clementia omnipotentis Domini desperasse videretur. Hussopus quamvis sit herba parvissima, et internis hominum sauciatis probatur accommoda. Et in libro Levitico, immolato sanguine intincta, supra leprosi corpus septies solebat aspergi (Lev. xiv, 6, 7): significans pretioso sanguine Domini Salvatoris maculas peccatorum efficaciter esse diluendas. Hac similitudine supplicat se propheta liberari; ut Christi sanguine salutari, quem pio corde credebat esse venturum, absolutionis munera mereretur. Per hyssopum enim significat sacramenta quæ diximus, quæ non solum inquinamenta detergunt, sed etiam super nivem puritatem animæ relucentis ostendunt. Super nivem autem album in corporibus nil potest inveniri; sed ideo super nivem divit, quia spiritualis 172 anima longe supra corpora mundata resplenpartem et Dominus tribuit, et operationem ipsius sua C det. Quæ sigura dicitur hyperthesis, id est superlatio; cum aliquam rem opinione omnium notam sententia nostra exsuperare contendimus. Tale est et illud, sicut jam in septimo decimo psalmo dictum est: Et volavit, volavit super pennas ventorum (Psal. xvii, 11).

Vers. 9. Auditui meo dabis gaudium et lætitiam, et exsultabunt ossa humiliata. Hic jam pia confidentia Divinitatis ostenditur; ut talia se auditurum dicat. quæ gaudium lætitiamque congeminent. Gaudium pertinet ad absolutionem, lætitia ad perpetua præmia possidenda. Hoc est autem audire gaudium et lætitiam, quod promittitur absolutis : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34). Sequitur, et exsultabunt ossa humiliata : scilicet audita voce quam diximus. Quod argumentum dicitur A consequentibus. Necesse est enim ut quando hæc audita fuerint, lætitia consequatur. Per ossa vero significantur animi firmamenta, quæ necesse fuerat omnino humiliari, quandiu pœnitens iste potuisset absolvi. Humiliata enim dixit, propter erroris sui conscientiam, quæ proficue semper humiles facit.

Vers. 10. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Venit ad tertiam partem, rogans judicem pium ne respiceret peccata, quæ ipsi quoque videbantur horrenda. Considera vero ex contrariis pulcherrime regulas datas. Si nos avertimus facies a peccatis nostris, noxium est; quia obliviscimur et negligenter agimus, quæ continuo sletu abluere deberemus: si Dominus non avertit, exstingnit, quia judicat delicta quæ respicit. Sic orat et alibi: Ne avertas saciem tuam a me, et ero similis descendentibus in lacum (Psal. CXLII, 7). Merito, quoniam si nos respicimur, misericordia Salvatoris absolvimur; sicut de Petro in Evangelio dicitur: Et respexit Dominus Petrum, et eyressus soras, sevit amare (Luc. XXII, 61, 62). Sequitur, et omnes iniquitates meas dele. De duodus criminibus vocatus ad culpam, pro universis delictis prudentissimus precator exorat. Sciebat enim se seci-se plurima, quam quæ justitia præsentis temporis arguebat: ita salutari compendio quidquid accusari poterat, remitti sibi una venia postulabat. Dele autem dum dicitur, dimitte significator; quia omne nostrum admissum quasi quibusdam tabulis acribitur, cum divina notitia continetur.

Vers. 11. Cor mundum crea in me, Deus; et spiritum rectum innova in visceribus meis. Subtiliter hos versus per verba singula debemus exquirere, ut nobis sensus possit evidentius elucere. Creare dicimus, novum aliquid instituere, ut illud quod non fuit videatur existere. Et quomodo dicamus ante peccatum cor mundam non habuisse David, de quo Dominus dixit : Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates m'as (Psal. LXXXVII, 22, et Act. x1.1, 22)? Sed crea hic, restaura unde decidit, debet intelligi. Petit ergo propheta tale mundum cor sibi creari, quod jam peccatis impellentibus commoveri minime potuisset ad culpam; sed stabilitate defrem, bonum non possit mutare propositum. Hoc mique sanctis post resurrectionem dabitur. Sed pæ- C nitens iste bonorum avidus, venturi pra mii amore succensus, quod in futuro evenire poterat, hoc sibi concedi præsenti tempore postulabat. Rectum spiritum dicit, Filium Dei Verbum, de quo in alio psalmo commemoratum est : Virga recta est, virga regni :ui (Psal. XLIV, 7). Quem merito ex natura Deitatis spiritun appellavit, quia legitur : Deus spiritus est (Joan. w, 24). Innova per hypallagen figuram positum est; ton quod esset ipse Filius innovandus, sed qui David peccatis veterem factum possit innovare per gratiam. Me enim nos innovat, qui, antiqui hominis vetustate deposita, in nova regenerationis suæ dona commutat. Nam sicut per Adam veteres suimus, ita Christi Domini beneficiis innovamur (Ephes. 17, 22); sicut Aposolus dicit : Deponentes veterem hominem cum actibus D mis, induite novum, qui secundum Deum creatus est (Colos. 111, 9, 10). Addidit, in visceribus meis, unde noverat adulterii detestabile crimen exiisse. Utrisque taim partibus remedium petebat, quoniam de utroque peccaverat. Et intuere quanta vivacitate se desideret explari, ut intelligas eum nullum tale ulterius committere voluisse delictum. Nam sicut in compaginem priorem coire non possunt abscissa membra, kaad verum poenitentem nequeunt præterita redire peccats. Ut quibusdam vero placet, et aliter probatur exponi. Petit propheta cor mundum creare in se Deum, non aliud poscens quod non habebat; sed quod jam erat, mundum sieri postulabat. Creare quippe dici-

deberemus: si Dominus non avertit, exstinguit, A mus et renovare. Dictum est enim et in alio loco de quia judicat delicta quæ respicit. Sic orat et alibi: fidelibus (11 Cor. v, 17): Ecce nunc nova creatura; Ne avertas faciem tuam a me, et ero similis descendennon quasi de altera quæ non erat; sed quod in ea tibus in lacum (Psal. CX.II. 7). Merito, quoniam si quæ jam constabat, illuminatio nova processerat.

Vers. 12. Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Projicitur a facie qui curari contemnitur. Et quid ægrotus faciat, si medicina se subtrabat? Sciebat enim ab illius facie sanitatem mentis, et lumen venire sapientiæ; et credebat se inimico tradi, si a vultu Domini judicaretur expelli. Ilic enim se tantum vult respici, quia peccata superius non debere conspici succlamavit. O mens prophetæ, et post humanos errores eximia ! De potestate tacuit, et de affectibus minime supplicavit. Solum spiritum prophetiæ sibi non auferri petiit, B quem pretiosum supra cuncta rex habuit. Sic enim et Jeremias propheta de ipsius virtute testatus est dicens: Extendit Dominus manum suam ad me; et tetigit os meum, et dixit ad me : Ecce dedi verba mea in os tuum ; ecce statui te super gentes el regna, eradicare, et demolire, et perdere, et exterminare, et ædificare, et circum plantare (Jer. 1, 9). Merito ergo conservandum sibi p tiit, quod supra omnes divitias magnificentius se habuisse cognovit. Et intuere quia non dixit, da mibi, tanquam non haberet; sed ne auferas posuit; scilicet quia talis ac tanta supplicatio, nisi per Spiritum sanctum non poterat evenire.

Vers. 13. Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me. Redit ad Filium Dei. quem ut ostenderet Christum, dixit, Salutaris tui, cujus nativi ate salus gentibus venit; et quod ante erat paucis per eximiam fidem cognitum, factum est universo orbi notissimum. Qnapropter cum dicit: Redde mihi lætitiam salutaris tui, Christum significat : enjus contemplatione inter ipsas quoque lacrymas lætus crat, et prophetiæ suæ munere inter pænitentiæ suæ jejunia pascebatur. Redde, dixit, quia sibi nescio quid gratiæ senserat imminutum : quoniam ab illa gratia salutari tantum quis recedit, quantum se 173 reprehensibili conversatione tractaverit. Nam cum dicit : Redde mihi lætitiam salutaris tui, gratiam se Spiritus sancti sine dubio amisisse cognoverat, quam fragilitas humana non potest habere cum peccat. Sequitur, et spiritu principali confirma me. Rex ille sanctissimus, et propheta mirabilis, non putabat præcipuum munus esse, subjectis jura dictare, nationes exteras bello subigere; sed tota contemplatione translatus, curiosius expetebat in principali intellectu statui, quam in regni culmine contineri. Confirma me, dixit, ne iterum peccem, ne a te animæ mutabilitate discedam. Nec incassum putemus, quod vir sanctus et cordis illuminatione radiatus, tertin spiritum nominavit, nisi quia individum Trinitati devotus, concedi sibi ab ea veniam postulavit. Spiritus enim quantum ad essentiam Divinitatis et Pater. et Filius, et Spiritus sanctus, recte dicitur unus Deus; sed pro distinctione personarum est proprium Patri, quod naturaliter sine initio ante sacula genuit Filium: proprium est Filio, quod naturaliter a l'atre l'atre et Filio procedit ; quæ ine Tabili charitate atque cooperatione eorum consubstantialis æternitas et potestas omnia facit quæ vult in cœlo et in terra. Sed quamvis hæc incomprehensibi'ia atque inexplicabilia, ita ut sunt, nobis nunc esse noscantur; tamen a nonnullis Patribus corporalium et simul existentium rerum talis similitudo proponitur. Invenimus enim in sole tres istas proprietates : prima ipsa est substantia corporalis, quod sol est; deinde splendor ejus qui in ipso permanet; tertia calor qui a splendore ejus usque ad nos pervenit. Quæ hoc modo (si tamen tantæ rei potest similitudo aliqua reperiri) arbitror restimanda, ut quod est in sole substantia corporalis, ita intelligatur in Trinitate quodammodo persona Patris; et quod est in sole splendor ejus, loc sit in p rentur acquiri. Quod non elationis causa dicitur, sed Trinitate persona Filii, sicut Apostolus dicit: Splendor gloriæ ejus (Hebr. 1, 3); quod autem est in sole calor, hoc sit in Trinitate persona Spiritus sancti, sicut legitur : Quis se abscondit a calore ejus (Psal. xviii, 7)?

Datur etiam aliud exemplum incorporalium rerum, hoc est de anima, quæ ad imaginem Dei facta cognoscitur. Anima igitur est ipsa substantia incorporea, rationalis, in qua inest intellectus et vita ejus. Quod ergo est in anima substantia, hoc intelligatur (si dici fas esi) in Trinitate persona Patris; quod autem est in anima virtus et scientia, hoc intelligatur in Trinitate Filius, qui est Dei virtus et Dei sapientia: et quod est in anima vivisicandi proprietas, hoc et in Trinitate intelligatur Spiritus sanctus, per quem vi- C vificandi opus multis locis prædicatur impleri; sicut ait Petrus apostolus in Epistola sua : Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu (I Petr. 111, 18); item Apostolus : Littera occidit, Spiritus autem vivificat (11 Cor. 111, 6); et in Evangelio Dominu ait : Spiritus est qui vivificat, nam caro non prodest quidquam (Joan. vi, 63). Hæc autem quæ diximus tria singulariter sequestrata nullatenus inveniuntur, quamvis inte'lectus noster ea distincta possit advertere; sed ita naturaliter sunt unita, ut dum unum horum se obtulerit, simul tria semper occurrant. Sic per lias similitudines tantæ rei aliqua nobis imaginatio veritatis aperitur. Sunt et his aliæ Patrum disputationes simillimæ, sed quas nunc carnis infirmitas ad liquidum vetat intelligi : tunc multo præstantius poterunt D comprehendi, quando in majestate sua Divinitatem viderint, quicunque beati sunt. Quas qui desiderat plenius agnoscere, sancii Hilarii, sancti Ambrosii, et sancti Augustini libros Trinitatis non desinat lectitare. Hæc enim res ad disputandum quam magna, tam longa est. Nam et beatus Hieronymus adversus hæreticos in hoc psalmo luculenter et breviter de Trinitate disseruit.

Vers. 14. Doceam iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Quartam partem supplicationis ingreditur : ubi cum fuerit auditus, quæ fuerit gloria parcentis ostend t; ut ipse quoque purgatissimus acquiratur, cum alium ab infidelitate converterit; scriptum

generatus est ; proprium est Spiritui sancto, quod a A est enim : Quia qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam eius a morte, et cooperit multitudinem peccatorum (Jac. v, 20). Duo sunt enim genera doctorum, unum quod instituit exemplis, aliud quod verbis tantum noscitur admonere peccantes; and his utrumque deprehenditur sentiendum. Dicie itaque: Quoniam si prophetæ parcatur, delinquentibus spes remissionis maxima concedatur. Quis enim ad conversionem non daret animum, ubi rex et propheta concessæ sibi veniæ præstabat exemplum? Sive illud secundum intelligi potest, quia liberatus a magno exitio prædicare potuit gentibus diversa magnalia Domini, quæ sequentium psalmorum textus ostendit. Pollicetur etiam compendium quæstuosum; ut qu'a ignoverat uni, multi per ipsum impii probaprovidentiæ virtute prophetatur. Quanti enim per ista verba Domino supplicantes ex reis redduntur liberi, ex obligatis feliciter absoluti?

> Vers. 15. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ, et exsultabit lingua mea justiciam tuam. Sanguinibus, contra Latinam quidem linguam numerus pluralis videtur assumptus; sed quia hoc in Græcis exemplaribus continctur, translator omnino laudandus est; elegit enim aliquid contra artem sæcularium ponere, quam a veritate posita discrepare. Nam si diceret, a sanguine, unum forsitan peccatum videretur ostendere; sed cum pluralem numerum ponit, multa esse sine dubio confitetur : quod idioma Scripturæ divinæ possumus nuncupare. Hæc figura dicitur exallage, id est immutatio, quoties contra consuettelinem aut genus commutatur aut casus. Liberari ergo se propheta petit de carnalibus delictis, ut jam desineret in ista fragilitate peccare. Sanguis enim pro corpore humano ponitur, quia inter cæteros hu. mores ejus ipse potior [ed., prior] videtur existere. Nam et in Evangelio Petro dicitur : Non tibi reve!avit caro et sanguis (Matth. xvi, 17). Deus salutis meæ significat Dominum Salvatorem, per quem salus pie credentibus datur. Addidit etiam, exsultabit lingua mea justitiam tuam; id est, si me liberaveris de sanguinibus (quod intelligitur de peccatis), laudem tuam lingue mea juste loquetur; propter illud quod in præterito psalmo dictum est : Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas (Psal. xlix, 16)? Absolutus enim recte loqui potuit, unde peccatorem lex divina suspendit. Illud præterea videtur afferre nonnullis aliquam quæstionem, quare post absolutionem 174 delicti dixerit: Laudabo justitiam tuam; et non magis quod aptum crat posuit : Laudabo pietatem tuam? Pietati enim gratias agere debet qui precatus est indulgenter absolvi. Sed si causam profunda ratione consideres, et justitiæ divinæ fuit, ut audiret ad se clamantem, parceret supplicanti, et susciperet contitentem. Sive quia duæ res istæ in judicio Domini semper adjunctæ sunt; sicut in centesimo psalmo dicturus est : Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (Psa!, c, 1). Quod suo loco evidentius explanabimus

Vers. 16. Domine, labia mea aperies, et os meum A dun crea in me Deus, ut cunciis indubitanter appaannuntiabit laudem tuam. Labia prophetæ quæ clausa fuerant conditione peccati, beneficio absolutionis aperienda pronuntiat. In reatu enim positis ora damnata sunt; sicut et Isaias dicit : O miser ego, quoniam immundus sum, qui cum sim homo, et immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis habitem (Isai. vi, 5). Os autem dicitur et cordis arcanem, unde efficaciter laus divina cantatur. Merito ergo post ab-olutionem peccati, et latia sua aperienda esse pronuntiat, et os suum dicit Domini annuntiare posse præconia.

Vers. 17. Quoniam si voluisses sacrificium dedissem utique; holocaustis autem non delectaberis. Reum se calpa interveniente cognoscens humilis precator, inofferre, quæ adhuc illo tempore pro peccatorum expiationibus pendebantur, si holocausta Dominus -libenter assumeret. Nam quod dicit, holocaustis autem non delectaberis, significat ritus sacrorum per immolationes pecudum, qui erant adventu Domini respuendi. Unde constat prophetam sic ad Dominum tota mente translatum, ut non se sacrificiis quæ illo tempo: e gerebantur crederet expiandum, sed illa magis oblatione quam dicit inferius.

Vers. 18. Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Postquam dixit quæ sacrificia Deus respuit, nunc dicit illa que poscit. Istud enim damus sacrificium Deo, spiritum superbiæ confessionis humilitate mactatum, decurrent. Nam spiritus iste, quando est lætus, nos obligat; quando est secundum Deum contribulatus, absolvit. Dicit enim per quintam speciem definitionis, que Græce, κετά την λέξεν, Latine ad verbum dicitur, quod sit acceptius sacrificium quod offertur Deo, id e-t spiritus contribulatus. Sequitur etiam sententiæ bojos indubitata promissio, per quam jam non sibi venia petitur, sed eam Deo se bumiliantibus pollicebur: id est, cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Contritum dicit pænitentiæ laboribus vehementer afflictum. Humiliatum, Deo scilicet; ut quod ante suerat clatione superbum, sieret pia confessione devotum. Et vide quemadmodum rerum ordo servatus est. Non enim cor potuerat humiliari, nisi fuisset frenon spernit, jam sanctæ promissionis auctoritas est, quæ prædicatur magis quam postulatur. Constat caim tales oblationes Deum non spernere, sicut illa cognoscitur priora sacrificia respuisse. Perquirendum sane videtur quod frequenter in Scripturis divinis pro intelligentia cor ponatur; dicit enim in Evangelio : De corde exeunt cogitationes mala (Matth. xv, 19); et Petrus apostolus Simoni ait : Cor enim tuum non est rectum coram Deo (Act. vin, 21); Isaias quoque testatur: Induratum est cor populi hujus (Isai. vi. 15); et in quarto psalmo : Quousque gravi corde (Psal. 17, 3)? et in septimo: Scrutans corda et renes Deus (Psal. vii, 10); hic quoque superius dixit : Cor munrest ibi esse cogitationum nostrarum fontem, inde bonum malumque venire tractatum. Nam et particula ipsa corporis nostri cogitationis sedes est [ms. G et ed., conoides est], quæ ignis habet imaginem; ut merito tali sit positione plasmatum, unde nobis potest venire consilium.

Vers. 19. Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem. Quinta pars que superest introitur, in qua jam, calamitatum auxietate deposita, memor promissionis divinæ lætus petit sieri quod Dominus dignatus suerat pol'iceri. Supplicat itaque ut, quoniam Synagoga posita sub lege peccavit, per gratiam Christi succedens Sion, hoc est catholica sirmetur Ecclesia. Dicitur ergo, in sinuat potuisse quippe regem facile sacrificia pecudum B bona voluntate tua fac Sion, quasi ille mons tunc non esset effectus. Sed considera quia in eo significatur Ecclesia, per quam mundus scilicet potuisset ornari. O regio illa omnium patrona terrarum! O civitas magni Regis, quæ cœlestis patriæ et imaginem portas et nomen! Quis te audeat localem dicere, quæ totius orbis terminos sanctissima fide probaris implesse? Nam si bistoriam velis advertere, significat forte tempora Theodosii, quando Eudoxia jugalis ejus religiosissima feminarum, benemeritam civitatem ampliavit, et meliori murorum circulo coronavit.

Vers. 20. Tuna acceptabis sacrificium justitie, oblationes et holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos. Frequenter sic a sanctissimis viris aliquid allegatur, ut subjungatur etiam votiva promissio; ut unde non sanguis egreditur, sed lacrymarum fluenta C est illud : Quid retribuam Domino pro his que retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Psal. cxv, 12). Ita et hic dicitur Patri : Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, id est Filii tui gloriosissimam passionem, qui se sacrificium pro omnibus obtulit; ut salutem mundus, quam suis operibus non merebatur, acciperet. Pulcherrime autem definitum est quid sit passio Domini reverenda, id est sacrificium justitiæ. Sequitur, oblationes et holocausta. Istud jam ad sideles pertinet Christianos, qui erant post adventum Domini credituri : significans immolanda corda hominum viventium, non membra pecudum mortuorum. Illa enim ignis consumptibilis absumebat, ista incendium vitale discruciat; illa redigebantur protinus in favillas, ista temporaliter aniquenti tribulatione contritum. Nam quod dixit : Deus D mas tribulationibus exurendo, ad amouni paradisi gaudia æterna perducunt. Sequitur, tunc imponent super altare tuum vitulos; sacerdotes scilicet, quando Ecclesia catholica fuerit Domini passione constructa. Nam cum superius dixerit, holocaustis autem non delectaberis, quærendum est quare hic iterum vitulos immolandos esse promiserit? Dictum est per figuram allegoriam, quæ aliud dicit, aliud signisteat. Vituloquippe posuit, aut pro innocentibus adultis, quorum ætas prima est, et a jugo peccati cervix probatur aliena; et ideo in tali verbo permansit, ut actum illum præteritæ legis indicaret fuisse rerum imaginem futurarum. Sive illos prædicatores Evangelii promittit, quorum 175 imaginem in vituli figura Lucas Evangelista suscepit, qui non mugitibus aera verberarent, A dum configitur spina (Psal. xxx1, 4). Non illud quod sed orbem terrarum dominicæ fidei prædicatione complerent. Sive illos magis vitulos debemus advertere, qui animas suas in hostiam suavitatis sacris altaribus obtulerunt. Nam et Pater Augustinus, cum de tiguris illis evangelicis ageretur (Serm. 70 et 100, de Temp.), quodam loco ipsum Dominum vitulum dicit, qui se hostiam obtulit pro salute cunctorum. Quapropter sive de adolescentibus, sive de prædicatoribus, sive de martyribus sentiatur: tales tamen propheta vitulos altaribus Domini potuit promittere, quos Christianæ re igioni noverat convenire.

Conclusio psalmi.

D. leissimus nimis emanavit psalmus, de amaro compunctionis fonte descendens. Sed quid lacryma rum Israeliticum populum tunc profudisse credamus, ubi tanta princeps afflictione plangebat? Quis enim illo flente non flerct? Quis dolente non gemeret, quando pro gemmato diademate rex cinerem gestabat in capite, casus pulvere, non ætate? Noluit enim se videri forin ec s ornatum, qui se intus noverat esse fa-dissimum: pulchrior sordibus suis, qui pompam sæculi resput in delictis. Dolor unius cordis fuit nimirum correctio civitatis, quando insaniæ crimen incurrit, qui tonc lætus esse præsumpsit. Felix profecto ter quaterque civitas ubi et sæculi Dominus Deo pænitere meruit, et gloriam crucifixion's Rex coelestis accepit. Hinc est quod dum in hoc libro septem psalmi panitentium esse doceantur, Ecclevenia petitur, per istum magis Domino supplicatur, non immerito. Primum quoniam in nullo psalmorum quæ pænitentibus maxime necessaria est, tanta virtutis humilitas invenitur, ut rex potens et in prophetali cu'mine constitutus, tanquam extremus hominum sua fe-tinaverit peccata desere. Deinde quia post absolutionis promissionem tanta se constrinxit necessitate lacrymarum, quasi ei minime fuisset ignotum. Electum est plane temperatum et expeditum supplicationis genus, quod omnis ætas vere sapiens debeat appetere; et ad subitum festinanter possit implere. Non enim hic ut in cæteris pænitentibus aliquid difficile digitur, quale est illud in sexto psalmo: Lavabo per singulas noctes lectum meum; illud quod in trigesimo primo psalmo dicit: Gravata est super me manus tua : conversus sum in ærumna mea,

in trigesimo septimo psalmo ait: Computruerunt et deterioraverunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ (Psal. xxxvii, 6). Nec illud quod in centesimo primo psalmo dicit: Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu temperabam (Psal. Ci, 10). Non illud quod in centesimo vigesimo nono dicit: De profundis clamavi ad te, Domine (Psal. CXXIX, 1). Nec illud quod in centesimo quadragesimo secundo: Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam. Collocav't me in obscuro sicut mortuos sæculi, et anxia:us est in me spiritus meus (Psal. cxlii, 3). Sed a propheta correptus, et peccati sui agnitione perterritus, petit rex a clementissuno judice ut per misericordiam ipsius ablutus, sordibus omnium peccatorum reddatur omnino mundissimus. Sic magister optimus et districtas alibi satisfactiones fortioribus viribus dedit, et infirmis ista temperata concessit : quæ merito pia mater elegit Ecclesia, ut filios suos ad gratiam blandissimæ confessionis modis omnibus invitaret. Nam potest hic et illud fortassis inteiligi; ideo eum in hoc psalmo dixisse: Doceam iniquos vias tuas, et impii ad le convertentur: quoniam prævidebat sequentes populos per istum psalmum copiosissimæ pænitentiæ munera petituros. Illud plane videamus, quid est hoc quod nos frequenti meditatione hunc psalmum licet iterare, nec nobis impedit ad honores ecclesiasticos expetendos; si vero a sacerdote supra nos pænitentiæ voto dicatur: quoniam ex persona datur, juste siarum usu receptum est; ut quoties peccatorum C a canonibus vetamur ultra accedere. Quidquid enim in Christi nomine percipimus, inviolabile nobis et definitivum decet esse judicium. Ita fit ut pænitentiam unumquemque et apud se jugiter liceat ag re. et quando per sacerdotein data sue it, non nos permittat ulter us ad ecclesiasticos honores accedere. Hujus autem nec numerus vacat; pertinet enim ad annum jubilæum, qui apud Hebræos contractus veteres obligationesque solvebat, quem in Levitico Dominus annum remissionis universos habitatores terrae vocare præcepit. Pertinet quoque ad Pentecosten. quando post ascensionem Domini apostolis Spiritus sanctus advenit, miracula faciens, et charismatum dona concedens. Sic et psalmus hic calculo quinquagesimo constitutus, si corde puro dicatur, delicta dis lacrymis meis stratum meum rigabo (Psal. VI, 7). Nec D solvit, chirographum nostræ obligationis evacuat, et nos a debitis delictorum tanguam remissionis annus, præstante Domino, reddit immunes.

PARS SECUNDA.

176 TITULUS PSALMI LI.

In finem, intellectus David, cum venit Doech Idumæus, et annuntiavit Sauli, et dixit illi : Ecce venit David in domum Abimelech.

Ut titulum nobis aperiat causa breviter intimanda est. Cum David fugeret Saulem, venit ad sacerdotem Abimelech, qui susceptus ab eo, et panes propositionis accepit et gladium quo occiderat Goliam. Panes propositionis significaverunt sacerdotem, gladius sacratus futurum potentissimum regem. Ibi casu inventus Doech Idumæus præpositus mulorum, nuntiavit omnia regi Sauli (I Reg. xxII, 10). Tunc iratus Saul, Abimelech cum aliis sacerdotibus ejusdem civitat's ab ipso fecit interfici. Iste autem Doech per quem talia provenerunt, patriotico nomine cognominatus est Idumæus. Quæ utraque verba conjuncta.

nos. Quæ significatio verborum Antichristi actibus non immerito deputatur. Doech enim I lumæus David adversarius fuit, sicut Christo Antichristus erit. Iste sacerdotes exstinxit, ille facturus est martyres: iste sominis significatione indicat motus terrenos, ille cunctum orbem moturus est, dum eum præsumptione sacrilega ad culturam sui nominis coget. Quapropter per nomen Doech Idumæi jure Antichristus intel'igitur, cui tantis comparationibus similis approbatur. Et ideo totus hic titulus ad adventum Domini secundum, per tempus Antichristi jure reserendus est: quoniam omnia ad Christi manifestationem competenter aptantur; ut psalmo suo titulus non discrepare, sed potius congruere videatur.

Divisio psalmi.

Spi itu sancto illuminatus propheta, respexit ante judicium Domini, Antichristi consurgere abominabilem principatum. Et ut sidelium corda roboraret, in prima parte psalmi facta in eum invectione consurgit; ne se nimium in suis iniquitatibus extolleret, cui finis gravissimus immineret. Secunda parte adhuc eum increpans dicit, et quod celeri fine rapiatur, et quod cum sanctis Domini non habeat portionem. Tertia stuporem dicit provenire sanctorum, quando diabolus, qui in hoc sæculo nimia præsumptione grassatus est, in fine miserrimus abjectusque videbitur. Quarta parte propheta confidens de Deo, in futuro sæculo cum sanctis habere se æstimat beatissimam portionem. Aliqui vero hunc psalmum geperaliter in peccatores dictum esse putaverunt. Sed cum pro talibus magis præcipiatur orari, qui spem conversionis minime perdiderunt, consequens est ut de Antichristo magis et sequacibus ejus accipiatur, qui jam obstinationis suæ crudelitate noscitur esse damnatus: maxime quia, sicut dicitur inferius, in ine sæculi erit destruendus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate tota die? Cum Scriptura divina nec in bonis actibus dicat esse gloriandum, sed præcipiat ut qui gloriatur, in Domino glorietur (I Cor. 1, 31): nunc propheta virum sceleratum de sola se malignitate jectantem, cum indignatione redarguit, cur velit de malis actibus gloriari, unde deberet potius, conscien- D tia 177 teste, confundi? Est autem energiæ pars, quoniam absentem personam alloquitur quasi præsentem. Hunc enim per subsequentes versus facta invectione, mirabili proprietate describit; ut per meres suos conspici videatur, qui post longum tempus creditur esse venturus. Potens etiam in iniquitatibus ille est qui, in malo permissus, valet implere quod nititur. Sed quantum in nequitia validus, tantam est probis moribus exsecrandus. Sed ne hoc ad momentum fieri videretur, additum est, tota die, quod universæ vitæ significat tempus; ut sine aliqua intermissione malum semper et operetur, et cogitet.

Vers. 2. Injustitium sogitavit lingua tua : sicut no-

sicut Patrum tradit auctoritas, indicant motus terre- A vacula acuta fecisti dolum. Pessimorum consuctudo mirabili brevitate describitur, qui non ante cogitant quam loquantur, sicut sapientissimus Salomon dicit: In ore stultorum cor eorum (Eccli., xx1, 29). Hic enim dicit linguam cogitasse, non cor; ut illa guze prudentium consilio famulari solet, in ipsis locutionibus suis cogitasse videretur. Quæ ideo inconsulta protulit. quia ea præmisso judicio non limavit. Cogitavit enim lingua, utrumque declaravit, et facilem voluntatem levissimæ mentis, et præcipitationem inconsultissimam dictionis. Possumus enim interdum mala cogitare, et lingua non dicere. Hic vero pravi hominis pessima consuetudo dainnatur. Addidit, sicut novacula acuta secisti delum. Novacula est in quadam subtilitate tensum latius ferram, radendis pilis acu-B tissimum præparatum; quod licet barbæ segetem metat impressum, corporis tamen substantiam relinguit illæsam. Convenienter ergo sævissimi hominis dolum acutæ novacutæ comparavit; quia sicut illa hominem non lædit, ita nec iste animam justi sub quavis afflictione percellit. Potest enim radere omnia quæ sunt forinsecus attributa, quasi pilos; sed animæ interna tunc magis efficit pulchriora, quando ei nititur auferre mundana.

Vers. 3. Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem. Nunquam malum derelinquit qui cognoscitur amare quod peccat. Illas enim res absolute deserimus, quas, odio interveniente, damnamus. Nam peccator iste nequissimus diligere dicitur vitia sua, qui exsecrabili morbo corruptus, illud magis appetibile judicat, quod boni mores semper accusant. Et ut culpis ejus augmenta congeminet, addidit, super benignitatem; ut, etsi animum ejus aliquando benignitas tangeret, mox tanquam detestabile vitium repudiata [ms. A., repudiaus] sorderet. Sequitur, iniquitatem magis quam loqui equitatem. Plerumque homines qui peccata faciunt, per decorem se compositæ locutionis abscondunt. Nolunt in se deprehendi quæ norunt generalitatis exsecratione damnari. Iste autem sic professus est malum, ut loqui non erubescat quæ sapientium vota repudiant. Et respice quemadmodum multas res his tribus versibus breviter intimavit. Quæ figura dicitur leptologia, id est subtilis locutio, quando res singulæ minutatim ac subtiliter indicantur.

Vers. 4. Dilexisti onmia verba præcipitationis, lingua dolosa. Interposito diapsalmate, venit ad secundam partem. Sed quamvis nobis sceleratissimum aliquem proponamus, quis erit cujus tanquam de præcipitio montis dolosa verba descendant? Sed de Antichristo vere dicitur, qui præposteratis moribus atque confusis diligit iniquitatem; currit ad omnia rerba præcipitationis, jubet quod nullum juvat; et totum cum dolo loquitur, a quo nulli profutura censentur.

Vers. 5. Propterea destruet te Deus in finem, evellet te, et emigrabit te de tabernaculo suo, et radicem tuam de terra viventium. Destruet Deus in hac vita prosperrime quos iterum ædificare decreverit; in finem autem qui destruitur, æternis suppliciis deputatur. seculi ore Domini tyrannus ille plectendus est; ut tam ingens nequitia adventu summi Judicis destruatur, cujus potentiæ tempora Daniel quoque definit dicens : Quoniam in tempus temporum, et dimidium ten poris, in consummanda dispersione fient omnia hæc (Dan. xii, 7). Sequitur: Evellet te, et emigrabit te de tubernaculo suo. Pœna ingens, formidolosa damnatio! de amœnissimo Domini tabernaculo evelli, et in perpetuis ignibus mancipari : ubi nec virere caiquam datum est, nec florere concessum; sed tanquam arbor grandæva radicitus evulsa, æterna ster-litate siccabitur. Potest etiam quosdam movere, quod verba ista Antichristo nequeant convenire. Dicit enim. emigrafit te de tabernaculo suo, cum homo paganissimus ibi non videatur esse plantatus. Sed hoc a B crescit in crementum Dei (Col. II, 19). membris ipsius potest accipi, qui in Ecclesia quidem corpore videntur esse, non animo; quia sicat fideles membra sunt Domini Salvatoris, ita et ille suos complices in unam colligit nequitiæ societatem. Addidit, et radicem tuam de terra viventium. Radices erunt Antichristi consentanei ministrique diaboli; et ideo radicem ipsius cum ipso de terra viventium dicit esse evellendam, quia cum sanctis Domini nec diabolus, nec Antichristus, nec sequaces corum habebunt aliquam portionem. Respiciat ejus pœnam, qui potentiam ipsius hic putaverit admirandam; et necesse est ut habeat vilissimum, cujus dominium non dubitat amputandum.

Vers. 6. Videbunt justi, et timebunt; et super eum ridebunt, et dicent. Venit ad tertiam partem, in qua C prophetæ prævidebat spiritus, quod adhuc datum est post longa tempora provenire. Sed quamvis justi jugiter Deum timeant, et de ejus potentia non desinant magnum aliquid arbitrari, tunc tamen talia videbunt, quæ super humanas cogitationes vehementius expavescant. Timebunt ergo, ad gloriam divinam respicit, non ad pænæ formidinem; loquitur enim de beutis. Sequitur : et super eum ridebunt, et dicent. In isto seculo justi deflent potius quos errare cognoscunt; sicut Apostolus dicit: Ut lugeam multos ex his qui peccaverunt et non egerunt pæsitentiam (II Cor. xu, 21). Sed quoniam in suturo judicio pœnitentiæ non erit loc s, merito supra eum justi rid bunt: quoniam sancta Domini patien ia a perfido iniqua hic plerumque provenit, levissimum putaremus, subsequitur quæ verba dicturi sunt; ut cum judicio Domini beatorum consentanea voluntas possit ostendi.

Vers. 7. Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem sibi, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et pravaluit in vanitate sua. Ecce dum dicitur extensa manu, peccatoris sors nefanda monstratur; claret ad quid producta sont 178 opera, quæ gloriosa crudelissimus æstimabat. Divitius vero hic universas pompus saculi debemus accipere, quibus ille nefandissimus abundabit; sicut Daniel propheta commemorat: Et dominabitur in occultis auri et argenti, et in omni-

Nam propter illa que supecius dicta sunt, in fine A bus cupiditatibus Ægypti (Dan. x1, 45). Non enim tantum auro locuples erit, sed et numerositate gentium et dominatione terrarum, miraculorum quoque ostensione gaudebit, honoris etiam pravi se elatione jactabit, et corteris vitiis plenissimus erit, que Ægypti nomine videntur intelligi. Sed hæc omnia erunt vana, quoniam a Domino probantur aliena. Vanum enim dici ur, quod est inane, fragile vel caducum, et ab i; sa firmissima veritate discretum. Nam quamvis principatui ejus oumia mundana famulari posse videantur, in vanum tamen prævaluit, qui sibi profutura nullatenus acquisivit; sient de ipso et Doctor gentium dicit : Extoll ns se sine causa inflatus amentia carnis suæ, et non tenens caput, ex quo omne corpus per conjunctiones perductum et porrectum

> Vers. 8. Ego avtem, sicut oliva fructisera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, et in sæculum sæculi. Venit propheta ad quartam partem, in qua jam lætus exsultat, id est in adventu longissimæ vicinitatis. Et merito se olivæ compar t. quia de ejus germine Dominus Christus effloruit, qui spirituali oleo perunctus est prie consortibus suis. Sed hæc oliva beatissima talem fructum intulit, qui omne genus humanum peccatis aridum, misericordiæ suæ faceret largitate pinguescere. Addidit etiam: In domo Dei, ubi revera fructus felicis istius arboris adolevit. Sed ideo fructus ille [ed., illi] mirabilis provenit. quia i te speravit in misericordia Dei; Antichristus enim sperabit in multitudine divitiarum suarum. Hoc autem contra illud ponitur, ut appareat qui fructus sit in Divinitate sperare, et qualis interitus spem in Domino non habere. Quod schema dicitur syndicasmos, id est collatio, quando res diversæ in contrarium sibimet comparantur. Et ne putaretur ista considentia ad tempus suisse suscepta, subjunxit, in æternum, quod est in sæculum sæculi. Quæ res ideo repetita cognoscitur, ut spem omnino fixam habuisse in illa æternitate judicetur.

Vers. 9. Confitebor tibi, Domine, in sæculum quia fecisti; et exspectabo nomen tuum, quoniam [ed., quod] bonum est ante conspectum sanctorum tuorum. Dun Lona suæ confessio, is saluberrimus prædicator enuntiat, quemadmodum nos facere debeamus ostendit. Hic enim datum est confiteri, ut ibi mereamur abvoluntate contempta est. Sed ne risum ipsum, ut D solvi. Adjecit, quia fecisti : ubi intelligendum est per figuram eclipsim, misericordiam, in qua se superius' sperasse testatus est. Sequitur, et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum est. Nomen ejus exspectat, qui se in judicio Domini Salvatoris per misericordiam ejus credit esse salvandum, dum vocabulum tale in se æstimat esse complendum. Quod jure dicitur bonum, ubi et spes salutis, et totius vitæ palma suscipitur. Additum est quoque, ante conspectum sanctorum tuorum, quando jam gaudium generale justorum est. ct concordi exsultatione laus Domini sine fine cantabitur.

Conclusio psalmi.

Post illas quinquage imi psalmi felices lacrymas,

et expiationem beatissimam peccatorum, quam lætus A sustinere, donec judicium Malestatis adveniat, ubi propheta in adversarium Domini divinitatis amore prorupit, devotissime hostem regis sui persequitur, qui peccatorum fuerat adversitate liberatus. Sed qu: mvis diversis locis et laus inveniatur et vituperatio, quæ pertinent ad demonstrativum genus; in isto tamen psalmo pulcherrime partes utrasque complexus est. A principio siquidem usque ad illud, ubi ait: Præruluit in vanitate sua, partem vituperationis exsequitur. Inde vero quæ sequuntur usque ad finem, laudativæ qualitatis forma monstratur. Sic perfectio demonstrativi generis utrisque lateribus constat impleta. Meminisse quoque nos congruit secundum bunc esse psalmum, qui Antichristi prophetavit adventum, mirabili sibi dispositione conjunctum. Nam mis in fine sæculi destruendus, ita et per hos geminos psalmos, ne occultus terreat Antichristus indicatur. Unde convenienter post quinquagesimum hic psalmus est positus, quoniam filius iniquitatis, de quo loquitur, terminum remissionis excedens, nuliam veniam habere cognoscitur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LII.

In finem, pro Amalech intellectus David.

Cum psalmus iste magna ex parte, similitudine versuum decimo tertio convenire poscatur, intellectus iporum quam maxime permutatus est diversitate litelorum. Nam cum ille habeat psalmus David, iste continet in finem, pro Amalech intellectus David: ita on mutatis versibus aliud ille, aliud iste pronunti it ene venturum. I'le enim contra Judæos promitur, iste contra omnes peccatores insurgere generaliter indicatur; ille de incarnatione Domini, iste de adventu judicii in fine psalmi dicturus est. Pulchrum Pane dicendi genus, quod per figuram allegoriam Provenit, idem dicere, et aliter quæ sunt dicta senire. Miroque modo reperitur diversitas in sensibus. ubi se non mutavit eloquium. Nunc de tituli istius sermonibus intimemus. In finem, pro Amalech intellectus David. In finem quid significet frequenti expositione jam notum est. Amalech autem gens fuit que contra Dei populum acerrima nimis et frequenti toncertatione pugnavit. Hujus nominis interpretatio ulis est, pro parturiente sive dolente. Quod nunc 2 Ecclesiam Domini competenter aptamus, quæ boquam dolens ac parturiens populum commonet perMorum, ut a suis iniquitatibus conquiescat, ne in divina disceptatione disperent; sicut Apostolus nit: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formeter in volis (Gal. 18, 19).

179 Divisio psalmi.

la primo membro psalmi Ecclesia loquitur, incre-Pans eos qui molunt ad spiritualia bona sua corda convertere, sed imitatione mutua invicem sordidis actibus pollmentur. Secundo loco dicit eos recepturos mala, quæ in plebem fecerint Christianam. Tertio udeles populos monet æquanimiter molestias sæculi

omnes beati indubitanter bona recipient quæ Dominus pollicetur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.

Vers. 2. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Hic iterum si volumus intueri, ita nobis categoricus syllogismus enascitur. Insipientes corrupti sunt, et ahominabiles facti sunt in voluntatibus suis. Omnes qui corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis, dicunt in corde suo: Non est Deus Insipientes igitur dicuat in corde suo: Non est Deus. Nunc ad ea quæ posita sunt subtilius sicut per Eliam et Enoch, duobus est viris sanctiss:- B exponenda veniamus. Verbum dicere, proprium lingue, non cordis est. Sed quia cogitationes nostras potentia Divinitatis intelligit, recte dictum est, insipientis cor dicere, quod ad aures Domini potuit pervenire; scilicet non ad ignoscendum, sed ad vindicandom [ed., judicandum]; sicut Dominus in Genesi dicit : Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleant (Gen. xvIII, 21), etc. Nam qui omnipotenti Verbo aliqua occasione detrahit, nec catholicis regulis acquiescit, utique insipiens est; qu'a veræ sapientiæ dona contempsit. Iste ergo in corde suo negat Deum; nam si vere Deum crederct, nulla in eum pravitate peccaret. Et ut hunc insipientem per multiplices errores potuisses advertere, pluralem illi numerum decenter adjunxit; dicit enim: C Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluntatibus suis. Omnes hæretici uno verbo notati sunt; nam Deo recte non credidisse corruptio est: quoniam a vitali sensu discedunt qui mortiferis persuasion.bus implicantur. Hos subsequilur pœna justi-sima; ut abominabiles in voluntatibus suis fiant, qui corruptis sensibus obsecundant. Addidit, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Hae figura dicitur anaphora, id est relatio, quoties unum verbum frequenti iteratione repetitur. Hoc est enim quod doloribus plena parturiebat Ecclesia; ut in tanta multitudine perditorum non sit qui bonum possit operari. Quod de illis tantum debet accipi qui, extra religionem positi, in detestabili obstinatione perdurant. Nam, ut hoc de ipsis possis advertere, inferius D dicturus est, qui devorant plebem meum; cos enim ibi designat qui fidelem populum apertis faucibus persequun'nr.

Vers. 3. Dominus de cælo prospexit super filies hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Prospexit revera Dominus de cœlo, id est de uno quoque prædicatore suo, quos tanquam cœ!um insidet. Super filies hominum, quando ab apostolis et prophetis se fecit salutariter prædicari; ut quem gentilitas Deum ignorabat esse, per eos manifesta veritate cognosceret. Et revera filios hominum sub magna pietate prospexit; ut non errantes perderet, sed pænitentes pia confessione salvaret. Sequitur, ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Cum Deus occulterum sit cognitor, et sciat omnia ante- A et quidquid præter illum suerit, velut sumus in auras quam fiant, hic dictum est, ut videat, id est videre faciat; sicut et Abrahæ dictum est: Nunc cognovi quoniam diligis Dominum Deum tuum (Gen. xxii, 12). Quæ sigura dicitur hypallage, id est permutatio, quoties videre aut cognoscere dicimus eum qui videre vel cognoscere nos facit. Quod ideo dictum est, ut incredulis excusatio tolleretur; cum universis gentibus prædicatus Dominus Christus longis ante temporibus nosceretar.

Vers. 4. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. De illis dicit qui corde durato in scelerato permansere proposito. Omnes enim et pro parte possumus dicere; ut ad illos tantum pertineat, qui ordine verba descendunt. Prius enim suit, ut declinarent; secutum est, ut inutiles sibi fierent. Addidit, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Dolor ille cogitationum tanquam erumpens partus esfusus est. Repetit verba; quia in obstinatis sensibus fructuosum non potuit invenire remedium. Merito ergo pro illis Ecclesia prodit dolorem suum, de quibus fidelis populus non poterat habere profectum. Usque ad unum dum dicitur, omnes negantur. Nam si aliquem bonum voluisset intelligi, non diceret usque ad unum, sed præter unum. Et intende quod tertii decimi psalmi quinque versus,, qui ad Judæos competenter aptantur, subsequentes ademit; ut totum intellectum generaliter ad omnes incredulos populos absolute transponeret.

Vers. 5. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut cibum panis? Deum non invocaverunt. Venit ad secundam partem, ubi Ecclesia Dei redarguit excedentes in populum Christianum. Dicendo enim: Nonne cognoscent, cognituros esse confirmat; quia facere non debent quod scelerata iniquitate præsumunt. Nam et ipsum verbum præposteratis syllabis patet; intelligendum est enim, ne non cognoscent. Quæ figura dicitur anastrophe, Latine perversio, quoties verba converso ordine proferuntur. Operantur vero iniquitatem, qui sideles Domini laniare contendunt, qui contra mandata ejus viduas opprimunt, pupillos exspoliant. Qui devorant, dixit, id est deglutiunt, totaque dicit, plebem meam; ut ostenderet omnia superiora se dixisse de pessimis, quando eos in augmento sceleris plebem suam devorare testatur. Nam si illud generaliter de humano genere (ut quidam volunt) velis accipere, hic incompetens facta videbitur esse discretio. Et ut aviditatem dilacerationis ostenderet. addidit, sicut cibum panis; scilicet qui semper desideranter in usu est. Nam quamvis singulis quibusque temporibus escarum diversitate satiemur, jugiter nobis tamen panis edulium est. Subjunxit etiam, Deum non invocaverunt. Ad consolationes sidelium redit, quoniam quæ a peccatoribus contra Domini voluntatem flunt, 186 fine celerrimo dissipantur;

evanescit æthereas.

Vers. 6. Illic trepidaverunt tilnore, ubi non erat timor. Peccatores mundi Istius bona cogitantes, in isto sæculo magis timent, ne adepta felicitate fraudentur, ne divitiis minus perfruantur inventis, ne acquisitis priventur honoribus. Hic enim vivi formidant amittere quæ se tamen norunt humana conditione relinquere. Illa enim non cogitant per quæ verissimo timore torquendi sunt, quando illis erit Betus et stridor dentium. Et ideo subaudiendum est, ubi non erat timor, scilicet justus.

Vers. 7. Quoniam Deus dissipabit ossa hominum sibi placentium; confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos. Versus iste non est dictus in tertio decimo psalmo, nefariis persuasionibus excæcantur. Pulchro autem B sed noviter hic ad confirmandum judicii tempus apponitur; quia totum de ipso dicturus est, quod in illo (sicut dictum est) propter tituli diversitatem non videtur posse congruere. Deus enim in futura disceptatione ipsorum dissipat ossa, id est obstinationes durissimas, quorum novit atrociter induruisse proterviam. Addidit quoque, sibi placentium; quod sceleratorum specialiter esse dignoscitur. Justus enim vir sibi semper displicet, dum carnis suæ vitia coelesti consideratione castigat. Intelligit enim illam partem fovendam non esse, unde se novit ad æterna supplicia pervenire. In peccatoribus vero contra est; amant unde pereant, desiderant unde damnentur; et p'acet illis malum per quod pœnas perpetuas sustinebunt; sicut in decimo psalmo jam dictum est: C Qui autem diligit iniquitatem, odit animam snam (Psal. x, 6). Addidit, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos. Istos tales, qui sibi placent, necesse est confundi, quoniam illos certum est a regno Christi omnipotentis arceri.

Vers. 8. Quis dabit ex Sion salutare Israel? dum converterit Dominus captivitatem plebis suæ. Venit ad tertiam partem jam lætior mater Ecclesia, ad textum revertens tertii decimi psalmi; ut sicut principium posuit simile, ita finem illi termino concluderet consonantem. Quis dabit, addendum est, nisi tu. Domine? Credentis enim verba sunt, non dubitantis. Ex Sion, illam dicit speculationem felicem, in qua Dominus aspicitur, et Majestas ipsa vero lumine cordis hauritur. Hæc est salutaris Israel, id est quæ scelerum velocitate consumunt. Nec illud vacat quod D vitam præstat populo fideli Deum videnti. Adjecit, dum converterit Dominus captivitatem plebis suæ; hoc est, dum adhuc in hoc sæculo plebs devota tribulationum anxietatibus videtur esse captiva, quando ad promissæ libertatis necdum potuit pervenire remedia. Nam quandiu fideles suos hinc liberat, ipse etiam hic dat ex Sion salutare Israel, cum labores sanctorum suis beneficiis consolatur.

> Vers. 9. Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel. Versus iste futuram commemorat felicitatem, quando sideles Domini plenissima libertate gaudebunt. Et respice quod in resurrectione generali frequenter patriarcha Jacob nominatur, propter illud: Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Mal. 1, 2, 3). Congrue

siquidem dilectus in tanta temporis commemoratio e A talibus se libera i deprecatur, ne inimicorum maniponitur, ubi sine fine gaudetur. Intulit, et lætabitur Israel. Israel interpretari diximus, Vir videns Deum. Quod tunc Ecclesiæ sine dubitatione conceditur, quando, sicut illi promissum est, in æterna patria feliciter collocabitur.

Conclusio psalmi.

Studiosissime nobis consideranda est varietas et parilitas ista psalmorum, quando in verbis consonantia, et in intellectu probatur esse diversitas. Absolutissime siquidem prodit divini eloquii coruscabilem dignitatem; ut in iisdem sermonibus salva fide res diversas intelligere debeamus. Nam si coloribus gemmarum datum est varia luce radiare; si avibus quibusdam concessum est diversis splendere coloribus; si cameleontem in uno atque eodem corpore, modo prasinum, modo venetum, modo roseum, modo pallidum bumani oculi contuentur, cur et divina eloquia diversitatem intelligentiæ non haberent, quæ frequenter et abyssis comparantur? Nam motu tremulo varia pelagus luce resplendet. Hinc est etiam quod orthodoxi Patres de uno loco diversa dicunt, et tamen omnes salutariter audiuntur : unde et quidam nostrorum ait: Margarita quippe est sermo divinus, et ex omni parte forari potest. Meminisse quoque nos convenit secundum hunc esse psalmum qui de Judæorum increpatione et conversione prolati sunt; qui sicut nuoc per utraque Testamenta increpantur assidue, ita residui in sæculi fine salvandi sunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM LIII.

In finem, in carminibus intellectus David, cum veneent Ziphæi, et dixerunt ad Saul: Nonne ecce David absconditus est apud nos?

In finem Christum significari notissimum est. In carminibus, id est in psalmi præsentis opere. Carmen quippe est, quod metri alicujus pedibus procedens, statutis regulis continetur; sicut omne Psalterium in Hebræa lingua constat esse formatum. Istud ergo carmen Christi significat laudes. Intellectus autem David Dominum denuntiat Salvatorem, quein ille a proficue [ed., perspicue] semper intelligens, nimio desiderio cupiebat salutariter advenire. Sequitur, cum venerunt Ziphæi, et dixerunt ad Saul: Nonne ecce David absconditus est apud nos? Hic iterum ? historia Regum introducitur (I Reg. xx111, 19); nam Ziphei a vico Syriæ, in quo habitabat Ziph, dicti sunt Ziphiri. Qui venientes ad Saul, prodiderunt David apud se esse celatum. Sed exerentes [ed., exercentes] malitiam suam, sancto viro minime nocere potuerunt. Nunc videamus quos populos nomina ista significent, u sacramenta hujus psalmi evidentius innotescant. Ziphæi significant florentes, quod in isto mundo peccatoribus datum est. David autem figuram gerebat Domini Salvatoris, per quem declaratur populus Christianus. In hac ergo similitudine decenter expributur, hic perfidos esse florentes ac liberos, et fideles absconditos atque conclusos. Unde nunc propheta a

bus corum proditionibus contradatur.

181 Divisio psalmi.

A Saulis periculo propheta liberatus, per totum psalmum Domino gratias agit, quia eum Ziphæorum non potuit nocere prodicio. In prima parte deprecatur ne eum inimici fortissimi gravare prævaleant. Secundo loco adversarios suos spirituali pietate supplicat debere converti; quod omnem convenit pe tere Christianum; ut a florentibus hujus mundi its debeat liberari, quatenus conversionis eis gratia non negetur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in B virtute tua libera me. Figura hirmos, id est convenientia, quæ sit quando series orationis tenorem suum usque ad ultimum servat, totam hanc psalmi partem cognoscitur obtinere. Orat enim propheta ut in nomine Domini Salvatoris a persequentium malignitate liberetur. Multi enim in hoc mundo salvari sibi videntur ad præsens, sed non in nomine Domini; ut si quis philacteriis vel incantatione sacrilega præsentibus ægritudinibus nonnullis appareat sublevatus; et ut si quis corrupto judice pecuniarum molibus a facinore commisso liberetur. Iste vero illam petit sibi tribui sospitatem, quæ venit a Domino; ut hic utique fide sincerissima perseverans, a pestilentia mundi istius concessa mentis incolumitate salvetur. Sequitur, et in virtute tua libera me. Superius petiit C ut in hoc sæculo in nomine Domini sumeret medicinam; nunc autem rogat ut in judicio futuro ejus virtute liberetur. Nam sicut hic sub imbecillitate corporis venit, ita ibi in majestatis suæ virtutibus apparebit. Sic in uno versu hæc duo, quæ sunt a religiosis principaliter expetenda, completa sunt. Quod merito unusquisque fidelis, merito dicit populus Christianus.

Vers. 2. Deus, exaudi orationem meam; auribus percipe verba oris mei. Repetit iterum nomen Omnipotentis; at cum frequenter Deus imploratur, non tardetur auxilium. Sed quia poterat exaudire orationem et tacitam, addidit, auribus percipe verba oris mei; ut jam non solum cordis instinctum, sed etiam vocis exaudiret affatum [ed., affectum]. Insigniter au-I tem positum est, percipe : quia illa proprie percipere dicimur, quæ mentis arcano recondimus.

Vers. 3. Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsierunt animam meam; non proposuerunt Deum ante conspectum suum. Causa nunc prædictæ orationis exponitur. Sed cum Ziphæi de tribu Juda fuisse noscantur (unde et proplieia traxit originem), quare alienos dixit adversus se insurrexisse? Verum hic alienos non vult peregrini generis viros intelligi, sed operibus a Domino factos extraneos. Merito, quia dum ab illis auxilium desensionis quæsiverit, apud ipsos magis insidias proditionis invenit. Fortes enim Saulem vult intelligi cum ministris, quem et potentia regalis erigebat, et livor insanæ mentis armabat. Sequitor, non proposucrunt Deum ante con- A quoniam bonum est; illum enim velle laudare, inæstispectum suum. Ille proponit Deum ante conspectum suum, qui credit eum ubique esse præsentem, et facile agnoscere quæ voluntas nititur humana complere. Perditi autem ideo non proponunt Deum ante oculos suos, quia ignorare illum credunt que scelerata mente concipiunt. Hæc est pia orațio quam desiderabat audiri, ne illi permitterentur suas voluntates efficere, quos constabat Deum ante oculos suos non habere.

Vers. 4. Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ. Venit ad secundam partem. ubi post orationis devotissimam sanctitatem, auxilium sibi Domini spirituali præsumptione promittit. Adjurat, dixit, utique laborantem; ut potuisset ferre quæ supra eum nitebantur impii congregare. B Sequitur etiam quod sit istud adjutorium; id est, et Dominus . usceptor est animæ meæ. Quem ille suscipit, non solum in laboribus adjuvat, sed etiam a peccatis omnibus miseratus absolvit. Et intuere quia dicit, anima mea; ut, etsi corpus periculis exponitur, animæ tamen salus illæsa servetur. Ipsam quippe novit in sanctis suis specialiter custodire, per quam in judicio creditur hominem larga pietate

Vers. 5. Averte mala inimicis meis: in veritate tua disperde illos. Cum se miserat one Domini ab inimicorum persecutione propheta cognosceret fuisse liberatum, hanc hostiam bonæ voluntatis probatur offerre; ut pro inimicis suis nitatur omn modis supplicare, quod divina pietas consuevit libenter accipere. Orat C ergo ut mala voluntas removeatur ab inimicis ejus, unde eos noverat ingravandos. Sequitur enim, in veritate tua disperde illos. Mali cum ad veritatem veniunt, a pristina intentione dispereunt; et nisi aliquis a proposito iniquitatis di-cesserit, locum in bonis actibus non habebit. Dispereant ergo Ziphæi, ne prodant celatum: dispereat Saul, ne persequatur innoxium.

Vers. 6. Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est. Voluntarie sacrificat Domine, qui pro inimicis suis studio pietatis exorat. Nam qui petit inimicorum vindictam, qui se ulcisci desiderat calamitatibus alienis, vel qui propter alia mundi desideria supplicat, voluntarie non sacritiam ipsius rerum aliquarum necessitate deprecatur. Sacrificare autem voluntarie Domino est, puritatem boræ voluntatis offerre; et propter hoc tantum illum colere, timere, vel amare quod Deus est, quod creator, quod rerum omnium pius probatur esse dispositor. Sacrificant etiam voluntarie Deo qui inter angustias passionum jugiter gratias agunt; sicut vir sanctus Job fecisse memoratur. Sequitur, et consitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est. Congrue nimis ad superiora respondit; ut in cujus virtute salvus fuerat factus, ejus nomini hostiam confessionis offerret. Confiteri enim hic, laudare significat; quia verbum istud (sicut sæpe diximus) homonymum est. Addidit,

mabile bonum est, unde et mens sancta reficitur, et mundi istius adversitas effugatur.

Vers. 7. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, el super inimicos meos respexit oculus tuus [ms. A., meus]. Sicut in prima parte in fine reddidit causas orationis, ita nunc subjicit rationem confessionis sua; ut 182 quamvis ille voluntarie sacrificasse Domino videretur, Deus tamen concesserat quæ profutura cognovit. Ex omnibus quippe tribulationibus virtute Domini propheta se testatur ereptum; quod utique in mundo isto accidere non potest, nisi eis qui in Domini dilectione persistunt. Super inimicos autem ejus Ziphæos respexit oculus Domini, quando eos cogitationes nesarias minime complere permisit. Frequenter enim propitius Deus iniqua nos non permittit efficere; ut compuncti debeamus de nostris erroribus supplicare; sicut est Saulus prohibitus, cum a sacerdotibus ad Damascum mitteretur ut Ecclesiam Christi sævissima persecutione vastaret (Act. 1x, 1). Magna siquidem prosperitate non est permissus agere, unde potuisset ad æterna supplicia pervenire.

Conclusio psalmi.

Supplicatio ista prophetica, et sanctæ deprecationis devota simplicitas utillimum vitæ nostræ tradit exemplum; ut quando a Ziphæis, id est a mundi istius florentibus ingravamur, non ad contentiones levissimas incitemur, sed voluntarie Domino sacrificantes, ejus beneficiis ab omni tribulatione liberemur. Contendamus illi verissime confiteri, ut etiam ignari a nostris co:npedibus mereamur absolvi. Magna prorsus forma petitionis expressa est; ut, imminentibus quibuslibet periculis, tranquillo et confidenti [ms. A, F, confitenti] animo supplicemus: quoniam novit ille nos ex omnibus tribulationibus eripere, si tamen hic nobis intelligit expedire. Nos enim quid oremus, sicut oportet, nescimus (Rom. VIII, 26), quos et ignorantiæ tenebrosa circumdant, et noxia peccata confundant.

EXPOSITIO IN PSALMUM LIV.

In finem, in carminibus, intellectus David.

In finem quidem frequenter dictum est; quod tamen non pigehit repetere, si hoc et aliter potuerit ficat Domino; quia non ejus amore rogat, sed poten- D explanari. Bene finis dicitur Christus, quoniam quidquid recte ac fideliter agimus, ad ipsum constat sine dubitatione referendum; sive quia venit in temporum fine, sicut Apostolus dicit: Novissime locutus est nobis in Filio (Hebr. 1, 2). Hoc etiam significabat quod Moyses dixit: Occidetis agnum ad vesperam (Exod. xu, 6). In carminibus, in laudibus dicit. Admonet enim nos sive in tristitia, sive in gaudio præconia Domini jugiter personare (unde psalmus iste dicturus est) nec ab ejus aliquando laude discedere. Nam paterno affectu, quando castigat, corrigit; quando consolatur, refovet. Utrumque ergo nobis proficit, si de ore nostro gratiarum actio non recedit. Sequitur: Intellectus David. "Iste certus intellectus est David,

Literandem caraem cum Patrem dicamus Domini A peccatoris, subaudiendum est, libera me; ut possit Christi; sicut in Evangelio cæcus exclamat: Fili nobis secundum nucrositatem Hebræam versuum constatem vero servum esse fateamur; sicut ipse in centesim: nono psalmo dicit: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis (Psal. cix, 1).

A peccatoris, subaudiendum est, libera me; ut possit nobis secundum nucrositatem Hebræam versuum constatem divisio. A voce inimici petit se liberari, quando de ipso dicebat populus Judworum: Si Rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei (Mutth. xxvii, 42).

Petit ergo ut hac vox perfidorum conspecta resur-

Divisio psalmi.

Per totum psalmum duodus diapsalmatibus, quasi geminis oculis decenter appositis, verba sunt Domini Salvatoris ex forma servi, quam integra proprietate declarans, humilitatis nobis saluberrimae donavit exemplum. In prima parte petit ne in tribulatione positi despiciatur oratio: deprecaus liberationis celeritatem, quam ex carnis infirmitate probabatur expetere. Secundo loco Judæorum destrui supplicat iniquitates, quoniam in civitate ipsorum erat contradictio veritatis. Tertio loco dicit quæ obstinatis Judæis pro suis sceleribus noverat evenire. Posthæc introducitur pia consolatio, ne quis fidelium a dita severitate Judicis te reretur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam. Christus Dominus, qui ad nos venit pia miseratione salvandos, vitæ mobis formam tribuens et salutem, ex dispensatione qua passus est, in mundi perturbationibus voluntarie constitutus, primo commate exaudiri petit orationem vam. Deinde postulat ne ejus deprecatio despiciatur. Sed hoc totum per illud dicitur, quod homo Deus ses d'gnatus est. Poterat enim et exaudiri prius, et costea despici. Quod evenit eis qui mundi istius bona desiderantes, accipiunt quæ precantur, et tamen vostea despiciuntur; quia nequaquam æterna præmia quæsierunt.

Vers. 2. Intende in me et exaudi me : contristatus mum in exercitatione mea, et conturbatus sum. Prius C-t intendere, deinde vocem supplicantis audire. Nemo enim aversus exaudit; sed cui aspectus tranquillus conceditur, ipsi et aures placidissimæ comanodantur; sicut in alio psalmo dicitur : Respice et -zaudi me, Domine Deus meus (Psal. XII, 4). Deinde medditur causa perfectie orationis: Contristatus sum En exercitatione mea, et conturbutus sum. l'ulcherrime Domini Salvatoris uno sermone vitæ cursus exponimaissione, nullo otio conquiescit, sed intenta jugi Labore in virtutis gloria perseverat. Exercitabatur manque miraculis, exercitabatur sanctitate doctrinæ: sel contristabutur eo maxime, quia fructum justitize perfidi non probabantur afferre; sicut evangelista deit: Et contristatus est super Jerusalem, et flevit (Luc. xix, 41). O bonitatem piissimi Creatoris! ul se contristatum et conturbatum dicat, quod præditationibus saluberrimis obstinati populi vesania non credebat.

Vers. 3. A voce inimici et a tribulatione peccatoris:

quenium declinaverunt in me iniquitatem, ct in ira

questi crant mihi. A voce inimici, et a tribulatione

nobis secondum aucrositatem Hebræam versuum constare divisio. A voce inimici petit se liberari, quando de ipso dicebat populus Judworum: Si Rex Israel est. descendat de cruce, et credimus ei (Matth. xxvii, 42). Petit ergo ut hac vox perfidorum conspecta resurrectione vincatur. Tribulatio vero peccatoris erat. quando eum ore sacrilego conspuebant, cædebant alapis ac flagellis, et 183 exprobrationes illi supra verbera geminabant. Sequitur, quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi. Furentis populi impetus, quasi fluminis cursus exponitur. Declinaverunt enim in Dominum iniquitatem. quia nullum volentes recipere rationem, effusionem sanguinis innocentis expetchant. Et nota quam ma-B gnæ causæ verbis singulis explicantur. Judæos dicit vehementer accensos, quos ira fervida præcipitabat ad facinus. Nam quod ad se pertinet dixit, molesti erant mihi; quod solet nobis contingere, quando procacitate superflua reddunur inquie'i. Audiant insipientes Judæi Domino se tantum fecisse molestiam, sibi autem perpetuam ruinam.

Vers. 4. Cor meum conturbatum est in me, et for-* mido mortis cecidit super me. Hic iterum hamilitas humanitatis exprimitur; nam quamvis lege carnis ejus animus turbaretur, divinitatis tamen suæ præsidio dolores corporis, tormentaque vincebat. Nam si hor in martyribus Dei virtus operatur, quanto magis in illa dispensatione carnis sum termenterum sensus vehemens non poterat prævalere. Implevit patiendo verum hominem; sed et per se vincendo talia, idem ipse Deum se esse declaravit. Addidit, et formido mortis cecidit super me. Sua suis apte redduntur. Consequens enim erat ut cujus cor conturbatum fuerat, eum et formido mortis invaderet. Inspiciamus quod dicit formido mortis cecidit super me. Revera cecidit, quando supra cum venit, ulterius non valitura quod potuit. Morte siquidem Domini momentanea, mors perpetua victa est, quæ sibi dominatum In humano genere vindicabat; sicut Apostolus dicit. Absorpta est mors in victoria tua. Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus (1 Cor. 17.

Lomini Salvatoris uno sermone vitæ cursus exponium. Exercitationem quippe dicimus, quæ nulla 1eLunissione, nullo otio conquiescit, sed intenta jugi
Lubore in virtutis gloria perseverat. Exercitabatur nauque miraculis, exercitabatur sanctitate doctrinæ:

sed contristabutur eo maxime, quia fructum justitiæ peridi nou probabantur afferre; sicut evangelista dicit: Et contristatus est super Jerusalem, et flevit

Ners. 5. Timor et tremor venerunt super me: et contexerunt me tenebræ. Exitus nostri morem certiscontexerunt me tenebræ. Exitus nostri morem certismus, deinde contremiscimus; quia separatio ista corporis animæque sine conturbatione maxima non potest evenire. Sequitur, et contexerunt me tenebræ. Vicinia mortis tenebrarum præmittebat aspectum, quia frequenter illa conspicinus animo, de quibus nos ventura solet conturbare formido.

Vers. 6. Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam? Post conturbationes mortifera, et verissimæ humanitatis indigentiam, necesse fuit liberationem expetere, quam sibi noverat conferendam. Ait enim: Quis dabit mihi, scilicet ĥisi tu, l'ater, qui humanam naturam usque ad colorum regna perducens, ad tuam dexteram collocain auras æthereas sublimi levitate suspendunt. Sed inspice quod pennas non aquilæ, non accipitris, non birundinis, quæ his omnibus celerius volant, sibi dari postulat, sed columbæ. Columba enim dicta est Juasi cellæ alumna, quæ vitam sine alterius gravamine peragit. Avis innocens, mansueta, quæ in nullum animal fellita voluntate consurgit, nec escis sordidis ullatenus acquiescit. Merito ergo columbæ pennas Dominus Christus expetiit : in cujus specie supra eum baprizatum Spiritus quoque sanctus apparuit (Matth. 11, 16). Sequitur : Et volabo, et requiescam. Volabo, id est celerrima me velocitate transponam. Significat enim quando molestias Judæorum vitavit, ut ab corum iniquitate quiesceret; quod cliam versus sequens ostendit.

Vers. 7. Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine. Illa loca Evangelii commemorat, quando crebris miraculis seditiones sibi concitavit omnimodis persidorum. Ait enim Marcus: Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat (Marc. 1, 35, 45); et paulo post sequitur, ita ut jam non possel manifeste in civitatem introire, sed foris in desertis locis esset. Elongavit enim a persequentibus, ut occasionem iracundiæ insanis mentibus abrogaret; mansit in solitudine, ut imperturbati secreti puritate frueretur: tali facto nos commonens, ut quando iniquitatis alicujus fasce deprimimur, in secreto conscientiæ quiescere debeamus. Sive illud potest intelligi: quonium a Judæis perfidis recedens, in solitudine gentium mansit. Solitudinem vero gentes appel- C lari propheta testatur dicens : Lætare, desertum sitiens, et exsultet descrium, et floreat tanquam lilium, et floreant et exsultent deserta Jordanis (Isai. xxxv, 1).

Vors. 8. Exspectabam eum qui salvum me secit a pusillanimitate spiritus et tempestate. Venit ad secundam partem. Intercedente enim diapsalmate mutavit et causam. Dixerat quippe requievisse se in solitudine: nunc autem pronuntiat Patris se exspectare præsidium, qui eum poterat a corporea infirmitate salvare [ms. A., sanare]. Non enim se securum factum solitudine putavit, qui adhuc præsidia paterna sustinuit; præbens nobis saluberrimæ institutionis exemplum, ut non in adjutorio cujusquam alterius, sed in ipsius tantum liberatione præsumamus. Et D quia dixerat se superius perturbatum, ideo nunc modici animi se suisse testatur. Hæc enim et his similia ad humanitatis sunt referenda naturam. Pusillum enim a pugillo dictum est, parvum aliquid atque brevissimum, quantum unius manus capacitas constricta possit includere. Tempestatem vero dicit procellas seditionum, quas Judæi præcipites, similes fluctibus commovehant.

Vers. 9. Præcipita, Domine, et divide linguas corum, quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate. Ilic Judæo populo salutariter imprecatur, ut divi ione linguarum malitiæ suæ non impleret effe-'ctum; sicut in turri illa factum est quam metu re-

bis? Pennæ a pendendo dictæ sunt, quæ corpus avium A centis diluvii in altum homines extendere tentaverunt, ubi primo linguarum facta est confusa divisie (Gen. x1, 4). Ante enim mundus Hebræis tantum, sicut putamus, sermonibus utebatur. Sed specialiter mente condendum est, quia iratus linguas divisit, propitius autem in suis apostolis adunavit : ibi ne superflua vota complerent, hic ut universæ gentes per propriam linguam prædicationem veritatis agnoscerent. Præcipita dixit, ne muniant cogitationes suas machinatione perversa. Divide, ne in perniciosam confluant unitatem. Sequitur, quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate. Digne illos dividi postulabat, quos iniquos fore in sacrilegis congregationibus præsciebat. Et merito solitudines expetiit, quoniam iniquitatem in civitate eorum esso co-

> Vers. 10. Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas; et labor in medio ejus, et injustitia.

> 184 Vers. 11. Et non defecit de plateis ejus usura et dolus. In duobus istis versibus Jerusalem pristinæ, triplici modo mores pessimi rationabiliter accusantur. Dicit enim : Die ac nocte, id est omni tempore circumdabit eam super muros ejus iniquitas; ut quantum murorum machina in altum potuit crescere, multo magis ibidem malitia se proterva distenderet. Sequitur: Et labor in medio ejus, et injustitia. Prius muros dixit, ut cunctos habitatores includeret; nunc dicit, et medium civitatis, designans nobilissimos et primates, qui honorabili sede videri volunt semper in medio constituti. Hos non lex, non ratio, sed labor et injustitia possidebat. Labor respicit ad exercendas oppressiones, injustitia pertinet ad nefanda judicia. Subjungit tertium modum : Et non defecit de plateis ejus usura, et dolus. Intendamus quod non dixit, occulte, sed in plateis talia fuisse commissa, quæ lex superna damnavit. De usura enim dictum est: Qui pecuniam suam non dedit ad usuram (Psal. xIV, 5). De dolo autem : Et labia tua, ne loquantur dolum (Psal. xxxiii, 14). Hæc non occulte gessit, sed quodammodo libera iniquitate commisit. Omne enim malum exsecrabilius redditur, quando publica præsumptione tractatur. Memento autem illius schematis quod a parte significat totum. Multi enim illic inventi sunt qui sacras prædicationes devotis mentibus acceperunt.

> Vers 12. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique; et si is qui oderat me, super me magna loculus fuisset, absconderem me utique ab eo. In isto versu et duobus aliis qui sequuntur, Judas perfidus exprobratur, quia caveri potuisset, si publicus suisset inimicus. Nam quomodo eum haberet suspectum, qui videbatur esse discipulus? Dicit enim: Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique : quia revera venisset adversus ad jurgia jaculanda; et debet patienter accipi quod inopinatum non probatur assumi. Et intellige quam humili verbo usus est, ut diceret, supportassem; quod consuctudo humanis calceamentis nomen imposuit. Non est ergo insolitum, ut ille diceret, supportassem, qui

se etiam scarabæis et vermibus comparavit. Quæ A et qui in meliorem partem convertitur, occasum tigura, sicut sæpe memoratum est, dicitur metriasmos, id est mediocritas. Sequitur, et si is qui oderat me, super me magna loculus fuisset, absconderem me utique ab eo. Hinc quoque mirabilis patientiæ monstratur exemplum; ut inimicis magna, id est superba loquentibus non in contentiones erumperet, aut aliqua altercatione resisteret, sed locum verbis daret insanis. Et ne adhuc sanctam mentem malevolorum sermo sequeretur, se dixit abscondere; ut procacitas necessario desineret, cum adversarium non videret.

Vers. 13. Tu vero homo unanimis: dux meus, et notus mens. Ilic et sequens versus increpative quidem legendi sunt. Sed consideremus sub qua patientia : adhuc unanimis, adhuc dux, adhuc notus dicitur, B obtinebat. qui futurus hostis, et crudelissimus traditor per omnia noscebatur. Unanimis ad illud pertinet, quia inter apostolos fuit; dux, quoniam ad vicos et castella præmissus est, ut prædicatione verbi rudes animos imbuisset. Ducem vero bene dicimus itineris præcurs rem. Notas autem ad illud pertinet, quod ejus proditio fuisse non probatur abscondita, quando Christus Dominus traditorem eum in convivii [ed., communi | epulatione prædixit; et alio loco dicit : Nonne ego vos duodecim elegi? sed unus ex vobis diabolus est (Joan. vi, 71).

Vers. 14. Qui simul mecum dulecs capiebas cibos: in domo Dei ambulavimus cum consensu. Grandescit culpa, cui | ed., cum | beneficia reputantur eximia. gnitas ciborum semper comestione mitescit; nec solet esse sævus, qui dulcis mensæ gratificatione delinitur. Congrue siquidem corporales cibos stulto homini cognoscimus imputatos, quos ille tantum dulces poterat æstimare. Nam si dogmaticos cibos, quos ante p. reeperat, retinere voluisset, ad tantum sacrilegium non veniret : de quibus cibis fidelibus dictum est: Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxn1, 9). Sequitor, in domo Dei ambulavimus cum consensu, id est in templo Jerosolymitano, abi inter ejus videbatur esse discipulos; ut simul vicatus incederet, simul ejus collegia sequeretur. Consensus enim persidi hominis ad conventicula processionum pertinet, non ad propositi firmissimam specitatem. Et ut nobis absoluta verborum possit D collectum. stare contextio, isti et superiori versui jungendum esi, cur me tradebas?

Vers. 15. Veniat mors super eos, et descendant in infernum viventes : quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio ipsorum. Cum de Juda superius singulariter sil locutus, nunc per sententiam communis pœnæ convertitur ad Judæos. Sed movere potest quare dixerit : Venial mors super illos, et subjunxit, et descendant in infernum viventes, quod utique sieri non potest, ut et moriatur aliquis, et vivus descendat ad inseros. Sed hoc magis spiritualiter accipiendum est; quia more suo emendationem magis quam consumptionem Whire postulat inimicis. Mors enim dicitur vitæ finis; prioris conversationis merito reperisse judicatur. In infernum autem descendunt viventes, sicut parvitati nostræ videtur, qui cogitationes suas pessimas expavescunt, et ad melioris institutionis tramitem divina gratia transferuntur. Sic enim quasi in infernum vibentes descendimus, quando malorum nostrorum recordatione terremur. Tali siguidem intellectu prædictam evadimus quæstionem. Juste quoque illos petit converti, qui in suo pectore quasi in quodam hospitio nequitiam susceperunt. Et bene dixit, hospitio; ut ostenderet malitiam non esse naturalem, sed adventitia quadam hospitalitate susceptam. Quod autem dixit, in medio, designat præcordia eorum; ut perniciosissima cogitatio monstraretur, quæ cor hominis

Vers. 16. Ego autem ad Deum clamavi : et Dominus exaudivit me. Malorum increpationibus, ut decebat, præmissis, ad sua desideria votaque remeavit, ex forma servi verba depromens. Clamavit enim jugiter ad Deum, qui se divina conversatione tractavit; et consequens erat illum exaudiri, qui a majestate sua non poterat segregari. Quod schema dicitur prosphonesis, Latine exclamatio: quoties inter alia quæ loquimur, ad Deum subito verba convertimus.

Vers. 17. Vespere, et mane, et meridie narrabo ct 185 annuntiabo, et exaudiet vocem meam. Intendamus animo, quia hæc verba magna sacramenta nobis denuntiant. Vespere significat tempus traditionis, quando eum Judas cohortibus noscitur prodidisse quærenti-Quod schema dicitur emphasis. Nam quævis mali- C bus. Mane, cum ad Pontium Pilatum perductus est audiendus. Meridie, quia hora sexta, ut evangelista dicit, in cruce suspensus est. Meridies quippe dictus est, quasi medius dies. His consequentia verba redduntur. Narrabo pertinet ad vesperam : quia omnia locutum constat, quæ Judas nequissimus facere disponebat. Annuntiabo, ad mane respondet, quando dicente Pilato: Tu es rex Judæorum (Joan. xviii, 53); Annuntiavit : In hoc natus sum, et cætera quæ ibi dicuntur a Domino. Junxit etiam, et exaudiet vocem meam; ad meridiem pertinet, quando in cruce dixit : Consummatum est; et emisit spiritum (Joan. x1x, 30). O mira brevitas! In hoc uno versiculo tam magnus actus ille narratus est, ut quod in illa latitudine cognoscitur expositum, in hac brevitate probaretur esse

> Vers. 18. Liberavit in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum. Hoc est quod superius exauditam dicit vocem suam, ut resurrectionis beneficio ejus anima liberarctur in pace. Et a quibus liberaretur consequenter exponit: ab his scilicet qui appropinquant mihi. Do illis dicit qui laudibus fictis reddere videbantur obsequium, et corde favebant nihilominus inimi: is, a quibus merito animam suam dicit esse liberatam. Erat enim gravissimum inimicitiæ genus esse corde adversarios, et lingua simulare devotos.

Vers. 19. Exaudiet Deus, et humiliabit eos, qui est ante sacula. Exaudiet utique superiora quae dicte

sunt. Humiliabit eos, scilicet ad credendum; ut qui A a Deovenisti, et viam Dei in veritate doces (Matth. xxv. per superbiam fidem declinaverant Christianam, per humilitatem iterum lumen veritatis agnoscant. Nam quod additum est, qui est ante sacula, Verbum significatur conternum Patri : ne ex tempore aliquo exstitisse videretur qui sæcula creavit universa. Tempus enim tunc cœpit, quando mundus sumpsit initium. Desinat ergo Arianorum insana temeritas, Creatorem temporum prædicare sub tempore; dum coxternus Patri, et consubstantialis, cum sancto Spiritu incommutabiliter unigenitus Filius perseverat.

Vers. 20. Non est enim illis commutatio, et non timuerunt Deum. Interjecto diapsalmate venit ad tertiam partem. Prius enim solita pietate converti optavit errantes: nunc virtute divinitatis suæ futura fidorum, quia duritia mentis non poterat recipere veritatem. Commutationem vero duplici modo debemus accipere, sive istam quæ hic fit, quando ad confessionem piam ab obstinata voluntate transitur, sive illam quam dicit Apostolus : Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur (I Cor. xv, 51). Quapropier qui hic commutatus non fuerit, ibi non potest immutari. Sed de istis talibus quare non commutabantur, causa subsequitur: quia non timucrunt Deum. Nom qui timet Deum, a sua perfidia commutatur, dum judicii pavore et charitatis studio eligit dominicis jussionibus obedire. Et nota quod in hoc et in duobus aliis versibus qui sequuntur, pariter corum et ultiones dicit et culpas.

contaminaverunt testamentum ejus. Ipsa nune allegorice dicantur, quæ in futuro judicio sunt agenda cum perfidis. Manum hic virtutem operationemque significat, quæ tunc fit, quando illa discretio bonorum malorumque provenerit. Subjungit etiam cur Judæos pœna justissima consequatur; quia mandata Domini pravis actibus polluerunt, nec passi sunt credere quod eis cognoscitur Scripturarum veritas prædicasse. Ille enim testamentum Dei, quantum ad se est, contaminat, qui minime ipsius imperiis obsecundat.

Vers. 22. Divisi sunt ab ira vultus ejus; et appropinquavit cor ejus. Hoc dicit quod in illa judicatione suturum est. Dividuntur enim persidi a populo sideli, et tanquam arsuræ paleæ segregantur a granis. Ab hie pro vindicta ponitur, quam pro suis actibus impii sustinebunt. Cæterum ille incommutabiliter omnia placideque decernit [ed., discernit]. Addidit, et appropinquavit cor ejus. Ip-um adhuc tempus exponit, quando cor Domini, id est voluntas ejus omnibus innotescit. Illo enim tempore appropinquavit cor ejus, quando illud quod hic per prophetas suos præcinuit, et per Apostolos prædicavit, generalitas manifestissime tanc videbit. Sed cur illa faciat quæ dicta sunt, subsequenter exponit.

Vers. 25. Mollierunt sermones suos super oleum, et ipsi sunt jacula. Mollierunt enim persidi Judæi sermones suos, quando dicebant : Magister, scimus quoniam

16). In mundo enim quid lenius oleo? Sed exaggerationem nimiam supra oleum perudorum sermones dicit esse mollitos, ne tanto sceleri par potuisset aliquid inveniri. Ipsi etiam fuerunt jacula, quando dixerunt : Reus est mortis (Math. xxvi, 66); boc enim sermones illi probantur effecisse, quod jacula. O exsecranda divercitas potuisse homines mollia loqui, cum essent tam dura facturi!

Vers. 24. Jacta in Deum cogitatum tuum, et ipse te enutriet; non dabit in wternum fluctuationem justo. Cum de perfidis Judais coelestis justitia loqueretur, saluberrimum consilium nostris infirmitatibus dedit. Cogitatio enim sæculi nos semper affligit, quam si non abjiciamus, atterimur; sicut Salomon ait : Quemcognoscens, sensum es e dicit incommutabilem per- B admodum vermis ligno, et tinca vestimento; ita tristitia viri nocet cordi (Prov. xxv, 23). Sed quando jactatur in Dominum, non solum non nos consumit, sed etiam nutrit; ut quæ solet imminuere, augmentum nobis videatur afferre. Sequitur, non dabit in æternum fluctuationem justo. Vera est Domini immutabilisque sententia, sed si eam qua dicta est integritate noscamus. Just's in isto solo, sæculi non adimit fluctuationes, quia hic eos temporaliter probat. ut ibi quos coronet inveniat. In æternum autem, sicut hic dicit, neminem permittit justissimum fluctuare, quando jam perpetua pace com ipsis cognoscitur in æternitate regnare. Ibi enim nequaquam excitabitur fluctus, ubi est semper tranquillissimus portus.

Vers. 25. Tu vero, Deus, deduces eos in puteum in-Vers. 21. Extendit manum suam in retribuendo: C teritus. Quia dixit de justis, nunc dicit de implis, qui in gehennæ profunditatem mergendi sunt. Puteus quidem dicitur hiatus patens, in terræ sinibus excavatus, aquas continens humanis usibus 186 attributas. Sed ne hunc puteum vitalem intelligere potuisses, addidit, interitus: de quo alio in loco legitur: Neque aperial super me puteus os suum (Psal. LXVIII. 16). Fovea mortalis, mersura terribilis, ubi nec spatium ullum conceditur, nec ipsa miseris respiramenta præstantar; sed obscuritas tenebrosa circumdans, amœni luminis tollit aspectum. Ex putei siquidem similitudine, gehennæ tormenta nos admonet formidare. O pietas inaudita judicantis! totum bominibus prædicitur, ut eulpa plectibilis evitetur.

Vers, 26. Viri sanguinum et delosi non dimidiabunt ira vultus ejus, judicii tempus exprimitur. Ira enim D dies suos. Numerum pluralem sauguis Latina lingua non recipit; sed hoc magis Scripturæ divinæ proprium esse dicimus. Viri siquidem sanguinum proprie non dicuntur qui innocenter humanum fundunt cruorem, quoniam et justi judices disciplinæ necessitate constricti, quæ quietos populos reddit, interdum puniunt nocentes; et ille qui violentum repetht, cruorem sævissimi hostis effundit : maxime cum legamus justa bella viris sanctis a Domino fuisse pracepta. Quapropter addidit, et dolosi; ut illum tantum intelligeres reum, qui per insidias et iniquissimum dolum, alienum quærit exitium. Hos tales implere non dicit dies suos, quando cum sibi longam vitam promittunt, exitum celercime mortis inventuat.

definiti : sed illis dimidiabuntur dies sui, quibus contra dispositum proprium provenire monstratur occasus. Ideo enim additum est suos, ut voluntarios intelligeres, non a Domino constitutos.

Ego autem in te sperabo, Domine. Illos tales quibus celerrimus evenit finis, in se sperasse non dubium est. Dominum autem Salvatorem, cujus hæc verba sunt, ex forma servi in Patrem sperasse manifestum est: Passionis psalmum solito more concludens, se dicit sperasse in Dominum, ut significaret cord i fidelium in spe Domini semper esse defixa. Frequenter enim caput loquitur, quod membris aptare debeamus. Quapropter et hujus bymni modum, sient in trigesimo quarto psalmo jam dictum est, debemus exquirere prælinitum. Primum, quoniam ex Domini 1 Christi persona prolatus est. Deinde, inchoavit ab oratione. Tertio dominicæ passionis gesta memoravit. Quarto, verbis evangelicis assona veritate consensit. Quinto, in spe fidelium magna finitus est; u dobium non sit præsentem psalmum præscriptis regulis convenisse.

Conclusio psalmi.

Audivimus vivificatorem creaturarum animam suam posuisse pro salute mortalium. Audivimus impassibilem Doum carne suscepisse pro peccatoribus passionem. Audivimus Patri coæternum mortis subiisse supplicium. O inæstimabile pretium, quod redemit genus humanum! O holocaustum, quod nobis præ-Mitit æternas flammas evadere! Interitus, qui tulit exitium; finis, qui dedit bonum sine fine mansurum. C Nam com provenit in innocentem mortis aculeus, factum est ut jure perderet quos tenebat obnoxios. Dezlutivit enim infernus more piscium exitium suum; et qui se capere prædam credidit, prædatorem soum potius deceptus excepit. Unde papa Leo sedis sua tompar, pu'chre locutus est dicens (Epist. 97, ad Leon. Aug., cap. 2): Quamvis multorum martyrum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius lamen insontis occisio fuit redemptio peccatorum. Acceperunt enim justi, non dederunt coronas; et de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes merunt, nec alterius quisquam debitum suo fine pertolvii. Liter filios autem hominum unus solus exstitit omnes crucifixi, onnes mortui, omnes sepulti, omsunt etiam suscitati. Præsta, piissime Deus, ut qui in assumpta carne pro nobis dignatus es pati, igni tui consortia nobis largiaris. Memoria quoque tenendum est quod hic psalmus tertius est eorum qui de passione et resurrectione Domini latius sunt lo-

EXPOSITIO IN PSALMUM LV.

In finem, p.o populo, qui a sanctis longe factus est, havid in tituli inscriptione, quando tenucrunt eum allophyli in Geth.

Titulus hic duplicia continet sacramenta. Una pars est Evangelii usque ad illud quod ait, in tituli inscri-

PATROL. LXX.

Nam oranium dies in prædestinatione noscuntur esse A ptione; alia Veteris Testan enti usque ad terminum tituli. Primo dicit In finem, quod Christum significare frequenter expositum est. Deinde pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptione. Tituli inscriptionem diximus in Passione Domini ideo non fuisse deletam, quia longe ante fuerat prophetatum: Ne corrum as tituli inscriptionem. Sed Pontio Pilato Judaicus populus Imminebat, ut contra vaticinia prophetarum hujus tituli emendaretur inscriptio: nolens suum Regem dici, quem insanis mentibus respuebat. Que voluntas eos longe fecit a sanctis. quando fideles Christum suum Regem dici tota mentis intentione festinant. Cum tenuerunt eum allophyli in Geth; hoc est quod Regum textus enarrat (1 Reg. xxvii, 2, 3): quia David Saulis insecutione perterritus, in civitate Geth apud allophylos se credidit occulendum. Sed quia diximus hæc omnia mysticis similitudinibus exponenda, Geth significat torcular, id est pressuram, quam omnis patitur Christianus. Sed tunc fructum reddit uberrimum, cum tribulationum fuerit sasce depressus. Et ideo in tali superscriptione loqui rationabiliter aptatur Ecclesia, quæ allophylorum, id est alienigenarum persecutionibus ingravata, tanquam nectareos liquores merita sanctorum copiosa libertate profundit.

Divisio psalmi.

Diversis afflictionibus onerata, in prima sectione psalmi mater orat Ecclesia, confidens se tamen a sævientibus inimicis esse liberandam. Secunda sectione proprias enumerat passiones, gratias agens quia de crebris periculis sit erepta; nec se dicit formidare mala, quæ cognoscit esse celeriter transitura. Tertio 187 loco in futura illa beatitudine laudes se dicit Domino jugiter cantaturam, qui eam de hujus sæculi adversitate liberavit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Miserere mei, Domine, quoniam conculcavit me homo; tota die bellans tribulavit me. Virgo in ater Ecclesia, quæ fideles populos parit, nec a sua integritate discedit, cœlestem Sponsum piis lacrymis rozat ne se patiatur ab inimicis opprimi, quæ adhuc in mundi istius cognoscitur calamitate versari. Conculcavit, retulit quod in titulo dixit ad torcular, quia tantum vinum exprimitur, quantum enixius uva Christus, qui vere erat Agnus immaculatus, in quo D calcatur. Hominem hic significat absolute diabolum. sicut in Evangelio de ipso Dominus dicit : Inimicus autem homo qui superseminavit zizania, est diabolus (Matth. xiii, 28). Sequitur : Tota die bellans tribulavit me. Describit quid in hoc mundo sancia patiatur Ecclesia: quia sine aliqua intermissione diaboli cognoscitur certamina sustinere, sicut dicit Apostolus: Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum harum (Ephes. vi, 12). Bellum grave, quia occultum; pugna difficilis, quia cum fortiore dimicatur. Quale est enim cum hoste confligere, et ejus insidias non videre? Adversarius quoque noster nec labore deficit, nec victus aliquando discedit; sed

tanto atrocior relit, quanto eum per divinam gra- A ricula metueus, miscricordiam Domini postularet, tiam dehellari posse contigerit. Bellum vero schematice per antiphrasim dicimus, sicut lucam qui non lucet, et piscinam quæ non habet pisces. Quapropter nullus se querator fidelium frequentissima diaboli machinatione vexari, quia si Christi esse volumus, hic adversum semper diabolum sustinemus.

Vers. 2. Conculcaverunt me inimici mei tota die, ab a'titudine diei, quoniam multi qui debellant me, timebunt, Gravissimum quidem genus injuriae est, usque ad pedum contumeliam pervenire; sed inde procedit quod sanctis altaribos offeratur. Vinum enim non profluit, nisi pedibus uva tuodatur : sic in membris suis Ecclesiam conculcat inimicus, ut sanctorum inde merita gloriosa nascantur. Repetit quoque, tota die, ut revera intelligas in hoc seculo nullum tempus om- B ctiones abominabiles incidisset; quod ad harreticos, nimodis a talibus tentationibus alienum. Nam quod dicit : Ab altitudine diei, mundum istum significat, ubi tumet altitudo superbiæ. Nam sicut Christi regula humili atem præcipit, ita diaboli consuetudo ruinosae altitudinis culmina persuadet. Et ut grande pondus sure compressionis exprimeret, ab altitudine superbiæ se dicit fuisse calcatam, ut nec leve pondus crederes, quod tanta mole premeretur. Sequitur, quoni un multi qui debellant me, timebunt. Non vacat quod multos dicit, et non onnes timere; sciliret quoniam ex ipsis qui Ecclesiam debellant, plurimi convertuntur ad Dominum, et incipiunt æterna exitia non timere, cum beatorum partibus aggregantur. Illi autem qui in sua obstinatione permanserint, omnes timebunt pænale sibi judicium, quando Do- C mini declaratur adventus. Felix commutatio, ut hic parvo tempore caste timeant fideles, et in illa perenni exsultatione securi sint. At contra infelicium sors omnino durissima est, hic sub brevitate gaudere, et in illa perpetuitate cruciari.

Ego vero in te sperabo, Domine. Dicit causam quare sic non timere debeat, sicut impii formidabunt: quoniam sperat in Domino, qui nunquam in se decipit [ms. A., despicit] confidentes; sicut Salomon ait: Quis speravit in Domino, et confusus est? Aut quis permansit in timore illius, et derelictus est (Eccli. 11. 41, 12)?

Vers. 3. In Dco laudabo sermones meos tota die, in Deo [ed., Domino] sperabo; non timebo quid faciat mihi homo. In Deo laudat sermones suos, qui omne D quod bene loquitur non sibi, sed divinis cognoscitur mun-ribus applicare. Suos enim ita intelligendum est, non qui proprio proferuntur arbitrio, quoniam semper mali sunt; sed qui Domini largitate concessi sunt. Nostra enim quæ nobis data sunt recte dicimus, si tamen eadem concessa nobis Domini munere seniamus. Sed hoc tota die, id est universo vitæ tempore constat esse faciend im, et cum adversis deprimimur, et cum prosperis sublevamur. Sequitur, In Deo sperabo; non timebo quid faciat mihi homo. Sententia ista, nisi subtiliter quæratur, superioribus videtur esse contraria. Nam cum se conculcatam diceret, et debellatam ab homine, et imminentia pe-

hic iterum asserit se hominem non timere. Utrumque verum, quoniam prius dum præsentes calamitates, id est sæculi istius aspiceret, formidavit; nune timorem, cum futura contuetur, abjecit. Quid enim poterat ab homine pati, qui spem suam posuerat in illa retributione judicii? Saviat licet carnificum manus, præparentur incendia caminorum, omnia tormenta despicit Ecclesia in membris suis, quae exspectat Domini munera Salvatoris.

Vers. 4. Tota die verba mea exsecrabantur; adversum me omnia consilia [ms. A., omnes cogitationes] eorum in malum. Venit ad secundam partem, ubi sub dolore conqueritur verba priedicationis sux continue a perfidis exsecrata: quia cum vera diceret, detravel ma'e latentes pertinet Christianos, qui dum verba Domini audiunt, salutaria dicta contemnunt, Sequitur, adversum me omnia consilia corum in malum. Consilia solent providere que prosint, a consulendo enim dieta sunt. Sed ut intelligeres tractatus eorum nulla bonitate subsistere, addidit, in ma'um : ne quid eos boni in illa crederes deliberatione tractasse.

Vers. 5. Inhabitabunt et abscondent : ipsi calcaneum meum observabunt, sicut exspectarit anima mea. Isti ergo subdoli Christiani habitare publice vid ntur Ecclesiam, et congregationes sequi, conventusque populorum; sel virus suæ perversitatis abscondant; nec palam ausi sunt prodere, quod sciunt apostolicas regulas non habere. Malum intestinum, vulnus insana ile, quod quanto plus tegitur, tanto amplius incurabili putredine sauciatur. Sequitur, ipsi calcaneum meum observabunt. Mos iste diabolicus est, vel eorum qui ministri ipsius esse noscuntur; ut ca'caneum, id e t ul ima nostra insidiosa calliditate respiciant, sicut serpenti a Domino dictum est : Illa tuum observabit caput, et tu insidiaberis calcaneo ejus (Gen. 111, 15). Scit enim diabolus finitima nostra judicari, et ipsa vu't evertere, ut possimus ad reatus di-crimina pervenire. Addidit, sicut exspectavit anima mea, id est, sicut ante 188 prævidi, sicut instructa fui, sicut a Domino regulam prædicationis accepi.

Vers. 6. Pro nihilo salvos facies eos; in ira popules confringes, Deus. Illos quos superius dixit insidiatores, et venenosa se simulatione celantes, hic per gratiam Domini facile promittit esse salvandos; ut de nullo errantium desperare debeat, quamvis culpabilem esse cognoscat. Nam quod dicit, Pro nihile salv: s facies eos, significat quia gratis omnia sub [ed., sua] pietate concedit; nee cujusquam meritum exigit, ut possit proprio labore salvari. Quid enim meruit Latro, ut sic paradisum velociter introiret? Quid Publicanus, qui repente de templo absolutus exivit? Ipse dedit confessionis subitum votum, qui donavit et præmium. Constat ergo pro nihilo peccatores salvos fieri, quando certum est conversionem gratuita largitate concedi. S quitur, In ira populos confringes, Deus. Prius dixerat malignam turbam esse Eherandam, nunc quemadmodum salvari possit exponit. Justitia Domini, que putatur ira, confringit A liter Dominus omnium nostrum, tamen confidenter populos contumaces. Nam cum tribulationibus eorum corda quassaverit, et diversarum angustiarum numerositate compleverit, ab iniquitate revocati, compelluntur Domino confiteri; et per iram ejus videtur fieri, cum ille placidus atque immutabilis salutis nostræ causas noscatur operari.

Vers. 7. Vitam meam annuntiavi tibi; posui lacrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua. · Vitam suam annuntiat Deo, qui peccata propria confitetur, sicut fecit Apostolus dicendo: Prius fui blasphemus, et persecutor, et injuriosus (1 Tim. 1, 13). Hoc est enim gloriam Deo dare, ut publice denuntiemas quales nos dignatus fuerit sustinere, et ad conversionem adducere, qui merebamur peccatis facientibus interire. Et inspice quod dicit, vitam meam, quæ B non habeat Patris, qui naturam omnipotentis Patris semper probatur esse culpabilis. Quando enim non aut cogitando delinquimus, aut verbis offendimus, aut labili actione peccamus? Vitam ergo suam, sicut perfidi abscondunt, ita fideles annuntiant; non ut eam Deo notam faciant, qui nullatenus potest aliquid agnorare, sed ut se magis condemnantes mercantur absolvi, sient propheta dicit: Die tu prius peccata tua, ut justificeris (Psal. xxx1, 5). Sequitur, Posui lacrymas meas in conspectu tuo. Lacrymæ quæ in conspectu Dei ponuntur jucunda sunt, quia non cruciant, sed a cruciatibus liberant. Pias ergo lacrymas fundebat, qui pro inimicis rogabat, et ideo meruit obtinere, quia præceptum Domini probatur implesse. Addidit, cicut in promissione tua. Pollicitatio quippe Domini est, ut pias lacrymas non refutet, sicut in alio psalmo C dicit: Invoca me in die tribulationis tuw, et eripiam te, et magnificabis me (Psal. XLIX, 15).

Vers. 8. Convertentur inimici mei retrorsum; in quacumpue die invocavero te, ecce cognovi quoniam Deus wers es tu. Convertendos retrorsum dicit inimicos, ne in suo itinere perseverantes, pessimos implere docrautur errores. A malo enim qui retro redit, persidiz sure culpanda derelinquit. Sic enim Petro apostolo Dominus dicit propitius, non iratus : Redi retre, Salanas (Marc. viii, 33). Istud enim quando erma ibus centingit, error pristinæ pravitatis abscedit. Sequitur, in quacunque die invocavero te. Hic clementiam Domini pronuntiat mirabilemque pietatem, ut in quacunque die invocatus fuerit, semper se miseraporis satisfactiones. Alter enim tota pene vita Dominum supplicat, alter in media ætate convertitur, alies in vitre fine salvatur. Ipsum est enim in quacunque die, quia Dominus clementi patientia quodlibet lampus nost, ae conversionis exspectat; et ideo culpaliles sustinct, exspectat errantes, dicens : Noto morum peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xviii , ್). Solum est enim, ut in hac vita peccatum omne lalemor, ubi et humana fragilitate delinquimus. Addelit, ecce agnovi quoniam Deus meus es tu. Dulcis Professio, et vera probatio, ut ipse cognosceret impelon quod magno desiderio noverat exquisitum. Sepilor, quoniam Deus mens es tu; licet sit genera-

dicimus: Deus meus, quando ab eo nos respici posse gaudemus.

Vers. 9. In Deo laudabo verbum, et in Domino prædicabo sermonem. Revers orthodox dicta cognoscuntur Ecclesiæ. In Patre se promittit Filium laudaturam. ut quidquid de illo dicitur, de isto pariliter sentiatur. Nam cum prædicamus æternum atque omnipotentem Patrem, æternum atque omnipotentem Filium sine dubio consitemur. Unum est enim in utroque præconium, quoniam una virtus amborum, individua gloria, quando indivisibilis est natura. Denique sic ipse in Evangelio testatur : Ego in Patre, et Pater in me est (Joan. xiv, 10, 11). Quid, rogo, non habeat Filii, qui naturam omnipotentis Filii habet? Aut quid habet? Una est revera substantia, quia nihil in corum essentia dissimile aut discrepans reperitur. Non hic amplius minusve reperis, nisi quod sibi hæresis Ariana confingit. Hæc autem regula unitatis atque æqualitatis Spiritum quoque sanctum sine dubitatione consubstantialem Patri Filioque complectitur: quoniam sancta Trinitas unus est Deus, nec potest uni gloriam dare, qui se non intellexerit hoc communiter obtulisse. Sciendum plane quod doctissimus Augustinus in libro decimo quinto Trinitatis (Cap. 17) ita dielt : Spiritus Banctus secundum Scripturas divinas nec Patris est solius, nec Filii solius, sed esse constat amborum. Quapropter Patris et Filii charitas est unita, cum tamen et ipse perfecta sit charitas. Hoc etiam multipliciter probat in expositione Epistolæ sancti Joannis, apertius homilia septima dicens : Quia qui charitatem non habet fratris, utique non habet Spiritum sanctum. Sequitur, et in Domino prædicabo sermonem. Hic jam venit ad Dominum Christum, qui unus ex Trinitate Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14). Cuius sermones, id est prædicationes merito se laudaturam promittit Ecclesia, quia humano generi vivendi regulam præstitit et salutem. Revera sermones ubique prædicandi, per quos mundi salus cœlesti potuit miseratione reparari. Hiec enim duo saneta mater se priedicaturam promittit, quæ nostræ fidei æternam tribuunt sospitatem; scilicet potentiam Verbi, et humanitatem ejusdem Domini Christi. Sed us indulacat. Quacunque die, significat diversi tem- D ne aliquis pessimorum ista nomina Dei et Domini sub discretione aliqua suscipienda judicaret, ut Patri et Filio vocabulum istud Domini non omnimodis diceret convenire, in centesimo nono psalmo propheta testatur dicens: Dixit Dominv Domino meo: Sede a dextris meis (Psal. civ, 1).

189 Vers. 10. In Deo sperabo, non timebo quid faciat mihi homo. Revera non potest hominem timere, qui se mundana non formidat amittere. Qu'd enim potest inimicus auferre, nisi illud quod sancta mater a sua mente probatur abjicere? Ilic hominem (sicut superius dictum est) diabolum debemus accipere, qui sanctam Ecclesiam iniqua semper voluntate persequitur. Versus autem iste, et in prima parte finalis es* (sicut et hic videtur esse repetitus), ut quasi marga- A ritarum quibusdam filis relucentibus, parilitas sibi partium decora constaret.

Vers. 11. In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam taudationes [ed., laudes] tibi. Venit ad tertium membrum, ubi jam liberata de malis hujus sæculi, laudaturam se Dominum profitetur Ecclesia. Dicut contributa, quæ in illa perpetuitate reddenda sunt, quando jam sancti indefessis vocibus persolvent laudis obsequium. Ista sunt enim quæ, cum Deum diligimus, habemus semper intrinsecus, quæ a nobis emnimodis non recedunt; sed in illa perpetuitate reddemus. Nam de futuro nos et hunc versum debere intelligere sequentia demonstrant, quæ huic mundo nequeunt but latenus convenire.

Per finem frequenter diximus Dominum siguificari, quia ipsa est nostra perfeccio ad ipsum feliciter pervenire. Nam sicut cum terminum attigeris itineris destinati, labore finito in loco desiderantissimo conquiescis, ita cum ad Dominum veneris, ulterius nequires. Ne disperdas David. Probibetur David a Saule disperdi, qui ad regnum fuerat voluntate Domini præparatus, sicut factum esse manifestum est, sequitur, In tituti inscriptione. Hoc non David, sed in passione Christo Domini postri Salvatoris perquentia demonstrant, quæ huic mundo nequeunt but destinati, labore finito in loco desiderantissimo conquiescis, ita cum ad Dominum veneris, ulterius nuiescis, ita cum a

Vers. 12. Quoniam erspuisti animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, et pedes meos a lapsu. Causam reddit cur vota laudis sit plis immolationibus oblatura, scilicet quia eripuit animam populi fidelis de morte perpetua. Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio. Et bene suam animam sancta mater a morte dicit ereptam, quæ filiorum liberatione gaudebat. Sequitur, oculos meos a lacrymis, et pedes meos e lapsu. Singulis singula reddit. Animam dicit ereptam de morte, oculos a lacrymis, pedes vero a lapsu. Sed hæc tria in futuro sæculo præstabuntur, quando jam nec anima peccando morietur, nec oculi mala sua deflebunt, nec pedes labentur. Nam hic cui beatorum unfert lacrymas, cum ipse dicat : Beati qui lugent, C quoniam ipsi consolabuniur (Matth. v, 5)? Nec pedes justorum in isto sæculo a lapsu redduntur al.eni, quia dum in hoc mundo ambulant, semper in lapsu sunt; sed divina misericordia continentur, sicut legitur : Septies cadit justus, et resurgit (Prov. xxiv, 16).

Vers. 13. Ut placeam corem Deo in lumine virentium. Dicit queniadmodum Domino placere possit Ecclesia in manifestatione sunctorum, hoc est, in lumine viventium, in quibus ipsa pulchra, ipsa sine macula, ipsa redditur sine ruga. Quidquid enim in illis acciderit, in vultu istius etucescit. Sicut hominis sana viscera reddunt factem pulchriorem; sicut Salomon dicit (Prov. xv, 13): Corde lætante vultus floret: ita eris sanctæ Ecclesiæ decus aspergitur, quod in beatorum meritis invenitur.

Conclusio psalmi.

Peracti sunt verna sanctæ virginis et matris Ecclesiæ. Illa enim nos incorrupta generat, illa casto utero profundit in perpetuam lucem. Sed utinam quales baptismate illa generat, tales nos vitæ hujus terminus inveniret i ne habeamus cum populo nefandissimo portionem, qui (sicut titulus dicit) a sanctis longe divisus e t. Quinimo torcular nos istius saculi gaudentes premat, ut cop osa de nobis vina profundat. Afflicti ergo gratias agamus, contristati minime desperemus, quando illa tormenta prosunt, quæ nos ad præmia beata perducunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM LVI.

In finem, ne disperdas David in tituli inscriptione, cum sugeret a sacie Saul in speluncam.

Per finem frequenter diximus Dominum siguificari, quia ipsa est nostra perseccio ad ipsum seliciter pervenire. Nam sicut cum terminum attigeris itineris destinati, labore finito in loco desiderantissimo conquiescis, ita cum ad Dominum veneris, ulterius nil requires. Ne disperdas David. Probibetur David a Saule disperdi, qui ad regnum fuerat voluntate Domini præparatus, sicut factum esse manifestum est. Sequitur, In tituli inscriptione. Hoc non David, sed in passione Christo Domino provenisse, manifestum est. ne a Pontio Pilato scriptus titulus mutaretur. Sed quia diximus personam Domini nostri Salvatoris por-Christi Domini passione faciendum: ne disperderetur David de regno deputato, sicut nec illa Domini potuit tituli inscriptio commutari. Addidit, cum sugeret a facie Saul in speluncam. Actus iste et David, et Domino multum videtur esse consimilis. Nam sicut David Saulem fugieus in spelunca se abscondit, ita et Domini Salvatoris deitas intra templum corporis sui Judæis perfidis fuisse probatur abscondita. Sie singula quæ de David et Christo provenerunt facta, illis sunt sub hac allusione communia. Quæ imagines rerum in hoc titulo ideo præludunt, quia totus psalmus de Domini passione dicturus est. Sic enim ille truculentum Saulem, sicut iste Judæos nequissimos perferebat. Oportet igitur meminisse psal:num hune quintum esse illorum qui passionem et resurrectionem Domini sub brevitate commemorant.

Divisio psalmi.

Dominus Christus in primo ordine psalmi orat demander sua passione sollicitus, secundum id quod propte. It nos homo fieri inæstimabili pietate dignatus est. Faretus enim (ut ita dixerim) humanatus Deus, qui etiamo in assumptione carnis Deus esse non destitit; inconvertibilis manens, assumpto convertibili homine, naturam suam non minuens, sed conditionem mortalitatis exaltans. Unus enim at que idem est Dominus Christus, qui et in Dei forma operatus est miracula magna virtutis, et in forma servi subiit sævitiam passionis. Secundo ordine resurrectionis suæ gloriam stupenda varietate describit. Tertio post beatissimam resurrectionem, laudes se Patri Domino cantare promitit; quæ membra diaplasmatis quoque interpositione separantur.

190 Expositio psalmi.

Vers. 1. Misèrere mei, Deus, miserere mei : queniam in te confidit anima mea. Christus Dominus humanatus clamat ad Patrem, ex eo quod futuram metuit passionem; ut quamvis voluntariam susciperet mortem, anima sua declararet absolute formidinem. Misericord am petit Dei Filius, qui miseretur omnihus, qui tanta ad nos liberandos humilitate descendit, ut unum ex fidelibus clamare putes, quod Creator munda assumptae carnis infirmitate doprecatur. Nam cum

dicit : Miserere mei, Deus, miserere mei, repetitio A guere, viderunt sideles populos de ipsius resurrectione ista periculum futuræ mortis ostendit, ut sæpe posceret resurrectionis miraculum, qui subiturus erat discrimina passionis. Sequitur, quoniam in te confidit anima mea. Oratio ista forma fidelium est, ut qu. propter salutem nostram talia pertulit, precationibus quoque nos suis pius doctor instrueret. Oravit enim ut regulam nobis sanctæ orationis os enderet. Passus est propter nos, ut nullus pro ipso pati velle refugiat. Resurrexit, ut ad resurrectionem quoque ipsius spes se nostræ infirmitatis extendat. Ille enim istarum terum indigus non fuit, sed omnia causa nostræ saletis excepit.

Vers. 2. Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transcat iniquitas. Intelligamus orationis istius purissimam sanctitatem. Primo versu misereri sibi Domi- B quoniam unicuique sua facta retribuit. num ante omnia postulavit. Secundo dicit quare debeat obtinere. Tertio quemadinodum possit ab imminenti persecutione liberari. Alarum etenim ambre tecta materna sunt, quæ pullos teneros et Mandimento quodam fovent, et ab irruente tempostate custodiunt. Sed quia hiec munimina magnum auxilium maternæ pietatis ostendunt, talis compara-Rio frequenter in Scripturis sanctis posita reperitur, sicut Dominus in Evangelio dicit : Jerusalem, Jerusa-Zem, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina vallos snos sub alis suis, et no!uisti (Matth. xxiii, 37)! Que figura dicitur parabole, id est comparatio, quoties sibi res genere dissimiles comparantur. Sequitur, donec transcat iniquitas. In ipsa comparatione per-Servida iniquitas astuaret.

Yers. 3. Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit miki. Magnus ordo piæ prædicationis estenditur, ad Altissimum clamare, ad quem non voce va-Eda, sed puritate conscientiæ pervenitur. Clamabat Me ab humanita: e suscepta, a quo superoæ creaturæ spem non desinunt postulare. Nam quod dicit, Deum qui benefecit mihi, designat excellentissimum incarpationis arcanum, quod humano generi gratia divina

Vers. 4. Misit de cœlo, et liberavit me ; dedit in opprebriam conculcantes me. Natura humanitatis unita Dei Filio confitetur liberatam se ab humana imbecillitate, quæ post resurrectionem meruit colorum reangelum, non aliquam creaturam; illa enim per se bervire, non liberare potuerunt : sed misit, intellige, avilium supernæ potentiæ suæ. Liberavit enim Pater Edium suum, sicut Apostolus dicit : Propter quod d Dens illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est mper omne nomen (Philip. 11, 9). Liberare quoque se 1esse et Filius ipse testatur dicens : Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi cam (Joan. x, 18). Verum ista locutiones cosperationem sanctæ Trinitaris ostendunt, quæ unum wit, unum semper operatur. Addidit, Dedit in oppobrium conculcantes me. Opprobrium persequentilus fuit, quando illum, quem se credebant exstingaudere. Dedecus enim suum judicat mala conscientia, quando propria non videt impleri posse dispo-

Vers. 5. Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam. Januam secundæ partis ingreditur. Nam quamvis in superiori versu similia verba dixerit, hinc tamen in gratiarum actionem prorumpit, ut spem credentium de sua prosperitate sirmaret. Misit en m de Patre dicit, quod ad humanitatem susceptam pertinet. sicut et in Evangelio ait: Non sum mis us, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv, 24). Misericordia est ergo, quia humano generi in suscepta carne compatitur, dum clamat : Saule, Saule, quid me persequeris (Act. 12, 4)? vel his similia. Veritus,

Vers. 6. Eripuit unimam meam de medio catulorum lsonum; dormivi conturbatus. Crucifixo corpore, animam suam dicit ereptam : de qua maxime nos præcipit esse sollicitos. Totum enim in tuto redditur quando illa salvatur. Resurget enim corpus ad spiritualem gloriam, si illa non fuerit obstinationis vulnere sauciata. Catulos enim leonum plebem significat Judæorum, quam principes et sacerdotes ferali voluntate genuerunt; ut leones sint qui mala consilia de nece Domini tractaverunt. Catuli, corum populi qui perperam inventa secuti sunt. Addidit, dormivi conturbatus. Mors Domini mirabili proprietate describitur, qui conturbatus fremitu Judworum, quiete altissima dormiebat : ostendens tam nihil fuisse persecumansit, ut sub eadem umbra requiesceret, donce C tionem impiorum, ut occisus perduceretur ad somnum. Dormire enim non est conturbati, nisi illius qui in cruce positus, spiritum sua reddidit voluntate,

Vers. 7. Filii hominum, dentes corum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus. Hæc de illis dicit qui in nece Domini impia voluntate grassati sunt. Ipse enim exponit qui sunt isti filii hominum, quorum dentes suerunt arma et sagitta; eorum scilicet qui (sicut legitur) supra eum dentibus stridebau'. Quod per quintam speciem dicitur definitionis quie Græce appellatur κατά την λέξην, Latine ad verbum. Singulis enim verbis definitur quid sint dentes hominum furentium, id est arma et sagittæ. Arma retulit ad consilia pessima; sagittas ad verba quidem volantia, sed ad operationem mortis emissa. Addidit, et gna percipere. Misit autem quod dicit, non significat D lingua eorum gladius acutus. Acuto gladio comparantur voces illæ quæ dicebant : Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21). Nam sicut ensis acutus celerrimum operatur mortis effectum, ita et illa verba citam exitii complevere sententiam. Uno enim impetu visi sunt peremisse, sicut arma solent acutissima desecare. Per que tamen subtiliter commonuit, quia et lingua sæviens possit occidere, sicut Salomon ait: Mors et vita in manibus linguæ.

Vers. 8. Exaltare super colos, Deus, et super omnem terram gloria tua. Dum in cruce talia Christi 191 pateretur humdnitas, et Dominum cœli Juzzi viderentur habere derisui, exclamat a forma servi, quam pro noble assumpsit: Exactore super collecDeus; ut qui pendes in cruce, cognoscaris semper in A tetur case paratum. Sed dum illa de se dici razjestate regnare. Non enim Deus supra se exaliari poterat, quia non est ultra quo crescat; sed exaltabatur plane inter homines, quando gloria majestatis ejus conversis mentibus apparebat. Super cœlos autem dixit, quia Dominus et virtutes supernas noscitur habere subjectes. Sequitur, et super omnem terrum gloria tua. Hoc utrumque completum est. Exaltatus enim supra cœlos est, quando sedit ad dexteram Patris; glorificatus est super omnem terram, quando totum mundum catholica replet Ecclesia : in qua laudes Domino jugiter concinuntur, sicut Dominus dicit : Vivo ego, dicit Dominus; et implebitur gloria mea universa terra (Num. xiv, 21).

Vers. 9. Laqueos paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam.

Vers. 10. Foderunt ante faciem meam foveam, et ipsi inciderunt in eam. Judæos significat insidiatores, qui prædicationibus rectis dolos se adnectore crediderunt, sicut evangelista de Phariszis dicit, cum ante eum statuissent adulteram mulierem, dicentes : Hanc invenimus in adulterio deprehensam. Moyses enim præcepit nobis hujusmodi lapidare : tu autem quid dicis (Joan. viii, 3)? et cætera hujusmodi, quæ maligoa interrogatio commovebat. Pedes autem Christi sunt increpationes malorum promissionesque sidelium, quibus ille in hoc mundo evangelizans, quasi quibusdam pedibus incedebat. Sequitur, et incurvaverunt animam meam. Hic pietas Domini sanctitasque describitur. Incurvaverunt enim animam Christi. quando scelerati Judzei credere noluerunt. Josis enim C condolendo (sicut et alibi dicit) jejunus et sterilis reddebatur. Anime enim ejus in suis actibus curvari non poterat, quæ peccati maculam non habebat. Adjecit, foderunt ante faciem meam fovcam. Bene dicitur forea sententia mortis, quæ minit ad fovcam. In ejus enim faciem diverunt : Reus est mortis (Matth. xxvi, 66); et ideo dicti sunt foveam fodere, quia eum neci visi sunt tradidisse. Addidit sententiam generalem, et ipei inciderunt in eam. Omnis cnim injusta vox suos prius damnat auctores, et antequam alteri noceat, se prius ipsa condemnat. Quod similiter et Salomon dicit : Qui fodit foream incidet in eam (Eccli. x, 8).

Vers. 11. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo et psalmum dicam Domino. Postquam dixit malorum debitas pænas, nunc venit ad tert am D et usque ud nubes veritas tua. Nubes signific partem, in qua post resurrectionem acturum se gratias pollicetur. Sed per illud gratias agit, per quod et resurrexit a mortuis. Caterum deitas Christi cum Patre coæterna, semper præstat, semper omnipotens, semper æqualis est. Nam quamvis laqueos parasset inimicus, foveam aperuisset ingratus, paratum se dicit ad agendas gratias, quia sibi sciebat resurrectionis gloriam modis omnibus affuturam. Sed in quo sit paratus, per verba sequentia declaratur: Cantabo et psalmum dicam Domino. Cantare diximus, vocibus gratiam referre; psalmum dicere, prædicabili Dominum actione laudare. Quæ duo superiori geminationi merito videntur aptata, quando in utro que se profi-

quemadmodum confiteamur, instituit. Nam et lus Paulus sequens magistrum, paratum se pro dum ait : Gloriumur in tribulationibus, scien niam tribulatio patientiam operatur, patientia p nem (Rom. v, 5), etc.

Vers. 12. Exsurge, gloria mea; exsurge, ps et cithara : exsurgam diluculo. Per tropologiam dicitur, quasi surge ad miraculum faciendun scriptum est et in undecimo psalmo: Nunc ex dicit Dominus (Psal. x1, 6). Qui sermo ad pc divinam propter exprimendas causas ab hum becillitate translatus est. Geminat etiam: 1 psalterium et cithara. Que figura dicitur epe id est iteratio verbi; quod etiam in superior fecit, ubi ait : Paratum cor meum, Deus, pari meu:n. Hic enim natura assumpt.e humanitat mitur. Psalterium fuit, quando caro operals vina mandata, ut sancta se conversatione te Ci:hara vero gloriosam significat passionet tensis nervis dinumeratisque ossibus, virta tientiæ intellectuali quodam carmine pen Addidit, excurgam diluculo, quod est inter ! noctis, et diei claritatem : quo tempore cui rexisse Evangelii lectio sancta testatur; ait Diluculo valde venit Maria ad monumentum (L. 1), et reliqua.

Vers. 13. Confitebor tibi in populis, Domis mum dicam tibi inter gentes. Istud jam dicitus membrorum, quia ipsum constat Patri in pep fiteri, qui caput et dux Ecclesiæ probatur : Nam quod ait, psalmum dicam tibi in:er gente stem significat actum universalis Ecclesiae, omnes gentes linguis variis psalmodiam Con vota mente persolvit.

Vers. 14. Quoniam magnificata est usque misericordia tua, et usque ad nubes veritas i est causa confessionis, ista promissio psal Quoniam magnificata est misericordia Domini cxlos; id est quia humanitas Filli usque ad c regna perducta est. Periolitanti quippe hon peccatis tenebatur obnoxius, fecit miseri suam, ut dispensatione mirabili faceret eximin nefandi populi judicio putabant extremum. S phetas, quos Spiritus sancti irrigua veritas. piosus imber implevit. Merito enim nubes v quia cœlesti fonte satiati sont, et supra steri catores spiritualis copiæ dona fuderunt; præposterato sunt ordine collocata. Veritas pore anterior, miscricordia vero adventu pe quæ ideo commutata sunt, ut sine aliqua di in his potuisset unum decus, unus auctor agi

Vers. 15. Exalture super cœlos, Deus; et st nem terram gloria tua. Hunc versum et in parte jam dexit, fidem nostram tali promissic firmans, quia super omnes creaturas ejus no gloria reguatura.

Conclusio psalmi.

Quis virtu:em psalmi hujus, quis benevolentiam digne possit effari? Orat Christus, ut nos doceat; resurgit, at nos erigat; laudes Patri dicit, ut nos instruat. Merito via nostra, merito redemptio, merito apud Patrem noster 192 legitur Advocatus. Amemus clementem defensorem, ne patiamur severum indicem. Ultra onnem esse constat amentiam reum toto corde non expetere, qui nos ad æterna gaudia tam crebris admonitionibus cognoscitur invitare.

EXPOSITIO IN PSALMUM LVII.

In finem, ne disperdas David in tituli inscriptione.

Quamvis verba ista frequenter iterentur, non pigebit tamen eadem per singula loca declarare, ut p alconfidenter intramus, quarum penetralia in ipsa fronte cognoscimus. In finem significat Christum, qui in boc psalmo locuturus est. Ne disperdas David in tituli inscriptione. Et David sæpe diximus Christum signiscare, quia et rex erat, et nomen ejus manu fortis sive desiderabilis interpretatur, quod et Domino competenter aptatur. Commonetur ergo Pontius Pilatus, ne disperdat scriptum titulum qui Regem Domiaum declarabat : quia reddi non poterat, incassum quod divina noscebatur ju sione conscriptum. Regem caim illum quis poterat abolere, quem constat esse cœli terræque creatorem? Quod adeo frequenter repetitur, ut excusatio contradicentibus auferatur.

Divisio psalmi.

Dominus Christus et virtutibus Salvator et monitis, in prima narratione psalmi Judæorum cognosciter exprobrare nequitiam. Sed dum illis imputat quæ keerunt, nos ne faciamus similia commonemur. Secanda narratione retributiones corum aptissimis comparationibus declarat. Tertia qualis fiat correctio ju torum de peccatorum ultione memoratur.

Expositio psalmi.

Ver . 1. Si vere utique justitiam loquimini, justa judicate, filii hominum. Christus Dominus Judæos invehitur [ms. A., convenit] de his quæ longa post erant ætate facturi. Loquuntur enim falso justitiam legis, qui non mat recta judicaturi. Vere autem illi æquabilia dicent, qui justa facturi sunt; sermo enim rectus vitæ d.corum, quando captiose dicebant : Magister, scimus quia a Deo venisti, et viam Dei in veritate doces. (Math. xxII, 16). Ista quidem justa erant, sed illi ea veraciter minime loquebantur: quoviam si fuissent certissima mente prolata, irreprehensibilia eorum potuerant esse judicia; nec postea dixissent Pontio Pilato: Crucifige, crucifige, quia se Dei Filium esse confirmat (Joan. xix, 6, 8). Sic enim judicaverunt, ut non recte, sed ficte locuti justitiam comprobentur. llec argumentum in topicis dicitur a contrario. Contrarium est enim recta loqui, et perversa facere. Nonnulli vero hine faciunt quæstionem, dicentes, bic quidem præceptum esse : Justa judicate, cum

A legatur in Evangello: Nolite judicare, ne judicemint (Luc. vi, 37). Sed ista sententia non nobis tollit intotum licentiam judicandi; nam quod dicit, nolite judicare, de illis factis vult intelligi quæ sensus noster non prævalet interi. Sunt enim quædam media quæ ignoramus quo animo flant, quia et bono et malo fleri possunt, de quibus temerarium est homini judicare. Hic autem præcipit nobis de his quæ manifesta. sunt justa judicare. Ita fit ut sententiæ istæ, dum discussæ fuerint, nequaquam sibi contrariæ esse videantur. Quem locum Pater Augustinus de Sermone Domini in moute, libro secundo (Cap. 28) latius diligentiusque tractavit.

Vers. 2. Etenim in corde iniquitates operamini in terra; iniquitatem manus vestræ concinnant. Ac si dimorum possit dignitas æstimari. Illas siquidem domos B ceret : Quomodo potuistis de me judicare, qui in corde vestro iniquitates operamini, ubi persectumcrimen est, antequam fiat, et omne malum plectibile fit, quod desiderium pravæ vo'untatis accusat? Interra vero dicit, sive arcano pectoris, sive supra populum cui principes et Pharisai præesse videbantur. Et vide quia supra cordis iniquitates posuit : nunc etiam per manus res significat actuales, ut non solumcogitatum scelus, sed etiam completum esse docatur. Concinnant enim ad iniquitates bene positum est. Concienatio autem significat, quando ex multis partibus sibi convenit adunata perversitas.

> Vers. 3. Alienati sunt peccatores ab utero | cd., a vulva], erroverunt a ventre, locuti sunt fulsa. Merito peccatores tanquam abortivos, projectos ab utero dicit C Ecclesiæ, qui nulla doctrinæ confirmatione perfecti sunt; sed tanquam teneræ pecudis fatuata mollities, non ad lucem vitalem, sed in perfidiæ tenebras probantur abjecti. Juste quippe uterum habere dicitur Ecclesia, quæ nos sacro baptismate profundit in perpetuam lucem. Sed væ illis qui immaturi ab ejus visceribus exierunt! Sequitor, erraverunt a ventre, locuti sunt falsa. Erraverunt utique a ventre, qui contraria matri dogmata sunt secuti, nec alvum sanctani pia devotione venerantur. Ipsi enim et fulsa locati sunt, qui ab ejus sanctis traditionibus erraverunt.

Vers. 4. Ira illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas. Ira Judæorum per simili:udinem nimis aptissimam definitur. Obstinatorum quippe hominum i:a irrevocabilis est debet esse consimilis. Voces ergo illas hic arguit Ju- D qui, ne docentium priedicationes exaudiant, procurant sibi voluntariam surditatem. Cui malo consuetudo aspidis comparatur, quie ne verba incantantis exaudiat, suasque latebras derelinquat, unam aurem caudæ suæ inflectione dicitur obturare, alteram vero in terram deprimere. Cui merito Judzei comparati sunt, qui cordis auribus obturatis, sanctæ Scripturæ audire noluerunt saluberrimam jussionem. Obturare enim a sacerdotibus tractum est, qui aures suas thure replebant, ne peregrinis verbis intercedentibus, confusa corminum memoria turbaretur.

Vers. 5. Quæ non exaudiet vocem incantantium, et veneficia quæ incantantur a sapiente. In exponenda similitudine perseverat. Dicit enim de aspide quæ non

damnatis obsurduit, nee passa est audire vocem quæ illam trahere potuisset ad lucem. O humanum genus! nisi illuminetur misericordia divina, cæcissimum est: creatum 193 ad imaginem Dei, šimi!itudinem vult habere serpentis. Sapientem vero hunc dicimus mundanæ artis operatorem, qui propositem rem, Domino se juvante, astuta complet industria. Nota igitur quoniam dicuntur sapientes et in malo, de quibus legitur : Ubi supiens, ubi scriba (I Cor. 1, 20)? et his similia.

Vers. 6. Deus conteret den!es eorum in ore ipsorum; molas leonum confringe! Dominus. Introitus secundæ narrationis aperitur, in qua describitur quæ sint mala passuri qui contempserunt, ut aspides, divina prædicatione salvari. Primum dicit dentes corum specialiter conterendos, quando dolosa verba ipsorum I et captiosæ interrogationes deducebantur ad nihilum; sicut eis contigit quando subdole interrogabant cui nummus Cæsaris penderetur. Sed tale a Domino responsum recepere, ut unde tentaverant mordere, contritis dentibus viderentur abscedere. Ait enim: Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris, ct Deo quæ Dei sunt (Matth. xxII, 21). Sequitur, in ore ipsorum molas leonum confringet Dominus. Hie nescio quid vi 'eur excrescere, quando et leones nominavit et molas : illos videlicet significans, qui non jam capti sis verbis, sed belluing fremitu in necem Domini consurgere tentaverunt. Aspides erant, quando ei insidiose elixerunt : Licet dare tributum Cæsari (Ibidem, 17)? Leones fuerunt, quando cruento ore clamaverunt: Crucifige, crucifige (Luc. xxIII, 21). Ita insania eorum C non solum veneno serpentis, sed immanibus belluis comparata describitur. In ore autem ipsorum molæ confringebantur, quando dictis non poterant respondere verissimis.

Vers. 7. Ad nihilum devenient velut aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmentur. Dixit aspides, dixit leones: nunc venit ad torrentes, qui hiemalibus imbribus concitati, subita inundatione descendent. In hoc terribiles, quia improvisi; in hoc periculosi, quia præcipites. Sed mox ut impetu transeunte, quasi atrocia colla posuerint, sereno cœlo deficiunt, qui nubibus compluentibus intumescunt. Quæ figura dicitur synathroismos, id est congregatio, ubi mul-135 res et crimina sub aliqua narratione colligimus. O inaudita sævitia Judæorum! Comparantur illis tot I ingentia mala, unde immania novimus venire pericula, Addidit: Intendit arcum suum donec infirmentur. Hic elementia divinæ virtutis ostenditur, cujus arcus tenditur ad salutem. Deus enim contra malos arma suæ potestatis intendi!, et tandiu terret donec infirmati cedant, et ad confessionis salutem meliorata se mente convertant.

Vers. 8. Sicut cera liquefacta auscrentur; super eos cecidit ignis, et non viderunt solem. Superius dixit de his quos convertendos esse Domini terrore pronuntiat; nunc exponit eos qui, perfidía faciente, in sua obstinatione durati sunt. Istis digna vicissitudo redditur, ut illa cordis duritia sient cera liquefacta dis-

exaudst vocem incantantium; utique quoniam auribus A pereat. Auferentur, dicit, a conspectu Domini, quando in gehennæ tormenta mittendi sunt. Denique sic sequitur, super cos cecidit ignis, et non viderunt solem, Ignem dicit malæ mentis ardorem, quem in hoc sæculo cæcatis sensibus hauserunt; qui tenebrat potius quam illuminat, qui non aperit, sed claudit aspectum. Talis enim ignis super impios cadit, ut solem verum, id est Dominum Salvatorem videre non possint; sicut et ipsi in judicio futuro dicturi sunt : Sol non ortus est nobis, et justitiæ lumen non luxit nobis (Sap. v, 6). Illum enim solem conspicere nequeunt, nisi qui cum mendis et sanctis mentibus intuentur.

Vers. 9. Priusquam producant spinæ vestræ rhamnos : sicut viventes, sicut in ira absorbet eos. Rhamnus spinarum genus est permolestum, quod prius in herbam mollissimam pubescit; sed ubi adulta ætate caluerit, ramusculos producit acuminatos, posteaque ejus sudes durescunt in arboream sirmitatem. Hoc ergo Judais præsens sententia comminatur. quod prius absorbeantur quam longa atate eorum malitia convalescat, sicut et in alio loco de talibus dicit: Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos (Psal. Liv, 24). Sequitur celeritas perditionis enrum, sicut viventes, sicut in ira absorbet eos. Bene dicit, sieut viventes, quia vivere videntur et mortui sunt. Omnis enim peccator in pravitate degens veritati moritur, sicut ait Apostolus: Vidua quæ in deliciis est, vivens mortua est (I Tim. v, 6). Quad autem adjecit, sicut in ira absorbet eos, illud significat, quia Dominus tanquam iratus, peccatores videtur percellere non iratus; de quo scriptum est : Tu autem. Domine virtutum, cum tranquillitate judicas (Sap. XII, 18). Nam quod dictum est, absorbet eos, eorum subitum significavit interitum, quia quanta Domino in sustinendo patientia fuit, tanta erit percussio in celeritate Judicii. Et respice quia sicut superius duobus versibus in peccatis auxesim fecit, ita et hic per quatuor crescit in poenis.

Vers. 10. Lætabitur justus cum viderit vindictam impiorum; manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Membrum tertiæ narrationis ingreditur, in quo justorum lætitiam et sceleratorum etiam in isto sæculo dicit provenire vindictam. Videbit enim vindictam impiorum justus, cum eos respexerit talia facere, unde semper debeant formidare. Omne enim malum suam portai, dum committitur, ultionem, quia torquente conscientia ipse in se probatur implere vindictam. Contra justus lætus est, quamvis molestiarum fasce deprimatur; animo enim liber est, unde vera lætitia semper exsurgit. Sie utraque genera hominum qualitates suarum in se sustinent actionum. Sequitur, manus suas lavabit in sanguine peccatorum. Quid est hoc, quod ille qui præcepit orare pro inimicis, in peccatorum sanguine piorum manus asserit abluendas? Sed hoc, si diligentius intuemur, correctionis potius quam sævitiæ præstabit exemplum. Nam cum sanguis peccatoris effunditur, manus, id est actus justissimi corriguntur. Impio enim pereunte, commonetur innoxius cautius se diligentiusque tractare. Ita fit ut

C

ris emundet; sient Salomon dicit: Stulio percunte, uplens astutior fit (Prov. xx1, 11).

Vers. 11. Et dicet homo: Si utique est fructus justo, utique est Beus judicans eos in terra. Cum ista funt, quæ superius dicta sunt, tunc fidelis intelligit alque dicit: Si justi etiam hic bonorum suorum præmia consequentur, manifestum est et in hac terra de e's judicare Dominum, qui eos degere infructuosa sanctitate non patitur. Vult enim intelligi quia nec mali in hoc sæculo omnino a pæna sunt liberi, quamvis florere videantur; nec boni a beneficio sequeurati. 194 licet mundanis oneribus imprimantur. Quod argumentum dicitur a consequentibus, quando, cum justo dantur præmia, justus est Dominus.

Conclusio psalmi.

Ecce verus Sol qui tenebras nostras caliginesque discutiens, quid in veritate sentire debeamus ostendit. Jam nemo sit dubius, nemo remurmuret: quia In isto mundo Deum occulte res humanas examinare cognescimus, quod in hoc sæculo facere manifestius comprobatur. Merito ergo istum Solem verissimum wiem dicimus, qui ad numerum horarum per duo--lecim nobis apostolos lumen sum veritatis infudit. Cam et ipse sic dicit : Abraham concupivit videre diem neum : vidit, et gavisus est (Joan. viii, 56). Dies iste Bonarum mentium, dies iste justorum est : cui nec mulium caligo præpedit, nec nox aliquando tenebrosa Succedit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LVIII.

In finem, ne disperdas David in tituli inscriptione : quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret (I Reg. xix, 11).

In finem, jam dictum est sine fine. Ne disperdas David in tituli inscriptione; et hoc quoque frequenter positur, ut Passio Domini per bæc indicia declaretur. brite siquidem tentabat disperdere Judworum insania, quod divina toties interdixit auctoritas. Per hujus enim tituli incorruptibilem inscriptionem, maniles at regni Domini incommutabilem firmitatem. Sequitar, quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut em interficeret. Hoc quoque ad passionem Domini tonvenienter aptatur. Domus enim indicat monumentum ubi triduana morte requievit, ad quod custodiendum miserunt principes Judworum, ad glo- D riam nominis ejus quasi disperdendam : ne per fraudem diceretur resurgere, quod auditus fuerat Chrises antea prædicasse. Sed melius quod inimici per te maloerunt probrare, ut totus mundus factum firmins potuisset agnoscere. Indubitatum siquidem testimonium est, quod præstat ingratus; et non potest gratiosum dici, quod confirmat ille qui reus est. Quapropter causas istas nullus ambigat ad passionem Domini pertinere, unde psalmus iste dicturus est. Sed bec sollicite debemus intelligere, ut quando loquitar Dominus Christus, quædam ab humilitate carnis, quadam ab excellentia divinitatis ejus accipere debeamus: non duos filios putantes, sicut Nestorii

werns justi non crudeliter, sed pie sanguis peccato- A sacrilega somniat iniquitas; sed in duabus naturis unitis atque perfectis permanere Dominum Christum, sicut doctissimorum Patrum sanciæ Chalcedonensis synodalis testatur auctoritas. Ait enim (Parte 11, act. 5): Unum eumdemque Filium Dominum nostrum Jesum Christum confiteri consonan'er omnes instruimur et docemur: perfectum eumdem in divinitate, et perfectum eumdem in carne; Deum veraciter hominemque eumdem, ipsum veraciter ex anima rationali et corpore; ¿uevoio, id est unius essentiæ Patri secundum divinitatem, et δμούσιον nobis eumdem ipsum secundum humanitatem, per omnia nobis absque solummodo peccato consimilem. Ante sæcula quidem de Patre natum secundum divinitatem, in novissimis autem diebus eumdem ipsum propter nos et propter nostram salutem ex Maria Virgine natum, θεοτόχον, id est Dei Genitrice secundum humanitatem : unum eumdemque Christum Filium Dei, Dominum unigenitum, in duabus naturis sine confusione, sine conversione, sine divisione et sine separatione noscendum. Nusquam naturarum differentiam per unitatem penitus amputatam; magis autem salva proprietate utriusque naturæ, et in unam cocunte personam, unamque subsistentiam; nec in duas divisum partitumque personas, unum eumdemque Filium unigenitum, Deum verum, Jesum Christum Dominum consitemur. Sancta sides, inviolata veritas, amplectenda prædicatio, quam merito per Spiritum sanctum convenienter effusam, per totum mundum catholica confitetur Ecclesia.

Divisio psalmi.

Primo ingresso psalmi orat Dominus Christus. non ex en quod de Patre natus est Deus, sed ex en quod de Maria Virgine factus est homo, ne ei inimici ipsius nocere prævaleant; ad instar lumin's materialis ex imo surgens, ad resurrectionis suæ paulatim conscendens excellentissimam summitatem. Secundo prosequitur, quemadmodum in fine sæculi convertendi sint Judzi, et pro eis oratio mirabili pietate depromitur. Tertio designat quæ facturi sint post conversionem, et se in sanctis suis gaudere testatur. Quæ partes diapsalmatis termino dividuntur; ut non tam exquisitæ quam minus neglectæ esse declarentur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me. Dum humanitas Demini Salvatoris eripi se ab inimicorum spiritualium Insidiis postularet, quibus tamen non tenebatur obnoxia, sicut ipse dicit : Veniet princeps hujus mundi, et in me non inveniet quidquam (Joan. xiv, 30), nobis quod necessarie petamus ostendit. Ille quippe sine macula peccatorum, diabolum, vel ministros ejus Judæos averti a se proposita humilitate deprecatur; nos autem sic petimus, ut capti atque noxii ab immundis spiritibus divina misericordia liberemur. Caput nostrum hoc quidem petit, sed sine lege peccati: membra vero similiter rogant, sed delictis obnoxia. Inimicorum autem quatuor esse genera per A jus suum exitium juste perdere!, nisi ad vitt hunc et alium versum evidenter ostendit. Primum dixit eripi se ab inimicis tantum, qui dispositum quidem nocendi habere poterant : non tamen, ut confestim læderent, arden!ius appetebant. Additur secundum, et ab insurgentibus in me libera me. Ab insurgentibus dicit, quasi jam iniquitatis suæ tempestate commotis, et futuris cladibus animi indignatione præparatis.

Vers. 2. Eripe me de operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum libera me. Dicit tertium genus, ut illi qui insurrexerant mente durata, 195 scelus etiam operatione complerent; nec cogitationibus tantum iniquitatem suam, sed operis quoque ipsius consummatione monstrarent. Sequitur, et de viris sanquinum libera me. Venit ad quartum genus, ut B ejus, et occursus ejus usque ad summum ej. isti inimici non solas contumelias appetere viderentur, sed ipsum quoque sanguinem effundere festinarent. Hic autem significat Judæos, qui innocentis sanguinem sacrilego crimine damnaverunt, quando dixerunt: Crucifige, crucifige (Luc. xxIII, 21); et iterum : Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii, 25). Qui merito viri sanguinum dicti sunt, quoniam supra se injuste mortis onera susceperunt. Petit ergo se ab eis pro humana insirmitate eripi et liberari, qui totum tamen voluntarie sustinebat. Et intende quia per figuram epembasim, quæ iteratio nuncupatur, in his duobus versibus verba geminavit, eripe me, et libera me.

Vers. 3. Quia ecce occupaverunt animam meam, irruerunt in me fortes; neque iniquitas mea, neque pec- C dictum est : Nunc cognovi quoniam diligis l catum meum, Domine. Anima bic dicitur vita corporalis. C:eterum animam Domini Salvatoris nulla potuit adversitas occupare, quæ unita Deo immaculata se conversatione tractevit. Sed cum dicitur anima occupata, tempus ostenditur passionis. Sequitur, irruerunt in me fortes. Fortes diabolum significat cum ministris; sicut ipse in Evangelio dicit: Nemo potest intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem (Marc. 111, 27). Ipsi enim in corde Judæ ascenderunt, ut Salvator morti traderetur. Ipsi populum pessimis instigationibus incitarunt, ut Liberatorem humani generis perfida voluntate damnarent. Qui fortes ideo dicuntur, quia mortalium superant frágiles imbecillitates. Cæterum potentiæ Christi fortes esse non poterant, qui eos divinis vi- D crescat ex gentibus, quia sterilitatem ade ribus alligavit. Addidit, neque iniquitas mea, ne que peccatum meum, Domine. Quamvis in Dominum Salvatorem diabolica fortitudo surrexerit, modo eum in pinna templi constituendo, modo offerendo divitias: tamen nihil tale in eum præsumere ausi sunt, qualia nobis vitiorum tentamenta efficaciter ingerere consucrunt. Iniquitas hic pro malevolentia intelligenda est; peccatum vero pertinet ad sceleris operationem, quæ omnimodis a Domino fuisse probantur extranea. Natura euim humanitatis a Domino assumpta probatur esse, non culpa; sed tamen ipsum fortem sustinuit tentatorem, quia carnem nostræ fragilitatis assumpsit; nec aliter fieri potuit ut

nis et auctorem. Sic triste frigus venient dissolvitur: sic nox tenebrosa discedit, qua ritas serenæ lucis advenerit. Sed hæc de se cit Caput nostrum. Carterum ista professio i non potest convenire subjectis.

Vers. 4. Sine iniquitate cucurri, et dirigel surge in occursum mihi, et vide. Potest qui et non dirigi, ut illi quorum vita tortuosis irrotatur; nec ad rectum perveniunt iter q veritate diriguntur. Christus coim mundana recto tramite transcurrit; nec iniquitas ill potuit, quæ actus semper humanitatis intor ipso enim octavus decimus psalmus ait : I ui gigas ad currendam viam : a summo cœle xviii , 6, 7). Hoc enim erat dirigi, unde ve rediret. Sed sic venit a Patre, ut non ree Patre; sic discessit a mundo, ut non deserles, sicut ipse ait : Non vos dimittam orphan XIV. 18); et. Ecce ego vobiscum sum usam summationem sæculi (Matth. xxvIII, 20). S.a. surge in occursum mihi. Hic jam tropicis alle potentia resurrectionis exprimitur, ut petat Pa occurrere, ad se scilicet venientem; cum ne ipso aliquando discesserit, nec iste ad eum, ad supernam naturam pertinet, facie novita nerit : sed sicut ipse in Evangelio dicit : Eq tre, et Pater in me est (Joan. xiv, 11). Quo addidit, et vide, significat, fac videri; sient Deum tuum (Gen. xxii, 12); id est, cogne Tropica est enim ista locutio, et in Scripturi creberrima consuetudine seminatur.

Vers. 5. Et tu, Dom'ne Deus virtutum,

Vers. 6. Intende ad visitandas omnes gen miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. versiculi in uno exponendi sunt, quoniam d vicem pendere noscuntur. Post resurrectio mirabilem narrationem, pius Advocatus ir pro nobis, dicens ad Patrem: Et tu, Dom virtutum, Deus Israel; qui non putaris nisi lius Israel, id est unius gentis : intende nun tandas omnes gentes, ut tibi credentiu daico populo comperisti. Et respice qua gentes dicat, quoniam de universis nationi (Domino juvante) credituri; sicut est illud: tibi gentes hæreditatem tuam, et possession terminos terræ (Psal. 11, 8). Ubi autem reve Judæos, dicit : Non miserearis omnibus qui tur iniquitatem. Hæc oratio (si bene con præceptis ejus in nulla parte dissentit. Dicer Non miserearis omnibus, ostendit illis esse dum qui puro studio supplicabunt. Nam lie homines operentur iniquitatem, illis tamen pi esse non dubium est qui prædestinati sunt, e devota mente confugiunt.

tur ut cones, et circuibunt civitatem. Ventum est ad psalmi januam secundam, in qua Judaici populi futura conversio declaratur. Significat ergo in fine mundi ex eis innumeros Domino esse credituros; quod et Apostolus dicit : Nolo vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non silis vobisipsis sapientes, quia excitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. x1, 25), etc. Vides et ibi promissum esse, ut quamvis sera, tamen aliquando salutifera conversione salventur; et ideo ad similitudinem diei, finis mundi vespera competenter edicitur. Sequitur, et famem patientur ut canes. Illius temporis Judicorum significat voluntatem, quia sicut nunc crudelessima obstinatione durati sunt, ita et tunc fidei avidissima B desideria patientur. Qui merito canibus comparantur. quoniam Antichristum illum immanissimam belluam. Alei calore raptati, religiosis latratibus insequentur. Comes enim a canendo dicti sunt. Meliores erunt tunc cenes, quam nunc sint homines : quando legem in ma modo delinguent, tunc fideliter defensare 196 contendunt. Nam quod dieit, fament, coelestis verbi significat avi litatem, sicut ait propheta: Ecce intwo famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei (Amos VIII. 11). Addidit, et circuibunt civitatem. In eadem comparatione permansit. Canum enim consuetudo est illa loca desendere, in quibus se norunt alimoniam reperire: ita et Judai jam conversi civitatem, id est sanctam Ecclesiam defendent, quam correctis prædica- C tionibus circuibunt. Canes enim fidelibus comparatos Evangelii Scriptura testatur. Dicit quippe mulier Chananæa: Utique, Domine: nam et canes edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum (Marc. vii, 28). Hoc schema dicitur ænigma, id est obscura sententia, quæ et ipsa pertinet ad allegoriam; aliud enim dicit, et aliud significat.

Vers. 8. Ecce ipsi loquentur in ore suo, et gladius k labiis corum: quoniam quis audivit? Loquentur Mane tunc in ore suo, quod nunc habere non meren-Lur in corde, aliosque ad hona convertent, quæ ipsi Drius credere noluerunt. Sequitor, et aladius in la-Sis corum. Erit utique in labiis corum gladius cœlestis, qui legitur bis acutus, ex utroque Testamento 🗫riens, et ad sanitatem felices animas sua volnera- D conditio, ut mereretur muneris ejus largitate gaudere. Tione perducens, de quo ait Apostolus : Et gladium piritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi., 17). Addiait, quoniam quis audivit? Bene præmisit in lubiis eorum esse gladium, id est in ore ipsorum prædicatiome, frequentissimas, quoniam rarus gentilis auditurs est, cum in scelerata Antichristi religione permanterint. Quis e.im, cum pondere proferendum est, quasi pene nullus, quasi omnino rarissimus. Significat enim hæc syllaba frequenter nullum, ut Mod, Quis : imilis tibi (Mich. vn. 18)? aliquando brom, ut illud : Quis dubit ex Sion salutare Israel (Psal. 3111, 7)?

Vers. 9. Et tu, Domine, deridebis cos; pro nihilo

Vers. 7. Convertentur ad vesperam, et famem patien- A habebis omnes gentes. Irridendos cos pronuntiat, qui prædicationes rectas audire noluerint, sicut est illud Salomonis: Meis autem increpationibus non intendebatis, sed irrita fucieba is consilia meu: ideoque et ego in vestra perditione ridebo, gratulabor quando supervenerat vobis interitus (Prov. 1, 25, 26). Derisui enim erunt, quando inanes et fatui ab æterni regni intromissione pellentur. Sequitur, pro nihilo habebis omnes gentes. Gentes, et in bono et in malo poni notissimum est. Hic tamen illos dicit qui obstinatione crudeli in sua nequitia perseverant. Ipsos enim pro nihilo habet Dominus, qui eum creaturarum omnium non venerantur auctorem. Nam si hoc universaliter dictum intelligas, unde erit Ecclesia Domini construenda? Sed mos est Scripturæ divinæ dicere pro parte totum, secundum illud Domini dictum: Nam cum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem in terra (Luc. xvIII, 8)? Quod et si hoc generaliter velis accipere, quibus dicendum est : Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi (Matth. xxv, 31)? Restat ergo ut hic omnes gentes eos intelligas qui perfidia faciente damnandi sunt. Sunt enim ex omnibus gentibus perituri, sicut justos constat ex omnibus nationibus congregari.

Ve:s. 10. Fortitudinem means ad te custodiam. quia, Deus, susceptor meus es. Superius fortes diximus esse diabolum cum ministris, qui fortitudinem suam in se ponentes, ab æterna celsitudine corruerunt. Sed Dominus Christus humanæ ignorantiæ formam ver tatis ostendens, fortitudinem humanitatis suæ, Domini dicit beneficiis applicandam; ut sicut per illum insidiatorem noxia didicimus, ita per verum Redemptorem, quæ sunt profutura noscamus. Nam quod ait, ad te custodiam, mutata syllaba significat per te custodiam fortitudinem meam; quod in Scipturis divinis sæpius invenitur. Quæ figura dicitur prothesios parallage, cum altera propositio pro altera ponitur. Sequitur, quia, Deus, susceptor meus es. Merito illi suam fortitudinem pronuntiat deputandam, quem susceptorem suum esse noscebat.

Vers. 11. Deus meus, misericordia ejus praveniet me : Deus meus, ostende mihi inter mimicos meos. Exponit quod superius dixit: Fortitudinem meam ad te custodiam. Nihil enim ei dignum obtulit humana O vere pietas stupenda Creatoris! De se nos docet quod in nobis intelligere et custodire debeamus. Sed væ illis qui hanc regulam declinantes, in heminis putant arbitrio consistere, ut mereatur ad aliqua Dei munera pervenire! Ipse enim donat, ut bona velimus; ipse perficit, ut ad ejus præmia pervenire possimus; quod Apostolus lucidissime declaravit : Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis (1 Cor. 1v, 7)? Desinat ergo Pelagiana hæresis redivivas suscitare calunnias. Nihil boni ex nobismetipsis habere po ssumus, nisi hoc a Domino sumpserimus. Sequitur, Deus meus, ostende mihi inter inimicos meos. Secunipsius virtus majestatis ejus possit ostendi; scilicet ut de blasphemis fiant religiosi, et de iniqua conversatione justissimi.

Vers. 12. Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ: disperge illos in virtute tua, et destruc eos, protector meus Domine. Hoc est quod superius dixit, ostende mihi inter inimicos meos; quoniam ab istis inimicis, qui Deo largiente credituri sunt, ideo ira suspenditur, ne Domini legem usque in finem sæculi ignorare videantur, et incipiant sic perire, ut nullus ex eis possit bonos fructus emergere. Obliviscitar enim legem qui ejus præcepta non complet, quamvis animo verba ipsius tenere videatur. Precatur ergo ne gens Judæorum funditus perest, sed magis errasse se gloriosa satisfactione cognoscat. Addi- B piunt. dit, disperge illos in virtute tua. De Judæis hoc dictum testatur eorum facta dispersio, ut pene per totum mundum divisi dispersique declarentur. Nam quamvis juri [ed., jugo] Romano sint subditi, suo tamen more vivunt ubique dispersi. Hoc est: Ne occideris eos; nam si fuissent, ut merebantur, exstincti, spes conversionis eorum funditus interiisset. Dispersi ergo sunt Judæi, sive ut ad conversionis provocarentur studia; seu (sicut quidam volunt) ut inter contentiones hæreticorum, ab inimicis suis veteris legis paratum testimonium haberet Ecclesia; dom illud indubitanter creditur, quod adversario suffragante firmatur. Sequitur, et destrue eos, protector meus Domine. Adhuc in iisdem supplicationibus perseverat, ut destructi Judæi in melius construantur, C sitque salutaris elevatio post ruinam. Non enim Paulus apostolus surrexerat ad salutem, nisi ad vocem Domini cadere meruisset.

197 Vers. 13. Delicta oris corum, sermo labiorum ipsorum, et comprehendantur in superbia sua, et de exsceratione et mendacio evellentur. Delicta oris eorum, id est cogitationum insaniæ fuerunt, quando consilium fecerunt ut neci traderent Dominum Salvatorem. Sermo quoque labiorum ipsorum detestabilis fuit, quando dixerunt: Reus est mortis (Matth. xxvi. 66). In superbia comprehensi sunt, quando iidem dixerunt : Quis tibi dedit hanc potestatem? Et in qua potestate hæc facis (Ibid., xx1, 23)? Captos enim constat in superbia sua, quando viderunt postea resurgentem, et de exsecratione et mendacio evellentur; scilicet quando ab eis post conversionem dedecus amovetur, quod in cunctis gentibus nunc habere noscuntur. De mendacio iidem evellentur, quando Scripturas divinas veraci illuminatione cognoverint, quas nunc sub sufsa interpretatione suscipiunt.

Vers. 14. In ira consummationis et non erunt: et scient quia Deus dominabicur Jacob, et finium terræ. Ira Domini duobus dicitur modis: sive quando vindicat ad salutem, ut est illud : Flagellat enim omnem filium quem recipit (Hebr. xn, 6); sive quando mittit in ignem æternum, de quo alius psalmus ait : Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripius

duni dicit munus beneficii, ut etiam inter inimicos A me (Psal. vi, 2, et xxxvii, 2). Abusive quippe tractum est ab hominibus, quia quando aliquam culpam viudicamus, perperam factis irascimur. Cæterum Deus omnia sub tranquillitate dijudicat, quia nescit perturbationis sustinere confusa. Consummationem vero illam dicit, quam unusquisque patitur, quando memor peccatorum suorum interna se castigatione discruciat. Non erunt utique superbi, dum cos constet ad humilitatis pænitentiam esse venturos. Sequitur, et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terra. Cum Judæi fuerint perfecta religione veraciter instituti, tunc agnoscent Christum Dominum esse Jacob patriarchæ sui, quod primitus non credebant. Et finium terræ, id est catholicæ Ecclesiæ, quæ toto orbe diffusa est, quod modo durato corde non sa-

Vers. 15. Convertentur ad vesperam, et samem patientur ut canes, et circuibunt civitatem. Post secundi diaplasmatis interjectionem, ad ingressum tertium venit: uhi iterum conversio Judæorum et resurrectio Domini Salvatoris ostenditur. Et quoniam præsens versus, qui in secunda parte jam positus est iisdem verbis, sed non ipso intellecta repetitur, quod in Scripturis divinis inesse sæpa jam diximus. Ille enim primus pertinet ad finem sæculi, iste ad Domini passionem; sic enim utrorumque sequentia manifestant, et ideo secundum causas prædictas eorum est intentio perquirenda. In superiori enim divisione vesperam diximus finem sæculi significare; sed bic initium ipsum sextæ ætatis ostenditur, quod est vespera, quando Dominus Salvator mundo salutaris advenit. Sic enim de ipso dicit Moyses: Occidetis agnum ad vesperam (Exod. xII, 6); post cujus resurrectionis miraculum multitudo credidit Judæorum. Sequi:ur, et famem patientur ut canes. Canis, voracissimum animal atque importunum, consuevit illas domos latratibus desendere in quibus edacitatem suam novit accepto pane satiari. His merito comparantur Judæi, qui Christianæ sidei munere saginati, Ecclesiam Dei clamosa prædicatione defendere festinabunt; sicut Paulo apostolo contigit, ut qui ante fuit persecutor Christiani nominis, postea divino munere jungeretur apostolis. Addidit, et circuibunt civitatem. Civitatem significat Jerusalem, quæ universaliter per mundum noscitur e-se diffusa. Hanc ergo circuisse Paulum, salutares quem prius facientem miracula respuerunt. Sequitur, D generi humano testantur Epistolæ, quæ per universas gentes velut sacra divina tonuerunt. O canem istum beatum! qui populos persequitur infideles, furcs abigit, et ovilia sancta custodit; cujus latratus per totum mundum quasi grandisona tuba concrepuit.

Vers. 16. Ipsi dispergentur ad manducandum; si vero non sucrint saturati, et murmurabunt. Isti ergo qui veram meruerunt habere doctrinam, ad manducandum disperguntur, cibum scilicet spiritualem; ut convertantur gentes ad fidem catholicam venientes; sicut Petro apostolo in visione dictum est : Macta, et manduca (Act. x, 13). Sequitur, si vero non fuerint saturati, et murmurabunt. Saturantur doctores, quando prædicationes suas viderint populos desideranter

assumere. Contra jejuni murmurunt, si verba sua A confitentium desperandum! O par benignitas et pofructificare non cognoverint in mentibus persidorum. llos erge verbi Domini distributores murmurare posse dicit, si non fuerint populorum credulitate saturati; sicut ipse dicit et in trigesimo quarto psalmo: Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ (Paul. xxxiv, 12).

Vers. 17. Ego autem cantabo virtulem tuam, et exsultabo mane misericordiam tuam : quia factus es susceptor meus, et resugium meum in die tribulationis mez. Postquam de Judzeorum conversione locutus est, ad Patrem subito verba convertit. Quæ ligura dicitur prophonesis, Latine exclamatio. Ipse cnim cantabit in sanctis suis, dum ejus membra gaudebunt. Et quale est illud gaudium de Domini semper contemplatione gaudere! Nam sicut virtus divina nunquam deficit, ita nec gaudium quod de ipsius inspectione provenerit. Sequitur, et exsultabo mane misericordiam tuam. Mane scilicet, cum nox sæculi istius obscura transierit, quando jam misericordia Domini in sanctorum remuneratione elucescit; ibi enim ipse exsultaturus est tanquain Rex et Dominus, ubi suum populum in se gaudere conspexerit. Addidit, quia factus es susceptor meus. Exposuit quare in Christo Domino exsultavit humanitas, quia factus est susceptor meus. Ipse enim suscipitur, quando Ecclesia cuncta salvatur; quale est illud : Si quis fecit uni ex minimis istis, mihi fecit (Matth. XXV, 40). Adjecit, et refugium meum in die tribulationis meæ. O quam gratum est refugium, quando Libulationis tempore condonatur! Umnis enim caro suspecta est, quandiu audiat : Ve- C videtur sub hac concinnitate depromere, quando ibi mite, benedicti Patris mei (Ibid., 34), etc. Sed tunc zternum refugium efficitur, quando ad istam vocem decideratissimam pervenitur. Hoc, sicut et in superioribus diximus, accipiendum est a parte membrorem.

Vers. 18. Adjutor meus, tibi psallam, quia, Deus, m:cep'or meus es, Deus mens misericordia mea. Diximus psalmum ad actualem pertinere virtutem, quam caro Domini Salvatoris etiam in hoc mundo sancta et venerabili operatione monstravit. Repetit etiam frequenter beneficia, ut nobis, quemadmodum gratias agere debeamus, ostendat. Susceptor enim humanitatis nostræ 198 Verbum est, quod eam in Mariæ Virginis utero sibi sociare atque unire dignatum est, nequaquam facta confusione vel permixtione substan. D tiarum, sed un tate ineffabili atque inenarrabili permanente. Adjecit, Deus meus, misericordia mea. Mirabilis et amplectenda sententia. Nam cum multa dixistet, nec tamen fuissent omnia comprehensa, ad po-Aremum uno verbo complexus est: Quid est Deus mens, id est, Misericordia mea. Ibi omnia sunt benescia, ubi unive sa munera designata. Quid enim boni sentitur, ubi misericordia donata cognoscitur?

Conclusio psalmi.

Didicimus, Domine Christe, quam mulia in carne Pertuleris, et quia pro persecutoribus tuis semper eraveris. O vere Judicem pium, sub quo nulli est testas! Nam qui pro inimicis oras, quis tuorum possit formidare quod pereat? Dona facere quæ præcipis; dona implere quod expedit : quia sicut nihil præser te sumus, ita tecum boni totum possumus implere anod nitimur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LIX.

In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptione ipsi David in doctrinum : cum succendit Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, et convertit Joab, et percussit Edom [ed., Idumæam] tn valle Salinarum duodecim millia.

Titulus hic, nisi compendium quæramus, interpretatione nominum et commemoratione bellorum omnino prolixus est. In primo positum e t : In finem his qui immutabuntur. Commutantur autem in finem, qui veteris hominis errore deposito, Domino Salvatori pura mentis intentione famulantur; de quibus dicitur: Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v, 8). Quemadmodum vero possint immutari, subter exponit, in tituli inscriptions David in doctrinam. Tituli inscriptio, Jesum Christum significat Regem. Sic ergo mutentur, ut deserentes diabolum, Regem sibi Christum esse cognoscant. David enim sæpe diximus Dominum significare. In doctrinam, adde scilicet Christianam : quia non sufficit cuiquam illum Regem suum dicere, nisi et ejus qui studeat præceptis obedire. Sequitur, cum succendit Mesopotamiam Syriæ, etc. Has victorias, postquem Sauli successit in regno, fecisse David Regum historia comprehendit (H Reg. viii), quas incongruum latissime narrata noscuntur. Iloc tamen debemus advertere, bella ista figuraliter posita propter victorias Domini Salvatoris, quas in toto mundo de paganis agit et perfidis, quorum verba psalmus iste dicturus est, ut revera destructi a superstitione veteri, mereantur per gratiam novi hominis immutari.

Divisio psalmi.

Populus ille qui erat priscis erroribus illigatus, in novam gratiam sanctæ religionis adveniens, primo capite supplicat, ut post afflictionem, quam satisfaciendo passus est, benesicii novitate reparetur. Secundo, interpositione diapsalmatis collocata, idem populus rogat ut post tribulationes quas pertulit, deducatur a Domino in munitissimam civitatem, petens auxilium sibi de tribulatione concedi, quod soli Domino probatur esse possibile.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, repulisti nos et destruxisti nos; iratus es et misertus es nobis. Populus ille qui erat priscis erroribus illigatus, repulsum se et destructum sub gratiarum actione commemorat; ut strages il'as debellatarum gentium, quas titulus regem David fecisse præcinuit (sicut dictum est) manu fortis et desiderabilis Christus in universo mundo potius peregisse declaretur, non ferro, sed conversionis studio; non per ignem visibilem, sed per charitatis ardorem; quomodo Divinitas debellare ac vincere iavisibiliter consuevit. Qui populus supplicat ut a A devoto. Ostendit enim dura fidelibus suis, quando vetere superstitione destructus, et in sancto proposito commutatus, novæ regenerationis gratiam consequatur. Nec moveat quod numerus pluralis adjunctus est. Populus enim cum dicitur, plures in eo significari posse non dubium est. Nam cum dicunt, repulisti, ostendunt divino munere a studio scelerum se fuisse revocatos, ne in pravis dogmatibus eorum vita finiretur. Sequitur, et destruxisti nos. Merito ad gratiarum actionem venit ista destructio, quæ sic evertit ut construat, sic deponit ut erigat, sic humiliat ut ad coelorum regna perducat. Hæc enim verba non ingratorum suscipias, sed magis gaudentium esse cognoscas. Addidit, iratus es et misertus es nobis. Iratus, adversatos debemus advertere, quorum supercongrue populus et iratum sibi dicit Dominum, cum peccaret, et misertum, dum ad conversionis remedia confugisset. Sic utrasque causas singulis sermonibus fecit intelligi. Quæ figura dicitur emphasis, id est exaggeratio, clariorem præbens intellectum quant verba per seipsa declarant. Ira misericors, indignatio salutaris, captivitas libera, adversatio fructuosa. Iratus est ergo, quando sur erstitiones eorum subvertit; misertus, quando cos ad cultum veræ religionis adduxit.

Vers. 2. Commovisti terram et conturbasti eam:esna contritiones ejus, quia mota est. Terram, universum peccatorem debemus intelligere, qui adventu L'omini commotus est; sicut et in alio psalmo dictu-Commeti sunt ergo peccatores, quando culturas suas Deo cognoverunt abominabiles exstitisse, quando simula ra sua tandem aliquando intellexerunt esse lapidea. Animadverterunt etiam divitias et honores. cæ:eraque mundi hujus apud Deum postrema, quæ ante putavere præcipua. Conturbati sunt quoque, quando inter doctrinas alias audierunt. Apprehendite disciplinam, 199 nequando irascatur Dominus, et pereutis de via justa (Psal. 11, 12). Et vide ordinem psalmi pulcherrima narratione dispositum; prius enim fuit, ut commoverentur; post, ut conturbarentur. Sequitur, sana contritiones ejus, quia mota est. Coelesti Medico produntur vulnera, ut contritis agris competens medicina succurrat. Sed intelligamus pervenisse videantur. Ista est contritio quæ nos efficit fortiores : ista est debilitatio quæ reddit valentes. Conterineur enim mente, quando ad humilitatem tota animi intentione descendimus, sicut in quinquagesimo psalmo dictum est: Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. L, 19). Et ut misericord'am clementissimi Judicis impetraret, addidit, quia mota est, id est a pristino errore translata est; ut tibi Domino pareat, que ante idolis serviebat.

Vers. 3. Ostendisti populo tuo dura; potasti nos vino compunctionis. Post victorias salutares quas Dominus de mundi is: ius reconciliatione persecit per gratiam, dicit populo tuo, id est tibi su' jugato atque

martyrum catervas sævis passionibus acquisivit. Ostendit enim in hoc transituro mundo justis dura, ut reddat in illa æternitate pretiosa. Non enim jubet vacare famulos suos, nec de latitudine se otiosa tractare : sed ut, duris laboribus exercitati, ad palmam ejus misericordiæ mereantur adduci. Sic enim et Paulus dicit : Nemo coronatur, nisi legitime certatus fuerit (II Tim. 11, 5). Addidit, Potasti nos vino compunctionis. Vino comparata est virtus, quæ in bonum propositum studium nostræ voluntatis immutat, et facit recta sapere, postquam se inde meruerint homines divina largitate complere. Contra hec humanum poculum sanitatem mentis excutiens, intromittit verba vanitatis. Sed potus ille non oris, sed mentis stifiones et vitia justicize suze virtute prostravit. Nimis B est; nec humana industria prasparatur, sed divina inspiratione conceditur, sicut superius dictum est: Et poculum tuum inebrians quam præclarum est (Psal. xxn. 5)! Nam quid sit istud poculum, pulchre breviterque definitum est, id est, vinum in quo non est vitiosa copia, sed compunctionis ubertas.

Vers. 4. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus. Dedit timentibus significationem, quando per Scripturas suas edocuit in hoe mundo passiones multiplices suos fidelissimos sustinere, sicut in Evangelio dicit: Tradent enim vos ante reges et præsides, et in synagogis suis flagellabunt vos. et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum (Matth. x, 17, 18). Perrus quoque apostolus dicit : Tempus est ut judicium incipiat a domo Dei (1 Petr. rus est : Vidit, et commota est terra (Psal. xcvi, 4). C IV, 17). Vides ergo quia significationem dedit timentibus se.. Hæc ideo sieri ut futuri judicii pæna possit evadi. Ipsa enim causa subsequitur, ut fugiant a facis arcus. Facies arcus diem judicii evidenter ostendit, ubi Novi et Veteris Testamenti quasi duolms inflexis jugis omnis populus judicatur. Sed ille ab isto arcu sagittam, id est sententiam non suscipit, qui se in humilitatem confessionis devota intentione prostraverit. Agamus ergo Domino gratias, qui per significationes prædicationum timeri fecit hunc arcum, per quem in judicio Domini omnis percutitur indevotus.

Vers. 5. Ut liberentur dilecti tui : salvum me fac dextera tua, et exaudi me. Populus ille sidelium, divinis jam virtutibus subjugatus, secundam partem supplicationis ingreditur, deprecans út Dei virtus quandiu eos dicit affictos, ut usque ad contritiones D tribulationes eorum in gaudii alacritatem convertat. Et bene precatur populus iste ut salvus fiat dextera, quia in ipsa parte staturi sunt, qui perpetua selicitate gaudebunt. Poterat supplicare ut salvus fieret et in hoc sæculo, sicut in languoribus petitur, sicut in tribulationibus postulatur : sed dextera Domini salvum se fieri der recatur, ubi æterna salus est, et sine fine lætitia.

> Vers. 6. Deus locutus est in sancto suo : Læ'abor, et dividam Sichimam, et convallem tabernaculorum metibor. Deus Pater locutus est in sancto suo, id est in Christo, quando Verbum caro factum est et mundi Salvator apparuit. Locutus est autem significat evangelicam veritatem, per quam venit redemptio fide-

ium et beatitudo sanctorum. Addidit, luctabor, et A sissimam resurrectionem suam contulit spej nostras diridam Sichimam. Juste ketabatur populus, cui prospere locutus fuerat Dominus. Sed hæc Hebræa somina, per hunc et alios tres versus qui sequuntur, mixta Græcis Latinisque sermonibus, figuram faciunt sardi-mos, quæ fit diversarum commixtione linguarum. Nunc ad exponenda verba venianius. Sichima interpretatur humeri; et quoniam ad onus portandum divinum humeri decenter aptantur, bic dixit : Dividem Sichimam, id est onus devotionis divinæ, quod anicuique ecelesti distributione conceditur. Iloc est onus quod si defuerit cadimus, si portamus erigimur; de quo scriptum est : Jugum meum suave est, et onus meum leve (Matth. x1, 30). Lætus ergo populus dividere se dicit supra humeros snos gratiam servitutis et fidei, quam novit levissimo fasce portare. Addidit, B sed illa quam in hoc mundo sanctissimi sustinent et convallem tabernaculorum metibor. Patriarcha Jacob supellectili pecoribusque ditissimus, cum se a Laban socero suo migrare decrevisset, venit ad conval'em Syriæ, ubi mansionem ponens, oves ejus quievisse narrantur, loco ipsi ex habitatione sua tabernacu!a nomen imponens; et quia oves Jacob hic Judaicæ plebi convenienter aptautur, populum qui typum sanctæ tenet Ecclesiæ dicit : Metibor et convallem tebernaculorum, id est, de Judaica collectione habebo non minimam portionem. Constat enim de variis nationibus Ecclesiam Domini, quasi ex diversis floribus, in una coronæ specie esse formatam. Conrallis enim dicta est quasi cavata vallis.

Vers. 7. Meus est Galaad, et meus est Manasses, et Efrem [ms. A., Ephraim] fortitudo capitis mei; Juda C rex meus. Discutiamus hac nomina, quoniam ea, sicut jam diximus, significationes rerum continere manifestum est. Galaad interpretatur acervus testimonii, quod ad martyres referri posse non dubium et. Testes enim Græca lingua martyres dicuntur. Ergo acervus ille testimonii, qui cœlestium granorum mmeros tato collectus est, magnam significat es-e mrtyrum congregationem. Acervus enim de imo largens, ad summum tendit; qui juste martyribus tuparatur, quoniam ad immortalia dona perducti, velesti summitate potiuntur. Hunc ergo acervum Perito suum fidelis populus dicit, ex quo constat etectus. Sequitur, et meus est Manasses. Manasses Merpi etatur oblitus. Inter illas enim persecutiones Adelium, magnum opprobrium videbatur Ecclesia I stinere, quando quicunque 200 Christianus in-Teatus fuisset, præcepto principum paganorum capicrimine damnabatur. Hoc ergo opprobrium jam Cobatur abolitum et felici oblivione consumptum, mando Christianum esse in orbe Romano nunc gloest. Merito ergo sidelis populus dicit oblivionem ntura, sicut Joseph die t: Oblivisci me fecit Deus Clorem et domum patris mei (Gen. XLI, 51). Addidit, Effrem fortitudo capitis mei. Effrem fructificatio -citur; sed que sit ista fructificatio consequenter sponitur, fortitudo capitis mei. Quis alter nisi Sal-Tator est Dominus, qui carne moriendo per glorio-

copiosissimum fructum? sicut in Evangelio Dominus dicit: Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (Joan. xii, 21). Adjecit, Juda rex meus. Juda Christus significatur, qui secundum carrnm de Judæ stirpe descendit. Iste ergo populus a tituli illa inscriptione non discrepat, qui regem sibi Judam, id est Salvatorem esse testatur. Et cum exsultatione dicendum est : Juda rex meus, quoniam hæc est fidelium gloriosa confessio.

Vers. 8. Moab olla spei meæ; in Idumæam extendam calceamentum meum; mihi allophyli subditi sunt. Moab pro gentibus ponitur, unde congregandam prædicebat Ecclesiam. Olla spci tribulatio significatur, Christiani, quæ ad spem vitæ æternæ, D mino præstante, porrigitur, sicut dicit Apostolus : Gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio ve o spem, spes autem non confundit (Rom. v, 4), etc. Olla vero et in malam partem ponitur, eo quod in sensu pravo velut unda decoctionis exæstuat; de hac scriplum est : Olla succensa in Aquilone (Jer. 1, 43); quod utique diaboli significat machinationes, qui dixit : Ponam sedem meam ad Aquilonem (Isai. xiv, 13). Sequitur, in Idumaam extendam calceamentum meum. Idumæa terrena significat, quibus mundus tenetur obnoxius. Ad hæc pervenit Evangelium. quando peccatoribus clementia divina subvenit. Calceamentum enim prædicationem Evangelii convenienter advertimus, quia sicut pedibus nostris munimina calceamentorum molestias spinarum al'asque injurias repellunt, ita et vitæ nostræ gloriosissimum institutum, quod frequenter gressibus comparatur. evangelica præmunit auctoritas, ut tali beneficio communiti, hunc mundum sine aliquibus læsionibus. muniente Domino, transeamus. Scriptum est enim: Quam speciosi pedes eorum qui annuntiant pacem, qui annuntiant bona (Isai. LII, 7)! et calceati pedes in præparationem Evangelii (Ephes, VI, 15). Hoc est ergo calceamentum quod nos munit contra vitia, hæc defen-io quæ sæculi hujus spinosa transcendit, ut ladere non queant, quæ acuminatis insidiis probantur armata. Adjecit, mihi allophyli subditi sunt. Hoc idem dicit populus Christianus allophylos, id est alienigenas s bi subditos, quos jam quidem constat esse confesses. Sed istos allophylos fictos vult intelligi Christianos, qui inter sideles assidua quidem frequentatione conveniunt; sed quoniam vivunt animo perverso, non sunt regnaturi cum Domino.

Vers. 9. Quis deducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idumaam? Desiderio futuræ be titudinis fid lis populus exclamat ad Dominum: Quis deducet me? id est nullus, nisi tu solus Deus. Civitatem munitam Jerusalem futuram dieit, quæ sic munita atque perfecta erit, ut nulla ulterius persecutione quatiatur, nec allophylos habeat mixtos quos nunc sustinct patienter Ecclesia. Sequitur : Aut

quis deducet me usque in Idumæam? Idumæa, sicut A sime, opus sunt arma, qui habere talia probaris ausuperius diximus, terrena significat. Quis deducet me? sub interrogatione legendum est, ipse, scilicet Deus, quem dicit inferius. Desiderat enim et illos populos sibi applicari, qui adhuc non meruerunt esse perfecti, ut completo numero prædestinatorum, simul ad æternæ beatitudinis gaudia pervenirent.

Vers. 10. Nonne tu, Deus, qui repulisti nos; et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris? Dicendo, Nonne tu, Deus? ostendit de quo superius, quis, dicebat. Tu revera. Domine, perduces ad regna tua, qui nos fec's i damnare simulacra, ut prosit nobis te secutos, quem evidenter agnovimus solum Creatorem nostrum, solum debere esse propitium. Dicit enim: Qui repulisti nos, id est a malo prohibuisti, ne in nostra voluntate versaremur erronei. Repulit enim B Dominus a religione perversa, quem dignatur perducere ad dogmata Christiana, sicut et in primo versu hujus psalmi dictum est : Deus, repulisti nos et destruxisti nos: iralus es, et misertus es nobis. Sequitur, Et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris. Sensus talis est : quamvis in futuro de misericordiæ tuæ spe magna lætemur, tamen in præsenti sæculo non ita nos cernimus adjuvari, ut adversarios nostros, te opitulante, vincamus. Hæc cum non flant, sed magis afflictionibus exponamur, æstimant inimici, quod non egrediaris in virtutibus nostris. Verum ista dissimulatio salutaris et gloriosa probatio est, sicut dicit Apostolus : Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ g'oriæ pondus operatur in G nobis (II Cor. 1v, 17).

Vers. 11. Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus hominis. Postquam dixit sancta congregatio ab inimicis se in hoc sæculo minime vindicari, venit ad consolatoriam orationem, ut de tribulatione mundi istius, quam jugiter sustinebat, Domini proveniret auxilium : sciens tanto unumquemque illic consolandum, quanto hic pro ejus nomine fucrit vehementer afflictus, sicut in Evangelio dicit : Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v, 10). Sequitur, et vana salus hominis. Salutem non potest præstare indigus salutis, ideoque sperare in homine non debet, qui propriis viribus probatur esse infirmus. Hinc est quod Jeremias propheta dicit : Maledictus D homo qui spem suam ponit in homine, et a Domino recedit cor ejus (Jer. xvii, 5).

Vers. 12. In Deo facientus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Populus beatorum, humana confidentia derelicta, In Deo se dicit facere posse virtutem. Non enim cum diabolo, incendio, gladioque certandum est, sed illis virtutibus quibus Christus ipse pugnavit, ut superbiam humilitate vincamus, divitias mundi paupertate superemus. Ad postremum ipse in Deo 201 facit virtutem, qui in mandatis ejus jugiter perseverans, diabolicas tentationes oodem miserante culcaverit. Sequitur, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Quid tibi, fidelisxilia? Ipse enim pro te pugnat, cui nullus resistit; ipse insequitur, quem nullus declinat. Ad nihilum quippe perducit inimicos fidelium suorum, quoniam delet eos de libro vivemium, ubi sibi scripti videbaptur elati.

Conclusio psalmi.

Ecce mundi istius, si secundum Domini toleretur imperium, beata contritio. Ecce frumilitarem terrenis culminibus celsiorem, quaudo non potest desicere, cui venit auxilium de tribulatione; et in ipso périculo beneficium reperit, quod atterere consuevit. Sine te enim Deus, universus mundi reus est principatus. Anxia sibi est quælibet potestas, et per te gaudet humilitas. Reconditi sunt, Domine, thesauri tui; aliud videtur ad faciem, aliud facis intus habere veritatem. Quis possit enarrare magnificentiam tuam, qui nosti temporales tribulationes in gaudia æterna convertere? Et illud apud te est pretiosum, quod in hoc mundo sceleratis hominibus videtur abjectum.

EXPOSITIO IN PSALMUM LX. In finem, in hymnis David.

Absolutum et brevissimum psalmum Latinitas ei compendium tituli evidenter insinuat. Non enim, ut supra, nominibus obscuris historiaque completus est, ut evidenter appareat titulorum indicia revera salutarium præcones esse psalmorum. In finem significare Dominum Salvatorem nullus ignorat, cum jam hoc frequenti expositione claruerit. In hymnis Græcum vocabulum est; interpretatur enim in laudibus, quia totus psalmus Christi præconia personabit. David autem ipsum significat Dominum Salva:orem. cujus laudem decantat populus Christianus, qui toto orbe diffusus est.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi a finibus terræ deprecatur populus fidelis, ut ejus audiatur oratio; quatemus in sancta Ecclesia perseverans, alarum ejus velamine protegatur. Secunda parte gratias agit, quod justis hæreditatem suam pius Miserator indulsit, et nomen suum in æternam gloriam consecravit: ex qua re se laudes redditurum jugiter Domino pollice-

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exaudi, Deus, deprecationem meam; intende orationi meæ. Fidelis populus, qui tamen membra sunt Domini, sancta charitate succensus, pe:it ut ejus audiatur oratio, Sed consideremus quid sit boc, quod exaudiri deprecationem suam petit, et intendi orationi suæ: si qua hæc poterimus subtilitate dividere. Deprecatio est assidua quidem communisque supplicatio, quam et hominibus a quibus aliquid petimus, frequenter offerimus; hanc a Domino deprecatur audiri. Orationi vero suze, quam tantum sanctz Trinitati jure persolvimus, postulavit in endi, id est prospici atque misercri, quoniam eam purissimam divinis conspectibus offerebat. Cujus talis virtus est.

obtinere monstretur.

Vers. 2. A finibus terræ ad te clamavi; dum anxiasetur cor meum, in petra exaltasti me : deduxisti me. Congregatio sancta justorum, quæ est hæreditas Domini, depressa malis sæculi, in universis sita gentibus congemiscens, clamat ad Dominum, quæ et carn's nece-sitatibus subjacebat, et ab ejus vitiis toto mentis desiderio desinere festinabat. Clamat enim a finibus terræ, id est ab universo orbe terraram, in quo est omnipotentis Domini Ecclesia constituta. Sed non a solis finibus hoc clamatur, verum etiam ab interioribus, et umbilico ipso terrarum, sieut in decimo octavo psalmo dictum est : In omnem berram exivit sonus eorum (Psal. xviii, 5). Clamat ergo iste populus qui superius dictus est: Exaudi, B Deus, deprecationem meam : intende orationi mea. Dirit etiam quando iste clamor velut sacrificium Deo fuerit immolatus in anxietate cordis: quando enixius clamatur ad Dominum, cum periclitanti animæ remedia necessaria postulantur. Sequitur clamoris exauditio, et præmium singulare justorum, in petra exaltasti me. Petra significat Dominum Salvasorem, sieut dicit Apostolus : Petra autem erat Chriseus (1 Cor. x, 4). In hac petra se exaltatum esse pronentiat, in qua omnis ædificatus est Christianus. Constat enim exaltatum, qui ibi noscitur esse fundatus. Adjectum est, deduxisti me; in illam scilicet Suturam requiem quam bearis suis Dominus pollicetur. Nam quod dixit, deduxisti me, usus iste prophetiæ est, ut illa quæ ventura sunt pro præteritis C dieat; sicut in vigesimo primo psalmo jam dictum tet: Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea (Psal. xxi, 18). Quæ figura dicitur prolepsis, id est præoccupatio futurorum.

Vers. 3. Quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facis inimici. Causa redditur quare sit deductus ad pramium: quia spem suam constituerat sibi Domisum, qui confidentes ædificat, et in se præsumentes sumper exaltat, sicut dicit Apostolus : Gloriamur in tibulationibus, scientes quia tribulatio patientiam opemiur, palientia probationem, probatio vero spem, spes wiem non confundit (Rom. v. 5, 4, 5), etc. Sequitur unino magna comparatio: Turris fortitudinis a facie bimici. Per turris fortitudinem ipsum Dominum signi-Lat Salvatorem. Turris enim civitatis muros vindi- D QL, et irruentes hostes ex alto vulnerat; sic virtus bemini populum suum defendit, cum aperte inimieins oris sui contradictione prostraverit. Sed ris illa virtutibus est plena, non gladiis; pugnat tarbo, non prælio; jubens omnia, non decertans: son aries quassat, non aliqua machinamenta militant, nec localiter defendit, sed per totum andum famulos suos invicta protectione custo-

Yers. 4. Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula: Protoger in volumento alarum tuarum. Et hic quo que 202 categoricus syllogismus enascitur, qui eo modo Aligitar. Justus inhabitat in tabernaculo Domini. PATROL. LXX.

at cum fideliter depromitur, probabile desiderium A Omnis qui inhabitat in tabernaculo Domini, in sæcula protegitur in velamento alarum ejus. Justus igitur in sæcula protegitur in velamento alarum ejus. Nunc ad exponenda verba redeamus. Mens sancta Domini Christi sibi beneficia largienda confidit, quo in hujus muisti periculis in tabernaculo Domini tutissime perseveret; et hoe non ad breve tempus, sed quousque sæcula vitæ istius divina administratione peragantur. Ita enim sidelium populus decursa sibi ætate succedens, in tabernaculo Domini per sæcula continetur. Sed intendamus quare frequenter velamentum alarum Domini sacris defensionibus comparetur. Primum, quod alæ avium in modum palmarum quasi quædam costæ pulcherrimæ porriguntur. Deinde, quia sic defendunt, ut onerare non possint. Tertio. quoniam æstus et frigoris inclementiam a dilectis pullis affectuosa protectione depellunt. Ita defensio Domini, si ad eum pie confugiamus, potestates aercas a nobis efficit alienas, ut nec furor corum incensus noceat, nec venenum frigidum viperea qualitate percutia!. Merito ergo protectio Domini alis noscitur comparata, quæ nec subjectos onerant, et læsionem totius contrarietatis emendant.

> Vers. 5. Quoniam tu, Deus, exaudisti orationem meam : dedisti hæreditatem timentibus nomen tuwn. Interposito diapsalmate, populus fidelis venit ad secundam partem lætus et exsultans, quia orationem suam gloriatur auditam; per siguram scilicet ætiologiam, causam rei rationemque subjungit cur in velamento alarum Domini protectioneque lætetur: merito, queniam ejus exaudita probatur oratio. Sequitur, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Hæreditatem significat futuri sæculi regnum, quod beatis famulis pollicetur. Hæreditas quæ non morte relinquitur, sed cum largitore suo perpetuo munere possidetur; quæ sic venit ad filios, nt a testatore minime deseratur. Hæc hæreditas non habet finem; sed cum semel suscepta fuerit, nunquam a nobis aliqua permutatione discedit.

> Vers. 6. Dies super dies Regis adjicies; annos ejus usque in diem sæculi et sæcula. Æternitatem significat Domini Salvatoris, qui vere Rex noster dicitur, quoaiam ab ipso regimur, et ejus virtute salvamur. Dies enim supra dies more humanitatis profertur, qui ideo plurimi dicuntur, quonium illis et noctes succedere comprobautur. In illa vero æternitate unus est dies. qui nullo termino finietur; sicut in alio psalmo dicit: Quia melior est dies una in atriis tuis super millia (Ps. LXXXIII, 11). Hoc etiam et de annis debemus accipere, quoniam talia tropice dicuntur de Domino Christo. Denique et versus ipse sic sequitur, usque in diem sæculi et sæcula, ut ostenderet unum diem esse apud Dominum, qui sæcula ista transcendit. Dicta sunt quippe sæcula, quod in se revolvant tempora.

Vers. 7. Permanebil in ælernum in conspectu Dei: misericordiam et verifalem ejus quis requiret corum? Ecce illa diei æternitas evidenter expressa est; sed hoe jain a parte membrorum congruenter accipitur, scent multis locis constat expositum: quoniam quæ sequenter capiti convenire non possunt. Dieit enim: Permanebit in æternum in conspectu Dei; quod de populo fideli magis congruenter advertitur; hoc etiam et sequentia declarant. Adjecit, misericordiam et veritatem quis requiret eorum? Quare enim quæratur misericordia, ubi nullus est miser? Quare veritas, ubi cuncti Deum videbunt? Nullus siquidem eorum indigus erit bonorum talium, cum in æternum possideant regna cœlorum; sicut ipse Dominus apostolis suis dicit: Nunc quidem tristitiam habetis; rursum autem videbo vos, et lætabitur cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis (Joan. xvi, 22). In illa die non rogabitis me quidquam. Sic fit ut nemo sanctorum misericordiam aut veritatem requirat, cum illius contemplationis inæstimabili munere perfruatur.

Vers. 8. Sic psallam nomini tuo, Deus, in sæculum sæculi : ut reddam vota mea de die in-diem. Sic significat ita, quemadmodum in subsequentibus declarabit. Psallere enim se dicit populus beatorum sempiterno nomini; verum hoc non brevi tempore, sed in sæcutum sæculi, significans devotionem suam immutabili perennitate mansuram. Sequitur, ut reddam vota mea de die in diem. Hæc eadem decora diversitate repetuntur. Nam quod significat sæculum sæculi, hoc declarat de die in diem, id est semper; ut et hic vota nostra reddamus, et ibi laudes Domini perpetua hilaritate cantemus. Vota enim sun se Domino reddere compromittit, ut ei æternas gratias sufficienter exsolvat; sicut et alius psalmus dicit : Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini, in conspectu C. omnis populi ejus, in medio tui, Jerusalem (Psal. CXV, 18, 19. Reddamus ergo vota nostra in isto transitorio die, ut in illa perennitate laudes Domini, eodem præstante, decantare mereamur.

Conclusio psalmi.

Audiant Donatistæ a finibus terræ Ecclesiam clamare, et ipsi eam localem dicere protinus conquiescant. Contra vocem mundi quis possit audiri? Impudentissimum est adversum trium testimonium loqui, et contra generalem sententiam non erubescunt impudenter armari? Cur novis inventionibus animas fatigant? Accipiant certe quod credant, non quod sua iniquitate pervertant. Orat fidelis populus a finibus terræ, quia factus est Dominus spes ejus; postea- D que se auditum bymnidica exsultatione gratulatur, quoniam in conspectu Domini jugiter apparebit. Quid jam satisfaciat, si hoc non satiat? Videmus quotidie fieri quod promisit, videmus mundum ad Christianæ sidei regulas convenire. Et, proh dolor! falsitas ni itur abscondere quod decrevit veritas indicare. Hujus autem psalmi nec supputatio vacat. Sexagenarius enim numerus pertinet ad continentes et viduas, quod digitorum ipsorum mutua designat infixio [ms. A., F., inflexio]. Unde psalmus iste fidelibus Domini sexagenaria præmia pollicetur; non quod ibi ant martyres aut virgines desint, qui fructu centenario gloriantur; sed in congregatione multo-

sient multis locis constat expositum: quoniam que A rum potest specialiter et continentes hujusmodi sequuntur capiti convenire non possunt. Dicit enim: aliquos indicare.

203 EXPOSITIO IN PSALMUM LXI.

In finem, pro Idithum psalmus David.

Inter verba notissima tituli repetit Idithum, de quo proxime in trigesimo octavo psalmo jam diximus. Sub istius quippe nominis significatione semper aliquid declaratur eximium. Est enim ejus interpretatio, transiliens eos, id est amatores hujus saculi, quos miles Christi contempta mundi voluptate transcendit. Sed quoniam ista transilitio beatum nohis videtur significare propositum, introducitur quidam sanctus, qui et mundi desiderla reliquerat, et in Domino spe firmissima permanebat. Talis enim præmittit finem, id est Dominum Christum. Sequitur B quoque psalmus, hoc est probabilis vita, quæ Domini regulis obsecundat. Conjungitur etiam David, ut vita laudabilis ad Dominum Christum tendere videatur, ubi est salutaris et absoluta perfectio.

Divisio psalmi.

Transilitor iste, quem diximus, sæcularium vitiorum, cum orbem terrarum plenum sævis videret erroribus, alios persecutores, alios hæreticos, alios vanis desideriis implicari. In primo membro psalmi animam suam Deo profitetur esse subjectam, quia per Filium unigenitum munus salutare su cepit, arguens eos qui solo nomine se dici desiderant Christianos. Secunda parte iterum animam suam subditam dicit esse Domino Patri, quoniam per ejus Verbun salutarem patientiam conquisivit: confirmans plebem confessione fideli, ut toto cordis affectu sperare debeat semper in Domino. Tertio membro errantes populos monet ut in Deo magis quam in mundi istius caduca debeant felicitate confidere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Nonne Deo subdita [mss. A., F., subjecta] erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Per totum p-almum pro universali parte sanctorum, unus introducitur fidelium, qui sæculi vitia relinquens, soli Deo se subditum esse commemorat. Hoc est enim Domino dici subjectum, a mundanis vitiis esse vacuum, et sancta credulitate completum. Est enim increpativus modus contra eos qui putant eum nimia prosperitate feriatum, et quasi in quadam quietis suæ otiosum esse lætitia. Nonne convertendum est, ut planius flat. Dicamus enim : Ne non Deo subdita erit anima mea? Quæ figura dicitur anastrophe, id est conversio. Subditus est utique Deo qui semper bumiliter atque strenue illud agit quod ad ejus maudata cognoverit pertinere. In ipso delectatur, in ipso reficitur, et præter eum nihil aliud mens heatissima concupiscit. Erit infinitum tempus significat, quod nullo fine claudendum est. Seguitur causa justissima, quare Deo Patri subdita sit anima beati. Dicitautem, ab ipso enim salutare meum; id est, unigenitus Filius, qui recte credentibus salutaris existit. Ab ipso enim cum dicitur, Filius significatur. Hæc enim propria unus Deus sancta Trinitas habet, quod Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus a

lica profitetur Ecclesia. Bene itaque Idithum Deo subditum te esse profiteris, a quo ina stimabile benesicium te suscepisse testaris. Sed ut sanctum Verbum una atque æquabili [ms. A., æquali] veneratione coleretor, intende quid sequitur.

Vers. 2. Etenim ipse est Deus meus et salutaris meus: adjutor meus, non movebor amplius. Dixerat superius a Patre genitum salutis auctorem, nunc qui sit iste salutaris trina confessione complectitur. Primo ne minorem crederes dicit: Ipse est Deus mens: sicut supra de l'atre Denn dicit. Æqualitas. enim summi nominis substantiam et potentiam unitatis ostendit. Unde Pater Augustinus in libro decimo quinto de Trinitate (Cap. 3, ante med.) ita dicit : Ratione etiam reddita intelligentibus, clarum est in B legis dogmatibus obviabant. Tunc sancius vir cursum substantia veritatis, non solum Patrem Filio non esse majorem, sed nec ambos simul aliquid esse majus quani solum Spiritum sanctum; aut quoslibet duos in eadem Trinitate majus esse aliquid quam www.; aut omnes simul tres majus aliquid esse quam singulos. Sic perfectam atque singularem nateram sanctæ Trinitatis mirabili veritate monstravit. Repetit salutaris meus : salus enim humani generis quæ in Adam perierat, redintegrata est per Dominum Christum. Sequitur, adjutor meus : quia in mundi istius concertationibus implicato solus adjutorium præstitit, ut mundi vitia transcendere potuisset. Non movebor amplius, non superba professio est. Non enim moveri poterat, cujus Deus et salutaris et adjutor erat tassis advertere quæ dicitur epidiorthosis, Latine superioris rei correctio. Nam quod adjecit, amplius, significat aliquando se motum. Fuit enim tempus quando iste Idithum prægravatus carnis imbecillitate titubavit : sed postquam veri dogmatis illuminatione completus est, moveri non poterat, qui, juvante Domino, fidei firmitate constabat.

Vers. 3. Quousque irruitis in homines, interficitis universos, tanquam parieti inclinato et maceriæ implee? Postquam fidem suam trina prædicatione volgavit, ad persecutores Christianorum verba convertit. Dicit enim: Quandiu agmine facto supra homines innocentes irruitis? Non vos revocat timor divinus, ut inde magis sæviatis, quia culturas dures persecutionem istam aut nuditatibus fieri, aut termentis levibus actituri, addidit, interficitis un ver-44, ut usque ad mortem perducerent, quos fleo deditos esse sentirent. Universos autem, devotos intelligere debemus. Sequuntur aptissimae comparationes. Imquem parieti inclinato, qui etsi non impellatur **combit: quia in casum vergit quidquid a soliditate fuerit inclinatum. Addidit, et maceriæ impulsæ. Maceria est saxorum sicca constructio, quæ sine igamine impensæ, in altum ducta componitur. Li ne de ipsa novitate habere cam crederes aliquam fruitatem, dixit, impulsee, ut facile ad imum vergeret quod aut ventorum flatibus, aut aliqua fuerat im-

Patre et Filio procedit. Hoc fides integra, hoc catho- A pulsione quassatum. Sed istæ comparationes 204 illum nobis sensum indicare noscuntur. Putatis insecutores sacrilegi Christianum populum defensorem firmissimum non habere, quem sic passim impia voluntate trucidatis?

Vers. 4. Verumtamen honorem meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti; ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. Superior versus respicit ad paganos, iste autem ad Judæos et fictos pertinet Christianos. Duobus enim modis laborat Ecclesia, sive quando eam gentilis error insequitur, sive quando hæretici prava contentione dilacerant. Honor erat sancti viri catholica et fidelis Ecclesia, Chri-tus ipse qui membris suis et caput et dignitas est. Hunc insideles repellere cogitabant, quando, ne puro corde colerctur, sacrivitæ suæ in sitis sterilitate peragebat, quia invenire non poterat quem potaret. Hoc enim sitis agit, ut for's positum humorem desideret in sua membra trajicere. Inde est illud evangelicu v., Sitio (Joan. xix. 28); Mulier, da mihi bibere (Joan. 1v, 7); non ut ab illa aquam tantummodo perciperet postulavit, sed ut ei fidei potum, quo ipsa satiaretur, ingereret. Sequitur etiam causa sitis, ore suo benedicebant. Quod illis accidit qui legem Domini sa laci meditatione pertranseant, et non hoc operibus demonstrant quod ore pronuntiant. Additum est, et corde suo maledicebant. Corde enim maledicunt qui sanctas Scripturas vitio perversæ novitatis intelligunt.

Vers. 5. Verumtamen Deo subdita erit anima Bominus Christus. Quo loco figuram possumus for- C mea, quoniam ab ipso est patientia mea. Post diapsalmatis pausationem, venit Idithum ad secundum membrum psalmi, similia repetens quæ superius dixit, animam suam Deo esse subjectam; ut ipsa repetitio menti nostræ robur credulitatis infigeret. Sed istud diligentius perscrutemur, quia causa gratulationis, quantum ad verba, non videtur esse consimilis. Ibi enim dicit, ab ipso salutare meum; hic ait, quoniam ab ipso patientia mea. Sed licet aliis verbis dicatur, unum tamen esse intelligimus si altius perscrntemur. Patientia quippe nostra Christus est Dominus, propter quem et adversa libenter patimur. et susceptæ regulæ observatione gaudemus. Sie enim et in septuagesimo psalmo cantatur : Quoniam tu es patientia mea, Domine (Psal. Lxx, 5). Nam nt enmmount contemptas esse cognoscitis. Et ne puta- D dem in hoc sermone sensum possis advertere, aperte sequentia declarare noscuntur.

> Vers. 6. Etenim ipse est Deus meus, et salutaris meus; adjutor meus, non emigrabo. In Deo salutare meum et gloria mea; Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est. In his duobus versibus Christus Dominus indicatur, de quo superius dixit, patientia mea. Et tanquam si ei diceretur : Quis est iste patientia tua? respondit: I pse est Deus mens, et salutaris meus: quia revera animæ suæ salutem jam tunc per incarnandum Verbum provenire noscebat. Addidit, adjutor meus: ne suis applicaret virtutibus quod evasit. Sequitur, non emigrabo, scilicet de hac credulitate quam teneo; sicut in decimo psalmo jam dictum est:

In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ: A pernæ veritatis veniunt, ut vani rationabiliter esse Transm gra in montem sicut passer (Psal. x, 2)? Quapropter non se mutaturum dicit esse sententiam, quia hoc sibi utile cognoverat quod tenebat. Congeminat in Deo salutem, non ut gentium dii perpetuam mortem. Adjecit etiam, et gloria mea, ut non solum salus, sed etiam illi credidisse sit gloria. Ponit quoque, Deus auxilii mei, ne sibi aliquid humana deputaret infirmitas. Ad postremum quo cuncta concluderet, dixit : Spes mea in Deo est, ut et illa præterita, quæ perceperat, Domino deputaret, et suturam suam beatitudinem sanctus vir ipsi modis omnibus appli-

Vers. 7. Sperate in eum, omnis conventus plebis; esjundite coram illo corda vestra : Deus adjutor noster versus ad plebem, quæ varia superstitionum vanitate laborabat, commonet ut spem suam debeant in Domini virtute reponere. Dicit enim : Sperate in eum, in illum scilicet quem sibi et Deum professus suerat et salutent, vel cætera quæ sunt dicta superius. Omnis conventus plebis. Alloquendo plebem non excipit potentes, quia mos est Scripturæ divinæ sic ad partem loqui, ut nec reliquos prætermittere videatur. Adjecit, effundite coram illo corda vestra. Effundit ante Dominum cor suum, qui peccata sua uberrimis lacrymis confitetur. Cor enim aliter effundi non potest, nisi creberrimo imbre lacrymarum; sicut in quadragesimo primo psalmo dictum est : Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam (Psal. xL1, 5). computamus.

Vers. 8. Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris : ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Secundo diapsalmate decurso, venit ad tertium membrum, exprobrans hominibus nequitias suas; propter quod salutaris hujus psalmi sacramenta vulgata sunt, ut pravas persuasiones suas, emendata in mel.us voluntate, relinquerent. Dicit enim sententiam frequenter iteratam : Verumtamen vani filii hominum, ut vitium suum cognoscens humanitas, ad auctorem salutis atque veritatis celerrima supplicatione festinet. Sic enim in trigesimo octavo psalmo dictum est : Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens (Psal. xxxviii, 6). Quod et Sapiens tum (Eccle. 1, 2). Nonnullos autem movere solet, cur et in Psalmis legatur : Vani filii hominum ; et in Sr lomone: Universa vanitas (Ibid., 14)? Nunquid colestia et terrestria, que Deus creavit, et omnia valde bona, cuncta in vanitate consistunt? Non utique, sed comparata potioribus illa minora nimis et inania judicantur; sicut ait beatus flieronymus : Lucerna lampadis comparatione pro nihilo est; lampas stellæ comparatione non lucet; stellam lunæ confer, et cæca est; lunam soli junge, non rutilat; solem Christo confer, et tenebræ sunt. Sic omnia vana fiunt, quæ dum melioribus comparantur, fulgore proprio minumber. Sic homines, cum ad comparationem su-

dicuntur. Sed huic rei addidit vitium quo maxime laborat humanitas. Mendaces filii hominum in stateris; sive illos tangit, qui ponderibus iniquis ementiun decipiunt simplicitatem; sive quod homines sibi placentes, justi atque immobiles videri volunt, cum sint deceptrici mutabilitate fallaces. In stateris enim, hoc significat quasi in libra justitize collecati, non creduntur amare fallaciam. Sequitur, ut decipiant ipst de vanitate in idipsum. Poterant enim non decipere. si eorum posset nequitia deprehendi; sed 205 cum justi esse credantur, facilius tecta perversitate decipiunt. In idipsum, scilicet in æquitate, quam false habere perfidi homines æstimantur.

Vers. 9. Nolice sperare in iniquitate, et in rapinis [ms. est. Postquam fidei sum sacramenta vulgavit, con- B A., et rapinas] nolite concupiscere. Ipsos adhuc monet quos detestabili prohaverat consuetudine vitiatos. Docet ne sperare debeant, ubi fructus boni desiderii non potest inveniri. In malitia enim qui sperat, seipsum decipit, quia nulla utilitas inde nascitur, sed potius æterna pœna procuratur; sicut in alio psalmo jam dictum est : Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam (Psal. x, 6). Venit etiam ad pauperes, qui necessitate victus furtivum aliquid concupiscunt. Dicit enim, et in rapinis nolite concupiscere. Non enim potest crimen rapinæ indigentia tollere, nec quod vindiciae subjacet excusari; sed potius continet nos ille qui pluit super justos et impios, qui dat escam omni carni. Nimis ergo ineptum est Creatoris potentiam relinquere, et ad spem criminum convolare. Sed Quod inter propria Scriptura divina non immerito C ne solos pauperes crederes fuisse commonitos, sequenti versu venit ad divites, ut introducto salutari. moderamine, nec iste ambiat, nec ille superbiat.

Vers. 10. Divitiæ si affluant, nolite cor apponere. Non damnat laigis divitias quibus dispensatio modificata præstatur; nam si cor eis non apponitur, ut in ipsis singularis felicitas judicetur, profecto necessariæ sunt. Inde enim egentibus subvenitur, inde reficiuntur ægroti, inde pauperum nuditas operitur, inde plures ad coelorum regna perveniunt. Nam contra. qui divit is apponit cor suum, autum non vu't expendere, sed celare, patrimonia cupit semper augere; ot dum ibi spes tota reponitur, fames earum rerum semper augetur. Merito ergo præcipit divitibus non amare quod possident : sicut Ap stolus dicit : Præille frequenter repetit dicens : Omnia vanitas vanita- D cipe divitibus hujus mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia ad fruendum. Divites sint in operibus bonis, facile tribuant (I Tim. vi, 17, 18), etc.

> Vers. 11. Semel locutus est Deus; duo hæc audini : quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes singulis secundum opera corum. Sicut initium psalmi a Patre coepit et Filio, ita et nune series ejus decursa concluditur. Dicit enim : Semel locutus est Deus. Si litteram intendas, quæstio non parva suberitur. Locutus est enim frequenter Deus patribus nostris, Noe, Abrahæ, Isaac, Jacob, Moysi, cæterisque sanctis suis : sed semel atque specialiter locutus est Filiosuo, sicut ait secundus psalmus: De-

minus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui A qui bonis spiritualibus omnino nudati sunt. Hinc est te. (Psal. 11, 7). Hoc enim nulli alteri locutum Patrem fuisse manifestum est. Et ut quidam sentire volucrunt, locutus est semel Deus: quoniam unum Verbum ante tempora genuit consubstantiale sibi, immensum, comternum, et comqualiter potens. Genitus est enim Deus verus de Deo vero, lumen de lumino. immortalis de immortali, invisibilis ex invisibili. omnipotens de omnipotente, et cætera, quæ unitas illa incomprehensibilis vere creditur habere communia. Discutiamus etiam quæ sunt ista duo quæ se Idithum dicit audiisse; qui postquam vitia humana calcaverat, provectus ad contemplationem divinam, per aurem mentis auscultans, cognovit potestatem habere Filium in semetipso, sicut est illud Evangelii: Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem 1 habeo iterum sumendi eam (Joan. x. 18). Sequitur illud secundum, et tibi, Domine, misericordia, subaudiendum placet. Utrumque enim Deitatis est, ut et misericorditer possit [mss. A., F., prosit], et potenter misereatur. Sed ut hoc de Domino Christo dictum planius potuisses advertere, sequitur tempus judicii, quia tu reddes singulis secundum opera eorum; sicut legitur: Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan. v, 22).

Conclusio psalmi.

Respiciamus in hoc psalmo sententiarum lumina. quasi quasdam relucere candelas. Lampat fides, coruscat veritas quam debeat Christianus populus intueri : ne mundi istius tenebris obcæcatus, rectæ C sdei tramitem non sequatur. Abscedat gentilis error, hæreticorum murmura conquiescant, vanitas hominum fallaciaque descratur. Non in ingenio, non in sæculi dogmatibus præsumatur; sed in vera sapientia ponatur spes, quie talia solet dare qualia nullus possit arguere. Fac, Domine, et nos vitia transilire, ut ad te possimus purgatis mentibus pervenire.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXII.

Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ.

Psalmus et David frequenter indicant Dominum Christum, frequenter Ecclesiam: quia Christus in membris suis est, et membra in suo capite continentur. Nam si quid patiatur caput, membra compatiun. tor: et iterum si membra vexentur, caput sine dubitatione compatitur; sicut et Apostolus ait: Si quid D patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; size glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra (1 Cor. xII, 26). Quapropter Ecclesiæ, quæ ia hoc psalmo locutura est, merito proposita sunt verba, quæ significant Dominum Salvatorem. Hæc iskur in deserto Idumææ habitat, id est in hujus sæculi ariditate, ubi sitit, ubi desiderat, ubi misericordiam Domini expetit ambienter, donec ad illam Mernam gloriam venire mereatur. Idumæa enim locus est ubi David sugiens persecutionem Saulis latuisse cognoscitur. Nominis enim ipsius interpretatio est (sicut jam sæpe diximus) terrena; ut evidenter inelligamus descrtum istud significare terrenos actus,

quod diluculo ad Dominum vigilat Ecclesia, deprecans ne mundi hujus erroribus implicetur.

Divisio psalmi.

Sponsa illa spiritualis, quæ membra continet Domini Salvatoris, primo modo insatiabili desiderio se dicit esse raptatam, ut virtutem Domini cernere potuisset: optans ut ejus anima honorum omnium pinguedine repleatur, quatenus ejus digna possit laudibus inveniri. Secondo modo gratias agit, quia sub 206 velamine alarum Domini, mundi istius procellas evaserit, inimicosque suos in inferiora tenræ asserens esse damnandos; Regem vero Christum in Deo Patre cum sanctis prædicat esse lætaturum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo; sitivit in te anima mea. Primum ipsa repetitio venerandi nominis affectum piæ deprecationis ostendit. Dicendo enim, Deus, Deus meus, suum quodammodo dicit esse; ut ejus se magis tali desiderio possit ostendere. Addidit, ad te de luce vigilo. Ad ipsum vigilatur, quoties in mundi ambitione dormitur; nam illa sic consequimur, si ista deserere festinemus. Bene autem adjecit, diluculo, quando tempus dominicae resurrectionis eluxit, ut tunc ejus laudes caneret, quando genus humanum exemplo suæ resurrectionis animavit. Sequitur, sitivit in te anima mea. Sitivit, propter aquam positum est, quam in Evangelio dicit: Mulier, si scires donum Dei, et quis est qui a te aquam petit, tu petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam (Joan. 1v. 10). Sitit ergo anima fidelium Deum. quando mandata ejus et virtutes eximias concupiscit, quando ipsum desiderat videre, a quo bonorum omnia fluenta constat emanare. Ipsa est ergo anima quæ culta rebus cælestibus, desertum æstimat mundum, quæ semper exæstuat, semper sitit, donec ad fontem illum misericordiæ divinæ pervenire mereatur.

Vers. 2. Quam multipliciter tibi caro mea! in deserto, et in invio, et inaquoso. Superius dixit in Deum sitisse animam suam ; nunc et carnem multipliciter simile desiderium habere testatur : ut sicut utrarumque rerum auctor est Deus, ita ab utrisque partibus expetatur. Sed intendamus quod multipliciter dicendo, plus dicit in Deo sitisse carnem, ut quanto fragilier est, tanto ardentius pium medicum appetiisse videatur. Sitit ergo anima populi heati virtutes quas sancta Scriptura commendat; sed ite um innumerabilia sunt quæ caro sibi a Deo cognoscitur postulare. Utraque enim indigent salvari; sed caro plus eget cibo, potu, vestitu, vehiculo, somno, temperie humorum, salubritate aeris, sumptu, cæterisque quibus anima non indiget; sed hac necessitas corporis expetere declaratur. Addidit ubi multipliciter sitiret caro ejus, scilicet in descrio (sicut et titulus dixit), hoc est in mundi istius indigentia et sterilitate jejuna. Sequitur, et in invio, quia mundus in se non habet viam, nizi Dominum Salvatorem, qui iter est excorum, et per se errantium rectitudo salutaris. A Addidit, et inaquoso, id est sterili atque infructuoso. Aquosum enim dicimus, quod aquis abundat irriguis: inaquosum vero aridum atque sterile, ut merito ejus anima nimia siccitate durescat. Unde per hæc tria nomina mundi istius necessitas indicatur.

Vers. 3. Sie in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam. Sustinendo sitim, quam dixerat, carnis et animæ in deserto, et in ínvio, et inaquoso, quod ad hujus mundi sterilitatem pertinere cognovinus: tunc apparuisse se dicit Ecclesia in sancto sidelique proposito, quando Christum verum Deum esse cognovit. Intendamus autem quod dicit, apparui tibi, ut'viderem virtutem tuam, quia nemo veritatem videt, nist Deo prius apparere potuerit. Nam tatis infulserit, quanto magis virtus divina, sine qua nihil bonum nec accipere possumus, nec tenere!

Vers. 4. Quia melior est misericordia tua super vitam: labia mea laudabunt te. Misericordiam dicit Domini præmia, quæ sanctis suis larga pietate promittit, quæ longe potior est a vita præsenti. Istam enim innumerabiles ærumnæ possident, illam tranquillitas æterna comitatur; quæ tantum distat a mundiali luce, quantum tormenta possunt ab æterna requie discrepare. Hinc est quod et martyrum catervæ mortem hujus sæculi libenter affectant, quia norunt pro isto interita temporali perpetue se esse victuros; sicut dicit Apostolus: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis Post beneficia quæ præmisit, devotæ laudis obsequium pollicetur, quod Deo noverat esse gratissimum; sicut in Evangelio Dominus dicit, cum decem curasset: Nonne decem mundati sunt? et, Non est inventus qui reverteretur, et daret laudem Deo, nisi hic Samaritanus (Luc. xvii, 18)? Sancta enim mens dissimulare non voluit quod cognoverat accusandum.

Vers. 5. Sic benedicam te in vita mea, et in nomine tuo levabo manus meas. Sic ad superiora respicit, quæ dixerat : Melior est misericordia tua super vitam. Sermo brevis in syllaba, sed ingens in quantitate promissio. Quid enim majus homo dare potest quam com Creatori suo libenter animam probatur offerre? Benedicit enim unusquisque in vita sua perfecte Deum, dit, et in nomine tuo levabo manus meas. In nomine Domini levat manus su s, qui operibus sanctis insistendo, tensis manibus orat ad Dominum, ut ipsa oratio sanctæ crucis designet effigiem. Sæpe enim commonemur taliter exorare; nam et Moyses quando contra Amalecitas pugnavit, tensis ad cœlum manibus supplicabat (Exod. xvn, 11). Legitur et in alio psalmo: Expandi manus meas ad te (Psal. CXLII, 6); et Apostolus dicit : Levantes puras manus sine ira et disceptatione (I Tim. 11, 8). Et intellige quia in hac manuum extensione commonemur operam debere uos habere sanctissimam, quam et sancta fides commendet, et actionum fæditas nulla commaculet.

Yers. 6. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea; et labia exsul'ationis laudabunt nomen tuum. Scripturas divinas novimus per similitudines terrenas plerumque cœlestia sacramenta monstrare. Adipes igitur sunt viscerum crassa velamina, quæ interna jecoris operiunt atque concludunt. Pinguede vero est saginate pecudis nutrita cibis obesitas, Ipsa fuit sacrificiis digna, et immolationibus congrua. Qua similitudine petit Ecclesia animam suam virtutum pinguedine saginari, ut digna Domino possit offerri. Pinguis enim anima esse non potest, nisi a Domino pasta nituerit. Sed pinguedo animæ divinarum rerum scientia est, recta tides, inconcussa patientia, et cætera, unde sæculi istius macies jejuna superatur. Sequitur, et labia exsultationis laudabunt nomen tuum. si sol iste nos videre facit quando lumine suæ clari- B Sicca enim labia ariditate peccati, divinis non poterant 207 laudibus occupari; sicut et in alio psalmo legitur : Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas (Psal. xLIX, 16)? etc. Sed cum pinguedinem misericordiæ Domini anima devota perceperit, nomen ejus digna exsultatione laudabit.

Vers. 7. Si memor sui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te. In isto et in inferiore versu. isto modo hypotheticus nobis syllogismus apparet. Si memor fui tui super stratum meum, et in matutinis meditabor in te : quia factus es adjutor meus, et in velamento alarum tuarum exsultabo. Attamen memor fui tui super stratum meum, et in matutinis meditabor in te, quia factus es adjutor meus. In velamento igitur alarum tuarum exsultabo. Ilujus ita-(Rom. viii, 18). Sequitur, labia mea laudabunt te. C que sæculi difficultatibus enumeratis, quas in deserto, et in invio, et inaquoso sancta Ecclesia toleravit, venit ad secundum modum, ubi securitatem suam Domino asserit esse subjectam, quia sub velamento alarum ejus inimicorum potuit vitare versutias : significans et in tribulationibus ipsum expeti debere, et in securitatibus nomini ejus esse psallendum. Nam cum dicit : Si memor fui, ostendit se recordationem Domini semper habuisse, nec in rebus prosperis oblitam fuisse, quando solent humana corda collata beneficia in memoria non habere. Per stratum enim significat quietem, ubi solemus in somnos corpora nostra remittere, et ad refectionis gaudia pervenire. Aptandum est rebus prosperis et quietis, quando Deum in memoria vix habemus. Redit enim ad illud quando bonis operibus in hac luce versatur. Addi- D quod superius dixit, ad te de luce vigilo. Recte siguidem sidelis in matutinis vigilat, quoniam nec inter prospera sua oblivisci poterat lucis auctorem; his Apostolus dicit : Vos estis filii lucis et filii diei (I Thess. v, 5).

> Vers. 8. Quia factus es adjutor meus, et in velamento alarum tuarum exsultabo. Versus iste continet beneficia quæ illi fuerant Domino largiente collata. In periculis quippe ei suit adjutor, cum esset in deserto, et in invio, et inaquoso. Sub umbra alarum ejus exsultat Ecclesia, quando est supra stratum suum, id est in prosperis collocata. Sic intentionem totius psalmi, unius versus brevitate conclusit.

Vers. 9. Adhæsit anima mea post te; me suscepit

dextera tua. Respiciamus vetum desiderantis, ut non A e iam, lætabitur in Domino, id est in Patre; sicut se vicinam, sed adhæsisse Domino dicat Ecclesia: quod verbum conglutinationem quamdam cognoscitur indicare; ut nunquam recedat a bono proposito qui adhæret Domino. Quod nimia charitas, nimius facit affectus, ut ita diligamus, quatenus adhærentes Deo, semper esse possimus; sicut et Aposto'us dicit: Qui adhæret Domino unus spiritus est (1 Cor. vi, 17). Addidit, post te, quia peccavit Petrus apostolus cum præire voluit, dictumque est illi a Domino : Redi retro me, Satanas (Marc. viii, 33) Quod proprium Scripturæ divinæ est, ut quos Dominus liberare mavult, post se redire præcipiat, ubi nullus locus erroris est. Sequitur, me suscepit dextera tua. Dextera Patris Christus est Dominus, qui suscepit Ecclesiam alarum snarum velamine protegendam.

Vers. 10. Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam; introibunt in inferiora terræ. I psi, cum dicit, illos significat qui contrarietatibus scelestis Christum exstinguere tentaverunt : in quo omnes sanari, omnes vivere probitissime comprobantur. In vanum quæsierunt animam ipsius, quando falsis criminationibus sanguinem ejus essundere decreverunt, qui post triduum resurrecturus erat in gloriam sempiternam. Sequitur pæna peccantium, introibunt in inferiora terræ: quia non ad cœlos evecti sunt, sed deorsum cos terræ viscera sorbucrunt. Malæ siquidem cogitationes in ima terræ vergun:ur, quia de ipsis exeunt, et in e mdem iterum coenositatem volvuntur. Quod Judæis evidenter accidit, com in blasphemiis, et in innocentis cruore versati sunt.

Vers. 11. Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt. Tradita est in manus gladii gens Judæa, quando earn principes Romanorum Vespasianus et Titus cæde incendioque vastaverunt. Vulpis enim inter feras animal est omnino subdolum, quod et fraudibus cibum quærit, et salutem suam callida illusione custedit. His merito dolosi homines comparantur, qui simulata versutia iniquitates suas efficere moliuntur. Quod bene ad Herodem refertur, de quo Dominus dixit : Ite, et dicite vu'pi illi : Non apprehendet prophetam extra Jerusalem (Luc. x111, 32). Et in Canticis Canticorum ait: Capite nobis vulpes exterminantes vineam (Cant. 11, 15). Quod bestiolæ genus in malo frequenter ponitur, quoniam nimia (sicut dix mos) calliditate est versutum. Judai enim coelestia cr 1- D demus, indulgentia tua futuro munere perfruamur. dere noluerunt, et partes vulpium facti sont, id est in subdolorum malitiam transierant. Sive partes vulpium erunt, illud significat, quando in illa Jerosolymitana vastatione cadavera Judworum escæ fuerunt Pulpium ferarumque relignarum. Vel, sicut aliis visum est, Judæi partes vulpium sunt, dum se dolosis et fraudulentis prava voluntate conjungunt.

Vers. 12. Rex vero latabitur in Domino; laudabuntur omnes qui jurant in eo. Regem dicit Dominura Salvatorem; ipse enim est Rex in æternum, quod ipsi specialiter convenire indicavit incommutabilis titulus passionis. Nam et ipse interroganti Pilato de se dixit: Ego in hoc natus sum (Joan. xviii, 37). Dicit

ipse testatur : Ego in Patre et Pater in me est (Joan. xiv, 10). Adjecit, laudabuntur omnes. Cum sancti Dei Christum laudant, ipsi flunt sine dubitatione laudaliles, quia non possunt præconia ejus digne narrare, nisi qui ad palmam indulgentiæ meruerint pervenire. Addidit, qui jurant in eo. Non dixit, qui jurant per eum, ne jusjurandum crederes imperatum, quod alibi vetuisse cognoscitur. Ipse enim dicit : Nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram (Matth. v, 34), etc. Sed jurant in eo, qui ei mentis obseguium inviolabile compromittunt. Nam et alibi verbum istud significat promissionem fidelem, sicut et in alio psalmo legitur : Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum (Psal. cxxxi, 11). Jurare quippe B Divinitas per alium non poterat, quæ similem non habebat.

Quia obstructum est es loquentium iniqua. Reddit causam lætitiæ, unde rex lætetur in Domino, et laudentur omnes qui ei promissionis suæ devotionem fideliter impleverunt. Quia obstructum est os loquentium iniqua. In isto mundo non omnino conticescunt, qui iniquis locutionibus studere monstrantur. Sed melius tempus illius judicationis advertitur, quando generaliter convicta omnis iniquitas obmutescet, 208 et ulterius non loquetur quod nullatenus sibi prodesse cognoscit. Et intende quod in binis superioribus versibus peccatorum vindicta relata est, et sanctorum cum Domino beatitudo narrata est. Quod schema Græce dicitur syndiasmos, Latine collatio; quod hic æstimo competenter aptandum, quoniam diversarum partium bona malaque collatione facta referuntur.

Conclusio psalmi.

O vere sancta mater Ecclesia, quæ fideles Deo sacris nutris uberibus, et facis sine dolore ferre, quæ te in mundi istius colluctatione lit enter asseris pertulisse. Dicis etiam gratias Domino semper esse referendas, ut nunquam tribulatio demergat, cum in ipsis nobis, quod amare possimus, exponas. Deinde quid malis, quid bonis provenire possit, ostendis; quatenus omni dubitatione detersa, vero Principi totis devotionis nisibus serviatur. Concede, Rex æterne, ut qui nunc sauctæ matris prædicatione gau-

EXPOSITIO IN PSALMUM LXIII.

In finem, psalmus David.

Tituli hujus verba (sicut sæpe dictum est) absolute referentur ad Dominum Christum, qui per totum psalmum locuturus est. Sant enim sine aliqua bistoriæ narratione conscrip:a, ut ipsa claritas tituli lucem nobis venturi psalmi videatur afflare. Est enim Dominus de sua passione dicturus, quæ mundo vitam præstitit, et lumen eredulitatis infudit. Audiamus ergo intentis animis, quia licet sæp. repetatur, novam tamen utilitatem ex ea semper accipimus. Qui psalmus sextus esse cognoscitur horum qui passionem resurrectionemque dominicam brevi re- A mum sihi noceant, qui alterum gravare festinant. Sed respiciamus quod dixit, linguas suas exacuerunt;

Divisio psalmi.

Rex et caput nostrum Dominus Christus verum hominem se assumpturum esse declarans, prima positione orat ut a populi Judaici timore liberetur: dolos eorum factaque impia, quasi jam fuerint transacta commemorans. Docens illos defecisse in persecutionibus suis, se autem ad resurrectionis gloriam pervenisse. Secunda positione irridet sævitiam Judæorum, quia magis ipsi conturbati sunt de sceleribus suis, quando resurgente Domino, ejus annuntiata est fortitudo. Tunc enim lætitia justorum, et rectæ fidei virtus apparuit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exaudi, Deus, orationem meam cum tributor; a timore inimici eripe animam meam. A parte humanitatis assumptæ, in qua passurus erat, postulat Dominus Christus, ut in tribulatione positi, ejus exaudiatur oratio, quando totis viribus petitur quod prodesse sentitur. Sed quid petat diligentius audiamus. Subdidit enim, a timore inimici eripe animam meam. Non postulat ut minime pro omnium salute moriatur [unde Perum arguit dicentem: Propitius tibi esto, Domine, nonerit tibi hoc (Matth. xv1, 22)], sed ut a timore populi persequentis anima erepta sanctæ dispensationis suæ compleat passionem. Sic enim proposita bona ad effectum perveniunt, quando persequens non timetur. Nam si humana cedat infirmitas, iniquitas non vincitur, sed potius aucta robora:ur.

Vers. 2. Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem. Consideremus quemadmodum se protectum dicat esse qui passus est, et non doleamus mortem, quam sidelibus Domini sceleratorum voluntas inferre tentavit. Protectus est plane a conventu malignantium, quia dum illi eum crederent communiter mori, resurrectionis ejus gloria probantur esse confusi. Protectus est denique virtute divinitatis suæ, quia filius erat hominis, et idem Filius Dei in duabus naturis una sine aliqua dubitatione persona : Habens in potestate ponendi animam suam, et iterum sumendi eam (Joan. x, 18). Protectus est itaque, quia malignorum insidias potentiæ snæ virtute superavit. Addidit, a multitudine operantium iniquitatem. Supra dixit, a conventu ma- D lignantium, quod ad consilia potest referri; nunc, a multitudine operantium iniquitatem, ut actum exprimeret proprie passionis.

Vers. 3. Quia exacuerunt ut gladium linguas suas; intenderunt arcum rem amaram. Per hos quatuor versus usque ad divisionem, per diversas allegorias Judivorum significat persecutionem. Sed hic redditur causa justissima quare protectus sit a multitudine operantium iniquivatem. Nam quantum illi linguas suas velut mortiferum gladium exacuebant, tantum eorum iniquitas frangebatur; ut in se potius mala converterent, que contra innocentis sanguinem pemparabant. Iste enim peccantium mos est, ut pri-

mum sihi noceant, qui alterum gravare testinant. Sed respiciamus quod dixit, linguas suas exacuerunt; illud scilicet tempus ostendens quando una voce clamaverunt: Crucifige, crucifige (Luc. xxiii, 21). In vicem quippe facti est sceleris prolata sententia; nec interest qui occidat, si innocentem aliquis occidendum esse pronuntiet. Sequitur, intenderunt arcum rem amaram; id est occultas insidias, que, ut illi putabant, minime sentirentur. Perfidum siquidem Judam datis triginta argenteis sollicitaverunt ut fieret traditor, qui ejus videbatur fuisse discipulus. O res amara et omni felle deterior, convivam ad proditionem, di cipulum ad necem, conservatorem pecuniza pramio subito fuisse corruptum!

Vers. 4. Ut sagittent in occultis immaculatum; su-B bito sagittabunt eum, et non timebunt. De superioribus pendet iste versiculus, intenderunt arcum, ut sagittent in occultis immaculatum. In occultis, sic accipiendum est, ut Judæi putaverunt. Cæterum actus eorum occultus esse Christo non potuit, qui frequenter prædictus est antequam fleret. Immaculatum duobus dicimus modis: sunt isti communes immaculati qui misericordia Domini abluti redduntur omnigo purissimi; sicut in quinquagesimo psalmo dictum est: Lavabis me, et super nivem dealbabor (Psal. L. 9). Immaculatus autem solus vere dicitur 209 Christus, qui nullam contraxit maculam peccatorum, sed coelesti puritate mundissimus ab omni delicto probatur alienus. Merito ergo se significans dixit: Ut sagittent immaculatum; quatenus Judæis timor major cresce-C ret, qui innocentis sanguinem fundere festinarunt. Sequitur, subito sagittabunt eum, et non timebunt. Subito, et hic ita accipiendum est, sicut Judæi dementissimi putaverunt. Nam quomodo credendum est subitum, quod discipulis constat esse prædictum? Sicut in Evangelio legitur : Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur (Matth. xx, 18); et his similia, quæ de sua passione prædixit. Nam quod dixit, sagittabunt eum, et non timebunt, ostendit malignæ cogitationis effectum, ut non solum tractatum scelus, sed etiam impletum esse videretur.

Vers. 5. Firmaverunt sibi verbum malum; disposuerunt ut absconderent laqueos; dixerunt : Quis videbit nos? Verbum malum firmaverunt sibi, quando dixerunt : Reus est mortis (Matth. xxvi, 66); sive quando professi sunt : Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii, 25). Firmsverunt utique dictum est, obstinatione durissima, non veritatis munimine so'idata. Sequitur, disposuerunt ut absconderent laqueos; dixerunt : Quis videbit nos? Hic describitur consuetudo peccantium. Omnis enim qui dolum parat, hominem se putat fallere, ut possit ad suas nequitias pervenire. Sic Judai scelerata mente confusi Christum tantummodo hominem putantes, malignitatem suam non credebant a, nosci, cui cuncia cœlestia vel terrena veracius patent, quam sibi ipsa sunt cognita.

Vers. 6. Scrutati sunt iniquitates; descerunt scru-

tantes scrutinium. Accedet homo ad cor altum, et exal- A possit absoluta scritentia. Infirmates revera sunt lintabitur Deus. In his duabus sententiis versus iste divisus est. Dicit enim quemadmodum se consilia prava confundant, et in opere cogitationis suæ mens maligua deficiat. Contra bona voluntas et illuminatus sensus quem profectum habere videatur ostendit; ut quanto se Deo proximat, tanto divinitatem sibi exaltatam esse cognoscat. Scrutati sunt Judæi iniquitates, quas utique prætermittere debuissent, dum nullum ibi fructum salutis suæ poterant invenire. Dixerunt enim: Si dimiserimus eum sic, venient Romani, et tollent nobis et locum et gentem (Joan. xi, 48). Perserutati sunt etiam iniquitates, cum Dominum audissent dicentem paralytico: Dimittuntur tibi peccata tua (Matth. 15, 2); illi protinus eum blasphemare putaverunt, quibus ait Dominus : Quid cogitatis nequam in B sitas! De illorum confusione turbabantur alii, et illocordibus vestris? Perscrutati sunt quoque iniquitates, sicut Evangelium dicit, cum diversas interrogationes insidiantes adhibebant ut invenirent qua ex causa accusarent eum. Sequitur pæna peccantium, Defecerunt scrutantes scrutinium : quia semper in cogitationibus suis deficiunt qui ad res pessimas pervenire contendunt : de quibus et alio loco dictum est : Infirmati sunt, nec suit qui adjuvaret eos (Psal. CVI, 12). Consequitur pars secunda sententiæ: Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus. Cum dicit : Accedet homo ad cor altum, illos significat qui res divinas pia intentione perquirunt. Cor enim altum tunc est, quando cœlestia cogita', et terrena devitat. Iste non deficit sicut illi qui scrutinium perscrutantur, sed magis megisque crescit, et usque ad hoc pervenit, utab C eo summus atque omnipotens Deus esse credatur; non quod Deus altior fiat, sed quia in corde sancti hominis semper Divinitas considerata grandescat. Et nota quia superius de perfidis Judæis dictum est, quia defecerunt in cegitationibus suis; nunc autem de apostolis dicitur cunctisque sidelibus, in quorum corde tantum exaltatus est Deus, quantum cogitationes veras atque sanctissimas puris mentibus intraverunt.

Vers. 7. Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum. Post enumerationem Judaicæ pravitatis, quam in necem Domini peragere tentaverunt, venit ad secundam positionem, ubi fremitus eorum et dura consilia aptissima comparatione deridet. Quæ figura dicitur ironia. Quid enim levius quidve inanius quain verum Judicem false adjudicare, quam occidere velle qui mortuos suscitabat, quam ligatum tradere qui mundi vincula dissolvebat? Parvulorum siquidem sagittæ inanja tela sunt, qui ludendi studio fragiles cannas in sagittarum consuetudinem jacere consueverunt. Sic Judæorum vota inefficaci malignitate sævissima, non intulerunt flendam mortem, sed potius gloriosissimam passionem, talesque plagas dederunt quibus mors ipsa moreretur, et promissa mundi sospitas velociter impleretur.

Vers. 8. Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum; conturbati sunt omnes qui videbant eos. In hoc versu Origenis est sequenda translatio, ut nobis constare

quæ Judæorum, quando dixerunt : Si Filius Dei est, descendat de cruce (Matth. xxvII, 40). Et viderunt postea resurgentem de sepulcro, quem de crucis descendere non credebant posse patibulo. Ubi est, Judæi, infidelitas vestra? Adhuc de vivo dicebatis: Si Rex Israel est, descendat de cruce (Ibid., 42). Vosipsos consulo, vosipsos judicium peto; quanto mirabilius est mortuum posse resurgere, quam adhuc vivum de cruce velle descendere! Parva petistis, dum majora provenerint. Sed infidelitas vestra non potuit sanari signis multo fortioribus quam petistis. Additum est, conturbati sunt omnes qui videbant ees; rcos scilicet atque confusos, contra quorum linguas resurrectio Christi gloriosa provenit. O nova mentis et admiranda callorum protervitas ad pænitudinem non poterat inclinari. Conturbati sunt enim ex illis quidam credentes, quando ad apostolos venerunt et dixerunt : Quid faciemus, viri fratres (Act. 11, 37)? A quibus salutaria monita percipientes, per sanctum baptisma dilui meruerunt a damnatione perpetua.

Vers. 9. Et timuit omnis homo; et annuntiererunt opera Dei, et facta ejus intellezerunt. Frequenter diximus generalitatem pro parte poni. Omnis enim homo hic intelligendus est, non ille universalis, sed qui judicium futurum considerata Domini potestate formidat. Nam ut intelligas de sidelibus tantum dici, vide quid sequitur : Et annuntiaverunt opera Dei; scilicet gloriam resurrectionis, agnitionem in confractione panis, ascensionem in cuelis, variis linguis locutos fuisse discipulos, et cætera quæ per apostolos suos post resurrectionem suam Dominus Salvator ostendit. Ista enim annuntiaverunt prædicando diversis; et, proh dolor! gentes 210 auditis credidere miraculis, quibus illi noluerunt animum præbere nec visis. Additum est, et facta ejus intellexerunt; utique intellexerunt esse divina, quia talia implere non poterat humana fragilitas.

Vers. 10. Lætabitur justus in Domino, et speravit in eo; et laudabuntur omnes recti corde. Audivimus promissionem Domini, et sententiam verissime judicantis. Justum in futuro dicit esse lætaturum, quia bic discipulos suos noverat diversarum passionum afflictionibus ingravandos; sed lætabuntur, quando sedebunt in judicio judicantes duodecim tribus Israel. Contristati sunt ad tempus, lætabuntur in æternum, quia majora sunt præmia Domini quam quæ illi a fidelibus, munere tamen ipsius, probantur offerri. Sed ne crederes solis apostolis dici, sequitur sententia generalis, et laudabuntur omnes recti corde. Corde recti sunt qui per rectas semitas Domini gradiuntur. Ab illa enim regula qui pedem voluerit amovere distortus est; nec potest quisquam rectus dici, nisi qui illi veritati prædicationique consemit. Tales enim redduntur semper laudabiles, quia et Dominum laudant, et ab ipsa Veritate laudantur. Quid enim laudabilius quam ab ipso Judice in conspectu omnium angelorum gloriose et desideranter audire : Venite, nos Evangelii textus edocuit.

Conclusio psalmi.

Nimis proficue nos ex persona sua Dominus Christus instruxit, ut ipse exponeret passionem suam, cujus nemo potest refutare sententiam. Nam cum Judæis dicimus: Ecclesia catholica loquitur, illi forsitan negligenter accipiunt. Cum eis objicimus prophetam suum, illi nihilominus ad falsas interpretationes recurrunt, ut aliquod argumentum proveniat excusationi de assumptione mendacii. Nunc quid dicturi sunt obstinati, qui ipsum Dominum audiunt de se futura proloquentem, cui præsumpserunt ingerere crudelissimam passionem; cujus resurrectionem inter eos factam mundus agnovit, qui debitas pœnas incredulis, fidelibus autem æterna præmia compromittit? Supplicate, Judæi, dum tempus est, quærite dum potestis inter agnos potius ad dexteram recipi, ne ad sinistram cum hædis vos contingat expelli.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXIV.

In finem, psalmus David, canticum Jeremiæ et Eze-chiel de populo transmigrationis, cum inciperent proficisci.

In finem, psalmus David, verba jam nota sunt; restat ut sequentia dicere debeamus. Cum populus Hebræorum propter inobedientiam suam captivus a Chaldzorum gente duceretur, Jeremias et Ezechiel prophetæ dixerunt (Jer. xxv, 11) eos post septuaginta annos in suam patriam esse redituros, eversamque ab hostibus Jerusalem meliore statu reparaturos. Addidit : De populo transmigrationis, utique Hebræo, qui in Babyloniam civitatem migratus est; quod spiritualiter significat, quando peccatis facientibus in diaboli potestate traducimur. Babylonia quippe (sicut sape memoratum est) interpretatur confusio, quam specialiter ad diabolum manifestum est pertinere. Iste ergo populus, qui Babyloniam deserens post captivitatem, ad Jerusalem civitatem Domini festinabat, illos respicit qui mundi istius consusione damnata, ad Ecclesiam Christi venire contendunt. Quibus auctoritate Patrum totus iste psalmus aptandus est : quoniam, quando iste populus revertebatur ad Jerusalem, Jeremias et Ezechiel morte præventi sunt. Sed ut nodum quæstionis hujus evitemus, talis nobis sit ordo verborum: In finem, psalmus David, canticum de populo transmigrationis, per prophetiam Jeremiæ et Ezechiel, cum inciperent proficisci. Sic recte intelligitur, ut verba magis ad populum quam ad Jeremiam et Ezechiel pertinere videantur.

Divisio psalmi.

Populus iste qui sæculi peccata deseruit, revertens ad Dominum Salvatorem, primo ingressu psalmi, auctorem suum liberatus agnoscens, orationem suam postulat dehere cognosci, definiens solum illum heatum esse qui ad ejus atria meruerit pervenire. Secunda sectione, spem dicit Dominum omnium finium case terrarum (diversas laudes ipsius, potentiamque

bonedicti Patris mei (Batth. xxv, 54), et reliqua, quæ A allegorica comparatione describens), sanctosque ejus hymnidica in ipsum exsultatione gaudere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Te decet hymnus, Deus, in Sion; et tibi reddetur votum in Jerusalem. Reversa plebs ad Dominum de captivitate peccati, in magna exsultatione prorupit, asserens solum Deum decere hymnum, non dæmonum turbas, ut putabat ante gentilitas. Habuerat enim carmina quæ immundis spiritibus idolisque fundebat; sed ad lumen veritatis adducta, ipsum solum dicit debere laudari, qui Creator omnium probatur agnosci ; nec tamen alibi nisi in Sion, id e t in contemplatione. Sed ista contemplatio rectæ sidei lumen declarat; in ipsa enim verus hymnus dicitur B Domino disciplinabili carmine, non linguæ clamore perverso. Sed ut hoc expressius intimaret adjecit, et tibi reddetur votum in Jerusalem. Ab insidelibus vota reddebantur et Marti, et Veneri, cæterisque dæmonibus; ut si quis suisset de prælio liberatus, sacrificabat Gradivo; si quis ad fœdum adulterium pervenisset, adorandam deam libidinis æstimabat. Nunc autem veritate recognita, de bonis operibus in Jerusalem Deo soli votum dicit esse reddendum, quæ est visio pacis, in qua manet fixa immobilisque feli-

Vers. 2. Exaudi orationem meam; ad te omnis caro veniet. Iste populus qui prius dixerat : Te decet kymnus, Deus, in Sion, nunc ad Dominum hymnidica supplicatione proclamat dicens: Exaudi orationem mcam; ut ipse prius faceret, 211 quod cæteris faciendum esse prædixerat. Ipse populus orationem suam exaudiri petit, quem superius diximus. Sciens enim se esse moriturum, illum rogabat ad quem se post hanc vitam venturum esse noscebat; ut hic ei parceret, ne ibi de ipso judicaret. Sic enim de illo judicio dicit Apostolus: Umnes enim stabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v. 10). Hic enim carnem, non solum sanctos, sed omnem hominem debemus advertere : quia omnes ad eum constat esse venturos, sive damnandos, sive in æternam requiem collocandos. Et nota quod in Scripturis divinis frequenter et sola anima, et sola caro pro homine ponitur; ut est illud in Genesi: Et intrave-D runt in Ægyptum cum Jacob animæ septuayinta quinque [ms. A., duæ] (Gen. xLv1, 27). Et hic : Ad te omnis caro veniet. Quo loco utillimum est synecdoche schematis meminisse, quie significat a parte totum.

Vers. 3. Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impretatibus nostris tu propitiaberis. Prævaluerunt quidem verba iniquorum, quando pagani parentes persuaserunt filiis suis antiquos ritus et sacrilegia quæ colebant. Tracti enim per infantiam, illud videntur secuti, quod rudibus animis imbiberunt. Prævaluerunt super nos, dictum est, tanquam aliquod altissimum mare, quod abundantia fluentorum objecta quæque submergit, et enatare non sinit quæcunque voraverit. Sed his erroribus pietas divina subvenit.

quando salutem mundo adventu Domini Salvatoris A indulsit. Perscrutandum est autem-quid velit propitiatus intelligi. Apte dicimus hoc de sacerdotibus, quoties per immolata sacrificia peccatis nostris propițiam faciunt Divinitatem; ut ira quæ debebatur delictis, convertatur in gratiam salutis; et qui erant factis suis justissime rei, reddantur Divinitatis muneribus absoluti. Sic Divinitas propitiata est humano generi, quando nobis et sacerdotem et hostiam ipsum contulit Christum; sicut dicit Apostolus: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum (11 Cor. v, 19).

Vers. 4. Beatus quem elegisti et assumpsisti, inhabitabit in tabernacu'is [ms. A., in atriis] tuis. Quidam binc versum aptandum æstimant Domino Salvatori; sed nos illum magis ad communem beatum dicimus B sus iste Judæorum persuasiones, et hæreticorum esse referendum. Dixerat enim superius, Impietatibus nostris tu propitiaberis; nunc sequitur, Beatus quem elegisti et assumpsisti; ut non hoc de illo singulariter Immaculato, sed de peccatore absolute dixisse noscatur. Beatus est igitur quem elegit Dominus. Sed wide quid ait elegisti, ut hanc electionem nemo suis meritis applicaret, sicut ipse in Evangelio dicit: Non wes me elegistis, sed ego elegi vos (Joan. xv, 16). Asumi, est autem in æternam requiem collocari, quam menctis suis pius Dominus compromittit. Sed quid Talibus contingit ipse subsequitur, Inhabitabit in ta-Gernaculis tuis. Inhabitare dicimus eos qui adeptum Bocum nulla permutatione derelinquunt. Sed qualis mit ista babitatio, in alio psalmo dicit : Concupivit, et elesecit anima mea in atria Domini (Psal. LXXXIII, 3). C Ibi enim babitare jam præmium est, quia nequeunt Illuc introire, nisi quos cœlestis misericordia digna-Tur eligere.

Vers. 5. Replebimur in bonis domus tuæ; sanctum est templum tuum. Si bona domus Dei, id est Jerusa-1em futuræ ad liquidum voluerit perscrutari mens hemana, non sufficit; de quibus dicit Apostolus: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diliqunt eum (1 Cor. 11, 9). Sed quia fas est pro parte audita loqui, domus ejus bona sunt tricenarius, sexagenarius et centenarius fructus, quem ibi sanctis suis fidelibus Dominus pollicetur. Sunt etiam et hic bona domus ejos, quæ dicit Apostolus: Alii enim datur sermo sadii gratia sanitatum, alii genera linguarum, alii interpretationes sermonum (I Cor. x11, 8, 9), etc. Et intuere quod dixit, Replebimur, quasi ad mensuram nostram, quantum possumus capere, potabimur : signiscans illud quod ideni Apostolus dicit: Unicuique quiem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi (Ephes. 1v, 7). Sequitur, sanctum est templum tuum. Sive hoc pertinet ad domum Dei, quæ est Ecclesia; sive ad incarnationem Domini, sicut legitur in Evangelio: Destruite templum hoc, et in triduo adificabo illud (Joan. 11, 19); et paulo post ait Evangelista: Hoc enim dicebat de templo corpotis ani.

Vers. 6. Mirabile in æquitate. Exaudi nos, Deus salutaris noster. Quod dixit, Mirabile in aquitate, ad templum respicit prædictum; multis enim modis potest esse mirabile. Sed addidit, in æquitate, ut illum adventum ipsius debuisses advertere, cum bonos segregat a malis, et unicuique digna retribuit. Verum ut hoc de ipso intelligere deberemus, sequitur: Exaudi nos, Deus, salutaris noster. Ipse enim Deus Salvator noster est qui mundo salutem contulit, et humano generi sua pietate subvenit.

Vers. 7. Spes omnium finium terræ, et in mari longe. Postquam populus ille conversus orationem suam simplici corde profundit, bonisque Domini se asseruit esse completum, venit ad secundam sectionem, in qua laudes Domini virtutesque describit. Nam senprava dogmata falce veritatis abscidit. Spes enim Domini non est localis, neque unius gentis, sed omnium finium terræ, quando illi per universum orbem humilia vota funduntur. Qui merito omnium spes est. quando fidelibus cunctis æterna præmia compromisit. Sed ne hoc tantum de sola terra intelligeres, quam magnam vocant, addidit, et in mari longe. Sive ad insulas respicit, quas non videbatur terræ finibus inclusisse; sive ad mare longum, id est totius sæculi habitationem : de quo alibi dicit : Hoc mare magnum et spatiosum manibus (Psal. cm, 25). Longum est enim, quoniam habitatio ejus innumeras continet nationes. Nam mare, mundum debere intelligi Dominus quoque testatur; ait enim discipulis suis : Faciam vos piscatores hominum (Matth. 1v, 19). Ubi enim pisces maxime, nisi in mari sunt? Mari quippe juste comparatur hic mundus, quia falsitatibus amarus est, fluctibus diabolicis quatitur, et vitiorum tempestatibus commovetur.

Vers. 8. Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia. Versum istum paulo diligentius perscrutemur, est enim verborum subtilitate profundus. Quod enim dictum est, Præparans montes in virtute, ad terrenas altitudines omnino non pertinet. Praparare vero non dicimus, nisi 212 quod ad competentes alios usus necessaria qualitate providetur. Et ideo præparatos montes apostolos per allegoriam decenter accipimus, qui ad verbum prædicationis electi sunt, fortitudinem habentes fidei, et altitudinem sanctitapientige, alii sermo scienice, alii fides in eodem Spiritu, D tis, humiles conversatione, sed merito celsiores. Hos Dominus præparavit in virtute sua, quia per cos fecit magna miracula; ut et magnitudine verbi incredulos converterent, et factorum admiratione duriss ma corda mollirent. Sed quemadmodum hac præparaverit, consequenter exponit, accinctus potentia, id est indutus majestate sua. Ilumanitas enim Domini Verbi potestate præcincta est; ut quod homo non habuit, virtus divina præstaret. Accingimus enim nos honore baltei, dum tamen alia sit dignitas cinguli, quam natura cingentis. Sic et in psalmo quadragesimo quarto dictum est : Accingere gladio tuo circa femur, potentissime (Psal. xLIV, 4); et alibi : Præcinxisti me lætitia (Psal. xxix, 12). Hæc enim et talia

atque perfectas in una eademque persona, sicut omnis catholica confitetur Ecclesia.

Vers. 9. Qui conturbas profundum maris: sonum fluctuum ejus quis sustinebit ? Turbabuntur gentes. Postquam per allegoriam montium dixit apostolos esse præparatos, nunc exponit quid per eos Dominus fuerit operatus. Turbavit enim apostolis prædicantibus non solum superficiem maris, sed fundum maris, id est gentilium corda demersa profundius. Nam cum sua numina conticuisse cernerent, et annihilata esse sentirent, merito corde turbati sunt, quando spes suas ad nihilum pervenisse noscebant. Nam cum sæculum mare dicatur, congrue fundo maris comparata sunt corda dementium; inde enim surgit, quod fluctus excitat peccatorum; inde venit inopinata R commotio, quæ innocentiam verberat, sanctosque defatigat. Sequitur, sonum fluctuum ejus quis sustinebit? Hic significat persecutores, qui licet ipsi velut fluctus altissimi concitentur, sonus eorum, id est dicta crudelia nullatenus ab hominibus sustinentur, nisi divina gratia concedente eorum protervia fracta superetur. Quis sustinebit? quantum ad hominum pertinet fragilitatem dicitur. Nam, dono Domini suff. agante, martyres eorum violentiam superare potuerunt : unde maxime conturbatæ sunt gentes, quando sidelissimos cernebant, et vivos facere virtutes, et mortuos supplicantium vota complere: contra sua numina et eorum potentiam pavescere, et responsa denegare. Tunc enim et Delphicus Apollo conticuit; tunc a Delphis Diana discessit; tunc Cytherea Venus C erubuit. Sed quid, rogo, gentes facere poterant, quando sua numina trepidare cernebant?

Vers. 10. Et timebunt omnes qui habitant fines terræ a signis tuis; exitus matutini et vespere delectaberis. Hic tempus significat quo apostoli diversa signa faciebant. Necesse enim erat ut universitas contremisceret, quæ orbem terræ habitare videbatur, quando talia signa cernebat quæ nec lectio corum prodiderat, nec visio ulla monstraverat. Ipse enim dixit unde timor ille concipi potuisset, id est, a signis tuis. Addidit, exitus matutini et vespere delectaberis. Exitus matutini est quando aliquis ex mundi istius selicitate ad Dominum convertitur Salvatorem. Matutinum enim tempus semper clarescit, et processu diei gravespere delectaberis, significat quando gravia patientibus semper obscurum est: sed tamen ad Dominum veniunt Creatorem, qui mœrores eorum convertit in gaudium. Ita utrarumque rerum exitu delectabitur Dominus, quia undique devotos per abundantiam suæ largitatis acquirit.

Vers. 11. Visitasti terram et inebriasti eam; multiplicasti locupleture eam. Terram hic genus humanum debemus accipere, quod satiatum atque refectum est quando Dominus advenire dignatus est. Sed unde ista terra debriata sit, alter psalmus exponit dicens: Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est! Ebrietas felix, satietas salutaris, quæ quanto copiosius

duas naturas indicant Domini Christi plenissimas A sumitur, tanto sobrietatem mentibus donare dignatur. Quapropter hoc genus locutionis ia Scripturis divin's est proprium, quoniam in bono plerumque ponitur. In scripturis autem sæcularibus, vel in communibus fabulis ebrietas in honam partem penitus non habetur. Subjungit, multiplicasti locupletare eam. Verba ista inexplicabilem modum donationis ostendunt. Nam qui multiplicat locupleta e, quantum sit non videtur exprimere, sed in immensum ducitur quod verbis talibus pollicetur: locuples enim dicitur, loca plura tenens. Ipsa est terra quam dignatus est assumere, non quam humanitatis more calcavit. Istam signidem quam terimus non locupletandam legimus, sed potius immutandam; sicut Isaias dicit: Erit cœlum novum, et terra nova (Isai. Lxv, 17).

Vers. 12. Flumen Dei repletum est aquis; parasti cibum illorum, quia ila est præparatio tua. Beue misericordia Domini plenissimo fluvio comparatur. Non enim aliqua siccitate potest imminui, qui potationibus crebris nescit expendi. Mundialis aqua aut imbribus accipit augmentum, aut siccitate desectum; Dei vero fluvius semper plenus, semper æqualis est; de quo dictum est: Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (Psal. xLv, 5); et ipse Dominus in Evangelio ait: Qui biberit ex aqua quam ego do ci, non sitiet unquam; sed fiet in eo sons aqua salientis in vitam æternam (Joan. 1v. 13). Nec moveat quod alibi singulari, alibi plurali numero flumina sunt posita. Unitatis enim virtus est multa complecti. Nam cum dicamus pluraliter Ecclesias, unam tamen constat esse catholicam, quod innumeris vicibus cognoscitur esse memoratum. Sed pos:quam de potu fluminis dixit, de cibo spirituali subjecit, ne convivium Demini copiosissimum amicos suos relinqueret ex aliqua parte jejunos. Dicit enim, parasti cibum illorum. Cibus ille non dentibus manditur, sed animæ aviditate devoratur ; de quo dictum est : Pauem cæli dedit sis : panem angelorum manducavit homo (Psal. LXXVII, 25). Sic totum ad communionem sacram convenienter refertur, quando et ejus sanguinom bibimus, et de ejus corpore saginamur. Et ne aliquid casualiter factum putares, sicut arbitratur irridenda gentilitas. subdidit, Quia ita est præparatio tua. Sic enim omnia contigerunt quemadmodum sunt ab ipso disposita. sicut ipse in Evangelio dicit : Nonne quinque pusseres tiam illuminationis acquirit. Quod autem dixit. el D veneunt dipondio, et unus ex illis non cadet super terram sine voluntate Patris vestri (Luc. xu, 6)?

> Vers. 13. Rivos ejus inebria, multiplica generationes ejus: in stillicidiis ejus lætabitur cum exorietur. Rivos 213 etiam hic dicit apostelos, vel alios fideles, qui de illo Dei semper repleto sumine biberunt. Sed ne potum ipsorum crederes esse tenuissimum, dicit rivos ipsos inebriandos, ut ad tantam satietatem perveniant, quanta et ipsis abunde sufficiat, et aliis profutura concedat. Redit igitur ad singularem numerum, quem ecclesiastica unitati diximus convenire. Dicit enim, multiplica generationes ejus, illius scilicet rivi qui de slumine sancto profluit, ut per generationes succedentes prædicatio beata non deficiat, sed

multiplicetur, unde catholica semper crescat Eccle- A sia; ut qui modo imbuuntur sacro dogmate, post alios docere videantur; quod quotidie sieri evidenter agnoscimus. Dictum est de rivis, qui pertinent ad provectos [ed., perfectos]: nunc dicit de stillicidiis, quæ ad inchoantes respicient Christianos, quando angustata primordia latissima non potest introire doctrina; de quibus dicit Apostolus : Non poluivobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam (I Cor. 111, 1, 2). Stillicidia enim sunt guttæ quæ de tectis cadunt, non pondere, sed assiduitate penetrantia, quæ quantum distent a rivis etiam visualis nobis ratio patefacit. Ergo in primordiis suis lætabitur omnis fidelis, cum exorietur ex aqua et Spiritu sancto, quando vere renascimur, et glorie Domini ipsius dignatione præ- B paramur. Est enim nobis tunc magna lætitia, quando antiqui hominis vetustate deposita, in novæ regenentionis gaudia commutamur. Sed licet hac Dei muaera alio modo in auctoritate posita videantur, cenversa tamen provectus nostri ordinem videntur monstrare certissimum. Primo enim ariditas fidei quibusdam stillicidiis animatur; post rivis affluentibus irrigamur : deinde, sicut dicit versus superior, ad fluminis illius plenitudinem, juvante Domino, pervenimus. Sic per hæc tria divini muneris ordo **loclara**tur.

Vers. 14. Benedices coronam anni benignitatis tuæ, est campi tui replebuntur ubertate. Corona anni totus lie mundus convenienter advertitur, per quem entholica dilatatur Ecclesia. Benedicit enim Dominus C que jam superius dixit. Deinde vide quid sequitur: Et campi tui replebuntur ubertate. Campos dicit fideles homines atque justos, qui æqualitati camporum equissimo pectore comparantur. Tales enim ubertate replentur, quia fructum tricenarium, et sexagenatum, vel centenarium, Domino largiente, præsta-

Vers. 15. Pinguescent fines deserti, et exsultatione colles accingentur. Fines deserti populi gentium sunt, ad quos nullus propheta fuerat destinatus; sed toti in Jedza natione prophetabant. Isti ergo fines deserti, pingues magno munere Divinitatis effecti sunt, quando ad eos apostolorum prædicatio sancta pervenit, et gracia Domini per fidem decori facti sunt, quos pri- D dem incredulitatis macies borrenda turpabat. Prima migne satio per prophetas in Judæa natione provemit; secunda in gentibus per apostolos longe lateque difess est. Sed plus de istis finibus deserti frumentum virtes Domini conquisivit, quam de illis terris quæ cute videbantur, apparuit; sicut propheta dicit: Latere, sterilis que non paris; erumpe et clama, que non parturis : quia multi filii desertæ magis quam ejus que habet virum. Colles vero copiosos martyres debemu accipere, quia ipsi sunt post apostolos celsiores. Hec enim significat, excultatione accingentur, quia, Prestante Domino, perveniunt ad æternum gaudium per tolerantiam passionum.

Vers. 16. Induti sunt arietes ovium, et convalles abundabunt frumento : etenim clamabunt et hymnum dicent. Indui sunt, illam vestem nuprialem significat qua arieles orium, id est apostoli et sancti reliqui vestientur, qui doctrinæ bonæ [ms. G., bono] duces exstiterunt populo Christiano. Sequitur, et convalles abundabunt frumento. Convalles populos significant hum les, quia nibil his humilius, quæ in quadam terræ concavitate descendunt. Isti ergo humiles abundabunt frumento, sicut ille publicanus qui nec oculos audebat ad cœlum erigere, nec aliqua meritorum præsumptione confidere. Abundavit frumento, quia humilis convallis fuit : erectus est quia, præstante Domino, se ipse dejecit; et ideo fortior factus est, quia vires suas invalidas esse confessus est. Adjecit, clamabunt et hymnum dicent. Finalis ista conclusio ostendit nobis allusiones illas quas superius dixit, mystica similitudine suscipiendas. Neque enim fines deserti clamabunt, nec convalles, nec arietes ovium, nec cætera quæ dixit anterius; sed clamabunt illi et hymnum dicent, ad quos res istæ comprobabili similitudine referuntur. Dixit enim prius clamabuni, et ne clamorem ipsum crederes esse confusum, addidit, et hymnum dicent, id est laudem, quæ rationabilibus creaturis noscitur convenire suaviter.

Conclusio psalmi.

Intelligamus populum illum heatum qui venit ad Dominum Christum, quali suavitate lætatus est; et sciamus inæstimabile esse beneficium, quod tanta legitur exsultatione celebratum. Hymnum quoque ejus quem primo versu psalmi promiserat, quanta gratia diversitatis ornavit! laudem incarnationis ejus mirabili brevitate describens, et quid mundo præstiterit, fidelis institutor edocuit. Ad postremum in resurrectione ventura universos sanctos ejus hymnidica in eo dicit exsultatione gaudere. Sic et præsentia mirabili brevitate narravit, et ad spem maximant concitandam futura nobis præmia compromisit. Tribue, Rex cœlestis, ut et nos erepti ab ariditate peccati. flumine misericordiæ tuæ copiosius irrigati, pinguescere mereamur, ut hymnum cum sanctis tuis libi jugiter decantare possimus.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXV.

In finem, psalmus David, canticum resurrectionis.

Quamvis hæc nomina quæ in capite tituli sunt posita, præmissa expositione videantur esse notissima, tamen non erit importunum scientibus interdum ipsa repetere, ut intentio totius inscriptionis evidentius possit agnosci. In finem, quod dictum est, respicit ad Dominum 214 Salvatorem, sicut dicit Apostolus: Finis enim legis Christus ad justitiamomni credenti (Rom. x, 4). Psalmus ipsum sine ambiguitate denuntiat, quia psalmus ex superioribus sonat, sicut opera ejus dictaque sonucrunt. David autem dictum est interpretari desiderabilis et manu fortis, quæ verba specialiter pertinent ad Regem nostrum et Dominum Christum. Restat nunc ut sequentia dicere debeamus. Canticum istud generale, quod dici de

Domino Salvatore præmissa nomina docuerunt, de A dictum est, date gloriam laudi ejus, et untidotum gloriosa ipsius resurrectione prædicatur, per quod Ecclesia gentes admonet, quas per gratiam Domini præsciebat esse credituras, ut communiter gandeant, quæ erant in suo Capite reparandæ. Sed quoniam gens Judæa se tantum ad beatæ vitæ præmia putabat esse venturam, quia inter cæteras nationes, quæ adhuc idolis deditæ serviebant, sola legem veri Domini habere videbatur (sed erat infidelitatis suæ vitio peccatura) prophetiæ spiritu canticum istud sancta profudit Ecclesia: asserens spem illam resurrectionis non solum fideles ex Judæis, sed universitatem de cunctis gentibus habituram; sicut Dominus dicit: Vivo ego, dicit Dominus, et implebitur gloria mea universa terra (Num. xiv. 21). Denique et psa'mus iste sic inchoat : Jubilate Deo, omnis terra.

Divisio psalmi.

Contra persuasionem Judæorum, qui se dicebant solos ad beatam vitam præ omnibus pertinere, mater Ecclesia spem generalis resurrectionis interpositis tribus diapsalmatibus læta decanta!. Primo ordine hortans universitatem, ut de Domini resurrectione congaudeat, quæ cunctis erat fidelibus æterna præmis præstitura. Secundo ordine invitat omnes ut veniant ad Dei opera consideranda; quatenus una creduli as jungat quos unum præmium exspectare videbatur. Tertio iterum monet gentes ut Dominum benedicant, qui nos licet diversis probet tribulationibus, tamen ad requiem suæ miscrationis adducet. Quarto ordine iterum invitat universitatem, ut commonita [ed., communita] exemplo liberationis sum, amplius confidat C in Domino: benedicens eum, quoniam orationem ejus exaudire dignatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Jubilate Deo, omnis terra; psalmum dicite nomini ejus; date gloriam laudi ejus. Sancta Ecclesia, sicut diximus, omni terræ dicit esse gaudendum, quæ erat Christo Domino creditura. Jubilatio enim dicitur exsultatio cordis, quæ immensitate sui verbis non potest explicari. Unde merito a tali verbo sumpsit initium, ut magni beneficii incomprehensibilis probaretur esse lætitia. Nam cum dicit, omnis terra, non humum, sed fideles significat ac devotos, qui de tali poterant gaudere miraculo. Quæ figura dicitur continet, id quod continetur edicitur. Judæos enim tali prædicatione convincit, qui spem beatæ resurrectionis sibi tantum æstimabant esse pollicitam. Sequitur, psalmum dicite nomini ejus. Post illam inexplicabilem jubilationem congruum fuit ut ad psalmodiam credituros populos hortaretur; quatenus quod animo conceperat, depromptis laudibus explicaret. Illud enim soli Deo cognitum, istud fuerat et ab hominibus audiendum, sicut legitur: Corde creditur ad justitiam; ore autem fit confessio ad salutem (Rom. x, 10). Quod autem dicit, nomini ejus, significat Dominum Salvatorem, cujus adventu mundi vulnera probantur esse curata. Intendamus quoque quod

coeleste siticulosis animis hauriamus. Dat gloriam laudi ejus qui præconia Domini frequentata exsultatione concelebrat, ut totum ipsi deputans, nihil humanis æstimet viribns applicandum. Vitandum est enim et omni studio fugiendum ne fragilitas bumana laudibus suis ambiat erigi, quæ magis dehet justa increpatione culpari.

Vers. 2. Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tual in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Audiamus quid Ecclesia gentes uno commate doceat dicere, et magnam causam religionis sub brevitate concludere. Quam terribilia sunt opera tua! Quamvis opera Domini dicat esse terribilia, tamen quantum terroris habeant non edixit; sed opera Domini hac R ratione arbitror esse metuenda, ut consideremus quid nobis possit accidere, si illa majestas, que mundum miserata r spexit, peccatis nostris facientibus reddatur infensa. Deus enim pro nobis dignatus est homo fieri, sicut Leo papa ad Flavianum scribens. doctor apostolicus dicit (Epist. 10, ad Flavian., cap. 4): Creator angelorum unus passus est esse mortalium: invisibilis in suis, visibilis est factus in nostris; incomprehensibilis voluit comprehendi; aute tempora manens, esse cœpit ex tempore. Universitatis Dominus, servilem formam obumbrata majestatis suze immensitate suscepit. Impassibilis Dens non est dedignatus homo esse passibilis, et immortal s mortis legibus subjacere. Ilæc si consideremus, terribilia nobis sunt opera Domini, quando tantæ dignationi nec illud possumus exhibere, quod pro nostra salute dignatur nos cœlestis pietas admonere. Sic enim et alibi legitur : Domine, audivi auditum tuum, et timmi; consideravi opera tua, et expavi (l'abac. 111, 2). Sed timor iste affectuosus et pius est, dulcedinem habens. non amaritudinis qualitatem; spem generans, non dissidentiam creans; desiderium cumulans, non ardorem charitatis exstinguens. Sequitur, in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Multitudo virtutis erat, quod curabat homines diversa infirmitate laborantes; sed in hac virtute mentiebantur inimici ejus, quando dicebant : Hæc signa in Beelzebuth facit (Matth. xii , 24). Mentiti sunt etiam in multitudine virtutis ejus, quando dicit : Videbitis Filium kominis venientem in nubibus cæli (Matth. xxvi, 64, 65). Et metonymia, id est transmutatio, quoties per id quod p illi dixerunt : Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus? Ad postremum mentiti sunt in multitudine virtutis ejus, quando post resurrectionis gloriam data pecunia custodibus dicebant : Dicite quia renerunt nocte discipuli ejus, et furati sunt eum, nobis dormientibus (Matth. xxviii, 15). Sie venerabilis mater sub compendio brevitatis faturæ sanctæ incarnationis mysteria declaravit. 🦡

> Vers. 3. Omnis terra adoret te, et psallat tibi; psalmum dicat nomini tuo, Altissime. Quia superius mentitos fuisse dixit inimicos, nunc generalitas admonetur ut veraciter adoret Dominum 215 Christum. Addidit, et psallat tibi, quod revera divinis decet virtutibus exhiberi. Subsequitur, psalmum dicat no

mini tuo, Altissime. Prius dixerat, psallat tibi, post A meavit, mundi hujus significabat fluenta secure posse iterum pene ipsa verba repetiit, sed bene perquirentibus longe diversa sunt; prius enim psalmodiam intelligi voluit : hic vero opera sanctitatis admonnit. Nam cum dicit, nomini tuo, Altissime, significat, sicut supra dictum est, Dominum Salvatorem, qui Altissimus jure dicitur : quia nihil supra se altius, sicut Pater et Spiritus sanctus, quidquam habere cognoscitur. Quod nomen positum est ad convincendam specialiter superhiam Judæorum, qui sic abjectum esse crediderunt, ut eum crucifigere non paverent. Simul etiam hoc nomine convicti sunt Ariani; nam qui est Altissimus in deitate sua, non potest habere majorem.

Vers. 4. Venite et videte opera Domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum. Sponsa Regis æterni ordine secundo gentes invitat ut miracula B Veteris Testamenti devotis possint mentibus intueri; quaterus quod Hebræo populo in figura contigit, in se cognoscant verissime fuisse completum. Proprie vero dictum est, Venite, quasi adhuc longe positis, quasi adduc in Babylonia civitate morantibus. Videte positum est, id est lumine cordis agnoscite. Caterum carnalibus oculis videre non poterant, quæ constabant esse præter ta. Opera Domini non ista dicit quæ omnes pariter vident, cœlum, terram, mare et omnia quæ in eis sunt; sed illa invitat eos specialiter intneri, quæ sidelissimi spiritualiter agnoverunt, Hebræis fugientibus divisum mare patuisse, quadraginta annis populos ad saturitatem pastos in eremo, siccis pedibus transitum Jordanis fluenta præbnisse, et cætera quæ Judæis siguraliter contige- C runt. Subjecit, quam terribilis in consiliis super filios hominum. Filios hominum fecit terribiles atque metuendos | ms. A., factus est terribilis atque metuendus, cum, etc.), cum per eos miracula magna monstravit. Vorum quæ sint ista opera, quæ vult gentes adhuc rudes agnoscere, sequentia declarabunt.

Vers. 5. Qui convertit mare in aridam, et flumina pertransibunt pede : ibi lætabimur in idipsum. Ista sunt opera Domini, quæ superior versus admonuit. Convertit mare in aridam, quando Hebræum populum per medios fluctus iter fecit habere terrenum. Flumina pertransivit pede, quando Jordane dextra lævaque diviso, in terram repromissionis Judaicum dedux t exercitum. Sed quærendum est ad quid plurali nutummodo contigisse? Non immerito, quia licet in ipso solunimodo contigerit, frequenter tamen ibidem aceidisse monstratur. Nam et Eliæ illic talis transitus fuit, et discipulo ipsius redeunti similiter fluminis ipsius fluenta patuerunt (IV Reg. 11, 8, 14). Sive quia Scripturæ divioæ mos est, et unum pro plurimis dicere, et plurima unitatis nomine vocitare. Sequitur, ibi lætabimur in idipsum. Hic jam sacramenta illorum operum festinat ostendere, quia in corum præfiguratione veraciter post lætatus est popolus Christianus. Nam quod gens Judæa per maria Iransivit, sequens Christi baptisma nuntiabat. Quod flumina sine altitudinis periculo siccis pedibus transtransire, et ad pænitentiæ tutissima pervenire. Unde necesse fuit ut Ecclesia cum sanctis viris in idipsum se diceret esse lætaturam, ubi est gaudii nostri fons et salutis æternæ origo præparata. Quod vero ait ibi, in idipsum, inter propria Scripturæ divinæ connumerandum est.

Vers. 6. Qui dominatur in virtute sua in æternum. oculi ejus super gentes respiciunt. Exposuit quod dixerat, Latabimur in idipsum; scilicet : Qui dominatur in virtute sua in æternum. Dominari enim possunt et principes terrarum; sed non in virtute sua, neque in æternum. Quapropter hæc duo addita sunt, ut omnipotentis Regis virtus possit ostendi. Et ne promissiones prædictas inanes putaret adhuc cæca gentilitas. addidit, oculi ejus super gentes respiciunt, ut quod illæ per se videre non poterant, aspectu veri luminis intuerentur alflatæ. Dominus enim quos respicit illuminat; quos visitare disponit, et liberat.

Vers. 7. Qui in ira provocant, non exaltentur in semetipsis. Consuetudo fragilitatis nostræ congrua brevitate descripta est, quia dum talia facimus unde ad iram Dominum provocemus, exaltamur in nobismetipsis, peccara nostra magis cupientes defendere. Sed hos prohibet in seipsis exaltari, quos oportet humiles inveniri. Fideles enim non in se, sed in Christo exaltari oportet, ubi altitudo firma est, et nunquam ruiturus ascensus.

Vers. 8. Benedicite, gentes, Deum nostrum, et audite vocem laudis ejus. Venit ad tertium membrum, in quo gentes monet ut Deum verum consona prædicatione glorificent. Sequitur, et audite vocem laudis ejus, id est quæ dicit Pater de Filio sideli credulitate suscipite. Vox enim laudis ipsius est : Hic est Filius meus dilectus, in quo miki bene complucui (Matth. 111, 17). Quam purissimis ac devotis mentibus oportet audiri, ut unus atque idem credatur Dominus Christus, qui ante secula ex Patre progeni us est consubstantialis ipsi, et ex Maria Virgine procreatus, nobis dignatus est fleri in assumpta humanitate consimilis. Sancta enim Ecclesia in hac fide vivit, in hac fide proficit, ut in Domino Christo nec sine vera divinitate humanitas; nec sine vera credatur humanitate divinitas.

Vers. 9. Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit commoveri pedes meos. Nunc enumerat quibus ex mero flumina posuerit, dum legamus in-Jordane tan- D causis misericordia Domini prædicetur. Duo sunt ista sacramenta liberationis nostræ: primum quod nos per munus baptismatis ducit ad vitam; non enim illuc nostris meritis pervenimus, sed ipsius beneficio miserationis attrahimur. Deinde ne nos exinde permittat expelli, qui gravibus vitiis probamur onerati. Ipse enim nos ponit ad vitam qui dixit : Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). Ipse gressus n stros non sinit commoveri, qui manum suam Petro ne mergeretur extendit (Matth. xiv. 34). Et ne crederes otiose ista dici, a quibus periculis liberata fuerit, subter

> Vers. 10. Quoniam probasti nos, Deus: igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum. Hactenus

singulari numero prophetasse videtur Ecclesia; nunc A nibus roboraret, quibus tanta præmia pollicetur. pluraliter loquitur ex membris suis, per hos tres vers: s exponens fideles Domini quantis tribulationibus affligantur. Probari nos facit Deus, quando per diversa 216 genera tentationum pro sui nominis confessione tolerantiam beatæ passionis indulget. Non enim ille nos probando novit, sed præsciendo cognoscit. Sequentur diversæ martyrum pænæ. Igne enim charitatis examinatur beata conscientia, quæ tantum Christi Domini amore succenditur, ut urentium flammarum tormenta vincantur. Sed iste ignis non consumptorius, sed purgatorius est. Datur enim argenti exemplum, quod igne ideo decoquitur, nt purius inde reddatur. Jaceret enim massa argenti cum sordibus suis, nisi magni caloris beneficio nativa inquinamenta deponeret.

Vers. 11. Induxisti nos in laqueum; posuisti tribulationes in dorso nostro. Induxisti nos in laqueum, id est intrare nos fecisti custodiæ catenas quas martyres sustinere meruerunt. Laqueus qui non deciperet, sed probaret: qui corpus quidem necteret, sed animæ vincula dissolveret; qui non ad reatum perduceret, sed absolutionis dona præstaret. Addidit, posuisti tribulationes in dorso nostro; videlicet verbera quæ et Paulus pertolit, et reliqua fidelium turba sustinuit. Ad hoc verberibus humiliati, ut diabolicam superblam cum mundi ipsius delectatione respuerent. Nam cum dicit : Posuisti tribulationes in dorso nostro, significat corporeos dolores, quos de illatis verberibus sustinebant.

Vers. 12. Imposuisti homines super capita nostra: C transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium. Incposuisti, dicit, ut omnia ipsius voluntate facta fuisse constaret, sicut dicit Dominus Pilato: Non haberes potestatem in me, nisi tibi data fuisset desuper (Joan. xix, 11). Sequitur, homines, ut intelligeres peccatores, quippe qui persecutionibus sævis sanctos martyres diversis cruciatibus affligebant. Super capita nostra, hoc est, ut dares eis potestatem capitalem in nos ferre sententiam. Addidit, transivimus per ignem et aquam, quod utique factum est, quando alios martyrum ignis absumpsit, alios aqua devoravit, et per diversa elementa mors corum probatur impleta. Seauitur sæculi illius beata premissio, et induxisti nos in refrigerium, ut ista omnia quæ in membris suis ad quietis beatitudinem cognosceres esse collata. Refrigerium est enim post perurentes curas delectabilis et amœna securitas, quam in illa retributione suscipiunt qui pati pro Domini nomine meruerunt.

Vers. 13. Introibo in domum tuam in holocaustis: reddam tibi vota mea. Hic redeunt membra Christi ad numerum singularem. Dicit enim corpus ejus in domum ipsius se seliciter intraturum, id est in illam futuram Jerusalem ubi non holocausta pecudum, sed puritas quieritur animarum. Et intende quoniam sicut tribus versibus superioribus pœnas martyrum dixit, ita nunc aliis quatuor usque ad finem divisionis commemorat bona beatorum; ut fideles in duris afflictio-

Holocaustum enim dicitur totum incensum. Et quia se superius examinatum igne dixerat sicut argentum. juste se holocaustum oblaturum dicit. Noc est purgatam delictis animam suam. Sequitur, reddam tibi rota mea, id est ut laudes tuas sub perpetuitate decantem, et cum augelis et potestatibus, thronis et dominationibus hymnum misericordiæ tuæ semper edicam. llæc sunt enim vota sidelium, hæc desideria simplicium Christianorum, ut in illa societate recipiantur. qui se sidei et operum sanctitate junxerunt.

Vers. 14. Quæ distinxerunt lubia mea, et locutum est os meum in tribulatione mea. Illa vota exponit, quæ superius dixit, id est quæ distinxerunt labia mea: fideles enim quamvis in afflictione sint positi (sicut Job fuit), B Dominum laudant, et se semper accusant. Ideoque probantur distinguere vota labiis suis, quia dubiuse son est divisum esse quod humanitati imputatur, et Divinitati semper offertur. Et respice beatam tolerantite sanctitatem, ut il'a se vota laudis dicat re ldere pest resurrectionem, quæ in tribulatione concinuit, quando frequenter carnis imbecillitate peccatur, et deloribus victa plerumque non sinitur anima probabiliz complere disposita. Hic autem Dei munere tanta copia charitatis ostenditur, ut adversa omnia superasse monstretur.

Vers. 15. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso et arietibus. Adhuc ipsa vota quæ superins memoravit, exponit. Holocausta medullata sunt sacrificia quæ puro atque intimo corde divinis conspectibus damus. Nam quando in vicem holocausti contritionem cordis offerimus, oportet ut intus habeat purissimam fidem, intus habeat opera fidei, quæ ad vicem medullæ oblationem pinguissimam reddant : ne sit aridum atque vacuum quod divinis conspectibus immolamus. Quapropter talia se holocausta promittit offerre, quæ firmitatem habeant medullæ, et pinguedinem fidei salutaris. Addidit, cum incenso et arielibus. Incensum significat orationes, qua ad instar thymiamatis divinis conspectibus offeruntur; sicut alibi legitur : Intret oratio mea sicut incensum in conspectu tuo (Psal. CxL, 2). Arietes vero significant apostolos, qui duces Christiano populo piis prædicationibus exstiterunt. Et respice quoniam utrumque conjunxit, dicendo, cum incenso et arietibus. Ipsum patiebatur Ecclesia, non ad detestabilem poenam, s d D revera incensum snavissimum est Domino, qu'd apostolorum traditionibus probatur adjunctum. Memento autem quod hic versus et sequens allegorice proferuntur; per significantias enim animalium declaratur oblatio devotorum.

> Vers. 16. Offeram tibi boves cum kircis. Boves intelliguntur prædicatores, qui pectora humana feliciter exarantes, eorum sensibus cœlestis verbi semina fructuosa condebant. Hirci vero Intelligentur, qui diabolicis pravitatibus studentes hispidis vitiis vestiuntur. Hircus enim dictus est quasi hirsutus. Sed et eos cum bobus offert Ecclesia, quando conversi Christo Domino confitentur. Hircus enim fuit ille latro qui pendebat in cruce; sed mox factus est bos.

quando ad conversionem veritatis, Domino respiciente, A pervenit. Dixit enim: Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum (Luc. xx111, 42).

Vers. 17. Venite et audite, et narrabo vobis, omnes qui timetis Dominum, quanta secit animæ meæ. Venit ad quartam positionem, obi nou jam rudes, sed sideles advocat ac devotos: jam nihil de passionibus suis commemorans, sed totum de animæ suæ liberatione locutura. Audiamus quanta secit animæ ipsius, ut et nos discamus expetere, 217 quod Matri nostræ cognoverimus Dominum contulisse.

Vers. 18. Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi sub tingua mea. His duabus rebus diligenter impletis perfectus efficitur Christianus. Primum, ut ad Dominum clamet ore suo, id est recta conscientia, non voluntate perversa. Sic enim de his dicimus qui aliqua ra- B tione falluntur : Mentem suam non habet; sunt aliem que loquitur. Ergo ore suo clamat, qui Domino pure supplicat: quia illud non nostrum, sed omnino diabolicum est quod cognoscitur esse perversum. Secundym sequitur, et exaltavi sub lingua mea. Sub lingua dicit, in conscientia: quia cor nostrum sub lingua nostra est, ubi tacita cogitatione laudamus, et celtare nobis illum videmur, qui semper probatur Altissimus. Et vide ordinem remm. Primo dixit oris damorem; deinde veuit ad purissimum cordis alfectum, unde et taciti solemus audiri.

Vers. 19. Iniquitatem si conspexi in corde meo, non exaudiat Deus. Quod dixerat: Exaltavi sub lingua mes, ipsum diligenter exponit. Nam qui Deum laudat in corde suo, non debet sensum varia imagin - C tione confundere, nec aliquam iniquitatem conspicere, sed totam illi mentem vigilantissime deputare, ut beam in eo diabolus nequeat invenire. Sic enim puntas orantis accipitur, si nullis cogitationum sordibus polluatur. Dicit enim: Si hoc feci, non exaudiat Deus: ostendens quoniam qui talia faciunt, inanibus visionibus illuduntur.

Vers. 20. Propterea exaudivit me Deus, et intendit uci orationis meæ. Quia non conspexerat iniquitatem is corde suo, propterea se dicit auditum. Ille enim tamor ascendit ad Dominum qui pollutionem rerum non habet humanarum. Intendentes enim ad ipsum, talem recipimus vicissitudinem, ut et ille nos miserationis meæ. Supplicemus ergo ut donet nobis orantionis meæ. Supplicemus ergo ut donet nobis orantionis meæ. Supplicemus fideliter exeratus, et ille nos plenissime de sacrario suæ pietatis exaudiat.

Vers. 21. Beuedictus Dominus, qui non amovit decontienem meam et misericordiam suam a me. Duo
contienem meam et misericordiam suam a me. Duo
contienem meam et misericordiam suam sine dubitatione concecontienem misericordiam suam sine dubitatione concecontienem cum oratio nostra suspenditur, et illius micicordia protelatur. Consideremus etiam quartæ
rtis initium, qua fuerit veritate conceptum. Dixit
im: Venite et audite quanta secit animæ meæ. Setus est in fine veracissimæ promissionis effectus:
in nec deprecationem ejus amovisse cognoscitur,
comisericordiam suam suspendisse monstratur.

PATROL. LXX.

Conclusio psalmi.

Pedisequa quidem expositione psalmus iste decursus est, sed modo nobis est ejus adunanda contextio, ut virtus bujus cantici evidenter possit agnosci. Primum salutariter gentes allocuta est sancta mater Ecclesia, ut generaliter in Domini laudibus occupentur, quatenus supernum desiderium mundi nobis tollat affectum. Deinde invitat eas, ut diseant miracula Veteris Testamenti ad præligurationem illis potius visa fuisse concedi; quatenus ad spem maximam sequens populus concitetur, quando que veteri populo sunt præstita, futuræ regenerationis beneficia nuntfabant. Docuit nos etiam quoniam de diversis cladibus quas hic populus sustinet Christianus, Domini miseratione liberetur, et ad illam felicem patriam, ipso largiente, perveniat. Promissio singularis, sponsio desiderabilis, et hic, ipso protegente, custodiri, et ibi, eodem largiente, in æterno præmio collocari. Hoc si fixo animo semper intendimus, nunquam mundi istius pericula formidamus; sed cum lætitia summa cantabimus, quod in hujus psalmi fine conscriptum est : Benedictus Dominus, qui non amovit deprecationem meam et misericordiam suam a me.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXVI.

In finem, in hymnis, psalmus cantici David.

Hymnus et canticum hæc duo nomina, nisi subtiliter inspiciantur, unum videntur propemodum indicare mysterium : quia utraque laudem Domini significare monstrantur. Hymnum diximus carmen esse metri alicujus lege compositum; sicut omnes psalmos in Hebræa lingua constat esse formatos. Hi quoties soli ponuntur in titulis, significantur organis et tympanis fuisse prolati. Sed i te hymnus quem nunc propheta canit,' ideo præmisit in finem, quia tota oratio ad Dominum Christum sine dubitatione dirigitur. Psalmus vero cantici est qui sola humanæ vocis modulatione canebatur. Sed nunc per hæc nomina utrumque deprehenditur potuisse conjungi, ut et instrumentis musicis et humana voce caneretur; et ideo omnis cantus et hymnus est, non omnis hymnus et cantus est. Nam hoc nobis distinctionis hujus præbet indicium, quia psatmi qui canticum non habent. poterant per sola musica instrumenta captari.

Divisio psalmi.

Post sexagesimi quinti psalmi canticum Resurrectionis, mirabili ordine deprecationem suam propheta subjunxit, ut benedicti ad divinam cognitionem deduci mereamur, ad quam nostra non possint merita pervenire. Prima ergo parte fidelibus loquens supplicat ut benedici cum ipsis mereatur a Domino; quatenus illuminati corde, in cunctis gentibus Christum Dominum prædicandum esse cognoscant. Deinde conversus ad Dominum, prophetiæ spiritu confitendum illi dicit a populis, quia gentes judicat in æquitate. Tertio cumdem versum repetit, quem superius dixit, hoc mysterium adjiciens, quia fructum suum

terra jam protulit; et ideo frequentato verbo postu- A lat nos debere benedici.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus misereatur nostri, et benedicat nos; illuminet vultum suum super nos, et misereatur nobis. Supplicationem suam 218 propheta dirigens ad necessarii nominis cocurrit auxilium. Bene enim prius misereri petiit, qui de meritorum suorum opere non præsumpsit. Prius enim suit, ut misereretur errantibus, et postea benedictionis suæ dona præstaret. Nam benedictio Domini nos semper augmentat : sive cum illum benedicimus, nos absolute proficimus; sivo cum nos ille benedizerit, animæ nostræ profutura concedit. Sed quæramus quam benedictionem posceduntur. Benedixit Adam ante peccatum dicens ei: Crescite et multiplicamini, et replete terram, et dominamini ejus (Gen. 1, 28). Benedizit Abraham cum dixit: Benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli et sicut arenam quæ est ad orum maris (Gen. xxn, 17). Benedixit etiam terras in varios fructus, ut indigentiam nostræ fragilitatis excluderet. Sed hic illam benedictionem petiit, quam subter exponit, ut tenebras nostræ mentis excludens, claritate nos Domini Salvatoris illuminet. Sequitur quippe, illuminet vultum suum super nos. Hase erat petitio benedictionis, ut illuminaret vultum suum super eos: quia eum videre non paterant, qui in suis viribus luminis beneficia non habenisi qui splendoris ipsius fuerit claritate perfusus. Repetit, et misereatur nobis. Necessaria iteratio, quoniam et a misericordia Domini proficere incipinus, et in bona spe, il so largiente, servamur. Quæ figura dicitur epembasis, id est, repetitio crebra sermonis.

Vers. 2. Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Evidenter expressit quod superius dixit, benedicat nos; et, illuminet vultum suum super nos. Ad hoc enim ista proficiunt, ut in hoc mundo cogn scamus viam illam veritatis, id est Dominum Salvatorem, qui nos ducit ad vitam : in qua nemo errare poterit, nisi qui ab ejus regulis deviare præsumit. Et ne nos probare hoc exemplis aliis egeremus, quis esset via, consequenter expoloci via ista crederetur, et quale esset beneficium mundi, testimonio nominis sui potuisset agnosci. Ouod nomen ipsi Christo Domino evidenter aptatum est, quando beatus ille Simeon eum in manibus accipiens dixit : Nunc dimitte servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum (Luc. 11, 29), etc. Considera etiam quod in primo versu loquitur ad populum sidelem, et subito convertitur ad Dominum Christum, non injuria, quoniam hoc est membris loqui quod capiti. Hæc figura dicitur prosphonesis, id est exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur. ad Dominum subito verba convertimus.

Vers. 3. Confitentiur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes. Postquam fidem provenire pepulis exoravit propheta, venit ad secundam partem dicens ad Dominum : Confiteantur ubi populi, Deus. Confiteanter verbum æquivocum est; nam et laudes, et peccatorum deplorationes noscitur indicare confessio. Sed hic utrumque debet intelligi, ut et peccata sua confiteantur populi, et gloriam Domini praedicare non desicant. Denique verbum ipsum in uno versu noscitur esse geminatum, ut a fideli populo [ms. A., F., ad fidelem populum] totum cognosceres esse faciendum. Nam quod addidit, omnes, Donatistarum pravitates elisit, qui putant Ecclesiam Domini ia orbe terrarum non esse diffusam.

Vers. 4. Læteniur et exsultent gentes : queniam jutulat, quia multæ sunt quæ, largiente Domino, con- B dicas populos in aquitate, et gentes in terra dirigie. Ouzrendum nobis est guare moneat-gentes lætari & exsultare, cum judicium Dominum diest esse facturum! Metuere enim potest rea conscientia, cum audit veracem Dominum judicaturum. Sed de illis dicit qui jam confessi peccata, formidare nequeunt ventura judicia. Illis enim non judex, sed advocatus est Christus, qui se propria confessione damnaverunt. Quapropter exsultent gentes et gaudeant, que facient ejus in confessione prævenire merucrunt. Sequitur causa- lætitiæ : quia misericordi judici probantur esse confessi, qui novit humilium corda sanare, et superborum colla concidere. Nam ut illam confessionem quam diximus, debuisses advertere, dicit, et gentes in terra dirigis, utique in hoc mundo, ubi bant. Illum enim bumanus videre non potest sensus, C eas facis delicta propria confiteri, ut diabelico nequeant errore subverti.

> Vers. 5. Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes. Venit ad tertiam narrationem, in qua versum quidem secundæ partis repetit, sed omnino rem aliam subter adjecit. In superiori enim versu posnit : Lætentur et excultent gentes ; nunc autem dicit : Terra dedit fructum suum; ut etsi unum inftium sonet, non tamen sensus ipse propter sequentia ad causas similes tendere videstur. Istos vero popules ques frequenter repetit, quidam cos duedecim tribus intelligere voluerunt, que in illo judicie remunerationis gratiam consequentur.

Vers. 6. Terra dedit fructum suum : benedicut nos Deus, Deus noster. Terra dedli fructum suum, seilicet suit, in omnibus gentibus salutare tuum; ut nec unius D confessiones populorum, quod superius provenire necessaria repetitione memoravit. Revera suum, quem pia Domini largitate percepit, non quem diabolo seminante generavit. Dedit etiam terra fructum suum, quando Dominum Salvatorem diversarum gentium turba suscepit. His enim que erat peccato Adæ spinis [ms. G., peccatorum spinis] et tribulis plena, vitalem fructum intulit, cum Domini jussionibas obedivit. Tunc enim apostolorum fides in varias linguas sancto Spiritu replente prorupit; tenc .virtutes inæstimabiles myndus agnovit; tune revera fructum seum terra protulit, quando spinas diaboli tribulosque desernit. Et quia fructus prevenire potuit, juste benedictio postulatur; dicit enim : Benedicat nos

Dens, Dens noster. Dixerat semel Deus; sed ne gen- A tilium Dominus putaretur, quia ipsi Deum se dicunt colere, quamvis vanis erroribus implicentur, addidit tamen, Deus noster; ut revera ipse solos colendus Deus credatur, quem sancta catholica colit et conflictur Ecclesia, hoc est, Patrem, et Filium, et Spiritum sancium.

Vers. 7. Benedical nos Deus, et metuant eum omnes fines terræ. Geminat, Benedicat nos, quod sape repetendum est, et sine sine constat optandum : quia semper necessarium, semper probatur esse proficum. Ouæ figura dicitur tautologia, id est ejusdem sermonis iteratio. Intueamur etiam quemadmodum timor Dei inter 219 magna munera postuletur, quando post benedictionem petitam metus ejus concedi terræ finibus exoratur. Est enim inter prima B Dei munera, quoniam qui illum timere norunt, et amare non desinunt. Sic enim et Salomon dicit : Inilimm sapientiæ timor Domini (Eccli. 1, 16), et in alio ssalmo: Timeat Dominum omnis terra (Psal. xxxii, 8). Sed timor iste non ex humana trepidatione contingit, sed divina inspiratione præstatur. Hunc ergo timorem terræ finibus propheta miseratus optavit, ut et credere incipèrent, et credita cauta sollicitudine custodirent.

Conclusio psalmi.

Quam latissimos fidel campos sub brevitate suavissima psalmus iste complexus est! Supplicavit enim Domino Christo, ut adventu suo benedicere nos larga pietate dignetur : quatenus salus mundi exspettata gentibus innotescat, et fructum misericordiæ ipsius de plevissima religione percipiant. Sit ergo aobis et brevitate dulcissimus, et prophetiæ saæ dignitate præclarus, quando illud ante tot sæcula prædixit, qued jam salutariter mundus agnovit. Presta, Rex æterne, ut sicut te in humilitate carnis venisse cognevimus, ita et in deitatis potentia concessum nobis clementem judicem sentiamus.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXVII. In finem, pealmus cantici David.

Vim nomimis istius binc debemus advertere, quia dum finis dicatur, in initio semper apponitur; signiscat enim rerum caput et æternale principium, sicw ipse in Evangelio dieit : Ego sum principium . Pielmus cantici, qui humana tantum solet, ut dictum est, voce cantari. David autem ipsum Dominum designat, quem et finis ille pronuntiat. Longus psalmus, et ad fastidium relevandum quinque diapsalmatibus Pranotatus, per quæ nos divi-iones competenter im-Pressimus. Nam licet has in aliis psalmis, quantum spirat Dominus, humana perscrutetur industria, de tamen incisiones absolute sequendæ sunt, quas er dispositurata divina fecit auctoritas. Sciendum nt autem toto pealmo per mysticas similitudines malmigraphum loqui, qui socramentis evangelicis naino repletus est, et seconsionis Christi descri-Plione devota monstratur esse præcipuus.

Divisio psalmi.

Providentiæ spiritu propheta completus, que infmicis Domini accidant, vel quæ fidelibus in futura judicatione contingant, per optativum modum primo ingressu psalmi hujus convenienter edicit, ut et perlidos de pæna terreat, et famulos Domini promissa remunératione l'atificet. Secundo ingressu virtutes significat quas contulit populo Judzorum; ac deinde dicit quemadmodum ex his perfecit Ecclesiam. Tertio per montis speciem significat Dominum Salvatorein, asserens quæ benesicia præstiterit Ecclesiæ, quando eam resurrectionis sule munere sublevavit. Quarto Inimicorum Domini superbiam conquassandam esse pronuntiat, et conversiones et martyria ab ntroque sexu etiam ex pessimis dicit esse facienda, cum adventus Domini mundo salutaris iliuxerit. Quinto dicit in ecclesiis Dominum debere benedici. ubi apostoli, et Christus ipse prædicavit : supplicans ut dona quæ dedit fidelibus suis, conservare dignetur. Monet etiam ut velociter ad Dominum verriant qui in hoc mundo tanquam in Ægypto et Æthiopia commorantur. Sexto ingressa universitatem monet ut psallat Domino Christo, qui jam resurrectionis suæ miracula patefecit; ac deinde psalmum dominica laude conclusit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus; et fugiant a facie ejus qui oderunt eum. Considentet propheta videtur optare quod novit esse venturum C Petit enim resurrectionem Christi, în qua dissiparentur adversi, scilicet Judæi, qui resurrectionis ejus videndo potentiam, sceleris sui facinora formidabant. Ultio quippe corum uno verbo descripta est. Non enim in unam gentem populus ipse collectus est, sed per orbem terrarum essusa charitate dispersus est. Sequitur inæstimabilis pœua maledicti: ut ab ejus facie sugiant cujus ubique constat esse præsentiam. Quale est enim semper fugere, et infensi judicis præsentiam non vitare? Addidit, qui oderunt eum, ut ecs significaret qui in sua pertinacia constiterunt. Odium enim illis rebus debemus quibas nos acquiescere nullatenus posse profitemar.

Vers. 2. Sicut deficit fumus deficiant.

Vers. 3. Sicut fluit cera a facle ignis, sie pereant propter quod et loquor vobis (Joan. viii, 26). Sequitur D pecca ores a facie Dei. In istis duodus versidus sub comparatione gemina peccatorum puena prædicitur. Fumus est enim ex flamma ista corruptibili surgens tenebrosa conglobatio, quæ, quantum plus extollitur, tantum per inane tenuatur. Huic peccatores merito comparantur, quoniam ex flamma nequitiæ suæ producunt fumiferas actiones, quæ licet ad altiora, superbia faciente, consurgant, necesse est ut sua magis, velut sumus, elatione desiciant. Sequitur corum alia comparatio. Cera est ex favis collecta tenera mollisque substantia, que sic ignis calore resolvitur, ut ejus corpulentia penitus absumatur. Hujus similitudo delinquentibus competenter aptatur, quoniam in judicio Dei a facie ipsius sie dispereunt peccatores, quemadmodum ceræ deliqualitudo proximo igne consumitur. Et intuere quod hic precatores in substantia sua non dicit posse consumi, qui perpetuo igne torquendi sunt; sed dicit eos a facie Dei esse perituros, quia nunquam ad gratam ipsius beneficiaque venturi sunt, sicut quidam errantium dicere tentaverunt. Et nota quod in his versibus figura est parabole, id est rerum dissimilium comparatio; peccatoribus enim fumus et cera comparata noscuntur.

Vers. 4. Et justi epulentur, et exsultent in conspectu Dei; delectentur in latitia. Sicut superius dicta est pœna peccatorum, ita nunc justorum remuneratio ventura narratur. Epulas dicimus exquisitas et abundantes copias ciborum, quibus et corpus reficitur, et plerumque desiderium 220 edacitatis augetur. llis comparantur pabula fidelium, sagina justorum, qui saturati adhuc desiderant, et de cœlestibus deliciis inexplebiliter farcientur. Sed ubi reperiantur istæ deliciæ, subsequenter adjungitur; scilicet in conspectu Dei, ubi semper est desiderabilis et vera lætitia. Quale est enim exsultare sub conspectu tanti judicis, ut illum quem hic juste metuimus, ipsius munere liberati sub ejus præsentia gaudeamus? Adjecit, delectentur in lætitia, ut hoc ipsum illos possit delectare, quod læti sunt : quia dum letitiam suam nullo norunt fine claudendam, suavius in ea dilectantur, quam se amissuros esse non sentiunt. Sic beatitudinis illius ventura felicitas sublucentibus quibusdam modulis indicatur.

Vers. 5. Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus; nomen est ei; exsultate in conspectu ejus. Postquam pessimorum pænas justorumque præmia ventura narravit, bortatur populos propheta ut in his quæ audierant sideli mente præsumentes, laudes Deo hymnidica exsultatione concelebrent. Cantat enim Deo qui contemplationem ejus puro ac sideli semper animo contuetur. Psalmum dicit nomini ejus, qui opera essicit, que ille præcepit. Sequitor, iter sucite ei, id est corda vestra purificata præparate, quæ dignetur sanctus Dominus introire; sive prædicationibus beatis cunctos imbuite, sicut Isaias propheta dicit : Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus (Isai. XL, 3). Sed cui fiat istud iter edicitur, qui ascendit super occasum. Ascendit utique Donninus Chriduceret nostram captivitatem, et mors relimqueret liberos, quos peccatis alligantibus tenebat obnoxios. Necesse enim fuit ut occasus tenebrosus cederel. super quem Sol justitiæ probabatur exortus. Et ne quis ambigeret, quis ascendit super occasum, dicit : Dominus nomen est ei, ut nemo dubitaret Deum esse Dominum Salvatorem, quem nefandi Judæi velut communem hominem trucidandum esse putaverunt. Sequitur, exsultate in conspectu ejus; non in præsentia hominum, ubi est caduca lætitia, sed in conspectu ejus, ubi jugiter se puritas mentis oblectat: et quaslibet hic ærumnas patiatur, consideratione futuri præmii semper erigitur.

Vers. 6. Turbabuntur a facie ejus Patris orphanorum et Judicis viduarum : Deus in loco sancto suo. Postquam dixit in conspectu Domini bentis esse gaudendum, nunc a facie ipsius prædones atque impios asserit esse pellendos, qui orphanos ac viduas sæva cupiditate dilacerant. Turbati enim et nimium formidantes a facie Dei tales expelluntur, quando. audierint : Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41). Sed qui sit iste a cujus facie pelluntur, exponit, id est, Patris orphan. rum et Judicis viduarum. De quo et alibi legitur : Pupillo et viduæ tu eris adjutor (Psal. 12, 14). Quid ergo deprædator eorum pati poterit, qui judicis sui susceptos impia luceratione contrivit? Patris autem et Judicis genitivos posuit casus, ut quid sit Deus, B his complexionibus possit ostendi. Addidit quoque. . Deus in loco sancto suo, subaudiendum est, qui immutabilem servat sirmamque sententiam; sicut de ipso a Patre Augu tino dictum est: Mutas tempora, nec mu.as consilia Lib. 1 Conf., cap. 4).

Vers. 7. Deus, qui habitare fucit unanimes in domo: qui educit vinctos in fortitudine. In hoc versu et duobus aliis qui sequuntur per duodecimam speciem definitionis quæ Græce κατ' έπαινον, Latine per laudem dicitur, declaratur quis sit Deus, id est, Qui habitare facit unanimes in domo; sicut legitur in Actibus apostolorum : Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una (Act. 1v, 32). Sive quia prophetæ et evangelistæ in domo Domini unum sentientes, verbum veritatis consentanca prædicatione iter facite ei, qui ascendit super occasum; Dominus C locuti sunt. Et alibi ipse dicturus est : Quam bonum et quam jucundum hab tare fratres in unum (Psal. cxxxii, 1)! In domo enim illius ipsi habitant qui se mutua charitate consociant. In domo vero Ecclesiam significat. Sequitur, qui educit vinctos in fortitudine. llic humanum genus significat, quod vinctum lese peccati fortitudinis suze robore liberavit. Alligato enim diabolo, eduxit vinctos quos tenebat ille captivos. Bene autem dictum est, eduzit, quia eos ab inferno liberans, ad gaudia regni coelestis elevavit.

Vers. 8. Similiter eos qui in iram provocant, qui habitant in sepulcris. Enumerat adhuc quos educit vinctos in fortitudine sua. In iram enim provocant qui nictos in fortitudine sua. In iram enim provocant vinctos in fortitudine sua. In iram enim provocant vinctos in fortitudine sua. In iram enim provocant Dominum, blasphemi et pessima se conversatione tractantes. Ipsi sunt quippe qui vivi habitant in sepulcris, id est qui in fetida et carnali actione sepulti sunt: de quibus et in alio loco dictum est: Sepulcrimortuos visualiter suscitaverit, humanum tamen genus de sepulcris eripuit, quando eis per veram quis ambigeret, quis ascendit super occasum, dicit:

Vers. 9. Deus, cum egredereris coram populo tuo; dum transgredereris in deserto. Jungendum est buiceversui, cognosceris. Adhuc enim in operationis ejum laudibus perseverat. Egressus est quidem Deus coram populo Israelitico, dum in columna ignis apparuit, dum in deserto eos mannæ largitate satiavit. Sed hoc melius ad populum respicit Christianum. Egreditur enim coram populo, quando educit vinctos ia

fortitudine sua; quado resuscitantur qui in sepul- A concessum est. Nam ipsum quoque Evangelium mudcris habitant. Ipsum enim contuctur fidelis, quando in operibus magnis ejus pietatem potentiamque cognoscit. Transgressus est etiam in deserto, quando ad gentes venit, ad quas propheta nullus accessit; quæ velut eremus desolata a verbo Domini reddebantur alie. æ.

Vers. 10. Terra mota est; etenim cœli distillaverunt a facie Dei, mons Sina a facie Dei Israel. Interjecto diapsalmate, venit ad secundum ingressum, ubi enamerat quæ Israelitico populo virtus divina concessit. Terra mota est, id est terreni homines videndo tam u.agna miracula crediderunt. Cali distillaverunt a fucie Dei, quando in vicem stillicidiorum manna descendit a facie Dei, quia per columnam ignis ac Sina a facie Dei fumavit, quando ibi Moyses in duabus tabulis legem beatus accepit. Nam et in Exodo ita scriptum est : Totus autem mons Sina fumabat, eo quod Domin s descendisset super eum (Exod. xix,

Ver-. 11. Pluviam voluntariam segregans Deus hæreditati tuæ; etenim infirmata est : tu vero persecisi eam. Exponit illud quod superius dixit : Cæli disillaverunt. Ipsa est enim pluvia voluntaria quam tunc comedendi avida gens Judæa promeruit. 221 Nam ut voluntati ejus satisfieret, inexpertum miraculum mundos accepit. Pluvia siquidem illa voluntaria foit, #On ista quæ generaliter ubique dissunditur. Denique sic sequitur: Segregans Deus hæreditati tuæ, quia non boc Dominus aliis gentibus dedit, quod tunc Hebræo C Populo miseratus indulsit. Il wreditas enim ipsius fuit Populus Hebracorum, sicut legitur: Et facta est por-Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis Tas (Deut. xxxII, 9). Hæc si ad tempus infirmata , Domino Salvatori minime credendo, perfecit hæreditatem suam, quando gentes reliquas in supple--entum creduli atis admittit.

Vers. 12. Animalia tua inhabitabunt in ea: parasti dulcedine tua pauperi, Deus. Quia superius dixerat - hæreditate Domini, tu vero perfecisti eam, nunc Ificit unde eam perficeret. Animalia fuerunt gentes wera religione vacuatæ; sed cum ad Dominum venereat, factæ sunt ejus, quæ jam nihil indigeant, sed tionabili ac pleno lumine compleantur. Hæc habi-- tunt in Ecclesia, cum verze religionis cultum, ipso D incrante, perceperint. Iterumque quæ sint ista ani**rafia consequenter expo**nitur; dicit enim: Parasti alledine tua pauperi, Deus. Parasti significat Pradestinates, qui ab origine mundi, ipso miserante. Preparati sunt. In dulcedine tua, non sæculi hujus whi amara patiuntur, sed in illa suavitate in qua - resperes Dei reges ditissimos antecellunt.

Vers. 43. Dominus dabit verbum evangelizantibus tirtules waltas [ms. A., virtule multa]. Versus istius erde talis est : Dominus dabit virtutes multas evangelizantibus verbum. Dedit enim virtutes multas apostolis, qui verbum ejus veneranda confessione prædicabant, quando eis languentium turbas sanare

tarum constat esse virtutum. Quid enim fortius quam animas salvare, que errorum suorum vitiis poterant interire? sicut Jacobus apostolus dicit : Scire debet quis, quia qui converti fecerit peccatorem ab errore vice suæ, salvat animam ejus, et operit multitudinem delictorum (Jac. v, 20).

Vers. 14. Rex virtutum dilecti, et species domus dividere spolia. Versus iste sollicitius inquiratur, est enim verborum subtilitate perplexus. Hic enim, dilectum, Filium Patris debemus accipere, sicut ipse in Evangelio dicit: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. 111, 17). Qued schema dicitur antonomasia, id est vice nominis posita, quando sic aliud nomen ponitur, ut tamen illud quod nubis præsentia ipsius noscebatur. Mons quoque B necessarium suerit sentiatur. Dilecti ergo Pater, Rex angelorum et potestatum est, qui virtutibus imperat; quod et de Filio convenienter accipitur, de quo alius psalmus dicit : Dominus virtutum ipse est Res gloriæ (Psal. xxIII, 10); quod tamen sanctæ Trinitati certum est convenire. Hic tanien Patrem vult intelligi, quia dilecti posuit, id est Christi. Sequitur, et species domus dividere spolia. Pulchritudo domus divinæ cognoscitur, quando spolia diaboli, id est homines scele: ati in Domini Ecclesiam transferuntur. Spolia siquidem diaboli sunt populi quos Dominus alligato forte liberavit, sicut in Evangelio ipse dicit: Nemo intrat in domum fortis et vasa ejus diripit, nisi prius alligaverit fortem, et tunc domum illius diripiet (Marc. 111, 27). His enim spoliis domum suæ potestatis ornavit, Ecclesiam sanctam gaudere fecit, quoniam ferocis inimici vota frustravit.

> Vers. 15. Si dormiatis inter medios eleros, penuæ columbæ deargentaiæ, et posteriora dorsi ejus in specie auri. Subaudiendum, suscipient vos. Hie dormire, non stuporem somni significat, aut oblivionem rerum quam pati consuevimus dormientes; sed dormientes dicit, in præceptis Domini quiescentes, et in idipsum requiem habentes. Cleros enim auctoritate Patrum duo Testamenta debemus accipere, inter quæ monet continere atque quiescere Christianos. Sensus ergo talis est. Commonet fideles : si dormiatis inter duo Testamenta, hoc est, si animam vestram_in Scripturis divinis ultima dormitione reponatis. Dormitionem vero pro morte poni Dominus in Evangelio testatur dicens: Lazarus amicus noster dormit; sed eamus ut a somno suscitemus eum (Joan. x1, 11). Sequitur, pennæ columbæ deargentatæ. Per hæc commata (sicut superius dixinus) subaudiendum, suscipient vos. Pennæ significant celeritatem, quæ nos in illam patriam ducunt, si hic in lege Domini quiescere mereamur. Columbæ deargentatæ Ecclesiam significant, que merito columba deargentata dicitur, quia innocentiam habet columba, et divinis eloquiis argenteo colore resplendet; de qua scriptum est: Una est columba mea, una est dilecta mea (Cant. VI, 8). Ilujus columbæ posteriora, id est ultima, in specie auri clarificata resplendent, quia postquam de hoc mundo discesserit, supra aurum

ejus gratia relucebit. Et respice quod in hoc mundo A bonum creditur, in montis istius est gratia consti argento comparata est: in illa vero resurrectione auri eam specie dicit ornandam, sicut in quadragesimo quarto psalmo jam dictum est: Astitit regina a deztris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietate (Psal. xLIV, 10).

Vers. 16. Dum discernit collestis reges super terrem, nive dealbabuntur in Selmon. Post diapsalmatis ailentium, venit ad psalmi tertium membrum, ubi enumerat dona qua contulerit Ecclesia resurrectionis gloria contributa Dominus. Collestis reges sunt aposto!i sanctique postifices, vel cæteri fideles, qui probabiliter regere corpora sua divino munere meruerunt. Rex erge a regendo vocatus est. Et merito hec illis nomen impositum est, qui cupiditates sæ- B Mabitare in co, et Patri, et Filio utrumque comculi refrenare divina virtute potuerunt, sicut Apostolus quosdam increpans dicit : Sine nobis regnatis, et utinam regnaretis; ut et nos vobiscum conregnaremus (I Cor. 1v, 8). Hos ergo reges dum super eam columbam quam superius dixit, discernit concorditer Dominus atque distribuit, super nivem dealbabuntur in Selmon, id est supra candorem nivis elucescunt, qui Ecclesiam regere sideliter atque ordinare noscuntur. Quod autem dictum est in Selmon, nomen hujus montis umbra interpretatur, quæ hic congrue divina virtus intelligitur. Ipsa enim ab æstu vitiorum nos defendit ac reficit · ipsa nobis cœlestia dona concedit, sicut senciæ Mariæ angelus annuntiavit : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (Luc. 1, 35); et alibi : Sub umbra C alarum tuarum protege me (Psal. xvi, 9). liæc est umbra que in bono ponitur. Denique laudem montis sequenti versu dicturus est. Dealbabuntur autem ponitur et in male; sicut in Actibus apostolorum legitur: Percutiet to Dominus, paries dealbate (Act. xxiii, 5); hoc et Evangelium quoque testatur : Similes estis monumentis dealbatis, quæ plena sunt ossibus mortuorum (Matth. XXIII 27).

Vers. 17. Montem Dei montem uberem; mons coagulatus, 222 mons pinguis. Per quintam speciem definitionis, que Græce κατά τψυ λέξεν, Latine ad verbum dicitur, exponit propheta quis sit mons ille Selmon, quem superius dixit; ac si diceret: Montem dico, id est ipsum Dominum Salvatorem, de quo Isaias propheta cecinit: Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et ibunt ad eum omnes gentes (Isai. 11, 2). Addidit, montem uberem, ex quo perpetua et suavia fluenta descendunt, qui aquas habet irriguas, et coelesti suavitate conditas. Subjungit, mons coagulatus, scilicet propter parvulos enutriendos, qui non esca corpulenta, sed coagulato lacte potandi sunt. Add dit etiam, mons pinguis, quia scrtilitate sua semper oberrimus est. O mons breviter quidem laudatus, sed cuelestium rerum qualitate copiosus: ex quo aquæ vivæ decurrunt, lac in parvulorum salutem præparatur, pinguedo spiritualis agnoscitur, et quidquid summe

tutum !

Vers. 18. Utquid suscepisti [ed., suscepisti nos] montes uberes? mons in que beneplacitum est Deo habitare in eo. Dixit superius montem debere intelligi Dom'num Salvatorem; sed nunc reprehendit propheta, ne quis debest montes istos intelligere, qui apostolorum eminentiæ comparantur, quamvis et ipsos per Dei gratiam uberes esse noscamus. Addidit enim, mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Sed quem montem deberemus advertere, evidenter designat. Christus est enim solus mons qui Patri complacuit, ut in eodem habitaret; sicut ipse testatur : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. m., 17). Nam quod dicit : mune est; sicut ipse in Evangelio dicit: Ego in Patre, et Pater in me est (Joan. xiv, 10). Cum ergo dicit, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, in que, et in ee, quia communi linguæ non convenit. proprium hoc Scripturæ divinæ esse dicamus; sicut et in sexagesimo quinto psalmo dixit: lbi, in idipeum (Psa!. LIV, 6).

Vers. 19. Etenim Dominus habitabit usque in finem. Post illos montes quos dixerat non debere intelligi, qui apostolorum eminentime comparantur (quia de Domino Salvatore loquebatur, qui est mons montium, et sanctus sanctorum, et Rex regum, et Dominus dominantium), redit ad salutis Auctorem dicens, montibus îllis, id est apostolis Inhabitare Dominum Christum usque in finem; seilicet usque ad majestatis suze pe: fectissimum terminum, qui est finis sine fine, et bonorum omnium perfecta plenitudo.

Vers. 20. Currus Dei decem millium muitiplez, millia lætantium: Dominus in illis in Sina in sancto. Consuetudo est Scripturæ divinæ allegorice loqui. ut cum aliud dicat, aliud velit intelligi; quod in boc psal.no positum frequenter invenies. Unde bic currus significatur hominum janeta copulatio, quia ita sanctos charitas vincit, sicut leris et jugis animalia sociantur. Unde et Dominus ait : Jugum meum snave est, et onus meus leve est (Matth. 11, 30). Sanctorum ergo unanimitas currus est Domini, quem ille velut auriga insidet, et ad voluntatis sum ministerium salutari lege moderatur. Sed ut istum currum ostenderet non equis deditum, sed humanis cegitatianibus attributum, ait, decem millium multiples, quod bene ad innumeros populos, non ad equos noscitur pertinere. Subjunxit, millia lætantium, quod utique de fidelibus debet intelligi. Et ut ostenderetur lætitiæ plenitudo, ait, Bominus in illis, qui magnæ exsultationis est cumulus, et bonorum emnium dulcedo mirabilis. Sequitur, in Sina in sancte. Sina mons est déserti in quo Moyses legem accepit, interpretaturque mandatum, ubi revera Dominus requiescit, quiniam in sanctis mandatis ejus solet præsentia contueri.

Vers 21. Ascendit in altum, captivam duxit capti-

toris actus describitur! Idea est enim species, cum rem futuram velat oculis offerentes motum animi concitamus. Ille enim crucifixus descendit ad inferos, et liberatos a captivitate perduxit ad coel s. Necesse enim fuit mortem perire, cujus regnum vi a pervasit. Ilucc sunt spolia illa qua superius dixit, unde sancta ornatur Ecclesia, unde Domini regna [ed., castra] complenda sunt. Accendit ipse utique qui propter nes descendit eruendos { ed., erudiendos |. In altum, videlicet supra cœlos cœlorum; et quod super omnes altitudines atque honores esse dignoscitur, sedet ad dexteram Patr's. Quis jam Adelium de conces-a libertate dubitet, cum sit exstinctus interitus, et captivata captivitas?

Vers. 22. Dedit dona hominibus : etenim oui non credunt inhabitare. Dominus Deus. Adhue in illa triumphi similtudine perseverat, quando ad immensa gaudia concitanda festivitas indicitur, et dona præstantur. Dona enim Domini fuerunt super apostolos Spiritus sancti conces a magnalia; sive quod Doctor gentium dieit : Unichique autem nostrum data est grat a secundum mensuram donationis Christi (Ephes. IV, 7). Sequitur, etenim qui non credunt inhabitare, Dominus Deus. Hic subaudiendum est, eos convertit, ut nobis possit verbis integris constare sententia. Nam Qui non credunt inhabitare, id est qui ad Domini negliguat penetralia pervenire, ut in domo ejus cum fidelibus habitare prævaleant, Dominus Deus cos convertit, qui fi em suam bumano generi miseratus indulget. Ipsa onim est gratia quæ gratis C datur, quia nos ipsius bona prævenient, dum et ipsum quoque bounur velle conceditur.

Vers. 23. Benedictus Dominux de die in diem : prosperum iter faciet nobis Deus salutaris noster. Post trimmphalem illam descriptionem, brevis quidem, sed magna dicitur laus. Benedictus Dominus de die in diem, id est cunctis diebus omnique tempore benedicendus est. Qui ascendit in altum, captiv m duzit captivitatem, dedit dona hominibus, ipse eti m, prosperum iter faciet nobis. Iter quippe cursum vitæ significat qui jam prosper effectus est, quoniam Redemptorem suum mundus agnovit. Adjecit, Deus salutaris noster, ut nullus de prospero dubitaret itinere, cui den salutaris est Dominus Christus. Dicant mila quos spectacula humana delectant, quid tale in edition: bus pomposis consulum videant? Huc animes, buc ora deflectant, illud salutariter corde respeciant : unde non ad fugitivem lætitiam, sed al exsultationem destinentur æternam.

Veis. 24. Deus noster, Deus salvos faciendi : et 222 Domini exitus mortis. P. st diapsalmatis incisisnem, ad quartum ve..it ingressum, ubi dicit quemadmodum morte sua nos salvos effecerit. Ait coim: Deus noster, Deus salvos faciendi, subaudiames hie, habet potestatem salvos faciendi nos. Quapropter ipse nos salvos fecit qui est Deus [ed., Dominus] noster Jesus Christus, qui pro nobis mori dignatus est, qui ascendit in alium, et secit illa quie

visatem. Quam pulchre per ideam figuram teinmpha- A dicta sunt. Denique sic sequitur, et Domini exitus mortis. Exitus mortis qui Domino fuit, ipse nos liberat, ipse a morte perpetua facit exire. Quo! pulchre arbitror e se subjunctum, ne humana causaretur infirmitas, quare morior? quare deficio? Adhibita est querelis nostris magna ceratio. Domini exitus mortis. Exitus mortis est Domini, hoc est resurrectio votiva fidelium. Revera exitus illi singularis ac mirabilis fuit, quia et ipse ab inferis egressus est, et nos inde suo munere præstitit exire.

Vers. 25. Verumtamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum : verticem capilli perambulantium in delictis suis. Ne mala pertinacium inulta esse crederentur, dicit : Verumtamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum: quatenus supra perfidos et pertinaces vindictam quoque prævenire cognosceres. Capita inimicorum sunt auctores Judaica qui dem seditionis, sed et hærericorum ine dubitatione doctores. Illi enim in carne Christum persecuti sunt; isti autem er deliores in ipsam etiam (si dici fas est) Deitatem deszeviunt. Sequitur, verticem capilli perambulantium, id est, qui tales sibi calumniarum minutias quærunt, ut ipsos vertices capillorum perambulare ac perscrutari posse vi cantur: significans versutias inanium quæstionem, quæ profutura deserunt, et non necessaria detestabili disputatione perquirunt. Et ut eorum studia inania comprobaret, addidit, in delictis suis: ubi cogitatio insipiens suit. quæ perauxit ad culpas; ut sunt Manichæi, Priscilianistæ, Donatistæ, Montani, et cæteri qui se cœnosi dogmatis fetoribus miscuerunt.

vers. 26. Dixit Dominus: Ex Basan convertain: convertam de profundis maris. In hoc versu suctoritas nobis doctissimi Ilieronymi absolute sequenda est, quia translatio ejus lucida cunctam nobis abrogat quæstionem. Dixit Dominus. Quæramus quid dixerit, quia nescio quam magna promissio est quam Dominus pol icetur. Basan interpretatur siccitas, que humanum genus possederat ariditate peccati; sed cam D minus convertit ad viriditat m suam, dum illi fluvios salutis infudit, et germinare fecit vitæ fructum, quæ prius inserebat exitium. Adjecit, convertam de profundis maris, scilicet populos quos de mundi istius profundo liberavit. Mare enim mundum istum debere suscipi, frequenti lectione jam notum est, qui et gustu amarus est, et vitiorum fluctibus inquietus.

Vers. 27. Ut intinguatur pes tuus in sanguine: linqua canum tuorum ex inimicis ab ipso. lilum populum quem superius convertendum dixerat ex profundis maris, nunc ad quid perducatur exponit-; utique ut pes ejus, id est, actio boni propositi usque ad sanguinem gloriosi martyrii perveniret. Nam qui ante gradiebatur in voluptuoso mari, post ambulare fecit in sanguine, quod est durum iter carni, sed beata via est anim.e, quam, ipso miserante, transimus, si in eo spem nostram cordaque reponimus. Addita est obscura quidem, sed nimis amplectenda sententia: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Canes et in malo ponuntur, sicut Apostolus ail: Videte canes, videte mulos operarios (Philip. 111, 2); et A dici debet, ubi recta fides est, et vera confessio. in bono, sicut hic positum est : de quibns ait in Evangelio Chananæa: Utique, Domine, nam et canes edunt de micis que cadunt de mensa dominorum suorum (Marc. Lviii, 7); et in alio psalmo dictum est : Convertentur ad resperam, et famem patientur ut canes (Psal. LVIII, 7). Isti enim canes pro Domino latrare non desimunt, domumque ejus cautissima sagacitate custodiunt. Hic ergo dicit: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso, quia prius inimici fuerunt, qui postes clamosis latretibus Ecclesiam Domini vindicarunt. Sed hoc ip-um a quo fieri potuisset, adjecit, id est, ab ipso. Ab ipso utique Domino, qui amara mutat in dulcedinem, tristitiam vertit in gaudium, ægritudines detestabiles in salutem.

Dei mei Reg's, qui est in sancto ipsius. Totus hic versus incarnationem significat Domini Salvatoris. Dicit enim : Visi sunt gressus tui, Deus, sive per assumpti corporis formam, sive per vestigia prædicationis, quibus innocenter ille in hoc mundo sanctis gressibus ambu!avit. Et ut Dominum Salvatorem evidenter ostenderet, adjecit, ingressus Dei mei Ilegis, quia ipse Rex in hoc mundo specialiter ingressus est, de quo scriptum est in titulo passionis: Rex Judæorum (Marc. xv, 26). Nam et corpus ipsius evidenter expressit dicens': Qui est in sancto ipsius. Sanctum enim fuit templum corporis Domini Christi; in co enim erat plenitudo divinitatis, quam perfidi videre non poterant.

Vers. 29. Prævenerunt principes conjuncti psallen- C tibus in medio juvenum tympanistriarum. Principes apostolos significat, qui et principes sunt credentium populorum, et prævenerunt omnes in sanctitate doctrinæ: et ideo duces effecti sunt, quia ipsos sunt populi postea subsecuti. Addidit, conjuncti psallentibus: ne crederes paucos fuisse, conjunctam quoque multitudinem psallentium convenienter adjunxit, qui jam laudes Domini non voce tantum, sed et bonis actibus personarent. Sequitur, in medio juvenum tympanistriarum. Ne sexum femineum crederes esse contemptum, in medio dicit issum actum juvenum tympanistriarum, id est juvencularum prima ætate florentium, quæ tympana sua, boc est corporis tensionem ad Domini laudes gloriamque verterunt, macerantes se jejuniis, carnisque magis afflictione D gaudentes; quod hodieque in multis virginibus divina virtus operatur. Alii vero tympanistriarum, ecclesiarum intelligi voluerunt, quarum atria velut quibusdam tympan's laudes Domini populorum jubilatione concelebrant : de quibus sequenti versu dicturus est.

Vers. 30. In ecclesiis benedicite Deum Dominum, de fontibus Israel. Interjecto diapsalmate, ad quintam psalmi translatus est sectionem, in qua dicit ubi Dominus debeat benedici. Ait cnim fidelibus: In ceclesiis benedicite Deum Dominum, quia non per diversa conventicula paganorum, neque hæreticorum speluncas, sed in Ecclesia catholica Dominus beneIbi enim jure laudatur, ubi non maledicitur. Nam quomodo ab illo laudem suscipiat, qui se impia superstitione 224 commaculat? Sequitur, de fontibus Israel, de doctrina scilicet Christiana, quam apostoli geneibus infuderunt. Fons enim religionis inde per cæteras nationes emanavit. Fons quippe a fovendo dictus est, quod corpora nostra labore lessa reforeat.

Vers. 31. Ibi Benjamin adolescentior in payore: principes Juda duces eorum: principes Zabulon, principes Nephthalim. Hunc modum locutionis proprium Scripturarum divinarum esse diximus, quando Ilebræa nomina ad aliquod mysterium significationis interserit. Dubium quippe non est omnes prophetas Vers. 28. Visi sunt gressus tui, Deus : ingressus B evangelicæ prædicationis beatum tempus optasse; quod nunc Psalmigraphus vehementer affectans, per nomina tribuum, et Dominum Christum et iosos indicasse probatur apostolos. Ibi Benjamin adolescentior in pavore. Ibi, scilicet in templo Jerusalem. ubi verba Domini Paulus audivit; quod et textus Actuum apostolorum evidenter enarrat. Sive, ut quidam volunt, ibi, in Ecclesia, ubi dixit psallendum esse. Benjamin Paulum designat apostolum, qui fuit de tribu Benjamin ; ipse enim dicit : Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin (Philip. 11, 5). Adolescentior in pavore, quia scilicet ætate fuit adolescens, sicut in Actibus apostolorum in passione beati Stephani Lucas dicit : Et falsi testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes cujusdam adolescentis nomine Sauli (Act. vii, 57). Qui quamvis esset adolescens atate, adolescentior exstitit in pavore, quando ad vocem Domini corruit, qui ei miseratus intonuit : Saule, Saule, quid me persequeris (Act. 1x, 4)? Adolescens autem ab adolendo, id est a crescendo dictus est. Principes Juda, Dominum indicat Salzatorem, qui de tribu Juda descendit. sicut Joannes in Apocalypsi dicit : Vicit Leo de tribu Juda, radix David (Apoc. v, 5). Addidit, duces corum, id est populorum, qui erant in Ecclesia constituti, quod non solum ad Paulum vel ad Dominum, sed et ad illos aptandum est quos dixit inferius, principes Zabulon, principes Nephthalim. Zabulon et Nephthalim tribus fuerunt Judaico populo constitute, unde reliqui apostoli trahere leguntur originem. Et hi omnes principes bene appellati sunt, quia eos honore ac primatu dignissimos fidelium turba sequebatur. Dicuntur enim principes et qui reges non sunt, sicut in Exodo legitur in dedicatione tabernaculi, quomodo obtulerint dona duodecim principes, singuli de singulis tribubus Israel (Exod. xxxv, 27). Congruit autem ipsorum quoque nominum significationes edicere, quoniam et ipsæ probantur Ecclesia: convenire. Juda confessio dicitur; Zabulon habita- culum fortitudinis; Nephthalim dilatatio mea. Qua si diligenter inspicis, Ecclesiæ catholicæ competenter aptabis.

> Vers. 32. Manda, Deus, virtuti tue, confirme hoc, Deus, quod operatus es in nobis. Post illam de

adventu Domini beatissimam prædicationem, quasi A feras silvarum increpare, tauros abjicere, vaccas pojam inæstimabili accepto munere ad Patrem propheta convertitur dicens : Manda, Deus, rirtuti tuæ. Virtus enini Patris, Christus est Dominus, sicut Apostolus dicit : Christum Dei rirtutem et Dei sapientiam (1 Cor. 1, 24). Manda ad personarum pertinet distinctionem; nam unum velle illis est, unum posse perpetue. Qu'd autem mandetur, edicit, Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis. Magna petitio, ut confirmet Deus in nobis fidem suam, quam donare dignatus est. Opus enim Domini fuit, nt ezeca gentilitas lumine veritatis afflata, verum Dominum Salvatorem cognoscere potuisset, secundum illud Apostoli : Benedictus Deus, et Pater Domini 10stri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in calestibus: in quo et elegit B Æthiopia pro incolarum suorum tenebrosa nigredine nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in ipso (Ephes. 1, 3, 4).

Vers. 33. A templo tuo quod est in Jerusalem, tibi offerent reges munera. Cum soleant in templo munera offerri, hic a templo Jerusalem dicit nihilomiwas offerenda. A templo ergo Jerusalem offerunt reges munera, qui in Ecclesia Dei recta conversatione viventes, sui cordis offerunt puritatem, quando jam venitur ad præmium, quando grana segregantur a paleis, et una fit Jerusalem mater omnium qui sub Christi lege vixerunt. Reges utrumque possumus acci, ere, quia et ipsi imperatores offerunt seipsos Deo munera; sive fideles homines, qui suum corpus per Christi gratiam regere meruerunt. Et respice quod Jerusalem tantum dicit Domini templum, ubi et vi- C sio pacis est, et discordantium hæreticorum non miscetur adversitas.

Vers. 34. Increpa seras silvarum; concilium taurowww inter vaccas populorum. Ut illa sancta credulitas confessionis munimine firmaretur, dicit propheta: Increpa feras silvarum, id est argue superbos homimes et seroces, qui in prava persuasione consistunt, at istorum invectio fidelium sit solidata munitio. Pre iniquis enim hominibus vel diabolo feras ponit, sicut in alio psalmo dicitur : Exterminavit eam aper de silva, et singularis serus depastus est eam (Psal. Exxix, 14). Addidit, concilium taurorum inter vaccas populorum; subjunge nihilominus increpandum, hoc est hæreticos indomitos, qui erecta cervice seducunt animas innocentes, et ad suum gregem trabunt D cos infelici persuasione decipiunt. Vaccæ quoque popularum sunt mulieres, ductili voluntate levissime, que perfidiæ doctores tanquam tauros sequuntur, de quibus dicit Apostolus: Ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas onerulas peccatis, qua ducuntur variis desideriis, semper discentes, et ad scientiam veritatis nunquam pervenientes (11 Tim. 111, 6, 7). Cur ergo tales debeaut increpri, subter adjectum est.

Vers. 35. Ut non excludantur hi qui probati sunt arento : disperge gentes quæ bella volunt. Utilitas illius increpationis ostensa est, quia dum falsitas arguitur, nihilominus veritas comprobatur. Oportet enim pulorum invehere; ut hi qui approbati sunt, id est quos charitas spiritualis, decoctis sordibus vitiorum, velut argentum mundissimum, ad animæ puritatem usque perduxit, corroborentur atque proficiant. Adjecta est quoque sententia quæ dissiparet hæreticos. lpsi enim sunt gentes quæ bella volunt, id est quæ contentionibus non ad profectum animæ tendunt, sed ut perversis suasionibus captivent animas innocentes.

Vers. 36. Offerunt relociter ex Agypto: Athiopia festinat manus dare Deo. Non gravat et hunc versum secundum translationem Patris Hieronymi recipere. qui et propter Hebraicam veritatem sequendus est, et nexum nobis ambiguitatis absolvit. Ægyptus et semper in malo ponuntur. Quæ figura dicitur synecdoche, id est a parte totum; significat enim mundum, qui densis tenebris 225 vitiorum diabolo premebatur obnoxius. Hic Domini clarificatus lumine ad æternæ vitæ meruit munera pervenire. Commonet ergo propheta gentium populos ut offerant velociter ex Ægypto Den munera, hoe est animas suas mundana sorde purgatas. Æthiopia quoque sestinet manus dare Deo. Metaphora a bellantibus tracta, qui, ne crudeliter intereant, manus suas victoribus dedunt, ut, armis depositis, periculum morti- evadant : sic Æthiopia commonetur ne se tardet Deo tradere, quatenus victa sloreat, quæ in sua libertate sordebat.

Vers. 37. Regna terræ, cantate Deo, psallite Domino. Hanc quoque partem pulchra exhortatione conclusit. Dicens enim, Regna terræ, omne genus humanum significare voluit; quia licet sint gentes quæ non habeant reges, tamen hoc verbo concluditur quidquid gentium esse sentitur. Quod dicit, cantate, ad animæ respicit puritatem; psallite, ad operas sanctissimas, quæ Domino probantur acceptæ.

Vers. 38. Psallite Deo, qui ascendit super cælos cælorum ab Oriente : ecce dabit vocem suam, vocem virtutis suæ. Post quinti diapsalmatis interpositionem propheta venit ad sextam partem, admonens fideles ut Deo psallant, qui resurrexit a mortuis. Nam cui Deo psallerent exponitur, qui ascendit super cœlos cælorum, Dominus utique Jesus, qui de cælo descendit ad liberandam infirmitatem nostræ naturæ; ipse etiam super cœlos cœlorum ascendit, qui sedet ad dexteram Patris. Considerandum est autem quod frequenter in Scripturis divinis plurali numero cælos dictos invenies, dum legatur, In principio fecit Deus calum et terram (Gen. 1, 1), cum tamen pluraliter dicti, et cœli legantur et terræ. Modus enim iste locutionis latius patet, ut abusive singularia plurali numero dicamus, et pluralia singulari. Ab Oriente vero quod dixit, Jerosolymam evidenter ostendit, quæ est in Orientis partibus collocata: unde Dominus, apostolis videntibus, ascendit ad cœlos : terra multis plena miraculis, ubi fidelium credulitas plus aspectibus quam lectionibus eruditur. De qua pulchre non licet non credi, ibi non petest non videri. Quid enim laborat intellectus, cui est magister aspectus? Et cur lecta vel audita sunt dubia, ubi se et visui et tactui tota humanæ salutis ingerunt sucramenta? Unde nec ikud quoque judico transcundum, quod illi triumphali ascensioni, illam quoque imaginem tabernaculi in Epistola ad Hebræos beatus apostolus Paudus mirabiliter applicavit dicens : Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et persectius tabernaculum non manufactum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in saneta, æterna redemptione inventa (Hebr. 14, 11). Et iterum : Non enim in manufacta sancta Jesus introivil exemplaria verorum; sed in ipsum cœlum, ut B ipsius sancta operatione compleverit, benedicit Doappareat nunc vultui Dei pro nobis (Ibid., 24). Sic igitor actus iste magnificus, qui nunc per gaudia præclara describitur, illo tabernaculo congrue præfiguratus esse monstratur. Sequitur, ecce dabit vocem suam, vocem virtutis suæ. Hoc multis modis intelligi potest. Dedit vocem suam, quando paralytico dixit: Surge et ambula; quando Lazarum suscitavit, quando dæmonibus ut obsessos relinquerent imperavit. Dabit etiam vocem virtutis suæ, quando in novissimo die, ut resurgat humanum genus edixerit. Quid enim fortius quam revocare favillas ad corpus mobile, vivamque substantiam, et naturam illam mortalitatis ad æternæ vitæ dona perducere? sicut in Evangelio legitur: Veniet hora, et qui sunt in monumentis audient vocem cjus, et procedent (Joan. v, 28).

Vers. 39. Date honorem Deo super Israel: magnificentia ejus et virtus ejus in nubibus. Adhuc in ipsis exhortationibus perseverat. Cum enim dicit: Date honorem Dco, ipsi magis ut honorentur hortatus est; nam qui Deo dat laudes se facit esse laudabilem; sic ct qui illi dat honorem sibi conquirit sine dubio dignitatem. Super Israel dum dicitur, Ecclesia catholica significatur, in qua Deus vere conspicitur, dum recta fide sentitur. Israel enim interpretatur vir videns Deum. Quapropter alibi non potest videri, nisi ibi ubi ei probatur verissime populus confiteri. Sequitur, magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus. Magnificentia pertinet ad illud, quia semper magna facit; virtus, quoniam imperio ejus famulatur effectus. Omnia enim facit quæ vult in coelo et in terra D ram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in scap-(Psal. CXXXIV, 9). Sed ista magnificentia et virtus Domini in nubibus esse dicitur, non in istis visibilibus, quæ aut aquas depluunt, aut corpulenta qualitate densantur; sed aliquas potestates designat superna ratione pollentes, quæ jussis Domini intellectuali conditione famulantur; de quihus dictum est : Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem (Isai. v, 6). Multis enim significationibus sermo iste repletus est; quod etiam respicit ad apostolos et prophetas.

Vers. 40. Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel. Ecce ne nubes illas intelligeres aereas, dicit : Mirabilis Deus in sanctis suis, sive in angelis, sive in hominibus, qui ejus jussionibus obsecundant. Iterum

ac vere Leo pater apostolicus dixit: Et quod alibi A geminat Deus Israel, nt in hominum cordibus infigeret, ubi Deus mirabilis appareret.

Ipse dabit virtutem et sortitudinem plebi [ed., plebis] suæ, benedictus Deus. Ne quis de humana imbecillitate diffideret, nec se crederet ad tanta præmia pervenire, veraci promissione sirmatur, quia Dominns dabit sidelibns suis virtutem patientiæ, et sidei fortitudinem, ut possint ad æterna præmia pervenire. Et ut designaret evidentius qui possit dare quæ superins dixit, addidit, benedictus Deus, id est, qui omnium ore semperque debeat benedici, ut sicut nunquam beneficiis cessat, ita et benedictiones semper accipiat. Non enim duobus verbis laudem ejus credamus breviter explicandam; nam et qui Scripturas ejus meditatur, benedicit Dominum; et qui jus-a minum; et qui ei sideliter consitetur, benedicit Dominum. Sic sit ut brevis ista laudatio, totius vitæ nostræ tempore sub assiduitate solvatur.

Conclusio psalmi.

Cucurrit copios: s psalmus ingentium mere fluriorum, qui quantum plus terras occupant, tanto amplius agros fecundant. Fluvius qui non ore, sed mogis auribus hauriatur; fluvius qui potetur mente, non corpore; fluvius qui sine aliquo humore semper irriguus est, puros seusus inebrians, et peccatis ebrios ad sobrietatem mentis adducens. Aqua quæ sinnul sitim tollit et samem, quæ non digestionibus 226 effunditur, sed percepta semper augetur. Oremus nt C iste nos fluvius sine intermissione poss deat. Non erimus arena sterilis, sed ager fectudus, si beneficio Domini alveus ejus nos semper teneat occupatos. Memente tamen quod hic psalmus a censionem Domini mirabili præ eæteris fulgore deseripsit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXVIII. In finem, pro his qui commutabuntur, David.

In finem ad Dominum respicere Salvatorem nullus ignorat, qui in hoc psalmo suam narraturus est passionem; ita ut ejus verba et evangelica testetur auctoritas, et de eo Apostolus sumere doceatur exemplum. Legitur enim in Evangelio : Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me acete (Joan. 11, 17); et alibi : Zelus domus tuæ comedit me. Apostolus quoque Paulus ait : Fiat mensa corum codalum; obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva (Rom. x1, 9). Ques versus bic positos, memor lector, invenies. Unde quis dubitare possit hunc psalmum passioni dominicæ convenire. cui talis ac tanta in hunc intellectum suffragatur auctoritas? Sequitur, pro his qui commutabuntur. Ista igitur commutatio significat populos Christianos, qui, veteris homin's pravitate deposita, in novæ regenerationis sunt munere commutati. Pro his autem quod dictum est, intelligendum est quoniam revera passio Domini pro cunctis fidelibus collocata [ms. G., collata] monstratur. David quoque subjunctum est, ut ct finis et initium Domino Christo congrueret; sicut

finis (Apoc, 1, 8). Sic totius psalmi virtus tituli hujus dispositione declaratur. Memento autem quartum bune esse psalmorum qui passionem resurrectionemque dominicam latius eloquuntur.

Divisio psalmi.

llactemus dispsalmatum beneficio divisiones intrepidus adnotavi, sciens segregationem ibi merito poni, ubi silentia divina provenerunt. Nunc autem oremus Dominum ut qui donat in terra viam, ipse in abyssis canta præstet itinera. Perstotum psalmum (sicut diximus) ex forma servi loquitur Christus. Prime capite deprecatur ut salvus fiat a Patre, quoniam gratis a Judæis multas tribulationes insecutionesque perpessus est. Secundo capite postulat a parte membrorum ne decipiatur spes fidelium in ejus resurrectione confisa : omnia se dicens æquanimiter sustinuisse quæ iniqui videbantur ingerere. Tertio precatur ut ipsius exaudiatur oratio, quatenus de luto bujus sæculi ejus conversatio immaculata liberetur. Scire namque dicit Deum, quantis inimicorum appetatur insid is, ut usque ad Passionis exitum machinato discrimine perveniret. Quarto, virtute præscientia sua, qua contingere poterant inimicis, ventura pronuntiat. Quinto a forma servi se pauperem pro-Letur; unde et laudes se dicit redditurum paternæ clementise : hortans fideles ut in Domino debeant confidere, qui Ecclesiam suam de mundi istius adversitate liberavit, et sanctis suis in ea perenni felicitate prospexit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Salvum me fac, D us : quoniam intraverunt equæ usque ad animam meam. Deitatem Christi impasibilem cuncta mentis sanitas confitetur; sed asampsit infirmitatem nostram, quæ subjacere posset ericio. Ex ipsa nunc dispensatione clamat : Salvum me fac, Deus, ut quia mortem refugere non debuit quam voluntarie sustinebat, resurrectionis auxilium postulavit, ut humanitas ejus celerius sieri salva powisset. Passus est enim ille quia voluit, patiuntur martyres et nolentes; sic enim ipse Dominus Petro fixit apostolo: Cum senueris, alius te præcinget, et ducet quo tu non vis (Joan. xxi, 18). Nunc causa red-Citor quare se salvum fieri postulabat : scilicet, quo-Pro seditionibus plebis motuque populorum debere uscipi sæpius Scriptura divina testatur, sient est il-🜬 : Forsitan velut aqua absorbuissent nos (Psa!. Cxxnt, 4). Et sequitur, Torrentem pertransivit anima morira : forsilan pertransisset anima nostra aquam in-Colerabilem. Quapropter populus ille Judaicus usque ad eximam Domini Salvatoris intravit, quando eum cru-Ciagere scelerata mente præsumpait.

Vers. 2. Infixus sum in limum profundi, et non est andstantia; veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. Primo sciendum est schema esse characterismos, que Latine informatio vel descriptio nuncupater; passionem quippe suam futuram quibusdam

ipse de se dicit : Ego sum Alpha et Omega, initium et A allusionibus Dominus describere comprobatur, Sed hunc versum subtiliter inquiramus, quia non parvas profunditatis esse dignoscitur. In illa conditione rerum de limo quidem terræ hominem Deus creavit. sed non de profundo. Facti sunt autem homines limus profundi, quando et originali et quotidianis peccatis tenentur obnoxii. Per hunc limum profundi infixus est Dominus, quando dementium turba Judmorum clamabat : Crucifige , crucifige (Joan. xix, 6). Quorum caro originali peccato dedita limus erat; sed scelerata calliditas profundi sibi nomen adiecerat. Limus enim dictus est, quasi ligans humum, Sequitur, et non est substantia. Omne malum substantia non est, quia substantia dici non potest, quæ a Domino creata non est; non enim subsistit, sed accidit, B nec extrinsecus manet, sed tantum videtur esse dum provenit. Veraciter ergo negat suisse substantiam vitiatam naturam, quam a se noverat non creatam. Sic et in alio psalmo legitur: Et substantiu men tanquam nihil ante te est (Psul. xxxviii, 6); non ille utique quam Deus creare potuit, sed quæ, diabolo suadente. vitiata succubuit. Sive illud simpliciter debemus advertere : Crucifixus sum iniquitate Judæorum, et non est carnis virtus evadendi mortiferam passionem. Addidit, veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. Ille qui supra maria fixis gressibus ambulavit, qui Petro dexteram ne mergeretur extendit, quemadmodum se tempestate dicit esse domersum? Hic altitudo maris copiosam populi significat insaniam. Item tempestas est seditio concitata demen-C tium; ipsa enim demersit Dominum Salvatorem. quando eum pervenire fecit ad crucem.

Vers. 3. Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ : desecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum [ms. G. et ed., virum]. Quarendum est quemadmodum hic dicit, Laboravi clamans, dum legatur in Evangelio : Non respondebat 927 eis verbum; quod Isaiss quoque dicit: Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sie non aperuit os suum (Isai. LIII, 7). Utrumque verum. utrumque completum est; nam et tacuit cum traderetur, ut ejus dispositio ad mundi salutarem terminum perveniret, et omnino clamabat cum dicebat : Pater juste, mundus te non cognovit (Joan. 1711, 25); vel illud: Pater, si fieri potest, transegt a me calix iste Diam intraverunt aqua usque ad animam meam. Aquas D (Matth. xxv1, 39); et iterum : Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34). Nam et illo tempore laborans clamevit, quando dicebat : Væ vobis, scribæ et pharisæi; ræ mundo ab scandalis (Matth. xxIII, 13; idem, xvi.1, 7), et his similia. Laborabat ergo clamans, quando non audiebatur a perfidis. Labor enim inauditum significat clamorem, quia laborare illos non dicimus, quos votum suum implevisse testamur. Denique sic sequitur, rauce facta sunt fauces mea. Raucedo quando fauces nostras possidet, verba nostra ad alienas aures confusa perveniunt. Merito ergo dicit fances suas rancas esse factas, quia dicta ejus nequaquam sacrilegus populus audiebat. Adjecit, desecerunt oculi mei, dum spero in Domino, qui morte conclusi sunt, quia cordis oculos in sua deitate semper intentos habuit, qui nunquam carnis lege peccavit.

Vers. 4. Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis. Scimus capillos nostros ad decorem capitis esse concessos : sic Ecclesiæ apostoli sunt tributi, ut, sicut cæsaries ornat caput, ita et omnes fideles decorare probentur Ecclesiam. Ergo at ostenderet plus e-se numerum insidelium quam devotorum, dicit multiplicatos esse perfidos Juda:os supra numerum capillorum, id est, recte credentium. Quod si ad litteram velis accipere, per auxesin dictum est, ut per hoc turbam Judaicæ multitudinis indicaret. Sequitur, qui oderunt me gratis. Gratis plane, debuerunt. Gratis enim tunc odisse dicimur, quando quempiam sine aliquibus offensionibus exsecramur; sicut et in trigesimo quarto psalmo jam dictum est: Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui (Psal. XXXIV, 7).

Vers. 5. Confortati sunt in mici mei, qui me persequuntur injuste; quæ non rapui, tunc exsolvebam. Superius dixit : Super capillos cupitis multiplicatos inimicos; et ne crederes tantum eos numerosos, non etiam noxios fuisse, addidit, confortati sunt, quando id quod conabantur essicere, probantur implesse. Et ut illos inimicos sua culpa cognosceres excitatos, adjecit, qui me persequantur injuste; hoc est, quod superius dixit, gratis. Revera injustum fuit ut qui invenisset inimicos. Subjunxit, quæ non rapui, tune exsolvebam. Rapuit Adam suasus a diabolo, quando hoc quod illi præceptum inhibuerat, præsumpsit attingere. Et merito morte damuatus est, quia vitæ delegit contenmere Præceptorem. Christus autem peccata non rapuit, delicta nescivit, et tamen crucem, quasi aliquod delictum perpetrasset, excepit, et solvit pro nobis quod pro se juste non pertulit; et ut nostræ mortis chirographum vacuaret, ipse totius culpæ persolvit debitam quantitatem.

Vers. 6. Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita. Venit ad secundum caput, ubi jam loquitur pro parte membrorum. Insipiens enim esse non potest Christus, de quo dicit Apostolus: Dei virtutem, et Dei sapientiam (I Cor. 1, 24). Sed D insipientiam habere pro illis dicitor, qui, sicut ait titulus, commutati esse noscuntur. De insipientibus enim facti sunt vere sapientes, quia rectæ religionis gratiam post magna crimina perceperunt; de quibus idem dicit apostolas: Quæ stulta sunt hujus mundi elegit Deus, ut confundat sapientes (Ibidem, 27). Simili mode pro suo corpore Caput loquitur Christus dicens: Delicta mea a te non sunt abscondita. Certum est enim quia Deo manifesta sunt cuncta quæ gerimus, et nobis plerumque ignota sunt quæ culpis surripientibus perpetramus. De humana quippe ignorantia dictum est : Delicta quis intelligit (Psal. xviii, 15)? Merito ergo ad illos referenda sunt delicta ista.

Deum meum. Oculos istos carnales defecisse credamus A qui absolvendi sunt debitis suis. Dominus autem Christus peccata non habuit, sicut ipse dicit : Ecce veniet princeps mundi hujus, et non inveniet in me quidquam (Joan. xiv, 30); de quo et Isaias dicit : Peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (Isai. LIII, 9) : sed magis, sicut dicit Apostolus : Eum qui non noveral peccatum, pro nobis peccatum fecit (11 Cor. v. 21); id est, Pater Filium suum hostiam pro peccatis constituit immolandum. Quod Pater Augustinus in libro Enchiridion (Cap. 41) subtiliter comprehendit atque disseruit. Quapropter insipientiam vel delicta a parte membrorum posita debemus accipere. Quæ figura dicitur tapinosis, id est humiliatio, cum verbis humillimis rei minuitur magnitudo.

Vers. 7. Non erubescant in me, qui te exspectant, gnando illum persecuti sunt, quem propitium optare B Domine Dens virtutum; non revercan ur super me, qui requirent te, Deus Israel. Ecce versus iste declaravit a membris dictum quod superius ait. Precatur enim Jesus Christus, ne de se ipso erubescant qui resurrectionem ejus gloriose desiderio sustinebant, quam carnalibus oculis non poterant intueri; sicut ipse Dominus dixit : Multi prophetæ et justi cupierunt vilere quæ vos videtis, et audire quæ vos auditis (Matth. xiii, 17). Petit ergo infirmitas carnis, ne aliter eveniat quam Spiritus sanctus prædixerat per prophetas. Cum enim dicit : Domine Deus virtutum, ostendit impossibile nihil esse omnipotentiæ ipsius. Nam qui virtutibus imperat, non est quod non pro sua voluntate perficiat. Et intende quemadmodum ad resurrectionis mysterium transferatur. Dicit enim: venerat ad Judaicos populos salvandos, eos potius C Non revereantur super me qui requirunt le, Deus Israel; id est, non humanas insultationes diutius de mea dormitione sustineant, qui le requirere comprobantur. Et bene addidit, Deus Israel, ut qui divinitatem ejus poterant intueri, non seducerentur infirmitate carpali.

> Vers. 8. Quoniam propler le supportavi improperium : operuit reverentia faciem meam. Redit ad personam suam per hos sex versus pene usque ad finem divisionis, enumerans diversa convicia quæ pertulit a Judæis. Quod schema dicitur synathroismos, Latine congregatio, ubi multas res ad invidiam faciendam in unum cumulum congregamus. Supportarit enim improperium, cum ei dicebatur a Judæis : In Belzebuth ejicis dæmonia (Matth. xII, 24); et alibi : Ecce homo vorax et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus (Idem, x1, 19); et alibi : Nonne hie est fabri filius (Matth. xiii, 35)? et his similia. Sequitur illud quod solet evenire in bono negotio laceratis, quos tanto amplius constat ad tempus tristes effici, quanto in se cognoverint iniqua confingi.

Vers. 9. Extraneus factus sum fratribus meis, et hospes 228 filiis matris mew. Judwos hic appellat fratres, qui erant el sanguinis vicinitate conjuncti : quibus extraneus factus est, quando ei credere noluerunt. Nam cum ipse esset de semine Abrabam secundum carnem, illi malis operibus abdicati, a patriarchæ sunt origine segregati, sicut ait in Evangelio : Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ fecissetis

(Joan. viii, 39). Adjecit, et hospes filiis matris mea. A operui, dixit, animam meam, quasi aliquo pallio trittospitem dicimus quemlibet domum nostram ad tempus habitantem, qui non nomine consanguinitatis, sed tanquam peregrinus excipitur. Matrem vero suam Synagogam dicit, de qua or (us est, dum in Judæa gente nasci dignatus est. Filios ergo matris ipsos dicit, quos superius dixit et fratres. Sed isti filii, si fuissent veri, non ut hospitem habuissent, sed ut fratrem charissimum suscepissent Dominum Christum.

Vers. 10. Quoniam zelus domus tuæ comedit me. et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. ipsa est sententia quam evangelistæ commemorant. Quapropter nullus ambigat hunc psalmum passionis dominicæ prædicere veritatem, quando et incarnatus Dei Filius ipsa verba locutus est. Comedebat enim cam zelus domus Dei, quando funiculo facto cathedras B vendentium columbas, et nummulariorum mensas evertit (Joan. 11, 15), docens aliud esse templum sanctum, aliud negotiationis officium. Sed istum zelum quid fuerit consecutum patenter adjungitur, et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Nam postguam indigni salutaribus monitis increpabantur, opprobria supra eum quasi conferta tela misernat, ut pro admonitionibus sanctis vicissitudinem redderent jurgiorum. Dicebant enim : Nonne hic est filus Mariæ et Joseph (Luc. 1v, 22). Et in alio loco : Hunc autem nescimus unde sit (Joan. 1x, 29); et his similia quie insana Judæorum turba loquebatur. Sed quod dicit, exprobrantium tibi, quærendum est quare dicat Patri exprobretum, dum non legamus a Judæis tempore passionis Domini Christi tale aliquid per- C petratum? Sed exprobratum est Patri ab eis, sicut in septuagesimo septimo psalmo dicturus est : Et male locuti sunt de Deo, et dixerunt : Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto (Psal. LXXVII, 19)? Vel quando insani de formato vitulo dicepant : Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Equpti (Esod. xxxii, 5). Unde nunc recte Christi Dominus dicit cecidisse supra se opprobria, que Den Patri anterioribus temporibus exprobrabant, nt ex consuetudine magis impia, quam hoc noviter aliquid putares efbeium. Sequitur, ceciderunt super me, ut effectum mertis ostenderet, quem crucis dignatione suscepit. Tunc enim cadunt super nos mala, quando ea vitare non poesumus.

Vers. 11. Et operui in jejunio animam meam, et D fectum est in opprobrium mihi. Jejunium dicimus, quoties a cibis carnalibus abstinemus, nec esuriem no-Mram aliqua comestione satiamus. Ad quam similitudisem jejunasse se dicit Dominus Christus, quia hominum fidem quam valde e-uriebat, minime poterat invenire, sicut et in trigesimo quarto psalmo dictum est : Ego autem, cum mihi molesti essent, induebam me cilicio, et humiliabam in jejunio animam mezm (Psal. xxxiv, 13). Eodem modo et sitire se dixit, quando ad Samaritanam venit, et aquam petiit, dicens : Sitio, da mihi bibere (Joan. 1v, 8); id e.t, ut fidem ab ea quam quærebat agnosceret. Sed quia jejanium istud ab humana indevotione trahebatur,

stitiæ circumdedi. Sequitur, et factum est mihi in opprobrium. Semper boni malis opprobrio sunt, quia minime eorum sceleribus acquiescunt, dum illis studiose detrahunt, quibus nulla societate junguntur. Testantur enim ista opprobria, alapas, flagella, consputa, quæ Dominus Salvator ab insana plebe perpessus est.

Vers. 12. Et posui vestimentum meum cilicium, et factus sum illis in parabolam. Per cilicium tristitia significatur et lacrymæ, quando Dominus humani generis imbecillitate permotus, suscitaturus Lazarum flevit. Nusquam enim legitur Dominum usum fuisse cilicio. Factus est quoque Judais in parabolam, quando per similitudines quasdam carnalem populum docere videbatur, sicut in Evangelio legitur : Dixit Dominus parabolam ad turbam (Matth. xiii, 34); et in alio psalmo: Aperiam in parabolis os meum (Psal. LXXVII, 2). Parabola est enim natura discrepantium rerum sub aliqua similitudine facta comparatio: more providentiæ suæ, ut qui cœlestia capere non poterant, per terrenas similitudines audita percipere potuissent.

Vers. 13. Adversum me exercebantur [ed., loquebantur | qui sedebant in porta; et in me psallebant qui bibebant vinum. In portis sedent qui conventibus hominum sedula curiositate miscentur. Nam sicut porta cuntium ac redeuntium turbas excipit, ita diversa trivia, vel plateæ populorum numerositate complentur. Porta quippe dicta est quod inde portentur omnia. Dicit enim passionem suam gentis Judaicæ fuisse fabulam, ut nullus exciperetur qui a tali collocutione redderetur alienus. Testis est hujus causæ ille locus Evangelii ubi Cleophas a Domino necdum revelato interregatus est, et ille respondit : Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in ea in diebus his (Luc. XXIV, 18)? Omnes enim cives eamdem fabulam habuisse monstrantur, quando peregrinus dicitur, qui hujus cau ae putabatur ignarus. De opprobriis ac conviciis Judæorum bactenus est locutus; nunc, quantum mihi videtur, de sidelibus dicit. Et in me psallebant qui bibebant vinum. In Deum psallunt qui actione probabili diriguntur, et operibus reddunt quæ monitis cœlestia mandata suscipiunt. Nam ut hoc de sidelibus intelligere deberemus, ait : Qui bibebant vinum. Vinum non ebrietatis, sed illud spirituale de quo legitur : Poculum tuum inebrians quam præclarum est (Psal. xx11, 5) i ipsi enim psallebant, qui per intelligentiam supernam salutari nectare potabantur. Alii hoc Judæis perfidis applicant, qui, quasi impleta cogitatione sua, de nece Domini temulentissime garriebant.

Vers. 14. Ego vero orationem meam ad te, Domine: tempus beneplaciti, Deus, in multitudine misericordiæ tue. Venit ad tertium caput, ubi contra maledicta Judæorum orationis suæ exposuit sanctitatem cœlestis Doctor, insinuans jurgiis hominum non inflammatis rixis, sed piis orationibus obviandum. Videamus nunc quid sid tempus beneplaciti. Illud tempus est boneplaciti, quando incarnationis suæ beneficio peritempus est beneplaciti, de quo et Apostolus ait : Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nuno dies salutis (II Cor. vi. 2). Tempus qued vicit omnia sæcula; tempus quod mundum reparavis labentem; tempus quod æternitatem contulit et salutem. Sed hoc tempus quomodo provenerit decenter exponit; ait enim : In multitidine misericordiæ tuæ. Nam si multitudo misericordiæ non fuisset, nequaquam redimi poteramus 299 obnoxic. Non enim parva misericordia fuit, quæ tam ingentia peccata superavit. Multitudo quidem fuit delicti; sed multo numerosior misericordia illa quæ vicit; sicut et in quinquagesimo psalmo dictum est : Et secundum multitudinem misericordiarum tuarum, dele iniquitatem meam (Peal. L, 2).

Vers. 15. Exaudi me in veritate salutis tue. Com- B memorato tempore misericordize, quo passione sua salutem mundo præstitit, consequent fuit ut et resurrectionem sibi evenire precaretur, quam in veritate pollicitus fue: at per prophetas. Precatur ergo Patrem non natura deitatis, qua ei semper æqualis est, sed infirmitas assumpti hominis, in qua minor est Patre.

Vers. 16. Eripe me de luto, ut non inhæream; libera me ex odientibus me, et de profundo aquarum. Per assumptæ carnis infirmitatem, in qua miseria jaceat genus humanum, potenter exponitur. Docemur enim ut in iisdem verbis et nos Deum rogemus, quibus caput nostrum exorasse cognoscimus. Hoc plane subtiliter perserutandum est, quare se supepossit exorat. Infixus utique limo fait, quoniam susceptæ carnis infirmitate tenebatur, unde etiam mortem crucis accepit. His autem competenter exposcit ut anima ejus a desideriis luteis, id est hejus mundi cupiditatibus reddatur aliena. Quod bene suscipitur a parte membrorom, quia ille lute inhærere non poterat, qui peccati maculam non babebat. Libera me ex odientibus me. Istud ad Judaicum populum manifestuss est pertinere, quia resurgente Christo corum odia frustrata evanuerunt. Nam quod dieit: De profundo aquarum, ad populum ipsum non est dubium pertinere, qui et profundus erat malignitate consilii, et seditionibus turbulentus.

Vers. 17. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me pa- D teus es suum. Simili mode et iste versus penitur. quemadmodum et ille superior. Dicit enint in secundo versu psalmi e Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me; et hic rogat ne demergatur si fluctibus, id est a sæculi istius tempest de sævissima, quæ in modum maris avimas obruit, quando eas vitio pravitatis involverit. Denique per totum tractatum hoc decenter insinuat; ait enim : Neque absorbeat me profundum. Profundum utique peccatorum est, quod voracitate quadam deglutit animas impiorum, ut ad poenitudinem redire nequeant, qui de actoum suorum iniquitate desperant; sicut legitur : Peccator cum venerit in profundum malorum, spernit

clitantem mundum ab imminenti liberavit exitio. Hoc A (Prov. xviii, 3). Repetit terum enadem sensum aliis verbis quam superius dixerat : Neque urqeat enper me puteus os suum. Puteus enim est letræ altius excavata profundităs, in quem per allegorians vere incidunt peccatores, quando se a vitiesa veigntate non abstrahunt; urgetque super eos os saum concludere, cum usque ad mortis sua tempus in pessima voluntate persistant. Iloc ergo totum a se effici petit alienum, quoniam peccati contagia non labobat; ut membra sua cognoscerent quantis periculis subjacerent, nisi clementissimi Domini munere respirarent. Quæ figura die tur metabole, id est iteratio, quande una res repetitur sub varietate verborum. Legitar etiam puteus in malo, ut in libro Geneseos: Vallis autem silvestris habebat puteos multos bituminis (Gen. xiv, 10); in istos sacrilegi profacique mittuntur. Sunt etiam et in bonam partem memorati, qui Seripturas divinas repositas in altissima profunditate significant, quales fuerunt patriarchæ, Abraham, Isaac, et Jacob, vel ille de quo Moyses in ereme Hebræum populum Domini jussione satiavit. Sic utrisque pateis unum quidem nomen, sed causa diversa est : illi enim in tartarum dirigunt, isti ad coolorum regna transmittunt.

Vers. 18. Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; secundum multitudinem miserutionum [ed., misericordiarum] tuarum respice in me. P6riculis humanæ fragilitatis (ut oportebat) expositis, voce membrorum ad illam salutarem revertitur deprecationem; dicit enim: Exaudi me, Domine, caurius inflaum limo dixerit, et hic ne in loso hærere C samque quare exaudiatur adjungit : non quia meretur humanitas, sed quia miscricordia Donnini est benigna, semperque ad benefaciendum parata; cum tamen pie petitur, et ei purissime supplicatur. Etut ipsam benignitatem pius doctor exponeret, adjecit, secundum multitudinem miserationum suarum respice in me. Ad ipsam semper redit, quam debilibus scit patronam, cui omnia peccata cedunt, quamvis numerosissima comprobentur. Et intuere quod ubi pietas postulatur, semper homo respici dicitur; nam si peccata respiciat, nos sine dubitatione condemnat.

> Vers. 19. Ne avertas faciem tuam a puero tuo; queniam tribulor velociter exaudi me. Suscepti hominis forma servatur; nam sicut in se respici oravit, ita nunc ne avertat faciem suam a puero suo deprecatur. Puer enim frequenter legitur Dominus Christus ab innocentiæ puritate, cui simplex ætas hoc beneficium largitur, ut vitia mundi malitlamque non diligat; sicul ipse testatus est : Talium est enim regnum cælerum (Manth. xix, 14). Legitur enim puer, secundum illud : Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit anima mea (Isai. x Lu, 1); et alibi: Puer natas est nobis, et filius datus est nobis (Idem. 1x, 6). Juste ergo remedium velociter petit, qui se positum in tribulatione cognoscit. Totis enim viribus salus poscitur, cum tempore necessitatis optatur.

> Vers. 20. Intende animæ meæ, et libera eam: propter in micos meos eripe me. Intende, dicit, anima

bivinitas propitiata respexerit. Sequitor quoque crusa quate debeat intendi; scilicet, propter inimicos meos eripe me. Propter inimicos enim celerrimum petebat resurrectionis auxilium, ut qui contempserant erucifixum, tertio die resurgenti credere debui-sent; quatenus tali beneficio liberati, a perpetua damnatione redderentur excepti.

Vers. 21. Tu enim scis improperium meum, confusionem et verecundiam meam; in conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improperium, consusionem ct verecundiam pro humano genere sic suscepit Dominos Salvator, et mortem. Non enim ista pro suo reste sustinuit, sed omnia hæc innocens pertulit, ut nos bonus Magister in talibus rebus positos exemplo same patientime miseratus instrueret. Improperium B quippe pertulit, quando dicebant Judæi : Blasphemavit, quid adhuc egemus testibus (Matth. xxvi, 65)? Confusionem, cum plets insana Judæorum clamaret: Alios salvos fecit, seipsum salvum fucere non potest (Idem, xxvH, 42). Verecundiam, quando 230 alapis flagellisque eædebatur, et Pontio Pilato immaculatus Agnus tanquam reus traditus est. Sequitur, in conspectu two sunt omnes qui tribulant me; scilicet qui talia faciebant, ante conspectum Divinitatis erant jam positi, quamvis ad tempus judicii adhuc non viderentur adducti. Hoc ad invidiam pertinet excitandam, ut nefarium scelus præsente Majestate committerent.

Vers. 22. Improperium exspectavit cor meum, et fuit; et consolantem me, et non inveni. Improperium et miser am exspectavit cor ejus, quando iniquitates Judicorum, et diversa quæ passus est, pro sua volente e sustinuit, et consideratione humani periculi passionem suam benignus excepit, sicut in Evangelegitur: Desiderio desideravi hoc pascha mandueure vobiscum (Luc. xxn, 15). Aliter enim itla crucifizio provenire non potuit, nisi illius desiderium hisset; contra cojus desiderium voluntatemque Jadzorum insania minime prævalere potuisset. Semitar, et sustinui qui sinul contristaretur, et non fuit. Si passionem Domini quæras, et discipulos ejus contristatos invenies quando traditus est Pilato, et multes alies fidelium quando ducebatur ad crucem. Sed dpere, quando illi eam modis omnibus habuerunt, pro qua Petrus audivit : Redi retro, Satanas (Marc. vm. 33): sed ble magis persecutorum tristitiam dehemus advertere, quam indevotæ mentes concorditer respuerunt, quando keti scelus suum videbantur implere; pro quibus etiam Dominus in Passione positus exorabat dicens: Pater, ignosce illis, quia neecient quid faciunt (Luc. xxm, 31). In illorum enim tristitia socium non babuit, quos scelus peragere obstinata mente cernebat. Adjecit, et consolantem me, et non inveni. Doctores sanctos ille populus consoluter, in quo prædicationum verba proficiunt. Sed çuia Judworum pertinacia resistebat Domino Salva-

mez, ut revera compos siat liberationis, cum cam A tori, juste dicit non se invenisse qui ejus animum consolaretur.

> Vers. 23. Et dederunt in escam meam fel, et in sitt mea potaverunt me aceto. Iste versus est qui consummavit venerandam Domini passionem; Matthæus enim refert (Cap. xxvn, 34), cum Dominus dixisset, Sitio, oblatum illi fel cum aceto permixtum; ut revera facta Judæorum amaritudo potionis ipsius et austeritas indicaret. Ille enim dixit, Sitio, quia fidem in ipsis desideratam non poterat invenire. Isti obtulerunt amarissimos mores suos, qui nulla compunctione conversi sunt.

Vers. 24. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in scandalum. Postquam in oratione sua futuram exposuit passionem, veniens ad quartum modum non maledicendi voto, sed quod erat emersurum prædicens, per totam divisionem Judæis digna factis pronuntiat esse ventura. Mensa Domini est utriusque legis intellectualis epulatio, in qua convivarum more pascuntur, qui delicias Domini aviditate mentis esuriunt, et sancti Spiritus saluberrima ehrietate complentur. Ipsa mensa est quam apostolorum corona præcingens, dapes cœlestis muneris absumebat. Mensa enim et in bono et in malo ponitur, sicut dicit Apostolus: Non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ dæmoniorum (I Cor. x, 21). Illam ergo sanctam habuerunt Judæi, quando mandata Domini sub integritate coluerunt. Postquam vero a fide jejunare cœperunt, mensa eorum coram ipsis gentibus tradita est, ut gravius doleret miseriam; et sustinui qui simul contristaretur, et non C ipsis videntibus adempta felicitus, sicut cos in Evangelio Dominus increpat, dicens : Anseretur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus (Matth. xx1, 43). Sed ne quem movest quod dicit, mensa eorum, quæ revera Domini esse cognoscitur, similiter ipse Dominus in Evangelio dicit: In lege vestra scrip:um est (Joan. viii, 17); non quia Juda-orum erat, sed quia ipsis constat fuisse prolatam. Sequitur, in laqueum, scilicet ut de littera, in qua Judæi alios astringere conabantur, ipsi in eam potius caderent obligati. Additum est, et in retributionem, quia subtracta illa mensa et gentibus tradita malorum retributio fuit; quippe quando in ea epulari nolentes, ab ea merito videntur excludi. Adjicitur, et in scandalum, quia deserentes pacis auctorem, ipsi hie non istam contristationem fidelium dehemus ac- D sibi et rixas et prava studia concitaverunt. Vindicta gravis, ultio vehemens, humani generis refectionem jejunis faucibus amisisse.

Vers. 25. Obscurentur oculi eorum ne videant; et dorsum illorum semper incurva. Constat hanc poenam atrocium fuisse Judæorum, nt obscuratis oculis Solem verissimum non viderent. Nam qui intendere noluerunt, ipsa illis optatur pæna, ne videant. Adjecit, et dorsum illorum semper incurva. Hoc illis evenit qui nimio delictorum pondere prægravati, cervicem suam in terram cernuli semper incurvant; nec eis ad cœlum respiciendi possibilitas datur, qui gravati sunt onere peccatorum. Dorsum enim dictum est, quasi descendens deorsum. Nam quod dixit.

conversi sunt.

Vers. 26. Effunde super eos iram tuam, et indignatio iræ tuæ apprehendat eos. Cum dicitur, Effunde, magnitudo iræ significatur, quæ in morem fluminis copiosa descendit. Iloc etiam designat, super eos, ut non tantum eos possit contingere, sed etiam probetur obruere. Sequitur, et indignatio iræ tuæ. Indignatio est iræ, quando vindicia vehemens in peccatoris nece consurgit, et illud consequitur quod timetur. Adjecit, apprehendut cos, quasi damnatos et territos quibusdam manibus apprehendat; ut non liceat effigere, quod datur pro sceleribus sustinere.

Vers. 27. Fiat habitatio corum deserta, et in tabernaculis corum non sit qui inhabitet. Hoc utrumque Jurusalem frequenti captivitate deleta est. Factum est enim ut et domus privatæ sierent desertæ, et tabernacula, id est Domini templum, vel Regis palatium sine cultore remanerent. Et nota quod in domibus privatis habitationem posuit, in Domini templum inhabitationem. Ibi enim habitamus mansione corporea; hic autem inhabitamus, ubi frequentamus devotæ mentis affectu.

Vers. 28. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt: et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Inter infidelium justissimas pænas causa ponitur dominicæ passionis, quia percussum persecu'i sunt, sibique traditum detestabili feritate necaverunt, sicut ipse dixit: Non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset desuper (Joan. xix, 11). Legitur 231 C etiam : Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32). Scriptum est quoque absolutius, quia Deus frequenter percutit ad salutem, ut est illud Deuteronomii: Ego occidam et vivere fuciam, percutiam et ego sanabo (Deut. XXXII, 39). Quapropter percussum se dicit Dominus Jesus Christus a dispensatione qua passus est. Sed hinc Judæi detestabiles exstiterunt, quoniam quod oportuit pro mundo fieri, per ipsos crudeli voto probatur impletum. Sequitur, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Eodem modo dicta est et ista sententia. Dolor erat vulnerum pio Domino, cur non de insideli populo sitim suam esuriemque satiabat. Addiderunt Judaei gloriosam quidem Domino, sed sibi ferrent exitium, qui venerat pro salute cunctorum.

Vers. 29. Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, et non intrent in tuam justitiam. Iniquitas prima fuit Judaicæ na ionis, ut prophetas ad se missos exstinguerent. Appos la est autem iniquitas super iniquitatem ipsorum, quando ipsum quoque Dominum nostrum Jesum Christum crucifigere maluerunt; quod in Evangelio colonorem et vineze parabola dicta testatur : Quidam habuit vineam, et sepe circumdedit eam (Matth. xx1, 33), usque ad locum ubi ait : El ejicientes eum extra vineam occiderunt. Sic enim dicitur, Appone iniquitatem, per tropicam locutionem, quemadinodum lectum est : Induravit Dominus cor

semper, significat impios, qui nulla satisfactione A Pharaonis (Exod. x, 20); non quia rem malam Daminus apposuit, se i quia fieri permisit, quod saluti multorum expedire judicavit. Additur pæna peccali, ne intrent in justitiam Domini, id est ne participes Christo fiant in illo regno justitiæ. Illi enim ad justitiam, hoc est ad regnum Domini perveniunt qui hic eam sereno mentis lumine contuentur. Quod perfidis accidere non potest, qui cordis obstinatione cæcati sunt. Vel sic, Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, quoniam occiderunt prophetas et Dominum necaverunt.

Vers. 30. Dele intur de libro viventium, et cum justis non scribuntur. Verba talia per tropicam locutionem de Deo dici frequenti lectione notissimum est. Nam delere, et scribere, et librum habere datum est dæis contigisse manifestum est, cum civitas illa Je- B homini causa memoriæ, ut quod mentis infirmitate retinere non poterat, adjumento scripturæ, cum res posceret, potuisset agnoscere. Sic enim et Moyses dicit ad Dominum : Si huic populo non parcis, dele me de libro viventium (Exod. xxxii, 32). Sed liber iste, Domini notitia est inviolabilis firmaque sententia. Dicitur ergo de Judæis : Deleantur de libro viventium. non quia scripti erant, sed quia scriptos se esse judicabant. Ibi enim quod scribitur deleri non potest, quia totum in prædestinatione solidatum est; et nullus eventus mutare poterit quod illa providentia superna decrevit. Sequitur, et cum justis non scribantur. Idem ipse locutionis est modus, ut scribere dicat Deum, quod est in illa judicatione facturus, sicut in Evangelio dicit: Sed potius in hoc quudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis (Luc. x, 20). Hoe enim accidere negat eis qui non sunt, sicut titulus ait, piis satisfaction bus immutati.

Vers. 31. Pauper et dolens ego sum, et sains [ms., salus tua] vultus tui, Deus, suscepit me. Postquam Judæis quæ fuerant emersura prophetiæ prædicatione competenter optavit, venit ad quintam partem, ubi multis modis exponit a dispensatione incarnationis sui propositi sanctitatem. Dicit enim : Pauper d dolens ego sum. Pauper, sicut dicit Apostolus : Qui pro nobis pauper factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus (II Cor. viii, 9). Dolens. quia, sicut Isaias dicit : Infirmitates nostras ipse portavit, et pro omnibus doluit (Isai. LIII, 4). Et quare dicit: Ego sum, cum multi pauperes sint dolontes? perniciosissimam passionem, ut illi detestabile in- D Sed ideo sibi banc proprietatem deputavit, quia nemo alter hunc dolorem pro totius mundi culpa sustinuit. Sed hoc per figuram dicitur metriasmon, id est mediocritatem, quando rem magnam humiliate voto dejicimus; quod personæ Domini Christi frequenter aptatur. Sequitor, et salus vultus tui, Deus, suscepit me. Suscepit utique humanitatem omnipotens Verbum, quando mundum Deo reconciliare dignatus est. Salus vultus tui, forma unigeniti Filii, in qua æqualis est Patri; quæ salutaris recte dicitur. per quam sidelibus medicina confertur. Suscepit me. dicitur a parte qua minor est Patre, ut collocatus ad dexteram ejus, et paupertatem depoueret et dolo-

Ł

-

L

Vers. 52. Laudabo nomen Dei cum cantico, et magnificabo eum in laude. Il c bene potest intelligi ab his qui commutati sunt, id est a parte membrorum. Laudat enim in Ecclesia nomen Domini caput nostrum cum cantico, quando hymnica exsultatione fit adunatio magna fidelium. Ipse enim in nobis et laudat et magnificat, qued nos veraciter laudare cognoscit. Nam si nobis esurientibus esurit, si nobis stientibus sitit, quemadmodum et nobis laudantibus non ipse collaudat?

Vers. 35 Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas. Hie psalmodiæ virtus exponitur: quia multo acceptior est. Aaus puro corde fusa Deo, quam potest pecudum p'acere mactatio. Iste enim prioris oblationis mos fuit, ut pro peccatis offerretur novellus vivulus. Significabat enim have victima innocentis ac novæ vitæ munera secutura, quæ defensionem haberet in cornibus, pedum vero munimen in ungulis, per quas sæculi istius aspera conversatione sanctissima calcaremus. Producentem, quod ait, cornua, illud significat, quia Christianorum popu'us per dies singu'os virtute Domini semper augetur.

Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum, et omn's lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. II, 10).

Vers. 37. Quon'am Deus salvam faciet Sion, et have ditate acquirent eam. Quale opus sit Domini in Ecclesiæ suæ constructione, ex laudum ipsarum magnitudine potenter advertitur, quando cœ'um. Letra, mare, et omnia quæ in cis sunt, landare Bominum commonentur, quia salvam faciet Sion, quæ bic multis persecutionibus, multis fatigatur angustiis. Sion enim Jerosolymitano templo cohæret, parvus

Vers. 31. Videant pauperes et lætentur; quærite Deum, et rivet anima restra. Postquam dixit plus esse sacrificia laudis quam pecudum immolationes, conwertitur ad pauperes, commonens ut debeant lætari, quando jam non in solis facultatibus oblatio posita est, sed in mentis affectu, ubi et pauper potest esse ditissimus. Nolite ergo, divites, gloriari, qui potestis diabere vitulos cornua producentes et ungulas, quia Deus ista respuit, et mundissimum cor requirit, good illi magis babent qui divitias vestras obnoxia mente pon quærunt. Sequitur, quæ ite Deum, et vivet enime vestra. Pauperes monet ut escam mentis quierant, non corporis, et illum panem desiderent angelorum, unde potius anima saginetur. Respiciamus qued dicit, rivet anima vestra, dum et pecca'orum vivet anima. Sed illud proprie vivere dicimus, quod in bea: itudinis jucunditate consistit. Illud autem licet vivat, 232 mori juste putamus, quod perpetua tristitia et gravissimis doloribus onera ur.

Vers. 35. Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et vinctos suos non oprevit. Exaudiri quidem pauperes gratanter audimus; sed qui sint isti pauperes diligentius inquiramus. Pauperes sunt Christi, sicut sape diximus, qui mundi istius divitias volupiatesque despicient, et eligant indigentiam humanarum rerem, us spiritualibus epul s farciantur. Ilos exaudiri dicit Dominuo Christus, qui indigentia mundi repleti set, et tanquam si totum possideant, sic paupertais suz securitate iztantur; sicut Apostolus monet : Tenquem nihil habentes, et omnia possidentes (II Cor. 11, 10). Nam quod dicit, et vinctos suos non sprevit, omn-s quidem communiter vincti sumus lege peccui, et quibu-dam compedibus irretiti, quia desidetia humana perquirimus. Sed Dominus vinctos suos ma spernit, id est qui ejus legibus vinciuntur. Ipsos PATROL. LXX.

Vers. 52. Laudaba nomen Dei cum cantico, et A enim liberat a laqueis carnalibus, quos suis regulis agnificabo eum in laude. Il c bene potest intelligi connexos agnoverit.

Vers. 36. Laudent eum cœli et terra, mare et emnia quæ in eis sunt. Datur magnarum rerum brevis et absoluta sententia, ut in cœli commemoratione omnia eum debeant laudare cœlestia, terræ quoque terrestria, maris universa natantia. Et ut fieret perfec a conclus o, dictum est, et omnia quæ in eis sunt. Sic ad Domini laudes invitatur quidquid creaturarum esse cognoscitur; sic et Apostolus complectitur dicens: Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Chrisius in gloria est Dei Patris (Philip, 11, 10).

Vers. 37. Quoniam Deus salvam faciet Sion, et hæreditate acquirent eam. Quale opus sit Domini in Ecclesiæ suæ constructione, ex laudum ipsarum magnitudine potenter advertitur, quando cœ'um. terra, mare, et omnia quæ in cis sunt, landare Dominum commonentur, quis salvam faciet Sion, qua h'e multis persecutionibus, multis fatigatur angustiis. Sion enim Jerosolymitano templo cohæret, parvus omnino colliculus, sed nominis qualitate grandescens; significat enim speculationem, qua sola respicitur Deus, in qua diriguntur corda sidelium, et omnium creaturarum rationabilium una felicitas, si Dominum contemplentur auctorem. Edificatæ sunt enim civitates Judæ, quando Ecclesia catholica per hamilitatem piam toto orbe dissusa est. Non enim in ædificiis parietum gaudet Dominus, qui sunt utique vetustate perituri; sed lidelium devotione, hoc est lapidibus vivis, unde Jerusalem futura construitur. Et bene dictum est, civitates Judæ, id est Domini Salvatoris, qui ex origine Judæ carnis propagatione descendit; sicut de ipso legitur : Vicit Leo de tribu Juda (Apoc. v. 3). Sed ne tantum civitates, non etiam habitationes futuras adverteres, dicit, et inhabitabunt ibi; quod est propile fidelium inhabitare, ubi constanter mentis puritate versantur. Ilanc autem Ecclesiam hic habitant Christiani. Harreditate vero acquirent eam, quando ad Jerusalem illam æternam Domini miseratione pervenerint. Hareditas enim ipsa est quæ, sient jam dietum est, non morte, sed testatore in æternum vivente præstabitur.

Vers. 38. Et semen servorum ejus possidebit eam. et qui diligunt nomen ejus inhabitabunt in ea. Terminum psalmi istius promissio beata concludit; sed quantum grande est præmium, tantum adhibere intelligentiæ debemus adnisum. Semen hic operam sanctam, non carnis progeniem debemus accipere. Nam illos reprobatos constat esse, qui se ex Abrahæ descendere gloriabantur origine, quibus dictum est a Damino: Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ fecis si tis (Joan. vm., 59). Quod si semen bonos actus, ut in multis locis dictum est, velinius advertere, integra nobis poterit constare sententia. Nam quicunque imitatores eorum sunt, qui Deo factorum probitate p'acuerunt, ipsi passidebunt futuram terram, que

nullo jam fine mutanda est; regnum scilicet Do- A verba posita sunt, metus est fut iti judici mini, quod sanctis suis fideliter pollicetur. Et ne forsitan semen istud detraheres ad carnis originem, unde Judæi maxime gloriantur, præceptum addidit generale: Et qui diliqunt nomen ejus inhabitabunt in ra. Ipsum est enim quod superius dixit, semen servorum, quod hic, qui diligunt nomen ejus. Inha'itabunt in ea, dixit, perpetua felicitate potientur. Terra, quæ jam non spinas tribulosque producit, quæ homines labore non pascit, quæ venena non parturit, quæ nunquam snos incolas perdit, que non vicissim sole atque astris, sed quod est felicius, jugiter de proprio auctore lucebit. Et nota quod ordine suo psalmus iste conclusus est. Primum quod ex persona Domini Christi prolatus est. Deinde inchoavit ab oratione. Tertio passionis dominicæ gesta memoravit. B Quarto verbis Evangelii assona veritate consensit. Quinto in spe fidelis populi dicta conclusit. Sic quartus iste psalmus est qui passionem Domini prædicta lege prophetavit.

Conclusio psalmi.

Audivimus psalmum cœlesti dispensatione mirabilem, ubi quanta est in divinitate potestas, tanta in humanitate constat humilitas. Assumpsit sanctum Verbum naturam nostræ imbecillitatis, sicut titulus ait : Pro his qui commutabuntur; ut per indebitam mortem seam liberaret nos a morte justissima. Intravit ercbi [ms. A., ærea] claustra, ut panderentur inferna. Victus est interitus Salvatoris adventu, et perpetuas tenebras jure perdidit, postquam æternum lumen accepit. Debellavit diabolum per humanam naturam, quam tenebat obnoxiam; et per imbecillitatem carnis superatus est fortis, quando supra universas rationabiles creaturas extulit quod omnibus spiritualibus infirmius fuit. Cui enim dixit angelerum, sicut Apostolus ait, Sede a dextris meis (Hebr. 1, 13)? Nam quælibet alia natura non est unita Christo, sed sola carnis nostræ glorificata susceptio. Revera omnipotens, revera misericors, qui damnata beavit, perdita restituit, obnoxia liberavit, miserias nostras a nobis fecit alienas, et præstitit hominem per suam mortem vivere, quem creatum immortalem diabolus fecerat interire. Concede, omnipotens Deus, ut qui pro nobis carne dignatus es pati, dones nobis quod coronare digneris.

233 EXPOSITIO IN PSALMUM LXIX.

In finem David, in rememorationem quod salvum me fecit Dominus.

Finis et David, ut sæpius dictum est, significant Dominum Salvatorem, ad quem diriguntur hæc verba Adelium; quia totus hic psalmus ex persona martyrum dicitur, qui varia quidem persecutione laborabant, sed spem sixam habere in Domino minime desinebant. Adjectum est, in rememorationem. Duobus enim modis memores sumus, cum peccatorum recordatione supernam justitiam formidamus, et iterum dum concessa beneficia purissimo corde retinemus. In trigesimo septimo itaque psalmo, ubi hac

cordatio peccatorum; hic autem spes lib et futuri præmii promissa securitas sustine ut hanc recordationem ostenderet, adjecit, vum me fecit Dominus; ut non de metu lix ria, sed de accepto beneficio probaretur o cepta. Congruum quippe fuit, ut quoniam riori psalmo passionem suam narraverat Christus, spemque resurrectionis addide caput suum similiter et membra loquerentu nus et passiones suas fideles edicerent, et : tivæ resurrectionis assumerent.

Divisio psalmi.

Martyrum confessorumque populus, qui i quidem, sed felici clade laborabat, prima Dominum deprecatur ut a persequentium liberetur, et irrisiones e rum irritas faciat: conversi, dicia sua salutariter erubescant. parte supplicat ut magnificans Dominum turba fi-lelium, quoniam ipse pauperes suos juvare et liberare dignatur.

Expositio psa!mi.

Vers. 1. Deus, in adjutorium meum inte mine, ad adjurandum me sestina. Pia confi tium sumit a Domino, unde novit pericl venire præsidium. Et ut ærumnas suas be rum martyrum cœtus ostenderet, dicit, in sa meum intende. Tunc en m adjutorium p quando periculis subjacemus; ut aliquo C sublevati, calamitates diversarum pos-imus passionum. Intende, dicit, propitius respi omnia Dominus, etiam cum non rogatur, agut mos iste periclitantium est, ut ita liberari ci se a Domino respici posse cognoscant. Et m pro raheretur beneficium quod sciebat 1 esse, adjecit : Domine, ad adjuvandum me Sic dicitur, festina, quasi misericordia divi ret, et per moram adventus ejus flerent graviora. Festina ergo dicit Domino, qui A de hvjus sæculi clade liberari. Nam illi com voluntas et accelerata perfectio, dum omi tori serviunt, quoniam ejus imperio cune lantur. Sic in uno versiculo multa conclus Quæ figura dicitur epitrochasmos, id est di D tio, cum ea quæ latius sentienda sunt, bret plicantur. Sed non sequendus in omnibus 🚌 hune locum facundissimus Cassianus (in det latione (Cap. 10) plurima de ejus utilitate di tanto honore concelebrat, ut quidquid mon sumpserint, sine hujus versiculi trina iterati inchoent. Quem repetita sæpins laude conge nimis utilem probat esse ejus memoriam.

Vers. 2. Confundantur et revereantur inim qui quærunt animam meam; avertantur retr e ubescant qui cogitant mihi mala. Imitatos sui populus, martyrum, emendationem init suorum expostulans, dicit: Confundantar et 1 tur inimici mei. Confundi est, quando volunt iniqua conscientia studio verit tis agnoscens, de A mini cessari. Et ut nobis sensus ipse manifestins facti sui perversitate turbatur. Revereri est, quando justitiam læsam nostra operatione cognoscimus, et pro his rebus pænas nos incurrere formidamus. Quod illis accidit qui, perversitate damnata, ad pictatem Domini conver-ionis studio redire festinant. Sequitur, qui quærunt animam meam. Bene singulari numero animam suam posuit turba fidelium, quibas est (sient Scriptura dicit) anima et cor unum (Act. w, 32). Quærebant ergo inimici animam fidelium non ad venerationem, sed ut satisfacientes odiis suis eam a corpore suo segregarent. Quod factum est in martyrum passionibus, quando eos trucidabat persecutor infensus. Legitur et in bono, quæri, sicut est : Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam (Psal. CXLI, 5). Et quia hoc verbum homony- B mine : ne tardaveris. Turba fidelium cum dominic.e mum est, addidit, ut auferant cam; quatenus istud in malum positum intelligere debuisses. Subjunxit, avertantur retrorsum et erubescant qui cogitant miki male. Avertitur retrorsum qui (sicut sape dictum est), a prava cogitatione discedens, Domini jussa subsequitur. Sensus ergo talis e t: Qui cogitant mihi mala, hanc retributionem suscipiant, ne in sua iniquitate persistant. O pia sanctorum, etiam ipsa quæ putatur adversitas! Melius optabant inimicis quam sibi ipsi petere videbantur in prosperis constituti.

Vers. 3. Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi: Enge, euge. Prioris sensus excultio est, ut a sao projosito erubescentes, velociter compellantur abscedere, qui falsis laudationibus cognoscuntur est; sed hie sub ironia, id est sub irrisione dictum adverti debet, quoniam ab inimicis videtur esse p o-Litum. Sive illos increpat qui afflictiones martyrum penasque collaudant, et con ad auctoris gloriam referent quod eis est larga pietate concessum. Nam atramque vitiosum est, aut alienis calamitatibus illodere, aut homines de sua possibilitate laudare.

Veis. 4. Exsultent et lætentur in te omnes qui quærunt te, Domine, et d cant semper Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. Postquam de persequentium iniquitate et conversione locatus est, secunda positione deprecatur ut exsultent et latentur somes qui diligunt Dominum Christum. Illis enim confusio et verecundia, istis exsultatio et lætitia pe rennis optatur; 234 sicut in Evangelio Dominus D deit: Et ibunt he in supplicium æ:ernum, justi autem in vitam aternam (Matth. xxv, 46). Sed hine veracis buita modum competenter insiduat. Dicendo enim, ite, f. tetur caducam esse lætitiam quæ humana Presemptione gloriatur. Adjunctum est, omnes qui fremut te, Domine, non suis viribus, sed tua piee requisiti. Nam ut te quæreret genus humanum, tillud de cœlo prospiciens misericorditer inquisisi; ipse enim ad nos venit, ut ad illum redire mememur. Isti tamen qui Dominum quærunt, quid debeent dicere salutariter admonentur, id est, dicant emper : Magnificetur Dominus. Semper, continuum tempus ostendit, quia nunquam debet a laude Do-

elucescat, verborum ordo reddendus est; hoc est: Dicant semper qui d'iligunt salutare tuum : Magnificetur Dominus. Intelligamus hoe verbum ab humana consuctudine fuisse mutuatum. Magnificatur enim ille qui laudibus crescit, qui bona opinione grandescit. Cæterum Deus non habet incrementum, quia ipse in se totus, singularis, et ineffabilis intelligitur plenitudo; nec aliunde potest crescere, qui consuevit creat r's omnibus incrementa præstare. Sed magnificando, nos inde proficimus, et cum laudes Deo sanela mente persolvimus, nostra conscientia semier

Vers. 5. Ego ve: o egenus et pauper sum; Deus,adjuva me : adjutor meus et liberator meus es tu, Dopassionis imitaretur exemplum, ipsa quoque verha ejus ad suom transtulit psalmodiam. Dicit enim ex rersona sua Dominus in alio psalmo : Ego vero egenus et pauper sum ; Dominus curam habet mei (Paul. xxxxx, 18); sicut et hic dictum est a persona beatorum. Sed dum dicit : Ego vero egenus et pauper sum, significat illos divites fuisse mundanos, de quibus dicit : Confundantur et revereantur inimici mei, qui quærunt animam meam. Sed videamus, cum sit coelesti thesauro ditissima, ubique se egenam et pannerem dicit gloriosa paupertas; nti me, quia mundanas copias non habet, et intus, ubi est dives, semperambit, semper desiderat, semper accipit; sicut Apostolus dicit: Fratres, ego me non arbitror apprehendisse (Phil p. adelissimos increpare. Euge enim sermo laudantis C III, 13); et iterum : Si quis existimat se scire aliquid. necdum cognovit quemadmodum eum oporteat scire (I Cor. vin, 2). Vides merito dici tales egenos, tales pauperes, qui continue acquirere gratiam Divinitatis exoptant. Egeni enim sumus quando jugiter indigemus; pauperes, dum semper ad beneficia ipsius avida mente properamus. Sequitur, Deus, adjura me, id est in tribulatione mundana, ubi cum vitiorum adversitate pugnamus, ubi et spiritus immundos hostes patimur, et Domini miseratione liberamur. Addidit utrumque conjunctum; ut adjutor sit Dominus in necessitatibus, et de hac sæculi clade liberator. Et intende quia dicit, tu, Domine, ut tota spes nostra ad eum debeat sixa respicere. Sequitur, ne tardaveris. Periclitantium mos est tardum judicare, quamvis celerrimum præstetur auxilium. Ille enim competenter et mensurate facit omnia; sed nos tardum putamus, quod desiderio magno requirimus.

Conclusio psalmi.

Totus hic psalmus coelestis philosophiae luce resplendet; est enim morali probitate formatus; petens in afflictionibus remedium, et inimicorum saluberrimain confusionem; ut erubescentes mala sua deserant, qui pravis actibus obsecundant. Deinde bonorum lætitiam et æterna gandia compromittit, et quod est in afflictione summa præsidium, celerrime Dominum venire deprecatur, qui hujus mundi pracgravantes angustias adventus sui visitatione submoveat. Illo enim viso, diaboli corruit superbia, qua olim impia dominatione regnabat. Religatus est qui A tamen, Deus, in te speravi ; igiur non confun mundum peccatorum vinculis illigabat; et eousque Domini virtute perductus est, ut nunc sanctos paveat, qui pridem humano generi nequissimus imporabat. Unde desideranter et sæpe dicendum est : Adjutor meus et protector meus es tu, Domine : ne tardaveri ..

EXPOSITIO IN PSALMUM LXX.

David psalmus, filiorum Jonadab, et priorum captivorum.

David et psalmus assidua iteratione notissima sunt. Quod autem dicit, filiorum Jonadub, et priorum captivorum, virtutem psalmi per historicas causas insinuat, in vestibulo monens, quod in penetralibus inquiratur. Jeremias enim propheta refert (Jer. viii, 9) Jonadab suisse Dei sacerdotem, qui filiis suis præ- B fundi non debeat in atternum, scilicet quouisi cepit in templo degere, et probabili se sobrieta:e tractare; quod eos constat fecisse, et obedientiæ suæ apud Deum magnam gratiam comperisse; qui nune pro fidelibus ac devotis ponuntur. Nam et ipsum nomen indicat causam. Jonadab quippe interpretatur Domini spontaneus, id est, qui Deo incoacto desiderio serviebat, sicut scriptum est: Voluntarie sacrificabo tibi (Psal. Lin, 8). Sequitur, et priorum captivorum. Hanc historiam Regum textus enarrat. Nam cum Israeliticus populus divina mandata contemneret, primæ, secundie, et tertiæ captivitati decretus fuerat subjacere. Sed ut agnoscens ad supplicationem Domini correcta mente remearet, antequani prima captivitis proveniret, per prophetam cis hoc malum denuntiavit esse venturum. Sed il i C pronus adveniat. consueta nequitia in sua obstinatione manserunt. 4sti ergo nunc in leco contumacium ponuntur, qui frequenter admoniti corrigere nolueruat. Commonemur ergo in hoc titulo ut devotionem habeamus . filiorum Jonadab, non contamaciam Judworum, qui captivi esse merueruat. Psalmus enim totus ad hominem pertinet fidelem qui mundi spem renuens, in Domino pera devotione confisus est : gratiam divimitatis tota nobis intentione commendans, per quam peccatorum nostrorum nexibus possimus absolvi.

Divisio psalmi.

Per figuram ethopiciam introducitur persona generalis, quæ peccatorum captivitate liberata divin's mandatis adhærebat : prædicans 235 nobis Christi Domini eximiam charitatem, quæ nullis merit s præ- D cedentibus gratis semper impenditur. Hæc in prima parte psalmi ab humanis iniquitatibus jugiter se petit debere liberari, ut Domino gratias refecre me eatur. Secundo loco supplicat ne in senecture ejus beneficiis privetur, cujus auxilio in juventute protecta est. Tertio loco dona ejus cuumerans, jugiter se agere graties poll cetur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, in te speravi ; Domine, non confundar in æternum. Hic iterum hypothetici syllogi mi facies nobis decora subridet eo modo. Si, Deus, in te speravi, Domine, non confundar in æternum : atæternum. Nunc quæ sequuntur, Domino jui tractemus. Eligitur quidam fidelium, qui et primi poribus fuit, et in præsenti esse non desinit, et ad finem sæculi perfecta in Domino mentis sol consistit. Hic totam spem suam in Domino pe gratiæ nobis divinæ sacramenta commendat, po in nobis præsumentes, muneris ejus prosperit cuemur. Intelligamus quid est, quod se pet confundi in æternum; scilicet in illa judicil re tione ubi confundi omnino pænale est. Hic eni quenter prospere confundimur, quanda a p intentione revocamur, et in bonam partem ti probabiliter erubeseimus, qui pridem de nosti le: e gaudebamus. Præmisit ergo causam quas ravit in Domino.

Vers. 2. In tua justitia libera me, et erip inclina aurem tuam ad me, et libera me. Cum In tua justitia, misericordiam petit divinans: quippe est justitue parcere supplicanti. Sic æquitati ipsius placitum est homini remitten sua noscitur facta damnare. Libera ab immine periculis dicit; eripe a potestate diaboli, ne c sub æternitate danmetor. Cum enim dicit, i humilem se jacere profitetur : quia nisi divin: ad hominem se liberandum inclinaverit, at misericordiam suis meritis non potest per quam cupit. Non est enim cujusquam meritum ad illum attingat, nisi ipse misericors ad nee

Vers. 3. Es o mihi in Deum protectorem, et in munitum, ut salvum me facias : quoniam fira tum meum et refugium meum es tu. Potest al nisi bene inspiciatur, offendere, quod supra ctionem divinam munitum locum noscitur add quasi vero locus defendat, quem virtus super vindicat. Sed prima sententia rogat ut ab is spiritual bus ejus anima protegatur; deind etiam corporis sospitatem, quæ ab inimicoru ac gladiis loco munitissimo vindicatur. Metap castellis tracta, quia tune adversarios evas quando locis m initissimis vind camar. Sed loc divina protectio est, sicui in allo p-almo dicil umbra alarum tuarum protege me (Psal. 2 Quando enim cum Christo sumus, nullas dial sidias formidamus; quoniam fraudatur nequi ille proprio voto, ubi est divina defensi). Et y svis qu'im pulchre sunt redd.ta. Firmamenta tinet ad protectorem; refugium ad locum ma Qua duo me: ito sibi a Domino venire credidi mihil suis viribus as plicavit. Æstimo bic et alie tiendum, ut firmamentum in hoc sæculo De dicatur, obi et patien:ia quæritur; refugium beatitudine æterna ubi jam aliquo l periculus timetur.

Vers. 4. Deus meus, cripe me de manu pece et de manu contra leg m agentis et iniqui. Clama ille generalis (quia captivus fuerat lege peccat per divinam gratiam se consident absolvi) nt eripiatur a potestate noxia peccatoris, qui semper illud affectat facere quod nec divinæ legi, nec æquitati certum est convenire. Sed quia peccatorem universaliter dixerat, nunc eum partibus duabus exponit dicens: De mans contra legem agentis et iniqui. Contra legem agit qui accepta lege sacit contra regulas mandatorum: ut sunt Judæi, qui inter reliquas gentes legem suscepisse noscuntur. Iniqui vero sunt pagani, quamvi et Judæi, qui nulla Domini lege refrenantur, sed more ferarum saciunt quodeunque libuerit. Sic omnem percatorem duabus his partibus probatur amplexus. Ita et Apostolus toquitur de genere utroque peccantium: Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; et qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur (Rom. 11, 12).

Vers. 5. Quoniam tu es patientia mea, Domine; spes men a juventute mea. Divit quapropter de manu peccatoris eripi debnisset; scilicet, qu'a patientia ipsius Dominus erat; ut cum ad ipsum intenderet, el per eum se salvandum crederet, omnia libenti animo sustineret. Patientia est enim honestatis aut militatis causo, rerum arduarum ac difficilium voluntaria et diuturna perpessio. Sequitur, spes mea a jurentute mea. Præmisit patientiam, et sp s ejus digne secuta est; sicuti et Apostolus dicit : Tribulatio palientiam operatur, patientia probationem, probatio catem spem (Rom. v, 3, 4). Prius est cnim, ut cum Dei gratia per patientiam probemur, et tunc illam freciuosam spem, ipso donante, habere merebimur. Nan quod addidit, a jurentute mea, illam ætatem si- C mificat in qua Domino credidit. Nam quocunque lempore ad ipsum veniatur, merito juventus nostra deitar, quia in ipsa plenissimo robore solidamur. Sive illud, a jurentute mea, significat ex quo coepit contra diaboli pug are versutias. Ipsa enim ætas est que ad certamen dirigi ur, et ad colluctationes arduas aptissima vivacitate præparatur.

Vers. 6. In te confirmatus sum ex utero ; de ventre metris meæ tu es protector meus : in te cantatio mea semper. Hune versum paulo sollicitius perscrutemur, e nobis aliqua obviare possit absurditas. Dixit enim: Spes mea a juventute mea. Nunquid confirmatio ejus in Denus esse potuit, quando in materno utero nulla fallus ratione vegetatus est, maxime cum legatur: Ecce enim in iniquitatibus concep us sum, et in del ctis D peperit me mater mea (Psal. L, 7)? Sed hic uterum wacte matris Ecclesiæ debemus accipere, ubi pri-🖦 fidei rudimento concipimur, deinde ex aqua et Spiritu sancto generamur. Tune enim confirmatio mura potest esse Dominus, quando ad eum fidei venerimus. Addidit, tu es protector meus; wique, quoniam adversus 236 diaboli nequitias ime nos protegit ac defendit; et in hoc mundo præstat endere, ne peccatis possimus onerantibus interire. Sequitur retributio præmiorum, ut sicut semper be-Micie, ita et psalmodia debeat esse continua. Nam si tempus a touneribus non vacat, quare se quispiam sejus giorificatione su-pendat? Significat enim et

per divinam gratiam se confidebat absolvi) nt eripia. A præsens sæculum et futurum. Hic enim Illi pro libetur a potestate noxia peccatoris, qui semper illud ratione cantamus, ibi autem gratias pro arterna respectat facere quod nec divinæ legi, nec æquitati cerum est convenire. Sed quia peccatorem universaliter dixerat, nunc eum partibus duabus exponit dicens: De

Vers 7. Tanquam prodigium factus sum multis; et tu adjutor fortis. Prodigium in hoc seculo sit sidlis, quando alia sectatur quam potest amare peccantium multitudo : quærunt illi divitias, iste pauperiem; quærunt illi epulationes, iste jejunia; quærunt denique illi gaudia, iste tristitiam. Quemadmodum ergo non potest videri prodigium, qui se contra multorum cognoscitur tractare conscusum? Iloc est quod oratores humile [ed., humilis] causæ genus esso dixerunt, quod sic contempibile creditor, ut por-B tentum potius æstimetur. Sed negligendæ sunt humanæ imputationes, quando divinæ nobis probantur favere virtutes. Caducum est enim omne contrarium, ubi adjutor probatur esse fortissimus. Sed cum dicit, udjutor, admonet ut, Dei gratia suffragante, nos quoque ad bonum niti et contende e debeamus, ne divinis beneficiis inveniamur adversi.

Vers. 8. Repleatur os meum laude tua, ut possim cantare gloriam tuam, tota die magnificentium tuam. D.xit hactenus humano generi quam diversa beneficia contulisset, nunc quoque et hoc petit a Domino, ut possit ei gratias agere competenter. Nam si i le os nostrum non repleat, nec lingua movetur, nec desideria honesta flammantur. Magna (si consideremus) nostra felicitas est totum petere, nec petendo semper l'orrere. Creator noster inde n'agis offenditur, si a pia supplicationis importunitate cossetur. Sequitur causa cur repleri desideraverit os suum laudibus Christi, scilicet, ut possim cantare gloriam tuam. Gloria est multo: um ore celebrata laudatio. Sed luis bono addidit perpetuitatem; nam cum ponit, tota die, nunquid noctibus a laudibus Domini dicit e-se cessandom, max me com se illo tempore laud bus Domini catholica consoletur Ecclesia? Tunc enim vespertini, tunc nocturni, tunc matutini peraguntor, eum populus fidelis invigilat. Sed dicendo diem, conclusit et noctem; sieut et in Genesi legitur: Factum est vespere, et factum est mane dies unus (Gen. 1, 5). Quæ figura dicitur synecdoche, id est a parte totum. Magn fic n iam vero dicit, quia magna præstitit, ut aurem suam ad humilem inclinaret, ut protegeret periclitantem, ut eripe et de manu peccatoris, ut eam confirmaret ex utero, et de ventre matris protegere decrevisset. Sic uno magnificantiæ nomine prædictorum beneficiorum laus cuncta conclusa est.

Veis. 9. Ne projicias me in tempore senectutis; cum defecerit virtus mea, ne deretinquas me. Venit ad secundam partem, in qua vehementius supplicat ne tempore senectutis suæ proficiatur a Domino, quando fessa virtus corporis plus i, diget adjuvari. Sed hanc senectutem non solum ætatem finitimam dehemus accipere, sed etiam cum tribulationibus crebris atque martyriis robur animæ consenescit. Hoc enim signi-

hicat, cum defecerit virtus mea, id est quando patien- A fundantur enim dicit, cum tua viderint di tiæ firmitas quassata mollescit, nec sustinere potest viribus suis onus tribulationis impositum. Tunc ergo se petit non deberc derelingui, quia cum ipso totum poterat sustinere.

Vers. 10. Quia dixerunt inimici mei mihi, et qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in unum. Redditur causa cur ad subveniendum pictas Domini debeat provocari : quoniam debilitate captata insid antium fervor accensus est, dum credunt facile decipi, a quo non potest defectis viribus obviari. Et ne crederentur leves inimici apimæ suæ, dicit adversus e s qui custodiebant eum, ad decipiendi scilicet studium, non ad salutis votum. Sequitur, consilium fecerunt in unum. Truculentior semper est inimicorum adunata collectio, et quod non dividitur, B verbum in Deum, et morere (Job 11, 9). Quot gravius uno fasce portatur. Nam cujusmodi sit istud consilium subsequenter exponit : ait enim :

Vois. 11. Dicentes : Deus dereliquit eum; perse. quimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat eum. Hoc est qu'd virille fidelissimus sive in afflictionibus positus, sive in senili ætate metuebat. Ilostes enim carnales mundana potius contuentes, cum viderint hominem crebra calamitate fatigatum, credunt a Deo descrium, qui divinam putant gratiam in solis corporeis viribus constitutam. Persequimini eum, dixerunt, quia sugere non poterat. Comprehendite, quia reluciari violentissimis non valebat. Ex eo enim a Domino derelictum arbitrati sunt, quia eum truculentiæ suæ trad tum esse senserunt. Quod quidam et Domino Salvatori applicandum esse putaverunt. Sed C decentior ordo est dictionis : ne personam quam in medium deduximus, incongrua subito varietate mutemus. Sequitur, quia non est qui eripiat eum. Dementes prorsus, qui hoc æstimabant potius quod videbaut, quasi Deus deserat præmiis, quos exponit injuriis, et non magis coronare velit, quos probari debere permittit. Sic deliberat qui ad oculum judieat. Negavit præsentem Dominum qui adelibus suis visuale venire non putavit auxilium, dum credidit non existere quem arbitrabatur humanis conspectibus non adesse.

Vers. 12. Deus, ne elongeris a me; Deus meus, in adjusorium meum respice. Humana putat insirmitas elongare Deum, quando ei venire tardat auxilium. Ille enim nec motu progreditur, nec de loco ad lo- D pullularunt? unde salus mundi gloriosa incam cum transfertur; sed omnia ineffabiliter replens, universa voluntatis suæ virtutibus administrat. Petit ergo ne gratia ejus ab ipso discedat, et gravioribus iniquorum exponatur insidiis. Addidit, Deus, in adjutorium meum respice. Quia se noverat affligendum, erat ut per adjutorium Domini ei digna patientia tribuatur. Nam quem ille adjuvat, malorum contritione non deficit; sed tunc spe potius erigitur, quando tribulationum fasce prægravatur.

Vers. 13. Confundantur et deficiant detrahentes animæ meæ; operiantur confusione et pudore qui quærunt mala mihi. Venit ad increpationes saluberrimas, guales catholica facere consuevit Ecclesia. 237 Connon mutari. Deficiant detrahentes animæ mes, obloquentes inamiter, qui institutum rectum i cibus derogationibus solent oblatrare. Admont t les patientiæ virtute superori, quos tantus cerit sustinere, ut ipsi magis in suis oblocut deficere videantur; quatenus saltem cessent. mietate fatigati, si nequeant desinere ration vicii. Sequitur, operiantur confusione et puden cherrimis verbis depingitur iniquorum ventu rectio. Operiantur dixit, quasi quodam velo verecundize eorum facies obtegantur; quod se cidere his qui actiones pristinas vita melior demnant. Addidit, qui quærunt mala mihi, si mulier perielitan:i Job proprio viro diceba solent facere suasores, qui blandimento salu ne e occulto vulnere animas videntur impeter

Vers. 14. Ego autem semper in te sperabo , ciam super omnem laudem tuam. Decursa et tione, quam peccatoribus deprecatus est accid suam delectationem bonumque convertitur; 1 illi de divina potentia desperabant, ita iste spe semper dieat in Domino. Quæ figura dicitur sy id est collatio, quando quis meliorem causan quam adversarii esse demonstrat. Sequitur. cium super omnem laudem tuam. Hoc plane n gentius intueamur obscurum est. Nam quamvit laudibus nihil possit adjici, quando augmente recip t admiranda perfectio, tamen est quod minibus possit nova prædicatione celebrari cum dixero Verbum Patris fecisse cœlum et et omnia quæ in eis sunt, perfecta Pominum tione laudavi. Sed cum adjunxero incarnatus pro salute cunctorum, adjeci cumulum laudik nis. Sic enim inferiora testantur, quod ista adjectio ad incarnationem omnipotentis Verbi late pertineat.

Vers. 15. Os meum pronuntiavit justitiam tota die salutare tuum : quia non coqnovi neg nes. Justitia Patris Salvator est Dominus, qu pronuntiaturum gentibus pollicetur. Et ne forti crederes esse justitiam, addidit salutare tuma enim aliud denuntiare potuit fidelis, nisi und Christiana surrexit? unde Ecclesiæ in toto orbel provenit? Tota vero die (sicut sæpe dictum es tinuum tempus ostendit. Sequitur, quia non negotiationes. Pars ista versus, nisi bene requ recipere cognoscitur quæstionem. Nam si gotiator omnino dammandus est, nec illi hane j refugiunt, qui artes reliquas exercore non Quid est enim aliud negotiatio, nisi quae pess lius constare [ed., comparari], carius velle dia re? Deinde in vitas Patrum Paphnutium ille clissimum virum per revelationem negotiate mus comparatum, et invenimus hodicque in I Dei tractantes quidem mercimonia, sed sum pollentes. Actus enim pessimus, non res l damnatur; sicut et divitem legimus non introire in A ætatem quæ nunc agitur proxima fini, quando proregnum cœlorum, cum tamen Job, Abraham, Isaac, Jacob, patriarchæ facultatibus quoque fuerint affluentes. Negetiatores ergo illi abominabiles æstimantur, qui justitiam Domini minime considerantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluuntur, merces suas plus perjuriis onerando quam pretiis. Tales Dominus ejecit de templo dicens : Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis, speluncam latronum (Jean. 11, 16). Ergo sensus iste taliter completendus est, ut putamus : Os meum pronuntiavit justitiam tuam, quia non cognovi negotiationes, illas scilicet quæ malis actibus inquinantur.

Vers. 16. Introibo in potentiam Domini; Domine, memorabor justitiæ tuæ solius. Potentiam homines æstimant per negotia iones acquirere, et in hoc mundo fleri B stinatus numerus compleatur. præminentes. Iste beatus, neglecto tali proposito. introire se dieit in potent am Domini, id est ad regna cœlistia, ubi revera pervenisse certa felicitas est. Introibo autem dixit, ut ostenderet Jerusalem supernam clausam perfidis, apertam esse fidelibus. Et quid ib: facturus sit subsequenter enarrat : Domine, memorahor justitie tue sol us; illo scilicet tempore cum agnos sequestrat ab hadis, cum totos gentium populos momentanes a quitate discernit, cum impies in gehemam, fideles mittit in requiem sempiternam. Tunc enim vere memor crit justitiæ solius Domini, quopiam cam et mirabilem, et singularem esse cognoscit.

Vers. 17. Deus, docuisti me a juventute mea; et mque munc pronuntiabo mirabilia tua. Juventatem dixiwas debore accipi ex quo cœ, erit homo ad divinam C grat'am pervenire, quia tune anima vicibus firmus, lune incipit esse robustus. Docuisti autem, sive ad libres pertinet divinos, sive ad infusam cœlitus fidem. Eine tantum hanc scientiam in primordiis crederes semisitam, dicit, quod beatis mentibus solet accidere; et usque nune, ut per spatia temporum ejus doctrina crevisse videretur. Sequi ur, pronuntiabo wirebilie tue. Utique mirabilla fuerunt, ut doceretur indectus, ut ex perfido fieret devotus, ut ex peccalere justissimus. Hæc ergo se prædicaturum esse promutint, quæ in ipso fecerat divina elementia.

Vers. 18. Et usque in senectam et senium, Deus, waterinquas me : donec annuntiem brachium tuum gaerationi. Apud Græcos duo nomina ista diversa Smitimam. Sed quia Latinitas hæc duo dissonantia Bbi non habuit, hic ætates duæ, quasi simili nowine nuncupantur, id est, senecta et senium. Sensus To talis est, ut quia se dixerat a juveniute sua dotim, ut solam Domini justitiam prædiceret, nunc. Pelit et neque in matura, neque in senili ætate Beratur a Domino; quatenus ejus fortitudine robeates, usque ad them suum laudes poseit debitas entime. Sed videamus ætates istæ quibus sunt assignanda: temporibus. Juventus fuit Ecclesiae, quan-1 Dominus crucitizus est Christus, quando marzem turba dimicavit, et morientibus fidelibus riesia virtus apparuit. Senectam vero dicimus

ficit fides, et per universas Ecclesias Dei populus augetur, cum mundi istius tempora fugitiva decresount. Senium autem tempus illud occiduum intelligendum puto, quando et sævus ille tyrannus adveniet. et turba martyrum hanc vitam optato fine concludet. Sequitur, donec annuntiem brachium 238 tuum generationi. Homo ille sidelis loqui ur introductus, petens a Domino ut usque ad senectam et senium in Ecclesiæ congregatione permaneat, donec brachium Patris, id est Dominum Salvatorem succedenti generationi hominum debeat prædicare, sicut legitur: Et brachium Domini cui revelatum est (Isai. LIII, 1)? ut religio Christiana totius mundi devotione dilatetur, maxime cum in fine sæculi sanctorum præde-

Vers. 19. Omni quæ ventura est : potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima. Omni qua ventura est, ad superioris versus extrema jungendum est, id est generationi. Et ne forsitan putares iliis tantum denuntiandum fuisse brachium Domini, id est Dominum Christum, qui eodem tempore fuerunt, cum ille pro nobis incarnari dignatus est, addidit, quæ ventura est, ut hanc prædicationem usque ad finem sæculi cognosceres esse faciendam. Sequitur, potentiam tuam et justitiam tuam , Dens; hie quoque reddendum est, donce annuntiem. Nam potentia ad gratiam incarnationis respicit, per quam hominem liberare dignatus est; justitia ad judicium, in quo Adam ino. bedienti mortem adduxisse cogno-citur. Nec moveat quod ordine præposterato dicta sunt, cum hoc frequenter in Scripturis sanctis invenias. Usque in altissima vero illud declarat, quia utrumque mirabile, utrumque g'oriosum est, reparatum hominem per gratiam, qui prius fuerat per justitiam jure dammatus. Tendamus etiam intellectum usque in altissima , quia Deus homo sedet ad dexteram Patris, regnans cum eo et Spiritu saucto per infinita sæcula sæcu-

Vers. 20. Quæ fecisti magnalia! Deus, quis similis tibi? Postquam gratiam Creatoris et justitiam ejus usque in altissima dixit esse progressam, venit ad tertiam partem, ubi hymnica exsultatione conce ebrat quantam justitiam peccantibus ostenderit. et conversis iterum clementiam suæ pietatis indulsent; senictam gravitatem vocant, senium atitem D serit. Adam quippe inobedientem protinus paradisi voluptate privavit; latronem confitentem ad ejus amona velociter intromisit. Hac sunt magnalia qua Dominum lecisse testatur; quoniam et ad judicandum singulariter fortis ostenditur, et ad liberandum nullus ei similis invenitur. Quæ! cum admiratione legendum est, quia nullus comprehendere, nullus sufficit digne laudare. Magnalia enim a magnitudine vocitantur, quæ stuporem humanis mentibus per suam videntur facere granditatem. Intulit quoque : Quis similis tibi? quia ex operibus suis cognoscitur singularis. Mignitudo siquidem facti, potentiam testatur auctoris.

Vers. 21. Quantas ostendisti mihi tribulationes mul-

sub admiratione legendum est, quasi innumerabiles passiones. Intende etiam quod dicit, ostendisti: quia fidelibus ad præseus duras tribulationes ostendit, et quamvis malæ vel multæ esse videantur, in bonum tamen recidunt, quia prodesse contendunt. Multas ergo quantita'em, malas indicant qualitatem. Sequitur, et conversus vivificasti me. Si naturam Verbi consideres, semper inconvertibilis, semper probatur immobilis; sed conversus dicit per tropologiam, id est converti me fecisti: quia distortus fueram lege peccati. Fidelium quippe tribulatio ducit ad vitam, sicut in Evangelio dicit: Beati qui lugent, quonium ipsi consol.buntur (Matth. v, 5).

Vers. 22. Et de abyssis verræ iterum reduxiste me; multiplicasti justiciam tuam, et conversus exhartatus es me. Abyssos quidem legimus altitudines divini sensus, sicut in alio loco Psalmista dicit: Judicia tua abyssus multa (Psal. xxxv, 7). Sed hic ideo terræ additum est, ut profundas mensuras et voragines debuisses intelligere peccatorum, unde se frequenter ad vitæ ga dia revocatum es e profitetur. Sed advertamus quid sibi velit hoc quod iterum dicit. Iterum positum est pro frequenti, eo quod multipl citer aliquid iteretur. In sexto quippe psalmo auctoritatem secuti majorum, diximus septem modis remissionem nobis Dominum concedere peccatorum. Primo per haptismum, secundo per martyrium, tertio per eleemos ynas, quarto cum debitoribus nostris debita refaxamus, quinto per conversionem fratrum, sexto per abundantiam charitatis, septimo per pœnitentiam. Forte adhuc et aliis remissionibus nostra fragilitas sub!evatur. Sciendum tamen ideo iterum dictum, ut medicina ejus frequentior indicetur. Nam quod dicit, mul.iplicasti justitiam tuam, superiorem sensum probatur exponere : quia justitiam suam multiplicat, quando nobis per diversas causas afflictionum subvenire dignatur. Justitia enim Domini sæpe dicitur, cum misericordiam facit, et iterum misericordia ipsius justitia nuncupatur, quia sibi semper utrumque conjunctum est, sicut in centesimo psalato legitur: Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (Psal. c, 1). Sequitur, et conversus exhortatus es me. Hoc verbum quam paternum sit debennus advertere, ut famulos suos quamvis præmissa districtione castiget, tamen tristes permanere non patitur, dum Scripturarum divinarum eos sancto alloquio consolatur. Exhortatio, consolatio debet intelligi, quæ animos componit, afflictionem relevat, et mentem sanat diversis languoribus sauciatam.

Vers. 23. Ego autem confitebor tibi in vasis psalmorum veritatem tuam. Cum Dominus sidelibus suis per exhartationes pias pramia æterna promiserit, hie jam justus ille generalis lætus veritatem se psalære confitetur, id est, quia Domini promissa complenda sunt, dum nescit fallere, quod æterna Veritas politeetur. Pulcure autem definitum est psalmos vasa

sub admiratione legendum est, quasi innumerabiles incorrupto sapore servanti.

Vers. 24. Psallam tibi, Dens, in cithara, sanctus Israel. Frequenter diximus fi chium Christianorum duas maximas esse virtutes, spiritualem ad bene credendum, actualem ad bene egendum, quas hic se per species musicas utrasque Domino oblaturum esse promittit. Nam quod ad spiritualem virtutem pertinet, in superiore versu psalmum se cantaturum esse pollicitus est; quod ad actualem, in cithara laudare se Dominum dicit. Psalmus enim (sicut sæpe dictum est) de superioribus sonat; cithara de inferioribus melos ad superna transmittit. Sed eui psallatur vel citharizetur dicit, sancto Israel, non quem gentilitas putabat erroneum, sed quem patribus nostris vera fides ostenderat.

Vers. 25. Gaudebunt labia mea, dum cantavero tibi: 239 et anima mea quam redemisti. Labia, os interioris hominis dicit; habet enim et meus vocem suam, qua tacite clamat ad Dominum. Nam ut hoe spiritua iter intelligeres, adjecit, anima mea quam redemisti. Ipsa ergo gaudet in labiis suis internis, qua se redemptam esse cognoscit.

Vers. 25. Sed et lingua mea tota die meditabitur justitium tuam, cum confusi et reveriti fuerint qui quarunt mala mihi. Sicut superius dixit: Psallam veritatem tuam in vasis psalmorum et cithara, significare volens animæ corporisque virtutes, ita ct labia cordis sui cantatura promisit. Nunc autem adjecit, linguam meditaturam esse justitiam Dei, id est corporis sui substantiam, quæ tunc plenissime laudes Domini medi:abitur, quando regnum ejus in illa resurrectione perceperit. Sed ut finem sæculi debuisses advertere, sequitur, cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi. Quod utique plenissime tune fie!, quando a dextris justi, et a sinistris impii fuerint collocati. Duobus enim modis confunduntur et riverentur inimici, quando aut bic pænitentiam gerunt. et se errasse cognoscunt; aut certe in adventu Salvatoris, dum illa quæ fleri non credebant, suis oculis manifesta conspexerint. Tunc ergo securæ exsultationis tempus est sanctis, quando jam locum dominationis impii non habebunt; et lætabuntur justi. cum malorum omnium terminus advenerit, et bona Dominus sine fine concesserit, in qua Christianorum D permanet indefecta petitio.

Conclusio psalmi.

Cum totus hic psalmus gratiam Domini, quæ gratis datur, summa intentione commendet, admonet etiam nos incarnationem Verbi, per quam salus humano generi provenit, felici vicinitate declarandam: more solis, qui proxima luce consurgens, roseam præmittit auroram; ut gratiam præclari splendoris præparatus possit oculus intueri. Patres enim mustri psalmorum numerum in Veteris ac Novi Testamenti sacramentis ita crediderunt esse div dendum, septem scilicet decadas ponentes in sabbatum, quod ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam; octo-

vero nostro tempore deputantes, qui resurrectionem A pro nobis; quem revera dicere nos recte pacificum Domini per singulas hebdoma as die octava veneramur; et ideo per utramque supputationem Vetus et Novum Testamentum sacratus iste numerus dignoscitur continere psalmorum. Quad enim centum quinquaginta possunt in numero singulorum, boc valent significare quindecim decades in ordine denariorum; coque fit ut calculus iste psalmorum Novo et Veteri Testamento compitenter aptetur. Sciendum est plane quod in prima parte Veteris Testamenti, et nova misceat sacramenta mysterii. Dicit enim in septenario numero et passionem Domini Christi, et in octavo calculo multa ponit de Veteri Testamento, ut utrumque culturæ nostræ convenire modis omnibus sentiatur. Meminisse autem debemus arithmeticam, vel alias disciplinas psalmos comme- B morare frequenter, quas in subsequentibus, prout fue it opportunum, de ipsis perstrictim aliquid conmemorare curabimus; ut quamvis breviter dicia, non tamen videantur esse præterita. Tantum est ut astrologiam sacrilegam sumu a intentione fugiamus. quam etiam nobilium philosophorum judicia damnaverunt. Quapropter præsenti operi terminum ponamus, quatenus et quies parumper adhibita lectoris reparet studium, et futura pars digesta psalmorum de significantia Novi Testamenti sumat competenter initium. Amen.

EXPOSITIO IN OCTO DECADAS NOVO TESTAMENTO CONVENIENTES.

PRÆFATIO.

Explicatis septem decadibus (sicut dictum est) in Aguram Veteris Testamenti, nunc ad reliquas octo veniamus, quarum numerus plenissime nobis resurrectionis dominicæ cognoscitur indicare mysterium. ut, his partibus diligenter inspectis, revera liber Psalmorum totius divinæ Scripturæ thesaurum complexus esse videatur. Nam licet sint omnia spiritualibus plena divitiis, et magnis illustrata luminibus, pene nullum timen ex his (ut arbitror) volumen invenies, quod tantis rebus cœlestibus doceatur esse completum. Nec moveat quod pars illa quam diximus ad sacramentum Testamenti Veteris pertinere, a Leatitudine Domini Salvatoris sumit initirm; et iterum in subsequentibus psalmis invenies quod primis constat temporibus actitatum. Quæ omnino non debent adversa judicari, quia et Vetus Testamentum de Novo plenum est, et Novum facit p'erumque Veteris mentionem. Nunc ad titulum venianus, qui interpretatione nominis sui ad Novi Testamenti noscitur pertinere mysterium; inscribitur enim:

IN SALOMONEM PSALMUS LXXI.

Salomon interpretatur pacificus. Quis est autem pevera pacificus, nisi Dominus Christus, qui hominem diaboli versutia deceptum, ad Creatoris sui rerocavit obsequium, fecitque colere salutis principem, qui sequebatur miserrimus mortis auctorem? Ipse enim Mediator l'ei et hominum hodieque interpellat ipsius verba testantur cum dicit : Pacem meam do vobis, pacem meant relinquo vobis (Joan. xiv, 27). Sed pax ista non est quam bella disturbent, non est quam inquietudo ulla concutiat; sed imperturbata semper atque æterna manen-, nullius inimici contrarietate dissolvitur. Ipsa est de qua propheta dicit : Dabo vobis solatium verum, pacem super pacem.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquens, adventum significat Domini Salvato: is; in una eademque persona modo kumanitatem ejus, modo divinitatem alternis partibus evidenter 240 ostendens. In prima parte verba facit ad Patrem, judicium Filio petens ad populos judicandos, quod tamen prædestinatum ante secula esse cognoscitur. Secunda, in judicio Domini filios panperum dicit esse salvandos, et humiliandam diaboli sine dubitatione superbiam. Nam et ipsum quoque Virginis partum per quasdam similitudines mirabiliter cognoscitur indicare. Tertia parte refert quæ bona contigerint de Spiritu sancto, et Maria Virgine, nato Domino Christo. Quarta ab omnibus regibus di: it ad-randum, quia humanum genus a diaboli potestate liberavit. Quinta pronuntiat, quoniam humanis oculis visus, firmamentum fuit credentium, et provectus sine dubitatione justorum. Sexta æterno Domino totius mundi consensu laudes perhibet esse solvendas. Septima hymnom Domino Christo jucundissima devotione persolvit. Sic Novi Testamenti clarum manifestumque initium per hujus psalmi seriem constat expres-

Expositio psalmi,

Vers. 1. Deus, judicium tunm Regi da, et justi iam tuam Filio Regis. Cum dicitur, Deus, non videtur hoc nomen aliquam designasse personam; sed quoniam sequitur, da Filio, certissime Pater invocatus esse cognoscitur. Illud enim nomen relativum est, et hoc, quod non dicit, indicat; sicut servi appellatione sentitur et dominus. Scire autem debemus ad distinguendas declarandasque personas sanctæ Trinitatis sola hæc nomina posse sussicere. Nam cum dixeris, Dens Pater, Dens Filius, Dens Spiritus sanctus, plenissime sanctæ Trinitatis visus es declarasse personas. Ilæc enim nomina in sancta Trinitate sola sunt propria; cætera vero, id est natura, potestas, æternitas, omnipotentia, et his similia probantur esse communia. Quapropter beatissimus propheta desiderio glorioso flammatus, petit a Patre judicium dari Filio, quod sciebat esse venturum; sicut in Evangelio legitur : Pater non judicat quemquam ; sed omne judicium dedit Filio (Joan. v. 22). Judicium enim dictum est quasi juris dicium, id est quod in co jus dicatur. Et ut veracissima probaretur esse petitio, eadem iterum sequenti commate geminavit. Iloc est enim quod dicit, et justitiam tuam Filio Regis, quod superius ait : Judicium tuum Regi da. Quod in Scripturis divinis ad exprimendam causam frequenter tovenis esse repetitum; sieut est illud: Qui habitat A dicio esse probantur abjecti, dum et a testimoniis in cælis irridebit cos, et Dominus subsannabit eos (Psal. 11, 4); et illud : Cæli enarrant gl riam Dei, ct opera manuum ejus annuntiat firmamentum (Psal. xviii, 2). Nam et sequens versus codem modo depromitur. One figora dicitor epimone, id est repetitio crebra sententiæ, quoties una res ad inculcandam causam diversis sermonibus iteratur. Meminissa autem debennus, quotiescunque aut ipse Bominus Christus sibi petit dari, aut alter ut ei concedatur expostulat, naturam humanitatis evidenter ostendi. Cæterum Verbum omnipotens cum totum habeat Patris, nihil sibi indiget dari . sicut ipse in Evangelio dicit : Omnia Patris mea sunt (Joan. XVI, 15).

Vers. 2. Judicare populum tuum in tua justilia, et pauperes tuos in jud cio. Exponit causam quare pe- B centibus credere meruerunt, sicut Apostolus dicit: tiverit Filio jud cium dari, scilicet, ut judicet orbem terrarum per justitiam Patris, quam tamen et Filii ess non dubium est. Nam ideo dicit Patri, in tua justitia, ne quis ausu sacrili go discrepare sibimet in aliquo sanctam æstimet Tr nitatem. Sequitur, et pauperes tuos in judicio. Dicit etiam pauperes Patris, dum et Christi Domini esse declarentur; ut idem intelligatur in illa majestate nihil potestatis esse divisum, sicut ipse in Evange'io dicit: Omnia quæ habet Pater mea sunt (Joan. xvi, 15). Pauperes ergo Dei sunt qui, mundana superbia derelieta, humilitati se per omnia tradiderunt. Nam et si pauper superbiat, non est Dei pauper; et si locuples humilitatem diligat, non est sæculi dives. Voluntates enim talium sunt inspiciendæ, non nomina.

Vors. 3. Suscipiant montes pacem populo tuo, et colles justitiam. Per montes significari frequenter diximus apostolos et prophetas, qui ad superna sirmiter elevati cœlesti gratiæ proximantur. Isti ergo tales pacem, id est Christum suscipiant fideli populo prædicandum. Ipse est enim Domini populus qui ei cred.dit, et spirituali se conversatione tractav t. Sequitur, et colles justitiam. Colles dicit inferiori gradu cateros beatos, qui recte Domini videntur prædicare manda a. Nam et pacem (quod superius dixit) De minum significat Salvatorem; et justitiam, eum ipsum sin · dubitatione designat; sicut et alibi legitur: Justitia et pax osculatæ sunt (Psal. LXXXIV, 11). Pax enim vere dicitur, quia per ipsum homo reconciliatus est Deo; dicabit, qui etiam diabolum per justitiam magis quam potentiæ virtute superavit.

Vers. 4. In sua justitia junicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum : et humiliabit calumniatorem. Hactenus optando locutus est, nunc veniens ad secundam partem prophetiæ virtute, quæ sint adventu Domini præstanda, diversarum parabolarum pulcherrima varietate commemorat. Nam cum superius dixerit Patri, in tua justitia, nunc dicit de Filio, in sua justitiu; ut strmiter teneas nihil ibi esse aut discrepans aut divisum; sed quæ est Patris, ipsa est et Filii sine dubitatione justitia. Nam et aliter potest intelligi. Pauperes Christi sæculi istius ju-

remoti sunt, et a consessu honorabili submoventur. Deus autem pauperes non in humana, sed in sua justi'ia judicabit, quia ipsos magis elegit, quos mortalitas superba despexit. Addidit quoque, populi, uhi subandiendum est fidelis. Non enim quo cunque pauperes Dominus el git, sed quales ipse dicit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v, 3). Sequitur, et salvos faciet filios pauperum. Pauperes Christi sunt apostoli vel prophetæ, qui mundi istius opulentiam electa Donini paupertate contempserunt, de quo scrip'um est: Qui cum dires esset, pauper factus est prop er nos (11 Cor. viii, 9). Quorum filii sunt populi Christiani; corum enim prædicatione generati sunt, quibus do-Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (Gal. 1v. 19); et iterum: In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui (I Cor. 1v, 13). flos ergo salvos faciet, quos filios apostolerum essa cognoverit. Adjecit, et humiliabit calumniatorem. 241 Calumniatorem diabolum significat, superbum, crudelem, iosatiabilem, malorum omnium principem. Discutiamus enim quare dictus est calumniator. K litteram judices antiqui damnationibus affigebant; et quoniam crudelis impugnator condemnationibus favet alienis, K litteræ militem calumniatorem appellar- voluerunt. Calumniator itaque est qui innocentiam alicoam in reatom nititur exquisita machinatione perducere; quod diabolo congrue videtur ap-C tatum, qui humanum genns suis fraudibus tot sæculis prohatur impetere [ms. A., impedire]. Quid enim plus calumniosum quam auctorem esse criminum, et culturam sibi velle vindicare terrarum? Hunc enim spiritualem tyrannum humiliabit Dominus, quando illo cum perfidis damuato, fideles se viderint regnare cum Christo.

Vers. 5. Et permanebit cum sole, et ante lunam, in sæculum sæculi. Hic honor sauctæ incarnationis exponitur, quæ permanet unita cum Verbo; sedet cuim ad dexteram Patris, regnans in gloria sempiterna. Sol quippe legitur Verbum Patris, Filius De, qui Deus homo, unus ex duabus et in duabus naturis distinctis atque perfectis permanet Christus; de ipso enim dicturi sunt impii : Sol non orius est nobis, et Justitia, quoniam orbem terrarum sub æquitate ju- D justitiæ lumen non luxit nobis (Sop. v, 6). Sequitur, ct ante lunam in sæculum sæculi; subaudiendem quod superius dixit, permanebit. Permanet vero Christus ante lunam, scili et aute conspectum Ecclesiæ, quem cordis semper luminibus contueter. Luna enim Ecclesiæ merito comparatur, quæ nativem non habet splendorem, sed a sole certis modis suscipit h men; quod astronomi inter alia diligenter exponunt. Mirum prorsus et altius stupendum tot siderum cursus, tam ingentium rerum arduas subtilesque mensuras munere Creatoris usque ad humanam potuisse pervenire notitiam. Sic ergo Ecclesia a vero illo Creatore mensurate suscepit lumen, quæ modo persecutionibus videtur imminui, iterumque tranquillitate recepta, clain seculum seculi, tempus indicat omnino perpetuum, sicut legitur : Et regni ejus non erit finis (laai. 1x, 7).

Vers. 6. Et descendet s'eut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super tercam. Hie ipsum mysterium gloriosæ nativi atis exponitur. Nam Dominus ille virtotam ante cajus conspectum ter a tremefacta concutitur, omnis creatura turbatur, cum pon potest ullatenus sustineri, quando se mavult manifesta potestate cognosci, voluit leniter in utero virginali sine aliquo strepitu, tanquim pluvia in vellus agnie descendere; ut virtu:em suam bine magis ostenderet, si illam ineffabilem potent am temperasset; sicut dicit Apostolus: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitralus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine homi- B nobis sucramenta profudit. A flumine, a Jordane dinum factus, et hubitu inventus ut homo (Philip. 11, 6, 7). Sed consideremus tantæ rei qualis similitudo sit posica. Vellera lan e sont ovinm, quæ sic aquam recipiunt, ut nulla divisione rumpantur, et iterum s c reddunt, ut in suis integritatibus perseverent. Audite, si qui adhuc estis increduli, et pudeat hoc de summa Divinitate non credere, quod videtis minimas cresturas indicare. Sequitur, et sicut stillicidia stillan ia super terram; seilicet quæ in modum roris summa lenitate descendent. Hac si pura mente consideres, hasitationem de partu Virginis non babebis. Illud enim ingens miraculum, ut sine aliqua dubitatione credi possit, exemplo duplici comprobavit. Ilic Ambrosius ille quadam Ecclesiæ candela mirabili fulgore lampavit, dicens (Tom. V, hym. 24):

Veni, Redemptor gentium, O-tende partum Virginis, Miretur omne sæ ulum, Talis decet partus Deum.

Unde etiam beatissimi papæ Leonis corusco similis sermo resplenduit. Ait enim (Epist. 10, ad Flaviam, cap. 2): Conceptus est quippe de Spiritu sancto intra stersom Virginis matris, quæ illum ita salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit. Digni Patres, et pontificatus arce pollentes, quorem suavissima doctrina sermonum tantum valuit declarare miraculum [ms. A., mysterium].

Vers. 7. Orierur in diebus ejus justitia et abundantia peris, donec extollatur luna. Nunc venit ad tertiam bom nus qualis quantaque præstiterit. Intelligamus rgo quod dixit : Orietur justitia, quasi ante non fuetii, quæ semper adoranda [ms. A., in adoranda] majulate regnavit. Sed orietur dicit ex tempore sanctæ hearnationis, quando erat partu Virginis nascitura. Institia enim Verbum l'atris est, quod onnaem creabram et tempora fecit universa; de quo legitur: Veritas de terra orta est, el justiria de cælo prospexit (Peal. LEXX. v. 12). Addidit, et abundantia pacis, dowe extollatur luna; et hic quoque subaudiendum e-t, vietur. Abundantia ergo pacis est, dum religio Chritienorum toto orbe dilatatur. Donec extollatur luna. dali, id est quandiu protendatur et angeatur Eccle-

rissimi luminis hilaritate completur. Nam quod dixit, A s'a, aut constitutus prædestinatorum numerus compleatur.

Vers. 8. Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ. Dominabitur. dixit, cultu religionis latins innotescit utique Dominus Christus, de quo superiora canunt, et inferiora dictura sunt. Istud autem ad Salomonem filium David omnimodis non potest pertinere, qui tantum in gente Judæa rex fuisse cognoscitur. Mare enim Ocea-um debemus advertere, qui aream totius terræ (sicut quidam dicunt) limbo suo circumactus includit. Nam si maria ista nostratia velis inteiligere, totius mundi ambitum, quem versus iste significat, non prævalebis advertere. Sequitur, et a flumine usque ad terminos orbis terræ. Pulchra quidem brevitas, sed ingentia cit, unde per totum orbem terrarum saluberrima regula sacri baptismatis emanavit. Hoc autem per figuram per phrasis dictum est, id est per circuitum. totius mundi ambitum per maria fluviumque significans.

Vers. 9. Coram illo procident Æthiopes; et inimici ejus terram lingent. Æthiopes peccatores populos debamus advertere; nam sicut illi teterrimo corio vestiuntur, ita animæ delinquentiom scelerum o' scuritate tenebrantur. Eigo isti Æthiopes, qui sunt percatores, ante illum procidunt, quando se pœnitentiæ humilitate prosternunt. Adjecit, et inimici ejus terram lingent. Illos quibus est Domini miseratione parcendum, coram ipso dixit procidere. Isti an-C tem Judæi pertinaces inimici nominentur, qui in sua obstinatione mansuri sunt. Quie ergo illis est pæna ? Terram lingunt, id est terram sapiunt; hoc enim sapit unicuique quod lingit : quibus in modum serpentis 212 humus est esca pœnalis. Hoc ad humilitatem ipsius juste dicimus esse referendum, qu niam qui Christum Deum credere noluerunt, tali ultione damnandi sent.

Vers. 10. R ges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent. Tharsis, referente Patre Hieronymo (In Isai. cap. xxix, rers. 1), interpretatur contemplatio; quod ad fideles referendum esse non dubium est, qui in divina contemplatione defixi sunt. Reges ergo Tharsis, id est dominatores. vitiorum, dona offerunt Domino, quando ei probantur partem, in qua per ordinem describuntur, in ortu suo D animo servire devoto. Insulæ vero sunt, qui circum-Aventia mundi vitia a suis corporibus excluserunt, nec dominatur in eis mare mundanum, quod pertidorum cordibus constat infusum. Insula enim dicta est, eo quod in salo sit po-ita. Ipsi sunt ergo puri pectoris munera, quie divinis altaribus offeruntur, ipsum sacrificium quod Dominus suaviter assumit oblatum. Sequitur, reges Arabum et Saba dona adducent. Arabia ponitur pro hominibus suavi et terrena se delectatione tractantibus. Nam sicut illa patria diversts aromatibus sensum narium mulcet, ita isti ad delectationes mollissimas illecebris sæ ularibus invitantur. Reges ergo Arabiæ sunt, qui blandimenta corporum rigidæ subjiciunt disciplinæ. Similiter Sabs, unde

Sabri dicti sunt, quamvis corporali delectatione præ- A conversatione delinquunt, in æterna calamitate recivaleat, et jucundis odoribus sit referta, suaviora 'amen conversi ejus populi offerunt dona vi: tutum. Quod autem dicit, adducent, ad ipsos respicit offerendos; quia post adventum Domini pecudum sacrificie cessaverunt.

Vers. 11. Et adorahunt enm omnes reges terræ; omnes gentes servient ei. Venit ad quartum membrum, ubi adorandom Dominum a cunctis gentibus dicit, et beneficia ipsius subter exposit. Per omnes reges, cunctas nos voluit intelligere nationes; quia nulla gens est quæ in parte populi sui proprium non adoret auctorem. Et ideo ne tantum de regibus adverteres dictum, addidit, omnes gentes servient ei; scilicet quæ per universum mundum et lingu's dividuntur et patr is. Sic Donati perfidia noscitur esse convicta, qui B vel ipsa cogitatio pervenire. Sic in istis paucissimis localem putat Ecclesiam, quam per totum orbem constat esse diffusam. Et intuere quia dixit, reges adorabunt, q i putantur adorandi; gentes autem servire, quæ terrenos dominos habere noscuntur.

Vers. 12. Quia liberav't pauperem a poten'e, et inopem cui no i erat adjutor. Causam reddit quare Domino Christo ab universis gentibus serviatur : quia pauperem, id est fidelem populum a potente diabolo liberavit, quem supra calumniatorem dixit; hunc alio loco fortem nominat, sicut est istud Evangelii : Nemo intrat in domum fortis, ut vasa ejus diripiat, nisi prius alligarerit fortem (Ma'th. x:1, 29). Quæ vocabula malitiam ejus significant, non honorem, nefandam astutiam, non laudabilem principatum. Sequi:ur, et inocommuni liberavit. Inopem vero diximus plus esse quam pauperem, qui opem non habet vitæ, nec sua prævalet sacultate subsistere. Hos ergo liberavit Dominus Christus, dum veniens in hunc mundum diaboli justissime pressit astutiam, et inopiæ humani gem ris spiritua is affluentiæ gratis d na concessit. Merit ergo subjunxit, cui non erat adjutor, quia humanum genus ad idolorum culturam exsceranda se superstitione contulerat. Et quid ab eis adjuvari poterat, quie vel sensum pecudum non habebant?

Vers. 13. Parcet pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet. Com dicit, parcet, generaliter omnes peccatores ostendit. Illis ergo parcitur qui in aliquo reatu detinentur. Parcet ergo et electis suis, sibi tamen egent dimitti. Sed ne putaretur usque ad hoc tantum Dominum parcere, ut a tormentis debitis pauperes liberaret, addidit, animas pauperum salras faciet; ut quibus dimittit peccata, eis et præmia futura concedat. Ipsi enim salvi fient, qui regnum Dei possidebunt. Unde nec istud potest congruere Salomoni, ut animas salvas fuceret, quod soli Divinitati certum est convenire.

Vers. 14. Ex usuris et iniquitate liberavit animas corum, et præclarum nomen corum coram ipso. Usuræ ab usu appellatæ sunt, quæ creditæ pecuniæ semper procurant augmentum. Sic in peccato versantibus usura crescit malorum, quando quod in temperali

piunt. Ab istis ergo usuris, vel ab ipsa obligatione peccati liberantur fideles animæ, quando per pænitentiam redduntur divinis muneribus absolutie. Sequitur, et præclarum nomen eorum coram ipso. Revera præclarum nomen, ut Christiani dieantur, ut de suo Rege resplendeant, et accepta vocabuli dignitate glorientur. Quod tamen Isaias increpans Judæos præcinnisse dignoscitur, dicens : Interficiet vos Dominus Deus, el servos suos vocabil nomine alio (Isai. LXV. 15), utique Christianos. Addidit etiam, ceram ipse. quoniam ante ip um et in ipsius regno victuri sunt. Felix præsentia ante Denm semper esse, quem jam non formides offendere. Adde quod tale præmium est illum v dere, ad quem nullo modo possit nune verbis felicitatis illius, quantvis tectum, aliquod tamen nobis designatur indicium.

Vers. 15. Et vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ, et aderabunt de ipso semp r: tota die benedicent cum. Ecce jam prædictæ visionis quintus est modus, ubi præsentiam Domini contulisse dicit fidei votum, et firmamenta terrarum. Nam cum dic t, et vivet, æternitaiem ejus majestatis ostendit; sicut in Veteri Testamento crebro legitur : Vicit Dominus. Vivit ergo non creaturæ cujusquam vita, qua vel angeli potiuntur, sed beatitudine singulari, qua cola Trinitas sancta pe: fruitur. Sequitur, et dabitur ei de auro Ara'ia. Aurum Arabiæ præ cæturis terris fertur esse purissimum, et summo splendore pretiosum. Quod, bene ad pem cui non erat adjutor. Et hic subaudiendum est a C sapientiam refertur, quoviam legimus : Accipite prudentiam sicul argentum, et sapientiam sicul aurum probatum (Prov. viii, 10). De ista ergo sapientia quæ per aurum Arabiæ significatur, dabitur Domino munus, cum ad eum devoti purgatissimo corde pervenerint. Sive magorum munera fort see significat, quæ merite auro Arabiæ comparantur, quoniam puritate cordis oblata sont. Antiqui aureum colorem palcherrimum vocaverunt; et ideo aurum ab aura dictum esse 243 volucrunt, quod nimis gratissimo colore resplendeat. Nam hodieque aureum dicimus, quod pulchrum volumus æstimare. Sequitur, et adorabunt de ipso semper. Hoc ad humanitatem ipsins constat referri. quando ore proprio quemadinodum oraretur instituit. Notum est enim dominicæ orationis beneficium, qui licet sancia conversatione resplendeant, aliqua D quo utitur semper Ecclesia, quam sanctissimus Pater Cyprianus Carthaginiensis antistes et martyr, primus exponens, brevitatem illam profundissimam mirabili eloquentiæ decore dilatavit. Adjecit, tota die benedicent eum. Tota die, totius vitæ nostræ tempus ostendit, quæ merito dies dicitur, quia fidelium corda nullis teneb: is obcæcantur.

> Vers. 16. Et erit fir:namentum in terra in summis montium; superextolletur super Libanum fructus ejus. Summa montium excellentiam significant prophetarum, quos frequenter dicimus accipi debere pro montibus. Firmamentum autem istorum montium est utique Dominus Christus, quoniam quod per illos de ipso prædictum e t, eodem veniente constat impie

tum. Sequitur, superextolletur super Libanum fructus A xxn, 18). Et quia tribus nominavit, ne hoc de paucis ejus. Quia superius sanctos Dei montibus comparavit, et ipse est mons montium; hic electos est mons, cuius fructus comparetur Domino Christo, In Libano siquidem (sicut sæpe diximus) cedri nascuntur eximiz, summaque proceritate pollentes. Sed quid potest fructibus Domini simile reperiri, a quo sancti producuntur excelsi? Neque enim tale est, quamvis proceras arbores in quamlibet altitudinem crescere, vel nubi'a tangere, quale beatos ad cœlestis regni gaudia pervenire.

Vers. 17. Et florebunt de civitate sicut senum terræ : sit nomen ejus benedictum in sæcula. Nonnullam videtur facere quastionem, quia fenum terræ nunc zternz vi z simile facit, quod frequenter impiis legitur comparatum; quod omnino non debet permo- B mor, non quod per nos aut sanctificetur, aut crevere. Sicut enim dicitur Christus leo, quia potens rex ferarum est; ex alia vero parte diabolus intelligitur leo, quia serox et trucu'entus esse dignoscitur; ita et fenum, quia primitivus terræ fructus est, virens alque gratissimus, sanctis Domini non incongrue comparatur : ex illa vero parte qua cito arescit et secciditur, peccatoribus jure similatur. Ita fit ut diversis qualitatibus inspectis, una cademque res aptissime [ed., diversimode] comparetur. Florebunt erro de civitate justi, id est de Ecclesia Dei, sicut fesum terræ, cujus non ætas sanctis, sed decora viriditas comparatur. Et inspic endum quod dicit, de civitate florebunt, non in civitate, quia de ista civitete bujus sæculi, in illa florebunt beatitudine semperpetua gratulatione coronentur. Sequitur, sit nomen ejus benedictum in sacula. Postquam descripsit beatitudinem sanctorum, revertitur ad laudem Domini, quo illi beati sunt; ac si diceret : In æternum glorifeetur Deus, qui æternam gloriam præstaturus ag-Discilur.

Vers. 1 . Ante solem permaret nomen ejus; et benedicenter in ipso omnes tribus terra : omnes gentes magnificabunt eum. Janua sextæ partis aperitur, ubi et zternitas Domini significatur, et terrarum omwirm generale servitium. Et ne sanctum Dei Filium temporalem aliquis blasphema cogitatione sentiret, meomnem crea uram nomen ejus permanere piolessus et, sieut Evangelium dicit: In principio erat Verbum, «Verbum erat apud Deum, et Deus crat Verbum. Hoc D aut in principio apud Deum (Joan. 1, 1, 2). Ecce nomen ties and p. rmanet in æternum. Nam ut illud Verbum itelligas, quod est positum ante solem, sequitur, vania per i: sum facta sunt, et sine ipso factum est whit (Ibidem, 3). Vides ergo nomen ejus ex-titisse ante teaturas universas; quippe qui creator est omnium. Nomen enim dictum est, quod notam rem faciat. Hic telem pro omnibus creaturis ponit, quia conspectibus bestris gratior elucescit. Hæc est enim species schematis synecdoche, quæ significat a parte totum. Sewitns, benedicentur in ipso omnes tribus terræ. In ipso, Domino Christo dicit; sicut et Abrahæ dictum est: In semine two benedicentur omnes tribus terræ (Gen.

gentibus intelligere potuisses, quæ sub hoc nomine populum habuerunt divisum, addidit, omnes gentes magnificabunt eum. Magnific bunt eum dicit, landabunt utique significat. Nam illum quis potest facere grandiorem, cui omnes virtutes summitatesque deserviunt? Sed illum prædicando nos magnificamur. quia ipsius laude proficimus. Hoc enim ad præconium Deitatis ejus dici nul'a potest perversitas dif-

Vers. 19. Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia magna solus. Septima vero pars, quæ superest, introitur, ubi decursis omnibus Dominus Christus magna exsultatione laudatur. Quando Dominum prædicamus, benedicere quidem illum diciscat; sed cum nos ille sua benedictione sanctificat, tunc el tuitio provenit, el augmenta procedunt. Et qui sit iste dominus per quintam speciem definitionis evidenter insinuat : Deus Israel, id est Deus oniversæ terræ; sicut alius propheta dicit : Qui ernit te, Deus Is acl, ipse Deus universæ terræ vocabitur (Isai. LIV, 5). Addidit, qui facit mirebilia magna solus. quia nullo indiget adjutore. Nam licet et angeli et multi justi miracula faciant, non soli, sed Domino juvante, perficiunt.

Vers 20. Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum, et in sæculum sæculi; et replebitur majestate ejus omnis terra: fiat, fiat. Superiore versu Deum dicit es e benedictum; secundo nomen majestatis ejus, scipiterna. Hic enim tribulationthus afficiuntur, ut ibi C licet quia de Christo dicti sunt Christiani, quod vocabulum totius orbis terminum sacra veneratione complevit. Nam sicut ipse æternus est, ita et nominis ejus praconia perseverant. Nam quod sequitur, et replebitur majestate ejus omnis terra, sanctos d'cit, qui ipsius clarificatione repleti sunt. Terram enim hic omnem fidelem debemus accipere, qualem revera Dominus replere diguatur. Adjecit, fiat, fiat. Optantis est quidem dicere fiat, sed nimium desiderantis ipsum repetere. Quod magis ad mysterium aliquorum psalmorum positum debemus adver:ere, non (sicu: aliquibus visum es!) libri unitatem ad multas perducere sectiones. Magnificus psalmus, quem gemin ita vota secuta sunt; adventus enim Domini omnino debuit desideranter optari.

244 Conclusio psalmi.

Perpendamus, auditores eximii. contra Entychis et Nestorii bella nefaria olim nobis arma rectæ fidei fuisse provisa; ut in duabus naturis verissimis atque perfectis in una persona existere et permanere credatur Deus, Dei Filius, Dominus Jesus Christus: ne ad eos comprimendos laborare possimus, qui tantæ auctoritatis robore commonen ur. Nam cum utramque naturam in hoc psalmo reperiamus expressam, Entychis pravum dogma unam naturam defendentis expellitur. Cum vero una persona Christi Domini pradicatur, Nestorii ven na damnantur, quia cum hie psalmus duas operationes dicat, unam tamen Domini quidquam plurali numero dixit, quia unum Filium credi voluit. Ipse est enim qui ex Patre ante sæcula natus est, qui in utero Virginis carnem nostræ mortalitatis assumpsit, homousion Patri secundum divinitatem, homousion quoque nobis secundum humanitatem, invisibilis deitate, factus est humanitate visibilis. Pati homo propter nos dignatus est, per se impassibilis Deus, non summitatem divinitatis imminuens, sed humilitatem carnis exaltans. Hoc sancta prophetia dicit, hoc Evangeliorum frequenter textus insinuat, hoc per totum mundum beata canit Ecclesia, ut a catholica fide ille cognoscatur extraneus, qui tali non fuerit stabilitate fundatus. Memento præterea quod h e quartus est psalmus ex his quos de duab s naturis locuturos esse prædiximus.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXII.

Defecerunt laudes David filii Jesse, psalmus Asaph.

Dum in titulis superioribus David tantum videatur a criptus, hic addidit, filii Jesse; scilicet ut illum David patrem Salomonis intelligere debeamus; quod ad personam exprimendam prophetæ competenter adjectum est. Ilæc nona est species definitionis, quam Græci καθ' ὑποτύπωσω, Latini per quamdam imaginationem [ed., imaginem] dicunt, quando nominata matre vel patre, ad intelligentiam individuæ personæ sensus noster adducitur. Congregantur etiom multæ res ad personas communiter [ed., comiter] exprimendas; ut est illud: Socrates filius Sophroni-ci, cujus mater est Phienarete, calvus, ventrosus, simus. Hæc enim o : nia solum Socratem indicare ac definire nos untur. Sed in hac re tanta ponenda sunt, quanta possunt individui de quo quæritur, ab omnibus cæteris sequestrare personam. Laudes ergo istius David defecisse dicit; quod nisi perscrutemur, omnino contrarium est, ut in medio pene opere prophetæ dicat præconia defecisse. Sed causam hujus dicti ab origine perquirancus. Cum Israeliticus populus de terra Ægypti per miracula humanis oculis apparentia liberaretur, pro collatis beneficiis Deo laudes per sacrificia pecudum, et instrumentorum musicorum consonatione reddebat; quæ in figuram facta sunt usque ad plenitudinem temporis quo Chr stus Dominus adveniret. Istæ ergo laudes temporales, quæ pro divinis beneficiis reddebantur, defecerunt atque mutatæ sunt, quia nunc l'eclesia catholica immolationem corporis et sanguinis Christi, et sanctam peragit psalmodiam. Sequitur, psalmus Asaph. Asaph significare Synagogam Hebræa lingua testatur, quæ Dominum quidem colebat; sed videndo A rere malos, in pessimas cogitationes inciderat; ex cujus persona in hoc psalmo ipse Asaph loquitur, qui in suo nomine Synagogæ continet significationem. De gentilibus enim populis, et de his qui legem Domini susceperunt, multa dicturus est, quæ ad emendationem nostram utiliter dicuntur, ne talibus cogita ionibus polluamur.

Divisio psalmi.

Sicut diximus, Asaph ex typo Synagogæ per totum

Christi cognoscitur prædicare personam. Non enim A loquitur psalmum. In prima parte zelasse se dicit felicitatem mundi, pacem controns peccatorum: admirans cur inimicis Dei et paganis prosperitas tanta provenerit, at os suum usque ad codom extollere viderentur. Secunda parte reversurum dicit populum sunm ad salubre consilium, et pristine cogitationis erubescere pravitatem, donec ultima impiorum intelligere atque conspicere mereatur. Tertia parte, propter dolos suos mala impiis provenire testatur, quia sanctos viros felicitate sua scaudalizare videbantur, se tamen beneficio Domini de his malis asserit esse liberatum. Quarta dicit, quomodo ad perfectum intellectum, Domino miserante, pervenerit.

Expositio pralmi.

Vers. 1. Quam bonus Israel Deus his qui recto sant R corde [ed., rectis c. rde]! Recordatus Asaph, quoniam istlus sæculi felicibus invidiss t, et usque ad nimiam tristitiam inde pervenerit, quia Dominus peccatores in hoc sæculo florere pateretur, se ipse condemna s eructavit veram suavemque sententiam, dicens: Bonum esse Deum, sed his qui recto sunt corde, id est qui opera ejus studio p'etatis intelligunt. Unde advertitur pravis distortisque mortalibus dispositionem cjus sacrilegis cogitationibus displicere. Sic sanis oculis serenissimus sol refulget, econtra obscurus videtur illis quorum lumina infirmitate detinentur.

Vers. 2. Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt greesus mei. Ut int lligeres sanctum virum contra se superiorem protuli se sententiam, quod familiare semper est justis, suum profitetur errorem; C ut pene lapsum se diceret, cui administratio Domini irrationabiliter displicebat. Scriptura frequenter per tropologiam appellat pedem arbitrium mentis, que fixa voluntate consistit. Hunc dicit pene fuisse commotum, quando a vero intellectu ejus animus discrepabat. Nam cum dicit, pene, cito se ad viam veritatis rediisse commemorat; ut damnaret errorem qui surripere festinabat. Sequitur, pene effusi sunt gressns mei. Gressus significare diximus actus humanos, quibus per vitæ nostræ semitas ambulamus. Ergo gressus isti bonæ conversationis pene in aliam partem fuerunt dilapsi, quando sub ingratitudi e animi v.debantur 245 impiis tanta concedi. Et respice quia pene effusos dicit gressus suos, non lapsos; ut intelligas vigorem mentis nostræ tanquam liquidum elemen-) tum dispergi posse, cum a vera cog tatione cœp rit discrepare. Unde intelligimus et sanctis viris cogitationes pravas frequenter surripere; sed iterum in sanitatem pristinam eos reverti, quando a semetipsis fuerint celeriter, Domino p æstante, correcti.

Vers. 3. Quia zelavi in peccatoribus, pacem pe catorum videns. Secuta est causa cur gressus ejus viderentur essundi, quia peccatoribus sic suit invidus, ut eos graviter ferret quietos. O incongrumm zelum invidero perituris, et eos putare felices, quos aterna certum est damnatione percelli. Sequitur, pecent peccatorum videns. Revera quia pax ista non intelligitur, sed videtur, aspectus nostros eludens, sed in sua nece grandescens. Nam cum peccatores videntar non esse quod timeant, putantur habere pacem; sed pax ista cum conscientia semper litigat, rixatur intrinsecus; et cum hostem non habeat, secum ipsa decertat.

Vers. 4. Quia non est declinatio morti eorum, et firmamentum in plaga corum. Adhuc dicit de prosperitatibus imp'orum. Ait enim : Quia non est declinatio morti corum, id est, quia in mortem citius non declinant, nec die protinus urgentur extremo : sed eum eis ad pœnitendum detur spatium vitæ, illi magis scelera probantur augere. Sequitur, et firmamentum in plaga corum, subaudiendum non est: quoniam vel si eos hic contingat aliqua adversitate perstringi, diutina illis non videtur permanere tr stitia; e: ideo ad medicum non recurrunt, quia ne- B quaquam in mundanis languoribus longo tempore jacuerunt.

Vers. 5. In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur. Homines hic sanct s viros intelligamos, qui et labores in hoc sæculo sustinent, et divers rum afflictionum flagella patiuntur, ut correcti ad Dominum redire mereantur. Istad peccatoribus obstinatis non provenit, quod ad salutem datur devotis. Si vero dictum contra s, irituales nequit as æstimamus, potest de ipsis convenienter adverti, qui in hoc mundo sceleribus suis congruas non recipiunt ultiones. Nec cum hominibus flagelluntur, qui cum sequacibus suis divina jussione danmandi sunt. Tribulatio siquidem istius sa culi fidequoniam a futuris muneribus arcebuntur.

Vers. 6. Id. o tenuit eos superbia eorum; operti sunt iniquitate et impietate sua. Intendamus quo pervenerit peccatorum resoluta securitas, et desinamos illorum gaudiis invidere, quos in foveam cognoscimus irruisse. Malorum quippe libertas confert absolute superbiam, dum contemptum semper nutrit impunita protervitas, et subjectum se malis esse non credit, ani nihit quod obviare possit expaverit. Tenuit autem dixit, id est, quasi quibusdam manibus apprehendit, at elabi nequeant, cum jam tenentur astricti. Skperbia corum dixit, que revera diaboli est; ipso enim auctore hoc facinus exstitit, quod cum arterna cruciatione damnavit. Sequitur, operti sunt iniquitate et impietate sua. Si dixisset amicti, esset illis forsitan D dana dispersi sunt, et iterum correcti ad Domini vel liberum caput; sed cum dicit opertos, totos ens intelligamus esse demersos. Iniquitas enim potest ese mediocris; sed addidit impietatem, quæ malorum omn'um probatur extrema. Et considera quoniam hic versus et subsequentes malorum scelera moresque describunt.

Vers. 7. Prodiit [ms. G., provenit] quasi ex adipe iniquitas corum; transierunt in dispositionem cordis. Ex macie provenit malitia, quando scelus aliquod enisquam mundanis opibus desolatus excegitat. Ex edipe autem procedit iniquitas, quando hi qui affluentia præsentis sæcu'i, Domino præstante, repleti sunt, quidquam in divinam detractionem delinguant. Pin-

locupletes, multisque dominari populis, et in mun lo A gue est enim validumque peccatum, quod arbitrio magis quam necessitate committitur. Nam ut exaggeraretur culpa, in abundantia rerum eos magis dicit deliqui se, quam aliquod scelus inopiæ excusatione cogitasse. Addidit, transierunt in dispositionem cordis. Transierunt, quasi a rectis semitis erraverunt. Nam hodieque sic dicimus: Transivit nos, quando ab aliqua veritate sensus noster erraverit. Peccatores enim. in dispositionem cordis transierunt, id est erraverunt. quando sorte teterrima rationabiles homines insensatis idolis servichant.

> Vers. 8. Cogitarerunt et locuti sunt nequitiam; iniquitatem in Excelso locuti sunt. Duplex malum est nequitiam cogitare, eamque tanquam bonum aliquod palam proferre; nam quem decuerat propter cogitationem sceleris pænitere, culpam geminat, dum facinora cogitata divulgat. Illud maxime quod sensisse nefarium est, dixisse sacrilegium. Sequitur, iniquitatem in Excelso locuti sunt. Hoc est qu d mens perfida parturiebat, ut contra suum auctorem blasphema verba loqueretur; ut illum quem laudare nemo digne sufficit, ad ir m provocet injurio-a loquacitas.

Vers. 9. Posue unt in cœlo [ed., in cœlum] os suum, et lingua eorum transivit super teriam. Ponit in cali os suum qui Jovem, Mercurium, cæteraque portenta quie numina Deo putat esse similia. Ponit etiam in cœlo os suum qui res humanas tyrannica volunta e transgressus, malorum suorum nullum fore putat ultorem; sed potius superba iniquitate subjectus, libus votiva correctio est, quam impii non accipiunt, C Deum credit non cognoscere quod differt in tempore vindicare. Sequitur, et lingua eorum transivi' super terram. Super terram utique transcunt, qui ultra mensuram human tatis loquuntur; et dum sint ipsi imbecillitate fragiles, tenere se immortales æs imant dignitates.

> Vers. 10. Ideo revertetur huc populus me.s, et dics pleni invenientur in eis. Postquam malorum licentiam descripsit et consuetudines pessimorum, nunc veniens ad secundam partem, ad viam veritatis ideo reversurum populum dicit, quaniam Domini illuminatione complendus est. Sed quia illos reversos dicimus qui de locis patriot cis exierunt, congruum est illos populos hic advertere, qui aliquando in accepta Domini lege manserunt, sed per varia desideria munpræcepta redierunt. Quapropter Asaph hunc populum ad se rediisse dicit, qui ad agnitionem veritatis, Domino præstante, reversus est. Sequitor, et dics pleni invenientur in eis. Dies 246 pleni sunt, quando Christus Dominus in plenitudine temporis, quam prophetie cecinerunt, advenire dignatus est; sicut Anostolus dicit : Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Fil um suum (Galat. 17, 4). Tunc ergo dies pleni Judaicum populum perfidia sua vacuatum repererunt, quando inter eos aliqui corde revelato Christum Dominum conspicere meruerunt.

Vers. 11. Et dixerunt : Quomodo scivit Deus : et si est scientia in Excelso? Il'o- quos superius reversos

evidenter exponit; ut Domini misericord'a declaretur, qui de blasphemis facit justos, et de insipientibus populi prudentes efficit ac devotos. Dubitaverunt enim sciisse Deum tot mala sceleratissimos commisisse, quibus videbant omnia mundi secunda provenire: nescientes pænas eos graviores incurrere, qui tandiu exspectati, in sua probati sunt obstinatione mansisse; sicut et nonagesimus tertius psalmus dicit de talibus : Et dixerunt : Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob (Psal. xcm, 7). Sequitur, et si est scientia in Excelso? Blasphemus iste sensus est, et in insipienti voluntate conceptus, dubitasse scientiam esse in eo qui sapientiam humano donat ingenio, qui et angelos ipsos, et potestates cœlorum providentiæ luce locupletat. Scitus enim dictus est, B universa disponit, bonis malisque pro suorum actuum quasi scire citus. Unde supra memoratus psalmus dicit : Qui plantavit aurem non audiet, qui finxit oculum non considerat, qui corripit gentes non arguet (Ibid., 9)?

Vers. 12. Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias. Proditum est quod insipientium corda fatigabat, quorum ratiocinatio est sine ratione, tractatus sine consilio, cogitatio sine sapore; ut ideo non putaret Deum sciisse quod agitur, quia peccatores di itias possidebant; quasi illis justis ac fidelibus talia sit pollicitus, et non mag's pauperes in mundo esse voluit, quibus cœlorum regna promisit.

Vers. 13. Et dixi: Ergo sine causa justificavi cor guoque fatuis cogitationibus profitetur illusum; sicut superius dixit : Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; ut cum se profitetur talia repudiasse, in nostris sensibus pravas cogitationes non sinat ullatenus introire. Quapropter increpative pronuntiandum est: Ergo sine causa justificavi cor meum? quasi inani spe aliquis se putet elusum, si in hoc sibi mundo fructum justitiæ non sentiat esse collatum. Causa enim a casu dicta est, quod sæpe bona sit, sape mala. Hoc genus causæ ab oratoribus anceps dicitur, quod maxime in deliberationibus provenit, quando dubius est animus quid sequatur. Addidit, et tari inter innocentes manus meas. Adhuc hoc ipsum quod cœpit exsequitur. Ac si diceret: Quid mihi vitias possident qui vitia non relinquent? Lavat enim inter innocentes manus suas qui pias operationes laudabili peragit instituto. Nam Pilatus non lavit inter innocentes manus suas quando flagellatum Dominum cruci tradidit affigendum.

Vers. 14. Et fui flagellatus tota die : et index meus imss. G. et F., castigatio mea in matutino. Quasi pænas suas adhuc commemorat, quas, ut illi videbatur, irrite sustinebat; ut iste flagellatus pauper esset, cum impius securus suas divitias possideret. Pessima reputatio, sed vicina correctio. Sicut ægrotis sieri solet, qui tune diutino languore liberantur, quando In ægritudinis fine eos copiosior febrium flamma

esse memoravit, nunc ex qua cogitatione transeant A succenderit. S'quitur, et index meus in matutino. Ecce jam ad temperiem sanitatis rediit, qui morbosis caloribus æstuabat. Indicem dicit sibi Pominum Christum, qui nobis viam veritatis evangelicis prædicationibus indicavit; et tempore matutino resurgens, spem nostram de isto mundo auferens, ad coclor um regna protendit.

> Vers. 15. Si dicebam: Narrabo sic: ecce natio filiorum tuorum, cui dispo ui. Jam vicina veritate commonitus secum ipse deliberat, et ad tantam rem perductus cogitatione multiplici fluctuat. Dicebat enim : Si annuntiavero plebi Deum mortalia non curare, occurrere sibi putat prædicationes priores, quas Israelitis ante prædixerat, ut Deum colereut, cœ'i terræque Creatorem, qui per suam sapientlam qualitate restituens. Quo nodo ergo poterat aliter narrare, qui talia visus est ante docuisse?

Vers. 16. Existimabam ut cognoscerem, hoc labor est ante me. Primus gradus est scientiæ, quande creperimus intelligere minime nosse, quod ante nos scire putabamus. Prius enim persuaserat sibi Deum non curare mortalia, quoniam peccatores videbat divitins possidere; modo autem existimat esse quærendum, ut veritatem rei mereatur agnoscere. Constat ergo repudiatum priorem sensum, quando alter ut agnoscatur exquiritur. Sequitur, hoc labor est ante me. Revera æstuanti laboriosum erat tantam rem lucida veritate cognoscere; ut et prosperitates peccatorum despiceret, et Domini patientium veritatis meum, et lavi inter innocentes manus meas? Asaph se C ipsius consideratione laudaret. Ante me, quod dixit, fortitudinem difficultatis ostendit. Quis enim molem istam ignorantiæ, nisi per gratiam possit Divinitatis irrumpere? Sicut et in alio psalmo legitur: Et in Dee meo transgrediar murum (Psal. xvii, 30).

Yers. 17. Donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima [ed., novissimis] corum. Adveriit aliquando Asaph, quod intelligere festinabat. Repetit enim prædictæ quæstionis aliter veritatem se non potuisse cognoscere, nisi legem divinam, quod est sanctuarium Dci, contuens, intelligeret noviesima peccatorum : quoniam in futuro judicio felicitas humana damnabitur, quæ hic ad tempus florere monstratur. Quo remedio hasitatio cuncta sublata est, quia non debet pius animus offendi, cum se magis profuit probabili me conversatione tractasse, si di- p rebus talibus sentiat edoceri. Quod genus orationis dicitur deliberativum, quando et paries ponuntur, quæ nos dubios reddunt, et eligitur sententia, quæ et utilitati conveniat et decori. Dixit enim quod e's scrupulum commovebat : Si dicebam, Narrabo sic. Occurrebat utique illa fæda varietas : Ecce natio fillorum tuorum, cui d'sposui. Ad postremum eligitur sententia quæ concta salvaret : lloc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissima eorum. Sic deliberativum genus partibus suis regulari observatione completum est. Sciendum est sane de topicis omnia quidem argumenta procedere; sed quando generaliter dicuntur, 247 ad dialecticos pertinent; quando autem particulatim et dubium est.

Vers. 18. Verumtamen propter dolos posuisti eis mala; dejecisti eos dum allevarentur. Asaph venit ad tertium membrum, ubi peccatorum commemorat ultiones, quas superius eis dixerat in futurum graviter infligendas. Et ne omnino in mundo mali putarentur immunes, aut scelera sua crederentur habere modis omnibus impunita, dicit : Posuisti eis mala; ut quamvis mundana felicitate potiantur, reatum in se gestent, qui non potest deserere omnino criminosos. Nam tales etiam hic frequenter incurrunt ruinas, quas eorum vel suspicio non habebat. Sequitur, dejecisti eos dum allevarentur. Dejecisti dum dicit, ex alto significavit elisos. Et ut hoc intelligeres, addidit, perbiæ amplitudine ruinosa conscenderent. Et perpende quia ipsum tempus elevationis significat quod ruinæ. Non enim dixit, postquam elevati sunt; sed, dum allevarentur, quorum erigi cadere est, et sublevare demersio: quoniam ad illam summitatem tendunt, quæ subita præcipitatione dissolvitur; sicut jam et in alio psalmo dictum est : Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani : et transivi, et ecce non erat (Psal. xxxvi, 35), et reliqua.

Vers. 19. Quomodo facti sunt in desolationem! sutito defecerunt; perierunt propter iniquitatem suam. Quomodo admirantis est, ut subito desolatus appareat, qui tanta felicitate pollebat. Desolatus, unique desertus ab illis rebus quæ eum tanquam numerosa amilia circuibant. Hoc enim contingere malis posse C son dubium est, quando debitum pavendæ mortis incurrunt. Sequitur, subito desecerunt. Exponit etiam quenadmodum ad desolutionem pervenerint, qui prius felicia malis evenisse mirabantur. Nam quod dicit. Subito desecrunt, significat repentinæ mortis adven-Eum. Et ne illos crederes communiter mori, addidit, Perierunt propter iniquitatem suam : quia mali sic in ►oc sæculo deficiunt, ut tamen iterum in illa damna-Siene perpetua clade moriantur.

Vers. 20. Velut somnium exsurgentis, Domine, in visitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Palebra comparatio. Talem dicit esse felicitatem malorum, quale somnium evigilantium. Præstigiis caim quibusdam elusi, frequenter ad illa nos perve-🗪ire soniniamus, quæ nimia cupiditate perquirimus. D putares sinistram (quia et ipsa pars habet corporis Pauper enim subito dives efficitur, criminosus hono-Tabilis invenitur, fruitur alter optato conjugio, nonmattus desiderato potitur imperio. Et his omnibus Subito derelictis, patentibus oculis non respicimus, que clauso fumine cernebamus. Ecce illa admiranda Selicitas impiorum pervenit ad somnium. Sic enim jam mortui divitias possidere non possunt, sicut evig lantes sua gaudia perdiderunt. In hoc autem temmate distinctio plena figenda est, quoniam de superioribus pendet. Sequitur, Domine, in civitate be imaginem corum ad nihilum rediges. Hic jam dicit emadmodum in illa Jerusalem cœlesti inipii divinis son possint apparere conspectibus; sed sicut in isto

specialiter exprimuntur, oratoribus convenire non A seculo imaginem in se Domini pollucrunt, ita in illa futura patria eorum effigies non videbitur, qui in gehennæ sequestratione mittendi sunt. Peribit ergo imago, quando se eis ipsa veritas alienata subtraxe rit; nec similitudinem retinere possunt, de cujus beatitudine nil habebunt. Imago enim est alicujus rei existentis similitudo formata.

Vers. 21. Quia delectatum est cor meum, et renes mei resoluti sunt. Superius prophetavit impios a regno Domini submovendos, nunc causam reddit quia per ipsos factum fuerat, ut cor ejus noxia delectatione mundanis felicitatibus invideret. Unde apparet gravissimum esse peccatum, quando aliquis occasionem præbuerit unde alterius conscientia polluatur; sicut nec illa res parva est, quæ juvante Domino bonis dum allevarentur, id est, dum in cothurnum su- B præstat exemplum. Addidit, et renes mei resoluti sunt. Renes frequenter diximus pro mentis constantia poni. Nam sicut isti corpus continent, ita animæ stabiliratem et illa custodit. Renes ergo suos dixit esse resolutos, quia mundanarum rerum felicitatem incauta voluntate quæsierat.

Vers. 22. Et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi; ut jumentum factus sum apud te. Merito ad nihilum redactus fuerat, qui talibus desideriis inhærebat, ut peccatoribus invidendo, auctori suo facere videretur injuriam. Ad nihilum enim pervenit qui fructu veræ intelligentiæ vacuatus agnoscitur. Et hoc quoque nescisse se dicit. Ipsa est enim profunda ignorantia nescire quod pecces: unde in alio psalmo dictum est : Delicta quis intelligit (Psal, xviii, 13)? Sequitur, ut jumentum factus sum apud te. Jure se jumentum dicit, quem carnalis æmulatio quasi irrationabile animal insidebat. Apud Deum enim in vice sunt pecudum, qui ejus præceptis resistunt, et aliud sentire volunt quam sanctis regulis continetur; sicut in alio psalmo dictum est : Nolite fieri sicut equus ct mulus, quibus non est intellectus (Psal. xxx1, 9).

Vers. 23. Et ego semper tecum; tenuisti manum dexteram meam. Cum dicit, Et ego semper tecum. ostendit se ab idolis alienum auctori Domino pura mente credidisse. Sed in hoc errabat, quia de peccatorum felicitate Domini judicia discernere nesciebat. Quapropter hic distinctio plena ponenda e-t. quoniam est completa sententia. Sequitur, tenuisti manum dexteram meam. Dixit, tenuisti manum; et ne manum), addidit, dexteram meam. Cujus enim hæc pars a Domino tenetur, semper absolvitur atque liberatur; sicut Petro mergenti dexteram tenuit Dominus, eumque fecit elementum liquidum fixo calcare vestigio.

Vers. 24. In voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsisti me. Hic quoque gratia Domini significatur, qua redeniit peccatores. Non enim dixit, meritis meis, sed voluntate tua deduxisti me; ad intellectum scilicet saluberrimum, ad quem post mortiferas cogitationes tanquam de loco sepulcri. Domino vivificante, reversus est. Sequitur, et cum gloria assumpsisti me. Ilic denuntiat Domini incarna-

tionem suturam, in qua hominem assumere pietate A paulisper recesserat, ut rediret, quando, sicut sæpe sua dignatus est. Quid enim mirabilius quam mortalem naturam incarnatione Verbi ad Patris dexteram collocatam, et eam vivos et mortuos judicaturam. quæ post delictum primi hominis diabolicis tentationibus subjacebat? Unde etiam probatissime atque expresse Joannes Constantinopolitanus episcopus ait (In homil. de Ascens.): Cognoscamus 248 quæ natura e-t, cui dixit: Esto meæ particeps sedis; illa natura quæ audivit : Terra es et in terram ibis (Gen. m, 19).

Vers. 25. Quid enim mihi restat in cœlo, et a te quid volui super terram? Postquam dixit quemadinodum a pravo sensu voluntate Domini fuerit absolutus, ad quartum venit ingressum: ubi jam bona misericordiæ rat. Nam cum dicit, Quid restat in cœlo, subaudiendum est, quid amplius petam, id est, quam quod mundo daturus es? Beneficium scilicet sanctæ incarnationis tuæ; ut Deus homo ex duabus et in duabus naturis distinctis atque perfectis unus Christus appareat, et damnatum lege peccati per gratiam redemptionis absolvat. Increpative autem contra se dicit quod sequitur, et a te quid volui super terram? quasi diceret: Ego veritatis ignarus, qualia super terram sperabam, ut peccatorum bona cuperem habere communia, cum tu beneficia parares in æternitate mansu: a? Istæ sont potius divitiæ quas salubriter cupere debeamus; ista felicitas de qua se Christianus gaudeat esse locupletem; ut sit pauper in hoc sæculo, dives in caelo.

Vers. 26. Defecit caro mea et cor meum : Deus cordis mei, et pars mea Deus in sæcula. Desectus dictus est, quoniam deest illi effectus. Et jure cogitatio carnalis defecerat, quæ se errasse noscebat. Sed illi consitetur, cui culpam revelare remedium est : delicta consiteri securitas. Et nota quod in uno versu, cor et in bono ponitur et in malo. Defecit cor, utique mala cogitatio. Deus cordis, bonum intellectum significat, cum se errasse salubriter sentiebat. Illud quoque notandum est, quod frequenter Scriptura divina de corporis istiusmodi parte dicit emanare consilia; sicut scriptum est: De corde hominis procedunt cogitationes malæ (Matth. xv, 19). Quamvis aliqui dicant in cerebro esse sapientiæ sedem. Sed illi potius dicenti de corde nostro credendum est, qui corda no- 1) stra formavit. Sequitur, et pars mea Deus in sæcula. Illius hominis pars Deus est, qui se majestati ipsius et credulitate consociat, et probabili actione commendat. In sæcula vero quod addidit, semper se ipsi adhærere promisit. Quod revera perfectorum est nunquam ab illo velle discedere, sine quo contingit semper errare.

Vers. 27. Quia ecce qui elongant se a te peribunt; perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Illorum memor est de quibus superius dixit : Subito desecerunt; perierunt propter iniquitatem suam. Illi enim se elongaverunt ab eo, qui idolis servientes, Deo vero nullam reverentiam reddiderunt. Iste enim credens Deo

dictum est, cogitationes pravas de peccatorum felicitate contraxerat. Sequitur, perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Fornicari est a Domino, quando adulterinis cogitationibus ah ejus amore casto deviamus, et luxuriam sæculi præponentes præceptorum cœlestium non recipimus disciplinam. Quod illos facere manifestum est, qui culturas idolorum vanasque superstitiones impietatis affectant; et quidquid postremo contra catholicam fidem creditur, pollutis sensibus fornicatur.

Vers. 28. Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Deo spem meam; ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion. Ecce declaratus est sensus ille quem diximos: quia licet prava se cogitatione [cd., bonam misericordiam] ipsius liberatus enume- R polluerit, tamen a cultura Domini non recessit. Dicit enim, bonum sibi esse adhærere Domino. Is enim Divinitati adhæret qui se illi vera side atque operum probitate conjungit. Nam sicut impios dicit elongatos, ita se Domino adhærere profitetur; ut illis contraria faciendo, disparem vicissitudinem remunerationis invenial. Sequitur, ponere in Deo spem meam. Exponit verbum quod superius dixit. Ille enim adhæret Deo qui spem suam ponit in Domino: quia nihil potest esse beatius quam illi omnia committere, qui novit suis cultoribus congrue profutura præstare. Addidit, ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion. Sion frequenter diximus montem esse Jerosolymis constitutum, qui nostra lingua speculatio interpretatur. Istius ergo contemplationis C filiam, catholicam constat esse Ecclesiam, ubi reveralaudes Domino reddit, qui pura mente crediderit. In portis, ipsum ingressum Christianitatis mavult intelligi, quando ad veram fideni percipiendam populus novæ regenerationis adducitur.

Conclusio psalmi.

Quam mirabiliter Asaph iste cujus nomen indicat Synagogam, et præteritos errores respuit, et futuræ bona credulitatis assump-it! Deliberavit enim sapienter, elegit eximie, ut non immerito post illam superioris psalmi de adventu Domini salutiferam promissionem, septuagesimi secundi psalmi ei numerus convenisse videatur, quando utrasque cogitationum partes, velut justa libra discernens, æquabili totum moderatione pensavit. Completa est his admonitionibus institutio Christiani, ut nec cogitationibus malis delinquat, qui se Domino commendare festinat. Præsta, Domine, ne nos talibus invidere facias, quos tua veritate condemnas, sed exsecremur quos harres, et amemus certe quos diligis; quia tecum nequeunt habere portionem, nisi qui voluntates. tuas mente devotissima subsequuntur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXIII. Intellectus Asaph.

Intellectus significat inspectionem divinam, quam psalmus iste studio pietatis omnimodis intuetur. Asaph (sicut sæpe jam dictum est) interpretatur Congregitio, quæ nunc vocatur Ecclesia. Ista futuras

clades civitatis Jerusalem miseranda lamentatione A jam reservari creditur, quando sanctis locis reverendeplorat. Mira pictas, stupenda clementia, malum futurum prasentem sibi facere planctum; et sic dolere ventura, quasi jam probentur esse suscepta! Quod genus dictionis charitate plenum, proximique dilectione compunctum et in hoc psalmo, et in septuagesimo octavo, et in centesimo trigesimo sexto reperies suisse cantatum. Scire autem debemus quid intersit inter poenitentes et lamentantes, quoniam sunt tristes lacrymæ utrisque communes. Pœnitentes pro suis peccatis, aut pro generalitatis excessibus rogant; ut Dominus 249 delicta dimittat, ne puniat errata cum judicat. Lamentantes vero pietatis intuitu desent civitatis ruinas, et interitum suorum civium, quem [ms. A., quæ] aut jam passi, aut certe passuri suadens, Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus (Rom. xii, 15). Respiciamus nunc ordinem ipsum positionemque psalmorum. Septuagesimus primus psalmus promisit incarnationem Domini esse venturam. In septuagesimo secundo, postpositis erroribus, Asaph elegit quid sequatur. In præsenti autem civitatis subversio deploratur; ut durissimus animus Judworum vel ipsius civitatis suæ calamitatibus terreretur. Totum fecit Medicus bonus, si sanitatem recipere voluisset ægrotu. Meminerimus autem quod ecclesiastica tradit auctoritas his diebus vastatam Jerusalem, quando Christum Dominum crucifixit plebs crudelissima Judæorum; ut non sit dubium quod temporis malum receperit præsumptionis excessus. Nunc ad reliqua transeamus.

Divisio psalmi.

Israelitarum populus, qui figuram continet devotissimæ Synagogæ, per totum loquitur psalmum. In prima sectione deplorat cur traditi fuerint gentibus, ita ut sanctuarium Domini inimicorum profanasset audacia, memorans quorumdam Judgeorum cor impœnitens Domini provocasse censuram; ex quibus tamen in line sæculi convertendos esse prophetat. Sceunda dicit, adventu Christi superstitiones et iniquitates hominum fuisse destructas: enumerans diversa eum fecisse magnalia, inter quæ petit ut Judzis errantibus subveniret. Tertia sectione rogat ut memor promissionum suarum ab interitu semen eripiat Abrahæ, et ad ipsum ascendat superbia Romanorum qui se immaniter (ms. A., F., se inaniter) extulerunt. Quem psalmum sollicitis mentibus audiamus; est enim in excidit Jerosolymitani lamentatione mirabilis.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Utquid, Deus, repulisti in finem? iralus est furor tuns super oves gregis tui. Introducitur populus Jadzorum Deo supplicans, ut averteret ab Israeliticis quod imminebat exitium. Utquid? querentis est, non imputantis. Merito enim territus quarebat cur sanctuarium Domini passurum esset n-fandissimam vastilatem; timens ne, quia permissa est templi vastatio, Indaicus quoque populus funditus interiret. Nun quis

tia non habetur? Repulisti, abjecisti est, quasi alienos a tua defensione fecisti. In finem, hic interitum significat et captivitatem, quam Jerusalem temporibus Vespasiani atque Titi principum a Romanis legitur pertulisse. Sequitur, Iratus est furor tuus super oves gregis tui. Oves dicit populum Judæorum, ut nominatus grex pii Pastoris misericordiam commoveret. Addidit tui, quia semper in eis temperantius vindicamus, quos aliquando nostros fuisse meminimus.

Vers. 2. Memento congregationis tuæ, quam creasti ab initio : liberasti viryam hæreditatis tuæ, montis [ms. A., mons Sion, in quo habitasti. Intuere sollicite quot modis benevolentiam Judicis quærat, ut oratorum argumenta hinc invenias fuisse progressa. Præstita sunt. Unde monet Apostolus charitatem proximi per- R enim dona numerantur, ut ad beneficia consueta animus boni Judicis invitetur. Quapropter rogat ut sua potius beneficia în eis, quam eorum considerare velit errata. Congregatio enim Judæorum evidenter ipso adjuvante prævaluit, cum eos sub Ægyptio populo crescere faciebat, et quando placuit miraculis insignibus liberare dignatus est. Nam cum omnes creet atque disponat, Judwos quasi specialiter creasse dicitur, quibus et legem dedit, et prophetas contulit, et miracula magna concessit. Ab initio dixit, fidei sc licet culturæque prolatæ, quam per Moysen populus accepit Hebræus. Sequitur, liberasti virgam hæreditatis tua. Hareditas Domini fuit populus Jud. vorum, quandiu ei puro animo serviebat. Hanc hæreditatem virgam appellavit propter Moysen samulum ejus, cui C jussum est per virg m magnalia facere, ut divina fortitudine roborati, de terra Ægypti egrederentur intrepidi. Per banc enim virgam Pharaonis est quassata duritia, per eam maris Rubri fluenta divisa sunt, per ipsam de sicco lapide flumina manaverunt; et merito hæreditas ista vocata est rirga, quæ tanta valuit implere miracula. Hæc ideo in commemorationem venit, ut per eam quanta præstitisset ostenderet. Addidit quoque cumulum perfectionis insignem, id est montis Sion, in quo habitasti. Illa enim quæ præcessere miracula usque ad montis hujus munera pervenerunt. Dubium quippe non est omnia Veteris Testamenti ideo [mss., a Deo] fuisse facta, ut Novi veritas promissa sequeretur. Nam quod dicit, montis Sion, in quo habitasti, Jerosolymam utique significat D civitatem, in qua Israeliticus populus insidebat, ubi habitasse declarat Christi Domini præ-entiam corporalem, ut hæc loca non sineret incurrere teterriman. vastitatem, in quibus humanis oculis apparere dignatus est. Fulgens plane terra miraculis, dominica visitatione venerabilis, ubi datum est oculis carnalibus videre, quod est summa beatitudo vel credere. Quod argumentum dicitor a laude rei læsæ; ut tanto plus hostibus cresceret invidia, quanto loca sancta fuerant eorum præsumptione vastanda.

Vers. 3. Eleva manum tuam in superbiam corum in finem : quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis ! llæc verba non sunt irati, sed remedium magis correctionis optantis. Prævaluit revera Israelitæ petitio.

ruit quam in Romana urbe, quæ præ cæteris terris superstitiones sibi ante gentium vindicavit? Elevata est ergo in ipsis potentia Domini, quando superbiam corum humilitatis gratia commutavit, per lucens eos in finem, id est ad Dominum Salvatorem. Quanta enim nefandissima illic sunt signa templorum! Quot Ecclesiarum cœlestium et beatorum martyrum dona micuerunt! Ut utrisque conspectis, revera potentia intelligatur Domini Christi, qui ex tam superstitiosa plebe reddidit sanctissimam civitatem. Sequitor, quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis! Inimicus significat populum Romanorum, qui illo tempo: e (sicut dictum est) insignis idolorum cultor habebatur. Qui malignatus est in locis sanctis ejus, quando sacermissa patuerunt, cunctaque gens Hebræorum aut giadio subjacuit, aut captivitati subjugata servivit. floc enim nimis acerrimum bellum Josephi Historia septem libris celebrata describit.

Vers. 4. Et gloriati sunt qui oderunt te in medio atrio tuo; posuerunt signa sua signa, et non cognoverunt. Hinc jam per contemptum sacratissimi templi major in præsumentes crescit invidia; ut ipsam quodammodo Divinitatem contempsisse videatur, quando sanctæ religionis violator arguitur. Sed cum omne scelus debeat subsequi pænitudo, hic positum est, gloriati sunt, ut non solum peccasse, sed ipsum quoque malum ad gloriam suam traxisse viderentur. Addidit etiam, qui te oderunt, ut patienter non debeat Sequitur, in medio atrio tuo. Hoc ad magnum contemptum pertinet exprimendum, ut non in extremo aliquo loco, sed in medio atrio, sacrilegium commisisse dicantur. Quod autem addidit, signa sua signa, et non cognoverunt, scilicet aquilas, dracones, cæteraque quibus in prælio uti solebat Romanus exercitus; aut certe statuas monimenta victoriæ, quas imperatores supra fornices portarum in suis laudibus erigebant. Sequitur etiam cum dolore dictum, signa; ut ipsa repetitio ad vindictam celerem justum Judicem commoveret. Quæ figura dicitur epembasis, quoties ad auxesim faciendam de vicino eadem verba geminantur, ostendens quia humanis est viribus applicatum, quod divina fuerat dispensatione permissum. Nam ut hunc sensum intelligas esse conceptum, in- D tulit, et non cognoverunt. Quod si cognovissent, tibi utique reddidissent sacrificia; non autem elegissent ad dæmonum redire culturas. Quæ captivitas vel ruina longis post temporibus facta est, quam cognoscitur esse prophetata. Tunc enim quando ista dicebantur, templum adhuc Jerosolymis non erat constitutum, quippe quod a Salomone filio ipsius legitur fabricatum. Unde revera cœlestis prophetiæ magna virtus apparuit, ut ante ipsius eversio prædiceretur quam ejus constructio provenire potuisset.

Vers. 5. Sicut in via super summum: quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum: tipenni et ascia dejecerunt eam. Quantum plus inimi-

Ubi enim amplius religionis Christianæ cultus esso- A corum contemptus exprimitur, tantum venire vindicta celerius postulatur. Nam in his duobus versiculis dolentis animus vehementer ostenditur, ut dicat, sie posuerunt signa sua in templo tuo, quemadmodum solent statuæ principum in plateis per loca edita collocari, ut viantium memoria visis talibus instruatur. Quid enim exsecrabilius quam ut hoc auderent facere in penetralibus templi, quod a sacrilegis præsumitur in plateis? Sequitur alia comparationis miseranda conquestio, ut ita dicat januas illas templi reverendissimi securibus comminutas, quemadınodum excisoribus lignorum silvæ solent præbere licentiam, ubi nullus custos, nullus contrarius invenitur. Antiqui autem januas a Jano dictas esse voluerunt, quod per ipsum anni (ut putabant) præberetur ingressus. Addotes totaque ministeria 250 templi in prædam B didit quoque, in idipsum, in templo scilicet, ut facti qualitas de loci reverentia plus dolcret. Sequitur, bipenni et ascia dejecerunt eum. Bipenni. est in plagas lignorum ferrum ab utraque parte formatum, quod in excidendis trabibus competenter aptatur. Dicta est autem ab eo quod bis acuta sit. Pinnum enim antiqui acutum dicebant. Ascia, id est ferrum in obunci nasi more curvatum, per quam manus artificis diligentius persequitur quod constat minutius abscidendum. Ergo ut civitatem illam ostendat funditus fuisse vastatam, per hæc instrumenta fabrilia, et magnas res simul et parvissimas dicit esse dejectas. Quidquid enim aut bipennis excidere, aut ascia persequi potuit, manus truculenta dejecit. Quo loco ad exprimendum dolorem prophetæ, Jeremiæ sensus ille ponendus est : Videte sustineri, quod ab inimicis cognoscitur perpetratum. C si est dolor secundum dolorem meum qui factus est mihi. Dedit me Dominus in manibus, et non potero stare (Thren. 1, 12, 14).

Vers. 6. Incenderunt igni sanctuarium tuum ; in terru polluerunt tabernaculum nominis tui. Crescit dolor, ubi calamitas eversionis augetur. Potuit enim bipennis et ascia sola ligna concidere, sed ad postremum ignem contigit omnia simul devorare. Sed quid, rogo, de privatis domibus fieri potuit, ubi furor hostilis sanctuario Domini non pepercit? Quod autem dicit, igni incenderunt, in sæcularibus litteris schema dicitur pleonasmos, ubi et superfluum aliquid poni sas est. In Scripturis vero divinis (ut mihi videtur) hæc figura non convenit, ubi totum utile, totum necessarium, totumque perfectum est ; sed magis per hunc modum locutionis dictum debemus advertere, sicut usu dicimus: Auribus meis audivi, oculis meis vidi; cum tamen nec alienis videre oculis, nec auribus audire possit extraneis. Sequitur, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Tabernaculum nominis ejus, templum fuit quod Salomon mirabili ædificatione construxit, in cujus dedicatione orans ait: Ego autem ædificavi domum nomini ejus (III Reg. viii, 21), et cætera. Istud ergo tabernaculum quod visitabat virtus ceelestis, manus polluit vastatoris, et usque in terram deduxit culmina, quæ ad laudem Domini probabantur esse constructa. Et nota quod in his quatuor versibus schema illud nobilissimum ponitur auxesis, quæ Latine augmentumnuncupatur. Crescit enim subinde atrocitas facti, ut

tam immaniter excedentibus ab omnipotenti Judice A improperationes sustinebis, quas Judæus tibi movet debeat obviari. Quod sive in laudibus, sive in vitupe. rationibus utiliter nimis ac decenter apponitur, sicut fecit Apostolus dicens: Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit (Rom. v, 5,

Vers. 7. Dixerunt in corde suo cognatio eorum inter se: Venite comprimamus omnes solemnitates Domini a terra. Potuissent mala superius enumerata misericordiam Domini commovere, nisi adhuc suisset in Judwis obstinata superbia, Nam licet talia perpessi sint, a blasphemiis eorum animus non recessit. Dixerunt enim in corde suo. Et ne pauci viderentur esse, addidit, cognatio corum inter se; ut impænitenti cordi merito non fuerit suspensa calamitas. Sequitur, Ve- B irato Domino dicit, qui nolit peccatores populos innite, comprimamus omnes solemnitates Domini a terra. Hic verba referuntur irascentium Judæorum, quoniam viderant 251 eversam civitatem suam, et Dei sanctuaria profanata, insipienter et suriose dixerunt : Abjiciamus legem Domini, qui nos vindicare contempsit: non æstimantes multo eos graviora potuisse mereri, qui crucifigere nisi sunt Dominum Christum. Talia enim Asaph ex sua persona dicere non poterat, quem præmissus tituli intellectus ornabat.

Vers. 8. Signa nostra non vidimus [ed., videmus], jam non est propheta : et nos non cognoscet amplius. Dementissimi hominum qui talia sibi putabant post reatum signa posse præstari, qualia videbantur ante culpam tam immanissimam promereri. Veniebat utimino juvante prostraverint, quæ regna momentanea concertatione subdiderint; et in reatu maximo constituti, ipsa sibi subtracta dicebant signa, quæ patribus suis tunc devotis noverant esse collata. Sequitur, jam non est propheta : et nos non cognoscet amplius. Adhuc ipsa sunt verba desperantium Judworum. Nam quoties antiquis temporibus Israelitæ aliqua calamitate premebantur, euntes ad prophetas instruebantur ab eis jussu Domini quid facere debuissent; quibus tamen eorum duritia obedire contemnebat. Sed cum eos completo adventu Domini non haberent, dicebant a Domino se fuisse derelictos, quando eos, per quos admoneri consueverant, non videbant. De talibus caim scriptum est : Peccator, cum venerit in profundum malorum, spernit (Prov. AVIII, 3). Ilæc omnia D dici non potuerunt, nisi a populo Judæorum, quia Romanis ista contraria erant, qui tunc nefandis idolis serviebant. Revera Asaph intelligens et sanctitate præcipaus fudit pro Judicis mirabilem supplicationem. Sed ne inclementia Divinitatis putaretur, quod pro ipsis non probatur auditus, subjunxit culpas desperationesque Judæurum; ut debitas ultiones suscepcrint merito, in quibus nulla fuit inter tam multa crimina congrua pomitudo.

Vers. 9. Usquequo, Deus, improperabit inimicus; irritat adversarius nomen tuum in finem? Clamat tanquam qui adjutorem petit, gemit quomodo vulneratus qui medicum quærit, dicens Domino: Quandiu istas

incredulus? Non ut eos perderet, quos flendos esse judicabat, sed ut confessionis beneficio mutaret in melius. Sequitur, irritat adversarius nomen tuum in finem. Hoc exponit quod superius dixit. Tandiu Dominus murmurationes patitur perfidorum, donec adversarios suos ad confessionem sui nominis miseratus adducat. Ille enim potens est sic corrigere derogantes, ut qui prius mortisere locuti sunt, postea prædicare salutariter audiantur. Irritat enim a canibus tractum est, quorum latratibus R littera plurimum sonat. In finem significat mundi vesperam, quando gens Judæorum pro maxima parte creditura est.

Vers. 10. Utquid avertis faciem tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Quasi offenso, quasi tueri, ut adhue in sua videantur perseverare nequitia. Ille enim quos dispensatione mirabili placatus attenderit, corrigit : quos propitius intuetur, emendat. Sequitur, et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem. Aliud sacramentum tangitur Veteris Testamenti. Nam sicut Moysi datum fuerat per virgam miracula facere (Exod. IV, 6, 7), ita illi præceptum est ut dexteram suam in sinum mitteret, exindeque prolata, leprosa conspecta est. Jussumque illi est, ut iterum manum mitteret in sinum, et statim curata est. Significans quia populus Judæorum exiens a Domino Christo immundus fleret; ad eum vero conversus reciperet pristinam sospitatem. Quod factum ideo commemoratur, ut Judæorum populum in antiquam redire prædiceret que illis in animum quantas gentes patres eorum Do- C sospitatem. Hoc argumentum dicitur ab eventu, quando ad illud supplicatio tendit, ad quod rei ordinem pervenire cognoscit. Sed ne in tali relatione diutius moraretur, ad laudes Domini sestinus accedit, ut omnia possibilia dicat illi qui tam ingentia cognoscitur operari.

Vers. 11. Deus autem Rex noster ante sæcula; operatus 'est salutem in medio terræ. Venit ad secundam sectionem intellectus ille Asaph, quem titulus præcinebat, et spiritu prophetiæ Dominum Salvatorem prædicit esse venturum, enumerans per demonstrativum genus orationis quanta miracula fecerit in cœlo et in terra. Et quia de ejus erat incarnatione dicturus, ne quis eum Dominum crederet temporalem, ante constitutionem mundi Regem eum jam fuisse testatur, sicut ipse in Evangelio ait : Ego in hoc natus sum (Joan. xviii, 37). Sacula enim dicta sunt, quod in se revolvant tempora. Sequitur, operatus est salutem in medio terræ. Quamvis hoc et de factis miraculis possi t intelligi, quæ coram hominibus visualiter cognos: itur operatus, tamen melius hoc de animarum salute suscipiamus, quam operatus est prædicatione vitali. In medio terræ; cunctis scilicet cernentibus populis, quos per terræ vocabulum datur intelligi. Quæ figura dicitur metonymia, quando per id quod continet, id quod continetur ostenditur.

Vers. 12. Tu confirmasti in virtute tua mare; contrivisti capita draconum super aquas. Ut revera ostenderet quod superius dixit, ante sacula Regem fuisse est; ut mortem moriendo destrueret, captivis I bertatem, reis præmia condonaret, refert miracula quæ quondam fecit in gente Judworum. Confirmavit enim Rubri maris liquidas abyssos, quando in duobus lateribus sic aqua defixa est, ut mare navigerum itor faceret esse terrenum. Sequitur, contrivisti capita draconum super aquas. Mysterium superioris miraculi decenter exponit, quia illa præfiguratio transitus maris Rubri aquas sancti baptismatis indicabat, ubi capita draconum, id est spirituum immunde rum perducum'ur ad nihilum, quando animas quas illi peccatorum sordibus inquinant, fons salutaris emundat. Et nota quod in hoc et in aliis quatuor versibus per aguram synathroesmos singulas congregat laudes; tissimi Judicis temperaret.

Vers. 13. Tu confregisti caput draconis; dedisti eum in escam populo Æthiopum. Cum superius dixer t plurali numero capita draconum, sign sicare volens nequitias spirituales, modo singulari numero ponit draconem, ut ipsum Satanam indicare videatur, qui quantum fortior, tantum nequior; et cum singulari numero ponitur, inter malignos spiritus habere similem penitus abnegatur. 252 Confracium est enim caput ejus, quando superbia ipsius de cœlo dejecta est; et nativam claritatem retinere non meruit, qui se voluntaria obscuritate maculavit. Addidit, ded'sti eum in escam populo Æthiopum. Æthiopes bene peccatores advertimus, qui ante fuerant tenebrosa mente runt habers diabolum, com de ejus detractione satiantur. Nam hodieque quem pessimum intelligi volumus, diabolum nuncupamus. Omnibus enim culpis exsufflatur admissis, totius dicitur auctor erroris, et sicut ille Christianos insequitur, ita ab omnibus exsecrabili horrore discerpitur. Sic fit ut qui paganis ante venerabilis, nunc a Christianis detractionum morsibus corrodatur. Sive conversi jam fideles escam possunt babere diabolum, quando per ipsius machinamenta tentationesque proficiunt; ipso enim persequente martyres fiunt, ipso affligente patientiæ munere coronantur. Quapropter merito diabolus illorum esca dicitur, quos fatigationibus crebris ad desideria votiva perducit.

fluvios Ethan. Hoe totum per a'legoriam de peccatoribus dicit. Fontes illos appellat, quorum mala jugiter influebant; torrentes, qui subito concitati rapidis excursibus irruebant. Elæc enim duo genera peccantium Dominus dirumpet, cum eas a diaboli famulatione diviserit. Sequitur, siccasti fluvios Ethan. Priorem excolit sensum, ut fluvios, id est inundationes diabolica iniquitate collectas non solum dirumpat ac dividat, verum etiam desiccet et auferat. Fluvius enim quando siccatur, ad nihilum sine dubitatione perducitur. Quod tunc contingere manifestum est, quando donans multitudinem peccatorum, diaboli constat inundantia periisse consilia. Ethan Hebræa

Dominum Salvatorem, qui pro nobis pati dignatus A lingua fortis interpretatur, quod sæpe diabolum significare iam diximus.

Vers. 15. Tuus est dies et tua est nox; tu fecisti solem et lunam. Versus iste et sequens omnibus ad litteram patent. Cunctarum quippe rerum creator est Dominus; sed aptius videntur, si spiritualiter exquiruntur. Diem ponamus justos viros, quibus semper sapientize lumen irradiat; noctem homines terrenes, qui peccatis facientibus obscurantur; sicut in alto psalmo dictum est : Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam (Psal. xviii, 3). Sed cum dicit : Tuus est dies et tua est nox, siguificat quoniam in utrisque Deus miracula magna facit, ut et illum munere suæ pietatis illuminet, et istum pecatis emendatum, regni sui faciat esse participem. Addidit, en ut enumeratio ipsa virtutum animum offensi poten- B s. cisti solem et lunam. Ilæc omnia nomina per exempla magis planius exponentur. Sol sapientem significat, luna stultum, sicut scriptum est : Sapiens permanet sicut sol; stultus autem sicut luna mutatur (Eccli. xxvii, 12). Pulchra nareatio, ut per similitudines rerum Omnipotentis stupenda magnalia declarentur. In emnitus tamen intelligendum est Creatorem Dominum solitam nimis et copiosam ostendere pie-

Vers. 16. Tu fecisti omnes terminos terræ : æstatem et ver tu secisti ea : memor esto hujus creaturæ tuæ. Non incongrue terminos terræ dicimus omnes apo-tolos et prophetas. Nam sicut termini agrorum fines [ed., funes] distinguunt, ita et prædicatores Christi veræ sidei jura custodiunt. Sequitur, æsta!em et ver teterrimi; sed ad Dominum conversi, escam cœpe- C tu fecisti ea. Per ha c tempora significat fideles diversa morum qualitate pollentes; alii enim sunt tanquam æstus fidei calore ferventes ad martyrium usque perducti; alii mansuetudine temperati tanquam ver. aquabili Domino devotione famulantes. Omnia enim et ista et talia ipse fecit, cujus gratia conceditur, quod in hominum bona voluntate monstratur. Addidit, memor esto hujus creaturæ tuæ. Reddit causam cur enumeratio illa præmissa sit; scilicet, ut qui facere consuevit magna, Judæis quoque delinquentibus miseratus indulgeat. Et ut benevolentiam pii Domini provocaret, beneficia ejus frequenter enumerat : ut memor esse dignetur corum quos creare dignatus

Vers. 17. Inimicus improperavit Domino, et populus Vers. 14. Tu dirupisti sontes et torrentes, tu siccasti D insipiens exacerbavit nomen tuum. Illorum verborum meminit, quæ superius dixit : Venite, comprimamus omnes dies sestos Domini a terra, etc. Inimicus utique fuit iste populus Judæorum, qui talia dixit in Dominum, ut illi videretur exprobrare, cui vel ex aliqua parte gratias agere nulla potest creatura sufficere. Seguitur, et populus insipiens exacerbavit nomen tuum. Insipiens utique qui agebat indigne, ut illa patienter audiret, quæ debuisset omnino refugere. Et ex hoc Dominum ad iram provocaverunt, quia non pro suis peccatis talia sibi accidisse dixerunt, sed putaverunt injustum Deum, qui quasi non merentibus dominari permittebat interitum. Consideremus igitur ordinem saluberrimum supplicantis. Sic pro culpabilibus orat,

cissent mente devota, potuerant generaliter debita vitare supplicia.

Yers. 18. Ne tradas bestiis animas confitentes tibi : animas pauperum luorum ne obliviscaris in finem. Asaph venit ad tertiam sectionem, cui merito præmissus est intellectus: quando sic peccata populi superius confessus est, ut tamen devotos a Domino liberandos esse præsumat. Supplicat enim vir sanctus quod sciebat esse venturum, ut fidelium animas non tradat, ne diabolus ad sua vota perveniat. Erant enim in illo populo etiam tunc vasa misericordiæ, ex quibus fuit Simeon, Nicodemus, Nathanael, de quo Dominus testimonium perhibet, dicens : Ecce vere Israelita, in quo dolus non est (Joan. 1, 47); et reliqui qui Domino cordis puritate placuerunt. Bestias enim B posuit diabolum cum ministris, quorum capita (sicut superius dixit) contrivit super aquas. Sequitur, et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. De illis dicit qui superbia mundi repudiata, ad humilitatem se sanctissimam contulerunt : rogans ut eis Domini Salvatoris beneficia non negentur; sed quia pauperes ejus facti sunt, ipsius largitate ditescant.

Vers. 19. Respice in testamentum tuum : quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ domorum iniquitatum. Respice, dixit, ut digneris implere quæ cognosceris ante promisisse; sicut scriptum est: Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo domui Israel et domui Juda testamentum novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum (Jer. xxiii, 5). In illo enim pollicitationes temporales sunt, ut fuit C terra repromissionis et inimicorum 253 subjectio. Tal.a enim rudi populo debuit concedere, ut ad spiritualia intrepidus potuisset subinde festinare. In Noro autem Testamento promittitur imperturbabilis vita, regnum cujus non erit finis, beatitudo perpetua, et Domini contemplatio gloriosa. In hoc ergo testamento respicere dicit Dominum debere, ut cito erranti populo debeat profutura præstare. Revera intelligens factus est Asaph, qui talia petit, unde totus mundus potaisset absolvi. Et vide qua sapientia cuncta discurrit : quia non erant bona, quæ delinquentis populi commemorare potuisset, meminit promissionis Dominicæ quæ semper impletur. Sequitor alia causa miserendi, quæ dicitur qualitas absoluta: Quia repleti sunt qui obscurati sunt, id est peccatores qui ignoran- D patientissimi Judicis indicaret. tiz obscuritate demersi sunt; sicut et ipse pro eis in cruce positus supplicavit, dicens: Pater, ignosce illis, quie nesciunt quid faciunt (Luc. xx111, 34). Sed repetames hunc versum, ut contextio verborum facilius debeat apparere. Dixit, Respice, quia repleti sunt qui obscurati sunt. Repleti enim fuerant iniquitatibus, et necesse erat ut eos sequeretur obscuritas, qui merito tenebris comparantur, quoniam lumen sapientiæ perdiderunt. Addidit, terræ domorum iniquitatum. Isti sant terræ domorum iniquitatum, id est terreni de domo iniquitatum. Et ne forte hic terram in bono voluisses accipere, pulchre definitum est quid sit corpus infidelium, hoe est domus iniquitatum : quia cuncta

wt corum semper confiteatur errata. Hoc si Judæi fe- A vitia velut quodam hospitio recipiunt, qui malis actibus polluuntur.

> Vers. 20. Ne avertatur humilis factus confusus: pauper et inops laudabunt nomen tuum. In loco eorum qui offendere videbantur, ponit eos qui gratiam Domini habere consueverunt: ut dilectio devotorum odium contumacium temperaret. Quod argumentum nimis accommodum est, quando pro aliquo detestabili ponitur persona gratiosa. Confundi autem non est humilis, sed superbi, qui Dei gloriam non agnoscens, humanis meritis applicat, si quid boni (Domino præstante) susceperit. Contra, humiles Deum jugiter laudant, se semper accusant: intelligentes Divinitatis esse quod sapiunt, proprium utique quod delinquunt. Istos rogat non debere confundi; quoniam quidquid boni perceperint, Domini muneribus intelligunt applicandum. Sequitur, pauper et inops laudabunt nomen tuum. Videamus quam sit ista gloriosa paupertas, quam felix probetur inopia, quæ D minum etiam tacita laudat, et de patientiæ suæ virtute concelebrat. Mutus est si p-allat superbus; pauper et inops laudant Dominum, et cum videntur habere silentium. O inæstimabile bonum, si perpendatur intrinsecus! Pauper Dei d'citur, dives sæculi nuncupatur; iste est Regis æterni, ille temporis utique fugitivi. Non sibi habet qui foris dives est, iste potius idoneus dicendus est, qui in thesauris animæ probatur virtutes eximias condidisse.

> Vers. 21. Exsurge, Domine, judica causam tuam: memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die. Post cuncta quæ dixit, nunc facit Judicis causam; ut eum efficacius commoveret, cui negotii sui qualitas intimatur. Nunc ad ipsum Dominum verba convertit, expetens ut causam suam contra illos dijudicet, qui non desinunt pravis murmurationibus inconare. Judicat enim causum suam, dum errantes facit manifesta cognoscere, ut conversi prædicent quod stulis cogitationibus abnuebant. Sequitur, Memor esto improperiorum tuorum, illorum scilicet quæ superius dicta sunt : Jam non est propheta, et nos non coquoscet amplius. Adjecit, corum quæ ab insipiente sunt tota die. Et hoc de superioribus pendet, quoniam ista opprobria ab insipientibus dicta venerunt. Et ne putarentur ad tempus effusa, addidit, tota die; ut ipsa continuatio mansuetudinem

> Vers. 22. Ne obliviscaris voces quærentium te: superbia corum qui te oderunt ascendat [ed., ascendit] semper ad te. In primo commate miscuit iterum vota fidelium, ne abjiciat preces eorum qui ad ipsum toto cordis affectu clamare noscuntur; ut inveniant quem quærunt, et mereantur cernere [ms. G., ed., certe] quem expetunt. Sequitur, superbia corum qui te oderunt ascendat semper ad te. Hoc congrue dictum de Romanis advertimus, de quibus superius ait : In medio atrio tuo posuerunt signa sua; ut contra hostes Jerusalem omnipotentem Judicem vehementissime commoveret. Superbia est enim quam Dominus specialiter exsecratur, per quam et angelus corruit, et primi hominis bea

titulo discessit. Et considera quam prudenter acer- A rimum vitium in fine positum est, ut post omnia diceret quod memoriæ sinibus conderetur. Sic deplorant simpliciter et prudenter qui pura Domino mente devoti sunt: sic per dolorem quamvis nimium falli nesciunt qui piis regulis obsequuntur.

Conclusio psalmi.

Cognovistis, auditores egregii, quam suavia sint fidelissimis viris officia pietatis: quemadmodum nolint proximos suos tristitiam sustinere, ut de futur s eorum cladibus tantis lacrymis affligantur. Ilæc est revera charitatis sancta perfectio præsentare futura sibi pericula, quæ proximis formidantur esse ventura. Quid ageret iste de conspecta clade, quam [ms. A., quando] futuram sic cognoscitur compuncto corde doluisse? Respiciamus ergo Scripturæ sanctæ quali sibi veritate consentiant; ut ante Asaph adhuc florentem Jerusalem deploraverit, quam post tot annos Jeremias peracta captivitate deflevit. Utrumque pium, utrumque gloriosum; sed plus iste nescio quo pacto misericors fuisse cognoscitur, qui adhuc in prosperis constitutus, amarissimo dolore noscitur esse perculsus. Quapropter considerare nos convenit, quod refulgente varietate contextus medo lætantium jubilatione, modo pænitentium gemitu, modo institutione salutari, modo lamentantium dolore, modo salutari incarnatione prædicta, modo pollicitatione præmiorum, modo terrore pœnarum, modo laudibus dominicis cunctus Psalterii textus ornatus est. Ut sicut gratiosam, ita et hic liber diversis virtutum fragrare sentiatur odoribus.

254 EXPOSITIO IN PSALMUM LXXIV.

In finem, ne corrumpas, psalmus cantici Asaph.

Verba tituli hujus, nisi ordine suo considerentur. obscura sunt. Asaph (sicut sæpe diximus) Synagoga significatur, id est congregatio quæ credidit, non quæ obstinata permansit. Nam post resurrectionem Domini confe-sa legimur multa millia Judæorum, sicut inter alla testantur Actus apostolorum. Quapropter hunc populum Asaph iste nunc admonet, ne fidem suam corrumpat in finem, id est, in Dominum Salvatorem, qui ejus credulitatem accipere meruit, et fructum salutis invenit. Ista enim munera quandiu non disperguntur, manemus illæsi; quando fuerint vitiata, a conspectu Regis reddimur alieni. Psalmum cantici vero diximus esse, cum res actuales spirituali contemplatione discernimus; quod totum in hoc psalmo, diligens lector, invenies.

Divisio psalmi.

Primo ingressu fideles Judæi dicturos se omnia ejus mirabilia profiten'ur. Secundo Rex ipse loquitur Jesus Christus, justitiam se judicaturum promittens, cum tempus generalis resurrectionis advenerit. Commonet etiam ne quis audest aliquid contra divina mandata præsumere, ne eum possit æterna pæna torquere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Confitebimur tibi, Deus; confitebimur tibi, el invocabimus nomen tuum : narrabo emnia mirabilia tua. In hoc uno versu per ordinem regula sancta: devotionis exponitur; nam populus ille Judaicus qui erat Christo Domino crediturus, quem titulus monet: Ne corrumpas in finem, erumpit in vocem, et in confessionem suam devotissime pollicetur. Confiteri est (sicut sæpe diximus) multorum confatione (sic) aliquid profiteri. Nam etsi unus confessus dicatut, alifs jam in fide præcedentibus, vel subsequentibus cognoscitur esse sociatus. Sequitur iterum, confitebimur tibi. Soliditatem promissionis repetitio ipsa testatur, quæ nunquam transitorie ponitur, nisi ubi mentis firmitas indicatur; sicut est illud: Paratum cor meum, Deus; B paratum cor meum (Psal. LVI, 8), et his similia. Tibi dictum est, ut aliorum cultura negaretur; quia illa est vera devotio quæ solum justissime veneratur auctorem. Et illud insp ciamus, quoniam mortem plerumque generat, vel semel terreno judici crimina confiteri: Deo autem frequentata confessio non parturit periculum, sed salutem. Polcherrimus currit ordo verborum. Prius se dicit confiteri, id est peccata deflere; postea invocare nomen Domini. Sic enim dignum est, ut ipsius munere prius corda nostra confessione purgemus, et sic ad auxilium suscipiendum nomen Domini invocare debeamus. Nam ad quos venire poterit, nisi quos jam proprios esse cognoscet? Quod si cum invocet indevotus, judicium sibi videtur postulare, non veniam. Præmittenda sunt ergo talia, corona suavissimis conserta floribus spiramen essicit C ut confidenter divinam possimus invocare clementiam. Adjecit, Narrabo omnia mirabilia tua. Cum superius plurali numero dixerit, Confitebimur, hic singulari dicit, narrabo: quia populo Dei utrumque convenit, et singulariter dicere, et de pluralitate sentire. Sed ista narratio vox introducta est fidelium, quia non merentur magnalia divina revolvere, nisi qui se cognoscunt pura devotione Deo servire. Sic enim in alio psalmo legitur: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas (Psal. xLIX, 16)? etc. Sed quis possit omnia mirabilia superna narrare, nisi ille qui sanctam Trinitatem breviter rerum omnium profitetur auctorem, et individuæ voluntati ejus applicat quidquid in cœlo et in terra inessabili administratione peragitur?

Vers. 2. Cum accepero tempus, ego justitias judicabo. Mutatio personæ fecit nobis alteram partem. Sed hinc datur intelligi quemadmodum Asaph primo versu perfectæ religionis regulam comprehendit, ut tam cito mereretur audiri. Loquitur enim jam Dominus Christus: Cum accepero tempus, dicit, per id quod factus est homo, sicut ait in Evangelio: Dedit ei potestatem judicium facere, quoniam filius hominis est (Joan. v. 27). A natura vero deitatis audi quid dicat : Omnia que habet Pater mea sunt, et mea Patris sunt (Joan. xvi, 15). Sed et illa natura quæ accipit, et illa quæ dat, unus est Dominus Christus; sicut dicit Apostolus : Et unus Dominus Jesus Christus, per quem emnia, et nos per ipsum (1 Cor. vm, 6). Sequitur, ego justitias judicabo; ut compuncta corda mor- A stellarum ad aliquod flagitium se pervenisse, ut hoc talium ante tempus judicii in hoc se mundo studiosius precarentur absolvi, ne venientes in futura illa disceptatione inopinatam Judicis sententiam sustinerent.

Vers. 3. Liquefacta est terra, et omnes habitantes in ea; ego confirmavi columnas ejus. Dicit Dominus ante adventum suum terram esse genus humanum, quod ab illa soliditate veritatis in peccatorum labe resolutum est; quippe quod derelicto auctore nefandis idolis serviebat. Sed quemadmodum salutari incarnatione subvenerit terræ liquefactæ, subsequitur, ego confirmavi columnas ejus. Columnas apostolos debemus accipere, qui confirmati sunt resurrectione, cum in Domini passione nutaverunt. Nam et ipse quoties expetivit vos Satanas ut cribraret sicut triticum! et ego rogavi pro te, ne deficeret fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos (Luc. xxii, 51, 52). Et respice verborum aptissimam contrarietatem. Liquefactæ enim terræ, confirmatæ columnæ merito subvenire potuerunt. Columnis enim merito apostoli comparantur, quia terrena vitia in imo deprimunt. et supernæ virtutes ad gratiam regni cœlestis ex-

Vers. 4. Dixi iniquis: Nolite inique agere; et delinquentibus: Nolite exaltare cornu. Hoc est quod superius dixit : Ego confirmavi columnas ejus. Dixit enim per prophetas atque apostolos monita Novi et Veteris Testamenti, ne scelerati male agerent, sed ad Dominum cito se humili satisfactione converterent. C Pius revera medicus observantiam salubritatis dedit. ne usque ad morbos noxios humana infirmitas perveniret. 255 Sequitor, et delinquentibus nolite exaltate cornu. Subaudiendum est et hic quoque, Dixi, sed prius iniquis ait, ut omnia peccata concluderet. Nunc venit ad maximum vitium excusationis, quo valde laborat humanitas; ut cum se quis non patiter dicere culpabilem, ad excusandas excusationes in peccatis, peregriuas quascunque sibi causas excogitet in suo delicto, modo diabolum arguens, modo susoris verba dilacerans, qui cornu suum videtur erigere, quia peccatom suum proprium per alios [ed., alias] nititur excusare. Quapropter tales ad veniam redire non possunt, quia confessionis remedia perdiderunt.

Vers. 5. Nolite extollere in altum cornu vestrum; nelite loqui adversus Deum iniquitatem. Repetita contestatio formidinem magnæ ultionis ostendit, quia semper gravius vindicator quod iterata jussione præcipitur. Nam cum dicit: Nolite exaltare in altum cornu restrum, suadet ut a blasphema cogitatione cessetar, quoniam ille in altum erigit cornu qui contra Deum concepta iniquitate remurmurat. Nam vide quid sequitur, nolite loqui adversus Deum iniquitatem. Adbuc in excusationis curando vitio perseverat. Loquitur enim contra Deum iniquitatem, quando aliquis sic estimat constitutum, ut peccata minime declinare powisset, dicens: Non culpa sua, sed necessitate

magis imputet Conditori, quod propria voluntate peccavit. Sed quanto veracius quantoque utilius, ut suum confiteatur scelus, qui cum nefarium perpetraret facinus, ut liberaretur a crimine, invocare neglexit omnium Redemptorem.

Vers. 6. Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis montibus. Versus iste aliquid expetit subaudiendum, ut ejus nobis lucida possit apparere sententia. Dicit enim: Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis montibus, addendum. deest Dominus, ut te possit agnoscere, cum eum totum ubique constet esse præsentem, sicut alibi legilur : Spiritus Domini replevit orbem terrarum (Sap. 1, 7). Quæ figura in sæcularibus litteris dicitur eclicos confirmavit, quando Petro apostolo dixit : Petre, B psis, id est defectus, quoties pleno intellectui verba aliqua subtrahunfur. Sed hoc factum est non indigentia sermonis, sed ut studiosius quæratur quod fuerit necessaria taciturnitate suppressum. Quapropter desinant blasphemi sacrilega verba cogitare. quando se Judex profitetur esse præsentem, cui sub. jacet omnia sub veritate cognoscere. Et ne aliquis miretur in complexione mundi duas tantum partes positas fuisse, hoc melius spiritualiter, si possumus, exponamus. Orientem, ponamus homines jam divina claritate conspicuos; Occidentem, peccatores quibus adhuc lumen veritatis absconditur; desertos montes, falsos prædicatores forsitan debemus advertere; qui licet montium, id est prædicantium sibi usurpent locum, tamen veritate deserti sunt, sicut sunt omnes hæretici vel pagani. Ergo cum omnibus generibus hominum Deus præsens et cognitor esse monstretur, nihil tale quisquam debet præsumere, quod eum possit in illa judicatione damnare.

Vers. 7. Quoniam Deus judex est: hunc humiliat, et hunc exaltat. Ecce omnis questio de medio profana sublata est : Quoniam Deus judex est, et cum sit judex, justum illum esse non dubium est. Judex enim dum dicitur, æquissimus sine dubitatione sentitur. Et ut hoc in isto verbo declaretur inclusum, causa redditur sincera judicii: Hunc humiliat, et hunc exaltat. Humiliat utique superbum, exaltat bumilem, quia ille in se, iste confidit in Domino. Sic et in Evangelio legitur: Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur (Luc. xiv, 11). D Vides ergo justum judicem congruam partibus proferre sententiam.

Vers. 8. Quia calix in manu Domini vini meri plenus est mixto; et inclinavit ex hoc in hoc. Sape diximus calicem mensuram esse potabilem, qua ægra siti corpora reparantur: dictus a calida potione, qua frequenter utimur convivantes [cd., combibentes], Ita lex Domini pulchre calix dicitur, quæ ambienter ebibita atque recondita, animabus præstat suavissimam sospitatem. Sequitur, vini meri plenus est mixto. Vinum in divinis Scripturis significat cœleste mysterium, sicut in illis hydriis factum est quas Dominus aqua fecit impleri; ut latices fontium ruborem viui mutata qualitate susciperent, quem natura non haphaniæ mirabiliter declamavit splendidissima luce verborum (Tom. V, pag. 356). Quod autem dixit, meri, sinceritatem designat, quod semper purum, semper est limpidum. Nam refectos homines ad gloriam virtutis, non ad vitium ebrietatis adducit, sicut in alio psalmo dicit : Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est (Psal. xx11, 5)! Plenus est mixto utique Domini calix: unde quamvis jugiter bibatur, nunquam tamen expenditur. Quod autem dixit, mixto, Novum Vetusque significat Testamentum, quæ utraque permixta animarum efficiunt saluberrimam potionem. Judæi enim vinum biberunt, sed non mixtum, quia Novi Testamenti noluerunt recipere sospitatem. Itemque Manichæi non biberunt mixtum vinum, quia Novum Testamentum ex parte recipientes veteris legis sacramenta ausu temerario respuerunt. Addidit, et inclinavit ex hoc in hoc. Ilic duos populos absolute significat, Judæorum scilicet et gentium, quoniam ex ore tulit non credentium Judæorum quod potandum conversis populis gentium inclinavit. Felix et secura refectio ab illo calicem salutis accipere, qui semper novit profutura præstare. Hic modus locutionis proprius est in litteris sacris, quoniam in scripturis sæcularibus (ut arbitror) vix prævalet in-

Vers. 9. Verumtamen fæx ejus non est exinanita; bibent ex eo omnes peccatores terræ. Fæces dicuntur reliquiæ vini considentes in densissimam crassitudinem, ad quas solet pervenire quando liquor ille superior probatur expensus. Sed quia anterius plenum calicem diximus, juste hic negavit fæcem ejus exinanitam, ad quam perveniri [ed., pervenire] non potuit; quoniam cunctis potantibus ejus plenitudo non deficit. Fæces enim hic non sordes, sed ima illa atque ultima vini debemus accipere. Nam quomodo faces habere potuit, quod merum atque purum ante declaravit? Sed ut ad istam fæcem cognosceres minime fuisse perventum, redit ad poculum plenum dicens: Bibent ex eo omnes peccatores terræ. Hic significat (quod sæpe diximus) Judæos in fine sæculi cum aliis peccatoribus de isto calice bibituros, quando credere meruerint, seque 256 Ecclesiæ catholicæ adunata fide conjunxerint. Omnes enim ad illam partem pertinent, quæ credere (Domino præstante) meruerit. Multi enim peccatorum in sua obstinatione Dalaudes Domini mirabili varietate decantans. mansuri sunt.

Vers. 10. Ego autem in sæcula gaudebo; cantabo Deo Jacob. Gaudebo et cantabo: Christus dicit de membris suis, qui gaudet dum ab eis gaudetur; qui cantat Deo Jacob, dum psalmodiam dicit Ecclesia. Quæcunque enim membra bene gerunt, hac (sicut sæpe dictum est) Capiti rationabiliter applicantur.

Vers. 11. Et omnia cornua peccatorum confringam; et exaltabuntur cornua justi. Ecce vox Judicis, ecce vox Omnipotentis insonuit. Nam qui ante psallebat in membris suis, modo confringit cornua peccatoris. lu illa quippe judicatione omnis potestas humiliabitur impiorum, et confracta dispereunt, quæ hic ma-

buit. Unde beatus Ambrosius in hymno sanctæ Epi- A gnis sublimitatibus eriguntur. Respiciant ergo superbi, quam sit hic turpe mutilum pecus imitari. et erubescant se inde præferre, unde sutura illis desormitas cognoscitur imminere. Sequitur, et exaltabuntur cornua justi. Quæ figura dicitur catachresis. id est abusio, quoties aliena rerum n mina non habentibus commodantur. Cornua enim justi munera sunt futuri judicii, quæ revera firmiter eriguntur, quoniam in æterna pulchritudine permanebunt. Peccatorum hic cornua videmus, quæ ibi non erunt : justorum hic non cernimus, que ibi perpetuo munere conceduntur. O humilitas eximie decoranda, que hic cerneris destituta! Quod majus pretium habere poterit decus tuum, quani ut ille eam hic assumpserit, de quo cuncta beatitudo sine fine gaudebit ?

Conclusio psalmi.

Audivimus verba Domini non de altitudine cœli, sed de sancta scriptura Psalterii: cui tanto libentius pareamus, quanto nos communiter monuisse dignatus est. Nam cum Dominus Moysi locutus est (Exod. xix, 16), fulgura micuerunt, concrepuerunt tonitrua, mons quoque Sina totus fumavit, cunctos terror mortis invasit, et vitale mandatum sic pervenit ad populos, ut magno se putarent discrimine perituros. En beneficia Domini Salvatoris, si intelligantur, jugiter admiranda, linguam ipsius quotidie gestamus in manibus. Voluntas dominica patet nobis litteris comprehensa divinis, et per corporalem præstat aspectum. ut intus cordis oculus salutariter instruatur. Nunquam tacet si eum in Scripturis suis consulere sestinemus: semper ad salutaria responsa paratus est, nec absens aliquando redditur, si eum puris mentibus appetamus. Quapropter abjiciamus (ut psalmus monet) superbiam, quæ sceleratos ab ipso dividit: amemus humilitatem, quæ sanctos illi cœlesti charitate conjungit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXV.

In finem, in laudibus, psalmus Asaph, canticum ad Assyrios.

Omnia verba hujus tituli ex præcedentibus expositionibus debent esse notissima. Restat ergo quod novum intulit ad Assyrios explanare. Assyrii dirigentes interpretantur, qui jam fidei regulis docti, rectis semitis ambulare contendunt. Hos alloquitur Asaph,

Dirisio psalmi.

Asaph, cujus vocabulum interpretari diximus Synagogam, in prima parte dirigentes, id est, fideles alloquitur Judæos; designans ubi nomen Domini factum sit virtutum declaratione notissimum. Secunda parte dicit admiranda quæ gesserit. Tertia omnes devotos admonet, ut Deo terribili munera offerre non desinant, qui spiritum principum salutari emendatione purificat. Quæ partes diapsalmatum sunt interpositione divisa.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Notus in Judæa Deus; in Israel magnum nomen ejus. Potest hic versus nonnullani facere quæ-

magis Christum Dominum constat esse crucifixum. Sed quid sit Judæa debemus inquirere, ut nobis possit veritas sententiæ relucere. Quamvis enim in duodecim tribubus Judæorum fuerit populus distributus, a Juda tamen filio Jacob Judæos constat esse vocatos: ex cujus genere reges sibi divina dispensatione creaverunt; ut vena illa regalis origine carnis proveniret usque ad Principis cœlestis adventum. Quapropter Judeam veram Christi constat esse Ecclesiam. Judea enim confitens interpretatur: credens in illum Regem qui per Virginem Mariam venit ex tribu Juda. Nam illi Judaci proprie non dicuntur, qui se a Christo, id est a Judæ genere extraneos reddiderunt. unde eis nomen constat impositum. Ipsi enim in Domini traditione dixerunt : Nos regem non habenus, B omnia notum est confracta atque minuta discedere, nisi Cæsarem (Joan. xix, 15). Unde ergo Judici veraciter dici possunt, qui non Regem Christum, sed Cæsarem se habere professi sunt? Sequitur, in Israel magnum nomen ejus. Israel interpretari diximus, vir videns Deum. Et quomodo sibi istud nomen rationabiliter vindicare possunt, qui Deum non agnoscentes. tanquam hominem crucifigere decreverunt, sicut dicit Apostolus : Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. 11, 8)? Amiserunt ergo et istud nomen, qui majestati ejus nequaquam credere voluerunt. Miserrimi hominum! qui cum muneribus sacris simul et nomina perdiderunt. Ad illos ergo (ut diximus) hic psalmus loquitur, qui vero lumine radiati a persidorum iniquitate discreti sunt: quibus revera magnum nomen est Domini, quando C dedit, quod per totum mundum prædicatione sancta eum paro corde confitentur Regem regum, et Domimum dominantium (Apoc. xix, 16).

257 Vers. 2. Et factus est in pace locus ejus, et habi-Bario ejus in Sion. Mirabilis brevisque sententia, quando Locum Domini pacem esse professus est, quia nescit Bu alio requiescere, nisi qui se novit (Domino præstante) tranquilla conversatione tractare, sicut scri-Diam est : Super quem requiescit Spiritus meus, nisi Super humilem, et quietum, et trementem verba mea (Isai. Lxvi, 2)? Sed ille probatur pacem habere cum Domino, qui adversum mandata ejus contraria vo-Lantate non litigat, qui sequitur jussa dominantis, et 🖚 I omne præceptum divinum suum flectit arbitrium. Per enim vera est concordiam habere cum moribus Probis, et litigare cum vitiis. Inspiciendum quoque D bus habuerunt, qui confusis semper turbabantur erwod locum Domino dedit, qui loco non clauditur; ed cum ubique sit totus, nec aliquibus spatiis amiatur, localiter tamen inesse dicitur quibus propitius esse dignatur. Sequitur, et habitatio ejus in Sion. ion (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymis con-🗪 litutus, cui nominis interpretatio est speculatio, per mam Deus fidelium corde prospicitur [ms. A., corda Prospicit]. Nam cum se oculis carnalibus Deitas reverenda non pandat, cogitationi tamen purissimæ 🌤 Divinitas summa non denegat; ex ipsa enim videtur parte, unde ejus portamus imaginem. Nam et ipse mons fit Sion, qui eum meruerit sincera mente touspicere. In illo ergo habitat, a quo probatur in-

stionem, cur dictum sit, in Judaa notum Deum, ubi A telligi; miroque modo in sanctis tantum mentibus requiescere dicitur, qui omnem locum spatiosa largitate complectitur.

> Vers. 3. Ibi confregit cornua arcuum, scutum, gladium et bellum. Ibi, in illa pace scilicet, et in illa contemplatione Deitatis quam superius dixit. Nam ubi Dominus pacis habitare dignatur, ista franguntur, nec possunt talia prævalere, nisi ubi se humana concertatio probatur accendere. Cornua arcuum significant malitiam superborum, ex quibus veniunt innoxiis vulnera et nefanda discrimina. Scutum hic accipiendum est ad concertationes iniquissimas et diabolica fraude præsumptas. Gladius ad periculosa atque manifesta vulnera. Postremum intulit bellum, quod absolute paci monstratur esse contrarium. Hæc ubi venire certum est pacis auctorem. Quæ sigura dicitur energia, id est imaginatio, quie actum rei incorporeis oculis subministrat.

> Vers. 4. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis. Venit ad secundam partem, ubi diversa Domini miracula consequenter exponit. Et ne quæreretur ista illuminatio unde provenire potuisset, addidit, a montibus æternis, id est prædicatoribus, qui vere montes æterni sunt, quia perpetua et incommutabili sublimitate consistunt. Terreni enim montes temporales et inanimati sunt : illi munere Domini semper sapientes norunt esse perpetui. Et pulchre veritatis ordinem custodivit. Illuminare dixit Dominum per montes æternos, quia ipse prophetis atque apostolis vulgatum est. Et memoria reconde quia per hoc epitheton, æternis, veros prædicatores a falsis sequestravit hæreticis. Illi enim æterni dici non possunt, qui perversitatis caduca docentes, cum suis dogmatibus abolentur.

> Vers. 5. Turbati sunt omnes insipientes corde; dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Superius dixit sideles a Domino illuminatos esse per montes, nunc insipientes corde turbatos posuit atque confusos. Non immerito, quoniam de prædicationibus sanctis unde illuminati sunt justi, insipientes inde turbati sunt, et recedentes a vero lumine, tenebrosa mundi desideria sunt secuti. Isti dormierunt vigilantes, somnumque in bouis actiroribus. Bene autem somnum appellavit infidelium vitam, quia vigilare non est profutura negligere et caduca perquirere. Et bene addidit suum, ut eos a beatorum quiete discerneret. Nam iste somnus fallax atque deceptor est, ut modo se gaudeant divitias acquisiisse, modo nobilissimo conjugio copulatos, modo claris honoribus fuisse subvectos. Sed vide qualis eos confusio subsequatur, et nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis, ut soli bominum perdant [ms. A., quærant] quod minime possederunt, flatque illis in insana amissione luctus, qui non habuerunt fruendo lætitiam. Et intende quemadmodum avaros designat atque definit. Dicit enim, viri divi

tiarum, scilicet qui pecuniis suis captiva mente de- A faceret omnes quietos [mss. G., A., mansuetos] terræ. serviunt. Sequitur pulchra emphasis, ut adhuc in manibus suis quærant, cum se nihil tenuisse cognoscant. Emphasis quippe est exaggeratio duplex : una quæ plus significat quam dicit, altera quæ demonstrat etiam id quod non dicit. Sed hic illa pars ejus est, quæ significat etiam quod non dicit. Nam ponendo viros divitiarum, totius mundi desideria eos habuisse designat, ut per similitudinem somni diversa desiderii sui perceptione luderentur.

Vers. 6. Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos. Cum solent increpatio strenuos viros cautos atque vigilantes efficere, hic ab increpatione Domini, qui est Deus Jacob, dormitasse dicit incredulos; utique, quia sancta monita qui sint isti qui dormitaverunt, consequenter exponit: qui ascenderunt equos, id est qui in superbiam crescentes, quasi equis currentibus mundi istius illecebras pervagantur. Et si causam tantæ præcipitationis excutias, fervor ille dormitat, festinatio stertit, actusque ipse tam præceps somno sepultus est. Talis fuit ille Pharao qui ascendens currus atque equos, increpationes Domini obstinata mente contempsit, et dormitando pervenit ad æternum somnum, ubi nulla requies invenitur.

Vers. 7. Tu terribilis es, et quis resistet tibi? tunc ab ira tua [ms. A., ex tunc ira tua]. Paulo attentius intneamur quid versus iste pronuntiet. Superius dixit increpare Dominum eos qui ascendunt equos, id est qui ad superbiam prosiliunt. In illa autem judi- C catione cunctis dicit esse terribilem, quando in gloria majestatis suæ veniens superbos addixerit, et humilibus corde perpetuam contulerit dignitatem. Hic enim multi resistunt præceptis ejus, quando illa magis appetunt quæ ipsius monitis inhibentur : tunc autem quis resistet tibi? Hoc negative legendum est, quia nemo ibi potest improborum resistere, ubi cognoscunt Dominum omnia scelerata damnare. Tunc enim dicit, id est tempore judicii, qui 258 etiam dies iræ dicitur et furoris : quia nihil ulierius per patientiam dissimulabitur, quando jam in impios vindicatur.

Vers. 8. De cœlo judicium jaculatus [ms. A., jaculatum] est; terra tremuit et quievit. Hic virtus ipsa tiæ sic descendit judicium tanquam fortissima certaque manu jaculum destinatum. Sed lancea ista plagam efficit temporalem : illud autem judicium impios æterno vulnere sauciabit. Sequitur, terra tremuit et quievit. Terra (sicut sæpe dictum est) hic significat corpulentos et gravissimos peccatores, qui divinæ sententiæ auctoritate damnandi sunt. Ili tremefient cum audierint : Ite in ignem æternum (Matth. xxv. 41). Quiescent, cum in perpetua damnatione recipientur. Sed quies ista sine requie est : quiescunt enim a malis operibus, sed in supplicio non quiescunt, quippe qui æterna flamma cruciandi sunt.

Vers 9. Cum exsurgeret in judicio Deus, ut salvos

Versus iste ad superiora jungendus est. Dicit enim: Terra tremuit et quievit, cum exsurgeret in judicio Deus. Bene autem dicitur exsurgere in judicio suo. quoniam hic quietus omnia pertulit, cum judicatus est Christus, quamvis et ibi cuncta sub tranquillitate dijudicet. Sed exsurge tractum est a judicibus mundi, qui, quando aliquid districta severitate censuerint, dicuntur exsurgere, quia commoti videntur commissa crimina vindicare. Et ne judicium illud ad solam damnationem malorum crederes esse faciendum, addidit, ut salvos faceret omnes quietos terræ. Quieti terræ sunt qui nu'lls vitiis mundi hujus inflammata voluntate rapiuntur, sed æquabili se moderatione tractantes (sicut superius dictum est), pacem mentis negligenter atque stupidis mentibus audierunt. Sed B probantur habere tranquillam. Hi salvi flunt, cum dono Domini præmia promissa recipiunt.

> Vers. 10. Quia cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi. Venit ad tertiam partem, monens ut, quia solus est Dominus cui festivitas summa de beatur, reddant [ms. A., reddantur] vota Deo terribili, qui superbiam principum convertere potest ad humillimam sanctitatem. Cogitatio vero nostra primum confitetut Deo, quando peccata præterita humili satisfactione damnaverit. Sed quia fragilitas humana semper debet lugere quod peccat, addidit, et reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi. Reliquiæ cogitationum sunt, post effusas lacrymas et assiduam contritionem cordis, præteritorum criminum recordata pernicies. Hæc Domino agit diem festum, quando se ab illo interitu peccatorum sentit esse liberatam. Hinc est quod Hebræi emundati sordibus peccatorum, festivum munus Domino jubentur offerre; quod et quinquagesimus psalmus mihi videtur tangere. Nam cum dicit : U: quequaque lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me (Psal. L. A), præteriti temporis pernic es metu venturi judicii Domino confitetur. Vis etiam andire agentem prophetam in spiritu diem festum?" Post multa consequitur: Tunc acceptabis sacrificium justitie, oblationes et holocausta; tunc imponent ms_. G. et ed., imponam | super altare tuum vitulos (Ibid. 21). Sic beata germanitas psalmorum mutua silveritate consentit.

Vers. 11. Vovete et reddite Domino Deo vestro judicationis exponitur, quia de illa summitate poten- Domnes qui in circuitu ejus offertis munera terribil. Cum omnia præcepta Domini nos implere convenia. sitque nobis necesse vocem ejus jussionis audirhic admonet Asaph ut primum vovere, postea redere debeamus. Non immerito, quia sunt multa qui etiam non promittentes debeamus exsolvere, ut illud, Non occides, non mæchaberis, non furtum fac-(Exod. xx, 13), et cætera delicta quæ vetamur e cere. Alia sunt quæ nisi voveamus, implere num lege constringimur, ut virginitatem servare, erem petere, et quotidiana nos maceratione jejunii co stringere. Talia ergo invitat promitti, quæ nisi poziliceamur, omnimodis non debemus. Licet enim conjugium quærere, et in sancta Ecclesia commorari,

meliora cum promissa fuerint, jubet esse reddenda, sicut dicit Apostolus: Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit (I Cor. va, 38). Addidit, Deo vestro, ut significet fideles, qui cultura sanctæ Trinitatis exsultant. Sequitur, omnes qui in circuitu ejus offertis munera. Isti sunt omnes quibus dixit : Vovete et reddite, non hæreticis utique nec paganis, sed eis qui altari ejus munera reddere catholica institutione festinant. In circuita quippe res ag tur, cum munera fidelium sacratissimis altaribus offeruntur. Nam quod ait, terribili, specialiter respicit ad devotos, quibus etiam suavis esse dignoscitur, sicut 'egitur : Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore (Psal. 11, 11). Nam pravis et contemptoribus terribilis non est; nam si Dominum metuerent, B utique honesta se conversatione tractarent.

Vers. 12. Et ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ. Adhuc magnificentiam Domini filelis prædicator exponit. Dicit enim vovendum illi terribili, qui aufert spiritum principum, id est superbiæ vel tumoris. Et ut conversos deberes advertere, intul t, apud reges terræ, utique qui corpus suum regere ac moderari Domini munere meruerunt. Hic enim superbiæ spiritu vacuatos reges intelligamus, non potestate pra tumentes, quia magis in ista parte miraculum est quod superbia tumidi non sunt puniti, sed potius indulta conversione liberati.

Conclusio psalmi.

Ecce ille Asaph, qui in titulo dictus est commonere dirigentes, usque ad Domini Christi sacramenta pervenit : terribilem regibus pronuntians, quem cruciagendum Hebræorum clamavit insania. Quapropter intelligite, pertinaces, quia dirigentes non estis, sed potius errantes, qui audire noluistis tam saluberrimem per cuncta monitorem. Et ideo dispersi per aliena regna vivitis, sacrificia non habetis, qui sceptrum poluistis patrioticum diligere, sed Romanum. Nam dum confitentes Latino sermone dicantur Judæi, quema imodum sic appellari potestis tam graviter obstinati? Cur ergo ultionem tantam non advertitis, qui ipsum quoque nomen post omnia perdidistis? Bimidiatus est hic textus Psalmorum, et quantos Domini largitate transivinus, tanti nobis ad finem supræstitit in præteritis, ipse nobis auxilium concedat effecter in futuris.

2K9 EXPOSITIO IN PSALMUM LXXVI.

In finem, pro Idithum, psalmus Asaph.

In Anem, notum est significari Dominum Salvatowem. Idikum quoque transiliens eos, in superioribus titul.s diximus nomen istud quid debeat indicare, Asset congregationem appellari manifestum est. Sic isterum nominum expositione tractata, congregatio dehet adverti, quæ vitia istius sæculi gloriosis passis transilivit, et ad illum finem pervenit, cui nihil potest simile reperici. Totus ergo psalmus hic a fideli

et competenti refectione gaudere : sed tamen his A congregatione cantabitur, quæ Asaph nomine continetur.

Divisio psalmi.

Asaph iste, quem diximus vitiorum transilitorem. in prima narratione psalmi ad Dominum se clamare testatur, et tribulationibus suis (quod solet fidelibus accidere) se magis insinuat eruditum. Secunda narratione cogitationes enumerat, quæ solent pulsare in hoc mundo corda laborantium. Tertia beneficio Divinitatis in meliorem sensum se asserit permutatum, ut operam potentiamque Dei sixa mente cogitaret: quibus rebus cognoscitur assidua exercitatione profecisse. Quarta narratione prosequitur, quemadmodum per Dominum Salvatorem facta sint in populisdivina miracula.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Voce mea ad Dominum clamavi : vox [ms. A., voce] mea ad Deum, et intendit mihi. Asaph iste mundanorum desideriorum transilitor eximius, non pro incolumitate corporis, non pro divitiis acquirendis, non pro honore capiendo, sed amore Domini, qui jam persectis infunditur, clamat ad Dominum; ut in hoc gymnasio confessionis contemplatio Divinitatis eum spiritualiter consoletur. Nam quod dicit: Voce mea, modus ille locutionis est, quem jam in septu :gesimo tertio psalmo posuimus, ubi ait : Incenderunt igni sanctuarium tuum (Psal. LXXIII, 7), et his similia. Quæ figura in litteris sæcularibus pleonasmos appellatur; quam nos quoque ponamus intrepidi, cum et Pater Augustinus, ia modis locutionum C frequentissime eam commemorasse noscatur. Sed animadvertendum est quoniam ille tantum clamet ad Dominum, qui eum talia petit, qualia se daturum fidelibus pollicetur. Nam qui eum pro rebus transitoriis rogat, non ad Dominum clamare cognoscitur, quamvis ipsum petere videatur. Repetit, et vox mea ad Deum, subaudiendum pervenit. Sed quid tamen expeteret non designat; merito, quia non est illi necessarium dicere quod præ-tet, qui solus novit largiri quod expedit. Quapropter vere sapientes sunt, qui se potestati Divinitatis ordinationique committuat; ipsum solum expetunt, et omnia prospera consequuntur. Sic Isaias propheta dicit : Domine Deus noster, pacem tuam da nobis : omnia enim præstitisti nobis (Isai. xxvi, 12). Sequitur, et intendit mihi. Ecce von peresse noscuntur. Oremus ut qui nobis gratiam D illa brevis, sed pietate magnifica, ad Dominum missa hoc egit, ut dignaretur intendere. Sed quid ibi now præstitit, quando talia miseratus indulsit? Illius quippe respicere, liberare est, et tam magna conferre, qualia non prævalet avidus precator expetere.

Vers. 2. In die tribulationis mew Deum exquisivi manibus meis nocle coram eo, el non sum deceptus : negari consolari animam meam. Silent mundanis desideri's occupati in tribulationibus optare, ut ab illapossint, quam sustinent, necessitate liberari : ut si agrotus est, sanitatem quærat; si peregrinus, patriam; si pauper, expensas. Lite, ut brevi petitione omnia profutura concluderet, nihil de suis ang stiis vociferatus est, nec impatienter que sustinebat ingessit;

die tribulationis suæ toto desiderio contemplationem Domini perquirebat. Addidit, manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus. Hic complectitur quemadmodum Dominum viriliter inquisivit, et quis fructus ejus actionis apparuit. Manibus meis, operibus dicit bonis, quæ divinis noscuntur convenire mandatis. Nocte mundi istius significat vitam, quæ quamvis lucem habere videatur, peccatorum tamen obscuritate suscata est. Coram eo, id est non ad saciem hominum, sed in abscondito, sicut ipse dicit: Nolite facere justitiam vestram coram hominibus (Hatth. vi, 1), etc. Illo enim præsente fit, quando humanus non affectatur aspectus, ut vanis laudibus intumescat, cum se aliquis boni quidquam fecisse dissemicipitur, cui promissa complentur. Sollicitius autem perquirendum est quare dicat: Negavi consolari animam meam, qui jam Domini contemplatione gaudebat. Sanctus vir jure negat illis rebus consolari animam suam, quæ humanis desideriis appetuntur; ut si fatigatur vigiliis, remissam vagationem quærat; si jejuniis, corpus suum congrua hilaritate resiciat; si tristis est, amicorum confabulationibus !ransferatur. Isti vero una fuit consolatio, intentionem suam ponere semper in Domino.

Vers. 3. Memor fui Dei et dele tatus sum; exercitatus sum, et desecit paulisper spiritus meus. Ecce quemadmodum refectus est, qui mundanis rebus animam suam consolatam fuisse denegavit. Nam cum mur; nec potest aliquid par esse, quando nos cœperit gratia divina satiare. Sequitur, exercitatus sum et desecit paulisper spiritus meus. Exercitatum se dicit in illa contemplatione divina, cum tractaret qua sapientia cuncta disponat, quali potentia universa contineat: omnia simul faciens, et tam multa mirabili ordinatione dispensans. Et necesse erat ut intellectus ejus desiceret, cum se in una retractatione tam innumerabilia, tam ingentia congregassent, sicut alibi legitur: Consideravi opera tua, et expavi (Habac. 111, 2). Bene autem posuit, paulisper, quoniam etsi ad tempus visus est defecisse, paulo post intelligitur potuisse recreari.

Vers. 4. Anticipaverunt vigilias oculi mei : turbatus tionem, in qua cogitationum suarum æstus 260 enumerat. Dicit enim oculos suos anticipasse vigilias, quas in Dei laudibus solemniter exhibebat. Istas usus noster consuevit vocare nocturnos. Hoc enim illis necesse est contingere, qui ad spirituales cogitationes semper intenti sunt. Reddit enim cura pervigiles sensus, nec somnum capiunt, nisi qui universa sollicitudine vacuantur. Sequitur, turbatus sum, et non sum Icculus. Ostendit revera tempus fuisse nocturnum, quando ipse homo recogitans animi sui secreta perquirit. Turbatus est quippe recordatione peccantium, quia humanum genus in delictorum præcipitia corruebat, et pio dolore pro aliis cruciabatur, qui jam

sed tanquam quietus ac malorum suorum nescius, in A vitia mundana transcenderat. Tacuit ergo, quoniam profunda nocte non habebat solatium humani colloquii: quo tempore cautius cogitat quicunque deliberat.

Vers. 5. Cogitavi dies antiquos, et annos æternos. Ingreditur deliberativum dicendi genus, quod suis membris diligenter explicitum, in hujus partis fine monstrahimus. Dicit enim quare turbatus est : quoniam dies cogitavit antiquos, Adre videlicet, quibus humanum genus peccatis tenebatur obnoxium : - de quibus et alio loco dicit: Ecce veteres posuisti dies meos (Psal. xxxviii, 6). Sed isti temporales aique caduci sunt, et labili varietate fugitivi. Sed contra dies antiquos, annos ponit æternos, quia sicut isti momento percunt, sic futuri perenni longævitate connat. Sequitur, et non sum deceptus. Ille revera non de- B sistunt : in istis mors dominatur, in illis regnat vita perpetua; isti edaci tristitia corroduntur, in Illis justi secura felicitate gaudebunt; in istis denique fugit omne quod venerit, in illis stabit quidquid accesserit. Sed quid est hoc, quod iste vir jam Deo deditus, contra dies antiquos æternitatem ponit annorum? Cogitabat enim cur labentes dies, et quos tenere nemo possit, tantopere desideret et quærat humanitas; et illos æternos qui soli nobis sunt specialiter appetendi negligamus, contemnamus, nec credamus esse, dum eos impræsenti non valemus aspicere? Merito ergo turbatus est, qui tam pravis persuasionibus peccatores cognoverat subjacere.

Vers. 6. In mente hubui; et meditatus sum nocte cum corde meo : exercitabar et ventilabam in me spi-Dei memores sumus, totius munere suavitatis exple- C ritum meum. Caput istius versus superiori jungendum est. Est enim ita : Et annos æternos in mente habui. non sicut stulti, qui hoc quodaudiunt, neque credunt, neque in sua memoria reponunt, sed oblivioni mandant, quod negligentius acceperunt. Iste enim in mente habuit annos æternos, quoniam credebat esse venturos. Meditatur etiam cum corde suo, qui animam suam facit aliquid cum ratione tractare. Cum illa enim loquimur taciti, cum illa exercemur quieti, nec soli sumus, quando cum ipsa suscepta altercatione confligimus. Sequitur, exercitabar et ventilabam in me spiritum meum. Proprie actus ipse deliberationis exprimitur. Exercemur enim, quando per retractationes innumeras æstuamus, et quasi in palæstra animæ spirituali concertatione fatigamur. Ventilatur autem sum, et non sum tocutus. Venit ad secundam narra- D spiritus, cum huc atque illuc in venti more celerrima cogitatione transfertur. Spiritus enim virtus est animæ, quæ intentiones ejus implere contendit.

> Vers. 7. Et dixi: Nunquid in æternum projiciet Deus, aut non apponet ut beneplacitum sit ei adhuc? Cum iste Asaph transilitor vitiorum totius mundi cogitaret angustias, et spiritus ejus divinis meditationibus exerceretur, dixit: Nunquid Deus in æternum projiciet genus humanum, ut non ei adventus sui miseratione prospiciat? Ille enim jam beneficia Domini futura sentiebat, qui de cœlestis misericordiæ promissa pietate tractabat. Sequitur, aut non apponet, ut beneplacitum sit ei adhuc ? Istud non, nequaquam negantis, sed potius affirmantis est. Apponet enim.

num, quando dignabitur incarnationis suæ declarare mysteria. Quod autem ait, adhuc, exspectantis est, non dolentis. Nam quamvis fieri posse crederet, emergere tamen subsequenti tempore confidebat.

Vers. 8. Aut in finem misericordiam suam abscidet, a sæculo et generatione? Misericordia Domini est, qued de Maria Virgine nasci secundum carnem pro nostra infirmitate dignatus est. Hanc Dominus non ebscidit, quam pro hominum salute per prophetas cecinit esse venturam. De quo loco Stephanus episcopus in encycliis ad Leonem principem scribens, mirabiliter dicit: Indutus est Filius tunicam corporis, hoc est integrum hominem de sancta Virgine, quam sanctus Spiritus texuit incffabiliter, in ingressu inenarrabiliter, in egressu comprehensibiliter. Ingressus est invisibilis, egressus est visibilis; ingressus est Deus Verbum, egressus est idem et homo. In finem vero significat plenitudinem temporis, quando venire dignatus est; de quo tempore Joannes apostolus dixit: Filioli, novissima hora est (I Joan. n, 18). Addidit, a sæculo et generatione. A sæculo, is quo decretum fuerat ut veniret. A generatione, Judaica scilicet, quos carnis cognatione etiam fratres appellare dignatus est. O promissio gloriosa! o perceptio [mss. præceptio] salutaris, si agnoscere meruissent quod eis singulari munere præstabatur!

Vers. 9. Nunquid obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira misericordiam suam? Oblivisci illud possumus quod nobis accedit et recedit; Deo autem, C cui misericordia substantialiter inest, quemadmodum potest oblivisci, quod ab ipso non probatur auferri? Hinc ergo prænuntiabat mis reri Deum, quia ejus prævidebat adventum. Nam quæ fortior misericordia quam unde mundi clades cognoscitur esse sublata? Soquitur, aut continebit in ira misericordiam suam. Respice quam mirabili ordine adventus iste descriptus est? Ubique misericordia ponitur, quia miseris res tanta præstatur. Facilius est enim Domino continere iram, quæ ab ejus tranquillitate cognoscitur aliena; sed magis ad misericordiam pronus esse credatur, ue nunquam ab ejus majestate dividitur; sicut per Isaiam dicit: Non in æternum vindex in vobis ero, neque per omne tempus irascar vobis (Isai. Lv11, 16). in misericordia iram potius abstinebit, si tamen in hee seeglo conversio devota proveniat. Et memento quod irs in Domino abusive, non proprie, dicatur. Peractum est deliberativum dicendi genus, cujus membra suis versibus apta reddamus. Cogitatio ipsius habuit dies antiquos et annos æternos suis qualitatibus et efficientiis comparare, quas partes in sua mente reposuit, et in eis spiritum 261 suum distinis fluctuationibus ventilavit : elegit tamen tertim partis (sicut in deliberationibus fieri solet) certam absolutamque sententiam. Dixit enim: Nunquid in aternum projiciet Deus, aut non apponet ut beneplesitum sit ei adhuc? et reliquos duos versus, qui in

id est præstabit ut ei beneplacitum sit genus huma- A prædictam videntur et comprobantur convenire sententiam.

> Vers. 10. Et dixi: Nunc capi; hac mutatio dexteræ Excelsi. Interjecto diapsalmate secundo venit ad tertiam narrationem: ubi post cogitationem bonorum translatus ad saluberrimum sensum, competenter se asserit immutatum. Dicit enim primo: Nunc cœpi, quasi sapere, quasi intelligere, quasi ad lumen splendidissimum pervenire; quippe qui lætaturus erat in operibus Domini. Sed quid sit istud. Nunc cœpi, sequenti sententia declaratur. Quæ figura dicitur epexegesis, id est explanatio dicii superioris. Dicit enim : Hac est mutatio dextera Excelsi. Mutatio nomen æquivocum est; nam mutati dicimur. quando in pessimam partem errore aliquo faciente R dilabimur. Sed ne tale hic aliquid sentiretur, commutationem in se dicit sactam, quam dextera Domini consuevit operari. Dextera enim Excelsi Christus est Dominus, per quem sic sumus commutati, ut de conditione servili mercamur etiam ejus filii nuncupari. Hanc in se commutationem sieri sentiebat. quam concedi Christiano populo quandoque gaudebat.

Vers. 11. Memor sui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. Commutationem de se factam in sua dicit permanere memoria, quia meliora meretur suscipere, qui collata bona de corde non probatur amittere. Sed ne tantum de se exsultare videretur, sequitur, quia memor ero abinitio mirabilium tuorum; utique quæ humano generi pius miserator indulsit. Primum, quod Adam fecit ad imaginem et similitudinem suam; deinde, quod oblationem Abel justi susceperit; quod in Arca Noe crescente diluvio in mysterium Ecclesiæ animalia diversa salvaverit; ut Abraham filium suum offerente... typum sui adventus cœlesti pietate monstraverit; postremo, quod ipse ad liberandum hominem venire dignatus est. Hæc erant ab initio, credo, mirabilia quæ sanctum virum sua recordatione mulce bant.

Vers. 12. Et meditabor in omnibus operibus tuis. et in observationibus tuis exercebor. Cognoscamus quopervenerit mundi istius transilitor egregius. Promittit enim se, misericordia Domini suffragante, in ejusoperibus, id est in Scripturis divinis assidua cogita-Quapropter non in ira continebit misericordiam, sed D tione meditari: ubi nullum tædium, nulla satietas est; sed quantum quis plus hauserit, tanto ampliusdulcia sensa perquirit: unde centesimus octavus decimus psalmus multa dicturus est. Sed quia fidelibusnon sufficit solummodo legere, nisi etiam bonorum operum fructus sedula pietate monstrare, dicit: Inobservationibus tuis exercebor, id est in præceptis tuissalutaribus humili devotione versabor. Exercitatioenim bene nostra dicitur, quando jussa Domini ipsomiserante peragimus.

> Vers. 13. Deus, in sancto via tua: quis Deus magnus sicut Deus noster? Venit ad laudes Domini, quibus fortitudinem ejus mansuetudinemque commemorat; ut benevolentiam piissimi judicis facilius impetrarent

tissima suisse pollicitum. Constat enim et libris eum et operibus eruditum, quando ad paternas laudes devota exsultatione prorupit. Dicit enim: Deus, in sancto via tua. Sanctus, Christus est Dominus, sicut ipse dicit : Custodi animam meam, quoniam sanctus sum (Psal. LXXX, 2). Idem ipse viam se dicit, ut est illud: Rijo sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). Sed cum lidem hominibus præbuit, qua Pater perfectissime nosceretur, ria Patris juste dicitur, quia per ipsum, quemadmodum Trinitas coleretur, accepimus. Ipse enim dixit : Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxvm, 19). Sequitur, quis Deus magnus sicut Deus noster ? Jam quasi eruditus, in Spiritu sancto lætus exsultat, potentiamfalsa persuasione in terra colebantur; illa enim erant vilissima, infirma, despicienda; Dominus autem noster magnus, fortis et terribilis, omnia faciens quæconque vult in coelo et in terra. Ergo hic versus contra illos increpandos dicitur, qui adhuc superstitionum errore cæcabantur; ut infelices agnoscant quem refugiunt, quos sequuntur. Hoc schema dicitur syndyasmos, quod Latine interpretatur collatio, sive conjunctio; fit autem ex comparatione contrariorum, quando aut personæ, aut causæ sive in contrarium, sive in simila comparantur.

Vers. 14. Tu es, Deus, qui facis mirabilia solus : nosam fecisti in populis virtutem tuam. Cum dicit: Tu es, Deus, essentiam divinæ Maje-tatis ostendit; sicut ipse dicit : Ego sum qui sum (Exod. 111, 14). Esse C enim ipsi proprie convenit, qui ut sit, nullius adjutorio continetur; sed naturæ suæ potentia semper magnus, semper excelsus, semper incommutabilis perseverat. Quapropter ipse est qui facit mirabilia solus. Nam licet hæc et sanctis suis facere sæpe præstiterit, solus tamen est qui mirabiles operationes ad effectum suæ voluntaris adducit. Sed videamus quare dixerit, solus, cum et Filius et Spiritus sanctus cooperentur in omnibus? Solus dixit, quia Trinitatem sanctam unum Dominum, unum Deum veraciter confitemur, sicut ipse dicit : Audi, Israel : Dominus Deus tuus, Deus unus est (Deut. vi, 4). Sequitur, notam fecisti in populis virtutem tuam, id est, cum in dicit Apostolus, Dei virtus est, et Dei sapientia (1 Cor. 1, 24). Notum enim fecit, quando cum et illi notum habuerunt qui facie tenus sciebant, et illi altius contemplati sunt, qui eum Patris Filium sideli mente crediderunt. Notus ergo factus est populis infidelibus solummodo corpore, sidelibus autem et Divinitate; sicut in Evangelio dicit: Beati mando corde, quonfam ipsi Deum videbunt (Matth. v. 8).

Vers. 15. Liberasti in brachio tuo populum tuum, filios Israel et Joseph. Sensum excolit superiorem. Dicit enim quid præstiterit humano generi paterna ctementia: quoniam in brachio suo, id est in Domino Salvatore liberavit populum suum; sicut legitur: Et Irachium Domini cui revelatum est (Isai. Litt, 1)? Et

iterata præconia. Apparet quippe sanctum virum cer- A ne haberes ambiguum quem populum liberavit, sequitur, filios Israel et Joseph. Populum sæpe diximus intellectu pluralem numerum continere, quamvis singulariter prolatus esse videatur. Quapropter filios Israel 262 Judaicam plebem, quæ tamen credidit, debemus accipere; Joseph alteram quæ venit ex gentibus. Sed sive quæ credidit de Judæis, sive quæ de gentium vocatione collecta est, unus est Dei populus; quamvis tempore credulitatis suæ divisus esse videatur, sicut in Evangelio dicit: Sunt autem oves quæ non sunt ex hoc ovili, et oportet me cas adducere, ut sit unus grex et unus Pastor (Joan. x, 16). Nam nomine Joseph, gentium fidem non inconvenienter advertimus, quia iste Joseph, quamvis filius fuerit Jacob qui primo vocatus est Israel, tamen quia que Domini universis præferens simulacris, quæ B traditus est a fratribus et pervenit ad gentes, ubi honorabilis habebatur et potens, ita ut ejus arbitrio Ægyptiorum terra regeretur, rationabiliter ejus nomine gentes indicantur, quæ Domino Salvatori devota mente crediderunt. Nam et ipsum nomen Joseph indicat crescens, quod gentibus convenienter aptatur, ex quibus Christi Ecclesia semper augetur. Ergo sensus iste est; quia et de populo Israelitarum, et de gentium congregatione liberavit éos in brachio suo, id est in Domino Salvatore, qui ei credere puro corde maluerunt.

Vers. 16. Viderunt te aquæ, Deus; viderunt te aquæ : et timuerunt, et conturbatæ sunt abyssi. Venit ad quartam narrationem, ubi jam lætus refert quas virtutes Christi Domini majestas effecerit. Nam de quo prius dixerat : Notam fecisti in populis virtutem tuam, nunc dicit de ipso : Viderunt te aquæ, Deus. Per aquas populos significari frequenter Scriptura divina testatur, quando eas et videre commemorat et timere. Ipsæ sunt enim aquæ quæ sensu rationabili Dominum cognoscere vel metuere potuerunt. Nam vide quid addidit : Viderunt te aquæ, et timuerunt; quando utique in bruto elemento non poterat evenire, ut tantam miraculorum manisestationem cognoscerent et timerent. Sequitur, et turbatæ sunt abyssi; id est, populos et in hoc sermone debemus numerosiores advertere, qui more liquidi elementi vitiorum flatibus commoventur. Sed feliciter tune turbati sunt, quando ad conversionis studia pervenehunc mundum misit Dominum Salvatorem, qui, sicut D runt. Et intende quod subsequentia usque ad finem psalmi per figuram parabolen dicuntur, quando res genere dissimiles sibimet comparantur.

> Vers. 17. Multitudo sonitus aquarum ; vocem dederunt nubes : elenim sagitte tue pertransierunt. Multitudo sonitus aquarum est, quando psalmodia dulcis offertur, quando gemitibus ac lacrymis culpa diluitur, quando gratiæ pro suscepto munere referentur: et quasi mare confragosum, ita in sanctis Ecclesiis resonant diversa vota populorum. Sed quare sit factus sonitus multitudinis aquarum, pulchre subjecit : quia vocem dederunt nubes. Nubes, prædicatores significare sape jam diximus; de quibus scriptum est : Mandabo nubibus meis ne pluant super eam im brem (Isai. v, 6). Qui vocem suam magnam dede

runt, cum præcepta Domini vulgaverunt in toto orbe A lum pertiret II bræorum. Dedu ti enim sunt in terrarum, sicut et alius psalmus ante prædicavit : In omnem terram exivit sonus corum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 5). Hinc sonitus venit equarum, hinc turbatæ sunt obys:i: quia verba ista prædicationum errantibas populis devotionis studia contulerunt. Sequitur, etenim sagittæ tuæ pertransierunt. Sagittas hic evangelistas decenter advert mus, qui prædicationibus suis devotos populos usque ad cordis intima medicinaliter-transfoderunt, non in-Aicto vulnere, sed salute.

Vers. 18. Vox tonitrui tui in rota: illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : commota est et contremuit terra. Lt hoc quoque comparative dicitur: quia tonitrui vox ita revolvitur, quasi de roiis venire perstrepentibus audiatur. Sic enim cum de summo fun- B et honore sancto præminet, et fidei soliditate conditur, spatio cœlorum volubili murmuratione pertranseunt, ut rotatus atque sinuosus ipse sonitus sentiatur. Sive magis in rota, orbem terrarum debemus accipere, qui in speciem rotæ absoluta rotunditate concluditur. In rota ergo, id est in mundo, vox tonitrui ejus egressa est, quando prædicatores Christi circulum totius orbis verbis tonantibus impleverunt. Sed illæ nubes, illa tonitrua, sequitur quid fecerunt. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Dignis comparationibus beneficia divina narrantur, ut res coelestes supernis similitudinibus exponantur. Illuzerunt coruscationes, divina præcepta dicit veritatis lumine radiantia, quæ tenebras hominum per totum mundum salutari illuminatione fugaverunt. Dicitenim id est corpora nostra commoverentur et contremiscerent audito tanto miraculo. Commotos quippe et tremefactos illos dicit, qui verbum Dei sideliter audientes ad conversionis studium Christi munere pervenerunt.

Vers. 19. In mari viæ tuæ, et semitæ tuæ in aquis multis : et vestigia tua non cognoscentur. Si ad litteram boc velis accipere, in mari fuit via ejus, quando super dorsa pelagi visualiter ambulans, Petrum apostolum ut ad se veniret evocavit. Sive magis illud intelligendum est : In mari viæ tuæ, in cogitationibus hominum, quæ velut mare perfidum fluctuant: ubi tamen ille vias habet, quando eos sibi larga pietate subdiderit. Aquæ multæ, eadem conversorum est turba gentilium : ubi sunt semitæ Domini, D id est viæ ipsius, dum ad eos venire dignatur. Sequitur, et vestigia tua non cognoscentur, lloc cum imputatione legendum est; ut cum palam venerit, tantisque se demonstraverit miraculis, non sit tamen cognitus ab infidelibus Judæis. Merito ergo illis exprobrat, qui tantæ majestati et tam præsentibus beneficiis credere noluerunt. Vestigia siquidem simificant præsentiam corporalem; nam vestigium est Januz signum, quod facimus ambulantes.

Vers. 20. Deduxisti sicut oves populum tuum, in menn Moysi et Aaron. Cum hoc miraculum nulli alteri Possit aptari, sine dubio et illa imputatio que præcossie, quia non cognoverunt vestigia ejus, ad popu-PATROL. LXX.

Noysi et Aaron manu, id est operatione quam diversorum miraculorum novitate faciebant. Et bene dixit: Sicut oves, non tamen oves, quia non credendo facti sunt hardi. Hic enim, sicut, ver tatem non significat, sed imaginationem. Moyses autem interpretatur assumptus, quoniam de flumine collectus est a filia Pharaonis. Aaron vero fortitudinis mons. Quæ nomina ipsas quoque virtutes quas fecerunt videntur exprimere. Moyses enim inter alia, jubente Domino, in aquis est operatus, quando in mari Rubro Hebricos viam fecit habere tirrenam, significans per baptism itis donum liberandum esse populum sidelem. Auron Ecclesie tenebat imaginem. quam 263 bene monti fortissimo comparavit, qua sistit. His coim ducibus Israelitarum populum divina virtute legimus esse liberatum.

Conclusio psalmi.

O Idithum vere humanarum rerum transilitor egregie, qui psalmum mirabili institutione cantasti, in tribulationibus exercitatus negasti te ullo modo consolatum. Deinde deliberatio tua ad perfectam noscitur perveni-se sententiam. Tertio sentis te jam feliciter immutatum; nec tamen prosperis animum relaxas : sed cum te semper intentum ad magnalia Domini profiteris, augmento quodam sapientize jugiter profecisse cognosceris. Quarto miracula Christi sub magna exsultatione concelebras, et cum diversa tenitrua et coruscationes istæ quid egerint; ut terra, C percurris, inst tutionem Christiano populo qua salvetur ostendis. Præsta, Domine, nt solita nos jubeas pietate purgari; quatenus qui sumus actuum qualitate dissimiles, clementia tua faciat esse consortes.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXVII.

Intellectus Asuph.

Onoties intellectus invenitur in titulis, magnæ cujusdam rei nobis significantia declaratur. Nam cum intellectum generaliter dicamus quidqu'd nos advertere bonum malumque facit, hic tamen tunc intellectus ponitur, quando sensus noster perfecta intelligentia tendit ad Dominum. Asaph vero diximus Hebræa lingua significare Synagogam, Latine collectionem. Sed quia intellectum præmisit, sidelem hic Synagogam loqui posse declaravit. Exprobrare enim malis nequeunt, nisi corda fidelium.

Divisio psalmi.

Quanto psalmus hic probatur esse longissimus. tanto studiosius debet numerosis divisionibus aperiri; ut et per distinctionem melius elucescat, et ipsa partium sectione fastidium longinquitatis abstergat. In prima parte psalmi, duo tantum versiculi personæ Domini probantur aptari, ut reverentia cresceret sequentium dictorum, ubi ipse tex sacere videbatur initium. Secunda parte latius loquitur Asaph, imputans Judæis quod tantis beneficiis Domini exstitisse probarentur ingrati : illi tamen pravitate distorti, cor suum nequaquam Domini jussionibus admoverunt. In tertia vero numerantur quanta mu- A Asaph, qui est inferius locuturus. Unde merito cum nera Israelitico populo virtus divina præstiterit; nec tamen illi a murmurationibus cessaverunt. Quarta dicit qualis in eis vindicta provenerit, et quemadmodum sit miseratione Domini mollita sententia. Quinta parte propter murmurationes corum vindicatum in cis est; sed iterum ad supplicationem Domini, cognoscentes ejus magnalia, redierunt. Sexta, den o illi dolose locuti sunt, et errores solitos sunt secuti : misericordia tamen Domini non eos passa est dissipari, quod malis corum juste potuisset infligi. Septima dicit quemadmodum Dominum concitaverint in deserto, cum tamen propter ipsos decem plagis Ægyptiorum populus fuerit vehementer afflictus. Octava, beneficia Domini referuntur, et Judaicte gravissima subsequitur, ita ut captivitati populum tradiderit, et tabernaculum Silo, in quo habitare inter homines videbatur, abjecerit; posteaque elegit niontem Sion, et David servum suuni, de cujus semine Christus Dominus nasceretur, qui mundo salutaris medicus advenire:. Sic per hunc psalmum ab initio electionis gentis Hebraicæ usque ad adventum Domini Salvatoris facta descriptio est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Attendite, populus [ms. A., popule] meus, legem meam : inclinate aurem vestram in verba or s mei. In hoc principio loquitur Deus, qui per Moysen legem dedit Hebræis. Et dum dicit : Legem meam attendite, non tantum vult quod dicitur aurious per- C ratione altera. Ilac qua refert patres suos de adventa cipi, quantum veritatem dicti cordis oculis intueri. Attendit enim audita, qui res dictas devota mente respexerit. Dum dicit autem : Populus meus, illos profecto significat qui ejus mandatis obedientes fuerunt. Non enim aut prophetæ, aut alii justi a nostra fide dici potuerunt alieni, qui actus i:los primi temporis spiritualiter acceperunt, sicut dicit Apostolus: Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt; et paulo post : Et omnes eumdem cibum spiritualem manducaverunt, et omnes cumdem potum spiritualem biberunt (I Cor. x, 1, 3). Sequitur, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Ilic affectus præcipitur audiendi, quoniam qui toto corde vult audita percipere, aurem suam cognoscitur inclinare, ut humilis ac paratus accipiat quod de ore D sanctæ potestatis emanat. Sed nota quod jam inter fideles accipitur, cui auscultandi tanta cura dele-

Vers. 2. Aperiam in parabolis os meum; loquar propositiones ab initio. Attentum sibi reddidit auditorem, cum se parabolis dicit esse locuturum, ut non remisse possit audiri, qui se tam granditer promittebat effari. Parabola enim Græco vocabulo dicitur similitudo, quando illud quod intelligi volumus per comparationes aliquas indicamus. Sic enim ferreum quempiam dicimus, quando durum ac fortem desideramos intelligi; cum velocem, ventis aut avibus comparamus. Et intuere quod Dominus os suum dicit intellectus pracessit, cui tam magna erat testimonii gratia conferenda. Sequitur, loquar propositiones ab initio. Loquitur utique ipse, qui loqui facit. Nam quamvis alieno ministerio sermo depromatur, Spiritus sanctus loquitur cojus p: ecepta vulgantur, sicut dicit apostolus Petrus : Non enim unquam voluntate humana allata est prophetia: sed Spiritu sancto acti, locuti sunt sancti homines Dei (Il Petr. 1, 21). Propositiones autem, obscuras et abditas significant quæstiones, quæ adhibita disputatione solvendæ sunt. Has suo loco positas competentias admonemus. Ab initio videlicet Veteris Testamenti dicitur, sicut Asaph infra locuturus est.

Vers. 3. Quanta audivimus et cognovimus ea : et paobstinationis iterum culpa subjungitur. Nona, ultio B tres 264 nostri narraverunt nobis. In persona Domini psalmi hojus honorabili capite constituto, venit ad secundam partem, ubi Asaph introducitur loquens, cujus non tanquam humana verba, sed cœlestem debemus suscipere jussionem. Quanta multitudinem rerum demonstrat; audivimus pertinet ad prophetas; cognovimus ad Novum respicit Testamen um. Audita sunt enim cum prophetarentur; cognita dum implerentur per Dominum Christum. Sequitur, et patres nostri narraverunt nobis. Patres suos Moysen dicit et alios prophetas Veteris Testamenti, qui de Domini adventu multa locuti sunt, et illuminati prædicaverunt, quod et iste fieri prævidebat. Justi enim non essent, nisi probarentur credere quæ dicebant.

> Vers. 4. Non sunt occultata a filiis eorum, in gene-Domini prædicasse, dicit nec a filiis corum abscondita fuisse magnalia, id est a spiritual bus filiis, qui corum imitatores suerunt. Nam quod dixit: In generatione altera, jam non llebræorum, sed gentium significat congregationem : quia [ms., qui] ex aqua et Spiritu sancto individuæ Trinitatis beneficio regenerantur; unde et illi intelligentiæ vero lumine sunt repleti.

Vers. 5. Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirab.lia ejus quæ fecit. Ordo verborum talis est: Annuntiaverunt nobis patres nostri, narrantes laudes Domini. Facta quippe Domini narrare, laudas-e est: cujus dum opera referuntur, gloria semper augetur. Virtutes ejus, significat liberationes, quas fecit in populo Judæorum, quando eos de Pharaonis impia potestate liberavit. Mirabilia vero, quod eos in deserto magnalibus pavit, quod eis gentes potentissimas levissima concertatione subjecit. Addidit, quæ fecit, ut non tautum promissa, verum etiam completa esse viderentur. Ilæc autem cuncta ex Testamenti Veteris referentur historia. Historia est enim præteritarum rerum fida commemoratio, ab actatis nostræ memoria remota.

Vers. 6. Et suscitarit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel. Ven t ad illud quod superius= dixit : Loquar propositiones ab ini.io. Initium quippe. _ Vetus est Testamentum, unde inferius dicturus est-Il.ul fortasse commemorat in Jacob testimonium su-

ratione futurorum tactus uno femore claudicavit : significans Israeliticum populum partim fidei firmitate constare, part m a sua potius salute discedere. Hoc enim fuit populi erraturi, vel credituri testimonium, quod Jacob concertatio illa prædixit. Suscitatum autem dixit, quasi in lucem redditum, quod somno ignorantiæ videbatur oppressum. Ipsum est quod superius promisit : Aperiam in parabolis os meum; scilicet quoniam ab isto initio erat talia locuturus. Sequitur, et legem posuit in Israel, ut eos utique devotos esse suo Domino commoneret, ne vaga voluntate permissi in devios laberentur errores. Proprie dictum est, legem posuit, quasi peccatoribus jugum, levibus pondus, erraturis vero contestationis exemplum. Unde alio loco ait : Quia justo lex non est posita B (1 Tim. 1, 9). Hoc est quod superius dixit : Loquar propositiones ab initio. Sed hæc congrue suis locis, diligens lector, aptabis : quia ubique ista commemorare fastidium est.

Vers. 7. Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis : ut cognoseat generatio altera.

Vers. 8. Filii qui nascentur exsurgent, et narrabunt ea filiis suis. Versus isti significant per generationes hominum mandata Domini fuisse transmissa, ne quis putaret uni datum, quod omnibus cognoscitur attributum. Acceperunt enim Judvi quod ad Christianos non est dubium pervenisse. Ideo enim additum est, ut cognoscat generatio altera, non utique Judaica, sed quam de gentibus constat electam. Altera enim hic extraneos significat, non propinquos. Nam quod C sequitur, filii qui nascentur exsurgent, et narrabunt ca füis suis, vult intelligi sine dubio Christianos, qui pradicationes sanctas ad animarum salutem conferendam suis posteris utique tradiderunt.

Vers. 9. Ut ponant in Deo spem suam, et non oblitikantur operum Dei sui, et mandata ejus exquirant. Utilitas paternæ prædicationis hic evidenter ostensa est, ut posteri corum spem suam non pouant in lege que punit, sed in gratia concessa quæ redimit. Sequiur, et non obliviscantur operum Dei sui, sicut fe-Carant perfidi Judæi, qui, oblito auctore suo, ad cultuse dæmonum transtolerunt. Addidit, et mandata 🕬 exquirant. Ipsa est enim Dei summi vera recordalio, si mandata ejus devotis mentibus implea-

Vers. 10. Ne fiant sicut patres eorum, genus pravum 🕶 pramarum.

Vers. 11. Genus quod non direxit cor suum; et non en creditus cum Deo spiritus ejus. His versibus duosub definitionibus pulchris notatur perfidia Jucorum. Dicit enim : Ne fiant sicut patres corum, mod fuit genus pravum et pcramarum. Genus pravum, Più veritatem recipere noluerunt. Necesse est enim Morti permaneant, qui regulam rectam non sequunr. Peramarum dixit, id est supra cunctas acerbitaasperrimum, ut qui ad eos venerat salvandos, in tius potius armarentur exitium. Sequitur, genus quod won direxit cor summ, hoc est, quod superius dixit,

scitatum, quando cum angelo colluctans, in præfigu- A pravum; nam si utique direxisset cor suum, nec exstiterat pravum, nec a Deo redditum fuerat alienum. Ille cnim d r git mentem, qui ad divinas se correxerit jussiones; nec aliquid superbia humanæ præsum. ptionis excogitat, cum regi omnia Divinitatis administratione cognoscit. Nam quod repetendo dicit, genus, ad illos tantum respicit qui in sua obstinatione manserunt. Caterum fuerunt ex Judais qui Domino pura mente famulati sunt. Addidit, et non est creditus cum Deo spiritus ejus. Illius spiritus non creditur essa cum Deo, qui operas ejus visuales non intelligit mysteriis spiritualibus applicandas; sed totum ad illud vult referre quod cernitur : sicut Judæi fecerunt, qui tantum miraculis præsentibus intenti, nihil ad spiritualem intelligentiam salubriter retulerunt.

> Vers. 12. Filii Ephraim intendentes arcum, et mittentes sagitlas, conversi sunt in die bellt. Ephraim interpretatur frugifer, sive ubertas. Hic filius fuit Joseph junior, quem Jacob avus suus primario loco præposteratis manibus benedixisse legitur in Veteri Testamento (Gen. xLVIII, 15). Ejus filii abundantes muneribus divinis, et paterna benedictione pollentes, defectu sidei corruerunt. Intenderunt enim arcum, et miserunt sagittas, quando admonente Moyse dixerunt : Quæcunque locutus est Dominus Deus noster, faciemus et audiemus (Exod. x1x, 8). Conversi sunt 265 autem in die belli, quando Aaron dixerunt : Fac nobis deos quos adoremus (Ibidem, xxxII, 1). Vides omnia parabolis et propositionibus explicari. Nam iste sensus ad illos pertinet qui aliquid præcipitata festinatione promittunt, nec tamen in ea cupiunt perseverare sententia, sicut Petro apostolo contigit, qui ter negavit eum, cum quo se promiserat esse moriturum (Matth. xxvi, 35).

Vers. 13. Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.

Vers. 14. Et obliti sunt benefactorum [ed., beneficiorum] ejus, et mirabilium ejus quæ ostendit eis. Causa redditur quomodo filii Ephraim conversi fuerint in die belli; scilicet quia Non custodierunt testamentum Dei. et in lege ejus noluerunt ambulare, et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus quæ ostendit eis. Iloc sic planum est, ut expositione non egeat.

Vers. 15. Coram patribus eorum fecit mirabilia in D terra Ægypti, in campo Taneos. Venit ad tertiam partem in qua, post transitum maris Rubri, beneficia collata describit. Isti sunt quos superius dixit, gents pravum et peramarum. Narrat enim, coram patribus eorum facta miracula, id est, Moyse, Aaron, aliisque senioribus; ut manifestis rebus constantius credere debuissent, cum patrum dulcis ac firma soleat esse relatio. Et ut omnem scrupulum dubitationis adimeret, et provinciam dixit et locum ubi noscuotur facta quæ dicta sunt, Sed nec hoc vacat quod dicit : In campo Taneos. Tanis enim significat humile mandatum. quod in terris positus Christus docuisse cognoscitur, dicens: Discite a me quia mitis sum et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris (Matth, x1, 24). mandata prædicavit.

Vers. 16. Interrupit mare et perduxit eos; statuit aquas quasi in utrem. Cum sit mare liquidum elementum, ruptum potius maluit dicere quam divisum : quia revera ruptum est, quando in geminum latus peregrina sibi soliditate permansit; ut non tam pelagus quam rupes putarentur excism. Perduxit eos, ad promissam scilicet- terræ securitatem, ubi jam communi sorte sine metu pelagi viderentur incedere. Nam quod sequitur, statuit aquas quasi in utrem, hoc ad illud pertinet quod dixit, Interrupit mare; ut sic staret unda immobilis, tanquam fuisset inclusa in vasis. Et nota quemadmodum resignantur promiss:e parabolæ.

in illuminatione ignis. Exponit quod superius dixit: Et perduxit eos in nube diei, siquidem diei significat Dominum Christum: quia cum ipse esset verus dies, tamen perfidis carnis suæ nube celatus est. Unde mirabile genus locutionis eluxit, sic antiqua facta narrare, ut magis quæ sunt ventura videatur exprimere; ut allter audiendum, allter sit nihilominus sentiendum: in nullo tamen dubia, quia sunt utraque verissima. Hæ sunt promis-æ parabolæ cœlesti integritate dispositæ [ed., depositæ], hæc indicia certissima veritatis. Sequitur, et tota nocte in illuminatione ionts. Hic evidentius significat Christianos, quos in hac nocte sæculi, luminis sui claritate custodit. Omnia enim Judæis in figura contigisse testatur Apostolus nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare [mss. A., G., per mare] transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari (1 Cor. x, 1, 2), etc. Unde a nobis magnæ semper gratiæ referendæ sunt, quia miraculis prædixit tantis ac talibus, quæ nobis erat immeritis præmia largiturus.

Vers. 18. Interrupit in eremo petram, et adaquavit sos velut in abysso multa. Consideremus quam ex contrariis rebus fuerint ostensa miracula. Undam maris fecit primitus quasi saxeam pendere rupem, nunc dicit petram manasse fontes irriguos; ut ostenderet universas creaturas ejus jussionibus obedire, licet contraria naturaliter inter se videantur existere. In eremo dum dicit, collati muneris gratiam duplicavit; necessitate remedium. Adaquavit autem posuit, ut jumenta magis videretur significare, non homines, qui tantis beneficiis gratias agere nescierunt. Quod autem dixit, relut in abysso multa, copiam largissimæ undæ declaravit, quæ velut de abysso pelagi ita multa profluxit. Et nota quoniam abyssum secundum Græcos generis ponit abique feminini.

Vors. 19. Et eduxit aquam de petra, et deduxit tanquam fumina aquas. Hoc ad gratiam inculcandam magnæ admirationis iteravit, ut de illa re aqua prodiret, quæ natura!i siccitate duruerat. Et ne putares parum aliquid emanasse, addidit : tanquam flumina, que de uberibus montium copiosa inundatione pro-

Hocetiem coram patribus fecit, quando Novi Testementi A cedunt. Significabat com nobis de petra, id est de Christo aquam prodire, gaze nulla imminutione deliceret, sicut ipse in Evangelio dicit : Qui biberit ex aqua quam ego dabo ci, non sitiet unquam, sed fi t in eo fons aquæ salientis in vi!am æternam (Joan. 14, 15, 14). Petram vero significare Christum dicit Apostolus : Bibebant autem de spirituali, consequente eos, petra: petrà autem erut Christus (I Cor. x, 4).

Vers. 20. Et apposuerunt aahuc peccare ei : in iram concitaverunt Excelsum in siccitate. Apposuerunt dicit, adjecerunt, ut inter tanta milacula non crederent, cum ctiam insorum clementorum conversa natura proclamaret. Peccare dixit, non credere, quod nimis improbum constat esse delictum, a Deo beneficia petere, eisque perceptis debitas gratias non Vers. 17. Et eduxit eos in nube diei, et tota nocte B referre. Sequitur, in ira concitaverunt Excelsum in siccitate. Sæpe diximus tropicas esse istas locutiones, quæ Domino verba tribuunt infirmitatis humanæ; ut res arduæ nostræque conceptioni difficiles possint evidentius explanari. In iram concitaverunt, quando cum non credebant difficilia sibi facere, quem videbant tam ingentia posse complere. Hoc enim in Deo gravissimum constat esse peccatum, ut quidquam illi impossibile dicatur, qui summe vaiet efficere, quod decernit implere. Bene autem dictum est, in siccitate, non tantum terræ quam mentis, qui tot miraculis compluti, perfidiæ suæ sterilitate siccati sunt : quia to um carnalibus desideriis applicantes, ventre tantom, non sensibus explebantur.

Vers. 21. Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut dicens : Nolo enim vos ignorare, fraires, quia paires C peterent escas animabus suis. Ali d est petere tentando, aliud 'confitendo. Isti utique cen ando petierunt, qui posteaquam acceperunt, indigna loculi sunt. Tentare enim dicimus aliquid dolosis sermon:bus postulare; ut simplicitas videatur in verbis, cum sit in corde malitia. Isti ergo animabus suis non spirituales, sed carnales 266 escas subdole poposcerunt. Sic enim dicimus ægrotis dari escas propter animas in corpore retinendas, non quia pabulum sit animarum, sed quia per ipsas videtur in hac vita vigor corporis cont neri.

Vers. 22. Et male locuti sunt de Deo; dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Utique male, quia falsa locuti sunt. Quid autem dixerint, subsequenter explanat: Nunquid poterit Deus ut ibi faceret tale miraculum, ubi non erat aliud in D parare mensam in deserto? Nunquid imputative legendum est; positum est enim pro non. O nefarium scelus, de [ed., Deo] Omnipotenti non credere, quæ quotidie passim probatur essicere! Scriptum est cuim : Qui dat escam omni carni (Psal. CXXXV, 25). Quid ergo illi tam contrarium, quam ut non credatur implere quod jusscrit? Et ideo vehemens culpa, quia talis diffidentia supernam tangit injuriam. Mensa vero significat pastionem in qua refleimur esurientes. Et dum dicit, parare mensam in deserto, quasi qui d solet in copia fieri, non potuisset in rerum solitudine procurari! Stulta nimis absurdaque vecordia humanam impossibilitatem ad divinam transtulisse vir-

Vers. 23. Quoniam percussit petram et fluxerunt A aquæ, el torrenics inundaverunt : nunquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? Nimis fatua cogitatio exemplum magni miraculi dare, et ejus auctoreni in reliquis arbitrari po-se deficere. Nam qui de petra jussit aquas essuere, cur non saceret escas aerem esurienti populo ministrare? Quasi vero illa jutus aliquo adminiculo potuerit facere, ista solus non valuisset implere! Sed hanc vecordiæ culpam paulo post sequitur vindicta justissima, ne quis post hæc talia cogitare præsumeret.

Vers. 24. Ideo audivit Dominus et distulit, et superposuit, et ignis accensus est in Jacob, et ira ascend t in Israel. Venit ad quartam partem, ubi per figuram synathroismos, quæ Latine dicitur congregatio, Judæorum crimina colliguntur. Deus enim cogitationes B ergo angelorum bene dicitur Christus, quia revera murinurantium, etiam lingua quiescente, cognoscit, qui solus potest internum tacitumque tractatum tanquam clamorem magnæ vocis audire. Sed intende quod prins dixit, distulit; nunc addidit, superposuit; ne si vindicaret ad præsens, crederetur murmurantes minime satiare potnisse. Sed distulit vindictam, ut ostender t patientiam : superposuit autem moras, ut manifestaret potentiam; et tunc competenter ultus est culpas, quando incredulas mentes rerum ips irum perfectione convicit. Sequitur, et ignis accensus est in Jacob. Jacob significatur supplantator, qui frequenter a parte ponitur gentium, que venientes ad Christum, Israeliticum populum supplantasse monexpulsos. Ergo in gentibus istis quas diximus Ja-C in virtule sua Africum; et pluit super eos sicut pulvecob nomine significari, ignis charitatis accensus est; et quanto illi murmuratione profanati sunt, tanto i ti confessionis ardore profecerunt. Addidit, et ira ascendit in Israel. Sicut in Jacob charitatem accensam dicit, ita in Israel iram ascendisse pronuntiat, ut illi accenderentur ad gratiam, isti perducerentur ad culpam.

Vers. 2t. Quia non crediderunt in Deo suo, nec speraverunt in salutari ejus. Ideo superius dixit : Ira ascendit in Israel, ut ostenderet pertinaces; nunc autem causa ipsius obstinationis exponitur. Dicit enim: Non eos credidisse in Deo suo. Et ne alterum putares esse Deum, sequitur, nec sperarerunt in salutari ejus, id est in Domino Salvatore; ut non solum eis illa murmuratio invidiam faceret, verum etiam duritiam mentis post secutam damnaret.

Vers. 26. Et mandavit nubibus desuper, et januas cœli aperuit. Ilæc sub parabolis et propositionibus dici, in initio ipse testatus est. Ideoque quamvis per historiam facta videantur, oportet tamen referri ad Dominum Salvatorem, ut nobis constet prædicta sententia. Mandatum est enim nubibus, id est prædicatoribus, ut per januas cæli, hoc est per Scripturas sanctas prædicatio gloriosa adventum salutaris [ed., Salvatoris] Domini nuntiaret, qui vere manna sumitur, quando adorabili communicatione gustatur.

Vors. 27. Et pluit illis manna manducare : panem ozli dedit eis.

Vers. 23. Panem angelorum manducavit homo: frumentationem misit eis in abundantia. Caput primi versus istius de superioribus pendet; dixit enim : Januas cœli aperuit, et consequitur, pluit illis manna manducare. Pluit, dixit, ut ostenderet escæ nimiam largitatem, quæ tanquam pluvia de cœlo descendit. Et ne dubitares quæ fuerit illa pluvia, sequitur, manna manducare. Manna interpretatur quid est boc? quod sanctæ communioni decenter aptamus : quia dum admirando cibus iste perquiritur, corporis dominici munera declarantur. Addidit, panem cæli dedit eis. Quis est alter panis cœli, nisi Christus Dominus, unde cœlestia spiritualem escam capiunt, et delectatione inæstimabili perfruuntur? Denique sic sequitur, panem angelorum manducavit homo. Panis ipsius laude pascuntur. Neque enim corporalem panem angeli manducare credendi sunt, sed illa cortemplatione Domini, qua sublimis creatura reficitur. Verum hic panis in cœlo replet angelos, et nos pasci: in terris: illos contemplatione delectans, nos sancta visitatione reficiens. Addidit : Frumentationem misit eis in abundantia. Adhuc in superior bus perseverat, manna illud frumentationem dicens, non frumentum; ut illam copiam exprimeret, quæ aviditatem populi prævaluit superare. Denique sic sequitur, in abundantia; illud enim abundat, quod non potest aliqua aviditate consumi.

Vers. 2). Transtulit Austrum de cœlo, et induxit Quantum ad hi-toriam pertinet, hos ventos tanquam vehicula dicit esse procuratos, qui jussam copiam ad destinata castra perducerent. Sed quia sunt et spiritualiter exponendi, nunc eos positos sub quibusdam figurationibus inquiramus. Austrum et Africum ventos scimus esse meridianos, qui a parte lucidiore et ferventiore proveniunt; quibus flantibus pigrum frigus expellitur, et aeris temperamenta præstantur. Sic ergo et verba Domini charitatis igne flagrantia, in Austri similitudine atque Africi, mundo salu'arem temperantiam præstiterunt, plueruntque super populos pabula, unde sidelium animæ satiarentur uberrime. Pulvis enim hic significat intelligentiæ subtilita-D tem, quæ ad supernas cogitationes commota semper ascendit; arena vero innumerabilem prudentiæ 267 copiam salsi maris sapore conditam : volatilia pennata, cœlestia desideria, quibus anima devota velut carnibus referta pinguescat. Arena vero maris, epitheton est decenter appositum, quoniam et fluviorum esse potest, quæ non habet hunc saporem.

Vers. 30. Et ceciderunt in medio castrorum eorum: circa tabernacula corum. Ut ipsam quoque difficultatem capiendi cibi murmurantibus abrogaret, non solum circa tabernacula, verum etiam in mediis castris eorum dicit cecidisse quod magno desiderio requirebant. Castra enim a castitate dicta sunt, quod bellis exercitus occupatus fordo luxui non vacarel, Nobis autem significatur, quod intra septa sanctue Ecclesiæ omnia superna munera possumus accipere, A si expleri bona desideria nostra divino munere postulemus. Unde inæstimabilis virtus sermonis est, et historiæ Adem complere, et spiritualibus rebus intelligenda contradere.

Vers. 31. Et manducaverunt et saturati sunt nimis; et desiderium eorum attulit eis. Ecce convicti sunt qui Deo aliquid dissicile putaverunt. Expleverunt desiderium carnis ratione jejuni, ventre pleni, sed mente vacui. Hæc figura dicitur synchoresis, id est concessio, quoties aliqua importune desiderantibus conceduntur, quæ ad utilitatem ipsorum pertinere non possunt.

Vers. 32. Non sunt fraudati a desiderio suo; adhite escæ eorum erant in ore ipsorum: et ira Dei ascendit super cos.

Vers. 33. Et occidit plurimos eurum; et electos Israel impedivit. Venit ad quintam partem. Hoc est enim quod dixit superius : Distulit et superposui, ut non fraudarentur a desiderio suo: ne impotentiam Dei, quam sacrilega mente conceperant, per dissicultatem desiderii sui forsitan comprobarent. Fraudati a fraude venit; frans enim dicitur quasi fracta ades. Satiati sunt ergo ad suam ruinam; non ut inde viverent, sed potius interirent. Nam vide quid sequitur: adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum; scilicet dum manna et coturnicum carnibus vescerentur. Esca enim ab edendo dicta e t. Addidit, et ira Dei ascendit super eos. Et occidit plurimos eorum, et electos Israel impedivit. Hic illam Exodi histo- C. riam tangit (Exod. xxxII, 1). Absente quippe Moyse, qui legem Domini suscipiebat in monte, contra Aaren populus surrexit insanus, expetens sibi debere deos fleri, sicut omnis videbatur habere gentilitas. Factumque est tune, ut vitulus ille nefindus exiret, cujus cultura ipsi erant utique mugituri. Tunc iratus Deus dixit Moysi, graviter peccasse populum Judæorum: quo descendente facto conventu viginti tria millia corum leguntur exstincta; et Aaron, qui crat electus Domini, propter eos cecidit in reatum. Sic enim dixit: Percussus est populus propier peccatum vituli quem fecit Aaron. Quorum pessima murmuratio et ipsum quoque Moysen impedivit, quando dixit: Nunanid de petra hac vobis aquam poterimus ejicere (Num. ram promissionis intrare. Sic ergo factum est, ut electos Israel peccantium protervitas impediret.

Vers. 34. In omnibus his peccaverunt adhuc, et non crediderunt in mirabilibus ejus.

Vers. 35. Et defecerunt in vanitate dies eorum, et anni' corum cum festinantia [ms. A., festinatione]. Illa potius peccata exaggerant Deum, quæ augmentis gravibus semper accrescunt. Et quoniam, nec mirabilibus ejus credere voluerunt, dies corum defecisse dicit, quasi languida tabe consumptos. Dies enim peccatorum cum festinatione transeunt, sicut et alibi scriptum est : Viri sanguinum et delesi non dimidigo uni dies suos (Psal. LIV, 21).

Vers. 36. Cum oceideret eos, tunc inquirebant eum; et convertebantur ante lucem, et veniebant ad eum.

Vers. 37. Et memorati sunt quia Deus adjutor enrum est, et Deus excelsus liberator eorum est. Non ipsi i quisierunt Deum quos dicit occisos; sed exemplo talium turba reliqua supplicavit. Justorum itaque consuctudo est, sive autequam mala patiantur, sive cum patiuntur, Deum fideliter quærere. Scelerati autem tune ad ipsum instabili voluntate concurrunt, quando aliqua necessitate turbantur. Judaicus itaque populus tunc timuit iram Dei, quando socios suos cernebat exstingui; eo scilicet tempore cum ignis de coelo descendens (sicut in Numerorum libro (Cap. xvi, 49) legitur) quatuordecim millia septingentos occidit, quoniam Moysi et Aaron propter interitum Core sociorumque ejus seditiones injustissimas commovebant. Nam quod sequitur, et convertebantur aute lucem, et veniebant ad cum; et memorati sunt quia Deus adjutor eorum est, et Deus excelsus liberator eorum est, illud significat, quando Domino irascente Judaici populi extrema castrorum divino igne consumpta sunt; quo facto Moysen rogaverunt ut pro e's Domino supplicaret. Pius ergo in luce rogat, imp'us ante lucem, sicut scriptum est : In vanum vobis est ante lucem surgere (Psal. CXXVI, 1). Sed hoc pro formidine videntur fecisse periculi, non timoris superni : quoniam inferius adhuc de eorum infidelitate dicturus est. Et nota quod hic legitur liberatorem Patrem, liberat quoque et Filius, sicut in Evangelio legitur : Si vos Fi'ius liberaverit, tunc vere libers eritis (Joan. vm, 36). Liberat etiam Spiritus sanctus, sicut Apostal's dicit: Spritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis (Rom. viii, 2). Unde dubium non e t sanctam Trinitatem æqualiter posse, æqualiter implere quod vult.

Vers. 38 Et dilexerunt cum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei.

Vers. 59. Cor autem eorum non est rectum cum eo; nec fides [ms. A., nec fideles habiti sunt] habita est illis in testamento ejus. Venit ad sextam partem, ubi Judwos iterum ad culpas rediisse commemorat: Deum tamen misertum illis esse declarat. Dicit enim: Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei. Sic contigit eis qui se putant per solum sx, 10)? Propter quod verbum prohibitus est in ter- D credere timorem. Nam si Deus mixto amore non metuatur, toto corde non quæritur. Hoc enim peccatum constat acerrimum, ut lingua se illi confiteri dicat, dum cordis ima dissentiant. Quasi vero ille non omnia cognoscat quæ aguntur intrinsecus, qui, sicut legitur, Scrutator est cordis et renum (Psal. vii, 10), et more humanitatis illud solum audiat, quod lingua proclamat. Nam qui ejus testimoniis fideliter credit, ipse eum veraciter diligit. Fides enim dicta est, ab eo quod fiant dicta. Sic etiam Dominus ipse testatur dicens : Populus hic lubiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isai. xxix, 13). De quibus merito Isaias propheta testatur dicens: Et nervus ferreus collism turm, et frons tua ærea (Idem, SLVIII, 4).

peccatis eorum, et non disperdet eos.

Vers. 41. Et abundavit ut averteret iram suam ab eis : 268 et non accendit omnem iram suam. Illud hic exemplum non inconvenienter apponitur, quando Moyses pro transgressore populo supplicans, dixit ad Dominum : Obsecro, dimitte peccatum populi hujus; sin autem, dele me de libro quem scripsit manus tua (Exod. xxxII, 32, 33). Oravit pro ipsis in cruce positus et Dominus Christus: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxIII, 54). Sic istis supplicationibus actum est, ut Domini in eis ira placaretur. Et propitius enim factus est peccatis eorum, cum ad ipsius satisfactionem non quidem omnes, sed multi ex his redire meruerunt.

Vers. 42. Et memoratus est quia caro sun' : spiri!us B radens, et non rediens. Movit pium judicem fragilitas considerata peccantium, quod carnalis cæcitas lumen cœlestis sapientiæ non videbat; et ideo exspectandos dicit, quia si confestim fuisset corum spiritus abrogatus, locum pænitentiæ perdidissent. Caro autem dicta est, quod cara sit animæ suæ. Mirabili autem brevitate definitur mors hominis, id est, Spiritus vadens et non rediens, subaudiendum, in hoc mundo, quoniam ad suum corpus in resurrectione constat ese rediturum.

Vers. 43. Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram [ed., in ira] concitaverunt eum in terra sine aqua ?

Vers. 41. Et conversi sunt, et tentaverunt Deum: et sanctum Israel exacerbaverunt. Venit ad soptimam C Erugo est amor turpis, honestatem occulta immipartem, in qua breviter obstinationem corum acerbitatemque designat. Consequenter enim enumerans quanta illis in cremo vel apud Ægyptios virtus divina præstiterit : ostendens quia dum delinquentibus semper præstet, immemores tamen beneficiorum peccare non desinunt.

Vers. 45. Non sunt recordati manus ejus, die qua diberavit eos de manu tribulantis. Tribulatio fixam solet habere memoriam; sed infidelibus nec ipsa recordatio stare potuit, quam validissime nostris cordibus tristitia semper affigit. Recordari enim dictum est, revocare ad cor. Pulcherrime vero positum est manus Domini, et manus tribulantis. Hoc enim nomine operatio significatur amborum. Sed bere vocabulum! Illa populum liberare prævaluit, ista in suam necem retinere tentavit.

Vers. 46. Sicut posuit in Egypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos. Unam rem duobus nominibus designavit. In Ægypto enim signa fecit, que inserius ipse dicturus est; sed et prodigia ibidem demonstravit in campo Taneos. Tanis enim civitas est Ægypti, ubi sunt facta prodigia quæ leguntur. Signa utique fucrunt in Ægypto duris cordibus, quasi characteris impressa veetigia. Prodigiu vero quasi porro dicentia, id est, quæ præfigurabantur esse ventura. Omnes enim illæ plagæ ad aliquam significantiam priscis temporibus contigerant. Me-

Vers. 40. Ipse autem est misericors, et propitius fit A rito ergo signa et prodigia sunt appellata, que in Ægypto facta monstrantur. Tanis humile mandatum diximus interpretari, quod in isto sæculo necessarium nobis ac salutare cognoscitur, ubi humiles ac prostrati esse debemus, qui veniæ semper suffragia postulamus. Tunc autem erecti erunt justi, quando in illa resurrectione jugiter bona mansura susceperint.

> Vers. 47. Convertit in sanguinem fluming eorum, et plaviales aquas corum ne biberent. Hinc prima plaga inchoat Ægyptiorum. Nam sicut aqua in vinum conversa in Evangelio (Joan. 11, 9) legitur, quæ populorum permutationem significavit in melius, ita hic, in sanguinem conversa, demuntiat erum spiritualium causas peccatores sentire carnaliter. Sanguis enim ad carnem ponitur exprimendam; quod Judaicum populum respexisse non dubium est. Dicit etiam et flumina et pluviales aquas corum in sanguinem commutatas (Exod. vn, 17), ne prædicationem collestem spiritualiter intelligerent, qui erant carnalibus sensibus occupati. Ilæc et sequentia ad litteram omnino manifesta sunt, que in Ægypto contigisse divinæ historiæ textus ostendit.

Vers. 48. Misit in eos muscam caninam, et come lit eos; et ranam, et exterminavit eos.

Vers. 49. Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ. Musca canina est improborum petulantium vindex datus aculeus. Rana est loquacissima vanitas hæreticorum, quæ cænosis sensibus commorata, improbis clamoribus garrire non desinit. nutione consumers. Locusta est malevola atque assidua detractio, actus alienos invida oblocutione corrodens.

Vers. 50. Et occidit in grandine vineas eorum, et moros corum in pruina.

Vers. 51. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessiones eorum igni. Grando est comminatio Domini quæ verberat contumaces, eosque umbraculis suæ delectationis exspoliat. Pruina vero est præcurrens anticipansque malitia, quæ alienos labores pervenire non permittit ad fructus. Sequitur, et tradidit grandini jumenta corum. Morte pecudum stultorum significatur occasus, qui malis innumeris cæsi, tanquam vilia jumenta funduntur. Addidit, et possessioquam longe disparia sunt, quæ unum videntur ha- D nes eorum igni. Ignis quidem et in bono ponitur et in malo. Sed quia hic pro indignatione constat inflictus, ignem, cupiditatem ignobilem debemus accipere, qui possessionem nostram, id est mentis statum exsecrabili ambitione devastat. Restat decima de primitivis, quam suo loco dicemus : quoniam duo versus ad exaggerationem mali sequentis interpositi esse noscuntur. Notandum est autem quod hæ tres plagæ, id est, ærugo, pruina et ignis (quas hic dixit), in Exodo penitus non legantur. Ignem enim ibi dicit mixtum descendisse cum grandine, ut fructus læderet, non tamen ut possessiones corum incendere potuisset. Pro istis vero tribus aliæ ibi tres sunt positæ, einiphes, ulcera et tenebræ. Quod in litteris

divinis pro congrua intelligentia rerum frequenter A atque duris digna judicentur [ed., indicentur] proinvenis esse variatum, ut est titulus trigesimi tertii psalmi, Dicit enim : Psalmus David, cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum et abiit. In Regom enim volumine Abimelech Palæstinorum rex non legitur fuisse, sed Achis, quæ nomina (ut diximus) pro sacramentorum qualitate mutata sunt; quod hic quoque similiter debemus accipere. Nam et in Concordia Evangeliorum Patrem Augustinum similia collegisse manifestum est.

Vers. 52. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem : immissiones per angelos malos. Ordo vindictæ verissima descriptione narratur. Prius enim Dominus peccatis nostris 269 irascitur, quando nulla compunctione convertimur; ac deinde malitiam hominis in sua indigna- B tione, et ira, et tribulatione derelinquit; ut propriis adversitatibus affligantur qui divinis jussionibus obedire contemnunt; sicut scriptum est : Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut faciant quæ non conveniunt (Rom. 1, 24), etc. Scelerati quippe hominis indignatio pertinet ad tumidam superbiam, ira ad audaciam nefandam, tribulatio ad confusam desperationem. Tunc per angelos malos ad immissiones præcipitantur illicitas, et quasi nudati desensione divina, in prædam cadunt perniciosissimam bestiarum. Perscrutandum est etiam quod dicit immissiones factas per angelos malos, quasi et per bonos angelos non deleverit peccatores. Per honos enim angelos Sodomam subvertit et Gomorrham (Gen. xix, 1), quos Abraham et Loth suscipere C suis hospitiis meruerunt. Tentatus est etiam transgressor per angelum malum, sicut in Regum volumine dicit: Et introivit spiritus Dei malus in Saul (I Reg. xvm, 10). Justi quoque tentati sunt a diabolo, ut Job et Paulus apostolus, et cæteri hujuscemodi. Constat enim cuncta quæ creata sunt, Creatoris aut permissioni, aut imperio subjacere.

Vers. 53. Viam fecit semitæ iræ suæ, et non pepercit a morte animabus corum; et jumenta corum in morte conclusit. Cum dicit, viam fecisse Dominum, qua possit ad vindictam infelicium pervenire, ostendit non esse ad eos veniendum, nisi Domini fuerint defensione privati. Ira enim Domini per tropologiam dicitur; sed ipsa est quam superius dixit, immissiones per angelos malos. Ista enim non licet diabolo facere. nisi cum Domini voluntate permittitur. Quid autem ista ira fecerit, consequenter exponit : et non pepercit a morte animabus corum. Quod dixit, animabus corum, pro hominibus accipiendum est, quos in illa clade cognoscitur occidisse. Nam pro toto homine solam animam poni (sicut jam dictum est) Exodi scriptura testatur, dicens : Omnes ergo anima qua egressæ sunt de semore Jacob, animæ septuaginta (Exod. 1, 5). Unde per figuram synecdoche provenit ista locatio, quæ significat a parte totum. Sequitur, jumenta corum in morte conclusit. Respice quemadmodum cuncta quæ vel ad victum humanum, vel ad solatium pertinent, dicit esse vastata; ut impiis

venisse supplicia.

Vers. 54. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti: primitias laboris eorum in tabernaculis Cham. Ecce decima illa plaga primogenitorum, quam ira Dei per angelos mulos minabatur, exponitur. Talis enim tantaque fuit, ut Israeliticum populum, quem nolebant Ægyptii ante dimittere, ultro potius exire compellerent. Primogenita sunt quæ primo loco sensibus nostris reverenter occurrunt, at est illud mandatum summum, Deum ex toto corde diligere, proximi quaque habendam modis omnibus charitatem. Hæc quando pereunt, primogenitorum amissione percutimur, et in ipsa prole rationis orbamur. Re-piciamus plane quod populum Ægyptiorum decem plagis afflixerit, llebræorum gentem Decalogi munere decoraverit; ut hoc sacraniento numeri et ultionem datam reperias, et gratiam priestitam fuisse cognoscas. Seg itur, primitias laboris corum. Hoc est quod superius dixit, omne primogenitum. Primitiæ quippe laborum ad totum pertinet quidquid humana possibilitas habere potuerit. Et sicut supra dixit, in terri Ægypti, ita et lic repetit, in tabernaculis Cham. Cham quippe fuit pater Chanaam, cujus posteritas terram ipsam possedisse cognoscitur.

Vers. 55. Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem in deserto.

Vers. 56. Et eduxit eos in spe, et non timuerunt; el inimicos eorum operuit mare.

Vers. 57. Et induxit eos in montem sanctificationis: montem hunc quem acquisivit d xtera ejus. Venit ad octavam partem, ubi Domini beneficia referentur, et Judaicæ obstinationis culpa subjungitur. Sed quamvis superioribus videantur esse conjuncta, hic tamen ostenditur quid illa decima plaga compleverit: scilicet ut populus Domini ab impia servitute liberatus. ad terram repromissionis incolumis perveniret. Sed potest hic nonnulla quæstio suboriri, qu'a non illos ques abstulit de terra Ægypti, eosdem in montem sanctificationis adduxit. Significat enim Sion montem, ubi constat Jerosolymam constitutam. Sed du n ageretur de populo Judæorum, ipsos notum est ad hanc civitatem suisse perductor, qui suis patribus succedentes, et nomen et gentem llebræorum conti-D nuisse noscuntur. Significat tamen (sicut revera factum est) quia multi eorum ad Ecclesiam catholicam, quam mavult hic intelligi, conversionis beneficio pervenerunt. Ipsa est enim quam Christus noster, qui est Patris dextera, conquisivit. Patet enim ut et figurate superiores versus intelligere debeamus. Nam quod dixit, oves et gregem, significat populum Christianum, qui in hoc saculo tanquam in deserto pascitur, si mundanarum rerum desideria non sequatur. Educti autem nos sumus in spe a terra Ægypti, id est a tenebris peccatorum, qui fidei lumen accepimus. Et inimicos nostros, hoc est diabolum cum ministris suis operuit mare, dum nos sanctæ regenerationis lavacra delucrant. Sie illis in figura

indicia nuntiabant.

Vers. 58. Et ejecit a sacie eorum gentes; et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.

Vers. 59. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel. Ejicit a facie nostra gentes, quando barbarici et immites a nobis sugantur errores. Dividit autem nobis terram iliam repromissionis, cum pro sua dignatione unicuique beatam dederit portionem. Funiculus autem distributionis, tractus est ab illis qui terram tenso fune dividebant. Sequitur, et habiture fecit in tabernaculis eorum tribus Israel. Divinæ nobis Scripturæ tradiderunt in eorum loco vel numero electorum populum congregandum, unde superbi angeli probantur expulsi. Ergo tribubus Israel, id est videntibus Deum dabit tabernacula, quæ ante super- B biæ ruinam adhuc innocentes angeli possidebant.

Vers. 60. Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum; et testimonia ejus non custodierunt.

Vers. 61. Et averterunt se, et non servaverunt pactum, quemadmodum patres eorum; et conversi sunt in arcum perversum. Nunc dicit contumaciam Judæorum, et quid eis irato Domino contigerit, consequenter exponit; ut talia inobedientes debeant exempla metuere. Arcus perversus est 270 malitia percatorum, quæ non eminus vulnera jaculatur, sed in se magis spicula directa convertit. Quod utique dolosos pati manifestum est, qui dum aliis ingerere nituntur plagas, in se convertere suas potius probantur insidias.

Vers. 62. Et in ira concitaverunt eum in collibus C suis, et in sculptilibus suis æmulati sunt cum. Colles superbas ac tumidas significant cogitationes hominum, quibus semper Dominus invenitur adversus, quando in culturas dæmonum iniqua præsumptione prosiliunt. Emulati sunt quippe eum, cum honorem Domini simulacris detestabilibus contulerunt. Æmulatio enim ista in malam partem, non in bonam debet intelligi; nam vide quid sequitur.

Vers. 63. Audivit Dominus et sprevit, et ad nihilum redegit nimis Israel. Nona pars, quæ superest, introitur, in qua vindictæ genera numerantur, et post, adventus Domini Salvatoris edicitur. Solet autem inter nonnullos sacere quæstionem, quare cum peccata fuerint aliquorum, ille tamen in omnibus vindicasse dicatur? quod religiosis mentibus scrupu- D noscitur referre superfluum. lum non debet injicere. Nam etsi gentem captivitati tradidit, tamen sibi placitos conscientiæ integritate servavit; sed eos magis in tribulationibus exercuit. quos æterno honore coronandos esse decrevit. Nam si veritatis intima perscrutemur, captivitatem passi non sunt qui animo liberi fuerunt, nec interno hosti traditi, quorum conscientia non potuit a Divinitate subduci.

Vers. 64. Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, in quo habitavit inter homines. Silo civitas erat ubi arca Domini suisse legitur constituta: unde per sacerdotes supplicantes, Hebræi divina responsa capiebant, antequam templum esset Jerosolymis

facta sunt (sicut dicit Apostolus) que nostre salutis A fabricatum. Hoc ergo tabernaculum repulisse dicit Dominum : in quo inter homines habitare dignatus est, sicut in alio propheta legitur : Vide quid seci Silo, ubi erat tabernaculum meum (Jer. vii, 12). Sed metuendum est nobis, ne offensus corporis nostri tabernacula deserat, quæ Spiritus sanctus, cum Dei munere bene nos tractamus, inhabitat, sicut dicit Apostolus : Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. 111, 17).

Vers. 65. Et tradidit in captivitatem virtutem earum. et pulchritudinem eorum in manus inimici. Illud tempus memorat, quando ab Allophylis Hebræi victi sunt, et cædibus eorum direptionique patuerunt. Quapropter virtutem et pulchritudinem significat arcam testamenti, per quam sibi inter gentes videbantur invicti, et summa decoris laude præcipui.

Vers. 66. Et conclusit in gladio populum suum, et hæreditatem suam sprevit. Consequens fuit ut populus gladio caderet turpiter in ruinam, cui arcæ dignitas probabatur ablata. Ille enim quos spernit annihilat; nec quisquam potest subvenire, cui se probantur solatia divina subtrahere. Sprevit enim hæreditatem suam, quando populum, quem inter multas nationes elegerat, pro scelerum suorum immanitate projecit. Hæreditas quippe ab hero dicta est, quoniam eam jure legitimo Dominus noscitur possidere.

Vecs. 67. Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatæ. Ignem hic iram bellantium debemus advertere, quæ traditos sibi tanquam consumptrix flamma devoravit. Sequitur, et virgines corum non sunt lamen atæ. Lamentari enim vacantis est. Nam cum omnes imminentia pericula formidarent, nulli licuit alterius funeri justa persolvere. Lamenta cuim dicta sunt intra lares monumenta, sicut antiquis sepelire mos erat.

Vers. 68. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, et viduæ eorum non plorabantur. In ipsa igitur captivitate filii lleli sacerdotis ab Allophylis gladio leguntur exstincti; quorum unius uxor vidua facta, post subitum partum morte præventa est. Ita contigit ut ejus vidua minime ploraretur, dum universos communis interitus occupasset. Nam talia in illo populo multis accidisse credenda sunt, quando pluralem numerum auctoritas sancta memoravit, quæ nibil

Vers. 69. Et excitatus est tanquam dormiens Dominus: tanguam potens crapulatus a vino. Consuetudines istas hominum diximus propter res explanandas sæpe Domino contributas. Dicitur enim a persona dementium, qui ita putant quando periclitantibus non subvenit, quasi vino esse crapulatum. Sed ille tantum negligentibus atque infidelibus dormit, qui nulla psalmodia, nullis bonis operibus excitant Christum. Et jure ab ipsis redditur alienus, qui eum sibi quasi dormire dementer intelligunt. Excitatur etiam ad vindictam malis actibus provocatus, cujus patientia dormisse credebatur; quod magis bic agnoschnus sentiendum. Excitaverunt enim eum Allophyli, quando arcam testamenti ejus inter simulacra posuerunt. Et A et alibi de Ecclesia legitur : Deus sundavit eam in sequitur quæ illis tali facto provenerint. Discutiendum est autem quod dixerit, tanquam potens, quia tunc sunt homines ad iram faciles et ad virtutem potentes, quando post crapulam vini de somno surgere consueverunt. Denique beatus Hieronymus, inter alios veridicus interpres, pro potente fortis posuit.

Vers. 70. Et percussit inimicos suos in posteriora; opprobium sempiternum dedit illis. Hoc in primo libro Regum legitur (I Reg. v, 6), quia pro sacratæ arcæ injuria Allophyli in posteriora percussi sunt, ut effam vivi a soricibus exsecrabili sorte roderentur. Quod opprobrium eis permanet sempiternum, quia nullus alter taliter punitus est. Sic percatores in posteriore vita percutit, quando eis sua debita non relinquit, et quasi a soricibus consumuntur, dum cos diaboli cohors inimica vallaverit.

Vers. 71. Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephrem non elegit.

Vers. 72. Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit. Judicia Domini ipsorum quoque nominum astipulatione declarantur. Joseph significat augmentum, quod et in malo et in bono ponitur; sed modo in contrarium accipiendum est, quia constat esse repudiatum. Ephrem frugifer interpretatur sive ubertas; Juda confitens sive glorificans. Memoria quoque condendum est, quod per Hebræa nomina Scriptura sancta causas nobis sæpins declarat occultas. Quod genus locutionis sacrarum litterarum C proprium esse non dubium est, quando tale aliquid mundanis litteris minime continetur. Repulit ergo tabernaculum Joseph , qu'a licet ipse fuisset justus , tamen ejus posteri qui ad semen carnis pertinuerunt, augmenta mundana et 271 provectum carnalem desiderasse noscuntur, tribum quoque Ephrem non cleqit, quia in fruge sæculi hujus carnali ubertate præsumebant. Tribum autem Juda merito delegit. quæ et confessione fuit humilis, et conversatione laudabilis: unde nobis secundum carnem Dominus Salvator advenit. Sequitur, montem Sion quem dilexit. Ecclesiam catholicam significat, de qua in Canticis canticorum Dominus dicit : Una est columba mea. una est dilecta mea (Cant. vi, 8).

tionem suam, in terra quam fundavit in sæcula. Unicornium significat unam spem hapentium in sanctissimam Trinitatem, ad quam fidelium sacratæ mentes humiliter eriguntur, et tanquam validissimo cornu fidei firmitate consistunt. Sequitur, in terra quam fundavit in sacula. Quamvis in saculo suturo Jerusalem prædestinata consistat; in terra tamen, id est in hominibus sanctis sub æternitate [ed., spe æternitatis] probatur esse fundata, sicut in Evangelio Petro diclum est : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam (Matth. xvi, 18). Ecce quomodo in terra sub æternitate cognoscitur esse fundata. Nam

æternum (Psal. xLVII, 9).

Vers. 74. Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium : de post setantes accepit eum.

Vers. 75. Pascere Jacob populum [ms. A., serrum] suum, et Israel hæreditatem suam. Aptissima nimis et decora introducta est narratio; ut quia dixerat, elegit Judam, nunc diceret, David, qui ab humanitate suscepta Christo Domino proximabat. Sed melius hoc de ipso suscipimus Domino Salvatore; nam in Evangelio cæci clamaverunt : Fili David, miserere nobis (Matth. xx, 30). Et quia confidenter verum dixerant, sub celeritate sanati sunt. Sequitur, et sustulit eum de gregibus ovium; de post fetantes accepit eum. Per istam similitudinem David filii Jesse (sicut et in aliis B locis) Domini Salvatoris uobis sacramenta panduntur. Nam ille subiatus ab ovibus pervenit ad regnum : Dominus noster functus officio pastoris, sedet ad dexteram Patris, qui est vere Rex regum et Dominus dominantium (Apocal. xix, 16). Nec vacat quod dixit, oves ejus fuisse fetosas. Domini enim grex spirituali gratia fecundus, filios noscitur habere copiosos; sicut in Canticis canticorum de Ecclesia legitur : Dentes tui sicut grex tonsarum ascendens de lavacro, quæ omnes geminos creant, et sterilis non est in eis (Cant. IV, 2). Addidit, Pascere Jacob populum suum, et Israel hæreditatem suam. Hoc jam manifestius advertimus dictum de Domino Salvatore, qui gregem suum solus valuit cœlesti pane satiare, et hæreditatem suam maxime a periculis animarum cunctis eripere. Jacob enim possumus intelligere populum Christianum, qui bic degit in terris. Hæreditatem vero Israel, futuram congregationem quæ Domini contemplatione pascenda est; quid ad temporalem regem omnimodis non potest pertinere.

Vers. 76. Et pavit eos sine malitia cordis sui, et in sensu manuum suarum deduxit eos. Absolute totum ad Dominum pertinet Salvatorem; solus enim fuit qui peccata non habuit. Dicendo enim, sine malitia, ostendit quia ita sint dicenda peccata. Illa enim puri. tas, illa sanctitas, illa e cœlo veniens Maje-tas, hoc probata est docuisse quod gessit, hoc gessit sine dubitatione quod docuit. Pavit enim præceptor egregius quos docere dignatus est, sicut ipse testatur: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei (Matth. Vers. 75. Et ædificavit sicut unicornium sanctifica- D IV, 4). Sine malitia cordis, sicut alibi dicit: Nec est in ore ejus dolus (Isai. LIII, 9). Sensus vero manuum, actualem significat sanctitatem, ad quam fideles suos, prout ipse tribuit, gloriosa imitatione perduxit. Sed nec istud David potest temporali regi ullatenus convenire; sed cum ad Dominum Christum referuntur, cuncta sibi decora parilitate consentiunt.

Conclusio psalmi.

In nonnullis psalmis solemus exquirere quid nos admoneat cœlestis auctoritas. Hic tale fecit initium, ut expositio magis quam principium psalmi esse videatur. Dixit enim parabolis se et propositionibus esse locuturum, ut unusquisque velociter cognosecret

faciem psalmi, cum forma ipsius expressa fuerit di- A procreata. In hæreditatem, Jerusalem significat, ubi ctionis. Quapropter sic pro suis delictis expulsos Ilebræos, et intromissos asserit Christianos, ut utriusque legis intentionem quasi in unius faceret botri decore pendere. Amemus ergo prolixitatem ejus, in quo dum historia refertur, Novi Testamenti gratia declaratur: more abyssi fluctuantis, quæ tot lumina reddit quot tremores effecerit. Modo enim ibi claritas lampat, modo umbratilis imago circumvolat, et in codem elemento videntur esse varia, cum nibil illic coloris accedat, nec recedat. Sic psalmi hujus admiranda diversitas et historiam narrat, et longe alia quæ spiritualiter sentiantur, insinuat. Cujus similitudinem centesimus quartus quoque psalmus subsequitur. Et sicut in David actibus declarantur Domini futura mysteria, ita et per miracula que Judæis B noverat contumeliam pertinere. Conquinaverunt, diconcessa sunt, Christiani populi sacramenta panduntur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXVIII.

Psalmus Asaph.

Sicut sape diximus, hac [ed., hic] significatio nominis ad actus illos pertinet qui ad mandata Domini gratiamque referentur. Asaph vero significat Synagogam, quie tamen catholicæ convenire possit Ecclesiie. Neque enim Christianis alieni credendi sunt, qui gratize dominicae claritate fulserunt. Adde prophetas patriarchas et populum illum jam Christo devotum ante tempora Christiana. Est ergo et iste psalmus totus in lamentatione positus, sicut et septuagesimus tertius, qui futura tempora velut præterita dealligendæ, pietatis studio precatur Christum Dominum subvenire.

Divisio psalmi.

Priusquam de divisione dicamus, oportet gestarum rerum breviter insinuare notitiam, ut dum causa Præmittitur, textus psalmi intelligibilius audiatur. Machabæorum nobis primus liber insinuat Antiochum Ferem cum 272 Jerosolymam venisset, hostiliter ci-Vitate opibus enudata, in templo Dei idola posuisse, Hebræosque dum diis suis sacrificare cogeret, multos martyres effecisse. Quapropter Asaph (quem diximus Personam gestare fidelium populorum) per totum equitur psalmum, in prima parte dinumerans quanta emporibus prædicti regis Antiochi pertulerit Jerusalem populusque Judivorum. Secunda parte Dominum Pogat ut supra potentes inimicos iram suæ indigualiquis effundat, et peccatis servorum suorum dignetur esc propitius. Tertio prophetiæ spiritu postulat vindicari non peremptionis voto, sed correctionis studio. Expositio psalmi.

Yers. 1. Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam. Quamvis longis ante temporibus David fuerit, quam existeret Antiochus, omnia damen more suo Tassi transacta refert, quæ Spiritu sancto repletus est quod Asaph deflens bito clamabat ad Dominum: Venerunt gentes, tan-** troiret. Gens enim dicta est, quod uno sit genere

erat hæreditas Dei in sanctis hominibus constituta: qualis fuit Mathathias, Eleazar, septem fratres cum sancia matre; quates fuerunt mille, qui, ne sabbatum violarent, omnes se passi sunt ab hostibus quietis manibus interire; et cæteri quos notitia minime comprehendit. Addidit, tugm, ut excitaret judicis animum contra adversarios truculentos : dicens eos venisse ad læsionem rei, quæ ad judicem pertinebat. Hæc oratores latius copioseque dixerunt, cum adversariis suis odium facere invidiamque niterentur.

Vers. 2. Coinquinaverunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem velut pomorum custodiarium. Aptissime sancto viro sacrati templi prius occurrit injuria : ut hoc inter initia desteret, quod ad divinam xit, polluerunt : quoniam illo tempore non est eversum sanctuarium Domini, sed impiæ gentes in sanctissimis locis simulacra nefanda præsumptione posucrunt; ut ubi colebatur verus Deus, ibi immundus adoraretur spiritus. Sic enim de Antiocho in Machabaorum libro legitur : Jussit coinquinari sancta, et sanctum populum Israel; jussit ædificari aras et templa et idola, ut immolarent carnes suillas (I Mach. 1, 49, 50), etc. Sequitur dolenda nimis et injuriosa comparatio: Posuerunt Jerusalem velut pomorum custodiarium. Quod schema dicitur parabole, quando res sibi genere dissimiles comparantur. Custodiaria siquid m pomorum dicuntur tuguria, quæ sibi hortorum cultores ad depellendam solis injuriam, et ad custodiendas plorat, et propter duritiam cordis sui genti graviter C furum improbas manus frondibus liscisque [ed., folifsque] communiunt; quæ mox ut pomorum tempus abscesserit, tanquam inutilia derelinquunt. Quapropter gentes quæ Jerosolymam vastaverunt, illam templi pulchritudinem singularem sic contemptibilem putaverunt tanquam casellulam pomorum, quæ vilis atque despecta transacta æstate deseritur. Unde et Isaias dicit: Relinquetur filia Sion velut umbraculum in vinea, ct sicut tugurium in cucumerario (Isai. 1, 8).

> Vers. 3. Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Postquam de divini templi conquestus est injuria. venit ad hominum neces; ut eos post sacrilegii culpas, homicidii reatus argueret. Ilis tamen aliquid maius adjicitur, ut crudeli immanitate trucidatos, feris Detiam abjicerent insepultos. Contemptus siquidem corporum mortuorum non ad parvam refertur invidiam [ms. A., injuriam]; nam si sepelire est pietatis officium, volatilibus cœli abjicere, magnæ crudelita is constat exemplum. Dicendo autem, servorum tuorum, martyres significat, qui in illa captivitate copiosa persecutione floruerunt, sicut in libro ipso legitur: Multi de populo Israel obtinuerunt, et confortati sont in cis, ut non manducarent immunda; et elegerunt mori magis quam cibis a Domino vetitis coinquinari (1 Mach. 1, 65). Sequitur, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Una res duplici varietate describitur, ut diversitas crudelis facti auditum possit judicis exaggerare piissimi. Non enim suffecerat mortuos

corpora laniare.

Vers. 4. Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret. Adhuc in iosa exaggeratione remoratur: ne cito transiret ab animo, quod atroci commissum videbatur exemplo. Dicendo enim, sicut aquam, crudelibus factis auget invidiam, ut ita sibi crederent humanum sanguinem esfundere licuisse, quemadmodum solet aqua sine alicujus culpa decurrere. Nam quod addidit, in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret, nesandissimam copiam sceleratæ cædis ostendit, ut non solum intra urbem, verum etiam circa muros civitatis tantum provenisset exitium; quatenus devotionem sepulturæ nullus implere valuisset, dum par conditio Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatæ (Psal. LXXVII, 63).

Vers. 5. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, derisui et contemptui his qui in circuitu nostro sunt. Gloriam illam Jerosolymorum toto orbe mirabilem usque ad opprobrium dicit venisse vicinorum, ut quanta prius nobilitate resplenduit, tanta postea abominatione sorderet; sicut et Jeremias in Lamentationilois ait : Quomodo sedet sola civitas quæ abundabat populis, facta est ut vidua que multiplicata erat in nationibus: princeps in regionibus facta est in tributo (Thren. 1, 1)? Et paulo post : Hæc est civitas quæ dicebatur corona gloriæ, jucunditas universæ terræ (Ibid. 11, 15). Sequitur derisui, et contemptui his qui in circuitu nostro sunt. Eadem repetita diversitate C congeminat, ut illud quod dixerat opprobrium, clarius monstrare; ur. Dicit enim Hebræos suisse derisui, qui prius fuerant Domini devotione reverendi. Contemptui vero tunc sunt habiti, quando eos captivitati traditos videbant, quibus pridem tot regna cessi-se cognoverant. Nec vacat quod additum est, qui in circuitu nostro sunt : quia semper graviora sunt opprobria quæ vicinitas novit, dum assidua reputatione suscipitur, quod longinquitatis beneficio minime sustinetur. Sic totus iste textus a principio crescens, schema istud nobilissimum facit quod vocatur auxesis, Latine vero nuncupatur augmentum. Ubi sunt oratores qui ad artem verisimilem veritatis officia transtulerunt? 273 Ecce quibus argumentis agit simplicitas ingeniosa, non malitiosa calliditas.

Vers. 6. Usquequo, Domine, irasceris in finem; accendetur velut ignis zelus tuus? Venit ad secundam partem, in qua pium judicem rogat ne usque ad finem irascatur genti Judaicæ, quando se venturum prophetarum sacris prædicationibus indicavit. Sancti enim viri quamvis mala paterentur, sciebant se a Domino minime deserendos; sicut alius psalmus dicit : Castigans castigavit me Dominus', et morti non tradidit me (Psal. cxvII, 18). Prophetiæ quoque spi-, ritu denuntiat fieri quæ prævidebat esse ventura. Tempore siguidem ipsius captivitatis Mathathias unus Hebræorum zelo paternæ traditionis incensus (1 Mach. 11, 25), quia videbat ad ido!orum culturam civicum

volatilibus trailere, nisi et feras permitterent eorum A populum trahi, collegit reliquos fideles, atque in exercitum regis Antiochi cum filiis suis tanta indignatione prosilivit, ut se et a jugo servitutis exuerct, et imperata sacrificia gloriosissime respuisset; intantum ut quemdam Judæu:n idolis immolantem supra ipsas aras amore sanctæ devotionis exstingueret.

Vers. 7. Effunde iram tuam in gentes quæ te non cognoverunt, et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt. Postquam narravit Hebraicæ gentis gravissimas calamitates, nunc petit a justo judice ut vastatores corum afflictiones sustineant, qui nomen ejus omn:modis nesciebant. Effunde iram tuam, dicit, id est, supra adversarios indignationem tuam abundant r emitte; ut sicut nos illi comprimunt, ita tuis virtutibus obruantur. Sciebat enim humanam victoriam cunctos involveret; sicut in anteriore psalmo dicit: B tandiu posse prævalere, quandiu divina potentia permisissel. Et cum dicit, quæ te non cognoverunt, culpas mitigat Judæorum : quoniam etsi multi deliquerant, erant tamen inter eos qui dominicis jussionibus serviebant. Istos enim dicit merito persequendos qui nomen Domini omnimodis ignorabant. Sic culpa quæ excusari non potest, superioris criminis collatione levigatur. Nec vacat quod ante dixit, in gentes, postea in regna; prius enim populis imprecatus est, deinde ipsis regnis quæ talia fieri crudeliter imperabant.

Vers. 8. Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolarerunt. Pro gen!e quæ peccaverat, gratissimi patriarchæ nomen objectum est; ut recordatio sanctissimi viri populi delicta mitigaret. Quæ figura dicitur anteprosopon, quando pro homine ingrato ponitur persona gratissima. Dicendo enim, comederunt, significat con.edi fecerunt. Sævitiam impiæ gentis osteudit, duin cadavera mortuorum ferarum comestionibus exponebant. Sive comedi significat eos qui, lege Domini derelic'a, impia superstitione glutiti sunt. Sequitur, et locum ejus desolaverunt. Eversionem et solitudinem deplorat pulcherrimæ civitatis, quandoimpia dominatione, persuasione gentilium civium suorum habitatione nudata est.

Vers. 9. Ne memineris iniquitates nostras antiquas, cito nos anticipet misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis. Confessione delictorum propitium sibi. judicem reddit, ut qui se per justitiam vindicare non poterat, per supplicationes necessarias expiaret. Sed cum sciret Asaph Antiochi regis tempore nonnullo D Judæorum esse seducendos, ut Domini cultura derelicta, nefanda idola sequerentur, non poterat pre antiquis tantum rogare culpis, quos sciebat futuris quoque tempor bus ingentia scelera perpetrare. Sed hic, antiquos, similes antiquis culpis aestimo debere sentire, quibus per innumeros annos nefanda mundi pravitate peccatum est; sicut et alius psalmus dicit: Ecce veteres posuisti dies meos (Psal. xxxvin, 6). Sequitur, cito nos anticipet misericordia tua. Qui timet judicium Domini anticipari se ejus misericordia recte desiderat, quia nisi indulgentia prævenerit peccaterem, in judicio non absolvet errantem. Addidit. quia pauperes facti sumus nimis. Paupertas est enim in nobis exiguitas bonorum operum, et non habemus

quod possimus offerre justitie, si nos incipiat vigor A filios morte punitorum [ms. A., mortificatorum]. De æquitatis inquirere. Super hoc ponit et, nimis : ne quis se putaret de probitate actuum suorum debere præsumere, cum se bonis meritis nimis pauperem esse cognosceret.

Vers. 10. Adjuva nos, Deus salutaris noster, propter honorem nominis tui. Cum dicit, Adjuva nos, significat forsitan illud certamen quod Mathathias assumpturus erat ut llebræos a superstitionum clade liberaret; ut causa humanis viribus desperata Domini virtute juvaretur. Et bene insirmitatem suam intellexit, qui Salvatorem medicum totis viribus invocavit; quatenus erepti Judæi honorem ejus nomini reddere potui-sent. Utiliter autem se adjuvandum propter honorem Domini dicit, non propter aliquod meritum suum.

Vers. 11. Domine, libera nos, et propitius esto pec- B catis no: tris propter nomen tuum. Qui de propriis viribus desperat, necessario ad auxilium omnipotentis judicis currit, ut quod actibus propriis conferri non potest, pietate sancti nominis tribuatur. Ideo enim Salvator dicitur, quia in se sperantes salvat, et imminentes peccatorum pænas commutat in præmia.

Vers. 12. Ne quando dicant gentes: Ubi est Deus eorum? et innotescat in nationibus coram oculis nostris. Reddit causam cur petiverit plebem Domini debere liberari, sci icet ne illud usitatum dicatur a perfidis: Ubi est Deus corum? Nam quamvis sideles diversa siagella patiantur, istud tamen ab eis non potest ferri. quando creaturarum omnium insultatur auctori. Dicendo enim, Ubi est? putatur aut præsens non esse. aut non posse defendere. Et re-pice quam necessarie C inter calamitates suas illud opprobrium commemoral, quod ad divinam pertinebat contumeliam. Sequitur, el innotescat in nationibus coram oculis nostris. Hic est subaudiendum, vindicta, quam solet Dominus de perfidis facere, quando eos cogit desideria prava damnare. Cum dicit, coram oculis nostris, celeritatem postulat ultionis; ut videat fieri quod aliquando noverat posse concedi.

Vers. 13. Vindica sanguinem servorum tuorum, qui effusus est. Tertiam partem quæ restabat exsequitur. ut vindicet sanguinem sidelium, qui pro ejus nomine martyria pertulerunt. Vindicatio est enim per quam vis et injuria justa retributione desenditur. Sed hic illud videtur optari, quod ad conver-ionem respicit inimici. Nam cum hic in eis temporaliter vindicatur, D serit, ut Domini dicat esse gregem, pro quo devotisinteritum æternæ damnationis evadunt; sic enim in Apocalypsi legimus (Apoc. vi, 10) : Suh ara Dei martyrum animas postulare ut divino judicio vindicentur. Quæ 274-vindicta accipienda est ad modum quem diximus, quia beatl viri crudeliter se non expetunt vindicari, cum acceperint monita: Orate pro inimicis vestris, benefacite his qui oderunt vos (Matth. v, 44), et his similia. Ad postremum ipse Dominus præceptorum suorum potentissimus exsecutor in cruce positus ait : Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxIII. 34).

Vers. 14. Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum; secundum magnitudinem brachii tui posside illis dicit quos pro nomine Domini vinxerat irreligiosa gentilitas, qui crebris gemitibus omnipotenti Domino supplicabant ut ejus Ecclesia in fratribus non desiceret, etiamsi ipsos immineus pæna consumeret. Sancti coim viri talia semper petunt, quæ ad fidei augmenta proficiont. Sequitur, secundum magnitudinem brachii tui posside filios morte punitorum. Nimis pia sub critur et affectuosa precatio, ne filios eurum Dominus a sua possessione projiciat, qui pro ejus religione morte paniti sunt. Innumera enim tunc ibi turba martyrum fuit, quorum posteri Dominum desiderant possidere, ne aliquo errore vitientur. Ille siquidem quando nos possidet, diabolica in nobis jura non prævalent.

Vers. 15. Reilde vicinis nostris septuplum in sinu corum : improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine. Tale est Redde quale quod supe ius dixit, Vindica, quod etsiafflictionem tribuit corporum, salutem tamen efficit animarum. Vicinos, finitimos dicit, de quibus superius ait : Facti sumus opprobrium vicinis nostris, Scotuplum perfectionem significat muneris cœlestis, quod accipimus quando Speritus s meti illuminatione complemur, de quo et alio loco dictum est : Argen'um igne examinatum, te. ræ purgatum septuplum (Psal. x1, 7). Quod ad conversionem ipsorum non est dubium pertinere, quando sic recipiunt, ut in bonis partibus commutentur. In sinu eorum, utique in animarum secreto debemus accipere, ubi semper sit gloriosa conversio. Sequitur, improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine. Fecerunt injurias, dicant laudes; fuerunt increduli. sint devoti; exstiterunt superbi, fiant humiles. Tune enim Dominus gloriose vindicatus agnoscitur, quando maledicorum ore laudatur.

Vers. 16. Nos autem populus tuus et oves gregis tui. confitebimur tibi in sæculum. De illis (sicut arbitror) dicit reliquis qui Mathathiæ studio congregati, legem Domini custodire meruerunt. Istæ revera sunt oves Domini, quæ ejus gloriam confitentes in fidei firmitate manserunt. Potest autem hoc et generaliter accipi, ut ibi mixtus videatur et populus Christianus : quoniam (sicut sæpe dictum est) ex duobus populis congregatio facta est una sanctorum. Intuendum autem est lamentationem suam qua suavitate conclusimus supplicabat, ne diutius irasceretur eis, quos suos esse meminerat.

Et in sæculum sæculi narrabimus laudem tuam. Ilie illam tangit futuri sæculi beatissimam psalmodiam, quam chorus sanctorum sine cessatione dicturus est; non ut alios instruat, quia ibi nullus erit indoctus; sed ut honorem debitum reddentes, præconiorum ipsorum suavitate pascantur.

Conclusio psalmi.

Secundus iste jam psalmus est qui honorabilem Jerusalem pia lamentatione deslevit. Sed sciendum quod septuagesimus tertius captivitatem continot quana pertulit sub Romanis : iste vero Antiochi regis deflet A Ideo enim subjunctum est Israel, quia ipsos propitius sacrilegam et crudelissimam vastitatem. Considerandum quoque et alta mente condendum est quod charitatis studio commonemur Ecclesiæ Dei bonis lætari, et iterum calamitatibus ejus vehementer affligi. Legitur enim : Felices qui gaudent in pace tua, et felices omnes qui contristabuntur in omnibus flagellis tuis! Quapropter convenit ut quod unicuique sidelium provenerit, ad nostros dolores proximitatis studio transferamus, sicut Apostolus dicit: Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra (I Cor. xn, 26). Ilinc enim charitas illa præcelsa conquiritur, hinc prædicata unitas invenitur. Et si causam boni istius altius perscruteris, hinc et illa cœlestis monstratur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXIX.

In finem, pro his qui immutabuntur, testimonium Asaph, psalmus.

Doctis viris et in auditorio Christi salutariter eruditis si quis usitata repetere conetur, offendit. Nam cum omnia tituli istius verba fam nota sint, restat ut hoc quod noviter dixit testimonium Asaph perquirere debeamus. Iste Asaph ante trepidus, ante sollicitus, qui pro Synagogæ peccatis visus est psalmis prioribus exorare, tanta nunc præsumptione completur, ut jam commutatis in melius testimonium conversionis præbere videatur. Dicit enim de primo adventu Domini Salvatoris, qui hominem deterioratum lege peccati, ad sanctæ conversationis dona perduxit, translatamque vineam de Ægypto potentiæ suæ radice solidavit. Hoc est quod dicit testimonium pro his qui immutabuntur. Cantatur ergo hymnus iste de adventu viri agricultoris, et vinea Domini, ut jam nan obscuris, sed manifestis precibus ejus postulctur adventus. Qui psalmus ejusdem rei secundus esse dignoscitur.

Divisio psalmi.

Asaph iste quem titulus præcinuit commutatum, in prima sectione Domini deprecatur adventum. Secunda testatur quemadmodum vinea, quæ est Ecclesia, toto orbe sit dilatata. Tertio loco incarnationis ejus beneficio per similitudinem vineæ visitari deprecatur Ecclesiam . seque Domino postulat adhærere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Qui regis Israel, intende; qui deducis velut oves [ms. A., ovem] Joseph; qui sedes super cherubim, appare. Per secundam speciem definitionis quæ Græce ennoematice 275 dicitur, Latine notio nuncupatur, magno desiderio venire Christus Dominus postulatur; ut per id quod facit, planissime indicatus esse videatur. Nam ista species definitionis non per substantiam, sed per actus suos unamquamque personam indicare cognoscitur. Recte igitur dicirur Regi cœli et terre: Qui regis Israel, cujus arbitrio et creata sunt et administrantur universa. Sed quamvis omnia in ejus potestate sint posita, illa tamen regere dicitur, quæ se tractare cœlesti conversatione noverunt.

regit qui eum puro corde respiciunt. Israel enim interpretatur (sicut sæpe dictum est) vir mente videns Deum. Intende; ac si dicerct : Supra nos lumen tuæ pietatis infunde, ut qui per nos sumus tenebrosi, aspectus tui reddamur claritate conspicui. Sequitor, qui deducis velut oves Joseph. Joseph fidelem populum debemus advertere, qui sic in caulas Domini deducitur, quasi oves ad pascua congregantur. Nam et ipsum nomen Joseph significat sine opprobrio, quod devoto populo certum est convenire. Et no:a propria verha singulis data fuisse personis. Regitur qui Israel est; deducitur qui Joseph est. Addidit, qui sedes super cherubim, appare. Cherubim, plenitudo scientiæ interpretatur, in qua Christum Dominum insidere maniaffectio gignitur, quæ Domini Ecclesiam locupletare B festum est. Sed quoniam adhuc in secreto suæ majestatis erat, rogat ut beneficio sanctæ incarnationis appareut; quatenus fideles suos firmissima credulitate consolidet. Et vide quia trina invocatione versus iste contextus est, ut omnia cooperari sanctam significet Trinitatem.

> Vers. 2. Coram Ephrem, et Benjamin, et Manasse. Excita potentiam tuam et veni, ut salvos facias nos. Ista nomina constat esse gentis llebraicæ, ante quos ut appareat, spirituali virtute deprecatur; hoc est, ut (sicut promissus fuerat per prophetas) ex Judæorum gente nascatur. Sed quoniam non incassum hæc nomina more Scripturæ divinæ videntur aptata, interpretationes eorum studiosissime requiramus. Ephrem interpretatur fructificatio; Benjumin, filius dexteræ; Manasses, oblitus. Has virtutes inesse constat Domino Salvatori; fructificavit enim quando ad tempus corpore trucidato, ad perpetua cœlorum regna surrexit. Filius dexteræ, id est Filius omnipotentis Patris. Oblitus, illud indicat quando injuriarum suarum oblitus, in cruce positus pro Judaico populo supplicavit. Orabat ergo ut in his virtutibus veniret, quas cum facturum esse nullatenus ambigeret. Sequitur. excita potentiam tuam et veni, ut salvos facias nos. Quantam nobis utilitatem per incarnationem Domini noverat esse tribuendam, tanto studiose deprecatur ut excitet potentiam suam, et veniat ad peccata humani generis abluenda. Quod enim desiderium, quæ preces, quæ vota sufficiant illud expetere, quod mundum possit a sua impietate salvare?

Vers. 3. Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus. Quoniam credebat in se mirabilia facienda, juste Deum invocavit virtutum, qui solus prævalet de incredulitatis morte liberare. Et quia se noverat esse distortum, converti se magnopere postulavit. Iloc enim cui conveniat facere, nisi virtutum Domino, qui solus potens est quæ vult universa complere? Post conversionis autem beneficium. apte sequitur, ostende faciem tuam; quia solet Divinitas homines jam converso corde respicere. Quod enim addidit, et salvi erimus, evidenter significat Dominum Salvatorem, cujus revera sumus incarnatione salvati.

Vers. 4. Domine Deus virtutum, quousque irasceris

in orationem servi tui? lloc de illo tempore sentien- A rum. Vinea quippe a vitibus dicta est. Hanc ex Egypto dum est quo Asaph venire Dominum postulabat. Et quia pro dispensatione divina erat aliquatenus differendum, dicit : Quousque irasceris in orationem servi tui, ut non illa jam provenire facias, quæ promisisse cognosceris? Et intuere pietatem ac desiderium supplicantis. Iratum sibi Dominum credebat, quoniam humano generi subvenire tardabat.

Vers. 5. Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura? Postquam se differri posse præsenserat, enumerat mala quæ passuras erat populus Hebræorum. Dicit enim, Cibabis nos pane lacrymarum, significans eos sub afflictione victuros. Panis enim lacrymarum vita est plena doloribus; sed tamen in ea Domini miseratione c bamur, quando cladibus ærumni-que non exstinguimur, sed potius eru- B dimur. Sequitur, et potum dabis nobis in lacrymis. Prius dixit panem; nunc dicit et potum. Ista enim duo sunt quibus vivit omnis humanitas, ut panem pro qualibet esca ponas, potum pro omni potione. Nam quod tempus a lacry:nis esse poterat vacuum, quibus et ipsa refectio videbatur esse ploratio? In mensura, in distributo modulo dicit, sicut ait Apostolus : Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari sup a id quod potestis . sed faciet cum tentatione e'iam proventum restrum, ut possitis sustinere (1 Cor. x, 13).

Vers. 6. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri deriserunt nos. Contradictio illa gentilis cogitanda est, quæ adversum prædicatores Christi pravis contentionibus erigebatur, credentes ille se posse defendere, que in templis suis videba- C exponitur. Illos enim novit operire quos nutrit, quotur adorare gentilitas. Sive magis illud tempus commemorare videtur, quod in superioribus dixit: quia sub rege Antiocho dum aliqui Judæi sacrificarent idolis; contradicebant his qui legem Domini custodire videbantur. Et ideo vicinos, parentes debemus advertere, qui eis proximitate generis adhærebant. Sequitur, et inimici nostri deriserunt nos. Merito inimici deridebant, inter quos tam nefarium videbant esse certamen, ut pars eorum in pristina religione constaret, pars autem idolis coacta serviret.

Vers. 7. Domine Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus. Repetitur versus quem jam superius ante hos tres posuisse monstratur : quia desiderantis mos est frequenter repetere facies, id est præsentia Christi, per quam silvi facti sumus, per quam laqueos mortis evasimus : ipsa denique quæ et indignis et consitentibus cœlorum regna largitur.

Vers. 8. Vineam ex Egypto transtulisti; ejecisti gentes, et plantasti eam. Venit ad secundam sectionem, in qua per mysticas figurationes, quæ fuerunt gesta commemorat. Quod schema dicitur metabole, unius rei frequens iteratio sub varietate verborum. Per hos enim sex versus 276 usque ad tertiam divisionem, vineu ista describitur. Vineam enim dicit llebræorum gentem, quam positam in typo constat Reclesiæ, unde fidelium nata est congregatio populodeduxit magnis notisque miraculis, et expulsis gentibus, id est, Amorrhæis, Cethæis, Jebusæis, cæterisque aliis finitimis corum, tanquam mirabilis plantavit agricola. Hoc est testimonium redditum de immutatis Hebræis, quod continetur in titulo. Vinca s quidem Ecclesiæ et hic pulcherrime comparatur : quoniam sicutilla inter folia caduca necessarios infert fructus, sic et ista inter turbas umbratiles peccantium ornatur fruge sanctorum, qui saculi hujus afflictione tanquam torcularibus pressi, saporem norunt emanare dulcissimum. Sive quia fossa plus proficit, et putata multiplicatur, quod soli merito datur Ecc'esiæ, quæ solet passionis falce crescere, et persecutionum plagis in sancto populo semper augeri. Sed hæc vinea quemadmodum per universum mundum dilatata sit, subter edicitur.

Vers. 9. Viam secisti in conspectu ejus, et plantasti radices ejus, et repleta est terra. Isti vineæ f.uctuosir. quæ mundi spatia comprehendit, viam fecit Dominus, dum ejus conspectibus apparere dignatus est. Ipsa enim proficiendi fuit causa, ut suum videret agricolam, et ab eo imbrem prædicationis acciperet, quatenus fructus suavissimos procrearet. Sequitur, ét plantasti radices ejus, et repleta est terra. Radices ejus sunt prophetæ cœle-tis Regis operatione plantati: ex quibus illa felices palmites tendens, universum mundum quasi amœnis fidei umbraculis occupavit.

Vers. 10. Operuit montes umbra sjus, et arbusta ejus cedros Dei. Latitudo et altitudo istins vinem decenter niam ejus umbra fructificat, et amplius facit crescere, quæ magis tegere comprobatur. Sed qualis est ista vinea quæ montes operit? Utique superna, quoniam quælibet altitudo terrarum cuncta sub cœ'o est. Sequitur, et arbusta ejus cedros Dei. Quia cedros dicit. bene arbusta posuit; vites enim quando in arbores ascendunt, arbusta nominantur. Sed quamvis in trigesimo psalmo cedros pro superbia designanda positas dixerimus, tamen quoniam hic est additum Dei, martires debemus advertere, qui in Ecclesia Christi in altissima sunt cacumina constituti. Et hos Ecclesia protegit, quoniam in ejus esse gremio comprobantur.

Vers. 11. Extendisti palmites ejus usque ad mare, quæ magnis precibus postulat advenire. Ipsa est ergo D et usque ad flumen propagines ejus. Palmites significant discipulos Domini, quibus ipse in Evangelio dicit: Ego sum vitis vera, et vos palmites (Joan. xv., 5). Mare, cunctarum gentium vult intel'igi sanctissimam credulitatem. Extendisti enim dicit, quoniam ab Jerosolymis bæc vinca per apostolorum prædicationes in cunctas mundi partes extensa est. Accipere enim non possumus localem, de qua jam dictum est : Plantasti radices ejus, et repleta est terra. Propagines autem ejus úlios regenerationis dicit, qui a flumine Jordane emanaverunt, ubi Dominus in exemplum nostræ salutis baptizari dignatus est.

> Vers. 12. Utquid deposuisti [mss. A., F., destruxisti] maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui transeunt

nem, miratur cur fuerit eversa munitio, hoc est, Domini subtracta defensio. Maceria est enim de solis lapidibus constructa custodia, quæ solet vincas defensabiliter circuire. Et merito tali verbo in superiori translatione permansit. Sequitur, et vindemiant eam omnes. Hic vindemiant, in malo positum debemus accipere, sicut et Jeremias dicit : Vide, Domine, et considera quia vindemiasti nos. Sacerdos et propheta de sanctuario tuo defecerunt (Thren. 11, 20). Vindemiant ergo dicit, diripiunt atque conculcant; quod a transeuntibus sieri solet, qui prædandi studio labores auferre nituntur alienos. Vindemia dicitur, quando uva viti demitur; quod etiam isti vincæ Deus per Isaiam prophetam minatur : Destruam maceriam ejus, et erit in direptionem, et destruam parietem ejus, et erit in B conculcationem (Isai. v, 5). Addidit, qui transeunt viam. Gentes significat, quæ viam, id est Christum Dominum transeuntes, in idolorum sacrificiis jugiter permanebant.

Vers. 13. Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam. Exterminavit, extra terminos atque patriam suam ubique dispersit, quod in gente contigit Judæorum; hoc est quod superius ait, vindemiant eam. Aprum, Vespasianum forsitan debemus accipere, qui illis exstitit et fortis et sævus. Per hoc autem nomen significatur Judæis fuisse contrarium, qui hoc animal inter cætera habere videbantur immundum. De silva, scilicet de gentibus, quæ merito silvis squalidis comparantur, quæ adhuc insitæ de ab eo quod in locis asperis commoretur. Singu'arem autem ferum, Titum ejus si!ium memorat, qui reliquias belli tanta populatione contrivit, ut gentem et civitatem quasi berbarum pabula terribili depastione consumeret. Necesse enim fuit hoc vineæ contingere, cujus maceria videbatur esse deposita. Spiritualiter autem aper propter serocitatem et sortitudinem nimiam diabolus intelligi potest. De silva autem dixit. quia cogitationes ejus agrestes aviæque semper existunt. Et nota quod his sex versibus qui prædicti sunt, vinea ista describitur per quartam speciem definitionis, quæ Græce hypographice, Latine descriptionalis appellatur. Hæc, adhibita circuitione dictorum factoromque, rem de qua quæritur competenti significatione declarat.

Vers. 14. Deus virtutum, convertere; respice de cælo et vide, el visita vineam istam.

Vers. 15. Et perfice eam, quam plantavit dextera tua; et super filium hominis, quem confirmasti tibi. Relatis oinnibus quæ superius contigerunt, Asaph venit ad tertiam sectionem, in qua rogat ut omnipotens agricola visitet vineam dissipatam quam plantare dignatus est, et respiciat super filium hominis, quem confirmavit sibi. Commutatus quippe in melius, hoc singulare remedium rebus omnibus expetebat, ut Christo Domino supplicaret. Cum dicit : Deus virtutum, convertere, petit eum ut supplices suos serenus aspiceret, et periclitantibus subveniret. Sequitur, respice de

riam? Istius vinem que a Judaico populo ducit origi- A calo et vide; 277 scilicet quibus fluctibus laboret humanitas, quibus peccatis ad inferna rapiatur, et delectetur vitiis, unde eam perpetua morte constat exstingui. Cum autem dicit: Visita vineam istam, et dirige cam quam plantovit dextera tua, adventum sanctæ incarnationis expostulat, ut præsente cultore suo vinea plantata proficiat, sine quo nec fructus inferre poterat, nec proficuam habere culturam. Addidit, et super filium hominis, quem confirmasti tibi. Omnina declaratum est quod superius dixit, visita. Filius quippe hominis Christus est Dominus ex Maria Virgine genitus, a Patre natus ante omnia sæcula. Qui utique confirmatus est, quando de ipso veritas paternæ vocis insonuit, dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite (Matth. m., 17).

> Vers. 16. Incensa igni et effossa manu ab increpatione vul!us tui peribunt. Incensa igni et effossa manu, humana vitia significata debemus advertere. Incenditur quippe aliquis igne cupiditatis, sive calore superbiæ, quando crimina nelanda commiserit. Effossa vero manu sunt, cum per operationem sceleratam aliis præparamus insidias, et decipere volumus nescientes, dum nos in ipsam magis foveam corruamus. Hæc ergo peccata, ab increpatione vultus Domini peribunt, quando illis dicendum est : Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et anyelis ejus (Matth. xxv, 14). Non enim ulterius visuri sunt, quem propter sua scelera perdiderunt.

Vers. 17. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, fructuoso germine non fuerunt. Aper enim dictus est C et super filium hominis quem confirmasti tibi. Grando sacramentum, grande munus Divinitatis exponitur : quia tandiu forsitan dubitari potuit, quod Israel salvus sieret, donec salutaris Dominus adveniret. Illo enim veniente promissio tota completa est, nec ulterius ab ipso discedit Ecclesia, quæ Sponsi sui spirituali dilectione conjuncta est. Nam cum dicit : Fiet manus tua super virum dexteræ tuæ, operationem sanctæ incarnationis exposcit. Lose est enim dextera Patris, de quo alio loco dicit: Non enim in arcu meo spirabo, et gladius meus non salvabit me; sed destera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui (Psal. xLin. 7, 4). Deinde more suo propter explanationem repetit quod superius dixit, et super filium hominis. A communi jungendum est, Fiat manus tua, D id est operatio sancia ad effectum promissa perducat. Filius enim hominis idem ipse est Dominus Christus. qui ctiam dextera Patris est. Sequitur, quem confirmasti tibi. Confirmatus est utique apud homines (sicut jam dictum est) quando de ipso vox paternæ veritatis insonuit, dicens: Ilic est Filius meus dilectus. in quo mihi bene complacui; ipsum audite (Matth. 111. 17). Quod non piget ejusdem exempli iteratione declarare, quando et in auctoritate eadem verba constat esse repetita.

> Vers. 18. Et non discedimus a te; vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus. Ad superiora respicit pars ista versiculi. Dicit enim: Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, id est, ut mittere digneris Filium

rum. Et non discedimus a te; id est, quem semel mente concepimus, cordis oculis jugiter intueamur; nec a te devotionem nostram possimus amovere, cujus advenire Filium magnopere cognoscimur expetisse. Et quæ sit utilitas ab ipso non discedere consequenter exponitur, vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus. Vicificabis nos, quando, peccatorum morte deposita, ex aqua et Spiritu sancto renascimur. Nomen autem ejus invocabimus, hoc significat, quoniam Domini Christi institutione salutari in oratione quotidiana nomen Patris jugiter invocamus.

Vers. 19. Domine Deus virtutum, converte nos; et outende faciem tuam, et salvi erimus. Quæ suavitas, que sit utilitas versiculi hujus binc datur intelligi, quoniam in hoc psalmo triplici eum repetitione me- B amoravit; ut quasi prati floriferi planitiem tensam per ordines certos jucunditas rosei coloris ornaret. In ista signidem brevitate regulam totius religionis exponit. Primum est enim, ut nos Dominus convertet: deinde, ut ostendat faciem suam; tertio, ut sa'vos efficiat. Non enim antequam convertat, ostendit faciem seam; nec salvat, nisi nos prius lumine suæ pietatis inspexerit. Quapropter versus iste mente condendus est, quia per ipsum sub brevitate petimus, quidquid mebis expedire monstratur.

Conclusio psalmi.

Nimis Asaph istum commutatum constat in melius, qui veniam Christi dilatatam toto orbe conspexit, et palmites ejus montes obumbrare vidit et cedros. Sectaculum revera beatum, cujus amœnitas ipsa cogitata refectio est: ut toto mundo una vinea umbram faciat suis frondibus, ne quis fidelium reddatar sole fuscatus; de quibus scriptum est: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem (Psal. cx x, 6). Verum isla vinea pro botris mustuosis sanctos infert fructus. martyres creat, prophetas educit, apostolos gignit. fideles edit innumeros; et quidquid in Ecclesia sancta gloriose geritur, isti similitudini decenter aptatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXX.

In finem, pro torcularibus, Asaph, quinta sabbati.

Pro torcularibus, Ecclesiam significari superiorihas est titulis indicatum; sed quoniam ibi hanc præ-Agurationem in uvarum expressione posuimus, nunc ves olivarum subjectus fuerit agricolarum arte ponderibus, nimiaque coeperit pressura torqueri, et smercam coenosam, et oleum pinguissimæ puritatis emanat. Quod in Ecclesize persecutionibus fieri posse m dubimm est, quando et Deo puras mentes deciarat, et fæcilentas conscientias evidenter assignat. Quinta vero sabbati, significat a sabbato quintum dem, quando Dominus in conditione rerum ex aquis creavit animalia, sicut Genesis lectio decursa testatur: Dixit Deus: Producant aquæ reptilia animarum vitarum (Gen. 1, 20). Hoc ad baptismatis gratiam similitadine decora conjungitur; quæ revera animalia viva sua fecunditate producit, dum sanctificatæ a juæ

PAIROL LXX.

tuum, qui reum mundum liberet a crimine peccato- A immaculatos reddunt, quos pollutos propriis sceleribus acceperunt. Sed ut partibus res expositas 278 in unam seriem colligamus, intentio tituli talis est, ut In finem designet Dominum Christum; pro torcularibus Ecclesiam; Asaph congregationem; quinta sabbati baptizatos. Unde colligitur psalmum in Ecclesia Domini regeneratæ congregationi esse locuturum. Hic enim Asaph ad historiam quidem loquitur Judæis; sed melius spiritualiter intelligitur de populo Christiano.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi loquitur Asaph fidelibus, ut per organa diversa musicorum laudes debeant Domino personare: quoniam multa beneficia suo populo præstare dignatus est. Secunda, verba sunt Domini comminantis ne idola colantur, sed ipse solus adoretur qui priestare profutura munera consuevit. In tertia parte Asaph ex sua iterum persona reloquitur, arguens infideles, cur fallaces exstiterint, cum eis dona Domini copiosa largitate collata sint.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Exsultate Deo adjutori nostro: jubilate Des Jacob. Asaph iste, quem sæpe diximus significare Synagogam, populos commonet tideles, ut non desinant cum summa lætitia Deo laudes dicere, qui eos a sævissimis periculis est dignatus eripere. Adjutori autem quod dixit, verus Deus tali verbo declaratur : quia fictivius deus non est adjutor, sed elisor; non sauans, sed vulnerans; non sublevans, sed valde demergens. Nostro enim dum dicit, devotos se commonere testatur. Jubilute dictum est a juvando, id est delectando; ut quibus non poterat exsultatio verborum sufficere, in abundantissimam atque inexplicabilem lætitlam prosilirent : docens gaudentibus animis Domino debere gratias agere, non confusos aliqua anxietate cantare. Nam si terrena despicimus, semper ex illo læti sumus. ad quem mens incerta atque titubans non potest pervenire. Jacob significat populum Christianum, cui anterior Synagoga consentit, dum ad istum per gratiam translatum est, quod illi constat ablatum. Hi sunt quos dixit: Quinta sabbati, qui de sacra seilicet regeneratione nascuntur.

Vers. 2. Sumite psalmum, et date tympanum; psalterium jucundum cum cithara. Organa quidem ista in baccarum vindemiis explicemus. Cum tunsus acer- D utraque musica sunt, sed causas continere probantur egregias. Dicit enim : Accipite psalmum, et date bonas operas. Psalmus enim ad divina verba percine! intimanda, quoniam conformatio ipsius canorum ventrem (sicut sæpe d ximus) habet in capite; quod merito ad psalmum refertur, qui semper resonat superna mysteria. Tympanum est, quod tenso coria quasi supra duas (ut ita dixerim) metas sibi ab acuta parte copulatas solet resonare percussum; sic hominum corpus, dum pro Domino tribulatione quatitur, ad superna mandata dulcius temperatur. Hoc ergo commonet, ut accipientes divina verba Domino debeamus offerre terrena; quia tune Deo bene damus tympanum dam eleemosynas facinus, cum jos

nihilominus auctore despicimus. Addidit, psalterium jucundum cum cithara. Admonet etiam et hæc duo jucundissime copulari: ut et verba Dei quæ in psalterio continentur, et cithara quæ humanos actus significare cognoscitur, in unam societatem debeant convenire : quia utrunique melos sibimet copulatum Domino probatur acceptum. Psalterium enim idem significat quod psalmus, cithara quod tympanum; sed diversitate nominum easdem res sub brevitate conclusit. Nam quemadmodum cithara contra psalterium conformata sit, frequenter expositum est. In hoc autem et sequenti versu iterum nobis enthymematicus, id est rhetoricus syllogismus elucescit eodem modo: Canere præceptum est in Israel, et judicium Deo Jacob : cantaudum est igitur in initio mensis tuba, in B generationem competenter aptatur. Nam sicut ille die insigni solemnitatis eorum. Modo reliqua perscrutemur.

Vers. 3. Canite initio mensis tuba, in die insigni solemnitatis vestræ. Præceptum fuerat inter alia Judæis, nt a prima die septimi mensis, septem diebus tuba canerent, quod hodicque carnaliter faciunt, non intelligentes ideo fuisse jussum, quoniam Spiritus sancii gratia septiformis baptizandis erat toto orbe prædicanda. Unde nunc side es admonet Christianos, ut laudes Domini præconiali debeant voce cantare, cum novæ regenerationis fuerint gaudia consecuti. Tub: enim cum ponitur, grandisonis aliquid prædicari clamoribus indicatur. Sic et alius propheta dicit: Exclama et exalta sicut tuba vocem tuam (Isai. LVIII, sicæ disciplinæ et psallere Domino, et diem præcipimur solemnitatis implere, ut sicut illa rediguntur ad dulcisonum melos, et in unam convenientiam suaviter colligantur, ita omnis actus noster redigatur ad Dominum, et jucundissima modulatione ejus auribus offeratur. Est enim disciplinæ ipsius magna vis delectabilisque cognitio, quam doctores sæcularium litterarum (largiente Deo, qui concedit omne quod utile est) fecerunt doctrinabili lectione cognosci, quæ in rerum natura prius tenebatur abscondita. Prima ergo hujus disciplinæ partitio est harmonica, rhythmica, metrica. Secunda partitio instrumentorum ejus est in percussionalia, in tensibilia, in flatilia. Tertia dividitur in symphonias sex. Quarta divirimæ istius disciplinæ talibus priscorum dist nctionibus explicator; per quos modos in sæcularibus libris multa quidem legimus ostensa fuisse miracula. Sed ui fabulosa forte taceamus, per citharam canoram David legimus a Saule fugasse dæmonium (1 Reg. xvi. 23); muros Jericho clangentibus tubis protinus corruisse (Jos. v., 20), lectio divina testatur; ut dubium non sit musicos sonos (jubente tamen ac permittente Domino) magnas plerumque fecisse virtutes.

Vers. 4. Quia præceptum in Israel est, et judicium Deo Jacob. Dicit causam quare debeant tuba canere: quia lex data est per Moysen in Israelitico populo, gun cognita nullus peccare debuisset. Judicium au-

juniis corpus affligimus, cum vitia sæculi cum suo A tem Deo Jacob, id est Deo Christianerum. I se enim rationalem creaturam cœlesti veritate [ms. A., virtute] judicavit; sicut in Evangelio ait: Pater 'non judicat quempiam; sed omne judicium dedit Filio (Joan. v., 22). Hac ergo dispensatione mirabili Dominum constat esse laudandum, qui et legem 279 dedit, et judicium suturum sux majestatis innotuit. Jacob enim diximus significare populum sequentem, qui adoptatus per gratiam Christi primæ districtionis præcepta superavit.

Vers. 5. Testimonium in Joseph posuit illud, cum exirct de terra Ægypti; l nguam quam non noverat audivit. Joseph significat augmentum, cujus nominis interpretatio testimonium est llebræi populi, qui de terra Ægypti multiplicatus exivit. Sed hoc ad nostram per maris Rubri undas salvatus ejectus est, sic nos a terra Ægypti, id est a vitiis carnalibus absoluti, sacra unda regenerante, renascimur. Nec nomen ipsum maris Rubri vacat: quia sicut illud Rubrum constat dici, ita et hæc aqua rubra potest nuncupari, quæ una cum sanguine de latere Domini Salvatoris exivit. Sequitur, linguam quam non noverat audivit. Linquam hic Novi Testamenti præcepta debemus advertere. Nam si sermones intelligas, quomodo linguam quam non noverat populus Hebræus audirit, dum Ch:istum Dominum locutum constet Hebraice? Hoc ergo dicit, quia per Evangelium audierunt linguam, id est præcepta, quæ prius ecrum notitia non habebat. Sive illud significat tempus, quando apostoli Spiritu 1). Considerandum est quoque quod per organa mu- C sancto repleti, linguis ignotis et variis sunt locui:

Vers. 6. Divertit ab oneribus dorsum ejus; manus ejus in cophino servierunt. Et hoc quamvis ad historiam dici videatur, quando in Ægypto Judæorum populus diversis necessitatibus serviebat, modo ut lateres faceret, modo ut terram cophinis exhiberet, tamen istud Christianorom partibus diligentius applicamus, a quorum dorso avertit Deus onera peccatorum, quando se felici humilitate prosternunt, sicut ipse dicit: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. x1, 28). Cophinos autem dicimus per quos sordium purgamenta projicimus, ut loci puritas elucescat. Manus ergo suas in eis tenent qui peccatorum immunditiis occupantur: ditur in tonos quindecim. Sic totius virtus pulcher- D sed de hac servitute liberamur a Domino, quando scelerum nostrorum sordibus expiamur.

> Vers. 7. In tribulatione invocasti me, et liberavi te: exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te ad aquam contradictionis. Jam quidem Domini Salvatoris verba referuntur, et poterat esse divisio, nisi post versum istum diapsalma sequeretur: ubi magis competentius credimus esse ficiendam. Sed quoniam persona mutata est, hoc schema dicitur ethopœia. quo ies aliquem introducimus ad loquendum. Imputantur enim beneficia, ut gravior æstimetur offensa. lpse enim nos de tribulatione liberat, i se in abscondito angustiam [mss. G. et F., in abscondita angustia] nostræ tempesta!is [ms. A., tentationis | exaudit : sed

aliquibus altercationibus velut ventis flantibus excitamur. Nam si ad historium referas, aquam contradictionis dicit, quando in deserto fluenta Israeliticus populus incredulis mentibus expetebat.

Vers. 8. Audi, populus meus, et loquar Israel, et testificabor tibi : Isruel, si me audieris, non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum. Interjecto diapsalmate (quod nobis est in divisionibus magnopere custodiendum), venit ad secundam partem. Sed cum sit anterius loqui quam audire, hic prius positum est, Andi; ut advertas ad intelligentiam potius dictum, non ad aurium transitorium sonum. Dicit etiam, populus meus, ut illam sequestraret amurcam, quæ torcularibus Ecclesiæ tanquam pars fæcilenta proji- B generalitas commonetur. Educit enim nos de terra citur. Ille est enim populus Dei, qui nescit cum malis aliqua morum permixtione confundi; sed in olei pinguedine ac puritate in Christi gratia mundissimus perseverat. Sequitur, Israel, et testificabor tibi. Cum hic ante judicem soleant testes produci, ipse Dominus judicii testem se dicit esse veritatis; ut nulhas de factorum suorum compensatione dubitaret, shi talis astipulator existeret; quod tamen consequenter exponit. Testificatur enim Dominus quando in illo judicio majestatis suæ unicuique dederit pro factorum suorum qualitate sententiam : ubi testibus spus non eritut judicetur, sed ipsum judicium actuum nostrorum testimonium dabit. Dicturus est enim justis : Esurivi, et dedistis mihi manducare ; sitivi, et dedistis mihi bibere (Matth. xxv, 35), et reliqua. Im- C piis autem quod talia non secerint imputabit; ita sit ut judicium eius non sine testimonio esse videatur. Addidit, Israel, si me audieris, non erit in te deus recas. Repetit Israel, ut se familiarem intelligat, et ad jusa Domini obedienter vota convertat. Magnum talm sacramentum uno verbo concluditur, ut jani une ventura hæresis veritatis sententia vinceretur. Dixit enim, non erit in te deus recens, ne Verbum Pathe quisquam putaret esse sub tempore. Nam ille recess est qui antiquiorem habet. Quapropter si reems non potest dici, coæternum debet mentis sanitas confiteri. Et ne possit aliquis Deum Christum recenton dicere, quem de Maria Virgine natum esse cognotit, cujus humanitas facta probatur esse sub tempore, teit, non erit tibi deus recens : quoniam ipse est qui D cordis eorum, in immunditiam (Rom. 1.24), et reliqua. ete omne principium genitus de Patris substantia, equali cum eo conternitate consistit, regnans per infaita sæcula sæculorum. Unde mirabili sanctoque cumpendio Patres nostri duas naturas permanere in Domino Christo unitas atque persectas dici et er di ma uerunt; ut omnium hæreticorum morbosa te fetida eructatio tanquam hiatus pestifer salubri remedio clauderetur. In te autem quod dixit, signitest in corde tuo, ubi debet veritas, non falsitas inveniri. Adjecit, neque adorabis deum alienum. Cum tepea interdixerit coli recentem deum non debere, hic Morare deum vetuit alienum; ut pene par sit scelus reentem deum putare, et nefanda idolis devotione

probat nos in contradictionibus hæreticorum, quando A servire. Intelligant ergo Ariani quibns sociati sint, qui se a catholica sanitate disjungunt.

Vers. 9. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Æyypti. Dilata os tuum, et implebo illud. Redduntur justæ causæ quare deus adorari non debeat alienus. Primum quod Deus noster immutabilis atque æternus est, qui de se dixit : Ego sum qui sum (Exod. m., 14). Deinde, ut omnia intelligeremus ab ipso tieri quæcunque nobis profutura succedunt, ait, qui eduxi te de teria Ægypti. Quæ secunda species definitionis Græce ennoematice dicitur, Latine notio nuncupatur. Ilæc isto modo semper efficitur, cum unusquisque de factis propriis judicatur, que et ipsi tantum, non et aliis videantur accidere. Sed hoc cum Judais ad historiam dicitur, Christianorum 280 Ægypti, quando per regenerationis gratiam a peccatis teterrimis liberat, quibus tenebamur obnoxii, cum manus nostræ (sicut ait superius) in cophino serviebant. Sequitur, Dilata os tuum, et implebo illud. Dilata, divulga, dissemina, confitendo utique, vel admonendo; ut illa velis loqui quæ digna videantur auditu. Tunc enim sensus spirituali gratia repletur, quando in laudes Domini os dilatatum esse cognoscitur; ut hoc per ejus gratiam inchoemus, et ejus munere compleamus; sicut dicit Apostolus: Dilatamini et vos. Nolite jugum ducere cum infidelibus (11 Cor. vi,

Vers. 10. Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi.

Vers. 11. Et dimisi eos secundum desiderium cordis eorum, et ibunt in voluntatibus suis. Quamvis impleverit Dominus prophetarum ora dilatata, dicit eos auditos non fuisse ab Israelitico populo, dum eius minime jussa compleverit, Ille enim suæ plebi tanqu m oleo loquebatur; sed amurca non poterat audire, quæ erat velut inutilis respuends. Addidit, Et dimisi eos secundum desiderium cordis eorum, et ibunt in voluntatibus suis. Sequitur ultio digna peccati. Non enim dimittitur impunitus, qui a Domini tuitione descritur. Ille enim quos relinquit, affligit : qui: malorum omnium retributio est tanta bonitate fraudori. Putat enim peccator genus esse beneficii, si [ed., dum] suis voluntatibus permittatur expleri, dum dicat Apostolus: Tradidit illos Deus in concupiscentias

Vers. 12. Si plebs mea audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo inimicos eorum humiliassem, el super tribulantes cos misissem manum meam. Quæ endum est quare plebem dixerit suam, quæ eum non erat auditura? Suam dixit, quia ei legem dedit, miracula magna monstravit; ut culpa cresceret, cum in eum plebs electa peccasset. Et nota quemadmodum se in boc primo versu subsequentia verba declarant. Quod dixit, plebs mea, hoc significat Israel. Quod ait, aud'sset me, hoc vult intelligi, si in viis meis ambulasset. Ille enim et audit Dominum, et in viis ejus ambulat, qui mandatis ipsius non reperitur adversus. Et vide ordinem fuisse servatum.

Prius enm est doceri nos, ac deinde audita com- A ter, aternus Filius, aternus Spiritus sauctus. Distinpleri. Sequitur præmium quod mereri non potuit indevotus : Ad nihilum inimicos corum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam. Generaliter sunt accipienda quæ dicta sunt, quia tunc ille resistit inimicis nostris, quando ei suerimus humili satisfactione de oti. Nam si Deo male ageudo resistimus, ille iterum nostris non contradicit inimicis; nec manum defensionis super cos ponit, qui se ab ipso superba reluctatione subduxerint. Unde intelligere debemus, quando a nobis avertitur, non esse pietatis desectum, sed magnæ ultionis aculeum. Suspenditur enim interdum a defensione sanctorum, quando tribulationibus et afflictione tentantur. Sed justos sic tentari patitur, ut non deserat; impios autem sic tribulari permittit, ut se ab eis reddat alienum.

Vers. 13. Inimici Domini mentiti sunt ei; et erit tempus eorum in æternum. Post verba Domini redit Asaph ad tertiam partem, inimicos ejus digna exsecratione redarguens. Mentiuntur enim qui bonis se pollicitationibus obligantes, in pessimos iterum relahuntur errores. De paganis enim dici non potuit, qui nulla fuerant Domini promissione constricti. Et ne forsitan quod eos florentes in hoc mundo vides, crederes jam relictos, addidit, in æternum erit tempus corum, scilicet punitionis, quando illis dicetur: Ite in ignem æternum (Matth. xxv, 41); de quibus etiam legitur : Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur (Isai. LXVI, 24). Quod schema eclipsis Græce, Latine defectus dicitur : sed non qui quæratur, abscondit.

Vers. 14. Cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos. Hic pietas Creatoris expon tur; ut inimicos, id est ingratos beneficiis suis repleverit, quos superius dixit fuisse mentitos. Ex adipe frumenti, sive manna significat, sive corpus Domini Christi. Adipem quippe dicimus animalium pinguedinem corpulentam; quod nomen ad frumentum abusive trans!atum est, ut significaret ei interius aliquam inesse bonitatem. De petra melle, hoc est de sapientia Christi: quoniam ipse Petra est de quo supernæ doctrinæ mella manaverunt. Saturavit eos. dixit, id est sancta prædicatione complevit. Sed persidi jejuni suerunt side, qui auribus aggravati audire poluerunt [mss., ad satias audierunt].

Conclusio psalmi.

Redeamus nunc ad sententiam superiorem, et more apum dulcissimis floribus insidentes, assidua repetitione suavia mella carpamus : quia res salutaris quotiescunque repetitur, necessaria semper inde sumuntur. Quapropter studiosissime perquiramus quare sit dictum: Non erit in te deus recens, si revera volumus esse Israel? In hoc enim verbo fidei totius virtus sanctissima continetur : in boc sermone ineflabilis illa majestatis natura declarata est. Nam si deus recens non accipitur, conterna sibi sancia Triuitas sine dubitatione sentitur : quia junior ibi non est, ubi senior non probatur. Æternus est igitur Pa-

ctio enim in personis, unitas cognoscitur in natura. Omnipotens Pater, omnipotens F.lins, omnipotens Spiritus sanctus; trinum quidem nomen, sed una virtus, una po entia. Filius a Patre incomprehensibiliter genitus; Spiritus sanctus a Patre et Filio ineffabiliter procedens: potestas non accidens, sed individua manens. Summitas sociabilis, regnum sine fine, gloria sempiterna, quæ sola creat, sola peccata dimittit, et coelorum regna concedit. Sequitur, Neque adorabis deum alienum. Deus alienus est, qui in sacrilegas culturas dementium hominum pravitate pervenit; non essentiam deitatis habens, sed honorem falsæ majestatis accipiens; non qui homines creavit, sed qui est ab hominibus fabricatus. Alienus revera, quo-R niam alienata mente repertus est. Hoc si utrumque refugiuus, veri Dei gratiam promeretur, quia [ed., qui] novit de se male sentientes abjicere, et recte credentibus beneficia digna præstare.

281 EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXI.

Psalmus Asaph.

Dic'um est in præfatione psalmos universos esse Davidicos; sed hos qui vocabulorum diversitate prænotautur, propter intelligentiam nominum suorum in titulis fuisse præscriptos [ms. A., perscriptos]. Ponitur enim hic Asaph, quod indicat Synagogam, quæ Dominum Salvatorem corporea quoque præsentia meruit in:ueri, quando dignatum est Verbum caro fieri, et in gratiam nostræ vivificationis occidi. per ignorantiam desicit, sed qui se, ut potissimum C Denique psalmus ipse sie inchoat : Deum stetisse in synagoga deorum. Nec illud omittendum esse dijudico, quare Synagogam antiqui vocitaverint, quam nunc Ecclesiam Christianis temporibus nuncupamus. Synagoga est generaliter dicta congregatio, non satis exprimens hominum cœtum; Ecclesia vero convocatio nuncupatur, quæ de diversis gentibus aggregata colligitur. Convocari enim ad illos pertinet qui ratione præcellunt; ut intelligamus Ecclesiam Dei et nomine crevisse semper et meritis.

Divisio psalmi.

Asaph, quem pro significatione sui nominis in titulo constat appositum, contra Judæos de Christi adventu per totum loquitur psalmum. In prima parte commonens eos Deum in eorum medio consti-D tisse, et ideo non debere illos consortium suscipere peccatorum. Secunda parte admonet ut intelligant ipsum esse Christum, qui in assumptione carnis pauper et egenus esse videbatur. Tertio loco dicit eos h morates ut filii Dei flerent, sed ipsos in mortis laqueos suo vitio corruisse.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus stetit in synagoga deorum; in media autem deos discernit. Uno verbo Jesus Christus mirabili nobis brevitate declaratur. Ipse enim Deus stetit in synagoga, qui et sedet ad dexteram Patris. Situs enim isti corporales sunt. Nam si maj statem ejus intendas, ubique totus, ubique plenus est; nec

potest dici a natura deitatis stare vel sedere, qui A pupillo, cui pater carnalis humana solatia non praenulla loci determinatione concluditur. Sed iste Asaph divina inspectione illuminatus, Deum clamat Jesum Christum in synagoga stetisse, cui nisa est impiorum turba resistere; ut affectu paterno corrigeret quos in seipsos potius cognoverat insanire. Sic enim de ipso et Joannes Baptista dicit : Medins autem vestrum stat, quem vos nescitis (Joan. 1, 26). Addidit etiam, deorum, ut evidentius de hominibus dictum adverteres, inter quos corporaliter habitasse cognoscitur Christus, sicut Baruch propheta prædixit: Post hac in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch 111, 38). Nam hoc de hominibus dictum sæpius invenimus; unde et ad Moysen dicit : Constitui te deum Pharaonis (Exod. vii, 1). Dii estis, et filii Excelsi omnes. Sic enim et filios Dei homines vocamus. Quod si ad naturam deitatis referas, unum est Verbum quod veraciter ac proprie sic debeat nuncupari. Dicimus nonnunquam abusive deos, et superas potestates, sicut ait Apostolus: Etsi sint qui dicantur dii, sive in cœlo, sive in terra: nobis tamen unus est Deus Pater (1 Cor. vin, 5, 6). Sequitur: In medio autem deos discernit. Ecce adhuc incarnatio ejus situ corporeo declaratur. Nam cum dicit, in medio, locale spatium significat, quod turbis ambientibus cingebatur. Deos discernit, id est apostolos atque justos, qui majestatis ejus monita sidemque secuti sunt. Discernere enim ad præscientiam perinet intellectumque divinum, qui nos de massa etiam Apostolus dicit : Quis enim te discernit (1 Cor. av, 7)?

Vers. 2. Quousque judicatis iniquitatem, et sacies peccantium [ms. A., peccaterum] sumitis? Dicendo, Quousque, pravam consuetudinem longi temporis mecusavit. Susceptæ siquidem legi durissime restite**wunt**; directis prophetis mortes pessimas intulerunt; venientem Dei Filium crucifigere quam honorare analverunt; ut merito sit dictum : Quonsque, cum et ipsum Creatorem, quantum ad voluntatem corom attinet, interficere decrevissent. Facies autem = umitis peccantium dictum est, propter eos qui se in Ila seditione crucifixionis discernere noluerunt; sed cum furentibus furuerunt, cum insanientibus clamawerunt, saciemque illam peccantium tetris vultibus D anduerunt. Nam si facie fuissent divisi, et actibus Spoque poterant segregari.

Vers. 3. Judicate egeno et pupillo; humilem et manperem justificate. Interjecto diapsalmate venit ad secundam partem, in qua commonet enixius Judzos, ut debuissent intelligere quem videbant, et adverterent humilem propter se factum, cui cœlowarm potestates dominationesque deserviunt; pupil-Cam fuisse, qui rector est omnium; egenum, qui Sonando nescit expendi; pauperem, cujus sunt omnia Tuz in cœlo et in terra creata sunt. Ipsum ergo commonet justificari, quem Judzorum protervia Sesiderabat exstingui. Pulchre autem dietum est,

hebat. Nam sicut ante mundi constitutionem Verbuia sine matre fuit, ita tempore incarnationis sum idem ipse Dominus Christus exstitit sine patre terreno.

Vers. 4. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate. Ad illos hac verba fieri sentiuntur, qui manus suas quidem in nece Domini minime miscuerunt, sed contra sceleratas præsumptiones obviam ire noluerunt, ut et illum a pernicie corporali liberarent, et se a consensu pravitatis exuerent; de quibus et alibi dicitur : Canes muti nescierunt latrare (Isai. Lv1, 10). Ipsi ergo commonentur, ne desinant injuste traditum eripere, qui erant iniquo facinore peccaturi. Nam cum possis obviare perversis, si desinas adversari, consensus erroris Et inserius psalmus ipse dicturus est : Ego dixi: B est. Pauperem vero et egenum de Domino Salvatore dici posse frequenter expositum est : quia cum humanitatem suscepit, simul et indigentiam nostræ paupertatis assumpsit, sicut et alibi dicitur : Pauper et dolens ego sum (Psal. LXVIII, 30).

Vers. 5. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant : movebuntur omnia fundamenta terræ. Vera conclusio, brevisque sententia: non illos intellexisse auctorem luminis, qui in tenebris ambulabant; 282 de quibus dicit Apostolus : Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. 11, 8). Sequitur, movebuntur omnia fundamenta terræ, ut veraciter de quo dicta sint superiora possis advertere. Signam dicit quod in crucisixione Domini constat evenisse; sicut Evangelii peccati erip't, et ad coelorum regna perducit. Unde C doctrina testatur : Terra mota est, petræ scissæ sunt (Matth. xxvii, 51), et reliqua. Noc enim si in causas alias transeratur, sicut persidi Judæi volunt, nulla enus poterit convenire. Terra vero mota potest et spiritualiter accipi : quia illo tempore multi peccatores, id est terreni homines viso tanto miraculo crediderunt, ex quibus Centurio exclamavit dicens: Vere Filius Dei erat iste (Ibidem, 51).

> Vers. 6. Ego dixi: Dii est's, et filii Excelsi omnes. Venit ad tertiam partem, ad apostolos et justos reliquos verba convertens. Hoc en m honorabile nomen solis sidelibus datur, de quibus superius dixit: Deus s'etit in synagoga deorum. Promissiones ergo tales acceperant, ut si mandata Domini custodirent, filii vocarentur Excelsi, per gratiam utique, non per naturam. Solum enim Verbum est, quod substantialiter et proprie dicitur Dei Filius; sicut est illud: Dominus dixit ad me : Filius meus es tu (Psal. 11, 7). Omnes autem filii ejus vocantur, qui sanctis jussionibus acquiescunt; si ut in Evangelio legitur : Q otquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. 1, 12). Intende vero quod per decimam tertiam speciem definitionis, quam Græci xar' ἀναλογίαν, Latini juxta rationem dicunt, homines dicuntur dii et filii Dei; quæ tunc exo itur, quando majoris rei nomine res definitar inferior. Hoc etiam argumentum comparationis refertur a minore ad majus. Minores sunt enim homines quam dii.

Yers. 7. Vos antem sicut homines moriemini. et sic

dixit ad justos, nune verba deflectit ad impios. Increpat enim incredulos, qui mori potius per superbiam quam per obedieutiam vivere maluerunt. Dicendo enim : Sicut homines, significat utique peccatores, qui nullo pretio sunt redempti, nec de obnoxiis facti sunt liberi. Adjecit, et sicut unus de principibus cadelis. Unus de principibus significat diabolum, qui de cœlo projectus corruit, et pænam suæ perversitatis invenit.

Vers. 8. Exsurge, Deus, judica terram : quoniam tu kæreditabis in omnibus gentibus. Gui dicitur, Exsurge, nisi illi qui prævidebatur occidi? Jud'ca terram, eidem ipsi dicitur de quo scriptum est: Cum autem renerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestalis B divinam contemplationem animos jugiter erigamus. suæ, et congregabuntur ante eum omnes gente: (Matth. xxv, 31, 32). Hæreditabis in gentibus, terram scilicet quam superius dixit, illam quam beati possidebunt, et æternam jucunditatem magnæ felicitatis accipient.

Conclusio psalmi.

Audite, Judæi; intelligite, pertinaces, quanta de adventu Domini Asaph iste locutus est. Quid colitis, si prophetarum vestrorum dicta nescitis? Venite ad catholic s sacerdotes, aperiantur aures vestræ ut possitis dono Domini diuturnam evadere surditatem. Vos quoque, psalmi hujus primo versu curamini, qui Nestorii et Eutychis pestifero vapore fervetis. De quo enim dicitur : Deus stetit in synagoga deorum; et sequitur, in medio autem deos discernit? C Stetit utique ab humanitate, discrevit a deitate unus atque idem Dominus Christus; utrumque verum, utrumque perfectum est. Talis enim error est duas naturas divisas secundum duas personas in Christo Domino profiteri, qualis unam confusam credere. quamv's in unitate personæ. Vobis enim Sedulii versus ille dicendus es::

Ambo errore pares, quanquam diversa sequantur. Nam si hominem ad cœlos non extulit, dicite quem redemit? Formam siquidem servi assumptam, legis non absumptam. Nulli autem datum est tune perire, quando ne aliquando perire possit, accepit. Nam si jam una natura sub confusione magis vestra, o Eutychiani, facta est, ut putatis, quomodo Filius hominis ad judicandum prædicitur D adhuc esse venturus? Aut quomodo videbunt impii in quem compunxerunt (Zach. x11, 10)? Denique ut hæc persuasio funditus to!leretur, post resurrectionem Thomæ dubitanti ipse respondit : Mitte munum tuam et vide, quoniam spritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (Joan. xx, 27; Luc. xxiv, 39). Considerate etiam quæ vos sequitur absurditas. Nam cum ex duabus naturis unam factum dicitis, aut confusionem provenisse creditis, aut unam periisse sine pudore sirmatis. Quid resugitis confiteri quod Patribus nostris, Spiritu sancto revelante, complacuit? Certe si non vultis duas naturas inconfusas, immutabiles, indivisas, inseparatasque

ut unus de principibus cadelis. Superiorem versum A credere, dicite duas substantias, dicite duas formas, sicut Apostolus ait : Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semelipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo (Phil'p. 11, 6, 7). Tantum est, ne refugientes dogma salutiferum, exitium vobis præparetis æternum. Sciendum vero est quod hic psalmus quintus est eorum quos de duabus naturis Domini Christi conscriptos esse prædiximus.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXIL

Cant'cum psalmi Asaph.

Cantici psalmi significantiam in præfatione posuimus, et per titulos, ubi locus exegit, frequenter ed ximus : quoniam nominum istorum virtus ad illum nos intellectum trahit, ut in rebus actualibus ad Asaph vero congregationem Latina lingua resonare non dubium est. Sed iste Asaph, quoties in medium deducitur, sicut jam diximus, non est auctor ipse carminis, sed propter nominis sui significationem virtutesque psalmorum apte titulis est appositus.

Di isio psalmi.

Asaph, qui multa jam in superioribus psalmis de Domini incarnatione prædixerat, nunc in primo membro de adventu ejus secundo dicturus cst: expetens ut quoniam in fine sæculi inimici ejus per Antichristum nimis erigendi sunt, ipsius cito debeat venire judicium: 283 ne gravissimi hostis diuturna licentia cunctam vastare possit Ecclesiam. Secundo membro in eos per similitudines quasdam nominum supplicat vindicari, correctionis voto, non maledictionis instinctu

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, quis similis erit tibi? Ne taceas, neque compescaris, Dens. Hæc figura dicitur epanalepsis, id est verbi in principio versus positi, et in ejusdem fine repetitio. Considerandum est quid sibi velit istud initium, quoniam summa brevitate maguarum rerum sacramenta concludit. Quis enim similis erit illi qui cœlum et terram, vel cuncta quæ in eis sunt, momentanea celeritate perfecit? Nam licet Dominus Christus, qui inter Judæos conversatus est, a persidis hominibus tantummodo creditus est esse simillimus, in tantum ut eum et flagellis cæderent, et sententiæ pravitate damnarent, iste tamen vir egregius qui Christum potentiæ suæ magnitudine contuebatur, merito nullum ei similem esse profitetur, qui carnis veritate vestitus, divinitatis suæ jura non minuit : sed cum Patre semper manens, nobiscum habitare dignatus est. Veraciter ergo positum est : Quis similis erit tibi? Sequitur, Ne taceas, neque compescaris, Deus. Hic jam potentia illa futuri declaratur adventus, quando nec tacet qui judicat, nec compescitur qui virtutis suæ manifestatione declaratur. Talia enim in primo adventu non fuisse manifestum est, quando Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sie non aperuit os suum (Isai. LIII, 7). Compescuit eliam

teneri, et Pontio Pilato sine aliqua reluctatione contradi. Ista enim in futura judicatione cessabunt, ubi potentia divinitatis elucescet.

Vers. 2. Quoniam ecce inimici lui sonue unt, et qui oderunt te extulerunt caput. Singula singulis reddit. Nam contra illud quod ait, Ne taceas, subjungit, Quoniam ecce inimici tui sonuerunt; contra illud autem quod dixit, neque compescaris, causam reddit, et qui oderunt te extulerunt caput. Sed hoc totum ad Antichristi magis tempora competenter aptatur, quando inimici Domini tumultuosis seditionibus insonabunt. Et bene non posuit, locuti sunt, sed soaverunt; ut eis hominum merito negarentur verba, qui voces rationabiles non habebant. Intende etiam quod plurali numero dixit, qui oderunt; et sequitur, B extulerunt caput, dum capita dicere potuisset : sed omnibus insanis unum est caput Antichristus. Quod ideo dicit elatum, quia multa potestate gloriabitur, ut se etiam deuni dicere præsumat excelsum.

Vers. 3. In plebem tuam astute cogitaverunt consil'um, et cogitaverunt adversus sanctos tuos. Risoria potius quam dolenda conquestio, contra plebem Domini cogitasse perituros, et astuta falsitate, id est delosa voluntate nisos esse decipere, quos probantur veritatis studia communire. Sed ut amplius corum levitas exponeretur, addidit : Adversus sanctos tuos; at non solum mediocribus dolum, verum etiam ips's quodammodo cœlestibus viris inferre conarentur exitium.

Vers. 4. Dizerunt : Venite, disperdamus eos de C tis conjunctionibus esse copulatos. gente, et non memoretur nomen Israel amplius. Relett inania verba dementium, quæ merito superius sommisse posuit quam locutos Hac enim intentione acienda est Antichristi persecutio illa sævissima, ut Christianum nomen de orbe terrarum quasi malam aliquod funditus abrogetur : nescientes quia dum servos Christi necare cupiunt, sanctorum numerum assidua persecutione complebunt. De gente Autem quod posuit numero singulari, significat po-Polum Christianum; nam quamvis de multis gentidoceatur esse collectus, merito gens dicitur una, Tue de uno fonte baptismatis noscitur esse pro-Sive ille persecutor unam gentem dicere esse co-Swovit. Seu per figuram exallage potest accipi, id est D terræ, dum cadavera eorum corporali putredine sol-🗪 mutationem, quando pro numero plurali ponitur **Solaris**.

Vers. 5. Quoniam cogitaverunt consensum in unum: wersum le testamentum disposuerunt. Testamentum divinis Scripturis non solum dicitur mortuorum, etiam pactum inter vivos habitum : quoniam ventes paciscentium interveniens Scriptura testatur. enim Laban et Jacob fecisse legimus testamenm (Gen. xxxı, 44), dum aliqua inter se vivi pepime doceantur. Pactum enim quodammodo et perfecisse dicuntur, quando adunato studio persematur eas qui ab eorum errore dissentiunt. Et spice quoniam dicendo, contra te, adversoriis fecit

virtutem suam, quando se passus est quasi reum A invidiam. Quod argumenti genus oratores ad sua studia transferentes, animos judicum so'iti sunt omnimodis commovere.

> Vers. 6. Tabernacula Idumæorum, et Ismahelitum [ms. A., F., Ismahelitæ].

> Vers. 7. Moab, et Agareni, Gebal, et Ammon, et Amalec : et alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

> Vers. 8. Etenim Assur simul venit cum illis : facti sunt in susceptionem filits Lot. Enumeratio istorum nominum quam hi tres versus amplectuntur, Christi declarat inimicos, quorum significationes aperiamus, ut omnia temporibus Antichristi congruere videantur. Idumæi interpretantur vel sanguinei vel terreni; Ismahelitæ obedientes mundo, non Domino; Moab ex patre, quod tali modo significat peccatorem, ut ad patrem Adam ejus inobedientia referatur; Agareni, id est advenæ; Gebal, vallis vana; Ammon, populus turbidus; Amalech populus lingens, id est fallaciter blandiens; Tyrus angustia; Assur pro ipso diabolo positus est, qui revera simul cum eis venit ad oppugnationem fidelium; Lot declinans interpretatur; unde merito tale nomen in fine positum est, ac si diceret: Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Psal. x111, 5). llæc enim turba perditorum quæ sub Antichristo congreganda est, allusione talium nominum evidenter expressa est, ut merito tot malorum vocabula in illa intelligeres plebe congesta. Meminisse autem debemus hos versus per figuram polysyntheton fuisse decursos; quos si sollicite relegas, reperies eos mul-

Vers. 9. Fac illis sicut Madian, et Sisoræ; sicut Jabin in torrente Cisson.

Vers. 10. Disperierunt in Endor; facti sunt sicut stercus terræ. Venit ad secundam partem, ubi prophetiæ spiritu eis retribui deprecatur secundum 284 ordinem suturorum. Et quia superius mores eorum per nom na collecta descripserat, nunc quoqua retributiones eis per similitudines gentium sieri deprecatur, quas Israeliticus populus, Domino juvante, superavit. Madian interpretatur declinans judicium; Sisara, gaudii exclusio; Jabin, sapiens, sed iste mundanus; de quo Apostolus ait : Ubi sapiens, ubi scriba (I Cor. 1, 20)? Qui omnes in torrente Cisson, et in Endor fonte perierunt. Factique sunt ut stercus verentur; sicut legitur : Terra es et in terram ibis (Gen. 111, 19). His igitur qui in sua pertinacia mansuri sunt, similis optatur occasus : quia sicut illi contra Israeliticum populum, ita isti bellabunt contra fidelissimos illius temporis, utique Christianos.

Vers. 11. Pone principes corum sicut Oreb, et Zeh, et Zebee, et Salmana, omnes principes eorum. In eisdem enumerationibus perseverat, ubi sola nominum explanatio necessaria est. Cæterum ad quas causas posita sunt, proxime nos dixisse retinemus. Oreb siccitas interpretatur; Zeb, lupus, et Zebee victima; Salmana autem umbra commotionis. Ilæc omuia exercitui optat Antichristi, qui nulla converbus tenebrosis detestabilis jam eorum sentitur interitus. Quod genus locutionis proprium dicimus esse Scripturarum divinarum, ut per interpretationes nominum virtutes possimus sentire dictorum.

Vers. 12. Qui dixerunt : Hæreditate possideamus nobis sanctuarium Dei. Ipsum est quod et superius dixerat : Venite et disperdamus eos de gente, et non memorabitur nomen Israel amplius. Hic enim principes malorum consiliorum significantur auctores. Hæreditate possideamus, contra illud ponitur, quia Domini dicitur hæreditas; ut illi magis hæreditatem invadere niterentur, quam jure sibi Dominus vindicavit. Sed quæ sit ista hæreditas consequenter exponitur, sanctuarium Dei, id est populus Christianus; de quo Apostolus ait : Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (1 Cor. 111, 17).

Vers. 13. Deus meus, pone illos ut rotam; et sicut stipulam ante faciem venti.

Vers. 14. Sicut ignem qui comburit silvas; velut samma comburens montes. Hos duos versus propter similitudinem rerum junximus, in quibus multiplices calamitates pradicuntur incredulis. Impii enim dum in mala cogitatione volvuntur, rotis flunt similes. quæ posterioribus elevatis anteriora sua transmittere videntur ad tergum; nec quidquam proficiunt, dum suis rotationibus atteruntur. Sequitur secunda comparatio, ut levitas peccantium quasi vento meabili transferatur, et buc atque illuc volitans incerta semper voluntate moveatur. Venti autem facies præsentia ipsius venti ponitur; non enim nobis ventus C aliqua figuratione prænotatur, sed corporeum in hoc tantum sentimus, quod ejus impetu et transcursionibus verberamur. Ignem quoque et flammam posuit judicii tempus, quando et silvæ densissimæ peccatorum, et montes superbiæ cremahuntur.

Vers. 15. Ita persequeris cos in tempestate tua, et in ira tua conturbabis eos. Ita persequeris eos, respicit ad illa quæ superius dixit; ut sic debeant exterminari, quemadmodum comparationes antefatæ commemorant. Adducuntur aliæ simil-tudines, in tempestate tua, et in ira tua conturbabis eos. In tempestate tua, id est judicii tempore, quod tempestati merito comparatur: primum, quia improvisum est; deinde, quod subito frag re conturbit, et locum tollit consilio repentina periculi magnitudo. Tempestas enim imbrium, aeris est quædam concitata seditio, in qua vehementer terremur, dum aquarum nimietate ve-22mur. Sequitur, et in ira tua conturbabis eos. Sæpe jam diximus iram Divinitati non posse congruere, sed ab hominibus tractum est, qui quando sceleratos judicant, fervore animi commoventur; nec aliter ad damnandum homines veniant, nisi de commissis corum criminibus excitentur.

Vers. 16. Imple sacies corum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine. Ilactenus futuras poenas illis peccatoribus prophetavit, qui in suis remanserunt sceleribus pertinaces; nunc ad illos convertitur qui sunt Domino præstante credituri. Nam illorum facies

sione salvandi sunt, quorum in ip is quoque nomini- A impletur ignominia, qui pecca'orum suorum non invenerint laudatores; sed potius eis in præsenti reputatur, quod in mala actione gesserunt. Istos plerumque opprobrium corrigit, dum se videriut a generalitate culpari.

> Vers. 17. Confundantur et conturbentur in sæculum sæculi; et revereantur et pereant. Redit iterum ad pertin ces, qui Dei monera non habebont. Possunt enim aliqui in hoc sæculo salutariter confundi et erubescere, quando conversionis dona percipiunt. Confundantur autem et conturbantur in sæculum succuli, qui aterna ultione damnandi sunt. Sequitur, et revereantur et pereant. Ipse sensus est quem superius dixit : quia ibi revere do non proliciunt, sed percunt qui ad atternum supplicium desti-B nantur.

Vers. 18. Et cognoscant quia nomen tibi Dominus: Lu solus Altissimus in omni terra. Cogno: cant ad genus respicit utrumque peccantium, sive qui obstinatione sua perituri sunt, sive qui adhibita satisfactione liberantur. Omnes enim cognoscunt omnipotentiam Domini, quia ipse est solus Altis imus, dum ipsum cognoverint et conversis parcere, et obduratos æterna ultione damnare.

Conclusio psalmi.

Meminerimus hunc Asaph non frustra undecim psalmis superioribus Introductum, ut corda durissi: a Judæorum frequenti Synagogæ ipsius voce verliera a mollescerent, crescerentque vel ipsi nomini cui videbantur esse devoti. Quapropter adest cura prædicantium, si sibi non impediat obstinatio perditorum. Omnia de Domini incarnatione perfecta, omnia de gentium credulitate manifesta sunt. Judicii tem pus restat, quod omnes generaliter sustinemus; sed antea oportet credere, ne ibi possit impios u'tio prædicta damnare.

285 EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXIII.

In finem, pro torcularibus filiis Core, psalmus.

Onid significet In finem, frequenter expositum est, et cum superioribus titulis pro torcularibus dixerimus ad Ecclesiam pertinere, congruit tamen diligenter inspicere cur Ecclesia visa est tale nomen accipere. Uva pendens atque intacta, et olivæ bacca in arbore constituta suavissimi saporis sui non indicant dignitatem, sed cum ad torcular utraque pervenerint. nimioque pondere compressa detumuerint, tunc fructus dulcissimi liquor s emanant, qui in follibus suis reconditi non patebant. Sie Ecclesia Dei cum afflictionibus persecutionibusque conteritur, declarantur merita sanctorum, quæ quietis temporibus cognita non fuerunt. Istius ergo torcularis pressura sanctificat, contritio meliorat, cujus labor coelestis fructus est, et pæna præsens requies sempiterna. Nec illud vacat quod in octavo et in octagosimo, et hic, tantum pro torcularibus positum est. Significat enim ad sanctam Trinitatem hoc mysterium ficclesiæ pertiuere, quod trini numeri repetitione sacratum est. Core vero calvitium interpretari supra jam di tum est. Cujus nominis interpretatio denuntiat Calvariæ A lici sorte proruperit : prævideas bona futuri sæculi , locum, ubi Christum Dominum constat es-e crucifixum. Et ideo filii Core, Christiani modis omnibus indicantur, ex quorum persona psalmus iste cantatur. Et intende quod de pretiosissima charitate Domini psalmus iste secundus est, quæ nos supra omnia gratiæ divinæ consociat.

Dirisio psalmi.

Filiorum Core, quos per significationem Calvariæ ad Christum Dominum diximus pertinere, una introducitur persona generalis, quæ in prima fronte psalmi inæstimabile sibi desiderium demonstrat Ecclesiæ. Secundo modo beatum esse profitetur cui Dominus præstat auxilium, cumque facit ad confessionis gratiam pervenire. Tertio multo præstantins dicit esse in domo Domini abjectum habitare, quam peccatorum tabernacula cum quibuslibet mundanis honoribus introire.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Quam amabilia sunt tabernacula tua, Domine virtutum! Filies Core spirituali fecunditate regeneratus, et torcularibus Ecclesiæ competenter expressus, ad futuram Jerusalem desiderat pervenire: in qua jam nulla sint pondera tribulationum, sed leatitudine secura, imperturbata felicitate potiatur. Dicendo, Quam, magnitudinem rei exprimere non potuit; sed dedit hoc infinitissime sentiendum. Quis enim possit comprehendere quo ambitu aut afflictus requiem, aut æternitatem conditio mortalitatis exposcat? Nam quod dicit, Domine virtutum, nescio quam C ibi magnam sensit inesse potentiam; ut quamvis tale munus non potuisset verbis exponere, aliquod tamen ibi bonum ingens esse monstraret. Quæ figura dicitur emphasis, que plus intellectu relinquit utique suam dicatur.

Vers. 2. Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini; cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vicum. Quiquid contra humanas vices a-sumitur, defectus ibi pro rerum magnitudine reperitur. In illud enim necesse est deficiat, quo mens directa ad præsens non potest pervenire. Cogitabat quippe vir iste sanctissimus Domini virtutes et præmia, beatitudines illas cœlestes et gaudia, Jerusalem ex mortalibus populis immortaliter lætantem; et necesse erat ut in suis gaudiis sensus ipse succumberet, qui ad rem D desideratam e vestigio non poterat pervenire. Sed quam robustus sit iste defectus, quam fortissima lassitudo, consequenter exponit, dicendo: Cor meum et caro mea exsultaverunt in Doum vivum. Quamvis enim Etraque pertinere videantur ad carnem, cor tamen ad intelligentiam referri posse non dubium est. Nam enjus sapientiam proferre volumus, ejus cor sine dubi atione laudamus. Utraque enim quibus constat humanitas, id est corpus et anima, in cœlestem dicit erupis-e lætitiam. Sed advertendum est vir iste quanta lucrit sanctitate præclarus, ut non solum ejus anima, verum etiam caro, quæ plus prævaricationis vitio probatur obnoxia, in exsultationem Domini fe-

quæ ejus se credebat largitatibus adipisci.

Vers. 3. Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi ubi ponat pullos suos. Cum superius animam corpusque dixerit in Domini exsultatione gaudere, bic avium ista duo genera ad quamdam similitudinem commendandam posuisse dignoscitur. Passer est nimia velocitate ce'errimus, qui in silvis habitare non patitur, sed domum sibi in parietum foraminibus desideranter exquirit, quam dum invenerit nimio gaudio lætus exsultat, quia se diversarum adversitatum ulterius patere non credit insidiis. Sic anima jucundatur, dum in cœlorum regna mansionem suam senserit esse præparatam. Turtur vero abstinentiæ moderatione castissimus est, qui una tantum copu-B lat'one contentus, filiis suis nidum ædificare cognoscitur; qui non ut passer præparatam domum reperit, sed novam sibi de quibusd un particulis fabricaro contendit. Iluic caro nostra non irrite comparatur, quæ opera sua in Domini gaudet posuisse mandato. Per hanc enim evenit, ut jejuniorum sacrificia suaviter offerantur, ut cibum pauperibus demus, et sepeliamus defunctos, ægrotis serviamus, positos in carcere visitemus, et cætera pietatis officia, quæ corporalibus noscuntur muisteriis explicari. Alii turturem sanctæ applicaveront Ecclesiæ: quoniam præter Christi Domini alterius 'nescit habere consortium.

Vers. 4. Altaria tua, Domine virtutum : Rex meus et Deus meus. Versus hic ad superiora respondet. Ait enim: Attaria tua, Domine virtutum, ubi jungendum est quod in primo versu psaimi dictum est, Quam amabilia sunt! Qué figura dicitur ἀπὸ χοινοῦ. id est, a communi, quando dicta superius ad inferiora respondent. Sed quoniam anterius dixerat domum passeris, et turturts nidum, 286 quid in eis intelligere debuissemus ostendit. In bis enim altaribus quasi in domuni gratissimam gratulatur | ms. G. et ed., fritinnit | fidelis anima : in his altaribus carnis opera, quæ tamen sunt sancta, reponuntur. In illo altari spes firmissima collocatur, in quo beatorum animæ velut in quodam perenni prandio conviviis cœlestibus epulantur : ubi satietas magis incitat, nec beata esuries aliquando discedit. Addidit ctiam, Rex meus et Deus meus. Rex a regendo dicitur; Deus videlicet a creando; quamvis et timorem tale nomen indicare monstretur.

Vers. 5. Beatiqui habitant in domo tua, Domine; in sæculum sæculi laudabunt te. Quid muneris conferant altaria illa prædixit. Nam si beatus hic habeatur, cui ad tempus omnia secunda procedunt, nec aliqua adversitate concutitur, quid de illa beatitudine sentiamus, cui nec in qualitate, nec in perennitate quidquam simile reperitur? Sed quia humanis verbis hoc bonum non potest explicari, tamen unde proveniat uon ticetur. Dicit enim, laudabunt te. Inde est quippe illa beatitudo mirabilis, quam ut æternam intelligeres, subjecit, in sæculum sæculi. Sed qualis,

copiose gaudere, et nunqu'un ab ea posse discedere?

Vers. 6. Beatus vir cujus est auxilium abs te, Domine; ascensus in corde cjus. Decursa contemplatione felicitatis futurae, venit ad secundum modum, ubi Dei famulum etiam hic ostendit beatum: ne putarentur fidelihus pramia vel hic in totum fuisse subtracta. Dicendo enim, auxilium abs te, Domine, prodidit hic labores colluctationesque difficiles. Adjecit, ascensus in corde ejus. Utique illi beato cui est auxilium a Domino, ascensus est in corde, quia semper proficit, semper ascendit, et quantum Dominus præstat auxilium, tanto altius elevatur ad cœlum. Tale est enim (verbi causa) quod dicimus, cum vicerit quis libidinem auxilio Domini, ascendit primum gradum; cum domin tus fuerit superbiæ, salit alte- B rum; dum superaverit avaritiam, subit tertium; et tot gradibus evehitur quot vitiis feerit absolutus. Sic per quintam speciem definitionis, quæ Græce κατά την λέζεν, Latine ad verbum d citur, beati facta definitio est; complectitur enim quid sit beatus, cui est auxilium abs te, Domine.

Vers. 7. Disposuit in convalle lacrymarum, in locum que'n disposuit : etenim benedictionem dabit qui legem dedit. Convallis lacrymarum pœnitentis humilitas est, de qua tantum quis ad supe: iora conscendit, quantum in illa satisfactione descenderit. Sed ne f-rsitan quæreres ubi ascenderetur, subjunxit, in locum quem disposuit. Locus utique ille dispositus regnum Domini significat futurum, quem contingere felici sorte merebimur, si ad eum pervenire dispositis a Domino C regulis appetamus. Ipse enim disposuit gradus qui ordinavit et locum. Qui vult accipere præmium, audiat quid jubetur. Sequitur, etenim benedictionem dabit qui legem dedit. Cum prophetiæ tempus esset sub lege Domini constitutum, nec adhuc venisset gratiæ donum, eumdem dicit benedictionem daturum, id est gratiam suam, qui legem dedit ante justitiam: docens Dominum Christum utriusque Testamenti evidenter auctorem, cum dicit, benedictionem dabit qui legem dedit.

Vers. 8. Ambulabunt de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion. Virtus primum erat in lege, nunc est virtus in gratia; sed jucundior ista quæ redimit [ms. F., remittit], quam illa quæ judicat. Præstet ipse qui utrumque dedit, ut quoniam bona D per legem peccatores suscipere non meremur, absolutionem nobis per gratiam conferre dignetur. Intelligat tamen Christianus de virtute in virtutem sibimet ambulandum, ne se remittat ad otium. Sequitur, ridebiter Deus deorum in Sion. Ecce duas illas virtutes in unam dicit Christi convenire personam. Ipse enim visus est Jerosolymis in Sion monte, qui legem dedit et gratiam. Deum vero deorum quemadmodum debeamus advertere, proxime in octogesimo primo psalmo jam dictum est : quia et sanctos viros Scriptura divina deos appellare non desinit. Sic enim dicitur Deus deorum, quemadmodum Rex regum, Sanctus sanctorum, et Dominus dominantium. Vi-

rogo, illius sæcoli ventura lætitia est, ubi dabitur A debitur, dixit, non, intelligitur, quia illud erat omnium, istud vero paucorum.

> Vers. 9. Domine Deus virtutum, exaudi precem meam; auribus percipe, Deus Jacob. Ut revera unum Deum intelligeres illarum esse virtutum quas superius dixit : Ambulabunt de virtute in virtutem, exclamans ipse quoque professus est: Domine Deus virtulum. Et quis est is e Deus virtutum? Deus Jacob, id est Dominus Christus, qui inimicorum suorum clementissimus supplantator agnoscitur, quando eorum pravas nequitias, ad virtutum semitas facit pervenire directas. Sive illud mavult in elligi, ut sicut Jacob fecit Israel vocari, quia viderat Deum, et istum quoque fidelissimum, qui hic loquitur, faceret majestatis su:e æternam gloriam contueri.

Vers. 10. Protector noster, aspice, Deus; et respice in faciem Ch isti tui. Venit ad tertium modum, ubi deprecatur innotescere mundo Dominum Salvatorem. Hæc non tanquam dubitans vir sanctissimus optat, sed postulat cito sieri quæ noverat esse ventura. Et quia per redemptorem nostrum mundum sciebat esse salvandum, petit ut sic aspiciat genus humanum, quatenus in faciem Christi sni respiciat Pater; non quod ille aliquando eum non respicit, sed ut præsentia incarnationis gentibus illum innotescere faceret. qui eis facie probabatur incognitus. Hæc figura dicitur hypatlage, Latine permutatio, quoties dicitur respici magis ille qui respicit, vel his similia, quæ in Scripturis divinis frequenter adhibentur; ut est illud: Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum (Psal. LII, 3). Ut videat enim dixit, id est, videre faciat. Simile est et illud: Intellige clamorem meum; non quod ille 'deprecatus intelligat, qui novit omnia sicuti sunt, sed intelligi faciat ab his qui ignorare noscuntur.

Vers. 11. Quia melior est dies una in atriis tuis super millia.

Vers. 12. Elegi abjectus esse in domo Dei mugis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Ii sa sunt atria Domini, in quibus superius concupiisse se et defecisse testatus est, in quibus una dies juste desideratur: quia semper æterna est, quæ solis adventu non oritur, nec ejus fin tur occasu; quam non sequitur crastina, nec pracedit 287 hesterna, sed immutabilis manens constat unitate perpetua. Super millia, mundum istum significat, ubi millia dierum sustinent finem, et ab uno illo vincitur quidquid in istorum multiplicationibus aggregatur. Merito ergo talibus desideriis quæritur, cui nihil simile reperitur. Hæc figura dicitur parison, id est æquatio sententiæ, quando duæ res e diverso ponuntur, sed una magis eligitur; sicut et hic, et superius fecit, et inferius ipse facturus est. Sequitur, Elegi abjectus esse in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Vir sapiens non judicabat ad carnis oculum, sed ad ipsius veritatis aspectum; ut esset abjectus in domo dominica, quam in gloria sæculi vivere criminosa. O abjectio illa pulchra! o sublimitas ista fœdissima! Ipsa est scilicet quæ superius dicitur, con-

sallis lacrymarum, palatiis omnibus sine dubitatione A cundior, qui sic nobis Ecclesize torcularia fecit omsuperior: ubi etsi ad tempus plangitur, inde tamen sine fine gaudetur. Abjectus enim dicitur, qui humana estimatione habetur extremus. Sed apud Denm ille magis honorabilis judicatur, qui propter nomen ipsius inter homines videtur esse despectus.

Vers. 13. Quoniam misericordiam et veritatem diligit Dominus Deus; gratiam et gloriam dabit Domimus. Causa redditur quare domus Domini plus debeat diligi quam tabernacula peccatorum. In Ecclesia enim ipsius primum misericordia est, quia de peccatoribus efficit justos, et veritatem illis promissi præmii non negavit; sicut dicit Apostolus: Qui prius fui blasphemus, ac persecutor et injuriosus; sed misericordiam consecutus sum (I Tim. 1, 13); et jaulo post : Bonum certamen certavi , cursum consummavi, B mus. Hoc tamen in summa commouere sufficiat, hunc fdem servavi; superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die justus judex (II Tim. 17, 7, 8). Ecce utrumque complexus est, et misericordiam Domini et veritatem. Subjungit etiam, gratiam et gloriam dabit Dominus. Ne solam gratiam in hoc saculo sanctis putares esse collatam, sequitur, et gioriam dabit Dominus. Ilic enim primo præstat graciam, ut peccatores convertantur ad vitam; in futuro dabit gloriam, ut divino munere justificati, angelorum smereantur esse consortes. Gratia enim dicitur gratis data, sicut ait Apostolus: Si autem gratia non ex **>peribus, a'ioqui**n gratia jam non est gratia (Rom. x1, **B). Ip-a est quippe Domini Christi gratia, quæ nos** præparat, adjuvat, corroborat, et coronat.

Vers. 14. Non privabit bonis ambulantes in inno- C centia. Malorum tantum pœna est a munere Divini--tis arceri. Innocentiam vero plenam Dei constat se muneribus, sed hæc innocentia sui debet voca-**Populi fine cognosci. Ipse** est enim innocens qui nulli macet. Talis ergo non potest privari muneribus Dei, wi jam bic dona beatæ conversionis [ms. A. et ed. . conversationis] accepit. Innocens autem est qui hic isponitur in convalle lacrymarum, qui eligit abje-== sus esse in domo Dei magis quam habitare in tabernawhis peccatorum; et his similia quæ superius dixit.

Vers. 15. Domine Deus virtutum! beatus homo qui perat in te. Tot bona explicare non potuit, quæ Banctus suus animus sentiebat; et ideo sub admira-💌 ione legendum est : Domine Deus virtutum! qui tanta wena facis, quanta homines referre non possunt. Ad D intuitu. Sic Dominus remisit culpam, dum reos perpostremum intulit aliquid aliud quam præmisit: Bestus komo qui sperat in te. Quod schema dicitur paraprosdocia, Latine inopinatus exitus; hoc est, ma aliud proponitur, et aliud subjungitur. Intelliwas ergo quantum possumus sensum divinum quam multiplici decore reluceat; ut illud quod multis ver-Tis explicare non poterat, in paucitate concluderet. Beatus est enim qui spem suam in æterna felicitate pesuerit. Beatus cujus bona non occidunt. Sed postremum persecte beatus est cujus spes in Domino Jegiter perseverat.

Conclusio psalmi.

Mirabilis psalmus et omni mundana suavitate ju

nino dulcescere, ut optabilius habeamus tali fasco deprimi, quam hujus felicitatibus sublevari. Unde jam merito dicimus : Concupiscit et deficit anima men in atria Domini. Sed sanctam petamus Trinitatem, ut quemadmodum sensus nostros dulcedo præsentis lectionis affecit, ita jugiter in nobis maneat, quod ipse miseratus infudit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXIV.

In finem, filiis Core, psalmus.

In finem, Dominum Salvatorem significare constat in titulis, sicut dicit Apo-tolas: Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti (Rom. x, 4). Filiis Core, psalmus. Quil significet Core, sarpe jam divipsalmum de illis dici qui jam Domino Salvatori sincera mente crediderunt : de cujus primo adventu præsens psalmus tertius approbatur.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi propheta Domino breviter gratias agit, quoniam de illa antiquitate Judaicæ nationis pervenit populus ad culturam Domini Salvatoris. Secunda parte refert quemodinodum iram suam Dominus in populo Judæorum mitigare dignatus est: expetens adventum Christi, in que humana cæcitas evidentissimum lumen credulitatis accepit. Tertia parte ad se ipsum verba convertit, et prophetiæ spiritu incarnati Verbi prodicat evidenter adve itum.

Expositio psalmi,

Vers. 1. Benedixisti, Domine, terram tuam: arertisti captivitatem Jacob. Prævidens Psalmista futura miracula, tanquam de præterito lætus exsultat: adventu Domini benedictam terram esse pronuntians. id est carnem utique quam ipse est dignatus assumerc. Per Jacob enim patriarcham frequenter diximus significari populum fidelem, qui lil eratus est a captivitate diaboli, quando meruit Domini miseratione salvari. Dicendo: Avertisti captivitatem, ostendit eam pro humanis quidem iniquitatibus suisse crassatam, sed divina miseratione submotam.

Vers. 2. Remisisti iniquitatem plebis tuæ; op ruisti 288 omnia peccata eorum. Remittere est debitum relaxare, non causæ alicujus interventu, sed pietatis venire secit ad veniam. Hoc est quod superius dixit: Avertisti captivitatem Jacob. Captivitas enim peccati fuit, quando mundus idolis serviebat obnoxius; sed veniente Domino Salvatore tecta esse, id est oblitterata non dubium est; cujus adventu et libertas nostra caput extulit, et superbia diaboli confracta succubuit. Sequitur, operuisti omnia peccata eorum. Propitiatio Domini sic evidenter agnoscitur, quando peccata nostra cooperta esse monstrantur. Illorum enim abominatio, nostra absolutio est, et tunc securi reddimur, quando illa ad judicium non vocantur. lloc humano generi constat esse co latum, cum salutaris Dominus d'gna!us est advenire. Et intende quod

similibus litteris dictiones plurimæ terminantur; dixit enim : Benedixisti, avertisti, remisisti, operuisti.

Vers. 3. Mi igesti omnem iram tuam; avertisti ab ira indignationis tuc. Interjecto diapsalmate venit ad secundam partem, referens quemadmodum iram suam Dominus mitigare dignatus est, et salus proveniret quibus desperatio pro factorum suo um qualitatibus imminebat, sicut in Evangelio ipse testatur: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv, 24), Sed inspice qua mensura sit positum, Mitigasti. Prosequitur iterum culpas, quas in Dominum Salvatorem Judavorum nefanda protervia studio perversitatis exercuit. Ab ira autem indignationis sue, subaudiendum est, quoniam Judeorum avertit inte itum, dum ad ægrotos medicus, ad B fruendum. Persidis enim tantum apparuit, non etiam pestilentia plenos auctor salutis advenit. Quod non solum ad unam gentem, sed ad beneficium to ius orbis aptandum est.

Vers. 4. Converte nos, Deus salutaris noster; et averte iram tuam a nobis. Cum superius dixerit, operuisti omnia peccata eorum; modo quasi noviter petit, averte iram tuam à nobis. Sed utraque conveniunt, si consideremus tempora peccatorum. Pro illis itaque iniquitatibus quas ante fecerat populus Judæorum, prius gratias egit, quoniam adventu Domini omnia probantur esse mitigata. Hic autem pro futuris culpis iterum rogat, quia eos in passione Domini crudelia scelera prævidebat iterum esse facturos. Denique hoc dicit, Converte, ut de persecutoribus defensores flant, de blasphemis prædicatores, de contradicto- C ribus discipuli. Dicendo autem nos, personam populi, de quibus loquitur sumit. Simili modo accipiendum est, averte iram tuam a nobis, ne gentem Judaicam debita possit pœna percellere.

Vers. 5. Non in æternum irascaris nobis, neque extendas iram tuam a progenie in progeniem. Sciebat Domini patientiam impia hominum sustinere peccata, et ideo rogat ut non cos æterna damnatione percellat, sed invitando demulceat, sustinendo lucretur, commonendo recorrigat, quod tamen eu:n facturum esse noscebat. Perscrutandum est autem quod duas progenies posuit : prima est enim (ut quibusdam placet) ab Adam usque ad Christum, secunda quæ per gratiam baptismatis usque ad finem sæculi rationi pro pertinaciæ suæ qualitate juste iratus est Dominus, ne secundæ generationi idem velit irasci; quæ, etsi a peccato immunis esse non potest, tamen per gratiam baptismatis et satisfactionem confessionis culparum suarum sordibus desiderat expiari.

Vers. 6. Deus, tu convertens vivificabis nos; et plebs tua lætabitur in te. Mirabili Dominum pietate deprecatur: probans quia conversionem nostram de meritis non habemus, sed ejus munere provenit, quando pro se aliquid animus salutariter concupiscit. Dicit snim : Deus, tu convertens vivificabis nos; id est, enia tu præmittis conversionis votum, ut ad vitæ pervenire possimus introitum. Quod cum donaveris,

per hos duos versus figura fit homocoteleuton, quia A tunc illa plebs prospere lætabitur in te, quæ in eliciter gaudebat in se. Hoc enim provenit conversis, quando suscipere cœperint beneficia Salvatoris.

> Vers. 7. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis. Sciebat quidem Dominum esse venturum, sed rogat ut hæc beneficia nen tantum oculis carnalibus videat (sicut cæteri non credentes), sed purissimo cordis intueatur aspectu. Misericordia enim Patris salvator est Dominus, quem sibi illuminatione veræ fidei cohors beata poscehat ostendi, non tantum carnis velamine coopertum, sed potentiæ suæ c'aritate conspicuum. Nam idem cum de ipso diceret, addidit, da nobis, id est, concede salutare tuum quasi amplectendum, quasi possidendum, quasi munere æternæ gloriæ perdatus. Da ergo dicit, ut cum in mente nestra codes i dono recipitur, nullis tentationibus auferatur.

Vers. 8. Audiam quid loquatur in me Dominus Dens: quoniam loquetur pacem in plebem suom. et super sanctos suos. Venit ad tertiam portem, in qua pulcherrimo schemate prædicat Domini Salvatoris adventum. Nam postquam deprecatus est ut ei Dominus appareret, quasi petitionis suæ compos, subita illuminatione completus, dicit: Audiam, id est, non mihi loquendo officiam, qui jam sentio me accepisse quod credam. Quod genus locutionis Scripturæ divinæ proprium esse cognoscimus, quando uihil tale (ut arbitror) in libris sæceleribus invenitur. Vides prophetiæ potentiam hoc dicto fuisse revelatam. Intus enim loquitur Dominus, id est Spiritus sanctus, ut Psalmista foris fari posse videatur; intrinsecus audit, ut extrinsecus audiatur; dicit tacitus propheta, quod verberato acre a populis possit audiri. Sequitur, quoniam toquetur pacem in plebem suam, et super sanctos suos. Pax Dei Christus est Dominus, quam locuturum dicit Spiritum sanctum, quoniam est de ejus incarnatione dicturus. Plebi dixit, sel suæ, non indevotæ, id est sanctis qui Den Domino probabili conversatione placuerunt. His enim pax est Dominus Christus, infidelibus autem scandalum et stultitia, qui bellum in sacrilega mente patiuntur, quia pacis auctorem recris semitis non sequentur. Sed hunc versum paulo diligentius perscrutemur, quoniam scelestas mentes veritatis ipsius peracta concluditur. Petit ergo, ut quia priori gene - p attestatione convincit. Hic [ed., hinc] enim evidenter expressum est quid sit Spiritus sanctus, id est Dominus Deus. Ubi sunt qui dicunt Spiritum sauctum Patre et Filio 289 esse minorem, et ita esse subjectum, ut putetur voluntatis suæ judicium non habere? Audiamus Spiritum sanctum, qui in propheta suo sponte loquebatur Dominum esse Deum. Nam et in Act bus apostolorum de ipso aperte legitur Deum esse Spiritum sanctum, dicente Petro Anania: Cur tentavit Salanos cor tuum mentiri te Spiritui sancto (Act. v, 5)? Et post paululum, ostendere volens qui sit Spiritus sanctus, dicit: Non es mentitus hominibus, sed Deo (Ibid., 4). Nam idem Petrus in Epistola sua dicit: Spiritu sancto misso de cælo, in quem con-

cupiscunt angeli prospicere (I Petr. 1, 12). Qui si æqua- A titta de cælo prospexit, quando humano generi perilis non esset, non in bapti-mo in nomine Deitatis Patri et Filio reverendissimo honore coæquaretur, sicut ab ipsa Veritate prolatum est : Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19). Quod solum test monium debet humano generi valde sufficere, quia ubi unum nomen Deitatis dicit, ibi aut naturæ aut potentiæ diversitas non habetur.

Vers. 9. Et in eos qui convertuntur ad ipsum : verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra. Qui convertuntur ad ipsum, significat pænitentes, qui mundi pestifera libertate derelicta, felicia ejus eligunt subire servitia. Nam cum orbis universus idolorum turpissima devo-Dominum, qui per Moysen lege suscepta, uni Deo videbantur esse devoti. Sed ideo dictum est : prope timentes, quia carnaliter omnia gerentes, diversis eum culpis contumaciter irritabant. Non enim timere, sed prope timere dicti sunt qui legem ipsius carnaliter, non spiritualiter acceperunt. Ut autem hoc de ipsis dictum intelligas, sic et Apostolus ait : Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui eratis longe; et pacem his qui prope (Ephes. 11, 17). Sed quamvis tales suissent, tamen Dominus Salvator de ipsorum elegit carnaliter gente procreari. Inde enim Virgo Maria quæ peperit Christum: ibi conversatus est Dominus: ibi miracula, quæ a fidelibus et leguntur ei creduntur, effecta sunt.

Vers. 10. Misericordia et veritus obviaverunt sibi: (; justitia et pax complexæ sunt se. Hoc schema dicitur somatopæla, id est corporis attributio, quando rebus incorporeis corpora tribuuntur. Nam cum misericordia et veritas, pax et justitia incorporea sint, duabus gressum, duabus dedit amplexum, quod utique constat esse corporeum. Postquam vero dixit ex qua gente esset Dominus nasciturus, nunc quæ præstiterit adventus sanctæ incarnationis exponit. Ipso quippe præstante, duo Testamenta in unius seriem copulationis adducta sunt; in Novo enim misericordia est, in qua per gratiam liberatur geaus humanum; in Veteri veritas, ubi lex et prophetarum annuatiatio continetur; sicut in septuagesimo psalmo jam dictum e-t. Hæc autem duo sibi obviaverunt, non ad exercendum contrarietatem, sed ad gratiam promissæ D perfectionis implendam. Unum quippe constat factum, quod temporibus probabatur esse divisum. Et ut genus ipsum fæderis evidenter exprimeret, hoc ipsum varia nominum iteratione geminavit, amplexu quodam dilectionis duas res, id est justitiam et pacem in mutuam protinus venisse concordiam. Quod fieri solet, quando se homines post longum tempus videntes, nexu brachiorum studio charitatis astrin-

Vers. 11. Veritas de terra orta est, et justilia de cœlo prospexit. Veritas de terra orta est, quando ex Maria Virgine Verbum caro factum est; sicut ipse dicit : Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). Jusclitanti Filius Dei mirabili dispensatione subvenit. Potest et aliter hic sensus intelligi. Veritas de terra oritur, quando confessio peccatoris offertur; justitia de cœlo prospicit, quando fit remissio peccatorum. Quod in publicani illius oratione provenit. Veritas enim de terra orta est, quando ima respiciens, confitendo peccata sua Deum rogabat; justitia vero de cælo prospexit, cum descendit justificatus publicanus magis quam ille pharisæus.

Vers. 12. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. Et iste quoque versus ad pœnitentis humilitatem competenter aptatur. lpse enim sua benignitate donat confessionis affectum, id est imbrem prosperrimum lacrymarum; nt tione flagraret, soli Judæi putabantur prope timere B caro nostra piis sletibus irrigata, præmia possit afferre copiosa.

> Vers. 13. Justicia ante eum ambulabit; et ponet in via gressus suos. Pari etiam modo et hunc versum ad illos aptandum esse dicimus, qui supplicationibus piis a Domino corriguntur. Justitia quippe ambulabit ante eos, quando, malorum suorum veritate recognita, remitti sibi humi iter petunt quod sceleratis ausibus perpetrarunt; et quod gaudentes male ligaverunt, per beneficia piæ lamentationis absolvant. Tunc enim vere ponunt in via, id est in Christo gressus suos, qui ante semitis detestabilibus erraverunt.

Conclusio psalmi.

Audivinus, beate David, quid intus tibi locutus fuerit Dominus. Pax ista et super nos veniat, quæ in tuo corde regnabat. Ecce verum Regem, quem virtus talis regebat; templum justitiæ, palatium pietatis, thesaurarium misericordiæ. Jure tibi subjacebant terrena, cui talis Dominus imperabat. Ecce quod ultra omne imperium, supra omne possit esse præconium: de tuo semine omnipotens Verbum carnem sumpsit, per quod humanum genus salutare donum redemptionis accepit.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXV. Oratio David.

Oratio nomen homonymum est, cujus etymologia est oris ratio; quæ quando inter humana judicia dicitur, a disertis artificiosa nimis [mss. A., F., animi] subtilitate componitur; quando Deo sunditur simplici atque humili supplicatione profertur. Sed hæc humilitas atque puritas deprecationis sancto Verbo sic convenit; si duas naturas in Christo Domino (ut mater docet Ecclesia) confiteamur perfectas atque verissimas, id est, Dei et hominis. Tunc enim veracium verborum nulla contrarietate turbabiniur, si sanctis proprietatibus apta reddamus. Nam si vis nosse potentiam Deitatis ejus, audi Evangelium: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud 290 Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Umnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1, 1). Et si vis insirmitatem hominis cognoscere, audi Paulum apostolum dicentem : In similitudinem hominum factus, et habitu incontus ut Lome. Humiliavit semetipsum factus obediens A salvus fiam, cujus morte mundum constat esse salusque ad mortem, mertem autem crucis (Philip. 11, 7, 8). Et ideo quando a parte bumanitatis suæ loquitur, Divinitatis [ed., humilitatis] fragilitas non putetur [mss. A., F., Divinitati fragilitas non imputetur]; quia sic humana extulit, ut nullatenus divina minuerit. Idem ergo atque unus Dominus Christus oratur, quia Filius Patris est : orat, quia Filius hominis est. Inde Creator, hinc creatus; inde Dominus, hinc servus; hinc mortalitatis nostræ particeps, inde mortis ipsius interemptor. Hinc est quod per libros divinos aptissimis locis duas operationes suas semper ostendit. Quod si bæc, devote lector, fideli mente servaveris, omnia veraciter tibi constare posse cognosces. Illud præterea debemus agnoscere firmoque animo continere, quod oratio quando a Domino Christo B funditur, institutio est sancta fidelium, forma bonorum, sinceræ humilitatis exemplum; cum a subjectis agitur, satisfactio delictorum, confessio criminum, lavacra culparum. Ibi magisterium est docentis; hic abolitio postulatur erroris. Nam sic innocens oravit, quemadmodum et crucem sine aliqua culpa sustinuit. Lazarum ploravit, ut nobis proximi ostenderet charitatem. Persecutores fugit, ut nobis audaciam inconsultæ temeritatis auferret. Hæc enim et his similia providus Doctor effecit, quatenus et veritatem sanciæ incarnationis ostenderet, et futuris Manichæis cæteri que talibus obviaret. David autem quod positum est, Dominum significat Salvatorem; sive quia interpretatio ejus (ut sæpe dictum est) manufortis ac desiderabilis habetur; sive quia ex ejus C generatione descendit; humanitate enim ejus est silius, divinitate Dominus et Creator. Quod si hoc gubernaculum imprudens nauta reliqueris, in asperrimas cautes navim tuæ fidei sine dubitatione confringes. Et nota quod hic psalmus secundus est, qui orationis titulo prænotatur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum orat Dominus Christus, in prima sectione dicens quæ ipsi tantum probantur aptari. Secunda pro membris suis, quorum ipse caput est, humilius deprecatur. Tertia ex sua iterum persona reloquitur, quod ad eum specialiter intelligas pertinere. Sed hæc omnia unus atque idem Deus homo loquitur Christus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Inclina, Domine, aurem tuam ad me, et exaudi me, quomiam egenus et pauper sum ego. Ex forma servi (sicut præfati sumus) Christus omnipotenti supplicat Patri, ut ejus exaudiatur orațio. Nam quod dicit: Inclina, ostendit quia se ad ipsum extendere non poterat humana conditio, nisi ipse suam Majestatem piissimus inclinaret. Aurem enim dicit, non istam corpoream, sed auditum illum spiritualem, quo petentium vota cognoscit. Nam per tropologiam talia de Deo dici, frequenti expositione jam nota sunt. Exaudi autem me, significat, ut mea desideria compleantur; quatenus resurrectione ego quoque

vandum. Dicendo enim egenum se esse et pauperem, conditionem, quam susceperat humanitatis, ostendit, quæ ex se nibil habere potest, nisi quod largitate Divinitatis acceperit. Audiant egeni et pauperes, suosque animos tali gloria consolentur, quando rerum Dominus hoc de se dicit, qued pusillanimes frequenter applicandum putant esse miseriis. Sed nec illos excludit, qui in divitiis suis pura Domino mente famulantur; egenus enim et pauper Dei est, quisquis meruerit mundi istius perversitate vacuari.

Vers. 2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum : salvum fac servum tuum, Deus meus, sperant.m in te. Potenter exsequitur qui sit egenus et pauper, scilicet Dominus Christus, qui se veraciter sanctum dicit, quia mundi istius illecebras cœlestie vitæ conversatione calcavit. Audiant Apoliinaristæ habere animam Dominum Christum, et perfecti hominis sumpsisse naturam; quia non poterat non habere eam, ad quam specialiter probatus est venisse salvandam. Nemo enim liberat quod de pervasoris potestate non eripit; etsi non sit apud defensorem quod vindicat, captivitatis susceptæ conditio perseverat. Et respice quam salutaris nobis forma proposita est. Ille qui se veraciter dixerat esse sanctum, et a mundi illecebris alienum, salvum se a Divinitate fieri deprecatur, ut nos instrueret salutem non esse in humanis viribus constitutam, sicut et propheta Jeremias dicit: Maledictus homo qui spem suam ponit in homine, et a Deo recedit cor ejus (Jerem. xv11, 5), etc.

Vers. 3. Miserere mei, Domine, quoniam ud te clamavi tota die. Unus atque idem Deus et homo Christus Jesus misericordiam petit, qui misericordiam donat; docens perseverantia deprecationis pietatem Domini modis omnibus impetrandam; sicut ipse in Evangelio docet : Bonum est orare, et non deficere (Luc. xviii, 1). Audiant hunc locum, qui pœnitentiam, agere in vitæ suæ termino prava voluntate desperant, et se ad excusandas excusationes impia voluntate convertunt, cum in evangelica lectione cognoscant latroni affixo jam cruci momentanea celeritate subventum; et cætera similia, quæ textu: Scripturæ divinæ ad spem nutriendam mortalium D mirabili beniguitate concedit. Semper supplicare nos decet, qui frequenti culpa delinquimus. Inæstimabile malum est ipsos homines spem sibi saluberrimam tollere, cum divina clementia sine cessatione nos sibi jubeat supplicare. Petamus hoc et ætaie florida, petamus in juventute positi, petamus et in occidua sencetute perducti. Nunquam cessare debet a precibus, qui punienda pravitate peccavit; ne dom tempus supplicationis quærimus, misericordiam Domini nobis tali persuasione tollamus. Nam cum dicitur, tota die, totius vitæ tempus ostenditur, ut per multa tempora annorumque curricula quasi unius diei continuus clamor esse monstretur. Magna siquidem voce ille clamat ad Dominum, qui quamvis lingua

taccat, bonis tamen operibus perseveranter excla- A tibi in diis, idola significat paganorum, quæ adbue

291 Vers. 4. Lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, levavi animam meam. Jucundari petit animam suam fons hilaritatis et origo lætitiæ, ab il'a scilicet parte qua servus est. Servum se enim merito dixit, quoniam ex Maria Virgine natus est, quæ se profitetur ancillam. Nam dum ei angelus ex ipsa nasciturum Christum Dominum nuntiaret, illa respondit : Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum (Luc. 1, 38); sicut et in alio psalmo dielt : Ego servus tuus, et filius ancillæ tua: (Psal. cxv, 16). Lætificari ergo petit animam suam, quia non eam deorsum inclinavit ad terram, sed levavit semper ad Dominum, ubi est vera lætitia, et sine fine securitas. Sic caput Ecclesia: reserens gesta pro- B et adorabunt coram te, Domine, et honorificabunt nopria, membris cæteris donavit exempla.

Vers. 5. Quoniam tu, Domine, suavis ac mitis es; el copiosus in misericordia omnibus invocantibus te. Non substantialiter, quod nulla potest creatura compr bendere, sed per quintam speciem definitionis, que Græce dicitur κατά την λίξιν, pulcherrime nobis ostenditur quid sit Deus. Suavis, quia post amaritudinem hujus mundi dulcis est ad se recurrentibus. Mitis, quia diu sustinet peccatores. Copiosus in miseicordia, quia licet sint nostra numerosa peccata, multo abundantior est pietas, quæ tot relax it offensa:. Restat ut ei jugiter supplicemus, quando eum audivimus omnibus invocantibus se non negare præ-Sidina.

Vers. 6. Auribus percipe, Domine, orationem meam, C et intende voci deprecationis meæ. Intueamur quam convenienter orationis istius ordo decurrat. Prius enim fuit ut vox supplicationis ascenderet, ac deinde rogatus audiret. Percipe vero cum dicitur, non aliquid suscipi transitorie postulatur; sed in illis [ed , ilius] majestatis sinibus mavult recondi, quemadmodum per aures ab homine memoriæ probatur infigi. Additum est, intende voci deprecationis meæ, ut in-Centus animus aperiret auditum. Quod totum per ≥llegoriam dicitur, ut potentia Divinitatis per humas consuctudines intimetur.

Vers. 7. In die tribulationis meæ clamavi ad te; Tuoniam exaudisti me. Cum superius dixerit: Clawavi ad te tota die; hic quoddom facere videtur magnæ petitionis augmentum, dicendo: In die tri- D efficere. Veriloquum dictum, si qualitatem rei verbi Sulationis meæ clamavi ad te. Nam licet a sanctis Viris jugiter Domino supplicetur, in tempore tamen Lribulationis enixius petitur, quando subvenire ne-Cessarie postulatur. Considerandus est autem hic modus locutionis, qui in Scripturis divinis frequen-Lissime reperitur, ut ideo se dicat clamasse, quoniam exauditus est, dum clamor præcedat, ut Deus possit audire. Que figura dicitur anastrophe, id est perversio, que fit quoties aut sensus aut verba pro aliquo de ore vertuntur.

Vers. 8. Non est similis tibi in diis, Domine; et non est secundum opera tua. Magna lans brevi delinitione conclusa est. Dicendo enim : Non est similis

in mundo nefanda devotione colebantur; sicut et alibi dicit : Quoniam omnes dii gentium dæmonia (Psal. xcv, 5). Potest hoc et a i homines aptari, qui dii vocati sunt. Sed inspice quia non dicitor quid sit Deus, sed ei similis abnegatur. Quæ species definitionis Græce dicitur κατ' ἀφαίρεσ ν τοῦ ἐναντίου, Latine per privantiam contrarii ejus quod definitur. Addidit quoque, et non est secundum opera tua, id est similis. Et hoc quoque comma sub illa, quam superius dixit, definitione complexus est. Quis enim (ut ille fecit) cœ'um terramque vel omnia quæ in eis sunt, momentanea possit celeritate perficere, aut eorum existentias continere?

Vers. 9. Omnes gentes quascunque fecisti venient, men tuum. Cum adhue sola esset gens Judaica quæ unum Deum colere videbatur, prædicit omnes gentes, quæ idolis tenebantur obnoxie, ad culturam ejus esse venturas; quia Patrem vere colit qui honorat et Dominum Christum : errorem e rum omnino destruens qui putant per universum mundum religionem Domini non esse diffusam. Dicendo enim: Omnes gentes quascunque fecisti, absolute probat universitatem; quia nulla gens existit, nisi quam ipse plasmavit, sicut alibi dicit : Qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt (Psal. CXLV. 6). Addidit quoque, et honorificabunt nomen tuum. Cum Deo dicitar, et honorificabunt nomen tuum, figuraliter significat honorabuntur devoti ex nomine tuo, quia cultus hominum non facit honorabilem Deum, quem constat bonorum omnium proculdubio largitorem,

Vers. 10. Quoniam magnus es tu, et faciens nurabilia : tu es Deus solus. Hymnum Dei ais, quem superius inchoavit, istius versus fine conclusit. Nam et diabolus magnum se putavit, quando dixit: Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo (Isai. xiv, 13, 14); et superbi hodieque cunctis se astimant grandiores. Sed magnus dici vere non potest, pisi Deus solus, cujus potestati nullatenus valet aliquid comparari, qui nulla mutabilitate convertitur, sed semper in naturæ suæ gloria perseverat. Addidit, et faciens mirabilia : iu es Dens solus. Cum legamus et magos Pharaonis miracula diversa fecisse, hic dicitur quod ipse solus miracula possit ipsius veritate pensemus. Illa enim vere nequeunt dici miracula, quæ ad nullam u ilitatem s mulata deceptis oculis blandiuntur. Solus enim dictum est, quia sancta Trinitas unus est Deus, personis tantum distincta, non naturæ discretione separata; sicut et alibi dictum est : Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est (Deuter. vi, 4); sic et Isaias dicit: Quoniam justus es, et non est Deus præter te (Isai. XLY , 21).

Vers. 11. Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua: lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Oratione decursa, et laude Divinitatis competentor impleta, venit ad secundam sectionem,

futura concedat. Dum dicit: Deduc me, Domine, in vis tua, adhuc ibi non fuisse monstratur; et hoc Domino Christo non potest convenire, cum ipse dicat: Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). Sed boc magis congruenter accipitur a parte fidelium, quorum caput est Dominus : qui nisi deducantur in viam, id est in Christum, in veritate videlicet ambulare non possunt. Sequitur, lætetur cor meum, 292 ut timeat nomen tuum. Quid sit timor Domini mirabili ordine declaratur. Nam in timore isto mundano præcedit prius causa periculi, aut alicujus angustiæ; in timore autem Domini præmittitur lætitia cordis, ut aliquis ad ejus timoris dulcedinem venire mereatur. Et revera talem decet habere introitum. llunc judicem qui formidaverit reus est, illum qui timuerit sanctus est. Et ideo utraque miscend sunt, ut et sub spe timeamus, et sub timore lætemur, sicut in alio psalmo legitur : Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore (Psal. 11, 11).

Vers. 12. Confitebor tibi, Domine Deus mens, in toto corde meo, et honorificabo nomen tuum in æternum. Hoc competenter de omni dicitur Christiano. quia illa est vera confessio, quæ toto promitur mentis arcano, sicut et lex docet : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua (Deuter. vi, 5). Sed et ille ex toto corde confitetur. qui totam spem suam ponit in Donino; nec in caducis sæculi solatiis præsumit, cum se ad Dominum addidit, in æternum, illud significat, quoniam inter sanctos ejus laudes Domino jugiter personabit, dum in illa beatitudine præmia promissa receperit.

Vers. 13. Quoniam misericordia tua magna est super me, et eripuisti animam meam ex inferno inferiori. Et confessio laudis offertur, et misericordiæ causa subjungitur. Dicendo enim: Quoniam magna est misericordia tua super me, beneficium magnum nescio quad edicit. Subjungendo autem, eripuisti animam meam ex inferno inferiori, causa beneficii declaratur. Sed consideremus quia cum dicat insernum inseriorem, infernum demonstrat esse superius. Argumenta talia in topicis dicuntur conjugata, quæ orta ab uno nomine, varie commutantur, ut hic positum est, infernum inferius. Infernum vero non irrationabiliter D gloriam resurrectionis et æternitatis eveheret ; quod forsitan arbitramur esse sub terris, cum in Veteri Testamento de Dathan et Abiron legatur : Aperuit se terra, et deglutivit cos, et vivi descenderunt ad inferos. Sed quo itinere illuc animæ transferantur. quoniam in auctoritate divina non legitur, babemus incertum. Infernum autem babere inferiorem partem Evangelii locus ille testatur (Luc. xvi, 23), qui dicit, cum impium divitem ultrix flamma torqueret, levasse oculos suos, et in sinu Abrahæ vidisse Lazarum. Unde apparet utrosque apud inferos fuisse, ut se videre valuissent, et illum ex inferiore loco ad superiora oculos elevasse. Sed licet utrique apud inferos esse viderentur, pro meritorum tamen discre-

in qua pro membris suis orat, ut eis Dominus pro- A tione superiorem locum sanctis, inferiorem precatoribus doctor Augustinus æstimat esse deputandum. Unde nunc gratias agens sidelis populus, dicit animam suam ab inferno inferiori, id est pœnali, esse liberatam.

Vers. 14. Deus, injusti insurrexerunt super me, et synagoga potentium inquisierunt animam meam : et non proposuerunt te ante conspectum suum. Venit ad tertiam sectionem, ubi passionis suæ mysterium et gloriam resurrectionis exponit. Loquitur enim Deus homo ex forma servi per id quod de Maria Virgine natus est. Cum dicit injustos, significat Judæos, qui ei reddiderunt mala pro bonis. Quod autem ait. super me, ut reum scilicet dicerent innocentem, regemque suum plebs insana trucidaret. Synagoga vero quem ad salutem suam humanitas sentit indultum. B potentium, congregatio superborum est, quæ belluino fremitu, et dolosa machinatione consilii justitiam abjicientes, animam ejus adimere quæsierunt. Addidit quod sceleratis solet semper mentibus provenire: Quia non proposuerunt Deum ante conspectum suum. Nam quicunque facious perpetrat, Deum ante conspectum suum omnimodis non proponit, quoniam si illum credat præsentem, protinus a cogitato facinore revocatur.

Vers. 15. Et tu, Domine Deus miserator et miseri. cors, patiens et multum misericors, et verax. Per singula verba laudis, majestas paterna definitur. Quæ species duodecima definitionis est, quam Græci xar' έπαινου, Latini per laudem dicunt. Miserator enim est, quia singulis rebus misericordiam facit. Miseuniversa mentis integritate transtulerit. Nam quod C ricors, quia semper pia est ipsa natura Deitatis. Patiens, quia peccatores sustinet, et ad votuni conversionis invitat. Sequitur, et multum misericors. Quod ideo tale verbum adjecit, quia imbecillitas nostra ipsam plus semper accipit, cum eam frequenti remissione promeretur. Intulit, et verax, quia nescit promissa sua aliqua imbecillitate subducere. Quod tamen de Patre sic dicitur, ut totum inesse et in Filio, et in Spirita sancto sentiamus.

Vers. 16. Respice in me et miserere mei, da potestatem puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ. Misericordem Patrem, et patientem, et veracem, a parte qua passus est Filius rogat, ut respiciat in eum. et celerrima illi resurrectione subveniat. Sic enim misertus est, ut in ipso illam naturam mortalem in tamen sic a Patre postulat fieri, ut a se factum esse declaret. In Evangelio quippe sic ait: Solvite templum hoc, et in triduo ædificabo illud (Joan. 11, 19). Quod ne aliter potuisset intelligi, evangelista subsequitur: Hoc autem dicebat de templo corporis sui (Ibid. 21). Sequitur, da potestatem puero tuo; i lam scilicet quam ipso testatur: Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan. v, 22). Puer autem in Scripturis sacris propter innocentiam mentis sæpe ponitur Christus, ut Isaias dicit: Quoniam puer natus est nobis, et Filius datus est nobis (Isa. 1x, 6). Et iterum : Ecce puer meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea (Isa.

xin, 1). Addidit, et salvam fac filium ancillæ tuæ; A fuerit in abolitimem transmissum. Filius Core signiencillæ utique, quia de Maria semper virgine erat
veraciter et proprie nasciturus; quæ (sicut superius
diximus) angelo sibi pa tum annuntiante, Domini se
profitetur ancillam.

Filius Core significant fideles Christianos, quibus propheta civitatem
Dei prædicat, ut eis tantæ gloriæ major augeatur
affectus. Nam cum dixit: Filius Core, ostendit ipsis
dicentum, non ipsos esse locuturos. Sequitur,

Vers. 17. Fac mecum, Domine, signum in bono, ut videant qui me oderunt et confundantur : quoniam tu, Domine, adjuvisti me et consolutus es me. Signum dicitur ab eo quod ventura significet, et ex hoc quod videtur quiddam nos aliud sentire commoneat. Et ideo illum eventum Jone (Jonæ 11, 1) possumus hic fortassis advertere, qui triduo in ventre ceti demoratus, ad similitudinem dominicæ resurrectionis est in littore salvus evomitus. Nam et in Evangelio ita dictum est : Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ R (Matth. x11, 59). Vides ergo aliud esse negatum; sed hoc tantummodo compromissum. Possumus et hoc signum quad fieri postulavit, 293 ad resurrectionem ejus competenter aptare, maxime cum sequatur, in bono. Quid enim illo bono præstantius, quo virtus divina declarata, et spes credentium veraci pollicitatione sirmata est? Sequitur, ut videant qui me oderunt et confundantur; Judæi scilicet qui oderunt Christum, quos petit resurrectionis miraculum videre, ut corum duritia se debeat immutare. Confundantur enim, ad bonum respicit; quoniam qui bic de suo malo confunditur, in meliorem partem sine dubitatione transfertur. In isto quippe sæculo si confundimur, emendamur; qui autem non fuerint confusi, in ilia judicatione damnabuntur. Adjecit, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consola:us es me. Hic ordo verborum talis est: Ut videant qui me oderunt; quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolutus es me. Et consundantur, scilicet quando me viderint esse gloriosum, quem illi despiciendum esse putaverunt. Adjuvisti, pertinet ad contradictionem altercantinm et ad injusta certamina Judæorum; in quibus illi semper veritatis testimonio superabantur. Consol tus es, ad persecutiones sævissimas insanorum, quas ille velut tempestatis impetum patientissime sastinebat.

Conclusio psalmi.

Consideremus Domini Salvatoris, a parte qua passus est, quam humilis ad Patrem fundatur oratio, qui omnimodis peccata non habuit, sed informans imbecilli atem nostram, eripi se ab hujus sæculi periculis postulavit. Quapropter erubescat humana temeritas esse superba, quæ se non dubitat ream. Christus pro inimicis oravit, mortem patienter excepit; et nos injurias nostras ulcisci volumus, si derahentium sermonibus appetamur. Det ipse patientiæ munus, qui donavit exemplum; ut ejus vestigia sequentes, mortiferos vitare valeamus errores.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXVI.

Filiis Core, psalmus Cantici.

Propter memoriam reparandam breviter commoneamus quæ sæpe jam dicta sunt; quia pene in nullam utilitatem putatur esse narratum, quidquid Patrol. LXX.

fuerit in abolitimem transmissum. Filiis Core significant fideles Christianos, quibus propheta civitatem Dei prædicat, ut eis tantæ gloriæ major augeatur affectus. Nam cum dixit: Filiis Core, ostendit ipsis dicentum, non ipsos esse locuturos. Sequitur, Psalmus Cantici, ut de hujus sæculi tabernaculis ad intelligentiam superaæ civitatis elevemur. Psalmus enim de superioribus sonans, commonet nos cœlestia cogitare, et in eis hymnica exsultatione gaudere

Divisio psalmi.

Brevis quidem psalmus, sed duobus dia salmatibus cognoscitur esse divisus; quam nos, propositi nostri memores, suis quodammodo divisionem terminis explicamus. In prima parte propheta loquitur ad lideles, cœlestem prædicans civitatem. Secunda Dominus Salvator eam divirsorum nominum allusione credituram esse pronuntiat, increpans Synagogam, quare ipsa non cognoverit Deum, dum ei fid s gentium devota crediderit? Tertia parte propheta uno versu futuri sæculi beatitudinem tangit. Sic distincta permutatio personarum caliginem nobis cunctam confusionis abstergit.

· Expositio psalmi.

Vers. 1. Fundamenta ejus in montibus sanctis. Consuetudo humanæ cogitationis est, ut cum se copiosa perscrutatione collegerit, in aliquam partem suæ deliberationis erumpat. Tale enim bujus psalmi videtur initium, ut cum adhuc propheta de civitate Dei nulla præmiserit, ita de fundamentis ejus dissetere videatur, quasi aliqua de culmine ipsius anto jam dixer:t. Novus ordo factus est laudis eximiæ, ut de fundamentis civitatis supernæ propheta sumere videretur initium, quatenus magna soliditas totius culminis appareret, ci jus prius fundamenta laudata sunt. Non immerito, quoniam fundamentum ejus Christus est Dominus, qui sic Ecclesiam suam continet, ut nulla possit quassatione titubare, sicut dicit Apostolus: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (1 Cor. 111, 11). Merito ergo ab ipso sumpsit exordium, quem rerum omnium constat esse principium. Josephus quoque (sicut a quodam dictum est) vernaculus Judæorum in libro octavo Antiquitatum titulo tertio multa de templi constructione locutus est, quod a Salomone fabricatum esse dignoscitur. Nos enim et tabernaculum, quod ejus imago primitus fuit, et templum ipsum fecimus pingi, et iu corpore pandectie nostræ grandioris fecimus collocari; quatenus, quod Scripturæ divinæ textus de ipsis cloquitur, oculis redditum clarius panderetur. In montibus autem sanctis, significat apostolos et prophetas, qui soliditate fidei et excellentia sanctitatis m ntes vocantur. Meri o ergo tali vocabulo nuncupati sunt, in quibus est vera Dei Ecclesia constituta.

Vers. 2. Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Ecce jam de illa civitate loquitur, cujus an'e fundamenta landavit. Que figura dicium

dicenda sunt, ponuntur inferius. Dicit enim: Diligit Dominus portas Sion. Sion (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymitanus, interpietatus specula, per quem Jerusalem i la futura decenter advertitur. Cujus portas diligit Dominus, id est fidem, charitatem, baptisma, pænitentiam, et quidquid in illam civitatem acquisitos populos intromittit. Sive (ut quidam volunt) duo decim apostolos significant, quorum sancta prædicatio fidelibus æterni Regis palatia reseravit. Studiose vero perquirendum est quod addidit, super omnia tabernacula Jacob. Tabernacula Jacob, significant Ecclesiam catholicam, quæ modo construitur. Hæc contra sæculi hujus adversitates expeditionali semper exercitatione confligit. 294 Et quoniam beata vita et arterna felicitas, merito supra istam illa spiritualis diligi dicitur, in qua jam nchil confusionis, nihil perturbationis esse declaratur. Et intuere quia illa sic plus amari pradicitar, ut et ista sine dubio diligi sentiatur.

Vers. 3. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. More suo futura pro præteritis ponit. Nam ista civitas in secunda parte Domini attestatione laudabitur: de qua merito gloriosa dicta referuntur, que Creatoris sui cognoscitur voce prædicanda.

Vers. 4. Memor ero Ranb et Babylonis scientibus me: ecce alienigence, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt in ea. Secunda pars psalmi hujus velut quædam nubes aperitor, de qua Dominus tonans, fidelibus recordationis su e munera pollicetur, signi- C ficans per allusiones nominum eos de variis gentibus colligendos. Raab meretrix fuit, que exploratores Jesu Nave ad Jericho venientes occulte suscepit. et per aliam partem, ne deprehenderentur, emisit. Cujus vocabulum significat superbiam, quæ divina largitate conversa, Domini meruit impetrare clementiam. Ilæc ergo figuram gestat Ecclesiæ, quæ suscipiens animas superbiæ vitio periclitantes, alio itinere, id est humilitatis et patientiæ d mittit ad vitam. Babylon quoque civitas est mundi, quæ confusio interpretatur. Indicat enim sæculi istius populos, qui probrosis idolis cæcatis mentibus serviebant; sed misericordia Domini illuminati facti sunt Christiani. Hoc ergo dicit Raab et Babylonis se memorem, id est mendi istius populos, qui tamen ad ejus se culturam D hami'iter transtulerunt. Sic Pharisæis superbientibus in E angelio ipse respond t: Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præsedent vos in regnum cælorum (Matth. xxi, 31). Sequitur, Ecce acienigenæ, et Tyrus, et posulus Æthiopum, hi suerunt in ea. In sensu eodem perseverat. Alienige æ sunt a Judaico populo quidem extranei; sed illis non credentibus in penetralia Ecclesiæ sunt recepti: sicut in Accibus apostolorum d.cit : Vobis quidem oportebat loqui verbum Di; sed quia repulistis illud, et indiquos vos judicastis oternæ vitæ, ecce conve timur ad gentes (Act. xiii, 46). Tyrus significat angustiam quæ de pænitentium afflictione procreatur. Populus Æthiopum,

anastrophe, id est i versio: quoties ea quæ superius A qui peccatorum fuerant obscuritate teterrimi; sed in ista Domini civitate collecti sunt, de quibus refulgentiam sanctorum numerus in illa patria compleatur. Ecce ipsa sunt quæprælixit versus ille superior: Gloriosa dicta : unt de te, cicitus Dei. Nam quid gloriosius, qui miut tanta fœditas prius errantium populorum in unam sauctæ civitatis pulchritudinem conveniret? Et memento quod genus istud locutionis Scripturæ divinæ proprium esse jam diximus; scilicei at per nominum interpretationes voluntas possit intelligi dictionis.

Vers. 5. Mater Sion dicet: Homo, et homo factus est in ea: et ipse sundavit eam Altissimus. Ecclesia: catholicæ Matrem Synagogam forsitan hoc loco non inconvenienter advertimus, quam per Sion montem ista futuræ illius Jerusalem portat imaginem, ubi est R frequenter intelligendam esse jam diximus, quæ ex maxima parte populorum solum hominem dicebat Dominum Salvatorem; quia Deum n c credere, nec intelligere merebatur. Et hic figenda est media, quoniam illud quod sequitur sensum alterum videlicet intromittit. Sequitor quippe, et homo factus est in ea; quod jam co firma ive legendum est. Non enim h.c. sic dicit hominem factum, sicut superius Synagoga dixit; illa enim errando solum hominem putavit; nunc autem Dominus de se confirmat definitiva sententia, et homo factus est in ea : quoniam revera assumpta carne Deus factus est homo; sicut et Evangelista dicit: Verbum caro factum est (Joan. 1, 14), id est Filius Dei factus est homo; non ut Divinitati al quid imminueret, sed ut humanitatis naturam, quam liberare prædestinaverat, dignanter evelieret. Et ne forsitan Dominum Christum crederes temporalem, addidit, et ipse fundavit eam Altissimus; ille scificet qui tantum putabatur homo Jesus Christus Synagogam ipse sua dispositione su davit. Et non solum leg m per Moysen dedit, verum etiam ante mundi initium ipse nescitur fuisse principium; sicut ipse in Evangelio testatur: Ego sum principium, propter quod et loquor vobis (Joan. viii, 26). Merito ergo dictus est Altissimus, ut nuila hæresis Patrem diceret esse majorem.

> Vers. 6. Dominus narravit scripturas populorum et principum: horum qui suerunt in ea. Ill : prænuntiat quæ sit ipse tempore incarnationis de scripturarum veterum commemoratione dicturus. Commonet enim frequenter in Evangel o quæ de ipso prædixerit Moyses, et quæ prophetæ, ut et minus credentes instrueret, et se earum auctorem esse monstraret. Ipsi enim sunt principes Moyses et prophetæ qui fuerunt in Synagoga, quorum erat testimonium narraturus. Et ne alios principes fortassis adverteres, dicit, horum qui fuerunt in ea, id est in Synagoga.

> Vers. 7. Sicut latantium omnium nostrum habitatio e t in te. Venit ad tertiam partem, in qua iterum propheta reloquitur, quam in uno versu et cœpit et finit : breviter comprehendens quod sermonibus quamvis longis non poterat exp'icari. Quæ figura dicitur brachylogia, id est, brevis locutio, cum plura paners amplectimur. Vis enim audire quam sit incompre

beasibilis illa lætitia, dich Apostolus: Quod nec ocu- A præcipius, ubi residentibus discipulis in cœnaculo, lus vidit, nec auris audivit, n c in cor hominis ascendit. quæ præpararit Deus diligentibus se. Quapropter pulchre hie dietum est : Sieut latantium, quia non erit ipsa lætitia qualis bic agitur; ut modo filiorum susceptione lætemur, modo divitiarum et honorum manere gaudeamus, et cretera quæ exsultationem faciunt, quando maguis nisibus temporaliter acquiruntur. Sed illud tanto est majus, ut istius mundi quamvis plenissimum gaudium, vix aliqua imago aut sim litudo futuri saculi esse dicatur. Addidit, omnium nostrum habitatio est in te. Omnium nostrum significat Adeles, qui Dominum Christum aut venturum, aut venisse crediderunt. Habitatio est in te, ad Jerusalem loquitur, cui superius dixit: Gloriosa dicta sunt de savit afflictio: orare transit, sed laudare succedit: perpetua securitas manet, quia perversitas nulla miscetur : æterna l'etitia perseverat, quoniam nequaquam contrarietate aliqua constat esse violandam.

295 Conclusio psalmi.

Laudata est demonstrativo genere civitas illa fidelium, non temporalibus bonis, sed æterna felicitate mirabilis, de qua pauca visa sunt dici, et tamen omnium animi probantur stupore completi. Ilæc siquidem laus non extenditur argumentatione verborum, nec humana crescit industria, sed magna potius brevitate constringitur, ut vel aliquid exinde capi posse videatur. Reatus nimis qui illuc Domino ducente pervenerit, ubi cogitatio cuncta vincitur, C quælibet desideria superantur; et quod est dulcissimæ securitatis genus, talis ibi felicitas accipitur. quæ nulla contrarietate perdatur. Præsta, Domine, ut quod hic verbis explicare non possumus, ibi te donante cernamus. Ista quoque Jerusalem quæ adbuc in terris est et typum gerit illius coelestis arcaui, in secunda divisione laudata est; merito ubi est tantarum rerum domicilium visuale virtutum. Ibi enim piscinam natatoriam in figura sacri baptismatis, ut curaret infirmos, descendens Angelus commovebat. Ibi Siloa (imperante Domino) cæci tenebras lavit, et damnatis oculis lucis dona restituit. Ibi mensa Christi cœlestibus plena deliciis spiritualiter saturavit apostolos; et ne nos ab illa cœna relinqueremur impasti, sacer calix et communicationem nobis præ- D stitit et salutem. Ibi lapis durissimus vestigia pii Redemptoris ostendit, quando ante Pilatum judicem constitit audiendus. Ibi columna religati in se Domini flagella testatur. Ibi spinea corona cernitur, quam ideo salutari Domino constat impositam, ut totius mundi aculei collecti frangerentur. Ibi arundo servatur, quæ caput Domini percussit, ut ipsum esse initium rerum terris omnibus nuntiaret. Ibi crux illa salutis et gloriæ loci reverentiam consecravit. Ibi manet lancea, quæ latus Domini transforavit, ut nobis illius medicina succurreret. Ibi credentes hodie ipsius sepulcra vivificant. Ibi resurrectionis locus ad cwlos eyehit corda fidelium. Ibi Sion ille mon'ium

clausis januis, mirabiliter Salvator intravit; et cætera quæ dives illa patria Domini passione promeruit. Sed cum tot miraculis decora resplendeat, et in modum stellarum alterum possideat cœlum, quis cam parvam audeat dicere, quæ sauctissima fide orbis terminos probatur implesse? Ibi siquid m humanum pascit aspectum, quod est credere beatorum.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXVII.

Canticum psalmi, filiis Core, in finem, p o Makeleth [mss., Meleth] ad respondendum, intellectus Eman Israelitæ.

Com memoriam tuam, studiosissime lector, frequenti expositione formatam retinere non ambigam, quid significet Canticum psalmi, filiis Core, in finem, te, circias Dei. Sed in hac habitatione justorum ces B restat ut que nova sunt hujus tituli sequentia perscrutemur. Maheleth interpretatur chorus divina verba decentans. Subjecit, ad respondendum, significans organa musica prævenisse, et chorum respondisse solemniter. Sequitur, Intellectus Eman Israelitæ. Eman interpretatur frater ejus; quo vocabulo Dominus Christus appellat eos qui praceptis ejus operibus que devoti sunt, sicutait in Evangelio: Ite, dicite fratribus meis (Math. xxvm, 10). Israelitæ Deum videntes, quod utique illis accidere manifestum est, qui per obedientiæ mysterium sancta Domini luce radiantur. Sed cum de passione Regis Christi sit psalmus iste dicturus, et ad imitationis exemplum trahat fidelissimos Christianos, ideo præmissus est chorus ad respondendum; ut sicut illi ex multis vocibus unum concentum facunt, sic Christo Domino respondeat devotorum adunata collectio. Hi sunt etiam Israelitæ, qui ejus fratres nuncupari cœlesti largitate merue-

Divisio psalmi.

Per totum psalmum Dominus Salvator eloquitur a dispensatione qua passus est. In prima narratione Patris deprecatur auxilium : per similitudines varias contemptum suum refert, quem illi illaturus erat populus Judworum. Secunda quæ sit passurus enumerat, asserens mortuos non esse a medicis suscitandos, ut possint Domino consiteri. Tertia narratione negat misericordiam Domini sepultos edicere. aut perditos laudes Domini personare: propterea resurrectionem sibi celerrimam venire deprecatur. In orationis suæ vero tramite perseverans, loquitur a parte membrorum, diversas commemorans passiones, quas tam ipse pertulit quam ejus plebs devota sustinuit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine Deus salutis meæ: in die clamavi, et nocte coram te. In octogesimo quinto psalmo diximus orasse Christum per il quod de Maria Virgine natus est : designans humilitatem imbecillitatis humanæ, quam est dignatus assumere. Qui simili modo etiam hic cum Patrem precatur, nobis quemadmodum supplicare debeamus ostendit. Nam qui salu:is su:e Deum profitetur auctorem, omnia quæ oportuerant optimus frequenter admonere non desinit, quod humano generi novit profuturum. In die autem lætitiam significat, et nocte advers tatem declarat; ut quoniam utramque tempus humanam vitam complectitor, jugiter se ad Dominum clamasse declararet.

Vers. 2. Intretoratio mea in conspectutuo: inclina aurem tuam ad precem meam, Domine. Magna virtus hic sincerissimæ orationis ostenditur; ut verba veracia non in auras tenues dissipentur, sed quasi quædam persona ad conspectum. Domini introire videatur, et mandatum opus agere, quo caro nostra non valet pervenire. Inclinat : utem aurem suam Dominus, cum misericors dignatur audire, non ex parie corpulentiæ suæ, quam eum frequenter diximus non habere, sed victutis sum operatione mirabili.

Vers. 3. Quia repleta est malis anima mea, et vita mea in inferno appropiacit. Con iderandum est 296 quod novo modo ideo se postulat audiri, quoniam animam suam malis di it esse completam; malis utique non suis, qui peccata non habat, sed del:ctis mundi quibus laborabat humanitas. Hæc en m pius miserator ad anime suæ molestiam traxerat, dum omnibus condolebat, sicut et in trigesimo quarto psalmo divit: Retribuebant mihi ma'a pro bonis, sterilitatem animæ meæ (Psal. xxxiv, 12); non quia ipse sterilis erat, sed quia de illorum incredulitate se perhibebat esse jej mum. Potest et ad hujus propriam tristitiam trahi, si hoc verbum ad illas iniquitates referas, quas ei Judaicus populus inferebat. Sequitur, et vita mea inferno appropiavit. Iloc ad C tempus gloriosæ pertinet passionis; sicut in Evangelio diest: Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38). Nam propter nos doluit, et mortem nostram propter nos excepit.

Vers. 4. Æstimatus sum cum descendentibus in lacum : factus sum sicut homo sine adjutorio. Culpat eos qui putabant eum mortuum fuisse communiter. Quæ figura dicitur parabola, id est rerum genere di-similium comparatio. Multum enim discrepans fuit, illam singularem et mirabilem passionem morientibus reliquis hominibus comparare. Quod schema multos versus inferiores amplectitur. Lacum enim divit vel sepulcri locum, vel inferni altissimam profunditatem. Sequitur, factus sum sicut homo sine adjutorio. Factus sum, apud eos scilicet qui dei atem D ejus gloriam non viderent. ejus insanis mentibus non credebant, qui putabant eum eum reliquis mortalibus interiisse.

Vers. 5. Inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes projecti in monumentis [ms. A., in sep leris], quorum non meministi amplius, et ipsi de manu tua expulsi sunt. Hic specialiter designat personam suam: solus enim inter mor:uos liber fuit, qui ipsa quoque mortis clau tra confregit. Ipsius enim tantum mors libera, quia et voluntaria fuit, qui potestatem habebat ponendi animam suam et iterum sumendi eam (Joun. x, 18). Sed cum ille esset inter mor wos liber, astimatus est tamen a dementibus sicut vulnerati dormi nles. Vere autem dictus est Dominus liber, qui hama-

dici plenissime ac breviter explicavit. Sie magister A num genus liberare dignatus est. Adhue enim de illis vanissimis dicit, qui putabant Dominum lancea vulneratam, occisum pariter et sepultum, sic quasi unum ex hominibus sceleratis generaliter transiisse, Sed ad discretionem suam addidit, quorum non meministi amplica, id est de quibus non habes curam; quoniam peccatis facientibus a te reddontur alieni. Quod ctiam in alio ps dmo de impiis dicit : Periit memoria corum cum sonitu (Peal. 13, 8). Addidit, et ipsi de manu tua expulsi sunt. Justa re detur pœna proterviæ; ut qui Dominum Christum sine adju'oris Divinitatis esse putaverant, ipsi a manu Domini probarentur expulsi, dom a gubernatione ejus peccatis facientibus reddebantur extorres.

> Vers. 6. Posucrunt me in lacu inferio: i: in tenebris B [mss. G., F, in tenebrosis] et in umbra mortis. Adhue æstimationes referentur dementium Judæorum, Lacus enim et pro inferno ponitur, et pro sepultura foveali, et pro mundi istius profundissima calimitate sentitur. Quod hic voluit intelligi, quia cam persecutores sui in abjecta mortis conditione posuerunt; ut quamvis injuste probarent mortuum, non crederent vindicandunt. In tenebris, id est sub oblivionis excitate derelictum atque prateritum, quem n mo requireret, nemo salvaret. In umbra moris. peccatorum indicat locum, quia mors delinque atium umbrosos ac tenebrosos patitur manes, dum eis gaudium non relucet, qui perpe ua tristitiæ suar obscuritate demersi sunt. Umbra vero ponitur et in bono. ut est i lud : Sub umbra alarum tuarum (Psal. xvi. 9); et alibi : Vivenus in umbra ejus (Thren. iv. 20). Et ideo pro locorum qualitate verbum hoc multifaria significatione variatur.

Vers. 7. In me confirmata est ira tua, et o:nnes c!ationes tuas super me induxisti. Sie p tabant illi qui in suam perniciem potius prævalere permissi sunt. quia per iram Dei Jesus Christus ad Passionis pericul: pervenisset; sicut evangelis a dixisse infidelem popalum refert : Eripiat eum si vult (Matth. x IVII. 45). Sequitur, et omnes elationes tuas super me induxisti Hoc adbue dicitur quantum ad deliberationem pertinuit nefariam Judworum. Credebatur enim Deus induxisse super Christum elationes, id est amplissimas indignationes, quando eum pertulit crucifigi: mortem illam putantes pænalem, cum dispensationis

Vers. 8. Longe fecisti notos meos a me: posuerunt me abominationem sibi : traditus sum, et non egrediebar. Venit ad secundam narrationem, in qua per augmentum molestiarum actum suæ memorat passionis. Nam cum superius dixerit persecutorum suorum nefandissimum contemptum, nunc dicit netorum [ed., fugatorum], significans apostolos. Notos enim ipsos appellat, qui eum perspicuis sensibus conspicere meruerunt. He enim omnes notos babuit virtate divinitatis sum; ipse autem sciebatur a paucis. Isti ergo noti longe facti sunt, quando ipsius passione dispersi sunt; sicut legitur : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis (Zach. xiii, 7). la

contes scribæ et phorisæi crucifixo imputabant dicentes : Vah ! qui destruit templum Dei, et in triduum edificat illud (Matth. xxvii, 40), etc. Sequitur, traditus sum, et non carediebar. Mirabilis subtilisque sententia. Traditus est a Juda cohortibus insanorum, sed se permittente detentus. Sustinuit infirmas manus potentissimus Dominus, ligatus est vinculis qui loco non potest claudi, audivit exsecrandas injurias, quem angeli cum tremore collaudant. Verumt in en non est egressus de illa nube corporis sui, nec apparere voluit quid posset, qui totum pertalit quod crudelitas Judaice pravitatis ingessit. Non est cuim egressus, quando minime quid prævaleret ostendit. Sive de custodia dicit in qua eum Pontius Pilatus quasi hominem cetrusit invalidum.

Vers. 9. Oculi mei infirmati sunt pra inopia; clamavi ad te, Domine, to'a die : expandi manus meus ad te. Cum oculos corporales Christi Domini nusquam infirmatos suisse legerimus, mu'to magis nec interiores ejus ægrotasse putandi sunt, qui semper sanctitate micuerunt. Restat ut oculos Chri ti apostolos intelligere debeamus, qui in corpore ejus, id est in Ecclesia, tanquam oculi cœlesti lumine viguerunt. Hi tamen infirmati sunt præ inopia, quia necdum acceperant Spiritum sanctum, quo confortati postea nullatenus humana tormenta timuerunt. Inopia enim dicitur econtrario, ubi nulla est copia. Additum 237 est, clamavi ad te, Domine, tota die. l'ic distinctio ponenda est, ut ista continuatio totius diei ad clamorem, id est orationem et bonorum actuum C operam debeat pertinere. Expandi manus meas ad te. More suo operas mavult intelligi, quas bonis semper actibus tetendit ad Dominum. Nam si hoc cruci (ut quidam volunt) putaverimus esse jungendum. qu'e sequentur omnimodis discrepabent.

Vers. 10. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici resuscitabunt et confitebuntur tibi? Hoc sub negatione legendum est. Sed perscrutandum quod dicit : Mortu s non facies mirabilia, dum constet resuscitatos innumeros. Sed mortuis, il est non credentibus mirabilia nequaquam fecit, dum eos ad conversionem perducere non potuit infidelitas sua. Mirabilia enim illis fiunt, qui magnalia Domini sub credulitate conspiciunt. Sequitur, aut medici resuscigative, quia medici quos credidit humanitas artis beneficio salutem dare languentibus, mortuos resuscitare non possunt; ut Domino debeant confiteri, quamvis sine Dei munere nec ip-am corpoream praevaleant agris tribuere sospitatem. Sive hoc magis subtilius intelligendum est; quia medici, dum corporibus adhibeant curam, animas tamen peccatis mortuas resuscitare non praevalent; ut confessione verissima vivilicentur, quos infidelitatis suæ vulnera perculerunt.

Vers. 11. Nunquid enarrabit aliquis in sepulcro miserieordiam tuam, aut veritatem tuam in perditione? Venit ad terti in narrationem, abi per istum versum

abominationem vero tune positus est, quando præter- A et alterum qui sequitur figuram emphasim ponit, cujus illa pars hic intelligenda est, quæ adverti facit id quod non dicit. Ait enim: Nunquid enarrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam? Hoc negative legendem est, ut illud pos it intelligi, quia vivi homines et fideles misericordiam ejus narrare consuerunt. Sepulcrum enim significat infidelium mentes, de quibas supra dictum est : Sepu'erum patens est guttur eorum (Psal. v. 11). E merito sepulcrum dicitur, ubi anima peccatis nortua continetur; id est, illos vult intelligi qui non sont Domino credituri; quia nullus eis misericordiam Damini videtur narrasse, quam non volucrunt devota mente percipere. Illic enim provenis e dicimus actum, ubi aliquem audiens priestat effectum [cd., affectum]. Tale est et istud B quod sequitur, aut veritatem tuem in perditione; quia nemo putatur veritatem dixisse, quam videtur neglig ns præterire. Perditio quippe juste vocata est, ubi verites non admit itur, sed s la obstinatio custoditur.

> Vers. 12. Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, aut justitia tua in terra oblivionis? Sub eodem ordine variatis sermonibus cuncta descendunt; ut negando quæ non sunt, econtrario sentiantur illa quie sunt. Nam mirabilia Domini a tenebrosis mentibus non videntur, quia prætermittentes Deum sapientiæ lumina perdiderunt. Nec justifia ejus potest in terrena oblivione cognosci, id est in corporis crassissima carcitate, quæ spiritalia monita deserit, dum ejus desideria carnalibus vitiis occupantur. Memento vero quad hæc omnia ideo dicta sunt, ne in inferno ejus anima relinqueretur, sed ei celerrima resurrectio proveniret; quatenus lans Domini per beneficia ejus posset agnosci.

Vers. 13. Et ego ad te, Domine, clamavi : et mane oratio mea præveniet te. Contra illa quæ superius dicta sunt, Dominus Christus cum sidelibus suis per id quod resurrecturus erat, clamare se dicit ad Dominum: enumerans tribulationum diversarum gloriosissimas qualitates, ut talibus institutis commoniti firmarentur populi utique Christiani. Dicendo enim: Et ego, significat cum membris suis se clamasse, quorum ipse caput est Christus. Nam quando ipse clamat et Ecclesiam docet, quando cum fidelibus orat, unum corpus ostendit. Memento ergo quod tabunt et confitebuntur tibi? Idem et hoc dicitur ne- D usque ad finem psalmi varias calamitates enumerat, quas in martyribus suis ipse su-tinuit. Ubi synathroesmos figuram arbitror apponendam, quando multæ res in unum et multa pericula colliguatur. Sequitur, et mane oratio mea præveniet te. Solicite verba ista tractanda sunt, ne regulæ illi veracissimæ, quod Domini gratia concta præveniat, aliquid videatur esse contrarium. Orationem suam corpus Ecclesiæ, quæ mane, id est bonis dilucidatur operibus, prævenire secundum adventum Domini dicit, hoc est diem judicii; quie tamen oratio Domino præstante donata est. Merito ergo dictum est prævenisse orationem suam, quando ante multa sacula sub assiduitate petebatur, quod adhuc exspectanus essa

venturum. Veniet enim ille tempore com; etenti; A sed desiderium nostrum flagrantibus petiti nibus oportet ostendi. Non enim nos suos esse dijudicat, si non votis maximis a nobis expetitus adveniat. Sed cum de ipso clarissime dicatur, ipse ex sua persona istud non potest loqui, nisi hoc dictum a membris Ecclesiæ velimus advertere.

Vers. 18. Utquid, Domine, repellis [ed., repulisti] erationem meam, avertis [ed., avertisti] faciem tuam a me? Ilic desiderium sanctissimæ mentis exprimitur, quia impatienter sustinebat differri, unde mundus poterat jure salvari. Repellere enim putatur petitionem nostram, et avertere faciem suam Dominus, quando vota nostra distulerit; et quamvis ille profutura faciat, nos tamen graviter dilata contristant. Sed et hec congruenter a persona martyrum dicitur, B qui talibus desideriis in hoc mundo fatigantur. Differentur enim ad augmentum suum, procrastinantur ad gloriam; quia non tantum prodest audiri, quantum expedit pro muneris augmentatione differri. Sic ignis slatu venti repellitur, ut vivacius animetur.

Vers. 15. Eyens sum ego, et in laboribus a juventute mea : exaltatus autem humiliatus sum et confusus. Hoc merito dicit Ecclesia, quæ in egestate mundi et in laboribus a sua juventute fatigator; sicut in alio psalmo legitur : Sæpe expugnaverunt me a juventute mea (Psal. cx vviii, 1). Hæc crescit persecutionibus, pressura temporum sublevatur, humilitate semper extollitur: cujus longior ætas non est debilis lassitudo, sed matura perfectio. Sequitur, exaltatus autem humiliatus sum et confusus. Iloc specialiter membris C probatur convenire, non capiti. Exaltatus, dicit, quando prius unusquisque fidelium res humanas tumido corde cogitabat. Humiliatus sum, quando ad confessionis medicabile donum, divina gratia miserante, pervenit. Confusus, quando illa quæ 298 male ge-serat pœnitentiæ professione damnavit. O beata confusio quæ æternum tollis opprobrium! Nam quidquid in reatum venerit penitentium, perpetuis sæculis redditur abs lutum.

Vers. 16. In me pertransierus? træ tuæ; et terrores tui conturbaverunt me. Pulchre dictum est, pertransierunt, qua i non mansuræ diutius contigerunt.
Nam quando fidelis se affligit, iram Domini castigatus evalit. In me autem dicendo, afflictionem fidelium more suo illatam sibi esse testatur. Sequitur, D
et terrores tui conturbaverunt me. Terrores utique
venturi judicii, quos omnis caro peccatrix formidare
dignoscitur; quod idem solis membris convenire
munifestum est.

Vers. 17. Circumierunt me sicut aqua tota die : circumdederunt me simul. Delicta utique quæ legis districtione damnantur, hæc velut aqua homines circumeunt, quando undique scaturire noscuntur. Ex quo enim latere non credamus venire peccata, quæ nec momentis horarum a nobis redduntur aliena? Merito ergo aquis comparata sunt, quæ nos copiosissima inundati; ne concludunt. Quod apte totum accipitur a parte membrorum.

Vers. 18. Elongasti a me amicum et proximum, ct notos meos a miseria. Ilæc frequenter piis martyribus contigerunt, a quibus terrore mortis officia humana subtracta sunt. Amicos enim significat, qui honestis studiis morum vicinitate conjuncti sunt; proximos qui nobis parentele ordine sociantur; notos, qui neque amici neque proximi sunt, sed sola nos opinione vel visione didicerunt. Quæ genera hominum frequenter longe fecit a fidelibus servis formidata calamitas passionis.

Conclusio psalmi.

Inse chorus est Christi quem præmissus titulus pro Mahelath nominis interpretatione pracinuit, quando fidelis populus ejus secutus sanctis-imam passionem gloriosa nimis imitatione respondit. Hinc enim confessores tenuit carcer inclusos; hinc martyrum purpura et bysso pretiosior sanguis emanavit; hine apostolorum per totum orbem dieta tonuerunt; hinc tanquam sol purissimus fides sancta processit; hine ad temporales mortes hodieque concurritur. nt æternæ vitæ præmia conquirantur. Quapropter nullus pavescat miserias, quæ faciunt beatos; nullus tormenta formidet, quæ donaut perpetuam sospitatem; nullus timeat tristitiam, quæ gaudium tribuit sempiternum. Quantum est enim temporaliter mori, ut perpetua vita possit acquiri ? Quantum humanam sustinere sententiam, ut absolutionem mereamur impetrare divinam? Quis autem erubescat pœnas, quas Christus Dominus perferre dignatus est? Quis putet opprobrium, quod elegit Creator sustinere cunctorum? Quocirca pro eo subeamus mundanam calamitatem, si cum ipso volumus perennem habere portionem.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXVIII.

Intellectus Ethan Israelitæ.

Non tam secundum ordinem tituli, quam ad commoditatem intelligentiæ exponenda sunt verba quæ posuit, ut facilius nob's rei veritas elucescat. Ethan interpretatur r. bustus; Israelita videns Deum. Et quia psalmus iste erat laudes et promissiones Domini narraturus, ideo illi tale nomen constat appositum, ut fidelium verborum indicaret incommutabilem firmitatem. Intellectus enim (ut sæpe diximus) ad superna referendus est, ubi revera recte intelligens tendit mentis intuitum. Est enim de Christianorum spe et de magnificentia Domini multa dicturus; per que nemo decipitur, si supplicantis animus in istius Ethan constantissima voluntate roboretur.

Divisio psalmi.

Ethan iste quem diximus indicare robustum, tanta mentis illuminatione completus est, ut Israelita verissime nuncupetur. Primo ingressu psalmi dicit se misericordias Domini cantaturum, quoniam multa promisit fideli populo profutura. Secunda parte diversis modis laudes Domini potentiamque describit. Tertia in Christum Dominum paternas pollicitationes enumerat. Quarta Dominus Christus propter pas-

sionem quam pertulit, traditus inimicis esse memo- A fragilitas ideo prohibetur sacramentorum se promisratur. Quinta fragilitati humanæ postulat subven ri, quia non in vanum filios hominum ab ipso asserit esse plasmatos. Sexta rogat Dominum, ut promissiones suas impleat, quas David servo suo fecisse declaratur, et memor sit qualia servi ejus ab impiis opprobria su-tinebant.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Misericordias tuas, Domine, in aternum cantabo: in generatione et progenie pronuntiabo veritatem tuam in ore meo. Jure robustus dicitur, qui tam firma dicturus est. Iste enim Ethan Domini est misericordias cantaturus, que et æterna semper stabilitate consistunt, et perpetuis sunt celebrandæ præconiis. Fecit enim mirabilem in humano genere pietatem, ut quod perierat requireret, et vulnerata B salvaret. In generatione vero et progenie quod addidit, duos significat populos, Judaicum scilicet et gentilem, quibus se veritatem pronuntiaturum esse testatur, quam dicit inferius. Sequitur, et veritatem tuam in ore meo; revera ut quam sensu perceperat. ore loqueretur. Et bene dictum est, in ore meo,. quia quod ex ore progreditur, cito dilabitor; quod vero in ore versatur, diutica devotione celebratur.

Vers. 2. Quon'am dixisti : In æternum mistrieurdia ædificabitur : in cælis præparabitur veritas tua. Ipsa est veritas quam vir sanctus se pronuntiaturum esse prædixerat. Et merito illam confidenter prædicabat, quando eam Dominus absolute promiserat; non enim potest falli qui sequitur verba veritatis. Sed videamus quid significet, 299 in æternum mi- C sericordia adificabitur. Sunt enim ædificationes quæ consurgere nequeunt, nisi eis fuerit præmissa destructio, ut idolorum cultores, ut pessimarum consuetudinum sequaces. I-ti enim, nisi a malis suis fuerint destructi, in bonum nequeunt ædificari, sicut dictum est Jeremin: Ecce posui te, ut ædifices et destruas (Jerem. 1, 10). Ista vero misericordia non destruitur, sed semper viget, semper augetur. Sequitur, in cælis præparabitur veritas tua. Cæli (sicut sæpe diximus) significant apostolos, quorum prædicationil:us actum est, ut inculcaretur gentibus religio Christiana. Verum hæc omnia usque ad diapsalma mediis subdistinctionibus protrahenda sunt : quia totum ad illud respicit, quod ait : Quoniam dixisti. Que figura dicitur, ἀπὸ χοῖκου, id est, a D potentes quidem in miraculis, in prædicatione terricommuni, quando superi ra ad inferiora respondent.

Vers. 3. Disposui testamentum electis meis; juravi David servo meo. Nunc verba Domini refert, quæ superius eum dixisse memoravit. Nam quamvis ommbus denunciasse videatur, electis tamen s is tantum ista disposuit, qui ei dono ipsius credere maluerunt; ne ad promissionem talem et illi tenerentur, qui de David semine se descendere carnaliter præserebant. Addidit, juravi David servo meo. Divinum sacramentum promissionis noscitur esse securitas, quia solus juste et definitive promittit, cui subjacet implere quod dixerit. Humana enim

sionibus obligare, quia non est in potestate ipsius quie pollicetur efficere. Jurat ergo justissime Deus, cum jure suo promittit omnia. Nam et ipsum nomen indicat caus im : juravit enim dicimus, jure oravit, id est juste locutus est.

Vers. 4. Usque in æternum præparabo semen tuum? et wäificabo in sweulum sweuli sedem tuam. Perventum est ad illa quæ Pater promiserat servo suo David. Præparatus est enim Dominus Christus, qui ex semine ipsius descenderet carnis origine, usque in aternum Rex regum et Dominus dominantium. Sed quod dixit, Praparabo, ad humanitatem ejus pert net, non ad deitatem, qua consubstantialis, omnipotens et coæternus est Patri. Sequitur, et ædificabo in sæculum sæculi sedem tuam. Pollicitatio ista tota pertinet ad Dominum Salvatorem. Ipsi enim tunc sedes promittebatur, quæ postea in sanctorum erat facienda pectoribus. Sedes enim est Domini omnis sanctus, quem quasi splendidissimum thronum dignatione suæ majestatis insederit; sicut de Spiritu sancto legitur : Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque super unumquemque eorum : et repleti sunt omnes Spiritu sancte (Act. 11, 3).

Vers. 5. Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine, et veritatem tuam in ecclesia sanctorum Venit ad secundam partem, divinæ potentiæ sacramenta dicturus. Confitebuntur enim cœli, qui sunt veri prædicatores, quantis miraculis Dominus mundum, prout ipsi placitum fuert, administret : quemadmodum omnis creatura ejus imperiis obsecundet; conyarsionesque rerum non casualiter agi (ut quidam vanissimi putaverunt), sed ejus ineffabili virtute prædidicant contineri. Addidit, et veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Mirabilia dixit ubique pradicanda; veritatem autem in sanctorum ecclesia confit ndam. ubi creditur, Verbum caro factum (Joan. 1, 14), ubi sancta Trinitas sic suscipitur, ut unus, sicuti est Deus, Dominus cunctorum ore laudetur.

Vers. 6. Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Nubes frequenter diximus verbi Dei e.se prædicatores, qui per Spiritum sanctum populos divina gratia compluebant; sed tamen erant obnoxii lege peccati: biles. Sed quis corum esse poterat Christo similis, quanquam et ipse carnis velamine teger tur? Alud est enim qui de proprio potest, aliud qui de altero clarus est. Simili modo nec inter filios Dei habere potuit æqualem; quoniam ille per naturam est Filius, sancti vero per gratiam; ille sine aliquo peccato, isti per ipsum a peccatis probantur exuti. Quæ ideo dicta sunt, ne quis illum tantum hominem sacrilegis ausibus æstimaret.

Vers. 7. Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et metuendus super omnes qui in circuitu ejus sunt. Exponit quod superius dixit, quia similem habere non poterat, qui omnia contincbat.

otis, magnus dicitur propter quod Deus est; me'uendus a potestate mirabili. Super omnes qui in circuitu cjus sunt; sancti scilicet, quos superius Dei filios dixit, qui dono ipsius gratiæ proximantur. Sed jure supra eos ille probatur excelsus, per quem omnes no cuntur esse gloriosi. Considera vero qued per duodecimam speciem definitionis, quæ Græce κατ έπαινον, Latine per landem dicitur, usque ad divisionem subjectos versus decurrit, et per diversa præconia quis sit iste Dominus indicatur.

654

Vers. 8. Domine Deus virtutum, quis similis tibi? potens es, Domine, et veritas tua in circultu tuo. Post illa quæ superius dixit, aptissima est sententia subsecuta, Quis s'milis tibi? id est, quia virtutum es Dominus. Sancti enim ditantur virtutibus, non do- B plexus est. minantur; tu autem illis rebus imperas, quibus illi te præstante præclari sunt. Merito repetitum est, quis similis tibi? Tu ex te potens es, Illi de te; illi veritate tua illuminati sunt, tibi autem veritas tua individue semper inest.

Vers. 9. Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuum ejus tu mitigas. Nunc dicit multifarias enumerationes, per quas singularem potestatem Domini evidenter ostendat. Potestas maris, hujus sæculi honor est, qui frequenter in martyres Christi rapido tumore surrexit. Sed tamen ne putaretur voluntas illa ex sua potestate grassari, dicit etiam his : Tu dominaris, quando feroces motus pro sanctorum utilitate convertis; sicut ipse in Evangelio dicit: Non haberes in me potestatem, nisi tibi data esset de- C super (Joan. xix, 11). Et quia dixerat, dominaris, sequitur digna probatio; quoniam fluctus ejus ipse mitigat. Et considera quia mitigat dixit, non tollit; quoniam si eam funditus adimeret, coronam martyres non haberent. Quod et si historice malis advertere, Dominum mitigare fluctus maris (Matth. vill. 26) Evangelii locus ille testatur, quando periclitantibus discipulis, vento ut quiesceret, mari ut tranquillum fieret, imperavit.

Vers. 10. Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum : et in virtute brachii tui dispersisti inimicos tuos. Alii sunt qui humiliantur ad ruinam, alii qui inclinantur ad gratiam. Sed ut in malo dictum debuisses advertere, posuit : Sicut vulneratum superbum. 380 poterat, humiliatus est suo vitio intra illud quod per naturam non erat, percussus mente, non corpore. Sic ille iniquissimus tanquam vulneratus de cœlo corruit in hanc aeris densissimam crassitatem, sicut in Evangelio Dominus dicit : Vidi Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem (Luc. x, 18). Inimicos autem dicit infideles Judaeos, qui per innumeras gentes Christi Domini virtute dispersi sunt, quem Patris brachium (sicut sape diximus) auctoritas divina testatur.

Vers. 11. Tui sunt cali, et tua est terra : orbem terrarum et plenitudinem ejus tu fundasti. Quia superius gemina dixerat facta miracula, nune ea istius

lpse enim Dominus Christus qui prædicatur a san- A versiculi probatione confirmat. Ideo enim triumphavit in cœlo de superbo diabolo : ideo in terra de perfido Jedeo, queniam ipsios erat utique cœlum et terra. Cor enim diabolus, aut Judæus in alienis rehus superbirent, dum utraque habere suum probarentur auctorem? Sequitur, orbem terrarum et plenitudinem ejus tu fundasti. Hac increpitio adhuc pertinet ad Judicos. Sensus ergo talis e t : Cur voluerunt stulti in te sævire in hoc mundo, cujus tu, Christe, fundator es; ut nimia dementia videantur talia præsumere, quæ humanas vires probantur excedere? Orbis terrarum, pertinet ad totius spatium mundi; plenitudo ejus, ad omnes scilicet creaturas quæ in eo esse noscuntur. Sic per commemorationes talium rerum breviter cuncta com-

> Vers. 12. Aquilonem et mare tu fundasti : Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt. Aquilonem. adhuc diabolum significat, qui dixit : Ponam sedem meam in Aquilone, et similis ero Altissimo (Isai. x17. 13, 14). Mare sæculi hujus elatas et iniquas hominum potestates competenter advertimus, quæ contra Domini mandata sacrilegis voluntatibus eriguntur. non ut proficiant, sed ut vehementer occumbant: increpans utrosque præsumptionem in se ponere non debere, dum eos a Domino suo constet esse plasmatos. Creatura enim superbire non debet Auctori, quæ ab eo ut existere potuisset, accepit. Sequitur, Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt. Thabor et Hermon, montes sunt Syriæ provincia. quorum nomina ingentia sacramenta parturiunt. Thaber enim dicitur veniens lumen; quod specialiter ad adventum pertinet Domini Salvatoris, de quo dicium est : Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9). Hermon significat anathema ejus, id est diaboli. quod a Christianis Domino veniente suscepit. Dignum enim fait, ut præsente lumine tenebrosus diabolus vinceretur. Isti ergo exsultabunt in nomine Domini, sicut alibi fideles dicunt : Non nobis. Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (Psal. cxiii, 1, 8).

Vers. 13. Tuum brachium cum potentia : firmetur manus tuu, et exaltetur dextera tua. Brachium Irequenter quidem legimus humanam significare virtu-Diabolum enim significat, qui elatus supra id quod D tem, sicut propheta dicit : Maledictus homo qui ponis carnem spem brachii sui, et a Domino recedit cor ejus (Jerem. xvII, 5). Sed non potest habere potentiam, nisi quanta ei pro tempore suerit attributa. Hic autem, ut significaret Dominum Salvatorem, dictum est: Brachium tuum cum potentia; hoc est illi esse quod posse; nec aliquando potentia ejus tepescit, qui jugiter omnia facit quæ vult in cœlo et in terra. Addidit, firmetur manus tua, et exaltetur dertera tua. Manus et dextera, si subtiliter inspiciamus. longe diversa sunt. Rogat enim ut manus, id est operatio firmetur in superbos, quotenus inclinati tribulationibus celerrime ad conversionis studia perducantur. Exaltetur autem dextera tua; hic fortasse

torum, qui est ad dexteram collocandus.

Vers. 11. Justitia et judicium præparatio sedis tuæ: misericordia et veritas præibunt faciem tuam. Sedes guidem Domini semper æterna est : sed tunc nobis apparebit præparata, quando ipsum cernemus judicare justitiam. Eo siquidem tempore sancto nobis æquitas patescet, et verus Judex ostendetur, quo angelorum mysteria videbuntur. Fit præparatio sedis ejus, quando bæc ab hominibus in generali resurrectione cernentur. Sequitur, misericordia et veritus presibunt faciem tuam. Hoc ad tempus istins mundi non incompetenter aptatur. Faciem enim ipsius, id est declarationem judicii misericordia et veritas præibunt. Misericordia est, quia parcit conversis; verievidenter his sermonibus indicatur.

Vers. 15. Beatus populus qui intelligit jubilationem : Domine, in lumine vultus tui ambulabunt. Ethan ille sanctissimus, quem titulus præmisit, postquim Dei visus est prædicasse mysteria, beati populi multifarias laudes aggreditur per id quod rhetores demonstrativum dicendi genus appellant. Exclamat enim: Beatus populus qui intelligit jubilationem, id est qui immensam lætitiam suam non in propriis viribus, sed in Dei cognoscitur virtute pomisse. Jubilatio est enim copiosa mentis exsultatio, quæ verbis non potest explicari. Hanc ergo perscrutari cordis arcano beati est populi; quam sic feliciter advertimus, si auctorem ejus pura mente fateamur. Let etiam omnino utilis, si et sic intelligatur dicta C scatentia, quia ille beatus populus est, qui laudes Dei non solum ore cantat, sed etiam lumine mentis Estelligit. Intelligere autem est, si Scripturas sanctas Catholicis regulis perscrutetur; si dicta Patrum saluari dogmate quis comprehendat, totumque ad pie-Libus acquiescat. Addidit præmium quod tales conequitur viros: Domine, in lumine vultus tui ambu-Dilationem, in lumine vultus ejus ambulat, cum in mtemplatione sanctæ Trinitatis jugiter perseverat. mbulat enim, significat vivit, quia tempus istud itz nostræ quadam commeatione peragitur.

Vers. 16. Et in nomine tuo exsultabunt tota die : Perseverat, quod datur huic populo, qui intelligit jubilationem. Nam cum dicit Domino, in nomine tuo e decepta mortalitas ibi ponat lætitiam suam, ubi Omnia sunt caduca. Sequitur, tota die, totius vitæ Vempus ostendit, quia non decet aliquando inde desinere, unde constat perpetua et copiosa gaudia provenire. Quod cum ita factum fuerit, evenit ut exultentur in Domini justitia, 301 quando in illa resurrectione ad dexteram fuerint collocati. Ecce qualia dona jarata dicit intelligentibus jubilationem. Quapropier pegligentiam noxiam projiciamus, et ad intelligentiæ beata studia concitemur; ut et hic, donante Domino,

dictum est, id est clarificetur numerus prædestina- A suavi exinde epulatione pascamur, et ibi perpetuæ lætitiæ munere perfruamur.

> Vers. 17. Quoniam gloria virtulis corum tu es: et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Merito cornu eorum, id est, potestas exaltabitur, qui in Domino Salvatore, de quo dicit Pater: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. 111, 17), virtutem suam gloriamque posuerunt : quia dum ad illum refertur omne quod datum est, ipse fit laus nostra et perfecta lætitia. Et nota quod in hoc loco cornu, in bono posuit : alibi vero in malo, ut est illud: Et a cornibus unicorniorum humilitatem meam (Psal. xx1, 22); non immerito, quoniam data potestas bona malaque facit.

Vers. 18. Quoniam Domini est assumptio, et santas, quia promissa restituit. Sic utrumque tempus B cti Israel Regis nostri. Exposuit quare exaltetur cornu in ipsum credentium: Quoniam assumptio, id est gloria illa incarnationis a sancto Israel probatur impleta; in qua omnes spem habentes de profundo peccati sursum erigimur, dum ipsius misericordia sublevante in æterna gaudia collocamur. Ecce exposita sunt munera, quæ promittuntur populo in'elligenti jubilationem. Peracta est demonstrativi generis admiranda laudatio, ut in singulis rebus et pot ntia ipsius narretur, et quis sit iste Dominus, evidentius approbemus. Nunc aliquid de tertia divisione noscamus.

Vers. 19. Tunc locutus es in aspeciu filiis tuis, et dixisti: Posui adjutorium super potentem, et exaltavi electum de plebe mea. Hactenus Ethan a sua persona locutus est, nunc venit ad tertiam partem, prædicans verba Patris, quæ dicta sunt de Domino Salvatore; ut superior laus indubitata docere:ur, quam paterna etiam firmavit auctoritas. Sæpe diximus sanctos appellari filios Dei non natura, sed gratia, Istis ergo filiis, id est prophetis et prædicatoribus verbi locutus est Dominus in aspectu, dum eos fecit conspicere quæ dicebant. Per hoc enim verbum illud ostenditur, quia quidquid prophetæ dixerunt, non ignoranter locuti sunt : sed in contemplatione certissima constituti, yiderunt mente quod ore prædicaverunt. Hinc est quod etiam videntes prophetæ nuncupantur. Sequitur: Posui adjutorium super potentem. Quæramus quid velit intelligi adjutorium positum super potentem; nam qui adjutorium quærit potens non est; 🗪 in justitia tua exaltabuntur. Adhuc in illo præmio D qui potens est, non indiget adjuvari. Sed hoc dictum, aut de generali corpore Ecclesiæ possumus non incompetenter advertere, quod potens et electum esse nullus ignorat; et huic dicit adjutorium Christum Dominum datum, qui de se in secundo psalmo dixit: Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus (Psal. 11, 6). Aus certe si hoc de Christo Domino velimus advertere quod ait : Posui adjutorium super potentem, ita intelligendum est, ac si diceret: Pater perhibuit testimonium potenti, id est Filio; sicut in Evangelio vox ad eum facta testatur, dicens : Et clarificari et iterum clarificabo (Joan. x11, 28). Hoc es: enim fortasse qu' d'dicit, adjutorium positum seper potenteme

Dominum Christum Isaias propheta commemorat, dicens: Ecce puer meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea (Isai. xLII, 1). Exaltatus est autem, sieut dieit Apostolus : Propter quod et Deus exaltavit (illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen ; ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœles'ium, terrestrium et infernorum (Philip. 11, 9). De plebe mea, significat gentem Judworum, unde natum constat Dominum Christum.

Vers. 20. Inveni David servum meum : in oleo sancto meo unxi eum. Quod dicit : Inveni David, Jesum Christum evidenter insinuat, quem superius dixit Potentem. Hoc enim nomen frequenter constat ad ipsum referri, quia et manu fortis dicitur, et desiderabilis invenitur; maxime cum talia sequantur, quæ neque David, neque alteri cuiquam justo præter Domino Salvatori possint ullatenus convenire. De ipso enim in alio psalmo jam dictum est: Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exsultationis præ participibus tuis (Psal. xLIV, 9).

Vers. 21. Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum. Hoc secundum formam servi dicitur, quæ assumpta est in utero virginali. Cui auxiliata est manus divina in passionibus suis, et fortitudo Domini firmavit eam; ut quam pro salute mundi pius Redemptor susceperat, propositam perageret passionem. Hoc schema dicitur characterismos, quod Latine informatio vel descriptio nominatur, quando personam absentem quibusdam indi- C ciis velut præsentem facimus intueri. Hac ergo figura totam partem divisionis hujus decora varietate complectitur.

Vers. 22. Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non nocebit eum. Istud certe ad David quem-L'Imodum pertinere poterit, qui et inimicos fortieres pertulit, et diabolo instigante peccavit? Sed hoc veraciter de Christo animadverti necesse est; nam licet in eum sævierit diabolus, qui est protervus humanitatis inimicus: licet Juda filius iniquitatis nocere præsumpserit, nullus tamen eorum peccatum. quod juste accusare potuisset, invenit; sicut ipse dicit : Ecce veniet princeps hujus mundi, et in me non inveniet quidquam (Joan. xiv, 50).

et odientes eum in fugam convertam. A facie Christi conciduntur inimici, quando ejus præsentia conversionis beneficio a propriis criminibus culpisque separantur. Nam facies ipsius cum peccatores dignata fuerit intueri, a pravitatibus suis conciduntur; nec consensum ulterius tenebrosis delictis præbere possunt, qui ad præsentiam veri luminis, Domino miserante, perveniunt. Odientes autem cum in fugam convertuntur, quando impia vita derelicta, ad ejus cœperint festinare remedia. Peccati enim memores sua facta refugiunt, et ad beneficia Domini saluberrima se festinatione convertunt. Felix itaque fuga eriminum Domini quæsiisse refugium, sicut in alio

Adjecit, exaltavi electum de plebe mea. Electum dici A psalmo jam dictum est : Tu es mihi refugium a pressura quæ circumdedit me (Psal. xxxi, 7).

> Vers. 21. Et veritas men, et misericordia mea cum ivso : et in nomine meo exaltabitur cornu eius. Pater dicit de Filio, veritas mea et misericordia mea cum ipso est; ut intelligamus nihil esse divisum, 302 sed virtutes quas habet Pater, habere simul et Filium. sicut ipse testatur : Omnia Patris mea sunt, et mea Patris sunt (Joan. xvII, 10). Veritas pertinet ad judicium, in qua judicaturus est mundum; misericordia vero ad pietatem, qua peccata dimittit, et omnia quæ præstat gratuita largitate concedit. Sequitur, et in nomine meo exaltabi'ur cornu ejus. Cornu hic signilicat invictissimam potestatem, de qua ip e in Evangelio dicit : Data est mihi omnis potestas in calo B et in terra (Matth. xxviii, 18).

Vers. 25. Et ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus. Mare significat universas gentes, in quibus Salvator noster gloriam dominationis accepit, quando ejus nomini humil ter devotis mentibus crediderunt. In fluminibus, fontium forsitan fluenta si, nificat, ubi Domino Salvatori populus regenerationis acquiritur. Sive Jordanem fluvium pro fluminibus ponit, in quo sui baptismatis Dominus consecravit exemplum. Sic et cœlos dicimus pro cœlo, et terras pro terra, et maria pro mari, et si adhuc ve'is quærere Athenas, Thebas, Mycenas et his similia.

Vers. 26. Ipse in ocabit me: Pater meus es tu: Deus meus et susceptor salutis meæ.

Vers. 27. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In his duobus versibus abso'ute debellatur iniquitas Judæorum. Quid enim evidentius, quid planius, quam ut esse credatur Filius qui invocat Patrem, et rursum credatur esse Pater qui appellat Filium? Nam quamvis harc duo nomina relativa sibi sint, unumque sufficiat dici, ut amborum virtus possit intelligi, tamen ut omnem scrupulum ambiguitatis excluderet, utraque posuit, utraque firmavit, et àdhuc non desinit Jodæorum insana deviare protervia, dum erroris causa fuerit subiata. Hac enim quarta decima species definitionis est, quam Graci κατά του πρός τι, Latini ad aliquid vocant, quoties unum nomen sic dicitur, ut aliud ex eo intelligi posse videatur. Sequitur : Et Vers. 23. Et concidam inimicos ejus a facie ipsius, D ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. Perscrutandum etiam nobis est, quare dixerit, primogenitum, quasi vero Pater sic genuerit substantialiter Filium, ut subsequeretur et alius. Sed boc locutionis genus Scripturæ divinæ constat esse proprium; sicut est et illud in Evangelio de Joseph et Maria, ubi ait : Et non cognovit cam, dones peperit filium suum primogenitum (Matth. 1, 25). Nunquid consequens erit, ut virgo semper Maria post Dominum Jesum Christum alterum peperisse credatur? Sed bene d'citur Primogenitus, quamvis solus probetur ex Patris substantia genitus. Ipse enim dicit: Ego sum Alpha et Omega, primus et novissimus, initium et finis, princeps et origo David (Apocal. xxii, 13,

16); ut merito sermo iste quæstionem habere non A manifeste. Sive quoniam in corpore Domini plenidebeat, quando ipsum et principium constat esse et finem. Ponam, constituam dicit; sicut in secundo psalmo ait: Ego autem constitutus sum Rex ub eo. Excelsum præ regibus terræ (Psal. 11, 6), sicut in septuagesimo primo psalmo dictum est: Et adorabunt eum omnes reges terræ (Psal. Lxxi, 11).

Vers. 28. In æternum servabo illi misericordiam meam : et testamentum meum fidele ipsi. Et hoc a forma dicitur servi, quia misericordiam Patris æterno videlicet honore suscepit, cui perpetua data est potestas in colo et in terra. Testamentum vero fidele est illi, quando quæcunque prophetæ de ipso prædixerunt, integerrima veritate completa sunt.

Vers. 29. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, ficat æternitatem. Semen vero David Christus est Dominus, qui in æterna gloria collocatus regnat cum Patre et Spiritu sancto per omnia sæcula sæculorum. Thronus autem ejus, potestas est futuri judicii, quæ tanta veritate peragenda est, ut sanctis onnibus cœlesti claritate præfulgeat. Sciendum sane alios esse dies istos, qui sibi vicaria revolutione succedunt, et illum futurum qui continua luce perpetuus est; de quo in octogesimo tertio dictum est: Quia melior est dies una in atriis tuis super millia (Psal. LXXXIII; 11); ut merito dies cœli sit dictus, qui objectu telluris tenebras non potest habere nocturnas.

Vers. 30. Si dereliquerint filii ejus legem meam. et in judiciis meis non ambulaverint.

data mea non custodierint. Hos duos versus dicit de populo Christiano, qui vere dicuntur filii Sponsi: quoniam Ecclesia matre ex aqua et Spiritu sancto regenerantur. Isti si legem Domini dereliquerint, si in judiciis ejus non ambulaverint, si justitias ipsius profanaverint, si mandata ejus non custodierint, in subsequentibus digna eis promittitur evenire vindicta.

Vers. 32. Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata corum. Venit ad sententiam quam superiora minabantur. Visitat in virga, quando districte vindicat; sic et Apostolus scribens Corinthiis dicit: Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis (1 Cor. 1v, 21)? Visitat quòque in verberibus, quando in nobis levius vindicatur. Aliter enim virga percutit, aliter flagella ver- D berant. Qued utrumque fieri manifestum est in populo Christiano pro qualitate peccati, quibus tamen proficit ad salutem, sicut Salumon dicit: Quem enim diligit Dominus increpat; flage/lat autem omnem flium quem recipit (Prov. 111, 12). Nam vide quid sequitur.

Vers. 53. Misericordiam autem meam non dispergan ab eo, neque nocebo in veritate mea. Cum superiora de membris dixerit, nunc redit ad caput. Dicit enim Pater misericordiam non se a Christo dispergere, sed tota plenitudine condonare: sient Apostolus dicit: In quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter (Coloss. 11, 5), id est substantialiter atque

tudo Divinitatis habitare dignoscitur; unde et in trigesimo psalmo jam dictum est. Sequitur, neque nocebo in veritate mea. Promiserat mim in superioribus Paier : Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum. Et quomodo poterat nocere, cui talia visus est promisisse? Et intuere quod dictum est, neque nocebo in veritate mea. Nam etsi inimici permissi sunt nocere, in veritate Patris non est læsus Filius, cujus passio totum mundum glorificata complevit.

Vers. 34. Neque profanobo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Hoc est quod superius dixit, neque nocebo in veritate mea: quoniam omnia veritatis ordine constat fuisse comet thronum ejus sicut dies cœli. Sæculum suculi signi- B pleta; quia nec testamentum suum mentiendo profanavit, sed rerum fide honorabile fecit, dum quæ de labiis ejus progressa sunt, id est per sanctos prophetas prædicavit, nulla 303 falsitate destructa sunt. Competenter enim prophetæ labia dicti sunt Domini, per quos ipse loqui dignatus est.

Vers. 33. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar. Hominum consuetudo est frequenter jurare, ut eis possit aliquis credere : Deus enim semet jurat, quia nulla varietate temporis immutatur. Jurare autem illius diximus esse ventura promittere. Nam cujus se religione constringat qui non habet fortiorem? Dicit etiam: In sancto meo, id est in Christo qui dixit : Custodi animam meam, quoniam sanctus sum (Psal. LXXXV, 2). Addidit quoque, si David Vers. 31. Si justitias meas profanaverint, et man- C mentiar. Si, negative positum est, quod etiam usus communis habet.

> Vers. 36. Semen ejus in æternum manebit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo. Semen Christi sunt omnes qui ei mente fideli crediderint; quia in ipsis futurum regnum seminatum est, quod ventura messis ostendat, sicut et in vigesimo primo psalmo ipse dicit : Semen meum serviet illi (Psal. xx1, 31). Manebunt ergo sancti in æternum, qui in excellenti ac beata conversatione demorantur. Unde itlos proprie manere non dicimus qui a regno Domini respuuntur. Thronus autem Dei bic intelligendus est anima fidelis, in qua revera insidet, quando eam majestatis suze illuminatione compleverit; sic enim scriptum est : Sedes sapientiæ anima justi. Addidit, sicut sol in conspectu meo, erit scilicet anima illa justi, quam sedem diximus Domini Salvatoris. Dicendo autem. sicut sol, comparationem rerum visibiliom facit. Nam si magnum est de creatura clarescere, multo melius de Creatore lucere.

Vers. 37. Et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis. Superius dixit de sole, quod ad animam justi diximus pertinere: nunc de luna dicit, quæ humano corpori hic convenienter aptatur, quia per varias ætates attenuatur et proficit. Sed ideo addidit, persecta, ut in illo spirituali corpore jam non temporale aliquid intelligeres, sed de sola plenissima æternitate sentires. Nam et ipsum corpus nostrum in æternum sic claritate complebitur, ut luna perfecta; quæ tuna, id est compago corporis nostri, A sti munitiones ejus in formidinem. Maceria est, quæ testis erit filelis, ut'que in qua promissa compleniur. Sed vide quid posuit, in cœlo, id est in sancto viro. Ipsorum enim corpora sic lucebunt, quorum et animæ divina il uminatione resp'endent; sicut Salomon ait : Fulg bunt justi, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent (Sap. 111, 7). Frequenter enim luna Ecclesiae comparatur.

Vers. 38. Tu vero repulisti et sprevisti, et distulisti Christum tuum. Hactenus Christus paterna voce laudatus est; nunc venit Ethan ad quariam partem, in qua jam ex sua persona velut adve sa superioribus dicit. Ibi enim Christum ab inimicis suis Pater asserit vindicandum, quod etiam jur sjurandi promissione confirmat; hic autem spretus ac traditus esse memoratur. Quod duplici modo intelligendum est, ut B nes plurimæ terminantur. illud advertamus ad resurrectionis gloriam pertinere: sive magis, quod Pater Augustinus invenit, illud pertinere dicamus ad Dominum Salvatorem; hoc autem ad David servum ejus, qui multis calamitatibus probatur afflictus, quando et Christi nomen, quod ab unctione venit, utrisque certum est convenire. Repulisti pertinet (ut mihi videtur) ad illanı parabolam quam ei Nathan propheta dixit, in qua repulsus a dignitate regia cuidam injusto comparatus est, qui ovem pauperis devoravit. Bene ergo dictus est repulsus, qui etiam proprio judicio constat esse damnatus. Sprevisti autem dixit, contemptibilem es-e fecisti, quando de regno ejectus, a filio Absalom fugiens nudis pedibus ambulavit, et increpationes filii Jemini sub durissimis opprobriis sustinebat. D stulisti non C ad veniam pertinet, eni statim propheta respondit : Et Dominus abstulit pe calum tuum (II Reg. x11, 13): sed dilatus est in tribulationibus suis, quandiu regnum repararet invasum. Christum tuum, significat unctum; quoniam illo tempore principes Hebræorum ungebantur in regem.

Vers. 39. Avertisti testamentum servi tui; profanasti in terra sanctitatem ejus. Hoc jam ad gentem pertinet Judworum, quod usque ad finem divisionis exsequitur. Humanitatis enim more dicitur : Avertisti, id est in aliam partem transtulisti; ut quod Judæis fuerat promissum, ad utilitatem gentium utique perveniret. Non enim eis remansit sacerdos, non templum quod constat esse subversum; sed Christiani omnia sunt plenissime consecuti. Merito ergo dictum D las quos flagellat, ut purgatum recipiat quem peccaest : Avertisti, quando perfidis ablatum, fidelibus probatur esse concessum. Testamentum, dixit, servi tui, non quia David testatus est; sed cui fuerat per testamentum nativitatis Domini dignitas compromissa. Sequitur, profanasti in terra sanctitatem ejus. Profanum dictum est irreligiosum, quod porro a fano, id est a templi reverentia pellebatur. Immolatio siquidem pecudum et observantia sabbatorum, quæ prius figuraliter agebantur, veniente veritate submota sunt. In terra enim quod dixit, intelligere debemus in toto orbe terrarum, ubi est Ecclesia catholica constituta.

Vers. 40. Destruxisti omnes macerias e jus : posui-

loca ad aliquam utilitatem præparata defensionis causa communit. Ilæe non commistione rei alterius ædificatur, sed in parietis molum saxorum tantum admaticue construiter. Ad cujus simili:udinem po-; nit simplicem illam invictamque defensionem divinam, quam necesse fuit amoveri, ut gens Judworum potuisset hostium incursione vastari. Pulcherrime autem dictum est, munitiones ejus posuisti formidinem, ut culpis facientibus ipsum Dominum formidarent. cojus solebant munitione vallari. Et nota quod per hos tres versus in similibus sonis exierunt verha.diversa; dixit enim : Repulisti, sprevisti, distulisti, ave listi, profanasti, destruxisti, posuisti. Quæ figura dicitur homæoteleuton, cum similibus litteris dictio-

Vers. 41. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam : factus est in opprobrium vicinis suis. Status ille regni Judaici et side noscitur direptus et opibus. Nam per eum transeuntes sublatis facultatibus ejus religionis copias ad se violentissime transtulerunt : ill. magis credentes ad quos Dominus corp rabter non venerat commonendos; sient ipse dixit: Populus quent non cognovi servicit mihi: obauditu auris obaudicit mihi (Psal. xvii, 45). Merito ergo Judæi facti sunt visinis opprobrium, qui in Dominum glor æ credere noluerunt.

Vers. 42. Exaltasti dexteram inimicorum ejus : lætificasti 304 omnes inimicos ejus. Ista sine dubie contigerunt, quando Judæi hostibus suis traditi, direptiones et ca des vastissimas pertulerant. Tune enim lætus efficitur inimicus, quando ejus voluntatibus humiliatur adversarius.

Vers. 45. Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello. Merito ei gladius ille adjutorium non præbuit, qui fortitudinem Divinitatis amisit. Nam licet ferrum humana videatur esse .defensio, tamen nihil prævalet, nisi eum dextera superna corroboret; sicut in alio psalmo jam dictum est: Non enim in arcu meo sperabo, et gludius meus non salvabit me (Psal. xLIII, 7). Sic eigo populus ille armatus, inermis effectus est; ut cum pauci plures vicerant, nec plures paucis resistere valuissent.

Vers. 44. Dissolvisti eum ab emundatione, et sedem ejus in terram collisisti. Frequenter emundat Divinitis sordidum respuebat : quos vero ab emundatione dissolvit, id est removit, hos jam et damnare decrevit. Quapropter illos hic significat Judaeos, qui obstinatione mentis Christum spernere maluerunt. Sedes quoque eorum in terra collisa est, quando respuentes Regem Dominum Sa'vatorem, nequaquam de gen'e sua principem ulterius habere meruerunt. Sedes enim pro regno posita est, quæ merito dicitur in terra collisa, quando divisus populus atone confractus particulatim toto orbe dispersus est.

Vers. 45. Minorasti dies temporum ejus, perfudisti eum confusione. Status ille quem diximus regni Judaici, cui promissa fuerat (si Domino serviret) æterpollicitationem Abrahæ promissam ob incre non meruit. Et merito in brevitatem redactus est, qui sibi icrite l ngam seriem promittebat annorum. Addidi. etiam, perfudisti eum conjusione, quia sordes illas incredulitatis suæ in facle sustine, hodieque dum inter gentes owne abominabili horrore confusus, in vultu suo gestat opprobrium. Ilæc quidem Ethan ille robustissimus mirabili varietate narravit; sed in his omnibus nen agnovit Dominum fuisse mentitum. Ille enim quod promisit David, id e-t. Christo suo, omnibus Christianis exhibuit. Nec habent Judæi guæ juste murmurent, qui se maluerunt a promissione veris-ima [ms. A., veritatis] segregare.

Vers. 46. Usquequo, Domine, avertis in finem: B exardescet sicut ignis ira tua? Ethan venit ad quintam partem, obi Dominum breviter rogat, ut Judaico populo miseratus indulgeat; quia nullus est qui animam possit ab inferno I berare. In finem hic, saculi terminum debemus advertere, quando (sicut sæpe d'etum est) exspectatur innumera conversio Judzeorum, propter illud quod ait Apostolus: Quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. xi, 25). Regat ergo, ne in finem avertatur, quando exspectatur fidelis agnitio Judworum. Addidit, exardescet sicut ignis ira tua. Irascimur mediocriter, quando aliquem sermone corripimus: exirdescimus autem i, a, cum vindicare disponimus. Adjecit etiam, Sicut ignis, qui objecta consumit.

Vers. 47. Memorare, Domine, quæ mea substantia [ed., justit a] : non enim vane constituisti filios hominum. Ille Ethan mentis firmitate roboratus rogat Dominum, ut istam carnem peccatis obnoxiam adventus sui gloria liberare dignetur; quia non est ad boe cre ta, ut eam permitteret quasi vanom aliquid interire. Nam cum memor fuit substantiæ nostræ, et a morte filios hominum eripuit, et in spe magnæ beatitudinis collocavit.

Vers. 48. Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem ? aut quis eruet [ed., eruit] animam suam de manu inferi? Quis est? interrogative legendum est. Quæ figura d.citur erotema, id est interrogatio : ubi subaudiendum est, nullus. Omnes enim homines primo homini inflicta est lege peccati; sicut Apostolas dicit : Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors, ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccenerunt (Rom. v, 12). Quie nunc ideo commemorat, ut calamitatibus suis misericordiam Creatoris mereater humana conditio. Unde qui or ginale peccatum præsumptione credere nolunt, quanto se liheres ab hac conditione dicunt, tanto amplius miserabili sorte constringuntur. Sequitur, aut quis ernet enimam suam de manu inferi? Et hic quoque subandendum est, nullus. De manu, id est de potestate inferi. Nam cum omnes homines mori contingat, ne-

mitas, minora us est utique dieb s augustis; quia A cesse est ut ipsi animas suas de inferni potestate non auferant, nisi per illum qui nos de dominatione diabod cripait, et mortem meriendo prostravit

> Vers. 49. Ubi sunt milericordiæ tuæ antiquæ, Domine, sient jurasti David in veritute tua? Venit ad sextam par em, ubi Dominum deprecatur, ut genti offlictæ et humana conditione [ms. A., F., humanæ condition | fragilissimæ debeat subvenire, et impleat promissiones quas se David fecisse noscebat. Ubi sunt, non sub delore dicitur, sed quasi tardans Dominus postulatur. Nam quemadinodum de illo dubitaret, cui dicitur, in veritate tua; scilicet ut cito præstet quod eum noverat esse facturum. Antiquas enim misericordias illas dicit, quas Abrah e patriarchæ fecisse retinebat; antiques enim non diceret, nisi ante Davidica tempora factas esse cognosceret.

> Vers. 50. Memor esto opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo, multa um gentium. Ordo verborum talis est, Memor esto opprobrii servorum tuorum, id est multarum gentium, quod continui in sinu meo. Illi dicitur: Memor esto, cui transacta vel futura priesenti sunt. Sed more humanitat's hoc dicitur, quia Dominus, dum præstare differt, oblitus fuisse judicatur. Opprobrium vero contigit servis Dei, quando gen'ibus idolorum amore raptatis, crant pro crimine Christiani, et insecutione dignos judicabant, quos novæ culturæ studiosos esse cognoverant. Hoc crat in sinu Christianorum, id est in secreto mentis affectu, quia palam timebant loqui, unde probabantur exstingui.

Vers. 51. Quod exprobraverunt inimici tui, Domine: quod exprobraverunt commutationem Christi tui. Exponit quod superius dixit : opprobrium multarum gentium. Exprobrarerunt enim sub imputatione legendum est, id est imputaverunt, quod magis credere ac prædicare debuissent. Sed ne haberes ambiguum a quibus ista dicerentur, addidit, inimici tui, Domine, id est ido'orum cultores, qui prædicationibus sanctis adversum ire modis omnibus festinabant. Repetit quoque, quod exprobraverunt, ad exaggerationem sceleris 305 corum ; ut commutationem Christi fidelibus imputarent, quam summa colere veneratione debuissent. Commutatio vero Christi est, quia veterem hominem in novam gratiam regenerationis evocavit, et de tenebris peccatorum ad veræ fidei lusive justi, sive peccatores, mortem videbant, que p men usque perduxit : quia mortali homini perennis vitie gaudia præparavit ; et his similia, quæ Dominus noster Christus peccatoribus donare dignatus est. Ipsa est commutatio Christi, quæ obstinatos deseruit, et fideles dono sua pie atis ascivit.

Vers. 52. Benedictus Dominus in aternum : fat, fiat. Post illam felicissimam [ms. G., fidelissimam] sanctissimamque commutationem, dignum fuit ut laus Domini subderetur, qui eam immeritis agnoscitur contulisse mortalibus. Pulchre autem contra maledictiones gentilium temporales positum est. Benedictus Dominus in æternum : quoniam quæ dicunt illi caduca sunt; laus enim Domini permanet in æternum, quia talia donare novit, quæ nullo fine clauduntur. Sequitur, fiat, fiat, ut de tantis promis- A fuisse Testamenti Veteris, et prophetam-N sionibus nemo dubitaret, ubi consirmatio iterata succederet, et tanquam subscriptio boni principis sacris jussionibus adderetur. Sed hoc magis ad psalmorum laudem debemus accipere, non (sicut quibusdam visum e-t) ad liberi aliquam sectionem.

Conclusio psalmi.

O vere robustum illum Ethan non corporis valitudine, sed animæ [ed., animi] firmitate constantem, qui præceptum nobis vitæ subscriptum de illis sacris altaribus tanquam fidelissimus humani generis procorator explicuit. Nunc oremus ut, quod auribus percipimus, mente condamus. Sic enim victoria nostra peragitur, si post talia sacra non adversum extraneos, sed contra nostra vitia litigemus; et respuentes quæ sunt terrena, quæramus sine aliqua cunctatione cœlestia. Interpretatio enim istius nominis fideles et patientes commonet Christianos, ut nulla adversitate frangantur, sicut Apostolus ait, hujus maximum virtutis exemplum; de se enim dicit: In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequentius. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris sui (11 Cor. XI, 23, 24). Segnuntur etiam cæteræ passiones, quæ istum Ethan opere magis quam nomine compleverunt. En, beate apostole, honoris tibi vicissitudo tributa est; ut sicut sanctam prædicationem tuam psalmorum attestatione firmasti, ita et psalmi de tuis operibus exponantur.

EXPOSITIO IN PSALMUM LXXXIX.

Oratio Mousi hominis Dei.

Non est dubium (sicut sæpe diximus) talia nomina titulis adhiberi, quæ textum psalmorum interpretatione sua videantur aperire. In primis oratio posita est, per quam ira Domini suspenditur, venia procuratur, pœna refugitur, et præmiorum largitas impetratur, cum Domino loquitur, cum Judice fabulatur, præsentem sibi facit quem videre non prævalet, et illum per eam placat, quem suis actibus vehementer exaggerat [ed., exacerbat]. Hæc Domini quodammodo præstat secretum, præbet sugge-tionibus locum, ed penetralia Judicis peccator admittitur; et nullus inde respuitur, nisi qui in ea tepidus invenitur. p est Dominus. Nam vide quid sequitur, A gene Quod mavult perit, supra quam meretur acquir.t; tristis ad eam venit, sed lætus abscedit. Oratio quippe sancta sic devotos salvat, ut beatos reddat, dum criminosos accipiat. Innumera sunt hojus bonitatis exempla; sed illud sufficiat, quod ipse quoque Dominus, exempla nobis vitalia tribuens, orare dignatus est. Unde merito tali ac tanto viro præmissa est oratio, qui frequenter indignantem Dominum mirabili supplicationis placavit exemplo. Hunc autem psalmum tertium noverimus esse eorum qui orationem in titulo suo continere monstrantur. Moysen enim illum celeberrimum virum per quem Dominus legem Israeli'ico populo dedit, manifestum est ministrum

ipso enim in Evangelio dicit: Si crederetis Mo deretis et mihi, de me enim ille scripsit (Joan. Et quia utraque psalmus iste conjunxit, me tale nomen appositum est, quod duo sacram sui nominis indicaret. Moyses quippe inter assumptus, eo quod de aquis a filia Pharaon elevatus; quod propter mare Rubrum Israel gnificat: propter gratiam vero baptismatis ad populum Christianum. Additum est etian nis Dei, ne alterum fortasse cogitares, nisi divinis colloquiis bonoratus, meruit esse prin ut jam non servus, sed homo ipsius esse die Hoc enim non de famulis, sed de liberis diamicis, sicut in Exodo legitur : Loquebatu B Dominus ad Moysen facie ad fuciem, sicut los homo ad amicum suum (Exod. xxxiii, 11).

Divisio psalmi.

Moyses vir sanctissimus, et operibus m et colloquio divino reverendus, in prima : inchoat a laude Judicis, beneficia ejus brev testatemque commemorans. Deinde insirmit stræ, quam et ipse multis modis o-tendit, subveniri. Tertio exorat adventum Domini ! ris celerius innotescere, quem sciebat human profutura præstare.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, refugium factus es nobi neratione et progenie. Moyses ille venerabilis C sanctæ Ecclesiæ, quam præfiguratione gestal mino fusa or tione gratias agit, quod in bo salo factus fuerit ejus insigne refugium. Primu inter Hebræorum filos est, ut moreretur, at deinde quod regis Ægyptiorum pertulit 1 certamina; tertio maris Rubri inaudita mi: postremum murmurantis populi contumacian dandam : sed in his omnibus factus est illi re cum ab universis discriminibus noscitur esse tus. Merito ergo periculorum suorum reco tale cognoscitur fecisse principiam. Verum non tantum de uno 306 homine, sed de un Ecclesia debuissemus advertere, nobis posu mihi: quoniam cunctæ Ecclesiæ, quæ in hac tempestate versatur, tutissimum refugium et progenie. A generatione, significat ex quo s ri cœptum est genus humanum. Progeniem ve usque ad finem sæculi, cum progenies sibi l generis per æt tes singulas reparata succedit diceret, semper.

Vers. 2. Priusquam fierent montes, et for orbis terra, a sæculo et usque in sæculum tu e in primo versu dixerat : Resugium sactus e ne temporalem adverteres esse Deitatem, ni eius æternitate disseruit. Sed ut hanc perent apertissime possimus advertere, montes hic n quid terrenum, sed coelorum potestates es quoniam de universa terra subsequitur; ut

stia terrenaque formares. Istud enim prius non habet principium, sed immensum atque incomprehensibile esse declaratur, quando ab ipsis quoque principiis prius esse dignoscitur. Sequitur, a sæculo et usque in seculum tu es; quasi aut ante seculum, aut p st sæculum non est Deus. Sed hic, a sæculo et usque in saculum, aternitatem debemus advertere. Graci enim codices aternitatem habent, quod patres posiri a seculo et usque in seculum transtulerunt. Tu is competenter dicitur Deo, quia non habet præteritum nec futurum; sie enim et ipsi Moysi dictum est: Dices fi iis Israel : Ego sum qui sum : et qui est, misit me ad vos (Exol. 111, 14). Unde merito vir sanctus posuit, tu es, quod ab ipso se audisse memi-Spiritum sanctum pertinere non dubium est. Essentia enim individuæ Tri itatis, quæ ab eo quod est, esse veraciter et proprie dicitur, præsentia semper habet, quæ inter nos aut præterita dicimos aut futura.

Vers. 3. Ne avertas hominem in humilitatem; et disuti : Convercimini, filii hominum. Venit ad secundam partein, in qua ille vir sanctus a Domino petit quæ ilum præeep sse cognovit. Dicit enim: Ne a ertas hominem in humilitatem, id est, ne in mundi istius concupiscentiam ambitionemque projicias. Humilitatem quippe hic terrenam concupiscentiam debemus advertere, quæ apud Deum abjecta atque contemptibilis est, non illam gloriosam qua peccata nostra Domino contitemur. Hoc ergo vir sanctus depreca- C ter quod Divinitas juhet, ne voluntas hominum a cœlesti sublimitate dejecta, amare mundi permitiatur humillima, humilia utique quæ sua vilitate [ed., bumilitate] sordescunt. Sequi ur, et dixisti : Convertimini, filii hominum. Ilic et pro quia posicum est, ut unum nobis sensum aperiat adunata sententia. Vides quam sit probabilis superior illa petitio: quia cum Dominus præceperit filios hominum converti, ipso debeant miserante salvari. Quis enim alter potest a mundi ambitu liberare, nisi is qui docuit fideles cœlorum regua perquirere? Merito ergo petit ne descran:ur homines in lubricis lapsibus, quibus dictum Convertimini.

Vers. 4. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanwete. Causa redditur quare sæculi ambitio debeat declinari : Quoniam mille anni non solum pauci sint we oculos Dei, sed tanquam hesterna dies habeanter omnino præteriti. Quæ figura dicitur tapinosis, il est humiliatio, quando cujuslibet rei magnitudo minuitur in exiguam parvitatem. Non enim vel ipsi tai diei præse iti, sed præterito comparatur tam longissimus ordo sæculorum. Mille enim finitum pro infuito posuit, ztatem veterum forta-se designans, en magna longævitate repleti sunt. Sequitur, et sicut custodia in nocte. Ut illos mille annos (quos superius dixit) annulatos esse cognosceres, non jam uni d ei præterito, sed etiam nocturno tempori brevissimo

1

dicator Domino congruenter, in es, antequam co le- A comparantur. Custodia enim nocturna, que humanas assolet exercere vigilias, ternis horis excubantibus deputatur, ubi sibi succedentibus turmis nibil longinguum agitur nec morosum. Pulchre autem humanam vitam nocturnis comparavit excubiis, ubi torum sub obscuritate et trepidatione geritur, quando mens hominum vitiis carnal bus circumdata pulsatur. Huic autem versui subdistinctiones ponendæ sunt, quoniam subsequitur plenitudo sententia.

Vers. 5. Quæ pro nihilo habentur, anni erunt eorum: mane sicut herba transeat. Hoc erat quod de versu superiori pendebat : quon:am sicut duo illa quæ superius dixit, hoc est, diem præteritum, et custodiam nocturnam, quæ pro nihilo habentur, intulit : Anni erunt eorum. Et ideo sicut paulo ante dixit supplinerat. Sed hoc ad Patrem, hoc ad Filium, hoc ad B candum est, Ne avertas hominem in humilitatem, addidit, mane sicut herba transeat. Adhuc illa fugitiva et transitoria vitæ hominum comparantur. Frequenter enim herba intra momentum aut pastu animalium, ant aliqua tritura consumitur : sic sunt anni hominum qui pro nihilo habentur. Mane, id est in ipsa vita qua fruontur, transeunt atque peragun'ur; nec de longinquitate corum potest esse satietas, ubi terminus festina celeritate suscipitur.

> Vers. 6. Mane floreat et prætereat; vespere aecidat, induret et arescat. Bene carnis infirmitas fugitivis herbarum ætatibus comparatur. Mane signifi at totam hominis vitam, in qua et florere et præterire dignoscitur. Vespere autem quod indicat lucis occasum, tempus dicit quo transit homo de sæculo : mox enim ut in mortem deciderit, post durescit in cadaver, ac deinde arescit [ed., crescit] in pulverem, quod et herbis et corporibus humanis noscitur esse c mmune. Sed hic mane et vespere (ut mihi videtur) non unum diem debemus advertere; partes enim istæ non sunt jungendæ, quia singulæ pro brevitatis intellectu sunt positæ. Hæc autem ideo diligentius excoluntur, ne quis sibi hominum de vita longissima blandiatur.

Vers. 7. Quoniam defecimus in ira tua, et in furore tuo conturbati sumus. Vir sanctus memor actuum priorum illum furorem Dei recordatur, quem pro Judaica murmuratione sustinuit, quando ei Dominus dixit : Cerno quod populus iste dura cervice sit : dimitte me ut irascatur furor meus contra eum, et deleam fram dies hesterna, quæ præteriit, et sicut custodia in D cos, faciamque te in gentem magnam (Exod. xxxII, 9, 10). Quapropter formidabili recordatione turbatus est, qui pro tali populo supplicabat. Defecimus enim dictum est, humana infirmitate fatigati : Conturbati sumus mortis cogitata formidine, quam metuebant propter debitas ultiones.

> Vers. 8. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo; saculum nostrum in illuminatione vultus tui. De sa culo transacti temporis dicit, quando Judaicus populus et miraculis visitabitur et 307 poenis. Non credendo enim quæ videbant, ultoris Judicis patiebantur aspectum. Nam in alio loco dicit: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxx1, 1). Illa enim tegebantur, quæ ad

veniam pervenichant : hæc autem illuminabantur, A dicens, non debere legis præcepta transcend quæ vindictam protinus sustinebant.

Vers. 9. Quoniam omnes dies nostri desecerunt : et in ira tua defecimus : anni nostri sicut aranea meditabantur. Brevitatem vitæ humanæ dicit per iram Domini provenisse: quoniam longioris vitte præsumptione peccabant. Ad quam enim brevitatem pervenerint post illam numerositatem prioris sæculi infra dicturus est. Nam quod dicit : Omnes dics nostri defecerunt, ad annos pertinet imminutos. Quod vero sequitur, et in ira tua defecimus, ad tribulationes ærumnasque respicit, quas in ipsa vita parvissima sustinemus : quoniam insolentia nostra aliter non poterat corrigi, ni-i per slagella Domini probaremur affligi. Sequitur nimis arta comparatio: Anni nostri sicut aranea meditabantur. Malignitatem vitæ nostræ B intelligi, ita nec vindictæ mensura prævalet posita similitudo declarat. Aranea enim est animal debile ac tenuissimum, quod transenntibus muscis ad escam sibi procurandam quædam retia dolose contexit : sic anni eorum qui sceleratis operibus dedici sunt, inanibus et subdolis machinationibus occupantur. Aranea enim dicta est, quod sit arida nimisque subtilis. Et vide quemadmodum actus ipsos [ed., ipsius positum verbum declaret. Meditabantur, dixit, non operabantur; ut ostenderet eos sine aliqua utilitate transiis-e, qui sub nullo fructu bonorum, sed sub ancipiti meditatione vixerunt.

Vers. 10. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni; si autem in potentatibus octoginta anni, et plurimum corum labor et do'or. Si annos illos ad litteram velimus advertere, multos hominum et nona- C omnia profutura discuntur. Et eruditos corde genarios bene vigentes invenies, et iterum necdum septuagenario- debilitate confectos; ut quod hic dicitur, constare minime posse videatur. Sed numerum septuagenarium legi potius decenter aptamus, quæ sabbatum diem septimum observandum esse præcepit. Octogenarium vero populo Christiano aptissime deputamus, qui octavum diem Resurrectionis dominicæ sancia festivitate veneratur : ut duo Testamenta (sicut in septuagesimo psalmo jam diximus, ubi opus istud divisimus) per hunc numerum significasse videatur. Ipsa sunt enim præcepta, in quibus fideles animæ saluberrima mentis valetudine reguntur. Octogenario vero numero addidit in potentatibus, quia tunc revera cœpimus habere potentiam, quando nobis Dominus Salvator apparuit. Isti sunt ergo dies D 12). Ipso affectu, ipsa gratia rogat Dominus annorum nostrorum, qui nobis probabilis vitæ conferunt claritatem; ut merito dies dicantur, per quos Dominum in verbis suis illuminata mente conspicimus. Et intende quid sequitur : Et plurimum corum labor et dolor; id est, qui hac duo Testamenta transcenderit, laboribus maximis et doloribus implicatur. Non enim illic est aliquid (sicut haretici faciunt) plus minusve sentire, ubi coelestem regulam servat moderata distinctio.

Vers. 11. Quoniam superveniet super nos mansuetudo, et corripiemur. Quis novit potestatem iræ tuæ, aut præ timore iram tuam dinumerare? Quia dixorat: Plurimum corum labor et dolor, nunc ipsum excolit

superveniens Jesus Christus, qui est mansuetu fe ta, nos corripit et emendat, si Testamen contumaciter negligamus. Et quoniam dixit, & mur, præmisit mansuetudinem, ut intelligam: nes emendationes Domini fidelibus pietatis int provenire. Sequitur, Quis novit potestatem ire aut præ timore iram tuam dinumerare? Her Moyses, qui expertus fuerat quanta Dominus p populo reddidisset, dum eum crebris murmu bus incitasset, exclamat nullius consideration vindictæ ejus pervenire mensuram, nec dinu posse quanta ille prævalet iratus efficere. 1 quod in utraque parte prædicatur virtutis im tas. Nam sicut præmia Domini plenissime ne bendi. Bene autem addidit, præ timore, sicut propheta dicit : Considerari opera tua, et expe bac. 111, 2).

Vers. 12. Dexteram tuam, Domine, notam bis, et eruditos corde in sapientia. Vir ille sancti et utriusque Testamenti intellector egregius v tertiam partem, in qua deprecatur Patrem, u Christus Judaico populo et gentibus salutarites reret. Nam ut utrumque populum complect plurali numero posuit, nobis, sicut et in prime psalmi jam factum est. Dexteram enim dicit Dominum Salvatorem, de quo alibi scriptu Dextera manus tua, Domine, confregit inimicos : xv. 6); petens ut ipse illis notus efficiatur, pet pientia. Desiderio ipsius non sufficit adventui mini postulare, quia multi eum corporaliter tes, Deum minime crediderunt, ideoque a Eruditos corde in sapientia: id est intellectum l tes in Dominum Christum. Eruditus enim quasi ex omni rude elicitus. Ipse est enim vi sapientia Patris, quem hic postulat non cor oculis, sed erudito corde cognoscere: quia be fuit revera illum videre, qui eum meruerunt i nata mente conspicere.

Vers. 13. Convertere, Domine, aliquantul deprecabilis esto super servos tuos. Consueta suam vir sanctus operator, qui dicit in Exodo placabilis super nequitiam populi tui (Exod. justitiam soam aliqua lenitate retemperet; qu exorari possit a peccatoribus, quibus juste no tur iratus. Intuendum est autem quod nen di toto convertere, sed aliquantulum : quia hoc nobis expedit, quando nos aliquis stimulos (1 tionis affligit; ut sape commoniti saluberrima versione valeamus peccatorum veniam promer

Vers. 14. Repleti sumus mane misericordie exsultarimus et delectati sumus in omnibus dieb str.s. Miscricordiam dici Dominum Salvatorem ignorat, qui miseris datus est, ut per ipsum viv qui per se cognescebantur omnimodis inte Repletum se ergo dicit hac misericordia mane,

lucida contemplatione, quoniam vir sanctus Christi A hensus; quod omnes libros divinos numerus arcanus Domini prævidebat adventum. Et necesse foit ut-208 ejus cor exsultaret in laude, delectaretur in contemplatione omnibus diebus vitæ suæ, cujus anima tali munere repleta, cœlesti exsultatione gaudebat. Quæ figura dicitur idea, cum rem futuram velut oculis offerentes, motum animi vivaciter incitamus.

Vers. 15. Delectati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis in quibus vidimus mala. Tribulationes quas hominibus providentia divina concedit, quam veraci æstimatione perpenderat, ut delectatum se in eis diceret, per quas humiliandum populum salutariter sentiebat. Sciebat enim fidelibus viris noxiam esse superbiam; et inde Domino gratias agit, unde credentes profecisse cognovit. Quapropter in illis I ennis se delectatum esse consitetur, in quibus riderat mala; mala scilicet quæ gravia putabat, dum pateretur humanitas. Nam viro sancto et contemplanti veritatem non solum gravia non fuerunt, sed etiam suavia sibi exstitisse professus est.

Vers. 16. Respice in servos tuos et in opera tua, Domine; et dirige filios eorum. Sancta conscientia non desinit facere in opere alieno quod exercebat in proprio. Quibus enim orationibus pro Israelitis supplieaverit Domino, omnino notissimum est. Nunc eadem simili fine concludit, ut peccantibus Judæis parcat, et filios eorum sancta credulitate recorrigat; quatenus si illi (iniquitate sua faciente) dispersi sunt, saltem eorum soboles in fine sæculi conversa, ad veniam pervenire mereatur. Quod prophetiæ spiritu C (sicut sæpe diximus) noverat esse faciendum. Et considera quibus verbis pietatem boni Judicis invitavit, ut primo diceret, in servos tuos; deinde, in epera tua; quatenus etsi factis suis veniam non mererentur accipere, eam Creatoris opera valde laudabilis impetraret. Quod argumentum apud rhetores dicitur a laude judicis.

Vers. 17. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos; et opera manuum nostrarum dirige super nos. Splendor Domini super nos est, quando crucis ejus impressione decoramur, et vexillum triumphi ipsius in fronte portamus; sicut Apostolus dicit : Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Galat. vi, 14). Hinc et in alio psalmo dictum D lectione Dei cœli commorabitur. Hic denuo categoricus est: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine (Psal. 17, 7). Sequitur, et opera manuum nostrarum dirige super nos. Opera nostra dirigit super nos. quando nobis donaverit veniam peccatorum, ut cum suerimus perversi, essiciamur ejus correctione rectissimi.

Conclusio psalmi.

Consideremus, viri prudentissimi, quam multa nobis legis divinæ mysteria per diversos numeros indicentur, quod hic vitas hominum septuagenarii et octogenarii numeri supputatione recolligat; quod cuncins ordo Psalinorum mystico sit calculo compre-

PATROL. LXX.

includit; quod et alia legis divinæ mysteria multifario calculo continentur. Arenam maris, pluviarum guttas, bominum capillos legimus esse sub numero. Et ut brevi compendio disciplinæ ipsius laudem virtutemque noscamus, Salomon ait, Omnia in mensura, et numero, et pondere Deum fecisse (Sap. x1, 21); ut cunctis indubitanter appareat arithmeticam disciplinam ubique esse diffusam. Hanc auctores sæcularium litterarum diligentius perscrutantes in multis partibus diviserunt, id est in pari et impari, in persecto et impersecto, in supersuo et imminuto, et cæteris quæ in ipsis auctoribus evidentissime continentur; quas studiosis legere et sana mente tractare nostri quoque permisere majores. Deum tamen in 3 omnibus rogemus ut sensus nostros aperia!, et ad veram sapientiam sua nos illuminatione perducat. Quidquid enim legeris, quidquid excogitaveris, ita dulcescere poterit tibi, si sapore superni muneris condiaris.

EXPOSITIO IN PSALMUM XC.

Laus cantici David.

Quando laus cantici dicitur, non commune aliquid sentiatur. Laus intelligi potest et humana prædicatio; sed laus cantici animadverti non potest nisi divina laudatio. David autem hic, ipsum prophetam dehemus advertere, qui primam partem hujus psalmi suavi relatione dicturus est. Amœnus admodum et ipsarum promissionum varietate dulcissimus : cujus undecimum et duodecimum versum diabolus ipsi Domino Salvatori, cum cum tentasset, objecit. Hunc hymnum dæmonibus pia considentia semper opponimus, ut a nobis potius inde vincantur, unde contra Creatorem suum dolose aliqua dicere tentaverunt.

Divisio psalmi.

In prima parte Psalmis a profitetur omnem fide. lissimum divina protectione vallari. Secunda laudem decantat Domino Salvatori. Tertia verba sunt Patris ad omnem fidelein, quem in se devotissime sperare cognoscit, et in mundo isto desensionem, et in futuro illi [ed., ille] præmia compromittens.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Qui habitat in adjutorio Altissimi, in prosyllogismus ita sublevat caput : Justus habitat in adjutorio Altis-imi. Omnis qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabituf. Justus igitur in protectione Dei cœli commorabitur. Nunc verba psalmi tractemus. Posito sancto David in contemplatione coelesti, talis subito persona monstrata est, quæ tota mentis puritate devota superna jugiter protectione gauderet : cui multa beneficia divinicus asserit esse collata, ut ad devotionem Domini mens nostra ardentius incitetur, quando fidelibus spes magna promittitur. Quæ figura dicitur diatyposis, id est expressio habitus, ubi rebus personisve subjectis et formas ipsas et habitus exprimimus. Qui

jugiter co emoratur. Habitare enim permanentis est, mon 349 discedentis; sed qui totam spem suam non in propries viribus ponit, sed in Alti-simi voluntate constituit, sequitur absoluta promissio, quoniam talis vir modis omnibus protegatur a Domino. Et inspiciendum est quod dicit, in adjutorio, ut designet intentionem verissimi Christiani laboriosa Domino contentione service. Et intuere quemadmodum singulis verbis res magnæ resignatæ sunt. Dicit enim: Oui hic habitat, illic commorabitur; id est, qui in isto s culo ab ipso non discedit, in illa semper perennitate mansurus est.

Vers. 2. Dicet Domino : Susceptor meus es, et refugium meum Deus meus, et sperabo in eum. lloc jicieus, solum sibi credit utile, quod dignatur pietas superna præstare. Nam qui dicit: Susceptor meus es, totum se confirmat in ejus beneficia projecisse, ut de felici quadam familiaritate glorietur. Item qui dicit : et refugium meum Deus meus, nullum sibi aliud esse profitetur auxilium: sed quando hujus sæculi tempestatibus quatitur, ad portum divinæ misericordiæ se confugere velle testatur. Et ne crederes post susceptionem beatam et refugium salutare non esse jam aliquid expetendum, sequitur, et sperabo in eum: ne quis in se fragilissimo debeat aliquando præsumere, sed in illo semper qui probatur omnia continere. Hoc si Adam fuisset secutus, nec sibi conquisiisset reatum, nec suis posteris transmisisset interitum.

Vers. 3. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero. Causam dicit divini muneris, quia ipse nos ab inimicorum sive spiritualium sive carnalium potest liberare versutiis, comparatione facta venantium, qui ad capiendas feras retium laqueos ponunt, ut ignorantes possint dolosis insidiis irretire. Sequitur, et a verbo aspero. Verbum asperum est omne dicium quod contra regulas divinas tanguam lethiferum poculum propinatur. Nam etsi per injurias aut irrisiones a bono proposito divertamur, verbum est utique asperum, suaque acerbi ate durissimum. Et iterum si audiatur sermo blandus fellito melle conditus, acerbe illud debemus suscipere, quia divinis probatur jussionibus obviare. Nam monibus intimantur. Ab hac ergo asperitate gravissima et amara dulcedine liberat Dominus nos, quando in via ipsius gradimur, nec dextera lævaque divertimus, ubi a diabolo positos laqueos esse cognoscimus. In via enim, id est in ipso Christo ausus non est ponere, ubi fideles non pravalet sau iare.

Vers. 4. Scopulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis; scuto circumdabit te veritas ejus. Per hanc versum et duos alios qui sequantur, personæ illi sanctissimæ quam propheta superius introduxit, quam pulcherranis allusionibus Domini beneficia compromittit! ut cujus prius mores probaverat, ejus præmia digna parra: et ; quæ nostra debet curiositas

habitat, confirmative pronuntiandum est . id est qui A indagare, si camen (ipsius gratia suffragante) dignum poss mus aliquid invenire. Scapulæ Domini sunt operationes mirabilium, per quas velut quibusdam humeris virtus divina monstratur. Pennæ sunt monita prophetarum, quæ si pura mente recipiantur, fideles animas ad cœlos usque perducunt. Quares forsitan quid ista præstabit obumbratio, ut per diem sol non urat te, neque luna per noctem? Item quid pennæ Deminicæ conferant? Utique protectionem Domini, quam velut maternam pietatem inter mundi pericula te habere cognoscas, sicut et alibi scriptum est: I. rus: lem , Jerusalem, quotics volui congregare filius tuos sicut gallina pulles suos sub alis suis, et nolnicii (Matth. xxiii, 37)! Scuto circumdubit te veritas equs. Scutum istud humanum illam partem tantum ex qua dicit ille qui de animo suo noxias præsumptiones ab- B opponitur, tegit : clypeus vero divinus undique n s quasi murali munitione circumdat atque defendit. Veritas autem incarnatio Christi Domini advertenda est, sicut legitur : Veritas de terra orta est (Pai. exxxiv, 12); quæ nos et scapulis obumbrat, et sub pennis suis sperare facit, et scuti protectione cu-

Vers. 5. Non timebis a timore nocturno.

Vers. 6. A sagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, a ru na et dæmonio meridiane. Sicut dixit superius gei era defensionum, ita nunc in his duobus versibu- denuntiat periculorum modos: quia multo gratior salus fit, cum evitata cognoscitur discriminum multitudo. Timor itaque nocturnus e-t ha reticorum tenebrosa suasio. Sagitta volans per C diem manisesta persecutio tyrannorum. Negotium in tenebris, cum pravo studio perquiritur, unde bene credentium cordis oculus obcaecatur. Dæmonium meridianum est immane periculum fervore persecutioni accensum: ubi ruina plerumque metuitur, quanda infirmitas humana superatur. Ruina enim dicta est 🚄 quasi repetens ima. Sed per has omnes allusion definitionesque rerum illud evidenter ostenditur quia nibil horum metuere possumus, quando Domes no protegente salvamur.

Vers. 7. Cadent a latere tuo mille et decem millie dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Cum viro fidelissimo in prima parte loqueretur, quonimembra capiti suo connexa sunt, in secunda pavenit ad Dominum Christum, ut illos quos Dei fam trequenter illa plus decipiunt quæ molli-simis ser- D lis insidiatos esse dixerat, peccaterum suorum re- dri-sum poulo sollicitius inquiramus. Non enim poste unt a latere Domini, vel a dextris ejus cadere, qui jacus in beatorum numero prædestinati esse noscuntur: sed hoc de præsumptoribus bene dicitur, qui illud se consequi credunt, quod minime promerentur. Cadent divit, quasi de alta beatitudine corruent, quam sili temeraria, non fidelis anima promittebat. Latus sutem est Domini Salvatoris corona justorum, qua cum ipso (sicut promisit apostolis) in resurrect.one judicabit. Nam hodieque quando judices petimus ab imperatore vel rege, sic eis dicimus: Mittite a latere vestro, id est qui vobiscum habet Adelissima deso-

tone consilium. Latus enim dictum est, eo quod sub A me dicitur non venisse, qui se probatus est immacuprachio lateat. Et quia spes hominum inaniter sibi promittit excelsa, ex illa gloria eos dicit esse casuros, qui sibi supra merita sua talia pollicentur. Et quoniam isti rari sunt qui tantam ac talem spem habere noscuntur, mille a latere ejus asserit esse casures, ab il'a scilicet summitate judicationis. A dextris autem, quia multi putant se ad dexteram collocandos, decem millia testatur inde ruituros, quoniam et ipsi falsa opinione conceperant, quod in suis 310 meritis non habebant. Hæc autem sententia illos specialiter verberat qui aliquo bono prosperitatis inflanter, et sanctos se putant esse, cum non sint. Mille autem et decem millia finitum pro infinito numerum ponit. Sequitur, Ad te autem non appropinquabit; hoc est quilibet ex i, sis qui sibi regnum Dei fallaciter B pollicentur: qui revera longe erunt a Domino, quoniam dum spem habent in meritis suis, ad satisfactionis remedia non recurrent.

Vers. 8. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Oculis tuis, dixit divinum illum lucidum perspicabilemque conspectum, quo hominum merita judicantur. Justitia enim divina considerantur homines, qui sunt ad sinistram vel ad dexteram collocandi. Sequitur, Et retributionem peccatorum videbis; hoc est quod superius dixit: Oculis tuis considerabis. Illa enim consideratio erit retributio meritorum. Videbis, id est, videri facies; sicut est illud : Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est int lligens aut requirens Deum (Psal. Lii, 3).

Vcts. 9. Quoniam tu es, Domine, spes mea; altissimum posuisti refugium tuum. Cum supra de peccatorum retributione loqueretur, subito intulit, Quoniam te es, Domine, spes men, quod sensus superior non habebat. Quæ figura dicitur paradoxon, quando exitus inopinatus vel non exspectatus ingeritur. Intendamus autem sollicitius quid sit quod dicit propheta, Queniam tu es, Domine, spes mea: quia resurgente Domino spem resurrectionis membra reliqua perceperunt, quæ erant posita in morte peccati. Præcessit enim in Capite, quod corpus reliquum in se sperare debuisset. Verum ista spes resurrectionis sancto viro ideo facta est, quia et ipse Dominus Salvator per id quod mortuus est, resugium suum noscitur in Altissimo posuisse, sicut in trigesimo psalmo janı dictum D est : Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugit, ut salvum me facias (Psal. xxx, 3). Unde merito sequitur illius exemplum, per quem se in ætermm poverat esse victorum.

Vers. 10. Non accedent ad te mala, et flagellum appropinquabit tabernaculo tuo. Hic beatitudo ssemptæ humanitatis potenter exponitur : quia dum in hoc mundo a Judæis et convicia pertulerit et fla-Rella, dicit, tabernaculo ejus, id est, sancto corpori mili mali appropinquare potuisse. Merito, quia flasolam est ultio divina, quod solet humana crimina rescere; sicut alibi legitur : Multa flagella peccatorum (Psal. xxxi, 10). Hoc ergo supra illum verissilata conversatione tractare. Ilic enim flagellum positum est, quod delicta castigat, quod improbos actes ulciscitur; et ideo negatum est per flagellum Christo Domino proximasse peccatum. Quod genus locutionis schema dicitur hypallage, que et in sæcularilus frequenter invenitur voluminibus et divinis.

Vers. 11. Quonium angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.

Vers. 12. In manibus portabunt te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum. In his duobus versibus verba sunt quæ Domino Christo diabolus, de ejus divinitate dubitans, cum eum tentare præsumpsisset. objecit. Sed ubi ille cecidit, nos sollicite gradiamur: quoniam cautela sequentis est præcedens lapsus alienus. Sæpe diximus in Domino Salvatore duas naturas, id est Dei et hominis unitas atque perfectas in una eademque permanere persona, ita ut unus esse Dei Filius et prædicetur ab omnibus et credatur, sicut et Patres no-tri veritatis ipsius illuminatione docuerunt, dicentes: Solus ex Trinitate Filius formam servi accepit, quæ forma illi ad unitatem personæ coaptata est; id est, ut Filius Dei et Filius hominis unus sit omnipotens Jesus Christus: ne non Trinitas, sed (quod absit) quaternitas, prædicetur. Hinc est quod quando humilia de ipso dicuntur, humanitati sunt sine dubio deputanda: quando aliquid potentius tonat, divinis virtutibus convenit applicari; quod hic et inferius utrumque servatum est. Nam quod legitur, angelis mandatum, ut eum debeaut C custedire, infirmitatis humanæ est, sicut Evangelium quoque testatur : Apparuit autem illi angelus de culo confortans eum (Luc. xxII, 43). Et ut ipsam hominis naturam perfectissime declararet, adjecit, ne offendas ad lapidem pedem tuum; id est, ne in legem quæ in lapideis tabulis scripta videbatur incurreret, quam venerat gentes edocere, ejusque plenitudinem salutari integritate firmare.

Vers. 13. Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. Hic jam divina virtus exprimitur, quæ tantis rebus sævientibus imperavit. Nam omnia ista nomina diabolo congruenter aptantur : aspis est, dum occulte percutit ; basiliscus, cum palam venena disseminat; leo, dum persequitur innocentes; draco, cum negligentes impia voracitate deglutit. Verum baccomnia glorioso adventu Domini pedibus ipsius prostrata jacuerunt. Solus enim tam ferocia valuit subdere, qui Patri coæternus et consubstantialis secundum divinitatem probatur existere. Ilæc si diligenter sanctorum Patrum prædicatione tractemus, nec aliqua dementium hæretica pravitate turbemur, omnia nobis, sicut dicta sunt, absoluta veritate constabunt.

Vers. 14. Quoniam in me speravit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. Venit ad tertiam partem, ubi Dominus Pater justissimo illi viro qui in prima parte noscitur introductus, clementi dignatione respondit, nt corda fidelium tali promissione roboraret. Hunc ergo beatum, qui habitat in adjutorio Altissimi, liberaturum se a malis A Psalmus enim (sicut sæpe dictum e-t) significat opesæculi istius compromittit, quoniam spem suam in ipsius virtute reposuit. Sequitur, protegam eum quoniam cognovit nomen meum. Exponit quomodo eum liberandum esse premiserit; scilicet ut protectus ab omnibus insidiis diaboli reddatur alienus. Causam quoque piæ liberationis adjunxit, quoniam cognovit nomen meum. Cognoscit nomen Patris, qui Filium non putat esse minorem, nec creaturam æstimat (ut quidam dementissimi volunt), sed Creatorem potius mentis integritate profitetur.

Vers. 15. Invocabit me, et ego exaudiam eum; cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum. Beato isti qui in ipsius protectione confidit, singulare præmium Dominus compromittit, ut eum indat. Dicit euim, cum ipso sum in tribulatione, quod ad istum respicit mundum, 311 ubi ferventius angustiis mens devota tribulatur; sic et ipse in Evangelio promittit: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Matth. xxvm, 20). Et vide quid sequitur, erip um eum et glorificabo eum. Ereptus utique ex hoc mundo glorificandus est justus, quando in illa beatitudine collocatur, ubi jam locum tribulatio non habebit.

Vers. 16. Longitudine dierum adimplebo eum, et ostendam illi salutare meum. Adhuc exsequitur præmia quæ promittit beato. Long'tudo enim dierum vita æterna est, quam nullus terminat finis; sed in firmamento suo stabili robore perseverat. Sequitur illi salutare meum. Hoc est enim quod fidelibus in summa remuneratione promittitur, quia salutarem Christum Dominum contuentur. Apparens enim ille et cordis illuminatione conspectus, totam spem justorum desideriumque complebit. Sic se et ipse in Evangelio bene credentibus pollicetur: Ostendam meinsum illis (Joan. xiv, 21). Hoc enim (ut quidam volunt) ipsi Christo non poterat dici, qui et salutaris est Dominus, et spes desiderata credentium : sed melius (ut frequenter dictum est) intelligatur potius a parte membrorum.

Conclusio psalmi.

Mirabilis virtus psalmi hujus, quæ immundos spiritus fugat. Nam unde tentare diabolus voluit, inde a nobis superatus abscedit. Memor est enim iniquus præsumptionis suæ, memor est divinæ victoriæ. Ipse quippe et in nobis vincit, qui eum et in se propria virtute superavit. Dicatur ergo a nobis post omnes actus diei noctis adventu; cognoscat nos ipsius esse, cui se recolit ante cessisse. Nec frustra tantam gloriam psalmi hujus in tali numero æstimo collocatam, quæ ter trina revolutione denarii ad omnipotentem atque indivisibilem cognoscitur tendere Trinitatem.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCI.

Psalmus cantici in die sabbati.

Psalmus cantici commonet nos ut in universis actibus nostris Divin tati gratias referre debeamus.

ras spirituales, quæ sursum tendunt ad Dominum Christum. In his enim cantare debemus et gratias semper agere, quando ejus beneficio reddimur liberi, qui per nos sumus peccatorum nexibus obligati. Ipse enim cantat in psalmo, qui omnem vitam suam in gratiarum actione constituit. Dies autem sabbati requies interpretatur, per quam commonemur ab omni prava actione cessare, et feriatos animos a vitiis reddere operum cœlestium sanctitate. Hanc recte Judæi non colunt, cum observantiam ejus ad intellectum litteræ transtulerunt. Sed illis est in die subbati requies, qui præcepta Domini ad Novi Testameuti significantiam ducunt, et veraciter intelligant quod in præfiguratione dictum esse cognoscunt. Et ideo vocarus exaudiar, et duplici modo profutura conce- B verha Ecclesiæ in hoc psalmo debemus accipere, quie nobis per diem sabbati futuram requiem cognoscitur intimare.

Divisio psalmi.

Primo ingressu Ecclesia loquitur, bonum esse commemorans laudes Domino dicere, quod insipientem et irreligiosum profitetur modis omnibus ignorare. Secundo peccatores sicut senum velociter asserit esse perituros. Tertio dicit justos florere ut palmam, erescere autem sicut cedros Libani : ut et pertinac s metus corrigat, et devoti felici pollicitatione congaudeant.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Bonum est confiteri Domino et psallere totius præmii finis, qui non habet finem, et ostendam C nomini tuo, Altissime. Sancta mater Ecclesia dicit bonum esse Domino confiteri, ut in ipso capite breviter profutura censeret. Confitemur autem (sicut sæpe dictum est) duobus modis : quando peccata nostra damnantes, misericordiam Domini jugiter postulamus; confitemur etiam, cum beneficia quæ suscipimus ejus semper muneribus applicamus, nec meritorum nostrorum esse dicimus quod ipsius miseratione præstatur. Quapropter, quidquid horum fiat, bonum cst Domino confiteri. Deinde conversa dicit ad Dominum, et psallere nomini tuo, Altissime. A communi intelligendum bonum est. Psallere enim significat piis operibus Domini mandata peragere, ut sicut psalterium de superioribus sonat, ita operatio nostra ad aures Divinitatis ascendat. Quapropter uno versiculo D comprehensum est quod sanctas et multiplices concluderet actiones.

> Vers. 2. Ad annuntiantum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem. Mirabiliter vita nostra duobus est sermonibus conclusa. Mane significat gaudium, nox autem cognoscitur indicare tristitiam. Et ideo quando in beneficiis ejus læti sumus, misericordiam ipsins annuntiare debemus : quia præstat indignis et malis, bonus est. Per noctem vero. id est per tribulationem, quando nos asperitates aliquæ castigare noscuntur, veritatem ipsius similiter annuntiare debemus : quia merito patimur quod delictis gravantibus sustinemus. Ita fit ut utroque tempore justissime debeamus laudes Domini confiteri.

cithara. Decachordum psalterium decem præcepta legis agnificare manifestum est, quia ip a chordæ sunt; quas si bonorum actuum qualitate tangamus, salutare melos efficient et ad coelorum regna perducunt. Scire autem debemus cur iste numerus tantie rei videatur adjunctus. Ipse est quem Pythagorici τετεκδαξάvocant, id est quaternitatem divinam : quoniam breviter comprehendit quod per infinitas summas noscitur posse dilatari. Unus enim, duo, tres et quatuor faciunt decem, qui semper revolutus atque repetitus, in extensas et infinitas supputationes egreditur. Neque enim in quibuslibet summis ultra istum erdinem novi aliquid reperitur, sed ita probatur esse compositus, ut ipse flat semper numerabilis, cum nullis novitatibus immutetur. Merito ergo talis cal- B relus totius 312 redemptionis nostra continet formam, qui per obliqua: lineas charactere suo sanctæ crucis imitatur figuram, et in digitis decori circuli rotunditate concluditur. Addidit, cum cantico et cithara. Canticum et cithara est gaudium boni operis, d est eleemosynarum jucunda præbitio, sicut ait Apostolus: Hilarem datorem diligit Deus (II Cor. 1x, 7). Cithara vero res indicat actuales, que licet cum labore et tensione fiant, tamen habebunt fructum Amaximum, si juncto gaudio compleantur. Ipse enim cantat cum cithara, qui operas bouas perficit sine Asperitate tristitiæ.

Vers. 4. Quia delectasti me, Domine, in factura tua, es in operibus manuum tuarum exsultabo. Intuere hanc regulam veritatis ubique servari, ne humanis viribus C applicatur quod suerit divina largitate collatum. Tunc enim elatio noxia provenit; tunc superbia Deo inimica turgescit, quando aliquid infirmitas humana de Dossibilitate præsumpserit. Quocirca delectatam Se dicit mater Ecclesia in factura Domini, quonium quidquid boni acceperat ipsi sancto proposito modis comnibus applicabat. Et ut prædictæ regulæ integritas Bervaretur, non in sua felicitate, sed in ipsius operibus se exsultare profitetur, sicut et Apostolus ait : I prine enim sumus figmentum, creati in operibus bonis (Ephes. II, 10).

Vers. 5. Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! mimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Omnia quidem opera Dei humanis sensibus profunda no-Seuntur, et quodcunque eorum quæsicris, altissimum D sine dubitatione cognoscis. Sed melius est per verba insius prædictas operationes cognoscere, ne peregrinum aliquid in medium videamur adducere. Postquam dixerat , mane misericordiam , et veritatem ammuntiandam esse per noctem, in decachord : psalterio, cause cantico et cithura, ipsa opera Domini, ipsa miracula dispositionis vehementius obstupescit, et magni-Scentiam ejus cum summa admiratione prosequitur : tali imitatione formati, mundi istius discrimina salutariter possimus evadere. In qua re nimis pro-Frender sunt factor cogitationes ejus : ut sicut diabolus Ber superbiam corruit, ita humanum genus humili-Lis beneficio possit absolvi. Dicendo enim, nimis

- Vers 3. In decachordo psulterio : cum cantico et A profundæ, significat tanto plus hanc æstimationem altescere, quanto de ipsa potuerit aliquis sedule vehementiusque tractare. Quapropter illud hic perfectæ scientiæ genus est, nosse Deum talia tantaque præstare, quæ humanus sensus non possit attingere, sicut in Ilabacuc propheta legitur : Considerari opera tus, et expavi (Habac. 111, 1).

> Vers. 6. Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget ca. Diversis causis apta redduntur. Nam sicut de se dixit : Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exsultabo, et reliqua: ita incredulos profitetur beneficia Domini non posse cognoscere. Quæ figura dicitur parison, id est æquatio sententiæ, quæ sæpe paribus, p'erumque constat imparibus. Insipiens est qui cœlesti sapientia vacuatus, humanis versutiis probatur esse plenissinius. Iste utique non cognoscet opera Dei, quia casuale credit esse quod geritur, sicut quidam philosophi dixerunt. Adjecit, et stultus non intelliget ea. Staltus utique est qui nec divina cognoscit, nec ipsos sæculi actus intelligit, quos vulgo brutos vocamus. Merito ergo isti non intelligunt ea quæ superius dicta sunt, quia supernæ contemplationis nulla ratione Sammantur.

Vers. 7. Cum exorientur peccatores sicut fenum, et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, ut intereant in sæculum sæculi. Venit ad ingressum secundum, in quo peccatores in isto quidem sæculo suh brevitate temporis sicut fenum dicit slorere; sed in kla judicatione, ubi factis digna recipiunt, eos asserit celeriter interire, sicut Jeremias propheta dicit: Omnis homo fenum, et omnis claritas hominis ut flos fenu (Isai. xL, 6). Nam quod dicit : Et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, futurum judicii tempus ostendit. Hic enim etsi intelligantur multorum criminum rei, omnes tamen nobis apparere non possunt qui operantur iniquitatem, maxime quando spiritus immundos hic videre non possumus. Ibl enim cum ad judicium venerint, humanis conspectibus apparebunt. Sequitur causa quare appareant, non utique ad gloriam, sed ad ruinam, id est, ut intereant in sæculum sæculi. Et pulchre exposita est pæna damnatorum: non enim sic pereunt, ut esse jam desinant; sed in sæculum sæculi pereunt, qui nunquam a suis afflictionibus exuuntur.

Vers. S. Tu autem Altissimus in æternum, Domine. Subandiendum, permanebis, non, ut Judæi putaverunt, tanquam hominem solum communi sorte trucidandum. Aptum est enim hoc de Domino Salvatore sentire, ut econtrario convincatur perfidia nefanda Judæorum.

Vers. 9. Quoniam ecce inimici tui, Domine, peribunt, et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. Inimici Dei sunt demonum cultores, vel quicunque praceptis ejus obviare monstrantur. Ilæc inimicitia Dei quidem dicitur, sed resistenti potius noxia comprobatur. Se enim persequitur, qui Domini jussa non sequitur. Ille enim nescit pius Creator irasci, nisi quando nobis existere videmur adversi. Denique subwingit qui sint .sti inimici, id est, qui operantur A stolus dicit : Nunc tendo ad palmam supernæ vocatioiniquitatem. Hi dispergentur, quando a grege Domini fuerint segregati, quando regnom ejus non meruerint introire : quia illic congregari nequeunt, nisi qui Domino devotissima intentione placuerunt.

Vers. 10. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum. et senectus mea in misericordia uberi. Unicornia interdum superbiam indicat, sicut in alio psalmo jam dictum est : Et a cornibus unicornium humilitat**em** meam (Psal. xxi, 22). Hic autem exaltationem significat unitatis, quam merito dicit Ecclesia [cd., qua merito dicit Ecclesiam] in fine sæculi exaltandam esse, quando fideles munera probantur digna recipere. Illa autem unitas fortitudo sublimis est: et sicut in hoc sæculo corona ornant jumenta, ita ibi sanctorum gloria decorat Ecclesiam. Exaltabitur enim dixit, quia peccatoribus in tartarum humiliatis, illius sublimitas colsior apparebit. Sequitor, et senectus mea in misericordia uberi. Senectus candidum caput habet. Quæ similitudo (ut arbitror) hic juste datur Ecclesiæ, quoniam omnia merita sanctorum tanquam cani capitis purissima luce fulgebunt. Nec incassum addidit mea, quia senectus humana morbis gravissimis sanciata tendit ad finem, querelis onerosa, colore defermis est. Contra senectus Ecclesiæ ad vitam ducit perpetuam, ad beatitudinem mirabilem, ad pulchritudinem singularem, ut luceant sicut 313 angeli Dei meruerint in illa congregatione numerari. Subjunuit etiam, in misericordia uberi, ut et multa intelligeres dona et beneficia sine dubitatione perpetua; quod totum contra seculi istius senectutem C dicitur, que malis ingravantibus oneratur.

Vers. 11. Et respexit oculus meus inimicos meos: et insurgentes in me malignantes audivit auris mea. Inimici scilicet sunt Ecclesia, quos superius divit operari iniquitatem. Tunc aperte in illa judicatione videbuntur, quando qui hic celati sunt, ibi cum suis operibus apparebunt; quos tunc iratus respicit, quando in sinistram partem segregatos esse cognoscit. Sequitur, et insurgentes in me malignantes audivit auris men. Insurgentes sunt malignantes divites hujus sæculi, qui hic paupertatem Ecclesiæ impia elatione despiciunt. Hos audibunt [ed., audiunt] aures omnium fidelium, quando increpationibus propriis sua desideria factaque condemnabunt : dicturi superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis (Sap. v, 8)? et cætera. Ibi enim audiuntur sua vota damnantes, qui se in hoc sæculo beatissimos æsti-

Vers. 12. Justus ut palma florebit, ut cedrus Libani multiplicabitur. Ad ingressum tertium sancta venit Ecclesia, ubi sic per comparationes memorat præmia heatorum, sicut superius dixit damnari posse facta peccantium. Feno enim comperati sunt peccatores, quod delectabili quidem viriditate oritur, sed celerrimo fine siccatur; justus vero dignissime comparatur palmæ. Palma enim dicta est quasi pacis alma, yum premium est in agone vincentibus, sicut Apo-

nis (Philip. 111, 14). Hæc supra terram hispida est. et quibusdam tumoribus inæqualis; sed ubi ad superna processerit, dulcissimorum fructuum suavitate completur, et quasi quibusdam radiis ornata distenditur. Sic justorum conversatio in hoc mundo duris est laboribus plena, sed in supernis probatur esse pulcherrima. Sequitur cedri secunda comparatio, qua multo palmis probatur excelsior. Lignum bene olens, ad pondera portanda fortissimum; quod licet procerum ubique nascatur, in Libano tamen monte celsius invenitur. Ita justus multiplici laude celebratus, et cedri proceritatem et pulchritudinem dictus est habere palmarum. Quæ figura dicitur ison, id est ægualitas, quando res aliquæ parilitate similes, adhibita B laude vel detractione, junguntur.

Vers. 13. Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt. Quoniam justos viros electis arboribus comparavit, nunc amœnitatem et pulchritudinem Ecclesiæ catholicæ brevissima commemoratione designat; in qua, dum plantatio dicitur, predestinatio Domini significatur : quia nisi quis in ca plantatus fuerit, crementum felicissimum non habebit. Considera etiam quod planta'os in domo Domini. in atriis florere manifestat : scilicet quonium qui in ista Ecclesia per gratiam Domini plantatur, in ille ingressu Jerusalem modis omnibus florebunt. Atrium enim initium dicitur mansionis; domus autem interiora membra designat; et utrumque simul uni rei non potest convenire. Hic enim justus bene dicitur plantatus, qui rad cibus virtutum terrenis visceribus firmiter continetur. In atriis enim merito florebit, quando in illo resurrectionis faitio auditi muneris felicitate gaudebit, id est, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34).

Vers. 14. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi. et bene p tientes erunt. Senecta hominum arida atque sterilis est; Ecclesia vero tune magis incipit esse uberrima, quando ad finem sæculi fuerit, Domino miserante, perducta. O senectus viridis, et floribus comparata maturitas! Apparet quoniam domus ista co lo tegitur, in qua homines plantantur ut floreant. In fine siquidem sæculi sanctorum numerus crescit, et persecutionibus crebris agitur, ut cito prædestisunt enim (sicut Salomon dicit): Quid nobis profuit D natorum numerus impleatur. Sic et superius dixit : Et senectus mea in misericordia uberi. Addidit, et bene patientes erunt, quia beatorum passiones coelorum regna conquirunt.

Vers. 15. Ut annuntient: Quoniam justus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo. Sancti quos superius dixit, bene patientes erunt, dum cœperint præmia divina suscipere. Annuntiabunt : Quoniam justus est Dominus, id est qui servis suis promissa dona complevit. Et non est in eo iniquitas, ut in hoc mundo pro se pertulerit periclitari, quos ibi ornabit corona martyrii.

Conclusio psalmi.

Commonuit nos sancta mater Ecclesia quemadmo

dum peccatores ut tenum percant, et justi ut palma A sed quia human i generi Rex externus manifestatione Aoreant. Dixit etiam qua vicissitudine gaudeaut qui hic crebris afflictionibus ingravantur. Ipsa est dies sabbati quam titulus prædixit, in qua justi sub exsultatione laudes Domini celebrabunt, et liberati a muudi hujus persecutionibus feriata securitate gaudebunt. Ne desperemus, bona promisit; ne peccemus, graviter comminata est. Sic totum pro nobis agitur, quod nos admonere dignatur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCII.

Laus cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando terra fundata est.

Canticum ad laudem Divinitatis sæpe diximus pertinere. Nam quod addidit, ipsi David, Christo Domino probatur aptatum, qui vere dicitur manu fortis ac desiderabilis: quoniam et solus potest præstare quæ vult, et a suis cultoribus unica affectione desideratur. Sequitur, in d'e ante sab!atum, quando fundata est terra. In die ante sabbatum, sexta feria significatur, quæ sabbatum sine dubitatione præcedit. Sed dum legatur in Genesi tertio die aridam apparuisse (Gen. 1, 9), inquirendum est cur terram sexto die dicat esse Tundatam. Sed hic hominem debemus accipere, qui per terram congruenter advertitur, sicut est illud: Terra es, et in terram ibis (Gen. 111, 19), quem inter initia rerum sexto die Creatorem legimus condidisse. Et sicut eum sexta luce fecit, ita illum veniens eadem ætate reparavit. Prima enim ætas auctoritate Patrum ab Adam usque ad Noe legitur comprehensa. Secunda a Noe usque ad 314 Abraham. Tertia ab Abraham usque ad David. Quarta a David usque ad transmigrationem Babyloniæ. Quinta a transmigratione Babyloniæ usque ad prædicationem Johnnis. Sexta vero atas a prædicatione Joannis agitur usque ad finem sæculi : in qua Dominum Salvatorem venisse manifestum est, quando homini variis casibus fluctuanti fundamenta suæ fidei propitiatus indul-it. Tunc enim fundata est terra, quando in eum humani generis est firmata credulitas. Et ideo laus sauctæ incarnationis ejus psolmi istius contextione cantatur.

Divisio psalmi.

Primus locus est a pulchritudine ipsius, deinde a fortitudine, tertio ab operibus, quarto a potestate, quinto a laudibus universitatis, sexto a veritate dictorum, postremum a laude domus ipsius, quam decet æterna exsultatione gaudere. Sic istis septem sedibus argumentorum demonstrativi generis est formata laudatio. Sed pro divisionibus (sicut in aliis psalmis fecimus) quentitatem numeri sufficit poni, quando et ipse calculus apte dispositus res continuas separare dignoscitur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dominus regnavit, decorem induit. Hic primus est locus argumentationis, quem diximus a pulchritudine. Nam quæ ventura erant propheta respiciens, regnaturum Dominum magna exsultatione concelebrat; non quia dominari cœpit ex tempore, sancte incarnationis innotuit. Sequitur, decorem induit, id est pulchritudinem suæ majestatis ostendit, sicut in Evangelio legitur, quando transfiguratus e-t in monte Thabor coram discipulis suis: Et resplenduit facies ejus ut sol, vestimenta autem ejus facta sun! alba ut nix (Matth. xvn, 2), qualia fullo non potest facere super terram.

Induit Dominus fortitudinem, et præcinxit se. Iste locus est secundus, quem diximus a fortitudine. Et respice quod prius comma in eodem verbo finivit, unde posterius inchoavit. Que figura dicitur epembasis, quoties al decorem dictionis sermo aliquis iteratur, sicut est illud : Psallite Deo nostro, psallite; psallite Regi nostro, psallite, et his similia. Fortitu-B dinem vero induit, quando in passione sua Judæis se tenere quærentibus respondit : Ego sum (Joan. xviii, 5, 6). At illi abierunt retrorsum; et terrore magno perculsi, qui ad vim faciendam venerant, ipsi potius corruebant. Si ista duo spiritualiter accipiamus, omnino conveniunt: decorem induit, eis quibus fidei veritate Dei Filius apparebat; fortitudinem autem induit adversus eos qui ei credere noluerunt, judicium comminando prædicens eis debitas pænas impios esse passuros. Præcinxit se, illud forte significat. quando præcinxit se linteo et pedes discipulis lavit (Joan. xm, 4). Illa enim humilitas et decorem habuit, quia dignatus est cœlorum Dominus humillimum obsequium suis famulis exhibe: e. Ilabuit et fort tudinem, quia per humilitatem diaboli malitiam super-C biamque prostravit.

Vers. 2. Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. Tertise argumentationis locus oboritur. quem superius diximus ab operibus. Firmavit enim orbem terræ, id est Ecclesiam, quando in Evangelio dixit : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ in eri non prævalebunt adversus eam (Matth. xvi, 18). Vera laus, mirabile præconium, ut terra illa quæ significat Ecclesiam toto orbe diffusam non commoveatur ullatenus, quamvis ista frequenti concussione vexetur.

Vers. 3. Parata sedes tua, Dens, ex tunc; a sæculo tu es. Ipse est quartus locus quem supra diximus a potestate. Sive illam sedem vult intelligi qua sedet ad dexteram Patris, sive istam quam habet in mente D fidelium, sicut legitur : Super quem requiescit Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea (Isai. LXVI, 2)? Parata significat prædestinationem, quia totum in illa veritate consistit quidquid in administratione mundi evenire contigerit. Ex tune significat Christi incarnationem, quæ fuit ex Maria Virgine, quando apostolos suos et cæteros fideles plenitudine [ed., plenitudinem] sua majestatis edocuit. A sweulo deitatem significat, qua coæternus regnans cum Patre, nescit esse sub tempore. Per hæc enim verba, una quidem persona, sed duæ s:gnificantur naturæ Domini Christi. Unde necessarium est hanc regulam per loca congrua (sicut Patrum firmat auctoritas) sæpius commonere. Atqua

utinam sie dementium harreticorum conquiescat im- A nunquam deserat; sie componit, ut nullatenus dissiprobitas, ut hoc magis importune quam necessarie petur. Verum hæc sanctificatio (quod est præstantisrepetere videamur.

Vers. 4. Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina voces suas, a vocibus aquarum multarum.

Vers. 5. Mirabiles elationes maris; mirabilis in excelsis [ms. A., in aliis] Dominus. Iste quintus est argumentationis locus a laudibus universitatis, ubi propheta intuito divinæ charitatis exsultans, flumina dicit emanare Domini præconia. Quæ figura dicitur prosopopæia, quoties inanimatis rebus verba tribuuntur. Quod schema in Scripturis divinis creberrime reperitur. Sed bonum est ut quæramus quæ sint ists flumina, quæ voces suas elevant in clamorem. Apostoli scilicet, qui de Spiritu sancto potati sunt, sicut in Evangelio, caput fluminum et fons aquarum, B Dominus ipse testatur: Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 38). Ipsa ergo fumina monaverunt sermones irriguos, ipsa in prædicationibus suis voces erexere sanctissimas. Quæ merito elevatæ dictæ sunt, quoniam Auctori laudes suas salutariter obtulerunt. Mundana enim flumina corsus suos non erigunt, sed potius in inferiora demergunt. Nam postquam de apostolorum prædicatione dixit, nunc exponit quemadmodum Ecclesia Domini largitate proficiat. A vocibus aquarum multarum, gentes significat, quæ ad catholicam fidem Dominum laudando conveniunt. Ab istis ergo vocibus mirabiles factæ sunt elationes maris, id est de sæculi istius salo animarum provenit salutaris ascensus. Mare enim est salsarum aquarum copiosa collectio: C sic Ecclesia sapientes populos in catholica unitate complectitur, quorum mirabiles elationes tunc fiunt, quando in mandatis Domini firma mente consistunt. Et hæc omnia ad ipsum referunt, per 315 quem universa quæ sunt bona proveniunt, sicut Jacobus apostolus dicit : Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. 1, 17). Ait : Mirabilis in excelsis Dominus, quia mortalium laudabilis vita non est, nisi illorum quos ipse facit excelsos.

Vers. 6. Testimonia tua crédibilia facta sunt nimis. Dixit de adventu Domini propheta que fieri veracissime prævidebat; nune ipsum genus laudis exponit, quando testimonia prophetarum nimis credibilia facta sunt, dum incarnatio Verbi que prædicta fuerat D mundo salutaris apparuit. Hujus enim glorioso adventu revelata sunt que in sacris libris tenebantur occulta. Quis enim sapientium de promissione munerum dubitare posset, quando ipsa plenitudo que promittebatur advenit?

Vers. 7. Domum tuam decet sanctificatio, Domine, in longitudinem dierum. Septimus locus qui restabat adjunctus est, quem diximus a laude domus ipsius debere signari. Domus itaque Domini est universalis Ecclesia, quæ per mundi ambitum noscitur constituta; hanc decet sanctificatio, id est adventus tui copiosa venedictio. Ipsum enim decus est, quod ornamenta omnia possit excedere: quia sic ornat, ut

nunquam deserat; sic componit, ut nullatenus dissipetur. Verum hæc sanctificatio (quod est præstantissimum decus) non ad momentum tribuitur, sed subæternitate præstatur. Longitudo enim dierum æternitatem significat, quæ nullo potest fine concludi. Nam (sient quidam dixit) longum non est, in quo est aliquid extremum. Sic totius demonstrativi generis septem partibus dominici adventus est laudata perfectio.

Conclusio psalmi.

Ecce sexta sabbati in incarnatione Domini, quam titulus prædixit, ostensa est. Audiant insipientes hunc pealmum, qui putant splendidum adventum Domini aliqua derogatione fuscandum. Per ipsum declarata est hominibus potentia sanctissimæ Trinitatis; per ipsum sacri baptismatis lavacra provenerunt; per ipsum beatæ communicationis dona collata sunt; per ipsum diversa charismatum munera floruerunt; per ipsum mors occubuit, vita surrexit; per ipsum diabolus victus; per ipsum homo noscitur esse liberatus. Exsultant angeli, gloriantur cœli, et, proh nefas! adhuc homo ingratus redditur, cœli singulariter subvenisse monstratur.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCIII.

Psalmus ipsi David, quarta sabbati.

Dum illa verba nota sint quæ præcedunt, quid sit quarta sabbati oportet nos diligentius perscrutari. Quarta sabbati est a sabbato quarta feria, quo die Dominus in principio mundi luminaria cœli mirabili dispositione constituit. Hoc aptandum est ad sanctos viros, de quibus psalmus iste dicturus est; qui merito cœli luminaribus comparantur, quoniam in terra cœlesti conversatione resplendent. Magno autem mysterio hunc et duos præcedentes psalmos talium dierum commemoratione prænotavit, ut per significantias rerum virtutem videretur indicare psalmorum.

Divisio psalmi.

Cum respiceret propheta humanum genus detestabili persuasione confundi, ut putaret Deum curam non habere mortalium, quando versa vice justos videbat contrarietate premi, et impios prosperitatibus elevari: in prima parte Dominum rogat ut retribuat superbis, per quos mundum tali æstimatione cognovit esse vitiatum. Secunda parte ipsos invehitur, qui stultis murmurationibus hlasphemabant, ut Deum putarent humanarum rerum sollicitudinem non habere, dum ipse creaturis suis probetur intelligentiam præstitisse: beatum illum existimans qui, mundi istius felicitate despecta, in divina reverentia perseverat. Tertia ad eorum animos invitandos Dominum sibi dicit fuisse refugium, et futurum vindicem fore peccantium.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus ultionum Dominus; Deus ultionum libere egit. Videns propheta blasphemorum iniquitates in magnam prosiluisse licentiam, districtionem

eis Domini quasi terribilia sulmina comminatur; ut A licet nobis privatas collocutiones advertere : ne quod tantæ majestatis timore perterriti, a suis perversitatibus redderentur alieni. Dicit enim, Deis, terribile nomen, quoniam ex timore descendit. Et ut Dominum intelligas Salvatorem, sequitur, ultionum Dominus, id est qui judicaturus est mundum, et ultionibus justis affligere veniet obstinatos. Quis ergo tali non terreatur auditu? Quis non pavescat viodicem [ed., judicem], qui se potest intelligere peccatorem? Repetit, Deus ultionum libere egit, id est, nullo impediente judicavit; sicut fecit quando Phariszis et potestatem habentibus suas nequitias imputavit. Libere quoque egit, quando in templo docuit populos tanquam potestatem habens. Sic et in alio loco Pater de ipso dicit : Ponam super salutari meo; Aducialiter agam in eo (Psal. xi, 6). Quapropter con- B viii, 35)? et cætera. stat eum egisse libere, cujus nec veritas reprehendi Poterat, nec potestati obviari posse constabat. In illo enim voluntaria humilitas, non patientiæ neces-Sitas fuit.

Vers. 2. Exaltare, qui judicas terram; redde retribessionem superbis. Exaltare dicitur humili, qui ab Examples comprehensus noscitur esse crucifixus. Sed unis ista pro nostra redemptione pertulerit, tunc caltatus est coram discipulis in majestate sua, quando earm ad gloriam constat resurrexisse perpetuam. Orat ergo sanctissimus, quod scit esse venturum. Non enim imperativa verba sunt; sed per hæc sen-Lentia certi animi et devotio desiderantis ostenditur. Sequitur, qui judicas terram; ut aperte demonstraret minum Christum, qui terram, id est homines ter- C remos majestatis suæ ditione judicabit. Et ut hoc de piis debuisses advertere, subjunxit, redde retribumem superbis. Superbi enim illi sunt qui in sua lignitate deficiunt, nec aliqua satisfactione ad mini videntur misericordiam pervenire. Superbus tem et 316 diabolus dicitur, et qui ejus perver-📭 🗷 atibus obsecundat. Istis ergo retributio reddenda cum audierint : Ite in ignem æternum, qui paraest diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41).

Vers. 3. Usquequo peccatores, Domine, usquequo catores gloriabuntur? Adhuc in sensu superiore rsistens, de illis peccatoribus dicit qui obstinata Inntate durescunt. Dicendo enim, usquequo peccugloriabuntur? istud sæculum significat, in quo perbiæ suæ non habent modum. Nam in die judi- D intelliget Deus Jacob. Exaggeraverunt superbi nequigloriari non possunt, qui pœnas debitas conseuntur. Repetitio enim ista dolorem diuturnæ exectationis ostendit, quia semper innocentibus graest criminosorum conspecta jactantia.

Vers. 4. Pronuntiabunt, et loquentur iniquitatem : quentur omnes qui operantur injustitiam. Pronunest aliquid coram aliis publica voce narrare. cit enim de illis qui non solum corde concipiunt = ala, verum etiam ea sub libertate disseminant, ut se perdant, et alios deceptos inficiant. Sequitur, loquentur iniquitatem. Cum sit pronuntiare, loqui, ad mihi significare videtur, ut pronuntiationes blicas suasiones debeamus accipere. Loqui autem,

tempus esset, quod a culpis improborum redderetur alienum. Iniquitatem vero ad utrumque pertinere non dubium est, quia de illis dicitur, qui perversis loquacitatibus efferuntur. Verum ne illud loqui solummodo sermonum esse sentires, addidit, qui operantur injustitiam; ut et sermone et opere detestabiles jugiter apparerent. Diligenter autem intende quemadmodum usque ad finem divisionis hujus augmenta semper scelerum facit. Quod schema dicitur climax, id est gradatio. Exaggerantibus enim ad superiora crescere decorus ascensus est. Quod etiam in virtutibus fecit Apostolus dicendo: Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio, an gladius (Rom.

Vers. 5. Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hæreditatem tuam vexaverunt. Populum tuum, viros [ed., veros] dicit fideles, quos idem perhibet humiliatos, quoniam Deo sieri contumelias audiebant. Necesse est enim devotum famulum dolore cruciari, quando irreverentissimum aliquid de Domino contingit audire. Hæreditatem vero populos significat Christianos, quos ideo dicit esse vexatos, quia innumeris cladibus eos superbi persecutores atterere tentaverunt. Et respice quam moderato verbo vexatos dicit esse, non perditos, quia semper fideles tentatione proficiunt, et quanto plus illis humana vis ingeritur, tanto amplius defensio superna præstatur; sicut Salomon dicit : Argentum probat ignis, et homines acceptos tentatio tribulationis (Eccli. xxvII, 6).

Vers. 6. Viduam et advenam interfecerunt, et pupillos occiderunt. Legitur quoque : Esto pupitio ut pater, et pro marito matri illorum (Ibid., 14, 10). De advena quoque in Pentateucho sic jubetur : Peregrinum et advenam non nocebis : advence enim et ipsi fuistis in terra Ægypti (Deut. x, 18). Ilic ergo ut crimen exaggeret, interfectas ait viduas, advenas et pupillos; ut quos Dominus tuendos atque juvandos esse præcepit, eis manus scelerata non parceret. Ecce argumentum quod dicunt oratores a laude rei læsæ, quam bene tunc veritas profudit, quod nunc ad usus verisimiles subtilitas humana convertit.

Vers. 7. Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec tias suas, ut homicidiis atque oppressionibus innocentum, ad cumulum mali blasphema quoque verba subjungerent. Quæ figura dicitur sarcasmos, quasi usque ad pulpas penetrans hostilis irrisio. Dicebant enim, Dominum non videre quæ probabantur sub iniquitate peragere : æstimantes mala sua non respici. quando se non sentiebant sub celeritate percelli. Dementes, qui patientiam Domini traxerunt ad infirmitatis injurias, cum facta sua nec videre eum dicerent, nec intelligere posse sentirent; dum ille pius moderator exclamet : Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et virat (Ezech. xvm, 23). Deus autem Jacob dicit, Deus Christiani populi. Solet enim hoc nomon

quens catholica significatur Ecclesia.

Vers. 8. Intelligite nunc, qui insipientes estis in populo; et, stulti, aliquando sapite. Exposita consuetudine malignorum, venit ad secundam partem, in qua cos commonet ut tandem aliquando a nefanda persuasione discedant. Insipientes illos appellat qui in Ecclesia constituti, sæculi istius felicitate mordentur. In populo autem ideo subjunxit, quia pravas intelligentias suis conventiculis publica voce denuntiant, et docere videntur, quod ipsi pessima intentione didicerunt. Stultor antem illos dicit, qui veræ religionis expertes aperta contradictione blasphemant, dicentes: Nec videre Deum quod homines faciunt, ne intelligere que delinquant. Sequitur, et, Domini pietatem, qui talia putatis Dominum negligere, quæ suis præceptis cognoscitur inhøbere.

Vers. 9. Qui plantavit aurem, non audict; aut qui finxit oculum, non considerat?

Vers. 10. Qui corripit gentes, non arguet; qui docet hominem scientium? His due bus versibus per singulas sententias decurrit pulcherrima nimis et absoluta probatio : quie tamen increpative legenda est. Dicit enim : Qui tribuit aurem diversis creaturis suis, sibi denegavit anditum! Qui plasmavit oculum, non habebit aspectum! Qui prædicationibus prophetarum gentes arguit, ipse minime judicabit! Qui docuit hominem scientiam ipse rationis indigus permanebit! Quin potius artifex rerum modum uniuscujusque dispensans, nulli creaturarum tantum tribuit. C quantum in se esse cognoscit. Desinat ergo vana præsumptio imaginari velle falsissima. Sola eni n Divinitas est quæ omnia veraciter, omnia potest nosse perfecte. Inspiciamus etiam quam pulchre locutionis ordo decurrat. Dicit enim : Qui plantavit aurem, et non sequitur, non habet aurem, sed dixit, non audiet. Talis etiam modus locution's sequitur, aut qui finxit oculum, non dixit, non habet oculum, sed dixit, non considerat; ut ostenderet virtutes audiendi videndique in Deo esse, non membra. Quas argumentationes breves atque lucidissimas enthymemata, id est mentis conceptiones dialectici appellare voluerunt. Has pro brevitate sui oratores frequenter propriis distinctionibus aptaverunt. Hic autem syllogismus constat ex propositione et con. D clusione, sibi tamen utrisque contrariis; 317 sicut hic factum est; nam proposuit, Q a pla tacit aurem; conclusit ex contrario, non audiet, et reliqua quæ in co versu sequantur hojusmodi.

Vers. 11. Dominus novit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Post illa quæ dixerat, sequitur vera sententia : quoniam talium hominum cogitationes omnino sunt vanissimæ. Et bene dictum est, Dominus novit, quia ipsi se per se nosse non possunt, qui pravis cogitationibus occupantur. Vanum enim dicimus quidquid a veritate discedit, quidquid proficuam non habet fructum.

Vers. 12. Beatus homo quem tu erudieris, Domine,

Scriptura divina repetere, quia per ipsum sub-e- A et de lege tua docueris eum, Contra vanos bene ponitor, Beatus; nam sieut illi cad eis cogitationibus illuduntur, ita isti doctrinæ cœ'estis veritate firmantur. Venit ergo ad ill-s quos in titulo psalmi corli luminaribus comparavit. Sed hoc beatitudinis genus. quemadmodum proveniat, consequenter exponit, dicens: Et de lege tua docueris cum, Isti enim non vanitatibus illuduntur, sed vera doctrinæ qualitate complentur, fiuntque revera beati, quoniam cœlestis sapientiæ munera perceperunt.

Vers. 13. Ut mitiges eum a diebus mali:, donec sodiatur peccatori sovea. Istud jam sanctæ legis constat esse beneficium, ut in a lversis mundi istius discat Christianus patientiam, qua mitigantur semper adversa; legitur enim : Exspectans exspectari stulti, aliquando sapite; id est, dementes, advertite B Dominum, et respezit me (Psal. xxxxx, 2), et his similia. Dies autem mali sunt, quando insultare cernuntur injusti, quando persecutoribus favet mundana felicitas. Sed vide quid sequitur, exspectandum esse donec fodiatur peccatori fovea; hoc est, cum dies ejus sepultur:e provenerit, quando jam non superbount impii, nec ulterius de prosperitate gaudebont; sed tunc recipiunt quod hic corrigere distulerunt.

> Vers. 14. Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet. Quoniam superius dixerat, ut mitiges eum, nunc asserit non esse repellendum, quem propter coronale præmium parvo tempore commemorat esse fatigatum. Plebem vero suam designat fidelissimos Christianos, qui ad Dominum pura mentis intentione festinant. Sequitur, et hæreditatem suam non derelinquet. Hæreditas est humana, quæ ad successorem prioris Domini migratione transfertur. Nam hæredi:as Christi, licet sit ejus sanguine conquisita, nunquam suum perdit auctorem, sed cum ipso nihilominus possidetur.

> Vers. 15. Quoudusque justitia convertatur in judicium; et qui tenent cam omnes qui recto sunt corde. Justitia hominum tunc convertitur in judicium, quando apostoli, vel qui eorum merites proximantur (sicut eis promissum est in Evangelio) sederint super duodecim sedes judicare (Matth. xix, 28) cum Christo. Ista enim justitia fidelium, quæ in hoc mundo examini subjacet impiorum, ibi omnes protervos suporbosque judicabit, sieut dicit Apostolus : Nescitis quoniam angelos judicabimus, quanto magis sacularia (1 Cor. vi, 3)! Et ne isti qui essent fortasse dubitares, sub interrogatione requiritor, qui tenent eam, id est justitiam. Respondit, omnes qui recto sunt corde. Recti corde sunt omnes sancti, qui divinæ regulæ conjuncti avios non sequentur errores.

> Vers. 16. Quis exsurget mihi adversus malignantes, aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem? Ven t ad tertiam partem, in qua sibi contra malignos spiritus solum Deum adjutorem e-se testatur. Et quia nul'us est hominum qui propriis viribus adversus eos conflictare prævaleat, interrogative legendum est: Quis exsurget mihi? id est, nemo pro me adversum dæmones certaturus assistit, dum eos po ins homines malis imitationibus subsequantur. Adversari

cuim hostis est, non sequacis. Addidit, aut quis stabit A gere enim, advortimus plasmare; unde et figulum meeum adversus operantes iniquitatem? Quasi in acie certaturus, quasi diversis jaculis vulgerandus; ut non manus inserendo vincat, sed ad victoriam magis patiendo perveniat. Istud enim tale certamen est, ut vincat qui sustinet, et perdat ille qui vulnerat. Quem sensum et Apostolus dicit : Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitie in coelestibus (Ephes. v1, 12).

Vers. 17. Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo mirus habitaverat [ed., habitasset] in inferno anima mea. Attendens prius ad humanam imbecillitatem, nusquam sibi reperit adjutorem; sed conversus ad Dominum, statim quod opi:ulari posset, invenit. Dicit enim, Nisi quia Dominus adjuvit me, in illam foveam B prolinus incidissem in qua peccatores certum est posse demergi; hoc est, paulo minus habitaverat in inferno anima mea. Vanis enim persuasionibus potuisset decipi, nisi meruisset a Domino liberari.

Vers. 18. Si dicebam : Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me. Hic beneficium celerrimæ confessionis ostenditur, ut cum se lapsum diceret, statim munera divina sentiret; qui selici sorte liberatus, inde reatum evadere prævaluit, quia culpam Judici non negavit. Sic Petrus cum vocatus gressibus suis calcaret undas maris, expavit (Matth. xiv, 30); sed ideo cito meruit liberari, quia infirmitatem suam obrui protinus exclaniavit : cui statim adfuit misericordia divina, dum tensa manus eripuit, quem dissidentia cavenda mergebat. Tantum enim C valet in principiis accelerata confessio, ut ante indulgentia subveniat, quam pœna percellat.

Vers. 19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Multa quidem vulnera, sed sufficiens omnino medicina, quando secundum dolores asperos consolatorià dicit venisse remedia. Nam quod ait, in corde meo, suas significat saluberrimas cogitationes; ut cum retributiones æternas mente revolveret, mala temporalia sine dubitatione despiceret; et confortatus inde sumeret remedium, unde se pervenire judicabat ad Christum. Ipsæ sunt consolationes quæ lætificant animas, quamvis corpora videantur afflicta.

Vers. 20. Nunquid adhæret tibi sedes iniquita i., qui fingis dolorem in præcepto? Negative dicendum D est: Nunquid particeps tui erit thronus insidiarum? Quia justo Domino non potest proximare, nisi quod ejus constat regulis convenire. Sic per speciem octavam definitionis, quæ Græce κατ' ἀφαίρεσαν τοῦ έναντών, Latine per privantiam contrarii, negando quod non est, definitur quid sit Christus Dominus. Sedes caim iniquitatis est mundi istius voluptuosa possessio, quæ Domino adhærere non potest, quando suos 318 famulos, ne rebus talibus caperentur admonuit. Præceptum enim ipsius continet: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur; et iterum : Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam spsorum est regnum colorum (Matth. v, 5, 10). Fin-

bene solemus vasorum dicere formatorem; nam et ille qui mentitur, aliquid sibi videtur posse confingere. Unde hoc verbum multis rebus apponitur; sed congrue tunc intelligitur, quando causis aut personis convenienter aptatur.

Vers. 21. Captabunt in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt. Hoc frequenter legimus in martyribus factum, ut truculenti persecutores aliquo dolo intercipere nitantur animas innocentes. Captabunt en m dixit, quasi captiose tractabunt : quia veram causam criminis in talibus invenire non possunt. Istud autem quod sequitur, sub exsecratione legendum est, et sanguinem innocentem condemnabunt; ut quod sceleribus datum est, improbitas hominum virtutibus tribuere non recuset. Sanguis enim pro dolore petitur sancti, cui laus et obsequium debuisset offerri. Hoc et ad Dominum Salvatorem potest referri, qui vere innocens atque immaculatus pro nostra redemptione sententiam injustæ condemnationis excepit.

Vers. 22. Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in auxilium spei meæ. Ut ostenderet persecutiones hominum nil valere, eo tempore magis dicit divinum sibi provenisse refugium, quando superbia humanæ persecutionis inflata est. Per hanc enim sanctæ martyrum germinant palmæ; per hanc coronalis illa beatitudo præparatur; per hanc nuptialis stola conceditur; per hanc cœlorum regna reserantur; et quidquid desiderio magno petitur, ipsa potius sæviente præstatur. Sequitur, et Deus mens in auxilium spei meæ. Dum dicit, auxilium, ostendit se adhuc esse passurum. Propter hoc denique addidit, et spei meæ, quoniam hic adhuc spem habemus, non rem tenemus; sed cum illud tempus revelationis illuxerit, spem relinquemus, quia jam nostrum desiderium possidebimus, sicut dicit Apostolus: Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus (Rom. VIII, 24, 25). Quapropter sicut clamorem sanctorum in superioribus propheta declaravit, dicendo: Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? ita nunc ponendo, Et factus est mihi Dominus in refugiem, et Deus meus in auxilium spei mea, causam totius hæsitationis abscidit.

Vers. 23. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos Dominus Deus noster. Ecco omnis dubitatio saluberrimo fine curata est. Nam illos quos dicebatur Dominus non videre, neque intelligere, opportuno tempore retribuet illis operationes suas. Sed intelligamus quid sit quod dicit, et reddet illis iniquitatem ipsorum, id est retribuet malis secundum vota nequitiæ suæ, non secundum illud bonum quod videntur facere nescientes. Nam qui sanctissimos persequuntur, ad cœlorum quidem regna transmittunt; sed credunt se perdere, quos staquerint iniqua voluntate trucidare. Verum isti tales in illa parte judicandi sunt, in qua malitiam concepisse noscuntur. Et nota quod hac nomen malitice omnium criminum capax esse dicatur. Nam sieut A mino non reddamur absentes, quoniam ubique totus charitas multifarias virtutes continet, ita malitia crimina diversa complectitur. Disperdet eos, id est, a suo regno efficiet alienos, ubi incomprehensibilem pænam sustinent mali, cum a tanto munere redduntur extranei.

Conclusio psalmi.

Respiciamus hunc psalmum quo decore resplendeat: quemadmodum illi murmurationi competenter óbjectus est, qua maxime laborat humanitas. Nullus invideat perituris; nullus felices aestimet qui sub æternitate damnandi sunt. Amemus potius afflictiones, quæ faciunt perpetuo felices. Nam si amaram medici potionem non respuimus, ut mereamur temporalem suscipere sospitatem, quis istud sanæ mentis affectare non debeat, quod se propter æterna gaudia subire posse cognoscat; maxime cum in ipsis miseriis amplius opituletur nobis dextera Creatoris? Et ideo non debemos esse solliciti, quia non nos talis impugnat, qualis est ille qui vindicat.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCIV.

Laus cantici ipsi David.

Virtus psalmi istius nec obscura nominum interpretatione prædicitur, nec historiæ alicujus similitudine declaratur; sed hoc aperte breviterque præ foribus legitur, quod in penetralibus invenitur. Laus, vocis significat devotionem; canticum, mentis hilaritatem; quod in opere psalmodiæ utrumque debet esse sociatum, quatenus officium lingua nostræ conjuncto gaudio compleatur. Ipsi David, significat Do- C minum Salvatorem, cui laus ista cantatur. Nam principia psalmi de ipso canunt; posteriora vero ab ipso Domino proferuntur. Considera quia laudes humanæ augmentis et exaggerationibus efferuntur : præconium vero divinum qualibet excellentia dicatur, retractatum tamen semper altius invenitur.

Divisio psalmi.

Prævidens propheta turbam Judæorum Christo Domino posse resistere, primo ingressu ad psalmodiam invitat populos Hebræorum, laudes Domini dulcissima veritate describens. Secundo ipse loquitur Dominus Christus, ne cor suum induret idem bus corum, qui non meruerunt terram repromissio- D nisi qui summæ potestatis arcem tenere monstratur. nis intrare. Sic mirabili dispensatione perfectum est. ut invitationibus blandis primum propheta populos hortaretur; deinde ipse Dominus ob-tinatissimos admoneret, quatenus corda corum lapidea considerata Domini sui majestate mollescerent.

319 Expositio psalmi.

Vers. 1. Venite, exsultemus Domino; jubilemus Deo salutari nostro. Velut quidam præco judicis, excitator populi gallus Ecclesiæ orantes invitat, ut de somno hojus sæculi evigilantes, laudes Domino debeant jucunda exsultatione concinere. Venite enim illis dicitur, qui longe positi sentiuntur, qui se necdum fidei integritate junxerunt. Nam quamvis a Doest, tamen longinqui efficimur, cum actuum nostrorum qualitatibus submovemur, sicut per prophetam Dominus dicit : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isa. xxix, 13). Deinde ad quas epulas invitet osiendit; ait enim, exsultemus. Sed quoniam est et sæculi istius exsultatio, quæ maxime animos occupat infideles, addidit, Domino: de quo vera præsumptione gaudetur, ubi exsultatio ædificationem reperit, non utique, ruinam. Sequitur, Jubilemus Deo salutari nostro. Jubilare sæpe diximus magnum motum [ed., modum] esse lætitiæ, qui quamvis verbis nequeat explicari, tamen amplissima voce declaratur, intus esse designans gaudium cui sermo non sufficit. Nam cum dicit, salutari nostro. significat Dominum Salvatorem, qui nobis saluteum moriendo concessit, patiendo exemplum tribuit, resurgendo salutaria munera condonavit. Hoc enim verbo satis abundeque monstratum est cui laus ista diceretur.

Vers. 2. Præoccupemus façiem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei. Præoccupare est ante aliquid sacere quam ille videri possit qui creditur advenire. Faciem dicit conspectum ejus, quando tempore judicii sui cunctis impiis terribilis apparebit. Consessionem vero diximus duobus modis accipi debere. Confitemur enim. cum Dei laudes religiosa devotione persolvimus. Confitemur etiam quando peccata nostra pœnitentiæ satisfactione damnamus. Quod, hic admonet fleri debere, ut ante judicialem adventum debeamus nostra facinora confiteri : ne veniens discutiat quod nos sine dubitatione condemnat. Sequitur, et in psalmis jubilemus ei. Inspice quo moderamine cuncta disponat : confessioni tribulationem dedit, jubilationi lætitiam, ut utraque rerum vicissitudine defæcatus, fidelium devotus animus offcratur. Nec vacat quod iterum jubilemus ait; ut rem nimis neces ariam ex ipsa repetitione cognosceres.

Vers. 5. Quoniam Deus magnus Dominus, et Rex magnus super omnes deos. Hinc jam per tres versus causæ referuntur quare debeat Domino jubilari. Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio. Dicendo enim, Quoniam Deus magnus Dominus, ostendit nullum esse potiorem. Magnus quippe non dicitur, Sequitur, et Rez magnus super omnes deos. Deos frequenter legimus ab hominibus confictos, ut Jovem, Martem, Saturnum, cæteraque idola, sicut et in subsequenti psalmo dicturus : Quoniam omnes dii gentium dæmonia; Dominus autem cælos fecit (Psal. xcv. 5). Legimus etiam deos, sanctos viros a Domino constitutos, ut est illud : Deus stelit in synagoga deorum; in medio autem deos discernit (Psal. LXXXI, 1). Super illos autem, sive quos homines finxerunt, sive quos ipse fecit, Rex est magnus omnipotens Christus, qui eos amplius excellit, quam potest privatis regia potestas eminere. Qui revera proprie dicitur Rex, quoniam et creat omnia, et regit universa.

Vers. 4. Quoniam non repellit Dominus pleben

suum; quon'am in munu cjus omnes fines terræ, et al- A ponitur. Adjecit, et ploremus ante Dominum, qui fecit titudines montium ipsius sunt. Post magnitudinem Domini prædictam, venit ad ejus mirabilem infinitainque clementiam. Dicit enim Judwam plebem Do. minum non repellere, quam sibi cognoscitur elegisse. Inde enim prophetæ, inde apostoli et multi fideles, qui Domino sincera mente crediderunt, sicut dicit Apostolus: Quid dicemus, fratres: nunquid repulit Dominus plebem suam, quam præscivit? Absit. Nam ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin (Rom. x1, 1, 2). Sequitur, quia in manu ejus omnes fines terræ. Istud ad gentes pertinet universas, quæ Christo Domino fideli devotione subjectæ sunt. Unus enim paries fuit plebs Judæorum, alter vocatio gentium, qui in angulari lapide, id est in Christo Domino venientes ora quodammodo sua insolubili B Deinde, quia nos sumus populus ejus. Sequitur, et charitate junxerunt; de quo scriptum est : Lapidem quam reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli (Psal. cxvii, 21, et Matth. xxi, 42). Adjecit, et altitudines montium ipsius sunt. Altitudines mon'kum sunt potestates sæculi honoresque terreni, quos ideo dicit esse Domini, ne de ipsorum elatione turbemor. Nam licet mare ventis savientibus intumescat, habet Camen terminum littus sunm : sic potestates sæculi mensuram dominationis accipiunt, quamvis incaute de sua potestate glorientur.

Vers. 5. Quoniam ipsius est mare, et ipse secit il-Aud; et aridam manus ejus sundaverunt. Mare signisicat gentes, quæ in hoc sæculo diversis vitiorum fla-Tibus commoventur; quas ideo dicit factas a Domino, C at omnia voluntati ipsius subjecta esse cognoscere». Omnis enim qui res aliquas operatur, in sua potestate habet illa quæ facit, sicut et alius psalmus dicit : Omnes gentes quascunque fecisii venient, et adorabunt coram te, Domine (Psal. LXXXV, 9). Sequitur, et aridam manus ejus finzerunt. Dixit, mare; nunc dicit, et eridam, quæ terra merito intelligitur, quia per se semper arida est, nisi aut fluviorum, aut imbrium inundatione rigetur. Sic et corda nostra ad bonos fructus sterilia atque arida sunt, nisi Domini misericordia compluantur, et instabiles nos atque titubantes dono suæ misericordiæ fundare dignetur. Quapropter, sicut superius dictum est, his omnibus jungendum est, jubilemus ei.

Vers. 6. Venite, adoremus et procidamus ante eum; D ploremus ante Dominum, qui secit nos. In principio psalmi invitat populum ad jubilationem, nunc bortatur ad pœnitentiæ sospitatem: merito, quia prius ad exsultationem rudes populos invitavit, ne adhuc trepidantibus imponeret, quod pavescere potuissent. Sed postquam Domini gloria potentiaque narrata est, apte confessionem plorationis imposuit, quando instructus animus non potuisset respuere saluberrimam potionem. Et nota quod hic sanctæ orationis forma tribuitur. Adoremus enim dicit, corporis nos indexione curvemus. Procidamus autem, ante ipsum nos 320 prosternamus, totaque membrorum effusione tendamur; quod fieri solet, quando animus nimia compunctione flammatus, precum humilitate de-

nos. Magua fiducia est ante illum gemere qui nos dignatus est sua pietate plasmare. Cito enim cognoscit facturam suam, si ad se nostra viderit corda conversa. Ante Dominum est ergo plorare, pios fletus effundere, et pessima facta damnare; ut earum rerum indulgentiam mereamur, quas Domini timore deserimus. Nam si tota cordis puritate deprecemur, facile nos qui fecit et reficier. Sic per figuram characterismon orantium imago descripta est.

Vers. 7. Quia ipse est Dominus Deus noster : et nos populus ejus, et oves pascuæ ejus. Hodie si vocem ejus audieritis. Triplex causa redditur quare Dominus debeat adorari. Primum, Quia ipse est Dominus Deus noster, ut juste illi videatur monus adorationis offerri. ores pascuæ ejus; hoc est tertium quod constat esse promissum. Dicitur enim iteram quid sint sideles. utique oves pascuæ Domini. Pascua significant superna dona, quibus anima suavi epulatione saginatur. Et bene definitum est quid sit populus Christianus, oves puscuæ, quia æternis deliciis felici sorte satiatur. Oves significant cordis simplicitatem, quam habere constat populum qui pastori suo mansueta pietate consentit. Sed his omnibus proponitur una conditio : Hodie si vocem ejus audieritis; scilicet quam subter dicturus est. Nam qui vocem ipsius non audit, nec grex ipsius dicitur, nec in pascuis collocatur, sicut in Evangelio legitur: Oves me e rocem meam audiunt, et sequentur me meæ, et ego cognosco eas, et nullus rapit eas de manu mea (Joan. x, 27, 28), etc. Hodie significat semper, quia jugiter audiendus est qui salutariter monet. Cujus sermonis vim Apostolus potenter expressit : Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur (Hebr. 111, 13). Hactenus propheta locutus est, nunc subsequentia videamus.

Vers. 8. Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto. Perventum est ad ingressum secundum, ubi Judæos Dominus Salvator alloquitur, ne parentum suorum obstinationibus imitatis, a requie Domini reddantur alieni. Dicit enim, Nolite obdurare corda vestra, quia non credentium corda omnino lapidea sunt, et vere silicibus comparanda, quæ imbrem fructiferum non recipiunt, quia sterilitatis suæ ariditate durescunt. Ponit quoque exempla celeberrima, ut qui eos obstinatos esse noverat, notissima calamitate terreret. Tentatio enim Judaica (sicut in Exodo legitur) contra Moysen gravi murmuratione surrexit, dicens: Nec escam sibi in deserto dari, nec aquam potabilem div na largitate concedi (Exod. xvi, 3). Rem quidem necessariam postulabant; sed ideo fuit eorum detestabilis voluntas, quia non est credita in Divinitate potentia. Quapropter culpa illis parentum necessarie repetitur, ut debita vindicta timeatur.

Vers. 9. Ubi tentaverunt me patres vestri; probaverunt me, et viderunt opera mea. Ubi (sicut superius dixit) significat in deserto; illic enim fragilitas buapparuit, quando esca venit ex aere, potus ex lapide. Sed petra produxit aguas; corda vero infidelium duruerunt in lapideam siccitatem. Sed quæ dementia est adhuc sequi pravitates illorum in quibus tam vehementer cognoscitur vindicatum? Nam cum dicit, patres vestri, et eos quoque significat obstinatos, quia illum unusquisque habet patrem quem cognoscitur imitari, sicut Judæis in Evangelio ipse Dominus dicit : Vos ex patre diabolo estis (Joan. viii, 44). Sequitur, probaverunt me, et viderunt opera mea. Probaverunt utique, quando manna esurientibus pluit, quando illis coturnicum tributa est multitudo, quando irriguæ aquæ de saxorum siccitate fluxerunt. Nam quod addidit, et viderunt opera mea, infidelitas eorum arguitur, qui carnalibus oculis intuiti sunt, B quod cordis lumine minime crediderunt; et ideo viderunt dixit, non, crediderunt.

Vers. 10. Quadraginta annis proximus sui generationi huic: et dixi : Semper isti errant corde, et ipsi non cognoverunt vias meas. Tempus hoc in magnum sacramentum probatur esse memoratum. Nam cum quadraginta diebus ad mysticum numerum Dominus jejunaverit, cum alios quadraginta dies cum apostolis post resurrectionem fecerit, ut totus mundus crederet, Judiei obstinati reperti sunt, qui quadraginta annorum beneficiis acquiescere noluerunt. Quibus ideo paratur major ruina, quia in eis grandescit diuturna superbia.

requiem meam. Duobus modis jurare dicitur Deus. Jurat placidus atque mitis, sicut in alio psalmo legitur: Semel juravi in sancto meo si David mentiar (Psal. LXXXVIII, 36). Ilic autem jurare dicitur iratus, quia vindictam noscitur comminari. Sed hoc jusjurandum ad firmitatem pollicitationis manifestum est pertinere. Nam si homines jurant ut promissa custodiant, quanto magis jurare dicitur Deus, ut res prædict: necessaria stabilitate consistant! Sed ille per se jurat qui non habet potiorem, sicut et ipse Abrahæ dicit: Per memetipsum juravi, dicit Dominus : nisi benedicens benedicam te (Gen. xxII, 16, 17). Humanitas autem invocat Deum, quia ipsum perfidiæ novit ultorem. Hinc est quod homines prohibentur jurare, quoniam propria possibilitate non valent promissa complere. Quid ergo jurat Dominus? quoniam non intrabunt in ejus requiem obstinati; sed æterna mors suscipiet qui non meruerunt ad satisfactionis ejus munera pervenire. Merito siquidem ad requiem intrare non possunt qui ipsum Christum januam tranquillitatis offendunt. Perscrutandum est autem quid sibi velit quod dicit, si introibunt in requiem meam? Quem locum gentium Doctor tali modo explanat, dicens : Et requievit Deus in die septima ab omnibus operibus suis (Hebr. 1v, 4). Qui ergo ingressus est in requiem ejus, ctiam ipse requievit ab operibus suis, sicut et a suis Deus. Significat enim heatitudinis illius tempus quando justi post agonem sæculi istius æterna requie perfruuntur; quod

mana Deum tentavit; sed statim virtus Divinitatis A impiis utique non dabitor qui sua malignitate du-

321 Conclusio psalmi.

Audite, Judæi sacrilega mente durati, ut si beneficia non recolitis, saltem debita supplicia formidetis. Quid est aliud in requiem Domini non introire, nisi perpetua tormenta suscipere? Non vos implicet, quæsumus, error alienus, patrum vestrorum desideria meliore conditione mutate. Si aquas in siccitate poscitis, ad fontem Domini convenite; si manna desideratis, corpus Domini Salvatoris accipite. Illa dederunt vestris patribus pœnam, vobis ista tribuunt requiem sempiternam. Quinimo priores vestros fide superate, incredula eorum corda respuite; audientes illuminatione divina credite, quod illi etiam videntes cæcata noluerunt voluntate recipere. Nolite dissimulare dum tempus est; nam sustinebitis postea judicem, si modo nolueritis agnoscere monitorem.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCV.

Canticum David, quando domus ædificabatur post captivitatem.

Quantum ad litteram pertinet, tempus illud significatur in titulo cum a Zorobabel filio Salathiel post captivitatem templum Jerosolymitanum constat esse reparatum, quod usque ad superficiem terræ Chaldæorum manus inimica destruxit. Sed cum nihil tale in subsequentibus dicat, nec aliquando titulus discrepet a narratione psalmorum, restat ut eum spi-Vers. 11. Quibus juravi in ira mea : Si introibunt in C ritualiter exquirere debeamus. Destructa domus ædificatur, quando anima post captivitatem peccati ad intelligentiam veritatis cœperit (Domino præstante) remeare. Domus enim ista, id est universalis Ecclesia, in qua Christus inhabitat, vivis lapidibus semper exstruitur. quia quotidie de constentibus ædificationis sumit augmentum; nec ædificari desinit donec usque ad finem sæculi prædestinatorum numerus imp'eatur. Mente sane condendum est psalmum hunc secundum esse eorum qui de primo et secundo adventu Domini proloquuntur.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi commonet propheta generalitatem cantare Domino, et in toto orbe terrarum D annuntiare dominicæ incarnationis adventum: quoniam super oiones deos ipse verus est Dominus. Seconda parte diversas admonet gentes ut primo semetipsos offerant, postea munera prædicationis exsolvant : Domini adventum utrumque commemorans, quando est judicatus ab homine, et quando judicaturus venerit mundum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Cantate Domino canticum novum; cantate Domino, omnis terra. Superiore pealmo commonnit propheta Judæos, ut deposita duritia cordis ad credulitatem venirent Domini Christi. Sed quia in illis permansura erat obstinata malignitas, convenienter nunc admonet gentes, ut canticum novum debeant ei dicere. Cantat enim Domino canticum novum qui, ve-

tere homine deposito, per gratiam baptismatis feli- A tatem, quoniam dum essemus captivi, pretioso sanciter innovatur. Et tunc de ipso domus Domini ædi-'ficatur, quando post imperium diaboli in numerum beatissimæ congregationis acquiritur. Iste cantus est qui mentem purissimam consolatur; ista modulatio quæ medullitus delectat, quando vere cantat anima, quæ se a peccatis per Dei gratiam æstimat esse liberandam, Sequitur, cantate Domino, omnis terra. Repetitio ipsa snavis est, nec in tali verbo potest esse fastidium, ubi se nullius explere valet affectus. Dicendo enim, omnis terra, catholicam significavit Ecclesiam, quæ per cunctum orbem noscitur esse diffusa. Brevi enim compendio et Judæum confutavit, quia gentes admisit; et Donatum destruxit, quia generalitati confessionis gratiam non negavit. Nam ut homines intelligeres, cantate dixit, qui revera pos- B sunt laudes Domini personare; deinde quia pluralem numerum aptavit ad terram, quod utique non conveniret, si tellurem voluisset intelligi.

Vers. 2. Cantate Domino, et benedicite nomen ejus; bene nuntiate de die in diem salutare ejus. Non vacat quod ista repetitio trino decore constructa est. Laus enim Christi totius honor est Trinitatis. Ipsius quippe nomen benedicimus, quando salutare nostrum per omnia confitemur. Quæ figura dicitur epimone, id est, repetitio crebra sententiæ, quæ sive in laudibus, sive in vituperationibus decenter adhibita, magnam vim exaggerationis accumulat. Sequitur, bene nunsiate de die in diem saluture ejus. Dies de die, duos significat dies absolute; quod pertinere ad Scripturas Testamenti Novi et Veteris æstimamus, quia C utræque æterni Solis claritate resplendent. Et inde bene nuntiatur salutaris Dominus, per quas et venturus et venisse monstratus est. Prophetæ siquidem promiserunt adventum, evangelistæ venisse declararunt. Itaque factum est ut duo cœlestes dies annuntiasse ejus gloriam comprobentur.

Vers. 3. Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Cum superius dixerit, nuntiate salutare ejus, hic d cit, Annuntiate gloriam ejus; quod utrumque aptissime positum est. Dominus enim Salvator nuntiandus erat; gloria vero ejus annuntianda per gentes, quia tanti miraculi prædicabat auctorem. Audiat Judæus, seque intelligat contumaciæ suæ iniquitate contemptum, quia non dicit D Hebræis, Annuntiate, sed gentibus. Et ne hoc al ter possis advertere, addidit quoque, in omnibus populis; quo dicto universas gentes absoluta ratione complexus est. Sequitur, mirabilia ejus, id est incarnationis ejus arcanum; qui dum sit altissimus, factus est pro nobis liberandis humillimus. Iutelligamus autem quantum profecerit ædificatio sanctæ domus, quæ totum orbem noscitur complexa terrarum.

Vers. 4. Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis; terribilis est super omnes deos. Il e dicit quare miracula ejus debeant et gloria prædicari, Quoniam magnus est Dominus. Que figura dicitur actiologia, id est causæ redditio. Magnus ad 322 potestatem pertinet, quia super cuncta potentior est. Laudabilis ad pieguine nos redemit. Nimis autem congruit ad utrumque, quia nec quantum magnus, nec quantum landabilis sit poterat explicari. Sed quoniam considerants æstimatio deficit, pulchre addidit nimis. Ita non exponendo quod intendebat, significavit uberrime, et dec'aravit non comprehendendo quod voluit. Segaitur, terribilis est super omnes deos. Hic debemus advertere deos quos sibi gentilitas impia præsumptione composuit. Nam eos in sequenti versu manifestat, quoniam quamvis illi stultis mentibus adorabiles [ed., exorabiles] et metuendi esse videantur, multo terribilior est Dominus, cujus nec multitudo miraculorum potest intelligi, nec plenitudo majestatis agnosci.

Vers. 5. Quoniam omnes dii gentium dæmonia: Dominus autem calos fecit. Mirabiliter per quintam speciem definitionis, quæ Græce κατά τήν λέξεν, Latine ad verbum dicitur, comprehensum est quid sint dii gentium, id est dæmonia. Dæmonia sunt enim. quæ nulli præstant; sed in se credentes semper decipiunt, semper idudunt. Nam quamvis dæmones. Latine : cientes vocentur, qua-i dii manes [ed., δαήμοver], in humano tamen sermone convicinm est. dum ita dicimus quos exsecratione dignos esse judicamus. Non immerito, quoniam in illis vera scientia non est, quæ Creatoris sui non obsecundat arbitrio. Sic et sapientes philosophos esse dicimus; sed hos consequitur Apostoli definitiva sententia: Sapientia kujus mundi stultitia est apud Deum (I Cor. 1, 20). Unde necesse est ut hos scientes pro non intelligentibus habeamus. Dæmonum est igitur a Deo quidem. sicut et bonorum angelorum excellens homines creata substantia, quæ (propria faciente superbia) eousque pervenit, ut naturali dignitate deposita, malis operibus semper insistat. Ilæc sunt dæmonia quæ alios perdunt, et scipsa decipiunt. Ilæc sunt utique dii gentium, qui per infructuosas valicinationes et futurorum vana præstigia festinant animas decipere consulentium. Sequitur, Dominus autem cælos fecit. Ecce revera Domini digna landatio. Nam cum dicit, cælos fecit, omnes in losis factas creaturas sufficienter ostendit. Sic enim in majoribus minora complectimur, cum dicimus civitatem adificatam, demum constructam; ibi enim reliquie partes comprehenduntur, ubi generale dicitur nemen. Et respice quo tendat, cœlos fecit. Dii falsa hominum imag:natione reperti sunt : Deus autem cælos fecit, ubi illi nec accedere, nec habitare promerentur. Sive calos. apostoles et sanctos viros significat, qui dæmonibus imperare Domini munere consuerunt. Sic demonstrativum dicendi genus sub brevitate completum est. Vituperavit enim superius deos gentium, et laudes Domini subsequenter adjunxit : quia gratior dici splendor est, cum nox obscura præcesserit.

Vers. 6. Confessio et species in conspectu ejus; sanctitas et magnificentia in sanctificatione ejus. Generalitatem quam instituit admonere utilitatem catholicæ religionis ostendit. Dicit enim quemadmo-

gentiam peccatorum pervenire meruerint. Confessionem siquidem bene sequitur pulchritudo, quia nemo potest esse speciosus, nisi qui Domini fuerit miseratione mundatus. Fœdos nos peccata nostra faciunt; sed pœnitentiæ reddunt lavacra decoros. Et ideo mundissimam speciem ante Domini dicit stare conspectum, quæ fuerit sideli consessione purgata. Sequitur, sanctitas et magnificentia in sanctificatione ejus. Excolit quod superius dixit. Ipsa est enim species quæ sidelibus datur, sanctitas et magnificen. tia, id est honor et beatitudo perpetua. In sanctificatione vero ejus, significat illam vocem quam audituri sunt electi : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34). Ecce species quæ nec sole reddatur fusca, nec vetustate deterior: semper fulget, semper nova est; nec aliquid sustinet adversum, quæ non habet in perennitate desectum. Nam quod dixit et magnificentia, illud significat, quia semper magni sunt. semper excelsi, qui honorari ejus sanctificatione me-

Vers. 7. Afferte Domino, patriægentium, afferte Domino gloriam et honorem. Postquam magnalia Domini et beatorum dona prædicavit, in secunda parte studiosius commonet gentes ut, omni cunctatione deposita, Afferant Domino gloriam et honorem. Nam cum dicit, patrice gentium, plus significat quam si solas diceret gentes. Gens enim aliquos potest habere peregrinos, et dum natio dicitur, non advenas com C plectimur, sed tantum gentem unius sanguinis indicamus, Hic vero dictum est, patriæ gentium, ut nullus indigena, nullus hospes, nullus peregrinus redderetur exceptus. Patria enim dicta est qua-i patris atria. Sequitur, Afferte Domino gloriam et honorem. Admonet etiam ut illa generalitas Domino gloriam afferat et honorem. Gloria est Domini, cum se aliquis laudabili conversatione tractaverit. Glorificatur enim Dominus in talibus, quando de fidelium fuerit conversatione laudatus, sicut in Evangelio discipulis suis dicit : Sic luccat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent Pairem vestrum qui est in cœlis (Matth. v, 16). Honor est autem Domini, quando in donis suis ei gratias referimus; et si tum, sicut in Evangelio legitur: Nonne decem mundati sunt? et non est inventus qui daret honorem Deo, nisi hic Samaritanus (Luc. xvii, 17, 18).

Vers. 8. Afferte Domino glorium nomini ejus; to lite hostias, et introite in atria ejus. Sicut supra dixit trina repetitione cantate, ita hic tertio ponit Afferte, ut sacramenta sanctæ Trinitatis in dogmate Christiano inesse semper agnosceres. Afferunt itaque yloriam nom ni ejus, qui devotionis studio commutantur in melius, et consubstantialem sibi Trinitatem atque omnipotentem per omnia confitentur, personis tantum, non naturæ diversitate discretam. Sequitur : Tollite hostias, et introite in atria ejus. Hostias non victimas pecudum dicit, sed conscientiæ pura liba-

dum et speciosi et magnifici reddantur, qui ad indul- A mina, unde non sanguis eurrat, sed piæ lacrymæ defluant. Istæ sunt hostiæ quas in quinquagesimo psalmo dixit : Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. L, 19). Sed considera quia prius posuit, tollite, et sic introite : quia qui tales hostias non portant, in atria Domini non judicantur intrare. Non est autem otiose suscipiendum, quod pluraļi pumero posuit atria. Atria enim Domini sunt apostoli vel prophetæ, per quos fidelis populus intrat ad Dominum.

> 323 Vers. 9. Adorate Dominum in atrio sancte ejus; commoveutur a facie ejus universa terra. Tunc revera Dominus adoratur, quando fuerint hostiæ portatæ, quas superius intimavit; ut supplicatio confitentis mereatur ad aures pervenire Creatoris. Nec vacat quod in anteriore versu atria posuit; hic vero singulariter atrium dicit, quia ex illis atriis, id est, patriarchis, apostolis et prophetis in istud atrium catholicae duntaxat Ecclesiæ pervenitur, ubi ejus potentia majestatis adoratur. Sequitur, commoveatur a facie ejus universa terra. Quoniam dixerat fidelibus bona opera tollite, et introite, nunc dicit a facie ipsius amatores sæculi submovendos. Non enim dixit, commoventur ante faciem ejus universa terra, sed a facie ejus: quod hodieque illis dicimus, quos a conspectu nostro reddimus alienos. Qui bene terra dicti sunt, quia terrena vitia non relinquunt. Quamvis hoc alii. in bonam partem accipi debere dixerunt, ut tune terra commoveatur, quando peccator ad pœnitentiam fuerit, Deo miserante, perductus. Sic Scripturæ divinæ incomprehensibilis profunditas, et diversis modis intelligitur, et una constare veritate monstratur.

Vers. 10. Dicite in nationibus: Dominus regnavit a ligno; etenim correxit orbem terræ qui non commorebitur; judicabit populos in æquitate, et gentes in ira sua. Illos admonet reverenda mysteria gentibus prædicare, quos in atrio sancto Dominum adorare præcepit; ut in nationibus a ligno crucis Dominum debeaut dicere regnaturum, non ab illo ligno paradisi, unde diabolus genus humanum videbatur tenere captivum; sed ab isto scilicet ligno unde libertas caput extulit, et vita surrexit. In illo siquidem ligno mors transgressionis pependit, in isto fides confessionis emicuit: illus quid boni suscepimus, ab ipso profitemur esse coll. D perduxit ad inferos, istud mittit ad cœlos. Regnavis autem, intelligamus innotuit, quando mundo Dominus Salvator apparuit. Nam quando ille non regnavit, qui semper cum Patre et Spiritu sancto potestate suæ omnipotentiæ perseverat? A ligno alii quiden non habent translatores; sed nobis sufficit quod Septuaginta Interpretum auctoritate sirmatum est. Crux enim Domini pravum atque distortum corresit orbem terræ, dum per regulam fidei paganorum corda. convertit. Terram enim hic in bono debemus accipere, quod in Scripturis divinis frequenter pro locorum qualitate invenis esse variatum. Hanc autem terram dicit non esse penitus commovendam, quæ in soliditate fidei perseverat; non sicut illa quam superius dicit, Commoveatur a facie ejus omnis terra. !lla

non commovetur, quæ veræ fidei soliditate consistit. Sequitur, judicabit populos in æquitate. Populos hic mavult homines fideles intelligi, qui judicandi sunt sub tranquillitate supernæ misericordiæ, quando eis præmia promissa restituet. Nam quod addidit, gentes in ira sua, superbos iniquosque designat, qui portionem cum diabolo sortiuntur. Et vide quemadmodum duobus sermonibus tantarum rerum designat arcana. Equitas pertinet ad beatos, ira ad pænas perpetuas impiorum. Et nota quia per omnia commata versus hajus jungendum est a communi: Dicite in nationibus.

Vers. 11. Lætentur cæli et exsultet terru; moveatur mare et plenitudo ejus. Quoniam superius dixit: Judicabit populos in aquitate, et gentes in ira sua, pulchra nimis et jucunda digressio. Dicit enim tunc lateri cœlos, et exsultare terram, et commoveri mare. Celos significat (sicut sæpe dictum est) apostolos et prophetas, vel reliquos fideles, quos divina majestas tanquam cœlum noscitur insidere; terra vero indicat peccatores, qui tamen satisfactionis beneficio ad gratiam Domini redire meruerunt. Ipsa enim terra exultare potest in adventu Judicis sui, quæ se a peccatis propriis intelligit absolutam. Sequitur, movalur mare et plenitado ejus. Mare hic pro populis ponit, qui in salo hujus sœculi constituti, diversis tempestatibus agitantur. Isti moventur ad gaudium, mando conversionis dona susceperiat. Nam ut universitatem gentium intelligere debuisses, posuit, plenitudo ejus.

Vers. 12. Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt: tunc exsultabunt omnia ligna silvarum. Campos hie similiter in bono debemus accipere, quia illa Pin dicimus, quæ pulcherrima æqualitate tendunur. Campos ergo dicit viros justitiæ laude pollentes, bon superbia tumidos, non asperos iracundia, sed masueta lenitate planiss mos. Sequitur, tunc exsultotal omnia ligna silvarum. Tunc, secundum dicis adventum, quando judicaturus est mundum. Ligna sibarum per se amaros et steriles afferunt fructus; sed cum fuerint insita, dulcissima ubertate pinguescat. Sic gentes, quie prius suerant velut ligna silvaram, ad culturam fructiferam perductie, ante faciem Domini magno sunt gaudii munere lætaturæ. Sed cum isteri bonis præceptis potuit ac mutari.

Vers. 13. Ante faciem Domini, quoniam venit: Priem renit judicare terram. Quia dixerat credentes 64 Etatoros, non dicit in angulis, non in secretis, ed mte faciem Jud cis, quando inæstimabilis et ropiesa lartitia est, quando præmia tribuuntur, et securitas sine fine præstatur. Et ne primum illum incamationis Domini putares adventum, dicit, quosim renit; et subsequitur: Quoniam venit judicare serem. Nam si in illo primo commate sententiam terminasset, potueras illum adventum, qui jam transbetes est, forte sentire; sed cum addidit, quoniam wedt judicare terram, illum nos tautum voluit intelli-

commonetur, ut a malis convertatur operibus; ista A gere, quem adhuc noscimur sustinere. De quo etiam Ezechiel propheta testatur : Hæc dicit Dominus Deus orsibus istis : Ecce ego induco in vos spiritum, et rivetis. Et dabo in vos nervos, et inducam super vos viscera carnis, et extendam super vos cutem; et dabo spiritum meum in vos, et viretis, et scietis quia ego sum Dominus (Ezech. xxxvii, 5, 6). Daniel quoque dicit : Et multi dormientium in terra per fissuras exsurgent, hi in vitamæternam, et hi in opprobrium et confusionem (Dan. xH, 2). Terram vero hic universum mundi populum dicit; ut bonis præmia, malis supplicia æterna restituat.

Vers. 14. Ju icabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua. Prius posita est complexio generalis, quia orbem terrarum, id est universum homiper quæ suturi judicii tempus ostendit, modo sit B nem æquitas divina judicabit. Subsequenter autem quemadmodum judicetur, exponit dicendo, populos in veritate sua: quoniam in illa sequestratione dextræ partis et sinistræ duo erunt populi, quibus veritatis suæ sententiam [cd., sententia] dabit; 324 ut qui ei fideliter crediderunt, ejus regni beatitudine perfruantur; qui vero pertinaciter mundi vitia sunt secuti, pœnas debitas cum suo auctore sustineant. Perquirendum est sane quod et hic orbom terraruni dicat, et in sequenti psalmo ponat, illuxerunt sulgura ejus orbi terræ, et in aliis plurimis locis ipso schemate terram perhibeat esse conclusam; iterumque centesimus sextus psalmus quatuor cardinibus terræ spatia comprehendat, dicens : A solis ortu et occasu. ab aquilone-et mari (Psal. cvi, 3). Cujus rei eviden-C tissimum quoque Evangelii exstat exemplum, ubi dicit, Emittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabit [ed., congregabunt] a qua'uor angulis terræ (Matth. xxiv, 31). Unde merito æstimo perquirendum quemadmodum terræ possit et quadratio et circulus convenire, dum schemata ipia (sicut geometrici dicunt) videantur esse diversa. Formanı terræ ideo Scriptura orbem vocat, eo quod respicientibus extremitatem ejus circulus semper appareat. quem circulum Græci ὁρίζοντα vocant. Quatuor autem cardinibus eam formari dicit, quia quatuor cardines, quatuor angulos quadrati significant, qui intra prædictum terræ circulum continetur. Nam si ab orientis cardine in austrum et in aquilonem singulas rectas lineas ducas, similiter quoque et si ab occidentis 👫 sunia ligna, illam partem vult intelligi quæ D cardinead prædictos cardines, id est austrum et aquilonem, singulas rectas lineas tendas, facis quadratum terræ intra orbem prædictum. Sed quomodo quadratus is e demonstrandus intra circulum scribi debeat. Euclides in quarto libro Elementorum evidenter insinuat. Quapropter recte Scriptura sancta faciem terræ, et orbem vocat, et quatuor cam di it cardinibus contineri.

Conclusio psalmi.

Audiamus quæ nos prophets commonest cantare Domin, afferte ad eum hostias viventes. Non sit nobis pars cum diabolo, et crit sine dubitatione cum Christo. Tunc enim (sicut titulus ait) post capuviædiücari, si meruerimus vivi lapides inveniri. Obsecremus jugiter, deprecemur incessanter: agnoscet humilem, cnm ad damnandum venerit contumacem; nec puniet peccatorem, cum probaverit jugiter confitentem.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCVI.

Psalmus ipsi David, cum terra ejus restaurata est.

Psalmus ipsi David, constat ad Christum Dominum esse referendum. Sequitur, cum terra ejus restaurata est, id est, cum peccatores, qui ab ipso declinaverant errore pravitatis, gratia suffragante ad ipsum defæcata mentis sinceritate redierunt; sicut factum est in Judæis, qui post illam impietatem crucifixionis, conversionis sunt gratiam consecuti. Potest et aliter accipi, ut terra restaurata resurrectionis ejus videatur indicare mysteria. Mortuum est quippe corpus ipsius lege communi, sed restauratum est in gloriæ munere singulari. Quapropter meminerimus hunc psalmum quartum esse de primo ejus adventu, per quem mandus noscitur esse liberatus.

Divisio psalmi.

In primo membro psalmi propheta per resurrectionem Domini, virtutes ejus diversa prædicatione describens, idolorum cultores digna increpatione redarguit. Secundo ad Dominum verba convertit, gaudens Ecclesiam catholicam auctori suo recte credidisse. Commonet etiam sideles ut lætentur in Domino, quia consuevit eos eripere qui videntur crudelium insecutionibus subjacere.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dominus regnavit, exsultet terra, lætentur insulæ multæ. Videns propheta mundum exsecranda hominum superstitione confusum, laudes Domini mirabili varietate describit, ut infideles agnoscentes verum Deum, ulterius spem in rebus vanissimis non haberent. Factumque est initium, quod et breviter cuncta concluderet, et deliramenta omnia submoveret. Dominus regnavit. Quis ergo alter colendus est, nisi ille qui solus cognoscitur imperare? Sequitur, Exsultet terra. Quid jam remanest idolis, si universa terra nomen veneretur auctoris? Terra enim sensibilis lapidem non debet adorare brutissimum: quia ipse sibi negat effectum [ed., affectum] qui ab insensatis petit auxilium. Unus tamen lapis est angularis, qui spiritualiter coli debeat et timeri. Adjecit, lætentur insulæ multæ. Regnante itaque Domino per totum mundum, dispositæ lætentur Ecclesiæ: quæ merito insulis comparantur, quia mundi fluctibus ambitæ circumlatrantium persecutionum numerositate tunduntur. Sed sicut iste sævientibus fluctibus nesciunt lædi, ita nec sanctæ Ecclesiæ perturbationibus adversariorum probantur imminui; quin potius illos suis cautibus frangunt, qui in eas undosis culminibus irruerunt. Et vide quia dicit, multæ, non, omnes, propter hæreticas pravitates, quæ erroribus suis ecclesiarum nomen imponunt.

vers. 2. Nubes et caligo in circuitu ejus; justitia

tatem peccatorum Domini domus ex nobis potest A et judicium correctio sedis ejus. In hoc versu qualis sit Dominus impiis religiosisque narratur. Nubilosus et caliginosus cernitur indevotis, dum cordi tenebroso nulla claritate resplendet; sicut lippis oculis sol umbrosus aspicitur: quia nebulas illas non habet origo luminis, sed debilitas contracta carnalis, sicut ipse dicit in Evangelio: Ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant (Joan. 1x, 40). Contra subsequitur, justitia et judicium. Hoc illis videtur Dominus, qui sunt puro corde mundissimi, quos bene correctionem vocavit, quia errore pravitatis exuti, sedes sunt Domini Salvatoris, quos ille sua majestate jam possidet, sicut legitur: Sedes sapientiæ anima justi. Ordo autem verborum talis est, sedis ejus correctio; revera, quia tortis men-B tibus 325 non potest insidere justitia. Et nota quoi per istum et quatuor versus alios qui sequuntur, adventus Domini primus variis allusionibus indicatur. Qua figura dicitur characterismos, quæ Latine informatio vel descriptio nuncupatur.

Vers. 3. Ignis ante ipsum præibit, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Ante adventum Domini ignis præcessit, quando prædicatione prophetarum infidelium corda fremuerunt; ut iracundiæ ardore succensi, de prædicantium nece tractarent. Ipse est ergo ignis qui ante ipsum præibit, sed suos potius consumpsit auctores, sicut Isaias propheta dicit: Et nunc ignis adversarios consumet (Isai. xxvi, 11). Sequitur, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Inflammabit (sicut diximus) ad indignationem perti-C net, et subitum animi calorem, quem illo tempore sanctæ Ecclesiæ patiebantur inimici. In circuitu, undique debemus advertere, quia dum pauci essent prædicatores, adversariorum erat circumdans et innumerabilis multitudo.

Vers. 4. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ: vidit, et commota est terra. Pulcherrima nimis sacta est aptaque comparatio. Nam sicut commotæ nubes atque collisæ (sicut physici dicunt) fulgura jaculantur, ita prophetarum verba veritatis indicia lampaverunt. Denique eos in Scripturis divinis frequenter legis nubibus comparatos, ut est illud: Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem (Isai. v. 6). Intendamus etiam quod hic iterum schema terra (sicut in superiori psalmo jam dictum est) in orbe descriptum est. Ipse est enim orbis qui appellatur et circulus. Circulus autem est (sicut geometrici definierunt) forma plana, quæ ex una circumducta linea continetur, ad quam ab uno puncto de his que in medio formæ constituta sunt, omnes deductæ rectæ lineæ æquales sibi invicem sunt. Qua complexione recognita, valde nota nobis efficitur forma terrarum. Significatur cliam totus mundus et per directam lineam cœli, quæ diametros mundi ab astronomis vocitatur, ut est illud : A solis ortu usque att occasum laudate nomen Domini (Psal. cxn, 3). Lined autem intelligibilis est longitudo sine latitudine. a' puncto inchoans, in punctum desinens. Punctum vero est cujus pars nihil est. Meminisse ergo debecirculus, sive trigonus, sive quadrangulus, vel alia hujusmodi theoremata, quoties ad aspectum veniunt, corporalibus definitionibus concludantur, id est sensibilibus : quoties vero sola mente capiuntur, intelligibilia tantum esse non dubium est. Quorum notitiam pleniorem in libris geometricæ disciplinæ, dilizens lector, invenies. Sequitur, vidit et commota et terra. Vidit terra, illud significat quoniam homines Verbum Domini cordis lumine cognoverunt. Commota est, magnæ prædicationis novitate perterrita est; ut deprehenderet se insensata idola colere, dum haberet adorabilem Dominum summum Creatorem.

Vers. 5. Montes sieut cera fluxerunt a facie Domini; a facie Domini tremuit omnis terra. Hic montes significant homines qui et sæculi hujus altitudines api etunt, et insensata superstitione durescunt. His mirabiliter comparata est cera liquens, quoniam tanto facilius in prenitentiam defluunt, quanto [mss., quanta] se duritia immobiles esse crediderunt. Nam cam dicit, a facie Domini, ostendit unde sicut cera fluxerant montes; quod et in alio psalmo legitur : Nec est qui se abscondat a calore ejus (Psal. xviii, 7). Sed cam repetit, a facie Domini tremuit omnis terra, illes significat qui ipsius miseratione conspecti, ad satisfactionis remedia pervenerunt. Quod hodieque fieri comprobamus, cum potestates sæculi, vel pagani , vel bæretici vocati , damnantes superstitiosum votum, divinum magis eligunt subire servitium.

Vors. 6. Annuntiaverunt coeli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus. Post nubes prædictas, quas intelligi diximus in prophetis, venit ad cales, quos apostolos debemus advertere, quorum aradicationibus sanctis justitia Domini mundo salutaris innotnit. Sequitur, et viderunt omnes populi gloriam ejus. Viderunt hic, non carnalibus oculis, sed cordis lumine debemus accipere. Gloria enim endiri ... non videri solet ; nam et alibi legitur quod sie intelligendum est: Et vidimus gloriam ejus, gloriem quasi unigeniti (Joan. 1, 14). Sive, ut quidam volunt, pra conspicabilis [ed., perspicabilis] Domini timilicatur adventus. Intueamur etiam hojus Domini que diversis modis primus indicetur adventus. Dixit **um, dixit fulgura, dixit mo**ntes, dixit cœlos; exper hanc omnia unum votum est annuntiare Do- D um Salvatorem. Quod schema dicitur ænigma, Hest obscura sententia, quando aliud dicit, et aliud The intelligi.

Vers. 7. Confundantur omnes qui adorant idola, qui Serientur in simulacris suis: adorate eum, omnes 🌬 ejus. Adventu Domini prophetato, idolorum colores increpat, qui tanta manifestatione declarata, erobescunt adhuc colere nescio quas ineptias. Islam quippe dictum est, quod ipsum sit dolum, det, hominum falsitate repertum. Simulacrum, a simulatione sacra compositum, quod illis detur ho-🖛 slienus. Sic utraque fugienda ipsorum nominum Merpretatione declarantur. Et quoniam spiritus immadi se espiunt adorari, dum falsos sibi honores

mus quod bac omnia, sive punctum, sive linea, sive A vindicant, quos corum iniquitas non meretur accipere, vide quid sequitur : Adorate eum, omnes angeli ejus. Bonus enim angelus adorat Dominum, quia recto corde suum cognoscit auctorem; nec se ab hominibus adorari permittit, sicut in Apocalypsi angelus Joanni procidenti ad pedes suos dicit : Vide ne feceris, conservus enim tuus sum et fratrum tuorum (Apoc. xix, 10). Mali enim præcipiunt se adorari, sicut in Evangelio Satanas dixit Domino Christo, cum eum assumpsisset in montem, et ostendisset regna mundi : Hæc omnia tibi dabo, si procistens adoraveris me (Matth. 1v, 9).

Vers. 8. Audivit, et la ata est Sion; et exsultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua, Domine. Venit ad secundum membrum, in quo conversus ad Do-B minum propheta lætus exsultat : quia Sion, id est Ecclesia catholica, judicia Domini puro corde percepit. Nam verbum qui crediturus audit, se audiisse lætatur; qui vero subdola mente perceperit, contristatus abscedit: quia contra voluntatem suam quod non esset crediturus audivit. Sion (sicut sæpe diximus) mons est Jerosolymis constitutus, cujus interpretatio significat speculationem: quæ bene sanc.æ datur 326 Ecclesiæ, quoniam in contem lativa virtute præsentem Dominum semper aspectat. Sequitur, et exsultaverunt filiæ Judæ. Filiæ Judæ significant religiosas mentes probatasque personas; quæ ideo filiæ Judæ dicuntur, quoniam Christo credere maluerunt, quæ ex origine Judæ descendisse monstrantur [ms. G., qui, etc., monstratur], unde dicti sunt et Judæi. Et quare lætata sit Sion consequenter exponitur, propter judicia tua, Domine; id est, quia tristitiam servorum tuorum convertis in gandium, et superbum diabolum humilitatis virtute prosternis.

Vers. 9. Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram; nimis exaltatus es super cmnes deos. Supra omnem terram, hic bene intelligimus peccatores; supra omnes deos, justos homines competenter advertimus, quos deos recte dici frequenti expositione probatum est. Sive quoniam per hac duo significat eum et terrenis creatur.s et cœlestibus imperare; sicut et alius psalmus dicit: Quoniam omnia scrviunt tibi (Psal. CXVIII, 91).

Vers. 10. Qui diligitis Dominum, odite malum. Custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatorum liberabit eos. Videtur et hic categoricus syllogismus ita posse formari: Sancti diligunt Dominum, quoniam custodit Dominus animas corum, et de manu peccatorum eripit eos; omnes qui diligunt Dominum, quoniam custodit Dominus animas eorum, et de manu peccatorum eripit eos, odiunt malum : sancti igitur odiunt malum. Nunc psalmi verba tractemus. Hic bonos alloquitur et fideles, ut a diaboli malitia segregentur; ipse enim jure dicitur malus, per quem venit omne peccatum. Quid est ergo Dominum diligere? odisse diabolum; quia, sicut ecriptum est : Nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi , 24). Quæ figura dicitur parison , id

Et ne quis diabolum timuisset offendere, seir. custodit Dominus animas sanctorum suorum. ianu peccatorum liberabit eos. Jam nemo dubitet se malum, quando Pominus animas cognoscitur odire sanctorum. Sed vide quia dicit animas, ne teneres [ms. A., ne tenderes] ad corpora, quæ ssim tradit ad pænas, ut martyribus reddat conas. Liberat enim de manu peccatorum animas, sando eas non sinit aliqua pravitate subverti, sed a illæsas eripuit, quemadmodum sibi beneplacitas #se cognuscit.

Vers. 11. Lux orta est justo, et rectis corde lætitia. Justo dicit ortam lucem, id est verissimam fidem; ut illuminatus talia credat, quæ eum ad cœlorum regna perducant. Est quidem et sanctorum lux ista communis, quam indiscrete vident et homines et jumenta. Sed illa lux eorum propria dicitur, quæ Christo Sole præstatur : de qua dicturi sunt impii : Erravimus a via veri alis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et Sol non est ortus nobis (Sap. v, 6). Rectis vero corde oritur sine dubitatione lætitia, quando, Deo præstante, talia gerunt, quæ sibi profutura cognoscunt. Sic et in isto loco indicatum est quia muudi amatores nec firma lætitia, nec vero lumine perfrountur.

Vers. 12. Lætamini, justi, in Domino, et c'nfitemini memoriæ sanctitatis ejus. Cum superius dixerit quæ bona justi (Domino præstante) suscipiant, nunc iterum ipsos commonet, ut in Domino lætari de- C beant, non in humano desiderio, aut in hujus sæculi ruinosa jactantia, sicut ait Isaias prop eta: Non est gaudere impiis, dicit Dominus (Isai. x1.v111, 22). Confitentur autem justi memoriæ sanctitatis ejus, quando in illo regno perpetuo fuerint collocati : recordantes de quanta clade hujus sæculi (Domino miserante) sint subtracti.

Conclusio psalmi.

Consideremus hunc psalmum quam salubri nos institutione componat. Ab idolorum culturis problbet, unde æternam mortem potuissemus incurrere. Laudes Domini competenter insinuat, unde vita nostra sine dubitatione succedat. Docet affictiones non pavescere, nec mala hujus sæculi formidare. D Omnia enim periculosa, omnia mortifera magno compendio possumus evadere, si salutis nostræ diligamus auctorem; sicut dicit Apostolus: In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; deficimus, sed non p. rimus: semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali (11 Cor. 1v, 8, 9, 10). et extera quæ Doctor egregins ad instruendum humanum genus salutariter noscitur elocutus.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCVII. Psalmus ipsi David.

Simplices isti tituli planissima noliis verborum positione subrident. Referuntur enim ad Dominum Salvatorem, de cujus incarnationis gloria et se-

quatio sententiae, constans dissimilibus mem- A cundo adventu psalmus iste dicturus est; qui tanta varietatis gratia describuntur, ut licet sint sæpius prædicti, novi semper et mirabiles humanis sensibus elucescant. Hunc enim de his relus tertium esse non dobium est. Sed isti qui utrumque adv: ntum Domini sub una relatione complexi sunt, magna nobis sacramenta declarant. In uno quippe commonent, ut misericordem Dominum quærere debeamus; in altero, ut venturum Judicem formidemus. Sic ista salutaris pretiosaque conjunctio et spei nobis causas tribuit et timoris.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquitur. In prima parte commonet ut populus Christianus cantici novi exsultatione lætetur, quando mirabilis est Chri ti Domini concessus adventus. Secunda parte diversis modis uberius dicit esse lætandum: quia exspectatum justis ejus noscitur provenire judicium, in quo sunt misericordia Domini præmia digna sumpturi.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Cantate Domin : canticum novum. Propheta fideles admonet Christianos, ut novæ regenerationis sacramenta sumentes, novum canticum de Dominia incarnatione concelebrent. Novus enim homo cantare debet canticum novum, non ille vetustus qu = necdum Adie peccata deponens, in prævarication» veteris hominis perseverat. Norum utique, qui 🖚 nunquam aliquid simile mundus audivit. Norum 327 quod nulla vetustate sordescit, sed semperate in suæ dignitatis gratia perseverat. Sed unde ve: i _____ istud canticum norum, subter aperitur.

Vers. 2. Quia mirabilia fecit Dominus; salva it er a dextera ejus, et brachium sanctum ejus. Causa reddia ur cantici novi, Quia mirabilia fecit Dominus; scili cet quando excis lumen, claudis gressum, surdis etiam donavit auditum, et cætera hujuscemodi quæ contra usum naturæ humanæ facta, Evangeliorum textus insinuat. Sed ista fecerunt et sancti ejus. Audi quod sequitur, ut revera intelligas rem singularem nore cantico suisse concessam : salvavit eum dicit, id est Christum Dominum, dum mundi istius peccata necivit, dum triduana velocitate surrexit a mortuis. Sel qui eum salvavit, subsequitur, dextera ejus, id est omnipotens Verbum; non quia alter est Christus, ctaler omnipotens Verbum, quod sibi Nestoriana configli insania; sed hoc vult intelligi, ut ipsum salvasse cognosceres, qui dixit : Potestatem habeo ponendi ai mam meam, et po!estatem habeo iterum sumendi in (Joan. x, 18). Brachium vero quod addidit, sie Isaias propheta de Filio dicit : Et brachium Dem cui revelatum est (Isai. LIII, 1)? Dextera pertisei operationes mirabiles; brachium ad fortitudinem gularem.

Vers. 3. Notum fecit Dominus salutare suum conspectum gentium revelavit justitiam suam. ! fecit Dominus salutare suum, id est Dominum torem; ipse est enim salutaris quem Simeor piens in manibas suis dieit in templo : Nune e Demine, servum tuum in pace, quonium viden

mei salutare tuum (Luc. 11, 29). Ad exprimendam A adventu Domini spem suam integra devotione repoquoque rei clarissimam veritatem, sequitur, ante conspectum gentium; sicut et Jeremias dicit : Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch 111, 38). Addidit, revelavit justitiam suam : quia prius sub quodam velamine prædicatus fucrat per prophetas, quo subducto in adventu ejus ipsa facies veritatis apparuit. Et nota quod ipse dextera, ipse brachium, ipse salutare, ipse Patris dicatur esse justitia; ut unam illic substantiam, unam intelligas esse potentiam. In qua enim parte potest esse divisus. qui non similia [ms. A., dissimilia], sed omnia ipsius habere firmatur? sicut ipse in Evangelio dicit: Omnia Patris mea sunt, et omnia mea Patris sunt (Joan. XVII, 10).

Vers. 4. Memor fuit misericordiæ suæ Jacob, et ve- B ritatis suæ domui Israel; viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Memor fuit dictum est, quia promissa complevit. Hæc est autem promissio quam Isaias prophetavit, dicens: Videbit omnis caro salutare Dei (Isai. LII, 10). Huic autem promissioni aptum nomen impositum est, misericordiæ suæ; ut Creator cœli terræque homo Geri dignaretur, et humanum genus peccatorum vinculis obligatum adventus sui beneficio liberaret. Jacob (sicut sape diximus) populum Novi Testamenti non incongrue videmur accipere : quia sicut Jacob fratri benedictione anterior exstitit, cum postea natus fuerit, ita et Christiana plebs priorem populum Synagogæ fidei gre sibus antecessit. Et ne confundat, perscrutemur quare additum sit, et veritatis sua domni Israel; ut non solum hoc datum intelligeremus populo qui post adventum Domini dictus est Christianus, sed etiam illi qui eum de Virgine nasciturum esse crediderunt. Israel enim significatur omnis fidelis qui Deum pura mente conspexerit. Misericordiam posuit in Jacob, et veritatem in Israel. Misericordia quippe fuit, quando hominem liberaturus advenit: veritas, quando sancti facie ad faciem videbunt, quem hic (sicut dicit Apostolus) in aniquate per speculum (I Cor. xiii, 12) contuentur. Addidit. riderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Quo dicto hæreticorum pravitas omn's exclusa est, qui putant Domini Salvatoris localem concessam terris quod per totum mundum constat effectum. Quanti sunt enim qui eum carnalibus oculis in Judæa gente videre potuerunt? Sed cum hic dicat, omnes fines terra, dubium non est ad fidem esse referendum, ut nobis possit veritas constare verborum.

Vers. 5. Jubilate Deo, omnis terra; cantale, et exsultate, et psallite. Venit ad secundam partem, in Tua commonet diversis modis a devotis esse gaudencompetenter ista referuntur, in quo et psalmus iste noscitur terminatus. → ubilate dictum est, cum magna delectatione in vocis wudium prositite, ut quod non potest explicare ser-The confusæ vocis, declaret eruptio devota gaudentis. Umnis terra, universalem designat Ecclesiam, quæ in

suit. Sequitur, cantule, et exsultate, et psallite. Verba enim hæc quamvis videantur esse similia, aliqua tamen discretione separantur. Cantare est gravissimi Christiani oris officio laudes Domino personare; exsultare, cum magna affectione animi vota declarare; psallere, bonis operibus Domini mandata complere. Quod ideo commonet multipliciter fieri, quia diversa ibi gaudendum est varietate virtutum. Quæ figura dicitur homoptoton, quia in similes sonos exierunt verba diversa, id est, jubilate, exsultate, cantate, et psallite.

Vers. 6. Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi. Pulcherrima sibi copulatione verba ista sociata sunt, ut quamdam harmoniam et ipsa de se facere videantur. Adhibentur enim instrumenta artis musicæ ad exercendum opus cœleste; quod necessarie dicitur, ut illa persectio per quasdam similitudines indicetur. Psallit enim Domino in cithara, qui per actum carnalem mandata Divinitatis operatur, qui esurienti panem fregit, nudum vestivit, præstitit solatium destituto, et cœtera quæ possunt supernis jussionibus applicari. Sequitur, in cichara et voce psalmi. Eadem præposterata verba subjunxit, ut quodvis prius eorum facias, totum tamen ad Domini gratiam pertinere cognoscas.

Vers. 7. In tubis ductilibus et voce tubæ corneæ; jubilate in conspectu Regis Domini. Respiciamus omnia hæc verba divinis mysteriis esse plenissima. Duo intellectum nostrum diversa nominum dissimilitudo C genera fuisse tubarum ad quasdam similitudines exprimendas apud Hebræos, Numerorum nobis liber insinuat (Num. x, 2). Unum quod argento ductili formabatur; hoc ad Spiritum sanctum, qui per prophetas locutus est, competenter aptatur. Argenteus enim a munditia dicitur et candore verborum; sicut alibi ipse dicit: Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, terræ purgatum septuplum (Ps. x1, 7). Ductilibus autem significat quia fideles diversis passionibus 328 tunsi (Domino largiente) proficiunt, et tanto plus crescunt, quanto amplius duri mallei fuerint iteratione percussi. Malleus enim est diabolus, de quo propheta dicit: Contritus est malleus universæ terræ (Jer. L, 23). Vox est autem tubæ corneæ patientiæ fixa tolerantia, quæ velut cornea subfuisse culturam. Viderunt, dicit, mente conspexerunt, D stantia in viris sidelibus amore Domini perseverat. His ergo tubis psallit Domino, qui utrisque virtutibus devotus exsultat, qui et Dominum mundo corde prædicavit, et ejus misericordiam patientiæ virtute sustinuit. Sequitur, Jubilate in conspectu Regis Domini. Completa est in hoc commate, quæ in superioribus partibus suspensa videbatur esse sententia. Hic enim dicit ubi sit jubilandum, ubi cantandum, ubi exsultandum, ubi psallendum, ubi in psalmo citharizandum, ubi in cithara psalmizandum, ubi jubilandum in tubis ductilibus et corneis; scilicet in conspectu Reg's Domini, quando in illa judicatione justi præmia promissa recipient. Per has enim varietates significatur diversis sanctis operibus, diversis donis in conspectu Domini esse gaudendum. Sivo Ista sic dicit hic esse facienda, ut semper ad eum mentis dirigatur A propter nomen Domini gravissima pericula pertuleintentio.

Vers. 8. Commoveatur mare et planitudo ejus: orbis terrarum, et universi qui habitant in ea. Ilic jam terror futuri judicii et impiorum formido describitur, quando mare illud quod est in pectoribus impiorum, delictorum suorum recordationibus commovetur. Plenitudo autem ejus merito dicta est, scilicet quia multa peccata ingentes excitant fluctus, et tunc magis plenissime commovetur, quando se reus novit esse dammandum. Sequitur, orbis terrarum; utique et ipse commovendus est, quando in novam faciem venire prædictus est, sicut legitur: Erit cælum novum et terra nova (Isai. Lxv, 17). Addidit, et universi qui habitant in eu, ut revera hoc Intelligeres de hominibus dictum, de quibus superius figuratim dixit, commoventum pare.

Vers. 9. Flumina plaudent manibus in idipsum, montes exsultabunt unte faciem Domini, quoniam venit jadicare terram. Frequenter diximus Scripturas divinas per diversas similitudines loqui, at et impits celata sint quæ dicuntur, et fideles ad en perquirenda studiosius incitentur. Unde et hic per allegorias multiplices Domino dicit esse cantandum. Allegoria est enim aliud dicens, aliud significans. Mare siquidem superius peccatoribus comparavit, nune flumina sanctos viros significant, qui bonas operas cœlesti ubertate manaverunt. In idipsum, id est in Domino Salvatore, cui prædictam operam exhibuisse monstrantur. Sed respice quoniam hæc omnia sub allu- G sione sunt : quando enim manus habent flumina. misi fueriat sanctis hominibus comparata? de quibus dictum est : Qui credit in me, flumina de ventre ejus finent aquæ viræ (Joan. VII, 38). Sequitut, montes exsultabunt ante faciem Domini. Montes et in bono et in malo plerumque poni manifestum est. Impli enim superbis nisibus intumescont, et ad duritiam saxorum obstinato corde perveniunt. Mansueti autem mentis soliditate firmissimi sunt; et quamvis pia humilitate curventur, spe futuræ beatitudinis in summitates solidissimas eriguntur. Ili sunt qui Domino adveniente gaudebunt, quoniam in suturo sudicio promissionis ipsius dona recipient. Addidit, quoniam venit judicare terram. Hic terram, omnem peccatorem competenter advertimus, quia terrena semper vitia concupiscunt. D præstolemur adventum. Vides totum sensum ad illud judicii tempus esse perductum, ut omnia quæ dicta sunt illi intelligeres posse congruere.

Vers. 10. Judicable orbem terræ in justitia, et poputos in æquitate. Hic orbis terrarum implis est nihilominus applicandus, qui frequenter terræ appellatione
eleclarantur. Isti sub justitia judicandi sunt, qui pertinacia sua nulla remissione liberantur. Populos autem significat eos qui ex llebrais fideles probati sunt,
et qui devoti ex gentibus advenerunt, de quibus ait:
Rabeo autem et alias oves, quæ non sunt ex hoc oviti;
oportet me et eas adducere, ut fiat unus grex et unus
prestor (Jean. x, 16). Isti ergo populi in æquitate judicandi sunt, quonam ibi præntia recipient, qui hic

propter nomen Domini gravissima pericula pertularunt, sieut divit Apostolus: Omnes enim stabimus ante tribunal Dei, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v, 10). Istud tamen judicium ulvi siat evidenter expressum est; dicit enim Joel propheta: Congregabo omnes gentes, et educam eas in convallem Josaphat, et disceptabo cum illis ibi pro populo meo, et pro hæreditate mea Israel (Joel 111, 2).

Conclusio psalmi.

Ouid est hoc auod instrumenta musica frequenter posita reperimus in psalmis, quæ non tam videntur mulcere aurium sensum, sed provocare potius cordis auditum? Sed quoniam ille sonus et modulatio tibiarum a sacris mysteri's nostra nihilominus ætate discessit, restat ut intelligentiam hujus rei spiritualiter perquirere debeamus. Musica est disciplina quæ rerum sibi congruentium, id est sonorum disferentias et convenientias perscrutatur. Hæc merito ponitur ad rerum spiritualium similitudines explicandas : quoniam concentus eius virtute inconvenientiæ subsistit. Nam sive quando psalmodiam dicimus, sive quando mandatis Domini operam navanter [ed., voluntarie] impendimus, dulcissimæ harmoniæ gratia temperamur. Et si causas hujus rei alta deliberatione perpendas, quælibet creatura rationabilis, si auctoris sui vivat imperio, ab hac convenientia non probatur excepta. Merito ergo incessanter præcipimur Domin psallere, in psalmo citharizare, in cithara psallere. iùbilare in tubis ductilibus et corneis; ut dubium non sit hæc instrumenta dulcisona probabilium actuum nobis indicare concordiam.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCVIII. Psalmus David.

Dignitatem istius nominis satis admirari non poesum, quod in titulis semper affixam aciem nostime mentis erigit ad Dominum Christum. Ipsius enim honor in hoc psalmo potentiaque cantatur. Sed quanta laus est sanctissimi viri, ut per ejus nomen eximium tentæ significetur majestatis arcanum! Per David enim 329 et personam loquentis adventimus, et Christum manu fortem desiderabilemque sentimus. Quapropter, eximio præcone recognito, magai Judicia præstolemur adventum.

Divisio psalmi.

In prima sectione commonet propheta universos populos Christo Domino confiteri, quia judicium et justitiam in Jacob fecisse declaratur. Secunda commonet plebem ut adoret Dominum Salvatorem, qui Moysi et Aaron et Samuel propitius fuisse dignoscitur, quia præcepta ejus custodiisse monstrantur. Unde exaltandum et adorandum dicit esse Dominum, qui fideles suos exaudire dignatus est.

Expositio pealmi.

Vers. 1. Dominus regnavit, mascantur populi; qui sedes super cherubim, moveatur terra. Cum dicit enim: Dominus regnavit, exponit quonism glorism sua re-

surrectionis ostendit; non ut ante creditus est non A dictum est nomen ejus, quia ubique dilatatum est; posse regnare, quem Judæi videbantur exstinguere; sed hic illud tempus ostenditur quando ipse post resurrectionem suam dicit: Data est mihi omnis potestas in colo et in terra (Matth. xxviii, 18). Sequitur, irascantur populi, nihil ultra nocituri. Magno enim gravitatis pondere deridentur, quorum doli atque versutiæ nihil penitus nocuisse declarantur. Nam quod dixit, irascantur, non præcipit propheta ad aliquod facinus populos commoveri; sed ut sibi potius irascantur, qui rem probati sunt secisse nesariam; ut cito ad conversionis salutem veniant, cum propria voluntate sua coeperint facta damnare. Quod si ad litteram velis accipere, quædam videtur urbanitas: sicut et in Actibus apostolorum legitur pontifici dealbate. Et paulo post increpatus dixit : Nesciebam, fratres, quod princeps populi esset. Scriptum est enim: Principem populi tui ne maledixeris (Act. xxIII, 3 et 5; Exod. xxII, 28); non quia nesciebat, sed quia principem eum populi sub quadam urbanitate denegavit. Ita et hic dictum est : Dominus regnavit, irascantur populi, id est, nihil ultra nocituri; quod non ad exbortationem, sed ad derisionem videtur potius per-Limere. Quæ figura dicitur astismos, Latine urbana dictio, venustatis et facetiæ causa composita. Sequi-Lur, qui sedes super cherubim, moveatur terra. Tu qui est secundæ personæ; ad Psum enim Dominum verba convertens hanc sen-Contiam finit. Cherubim Hebræum nomen est signi-Scans plenitudinem scientiæ; ubi quasi in throno C Dominum insidere manifestat. Nam et homines insidet [ed., insident], qui plenissima fide atque Operum probitate complentur. Adjunxit, moveatur terra. Sive illud significat quod superius dixit, irascentur populi, sive magis ad conversionem peccatores postulat commoveri, qui (sicut jam dictum est) serra merito nuncupantur, quia terrena vitia concu-Discont.

Vers. 2. Dominus in Sion magnus, et excelsus super oranes populos. Ut Deum illum quem dixit sedere su-Per cherubim, Dominum Christum evidenter adver-Leves, expressit, Dominus in Sion magnus, qui in **∃⇔roso**lymitanis partibus homo apparere dignatus est. intende verba quæ dicit, Dominus magnus, ne quis I m pro passionis humilitate putaret esse temnibi-Addidit, et excelsus super omnes populos : quoille quem irreligiosa mente contempserant, Rex celsus super omnes populos eminehat. Sion autem Serpretatur speculatio, quod est Ecclesia, in qua minus spiritualiter inesse reverenda semper conexplatione monstratur.

Vers. 3. Confiteantur nomini tuo magno et terribili, Coniam sanctum est. Post apparitionem carnis quæ →cta est in Sion, conûtendum dicit populis Domino Salvatori, de quibus superius dictum est, irascantur Populi. Sie enim in Ecclesia catholica quotidie fieri videmus, ut qui prius fuerunt blasphemi, paulo post sint (Domino præstante) correcti. Magnum autem

terribile, quia ipse venturus est judicare vivos et mortuos; sanctum, quia immaculata et cœlesti conversatione permansit : sicut et alibi dicitur de ipso : Quoniam magnificavit Dominus sanctum suum (Psal. 1v, 4): sicut et Mariæ dictum est ab angelo: Propterea quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei (Luc. 1, 35).

Vers. 4. Et honor Regis judicium diligit : tu parasti æquitatem. Superius dixerat : Confiteantur populi nomini tuo: modo quemadmodum confiteri debeant evidenter exponit. Honor enim Regis est prædicatio gloriosa, quam illi semper offerimus confitendo. Judicium diligit, hoc est, ut deliberando alque tractando debeamus diligere Creatorem. Non enim ille aut la-Paulum dixisso percussum : Feriat te Deus, paries B bili voluntate, aut caduca mente colendus est; sed fixa et perspicabili deliberatione sententiæ, sicut solet semper puris cordibus apparere. Sequitur, tu parasti æquitatem, ut agnoscerent homines ab ipso hoc munus attribui, quo possint hanc intelligere, vel facere constanter æquitatem. Denique sensum istum evidentius sequens versus ostendit. Sive (ut quibusdam placet) honor Regis est damnatio justa nocentium, quoniam iniquitate punita gloria regis semper augetur.

> Vers. 5. Judicium et justiliam in Jacob tu secisti. Judicium fecit in populo sideli, quando ei donavit bonum malumque discernere; justitiam vero, cum relictis idolis Creatori suo meruit humili devotione servire. In Jacob autem, in unoquoque sideli dicit, quia nominis istius commemoratione populus devotus ostenditur. Tu fecisti, quia nemo est alius præter ipsum qui instituit et sirmavit [ms. A., formavit] Ecclesiam; sicut dicit Apostolus : Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (II Cor. 111, 11).

> Vers. 6. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est. Venit ad secundam sectionem propheta, in qua populos devotos commonet ut nomen Domini magnificare non desinant; quatenus illum prædicando, ipsi potius exaltari posse videantur. Cæterum ille hum: nis viribus (sicut sæpe dictum est) non indiget adjuvari, qui est summa virtus, et totius Majestatis adoranda perfectio. Sequitur, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est. Quoniam beatus Augustinus, diligentissimus exquisitor, corpus Domini quod de Maria Virgine sumpsit, scabellum divinitatis ejus asseruit (Enar. in psal. xcvIII, ante med.) 330 debere sentire, propter naturam humanitatis, quam est dignatus assumere : illi enim virtuti esse subjectum atque unitum, omnibus creaturis constat excelsius. sicut dicit Apostolus: Quod infirmum est Dei fortius est hominibus (I Cor. 1, 25); et alibi de eodem Mediatoro Dei et hominum homine Christo Jesu Apostolus dicit: Propter quod Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen : ut in nomine Jesu omne genu flectatur colestium, terrestrium et infernorum (Philip. 11, 9): nunc dicendum nobis est quid

stabilitatem Divinitatis, quæ semper in naturæ suæ omnipotenti gloria tanquam pedum indefecta stabilitas perseverat. Hujus ergo Verbi assumptum corpus, quamvis gloriosum, quamvis magnum, quamvis sit adorabile; tamen propter humilitatem humanitatis, scabellum pedum competenter accipinus. Nam enm ipse dicat : Colum mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum (Isai. LXVI, 1); corpus terrenum quod de Maria Virgine sumpsit, bene (ut opinor) eadem similitudine scabeltum pedum ejus prohatur intelligi. Et nota quia non dixit : Quoniam sanctus est; sed, quoniam sanctum est; scilicet ut corpus a deitate mentis contemplatione discerneres, sed ad unam personam referres, id est ad Verbum quod caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14). Pedes etiam Divinitatis per tropologiam dicit, sicut et scabellum dietum est. Etiam sic forsitan debemus accipere, ut extrema temporis designet, quando Dominus incarnari dignatus est. Unde et Joannes evangelista dicit: Filioli, novissima hora est (1 Joan. 11, 18); Paulus quoque apostolus dicit : Cum venisset plenitudo temporum, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege (Gal. iv, 4).

Vers. 7. Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, ct Samuel inter eos qui invocant nomen ejus; invocabant Dominum, et ipse exaudichat eos. Ideo priscæ auctoritatic magnos viros posuit, eisque gratiam Domini asserit fuisse concessam, ut ad similem devotionem fideles populos incitaret. Et nota quia hic Moysen C sacerdotem dicit, dum sic in Heptateucho non legatur; qui etsi hostias non offerebat, sicut Aaron frater ipsius, vota tamen populorum coram Deo semper exhibuit, quod sacerdotis officium esse monstratur. Quapropter merito et hic sacerdos dicitur, qui magnis precibus, irascente Domino, pro populo supplicavit. Samuel autem in templo Domini prædicabili sanctitate conversatus est, qui David unxit in regem. Sed quoniam sacerdotis non accepit officium (quia erat de tribu Ephraim, unde saverdotes sieri non licebat), addidit de ipso, inter eos qui invocant nomen ejus: quia nominatim percurrere non poterat, quos multitudo infinita dilatabat. Adjecit, invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos. Quantum valeat sinceriliter supplicantes efficaciter audichat.

Vers. 8. In columna nubis loquebatur ad eos: quia custodiebant testimonia ejus, et præcepta ejus quæ dedit illis. Non vacat quod dictum est, in columna nubis, quia semper ista in ædificatione domus pro f riitudine ponitur et decore. In hac ergo specie loquebatur illis Dominus, quæ venturam fabricam Ecclesiæ nuntiabat. Sed quia illis tunc per nubem verba fecit, nobis per sanctum seabellum suum, id est per incarnationem et loqui evidentius, et apparere diguatus est. O scabellum omnibus templis excelsius. omnibus spiritualibus creaturis multo præstantius! sicut dicit Apostolus : Cui autem dixit angelorum : Sede a d. xtris meis (H. br. 1, 5)? Sed quid mirum, si

in isto versu pedes eius significare videantur, scilicet A ille scabellum dicitur, qui se vermi, scaraliro, berba fullonum, et angulari lapidi comparavit, non vilitatis [ed., utilitatis] intuitu, sed humilitatis affectu; quam sumendo tantum fecit excelsam, quantum prius fuit in boc mundo parvissima? Sequitur, quia custodisbant testimonia ejus, et præcepta ejus, quæ dedit illis. Reddit causas quare eos exaudire Dominus dignaretur : quia ipse illum vere diligit, qui ejus mandata custodit, sicut ipse discipulis dicit: Si me diligitis, mandala mea servate (Joan. XIV, 15). Testimonium est per signa aliqua præcedentis rei posita significatio, sicut in Heptateucho dicit: Hoc erit vobis in testimonium. Præcepta enim pertinent ad legem quam per Moysen visi sunt accepisse. Unde ostenditur efficacissime placere Deo, quando a nobis ejus completur imperium.

> Vers. 9. Domine Deus noster, tu exaudiebas eos; Deus, tu propitius sutsti illis, et vindicans in omnia studia eorum. Dicendo, tu exaudiebas, et tu illis propitius fuisti, ostendit quidem desideria sanctorum in honis petitionibus fuisse completa, eosque beneficia suscepisse, quæ videbantur necessario postulari. Sed addidit, et vindicans in omnia studia corum. Hoe propterez positum est, ne semper nos quæreremus zudiri, quando utrumque in ipsis videtur impletum. Cognoscimus enim eos, et interdum exauditos fuisse cum peterent prospera, et iterum in studia corum vindicatum, ne humana illis elatio surripere potuisset. Nam quamvis aliqui fideles sint, et magna devotione venerandi, oportet in eos pro tempore vindicari : ne cor eorum ad superbiam videatur posse deduci, sicut et Apostolus dicit : Et ne magnitude revelationum extollat me, datus est mihi stimulus varnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me ; et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea : nam virtus in infirmitate perficitur (11 Cor. xII, 7, 8, 9). Quapropter audivimus exauditos, et in cis intelligamus etiam vindicatum; ut cognoscamus misericordem Christum utrumque fecisse propitium.

Vers. 10. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus : quoniam sanctus est Cominus Deus noster. Et superius quidem pars versus istius legitur, ubi facta divisio est; sed ibi subjuntas orationis in brevitate declaratum est, quia fide- D ctum est, et adorate scabellum pedum ejus; b.c autem non montem, sed in monte sancto Dominum præcepit adorari. Quod ad montem Sion (qui est Ecclesia) referri posse non dubium est, quæ est montium mons, et sancta sanctorum, cujus ipse habitator est Christus. Sic utrumque in sancta Ecclesia dicit esse faciendum. Notandum est autem quod sanctum Dominum in sancto monte præcepit adorandum, quoniam sicut laus ejus non convenit ori pravo, ita nec ejus culturæ loci potest congruere turpitudo.

Conclusio psalmi.

Consideremus faciem hujus psalmi, quasi duobus luminibus splendere pulcherrimis. Incredulos terret. vt ad supplicationem devotiszimam 331 perducau-

tur; fidelibus Christum Dominum adorare præcipit, A allegorice constat intelligi. Allegoria est enim figura quia ipce novit exaudire quos diligit. Beata pleha quæ de tali gaudet imperio : vitale quippe desiderium est agnoscere et amare Creatorem. Quapropter exsultationem nobis moveat auditus Dominus Christus. Fidelis servi est diligere dominantem. Nam qui non habet charissimum guhernatorem suum, ipse se profitetur horrendum. Natura quippe rerum est, ut ab eo te diligi posse nullatenus arbitreris, quem chara mente non appetis. Diligamus igitur, ut amemur; quæramus, ut inveniamus; pulsemus, ut ad eum accedere valeamus. Contra omnes amentias est eum tepide quærere, quem tibi cognoscis æterna benelicia posse præstare.

EXPOSITIO IN PSALMUM XCIX.

Psalmus in confessione.

Cum frequenter in psalmis posita sit pro rerum opportunitate confessio, hic tamen in titulo singulaniter probatur ascripta: revera, quia totus hic psalmus ad utrasque pertinet confessiones. Una est quando peccata nostra deplorantes [ed., depromentes], culpabiles nos reosque profitemur, et miseric rdiam Domini concedendam nobis piis fletibus exoranius. Altera, cum sive nobis beneficia collata laudamus, sive aliis præstita cum magna exsultatione veneramur. Consessio enim quasi confatio dicitur, sive pœcri ten ia, sive laus multorum ore celebrata; quæ ideo sic dicitur, ut ad plurimos pertinere monstretur.

Divisio psalmi.

In prima parte psalmi propheta commonet univer-Sitatem, ut Dominum debeat sub magna jucunditate La udare, quia tanti Domini triste non decet servitium. Et ne semper hoc genere confessionis utendum crederet Christianus, secunda parte dicit, ut malorum strorum delicta pænitentes, indulgentiæ ipsius Portas intrare mereamur, quia miscricordia ejus Permanet in æternum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Jubilate Deo, omnis terra. Sollicit is pro-Pheta de populo fideli, ne se putaret sub anxietate tri-➡₹itiæ Christo Domino serviturum, primum a jubila-Ca one cæpit, quia ipsa est justi persecta devotio Domino D Scripturarum copiosa et dulcis epulatio. Ipsa sunt 🗪 ub mentis jucunditate famulari, sicut et Apostolus anonel: Semper gaudete, sine intermissione orate, in muibus gratias agite (I Thess. v, 16, 17, 18). Et ne 🗨 uis se minime crederet evocatum, addidit, omnis erra; ut ipse inter homines non videatur existere, Qui hanc vocem detrectat audire. Jubilatio est enim € sicut sæpe diximus) magno mentis gaudio commo-🕆 eri, non tamen in articulata verba prorumpere. Nam Quod dixit, jubilate, et subjunxit, omnis terra, fre-Quenter et per casus nominum discrepantes, magnos andicat sensus. Nam cum terra singulari numero denuntietur, jubilate dicit, quod ad pluralem nume--um certum est pertinere; ut hane terram ad homines, son ad tellurem æstimares esse referendam, quod

aliud dicens, et aliud significans..

Vers. 2. Servite Domino in læitia; intrate in conspectu ejus in exsultatione. Licet servitia Dominidiversis videantur officiis expediri, ut sunt ordines ecclesiastici, monasteria sidelium, eremitæ solitarii, laici devoti; omnia tamen ad ista tria verba proprie referuntur, ut Domino sub lætitia serviatur, non in murmuratione aut amaritudine mentis, sicut factum est in deserto, quando contra Dominum Judaicus populus murmuravit. Sed ista lætitia utique charitas est, quæ (sicut dicit Apostolus) non inflatur, non agit p.rperam, non est ambitiosa (1 Cor. xm, 5), et reliqua quæ hanc virtutem egregiam mirabili narratione describunt. Quapropter illi sub lætitia Domino serviunt qui eum R supra cuncta diligunt, et invicem se fraterna charitate respiciunt. O libera servitus! o servitium supra cunctas dominationes eximium, quibus talis lætitia tribuitur, qualis in regnorum gloria non habetur! Sed istam lætitiam quæ in hoc mundo præcipitur, vide quale præmium subsequatur. Dicit enim : Intrute in conspectu ejus in exsultatione. Multo difficilius, multo præstantius est ante tanti judicis gaudere conspectum, ubi sic convenire conscientia commonetur, ut gaudia tunc sumat humilitatis, quando superbis omnibus probatur esse terribilis.

Vers. 3. Scitote quod [ms. A., quoniam] Dominus ipse est Deus; ipse secit nos, et non ipsi nos : nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus. In capite versus hujus contra perfidiam loquitur Judicorum, qui Dominum Salvatorem non putando Deum, in Creatorem suum manus injicere præsumpserunt. Scitote, dixit, intelligite, quod iste Dominus quem Dei Filium minime credidistis, ipse est Deus qui fecit colum et terram, qui nos quoque ad suam imaginem similitudinemque plasmavit. Et ne putarent humanam creationem patrum semini esse deputandam, adjeci!, et non ipsi nos. Nam quamvis nativitati nostræ ministerium præbeat carnalis operatio, tamen ille in hunc mundum nos probatur adducere, qui cuncta facit ad existentiam pervenire. Sequitur, nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus. Venit ad populum fidelem per comparationes pulcherrimas, quid sit ostendens. Oves, quia simplices sunt, et ipse earum pastor est verus. Pascua ejus, id est divinarum pascua quibus fidelis anima saginatur, et ad futuræ beatitudinis amœna perducitur. Sic istis tribus versibus complexus est quid agere, quid credere, quid intelligere debeat Christianus.

Vers. 4. Intrate portas ejus in consessionem, atria ejus in hymnis confessionum. Laudate nomen ejus. Venit ad secundam partem, ut quia superius dixerat in Domini laudibus esse jubilandum, nunc doceret quemadmodum illi unusquisque debeat confiteri. Portæ Domini sunt humilis pænitentia, baptismum sacrum, charitas sancta, eleemosynæ, misericordia, cæteraque mandata, per quæ ad ejus possumus pervenire conspectum. Hortatur ergo propheta 332 ut per hanc humilitatis confessionem, primo januas extra ovilia sævientis lupi possit rapacitas invenire. Adjecit, atria ejus in hymnis consessionum. Atria ejus, et hic subaudis, intrate. Significat enim prophetas, evangelistas, et quicunque (Domino aspirante) docuerunt. Dicta enim illorum Domini constat esse palatia, quando ipse in eis invenitur, si devota mente perquiritur. Sed ut hanc confessionem divideres a priore, posuit, in hymnis, qualis fuit illa Domini Salvatoris cum dixit : Confitebor tibi, Pater Domine cæli et terræ (Matth. x1, 25), Non enim pro suis peccatis aliquid confessus est, sed laudes Patri sincera dilectione persolvit. Congruus enim ordo servatus est, quia dum illa prius offertur, ista jam secura subsequitur. Addidit, landate nomen ejus; ubi poesse jungendum.

Vers. 5. Quoniam suavis est Dominus, in æternum misericordia ejus, et usque in sæculum sæculi veritas ejus. Ne qu's se putaret laudando fatigari, aut continuo labore flaccescere, causam reddidit quare prædicandum est nomen ejus; id est, quoniam suavis est Dominus. Quando enim provenit in suavitate defectus, aut potest animus expleri, ubi semper proficit appetitus? Delectatio ista nescit habere fastidium, ubi sic mens consolata reficitur, ut nullatenus tamen ejus desideria deponantur. Et ne suavitatem, quam dixit, crederes esse temporalem, in æternum dicit ejus misericordiam permanere, quia cum semel præstiterit futura bona, ab ipso tamen perpetue servantur illæsa. Adjecit, et usque in sæculum sæculi veritas ejus. C Sæculum sæculi, et istud significat quod nunc agitur, et illud quod credimus esse venturum : quoniam et hic est veritas Domini, sicut legitur : Veritas de terra erta est (Psal. LXXXIV, 12), et in illo sæculo, ubi promissionum ejus dona complentur, et ipse cum sanctis suis gloriosa perennitate regnabit.

Conclusio psalmi.

Mirabiliter hic psalmus utrasque nos confessiones edocuit, ut et alacres Domino jubilemus, et peccatorum nostrorum vulnera sine intermissione plangamus. In hoc enim mundo utrumque necessarium est, ut nec in tristitia desperet Dei servus, nec iterum animus ejus prosperis reddatur elatus. Nam sicut sanitas hominis humorum pace consistit, ita perfe- D ctus est Christianus qui fuerit inter harum rerum vicissitudinem immobiliter temperatus. Suscipiamus ergo alacri mente quæ dicta sunt. Qualis enim sit ista deploratio ex hoc datur intelligi, ut in ea præcipiatur Dominus esse laudandus; merito, quia inde provectus evenit, non reatus; non pœna, sed præmia; non deformis servitus, sed pulchra libertas.

EXPOSITIO IN PSALMUM C. Psalmus ipsi David.

Onamvis tituli ab historiis tracti virtutem videantur indicare psalmorem, tamen et simplices idem continere noscuntur. Est signidem textus iste mirabilis, et in forma perfectæ sanctitatis inclusus, qui conteurium fructum debeat exspectare pramiorum.

miscricordiæ Domini intrare debeamus : ne nos A Sed ideo verba noscitur præmisi-se notissima, ut ejus virtus simplex atque perspicua sensus lucidissimos ac nimis honorabiles indicaret. Psalmus enim sanctam s'gnificat operationem. Ipsi David ubi ponitur, totum Christi virtutibus applicatur, ut nihil de isto terreno rege intelligas, sed omnia de illo cœlesti dicta fuisse cognoscas.

Divisio psalmi.

Congregatio illa sanctorum quam per universum mundum catholica parit et multiplicat semper Ecclesia. In prima parte psalmi canture se dicit Domino misericordiam et judicium, consortiaque refugere pessimorum. Secunda parte fideles se asserit diligere, et cum eis gratissima habitatione versari; dæmones autem cum suis immissionibus de suo corde repellere, nenda subdistinctio est, quia sequenti versui constat B quos novit cum Dei famulis non habere ullatenus portionem; ut tali institutione formati, et appetere bona, et mala renuere debcamus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Misericordiam et judicium cantabo : tibi, Domine, psallam. Cœlestis in terra multitudo beatorum protulit initium, quod breviter cuncta concluderet. Potestas enim Domini semper aut miseretur. aut judicat. Sed neque misericordia ipsius sine judicio, neque judicium sine misericordia reperitur; utraque enim se mutua societate conjungunt; nec factum ejus aliquod provenit, quod non plenum cunctis esse virtutibus sentiatur. Nam sicut hic dixit, misericordiam et judicium, alibi dicit pro his duobus nominibus, justitia et pax; et iterum, misericordia et veritas; vel, justitia et judicium præparatio sedis tuæ; ut ubique Deum pium demonstret et justum. Quod genus locutionis inter propria Scripturæ divinæ connumerari posse non dubium est. Nam et in illo adventus sui tempore glorioso, primo loco misericordiam facit, quando dicit : Venite, benedicti Patris mei (Matth. xxv, .34), et cætera; sed non sine æquitate, quia fidelibus suis promissa restituit. Postea vero judicium sequitur, cum dixerit impiis : Discedite a me, maledic:i, in ignem æternum (lbidem, 41); quod tamen non est sine pietate, quoniam post multam patientiam noscitur proferre vindictam. Vides ergo hæc duo et consentanea sibi es e, et suis ordinibus collocata radiare. Audiant itaque misericordem Dominum peccatores, qui de sua 333 nequiter salute desperant; intelligant superbi Judicem, qui malum suum non æstimant esse puniendum. Ita bic totum compendiose plenissimeque cantatum est, quoniam in his duobus sermonibus, et cuncta opera Domini, et totius Ecclesile ædificatio probatur esse narrata. Adjecit: tibi, Domine, psallam. Domino psallit qui bonis factis suis eum placare contendit. Ipsa est enim suavissima virtus harmoniæ, quando vox cognoscitur operibus consonare. Nam si hæ duæ res discrepabili sibi varietate dissentiant, nequaquam possunt psalmodiæ temperatam efficere cantilenam, nec ad aures Domini venit, quod se mutua contrarietate confundit.

Vers. 2. Et intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Hie versus de superioribus pendet. Nam si disciplinabilis illa psalmodia competenter dirigatur ad Dominum, vide quid præstat; ut intelligat in via A judicatur; nam quamvis ante saciem nostram veimmaculara, quando ad se Dominus venire dignetur, quem magnopere sustinebat. Intelligam dicit, id est credam puro cordis affectu; ut quod oculis carnalibas non videbat, vivaciter conspiceret animæ desiderantis adnisu. Et quouiam tale desiderium spiritualiter jam videntis erat, dicit quemadmodum venire disponat; in via scilicet immaculata, quia Christus Dominus peccata non habuit, qui et per hunc mundum immaculatis gressibus ambulavit. Hoc est enim gnod dicit, Et intelligam in via immaculata, quando renies ad me.

Vers. 3. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Hypotheticus denuo syllogismus aperitur : Si justus perambu'at in innocentia oculos suos rem malam; attamen justus perambulat in innocentia cordis in medio domus Domini: non proponit igitur ante oculos suos rem malam. Nunc sequentia videamus. Dicendo, perambulabam, ostendit vitam mundi istius non se studios:ssime perquisisse, sed tanquam transitoriam fuisse decursam. Ac deinde, quid possit innocentia paucis verbis absolvitur: ut in medio domus Dei habitare mereretur; quatenus et reliquis bonum exemplum præbeat, et ipsa honorabili conversatione reluceat. Nam quantum Valeat innocentia hinc datur intelligi, ut propter gratissimam simplicitatem in columbæ specie Spiritus sa netus appareret, et propter mansuetudinem beatam Agnum se vocare Dei Filius elegisset : designans Teoniam illa cœlestis et vera sapientia in pectoribus C Placidis arque humilibus conquiescat.

Vers. 4. Non proponebam ante oculos meos rem alam; facientes prævaricationes odivi. Non adhæsit raini. Quoniam superius dixit ambulasse se in medio Ecclesiæ in innocentia cordis sui, nunc per liguram ciologiam, quæ Latine appellatur causæ redditio, bee duobus modis exponit: primo dicens usque ad Positam divisionem cum vitiosis se non habuisse Consortium; deinde usque ad finem psalmi, asserit Cem fidelibus suam se posuisse nibilominus portioem, et de corde suo diaboli sugasse versutias. Sic ** aximam partem bujus psalmi bæc figura cognosci-🔍 ur esse complexa. Nune ad exponenda verba redea-Tabus. Qui Deum credit ultorem, rem malam ante Cordis sui lumina non proponit : quia necesse est ut] espiciat terrena qui noscitur considerare cœlestia. Sed qui in mundo erat, rem malam ante oculos suos 🗨 nomedo poterat non habere, nisi quia illi talia dis-Plicebant, nec corum vitiosa delectatione capiebaur? Juste ergo dixit sancta congregatio, ante oculos 🗢 ordis sui se non posuisse nequitias, quas de peneralibus suæ mentis excluserat. Recte siquidem illas res videre non dicimur, quas nullis delectationibus intuemur. Sequitur, facientes prævaricationes odivi. Exposuit quemadmodum mala ad ejus non potuerint Internos oculos pervenire: quia prævaricationes hominum jugiter habuit odiosas. Illas enim res unus-Quisque respicere dicitur, quas et diligere posse

niant, tamen in conspectu mentis nostræ non sunt, quæ abominabili exsecratione refugimus. Addidit, non adhæsit mihi. Hoc comma omnino suspensum est; desiderat enim caput versus sequentis, id est, cor pravum; quod frequenter factum secundum Hebræos in Psalterii versibus invenimus. Cor enim pravum adhærere non polest, nisi peccatorum iniquitate distortis. Invicem quippe sibi æqualia vota glutinantur, et e diverso dividuntur quæcunque contraria sunt; nec pravum recto convenit, quia morum varietate dissentit. Hic autem status incidit conjecturalis, ubi quæritur aut cum quibus convivat, aut quomodo vivat.

Vers. 5. Cor pravum; declinantes a me malignos non cordis in medio domus Domini, non proponit ante B agnoscebam. Diximus cor pravum superioribus esse jungendum, ut absoluta sententia subsequatur. Declinantes a me malignos non agnoscebam. Declinantes a me malignos, hæreticos dicit, qui pravis degmatibus a catholica prædicatione dissentiunt, et declinantes semitas rectas, per vias pessimas se auditoresque deducunt. Non agnoscebam dixit, quoniam cum se baptizatos atque signatos asserant, non in eis agnoscitur divina dilectio, qui blasphemi probantur in Domino. Illi enim Christiani veraciter recognoscuntur, qui se sidei pravitate non polluunt.

> Vers. 6. Detrahentem adversus proximum suum occulte, hunc persequebar. Detrahit hereticus catholico, quando absentem aliqua oblocutione dilacerat; nec audet palam contendere, qui se novit irrationabilia vindicare. Hos dicit persequendos, ut ad veritatis studia concitentur, qui decepti variis quæstionibus eluduntur. Proximum enim dicimus et carnis nobis societate conjunctum, et aliqua legis vicinitate sociatom. Nam dum quidam eorum nobiscum Vetus ac Novum Testamentum suscipere videantur, recte tamen intelligere Scripturas divinas detestabili voluntale contemnunt.

> Vers. 7. Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc simul non edebam. Duo esse dicit genera perfidorum. Unum (signt superius posuit) quod proximis detrahit; sed illud jam, quemadmodum curari possit, ostendit. Aliud vero quod superbo oculo, id est voluntate prætumida et insatiabili corde a blasphemiis non 334 recedit, sic dicit esse vitandum, ut jam nec ipsum cum eodem debeamus inire convivium, ne aures Christianorum abominandis sermonibus inquinentur. Sed et hoc, acrius quidem tamen genus curationis indultum est, ut cum se mens impia sanctis viris exsecrabilem viderit factam, errorem suum adhibita satisfactione recorrigat. Nam si Apostolus dicit de Christianis male viventibus, cum his nec cibum sumere (1 Cor. v, 11), quanto magis hoc fieri convenit de truculent's atque obstinatis hæreticis! Sive hoc spiritualiter intelligendum est de corpore Domini Salvatoris, ut cum illis communicatio non edatur, a quibus sides Christiana discerpitur. Et intende quia sive superiora quie dicta sunt, sive quie in secunda divisione dicenda sunt, omn a pertinent ad statum con

jecturalem, in quo maxime diserta oratorum exer- A coeperint apparere, tune oratione debent ejici, tune centur ingenia.

abominabili exsecratione detrudi : ne paulatim noxie

Vers. 8. Oculi mei super fideles terræ, ut sedeant hi mecun: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Sancta illa congregatio venit ad secundam partem, et sicut superius abominabiles sibi reddidit infideles, ita nunc recte credentium virorum desiderat habere consortium. Illos enim cordis oculos quos avertebat a pessimis, nunc se profitetur sociare cum sanctis. Fideles terræ dicit, qui per totum mundum habitant Christiani. Sedeant autem mecum, id est, in fidei unitate permaneint. Per bunc enim situm et requies designatur, et immobilitas mentis ostenditur. Volunt hoc aliqui propter excellentiam dictorum et Christo Domino evidenter aptare; sed subito non est permutatio facienda, ubi se tantum [ed., tamen] introducta potest explicare persona. Sequitur, ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Hæc est revera fidelium Christianorum manifesta probatio, et sua vita clarescere, et ministrorum conversatione relucere, sicut jam in decimo septimo psalmo dictum est: Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso subverteris (Psal. xvii, 28). Sed quamvis hoc nec a laicis videatur exceptum, tamen specialiter sacerdotibus probatur impositum, ut tales ministros habeant, qui divinis regulis non repugnent.

Vers. 9. Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam. Adhuc in dictis superioribus perseverat; negat enim cum superbis sibi fuisse aliquam C portionem: ne crederctur eos probasse, quorum familiaritatem sibi videbatur adjungere. Istud autem quod posuit, in medio domus meæ, hoc vult intelligi: quia nihil commissum talis habuit, nullo honore præminuit, nulla potestate lætatus est; ut quasi in medio domus case videretur, cui patrisfamilias serenus animus arridebat. Unde cognoscimus talia nos habere debere in susceptis judicia, ut nullatenus pessimis hominibus faveamus; nec nobis grati videantur esse, qui morum pravitate vitandi sunt.

Vers. 10. Qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum. Et hic quoque versus ad superiora respondet. Dicit enim sibi non placuisse, qui aut iniquis detractionibus, aut pravis noscebatur studere colloquiis. Iniquum enim ad totum pertinet quod divina pietas exsecratur. Non direxit, significat, non profecit. Illos enim dirigi dicimus, qui accedendo proficiunt, aut aliqua prosperitate meliorantur; quod utique non solet eis contingere qui tortuosis student semitis ambulare.

Vers. 11. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Postquam dixit malorum se fugisse consortia, unde plerumque possunt evenire peccata, nunc ad mentis suæ interiora conversus, illam pestem tyrannicam, vastatricem generis humani, id est pravam dæmonum suggestionem, quemadmodum de pen-tralibus suis expulerit, decenter exponit. In matutinis, in ipsis videlicet initiis dicit, quando in nobis suggestiones diabolicæ velut dubia crepuscula

coeperint apparere, tunc oratione debent ejici, tunc abominabili exsecratione detrudi: ne paulatim noxie crescentes, velut dies nos nebulosissima comprehendat. Peccatores autem terræ sunt dæmones, qui universam carnem deducunt pravis immissionibus ad reatum. Peccatores enim juste dicuntur, quoniam peccatores faciunt. Ipsi ergo cum suis operibus interficiuntur, animæ bominum sine dubitatione salvantur. Hoc autem fieri manifestum est, quando nobis compunctio lacrymarum divini roris miseratione confertur. Neque enim eam, quando volumus offerre, prævalemus; sed tunc impenditur, quando ipsius largitate præstatur.

Vers. 12. Ut disperdam de civitate Domini omnes qui operantur iniquitatem. Civitatem Domini animam piam Patres esse dixerunt: unde diabolus disperditur, quando a sua intentione removetur. O crudelis, o tyrannicæ voluntatis iniquitas! Non sufficit quia homines mori fecit, sed adhue ne recuperati possint vivere, vehementer insistit. Sed tu, Domine, quid vides impudentissimum hostem, præsta validam de fensionem, ne ille ad votum suum perveniat, qui tanobis infensum facere insatiabili calliditate festinat. Tuis te verbis, tuis commonitionibus exoramus Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes mandaprechende arma et scutum, et exsurge in adjutorimani mihi.

Conclusio psalmi.

Cognovimus qualis fuerit iste sanctissimus qui Fr medio domus divinæ misericordiam et judiciv = = Domini pura mente cantavit; quemadmodum maabsolute vitaverit, bonis autem fuerit gratissima cietate conjunctus; concupiscentias cordis sui sa berrima deliberatione projecerit, ut merito hunc merum obtinuisse videatur, qui speciem deside bilis coronæ digitorum, dexteræ manus inflexi designat. Hoc donum martyrum, hoc est virgi = = = == munus, et quidquid est eximium in Ecclesia, fructu pervenire demonstratur ad præmium; sient dicit Apostolus : De reliquo reposita est mihi corone justitiæ, quam reddet miki Dominus in illa die jezstus judex (II Tim. 1v. 8). Orbis ipse terrarum hoc n schemate fertur ambiri. 335 Cœlum innumeris atctoribus legiulus esse convexum. Stellas videmus sphærica rotunditate fulgentes; solem ipsum circuli pulchritudine radiare; lunam quoque certum est in hanc venire formam, quando noscitur esse perfects. Et ideo consideremus cujus hæc persona sit meriti, cujus elegantiæ comprobetur; ut in calculo posita esse videatur, qui et præmiorum ingentium continet dignitatem, et creaturarum cœlestium portat i miginem. Pudet enim dicere peccatis obnoxium cententrii numeri fecunditate provectum; et quod sanctorum diximus meritis applicatum, indigno mihi fuisse collatum. Sed præstet divina potentia, ut ad judicationem suam gaudere nos faciat remissione procul dabio peccatorum, et non pro meritis nostris dammet. qui liberare solus prævalet confitentes.

PARS TERTIA.

336 TITULUS PSALMI Cl.

Oratio pavperis, cum anxius fuerit, et coram Domino effuderit precem suam.

Quamvis aliqui præsentem psalmum Domini Salvatori aptandum esse putaverint, conveniens tamen videtur afflicti magis et gementis pauperis, sicut et titulus ipse continet, introducere in hac relatione personam, quia mulia sunt quæ illi immaculatæ sanctæ incarnationi nequeunt convenire. Et primum, quod anxius nusquam fuisse legitur Dominus Christus. Anxius est enim qui in gravi discrimine constitutus, nullam partem, quam sequi debeat, novit eligere. Deinde quod in etextu psalmi habet : Oblitus sum manducare panem meum; et illul: Quia cinerem sient [ed., tanquam] panem manducabam, et potum B meum cum fletu temperabam. A facie iræ et indignationis tuæ: quia e'evans allisisti me. Et alia quæ cum labore maximo vindicantur, si ipsi Domino consentiamus aptari. Sed quoniam graviter vuln ratum, et duris calamitatibus plenum, orationem fundere conveniebat assiduam, anxii pau eris pe sona congruenter apposita est; cujus vocem nec verecundia ulla comprimeret, nec indigentiæ necessitas abstineret. Nam cum dic't, coram Domino, talem orationem vult intelligi, quæ de sacculis animæ ante pedes regios quasi aurei metalli copia decora fundatur. Vix enim reperies (sicut quidam dixit) ut oranti cuiquam non aliquid inane et alienæ cogitationis incurrat obstaculum, et intentionem qua in Deum mens dirigitar, declinet ac frangat. Et ideo certamen magnum C alque saluberrimum est orationi coptæ jugiter immisere, et cum adjutorio Dei obsistere vivaciter suggestionibus in mici, quatenus fixa semper ad Deum mens stabili intentione contendat; ut merito possit dicere quod ait Apostolus : Certamen bonum certavi, cursum consummavi, fdem servavi (II Tim. 14, 7). Tales sunt pauperes Christi, qui non solum pro suis malis, verum etiam pro totius mundi calamitatibus intercedere comprobantur. Egent in hoc sæculo, sed east locup'etes Deo; vitiis vacui, sed virtutibus pleni; despecti hominibus, sed acceptabiles Chaisto {ms. A., Deo]. Nam iste qui se primum lamentabili afflictione disc. uciat, tanta gloria prophetiæ in subsequentibus refulget, ut evidenter po-sit agnosci quo jam hic spe tanta reficitur.

Et nota quia dum ubique in titulis nomina sint posita, hic pauper sine nomine introducitur ad loquendum; scilicet at cum uni datur, omnes sibi pauperes Christi cognoscerent attributum. Animo præterea condendum est hunc psalmum quartum esse ev h's qui notantur Oratio, quamvis ponitentium quintus esse videatur. Sciendum est plane orationum duo esse genera. Unum quando Dominus Christus orat ad Patien, non pro peccatis suis, que omnino n n

A habuit; sed humanam naturam ab adversitatibus hujus sæculi postulat liberari, quam est dignatus assnmere, sicut in sexto decimo psalmo, et in octogesimo quinto constat effectum. Aliud vero cum in psalmo octogesimo nono introducitur Moysis persona reverenda in typo sacerdotali, qui pro peccatis tam suis quam generalibus deprecatur; nec nou in præsenti psalmo persona pauperis adhibetur, qui sub pænitentiæ humilitate anxius clamat ad Dominum. Et ideo omnis pœnitentia est oratio, non autem omnis oratipænitentia est, quando et ille oravit qui nihil admisit quod 337 reatui potuisset ascribi. Sic isti psalmi qui orationis titulo prænotantur, cum suis proprietatibus probantur expliciti.

Divisio psalmi.

Pauper iste mundanis divitiis egens, sed supernis virtutibus abunde ditissimus, in exordio psalmi multipliciter Dominum rogat, ut ejus clamor ad ipsum pervenire mereatur : quoniam jugi afflictione contritus, ossa sua sicot in frixorio dicit esse confrixa. Sequitur flebilis nimis et dolenda narratio, quæ est manifestatio necessitatum et probabilium lingua causarum. Et ne post tot asperas calamitates de castigatione sua videretur ingratus, tertia parte Domini laudes dulcissima nimis intentione prosequitur, cujus adventu construendam dicit Ecclesiam; et cum sint omn'a permutanda, ipse tamen permaneat in a ternum. Infertur etiam sub hilaritate nimis votiva conclusio, sanctorum semen ibi esse dirigendum, ubi habitat Dominus in gloria sempiterna. Sic lex illa pænitentium regularis plenissime noscitur fuisse completa; inchoavit enim a lacrymis, finivit in gaudio.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te perveniat. Videns propheta ante adventum Domini humanos crescere indesinenter errores, personam pauperis convenienter assumpsit, qui calamitates mundi pœnitentiæ humilitate defleret; ut cito illi misericors subveniret, quem tot mala adunato fasce deprimebant. Dicit enim: Domine. cxaudi orationem meam, scilicet eam quant pius allegator pro totius mundi liberatione fundebat. Sanctorum enim consuetudo est sic dolere calamitates alienas ut proprias, sicut Apostolus ait: Quis infirmatur, [mss. A., F., B., quod]ibi munere coronetur, quando D et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror (II Cor. xx1, 29)? Sequitur, et clamor meus ad te perveniat. Noverat hic pauper doctus lege divina, precibus peccatorum nubem quamdam frequenter op oni; de qua Jeremias dicit: Opposuisti nubem, ne transcat oratio nostra (Thren. m, 44). Habacuc quoque propheta idem dicit: Usquequo, Domine, clamato, et non exaudies, vociserabor ad le injuriam accipiens, et non intendes (Habac. 1, 2)? Quapropter memor istarum rerum anxius suum clamorem festinabat ad Dominum pervenire, ne delictis impedientibus remebatur calamitatibus subjacere. Primo enim posuitorationem, nunc adjecit clamorem; ut studia supplicationis crevisse cognosceres, cujus orationem in clamorem maximum prorupisse sentires. Hunc autem modum sanctæ orationis servandum devotissimus Christianus intelligat, ut idipsum cogitet quod orat, ipsum respicial mente cui supplicat, omnes superfluas cogitationes excludat, aliud non admittat extraneum: ne (ut ait quidam) purissimis fontibus apros immittere videatur improvidos. Ilinc etiam sancti Ambrosii secundum Apostolum (1 Cor. xiv, 15), horæ sextæ roseus hymnus ille * redoluit; ait enim: « Orabo mente Dominum, orabo simul spiritu: ne vox sola Deo canat, sensusque noster alibi ductus aberret fluctuans, vanis præventus casibus. > Tunc enim Deo accepta est oratio canentium, si pura mens idem gerat quod explicat vox cantici.

Vers. 2. Ne avertas faciem tuam a me, in quacunque die tribulor. Recolebat pauper iste beatissimus, renuisse Dominum per Isaiam prophetam pertinacium munera peccatorum, cum dicit: Sanguinem vitulorum et agnorum et hircorum nolo. Cum veneritis ante conspecium meum, quis quæsivil hac de manibus vestris (Isui. 1, 41, 12)? Talia metuens iste atque recogitans, petit ne sacrificium quod immolabat, id est pænitentiam suam ita despiceret, sicut supra meminit de immolationibus pessimorum. Sic et quinquagesimus psalmus ait : Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. L, 19). Supplicat itaque ne a conspectu Domini reddatur alicnus. Ista enim regu'a rectæ petitionis est, ut nos respiciens, peccata nostra despiciat : quia sic nos miseratus absolvit, si illa non conspicit, sicut jam in quinquagesimo psalmo dictum est : Averte saciem tuam a peccatis meis (Ibidem, 11). Quapropter non incongrue de psalmo pœnitentiæ pænitentis mutuamur exempla, cum et sensus par probetur, et causa consimil's. Addidit, in quacunque die tributor. Quacunque die, non continuationem significat, sed intervalla temporis fuisse declarat, quando urgebatur maximis vulneribus peccatorum, quando eum detestabilis premelat inimicus; ut quasi sub crudeli sera posito Liberator piissimus subveniret.

Vers. 3. Inclina ad me aurem tuam; in quacunque D die invocavero te, velociter exaudi me. Multis quidem modis, sed una petitio est, ut orationem pauperis Dominus exaudire dignetur. Quæ figura Græce dicitur epimone, Latine repetitio, quoties diversis verbis eadem dicitur sub iteratione sententia; quod per hos tres versus a principio factum esse declaratur. Inclina aurem, præbe, dicit, auditum; un le et auris ipsa ab auditu dicta est; quia non erant merita, quæ se ad ipsum erigere potuissent. Auris vero Domini pro clementia ponitur, qua preces supplicum benignus exaudit. Nam cum totos audiat, totos videat, solos illos audire dicitur, quibus præstare dignatur. Sequitur, in quacunque die invocavero te, velociter ex-

dium a Domino tardaret accipere, qui multis proba- A audi me. Quantum se in humilitate pœnitens iste batur calamitatibus subjacere. Primo enim posuitorationem, nune adjecit clamorem; ut studia supplicationis crevisse cognosceres, cujus orationem in clamorem maximum prorupisse sentires. Hunc autem modum sanctæ orationis servandum devotissimus Christianus

Vers. 4. Quia desecerunt sicul sumus dies mei, et ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt. Subjunxit causam deprecationis sum, ut illud orationum tam ingens desiderium miseriarum cognosceretur fuisse multarum, et facilius benevolentiam pii judicis obtineret magnarum calamitatum allegata necessitas. Fumum videmus de flamma quidem egredi, sed in auras liquidas tenuissime dissipari; nec substantia ejus manet, quamvis ex corporali incendio generatus esse videatur. Merito ergo dies peccatorum globis fumiferis exacquantur, quos involutis ac tetris actionibus decepti homines perdiderunt. Quod maxime ad superbiam mundi respicit, quæ quanto plus extollitur, tanto amplius evanescit. Iste 338 enim pauper ad humilitatem salutiferam Christi vehementer intentus erat [mss. A., F., inhæserat], qui diabolicam arrogantiam superbiamque damnabat. Sequitur, Et ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt. Sicut opinione prospera bene meritorum ossa, id est animi fortitudo pinguescit, quando eorum conscientia felici recordatione lætatur. sicut dicit Salomon : Fame bona impinguat ossa (Prov. xv, 50), ita recordatione contraria peccatorum, vi tus tanquam frixa contrabitur, dum oblocutiones hominum, et conscientiæ suæ judicia graviter expavescit. Sive hie confrigitur peccator, quonium futuros ignes incendiaque formidat; nam qui se pavescit arsurum, ips us incendii terrore jam frigitur. Quæri solet quid sibi velit, quod talia se dicant pœnitentes perpeti, qualia humana natura non prævalet sustinere. Primum est, quod per exaggerationem positam magnitudo delicti beue potest intelligi, cui tanta satisfactio videtur offerri; deiade, quod ad nova vitia non trahuntur, qui se de præteritis plurima debere cognoscunt.

Vers. 5. Percussus sum sicul fenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum manducare panem meum. Per operationes humillimas benevolentia Judicis comparata, venit ad miseriarum suarum Cebilem narrationem; ut cito remedium sumeret, si passionem suam pio medico non taceret. Bene autem genus humanum seno transitorio comparatur, quod et viriditatis habet lætitiam temporalem, et percussum facile sentit injuriam; sic quandiu in lege Domini mandatisque consistimus, tanquam viridia fena vegetamer; sed mox ut ab ejus præceptis suerimus diabolica falce succisi, statim arescimus, et cor nostrum peccati sterilitate siccatur. Non enim beneficii ejus pabulum habere potest anima, a quo delictis facientibus probatur esse divisa. Illi autem semper hilares, semper amoeni sunt, qui a jussis Domini non recedunt. Sequitur, quia oblitus sum manducare panem meum. Reddit causam cur percussum cor ejus aruerit:

^{*} Ilymnus iste Ambrosii desideratur.

quie oblitus fuerat panem suum manducare, unde se A diei fulgor abscondit, ita adventus noctis producit : noverat spiritualiter posse satiari. De isto enim pane Dominus dicit : Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendi (Joan. vi, 51). Nam quemadmodum poterat de amissione panis conqueri corporalis, qui se jejuniis gaudehat affligi ? Hic [ed., hinc] enim exprimitur natura peccantium, quia dum delictum appetitur, contemplatio Domini non habetur.

Vers. 6. A voce gemitus mei adhaserunt ossa mea carni mea. Perscrutandum est quid velit intelligi, a voce gemitus mei. Est enim vox gemitus ei qui alium perdit, cui aut possessio invaditur, aut cui sæculi istius d. lectatio grata subtrahitur. Sed vox ista non est gemitus beatorum; illi enim gemunt propter talia quibus sa:culum placet, quia peritura desiderant, et ad Domini minime promissa festinant. Illo autem B gemitu assigebatur iste sanctissimus, quem mundi amatores potius irriderent. Ideo enim addidit, mei, ut se a mundanis desideriis monstraret exceptum. Sequitur, adhæserunt ossa mea carni meæ. Istud (si ad litteram velis advertere) afflictis nimium non potest convenire, quia et pinguibus et deliciosis hoc accidit, ut caro ipsorum cognoscatur essibus adharere. Sed carnem hic cutem non improbe videmur accipere, quia et ipsa caro est; ut revera exaggerata macies possit ostendi, dum cutis ossibus adhæsisse narratur. Sic [ed., Sed] et Jeremias propheta dicit : Confixa est cutis eorum a dorso ipsorum; aruerunt, facti sunt ut lignum (Thren. 14, 8). Sed ut magis ad spiritualem intelligentiam subeamus, C ossa sua dicit sidei sirmitatem, qua consistimus, qua valemus; quam merito carni dicit adhæsisse propter fratrum mediocritatem, quæ necdum firmata in Domini Christi confidentia permanebat. His itaque adherebal, quando pro ipsis sollicitus jugiter anxius erat, ne a regno Domini redderentur alieni.

Vers. 7. Similis factus pelicano solitudinis [ed., in solitudine : factus sum sicut nycticorax in domicilio. Per bæc nomina volucrum (ut arbitror) diversa nobis pænitentium genera declarantur. Pelicanus enim avis Agyptia est, ciconiis corporis granditate consimilis, quæ naturali macie semper affecta est, quoniam (sicut physiologi volunt) tenso intestino per viscera quidquid escarum accipit, sine aliqua decoctione quia parvissimo ciborum succo reficitur; quæ non gregatim ut cæteræ aves volat, sed delectatione se solitaria consolatur. Eorum unum genus dicitur esse quod stagnis inhabitat, aliud (sicut dictum est) quod in desertis locis secretisque versatur. Per hoc igitur avium genus pulcherrime significantur eremite, qui hominum consortio derelicto, timore Domini remota se afflictione discruciant. Sequitur, factus sum sicut nucticorax in domicilio. Aliud genus intreducitur poenitentis [ed., poenitentium]. Nycticorax Graco vocabulo dicitur noctis corvus, quem quidam bubonem, quidam noctuam esse dixerunt : alii magis corvo magnitudine et colore consimilem, quem specialiter in Asize partibus inveniri posse testantur. Istum sicut

et contra consuetudines avium, tunc magis vigilare et escas quærere incipit, quando se in soporem animantia cuncta component. Ita et pænitens iste nocturno tempore escas animæ sollicita curiositate perquirit : modo psalmediæ operam dando, modo elecmosynas faciendo, modo carceres occulte visitando. solum Deum vult habere testem, cui caligo noctium non tollit aspectum. Et nota quia sicut pelicanus designat eremitam atque solitarium, ita nycticorax illum declarat qui se domicilio suo retinens a publica visione remotus est.

Vers. 8. Vigitavi, et factus sum sicut passer unicus in adificio. Venit ad tertium genus, quod idem similitudine passeris Indicatur; ut qui mundi crimina lugebat, per omnium satisfactionum modos discurrere videretur. Passer est avis parva, sed nimia sagacitate sollicita, quæ nec facile laqueis irretitur, nec per ingluviem ventris escarum ambitione decipitur. Hæc propter infirmitatem suam, ne aut ipsa a præditore cap'atur, aut fetus ejus serpentinis devorentur insidiis. inter aves unica cautione munita, ad domorum fastigia celsa concurrit, ut a suspectis casibus reddatar aliena, quæ multis periculis probatur obnoxia. Huic merito comparatur, qui diaboli insidiosa [mss. A., F., insidias] formidans, specialiter ad Ecclesiæ septa se conferens, in ejus fastigio vigilans tutissime perseverat. Unicum dixit, propter charitatem quæ ex multis 339 unum facit. In edificio, propter altitudinem fidei et fortitudinem mentis. Considerandum est etiam quemadmodum iste supplicans a mojo ibus avibas pelicano et nycticorace cœpit, et pervenit usque ad passeris minutissimam parvitatem : quoniam gradatim pœnitudo descendens, primo loco grandis est, secundo mediocris, tertio consuctudine ipsa omnino tolerabilis. Hæ autem aves per figuram parabolen hominibus comparantur, genere discrepantes, sed consuctudinum qualitate consimiles. Quod argumentum comparationis dicitur ex majore ad minus; multo enim major est homo quant passer.

Vers. 9. Tota die exprobraverunt me inimici mei; et qui laudabant me adversum me jurabant. Diabolicze constat esse malitiæ, ut servos Dei quos tyrannica transmittit. Hinc fit ut adipe proprio minime farciatur, D non potest præsumptione comprimere, artificiosa potius illusione decipiat; ut qui apertis terroribus non cedunt, derisoria magis increpatione flectantur. Quæ figura dicitur ironia, id est irrisio, quæ aliud quam conatur ostendit. Quapropter istum affligentem se et velut inaniter laborantem peccatores graviter irridebant. Et ut cresceret ipsius opprobrii magnitudo, dicit eos in ipsa detestatione jurasse. Sic enim consuetudo est perversis dicere : Si talem vitam non habeam qualem iste sustinct, qui jam non vivis hominibus, sed cadaveribus potius videtur esse consimilis. Laudaverant enim prius, cum seculari vita frueretur; postea sub jurejurando detestati sunt, quando eum similem mortuis æstimaverunt.

Yers. 10. Quia cinerem tanquam panem mandu-

reddit cur ab inimicis, vel a notis in ejus facie malediceretur, sicut et Joh pertulisse manifestum est, cujus vita proximis vel amicis gravissimo squalore sordebat. Sollicitiu: autem versus iste tractandus est, ne contra humanam consuetudinem favillas lignorum escam putemus esse pænitentium. Cinerem novimus exustorum reliquias esse carbonum, quas merito peccatis dicimus comparari; ut ipsa quoque tenuitas delictorum afflictionum doloribus absumatur. Nam quamvis exiguum de pecca!o remancat, non perducit ad vitam; unde et in quinquagesimo ps.ilmo propheta clamat : Usquequaque [ed., Amplius] lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me (Psal. L. 4). Merito ergo et ipsos cineres peccatorum sanctissimus pænitens consumere festinabat, B emendatus, enumerat. ne quid esset residuum, quod eum promereri non sineret regna coelorum. Sequitur, et potum meum eum fletu temperabam. Istud quamvis interdum videatur posse contingere, tamen et lioc quoque spiritualiter æstimo requirendum. Potus est animarum illa satietas quæ, sicut in septuagesimo quarto psalmo dicit : Calix in manu Dom'ni vini meri plenus mixto, et inclinavit ex hoc in hoc (Psal. LXXIV, 9). Ipse ergo potus est, quem bene fletibus temperamus; ipse calix, quem lacrymæ nostræ faciunt dulciorem. Tunc enim animæ penetralia cœlestis ille potus ingreditur, quando piis fletibus Irrigatur. Hoc erat poculum quod irrisoribus videbatur indignum; hic cibus qui deliciosis judicabatur horrendus. Sed hoc magis bonus Christianus debet amare, unde possit ad illa cœlestis Regis convivia pervenire. Et intende quia totus hic versus per figuram dictus est tapinosin, quæ hanc noscitur habere virtutem, ut humilitatis affectu magnam rem dejiciat usque ad vilissimam parvitatem. Quæ figura in Scripturis sanctis frequentissime reperitur, sicut dicit Apostolus: Elegit Dous infirma hujus mundi, ut confundat fortia (I Cor. 1, 27).

Vers. 11. A facie iræ et indignationis tuæ : quia elevans elisisti [mss. A., B., allisisti] me. Comma istud ad superiora connectitur, ut grandis illa pœnitentiæ magnitudo ex ira et indignatione Domini nasceretur. Dicit enim: A facie iræ et indignationis tuæ. Ira et indignatio faciem non habent corporalem, sed timentibus sub imaginatione semper apparent. Unde hic potenter ipsa energia formidantis expressa est: quia eum peccatoribus noverat comminari, dice-te Jeremia: Voravit eos leo de silva, et lupus ad vesperam tastavit eos (Jer. v, 6). Et apostolus Petrus commonet : Vigilate (inquit) et orate, quia adversarius vester diabolus ut [ed., tanquam] leo rugiens circuit, quærens quem devoret (1 Petr. v, 8). Merito ergo Irati Domini faciem formidavit, quem per prophetas suos talia peccatoribus prædixisse cognovit. Ira enim ad u'tionem pertinet, indignatio ad motum animi mediocrem. Indignamur siquidem et filiis, irascimur autem impetu grandiore jure puniendis. Addidit, quia elevans elisisti me. Quamvis unius pauperis per-

enhum, et potum meum cum fletu temperabam. Caus un A sona introducta videatur, tamen (sicut sæpe diximus) bona malaque generis bumani prudentissimus enumerator insinuat. Elevat enim Dominus suis benesiciis creberrime peccatores, quibus opes confert, vitam concedit, sæculi gloriam [ed., gloriosa] largitur, et in omnium facit celebritate versari. Sed dum in superbiam tumida mortalium corda conscenderint. tanquam moderator eximins a collata largitate subtrahitur; ut illi solerter advertant non fuisse propria bona, quæ subito probantur erepta. Sed hanc elisionem felicem esse non dulium est, sicut alibi dictum est: Bonum mihi quod humiliasti me, ut discerem justificationes tuas (Psal. cxviii, 71). Inde enim compunctio nascitur, inde animarum medicina præstatur. Quod et iste pænitens non ingratus, sed potius

> Vers. 12. Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut fenum arui. Pulcherrime divit homo post prævaricationem Adæ, dies snos sieut umbram declinasse, quia cos Sol verus Dominus reliquerat Christus, sine quo vita omnis umbrosa est, et tanquam illa non habens substantiam, ita dies nostri inutili conversatione dispereunt. Declinaverunt ergo dies cius, quia ipse declinavit a Domino. Tanto enim quis imminuitur, quanto ab illa plenitudine segregatur. Sequitur, et ego sicut senum arui. Consequens fuit, ut cujus dies declinaverant, sicut fenum arescere debuisset. Beneficio enim vitali subducto, quod nos vegetat, et virentes ac floridos reddit, in aridi-C tatem peccati absolute perducimur, nisi iterum rore divinæ misericordiæ in novam gratiam pullulemus. Completa est ingentium afflictionum enumeratio luctuosa: nunc videamus quid nobis tertia pars indicare videatur.

> Vers. 13. Tu autem, Domine, in aternum permanes; et memoriale tuum in sæculum sæculi. Post dignissimam satisfactionem, et generalibus malis competenter desletis, pænitens ille jam quasi caput elevans, et aliqua libertate respirans, tertiam partem sublevatus ac recreatus ingreditur, et quantum se condemnans humiliaverat, 340 tantum nunc in laudibus Domini considenter exsultat. Quapropter optime ab adventu Domini laudis fecit initium, per quem mundum noverat esse salvandum. Sequitur, et memoriale D tuum in saculum saculi. Memoriale dictum est salutare promissum de Domini incarnatione venturum, quod nulla sæcula, nulla immutare possit oblivio. sed in memoriæ sinu reconditum, immobile semper per infinita sæcula perseverat.

Vers. 14. Tu exsurgens misereberis Sion, quia ren't tempus miscrendi ejus. Commonet nos pauper iste sanctissimus quantum simplicis ac fidelis viri prævalere possit oratio; ut ille qui prius nec hominum se dignum aspectibus æstimabat, ne vel diei ipsius libertate gauderet, qui cinerem sicut panem manducabat, et potum suum cum sietu temperabat. Nunc (si fas est dicere) quasi ipsum Dominum ad pr missa compeliit, ut laboranti mundo adventus sui pietate prospiciat. Ensurgens dicitur quasi dor-

mienti, qui diutius subvenire distulerat. Et ut omnia A Dominus voluntatis suæ ordine facere sentiretur, dicit, venit tempus miserendi ejus; non quia illum tempus admonent, sed quia ipse tempora aptissima deliberatione disponat. Istud tempus suit de quo Apostolus dicit : Cum autem renit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret (Galat. 17, 4). Et alibi : Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (11 Cor. vi, 2). Quod argumentum dicitur a tempore; hoc efficacissimum inter oratores haberi solet. Quid enim impediat, quando congruum tempus invitat? Sion vero mons est Jerosolymis constitutus, per quem (sicut sape dictum est) significatur Ecclesia; cui revera misertus est, quando eam et de gentibus collegit, et sacratissima institutione fun- B discat quod in præsenti se prædicasse cognoverat; davit.

Vers. 15. Quoniam beneplacitos habuerunt servi tui lapides ejus, et terræ ejus miserebuntur. Subtiliter versus iste tractandus est, ut possit agnosci quos servos, quos lapides, quos terram, per allegoriam velit intelligi. Servos Domini dicit apostolos et prophetas, qui devotis mentibus ejus implevere servitium. Isti lapides, id est Christianos, qui divina firmitate viguerunt, beneplacitos habuerunt, quando in eis prædicationem suam proficuam esse cernebant. Miserti sunt etiam et terræ, id est peccatoribus, qui erant in Sion de gentibus congregandi; terræ utique similes, quoniam carnalia sapiebant. Et vide quam proprie [ed., propria] verba rebus aptata sunt. Lapides dicit beneplacitos, quia de ipsorum erant soli- C dicebat superius scribendum. Nam ut virtutem ditate (Domino præstante) securi. Addidit, terræ miserebuntur, quia per misericordiam Christi mundandi erant, qui terrena labe sordebant.

Vers. 16. Et timebun! gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges terræ gloriam tuam. Hæc contra sæculi istius superstitiones nefarias depromuntur : quia tune non timebatur verus Dominus, quando mundus devotus idolis serviebat; postquam vero adventus eius salutaris infulsit, gentes conversæ sunt per timorem : de quibus superius ait, et terræ ejus miserebuntur. Reges quoque terrarum ejus gloriæ crediderunt, id est qui corpora sua divinis regulis infrenantes, sui imperatores esse (Domino præstante) valuerunt. Et hi sunt de quibus superius dixit, Ouoniam beneplacitos habuerunt servi tui lapides ejus. D dine ipsa verborum unam sententiam esse decla-Ipsi enim jam gloriam Domini verissime cognoscunt, qui in assumpta fidei firmitate consistunt.

Vers. 17. Quia ædificavit Dominus Sion, et videbitur in majestate sua. Versus iste de superioribus pendet; quoniam omnes gentes ideo timebunt Dominum, et reges ejus gloriam formidabont : quia ædificata est Sion, hoc est mater Ecclesia, de vivis lapidibus fabricata, in qua Domini cultura usque ad finem mundi sine intermissione proficiet. Iste autem Dominus qui ædificavit Sion, idem assumpti corporis veritate videbitur in majestate sua, quando hædos sequestrat ab agnis, in gehennam impios mittens, justis donans beatitudinem sempiternam.

PATROL. LXX.

Vers. 18. Respexit in oration in pauperum, et non sprevit preces eorum. Pauperes appellat fideles Christi, qui (sicut sæpe dictum est) mundo egeni, ipso solo sunt divites. Isti ergo Spiritu sancio repleti (sicut iste qui nunc loquitur) orationem Domino fundebant. ut jam venire præciperet, ne diutius sanctorum vota tardaret. Dicit enim respectam esse orationem pauperum, quia omnia ille incorporalia contuetur, cujus oculis nil probatur occultum. Hoc est enim ipsius respicere, quod non spernere.

Vers. 19. Scribantur hæe in generatione altera, et populus qui creabitur laudabit Dominum. Pauper ille peccatorum recordatione contritus, vigiliis et anxietate confectus, jam quasi prophetali honore decoratus, præcipit ut Scripturæ testimonio ætas futura ut ambiguum non esset videntibus, quando ante tot sæcula cognoscerent esse prædictum. Altera enim generatio significatur populus utique Christianus, qui ab illo priore secundus est. Nam vide quid sequitur, et populus qui creabitur laudabit Dominum. Creabitur, de futuro dixit, id est, per gratiam baptismatis regenerabitur. Iste sine dubio laudabit Dominum, ad cujus salutem venit, pro quo pertulit occidi, ad cujus spem tertio die resurrexit a mortuis. Hic laudubit Dominum, novo scilicet cantico, sicut in alie psalmo dictum est : Cantate Domino canticum novum (Psal. xcvii, 1).

Vers. 20. Quoniam prospexit de excelso sancto suo. Dominus de cœlo in terram prospexit. Hoc est quod ipsius veritatis agnosceres, quod erat futuris sæculis actitandum, jam dixit esse perfectum. Prospexit enim præteritum significat tempus. Sed quæramus unde prospexit? De excelso sancto suo, id est de cœlo. Prospexit enim nobis, dum fragilitatem nostræ humanitatis assumpsit : quia per ipsum facti sumus liberi, facti immortales, et in spe maxima collocati, si ad eum mereamur prona mente converti. Et ut sensus ipse nobis evidentius appareret, sequitur, Dominus de cœlo in terram prospexit. Legitur enim, Dominus in cœlo sedes ejus (Psal. x, 5). Inde igitur prospexit in terram, id est ad nostri corporis fragilitatem, quæ mundi vitiis tenebatur obnoxia. Et respice quod in utroque prospexit, posuit, ut similitu-

Vers. 21. Ut audiret gemitum vinculatorum [mss. A., B., compeditorum], ut solvat filios interemptorum. Causam reddit cur 341 Dominus de cœ!o in terram prospexit, scilicet, ut audiret gemitum vinculatorum. Vinculatos hic non significat humanis nexibus illigatos, sed viros sanctos qui legalibus vinculis astricti, libertatis noxiæ relinquere probantur errores. De quibus ait Salomon : Audi, fili, et excipe sententiam, et ne abjicias consilium meum, et infer pedem tuum in compedes illius, et in torquem illius collum tuum subjice (Eccli. vi, 24, 25, 26). Et paulo post sequitur, Et erunt tibi compedes in protectionem forti30), etc. Ipsi sunt ergo vinculati, quos gementes atque ad se clamantes Dominus audire dignatus est; ut mundum peccatis propriis irretitum beneficio suæ miserationis absolveret, et filios interemptorum, qui diabolica fraude perempti sunt, a paternis erroribus divina fortitudine liberaret; quod in Ecclesia quotidie sieri per charismata solemnia declaratur.

Vers. 22. Ut annuntietur in Sion nomen Domini, et laus ejus in Jerusalem. Quod venturum erat mirabili brevitate descripsit. Annuntiatum est enim in Sion nomen Domini Christi, dum ibi primum diversis linguis magnalia Dei locuti probantur apostoli. Ilinc factum est ut a locali Jerusalem velut a purissimo fonte per Ecclesiam generalem pia Domini præcepta vinculatorum, ut salutaris Dominus adveniret, et Ecclesiam suam sanctissima religione firmaret.

Vers. 23. In conveniendo populos in unum et regna [mss. A., B., reges], ut serviant Domino. Causas adhuc enumerat cur gemitus vinculatorum auditus est, scilicet ut conveniens populus in unum laudes Domini personaret. Dicendo enim, in unum, virtus catholicæ unitatis ostenditur; nam quamvis populus iste de -diversis mundi partibus aggregetur, ad unum tamen conveniunt, dum una sidei regula continentur. Sic Ezechiel propheta testatur : Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego accipio omnem domum Israel de medio gentium, in quas intraverunt ibi, et congregabo cos ab · omnibus qui in circuitu sunt eorum, et inducam eos in terram sum, et dabo eos in natione una (Ezech. C opera manuum tuarum sunt cæli. xxxvii, 21, 22). Et Apostolus ait : Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater om--nium, qui super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis (Ephes. 14, 5, 6). Quapropter illi vere dicendi sunt convenire in unum, qui inseparabili Trinitati, id est uni Deo credere devota mente festinant. Sequitur etiam selix commutatio, ut regna terrarum coelorumque serviant Domino; tunc magis libera, quando auctori suo suerint sideli servitute devincta.

Vers. 24. Et respondit ei in via virtutis suc. Quam bene duobus verbis expressum est quid sit religio Christiana! id est, via virtutis, quam in doloribus quidem gradimur, in tribulationibus commeamus; sed hac omnia in Christi nomine cum spe maxima sustinemus. Huic igitur virtuti, quam Christus Do- D minus prædicavit, sanctorum congregatio devota respondet. Nam cum ille vocet ad bonam vitam, ipse illi respondere cognoscitur, qui imperiis ejus obsequens esse monstratur. Quapropter respondetur illi non lingua, sed vita; non voce, sed fide; non clamore, sed corde. Que omnia ad Ecclesiam catholicam pertinere manifestum est.

Vers. 25. Paucitatem dierum meorum enuntia mihi. Inter laudes Domini multiplici varietate decursas nunc pauper iste cupit agnoscere sinem saculi; ut cato ad illam beatitudinem quam sanctis promisit Dominus, accedere mereatur. Non enim amore vitæ lucis suæ desiderat seire finem; sed ut in ipsis con-

tudinis, et torques illins in stolum gloriæ (Ibidem, A fessionibus perseverans, ad requiem illam cœlestis regni velociter perveniret. Paucitatem ergo dierum dixit, quia quandoque finiendos esse constabat. Æternitati enim comparata vel totius mundi ætas nimis videtur exigua, quia quodcunque finiendum est, longum dicere non debemus.

Vers. 26. Ne revoces me in dimidio dierum meorum, in sæculum sæculi anni tui. Prioris petitionis voluntas aperta est : quia non pro vitæ ambitu supplicabat qui petiit ne ad dimidium dierum suorum, id est ad transactam ætatem revocetur. Revocatur enim in dimidio dierum suorum qui ad antiqua delicta revertitur. Significat enim juventutem, in qua lubrica plerumque voluntas appetitur, et ætatis fervore crimina plus amantur. Sed hoc qui orat, magno se jam indecurrerent. Ideo enim auditum constat gemitum B telligit beneficio liberatum; et non vult amittere quod divino munere cognoscitur acquisiisse. Sequitur, in sæculum sæculi anni tui. Merito se postulaverat ad dimidios dies suos minime revocari, qui pervenire ad æternitatem Domini magna cupidine festinabat; ibi enim sancti perpetua cum Domino jucunditate gaudebunt, quando (sicut dicit Apostolus) Erit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv. 28). Anni vero tui Domino per tropologiam dicitur: quoniam anni proprie illorum sunt quibus et tempora commutantur. Sed istam Domini æternitatem tribus versibus subter exponit, quos ideo simul ponimus, ut aternitas Domini et operatio illius sæculi sub una expositione declarentur.

Vers. 27. Initio terram tu fundasti, Domine; et

Vers. 28. Ipsi peribunt, tu autem permanes; et omnia sicul veslimentum veterascent.

Vers. 29. Et sicut opertorium mutabis ea, et mutabuntur : tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Cum dicit, Initio terram tu fundasti, Domine. ostendit quod a sanis mentibus non potest abnegari, quia Creator ante creaturas suas sine al quo initio cognoscitur exstitisse. Et intende quia hic opiniones philosophorum mirabili brevitate destruxit; quarum prima est, mundum a nullo esse creatum; secundo, sine fine mansurum. Sed cum dicitur, Initio terramtu fundasti, Domine; et opera manuum tuarum sunt celi, prima illa persuasio nefanda convincitur; cum ven pronuntiatur, ipsi peribunt, finem eos habere declaravit; ut nullus in stellis gentili errore confiderel, cum eas immutandas esse sentiret. Illud auten æstimo sollicitius intuendum, quare eum Verbo cta sint omnia, opera manuum cœlos dixit esse fordatos? Sed hic manum, virtutem jussionis debemas accipere. Alio enim loco dicit: Quoniam ipse distiet facta sunt; ipse mandavit, et creata sun! (Pad. exevut, 5). Sie enim provenit, ut Scriptura sibi non sentiatur esse contraria, quando verba locis suis aptissima expositione redduntur. Adjecit, tu auten permanes; ut sicut æternitatem Domini ostendit dum crearet omnia, sic post cœlos mutatos ipsum diceret in majestatis suæ gloria permanere. Dicendo enim omnia (ut arbitror), non ibi 342 angelos, non spimansuræ sunt, sed illa quæ commutationi probantur chaoxia. Hoc schema dicitur synecdoche, id est a toto pars, quod in Scripturis divinis creberrime reperitur. Quod autam dicit, sicut vestimentum velerescent, hoc ad carnis fragilitatem videtur aptandum, quod etiam in Evangelio noscitur comparatum, ubi ait : Nonne anima plus est quam esca, et corpus quam vestimentum LHatth. v, 26)? Ipsum enim veterascit, quod more vestimmorte consumitur. Addidit, et sicut opertorium mutabis ea, et mutabuntur. Opertorium cœlos forsitan debemus advertere, qui ad vicem velaminis terras operiunt, qui similiter ut alia commutantur. Et ut facta Domini ostenderet jam sub eternitate mansura, dicit, mutabis ea,et mutabuntur: quia nunquam erunt ad hoc corruptibile reditura. B habent qui se Domino pura mente subjiciunt. Regua Nam si corruptioni ulterius subjacerent, non dicerentur esse mutata, sicut Daniel propheta testatur: Quoniam sapientia et virtus, et intellectus ipsius sunt, et ipse mutat tempora et sæcula (Dan. 11, 20, 21). Subjecit, tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Idem positum est contra illa quæ dicta sunt: quoniam dum illa sint commutabilia, Dominus semper immutabilis perseverat. Ipse omnipotentiam ejus designat, quia revera ipse est, cum se digna semper operatur. Es naturam ejus sub brevitate declarat: quia ipse solus per se novit esse, qui ut sit, alio non eget adjutore. Sic istis tribus versibus et mutatio ercaturarum, et æternitas Domini mirabili brevitate descripta sunt.

Vers. 30, Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi, C et semen corum in sæculum sæculi dirigetur. Prudentissime nimis a que utiliter oratione completa, pauper ille sanctissimus, de peccatorum suorum remissiene, et de spe futura resurrectionis exsultans, veait ad terminum psalmi : ubi omnia sub brevitate concludens, se cum sanctis ejus habitaturum esse tongaudet, ubi est spes gloriosa fidelium, et requies zierna justorum. Filios servorum tuorum, discipulos prophetarum et apostolorum dicit, quos per fidei uterem sancta prædicatione genuerunt; quibus ait Apo-Molus: Filioli mei, quos iterum parturio (Gal. 17, 19); be etjam ad Timotheum scribens in capite dixit Epistolæ: Filio charissimo (II Tim. 1, 2), quem utique gennerat side, non corpore. Inhabitabunt ibi, locum Itil: Pater, volo ut ubi ego sum, ibi sint et hi mecum Veen. xvn, 24), in regno scilicet illo perpetuo ubi Padium æternum est, et nunquam finienda securies. Sed ita filios servorum ibi cum Domino esse egresce, ut et ipses servos, id est apostolos et radicatores ejus esse non dubites. Nam si discipais locus beatitudinis datur, nunquid ip-is magistris M forsitan abnegandus? Sed usus Scripturæ est diquando minora dicere, ut et majora ibidem Emplexa videantur, ut in alio psalmo dictum est: A videbas surem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas (Psal. xlix, 18). Ibi enim minora dicta sunt, ut simul et mojora crimina senti-

rimales creaturas designat, qua un sua dignitate A rentur. Sequitur, et semen corum in sacculum sacculi dirigetur. Semen eorum significat opera fidelium, quæ in hoc mundo seminantur, ut in illa æternitate eorum laudabilis fructus appareat. Et intende quare sit positum, dirigetur; scilicet quoniam quæ ibi suscepta fuerint, in zeterna directitudine collocantur, ubi nihil pravum, nihil potest esse distortum, sed sancti ejus cum Domino Salvatore recta atque stabili voluntate gaudebunt.

Conclusio psalmi.

Quam feliciter anxius iste dellevit, quousque ad gaudia se discruciando pervenit! Pridem similis pelicano fuit, in subsequentibus phœnici comparandus; pridem nycticorax, post aquila; ante passer, inde factus est columba præclara. Tales commutationes dicantur, exigua sunt; purpuræ laudentur, frequenter utentibus sorduerunt. Ecce in pannis vincitur mundus, diabolus plorando superatur; et cui nullæ cohortes ad repugnandum sufficiunt, oratione unius pauperis inclinatur. Isti sapientes, isti diserti, isti revera gloriosi dicendi sunt oratores, qui taleni possessionem victores accipiunt, de qua inimici adversitate nullatenus excludantur. Talem postremo hæreditatem sumunt, quam sine labore semper obtineant, nec aliquando morte derelinquant. O conditio beata pœnitentium, quæ de reis esseis justos, de tristibus perenniter lætos, de mortalibus absolute perpetuos! Hic malorum societatem ad tempus habent, ibi angelorum consortia aterna felicitate suscipient. Quapropter quintum poenitentium istum esse noscamus, qui se non defendendo defendit. non dilaendo diluit, non purgando purgavit; ad cujus paupertatem si venire meruerimus, omnia mundi regna sine dubitatione superamus.

EXPOSITIO IN PSALMUM CIL Psalmus ipsi David.

Post illas beati pauperis humillimas preces et tam magnæ pænitentiæ gemitus explicatos, totus hic psalinus Domini laude [mss. A., B., F., laudatione] repletus est; ut pia dispositione præcedentes lacrymas præconiorum gaudia sequerentur. Et idec (sicut sæpe diximus) ipsi David positum est, ne quid ad istum terrenum regem referre deberemus, quia beatitudinis significat quem Dominus habet; de quo D superna laus manifestis sensibus explanatur. Est enim Incidus et tituli sui claritate consimilis, ut sine difficultate dictorum psalmi continentiam intelligere debeamus.

Divisio psalmi.

Per totum quidem psalmum propheta loquitur. Prima narratione ad animam suam verba facit, ut benedicat Dominum, et beneficia ejus nullatenus debeat oblivisci. Secunda narratione dicit qualia Moysi præstiterit, et reliquis sidel bus suis, ut ipse intelligatur a sæculis semper fuisse munificus. Tertio loco ad angelos verba convertit, virtutes supernas alloquitur, et reliquas rationales creaturas invitat. ut Domini jugiter laudibus occupentur.

343 Expositio psalmi.

Vers. 1. Benedic, anima mea, Dominum, et, omnia interiora mea, nomen sanctum ejus. Sciens propheta mentes hominum variis illusionibus subjacere, nec semper in vera contemplatione defixas, animam suam vir sanctus alloquitur, ut cum fuerit diversis cladibus liberata, beneficiorum omnium recordetur auctorem : ne sibi aut alteri cuiquam putet esse tribuendum, quod a solo Domino constat esse concessum. Est enim gratum et honestissimum dicendi genus cum anima loqui, ut universi intelligant omnimodis appetendum, quod sibi saluberrimum propheta noscitur dedisse consilium. Sequitar, et omnia interiora mea nomen sanctum ejus. Interiora sunt anima, cogita io multiplex, virtusque rationis. Ipsam quippe voluit cum anima convenire, ut harmonia fideli laus B · Domini adunatis viribus assonaret. Sæpe enim anima vult aliquid agere, et per phantasticas imaginationes · cluditur. Sed vir sanctus in Domini laude nibil a se · voluit deviare, sed omnia uno concentu canere, quæ -culpabiliter sibi poterant discrepare.

Vers. 2. Benedic, anima mea, Dominum, et noli oblivisci omnes retributiones ejus. Primum versum repetit decora replicatione verborum, ut studium maximum concitaret geminata sententia : ne ad opus tale anima dissimulatione noxia seguior esse videretur : ante omnia monens, ut se cuncta ab eodem meminerit accepisse. Hie enim laudare nunquam desinit, qui collata beneficia non potest oblivisci. Intuere præterea quod dictum est, retributiones: quoniam aliud debebatur hominum delictis, aliud retributum [mss. A., B., retribui] cognoscitur absolutis. 'lloc est enim quod oblivisci nulli sas est, ut qui erat obnoxius pænæ, dignus fieret mox honore. Sed guæ ista s'nt retributiones Domini consequenter enarrat. quas si homo cogitat, beneficia ipsius tota mente - collaudat.

Vers. 3. Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos.

Vers. 4. Qui redimit de interi:u vitam tuam, qui satiat in bonis desiderium tuum.

Vers. 5. Qui coronal le in miseratione et misericordia : renovabitur sicut aquilæ juventus tua. In his tribus versibus exponuntur sub quinaria divisione retributiones futuri sæculi, quas sanctis suis Domi- D et Hebr. x, 30). Nam qui se manu desiderant ulciri. nus pia miseratione [mss. A., B., F., misericordia] largitur. Quæ figura dicitur synathroismos, id est congregatio, quando in unum cumulum aspera crimina aut nimis suavia beneficia colliguntur. Primo enim fit propitius peccatis corum, quando remissis deliciis in pace dignatur suscipere peccatores. Secundo, sanat omnes languores fidelium, cum securitas et immortalitas æterna in resurrectione conceditur, id e-t. Cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc inducrit immortalitatem (I Cor. xv. 54). Tertio, redimet de interitu vitam nostram, quando nos ab æternæ mortis calamita'e submoverit; scilicet, ut uon audiamus : Ite in ignem æternum, qui paratus est

A diabolo et angelis ejus (Hatth. xxv, 41). Quarto. satiat in bonis desiderium beatorum, cum eis dicitur: Venite, benedicti Patris mei (Ibidem, 34). Quinto, coronat in miscratione et miser:cordia sua, quando jam beatis præmia digna restituit [ed., restituet], sicut dicit Apostolus : De cætero superest mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus index (II Tim. 1v, 8). Hoc forte significant quinque panes, unde populi longa jejunia satiavit : quonium hæc et his similia in magnum mysterium præcessisse noscuntur. Sed perscrutandum est cur aquilæ introducatur exemplum. Huic avi jam atate provects, supernum labium cornea inflexione nasutum, tantum fertur excrescere, ut ei non sit liberum escas solita libertate decerpere, quæ intelligens unde sibi periculum vitæ possit accidere, os suum in saxo [ed., in saxum] dicitur expolire, usquequo omnia sibi eius impedimenta submovest. Quo facto in antiquam valetudinem corporis sui, escarum solita perceptione revocatur. Sic anima in pristinam sanitatem revertitur, si peccata sua in petra quæ est Christus Dominus expolire non desinat. Revertitur enim ad cibos salutares, quando delicta, quæ sunt impedimenta æternæ vitæ, Domino præstante, respuerit.

Vers. 6. Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus. Postquain dixit retributiones Domini, quas hic conversis in illo sæculo veraciter creditur posse præstare, nunc dicit breviter, quia Dominus misericordias faciat sperantibus, et vindictam præstet patientibus cunctis injuriem; ut C nullus in eis possit dubitare quæ dicta sunt, quande ipsum Dominum tali definitione monstratum esse cognosceret. Hic enim versus per modum definitienis edictus est, quando per illud quod singulariter efficit, aliquis indicatur. Nam interroganti tibi quid sit Dominus? respondes : Faciens misericordias et judicium omnibus injuriam patientibus. Quapropter abunde designatus est Dominus Deus, cum nulli alteri possit convenire quod dictum est. Illis autem misericordias facit qui miserti fuerint, sicut in Evangelio dicit : Beuti misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Matth. v, 7). Sequitur, et jadicium omnibus injuriam patientibus. Hoc illis premittitur qui patientiæ munere decorantur, de quibus oit : Mihi vindictam, et eyo retribuam (Rom. In, 19. furoremque suum inimici persecutione satiare contendunt, vindictam Domino non reservant, quia # credunt posse distringere, quod deberent a Julio postulare [ed., præstolari]. Dedisti, sanctissime propheta, animæ tuæ salubre consilium, in quo se & mundus sentiat consolatum; sic enim tibi locati es, ut nobis diceres; sic tibi profuisti, ut et nos sine dubitatione salvares.

Vers. 7. Notas fecit vias suas Hoysi, filiis Isrod voluntales suas. Superius dixerat quas retribution in illo sæculo plebs beata mereretur; nunc aut veniens ad secundam narrationem, per unius exe 🥕 ზ plum probat quanta et bic præstiterit servis su Sed intende quemadmodum Moyses et Israel indicatus est distinctione verborum. Notas fecit vias suas Moysi, quando ei justitiam suæ potestatis [ed., pietatis] aperuit, ut legem conscriberet, mores doceret, et in vias [ed., in vio] Domini persectæ sidei gradibus ambularet. Sequitur, filiis Israel volunta:es suas. Hic voluntates posuit, non vias, quia non omnis Israel, suscepto verbo Domini, in ejus jussionibus ambulavit. Scimus enim quas seditiones populus ille secerit, ut voce judicis mereretur audire : Populus 244 hic dura cervice est (Exod. xxx11, 9). Ideoque ergo illis voluntates Domini, non vias innotuisse dicit, quia multa pars eorum viam Domini declinare præsumpsit. Sic autem Moysi exemplum hic positum rautem, et usque ad finem sæculi operari posse co-EBOSCAS.

Yers. 8. Misericors et miserator Dominus, patiens et multum misericors. Misericors est qui natura sua clementissimus approbatur. Miserator, quando misericordiæ suæ dona largitur. Potest enim aliquis misericors et misera!or esse in una duabusque causis; misericors autem et miserator naturaliter præter Dominum nullus pote it inveniri. Sed hic ideo misericors præmissum est, ut miseratorem Dominum non ad tempus, sed jugiter approbares. Hæc figura dicitur paronomasia, id est denominatio, quæ similitudine sermonis concitat audientis affectum. Adjecit, patiens, quod necesse est consequi misericordem; nul-Apostolus dicit : An divitias bonitatis ejus et longanimilalis contemnis? Ignoras [mss. G., F., ignorans] quoniam benignitas Dei ad pænitentiam te adducit (Rom. u, 4)? Ipse autem de se dicit : Hæc fecisti, et tacui. Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis (Psal. 1111, 21). Sequitur, et multum misericors. Multum terera misericors, qui audiens omnino blasphemas voces, Solem suum facil oriri super bonos et malos, a plait super justos et impios [ed., injustos] (Matth. 1, 45) : vitalem spiritum magna pictate largitur; especial errantes, ut debeant sua perperam com-Missa [mss. A., B., F., perpetrata commissa] damnare. Vers. 9. Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur. Illis scilicet qui devota satisfactione Opposeunt, qui ad eum redire diligunt, qui illece- D was seculi cum suo auctore contemnunt. Contra, illis in finem irascetur, quibus dicturus est : Ite in ignem Cernum (Matth. xxv, 41). Magna infelicitas perire sub Pio Damino, ut tardes illi satisfacere cui te cognoscis *rasse; maxime cum supplicationem tuam vacuam sentias, si tamen cam integro animo te obtulisse cognoscas. Potest hoc et de populo Judaico sentiri, 10cm convertendum constat in fine sæculi; de quo Apostolus dicit: Cacitas ex parte Israel contigit, 🗪 plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salfiret (Rom. x1, 25 et 26).

Vers. 10. Non secundum peccata nestra fecit nobis, 🗬 🗲 que secundum iniquitates nostras revribuit nobis,

ne quis de futura retributione dubitare potuisset. A Sententia generalis est, quia nemo est qui ejus gratiam gratis non habeat, dum lex sub peccato cuneta concludat, sicut testatur Apostolus: Omnia Deus. conclusit in incredulitate, ut omnium misereretur (Ibidem, 32). Ille tamen communiter bonis malisque spiritum donat, salutem tribuit, indigentias adimit, et generaliter bonus est. Addidit, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis; scilicet quoniam supplicantibus ita pius est, ut tunc magis eum dignetur absolvere, quando se studuerit unusquisque, adhibita satisfactione, damnare.

Vers. 11. Quia secundum altitudinem cœli u terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes eum. Diligentius perscrutemur quid sibi velit i ta comparatio. Tanto majorem dicit a meritis eorum intellige, ut tamen hoc quotidie Dominum et ope- B misericordiam Domini quam retribuit fidelibus suis, quantum potest a terra cœli summitas elevari. Qua comparatione illud quoque signiticatur, quia sicut cœlum terras operit, et competentia benesicia temporilius suis homini tribuit, modo pluvias influendo. modo præstando serena, modo ipsum aerem ventis saluberrimis temperando: ita et misericordia Domini fragilitati nostræ noscitur diversa præstare; sustinet enim ut corrigat, flagellat ut erudiat, probat ut præstet, et per diversas operas beneficiorum una voluntas est subvenire peccantibus. Sed ut totius sententiæ virtus possit intelligi, breviter dicendum est : Si fasest ut cœlum non cooperiat terras, potest fieri ut Dominus non protegat sibi purissime servientes.

Vers. 12. Quantum distat oriens | mss. A., B., ortus | bis enim misericors, nisi qui et patiens. Sic enim et C ab occasu, elongavit a nobis iniquitates nostras. Ded.t aliam pulcherrimam comparationem beneficio divino. Oriens est initium bonæ vitæ nostræ, occasus malæ conversationis affectus. In occasu enim eramus, cum peccati vinculo tenebamur astricti; in oriente autem sumus, quando per aquam regenerationis nos Sol verus invisitat, et tenebras facit nostrorum discedera peccatorum. Tantum ergo iniquitates nostræ a nobis longe sunt, cum nobis peccata nostra donantur, quantum potest clara dies a tenebrosa nocte distare. Sive per orientem significat regnum Dei; per occasum vero gehennam, quæ tantum a beatorum sede dissociata est, quantum dicit ille pauper in Abrahæ sinibus constitutus: Inter nos et vos chaos magnum firmatum est (Luc. xvi, 23).

> Vers. 13. Sicut miseretur pater filiis, ita misertus est Dominus timentibus se. Ecce jam non extraneis neque longinquis comparationibus agitur; sed ad ipsa viscera pietatis vocabula sociantur. Sic enim miseretur ut pater, sed quibus ipse pater est; sic corripit ut filios, sed qui regni ejus hæredes esse meruerint. Sequ tur, ita m'sertus est Dominus timentibus se. Dum dicit, itu, designat nobis paterna correctionis affectum. Pater enim carnalis qui vult filium suum bonis actibus erudire, frequenter eum corripit, frequenter flagellat, sicut Salomon ait . Si diligis filium tuum, frequenta ei flagella [ed., frequenter eum flagella], cum adhuc tener est (Eccli. xxx, 1). etc. Insi enim parentes vere diligunt filios suos qui

eis sub pietate districti sunt. Sic et Dominus noster A addidit, et non cognoscet ampllus tocum suum, hoc flagellat omnem filium quem recipit, et timentes se ad studium bonæ voluntatis adducit.

Vers. 11. Quia ipse scit figmentum nostrum. Memento, Domine, quod pulvis sumus. Iloc comma ad superiora jungendum est. Causa enim redditur cur misereatur ut pater : scilicet quoniam nosmetipsos ab illa naturali dignitate dejecimus, et a factura Creatoris repulsi, figmentum esse monstramur. Merito ergo subveniri sibi postulat, qui spem in viribus propriis non habebat. Sequitur, Memento, Domine, quod pulvis sumus. Dicit enim, Memor esto, Domine, non quia nos ex limo creasti [ed., formasti], non quia immortales tua largitate fecisti, non quod ad imaginem et similitud nem tuam plasmare dignarant peccatori; sed quia in pulverem nunc redacti sumus ariditate peccati. Miserere eis qui se infeliciter perculerunt: subveni qui in illo munere tuo minime consistere voluerunt. Tu enim solus pius es peccatoribus, quia delinquentes se graviter perculerunt.

345 Vers. 15. Homo sicut senum dies ejus, et sicnt flos agri ita floriet [mss. A., B., F., florebit]. Sunt species definitionum quæ per rerum similitudines aliquas explicantur, ut est illud : Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). Sic et in hoc et in subsequenti versu constat esse formatum. Quemadmodum si interroges, quid est homo? respondetur, senum dies ejus, quod summa bilaritate pullulat, sed celerrima ter in auras caput erigit, sed in ardoribus colla deponit. Et ne forsitan aliquid soliditatis hanc comparationem putares habere, addidit, et sicut flos agri ita floriet. Flos agri multo celerius transit quam feni viriditas permanere monstratur. Sed quamvis pulcherrimum videatur esse dum pubet, multum fagitivum cernitur esse dum corruit. Ita enim et imbecillitas humana pulchre crescit, ita sæculi honores divitiæque gratissimæ sunt, sed non ad finem longissimum perducuntur. Veraciter ergo his rebus transitoriis humanitas comparatur, quia robustis viribus destituta, in casum mortis prona semper celeritate festinat,

Vers. 16. Quia spiritus pertransibit in eo, et non similitudinem comparatio superioris versus expressa est. Describit enim quid sit homo, id est, spiritus pertransiens mundum, scilicet præsentem, in quo diutissime non potest permanere. Audiant qui superbiunt et se gaudent mundana felicitate subvectos, sic spiritus relinquere nostra corpuscula, quemadmodum solent flumina loca inundata transire. Illa enim spatia quæ plena videntur esse torrentibus, quam sunt vacua cum recedunt. Non est ergo de fugitivo flatu præsumendum, sed hic potius agendum, quod prodesse novimus in futurum. Et ne forsitan aliquis per metempsychosim crederet ad bunc mundum animas esse redituras (sicut nounulli putaverunt dementium),

est in hoc sæculum non potest redire, ubi stram vitam possit iterare. Convicta est imbecillitate sua humana fragilitas. Audisti, homo, quid sis, audi quid eris, si Dominum minime timere despexeris. Quæ figura dicitur parison, id est æquatio sententiæ, quoties bona vel mala conjunctim membris dissimilibus alligamus.

Vers. 17. Misericordia autem Domini a sæculo est, el usque in sæculum sæculi super timentes eum : ct justitia ejus super filios filiorum. Exposita est prius veraciter humana conditio propter insolentium præsumptiones illicitas; nunc insinuat spem, quæ fideles debeat consolari : quia licet per nos simus fragiles et caduci, per misericordiam Domini reddimur absotus es, quia ista omnia invidiam magis excitare pote- B lute perpetui; ut et quam fragiles simus de beamus advertere, et quid per Domini gratiam consequamur, possimus audire. Et nota quod dixit, a saculo, id est, cum administrari cœptus est mundus, et diversæ creaturm auctoris sui munere proruperunt. Unde et milii videtur hic convenienter adverti, et Adam (sicut multi Patrum dixerunt) a Domini fuisse gratia [ms. G., ed., ad Domini fuisse gratiam | revocatum, quando ipse primus in sæculo fuit, sicuti etiam Abel, Noe, Abraham et cæteri Patres, qui tamen in sæculo, sed non a sæculo suerunt. Nam quod sequitur, et usque in sæculum sæculi, æternitatem Domini absolute designat : quoniam et ille ante sæculum, et in sæculo, et post istud sæculum misericors esse monstratur. Considera etiam quod addidit, s per timentes velocitate desiccatur. Fenum est quod pluviis veloci- C eum, ne et illi hoc in se crederent esse saciendum, qui ei sceleratis ausibus obedire contemnunt. Sequitur, et justitia ejus super filios filiorum. Filios (sicut sæpe jam dictum est) uniuscujusque actus debemus advertere; filios filiorum, operum nostrorum justissimam retributionem. Nam sicut nos operam nostram quodammodo generamus, ita nobis retributiones rerum nostræ generant actiones. Hanc unusquisque justus recipiet, cum in æterna fuerit beatitudine collocatus. Multi enim fidelium filios non habuerunt, aut sterilitatis eventu, aut virginitatis studio. Quod si ad litteram velis advertere (quod absit), plurimi sanctorum ista promissione fraudantur. Nam et in subsequentibus spiritualiter dictum esse declaratur.

Vers. 18. Custodientibus testamentum ejus, et meeri: ; et non cognoscet amplius locum suum. Ail hanc D moria retinentibus mandata ejus , ut faciant ea. Isti sunt silii quos superius dixit, qui præcepta Domini custodiunt, qui mandatorum ejus operibus sunt memores, non studio cantilenæ. Nam et si quis Psalterium voce reddat, memor ejus non est, nisi quæ præcipiuntur effecerit. Ideo enim dicta sunt, ut fiant, non ut sola vociseratione cantentur. Unde doctissimus Pater Augustinus in hoc psalmo disputans, Psalterium se non tenere professus est, nec totius legis dicta recolere: scilicet ut non solum ad audiendum, sed maxime ad faciendum cunctorum studium concitaret. Memoria est enim per quam animus repetit, quæ audita, visa, factaque cognoscit.

Vers. 19. Dominus in cœlo paravit scdem suam:

judicii formidabilem prædicationem : ne peccantium mentes insolescerent, cum ultionem venturam malorum actuum non timerent. Dicit enim, paravit sedem wam. Hoc ad illud pertinet, quando Dominus Jesus ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris, inde venturus judicare vivos et mortuos. Et ne aliqua impotentia Domini mordereris, ipsum dicit parasse sedem suam, qui judicaturus est mundum. Addidit, et requum ejus omnium dominabitur. Ne putarent pagani dæmones suos quoquo modo regnaturos, ipsum dicit dominaturum, qui paravit sedem suam, id est Dominum Christum.

Vers. 20. Benedicite Dominum, omnes angeli ejus: potentes virtute, qui facitis verbum ejus, ad audiendam vocem sermonum ejus. Cum superius de hominibus B maximas hymnidica exsultatione concelebrat. Addipropheta loqueretur, venit ad tertiam narrationem, ubi cœlestes creaturas alloquitur, ut Domini laudes debeant celebrare. Et quoniam inter ipsos angelos est magna discretio, illos tantum dicit præconio Domini dignos existere, qui ejus probantur jussionibus obedire: ostendens neque homines, neque spirituales substantias ad ministerium tantæ majestatis accedere, nisi qui ejus voluntatibus obsecundant. Sic enim commonet, omnes angeli ejus. Ejus quippe de illis dicitur qui ab ipsius imperio nequaquam recedere voluerunt. Sequitur aliquid expressius, potentes virtute, qui facitis rerbum ejus. Ipsi enim virtute 346 possunt, qui ejus juss's obediunt. Potest autem et dial olus non virtute, sed pravitate; non honore, sed præsumptione. Potentes siquidem illi vere dicendi sunt, qui C verbo Domini parere contendunt. Et ne aliquid relinqueretur ambiguum, calcat us insinuat, ad audiendam vocem sermonum ejus, scilicet ut sint humiles, non superbi. Ipsi sunt enim digni benedicere, qui suum et cognoscunt et venerantur auctorem.

Vers. 21. Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus. Rem magnam, rem omnino sublimem iterata jud cavit invitatione solidandam, ut infirmitas humana cognosceret quam saluberrimum esset obedire Domino, quando ipsius voluntati cœlorum militat fortitudo. Et intende proprietates emicare verborum. Prius dixit. qui faciunt verbum ejus. Et ne verbum intelligeres. quod verberato aere ab hominibus solet proferri, addidit, qui facitis voluntatem ejus. Angelis enim ver- D bum Domini est voluntas ejus : quoniam illa sublimis spiritualisque substantia beatorum angelorum, cum Dominum contuctur, ibi veritatem ejus voluntatis gooscit. Nec opus est loqui, quibus se Divinitas propitiata patefacit; non enim eis Deus verberato aere loquitur, sed inspiramine suo voluntates eorum ad suum velle convertit. Sie erunt, ut credimus, et beati homines postquam regni aterni fuerint præmia consecuti.

Vers 22. Benedicite Dominum, omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus; benedic, anima mea, Dominum. Benedicite, nunc tertia iteratione geminatar. Quæ figura dicitur epembasis, decorum schema

et regnum ejus omnium dominabitur. Ven't ad futuri A sive in laudibus, sive in vituperationibus ad animos. erigendos verbum sæpius iterare, quod dictum est. Dixit autem prius illos debere benedicere, qui Domini jussiones efficient; nunc admonet ipsam operam Domini auctorem suum debere laudare, ut terrena cœlestiaque concluderet. Nam cum totum opus ejus sit, omnia debent suum benedicere creatorem. Sequitur, in omni loco dominationis ejus. Sicut nulla creatura a laudibus Domini jubetur excipi, ita nec locus quisquam relinquitur, qui a tali munere segregetur. Nam cum dicitur, in omni loco dominationis ejus, nihil excipitur, quia ubique dominatur. Significans forta Ecclesiam catholicam, quæ per totum mundum erat (Domino præstante) creditura; ipsa enim ubique Dominum benedicit, ubique collaudat, et gratias dit. Benedic, anima mea, Dominum. Ipsa sententia conclusit psalmum, quæ pulcherrimum fecit initium. Sed quoniam in Scripturis divinis omnia sacramentorum ubertate pinguescunt, hæc similitudo (sicut jam dictum est) in octavo psalmo illos indicat, ut opinor, qui atria fidei sinceris mentibus ingressi sunt, et vitam suam glorioso fine (Domino præstante) concludunt. Digna commonitio, per quam se fidelis anima consoletur, quæ contra omnes casus tanquam clypeus inexpugnabilis assumatur. Nam si eum semper benedicimus, ab eo jugiter custodimur.

Conclusio psalmi.

Benedictio Domini timentibus eum quanta largitate concedatur agnovimus. Festinemus ad mandata complenda, ut pervenire mereamur ad præmia. Habemus Dominum et per naturam pium, et per misericordiarum dona largissimum. Quis dubitet ab illo postulare, qui, si non petatur, offenditur? Benedicamus ergo omnes in commune Dominum, opera ejus hymnidica exsultatione celebremus. Quale enim sacrilegium est, ut cum omnis creatura jubeatur benedicere Dominum, si homo desinat laudare Dominum, qui ad imaginem et similitudinem ipsius noscitur esse procreatus? Audivimus, benedictio Domini quibus virtutibus applicatur, castis utique, humillimis, charitate plenis, et qui Domini reliqua mandata perficiunt. Arceatur ergo hine omne quod provum est; excludatur universa ma'itia mundi; emendentur illecebræ; d'abolus foras mittatur cum sequacibus suis. Quapropter audito tanto munere, completi tanta spe, sanctis operibus benedicamus Dominum, religiosis factis cantemus Auctori. Non nos electio Judicis repudiabit, si quæ præcepit hic nos peregisse cognoverit.

EXPOSITIO IN PSALMUM CIII. Psalmus ipsi David.

Frequenter diximus psalmum illos actus significare mortalium qui ad rerum divinarum intellectum pro sea probitate respiciunt. Ad cujus similitudinem et organim ipsum aptatum [ms. F., aptum] est, quod specialiter psalmus vocatur, sursum habens tympanum, ubi melos dulcissimum canoro sonitu temperatur. David autem tantum persona loquentis adhibetur. Cæterum omnia constat de Domino Salvatore A rum ore laudatur, et in sanctorum cœtum venium, narranda, qui in principio fecit cœlum et terram. Est enim psalmus iste tanta dispositione perfectus, ut aliqua hic dicta intelligas, quæ in libro Geneseos tacita fuisse cognoscas. Quapropter quæ sunt apta expone mus ad litteram; quæ vero fidei nostræ possunt indicare notitiam, spirituali intellectu (sicut a majoribus accepimus) explanabimus. Unde solliciti esse debe mus, paratique ad audiendum : quia ipse quoque vir eloquentissimus Pater Augustinus hunc psalmum et sedule dicit perquirendum, et de eodem laboriosissime disputandum.

Divisio psalmi.

Propheta volens ostendere conditiones rerum divina significare mysteria, primo modo per fabricam cœli et terræ quædam nobis cognoscitur indicare doginata [ms. G., dogmatica], ut agnoscamus omnia sibi revera tanguam ab uno Auctore condita posse congruere, quando aliquas similitudines suas invicem probantur aperire; secundo opera Domini diversis figuris tecta enumerat; tertio profitetur in illo æterno sæculo 347 præconia Domini jugiter se esse dicturum, quæ etiam in hac vitæ svæ brevitate cantare al.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Benedic, anima mea, Dominum: Domine Deus meus, magnificatus es vehementer. Confessionem et decorem induisti. Invitat propheta semetipsum ad benedicendum Dominum; et quoniam noverat in catholica fide unitatis gratiam plurimum prævalere. C sibi tantum loquitur, quod omnes debeat admonere. Benedicere autem Deum, est ejus magnalia confiteri, ut cum de illo dicitur aliquid magnum, unusquisque veritati præstet officium. Hæc igitur sententia ad totum respicit textum, ubi psalmi hujus prolixitas terininatur. Sed cum ad suam (ut dictum est) animam loqueretur, subita conversione dicit: Domine Deus meus. Quæ figura dicitur proanaphonesis, quando inter alia quæ loquimur, ad Deum subito verba convertimus. Generalem utique Dominum confidenter suum asserit Deum, ut cum se ipsius servum esse profitetur, nullam se habere cum diabolo comprobet portionem: ne in eo quidquam prævaricator ille requireret, quem alienum esse cognosceret. Sequitur, nominum diligenter inquirere; nam quando ille magnus non est, ut hominum laudibus magnificetur? Aut quid illi potest addi, qui est mirabilis et incomprehensibilis plenitudo virtutum? Sed magnificatur Dominus apud homines, quando eis magnus atque excelsus esse claruerit; ut ipsum sentiant creatorem. insum bonorum omnium largitorem, ipsum redemptorem, ad postremum ipsum et judicem. Ex qua parte provenit, ut recte dicatur redemptorum |ed., redemptor] Dominus magnificari, qui quotidie sit credentium devotione mirabilis. Sic etiam dicitur sanctificari, sic glorificari, sic benedici, et his similia. Adjecit, rchementer. Revera, quando converso-

aul se pridem nefandis sceleribus polluerunt. Vehementer enim aptissime dictum est, quod toto geritur cordis adnisu. Sed unde magnificatus sit vehementer. consequencer exponitur, Confessionem et decorem induisti. Induere est aliquem quod non habebat assuniere. Et quando Deus decorem non habuit, qui creaturis suis omnia speciosa semper indulget? Sed hie incarnatio Domini Christi evidenter exponitur, quam sumpsit ex tempore, per quam conscionem mortalium largitor suæ pietatis invenit. Recesserant enim homines a cultu veræ Divinitatis, cum simulacrorum studiis et vanis religionibus serviebant. Sed co veniente, qui tamen absens nunquam exstitit Divinitate, et consessio et decus supernæ Majestatis innop tuit, eisque rebus indutum dicit Dominum, quibus Ecclesiam catholicam constat esse ornatam.

Vers. 2. Amictus lumine sicut vestimento [ms. G. et ed., lumen sicut vestimentum], extendens cœlum sicut pellem. Versus isti viginti duo usque ad divisionem futuram per figuram parabole pulcherrimis allusionibus explicantur; quæ sit quando res sibi genere dissimiles comparantur. Lumen enim Ecclesiam significat, de qua scriptum est : Que est ista quæ ascendit dealbata (Cant. 111, 6)? Dealbata enim intelligitur illuminata, quæ recte velut vestis advertitur Domini Salvatoris, non habens maculam neme rugam. Ipsa est enim candida dealbata, de cujus membris dicit Apostolus: Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v. 8). Hane etiam tunica illa significavit, quæ non potuit dividi tempore passionis. Hæc est de qua dicitur, Amictus fumine sicut vestimento. Sequitur, extendens cœlum sicut pellem. Bene dicitur Dominum cælos extendere. ubi meretrices et publicanos eum constat admittere. Nam cum sint per justitiam cœli justorum, facti sunt et gratiæ largitate peccantium. Nec frustra comparata est cœlo pellis; quia sicut omnia membra nostra pellis tegit, ita et creaturas cœlorum ambitus circumactus includit. Senserunt aliqui cœlum et de justo dictum, quem sic per gratiam probatur extendere, quemadmodum potest tensa pellis excrescere.

Vers. 3. Oui tegit in aquis superiora ejus, qui ponit nubem ascensum suum, qui ambulat super pennas renmagnificatus es vehementer. Oportet nos vim istorum Dtorum. Quamvis ordinem conditionis exponere sentiatur, quia et super cœlos aquæ sunt positæ, sicut et in Genesi legitur, et ipse alibi dicit : Et aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen Domini (Psal. CXLVIII, 4): tamen et sacri baptismatis nobis reseratur indicium; ut cœlum (sicut frequenter dictum est) omnem justum debeamus accipere, cujus superiora, id est emendatio fidelis animæ aquis salutaribus irrigatur. Ita enim hæc omnia ab illo auctore deposita sunt, ut et actus ecclesiasticos dicta cœlestia indicare videantur, et iterum conditiones rerum veracissima narratione testentur. Sequitur, qui ponit unbem ascensum suum. Hoc quidem et ad litteram congruenter accipitur quando Dominus post resurrectionem vi-

Actilus apostolorum legitur : Harc cum dixisset, nubes suscepit cum ab oculis corum (Act. 1, 9). Sed et illud aptissime probamur accipere, ut nubem ponamus verbi Domini prædicatorem, per quem Christus in membris suis ascendit, cum mentem peccatorum a mundi istius pravitate mundaverit. Addidit, qui ambulat super pennas ventorum. Venti in isto aeris fluctu quasi quibusdam pennis volare noscuntur; sed Dominus ambulat super pennas corum, dum voluntates suas multo velocius operatur, quam potest esse excursus ventorum. Sive magis ventos, justorum animas debemus accipere: quia utroque Testamento perdocti, velut duabus alis ad superna gaudia transferuntur. Supra quos Dominus ambulare recte dicitur, in quibus misericordiam suz operationis osten- B nunc propheta de futuro proedicat esse faciendum. dit. Et nota quod in hoc versu, et aliis qui sequuntur, Dominum mavult ostendere per id quod egit. ILac secunda species definitionis dicitur apud Græcos ennoematice, Latine autem notio nuncupatur. Nam cum Dominus per naturam suam nequeat definiri, per illud tamen pulchre cognoscitur, quod singulariter operatur.

Vers. 4. Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem. Commendandum est animo, quia hic specialiter de angelis dicitur, 348 quod in libro Geneseos evidentius non habetur. Nam et verba ipsa sunt discutienda subtilius. Spiritus generale nomen est incorporalis potentisque substantiæ, visibiliter sive invisibiliter operans, quod ei divinitus inspiratur. Angelorum enim nomen non significat naturam. C sed obedientism. Angelus enim Græca Lingua dicitur, qui Latine nuntius interpretatur : nam quando mittuntur angeli fiunt, cum tamen natura spiritus esse noscantur. Addidit, suos, ut illos ostenderet qui recta mente Domini voluntatibus obsecundant. Ordo enim verborum talis est : Qui spiritus suos facit angelos. Sequitur, et ministros suos ignem urentem. Minister Dei est omnis qui divinas exsequitur voluntates, et charitatis servore semper acceusus est. Talis enim vir cœlestis ignis efficitur, quando verbo prædicationis peccantium nequitias urere et consumere posse monstratur. Sie enim ipse Dominus dicit : Ignem veni mittere in terram (Luc. xii, 49), ignis utique vitalis, ignis salutis, qui dum peccata consumit, animas nu-

Vers. 5. Qui sundavit terram super stabilitatem ejus [mss. A., B., suam], non inclinabitur in sæculum eæculi. Versus iste ad litteram non videtur posse constare; nam cum terram istam mutandam esse legerimus, quomodo fieri potest ut non inclinetur in sæculum sæculi? Sed hic magis sirmatam terram, solidatam advertamus Ecclesiam; quæ terra ideo dicitur, quia ex terrenis hominibus collecta esse monstratur, sicut in alio loco ait : Domini est terra et plenitudo ejus (Psal. xxiii, 1). Hujus stabilitas recte dicitur Christus, qui est immobile sundamentum et inviolabilis petra; de quo dicit Apostolus : Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est

dentibus apostolis ascendit in cœlum; sic enim in A Christus Jesus (I Cor. 111, 11). Supra quem si jugiter manserimus, nullatenus inclinamur. Superjecta enim nesciunt titubare, dum sint fixa quæ continent. Sic veritas hujus sententiæ absolu!a nobis ratione constabit. Spiritus enim sanctus ideo interdum difficil-I'ma dicit ad litteram, ut majori ambitu spiritualem intellectum quærere debeamus. Hoc ergo quod dictum est, non inclinabitur in saculum saculi, per omnia commata trium versuum superiorum constat esse reddendum. Quæ sigura dicitur hyperbaton, quoniam ordo verborum longius explicatur.

> Vers. 6. Abyssus sicut pallium amicius ejus, super montes stubunt aquæ. Nec iste versus ad historiam potest referri, quamvis de superducto diluvio dicere videatur. Præteritum enim tempus diluvii fuit, et Unde necesse est ut hoc magis spiritualiter inquiramus, quando sibi ad litteram tempora convenire non possunt. Abyssus enim dicitur aquarum copiosissima multitudo; quæ et in bono et malo plerumque ponitur. Ilæc merito hic superstitiosis atque persecutoribus comparatur, quia sicut pallium subjecta cooperit, ita illi mundum fædissima superstitione texerunt; ut non solum mediocres homines, sed in perniciem suam ipsos quoque sanctos viros atque eminentissimos tormentis corporum obruere viderentur. Sed hic abyssus in malo posita est, dum legatur et in bono, ut est illud : Judicia Domini relut abyssus multa (Psal. xxxv, 7). Quod genus locutionis inter propria divina Scripturæ constat esse deputandum. Denique sic sequitur, Super montes stabunt aquæ. Steterunt quippe super eos, qui montes sidei sirmitate vocati sunt, quando eos diversis pœnis et mortibus affecerunt. Aquas enim et abyssos, impios hic debemus accipere. qui sic ad obruendam properant sanctitatem, quemadmodum potest cumulus undarum subjecta contegere. Sed ut hoc magis de superbis atque sceleratis potuisses advertere, sequens versus ostendit. Volunt etiam aliqui hoc ad litteram vindicare, ut abyseum dicant terræ marginem circumire; nam sicut exteriora corporis nostri pallio cooperiuntur, ita et orbis terrarum Oceani ambitu fertur includi.

> Vers. 7. Ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formidabunt. Qui fugient nisi abyssi, nisi aquæ, quæ montibus Christi supereminere videbantur? Nam quamvis sanctos ejus diversis cædibus affecissent, ipsi tamen increpati voce apostolorum, derelicta superstitione, fugati sunt; et quod est maximum victoriæ genus, contra sua vota senserunt. Sequitur, a voce tonitrui tui formidabunt. Prædicatio sanctorum sub hac allegoria pulcherrima relatione descripta est. Dicit enim, a voce tonitrui tui; ut non illud humanum eloquium, sed cœlestis virtutis sonitum fuisse sentires. Formidaverunt utique homines passim tonitrua prædicationum, quando judicii terror edictus est, quando diabolum periturum audierunt cum sequacibus suis; et quamvis habuerint in hoc mundo licentiam, ipsi sua scelera correcta mente damna

in locum quem fundasti eis. Adhuc in tropicis allusionibus perseverat : quoniam superbos et impios, quandiu voluit Domious, permisit in montes crescere; atque iterum quando placuit, secit in convallium humilitate residere. Sic et persecutoribus tempus datum est ut in altum surgerent, ac deinde inclinati Christiano populo subjacerent: docens omnia ipsius ordinatione fieri, cujus voluntati non potest obviari, sicut ipse Dominus in Evangelio Pontio Pilato dixit: Non haberes in me potestatem, nisi tibi data [ed., datum] esset desuper (Joan. xix, 11). Et intende quoniam hic montes in malo positi sunt, cum superius montes significent fidelissimos viros; quod plerumque in Scripturis divinis diximus inveniri. Sequitur, in locum quem fundasti eis. Illi scilicet qui campi B jam facti sunt, ad locum fundatissimæ descendunt Ecclesiæ, et in ejus penetralibus permanebunt. Nam et ipsis queque peccatoribus modus est positus, nec ultra permittuntur excedere, quam eis datum est licentiæ suæ frena laxare. Denique sic legitur : Compleia sunt peccota Amorrhæorum (Gen. xv, 16), ut omnia sub voluntate Domini posita esse cognoscas. lloc enim et subsequentia evidenter explanant.

Vers. 9. Terminum posuisti eis, quem non transgredientur, neque convertentur [ms. G., revertentur] operire terram. Iloc si ad litteram velis accipere, de aquis abundantibus dicit, quæ diluvio recedente ulterius terras nequeunt occupare, sicut in Genesi scriptum est : Statuam pactum meum vobiscum, et 349 nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluvii. C neque erit deinceps diluvium dissipans terram (Gen. ix, 11). Si vero spiritualiter quæras, potest hoc et de paganorum ritu accipi congruenter; qui licet a sua pravitate rece serint, nunquam in illam licentiam Deo sibi obviante remeabunt, ut humanum genus superstitionum suarum inundatione cooperiant. Terminus quippe eorum adventus fuit Domini Christi, cujus crescente religione, cuncta idola[mss.,idololatria] cum suis auctoribus corruerunt. Inspiciamus quoque sub qua increpatione ista referentur, ut rationales homines putent se præcepta Domini non debere contemnere, cum ipsa elementa cognoscantur cjus jussionibus obedire.

Vers. 10. Qui emittit fontes in convallibus, inter terrarum describitur, causa nobis occultior pulcherrimis allusionibus indicatur. Certum est enim convalles aquis abundare copiosis, fontinmque ibi esse frequentiam magnam, ubi sunt arva jacentia. Sed illud potius dehemus advertere, quia in humilitate hominum, qui loco convallium ponuntur, aquæ divinæ semper exæstuant. Spiritualiter autem montes hic accipere debemus hæreticos ac superbos, inter quos Scripturæ divinæ perenni ubertate decurrunt, quia in hoc mundo eas audire bonis malisque commune est. Et bene dictum est : Pertransibunt, quia tales viros nullo fecundasse beneficio sentiuntur. Nam si fut quidam dicant) montes hie justos prædicatores

Vers. 8. Ascendunt montes, et descendunt campi A voivisset intelligi, dixisset de ipsis montibus aquas fluere, non eis in medio constitutis transire po-

Vers. 11. Potabunt ea omnes bestiæ silvarum, exspectabunt onagri sitim [mss. A., B., F., in sitim] suum. Bestias silvarum hic gentes intelligere debemus, que de illa idolorum cultura tanquam de silvis umbrosis, projectis ferocissimis moribus, exierunt, ad potandas scilicet aquas quas in Evangelio est Dominus Samaritanæ pollicitus, dicens : Qui biberit ex aqua quant ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. 1v, 13, 14). Sequitor, exspectubunt onagri sitim suam. Cum dixerit bestias silvarum aquis decurrentibus esse potatas, onagros tantum posuit sitim suam exspectare, scilicet Judæos qui neglexerunt fluenta divinæ pietatis haurire. Onager enim asinus est silvestris, qui inter reliqua animalia cor dicitur habere pinguissimum; quod genus quantum patiens est domitum, tantum sævissimum redditur cum silvis retinentibus efferatur. His obstinati Judæi merito comparantur, qui ferocia mentis et callosa fatuitate durati sunt, nec satiari cito poculis vitalibus acquiescunt. Nam quod dicitur, exspectabunt, illud significat quod frequenter dictum est : quia in finem sæculi Elia et Enoch venientibus, creditura est multitudo Judæorum. Miseri qui tandiu sitiunt, qui satiari minime concupiscunt. His vita pœnalis est, qui tanta exspectatione cruciantur.

Vers. 12. Super ea volucres cæli habitabunt, de medio petrarum dabunt vocem suam. Super illa scilicet quæ superius dixit : Qui emittit sontes in convallibus, cæli volucres habitabunt. Hæc siquidem et convalles et aquas irriguas [mss. A., B., F., aquis irrigata] amare noscuntur. Sed non vacat quod addidit, cali, nam si tantum aves voluisset adverti, volucres sufficeret dici : sed potius animas sanctas pontificum cœlesti se conversatione tractantes mavult intelligi, qui supra populos Domini prædicationibus sauctis inhabitant. Addidit, de medio petrarum dabunt rocem suam. Ista volucres quæ dictæ sunt cœlestes, non de terra, non de arboribus, sed de medio petrarum dobunt rocem suam, quando apostolorum et prophetarum exemplis aliqua prædicare noscuntur. Omnes enim fideles petræ merito dicuntur, quia ipse quoque petra dicitur Christus; sic enim ipse Dominus Petro : postola medium montium pertransibunt aquæ. Cum natura D dixit : Tu es Petrus, et super hanc petram adificabe Ecclesiam meam (Matth. xvi, 18). Quapropter omnes de petrarum firmitate prædicant, qui apostolorum ac prophetarum traditionibus sua dicta confirmant.

Vers. 13. Rigans montes de superioribus suis, de fructu operum tuorum satiabitur terra. Superius dixit altos montes fuisse præteritos, et convalles humillimas fontibus irrigatas; nunc ipsos quoque montes supernis aquis prædicat esse complutos [mss. A., B., F., completos], ne quid a Domini munere videretur exceptum. Paulus enim prius ingens atque arduus persecutor Ecclesiæ, irrigatus aqua spirituali, quam fecundos fructus probatus est edere Christianis! Quod quotidie Dominus agit, ut doctores paganorum post

conversionem magistros faciat esse fidelium. Sed A hominis. Si vinum mundiale velis accipere, non suisti tales de superioribus irrigantur, quando conversi se errasse cognoscunt. Sequitur, de fructu operum tuorum satiabitur terra. Cum fructum terra pariat, quemadmodum poterit ex fructibus calcabilis ista terra satiari? Fructibus autem terra satiatur, quando peccatores in melius commutati, utilia nimis et salutaria ipso largiente percipiunt. Sic enim terra satiatur, quando aliquis ab obstinatione liberatus, præconia Domini didicisse cognoscitur.

Vers. 14. Producens senum jumentis, et herbam servituti hominum, ut educat [mss. A., B., F., educas] panem de terra. Excolit quod superius dixit, ut terra illa cœlesti imbre satiata producat fenum jumentis, id est eleemosynas faciat his qui passim petunt, de quibus dictum est : Omni petenti te tribue (Luc. vi, 30). B ficant ingentium populorum, qui Ecclesiae catholicae Jumenta enim appellati sunt, quia verecundiam non habentes propter ingluviem ventris, in egentium voces petulanter erumpunt sicut jumenta, quæ dum e-uriunt, nequaquam possunt a propriis vocibus abstinere. Herbam vo o servituti hominum, hoc est, ut illi necessaria tribuantur, de quo scriptum est : Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias justum cui eam tradas. Die enim homines appellati sunt, qui ratione plenissimi indigentiam suam toleranțiæ viribus tegnnt. Sic duo genera egentium talibus allusionibus exprimuntur. Sequitur, ut educat panem de terra. Educitur panis de terra, quando Domini præcepta complentur, ut de istis carnalibus atque visualibus cibus siat unde anima cœlesti resectione pascatur. Panis enim vere noster est Christus, qui tunc de terra C festivitas, ubi divites homines ac potentes excelsi producitur, quando aliquid indigentibus ejus consideratione præstatur. Sive hoc potest de prædicatoribus .dici, qui cœlestibus divitiis imperitorum hominum indigentias misericorditer expleserunt.

Vers. 15. Et vinum lætificet cor hominis, ut exhilaret saciem in oleo, et panis cor hominis confirmet. Dixerat superius, ut educat panem de terra; sed ne istum panem communem deberes accipere 350 de quo caro nostra reficitur, subjungit hæc tria spiritualiter sentienda. Nam cor pro rationabili intellectu poni frequens Scriptura testatur; quapropter vinum lætificat cor hominis, cum sacratum suerit in sanguinem Domini Christi. Hinc nos inebriari licet, sicut scriptum est : Et poculum (uum inebrians, quam merum quod lætificat mentem, non quod ad reatum vitiaque perducit. Ebrietas sobria, satietas felix, quæ merito lætificare dicitor, quia nibil ibi culpabile reperitur. Exhilaratur quoque facies in oleo, cum regale chrisma conficitur, sed illa facies de qua dictum est : Accedite ad eum et illuminamini, et vultus vestri non erubescent (Psal. xxxIII, 6). Sequitur, et panis cor hominis confirmet, Iterum cor ponitur, ut dictum pro sapientia sentiatur. Nam si corporaliter velis advertere, nunquid panis cor hominis, non etiam reliqua membra confirmat? Nam inspice proprietates verborum, ut hæc revera cognoscas ad intellectum rerum posita suisse coelestium. De vino dicit, lætisicat cor

lum cor, sed onne corpus ad tempus lætificare cognoscitur, cum tamen frequenter et ad rixas incitet. et ad exces-um aliquem præsumptionis instiget. Sed cor pro mente positum est, unde sapere dicimur, unde et intelligere bona malaque sentimur. Item si et istud oleum putemus quo generaliter mundus utitur, quomodo potest exhilarare faciem, dum semper animi sit gaudium, quod exit in vultus? Panis autem quemadmodum poterit confirmare cor solum, quod pro totius corporis refectione percipitur? Sed hæc potius ad animæ par:es referenda sunt, quæ perfectos essiciunt Christianos.

Vers. 16. Saturabuntur ligna silvarum, et cedri Libani quas plantasti. Ligna silvarum plebem signide dumosis atque incultis nationibus advenerunt. Hæc indicant homines utique mediocres. Cedri autem Libani declarant nobiles ac potentes, qui in humano genere tanquam cedri eminere noscuntur. Sed ut ipsos quoque sequestraret ab hæreticis et paganis, qui in hoc sæculo maxima potestate subvecti sunt, addidit, quas plantasti : id est, quæ tua prædestinatione sunt in religionis amænissimo paradiso constitutæ, sicut dicit in Evangelio: Omnis plantatio quam non plantavit Pater mens cælestis, erudicabitur (Matth xv, 13). Sed nec interpretatio nominis ipsius prætereunda est, quando nobis aliquam significantiam prodere declaratur. Libanus interpretatur candidatio. Sæculi autem hujus potestas quædam videtur esse atque proceri, quasi in Libano monte nascuntur, qui tamen ad veram religionem Domini munere pervenerunt.

Vers. 17. Illic passeres nidificabunt, felicæ demus dux est eorum. Illic, in cedris videlicet quas plantasti, passeres nidificabunt. Passer enim minuta et cautissima nimis avis est, monachorum significans parvitatem, qui in cedris Libani, id est in patrimonio potentium Christianorum velut in quibusdam ramis monasteria sibi quasi nidos aliquos ædificare monstrantur, corumque robore sustentati, velut passeres laudes Domini assidua voce præcinunt. Cœlestis in terra vita, imitatio fidelium angelorum, spiritualiter in carne vivere, et mundi vitia non amare; vitam præclarum est (Psal. xxii, 5)! Ipsum est enim revera 36 præsentem contemnere, et futuræ beatitudinis gaudia semper exquirere: ad postremum ipsius templum sieri, cujus imaginem conditio humana suscepit. Amœnus revera paradisus, in quo tanta florent poma virtutum. Ilis enim tale propositum est, hostes suos non reluctando vincere, sed patiendo superare. Triumphus omnis illis est in proprii corporis passione; et tunc adversarios efficaciter vincunt, quando laudabili humilitate succumbunt [mss.A., B., F., florent]. Revera milites Christi, qui nullam præsumptionem in humanis viribus ponunt, sed adversa omnia virtute Domini superare se posse confidunt. Ili cum aliis non habent jurgia, sed secum semper litigant : miserentur omnibus, sibi solis non parcunt; et cudesti charitale flammati, bena qua sibi evenire cupiunt, aliis communicare contendunt. Sed magna est gloria illi arbori ubi nidus iste compingitur. Audist enim a Domino se fuisse plantatum, qui tale continere noscitur institutum. Sequitur, fulica domus dux est eorum. Fulica mansueta avia et nigra est, anate quidem parvior, sed corporis positione consimilis, quæ in stagnis delectabiliter commoratur. Ilæc ad baptizandos bene refertur, qui in sacratissimi fontis gratia perseverant. Horum itaque mansiones, id est baptismatis perseveratio, dux est passerum qui in cedris nidificant; scilicet quia omnium Christianorum sacer fons dux est, dum cos ad cœlorum regna perducit.

Vers 18. Montes excelsi cervis, petra [ms. G. et ed., petræ | refugium herinaciis. Cervus est (ut diximus) venenosorum serpentium vorax, spinosa transcendens, et summa agilitate præditus, habitare diligit in montibus altissimis. Huic merito comparantur fideles, qui diabolum vorant, quando nequitias ejus ad Domini laudem gloriamque convertunt, vitiaque hujus sæculi quasi spinas bona conversatione transiliunt; et habi ant in montibus, id est apostolis et prophetis, qui sanctis prædicationibus suis in hoc mundo solida cacumina esse meruerunt. Herinacius vero est quem vocamus hericium, animal omnino timidum, natura providente semper armatum; cujus cutem in vicem setarum sudes acutissimæ densissimæque communiunt : cui tamen non sufficit nativa munitio, sed ne aliqua fraude possit intercipi, refugium habet semper in saxis. Huic competenter apta- C tur, qui peccatis suis hispidus futura judicia metuens, petrani Christum firmissimum noscitur babere refugium. Merito ergo ista animalia tales nobis indicant viros, qui nunquam se a Domini soliditate disjungunt. Et vide quia passeres cedrorum alta petunt; fulicæ aquarum se habitatione defendunt; cervi montes eligunt; hericii petrarum se tuitione communiunt. Sic per diversas aves atque animalia, Christianorum nobis vitæ diversitas indicatur.

Vers. 19. Fecit luna:n in tempora [ms. G. et ed., tempore], sol cognovit accasum suum. De terrenis ad cœlestia transitum facit; sed et ipsa quoque sub quibusdam allusionibus indicantur. Luna (sicut sæpe jam diximus) significat Ecclesiam, quæ in temporibus factà est, quando eam minui contingit et crescere; quæ tamen sic minuitur, ut semper redeunte 351 integritate reparetur. Solem vero in hoc loco merito accipimus Dominum Salvatorem, de quo impii in fine mundi dicturi sunt : Erravimus a via veritatis. et justiliæ lumen non luxit nobis, et sol non ortus est nobis (Sap. v, 6). Quod utique de isto sole communi non poterat dici, quando scriptum est : Qui solem suum oriri facit super bonos et malos (Matth. v, 45). Iste ergo cognovit occasum suum, id est, gloriam suæ passionia agnovit, cum suis discipulis diceret : Venit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum (Marc. xiv. 41). Merito ergo post illa genera Christiaporum, que soperius per diversas significantias vi-

flammati, bona que sibi evenire cupiunt, aliis com- A dentur expressa, ad crementum rerum de Ecclesia et municare contendunt. Sed magna est gloria illi ar- de ipso Domino constat esse subjunctum.

Vers. 20. Posuisti tenebras, et sucla est nox; in ipsapertransibunt omnes bestim silvarum.

Vers. 21. Catuli leonum rugientes ut rapiant, etquærant a Deo escam sibi. Hic duos versus simul sociavimus pro necessaria contextione verborum. Posuit enim tenebras, quando tempore passionis sextahora obscuritatem mundus accepit. Tunc revera noz fucta est discipulis atque credentibus, quando Petrus anxio errore confusus negando tertio, fidei perdiderat claritatem. Nox ergo et illis suit, qui carnaliter intuendo, in illa cruce Christum mori communiter æstimabant. In hac itaque nocte bestice silvarum, id est dæmonia, et catuli leonum, quos diaboli corrupta vo-B luntate genuerunt, ad devorationem quærentes aliquos exierunt, ut escam malitiæ suæ (permittente tamen Domino) reperirent. Nibil enim a quoquam fieri potest, nisi quod ipse secreto judicio aut ad probationem, aut ad vindictam faciendum esse permiserit. Catuli enim dicti sunt eo quod calleant sensu narium. Nec moveat quod superius diximus bestias silvarum multitudines accipi debere nationum; et hic videtur significare diabolum cum ministris, quando [ed., quoniam] iste in Scripturis divinis creberrimus usus est, ut una res personis sibi discrepantibus applicetur. sicut de monte diximus et leone.

Vers. 22. Ortus est sol, et congregati sunt; et in cubilibus suis se collocabunt. Cum in passione Dominifactæ suissent tenebræ, dæmones ad escam sibi quærendam, permittente Domino, proruperunt: quia invenire poterant corda titubantium. Tunc au em quando ortus est sol, id est Resurrectio sancta declarata est, in majestatem ejus minime sustinentes, in suis se trepidi cubilibus abdiderunt, id est in pertinacium pectoribus collocarunt; ut quia cunctis suadere non poterant, saltem quos deceperant, possiderent. Sol enim dictus est, quod solus ita lucet, ut ex co dies stat.

Vers. 23. Exiet [mss. A., B., F., Exiii] homo ad opis summ, et ad operationem suam usque ad resperam. Quonism superius dixerat ortum solem, congruenter adjunxit unumquemque hominum in hac vita egredi ad suas operas exercendas. Iste enim usus est mortalium, ut quandiu in hoc mundo sumus, D veniente die diversarum actionum qualitatibus occupemur; unus enim agrum colit, alter se bellis exercet, iste discit, ille docet; nonnulli regnant, multi serviunt; et quidquid fragilis mortalitas agit, respera, id est sæculi fine probatur concludi.

Vers. 24. Quam magnificata sunt opera tua, Demine! omnia in sapientia fecisti; repleta est terra creatura tua. Post enumerationem figuratam rerum, fideique nostræ narrata mysteria, venit propheta ad modum secundum, ubi laudes paternas post tanta miracula convenienter exclamat. Dicendo enim, Quam, admirari se posse magis quam explicare professus est. Et merito sic coepta est laus ejus, cujus præconia nulla sufficienter prævalet complere crea-

tura. Nam non solum hoc hominibus arduum, verum A Christus, qui si a credentibus excitetur, dicit inmactiam ipsis quoque angelis probatur immensum. Quantum enim magnificata sint opera ejus, inferiora declarant. Sequitur enim, omnia in sapientia secisti. Ista igitur sapientia Filius est, sicut dicit Apostolus : Christum Dei viriutem et Dei sapientiam, per quem omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil (1 Cor. 1. 21; Joan. 1, 3). Et ut cooperationem ejus virtutis [ed., virtutemque] ostenderet, Patri dicit operante Filio: Tu secisti. floc etiam et de Spiritu sancto idem ait Apostolus: Omnia cooperatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (I Cor. x11, 11). Unde datur colligi [ed., intelligi] quod cooperatio sanctæ Trinitatis his exemplis evidenter possit agnosci. Addidit, repleta est terra creatura tua. Non quidem similibus rebus ubique terra completa est, sed tamen quamvis eremus propter solis ardorem, vel propter nimium frigus animantibus vacuus esse videatur, quibuscunque tamen rebus creatura Domini terra completa est. Sive magis illud debet intelligi: quia creatura religionis catholicæ, quam Dominus Salva or instituit, omnis terra repleta est, quando universalis Domino deservit Ecclesia. De ipsa enim dicit Apostolus: Si qua ergo in Christo nova creatura est; velera transierunt, ecce facta sunt omnia nova (II Cor. v. 17). Et alibi : Exuentes vos v. terem hominem cum actibus suis, induite novum, qui secundum Deum creaest in justitia (Ephes. 1v, 22, 24). Ipsa scilicet creatura totus orbis impletus est; unde et alius psalmus dicit : Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine u que ad terminos orbis terræ (Psal. LXXI, 8). C

Vers. 25. Hoc mare magnum et spatiosum manibus; illic reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla et magna. Et in hac quoque parte usque ad divisionem, figura est parabole, quæ diversis ac decoris comparationibus explicatur. Sed quamvis in capite bujus versus de mari navigero dicere videatur, tamen de hoc sæculo congruenter accipitur, ubi diabolicæ sine numero serpere probantur insidiæ, malitiaque dæmonum velut quibusdam fluctibus animarum voluntas instabilis [ed., inæstimabili] commovetur. Mare enim ipsi reddunt, dum naufragare compellunt : quia dubium non est illum undas immanissimas pati. qui mergitur gurgite peccatorum. Mare quippe a meando dictum est, quod semper eat ac redeat [mss. A., B., F., accedat et recedat]. Sed isti spiritus innumerabiles nobis, Deo comprehensi sunt, qui arenam maris et pluviarum guttas enumerat; et ne omnino incomprehensibiles linquerentur, quantitate, non qualitate eos definivit. Denique de eis dicitur. animalia pusilla et magna; quoniam inter ipsos et majores esse nequitiæ probantur omnimodis et minores.

Vers. 26. Illic naves pertransibunt; draco iste quem formastiad illudendum ei. Illic, in mundo scilicet, quem superius mare dixit. Naves autem merito significantur Ecclesiæ, quæ periculosos fluctus mundi per lignum gloriosæ ciucis evadunt, portantes 352 populos, qui signo fidei cre liderunt. In his na ibus habitat

nissimæ tempestati, ut quiescat, et qu'escit. Sequitur, draco iste quem formasti ad illudendum ei. Hic aperte diabolum significat, qui vere draco dicitur propter venenum quod Evæ primæ mulieri pestiferis suasionibus inspiravit. Iste creatus bonus est, sicut ia Genesi legitur, Fecit Deus omnia ralde bona (Gen. 1, 51); sed postquam sua voluntate peccavit, a Deo ita formatus est, ut ei illuderctur ab angelis, quando propter exsecrabilem perversitatem nativa dignitate privatus est. Sic enim dicit Dominus in libro Job: Non est quidquam simile et factum super terram (Job ali, 24). Ad illudendum ei, ab angelis meis. Illuditur en m ei ab angelis Dei, sive per justissimas increpationes, ut qui creatus est ad obsequium Domini, fædis videa. B tur perversitatibus implicari. Sive magis illuditur, quando ei animæ confitentium imperio superno de perniciosa potestate tolluntur. Illuditur etiam et s tidelibus viris, dum incentiva vitiorum ejus detestabili horrore refugiunt. Audis draconem, sed non omnino timeas atrocem; sic enim formatus est, ut ei beneficio Domini et ab ipsis quoque hominibus possit illudi. Invoca qui illum calcat, et incipis non timere qui devorat; scriptum est enim : Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem (Psal. xc, 13).

Vers. 27. Omnia a te exspectant, ut des illis escam in tempore opportuno. Versus iste illud significat, quod et alibi dictum est : In voluntate tua, Domine, universa sunt posita; et non est qui possit resistere voluntati tuæ (Esth. xm, 9). Nam cum dicit, Omnia, ostendit quoniam universa Dei nutu vivunt, quo et auctore creata sunt. Nam et draco spiritualis, cujus esca hominum deceptio est, nisi Domino permittente non prævalet quidquam sua potestate perficere. Deus enim quem pro malis suis abjicit, fit diaboli pabulum. Quapropter si in escam inimici nolumus dari, non debemus esse terreni : quia sic in principio maledictus est, ut terram comedat, sicut scriptum est: Super pectus tuum et ventrem gradieris, et terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ (Gen. III, 14). Quod si misericordia Domini cœlestes efficimur, ab esca diaboli omnimodis reddimur alieni. Addidit quoque, in tempore opportuno, ut non solum Dominus creaturis suis escain tribuat, verum etiam illam sub opportunitate temporis largia-D tur. Volebat enim Job tontare diabolus, sed hoc non potuit efficere, nisi id potestas Dominica permisisset. Nam et ille sanctissimus cognoscebat se Domini permissione tentari, et ad omnia respondebat : Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est : sit nomen Domini benedictum (Job 1, 21). Hæc est enim vera firmaque sententia, quod in Domini voluntate (sicut dictum est) cuncta sint posita,

Vers. 28. Dante te illis, colligent; aperiente te manum tuam, universa replebuntur ubertate. Adhuc in exponenda superiore sententia perseverat; ut cum diabolica iniquitate vexamur, non illum credamus hoc ex sua potestate præsumere, sed potius ad illum recurramus sine cujus permissu noc facere quidquam

te illis colligent, ut intelligas quia nisi datum fuerit illis, quidquam colligere non valebunt. Sequitur etiam quod et ad prospera possis aptare, aperiente te manum tuam, universa replebuntur ubertate. Cons'at enim ibi esse rerum omnium causas, unde ubertas conceditur, et copia sine line præstatur. Manus autem significat potestatem, per quam abunde cuncta replet, et mirabiliter universa disponit.

Vers. 29. Avertente autem le saciem tuam, turbabuntur; auseres spiritum eorum et deficient, et in pulverem suum revertentur. De illis modo dicit qui concessa Dei munera minime profitentes, quod poterant' suis viribus applicabant. Contra quos Apostolus dicit: Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis (I Cor. 1v, 7)? Et in alio B p-almo de tali legitur : Ego dixi in mea abundantia : Non movebor in æternum (Psal. xxix, 7). Ab his ergo talibus dum averterit Dominus faciem suam, nudati magno i residio sine dubitatione turbantur; et mox ut ille spiritus superbiæ, quem de rerum ubertate conceperant, ablatus suerit, omnino deficiunt, et ad conversionem [ed., confessionem | saluberrimam redeunt, qui in suis prasumptionibus erraverunt. Petant ergo isti remedia, sua vulnera propria detegant, ut curentur, et dicant : Exaudi me, Domine, quoniam defect spiritus meus: ne avertas faciem tuam a me (Psal. CXLII, 7). His præstat Dominus proficuam medicinam. Sublato enim spiritu nequitiæ, quo inflammabantur errantes, necesse est ut ad pulverem suum redeant, id est ad humilem confessionem, in qua in- C digentiam suæ fragilitatis agnoscunt; et feliciores esse incipiunt, cum a sua præsumptione d'scedunt. Inspicienda est autem hoc loco administrat'o Domini, qua mundus regitur, quali brevitate, vel qua proprietate discripta sit [mss. A., B., F., omnia descripta sunt]. Nam cum nos respicit, omnia profutura succedunt: et cum se averterit, humana indigentia salutari præsidio nudata succumbit.

Vers. 30. Emitte spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis fa iem terræ. Ecce illa quæ exspectabatur medicina provenit. Recreati sunt utique, qui se pulverem humiliter agnoverunt; his enim istud accidit qui divina gratia reparati, mortis probantur evasisse pericula. Toties enim nos Dominus creat, quoties de gnatur, sicut in quinquagesimo psalmo legitur: Cor mondum crea in me, Deus (Psal. 1, 12). Respice etiam quia ubi defecimus nostrum pulverem dixit; ubi reparamur, Spiritum Domini esse profitetur, ut nemo suis meritis applicare possit quod munere Creatoris acceperit. Audiant sacrilegi Spiritum sanctum esse Creatorem; dicit enim: Emitte spiritum tuum et creabuntur. Audi et alibi, ubi Creator Spiritus sanctus edicitur; ait enim Job : Spiritus divinus qui fecit me (Job xxxIII, 4); nam cum divinum appellat, et Deum et Creatorem Spiritum sanctum evidenter

Vers. 31. Sit gloria Domini in sæculum sæculi; læ-

potest, et celerius victus abscedit. Dicit enim : Dante A tabitur Dominus in operibus suis. Adhuc ipsum docet magister bonus, ne erremus elati : optans esse quod nunquam potest aliquando desicere. Dicitur enim: Sit gloria Domini, non cujuslibet alterius. In sæculum sæculi, id est in æternum, quia laudis ejus nullus est finis, quando et in hoc sæculo apud fideles Domini perpetua laus 353 habetur, et post istud sæculum a beatis æterna persolvetur. Lætabitur enim quod dictum est, promissio futuri temporis est, non præsentis. Et inspice quod ubicunque commemorat operibus, su's dixit, non tuis : ne toties admoniti insanum Pelagii sequeremur errorem, cujus nefandum venenum hine evidenter agnoscimus, contra quod toties antidotum cœleste porrigitur, ne futura pericula gras-

> Vers. 31. Qui respicit terram, et facit eam tremere, qui tangit montes, et sumabunt [ed., sumigabunt]. Jam de illis dicit qui per Domini gratiam illuminati, peccata sua præterita contremiscunt, cum se graviter errasse cognoscunt. Sed securior est illa humilium tremefactio, quam superborum insana præsumptio. Petros enim tunc ad veniam redire meruit, quando se admisisse magnum crimen expavit. Sic cnim et alius propheta dicit : Super quem requiescit Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem verba mea (Isai. LXVI, 2)? Hoe etiam monet Apostolus: Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini (Philip. 11, 12). Vides ergo quam votivus. quam stabilis [ed., spiritualis] sit tremor iste, qui et veniam parturit et salutem. Sed vide quibus ista contingunt, scilicet quos ipse dignatus fuerit intueri. Sequitur, tangit montes et fumabunt [ed., fumigabunt]. Montes hic peccatores nimia elatione turgentes debemus accipere, qui dum fuerint Domini indignatione percussi, rerumque mundanarum amissione privati, tunc ad salutares lacrymas currunt, et quosdam fumiseros de se tristitiæ globos tanquam incensum suavitatis emittunt, qui ad superna conscendunt, misericordiam impetrare probantur Domini Christi. Fumus enim hic in bono positus est; quippe qui nos ad absolutionis facit gratiam pervenire.

Vers. 32. Cantabo Domino in vita mea; psallam Deo meo quandiu ero. Decursis duabus parcibus sub varia allusione verborum, venit ad tertium modum, ubi se sub æternitate dicit laudes Domini cantaturum. Nam vetustate peccati in novum hominem instaurare di- D cum ait : Cantabo Domino in vita mea, tempus signi-Acat, cum in hoc mundo degere videbatur. Sic euim lit vita ista revera vitalis, si laudes Domini continua 🛲 exsultatione cantentur. Et ne crederes laudes istas. morte posse finiri, adjecit, psallam Deo meo quandimas ero; scilicet in futuro sæculo, ubi et esse perpetuum est, et psalmodia non habet finem. Pulchre auteu == positum est, quandiu ero; nau dum immortalis jangs factus, quandiu est cupit psallere, semper utique lau 💶 des Domini velle probatur edicere. Quo indicio deciaratum est quid sint acturi qui in illam patriam merue rint feliciter intromitti. Laudabunt jugiter Dominum quia eum semper videbunt, dum illa pulchritudo in 🖘 enarrabilis excitat præconium sine fine diligentis.

Vers. 33. Suavis sit ei laudatio mea : ego vero delectabor in Domino. Duze quidem res sunt, sed utraque sihi parili societate consentiunt. Sie enim Domino sit suaris nostra laudatio, si nos delectemur in Domino; ut descrit, tanto [mss. A., B., F., tantum] illi efficimur chariores. In se enim unusquisque reperit, qualis apud majestatem illam esse possit. Amans diligitur, negligens spernitur, desiderans sustinetur. Sit ergo nobis Divinitas dulci-sima, ut et vita nostra ei reddatur accepta. Pro nobis enim jubemur ut ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute Deum diligamus; ut in ea iterum mensura lister appellamus. Octavum la, quod Deo tantum applicatur, et in Alle!uia extrema evilaba sonat. Nonum

Vers. 34. Desiciant peccatores a terra, et injusti ita ut non sint. Benedic, anima mea, Domino. Deficiunt a terra peccatores, dum terrena cupiditate privati, per B Dei gratiam ad meliora studia concitantur; et iniqui sim:li modo deficiunt, quando mali jam esse desinunt. Hæc enim magis oratio quam maledictio est : quia omnis justus cum Dei Ecclesiam cupit angeri, peccatores optat sine dubitatione converti, maxime cum noverit desiderabilem adventum Domini usque ad prædestinatorum numerum posse suspendi. Sequitur, Benedic, anima mea, Domino. Dignum initium psalmi, dignus et finis, illum semper benedicere qui nequaquam desinit fidelibus aliquando præstare. Ilæc quoque similitudo sententiæ (nisi fallor) sicut illa superior, ad ill is referenda est qui, præstante Domino, religiosa principia vitæ suæ cum g'orioso fine junxerunt

Conclusio psalmi.

Andivimus, bone rex, quanta nobis de veritatis arcano sacramenta profuderis, docuisti quemadmodum tendatur cœlum, supra cœlos autem aquæ sint positæ, lunam factam in tempora [ed., in tempore], solem occasum suum in magnum mysterium cognovisse. Distant potius hanc esse veracem conditionem rerum superflue studiosi, qui de stellarum cursu vanis suppritationibus eluduntur. Andiant magistrum cœlestem, doctorem veracem, narratorem creaturæ suæ, qui ad ineptas exquisitiones currunt; qui dum discipuli falsarum opinionum esse cupiunt, cognoscendæ veritatis tempora perdiderunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM CIV. Alleluia.

Hoc verbi decus a præsenti psalmo fecit initium, mec ante a quoquam reperis positum, quamvis multi scriptores fuerint primitus llebræorum. Scire autem debemus Alleluia neutri generis esse definitum; quod et senctus llieronymus in expositione ejusdem psalmi evidenter designat, quod eum in Hebraicis fontibus credimus invenisse. Et ideo ubicunque se locus attulerit, a doctissimo viro præfixam regulam subsequemur: quoniam unum atque integrum manere dehet, quod nullius linguæ præsumptione mutatum est. Alleluia enim apud i esso dicitur, laudate Deum; id est, allelu, laudate; ia quippe invisibilem significat Deum; quod unum ex decem uominibus esse Dei, in

qui dixit : Primum Dei nomen est El, id est, fortis. Deinde Eloim et Eloc, quod utrumque dicitur Deus. Unde geminatum frequenter invenitur, ut est, Deus Deus meus, respice in me (Psal. xx1, 2): et illud, Deus Deus meus, quare me dereliquisti? et, Deus Deus meus. ad te de luce vigilo (Psal. LXII, 2), et his similia. Quartum Sabaoth, quod est exercatuum. Quintum Helion, quem nos excelsum dicimus. Sextum Ezerebeie, quod 354 in Exodo legitur : Qui est misit me (Exod. m, 14). Septimum Adonai, quem nos Dominum generaliter appellamus. Octavum la, quod Deo tantum applicatur, et in Alle!uia extrema syllaba sonat. Nonum Tetragrammaton, quod incffabile nuncupatur. Decimum Saddai, id est robustum et sufficientem ad omnia perpetranda, et cætera. Novus plane titulus et dicti ipsius brevitate conspicuus; hoc Ecclesiis votivum, hoc sanctis festivitatibus decenter accommodum. Hinc ornatur lingua cantorum: istud aula Domini læta respondet, et tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovatur. Et ideo exspecianda [ed., expetenda] sunt survia dicta psalmorum, quibus tam dulcis præco præmittitur. Quid enim sequi potest, hinc datur intelligi, ubi et titulus ipse laudatio est. Notandum præterea quod per omnes hos viginti psalmos qui Alleluia titulo præscribuntur, id est præsentem civ, cv, cvi, cx, cxi, cxii, cxiii, cxiv, cxv, CXVI, CXVII, CXXXIV, CXXXV, CXLV, CXLVI, CXLVII, CXLVIII, CXLIX, CL, Domini magnalia describantur, et copiosa in eis exsultatione gaudetur | mss. A., B., F., C gaudendum]. Quorum numerus parili societate Novi et Veteris Testamenti gloriam fortasse designat, ut potentia Creatoris semper debeat et ubique laudari. Evidentiorem vero causam non invenimus, cur in his tantum psalmis Alleluia sit positum.

Divisio psalmi.

Sciens propheta populum liebræorum offendisse frequenter Dominum (quoniam spem suam in temporalibus rebus beneficiisque posuerunt), prima parte fideles admonet ut eum spiritualiter semper exquirant. Secunda per patriarcharum exempla eorum corda confirmat, ostendens illos a Domino non fuisse derelictos, qui ejus imperio servierunt. Tertia parte dinumerat quanta et qualia patribus corum virtus D divina præstiterit : pericula Joseph honoresque describens, introitum in Ægyptum commemorans Hebræorum. Quarta refert quemadmodum Israeliticus populus ab inimicis suis jussione Domini per Moysen et Aaron diversis plagis Ægyptiorum fuerit vindicatus. Quinta describit quanta llebræis præstiterit in deserto; ut non in temporalibus bonis gauderent, sad ut magnis beneficiis deliniti, justificationes ejus et legem devoto pectore custodirent. Sic longitudo psalmi compendio divisionum per partes missa dulcescit.

Exposi·io psalmi.

Vers. 1. Confitemini Domino, et invocate nomen ejus; annuntiate inter gentes opera ejus. In hoc versu tribus constat partibus ordo dictorum. Primo dicit Confite-

mini Domino, id est, laudate eum, et bonis factis gra- A præsentiam ejus cupit, a prava se actione suspendit. tiam vobis Divinitatis acquirite: quia idipsum est laudare Dominum, ore illi honorem deferre, et operibus ejus jussiones efficere. Illa enim confessio hic intelligenda est, quæ Domini præconia celebrare non desinit, quando et subsequentia tale votum actionemque declarant. Deinde Dominum commonet inrocari; ut post ministerium sanctissimæ laudis grate possimus audiri. Præmittendum est enim boni aliquid, ut Judes nos placatus exaudiat. Tertio dicit, annuntiate inter gentes opera ejus; quod bene potest gloriosis evangelistis, et sanctissimis apostolis, et nunc sacerdotibus convenire, qui per gentes universas magnalia ejus annuntiare noscuntur.

Vers. 2. Cantate ei et psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus. Exponit quod superius dixit, Confitemini B Domino. Cantate enim ad hymnos pertinet offerendos; psallite ad pias operas explicandas. Et tunc dixit narranda mirabilia, quando fuerint duo ista præmissa. Umnia enim, significat ista quæ dicturus est. Non est enim humanarum virium omnia narrare quæ virtus Divinitatis operatur, sicut in centesimo quinto psalmo dicturus est: Quis loque'ur potentias Domini, anditas faciet omnes laudes ejus (Psal. cv, 2)? Sed istud schema dicitur a parte totum, quod in Scripturis divinis frequenter invenies; nec aliter recte potest Evangelii dictum illud intelligi: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14); quasi non et animam simul assumpserit, quam specialiter liberare dignatus est.

cor quærentium Dominum. Ne quis forsitan suis viribus applicaret, cum boni aliquid operatur, cautus doctor fragiles monet dicens, non in sensu proprio, sed in Domino esse gloriandum; ut jactantiam falsam refugiant, cum hæc a Divinitate concessa e-se cognoscant; sicut et in alio psalmo legitur : In Domino laudabitur unima mea (Psal. xxxIII, 3). Non ergo vetat ut laudemur, quia bonis actionibus non potest res ista denegari; sed ut in Domino laudemur, qui præstat illa quæ bene gerimus. Et ut consolationem de tali re sumerent, adjecit : Latetur cor quarentium Dominum; scilicet inde lætetur, si prædicatur in Domino: non autem si de suo posse laudatur. Præcipuum nobis et gloriosum siquidem esse debet, quando nomen ejus extollitur, qui nobis beneficia profutura D largitur. Unde nimiæ impudentiæ fuit aliquid quosdam adversus boc dicere, contra quos non tam crebra testimonia, sed pene lex tota prolata est.

Vers. 4. Quærite Dominum, et confirmamini; quærite faciem ejus semper. Hortatur ut se ad præmia futura confirment, qui eum quarere delegerunt. Sed istud desiderium, ista inquisitio non est bic aliquo tempore finienda : quoniam addidit, semper, maxime cum legatur : Qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperictur (Luc. 11, 10). Nam quod dicit, quærite saciem ejus, præsentiam significat, quam solus quærit humilis ac devotus. Judicem enim desiderare non potest, nisi qui de ipsius pietate considit; et cum Quæsivit enim faciem Judicis, quando dixit Apostolus: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : de catero reposita est mihi corona justitue, quam reddet mihi Dominus in illu die justus Judex (II Tim. 1v, 7, 8). Talis ergo juste faciem judicis quæsivit, qui se coronandum esse Domini miseratione præsensit.

Vers. 5. Mementote mirabilium ejus quæ fecit; prodigia ejus, et judicia oris ejus. Venit ad secundam partem, ubi patriarcharum nomina et beneficia refert; ut plebs devota possit advertere, nullum Domino inani devotione serviisse. Mirabilia itaque pertinent ad divisionem maris Rubri; 355 prodigia ad plagas quas misit in Ægyptum; judicia oris ejus, quoniam cuncta complevit quæ Moysi suo famulo promisisse dignoscitur. Sic in uno versiculo quæ subter latius dicturus erat, propositionis loco breviter ante præfatus est. Hoc tamen totum sentiri mavult de Christo Domino. Quod argumentum dicitur a persona.

Vers. 6. Semen Abraham servi ejus; filii Jacob electi ejus. Subaudiendum est quod superius dixit, Mementote. Perscrutandum eșt autem quod in magna discretione propheta Abrahæ semen, servos appellat, filios Jacob electos Domini esse commemorans. Judzei enim contumaces quos hic mavult intelligi, carnis Abrahæ semen suerunt; quos merito servos dicit, quoniam perfidia faciente filii esse noluerunt, quibus ipse Dominus dicit : Vos si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ fecissetis (Joan. viii, 39). Filios Jacob vero Vers. 3. Laudamini in nomine sancto ejus; letetur C significat fidelissimos Christianos, qui haredes Domini esse noscuntur.

> Vers. 7. Ipse Dominus Deus nos'er, in universa terra judicia ejus. Monetur semen Abrahie et semen Jacob, ut Salvatorem nostrum non unius gentis Deum, sed Dominum credant esse terrarum. Nam sicut ubique dilatata est Ecclesia, ita per orbem propagata sunt ejus sine dubitatione judicia. Dicendo enim, Ipse Dominus, commonet illum intelligi debere, quem populi Judæorum crucifigendum esse decreverunt. Sed qui hanc vocem non advertunt, ipsi se specialiter a patriarchis alienos esse profitentur.

> Vers. 8. Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes. Memor fuit, cum promissa complevit. In sæculum, in æternitatem, quia quidquid Dominus promisit perenni sirmitate mansurum est. Testamenti sui, prophetarum significat prædicationes, quas de Verbi incarnatione prædixerunt. Sequitur, quod mandavit. Mandare est per alium aliquid dicere; quod utique factum est, quando prophetis datum est futura prophetare. In mille generationes; finitum pro infinito positum est, quod tamen sæculi istius fine concluditur, ubi generat o humana sequenti sibi ætate succedit.

> Vers. 9. Quod disposuit ad Abraham, et juramen:i sui ad Isaac.

> Vers. 10. Et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel in testamentum æternum. Ad illud responder quod superius dixit, testamenti sui. Illa enim quæ in

Veteri Testamento Abrahæ et Isaac patriarchis promissa sunt vel jurata, statuit ea, id est sirmavit Iacob et Israel, in Novo scilicet Testamento quod est æternum. Jacob enim et Israel Christiana tempora plerumque significare sæpe jam dictum est. Novum vero Testamentum proprie dicitur æternum, quia nullum illi aliud aliquando succedit, in quo est omnium promissorum completa persectio.

Vers. 11. Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ. Chanaan interpretatur humilis. Ergo humilium terram convenienter Christianos
accepturos esse significat. Hoc est quod superius
dixit, testamentum æternum. Hæc enim terra humilitatis et inclinationis sic a fidelibus accipitur, ut æterno
munere teneatur. Funiculus autem hæreditatis, hujus
mundi significat tortuosas angustias, quas Dominus
pro salute cunctorum sua passione dissolvit. Illius
enim susceptio carnis nostra probatur hæreditas, in
qua æterna patrimonia vitæ cælestis accipimus, si
ea fixe atque integerrime credere mereamur. Nam
ista comparatio ab eis tracta est, quibus agri ac
possessiones tenso fune dividebantur.

Vers. 12. Cum essent numero brevi, paucissimi et incolæ in ea.

Vers. 13. Et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Venit ad tertiam partem, in qua consequenter enumerat quanta patriarchis virtus divina præstiterit. Denique vide quid sequitur.

Vers. 14. Non permisit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges.

Vers. 15. Nolite tangere christos meos, e! in prophetis meis nolite malignari. Hic tempus illud signisical, quando rex Ægyptiorum divinitus admonitus est ne Abrahæ nocere præsumeret; quod simili modo de Isaac constat effectum. Quapropter evidenter ostenditur divina protectio, ut eorum salus non humanis viribus, sed superno munere præstaretur. Illud quoque perscrutandum est quod supra memoratos patriarchas christos appellare delegerit, cum adhuc non suisset unctio celebrats. A Saul enim hæc res sumpsit initium. Sed quoniam erant in spiritu Christiani, ejusque sidei probantur esse devoti, sicut de Abraham Dominus dicit : Concupivit diem meum widere; vidit et gavisus est (Joan. viii, 56), merito ≪rgo appellati sunt sacro nomine, quos jam Christi D Tides probabatur amare. Nam et ipsa Domini verba sunt posita dicentis: Nolite tangere christos meos, et En prophetis meis nolite malignari.

Vers. 16. Et vocavit samem super terram, et omne firmamentum panis contrivit. Significat tempora Pharaonis, quando in Ægypto septem annis sames sæva Brassata est. Et quamvis sames substantialis non sit, sed sola est discessio copiarum, sicut nox appellatur solis absentia: vocata tamen dicitur tanquam aliqua Persona subsistens quæ potuisset audire. Sed Scripturarum divinarum mos est taliter loqui, ut est illud Apostoli: Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ same (Rom. 1v, 17). Sequitur, et omne sirmamentum Patrol. LXX.

Voteri Testamento Abrahæ et Isaac patriarchis pro- A panis contrivit, id est triticeum frustum perduxit ad nihilum; quod revera hominum esse noscitur firmaet Israel, in Novo scilicet Testamento quod est æternentum, sicut in superiori psalmo dixit: Et panis cor hominis confirmat (Psal. cm, 15).

Vers. 17. Misit ante cos virum; in servum venundatus est Joseph. Ante patriarchas quos superius memoravit, misit Joseph, quem merito dixit virum, quia multa passus viriliter cuncta sustinuit. Considerandum est etiam quod dicit eum Dominum misisse, qui fratrum suorum iniquitate distractus est. Novit enim Deus bene uti malis alienis; et sicut peccatores præcepta ejus exsecrabiliter convertunt, ita illo disponente facta pessimorum ad eventus prosperos transferuntur. Nam venundatus Joseph ad servitium pervenit ad gloriam, et ipse postea fratrum misertus est, qui eum crudeliter perdere decreverant. Sic enim omnia illi adversa feliciter contigerunt, ut missio facta sit Domini, Joseph dolosa venditio: sicut et ipse suis fratribus dixit : Pro salute enim vestra misit me Deus in Ægyptum (Gen. xLv, 5); et iterum ipse dicit : Vos quidem cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum (Gen. L, 20). Quæ vero pertulerit, consequenter exponit. Ordo autem verborum talis est : Misit ante eos virum Joseph, qui in servum venundatus est. 356 Istud enim, Qui, subaudire debemus, ut nobis constet absoluta locutio.

Vers. 18. Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertransivit anima [ms. F., animam] ejus. A præposito Pharaonis Putiphar, Joseph quidem re-C dactus est in carcerem; compedes autem accepisse non legitur. Sed fieri potuit ut qui in ergastulo retrusus est, et ferreis nexibus ligaretur, maxime qui in tanto crimine fuerat accusatus. Nec illud discrepat quod ibi narratum est, miseratione custodis carceribus fuisse prælatum; sieri enim potuit ut et ista præcederent, et illa sequerentur. Quapropter ip e Scripturas divinas probabiliter intelligit, qui singulis quibusque locis crediderit inesse veritatem. Nam et in centesimo tertio psalmo dictum est : Qui facit angelox suos spiritus, quod utique in Genesi non legitur. Sed Spiritus sanctus aliqua in præcedenti relatione prætermittit, ut subsequentia gratiam reperiant, cum causæ veritate servata aliquid novitatis edicunt. Refert ergo humiliatos pedes in compedibus, ut afflictionent corporis indicaret. Addidit, ferrum pertransivit anima ejus, ut nec ipsa anima a pœnis probaretur excepta. Nam quamvis condolendo corpori subjecta sit passioni, habet tamen et proprias pœnas, cum gravi cogitatione torquetur. Pertransivit anima ipsius ferrum, quando in has redigebatur angustias : ne inter mala quæ injuste passus est, prævalerent in eum et crimina falsitatis. Ferrum autem hic indicat tribulationem duræ necessitatis, quæ in æstuante anima pervagatur, dum de futuris sollicita, jam mala patitur quie timere non desinit. Talis illa in Evangelio locutio est, ubi Simeon dicit ad Mariam: Et tuam ip ius animam pertransibit gladius (Luc. 11, 35): significans habituram matrem gloriosam tristitiam dominicæ passionis. Quod genus locutionis inter propria A Scripturæ divinæ credimus adnotandum.

Vers. 19. Donec venirel verbum ejus. Eloquium Domini inflammavit eum. Superiori sententiæ hic versus adjunctus est. Dicit enim tandiu cogitationem Joseph fuisse gravissimam, donec tempus veniret, ubi serbum ejus a rege Pharaone pro interpretando somnio quæreretur. Tunc enim et gloriam reperit, et claustra carceris lætus evasit. Sed quod dixit, verbum ejus, loquentis indicat propriam vocem. Cæterum ipsius non suit, quod ei divina inspiratione collatum est. Denique sic sequitur, Eloquium Domini inflammarit eum. Inflammavit, utique ad loquendum vivaciter incitavit, ut coram principe futura diceret cum siducia veritatis. Intus enim cœlestis siammæ lumen doctoresque superarent.

Vers. 20. Misit rex et solvit eum; princeps poputorum et dimisit eum. Misit significat ministros qui regiis jussionibus obsecundant. Regem, Pharaonem dicit, in cujus regno fuerat carceri mancipatus. Solvit, scilicet a reatu quo tenebatur astrictus. Sequitur, Princeps populorum et dimisit eum. Ipse est princeps Pharao, quem superius regem dixit; sed propter gratiam locutionis verba variavit. Dimisit eum, id est claustra carceris secit exire; ut qui terrarum Dominum a cogitationum angustiis liberaverat, ipse jam nullatenus ergastula pateretur. Sed ne sola illi concessa videretur esse dimissio, dicit etiam quo honore ditatus est.

et principem omnis possessionis suæ.

Vers. 22. Ut erudiret principes suos sicut seipsum, et seniores suos prudentiam doceret. In his duobus versibus, quam potestatem dederit Pharao Joseph, evidenter exponit. Constituit eum dominum domus suæ, el principem omnis possessionis suæ, quando eum currum fecit ascendere, et præconis voce celeberrima nuntiari hunc secundum dominum esse post regem. Quæ potestas a præfectis hodieque retinetur, qui et vice sacra judicant, et cunctarum provinciarum potestatem maximum habere noscuntur. Sed in his rebus ditionem dedit illi, quam sibi. In subsequenti autem versu, supra ipsum cognoscitur esse quad tribuit; dicit enim, ut erudiret principes suos sicut raonis debemus accipere, qui credebat primarios populi sui in hanc sapientiam pervenire potuisse, ut et ipsi somniorum interpretes esse mererentur, et ad tantam doctrinam scientia eorum potuisset adduci, ut consulti de re dubia certa loquerentur. Nam si eos sancto viro in discipulatum sidei tradidisset (unde illum Domino placuisse manifestum est), fuisset mique illis Synagogæ ordo noviter institutus. Sed cum talia non legantur, minime religionem desiderasse, sed tantum divinationis ejus gloriam quæsiisse credendus est more gentilium, qui futurorum [ms. G. et ed., ad futura] cupidi, unde proveniat ipsa revelatio, non appetunt intueri.

Vers. 23. Et introivit I srael in Ægyptum, et Jacob habitavit in terra Chanaan. Ordinem rerum competenter exsequitur, quia post illa quæ dicta sunt, jubente Pharaone cognatio Joseph ad terras Ægypti eodem ordinante deducta est; quod Genesis suavis textus explanat (Gen. xLv1). Sed Israel qui dictus est, ipse est et Jacob. Verum ne eadem verba repeteret; diversitate nominum revelationis suæ dicta variavit: nam Israel egressus ex Ægypto habitavit in terra Chanaan. Chanaan vero suit silius Cham nepos Noe. ex quo Ægyptii trahere leguntur originem.

Vers. 24. Et auxit populum suum nimis, et confirmavit eum super inimicos ejus. Auxit populum suum fecunditate nascendi, quando ibi rarissima fuit mulier quæ non habuit partum. Confirmavit autem eum accepit, ut prævideret talia quæ regni illius sapientes B super inimicos suos, quando illis crescentibus, Ægyptiorum turba notissimis plagis vehementer affecta est. Ilic enim per quamdam propositionem dicuntur in summa quæ gesta sunt. Cæterum quemadmodum singillatim facta sint, consequenter exponit.

Vers. 25. Convertit cor eorum ut odirent populum ejus, et dolum sacerent in servos ejus. Venit ad quartam partem, ubi Ægyptios memorat Hebræis invidiam habuisse sævissimam, atque eos operibus subjecisse durissimis. Præstando enim felicia populo Israelitico, convertit Dominus ad odium et dolos cor Ægyptiorum, non quia ipse mali auctor est, sed præstande aliis benesicia, mentes excitavit obliquas. Necesse est enim ut scelerati homines alienis prosperis intumescant, qui se norunt mereri non posse similia; Vers. 21. Et constituit eum dominum domus suæ, C sicut in sacrificiis Cain et Abel factum est, quando unius sacrificium respuit, alterius libenter accepit. Sequitur, dolum facerent in servos ejus. Consequens erat ut post conceptum odium sæviens populus ad dolosas machinas perveniret. Illud enim significat. quando eis lateres sacere præceperunt, et pro labore geminando negatæ sunt paleæ, et cætera quæ in illo sævissimo dominatu plebs Hebræorum Domino devota sustinuit.

357 Vers. 26. Misit Moysen servum suum, et Aaron quem elegit ipsum. Istos ad Pharaonem quasi quosdam testes constat a Domino destinatos, ut populum sibi placitum abire permisisset illæsum. Q inæstimabilis pietas Omnipotentis! Ab homine fragili petebat fieri, cujus ordinationi a nu!la creatura poseipsum. Hoc secundum gentilem intellectum Pha- D terat obviari, ut revera nos infirmos doceat qua moderatione vivere debeamus, quando voluntates suas Creator sanctus sub tanta clementia peregisse cognoscitur. Intendamus quoque et istud genus locutionis Scripturæ divinæ esse proprium. Suffecerat enim dici, quem elegit; sed addidit, ipsum, ut hoe quoque evidentius explanaret. Quæ forma locutionis in Scripturis divinis creberrime reperitur, sicut est et illud: In quo habitavit in ipso (Psal. LXXIII. 2).

> Vers. 27. Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum in terra Chanaan. Posuit significat collocavit in eis, Moyse scilicet et Aaron, verba signorum et prodigiorum, quæ ab eis prædicabatur Dominus esse facturus. Signa sunt quasi vestigia aliqua

futurarum sive præteritarum rerum; prodig'a vero A quis Ægyptiis locus a perniciosa clade sentiretur expertinent al mirabiles eventus, qui in rerum ordine antea non fuerunt. Prodigium enim dictum est ab co quod porro dicat. Sed hæc signa et prodigia in Ægyptiis facta sunt, ut, sient multorum Patrum dicit auctoritas, aliquid portenderent Christiano populo subsequenti; quod suis locis aptissime commone-

Vers. 28. Misit tenebras et obscuravit eos: quia exacerbaverunt sermones ejus. Leguntur quidem Ægyptii aeris tenebras inter plagas reliquas pertulisse; sed melius intelligamus corda eorum fuisse potius obscurata, qui Domini præcepta contemnebant. Exacerbaverunt autem significat acerbe acceperunt, aut certe injuriosis abominationibus respuerunt. Nam in plagarum ipsarum enumeratione competens fecit initium. Non enim ad reliqua venire potuissent, nisi obscuratis sensibus incurrissent profundissimam ezcitatem; quod et hodie sic sieri peccantium usus ostendit.

Vers. 29. Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum. Dicit secundam plagam, quæ inhistoria Exodi prima legitur; sed ipsæ plagæ futuræ cladis indicia nuntiabant. Convertit enim oquas eorum in sanguinem, quoniam erant inter maris Rubri fluenta perituri. Pisces eorum occisi sunt, ne spes vivendi hominibus relicta videretur, quando illud est inter latices mortuum, quod nativo elemento probabatur enutritum.

Vers. 30. Hisit in terram eorum ranas, et in cubi- C libus regum ipsorum. Hæc tertia est. Ranarum eis societatem dedit, quia et ipsi locum accepturi probabantur aquatilem; a quo signo nec reges eorum, id est priores excepti sunt, quando erant altissimæ. abyssi demersione morituri. Sed hoc inter cætera plus videtur esse mirabile, ut nec regum domus ab hac plaga cernerentur exceptæ, quibus multorum ministeria talia poterant submovere portenta; ut evidenter detur intelligi, nullis opibus nullisque solatiis divinis posse jussionibus obviari.

Vers. 31. Dixit, et venit cynomyia et ciniphes in omnibus finibus corum. Quarta plaga subsequitur, Dixit, et venit. In magnam significantiam duo ista conjuncta sunt, quia Divinitatis imperium nullum potest sustinere tarditatis obstaculum. Nam si eviden- D ter intendas vel ipsa verba quæ sibi videntur esse sociata, tamen per syllabas suas aliqua mora protrahuntur. Jussio autem Domini non dilatat tempus, quando jam ipsa voluntas effectus est. Cynomyia significat muscam caninam, quæ cæteris muscis omnino mordacior est, et importunitate sua violentior, unde infesti ac sævissimi animalis derivativum nomen accepit. Ciniphes genus est culicum fixis aculeis permolestum, quas vulgus consuevit vocare zinzalas. Agnoscant homines qui fatuis elationibus intumescunt, quoniam Pharao ille sævus et durus nec muscis par esse poterat, qui se de tanta regni elatione jactabat. In omnibus autem finibus corum dicit, ne

Vers. 32. Posuit pluvias corum in grandinem, ignem comburentem in terra [ms. E. et ed., terram] ipsorum.

Vers. 33. Et percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et contrivit omne lignum finium corum. Ultio quinta narratur. Similis est superiori sententiæ et ista locutio, ubi ait : Posuit in eis verba signorum suorum. Posuit, statuit significat ac decrevit. Ægyptiorum enim adhuc plagarum enumeratio perseveral. ut pluvia quæ ad fecunditatem terræ datur, converteretur in grandinis noxiam vastitatem; cujus ictus non minus intercipit, quam ubi lapidum copia densa ceciderit. Ilæc agrorum liquoreum probatur incendium, cum tactu noxio fructus arefacit, quoscunque B saxatilis unda percusserit. Ignem vero comburentem. fulmina significat, quæ solent excitata tempestata desævire. Sequitur, et percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et contrivit omne lignum finium eorum. Quod dicit, percussit, ad superiora respicit, sive grandinem, sive fulmina, quæ cœlestis potentia terris velut tela infesta jaculatur. Et ne tantum ficulneas putares, aut vineas esse percussas, addidit, omne lignum finium eorum; ut et sata non dubitares eversa. ubi arborum quoque robora cognosceres fuisse contrita. Majora enim continent intellectum minorum.

Vers. 34. Dixit, et venit locusta et bruchus, cujus non etal numerus.

Vers. 35. Et comedit omne senum terræ eorum et omnem fructum terræ ipsorum. Sexta inchoat plaga. Sed et hæc locutio superiori sententiæ similis approbatur, id est, Dixit, et venit cynomyia et ciniphes. Locusta vero mater bruchi est, quem mala fecunditate progenerat, quæ ad illam prædam quasi convocatus exercitus cum sua prole descendit. Et ne crederes inaniter deductum, omnem fructum terræ illius ab eis dicit esse consumptum.

Vers. 36. Et percussit omne primogenicum in terra Equpti, primitias omnis laboris corum. Venit ad septimam, quantum ad hunc psalmum pertinet, novissimam plagam, ubi jam victi Ægyptiorum populi malorum numerositate cesserunt. Nam quemadmodum amplius tolerare poterant, qui et omnia dulcia perdiderant, et desolatos se ipsis quoque victualibus sentiebant? Sic graviter per partes perit, qui divinis jussionibus reluctandum esse putaverit. Nic nonnulla quæstio videtur oboriri, cur 358 septem Ægyptiorum plagas tantum psalmus iste commemoret, cum dece n sint in Exodi narratione descriptæ. Frequenter diximus in Scripturis divinis a parte totum debere sentiri, sicut in Evangelio legitur, Verbum caro sactum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14); quasi no: et animanı simul assumpserit, quam specialiter liberare dignatus est. Sic, commemorata carne, simul ct anima suscipi debere cognoscitur; quod multis locis invenis esse prædicatum. Deinde quod septenarius numerus Spiritus sancti virtute probatur esse perfectus. Merito ergo decem plagas in septenarii numeri relatione conclusit, ut totum persectum intelligeres, cujus partem dictam esse sentires. Deinde A rata sunt vota desiderantium. Carnes petit populus Hecongruum fuit ut rem notam varia relatione describeret, cum Ægyptiorum pænas, et totidem llebræorum beneficia prædicaret. Sic non diversum, sed causa varietatis videtur esse pulcherrimum. Sive (ut Patri Augustino placet) libera est laudatio a lege narrantis: nam qui texit historiam, necesse habet omnia commemorare plenissime; qui vero laudat, panca de plurimis tetigisse sufficiet. Breviter ergo priora dicit, quia non bic nescientes docet, sed commemorat utique retinentes. Et quoniam est in subsequenti divisione dicturus septem beneficia Dominum Hebræo populo præsticisse, præmisit septem plagas inimicos Ægyptios accepisse, ut numerus ipse (sicut arbitrari possum) bonarum et malarum rerum in hoc psalmo comprobabilis haberetur.

Vers. 37. Et eduxit eos in argento et auro, et non erat in tribubus corum infirmus. Enumeratis plagis quas dedit Ægyptiis, venit ad quintam partem, in qua totidem beneficia Hebræis dicit esse collata. Ait enim: Et eduxit eos in argento et auro. Primum itaque beneficium fuit, ut populus longa servitute confectus, non egenus inanisque discederet. Aurum et argentum Israeliticum populum ab Ægyptiis præcepto Domini discedentem legimus accepisse, ut non repentina subreptio, sed longæ operationis merces esse videatur. Et quia dubitari non potest omnia Dominum justa præcipere, sine culpa videtur factum, quod ejus imperio constat impletum. Quapropter sequitur secundum beneficium, ut illa necessitate migrationis nullus insirmitate corporea potuisset af- C salvum facere quod perierat (Luc. xix, 10). fligi; quatenus omnia navanter [Mss. A., B., F., ovanter] implerent quæ illis præcipiebantur a Domino.

Vers. 38. Lætata est Ægyptus in profectione eorum, quia cecidit timor eorum super eos. Diligenter hunc versum debemus inquirere. Constat enim discedente populo Hebræorum Ægyptum non fuisse lætatam, quando eum persequendum esse judicavit; sed postquam illi demersi sunt qui ad insequendos Hebræos ire decreverant, tunc qui in Ægypto remanserant omnino lætati sunt, quia similia minime pertulerunt. Reddit enim hanc causam cum dicit, quia cecidit imor eorum super eos. Ipse enim timor fuit, ut in favore gentis Hebraicæ ipsa quodammodo viderentur tonymiam, quæ Latine transnominatio dicitur, Ægyptum, non Ægyptios memorat fuisse lætatos. Per id enim quod continet, id quod continetur ostensum est.

Vers. 39. Expandit nubem in protectionem corum, et ignem ut luceret eis per noctem. Utrumque munus contra temporis inclementiam probatur esse concessum. Nubes data est, ut solis temperaret ardorem; ignis concessus est, ut tenebrarum potvisset auferre caliginem. Hoe est tertium, quod Israelitico populo constat esse concessum.

Vers. 40. Petierunt carnes, et venit coturnix, et pane cali saturavit cos. Intuere quemadmodum supe-

bræorum, et colurnices accepit. Constat enim tam in volatilibus quam in quadrupedibus carnes esse sine dubio dulciores. Deiude unum postulavit, et geminata venerunt. Sequitur enim, et pane cæli saturavit eos. Sunt enim ista Exodi lectione notissima, quando coturnices in modum imbris densissimi depluebant [ed., defluebant]; manna quoque ut Judæus populus satiaretur, accepit. Sed ut bæc in præligurationem facta monstraret, non dixit, manna, sed pane cœli. quatenus in illo munere Domini Salvatoris sentiretur adventus. Ipse est enim panis vivus qui de cœlo descendit (Joan. vi, 51). Manna quippe dicitur, sicut in septuagesimo septimo psalmo declaratum est, quid est hoc? Cujus nominis auserens quæstionem, quod B interrogatio illa mannæ perquirebat, expressit dicendo, pane cœli saturavit eos. Sic enim et cœli Dominus indicatur, et qu'd sit mauna evidenter agnoscitur [ed., ostenditur].

· Vers. 41. Disrupit petram, et fluxerunt aquæ, ab erunt in sicco flumina. Hoc quoque in liguram gerebatur Domini Christi, ut petra aquas profudisset irriguas. Christus enim Dominus petra spiritualis est. qui vitales aquas emanat, unde satiatum desiderium animæ sitim nesciat ulterius sustinere. Abierunt in sicco flumina, significat gentium peccatores, qui merito sicci dicuntur; quoniam delictis siccabuntur urentibus [ed., arentibus]; isti imbre Domini virescentes, ia novum hominem pullularunt, de quibus Dominus dicit : Venit enim Filius hominis quærere et

Vers. 42. Quia memor fuit verbi sancti sui, quod locutus est ad Abraham puerum suum.

Vers. 45. Et eduxit populum suum in exsultatione, et electos suos in lætitia. In his duobus versibus. miraculorum quæ superius dixit causa narratur; ideo enim dicuntur facta, quoniam Abrahæ constabant esse promissa. Et respice quod dicit, electos suos eduxis in lætitia: quoniam illi qui murmuraverunt Domini furore percussi sunt.

Vers. 44. Et dedit eis regiones gentium; et labores populorum possederunt.

Vers. 45. Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant. Venit ad septimum beneficium. Dixit enim primum, eductos in auro et argento; deinde ex elementa pugnasse. Et intende quia per figuram me- D eis nullum insirmatum; tertio expansam nubem , quæ et lumen præstaret in tenebris, et in die removeret solis ardorem; quarto coturnicem datam; quinto refert cœlesti pane satiatos; sexto in locis atidissimis aquas irriguas emanasse; ad postremum promissionum veritatem fuisse completam, ut eis et regiones gentium traderet, et labores inimicorum pietate copiosissima largiretur. Quod enim dixit, regiones gentium, ad possessionem videtur pertinere terrarum; labores vero populorum, ad divitias longo tempore congregatas. Et ne in præsentibus rebus hærerent corda mortalium, intulit spiritualia bona, ut ejus debeant et 359 requirere et custodire mandata, ne tantum in illis spem haberent; quæ si ad tempus

deliniunt, non tamen ad coelorum regna perducunt, A bilatione cantetur. Sed inspiciamus quod a superiorisicut Apostolus dicit: Quod si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus (I Cor. xv, 19). Justificationes autem ejus sunt, ut Deum toto corde diligamus, proximos tanquam nos amemus, patrem veneremur, filium charum habeamus, et cæteræ justitiæ, quæ in diverso rerum genere sunt præceptæ. Has admonet custodire [ed., custodiri], quia earum rerum evidens est et absoluta præceptio. Lex vero ejus suit die sabbato debere requiesci, in Pascha agnum anniculum immolari, sacerdotes cum veste mystica ad altare accedere, et cætera quæ in hunc modum a Domino præcepta noscuntur. Sed hæc et his similia non corporaliter, sed spiritualiter sunt quærenda. Ideo enim addidit, requirant, quia novit præcepta legis umbram et specu- B lum esse futurorum.

Hoc non otiose percipias, quod aliis psalmis allelais in capite et in fine ponitur, aliis vero in solo titulo prænotatur. Isti enim qui in capite fineque concordant (ut opinor) ad illam intelligentiam referendi sunt quam in psalmis esse diximus qui capite et fine similiter terminantur, ut sunt præcedentes centesimus secundus et centesimus tertius. Sive quia expressius semper infunditur, quod sententia iterata geminatur, ut est, Non sic impii, non sic; et, fiat, fiat; vel, Amen, amen, dico vobis; et Abba, Pater; hoc est enim Abba, quod Pater. Sit forte et alia causa que latet. De hac autem re nec a doctoribus nostris C gregandus. Secunda patrum suorum peccata dinualiud potuimus accipere, nec nobis est aliquid amplius sentire concessum.

Conclusio psalmi.

Ecce utrumque alleluia cantatum est, decursos est psalmus cœlesti laude plenissimus, qui et præterita veraciter referret, et in futuris nos salubriter commoneret. Passi sunt Ægyptii dignissimas ultiones; acceperunt Judæi dona cœlestia. Nunc unusquisque nostrum exspectet eorum retributionem, quorum imitatur exemplum. Inspiciendum est autem lumine cordis quod in fine psalmi positum est, ut ad justificationes Domini, et in lege ejus tota mentis intentione dirigamur. Nam et si bona temporalia suscipimus, sicut Abraham, Isaac, Jacob cæterique sideles qui abundanti sacultate floruerunt, in illam partem D esse potius debemus intenti, unde ad cœlorum possinus regna perduci. Ista enim quæ delectabilem videri faciunt mundum, in æternitate non habent locum. Meminisse autem debemus hunc psalmum secundum esse horum qui dum miracula Hebræis collata describunt, per figuram allegoriam [ms. G. et ed., allegoricam), quæ alind dicit, aliud significat, ventura Christiani populi sacramenta declarant.

EXPOSITIO IN PSALMUM CV. Alleluia.

Ecce iterum alleluiatica nobis gaudia redierunt; ecce breviter præcipitur ut Domino totius psalmi ju-

bus dictis nec titulum nobis cognoscitur mutasse, nec causam. Titulus est enim Alleluia, causa confessio, quæ miro modo ad laudes Domini omaino fecunda est. Quantorum enim hinc ora soluta snnt? llinc Moyses cum viris, germana ejus Maria cum feminis transitum Rubri maris divina laude celebrarunt. Hine Debbora jucunda exsultatione præcinuit. Multi etiam prophetæ canticos diversos tanti miraculi confessione profuderunt. Non immerito, quia magnalia ista totius humanæ redemptionis sacramenta testantur. Ab Ægyptiis enim eripimur, quando ab operibus diabolicis divino munere liberamur. Mare Rubrum transimus, quando baptismatis sacramenta percipimus. In deserto pascimur, quando divina gratia concedente in mundi istius rerum bonarum largitate satiamur. Ad terram promissionis perducimur, quando in illa felici patria munere superna pietatis intramus, ut merito talis causa frequenter iterata prædicetur, quæ tantorum magnalium præfiguratione decoratur.

Divisio psalmi.

Introducitur consitens populus liebræorum, qui, relicta perfidia patrum suorum, ad pietatem Domini (ipso miserante) perductus est, ut intelligamus, cum fuerint conversi, et ipsos Alleluia merito pro sua redemptione cantare. In prima igitur narratione deprecatur propheta ut societur populo beneplacito, qui erat Domini Salvatoris adventu de gentibus conmerat quæ secerunt in Ægypto: mirabilia Domini recto corde minime contuentes, pium tamen Dominum ab inimicis suis eos liberasse confirmans. Tertia, ad peccandi studia refert eos reversos: Dominum tamen electi sui Moysi precibus dieit fuisse delinitum. Quarta, iniquitates eorum asserit iteratas. Dominumque illos decrevisse perdere, nisi Phinees servi sui supplicatione placaretur. Quinta, ad aquam contradictionis Moysen ab illis exacerbatum esse commemorat, posteaque filios suos in cultura idolorum crudeliter occidisse. Unde Dominus vehementius iratus, tradidit eos gentium servituti, ac deinde misertus in conspectu inimicorum eos reddidit gloriosos. Sexta, precatur quod noverat esse venturum, ut de universis nationibus Ecclesia catholica congregetur, et laudes Domino æterna exsultatione concelebret. Nunc partes psalmi per apertas divisionum semitas ambulemus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. 360 Sicut superior psalmus in primo versu declaravit, quia confessio illa ad laudes Domini debuisset aptari : ita et hic designat confessionem istam ad medicinam pænitudinis applicandam. Sed et hoc quoque ad præconia Domini pertinere non dubium est, quando major gloria est pietatis confitenti parcere, quam viventi sinc offensione præstare. Hebræorum siquidem com-

uncta congregatio, et divina inspiratione correcta, A partim contumacem fuisse, partim in Domini constiloquitur ad reliquam plebem, ut antiqui erroris pravitate damnata, ad divinam debeat redire clementiam. Et ne aliquis de culparum suarum numerositatibus [ed., numerositate] terreretur, addidit, Quomiam bonus. Quis enim dubitet ad eum recurrere, quem sibi audit posse celerrime subvenire? Bonus enim Dominus recte dicitur, qui delinquentem pascit, qui exspectat errantem, Qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos [ms. G. et ed., impios] (Matth. v, 45). Hoc etiam ipsius Veritatis voce declaratur : Nemo bonus, nisi solus Deus (Marc. x, 18). Addidit, quoniam in sæculum misericordia ejus. Audito bono Domino, ne se humana negligentia ab studiosa et sedula supplicatione nem celerem Domini debeat munere festinare. In sæculum, vitæ hujus significat corsum, ubi miseri sunt quicunque delinquunt; ubi fos est corda nostra converti, et misericordiam postulare. Ibi enim damnatio est consiteri peccatum, ubi jam constat esse judicium.

Vers. 2. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus? Populus iste quem diximus, divinorum operum æstimatione completus, negat humanum sensum comprehendere, quod de illa plenissime [ms. A., B., F., plenissima] debeat Majestate narrare. Quis enim, significat nullum. Cui enim aut ingenium suppetit ad cogitandum, aut lingua ad depromendum, ut tanta immensitas unius possit ore narrari? Ubi merito dicendum est: Non mihi si lin- C guæ centum sint, oraque centum, ferrea vox. Addidit etiam, auditas fuciet omnes laudes ejus. Et hic quoque subaudiendum est, quis, ut perfecta nobis possit constare sententia. Pulchra autem varietate dictum est : quis auditas faciet omnes laudes ejus? Illa enim possunt audiri, quæ probantur et dici. Ilic quoque modus inter propries locutiones habendus est.

Vers. 3. Beati qui custod unt judicium et faciunt justitiam in omni tempore. Postquam negavit laudes Domini posse comprehendi, sententiam dicit qua se consoletur genus bumanum, ut cum illa nequeat implere, hoc saltem custodire festinet. Custodire enim judicium est, qui inter alios recte judicat; justitiam cit, qui judicium in side custodiunt; justitiam vero in opere demonstrant. Sed vide quoniam addidit, in omni tempore, sicut in Evangelio dicit : Qui perseveraverit usque in finem, hic solvus erit (Matth. xxiv, 13). Merito ergo isti tales beati dicti sunt, qui præcepta Domini pura mente custodiunt. Hæc tertia species definitionis est, quæ Græce peotes, Latine qualitativa dicitur, quæ dicendo quid quale sit, id quid sit estendit.

Vers. 4. Memen'o nostri, Domine, in beneplacito populi tui; visita nos in salutari tuo. Orant devoti, ut juter eos debeant æstimari, qui Domino fideli opere procuerunt. Novimus enim Israeliticum populum

tisse mandatis. Unde isti suppliciter precantur ut in illorum societate debeant annumerari, quibus potest æterna beatitudo gratia Divinitatis attribui. Et ut 1des eorum perfectissima nosceretur, optant se visitari a Domino Salvatore, cujus adventu se noverant esse salvandos. Ipse est enim salutaris, de quo beatus Simeon ait : Nunc dimittis [ed., dimitte] servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: Quiu viderunt oculi mei salutare tuum, Quod parasti ante fuciem omnium populorum; Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel (Luc. 11, 29, 30, 31).

Vers. 5. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum suspenderet, remedii causam dicit: ut ad confessio- B hæreditate tua. Iloc est quod se petebant a salutari Domino visitari, ut bonitatem ejus viderent, quam electis erat adventus sui munere præstaturus; quatenus cum Christiano populo gauderent, qui de ejus erat [ed., erant]incarnatione lætaturus [ed., lætaturi]. Ipsa est enim gens Domini, quæ de gentium est diversitate collecta, ut esset grex unus, et pastor unus. Sequitur harum rerum suavissimus fructus, ut landetur Dominus cum hæreditate sua. Utrumque enim conjunctum est, quia in præconio Domini sui fidelis famulus [ed., populus] sine dubitatione laudatur, sicut in superiore psalmo dictum est: Laudamini in nomine sancto ejus. Quapropter sidelis iste populus tanto desiderio ad conspectum Domini festinabat, tanta se Christianæ plebi charitate miscebat, ut nesas sit putare eum spiritu non fuisse conspectum, quem tanta gratia cognoscimus expetitum, sicut ipse in Evangelio dicit : Abraham desideravit videre diem meum; vidit et gavisus est (Joan. VIII, 56).

Vers. G. Peccavimus cum patribus nostris; injuste egimus, iniquitatem f.cimus. Venit ad secundam narrationem, ubi prædictus populus humili satisfactione prosternitur; ut illa in principio psalmi declarata videatur esse confessio. Dicit enim, peccasse se cum patribus, quoniam in corum erant lumbis et origine constituti. Nam cum fuerit tempus longe divisum. quando in Ægypto patres eorum miracula facta carnaliter acceperunt, cum nulla Domino satisfactione responderent; et ætas ista multum posterior esset. quam præsentis psalmi series cantaretur, dubium autem facit, qui æquabiliter agit. Sive ille beatos di- D non est illa eos peccata gemere, quæ ex parentum suorum probabantur nequitia sustinere. Iloc hæresis Pelagiana non accipit, dum putat originale peccatum ad prolem Adæ nullatenus pervenire potuisse. Cum majoribus enim suis peccant, qui se per gratiam Domini ab eorum delicto non separant. Quod Pater Augustinus diligentissima librorum disputatione convicit (Lib. 1 contra Julianum). Nunc autem quando Domino aspirante mens compuncta resipuit, merito a se peccata parentum volebat abstergi, qui ab ipsorum cœperat obligationibus segregari. Et ut purissimæ confessionis firmitas appareret, bæc eadem trins iteratione confirmat. Hoc est enim Peccavimus quod injuste egimus; hoc est injuste egimus, quod iniqui-

solvitur, quanto a semetipso vivaciter damnatur. Quæ figura dicitur schesis onomaton, id est multitudo nominum conjunctorum diversis verbis unam rem significantium. Est et alia nobis in hoc loco tradita expositio: quia cum majoribus suis peccat, qui delicta similia non 361 declinat, sed eadem facit quæ priores suos fecisse cognoscit; ita tamen ut a posteris reatus originalis peccati, nisi per gratiam Domini non possit excludi.

Ver. 7. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia lua, et non fuerunt memores mullitudinis misericordiæ tuæ, et irritaverunt ascendentes in Rubrum mare. Duo sunt quæ beneficia donata commendant, intellectus et memoria; quod utrumque in perfidis suisse denegatur. Non intellexerunt, pulcher- B redemit eos de manu inimicorum. Quamvis esset et rima locutione signatum est. Videbaut enim præstari: sed qua causa sieret, non ab eis probabatur agnosci. Nam decem plagis percussi sunt Ægyptii, ut Decalogo futuro Hebræorum gens devota serviret. Dimissi sunt a Pharaone, ut et illi relinquerent diabolum cum ministris. Sed illi carnaliter quæ gesta sunt intuentes, spiritualis gratiæ minime præmia quæsiverunt. Non fuerunt autem memores misericordiæ Domini, quando videntes Pharaonis exercitum antequam mare Rubrum divideretur, credebant se evadendi subsidia perdidisse; et contra Moysen locuti sunt melius sibi fuisse duro subjacere servitio, quam tota gens perire potuisset in eremo. Post hæc consequens suit, ut irritarent Dominum ascendentes in Rubrum mare, quando non crediderunt posse sieri, quod ejus audiebant omnipotentiam polliceri. Ita factum est, ut nec intelligerent virtutem Domini, nec ejus benesicia devota mente retinerent. Bene autem-positum est, irritaverunt, quasi per se quietum atque placatum, infensum et iracundum sibimet reddiderunt. Ascendentes autem in Rubrum mare, dictum constat positione terrarum : quoniam cunctis regionibus Ægyptus perhibetur humilior, et inde discedentes loca petere visi sunt altiora.

Vers. 8. Et liberarit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam. Dicendo, propter nomen suum, designare mihi videtur Dominum Salvatorem, cujus vocabulo convenit salvare periclitantes. Deus enim quando liberat peccatores, non propter tentiam demonstrandam; ut pius evidenter appareat, si immeritis beneficia larga concedat. Quod enim dieit, notam fecit potentiam suam, non carnalibus utique oculis, sed spirituali cogitatione videntibus. Nam si omnibus notam fecisset, nequaquam durus populus de incredulitate peccasset.

Vers. 9. Et increpavit mare Rubrum, et exsiccatum est; et deduxit eos in aquis multis sicut in deserto. Increpationem vocavit occultum Divinitatis imperium: quia mare in Exodo voce Domini nusquam legitur increpatum. Agit enim ille occultis motibus universa que precipit, et quasi ad audientes loquitur, que Sensum non habent attributum. Tanta enim virtus

tatem secimus. Tanto enim unusquisque celerius ab- A jussionis est, ut parere prævaleant, quæ audire non noverunt. Siccatum mare non pro universitate debemus accipere, sed tantum quantum illis iter aperiret. Nam plus inde miraculum fuit ut undæ liquidæ excisis lateribus constitissent, nec fluenta fluerent, sed montium quadam firmitate consisterent. Sequitur, et deduxit eos in aquis multis sicut in deserto. Desertum est maxime quod aquarum inundatione deseritur, ut nullum ibi animal possit habitare periculo siccitatis ingenito. Educti sunt ergo Hebræi per abyssum tanquam per loca deserta, quæ nimia sterilitate siccantur: ostendens quoniam sic aruit illa via fluentorum, ut usque ad iter potuisset pervenire pulvereum:

> Vers. 10. Et liberavit eos de manu odientium, et hoc benesicium, si eos de potestate aliena liberaret, tamen auxit muneris quantitatem dicendo, de manu odientium; quibus utique parcere non poterant, quos immaniter impetebant. Horrebant plane propter quos et tantas plagas susceperant, et rerum suarum amissione privabantur. Intelligitur ctiam de conspirata dæmonum cohorte, quæ humanum genus stimulo peccatorum et odit et percutit. Sequitur, et redemit eos de manu inimicorum. Hoc si ad litterani velis accipere, non videtur posse congruere; nam, ut liberaret llebraos, nullum Ægyptiis pretium dedit, quibus magis pro sua contumacia plagarum du a geminavit. Sed hoc prophetiæ spiritu dictum credamus de temporibus Christianis, quando Dominus Salvator peccatores obnoxios pretioso sanguine suo a diaboli redemit imperio.

> Vers. 11. Et operuit aqua tribulantes eos: unus ex eis non remansit. Iloc quidem ad litteram sine controversia videtur intelligi, quia nota est in Exodo commemorata descriptio. Verum unus ex eis non remansit, non ad universam Ægyptiorum gentem respicit, sed tantum ad insequentium multitudinem tendit, quæ ibi usque ad minimum probatur exstincta. Remanserant enim de Ægyptiis, qui lætareutur in profectione eorum, sicut in psalmo superiore dixit: Lætata est Ægyptus in profectione eorum; sed illi scilicet qui in casu simili non fuerunt.

Vers. 12. Et crediderunt in verbis ejus, et cantarerunt laudes ejus. Post miraculum tale dicendo, credimerita eorum præstat, sed propter nominis sui po- D derunt, duritiam cordis demonstrat, quod non ante eventum rei, sed post effectum miraculorum credere maluerunt. Nam etsi bonum sit visis rebus acquiescere, multo melius promissa credidisse, sicut in Evangelio Thomæ dicit : Quia vidisti credidisti : beati qui non viderunt et crediderunt (Joan. xx, 29). Quod vero addidit, et cantaverunt laudes ejus, hymnum significat Exodi qui ait : Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est (Exod. xv, 1), et cætera quæ Hebraus populus peracto miraculo magna exsultatione cantavit, sicut in tituli expositione narratum

> Vers. 43. Cito secerunt, et obliti sunt operum ejus; non sustinuerunt consilium ejus. Venit ad tertiam

leritate mutati sunt, ut qui laudes Domino de collatis mirabilibus canebant, paulo post contra eum nefandas murmurationes assumerent. Non sustinuerunt consilium ejus, quando prius conceperunt desperationem, quam ejus parata benesicia provenissent. Dominus enim, qui eos liberaverat talibus tantisque miraculis, nullam eos victualium rerum passus fucrat penuriam sustinere. Sed illi anticipaverunt consilium supernum, qui ejus noluerunt exspectare dispositum; more fragilitatis humanæ, quæ dum sibi nimia festinatione providere putat, incaute dispositionem Divinitatis anticipat.

Vers. 14. Et concupierunt concupiscentias in deserto, el tentoverunt Deum in siccitate. Hoc erat quod conmestionem sub diffidentia peterent, et aquam sibi dari sub murmurationibus postulassent. 362 Quæ figura dicitur cacozelon, id est mala affectatio, quoties ingenium judicio caret, et spe boni sallitur præcipitata velocitas. Concupierunt autem concupiscentias. Genus hoc locutionis in Scripturis sanctis omnino creberrimum est; ut est, Desiderio desideravi manducare vobiscum pascha (Luc. xxII, 15); et illud, Qui maledixerit patri vel matri, morte morietur (Exod. xxi, 17); sive, Castigans castigavit me Dominus (Psal. cxvii, 18), et his similia. Ostendit enim nimietatem desiderii positio geminata verborum.

Vers. 15. Et dedit eis petitiones | mss. A., B., petitionem | ipsorum; et misit saturitatem in animas eorum. Temporalia petentes, merito carnea benesicia C susceperunt. Duobus enim modis dicimus animam esse satiatam, cum escis corporalibus pro carnis infirmitate reficitur, et cum spirituali jucunditate completur. Sed hic animas eorum carnibus potuque dicit esse saginatas, ut ipsa voluntas quæ desperatione peccaverat, rebus emergentibus vinceretur.

Vers. 16. Et irritaverunt Moysen in castris, et Aaron sanctum Domini. Saturitatem ventris secuta seditio est, quæ plerumque causas excitat, unde pericula perniciosa proveniant. Irritari aliquem dicimus, ad iracundiam provocari aut actionibus aliorum improbis, aut verbis asperrimis. Illud enim significat. quando Dathan et Abiron honorem sibi contra Moysen et Aaron excitatis contentionibus assumebant. ros sanctos ad interitum suum : quia per invidiam loquebantur, quod Domino displicuisse agnoscitur. Quod congrue inter laudes Domini ponitur, quia suos famulos vindicasse declaratur.

Vers. 17. Aperta est terra et deglutivit Dathan, et operuit super congregationem Abiron. Hiec, ut testatur Numerorum liber (Cap. xvi, 31, 32), supra illos contigisse manifestum est qui gratiam supernam Aaron et Moysi collatam venenosis invidiæ dentibus appetebant, ut sibi honorem contumaciter assumerent, quem supradictis cognoverant misericordiam Domini contulisse. Quibus similis exitus provenit. quia causa una schismatis fuit; deglutiti sunt a terra,

narrationem. Cito fecerunt; ac si diceret, summa ce- A quia terrena sapuerunt, ut ipsa pœnæ qualitas acelerata facta testetur.

> Vers. 18. Et exarsit ignis in synagoga corum, et flamma combussit peccatores. Hoe factum est supra ducentos quinquaginta complices Dathan et Abiron. qui eorum inseliciter vota secuti sunt, ut thuribula tenere præsumerent, quod idem Numerorum textus eloquitur (Num. xvi, 35). Synagoga vero hic non templum significat, sed adunationem, quam perustam divino constat incendio, ut qui in incensi præsumptione peccaverant, coelesti flamma cremarentur. Ideo enim addidit, eorum, ut eam a populo Domini separatam fuisse sentires. Flamma vero dicta est a flagello comarum suarum.

Vers. 19. Et fecerunt vitulum in Horeb [mss., Cosilium ejus minime sustinuerunt, ut in deserto co- B reb], et adoraverunt sculptile. Hoc quoque notissima historiæ narratione declaratur, quando Moysi absentiam Judæi minime tolerantes, prodigioso sensu in Horeb monte deserti, deum metallicum sibimet effecerunt. Sed quanto ipsis jumentis deteriores erant, qui nec vivum pecus æstimabant irridendis devotionibus adorandum! Horeb vero interpretatur Calvaria, ubi postea Dominum crucis patibulo carne constat occisum; ut in ipso eodemque nomine jam tunc et in illo deserto floreb culturam Domini perfidi nefanda præsumptione violarent, quorum posteritas erat in Calvariæ loco crucifixura Dominum Christum. Illud quoque æstimo considerandum quod dixit, adoraverunt sculptile, quia in Exodo legimus vitulum conflatilem collatis ornamentis monstruosa quodam indicio suisse formatum. Sed duas res hie dictas debemus advertere, ut vitulum adoraveriut in deserto, et postea sculptilia simulacra in repromissionis terra coluerint; quod in subsequentibus ipse dicturus est.

Vers. 20. Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli manducantis fenum. Gloria corum fo t adorata Divinitas, quam infelici commutatione perdentes, usque ad hoc pervenire meruerunt, ut deserentes cœli terræque Creatorem, deum sibi facerent similitudinem vituli fena comedentis. O nefarium scelus sic potuisse decipi, qui tanta miraculorum fuerant visione cumulati! Quale enim piaculum fuit. mutum animal Deo simile credere, quod sacrilegium fuisset vel hominibus comparare? Sed hoc totum Unde eorum poena prosequitur, irritarerunt enim vi- D impatientia fecit levissimorum hominum, que semper ducit ad culpas et præcipitat ad ruinam. Nam si causam rei sub veritate discutias, nullum crimen est quod non impatientia matre nascatur. Contra hoc illud vere remedium est, illud fixum indubitatumque præsidium : Exspectans exspectavi Dominum, et respexit me (Psal. xxxix, 2).

> Vers. 21. Obliti sunt Deum, qui salvavit cos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham [ms. G. et ed., Chanaam], terribilia in mari Rubro. Magna crescit super Judæos oblivionis invidia; ut quod beneficium in mente habere potuissent, quibus liberatio sua in memoria permanere non valuit. Et ne putaretur parvum, quod ab animo videbatur ex-

clusum, dicit, magnalia; que etsi pro beneficiis col- A occupantur, alia exaudire non possunt. Et nota quod latis a perfido animo retinere non poterant, certe vel pro ipsa rerum magnitudine recolere [ms. G et ed., recoli] debuerunt. Addidit etiam, mirabilia, que nullo modo excusabiliter, quamvis mutabiles de suis mentibus excludere debuissent. Ad postremum cumulavit et terribilia, quæ solent humanis animis vivacius Jasidere, quorum dum pavor revolvitur, memoria non deletur. Sed qualis hic stupor, qualis accusatur amentia, ut inter tanta magnalia declinare potuissent, quæ a tanto operabantur anctore. Et considera quam multas res singulorum verborum adjectione tumulavit. Quæ figura dicitur auxesis, id est augmentum paulatim ad superiora conscendens. Hoc sive in laudibus, sive in vituperationibus omnino prævalidum est.

Yers. 22. Et dixit ut disperderet eos: si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus, ne disperderet eos. ilæc omania Exodi textus enarrat, quando Dominus ad Moysen locutus est, ut tam acriter peccantem populuma ira sua consumere permisisset; sed ille in confractione, id est in perditione illa quam populus merebatur excipere, stetit contra Dominum dicens : Si demaittis illis peccatum, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo (Exod. xxxii, 31, 32). O sanctum virum, et omai laude dignissimum, quando a monte Sina ad casira descendit, et ante simulacrum vidit populum Defanda gesticulatione gaudentem, commotus adverses eos tabulas fregit, et gladio alterutrum jussit interfici; sed ubi universalis calamitas imminebat, se C Potius precatur exstingui, ne pateretur gentem gemeraliter 363 interire. Utrumque pium, utrumque Sloriosum; ut merito loqueretur cum divina clementia, qui i jus dilexit sacere constituta. Simul et illa virtus ostenditur, quia precibus sanctorum sæpe Ponas debitæ mortis evadimus: non quia valet aliquis Domini mutare disposita, sed, ita ut eveniunt. ab eo noverit esse præscita.

Vers. 23. Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem; non crediderunt in verbo ejus. Venit ad quarnarrationem, in qua Judæos nec futuras promissiones in animo dicit habuisse, nec transacta mira-Cula. Ideo enim nulla videbantur, quia semper Carnaliter et visa et audita cogitabant. Desiderium 🗪 quidem corporale cito fastiditur acceptum. Sed ad- D tiam deprecantis assumere. Nam cum legatur (Num. Terte quam magna terra intelligentibus fuerit, ut derabilis esse diceretur; illis tamen nulla visa est, soih: in ea spirituale enserunt. Sequitur, non ediderunt in verbo ejus. Filium significat, cui plebs andissima non credebat. Sive hoc ad litteram Emgruenter aptatur, quia ideo murmuraverunt, quod Pias promissionibus minime credere maluerunt. La enim de se eorum perfidia facit intelligi, sed **Dique** realus est.

Vers. 24. Et murmuraverunt in tabernaculis suis; exaudierunt vocem Domini. Dum murmurationes exercent, vocem Domini nullatenus audierunt. Istud chim illis plerumque contingit, qui dum aliis vocibus hoc verbum exauditionis communi usu supplicibus tantum, non superioribus applicatur. Unde, quia hic dicit non exauditum Dominum, constat inter proprias elocutiones Scripturæ divinæ rationabiliter esse referendum. Addidit, in tabernaculis suis, ut non hoc laborantibus, sed otiosis contingere videretur. Major enim criminis crescit invidia, cum murmurare contigit otiosis.

Vers. 25. Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto.

Vers. 26. Et ut dejiceret semen corum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus. Ilic justitia Domini præmittitur, ut secuta pietas majore gloria sentiatur. Dieit enim insurrexisse Domini potestatem. B ut in excedentibus vindicaret, eosque in deserto prosterneret, qui præcepta Domini audire nofuerunt. Deinde ut semen corum, id est reliquos corum humiliatos inter nationes redderet, qui pridem gloriosi cunctis gentibus exstiterunt. Ad postremum inclinatos atque despectos per regiones dispergeret, ne quidquam ulterius de sua congregatione præsumerent.

Vers. 27. Et consecruti sunt Beelphenor, et manducaverunt sacrificia mortuorum.

Vers. 28. Et irritarerunt eum in studiis suis, et multiplicata est in cis ruina. In his versibus et excessus major, et vehementior ira subjungitur; ut non solum ad tempus sacrificasse, sed etiam ipsi quoque idolo gentium Beelphegor consecrati esse viderentur. Sic enim in culturas dæmonum ritusque transierant, ut jam non Domini, sed dæmonum servi esse probarentnr. Pulcherrime autem dictum est, sacrificia mortuorum, quia defunctis hominibus impendi cultura ipsa probabatur, quos gentilitas immortales deos esse judicabat. Sed intende sollicite quod multiplicatam ruinam supra eos dicit quibus erat sancti sui precibus parciturus. Illud enim quod debebatur, multiplicatum dixit mole peccati; ut major fieret clementia quibus numerosior relaxabatur offensa.

Vers. 29. Stetit [mss. A., B., et stetit] Phinees, et exoravit, et cessavit quassatio.

Vers. 30. Et reputatum est illi ad justitiam, in generationem et generationem usque in sæculum. Stetit, verhum ipsum soliditatem mentis ostendit: ut in illa generali perturbatione solus ausus suerit considenxxv, 7, 8) telo transfixisse Judæum qui mulieri Madianitidi contra vetitum Domini miscebatur, tamen quoniam hoc zelo divino fecisse cognoscitur, oratio magis dicta est quam operatio. Quisquis enim bonis actibus occupatur, exorat. Cujus homicidium non horruit, quoniam adulterii maculam vindicavit. In tantum enim post effusum sanguinem innocens fuit, ut ipsius quoque judicis meruerit voce laudari.

Vers. 31. Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis. Venit ad quintam narrationem, ubi illa refertur offensio, quando post tot ostensa miracula sub nefandis murtita, ut contrudictio magis videretur esse quam postulatio. Ibi enim Moyses, sicut in libro legitur Numerorum (Cap. xx, 10), nimia Judaici populi importunitate succensus, dissidenter excrepuit dicens : Audite me, rebelles et increduli : num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere? Quo sermone et ipse quoque peccavit, qui jam tantis miraculis præacceptis non credidit Dominum quæ fecit esse facturum. Quod dictum labiis suis a priore constantia omnino distinxit atque separavit, quando istud ambigue locutus est, dum illa certissima side promisisset. Quod locutionis genus Scripturæ divinæ proprium esse dicimus, quando hoc nec litteræ sæculares, nec communis usus exercet. Hic autem Moyses, sanctiin terram introiret promissionis, qui de Domino magna promittere non præsumpsit. Nam post obitum eius cum ad Jesum Nave loqueretur Dominus dixit: Confortare igitur, et esto robustus valde, ut custodias et facias omnem legem quam præcepit tibi Moyses servus meus (Jos. 1, 7). Dicendo enim servus meus, gratiam in eo mansisse suæ pietatis ostendit.

Vers. 32. Non disperdiderunt gentes quas dixerat [mss. A., B., dixit] Dominus illis.

Vers. 33. Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum; et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum. Tanquam parum [ed., parvum | fuisset quod peccaverat in deserto populus Hebræorum, sic postquam terras promissionis intravit, oblitus Domini mandatorum, cum illis se ma- C humiliati sunt sub manibus eorum. Hoc quoque tropica gis gentibus vetita societate conjunxit, quas propter idolorum culturas eis fuerat delere præceptum : addentes malum sceleribus suis, ut se eorum quoque superstitione polluerent; factaque illis est scandalum [ed., in scandalum] repromissionis terra, quæ fuerat in magnum præmium, Domino largiente, concessa. Miserrimi hominum, qui Dei munus in peccata verterunt, ut quod ille donaverat ad gratiam, excedentibus fieret ad ruinam. Sic monemur recte uti beneficiis divina largitate concessis: ne magis indepereamus, unde sublevati fuisse cognoscimur. Scandalum Græcum nomen est, significans sinistrum, quod mentes eorum in lævam partem perversa imitatione deduxit.

364 Vers. 34. Et immolaverunt filios suos, et fi. D lias suas dæmoniis.

Vers. 35. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum. Quamvis in Scripturis divinis effusum sanguinem humanum ab Hebræis qui in terram repromissionis ingressi sunt, in sacrificiis dæmonum non legatur, tamen ab ætate sequenti hoc sieri potuisse non dubium est, quando et præsens Scriptura index probatur esse veritatis. Et inspice quemadmodum veraci relatione peccantium exaggeratur iniquitas. Primo enim dixit: Effuderunt sanguinem innocentem; et ne putarentur extranei, addidit, filiorum suorum et filiarum, quorum salus in humana conversatione dulcissima est, ut illis

murationibus aqua petebatur, quæ sic noscitur expe- A non parcerent pro quibus pii parentes etiam interuci non recusant.

Vers. 36. Quos sacrificaverunt scu!ptilibus Chanaan. Vers. 37. Et interfecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus corum; et fornicati sunt in observationibus suis. Adhuc in ipsa auxesi in his duobus versibus perseverat; quod schema Græce dicitur climax, Latine gradatio, quia per gradus quosdam, sive in laude, sive in vituperatione sensus noster ascendit; quam proxime quidem diximus, sed non piget frequenter repetere quod auctoritas ipsa cognoscitur iterare. Et quia dixerat filiorum filiarumque sanguinem susum, adhuc crescit invidis, adhuc grandescit scelus, quando illa monimenta charitatis horrendis sculptilibus sacrificata memorantur. Intertate servata, hac tantum meruit ultione percelli, ne B fectam igitur terram crudeles homines debemus accipere, qui se magis iniqua devotione trucidarunt; interficiendo enim filios suos, tam nefario scelere parentes potius videbantur exstingui. Tropica enim locutione positum est intersectam terram, duin terreni homines dicantur malis actionibus interempti. Exposuit enim quemadmodum intersectam dixerit terram cum carnales et insipientes pessima suerint actione demersi. Nam illi fornicati videntur in Domino, qui se adulterinis superstitionibus polluerunt.

> Vers. 38. Et iratus est animo Dominus in popule suo, et abominatus est hæreditatem suam.

> Vers. 39. Et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos.

Vers. 40. Et tribulaverunt eos inimici eorum, et locutione dictum est; quia perturbatio animi cadere non probatur in Dominum, sed vindictæ ejus excitata potentia, humana consuetudine ira vocitatur. Sed quid fecit iratus? Aversus est ab illis, quod malorum omnium constat extremum. Sic quando illud quod continet subducitur, necesse est ut earum quæ continentur rerum ruina protinus consequatur. Traditi sunt enim opprobrio servitutis, qui gloriari videbantur in idolis. Sequitur, et dominati sunt eorum [ms. G. et ed., eis] qui oderunt eos. Quamvis omnis dominatus gentilis videatur esse molestissimus, addidit, qui oderunt eos, ut gravius esset cum serviret infenso. Nullis enim obsequiis talis Dominus placari potest; nam qui semper odit, semper iratus est. Denique vide quid sequitur, et tribulaverunt eos inimici corum, et humiliati sunt sub manibus corum. Talis ergo vicissitudo recipitur, ut qui amanti Domino servire noluerunt, odientibus inimicis justo judicio probarentur esse subjecti.

Vers. 41. Sæpe liberavit eos. Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo; et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Vers. 42. Et respexit eos cum tribularentur, cum exaudiret orationem eorum. Duplici modo hic misericordia Divinitatis [ed., Domini] exponitur. Præmisit beneficia, et humana non cessavit iniquitas; intulit vindictam, et afflictis iterum dignata est donare clementiam; ut intelligamus ipsum et bona præmittere,

et flagellatis denuo subvenire. Hoc enim in his ver- A bis similibus et virtutibus indicatur. sibus reperis, si diligenter intendis. Vers. 47. Benedictus Dominus Des

Vers. 43. Et memor fuit testamenti sui, et pænituit enm secundum multitudinem misericordiæ suæ. Causam dicit quare fuerit Israeliticus populus, cum sæpius peccaret, auditus; nec usque ad perditionem debitam Domini miseratione pervenerit; propter Testamentum scilicet novum quod est æternum, ubi Domini adventos eluxit, qui nulla successione mutabitur. Ipse enim promissus est Abrahæ, quia de ejns erat semine nasciturus; hoe erat absconditum in prophetis, sed Evangel i tempore revelatum est. Pænituit antem, more humanitatis edicitur, quæ dum pomitet, consuevit mutare dispositum. Apud Dominum enim cuncta certis modis ordinata discurrent; nec aliquid novum contra præscientiam ejus evenit, dum E omnia quæ sunt facienda cognoscit. Necesse enim fuit ut nobis nostro more loquerctur, qui naturam mortalitatis, ut nos in æternum vivificaret, assumpsit. Sed considera quia ista pænitentia Domini tunc fieri dicitur, quando et nos pænitentes esse cognoscit. Talis enim nobis ille efficitur, quales nos sibi esse probaverit. Addidit, secundum multitudinem misericordiæ suæ. Ipsa est quæ cuncta peccata superat, ipsa quæ usque ad nostram carnem venire dignata est. Multitudo enim misericordiæ juste dicitur, per quam mundus noscitur esse liberatus.

Vers. 44. Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui eos ceperant. In misericordias dicit eos datos, quia diversa charismatum munera susceperunt. Alii enim prophetæ, alii apostoli, alii marty- C res, alii confessores ex ipso populo Domini miseratione floruerunt, ut eosdem postea miraculorum intuiu venerarcnur gentes, quos ante velut abjecta mancipia possederunt. Sive magis ad diabolum vel ministros ejus referri potest, ut coram eis redderentur liberi, quorum pravitate prius videbantur esse captivi. Unde Apostolus dicit: Principem potestatis aeris hujus, qui operatur in filiis [ed., in filios] infidelitatis (Ephes. 11, 2); et alibi: Ut resipiscant a diaboli laqueis captivati [mss. A., B., F., capti] ab ipso secundum ipsius voluntatem (11 Tim. 11, 26).

Vers. 45. Salvos fac nos, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus.

Vers. 46. Ut consiteamur nomini sancto tuo, et glori. mur in laude tua. Populus ille cui ab initio psalmi D istius verba dedimus, postquam se copia Dominicæ laudis explevit, sexta narratione Patrem Dominum deprecatur ut Ecclesiam suam de gentium congregatione persiciat. Illud quoque subjungens, et glorismur in laude tua, non in humana jactantia, sed in te, ubi est revera sixa gloria, et sine sine sine lætitia. Et intuere quod hic salvare dicitur Pater; legitur etiam et Filium salvare, ut est illud: Venit Filius hominis salvam sacre quod perierat (Luc. xix, 10). Prædicatur etiam salvare Spiritum sanctum, ut est illud ad Titum: Salvos nos secit per lavacrum regenerationis et renovationis 365 Spiritus sancti (Tit. 111, 5). Sic indivisibilis Trinitatis æquatitas atque unitas, et ver-

Vers. 47. Benedictus Dominus Deus Israel a saculo ct usque in sæculum; et dicet omnis populus. Fiat, fiat. Harc est laus quam superiore versu congregatus optavit populus [ms. G. et ed., congregatos optavit populos] personare. Hoc etiam nunc sancta canit Ecclesia, quæ se de tanto bono præsenti tempore consolatur. Sed hoc dicit ab isto sæculo usque ad illud perpetuum sæculum esse faciendum, ut continuata laus nunquam debeat habere fastidium. Sed cum prædictos hymnos devotus Judæorum populus canat, quis est iste alter qui dicit : Fiat, fiat, scilicet (uf mibi videtur) populus ille præputii est, qui eo tempore in fide non erat, quando psalmus iste canebatur; qui tamen prophetiæ virtute futurus introductus est, ut amore universitatis diceret: Fiat, fiat. Sic hodieque in ecclesiis orantibus sacerdotibus respondetur Amen, id est, Fiat. Sic jaın illis temporibus ipsi indicabantur, qui nunc idem saciunt. Convenit enim magis hæc verba ad talem intellectum trahere, quam librorum determinationes advertere, sicut quibusdam placet.

Conclusio psalmi.

Cantatum est Alleluia festivum, responderunt omnia titulo suo. Nam licet diversa dicta sint, in unam tamen gratiam tanquam voces canori organi convenisse noscuntur. Quapropter summo desiderio supplicemus, ut nos de beneplacito sibi populo esse concedat, qui de pravis recta, de amaris dulcia, de temporalibus facere consuevit æterna; quatenus et nos in Christo Domino gloriantes communiter dicere mereamur : Benedictus Dominus Deus Israel a sæcule et usque in sæculum. Meminisse autem debemus quod hic psalmus, quamvis habeat, Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus, ad prenitentes tamen non debeat applicari. Primum, cui sestivum Alleluia præmissum est; deinde quia loquitur populus Hebræorum, cum singulæ personæ pænitentibus dentur; tertio plus historiam continet quam delicta deplorat. In multis præterea psalmis de peccati satisfactione breviter invenis dici; cum tamen non ad ipsam causam videantur aptari.

EXPOSITIO IN PSALMUM CVI.

Quoniam psalmus iste cum aliis duobus superioribus simili titulo prænotatur, convenire putamus ut nos quoque ipsorum relationes sub una expositione memoremus; quatenus munus tanti secreti facilius possit intelligi. In primo Alleluia commendatur populus Judæorum, de quo nulla querela est. Secundo eos commemorat, qui in eadem gente creberrimis offensionibus erraverunt, et ad Domini gratiam ipsius miseratione reversi sunt. Hic antem commonetur populus Christianus, ut laudes Domini pro collatis sibi beneficiis debeat personare. Stc [ed., hic] breviter potest intelligi, quod in unoquoque eorum debei inquiri. Unde nunc propheta (ut dictum est) commonet populum Christianum, qui Domini redemptione

Allelnia. Vox ista suavis est, hic sermo festivus est. Quapropter veneranter audiamus stupenda magnalia, que tanti tituli splendore prænotantur.

Divisio psalmi.

Post Hebraici populi consessionem, de quibus præcedentes psalmi locuti sunt, propheta venit ad populum Christianum, qui per spatia totius orbis superstitionum solitudine atque errore vagabatur : in prima sectione commonens eum ut laudes Domini debeat confiteri, quoniam ejus glorioso sanguine redemptus Ecclesias accepit, qui per aras dæmonum lucosque stulto rapiebatur errore. Secunda gratias dicit Domino peragendas, qui gentilium animas veritatis pabulo jejunas, religionis suæ ubertate satiavil, et eorum vincula peccatorum inexsuperabili virtute dirupit. In tertia Patri gratias praccipit esse referendas, quia Dominus Christus adveniens, diaboli portas æneas vectesque ferreos omnipotentiæ But maje-tate confregit. Quarta Domino Christo sacrificium laudis a sacerdotibus commonet offerendum, qui inter sæculi hujus immanissimos fluctus Ecclesiarum gubernationi quasi quibusdam navibus præsidere noscuntur: describens quemadmodum et ipsorum tentationibus virtus divina subvenire dignatur. Quinta iterum dicit a sacerdotibus et senioribus Dominum esse laudandum, qui squalentem mundum ariditate peccati in amœnissimam jucunditatem cœlesti munere commutavit; quod videntes recti corde nimia exsultatione gaudebunt. Illud autem considerandum est, quod prædictæ partes similibus versibus inchoare noscuntur. Quod genus carminis a magistris sæcularibus intercalare vocitatur : ubi adeo repetitio crebra geminatur, ut necessaria commonitio frequenti repetitione dulcescat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Prævidens propheta populum Christianum adventu Domini gratiam percepturum : ne securitate tanti beneficii aliqua negligentia lentaretur, commonet eum et prodere peccata sua, et laudes Domini personare : quia hoc verbum, confiteri, ad utrumque diximus pertinere. Ille enim præconia Domini salutariter assumit, qui prius eum delictorum suorum confessione placaverit. D Subsequitur etiam, quoniam bonus, ut peccatoribus sit considentia post satisfactionem pio Domino supplicare. In sæculum vero hic, significat in æternum: quia nullum tempus est quod ab ejus misericordia reperiatur exceptum. Nam et hic consuevit parcere, et ibi fidelibus dignabitur æterna præmia condonare. Ita fit ut semper bonus supplicibus suis, semper misericors approbetur; nam et cum judicat bonus est, quia iustitia bona est.

Yers. 2. Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, 266 quos redemit de manu inimici. Dicant utique Alleluia, quod titulus ait, et se jucundis exsultatiouibus consolentur qui ad Domini gratiam venire me-

salvatus est, ut consitendo præterita, novum cantet A ruerunt. Significat autem specialiter populos gentium, qui sanguine Domini redempti, et de potestate diaboli ipsius miseratione sublati sunt. Tanta enim duritia rigens atque stepida manus illius fuit, ut nisi fuso sacro sanguine lazari pullo tempore potuisset. Nam ad eos pertinere quod dicitur, sequentia decla rant.

> Vers. 3. De regionibus congregavit eos: a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. Per figuram periphrasim, quæ Latine dicitur per circuitum, exponit diabolicæ dexteræ quæ fuerit potestas in toto orbe diffusa; ut beneficium sanctæ incarnationis hominibus innotescat, quæ et auctorem perniciosum majestatis suæ potentia religavit, et vincto vasa mortis cripuit. Dixit prius, De regionibus. Et ne putares de paucis B provinciis congregatos, addidit, a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. Cum tres cardines mundi designaverit, pro quarto, id est pro australi posuit mare: ab illa parte Oceanum volens intelligi, qui cunctam mundi marginem dicitur circumire. Similis est et illa descriptio in Genesi, ubi semini Abrahæ universum orbem promittit, dicens: Leva oculos tuos, et vide a loco in quo nunc tu es, ad aquilonem et austrum, et ad orientem et ad mare, quod est occasus (Gen. XIII, 14). Occasus enim dicitur, quasi horarum casus. Ita mare quod hic posuit pro austro, ibi pro occidente constat esse nominatum. Vocabulum siquidem istud pro qualibet parte mundi potest competenter aptari, quando universam terram circulo fertur suæ pervagationis includere. Unde evidenter advertitur hane C generalem adunationem non de Judais dici, sed de Ecclesia catholica, quæ ex toto orbe noscitur congregata.

Vers. 4. Erraverunt in solitudine in siccitate, viam civitatis habitationis non invenerunt.

Vers. 5. Esurientes et sitientes, anima corum in ipsis defecit. Quamvis diversæ gentes gauderent numerositate populorum, tamen in solitudine versabantur. cum nullos verissimos doctores, nullam Ecclesiam habere probarentur; quia superstitiosa gentilitas viam civitatis Domini, ubi habitare debuisset, necdum cum idolis sacrilicaret, invenerat. Esurientes autem et sitientes curiosos hujus sæculi significat viros, qui veritatis semitas diversis opinionibus exquirebant. Sed quoniam non crediderant ejus Auctori, in vera sapientia non poterant inveniri. Sequitur, anima corum in ipsis defecit. In ipsis, utique laboribus atque studiis eorum animositas lausata succubuit : quia sic Deum desiderabant quærere, quemadmodum non poterant invenire.

Vers. 6. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus corum liberavit cos.

Vers. 7. Et eduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis. Quemadmodum duobus versibus superioribus descripsit errantes, ita nunc duobus aliis refert ad Domini dona redeuntes. Clamaverunt, significat magno desiderio quesierunt. Que tamen compunctio a Domino venit, ut illud desideranter petatur, quod cognoscitur esse proficuum. Et ut vim

ipsius nominis indicaret, addidit, cum tribularentur. Quo tempore clamor cordis totis viribus excitatur, quando et imminens periculum timetur, et præsumptio bumana subducitur. Sed vide quid clamor iste præstiterit; videlicet ut et de necessitatibus liberarentur, et semitas veritatis agnoscerent; quatenus qui pridem in invio errore vagabantur, accepta via sanctissimæ religionis ad Ecclesiæ beatæ feliciter atria pervenirent.

Vers. 8. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Venit ad secundam sectionem, in qua commonet jam sideles ut Domino gratias referre non desinani, qui ejus copiosa beneficia perceperunt. Veraciter autem et salutariter dictum est debere Domino confiteri misericordias suas, quia quidquid in nobis videtur laudabile, ejus B constat esse clementiæ, qui peccata relaxat, spem tribuit, et ad bonitatis suæ dona perducit. Nam quod dicit pluraliter, misericordias, illud significat, quoniam multis quidem, sed diversa largitur, sicut dicit Apostolus: Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, unus quidem sic, alius autem sic (I Cor. VII. 7). Quapropter pio Domino semper dignum est confiteri, qui nos et a periculis liberat, et splendore suæ pietatis illuminat. Miracula vero quæ fecit tempore incarnationis suæ, per evangelistas et apostolos posteris dicit esse prædicanda, sicut constat effectum. Memento autem quod hic versus per quatuor divisignes usque ad finem sine aliqua permutatione repetitur, ut sicut de quatuor mundi partibus dicit Ecclesiam congregatam, ita de totidem cardinibus C orbis laudes misericordiæ ipsius devotis mentibus offerantur.

Vers. 9. Quia satiavit animam inanem, et animam esurientem satiavit bonis. Inanis est anima, quando mundi perrersitatibus occupata, ad Creatorem suum reverti nulla devotione festinat. Animam vero esurientem dicit, quando jam divina gratia visitata ad Domini [mss. A., B., F., a Domino] desiderat venire medicinam. Quod factum est in gentibus, quæ intentionem suam primum in idolorum vanis desideriis occupabant; tunc enim erant inanes et vacuæ, quando bonis fructibus privabantur elusæ. Secundo esurientes satiatæ sunt, quando Domini miseratione commonitæ, vota sua ad pænitentiæ studia transtulerant.

Vers. 10. Sedentes in tenebris et umbra mortis: vinculis ligatos, in mendicitate et serro. Gentium que ante adventum Domini suerunt, in hoc versu vita describitur; sedebant enim in tenebris, quoniam smss. A., B., F, quando] vacuatæ lumine sidei, persidiæ cæcitate reddebantur obscuræ. Et cum dicit, sedentes, ostendit eas longo situ ibidem suisse versatas. Umbra mortis suit sæculi istius vita vitiosa, quæ illius suturæ mortis teterrimam portabat imaginem, Vinculis utique ligati erant, qui dominatione diaboli, peccatorum tenebantur nexibus obligati. Mendicitas ad indigentiam boni pertinet: ubi multo gravior est omnino penuria, quæ non corpus, sed, quod est

Ipsius nominis indicaret, addidit, cum tribularentur. A gravius, animam probatur affligere, Ferrum significat Quo tempore clamor cordis totis viribus excitatur, quando et imminens periculum timetur, et præsumcimus quod durum esse monstramus.

Vers. 11. Quia exacerbaverunt eloquia Domini, et consilium Altissimi irritaverunt.

367 Vers. 12. Et humiliatum est in laboribus cor eorum; et infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret. Intuendum est quod in his duobus versibus figura sit parison, id est æquatio sententiæ; exponit enim in primo versu quemadmodum peccaverint, et in secundo quæ receperint. Quod schema in hoc psulmo frequenter, diligens lector, invenies. De illis enim dicit qui sedebant in tenebris et umbra mortis, quia centra Domini eloquia facientes, in ejus regglis vivere respuebant. Et necesse erat ut paterentur iratum, quem judicabant esse temnendum. Deniquo vide quid sequitur, et consilium Altissimi irritaverunt. Irritaverunt plane, ut qui superbi in prosperitatibus exstiterunt, in tribulationibus et angustiis humiles redderentur. Justum consilium, saluberrima medicina, ut morbus sæculi contrario remedii munere curaretur. Adjecit, infirmati sunt, id est a sæculi præsumptione dejecti-sunt; ut facilius ad pænitentiæ remedia pervenirent, si incitamenta contumaciæ perdidissent. Additum est, nec fuit qui adjuvaret, subaudiendum, alter. Nemo enim præs:at periclitanti, nisi cui omnipotens Deus præceperit sub-

Vers. 15. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Vers. 14. Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum disrupit. Ecce quare humiliati sunt, quare infirmati; scilicet ut ad Dominum clamarent, delicta propria confitentes. Silebant enim in elatione positi, velut insensata pecora nullum verbum salutare fundebant. Compunctio facta est, et tunc vocem proficuam reddiderunt. Et inspice misericordiæ Domini quibus distinctionibus exponuntur. Primo, de necessitate [d., necessitatibus] liberavit eos, qui premebantur servitute diaboli. Deinde, a superstitionum suarum tinebris eduxit animas peccatorum sorde pollutas. Tertio, non dixit, vincula eorum solvit, sed, disrupit. Sic diaboli tyrannica potestas Christo veniente disrupta est, ut nunquam in illam qua fuit dominationem redire prævaleat.

Vers. 15. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Venit ad tersiam sectionem, ubi illum versum repetit, quem in secunda parte jam dixit. Hi sunt intercalares, quasi in medio calle positi, id est in carminls itinere constituti. Admonet enim liberatos [mss. A., B., F., liberatori] gratias agere, quia januas peccatorum et malorum omnium claustra virtus divina confregit.

Vers. 16. Quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit. Hæc est causa qua dicit Domino confitendum, quia pro liberatione nostra portas æneas vectesque confregit, ut ipso nobis viam præbente, vitam istam possimus sub securitate transire. Portæ sunt æneæ hominum consuetudines vitiosæ, quæ

nequeant præbere licentiam. Vectes autem ferreos, spiritus immundos non improbe videmur accipere, qui illas januas peccatorum, ne circumdatos exire liceat, obserare [mss. A., B., F., observare] noscuntur. Hæc enim duo metalla pro fortitudine delictorum videntur adhibita. Sed ista hominum viribus desperata virtus divina confregit, quando periclitantes adventus sui lumine miserata respexit.

Vers. 17. Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter injustitias enim suas humiliati sunt. Quamvis omnia Dominus majestatis suæ præsentia complere videatur, tamen sie a peccatoribus longinquus redditur, ut non ei siant proximi, nisi quando ad eum ipsius miseratione venerint compuncti. Sed quantum noceat ista desertio, patenter exponitur; dicit enim, propter injustitias suas humiliatos; non illa humilitate vitali: alia est enim illa humilitas quæ erigit, non ista quæ dejicit. Humiliatur quippe in interitum, qui ad illum non meruerit pervenire medicinam.

Vers. 18. Omnem escam abominata est anima eorum, et appropiaverunt [mss. A., B., F., appropinquaverunt] usque ad portas mortis. Quantum ad litteram pertinet, languentium consuctudo describitur, qui per fastidia cibi, discrimen incurrere probantur exitii. Sed hic spiritalem escam, id est legem Domini et salutaria præcepta potius debemus advertere, unde fidelis anima vivit, et copia superna reficitur: de qua impiorum mens exitiosa fame jejuna est, dum ægrotante anima bonarum rerum noscitur sustinere penuriam. Gravis morbus et exsecranda calamitas, divinæ legis C appetentiam non habere; nam unde possit vivere, si suam vitam cœperit non amare? Hinc factum est ut ad illa clanstra mortifera venirent [ms. G. et ed., veniretur]; quæ ideo non sunt ingressi, quoniam erant Domini miseratione liberandi.

Vers. 19. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. Istum versum constat esse repetitum, quoniam in simili causa unam decuit esse sententiam.

Vers. 20. Misit verbum suum et sanavit eos, et eripatit eos de interitionibus eorum. Hic agnoscimus qualis languor sit spirituales delicias fastidire, ut sola coelestis Medici præsentia tale potuisset periculum ægritudinis amputare. Venit enim Dominus Salvator, nia peccatorum corda consumerent. Nam quod ait, Misit verbum suum, ad charitatem dicitur Patris, non ad imparilitatem potentiæ; nam mittitur et a Filio Spiritus sanctus, sicut et ipse in Evangelio ait : Expedit vobis ut ego vadam : si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos (Joan. xvi, 7). Et iterum Filius mittitur ab Spiritu sancto, sicut Isaias de Christo ait : Spiritus Domini super me, propter quod unxil me, evangelizare pauperibus misit me (Isai. Lx1, 1). Mittitur etiam potior a minore, sicut Tobias angelum misit. Sed neque minor est Filius dum a Patre mittitur, nec Spiritus sanctus Filio, quoniam ab codem destinatur. Iste

nos ita in peccatorum atriis recludunt, ut exeundi A siquidem sermo ad concordiam pertinet, non ad distantiam potestatis; nam æqualitatem esse in Trinitate potentiæ vel naturæ, in Scripturis divinis frequenter asseritur; quod inter alios decenter a Patre nostro Augustino in libro Testimoniorum constat esse collectum (Et ser. 181, de Temp.).

Vers. 21. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Quarta sectio repetitis versibus introitur, quibus expositio prædicta sufficiet. Commonet autem sacerdotes ut Domino sacrificent, et mirabilia ejus populis non desinant prædicare.

Vers. 22. Et sacrificent sacrificium laudis, et pronuntient opera ejus in exsultatione. Domino sacrificium reddit qui lætus hostiam laudis obtulerit : quia multo B præstantius est cum bonis actibus psalmodiæ illi jubilationes offerre, quam pecudum victimas immolare. Nam qualia sacrificia sint præbenda consequenter exponit; scilicet ut 368 prædicatores beneficia ejus tacere non debeant; quatenus et ipsi reddant debitum, et sidelibus competens doctrina [mss. A., B., F., medicina] monstretur. Sed qualis sit ista pronuntiatio aptissimo verbo declaratur, id est in exsultatione; non tristis, non dissidens, sed lætus atque promptissimus, ut ab audientibus possit intelligi considentia prædicantis. Illa enim celerius acquiescimus credere, quæ doctores videmus fixa et grata mente prædicare.

Vers. 23. Oui descendant mare in navibus, facientes operationem in aquis multis. Cum dicit, descendunt mare, significat sacerdotes qui sæculi istius procellosa descendunt. Nam cum dicit, descendunt, ostendit inferiora loca esse sæculi, ad quæ descendi posse testatur. In navibus autem (ut sæpe diximus) Ecclesias significat, quæ ligno crucis mundi istius tempestates enavigant. Sic enim mare descenditur atque transitur, si tutissimis navibus insideatur, ubi gubernator est Christus, ubi remiges apostoli, et sanctorum pontificum beata collectio. Sequitur, facientes operationem in aqu's multis. Adhuc in cadem comparatione persistit. Sacerdotes sunt enim qui operantur in aquis multis, id est prædicant populis Christianis. Aquas enim multas, populos significare non dubium est, quando in Apocalypsi, quid essent aquæ interroganti Joanni responsum est: Populi qui nos reficeret ac sanaret : ne spiritualis cibi jeju- D sunt (Apoc. xvii, 15). Quis autem verior potest e-se intellectus, nisi quem tantæ veritatis confirmat auctoritas?

> Vers. 24. I psi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in prosundo. Ipsi prædicatores qui operas ejus spirituali intelligentia cognoverunt; ut mare Rubrum, baptismum; ut Jonæ triduanam illam ferini ventris innoxiam habitationem sepulcrum Domini significare cognoscerent; et his similia, quæ Scripturarum divinarum præligurationibus agebantur. Eoque sit ut mirabilia ejus in profundo respiciant qui operas ejus spirituali æstimatione considerant.

> Vers. 25. Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus.

usque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat. Ne illi quos superius dixit operam Domini in profundo posse conspicere, aliqua elatione turgescerent, nunc corum procellas et fluctus consequenter exponit. Dixit, et stetit spiritus procellæ, significat qua ido Domin:18 tempestates tribulationum nostrarum pia miseratione suspendit: ne malis crescentibus obruamur, sed iterum nisi ipso protegente liberemur. Hæc di'atio nobis sit majoris causa periculi. Exaltantur enim fluctus in mentibus humanis, quando putamus meritis nostris attribui, unde sola videmur divina gratia posse liberari. Sed isti fluctus narratione pulcherrima describuntur. Ascendunt enim usque ad cælos, quando sæculi elationibus eriguntur; descendunt usque ad abyssos, cum in desperationem metumque B deret. pervenerint. Et vide quid sequitur, anima corum in malis tabescebat; utique, quoniam usque ad profundas abyssos formidine saciente descenderant. Tabescebat enim et in bono positum est, sicut trigesimus octavus psalmus dicit : Et tabescere fecisii sicut araneam animam ejus (Psal. xxxviii, 12). Sed hic ideo additum est, in malis, ut in qua parte positum sit, absolute debuisset intelligi.

Vers. 27. Turbati sun!, et commoti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est. De ipsis adhuc dicit de quibus superius ait, anima corum in malis sabescebat. Turbati sunt, ad confusionem pertinet sensus; commoti sunt, ad iras protinus evomendas. Quapropter talium sapientiam dicit esse deglutitam, quia sapientia non potest nisi apud quictos et imperturbatos animos inveniri. Sapientia eorum bene de illis dicitur qui sibi ante videbantur esse doctores : sed eam constat esse deglutitam, quæ perturbatis mentibus non prævalet apparere. His igitur exemplis monentur sacerdotes, ut Domino supplicent; quatenus cor eorum in humilitate consolidet, ne diabolicis tentationibus ventilentur.

Vers. 28. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Vers. 29. Et statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus. Illi velut ebrii, quorum sapientia deglutita videbatur, clamore salubri ad vitalia consilia redierunt. Ad Dominum quippe conversi, cœperunt esse jam sobrii. Quid autem egerit auxiliaris clamor exponitur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. Ipsæ autem necessitates, quemadmodum remotæ sint, allegorica descriptione narrantur. Sequitur enim, et statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus. Tempestas illa sævissima, quæ ab humana fragilitate non poterat sustineri, in auras jussa disparuit, confestimque fragor ille sævientium malorum imperio Dominantis obmutuit.

Vers. 30. Et lætati sunt quia siluerunt; et deduxit cos in portum voluntatis corum, et de necessitatibus eorum liberarit eos. Dicit quod solet post pericula labore fessis emergere, ut se gaudeant ingenti clade liberatos, quando ad portum cœperint venire tutissimum. Portus enim a portandis navibus est dictus.

Vers. 26. Ascendunt usque ad colos, et descendunt A Subjungitur repetita quidem, sed nimis grata couclusio, ut de necessitatibus cunctis liberaretur animus æstuantis.

> Vers. 31. Conficeantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Venit ad quintam sectionem, ubi gratias agere Domino sanctam monet Ecclesiam: quia diversa beneficia humano generi pius miserator indulsit. Sed inspice quod eumdem versum quarto repetiit; ut quadrifaria illa mundi divisio, quam superius dixit, a solis orlu et occasu, ab aquilone et mari, his concordans partibus redderetur; quatenus fidelis confesso ubique eadem, ubique celeberrima cantaretur. Congruebat enim ut unam religionem, unum populum, unam Ecclesiam, una quoque sanctitas prædicationis inclu-

> Vers. 32. Et exaltent eum in ecclesia plebis, et in cathedra seniorum [ms. G et ed., senum] laudent eum. Exaltari dicit Dominum, qui supra omnes cœlorum terrarumque potestates excelsus est; non quod illi quidquam possit addi, sed ut nos in ipsius exaltatione debeamus augeri. Nam quando eum cogitamus atque laudamus, immensus et incomprehensibil s apparet Altissimus. Hic autem plebem, non quodcunque abjectum hominum genus debemus accipere, sed illam nobilem veraque religione pollentem, qua Dominum religiosis actibus semper exaltat. Nam cum dicit, et in cathedra seniorum laudent eum, omnes doctores præcipit laudes Domini personare, qui in cathedra seniorum residere noscuntur; id est qui successores veterum pontificum esse meruerunt. 369 Cathedram siquidem doctoribus dari, in primo psalmo sufficienter expositum est.

Vers. 33. Quia posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim. Causam reddit quare debeat Domino confiteri turba fidelium: quia reprobata persidia Judæorum, omnis plenitudo venit ad populum Christianum. Illa siquidem flumina, id est propheta vel apostoli non credentibus Judæis ad deserta gentium transierunt. Nam cum verba Dei contumax populus Hebræorum spiritualiter nequaquam suscipere voluisset, velut fons irriguus derivatus ad gentes omnes divinus sermo translatus est, et facti sunt uberrimi, qui prius siccati suerant ariditate peccati. Mirabiliter autem dictum est, exitus aquarum n in sitim, id est, ad gentes quæ aquas cœlestes sitienter haurirent, non ut Judæi exitiabili contemptu respuerent.

Vers. 31. Terram fructiferam in salsilaginem, a malitia inhabitantium in ea. Quia prius dixerat gentium evocationem, quæ pertinet ad Christianos, nunc dicit expulsionem Judæorum, quæ illis per superbiam provenisse declaratur. Terra enim erat fructifera, quando superna religione florebat; sed facta est salsilago, cum Domini præcepta contempsit. Humor enim salsus fructibus probatur adversus: quia ubicunque dominatus fuerit, gratiam fecunditatis intercipit. Sed quare illis contigerit causa sub juncta est: propter malitiam scilicet corum qui tersubdolosis [ed., subdolis] mentibus habitare vide-

Vers. 35. Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquatum.

Vers. 36. Et collocavit illic esurientes; et constituerunt civitatem habitationis. Iste versus ad populum pertinet Christianum, quorum siccitati sacri baptismatis data est unda salutaris. Stagna enim pro fontibus Ecclesiarum arbitror posita, a quibus suscepta aqua, quieto lacu retinetur, donec novæ regenerationis dignitas impleatur. Stagna siquidem a stando dicta sunt. Terra enim sine aqua, incredula significat corda gentilium, quæ rigata unda baptismatis, sancta prædicatione floruerunt. Sed in isto beneficio collocati sunt qui Domini munera gloriosa nimis aviditate complexi sunt. Civitas autem habitationis est Ecclesia eatholica, in qua sirmiter se constituunt qui supernis jussionibus obsequuntur.

Vers. 37. Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas; el secerunt fructum nativitatis.

Yers. 38. Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis, et jumenta eorum non sunt minorata. Seminant agros et plantant vineas, qui corpora sua mundatis sentibus peccatorum cœlesti institutione purificant; ut fructus illos inveniant, qui Domino placere noscuntur. Felix labor, proventus mirabilis, sic operari ut Redemptor gentium placatus possit agnosoi. Ager enim dictus est ab agendo, quod ibi diversa victus causa peragantur. Addidit, et fecerunt fructum c tescet, quando electis Domini non erit quod possit nativitatis, et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis. Fructus a fruendo dicitur; et ideo qui fructum spiritualem faciunt, benedictione Domini perfruuntur: quos vero infecundos esse contigerit, absciduntur; sicut Evangelii illa ficulnea, quæ luxuriantibus foliis sterilis videbatur in pomis. Multiplicati sunt autem, quando fideles benedicti sanctas operas [mss. A., B., opulentias] intulerunt, et gloriosiores facti sunt per Dei gratiam fecunditate meritorum. Sequitur, et jumenta eorum non sunt minorata. Jumenta simplices homines debemus accipere, sidei quidem probitate pollentes, sed nulla discrtitudine gloriosos, meliores vita quam lingua: plurimum valentes, non sermone, sed corde, qualem Paulum legimus simplicem qui dæmonibus imperavit. Tales ergo non sunt minores D tione narrata, ille tamen locus animum 370 meum facti, qui magnam videntur Domini gratiam consecuti. Sic ista hominum duo genera habere sanctam testatur Ecclesiam.

Vers. 39. Pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore.

Vers. 40. Et effusa est contentio super principes eorum: et seducerunt eos vana eorum, et seduxit eos in invio, et non in via. In his duobus versibus illos describit qui hæretica pravitate decepti, Ecclesiam Domini derelinguent; de quibus Joannes Apostolus dicit: A nobis exierunt, sed non erant ex nobis; nam si essent ex nobis, mansissent utique nobiscum (I Joan. 11, 19). Isti ergo pauci sunt, quamvis multi sibi esse videantur; nam ad illam universalem Ecclesiam

ram illam fructiferam, id est Domini tabernaculum A comparati, omnimodis probantur exigui. Hi vexati sunt a tribulatione malorum et dolore; rexati utique, quando eos diabolicæ insidiæ perculerunt. Necesse est enim hos dolor et tribulatio subsequatur, qui auctorem salutis reliquisse noscuntur. Sequitur, et essus est contentio super principes eorum. Breviter sacerdotes hæreticorum designati atque notati sunt, a quibus merito dicitur effusa contentio; quia non salutari doctrina, sed tantum mortifera loquacitate contendunt; quippe qui Scripturas divinas locis aliquibus suscipiunt, et pro parte maxima derelinquunt. Hi quoniam sua vanitate seducti sunt, per invia labuntur erroris: quippe qui viam salutis deserunt, et tortuosis semitis immorantur. Audiant ergo ubi ambulant, et quo possint pervenire cognoscant.

> Vers. 41. Et adjuvit pauperem de inopia, et posuit sicut oves familias.

> Vers. 42. Videbunt recti, et lætabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suum. Superius de arrogantibus hæreticis dixit, nunc ad humiles catholicos redit, principes illorum jejunos deserens, et istorum pauperes adjutorio coelesti resiciens. Iste enim pauper est inus ex [ms. G. et ed., in] omnibus, qui mundanis illecebris derelictis, continue januam cœlestis misericordize pulsat, ut in illam familiam mereatur admitti, quæ sicut oves innoxiæ simplicitatis honore decorantur. Iloc cum sancti viderint, sine dubitatione gaudebunt, quia fidelem respiciunt suis cœtibus acquisitum. Quo facto diaboli iniquitas obmu-

> Vers. 43. Qu's sapiens et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini? Mirabilis psalmus decoro fine conclusus est. Quis sapiens? ac si diceret : Qui vere sapiens est custodit ista quæ dicta sunt, ut Christi se magis velit esse pauperem, quam hæreticorum principem; ut eligat se cœlestis Regis pulsare januam, quam docere verba nocentia. Iste enim qui potuerit sic eligere, sic judicare, tunc accipiet misericordias Domini, quæ nullo possunt tempore terminari.

Conclusio psalmi,

Licet omnia psaimi hujus suavi suerint prædicapræcipua delectatione permulsit, qui Dei Ecclesiam brevi complexione de cunctis dicit mundi partibus adunandam. Ait enim: De regionibus congregavit eos. A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. Sed operz pretium est hunc versum paulo diligentius perscrutari; est enim astronomicæ disciplinæ optimus indicator. Dicendo enim quatuor cardines mundi, schemate quadranguli terrarum orbem depinxit. Hunc autem psalmum a doctissimo Patre Augustino reperi fuisse divisum; quem ita se populo commemorat explanasse, ut eum jam non adeo crederet exponendum. lloc nos, in quantum concessum est, imitantes, universos psalmos adhibitis divisionibus credidimus partiendos: judicantes explanationibus nostris non

auctoritas.

EXPOSITIO IN PSALMUM CVII.

Canticum psalmus David.

In hoc psalmo perqu'renda novitas inesse cognoscitur, quoniam eum de quinquagesimi sexti et quinquagesimi noni partibus constat esse contextum. Sed cum ipsa verba sint posita, quæ in illis ante jam dicta sunt, ad intellectum tamen alium perducuntur: quoniam mutatus titu'us, qui semper continentiam psalmi indicare monstratur, aliterque partes ipsas, quam superius dictæ sunt, persua let intelligi. Canticum enim frequenter diximus ad divinarum rerum contemplationem referri; psalmum vero ad actuales operas, quæ tamen divinis noscuntur convenire man. B etiam de quelibet fideli congruenter advertitur : quia datis; quod in primo versu etiam ipse testatur: Cantabo et psalmum dicam Domino. David autem siguificat Regem Christum, qui in hoc psalmo locuturus est. Quapropter singula magna debemus intentione perquirere: quoniam psalmi in quibus ex persona sua loqui dignatur, reverentissima subtilitate profundi sunt, ut tanti secreti dignitas densiore velamine protegatur.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum (sicut dictum est) loquitur Dominus Christus. Primo ordine per id quod homo est paternæ gloriæ gratiam laudis exsolvens : quoniam suscipiens mirabile passion's arcanum resurrexit in gloriam sempiternam. Secundo humiliat semper humanitatem suam, ubi tamen et potentiam C ministros suos cognoscitur effecisse. propriæ majestatis ostendit; ut duas naturas veraciter in una Domini Christi cognoscas esse persona, non quod in duos filios dividatur Christus (sicut quorumdam sentit impietas), sed quod unus atque idem Filius Dei, nunc secundum carnem pro nobis assumptam, nunc secundum potentiam Verbi toquatur et gloriam. Discerne enim naturas tam Dei quam hominis, et omnia sine offensione transibis, sicut a Patribus sub brevitate præceptum est: Da passiones carni, da Divinitati miracula.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Paratum cor meum, Deus, paratum cor. meum; cantabo et psalmum dicam Domino. Sanctitas illa gloriosæ incarnationis, dum suam puritatem ostendit. Paratus enim ille ad talia semper erat, qui ad præconia Patris peccatorum discrepantiam non habebat. Nam et ipsa repetitio confidentiam promission is ostendit : quia firmissime constat dici, quod repetita noscitur professione solidari. Sed quod ille vere de se promittit, nos tene dicimus si nobis peccata relaxari ipsius munere confidamus. Sequitur, cantabo, et psalmum dicam Domino. Merito ille de se talia dicebat, cujus et sermo et actus divinis regulis consonabat. In illo siquidem psalterio non erat chorda minus, nec vox ejus aliqua malorum actuum raucedine perstrepebat; sed jucunda exsultatione cum spirituali cantico jungebantur et opera; eratque illud

PATROL. LXX.

minima præbere solatia, quod tanti Patris monstravit A dulcisonum revera psalterium, quod sanctis modulationibus consonaret.

> Vers. 2. Exsurge, gloria mea; exsurge, psalterium et cithara; exsurgam diluculo. Postquam se Dominus Christus secundum carnem Patri cantare dixit et psallere, nunc ait, Exsurge, gloria mea, quæ per psalterium indicatur et citharam. Psalterium ad morum pertinet probitatem, cithara ad afflictionem corporis et dolorem, per hæc ostendens et acius laudabiles, et gloriosissimam passionem. Addidit, exsurgam diluculo. Pulcherrimus sequitur ordo dictorum; nam post significationem passionis, hoc necessarie de resurrectione Domini probatur intelligi: quia tali tempore (Evangelio teste) surrexit a mortuis. Quod si hoc et de membris cius velis accipere. diluculo semper exsurgit, qui piis operibus in ecclesia Dominum laudaturus assistit. Nam licet profunda nocte vigilet, nescit tenebras pati qui tanto radiatur splendore præconii.

> Vers. 3. Confitebor tibi in populis, Domine; psalmum dicam tibi inter gentes. Ilis dictis universalis significatur Ecclesia: quia (sicut sæpe dictum est) primum multi de Judæo populo crediderunt, postea intromissa est gentium plenitudo. Et vide quemadmodum singulas causas congruentia verba distinguant. Confiteri se dicit in populo Judæorum, ubi propria voce locutus est; psallere autem in gentibus, ad ques directi apostoli mandata ejus sanctis pradicationibus impleverunt : se dicens revera psallere, quod per

> Vers. 4. Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua. Hoc quoque dicitur Patri : Magnificata est enim misericordia ejus usque ad cælos, quando supernæ potestates ejus benesiciis perfruuntur. Nam licet bonorum angelorum et diversarum potestatum summa dignitas habeatur, ipso tamen præstante beati sunt. Magnificata est autem usque ad nubes veritas ejus, quando prædicatores verbi, velut imbriteræ nubes, infideles populos compluerunt.

Vers. 5. Exaltare super calos, Deus; et super omnem terram gloria tua. Roc excelit quod superius dixit: 371 quoniam præmisit magnificatam esse usque ad cœlos misericordiam Domini; secutum est, E:altare resert, quemadmodum laudes Domino dicantur, D super cocos, Deus; ut enjus misericordiam manisestum est cœlestia continere, juste super cœlos debeat exaltari. Et iterum quia dixit, usque ad nubes veritas tua, merito subjunctum est, et super omnem terram gloria tua. Ipsa enim se evidenter exponunt, quæ alterutra declaratione panduntur.

> Vers. 6. Ut liberentur dilecti tui. Salvum fac deatera tua, et exaudi me. Venit ad secundam narrationem, quam diximus quinquagesimi noni psa'mi esse ultimam partem. Unde merito hic facta divisio est, ubi pars alterius psalmi noscitur esse conjuncta. Et ut evidenter intelligas passionem Domini ad utilitatem sidelis populi suesse collatam, salvum se fieri deprecatur, ut credentium turba liberetur. Quo tempore

msecutione perducit. Ergo more minus dicit de diaboli persecutione spem non dubium est, quan... Sording volenz in him unna mer ne cistori bei securione shom salini Billi COHanentes deitalem Domini Salva-. : radius e dung man, dang transporter, Sednifat, Luntur ad Domini penegicis temente, Sednifat, Lu reside cest Idumaam extendam calceamentum meum. Idumaa tus est in sancto suo: lælabon et Tune et Junument erreunant entennen dinn Dominas bet et convallem tabernaculorum meailseri خنتئذ؛ Evangelii prædicationem possessurum se esse siguialios tres versus qui sequintur, SCU !IM SI gent. Caiceanen in enim in quinquagesimo non in fication in prosecutiva enim in quinquagesimo non in prosecutiva enim in quinquagesimo non in prosecutiva enim in quinquagesimo non in quinquagesimo non in quinquagesimo in quinqu inisque sermonibus, figuram fa-- Mississ prof. hear canca and dixinus significari, quod D. qua fit diversarum commixtions LE JESUIL nsatino, evangenum aiximus signimari, quou lege jam in quinquagesimo nono psalmo المالة وتعمل uning an uniting retreming cyncinens, u.g. ad exponends verba redeamus. Cuin ر ورت. ائت. ل nic dicit, in sancto suo, ut verbum caro sua mundum universali prædicatione complevit. Adje.

Sequitur, B cit, mihi allophyli subditi sunt. Allophyli christia.

Sequitur, B cit, mihi allophyli subditi sunt. Sequitur, B cit, mihi allophyli subditi sunt. Sequitur, B cit, mihi allophyli subditi sunt. Allophyli subditi s La bosini interpretantur; significant autem populum Christia ellige quam vim habeat, in sancto suo; num, qui de diversis gentibus insias miserstione اعفاآ نخستار sit, per sanctum suum, sicut per procollectus est. Subditos enim quod dicit, futuros fid. 4 Line 15 1 apostolos, aliosque qui Domino placuenic dicit, in sancto sue, ul Verbum caro - Ted 13 Vers. 10. Quis deducel me in civitalem munitam, الله عد يا. ا aut quis deducet me usque in Idumean. A parte dividan Sichimam. Significationes omnium ₽. unt quis ucun ce me usque m raumenme aptissina [mss. A., B., F., et ed., aperte] humanitatis aptissina 12 = 3 minum sollicite debemus exquirere, quointerrogatio pramititut, it consequens responsio cultarum rerum revelare nobis probantur supsednatur. Vedat enim homic am 26 80; atio het-Sichima interpretatur humeri, humeri autem aunachanni vackar cinin nonni am aciano leci-and lipetaudos Udeles suos desiduct posse, and ipse an interactions access some access of the derit percentes. Ipsa entil natura hoc humilier. ant opera quibus adaltentibus atque guberus solemus aliquid manibus operari. Sensus dicit, quæ ait: Dous Dous meus, respice in me: quare sur talis est: post resurrectionem suam lælaiurum oicil, quæ ail: Deus meus, respice in me: quure Qui me dereliquisti (Psal. xx1, 2)? Ipsa quæ dixil: Que Qui me dereliquisti (Psal. xx1, 2)? An nontromniv icit, queniam operam, id est gratiam suam apome aerenquisu (feat. XXI, Z); ipsis que que unxi es minima major me cel (Joan. XIV, 28). Ad postremur es minima major me cel (Joan. XIV, 28). ergo humilizatem metitus est Dominus, quando uniergo humilizatem metitus est Dominus, quando unidona C quæ ait : Pater, si steri potest, transeat a me calis ait : Pater, si steri potest, all si steri potest, all si steri potest all is et fidelibus divisit, qui passionis ips.us et praise ationis gloriam sunt secuti. Addidit, et convedicus pernaculorum metibor. Convallem significal humili-.= humilier accipitur, ut homo Deus pers cuissins a.em. Taber aculorum ecclesiarum dicit, quarum specialiter sanctissimam constat esse virtulem. Hanc ergo humiliztem metitus est Dominus, quando uni-1 emque muenum, prout rinur, enarismanim quem autem best mo dictum est . Unia contricti bortes acest nostrum data est gratia secundum mensuram donationis primo dictum cos . While confirct portus si su rectes ferreo; confregit (Pad. cvi, 16). Urbs ad su hieulum batens, ad dimittendum clausa consiste and: duse lanc manificants ease federil bearing an am Vers. 8. Heus est Galand, et mens est Manasses, et Ephrem fortitudo capitis mei. Juda rex meus. Caluad cam gentium Redemptor intrivit. Nam portas malo et in bono poni psalmus rikesimus terting te Latina lingua dicitur transmigratio, qua revera Do-Christi (Ephes. 14, 7). maio et in pom pom principes vestras [ed. mini est, quando genles, ipsius vocatione compuncta, mm cat, quando geneca, ipaina vocatione compuncti, Manasses interpretatur principis vestri), et eleramini, portæ æleramies principis vestre), et eterumini, puris oternais (rinibare; 83.3 oppinio, dao Aespo siguigestat bobajas meetheerien. commemoratione suum esse testatur. Sequitur, et xx11, 7). Idumæan diximus terrena sichideare; ax11, 7). Idumæan diximus terrena sichideare; quant xx11, 7). Idumæan diximus terrena sichideare; ax11, 7). Idumæan diximus terrena sichideare; quant xx11, 7). Idumæan diximus terrena sichideare; ax11, 7) dri oppiens peucycis divius 'Christim Domium 23. Lilega beasambrious cencitixit; bostes fauch cins uniboseus iunofnir legustot. Ibao enim mogo digi thesa becambring cracingly, hosica same, chistolic is messir. S.c. attaunding bobahan vominam jeto am commemorat one sum esse testatur. Sequitur, et Vers. 11. Norme in, Deus, qui repulisti nos, et nos. egredicris, Deus, in vir ulibus nostris. Scenia est illa, charen locatus est. Ephrem fructificatio diam in subctinti setza sisbendetal apsolars cos. dicitut, significat emin abineam colousu disu sibla quam in superiori versu suspenderat, ausoidus era. caput impositam in sua passione suscepti. Hace fer-2 2013 burnerant genste comblete. Onis enim clan filis alles ounces ten ins fait in form mandam ills a sois hornerant acuste combiers. Sais jamas manies ci humilitate Incrarctut. Indam reto regent juste suum Strum mortis inti meeret: Quis Januas munia et latis aperiret, nisi ipse Dominus 378 Christus, mumman merarcur. Janum vergreyen propagatione dixit, quia de cjus origine carnis propagatione contra ordinem humanæ n.turæ tertia die surr a mortuis, et glorian suæ majestalis ostendil Vers. 9. Moat olla spei mer. In litumaam extendam intucre sub: litter quia superiora singulari pu cal camentum meun mihi allophyli subliti sunt. icut Hieronymo placet, significat ex patre, descendil. Unde diabolum vult intelligi non habet patrem, sed _____ q^{UBC}

ut caput cum membris suis talia dicere sentiatur. Repulisti nos significat distulisti, quia et ipsum ad glorificationem suam constat esse dilatum cum in hac vita moraretur; et omnum sidelium hodieque gloria suspenditur, donec ad resurrectionis præmia veniatur. Sequitur, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris. Tempus illud significat quando tentus et traditus est a turba Judæorum, quando flagellis a præside cæsus, dementium Judæorum sputa sustinuit. Tunc enim si voluisset divinitas ista repellere, omnis adversitas confracta cecidisset. Sed distulit miraculum suæ potestatis ostendere, ut dispensatum ordinem proficuæ passionis impleret. floc et fidelibus usu provenit, cum ad probationem suam diversis cladibus affliguntur.

Vers. 12. Da nobis auxilium de tribulatione: et vana salus hominis. Ilic cum membris suis Domini clamat humanitas, ut de tribulationibus istius mundi resurrectionis securitas concedatur; quatenus tandem aliquando tempestas hujus sæculi conquiescat. Non enim auxilium petit de deliciis, sed de tribulatione, unde hominibus per divinam clementiam novit provenire remedia. Et ne in potestatibus mundi si es ulla remaneret, adjecit, et vana salus hominis, quia revera infirma talis est et caduca præsumptio.

Vers. 13. In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Hæc et Domini Salvatoris et cunctorum sidelium vox est, quoniam spiritualibus atque carnalibus inimicis efficaciter divinis virtutibus obviatur. Audiant quoque hunc psalmum, qui C carnem Domini dicunt et divinitatem unius esse naturæ; quos merito cœlestis orator Ambrosius in libro de Incarnatione Domini (Cap. 6) increpat dicens: Qua tantum sacrilegium inferna vomuerunt? Jam tolerabiliores sunt Ariani, quorum per istos perfidiæ ipsius robur adolescit; ut majore contentione asserant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unius non esse substantiæ: quia isti divinitatem Domini et carnem substantiæ unius dicere tentaverunt, et cætera quæ locus ipse noscitur continere mirabilis, Quapropter intelligant illis se scelestiores potissimum dictos, quos a se universalis Ecclesia reddit extraneos. Non immerito; nam cum Verbum caro factum Christi nomen acceperit, aliudque sit Vervolunt) dici Christus, non potest inveniri nequior perfidia (nisi fallor) cunctis hæresibus. Nam cum diversæ particulatim tangant majestatis injuriam, hæc sola (prob dolor!) ausa est præsumere, unde et ipsum nomen fidei nostræ nitatur funditus abrogare. Sciendum sane hunc psalmum sextum esse ex his quos de duabus naturis locuturos esse prædiximus.

Conclusio psalmi.

Quam bene sibi copulantur quæ ad salutem operandam generis humani ab uno fonte descendunt! Quis enim non miretur in superioribus diversisque pealmis dictum, quod hic in tantam convenientiam

percurrit; hic autem pluraliter perhibet se repulsum, A probatur esse perductum? Sic et ipse David in Paralipomenon (I Paral. xvi), psalmorum partibus adunatis, boc est, centesimi quarti, et nonagesimi quinti, et centesimi quinti, Spiritu sancto repletus, ante arcam fæderis laudes Domini magnis exsultationibus personavit; ut tanquam ex diversis aromatibus suave incensum fieret, quod ad conspectum Domini seliciter perveniret. Sine difficultate quippa conjungitur, quod sibi nullatemus repugnare monstratur. Quapropter et hunc psalmum ex aliis ideo credamus esse formatum, ut anima esuriens saporum diversitatibus pasta recreetur. Unde et hodieque de partibus psalmorum aliquid cantoribus compaginare arbitror esse permissum. Nam et hoc huic loco convenire dijudico, quod operatio dominica ex duo-B bus populis unam fecit Ecclesiam.

EXPOSITIO IN PSALMUM CVIII. In finem, psalmus David.

Titulus iste psalmi præcedentium verborum expositione jam notus est; et ideo referendus est ad Regem supernum: quonium omnes sermones ipsius tendunt ad Dominum Christum. Ipse enim in hoc psalmo locuturus est iniquitatem Judæ vel populi Judaici, et passionis suæ sacramenta prædicens.

Divisio psalmi.

Per totum quidem textum (sicut dictum est) loquitur Dominus Christus. Prima parte Judæos increpat. qui mala pro bonis Creatori suo reddere maluerunt. Secunda Judæ traditoris et perfidi populi narratur iniquitas, et quæ illis erant [ed., erunt] pro tanta detestatione ventura prædicuntur. Tertia precatur per id quod homo est, ut liberatus periculo passionis, cito resurrectionis gloriam consequatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccaloris et os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa. Dominus ac Salvator noster petit per id quod formam servi est dignatus assumere; ut laudem ejus resurrectionis silere [ed., sileri] non faciat Pater, qui secondum carnis humilitatem Judæorum erat convicia dura passurus. Hoc est enim, Laudem meam ne taceas, id est ne tacere [ed., taceri] facias. Est enim decora diversitas; ut quoniam inimici mendacia loquebantur, contra eos bum, al·ud caro: in una natura positus (sicut ipsi D toto orbe veritatis testimonia canerentur. Sic enim illos per gloriam suæ resurrectionis convinci deside rat, ut reatum propriæ perversitatis agnoscant, et celerius recurrant ad remedia confessionis, ne in æternum perire debeant contumaces. Ouæ figura dicitur syncrisis, id est collatio, quæ fit quando comparatione quadam justiorem causam nostram quam adversarii demonstramus. Sed ista laus certa erat, quia de veritate manabat. Sermo autem ille falsissimus cognoscebatur esse, qui de ore dolosi et persidi probabatur exire. Nam quemadmodum potest dici verum, quod ipsi veritati docetur adversum? Apertum itaque os, contumelias designat quas pertu'it a Judwis. Sed hic singularem numerum ideo ponit, quia (sicut sæpe dictum est) populum u'roque A sessione salvari, sed desperatione malorun modo appellari fas est; nam licet nomine unus audiatur, intellectu tamen 373 plurimi esse noscuntur. Sequitur, Locuti sunt adversum me lingua dolosa. Locuti sunt igitur lingua dolosa, quando sinctam Domini simplicitatem verbis captiosissimis appetebant, dicentes : Licet tributum dare Carari? Et illud : Magister, scimus quia verax es (Marc. XII, 14). Ilæc enim verl·a subdo!a cogitatione proferebant.

Vers. 2. Et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. Dicendo, sermonibus odii circumdederunt me, tempus illud significat quando iniqua conspiratione Pilato dixerunt, Crucifige, crucifige (Luc. xxIII, 21). Nam sermones utique odiorum, non veritatis fuerant, qui mortem immaculati expetere videbantur. Circumdederunt autem, insanam mul- B angelis ejus (Matt. xxv, 41). Et considera qu titudinem significat, quæ quaquaversum verba nequissima personabat. Expugnaverunt gratis, quando ante præsidem innocentis sanguinem falsis accusationibus impetebant. Gratis vero dixit, quia factum corum nullum illis poruit afferre compendium, sed magis detestabilem pullulavit interitum. Nam sient justi gratis amant Dominum, cum eum propter se tantum diligunt, non pr pter aliquod temporale beneficium quærunt : ita-impii grat-s exsecrantur, quia causam justi odii reperire non possunt; sicut et in sexagesimo ectavo psalmo dictum est : Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me g atis (Psal. Lxvin, 5).

Vers. 3. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam.

Vers. 4. Posuerunt adversum me mala pro vonis, et odium pro dilectione mea. In his duobus versibus facienda est rerum positarum distincta separatio, ut ea quæ occulte dicta sunt manifestius innotescant. Tribus igitur modis peccatum omne contrahitur. Primus delic orum gradus est, non reddere bona pro bonis. Secundas reddere mala pro malis. Tertium extremum est vitiorum, tribuere mala pro bonis. Contra, tali numero laudabilia peraguntur, impendere bona pro bonis; secundo malum pro malo non reddere; tertio perfectissimum virtutis genus est, bonum pro malo tribuere. Et nota quoniam sicut Judæi extremam illam vitiosissimam partem facere decreverunt, ut cum diligere debaissent, ad odia iniqua prosilirent : ita Dominus summum illud bonum D domui] Israel (Ezech. 111, 17). Et nota quia i perfecta pietate restituit; ut in cruce posi us pro illis oraret qui eum decreverunt impia voluntate trucidare.

Vors. 4. Constitue super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus. Venit ad secundam partem, in qua primum de Juda malorum omnium capace multa dicturus est. Deinde plurali numero miscet et impios Judæos, qui filii ipsius imitatione sceletis exstiterunt. Quapropter certissimus futurorum priedicit supra Judam traditorem constituendum esse dia bolum; qui merito peccator dicitur, quoniam delictum traditionis ab ipso sumpsit initium. Et ne forsitan dubitares de quo diceretur, adjectum est, et diabolus stet a dexiris ejus; scilicet quia nulla meruit conpræfocatus occubuit; nec potuit habere i liberam, qui tota sinistræ part's scelera sapi enim unusquisque facere significatur, quali qui ejus dex eram tenet, ut est illud in ma tera eorum, dextera iniquitatis (Psal. CXLIII bono : Providebam Dominum in conspectu per, quonium a dextris est mihi (Psal. xv., propter his significationibus totius vitæ not litas indicatur.

Vers. 5. Cum judicatur exeat condemnatus, ejus fiat in peccatum. Hoc dicitur de futur quando peccatores justissima pronuntiatic nabuntur, ut est illud Evangelii : Discedite e ledicti, in ignem æternum, qui paratus est t exent, scilicet de congregatione justorum, i nis qui egreditur impiorum partibus ag Oratio vero ejus, quam inter alios aposto perat peragendam, in gravissimum illi i probatur esse conversa, quando ibi contin dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimit bitoribus nostris (Matth. vi, 12). Sed quid il tibus dimitteret, qui beneficiorum omnium auctorem? Merito ergo in pecca um ilii con sancta oratio, qui detestabili peccavit exemi Vers. 6. Fiant dies ejus pauci, et episcopa accipiat alter. Sie dieit paucos dies Judæ fier quasi longa ætas ejus per crudelissimum p imminuta esse videatar, sicut et alibi d'a C sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies sm LIV. 24). Sed hoc fieri merito videiur, cum senioribus comparantur. Nam cum alii cen nis vivant, dimidiata illorum ætas conspici nec quinquaginta vixerunt. Sic et Jud.e ap pauci dies facti sunt, quando alii post ip um eustodita Domini voluntate manseru it. Et n rus ille sacratissimus apostolorum Juda mor peretur, jam tune prædictus est in ejus k fieri, ut duodenarius calculus custodita in constaret. Episcopatus autem summus in gradus est. Episcopus dictus superinspector. Domini gregem, ipsius gratia suffragante, c stor cautissimus alta sede custodiat, sicut i propheta dicit: Speculatorem te posui don Testamento hic primum hoc nomen positum e rei virtutem Apostolus evidenter insinuat, die episcopatum desiderat, bonum opus desiderat m. 1), etc. Quapropter nomen istud non tam est quam laboris. Nam qui alios speculando pit, se jugi debet excubatione conspicere illi contingat quad dicit Apostolus : Ne alli cans, ipse reprobus efficiar (I Cor. 1x. 27). meminisse nos convenit in Ac ibus apostolos dentissime declaratum, hunc versum de Ji conscriptum; ait enim Petrus : Viri fratres. implere Scripturam , quam prædixit Spiritus per os David de Juda, qui fuit dux corum qui

I enderunt Jesum (Act. 1, 16). Et paulo post sequitur, A dicina. Pupilli vero dicti sont quasi pusilli, qui par-Scriptum est enim in libro Psalmorum : Fiat habitatio ejus deserta, et non sit qui habitet [ed., inhabitet] in ca; et episcopatum ejus accipiat alter; ut nulli dubium sit de ipso hoc omnimodis sentiendum. Sic istum psalmum de passione Domini, et evangelicis verbis, et Petri apostoli attestatione cognoscimus esse prophetatum. In hoc autem versu figura est intelligenda hypexæresis, quæ Latine dicitur exceptio : qu miam Judas ab honore episcopatus, id est apostolatus ex-

Vers. 7. Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. Quamvis alibi non legatur Judam uxorem habuisse vel filios, tamen ex ista prophetia eum maritum patremque suisse datur intelligi. 374 Illo enim occu bente, affectibus ejus sine dubio talia contige- B runt, ut vidua fieret uxor relicta, et filii orphani cum patre caruissent. Quod si ad spiritualem sensum velis referre, filii possuni intelligi qui eum in illa traditione secuti sunt : uxor voluntas, quæ nobis tanquam conjux semper adjuncta est : de qua filios parimus, cum opera nostra, quasi quodam ventre ge-

Ve.s. 8. Commoti amoveantur filii ejus, et mendicent: ejiciantur de habitationibus suis. Ad utrumque quod dica m est poterit pertinere, sive ad carnales filios, sive ad opera nostra. Commoti significat violenter expulsi; ut hoc graviter doleant, quod patiunbir inviti. Mendicent, bonarum rerum indigentiam significat, ut omnibus pateat nullam eos opem habuisse rationis, qui talia sunt secuti. Ejiciuntur vero C de habitationibus suis, quando de congregatione Dominici populi redduntur alieni : ubi non mente, sed tan:um corpore prius habitasse videbantur.

Vers. 9. Scrutetur fenerator omnem substantiam eius, et disipiant alieni omnes labores cjus. Per comparationes factas versus iste declarandus est, ut totius nobis confusion's removeatur obscuritas. Debitor quando ad persolvendum idoneus non est, fenerator ejus, a judice percepta fiducia, ingreditur domum obnoxii sui, et omnia quæcunque habere potest diripit, et satisfacit sibi pro pecunia mutuata: sic et diabolus, quando peccata hominibus multa congregaverit, et in eis obstinata voluntate perstiterint, accipit potestatem ut obnoxii substantiam diripiat, et pro libito suo de humana sibi laceratione D satisfaciat. Hoc nunc optatur Jude, ut datus in potestate d'aboli bonis omnibus enudetur. Alieni quoque sunt spiritus immundi, quibus diabolus tanquam mancipiis imperat ad nocendum. Et bene dicti sunt alieni, qui a regno Domini probantur extranei. Isti labores diripiunt mandata Domini transgredientium, dum eos bonis omnibus privaverint, percepta l'centia.

Vers. 10. Non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pupillis ejus. Quoniam et boni viri diaboli quidem tenta ione pulsantur; sed Dominum adjutorem habere non desinunt, ut ab imminenti periculo liberentur. Malos dicit tali adjutorio deserendos, ut remaneat iniquitas desperata, cui subtrahitur saluberrima nuc-

vitate ætatis ad regendum se probantur infirmi. Unde e: pupilla oculorum dicta est, quia omnino in corpore nostro videtur exigna.

Vers. 11. Fiant nati ejus in interitum; in generatione una deleatur nomen e,us. Eosdem natos dicit, quos superius pupillos ait; et quoniam solent aliqui peccatorum genus propaga: e longinquum, ipsam quoque spem illis posteritatis abscidit, ne quo se bono [mss." A., B., quovis bono mentes pessimæ consolentur. Sive magis una generatio illa dicenda est, quando nascimur in peccatis. Et ideo petit ut ad secundam, id est regenerationem non perveniant (qui tamen in prædestinatione repulsi sunt), ut in prima peccatorum suorum fæce dispereant, nec secundæ nativitatis beneficio laqueum mortis evadant. Sed hæc et his similia de illis dicuntur qui in Domini judicatione damnandi sunt.

Vers. 12. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, et peccatum matris cjus non deleatur. Per tropologiam dicitur, In memoriam Domini peccata redire majorum; ut et novis [mss. A., B., F., suis] delictis nefarius Judas et parentum erroribus torqueatur. Priscorum enim peccatis (sicut sæpe diximus) ita quis reus est, quando eorum sceleribus sequacissimus invenitur. In conspectu Domini, id est in disceptatione judicii: quonium dum peccata Dominus respicit, auctores eorum sine dubitatione percellit. Inde et propheta clamat : Averte faciem tuam a peccatis meis (Psal. L, 11). Peccatum vero matris ejus, est Synagogie nota protervitas, ut et prophetas occideret, nec ab ipsis dæmonum sacrificiis abstineret. Sacrilegi enim Judæ traditoris illam partem dicit esse genitricem, non quæ viros sanctos protulit, sed quæ innocentium sanguinem

Vers. 13. Fiant contra Dominum semper, et dispereat de terra memoria eorum. Nunc pluralem numerum ponit, quia Judæos mavult contumaces intelligi. Num sicut in uno sancto multos beatos advertimus, ut est illud : Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xvi, 13): sic iterum in uno pessimo multi detestabiles continentur. Petrus enim gerit Ecclesiæ typum, Judas vero damnandæ Babyloniæ portat innaginem. Unde merito post eum de perfidis dicit, quia ipsum scelerati malis facinoribus subsequentur. Final ergo peccatores contra Dominum semper, quando a regno ejus alienati in gehennæ contrarietatem, justitia faciente, mittendi sunt. Nam cum Dominus sit æterna beatitudo, contra ipsum sieri bene dicitur, qui perenni ultione damnatur. Disperit autem de terra viventium, qui in beata patria non videtur. Nec in commemorationem veniunt, quando nullam ulterius misericordiam consequuntur. Ilios enim dicimur memorari, quibus sumus aliqua præsti mi.

Vers. 14. Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Dicit justissimæ ultionis causam : quoniam pietatem non potest invenire qui cam a'iis contempsit impendere, sicut scriptum est : Beati mi- A onere vestis indutus est, ubi tali voluntate noscitur scricordes, quoniam ipsis miserebitur Deus (Matth. V. 7). Sed quamvis ad singularem numerum reversus sit, adhuc tamen intelligere debemus populum Judæorum, qui misericordiam non fecit apostolis vel fidelibus Christi, quando eos post passionem Domini iniqua persecutione vexavit : quia istud de Juda non potest intelligi, quando ante crucifixionem Domini de hac luce transivit; et affligere non potuit fideles ejus, quia tempus non habuit eos persequendi.

Vers 15. Et persecutus est hominem pauperem et mendicum, et compunctum corde morti tradidit. Et istud adhuc de Jud:corum est populo sentiendum, qui et Christum et discipulos ejus nefanda præsumptione trucidavit. Persequi plerumque facit homines, aut diperem vero et mendicum insequi sola sævitia est, cojus nec honor quæritur, nec abundantia facultatis ambitur. More autem suo a natura humanitatis assumptæ pauperem se Dominus et mendicum esse commemorat. Mendicus de nostro, dives de suo, sicut dicit Apostolus: Qui propter nos pauper sactus est, cum esset dives : ut illius inopia nos divites essemus (II Cor. viii, 9). Compunctum vero de ipso Capite dici posse non arbitror, quia tale non occurrit exemplum; sed magis compunctum ad peccatorem æstimo referendum, 375 qui delictorum recordatione compungitur, ut ad satisfactionem redire mercatur; quod innumeris locis Scriptura testatur. Necessarie itaque de membris accipiendum est, quia Christus Dominus peccata non habuit. Populus enim Judæorum C compunctos corde persecutus est, sicut de beato Stephano vel Paulo apostolo constat effectum.

Vers. 16. Et dilexit maledictionem, et reniel ei : et noluit benedictionem, et prolongabitur [mss. A., B., F., elongabitur] ab eo. Adhuc de perfido populo dicit, quia dilexit maledictionem, tunc scilicet quando ait : Sanguis hujus super nos et super filios nostros (Math. xxvII, 25). Quod eis provenisse manifestum est, qui contra Dominum impia voluntate durati sunt. Noluit autem benedictionem prædictus populus, quando a cæco illuminato interrogatus est: Nunquid et vos vultis discipuli ejus fieri (Joan. 1x. 27, 28)? At illi quasi maledicto acerrimo provocati responderunt : Tu sis discipulus ejus; nos autem Moysi discipuli sumus. Quo dicto prolongata est ab D eis benedictio, quando illis derelictis venit ad gentium Adem; sicut dicit Apostolus: Vobis quidem oportebat loqui verbum Dei; sed quia repulistis illud, et indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. xiii, 46).

Vers. 17. Et induit se ma'edictionem sicut vestimentum, el intravit sicul aqua in interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus. Subtiliter intuendum est quemadmodum peccati iprius qualitas quibusdam dictionibus indice ur. Primo induit se prædictus populus maledictionem sicut vestimentum, quando instiginte d'abolo consensum præhuit, ut Dominum Pontio Pilato tra lere malu sset. Ibi enim quodam

involutus. Secundo intratit maledictio in interiora ejus sicut aqua, quando deliberavit facere quod ei fuerat iniquissima inspiratione suggestum. Aqua enim quando visceribus vitiosis recipitur, semper ingreditur ad nocendum. Tertio influxit iniquitas sicut oleum in ossibus ejus, quando effectum rei inaudita perversitate complevit; ut jam non interiora carnis, sed etiam ipsa ossa penetrasse videretur. Dicendo enim oleum significat delectationem facinoris, quad sic corpus nostrum molliter ingreditur, ut nos quadam jucunditate permulceat. Quod constat malis mentibus accidere, quando in scelere suo aliq a delectatione gloriantur.

Vers. 18. Fiat ei sicut vestimentum quo operitur vitiarum ambitus, aut superbiæ odiosa jactantia, Pau- B [mss. G. et ed., operietur], et sicut zona qua semper præcingitur. Adhuc in ipsis comparationibus perseverat, ut hoc peccatum quo ille involvi maluit, similitudine vestis alterius indicetur. Supra enim dixit, induit, quod perlinet ad tunicam; nunc dicit, operitur, quod videtur pallio convenire, ut geminata vestis ingentium significet onera peccatorum. Sequitur, et sicut zona qua semper præcingitur. Zona hic, non il'a muliebris accipienda est, sed istud balteum quo nostros lumbos accingimus, sicut in Evangelio de Joanne, de Elia vero in Regum volumine legitur : Et zona pellicea circa lumbos ejus (Matth. m, 4; IV Reg. 1, 8). Hoc enim nomen utraque significatione donatum est; qua similitudine dicit sic peccatis alligantibus fuisse constrictum, ut nunquam suis oneribus exueretur, obstinationis perfidia prægravatus. O infelix populus, quain male vestitus est! Istæ vestes sunt quæ peccatores ardere faciunt, non calere; quæ in flammam mittunt, non a frigoris necessitate defendunt.

Vers. 19 Hoc opus corum qui detrahunt mihi apud Dominum, et qui loquantur mala adversus animam meam. Hunc versum contra omnes quidem perfidos debemus accipere; sed tamen specialiter duas hæreses videtur impetere. Apud Deum Patrem detrahunt Ariani, quando et Filium minorem esse testantur, et impudenter inferiorem dicunt, quem Creatorem omnium communiter consitentur. Apollinatistæ quoque loquuntur mala adversus animam Domini, cum dicunt deitatem ejus solam carnem hominis sumpsisse, non animam; nec tot exempis nersidia ipsorum superata discedit. Quapropter non solum contra istos, sed contra omnes hæreticus superius dicta bene intelliguntur, qui portionem in regno Domini non habebunt.

Vers. 20. Et tu, Domine, Domine, fac mecum misericordiam propter nomen tuum, quia suavis est misericordia tua. Libera me. Venit ad tertiam narrationem, in qua precatur a parte qua passus est, ut gloriam resurrectionis acceleret, et inimici eius confusionis dedecore vestiantur. Dum dicit. Et ex. Domine, subjungitur superioribus dictis, hoc est, si Judas tradidit, si Judæns crucifixit, et tu fac misericordiam; ut contra illa quæ facta sunt resurrectio

gloriosa proveniat. Sive Filius ad Patrem dicit : Et A melius genua ad ipsius membra referantur, que retu fac, ut virtutem suæ cooperationis ostendat; omnia enim quæ facit Pater, operatur et Filius, sicut dicit ipse : Umnia enim quæ Pater facit, hæc et Fihius similiter facit. Et : Sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem (Joan. v, 19, 26, 23). Domine, Domine, dum repetit, affectum suavissimæ precationis ostendit. Quæ Agura dicitur epezeuxis, quoniam in uno versu sermonem sine aliqua interpositione geminavit. Propter momen tuum, ut ejus cultura toto orbe dilatetur. Ubi magna clementia Divinitatis asseritur : quia nullis humanis meritis potuit contingere, ut natura morzalis tam ingentibus elevata probetur esse miraculis. Misericordiam vero dicit, quia carnem est dignatus B ut ait in Evangelio: In Beelzebuth principe dæmoassumere, per quam humano generi auctor piissimns subveniret. Sequitur, libera me, a passione sævissima utique Judæorum.

Vers. 21. Quoniam egenus et pauper ego sum, et cor meum conturbatum est in me. Egenum se dic t et panperem humilitate carnis, sicut superius constat expositum. Audiant pauperes, audiant egentes, et gloriosum sibi cognoscant esse quod dicitur Christus. Cor denique ejus potuit conturbari, cujus caro pro nobis cognoscebatur exstingui, sicut ipse vicina passione professus est: Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38). Quæ omnia salutari dispositione narrantur, ut propter hæreticos et per-Tecta natura hominis in Christo Domino valent ostendi, et nos, quemadmodum supplicemus, pos- C simus edoceri.

Vers. 92. Sicut umbra cum declinat, ablatus sum, et excussus sum sicut locusta. Hic facilitatem persecuaionis ostendit : quia tanta celeritate de medio discipulorum raptus est a turba Judworum, quanta solet velocitate umbra nociis solis lumine veniente discedere. Excussus est autem sicut locusta, dum persecutionibus crebris loca videbatur mutare diversa; scilicet quando de Nazareth venit ad Capharnaum, de Capharnaum 376 in Bethsaida, de Bethsaida in Jerusalem, quæ loca prospiciendo magis peccatoribus circumibat, ne scelus suum populus persecutor impleret. Locusta enim manus apprehendentis evitans, quibusdam saltibus evolat : cui se et propter parvitatem comparat, et propter celerita- D tem discessionis a sociat; quod humilitati non po-Lest videri [ms. G., esse] indecorum, qui se etiam vermibus comparavit dicendo : Ego sum vermis et mon homo (Psal. xxi, 7).

Vers. 23. Genua mea infirmata sunt præ [mss. A., B., a] jejunio, et caro mea immutata est propter oleum. Cum Evangelio teste (Matth. 1v, 2) doceatur quadrawinta diebus et quadraginta noctibus Christum Doboinum jejunasse, genua tamen ejus infirmata esse mon legimus, sed tantom esuriisse declaratur. Unde si hanc esuriem ad genua referas, id est corporis Stabilitatem, quibus semper insistimus, potest con-Ernenter aptari minus : nisi hoc scrupulum movet,

vera infirmata sunt, quando apostoli ejus passione dispersi sunt. Quid enim p'us esse potuit infirmins quam ut Petrus negaret, et reliqua fidelium turba latuisset [ed., latitaret]? Sequitur, et caro mea immutata est propter oleum. Oleum hic significat gratiam divinam, sicut in quadragesimo quarto psalmo de ipso jam dictum est : Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo latitias pras consortibus tuis (Psal. xLIV, 8). Ipsa est enim gratia, quæ carnis infirmitatem in immortalitatis gloriam commutavit. Quod etiam membris Christi haud improbe videtur aptari.

Veis. 21. Et ego factus sum opprobrium illis; viderunt me, et moverunt capita sua. Illa tangit quæ plebs erat Judæorum sub detractione dictura, sicniorum ejicit dæmonia (Matth. x11, 21). Et alio loco : Nonne hic est filius Joseph fabri (Luc. 17, 22)? Et iterum dicunt : Vah! qui destruit templum Dei, et in triduo reædificat illud (Matth. xxvii, 40); et cætera quæ insanis quidem mentibus videbantur opprobria. sed ipsa fuerunt quæ nobis probata sunt conferro medicinam. Moverunt autem capita, ad consuctudinem pertinet nimis irascentium; nam quoties furore succendimur, turbulenta commotione capitis comminamur.

Vers. 25. Adjuva me, Domine Deus meus : salvum me fac propter misericordiam tuam. Adjuvari se suscepta deprecatur infirmitas. Ipse enim misericordiam petit, qui et auxilium tribuit. Rogat ut homo, præstat ut Dens; quod nullum potest confundere qui duas naturas in Domino Christo salutariter confitetur. Innumerabilia enim talia reperiontur, qua nequeunt alia ratione constare.

Vers. 26. Ut sciant quia manus tua hac; et tu, Domine, fecisti eam. Ne sibi Judaicus populus arrogaret potestate propria persecutum Dominum Salvatorem, per id quod passus est dicit ad Patrem: Sciant homines hanc dispensationem a te, Domine, fuisse præparatam : ne applicent stulti viribus suis quod tu ad salutem mundi fieri magna pietate decrevisti. Ut sciant, dicit, persecutores, qui utique nescicbant. Ipso enim resurgente evidentissime cognoverunt : quia nisi Dominus permisistet fieri, nequaquam potuisset impleri. Sequitur, quia manus tua hæc, id est potestas, et subaudiendum operata est.

Vers. 27. Maledicent illi, et tu benedices; qui insurgunt in me confundantur [ed., confundentur], servus autem taus lætabitur. Per figuram syncrisin quæ in hujus psalmi principio posita est. Maledicent illt, significat eos de quibus Matthæus evang li ta dicit: Transeuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua (Matth. xxvii, 39). Pater Filium benedicit, cum dicit : Et clarificavi , et iterum clarificabo (Joan. xii, 28). Sed vide qui maledicent, qui pleni sunt falsitate, qui crudeliter sæviebant, qui malum pro bono reddere sestinabant. Benedicit autem Pater sons et origo veritatis, totius auctor bonitatis, et virtutum omnium plenitudo. Admirandum in utruque pare

præconium; ut et perfidus populus malediceret, et A asperrimam dissolutionem] liberatur, al Christum Dominum gloria paterna laudaret. Addi dit, qui insurgent in me confundantur. Judæi sunt qui insh: rexerent adversus Dominum Salvatorem, ut neci eum traderent, qui ad eos venerat pro sua pietate salvandos. Isti confusi sunt, quando resurrectionis ejus miracula cognoverunt. Sequitur, servus autem tuns lætabitur. Agnoscamus quæ natura loquitur, quæ se dicit et serrum. Nunquid Deus potest esse cuiquam servus? Sed in hoc servus est, sient dicit Apostolus : quin temetipsum exinanivit formam servi accipiens (Philip. 11, 7). Sic et Isaias propheta de Christo dicit : Ecce servus meus, suscipiam eum ; electus meus, complacuit sibi in eo anima mea (Isai. xi.n., 1), etc. Desinant ergo hæretici minorem Filium in deitate sentire, quando sic expressam au- B diunt humilitatem carnis, ut et nomen ei sit positum servitutis.

Vers. 2:. Induantur qui detrahunt miki reverentia, et operiantur sicut diploide confusione sua. Ilic quanlam populi interest credituri, oratio potius quam maledictio datur. Nam qui reverentia induitur, jam pene conversionis munere gratulatur; ut illum timeat Deum, quem prius credebat hominem esse tempendum. Diplois, duplex genus est pallii. Petit ergo ut utriusque legis intelligentia vestiantur, qui nunc utraque perfidia faciente nudati sunt. Confusio enim Judæorum est legem non intelligere, quæ toties Salvator in Dominum præcinnit advenire. Sive illud genus vult exprimere, quod solet in prover! iis dici; id est, confusionis duplici pallio vestiantur, C dum ante Deum et homines erubescunt.

Vers. 29. Confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum. Hoc dicitor a parte membrorum, quoniam post resurrectionis manifestationem toto orbe diffusam ipse deprecatur, et ore Ecclesiæ catholicæ confessio Patri competens exhibetur. In medio multorum, universalem designat Ecclesiam, quæ laudes Domini, circumjectis adhuc perfidis, non desinit confiteri. Quandiu enim mundus agitur, Ecclesia Christi maledicorum turba præcingitur.

Vers. 30. Quia astitit a dextris pauperis, ut salvam fac ret a persequentibus animam meam. Causam dicit quare Patri in membris suis debeat confite:i; scilicet quoniam confusis persecutoribus ipse salvatus D est. Superius dixit a dextris Judæ astare diabolum, quoniam erat delict rum fiece pollutus; sibi autem dic t astitisse a dextris Patrem, quia peccatum non habuit. Sic et sidelibus assistit, cum delicta remittit [ed., remiserit]. Sequitur, ut salvam faceret a persequentibus animam meam. Utique salva facta est a p. recquentibus anima ejus, quando persecutorum nequitiæ nulla pravitate consensit. Hoc et ad membra ejus competenter aptatur, qui nesciunt persecutoribus cedere, 377 quamvis diversis cruciatibus affligantur. Non enim salva fit anima, quando a temporali morte subdicitur : sed quando ab bujus sæculi carcere prosperrima dissolutione [mss. A., B., F., per

Apostolus : Compellor antem ex duobus : d habens diesolvi et esse cum Christo, multo 1 lins ; permanere autem in carne necessarius vos (Philip. 1, 23). Et alibi : Quis me til corpore mort's hujus? Gratia Dei per Jesum (Rom. vn. 24, 25).

Conclusio psalmi.

Quintus iste psalmus est eorum qui prir gulis latius de Domini passione locuti su vicesimus primus, tricesimus quartus, quit mus quartus, sexage imus octavus, et præt tesimus octavus. Primo inchoaverunt omne sona Domini Christi; secundo ab oratione 1 feci-se sermonem; tertio passion's domia dixerunt; quarto verbis Evangelii assona consentiunt; quinto in spe fidelium magn: tione finiti sunt : ut mystico buic numero, que virginibus datus est, quinque libris. est, dignitas se præsentis psalmi sociata cor Sed quamvis et illa sint saluiis nostrae m racula, nibil tamen evidentius, nibil acce quam incarnati Domini adorandam suscipe nem. Omnia congruunt, omnia sibi lucida respondent. Virgo peperit, Messias venit, A maculatus occisus est, Redemptor surres tuis, orbis audita credidit, et adhuc Judæi se nescire quod totus men lus agnovit. Pr mine, obstinatis conversionem, lumen ob credulis fidem; ut pro quibus in cruce posi periclitantibus subvenire digneris. Nom de dere justa non possumus, recte pro illis tibi supplicamus.

EXPOSITIO IN PSALMUM CIX.

Psalmus Danil.

Verba guidem ista notissima sunt, quæ scripto regali prænotata foribus affiguntut titulus non dicit : Lège et recede; sed, I. ccde. Quapropter magnalia Domini venera mus, quia omnino psalmus hic et de sacri tione Domini, et de omnipotenti ejus deit sime breviterque dicturus est; ut in quibu simili altitudine vel decore, initio illius. eructatus esse videatur, ubi ait : In pri Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Verbum (Joan. 1, 1). Quapropter (ut ita di quidam sol fidei nostræ, speculum cæles armarium sanctarum Scripturarum : ubi & matim dicitur quod utriusque Testament tione narratur. Quapropter amando ten cujus dulcedo crescit ad meritum, quod e diosa brevitate colligitur. Nunc division quoniam est personarum varietate distine mus intrepidi.

Div sio psalmi.

Sanctissimus propheta in secretum altitemplationis evectus, in primo versu in

verba refert, quæ omnipotens. Påter omnipotenti et A i umanitatis gloria declaretur. Nam verbum boc illud coeterno sibi Filio dixerit, naturam simul Deitatis et Immanitatis ostendens. Nam cum pronuntiat, Dixit Dominus Domino meo, naturam ejus deitatis ostendit. Cum subjungit, Sede a dextris meis, dones ponom inimicos tuos scabellum pedum tuorum; et, Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, et dominaberis in medio inimicorum tuorum, humanitatis ejus substantia declaratur, quæ potuit quod non habebat acciper... In secunda vero divisione inchoat l'ater naturam ejus divinitatis pro modulo nostræ capacitatis aliquatenus indicare. Dicit en m : Tecum principium in die virtulis tuæ in splendoribus sancterum : ex ... mero ente luciserum genui te. Tertio loco propheta loquitur usque ad finem, formam iterum ejus humanitatis ostendens, cum dicit : Juravit Dominus, et non B dexteram Patris non est ille sessurus, postquam inipenitebit cum, etc.; ut in his capitibus Verbum caro factum, qued est Dominus Christus, triplici illumina. tione potnisset agnosci.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, don'e ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Congruum videtur primum figuram ponere, per quam initia hojus psalmi intrinsecus possimus intendere. Idea figura est quæ Latine dicitur species, per quam res invisibiles cernendæ sensibus offeruntur. Ait enim : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextr s meis. Una deitas, una potestas, una æternitas. Pater dicit ad Filium quod nec ille ore protulit, nec ille auribus intentis | ms. G. et ed., intentus | audivit. Vu't C enim Paler, et novit Filius; vult Filius, et novit Pater. Sed nec ipsa voluntas nobis comprehensibilis e t, nec ipsa notio humanis sensibus potest apparere. Merito ergo ad nostram consuetudinem descensum est, quatenus imbecilla instrueretur humanitas, quando usque ad illam secretam integritatem hominum non poterat cogitatio pervenire. Dominus Domino. His nominibus aqualitas substantiæ et virtutis potentia declaratur. Geminatio siquidem ista unius nominis et personas competenter expressit, et unam naturam deitatis evidenter ostendit. Nec moveat quod nonnunguam Jesus Christus ipse dicitur et Filius. lose et Dominus David. Nam si causas discutias. utraque verissima sunt. Filius secundum carnis origenerationis Jesu Christi, filii David (Matth. 1, 1); et alibi clamabatur a cæcis : Fili David, miserere nobis (Idem, xx, 30). Hic autem Dominus dicitur David, secundum deitatem qua creator est ipsius; quod etiam in hac nostra conversatione hodieque contingit, ut filius episcopus factus, patris sui pater vocetur, non nascendi ordine, sed honore. Illud enim quod natum est ex semine David sic honoratum, sic magnificatum est, ut esset idem et Dominus David et silius. Sequitur, Sede a dextris meis. Victori Filio et per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus 378 offertur, ut per hunc situm susceptæ

designat, at Caput nostrum ad Patris cognosceretur dexte am collocatum : in qua parte ponendi sunt qui a perfidis Divinitatis munere segregantur, propter illud : Pater, volo ut ubi sum ego, ibi sint et hi mecum (Joan. xvii, 24). Nam si naturam deitatis excegites, quem locum potest habere partis sinistræ vel dextræ qui omn'a ubique plenissima majestate complectitui? Nam quod dicit Filio dexteram datam, non ut majorem quisquam credere debuisset, sed ne Ariani minorem (sicut prædicant) concepto scelere mentirentur. Adjecit, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Scabellum dictum est ab eo quod scandatur, id est ascendatur. Et considera quod hic donec, finitum pro infinito sit positum; quasi vero ad mici ipsius ut scabellum pedibus eius fuerint inclinati. Usus enim Scripturæ divinæ est verbum istud et pro brevi tempore dicere, et pro æternitate depromere. Temporaliter, ut est illud Isaiæ: Claude ostium 'num pusillum, donec transeat ira Domini (Isni. xxvi, 20). Donec autem et alibi, sicut hic, sig: isicat tempus æternum; nam sic in centesimo vigesimo secundo psalmo dicturus est : Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis (Psal. cxx11, 3). Et in Evangelio similiter dictum est de Joseph: Non cognovit eam donec peperit filium suum primog nitum (Matth. 1, 25) : quasi vero post partum eam cognoverit, quæ virgo permansit. Hoc etiam suo loco repetita cura tractabimus; quod idioma, id est proprium, Scripturæ divinæ possumus nuncupare. Per pedes autem Domini stabilitas æterna significatur, ubi ille tanquam vestigiis positis omnipotentiæ suæ virtute consistit. His pedibus constat esse subdendos, qui quotidie vitiorum contrarietate derelicta revertuntur ad Dominum, et tanquam scubellum pedibus, ita ejus prædicationibus inclinantur. O beatum scamuum quod pedibus sanctis apponitur, supra omnia regna evehitur, cui subjectio tanta præstatur. Nam cum sedenti ad dexteram scabellum subditur. sine dubio de illis inimicis dicitur, qui conversi ad dexteram collocantur.

Vers. 2. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, et dominaberis in medio inimicorum tuorum. Et hunc versum propheta loquitur ex persona sua, lauginem, sicut in initio Matthæi scriptum est : Liber D dem in eo offerens Domino Christo. Virga virtutis est sceptrum regiæ potestatis, qua sustentantur fideles, assiguntur increduli, terrentur ingrati. Et ut ostenderet Filium cujuslibet rei indigentiam non habere, tuæ dixit, quia potestas illa deitatis suæ propria atque æterna est. Sed ut hoc manifestius possis advertere, addidit, hanc virgam emittet Dominus ex Sion, qui est utique omnipotens Pater. Dominus autem ex Sion dicitor, et Filius, sicut Isaias dicit : Quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isai. 11, 5). Audiat hæreticus Patrem loqui de potestate et majestate Filii. Quo jam dicente possit imbui, si nec ipsi credat auctori? Addidit, et dominaberis in medio inimicorum tuorum. Exposuit emissa

virtutis virga quid faciet, scilicet ut domineris in me- A sanctorum sunt, quando in resurrectione luceliting dio inimicorum tuorum. Considera clementissimum verbum, ut hic Christum supra inimicos dominari dixerit, non vindicare : quia tunc illis dominatur, quando ad ipsum delinquentium turba convertitur. Aliter enim dominatur fidelibus, aliter regnat ingratis . istos beneficiis et correctione educat, illos vindictæ districtione percellit. In medio autem dixit, in anima, in præcordiis, ubi Dominus requiescit, emundatis sord-bus utique peccatorum. Sive Christum dominari dicit in Ecclesia, quæ est inter hæreticorum ac superstitionum rabiem in isto seculo constituta. Hactenus de natura deitatis et humanitatis ejus propheta locutus est, nunc secundæ partis discutiamus luitium.

sp'endoribus sanctorum. Venit ad secundum cuput, ubi per hos duos versus verba Patris accipienda sunt, ut fas fuit de generatione Filii sancta locuturus. Nam ut comternitatem evidenter ostenderet, dicit omnipotens Pater de omnipotente Filio suo: Tecum principium in die virtutis tuæ. Nam et ipse Pater principium est, ut est illud : In principio erat Verbum (Joan. 1, 1). Ibi enim Patrem designat esse principium ubi erat Verbum. Filius quoque in Evangelio principium declaratur, dum ait : Ego sum principium, propter quod et loquor vobis (Joan. viii, 26). Verum non duo principia, sed sicut unus Deus, ita et unum constat esse principium. Iloc etiam et de Spiritu sancto constat sine dubio sentiendum. Nam cum de principio loqueretur, subjunxit : Et Spiritus Dei su- C infirmitate mensura : quia nec plus possumus capere, perferebatur super aquas (Gen. 1, 2). Sed hic sancti, quemadmodum sit principium, in principio nequeunt intueri. Nam cum Filium videret Philippus, dixit : Ustende nobis Patrem. Quibus ait Integritas : Qui me villet, videt et Patrem (Joan. xiv, 8). Tunc enim. quando per gratiam Domini plenissimo cœperint splendore radiari, vident principium Christum in principio esse Patre cum sancto Spiritu. Quapropter perfidia desinat Ariana con-urgere. Ideo enim principium Pater et Filius dicitur, ut eorum coaternitas declaretur; nam si esset tempus quando non erat Filius, solus Pater dici potnit esse principium. Sequitor, in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum. Respice singula verba quam vim habeant, quem honorem. In die significat æternitatem, ubi unus est D sed jam Christo, qui ex Maria Virgine natus est. dies, ubi jam a beatis claritas et virtus divina conspicitur, de quo scriptum est : Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8). Et de impiis legitur : Tollatur impius, ne videat gloriam Dei (Isai. xxvi, 10). Omnes enim videbunt Filium hominis judicare vivos et mortuos, sed deitatem ipsius soli beatissimi contuentur. Ubi sunt illi qui etiam nunc duas naturas in Christo Domino minime confitentur? Peccator videt humanitatem, beatus conspicit simul et deitatem. Quod si una esset (ut confingunt) natura, non poterant peccatores carnem quam compungerant in resurrectione solam respicere, et deitatem ipsi is pariter non videre. Splendores autem

sicut angeli Dei, et ita purificati atque perspicui erunt, ut illam majestatem queant cordis oculis intueri. Illad enim lumen nisi in melius immutati videre non possunt, sicut dicit Apostolus: Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur (I Cor. xv, 51).

Vers. 4. Ex utero ante luciserum genui te. Postquam dixit in splendoribus sanctorum Filium esse genitum. nunc de ejus sancta generatione dicturus est, quæ, licet sit inenarrabilis, aliqua tamen commemoratione perstringitur. Narratio ineffabilis, intellectus incomprehensibilis, 379 cogitatio supra omoium creaturarum vires, quæ angelorum quoque superat sensum; et tamen nobis se, prout capere potuissemus, indulgens. Deus enim æternus atque incommu-Vers. 3. Tecum principium in die virtutis tuæ in B tabilis in sua natura permanens, dignatus est assumere humanitatem nostram, ut veterem hominem innovaret, ut de mortali faceret immortalem, de peccatore justum, de alienato sui regni juberet esse participem: ne imaginem suam in confitentibus pateretur perire pius, quam annibilare voluit crudelis inimicus. Nunc ad versus istius exponenda verba veniamus. Dicit enim Pater ad Filium: Ex utero genui te, id est ex arcano substantiæ meæ, ex ipsa scilicet deitate, totum ex toto, omnipotentem de omnipotente, lumen ex lumine, summum ex summo, quod nulla investigatio, nullus sensus possit attingere. Nam quemadmodum valeat comprehendi, de qua scriptum est : Generationem autem ejus quis enarrabit (Isai. Lin, 8)? Mira brevitas, et sufficiens pro nostra et hoc abunde sufficit utique credidisse. Ante luciferum cum dicit, immensitatem aternitatis ostendit. Lucifer enim pro omnibus stellis ponitur, quasi a parte totum, qui diem significat esse venturum. Et ut ostenderet incomprehensibile nescio quid, dicit prius esse genitum antequam illud existeret quod solet venturum diem sæculo nuntiare. Non enim potest principium ejus comprehendi, a quo cuncta creata sunt. Nunc ad tertiæ partis veniamus initinm, in qua iterum propheta reloquitur.

Vers. 5. Juravit Dominus, et non pænitebit eum : Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hic iterum propheta (sicut dictum est) promissionem memorat Patris. Juravit enim Fi'io, Nam soli Verbo quid potuit promittere, qui omnia cum ipso semper noscitur possidere? Jurare est enim aliquid firmum sub attestatione promittere. Et cui melius convenire poterit, nisi illi qui sermonis sui effectum divina potestate complevit? sicut Apostolus dicit in Epistola quæ scribitur ad Hebræns: Ut ostenderet Deus pollicitationis hæ edibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam (Hebr. vi, 17, 18, 19). Hinc est /sicut jam dictum est) quod homines jurare me-

rarie sub Déi attestatione promittunt. Jurat autem per se Deus, sicut Abrahæ promisit : Vivo ego, dicit Dominus: quoniam audisti vocem meam, et non pepercisti filio tuo unico propter me : nisi benedicens benedicam te (Gen. xxu, 16, 17), etc. Nec pænitebit euse, utique, quoniam de tali ac tanta dispensatione cuncta gavisa sunt. Legis etiam, Pænitet me fecisse hominem (Gen. vi, 7), quando ante diluvii adventum corda mortalium demerserant in gurgitem peccatorum. Hoc aufem dicitur pro humanitatis consuetudine, cui aliter res quam videbatur sperare succedit. Sequitur, tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hoc etiam propheta promisisse Filio commemorat Patrem. Cui enim potest veraciter et evidenter aptari, nisi Domino Salvatori, qui corpus et sanguinem suum in panis ac vini erogatione salutariter consecravit? sicut ipse in Evangelio dicit: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam (Joan, vi, 54). Sed in ista carne ac sanguine nil cruentum, mil corruptibile mens humana concipiat : ne (sicut dicit Apostolus) Qui enim corpus Domini indigne manducut, judicium sibi manducat (I Cor. x1, 29); sed vivificatricem substantiam atque salutarem, et ipsius Verbi propriam factam, per quam peccatorum remissio et æternæ vitæ dona præstantur. Quem ordinem per mysticam similitudinem Melchisedech justissimus rex instituit, quando Domino panis et vini fructus obtulit. Constat enim pecudum victimas periisse, quæ fuerunt ordinis Aaron et Melchisedech C manere potius institutum, quod toto orbe in sacramentorum erogatione celebratur; quod adhuc Judzei non intelligunt obstinati, cum eorum et sacerdos et sacrificia de medio probentur ablata. Sacerdos autem præcipue dicitor Christus, qui semel se pro nobis obtulit immolandum, de quo dicit Apostolus : Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus (Hebr. vii, 26). Quem sensum mirabiliter et evidenter exsequitur. In æternum vero cum dicitur, ipse significatur Dominus Christus, qui permanet in gloria sempiterna.

Vers. 6. Dominus a dextris tuis: confregit in die iræ sue reges. Quod Pa'er dicitur fecisse, hoc et Filium, hoc et Spiritum sanctum sine dubio constat opera- D tum. Illud antem movere potest, cum in psalmi hujus inicio Pater dixerit Filio : Sede a dextris meis; nunc iterum propheta dicit a dextris Filii Patris operatam suisse viriutem. Quod ideo dictum est, ut cum bæc vicissitudo æqualis ponitur, majus hic aut minus aliquid nullo modo sentiatur. Reges confregit, illos significat de quibus secun lus psalmus ait : Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus (Psal. 11, 2). Hos confregit, quando superbiam eorum omnipotentiæ suæ virtute prostravit : quia nisi fuissent confracti, in malitize suze utique noxio rigore constiterant.

Vers. 7. Judicabit in nationibus, implebit ruinas,

rito prohibentur, dum quod efficere nequennt, teme- A conquassabit capita multa in terra copiosa. Proprietates intuere verborum. Reges confringendos in superiore versu dixit propter superbiam tyrannicam, nunc populos judicari perhibet propter peccata communia; utrique tamen a suis intentionibus feliciter cadunt. dum a priore malignitate bono proposito conversionis abscedunt. Et considera quomodo hic dicitur. judicare ut impleat ruinas. Implet enim ruinas, quando de cordibus humanis facit peccata corrnere, delictaque novia emendatione saluberrima disperire. Quod per illud exemplum potest intelligi, ubi ait : Destrues eos, et non ædificabis eos (Psal. xxvii, 5); quod ntique non diceretur, nisi destruerentur aliqui prosperius innovandi. Sequitur, conquassabit capita multa in terra copiosa. Capita illorum utique qui caput non habent Christum; nam qui diabolum diversis sequentur erroribus, cum fuerint correcti, capite suo sine dubitatione quassantur. Caput vero dicitur sublime atque honorabile culmen corporis nostri, appellatum a capiendo, quod sensus nostros capizt universos, id est visum, auditum, gustum, 380 olfactum, tactum, quod utique alia membra nostra excepto tacin non capiunt. Et ideo caput nostrum recte possumus dicere, quem decernimus sequi. Terram vero copiosam dicit, quæ peccatores abundantes enutrit, quasi messem germenque vitiorum.

> Vers. ?. De torrente in via bibet [mss. A., B., F., bibit]; propterea exaltabit caput. Torrens fuit turbulenia persecutio Judæorum, de qua Dominus Christus bibit in via, id est in hac vita dum corpore pertulit. Sed dum in via dicitur, illata vis ostenditur, et velocissimus transitus indicatur, per quem itinerantes vehi solent ad aliam mansionem. Ipse est autem qui audivit, Sede a dextris meis; ipse est cui dicitur. Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech; ipse qui conquassat capita peccatorum; cui propter meritum gloriosæ passionis datum est nomen quod est super omne nomen, ut in nomine ejus omne genu flectatur cælestium, terfestrium et infernorum (Philip. 11, 9, 10). Audis passum, pagane vel Judæe, lege et ipsum esse futurum judicem, ut contremiscas omnipotentem Deum, qui hominem judicas negligendum.

Conclusio psalmi.

Septimus quidem psalmus est quem de duabus naturis Domini Christi pradicatum esse memoravimus. Sed quoniam dicit Apostolus ad Timotheum scribens: Prædica verbum, insta opportune, importune : arque, exhortare, increpa cum omni patientia et doctrina (II Tim. iv, 2); velim vobiscum qui unam naturam in Christo Domino factam putatis adhuc miscere colloquia. Nobiscum certe creditis quod in utero Mariæ semper Virginis Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14); eumque in assumpta humanitate passum et sepultum, qui tertia de resurrexit a mortuis; visum deinde corporaliter apostolis ac credentibus sibi; ascendisse quoque in cœles cum carne qua resurrexit a mortuis, hacienus omnino prædicatis. Sed quid in posterum terrena A sapitis, qui usque ad cœlestia pervenistis? Ubi est ergo illa natura com qua Dominus ascendit in cœl is? Morte jam perire non potuit, testante Apostolo: Hoc scientes quod Christus resurgens [ed., surgens] a mortuis, jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo (Rom. vi, 9, 10). Quare diceret, vivit Deo, et non vivit Deas, si una facta est natura quæ vivit? Sed est alind, videlicet quod vivit Deo, utique quod mortuum est semel peccato. Audis denique, Sedet ad dexteram Patris, et dubitas eum retinere quod humanitati ejus potest solummodo. convenire? Permittite, quæsumue, spem salutis nostræ Christum Dominum semper dici, qui recte potest tali nomine nuncupari, cum in duabus naturis B adunatis atque perfectis in gloria Patris permanet in sæcula sæculorum. Nam si dicta vestra diligenti examinatione pensetis, quoties Jesum Christum unius esse naturæ dicitis, toties eum filium sanctæ Virginis abnegatis. Et videte unde jam vobis salus veniat, si a vobis Dominum Salvatorem perversitas confestionis abscidat.

EXPOSITIO IN PSALMUM CX.

Alleluia.

Quamvis hoc nomen laudis generale esse videatur, tamen ibi maxime apponitur, ubi magna exsultatione gaudetur. Laudat enim Dominum populus sustinere servitium. Quæ laus futuræ figuram noscitur portare lætitiæ, ubi Dominus a fidelibus suis abs que intermissione conspicitur et sine fine laudatur, sicut in alio psalmo legitur : Beati qui habitant in domo tua : in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. LXXXIII, 5). Est etiam psalmus iste apud Hebræos alphabeti ordine decoratus, qui per capita commatum sive divisionum primus cunctis litteris adnotatur : illos nobis justos indicans, qui (divina gratia tribuente) perfectis virtutibus clucescunt. Nam sicut superiores p-almi alphabetodes quasdam litteras minus habentes, illos designant qui non adeo universis meritis repleti sunt, sed tamen in sancto concilio habitare noscuntur, ita et isti, completis litteris omnibus, excellentium merita videntur indicare justo- D rum. Est et alia causa, ut Pater Hilarius dicit (Prolog. in Psal.), positi hujus alphabeti: Scimus parvulos et rudes per litteras erudiri, ut sapientiæ præcepia conquirant; sic hujusmodi psalmi pueris et incipieutibus dantur, ut primordia eorum quasi quibusdam elementis docentibus instruantur. Nam quamvis quosdam et sine litteris Scripturas divinas didicisse legerimus, facilior tamen res est Dei gratia fragilitati nostræ per litteras prudentiam discere, quam illud miraculum sustinere. Commonemur ergo per hoc sacramentum, quatenus pronissimi ad ecuditionis studia festinemus : quando ut elementa medi ari ac discere debeamus, ordo ipse ponitur litterarum.

Divisio psalmi.

Populus beatorum diversis mundi partibus aggregatus, primo ingressu psalmi confiteri se dicit Domino in congregatione justorum, ubi est æterna laus et sine fine præconium. Continet autem hæc pars prædicti alphabeti litteras sex. Secondo fideles ejus dicit copioso munere satiatos, adventum Domini compromittens, ut hæreditatem pollicitam avidissima intentione perquirant; in quo aliæ decem littera sunt digestæ. Tertio redemptos asserit Christianos, et Testamentum Novum æterna gratia consectatum. Ista vero residuas sex litteras recipiens, totum alphabetum decora perfectione complevit.

Expositio psal.ni.

Vers. 1. ALEPH, BETH. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in consilio justorum et congregatione. Confitebor (sicut sæpe diximus) æquivocum nomen est, sed pro locorum diversitate 381 suscipitur. Confitentur enim et qui peccata deplorant, item et qui Domino gratias referent confitentur; sed illud in lacrymis, istud in gaudio est; illud in afflictione, istud in sancta mentis alacritate noscitur constitutum. Unde hic profusa lætitia exsultat populus fidelis, quamdam imaginem futuri sæculi designans, ubi voces istæ continuæ sunt, et laudes Domini devota mente concelebrantur. Nam ut sinceritatem suæ intentionis ostendat, landaturum se dicit eum toto cordis affectu, nt nihil cogitatio adversa subripiat, nec splendidam lucidamque mentem diabolica visuns, qui a mundi clade liberatus, vitiorum nescit C deantur fuscare præstigia. Sequitur, in consilio justorum et congregatione. Si consilium justorum et congregationem hic velis exquirere, omnino videtur difficile ut in hoc sæculo electos omnes invenias, ubi Ecclesia permixtione bonorum malorumque completa est. Sed qui hic toto corde confitentur, jam videntur in illa congregatione justorum psallere, quam de cunctis gentibus in futurum manifestum est Dominum congregare. Et videamus quid nobis ista verba denuntient. Consilium justorum est, quando beati cum Domino resurrectionis tempore judicabunt, sicut in primo psalmo dictum est : Ideo non resurgunt impii in judicio, neque peccatores in consilio justorum (Psal. 1, 5). Noc enim in Evangelio apostolis et sanctis suis specialiter Dominus compromisit. dicens : Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). Congregatio vero significat totius Ecclesiæ beatam coronam, de diversis mundi partibus adunatam.

> Vers. 2. GIMEL, DALETH. Magna opera Domini; exquisita in omnes voluntates ejus. Hinc jam enumerationes sincerissimæ confessionis ingreditur, magnam immensitatem bonitatis osteadit. Quid'enim magnificentius quam de impio facere justum, de hoste filion, de captivo liberum? Ut in eis compleatur quod Apostolus dicit : Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit et gratia (Rom. v, 20). Exquisita, id est singularis, exacta, cui nihil potest simile reperiri. Permittit enim diabolum sævire, ut ex illius iniqui-

tate sibi debeat fidelissimos invenire; novoque modo A et sanguinis sacri, quæ est salus gentium et remissio nascitur de afflictione gaudium, de persecutione temporali æterna securitas. Et ne putares pro parte laudatum, adjecit, in omnes voluntates ejus. Quidquid enim facit, eximie atque incomprehensibiliter opera-. tur, sicut in Genesi scriptum est : Fecit Deus omhia valde bona (Gen. 1, 31). Sic illa investigabilis, illa inæstimabilis laus sub brevitate conclusa est.

Yers. 3. HE, VAU. Confessio et magnificentia opus ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi. Opera illa Domini, quæ superius dixit, nunc iterum quemadmodum intelligantur exponit. Gloria enim et decor (sicut Pater Ilieronymus transtulit) est opus ejus: quoniam et lau labilia sunt nimis, et decora quæ facit. Diximus enim Confessionem illam hic accipiendam, quie verbis præconialibus explicatur. Sequitur, et R justitia ejus munet in sæculum sæculi. Hic justitiam Domini, senten iam futuri judicii debemus advertere, quæ omnino perpetua est. Justitia quippe ejus manet in seculum seculi, cum peccatoribus dixerit : Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Mat:h. xxv, 41). Iterumque justitia ejus manet in sæculum sæculi, quando fideles advocaverit, dicens: Venite, benedicti Patris mei, percipite reynum quod vobis paratum est ab initio mundi (Ibidem, 54). Sic in utraque parte justitia Domini perpetua e! incommutabilis perseverat.

Vers. 4. Zain, Heth. Memori m fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus. Ad secundum venit ingressum, ubi ostendit esca cœlesti fidelissimos pastos, id est adventu Domini utique Salvatoris. C Memoriam ergo fecit mirabilium suorum, quando plurima nova et inusitata monstravit. Tunc enim omnia Deum regere potuit evidenter adverti, quando visæ sunt consuctudines rerum sacris jussionibus immutari. Convertere enim veraciter non potest ordines rerum, nisi qui eas et fecisse et administrare cognoscitur. Et ut ostenderet qui fecit memoriam mirabilium snorum, sequitur, misericors et miserator Dominus. Misericors naturam ejus pietatis ostendit; miscrator. tempus quo adventu suo misericordiam fecit, et humano generi larga pietate subvenit.

Vers. 5. Teth, Jod. Escam dedit timentibus se; memor erit in saculum testamenti sui. Quod dixit, Essam dedit timentibus se, significat utique spiritualem cibum. Quis enim escam communem putet fidelibus D dixit esse quam* dicta. Et ut dignitas corum amplius ad præmium datam, quæ et peccatoribus passim cognostitur attributa? Sed ut magis boc de adventu Domini Salvatoris debuisses advertere, sequitur, memor erit in sæculum testamenti sui. Memor erit, humanitatis consuetudine dicitur, quia tunc quis aliquid in mente habuisse putatur, cum promissa compleverit. In acculum æternita!em significat, quia verba testamenti sui solidissima veritate custodit. Nam sicut promissus est in Veteri Testamento Dominus Salvator, ita in Novo advenire dignatus est, in quo esca data est timentibus eum, id est communicatio corporis

peccatorum.

Vers. 6. CAPH, LAMED. Virtutem operum suorum annuntiavit populo suo, ut det illis hæreditatem gentium. Hic est impleta sententia, que tribus versibus continetur. Virtus operum fuit, quam dicit in Evangelio: Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortus resurgunt : et beatus qui non fuerit scandalizatus in me (Matth. x1, 5). Annuntiarit, manifestam fecit, populo scilicet Christiano, quem redemit sanguine pretioso. Sed hoc illi prophetiæ spiritu dicunt, qui ante adventum Domini in eum sancta fide crediderunt. Dedit autem eis hæreditatem gentium, quando Ecclesiam catholicam de cunctis nationibus vivis lapidibus fabricavit. Ipsa est hæreditas quæ promissa est Abrahæ: Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli et sicut arenam quæ est ad oram maris (Gen. xxII, 17). Aperuit enim causam quare virtulem operum snorum aununtiabit populo suo; scilicet ut daret eis hareditatem gentium. Ipsa enim intentio fuit miraculorum ut crederent, et præmia compromissa credentes acciaerent.

Vers. 7. Men, Nun. Opera manuum ejus veritas et judicium : fidelia omnia mandata ejus. Pulcherrimis variisque sententiis in hoc et sequenti versu laudes Domini describuntur. Quæ duodecima es: species definitionis, quam Graci xat' čnacrov, Latini per laudem dicunt. Opera quippe virtutis ejus est, quando confitentibus parcit, et beatos ex impiis facit, deinde cum obstinatis pænas debitas reddit. Quapropter proprie dictum 382 est, Opus ejus veritas et judicium. Veritas est enim cum sidelibus promissa restituit; judicium, quod impiis comminatur : quonism qui hic præcepts ejus facere negligunt, ibi vindictam perpetuani sustnebunt. Sequitur, fidelia omnia mandata ejus. Scriptum est : Serva mandata, et servabunt te (Eccli. xv. 16). Fidelia vero sunt, quoniam nullo mendacio dicta variantur; sed absolute nos custodiunt, cum ca custodire Domini munere festinamus.

Vers. 8. Samilen, Ain. Confirmate in seculum secculi, facta in veritate et æquitate. Humana verba incassum missa solvuntur: Domini au'em sermo confirmatus permanet in æternum. Nescit enim titubare quod Veritas loquitur. Sequitur, facta in veritate et equitate. Mandata illa, que superius dixit, ut ea crederes certissimis effectibus esse plenissima, facto appareret, adjecit, in veritate et æquitate. Veritas es!, quia dieta complentur; æquitas est, quia justitire pondere proferuntur. Has enim virtutes manifestum est ejus continere mandata.

Vers. 9. PHE, SADE, COPH. Redemptionem misit populo suo; mandavit in aternum testamentum suum. Sanctum et terribite nomen ejus. Hic enthymematicus syllogismus jam nobis frequentatus oboritur; cujus propositio est : Redemptionem misit populo suo, mandavit in æternum testamentum snum. Sequitur exspectata conclusio : Sanctum est igitur et terribile nomem

ejus. Audiamus reliqua quæ sequuntur. Perventum A est ad ingressum tertium, in quo Dominum Salvatorem pronuntiat esse venturum, qui timendus, amandus et continua exsultatione laudandus est. Convenienter autem dicitur, Redemptionem misit, quoniam hoc videbantur indigere captivi. Sed tale pretium fuit quod tyrannus non sumeret, sed ille qui abs ilvebatur acciperet. Lucratus est captivus redemptionem suam, et ipse est magis inde ditatus qui tenebatur obnoxius. Sequitur, mandavit in æternum testamentum suum. Mandare dicimus, absentibus verba per medias destinare personas. Quod factum constat, quando Tes'amentum Novom per apostolos atque evangelistas suos transmisit ad gentes. In æternum autem recte dicitur, quia nullum illi aliud successurum significatur, sicut in Veteri Testamento constat effectum. Hoc B exsultationis litterarum institutio jungeretur. est enim quod cuncia conclusit, quia plenitudinem suam, quæ prius suerat promissa, restituit. Merito ergo æternum dicitur, quod nulto alio indigere cognoscitur. Addidit, Sanctum et terribile nomen ejus. Sanctum pertinet ad incarnationem, sicut ipse dicit: Custodi animam meam, quoniam sanctus sum (Psal. LXXXV, 2). Terribile ad omnipotentiam Deitatis excelsie, sicut in alio psalmo dicitur: Tu terribilis es, et quis resistet tibi (Psal. LXXV, 8)? Quæ duo ad illud pertinent, ut amemus advocatum, judicantem timere debcamus. Ilæc enim competenter utraque conjuncta sunt, ne nos aut solus amor negligentes reddat, aut tantum timor desperatos efficiat.

Vers. 10, Res, Sin, TAU. Inilium sapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eam C [mss. A., B., F., eum]. Laudatio eius manet in sæculum sæculi. Pulchre definitum est anid sit timor Domini: scilicet Initium sapientiæ. Per hunc enim ad Dominum velut quibusdam januis introitur. Nam si metus ejus judicii ne-ciatur, conversionis medicina negligitur. Timeamus ulciscentem, ut mereamur Redemptoris [ed., redemptionis] gratiam reperire. Sequitur. intellectus bonus omnibus facientibus eam. Ne sapientiam putares humanam, quæ incertis casibus nutat et Auctuat, dicit de ista coelesti sapientia : Intellectus bonus, id est verus atque salutaris, quem constat in illa non e se, de qua scriptum est : Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum (1 Cor. 111, 19). Iste ergo intellectus qui in timore Domini probatur intentus, utilis atque fructuosus est : quoniam inde nasci- D tur, quod ad perennem gloriam perducere videatur. Adjecit, laudatio ejus manet in sæculum sæculi. Ecce intentio psalmi tota declarata est. Populus ille fidelis a diabolica pravitate liberatus, gratias agens Domino, sententiam religiosæ mentis expressit; quod et hic facere debent qui devoti sunt, et in illa cœlesti Jerusalem a heatis constat esse peragendum. Laudatio enim ejus non clauditur termino, quia nec finem habere potest beneficium. Hic laudatur, quia peccatores liberat; ibi prædicatur, quia devotos coronat. Merito ergo Alleluia in titulo psalmus iste cognoscitur suscepisse, qui et a laude Domini fecit initium, et in ejus laude finitus est.

Conclusio psalmi.

Quain bene fidelis-imus populus iste lætatus est ! Fuit et nostrum gaudium audire gaudentem. Alacritas enim mentis augetur, quando atterius lætantis prolata verba suaviter hauriuntur. Sed nec hoc quoque putetur otiosum, quod post centesimum nonum psalmum hæc exsultatio fidelium tali numero collocatur. Respice enim dulcedinem securitatemque canentium, et invenies hic imaginem illius præmii contributam, quam operariis in Evangelio Dominus pollicetur, quos ad laborem vineæ vocationis suæ muneribus invitavit. Ipse est enim denarius qui et mane et sero venientibus dabitur. Denarius, quoniam coronalis est; unus, quia finem penitus non habebit. Addita est huic psalmo et alphabeti decora perfectio, ut gratiæ tantæ

EXPOSITIO IN PSALMUM CXI. Alleluia, conversionis Aggai et Zacharia.

Cum jam frequenter solum posuerit Alleluia, videannis adjectio ista nominum quid velit intelligi. Aggæus et Zackarias prophe:æ fuerunt qui post transmigrationem Babyloniæ sub Dario rege longo post tempore prophetaverunt quam ista sint cantata. Reversi enim in Jerusalem patriam suam, cum reparari templum viderent, laudes Domini magna exsult tione profuderunt. Ad quam similitudinem et bic psalmus integerrimi alphabeti litteris, quasi regulis aureis noscitur esse contex'us; quem post absolutionem peccatorum perfectissima debeat Christianus alacri. late cantare. Et memento quod institutor fidelium hic quartus est psalmus; ostendit enim post liberationem 383 delictorum quanta sint bona fidelium, et quæ sit retributio persidorum.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquitur. Prima admonitione quid faciat beatus vir, et quanta bona Domini gratia mereatur, ostendit; continet autem litteras sex. Secunda adventum Domini significat Salvatoris, per quem homines ex peccatoribus et implis in æternum beati esse promerentur: quæ divisio tredecim li teras llebraicas noscitur continere. In tertia parte contraria impiis provenire testatur; quæ residuas habet litteras tres.

Expositio psalmi.

Vers. 1. ALEPH, BETH. Beatus vir qui timet Dominum : in mandatis ejus cupiet [mss. A., B., F., cupit] nimis. Diversis modis Beatus vir in medium deducitur : ne dissimulatione aliqua ejus appetentia negligatur. Decet enim animo nos frequenter revolvere, unde probamur sub æternitate gaudere. Sed cum beatitudo nulla sit sub timore mundano, qui potius miseros facit, manifestum est tamen nulla æterna reperiri gaudia, nisi quæ Domini fuerint timore præparata. Ipso enim compellente, desideramus quod nos beatos possit efficere. Denique sie sequitur, in mandatis ejus cupiet nimis; quod per timorem Domini certum est posse contingere, quando Dominu n diligendo metuimus : ne nos a regno suo reddat exduodecime definitionis Grace dicitur κατ' έπαινον, Latine per laudem.

Vers. 2. GIMEL, DALETH. Potens in terra erit semen ejus; generatio rectorum benedicetur. Jam illius beati quem superius dixit, præmia describuntur. Sed cum ipse prædicit humiles sibi esse gratissimos, ita ut justi ejus pauperes dicantur, quæramus in qua terra potentes dicantur essei, qui hic probantur esse derisui. In illa scilicet qua cum Domino regnaturi sunt sancti, ubi non divitiæ humanæ, nec honores temporales faciunt potentes, sed contemplatio Domini et sine fine laudatio. Ipsa revera est potentia cui non succedit infirmitas; sed quod esse meruerit, æterna felicitate custodit. Semen opera significat bonarum rerum, quæ in hoc sæculo velut semina jaciuntur, p æterna. Sed licet utraque ad manuales videantur ut fructus faturæ messis adolescat. Generatio autem rectorum bene dicitur, non ista carnis, sed illa quæ imitatione justorum per similitudines operum noscitur esse propagata. Unde et diabolus peccatores silios habere memoratur, quibus dictum est : Vos a patre diabolo estis (Joan. VIII, 44).

Vers. 3. He, VAU. Gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi. Adhuc in bonis beati præmissa descriptio perseverat. Beati domus est mentis secretum, ubi divitias sanctas et gloriam perpetuam reponit quisquis Domini præcepta impleverit. Sed illa gloria non habet finem; illæ divitiæ non maligna subreptione dispereunt, sed de Domini mandatis veniu t; unde quidquid acquiritur, perenni integritate servatur. Denique sic sequitur, et justi ia ejus manet in sæculum sæculi. Justitia quidem hominis dicitur, sed quæ, Deo largiente, præstatur. Nam cum sit nomen generale, advertitur tamen propria, cum divina dispensatione ad unumquemque hominem res concessa pervenerit. Et ne aliquis se temporaliter existimaret sieri beatum, addidit, manet in sæculum sæculi. Hactenus beati illius bona narrata sunt; nunc unde sieri possit beatus edicitur : ne tantum desiderium movisse, non etiam et causam docuisse videretur.

Vers. 4. ZAIM, HETH. Exortum est in tenchris lumen rectis corde; misericors, et miserator, et justus Dominus. Venit ad admonitionem secundam, in qua Domini primus significatur adventus, qui conficentes beatos fecit, et superbos pro sua iniquitate damna- D vit. Sed iste adventus Domini mirabili proprietate describitur. Venit enim lux quæ superat omnem lucem; et ut gratior es-et, adjecit, in tenebris, non istas quas solis facit absentia; sed quæ peccatorum magis præsentia tenebrescunt. Intus sunt enim in corde istæ tenebræ, ubi sol mundanus non possit accedere, quas illud lumen expellit, quod mortem vicit, et delic:a contrivit. Sed cum rectis corde dicitur, perversi ab isto lumine separantur. Sequitur, misericors, et miserator, et justus Dominus. Pauca sunt quidem verba. sed omnium creaturarum rationabilium actus amplexantia. Nam qui confitentur, habent misericurdem [mss. A., B., F., misericordiam]; qui contem-

trancos. Beatus ergo qui timet Dominum, etc., species A nunt justum sine dubio sustinebunt [lidem, sustinebant judicium].

> Vers. 5. Teth, Jod. Jucundus homo qui miseretur et commodat; disponet sermones suos in judicio. Jucundum dicit non tam hominibus acceptum quam Deo gratum. Qui miseretur, id est, qui egentibus donat. Commodat vero, qui recepturus aliquid in hoc mundo sperantibus in necessitate mutuatur, sicut dicit in Evangelio: Omni petenti te da, et volenti mutuari abs te, ne prohibeas eum (Matth. v, 42) : quia et hæc non minima merces est ad præsens eruere [ed., serva:e] periclitantem, et sideliter recipere solam præstitæ pecuniæ quantitatem. Potestautem intelligi, ut hoc quod miseretur, id est quod pauperibus donat, commodare videatur, quando dat homo temporalia, recepturus operas pertinere, tamen non solum de pecunia miserendum dicit pauperi, aut sperantibus commodandum, sed de omni beneficio quo indigere cognoscitur destitutus. Unde impigri debemus facere omne quod potest alteri subvenire. Seguitur, Disponet sermones suos in judicio. Dispositio sermonum ordinem significat imperturbatum atque tranquillum. qui probabili ratione narratur. Venienti quippe Patrifamilias dicendum est : Domine, quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque superlucra'us sum (Matth. xxv, 20). Ipse ergo disponit in judicio sermones suos, qui se Domini dona gen inasse probaverit; non ut ille qui suffossum taleutum cautela sterili et noxia parcitate servavit. Quod potest etiam et a l il'um pertinere qui divinas Scripturas munere Domini perscrutatus, aut infructuosa taciturnitate retinet, aut pia voluntate disseminat.

> Vers. 6. CAPH, LAMED. Quia in sæculum non commovebitur : in memoria æterna er t justus. Reddit causam quare vir justos disponat sermones suos in judicio; scilicet quia in sæculum non commovebitur, id est, a gloria Domini nullatenus separabitur. Sequitur, in memoria æterna erit justus. In memoria utique æterna erit justus, quia vocatur ad præmium. Impiis enim dicitur: Non novi vos (Luc. x111, 25). Quapropter 384 sicut illi qui deputantur ad pœnam de mente perhibentur excedere, ita isti propter beatitudinem percipiendam in memoria dicuntur Domini permanere.

> Vers. 7. Men, Nun. Ab auditu malo non timebit: paratum est cor ejus sperare in Domino. Illum auditum malum dicit, quem audituri sunt impii : Ite in ignem æternum (Matth. xLv, 41), et reliqua. Malus enim illis videtur qui justa severitate plectendi sunt : quia fas dici non est, nisi justum Domini semper esse judicium. Et ne solum beatos putares pœnas noxias non timere, sequitur, paratum cor ejus sperare in Domino, ut promissa ipsius percipiant, qui sæculi illecebras ejus juvamine calcaverunt; quibus ipse dicturus est: Venile, benedicii Paliis mei, percipile regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Ibidem, 34). Cor autem positum est pro rectæ mentis affectu, quod sine aliqua cunctatione promissa novit expetere.

non commovebilur denec vident inimicos suos. Quia paratum fuerat cor beati sperare in Domino, consequenter adjunctum est, confirmatum est cor ejus. Omnia enim caduca contemnit, qui illa fuerit delectatione completus. Confirmatur ergo cor justi, cum nulla sæculi selicitate mollescit; et peccatorum bic respiciens potentiam, exspectat potius corum ruinam. In hoc enim mundo inimicos patitur potentes videre, ut ibi eos possit humiliatos aspicere. Sed cum hic videamus inimicos nostros esse carnales, qui nobiscum aliqua adversitate confligunt, spirituales vult intelligi nequitias, quas hic penitus non videmus, sed in illa nos certum est judieatione cognoscere. Et cum dicit, donec videat inimicos suos, subaudiendum est, humiliatos atque contritos. O dispositio [cd., dispensatio] sancta R Creatoris, qui tunc eos fractos facit videri, cum possint esse derisui, non timori!

Yers. 9. PHE, SADE, COPH. Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in sæculum sæculi : cornu ejus exaltabitur in gloria. Ilæc sententia ad illud præceptum dominicum pertinet : Si vis esse persectus, vende omnia tua; et da pauperibus; et veni, sequere me (Matth. xix, 21). Ipsa est dispersio quæ feliciter congregat; ipsa erogatio quæ cœlorum regna mercatur. Hæc qui fecerit justitiam operatur, quia Domini præcepta complevit; et in hoc ille semper manet, quoniam ab illo auctore æterna recipit dona, qui condidit sæcula. Sequitur, cornu ejus exaltabitur in gloria. Cornu pro potestate poni sæpe jam dictum est, sicut Daniel propheta testatur, dicens : Quatuor autem cornua, quatuor regna sunt (Dan. vii, 17). Quam necesse est illis ibi dari, qui hic videbantur pia humilitate prostrati! Hactenus de beatorum bonis locutus est: nunc psalmum de impiorum afflictione concludit.

Vers. 10. Res, Sin, Tau. Peccator videbit, at irascetur; dentibus suis fremet et tabescet : desiderium peccatorum peribit. Postquam beati definitionem dixit et præmia, in tertia parte peccatorum notavit invidiam. Quæ figura dicitur paradigma, quoties beatorum hortamur bonis, malorum autem deterremur exemplis. Hoc enim schema in his psalmis omnibus inveniur, qui loquantur de institutione beatorum; quamvis et alibi interdum reperiatur aptatum; sicut et in primo psalmo constat effectum. Irascetur, dixit, scilicet sibi, qui noluerunt a pravitate suspendi. Videbant [ed., vident] enim se præsumpsisse quondam de gloria caduca, de potestate fogitiva, et alios hentitudinem accipere, quie ne-cit aliquando desinere; ira justa, indignatio vera, sed non proficua temporibus ultionis. Potuerant enim ibi non indignari, si hic suis vitiis rodderentur infensi. Sequitur, dentibus suis fremet et labescel. Peccator et invidus in sua fluctuans malignitate describitor : iracundiæ quidem suæ retinens malum, sed nulli ultra nociturus. Ilic enim impie commovebatur, ut alterum læderet : ibi juste sibi ira citur, quoniam pro sua malignitate punitur. Sic et Isains ait : Non est pax impiis, dicit Dominus (Isa . LVII, 211. Nam fremitus ejus hoc agit ut tabescat;

Vers. 8. Sanech, Ain. Confirmatum est cor ejus; A impetus ut deficiat; se jam dentibus suis mordet, se in commovebirur dence vident inimicos suos. Quia patum fuerat cor beati sperare in Domino, consequentra adjunctum est, confirmatum est cor ejus. Omnia proceatorum peribit; seiliert quia sicut illic vota beatim caduca contemnit, qui illa fuerit delectatione mpletus. Confirmatur ergo cor justi, cum nulla saccatorum desideria succisa marcescent.

Conclusio psalmi.

Quam pulchre alphabeto descendente beatus iste descriptus est, ut simul facta ejus narrarentur et præmia! Quis se videre non credat quæ sancta veritas pollicetur? Sed ipse nos faciat accipere, quod jam concessit andire. Hoc enim alphabetum, quo carmen istud impletum est, ad perfectionem sapientiæ pertinere non dubium est, per quod et divinarum rerum intellectus agnoscitur, et imperitiæ culpa declinatur. Sic constat psalmos diversa suavitate variatos, ut humana imbecillitas discendi non possit sustinere fastidia.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXII. Alteluia.

Ecce verba tituli sui subsequens psalmus exponit, nam cum sit, Alleluia, laudate Dominum, ita et ipse fecit initium magist r verus, doctor egregius, cujus nescit sermo fallere, quia de veritatis fonte constat emanare. Quid enim dici potest certius quam ubi rerum præceptor, proprius probatur expositor?

Divisio psalmi.

Propheta David psalmi textum sub brevitate transcurrens, prima parte commonet devotos, ut laudes Domino jugiter exsolvant, et in toto orbe prædicare non desinant. Secunda parte ipse facit quod alios monet, ut magister verus non tam verbo, quam docere videatur exemplo.

Expositi > psatini.

Vers. 1. Laudate, pueri, Dominum; laudate nomen Domini. Constat hoc nomen simplicibus et purissimis dari, quando et ipse Dominus puer vocatur, sicut est illud: Puer natus est nobis (Isai. 1x, 6). Istam siquidem ætatem pro innocentia 385 sua a Domino constat electam; dicit enim discipulis suis: Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum (Math. x1x, 14). Merito ergo hos propheta commonet laudes Domino debere cantare, qui corde puro ad eas videntur accedere. Non enim hic ætas est electa, sed pur tas. Respice quoque in hac repetitiane quamdam esse distantiam. Dominum landat, qui se probabili actione commendat: Nomen Domini idem laudat, qui virtutes ejus saacta prædicatione concelebrat.

Vers. 2. Sit nomen Domini benedictum, er hoc nunc et usque in sæculum. Ne for e sibi momentameam laudem pueri crederent imperatam, dicit et modo in hoc sæculo prædicandum, et in illa quoque æternitate laudandum. Sed ne vel hoc localiter possit intelligi, subter dicit quemadmodum ubi que laudetur.

Vers. 3. A solis ortu usque ad occasum, landate

momen Domini. Il c universalem designat Ecclesiam, A pes vindicent et egentes; nam de stercore et pauperet per totum mundum, cujus fabricator est Christus, eius præconia debeant non taceri. Justa commonitio [ms. G., communitio] est Domini, salutaris injunctio; ut Creatorem suum creatura cognoscat, eumque magnificare debeat, quatenus ejus laudibus semper accrescat. Hoc schema dicitur periphrasis, Latine per circuitum. In aliis quippe locis, per orbem, in aliis ex quatuor cardinibus, hic autem per solis cursum, quasi per quamdam lineam declaratus est mundus.

Vers 4. Excelsus super onines gentes Dominus, et super culos gloria ejus. Per has duas partes, universas vult intelligi creaturas. Gentes, terrena cuncta suscipiamus. Cælos, advertamus universa cœlestia : quoniam super omnia probatur excelsus, cui B tur, qui humilitate altus est, qui fide certus, qui ipsi quoque cœli subjecti sunt, sicut in alio psalmo Begitur : Exalture super cælos, Deus, et super omnem serram gloria tua (Psal. cvn, 6). Sive gentes, carnates homines; cœlos vero spirituales debemus accipere; ut super omnes creaturas Altissimus sentiatur, ani cunctarum rerum conditor esse dignoscitur.

Vers. 5. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in elis habitat? Venit ad secundam partem, in qua jam tore laudes dominicas ex factis ejus lætus exsolvit. Dam quis dicitur, nemo alius significatur, quam qui tantum propria potentize suze majestate glorietur. Qui in altis habitat, id est, in excelsis creaturis suis, quas ipse magnas facit, cum in eis habitare dignatur; usunt angeli boni, sancti ejus, et reliquæ potesta-🗠, quæ præsentiæ ipsius dignitate grandescunt. C Sed ne putares istam amplitudinem humilia velle despicere, vide quid sequitur.

Vers. 6. Et humilia respicit in cœlo et in terra. Exponitur quod superius dictum est, qui in altis habitet. Ipse enim humilia respicit, ut fiant ejus dono temper altissima. Illi enim supra piam humilitatem wies est; ipsam visitat quæ nihil in se sperans, sed de sola Domini largitate præsumit. Sed istam humihatem in qualitate mentis accipe, non in-positione terrarum. Sequitur enim, in coelo et in terra. Quæ tin coelo humilitas, nisi illa scilicet in qua humililete sua sancti angeli placuerunt? Virtutes omnes colorum ipsa laude præcelsæ sunt; et quidquid sideliter humile suerit, ibi Dei sedes et æterna potensancios viros, de quibus scriptum est: Super quem Pequiescet [ed., requiescit] Spiritus meus, nisi super milem, et quietum, et trementem verba mea (Isai. 47, 2)? Sic in cœlo et in terra humilitas Deo placita reperitur, sicut superbia probatur exosa, per Tam diabolus cecidit, per quam homines in tartari metrale merguntur. Erubescant elati, et seipsos Cespta ratione convincant. Ubi credant locum habesuperbiam, cum cœlum et terram ab humilitate **Seast** occupata?

Vers. 7. Suscitans a terra inopem, et de stercore vigens pauperem. Hoc benesicium non sibi soli ino-PATROL. LXX.

tate erigitur, quisquis de hac labe corporis per Dei gratiam sublevatur. Rex denique ipse mundanus inops est munerum Dei, et in stercore volvitur, cui carnis vitia dominantur. Elevat ergo ab istis Dominus quoslibet ordines, quaslibet ætates, cum misericordiæ suæ dona largitur.

Vers. 8. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Beclarat ad quid pauperis et inopis pervenire possit erectio, scilicet ut collocetur cum principibus populi sui. Principes enim populi sunt patriarchæ, prophetæ, apostoli, et quicunque Deo probabili conversatione placuerunt. Sed hic principatum, non honorem credas qui hominum suffragio conquiritur, sed illum qui Domino largiente præstamentis robore solidatus. Nam quod addidit, populi sui, significat Ecclesiam catholicam, quæ toto orbe diffusa est.

Vers. 9. Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Hic facta est conclusio superiorum sensuum, et descendentium pulchritudo verborum. Nam quod dixit: Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem : ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui, exponit ula hoc sieri possit; scilicet in Ecclesia, quæ ante adventum Sponsi sui sterilis fuerat; sed facta est mater læta filiorum, quando prædicationibus apostolorum ex aqua et Spiritu sancto copiosos filios in toto orbe procreavit. Quondam fusca, nunc pulchra; qua per aquam fecundissimam parit, et virginitatem suam gloriosa integritate custodit. Ipsa fuit igitur sterilis. quam Dominus in domo sua habitare facit lætantem, de partu scilicet et numerositate sanctorum.

Conclusio psalmi.

Vehementer admiror quoties istum numerum reperio ingentium sacramentorum bonore plenissimum. lpse enim calculus apostolos complectitur; ipse Israeliticum populum divisit in tribubus, futuram illam, sicut Pater Hieronymus ait (In cup. xxx1 Ezech:), significans beatitudinem duodenaria quantitate distingui. Verbi gratia, ut primum locum habeant apostoli, secundum prophetæ, tertium martyres, quartum infantes post baptismum rapti, quintum virgines, sextum recte poenitentes; ut sic usque ad teperitur. In terra enim quod dicit, significat D duodecim partes per diversas meritorum distantias gradiatur. Hoc tangere videtur Apostolus cum dicit: Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum (I Cor. xv, 41); et alibi : Stella a stella differt in claritate: sic erit et resurrectio mortuorum. 226 Quapropter iste psalmus post centesimum duodenario numero constitutus, futuræ nobis beatitudinis imaginem compromittit, quando ad illam æternæ lætitiæ similitudinem jugiter Dominum a pueris præcipit esse laudandum.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXIII. Alleluia.

Cum jam multi psalmorum præcesserint, et alli quo-

sum tot psalmi tali capite videntur ornari. Nam sicut in melodia hoc compositum nomen diversos tonos recipit, ita et multiplices causas ad vim suæ prædicationis assumit. Non enim uno modo dicitur: Laudate Dominum; sed, sicut ex diversis actibus laus ista colligitur, ita et Alleluia variis negotiis et competentibus narrationibus applicatur. Est enim intentio psalmi istius, nt ab initio Hebraici populi per magna miracula plenitudinem legis (qui est Christus Dominus) mundo præstitam nuntiaret, per quas similitudines rerum et hodie unumquemque liberari approbat Christianum.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum propheta loquitur. Primo præstiterit, et populo Christiano. Secundo sub interrogatione dicit cur fugerit mare, quare cursum suum Jordanis abstinuit [ed., retinuit]: responsionem gratissimam jungens, a facie Domini terram fuisse commotani. Tertio simulacra gentium inutilia demonstrat adoratoribus suis; et religio Domini quam sit utilis et saluberrima propriis cultoribus consequenter exponit.

Expositio psulmi.

Vers. 1. In exitu Israel de [ms. G. et ed., ex] Egypto, domus Jacob de populo barbaro. Hic exitum illum debemus accipere, quando nos a peccatorum vinculis contingit exire. Tunc enim ab Ægyptiorum, id est a dæmonum turba liberamur, quando bar- C deant. baricæ severitatis illius jura non patimur; et vere reddimur Israelitæ, cum pompæ mundi hujus a nostra coeperint mente discedere. Barbarus autem a barba et rure dictus est, quod nunquam in urbe vixerit, sed semper ut fera in agris habitasse noscatur. Domus vero Jacob veraciter efficimur, quando Ch. istiani dogmatis præcepta servamus.

Vers. 2. Facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas eius: Israel regnabit in ea. Tria ista commata versus hujus divisa expositione noscamus. Judæam [ms. G. et ed., Judum] diximus non solum ad Hebræorum pertinere nationem, sed ad omnes fideles posse respicere. Verus enim Judas Salvator est Dominus, in quo regnum et potestas Israelitarum. qui eum circumciso corde sequentur, Judæi veraciter nuncupantur. Potestas autem ejus Israel dicta est, quoniam in ipso magna miracula propriæ virtutis ostendit. Nam ubi ille non habet potestatem, qui omnia quæ vult facit in cœlo et in terra? Sequitur, Israel regnabit in ea; scilicet quoniam vir videns Deum in beata illa congregatione regnabit, ubi sancti sunt omnimodis congregandi.

Vers. 3. Mare vidit, et fugit; Jordanis conversus est retrorsum. Videns propheta ingentium miraculorum se mole superari, vitiorum omnium causas duahus allusionibus plenissima brevitate conclusit. Mare, frequenter diximus peccatores istius sæculi

que secuturi sint qui Alleluia prænotantur, non incas- A debere suscipi, qui more undarum tumidis cogitationibus fluctuant; Jordanem vero pro quolibet flumine debemus accipere, qui variis desideriis homines rapiunt, et in mare illud magnum nefanda præcipitatione deducunt. Ista enim duo quæ genus humanum diversa delectatione rapiebant, adventu Domini respecto, a suis consuetudinibus retrorsum præcipitata redierunt. Et licet hæc historia referatur in Veteri Testamento, aliis tamen bic verbis et similitudinibus indicatur; ut evidenter adverteremus antiqua illa facta spirituali intelligentia salutis nostræ indicia nuntiasse.

Vers. 4. Montes exsultar runt ut arietes, et colles velut agni ovium. Paulatim evidentius descendit ad tempora Christiana. Montes apostolos et evangelistas. modo commemorat que miracula Dominus Hebreis B vel omnes verbi pra dicatores accipi posse manifestum est, qui et supernam lucem a terris cæteris primitus acceperunt. Et merito montes appellati sunt, propter sanctitatis amplissimum cacumen, et sidei solidissimam sirmitatem. Isti enim exsultaverunt in operibus suis tanquam arietes, qui sideli-simum gregein ad caulas Domini divino juvamine perducebant. Colles autem mediocritatem significant late credentium, quorum pectora fidei semina efficaciter acceperunt. Colles enim dicti sunt a colendo. Ista enim spiritualiter advertere nos debere ratio insa compellit, quando ad litteram omnimodis probantur absurda. Et ideo respice qua suavitate priores similitudines ad hanc intelligentiam videntur esse perductæ, ut sibi omnia pulcherrima collatione respon-

Vers. 5. Quid est tibi, mare, quod sugisti; et tu. Jordanis, quare conversus es re rorsum? Secundum ingreditur modum, in quo decora interrogatio præmittitur, ut dulcissima responsio subsequatur. Quæ figura dicitur peusis et apocrisis, Latine percunctatio atque responsio. Requiritur enim mare, discutitur fluvius cur suas consuetudines perdiderunt; ut ipsa gressus defixerint, quæ pridem involuta omnia rapiebant. Et bene additum est, retrorsum: quoniam universæ correctiones tunc nobis proveniunt, quando Domini beneficio nostra se instituta convertunt. Nam quod pene ipsa repetiit quæ superius dixil: Quid est tibi, mare, quod fugisti; et tu, Jordanis, quare conversus es retrorsum? alia figura est, epaid est videntium Deum noscitur esse perpetua; ita D nodos, id est repetitio rerum quæ junctim dictæ

> Vers. 6. Montes, quare exsultastis ut arieles; et, colles, velut agni ovium? Priorum versuum ordinem custodivit; sic enim sub alio modo et hic sunt positi, sicul in prima divisione videntur esse narrati. Interrogat enim sæculum per mare vel flyvium, quid fuerit quod ejus ligamenta soluta sint. Et quoniam erat una responsio secutora, et illos quoque interrogat qui exsultasse præcipue videbantur. Unus enim Auctor et illa secit obssupescere, et hæc præstiti: fixa prosperitate gaudere.

> 387 Vers. 7. A facie Domini commota est terra. a facie Dei Jacob. Secuta est competens quæ para-

te. Adelissimi Christiani, commotionem istam, id est permutationem, que humane terres feliciter evenit, non factam tremore montium, sed prospera conversione populorum. Nam si quæras quid sit Dominus, audi, Deus Jacob. Ipso enim misericorditer apparente ab ejus facie, id est præsentia salutariter terra commota est, quæ mortis stupore pigra riguerat; quæ tamen sic a sua superstitione commeta est, ut in cultura Domini æterno fixa robore permaneret.

Vers. 8. Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupes in fontes aquarum. Petram (ut arbitror) Judæorum duritiam debemus advertere, quam in sacri baptismatis stagna convertit, cum eos ad religionem fecit venire tranquillam. Quam similitudinem Domidibus his suscitare filios Abrahæ (Matth. 111, 9). Idem rupes, hoc est arida et dura corda gentilium, divini eloquii manare fecit fontes irriguos; ut qui ante sterilibus superstitionibus siccabantur, post auditi [mss. A, B., F., avidi] suerint verbi coelestis prædicationes influere copiosas. Hactenus superiores versus per figuram parabole noscuntur esse decursi.

Vers. 9. Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam. Super misericordiam [ed., misericordia] tuam et veritatem [ed., veritate tua] tuam. Cum multa beneficia dixerit quæ nobis Christus Dominus profutura concessit, nimis vera subsequitur et affectuosa petitio; ut propter nomen suum humano generi præstaret utilia, qui probabilia merita in peccatoribus nequaquam poterat invenire. Nam cum C bona largiatur immeritis, ipsius gloriæ probatur esse quod concedit. Sequitur, Super misericordiam tuam et veritatem tuam. His duabus rebus gloriam Domini postulat debere concedi. Misericordia est enim, cum miseris ac delinquentibus peccata dimittit; veritas, cum beatitudinis futuræ promissa restituit; sive (ut alii velunt) cum judicaturus est impios. Utrasque come res, sive dum parcit, sive dum judicat, ad gloriam Domini pertinere manifestum est.

Vers. 10. Nequando dicant gentes : Ubi est Deus corum? Subsecuta est causa quare dignetur Dominus devotis misericordiæ suæ dona præstare. Que figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio. Nefandam quippe imputationem petit amoveri, quam in isto sæculo patiuntur creberrime Christiani. Nam D quoties martyrum corpora diversis suppliciis affliguntur, ipsa vox est tyrannorum, ipsa gentilium: Ubi est Deus corum? Quasi non possit eripere, quos ut coronet tormenta patitur sustinere.

Vers. 11. Deus autem noster in cœlo sursum; in cælo et in terra omnia quæcunque voluit secit. Contra dementium verba gentilium, qui dicunt: Ubi est Deus tuus? veracissima nimis insertur et absoluta sententia. Deum nostrum omnia facere quæ vult in coolo et in terra. Nam eum dicitur, in colo sursum, supra omnes creaturas potens esse monstratur. Sequitur, omnia eum facere quacunque vel in minimis, wel in maximis creaturis suis voluerit operari, ut

hatur utriusque responsio. Audite, conversi ; audi- A enm omnipotentem esse cognoscas, dum ubique effectum suæ voluntatis ostendat.

Vers. 12. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Venit ad tertium medum, ubi propheta simulacra gentium irridet, et Dominum Israel congrua laude concelebrat. Hoc genus causas dicitur demonstrativum, quod et vituperationem et laudem dignoscitur continere. Nam quinque versibus vituperat deos paganorum: decem vero Deum laudat excelsum, ut et in ipsa quantitate dictorum, rerum discrepantiam monstraret ambarum. Sed queniam superius invisibilem Deum dixerat, qua vult omnia facientem, hic merito irridenda dicit idola, quæ ad humanitatis formam composita, vel ipsis corporcis sensibus probantur extranea. Nam licet nus in Evangelio dicit : Potens est Dominus de lapi- p inveniantur et anca et liguea simulacra, utilius tamen illud elegit, quod gentilitas judicabat reverentius adorandum; ut erubesceret colere viliora, quorum et pretiosa probantur irrisa. Sed ne putares hac signa naturæ alicujus vivam habere substantiam. ad vilitatem dicitur exprimendam, deos illos gentilium mortalium manibus fabricatos. Pudor est dicere simulacrum ab illo coli, cujus ipse auctor potuit inveniri; utquid mortali valeat præstare, qui nisi voluisset homo, idolum non potuisset existere? Sic et Jeremias talia deliramenta pulchra definitione conclusit, dicens: Nihil aliud erit, nisi id quod volunt esas aurifices (Jer. x, 9). Quibus etiam Sedulii (ut ita dixerim) poetæ veritatis versus illi repetendi sunt:

> Lignee, ligna rogas : surdis clamare videris : A mutis responsa petis.

Nam si quæris scire quid sit veraciter Deus, audi Isaiam dicentem : Ego Dominus, hoc est nomen meum in ælernum: gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas sculptilibus. Quæ a principio sunt, ecce fiunt : ut nova quæ ego annuntiabo, et priusquam manifestarem ea audire vos feci (Isai. xun, 8, 9). Queniam ego sum. Ante me enim non fuit alius Deus, et post me non erit (Ibid. XLHI, 10).

Vers. 13. Os habent, et non loquentur ; oculos habent, et non videbunt.

Vers. 14. Aures habent, et non audient; nares habent, et non odorabunt.

Vers. 15. Manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt : non clamabunt in gutture suo; neque enim est spiritus in ore ipsorum. Et in his tribus versibus verissima descriptione notati sunt. qui fa'sis numinibus suis membra hominum inaniter assignare voluerunt. Nam quid, rogo, illi opus frit os, qui loqui non poterat? Quid oculi, qui conspicere non valebat? Quid aures, qui non erat auditurus? Quid nares, qui nullatenus fragrantiam sentichat? Nares autem a gnaritate dicta sunt, quod nos faciant odoratus agnoscere. Quid manus, qui res palpabiles ignorabat? Quid pedes, qui se movere minime prævalebat? Et ut talibus rebus augeretur irrisio, addidit; ut nec ipsis quoque animalibus ratione carentibus debeant comparari, quando in gutture suo non habent vel confusum clamorem, quem pecora emit-

tere propriis quibusdam vocibus consuerunt. Se- A quitur sententia quæ cuncta concludat, et hominibus et pecoribus'ideo illos incomparabiles inveniri: quia non est spiritus in ore ipsorum. Voces enim reddere, sive articulares, sive confusas animantium esse non dubinm 388 est: in quibus aptissime longa enumeratio facta est, ne cito paganorum opprobria finirentur.

Vers. 16. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Audit forsitan paganus et gaudet se suis numinibus comparatum; sed intelligat quantum tali patrocinio potuit proficere, ut de rationabili homine usque ad insensibilia metalla meruerit pervenire. Intelligat culturam suam in damnationem propriam fuisse conversam, et refugiat excepisse. Similes quippe illis fiunt, qui sequi talia decreverunt. Nec illud omittendum est, quod fabricatores et cultores hujus rei una perculsi probantur esse cententia. Similis est enim iniquitas alios suis operibus decipere, et culturis se pessimis obligare. De bis etiam dicit Apostolus : Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in secula (Rom. 1, 25). Hic etiam illa figura convenire monstratur, que appellatur sarcasmos, id est adverserii deri-io violo:: ta, quæ ipsas quoque culpas penetrare dignoscitur.

Vers. 17. Domus Israel speravit in Domino: adjutor corum et protector corum est. Damnatis iniquitatibus perfidorum, ad celebranda præconia Domini C lætus accedit. Domus Israel Ecclesiam cognoscitur Adelium significare populorum. Ipsa enim sperat in Domino, quæ mundana desider:a semper abjiciens, sola ipsius delectatione perfruitur. Et quid ei proveniat, consequenter exponit : adjutor enim et protector ejus efficitur, cui omnia servire demonstranfur. Adjutor, quia carne laborantes in hoc mundo, in quantum utile novit, adjuvat; protector, quoniam animas sanctas nulla sinit diabolica fraude subverti.

Vers. 18. Domus Aaron speravit in Domino: adjutor eorum et protector eorum est. Quod priore versu generaliter dixit, hoc nunc de sacerdotibus decora iteratione retexui', ut excelsus ordo pontificum non in generali commemoratione, sed speciali præconio D venerunt. laudaretur. Aaron enim in populo Judæorum primus sacerdos electus est, cujus commemoratione merito ordo ipse declaratur.

Vers. 19. Qui timent Dominum sperent [ed., speraverunt] in Domino: adjutor corum et protector corum est. Exponit quod superius dixit, Domus Israel, et domus Aaron. Ipsi sunt enim qui timent Dominum, et sperant in Domino. Duo enim ista sunt quæ beatos faciunt et felices, quos consequitur quod superius dixit, ut eis et adjutor sit Dominus et proircior.

Vers. 20. Dominus memor fuit nostri, et benedixil nos.

Vers. 21. Benedixit domum Israel, benedixit domum Aaron. Hæc eadem pulchra varietate congeminat, ut benedictionem Domini præstari talibus inculcata ratione crederemus. Nam cum dicit, memor fuit nostri, gratiam divinæ pictatis ostendit. Quibus enim meritis debebatur, ut Christus Dominus adveniret. qui et errantes populos doceret, et conversos sua benedictione salvaret? Benedixit enim domum Israel. de sanctæ Mariæ virginitate nascendo. Benedixit quoque domum Aaron, sacerdotii honore præcinctus, sient de ipso in alio psalmo dictum est: Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix. 4).

Vers. 22. Benedix't omnes timentes Dominum, pusillos cum majoribus. Post speciales enumerationes illud adorare, unde plectibile judicium cognoscitur B ad benedictionem generalitatis ascendit: ubi simul omnes benedicuntur qui servire Domino pura mente delegerunt. Hoc enim fecit in piscatoribus, hoc fecit in regibus, nec ullum genus hominum ei credens probatur exceptum, quod sit ab-ejus moneribus alienum. Quæ figura dicitur anacephaleo-is, id est recapitulatio, quæ sit quando ea quæ superius dicta sunt latius, breviter in memoriam postea revo-

> Vers. 23. Adjiciat Dominus super vos, super vos et super filios vestros. Adjiciat, duplici modo videtur intelligi: sive benedictionem quam in hoc sæculo sanctis suis Dominus pro parte concedit, sive adjiciut numero vestro populos fideles. Quod et nostris temporibus facit, et usque ad finem saculi non desinit operari; ut de gentibus Ecclesia prædestinata in unum gregem redacta congaudeat, et unius pastoris glorioso regimine perfruatur.

> Vers. 24. Benedicti vos a Domino, qui secit cælum et-terram. Cum superius optaverit propheta ut benedicerentur fideles, jam ipsa prædestinatione confisus benedictos dicit esse justissimos. Et vide genus benedictionis, Domino, posuit : quia ipsa est perfecta beatitudo non sibi quemquam præparari, sed Domino. Hoc enim verbo et fidelium corda roborantur, et futura beatitudo, unde provenire possit ostenditur. Oui secit cœlum et terram : sive verbum significat, cujus operatione omnis creatura perfecta est, sive pusillos et majores, quos superius dixit, qui ejus misericordia ad catholicæ religionis gaudia per-

Vers. 25. Calum cali Domino; terram autem dedit filiis hominum, Cum justi cœlum dicantur, Dominus Christus Cœlum cœlorum convenienter accipitur, sicut Sanctus sanctorum, Deus deorum, et cætera quæ in hunc modum granditer efferuntur. Cælum autem dictum est, quod intra se celet universa. Cum enim cælum cælorum datum sit Domino, sicut in sexagesimo septimo psalmo legitur: Qui ascendit super cælos cælorum ab oriente; terra est hominum filiis attributa, ubi se per gratiam Domini. multiplici colluctatione purificent, et ad æternom vitam ex istius mundi agone perveniant. Dedit autem, ad humanitatem pertinct incarnationis; nam Verbo quid dari potuit, qui cum Patre et Spiritu sancto A semper cuncta possedit et possidet?

Vers. 26. Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Mortuos hic illos dicit qui perpetuis cruciatibus affligendi sunt; eorum voces non suscipit Dominus, quia beati tantum sunt, qui ejus præconia personabunt, sicut Salomon dicit: A mortuo, quasi ex eo qui non est, perit confessio (Eccli. xvII, 26). Et paulo post : Nos autem viventes et sani laudamus nomen tuum. Dicendo autem. neque omnes qui descendunt in infernum, ostenvit et sanctos ad inferna quidem descendere, sed in Domini exsultatione gaudere. Mori enim justis et peccatoribus probatur esse commune, sed nimis longa discretione separantur, sicut in octogesimo quinto psalmo dictum est : Et eripuisti animam meam B Confitebitur tibi, cum beneseceris ei (Psal. xLvIII. 19). ex inferno inferiori (Psal. LXXXV, 13).

389 Vers. 27. Sed nos qui vivimus, benedicimus Dominum, ex hoc nunc et usque in sæculum. Exposita parte damnatorum, aptum fuit ut pulchritudinem psalmi beatorum bona concluderent. Vivorum enim est Dominus, non mortuorum, sicut in Evangelio legitur : Non est enim Deus mortuorum, sed vivorum (Matth. xxII, 32). Vivorum autem accipiendum est, non ista vita viventium, quam communem sanctis constat esse cum impiis; sed illa de qua in alio psalmo legitur : Placebo Domino in regione vivorum (Psal. cxiv. 9). Et ne ad terrena bona mens humana descenderet, ad illa cœlestia congruenter ascendit, quæ nec in laudibus possunt habere terminum, nec in præmiis sustinere probantur occasum.

Conclusio psalmi.

Luxerunt nobis quasi granati mali minuta pulcherrima, quæ historiæ corio revelata dulcissima mella sudaverunt. Quot enim versus, tot gratiæ; quot verba, tot poma sunt animæ. Monemur enim per similitudines veteris populi, hojus mundi quasi Ægyptiacam dominationem relinquere; ut possimus ad terram promissionis baptismatis itinere pervenire. Festinemus intrepidi, adventu Domini adversitates nostræ solutæ sunt. Mare fugit, Jordanis retro timore conversus est, simulacra gentium quasi metalla insensata contempta sunt; Domini autem nostri gloria ubique colitur, ubique prædicatur. Et ideo, juvante Deo, psalmorum virtutes studiosissime perquiramus: quoniam se et fidelibus aperiunt, et incredulis semper abscondunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXIV. Alleluia.

Excitat nos de somno hujus sæculi solemnis ac vera commonitio, et velut quidam spiritualis gallus ad opera nos cogit venire sidelium. Audiamus sanetam vocem, pium sequamur imperium [In mss. A., B., F., imperium deest], et relinquamus impium [Ab ed. et ms. G., et relinquamus impium uberat]. Laudatio enim Domini dignitas operum et pretium est latorum, quando nec suavius quidquam potest dici, nec salubrius actitari.

Divisio psalmi.

Liberatus propheta de profunda fovea peccatorum. etiam in illa petra misericordiæ constitutus, primo membro gratias agit: quoniam se exauditum esse cognoscit, et contra omnia pericula mortis efficaciter se Dominum invocasse testatur. Secundo iterum clamat ad Dominum, ut liberatus perveniat ad illam requiem sempiternam, quam fidelibus promittit Domini munere concedendam.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Dilexi, quoniam exaudivit Dominus vocem orationis meæ. Amorem Domini hominibus duobus provenire constat articulis. Est unus quando pro collatis beneficiis et ab infidelibus diligitur atque laudatur, sicut in alio psalmo de peccatore legitur: Alter est certissimus atque perfectus, cum devoti animus nulla accidentium malorum adversitate dejicitur: sed in miseriis suis spe futurorum, in charitate Domini semper accenditur, sicut dicit Apostolus : Quis nos separabit a charitate Christi ? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas (Rom. viii, 35)? etc. Hunc ergo modum propheta subter exponit: quoniam in tribulationibus et angustiis suis dilexit, quando illi tribulationes et dolores præstiterint, ut Dominum invocare mereretur. Quapropter David non in regni amplitudine lætus exsultat, non de mundi felicitate gratulatur, quam noverat transituram; sed gaudet orationem suam in angustiis a clementissimo Domino fuisse susceptam, quod C prodesse sibi perpetue sentiebat. Et vide quo compendio et causam posuit, et rationem causæ momentanea celeritate subjunxit. Quod schema dicitur epitrocasmos, id est dicti rotatio, quæ breviter et succincte ea quæ sunt dicenda perstringit.

Vers. 2. Quia inclinavit aurem suam mihi; et in diebus meis invocabo eum. Auris, sicut jam dictum est, appellata est ab auditu, quam merito ad nos inclinare dicitur Deus, quia ut nos dignetur audire, nulla ad ipsum humana merita videntur attingere. Quod factum in adventu Domini veritatis ipsius tradit auctoritas, quando mundi sceleribus miseratus, medicinam beatæ incarnationis attribuit. Et quoniam ejus circa se uberrimam cœperat sentire pietatem, in diebus suis cum mul·is tribulationibus angeretur D (sicut inferius dicit) invocasse se Dominum profitetur. Nostros enim illos dies dicimus, ubi propria iniquitate peccamus, et anxios dolores pravis cogitationibus sustinemus. Mirabilis sententia, beata vicissitudo, et sidelem semper beneficia quærere, et clementem Dominum continua benignitate præ-

Vers. 3. Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me. Causas adhuc reddit aptissimas, cur vir sanctus dilexerit Dominum, non illas in quibus se amari putat humanitas, si inflatis honoribus evehatur, si divitiarum mole grandescat: sed ideo se dicit divina gratia visitatum, quia doloribus et periculis probabatur affectus; merito, quan-

do ista perducunt ad gloriam, illa præcipitant ad A cordem Dominum generaliter esse professus est : ruinam. Et inspice verba simplicia magnis sensibus esse farcita. Circumdatum se dicit doloribus; et ne putares mediocres, addidit, mortis. Adjecit etiam, inferni pericula, quæ constat tormentis omnibus esse graviora. Sequitur quoque, invenerunt me, quasi inopinatum, quasi securum, quasi a Domini defensione sepositum; ut facile petuerit capi, quem a tauto contigerit munimine segregari.

Vers. 4. Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi. Audis tribulationem et dolorem, et fortassis offenderis ; sed quas divitias gerat intrinsecus thesaurus iste, cognosce. Hæ sunt tribulationes quæ ad Dominum exclamare fecerunt, bi dolores qui medicinaliter corda punxerunt, ut ad verum medi- R cam ciamaret ægrotus, unde venire indubitatum constat auxilium. Et inspice quid mutata hæc verba parturiant; superius ubi captus est, a doloribus 290 inventum se dicit : hic ubi remedium reperit, invenisse seipsos dolores asseruit. Ille enim causas calamitatis suæ cognoseit, qui se afflictum, ut convertatur, intelligit. Nam et medicus tunc quæritur, quando viscera humana morbus aliquis gravare sentitur. Seguitur, et nomen Domini invocavi, quo præstante et dolor et tribulatio celeriter vincerentur.

Vers. 5. O Domine, libera animam meam! misericors Dominus, et justus, et Deus noster miserebitur [mss. A., B., F., miseretur]. Enumeratis passionibus suis, propheta venit ad secundum membrum, ubi exclamat ad Dominum, ut anima ejus a peccatorum profunditate liberetur, sicut dicit Apostolus: Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeşum Christum Dominum nostrum (Rom. vn, 24, 25). Quæ figura dicitur proanaphonesis, Latine exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, ad Deum subito verba convertimus. Quapropter tribulationes nostras et dolores diligentissime divino munere perscrutemur; latent enim altius, et plerumque sæculi delectatione velata sopiuntur, quæ nisi divino adjutorio quæramus, intrinsecus vocem istam salutarem eructare non possumus. Nam cum dicit, libera animam meam, confitetur eam sine Domino semper esse captivam. Sequitur, misericors Dominus, et justus, et Deus noster miseretur. In superiori commate liberari D petiit animam suam, hic autem promittit Dominum misericordem et justum; ut nec ipse in illa petitione [mss. A., B., F., liberatione] dubitasse videretur, nec alios faceret anxia voluntate pendere. Misericors, quia illi inclinavit aurem suam; justus, quoniam corripuit peccatorem ad veniam requirendam. Miserebitur, cum recipit filium quem flagellat. Unde cognosce bæc tria posita ad fragilitatem humani generis instruendam, quæ sæculi delectationibus inhiando, asperos putat dolores qui pro salute animæ conferuntur.

Vers. 6. Custodiens parvulos Dominus; humiliatus sum, et liberavit me. In magnam significationem præposteravit ordinem, quem superius dixit. Liberari enim primo petiit animam suam, et postea miserinunc autem universaliter parvulorum se dicit esse custodem, et postea humiliatum et liberatum esse proclamat, ut per hunc ordinem rerum ostenderet quod in Evangelio legitur; quamvis de multis gentibus sit aggregatus, unum gregem Domini, et unum illi esse pastorem. Parvuli sunt qui sibi certissime videntur exigui; sed sola Domini largitate grandescunt. Et vide quale verbum est positum: custodiens, dixit, tanquam pastor eximius, qui gregem suum a rapaci lupi incursione defendit. Sed inspice quod ordinem congruum servans, prius humiliatum, postea se dicit esse liberatum; ut vulnera dolere [mss. A., B., F., dolores esse; non possint, quæ ad sanitatem colestis Medici munere pervenerunt.

Vers. 7. Convertere, anima mea, in requiem toam ; quia Dominus benefecit tibi [ms. G. e! ed., miki]. Caulet hoc anima cum propheta, quæ peregrinatur a Domino. Cantet hoc ovis illa quæ erraverat, et Custodis revecta humeris, ad caulas meruit redire Pastoris. Cantet boc filius ille qui mortuus fuerat et revixit, perierat et inventus est. Cantet hoc populus devotus qui, pretioso sanguine redemptus, ad desideratam requiem pervenire Domini largitate promeruit. Quapropter animam suam hortatur propheta ut convertatur ad Dominum, unde illi et tranquilla venit requies et abolitio peccatorum. Suam ergo requiem dicit, quæ illi data est per gratiam, non meritorum compensatione possessa. Denique sic sequitur: Quia C Dominus benefecit tibi.

Vers. 8. Quia cripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu. Declarantur causæ quare superius dixerit : Quia Dominus benefecit tibi. Sed hæc intelligamus præscientiæ virtute prophetam dicere de futuro : quoniam adhuc in isto sæculo viventibus convenire non possunt. Ait enim: Eripuit animam meam de morte. Animæ quippe justorum, cum de isto sæculo transeunt, ab illa morte liberantur, de qua în Evangelio dictum est : Sine mortuos sepeliant mortuos suos (Luc. IX, 60). Et cum dicit, eripuit, benesicium divinæ virtutis ostendit. quia nisi per ejus potentiam non valuisset a morte perpetua liberari. Sequitur, oculos meos a lacrymis. Cessant utique lacrymæ sanctorum, quando jam mors animæ non probatur esse suspecta: nou enim in securitate plangitur, sed in isto agone ubi calamitas ventura metuitur. Addidit, pedes meos a lapsu. Cum dicit, a lapsu, ostendit lubricum et pronum esse peccatum. Sed bene illic non formidatur ruina, ubi jam est æterna prosperitas. Nam in isto sæculo constituti (sicut dictum est) et mortem animæ justi timent, et assidue lacrymas fundunt, et pedes suos a lapsu non credunt ullatenus alienos. Hic enim colluctatio est, et ideo cuncta sub meta sunt; unde intelligimus his tribus periculis subjacere genus humanum, quod adhuc in istius vitæ colluctatione versatur. Nam vide quid sequitur.

Vers. 9. Placebo Domino in regione vivorum. Perscrutandum est quare dixerit de suturo, Placebo Demino in regione vivorum, quasi non et hic in regione A mortuorum placeant sancti, qui sunt Judicis ere laudati ; cum et in Genesi legatur : Placuit Enoch coram Deo, et transtulit illum Deus (Gen. v, 24). Job quoque Domini voce laudatus est (Job 1, 8). Et in Evangelio de Nathanaele ipse Dominus dicit : Ecce vere Israelita, in quo dolus non est (Joan. 1, 47). Sed hic, placebo, dixit, jam securus, jam qui displicere non possim, nec quidquam dubium sustinebo, quando, sicut Apostolus dicit, Mors absorpta fuerit in victoriam, et corruptibile hoc industit incorruptionem, et mostale hoe induerit immortalitatem (I Cor. xv, 54); tunc enim justi ita placebunt Domino, ut ulterius de peccatorum adversitate nihil metuant. In regione vivorum, dixit, in congregatione sanctorum, ubi omnis vivens revera colligitur, et a morientium sorte B pænis temporalibus subjacere. separatur, sicut in Evangelio Dominus dicit: Qui credit in me, transiet de morte ad vitam (Joan. V.

Conclusio psalmi.

Salutaris psalmi istius intentione tractata, contra mundi dolores animi fortitudinem debemus objicere. Dicamus, sicut psalmus inchoat : Dilexi, quoniam exaudivit Dominus vocem deprecationis meæ: quia non est pæna qua promovet, non est dolor qui perducit ad requiem; nec durus æstimandus est fletus, qui æterna gaudia subministrat. Intendamus enim non quod patimur, sed quod speramus, et temporale malum sine dubitatione mollescit, 391 cujus prosperrimus intenditur finis. Rogemus ergo omnipotentiam Christi, qui hæc solus valet inæstimabili virtute superare; ut acie malignitatis infracta, nec illa nobis omnino fiant aspera, quæ nunc videntur austera. Sic enim Domino in regione vivorum placebimus, si in hoc sæculo mortificare nostra corpora pro ipsius gloriæ nomine festinemus.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXV.

Alleluia.

Sic debet nobis aliquando Domini laus increscere, ut non alleluiatica possimus gaudia fastidire. Vox fidelium, sermo beatorum, modulatio sancta canentium, unde et auditus corporeus suaviter delinitur, et anima fessa cœlesti delectatione recreatur. Introducenda sunt enim martyrum verba, qui et confessione gloriosa [mss. A., B., F., confessionis gloria] viguerunt, et passione mirabili munera sunt Domini consecuti.

Divisio psalmi.

Per totum hunc psalmum invictorum martyrum verba referuntur. Prima positione beneficia Domini commemorant, quibus cum hæsitarent quid eis dignum potuisset reddi, occurrit utique gloriosus calix ille martyrii, qui tamen Domini largitate præstatur. Secunda, chorus ipse servum se Domini, et alium Ecclesiæ catholicæ profitetur: ne præter fidelissimos viros Deo placitos hæreticorum quoque quispiam putaret esse martyrium.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Credidi, propter quod locutus sum : ego autem humiliatus sum nimis. Martyrum populus ille reverendus ordinem veri dogmatis servans, prius se dicit credidisse, et postea suisse prolocutum, propter illos scilicet destruendos, qui veracitei non credentes, affectant de ejus aliqua prædicare magnalibus. Post veram siquidem sidem sancta debet venire confessio, ne illud audiat importunus : Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas (Psal. XLIX, 16)? Sequitur, ego autem humiliatus sum nimis. Ne intelligeres prædicationes veracissimas humiliatas, quæ tanto plus enitescunt quanto amplius persecutorum studio comprimuntur. Se dicit esse humiliatum, quia sancta religione crescente, ipsi videbantur

Vers. 2. Ego dixt in excessu [mss. A., B., meo] mentis meæ: Omnis homo mendax. Ne illam veracissimam confessionem quam, Domino præstante, susceperat, aliquis putaret mortalium viribus applicandam, quid proprium humanitas habeat, ipse profitetur, omnem hominem scilicet esse mendacem. Sed vide quod hanc considerationem non facile potuit invenire, nisi ad supernam contemplationem per excessum mentis evectus: quando anima corporea sorde purgata, causas rerum manifestis speculationibus intuetur. Magna siquidem prudentia geritur, ut sibi aliquis imprudens esse videatur. Nam sicut leves ac fatui se esse veracissimos mentiuntur, ita illuminati mendaces se esse cognoscunt. Quapropter hæc nos C regula certa constringat, ut quando carnis fragilitate mendaces sumus, nostrum esse fateamur; quando veraces, divinis muneribus applicemus. Hæc autem sententia pertinet ad figuram paroemiam, quoniam hoc proverbium humani sermonis frequentatione celebratur. Tale est illud quod in Actibus apostolorum Saulo dictum est: Durum est tibi contra stimulum calcitrare (Act. 1x, 5); revera durum, quonium suis nisibus percutitur, qui in acutum calces elisisse monstratur. Notandum vero quod excessus mentis et in malo ponatur, sicut est in Paralipomenon; Et dedisti eos in exstasi, id est in excessu mentis, et in commotione et in interitu (II Par. xxix, 8).

Vers. 3. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Bene dubitavit quid retribuere possit D humanitas, quæ boni proprium nihil habebat. Nam cum dicitur, quid? hæsitatio magna (cd., nostra) monstratur. Quid enim illi ab homine potest reddi, dum semper ejus nos constet munere contineri? Merito ergo dubitabat, cui dignum de suo nibil occurrerat. Verum ne omnino redderetur sterilis. confisus de misericordia Domini, quid retribuat, subsequenter exponit. Sed istud est magnopere perquirendum quod dicitur. Deum nobis retribuisse quæ contulit; quasi boni aliquid ei prius dederimus, et sic ab ipso collata suscepimus, cum Apostolus clamet: Quid enim habes quod non accepisti? Si aute n accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis (I Cor. 14, 7)? Dominus enius retribuit nobis bonum pre plo. Ille enim alapis cæsus, ille judici traditus, ille Augellis immeritis verberatus, nobis resurrectionis spem tribuit, et cœlorum regna promisit.

Vers. 4. Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Digna quidem promissio; sed si in humanis viribus ponatur, periculosa præsumptio. Quis enim potest confessoribus tormentorum patientiam dare, nisi ille qui pro nobis dignatus est calicem passionis accipere? Nam ut hoc impossibile humanæ virtuti absolute monstraret, secutus est, et nomen Domini invocabo. Cujus fretus auxilio creelebat se complere, cui carneam fragilitatem non putabat posse sufficere. Pulcherrime vero ac breviter definita est martyrum mors, calix salutaris: calix, quia sub mensura bibitur; salutaris, quia in æternam salutem, Domino præstante, propinatur. De isto calice dixit et Dominus in Evangelio: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum (Matth. xx, 22)?

Vers. 5. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Bene dicitur, pretiosa, quæ Domini sanguine noscitur comparata; illius enim passione glorificata est, ut in conspectu eius esset eximia. Hanc enim cognoscimus Dominum famulis suis magna gratiæ ubertate conferre, quam ipse est dignatus assumere. O mors vitalis, o interitus ambiendus, o transitus gloriosus, qui membra Christi imitatores sui capitis facis, et ut sit pretiosa, non divitiis oblatis efficitur, sed effusione sanguinis comparatur!

Vers. 6. O Domine, quia ego servus tuus; ego servus tuus et filius ancillæ tuæ! Dirupisti vincula mea. Venit ad positionem secundam, ubi munere singulari suscepto exclamat dicens: 392 U Domine, ego servus tuus! Admiratur enim se talia beneficia suscep sse, qualia ipse pro redemptione mundi est dignatus assumere. Quemadmodum enim non miraretur servus, et conditione primi hominis implicatus ad illa venire quæ tanta majestas dignata est elegisse? Pavor est dicere quæ benesicia suscipiat, qui suis actibus meretur offensam. Nam ut admirationis istius declararet augmentum, repetit, ego servus tuus. Adjecit, et filius ancillæ tuæ, ut humilitatem suam triplicatis confessionibus indicaret. Filius autem ancillæ ideo videtur adjectum, ut Ecclesiam catholicam omnimodis indicaret, quæ ancilla est dum servit, sponsa dum jungitur. Et ideo competenter advertimus non esse martyrium, nisi quod servus Domini, et catholicæ filius meretur Ecclesiæ. Sequitur, Dirupisti vincula mea. Virtutem hic martyrii sentimus exponi, cujus impetu triumphali dirumpuntur omnia rincula peccatorum. Nulla enim in homine macula remancre potest, quam pius sanguis abluerit. Notandum autem quod versus hic tantam virtutem creditus est habere, ut a nonnullis diceretur posse hominibus peccata dimitti, si eum in fine vitæ suæ tertia confessione congeminet.

Yers. 7. Tibi sacrificabo hostiam laudis. Quia dirupta fuerant vincula peccatorum, sacrificare se dicit ho-

malo, ut quod prædicavit verbo, monstraret exem- A stiam laudis; quod sacrificium nimis Domino videtur acceptum. Ipse enim in Evangelio docet : Decem sanati sunt, et non est inventus qui daret gloriam Deo, nisi hic Samaritanus (Luc. xvii, 18). Non enim iste de illis suit qui benesicium Domini ingrata tacituraitate presserunt; sed iste accepti boni gratiarum actionem se restituere Deo compromittit.

> Vers. 8. Vota mea Domino reddam in atriis domus Domini. Postquam dixerat oblaturum se bostiam laudis, ne crederetur ubicunque esse solvendam. dicit, in atriis domus Domini, id est in Ecclesia catholica toto orbe diffusa, qua continentur omnes verissimi Christiani, non hæretici qui sunt vana pravitate discreti. Nam quod dicit, Vota mea Domino reddam, seipsum offerre videlicet pollicetur. Omnium В enim sidelium votum est Christo se osserre, et in ejus Ecclesia recta credulitate consistere. Sed ut agnosceres quæ esset ista domus Domini, vide quid sequitur.

Vers. 9. In conspectu omnis populi ejus, in medio tui, Jerusalem. Ecce instruxit quam domum Domini dixerit superiore versiculo, In conspectu scilicet omnis populi ejus. Dignum enim est ut publice debeat laudari, qui pati pro omnium salute dignatus est. Dominus enim perfectissime novit, etiamsi in cordis secreto flat. Sed hoc ad ædificationem populi pertinet. ut bona confessio generalitatis auribus imbibatur. sicut in Evangelio dicit: Qui me confessus suerit coram hominibus, confitebor et ego illum coram Patre meo qui est in cœlis (Matth. x, 32). Addidit, in medio tui, Jerusalem, ub: pax Domini conquiescit, et unitas sancti populi Domini contemplatione lætatur.

Conclusio psalmi.

Psalmus bic magnifico martyrum honore sacratus est, qui nobis et ad exemplum datus, et ad patrocinia largienda tributus est. Veneremur talium dolores, hujusmodi pænas studio nobis charitatis optemus; ut si non meremur tali consummatione coronari, saltem in studiis possimus similibus inveniri. Car enim tales dolores Christianus velit effugere, per quos se novit ad cœlorum gaudia pervenire?

EXPOSITIO IN PSALMUM CXVI.

Alleluia.

Duobus quidem versibus, sed plenarius tituli ho-D nor apponitur, ut intelligamus quamvis pauca verba in Domini laudibus semper esse plenissima. Quis enim dubitet exiguum non debere dici, unde potest magnificentia superna laudari? Cui congrue apponitur schema quod Græce dictur hyrmos: quoniam seriem orationis usque ad ultimum servans, nec personam noscitur mutasse, nec causam; sed uno sensu usque ad terminum quod cœpit exsequitur.

Continentia psalmi.

Licet hic psalmus pro paucitate versuum divisionem non recipiat, omnes tamen compendio suæ locutionis exsuperat. Est enim primus quidem atomus psalmorum, puncti præferens dignitatem, unde linea rietate formantur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Laudate Dominum, omnes gentes, et collaudate eum, omnes populi. Et istum quoque psalmum ad personam martyrum debemus aptare. Dicunt enim sancti viri, quasi jam gloriosa passione perfuncti, ut omnes gentes ad laudes Domini debeant excitari, qui talia præstitit servis suis, ut ipsius potius imbuerentur exemplis. Ubi sunt Donatistæ, qui tantum suæ congregationi fidem præstitam mentiuntur? Clamat chorus ille sanctorum, omnes gentes Dominum debere laudare; atque utinam vel nobiscum facerent, quod se agere singulariter mentiuntur! Sequitur, et collaudate eum, omnes populi. Collaudatio est cunctorum sidelium in unum redacta laudatio; bæc enim Ecclesiæ catholicæ apta cognoscitur, que de diversis mundi partibus aggregatur. Omnes enim gentes in suis populis generaliter commonentur, ne quis se in judicio Domini dicat esse præteritum.

Vers. 2. Quoniam confirmata est super nos mizericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum. Causa redditur quare debeat Dominus toto orbe laudari: quoniam promissiones suas, quas per sanctos prophetas effecerat, adventus sui visitatione complevit. Confirmata est enim in populo Christiano misericordia eins, et non commovebitur in æternum, quando ille qui præstitit, ipse nos (ut credere dignum est) etiam sua miseratione custodit. Addidit, et veritas Domini manet in æternum. Hic veritas Domini Filius signilicatur, 393 sicut ipse dicit : Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). Nam, sicut putat dementissimus C Arianus (quod dici nelas est), erat tempus quando non erat Filius: fuerat utique tempus quando esset Pater sine veritate, sine via, sine vita. Sed quoniam sine his rebus Pater nun juam fuisse credendus est, saluti nostræ et ipsi convenit veritati coæternum et consubstantialem Pairi per omnia Filium consiteri. Deinde scriptum est: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1, 3). Nam si tempus est factum per Filium, quomodo existere potuit tempus, quando non erat auctor ejus? Sic errores pravos sequitur semper absurditas. Subjiciunt quoque tertiam falsitatem: Pater semper anterius Filio prædicatur. Et ubi est il!ud? In principio erat Verbum. et Verbum erat apud Deum (Ibidem, 1). Vides nihil n seniores adorantes Dominum dicunt, quod totus illo ibi fuisse præpositum; nam et multis locis primus Filius nominator, ut est illud Apostoli ad Ephesios: An nescitis quia omnis fornicator et immundus non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (Ephes. v. 5)? Et ad Galatas: Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Doum Patrem (Galat. 1, 1). Et ad Thessalonicenses : Ipse autem Dominus Jesus Christus, et Deus Puter noster, qui dilexit nos (II Thess. 11, 43). Et ad Corinthios secunda: Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei (II Cor. xiii, 13). Et ut istam æqualitatem de tota intelligeres Trinitate, addidit, et communicasia sancti Spiritus cum omnibus vobis. Legitur etiam

oritur, et diversæ schematum species doctissima va- A Spiritum sanctum et Dominum, et priore loco sui se nominatum; ait enim Paulus ad Thes-alonicenses: Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei et patientia Christi (II Tim. 111, 5). Oratur enim Spiritus sanctus ut corda credentium dirigat et in charitate Dei et in patientia Christi. Quapropter unus ex Trinitate ante vel postea nominatus, audienti nullum pra:judicium poterit exhibere, quia humana locutio aliter se non valet expedire. In Deo enim nulla est disparilitas vel diversitas æstimanda: qui i ubi unus Deus recte creditur, ibi minor et major non potest inveniri. Nescit enim numerum unitas, nec gradum admittit æqualitas, sicut scriptum est : Non ascendes per gradus ad altare meum (Exod. xx, 26).

Conclusio psalmi.

Parvus quidem psalmus plenissima brevitate conclusus est. Quid enim amplius potuit dici, quam ut Creator debeat toto orbe laudari? Fecunda brevitas, constricta copia, arctum latissimum, et sine fine angustum. O dulcis et admiranda diversitas! modo paucis sententiis salutaria dicere, modo magnalia diffusa oratione narrare, ut tædiosa mortalitas nec in ipsa cura sustineret fastidium, cui præstat amæna varietas [mss. A., B., F., veritas] appetitum. Quæri forsitan potest cur duos tantum versus psalmus iste contineat, cum e diverso centesimus decimus octavus centum septuaginta sex versibus productus esse monstretur, aliique complures dispari modo pro rerum qualitate formati sunt. Sed illud fortassis indicare res ista cognoscitur; quoniam sicut harmonia, id est, musicæ virtutis pulchra modulatio, ex diversis sonis atque accentibus unam perfectam faciunt cantilenam, sic et isti psalmi modo breves, modo mediocres, modo longissimi, in unum concentum suavitate dulcissima rediguntur. Sive (quod credere dignum est) futurum regnum Domini significatur, ubi diversa merita sanctorum pro actuum qualitate fulgebunt, cum tamen omnibus una beatitudo et suavitas æterna præstetur.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXVII.

Alleluia.

Legimus in Apocalypsi Joannis apostoli (Cap. xix, 1, 4), Alleluia in cœlo cantare multitudinem copiosam; quod etiam quatuor animalia et viginti quatuor cœlestis exercitus in voce tubæ grandisonæ hymnidica exsultatione concelebrat. Quapropter ad hoc laudis officium et nos alacriter accedamus. Quod si puro corde canimus, sanctis virtutibus pia devotione miscemur; fitque honor et gratia terrenorum, quæ beatitudo probatur esse cœlestium. Quocirca intueamur hunc psalmum speciosa fronte relucentem; in ipsis quippe principiis quatuor versus pari fine conclusit. ut evangelico numero totum mundum uni Domino laudes debere reddere, adhortatione quadrifaria commoneret. Hos intercalares non possumus dicere, quia nullos alios miscet, sed unifines eos apto forsitan nomine vocitamus, qui simili verborum consonsuia psalmo per omnes versus absolute facturus est; quod quemadmodum se habeat, suo loco evidentius commonemus.

Divisio psalmi.

Fidelis populus peccatorum nexibus absolutus, in prima sectione generaliter hortatur, ut unusquisque Domino deheat confiteri: quouiam in tribulationibus exauditus, professus est hominem nullatenus formidandum, Secunda in solo dicit Domino confidendum, per quem gentium inimicitias probatur evasisse, et ad veracissimæ vitæ pervenisse remedia. Tertia sectione aperiendas sibi portas dicit esse justitiæ, ubi dicit etiam de angulari lapide, id est de Domino Salvatore. Quarta reliquis Christianis frequentanda Donis suavi delectatione congaudens.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Populus ille beatorum qui a propria fuerat clade liberatus, reliquos commonet fideles ut Domini laudibus constanter invigilent. Ista enim confessio ad laudem pertinet absolute: sive quia illi est Alleluia præpositum, sive qu'a a diversis angustiis ereptum se Domini miseratione lætatur. Laudis quoque çausa subjungitur, quoniam bonus, quod nomen Deo proprie certum est convenire; nam cum ab incredulis Judæis secundum carnis aspectum Christus Magister bonus diceretur, respondit ipse: Quid me interrogatis de bono (Matth. C. xxix, 47, et Marc. x, 18), qui me cœlorum Dominum esse non creditis? Adjiciens, Nemo bonus nisi solus Deus. Sed cum legatur, Bonus homo de bono thesauro suo profert bona (Matth. xn, 35), 394 quasi videtur esse contrarium. Sed hominem bonum dicimus per Domini gratiam factum; nam ille solus proprie per se dicitur bonus, qui eos facit implere quod boni sunt. Sequitur quoniam in saculum misericordia ejus. Ipsius quoque boni quem dixerat, expositio dilucidatur: quia non solum præstat immeritis, sed in æternum misericordiæ suæ dona concedit. In sæculum enim, perpetuitatem significat futuram, ubi unum est sæculum, et una dies, nec permutatio ulla succedit.

in sæculum misericordia eius.

Vers. 3. Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

Vers. 4. Dicant nunc omnes qui timent Dominum quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Cum in his versibus legantur similes fines, præmissa eos expositio competenter amplectitur. Illud tamen altius perscrutandum est, cur in principiis versuum tantum nomina variavit. Ait enim : Dicat nunc Israel, quod totum populum complectitur beatorum. Secundo versu ponitur, Dicat nunc domus Aaron, significans sacerdotes, quos propter honoris sui reverentiam singulariter æstimavit esse memorandos. Tertius quoque versus ait : Dicant nunc omnes qui timent Do-

terminantur. Hoc et in centesimo trigesimo quinto A minum, ut illos ostenderet quos in centesimo decimo tertio psalmo dixerat : Pusillos cum majoribus (Psal. cxiii, 13), qui in unam societatem Christo Domino pura mente devoti sunt. Sic diversitas ista nominum generalitatem complectitur absolute fidelium.

Vers. 5. In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine. Exemplum proprium ponitur, ut audientium animus excitetur : quia magnum credulitatis incitamentum est, ipsum gratias agentem audire qui pertulit. Sed considera quod addidit, in latitudine: quoniam nos de sæculi quidem angustiis liberat, sed in magna præmiorum suorum latitudine miseratus acceptat. Eripit de temporalibus malie, sed bouis nos potens est implere perpetuis. Sæviant ergo quantumlibet transitura discrimina, tumescant mini atria persuadet, de adventu sanctæ incarnatio- B adversitates caducæ; latissime redditur quod in bae mundi brevltate sidelis populus ingravatur.

Vers. 6. Dominus mihi adjutor est, non timebo quid facial mihi homo.

Vers. 7. Dominus mihi adjutor, et ego videbe inimicos meos. Quamvis versus isti pene videantur esse consimiles, singulis tamen verbis omnino discreti sunt. Nam cum se dicit auxilio Domini hominem non timere, carnales designat inimicos, qui visualiter religiosorum propositum persequuntur. Cum vero ait, videbo inimicos meos, spirituales nequitias vult intelligi, quas in illo judicio dicit esse videndas, ubi jam diabolus cum cæteris ministris suis destructus atque dampatus humanis conspectibus apparebit. Nam cum modo maxima pars hominum inimicos suos carnales aspiciat, illud magis optasse credendus est, quod bic videre non poterat. Sive orat ut latentem inimicum valeat intueri, quatenus cautior effectus ab ejus insidis reddatur alienus. Et nota quod in principiis amborum versuum eadem verba geminavit. Quæ figura dicitur anaphora, quæ etiam in sequentibus versibus invenitur.

Vers. 8. Bonum est confidere in Domino quam confidere in homine. Populus ille beatorum divino munere liberatus, fideliter ac pie docens, venit ad secundam sectionem, dicens: In Deo solo, non in kemine confidendum; in illo scilicet qui veracites promittit, non in isto qui fallaci præs:imptione se decipit. Quanti enim stulti dicunt: Facio quod volo, Vers. 2. Dicat nunc Israel quoniam bonns, quoniam D nec dominum meæ voluntatis habeo, putantes quia per arbitrium liberum utilitas sit explicanda mortalium; quos arguit Jacobus apostolus dicens: Nonne ex concupiscentiis vestris dicitis: Cras ibimus in illam civilatem, et mercabimur, et lucrum faciemus : quemen ut dicatis : Si voluerit Dominus, et si vixerimus, faciemus hoc ant illud (Jac. 17, 13, 15), et reliqua. Esta quidem in mala parte exsecrabilis libertas arbitrii === ut prævaricator Creatorem deserat, et ad vitia se nefanda convertat. In bona vero parte arbitrium libe-rum Adam peccante perdidimus, ad quod nisi per Christi gratiam redire non possumus, dicente Apostolo: Deus est enim qui operatur in robis et velle et ! perficere pro bona voluntate (Philip. n. 13). Unde 23sidua oratione precandum est, ne nos voluntas perversa rapiat, sed Inspiratio divina possideat: quoniam quidquid ex nobismetipsis sapimus, mortifera contra nos audacia concitamus. Jure ergo vetuit in homine confidendum, qui per se nec alteri, nec sibi prævalet dare remedium, sicut et Jeremias dicit: Maledictus vir qui confidit in homine, et ponit spem carnem brachii sui, et a Domino recedit cor ejus (Jer. xvii, 5). Quapropter desinant præsumptores illas sibi partes assumere, unde eos justius possit sententia divina damnare. Hinc etiam Pater Augustinus contra Pelagium, Cœlestium et Julianum hæreticos copiosis libris mirabiliter disputavit, et venenosi dogmatis arma confregit.

Vers. 9. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. Duo verba mutata omnino aliam secere sententiam. Superius enim confidere se dicit, hie sperare; ibi in homine, bic in principibus; ut illic de carnalibus, hie de spiritualibus dixisse videatur. Princeps enim et diabolus appellatur, ut est illud Evangelii: Ecce venit princeps hujus mundi, et in me non inveniet quidquam (Joan. xiv, 30). Sie et bonus angelus dictus est princeps, sieut in Daniele legitur: Michael princeps vester [ed., magnus] (Dan. xi, 1). Quapropter nec in bonis, nec in malis angelis, sed in solo Domino spem hominis dicit esse ponendam. Nam etsi bonos pro impensa nobis pietate diligimus, benesicia in ipsis Domini, non proprize possibilitatis jura laudamus.

Vers. 10. Omnes gentes circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum eos. Hoc populus ille me- C rito dicebat, qui spem suam in Domini protectione Posuerat, significans labores Eccle-iæ, quos primum Capite suo, id est in Domino Christo pertuterat, most in suis passionibus sustinebat. Primo enim reando religio innotuit Christiana, omnes gentes, in gas persecutione surgentes, diversis cladibus afferunt sidelissimos viros: qui tamen in suis perse-Coribus (juvante Domino) vindicarunt, quando conversione mirabili subdiderunt, ut de se pœ-Lentiæ pænas exigerent, quas pridem innocentibus erebant. Nam quod dixit, gentes, et subjungit gemasculinum, ultus sum eos, sive ad intellectum ertinet, quia in gentibus populi significantur; sive bema est exallage, 395 id est immutatio, quoniam Senus bic nominis immutavit.

Vers. 11. Circumdantes circumdederunt me, et in maine Domini ultus sum eos. Perscrutandæ sunt inutiæ verborum, quoniam discussa (sicut sæpe diximus) non minima nobis sacramenta parturiunt. Primo posuit, gentes, quod ad Ecclesiam propter martyrum populos pertinebat, qui studentes culturis dixmonum, passim lacerabant populos fideles. Modo actem sub ipea repetitione verborum noluit gentes ponere, ut magis passionem Domini subtiliter indicaret, quam a solis Judæis specialiter constat implesam. In quibus tamen est in nomine Domini vindicatum, quando multi ex his pœnitentes mala quæ fecerunt, vocabulum Christianorum sumere merue-

versa rapial, sed Inspiratio divina possideat: quo- A runt. Et isti quoque versus appellandi sunt unifines, niam quidquid ex nobismetipsis sapimus, mortifera sicut et illi qui in capite psalmi sunt positi. Et notandum est quia sicut Caput plerumque de membris loquitur, ita nunc membra de suo Capite prolopravalet dare remedium, sicut et Jeremias dicit: Maquuntur.

Vers. 12. Circumdederunt me sicul apes favum, et exarserunt sicut ignis in spinis; et in nomine Domini vindicavi in eis. Adhuc et isti versus de Domino loquantur. Ipse enim a sævientibus Judæis circumdatus, passionis suæ per totum mundum mella profudit. Apes enim favum circumdant, quando per domos cereas liquores dulcissimos recondunt; et cum sibi putant victualia reponere, faciunt unde homines possint sua desideria satiare. Quod Judæos manifestum est implesse, quando rem cuncto orbi dulcissimam amaris conatibus effecerunt. Apes enim quasi a pedibus dictæ sunt, quod sine pedibus nascantur. Spina sæculi peccata designant, quibus Judæorum populus ferociter incitatus, in deliciis suis velut ignis concrepans æstuavit. Sed in eis quoque Domini gratia vindicatum est, quando de illo melle quod condiderant nescii, conversi ad Dominum suavissime sunt

Vers. 43. Impulsus versatus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. Hoc jain de se omne corpus sidelium verissima voce testatur. Impulsus enim ille cadit, cui Domini sortitudo subtrahitur. Et inspice vim verborum; Impulsum se dicit et versatum ut caderet; sed Domini susceptione firmatus est. Soli enim sersati non cadunt, qui Christi virtutibus continentur, ut frequenter sieri solet quando bene meriti traduntur ad pænas. Ideo enim tradi videntur ut cadant, id est ut a recta credulitate mutentur: sed Domini dextera consistunt. Alioquin insideles cadunt, etiam cum stare in pertinaciæ suæ obstinatione cernuntur.

Vers. 14. Fortitudo mea et taudatio [mss. A., B., laus] mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Non potest impulsus cadere, cui auxilium Domini fortitudo videtur præstare. Sed ne putaretur sola pericula declinare, quem Domini dona servabant, adjecit, factus est mihi in salutem: quia per ipsum æternam vitam suscipiunt, per quem et sæculi hujus ruinas evadere promerentur. Ipse enim est et fortitudo et laudatio æterna beatorum.

Vers. 15. Vox lætitiæ et salutis in tabernaculis justorum; dextera Domini secit virtutem. Chorus ille sidelium lætus exsultat, quoniam dum persecutores eorum putarent eos mærore consici et tribulatione consumi, illi divina contemplatione gaudentes de sua preua lætabantur, quam sciebant sibi ad æterna gaudia prosuturam. H.c enim tabernacula justorum humani pectoris secreta designant, ubi semper læti sunt, quamvis sorinsecus assignant. Et ut cognosceres unde istud gaudium venit, adjecit, dextera Domini secit virtutem, id est Christus, per quem Pater

virtulem operatus est in exactatione sanctorum; quod A appellari, sicut ipse in Evangelio dicit: Ego sum inferius ipse dicturus est.

ostium ovium (Joan. x, 7), etc. Sequitur, justi intra-

Vers. 16. Dextera Domini exaltavit me. Dextera Domini exaltat, cum terrenis hominibus cœlurum regna concedit. Quid enim potentius quam mortales induere immortalitatem, corruptibiles incorruptionem, peccatoribus beatitudinem, de hoste fortissimo infirmis dare victoriam?

Vers. 17. Non moriar, sed vivam; et narrabo opera Domini. Contra illa hæc dicuntur, quæ adversum Ecclesiam Christi persecutorum loqui solet insana procacitas, quæ cum se delere nomen æstimat Christianum, præstare potius videtur augmentum. Cui merito dicitur a fideli: Non moriar, ut tu putas; sed sivam vita quam nescis; ad quam mente prætumidi pervenire non possunt. Narraturum se etiam opera Domini pollicetur, ut semper augeatur Ecclesia tali prædicatione vulgata. Quid potest crudelibus persequi, quos vident semper persecutionibus augeri? Quanto melius et ipsi viverent, si conversi facta propria deplorarent!

Vers. 18. Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. Ne sibi aliquid persecutorum superbia vindicaret, tormenta ipsorum sævitiamque feroeissimam castigationem Domini esse confirmat, ut tota illa iniqua potentia ad correctionem fidelium videatur esse concessa. Quid se de po'estate jactant, quibus nibil pro sua utilitate conceditur? Caudalitas illorum nostra correctio est, furoris flamma probatio. Non se meliores æstiment quod delinquunt : C filio non parcitur, ut erudiri posse videatur. Sed hæc bene castigatus edicit; solus enim morti non traditur, cujus hic vitia commissa purgantur. Et nota quod ait, castigans castigavit. Hoc enim genus locutionis in Scripturis divinis sæpius invenitur : ut est illud, Benedicens benedicam te. Multiplicans multiplicabo semen tuum, et his similia. Quod argumentum (ut sæpe diximus) dicitur a conjugatis.

Vers. 19. Aperite mihi portas justitiæ, et ingressus in eas confitebor Domino. Populus ille sidelium [ed., sidelis] venit ad tertiam sectionem: Jerusalem cupiens introire, januas ejus servore spirituali sibi postulat aperiri. Quihus ergo dicitur, Aperite, nisi prophetis atque apostolis, qui cœlorum claves mysticis virtutibus acceperunt? Per has enim doctrinæ januas introducti, intus jam positi veraciter Domino consitemur. Cæterum quidquid extra Ecclesiam catholicam geritur, nequaquam Domini laudibus applicatur. Bene autem per allegoriam prophetæ atque apostoli portæ appellati sunt: portæ enim dictæ sunt, per quas victualia civitatibus importantur, sicut et per illos animarum pabula constat illata.

Vers. 20. Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam. Cum superius dixerit portas, quærendum est quare hic portam voluit ponere numero singulari; scilicet ut designaret prophetas atque 396 apostolos januas quidem esse cælorum, sed has omnes ad unam posse perducere: quia universæ consuerunt ad Dominum intromittere Salvatorem, qui et porta potest

appellari, sicut ipse in Evangelio dicit: Ego sum ostium ovium (Joan. x, 7), etc. Sequitur, justi intrabunt per cam. Et hoc quoque subtiliter inquiramus, cur superius dixerit, portas justitiæ, et hic posuit, justi intrabunt per eam? significans (ut mihi videtur) jam non Scripturas divinas, per quas transeunt et injusti; sed illam Jerusalem quæ portam habet Dominum Salvatorem, per quem justi tantum homines introibunt. Quod bene utrunque complexus est, ut et istud, et illud futurum sæculum significare videretur.

Vers. 21. Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem. Istam confessionem non afflicti populi dehemus advertere, sed lætantis. Gratias enim agit, quia illi Dominus salutaris illuxit, et Redemptor gentium oculis humanis apparuit. Unde revera intelligimus et a prioribus justissimis Domini adventum fuisse jugiter expetitum, sicut ipse in Evangelio dicit: Multi prophetæ et justi cupierunt videre quæ vos videtis, et audire quæ auditis (Matth. 2111, 17), etc.

Vers. 22. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Sub allusione fabricantium exponitur inanis opera Judæorum. Soli quippe hominum adduc in mundo unum Deum colentes ædificare videbantur, dum cæteræ nationes idolorum se cultura destruerent. Ædificantes enim tendunt semper ad angulum, ut commissorum parietum soliditas impleatur. Judai vero sidei suæ fabricam minime perfecerunt, quoniam ipsum, qui erat lapis fortissimus, angularis, more dementium putaverunt esse temnendum. Dominus autem Christus per tropologiam (sicut innumeris locis constat expositum) ideo lapis dicitur angularis, quia duos ad se populos e diverso venientes gentilium atque Judæorum tanquam geminos parietes in unam soliditatis gratiam colligavit [ed., collocavit]. De hoc lapide prophetæ, de hoca apostoli, de hoc diversi multa dixerunt. Angulu=enim tractus est ex Græco sermone, id est, a you quod Latine dicitur genu. Hoc inflexum speciement anguli conformi qualitate restituit; nam apud Grazz cos originem sui nominis in derivationibus omnin custodit, ut tetragonus, pentagonus, et his similia.

Vers. 23. A Domino factus est hic, et est mirabil= D [mss. A., B., F., factum est hoc mirabile] in oculnostris. Ne lapidem istum saxeis montibus putare excisum, in salutem mundi factum dicit a Domina Sed dum memorat factum, natura humanitatis oster ditur, quæ et creata esse monstratur. Sic et Apc stolus ait: In similitudinem hominum factus, et habit inventus ut home (Philip. 11, 7). Et alibi, Qui factest ei ex semine David secundum carnem (Rom. 1, 3] Iste quippe lapis qui est fabricæ decora copulatio fibula parietum, in fundamentis perpetua fortitude mirabilis est in oculis fidelium, qui non solum eu corporaliter vident, verum etiam illuminata mentconspiciunt. Viderunt enim et Judzei, sed non mire bilem, quia solum intuebantur carnem, quam videbant esse communem. Fidelium autem sensibus, qu

bilis apparehat, sicut Petro apostolo, qui dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi, 16).

Vers. 24. Hæc dies quam fecit Dominus: exsultentus et lætemur in ea. O quam suavia verba sancta nobis probatur éructare credulitas! Nam licet Deus cunctos dies creaverit, singulariter tamen diem fecisse dicitur, qui Christi Domini nativitate sacratus est. In quo merito exsultare convenit et lætari, quo iam in eo et diabolus jus perdidit, et salutem mundus accepit.

Vers. 25. O Domine, salvum me fac! o Domine, bene prosperare! Interjectiones istæ desiderium magnæ petitionis ostendunt, ut et hic de mundi istius clade liberentur, et ibi prosperrima sorte ad dexteram collocentur. Duo enim is:a sunt quæ fidelis expetit Christianus, ut et hic eripiatur a peccatorum morte, et illic collocetur in requie sempiterna. Nam istas afflictiones quas hic patiuntur, i-tos dolores quos hic amore Domini sustinent, ibi sine dubio prosperantur, quando jam ad gaudia æterna perveniunt. Prosperari enim, est aliquid asperum facere tranquillum, ut grata nobis fiant mala præterita, quæ credimus in æterna gaudia commutanda.

Vers. 26. Benedictus qui venit in nomine Domini: tenediximus vos [mss. A., B., F., vobis] de domo Domini. Quarta sectio quæ superest introitur : ubi de adventu Domini suave munus laudis offertur, et subtiliter Antichristi præsumptio iniqua damnatur. Hæc figura dicitur emphasis, quæ significat etiam id quod non dicit. Dicendo enim, Benedictus qui venit in nomine Domini, illum constat esse maledictum qui in suo nomine creditur esse venturus. Et ut Christum omnipotentem Dominum esse cognosceres, dicit eum venisse in nomine Domini, ne aliquid de ipso carnaliter mens humana sentiret. Hoc etiam et Evangelji textus elendit, dicens: Ego veni in nomine Patris mei, et na accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipiesis (Joan. v. 43). Sequitur, benediximus vos de deno Domini. Ab illo populo fideli quem præfati sumu, boc dicitur reliquis Christianis, qui quasi sacerdotali dignitate subvecti loquuntur ad plebem, ostendeates Domini benedictionem devotæ plebi per antistites salubriter dari. Et ne hoc dubitanter acciperes, wade salutare baptisma venit, unde communicatio sencta procedit, unde olei sacrati unctione mundamur, unde omnis denique benedictio vera præ-

Vers. 27. Deus Dominus et illuxit nobis: constituite 🖛 solemnem in confrequentationibus, usque ad cornu cheris. Cum dicit, Deus Dominus, ad superiora re-Pondet, ut sic intelligas: Benediximus vos de domo Dennui; imo non nos, sed Deus Dominus. Ipse enim decedicit ore sanctorum, et lucescit nobis, quando pecestorum obscuritatibus alienat. Sequitur, Contituite diem solemnem in confrequentationibus, were ad cornu altaris. Illud jam dicitur benedictis, poterant dies festos ce'ebrare solemniter. Con-

eum Filium Dei esse professi sunt, mirabilis et terri- A stituite, dieit, id est deliberata custodite sententia diem solemnem, qui honore Domini et sanctorum confessione sacratus est. In confrequentationibus, id est processionibus crebris, quas populi turba condensat, et reddit celeberrimas devotione festiva. Quod vero addidit, usque ad cornu altaris, prohibentur aliqui forsitan (quod 397 multis in usu est) audita Evangelii lectione discedere. Non enim ad cornu altaris accedunt qui communicationis gratia non replentur. Hoc de isto al'ari visuali (ut mihi videtur) competenter accipionis, quod corpus et sanguinem Domini solemni nobis frequentatione largitur. Illud vero altare est ante conspectum Domini, ubi purificatis animis per contemplationem sanctam jubemur accedere; ut in hac actuali solemnitate illud semper debeamus inspicere, sicut jam in quadragesimo secundo psalmo constat expesitum, ubi ait : Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam (Psal. xLII, 4). Cornu vero significat potestatem. quam sanctum altire habere manifestum est.

Vers. 28. Deus meus es tu, et confitebor tibi; Deus meus es tu, et exultabo te. Quam bene veritas ista professionis iteratur, ut Dominum nostrum dicamus esse, quem pura mente non desinimus adorare! In primo enim commate dicit, confitebor tibi, quod ad gratiarum pertinet actionem. In secundo, exaltabo te, quia prædicationibus beatorum per cunctas gentes exaltatur Dominus Christus, qui reddit bonum pro malo, qui inimicos dum possit exstinguere patienter C exspectat; et conversis talia reddit qualia sanctis suis misericordia gratuita compromisit.

Vers. 29. Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus est mihi in salutem. Hic quidem versus quoniam repetitus est, jam superius in tertia parte probatur expositus; hoc tamen breviter edicimus, ut hanc confessionem lætissimam post percepta beueficia fusam intelligere debeamus, sicut nos commonuit et titulus Alleluia.

Vers. 30. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Et bic quoque versus in capite psalmi probatur esse jam dictus, ut sicut a Christo fecit initium, ita ipsi concordare videatur et finis. Ipse enim in Apocalypsi dicit: Ego sum Alpha et Omega (Apoc. 1, 8). Merito ergo et in dicit, de domo Domini, id est de Ecclesia catholica, D capite consessio posita est, et in fine repetita, quia in omni vita nostra ipsam nos oportet assumere, et in ipsius delectatione finire.

Conclusio psalmi.

Recordemur hunc pealmum non incassum velut quibusdam fulgoreis coloribus esse contextum. In capite enim quatuor versus unifines posuit, et iterum in fine primum versum psalmi decora iteratione geminavit, atque iterum quem vicesimum primum posuit, eumdem pene ultimum repetiit, ut quasi vestis illa pontificis aureis quibusdam filis, et vermiculata pulchr tudine contexta fulgeret. Illa enim in fimbriis habuit tintinnabula, isti in fine esdem retinniunt, quæ in capite dicta sonuerunt. Pontifex igitur quando

ingrediebatur Sancta sanctorum habebat hanc ve- A gritate famulantur : Genus electum, regale sacerdostem, ut antistitis reverendi nullatenus ignoraretur adventus, cum etiam tacitus vocalis [mss. A., B., vocabulis] incederet. Iste sic decora varietate dispositus est, ut præconia sanctæ incarnationis pulcherrimis quibusdam sentiantur indiciis. Cooperiat nos, pie Rex, ista vestis eloquii tui, et hoc resonent te præstante actus [mss. A., B., bac remanente præsentiant actus] nostri, quod tua, Domine, præcepta jusserunt. Meminerimus autem hunc psalmum quintum esse eorum qui de primo adventu Domini mirabili narratione prolati sunt: quinque fortasse panibus comparandi qui esuriem observantium populorum copiis cœlestibus expleverunt.

EXPOSITIO IN PSALMUM CXVIII. Alleluia.

Festivo psalmo et divinarum rerum virtute plenissimo, desiderabile Alleluia præmittitur, ut meritum divini carminis honore tituli possit agnosci. Est enim altissimus profunditate sensuum, et contextus quasi similium repetitione verborum, modo profitendo quod accepit, modo iterum eadem sperando quæ meruit. Qui more nobiliam fluviorum lenis ire conspicitur, cum nimis profundus esse noscatur; quem tamen oportet (juvante Deo) instituti nostri mensura percurrere, ne qui nos hactenus constrinximus, subita inundatione fundamur. Est etiam Hebræis elementis ad rudes et docibiles in schola Christi populos înstruendos tali ordine depictus, ut versum quem prima littera sortita fuerit, eadem et in septem subse- C quentibus assigatur, sacramentum illud sorsitan in cordis circumcisione designans. Sic iste psalmus in sua lingua per singulas litteras octonis versibus gregatim decurrens, sibi undique collatus partium æqualitate finitus est. Quod nos dicimus et divisionis causa positum, et ut perfectum numerum possit indicare justorum. Istis enim litteris et Hebræa sapientia discitur, et divinorum librorum sacratus numerus continetur. Has enim litteras significationes suas babere (beato Hieronymo testante) cognovimus, quod nunc repetere videtur esse superfluum, cum sit jam alterius inhore collectum. Hunc autem psalmum et centesimum quadragesimum quartum, et Deuteronomii

Divisio psalmi.

Psalmo isti morali Hebræas litteras ad suum numerum [ed., sui numeri] divisiones illustrabiles non incongrue dicimus contulisse: in quo sibi octonos versus (ut supra memoratum est) singulæ vindicantes, cunctum carmen pulcherrima parilitate describunt; qui nulla permixtione confunditur, sed novitates rerum mutatis sibi litteris explicat. Per totum itaque psalmum universalis sanctorum chorus eloquitur, qui ab initio mundi sive fuerunt, sive sunt, sive futuri esse creduntur. Inter quos reperiuntur apostoli, prophetæ, martyres, confessores, eccle-. siastici ordines, et omnes qui sancta Domino intetium, gens sancta, populus acquisitionis (I Petr. 11, 9), ab origine generis humani usque ad finem sæculi colligendus. Sed quamvis horum sit innumera multitudo, unus tamen ubique introducitur ad loquendom, ut virtus unitatis in Ecclesia concordi [mss. A., B., F., concordatim] possit agnosci. Nunc videamus quæ in hoc cœlesti paradiso spiritualia poma nascantur.

398 Expositio psalmi.

Vers. 1. — 1. Aleph. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Cum omnium desideria nominis istius ardore rapiantur, nec quisquam possit reperiri, qui nolit præmia beatitudinis adipisci, congrum fuit viros sanctos votis probabilibus iter osten-B dere, ne mens confusa mortalium ignorata via possit errare. Nam et illi beatos se æstimant, qui sæculi ambitionibus eluduntur. Sed ne aliquid tale putaretur eligendum, primum posuit plurali numero immaculati, ut de fidelibus hoc, non de Christo debuisset adverti. Ille enim solus natur liter immaculatus est, qui peccatum non habuit. Saucti autem immaculati fiunt, quando indulgentiæ munera consequuntur, sicut propheta in quinquagesimo psalmo dicit: Lavabis me, et super nivem dealbabor (Psal. L, 9). Sequitur, in via, id est in ipso Domino Salvatore, qui dixil: Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). Ibi enim ambulare justorum est, non pedibus corporeis, sed gressibus probabilis actionis. Nam ut adverteres non eum illam viam dixisse in qua possit errari, subjunxit, qui ambulant in lege Domini, id est qui 🚄 aut non peccant, aut per gratiam coelestem digna sibi 🛋 satisfactione prospiciunt. Nec illud vacat quod dicit ... in lege Domini; est enim et lex peccati, sicut Apostolus ait: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati (Rom. vii, 23). Et ideo additum est, A mini, ut cam discerneret a lege peccati.

Vers. 2. Beati qui scrutantur testimonia ejus, in tocorde exquirunt eum. Superioris adhuc sensus est ista sententia. Nam licet beati sint immaculati qui an bulant in via, id est in ipso Domino Salvatore, et in lege ejus devota mente gradiuntur, additum est 23canticum Josephus refert elegiaco metro esse com- D quæ sit ista perscrutatio subsequenter aperitur, id men illis virtutibus, qui scrutantur testimonia ejus. El est qui in toto corde suo Dominum exquirere maluerunt. Videntur enim perscrutari testimonia ejus et tergiversatores hæretici, sed toto corde suo Dominum non requirunt, quoniam per humanas versutias affectant novas invenire calumnias. Totum enim cer suum ad Scripturas sanctas merito posuisse non dicitur, qui ad salsitatis ambitum plectibili errom transfertur. Unde sanctus Primasius Justinianopoless disertus antistes, sub titulo Quid hæreticum facit. librum unum conscripsisse dignoscitur. Nec illi videntur totum cor suum ad Domini testimonia posnisse, qui neglecta disciplina mandatorum ejus mundana gaudia concupiscunt. Et vide ordinem sanciæ vertcisque doctrinæ: prius dicit beatos esse qui ambelant

monta litterarum : quia non est dignus ista perquirere, nisi qui se probabili cognoscitur actione tractare. Utrasque vero sententias tertia species definitionis em plectitur, quæ Græce pœotes, Latine qualitativa dicitur. Beatus enim vir quid sit, per actuum suorum bic ostenditur qualitatem.

Vers. 3. Non enim qui operantur iniquitatem, in vils ejus ambulaverunt. Cum Joannis apostoli veracia verba sint : Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Juan. 1, 8), videntur nec sancti in viis ejus ambulare, quos cognoscimus habere peccata. Verum hæc quæstio veritatis ipsius voce dissolvitur. Sunt enim illicita desideria que originalis peccati necessitate commit- p quando ipsi quoque saluti nostre corporee ea prætimus, sed in eis consensu animi non tenemur: in istis mens beata non ambulat, quæ dono Domini cordis probitate superantur; ut (verbi gratia) repente pulchrum aliquid concupiscere, cibum desideranter expetere, bonis odoribus commoveri, iniqua subito suggestione confundi, et his similia quæ oratione sancta et crucis signaculo destruuntur. Ita fit ut et peccata sancti suggestione carnis habeant, et tamen dum e's minime relaxatur effectus, ca non operari veraciter æstimentur. Hæc enim Pauli apostoli testimonijs evidentius approbantur : ambulavit in viis Domini, quando dicebat: Bonum certamen certavi, cursum consummari, fidem servavi (II Tim. 1v, 7), et reliqua. Peccatum autem non voluntarium faciebat, quando clamabat : Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago (Rom. vii, 19). Sequitur «jus expositio quæ omnem nævum dubitationis abs-Bergit: Si autem quod nolo, inquit (Ibid., 20), illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in Dae peccatum. Vides tantum illos accusatos qui opewationibus peccatorum nefanda delectatione consen-Tient. Quapropter merito dicuntur in viis Domini non ambulare, qui operantur iniquitatem. Operatio enim Aniquitatis est consensus malorum, qui tamen a sanetorum cordibus dono Domini probatur alienus. Nam et ipse Apostolus hoc monet : Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desieleriis ejus; nec exhibeatis membra vestra arma iniqui-Zatis peccato (Rom. vi, 12). Et Salomon: Post coneupiscientias cordis tui ne abieris (Eccli. xviii, 30). D Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et Obedientiam ergo peccati vetuit, non suggestiones Quas caro propriis viribus vitare non pravalet. Re-Spiciamus autem cur hic vias plurali numero posuit, CI superius singulariter dixit: Beati immaculati in ■ Ibi significat Dominum Salvatorem, qui certa win est ad Patrem venientium, sicut ipse dixit: Pemo vadít ad Patrem, nisi per me (Joan. xiv, 6). Mam quod hic dixit, in viis, designat prophetas et postolos, vel quicunque populum vera prædicatione docuerunt.

Vers. 4. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Dizerat beatum es e cui hæc talia suffragantur, ut 🏜 immaculatus, ambulet in lege Domini, scrutetur 🛰 imonia ejus, et quod est perfectissimum vivendi

in lege Domini; deinde qui scrutantur sacrarum testi- A genus, in toto corde exquirat Dominum. Et ne bæc tanta negligenda viderentur, sequitur jussionis dominicæ veneranda præceptio, ut mandata ejus non solum sedule, sed et nimie requirantur. Nimius enim dictus est, in nulla re dubius, qui propositæ rei intentus semper assistit. Ubi est sententia gentilium toto orbe celebrata: Ne quid nimis. Ecce nimium nobis a Veritate præcipitur; ecce a Moderatore rerum omnium sine desectu aliquid sieri debere sancitur. Istud enim nimis significat multum atque infinitum, sicut et in alio psalmo dicit : Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ (Psal. xc1, 6). Et alibi Nimis exaltatus es super omnes deos (Psal. xcv1, 9). Sive mandata Domini nimium custodire præcipimur, ferre 399 debere censemur. Quapropter vires no stræ possibilitatis excedere divina militia est, quia totum ibl nimium decet, quoniam et illud infinitum est quod nobis tribui postulamus. Perquirenda est quoque nominum istorum distincta cognitio, ne quis ea credat esse confusa. In priori versu dixit, legem Domini; lex autem Domini est, sicut Apostolus ait, umbra futurorum (Colos. 11, 17), quam non decet [mss. A., B., docet] ad litteram, sed spirituali ordine custodiri. Ut (verbi gratia) lex sacrificiorum, observantia novæ lunæ, ritus circumcisionis, et cætera hujuscemodi, quæ typum magis quam speciem cerium est habuisse veritatis. Secundo versu ponit testimonia: test monium est evidens et præfinita conditio, cuius statuto commoniti, res præteritas non possumus oblivisci, ut in Genesi ait Jacob : Testimonium erit robis [ed., nobis] collis iste, et, Testimonium erit lapis iste (Gen. xxx1, 52). Scriptum est etiam et in libro Jesu Nave : Duodecim lapides afferte de medio Jordanis, ut sint hi in testimonium filiis vestris (Jos. IV, 5, 6). Sic nobis præcepta divina testimonia sunt, quando commonent ne peccare debeamus, sicut apostolus Faulus ait : Testificor coram Deo, qui vivificat omnia, et Jesu Chris'o, et electorum anyelorum, ut heec custodias (I Tim. v, 21). In presenti quoque versu mandata posuit, quæ non sunt umbræ futurorum ut lex. sed præsentem habent manifestæ operationis effe ctum. Quod Dominus in Evangelio absolute declarat. dicens : Primum mandatum est, Diliges Dominum ex tota virtute tua (Maith. xxII, 37), etc. Hoc enim sic uni dictum est, ut ab omnibus debeat et per cuncta tempora custodiri. Quapropier sive lex, sive testimonia, sive mandata Domini custodiantur, ad beatitudinis certum est munera perveniri. Quæ verba cun prædictis definitionibus suis mente condenda sunt. quia in subsequentibus versibus frequenter ea posita reperimus.

Vers. 5. Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas! Cum vitam superius beati viri evidenter expresserit, nunc etiam populus fidelis bonorum sibi proventum votis intercedentibus postulavit. Utinam verbum semper optantis est. at quod nostris non possumus viribus adipisci, divina tur viæ meæ, ostendit eas, quantum ad humanam imbecillitatem pertinet, tortuosas. Viæ meæ actus significant quos in hac vita peragimus. Addidit, ad custodiendas justificationes tuas. Hic jam, quod superius optavit, aperuit; ad custodiendas enim justificationes Domini nemo poterit pervenire, nisi cujus viæ a Domino dirigi comprobantur. Sed discutiamus quid significent justificationes. Justificationes igitur Domini and priscum populum fuerunt multæ atque diversæ: ut sex annis tantum famulus serviret Hebræns, Alius affectu et disciplina patris erudiretur, pater ut reverenter in omnibus haberetur, Deus ut summo timore et amore coleretur, sacerdos honorabilis esset, proximus ut tanquam propria utilitas amaretur, et his similia que sieri sancta Scriptura præcepit. Hæc B subsequenti responsione confirmat dicens : In custoergo nequeunt custodiri, nisi misericordia Domini probentur attribui.

Vers. 6. Tune non confundar, dum respicio in omnia mandata tua. Causa redditur quemadmodum possint justificationes Domini jugiter servari, id est, si mandata respiciantur universa. Sed cum dicit omnia, in nullo commonet esse peccandum : quoniam scriptum est : Si quis de lege minimum non fecerit, reus est totius legis. Respicere autem est mandata semper ante oculos habere quæ jussa sunt, ut si quid tortum committitur, salutari emendatione protinus cortigatur. Cæterum qui in mandata non respicit, in quo erret modis omnibus ignorabit. Hanc quoque similitudinem Jacobus ponit apostolus dicens: Si quis auditor est verbi et non factor, hic comparabitur viro con- C sideranti vulcum nativitatis suæ in speculo: consideravit enim se etabiit, e: statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit inlegem perfectam et permanserit, non auditor obliviosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit (Jac. 1, 23, 24, 25). Tales ergo laudantur a quorum conspectu mandata Domini non re-

Vers. 7. Confitebor tibi, Domine, in directione cordis, in eo quod didici judicia justitias tuas. Confessio hic significat laudem quam decet populum dicere beatorum. Directio cordis est fidei catholicæ saucta regula, quia eum confiteri non potest hæreticorum distorta versutia. In eo, quod dicit, didici, indicat a beatis quidam faciunt) studio perversitatis inventam. Judicia vero justitiæ Dei sunt, quia famulos suos liberare dignatur a diabolica persecutione laborantes.

Vers. 8. Justificationes tuas custodiam: non me derelinquas usquequaque. Perfecta est propositæ beatitudinis decora constructio. Petit enim a Domino ut justificationibus concessis dignetur devotum populum suo munere custodire. Justificationes enim quid significent, in quarto versu superiore jam dictum est. Et quoniam noverat tentationes diabolicas undique circumire, ut legitur : Adversarius vester sicut leo circuit quærens quem devoret (I Petr. v. 8), petit se quaquaversus undique custodiri, ne possit locum nocendi

misericordia largiente, mereamur. Cuni dicit, dirigan- A hostilis atrocitas invenire. Nunc videamus quid littera secunda contineat.

> Vers. 9.— 11. Beth. In que corrigit juvenior suam viam? In custodiendo sermones tuos. In prima littera partes beatitudinis fidelis populus indicavit, in quibus se deprecatus est custodiri; nunc idem in secunda littera conversionis tempus ostendit, exponens etiam in sermonibus Domini quibus delectationibus perfruatur. Quapropter per figuram erotesis sub interrogatione proponit: In quo corrigit juvenior viam suam? Ætas electa est Novi, non Veteris Testamenti, quando de seniori homine in robusta sumus attate reparati. Juvenior enim dicitur veteribus comparatus, quia comparativus gradus frequenter vim obtinet positivi. Sed iste juvenior quemadmodum eorreaerit viam suam, diendo sermones tuos, tunc scilicet cum evangelicam disciplinam populus Christianus accepit. Eo siquidem tempore homo correctus est, quando, vetere pravitate damnate, ad rectæ fidei dona pervenit. Custodit autem sermones Domini qui non eos tantum memoria retinet, sed actionum probitate restituit.

> Vers. 10. In toto corde meo exquisivi te: ne repellas me a mandatis tuis. Hoc quoque munus est Domini 400 quod eum se toto corde asserit exquisiisse : non enim quæreret, nisi inquisitus suisset, sicut in Ezechiele legitur: Quod perierat requiram, et quod erraverat revocabo (Ezich. xxiv, 16). In omini siquidem bono Domini gratia prævenimur, et ut velimus rogare, ipse se dignatur infundere. Sequitur, ne repellas me a mandatis tuis, tanquam indignum beneficiis tuis; ut quem te fecisti toto corde petere, tu etiam digneris audire. Repellit enim a mandatis suis subdole se rogantes, sicut in alio psalmo legitur: Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus (Psal. v, 7). Et Salomon dicit : Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum, et subtrahet se a cogitationibus quæ sun! sine intellectu (Sap. 1, 5). Rogat ergo ne ab intelligentia legis divinæ repellatur sicut indignus, ut agnoscamus hanc intelligentiam non mereri, nisi eos qui noscuntur toto corde deprecari.

Vers. 11. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Cum legamus opera Domini esse prædicanda, sicut Petrus in Actibus apostolorum dicit: Non enim possumus quæ vidimus et audivimus non lo-Patribus sibi traditam disciplinam, non autem (ut D qui (Act. 1v, 20); hic dicit in corde suo eloquia Domini, ne peccaret, abscondita. Sed utrumque verum est; nam sicut decet sidelibus en opportune prædicare, sic non credentibus oportet abscondere, sicut in Evangelio dictum est: Ne dederitis sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos (Matt. vu. 6). Et alius psalmus dicit : Posui ori meo custodiam; dum consistit peccator adversum me. Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis (Psal. XXXVIII, 2); ut intelligamus peccari genus e-se obstinatis eluquia Domini prædicare. Unde et Paulus apostolus dicit : Hæreticum post primam et secundam correptionem devita (Tit. 111, 10), etc.

Vers. 12. Benedictus es,

viribus applicaret, præmittit, Benedictus es, Domine, id est, qui gratis præstas : quia in homine non potes invenire quad eligas. Sed hic benedictionem, laudem significat Domini; nam cum nos Deum benedicimus, ejus facta laudamus; cum ille benedicit, nos sancti-Scare dignatur. Sequitur, doce m' just ficationes tuas. Cum superius dixerit, In corde men abscondi eloquia tua, nunc dicit, doce me justificationes turs, quasi nihil ante didicerit. Verum sanctæ congregationi esurienti sitientique justitiam non sufficit mandata Domini verbo d.d cisse; sed petebat ut ea factis potuisset ostendere, ubi noverat plenitudinem se gratiæ reperire. Dicitur ergo, doce me justificationes tuas: boc est, præsta me facere unde electos tuos justificare consuesti.

Ver-. 13. In labiis meis pronuntiavi omnia judicia eris tui. Chorus ille sanctorum pronuntiasse se dicit judicia oris Domini, quæ locutus est per prophetas et apostolos suos, quando ea labiis suis recensuit, et populo prædicavit. Omnia judicia, significat quæ scripta vel dicta sunt. Cæterum universaliter non potest pronuntiare, quod nulla notitia prævalet apprehendi, sicut in alio psalmo dictum est : Judicia tua sbyssus multa (Psal. xxxv, 7). Apostolus quoque testatur : O altitudo divitiarum sapientia et scientia Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ipsius (Rom. x1, 33)! Et ipse passione viciua dicit apostolis: Non omnia dixi vobis. Quapropter figuraliter pro parte dicitur totum, quod in Scripturis divinis frequenter constat effectum.

Vers. 14. In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitris. Via testimoniorum est Dominus Christus, quoniam de ipso loquentia ad ipsum ducunt : via certa, iter infatigabile, quæstuosus labor, ubi quisquis pervenerit, inæstimabilium divitiarum delectatione mulcetur. Et intuendum quod sequitur, sicut in omnibus divitiis. Hic divitias, spiritaales debemus accipere, de quibus Apostolus ait : Queniam in omnibus divites facti estis in ipso, in omni verbo et in omni scientia, sicut testimonium Christi confrmatum est in vobis (I Cor. 1, 5, 6). Cæterum cohors sancta sæculares divitias non poterat testimoniis Domini comparare, quas ipsa velut sordes aliquas cognoscitur abjecisse.

vin tuas. Ecclesiastica disciplinae ordo servatus est. Prius enim fuit, ut exercere.ur in mandatis divinis, Hest, frequenti operatione usum rerum neces-ariarum assiduo labore peragere, et sic ad intellectus ejus penetralia pervenire. Nemo enim meretur tanlem secre: um conspicere, nisi cui datum fuerit bona corersatione coelestibus se benefic is proximare. Et 2012 quod exercitatio in Scripturis divinis plerumque la bono ponitur.

Vers. 16. In tuis justificationibus medi abor, non diviscar sermones tuos. Oblivio non na ura nobis venit, sed ali originalis peccati infirmitate descendit. Huic remedialis opposita est meditatio, ne memoriæ

tiones tuas. Ne aliquis eruditionem sanctam propriis A culmen oblivio nesanda destrueret. Meditari enim se dicit justificationes Domini, ne possit quod retinere expetit oblivisci. Noverat enim quo vitio mens humana premeretor, et contra hoc auxilium reperit, unde oblivio-violenta debuisset excludi. Respice quemadmodum diversis causis propria veiba subjunc a sunt. In superiori quippe versu, id est, In mandatis tuis exercehor, dixit : ubi parte opus est actuali ; mandata enim sunt Domini : Non mæchaberis, Non falsum testimonium dices (Exod. xx, 14, 16), etc. llæc enim oportuit non tantum audire, sed facere; ideoque posuit, exercebor : hic autem dicit, justificationes meditabor. Justificationes quippe dictæ sunt (sicut superius expositum est), llebrieum puerum non amplius quam sex annis debere servire, ad significan-B tiam beati populi, qui in hoc sæculo servit, ut in illa resurrectione a cuncta obnoxietate liberetur. Hoc ergo quia fuit in amigmate constitutum, meditabor. dixit, ut frequens iteratio intellectum futuræ rei evidentius aperire.

> Vers. 17. - III. GINEL. Retribue servo tuo, vivam, ct custodiam sermones tuos. Venit ad tertiam litteram, in qua humanam indigentiam confitetur, et grafiam Domini per cuncta commendat. Increpatos asserit superbos, qui fideles Domini iniquis motibus persequuntur. Retribue siquidem dicit, non meritis redde, sed iterum da, ut qui præstitisti petitionis affectum, effectum quoque postulationis attribuas. Denique hunc sensum declarat sermo subjunctus cum dicit, servo suo. Servus enim Christi dici non potest, nisi qui non suis meritis, sed divinæ gratiæ reputat quod boni aliquid fecisse cognoscitur. Domini autem custodire mandata, revera viventis est: 401 contra, mortuus jure dicitur, qui inobediens approbatur, sicut in Evangelio de infidelibus legitur : Sine mortuos sepelire mortuos suos (Luc. 1x, 60). Sepelire enim mortuos viventium erat; sed quia infideles videbantur, recte mortuos appellatos esse cognoscimus. Et adverte confe-sionem sanctam; sic se judicavit e-se victurum. si poluisset Domini custodire sermones: merito, quoniam qui eos custodit ab ipris sine dubio custoditur. et mors ei non dominabitur, quæ in impiorum depopulatione grassatur.

Vers. 18. Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. In hoc versu infir.nitas humanitatis, Vers. 15. In mandatis tuis exercebor, et considerabo D et benesteium supernæ majestatis exponitur. Revelure enim dictum est, removere velum. Quodam enim operimento ignorantiæ interior aspectus obducitur : et nisi misericordia ipsius fuerit hoc velamen ablatum, Scripturas sanctas lumine cordis non possumus intueri. Petit ergo auferri sibi imperitiæ cæcitatem, ut illuminatus gratia divina queat Domini videre miracula. Quæ sunt autem ista miracula ipse testatur dicens, de lege tua. Superius diximus legem umbram fuisse futurorum, quæ significantiam venturæ plenitudinis continebat. Immolabatur quippe paschali festivitate agnus immaculatus, qui Christum Dominum significabat occidi. Sacerdos veste pulcherrima et coruscabili tegebatur, ut futuri Pontificis et cœlestis Regis indicia nuntiaret. Promissiones quoque Domini A turnitate crepare, et in mordacia dicta prosilire; fuerunt, ut Israeliticus populus in terram perduceretur fluentem lac et mel, quod ad illud futurum sæcuinm pertinere non dubium est, ubi summæ beatitudinis gaudia copiosa dulcescunt. Rogat ergo populus ille sanctorum, ut revelato corde ista consideret, quæ superducto velamine non poterat intueri.

Vers. 19. Incola ego sum apud te in terra: non abscondas a me mandata tua. In hac terra justi sunt incolæ, qui propriam in mundo non habent mansionem; corpore signidem in terra positi sunt, in cœlis autem probabili conversatione consistunt, sicut Apostelus dicit: Conversatio autem nostra in cælis est (Philip. 111, 20). Et merito hic dicuntur incolæ, quibus in aliena patria nullus affectus est, sed ad tempus terram sui corporis colunt. Non enim erat ille dives incola, qui B horrea construebat, et longævitatem vitæ suæ in multa congregatione posnerat. Sed isti sunt vere incolæ, qui thesaurum suum in cœlo reponunt, ut cor eorum futuram patriam semper affectet. Petit ergo fidelis populus mandatorum Domini conscium se fieri, quia non deprehenditur in Babyloniæ parte versari [ed., conversari]. Illius enim potest scire quisque votum, cui et famulari velle cognoscitur. Mandata enim esse diximus : Diliges Dominum Deum tuum ex tot) corde tuo, et ex tota anima tua (Deut. vi, 6), eic, Ilæc petit non a se abscondi, id est subtrahi atque denegari, unde salutem animæ suæ noverat esse venturam. Rogat ergo ut ei nullatenus celentur, quæ peccatoribus probantur absconsa, quamvis generaliter pronuntiata esse videantur.

Vers. 20. Concupivit anima mea desiderare justifivationes tuas, in omni tempore. Coucupiscentia in malo et in bono ponitur : in malo : Non concupisces rem proximi tui (Exod. xx, 17); in bono: Concupiscentia sapientiæ perducit ad regnum (Sap. vi, 21); ita et hic positum est : Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas. Violenta res, et in utraque parte fortissima: non enim facile labitur, quod concupiscentiæ radicibus alligatur. Nam ut ipsam vim sermonis potnisset ostendere, adjecit, in omni tempore, ut huic -desiderio nulla intermissio, nullum tempus valuisset obsistere. Potest enim et infldelis ad tempus rem bonam concupiscere, sed hac perfectis desideriis populus sanctus attribuit, quod omni tempore concupivit. lloc est enim concupiscere, quod desiderare : D nemo enim desiderat, nisi qui concupiscit; nec iterum concupiscit, nisi qui desiderat. Quapropter pleni-simam voluntatem indicat geminata professio.

Vers. 21. Increpasti superbos : maledi ti qui declinant a mandatis tuis. Cum sint hom num innumerabilia crimina, superbos hic asserit increpatos, qui Deo semper probantur odibiles. Superbia est enim per quam angelus cecidit, per quam Adam de naturæ suæ dignitate dejectus est. Nam sicut bumilitas omnium pax probatur esse victutum, ita superbia vitiorum mater esse dignoscitur. De ipsis enim scriptum est : Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam [Juc. 17, 6]. Increpare enim dicimus, quasi de taci-

quod Deus per Scripturas divinas frequenter facit. cum terrorem eis suæ indignationis ostendit. Seguitur generalis et absoluta sententia, maledictos esse qui ejus tentant mandata declinare. Nam ut præcepta Domini non compleat humana fragilitas, levius malum est; istud vero nefarium est per superbiam declinare, unde animam suam a peccatorum nexibus possit eripere. Nam et illum Adam qui declinarit mandata Domini constat e-se maledictum, hodieque maledicti sunt qui simili scelere polluuntur. Manda a enim quæ sint, jam sunt dieta superius.

Vers. 22. Aufer a me opprobrium et con'emptum, quia testimonia tua exquisivi. Ecce de illo choro sanctorum et martyrum verba sonuerunt, qui diversis pœnis subjecti [ed., subacti], superbis et improbis opprobrio et contemptui esse videbantur: nunc rogant ut manifestatione misericordiæ Domini, co: um derisio et vilitas auferatur. Quod et in alio psalmo legitur, ubi ait : Quia multum repleti sumus contemptione, et, multum repleta est anima nostra opprobrium abundantibus [ed., abundantium], et despectio superbis (Psal. CXXII, 4). Testimonia vero divina exquisierunt, ut talia paterentur, quando censtat esse præceptum : Beati qui persecutionem patiuntur propler justitiam, quoniam ipsorum est regnum colorum (Matth. v, 10). Sed hic diligentius intuendum est quare a se petant martyres opprobria removeri, unde se noverant Domini munere coronari. Sed hare oratio pro persecutoribus funditur; ut dum conversi C fuerint ad Dominum, martyribus tollatur opp obrium, quando et illi ipsam religionem coluerint, quam in aliis persequendam esse putaverunt. Quod, præstante Domino, frequenter factum esse cognovimus.

Vors. 25. Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur, servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus. Auditum se a principibus martyrum chorus exponit, qui judiciario more residentes 402, de innocentium perditione tractahant. Et ut fed., Et quo I] gravius terrere potuis ent, ipsi erant accusatores et judices. Se vero merito dicit servum Domini. qui inter vitæ pericula de ejus justificatione cogitabat quid in illa vita recepturus esset qui in ista temporaliter gravissima sustinebat. Exercebatur enim ad provectum suum, non cruciabatur ad pœnam. Tales anime mundum vicerunt, quæ sensum doloris sui aterni premii e gitationibus molliebant.

Vers. 24. Nam et testimonia tua meditatio mea est. et consolatio mea justificationes tuæ sunt. Consilium inventum est contra malignantium concilium, ut adversum improbos furores Domini testimonia meditata sufficerent. Eorum quippe cogitatio quoslibet mitigat delores, nec timori relinquit locum qui in promissionibus Domini jugiter occupatur; sicut dicit Apostolus : Timor non est in charitate, sed persecta dilectio foras mittit timorem (I Joan. IV, 18). Consolationem vero suam esse professus est Domini justificationes. quas suis martyribus pollicetur. Consolantur enim

Vers. 25 - IV. DALETH. Adhæsit pavimento anima mea : vivifica me secundum verbum tuum. Ad quartam litteram venit sidele concilium, in qua se dicit corporali quidem necessitate constrictum, sed sola Domini pietate salvandum, petens ut ab eo vias iniquitatis amoveat, quoniam viam veritatis elegerat. Pulcherrimis autem allusionibus exponitur humana conditio. Pavimentum est soli alicujus in lenitate maxima constructa soliditas, quæ merito nostro corpori comparatur, quoniam et ipsum simili nitore levigatur. Adhæsisse se ergo dicit carni suæ, quod vitiosum esse non dubium est. Anima enim si adhæreat corpori, delictis favet; si voluntate sit divisa, virtutibus. Quapropter merito se petebat per verbum, id est per Christum Dominum vivificari: quia per consensum carnis se noscebat exstingui. Sed perscrutandum est quare illud concilium beatorum, quod superius dixerat : Servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus, hic confiteatur adhæsisse pavimento animam suam. Ut revera intelligamus quamvis sancti gratia Domini perfruantur, multaque virtutum varietate colluceant, quandiu sunt in bac carne mortali, esse tamen unde se deprecentur absolvi, sicut in Evangelio Magister optimus dicit: Postquam omnia seceritis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus (Luc. xvii, 10). Et alibi Scriptura dicit : Justus in principio sermonis accusator est sui (Prov. xviii, 17).

Vers. 26. Vias meas enuntiavi, et exaudisti me: C chis persuadet esse sugiendam. doce me justificationes tuas. Qui se pavimento adhasisse professi sunt, merito in consequentibus sua peccata prodiderunt; et ideo sequitur, exaudisti me. Mira compensatio, stupenda vicissitudo, Domino suo propria mala dicere, et ab eodem præmia salutis accipere. Quis non bonis talibus incitetur illi ad præmium consiteri, cui non possis negare quod seceris? Perscrutandum quoque quod dixit: Doce me justificationes tuas, non ad audiendum, sed ad faciendum. Ille enim divinarum rerum doctus ostenditur, qui sibi credita secisse monstratur. Sive petit ut illas justificationes adverteret, quæ præceptæ figuraliter esse videhantur.

Vers. 27. Viam justificationum tuarum instrue me, et exercebor in mirabilibus tuis. Merito cohors sancta D Justificationum viam intelligere quærchat, quæ suas vias, id est peccata prodiderat : quia nisi illas damnemus, ad is am pervenire non possumus. Instrue me, ad-intellectum pertinet; ut adverteret, quod sæpe jam dictum est, quali mysterio post sex annos Servus relaxaretur llebræus; septimus terræ fructus pecoribus egentibusque donaretor; quod post antom quinquagesimum quollibet illud priori reddi Domino jubebatur, et his similia quæ justificationibas Domini convenire monstrantur. Hiec enim merito de iderabat agnoscere, que future spei nostre probantur mysteria continere. Sequitur, et exercebor in mirabilibus tuis. Utique exercetur sensu et pruden-

in afflictione præsentium rerum, spe venientium præ- A tia singulari, qui dicta Domini ad spiritualem significantiam trahit. Mirabilia vero ipsa vocat, quæ superius dicit justificationes. Præbent enim intellecta miraculum, quando sic in præsenti sunt posita, ut longe futura significare videantur.

Vers. 28. Dormitavit anima mea prætædio: confirma me in verbis tuis. Post illam petitionem sanctam cognoscimus eum fuisse dilatum, quando animam suam dicit dormitasse præ tædio, quod accidere solet eis qui longis exspectationibus differuntur; ut intelligeremus per patientiæ bonum, divinum nobis venire præsidium. Dormitat ergo anima, quando a sua intentione flaccescit, et in otium fessa remittirur, dum ad illud quod intendebat minime pervenire monstratur. Et vide quia dormitavit posuit, non dormivit; dormira B enim obliviosi atque socordis est, dormitare fessi et exspectantis. Quod verbum et alter psalmus edicit : Si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem (Psal. cxxxi, 4). Et alibi, Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel (Psal. Cxx, 4). Sed ut hunc quoque defectum ab anima fatigata removeret, sequitur, confirma me in verbis tuis; quatenus si adhuc exspectatio disferenda erat, in verbis Domini fixa atque immutabilis anima permaneret. Cognoscimus enim tali remedio quasvis moras, quævis tædia, quoslibet labores omnimodis consolandos, si legem Domini frequenti iteratione meditemur. Hanc autem animæ dormitationem Cassianus servorum Dei optimus institutor accidiam vocat (Lib. x Instit., cap. 4), quam magno studio mona-

Vers. 29. Viam iniquitatis amove a me, et in lege tua miserere mei. Ad illam contemplationem veritatis evectus, petit quod in isto sæculo necessarium fuit. ut via iniquitatis, hoc est diabolus ab ejus insestationibus tolleretur, et in lege Domini optatam misericordiam reperiret. Per legem siquidem nemo justificabitur, sicut Apostolus dicit : Scientes quia nemo justificabilur ex operibus legis, sed ex fide Jesu Christi (Rom. 111, 20). Et iterum, Per legem enim cognitio peccati (Ibidem). Juste ergo ibi petit misericordiam, ubi se per legis vincula non credebat absolvi.

403 Vers. 30. Viam veritatis elegi; judicia tua non sum oblitus. Via veritatis Dominus Christus est, sicut ipse dicit : Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). Elegisse se dicebat sanctissimus chorus culturam Domini Salvatoris inter diversas mundi super titiones, quibus insipienter mundani populi serviebant. Eligere enim non est, nisi de multis unum legere. Sed videamus quare se dicit elegisse, cum dicatur in Evangelio : Non ros me elegistis, sed ego elegi vos (Joan. xv, 16). Jure igitur populus heatus is:a dicebat, qui jam electus fuerat, ut eligere potuisset; sicut in alio loco dicit: Elegi abjectus esse in domo Domini (Psal. LXXXIII, 11). Merito ergo se oblitum Domini non dicebat esse judicia, qui tali electione gandebat.

Vers. 5:. Adhæsi testimoniis tuis, Domine, noli me consundere. Ille qui se pavimento prius adhasusse dixerat, nunc se Domini testimoniis adhæsisse A subtilesque minutias omne bonum et a Domino tricommemorat; ut ostendat provectum se vitæ divino munere percepisse. Sed quoniam totum in divina tuitione consistit, rogat ut de muneribus collatis non cadat, ne ad verecundiæ confusa perveniat. Non enim se sancta conscientia negligenti securitate remiserat, sed magis quod acceperat humilis amittere form dabat. Sie enim confundi poterat, si perderet anod tenebat.

Vers. 32. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. Via ista quam multifarie dicitur, quam diversa qualitate tractatur! Dixit enim superius : Vias meas enuntiavi; deinde, Viam justificatiouum tuarum instrue me; et iterum, Viam iniquitatis amore a me; repetit, Viam veritatis elegi; ad postrebone, sive male vitæ viam dici omnimodis instruamur. Veritatis ordinem servans, cucurrisse se dicit viam mandatorum, quoniam cor suum a Domino asserit esse dilatatum. Non enim potuisset vel ambulare vel currere, nisi cor ejus in latitudine scientiæ fuisset extensum; nam cum ria mandatorum ejus legatur angusta, nisi dilatato corde non curritur. Anima enim quando lumen veritatis acceperit, in multifarias agnitiones aperitur; et latior redditur virtutil'us cognitis, quæ prius suerat angustata peccatis. Bene autem dixit, cucurri, ut ostenderet se ad fidem rectam velociter Domini munere pervenisse. Cucurrit enim viam justus, donec (sicut dicit Apostolus) perveniat ad pa'mam supernæ vocationis (Philip. m . 14).

Vers. 33. - v. Ile. Legem pone mihi, Dom'ne, viam justificationum tua: um, et exquiram eam semper. Ad quintam litteram plebs beata processit, multis modis expetens ut in lege Domini ejus debeat munere custod ri. Inquirendum plane quam sibi legem petat populus iste constitui, qui superius dixit, et in lege tur miserere mei. Illud dictum est de Veteri Testamento; nunc autem novam legem postulat sibi debere poni, veniente scilicet Domino Christo; ut illo adven'u sanctæ incarnationis expleto [ms. G. et ed., expletus], persecto Christianæ sidei robore firmaretur; sicut dictum est : De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isai. 11, 5). Denique Jugiter se eam dicit exquirere. Illud enim desiderio precibus postulatur.

Ve s. 31. Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam; et custodiam illam in toto corde meo. Considerandum est quid sibi velit quod iterum petit, quæ prius se accepisse memoravit, id est, Viam mandatorum tuorum cucurri; scilicet quia dona Domici continue sunt petenda. Semper enim præstat qui donata conservat; et probabili desiderio continue petimus, quod in nobis permanere jugiter postulamus. Ipse enim perscrutatur hanc legem, cui intellectus præstatur a Domino. Et ut constant am piæ perfectionis ostenderet, cam se dicit in toto corde suo Divinitatis munere custodire : declarans per universas bui, et per ipsum servari, et ejus gratia semper augeri. Et vide quam pulchro ordine cuncta descendant. Prius petit, ut lex ei poneretur, id est Novi Testamenti, quia Veteris jam tenebat; deinde, ut legis ipsius intentionem cognoscere meruisset, quatenas eam cordis integritate servaret.

Vers. 35. Deduc me in semitam mandatorum tworum, quia ipsam volui. Cum in quarta littera cucurrisse se dicat viam mandatorum, hic se in eamdem deduci iterum postulavit. Sed mandata ist. Novi Testamenti debemus accipere, ubi se perduci magnopere precabatur, quoniam Veteris Testamenti cucurrerat. Ita fit, ut et fidei compleatur desiderata perfectio, et sancta Scriptura nibil sibi contrarium mum, Viam mandatorum tuorum cucurri; ut sive B dixisse videatur. Nam cum dicit : Ipsam volui, Novi Testamenti spiritualem gratiam probatur expetere, per quam se ad cœlorum regna noverat porvenire.

> Vers. 36. Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. Diligenter verba ista tractanda sunt. Inclinari cor suum petit in testimonia Domini, ubi non per rapacem avaritiam, sed per landabitem humilitatem præstante Domino pervenitur. Inclinati enim melius conspicimus quæ ante oculos nostros esse monstrantur; nam illi qui erecti et vanitate supini sunt, nequaquam possunt subjecta oculis intueri. Addidit, et non in avaritiam. Sciens il!a cohors sanc orum avaritiam capacem esse vitiorum, hanc a se expetit amoveri, ut potuisset toto corde ad Scri-C pturas sacratissimas salubliter inclinari. Avaritia enim est temporalium rerum flagrans omnino desiderium, unde et primus homo peccavit, et suis posteris vitia incentiva dereliquit. Iline et diaholus accusavit Job, dicens (Job. 1, 10): Propter divitias quas illi dederat, non propter ipsam contemplationem qua bonus est, ab eo Dominum suisse dilectum. Quod sequens impugnavit eventus, quando vir sancous in omnibus adversis Domino gratias actitavit. Petit ergo populus beatus ut hanc avaritiam de corde ejus amoveat, et ad testimonia Domini solo probitatis invitetur affectu.

Vers. 57. Averte oculos meos ne videant vanitatem. in via tua vivifica me. Multi hujus sæculi prudentes continentiæ se lege moderati sunt, ut hominum mahardes cente semper exquiritur, quod venire magnis D gis quam Domini judicio 404 complacerent. Sed isti operam suam vano studio perdiderunt; quoniam scriptum est : Ne faciatis justitiam vestram coram hominibus (Matth. vi, 1). Unde nunc plebs beata deprecatur ut oculos cordis ejus a tali proposito Dominus dignetur avertere: ne perversa consuetudine mundanis possit delectationibus implicari: quia nus et per oculos peccare non dubium est, dum conspe-.c.arum rerum ambitione traducimur. Ab hac enim se vanitate fieri deprecatur allenum, quoniam sciebat inde maximum venire peccatum. Hinc notantur et illi qui diversis spectaculis occupantur; hinc qui mulierum fædo amore rapiuntur; hinc qui alienara o rerum possessionem improbe concupiscant. Sed

baic petitioni additur et illa perfectio; ut in via sua, A Precatur ergo ut supra eam Dominus Salvator adid est in Domino Christo eum vivificare dignetur, in quo vere vivificatur, quia mors ejus virtute superatur.

Vers. 38. Statue servo tuo eloquium tuum in timore two. Statue, dicit, stare fac, id est, infige, consolida atque confirma : ne sanctum eloquium fugaci oblivione dilabatur; quod in nostris semper debet sensibus stabiliter permanere. Cui rei bene addidit, zimorem, ut semper oremus ne suscepta munera possimus amittere, et gravius sit dulcedinem didicisse que pereat. Subjunxit, tuo, qui ab humano timore longe discretus est. Iste enim sic tormidat, ut diligat; sic quærit, ut nunquam desinat amare quem metuit. Et quia plurimi eloquia Domini suscipiunt megligenter, et tanquam fabulas inutiles audire decli- B præsumptio superior esse videatur. Exprobrant enim mant, merito addidit, in timore tuo, ubi nec culpa conquiritur, nec ad desidiæ discrimina pervenitur.

Vers. 39. Amputa opprobrium meum quod suspicalus sum, quia judicia tua jucunda. In hac sententia maximum vitium humanitatis exponitur. Multi enim in opprobrium cadust aliter quam habeat veritas suspicando; quam culpam a se desiderat amputari. Pro multis enim ma'is sæpe bonum testimonium daruus, atque iterum de bonis mala dicimus nescientes; et necesse est verecundiam incurrat, qui ignorans all quid asseverat. Suspi io enim sepissime probatur incerta, quæ viro non convenit Christiano; hæc ergo suspicio ducit ad opprobrium, quod ex peccato nascitur. Jure ergo sibi quærebat amputari, unde reus poterat inveniri. Primo confessus est in- C firmitatem suam, none Domini cognoscitur laudare judicia, cujus verbum verum est firmaque sen entia. Quapropter amator veritatis merito sibi jucundum Domini dicebat esse decretum, per quem se et requiem reperire noverat et coronam; sicut Apostolus dicit : Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de reliquo reposita est mihi corona justitiæ (II Tim. 1v, 7).

Vers. 40. Ecce concupivi mandata tua; in æquitate tua vivifica me. Diversa beneficia superius sibi cohors sancta tribui postulavit; sed in hoc versu consecutam se dicit plenitudinem gratiarum, quia conc: piverat manda:a Domini, quæ veram prudentiam conferu it et salutem. Petit autem in æquitate Domini se vivificari, qui adhuc superstes esse videbatur, ut D erant Domini, quod turbæ martyrum diversis cruciaintelligamus non esse veracissimam, vitam, nisi quam Dominus Christus fuerit præstare dignatus. Æquitas autem Patris Verbum caro factum est, cui omne judicium dedit, ut orbis terrarum in ejus examine judicandus assistat; sicut Apostolus dicit: Qui factus est sapientia nobis a Deo, et justilia, et sanctificatio, et redemptio (I Cor. 1, 30).

Vers. 41. - vi. Vau. Et veniat super me misericordia tua, Domine ; salutare tuum secundum eloquium tuum. Ad sextam litteram congregatio sancta pervenit: in qua sibi postulat salutarem Dominum debere concedi, ut inimicos de tanta remuneratione confundat, et in lege Domini assidua meditatione proficiat. veniat, qui est misericordia peccatorum, et vita fidelium. Et ut hanc misericordiam specialiter lpsum debuisses advertere, secutum est, salutare tumm; revera per quem salus gentibus venit, qui munde ægrotanti medicinam suæ pietatis attribuit. Secundum eloquium tuum, dixit, id est secundum promissionem tuam, quam per prophetas cognosceris fuisse pollicitus.

Vers. 42. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speravi in sermonibus tuis. Hæc nobis indicat absoluta [ms. G. et ed., absolute] sententia, cum adversantium fucrit objecta versutia; qui tamen possunt recipere rationem, non nobis tacendum, sed respondendum esse viriliter : ne sibi malignantium verbo, qui Filium dicunt esse minorem, vel qui eum carne passum minime crediderunt; sicut dicit Apostolus: Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. 11, 8). Ilis præsumptione Do mini respondendum est, qui doctrinam salutarem non ad reverentiam audiunt, sed ad injuriam potius exprobrationis adducunt. Sequitur, quia sperari in sermonibus tuis. Atque [ed., utique] ideo dicit respondendum, quia speravit in sermenibus Domini, qui dicit : Cum veneritis ante princ pes et potestates, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dubitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. x, 19, 2).

Vers. 43. Et ne auferas de ore meo verhum veritatis usquequaque, quia in judiciis tuis sperari [mss. A., B., F., supersperavi]. Rogat ut consessionem veritatis de ejus ore nullæ pænæ, n llus terror extorqueat; sed quælibet tormen'a fuerint inflicta in una voce constantile perseveret : quia non in viribus humanis, sed in divinis cognoscitur sperasse judiciis. Sed cum dicit, usquequaque, significat verbum veritatis ad tempus aliquibus fuisse sublatum, ut Petro apostolo contigit, qui ante galli cantum ter Dominum denegavit (Luc. xxii, 37). Sed non usquequaque ablatum est verbum veritatis de ore ipsius, quando culpam suam et fletibus diluit, et sanguinis effusione mundavit. Sequitur quare non debeat de ore ipsius veritas confessionis auferri, quia in judiciis tuis speravi. Judicia tibus agebantur. Sed in his se magis spem gerere profitetur, quia 405 scriptum est : Flagellat omnem filium quem recipit (Hebr. xii, 6). Iniqui enim cum molestantur desperant; sancti viri, si afligantur, spem magis suæ dilectionis accipient. Hactenus litteræ istius versus habuerunt orationem, subsequentes vero usque ad finem narrationis ordine depromuntur.

Vers. 44. Et custodiam legem tuam semper, in sæculum et in sæculum sæculi. Iste et alii versus usque ad finem litteræ non babent deprecationem, sed narrationem. Superius enim petiit ut acciperet, hic jam de perceptis beneficiis gratias agit. Custodine sa lugan riare] nefandum est. Sic enim custodire potest, si (quod superius dixit) non auferat de ore ipsius veritatis verbum. Interdum semper ponitur usque ad Anem hujus sæculi. Sed hic cum dicit in sæculum sæculi, illam perennitatem significat quæ non habet finem. Sed cum superius dixerimus legem umbram fuisse futurorum, id est, immolare agnum immaculatum, octavo die ritum circumcisionis adhibere |ed., adhiberi], vel his similia: quemadmodum in æternum legem se custodire dicit, cum non solum post resurrectionem futuram necessaria non sint ista, sed hic quoque jam videantur abolita. Sed ibi alia lex erit Domini, quam se promittit populus custodire sanctissimus; scit enim per hanc novit etiam consuetudinem angelorum et potestatum Dominum sine fine laudare; scit summæ beatitudinis esse solemnitatem jugiter Dominum contacti; scit denique fidelium ibi esse leges, quas se profes us est sine fine servare.

Vers. 45. Et ambulubam in latitudine, quia mandata tua exquirivi. Ipsa est latitudo, quam in quar:a littera dixit: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum; scientia scilicet multiplex atque salutaris, quam ideo meruit, quia mandatorum intelligentiam requisivit; quam merito dicimus esse charitatem, de qua scriptum est: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5). Contra peccatorum corda in benitate coangusta sunt, quod tangit Apostolus C cum dicit: Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris (II Cor. vi, 12); quia Deum mens coangusta, id est polluta non recipit; sed in latitudine mentis suscipitur, a quo cœlum terraque completur. Patulum enim domicilium debet esse, ut tantam mercatur recipere majestatem.

Vers. 46. Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar. Loquebatur de testimoniis Domini, quoniam petiverat et acceperat ut responderet exprobrantibus sibi verbum. Qua sirmitate roboratus ante reges sæculi, qui poterant elata potestate terrere, non se dicit fuisse confusum, sed veritatem, quam mente conceperat, intrepidis sermonibus exercebat. Confunditur autem ille, cujus per ratiocinationem dicta vincuntur. Ad verecundiam D enim venire non potest, qui veritatis ipsius testimonio roboratur. Non enim ille sub qual.bet necessitate negaudus est, qui dicit: Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui est in cœlis (Matth. x, 33).

Vers. 47. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi vehementer. Ilic ostendit frequentatæ meditationis ardorem. Meditari enim mandata non potest nisi qui ea assidua lectione cucurrerit. Et ut hanc frequentiam evidentius declararet, addidit, quæ dilexi. Negligere enim nunquam potest homo que dilig.t. Sed ne hanc quoque dilectionem tepidam forsitan æstimares, addidit, rehementer, supra quam nulla

Domini semper affirmat, quia in ipsa variari [ed., va- A potest dilectio reperiri. Non enim ut alia dilectio mandatorum Domini mediocris esse potest, nisi vehementer (quod hic expetitur) diligatur. Quapropter mandata Domini jure vehementer dilexit, per quæ in cordis latitudine fiducialiter ambulabat.

Vers. 48. Et levavi manus meas ad mandata tus quæ dilexi nimis, et exercebar in justificationibus tuis. Superiori versu dixit: Medi. ar in mandatis tuis, quod ad virtutem respicit inspectivam; modo autem dicit: Lavabo manus meas, quod ad partem pertinet actualem. Levare enim manus signific it bonis operibus occupari. Cæterum qui malis actionibus detinetur, non levat manus suas, sed dejicit. Et vide, quia in utrisque partibus ponit, quæ dilexi; ibi, vehementer; hic, nim's; quoniam utrumque opus sub magaa amumbram legis ad mysterium æternæ legis ascendi; B bitione faciendum est, ut fructum possit babere, Domino miserante, qui persicit. Addidit, et exercebar in justificationibus tuis. Ibi meditabatur, ubi mentis intentione translatus est; hic exercebatur, ubi quarebat operis frequentatione proficere. Et nota quod exercitatio in Scripturis divinis plerumque in bono ponitur; in litteris autem sæcuiaribus, vet in communi locutione, in bono aut nunquam aut raro ponitur. Quam locutionem Scripturarum divinarum propriam esse dicimus. In justificationibus tuis pertinet ad utrumque; ut et mandata Domini cum delectatione meditaretur, et operas manuum cum charitate perficeret. Ista enim duo sunt (ut sæpe dicimus) quæ perfectos faciunt utique christianos. Finita est cum littera narratio, quam a versu quarto scilicet inchoavit.

Vers. 49. -- vil. Zain. Memento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti. Ad septimanı litteram venit chorus ille sanctorum, in qua spem promissionum Domini sensibus nostris omnino commendat, ut firmum in mente nostra permaneat quod gloriosa veritas pollicetur, asserens propter eam fideles adversa hujus mundi tolerabiliter et libentissiu sustinere. Quis enim mortem temporalem metua ... cui æterna vita promittitur? Quis orbitates pignoru zan cogitet, cum se jungendum choris noverit angeloruma ? Quis labores carnis timeat, cum se in perpetua. requiem noverit collocandum? Ex humana vero consuctudine memento dicitur Deo, qui nihil potest ullatenus oblivisci; non quia dignum erat in illa majestate ponere oblivionis injuriam, sed precatur ut cito servo suo conferat clementissimæ promission's effectum. Has enim tropologias in Scripturis divinis frequenter invenies, ut est illud in Genesi: Recordabor fæderis mei (Gen. 1x, 15); vel in Exode: Et recordatus est Dominus quod [ed., fæderis quod] pepigerat cum Abraham et I saac et Jacob (Exod. 11, 24). Verbi tui fortasse significat promissionem quain in Evangelio dicit : Beati qui lugent, quoniam insi consolabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propiet justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (Matik. v, 5). Et alio 406 loco: Non vos dimittam orphanos (Joan. xiv, 18); et his similia. Servo tuo, subsudiendum, imple promissum : quia si velis sine aliqua adjectione superioribus aptare quod dictum ed

verba sibi nequeunt convenire. Que figura dicitur A se defecisse dicat, quia peccatores legem Domini ellipsis, id est desectus, quoties verbum suspenditur, ut vivacius inquiratur. Sequitur, in quo mihi spem dedisti; in illa scilicet promissione verbi tui, quam jure a veraci Pomino compleri sidelis populus expetebat [ed., exspectabat].

Vers. 5). Ilæc me consolata est in humilitate mea: quia eloquium tuum vivificavit me. Spem quam sibi dicit de Domini pollicitationibus exstitisse, ipsam se in necessitatibus hujus mundi consolatam fuisse testatur, quoniam inter quaslibet calamitates animus fidelium reficitur, quando talis retributio cogitatur. Quis enim temporales insidias metuat, cum ad zeterna Domini promissa respiciat? Nam cum dicit, consolata est, ostendit inter ærumnas sæculi hoc sibi solatii fuisse, ut in præsenti vita affligeretur, et de B tædium, qui contemplationis magna suavitate mulfutura spei promissione gauderet. Hoc etiam signilicat, in humilitate mea; quia sancta revera probatur humilitas omnia patienter, omnia cum gratiarum actione sustinere. Hanc cliam spem tribuit in Evangelio dicens apostolis: In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xxi, 19). Sequitur, quia eloquium tuum vivificabit me. Causam reddit quare humilitas ejus fuerit consolata. Promissio quippe tanti Judicis firmavit animum sustinentis; et ne temporalem timeret interitum, spes consolationis vitificavit alflictum.

Vers. 51. Superbi inique agebant usquequaque, a lege autem tua non declinavi. Tempus significat quando a superbis persecutoribus vehementer humiles Ecclesia vexabatur. Sed hæc omnia dicit esse C frastrata, cum ei malignorum non p tuit nocere eritia. Et respice quoniam humilitatem suam ficelis populus vivisicatam dicit : superbos autem, est malignos atque tyrannos crudeliter egisse commaemorat, qui non vivilicandi, sed potius mortilicandi beant. Per hæc enim duo verba designat genus humabeam; humiles quippe dicendi sunt, qui mandatis Domini obedire contendunt; superbi, qui dialiolicis Suggestionibus intumescunt. Sequitur, a lege autem anon declinavi; scilicet ut illi putabant qui perse-Quebantur innoxios. Et cum dicit, non declinavi, Significat in veritatis jugiter se mansisse sententia.

Vers. 52. Memor sui judiciorum tuorum a saculo, Domine; et consolatus sum. Memor judiciorum pleetibilia non præsumit, quia metu pænarum revo- D catur qui incentiva pravitate succenditur. Cum dicit, a saculo, significat cum administrari cœptus est mundus. Hoc enim illa cohors potuit dicere, quæ per successiones generationum longis ætatibus cogbescitur exstitisse. Nam si æternum tempus voluisset Ostendere, sæculum sæculi dicerct, sicut frequenter insinuat. Qua cogitatione consolutum se dicit, quia Landos suos virtus divina non deserit, sicut et alībi cit: Juvenior [mss. A., B., Junior] fui et senui, et non vidi justum derelictum.

Vers. 53. Defectio animi tenuit me, pro [ms. G., F., præ] peccatoribus derelinquentibus legem tuam. lie pictas sanctie conversationis exponitur, ut dolore descrere cernebantur. Necesse est enim ut sanctum virum alterius culpa contristet, dum animus pius salvos fieri desiderat universos; et quem non optata excedere [ms. G., excidere], affligitur cum ei pœnas cognoverit imminere. Seit enim quia gratuite illatum malum suum potius gravet auctorem. Unde sancta. cohors non tantum pœnis suis, quantum tyrannicis. torquebatur excessibus.

Vers. 54. Cantabiles miki erant justificationes tue. in loco incelatus mei. Cum dicitur, cantabiles, significat psalmodiam cum magna delectatione peragendam, sicut dicit Apostolus: Cantantes et psallentes in cordibus vestris Deo (Ephes. v, 19). Cantus enim semper relevat labores, et non facit animo surripere cetur. Nam quod addidit, in loco incolatus mei (sicut. sæpe diximus), significat hunc mundum, ubi peregrinatur omnis qui Christo Domino devotus est. Expulsi siquidem in Adam de sede paradisi, in hac terra incolatum gerimus, quia patriæ illius beatitudinem non habemus. Ita fit ut in hoc mundo peregrini esse videamur, sicut et Apostolus dicit : Quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino (11 Cor. v, 6).

Vers. 55. Memor fui in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam. Per noctem, mundum i tum significare posse non dubium est, in quo peccatorum regnat obscuritas. Sed utinam oculos corporeos clauderet, et non cordis lumina periculosius obcacaret. Hanc noc em Dominus depellit, quando judicii tempore veniens illuminat abscondita tenebrarum, et manifestat consilia cordis (1 Cor. 1v, 5), quæ nune excessibus nutriuntur illicitis. Sed in hac nocte memorem se dicit suisse nominis Domini, cum omnia beneficia ipsius non meritis suis, sed divinis muneribus applicaret; sicut et in alio psalmo legitur: Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit culum et terram (Psal. cxxiii, 8). Et Apostolus meinorat: Qui gloriatur, in Domino glorietur (11 Cor. x, 17). Sic enim fidelis noctis istius tenebris non involvitur. quia cordis lumine clarificatur. Consequitur digna professio; ideo enim custodivit legem Domini, quia fuit memor in nocte nomin's ejus. Non enim custodire valuisset legem Domini, si suis aliquid meritis applicasset.

Vers. 56. Hac facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi. Hæc facta est mihi, subaudi, consolatio. Quod magis de nocte quam de lege debet intelligi, ut quæ peccatoribus est cæcitas, ips i viris sanctis illuminatio esse videatur. Sic enim credentes non patiuntur tenebras, quamvis in hujus mundi cæcitate versentur. Sequitur causa quare illi nox facta sit consolatio, quia justificationes tuas exquisivi. Si enim dixisset, meas, sustinuisset adhuc densissimam cæcitatem; sed quia dixit, twas, mundi tenebris non potuit obcarcari.

Vers. 57. - vill. HETH. Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam. Agmen beatum ad octavam litteram venit, in qua desiderat videre faciem Domini. quia ejus mandatis noscitur obsecutus. Portio a A Paratum cor meum Dens, paratum cor meum (Paal. parte dicta est. Illius enim partis sumus, cujus voluntatibus obedimus. Quod verbum frequenter invenis dictum, ut est illud: Filiis Levi non erit portio, neque sors 407 in medio fratrum eorum, quia Dominus Deus pars est corum (Deut. x, 9). Unde merito portio piorum Deus dicitur, quia in regni ejus selicitate victuri sunt. Sequitur, dixi custodire legem tuam. Dixi, id est, statui, decrevi, atque promisi Domini præcepta servare: unde factus fuerat in Domini portione, id est in Jerusalem beata, non in Babyloniæ parte confusa.

Vers. 58. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum. Duplici modo hæc facies Domini probatur intelligi. Christum quem credebat esse venturum indubitata cogifatione B sicut Isaias dicit: Va qui trahunt peccata tanquam desiderans, incarnationem ipsius quærebat aspicere, quæ mundo salutaris poterat apparere, sicut et in alio psalmo dictum est : Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus (Psal. LXXIX, 8). In toto corde, sine ulla hæsitatione, ut non tanquam [ed., ut nunquam] de suturo suspensus, sed velut præsentem videretur rogare certissimus. Postulat etiam misericordiam adventus ejus debere compléri, qui per prophetas innumera noscitur annuntiatione promissus. Sive magis deprecari videtur, ut in futura illius resurrectione ejus faciem i ossit inspicere, sicut legitur, Bea'i mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8). Et Apostolus: Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiu, 12). Sed quia peccatorem C se noverat, sibi postulat debere misereri; quatenus per gratiam liberatus, videat quod suis non poterat meritis intueri. Secundum eloquium tuum, illud scilicet quo Deitatis suæ promittit sanctis beatam nimis et incomparabilem per omnia visionem.

Vers. 59. Quia cogitavi vias meas, et converti pedes meos in testimonia tua. Ordinem humanæ conversionis [mss. A., B., F., conversationis] exponit. Prius est enim ut nosmetipsos districtius arguamus, et sic ad Domini mandata migremus. Cogitaverat proinde examen illud gloriosum vias suas, id est actus humanos; sed quoniam ei omnimodis displicebant, pedes suos convertit ad testimonia Domini gradienda: in quibus si aliquis ambulat, firma potest bus esse peccata; in divinis autem mandatis florere justitiam: et sapienter illud deseruerat, quod expositum periculis sentiebat. Dicendo enim, converti pedes meas, ostendit primitus fuisse perversos.

Vers. 60. Paratus sum, et non sum turbaius, ut custodiam mandata tua. Cum dicit, paratum, ostendit deliberasse se pro mandatis Domini quælibet pericula sustinere. Paratum se enim ad præcepta Domini custodienda ille testatur, qui nec persecutores metuit, et illecebras hujus sæçuli a suis sensibus effugavit; sicut et Apostolus Paulus ait: Ego enim pro nomine Jesu non solum alligari, sed et mori paratus sum (Act. 21, 13). Unde similiter et in alio psalmo dictum est: LVI, 8). Sequitor, et non sum turbatus. Improvisa forte conturbant. Non enim facit formidare animum deliberata sententia. Unde et Dominus in Evangelio præmonens dicit: Non turbetur cor vestrum (Jeanxiv, 1); quonium non potest dici paratus, qui trepida cogitatione confunditur. Infert etiam ad quid paratum se esse dicebat, scilicet ut mandata Domini custodiret; quæ sic bene atque integre servantur, cum adversitas nulla metuitur.

Vers. 61. Funes peccatorum circumplexi sunt me; et legem tuam non sum oblitus. Cum dicit, sunes peccatorum, ostendit tot esse laqueos quot peccata committimus. Funes enim sunt implicita et tortuosa ligamina, quibus se delinquentes semper astringunt, funem longum (Isai. v. 18). Et alibi : Vinculis suorum peccatorum unusquisque constringitur (Prov. v. 22). Sed hoc referendum est ad corporis pravitatem. Nam cum dicit, legem tuam non sum oblitus (quod est beatorum), cur se ipse peccatorum nexibus dicat esse complexum? sed fieri potuit ut caro delictorum funibus complexa ligaretur: animus autem sanctus incentivis vitiis reluctans, legem Domini non suisset oblitus, sicut Apostolus dicit: Ego ipse mente servio legi Dei, carne autem lege peccati (Rom. vii, 25)

Vers. 62. Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ. Non vacat quod dicit, Media nocte surgebam; seit enim hoc tempore primogenita Ægyptiorum fuisse percussa (Exod. 11, 4, 5); scit etiam ea tempestate Petri et Pauli et Silam in carcere positorum vincula resoluta (Act. xii, 6) __ scit quoque sponsum media nocte esse venturur (Matth. xxv, 8); ideoque eodem tempore surg 3 ad laudes, ne inter fatuas virgines janua clausa remaneat. Nec vacat quod dicit, surgebam, quia semper surgitur, cum ad Domini præconia festinatur. Ad confitendum hic significat ad laudandum : quia sequitur, super judicia justitiæ tuæ. Nam si pænitentiæ consessionem voluisset intelligi, super misericordiam tuam dixisset, non super judicia justitur tue.

Vers. 63. Particeps ego sum omnium timentium 4 et custodientium mandata tuo. Hic evidentius dixis, quod superius in capite litteræ posuit, portio mea, Domine. Sie enim erat Domini portio, ut et famule habere vestigia. Videbat siquidem in humanis acti- D rum ipsius particeps esse probaretur. Et respice quemadmodum virtutem ecclesiastica unitatis ostendit, ut omnium fidelium se dicat esse participem, cod unius Ecclesiæ, sed quæ in totius mundi capacitale diffusa est. Et merito se ubique partes habere dicih quando universalis congregatio talia loquebatur. Pas enim ip-ius erat, quidquid Deo placere poterat in toto orbe terrarum. Et respice quam humiliter por ticipem se dicit timentium Deum, cum legatur in Apostolo: Participes Christi facti sumus (Hebr. 114, 14). Et in quadragesimo quarto psalmo, quosdan participes Christi significatos esse meminimus, cum dicit : Propterera unxit te Dous, Deus tuus oleo lætitie præ consortibus tuis (Psal. xuv, 8). Quisquis cuim

in novitate vitæ ambulaverit, erit particeps Christi. A sed intellectum non potest earum rerum præstare Sie et humiliter locutus est, et tamen ad ipsain significantiam, quid sit particeps Christi, animum bene intelligentis extendit. Et quia-dixit, omnium timentium te: ne illos debuisses advertere qui Domini indicia servili timore formidant, addidit, et custodien ium mandata tua, qui devotissimi comprobantur timore castissimo et amore reverendo.

Vers. 64. Misericordia tua, Domine, plena est terra: justificationes tuas doce me. Cum dicit: Misericordia tua, Domine, plena est terra, ostendit utique dilatatimem fidei Christianæ, quam sic misericorditer implevit, ut undique nomen vanissimæ superstitionis evacuasse doceatur. Et nota quod justificationes Domini quam sedule petit discere, cum 408 frequenostendat mandata Domini infatigabiliter exquirenda, quatenus sub tali desiderio profectus noster pos-it simper augeri, sicut in quintæ litteræ primo versu dixit: Legem pone mihi, Domine, viam justificationum luarum, et exquiram cam semper.

Vers. 65. - IX. THETH. Bonitatem fecisti cum servo Ino, Domine, secundum verbum tuum. Populus beatus nomam litteram cantaturus ingreditur: in qua gratias agit humili atum se fuisse, ut ad justificationes Domini devotissimus perveniret, testimonia ejus **Serens sibi supra omnes esse divitias. Cum autem dicit: Bonitatem secisti cum servo tuo, Domine, collata sibi munera profitetur. Bonus quippe Domi-Bus servis suis tribuit bonitatem. Sed quæ sit ista tonitas subter exponit, dicens : Bonum mihi quod C hamiliasti me, ut discerem justificationes tuas. Non enim de felicitate mundana gratias agit, sed de afflicone salutari. Meminit enim piam districtionem esse quæ corripit. Intelligebat quippe bonitatem Mam debere dici unde proficitur, non unde inani exsultatione gaudetur. Sic facit et medicus bonitatem com secat vulnera; sic pater cum filium cædit: qui licet ad tempus inferant pœnas, conferunt tamen de afflictione remedia. Noverat ergo Dominum piis supplicationibus honorandum, cujus elementia tribulationes no træ permutantur in gaudium, quamvis ad tempus graves esse videantur. Sequitur, secundum Berbum tuum; illo scilicet quo dicitur : Qui se humitiat exaltabitur, et qui se exaltat humiliabitur (Matth. Em. 12).

Vers. 63. Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Perquirendum est car adhuc petit doceri, quod jam superius accepisse Polessus est. Scilicet quoniam bonarum rerum adla satictas est, quæ more flagrantis incendii, Punto amplius per arida ligna cucurrerit, tanto Copiosius æstuabit. Nam et Apostoli fidei calore wentes dicebant: Auge nobis fidem (Luc. xvII, 5). Docet ergo Deus bonitatem, inspirando charitatis desiderium. Docet disciplinam, cum in tribulationibus Pelientiam donat. Docet scientiam, cum salutarium terum ipse cognoscitur attributor. Sed aliter docet Pers, aliter magister humanus: ille verba promit,

quæ præcipit; Deus autem prius cor illuminat, ut in sensus electorum ejus verba descendant. Seguitur, quia mandatis tuis credidi. Cum mandata ideo prædicentur ut fiant, perquirendum est quare dixerit, mandatis tuis credidi. Propter illam prom'ssionem D mini quæ dicit : Qui audit verba mea et facit en, similis est viro ædificanti domum suam supra petram (Matth. vu, 24), etc. Merito ergo subjunxit, credidi, quia priemia sibi obedientibus maxima compromisit.

Vers. 67. Priusquam humiliarer ego deliqui; propterca eloquium tuum custodivi. Respiciamus quemadmodum in hoc versu humana vita describitur : prius enim peccasse e dixit, cum originali vitio teneretur obnoxius; post humiliatum se esse professus est. ter eas se suerit custodiisse professus; scilicet ut B ut culpa careret, quam contraxerat in radice; ad postremum Domini eloquium custodivit, quia humiliari meruit, sicut dicit Jacobus apostolus: Ilumilibus autem dat gratiam (Jac. 1v, 6). Et ut frequenter excedentium licentiam cohiberet, post humiliationem suam eloquium Domini, id est Scripturas sanctas se dicit ejus dono toto mentis conamine custodiisse.

> Vers. 63. Bonus es tu, Domine, et in bonita'e tua doce me justificationes tuas. Petit bonum magistrum ut in sua bonitate dignetur docere discipulum. Quæ figura dicitur paronomasia, Latine denominatio, quæ similitudine verbi convertit in se auditorum affectum.

> Vers. 69. Multiplicata est super me iniquitas superborum; ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Apte petit bonitas auxilium, qui subiturus erat colluc ationis incertum; ut justificationes Domini, quas lectione didicerat, in suo certamine declararet. Tunc enim perfecte discuntur mandata, cum fiunt. Dicit enim multiplicatam super se persequentium iniquitatem; et ideo petit ne pænis gravibus superborum devota ejus macularetur humilitas. Sed contra illam sævissimam factionem, vide quid sequitur: ego autem in toto corde meo scrutabor manda'a tua; ut quantum illi contendebant seducere, tantum iste videretur mandatis Dominicis adhærere. Sic gloriose vincuntur qui pœnis temporalibus sauctos vincere ten'averunt; et quanto eos a lege Domini dividere nisi sunt, tanto illos mandatorum scrutatores amplius effecerunt.

Vers. 70. Coagulatum est sicut luc cor corum; ego vero legem tuam meditatus sum. Coagulatum et in bono et in malo ponitur; in bono, sicut in sexagesimo septimo psalmo jam dictum est: Mons congulatus, mons pinguis (Psal. LXVII, 17); hic antem in malo dictum debemus accipere: nam iniquitatem superborum, quam superius multiplicatam supra se fuisse testatus est, vult intelligi conduratam, quæ more lactis in crassiorem substantiam fuerat impia deliberatione constricta. Lac dictum est a liquore, quod de interna substantia naturali potius liquore decurrat; a enim in i convertitur, ut amicus, inimicus, et his similia. Sed quantum illi in malo durescebant, tanto iste a lege Domini se segregare non poterat; ut

retur.

Vers. 71. Bonum mihi quod humiliasti me, ut disecrem justificationes tuas. Bonum dicebat sibi quod pænis sævientibus subdebatur, non præsentia cogitans, sed futura desiderans. Cœperat enim de illa dulcedine gustare, quæ omnes suavitates probatur excedere. Humilitas enim ista Jerusalem tangit glor:osa fastigia; nam sicut superbia mergit ad tartarum, ita ista tollit ad cœlum. Ista quippe humiliatio quale prælium habeat consequenter exponitur; dicit enim, ut discerem justificationes tuas, id est, ut facerem quæ docuisti. Tunc enim perfecte discitur, quando præcepta Domini tidel, actione monstrantur.

Vers. 72. Bonum mihi lex oris tui super millia auri ct argenti. Quoties in hac listera bonitatem memorat B cohors illa sanctorum, quam ideo frequenter petiit, quoniam magis ac magis crescebat ei dulcedo bonitatis. Consideremus autem vimistius verbi quod dicit, oris tui, non tam prophetarum, non aposto'orum, sed præcepta evangelica sibi testatur esse pretiosissima, quæ Christi Domini sunt ore prolata. Sequitur, 409 super millia auri et argenti. Aurum et argentum cupiditatibus hominum videtur esse præcipuum. Sed quia bonitas illa comparationem similem non poterat invenire, præmisit, super millia, quod infinitum atque incomprehensibile est; ut auri argentique comparatio tali adjectione vilesceret; quidquid enim dixeris, super semper excedit. Facta est ergo comparatio absque similitudine, pretium sine modo, amor B., F., indagari] meruit, ut nulla res ei potuisset æquari.

Vers. 73. - x Joth. Manus tuæ secerunt me et plasmaverunt me : da mihi intellectum ut discam mandata tua. Ad decimam litteram cohors gloriosa progreditur, in qua petit intellectum mandatorum sibimet debere concedi, ut veracissimæ vitæ munere perfruatur; expetens ut Domini misericordia fiat immaculata, ne possit in illa judicatione confundi. Si velimus igitur de hoc versu disputationes colligere, singulorum librorum mag's edimus quantitatem, quam aliquid promissa brevitate narramus. Sed sufficiat nobis (præstante Domino) intellectum rei compendiosis sensibus aperire. Legitur enim: Opera manuum tuarum sunt cœ'i (Psal. ci. 26). Legitur eliam : Et aridam terram manus ejus finxerunt (Psal. xciv, 5). Idem et bic : Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me. Sed hac omnia tropice dicta sunt. Nam manus habere corporeum est. Si vero proprietatem operationis Dominicæ velis advertere, au li: Dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt (Psal. cxLv111, 5). Quapropter operationis ejus virtus humano more manus vocantur, per quas nos consuevimus operari. Fecerunt autem, quidam volunt ad animain pertinere; plasmaverunt ad corpus, quod de limo terræ cognoscitur fuisse formatum. Justa voce factura sua clamat Auctori : Da mihi intellectum, a quo cognoscor esse plasmata. Sed perquiret qualem

illorum crudelis obstinatio pia perseverantia vince- A intellectum querebat, quem humanitatis ratione non poterat invenire; illum scilicet purum, contemplabilem, devotum, quem ante peccatum adhuc Adze incorrupta simplicitas possidebat, non istum de quo sibi homines videntur esse sapientes, et pecoribus ex aliqua parte præeminere. Petit ergo intellectum, ut Domini mandata cognoscat; quatenus quem Adam per inobedientiam perdiderat, cohors sancta per devotionis obsequia mereretur.

> Vers. 74. Qui timent le videbunt me, et lætabuntur, quia in verbo tuo supersperavi. Pulcherrima pio Domino causa miserationis oblata est; quoniam si cuilibet de sancta congregatione præstiterit, cunctorum animos magna hilaritate complebit. Sciebat enim clementiam ejus velle facere, quod fidelium corda roboraret; et petit talia in se fieri, unde omnium devotio possit augeri. Videndo enim alterius præmia proficit sancta conscientia, dum ad imitationem laud bilium rerum proposita semper exempla proficiant. Addidit etiam propter quid omnino debeat impetrare, quia in verbo, id est in Christo Domino se sperare profitetur: ubi nunquam decipit spes, nec potest animus quasi caducis desideriis eludi, qui in tanta veritate meretur infigi.

Vers. 75. Cognovi, Domine, quia æquitas judicia. tua, et in veritate tua humiliasti me. Cum legatur alibi, judicia tua abyssus multa (Psal. xxxv, 7) : Et iterum, judicia Dei investigabilia (Rom. x1, 53), quærendum est cur hic dixerit : Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua. Sed quoties immensum atsine fine. Sic enim dilectio tanta indicari [mss. A., C que incomprehensibile legitur, illud zeternum judicium debemus accipere, quod ex toto hic non valemus advertere. Istud vero præsentis mundi est. quod se cognovisse testatur; ut hominem animi temore peccantem humiliatum corrigat, et supplicantem sibi misericordia divina recipiat. Quis enim dubitet summæ æquitatis esse judicium, ut qui per superbiam delinquont, devota humilitate purgentur? Et intuere quia hic non dicit, credidi, sed cognovi. id est expertus sum; ut in suis passionibus atque beneficiis hanc se æquitatem Domini cognovisse monstraret.

> Vers. 76. Fiat nunc misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo. Merito petiit misericordiam, qui prius in humilitate sua confessus fuerat justa Domini fuisse judicia. Nam inter ærumnas multiplices et sæva certamina tormentorum consolatricem rerum istarum misericordiam petit : ut adversitates sæculi ferre potuisset, quas sibi ad purgationem vitiorum proficue noverat contributas. Non enim auferri sibi talia postulavit, sed in eis se expetit consolari. Consolatio enim est, quando miseriarum patientiam donat, tormenta sæva retemperat, et assicti animi mœrores beatitudinis promissione confortat. Sequitur, secundum eloquiun tuum servo tus. A communi subjunge, fiat, id est secundum illam promissionem qua spopondit in Evangelio se tribulatos in passionibus minime relicturum.

Vers. 77. Veniant mihi miserationes tua, et vivam;

quia les tua meditatio mea est. Sufficienter expres- A stimonia tua; quos lectio quidem divina jam imbuit, sum est quid per misericordiam Domini consequamur, viram scilicet æternam. Nam cum istud sibi diceret esse tribuendum, postulavit ut veraciter vivere mereretur; quia sola illa bene dicitur vita, quam nec molestia ulla sollicitat, nec mors suspecta contristat; de qua in Evangelio dictum est : Si vis venire ad vitam, serva mandata (Matth. xix, 17). Nec moveat quod non addidit æternam; tanta est enim vis ejus nominis, ut cum sola vita dicitur, æterna potius sentiatur. Ilane ergo vitam dicit se debere promereri, quia meditatio ejus bonis monstrabatur operibus occupata. Nam meditationem hic non solam accipias lectionem, sed magis opera legis. Non autem per istam solam meditationem beati esticimur, quæ lectionis repetitione tractatur, illa enim meditatio B beatos facit, quæ operibus sanciis cœlorum regna conquirit, sicut Apostolus dicit: Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (Rom. 11, 13).

Vers. 78. Confundantur superbi, quia injuste [ms. G. et ed., injusit iniquitatem fecerunt in me; ego autem excreebor in mandatis tuis. Non convenit plebi sucte in adversarios suos maledictionis voto [mss. A., B., F., motul prosilire, cum ipse dicat : Diligite inimicos vestros, et orate pro calumniantibus vobis (Matth. v, 44). Ipse quoque subjecit, ego autem exercebor in mandatis tuis, ut nihil eum contra regulam fecisse cognosceres. Sed, confundantur, ad emendationem pertinet, non ad supplicium sempiternum. quando mala pristina propria voluntate damnantur: et incipit odisse quod videbatur ante diligere. Istud 410 enim orat provenire superbis, ne diutius bacchari ausibus [mss. A., B., F., usibus] videantur illicitis. Seguitur causa probabilis quare superbi debeant consundi; scilicet, quia injuste iniquitatem secerunt in me. Quid enim injustius dici potest, quam eos velle persequi qui mandatis videbantur sacratissimis occupari? Sequitur, ego autem exercebor in mandatis enis. Contra insidias inimicorum et superbiam prætumida se iniquitate jactantem, ponit salutare remedium, exercitium utique mandatorum. Non enim adversus perfidos et crudeles aliqua obluctatione pugnavit, aut verborum litigiosa contentione se miscuit; sed tanquam vento flabili dictis inanibus D verberatus, propositum suum quieta mente peragebat, ut inde magis adversarii celerius caderent, dum nullis eis humanis viribus restitisset. Quod patienti:e genus ornat sine dubio Christianos.

Vers. 79. Convertantur ad me qui timent te, et qui noverunt testimonia tua. Ad distinguendas personas propria verba signata sunt. Supra enim de superbis d.ctum est, confundantur; hic autem de incipientibus dicitue, Convertuntur ad me, id est ad te. Ad Dominum enim bene intelligitur converti, qui in Ecclesiastica cœpit congregatione versari; illi scilicet qui jam timere cœperant, sed nondum fuerant tota mentis intentione conversi. Addidit, et qui noverunt te-

sed needum opera salutaris instruxit. Convertantur enim de persectis non poterat dici, qui et lectione sacra, et pia operatione fulgebant.

Vers. 80. Fiat cor meum immaculatum in tuis justificationibus, ut non confundar. Cor suum immaculatum petit fieri peccatorum remissione, non meriti qualitate. Nam sicut in principio psalmi dictum est: Cui peccatum suum dimittitur, sine dubitatione mundatur; nec potest illam stolam induere nuptialem, nisi qui per divinam gratiam indulgentiæ meruit accipere puritatem. Ibi enim solus ille non confunditur, cui peccata donantur. Et intende quod post virtutes eximias chorus ille sanctorum cor suum immaculaium fieri deprecatur, ut nullus hominum præsumeret, quod solam Christi Domini habuisse certum est sanctitatem. Nam qui confessus fuerat manibus se Domini factum atque plasmatum, qui humiliatum juste se dixerat ad creberrimas passiones, qui exercitatus est in mandatis Domini, in ejus quoque lege meditatus, non audet dicere immaculatum cor sibi esse; sed petit ut flat quod necdum in illa resurrectione perceperat, ubi audituri sunt : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34), etc. Et vide quemadmodum unum verbum diversis causis adhibitum est. Supra petiit impios debe: e confundi, ut corrigantur; se vero postulat non debere confundi. ut interitum damnationis evadat.

Vers. 81. - XI. CAPH. Defecit in salutare tuum Tunc enim conscientia peccantis bene confunditur, C anima mea, et in terbum tuum speravi [mss. A., B., F., supersperavi]. Undecimam litteram peregrinus in hac terra populus decantat, in qua nimium desiderium suum in adventu Domini feliciter confitetur. Enumerat quoque quantas superborum insecutiones pertulerit. Ad postremum petit ut in mandatis Domini ipsius munere perseveret. Defectus et pro fine alicujus rei dicitur, ut est illud : Inimici defecerunt frameæ in finem (Psal. ix, 7). Nonnunquam ponitur et pro desiderii nimictate declaranda, ut est illud: Concupivit et deficit anima mea in atria Domini (Psal. LXXXIII, 3). Idem et hic sancta congregatio defecisse dicit animam suam in Domini Salvatoris ardentissimam charitatem. Mos enim iste humanitatis est, ut quod omnino concupiscimus, in eo lassari ac deficere videamur, quando dilatione suspensi, ad vota nostra pervenire non possumus. Ut si charissimum filium clementissimus pater longa exspectatione dilatum anima festinante sustineat, si uxor castissima dulcissimum maritum, nonne amore fatigante deficiunt, quos videre desideranter exposcunt? Quapropter Descrit anima mea, significat, lassata est atque fatigata; quod per nimia solet desideria provenire. Consideremus ergo sanctissimi desiderii magnitudinem, tanta se mentis intentione fatigasse, ut usque ad defectum felicissimum perveniret. Sed ne defectus iste fidei videretur occasus, in salutare se defecisse dicit, quod Hebraea lingua dicitur Jesus. Et na aliquis ita sentiendum forsitan dubitanet, addidit, et in verbum tuum speravi, id est in unigenitum Filium, A quando mundus iste finietur, ut de persecutoribus, qui est Dei virtus et Dei sapientia (I Cor. 1, 21), de quo et alibi legitur : Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 11).

Vers. 82. Desecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me. Repetitur salutaris et confirmativa defectio, quæ non ab infirmitate mentis venit, sed a gloriosa potius animi virtute descendit. Supra enim dixit, nimio desiderio Domini Salvatoris, defecisse animam suam; nunc oculos cordis tali ambitione desecisse commemorat. Ipsi enim sunt qui interius loqui possunt, sicut scriptum est: Clamari in toto corde meo, exaudi me, Domine. Nam cum lingua loqui soleat, hic legitur oculos dixisse: Quando consolaberis me. Constat ergo oculos istos esse intellectuales, id est lumina cordis [mss. A., B., B terminum videre non poterat. luminaria] intrinseca, quæ Domino efficaciter supplicont et silentioso quodam sermone proclamant. Oculos aliquid dicere, non est communis aut usitata locutio; sed istum compositionis modum Scripturæ divinæ necesse est ut proprium esse fateamur. Et respice vim syllabæ: In eloquio dixit, non ab eloquio. Deficere enim ab eloquio Domini, totius boni revera privatio est; nam in eloquio ejus deficere, semper nugere est. Tandiu enim se dicit defectum istum robustissimum pertulisse, donec exspectata incarnatio Domini cordis aspectibus appareret. Unde evidenter ngnoscimus justos viros, etsi carnalibus oculis adventum Domini non viderint, fidei lumine ab eis semper intuitum; sicut et ipse Dominus discipulis meum, vidit, et gavisus est (Joan. VIII, 56).

Vers. 83. Quia factus sum sicut uter in pruina : just ficationes tuas non sum oblitus. Quoniam superius se petiverat consolandum; nunc causam reddit cur illis Dominus debeat subvenire. Uter in pruina nativo calore desertus, glaciali rigore contrahitur, sic corjus sanctorum incentivo vitiorum calore vacuatum, beneficio conversionis attrahitur; et cum sic fuerit felici sorte maceratum, provenit quod sequitur, ut justificationes Domini possit nullatenus oblivisci. Uter enim corpus mortale significat, pruina beneficium 411 conversionis [mss. A., B., F., conversationis] ostendit, per quam evenit, ut caro nostra lasciviens afflictione pointentia contrahatur. Tantum ctum suerit corporali. Sed uter iste beatorum est, qui animam consitentem de propria facit contritione proficere. Nec æstimes indecorum vivos homines utribus comparatos, cum Dominus in Evangelio dicat de prædicatione sidei locuturus : Nemo mittit vinum norum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres peribunt; sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservabuntur (Matth. 1x, 17).

Vers. 84. Quot sunt dies servi tui [ed., servo tuo] : çuando facies de persequentibus me judicium? Sciens sanctorum cœtus usque ad finem sæculi tentationihus diabolicis membra Domini subjacere, interrogat id est diabolo cum ministris [mss. A., B., F., diabolicis ministris] præparata ultio compleatur; non quia vita: suæ tempus volebat agnoscere : sed celeritatem futuri judicii postulabat, in quo jam beatis erit requies, et gaudium sine fine mausurum. Movere autem potest, quare finem sæculi desideravit agnoscere, cum legatur in Actibus apostolorum: Non est vestrum scire tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate (Act. 1, 7)? Primum, quia et discipuli hanc rem interrogaverunt Dominum Christum; et congruum fuit, ut in typo apostolorum, quod dicturi erant, cohors sancta loqueretur. Deinde, sic intelligendum est : quia finem malorum bevtus populus expetebat, quem nisi post mundi istius

Vers. 85. Narraverunt mihi iniqui sabulationes, sed non ut lex tua, Domine [Domine abest a mss. A., B., F.]. Iniqui sunt evidenter hæretici, vel Judæi, quorum perversa loquacitas nescio quas sibi narrare videtur ineptias, quando relicto ordine veritatis, inventionibus probantur studere falsissimis. Hæc sunt a lege Domini omnino discrepantia, quando illa vcritatem docent, isti nituntur suadere fallacias. Intelligite, dementes, qui a veritate catholica disceditis, dogmata vestra inanibus fabulis comparata. Cui vos placere [ed., complacere] creditis, cum a Spirite sancto notatos vos tali nomine sentiatis?

Vers. 86. Omnia mandata tua veritas: iniqui persecuti sunt me, adjuva me. Contra illud quod de hæresois in Evangelio dicit : Abraham cupivit videre diem C ticis dixit : Narraverunt mihi iniqui fabulationes ; hic profitetur omnia mandata Domini esse veritatem. Veritas enim verum loquitur; sed perfidi eam quibusdam nebulis obcæcare contendunt. Sequitur enim, iniqui persecuti sunt me, scilicet jubendo perversa, falsa suadendo, et quocunque modo persequentium grassari solet iniquitas. Adjecit, adjuva me, quasi contra immanem belluam, hostem crudelissimum, leonem sævum, et cætera quæ nos vitare suspicio formidolosa compellit.

Vers. 87. Paulo minus consummaverunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua Cum dicit: Paulo minus consummaverunt me, et nimietatem persecutionis ostendit, et se tamen non defecisse Domini munere declaravit. Verbum autem consummaverunt, enim crescit calor fidei, quantum de flamma subtra- p et perfectionem significat et defectum; ut si vim rei diligenter intendas, magis eos perfectos fuisse cognosces, sicut Evangelium dicit: Consummatum est, id est perfectum est: Et hac dicens, emisit spiritum (Joan. xix, 39). Si vero strages morientium cogites, pene consummatos immisericorditer a stimabis. In terra, in hoc seculo, ubi martyres pertulerunt. Addidit, ego autem non dereliqui mandata tha; scilicet ut usque ad finem ejus constantia perveniret, sicut legitur : Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22).

> Vers. 88. Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiam testimonia oris tui. Post desiderium singulare Domini Salvatoris, post afflictionem cor

supplicia passionum videtur petere se vivificari, tanquam adhuc non vivat; et custoditurum se testimonia oris Domini pollicetur, velut adhuc non custodist. Sed vivifica me dixit, in illa me æterna vita constitue, ubi sanctis vita est, quia nu la contrarietate pul-antur. Quod autem dixit, custodi .m testimonia oris tui; non quia in præsenti non custodiebat, sed usque ad finem vitæ suæ adjuvante Domino custoditurum se talia pro mittebat. Sive, ut quibusdam placet, sanctorum vox est qui martyrium desiderabant, qui paulo ante dixerunt : Iniqui persecuti sunt me, adjuva me; sequitur etiam , paulo minus consummaverunt me in terra; ideoque ad desiderium martyrii a stimant esse referendum. Ipsi enim virificari se petebant morte gloriosa, ut amittendo pro fide hanc vitam, mercarentur requiem sempiternam; et tune potius acciperent honores æternos, cum eos perfidi credebant esse consumptos. Considerans tamen imbecillitates humanas, i tud dicit secundum miserico diam Domini tribuendum, qui mortua vivilicat, et imbecilla confirmat.

Vers. 89-x11. LANED. In æternum, Domine, verbum tuum permanet in colo. Ad duodecimam litteram plebs cœlestis advenit, in qua virtutem Domini factaque-describens, dicit omnia temporalia finem posse suscipere; mandata vero ejus nequaquam terminum reperire. Sed quoniam superius dixerat : Paulo minus consumma erunt me in terra, admiratus potentiam Domini, qui non permittit statum Ecclesiæ quamvis stroci persecutione consumi, pia exclamatione pro- C siluit dicens : In cœlo verbum Domini permanere ; id est, in unoquoque sancto, quos de morte facit vivere, et de tribulatione gaudere, qui mandatis ejus pia humilitate famulan ur. Est enim in illis cælum, qui se conversatione cœlesti tractare noscuntur: sive in angelis, et archangelis, virtutibusque cœlestibus, quas pro sinceritate voluntatis suæ sancia majestas inhabitat. Manet enim in eis semper Verbum; quoniam et illi jugater in ministerio dominico firmissima deliberatione consistunt. Verum hic aliqui nonnullam faciunt quæstionem, quemadmodum, In æternum Verbum permaneat in cælo, cum ip e dicat: Cx!um et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Luc. xxi, 33). Sed quamvis ista mutentur, in cœlo permanet verbum, quia omnia cœlestia D dignatione sure majestatis inhabitat.

Vers. 90. In sæculum sæculi veritas tua: fundasii terram, et permanet. In sæculum sæculi, tempora significat in quibus duo populi, Domino præstante, crediderunt; quorum unus est legis et prophetarum, alius evangeliorum et apostolorum, in quibus est Veritas, id est ipse Dominus Christus, qui eis et donavit credere, et in fundamento 412 fidei permanere. Sed eur istis sæculis veritas non defuerit consequenter exponit, dice is: Fundasti terram et permanet. Quod me'ius de sanctis hominibus datur intelligi, qui sic fundati sant, ut in Christi Domini credulitate persuaneant; quoniam si ipse non fundasset, nec pr'us

poris utris simil'tudine declaratam; post gloriosa A sæculum in patriarchis, nec secundum in apostolis supplicia passionum videtur petere se vivificari, tanquam adhuc non vivat; et custoditurum se testimonia oris Domini pollicetur, velut adhuc non custodiat. Sed vivifica me divit, in illa me æterna vita constitue, permanere, quam mutandam ut cælum lectio divina confirmat?

Vers. 91. Ordinatione tua persecerat dies, quoniamo omnia serviunt tibi. Quoties singulari numero dies ponitur, venturus ille significatur, qui unus atque meternus est et non habet noctem: de quo scriptum est: Et erit illis Dominus lumen meternum (Isa. Lx. 19). Et ne quis de tanto miraculo crederet disputandum, addidit [ed., adjecit], omnia servire Creatori, qui pro sua voluntate et temporalia et meterna disponit. Potest autem de infidelibus nonnulla quantico oboriri, qui non videntur servire Domino, quando ab ejus devotione discreti sunt. Sed et ipsi serviunt cum judicantur; non enim liber dimittitur, qui puniendus esse monstratur. Sive, omnia, intelligere debemus de quibus loquedatur, quibus dies perpetuns erit; quia infidelitatis tenebras nullo tempore patiuntur.

Vers. 92. Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periessem in humilitate mea. Nisi beneficia legalis meditationis habui set, ut pœnis non cederet, et constantiam fidei periculorum despectione servaret, inter calamitates quas perpessus est, asserit se perire potuisse; at intelligamus quantum nobis prastet meditat o legis, quæ potuit a tam ingentibus liberare periculis. Meditatio quippe legis est illa quæ præcepit vol cogitare, vel facere; ut interiore quasi consiliario [mss. A., B., F., consolatorio] formatus, sævientia tormenta superare possit intrepidus. In humilitate vero sua, in afflictionibus dicit, quas pia intentione toleravit : a quibus se gaudet ereptum, quando ad sanctum meruit pervenire martyrium, Humilitas enim et necessitate subitur, et voluntate suscipitur; illam sustinent criminum rei; istam exercent puritate sanctissimi.

Vers. 93. In aternum non obliviscar justificatio. nes tuas, quia in ipsis vivificasti mc. Devotionem promittit absolute post dona, quæ Domini meruit impetrare elementia. Possunt alia memoria fortasse decidere; beneficium autem nullus fidelium obliviscitur, in quo vita præstatur. Quapropter necesse fuerat illarum justificationum semper esse memorem. a quibus vitale munus noscitur accepisse. Justificationes autem sunt (sicut jam supra dictum est) per temporales causas intellectus futurarum significationum; quod occidebatur agnus immaculatus in Pascha; quod mare Rubrum iter prabuit ad salutem; quod populus terram repromissionis per Jesum Nave intromissus accepit. Hæc enim omnia venturæ perfectioni constat indicia præstitisse. Has ergo justificationes non debemus ullatenus oblivisci, quæ nobis fidei primordia præstiterunt. Nemo enim potest perfecte gratiam donationis agnoscere, nisi et initia rerum meminerit, cur visa sint incheasse.

Vers. 94. Tuus sum ego, salvum me fac, quoniam justificationes tuas exquisivi (Psal. xxm, 1). Cum legatur: Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis ter-

scio qua Domini specialis gratiæ remuneratione considens, ait: Tuus sum ego. Tuus enim sum, non ille potest vere dicere, qui aliqua se cognoscitur obscenitate tractare. Vitiorum quippe servus Dominum non meretur habere sanctorum. Apostolus enim Paulus non impudenter [ms. F., prudenter] hac voce potuit uti, qui clamabat : Mihi vivere Christus est, et mori lucrum (Philip. 1, 21); et illud : Vivo jam non ego, vivil autem in me Christus (Gal. 11, 20); et his similia. Illud quoque considerandum est, quod cum professus fuerit se esse Domini, adhuc petit ut salvus fiat, utique in illa judicatione futura, cum beati intromittuntur in requiem sempiternam. Sed quare ista salus petatur assidue, subter adjunxit, quoniam tunt, conjugia quærunt, mundi gaudia concupiscunt; iste sibi inæstimabiles putabat e-se divitias, si Domini justificationes jugi studio probaretur exquirere. Perscrutandum est quoque, cur istas jus'ificationes toties repetit; scilicet ut Veteris Testamenti signicantias non putaret aliquis negligendas.

Vers. 95. Me exspectaverunt peccatores ut perderent me : testimonia tua intellexi. Exspectaverunt ut perderent, ad illud respicit, quod mali suasores blandiendo agebant, ut ejus animam pravitatis vulnere sauciarent. Nam si pœna fuisset præcipitata, non diceretur expectaverunt, sed acceleraverunt. Gravior est enim ista persecutio, quæ et coronam martyrii suspendit, et mortem animæ snadere non desinit. Sed cnim testimonia Domini, non poterat ad vitia nefanda perduci. Unde claret illos solos eripi, qui a !ali periculo [mss. A., B., martyrio] Domini fuerint illuminatione liberati. Intellexi autem, accipiamus operatus sum, sicut în alio psalmo dicit : Beatus qui intelligit super egenum et pauperem (Psal. xL, 2). Quid enim poterat pauperi prodesse, si cum tantum egentem intelligeret, et nallo nunere sublevaret? Quapropter intellectus mandatorum sancta operatio e-t.

Vers. 96. Omnis consummationis vidi finem : latum mandalum tuum nimis. Intraverat in divitias altitudinis Dei : vider t quod per partes non poterat explicari : ad postremum brevi sententia quæ fuerant dicenda conclusit; profitetur enim totius consummationis se vidisse finem. Consummatio est enim virtu- D tum omnium completiva perfectio: cui consummationis Christus est finis; quem se merito vidisse dicit; quoniam eum illuminata mente tunc credidit esse venturum. Si autem ad litteram hoc velis advertere, potest et sic accipi : quoniam rebus sæcularibus terminus semper videtur impositus; mandata enim Domini non habent finem; quia latissima se virtute distendant. Quod ideo sic positum est, ut nec ambitiones sæculi aliquis desideranter expeteret, qui-· bus finem datum esse sentiret; et mandata Domini nimia festinatione perquireret, quæ latissima comprobaret. Nec vacat quod latum mandatum tuum po-

rarum, et universi qui habitant in eo, chorus iste ne- A suit nimis, scilicet significans charitatem, quam circa Deum habere jubemur et proximum. Nam quid latius dici potest, quam quod universam legem et cunctorum prophetarum dieta concludit? De qua 413 et Apostolus dic t : Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5).

Vers. 97.—xiii. Men. Quomodo dilexi legem tuom. Domine? tota die meditatio mea est. Populus beatus, qui prophetarum atque Evangelii plurima meditatione profecerat, in hac littera introducitur ad loquendum,: super docentes se ac seniores asserens divina intellexisse mandata; et ideo super mel et favum ori suo Scripturarum divinarum testatur provenisse dulcedinem. Dicendo, Quomodo, promittit se justificationes tuas exquisivi. Alii enim honores appe- B dicturum quemadmodum legem Domini præcipua intentione dilexerit. Dilexit ergo legem , non timuit: quoni im per dilectionem, non per timorem mundanum præceptum Domini sanctos viros decet operari. Plus enim acceptum est amantem aliquid facere'. quam solum infideliter timentem. Quomodo autem dilexerit, consequenter exponit, dicens: Tota die meditatio mea est. Tota die continuum tempus deliemus accipere, sicut et alibi legitur: Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo (Psal. xxxiii, 2). Sancta enim conscientia semper habuit diem, quæ clarificato corde incredulitatis tenebras ignoravit. O indefecta meditatio, cui sæculiistius non sufficit dies! Et ut humanam fragilitatem continum meditationi credamus potuisse sufficere quo remedio illa vitare potuisset ostendit; intelligens C hac nobis, ut opinor, ratione constabit; quoniam s quis quaslibet causas respectu Domini sub modera tione disponat, si cibos temperanter accipiat. somnum convenienter capiat, legem Domini medita tur in omnibus; quoniam se honesta et probabi 🖫 actione commendat, sicut apostolus dicit : Sive en: manducatis, sive bibitis, sive alind aliquid facitis, or --nia in gloriam Dei facite (I Cor. x, 51).

> Vers. 98. Super inimicos meos prudentem me secisti manda'o tuo; quia in æternum mihi est. Inimici intelligendi sunt obstinati Jud.ei, hæretici, vel pagani, qui præcepta Domini aut minime intellexerunt, aut ea pravo studio non probantur operari. Supra istes prudentem se dicit effectum; quoniam jussa Domini et devotus accepit, et veram illis integritatem scrvavit [ms. G. et ed., vera illis integritate servivil]. Sed unde factus prudens fuerit super inimicos sues, addidit, mandato tuo : quoniam dum illi fideliter obedivit, conctos errantes sine dubitatione transcendit. Ecce revera beatus honor, ecce regnum bonorum superbos transcendere, potestatibus seculi præeminere, et in sancta humilitate fixa mente consistere. Adjecit, quia in æternum mihi est; id est mandatum tuum. Sed quæramus quod mandatum est, quod saculo isto deficiente permaneat, scilicet dilectio Dei et proximi; ibi enim et Dominum supra omnia diligimus, et proximum quemadmodum was perfectissime tune amamus. Merito ergo hoc me

beiti sancta conscientia jugiter perfruuntur.

Vers. 99. Super omnes docentes me intellexi : quia testimonia tua meditatio mea est. Videtur a l'entorum humilitate sanctissima discrepare, si sur er Moysea atque prophetas vel apostolos qui Ecclesiam Domini integerrima fide docuerunt, hoc dictum velimus advertere. Sed intendamus superiorem versum, et omnis quæstio calumniosa discedit. Non enim dixit super patres, sed super inimicos meos, utique qui legem Domini prava intentione docuerunt. Hic enim a guit, non reprobat [ed., probat] magistros; scilicet pharisæos designans, qui se ad litteram tenentes, spiritualem intelligentiam negligebant; quos et Dominus in Evangelio frequenter arguit; sed cor eorum lapideum rationem veritatis sentire non meruit. Supra p facillime perversa suasione decipimur. Illa est tales igitur omnes doctores merito cohors I vangelica intellexisse se melius dicit; quia pravitatibus zerum repudiatis, sinceram doctrinam Domini Salvatoris accepit. Sed cur melius intellexerit, c usam designat, quia testimonia tua meditatio mea est. Illis enim testimonia Domini non erant meditatio, qui persuasione falsissima longe aliud quam dictum fuerat sentiebant.

Vers. 100. Super seniores intellexi: quia mandata tua exquisivi. Non est hic jactantia superba, sed veritas. Seniores dicimus et sapientiæ maturitate præelaros, et longa nos ætate præcedentes; de quil us dictum est: Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi: seniores tuos, et dicent tibi (Deuter. xxxII, 7). Dicimus affectatione [ed., affectione] levissimos; sicut fuerunt illi, de quibus in Evangelio scriptum est : Fecerunt sacerdotes consilium cum senioribus, ut eum morti traderent (Matth. xxvi, 3, 4). Tales nunc seniores dicit, non canos mente, sed corpore. Ab istis ergo merito se amplius dicit intellexisse, quando quem illi sacrilega mente contempserunt, iste suum venerabatur auctorem. Frequenter enim Scripturas divinas juniores melius intelligent senioribus. Sieut Jacob qui se ad benedicendum præbuit et germano suo promissum fructum primæ benedictionis ac epit. Sicut Samuel melius Ileli sacerdote; vel Daniel melius falsis senioribus, quos ipse Spiritu Dei plenus morte damnavit. Melius utique intellexit populus novus, quam s nior ille Judaicus, qui fel c ter [mss. D A., B., sideliter] suscepit Christum Dominum, quam ille qui mortiscre credidit esse temnendum. Et ut ea ipsa veritatis testimonio comprobaret, sequitur quare intellexerit supra seniores; scilicet, quia mandata tua exquisivi. Illi enim si exquisiissent mandata Domini, nequaquam prudentiores se potuerant habere junio res. Et vide quemadmodum veritatis ordinem servat. Dicit enim mandata tua, non hominum perversorum, de quibus dictum est : Ignorantes enim justiciam Dei, et suam volentes constitucre, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. x, 3).

Vers. 101. Ab omni via mala prohibui pedes meos. ut custodiam verbum tuum [mss. A., B., F., verla

datum in æternum sibi dicebat es e servandum, quo A tua]. Ex hoc versu evidenter apparet, et superius illos dictos inimicos qui legem Domini nesciebant . et doctores imperitia cacitate detentos, et seniores non habuisse gravissimam fidei firmitatem, quando se dicit ab omni via mala ipsornin pedes suos prohibuisse, ne eorum potnisset perversitate subverti. Illa est enim certior explanatio, quando se ipsa corusco similis declarat auctoritas. Sed videamus quid nobis istius versus verba parturiant. Ab omni via mala, significat hæreticorum pravas et pessimas suasionea, quibus illi exi iabili dulcedine blandjuntur. Addidit quoque, prohibui pedes meos, quasi desiderantes illuc ire, ubi in atram foveam corrucre potuissent. Or:ginalis siquidem peccati culpa pronos nos trahit semper ad vitia; et nisi gratia Domini muniamur, 414 enim Domino juvante salubris prohibitio, cum hoc fieri non patimur, quod plenum periculis invenitur. Pedes autem meos, significat mentis assensum, que nos quodam vestigio ducit ad culpam, et ad vias malas compellit, nisi nos pietas Divinitaris abstraxerit. Sequitur, ut custodiam verbum tuum. Aliter enim verbum Domini non potuit custodiri, nisi cum illa pestifera suasio probatur expulsa, sicut Apostolus dicit : Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum; non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ dæmoniorum (1 Cor. x, 20, 21).

Vors. 102. A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem posuisti mihi. Declaravit i lud quod superius dixit : Ab omni via mala prohibui pedes meos, utique ut etiam seniores, atate quidem maturos, sed vitiorum C ejus minime judicia declinaret. Sic enim perfectu beatitudinis integritas custoditur, quando hæreticorum iniquitas perversa respuitur. A judiciis ergo mis dicit, id est quæ tua voluntas sancta constituit, et vivendi nobis regulam dedit. Ab eis utique non declinare, hoc est in via recta consi tere; hoc est ad cœlorum gaudia pervenire. Sequitur causa probabilis, quia tu legem posnisti mihi. Cum legem per Moysem Dominus dederit, eamque jusserit inviolabiliter observari, non incongrue hic Evangelium intelligimus cum dicit: Tu legem posuisti mihi. Illa enim quam per Moysem dedit, pædagogi nobis præsentavit officium; ista vero todius plenitudinis donavit effectum. Merito erzo sancius populus de ipsa lege gaudebat, quam jam credendo susceperat. Denique vide quid sequitur.

> Vers. 103. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. super mel et favum ori meo! Comparationes ista. quamvis aliquid videantur habere praecipuum, tamen non possunt rebus spiritua'ibus exæquari, nisi semper ponatur, super, sicut in nona littera jam dictum est : Bonum mihi lex oris tui super mil'ia auri et argenti; ut ea quidem inter homires præcipua, sed divinæ jucunditati inferiora esse cognoscas. Spiritualibus itaque deliciis magna ubertate saginatus populus beatus exclamat : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! Dicendo: Quam, magnam quidem dulcedinem sibi e-se professus est, sed non quam lingua potuisset exprimere. Nam cum omnis gustus sapiat in palato, considerandum est hic quare dixi,

uhi jam deglutito dalcedo nulla sentitur. Sed qui de eloquiis Domini erat absolute dicturus, mirabiliter illam partem posuit; ut cito ad cordis nostri penetralia perveniret. Eloquia enim Domini non in palato sapiunt, sed magis cum fuerint deglutita dulcescunt. Sequitur, sup r mel et favum ori meo. Mel ad Vetus, farum ad Novum pertinet utique Testamentum. Nam licet utraque sint dulcia, tamen favi sapor est suavior, quia gratia novitatis majore cumulatur. Potest etiam et mel intelligi aperta doctrina sapientiæ: favum vero, quæ in quibusdam profundis cellulis probatur esse recondita. Quod utrumque in Scripturis divinis non est dubium reperiri. Addidit, ori meo: quando revera ipsam sapientiam, quam faucipropheta dicit de Domino: Et ait ad me: Fili hominis. quod invenisti manduca, et devora volumen hoc, et vade et loquere ad domum Israel. Et manducavi illud, et factumest in ore meo sicut mel dulce (Ezech. 111, 1, 2, 3).

Vers. 104. A mandatis tuis intellexi : propterca odiri onmem viam iniquitatis. Legem Domini edoctus acceperat: Fili, noli ambulare viam cum impiis: diverte autem pedera tuum ab itineribus eorum; pedes enim corum in ma'itiam currunt, et veloces sunt ad effundendum sanguinem (Prov. 1, 15, 16). Audiverst ctiam : Perdidisti omnes qui fornicantur abs te (Psal. LXXII, 27). Et alibi : Qui diligitis Dominum, odite malum (Psal. xcvi, 10). Et cietera quie in hunc modum divina lectione prolata sunt. Talia quippe dum lexit omnimodis exsecrandam, quæ justo Domino placere non poterat. Odio enim debent esse quæ sæcali sunt, ut rebus coelestibus totus impendatur affectus. Decet enim nos exsecrari quæ mala sunt, quia interdum a pravis necessitate prohibemur; quoniem conscius eorum videtur animus, qui aliqua illis de ectatione consenserit. Sequestratur autem ab illis rebus voluntas fidelium, quæ odio intercedente damnaverat; ut nec voto nec operatione se polluat, qui mentem suam tali exsecratione purificat.

Vers. 105.-xiv. Nun. Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis. Post tertiam decimam litteram ad quartam decimam cohors beata pervenit, in qui pedibus suis Dominici verbi lumen ctione commendans : expetens retributiones Domini præmiorum desiderio, non terrore vindictæ. Sciens ergo hujus sæculi noctem diversis offensionibus irretitam, ut alibi laqueos, alibi scopulos, alibi contineat p ofundissimas vastitates, pedibus suis verbum Domini lucere testatur; ne absentia veri luminis incidat in ruinam, quam per suam providentiam vitare non poterat. Sed hic verbum illud debet intelligi, quod per Scripturas sanctas prophetarum ore seminatum est. Quod bene appellavit lucernam, quæ humanis usibus data est ad depellendam noctis profundissimam cæcitatem; sicut Petrus apostolus dicit: Habemus certiorem propheticum sermonem, cui bene-

funcibus meis. Fauces onim sunt gutturis nostri via , A facitis intendentes velut lucernæ lucenti in obscure toco (11 Petr. 1, 19). Sic et ipse Dominus apostolis dicit : Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ vestræ ardentes (Luc. xii, 55). Bene antem ardentes addidit propter virgines fatuas, quibus cum oleum defecit, ad adventum Sponsi non potuerunt præstolari. Verbum autem illud consubstantiale Patri a natura deitatis suæ lucerna non potest dici, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan 1, 9); sicut et ipse de se dicit : Ego sum lumen mundi (1d., vm, 12). Nam i ta discretio et in Evangelio facta est, ubi de Joanne dictum est : Ille erat lucerna ardens et lucens (Id., v. 35). Et iterum: Non enim erat ille tumen, sed utique missus est, ut testimonium perhiberet de tumine (Id., 1, 8). Sequitur, et lumen bus deglutiverat, ore prædicabat. Sie et Ezechiel B semitis meis. In eadem translatione permausit, ut verbum Domini, id est dicta prophetarum lumen dicat suis semitis præstitisse. Per ipsas siguidem, dum ad vitæ bonæ cursum instruimur, clarificati corde rectis [ed., directis] gressibus ambulamus.

Vers. 106. Juravi et statui custodire judicia justitiæ iuæ. Post illam illuminationem verbi, quam suis pedibus lucere professus est, videamus si populus beatus contra præceptum potuerit jurare, cum scriptum sit in Evangelio : Non jurabis 415 neque per colum. neque per terram, neque per Jerosolymam, neque per caput tuum (Matth. v, 34), et cætera. Sed jurare non semper significat sacramenta præstare, in quibus invocando Divinitatem pollicemur, ne promissiones nostras mutabiliter excedamus. Sic et sancta audiisset in mandatis Domini, viam iniquitatis intel- C devotio decreverat sibi atque constituerat inter quælibet pericula Domini custodire judicia. Nam et ipsum nomen indicat causam; jurare enim est jure orarc. id est æquitatem dicere : ne velit quispiam quol promisit in partem alteram seductus avertero. Sic enim jurant, id est firme constituunt sancti, qui jam sunt dono Domini roborati. In evangelio vere prohibet Dominus infirmos, qui venerat ad arvulos sauciosque salvandos, ne velint temere promittere, quod nequaquam poterant suis viribus adimplere. Judicia vero justitiæ sunt, cum exaltat humiles, dejicit superbos, et misericordiæ suæ dono relevat humili satisfactione prostratos. Quod sequens versus ostendit.

Vers. 107. Humiliatus sum usquequaque, Domine: radiare congandet, animam suam humillima satisfa- D vivifica me secundum verbum tuum. Cum se dicant Christi membra nimis humiliata, multarum persecutionum se ostendunt sustinuisse pericula; et ideo petunt se secundum promissiones Domini vivificari : quoniam in morte videbantur constituti conditione carnali [mss. A., B., F., carnales]. Secundum verbum tuum. scilicet promissionem illam quæ dicit : Venite ad me. omnes qui laboratis et onerati estis, et eyo reficiam vos (Matth. x1, 28), et his similia. Sciunt ctiam per hanc humilitatem Dominum Christum diaboli vicisse superbiam : sciunt per patientiam mortis ipsius fortia superata : sciunt omnia perpessum Dominum quæ sanctis svis præcepit sustinere. Et me:itc humilitate sua petunt remedia, per quæ se noverant

proficiunt, per hanc superbia tyrannica superatur, per hanc in atternum martyres vivunt; nec potest dici perfectus qui hac virtute privatus est.

Vers. 108. Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine, et judicia tua doce me. Cum se humiliatum superius dixerit usquequaque, ne illam inclinationem mecessitatis potius fuisse sentires, addidit, voluntaria oris sui sacrificia justo Domino fieri posse gratissima, quæ inter sævientes angustias pius animus offerebat. Laudes enim vel in otio Domino exhibere gratissimum est; sed in tribulatione amplius probatur eximium, quando infirmitas corporis dolore pressa non vincitur, sed tunc magis anima felix in Domini laudibus excitatur. Oris autem voluntaria sacrificia sunt. devotionem laudis offerre, non alicujus mundanæ utj- B aternum : quia exsultatio cordis mei sunt. Multis quilitatis respectu, sed propriæ devotionis intuitu, ut ipsum propter se Dominum diligamus : veneremur Auctorem, qui pluit super justos et injustos (Matth. v. 45), qui inæstimabiliter bonus est. Petit ergo ut ejus devotio Domino reddatur accepta; quatenus hac oblatione placatus, judicia sua eum doceat, quæ fidefibus dignatur mentibus aperire. Sed consideremus gloriosum cordis ardorem, ut illa semper avide petat, quæ se sæpius accepisse commemorat, sicut in nona littera dicit : Bonitatem fecisii cum servo tuo. Et iterum : Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me. Quod per hunc modum utraque probantur intelligi. Jugiter enim sperandum est, ubi petendo semper acquiritur.

Vers. 109. Anima mea in manibus tuis semper : et C legem tuam non sum oblitus. Cum animam justi latrocinantium persequeretur iniquitas, eamque vellent diversis laqueis irretire, sapientissime illam in manibus Domini dici: collocatam, ubi nulla nocentium vis possit accedere, sicut legitur : Justorum onimæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis (Sap. 111, 1). Ei iterum : Oves meæ vocem meam endiunt (Joan. x, 27, 28); et paulo post. Et non rapit eas quisquam de manu mea. Addidit, semper, ut nullum tempus dolosis subreptionibus relinquere videretur. Quod autem dicit, in manibus, significat in potestate, quia novit salutariter regere, qui se ejus probantur coma isisse sententiæ. Sequitur cur anima ipsius credatur in manibus Domini constituta; scilicet quoniam legem ipsius non docetur oblitus. Sie enim D sub defensione ipsius sumus, dum a præceptis salutaribus minime deviamus. Hoc ubique semper præcivitur, hoc specialiter commonemur, ut sic redeamus ad legem, ne discedamus a lege.

Vers. 110. Posucrunt peccatores laqueum [ms. G. et ed., laqueos mihi : et a mandatis tuis non erravi. Posuerunt, significat tetenderunt atque armaverunt; non enim tantum poni poterant otiosi. Neque enim taqueus capit avem, qui non habet escam; sed illud efficacius decipit, quod aliqua oblectatione blanditur. Fuit enim laqueus diaboli armatus triginta aigenteis (Nath. xxvii, 3), cum Judain cepit atque in interiwww.suffocavit; ipse Saulem vinxit zelo superbiæ (1

esse salvandos. Per hanc igitur fideles supra regna A Reg. xv, 20); ipse Cain livore fratris astrinvit (Gen. iv, 8), et his similia quæ in hujus sæculi longissimam vitam diabolica jugiter grassatur insania. In hac enim mundi silva to: laqueos invenis, quot vitia contueris. Sed collegio isti sancto nihil terrenum prævalere potuit, qui se cœlesti conversatione tractavit. sient in a io psalmo dicit: Anima nostra sieut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus (Psal. CXXIII, 7). Sequitur antidotum cœleste, quod contra istius sæculi cognoscitur venena pugnare; scilicet quoniam a mandatis Domini minime declinavit. Ab illis enim qui non declinat, ulla deceptione non capitur: quia juxta ipsa, non in ipsis insidiæ sunt.

Vers. 111. Hæreditáte acquisiri testimonia tua in dem modis acquiri dicitur lucrativa possessio; sed ille honorabilis habetur filius, qui successione paterna gloriatur. Hoc enim legitimum nomen est, hoc summæ charitatis indicium, et judicia seniorum suscipere, et de firmissima possessione gaudere. Testimonia enim sunt Domini præcepta sanctissima, quæ Moyses populo in Deuteronomii libro sub testificatione commemorat, dicens: Testor vobis hodie cælum et terram (Deut. xxx, 19). Et alibi : Estote miki testes, et ego vobis !estis, dicit Dominus (Isa. xLIII, 10). Sic et Apostolus: Testificor coram Deo, et Christo Jesu, et angelis ejus (I Tim. v, 21). Quapropter hæc sunt testimonia, quæ se hæreditate populus beatus in æternum æcquisiisse gaudebat; scilicet queniam talis hæreditas in æternum capitur, non ad brevitatem temporis introitur. Sequitur, quia exsultatio cordis mei sunt. Merito exsultationem sui cordis dicebat hæreditatem regni cœlestis, æternis temporibus acquisitam. Ipsa enim meretur ad eam pervenire, qui probatur de tali acquisitione gaudere.

416 Vers. 112. Inclinavi cor meum ad faciendus justificationes tuus in æternum propter retributionem. Audiverat cohors ista sanctissima quam meditatio frequens jugiter instruebat : Discite a me quia milis sum et humilis corde (Matth. x1, 29). Et necesse suit ut cor suum ad faciendas justificationes Domini modis omn bus inclinaret, quæ tali magisterio instructa, vitaliter superba mundi fastigia respuebat. Justificationes est quippe sacere, mandata Domini humilitatis sensibus operari, ut esur enti panem frangas, nudum vestias, condoleas calamitatibus alienis, et cetera quæ humanum gen is [ed., humano generi commendare] Creatoris pietas commonere dignata est. Sed considerandum est quod dicit in æternum, dum omnia quæ supra diximus, tandiu fieri possunt, quandiu hujus mundi calamitatibus indigen: iaque vexamur. Quis enim in futuro misereatur afflicto, cum in illo regno nulla probetur esse miseria? Sed qui hic ista facit studio charitatis in æternum illa facere comprobatur, quia fructum earum rerum sub fed... pro] æternitate recipiet. Addidit, Propter retributionem; scificet illam quam audituri sunt saucti: V enite, henedicti Patris mci, percipite regnum quod vobis paretribu:io, quæ, tamen de Domini largitate proveniet, incolam sieri regni perpetui, consortem bonorum angelorum, patriam su cipere que semper delectet, neculla peregrinatione deseratur; eruntque in illa contemplatione defixi, ut illum jugiter appetant, de quo semper exsultant.

Vers. 113.— xv. Samecu. Iniquos odio habni, et legem tuam dilexi. Ad quintam decimam litteram catholicum venit examen, in qua dicit, Iniquos, id est adversarios legis odio sibi fuisse; legem vero Domini se dilexisse commemorat, et petit ut ab ejus pictate susceptus mala sæculi possit evadere, jostulans etiam carnem suam timore [mss. A., B., F., timori] dominico debere subdi, ne possit in divino judicio de ejus prævaricatione damnari. Hic etiam B quæstio illa caput erigit, cur populus sidelis contra evangelica videtur aliquid pronuntiasse mandata? Dicit enim: Iniquos odio habui, dum præceptum sit: Orate pro inimicis vestris, benefacite his qui vos oderunt (Matth. v, 44). Sed si tempora consideres, omnia sibi concordare cognosces. Quando enim præcepit amare inimicos nostros, adversitatis fervor et calor injuriæ temperatur: ut malum pro malo minime reddere videamur, ut patientes simus ad omnes contumelias, sicut et ipse qui consputa pertulit, et flagella suscepit. Quando vero martyrii tempus occurrit, iniquos suasores odio habere pra cipimur, cum et ipsos quoque filios et parentes, si adversi sunt, alienata debemus voluntate contemuere. Supe enim quos flamma non terruit, quos ferrum non sub lidit, ne. C cessitudinum blandimenta slexerunt; et ideo dictum est : Si quis renit ad me et non odit patrem suum, et matrem suam, et uxorem, et filios, et fraires, et sorores, adhuc etiam et animam suam, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 26). Contra Deuin quippe persona nulla debet recipi; sed ipsius dilectione præposita, decet necessitudines tunc amari. cum eis nulla sidei repugnat adversitas. Quapropter habita temporis ratione, utraque nobis poterunt absoluta veritate constare; scriptum est enim: Tempus amplectendi, et tempus longe fieri ab amplexu (Eccles. 111, 5); et post multa : Omni rei tempus. Scire autem debemus in hoc versu argumentum illud esse, quod dicitur in topicis ex contrario, quando sententiam nostram ex rebus diversis una propositione concludimus.

Vers. 114. Adjutor meus et susceptor meus es tu, et in verbum tuum speravi. Adjutor pertinet ad implenda mandata, quoniam sine ejus adjutorio nec inchoare quidquam boni possumus, nec implere prævalenus. Susceptor autem noster [mss. A., B., F., animæ nostræ] factus est per sanctæ incarnationis arcanum : qua præstante suscepit hominem, ne peccati lege possit funditus interire. Denique istam susceptionem vide quid sequitur, et in verbum tuum speravi, id est in deitatis tuæ præsidium summum meum desiderium collocavi, ubi sperare licet, et spes sirmissime constituta non decipit, sicut legitur : Quis

ratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 31), etc. Magna A speravit in Domino et confusus est (Eccles. n, 11)? et iterum : Sperantes au'em in Domino misericordia circumdabit (Psal. xxxi, 10). Sperat ergo Redemptorem gentium venire, qui mundi maculas possit abstergere, qui vivificet mortuos, sanet ægrotos; et quod ligatum fuerat lege peccati, possit morte ipsa moriente dissolvi. Sie in uno versiculo totius religionis nostræ conclusa perfectio est.

87G

Vers. 115. Declinate a me, maligni: et scrutabo. mandata Dei met. Sicut hæretici, cupientes tamen cognoscere veri'atem, in mandatis Domini nos proficue frequenter exercent, ita ad perscrutandas sacras lectiones obstinati, perstrepere nobis atque impedire noscuntur. Hos declinandos esse pronuntiat, qui insensatis contentionibus Scripturas Domini lacera e contendunt. Quid enim illic humanus sermo proficiat, ubi talia sunt vota ne credat? Quibus alio loco dicitur : Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem (Psal. vi, 9). Remedium est enim, quem converti velle non videris, vitare si possis. Ipsis enim præsentibus dum contentiosa semper malignitate confligunt, dum calumnias exquisita vanitate concipiunt, ad scrutanda mandata Domini idonei non possumus inveniri, ubi totis debemus animæ [ed. animi] viribus occupari.

Vers. 116. Suscipe me secundum eloquium tuum et vivam, et non confundas me ab exspec atio le mea. Perfidis effugatis, et malorum hominum conversatione purgatus, a Domino se petit suscipi, ut possit ejus verbi promissione salvari. Esset enim fortasse temerarium Domino dicere: Suscipe me, nisi adjungeret promissionem, quæ nescit aliquando decipere. Sed cum dicit, Vivam, futurum tempus ostendit; hic enim vere non vivitur, ubi carnis fragilitate peccatur. Exspectatio quoque ipsius erat, ut misericordiam Christi devotissimus inveniret; quam speni in judicio venturo se postulat adipisci: ne confusione deceptus, a sua possit exspectatione fraudari. Sed cum dicit : Ab exspectatione mea, nullum tempus ponit quo-exspectare non debeat. Res enim ista in pectoribos sanctis non habet finem, nisi cum pollicitatio superna provenerit. Sic enim et alibi dicit : Exspectans exspectavi Dominum, et resp xit me. Beata ergo exspectatio (Psal. xxxix, 2), ubi est certa promissio. Cur enim desectum spes sidelis sustinere possit, cum is qui promittit nesciat immutari? Exspectatio itaque sanctorum est cœlorum regna, 417 angelorum consortia promerezi; et quod supra totum est, ipsum [mss. A., B., totum] jugiter yidere, qui in beatorum solet semper corde dulcescere.

Vers. 117. Adjuva me, et salvus ero : et meditabor in justificationibus tuis semper. Quamvis verba ista s cpe videantur esse repetita, magna nobis tamen assiduitatis istius sacramenta declarantur. Hoc enim ad amplissimum desiderium mentis debet aptari, quod nulla inde poterat intermissione suspendi; quia quamvis accipiamus a Domino, semper rogandus est ut jugiter donet, ne collata beneficia possint a nobis fidei tempore discedere. Non enim repetitum verbum

otiose debemus accipere, ne videamur incaute, quod A omnis prævaricator redditur; quoniam ab his nulius scire nos expedit, omisisse. Addidit, et meditabor in tuis justificationibus semper. Causam reddit obsequii, ne post susceptam salutem collato munere videretur ingratus. Sed cum promittit meditari justificationes semper, salutem suam jugiter desiderat contineri; sic enim faciendo locus tollitur absolute diabolo. Justificationes enim duplici modo possumus accipere: sive istas quas hic quotidie in peccatorum nostrorum confessione peragimus, ut est illud Evangelii (Luc. xvni, 13, 14), cum publicanus reccata sua confitens, de templo justificatus exivit. Decet enim quandiu in isto sæculo sumus, et a peccatis liberi esse non possumus, in ista nos semper justificatione prosternere. S.d quia sequitur, semper, quod supra omne tempus esse dignoscitur; ne non tibi videatur isti sæculo con- B venire, sed aliquid te delectet de illa æternitate concipere. Meditantur sancti justificationes Domini semper, quando angelorum choris sua desideria sociabunt; quando laudes l'omini perenni exsultatione cantabunt; quando, sient dicit Apostolus : Corruptibile koc induerit'incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem (1 Cor. xv. 54).

Vers. 118. Sprevisti omnes discedentes a justificationibus tuis, quia injusta cogitalio eorum. Declaratum est cur assumebatur justificationum Domini frequens assiduaque meditatio. Merito enim timorem movebat talis secutura sententia; quoniam spernuntur a Domino, qui ab ejus justificatione discedunt. Nam cum sit justificatio peccatorum mentis pura confessio, merito superbi spernuntur a Domino, qui tali se remedio sanare despiciunt. Injusta quippe est eorum cogita:io et velle peccare, et justissimo Judici nolle satisfacere. Merito ergo tales ab abs lutionis gratia submoventur, qui toties commoniti, hic pio Domino supplicare tempserunt.

Vers. 119. Præraricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua. Hæc sententia nisi diligentius perquiratur, Apostolo videtur e se contraria. Ille enim dicit : Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt (Rom. 11, 12); hic autem omnes peccaforet terræ prævaricatores esse testatur. Nam quomodo potest aliquis esse sine lege, si omnes prævaricatores esse credendi sunt? Prævaricari enim non est, nisi legem transgredi constitutam. Sed utrumque verum est, quoniam ab uno veritatis fonte descendit. Sine lege peribunt, de illa tantum constitutione dicit Apostolus, quæ tabulis lapideis in monte Sina digito Domini probatur ascripta. Nam et aliæ leges sunt, per quas populi divinæ sententiæ subjacebunt : ut est La prævaricatio Adæ, de qua nisi Christi beneficio hberetur, humanum genus constat esse judicandum. Constringuntur etiam gentes per natura'em legem, ne faciant alteri quod nolunt sieri sibi; unde idem dide Apostolus: Gentes quæ legem non habent, naturahter quæ legis sunt faciunt (Rom. 11, 11). Vides ergo berito hic dictum prævaricatores omnes esse, qui poperunt aliquo errore delinquere. Nam sive transpresse primum legis, sive quæ per Moysen data est,

terrigena probatur exceptus. Consequens autem erat ut enixius diligeret testimonia Domini, qui prævaricatorum nomine visus est omnes addicere peccatores. Per ipsa enim testimonia credebat sibi venire posse remedium, per quæ ad Christi gratiam desiderio festinante tendebat. Nam cum lex nos addicat, sola gratia est absolute quæ liberat, ipsa quæ compeditos solvit, ipsa quæ de servis filios facit.

Vers. 120. Confige [mss. G., F., infige] timore two carnes meas, a judiciis enim tuis timui. Sciens congregatio spiritualium virorum, unde humano generi prævaricatio legis supradicta provenerat, tanquam sævissimum latronem et indomabilem seram, carnem suam non solum religandam, sed etiam configendam, nova atque inusitata supplicatione deprecatur. Carnis enim vitia sunt terrena delicta, quæ nos legem transgredi faciunt mandatorum, dum a proposite veritatis abducunt. Quam merito deprecatur timore Domini debere configi, ne ab eo possit noxia libertate dissolvi! Sic uno verbo significatum est, quemadmodum caro tractari debeat Christiani, et qua pietate contra corpus suum nimie ac violenter oraret, exposuit; timore scilicet futuri judicii, ut bic mortificatum, ibi reddatur æternum : hic temporaliter mæstum, iilic esset sub perpetuitate lætissimum. Et illud inspice quod dicit: timore tuo; casto scilicet atque perfecto, qui non tantum habet ante oculos formidinem vindictæ, sed vehementer metuit amissionem gratiæ, in qua fidelis vivit, per quam omnis resicitur Christianus. Sed videamus qui clavi sunt, qui nos in illa Domini crucifixione configunt; charitas utique, quie nos facit et tormenta nostra negligere, et mortis ipsius pericula plus amare. Felix qui clavo isto configitur, qui tali vulnere sauciatur. Ipso clavo transfixus est qui dicebat : Mihi vivere Christus est, et mori lucrum (Philip. 1, 21). Ipsa compunctione uratus est qui orabat : Nunc dimitte servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum (Luc. 11. 20). Ad postremum in Canticis canticorum Ecclesia profitetur: Vulnerata charitate ego sum (Cant. 11, 5). Configi ergo se timore Domini sanctus populus deprecatur, ut moriendo vivat, qui prius vivendo morie-

418 Vers. 121. - xvs. Ain. Feci judicium et justitiam : ne tradas me persequentibus me. Ad sextam decimam litteram in æternum membra Domini viventia pervenerunt, in qua una voce petunt sacræ incarnationis adventum, tempus esse dicentia, ut ad destruend os superbos divina potentia debuisset ostendi. Intendamus itaque verba quæ dicta sunt, ut arrogantiam sanctis odiosam nulla possit cogitare perversitas. Facit judicium quisquis judicat contra se, et pravitates suas ante examen Domini justa exsecratione condemnat. Sed ne hoc judicium adulatorium magis putares esse quam verum, addidit, et justitiam, quoniam per justitiam nos judicamus, quando delictorum nostrorum vindices sumus. Ipsa est ergo æquitas quæ nos absolvit a pæna : ipsa quæ

bas involutes. Et quoniam peracta fuerat devotæ satisfactionis integritas, petit modo ne tradatur peccatoribus, qui peccata damnavit. Hoc est enim quod superius postulavit : Infige timore tuo carnes meas, ut res noxia animæ judicio subderetur, et serviret potius affixa quæ lascivire poterat effrenata. Persequentes vero sunt diabolus cum ministris, qui nos indefecta malitia perseguuntur, et traditos sibi crudeli laceratione discerpunt. Meminimus enim quæ pertulerit Job ille sanctissimus, quantis cladibus patienter subjacuit, quia illis se traditum esse cognovit. Scimus etiam quanta Joseph passus suerit, vel Susanna, dum traditi fuerint manibus impiorum. Hinc etiam quotidie rogamus admoniti: Ne inducas nos in tentationem (Matth. vi, 13). Traduntur quoque B peccatores, ut digna commissis flagella patiantur, sicut Apostolus de implis dicit : Tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt (Rom. 1, 28). Et alibi de peccatoribus ait : Quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare (I Tim. 1, 20). Petit ergo populus sanctus, ne tradatur persequentibus se, quibus ideo spiritus irascebantur immundi. quia videbant ab eis suas immissiones instigationesque damnari. Hoc est odium quod Christi meretur affectum: ab illo enim amari non potest quis, nisi ab ejus inimicissimis horreatur.

Vers. 122. Suscipe servum tuum in bonum : non calumnientur me superbi. Suscipe, diabolico brachio impulsus videtur dixisse, ne corruat. Domini enim misericordia suscipimur, quando peccatorum nostro- C rum compulsione percutimur. Apte enim dictum est: Domine, in bonum suscipe, quia in malum se adversam partem noverat impulisse. Servus autem liberaajonis indicium est. Servus enim a servando dicitur, quod eum captum ab imminenti interitu domini sui manus miserata servaverit. Sic et iste merito se servum dicit, qui fuerat ab animie deceptione liberatus. Ouapropter hic servus et liberationis professio cognoscitur et honoris. Illius enim non est servus, nisi qui sanctorum fuerit cœtibus aggregatus. Calumniantur autem superbi, quando hæreticas contentiones violento pondere falsitatis objiciunt, ut merito se a Domino deprecatus fuerit suscipi, ne eorum potuisset altercatione prosterni. Sive hoc magis de spiritibus immundis melius dicitur, qui nobis improbe D Sed quia novit omnipotentem Dominum subjectis calumniantur; et cum ipsi sint maxime nostrorum criminum rei, nolunt nos concessa venia liberari; nam cum ipsi decipiant, ipsi nos semper accusant. Sed quid mirum si peecatoribus calumnietur, qui Christo Domino dicere tentavit : Omnia hæc tibi dabo, si procidens adoraveris me (Matth. 1v, 9)? Et illud : Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo (Isa. xiv, 13). Merito ergo dicitur calumniator, qui dum facit crudelia, pios semper accusat. De ipso enim et alio loco Scriptura dicit : Et humiliabit calumniatorem, et permanebit cum sole (Psal. Lxxi, 4). Justissime itaque petit, ne humilis tradatur superbo, ne simplex calumnioso, ne devotus ingrato: quo-

liberat a reatu, si nosmetipsos cognoscimus sceleri- A niam supra ipsos magis atrociter sæviunt, quos minime seduce e valuerunt.

> Vers. 123. Oculi mei defecerunt in salutare, tunm et in eloquium justitiæ tuæ. Movere aliquos solet, cur plurali numero posuerit oculos, cum sit unus cordis aspectus; nec potest hoc ad istos oculos carnales referri, qui in illa longinquitate temporis nihil tale potuerunt intueri. Sed quoniam cohors sancta loquitur. quam esse constat Ecclesiam, merito pluraliter dicit : Oculi mei, sicut et alibi de ipsa legitur : Oculi tui sicut columbæ super abundantiam aquarum (Cant. v, 12); et alibi : Oculi tui sicut columbæ extra taciturnitatem tuam (Cant. IV, 1). Istos ergo dicit oculos in salutare Domini desecisse, propter sanctum incarnationis adventum, quem tanto desiderio sustinebat. ut nullam requiem potuisset admittere. Unde merito defecit, quia nullum tempus vacationis accepit. Salutare enim significat Dominum Salvatorem, de quo scriptum est : Salvum fac populum tuum, Domine, ct benedic hæreditatem tuam (Psal. xxvn, 9). Sequitur. et in elequium justitiæ tuæ, id est evangelica verba, quæ dicturus erat populo credituro.

> Vers. 124. Fac cum servo tuo secundum misericor. diam tuam, et justificationes tuas doce me. In assiduis precibus perseverat, quia petendi nunquam delet esse fastidium, ubi largitas donatoris non potest habere desectum. Infinita petiit, qui sibi bona sieri secundum misericordiam Domini postulavit. Nam sicut illa æterna est, sic ejus munera probantur esse perpetua. Bene addidit, servo tuo, quia statim corruet. qui alterius esse voluerit. Justificationes vero more suo ipsas semper petit, quas jam devotus accepit. Hanc en m assiduitatem et oratio dominica designat quæ dicit : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (Luc. x1, 3). Justum est enim, nt jugiter rogetur. qui si non petatur offenditur. Et res, ice, res is æ quali verborum proprietate distinctæ sunt. Misericordiam supra se fieri petiit: justificationes autem doceri se suppliciter postulavit.

> Vers. 125. Servus tuus sum ego, da mihi intellectum 419 ut sciam testimonia tua. Quanvis universa qua expedient continuis precibus sint a Domino postulanda, maxime tamen divinarum Scripturarum intellectus jugiter expetendus est; qui quanto plus percipitur, tanto suavior sanctis mentibus invenitur. suis esse largissimum, dicit: Servus tuus sum, da mihi intellectum, qui solitus es donare quæ juste ac fiducialiter peteris. Nam cum obnoxia se cuncta cugnoscant, magni tamen meriti est ipsius famulim nuncupari. Servus quippe ipsius veraciter nequaquam dici potest, nisi qui ejus famulatur arbitrio. Et vide quid dicat, ut sciam, id est ut accepta retineam. Scire enim illud est, quod in notitiam nostram manifeste veniens, nulla oblivione deletur.

> Vers. 126. Tempus faciendi, Domine: dissipaverunt iniqui legem tuam. Prævidens populus devotus temporibus Antiochi a plebe Judaica legem Domini cultura dæmonum polluendam, velut ad medicum cla-

882

mat ægrotus tempus esse subveniendi; ne morbis A gebar : omnem viam iniquam odio habui. Qui super ingravantibus salus populi potuisset absumi. Dicit enim : Tempus est faciendi, non differendi quod expedit. Jusserat enim per legem et prophetas, ut verus Dominus reverentissima devotione coleretur; sed quonium hoc in suam perniciem contempsit obstinatio Judæorum, clamat populus tidelis, Tempus faciendi, id est ut mundo salutaris appareas, peccata dissolvas, mortem vincas, ipsumque diabolum cum sua cohorte prosternas. Hoc est enim Domini facere, prædictis temporibus advenire. Unde et per prophetun dictum est: Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te (Isai. xLIX, 8). Et Apostolus: Ecre nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis 1/1 Cor. vi, 2). Omnia enim quæ Dominus facit, aprissima dispositione complentur; ut ante fieri non B supra cuncta dulcissimum, quod sæpius credunt esse deb ant, nisi quando ille miseratus indulserit. Hinc est quod nobis semper expedit habere patientiam, exspectare quæ jussa sunt, rogare quæ prosunt [mss. A., B., F., promissa sunt]. Tempus autem faciendi novit ille, qui rector est. Addidit causam cur debeat facere quæ rogatur, quia Judæi legem dissipaverunt, quam ille eos inviolabiliter custodire præceperat. Dissipare enim est legem, aliter vivere quam ipsius præcepta monuerunt; et hoc magis facere, quod illa cognoscitur sub omni exsecratione damnasse. Iloc argumentum rhetores inter violentissima præcepta posuerunt, quando ut preces audiantur, adjuvat tempus aptissimum.

Vers. 127. Ideo dilexi mandata tua, super aurum sanda præsumptio, tantum devotus animus ad mandata ejus festinabat implenda. Grandis enim religionis crescit affectus, quoties eam improborum impugn re tentat audacia. Pro hoc enim additum est, ideo. Erat itaque sanctissimo choro super aurum et gemmas, quas pretiosissimas habet humanitas, mandatorum Domini reverentiam custodire. Istud enim temporaliter humanis blanditur aspectibus : inde autem in æternam requiem mens beata perducitur. Topazion vero, sicut quidam scribere voluerunt, genus est lapidis, quantum inventione rarum, tantum mercium quantitate pretiosum; qui duos fertur habere colores, uoum auri puri-simi, et alterum ætherea claritate relucentem: pinguedo rosea, verecundaque puritas, vicinus lapidi chrysophrasso magnitudine vel colore; D 10). Sed istos sermones qui fuerant longi temporis quia maxime lampat cum solis splendore percutitur: omnium gemmarum superans pretiosissimas claritates; in aspectum suum singulariter provocans oculorum cupidissimam voluptatem. Quam si polire velis, obscuras; si naturæ propriæ relinquas, irradiat. Hæc regibus ipsis fertur esse mirabilis, ut inter divitias suas nihil se simile possidere cognoscant. Nasci dicitur in insula Topazion quæ est provinciæ Thebaidæ, unde et nomen accepit; de quo non sunt multa dicenda: ne quod Scriptura dicit esse contemptibile; nos desiderabile affectata laude facia-

Vers 128. Propterea ad omnia mandata tua diri-

aurum et gemmas legem Domini diligebat, necesse fuit ut ad omnia mandata ejus rectissimus appareret. Talia enim negligere non potest, nisi qui divina fuerit inspiratione correctus; ut aurum habeat velut terrenas sordes, gemmas ut calculos vites. Amare siquidem non profutura dementis est; sed illud decet. viros sanctissimos concupiscere, quæ possint præmia nunquam peritura conferre. Congruum ergo fuit us odisset perversam viam, qui meruit amare rectissimam. Iniqua siquidem v'a est, quæ nos perducit ad vitia; recta vero virtuium, quæ nobis indulgentiam. tribuit et salutem. Sed hoc quam studiose, quam frequenter infunditur! ut intelligamus beatos viros qualium rerum delectatione pascantur, qui hoc habens renetendum.

Vers. 129. — xvii. Pue. Mirabilia testimonia tua, Domine : ideo scrutata est ea anima mea. Septimano decimam litteram sancti populi intrat oratio, asserens aperuisse os suum et attraxisse spiritum, ut cius audiatur oratio, exitusque aquarum transiisse lacrymas pias, quia non sit a Judæis custodita lex Domini. Et intuere quemadmodum definitionem rei uno verbe complexus est dicendo: Mirabilia testimonia tua, Domine. Mirabilia plane, quoniam per ea cœlestis virtus hominibus terrenis innotuit, et nosse dederunt parvulis unde et angelorum sublimis natura beata delectatione completur. Hæc semper scrutari licet, et assidua meditatione perquiri. Ilic autem illud timere et topazion. Quantum legem Domini dissipaverat ne- C non convenit : Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris (Eccles. 111, 22). Ideo enim nobis prædicata sunt, ut ea pie atque diligenter noster semper animus indagaret. Altiora enim et fortiora talia dici non possunt, quæ ut perquirerentur edictasunt. Hæc autem quinta est species definitionis, quæ Græce κατά την λέξιν, Latine ad verbum dicitur. Declarata sunt enim quæ sunt testimonia Domini, id est mirabilia.

> Vers. 430. Declaratio sermonum tuorum illuminat me : 420 et intellectum dat parvulis. Sermones sunt Domini, quos justorum prophetavit anctoritas; sie enim scriptum est: Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (Isai. vn, 14)... Et alibi : Videbit omnis caro salutare Dei (Idem Lii. obscuritate reconditi, adventus Domini illuminatio declaravit, quia per ipsum manifesta sunt facta, quæ sacris litteris tenebantur abscondita. Tunc enim Verbum caro factum est, Virgo peperit : tunc muti locuti sunt, surdi audierunt, claudi recto incessere vestigio, et cætera miracula quæ Domino serviere virtutum. Hæc declaratio obscuritatem naturæ nostræ quæ jacchat in tenebris, vi suæ potestatis illuminare dignata est; et intellectum dedit parvulis, id est qui se humiles atque egentes suis viribus agnoverunt. Sed isti parvuli non de ætate metiendi sunt, sed de simplicitate conscientiæ, de quibus dictum est : Sinite parvulos venire ad me; talium est enim regnum coclo

atque innocentissimum intellectum, quibus ibi æternum donaturus est præmium.

Vers. 131. Os meum aperui, et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam, si hoc ad litteram velis advertere, consuetudo loquentis expressa est. Prius enim os aperitur, spiritus contrahitur, ac deinde in sonum vocis linguæ mobilitas adhibe!ur. Si vero spiritualiter, ut oportet, intelligas, os dicit mentis introitum, qui tunc aperitur, quando aliquid discere festinamus. Attrakit autem spiritum, cum jam munere divino salutaris desiderii completur affectu, et incipit tirma mente velle, quod ante per gratiam tamen Domini visus est appetiisse. Aperuit ergo os cordis sui infirmus et parvulus, et attraxit spiritum, id est virtutem faciendi, quam per se non poterat adipisci. B Sed ut boc magis ad intelligentiæ bonum, non ad loquendi ossicium cognoscas esse præmissum, sequitur, quia mandata tua desiderabam. Ardorem siquidem voluntatis præmisit, ut postea consequenter exponeret desideria mandatorum. Consequi quippe non poterat, ut prius se diceret locuturum, et postea desiderare quæ prosunt.

Vers. 132. Aspice in me, et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum. Frequenter Dominus aspicit iratus, sæpius intuetur ut perdat, sicut Sodomam et Gomorrham respexit, sicut castra Ægyptiorum. Aspicit etiam propitius, sicut in muneribus feeit Abel. Respexit quoque super filios pauperum, et non sprevit preces corum (Psal. ci, 18). Et ideo ne in partem susciperetur adversam, statim subjunxit, et miserere mei; quæ merito (sicut sæpe memoratum est) misericordia dicitur; quia miseris larga pietate præstatur. Nec solum hic hæsit fusa precatio, sed addidit, secundum judicium diligentium nomen tuum. Judicium quippe est Domini, ut nomen suum diligentibus misericordiæ largiatur auxilium, ne exspectatio sidelium decipiatur, quæ ipsius semper consideratione suscipitur.

Vers. 133. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum : et non dominetur mei omnis injustitia. Gressus meos significat motus animæ; nam sicut per istos de loco ad locum transferimur, ita et in illis quibusdam passibus, sive ad meliora, sive ad deteriora progredimar. Hos sancta cohors secundum elequium Domini dirigi postulabat, ne vitiorum pravitatibus D Transeunt plane quando illa sine sensu currunt, ista seducta, in mortiferos laberetur errores. Secundum eloquium tuum dicit, id est secundum jussa quæ præcipis ad vitam humani generis corrigendam. Sequitur, et non dominetur mei omnis injustitia. Necesse enim erat ut, si gressus ejus secundum eloquium suum Dominus dirigere dignaretur, nulla illi injustitia prævalere potuisset. Et vide quam caute petit ne dominetur ejus quæ non poterat sic excludi, ut ulterius pulsare non posset; sed cum 'non dominatur evadimus, quia servitus illa nos præcipitat ad ruinam. Nec illud vacat quod ait, omnis injustitia; scit enim quia si qua borum dominetur intercipit; nec prodest aliquid in multis servare legem, si eam in aliqua parte

rum (Marc. x, 14). Ipsis enim hic præstat purum A videamur offendere; scriptum est enim : Si quis totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus (Jac. 11, 10).

> Vers. 134. Redime me a calumniis hominum, et custodiam mandata tua. Calumnia per antiphrasim, id est per contrariam locutionem dicitur capițis alumna. dum magis petat caput alienum, eique c intraria sit; sicut bellum quod non est bonum, et lucus qui non h bet lucem. Calumnia est enim commentum aliquod periculosæ falsitatis objectum, quod bonis semper hominibus studio perversitatis objicitur, decolorare contendens quod recta conscientia fuerit actitatum. Hanc patiebantur videlicet justi, nt eos ab æquitatis tramite studio infestationis [ms. G. et ed., inficiationis] averterent. Quanta enim, ut antiquiores taceam, pertulit David, cum Sauli parceret, et apud injustum regem eo ipso sieret reus, quoniam illi probabatur esse propitius? Qualis illi, rogo, calumnia est excitata, quando juvenculæ dixerunt : Saul occidit mille. et David decem millia (I Reg. xviii, 7)? Quapropler calumniæ sunt hominum centra veritatis honorem controversiæ requisitæ; quas merito a se sancta cohors deprecabatur auferri, ut mandata Domini amotis adversitatibus indagaret.

> Vers. 135. Faciem tuam illumina super servum tuum : et doce me justificationes tuas. Legimus sancti Moysi (Exod. xxxiv, 35) vultum ita a Domino fuisse clarificatum, ut eum Israeliticus populus respicere non valeret; unde velamine superducto loquebatur ad eos : quia non poterant in ipso cœlestem conspicere claritatem. Vultus enim Moysi fulgor, erat legis, quem illi sustinere non potera it, quia velatis eam cordibus audiebant. Hoc ergo sanctus populus petit, ut illumin itam Domini faciem possit conspicere, non velatam; quatenus puri [ed., pura] gratia luminis mereatur afflari, nec jam aliquod patiatur obstaculum, qui veritatis ipsius desiderab it aspectum. Potest magis cohors sancta desiderare Domini Salvatoris adventum, cojus facie illuminata sunt tenebrosa peccati: vitam con'erens mortu s, et certissima remedia desperatis.

> Vers. 136. Exitus aquarum transicrunt oculi ma, quia non custodierunt legem tuam. Exitus aquarum significat lacrymas copiosas, quas tantas dicit fuisse, ut ipsa quoque fontium fluenta transcenderent. 421 cordis afflictione funduntur. Nam quod vincere quantitate non poterant, selicissimæ compunctionis quelitate superabant. Has tunc profundimus, quando peccatorum nostrorum recordatione mordemur. Nam si mandata Domini custodiremus, lætitiam utique baberemus, non plorationis ardorem. Sed quoniam talia carnis necessitate vitare non possumus, donet Dominus lacrymas quibus peccatorum sordibus abluamur. Et illud quoque æstimo considerandum, quoniam dicit per oculos satisfactionem venisse, per quos nos plerumque illecebras hujus sæculi constat attrahere; ut merito per illos culpa mundetur, per quos et excessus admittitur. Qui modus in Scripturis divinis

Lavabo per singulas noctes lectum meum : lacrymis meis stratum meum rigabo (Psal. vi, 7). Et alibi : Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (Psal. xLi. 4). Quæ figura dicitur hyperbole, quoties relationis qualitas majore pondere exaggerata profertur. Sancto enim choro sic erat desiendum, ut omnia recca:a dilueret copioso imbre lacrymarum.

Vers. 137. - XVIII, SADE. Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. Triumphatrix carnis suze cohors sanctorum ad octavam decimam litteram venit, in una justitiam Domini confitetur, et eloquia ejus ignita continua se dicit dilectione venerari : ad postremum petens in:ellectum testimoniorum, unde vivificari debeat in æternum. Sed postquam peccata sua superius irriguis dixit lacrymis expiata, nunc B cor Cleophe ardebat, quando dicebat: Nonne cor jud cia Domini fideli men e collaudat, dicens: Justus es. Domine, et rec'um judicium tuum, qui peccutores se semper jubes afflig re, ut eos tua debeat medicina s ly re; quia nec illi aliquando probarentur sub lætitia corrigi, nec beneficia possent aliter divina cignosci. Suis quippe meritis putaret datum, si peccat r jugiter floreret illæsus. Sed utrumque jusium, utrumque dignissimum; quoniam et delinquens per satisfactionem corrigitur, et judicia Domini humili confessione declarantur. Hoc enim dicto Daniel inter le ocissima leonum ora salvatus est, his verbis trium puerorum flamma superata est, hanc sen entiam Jeremias in Lamentationibus suis frequenter iteravit. Dicamus igitur et nos hunc versum in quibuslibet pericules, dicamus in gaudiis; quia talis confessio et ab C justificationes tuas non sum oblitus. Multis sanctis hie ærumnis eripit, et in prosperitate custodit.

Vers. 138. Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis. Mandas'i, significat præcepisti. Testimonia vero sunt (sicut jam di tum est) quæ sub testific clione prolata sunt. Hæc continent justitiam et veritatem : justitiam, quoniam æquabiliter omnia discernunt; veritatem, quia promissa retribuunt. Merto ergo tantum amabat, tantum repetebat ista testimonia, quando incomprehensibilis atque reverenda vi tus Domini per talia concedebatur agnosci. Nimis. ad utrumque potest laudabiliter pertinere, sive ad justitiam, sive ad veritatem : quia justitiam Dominum amis mandare, profutura districtio est; veritatem vero nimis animis inculcare, cautela est.

obliti sunt verba tua inimici mei. Tabes est morbi alicujus contracta necessitas, quæ nos facit paulatim defluere, dum corporis soliditatem pœnali afflictione consumit; quod sibi accidisse testatur zelo domus Domini, quam non patiebatur perfidorum laceratione Tiolari. Zelus enim et in malo et in bono ponitur. In alo, ut est illud : Zelus et invidia comedit domum -cob. Et in Actibus apostolorum legitur: Videntes zatem Judæi impleti sunt zelo, et injecerunt manus suas apostolos (Act. v. 17). Iste enim ducit semper ad lpas, laqueos nectit, viam salutis intercipit. In bono ero positum est : Zelus domus tuæ comedit me (Psal. wm. 10). Et Elias dicit : Zelans zelavi pro Domino

frequentissime reperitur, sicut sextus psalınus ait : A Deo exercituum : quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel (III Reg. xix, 10). Phinees quoque sacerdos cum videret flebræum cum Moabitide muliere misceri, zelatus præceptum Domini, utrosque gladio perforavit (Num. xxv, 8). Cojus zelus tantum præstitit, ut iram Domini solus averteret. Iste siquidem zelus tribuit salutem, fidem retinet, pudicitiam servat, et Ecclesiam Dei gloriosa vivacitate custodit.

> Vers. 140. Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tous dilexit illud. Ignitu o est eloquium Domini, quia purgat corda mortalium mundana farce sordentia; et ut fornacis ardor exæstuans metalla decoquit, eorumque vitia necessaria purificatione consumit, ita eloquium Domini, peccatorum maculis detersis, humilium sensus emundat. Isto qu ppe igno nostrum ardens in nobis erat, cum aperiret nobis Scripeuras (Luc. xxiv, 52)? Hoc etiam igne succensus Jeremias enuntiat : Et erat ignis flammigerans in ossibus meis (Jerem. xx, 9). Isto etiam igne et reliqui succensi sunt, qui triumphali charitate floruerunt. Quapropter ignis iste sermo Christi est, sicut ipse in Evangelio dicit : Ignem veni mittere in terram,et quem [ed., et quid] volo ut ardeat (Luc. xii, 49). Addidit, vehementer, ut hoc non ad mortem exaggeratum crederes, sed ad salutem. Siquitur quoque, et servus tuus dilexit illud : utique diligebat quod vitam conferre noverat, et bonorem dabat, quod sciebat ad remedium humani generis attributum

Vers. 141. Adolescentior sum ego et contemptus: versus videtur posse congruere. Nam hunc bene accipimus ex persona Joseph, qui a majoribus fratribus contemptus, tanquam vile mancipium mangonibus venundatus esse dignoscitur : qui tamen justificationes Domini in se factas non est oblitus, quando se pia in omnibus voluntate tractavit. Ille enim cognoscitur liberatoris sui memin sse, qui ejus præceptis probatur obedientiam commodare. Hoc etiam David ex persona sua potest dicere, qui ad regni culmina inter fratres suos pro imbecilla ætate non sperabatur posse sufficere; sed tamen iste justificationes Domini tanta devotione in memoria tenuit, ut ipse Dominus diceret : Inveni David filium Jesse, qui facit omnes voluntates meas secundum cor meum (Act. xm, Vers. 139. Tabescere me secit zelus domus tuæ, quia D 22). Ad postremum quod sirmamentum esse totius constat Ecclesiæ, potest hoc dicere populus adoptivus, populus gratiæ, populus novus, qui ætate sequitur, sed fidei dignitate præcedit. Unde bene suscipitur loquens per totum psalmum cohors beata sanctorum, quæ 422 cunctos fideles, cunctos beatissimos probatur amplecti.

> Vers. 142. Justitia tua, justitia in æternum: et lær tua veritas. Hic versus et justitiam Domini et legem adhibita proprietate discernit. Hominum quippe ixstitia quantacunque sit, est sine dubio temporalis, ut est justitia philosophorum, qui se videntur morem probitate tractare, quæ sine Dei cul ura veraciter vana gloria nuncupatur. Nam justitia Domini in æter

num manet, quia quisquis cam custodiverit, arterna A qui non tantam sermone promitur, sed magna cordis felicitate gaudebit. Videbatur etiam et justi ia Judæorum, qui litteram potius contuentes, futura in ea putaverunt non esse mysteria. Justitia vero Domini quam intellexit populus Christianus, in æternum servat; quoniam ipsa semper æterna est. Ita et de lege arbitror sentiendum, quoniam quicunque cam intelligere meruerunt, cœlesti veritate completi sunt. Vericas enim legis est Dominus Christus, qui de se ait: Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). Quapropter merito definitivé dictum est: Lex tua veritas, quod est Dominus Christus.

Vers. 143. Tribulatio et angustia invenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est. Tribulatio et anqustia sanctis viris magna sunt munera, quia norunt se pondere talium compressi exsudare peccata, et ad B quod dixit, requiram, utique quas facere debuisset, illa gaudia tendere, quæ non habent finem; sicut Apostolus ait : Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an sames (Rom. vm, 35)? etc. Hæc enim beatis viris velut quoddam antidotum est, quod dum aspere bibitur, fomenta [ms. G., momenta; ed., monimenta] salutis operatur. Sequitur, invenerunt me, quasi exspectantem [ed., expugnantem), quasi fixum, quasi ad earum certamina præparatum. Subjungit quoque illud adjutorium. unde se sine dubio in diversis passionibus suis noverat esse curatum : Mandata autem tua meditatio mea est. Quibus enim tribulationibus, quibus angustiis opprimi poterat, qui tali meditatione gaudebat? Nam licet affligeretur corpus invalidum, cruciaretur caro cujus in Scripturis divinis erat animus occupatus.

Vers. 141. Equitas testimonia tua in æternum : intellectum da miki, et rivam. Iterum per definitionis modum virtutem testimoniorum designat. Nam si interroges, quid sint testimonia Domini? respondetur, a quitas in aternum. Pulchre autem contra tribulationem et angustias, quæ temporalia esse noscuntur, posita est equitas in eternum, ut tali spe unusquisque contemneret, quæ temporalia esse sentiret. Sic enim et in superiori littera definivit : Mirabilia testimonia tua, Domine. Addidit, intellectum da mihi, et vivifica me. Qui se superius adoloscentem dixerat esse contemptum, nunc maturior senioribus inter adversa p tit intellectum, ut agnoscat mundi istius pericula poterat, si judicaret talia non curanda; ut martyrii morte viveret, et perpetua exsultatione gauderet. O mors illa vitalis, o sangu's purpuris omnibus pretiosior, qui tribulationes et angustias mercris finire, et insuper exspectas cœlorum regna suscipere!

Vers. 145. - xix. Corn. Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine: justificationes tuas requiram. Nonam decimam litteram ingreditur reverentissimus chorus, in qua justificationes Domini se pollicetur exquirere, et in verbo ejus anticipata confessione gaudere: adjiciens se cognovisse testimonia Domini in æternum esse fundata. Nunc redcamus ad versum. Fidelium itaque clamor devotæ mentis affectus est, intentione profertur. Clamabat enim populus niurmurans Judæorum, et non exaudiebatur a Domino. Tacebat Moyses, et Dominus ei dicebat : Quid clamas ad me (Exod. xiv, 15)? scilicit, quoniam illas cogitationes exaudit Altissimus, quæ pia intentione volvuntur. Additum est, in toto corde meo : ne reputares aliud cogitandum, quando clamatur ad Dominum. In sola enim religiosa cogitatione totus debet spiritus occupari, ne mens divisa effectum nequeat impetrare quem postulat. Et intende quid toto corde, quid totis viribus expetebat, non divitias sæculi, non conjugia n-bilium feminarum, non transitorias dignitates, sed justificationes Domini, quas mens sancta super aurum et topazion semper desiderat, semper exquirit. Nam non quas tantum lectione cognosceret. Justificationes enim veraciter non requirit, nisi ille qui eas devota mente compleverit.

Vers. 146. Clamavi ad te, salvum me fac, et custodiam mandata tua. Clamorem illum expouit quem superius dixit. Hoc est enim, Clamavi in toto corde meo, quod, Clamavi ad te. Ad illum enim non clamat, nisi qui petitionem suam dirigit toto cordis affectn. Sed cum dicit, salrum me fac, in anima vult intelligi, non in corpore, unde revera Domini poterat custodire mandata. Neque enim salutem carn's petere poterat, qui libenter corporeis passionibus subjacebat.

Vers. 147. Præveni in maturitate, et clamavi : et in passibilis, in requiem noscebatur esse transpositus, C verbo tuo speravi. Prævenit in maturitate quisquis in annis puerilibus modestiam senectutis anticipat, et ante facit gravissimam mentem, quam possit annorum numerositate canescere. Qualis enim senibus laus est, si deficientes in longo luxu, lassati potius conquiescant? Contra, quæ gloria est juvenibus, si in ipso ætatis fervore morum regimine temperentur? sicut Jeremias ait : Bonum est viro, qui grave portavit jugum a juventute sua. Sedebit singulariter et silebit, quia sustinuit jugum grave (Thren. 111, 27, 28). Sequitur, et in verbo tuo speravi. Hoc est utique quod in maturitate prævenerat, et clamavit ad Dominum, quia in verbo ipsius, id est in a tventu Domini Salvatoris fixa mente sperare non destitit. Sancti enim viri, quamvis desiderio magno flammentur, exspectationi pro ventis transitoriis æstimanda. Sic enim vivificari D suæ ardorem semper adjiciunt, dum tanto plas ventura felicitas expetitur, quanto amplius eorum exspectatio protelatur.

Vers. 148. Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua. În superiori versu prævenisse se dicit in maturitate, significans tempus juvenilis ætatis; nunc autem de hora diei commemorat. Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, significans utique oculos cordis sui ante credidisse 423 venturo Domino Salvatori, quam ejus irradiaret adventus. Diluculo enim significat initium lucis, id est diei monstratus adventus, quando post tenebras peccatorum quibus hic mundus tenebatur obnoxius, Domini vitalis præsentia emicuit; sive resurrectionem Domini o facta est; ait enim Evangelium: Et cum liluculo, venit Maria ad monumentum (Luc. Sequitur, ut meditarer eloquia tua. Causa r ante diluculum mens devota surrexerit, im coleret, non ut salutationes potentium sed ut Domini meditaretur eloquia, quæ ossunt pia vota refugere, dum suavitas iper videtur accrescere, sicut in decima a dictum est: Quam dulcia faucibus meis !

). Vocem meam exaudi, Domine, secundum em tuam, et secundum judieium tuum vi-Respiciamus quam mirabili modestia veri iini Dominum deprecentur; et intelligaesse præsumendum si aliquid nobis per n prosperitatis arriserit. Ille enim qui item puerilibus annis clamavit ad Domililuculo surrexit, semper ad laudes miscetit, et ut rivificetur exorat, quia in nullis s, nisi in sola Domini pietate præsumen. dicit enim: Vocem meam exaudi, Domine, visericordiam tuam, non habet quod contra a confidenter objiciat; sed illam tantum icordiam quæ ex miseris beatos facit, ex eros, ex mortuis vivos, ex temporalibus s. Sequitur, secundum judicium tuum vivi-:ilicet illo quo supplicantibus parcis, quo tes clementer absolvis. Et cum addidit, , confitetur se mortuum esse lege peccati. mim non potest, nisi qui in se propriam vitam.

). Appropinquaverunt [ms. G. et ed., appropersequentes me injuste; a lege autem tua mat. Noverat propheticus spiritus beatorum la graviter imminerent; et misericordiam , ut in eis nulla possint atrocitate supepinquant enim persequentes, quando post se ad carnis lacerationem videntur accein vicesimo primo psalmo de Passione tum est: Ne discedas a me, auoniam tribuna est (Psal. xxi, 12). Et in Evangelio: eus, appropinquavit [ms. G., appropriavit] me tradet (Matth. xxvi, 46). Pulchre idit propter discretionem, injuste, quia persecutionem pati qui rei sunt, in quinia commissa puniuntur, sicut et in Evan-, Beati qui persecutionem patiuntur (Matth. d addidit, propter justitiam. Bene autem 1 est, injuste; quoniam patiebantur mala ; ut quibus salutem prædicabant, morti nt esse subdendos. Sequitor, a lege autem zeil sunt. Isti scilicet persecutores quanto um pœnas appropinquabant, tanto a lege cedebant. Necesse enim est ut deserant qui ad pravas semitas malitiamque festi-Domino proximare non possunt, nisi qui is obsecundant. Quæ figura dicitur synsties meliorem causam nostram, quam rum esse monstramus. Dicit enim se per-

o facta est; ait enim Evangelium: Et cum A secutionem injuste pertulisse, alversarios autem a liluculo, venit Maria ad monumentum (Luc. lege Domini factos esse longinquos.

Vers. 151. Prope es tu, Domine, et omnia mandata tua veritas. Contra illam proximitatem violentissimæ persecutionis, vicinitatem Domini sibi dicit esse remedium, unde salutis auxilium noverat esse zenturom. Dicit enim, prope es, Domine, quin ubique plenus, ubique totus es, non spatiis inclusus, sed ipse spatia cuncta replens atque complectens. Nam cum propheta vellet ostendere ubique ejus esse præsentiam, alibi dicit : Si ascendero in cælum, ibi es [ed., tu illic es] : si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, et habitavero in postremo maris: etenim illuc manus tua deducet me (Psal. cxxxvIII, 8, 9, 10). Sed cum dicit: Prope es, Domine, R confitetur non eum ignorare si perverse gerimus, nec declinare cum fugimus. Una est ergo salus ad ipsum festinare, quem non possis effugere. Addidit quoque, el omnia mandata tua veritas. Hoc ille potest dicere qui veritati, id est Domino Christo credidit, et mandata ejus salutari perfectione suscepit. Judæns antem talia non potest loqui, qui noluit credere veritati.

Vers. 152. Ab initio cognori de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea. Ab initio significat a rudimentis sæculi, quando a justo Abel (Gen. 1v, 8) 110men cœpit esse sanctorum, qui innocens a nefario fratre in exemplum Domini Salvatoris occisus est. Cojnovit quoque ab inicio, quando Melchisedech sacerdotis oblata munera in dominici corporis præfiguratione suscepta sunt. Cognorit etiam ab initio, quando Abraham filium suum in mysterium Domini Salvatoris obtulit immolandum, et his similia, quæ sacrarum litterarum lectionibus continentur (Gen. xxii, 10). Hee sine dubio in æternum fundata sunt, quoniam veritatis ipsius testimonio comprobantur. Et bene dixit, fund ta sunt, quippe quæ ad fundamentum Christi Domini pertinebant. Ipse enim fundamentum singulare ac solidum est, sicut dicit Apostolus, Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. m, 11). Unde evidenter apparet, quod sæpe dictum est, sideles mente conspexisse Dominum Christum, ejusque sanctum adventum in præfigurationibus Testamenti Veteris agnovisse.

Vers. 153.— xx. Res. Vide humilitatem meam, et peripe me, quia legem tuam non sum oblitus. Ecce jam vicesimam litteram populus vitiorum victor ingreditur, in qua se petit vivificari; quoniam mandata Domini summo studio requisivit. Longe autem a peccatoribus salutem esse commemorat, quia similia non feccrunt. Principium quoque verborum Domini veritatem esse testatur. Sed ut ad litteræ hujus principia redeamus, dicit: Vide humilitatem meam. Quod hic videtur ad martyres pertinere, quorum corpus ita ingentibus tormentis assigitur, ut non in ipais natura hominum, sed velut pecudum vilitas æstimetur. De hac humilitate sequens psalmus dicturus est: Quia multum repleti sumus contemptione (Psal. cxxi, 4); et, multum repleta est anima nostra: opprobrium

abundantium, et despectio 424 superbis. Audi et A Apostolum humiliantem se: Ego autem sum mini mus apostolorum (1 Cor. xv, 9). Sed ut hanc homilitatem purpureo quodam pallio vestiamus, Dominus' quoque dicit: Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis (Psal. xx1, 7). De ista humilitate diaboli victa superbia est, ut ex contraria parte caderet, ne quid se proficuum præsumpsisse gauderet. Sequitor, et eripe me; unde scilicet, nisi de pænarum urgentium necessitate, de periculo mortis, et quidquid possunt in illa concertatione beati martyres sustine:e? Non enim poterat sanctus populus petere liberari se ab otiosa humilitite, cujus erat inclinis ac devota professio. Legem vero hic illam sententiam dicit, quæ ait : Omnis qui : se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur B satisfactione prosternimus, quando peccata nostra, (Luc. xiv. 11). Quapropter merito se hanc non dicebat oblitum, qui in ea usque ad vitæ perseveravit extremum.

Vers. 154. Judica judicium meum, et redime me: propter eloquium tuum vivifica me. Ilic versus sollicita pietate quærendus est, ne (quod absit) cohors sanctorum per arrogantiam judicari quæsiisse videatur: de quibus scriptum est : Justus in principio sermonis accusatorest sui (Prov. xviii, 17). Sed judicium siiuin illud dicit, quo verbo credidit, quo incarnationem Domini pura mente suscepit. Securum utique judicium, de quo nullus possit Domini formidare judicium. Nam in his quæ per Dei gratiam bene credendo judicant sancti, securi semper efficiuntur: et merito in eis ficandos esse cognoscunt. Et respice quam pulcherrime facta denominatio est. Quod argumentum dicitur a conjugatis, quando nomen de nomine concordi a:sonatione formatur. Sequitur, redime me. Quem redimere poterat, nisi credentem : aut pro quo maxime sanguinem redemptionis effunderet, si fidelis famulus non fuisset? Addidit, propter eloquium tuum vivifica me. Illo scilicet ubi promittit : Qui credit in me, non morietur, sed habebit vitam æternam (Joan. x1, 26).

Vers. 155. Longe est a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt. In primo versu litterze hujus dixerat eripiendum se a persecutoribus esse, quia legem Domini non fuisset oblitus; nunc aptissima contrarietate a superbis persecutoribus samini minime quæsierunt, ut et devotos spe bonæ conversationis animaret, et perfidos proposita damnatione terreret. Quod specialiter intelligendum æstimo de Judzis, qui salutem, id est Dominum Salvatorem, non ei credendo, a se longius effecernnt. Nam ut credere potuissent, justificationes Testamenti Veteris minime perquirere voluerunt, in quibus (ut sæpe dictum est) præfiguratus est Domini Salvatoris adventus. Merito ergo a salute longe facti sunt, qui respuerant salutis auctorem. Nam dum illis a Pilato Christus Dominus offerretur, illi latronem Barabbam, quales ipsi suerunt, dimitti sibi obduratis mentibus elegerunt (Matth. xxvii. 17).

Vers. 156. Miserationes tuck multæ, Domine, secundum judicium tuum vivifica me. Miserationes sunt Domini, per quas afflictis et sauciis diversis modis subvenire dignatur: sicut Joseph qui carcereis nexibus tenebatur inclusus; sicut Jonam quem cetus absorbuit; sicut Susannam, quam falso crimine laborantem per sententiam Danielis absolvit; latronem quique momentanea confessione salvavit; et cætera miserationum genera, quæ nullius potest explica e notitia. Sequitur, secundum judicium tuum vivifica me. Ubique quale judicium petatur cautissime debemus advertere, quia non est hu nan e confident æ illud poscere, de quo dictum est : Ne intres in judicium cum servo tuo (Psal. CXLII, 2). Judicium est utique quod petere debemus, quando nos humili remotis excusationibus, confitemur. Tunc enim judicium est Domini talibus misereri, quod ille bene petit, qui se humiliatum atque supplicem vivificari secundum judicium Domini postulavit. Ille enim quando judicat miseretur, quando miseretur et Judicat: quia neque sine judicio miseretur, neque sine misericordia judicat : cui Psalmigraphus dicit : judicium et misericordiam cantabo tibi, Domine (Psal. c, 1). Omnes enim virtutes illi inesse manifestum est, nec ei accedunt aut recedunt in quo substantialiter esse noscuntur.

Vers. 157. Multi qui persequantur me et tribulant me; a testimbniis tuis non declinavi. Exaggeratur nimis sævæ persecutioms injuria, quando unus se passum examinationem divinam petunt, quia se in ipsis glori- C dicit, quod multi detestabiles intulerunt. Inde et numerosa palma venit Ecclesiæ, inde martyrum sanguis toto orbe sacratus est : quia furor sævientium non est in innocentium persocutione latatus. Electorum numerus crevit, quantum se tyramorum ira succendit. Verum inter hæc omnia nullatenus se a testimoniis Domini declinasse testatus est. Gratius emm devotio suscipitur, quæ inter vitæ pericula custoditur.

Vers. 158. Vidi non servantes pactum, ettabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. Pactum est inter dissidentes affectu gratiæ definita conditio; a pace dictum, quasi pacis actum. Unde merito utriusque legis constitutum pactum vocatur, quod genus humanum a divina gratia segregatum in pacem Domini lutem esse longinquam, quoniam justificationes Do- D concordiamque revocavit. Quapropter pactum Domini est, nt quicunque persecutiones superaverit, gloriosa debeat electione coronari. Hoc illi minime servaverant, qui fragili remissione conversi, in persecutorum suorum gaudia corruerunt. Quod cohors sancta respiciens, affligebatur se fidei socios perdidisse. Et ut nimietatem doloris ostenderet, tabescebam, dixit, quod solet longa ægritudine fatigatis corporibus evenire. Sed unde tabescebat ostendit : quia prævaricator nequaquam Domini eloquia custodirit. Eloquia autem sunt Domini, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). Sive illud pactum dicit Veteris Testamenti, quando populus llebræus audiens verba Domini dixit : Omnia quæ(Exod. xix, 8). Sed ubi dees alienos adoravit, fœdissimaque se da monum cultura maculavit, pactum illud primæ promissionis detestabili oblivione dereliquit. Quod necesse fuit sanctis viris usque ad tabem dolere corpoream, qui cives suos ac parentes eloquia Domini neglexisse cernebant, traditosque in reprobum sensum piissimo dolore luxerunt.

425 Vers. 159. Vide quia mandata tua dilexi, Domine; in tua misericordia vivifica me. Intende quemadmodum utrasque causas ornaverit similitudo verborum. Superiore versu dixit: Vidi non servantes puctum, et tabescebam; nunc dicit : Vide quia mandata tua dilexi; ut ideo mereatur a Domino conspici, quia ille juimicos ejus zelo pietatis intendit. Sed postquam ravit, venit ad charitatem quæ cuncta commendat. Nam si non d'igens mandata Domini talia pat retur, non erat felix corona, sed vitiosa jactantia, sicut dicit Apostolus: Si trad dero corpus meum ut ardeat, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 3). Nam legi Dominicæ quodammodo videtur ingratus, si quis tormenta martyrii cum murmuratione pertulerit : sed debet hoc ipsum diligere, per quod se credit ad æterna gaudia pervenire. Dominus enim animorum qualitates gratius respicit, quam cruciatum carnalis passionis intendit; sicut et eleemosynas illas habet gratas, que sub animi hilaritate præstantur. Merito ergo vivificandum se petebat a Domino, qui vitam sæculi pro vera religione contempserat.

Vers. 160. Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia judicia justitiæ tuæ. Principium ver- 1 borum tuorum, significare mihi videtur initium Scripturarum divinarum. Et quid est aliud nisi inchoatio Genesis, quæ dicit : In principio fecit Deus caelum et terram (Gen. 1, 1)? ubi tamen omnia inclusa ac significata noscuntur; nam quæ sunt cœlestia cœlo continentur: terrena vero creata per terræ significationem debemus accipere. Sic illud principium verborum totius veritatis probatur esse perfectio. Veritas enim a principio vera loquitur, et ve ba sua usque ad finem veritatis adducit. De his enim scriptum est: Calum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Matth. xxiv, 35). Quidquid enim ex illo veritatis fonte descenderit, incommutabili virtute con- D nibus. Martyres enim, quamvis humili sorte moresistit. Nam sicut dictum est: Initium sapientiæ timor Domini (Eccli. 1, 16), ita et hic locutionis ordo formulus est : Principium verborum tuorum veritus. Et quoniam tetigerat quod in principio gestum est, sequitur et illud quod post mundi istius finem constat esse saciendum, quando judicia Domini in æterno seculo permanebunt. Dicit enim justis : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Impiis autem dicturus est: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 34). Quæ judicia justitiæ ipsius erunt sine dubitatione perpetua, quando sententiam ejus nec tempus aliquod mutabit, nec res ulla sub-

cunque loculus est Dominus, et audiemus, et faciemus A vertet. Sic in uno versu, et iuitia nostræ fidet, et. adbuc ventura conclusit.

Vers. 161. — xxi. Sin. Principes persecuti sunt, me gratis: et a verbis tuis sormidavit cor meum. Vicesimam primam litteram sanctorum cœtus ingreditur. in qua persecutiones sævientium charitate Domini sibi dicit esse gratissimas. Septies se quoque in die laudes Domino dixisse commemorat, cui etiam vias suas notas esse profitetur. Principes, hic quoque persecutores debemus accipere, qui cruentas Christianorum insecutiones regnantium auctoritate feceruft, sient prædictum est : Tradent vos in synagogis su's, et flagellabunt vos, et ante reges et præsides s'abilis propler me, in testimonium illis et gentibus (Maith. x, 17, 18). Sic enim et diabolum principem persecutorum a evitiam illataque supplicia memo- B dictinus, qui sibi primatum in sceleribus vindicavit. Gratis, quia nullum vexat relicio Christiana, sed magis præcepto dominico pro omnibus orat, qui eam nituntur incompetenter affligere; scriptum est enim: Orate pro inimicis vestris, benefacite iis qui oderunt vos (Matth. v, 44). Gratis revera insecutionem patiebantur a principibus, quando nec contemni, nec eis subtrahi tributa præcepta sunt. Dicit enim, Omnibus potestatibus sub/imioribus subditi estote, non est enim potes as nisi a Deo (Rom. x111, 1). Et in Evangelio de tributo interrogatus Dominus dixit: Reddite Casart, quæ Cæsaris sunt; et Deo quæ Dei sunt (Matth. xxII, 21). Tributum quoque de ore piscis pro se et Petro ipse persolvit (Ibid. xvII, 26); ut cunctis indubitanter apparent gratis in illos impudentissimam C persecutionem faciam, qui se conversatione innoxia tractare maluerunt. Sed non timendo talia, Domini se subjunxit formidasse mandata; nam cum illi temporale minarentur exitium, iste æternum pavescobat interitum: ne absolutus humana sententia, incurreret æterna judicia. Illa enim verba formidabat, quæ Dominus in Evangelio dixit: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere; sed polius eum timete qui habet potestatem et corpus et animam perdere in gehennam (Matth. x, 28).

Vers. 162. Lætabor ego super eloquia tua: sicut qui invenit spolia multa. Comparatio est facta bellantium. qui et hostem se vicisse gaudent, et exuvias multas invenisse gratulantur. Sed consideremus ille animus pius qua ratione viris se comparasse videatur immarentur, inveniebant epolia multa, quando et præmia divina recipiebant, et ipsos quoque persecutores suos conversos Domini miseratione gaudebant; ut ipsi magis fierent spolium, qui vitas ademerant innocentium. Et ideo lætari se dicit in eloquiis Domini, id est in admonitionibus factis, sicut victor qui occisorum prædam rapere nimia cupiditate festinal: Ista enim similitudo ad lætitiam triumphantium trahitur, non aviditati effusi sanguinis comparatur. Positum est enim hoc frequenter in litteris sacris ad siguificationes aliquas exprimendas. Spoliavit quippe Ægyptios populus Hebræorum, cum de longa servitute Domino præstante liberatus ent. Spolia tuli

David, superbiam Goliæ malitiamque prosternens. A decenter opponimus. Cæterum tribulationibus et perriumphavit ipse Dominus de diabolo, quando alligata fortitudine ipsius vasa mortis eripuit, quæ transtulit ad salutem. Ipse denique populus Christianus lætatus est, tanquam qui invenit spolia multa super eloquia Domini, quæ Judæis non credentibus ad compendium propriæ salutis eripnit.

A decenter opponimus. Cæterum tribulationibus et perriculis in hoc mundo subjacet, qui se Domini famulum esse profitetur. Nam et apostolis qui erant diversa persecutione lacerandi, dicit Dominus: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv, 27); ut indubitanter appareat famulos Domini tranquilla semper mente frui, quamvis videantur diversis

Vers. 163. Iniquitatem odio habui, et abominatus sum ; legem autem tuam dilexi. Mente condendum est quod amorem bonorum malarum rerum 426 odio comprobavit : quoniam animus noster, si iniquitatem recipere voluerit, nequaquam se legi dominicæ sub integritate conjungit, sicut in Evangelio dicit: Nemo potest duobus dominis servire (Matth. VI, 21). Ille autem verus amor est, qui veritatis affectum sic rigida deliberatione custodit, ut omnino exsecretur quod ei potest esse contrarium. Quapropter non hominem iniquum, sed iniquitatem se dicit odisse, quod fas est, atque eam sic abominatum fuisse, u' a se longe redderet alienam; quatenus legem Domini perfecta voluntate diligeret. Quod argumentum ex contraria rerum diversitate colligitur. Lex autem Domini est (sicut sæpe dictum est) quæ sub ænigmatibus agebatur, ut sex annis puer serviret Hebræus, agnus immolaretur anniculus, et his similia, quæ ad Novi Testamenti possunt significantiam pertinere; quæ merito se dilexisse commemorat, ne quis ea sub neglectu aliquo crederet audienda.

Vers. 164. Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ. Si ad litteram hunc numerum velimus advertere, septem illas significat vices qui- C bus se mon chorum pia devotio consolatur, id est matutinis, tertia, sexta, nona, lucernaria, completoriis, nocturnis. Hoc et sancti Ambrosii hymnus in sexte horæ decantatione testatur. Si vero spiritualiter Intendas, continuationem magis dictam sapienter advertis, ut est illud: Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo (Psal. xxxIII, 2). Sic est etiam hebdomas, quæ in hoc semper numero revoluta, longissimum nobis tempus extendit, dum hoc numero clauditur qu'dquid in mundi istius ætate versatur. Nam et ibi pro infinito ponitur, ubi ait : Septies cadit justus, et resurgit (Prov. xxiv, 16); non enim justo definitus est cadendi numerus : sed boc est necessarium quotiescunque ceciderit ut resurgat. Tale est et illud, redde vicin's nostris septuplum in sinu corum (Psal. LXXVIII, 12); hoc est multipliciter. Et apud Moysen: Umnis qui occiderit Cain septuplum punietur (Gen. 1v, 45), id est multipliciter; et his similia. Verum ut has laudes continuas debeas intelligere, subter adjunxit: Super judicia justitiæ tuæ: quia parcit videlicet supplicanti; et sic humilibus pius est, ut non solum culpas dimittat, sed etiam eis æterna præmia largiatur.

Vers. 165. Pax multa diligentibus legem tuam: et non est illis scandalum. Cum sit Deus imperturbata puritate tranquillus, necesse est ut diligentibus legem ejus pacis gaudia concedantur. Sed pax multa, mentis puritas et fidei copia debet intelligi, que centra vitia

riculis in hoe mundo subjacet, qui se Domini famulum esse profitetur. Nam et apostolis qui erant diversa persecutione lacerandi, dicit Dominus: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv, 27); ut indubitanter appareat famulos Domini tranquilla semper mente frui, quamvis videantur diversis corporum afflictionibus ingravari. Sequitur : Et non est illis scandalum, utique, quoniam qui vere diligit legem Domini, non in ea patitur scandalum, id est aliquid sinistrum; sicut Judzi, de quibus scriptum est : Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitia (I Cor. 1. 23). Scandalum est enim mens offensa aliud sentiens quam monetur, quod a diligentibus legem [ed., Deum] Domini probatur alicnum. Totum enim in ipsa debemus diligere, quidquid noscitur continere; alioquin non amat legem, qui in ea offenditur pro parte vel minima. Sed orandum est, ut Domini misericordia possit intelligi, quod non permittit nostra imbecillitas intueri. Scandalum enim illic pati, hoc est ab electis Domini segregari; sicut omnibus contingit hæreticis, qui se ab unitate sanctæ Ecclesiæ vitio pravitatis abscidunt.

Vers. 166. Exspectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi. Versus iste tali ordine et antiquis fidelibus convenit et modernis, si utrumque adventum Domini velimus accipere. Pertinet enim ad antiquos fideles, si ab illis exspectatum intelligas lucarnationis adventum. Convenit autem ad sauctos, qui eredere cœperunt post evangelicam jussionem, cum adhuc futuri judicii præstolantur adventum. Quia neque illi mandata Domini diligere potuerunt, nisi desiderassent plenitudinem mandatorum; nec i ti mandata amare possent, nisi adventum Domini Salvatoris timore castissimo sustinerent. Salutare quippe Domini est salus Gentibus attributa, quæ per angelum prædicta est ad Joseph, quam Simeon in pace remittendus agnovit.

Vers. 167. Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea vehementer. Custodivit, ad tolerantiam martyrii pertinet, ne amittere videretur quod ejus religio continebat. Dilexit vero, ad charitatem tormentis onnibus fortiorem, que flammas vincit, gladios superat, et cœlesti virtute cuncta transcendit. Sed irsa dilectio non utcunque peragenda est, sed vehemen-D ter, quod totius animi nisibus explicatur; ut nec tempore se aliquo subducat, nec animi turpore lentescat. Sic enim ad illud pervenit, quod ait Apostolus: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem scrvavi. De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Judez (II Tim. 1v, 7, 8).

Vers. 168. Servavi mandata tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine. Superioribus versibus singillatim posuit mandata et testimonia: hic litteram concludens, utrumque conjunxit, ut utraque simul custodita cognosceres. Dicit ergo servasse se quidem mandata et testimonia; sed cur ea potucrit custodire, subter adjunxit, scilice.

quia omnes vias ipsius Dominus dignatus est inten- A stat utrumque, quia novit nos multiplici virtute saldere, nt non suis viribus, sed divinæ potentiæ suum posse deputaret. Fuissent enim cæca nocte confusæ. nisi eas verum lumen dignaretur aspicere. Sed hæc beatorum omnino vox est, ut ante Solem perpetuum atque lumen æternum vias suas esse fateantur. Negat enim errorem prævalere potuisse, qui se respicere luminis profitetur Auctorem. Abscondebat enim post cu'pam Adam viam suam, abscondebat Eva, abscondebat Cain necem fra:ris; nec quisquam eorum puterat dicere : Umnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine, qui se noverant cognitos interire.

427 Vers. 169. - xxii. Tau. Appropiet [mss. A., B., appropinquet] oratio mea in conspectu tuo, Domine; secundum eloquium tuum da mihi intellectum. Ad vicesimam secundam litteram, Domino juvante, B (Psal. xLIV, 2); et illud, Eructabo abscondita a conperventum est, in qua sanctorum chorus quantum ad finem psalmi vicinus est, tanto se Christo desiderat proximari. Totum enim pertinet ad adventum Domini Salvatoris, quem fidelium devotio ineffabili desiderio sustinebat, ut ovem perditam revocare pietatis suæ munere dignaretur. Nam com petit orationem suam conspectui dominico propinguare, multum longe peccatorum præsentiam ab eodem esse monstravit : quoniam illi nulla fiunt proxima, nisi quæ purissima fuerint sanctitate purgata. Sequitur, secundum eloquium tuum da mihi intellectum. Petit itaque ut secundum eloquium Domini sapiat, ne per humanam prudentiam vanitate submergat : studiosius se purgans a vitiis, quanto jam fruebatur vicinitate intellectum secundum eloquium Dei, qui proficit semper ad vitam, cujus est vera cognitio et æterna sapientia. Est autem et intellectus hujus sæculi, ut quorumdam labor infructuosus inanisque disputatio; scrutantur enim cursus astrorum, vitas hominum in potestate siderum collocantes. Quod si admitti liceat aut doceri. ad Creatoris potentiam non erit recursus, ad quem omnis sensus confugiens noscitur esse perfectus.

Vers. 170. Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine; secundum eloquium tuum eripe me. Gradatim ascendit sancta petitio. Nam qui ante dixerat, Appropiet, nunc dicit, Intret. Prius enim fuerat ut appropinquaret, deinde ut ad conspectum Domini intrare potuisset; ut nihil applicemus humanæ virtuti, sed omnia per ipsius gratiam cognoscamus im- D pleri. Sed per hanc præsentiam quanta sit virtus piæ orationis ostenditur : quia nos per ipsam præsentamur, quando illa conspectibus Domini offerri posse cognoscitur; sicut et alio loco dictum est : Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo (Psal. cvl, 2). Et cum superius dixerit, secundum eloquium tuum da mihi inteltectum, hic dicitur, secundum eloquium tuum eripe me; ut et ibi superna videat quæ desiderat, et hic a terrenæ concupiscentiæ labe purgetur. Eloquium siquidem Domini præ-

* flic et alibi po-sim illud verbum apud Cassiodorum constanter sic scriptum invenimus, eructuare : nos vero, juxta usitatissimum apud auctores loquenvare, sicut scriptum est: Quis speravit in Domino et confusus est (Eccli. 11, 11).

Vers. 171. Eruciabunt * labia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas. Ructare a rumpendo dictum est, quod digestio quædam stomachi nostri claustra dirumpens, in auras æthereas oris strepitu proferatur. Sed quanto ille prophetarum deliciis fuerat utique saginatus, qui hymnum Domini jucunda exsultatione ructabat? Evaporatio siguidem ista de imis mentibus venit. Nam com intus Dominus sen. sum inopem saginaverit, provenit ut hymnus ejus salutari crapula proferatur. Et notandum quod frequenter eloquium prophetiæ boc verbo significatur: ut est illud : Eructavit cor meum verbum bonum stitutione mundi (Matth. xm, 35); et alibi, Dies di.i eruciat verbum (Psal. xviii, 3). Eruciatur ergo hymnus, quando Spiritu Domini repleta [ed., repleti], non ad humani animi sententiam lingua famulatur (ut in communi locutione sieri solet), sed ad supernum intellectum divini sensus sermo disponitur. Sequitur, cum docueris me justificationes tuas. Ordo verborum talis est: Cum docueris me justificationes tuas, eructabunt labia mea liymnum. Promittit enim gratiam devotionis, cum Domini dona susceperit. Quod argumenti genus inter oratores habetur eximium.

Vers. 172. Pronuntiavit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua æquitas. Sciens sancta covirtutis. Non enim intellectum mundanum petiti, sed C hors de otioso verbo reddendam esse rationem, e'oquia Bomini se dicit pronuntiare quærentibus; unde et animæ salus acquiritur, et offensionum pericula non habentur. Nimis enim culpabile est, ut cum nohis Scripturæ devinæ tantis plenæ muneribus offerantur, et tanta miracula Domini ubique præfulgeant, nos, relicto vitali sermone, ad ineptas mundi fabulas transferamur; et sic de noxiis rebus simus solliciti, quasi per ipsas nobis aliquid boni videatur acquiri. Hinc est quod Scriptura minatur, dicens: De otioso verbo nos reddituros esse rationem (Matth. xii, 36). Quapropter mens sancta Domini pronuntiabat eloquia, unde gloriam magis acquireret, non reatus ignominiam reperiret. Sequitur quire semper pronuntiari debeant eloquia Domini; scilicet, quia omnia mandata ipsius æquitatis honore præfulgent. Et illud aptissime continua voce pronuntiandum est, quod et loquentem juvat, et audientium sensus ædificat.

> Vers. 173. Fiat manus tua ut salvum me facias, quia mandata tua elegi. Cum dicit, Fiat manus tua, designat Dominum Salvatorem, qui factus est ex semine David secundum carnem (Rom. 1, 3), per quem facta sunt et reguntur universa. Manum enim hic dexteram debemus accipere, quia diversis nominibus ipse Dominus significatur, sicut Isaias dicit: Et

> di modum et ipsam Vulgatæ editionis lectionem, rescripsimus ubique, eructare. Edit.

brachium Domin cui revelatum est (Isai. Lun, 1)? A nec desinit congregare. Una ovis est cunctorum fi-Et alibi : Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me (Psal. oxvii, 16). Quapropter sive manum, sive brachium, sive dexteram dicas, significatur Dominus Christus. Modus autem iste locutionis frequenter invenitur in psalmis, quem proprium Scripturæ divinæ non immerito dixerimus, ut est illud : Fiant aures tuæ intendentes in orationem servi tui (Psal. cxxix, 2). Qui modus dicitur optativus. Postulat ergo venire Dominum Salvatorem, per quem cum reliquis se noverat esse salvandum. Quod autom dicit: Elegi mandata tua, omnia se pericula amore Domini postposnisse testatur. Nullus enim aliquid cligit boni, nisi his contraria contempsisse doceatur.

Vers. 174. Concupivi salutare tuum, Domine, et lex sanctorum manifestior et absoluta deprecatio. Aperuit adunatio beatorum, quod prius per ænigmata petere videbatur. Ipsum enim videre concupiverat, quem de utero virginali illis adhuc temporibus credebat esse venturum. Et ut sibi hanc scientiam de Scripturis divinis provenisse monstraret, sequitur, Et lex tua meditatio mea est. In prophetis enim concupiverat 408 Christum Dominum, a quibus nasciturum eum cognoverat esse prophetatum; et necesse erat amore magno expeti, quem ante tot sæcula ad salutem humani generis didicerat indicatum.

Vers. 175. Vivet anima mea et laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me. Ad ipsum loquitur quem desideraverat intueri, promittens animam suam in æternum vivere, quam solutariter noverat credidisse. Laudabit te, cantico scilicet novo, quod homo ille debet salutariter innovatus. Judicia vero illa dicit, quæ se in famulis suis Dominus promisit esse facturum, id est. Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34). Tunc enim perfecte se credit juvandum, quando erit justorum numerus ad dexteram collocandus.

Vers. 176. Erravi sicut ovis quæ perierat: require servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus. Licet diversas personas psalinus iste contineat loquentes, modo sidelissimos Veteris Testamenti, modo novæ regenerationis electos, alios martyria sustinentes, alios in lege Domini assidua meditatione constantes; declaratum est tamen in membris Christi Ecclesiam catholicam loqui, quando talis senten- D tia in fine psalmi dicitur, quæ sponsæ Domini convenire monstratur. Ait enim homo ille generalis qui in Adam erraverat lege peccati, et ad caulas Domini suis viribus redire non poterat, quoniam munus illud sapientiæ perdiderat quod habebat, Erravi, quasi a via tua discessi, et vitiorum invias solitudines cæcus intravi; ut facile direptioni pateat, qui Pastoris sui custodiam non babebat. Et subjunxit illam evangelicam comparationem (Match. xviii, 12), sicut ovis quæ perierat, propter quam pastor ejus nonaginta novem dimisit in montibus, et eam quærens Judaicis est appetitus insidiis : quam tamen ille per crucem suam multiplicans non omittit quærere,

delium sancta congregatio; quoniam unos grex et unus est pastor. Et respice quam insirmæ rei comparati sunt homines, quando a Christi gratia deseruntur, ovi videlicet erranti, quæ periculis patet, que direptionibus luporum exposita est. quam non fuga eripiat, nec corporis valetudo defendat : sed quidquid libitum est insidianti perferat, cum eam vis corporis nulla defendat. Et bene dictum est: Quæ perierat, ut agnosceres misericordia Domini suisse repertam, qui errantia recolligit, et perdita bonitate suæ pietatis acquirit. Sed illa natura facta imbecillis et omnibus monstrata fracilior. incarnatione Domini omnia vicit, omnia superavit, et omnibus reddita est excelsior, quæ pridem videtua meditatio mea est. Pervenit ad Christum Dominum in batur humilior, sicut dicit Apostolus : Cui autem ungelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Hebr. 1, 13)? Sequitur, require servum tuum. Christo dicitur require, quonism te non potest imbecillitas humana perquirere. Additum est quod sæpe quidem dictum est, see merito cuncta concludit: quoniam justus iste requiritur, qui mandata ejus non probatur oblitus. Concluser psalmi.

Amplectendus suaviter omnino psalmus, qui tali confessione finitus est, prolixitate magnus, admiratione profunditatis Oceanus, excellentium rerum amænitate paradisus, quem virtutum floribus ornatum, per alphabetum Hebræorum sanctorum omnium immarcescibilis corona cantavit. Et ut similitudines aliquos de rebus naturalibus exquiramus: sicut grues litteris Græcis volatus suos depiugunt; et tanta hujus rei vis est, ut quamvis aves apicet ne-ciant, tamen eos naturali institutione componant. Vidimus igitur ejus sententias quasi stellas clarissimas in cœlo altissimo collocatas; vidimus amplissimum mare illis piscibus plenum, quos apostolorum retia Domino pracipiente traxerunt. Intendamus etiam, qued ordo ipse psalmorum non minima nobie futuri sæculi sucramenta declarat. Conveniebat enim ut Ecclesiam de toto orbe collectam, et in Domini laudibus commoratam, graduum cantica sequerentur; quatenus illa similitudo indicaretur, quæ est in sæculi fine facienda. Nam postquam omnium beatorum numerus Domino fuerit præstante collectus, necesse est ut ad illum Jerusalem supernam beatus populus elevatus ascendat. Et ideo meminisse debemus eorum alphabelodum, qui completis litteris adnotantur, tertium esse bunc psalmum, id est centesimum decimum, centesimum undecimum, et præsentem, qui trino honore signati, perfectæ fidei Trinitatem nobis indicare noscuntur. Et merito ad futuram Jerusalem calculus iste deputatut, qui totius integritatis robore communitur. Quatuor vero alpha, betodes, id est, vicesimus quartus, tricesimus tertius, tricesimus sextus, et centesimus quadragesimus quartus, qui formati sunt litteris imminutis secundum quatuor cardines mundi, non incongrue Ecclesiam catholicam, que adhuc in isto mundo geritur, indicare noscuntur; quando adhue imperfecta est, a illam Jacob pro parte aliqua his gradibus fortasse non donec prædestinatorum numerum competenter acquirat. Sic magnarum rerum mysteria psalmorum istorum noscitur indicare collectio. Est etiam hic psalmus et institutor fidelium quintus (sicut in anterioribus psalmis jam dictum est), ubi quidquid ad reclesiasticam disciplinam pertinet, cobors benta cantavit, qui merito tali numero noscitur collocatus. Nam et ipsa arca Noe, quæ specialiter typum gestavit Ecclesiæ, centum annis legitur fabricata. Iota vero et Ita (sicut apud Græcos scribitur) octavi decimi calculi obtinet quantitatem. Sic iste numerus et coronæ præmium, et sancti numinis decus in se continere monstratur.

429 EXPOSITIO IN PSALMUM CXIX.

Canticum graduum.

Novi quidem tituli et mirabiles inchoan ur, sed in psalmi superioris explanatione reperti sunt; ut beatitudinem fidelium populorum, quam ille unita meritorum varietate cantavit, isti in sacramentum Novi et Veteris Testamenti ordinatis quindecim gradibus explicarent. Septenarius enim numerus (sicut sæpe dictum est) significat hebdomadam propter sabbatum Voteris Testamenti: octonarius dominicum diem, in quo Dominum resurrexisse manifestum est, quod ad Novum pertinet Testamentum. Qui simul juncti quiuann decimum numerum complere noscuntur, inchoata sæculi renuntiatione : quoniam mundanas conversationes tanquam malorum suorum gravamen exhorruit. Hinc quibusdam meritorum gradibus secendens, ad perfectam alque æternam Domini per- C venit charitatem, quæ in summo virtutum fastigio noscitur collocata; quod suo loco evidentius explicamus. lilud tamen æstimo commonendum, quod (divina gratia concedente) varia significatione meritorum et in istis psalmis quindecim gradus ponuntur, sicut in illo templo Jerosolymitano, quod a Salomone notum est fuisse perfectum; ut præsens ordo psalmorum, et in illa constructione præfiguratus, videatur esse prædictus. Terrena siquidem illa sabrica cœlestis templi similitudinem gestare videbat.:r. Quapropter cum gradus audimus in psalmis, non terrenum aut corporeis gressibus subeundum nobis aliquid suspicemur, sed mentis accipiamus ascenpotius ad animæ provectum applicare debeamus. Sed gradus iste humilitatis est ascensus, confessio peccatorum, sicut in octogesimo tertio psalmo dictum est: Ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum (Psal. LXXXIII, 6, 7). Sie enim istos gradus ascendere merebimur, si pro delictis nostris prostrati, Domino jugiter supplicemus. Sciendum est autem quod gradus isti ascensum tantum, non etiam putentur habere descensum. Nam quod nos cantica graduum vocamus, apud Gracos ຜູ້ປີກໍ ເພັ້ນ ຂ້າຂຽຂອົ້ມພົ້ນ positum esse cognoscitur, significans gradus istos tantum ad superna tendentes. Quapropter jam heatorum esse credendi sunt, qui præstante Domino nulla possunt deceptione submergi. Unce scalam

immerito dicimus comparandam; illa enimet ascendentes habuit et descendentes : in istis vero gradibus beatorum solus ascensus est. A nonnullis etism et quindecim anni qui regi Ezechiæ sunt additi. huic similitudini videntur aptati, ut hic numerus et ibi perfectæ vitæ cursum indicasse monstretur.

Divisio psalmi.

Per totum pealmum propheta loquitur. In prima parte clamat ad Dominum, ot liberctor a labiis iniquis et a lingua dolosa. Secunda, vehementer affigitur, quod in hac vita diutius commorans aliena vitia sustinendo, malorum permixtione prægravatur. Expositio psalmi.

Vers. 1. Ad Dominum cum tribularer clamavi, et B exaudirit me. Inchoat primus virtutum gradus; in quo propheta terrena vitia derelinquens, confessione lacrymabili petit se de mundi istius tribulatione liberari. Initium enim provectus est delicta carnalia relinquere, et sic Domino supplicare. Nam qui unum gradum conscendit, terram utique relinquit, et iu guodam adhuc humili loco recipitur, cui elevatio prima præstatur. Sed jam proculdubio habebit meritum beati, qui vel in iste gradu petuerit inveniri, sicut legitur : Beati quorum remissæ sunt iniquitates (Peal. xxxi, 1). Quapropter exauditum se dicit, quoniam in tribulatione clamaverat. Dominus enim nescit differre, quem compuncto corde sibi senscrit supplicare, sicut in Isaia legitur : Adhuc invocante ta dicam : Ecre adsum. Et inspice quam sit pulcherrimus ordo dictorum. Primum posita est tribulatio, deinde exclamatio, tertio exauditio, ut per ordines certos ad Dominum constet vota pervenire fidelium.

Vers. 2. Domine, libera animam a labiis iniquis cl a lingua dolosa. Positus in illa convalle plorationis (qua tamen jam gradus fidelium esse cognoscitur animarum) liberari se petit ab imputationibus asperis et blandimentis callida suasione compositis. Nam qui mundum cœperit vitiorum abominatione deserere, prima fronte conversionis iniqua labia patitur, dum ejus propositum sceleratis oblocutionibus irridetur. Dicitur enim ei ab iniquis : Quid te crucias, ut sæculi honores fugias, et humana blandimenta derelinquas, ut et istum mundum perdas, nec ibi ad sum. Ideo enim præmissum est, Canticum, ut hoc n quod desideras aliquando pervenias? Sed hæc sunt in labiis constituta fallacibus : quia nulla videlicet cordis deliberatione firmata sunt. Postquam ista minus valuerint, tunc suasores ad dolosa se blandimenta convertunt, dicentes: Noli te claudere, noli te jejunio fatigare, restat tempos cum ista facias ; qui dum se putant loqui pro corpore, causas animæ noscuntur omnimodis ingravare. Ipsa sunt ergo iniqua labia et lingua dolosa, quæ prima fronte ille patitur, qui ad Domini jussa transfertur. Sed quamvis levia putet esse quæ dicta sunt, inde humanum genus corruit, inde conditionem morti: accepit. Nim cum serpens venisset ad Evam, primo illi dix't per labia iniqua: Ouare præcepit vobis Dominus, ut non manducetis de hoc ligno paradisi (Genes. 311, 3)? Et cum illa

respondisset, a Domino suisse prohibitum, ait per A querelam diversos sanctos babuisse non dublum est, linguam dolosam: Manducate, et eritis sicut dii. Vides ergo merito summis viribus expetitum, ut ab his suasionibus propheta liberarctur, unde humanum genus noverat suisse deceptum.

A querelam diversos sanctos babuisse non dublum est, linguam dolosam: Manducate, et eritis sicut dii. Vides sicut Ecc'esiastes dicit: Et laudavi omnes qui mortui sunt super omnes qui vivunt usque nunc (Eccl. 19, 2). Apostolus quoque Paulus exclamat: Cupio dissolvi et esse cum Christo (Philip. 1, 23). Merito ergo et pro-

Vers. 3. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Post exclamationem præmissam et metum imminentium periculorum, propheta revertitur ad interrogationem suam, quod facere nimium cogitantes solent. Hæsitat, quærit contra tam facinus immanissimum, quod sibi remedium crederet esse præstandum, 430 ut opposito quodam munimine, transmissa tela tutus evaderet. Et cum duas res supra posnerit, a labiis iniquis et a lingua dolosa, hic tantum dicit: Ad linguam dolosum, quæ res utrumque complectitur. Lingua enim dolosa, et B iniqua lubia semper assumit. Sed ne tardaret aux:lium, medicina sequitur postulata. Quæ figura dicitur erotesis, id est interrogatio, quando ad exercitationem suam aliquis proponit sibi quæ ipse respondet.

Vers. 4. Sagittæ potentis [ms. G. et ed., potentes] acutæ, cum carbonibus desqlatoriis. Ecce illud remedium quod anxius quærebat, invenit; ecce beneficium competens quod et labia iniqua destruat, et linguam dolosam Domini virtute confundat. Sagitiæ potentis acutæ, verba legis divinæ sunt, quibus aut hæreticorum, aut subdole blandientium corda, velut quibusdam jaculis transforantur, sicut scriptum est: Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum (Psal. C LXIII, 8). Potentis, quia nulli fas est obsistere quem virtus voluerit divina salvare. Acutæ, propter celerrimum operationis effectum: quoniam nulla tarditas objicitur, ubi illa medicina præstatur. Carbones autem desolatorios nonnulli peccatores teterrimos atque malis actibus exstinctos intelligere voluerunt, quorum formido et recordatio nostra vitia desolare noscuntur; dum metuimus talia committere, quæ illos cognovimus pertulisse. Potest autem et illud intelligi. ut carbones desolatorios, orationes accipiantus charitatis igne succensas, quæ nos vitiis ita mundant atque purificant, ut quod in nobis diabolus construxerat, desolatum atque eversum divino beneficio sentiatur. Sive magis illud est quod Isaias ait: Et volavit ad me unus de seraphim, et in manu habebat carbonem ignis, quem forcipe acceperat de altari, et tetigit os meum, et dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, et ail: Ecce abstuli iniquitates tuas, et peccata tua circumpurgavi (Isai. vi, 6, 7). Quod nunc beneficio sanctæ crucis efficitur, quando labia nostra. Domini recordatione signamus. Nec immerito forsitan signum crucis desolatorium dicimus esse carbonem, quando fugat peccata credentium, cum tamen perfidis videatur exstinctum.

Vers. 5. Heu me! quod incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar. Venit ad secundam partem, ubi dannans sæculi vitia, vitam se pænitet habere longinguam. Heu me, sermo dolentis est, quod hujus mundi prolixitate fatigetur. Quam

sicut Ecc'esiastes dicit: Et laudavi omnes qui mortui sunt super omnes qui vivunt usque nunc (Eccl. 14, 2). Apostolus quoque Paulus exclamat: Cupio dissolvi et esse cum Christo (Philip. 1, 23). Merito ergo et propheta in hac parte congemuit, qui simillimo Domini amore flagravit. Incolatus autem significat peregrinationem. Incolas enim dicimus qui ad tempus terras alienas colunt, sed a patria sua longe sejuncti sunt. Quod de illis merito dicitur, quorum conversatie semper in cœlis est, sed adhuc hic corpore detinentur. Quod autem dixit, prolongatus est, affectum nimium desidérantis expressit. Capienti siguidem felicem patriam videre, quamvis hic breve tempus probetur esse, longinquum est. Sequitur, habitari cum habitantibus Cedar. Cedar Hebræum nomen ést quod nostra lingua interpretatur tenebræ. Hoc ad sæculi hajus pertinet amatores, qui tenebrosis actibus involuti, illa magis diligunt unde perire noscuntur. Sed ut verbi hujus breviter noscamus originem. Cedar Ismael filius fuit, qui genti suæ nomen dedit. cujus fines usque ad Medos Persasque prolati led .. protelati] sunt : hi nunc Sarraceni appellantur. Quo vocabulo competenter significat peccatores, inter quos se adhuc habitare suspirat. Necesse est enim ut bonus animus affligatur, quoties malorum permixtione concluditur. Hoc autem bene dicit, qui in primo gradu constitutus terram contempsi!, camque felici variatione deseruit.

Vers. 6. Multum incola fuit anima mea, cum his qui oderunt pacem. Repetit cum dolore quem superius dixerat incolatum; ut non solum longus, sed etiam gravis esse videretur. Et ne istam peregrinationem corporis tantum fuisse judicares, adjunxit, Anima mea: quia sanctorum mens hic patitur incolatum. ubi sub nulla delectatione habitare cognoscitur. Sequitur causa durissima cur iste incolatus acerbus existeret, ut ipse patiens et benignus cum rixantibus et hæretica pravitate distortis in hoc mundo habitare videretur. Ille enim odit pacem qui non amat Christum, quia ipse pax nostra esse dignoscitur, sicut dicit Apostolus : Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. 11, 14). Et quale est audire illum blasphemari, cui humili semper debemus ora-D tione prosterni?

Vers. 7. Eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Qui superius dixerat: Incola fuit anima mea, cum his qui oderunt pacem: ne putaretur iratus aut aliquibus contentionibus turbulentus, addidit, eram pacificus, cum pacis scilicet inimicis, cum adversariis suis, cum odio se habentibus, implens illud quod dictum est per Apostolum: Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (Rom. xu, 18). Deinde irse Dominus in Evangelio ait: Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos (Matth. v, 44). Quæ summa virtus est utique Christiani, inter turbulenta præsentis sæculi semper placabilem reperiri. Verumtamen ne ipsa p.x noxia videretur errantibus, dum non pro-

hiberentur a malis, subjunxit : Cum loquebar ill-s, A tractemus. Quamvis esset in secundo gradu jam poimpugnabant me gratis. Loquebatur enim pacificus, non persequens, non injurions, sed bonorans verbis utique blandissimis et suavissimo poculo comparandis. Sed il i qui erant obstinata mente durati, impugnabant gratis quasi inimicum, quasi hostem, quasi male suadentem. Impugnare enim a pugna tractum est, quod furiosis revera convenit et superbis. Impugnabetur gratis, dum contentiones falsissimes inflammata iniquitate pateretur. Gratis enim dicimus, quod nullis culpis præcedentibus sustinemus, sed sola in nobis nefanda voluntate grassatur. Ipsi sunt enim a quibus se petiit debere liberari, de quibus alt : A labiis iniquis et a lingua dolosa.

Conclusio psalmi.

Vides prophetam terrena deserentem, jara tenere gloriosæ virtutis ascensum, sed tamen adhuc gemere, quod cum malis se cognoscit habitare. Quapropter videamus qui sit provectus secundi gradus, quia nobis jam primus, Domino juvante, monstratus est.

431 PSALMUS CXX. Canticum graduum.

Sicut nibil est novi quod de istis titulis loqui possimus, ita superest ut de psalmis gradatim ascendentibus dicere debeamus. Primo enim in tribulatique positus propheta, ad exemplum publicani illius qui tunso pectore oculos elevare non audebat ad cœlum, liberare se petit a labiis iniquis et a lingua dolosa. Nunc autem respirans ad secundum gradum provectus, oculos levavit ad montes, ad intercesso- C res utique sanctos, quorum suffragio munera superna mereretur. Hoc enim ex persona sua loquitur propheta, qui tamen et ipse mons erat et patriarcha mirabilis. Sed ideo per istos gradus competenter ascendisse se retulit, ut nobis ignorantibus cœlestium virtutum genera distincta [ed., districta] narratione monstraret.

Dirisio psalmi.

Propheta (sicut diximus) ad cœlestem Jerusalem divina largitate conscendens, primo membro ad sauetorum merita elevasse se dicit oculos suos, ut eorum precibus auxilia postulata mereretur, ne mens ipsias hostili impugnatione succumberet. Secundo ordine indubitanter sibi promittit, quod se integre noverat postulasse, docens ut quoties bona fixo corde petimus, concedi nobis sine aliqua dubitatione crcdamus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Levavi oculos meas ad montes, unde veniet Led., veniat auxilium miki.

Vers. 2. Auxilium meum e Domino, qui secit cælum u terram. Hinc categoricus syllogismus fotu quodam ≃ere avis excluditur ita : Adjutorium meum a Douao, qui fecit cœlum et terram. Omnis cujus ad-**B∝orium a D**omino est, qui fecit cœlum et terram, 🖿 tero Deo est adjutorium ejus. Adjutorium igitur

situs, festinans tamen altiora conscendere, oculos suos propheta se levasse dicit ad montes, ut ostenderet tanto plus desiderari præmia Domini, quanta probantur largitate concedi, sicut in centesimo decimo octavo psalmo inter alia dictum est: Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore (Psal. CXVIII, 20). Et in octogesimo tertio psalmo positum est : Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini (Psal. LxxxIII, 3). Nam cum dicit, Leravi, ostendit se ad contemplationem aliquam fuisse provectum. Lerare enim est aliquid ad altiora transserre. Oculos meos, utique cordis aspectum; de quibus scriptum est: Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Psal. cxvm, 18); et il'ud, Præ-B ceptum Domini lucidum, illuminans oculos (Ps. xvm, 9). Nam și istos carnales advertas, quid potuisset inde prolicere, si montes consitos silvis aut saxis squalentibus elegisset intendere? Sed hoc si spiritualiter inquiras, omnino proficuum est; ut oculos cordis sui, sive ad sanctos viros, sive ad libros divinos, sive ad sublimes augelos credatur clevasse, qui magnitudine et sirmitate sua vere montes sunt, unde etiam competens sustinebatur auxilium. Sed ne forsitan spem nostram in montibus poneremus prædictis, secundus versus ostendit unde nobis veraciter venire possit auxilium : salutari ordine cuncta disponens, quatenus sie speretur in montibus, ut tamen per illos auxilium nobis Dominum præstare noscamus, a quo est necessarium beneficium et salutare præsidium, inconvulsa felicitas, sicut dicit Apostolus: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus (I Cor. 111, 7). Et ne putares alterum Dominum, quoniam boc æquivocum nomen est, dicit, qui fecit coslum et terram: significans Verbum, per quod facta sunt omnia.

Vers. 3. Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Cum superius a Domino sibi venire præsidium postulasset, subito conversus anima sua loquitur, ut in salutari petitione constanti robore perseveret. Pes enim est pars ultima corporis nostri, imperio mentis locorum nos permutatione transponens. Ad cujus similitudinem cogitationes quoque nostras pedes vocamus, per quas in bonas malasque partes accedimus. Ilos ergo pe-D des, unde et diabolus lapsus est, unde primus homo corruit, ad animam suam loquens optat propheta, ne peccatorum lubricatione vertantur, et stante corpore ruinam sustinere videatur in corde. Sed iste lapsus elatio est, quæ jam provectos famulos Dei frequenter impellit ad culpam, et dum aliquid sibi videntur esse, pessimo labuntur errore. Sequitur, neque dormitet qui custodit te. Iloc ab humana consuctudine translatitia figura dicitur. Solent enim cus odes fessi furtum pati, quibus gravis somans obrepserit; nec luminibus clausis videre queunt, quando gregis damna patiuntur. Subtiliter autem optat animie sum, ne Domino negligente infesti hostis deprædatione Vastetur. Dormiture autem dicitur Dominus dormit fides, vigilat Christus. Nam si nos ab ejus contemplatione discedimus, ipse quoque a nostra defensione subtrabitur, sicut in illa navi factum est, quando negligentibus discipulis Dominus dormiebat (Matth. viii, 24); sed ubi fides corum excitata est, Dominus quoque de sonno surrexit, et statim ab eis pericula marina submovit. Precatur ergo ut vigilet semper ad Dominum, quatenus intenta supra se lumina sui pastoris habere mercatur.

Vers. 4. Ecce non dormitabit neque obdormiet [ed., dormiet] qui cus'odit Israel. Ilæc sententia superioris dicti similitudo est. Optavit enim anterius animæ suæ, -quod hic fideli populo pronuntiat esse servandum. Israel enim (sicut sæpe diximus) interpretatur vir videns Deum. Ergo supra eos qui Deum vident, Doaninus non dicitur dormitare : quia revera talis in nobis redditur ejus aspectus, qualis in ipso fuerit nostræ mentis intuitus. Sed illi veracissime vident Deum qui non solum ejus humanitatem, sed etiam divinitatis contemplantur absque dubitatione potentiam. Incarnatio siquidem ejus est (sicut dicit Evangelium) Verbum caro sactum est, et habitavit 432 in mobis (Joan. 1, 14): deitas autem ipsius (sieut idem evangelista testatur): In principio erat Verbum, et -Verbum era: apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). Ilæc qui ita crediderit, erit veracissimus Irael; et non dormitabit neque obdormi t, Dominus custodiens eum.

Vers. 5. Dominus custodit te, Dominus protectio C. tua, super manum dexteræ tuæ. Venit ad ordinem secundum, ubi jem sibi confidenter promittit, quod videbatur sideliter expetiisse. Notandum quoque quod sic ad animam verba ista diximus fuisse conversa, ut tamen ad membra Ecclesiæ aptissima collatione reserantur. Dicit enim: Dominus custodit te, ille videlicet qui secit cœlum et terram. Et ne ista custodia a'iquid dubietatis habere potuisset, addidit, Dominus protectio tua. Ubi est enim divina protectio, quis dubitet securam illic esse custodiam? Nam quod dixit, Dominus custodit te, Dominus protectio tua, figura est epembasis, quæ Latine iteratio nuncupatur. Hanc autem quam memorat protectionem ubi esse possit, evidenter ostendit, id est, super manun dexteræ tuæ. Manus commune nomen est; ita enim et D clusit. Dicit enim: Dominus custodiat introitum tuum. dextera dicitur, et sinistra; sed hic merito destera ponitur, ubi Dominus omnia prospera promisisse monstratur; scriptum est enim in Proverbiis : Longitudo dierum et anni vitæ in dextera ejus (Prov. 111. 16), quod est æterna felicitas. In sinistra autem cius divitiæ et gloria, quod sæculi hujus bona significat, quie tamen ab ipso dari posse non dubium est. Est quoque dextera ejus, quando sancti in ipsam partem ad percipienda munera segregantur. Est sinistra, quando peccatores æterna pœna damnandi sunt : illi, quia cœ!estia desideraverunt; isti, quia mundana secuti sunt. Legimus quoque peccatores dexteram sibi fecisse, quæ tamen sinistra est, de quibus idem propheta in centesimo quadragesimo tertio psalmo

quando nos in ejus fide tepescimus : in quo enim non A dicturus est : Os corum l'entum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis (Psal. CXLIII, 8). Sed illa vere dicenda est dextera, ubi gratia Domini collata monstratur.

> Vers. 6. Per diem sol non urit te, neque luna per noctem. Elementa quidem ista hanc habent naturam, ut corpora nostra adurant, quando æstivo fuerint calore ferventia. Sed quoniam non est hæc prophetæ voluntas, ut omnino de qualitate corporis sentiatur, qui animabus vult semper esse consultum, diem et noctem, quod est sol et luna, intelligamus adversa vel prospera, quibus vita humani generis varia vicissitudine continetur, sicut et allo loco dictum est : In die clamavi, et nocte coram te (Psal. LXXXVII, 2); significat enim totius vitæ tempus, quia clamandum R est semper ad Dominum. Ergo Dominus non permittit tales in reatum deduci, aut scandalo interveniente peruri, quando eis custodiæ suæ præstat auxilium. Sic enim Israeliticum populum beneficiorum suorum munere custodivit, ut eum per diem nube protegeret, et nocte ignea columna lustraret. Quod nunc facit occulte in servis suis, quando eos ab hoste savissimo in prosperis tribulationibusque

Vers. 7. Dominus custodit te ab omni malo; custodist animam tuam Dominus. Diversis modis premittitur divina custodia, quæ non solum ab adversis vindicat, sed etiam beatos facit, et ad cœlorum regua perducit. Addidit quoque, ab omni malo; sed boc malum non sic intelligendum est, quemadmodam mertalitas putat, orbitates suscipere, damais copiosissimis ingravari, inopia premi, et cætera quæ hujus sæculi amatores æstimant esse gravissima. Sed illad malum dicit, quod divinam gratiam tollit, animam perdit, totasque Domini promissiones evacuat. Et quoniam noverat bic sanctos viros doloribus ingentibus fuisse cruciatos, corporisque dispendio al martyrii priemia pervenisse, adjecit, custodiat animam tuam Dominus, quam solam servat in sanctis, qui corporis detrimento æternæ lucis munera consequuntur.

Vers. 8. Dominus custod'al introitum tuum et ezitum tuum, ex hoc nunc et usque in saculum. l'ostquam varie diverseque optatum est ut Domini miser cordia custodiret, venit ad finem psalmi, et cuncta con-Hoc martyribus dictum competenter adverimes. querum introitus a Domino custodiendus est, ne ast tormentorum v.olentia cedant, aut blandimentorum illectione seducantur. Quapropter merito optat propheta corum introitum custodiri, qui sine Domine nullatenus possunt esse cautissimi, sicut in Evangelio dicitur : Dum veneritis ante principes et potestates, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dubitur enim vobis in illa hora quomodo aut quid loquemini (Nath. x, 19). Subjungit quoque, et exitum tuum; ubi est tota perfectio, quando usque ad finem vitæ permanet iu eis vera irreprebensibilisque confessio. sicut ait iu Evangelio: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Ibid., 22). Ipse ergo tuetut teantur martyres, et ut nulla pænarum nimietate vincantur. Sed isti consummationi vide quid addidit : ex hoc nunc et usque in saculum : quoniam quicunque perseveraverit, æterna benesicia possidebit; nec potest illic esse term nus, ubi erit sine fine gaudendum.

Conclusio psalmi.

Ouam bene secundus gradus propheticos pedes intitubabili firmitate continuit! quam bene supra se crevit, qui ad merita fortiora conscendit! Videamus quid in tertio gerat, qui hic custodiam Domini magno desiderio postulavit.

PSALMUS CXXI.

Canticum graduum.

Audivimos gradum, intelligamus ad altiora conscensum; sed iste ascensus firmus est, qui Domino custodiente servatur; qui quanto meritis proficit, tanto se mentis subjectione prosternit. Ecce jam aublevatur propheta tertio gradu, secundis altior factus, et de ipsa lætitia principium psalmi sumpsisse declaratur.

433 Divisio psalmi.

In prima parte gaudet se propheta commonitum ad supernam Jerusalem esse venturum, ubi jam sancti secura prosperitate consistunt, et cum Domino, misericordia ipsius largiente, judicabunt. In secunda parte loquitur ad cives Jerusalem, optans eis abundantiam pacis, quam se dicit charitate fratrum et Domini amore priedicasse.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. Decora nimis et salutaris causa lietitiæ, quæ prima fronte præmissa est, ut et hilares et attentos redderet auditores. Sed ne more humanitatis mediocre gaudium fuisse sentires, de quo perfecto bono lætari se profiteatur ostendit, quia in domum Domini iturum se esse testatur. O digna exsultatio illuc ire contendere, unde nunquam aliquis velit exire! Sed perscrutandum est quis hæc prophetæ dixerit? Scilicet Spiritus sanctus, qui cordi ejus tacita voce loquebatur. Audierat ergo propheta non aure, sed mente, non sermone, sed divino inspitionis verba prorupit. Sequitur, in domum Domini ibimus. Domus quæ justos tantum recipit, angelos continet, et ipsum creaturarum omnium conspicere meretur Auctorem; domus desiderab lis, domus de vivis lapidibus fabricata; de qua in alio psalmo dictum est: Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (Psal. xxvi, 4).

Vers. 2. Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem. Quoniam sibi propheta æternam illam domum dixerat compromissam, jam ipsa præfiguratione futurorum in ea se dicit stare, ad quam desiderabat summo studio pervenire; ut agnoscamus sanctos

introitum, ipse custodit et exitum, ut et vera profi- A viros, et hic jam in illa Jerusalem animo consistere, qui probantur in præceptis Domini permanere. la illa autem vere dicitur stare, in qua nullus potest cadere. Denique respice quod dicit : Stantes erant pedes nostri. Ibi enim statur, ubi semper firma voluntate consistitur. Sel istud stare non habet defec:um, non aliquo labore conficitur : sed in suo robore perseverans, nulla lassitudine fatigatur. Sequitur, in atriis tuis, Jerusalem. Hic atria pro penetralibus ponit; atrium enim introitus domns est, in quo commorari nequeunt habitantes. Sed hoc schematice dictum est a parte totum.

Vers. 3. Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum. No Jerusalem quam dixerat terrenam potuisses advertere, civitatem illam cœlestem mirabili dividens subtilitate significat. Dicit enim primum : Jerusale.n quæ ædificatur ut civitas. Ædificatur plane, quæ quotidie usque ad mundi consummationem vivis lapidibus spirituali operatione construitur, id est confessoribus, martyribus et qui Domino sincera mente devoti sunt. Addidit, ut civitas, quatenus similitudinem civitatis in illa esse monstraret. Nam cum omnis civitas dicatur a civibus, verius tamen illa civitas dicitur, quæ unanimes cives continere monstratur. Scire autem debemus quod ista quæ nunc agitur, continet indiscretos populos atque permixtos; illa vero quæ futura est, solos recipit sine dubitatione perfectos; ista contrarietatibus quatitur, illa jugi securitate læ atur; ista plena pænitentium, illa nescia lacrymarum; ista spe credit, C illa Deum facie ad faciem videt, eoque fit ut, cum duæ civitates sint, unus tamen populus futurus credatur esse fidelium. Sequitur apta nimis, sed obscura sententia : Cujus participatio ejus in idipsum, id est, civitatis Istius participatio est in Domino Salvatore, qui est proprie in idipsum. In idipsum quippe significat aternitatem, que nunquam desinit esse quod est, sed semper uno atque codem modo est: virtus indefecta, potestas incommutabilis, substantia per se manens, omnia quæ vult efficaciter potens. Sic et ipse de se Moysi dixit : Ego sum qui sum (Exod. III. 14); et paulo post : Qui est misit me ad vos (Psal. ci, 27, 28); et in alio psalmo ipsi dicitur: Umnia sicut vestimen!um veterascent, et sicut opertorium mutabis ea et mutabuntur; tu autem idem ipse ramine; intus enim præmonitus, ad hæc exsulta- Des, et anni tui non deficient. Quapropter soli convenit Creatori esse in idipsum. Nam angelus qui se hoc putavit esse, mox corruit; ille enim ex se nou erat quod erat, ideoque in idipsum esse non poterat. Hoc etiam in quarto psalmo dictum est : in pace in idipsum dormiam et requiescam (Psal. IV, 9). Quod lo. cutionis genus Scripturarum divinarum proprium esse cognoscimus. Civitatis ergo istius participatio, consortium atque communio est (ut diximus) cum Domino Salvatore, sicut et ipse in Evangelio testatur : Pater, volo ut ubi sum ego, ibi sint et hi mecum (Joan. xvii, 24). In illa enim civitate erit Dominus. cui sancti erunt (prout ipse concesserit) sine dubitatione participes. Hanc civitatem Isaias propheta soi-

muri tui, et portæ taæ lætitia. Nec erit tibi sol in lumine diei, neque ortus lunæ lucebit tibi nocte; sed erit tibi Dominus lumen æternum, et Deus tuus gloria tua. Non enim occidet libi sol tuus, et luna libi non deficiel; erit enim tibi Dominus Deus lumen æternum, et complebuntur dies luctus tui, et populus tuus omnis justus erit, et in æternum hæreditate possidebunt lerram (Isni. Lx, 18, 19, 20, 21). Cujus civitatis stupenda mysteria apostolus quoque Joannes in Apocalypsi sna mirabili prædicatione distinguit, ut præsentiam tuam pene interesse credos, cum tamen alibi te positum esse cognoscas. Quod vero in fine superioris versus Jerusalem posuit, et hoc in præsenti capite geminavit, schema est anadiplosis, id est congeminatio dictionis; que hoc differt ab epem- B basi quam in superiore psalmo diximus, quanfam ibi potest sermo post aliqua verba geminari; hic autem nulio alio intercedente repetitur.

Vers. 4. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini : testimonium Israel ad confitendum nomini tuo, Domine. Dicendo, illuc, significat civitatem Jerusalem, quam superius dixit: Cujus participatio ejus in idipsum. Et ut coelestem esse cognosceres, addidit, ascenderunt. Ad quam beati semper ascendunt, quoniam jugi exercitatione proficiunt. Subjunxit tribus, in quibus erat Israeliticus populus distributus; sic enim illi gonti ad namerum filiorum Jacob duodecim tribus fuerunt, sicut Romano populo triginta quinque curize. În istis ergo tribubus significat sanctos, qui Dominum Salvatorem Deum esse confessi sunt; nam C ut ab infidelibus tribus istas fidelium 434 tegregaret, addidit, tribus Domini, que utique fpsius esse non poterant, nisi ei pura mente credidissent. Alias enim tribus constat fuisse diaboli, quæ a Christo malucrunt impia voluntate separari; quibus ipse in Evangelio dixit: Vos a patre diabolo estis (Joan. viii, 44). Verum quales essent istæ tribus Domini hreviter indicavit : Testimonium Israel, id est, qui testimonium præbeant sanctitali, et sint probatio corum qui Deum vident. Testimenium enim confirmationem præstat ignorantibus, ut credant esse revera Dei famulos, qui viderint beatos viros actuum probitate conspicuos. Nam ut hoc non haberes ambiguum, subjecit, ad conficendum nomini tuo. Ad confitendum enim dicit, ad laudandum, quia com angelis omnes sancti D esse mirabile aliquam contemplationem Domini plos laudes Domini celebrabant. Ipsum est enim vernm testimonium Israel, cum laudes Domini devotissimo amore cantantur. Sic i'la futura civitas keatitudine sublacenti et honore præmisso descripta est.

Vers. 5. Quia illic sederunt sedes in judicio, sedes super domum David. Illos ques superius dixit, Illuc accenderant, ne cos crederes minos fortassis henorandos, dicit, Quia itlic sederunt. Illic utique, ubi et ascenderunt, et cum Domino judicabunt. Tantus enim honor sanctis promittitur, ut etiam cum illo cœlesti judice judicare mereantur, sicut et in Evangelio ipse bestatur : Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). Honorabilis

rabili laude describit dicens : Vocabuntur salutare A sessio, dignitae admiranda, per Dei gratiam homines judices tieri, qui fuerant peccatis facientibus rei! Sed cum Dominus dicat utrumque quod legitur : Ite in ignem æternum; et, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (Matth. xxv, 41, 54), etc.; quomede sancti cum Domino judicabunt? Cum ipso revera judicabunt, quando jam mente purgati, et in contemplatione perfectissima constituti, hoc sine dubie iudicabunt esse faciendum, quod a Domino cognererint constitutum. Voluntas enim compar audientium, unum facit esse judicium, quamvis reliqui tacuisse noscantur. Sederunt autem quod dictum est, præteritum tempus ponitur pro futuro, quia omnia verha Dei sic firma sunt; ut quamvis credantur esse ventura, stabilitate sui æstimes esse jam facta. Sel perscrutemur quid sit hoc quod sedes sedisse dicat? Merito, quoniam sancti viri sedes sunt Dei; in ipsis enim sedendo gratia cos sum majestatis illuminat, sicut legitur : Sedes sapientim unimu justi (Isu. LEVI, 12); et alibi: Super quem requiescit spiritus mens. nivi super humilem, et quietum, et trementem rerbu mea? Sequitur, in judicio, que scilicet, nisi filo fature de quo legitur : Pater non judicat quemquam, sel omne judicium dedit Filio (Jean. v. 22)? Sed quamvis non posuerit quale judicium volit intelligi, abse'uta tamen ratione cognoscianus illud esse ubi et sanci sedebunt, et simul cum Domino judicabunt, Qued in Scripturis divinis frequenter invenis dictum, ut non exprimatur res ipsa quæ dicitur; sed tamen det beminibus intelligendum quod rationabiliter sentiatus, sicut jam in alio psalmo dictum est: Quis est home qui vult vitam (Psal. xxxIII, 13)? Et in Evangelio Dominus : Si vis venire ad vitam, serva mandata (Mutth. xix, 17); non enim dixit, æternam, quod est omnimodis sentiendum. Hæc figura dicitur ellipsis, et quia illi deest necessarius sermo, defectus vocate. Sed tamen quæ sint istæ sedes, laudando conse juester exponit, dicens : Sides super domum David. Super domum dicit, super familiam Christi, qui clariores ibi erunt aliqui sanctorum a reliquis fidelibus, sicut dicit Apostolus : Stella ab stella differt is claritate, sic erit et resurrectio mortuorum (1 Cor. 11, 41, 42). Nam si aficui servorum hic inter confamula suos de domini sui animo aliquid amplius scire gloriosum est, quanto magis in illa domo Christi potest habere, ut tanto magis ab alio distet, quanto ens divinitatem ejus contigerit amplius intueri. David vero significat Christum, nomen ex parente carais assumptum. Et intuere quemadniodum civitatis illim facta descriptio est, at diceret quid ibi agendum sit. quemadmodum construitur, qui illuc ascendant, quid ibi acturi sint? Quod schema dicitur characterismos, quæ Latine informatio vel descriptio nuncupater.

> Vers. 6. Rogate que ad pacem sunt Jerusalem, eabundantia diligentibus te. Ad secundam narrationem propheta pervenit, ubi eos alloquitor qui sunt. -Domino præstante, judicaturi. Nomen istud æquivo-

cum est. la hoc enim loco, Ragate, interrogate si- A aut commoda sua quisquam doceat; sed misericordi gnificat, non supplicate. Perquirere enim et rimari cuncta convenit judicantem; sed hoc ibi non fit sermonibus, neque interrogatione vocis, sed tacita mentis consideratione. Omnes sunt cum Domino (sieut dictum est) judicaturi, quando illuminati atque sanctificati illam revera cognoscent ease veritatem, quam Dominus proprio ore dicturus est. Pacifices enim quærit Dominus: pacifices quærit et cohers tota sanctorum, qui charitate plenissimi sunt, qui modestia pollent, qui pia humilitate præcelsi sunt. Hac enim et sanctos vult quærere, que novit Dominum posse diligere. Sed istam pacem cujus esse dieit? Jerusalem utique, id est populi fidelis, qui tempore judicii in pacis æternitate recipitur. Admonet erzo propheta quod scit esse venturem; ut illi qui cum Domino judicabant, talibus viris in illa patria congaudeaut, qui et bic pacem diligunt, et ibi aternæ pacis pramia consequentur. Et quia in fine sententiæ Jerusalem posuit, conversus ad ipsam brevissima demonstratione complexus est : Abundantia diligentibus te. Omnia enim bona illis abundare manifestum est, qui diligunt Jerusalem; nam qui h'e pauperes fuerint, ibi bonorum omnium divites erunt; qui hic fragiles, ibi indefecti; qui hic temporales, ibi aterai; et quidquid bonorum esse potest, ista coelesti abundantia videtur inclusum.

Vers. 7. Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis. Adhue ad Jerusalem loquitur, cui ontat talia qualia scit esse ventura. Virtus quippe ipsius pax sine dubitatione sanctorum est, que vocatur et C charitas; de qua scriptum est: Deus charitas est (1 Joan. 1v, 16). Per hauc enim fiunt unum, per hanc templum merentur esse Creatoris; et quidquid eis promittitur, ipsius consideratione præstatur. Paz ista est quam nulla bella concutiunt, quam seditio nulla conturbat; sed sinc fine possidebitur quod ibi Christi miseratione confertur. Pax enim a parcendo, sive a pascendo dicta est. Sequitur, et abundantia in turribus tuis. Ilæc est abundantia de qua superius dixit : Et al undantia diligentibus te. Sed hic per turres aliquid significantius videtur expressum, ut hanc abundantiam non æqualem omnibus, sed intelligeres 435 esse potiorem. Turres enim sunt quæ objectu et altitudine sua civitates desendunt, et venientes inimicos prima fronte suscipiunt. Unde non improbe D martyres significatos advertinus, qui oppositione corporis sui, civitatem Dei pia confessione defendunt. et quasi eminentia adilicia ita hostibus fidei repuguare noscuning.

Vers. 8. Propter fratres meos et proximos meos. loquebar pacem de te. More perfectorum virorum pacest prædicans, pacis suæ signa demonstrat. Dicit enim pacem istam Ecclesiæ ideo se prædicasse propier fraires et proximos suos, ut instructi hac virtule concordize diligerent ac quærerent unitatem. Fecit ergo quod docuit, ut amore fratrum prædicaret, qued suadebat [ms. G. et ed., sciebat] omnibus profuturum. Hoc ergo commonet, ut non propter laudes

animo propter fratres laboret et proximos, sicut ais-Apostolus: Non quærens quod mihi utile est, sed quod: multis (I Cor. x, 33). Non ergo propter utilitatem suam temporalem locutum se dicit pacem illam futuri sæculi, sed propter fratres et proximos, ut eam salutariter desiderantes, unanimitatis se vinculo colligarent [ed., colligerent]. Cum vero dicit de te, ad Jerusalem se adhuc significat loqui, in qua sanctorumcœtus est, id est adunatio beatissima popularum.

Vers. 9. Propter domum Domini Dei mei [mss. A.. B., nostri] quæşivi bana tibi. Ne quis putaret aliepi. rei sie affectum deberi, ut Domini charitatem peretermittere videretur, addidit quare bona quasiverit Jerusalem; scilicet quia domus e-t Domini, ad queis-B bene refertur quidquid dilectionis impenditur.

Conclusio psalmi.

Respiciamus prophetam qualia in tertio grado charitatis verba profederit, et in profectu ejus, præstante Domino, gaudeamus. Quan'um enim sanctorum quisascendendo proficit, tantum altiora et dulciora verba depromit.

PSALMUS CXXII.

Canticum graduum.

Libet respicere quemadmodum prophetalis ascensus iste proficiat, et paulatim altiora petens, indicia nobis suæ perfeccionis ostendat. Nam qui prius admontes oculos levavit, nunc ad ipsum Dominum luınına sui cordis erexit: ut qui spiritualibus gressibus celsiora nitebatur ascendere, divinæ se misericordiæ feliciter proximaret. Pulchrum spectaculum, subire homines ad Deum, pigramque istam molem ad supernæ gratiæ præmia sublevare! Quod tamen ille solus efficit, qui de sepulcro Lazarum venire præcepit (Joan. x1, 43), qui mergentem Petrum porrecta dextera liberavit (Matth. xiv, 31) : qui Eliam atque Enoch viventes transtulit (IV Reg. 11, 11; Gen. v. 24), et his similia, quæ quotidie virtus Divinitatis operatur. Istos autem gradus illi conscendunt, qui his charitate unum sunt. Ad caput enim festinare nequeunt, nisi qui Christi membra esse meruerunt. Quapropter sicut hunc mirabilem ascensum corderespeximus, ita punc psalmi altitudinem sollicita mente tractemus.

Divisio psalmi.

Propheta metuens amittere quod tenebat, et cautus ex ipsa parte qua creverat, primo ingressu perseverantiam precum devotus exsequitur, ut suscepta munera divino præmio contineret. Secundo Dominum deprecatur, ut donet ei misericordiam; quia instigatione diaboli ab insultantibus multa patiebatur adversa; ut quem consortio suo maculare non poterant, saltem superbis despectionibus sauciarent.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Ad te levavi ocu os meos, qui habitas incælo. [mss. A., B., F., cælis]. Salutariter admoneturhumanitas ut inde petet auxilium unde inexpugnacorde prætumidi, et mundana se potestate jactantes, si qua fuerint læsione provocati, ad divitias recurrunt, ad patrocinia peritura confugiunt, ut exigant de inimico pænam, qui irrogare præsumpsit injuriam. Dei vero samuli patientissima se conversatione moderantes, quidquid scandali, quidquid tribulationis pertulerint, oculos ad Dominum levant, et ad illum respiciunt, a quo se veraciter salvari posse confidunt. Sequitur, qui habitas in cœlo. Ilabitare Dominum multis legimus modis, ut est illud in Evangelio: Ego in Patre, et Pater in me (Ioan xiv, 10). Dicitur etiam habitare in sanctis, ut in Levitico legitur: Habitabo in his, et ambulabo in ipsis, et ipsi erunt mihi populus, et ego illis in Deum (Levit. xxvi, 12). De quibus et Apostolus ait : Vos estis templum Dei, et Spiritus Dei ha- B dictum esse videatur. Quod locutionis genus inter dibitat in robis (I Cor. III, 16). Sic etiam de utroque testatur Evangelium : Ut omnes unum sint, et ego in illis, et tu in me (Joan. xxvII, 21). Legitur quoque in cœlo sedere Dominum, ut est illud : Cælum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum (Isa. LXVI, 1), et alibi : Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum (Psal. CXIII, 16).

Vers. 2. Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum. Respiciamus intrinsecus quid nobis similitudines istæ designent. Attendunt servi ad manus dominorum suorum, sive quando per eos desiderant enutrici, ut totius indigentiæ necessitates evadant; sive quando pro culpis suis vapulare jubentur, donce audiant, parce. Utraque enim ponunsive finis aliquando vindictæ. Quæ nos utraque convenit facere, ut oculos nostros semper levemus ad Dominum, et cum aliquam indigentiam sustinemus, e' cum pro aliquibus verberamur excessibus. Sed hic versus et sequens per siguram homæosis depromuntur, per quam minus notæ rei, ex similitudine ejus quæ magis nota est, demonstratio declaratur.

Vers. 3. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis [mss. A., B., F., nostri]. Quidam et istum versum sic ad Don inum aptare volunt, ut ipsum Deum Dominum dicerent, propter illud exemplum : 436 Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam (1 Cor. 1, 24). Sed ne discrepantia sexus aliquibus abhorreat, potest sub hoc modo fortassis intelligi. D Superiu de servis fecit comparationem et dominis; ct ne se sexus femineus putaret exceptum, huic [ed., hinel quoque similitudines aliæ conferuntur; quia sic attendit ancilla in manibus dominæ suæ, sicut et servi in manibus dominorum suorum. Sequitur autem sententia quæ sexum utrumque concludit, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis. Ita, dum dicitur, similitudo præmissa declaratur, ut sive aliquid a Domino prosperum petamus; sive cum tormenta animi vel corporis sustinemus, ad Dominum semper oculos clevemus. Addidit etiam nostri, ut hoe de se dictum uterque sexus acciperet. Subjecit donec misereatur nobis, ut ostenderet, sive

bile præsidium credit esse venturum. Nam qui sunt A feminas, sive masculos sub patientia [mas. A., B., F., pœnitentia] debere beneficia divina perquirere et ei jugiter supplicare. Istud autem, donec, in Seripturis divinis homonymum est; interdum quippe significat aliquid temporaliter agi, interdum, semper. Temporaliter, ut est illud in psalmo centesimo nono: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psal. cix, 1). Semper autem significat, ut præsens psalmus declarat, donec misereatur nobis, quasi vero oculi nostri in manibus ejus esse non debeant, etiam postquam nobis sucrit misertus. Tale est et illud Evangelii, Non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum (Natih. 1, 25), quam constat virum nul'o tempore cognovisse. Quapropter, donce merito hic semper advertitur, quamvis temporaliter vinæ propria Scriptura: enumerandum est.

Vers. 4. Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus contemptione [mss. A., B., F., despectione]. Venit ad ingressum secundum, abi misereri sibi contemptus et opprobrii sui consideratione deprecatur. Nam ille famulus qui assidua maforum afflictione vapulabat, oculosque suos in Domini miserati ne posuerat, erumpit in necessariam vocem, sibique miserendum gemina petitione deplorat, quia corpus ejus passionibus, anima laborabat opprobriis. Quod merito ad martyres refertor, qui (præstante Deo) vivacitate animi injuriam superant passionum. Huic ergo repetitæ misericordiæ causa subjungitur, quia multum repleti sumus contur in potestate dominorum, sive spes continentiæ, C temptione. Replentur enim contemptione, quando Dei famuli verberibus lacerantur, quando flammis sævientibus exuruntur, quando guigitibus necantur altissimis; nisi enim contemnerentur abunde, talia non poterant sustinere. Multum repleti, significat abundantiam passionum, quam tamen se cupide ac libenter pertulisse testantur.

Ver . 5. Et multum repleta est anima nostra : opprobrium abundantibus, et despectio superbis. Cum superius se repletum dixerit contemptu eorum qui sibi videbantur esse felices, et hoc corpus suum pænali assereret verberatione laceratum, dicit etiam animam quoque suam opprobriis et despectionibus fuisse completam, ne quid restaret quod non gravissimæ passionis subderetur injuriæ. Opprobrium autem abundantibus ideo posuit, quia cum persecutores essent divites ac latantes, viris sanctis paupertatem suam et humilitatem iniqua invectione reputabant, dicentes: Quid vobis prodest mundi divitias non habere, et futura nescio que perquirere, præsentia gaudia deserere, et tristiciam plus amare? Ecce ego quæ video, teneo; tu spera quæ inaniter potius suspicaris. Sequitur, et despectie superbis. Despiciunt superbi humiles, quando tales prædicationes corum audiunt, quibus obedire contemnunt. Nam cum superbi præsentia diligant, futura non tractant, et acrius in illos iniquitate suæ pravitatis insurgunt, qui regulis Domini servire contendant. Verum bis in judicio venturo fit alterna conversio; in opprobrium

et de pectionem veniunt abundantes atque superbi, A Lia sucrat dicere : Nullatenus potuimus pericula insicut Salomon de talibus ait : Quid nobis profuit superbin, aut quid divitiarum juctantia contulit nobis (Sap. v. 8)? etc. Sciendum plane quia communis elaquentiæ ordo poscebat ut diceret : Multum repleta est anima nostra opprobrio abundantium, et despectione superborum. Sed cum dixerit, multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus, et despectio superbis, hoc videtur esse proprium Scripturæ divin:r, quod tamen trahi non debet ad vitium, sed quoniam non est adhuc humanis regulis apprebensum.

Conclusio psalmi.

Merito iste qui jam quatuor gradus ascenderat, dementium invidiam sustinebat, quia res prosperæ mordent semper adversos, dum vanis imputationibus retardari creditur qui animæ provectibus studere monstratur. Intueamur virum et in precum perseveratione mirabilem, et nullis irrisionibus intepentem; sed diversas molestias, diversa vulnera uno medicamine curantem; quod oculos suos levat semper ad Dominum.

PSALMUS CXXIII. Canticum graduum.

Gradus istos et in multis unum, et in uno multos ascendere propheta testatur, quando plurali et singulari numero in his psalmis locutus fuisse declaratur. Non injuria, quia et populus Dei unum corpus est Christi, et plebs iterum devota per unumquemque fidelium probatur essusa. Quapropter, sive hoc C unus, sivo plures loquantur, una tamen decantat Ecclesia. Sed isti gradus in illo sunt itinere constituti, ubi ipse Rex patriæ viam se nobis cognoscitur præbuisse; quam si, ipso præstante, fideliter atque humili er gradimur, ad ejus sancta tribunalia pervenimus.

Divisio psalmi.

Memores sancti confessores quanta pericula per divinam misericordiam velut impetum torrentis evaserint, primo capite fatentur se de tot sævientibus ærumnis sola Dei misericordia fuisse liberatos. Secundo, gratias 437 agunt, quia non sunt decepti a persecutoribus suis; sed versa vice insidiæ magis ipsorum contritæ sunt, eosque constat ereptos.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel. Subita lætitia quæ de præ eriti periculi recordatione descendit, solet verborum ordinem non tenere. Admirantur enim confessores quomodo evaserint insequentes, quemadmodum fragilitatem humanam tormenta non vicerint: quomodo, deficiente corpore, mens side solidata non cesserit; et exiguam pariem verborum, quæ de sensu magno descenderat, in capite posuerunt : quæ tamen subsequenter explanant, ut et periculis tantis [ed., periculi instantis] non tolleretur admiratio, et paulo post sermonum redderetur integritas. Consueta quippe senten-

flicta superare, nisi quod Dominus eras in nobis. Simul et præsumptionis humanæ perniciosa consuetudo de medio tollitur, quando non divitiæ nostræ. non consilium, non virtus nobis subvenisse dicitur; sed miseratio Domini sola nos liberasse monstratur. Sequitur, dicat nunc Israel. Saluberrimum nimis esse cognoscitur, quod tanta ut flant [ms. F. et ed., flat]. auctoritate Domini censetur. Nam unde ipsi fuerant salvati, merito reliqui beati gratias agere monebantur. Ilæc est enim charitatis et unitatis virtus, ut si quid uni prosperum concedatur, omnes sibi provenis e congaudeant; rursumque si quid contrarium ingeritur, universi sibi accidisse condoleant. Quapropter quid dicat Israel, subter adjunxit. Ideoque qui vult esse Israel, puro corde dicere talia non recuset.

Vers. 2. Nisi quia Dominus erat in nobis : cum insurgerent homines in nos. Et hunc versum et alios tres qui sequuntur, pii confessores Israelem commoneut dicere, qui in psalmi capite loqui cœperunt, quoniam etsi unusquisque aliquo casu propriis periculis exuitur, ab omnipotente Domino liberatur. Sed quamvis in istis omnibus pendeat una sententia, nos tamen more nostro singulos versus ponimus, ut quod de alio pro sensu explicando subjungendum est commonezmus. Inchoat itaque secundus versus pendente sensu (sicut in primo jam factum est), ut dicat se Israel per Domini gratiam fuisse liberatum, quande ens scelerati homines insequebantur atrociter. Quomodo enim aut caro fragilis sufficeret, aut mutabilitas humani animi firma constaret, nisi quia Dominus erat in eis? Ille enim quando in nobis est, nec vilio nostræ pravitatis abscedit, semper salvi, semper manemus illæsi, quia persequentium iniquitas non prævalet contra eum pro quo se gratia divinæ virtutis opponit. Quapropter intuendum est in his duobus versibus qui dicti sunt, et in tribus aliis qui sequuntur, figuram esse anaphoram; quoniam eadem verba per principia versuum repetita esse noscuntur. Quod schema plurimum valet ad animos commovendos.

Vers. 3. Forsitan vivos deglutissent nos, cum irasceretur animus eorum adversum nos. Medielas versus istius ad superiora respondet. Ita est enim sensus iste jungendus: Nisi quia Dominus erat in nobis, cum D insurgerent homines in nos, forsitan vivos deglutissent nos. Hic enim distinctionem plenam ponere debemus, ut reliqua nobis iterum absoluta verborum copulatione respondeant. Nam quod dicit vivos deglutissent nos, humana consuetudo non est vivos deglutire contrarios; sed vivi deglutimur, quando aut in hæreticas pravitates, aut in profundam præcipitationem culparum nefanda pravitate demergimur. Quod sanctis viris potuisset accidere, nisi eos virtus superna liberasset. Sequitur medietas versus hujus, quam tamen ad inferiorem sententiam constat esse jungendam. Dicit enim : Cum irasceretur animus eorum udversum nos. Irasceretur, dixit, quia justissimas causas non habebant. Ira enim et invidia judicio carent, dum

voluntates suas mente praecipiti subsequentur, sient A quod usus mundanus in rebus dubiis atque incertis et sob dicit : Stuttum occidit iracundia, et parvulum necat invidia (Job. v, 2). Quid enim adversum Dei famulos habere justum poterant, qui in eis Auctorem omnium contemnere præsumebant? Animus, Græcus sermo est ἀπό τοῦ ἀνέμου, id est quad mobilitas ejus ven: is celerrimis comparetur : sive αναιμος quod sanguinem non habeat, utique qui corporalis non est; sicut in libro dictum est, quem de Anima, Domino præstante, conscripsimus.

Vers. 4. Forsitan velut aqua absorbuissent nos : torrentem pertransivit anima nostra. Simili modo contexti sunt et isti versiculi. Est enim, si ita legatur, plena et indubitata sententia : Cum irasceretur animus eorum adversum nos, forsitan velut aqua absorbuissent nes. Aquam hic iniques popules vult intelligi paga- B nec error subripit, nec luxuria trahit, nec superbia norum, qui idolorum culturis, quasi nimia quadam inundatione, terrena corda occupasse videbantur. Ili servos Dei absorbere cupiebant, cum in suas culturas Christianos perducere nitebantur. Sed cos virtus divina liberavit, quæ Petro apostolo manum, ne mergeretur, extendit. Aquam vero dixerunt antiqui, a qua sunt omnia, credentes exinde omnia fuisse procreata. Sequitur, torrentem pertransivit anima nostra. Torrens est (sicut jam diximus) flavius hibernis imbribus subito concitatus, qui et rapidus cognoscitur et cœnosus, quia non puro fonte profunditur, sed terrenis infectionibus sordidatur. Huic merito comparatur sæculi istius turbidus cursus, qui nullo veritalis fonte defluit, sed malorum omnium tempestate coalescit. Iste torrens est unde bibit et Dominus, de C queo venantium. quo jam dictum est : De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput (Psal. cix, 7). Merito ergo et Israel ipsum pertrausiisse perhibetur, unde et caput cjus potasse prædictum est. Sed in his omnibus una est veraque confessio; quoniam de tantis periculis sola Domini miseratione liberamur.

Vors. 5. Forsitan pertransiisset anima nostra aquam intolerabilem. Debemus ad inquirendum esse sollicisi, quare ista pars orationis, forsitan, fuerit toties iterata, cum dubitare fidelibus non conveniat mundi pericula per nosmetipsos non potuisse transire, nisi quia Dominus erat in nobis. Hoc enim vera, hoc catholica confitetur Ecclesia; sed usus est magni periculi, ut quoties a maxima clade liberamur, sub dubitatione dicamus : Putas evasimus? cum nos nequa- D quam evasisse dubitemus. Nam et alibi in re certa sic ponitur: Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea (Psal. CXVIII, 92). Tobias quoque propheta sic ait: Convertimini, peccatores, et 438 facite justitiam coram Domino; quis scit si velit vos, et faciet vobiscum misericordiam (Tob. xIII, 8)? Et alibi scriptum est : Et clevate cum fletu oculos vestros in cælum, forsitan miserebitur nostri Dominus, et salvabit vos (Judita. vii. 18, 24). Vides tantis locis positum, forsitan, ubi non erat ullatenus ambigendum; unde non merito hanc verborum titubantiam, sed fidei magnam absolutamque constantiam proprium Scripturæ divinæ dicimus;

tantum ponere consucvit. Quapropter aliquid hujusmodi dictum, non est desectus robustissimæ lidei, sed exaggeratio magna periculi. Nam cur dubitarent aquam intolerabilem evasisse animas suas, cum ipsi in superioribus professi sunt : Torrentem pertransivit anima nostra? Subjecit, aquam intolerubilem. Ipso modo aquam intolerabilem dicit, quam se tolerause professus est. Aliter enim evadere non potuit, nisi confortatus per Dei gratiam omnia tolerasset. Inte lerabilis ergo aqua dicitur, quando nostra infirmitas cogitatur. Nam peccatorum gurges criminumque tempestas tolerari non potest, quando a defensione Domini segregatos invenerit. Econtra omnia tolerabilia fiunt, cum Deus in sanctis suis habitat; tunc enim ventosa prævalet, nec hostis antiqui suggestio maligna grassatur.

Vers. 6. Benedictus Dominus, qui non dedit nos .n captionem dentibus eorum. Venerunt pil consessores ad narrationem secundam, in qua Domino gratias agunt, quia minime pro inimicorum voluntatibus corruerunt; sed illi potius contriti sunt, qui eos perdere maluerunt. Et vide quemadmodum inimicorum voluntas sæva describitur, ut more ferarum humanam innocentiam dentibus appetere viderentur. Ouod etiam de diabolo dictum est : Inimicus vester diabolus tanquam les rugiens circuit, quærens quen devoret (I Petr. v, 8).

Veis. 7. Anima nostra sicut passer erepta est de la-

Vers. 8. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Bene istud sancti dicunt, quorum etsi corpus afflictum, anima tamen, Domino custodiente, servata est. Passer enim (sicut sæpe diximus) avis est omnino cautissima, in parietibus habitans, quæ insidias positas solerter evitat, nec facile capitur, que ad escas quærendas semper noscitur venire sollicita. Laqueus est autem venantium, mundi istius quælibet dulcedo proposita, in qua tunc capimur, quando suavis esse judicatur, sicut de mulieribus scriptum est : Oculus meretricis laqueus peccatoris (Prov. vii). Sic de avaritia, sic de superbia, sic de cunctis vitiis sentiendum. Sed vide quid adjecerint, contrium laqueum, et se fuisse liberatos. Revera, quia se gravat qui alium onerare festinat; et sicut legitur : I pse in foveam incidit, qui eam alteri parare contendit (Eccli. xxvii, 29). Præterea respice quod non ruptum, sed contritum laqueum dicit. Contritum enim nec loreum aliquid, nec stupeum dicimus, nisi quod alicujus metalli duritiam habere monstratur; et ideo contritus dictus est, ut in ipso ostenderet fortiudinem pussionis, et potentiam liberantis. Quapropter contrite laqueo, merito se dicunt esse liberatos, quando insidiatores perducuntur ad nibilum, com capere sequeunt quos decipere tentaverunt.

Vers. 9. Adjutorium nostrum in nomine Bomini, qui fecit cœlum et terram. Reddent causam quare laqueus ille contritus est, quia nihil illi prævalere potest adversum, cui divina virtus præstat auxilium. A tame n et ipsum in fine mundi credamus inter cætera Quid dementes quæritis, contra illius servos insidias tendere, quem audistis cœlum et terram jussione momentanea condidisse? Facile illi est insidias vestras [ed., nostras] destruere, qui consuevit iniqua omnia cum voluerit dissipare.

Conclusio psalmi.

Quam bene in quinto gradu consessorum ascendit beata devotio, ut qui corporeos sensus, juvante Domino, superare valuerunt, quinarii loci provectione gauderent! Sed hi ne caderent, ne corporis infirmitate titubarent, illa humani generis remedialis præstabat humilitas, ut spem suam totam in Domino ponerent, nec sibi boni aliquid ruinosis præsumptionibus applicarent.

PSALMUS CXXIV. Canticum graduum.

Sciens Dominus infirmitatis humanæ labilem gressum, iter istud virtutum quibusdam gradibus fabricavit, ut securius ad ardua tenderet desiderium nostrum, cum vestigium poneretur in plano. Sic enim calcamus dorsa graduum, ut inæqualem non patiamur ascensum. Sed quamvis scala ista salutaris competenti remedio videatur esse constructa, nulla tamen firmitate consistimus, nisi illic Domini regimine teneamur [mss. A., B., F., tueamur]. Quæ tamen ascensio fit mente, non corpore. Nam in uno magis loco sedentes, et cellulæ situ retrusi, efficacius istos gradus ascendimus, quam si per hominum ora volitemus; et ideo clamat propheta nobis esse in Domino C bono : Suscipiant montes pace n populo tuo, et colles confidendum, ne la oremus incassum.

Divisio psalmi.

Conscendens propheta senarium gradum, qui perfectus habetur in disciplina numerorum, populum fidelem prima commonitione confirmat, dicens nullatenus commoveri posse, qui confidentiam suam in Domini virtute posuerunt; reddens causam, quare peccatores supra sortem justorum non permittat excrescere. Sec undo deprecatur, ut rectis prosperitas pravis vindicta proveniat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Qui confidunt in Domino sicut mons Sion: van commovebitut in æternum, qui habitat in Jerusatices, quoniam qui hic fuerint in vera religione constantes, et spein suam in Domini desensione posecrint, sicut Sion, Jerosolymæ mons, ita firmissima soliditate consistuat. Sed hic nominis est interpretatio perquirenda. Sion enim dicitur speculatio 439, quæ convenit Pastori Domino Jesu Christo. Non enim Luitæ majestati insensatum aliquid poterat comparari, nisi sub aliqua significatione probabili, quod in Scriptucis divinis frequenter invenies; nam et alibi dictum est : Montes exsultaverunt ut arieles, et colles vetat agni ovium (Psal. CxIII, 4); et his similia. Dicit ergo de homine, qui confidit in Domino, non commovendum esse in æternum, sicut montem Sion; cum

commutari. Sed ille Sion, id est Dominus Christus non commovebitur, qui hac significatione declaratur. Et considera quia supra posuit, qui confidunt; et postea singulariter dixit, non commovebitur; videlicet at numerosam Christiani populi ostenderet unitatem. Addidit, qui habitat in Jerusalem. Cum sciamus Jerusalem a diversis gentibus funditus suisse subversam, cjusque cives frequenter ductos esse captivos. quemadmodum hic habitatores ejus dicit nullatenus commovendos? Sed hic quoque Jerusalem, cœlestem patriam debemus advertere, quæ significat visionem pacis: de qua nullus potest ullo modo commoveri. qui meruerit in ejus soliditate constitui. Sic enim nobis veritas patet, et ratio absoluta constabit, si B nomina hujusmodi ad congruam significantiam transferamus.

Vers. 2. Montes in circuitu ejus : et Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc et usque in sæculum. Sic forma terrenæ Jerusalem præsenti versu describitur, ut illa nobis cœlestis patria potius indicetur. Etenim Jerusalem ista, quamvis et ipsa in monte sit, circumjectis montibus, in medio constituta, quæ celsis cacuminibus velut quædam area circuitur. Hæc forma dictionis Græce dicitur topothesia, Latine loci positio. Montes enim et in bono et in malo ponuntur, quoniam utrique super communem naturam magna altitudine præeminere cernuntur. In malo sunt positi: In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer (Psal. x, 2)? In justitiam (Psal. LXXI, 3). Sicut et hic montes sanctos viros designant, qui Jerusalem iliam cœlestem qua quaversus inhabitant. Nam ut beatos viros debuisses advertere, sequitur, et Dominus in circuit" populi sui. Ille enim non circuit, nisi quem sibi tide!em esse cognoscit; circuit enim ad æternæ defensionis auxilium, et totius honoris cumulum conserendum. Adest enim per inessabilem naturam suam ubique totus, omnia penetrans, cunctaque continens; nec more creaturarum, ut alibi sit aliunde discedit; et cura tamen omnia compleat, bonis præsens, malis absens esse dignoscitur. Quod de tota Trin tate intelligere ac credere sine dubitatione dehemus. Nam quod adjecit, ex hoc nunc, istud sæculum significat, de quo dicit lem. Generaliter cunctos alloquitur sermo prophe- D Dominus : Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saculi (Matth. xxvIII, 20). Usque in sæculum, illud dicit, ubi jam sanctis potentissima majestate sui luminis apparebit. Sed cur præbeatur ista defensio consequenter exponitur.

Vers. 3. Quia non derelinguel [mss. A., B., relinquel | Dominus virgam peccalorum supir sortem justorum : ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas. Virga boni malique potestas significatur. Sie enim in bono dictum est de ipsa Domino Salvatore : Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion (Pool. CIX, 2); et dominaberis in medio inimicorum tuorum (Exod. vii). Accepit etiam Moyses virgam, de qua miracula numerosa faciebat. Datur siquidem et illis

gunt; nam et persecutores sunt virga martyribus; item et iracundi domini famulis suis, ut fuit Pharao, Nabuchodonozor, et cæteri qui asperrima dominatione regnarunt. Sed hanc iniquam potestatem non permittit Dominus diutina libertate grassari; ut intelligant fideles ad patientiæ suæ probationem hoc superbis brevissimo tempore fuisse concessum. Poterant enim servi Dei animos suos ad iniquitates forsitan extendere, si persecutionem crederent longis temporibus permanere. Sors vero justorum est hæreditas Domini, id est religio Christiana, supra quam mon sinit diutius crudeles tyrannos insurgere, ne possint Ecclesiam Domini longissima persecutione conterere. Dicendo enim, non derelinquet, significat quoniam, etsi ad tempus tentatio permittatur, non B tamen libera in sua potestate deseritur, cui potius finis malus et lamentabilis præparatur interitus.

Vers. 4. Benefac, Domine, bonis, et rectis corde. Confirmato populo et fidei firmitate solidato, venit ad secundam partem, in qua breviter Daminum deprecatur, quod scit eum esse facturum; ui bonis bona, malis digna restituat. Boni autem sunt homines, cum gratia divina præventi, cæperint desiderare et implere quæ jussa sunt. Legimus enim : Nemo bonus, nisi solus Deus (Marc. x, 18). Sed utrumque verum, utrumque persectum est. Nam si nostris viribus relinquimur, mali sine dubio comprobamur; si divina misericordia suffragante respicimur, donec obedientes sumus, boni utique reperimar. Sequitur, et rectis corde. Rectis corde sunt qui Dominum sequantur, non præire contendunt, ut Petro apostolo dictum est humana sapienti: Redi retro, Satanas (Marc. viii, 53). Illi enim qui præcedere volunt, errare non desinunt; qui subsequi desiderant, rectis corde sine dubio comprobantur. Ilis igitur optat propheta bonum fleri, qui nesciunt a Domino prava voluntate separari.

Vers. 5. Declinantes autem ad [ed., in] obligationem. adducet Dominus cum operantibus iniquitatem : pax super Israel. Sicut bonis et reclis corde bene sieri postulavit, ita nunc declinantes ad obligationem dicit posse perduci. Pulchre autem definita est opera iniquitatis, obligatio sci icet quæ nos vinculis pravitatis innectit; ut esse liberi nequeamus, cum talibus laqueis tanid est jussa Domini non se uentes. Pari enim sententia percunt, qui et declinare jussa principis, et operari malitiam velle contendunt. Adjicitur certa promissio, pax super Israel. Verum ista pace omnia promittuntur eximia, quæ universum intellectum superant, quæ omnia vota transcendunt; et ut breviter multa claudamus, hæc pax ipse Salvator est Dominus. Sed istam pacem omnimodis non habebunt, qui cum unitate litigant, et catholico populo probantur adversi.

Conclusio psalmi.

Consideremus quam bene gradus iste firmatus est, nt et præterita mala propheta recoleret, et in om-

in malo, qui semper sideles studio pravitatis assi- A nibus diceret Dominum præstitisse. Inse enim ad meliora parat ascensum, qui sibi in præteritis adfuisse Domini cognoscit auxilium. Ultra enim non potuisset ascendere, si 440 quid de se præsumere voluisset. Quapropter salutarem regulam complectamur toto mentis affectu, ut ipse nobis concedat gradus istos ascendere, qui nos magnalia sua fecit audire.

PSALMUS CXXV.

Canticum graduum.

Post captivitatem omnium peccatorum, voces beatorum ascendentium ad supernam Jerusalem quam suaviter offeruntur, ut in itinere arduo positi, sancto se carmine consolentur! Iter felicissimum, fructuosus labor, nec aliquando decipiens, si ille ad quem tenditur, in corde semper habeatur. Quapropter animæ ponam is aurem, mentem purissimam commodemus. Aliquid enim de illa beatitudine sumimus, si sanctum carmen cordis penetralibus hauriamus.

Divisio psalmi.

Sanctissimi viri divina miseratione liberati, prima parte psalmi gratias agunt, quod de obnoxietate sævissima peccatorum in tantam gratiam sunt recepti, ut inter gentes probarentur esse laudabiles. Secunda parte deprecantur, ut captivitas eorum commutetur in gaudium: subjungentes mirabilem veramque sententiam : quia Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent.

Expositio psalmi.

Vers. 1. In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hic spiritualis expositio probatur esse necessaria. Nam cum nullam desolationem temporibus David Sion sustinuisse declaretur, restat perquirere qualem captivitatem versus iste indicare videator; utique illam diaboli, qua mundus tenebatur obnoxius. Captivitas enim Sion fuit, cum Ecclesiam Dei, quæ tune in paucis erat, idolorum premebat iniquitas. Sed conversa est in libertatem, quando adventu Domini inferni vincula dirupta sunt. Sequitur, facti sumus sicut consolati; scilicet quoniam cap:ivitas illa quæ fuit, quamvis a nobis fuerit auxilio D.vinitatis explosa, sicut consolatos nos reddit, non omnino securos. Illic est enim certa consolatio, ubi erit jam et compleuda promissio. Habemus tamen tisque constringimur. Et nota quod dicit declinantes, Dinter istas mundi ambiguitates maximam consolationem, quando illum conservare dona sua credimus, quem nobis gratis pepercisse sentimus.

> Vers. 2. Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exsultatione. Tunc scilicet quando Domini Salvatoris adventus (sicut jam dictum est) captivit tem nostram commutavit in gaudinm, vitia in virtutes, ignorantiam in cognitionem divinarum rerum, interitum in vitam sempiternam [ed., vivere sempiternum]; ut merito impleretur os gandio, e lingua exsultatione, quibus talia Domini munere præstabantur. Sed hic os significat cordis arcanum, ubi primum gaudia seminata coalescunt, et officio lingua in fructum vocis erumpunt. De ipso ore dicitur : Gu

AXXIII, 9). Ipse etiam clausis labiis clamat ad Dominum, et otioso ore essicaciter vox compuncti cordis auditur.

Vers. 3. Tunc dicent inter gentes: Magnificavit Dominus facere cum illis. Omnino certa laus est quam adversarii profitentur, et magnum pondus veritatis illum bonum testimonium dare, qui probatur contra sensisse. Et intende diligentius, quia non dicit gentes, sed inter gentes. Non enim in adventu Domini gentes universaliter crediderunt; sed inter gentes erant qui compuncti talia dicere potuissent. Videntes ergo religionem florere in populo Christiano, Jam bene intelligentes professi sunt revera Dominum esse cum talibus, qui studentes rectæ conscientiæ nulla se capiebant superstitione polluere. Et quoniam illos B nant, quando adulteria committunt, avaritiam dilividebant etiam virtutes operari, dicebant : Decrevit Dominus magnalia facere cum illis, quorum precibus cernebant expetita compleri.

Vers. 4. Magnificavit Dominus facere nobiscum: facti sumus latantes. Ne superiores sermones gentilium sub dubietate relinquerent, nunc ad suam personam trahentes eorum dicta confirmant. Faciebat enim Dominus cum ips's magnalia, quando eos propitius dignabatur audire. Et nota genus locutionis quod dicit : Magnificavit Dominus facere nobiscum, id est decrevit magnos nos ostendere gentibus donatione virtutum. Quod et genus locutionis inter Scripturæ divinæ propria suscipiendum competenter accipimus. Sequitur, sacti sumus lætantes; utique de tanta gratia. Erat nimirum copiosa latitia, quando se videbant C et bic versus ad generales videatur bonas operas specialiter diligi, qui fuerant a pessima captivitate liberati. Quæ figura dicitur diatyposis, id est expressio habitus. Habitum autem hunc appellamus animi aut corporis constantem, et absolutam aliqua in re perfectionem.

Vers. 5. Converte, Domine, captivitatem nostram, sicus torrens in austro. Adventus Domini redemptione prædicata, fideles populi veniunt ad secundam partem, deprecantes sua iterum peccata dimitti. Scriplum est enim : Justus in principio sermonis accusator est sui (Prov. xviii , 17). Et rursum : Dic tu primum iniquitates tuas, ut justificeris (Isa. XLIII, 26). Merito ergo et in generali remissione gavisi sunt, et sibi veniam precantur attribui. Sequitur decora comparatio, Sicut torrens in austro. Auster ventus est ca- D lidus, qui frigore ligatas aquas vaporis sui virtute dissolvit, et torrentem facit currere de suæ afflationis ardore; sic ergo delicta mortis gelu constricta, quia [ed., quæ] in se non habent vitam, cœlestis misericordiæ calore solvuntur, et velut turbidus torrens sub celeritate discedunt. Sed ut nobis sensus possit constare plenitudo, pronuntiandum est : Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro coavertitar in liquorem.

Vers. 6. Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Duas seminationes esse in hoc sæculo, Apostolo decente, cognovimus, sicut ipse ait : Qui in carne seminat, de carne melet corruptionem; et qui seminat in

state et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. A spiritu, de spiritu metet vitam æter nam (Gal. v1, 8). Spiritualis ergo seminatio semper in lacrymis est, quia licet fideles, Domino præstante, virtutes operentur, aut præterita peccata deplorant, aut futuris se culpis involvere pertimescunt. Sie enim dict im est de ipsis: Beati qui lugent, quon am ipsi consolabuntur (Matth. v, 5). Isti ergo tales qui seminant in lacrywis, futuræ promissionis gaudiaconsequuntur.Quibus etiam Osee propheta dicit : Serite 441 vobis ad justitiam, et metite misericordiam. (Ose., x, 12). Seminatio vero eorum est pacem quærere, charitatis studio omnia sustinere, jejuniis corpus edomare, eleemosynis se et pietate reficere, et quidquid ad disciplinam potest fidelium pertinere. Contra temporalium recum cupidi, et vana sæculi desiderantes cum lætitia semigunt, deliciosas comessationes exquirunt, ido!olatriam colunt, et cætera quæ flunt diaboli instigatione peccata. Sed in illo die judicii cum tristitia et fletu operas suas metent, de quibus scriptum est: Ibi erit fletus et stridor dentium (Marth. viii, 12). Sic uno versiculo et bonarum rerum compensatio, et malarum retributio declarantur. Quæ figura dicitur antistathmisis, hoc est recompensatio, quando justa faciis recipit, qui se aut recta, aut prava conversatione tractaverit

> Vers. 7. Euntes ibant et flebant, mittentes semina SMQ.

Vers. 8. Venientes autem venient in [mss. A., B., cum] exs Itatione portantes manipulos suos. Quamvis pertinere, tamen eleemosynas maxime (sicut et aliis visum est) dignoscitur commonere; unde scriptum est: Sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum (Eccli, 111, 33). Nam com dicit: Euntes, provectus vitæ sanctissimæ significatur, in qua bene ambulando semper acceditur. Flebant ergo quando pauperes conspiciebant nuditate detectos, frigore constrictos, inopia sæva maceratos; ut prius pietatem corde facerent, antequam manus aliquid larga præstaret. Sequitur, mittentes semina sua. Mittentes, in illo sæculo præmittentes, ubi ante facta nostra perveniunt, quam nos illuc ire possimus, sicut scriptum est : Thesaurizate autem vobis in coelo, ubi neque ærugo, neque tinca demoliuntur, neque fures effodium et furantur (Matth. vi, 20). Nec vacat quod addidit sua, ut de propriis laboribus, non de rapinis eleemosynas facere debeamus. Misericordia enim illa est, de qua alter non gemit, de qua nullus contristatus abscedit; quia illud offerendum est majestati, quod potest sub pietate conquiri. Nam cum dicat Dominus sibi dari, considera si illi aliquid de pravitate po-sit offerri. Addidit, Venientes autem venient in exsultatione, portantes manipulos suos. Venientes, illi veniunt in exsultatione, quibus jam misericordia divina præparatur, qui hic taliter egerunt, qualiter superna jussa præcipiunt. Illi autem ad gaudium venientes non veniunt, qui hic se nequissimis actibus polluerunt. Omnibus enim venire commune est; sed ad conjugata, quæ fiunt ex verbis generis ejusdem. Et quonism superius dixerant metere ununiquemque operam suam, in eadem metaphora veraci sententia perseverant. Addiderunt quoque, portantes manipulos sues. Messores enim, opere consummato, gremio [mss., grenda] portant ad aream qua in agre spicarum congregatione ligaverint; sic beati ferunt in aream Domini fructuosissimas actiones. Sed felix illud gremium, quod triticeis ponderibus ingravatur, ne levitas stipularum vota messoris eludat; et tone deprehendat inanitatem laboris sui, quando jam non prævalet operari.

Conclusio psalmi.

Quam bene septimus iste gradalium in figuram Veteris Testamenti primum adventum nobis Domini B prophetavit, lætitiamque populis salutarem largiendam esse præcinuit, ut ogdoas esset in reliquis, quam ad resurrectionem Domini pertinere prædiximus. Nam et distinctionem hanc sequens titulus manifestat; scribitur enim Canticum graduum Salomonis. Salomon autem interpretatur pacificus, quod nomen ad Dominum Christum maxime pertinct, qui mundum reconciliavit Deo, qui dixit: Pacem meam do robis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv. 27). Denique psalmus ipse jam non futuram prophetiam, sed ipsum fructum ventris ostendere comprobatur, ut cunctis indubitanter appareat, in septuagesimo primo psalmo per decadas totius operis Novi et Veteris Testamenti indicia contineri; hic autem per singularem numerum eadem fuisse declarata.

PSALMUS CXXVI.

Canticum graduum Salomonis.

Diximus non vacare quod et isti titulo Salomonis quoque nomen adjunctum est, cujus interpretatione in Latina lingua pacificus est. Et cui aptius hoc vocabulum poterit convenire, nisi qui populum circumcisionis et præputii unitatis gratia colligavit; et quasi angularis lapis venientes ad se e diverso parietes stabilitatis robore solidavit; de quo dicit Apostolus: Ipse est enim pox nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. 11, 14). Additur quoque quod octavus usque ad finem gradalium est, qui numerus pertinet ad resurrectionem Domini Christi, de quo omnino quod hæc prædicta mysteria referuntur. Et nota quod hic et in septuagesimo primo psalmo propter distinctionem Testamentorum Salomonis nomen constat ascriptum, ut utraque sibi assonare cognoscas.

Divisio p almi.

Exsultans propheta quod Spiritu sancto completus Novi Testamenti gratiam prævidisset, ne aut sibi aut aliis de tanto munere forsitan surriperet perniciosa præsumptio, primo ingressu docet sanctissimos viros, ne quis propriis viribus aliquid boni applicare contendat, cum omnia in divina potestate int posita: nec præcurrere quis velit tempus, quod

gaudium pervenire, beatorum. Hæc dicuntur nomina A intelligit. Domini ordinatione dispositum. Secundo niodo de ipso Domino loquitur Jesu Christo, et de apostolis ejus, vel quicunque ipsius mandata por-

Expositio pealmi.

Vers. 1. Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt adificantes eam. Planum cot ad quosdam æditicatores Psalmistam loqui; sed non est dignum ut credamus bec de structoribus cæmenterum, aut saxorum quadratarlis dictum; sed illos potius adificatores debemus accipere, qui unumquemque Christianum veritate fidel fabricare contendunt. Ipsi enim sunt domus, quibus dicit Apostolus : Vos enim estis templum Dei, et Spiritus Bei habitat in vobis (I Cor. 1, 16). Sed si isti homines suis viribus ædificare contendunt, taborare videntur in vacuum, nisi gratia Domini donet 442 verissima credulitatis affectum [ed., effectum]; sicut et Apostolus dicit: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (Ibidem, 7). Debemus enim ad bæc facienda studium commodare. sed ita ut Dominum credamus posse perficere, ne vanis præsumptionibus elusi, Auctorem et Perfectorem rernm in nostram perniciem prætermittere videamur. Mem nerimus autem hunc et allerum versum sub argumento dictos quod dicitur a necessario. Nocessaria quippe est Domini zedificatio, sine que nibil boni ad culmen perfectionis adducitur.

Vers. 2. Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum rigilabunt qui custodiunt eam. De domo ad C civitatem transitum facit, ut nec in singults elatio detestanda surripiat, nec in Ecclesia sancta jactantia perniciosa prævaleat. Civitas enim Domini Jerusalem intelligitur collestis, cujus adhuc pars peregrinatur in terris, in qua episcopi vigilare contendent, ut commissum sibi gregem pervigili cura custodiant. Quibus idem [ed., item] dicitur : ne noxiis cogitationibus incitentur, et credant aliquid humanas vigitias pravalere, cum sola Divinitas incursionis pericula possit arcere. Intelligimus quam sit impudens Pelagiana, quam iniqua præsumptio, ut contra cam decreverit toties Spiritus sanetus dicere, quod tamen ipsa passa non sit audire.

Vers. 3. In vanum est vobis ante lucem surgere: surgite pestquam sederitis. Adhue ipsos doctores aliolocuturus est : indicans Novum Testamentum, ad D quitur, ut efficacius populi corrigantur, cum etiam magistros viderint esse præmonitos. Dicitur enim: In vanum est vobis ante lucem surgere. Surgit scilicet ante lucem qui in hoe suculo desiderat beatitudinem promereri, cum vera lex, id est Dominus Christus hic multa pertulerit, et usque ad crucis patibulum pro nostra salute dignatus fuerit pervenire. Quod pulcherrima comparatione monstratum-est. Nam qui ante lucem surgit, adique in tenebris ambulat, et iter suum propter obscuritatem noctis expedire non prævalet; sie et illi sunt qui bie degere sub securitate contendunt, antequem resurrectionis gandia consequantur. Quibus dicitur: Surgite postquam sederitis. id est prius humiliationem sustincte, et pust ascen-

sum præmia quærite gaudiorum. Hic enim sessio A cimus, et animas conversorum lucrum [ed., lucratem] humilitatem significat, non honorem. Quod sic esse omnimodis sentièndum sequens versus ostendit. Nam ut capitis nostri evidentibus instruamur exemplis, sedit quando dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 58). Surrexit cum ait: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra (Ibid. xxvi:1, 18). Legitur et in bono, ante lucem; nt Jeremias ait; Ego autem loculus sum ad vos ante lucem, et non audistis me. Et misi ad vos omnes servos meos prophetas ante lucem, dicens: Revertimini unusquisque a viu sua maligna (Jer. vii, 13, 25). Sed si ac em mentis intendas, uterque de Christo loquitur, quamvis videatur esse divisum. Præsens enim psalmus, ante lucem, id est ante secundum adventum Domini nihil gaudiorum dicit esse præsumendum. Jeremias B vero, ante lucem, id est ante primum adventum Christi populos commonet a pravitate discedere : na possint in tortuosis itineribus inveniri. Sic ambo prophetæ adventum Domini utrumque tetigerunt.

Vers. 4. Qui manducatis panem doloris: cum dederit dilectis suis somnum. Declaravit quibus dixerit: In vanum vobis est ante fucem surgere, quando, ipso teste, punem doloris perfecti comedunt Christiani, de cuibus alius psulmus ait : Fuerunt mihi lacry me meæ panes die ac nocte (Psul. XLI, 4). Et alibi : Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura (Psal. LXXIX, 6). Quilnus revera ipse dolor panis est, cum se de afflictione reficient, et de mundana tristitia consolantur. Panis enim pertinet ad nutrimentum, quod in illa puritate contingit, quando C fideles sibi dari pænas non ad interitum æstimant, sed ad salutem. Sequitur quando debeant surgere, qui prius jussi sunt sedere; illo scilicet tempore cum fideles suscipientur in requiem, quibus mors somnus est, et secura pansario. Dilecti enim Dei sont qui eum nimia charitate perquirent. Sed quanta illis præstantur, hinc potest intelligi, ut tale nomen acceperint; nam qui dilectus Dei dicitur, æterna sine dubio prosperitate cumulatur.

Vers. 3. Ecce hæreditas Domini, filii, merces fructus ventris. Ut ostenderet se propheta de fidelibus Christi saperiora dixisse, venit ad secundum modum, in quo jam demonstrat ipsum Dominum Christum. Dicit enim: Ecce hæreditas Domini, Ilii scilicet Ecclesiæ, ex aqua et Spiritu sancto generati, qui hæreditas Domini esse noscuntur. Et qui sint isti filii, consequenter exponitur : Merces fructus ventris. Hujus fructus vestris, id est uteri virginalis partus, merces est omnis ejus hæreditas, que resurgens in cœlorum possessionem mittitur, et æterna cum Domino felicitate Randebit. Merces enim humanitati reddita dicitur, de qua et secundus psalmus ait : Portula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (Psal. 11, 8). Et Apostolas dicht post alia : Propter quod exaltavit illum Deus, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen (Philip. n, 9). Cæterum divinitas ejus nihil accepit unde cresceret, sed mundo contulit unde periculum mortis evaderet. Sic enim et populum acquisitionis di-

esse profitemar; ut codem modo et mercedem recipere dicatur, quam aliquando acquisiisse testamur. Ista enim et his similia convenienter accipiuntur ab illa parte qua passus est.

Vers. 6. Sicul sagittre in manu potentis, its et filii excussorum. Sagitta telum est, que et cito pervenit ad destinata, et pervelat omnino rectissima. Harc quando egreditur de manu potentis, et magna velocitate discurrit, et appetita percutit. Non enim potens est ille qui dirigit, si sagittre cursus erraverit. Quapropter additum est, de manu petentis, ut nec de esseciu dubitares, nec de celeritate dissideres. His bene apostoli comparantur, quia de manu potentis, id est Bomini Salvatoris transmissi, celeriter ad destinata perducti suat, et jussa sideliter impleverunt. Nam ut hoc evidenter adverteres, sequitur, ita et filii excussorum. Excussores recte dicimus prophotas. qui penetralia Domini perquirentes, prophetaverunt populis stupenda miracula. Excutere enim est tectum aliquid inquirere, palamque facere; quod illis accidisse non dubium est, qui vita probabili meruerunt sancti luminis veritate compleri. Istorum filii merito dicuntur apostoli, quoram prædicatione credentes. corum quodammodo fide generati sunt. Nam generationem quamdam ex doctrina descendere beatus Paulus absolute testatur, dicens : Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (Gal. 1v, 19); et alibi : Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui (1 Cor. IV. 15).

443 Vers. 7. Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis. Excussorum filii, id est apostoli, desiderium illud habuerunt, at serviret Domino credens populus Christianus. Hos ergo beates dicit, cum corum labor ad gloriosa vota pervenerit; sive magis, quoniam ipsi desideraverunt atria Domini festinanter intrare, quemadinodam in quadragesimo primo psalmo jam dictum est : Sicut desiderat cervus ad sontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te. Deus (Psal. XLI, 2). Sic et Apostelus ipso desiderio flammabatur cum diceret : Cupio dissolvi et esse cum Christo (Philip. 1, 23). Quapropter ter quaterque beati sunt qui pervenire ad talia vota meruerunt. Quod tamen desiderium non est humana festinatione D completum; sed ille concitat tale votum, qui donat effectuin.

Vers. 8. Non confundentur cum loquentur inimicis suis in porta. Et hoc ad filios pertinet excussorum, qui mundi terminos sanctis prædicationibus impleverunt. Purte vero civitatis Jerusalem Christus est Dominus, sicut ipse dicit: Ego sum janua (Joan. E, 9). In ipsa enim loquitor, qui recte prædicat de Demino Salvatore, ut per ejus baptismum atque punitentiam introcuntes, colorum regna possideant. Sed et illed perscrutandum est quare talis lecus prædicatoribus est electus; scilicet ut qui non credit exect, qui acquiescit introcat. Tali ergo leco pius prædicator et infideles exire facit, et devotes introire permittit; sive quia publica vox est, quæ in porta A amore descendit, ex charitate nascitur, ex dulcedino loquitur, dum a commeantibus semper auditur.

Conclusio psalmi.

Quam bene in altum usque ad verum Solem quasi Elias alter ascendit, non curru igneo subvectus, sed virtutum gradibus elevatus, nec auras motu corporis carpens, sed animo sanctum culmen ascendens! Gloria Domino Salvatori, qui in servis suis miracula diversa monstravit. Iter habuit per aera illius mortale corpus, proplieta terram non deserens ad superna conscendit. Rogemus ut pennis misericordiæ suæ nos evehat, qui carnis fragilitate deprimimur. Nihil illi difficile est, nisi cum boni aliquid non putatur posse hoc implere. Perscrutemur ergo seduli Scripturas divinas: revolvamus libros Novi et Veteris Testamenti, si filii esse volumus excussorum; ibi enim Dominum reperimus, si hæc veraciter excutere mercamur.

PSALMUS CXXVII. Canticum graduum.

Q.:am sit magnificus nonus gradus, numerus ipse declarat, qui trina triplicatione protentus, sanctum nobis Trinitatis culmen ostendit. Sed cum timorem Domini legerimus initium sapientiæ (Eccli. 1, 16), perquirendum est cur propheta in tali loco eum judicaverit esse memorandum. Duo timores sunt qui corda nostra compungont: unus humanus, per quem timemus aut pericula carnis pati, aut mundi bona deserere. Sed iste cognoscitur temporalis, qu niam versatione versamur. Divinus autem timor per omnes provectus in hac vita nobiscum semper ascendit. Nam cum illa hujus sæculi formido in primo gradu cum mundo deseratur, iste semper nobiscum manet. et in omni ascensu quasi fidelissimus comes assunitur; sicut in cen:esimo decimo octavo psalmo jam dictum est: Infige timore tuo carnes meas: a judiciis enim tuis timui (Psal. czviii, 120). Merito ergo et in tali gradu et ubique timor Domini debere nobis inesse præcipitur; quoniam nobis custos necessarius approbatur.

Divisio psalmi.

Primo membro propheta sub quibusdam allusionibus enumerat bona timentium Deum, ut animos devotorum cœlestis præmii calore succendat. Secundo benedicit eos, ut gaudia æterna recipiant : ne quis hune timorem suavissimum pertimescat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Beati ownes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Primo sermone timorem Domini ab hujus sæculi terrore divisit. Dicendo enim, Beati emnes qui timent Dominum, ostendit non esse beatos qui mundi hojus pericula in amissione temporalium rerum sollicita mente formidant. Illa enim miseros efficient, cum homines inani pavore discruciant; provectum non habent, sed immutationem; ascensum nesciunt, sed ruinam. Contra timor Domini ex

procreatur. Devotus timor timentem consolans, afflictumque reficiens : nesciens carere gaudio . nisi tali fructu deposito; de quo scriptum est : Venite. filii, audite me, timorem Domini docebo vos (Psal. xxxii, 12). Quam proficuus timor est, quo filii docontur : qualis d sciplina, quæ dulcibus donatur affectibus [ed., effectibus]! Et alibi de ipso præcipitur : Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuu; postulat a te , nisi ut timeas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ambules in omnibus viis ejus, et diligas eum, et custodias præcepta ejus ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, ut bene sit tibi (Deut. x, 12)? Dictum est quoque de eodem : Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi (Psal. xviii, 10). Sed B ne forsitan timendum solummodo putares Dominum cum tonat, cum coruscat, cum terras tremore concutit, cum criminosis minatur interitum, addidit, qui ambulant in viis ejus, ut non solum suspendamur ab actibus pravis, verum etiam in fide probemur ambulare rectissima. Illi autem timent Dominum, qui ambulant in viis ejus, et mandata ipsius devota mente perficiunt. Sed videamus cur alibi singulari numero ponatur via, et alibi plurali, sicut bic factum est. Cum de se loquitor Dominus Christus, viam se dicit, ut est il'ud : Ego sum via, veritas et vita ; et iterum : Nemo enim potest ad Patrem venire, nisi per me (Joan. xiv, 6). Cum vias plurimas dicit, apostolos significat et prophetas, per quos venitur ad unam viam, id est, ad Dominum utique Salvaterem. Quod tand u hæc metuimus, quandiu in hujus sæculi con. C utrumque Jeremias testatur dicens : State in viis Domini, et interrogate semitas Dei æternales, et videte quæ est via bona, et ambulate in ea (Jer. vi. 16). Hoc etiam et in alio loco sic intelligendum esse monui-

Vers. 2. Labores fructuum tuorum manducabis: beatus es, et bene tibi erit. In isto et duobus aliis versibus qui sequantur, enumerat bona timentium 444 Deum. Sed primum considerandum est cur superius plurali numero posuerit, bealos, et munc singulariter dixerit, munducabis. Usus iste Scripturæ divinæ proprius est ad singularem numerum redigere, quod pluraliter videtur esse propositum; scilicet quia mater Ecclesia (sicut sæpe dictum est), quamvis plurimos beatos contineat, sancta unitate D lætatur. Deinde perscrutemur quid velit dicere, labores fructuum tuorum, cum non de fructibus labores, sed de laboribus fructus sine dubitatione nascantur. Sed labores significare voluit opera bona, qua in hoc mundo ita fiunt, ut epulum suave in futura retributione concedant. Manducare est enim aliqua esca refici, et de ipsa satietate gaudere. Isti ergo laboris qui sunt bonorum operum, percipiuntur in illa resurrectione, quando auditum fuerit: Venite, benedicii Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34). Felix comestio qua non ventre digeritar, sed inconsumptibili perennitate servatur. Nam et animas habere pabulum summ psalmus alter ostendit, dicens : Gustate et videte quoniam

suaris est Dominus (Psal. xxxiii, 9). Et ne istud pa- A viim i otest respicere Testamentiim. Nam quod uxori bu'um carneum putares, addidit : Beatus es. Nemo enim de carnali comestione beatus essicitur, nisi qui per spiritualia dona saginatur. Et ne istum beatum mediocrem fructum crederes possidere, subjunxit, et bene tibi erit. Ubi bene est, omnia bona confluent, et ad gaudium suavitatis adducunt. Significat enim illa præmia, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (1 Cor. n, 9).

Vers. 3. Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

Vers. 4. Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ. Simili modo intellectus ad literam et hic quoque vitandus est. Nam cum plures sanctissimos viros uxores et silios perspicias non habere, et ite- B quæ bona sunt in Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ. rum sceleratos hæc omnia possidere, quomodo in istam partem beatitudinis applicabis, quæ subtracia plerumque bonis, et iniquis potius attributa cognoscis? Usor enim dicta est, quasi ut soror. Quapropter uxorem hic beati viri sapientiam debemus accipere, sieut Salomon dicit : Qui voluerit sapientiam ducere sibi spousam (Sap. viii, 2); et alibi : Ama i'lam, et amplexabitur te; et circumda illam, et servabit te (Prov. IV, 6). Ipsa ergo uxor est justorum, quæ casto amplexu complectitur maritum. Vitis vero mater est uvarum, que dulcia vina profundens, corda nostra recreat: sic et ista uxor, id est sapientia, fructus inferens jucundos, suavi nos delectatione lætificat. Domus autem nostra recte dicitur propria cogitatio, commoramur. Istius autem domus parietes, duo sunt testamenta, in quibus mens sancia velut quibusdam lateribus firmata solidatur. Sequitur, Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ. De uxore sapientia merito dicuntur filii nati esse, non filize. Per sexum enim virilem plerumque mentis sirmitas indicatur : sive quia hic sexus nominatus utrumque e mplectitur sieut et alibi dicit : Beatus vir qui timet Dominum (Psal. cx1, 1); non enim solum vir beatus est qui timet Dominum, sed et mulier beata est quæ Dominum timet. Ipsi ergo circumdant spiritualem mensam, hoc est altare Domini, quando cœlesti pane saginantur. Sed ideo tua dictum est, ut honor pontiscis clarius appar- ret; sic enim de ipsis dicimus : Presidet Ecclesiae suae : Redi ad Ecclesiam tuam ; D est) qui spirituali doctrina generantur. Sed minus quod verbum in usu constat esse cunctorum. Illud que que discutiendum est, quod filios beatorum olivis novellis comparare maluerit; ipsæ enim sunt viridiores ac fortiores, et ex omni parte firmissimæ, fractum quoque copiosius inferentes : de quo fructu et eibus conditur, et lumen accenditur, et sesso corperi subvenitur. Nec putes incassum olivam atque sitem his comparationibus fuisse sociatam; nam ille qui a latronibus in Evangelio vulneratus fuerat, inhas vino et oleo legitur esse curatus (Luc. x, 34): queniam hice duo vita nostra mystica prasidia beninistrant ; in vine austeritas justitiæ est, in oleo busitas misericordiæ; illud ad Vetus, istud ad No-

ritem, filiis similavit olivas, parabole figura esse dignoscitur, quoniam res sibi genere dissimiles com-

Vers. 5. Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet Dominum. Secuta est beati illius qui timet Dominum perfecta conclusio. Nam cum dicit : Sic benedicetur, significat (sicut superius constat expositum), sic enim meretur benedici, qui suum timet auctorem, qui formidare desinit inania, qui casto Domini timoro completur. Et vide ordinem dictorum; ait enim prius: Ecre sic benedicetur omnis homo; et ne sibi hanc benedictionem usurparent contumaces ac fatui, addidit. qui timet Dominum.

Vers. 6. Benedicat te Dominus ex Sion, et videas Venit ad secundum membrum, ubi pietate sanctissima illos postulat benedici, qui ad omne bonum studium Domini timore flammantur, ut agnoscamus quam sit timor iste proficuus, cui benedictio sancta geminatur. Dicit enim, Benedicat te Dominus ex Sion, id est Dominus Christus, qui in hoc monte hominibus apparere dignatus est, et pro nominis sui qualitate tanquam pastori optimo semper ascribitur. Sion enim (sicut sæpe dictum est) interpretatur speculatio. Sequitor, et videas quæ bona sunt in Jerusalem. Necesse nobis est ista verba frequenter exponere, quia positi sensus ex ipsis maxime pendere noscuntur. Jerusalem indicatur visio pacis. Pax hic invisibilis res est, quæ tunc videbitur, quando auctor quando in eadem defixi, quasi in quibusdam ad bus C ejus Christus Dominus beata mente conspicitur; oplat ergo ut in Jerusalem videat cuncta quæ bona sunt. Aspicitur enim illic ipse Dominus, qui et ipsos intuentes aternos facit, et se jugi perpetuitate demonstrat. Hoc ergo prophetiæ spiritu sanctis optatur, quod eis evenire posse cognoscitur. Sed ne hoc crederes temporale, additum est, omnibus diebus vitæ tuæ, ut ineffabili dono æternitatis cumulus adde-

> Vers. 7. Et videas filios filiorum tuorum : pax [mss. A., B., F., pacem] super Israel. Adjecit et hunc versum benedictionibus suis; ut ille qui hic timet Dominum videat in illa beatitudine filios filiorum suorum; quod etiam et spadonibus accidere posse non dubium est. Filii sunt (sicut jam dictum gaudii fuerat filios acquisiisse spirituales, nisi etiam et ipsi qui docti sunt, alios silios generasse viderentur. Filios enim filiorum significat nepotes, quod utique beatis viris contingere potest, qui prædicationibus sanctis populos instruere consuerunt. Et inthere and inter summa gandia 445 memorat hoc videndum. Necesso est enim ut acquisitus fidelis magnum gaudium pariat acquirenti, quia magna inde probatur mercede cumulandus. Ad quos illud talentum respicit, quod paterfamilias duplicatum lætus invenit. Sequitur sententia quæ beatitudinis illius culmen suavitatemque declarat; ut supra illam beatam Jerusalem pax, id est Dominus Salvator insideat,

permittit; sive quia publica vox est, quæ in porta A amore descendit, ex charitate nascitur, ex dulcedino luquitur, dum a commeantibus semper auditur.

Conclusio psalmi.

Ouam bene in altum usque ad verum Solem quasi Elias alter ascendit, non curru igneo subvectus, sed virtutum gradibus elevatus, nec auras motu corporis carpens, sed animo sanctum culmen ascendens! Gloria Domino Salvatori, qui in servis suis miracula diversa monstravit. Iter habuit per aera illius mortale corpus, propheta terram non desercus ad superna conscendit. Rogemus ut pennis misericordiæ suæ nos evehat, qui carnis fragilitate deprimimur. Nihil illi difficile est, nisi cum boni aliquid non putatur posse hoc implere. Perscrutemur ergo seduli Scripturas divinas: revolvamus libros Novi et Veteris Testamenti, si filii esse volumus excussorum; ibi enim Dominum reperimus, si hæc veraciter excutere mercamur.

PSALMUS CXXVII. Canticum graduum.

Q.am sit magnificus nonus gradus, numerus ipse declarat, qui trina triplicatione protentus, sanctum nobis Trinitatis culmen ostendit. Sed cum timorem Domini legerimus initium sapientiæ (Eccli. 1, 16), perquirendum est cur propheta in tali loco eum judicaverit esse memorandum. Duo timores sunt qui corda nostra compungunt: unus humanus, per quem timemus aut pericula carnis pati, aut mundi bona deserere. Sed iste cognoscitur temporalis, qu niam versatione versamur. Divinus autem timor per omnes provectus in hac vita nobiscum semper ascendit. Nam cum illa hujus sæculi formido in primo gradu cum mundo deseratur, iste semper nobiscum manet, et in omni ascensu quasi fidelissimus comes assumitur; sicut in cen:esimo decimo octavo psalmo jam dictum est: Infige timore tuo carnes meas: a judiciis enim tuis timui (Psal. cxvIII, 120). Merito ergo et in tali gradu et ubique timor Domini debere nobis inesse pracipitur; quoniam nobis custos necessarius approbatur.

Divisio psalmi.

Primo membro propheta sub quibusdam allusionibus enumerat bona timentium Deum, ut animos devotorum cœlestis præmii calore succendat. Secundo benedicit eos, ut gaudia æterna recipiant : ne quis hunc timorem suavissimum pertimescat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Primo sermone timorem Domini ab hujus sæculi terrore divisit. Dicendo enim, Beati emnes qui timent Dominum, ostendit non esse beatos qui mundi linjus pericula in amissione temporalium rerum sollicita mente formidant. Illa enim miseros efficient, cum homines inani pavore discruciant; provectum non habent, sed immutationem; ascensum nesciunt, sed ruinam. Contra timor Domini ex

procreatur. Devotus timor timentem consolans, afflictumque reficiens : nesciens carere gaudio . nisi tali fructu deposito; de quo scriptum est : Venite, fili, audite me, timorem Domini docebo vos (Psal. xxm, 12). Quam proficuus timor est, quo filii docentur : qualis d sciplina, quæ dulcibus donatur affectibus [ed., effectibus]! Et alibi de ip-o præcipitur : Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus postulat a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ambules in omnibus viis ejus, et diligas eum, et custodias præcepta ejus ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, ut bene sit tibi (Deut. x, 12)? Dictum est quoque de eodem : Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi (Psal. xviii, 10). Sed B ne forsitan timendum solummodo putares Dominum cum tonat, cum coruscat, cum terras tremore concutit, cum criminosis minatur interitum, addidit. qui ambulant in viis ejus, ut non solum suspendamur ab actibus pravis, verum etiam in fide probemur ambulare rectissima. Illi autem timent Dominum, qui ambulant in viis ejus, et mandata ipsius devota mente perficiunt. Sed videamus cur alibi singulari numero ponatur via, et alibi plurali, sicut hic factum est. Cum de se loquitur Dominus Christu-, viam se dicit, ut est il'ud : Ego sum via, veritas et vita; et iterum : Nemo enim potest ad Patrem venire, nisi per me (Joan. xiv. 6). Cum vias plurimas dicit, apostolos significat et prophetas, per quos venitur ad unam viam, id est, ad Dominum utique Salvaterem. Quod tand u hæc metuimus, quandiu in hujus sæculi con. C utrumque Jeremias testatur dicens : State in viis Domini, et interrogate semitas Dei æternales, et videte quæ est via bona, et ambulate in ea (Jer. vi, 16). Hoc etiam et in alio loco sic intelligendum esse monui-

Vers. 2. Labores fructuum tuorum manducabis: beatus es, et bene tibi erit. In isto et duobus aliis versibus qui sequuntur, enumerat bona timentium ALL Deum. Sed primum considerandum est cur superius plurali numero posuerit, beatos, et nunc singulariter dixerit, munducabis. Usus iste Scripturæ divinæ proprius est ad singularem numerum redigere, quod pluraliter videtur esse propositum; scilicet quia mater Ecclesia (sicut sæpe dictum est), quamvis plurimos beatos contineat, sancta unitate D lætatur. Deinde perscrutemur quid velit dicere, labores fructuum tuorum, cum non de fructibus labores. sed de laboribus fructus sine dubitatione nascantur. Sed labores significare voluit opera bona, quæ in hoc mundo ita fiunt, ut epulum suave in futura retributione concedant. Manducare est enim aliqua esca refici, et de ipsa satietate gaudere. Isti ergo labores qui sunt bonorum operum, percipiuntur in illa resurrectione, quando auditum fuerit: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Matth. xxv, 34). Felix comestio qua non ventre digeritur, sed inconsumptibili perenuitate servatur. Nam et animas habere pabulum suum psalmus alter ostendit, dicens : Gustate et videte quoniam

cerebant.

Vers. 4. Dominus justus concidet cervices peccatorum. Cum sit Dominus patiens, et magnanimis, et sustinens peccatores, de illis delinquentibus mavult intelligi, qui ipsius misericordia ad satisfactionem desiderant redire salutarem. Cervices autem pro superbia positas Scriptura testatur, dicens : Cerno quod populus hic duræ cervicis sit (Exod. xxxii, 9). Et beatus Stephanus in passione sua Judæos arguens, dicit : Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut et patres vestri (Act. vii, 51). Istis ergo hæc vicissitudo redditur, ut cervices quas contra Dominum lethaliter extulerunt, jugo iosius suavi salutari humilitate subdantur. Quod sæpe de persecutoribus sactum esse B meminimus, ut sierent prædicatores sanctissimæ religionis, qui prius idola nefandissimis persuasionibus [ms. G. et ed., persecutionibus] vindicabant.

Vers. 5. Confundantur et revereantur omnes qui oderunt Sion. Venit ad positionem secundam, ubi wsque ad finem psalmi per figuram parabolen, quibusdam comparationibus adversariis obstinatis prædicit esse venturum; quod eis in Domini constat evenire posse judicio. Confundentur, cum perfidiam suam viderint in illa veritate damnari. Reverebuntur Judicantem, quem hic temnendum esse putaverunt. Ipsi enim oderunt Sion, id est Ecclesiam, qui incarmationem Domini insanis mentibus respuerunt.

mam evellatur arescit. Solent ædificia deserta in encuminibus suis caduca fena producere, quæ ante mempus collectionis arefacta dispereunt : quia nulla mirmissima radice viguerunt. His peccatores obstinati ptissima societate junguntur: quoniam et hic frequenter dispereunt, antequam de hac luce tollantur; mascuntur enim in cacuminibus superbiæ, ubi nulla moliditate consistunt. Nam si in convalle lacrymarum merminarent, fructus suos usque ad maturitatem **▼Domino juv**ante) perducerent.

Vers. 7. De quo non implevit manum suam qui netil, et sinum svum qui manipulos colligit. In Teni specie perseverat; et sicut superius in alio Dealmo de beatorum fructibus dicit : Venientes autem menient in exsultatione, portantes manipulos suos (Psal. D potest quæstio nonnulla suboriri, cur in gradu un-CXXV. 6), ita nunc de peccatoribus pronuntiat, nec manu, nec sinu aliquid ex eis a messoribus, id est angelis, qui ad judicium Domini populos congre-Rabunt, esse portandum : quoniam illa messis spirithalis fuit quæ fructum intulit, ista vero carnalis est, quæ nulla triticei muneris fecunditate lætatur; ut nee unam manum repleat, nec sinum onerare prævaleat. Talis est ista messis quæ in dominico agro non seritur, sed in pectoribus superborum quasi in eulminibus caducis enascitur. Nam quos fructus afferre potuit quæ priusquam evellerctur exarnit? N. c. Mad vacat quod manum posuit et sinum : manus perlinet ad operationem, sinus ad conscientiam; in ma-

dias, quas assidue hostes fidei armatis sensibus in- A lorum quippe actibus neutrum frugi aliquid potunt inveniri.

> Vers. 8. Et non dixerunt qui præteribant : Benedictio Domini super vos: benediximus vobis in nomine Domini. Consuctudo inter Hebræos erat ut si agentes viam, laborantes in aliquo agrorum opere reperissent, gratia indulta benedicerent; sicut in libro Ruth legitur : Dixitque Booz juveni qui messoribus præerat : Dominus vobiscum. Qui responderunt e:: Benedicat tibi Dominus (Ruth. 11, 4, 5). De quo ricu magnificus hic a contrario sensus assumptus est: quoniam sceleratis inaniter operantibus benedictio nulla præstatur. Prætereuntes autem significat sanctos viros, qui mundi istius confusa et perturbata temnentes, ad saculi illius pacifica et quieta festinant; ut revera prw erire videan ur, quæ Domini amore contemnunt. Nam si istos prætereuntes velis tibi auctoritate divina firmari, audi Moysen: Transibo et videbo visionem hanc (Exod. m. 5). Et in alio psalmo superius dictum est : Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani : et transivi, et ecce non erat (Psal. xxxvi, 55). Vides hoc verbum sæpe sanctis mentibus attributum. Sed ne ipsa benedictio putaretur humanis viribus applicanda, seguitur, benediximus vobis in nomine Domini. lpsa est enim firma et vera l'enedictio, quæ sub Domini commemoratione præstatur, a quo venit omne quod expedit.

Conclusio psalmi.

• Vers. 6. Fiant sicut senum ædisiciorum, quod prius- C evecum, decimum conscendisse sastigium. Dextera Respiciamus hunc psalmum quasi duabus alis quippe ala ipsius est, post persecutiones mulias Ecclesiæ superborom denuntiata conversio. Sinistra. odientium Sion optata confusio. Qued propheta non maledicendi studio loquitur, sed futuræ veritatis instinctu : quoniam licet et pro inimicis no-tris pracipiatur orandum, de obstinatis tamen ac perituris, quod veritas habebat, exposuit; nec tamen sine fructu magnæ pietatis hæc dicta sunt. Multi enim de prædicta pæna se corrigunt, quando obstinatis talia imminere cognoscunt.

PSALMUS CXXIX. Canticum graduum.

Nisi consuetudo Ecclesiæ sollicita mente recolatur, decimo collocatus propheta, se pœnitentiæ satisfactione prosternat. In tali enim culmine constitutus, et evectus ad gloriam sempiternam, trepidationem adhuc habere potuit, non ruinam. Similis enim ratio in centesimo vigesimo septimo psalmo reddita est. cum timorem Domini per omnes gradus in hoc mundo sanctis diximus convenire personis. Dicit etiam Ecclesia in centesimo vigesimo octavo: Sape expugnaverunt me a jurentute mea; et paulo post, Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, multasque calamitates ascendens populus iste dinumerat, quas adhuc sustinebat in mundo. Ita et hic quidquid in excelsum propheticus animus tendit, amplius se

virtute complectitur. Hoc est quod superius dixit: Videas quæ bona sunt in Jarusalem. Ista enim pax est quam omnis desiderat devotus, cui suspirat, cui gemit, pro qua ipsam animam libenter effundit.

Conclusio psalmi.

Cognovimus in præsenti psalmo quæ Deum timentibus sint promissa, quos fructus recipiat qui Dominum sincera mente formidat. Studio ergo maximo deprecemur, ut istum timorem accipere mereamur, qui non ad posnam petitur, sed ad salutem; unde talia proveniunt, qualia nunquam de mundi oblectatio e nascuntur. Decet enim peti nimia supplicatione quod summum est. Quapropter (ut dictum est) Dominum jugiter expetamus, ut ipsius largitate mereamur ad talia munera pervenire. Nam qui peccatores opportune et importune præcipit supplicare, promisit quod etiam et nos immeritos possit audire.

PSALMUS CXXVIII. Canticum graduum.

Gradus iste decimus denario jam promovetur ascensu, terrena deserens, et supernis se gloriosa vicinitate conjungens. Audiamus enm in alto positum 'dulcius canentem, quoniam altitudo graduum psalmorum nobis intelligendorum præstat ascensum. Subiit quippe merito, qui ad Domini proximatur aspectum. Sed tamen hæc omnia humilitas præstat, quæ Dei samul is decenter exaltat. Videamus quid sit positum in hec numero præmiali, quia ipse est denarius quem laborantibus in vinea sua dives C gastam dicit Ecclesia; ut intelligas quia nuaquam Dominus pia largitate concedit (Matth. xx, 9). Bocet enim propheta toleranter nos sæculi molestias sustinere, quando Ecclesiæ crebras fuisse comprobat passiones.

Divisio psalmi.

Spiritu sancto propheta completus, in prima positione monet Israel ut dicat quanta certamina et quales insidias a suis pertulerit inimicis, ne quis fidelium de propriis tribulationibus desperare videretur. Secunda positione prophetiæ spiritu pertinacibus et inimicis Ecclesiæ per quasdam parabolas imprecatur, quod eis in judicio suturo noverat esse Venturum.

Expositio psalmi.

Vors. 1. Sæpe expugnaverunt me a juventute mea. dicat nunc Israel. Admonetur Israel, id est Ecclesia Doi, ut dicat expugnatam se sæpe et a juventute. Sæpe significat frequentiam passionum. A juventute, primum tempos ætatis, quando ab ipsis primordiis sevis-imas contrarietates, diabolo instigante, sustinuit. Sie enim alius psalmus ait : Juvenior fui et senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egentem pane (Psal. xxxvi, 25). Neutro generi mascu-Hnum genus adjunxit; quod inter idiomata Scripturæ divinæ constat esse numerandum. Egentem pane, non enim vel puer, vel adolescens hoc viderat quod dicebat. A juventute ergo significat, quando a fratre

et cuncta beata faciat, quacumque majestatis sum A perverso Abel justus eccisus est. Pertulit quoque temporibus Loth, quando multas iniquitates Sedemorum vir fidelis expertus est. Pertulit in Job netissimas illas et creberiimas calamitates, quando diaboli machinamenta gloriosse tolerantia passionis victa cesserunt. Pharaonis quinetiam populus Dei acerbam dominationem sustinutt. Multi vero sanctissimi tribulationibus et periculis appetiti, certamen atrocissimum sustinentes, martyrii coronam consummata clade meruerunt. Ipsius quoque Christi Domini passione expugnata est Ecclesia, quando imprudentibus visa e t Dominum perdere, quem vitæ suæ prædicavit auctorem; sed inde potiu- erevit, unde eam infideles putabant nihilominus inclinari. Nec illud vacat quod sequitur, dicat nunc Israel; B scilicet in hoc sæculo, quando tempus est prenitentiæ, ut instruantur reliqui fideles. Nam post resurrectionem generalem solas Domini laudes cantabit semper Ecclesia. Istud enim quod positum est, dicat nunc Israel, per tres versus qui sequuntur ubique subsudiendum est.

> Vers. 2. Sæpe expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potnerunt wibi. Et in quinto psalmo gradalium superiore factum est simile principium. Quæ figura dicitur anaphora, id est relatio ejusdem verbi per principia versuum plurimorum. Nunc exim intelligenda est senectus Eccle-iæ, dicente apostolo: Filioli, novissima hora est (I Joan. 11, 18). Quidquid enim in fine mundi geritur, senectus aptissime mencupatur. Quapropter a juventute sua bene se espufinita quæ semper erpugnata est. Crescit enim persecutionibus improborum, suaque contritione grandescit. Nam etsi videatur sanctos viros in hac vita amittere, tamen eos futuræ patriæ probatur acquirere; et ideo non potest finiri, quando illam detrimentis suis constat augeri. Nam et sequentia sic declarant; dicit autem, etenim non potuerunt mihi. Non potuisse sibi prævalere dicit, quos se superius expugnasse commemorat. Imperfecta est enim expugnatio, quæ iterum ad certamen redit; nec victoria debet dici, postquam iterum constat posse confligi. Quod tamen comma sequens versus exponit.

Vers. 3. Supra dorsum meum fabricaverunt pecceteres; prolongaverunt iniquita!em suam. Consuctudo Dest nequissima perfidorum, ut quando aliquid puiverso populo publice nequeunt imponere, occulte nitanter singulis aliqua suadere; ut vel pauces decipiant, qui [mss. A., B., F., quia] Ecclesiam Dei nulla potuerunt perversitate subvertere. Fabricatum vero supra dorsum suum a peccatoribus esse testatur, qui dolos facere a tali parte festinant; ut qui a facie videri possunt, a tergo minime 446 sentiautur. Hine superventus inimicorum graviter formidatur, cum dorsum nituatur subita incursione turbare. Et ut patientiæ sam robur cetendat, ipsum certaminis genus exsequitur; qued nonnunquem et a superioribus plus timetur. Et ut iterum ipsas subreptiones momentaneas non putares, preleng tas dicit insicrebant.

Vers. 4. Dominus justus concidet cervices peccatorum. Cum sit Dominus patiens, et magnanimis, et sustinens peccatores, de illis delinquentibus mavult intelligi, qui ipsius misericordia ad satisfactionem desiderant redire salutarem. Cervices autem pro superbia positas Scriptura testatur, dicens : Cerno quod populus hic duræ cervicis sit (Exod. xxxii, 9). Et beatus Stephanus in passione sua Judæos arguens, dicit : Dura cervice, et incircumciais cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut et patres vestri (Act. vii, 51). Istis ergo hæc vicissitudo redditur, ut cervices quas contra Dominum lethaliter extulerunt, jugo ipsius suavi salutari humilitate subdantur. Quod sæpe de persecutoribus factum esse B nant; ut revera præ erire videan ur, quæ Ikomini meminimus, ut sierent prædicatores sanctissimæ religionis, qui prius idola nefandissimis persuasionibus [ms. G. et ed., persecutionibus] vindicabant.

Vers. 5. Confundantur et revercantur omnes qui oderunt Sion. Venit ad positionem secundam, ubi usque ad finem psalmi per figuram parabolen, quibusdam comparationibus adversariis obstinatis prædicit esse venturum; quod eis in Domini constat evenire posse judicio. Confundentur, cum perfidiam suam viderint in illa veritate damnari. Reverebuntur judicantem, quem hie temnendum esse putaverunt. Ipsi enim oderunt Sion, id est Ecclesiam, qui incarnationem Domini insanis mentibus respuerunt.

Vers. 6. Fiant sicut fenum ædificiorum, quod priusquam evellatur arescit. Solent ædificia deserta in cacuminibus suis caduca fena producere, quæ ante tempus collectionis arefacta dispereunt : quia nulla Armissima radice viguerunt. Ilis peccatores obstinati aptissima societate junguntur: quoniam et hic frequenter dispereunt, antequam de hac luce tollantur; nascuntur enim in cacuminibus superbiæ, ubi nulla soliditate consistunt. Nam si in convalle lacrymarum germinarent, fructus suos usque ad maturitatem (Domino juvante) perducerent.

Vers. 7. De quo non implevit manum suam qui metit, et sinum suum qui manipulos colligit. In feni specie perseverat; et sicut superius in alio pealmo de beatorum fructibus dicit : Venientes autem renient in exsultatione, portantes manipulos suos (Psal. D potest quastio nonnulla suboriri, cur in gradu uncxxv, 6), ita nunc de peccatoribus pronuntiat, nec manu, nec sinu aliquid ex eis a messoribus, id est ab angelis, qui ad judicium Domini populos congregabunt, esse portandum : quoniam illa messis spiritualis fuit quæ fructum intulit, ista vero carnalis est. quæ nulla triticei moneris fecunditate lætatur; ut nee unam manum repleat, nec sinum onerare prævaleat. Talis est ista messis quæ in dominico agro non seritur, sed in pectoribus superborum quasi in culminibus caducis enascitur. Nam quos fructus afferre potuit quæ priusquam evelleretur exarnit? N. c. filed vacat quad manum posuit et sinum : manus pertinet ad operationem, sinus ad conscientiam; in ma-

dias, quas assidae hostes filei armatis sensibus in- A lorum quippe actibus neutrum frugi aliquid potent inveniri.

> Vers. 8. Et non dixerunt qui præteribant : Benedictio Domini super vos: benediximus vobis in nomine 1)omini. Consuctudo inter Hebræos erat ut si agentes viam, laborantes in aliquo agrorum opere reperissent, gratia indulta benedicerent; sicut in libro Ruth legitur : Dixitque Booz juveni qui messorilus præerat : Dominus vobiscum. Qui responderunt et: Benedicat tibi Dominus (Ruth. a, 4, 5). De quo ricu magnificus hic a contrario sensus assumptus est: quoniam sceleratis inaniter operantibus benedictio nulla præstatur. Prætereuntes autem significat sanctos viros, qui mundi istius confusa et perturbata temnentes, ad swenli illius pacifica et quieta festiamore contemnunt. Nam si istos prætereuntes velis tibi auctoritate divina firmari, audi Moysen : Transibo et videbo visionem hanc (Exod. 111, 5). Et in alio psalmo superius dictum est : Vidi impium supercxultatum et elevatum sicut cedros Libani : et transiri, ct ecce non erat (Psal. xxxvi, 55). Vides hoc verbum sæpe sanctis mentibus attributum. Sed ne ipsa benedictio pataretur humanis viribus applicanda, sequitur, benediximus vobis in nomine Domini. Ipsa est enim firma et vera benedictio, quæ sub Domini commemoratione præstatur, a quo venit omne quod expedit.

Conclusio psalmi.

Respiciamus hunc psalmum quasi duabus alis evectum, decimum conscendisse fastigium. Dextera quippe ala ipsius est, post persecutiones mulias Ecclesiæ superborom denuntiata conversio. Sinistra, odientium Sion optata confusio. Qued propheta non muledicendi studio loquitur, sed futuræ veritatis instinctu : quoniam licet et pro inimices no-tris pracipiatur orandum, de obstinatis tamen ac perituris, quod veritas habebat, exposuit; nec tamen sine fructu magnæ pietatis hæc dicta sunt. Multi enim de prædicta pæna se corrigint, quando obstinatis talia imminere cognoscunt.

PSALMUS CXXIX. Canticum graduum.

Nisi consuetudo Ecclesiæ sollicita mente recolatur, decimo collocatus propheta, se pœnitentiæ satisfactione prosternat. In tali enim culmine constitutus, et evectus ad gloriam sempiternam, trepidationem adhuc habere potuit, non ruinam. Similis enim ratio in centesimo vigesimo septimo psalmo reddita est. cum timorem Domini per omnes gradus in hoc mundo sanctis diximus convenire personis. Dicit etiam Ecclesia in centesimo vigesimo ociavo: Sape expugnaverunt me a jurentute mea; et paulo post, Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, multasque calamitates ascendens populus iste dinumerat, quas adhuc sustinebat in mundo. Ita et hic quidquid in excelsum propheticus animus tendit, amplius se

pia homilitate prosternit ut adhuc mente curvatus A ascenderet, 447 si præsumptionem de meritis non haberet. Conscius enim conditionis humanæ adhuc se humilius quam pridem subdiderat, inclinavit, quia nemo potest essugero peccatum, qui in fragili probatur corpore constitutus. Quando enim non aut cogitatione delinquimus, aut verborum superfluitate peccamus, aut improvida actione delabimur? Una est ergo securitas in hoc sæculo viventi, jugiter piis precibus inclinari; ut qui a culpa esse non possumus liberi, per munera pietatis mereamur absolvi.

Divisio psalmi.

Videns propheta plus mente quam corpore, ne magnis delictorum fluctibus obrueretur, exordio rum liberetur, benevolentiam boni Judicis quærens de calamitatibus indicatis : quoniam nullus potest esse salvus, nisi qui divina clementia fuerit absolutus. Sequitur compendiosa conclusio, narrationem et cætera prætermittens: quoniam si opportune adhibeautur, exornant; si incongrue intromittantur, horrescunt. Secutus est ergo bonus magister utile devotumque compendium; cito ad gratulationis gaudia venit, ut agnoscerent pœnitentes quanta gratia suscipiuntur, quibus tam velox medicina præstatur. Expositio psalmi.

Vers. 1. De profundis clamavi ad te, Domine, Domine, exaudi orationem [mss. A., B., et ed., vocem] meam. Profundum est quasi porro fundum, cujus ima omnino demersa sunt. Ilinc ad Dominum C propheta slamavit, ut facilius potuisset audiri. De isto profundo gloriosas fudit lacrymas Petrus: de isto Publicanus pectora culpanda tundebat, qui sic in altum venerat peccatorum, ut nec oculos levaret ad cœlum : de isto denique loco Jonas tacitus vocise. rabatur ad Dominum, qui in ventre ceti positus, infernum vivus intraverat. Cetus enim prophetæ oratorium fuit, naufrago portus, inter undas domus, felix in desperatione subsidium. Non enim glustus est in escam, sed in requiem possidendam; et miro novitatis exemplo venter ille ferious reddidit pabulum illæsum, non solita injuria decoctionis absumptum; sicut în libro suo ipse testatur, dicens : Et præcepit Dominus pisci magno ut deglutiret Jonam : et erat Jonas in ventre piscis tribus diebus et tribus nocti- D bus, etc. (Jone 11, 1): uhi orationes quoque suas prophetica veritate narravit. O pœnitentia nimis et absolute gloriosa, humiliatio quæ nescit cadere, luctus qui corda lætificat, lacrymæ quæ animam rigant. Profundus denique iste nescit in eros, qui transmittit ad cœlos. Quapropter virtuiem sanctæ orationis intende : quia tanto se credit celerius audiendum, quantum de imis penetralibus clamabat ad Dominum. Denique sic sequitur, Domine, exaudi orationem meam. Ipsi sunt enim Altissimo viciniores, qui sanctæ humilitatis so visceribus abdiderunt. Sic cum de profundo oraret, ad Altissimi Redemptoris celeriter dona pervenit.

Vers. 2. Fiant aures tuce intendentes in orat onem servi tui. Pulcherrima supplicatione placatum sibi Judicem reddit, ut petitionibus suis clementissimus præstaretur auditus. Sed cum sit oculorum in endere, hic auribus datum est; scilicet quia virtus ejus et naturie potentia singularis nec auribus audit, nec pedibus ambulat, nec oculis videt, nec ore gustat, nec naribus odoratur, sed incomprehensibili virtute operatur ista quæ dicta sunt. Nam enm sit Deus spiritus, sicut de ipso legitur: Spiritus est Deus (Joan. iv, 24), aternus, omnipotens, penetrans et continens emnia quæ ab ipso creata sunt, ubique plenus, ubique totus, de se et per se coruscus; ex nostra tamen consuctudine virtus qua videt oculi dicuntur, virtus qua audit aures appellantur, virtus qua perficit mafacto clamat ad Dominum, ut de profundo peccato. B nus vocantur, et bis similia quæ per allegoriam divinis operationibus applicantur. Cum enim dicit, servi tui, misericordia boni Judicis commuvetur |ed., commonetur]: ne patiatur abjicere, quem se cognoscit sideliter invocare.

Vers. 3. Si iniquitates observaver's, Do nine. Domine, quis sustinebit? Ecce jam profundus ille detectus est, unde clamabat ad Dominum. Iniquitatem enila vult intelligi omne peccatum quod potest aliqua pravitate committi. Iniquum est enim quod justum non est. Et quis a tali complexione reddatur exceptus, nisi solus ille qui jugiter potuit implere justitiam? Nam et sancti viri cum devota se conversatione tractare videantur, tamen culpas ex toto declinare non possunt, quando et otiosus sermo reatus est, et in cra-tinum cogitare peccatum est, somnis eludi, incongrua subito cogitatione compleri, et cætera hujuscemodi. Videns ergo propheta nullum esse qui non aut cogitationibus superfluis excedat, aut vacuo sermone delinquat, aut inanibus actibus occupetur, territus clamat ad Dominum, justitiæ ipsius non sufficere genus humanum, nisi misericordiæ suæ præstet auxilium. Quis sustinebit? quasi pondus immensum, quasi molem intolerabilem, quasi flammam consumptibilem. Merito enim justitiam Domini sibi importabilem dicebat, qui actuum suorum consideratione ejus judicia formidabat. Quæ figura Græce dicitur diaporesis, Latine dubitatio, cum habemus ambiguum, si possit inveniri quod quæritur.

Vers. 4. Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine. Territus autem justit a Domini, per quam pænas nulli sas est evadere, ad patronam misericordiam convolavit. Non est enim in nostris actibus ut mereamur absolvi, sed ipsius propitiationis est, ut confitentem reum liberare dignetur. Sed si nomen istud diligentius perscruteris, propitiatio fuit quando pereunti mundo Deus Filis sui incarnatione subvenit; ut humanum genus absolveret, quod erat peccatis nectentibus obligatum. Sequitur, et propter legem tuam, sustinui te, Domine. Propitiationi lex videtur esse contraria, quia lex peccatum detegit, reum designat, totunique sibi hominem reddit obnoxium, sicut Apostolus dicit : Peccatum autem non cognovi, nisi per legem; nam concupiscentiam nescieban, nisi lex dictret: Non concupisces (Rom. vii, 7). Sed illam legem hic debemus advertere, id est evangelicam jussionem, quæ dicit: Invicem onera vestra pertate, et sic adimplebitis legem Christi (Galat. vi, 2). Iliec est ergo lex, quam se propheta commemorat sustinere, per quam se jure credebat esse salvandum. Nam et ipsum quod dicit, sustinui, indicat charitatem, quæ totum 448 sustinet, totum patitur, et apem auam desideranter exspectat; hæc salutariter inflammat corda fidelium, hæc perfectos efficit utique Christianos.

Vors. 5. Sustinuit anima mea in verbum tuum: speravit anima mea in Domino. Repetitio ista superioris sensu; explanatio est; ut in anteriore versu legem Novi Testamenti dictam fuisse cognosceres, quando et ipsum Verbum, id est Dei Filium hic positum evidenter cognosceres. Sustinuit ergo Verbum, quia incarnationem Domini credebat esse venturam. Nemo enim sustinet, nisi qui promissum cupit accipere. Et ne hoc verbum transitorium aliquem putares esse sermonem, addidit, speravit anima mea in Domino. Verbum enim Dei, omnipotens est Filius, de quo scriptum est: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum (Joan. 1, 1, 2); quod ultimis temporibus de Maria Virgine incarnationem sumens, propter interitum generis humani auferendum, nasci dignatum est.

Vers. 6. A custodia malutina usque ad noctem speret Israel in Domino.

Vers. 7. Quia apud Dominum misericordia, et copiasa apud eum redemptio. Explicitis sub omni decore principiis, ad conclusionem paalmi lætissimus venit. Nam securus de suis delictis redditus, jam populis prædicat, ut per universam vitam in Domino Christo debeant sperare, quia Ecclesia sua molestissimas passiones in æterna potest gaudia commutare. Custodia matutina est manifestatio illa Domini Salvatoris, quando sepulcrum custodientibus Judæis resumpti corporis veritate surrexit. Noctem vero significat hujus sæculi terminum, ut usque ad mundi finem in spe Domini debeat universalis Ecclesia perdurare. Sed dum boc Israeli generaliter dicitur, unusquisque sidelissimus de fine proprio commonetur. Et considera quia dixit : A custodia, ut ab adventu Domini D ejus manifestato nomine amplius debeat obediri. Sequitur, Quia apud Dominum misericordia, et copiosa epud eum redemptio. Reddita est causa mirabilis quare Israel debuisset sperare in Domino : quia ån ejus manu misericordia est, quæ potest ex perverso iustum (acere, ex imbecillo immortalem, ex carneo angelis similem. Hoc enim ille de nobis consucvit Ostendere, ad quod humana natura per se non potest pervenire. Addidit etiam, copiosa redemptio, ut pretiosus ille sanguis tanta fuerit ubertate ditissimus, quatenus totius mundi peccata redimeret; et velut Quodam diluvio salutari orbem terrarum a suis sordibus expiare!. Versus autem duos ideo in uno posui-

ban, nisi lex dictret: Non concupisces (Rom. vii, 7). A mus, quia sic sibi copulati sunt, ut mutua conjunc-Sed illam legem hic debemus advertere, id est evan-

> Vers. 8. Et ipse redimei Israel ex omnibus iniquisatibus eius. Ille quem superius dixerat misericordem atque copiosum, hic jam quid sit facturus ostenditur. Redimet itaque Israel sanguine pretioso : sanguis qui purificat non cruentat, qui non maculat sed emundat; sicut Joannes apostolus dicit: Sanguis Jesu Christi mundat nos ab omni delicto (I Joan. 1, 7). Sed cum dicitur, ipse redimet, nullam possibilitatem in homine ut evadere potuisset, ostendit. Ipsæ sunt iniquitates quas superius nolebat intendi : quoniam si illæ fuissent respectæ, redimi nullatenus iste potuisset. Sive (ut quidam dicere voluerunt) redemptio Israel tempus illud significatur quando in fine sæculi. R Elia conspecto, Judæorum creditura est multitudo: sicut et Malachias propheta commemorat, dicens : Et ege mittam vobis Eliam prophetam, antequam venial dies Domini magnus et præclarus (Malac. 17, 5). Sed quid istis proderit cum alter evaserit, quando gravius torquebitur qui solus reus correctis posteris invenitur? Multo melius si præcederent fide, qui prælati sunt tempere.

Conclusio psalmi.

De profundo quidem psalmus iste fecit initium. sed ad altitudinem magnam velut sol provectus ascendit; ut agnoscamus quam utilitatem habeat ponitentia, que in tali culmine cognoscitur collo-(Ata. Et ideo consideremus quam noxia sit superbia. cui non desinit frequens obviare medicina. Violento morbo non unum medicamen apponitur, sed contra eum multiplici curiositate tractatur. Nam et illa arbor sæpius securibus cæditur, quæ per auras tenues magna libertate luxuriat. Hoc enim malum superbiæ sexta pænitentiæ bipenne percussum est. et nutantia ramorum membra tremuerunt, sed in subsequenti septima sic conciditur, ut in terram protinus elisa frangatur. Redeo ad illos qui pœnitentiam agere in vitæ soæ line fastidiunt. Ecce nusquam legis esse prohibitum quod a perditis hominibus d'citur negligendum; imo semper commonemur ut nunquam ab ea, desidia faciente, cessemus. Horreamus ergo superbiam quæ angelum de gratia supernæ suavitatis ejecit; amemus humilitatem quæ ad cœlos fideles extulit; velociter confiteamur quod male fecimus, ne possimus incurrere quod meremur.

PSALMUS CXXX. Canticum graduum.

Solliciti sensus agricolæ dum curvis aratris camporum pinguium densa prosciderit, cultisque arvis
semina fecunda commiserit, arboreum culmen solatorlis cantibus lætus ascendit, exinde jumentis suis
frondea pabula ramorum desecationibus subministrat;
ut quæ labor assiduæ seminationis addixerat, copiosa
comestione reficiat. Sic propheta, pænitentiæ laboribus peractis, spritualium graduum ascensione subvectus, suavia canticorum nobis alimenta transmittit. Totus enim hie psalmus de mansuetudine atque hu-

militate cantatur; coque fit, ut quos labor præmissæ A confessionis afflixerat, gloriosæ devotionis dulcedo reficiat. Suscipiamus itaque transmissum cibum, et tanti muneris dona gustemus: atque utinam boves simus qui agrum Domini nostri sulcis regularibus exaremus! Memento autem quod totus hic psalmus (ut diximus) ad superbiam pertinet destruendam, et humilitatem modis omnibus ædificandam, sicut et Dominus in Evangelio dicit: Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur (Luc. xiv, 11). Quæ sententia rerum summas utrasque complectitur. In superbia enim 449 designat diabolum, in humilitate vero Dominum Christum. Ita sub brevitate diciorum, et quid desiderare debeant homines, et quid eos refugere competat, evidenter insinuat.

Divisio psalmi.

Primo ordine propheta exemplo suo humil tatem et mansuetudinem docens populum utique Christiaoum, pænam sibi gravissimam ponit, si mandata Domini non cum summa humilitate susceperit. Secundo conversus, hortatur Israel ut jugiter speret in Domino; quatenus tali spe roborata, cunctas adversitates sæculi tolerare prævaleat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, non est exaltatum cor meum; neque elati sunt oculi mei.

Vers. 2. Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Taliter hic hypotheticus syl'ogismus enascitur. Si non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, a superbia scilicet reddor alienus; attamen non est exaltatum cor meum, neque C elati sunt oculi mei : a superbia igitur reddor alienus. Nunc reliqua perscrutemor. Psalmus hic humilitatem quidem prardicat, temperantiam docet, patientiam monet. Sed cum propheta negat vitiosa, confitetur omnino laudanda. Quæ figura dicitur anastrophe. quando respuendo contrariam partem, illa vult intelligi quæ monita divina jusserunt. Dicit enim non esse exaliatum cor suum, quod factum est a Pharaone, quando præsumens in numerositate gentis suæ, flebræos devotissimos per Moysen toties prohibitus, crudeliter affligebat. Sequitur, neque elati sunt oculi mei. Elati sunt oculi divitis illius qui in Evange'io legitur (Luc. xII, 18) horrea sua parva cogitasse destruere, et ad copiam congregandam ingentia fabricare voluisse. Addidit, neque ambulavi in magnis. D Ambularit in magnis Pilatus, qui dixit Domino Salvatori : Nescis quia potestatem habeo dimittendi te, et potestatem habeo crucifiquedi te (Joan. xix , 10). Ad postremum subjunxit ad cumulum, neque in mirabilibus super me. Ambularit Simon Magus in mirabilibus super se, quando Spirit. m sanctum ab apostolis Christi pecuaia credidit esse redimendum, ut pretio mercaretur quod ejus merita non habebant. Sic dum talia egat, illa dantur intelligi quæ Domino juvante faciebat. Denique ita sentiendum sequens versus ostendit.

Vers. 5. Si non humiliter sentie! am; sed exaltavi animam meam.

Vers. 4. Sicut ablactatus super matrem suam, ita retribues in animam meam. Nimis competenter edic tom est, Si non humiliter sentiebam, quia sammum sapientiæ genus est non per elationem sibi aliquid persuadere, sed devoto animo sentire quod expedit. Monet ergo Scripturas divinas simplici ac paro corde se fuisse meditatum, non ut Ariani, Manichæi, Donatistæ fecerunt, et cæteri qui a vera religione divisi sunt. Illi enim si humiliter sentire voluissent, suam non eligerent defendere pravitatem; sed ad doctores verissimos et sanctissimos venientes, fidei recta intelligentiam percipere meruissent. Iste ergo se dicit humiliter sensisse, quemadmodum monet Apostolus: Noli altum sapere, sed time (Rom. x1, 20); et alibi in psalmo : Non habitabit in medio domus' meæ faciens B superbiam (Psal. c, 7); iterumque contra hoc vitium orans, Domini deposcit auxilium, dicens : Non veniat mihi pes superbiæ (Psal. xxxv, 12). Sequitur, sed exaltavi animam meam. Hic negat exaltatam animam suam, id est in superbise culmen evectam, ubi ascendere ruinosum est, promovere periculum. Na a sancti viri exaltant animas suas, quando eas contendunt ad divinas prædicationes erigere. Quemadmodum enim aut de sancta Trinitate possumus aliquid intelligere, aut salubriter de beata incarnatione sentire, nisi cum magna humilitate animam nostram levenus ad Dominum? Nam licere animam ad superna se tendere, testis est alius psalmus ubi dictum est : Ad te levari animam meam (Psal. xxiv, 1). In illis enim rebus animam levari fus est, unde vivat, unde floreat, unde cœlesti pane pascatur. In istis autem exquisitionibus pravis et infelici doctrina turgentibus exaltari non decet animam, ubi mortem reperit, infernum subit, et æterna infe icitate damnatur. Adjecit decoram nimis et subtilissimam comparationem, ut ita se Dominum desiderasse dicat, Sicut ablactatus super matrem suam. Consuctudo est enim parvuli, quoties ad alios cibos ætate crescente præparatur, lac illi quo solebat vesci a pia matre denegari, quatenus ad solidiores cibos transcat : ne ejus substantia in teneritudine quadam relicta mollescat. Sed tunc qua puritate, quo desiderio, qua gratia matrem quærit, ut animo ipsius ad lamenta permoto ejus pene doleatur amiss:o. Hoc desiderium, hoc votum propheta sibi comparans, ostendit quanta spes, quanta simplicitas, quantus debeat esse ardor in Domino. Ablactati enim dicuntur qui sunt a lacte prohibi i. Et merl'o talis facta est comparatio : quia sicut infantes ubera materna sugunt, ita fideles parvu!i Scripturæ divinæ simplicitate nutrientur, donec præparentur ad solidum cibum, dicente Apostolo: Non potui lequi robis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; tanquam parvulis in Christo lac vobis polum dedi, non escam (I Cor. 111, 1, 2). Nec varat quod addidit, super matrem suam, dum adhuc teneri sunt, et supra ubera materna portantur. Ipsis enim graviar est consuetudo subtracii cibi, qui [ed., quia] se esc ali s nesciunt consolari. Addidit, ita retribues in animam meam. More dictum est humanitatis. Ipsi enim nobis poni-

mus pœnam, quando de aliqua causa juste [ed., A patientiam, quoniam in quacunque persona ista vero justa] confidimus, sicut et in septimo psalmo dictum est: Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis (Psal. vii, 4, 5). Sed hic ordo nobis verborum faciendus est, ut versus hujus decarminata contextio ipsa se magis exponere videatur. Si non humiliter sentiebam, sicut ablactatus super matrem suam, sed exaltavi animam meam. Sequitur compensativa conditio, ita retribues in animam meam. Ita dum dicitur, illud significatur, ut si 'ego te præsumpsi contemnere, tu me merito videaris abjicere. Sive sic forsitan accipi debet, ut psalmus iste contra illos videntur esse prolatus qui in aliquibus tribulationibus atque adversitatibus constituti, impatienter 450 agunt, et nolunt remedia sustinere B divina. Contra hæc itaque dicit humilis et fidelis, quia differebatur audiri, cor suum in contemptum minime prosiliisse; neque suos elatos oculos dicit, quia maxime parvuli hoc faciunt, qui paren'es suos contemnere furiosa voluntate præsumunt. Nam et ipsa comparatio posita in malo potest accipi : quoniam ablactatus infans super matrem exaltat animam suam, quando mamillas ejus manibus lacerare præsumit, et vagitibus atque fletibus agit, ut ejus indignatio possit agnosci. Deinde sequitur pœnalis il'a conditio, ut si fecit ea quæ superius dixit, a Domino projiciatur, quemadmodum ablactatus infans maternis uberibus probatur excludi. Nam ut hunc psalmum ad virtutem patientiæ atque humilitatis (ot dictum est) intelligamus esse prolatum, subjecit, Speret Israel in C Domino, ex hoc nunc et usque in saculum: ne præceps desperatio nostra ablactatis infantibus merito comparata videatur.

Vers. 5. Speret Israel in Domino, ex hoc nunc et wa ;ue in sæculum. Postquam humilitatem et mansuetudiuem sequendam competenter edocuit, tanquam bonus magister secunda parte conversus, unumquemque sidelium monet ut considentiam suam ponat semper in Domino, et in ea cunctis sæculis perseveret. In boc enim mundo licet sperare, illic autem desiderata præmia contueri. Nam sæculum interdum mundum istum significat, interdum regnum illud Domini quod credimus esse venturum, Dicit enim, ex hoc nun: et usque in sæculum, id est a præsenti seculum erit, et vicissitudo temporum in unitatem perpetuam feliciter immutatur. Sic textum psalmi compendioso fine conclusit, nt sanctæ humilitati conveniret et ipsa brevitas dictionis.

Conclusio psalmi.

Mirabilis est nimis humilitas, quæ culmine commendatur excelso. Nam si aliquis eremita cellulæ sur vacans talia diceret, magna tamen patientiæ laude fulgeret. Hoc purporatus, hoc prophetarum dicebat eximius, ut tanto studiosius refugeret superbiam. quanto amplius honorum claritate radiabat. Sed quid a nobis exigitur, si ab illo talia pendebanter? Præsta, Domine, humilitatem regis, prophetæ tua sunt præmia. Non enim hoc passim humana voluntate sumitur, sed misericordim tum largitate præstatur. Quæ ideo maxime inter virtutes eximias honorata consurgit, quoniam eam dignatio tuze majestatis assumpsit. Denique consideremus quantum honorata sit humilitas, quæ superbiæ contraria, in dnodecimo gradu noscitur collocata; illa enim demergit in tartarum, hæc perducit ad cœlum.

PSALMUS CXXXI.

Canticum graduum.

Cum prophetam omnía cantica graduum ad provectum spei celsioris evexerint, istud tamen eum omnimodis elevavit, quia incarnationis dominicæ sacramenta describit. Dignum enim fuerat ut post duodenarium apostolorum numerum, tanquam caput omnium ipse tertius decimus adveniret, quem non arbitror personæ propheticæ posse congruere, quia gloria tanti psalmi nisi Domino Christo rationabili er alteri non potest applicari. Nec enim ille humilis, qui hactenus clamaverat de profundis, subito se in tantam laudem potuisset erigere, ut humanum modum videretur excedere. Quapropter David ille desiderabilis, ille manu fortis hic a nobis intelligendus est. in quo et humilitas assumptæ incarnationis convenit, et omnipotentia Deitatis excellit.

Divisio psalmi.

Cum frequenter propheta in psalmis de incarnatione Domini fuerit locutus, in hoc maxime gradu tantum mysterium evidenter edicit; ut merito valuisset ad gloriam perfectionis ascendere, qui humani generis salutem non desinit indicare. Prima igitur narratione Domini Christi verba refert, quibus Patri suo cognoscitur promisisse requiem se nullatenus sumere, nisi veræ religionis affectum humanis pectoribus infudisset. Secunda narratione dicit esse cognitum, quod veraciter fuerat a Domino Salvatore pollicitum, preces suas adjiciens, ut cito adventum salutarem præbeat, qui adhuc venturi temporis dilatione pendebat. Tertia parte promissionem quæ illi a Patre facta fuerat, perhibet esse complendam, ut fructus uteri virginalis thronum sedeat dominationis æternum, quatenus Ecclesiam ejus benedicat, pauperes pascat, sacerdotes glorificet, et potestatem tempore usque ad æternitatem futuram; cum unum D ejus perducat, inimicos induat confusione, super eum floreat sanctificatio æterna justitiæ. Quapropter hunc psalmum intentis animis audiamus, est enim et sensibus profundus, et verborum ipsorum significatione copiosus.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Memento, Domine, David et omnis mansuetudinis ejus. Usus est prophetæ frequenter per humanas consuetudines Domino supplicare. Memento enim illi dicitur, qui nihil aliquando potuit oblivisci. Non enim ut ad memoriam redeat Divinitas commonetur, ante quam omne præsens est præteritum et futurum. David autem significatur Dominus Christus, qui per carnis semen de creaturæ su e descendit origine. Sic enim avorum proavorumque nomua subse- A dentibus apostolis ascendit, quam se ante ingressuquenti ætate ponimus, ut eum majorum suorum filium fuisse declaremus. Nam Jesum Christum David dici. testis est Jeremias cum ait : Et Barid regem 451 insorum suscitabo illis (Jer. xxx, 9); et iterum, Suscitabo illis David regem Orientem justum (Jer. xxIII, 5), etc. Rem Ezechiel, Et excitabo super eos pastorem waum altum, et pascet eos servus meus David, et erit eis pastor, et ego ero illis in Deum, et David princeps in medio eorum (Ezech. xxxiv, 23). Unde constat non esse dicium de David filio Jesse, quando isti prophetæ longo tempore post ipsum fuisse declarantur, et prophetia ipsorum dicere cognoscitur de luturo. Deinde potuit dicere : Memento mei; sed nt alterum significaret, dixit : Memento, Domine, David. Quapropter considenter debct accipi, quod tantis testimoniis cognoscitur approbari. Nam quod sequitur, et omnis mansuetudinis ejus, innuensæ patientiæ virtus ostenditur, de quo Isaias dicit : Sicue ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sie non aperuit os suum (Isa. Lin, 7). Hoc certe quomodo poterat de se propheta dicere, cum se meminisset Uriam Hethæum propter uxorem ejus crudeliter occidisse (II Reg. xII, 9)? Unde et pœnitentiæ ipsius gloriosum exstat exemplum.

Vers. 2. Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob. Juravit, de Christo Domino dicitur, cujus sacramentum est firma promissio. Nam et ipsa verbi etymologia (sicut jam dictum est) significat jure oravit, id est veraciter firmeque promisit; tunc scilicet quando Petro carnaliter sapienti ipse Dominus ait : Re- C. conde gladium tuum in locum suum. Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum (Joan. xvin, 11)? Et iterum ne a sue proposite videretur excedere, alio loco Petro dixit: Vade retro me, Satana, ecandalum mihi es (Matth. xvi, 23). Sed ne minorem putes quem inrasse cognoscis, audi de ipso Patre: Juravit Dominus, et non pænitebit eum (Psal. cix, 4). Et, Juravit Dominus ad Abraham (Deut. xxx, 20). Et hoc ipsum ele Patre dicit inferius: Juravit Dominus David peritatem. Nam et illud quod ait, Juravit Dominus, ostendit alteram, non suam intelligi debere personam. Votum itaque Filii fuit, ut proprie incarnationis adventu reconciliaret Patri genus humanum, quod peccatis facientibus reddebatur infensum. Quod tamen votum non esta Patre divisum, omnia enim que p cit enim votum sunm in hoc fuisse semper intentum, vult Pater, valt et Filius, vult et Spiritus sanctus : quoniam una netura, una potestas, una cognoscitur et voluntas. Quid sit tamen istud votum, subter exponitur.

Vers. 3. Si introiero in tabernaculum domus meæ. si ascendero in lectum stratus [mss. A., B., strati] mei. In hoc versu et duobos al:is qui sequantur, propheta reference verba intelligenda sunt Domini Christi a parte humanitatis ejus. Negat enim et tabernaculum se introire, et stratum lecti conscendere, donec illa quæ Patri promisit, cognoscatur implere. Tabernaculum dicit, nisi failor, coelestem habitationem, ubi post resurrectionem suam cum assumpta carne vi-

rum esse non perhibet, quam Domino Patri reperiat religiosorum pectorum locum. Idee enim addidit, domus meæ, ut cœlestem significare! habitationem; sicut alio loco dicit : Colum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum (Isai. LXVI, 1). Sequitur, si ascendero in lectum stratus mei. Moro suo res cœlestes per humanas consuetudines dignoscitur indicare. Lectus enim noster stratus quietem nobis confert et finem laborum : unde lectus ipsius, id est requies, consummatio intelligenda est beatissimæ passionis. Nam et ipsum quod dixit, si ascendero, significat ascensionem, quando ascendit in cœlos et sedit ad dexteram Patris. Tunc enim jurationis, id est promissionis ipsius vota completa sunt; quod et B ipse in passione sua dixit cum aceto potatus esset: Consummatum est; et inclinato capite emisit spiritum (Joan. xix, 30).

Vers. 4. Si dedero somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem, aut requiem temperibus me's. Quamvis nec illa superiora que diximus, ad naturam deitatis ejus applicari posse videanter, hoc tamen omnimodis discrepare cognoscitur, ut ilta potentia Divinitatis aut oculis suis somnum, aut palpebris dormitationem dedisse videatur. Sed hæc omnia rationabiliter humanitati ejus convenire noscuntur. Dicit enim: Si dedero somnum oculis meis. Somnus iste intelligendus est requies mortis : de quo et in alio psalmo jam dictum est : Ego dormivi et soporatus sum ; et surrexi, quoniam Dominus suscepit me (Psal. 111, 6), etc. Sequitur, aut palpebris meis dormitationem. Consuctudo somni potenter exprimitur. Palpebre enim a palpitando dictæ sunt, quæ nisi tremula quadam remissione quieverint, somnus oculos non potest introire. Item sequitur, aut requiem temporibus meis: quoniam revera tempora capitis nostri requiem habere non possunt, quando oculi crebris metibas agitati, vigilare noscuntur. Prius enim posuit semnum, et postea quemadmodum ipse sommus impleatur exposuit. Revera sommis, quoniam triduana tastum pausatione susceptus e-t, qui nullam corpori corruptionem intulit, sed quietem.

Ver . 5. Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Ventum est ad illam promissionem quæ in superioribus dictis suspensa quærebatar. Didonec E clesiæ firmitas sanctæ prædicationis ordine fundaretur. Locus enim Domini, est tabernaculum pectoris Christiani, et atria Ecclesiæ catholicæ, que ille tanquam cœlum semper inhabitat. Hæc inventa sunt, postquam Domini adventu constructa viguerunt. Inventa plane, quando ipse nos quæsivit, ipse reperit, ipse sua pietate construxit; et tabernaculum sibi ex nobis et in nobis fecit, quando ipse nos æternæ vitæ propria miseratione restituit. Et illud memente, quia ' sicut superius dixit promisisse Christum Deo Jacob, ita et hicipsi eum votum asserit reddidisse, quatenas impleta veritas jurationis ipsius appareret. Sed ne perfidia Judzorum hzc apposita, quam exposita tamultuetur (quæ Scripturus divinas in suam perniciem A res in fide constare non posse alter psalmus ostendit, aliis quibusdam confictionibus a via veritatis derivare præsumit, ut integritatem rei abscondere videatur), andiat quid sequitur, et confusa tandem aliquando resipiscat.

Vers. 6. Ecce audivimus eam in Ephrata, inventmus eam in campis silvæ. Post Domini sacramentum, post studium ejus quod tota veritate complevit, propheta venit ad narrationem secundam, in qua ex sua persona promissionem 452 Domini quam in Ephrata audierat, in campis silvæ se asserit invenisse. Ephrata lingua Latina significare memoratur speculum. Campi vero silvæ indicant corda gentilium, quæ ex peccatis quasi silvestribus ac dumosis, mundante Domino, campestri puritate patuerunt. Campi siquidem a capacitate et spatio diffuso dicti sunt. Facti sunt enim B ex hispidis nitidi, ex agrestibus mansueti, ex sterilibus fructuosi, ex cubilibus dæmonum templa Dominantis. Et ideo in campis silvæ, id est in gentihus dicit esse compertum, quod in imagine prophetiæ Judæis fuerat repromissum. Nam et ipsa quoque Bethlehem, ubi Dominus natus est, appellata est Ephrata, sieut Michæas propheta dicit : Et tu, Bethlehem, domus Ephrata, nunquid minima es in tribubus Juda; ex te enim exict princeps qui regat populum meum Israel (Mich. v, 2). Et in Genesi scriptum est. Sepu'tim esse Rachel juxta Ephrata, quæ est Bethlehem (Gen. xxxv, 19). Unde evidenter apparet auditum fuisse nasciturum Dominum in Bethlehem, sed propter fidem gentium in campis silvæ fuisse compertoin.

Vers. 7. Introivimus in tabernacula ejus, adoravimus in loco ubi steterunt pedes ejus. Cum superius dixer't in Ephrata se audiisse, quæ in campis silvæ reperie at, nunc ad confirmandum totius devotionis clectum, introiisse se dicit in tabernacula Domini : ut quod in spe firmissima gerebat, in hoc se profiteretar modis omnibus introiisse. Perscrutandum pla e quod superius dicit Dominum singulari numero tabernaculum promisisse, et hic propheta cum fidelibus Christianis tabernacula se asserit introire. Quam Christus Dominus catholicam promisit Ecclesiam, propheta numero plurali dixit : quoniam tunc se fide miscuit populo Christiano, quando jam innumerabiles Ecclesiæ toto orbe promissæ sunt. Sed non sufficit et adorasse se diceret, ubi Domini Christi pedes sanctissimi constiterunt. Pedes significant evangelicas jussiones, sicut scriptum est : Quam speciosi pedes erangelizantium pacem (Isai. Lu. 7). Ibi enim steterunt pedes ejus, ubi fidei veritas approbatur esse fundata. In hoc enim nobis in æternum standum est, ubi plenitudo legis et prophetarum Dominus Christus insistit. Stare enim plerumque ad constantiam refertur, sicut in Evangelio scriptum est: Qui habet sponsan sponsus est; amicus autem sponsi stat, et audit eum (Joan. III, 29). Stare enim pertinet ad solidissimam mentem, unde scriptum est : Qui perseveraverit usque in finem hic salvus crit (Matth. x, 22). Nam peccatodicens : Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem : expulsi sunt, nec potuerunt stare (Psal. xxxv, 13). Quod si hoc et ad historiam pie velis referre, significat forte sanctam crucem ubi corporaliter stetit, quando in ea confixus apparuit : in qua stetisse recte dicitur, ubi corpus ejus infixum fuisse monstratur. Merito e go hunc propheta locum dicit adorandum, qui nobis et fidei signum præstitit et salutem.

Vers. 8: Ersurge, Domine, in equiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ. Postquam Domini Christi promissiones quæ superius dictæ sunt, propheta perfectas esse cognovit : ne quidquam debitum esse constaret, exclamat ad Dominum : Exsurge in requiem tuam; ut eventum rerum perfectæ veritatis ordine declararet, id est, ab inferis resurgeret in deitatis suæ beatitudinem sempiternam. Et vide quod addidit. tuam, quam tibi tua majestas attribuit, quæ regnat cum Patre potestate æquali et gloria sempiterna. Et ne putares caput membra sua posse derelinquere, adjecit, tu et arca sanctificationis tuæ, hos est Ecclesia, quam membra tua faciens, sanctificare dignatus e.. Non enim dixit, arcam Noe, non arcam testamenti, quæ tamen utraque typum portare videbatur Ecclesiæ; sed ip am specialiter designavit, cum addidit, sanctificationis tuæ. Denique vide quid sequitur.

Vers. 9. Sacerdotes tui induantur justitia | mss. A., B., justiciam], et sancti tui exsultent. Adhue de illis membris loquitur quæ a Domino recipi deprecatur in requiem sempiternam. Sed videamus quid significet, Sacerdotes tui induantur justitia, id est, tanquam armis cœlestibus vest antur; sicut Apostolus dicit : Induti loricam justitice et charitatis, ut possitis ignita jacula inimici exstinguere (Ephes. vi, 14, 15, 16); scilicet ut intrepide ha reticorum jaculis valeant obviare. Sive justitia ipsum significat Dominum Christum, sicut Apostolus dicit: Qui factus est sapientia nobis a Deo et justitia (1 Cor. 1, 30). Ipsum ergo decet sacerdotes induere, et semper corde gestare, qui tamen sic induitur, ut intus esse dignetur, sicut baptizatis idem dicit Apostolus: Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. 111, 27). Sequitur, et sancts tui exsultent. Consequens erat ut sancti exsultarent, cum ipsum Christum Dominum induissent. Nam si mundanum gaudium est vestem somere preliosani. eum professum suisse intrasse tantum Ecclesias, nisi D quid de illa majestate potest obor ri lætitiæ, quæ et honorabilem facit, et circumdat modis omnibus ad

Vers. 10. Propter David servum tuum, non avertus faciem Christi tui. Recordans propheta quie mala Judaicus populus fecerit in deserto, vel postea quanta Domino iniquitate peccaverit; pravidens etiam quam ingesturus erat salutarem quidem mundo, sed ipsis lamentabilem passionem, in Dei Patris se supplicatio ne prosternit : ne faciem Christi sui, id est præsentiam avertat a gente Judaica, quam olim promiserat per prophetas; ut qui erat reconciliaturus mundum, offensam quoque abstergeret Hebravorum [ed., Juda oram}.

Vers. 11. Juravit Dominus David veritatem, et non A bitur (Jer. xxvi, 18). Sed per hoc vocabulum Jerusafrustrabitur eum : De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. l'ost illam supplicationem quæ Domini adventum breviter quidem, sed magno desiderio postulavit, tertiam narrationem sermo prophetalis ingreditur, ubi ca quæ Filio promissa fuerant a Patre, Letus enumerat. Quid enim sirmius quidve potest dici constantius, quando ille jurat per quem juratur, ille promittit qui non potest falli? Sed non isti David filio Jesse, quia dicere potnit : Juravit Dominus mili, sicut et in hujus psalmi principiis dixit. Nam cum meit : Juravit 453 Dominus David, alterum significavit; illum scilicet de quo in alio psalmo jam dictum est : Posui adjutorium super potentem, et exaltavi elecium de plebe mea. Inveni David servum meum : in Et paulo post : Ipse invocabit me : Pater meus es tu, i)eus meus et susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ (Psal. 1 xxxviii, 20, 21, 27, 28). Hoc est quod hic posuit, non frustrabitur eum. Frustrare est enim in irritum promissa deducere; quod hic merito negat posse provenire, quoniam deceptionis locus esse non potuit, ubi promissio veracissimi declaratur auctoris. Sequiunt, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Fructus ventris est Domini Salvatoris doctrina coelestis, de qua populus Christianus noscitur esse generatus. Frequenter enim diximus institutione fideli, quasi quodam ventre generari posse credentes. Ilos ergo promittit Pater super Domini Christi esse sedem ponendos, quando conversi auctoris sui mandatis. C docere similia comprobantur. In illius enim sede recte sedere quis dicitur, cujus et præcepta docere monstratur.

Vers. 12. Si custodierint filii tui testamentum meum, et lestimonia mea hac qua docebo eos : et filii eorum usque in sæculum sæculi sedebunt super sedem tuam. Explanavit quod superius dixit. Nam et hic de apostolis loquitur cæterisque fidelibus, qui Christi filii dici fidei integritate meruerunt; ipsis enim dicitur: Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). His ergo sedes Domini dabitur, qui et participe, ejus regni esse meruerunt, sicut in Evangelio ipse dicit : Pater, volo ut ubi sum ego, et ipsi sint mecum (Joan. xvii, 21). Et ne ambi-Jestamentum Domini et testimonia, omnemque doctrinam pura devotione custodiunt. Sed ne hoc præmium putares esse forsitan temporale, dicit, usque in sæculum sæculi sedebunt super sedem tuam. Cujus sæculi non erit linis, quia onine præmium ibi incommutabili æternitate perdurat.

Vers. 13. Quoniam elegit Dominus Sion, præelegit ' cam in habitationem sibi.

Vers. 14. Hæc requies me i in sæculum sæculi ; h'c habitabo, quoniam præelegi eam. Hoc secundum litteram nullatenus vindicatur, cum sciamus Jerusalem vetastam eversiones desolationesque frequentissime perfulisse : de qua scriptum est : Sion sicut ager ara-

lem superna declaratur, concors in populis, unita virtute charitatis, purificata per gratiam remissionis, quæ divinitate ejus atque potentia æterna speculatione perfruitur. Illa enim majestas summe bona, summe beata, summe potens, quamvis ubique tota sit, beatorum pectora possidens, habitacula sibi facit, quæ suæ misericordiæ virtute præelegerit. Ipsa est enun requies Domini, ipsum speciale tabernaculum in hominum religiosissimis pectoribus insidere, et sic ubique esse, ut in his dicatur immensus et incomprehensibilis habitare.

Vers. 15. Viduam ejus benedicens benedicam, parperes ejus saturabo panibus. Vidua Christi dicitur Ecclesia: quia omni auxilio destituta mundano, solam in abest a mss. A., B., F. loleo sancto meo unxi eum, B spem suam ponit in Domino, patiturque quod vidua improbitates malorum, direptiones crudelissimas impiorum; et tanquam maritali auxilio destituta semper mæret, semper atteritur, sed mentis castissimæ fruitur indemutata constantia. Ad cujus similitudinem viduam lau lat Apostolus, dicens : Quæ autem vidua est, ct disolata, speret in Dominum (I Tim. v, 5). Ilæc quamvis et conjugatas et virgines continere videatur, vidua tamen dicitur, quia præsidio destituta sæculari, spem suam in cælesti Sponso reposuit, qui eam fecit de fusca pulchram, de erronea rectam, de ciudeli plani, de caduca firmissimam. Sive (ut quibusdam placet) vidua dicitur Synagoga, que nunc Ecclesia est : quoniam desinente lege, sub qua velut quodam marito tenebatur obnoxia, veniente gratia Christo est sine dubio copulata; et quasi a priori conditione liberata, nuptias exelestes salva castitate promeruit. Quam comparationem et Apostolus fecit, dicens: An ignoratis, fratres (scientibus enim legom loquor), quoniam lex dominabitur homini in quantum temporis vivit? Quæ enim sub marito est mulier, vivo marito vincta est lege mariti [ed., juncta est legi] : si autem mortuus fuerit maritus, evacuala est a lege mariti. Ergo vivente marito adultera vocabitur, si junyitur cum alio viro, etc. (Rom. vii, 1, 2). Intendanius etiam quod dicit, benedicens benedicam. Qui semel benedicit, in ea tantum se testatur benedictione desinere; benedicens autem benedicit, qui jugi benedi tione sanctificat, modo in istam partem, modo in aliam gratiam sue donationis indulgens. Quod argumentum dicitur geres quibus esset dandum, illis scilicet dicit qui D A conjugatis, quoniam nominum ipsorum copulatio noscitur esse conjuncta; quod etiam in subsequenti versu factum esse monstratur. Sequitur, pauperes ejus saturabo panibus. Revera pauperes Christi cœlesti pane saginantur, quoniam in mundanis copiis semper esuriunt; sicut in superiori psalmo dictum est: Divites equerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum non deficient omni bono (Psal. xxxIII, 11). Ipsi sunt ergo pauperes Christi, qui terrenis rebus quidem indigent, sed cœ!esti copia perfruuntur.

> Vers. 16. Sacerdotes ejus induam salutari [ed., salutare], et sancti ejus exsultatione exsultabunt. Sacerdotes induuntur salutari, quando Dominum Salvatorem summa fidei integritate recipiunt, et ipsius honora

stolus dicit : Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. 111, 27). Unde licet proxime dixerimus, non piget tamen repetere quod nobis potest divina mysteria declarare. Tales enim oportet esse doctores, ut primo ipsi irreprebensibiles sint, et sic reliquorum instruant corda fidelium, sicut Dominus in Evangelio dicit : Qui autem docuerit, et fecerit tic, magnus vocabitur in regno colorum (Matth. v. 19). Nam quod dicit, exsultatione exsultabunt, perpetuam lætitiam vult significare sanctorum, quando eos non solum exsultare, sed lætijia dicit gaudere perpetua. Potest enim quilibet in magna animi jucunditate prosilire, et iterum aliquando desinere; exsultatione autem illi exsultant, qui nunquam a collatis præmiis amoventur.

Vers. 17. Illuc producam cornu David : paravi lucernam Christo meo. Illuc cum dicitur, illa beatitudinis requies significator de qua superios Pater dixit : Hæc requies mea in sæculum sæculi. Ipsa enim requies Patris quæ Filii, ipsa Filii quæ Spiritus sancti : quoniam sancta Trinitas, quæ est unus Deus, nec beatitudine separatur, nec potestate, 454 nec natura dividitur. Sequitur, producam cornu David. Et hic David intelligendus est (sicut supra diximus) Dominus Salvator, cujus cornu, id est fortitudo potestatis in illa judicatione monstranda est, ubi ab ipso sanctis æterna præmia conceduntur. Neque enim hoc de sc poterat David dicere, qui et ipse inter reliquos beatos non daturus est munus, sed a Domino accepturus est præmium. Et ut Dominum Christum debuisses C advertere, sequitur, paravi lucernam Christo meo, id est lumen prædicationis Baptistæ Joannis, qui fuit revera lucerna Christi, mundanis tenebris cœleste lumen ostendens ; de quo ait ipse Dominus : Ille erat Incerna ardens et lucens (Joan. v. 35). Lucerna sine dubio lucens, quæ non carnalibus oculis, sed spiritualibus appareret, et in toto mundo emitteret de Domini sui oleo saginata copiosissimam claritatem.

Vers. 18. Inimicos ejus induam confusione, super ipsum autem florebit sanctificatio mea. Inimicos ejus, hæreticos significat et paganos, vel quicunque contra ipsics instituta vixerunt. Ejus autem quod sequitur, Christi Domini designat adversarios. Et sicut sacerdotes Domini salutari gloria induti sunt, ita inimici ejus confusionis velamine vestiuntur, quando illi au- D dient : Ven te, benedicti Patr's mei ; istis vero dicetur : Ite in ignem æternum (Matth. xxv, 34, 41). Et ut agnosceres hoc et Patrem facere quod Filius operatur, hic Patiem dicit inimicos ejus confundere, quod Filium constat esse facturum. Ipse enim in Evangelio dicit : Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan. v, 22). Sed Patris testimonio Filii gloria decenter exponitur. Nam et alibi de unitate cooperationis dicitur : Pater meus usque modo operatur, et ego operor (Ibidem, 17); quod etiam de Spiritu sancto intelligi debere non dubium est. Sepe enim de una persona dicitur, quod de totius Trinitat's potentia sentiatur. Sequitur, super

bili misericordia vestiuntur; sicut de baptizatis Apo- A ipsum autem florebit sanctificatio mea. Florebit ad exprimendam sanctitatem gloriosæ incarnationis edicitur, quæ sic floruit, sicut dicit Apostolus, ut omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum : & omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. 11, 10). Quod ad comparationem dictum constat agrorum; tunc enim magnum visentibus decus exsurgit, quando amœnitates camporum floridis coloribus induuntur. Verum tanta laus continui floris quomodo potest alteri convenire, cum propheta effugatus a filio legatur esse de regno, et in quibusdam more humanitatis gravissima crimina commisisse monstretur? Dominus autem Christus quidquid egit, quidquid pertulit, floruit in ipso semper paterna sanctificatio: unde illi merito B præsens psalmus aptatur, qui sine aliqua offensione fuisse cognoscitur.

Conclusio psalmi.

Audistis quid ascendens iste profecerit, audistis qua nos jucunditate compleverit. Nam licet ab initio cantica graduum universa grandescant: licet ista dicere celsiora, que de Domini adventu clarissimo lumine lampaverunt. Creatore quippe prophetato, necesse fuit gradum crescere, per quem augmenta sumere constat universa. Restat nobis in sequentibus gradalibus psalmis dilectio proximi et charitas Dei; quæ si pura mente conscendimus, tunc ad ejus gloriosissimum perveniemus aspectum.

PSALMUS CXXXII. Canticum graduum.

Post illam præcedentis psalmi sanctissimam prædicationem, in decimo quarto gradu jam positus popheta populis beatam prædicat unitatem; ut qui se Christiana religione constringunt, in una charitatis convenientia perseverent. Quod licet ad monachos quidam aptandum esse judicaverint, nos tamen dicimus et ad generalitatis concordiam pertinere : quoniam hoc non tantum monasteriis, sed universæ pronuntiatur Ecclesiæ, spirituali tuba in unum colfigens quidquid est Christi militum in toto orbe terrarum. Non enim reluctor beatis monasteriis dictum, sed nec generalitati æstimo subtrahendum. Dignus ergo locus qui collectionem fidelis populi continerer, quam constat ante factam quam incarnatio Domini pretioso sanguine de gentibus acquisiisset. Et merito post illam ponitur, per quam mundo præstitum fuisse declaratur.

Continentia psalmi.

Ecce alter psalmus qui divisionem cognoscitur non habere. Congruum siquidem fuit ut qui de unitate loquebatur, divisionis non reciperet sectionem : simplex manens sine aliqua diversitate causarum, quos recte atomos nuncupamus. Non enim aut personam mutat, aut causam, aut locutionem suam convertit ad aliud; ista enim tria sunt, quæ divisionem videntur generare psalmorum. Qui atomi ad duo illa forte pertinent minuta, quæ mulier in gazophylacium mittens, plen'ssimæ misericordiæ probatur munera conmorum istorum piis mentibus hauriamus, remissionem omnium suscipimus peccatorum. Ille enim ad laudes Domini invitat, iste hortatur ad proximi charitatera. Expositio psalmi.

Vors. 1. Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! Ecce, ostendentis est polius quam loquentis; quod solet magna mentis intentione protenta manu fieri, quam sermonibus explicari. Bonum respicit ad charitatem, quoniam perfecti viti communibus se hortantur exemplis, et alter alterius virtutes imitando, mutuæ dilectionis se incendio comprehendunt. Frequenter enim bonum facimus, et adversitate animi dissidemus. Est enim perfecta virtus, ut ipsum bonom debeat tibi placere quod feceris. est enim habitatio quam Dominus quærit, non tecta parietum quæ consociant corpora, sed quæ animas religiosa societate conjungit. Tali enim dicto prohibet circumcelliones, qui diversa monasteria voluntate 455 mutabili pervagantur. Dicendo autem, fratres in unum, significat eos qui fidei societate sub uno patre sunt constituti, quibus est (sicutin Actibus apostolorum legitur) cor unum et anima una (Act. rv, 32). Sed et illi in uno habitant, qui eremi solitudines pervagantur; qui quamvis corpore videantur esse discreti, fidei tamen concordia non probantur 'esse divisi. Quod si ad litteram intelligas, bona est et ista societas, quæ fratrum cœtibus congregatur, sicut in Actibus apostolorum legimus: Et distribuebatur [ed., aliquid] suum proprium inter illos, sed erant illis omnia communia (Ibid.m, xxxv, 32). Sic tamen pars ista laudabitur, si illa animi concordia quam superius diximus, non negetur. Nam ut hanc adunationem non mediocre aliquod bonum, sed intelligeres esse mirabile, sub mysticis comparationibus usque ad finem, laus eam digna prosequitur, ut res pretiosissima cum sui præconii gratia jungeretur.

Vers. 2. Sient unquentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus. Incipit superioris versus per comparationes subtilissimas facta declaratio. Priscis enim temporibus alii ungebantur in reges, alii in prophetas, alii in pontificum reverentissimam dignitatem; sti, sicut et alia multa quæ illis temporibus figuraliter agebantur. Veniens autem invisibiliter et incorporaliter unctus est Dominus Christus. Cæterum corporaliter unctus fuisse non legitur Rex omnipotens, Propheta mirabilis, Pontifex æternus, qui se immaculatum pro peccatoribus obtulit immolandum. De isto autem unguento quadragesimus quartus psalmus dicit: Propterea unxit te Deus Iveus tuus oleo latitia præ consortibus tuis (P:al. xLIV, 8). Quod si adliuc evidentins quæras quid sit istud oleum lætiti e, aut unguentum spirituale, non abs re est illud advertere, quando Spiritus sanctus secundum lectionem evangelicam in columbæ specie descendens, supra bapti-

Becuta (Matth. 121, 2). Sic et nos, si virtutem psal- A zatum Christum Dominum mansit (Jem. 1, 32), qui est caput corporis Eccle-iæ, crucifixum, tertio dia suscitatum, quod ascendit in cœlos, et sedet ad dexteram Patris. Sequitur, quod de cendit in barbam, id est Spiritus sanctus, qui supra apostolos inæstimabili potentiæ snæ virtute descendit (Act. n, 4), quando nationum diversarum linguis sub varietate locuti sunt. Barbam siquidem bene dicimus apostolos, quoniam hæc robustissimæ virilitatis indicium est, et fixa sub suo capite perseverat. Multis enim passionibus divino munere superatis, apostoli viros se constantissimos per Dei gratiam probaverunl : servantes etiam regulas quas a Domino acceperunt, sub suo se mansisse capite monstraverunt. Sed ne hanc barbam enjuscunque hominis fortassis adverteres, addidit, Habitare, id est in bono proposito permanere. Ipsa B Aaron, qui Christi speciem præserens, jam ipsum in sacerdotio suo sub quadam imaginatione gestabat. Frequenter enim nomina de ipso translatitia dicimus, sicut Salomon, David, Samson : ita et hic Aaron. Adjecit, quod descendit in oram vestimenti ejus. Ora vestimenti Domini Salvatoris significatur Ecclesia, quia usque ad extremitates ejus descendit Spiritus Banctus, quando baptizatos usque in finem sæculi misericordiæ snæ dignatione sanctificat. Ipsa est enim Ecclesia, quæ et per tunicam illam designata est, quæ dividi non potuit tempore passionis. De hac igitur veste Patres mostri spiritualiter et copiosa dixerunt. Nam Josephus in libro tertio Antiquitatum titolo octavo, magnarum rerum exinde sacramenta patefecit: probans quatuor colores earum, id est, unicuique prout opus erat; nec enim dicebut aliquis C byssum, purpuram, hyacinthum et coccum, elementa mundi rationabiliter indicasse. Hieronymus etiam ad Fabiolam scribens (Epist. 128), et de hac quoque re non destitit esse proficuus.

Vers. 3. Sicut ros Hermon, qui descendit in monten Sion. Venit ad aliam laudis comparationem, quæ Iterum (sicut solet) significatione nominum ingentia nobis arcana patefacit. Ros est tenuis ac levis pluvia, non per guttas veniens, sed per quasdam minutissimas partes duritiam terrenæ ariditatis infundens. Per hunc cuncta germinantia coalescunt, et in varies fetus temperationis munere perducuntur. Hermon Hebræum nomen est montis ultra Jordanem fluvium constituti, cujus interpretatio (sicut a Patribus traditum est) significat anathema. Ros ergo montis isties qui tamen similitudinem pronuntiabant Domini Chri- D nutriens peccatores, qui sub anathematis exserratione jaeuerunt, descendit in montem Sion, quando ad conversionis remedium Domino largiente pervenerint. Sion enim significat Ecclesiam catholicam, quæ recipit gentes, quæ erant sub anathematis periculo constitutæ. Quæras forsitan quare dixerit, qui descendit, dum magis dicere potuisset, ascendit : quoniam ad meliora translatus est. Sed usus iste communis est dicere de h s qui ad cognitionem aliquam tarde [ed., trahendo] veniunt : Descendit ad veritatem, descendit ad justitiam; utique quasi de culmine illo superbiæ perveniunt ad planum lucidamque rationem. floc est enim rorem de flermon ad montem Sion descendere, gentes de impietatis sede ad beautudinis

amorna transire. Hoe est q od et versus princus A tenus fideles viros perfecta operatio consequatur; et edixerat: Ecce quam bonum et quam facundum habiture frattes in unum!

Vers. 4. Quoniam illic mandavit Dominus benedietionem et visam usque in sæculum. Illie, in monte scilicet Sion, id est Ecclesiæ, quæ fratrum admnatione consistit, mandarit bened ctionem, hoc est, misit Dominum Salvatorem, qui credentium vita est et beatitudo perpetna. Verum hoc montis nomen sæpe diximus cœlestem illam Jerusalem significare, cujus et hæc terrena portat imaginem. Ipsa est enim quæ vitam continet sine fine, quæ gandium sine intermissione; et quod omne genus felicitatis excedit, a soo heneficio regitur et possidetur auctore. Dicendo enim illic, ubi concordia significata est ostenditur, quia discordibus henedictio nulla praestatur. Vides con- B scelus, cum Deo totus occupatus est animus? Diabogregatio illa quibus similitadinibus, et quanta admiratione laudata sit; ut nullus dubitet ingens esse donum, quando ab ipso laudatur qui daturus est præmium. Considerandum est etiam gnemadmodum uno sensu, una complexione psalmus iste cucurrerit [mss., concurrerit]. Quod schema dicitur hyrmos, quando series orationis tenorem suum usque ad ultiinum servat : ubi nec persona alia, nec causa mutatur, quam jam et in centesimo decimo sexto psalmo propter indivisibilem textum posuisse dignoscimur.

456 Conclusio psalmi.

Ostersa nobis est unitatis utilitas, declaratum quid fraternus præstare possit affectus. Diligamus fratrem tanquam nos; amemus Dominum supra nos, ut ista dilectio proximorum ad illam nos perducat Domini perfectissimam charitatem. Nam quid jucundius esse potest quam hic imitari quod in illa beata patria summo munere constat attribui? Ferantur hic qui ibi nimis amandi sunt. Hoc monasteriis, hoc Ecclesiis, hoc civitatibus, hoc villis, hoc eremis esse pradicatum. Nullus enim ab ista fraternitate dividitur, qui affectum sanctie religionis habere monstratur. Sed nec illud indiscussum relinquendum est, quod hic primo charitas ponitar fratrum, et post sequitur divina dilectio, dum in mandate primum locum teneat : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua (Beut. vs., 5); et post sequitur, el proximum tuum sicut teipsum (Mauh. EXII, 37). flabet hec consuctudo docentium, ut pro explicanda utilitate causarum aptissime convertatur ordo dicteram. Dignum enim fuit (quoniam in his psalmis semper ascensus est) ut ad summum post cuncta poneretur, quod rebus omnibus præstantius esse decla-Patur.

PSALMUS CXXXIII. Canticum graduum.

Respiciamus oculo cordis intento, quemadmodum vestigia summa virtutum transmissis gradibus propheta con-cenderit. Illi enim beat e fraternitati, quam in unum dixerat congregandam, nunc quod superest salubriter persuadet, ut felix adunatio in laudes Domini flagrantissimo charitatis studio concitetur, quahic imitenter suavitatem, quæ in illa patria in sanctis creditur mentibus esse mansura. Dignum est enim ut benedictio illi persolvatur, ad quem summo studio constat ascensum. Nunc de ipsius mandati virtute tractandum est, ut intellecta sententia utilitatem mobis possit aperire discussa. Præceptum est enim, Diliges Dominum Deum tuum es toto corde tuo, et es tota anima tua, et est tota virtule tua, et proximum tuum sicut teipsum. In his enim duobus præceptis tota lex pendet, et prophetæ (Matth. xxii, 37, 39, 40). Admiranda complexio in uno capite dicere, quod in Scripturis sanctis possis omnibus invenire! Nam qui Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute diligit, locum vitits non relinquit. Ubi enim intret lus enim vacantia desiderat, nudata perquirit; sed ubi Deum præsentem reperit, sub magna confusione discedit. Ita si Deum toto corde diligimus, ejusque nos potestati affectuosa devotione contradimus, nec locum culpis dare possumus, et in viis semper rectissimis ambulamus. Vascula ipea cum aliquo liquore plena sunt, supervenientium augmenta non capient: ita nos si divina charitas totos repleat, non erit quo crimen introeat. Sequitur, et proximum tuum sicut teipsum. Proximum diligimus sicut nosipsos, cum nulli malum facimus, sed omnes simili ut nosunetipsos affectione tractamus. Nullius enim acquiescit ingenium, aut pericula sibi calamitatis oprare, aut dolosis insidiis velle concludi; sed ita sibi omnes prospici cupiunt, ut nullis adversitatibus appetantur. Hæc si in alios compari voluntate servemus, si quæ nobis impendi volumus, fratribus similia faciamus, omne delictum, omne flagitium, omne cessat sine dubitatione peccatum; talesque præsens regula reddit, quales nos cœlestis magister esse præcepit. Istud mandatum et bonos angelos fortasse amplectitur, qui dum nobis qualia ipsi possident provenire cupiunt. consortes nos æternæ illius societatis acquirunt. Memento præterea quod charitatis dominicæ hic tertius. psalmus est, ut ex ipso numero virtus possit sanctæ Trinitatis agnosci.

Divisio psalmi.

Prima parte invitat propheta ad benedicendum Deum : sti plurali numero prædictam plebem engnoscitur admonere. Deinde conversus populum singulariter benedicit : quia sancta unitas decus est ac. virtus Ecclesize.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Ecee nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini; qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.

Vers. 2. In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum. Ideo duo versus simul posuimus, quoniam sibi invicem mutua connexione junguntur, ut nobis impletus sensus evidentius appareret. Primum quæramus cur et hic et in superiori psalmo, Ecce posuerit; sciliect ut rebus certis at ue

pe lectis non solum sermo, sed etiam articularis præ- A ne quis sibi aliquid arroget, Dominum dicit esse bestaretur ostensio. Nunc autem dictum est, quia tot gradibus ascensis, ille solus laudari debuit, qui tanta concessit. Primum enim fuit, quod proficienter ascenderat : deinde quod super hunc ascensum, alium non habebat. Tunc enim majori studio prædicandus est Dominus, quando facit sua largitate securos. Sive (ut aliis placet) tempus istud significat mundiale, quando hic exercendus est animus, ut ibi a ternis ac perpetuis laudibus occupetur. Benedicite Dominum, significat laudate : quia nos illum benedicendo laudamus; ille autem nos benedicendo sanctificat. Audisti serrum; et ne aliquid putares abjectum, addid t Domini: ut de potentia summi principis dignitas cresceret servientis. Hoc se nomine Paulus honorabilem gentibus fecit; sic enim Epistola ejus præfatur : Paulus servas Christi (Rom. 1, 1); et iterum : Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem (Gal. 1, 10). De Moyse quoque in alio psalmo: Misit Moysen servum suum (Psal. civ, 26). Quapropter istud jain de perfectia proprie dicitur, qui et amici sine dubio nuncupantur. Sequitur, qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. Servum quidem prius dixerat ad honorem; sed ne incerta corda mortalium hoc et ad alios traherent, qui indevoti esse noscuntur, dum omnes Domino creaturæ conditione subjecti sunt, addidit, qui statis in domo Domini, id est quorum animus in Domino religionis firmo vestigio perseverat. 457 Stare enim de illis dicitur, qui a bono proposito facilitatis crimine non labuntur, sicut dictum est de diabolo qui archangelus fuit, et in veritate non stetit (Joan. viii, 44). Nominata quidem domus, concludit et atria; quoniam atrium ingressus est mansionis. Significat enim eos, sive qui jam in penetralibus sunt Ecclesiæ, sive qui in ingressu ejus esse meruerunt. Diversa enim loca sub unitatis gratia habere constat Ecclesiam. His quoque dictis aliud genus sirmitatis adjecit, Dei nostri; hoc est, non quem gentilitas colit, sed quem vera catholica religio confitetur. Addidit, In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum. In noctibus, mundi istius significat teterrimum tempus, quod semper creberrimis tribulationibus obscuratur. In hoc ergo sæculo levandæ şunt manus ubi bona operatio Domini meretur auxilium. Sic Moyses quandiu manus tendebat. Amalech audacia superba premebatur (Exod. xvn,11): præsagans crucem beatissimæ passionis. Nam quod digitos extendebat. Decalogum fortasse significabat. Qui cum brachia remisisset, inimici superbia desperata surgebat. Et ideo bonis operibus levandæ nobis sunt manus ad Dominum, ut adversarius diabolus superna majestate vincatur. Sed intende quid significet, extollite, id est uberius eleemosynam facite; Dominus enim non tantum a nobis exigit pia verba, sed facta. Addidit, in sancta, ut eam manus seminet Chrisciani. Nam si illam hæretici faciant aut pagani, manus eorum non extolluntur in sancta; quoniam ipsam solam eleemosynam Christus accipit, quam ejus nomini sidelis Christianus obtulcrit. In quo tamen actu,

nedicendum, quando ipse donat et animum misericordem et substantiam largiorem. Sic charitatem Domini et laudibus sacris, et pia docet operatione complendam. Ilis peractis, respice quam digna retributio subsequatur.

Vers. 3. Benedical le Dominus ex Sion, qui secit cælum et terram. Explicata commonitione, qua dixit charitatis studio in Domini laudibus et bonis operibus permanendum, venit ad partem secundam, in qua uno versu populum benedicit, qui in unitatis constantia et dilectione Domini perseverat. Prius enim omnia pluraliter dixit, nunc autem psalmum sub singularitate conclusit; ut qui ante sideles fratres in unitate collegerat, modo illi populo jam diligenti Do-B minum benedictionis munera præstarentur. Quapropter si volumus esse benedicti, amor nos sanciæ Trinitatis, et unitas beatæ complectatur Ecclesiæ. Et intende quam competenter hunc psalmum perfectus finis amplexus est; ut qui usque ad Jerusalem cœlestem conscendit, benedictionem supernam loco remunerationis acceperit.

Conclusio psalmi.

Libet referre quemadmodum usque ad supernam Jerusalem gradus isti pervenerint. Primo siquidem gradu, sæculi designat horrorem, post quem ad virtutum omnium studia festinatur. Secundo, virtus divinæ defensionis exponitur, cui nihil obviare posse monstratur. Tertio, magnum gaudium esse dicitur in Ecclesia Domini pura mente versari. Quarto, inter quaslibet augustias docet constanter de Domino præsumendum, donec miseratus exaudiat. Quinto monet ut liberati periculis, non nobis aliquid, sed omnia Domini virtutibus applicemus. Sexto, montibus solidissimis comparatur confidentia fidelissimi Christiani. In septimo dicitur quam copiosos fructus metant in lacrymis seminantes. Octavo, nihil permanere dicitur, quod voluntate propria unusquisque fuerit operatus; sed illa tantum esse firmissima, quæ auctore Domino construuntur. Nouo, timore Domini pronuntiatur homo beatus sieri, et universa illi profutura concedi. Decimo, infundit patientiam devotis, quam per Ecelesiæ verba commendat. Undecimo, de profundis pænitens clamat ad Dominum, ut D in liberandis hominibus quanta sit Divinitatis potentia sentiatur. Duodecimo, virtus mansuetudinis et humilitatis ostenditur. Tertio decimo, sanctæ incarnationis promissio et dictorum veritas approbatur. Quarto decimo, fratribus spiritualis adunatio prædicatur, supra quos benedictio Domini, et æterna vita provenire monstratur. Quinto decimo, in laudibus Domini perfecta illa charitas excitatur, supra quam nihil potest nec majus dici, nec gloriosius inveniri, sicut apostolus testatur: Deus charitas est (I Joan. 1v, 8). Quapropter tanti miraculi jugiter consideremus arcanum; ut talia semper inspicientes, mortiferos sæculi vitemus errores. Continet siquidem hic numerus et illud præterea sacramentum; ut cum quinque sensus corporci, per quos fragilis humanitas contrahit omne peccatum, Trinitatis fuerint virtute A similem qualitatem sanctæ Trinitatis indivisibilem superati, ad quintum decimum gradalium psalmorum nos culmen educat; eoque fiat, ut corporis imbecillitate submota; donentur victoribus præmia sempiterna.

A similem qualitatem sanctæ Trinitatis indivisibilem nobis ostenderet unitatem. Laudis enim dominicæ usque ad divisionem positam multiplex causa narratur. Nam cum sint omnia valde bona quæ fecit, cujus ipse sit bonitatis advertitur, a quo talia manasse nos-

PSALMUS CXXXIV.

Alleluia.

Post gradalium pulcherrimam constructionem, quæ usque ad illam pervenit summitatem quæ in æternum securos efficit et felices, congrue nimis ponitur, Alle/wia; ut laudibus Domini sancta perfruatur Ecclesia, cui tale munus noscitur præparatum. Quapropter sinceris mentibus alacres Alleluia dicere festinemus, ut illi sancto populo per divinam gratiam misceanur.

Divisio psalvii.

Per totum psalmum propheta loquitur. Primo ingressu propter nominis ejus potentiam, laudes Domino dicit esse solvendas, quia fecit quæ voluit in cœlo et in terra, magnalia ipsius diversa commemorans. Secundo, quoniam veritatis perfecta laus est destruere falsitatem, i dolorum cultores sub irr sione redarguit. Tertio, diversos ordines admonet, ut Dominum laudare non desinant. Sic genus demonstrativum in u raque parte mirabili exsecutione completur.

458 Expositio psalmi.

Vers. 1. Laudate nomen Domini, laudate servi Dominum.

Vers. 2. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. Post præteritos (sicut dictum est) psalmos, quibus ad omnium virtutum culmen divina miseratione propheta conscendit, in domo Dimini stantes alloquitur, ut post collata tam ingentia beneficia laudare non desinant cœli terræque Creatorem. Et respice præcepta ista in his duobus versibus qua distinctione creverunt. Primo dixit : Laudate nomen Domini. Et ne quibuslibet hoe putares injunctum, addidit, landate serci Dominum, id est, qui servi ipsius estis prona voluntate devoti, et Dominum vos habere sentitis, quem nulla superstitione contemnitis. Tertio dicit : Qui statis in domo Domini, hoc est, qui perseveranti et intitubabili voluntate in ipsius sancta credulitate consistitis. Contra illos scilicet dictum, qui D parientes defectum de collato subito honore ceciderunt. Sequ tur, In atriis domus Dei nostri. Atrium dicitur amplissimæ domus primus ingressus, ubi sibi habitantes propter expellendum frigus focos facere noscebantur; et ab atri fumi nebulosissimis globis appellata atria, quasi atra, tradit antiquitas. Et quia nullus sermo vacat, qui non aliquod mysterium continere videatur; et illos etiam dicit Dominum debere laudare, qui in primum membrum domus dominicæ videntur ingressi.

Vers. 3. Laudate Dominum, quoniam benignus est Dominus: psallite nomini ejus, quoniam suaris est. Considera quod laudate tertio posuit, ut per laudis

similem qualitatem sanctæ Trivitatis indivisibilem nobis ostenderet unitatem. Laudis enim dominicæ usque ad divisionem positam multiplex causa narratur. Nam cum sint omnia valde bona quæ fecit, cujus ipse sit bonitatis advertitur, a quo talia manasse noscuntur Addidit quoque, suavis, ut non solum benigrum, sed et dulcem esse sentires. Sic enim et alibi dicit: Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxii, 9). Psallite vero dum ponitur, ad bonas corporis operationes refertur; ut in hac mundi conversatione Dominum videamur de nostra probitate laudare.

. Vers. 4. Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israet in possessionem sibi. Et hic versus adhuc ad illam partem pertinet, cur Dominus debeat prædicari. Non-B nullos autem titillare cognoscitur, quare non sit hic Abraham positus, cui primum hiec pis sio a Domino promissa declaratur? Sed Abrahæ vocabulum non hoc videbatur significare, quod de isto nomine potuisset adverti. Jacob siquidem supplantatorem interpretari sæpe jam dietum est, qui benedictionem fraternam gloriosa nimis cupiditate præripuit. Quod ad evocatam numerositatem gentium competenter aptatur, quæ adventum Domini Salvatoris ad se credulitate trahens, Synagogæ monera promissa percepit, et priorem populum religiosa festinatione superavit. Sed post illam patriarchæ mysticam luctam quam Jacob cum angelo constanter exercuit, ipse quoque Israel appellari meruit; quia tantie concertationis fixa mente pondera toleravit. Israel autem in-C terpretatur vir videns Deum, quod ad illam pertinet significationem quam Dominus possidet in beatis. Elegit itaque Jacob, dum Ecclesiæ populum diversarum gentium congregatione subadunavit. Possidet Israel, quando in illa beatorum resurrectione, ipse in omnibus probatur habitare.

Vers. 5. Quia ego cognovi quod magnus est Dominus, et Deus noster præ omnibus diis. Omnis relatio certa redditur, quando is qui refert, quod dicit se probasse testatur. Atque ideo cognovisse se dicit propheta quod prædicat, non aliqua visione carnali, sed in illa altitudine scientiæ positus, ibi magnum contemplatus est Dominum. Videbat enim vir sanctissimus Majestatem illam mirabilem cunctis potestatibus. et coelorum virtutibus imperanten; et necesse suit ut diceret : Quia cognori quod magnus est Dominus, et Deus noster præ omnibus diis; non quia præter ipsnm aliquis Deus est, sicut in alio psalmo legitur : Quoniam quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum (Psal. xvii, 32) : sed quia potestatibus diversis hoc nomen abusive constat impositum, sicut in Exodo legitur : Constitui te deum Pharaonis (Exod. vii. 1): et Apostolus dicit : Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cœlo, sive in terra (sicut sunt dii multi et domini multi) nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum (II Cor. viii, 5, 6). Unde merito præ omnibus diis magnus dicitur Deus, a quo cuncia creatá sunt.

ecolo, et in terra, in mari, et in abyssis. Post illa qua superius dixit, in altum se tetendit vera nimis et excelsa prædicatio. Quod schema dicitur epiphonema, id est post narratas res crescens ad majora sententia. Nam quamvis sint inenarrabilia opera Domini totusque mundus referre non prævaleat quod operatur in mundo, bic tamen universa stupenda brevitate conclusa sunt : omnia Deum secisse quæ voluit in cælo, et in terra, in mari, et in abyssis; ut et creata quæ vides, ejus voluntate facta esse cognosceres; et illa quæ humanis nequeunt conspectibus apparere, ipsius potentia contineri posse sentires. Cælum positum est pro cunctis cœlestibus, terra pro omnibus quæ in terra gignuntur, mare commenioratum dicamus pro istis sinibus quos commeantium discursus invisi- B tat, abyssus vero Oceanum designat, qui et nobis ignotus, et (ut quidam referent) altitudine m gna profundus est. In his autem omnibus voluntas Domini sine aliqua dubitatione completur. Quid autem fecerit Dominus, subsequenter enarrat.

Vers. 7. Educens nubes ab extremo terræ: sulgura in pluviam secit. Qui producit ventos de thesauris suis. lloc si ad litteram intendas, secreta naturæ Domini testatur administratione compleri. Sed quoniam de Hebrae populo dicit inferius, convent hoe quoque hominibus applicare. Eduxit nubes ab extremo terræ, quando prophetas ab humili proposito ad prædicationis fecit fastigia pervenire. Qui merito nubibus comparantur; quoniam imbre sui eloquii a futuri judicii nos calore defendunt, dum animalous nostris C profutura depromunt. Nubes enim (sicut frequenter dictum est) prophetas accipi debere Scriptura testatur, dicens : Mandabo nubibus 459 meis, ne pluant super eam pluviam. Sequitur, sulgura in pluviam fecit. Prædicationes itaque prophetarum fulgura sunt, cum percutiunt inimicos: pluviæ, cum devotos a peccatis diluunt, et imbrem eis salutis infundunt, unde spirituales germinent fructus, et in maturam messem, Domino præstante, coalescant. Addidit, qui producit ventos de thesauris suis. Ventos enim non improbe ponimus apostolos, quorum prædicatio totum mundum tanquam ventus celerrimus percucurrit : de quibus alio loco scriptum est : Sagittas suas ardentibus effecit (Psal. vii, 14). Nam ipsis quoque ventis pennæ pro discursus celeritate tribuuntur; sit enim : Et ascen- D valuerunt. dit super cherubim, et volavit : volavit super pennas ventorum (Psal. x vii, 11). Subnectit, de thesauris suis. unde revera spirituales poterant prodire divitiæ. Et nota quod per hos acto versus diversis modis augmento quodam laudis magnalia Domini dulcissima varietate describit. Quod schema dicitur auxesis, Latine augmentum; quoniam per certos gradus semper ascendit. Quapropter explanationem sensuum non piget frequenter iterare, quando ipsa quoque auctoritas sine sassidio eadem monstratur assumere.

Vers. 8. Qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus. Ista miracula frequenter ad intelligendam Domini potentiam repetit sermo propheti-

Vers. 6. Omnia quaeunque voluit, Dominus fecit in A cus; utadvertamus non casualiter facta, sed in magnam intelligentiam sequentis ætatis fuisse præmissa. Nam si consideremus altius, et hodie talia fiunt. Ægyptus hic mundus est qui diversis cladibus affligit populum Christianum; sed Domini virtute potentiaque terretur. Æ yptus autem significat afflictionem, qua [alias, qui] non aliter dimittit animas sideles, nisi in ipsa [alius, ipso] duris laboribus ingraventur. Primogenita enim mundi, quasi Ægypti percutit, quando natos homines in originali peccato potentiæ suæ inspiratione correxerit. Ab homine usque ad pecus, id est a prudentioribus bujus sæculi usque ad mansuetos et simplices viros. Omnes enim nisi per gratiam Domini liberentur, a diabolo velut Pharaon's impia dominatione deprimentur.

> Vers. 9. Misit signa et prodigia in medio tui, Ægyple; in Pharaonem et in omnes servos ejus. Misit signa el prodigia, quando in passione ipsius terra contremuit, saxa dirupta sunt, et multi sanctorum ad civitatem Domini, superata mortis lego, venerunt; quod in medio mundi, id est palam atque visibiliter evenisse manifestum est. Signum, est res præter speciem quam ingerit sensibus nostris aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire; sicut, vestigio visa, transiisse animal cujus vestigium est cogitamus. Dictum est vero signum als eo quod significet. Prodigia quasi porro digia, id est longe præd centia. Hoc et hodie facit, quando animas fideles per aliqua præmissa signa convertit. Pharao nterpretatur dissipatio. Et cui aptius dabitur nisi diabolo, qui humanum genus crudeli voto persequitur? In omnes servos ejus, homines significat, qui ipsius voluntatibus obsecundant. Illius enim famuli dicimur cui consentanea mente servimus. Et ideo diabolus cum ministris sula mergitur, quando fonte salutari Christianus populus a nefando errore liberatur.

> Vers. 10. Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes. Gentes dicit vitiorum noxias catervas, que nos intus, velut barbara: nationes, semper affligunt. Has percussas dieit, quando satisfactione poenitentium vulnerantur. Nam quod nobis salus, illis vulaus est. Occidit etiam in nobis reges fortes, cum spiritus immundos peccatorum labe dominantes, emundatione delictorum reddit extraneos. Qui merito in voluu tate sua dicuntur occisi, quia nos exstinguere minime

Vers. 11. Sehon regem Amorrhæorum, et Og regen Basan, et omnia regna Chanaan occidit. Cum multes reges filii Israel, Domino favente, prostraverint, bic duo tantum memorantur; scilicet ut per interpretationem istorum nominum, ad illam significantiam duceremur quæ hodie in nobis agitur. Sehon interpretatur tentatio colorum, Amorrhæi amaricantes designant. Amara siquidem vitia sunt, quæ nos ab illa bentitudine jucundissima deducunt. Hæc habent diabolum regem, qui est tentatio colorum, quando se transformat in angelum lucis (I Cor. x1, 14); ut per colorem atque speciem bonitatis devotorum animas assidua tentatione subvertat. Ista Pivinitas in nobis

occidet, quando fidelium mentes a tali servitute libe- A Filium misit, ut ejus tandem aliquando scelerata duraverit. Sequitur, Et Og regem Basan. Og conclusio dicitur, Basan confusio. Merito ergo confusionis rex conclusio perhibetur. Diabolus enim quando nobis iter illud salutare concludit, in confusione nos nefanda derelinquit, in qua ille teterrimus regnat. Unde et civitas ejus Babylonia dicitur, quæ item confusio nominatur. Sed hæc omnia virtus divina destruit, quando nos ad misericordiæ suæ dona perducit. Addidit, et omnia regna Chanaan occidit. Chanaan interpretatur humiliatio : sed non illa quæ perducit ad Dom'num. Nam et illi humiliati dicuntur, qui de honore sancto decidunt, et pessima conversatione mergantur; sicut in alio psalmo dicitur : Et humiliabit calumniatorem (Psul. LXXI, 4). Nam si humi'iatio et se exaltat, humiliabitur (Matth. xvm, 12). Quapropter hane humiliationem, quæ in malo intelligenda est, ille solus occidit, qui crucem pro omnium salute susc··pit.

Vers. 12. Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditasem I rael populo suo. Versus iste declarat priora illa non ad litteram debere suscipi, sed spirituali expositione sentiri. Nam terra piomissionis Israelit co populo non est hærèditas data, quia eam suis offensionibus amiserunt; sed sub illorum præfiguratione terra repromissionis datur sine dubio Christianis, quam æterna pace possideant. Nam ut istam deberes advertere, repetit, hæreditatem Israel populo suo. Israel enim interpretatur (sicut sæpe jam dictum est) vir videns Deum. Populo suo, utique Christiano, qui ejus mere- C nias translata descendunt. Quocirca deus ipsorum bitur dici, cum præcepta ipsius salutari devotione servaverit.

Vers. 13. Domine, nomen tuum in æternum: Domine, memoriale tuum in sæculum sæculi. Post beneficia Domini laus digna consequitur. Dicit enim: Domine, nomen tuum in ælernum; quasi optemus illi quod non est, aut per nostra vota proficiat. Sed usus iste mortalium est, optare Deo quod aliter evenire nelas putetur. Sic enim dicimus : Sanctificetur nomen tuum (Matth. vi, 9); quod utique sanctum est : 460 Adveniat regnum tuum ; cujus regnum sine dubitatione venturum est. Sed ista talia cum dicimus, nostrum velle declaramus. Precatur ergo ut in humano genere semper nomen ejus debeat permanere; quatenus ab adventu Christi perenniter diel debeant utique Chri. D atque determinans per id quod implere non possunt. Liani. Sequitur, Domine, memoriale tuum in sæculum eculi. Memoriale Domini est quidquid in Scripturis Lanctis commonitione saluberrima continetur. Hoc emper in nobis permanet, cum fidelissima devotione ervatur, sicut scriptum est : Cælum et terra trans-Edunt, verba autem mea non præteribunt (Maith. xxiv. 5). Sæculum vero sæculi (sicut sæpe dictum est) 💶 ism significat sempiternum.

Vers. 14. Quia judicabit Dominus populum suum: 🗪 in servis suis consolabitur. Præmissæ laudis causa Parratur · Quia judicabit populum suum, Hebræum Scilicet, cui præstitit magna miracula, cui prophetas Suos, ue peccaret, attribuit; ad quem ipsum quoque

ritia solveretur. Sed quia detestabili obstinatione duratus est, judicabit eum utique; quia noloit esse ipsius, quem de cunctis nationibus elegerat possidendum. Cui dicit : Audi, populus meus, et loquar (Pscl. xLix, 7); et alibi : Popule meus, quid feci tibi (Mich. vi, 3)? Istos ergo judicabit. De fidelibus autem audi quid sequitur : Et in servis suis consolabitur ; utique dum illis præmia promissa restituet, qui hic propter nomen ejus laboriosa contemptione [ms. F. et ed., contentione] vexati sunt; de quibus scriptum est : Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Sic enim et alibi de ipsis dicitur : Qui credit in me non judicabitur, sed transiet de morte ad vitam; qui autem non credit, jam judicatus est (Matth. v, 5; Joan. III, 18). Viad peenam minime pertineret, non legeretur: Qui B des quid profecerit gradatio illa quam diximus; ut enumeratis magnalibus Domini, usque ad ejus venerit sanctum tremendumque judicium. Nunc alterius partis dicta requiramus.

Vers. 15. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Postquam se Domini laudibus sufficienter explevit, secundo ingressu propheticus sermo convertitur ad errorem gentium destruendum. Que figura apud grammaticos dicitor sarcasmos, id est hostilis irrisio, quæ usque ad palmam penetrat. cum manisesta veritate convincit. Quapropter Simulacra gentium ritusque deridet, ne aurea signa deosque colat argenteos, et putetur homini præstare quod cœpit ab homine. Quanto melius consulunt, si elisa frangantur? Tunc vere aliquid prosunt, si ad pecunon exaudit integer, sed præstat potius imminutus. Et considera, quoniam per species diversarum definitionum pulcherrimus dictorum ordo descendit. Hic enim designantur simulaera per illud unde sunt, id est aurum et argentum, metallorum scilicet qualitate formata.

Vers. 16. Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.

Vers. 17. Aures habent, et non audient : nures habent, et non odorabunt.

Vers. 18. Manus habent, et non palpabunt, pedes habent, et non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo: neque enim est spiritus in ore ipsorum. Venit etiam ad alias species definitionum; simulacra significans Dicit enim : Os habent et non loquentur. Quid prodest os quod non loquitur? quid oculus qui non videt? quid auris quæ non audit? quid nares quie non odorantur? quid manus quæ non palpant? quid pedes qui non moventur? Vocabula enim sunt vana, non officia profutura; nomina sine rebus; præsumptio caduca, non veritas firma. Quid homines in vestro exitio noxia deliramenta pérquiritis? Cur quæ vos destruant fabricatis? Quanto dignius ut Auctori vestro subdamini, et desinatis errorem colere quem fecistis. Unde Jeremias propheta in epistola sua Judæos commonens, dicit : Nam linguæ eorum politæ a fabro; ipsa autem inaurata et inargentata falsa sunt, et non possunt sunt illis, quæ possunt sugere sub tectum, aut prodesse sibi (Ibid., 67). Intende autem quod istis versibus et in centesimo tertio decimo psalmo abunde gentium simulac a derisa sunt; ut quos prima commonitio non correxisset, repetita denno verecundia permoveret.

Vers. 19. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Post irrisam gentilium numinum talsitatem, sententia digua prolata est; ut collatis sensibus careant, qui deos insensatos sibimet effecerunt. Conveniunt talibus personis revera quæ dicta sunt. Omni enim ratione deseritur, omni prudentia vacuatur, qui usque ad hoc pervenit, ut non profutura, sed sua potius colere videatur exitia. Et intuere. quoniam fabricatores et cultores idolorum complectitur una damnatio.

Vers. 20. Domus Israel, benedicite Dominum; domus Aaron, benedicite Dominum.

Vers. 21. Domus Levi, benedicite Dominum; qui timetis Dominum, benedicite Dominum. Postquam gentilium simulacra derisit, in tertio ingressu laudes dominicas sanctorum dicit ore celebrandas. Sed in his duobus versibus per officia diversa discurrens admonet, ut vero Domino laus filel um debeat personare. In Israel, generaliter omnis ponitur justus, qui divina contemplatione gratulatur, quos postea numerat speciatim; in Aaron enim sacerdotes, in Levi reliqui ministri. Ad postremum qui Domino in qualibet probabili conversatione famulantur. Sic omnis populus per diversas partes devotus Dominum laudare præcipitur.

Vers. 22. Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem. Laudes Domini superius aliis celebrare præcepit, nunc exemplo boni magistri ipse quoque quod admonebat implevit. Dicit enim : Bened ctus Dominus. Et quem Dominum dixerat evidenter designat, Regem scilicet Christum, qui ex Sion, id est Ecclesiam suam sancta incarnatione visitavit. Ipse est qui habitat in Jerusalem, quæ d.versorum sanctorum congregatione construitor, et Regis sui præsentia geterna felicitate lietatur.

Conclusio psalmi.

Mirabilis psalmus ad devotissimos populos instruendos. Nihil enim post tanta beneficia reddere possumus, nisi ut (sicut in principiis dictum est) Dominum nostrum trina confessione 461 prædice- D mus. Laudemus Patrem, laudemus Filium, laudemus Spiritum sanctum, unum atque omnipotentem Deum; ut sicut non est in illa natura distantia, ita non sit et in ipsa laude diversitas. Hæc est revera laus quæ nos reficit, hoc pabulum quo anima devota saginatur. Ipsa est enim remuneratio nostra quæ et operatio, in qua tantum relicimur, ut nulla delectatio similis esse videatur. Prædicemus itaque modo, ut eum in attenum cum angelis laudare mereamur. Sed ipse hic donet votum, qui ibi collaturus est pramium.

PSALMUS CXXXV.

Alleluia.

Iterum nobis Alleluia dicendum est, gratia qu'dem

toqui (Baruch. vi, 7). Et iterum : Bestiæ meliores A semper novum, sed præcedentibus expo itionibus omnino notissimum. Huic psalmus súbjectus est, qui simili verborum assona ione cantatur. Diversas enim res inchoat; sed in unam convenien iam vociferationis exsultat; cujus ve: sus unifines non improbe dicimus vocitandos, sicut in centesimo decimo septimo psalmo jam diximus, ubi quatuor versus simili sea tentia terminantur. Quidquid enim dicitur, ad misericordiam Domini refertur, sine qua subsistere nullatenus prævalemus. Merito ergo sæpius ipsa repetitur, quæ omnia in nobis indulgentissimis muneribus operatur. Nam si causam tanti secreti discutias, clemen:ia est Domini omne quod vivimus, misericordia quod valemus. Quapropter nec ab ore nostro debet, nec a corde discedere; quatenus et ipsa nos dignetur jugi B tuitione servare. Hoc imitati poetae assona carminum floscula condiderunt, supernarum virtutum sonos ad mundana studia transferentes. Sed quoniam universi psalmi multifarias videntur continere virtutes, iste persectam vitam non improbe judicabitur declarare justorum, qui mandata Domini salutariter au picantes, in misericordia ejus jugiter perseverant. Unde animo recolamus has similitudines versuum, et in octavo, vigesimo tertio, quadragesimo primo, quadragesimo quinto, quadrage-imo octavo, quinquagesimo sexto, sexagesimo sexto, centesimo secundo, centesimo tertio, centesimo sexto psalmis diversas nobis subtiliter indicasse virtutes, sicut locis ecrum constat expositum. Cujus autem virtutis præsers psalmus esse noscatur, plenius in ejas conclusione C dicenius.

Dirisio psalmi.

Per universum psalmum propheta loquitur, qui quamvis totus velut cœleste canistrum, decoris repetitionibus quasi aureis regulis videatur intextus, unde spiritualia bona tanquam dulcia poma convivis ecclesiasticis offerantur: tamen in illis capitaneis versibus qui varie dicuntur, prima parte magnificentia Domini exponitur, et totius orbis conditio declaratur. Secunda parte miracula referuntur, quæ fecerat in Ægypto et in gente Judæorum. Tertia descendit ad Christianos, beneficia Domini consequenter enumerans, ut per hanc repetitionem unum auctorem rerum omnium esse cognosceres.

Expositio psalmi.

Yers. 1. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Diximus per capita versuum inesse pulcherrimam varietatem, in fine autem consimilem repetitionem, et ideo capita tantum versuum exponenda sunt; fines autem eorum, qui uno tenore repetuntur, semel tantum declarasse sufficiat. Hoc tamen mente condendum est, quod ad cunctas operas quæ dicuntur inferius, Domini misericordia sit competenter adjuncta. Confessionem sape diximus et ad laudes Domini, et ad deploranda peccata communiter pertinere. Hic autem non unum ex duobus, sed utrumque accipiendum est; docet enim beatos viros et laudes Domino jugiter dicere, et præ-

terita poccata deflere. Sie enim justos intelligimus, A nis expressit. Ille enim non facit aliqua videndo, nes si conversi a malo illa damnent, quæ aliquando gesserunt, sicut Paulus apostolus de præteritis ait: Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. xv, 9). Sequitur, quoniam bonus, qui et laudes suas clementer audiat, et supplicantibus miseratus indulgeat. Addidit, quoniam in sacu-I m misericordia ejus. In saculum, scilicet in perpetuum dicit : quoniam misericordia ipsius æternum occupat tempus. Hic præstat ut recreet [mss. G., A., B., creet; ms. F., crescat, parcit ut corrigat; ibi misericordiam bonis tribuit ut coronet.

Vers. 2. Confitemini Deo deorum, quoniam in saculum misericordia ejus. Superiore psalmo corda gentilium, simulacrorum suorum irrisione quassavit, nunc autem quantus q alisque sit omnipotens Dominus B licet quanti sint, quod in Scripturis sacris non leprædicatione verissimæ majestatis ostendit, ut non solum Deus credatur qualis aut angelus dicitur, aut virtutum homo sæpe memoratur; sed Deus ille deorum est, cui nullus similis invenitur. Deus quippe propter honoris excellentiam potest et creatura dici; lectum est enim in octogesimo primo psalmo : Ego dizi, Dil estis, et filii Excelsi omnes (Psal. 1,xxx1, 6). El in Exodo : Deum te posui Pharaoni (Exod, vii, 1). Deus autem deorum non potest, nisi sola sancta Trinitas nuncupari.

Vers. 3. Confitemini Domino dominorum, quoniam in sæculum misericordia ejus. Superiori sententiæ similis est et ista locutio. Sic enim dicitur Dominus dominorum, quemadmodum et Deus deorum. Nam et dominos sanctos dicimus angelos; sed Dominus do- C minorum ille solus est cui cuncta deserviunt. Ipse etiam Sanctus sauctorum, ipse Rex regum, et omnium potestatum ineffabiliter culmen excelsum. Quis coim dubitet supra omnia esse, qui et creare omnia, et universa prævalet continere?

Vers. 4. Qui fecit mirabilia magna solus, quonium in sæculum m sericordia ejus. Sicut in illis tribus versibus supra positum e.t., confitemini, ita et per hos omnes versus qui variantur usque ad finem, confitemini subaudiendum est, Quæ figura dicitur ἀπό zoivov, id est a communi, ut nobis plena possit constare sententia; muxime quando et in hac similitudine desinit psalmus. Dicitur itaque fecisse mirabilia magna solus, quasi non per angelos et per apostolos servos suos 462 diversarum virtutum signa mon- D anteposita quæ corporaliter lucent. straverit. Sed hic memoratur fecisse solus, ubi Verbo suo conditiones rerum fabricasse monstratur, quando et ipsa ministeria eum creasse non dubium est. Sic enim sentiendum sequentia declarant.

Ver . 5. Qui secit cœlos in intellectu, quoniam in seculum misericordia ejus. Usque ad linem psalmi has depromitur per narrationem præconsalem. Narratio est enim rerum gestarum collecta expositio. Domini autem res gestas narrare, laudare est. Ipsum est ergo quod superius dixit : Qui fecit mirabilia magna solus : quoniam hoc non per creaturas, sed sola virtute sum divinitatis operatus est. Nam quod dixit. celos in intellectu fecit, potentiam ipsam dispositioaliorum fabricas æmulando; sed quidquid in intellectu sum majestaris disposuir, hoc et ad effectum momentanea operatione perducit. Perfectio enim rerum voluntas ipsius est; nec moram recipit quod ille decreverit. Sie enim in superiore psalmo dictum est : Omnia quæcunque roluit Dominus fecit in celo et in terra (Psal. GXXXIV, 6). In intellectu ergo colos fecit, quia nulla confusione, nulla inordinatione, nulla informitate creati sunt, sed distincti atque compositi Creatoris sui voluntate peraguntur. Nec moveat quod cœlos plurali numero nuncupavit, quando et alibi legitur : Laudate eum, cœli cœlorum (Psal. CXLVIII, 4). Et Apostolus ait : Raptus sum usque ad tertium cœlum (11 Cor. xii, 2). Quapropter definire nobis non gitur explicatum.

Vers. 6. Qui firmavit terram super aquas, quoniam in sæculum misericordia ejus. P stquam de cœlis dixit, consequens fuit ut de terra quoque loqueretur; nam et hanc fecit in intellectu. Ipse est enim intellectus qui cuncta complexus est, et per potentiam suæ dispositionis implevit. Sed perquiram is cur hic dixerit, terram positam super aquas, cum dicat Job; Qui suspendit terram in nihilo (Job xxvi, 7). Et alibi : Qui suspendit tribus digitis molem terræ, quod nomen est ei (Isai. xL, 12)? Sed neutrum sibi noscitur esse contrarium, quoniam terram dicere potuit super aquas esse, etiam cum multo spatio distare videretur; sic enim et cœlum dicimus supra nos, dom tamen aeris magna spatia interesse noscantur. Sive (nt alifs videtur) super aquam, juxta aquam intelligendum est; nam hodieque dicimus civitatem super mare positam, cum non in mari, sed juxta mare sit constituta. Vel certe spiritualiter accipiendum est. quia super aquam sacri baptismatis terra nostra, id est corpus relicitur, dum religionis stabilitate for-

Vers. 7. Qui secit luminaria magna solus, quoni im in sæculum misericordia ejus. Quamvis ad litteram luminaria cœli, a-tra videantur in elligi, convenit tamen ut ca paulo altius inquiramus. Magna luminaria forte significat angelos, potestates, thronos, dominationes, qui pietate sanctissima coele ti lumine radiantur. Dicendo enim magna, omnibus videntur

Vers 8. Solem in potestatem diei, quoniam in saculum misericordia ejus. Potestas est diei solis adventus, quia per eum omnis visibilis creatura declaratur. Usus est enim divinarum Scripturarum bujusmodi sermone loqui, sicut ait alibi : Dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. 1, 12). Spiritualiter autem potest intelligi, quando sanctis suis solem sapientile miseratus infundit, ut illa videant que ad ipsius pe tinere certum est jussiones.

Vers. 9. Lunam et stellas in potestatem noctis, quoniam in sæculum misericordia ejus. Audito, astrologi, qui summam rerum stellarum administrationibus datis, lunam et stellas in potestate noctium fuisse conces: sas. Nunquid ad imperium, non ad obsequium ista A niam in saculum misericordia ejus. In hoc versu, sunt condita? Nam quid Creator ageret, si vitas hominum stellis transigere permisisset? Merito vos repudiant ipsi quoque philosophi, qui tantam potestatem visibilibus rebus inesse dicitis, ut arbitrium tollatis Auctori. Nobis autem ex his alter spiritualis sensus aperitur. Lunam forsitan Erclesiam debenius accipere; stellas diversos ejus ordines sanctitate pollentes, ut sunt episcop, presbyteri, diaconi, subdiaconi et cæteri qui velut stellæ cœlesti noscuntur. conversatione radiare. Iluc omnia in potestate noctis, id est in sæcul: istius tenebris data sunt, ut per eos caliginosa reluceant corda mortalium.

Vers. 10. Qui percussit . Egyptum cum primitivis mss. A., B., F., primozenitis eorum, quoniam in sæculum misericordia ejus. Hactenus dicta sunt que per se ciea- p mala pertranseunt. Ceterum qui in istis heserit, ad verit sancta Divinitas, nunc in secunda parte referuntur qualia in mundo per angelos servosque suæ pietatis off cerit. Our duodecima est species definitionis quam Græci κατ' ἔπαινον, Latini per laudem dicunt. Hæc per hos duodecim versus tracta, permanet usque ad divisionem. Et quoniam historia nota est, videamus quid hic spiritualiter magis possit intelligi. Percussit Ægypti primitiva, quando sæculi istius damnavit gloriam, quæ putabatur esse præcipus; nam luxus, ruperbia, avaritia, quasi primitiva sunt mundi. Ipsa enim primo generat passimus venter, et velut charos filios amplectitur, dum rerum istarum cupiditate gratulatur. Hæc Dominus percussit, quando a regulis suæ divinitatis exclusit. Mortua enim jacent quæ a vitæ Auctore submota sunt.

Vers. 11. Qui eduxit Israel per medium eorum, quoniam in sæculum misericordia ejus. Per medium Ægypriorum deducit Israel, quando sanctos suos a conversatione liberat pessimorum, et a mundi istius habitatione teterrima in lucem suæ veritatis adducit.

Vers. 12. In manu forti [mss. A., B., potenti] et brachio excelso, quoniam in sæculum misericordia eius. Manus fortis, ad invincibilem pertinet actionem; brachium excelsum, ad omnipotentiam Domini singularem. Fortis enim actio a brachio venit excelso, quoniam effectus rerum suum demonstrat semper auctorem.

Vers. 13. Qui divisit mare Rubrum in divisiones, quoniam in sæculum misericorde, ejus. Priscæ auctoritatis viri mare Rubrum in duodecim divisiones dixe- n riore psalmo jam videntur exposita, quæ non pigebit runt esse partitum, quantas tribus constat fuisse Judeorum. In eo enim hic plurali numero positum est, in divisiones, ne putaremus mare Rubrum uno itinere fuisse transmissum. Sed potest hoc et spiritualiter congruenter adverti. Rubrum mare est sæculi istius permixta profunditas, quam multis divisionibus transimus, quando conversi ad terram viventium 463 Domini munere festinamus. Alter enim per eleemosynas, alter per assiduam supplicationem, alter per virginitatem, alter per excellentissimam charitatem. Sic multis divisionibus per sæculi hujus mare transitur ad Dominum.

Veis. 14. Et eduxit Israel per medium ejus, quo-

quoniam repetitus est, expositio superius dicta suf-

Vers. 15. Qui excussit Pharaonem et exercitum eins in mare Rubrum, quoniam in sæculum misericordia ejus. Diabolum cum ministr's suis in fontem salutis excutit, quando eos a nobis potentiæ suæ virtute removerit. Excutit autem dixit, tanquain pulverem projicit, ut de hac celeritate et virtutem divinitatis ostenderet, et illos terrenas sordes esse monstraret.

Vers. 16. Qui transduxit populum suum per desertum, quoniam in sæculum misericordia ejus. Per desertum nos tra icit, quanda per hoc sæculum trans ire facit illæsos; soli enim evadant qui mundi istus præmia divina non pervenit. Desertus enim ideo dicitur mundus, quia divina electione privatus. Et merito sic vocatur, quia ad se venientem non recepit Anctorem.

Vers. 17. Qui eduxit aquam de petra rupis, quoniam in sæculum misericordia ejus. Educit [ms. G. et ed., ejicit] aquam de petra rupis, quando sterilia corda mortalium salutares rivulos fecerit proferre lacrymarum; ut qui sunt propria siccitate steriles, reddantur divina largitate manabiles. De petra rupis ad auxesim positum est, quoniam non parva, sed ingentia et dura saxa sunt, quæ in magnitudinem rupis eriguntur.

Vers. 18. Qui percuss't reges magnos, quonium in sæculum misericordia ejus. Percutit reges magnos, quando in corde nostro impia desideria cœlestis miserator exstinxerit. Tunc enim nos vivimus, dun illa moriuntur; et con raria sorte necesse est nor occumbere, si contingat illa superare.

Vers. 19. Et occidit reges fortes, qu niam in seculum misericordia ejus. Reges fortes occidit, quando a nobis expellit dæmonia, varia immissione grassatia; quorum voluntas nequam tunc exstinguitur, si fidelium anima ab corum potestate tollantur. Occide, Domine, fortes reges, ut liberes servos humiles : eripe tihi devotos, ne ille nefandissimus cot sibi faciat esse sufijectos.

Vors. 20. Sehon regem Amorrhæorum, quonian in seculum misericordia ejus. Ista quidem in superepetere, quando en sancta auctoritas ad salutem nostram probatur iterasse. Sehon quidem interpretatus est tentatio colorum, aliter vero arber infructuosa; Amorrhæus exacerbationem; quæ omnia videntur ad diabolum pertinere; ipse est enim arbot infructuosa, ipse exacerbatio. Sed hæc in nobis Dominus occidit, quando nos ad instituta sua morum sanctitate perduxerit.

Vers. 21. Et Og regem Basan, quoniam in sæculum misericordia ejus. Og interpretatur coacervais. Basan confusio. Qui enim coacervat peccata nostra, absolute diabolus est. Ipse etiam recte dicitur confusio, quoniam et seguaces suos confundit, et ipse de Domini judicle consusus abscedit. Verum hæc et ta- A superius eisdem verbis dixerit, hie tantum Deo cæli, lia Domini virtute interfecta jacent, quando nos eripere a tam pessima obnoxietate dignatur.

Vers. 22. Et dedit terram corum hæreditatem, quoniam in saculum misericordia ejus. Locum tertiæ narrationis ingreditor. Et quamvis historia de Hebracis dicere videatur, tamen boc et ad populum Christianum aptissime refertur : quoniam beatitudo illa quæ illis suerat pollicita, expulsis qui sua iniquitate ceciderunt, sanctis ac fidelibus Christianis promissæ bæreditatis præmia conferentur. Meminerimus autem quod et in hac quoque divisione per quinque versus duodecima species definitionis permaneat, quam la secunda parte jam diximus.

Vers. 25, Hæredilatem Israel servo suv, quoniam in seculum misericordia sjus. Cum dicit, servo suo, B illos sequestrat qui Domini jussionibus iniquis constibus restiterunt. Qua significatione et devota ple!s Judæorum, et populus includitur Christianus.

Vers. 21. Quia in humifitate nostra memor fuit nostri Dominus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Humilitas proprie pertinet ad tempora Christiana, que tunc latius desiderari cœpit, quando eam in se Dominus Salvator ostendit. Ipse enim monstravit et humilitatis viam et patientiæ disciplinam. Onapropter ille bumilitatis servorum suorum memor est, qui et ejus præceptor esse dignoscitur. Hemor fuit significat sauctæ incarnationis arcanum, quando adventu suo credentes liberare dignatus est.

Vers. 25. Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum, quomiam in saculum misericordia ejus. Si C tibus dicitur, sed sola dolorum compunctione canad historiam attendas, nullum pretjum Ægyptiis dedit, quando Hebræos de manihus corum liberare dignatus est. Sed quia in potestate diaboli vel ministrorum ejus tenebamur obnoxii, tunc se immolando magnum pretium dedit, ut nos ab eis redderet absolutos. Redemitenim nos diversis injuriis et passionibus suis, clanstra passus, alapis cæsus, flagellis verberatus est. Redemit nos utique sanguine pretioso, et ad postremum redemit nos miraculo resurrectionis ostenso, sicut dicit Apostolus cuncta comploctons: Magno pretio redempli estis (1 Cor. VI, 20). Hoc enim fuit pretium quod pretium non haberet.

Vers. 26. Qui dat escam omni carni, quoniam in seculum misericordia ejus. Umni carni, non tantum de hominibus voluit intelligi, sed et quidquid natat, D enumerat, subjungens inter quaslibet seculi hujus quidquid volat, quidquid repit, quidquid graditur: miniam universa ejus largitate satiantur. Nam sicut Creator est omnium, ita et pastor animantium pro-Letur esse cunctorum. Pascit etiam omnia spiritua-Lia incorporeo cibo misericordize suze. Nam cum gemeraliter indigeatur ab omnibus, ipsius munere scritur, ut universa continere atque existere com-Derobentur. Sive omni carne dat escam, fidelibus tanan forsitan debemus accipere, quos corpore et 🗪 nguine suo saginare dignatur.

Vers. 27. Confitemini Deo caeli, quoniam in saculan misericordia ejus.

Vers. 28. Confitemini Domino dominorum, quovium in seculum misericordia ejus. Cum hos versus mutasse declaratur; superius autem habet, 464 Deo deorum. Unde videntur per significationem cœli omnia potu sse concludi. Et ut cuncta ad eius confessionem revocare videretur, in fine iterum memorat confitendum : ne quid præter ejus laudem et miscricordiam agi posse crederetur.

Conclusio psalmi.

Mirabilis psalmus et nimia virtute profundus, qui velut stellis micantibus misericordia Domini ubique cognoscitur esse radiatus. Cujus enim virtutis sit atque potentiæ in Paralipomenon ostendisur, ubi ait : Cum Dominum laudare copissent et dicere ; Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus; implebatur domus Dei nube, ne possent sacerdotes stare et ministrare propter caliginem. Compleverat enim gloria Domini domum Dei (II Paral. v, 13, 14). Proinde quid potest a nobis simile dici, quam quod de se auctoritas cognoscitur ipsa testari? Nam licet in omnibus psalmis, si pure canantur, divinam nobis certum sit adesse præsentiam, hoc tamen evidentius creditur, quod legis auctoritate firmatur.

PSALMUS CXXXVI. Pealmus David.

Ad præteritum morem rediit ordo titulorum. Significat enim misericordes et sanctissimos actus ad Dominum Salvatorem esse referendos. Considerandum est autem quoniam hymnus iste non a gaudentatur. Ilæc autem historia, Jeremia propheta referente, completa est, quando captivitas Jerusalem Nabuchodonozor rege veniente persecta est. Exstat enim de hac re pietatis hujus compunctissimus liber, qui quadrifario prænotatur alphabeto. Sed nos oportet spiritualiter ista suscipere, quia in figura illis, sicut dicit Apostolus (I Cor. x, 11), bæc omnia certum est contigisse.

Divisio psalmi.

Populus Hebrægrom, qui obstinationis suæ vitio ia captivitate erat sub Nab chodonozor rege post sæcula longa passurus, introducitur ad loquendum. ut mala sua futura sic defleat, quasi jam videantur esse præterita. Prima sectione calamitates suas angusti is, nunqu im se Jerusalem ullatenus obtivisci. quamvis evertendam esse constaret. Secunda sectione ad Dominum verba convertit, ut memor sit insultationum contra Ecclesiam pessima voluntate grassan ium, beatos asserens qui de corde suo incipientes malas cogitationes abjiciunt.

Expositio psalnii.

Vers. 1. Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, dum recordaremur tui, Sion. Nimis dulcis est recordatio patriæ, quæ in host li terra probatur existere; nam quantum hæc amara sentitur, tantum At illa suavior. De loco enim peregrinationis, proprii domicilii crescit affectus. Sed quamvis propheta

contigit exponere videatur, convenit tamen ut eam spiritualiter advertere debeamus. Duas enim civitates in hoc mundo esse crebra lectione comperimus: una est Domini, quæ dicitur Jerusalem, id est visio pacis. Ista hic pressuram patitur, et multis malis irruentibus sauciatur: humilis, afflicia, spem babens in illa æternitate quæ nunquam novit desectui subjacere. Econtra diaboli civitas, quæ Babylon'a dicitur, cujus interpretatio significat confusionem, hic flerida, auperba, lætissima est, quæ istins -æculi vitiis tanquam magnis fluminibus irrigamr. Super ista ergo flumina sedent fideles, qui captivitatem in hoc mundo patiuntur, et suspirantes desiderio patrize suze amaras lacrymas fundunt, quonium ad lent. Contemplandum est autem quod non dicit, in fluminibus, sed Super flumina; nam qui adhuc in fluminibus istis sunt, peccatorum inundation rapiuntur, qui vero super ripas alvei sedent, jam ab illis fluctibus divino sunt munere liberati. Situm quoque ipsum respice temperatum; nec erectos dicit, ut arrogantiam fugeret ; nec jacentes, ut ruinam vitaret, sed sedentes in humilitate pias lacrymas supra peccatorum impia fluenta transmittere.

Vers. 2. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra. Hic doloris exaggeratur acerbitas, quando delectationem suam, qua se populus poterat consolari, velut non necessaria suspendebatur arboribus. Quid enim illic agerent organa dulcia, ubi para? Verum hæc historia ad spiritualem intelligentiam transferatur. Salices sunt arbores supra ripas fluminis pinguissima viriditate gaudentes, quæ frequetter excisis palis, atque humidæ terræ reconditis, altissima radice merguntur; et fluentis necari nequeunt, quamvis copiosa irrigatione satientur. His comparantur sancti ac fideles homines, sicut Isaias dicit : Exorietur tanquam fenum in medio aqua, et tanguam salix super defluentem aquam (Isai. XLIV, 4). Talibus ergo viris organa nostra suspendimus, quando communicata gratia de Scripturarum divinarum lectione conferimus. Ipsa sunt enim nostra organa, quæ et psalmodiæ gratiam præstant, et alterna nos collatione lætificant. In medio ejus, Babyloniæ civitatis dicit, non fluminis, quia necesse est D scitur esse suffugium. Nam qui tati munere privatur, in medio mundi sit sanctissimus Christianus, quamvis ad superus animo videatur esse translatus.

Vers. 3. Quia illic intetrogaverunt nos, qui captivos duxerun! nos, verba cantionum.

Vers. 4. Et qui abduxerunt nos: Hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Vers. 5. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Addunt aliud pondus doloribus suis, ut usque ad hoc ludibrium se pervenisse deseant; quaterus Dei carmina reverenda hominum passim voluptate [mss. A., B., F., voluptates] profundant, fi tque illis necessitas paganis dicere, quod sola plebs Domini consuevit audire. Superbus enim et est, quod idem in Evangelio per parabolam dictum

Israelitici populi capt vitatem que sub Assyriis A arragans victor vult sibi lusus et delicias de Dei - canticis exhiberi. Quibus respondendum est , 485 Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Sed ut magis illam partem quam cœpimus exsequamur, concupiscentiam niundi obnoxios nos tenere testatur Apostolus, dicens: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in l'ge peccati, quæ est in membris meis (Rom. vn , 23). Istæ igitur concupi-centiæ quæ nos jure captivitatis il'aqueant, frequenter nobis suadent, ut psalmodiæ verba in locis profanis atque spectacalis gesticulatione nefandissima canere debeamus. Sed eis non esse consentiendum præsens doctrina declarat, quando admonet in terra aliena, id est inter -actus vitiosos qui sunt a Deo alieni, hymnum Deillam promissam pacem hic pervenire non præva- B mini non esse cantandum. Verba enim Domini sancia, debent esse sanctorum; ser ptum est enim: Ne miseritis margaritas vestras ante porcos (Matth. v 1, 6). His ergo monet nullatenus esse consentiendum.

Vers. 6. Si oblitus fuero tui, Jerusalem, obliviscatur me dextera mea. Pollicetur se propheta Ecclesiam Dei nunquam penitus oblivisci, conditionem sibi gravissimam ponens, quia necesse est ita fieri, si Jerusalem contigerit non amari. Dextera quippe bonorum est Christus Dominus, sicut in quintodecimo psalmo dictum est : Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est miki, m commovear (Psal. xv, &). Astringit se itaque propheta duris quidem vinculis, sed nequaquam novis, ut ipse a Domini Salvatoris memoria decidat, si Jetempora vitæ amaris erant lamentationibus occu- C rusalem ab ejus mente discessorit. Ipsa est mater sidelium, patria felicium, regio beatorum, quam qui bic obliviscitur, ibi in regno Domini minime collo-

> Vers. 7. Adhæreat lingua men fancibus meis, si non meminero tui.

> Si non præposnero [mss. A., B., F., proposnero] Jerusalem in principio lætitlæ mcæ. Propouitur pænalis secunda conditio, ut in Domini laudibus obmutescat, si oblitus fuerit Jerusalem, quod magnam habent præmium Christiani. Quid enim probaturesse deterius quam illud non posse loqui, unde consuevit medicina præstari? Psalmodia est enim consolatio flentium, cura dolentium, sanitas ægrotorum. Hoc animæ remedium, hoc miseriarum omnium cognoab omni beneticio consolationis excluditur. Sequitar, si non proposuero Jerusalem in principio letilie meæ. Sunt quidem principia muudanæ lætitiæ, al avaro aurum invenire, luxurioso pulchram feminam, superbo jactantiam. Sed absit ut hæc priscipia læti!iæ prophetali conveniant sanctitati; quinime dicamus quæ honesta sunt, sed tamen Ecclesia sactæ non debeant ullatenus anteferri. Gravibus viris et summa se hone tate tractantibus, principium lettiæ est filius natus, sicut Zachariæ de Joanne conligit, qui ei angel ca voce promissus est (Luc. 1, 15). Est etiam de filio, qui post tempora longa reversal

in eins convivatione mactavit (Luc. rv, 18, 23). Vel post infirmitatem sanitas corporis restituta, ut Ezec biæ regi contigit, cui post ægritudinem validissimam quindecim annorum quoque spatia legimus (IV Reg. xx, 6) attributa. Verborum quoque ipsorum dicta pensanda sunt. Nam principium latitia semper validum, semp r amplissimum est, quando in ipsis initiis voluntas accenditur gaudiorum, dum calore animi in latitiam rapimur, quem vix provenire credebames. Omnia siquidem subita violenta sunt, et quod dinturnum in hoc sæculo suerit, intepescit. Quapropter ad exaggerandum fidei calorem, principio lætitiæ illam dicit præponi, quam decet supra omnia plus amari. Ilic tamen versus et superior potest ptivos.

Vers. 8. Memento, Domine, filicrum Edom, in die Lerusalem.

Vers. 9. Qui dicunt : Exinanite, exinanite, enousque ad fundamentum in ea. Venit ad secundam sectionem populus llebratorum : ubi conversus ad Dominum depreca ur ne inultos discedere patiatur. qui Ecclesiam Dei savissima increpatione dilacerant. Edom, alii sanguineum, alii terrenum interpretandam esse putaverunt; quod tamen utrumque ad carnalia vitia referri posse non dubium est. Isti sunt ergo filii Edom qui Christianum populum sunt gravissime persecuti, nec aliqua satisfactione conversi sunt. Hos in illa sequestratione bonorum deprecatur in-memoriam redire, ut eos debita possit pæna sus- C cipere. Hoc enim dicitur (sicut sape memoratum est) prophetiæ affectu, non maledicendi voto. In illis enim pietas nostra non quæritur, qui Domini æstimatione damnandi sunt. Addidit, Qui dicunt : Exinanite, exinanite, quousque ad sundamentum in ea. In his sermonihus addendum est, perveniamus, ut nobis integra possit constare sententia. Quæ figura apud magistros sa eularium litterarum dicitur ellipsis, id est defectus, quando verba ex industria suspendimus, ut prætermissa desiderabilins exquirantur. Verba sunt ergo ista filiorum Edom persequentium populum Christianum, a similitudine tracta cisternæ, unde si aqua sedule tollitur, usque ad fundamentum ejus sine dubio pervenitur. Sed quid illis do m gis in ipso fundamento æternam vitam possidere videbantur occisi? Fundamentum siquidem Mel·um Christus est Dominus, qui non potest ju-Mis eripi, quamvis cuncia eis bujus sæculi probenter auferri. Sic dum persecutores catholic m reli-Sionem exhaurire cupiunt, felicissimas atque copioses coronas martyribus contulerunt.

Vers. 10. Filia Babylonis misera: beatus qui retribuet [ms. G. et ed., retribuit] tibi retributionem tuam, Them retribuisti nobis. Filia Babylonis bene caro notra dicitur, quia confusionem nobis probatur inge-Pere peccatorum. Huic additum est proprium epibeton, ut misera dicerctur. Quid enim miserius,

legitur, quando lectissimus pater vitulum soginatum A quam ut res fragilis tantis ausibus insolescat, et per concupiscentias illicitas sauciet animas vulnere peccatorum? sicut dicit Apostolus: Caro concupiscit adversus spiritum (Gal. v, 17). Sed postquam de Babyloniæ filia dixit, justissimam compensationem ei asserit esse reddendam; ut sicut nos luxuria concitat ad vitia, ita repressam jejuniis atque tribulationibus subditam faciamus orse virtutibus. Reddimus ecim illi dignam retributionem, ut coacta faciat quod n deliciis implere dissimulat. Tales enim retributiones carni reddere beatorum est, ut quie traxit ad culpam, 466 adjutorio Domini perducatur ad glo-

Vers. 11. Bea'us qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram. Adhuc ad ipsam loquitur cornem, beatum ctiam illis convenire, quos supra diximus esse ca- B esse commemorans qui filios ejus, id est vitia nocentia tenet, quia illa jam tenere provectus est. Nam quando aliquid tenemus, hoc in potestate nostra redigin.us, et desinit fieri liberum, quod nob's cœperit esse captivum. Addidit, et allidet ad petram, ut non moretur tenen-, ne voluptas blanda subripiat. Allidet, ait, ad petram, in Dominum utique Salvatorem, de quo scriptum est : Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4); ut statim confracta dispereant, quie nos teterrimis motibus instigabant. Bene autem discutiendum est quod dixit, parvulos tuos; carnis scil cet errores, qui misera matre nascuntur. Ili dum parvuli fuerint, facilius tenentur, atque in petram illam coelestem efficaciter eliduntur; nam si iam corporint adulti esse, et robustissima artate juvenescere, gravior pugna cum eis mascitur, nec facile a nostra infirmitate superantur. Quam rem nos et centesimus psalmus monuisse declaratur, ubi dictum est : In matutinis interficiebam omnes pecca'ores terræ (P.al. c, 8). Sed quamvis psalmus iste anunos nostros pia lamentatione permulscrit, et in prima parte captivitatem quoque nostram mystica expositione narraverit, in prasenti tamen versu sævissimi atque occultissimi vitii secreta vulgavit, ut et pestent? proderet, et remedia non taceret. Mittitur enim in mentem nostram, diabolo iristigante, q od nolumus; recipimus quo l'nostra 'æstimatione damuamus, et tyrannide quadam peccati a nostra reddimur exsecratione sine dubitatione captivi. Sed istæ cogitationes, dam sunt parvulæ, percutiantur in petram, comproderat seculi istius lucem adimere talibus, quan- D minuantur (sicut dictum est) in lapidem angulerem, ubi omne malum cito dissolvitur, si in ipso fortiter allidatur.

Conclusio psalmi.

Completa est lamentantium psalmorum pia nimis et laudanda devotio. Supra enim in septuagesimo tertio et in septuagesimo octavo psalmis futura legitur Jerusalem deplorata captivitas; hic autem tertius ejusdem rei psalmus est, ut sagratissimo numero Trinitatis pietas devotissimo compunctionis possit offerri. Est quidem magaria charitatis genus, quod proximis juhet Direinus exhibere, si tamen in eo modo mensuragas

plangătur, ut nec resurrectionis spos adimi possit, A exaudisti me (Psal. cxvii, 21). Sed considera merihee injuste fecisse aliquid Dominum suspicemur. Nam etsi affectuoso dolore succendimur, modestiæ tamen terminum excedere non debemus. Humile quippe ac mansuetum decet es-e, quod studio pietatis offertur. Nam cujus temperamenti sint justæ læcrymæ, testatur Dominus Christus, qui considerata fragilitate humani generis, quamvis esset suscitaturus Lazarum, flevit; ut bonus Magister et pietatem doceret, et veritatem assumptæ humanitatis ostenderet (Joan. x1, 35).

PSALMUS CXXXVII. Ipsi David.

Quamvis superioribus titulis dixerimus David siguilicare manu fortem atque desiderabilem, quod H cum coelestibus creaturis laudes Domino sub com-Domino Salvatori proprie convenire probatum est, tamen hic Christum evidentius indicavit, quando istud pronomen apposuit. Ipsi enim reverentius pronuntiandum est, quasi Altissimo, quasi Omnipotenti, quasi coelesti Regi. Et tunc David iste jungendus est, quod vocabulum non ex deirate sumitur, sed per assumptæ carnis originem venire monstratur. Ipse tamen Verbum incarnatum, unus est Dominus Christus, ad quem psalmi istins refertur universa confessio.

Divisio psalmi.

Per totum quidem psalmum populus catholicus I quitur, qui est collectus de universo orbe terrarum. Prima narratione beneficia Domini sibi attributa collaudat, postulans in futuris patientiam, ut adversa C mundi ejus possit munere sustinere. Secunda deprecatur ut reges terræ Dominum confiteantur excelsum, quoniam in omnibus majestatis suæ miracula dignatur ostendere: orans ne peccatores conversos despiciat, quos creare dignatus est.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam exaudisti omnia verba oris mei; et in conspectu angelorum psallam tibi. Quam valida atque plenissima sit ista confessio, totius cordis adunatione monstratur. Nam cum dicitur, in toto corde meo, nulla pars occupata in sæculi hujus ambitione relinquitur, sed universum et solidum Creatoris tantum, ut dignum est, laudibus applicatur. Cor significat C mentis arcanum, unde taciti clamanius ad Dominum, et preces nostræ multo efficacius audiuntur, quam si magnis clamoribus personémus. Sive enim vox aerem verberet, inde cantandum est; sive lingua taceat, Inde clamandum est. Illud enim libenter audit Dominus, quod ad suam imaginem et similitudinem in nobis cognoscitur operatus. Sequitur, Quoniam exaudisti omnia verba oris mei. Ad ostendendam Domini pietatem Psalmistæ usus est, prius sauctos viros auditos d cere, et eos postea divina præconia personare. Quod etiam nune sideli populo judicat pplicandum, sicut et in centesimo decimo septimo bralmo dictum est : Confiteber tibi, Domine, quoniam

tum orationis, ut omnia verba sua profiteatur audita; illa enim fuerunt vota justorum, ut Christus Dominus adveniret, per quem ens constat augmentis ingentibus excrevisse. Merito ergo verba populi ipsius omnia probantur audita, per quem mundi redemptio cognoscitur impetrata. Addidit, et in conspectu angelorum psallam tibi. Hic psalmodia: virtus ostenditur, 467 ut qui puro corde inter homines psallit, etiam sursum cum angelis canere videatur. Adjecit quoque, in conspectu angelorum, ut eam angeli non solum audire, verum etiam probentur intendere. Illud enim dicimus respiri, quod potest serenis mentibus intueri. Sive illud tempus signidcat, quando populus beatorum post resurrectionem munione cantabit.

Vers. 2. Adorabo ad tenplum sanctum tuum, el confilebor nomini tuo.

Vers. 3. Super misericordiam tuam et veritatem tuam, quoniam magnificasti super nos nomen sanctum tuum. Templum sanctum est Domini beatæ incarnationis adventus, quem etiam nune quotidie adorat Ecclesia, dum corpus et sanguinem ipsius inter summi mysterii sacramenta veneratur. Sed adoratio illa perfecta est, quam confessio beat : comitatur ; dicit enim, Super mi ericordiam et veritatem Domino confitendum. Miscricordia est, quod sine cujusquam meritis ad liberandum nos venire dignatus est. Veritas, quia prophetarum suorum promissa complevit. Ista enim qui puro corde confltetur, revera templum ejus adorasse cognoscitur. Addidit, quoniam magnificasti siper nos nomen sanctum tuum, ut ostenderetur hic populus et de universis mundi partibus esse collectus; cum superius singulariter fuerit locutus, none pluraliter posuit, super nos, quia sicut omnium sanctorum una vox est, ita et fidelis populi sunt verba multirum. Nam et inserius iterum rédeunt ad numerum singularem, quod in declarando mysterio pluraliter positum debemus advertere. Magnificatum est enim super nos nomen Domini, cum nobis cultura ipsius virtus innotuit. Omnia enim sæcula designat, cum et in sanctis Patribus nostris nomen ejus magnificatum est; et maxime tempor bus Christianis, quando frons nostra sacri chrismatis unctione signata est. Et intende quia duos versus simul posuimus pro contextione verborum, ut una complexio contineret eus unus sensus amplectitur.

Vers. 4. In quacunque die invocamero te, exaudi me : multiplicabis in animam mean virtutem multam. Dies hic significatur lucida sinceraque petitio, quam non cupiditas nubilat, non avaritia ulla confundit; sed de illo Sole radiat, qui omnes caligines mortalitatis emendat [ed., emundat]. In talibus ergo petitienibus devotus se populus precatur audiri, quatenus virtute Domini completus, persecutorum evadere mereatur insidias. Nam si ad litteram velis accipere, nunquid nobis tempore noctis erandum non est, maxime cum tune diabolicis fraudibus impetamor? Fideli autem Christiano semper est dies, cum splendi. A dicit beatus populus tribulationes suas Domini virdis ac claris supplicationibus contendit audiri. Sed cum dicit : Multiplicabis in animam mean virtutem multam, passurum se ostendit innumera, contra quæ tam multiplicia postulavit auxilia.

Vers. 5. Confiteuntur tibi, Domine, omnes reges terra, quonium audierunt omnia verba oris tvi. Veni: ad secundam partem, in qua deprecatur populus beatorum ut reges terrarum in humi:itate Domino confiteantur, quoniam illi omnis superbia probatur exosa. Reges terræ sunt qui corporibus suis Divinitatis munere dominantur. Nam ille rex vere non dicitur, qui vitiis servire monstratur. Quod vero addidi, omnes, specialiter religiosos ac moderatos viros designat, quando multos reges gent um videmus aut vitiis feralibus subdi, aut prava religione maculari. Addidit, B fecit dextera tua. De persecutoribus dicit, qui quamquoniam audicrunt omnia verba o:is tui. Dicit qui reges debeant Domino confiteri, scilicet qui verba ejus audire meruerunt. Audire enim ad illos pertinet qui obedientes esse noscuntur : quoniam illos audiisse non dicimus, quos continuaces sacris jussionibus approbamus. Et considera quia se non videtur sine magno malo a devotione subducere, qui gloriam potuit ejus prædicationis audire. Intel.i, ant ergo Judzi quanto reatu tencantur obnoxii, cujus verba non mente capere, sed tantum auribus audire maluerunt.

Vers. 6. Et cantent in canticis Domino, quoniam magna est gloria Domini. Cantica Domini sunt qua superius dixit, misericordia et veritas, sicut et alibi ait : Universæ viæ Domini misericordia et veritas (Ps. xxiv. 10). Ipsa ergo cantica reges præcipit cantare C corporum suorum, qui pompas sæculi respuente-, ad misericordiam Domini toto se desiderio contulerunt. Subjungit, quoniam magna est gloria Domini. Gloria quippe Domini est, ut saculum respuences, ejus laudes cantare non desinant, qui primi hominis invia descrentes, ad salutares se regulas transtulerunt.

Vers. 7. Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit. Superioris dicti cura secuta est. Dicit onim, cum sit Dominus excelsus, humilia respicit : ne quis sul jectorum putaret non se ab excelso Domino respici, cum se cognosceret magna devotione prosterni. Non est enim similis humanæ conditioni divina potent'a. Ilic despicitur bumiliatus pro-tratos, quoniam spatio longo dividitur, Domino autem vicinior efficitur magnis nisibus incli- D matus. Et ut hanc humilitatem in conspectu ejus Eretiosam esse sentires, sequitur, et alta a longe comoscit. Alta superba significat, quæ ideo a longe cognoscit, quoniam ejus gratiæ minime proximantur. Et ut terreret superbos, posuit, cognoscit, ne putaent dementes incognitum esse Den quod malignis egitationibus operantur. Quod argumentum dicitur ex contrario pulche: rima diversitate collectum. Pro-Timentur enim illi humiles, et flunt superbi omnino Longingui,

Vers. 8. Si ambulavero in medio tribulationis vivi-Acabis me ; et super iram inimicorum meorum extendisti manum tham, et salvum me fecit dextera tun. Cuir

tute superandas, ostendit in hoc sæculo fideles ejus multis cladibus premi, sciens aurum ignibus esse purgandum, præmium militi post labores maximos dari, ipsam quoque fidem præmisso certamine coronandam. Nam si ad tempus persecutorum suspendatur iniquitas, diabolicis tameo jugiter tentationibus subjacetur; eoque fit ut Christianus vir, dum patriam futuram desiderat, ad gaudia dilata suspiret. Vivificatur ergo populus, dum in talibus fuerit angustiisconstitutus. Vivificabis enim, latificabis debet intelligi, 468 quod est contrarium tribulanti : qu'a revera ille vivus benedicitur, qui est æterni gandif hilaritate compleadus. Sequitur, et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum ma vis irati multa faciant populo fideli, sed longe majora recipiunt, divina retribuente justitia, Nam et bi conversi gravius quam contristaverant affliguntur. et incipiunt se juste persequi, qui prius innocentibus parcere noluerunt : qui tamen se profitentur esse salvandos, quando inter pœnas persecutorum superari nulla contrarietate potuerunt. Dextera vero virtus significatur ipse Dominus Christus, qui est Dei virtus et Dei sapientia (I Cor. 1, 24).

Vers. 9. Domine, retribues pro me; Domine, milericordia tua in eternum : opera manuum tuarum ne despicias. Persecta nimis et qualem sundere monemur oratio est, causam suam Domino commendare, qui novit unicuique digna rependere. Sed ut hoc non iracunde dictum, quod deprecationi videtur esse contrarium, potuisses accipere, sequitur, misericordia tua in æternum, quam facias et illis qui nos persequentur immaniter; ut sieut nos pro tuo nomine videntur affligere, ita et illi confessionis munere cruciari debeant ad salutem. Recipiunt enim proficuam pœnam, quando et ipsi propter vitam torquentur æternam; totumque illis hic misericorditer tribuitur, quibus hæe confe sionis medicina præstatur. Sequitur, opera maneum tuarum ne despicias. Expressit v luntatem, quæ superius videbatur esse suspensa. Rogat pius populus pro inimicis suis, quos sibi noverat aggregandos; qui licet suo vitio pravi vi leantur effecti, tamen eos divina opera esse non dubium est. Nam cum petit ut in eis suam operam respiciat, exorat ut miseratus indulgent. Ipsins enim in nobis opera bona est, sed nostra facta omnino perversa sunt. Quapropter miseretur cum suam respicit creaturam; dammat autem cum nostras operas infuetor. Breviter ergo cauteque oratum est, quod et pietatem deprecantis ostenderet, et illos convertendos esse no-nstraret.

Conclusio psalmi.

Intendamus quali nos prædicatione populus sanctus imbuerit, quanto instinctu pietatis oraverit. Nam ut omnem contra inimicos zelum cordis excluderet, ipsos rogavit sibi fieri socios, quos habere videbatur adversos. Sequamur sententiam piam, amemus potius affligentes. Non debemus inimicos astima: e qui

prosunt; nam si æquo allino perfelantur, frequenter A parte qua servus est. Probarit autem, id est manifenobi: talia conferunt, qualia dulcis ini amici præstare non possunt. Isti enim sæpe nos a virtute blandiendo deducunt; illi vero in eadem affligendo constituent. Quapropter ama patientiam, et plus invenis in inimico quod diligas.

PSALMUS CXXXVIII.

In finem, psalmus D vid.

Post tot psalmos istud In finem repetitur, ut merito terum exponi debere videatur. Proxima est enim oblicioni protracta longinquitas. In finem diximus dupliciter dici. Est unus iste mortalis oceasus ac terminus aliquarum rerum, qui humanæ conditioni simillimus spatio peracto concluditur. Alter vero qui finis non ad occasum respicit, sed ad totius integritatis culmen attendit. Nam cum ad illum perventum fuerit, non est ultra quod quærère debeamus: quoniam ipse ad omnia sufficit, in quo est majestatis cuncta perfectio et omnium plenitudo virtutum. Quapropter universus hic psalmus, sicut et Patri doctissimo Ililario placuit (In præfat. hajus psalmi), ex Christi Domini persona dicendus est. Sed ne humilitas ejus quemquam turbare ac confundere videatur, ad illam regulam redeat catholicæ disciplinæ, ut duas naturas unitas atque perfectas in Domino Christo esse meminerit ; una qua Deus et coæternus est Patri; altera qua ex Maria Virgine natus, unus atque idem in tempore homo fieri pro nostra salute diguadebet applicari, sed pro mysterio sanctæ incarnationis intelligi. Qua ratione tractata, inoffense cognoscimus divina mysteria.

Divisio psalmi.

Per totum psalmum loquitur Dominus Christus. Primo modo de pausatione et resurrectione propria verba facit ad Patrem, omnes cogitationes suas illi dicens esse notissimas. Secundo modo, potentiam paternæ divinitatis exponit, quia in id quod homo est, nullo loco, nulla longitudine ab ejus notitia se possit abscondere : addens quoniam ab utero Matris suæ ipso protegente servatus est, qui mundi vitia gloriosa sanctitate superavit. Tertio, se laudaturum a parte qui subjectus est, Patrem Dominum profite- D tur, cujus opera in eum potens et mirabilis esse monstrata est, prædicationes quoque suas et sanctorum omnium voluntates dicens illi esse notissimas. Quarte modo, confirmatum asserit beatorum omnium principatum, jubens a se impios obstinatosque discedere, qui tamen nulla erant pænitudinis humilita e salvandi. Hunc autem psalmum multo sollicitius arbitror audiendum, est enim mysteriorum profunditate 'plenissimus.

Expositio psalmi.

·Vers. 1. Domine, probasti me, et cognovisti me: tu tognovisti sessionem meam et resurrectionem meam. Bomine, clamat ad Patrem Jesus Christus ab illa

stam fecit 469 humilitatem ipsius, quando a Joanne baptizari voluit, qui peccata non habuit. Non efiim peccator fuit, sed pecca!a potius curanda suscepit. sicut propheta dicit : Peccata suscepit nostra, et infirmitates nostras portavit (Isai. LIII, 4). Cognovit eum. id est ostendit, quando dixit : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui ; ipsum audite (Matth. xvii, 5), scilicet dicentem : Ego et Pater unum sumus Joan. x, 30). Est et alia verborum istorum apta cognitio. Probatus est, quando cum tentavit diabolus in deserto; agnitus est, cum tentatione recedente ministerium habuit angelorum. Accidit tertia, quam in Evangello ipse testatur; probatus est enim tempore passionis, qua pietate sit præditus, ut in cruce posiperfectus arque externus, id est Dominus Christus, B tus pro inimicis oraret; cognitus, quando gloriam mirandæ resurrectionis ostendit. Tunc quippe deitas ejus etiam illis innotult, qui cam antea credere dubitabant; ait enim evangeli-ta : Iloc tertio manifestarit se Jesus discipulis suis ad mure Tiberiadis, postquam resurrexit a mortuis; et crediderunt in eum discipuli ejus (Joan. xxi, 14). Bene autem appellata est sessie mors Domini Salvatoris, in qua non pœna, sed requies fuit. Sive (ut alii putant) sessio pertinet ad doctrinam quam Dominus coelesti sanctitate prædicavit, sicut ipse quoque in Evangelio doctores significans, dicit : Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi (Matth. xxiii, 2). Cognovisti autem per figuram hypaliage dictum est, quæ Latine dicitur permutatio, id est cognitum me fecisti, quia Divinitati omnia tus est. Et ideo quod humiliter loquitur, non deitati C non solum quando flunt, sed etiam in prædestinatione noscuntur esse manifesta.

Vers. 2. Intellexisti cogitationes meas a longe, semitam meam et directionem meam investigasti.

Vers. 3. Et omnes vias meas prævidisti, quia non est dolus in lingua mea. In his duobus versilms præscientia sanctæ Divinitatis ostenditur : a longe enim non locum probatur significare, sed tempus, quia non solum facta nostra prævidet, verum etiam cogitationes nostras antequam nos ipsi existamus agnoscit. Quod totum convenit, si ad incarmionem Domini competenter aptetur. A divinitate enim creator; a substantia corporali, creatus est. Nemo ergo calumnias ineptas moveat, sed quod est certissimum studio pietatis intelligat : ne inde miserrimi corruamus, unde spem salutis accepimus. Sequitur. semilam meam et directionem meam investigasti. Et omnes vias meas prævidisti. Semitæ pertinent ad cogitationes tacitas, directio ad justa judicia, riæ ad actus humanos; quæ ille omnia immaculata puritate complevit, quem in utraque natura unum eumdemque veraciter existentem fides catholica confitetur. Nam quod dicit, investigasti, justitiam suæ actionis ostendit : quoniam quamvis fuerit scrupulosissime perquisitum, nihil in eo culpabile constat inventum. Vias meas prævidisti. In tantum prævisæ sunt, ut et prophetatæ esse noscantur. Scriptum est enim de mansuctudine ipsius : Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sic non aperat os suum (Isai. Liu, 7). Adjecit, quia non est dolus in A nisi quod maerit Patrem facientem (Iran. xiv, 18). tingua mea : utique, quia veritas non babet dolum; ipse enim professus est : Ego sum via, veritas et rita (Joan. xiv, 6). Non enim quidquam sub aliqua fa'sitate locatus est, sed sicut a Patre accepit, ita et populis salutariter prædicavit. Dicit enim a natura humanitatis: Qui me misit major me est (Ibidem, 28). Dixit etiam de æqualitate majestatis sux : Ego ct Pater unum sumus (Joan. x, 30). Utrumque verum, utrumque sine dolo prolatum est; ut et majestatem suæ divinitatis ostenderet, et sanctæ incarnationis humilitatem veraciter aperiret.

Vers. 4. Ecce tu, Domine, cognovisti omnia nov ssima et antiqua; tu formasti me, et posnisti super me manun tuam, Intuere quam ver citer superius dictum est, non est dolus in lingua mea, ut hic duas naturas B evidenter exprimeret. Dicit enim Patri : Ecce tu cognovisti omnia novissima : quod pertinet ad incarnationem ipsius, quæ facta est novissimis temporibus. sicut legitur : Agnus occisus ad vesperam (Exod. x11, 6). Et apostolus : Filieli, novissima hora est (I Joan. 11, 18). Subjunxit, et antiqua. Noc certe ad deitatem pertinere non dubium est; unde scriptum est : In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Beus erat Verbum (Joan. 1, 1), etc. Antiqua enim dicit, id est æterna, quæ nec initio nec fine clauduntur, sient in Daniele legitur : Throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit (Dan. VII, 9), etc. Et ut hoc iterum humanis sensibus evidentius intimaret, eadem mutata verborum qualitate repetiit. Tu formasti me significat genuisti. Hoc enim verbum dici solet et C de deitate, sicut dicit Apostolus : Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Philip. 11, 6). Sequitur, et posuisti super me manum tuam. Posuit Pater super euin manum suain, quando in ipso virtutem suæ majestatis ostendit, sicut in alio psalmo dictum est : Inveni David servum meum: in oleo sancto meo unzi eum. Manus enim mea auxiliabitur illi, et brachium meum confortabit [ed., confirmabit] eum. Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei (Psal. LXXXVIII. 21, 22, 23). Ecce quomodo super eum manua suam posuit Pater.

Vers. 5. Mirabilis facta est scientia tua ex me : confor:ata est, nec potero ud eam. Scientiam dicit Patris, confortata est in pectoribus humanis, de qua prius incerta ciedulitate dubitabatur. Quem sensum et in Evangelio dicit : Pater, manifestavi nomen tuum hominibus (Joan. avii, 6). Ipsius en m revelatione gestum est, ut potuisset sanctæ Trinitatis unitas apparere reverenda; et facta est per Jesum Christum m rabilis scientia Patris, dum terrigenis sanctæ legis sacramenta narr ta sunt. Et ut conditionis humanæ veritas panderetur, adjecit, nec potero ad eam : quia natura hominis quam est dignatus a sumere, divinæ substantiæ se non poterat adæqua: e. Sie enim et evangelica voce declaratur : Pater major me est (Joan. v, 19); et iterum : Non potest Filius facere quidquam,

Sed boc intelligat dementissimus Arianus, quia nom debuit aliter a carne dici, quæ etiam exspectabatur occidi.

Vers. 6. Quo ibo a spiritu iuo? et a sacie ina quo fugiam? Venit ad secundum modum, in quo ostendit per enumerationes mysticas a nulla creatura divinam falii posse præsentiam. Nam cum ub que totus plenissime sit, qui cum putat declinari, quo poesit abscondi? Illic enim aliquis potest esse celatus, ubi pra-sens non fuerit ille qui fugitur. Dicendo enim : Quo ibo? significat natura humanitatis non se habere quo fugiat, cum Spiritus sanctus ubique sit totus, sicut Salomon dicit : Spiritus Domini replevit orbem t. rrarum (Sap. 1, 7). Sed hoc dictum est per schema 470 quod dicitur diaporesis, cum quærimus quod potissimum facere debeamus. Sed cum tali prædicatione ubique Spiritum sanctum esse noscamus. dubium non est Spiritum sanctum coæternum et coæqualem Patri et Filio reperiri. Nam ubique et tota esse non potest, nisi sola Trinitas. Quapropter cesset irreligiosa præsumptlo, nihil hic majus minusve fingatur. Ad illud remedium səlutare redeamus. Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, omnipotens Creator, incomprehensibilis, unus est Deus. Facies autem per tropologiam pro præsentia ponitur: quoniam sicut facies nostra tantum videt, ita omnis substantia Domini visione perspicabili atque inenarrabili cuncta cognoscit, mania complectitur, omnia penetrat, omnia contuetor.

Vers. 7. Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.

Vers. 8. Si sumpsero pennas meas ante lucem [ms. A., diluculo], et habitavero in postremo maris.

Vers. 9. Etenim illuc manus tua de lucet me, et tenebit me dex'era tua. Hic mihi videtur argumentum illud esse dilemma, quod fit ex duabus propositionibus pluribusve, ex quibus quidquid electum fuerit. contrarium esse non dubium est, sicut et in Evangelio Christus Judæos calumniantes interrogat, dicens: Baptismum Joannis unde erat, de calo an ex hominibus (Matth. xxi, 25)? Quidquid enim illi eligere voluissent, contra illos nihilominus crat futarum. Sic etiam de bonis rebus Apostolus facit : Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis quie per eum prædicata est ubique terrarum; bæc D melius : permanere autem in carne necessarium propter vos (Philip. 1, 23, 24). Et adjecit : Et quid eligam ignoro (Ibidem, 22). Sic et in isto loco de tribus rebus contraris humanitas ejus quid eligeret, ambigebat. Nunc ad exponenda verba veniamus, quomiam altitudine nimia sunt profunda. Ait enim per id quod homo est : Si ascendero in colum, tu illic es, uhi erat scilicet ad Patris dexteram collocandus. Nam ut intelligas Dominum ubique esse præsentem, audi Jeremiain prophetim : Deus appropinquans ego sum, dicit Dominus, et non Deus a longinquo. Si absconderit se homo in absconso, ego non vid bo illum, dicit Dominus? Nunquid non cælum et terram cyo impleo, dicit Dominus (Jer. xxiii, 23, 24)? Sequitur, si descender?

nitatis, ut crucifixo corpore ad rumpenda infernorum claustra descenderet, et laboranti humano generi Redemptor piissimus subveniret. Subjungit etiam, ades, quoniam triduana celeritate surrexit. Addidit tertiam partem, Si sumpsero pennas meas ante lucem, et habitavero in postremo maris. Etenim illuc manus tun deducet me, et tenebit me dextera tua. Quæ figura dicitur æ iologia, id est causæ redditio; reddit enim causam quemadmodum Dei præsentiam non potuisset effngere. Pennas suas dicit divinæ majestatis efficacissimam celeritatem, quæ sanctum corpus ad superna virtute Deitatis elevavit. Sed cum audis meas, gloriam propriæ potestatis intellige. Ilas itaque pennas suas cum sumpserit ante lucem, id est tempore resurrectionis, et habitaverit in postremo R illuminata sunt, cum in adventu Domini Salvatoris maris, hoc est supra saculi istius amplissimum sinem, ibi manus paterna deducet eum. Et ut ostenderet cooperationem, sequitur, et tenebit me dextera tua. Dextera est siquidem Patris omnipotens Verbum, quod assumptam et unitam sibi humanitatem in æterna sæcula continebit. Et si minime convenire videtur, ut cum ipse sit dextera Patris, ejus se dicat dextera Domini contineri: hoc pottus dictum accipiendum est a parte membrorum; quæ forma locationis frequenter assumpta est. Illud tamen regulariter est tenendum, ut quod dubitat, humanitas; quod præsumit, Deitas esse videatur. Sequitor:

Vers. 10. Et dixi : Forsitan tenebræ conculca unt me, et nox illuminatio mea in deliciis meis. Prima pars versus istius sub ironia pronuntianda est. Frequenter enim aliqua quasi sub ambiguitate proferimus, de quibus dubitare non possumus, sicut in alio psalmo jam dictum est : Forsitan vivos deglutissent nos (Psal. exxiii, 3), et reliqua. Quomodo enim tenebræ conculcare poterant, quæ jus in tanta gloria non habebant? Ipse enim dicit de se : Ego sum lux hujus mundi (Joan. viii, 12). Sed conculcavit ille potius tenebras, qui cacitatem primi hominis ad ejus posteros transeuntem, misericordiæ suæ luce superavit. Quapropter hoc commate quo ait, Forsilan tenebræ conculcabunt me, irridentur illi qui de ipso poterant timoris alicujus nebulas suspicari. Cujus sensus sequitur explanatio, cum dicit : Et nox illuminatio in deliciis meis, Quomodo poterat a tenebris conculcari, cui erat nox illuminatio in deliciis suis? Noctem significat inferni D claustrum, quod revera illuminavit, quando potestatem diaboli contrivit, et hominem sua miseratione liberavit, quem ad imaginem et similitudinem suam plasmare dignatus e.t. In deliciis autem meis, paradisum significat, unde primum hominem peccata pepulerunt; sed confessionis benefleio animæ sanctorum ad ejus amornitatem Domino præstante reversæ sunt. Sic enim credenti latroni dictum est : Amen d co tibi, hodie mecum eris in paradiso (Luc. xx111, 43 . Paradisus enim significatur amounissimus locus et selicissimæ jucunditatis æterna securitas.

Vers. 11. Quia tenebræ non obscurabantur a te. et nox sicut dies illuminabitur : sicut tenebræ ejus, ita et

in infernum, ades. Hoe quippe factum est lege huma- A lumen ejus. Superioris sententiæ causa redditur, quare nox sit illuminatio in deliciis ejus; scilicet, quia tenebræ non obscurabuntur a te, sed polins illuminabuntur. Tenebras enim dicit nivitica quæque et profunda Scripturarum divinarum, juxta illud quod legimus in Proverbiis: Intelligit quoque parabolam et tenebrosum sermonem (Prov. 1, 6); sic et in alio psalmo legimus: Tenebrosa aqua in nubibus aeris (Psal. xvii, 12). Ergo istæ tenebræ non obscurabuntur, sed potius illuminantur a Domino, quonium praedicatio prophetarum ipso veniente completa est. Solet enim ad Patrem referre quod ipse facit, ut possit cooperatio sanctæ Trinitatis intelligi. Sequitur, et nox sicut dies illuminabitur. Illa enim quæ suerant quasi nox sub mystica complexione tenebrosa, tanquam di-s prophetarum dicta patuerunt. Et bene utrumque conjunctum est, sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus, quia in utroque veritas suit, sive cum obscura viderentur, sive cum illuminata patuerunt.

> Vers. 12. Quoniam tu possedisti rencs meos, Domine; suscepisti me de utero matris m æ. Renes significant fortitudinem corporalem, qui dum bene vigent, corpus nostrum eorum ministerio vegetatur; cum fuerint saucii, imbecilla nimis fragilitate succumbit. Quapropter renes suos merito 471 a Patre dicit esse possessos, qui cœlestis justitiæ firmitate consistens, peccatum fragilis corporis ignoravit. De utero vero matris, de Synagogæ finibus dicit, quia ipse per susceptam carnem a Synagoga generatus est, quando eum ritu Judworum octavo die circumcisum esse cognovimus : susceptum se perhibens a deitate Patris, sive sua, quoniam utrumque unum est. Nam si hoc tantummodo de virginali utero velis advertere, non solum quando egressus, sed quando Spiritu sancto conceptus est, a Domino probatur assumptus, ut ex hoc Nestoriana destruatur iniquitas. Ex utero enim significat in utero, sicut Dominus ait Jeremiæ: Priusquam te formarem in utero novi te, et in vulva sanctificavi te (Jer. 1, 5). Verum hæc omnia a natura suscepta hominis in sancti Patris honore referentur, sicut Evange ii textus ostendit, deliberationis ejus fuisse Patrem prædicare, voluntatem ejus implere, acceptum ab eo calicem bibere, et in nulla parte ab ipsius dispensationis gloria discrepare.

> Vers. 13. Confitebor tibi, Domine, quoniam terribiliter mirificatus es : mira opera tua, et anima mea novit [mss. A., B., magnificatus es, mirabilia..... cognoscit] nimis. Venit ad tertium modum, ubi laudat Patrem, qui in eum miracula tanta monstravit. Terribiliter enim mirificatus est Pater, quando possionem Domini Christi tenebræ sunt secutæ, terra contremuit, saxa dirupta sunt, sepulcra patuerunt, mortui resurrectione latati sunt, cum ipse iterum in eodem corpore sancta resurrectione conspectus est, dum ad discipulos suos januis clausis intravit, dum cœlos sub hominum visione conscendit; quæ licet propria deitale compleverit, more suo paternis hoc virtutibus applicavit, ut (sicut sæpe die tum est) sanctæ coopera

et anima mea novit nimis. Operam Patris miram noverat, quia (sicut superius dixit) nox illuminatio in deliciis ejus erat, quia possederat renes ipsius, quia illum suscepetat ex utero matris suæ; necesse enim fuit ut illum mirabilem cognosceret, quem tantorum beneficiorum pissimum largitorem humanitas ejus plena divini luminis claritate cernebat : quia, sicut in Evangelio dicit : Nemo novit Patrem nisi Filius, et cul voluerit Filius revelure (Matth. x1, 27); et aliter, ideo noverat nimis operam Patris, quia, sicut ipse dicht: Ego in Patre, et Pater in me est (Joan. xiv, 11); non enim sic potest nosse, qui separatur extrinsecus. Istud enim nosse inæstimabile, singulare atque incomprehensibile est, quando in se alterutrum manere noscuntur.

Vers. 11. Non est occultatum os meum a te, quod f cisti in occulto; et substantia mea in inferioribus terre. Os hic non ora significat, sed illud quod venit ab ossibus; quod revera in occulto factum est, dum in interioribus corporis nostri constat esse recondilum. Quis enim ossa in homine videat, dum et caro Illa vestiat, et superducta cutis abscondat? Quod si hoe magis spiritualiter velimus accipere, facilius nobis quæ dicia sunt intimantur. Postquam in conditione rerum Eva de Adæ costa formata est, dixit vir ejus: Hoc os de ossibus meis, et caro de carne mea (Gen. 11, 23). Apostolus autem ad conjugatos loquens, istud mysterium ad quid pertinere possit, exponit, diceas: Hoe magnum est sacramentum, ego autem dice in Christo et in Ecclesia (Ephes. v, 32). Unde constat C os Domini Ecclesiam hic debere intelligi. Et ut prædicto exemplo plenius aptemus illa que dicta sunt, ante adventum Domini occulta fuerunt quædam Ecclesiæ sacramenta, ut baptismum sacrum, ut corpus et sanguis Domini, et cætera quæ plenitudine veniente claruerunt. Addidit, et substantia mea in infirioribus terræ. Inferiora terræ fuerunt gentium culturæ sordentes, quæ longe tunc a Judæorum religione distabant. Sed ipsis facta est nota substantia Domini Salvatoris, quando in ipso intelligentes divinitatem Verbi, per apostolicam doctrinam devotis mentibus acceperunt. Nam licet essent diversæ nationes, per superstitiones suas inseriora te ræ, superiores tamen redditæ sunt Judwis, Christianæ religionis salutares D regulas imbibentes.

Vers. 15. Impersectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur : die [ed., dii] firmubuntur [mss. A., B., formabuntur], et nemo in eis. Natura illa hominis, quæ se in Evangelio ignorare dixit finem hujus mundi, et quæ ait : Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38), et his similia, ipsa et imperfectum suum Patrem vidisse testa ur. Imperfectum siquidem ejus est, quod adhuc Ecclesia usque ad finem sæculi congregatur, quod in illa resurrectione beatls præmta promissa daturus est, quod erit omnia in omnibus (I Cor. xv, 28). Sed Deitas ista jam vidit, que adhuc longis post temporibus futura servantur. Num de beato populo istud dici se juencia declarant.

tionis patefaceret unitatem. Sequitur, mira opera tua, A Adjecit enim, et in libro tuo omnes scribentur, utique qui a terna felicitate gaudebunt. Nam sicut illud quod in libro scribitur, scriptura continente servatur, ita hoe multo firmius fixum manet, quod memoria Domini continetur. Sequitur, die firmabuntur, et nemoin eis; illi scilicet beati de quibus secit superius mentionem, die firmabuntur, id est, de vero illo Sole perfecta luminis claritate complendi sunt, ut fiat illud quod dictum est : Sicut stella ab stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuorum (Ibidem, 41. 42). Et nota quia non dixit, die clarificandi sunt, sed die firmandi sunt; nam si dixisset, clarificandi sunt, poterat fortassis et ad breve tempus intelligi. Nam cum dicit firmabuntur, æternitatem beneficii testatur esse mansuram. Subjunxit, et nemo in eis; suban-R diendum, infirmabitur, quia j m onmis fragilitas carnis explosa discedet, et omnis mortalitas consumpta disperiet.

Vers. 16. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus; nimis confortati sunt principatus corum. Quartus modus psalmi qui superest introitur : honorem sanctorum suum atque Patris asserens esse præconium. Nam cum dicit, mihi, se design it; cum dicit, amici tui, Patrem declarat, sicut ipse in Evangelio dicit : Omnia mea Patris sunt, et omnia Partis mea sunt (Joan. xvu, 10). Amicos vero Domini primum dictos legimus patriarchas, id est Abraham, Moysem; et post, apostolis suis Dominus Salvator dixit : Jum non dico vos servos, sed amicos (Ibid. xv, 15). Isit ergo tales amici sunt Patris, quorum honor ad Dominum revertitur Salvatorem : quia nemo sanctos ejus veneratur, nisi qui Christo Domino pura mente devotus est. Addidit, nimis confortati sunt principatus coriun. Nimis valde significat. Conforta us vero principatus apostolorum episcopales cathodras d cit. quas in Ecclesiis instituendis, divisis per mundum sedibus, sanctarum prædicationum opere fu daverunt. Ipsi enim, præstante Deo, legun:ur duces Eccle-iarum, arietes gregum, et principes Adelium esse populorum; 472 merito, quorum laboribus sancto Spirita conferente totius orbis adunata et solidata deve-

Vers. 17. Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur: exsurrexi, et adiuc sum tecum. lu promissionibus Abrahæ quas ei Dominus in Genesi fecit, legitur (Gen. xxII, 17) multiplicandum semen ejus sicut arenam maris, et sicut stellas cæli ; hic autem dicit, et super arenam maris, ut ibi coæquare arena factam comparationem, hic autem transcendere videatur. Arena enim maris significat Judæos, propter intellectum terrenum et sterilitatem fidei. Arena enim ab ariditate dicta est. Stellas autem cœli ad populum respicit Christianum, propter claritatem scilicet religionis et splendorem fidei. Dinumeraturum se ergo promittit Christus Dominus populum fidelem, qui super illum Judaicum multo numerosior invenitur. Necesse enim fuit ut vinceret unam gentem numerositas aggregata nationum. Addidit, exsurrezi et adhue sum tecum. Hic occultis omnino verbis atque paucissimis adventum suum secundum designat,

quando fu-llesturos est mundum. Exsurvexi tempus A redduntur auctori; quapropter juste toles horrendi significat resurrectionis sum. Adhue tecum sum, dum sedet ad dexteram Patris quasi in occulto, dum adhuc me homines videre non prævalent, usque ad illud scilicet tempus quando regnum menun evidentissime hominibus innotescat. Adhuc enim futurum signific t tempus, non quod ab ipso aliquando dividendus est, sed quoniam qui est modo nobis invisibilis, omnibus postea gentihus apparebit.

Vors. 18. Si occidas, Dens, peccatores: viri canguinum, declinate a me.

Vers. 19. Quia dicitis in cogitationibus: Accipient in vanitate civitates suas. In his duobus versibus, primo loco dicamus hyperbaton, ut juvante Domino facilius corum expositionem per partes explicare valeamus. Est enim talis ordo verborum : Si occidas, B Deus, peccatores. Ante omnia nobis cavendum est ne puremus Dominum Christum deprecari interitum peccatorum, qui ad peccatores venerat sine dubitatione salvandos, sicut ipse in Evangelio dicit: Non teni vocare justos, sed peccatores (Matth. 1x, 43). Quod si hoc spiritualiter in uiramus, cuncta nobis removetur adversitas. Dicit ergo : Si occidas, Dens, pecentores. Occidit Deus peccatorem, cum moritur peccato, ut vivat Domino, sicut ait Apostolus : Mortuus sum legi, ut vivam Christo (Gal. 11, 19). Occiduntur ergo peccatores, quando a cogitationibus malis in bonum dispositum transferuntur. Quod dum eis beneficio conversionis emerserit, tunc in vano accipiunt priores civitates suas, id est vitiosissimas supersti-Dei beneficio ad Ecclesiæ catholicæ septa pervenerint. Et quoniam non merentur omnes ad fidem catholicam pervenire, filis perfidis ac duratis, qui credere nolnerunt, quod est in medio dicitur : Viri canguinum, declinate a me, quia dicitis in cogitationibus. Isti ergo viri sunt sanguinum, quia carnaliter vivuot, et quæ sunt sanguinis peragunt; quibus merito dicitur, discedite, quia locum non desideraverunt in Ecclesia reperire. Sequitur: Quia dicitis in cogitationibus, id est, contra illa murmuratis qua voliis Spiritus sancti virtute prædicata sunt. Et ideo si prædictum ordinem teneas, omnem a te caliginem co dusionis emendas.

Vers. 20. Nonne odientes te odio habui, et super inim cos tuos tabescebam?

Vers. 21. Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi. Non superflue videtur inquiri cur inimicos nostros amare præcipimur. Dei autem odisse devotum est : quoniam in utrisque magna distantia e. L. Nostri quippe inimici interdum contra nos justa in ignatione consurgunt, et irritantur quare illis officia debita non præbemus, quare detrahimus, quare honis eorum nisibus invidemus. Merito ergo adversarios nostros jubemur diligere, quos nos nostro vitio contingit offendere. Dei vero inimici, quando obstinati sunt, competenti et religiosa exsecratione damnantur, quoniam cum ab ip-o creati sint, ipsique debeant omne quod vivunt, suo tamen contumaces

sunt, qui tantorum beneficiorum memores non tue. runt. Consideranda est etiam distinctio facta verborum. Primo enim dixit, odientes te odio habui. Possunt enim in maligno pectore prime odia occulta versari; sed jam validissimæ nequitiæ est, qui profitetur inimicum. Significat enim persecutores apertos et obstinatos, qui sauctos Dei scelerata præsumptione dilacerant. Et merito se supra eos tabescere dicit sancta pietas, quoniam dum hic sustinentur diutius ad correctionem, illi Ecclesiam Dei temerariis ausibus insequentur; sicut et alibi dictum est: Tabescere me secit zelus domus tuæ (Psal. cxviii, 139). Hoc verbum magni doloris indicium est. Tabescere enim illos dicimus qui caris jugibus afftiguntur, et pene usque ad interitum vita corpore desiciente perv niunt. Sequitur de secundo versu: Perfecto odio oderam illos, et inimiei facti sunt mihi. Perfectum odium est homines diligere et e rum vitia semper horrere. Nam in illa parte qua creatura Dei sunt, amandos esse non dubium est, quia considerata opera Dei, boni sunt; in illa vero iniquitate horrendi sunt, in qua se fœdis sceleribus polluerunt, quoniam tales placere non possunt, nisi eis qui factis similibus implicantur. Et ut tibi divi inatis suæ ostenderet unitatem, illos dicit sibi inimicos factos, qui contrarii paternis jussionibus exstiterunt. Et no a quod per quintam speciem definitionis, quæ Græce dicitur κατά τὰν λίξα, Latine ad ve: bum, definit quo odio inimicos oderat Patris, perfecto scilicet, quod non tienes, quae pertinent ad Babyloniam, quando jum C livore humano, non invidia carnali, sed Domini charitate generatur. Odium quippe dictum est, quasi oris repudium.

Vers. 22. Proba me, Deus, et scito cor meum; interroga me, et cognosce semitas meas.

Vers. 23. Et vide si via iniqui atis in me est; et deduc me in viam æternam. I-tud nullus potest alter de se dicere, nisi qui et illud ait : Ecce venit princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam (Joan. xiv, 30). Solus enim absque peccato esse dignoscitur qui etiam tulisse peccata hominum comprobatur. Proba patientiam demonstrat. Scito, quia delinquere in tanta rerum Ouctuatione nescivi. Interroga ad inquisitionem pertinet minutis imam, quia nemo scienti interrogatus potest negare quæ gesta sunt Semitæ D quoque ad operationes respiciont, quas ille jugiter coelesti sanctitate transegit. Sequitur: Et vide si vui iniquitatis in me est, et deduc me in viam aternam. Considera, magister honus 473 quemadmodum perfectum ordinem docet. Prius se dixit probari, sciri, deinde interrogari, ut quando iniquitas non fuisset inventa, perduceretur in illam viam ubi regnat cum sancto Spirita potestate mirabili et gloria sempiterua. Via iniquitatis diabolicus actus est, quem in bujus sæculi cursu malis instigationibus exercere non desinit. Hanc viam juste in se negavit esse, qui petra est, quia vestigium serpentis antiqui in ejus soliditate nullatenus valuit inveniri. Merito ergo humana sub-tantia in æternam viam petiit se deduci, in qua diaboli

semits non petuit inveniri. Frequenter enim Dominus A cum illud inconsequens sit atque nefarium, Christus Christus petit a Patre que propria sunt, ut unitas charitatis, potentiæ vel naturæ inter eos possit agnosci. Conclusio psalmi.

Ecce jam duarum naturarum octavus nobis psalmus emicuit, quibus errantium perfidia præsumpta retunditur. Qui certe vel illo circunicisionis curentur exemplo, ut sicut Judæi octavo die præputia deponebant, ita et isti octavo psalmo commoniti [ed., communiti], obstinationis sue superflua derelinquant. Est enim de hac re (sicut dictum est) secundus, octavus, vigesimus, septuagesimus primus, octogesimus primus, centesimus septimus, centesimus nonus et præsens centesimus trigesimus octavas. Et quamvis altissima surditas eis immineat, nec tot præconibus superata discedat, tamen si adhuc nefanda persuasione durati B cavit esse faciendum; dicit enim: Hæretienni homisunt, dicamus illis syllogisticas probationes, quoniam se maxime dialecticos videri volunt. Prima igitur preliatio est, quoniam ex duabus naturis Christus Domi nus consistit, ita: Si Christus unus alque idem perfectus Deus est, et perfectus homo, sicut omnium sanctorum Patrum fatetur assensus, ex deitate et homanitate adunata et perfecta consistit. Quidquid autem ex deitate et humanitate adunata et perfecta consistit, ex duabus naturis adunatis et perfectis constet necesse est, scilicet divinitais et humanitatis. Christus igitur unus atque idem permanens, ex duabus naturis adunatis et perfectis consistit, scilicel deitatis et humanitatis. Secunda probatio, quia in duabus naturis est Dominus Christus, ita: Si Christus unus atque idem permanens, ex duabus na- C Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti turis adunatis et perfectis consistat, sicut demonstratum est, ex deitate et humanitate. Quidquid autem ex duabus naturis adunatis et perfectis consistens deitatis et humanitatis, et in duabus naturis adunatis et perfectis essentiam habet. Christus igitur unus atque idem constans, in duabus naturis adunatis et perfectis essentiam habet. Tertia probatio, quia duas naturaș in se Dominus Christus habet semper, ita: Si Christus unus atque idem constans, in duabus naturis adunatis et persectis deitatis et humanitatis essentiam habet, sicut demonstratum est. Quidquid autem in duabus naturis adunatis et perfectis deitatis et humanitatis essentiam habens, duas naturas perfectas atque adunatas in se habet. Christus igitur unus atque idem permanens, duas naturas perfectas atque adu- D natas in se habet, scilicet deitatis et humanitat s. Quarta probatio, que ostendit quoniam si quis confessus fuerit Christum Deum perfectum et hominem perfectum, denegans duas naturas, rectam doctrinam et hoc quod confessus est, perimit, id est, Christum Deum perfectum et hominem perfectum, ita: Si Christus unus atque idem perfectus Deus est et perfectus homo, duas naturas perfectas et adunatas in se habet deitatis et humanitatis. Si enim in se non habet duas naturas perfectas et admatas deitatis et bumanitatis, sicut quidam dementium dicunt, non est perfectus Deus et perfectus homo, sed aut solum Dens, aut solum homo, aut nec Dens nec homo : sed

autem unus atque idem perfectus Dens est et peifectus homo, sicut habet communis confessio, habet in se igitur duas naturas perfectas et adunatas deitatis et humanitatis. Unde etiam Facundus venerabilis episcopus, hæreticorum penetrabili subtilitate destructor, nuper ad Justinianum principem scribens, de duabus naturis Domini Christi duos libellos caute nimis luculenterque tractavit, quos vobis transcriptos reliqui, ut nec antiquis egentis tractatoribus nec modernis. Quapropter relinquamus aliquando adversantium contentiones illicitas. Nemo nos andebit dicere fortas e culpabiles, si post octavam correctionem illud eis dicimus, quod Apostolus scribens ad Titum post secundam increp tionem judinem post primam et secundam correptionem evita, sciens quia subversus est hujusmodi et peccat, et est a semetipso damnatus (Tit. 111, 10, 11). Quid sit au'em hæreticus quidam Patrum pulchre definivit : Hæretiens est qui divinæ legis vel ignorantia vel contempto raptatus, aut novi pertinax inventor erroris, aut alieni sectator, ca holicæ unitati mavult adversari quam subjici.

PSALMUS CXXXIX.

In finem, psalmus David.

Quamvis in superiore psalmo titulus iste videatur expositus, tamen non piget breviter repetere quod nos constat salutariter semper audire. In finem fominum significat Christum, sicut dicit Apostolus: (Rom. x, 4). Ad quem corda nostra totis vir bus erigamus, quia nobis in hoc psalmo quasi praeconis voce Judex terribilis, omnipotens, pius et nimium desiderabilis advenire prædicitur.

Divisio psalmi.

Per totum psalınum sancta Ecclesia loquitur. Primo membro Dominum deprecatur ut ab intquo diabolo eam fiberare dignetur, qui multis fraudibus atque insidiis devotionem populi fidelis conatur everiere. Secundo postulat ne tentatori nequissimo tradatur. quam jun constat acerbis periculis ipso protegente liberatam. Tertio, in judicio futuro vindictam supra cos dicit esse venturam, qui pauperes ejus insanis motibus persequantur.

474 Expositio psalmi.

Vers. 1. Eripe me, Domine, ab homine malo: a riro iniquo libera me. Sciens mater Ecclesia quanta in membris suis diaboli infestatione piteretur, sollicite clamat ad Dominum, qui solu- potest efus superare nequitiam, ut ab ipsius multiplici tentatione liberotur, ne diurius fatigat i succumbat. Hominem siquidem malum pro diabolo poni Evangelio te te didicimus, dicente: Halus autem homo est dinbolus (Matth. XIII. 39). Et merito sic dicitur, qui peccatorum contigione polluitur, ut jam non coelestis angelus, sed homo ab humo dictus esse videatur : qui tamen vierria sibi permutatione succedunt. Nam et bominem malum

lum (sicut supra probatum est) malum hominem nuncupamus. Sequitor ad discretionem faciendam, virum iniqualit, ut specialiter terrigenam designet, quasi diaboli militem, ut et ab anctore criminum, et a sequacibus ejus eripi se perfectissima supplicatione deprecetur. Nam et ipsæ proprietates diversas personas designant. Malignus appellatur diabolus : iniquus dicitur homo sequax ejus. Duo coim simul epitheta uni personæ non poterant convenire, quod eloquentiæ lege prohibitum est.

Vers. 2. Qui cocitaverunt malitias in corde, tota die constituebant prælia. Graviora sunt semper pericula que habentur occulta : quia subita irruunt, quando velut torrentia flumină improvisa descendunt. Signipravis dogmatibus in sacrilega certamina proruperunt. A quibus merito se postulat eripi, ne possit e rum pravitatibus sauciari. Et ut nequitiam ipsorum continuam esse monstraret, dixit: Tota die, ut nulla cos lassitudo, nulla temporis longinquitas mitigaret.

Vers. 3. Acuerunt linguas suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labiis eorum. Pulchre hic malitia hæreticorum dolusque describitur. Linguas enim verba significat, quæ nequitiæ cotibus expelita, vulnerare contendunt corda simplicium. Quæ merito serpentibus exæquantur, quia sermonibus suis virus evomunt, unde surdis aspidibus comparantor. Tali enim proposito contendunt, ut pertinacia mentis nunquam veliut a veritate superari. Ilæc figura dicitur parabole, qu niam res sibi genere dissimiles perniciosis C qualitatibus comparantur.

Vers. 4. Custodi me, Domine, de manu peccatoris. et ab hominibus iniquis libera me. Peccatorem iterum hic diabolum significat, qui inter omnes creaturas primus excessit, et de iniquitate sua Adam noscitur sauciasse. De hujus potestate nequissima (quoniam omnino validus est) ut etiam hujus mundi princeps dieatur, petit se sancta Ecclesia custodiri, quia multis dolis, multis fallit insidiis, ut præcaveri nequeat, qui lúbrico se vestigio semper tectus insinuat. Sequentur etiam ejus ministri, quoniam quod non potuerit per se inspirando mentibus nostrís subripere, per suos sequaces publice conatur implere.

Vers. 5. Qui cogitaverunt supplantare gressus meas. prie dicimus, quando plantis nostris terra subducisur, ut in tenebrosis cavernis graviter incidamus. Quod nobis facit inimicus, qui in via Domini gradientibus vicinas peecatorum foveas parat, ut quando nos ab illa rectissima intentione deduzerit, elusos deceptosque submergat. Ad illam siquidem viam non audent accedere, quæ sola justorum est. Superbi autem sunt elati hæretici, qui viam Domini deserentes, pravis dogmatibus populos decipere potius quam docere festinant. Isti sanctæ plebi laqueos ponunt, quando eos vanis ænigmatibus obligare contendunt.

Vers. 6. Et sunes extenderunt in laqueum pedibus meis: juxta iter scandalum posuerunt miki. In expo-

appellamus hodieque diabolum, et e diverso diabo- A nendis hæreticorum pravitatibus perseverat. Ponunt enim funes, id est dolosas et tortuosas objectiones. quibus capiant sensus humanos, ut quasi pedibus laqueum, ita mentibus tendere probentur scandalum. Laqueus enim funis ideo positus est, quia vincula sua gravius semper astringit, nec amplexus ejus aliqua lenitate dilubitur, cum nodosis quibusdam sinibus illaqueata concludit. Justa iter proprie dictum est, quoniam non capiunt nisi illos qui a recto virtusum calle discedunt. Sequitur primum diapsalma, abi divisionem nobis pausatio jucunda concedit.

Yers. 7. Dizi Domino: Deus meus es lu; exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ. Post crudeles laqueos præparatos, post tertuosos funes po itos, post iniqua scandala diabolica fra de machinata, venit ad secunficat enim illos qui de Ecclesiae visceribus exeuntes, B dam partem, ad i ominum verba convertens, no pessimis tradatur insidiis. Dicit enim Ecclesia purissima fide resp'endens, et indemutabili virtute consistens: Dixi Domino: Deus meus es tu. Quod certe non potest dicere que caducis probatur erroribus implicari; non enim Ariana congregatio, non Sabelliana, non Manichæerom, non Pelagiana, non Apollinaris, non Eutychiana, non Nestoriana, non cælera portenta potius dicenda quam dogmata, hoc possunt vere dicere Domino: Deus meus es tu. Dicat ergo Ecclesia catholica, dicat Sponsa de gentibus advocata, qua sanctam Trinitatem fide veraciss ma confitetur. Sequitur, exaudi, Domine, vocem deprecationis men. Buffecerat dici : Exaudi precem meam, nisi altius aliquid voluisset intelligi. Vox enim deprecationis est puritas orationis, et clamor ille tacitus qui ascendit ad Dominum. Dicitur enim tacenti Moysi : Quid clamas ad me (Exod. xiv, 15)? Dicitur Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra (Gen. 17. 10). Quapropter sanctæ operationis vox est rerum ipsarum loquacissimus clamor, non hominibus notus, sed soli Deo cognitus. Et iden petit exaudiri vocem deprecationis suæ, quia se noverat munera jus issimæ petition's offerre.

Vers. 8. Domine, Domine virtus salutis mea, obumbrasti super caput meum in die belli. Repet tio ista. Domine Domine, affectum pice precationis ostend t. Que figura dictur epizeuxis, id est, in codem versu ejusdem verbi sine aliqua dilatione facta congeminatio. Quod schema (sicut sæpe dictum est) plurimum absconderunt superbi laqueos mihi. Supplantare pro D valet ad animos commovendos. Cum enim dicit: Virtus salutis meæ, patientiam suam perseverantiamque demonstrat. In certamine vero tribulationum salus esse non potest, nisi misericordia Domini virtus tolerantiæ suerit attributa. Virtus enim a viriditate dicta est, quæ nescit aliquo labore marcescere. Sequitur, obumbrasti caput meum in die belli. Cum dicit Ecclesia caput suum obumbratum in die belli. significat beatam Domini passionem, qui in illo 475 die crucifixionis suæ sic obumbratus atque defensus est, ut nec animus ejus confusionem aliquam pateretur, nec caro ipsius corruptionis injuriam sustineret. quando et ipse sibi in vigesimo primo psalmo venire deprecatur auxilium. Decursa enim passione sua ait:

me: ad defensionem meam respice, etc. (Psal. xxi, 20). Bene autein definita est passio Domini, dies belli, scilicet quando, diabolo victo, infernorum claustra dirupta sunt, captivi liberati sunt, solusque moriendo triumphavit, qui novo more mortem morte destruxit.

Vers. 9. Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori : cogitaverunt adversum [mss. A., B., F., contra me, ne derelinquas me, ne unquam exaltentur. A desiderio suo traditur percatori, quisquis per concupiscentias carnis diabolo relinquitur possidendus. De quibus dicit Apostolus : Propterea tradidit illos Deus in des deria cordis eorum, in immunditiam (Rom. 1, 24). Sed ne hoc fiat, sequitur res omnino prebabilis, ut sicut inimici consilium faciunt in malum, ita virtus divina priestare digne ur auxilium. B voracitate submergitur, quia semper sibi noxia co-Ad postremum dicitor causa justissima, ne revera exaltentur pe dicione justorum, qui de fidelis populi subversione gloriantur. Sequitur secundum diapsalma, ubi divisionem, sicut consucvimus, apponemus.

Vers. 10. Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos. Post preces habitas ne traderetor immicis, sancta mater Ecclesia venit ad tert um membrum, in quo impiorum inexplicabiles designat errores. Nam sicut superius, in die belli caput suum obumbrari dixit a Domino, ita istorum capat, quod est diabolus, notabilem refert habere circuitum, qui nunquam ad rectam viam pervenit, quoniam per vestigia sua rediens se semper involvit. Ordo autem verborum talis est : Caput eorum circuitus. De quo C similiter Petrus dicit apostolus : Adversarius vester sicut leo rugiens, circui: quærens quem devoret (1 Petr. v, 8). Polcherrima species definitionis est, uno verbo declarare quid sit res illa quæ quæritur. Hoc Græce, απά τήν λέξεν, Latine ad verbum dicitur. Labor v. ro labiorum, est prolatum ore mendacium, quod laboriose fingitur, quoniam exquisita machinatione formatur. Veritas enim sine labore dicitur, quia simpliciter et sine dissicultate profertur. Quapropter oris eorum mendacium eos operit, cum perfidi de sua assertione superantur. Nunquam enim sic est cauta malitia, ut ipsa sibi non loquatur adversa.

Vers. 11. Cadent super eos carbones ignis, in i nem ejicies cos, in miseriis non subsistent. Pr.mo inexplicabiles corum dixit errores : nunc pœnas memorat D ommino salutares. Carbones ignis, sunt pomitentiæ cruciatus, quod tamen incendium nascitur ex imbre lacrymarum, sicut et in centesimo decimo nono p-almo dictum est : Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis (Psal. cxix. 4). Primo enim supra eos cadit luctuosa compunctio, post in ignem dejiciuntur, quando jam miseratione Domini flamma Charitatis accensi sunt; et servere sanctis operibus incipiant, qui pridem desidioso nimis tepore vixerunt. His evenit ut in miseriis suis non subsistant, quando in bonam partem divino munere transfe-Milur.

Vers 12. Vir linguosus non dirigetur super mss.

Tu autem, Domine, ne longe facias auxilium tuum a A A., B., F., in] terram : virum injustum mala capient in interitum [ms. F., interitu]. Quamvis linguosi possint dici et illi qui linguæ ubertate facundi sunt, tamen illis hoc specialiter nomen constat impositum. qui inconsiderata locutione verbosi sunt. Sunt enim contrarii sapientibus, et diverso se more tractantes. Minet enim Jacobus apostolus: Sit omnis homo velos ad audiendum, turdus ad loquendum (Jacob. 1, 19). Tales enim super terram minime dirigunt r, qui a levitate sua frequenter excedunt. Dissicile est enim indeliberatum rectum esse sermonem, sicut scriplum est: In multiloquio non effugies peccatum (Prov. x, 19). Injustus autem vir est, qui divinas regulas contemnens, voluntatis propriæ fervore traducitur. Iste capitur malis suis, et in profundum altissima gitat, qui Domini præcepta declinat.

> Vers. 13. Cognovi quoniam faciet Dominus judicium inopum, el vindictam pauperum. Sancta Ecclesia breviter et veraciter loquitur, quales revera debuit culpare linguosos. Iloc enim se dicit per sidem dono Dei cognovisse, quod certissime creditur esse faciendum. Faciet ergo judicium inopum, quando in illa disceptatione promissa restituet, et vindicabit pauperes, de quibus in Apocalypsi scriptum est: Vidi sub ara Domini animas occisorum. Et paulo post: Clamantes: Quousque sanctus et verus non judicas, et vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant super terrani (Apoc. vi, 9, 10)?

Vers. 14. Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo, et habitabunt recti cum vultu tuo. Designatur hoc debere sieri inter quaslibet temporis graves amarasque pressuras. Tunc enim magna virtus est laudare Dominum, quando se istius sæculi blandimenta subducunt. Bonus enim fuic Job, cum Dominum dives colebat, sed quanto melior, dom eum sub multiplici afflictione laudabat! Tunc ergo amplius desideremus gratias agere, quando nos tentator conatur affligere. Facilius enim inimicus discedit, cum viderit excedere non posse quos deprimit. Nam vide quid sequi ur, quia cum vultu ejus habitare non desinunt, qui recti sunt. Visio infastidibilis atque perpetna illum semper videre, a quo se solet omnis rationabilis creatura reficere, sicut et in quintodecimo psalmo jam dictum est : Adimplebis me lætitia oum valtu tug (Psal. xv, 10). I:le enim voltus præmiorum omnium munus est, nec potest esse cujusquam bonitatis indigus, qui illum meruerit habere conspectum. Sed cum legatur : Nemo Deum vidit unquam (Joan. 1, 48), istud ad illud tempus referendum est, quando heati Dominum non per speculum, sed, ut ait Ap-stolus, facie ad faciem contuentur (1 Cor. xui, 12).

Conclusio psalmi,

Quam salutaria, quam suavia verba sanc æ matris aud ta sunt! Oravit pro nobis, ut a tentationibus diabolicis exuamur, quas nobis omnino noverat esse violentas. Liberatis autem vultum Domini pollicetur, ut nihil laboriosum, nihil triste metoamus, quibus tale munus tantumque promittitur. Præsta, Botiæ toæ claritate monstreris. Non impediant peccata, quæ propria ex-ecratione damnamus. Fateniur culpas, ut te placatum habere possimus. Solus enim judex es qui veniam tribuis confitenti; et cum te nihil lateat, ab homine tan en publicari queris, quod multo veracius nosse declararis.

476 PSALMUS CXL.

Psalmus David.

Quoniam verba tituli frequenti repetitione jam nota sunt, intentionem nostram ad Dominum debemus erigere Salvatorem. Nam dubium est interdum, quod seme! dicitur : certissimum vero atque indubitatum est, quod frequenti repetitione prædicatur. admonemur, ut aciem mentis nostræ ad res venturas opportuna devotione præparemus : ne dum incognita fuerint que dicuntur, negligentius forsitan audiantur. Supplicat enim propheta, ut cautioribus visum est, quatenus inter actus istos mundanos a diversis liberetur erroribus: ne in peccatorum retiaculum cadat, cum quibus se non optat habere aliquam portionem.

Divisio psalmi.

Intelligens propheta humanam fragilitatem diversis peccatorum nexibus implicatam, prima sectione Dominum rogat ut ejus audiatur oratio, subjungens a quibus se maxime liberari deprecetur erroribus. Secunda, eligit se a justo argui quam a peccatore laudari, supplicans ut custodiatur a laqueis peccatorum, quani m nullam communionem cum eis se habere testatur.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, clamavi ad te, exaudi me; intende voci orationis meæ, cum clamavero ad te. Ilic quæramus enthymema. Proponit enim, Domine, ego clamavi ad te; sequitur conclusio, Exaudi igitur me. Sic virtus illa enthymematici syllogismi brevi c mplexione peracta est. Volens enim propheta humano generi affectum continuæ orationis infundere, duo tempora videtur discrepantia posuisse. Dicit enim de præterito, clamavi, quod perfectam significat orationem. Et iterum repetit, dum clamavero ad te, quod utique constat positum de futuro; ut sient nullum D tempus a culpis est vacnum, ita nec a devotis precibus reddatur otiosum. Contra peccata siquidem continua, salutare remedium est jugiter pio Domino supplicare. Nam quid proderit dimitti præterita, si videantur obligare ventura? Finis ergo bonus quæritur Christiani, ut in extremis cum venia transeat, ne vita sit ultima quæ delinguat. Respice quod hic et in sequenti versu orationes suas quarto modo geminavit, quia sancto viro tantæ rei nulla poterat esse satietas. Oratio est enim quæ nos a culpis liberat, judicis animum conciliat, delicia mundat; nec oranti dees e potest misericordia, quod nos humilitas, ut jugiter deprecemur, instigat. Sed hoc totum

mine, ut sient servis tus es desiderabilis, indulgen- A pius facit Dominus, dum nou vult damnare quos præmonet; clamat enim opifex rerum: Nolo mortem peccutoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xvin, 32).

Vers. 2. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspecty two; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Incensum est odoriferi pigmenti suavis adustio, quie carbonibus concremata, grat ssimum fumum porrigit ad superna, et odorantes se delectabill jucunditate permulcet. Sic beatorum oratio igne charitatis incensa, divinis conspectibus ingeritur, quæ magis humilitatis et compunctionis pondere sublevatur. Virtutibus enim Dominus nostris tanquam bonis delectatur odoribus. Nam orationem sanctam velut odorem su vissimum suscipere Domi-Ideo enim præcedentibus quibusdam præconibus B num et in Apocalypsi legitur, ubi dictum est : Stetit angelus super aram Domini kahens thu ibulum aureum; et ascendit fumus supplicationum de manu angeli in conspectu Domini; ut daret de orationibus sanctorum, quod est ante Deum (Apoc. vin, 5). Sequitur, elreatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Elevatio mannum significat operam piam, quæ aut in elecmosynls exercetur, aut in aliqua probabili conversatione peragitur. Sacrificium vero vespertinum, illam oblationem fortasse significat, quam in fine vita Domino solet offerre religiosa devotio, cum pomitentiam gerimus, et humili nos supplicatione purgamus, si ut in qui quagesimo psalmo dictum est: Sucrificium Deo spiritus contribulaius (Psal. L. 19). Ve-pera nostra est, quando istam lucem morte veniente deserimus. Ecce quod frequenter admonuimus neminem debere desperare, si ultima sua potius lacrymarum fonte detergat.

> Vers. 5. Pone, Domine, custodiam ori meo: el ostium circumstantiæ labiis meis. Petit sanctissimus propheta ne quid tale dicat quod pervenire debeat ad reatum. Sed hoc duplici supplicat tutamine communiri: ut nec cogitatio ejus iniqua sapiat, nec prava voluntas in fatua verba prosiliat. In utroque enim noverat esse peccatum, unde se fieri depre-atur alienum, sicut Salomon dicit : Circumvalla possessionem tuam in spinis, argentum et aurum tuum constitue, et ori tuo fac ostium et seram, et verbis tuis fac jugum et mensuram (Eccli. xxviu, 28, 29). Ostium quippe ab ob-tando dictum est, quod dum clauditur obstat intrantibus. Inspiciebat enim vir sanctus magnis precibus esse muniendum, unde tam facile noverat venire peccatum. Proxime quippe in superiori psalmo dixerat : Vir linguosus non girigetur auper terram (Psal. CXXXIX. 12).

Vers. 4. Non declines for meum in verba mala, ad excusandas excusationes in peccaris. Sequitur seconda precatio; ut etsi eum contingeret pœuitendum aliquid loqui, non se per falsitates sceleratissimas contenderet excusare. Iloc enim maximum vitium cet quo laborat humanitas, ut post peccatum suum ad excusationes confugiat, quam pænitud nis se confessione prosternat. Quod facinus inter summa poccata constat esse numerandum, quia inde revera

nascitur, unde ad pœnitentiam reus tardius venire A ingrediens, rigorem veritatis emollit, et ad noxias videatur; sicut in libro primo Regum dictum est: Quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ notte acquiescere (1 Reg. xv, 23). Nam quod dicit, ad excusandas excusationes in peccais, consuetudinem significat impudentium, qui quando fuerint deprehensi, primum se aliqua falsitate excusare noscuntur, et cum fuerint inde convicti, alias semper excusationes assumunt, nequando veritati acquiescat inverecunda protervitas : modo enim tempori. mod · necessitati, modo allis imputando quod peccant. Quæ figura dicitur metasta is, id est translatio, dum cu'pam nostram in alium transferre contendimus.

Vers. 5. Cum hominibus operantibus iniquitatem: et non combinabor cum eleccis corum. Tertia supplicatio est, ut liberetur a collegio eorum qui operantur B cit) merito credendæ sunt a justis hominibus fuisse iniquitatem : ne cum ipsis quasi combinatus 477 debeat implicari. Combinati enim dicuntur rei, quando duo simul in uno vinculo colligantur, ut alter alterum præpediens, fugam liberam babere non possint. Orat ergo propheta, ne cum talibus illigetur, qui implicatione mutua alterutrum sibi impedire nescuntur. Non combinator respicit ad utrumque, et ad homines operantes iniquitatem, et ad electos eorum. Et nota quod addidit, corum, ne putares revera electos Domini, qui tali nomine vocabantur. Multo enim sceleratiores sunt illi qui inter malos videntur esse præcipui, quasi duces criminum, quasi principes latronum, et caput omnium perditorum.

Vers. G. Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatoric non impinquet C caput meum. Postulata linguæ custodia, et criminum excusatione damnata, venit ad secundam sectionem, in qua vir sanctus increpationes eligit justorum, quam blandimenta peccantium. Sed quæ sit correctio justi breviter intimavit, dicendo, in misericerdia: quoniam vir sanctus non in ira corripit, sed per dilectionem increpator accedit. Nam etsi vultum irati ostendit, cor tamen placati semper assumit; sicut monet Apostolus : Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris (Gal. vi, 1). Quapropter hæc consuetudo bonorum est, ut malint se a bonis corripi, quam sceleratorum adulatione prædicari; sient scriptum est : Meliora sunt vulnera amici quam D non eligunt. Nam quid illis prodest juxta soliditatem voluntaria oscula inimici (Prov. xxvi, 6). Se juitur, oleam autem peccatoris non impinguet caput meum. Oleum et in bono et in malo plerumque ponitur. In bono, ut est illud Evangelii : Tu autem cum jejunas, unge caput tuum oleo, et saciem tuam lava (Matth. vi, 17); et in quadragesimo quarto psalmo: Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo latitia præ consortibus tuis (Psal. xLIV, 8). Est enim oleum in bonam partem causa splendoris, pabulum luminis, præ-tans nitorem pariter et salutem. In malain vero partem, sicut hic ponitur : oleum peccatoris est dilectio simulata verborum, quæ adulationibus et blandinentis nostras mentes velut olei pinguedo leniter

cogitationes amoris ficti potius ostentatione perducit; sicut in alio psalmo dictum est : Mollierunt sermones suos super o'eum, et ipsi sunt jacula. Et Salomon ait : Verba adulatorum mollia, novissima autem corum perveniunt in intima ventris (Prov. xviii, 8). Quapropter illa monita semper eligenda sunt, quæ non ad dilectionem sæculi trahunt, sed ad præcepta nos Divinitatis in itant. Potest autem et illud evangelicum de decem virginibus hic decenter aptari (Matth. xxv, 1), quod quinque virgines, que actus suos probatissimos Domino dedicaverunt, et conscientias lucidas conservantes charitatis olco refertæ, semetipsas tanquam lampades ardentissimas Domini conspectibus obtulerunt. Istæ (sicut hic dicorrectæ, et misericordiæ studio nihilominus esse reprehensæ. Reliquæ vero aliæ quinque virgines. quæ adulantium vocibus infelici sorte crediderunt. c:put earum factum est in sua deceptione pinguissimum; et ideo exstinctis lampadibus non sunt reccptæ: quaniam tetram vitam ante Dominum veri luminis non decebat offerri. Quam parabolam beatus Augustinus in libro Quæstionum quinquagesimo nono latius et d center exposuit. Et ideo consideremus quam periculosa sit adulatio, quæ excludere probatur a Domino.

Vers. 7. Quoniam adhuc est oratio mea in beneplacitis eorum. De superiore sensu pendet iste versiculus ; ait enim : Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum; et subseculus adjunxit: Quoniam adhuc est oratio mea in beneplacitis eorum. Nam cum dicit adhuc esse orationem suam in beneplacitis eorum, id est iniquorum, indicat se perfecte nondum fuisse conversum: quando et sibi orando talia provenire desiderabat, qualia illorum vota esse cognoverat. A quibus omnibus se alienum effici precabatur : ne caput suum oleo peccatoris, id est malæ suasionis adulatione pinguesceret.

Vers. 8. Absorpti sunt juxta petram judices eorum: audient verba mea quoniam potuerunt. Petra hir, sicut multis locis significatur. Dominus Christus est, juxta quem stantes doctores hæretici, quasi judices populi sui subita voracitate merguntur; qui ideo corrunnt in profundum, quoniam supra petram stare stare, quando in ipsa fortitudine non videntur insistere? Quod verbum Hieronymus translator posuit. et expositor Pater Augustinus secutus est; ut nemo audeat accusare quod talium virorum auctoritate probatum est. Hæc enim verbi translatio nimis hæreticorum videtur designare perfidiam; nam cum baptizent, cum communicent, cum sacras nobiscum litteras legant, dicuntur juxta petram stare, non in petra. Soli enim in bac soliditate consistunt, qui super arenam fragilia fundamenta non ponunt. Sequitur, Audient verba mea quoniam potuerunt. Veiba sua ab hæreticis dicit audita, quæ præsentis libri textus eloquitur. Quantis enim locis arguuntur,

quan'is admonttionibus increpantur, ut debeant cor- A qui peccatorum e reuitione clauduntur. Legimus tirigi, et in suis pravitatibus non morari? Qua sententia plenissime docemur illos esse omnimodis reos, qui et verba Domini audiunt, et ea facere iniqua perversitate contemnunt. Potuerunt enim toties admoniti cognoscere, si non decrevissent suis magis persuasionibus inhærere.

Vers. 9. Sicul crassitudo terræ eruciala est super terram : dissipata sunt ossa nostra secus infernum. Cum prius de hæreticis diceret et tyrannis qui verba Domini audire nolverunt : nunc venit ad mar yres, ano, ferali insecutione laniabant. Crassitudo cuim terræ, quando eructat, morbos facit, aerem corrumpit, et lues hominibus periculosa longe lateque diffundi ur. Sic tyrannorum nefanda superbia tabe suæ malitiæ corpora martyrum sauciabat, quos congrue B propheta dixit ossa sua, quia constat eos Christianæ tidei e se validissima firmamenta; quorum prædicanda constantia (juvante Domino) nec pœnis victa. nec longa insecutione mollica est. Et respice proprietates verborum velut suavissima mella decurrere. Non dixit, in infernum : quia licet mori communi sorte videantur, vita illis æterna conceditur.

Vers. 10. Quia ad te, Domine, Domine, oculi mei : in te speravi, ne auseras animam meum. Postquam dixit humani generis fragilitatem, nunc. ad remedia divina confugit, converso ordine petens, 478 quia spem suam habuit in Domino, animam suam debere liberari. Quod in Scripturis divinis (sicut sæpe dixi-.mus) frequenter invenics; ut modo causam ratio præcedat, modo eam protinus subsequatur. Sed cum C beatorum consuetudo sit de hoc sæculo velle liberari, sicut et alius psalmus dicit: Educ de carcere animam meam (Psal. CXLI, 8); et, Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius (Philip. 1, 23); quomodo bic propheta petit : Ne auferas animam meam. Ne auseras, scilicet bonis tuis; sed spes anca jugiter in te sit, et oculi mei te semper intendant.

Vers. 11. Custodi me a laqueo quem statuerunt milii, et ab scandalis operantibus iniquitatem. Per laqueos et scandala, totius mundi mala breviter propheta complexus est; a quibus se supplicat custodiri, ne per insidias eorum possit intercipi. Laquei sunt diversa carnis desideria, quibus mentes humame blandis nexibus illigantur. Scandala, quæ per fratres proveniunt inquietos, qui lite, superbia san- D versorum locorum permutatione celatus est; quatectam refugiunt charitatem. Quid habituri sunt simile, si cos tam præcipuum munus contingat amittere? Et respice quia post laqueos scandala ponit : quoniam inveterator ille pessimus, quando per laqueos non potuerit decipere, scandal.s nititur gratiam nobis Divinitatis auferre.

Vers. 12. Cadent in retiaculum ejus peccatores: singulariter sum ego donec transeam. Ecce unde se superius petebat eripi, ne debuis-et combinari cum taiibus. Et vide quemadmodum comparationi factæ apta verba consentiant. In diaboli retiaculum cadent

Melius ibi poneretur punctum interrogans. Edit.

men et bona retia illa, quæ centum quinquaginta tres pisces, Domino jubente, clauserunt; quæ [ed., qui] typus esse sanctæ probantur Ecclesiæ. Sed beati qui in illis piscibus annumerantur, infelices qui cadunt in istum numerum perditorum. Retia enim dicta sunt quasi retinentia. Addidit, singulariter sum ego donec transeam. Singu aris est qui (sicut superius dixit) cum pessimis hominibus non ambulat combinatus, qui Trinitatem sauctam unum Deum et Dominum confitctur, qui spem suam in nullo alio. sed tantum ponit in Domino. Donec transeam, id est quandiu in hoc mundo fuero commoratus. Hoc enim sæculum beati velut viantes transire dicuntur, quia nullis ejus delectationibus occupan ur.

1004

Conclusio psalmi.

Cognovimus, charissimi fratres, quale sit periculum, si loquamur incaute; cognovimus quantum nos metuere debeamus, quod sanctissimus propheta formidat. Quando enim non aut vaniloquium subripit, aut desiderium falsitatis inducit *. Lingua est quæ nos trahit frequenter ad vitia, quam uno modo tutissime vincimus, si eam semper Domini landibus occupemus. Loquatur illud semper, ubi nescit errare, agat opus animæ profuturum, serviat veneranter auctori. Tunc enim ori nostro custodiam ponimus, si jugiter Domini mandata meditemur. Silet enim in male, qui non tacet bonum; nec error subripit, ubi se veritas cœlestis infuderit. Nam si a nobis cogitatio mala subducatur, si acius turpissimus segregatur, si a malorum conversatione dividamur, tunc (ut propheta dicit) Domino singulares efficiemur, quando minime pessimis cogitationibus implicamur.

PSALMUS CXLL

Intellectus David, cum esset in spelunca ora'io.

Psalmi causa præsenti qu'dem titulo cont netur : sed per similitudines corporalium rerum spiritualis rei nobis competens præbetur indicium. David enim filius Jesse Sau ein principem fu it, et cum in spelunca lateret oravit (I Reg. xxiv), quod Dominum Christum in corpore ante passionem suam significabat esse facturum. Nam cum huic orationi intellectus præmittitur, ad illum talis comparatio referri denere monstratur, qui persecutores suos orando vitans, dinus et Dei Filius, quod de se per prophecas promiserat adimpleret, et veritatem assump æ inc..ru i onis ostenderet. Sunt enim in hoc psalmo verba Domini Salvatoris, cum sceleratissimam Judæorum vitatet insaniam. Unde merito factum est, ut propter significandam Hebræorum persecutionem, fuga David poneretur in titulo. David enim (sicut sæpe diximus) et regem terrenum indicat et cuelestem. Sic in uno nomine duarum causarum significatio continetur. Illud autem meminisse debemus, hunc psalmum quintum esse de his qui inscribuntur Oratio.

Divisio psalmi.

Prima parte Dominus Christus clamat ad Patrem, nefindos Jolos Judaicæ persecutionis exponens. Segunda liberari se de carcere inferni deprecatur: quoniam omaium sanctorum fides in ejus resurrectione pendebat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Voce mea ad Dominum clamari, roce mea ad Deum deprecatus sum. Sanctitas illa reverendæ incarnationis communi usu voce sua se clamasse dicit ad Dominum. Quæ figura dicitur pleonasmos, id est superabundantia, sicut dicere solemus: Manibus meis feci, Auribus meis audivi, et his similia. Et ne clamor intelligeretur transitorius, addidit: deprecatus sum; quod frequentata supplicatione peragitur.

Vers. 2. Effundam in conspectu ejus orationem meam, et tribuluti nem meam ante ipsum pronuntio. Onam pura, quam suavis erat oratio, quæ in conspectu Patris velut perspicui fontis copia fundebatur! Fundebatur plane, non ut ima peteret, sed ut ad pietatis supernæ altitudinem perveniret. Dictum est autem, in conspectu ejus, quia bonas orationes velut aliquid vultuosum Divinitas inspicit; et cum soluntas nostra ab hominibus non possit conspici, ab illa tamen constat intendi. Sed quæ sit ista oratio subter exponitur, tribulatio scilicet, quæ sinceras et continuas efficit orationes. Et nota quoniam innocentiæ securitate dicitur : Tribulationem meam ante ipsum pronuntio. Illæ siquidem afflictiones coram ipso poterant pronuntiari, quæ injuste probabantur C 479 infligi. Pronuntiat itaque pius advocatus ante Patiem tribulationes suas, ut veniam pro nostris possit obtinere peccatis. Et nota quod in his duobus versibus quatuor modis oratum est, sicut dicit Apostolus : Exhortare ergo primo omnium fieri precationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones (I Tim. 11, 1).

Vers. 3. In deficiendo ex me spiritum meum, et tu cognovisti semitas meas. De superioribus pendet pars ista versiculi; nam quod dicit : In deficiendo ex me spiritum meum , sic in:elligendum est, ac si diceret : Tribulationem meam anie ipsum pronuntio, cum deficit ex me spiritus meus. Multas enim et gravissimas tribulationes vult intelligi, quas ante Deum se pronuntiare profitetur. Sed quoniam spiritum ejus nun- p quam legimus defecisse, quia cuncta voluntaria passione complevit, hoc poti s a parte membrorum deliemus accipere. Quod expositionis genus provide a majoribus constat inventum, quando aliquis sic loquitur, quod ejus non possit convenire personæ, ut est illud: Et delicta mea a te non sent abscondita (Psal. LXVIII, 6). Nam fideles taliter et in octogesimo tertio psalmo locuti sunt : Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini (Psul. LXXIII, 3). Et alibi : Desecerunt oculi mei in el quium tuum, dicentes : Quando consolaberis me (Psal. cxvIII, 82). Et in sequenti psalmo dicturus est : Velociter exaudi me, Domine : Defecit spiritus meus (Psal. CXLII, 7).

Vers. 4. In via hac qua ambulabam absconderunt laqueos mihi. Diabolus (sicut sæpe dictum est) juvia viam abscondit laqueum, ut eos decipiat qui rectas semitas declinare præsumpserint. Sed quia Dominos Christus nunquam a sua sanctitate discessit, necesse erat ut in ipsa via rectitudinis suæ tentationes pateretur invalidas, a qua minime probabatur exire. Tangit enim, quando illi a diabolo mundi regnamons rata sunt, quando ejus tentabatur esuries, et cætera quæ diabolica fraus, et malorum hominum præsumpsit iniquitas. Necesse enim erat Christum Dominum taliter loqui, ut assumend e carnis jam tunc veritas panderetur.

Vers. 5. Considerabam ad dexteram, et ridebam. et non erat qui cognosceret me. Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam. Cum dicit : Considerabam ad dexteram, illud tempus intelligit quando ibat ad crucem ; quia nullum illic fidelium potnit intueri. Ideo enim non sunt visi ad dexteram s'are, quia carnali trepidatione dispersi sunt, sicut so iptum est : Percutiam pastorem, el dispergentur oves gregis (Zach. xiii, 7). Sequitur, et non erat qui cognosceret me; qui cognosce: et illam scilicet in ipso deitatem, quæ hæc omnia in assumpta carne voluntarie sustinehat, quæ dixit : Potestatem habes ponendi animam meam, et pelestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18). Nam si in illa perturbatione Christum Dominum cognovissent, utique poterant et ad dexteram videri. Addidit, Periit suga a me, et non est qui requirat animam meam. Periisse fugara dicit, cum se impiorum manibus permisit occidi. Nam ubi fugi perit, mortis periculum nullatenus evitatur. Nemo autem requisivit animam ejus, dum ei nulla consolatio præberetur; sed solus ad passionem relictus est, qui erat pro omnium salute moritorus. Ita s ib ista brevi ac subtilissima significatione verborum traditionis ipsius ordo narratus est.

Vers. 6. Clamavi ad te, Domine; dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. Venit ad partem secundam, in qua inimicorum se insidias petit evadere: ut corda fidelium resurrectionis ejus munere gratulentur. Clamavit autem, spem suam ponens in Dominum, quando dixit : Pater, in manus tuas commendo spiritum meum (Luc. xxIII, 46). Sequitur, portio mea in terra viventium. Probat hoc specialiter locus ille, quando in cruce positus latroni dixit: Amen, dico tibi : Hodie mecum eris in paradiso (Ibidem, 43). Paradisus est enim terra viventium, quant soli beati feliciter introibunt, qui sub æternitate et securitate victuri sunt. Hum liter enim et communiter d'eit, portionem sibi esse in terra viventium, cum tota ipsius esse noscatur. Simile est et illud quod dictum est de apostolis : Pater, volo ut ubi sum eyo, et ipsi sint mecum (Joan. xvii, 24).

Vers. 7. Intende in orationem meam, quia humiliatus sum nimis. Merito dicit Uumiliatus sum nimis, qui, sicut ait Apostolus, semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo (Philip. 11, 7). Ad hoc certa amplius humiliatus est, qui obediens factus est us- A diei tempus ostendit, quando justorum devotio ejus que ad mortem, mortem autem crucis. Nam si illud deitatis suæ culmen mirabile non inclinasset sumpti corporis veritate, quema imodum pro salute omnium crucifigi potuerat, qui cœlum terramque admirandis virtutibus administrat?

A diei tempus ostendit, quando justorum devotio ejus resurrectione lætata est. Quod certe singulariter a parte humanitatis assumptæ constat Christo Domino contributum, cujus resurrectio justorum corda firmavit. Nunc consideremus Domini nostri, si possivirtutibus administrat?

Vers. 8. Libera me a persequentibus me, quoniam confortati sunt super me. Cum dicit, Libera me, non infirmitas propriæ deitatis ostenditur, sed charitas paterna monstratur; nam cum haberet potestatem (sicut ipse dicit) ponendi animam suam, et iterum sumendi eam (Joan. x, 18), tamen ad informationem nostram, reverentiam dilecti ac bene complaciti Filii tenens, honorem Paternæ majestatis congruenter exhibuit. Dicit enim in Evangelio: Pater, clarifica me (Ican. xvii, 5). Clamat cliam de cruce : Deus, B Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti (Matth. xxvii, 46)? ut humilitatem carnis evidenter ostenderet, quatenus Manichæi nefanda dogmati confutaret. Orat ergo ut a persequentibus Judzeis divina virtute liberetur, qui usque adeo corporaliter facti suerant sortiores, ut et manus injicerent, et de ejus morte gauderent. Sed hæc omnia miserrimi hominum tentaverunt, quia in eo non intuebantur Divinitatis virtutem, sed speciem corporalem; de quibus dicit Apostolus : Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent (1 Cor. 11, 8).

Vers. 9. Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo. Hic corcerem duplici modo majores intelligere voluerunt : aut sæculi istius pænales angustias, quas patimur in isto corpore constituti; aut magis custodias inferni, quas evadere non licet tege humanitatis infirmæ. Sed melius si hoc loco referatur ad inferos propter resurrectionis spem, quam frequenti supplicatione provenire deprecatur, sicut in alio psalmo petit : Non urgeat super me puteus os suum (Psal. LXVIII, 16). Carcer enim dictus est, quasi arcer, quod a se arceat exire conclusos. Sed cur se de isto carcere liberare desideret, causa subsequitur: ad confitendum nomini tuo. Tunc enim a cunctis fidelibus Patri confessio laudis exhibita est, quando eum resurrectionis miraculo de inferni carcere constat eductum. Nam et ipsum educ significat 480 a parte qua mortuus est, de imis penetralibus ad superna translatum.

Vers. 10. Me exspectant justi, donec retribuas mihi. Dista est illa quæ præmissa est de Domini resurrectione confessio. Nam dum omnes apostoli Christi fuissent morte confusi, exspectabant utique donec gloriam promissæ resurrectionis agnoscerent, et omnium se trepidantium corda firmarent. Sed intuere quod dictum est, donec retribuas: quia resurgentis gloria retributio fuit, utique beatissimæ passionis. De qua retributione dicit Apostolus: Prop'er hoc exaltavit illum Deus, et donavit ei nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu sectatur cælestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua consiteatur quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris (Philip. 11, 9, 10). Nam quod ait, donec, triduani

diei tempus ostendit, quando justorum devotio ejus resurrectione lætata est. Quod certe singulariter a parte humanitatis assumptæ constat Christo Domino contributum, cujus resurrectio justorum corda firmavit. Nunc consideremus Domini nostri, si possimus, aliqua speculatione clementiam, quæ nos et ab hoste redemit, et ne iterum captivemur, docere non desinit. Ecce regulam suam quotidie nostram facit esse medicinam, quando se propterea humiliare dignatus est, ne diabolicus ille superbiæ spiritus ullatenus appetatur. Illic enim ruina, hic semper ascensus est: inde mori provenit, hinc æterna vita succedit. Rogemus ergo omnipotentem Filium, ut qui orandi salutare præstitit exemplum, donet nobis propitius sanctissimæ hujus imitationis effectum.

Conclusio psalmi.

Finitus est quidem ordo psalmorum, qui orationis titulo prænotantur: nunc oportet in eorum termino aliqua sub brevitate complecti; quatenus præstante Domino salutariter incitemur ad nostrum festinare remedium. Imprimis agentes illa quæ jussa sunt, et lab a nostra crucis impressione signantes. Domino supplicanius ut os nostrum abluat humana fæce pollutum. Dicit enim Isaias : Immunda ego lalia habeo, et in medio populi immunda labia habentis habito (1sc. vi, 5). Deinde orandum est verbis, non quæ humana desideria subministrant, sed quæ ipsa Divinitas ad remedium nostræ pravitatis indulsit. Oratio vero ipsa ex humili, ex mansuelo, ex sincero debet corde procedere : peccata sua sine excusatione consitens, et inter amaras lacrymas de dulcissima Domini miseratione confidens. Terrena non expetat, sed cœlestia concupiscat : sit segregata desiderio corporeo, et tantum juncta divino; sit tota deni jue spiritualis, habens solas lacrymas carnis. Nam quem oras, contemplatione mentis (quantum fas est) appete contueri, et agnoscis qualis ante ipsum debeas prostratus offerri. Ille enim est, sicut dicit Apostolus, Beitus et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit. sed nec videre potest (I Tim. vi, 15, 16). Quapropter ad talem tantumque Dominum cum omni timore vel dilectione debemus accedere, et ita in eum dirigere mentis intuitum, ut quidquid potest splendoris, claritatis, fulgoris, majestatis, mens humana concipere, super hac omnia cognoscas esse Deum, qui omnes creaturas suas incomparabili bonitate dispensat. Nec falsa præsumptione nobis aliquid imaginemur: quoniam arcana substantia Dei quæ fecit omnia, sicuti est, creaturarum scientia non potest comprehendi. Nulla enim forma in Deo, nulla circumscriptio est. Natura inæstimabilis, virtus incomprehensibilis, pietas singularis. De quo nimis congrue pronuntiatum est: Deus potest dici quod non est, non potest comprehendi quod est. Ad hunc igitur omnipotentem. sine initio, sine fine, qui universas mundi omnemque creaturam suam comment atque replet, sic 12men ut in seipso ubique sit totus, malos non præ-

sentia, sed gratiæ suæ virtute derelinquens : Quod A Pater Augustinus ad Dardanum scribens, latius explicavit (Epist. 57, in resp. ad quæst. 1). Salutariter nos admonet festinare sermo propheticus, dicens : Venite adoremus, et procidamus coram Domino; ploremus ante Deum (Psal. xciv, 6). Et ne omnino fluctuantes ac trepidi linqueremur, addidit, qui fecit nos; ut cum nos ab ipso creatos esse cognoscimus, factorem nostrum fiducialiter exoremus. Tunc quod a nobis humiliter in divina laude dicendum est, in ipsa pene oratione sentitur, cum a Domino clementer audimur, si nobis tamen expediat obtinere quod petimus. Nullus enim ingratus a superna donatione repellitur, cui petere simplici ac devota mente conceditur. Tantum se enim aliquis impetrasse veniam sentit, quantum pias lacrymas fudisse cognoscit. Est fi et aliud nostræ provectionis indicium; ut quanto quis se plus amare et timere cognoverit Deum, tanto necesse est ut illi divinum propinquet auxilium. Sic beneficio Domini omnis diabolica fraus vincitur, sic ipso miserante peccata superantur. Dicta sunt quidem de oratione quantum et mediocritas ingenii, et loci qualitas postulavit. Si quis vero de hac re plenissima cupit ubertate satiari, legat facund ssimum Cassianum, qui in nona e' decima collationibus, tanta et talia de orationum generibus disputavit, ut evidenter per ipsum Spiritus sanctus locutus fui-se videatur.

PSALMUS CXLII.

Psalmus David, quando eum filius suus persequebatur.

Historia hæc Regum quidem lectione notissima est (I Reg. xv). Nam filius David Abessalon regno fugatum patrem suum impie cognoscitur persecutus. Quæ similitudo (sicut quidam volunt) ad omnem porrigitur Christianum, qui peccatis sævientibus, tanquam a filiis propriis in mundi istius acerbitaté vexatur. Sed contra hæc pænitudo remedialis opponitur, quam hic psalmus continere monstratur. Memento tamen quod hæc historia, et in tertio psalmo jam posita est; sed ibi Abessalon propterea nominatus est, quoniam exemplum ejus ad solum Judam voluit pertinere. Hic vero nomen ipsius positum non est, ut sicut jam prælocuti sumus, ad vitia sua æstimaret dictum unusquisque fidelium.

481 Divisio psalmi.

Quarvis propheta plurimorum pomitentium meditatione fuerit exercitatus, tamen quantum futuris laudihus reddebatur vicinus, tanto compunctione cordis ad pomitentia lavacra convertitur, ut salutari suffugio competenter ablutus, conspectibus Domini mundissimus appareret. Merito, ne illam sententiam confusionis audiret: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas (Psal. x.v., 16)? Prima itaque deprecatione rogat Dominum Christum, ne cum servo suo velit intrare in judicium: sed perturbationi suae misericordiam ipsius supplicat subvenire. Secunda, velociter pervenire se petit ad veniam; ut deductus in viam veritatis, ab inimicorum liberetur insidiis.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Domine, exaudi orationem meam; auribus percipe deprecationem meam in veritate tua; exaudi me in tua justitia. Nisi altius perscrutemur, commata versus istius sibi videntur esse contraria. Nam cum primum propheta petat homiliter admitti orationem suam, postea se exaudiri in ejus justitia deprecatur. Sed totum ad lacrymabilem confessionem pertinere non dubium est, maxime cum hic psalmus ad humilitatem pænitentium probetur aptatus. Veritas enim et justitia ipsius est : ne cum rogante disceptet, ne ad judicium illum trahat, qui se hic prius ipse condemnat. Superbos enim Dominus ad examen adducit, qui se bona putant habere negotia; et solus ille judicium probatur evadere, qui recurrit ad proces. Non enim divina majestas austera potestate severa est, ut illos velit affligere qui se hic peccatorum suorum recordatione discruciant. Nam vide quid sequitur.

Vers. 2. Et non intres in judicium cum servo tuo, quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Apertum est qua voluntate justitiam Domini petebat, qui nunc dicit : Non intres in judicium cum servo tuo. Nam si justitia judicium significasset, hoc petere non poterat quod pavebat. Nec moveat quod Judici dicitur : Non intres in judicium cum servo tuo. Ipse enim hanc formam locutionis ostendit, dicendo: Judicate inter me et vineam meam (Isa. v, 3). Sequitur, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Causa reddita est quare nolucrit ad judicium venire cum Domino; ut non sola potestatis reverentia, sed etiam ipsa videatur justitiæ regula formidata. Sic enim scriptum est : Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnibus misercatur (Rom. x1, 32). Sed cum dicitur, omnis vivens, hominem significat generalem, nbi et infantum vita concluditur, qui originali peccato nisi aqua regenerationis abluantur. obnoxii sunt. Unde et Job veracissime dicit : Nemo mundus ante te, nec infans cvjus est unius diei vita super terram (Job xv., 14). Et in quinquagesimo psalmo jam dictum est : Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Psal. L, 7). Cujus enim erat tanta justitia, ut non aliquo tempore, aliqua ætate peccaverit, qui et per traducem delicti tenemur obnoxii, et quotidianis lapsibus addimus, ut nunquam per nos, nisi per divinam gratiam liberi esse possimus? Quapropter desinat hæresis Pelagiana desipere, quæ tam multis Scripturæ divinæ sententiis priusquam inciperet, ante damnata est.

Vers. 3. Quia persecutus est inimicus animam meam; humiliavit in terra vitam meam. Quamvis titulus de Abessalon dicere videatur, tamen bene inimicus impersonaliter ponitur, ut hoc de diabolo sentiamus. Humiliatur autem in terra, cujus carnalibus actionibus vita polluitur, non illa humilitate probabili, sed declinatione vitiosa. Quod merito propter afflictionem specialiter exprimendam pænitens ait, qui in alio psalmo dixit: Quia cinerem sicut vanem mandu-

cabani, et potum meum cum fictu temperabam (Psal. A ero descendentibus in lacum. Pest exerdium decurcx, 10). sum, venit ad luctuorissimam narrationem, petens

Vers. A. Collocavit me in obscuris signt mortuos saculi ; et anxiatus est in me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Memor fui dierum antiquorum. Collocavit deputavit significat, more furentium inimicorum, qui sic hominem contemnunt odiosum, quasi jam judicent et sepultum. In obscuris enim revera collocatus est, qui post regni culmina persecutionis patiebatur injur am. Et sicut mortuus sæculi hab tus est, in quo nec prophetalis, nec regni reverentia, nec ipse quoque paternus considerabatur affectus. Mortui enim sæculi sunt, qui in peccatis suis defecisse noscuntur. Et ideo vir tot bonorum juste se deflet sie fuisse despectum, ut crederetur nullatenus vindicandus. Sequitur, Et anxiatus est in me B spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Anxius spirit s vicinitatem periculi prodit; turbatum cor, humanam sapientiam testatur esse confusam; ut spem suam amplius in Domino reponeret, cum virium su rum consident am non haberet. Addidit, Memor fui dierum antiquorum. Juste cor ejus fuerat turbatum, quoniam memor erat ingentium peccatorom. Ipsi sunt enim antiqui dies, veteris illius hominis antiquitate fuscati. Nam sicut hic novitas prodit innocentiam vitæ, sic antiquitas scelera facta te-tatur.

Vers. 3. Et meditatus sum in omnibus operibus tuis, et in factis manuum tuarum meditabar. Ad curam rediit salutaris agnitio, quatenus cum divina opera recoleret, ærumnarum suarum memoriam non ha- e beret. Opera enim Domini dicit, quibus cœlum terramque mirabili dispositione fundavit, quibus cum patriarchis bona fecit, quibus populum per mare transtulit Hebræorum; quæ se dicit frequenter iterasse, ut amaritudinem mundi suavitas excluderet lectionis. Quod exemplum pro maximo remedio pos tum debemus accipere, ut nos quoque similis possit medicina salvare.

Vers. 6. Expandi manus meas ad te; enima mea sicut terra sine aqua tibi. Licet innumeris locis prophetaverit Domini Salvatoris adventum, hic etiam extensione manuum sanctæ crucis designavit effigiem. Nam qui expansis manibus orat, illam crucem Redemptoris imitatur, quæ licet a perfidis Judæis pro pœna data est, concessa tamen est credentibus D ad salutem. Sic et Moyses, quando cum Amalecitis pugnabat, effecit : vincebat cum manus expanderet, perdebat si brachia remisisset (Exod. xix, 11). Sequitur comparatio, in qua dicit, s'e animam suam desiderare Deum, quemadmodum solet sicca terra copiosas pluvias sustinere. Tale est et illud quadragesimi 482 primi psalmi initium : Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ud te, Deus (Ps. l. xL1, 2). Intuere quod dixit, tibi, non alteri, ne istud desiderium malis voluntatibus applicares.

Ners. 7. Velociter exaudi me, Domine: defecit spiritus meus. Ne avertas faciem tuam a me; et similis sum, venit ad luctuosissimam narrationem, petens sibi imbre misericordiæ celerrime subveniri, ne spretus a Domino redigeretur in pulverem, et vento superbiæ dissipatus, a terra promissionis redderetur allenus. Et ut ve'ocius potuisset audiri, defecisse dicit in se spiritum suum. Quod per nimias tribulationes solet contingere his qui passionum diversarum pondere prægravantur, sicut et in trigesimo sentimo psalmo idem pænitens d'cit : Cor meum conturbatum est in me, et deseruit me fortitudo mea (Psal. XXXVII, 11). Sequitur, Ne avertas faciem tuam a me; et similis ero descendentibus in lacum. Averterat prius faciem suam Deus propter insolentiam peccatorum, sed nunc petit ut ad ipsum respiciat, quia se compunctis supplicationibus inclinabat. Convenit enim misericordiæ ipsius ut humiles respiciat, qui superborum corda contemnit. Lacum vero inferiorem locum intelligere debemus inferni, ubi impii æterna pæna mergendi sunt. His ergo pares sunt qui divinam potentiam respuerunt, et vitiantes illam imaginem in qua creati sunt, forma diabolicar damnationis induti sunt. Bene autem dictum est, descenden'ibus, quoniam ad ima merguntur qui illuc intrare merebuntur. Petit ergo ne superbis similis siat, qui peccata sua humili satisfactione deplorat.

Vers. 8. Auditam fac mihi mane miscricordiam tuam, quia in te speravi. Auditam misericordiam, clementiam dicit Domini toto orbe notissimam, qua supplicantibus præstat, indulget afflictis; et ut ipse audiat quod in Evangelio dictum est : Fili, dimissa sunt tibi peccuta (Marc. 11, 5). Mane tempus veniæ designa:; tunc enim menti elucescit, quando ad eam felici sorte pervenerit. Nam post noctem peccato rum, merito mane dicitur, quando culpa laxatur. Sive ad resurrectionem pertinet audiendam, quando angelus Mariæ dixit : Ite, dicite discipulis ejus et Petro : quoniam , sicut dixit , resurrexit a mortuis (1dem, xvi, 7). Causa quoque sequitur quæ deheat obtinere, quando spes in illum fuit, qui nescit probabiliter in se decipere considentes. Et intuere quia et alias petitiones suas in consequentibus tali ratione confirmat. Quæ figura dicitur ætiologia, id est causæ redditio.

Vers. 9. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te, Domine, levavi animam meam. Cum a Deo petit notam sibi fieri vitæ viam, ostendit quoniam hæc via hominibus habetur incognita. Ill us enim lucerna hoc iter ostendit, illius lumen semitas istas aperit qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9); sicut et in trigesimo primo psalmo jam dictum est pænitenti: Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac qua gradieris (Psal. xxxi, 8). Quapropter merito rogat propheta ut ei Dominus viam salutis ostendat, et sic semper notam habeat, ne de ejus corde aliquando discedat. Subjungitur quoque solemnis illa confessio: quoniam illud not postulata mereri facit, si animam nostram non car-

hali gravamine inclinemus ad mundum, sed spirituali A tione tanquam de carceribus anime sancte, quando javamine levemus semper ad Dominum.

Vers. 10. Eripe me de inimicis meis, Domine; ad te confugi. Hoc quamvis propheta secundum propositum titulum de inim cis carnalibus dicere videatur, tamen ad damones inimicos debet referri, qui ingiter circumdant fideles, ut eis possint spem Divinitatis auferre; sicut Apostolus dicit : Non est vobis colluctatio adversus carne n et sanguinem, sed adversus principes et potestates, rectores tenebrarum harum (Ephes. vi, 12). Dicit enim: ad te confugi, quod illi soli faciunt, qui ejus jus-lonibus obsequantur. Adam enim postquam inobediens fuit, Dominum refugit; et ideo hic contrario modo religio æ mentis declaratur indicium, quonium post reatum peccati non logisse Dominum, sed consugisse se dicit ad Do- B rus tuus sum. Hic jam tempore judicii per justitiam minum.

Vers. 11. Doce me sacere voluntatem tuam, quia tu es Deus meus. Nolebat prorsus errare qui tanti magistri cupie bat esse discipulus. Dicit enim : Doce me. tanquam ignarum, tanquam imperitum, tanquam nihil de sua virtute præsumentem. Quem sensum Apostolus ponit cum dicit : Si quis existimat se scire aliquid, necdum cognovit quemadmodum eum oporteut scire (1 Cor. vm, 2). Addidit, quia tu es Deus meus. Fida petitio, competens ratio, a clemente Domino ideo postulare beneficium, eo quod ipse sit Dominus supplicantis.

Vers. 12. Spiritus tuus bonus deducet me in viam [ed. terram] rectam. Intueamur quid sibi velit quod dicit : Spiritus tuus bonus. Designatur enim per hoc C nomen Deum es-e Spiritum sanctum; scriptum est enim: Nemo bonus nisi solus Deus (Marc. x, 18). Legitur et Pater bonus, ut est illud : Pater bone (Joan. xvn, 41). Legitur etiam de Filio, ut est illud : Ego sum Pastor bonus (Joan, x, 11). Sic per istam communionem nominum sanctæ Trinitatis æqualitas semper virtusque declaratur. Spiritus autem bonus deducet nos in viam rectam, quando corpus nostrum suis regulis subdit, et fit illis institutionibus indevium, quod peccatorum fuerat pravitate distortum. Sed boc humana non potest virtute complexi. Ipse enim nos recreando efficit rectos qui est, et creare dignatus. Sive terram rectam, illam significat futuri sæculi, ubi recti ambulabunt, et cum Domino magna semper exsultatione gaudebunt.

Vers. 43. Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in æquitate tua; educes de tribulatione animam meam. Ilic gratia clementissimæ Divinitatis ostenditur, quæ nihil postris meritis reddit, sed totum indulgentiæ suæ largitate concedit. Nam vivificandum se propheta non dicit ex propriis factis, sed ex nomine Domini Christi, cujus est revera nominis salvare sideliter postulantes. Sed cum gratia commendetur, et æquitatis ibidem mirabiliter momenta miscentur. Nam quamvis omnia gratis donet, justitiæ ipsius est supplicantes vivilicare, quos spiritus immundos crudeliter cernit impetere. Sequitur, educes de tribulatione animam meam. Educuntur de tribulaconcessa venia de isto sæculo præcipiuntur exire. Hic enim affliguntur devoti, cruciantur justi; sed defectus istins lucis sanctis terminus est laborum. ldeo enim 483 clamat Apostolus : Cupio dissolvi et esse cum Christo (Philip. 1, 23).

Vers. 14. Et in misericordia tua disperdes inimicas meos, et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego sorrus tuns sum. Completa est illius lætitiæ plenindo mirabilis. In misericordia enim disperduntur inimici, quan fo compunctionis studia ab sceleratis cogitationibus abstrahuntur. Quod ad illos pertinere non dubium est, qui pœnas debitas remedio supplicationis evadunt. Addidit, et perdes omnes qui tribulant animam meant, quoniant ego serperdendos dicit esse diabolum et omnes impios qui in sua obstinatione moriuntur. Quos ideo dicit tribulasse animam suam, quia ipse in Dei servitio permanebat; et necesse est istos in judicio perire, qui tales animos probantur assumere, ut innocentes viros ideo persequantur, quia Dei famulos esse cognoscunt. Ecce regula illa pœnitentis impleta est, ut post afflictiones ærumnasque cruciabiles exsultatione conclusa sit.

Conclusio psalmi.

Finita est quidem assictio supplicantium, et selicium cursus ille lacrymarum. Sed diligentius perscrutandum est quid sibi velit pænitentium istorum septima deprecatio. Inchoavit enim a psalmo sexto. venit ad trigesimum primum, de nde ad trigesimum septimum, inde ad quinquagesimum, inde ad centesimum primum, deinde ad centesimum vigesimum nonu o, ac postremum ad præsentem centesimum quadragesimum secundum. Forte ut, sicut in hac hebdomada peccamus, quam mundi istius temporis ductus excurrit, ita et in eodem numero remedialis prenitentiæ munere salvaremur. Illud autem (sicht sæpe monuimus) magnopere contuendum est, quia psalmi ipsi ab afflictionibus inchoant, et in gaudiis desinunt : ne quis de venia desperaret, quam in ipsis precibus positam esse cognosceret. Oratores sanctissimi, cœlestes patroni, qui peccatorum nexibus implicatis salutis iter aperlunt. Sed cum isti singillatim D delicta nostra nos desiere commoneant, et ad spem gaudiorum Domini promissione perdecant, exstat tamen et illud Ninivitarum efficacissimum supplicationis exemplum, ubi cuncta ætas ingemuit, ubi sensit pecus omne jejunium; et tantum valuit afflictio generalis, ut veritatem potuisset prophetici superare sermonis. Facti sunt enim de formidantibus securi, de tristillus lieti; et vitæ sunt redditi, qui probabantur morte damnati. Quapropter desideremus pœnitentiam humani generis salutare remedium, flentium consolationem, semen felicium gaudiorum, quæ et singulis quibusque spem certissimam tribuit, et supernæ gratiæ donum supplicantibus in commune concedit.

PSALMUS CXLIII. David ad Goliam.

Cum historia præsentis tituli primis prophetæ temporibus, id est ante regnum ejus fuerit peracta: tamen pro magnitudine sacramenti sui, locis emeritis vocatur ad med um; ut totum in psalmis mystice et dictum et positum esse cognosceres, quod expressius in conclusione dicemus. Illud tamen meminisse nos convenit, bellum istud Davidicum, ad designandum certamen Domini Christi fuisse præmissum; ut sicut iste Goliam saxei teli dimicatione prostravit, ita per petram, qui est Dominus Christus, fortitudo diabolica vinceretur. Unde et in hoc psalmo similitudines istæ servatæ sunt. Non enim hic sola victoria illa describitur quæ Regum volumine continetur (1 Reg. xvii), sunt que certamini conveniunt Domini Christi; quod suis locis congruenter exponemus. Quapropter sciamus bunc psalmum quartum esse eorum qui per actus David significant Domini futura mysteria: ut evangelici calculi honore sacra:i, per totum mundum reverendi atque mirabiles redderentur.

Divisio psalmi.

Post interfectionem Golia: quam mystica diximus operatione completam, in prima parte propheta Domino gratias agit, peracti belli discrimine se fuisse liberatum: deprecaus ut cito Domini declaretur adventus, per quem diabolus victus est, et quasi spiritualis belli quod Golias figuraliter gessit, est secuta pheta Domini se psallere compromittit, liberatus a pessimis inimicis, qui beatitudinem suam in sæculi istius felicitate posuerunt; beatos autem illos tantum definiens quorum est Dominus Deus corum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Benedictus Dominus Dens meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos mecs ad bellum. Victor hostis sævissimi, et superator immanium vitiorum, post triumphum patratum, quando maxime insolens peccat humanitas, nulla se propriæ præsumptionis elatione jactavit; sed Domini virtutibus totum applicans, laudes ejus devota exsultatione concelebrat. Nam quæ sit causa benedictionis adjecit : Qui docet manus meas ad prælium. Docuit manus ejus D ad prælium, quando sic opportune omnia fecit, ut desideratæ victoriæ consequeretur effectus. Non enim exercitio armorum aut aliqua prælusione constat imbutum; sed hosti suo subito apparnit egregius. qui etiam in domo patris sui pridem videbatur esse despectus. Sequitur, et digitos meos ad bellum. Sicut superius manus operationem, ita et hic 484 digitos salutaria consilia possumus fortassis advertere, quæ de corde nostro velut quidam radii prosiliunt, dum aliqua subtilitate causas necessarias obtinere contendunt. Est enim istud nomen multarum significationum, sed pro locorum diversitate accipiendum esse cognoscitur, ut est illud Isaiæ: Qui appendit

A tribus digitis molem terræ (Isaiæ xL, 12); quod ad sinctam Trilitate:n nonnulli æstimant esse referendum. Et in Exodo : Hic digitus Dei est (Exod. vin, 19); quem Spiritum sanctum Patres intelligere volucrunt. Item ibi : Accepit autem Moyses duas tabulas scriptas digito Dei (Exod. xxx1, 18); et cætera quæ in hunc modum reperies esse variata. Sive idem signifir at, digitos meos ad bellum, quod, manus meas ad prælium. Quæ figura dicitur epimone. Latine repetitio crebra sententiæ. Quod et nos quoque bene dicimus, cum hostis antiquus crucis signo destruitur, et petræ soliditate quassatur.

Vers. 2. Misericordia mea et resugium meum; susceptor meus et liberator meus; protector meus, et in ipso speravi : subjiciens populos sub me. Nomina is:a aut pro ipsa tan'um gratiæ referuntur; sed multa B de beneficiis collatis sine dubitatione venerunt; ut quia multiplices causas in uno psalmo retexere prolixum fuit, brevitatis compendio proderentur. Quæ figura dicitur hypozeuxis, quando diversa verba causis singulis apta redduntur. Misericordiam quippe cum ipso fecit Dominus, quando eum de fratr bus suis ultimum per Samuelem prophetam ad regale culmen elegit. Refugium, quando contra tam immaniss'mum hostem consilium dedit, ut eum perra dejiceret cum quo non poterat armorum pondere dimicare. Susceptor fuit, quando eum fecit a Saule in generum suscipi, ut suo Domino jungeretur, qui prius suerat servientium conditione subjectus. Liberator fuit, dum eum a periculo regiæ indignationis perfectio : tunc enim fideles sunt a magno discrimine C lem regem jus ultionis accepit. Unde singulis nominibus decenter expressum est, quod ei fuerat Domini largitate concessum. Et vide quid sequitur : et in ipso sperabo. Post tanta beneficia vir sanctus scivit a tali spe non esse cessandum; sed quanto plus ab eo acceperat, tanto magis amplius expetehat. Addidit, schi'c'ens populos sub me. Sive hoc de futuro dicit, quia populis imperaturus erat; sive magis populos sibi memorat esse subdendos, quos in spiritu videbat semini suo, id est, Christo Domino subjugandos, sicut in secundo psa'mo ait: Postula a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (Psal. 11, 8).

Vers. 3. Domine, quid est homo? quod innotuisti ei, aut filius hominis? quoniam reputas eum. Audiamus regein plus suis motibus imperantem; ut post tot insignia virtutum tanta gratia Domini protectus, nog solum se fateatur exiguum, sed etism humanum genus divin's beneficiis per se demonstret indignum. Annulat enim cum dicit : Quid est homo? quasi pulvis qui vento flante transsertur : quasi limus in terram liquidam resolutus, qui habere non potest firmitatem. Quapropter quid est homo? sub interrogatione et despectu pronuntiandum est. Iluic infertur laudativa responsio, quad innotuisti ei. Quale est enim, ul ille cœli terræque fabricator per assumpti corporis veritatem, usque ad hominum dignatus fuerit venire notitiam, et rectis fide innotuerit inæstimabile deitatis arcanum? Quæ figura dicitur erotesis, id est opposita a contrario interrogatio. Simili modo interrogandum est : aut filius hominis? Idem respondea- A licat; ut qui ante fuerant idolorum culturis dediti, tur, quoniam reputas eum; utique in ovibus tuis, in numero prædestinatorum, in illa Jerusalem beata ubi semper justi de Domini contemplatione gaudebunt.

Vers. 4. Homo vanitati similis factus est; dies ejus sicut umbra prætereunt. Exponit definitive quod superius breviter dixit : Quid est homo? id est vanitati similis factus, non plasmatus. Adam enim quando creatus est, verax, simplex, purus, immortalis fuit; sed postquam femina suggerente peccavit, factus est ranitati similis, quoniam et mutabilis et mortalis effectus est. Vanum enim illud dicimus, quod de sua substantia cadens, in auras tenues evanescii, ut fumus, ut umbra. Cujus rei ipse comparationem dedit, dicens : Dies ejus sicut umbra prætereunt. Merito B Patre regnat parilitate virtutis et unitate substantie. quando umbra videtur, videtur quidem, sed firmitatem non habet permanendi; nam discedente corpore per quod fit, ipsa quoque evanescit ac disperit. Talis ergo est post peccatum Adæ hominum vita, nisi beneficio Domini fuerit confessione reparata.

Vers. 5. Domine, inclina cælos tuos, et descende; tange montes, et sumigabunt. Erupit in apertam prophetiam de Domino Christo : illam sententiam pau'o latius aperiens, quam superius breviter dixit, id est quod innotuisti ei. Tunc utique aspectu innotuit homini, quando in humilitate sanctæ incarnationis apparuit : quia cum in forma Dei mancret, e-setque Deo Patri comternus atque m qualis, exinanivit se psum, formam servi accipiens (Philip. 11, 7). Unde merito dicitur : Inclina cælos, et descende : quoniam i ta C fieri nisi inclinata divina potestate non poterant. Inclinatio enim coelorum fuit, quando ad hominem liberandum honor supernorum virtusque descendit. Montes hic superbos homines debemus accipere, et diabolica iniquitate prætumidos, quos Dominus tetigit, quando eis compunctionem piæ conversionis attribuit. Fumigaverunt autem, dum [ed., quando] crebris suspiriis continuisque gemitibus sua peccata ploraverunt. Crassus enim fumus ore vomitur, cum se in planetum vitalem mortalis corporis compago commoverit.

Vers. 6. Corusca coruscationes tuas, et dissipabis eos; emitte sagittas tuas, et conturbabis eos. Ecce jam Christi dicitur bellum, et quemadmodum diabolica turba fuerit superata na: ratur. Sed quamvis coruscationihus et sagittis dicat esse pugnatum, petra tamen hoc fecit, qui est Dominus Christus. Venit a contrario in frontem diaboli, quoniam semper mandatis ejus adversus est. Confracta est frons illa durissima, inverecunda, importuna, que ante adventum Domini veritati resistebat invicta. Iloc revera Christi dicendum est bellum, quia illud David figurativum fuit prælium, imaginem portans istius veritatis impletæ. Dicit enim : Corusca coruscationes tuas, et dissipabis cos. Quod argumentum dicitur a conjugatis. Coruscuvit enim coruscationes suas, quando tenebrosis peccatoribus prophetarum prædicationibus lumen suæ vematis infudit. Dissiparit autem 485 dispersit signisubinde ad Ecclesiæ catholicæ septa confugerent. Sequitur, enitte sagittas tuas, et conturbabis eos. Sagittas apostolos significat, qui veritate prædicationum tanquam jacula pennata hominum pectora transfoderunt, sanitatem mentium sacris vulneribus operantes. Eos autem, ad montes referendum est, quos in versu superiori memoravit.

Vers. 7. Emitte manum tuam de alto, eripe me et libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum. Hic ad Patrem verba convertit. Manum dicit Dominum Salvatorem; ipse enim manus est Patris, per quem facta constant universa : quem venire deprecatur, ut liberari [mss. G., A., liberare] possit genus humanum. De alto, de potestatis excelso, ubi cum Petit ergo se de multitudine aquarum propheta liberari, id est a populis undosis, et velut procella sævissima concitatis. Aquas enim populos significare notissimum est, sicut Isaias dicit: Propter hoc ecce Dominus inducet super vos aquam fluvii validam ct multam, regem Assyriorum (Isai. viii, 7). Sed a quo populo se petiverit liberari subjecit dicens, de manu filiorum alienorum, id est de potestate corum qui fidelibus parcere nesciunt, quoniam adverso patre noscontur. Sed quamvis hoc historice de allophylis dicere videatur, tamen melius intelligitur de his qui diabolo patre generantur; de quibus in Evangelio d cium est : Vos a pare diabolo estis (Joan. viii, 41). Ipsi sunt enim filii alieni, qui ab Ecclesia matre catholicorum habentur extranei.

Vers. 8. Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis. De ipsis adhuc populis dicit a quibus se petiit debere liberari, ut quanto illi sunt crudeles et pessimi, tinto iste celerius audiatur. Os corum vana lo juitur, quoniam a divinis regulis discrepare præsumunt. Vanum est enim omne quod veritati contrarium est. Et quamvis dextera frequentissime ponatur in bonis, impiorum tamen sic iniquam dicit, ut potius sinistra esse videatur. Nam cum mundanas res præcipuas atque appetibiles putant, prospera æstimant quæcunque virtuti contraria sunt.

Vers. 9. Deus, canticum novum cantabo tibi; in psalterio decem chordarum psallam tibi. Venit ad or-D dinem secundum, in quo se post liberationem spiritualium nequitiarum et immanium populorum, per novum canticum propheta gratias agere Domino pollicetur: ubi est novi hominis institutio et legis veteris plenitudo. Novum vero canticum est de quo in alio psalmo dictum est : Cantate Domino canticum novum (Psal. xcvii, 1). Et ut ipsam ostenderet novitatem. subjecit, cantale Domino, omnis terra. Novum enim merito dicitur, quia dum non sit a Judæis receptus, quibus promissus fuerat ut veniret, transivit ad gentes. Novum est etiam, quod nos corpore et sanguine suo saginare dignatur. Novum quod per aquam regenerationis absolvit, et his similia, quæ per adventum Domini nova institutione patuerunt. Sequitur, in psalterio decem chordarum psaltam tibi. Psalterium decem chordarum est Decalogus, qui datus est tribub is Hebræorum. Et ut ambo Testamenta unum habere manifes aret auctorem, in utrisque se Chr sto Domino psaltere compromisit.

Vers. 10. Qui das salutem regibus, qui liberas [mss. A. B., F., redemisti] David servum tuum de gladio maligno. Reges, hommes ju tos significat et veraces, qui regunt, ut diximus, adjutorio Domini corpora sua. Istis ergo regibus Dominus dat salutem, cum eos a vitiis carnalibus liberos facit; de quibus in Sapientia dicitur : Dat regnum regibus (Sap. 1x, 7). Liberas David, ad pugnam respicit Goliæ; ut qui liberatus fuerat corporaliter, spiritualiter victor esset immanium quoque vitiorum. De glodio maligno, diaboli significat potestatem. Quia et Domini gladius legitur; B sed illum benignum esse non dubium est, sicut dicit in Evangelio: Non veni pacem mittere in terram, sed gladium (Math. x, 34). Quapropter malignus est gladius diabili, quia dividit a bonis; benignus est autem gladius Domini, quon am separat a malis.

Vers. 11. Eripe me, et libera me de aquis multis, et de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem: et dextera eorum, dextera iniquitatis. Hunc versum et in prima parte jam dixit; quem ideo repetit. ut detestabiliores iniquos homines reddat ipsa geminatio.

Vers. 12. Quorum filii sicut novellæ plantationes, stabilitæ a juventute sua. Primis versibus de malis disputans impiorum, eos detestabiles reddit : nunc etiam bona ipsorum quæ videntur, accusat; ut ubi- C que dedecus habeant, cum et ipsa gloria ipsorum abominata respuitur. Filios eorum dicit, qui pravi dogmatis prædicatione generantur. Isti novellis plantationibus exæquantur, quia nulla a Patribus tradita pradicatione viguerunt, sed exquisitis novellis errotibus pullularunt, male stabiliti pessima radice desiguntur. Non enim de prophetis, non de apostolis, non de aliqua divina auctoritate firmati sunt; sed voluntaria perversitate novitatis, a sanctæ Ecclesiæ uni ate discreti sunt. Et intuendum est quod in cenlesimo vicesimo septimo psalmo dederit fidelibus hanc similitudinem; sed ibi filios sanctorum circa mensam dicit Domini constitutos, hic vero quia communicationem non habent rectam, altare eis sacratissimum submovetur.

Vers. 43. *Filiæ eorum compositæ: circumornatæ ut similitudo templi. Consideremus quam subtiliter et frequenter a catholicis segregavit hæreticos. In prima comparatione altare eis abstulit, nunc in secunda filias introducit, quas in memorato psalmo catholicæ non dedit Ecclesiæ. Primum quod sexus inte frequenter variis ac fluxis cogitationibus datur: quia constautiæ non habet vires, cum frequenter in diversa vota traducitur. Deinde dicit eas non naturaliter pu'chras, sed hominum voluntate compositas. Tertio cogitationes vel prædicationes eorum, quas feminis comparaverat, non dicit habere veram Ecclesiam, sed similitudinem templi. Similitudo quippe

in psalterio decem chordarum psaltam tibi. Psalterium A non habet veritatem, sed alienjus subsistentis rei decem chordarum est Decalogus, qui datus est triportat imaginem.

Vers. 14. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Prompuaria quæ cellaria vulgus appellat, hæreticorum corda significant, ubi diversarum rerum species epulæque repositæ sunt. Isia quantum copiose farcita sunt, tantum diversas eructat ones pessimæ exaltationis [Leg. exhalationis] emittunt. Quos si auctoritate convincas, ad interpretationum nequitias transferuntur. Cum inde 486 quoque fuerint (Domino juvante) superati, ad sophistarum se versutias calumniasque convertunt, vagi, instabiles, quia radicem nequeunt habere veritatis. Sic merito asperis odoribus comparata sunt, quæ simplicium corda fetido-sermone decipiunt.

Vers. 15. Oves eorum letosæ, abundantes in egressibus suis. Iloc magis'ad litteram congruenter accipimus: quia propositum prophetæ est tales ostendere, caduca tantum et temporalia possidere. Hi fetosum videntur habere peculium, dum ipsi fide steriles esse doceantur. Abundans quippe dictus est, ab unda quasi redundans. Ipsa quoque pecora, quæ habere cernuntur, non dixit eos in ingressibus, sed in egressibus possidere, quia totum ab eis egreditur, quando ipsi quoque perituri esse monstrantur.

Vers. 16. Boves corum crassi [ms. F. et ed., crassa]. Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Hic affluens faculias osienditur, quorum boves non assiduo labore macri, sed deliciosa otiositate pinguissimi sunt : sed ipsi veritate tenues atque jejuni esse monstrantur. Sequitur, Non est ruina maceriæ. Adhuc felicitas describitur impiorum, quæ tamen in rebus transitoriis esse convincitur. Maceries est paries ex sola compositione saxorum, qui aut vineas claudit, aut hortorum culta communit. Quapropter eorum commemoratur tanta prosperitas, ut nec ipsa ruant, quæ in aliquam utllitatem videntur erecta. Subjicitur, neque transitus, neque clamor in plateis earum. Hoc quoque vult ad sæculi istius felicia pertinere; ut quando se patres familias cupiunt reficere per quietem, non sit transitus per domos corum, ant clamor oriatur turbidus in plateis: ne somnus eorum importuna loquacitate rumpatur, sed silentium sit cum volunt quiescere, occursus cum se amicos salutare præcipiunt. Quæ D figura dicitur climax quando dictio gradatim ad superiora conscendit.

Vers. 17. Beatum dizerunt popa... A cui hæe sunt; beatus populus cujus est Dominus Deus ejus. Hic versus duas quidem, sed diversas probatur continere sententias. Una est eorum qui sihi videntur felices, altera vero beatorum. Ait enim: Beatum dizerunt populum cui hæe sunt; scilicet superiora quæ dicta sunt. Sic judicant qui veritatis discipuli non fuerunt, mundi divitias præferunt, et cælestia regna contemnunt: heatitudinem putantes, ant oves fetosas aspicere, aut boves crassissimos possidere. Audite, male persuasi; audite, dementes, in sinis ra poni quæ putatis es e magnifica. Sic enim de sapientia

legitur : In dextera ejus anni vitæ; in sinistra ejus A virtutibus in his septem psalmis sequentibus mirabidivitiæ et gloria (Prov. 111, 16). Audiamus nunc quid dicatur de turba fidelium : Beatus populus cujus est Dominus Deus ejus. Post illam irrisionem quie de sceleratis facta est, venit ad penetralia sapientiæ, hoc est ad vocem ipsam sanctissimæ veritatis. Desinit enim veraciter qui sit beatus populus; scilicet, cujus est Dominus Deus ejus. Dicendo, cujus est Dominus, sanctos viros significat, et probabili se conversatione tractantes. Illorum enim Dominus non dicitur, qui ejus nequaquam prædicationibus acquiescunt. Ipsi enim Dominum habent Christum, qui et ejus servi specialiter noncupantur. Addidit quoque, Deus ejus, id est quibus propitius esse dignatur. Sæpe enim sic legimus a sidelibus dictum: Deus meus, et Dominus meus (Joan. xx, 28). Nam si nos servi ejus B explicatur, justos designat, quibus nulla virtus per integre dicimur, ille Dominus noster veraciter nuncupatur. Sie paucis verbis beati populi definitio plenissima veritate completa est.

Conclusio psalmi.

Triumphalis quidem psalmus auditus est; sed videamus quo pertineat ista victoria quæ specialiter ad similitudinem Ecclesiæ constat esse perfecta. Nam licet per istum sanctum virum multa Dominus religionis suæ sacramenta monstraverit, hoc tamen evidenter ad puguas Ecclesiæ declarandas, quas spiritualiter pasitur, probatur effectum; ut pastorali petra superbus caderet, cum se virium suarum præsum tione jactaret. Quapropier exemplar istud totius versum respiciat populum Christianum, qui inimicum suum terribilem petræ noscitur soliditate superasse. Illud quoque magnopere contuendum est, quo i po t tot psalmorum longissimam seriem, hic mundanarum rerum quasi quidam terminus videtur appositus. Neque enim post hunc aliquid aut de Ecclesiæ persecutionibus, aut de amaritudine sæculi, aut de passionibus martyrum, aut de tribulatione pœnitentium, aut de lamentatione sidelium, aut de Antichristi abominanda elatione narratur; sed reliqui septem in magnum mysterium divinis præconiis aptati, cœlesti lætitia videntur esse plenissimi. Nunc ad laudes Domini repulsis nub.bus peccatorum, serenis mentibus accedamus.

PSALMUS CXLIV. Laudatio ipsi David.

David Christum Dominum significare et nominis ipsius interpretatione docuimus, et per descensum carnis ex parente sic appellatum esse monstratum est. Sed dum hoc nobis constare videatur, illud magis diligenter arbitror perscrutandum, cur hic titulus singulariter contincat : Laudatio ipsi David, cum in omnibus psalmis ejus gloria prædicetur. Sed bec ideo distinction clariorque posita est, quia come pleus omnibus quibus humana ignorantia fuerat instruenda, nunc ad sola præcipitur Domini vacare præconia, quæ laudes quadam distinctione suisque

liter explicantur. Quorum proprietas in suis conclusionibus (sicut factum est et in præcedentibus) aperitur. Nec vacat quod hic septemar o numero landes Domini concluduntur, quod pœnitentium confessio tali calculo prænotatur, quod ipse Spiritus sanctus septenaria virtute prædicatus est : illud forsitan in dicans sacramentum, quando Moysi Dominus pracepit ut in tabernaculo suo septem lucernas appon- ret perpetuo lumine lucentes (Exod. xxv, 37). Sed cum nihil in Scripturis divinis probetur otiosum, maxime Hebræi alphabeti 487 ordinem et hic non incassum arbitror per versuum capita custoditum, quem in duobus generibus hominum in vigesimo quarto psalmo diximus accipiendum. Nam cum totis litteris gratiam Domini deesse monstratur; cum vero non toris characteribus adnotatur, illos videtur ostendere qui in Ecclesia quidem sunt Domini, sed non adro cunctis bonis operibus probantur esse perfecti. De hac enim mistura legitur : Oves et boves universas, insuper et pecora campi (Psal. viii, 8). Sic isti alphabeto littera tantum una subtrahitur, ut non illes summos indicare videatur. Nam et Dominus in Evangelio dixit homini, qui se probabili conversatione tractabat : Unum tibi deest : sed si vis esse perfectus, rende omnia tua, et sequere me (Marc. x, 21). Sed cum omnes hoc non faciant, a perfecto aliquid minus habere noscuntur. Quaprover gratias agentes fidei gravidum hujusmodi debemus accipere. Goliath c sterium suæ pietatis ostendit; ut et nos qui maxima sumus meritorum parte curati, similia postulare præsumamus, quatenus ad laudes ejus æternas indu!gentiæ ipsius munere pervenire mereamur. Sive magis quod postea reperi, imperfec i alphabetides indicant Ecclesiam, quæ bic adhuc agitur, et necdum est iniquorum sequestratione purgata; plenari vero futuram significant Jerusalem, ubi jam perfectorum cœtus sanctorum electione complebitur. Quod eti m ipsi psalmi qui Hebræis litteris prænotantur, si diligenter inspicias, indicare noscuntur.

Divisio psalmi.

Laudatio Christi quæ a beato propheta proposita est, alphabeti Hebræi ordine decurrens, tribus nar-D rationibus explicatur. Prima est laudis ejus infinita promissio, continens prædicti alphabeti litteras tres. Secunda dicit laudem Domini novem modis esse peragendam, habens litteras quatuor. Tertia parte quæ in secunda de præconio Christi breviter proposuit. paulo latius atque evidenter explanat, in fine commonens ab omni carne Dominum debere laudari; quæ pars retinet litteras quatuordecim. Illud tamen præ omnibus debemus intendere : quia sic dictum est unde Dominus laudari possit, ut tamen partes ipsæ inexplicabiles esse videantur. Verbi gratia, dicitur laudandus esse in operibus suis : sed quis ejus possit opera, ut dignum est, explicare? Dicitur de potentia : sed quis ejus potentiam enarrare prævaleat? Una

ergo veritas est, sie per partes laudem diei Domino, A cructabunt, et justitiam tuam exaltabunt. Venit ad seut tamen non credas eam sufficienter posse compleri.

Expositio psalmi.

Vers. 1. ALEPH. Exaltabo te, Deus meus Rex, et benedicam nomen tuum in saculum, et in saculum saculi. Beatus propheta Spiritu divino completus, erupit in vocem, non humana sapientia præsumens, sed superna contemplatione illuminatus. Neque enim locale aliquid aut speciale dicitur, sed unde mundi imbecillitates cunctæ salventur. Exaltabo te, dictum est, notum te faciam prædicando quod es. Nam quemadmodum putetur aliqua laude Deus altior sieri, cum divina perfectio non possit augeri? Rex meus professio fidei est, quoniam ab ipso se dicebat regi, cui se noverat pura mente famulari. Benedicere nomen ejus est B quenter debeat laus dominica decantari; convenit ut in sæculum, hic illi per psalmodiæ gratiam supplicare; quod qui dignus est facere, et in illa eum merebitur æternitate laudare. Sic enim sequitur, Et in sæculum sæculi, ubi jam nullus est finis; sed quod feliciter incipitur, perpetua jucunditate servatur.

Vers. 2. Betu. Per singulos dies benedicam te, et laudabo nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi. Superius dixit : Exaltabo te, Deus. Et ne forsitan humana negligentia semel crederet esse faciendum, neces: arie commonitum est, per singulos dies ; ubi revera mutua sibi alternatione succedant. Sed qui hic per istos singulos dies benedicit Dominum, ibi in illo æterno uno d'e qui venturus est, cum beatis continua exsultatione laudabit. Ad reliqua vero verba hujus versus quoniam sunt similia, superior expositio dicta C nicæ nascuntar arbitror apprehensa; ut Trinitatis sufficiat.

Vers. 3. GIMEL. Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. Miranda complexio, vera prædicatio, sic laudare Dominum, ut quantum est magnus, non æstimes explicandum. Sensus enim totius creaturæ deficit, et adhuc illa retractatio semper excrescit. Nam sicut nullo loco clauditur, ita nec eloquentia quamvis amplissima ejus possunt præconia terminari. Virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis, cujus vera definitio est, finem in sanctis laudibus non habere. Et nota quia dum dicitur : Magnitudinis ejus finem non esse, nunquam te præcipit ab ejus prædicatione cessare. Nam et taciti gratias agimus, cum nos probabili conversatione tractamus. Qui cum nullis possit D tium, ut miserator dicatur. Nam quod misericors dilaudibus comprehendi, singulis tamen sermonibus indicatur, cum dicitur : Magnus nimis; et iterum, Magnitudinis ejus non est finis. Qui definitionis quintus est modus; hic Grace dicitur κατά την λέξεν, Latine ad verbum, quando singulis vocabulis rem quam scire quærimus, intimamus.

Vers. 4. Daletti. Generatio et generatio laudabunt opera tua, cl potentiam tuam pronuntiabunt.

Vers. 5. He. Magnificentium majestatis tuce et sanctitatem tuam loquentur, et mirabilia tua narrabunt.

Vers. 6. VAU. Et virtutem terribiliun tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt.

Vers. 7. ZAIN. Memoriam abundantia suavitatis tua

cundam narrationem, ubi species dominicæ laudis sacrato calculo prænotatur. Sed quamvis ista rejetitio generationum infinitum tempus ostendere videatur, quia Domini opera semper constat esse laudanda: tamen generatio et generatio ad duos magis debent populos applicari: una ad Hebræorum, quæ per signum circumcisionis electa est; altera quæ venit ex gentibus. Ipsæ sunt enim quæ Domini beneficia susceperunt. Et merito dicuntur præconia ipsius canere, quæ ad ejus devotionis probantor munera pervenisse. Sed quoniam hæc novem, id est opera, potentia, magnificentia, 488 sanctitas, mirabilia, virtus terribiliorum, magnitudo, memoria, justitia, in modum propositionis hic dicta sunt, ut eisdem lineis conseibi de ipsis evidentius dicere debeamus, ubi et auctoritas judicavit latius exponenda: quæ nos intis nominibus forsitan possumus appellare cataractas divini eloquii, fontes verborum cœlestium, ubera beata præconii, unde et humanum genus pia confessione reficitur, et angelis beatitudo sine fine præstatur. Quæ argumenta in summa ita arbitror esse definienda: Ratio quæ rei incomprehensibilis atque altissime summatim et breviter in quantum valet, non quantum est, efficit mentionem. Hinc enim nibil extrinsecus, nihil verisimile, nihil proferri videtur ambiguum; sed omnia talia procedunt, qualia et veritas loquitur, et de veritate dicuntur. In magnum quoque sacramentum hæc novem loca, unde laudes domihonor tertio in se triplicato numero possit agnosci. Iste quoque numerus continetur et in codicibus sacris, quos sancta Domini legit et veneratur Ecclesia; id est in Octateucho [mss. A., B., F., Pentateucho], in Regum, in Prophetis, in Psalterio, in Salomone, in Agiographis, in Evangeliis, in Epistolis apostol » rum, in Actibus apostolorum cum Apocalypsi. Sic numerus iste cœlestium rerum commemoratione fecundus est.

Vers. 8. HETH. Misericors et miserator Dominus. Tertia narratio quæ superest, introitur: in qua loca illa argumentorum latius exsequitur, que in secunda parte breviter intimavit; ea nunc singillatim mente sollicita perquiramus. Ab operibus Domini fecit inicitur, naturæ ipsius virtus est; quod miserator, fragilitati nostræ causa salutis est. Misericors est enim cum creat, quia nullis beneficiis provocatur ut prastet, sed clementiæ suæ dispositione universa fæil ad existentiam pervenire. Miserator quoque est, cum res cadentes sua pietate reconstruit, quatenus qui per culpam corruent, per gratiam subleventur. Quit enim actibus suis meretur munera Domini Salvatoris, dum absolute legatur : Omnes peccaverunt et egent gloria Dei (Rom. 111, 23)? Misericors autem et mir serator figura paronomasia est, quæ et denominatio dicitur.

Patiens et multum misericora Venit ad secundum

-argumenti locum, qui appellatur a potentia, quam A nostra virtute aut pietate secerimus hunc ambulare (Act. non laudavit quod terras suspendit, maria coercuit, stellis cœlum depinxit; sed tolerantem dixit excessus humanos, ut qui puniri possent lege justitiæ, probentur per patientiam Domini non perire, sicut legitur: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et rivat (Ezech. xviii, 32).

Vers. 9. Tetu. Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus. Tertius argumenti locus est a magnificentia. Quid enim magnificentius quam suavem esse universis, qui tamen eum devotis sensibus ipsius munere gustaverunt? Sicut Petrus apostolus dicit : Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus (I Peir. 11, 3). Dulcis enim dici non potest, nisi eis qui bona ipsius spiritualiter imbiberunt. Quid iterum magnificentius quam miseratio. B ne regnum tale putares, quale in mundo forsitan esse nes supra omnes operas suns impendere, quæ eo gloriantur auctore? Dicat aliquis: Cur ergo damnandi sunt peccatores, quos ejus creaturam esse non dubium est? Sed respice quia miserationes conferendas dicit supra operas Domini. Ipsum enim coronat, quod in nobis occulto judicio gratia prarogante largitur; illud damnat quod diabolo machinante construitur. Vis enim posita verborum solvit absolutissime quæstionem. Opera enim Domini semper eliguntur, nostra vel diaboli sine dubitatione damnantur.

Vers. 10. Job. Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant tibi. Quartus locus a sanctitate narratur. Ipsa est enim sanctitas quam superius dixit, ut ei sancti sui debeant consiteri, id est boni angeli, dominationes, potestates, et principa. C tus, vel justi homines, et quidquid beatum esse cognoscitur. Sed quia omnes creaturæ non sunt in intellectuali dignitate sublimes, ut jumenta, saxa, ligna, terra, vel his similia, quomodo illum poterit omnis creatura prædicare? Confitetur plane in hoc quod est, dum suum glorisicare sacit auctorem, qui omnia admirabili dispositione perfecit; ut aut per se ipsæ creaturæ laudent, aut per rationales subs'antias opera Domini valde bona prædicentur.

Vers. 11. Caph. Glorium regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur. Quintus a mirabilibus producitur locus. Quam mirabilis enim Deus, qui fecit cœlum et terram, eaque diversis Lonis stupenda varietate complevit! In parvis enim est mensura sufficiens, in mediocribus æquabile temperamentum, in D tempore opportuno. magnis abundantia copiosa donorum. Et necesse est to:um esse mirabile, quando universarum rerum omnipotentem constat auctorem.

Vers. 12. LAMED. Ut notam faciant filiis hominum polentiam tuam, et gloriam magnificentiæ regni tui. Sextus locus qui est a virtutibus intro tur. Hoc est enim quod in secunda parte dixit : Virtutem terribilium tuorum. Sanctis enim prædicantibus [ed. prædicatoribus] nota facta est potentia Domini et gloria regni ejus, ne ignorata minus forsitan quæreretur. Nota quoque facta est potentia ejus, cum l'etrus et Joannes ex utero matris claudum ambulare secerunt, dicentes: Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, quasi

111, 12)? Et paulo post dicunt : Quod in nomine Jesu Christi salvus sit factus. Nota etiam facta est potentia Domini, quando diversas virtutes apostoli invocato ejus nomine perfecerunt.

Vers. 13. Men. Regnum tuum, Domine, regnum omnium saculorum, et dominatio tua in omni generatione et progenie. Venit ad septimum locum, qui trahitur a magnitudine. Nam si magnum est ad tempus imperare, quanto magnificentius dominationis terminum non habere? Primum enim signum Domini de perpetuitate laudavit, postea de ipsius dominationis effectu. Sunt enim regna humana, sed non æterna; sunt et aliorum comparatione fortia, sed non diutius dominantia; et ideo perpetuitas ista commemoratur. cognoscis.

Vers. 14. Sanech. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos. 489 Octavus locus aperitur, qui dicitur ab abundantia. Ipsa est : Memoriam abundantiæ suavitatis tuw eructabunt, quam superius in antefata secunda parte memoravit. Fidelis ergo dicitur, quomam sui adventus promissa complevit; et non in paucis, sed in omnibus verbis suis. Quod revera ipsi soli convenit qui dixit : Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Matth. xxiv, 35). Qui sicut verax in promissionibus, ita et sanctus in omni sua operatione dignoscitur. Hoc quoque ad abundantiam Domini non est dubium pertinere, quando elevantur ruentes, absolvuntur rei, eriguntur elisi. Tunc enim recordatio suavitatis ipsius habetur, cum factorum talium virtus aspicitur, et eructatur in laudibus ejus, qui dignatus est de potestate diaboli eripere peccatorem. Et vide quoniam et hic dux res Domino deputantur; ipse enim allevat ruentes, qui adhuc min'me corruerunt; ipse erigit elisos, qui jam ruinam sustinuisse noscuntur. Merito, quoniam ne cadamus ipso custode defendimur; ut vero prostrati surgere valeamus, virtute ipsius nihilominus sublevamur. Hæc enim et talia per abundantiam suavitatis ipsius fieri posse non dubium est.

Vers. 15. Ain. Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illis [mss. A., B., illorum] in

Vers. 16. Pae. Aperis tu manum tuam, et iniples omne animal benedictione. Ecce nonus locus intratur, qui dicitur a justitia. Ilic in his duobus et alio versu qui sequitur latius explanatur; ut qui Dominum misericordem audiunt, justum quoque judicem contremiscant. Justitiæ enim ipsius est, ut qui in ipso spirare non desinunt, ab ipso satie atis munera consequantur. Sed ista esca uniuscujusque rei continentia debet intelligi. Alia enim corporaliter, alia spiritua liter expetunt gubernari; sed his omnibus una esca est largitas dispensata Creatoris. Et ne crederes semper dandum esse quod petitur, adjecit, in tempore opportuno Multi enim petunt, sed feliciter differunilla nobis Dominus propitius tribuat, quæ expedire cognoscit. Nos enim (sicut d'cit Apostolus) quid orenius, sicut oportet, nescimus (Rom, vin, 26). Cognoscimus etiam in potestate ipsius omnia constituta, quando ipso manum aperiente, omne animal benedictione completur. Sed melius, ut hoc animal rationabilem creaturam debeamus accipere, quam revera constat posse benedici.

Vers. 17. SADE. Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Manisestata est pars illa justitiæ, quando ipsum quoque nomen cognoscimus esse memoratum. Viæ Domini sunt dispositiones atque voluntates, quas, si vere intelligimus, semper justas esse sentimus. Num cum nos verberat, æquitatem facit, quia peccatis digna restituit; et ideo B gens perscrutator invenerit, quæ ad laudes Domini dum nobis petimus parci, prius ejus justitiam confiteamur, et sic ab ipso exspectemus munera pictatis. Sanctus, et pium significat, et patientem, et bonorum omnium largitorem : quoniam quidquid ab illo efficitur, virtutum laude completur. Viæ pertinent al dispositiones, operatio ad effectum; sed hoc pro nostra imbecillitate dividitur. Cæterum apud illum, h c est velle quod sacere, hoc disponere quod jubere.

Vers. 18. COPH. Prope est Dominus omnibus incqcantibus eum in veritate.

Vers. 19. Rgs. Voluntatem timentium se faciet, et orationes eorum exaudiet, et salvos faciet eos. Et hæc quoque probantur ad justitiam Domini pertinere. Proximus dicitur propitius, iratus vero longinguus. Nam C præsentia ejus semper et ubique est, sicut et in superiori psalmo dietum est. Si ascendero in cœlum. tu illic es; si descendero in infernum, ades (Psal. cxxxviii, 8), etc. Sed quoniam et illi invocant, qui sua cupiunt de sideria vana compleri, additum est, in veritate, quod omnes superfluitates excluderet : quia solus veraciter invocat, quisquis ab eo petit, quæ ipse magis postulanda constituit. Revera enim hunc exaudit, cui probantur profutura concedi. Nam quale est nimietatem precum exigere, quod importunum pe itorem pæniteat accepisse? sicut filiis Israel contigit, quando regem sibi dari more gentium postularunt (I Reg. viii. 5).

Vers. 20. Sin. Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet. Jam concluditur in D brevitare pars illa justitiæ, quia utrumque ad Domini pertinet æquitatem , ut diligentes se custodiat , et peccutores pro corum iniquitate disperdat. Quod autem dicit, omnes peccatores esse perdendos, illos significat qui in sua obstinatione persistunt. Nam qui se ad Dominum puro corde convertunt, peccatores esse jam desinunt, sicut in alio psalmo dictum est : Bea i quorum remissæ sunt iniquitates (Psal.

Vers. 21. TAU. Landem Domini loquetur os meum: et benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in sæcu-.um et in sæculum sæculi. Expositis omnibus locis quæ laudem Domini generare ac producere censue-

tur. Quapropter unum hoc assidue deprecemur, ut A runt, nunc ejus repetit brevissimam conclusionem; ut quod nullis libris, nullis valet homanis viribus explicari, mirabili compendio probetur esse conclusum. Laudem Domini os suum, id est cordis arcanum promittit effari, unde se propheta noverat libenter audiri. Commonet etiam humanam carnem universam Dominum benedicere Salvatorem; quod dictum constat per figuram synecdoche, id est a parte totum. Per carnem enim significat homines, sicut idem homines significat, quando solas animas dicit, ut est illud Exodi: Omnes autem animæ quæ intraverunt in Ægyptum, animæ septuaginta quinque (Exod. 1, 5). Ipsa enim caro est quæ potest Dominum digna laude Lenedicere. Si quam vero partem supra ista quæ diximus, sive in futuris, sive in præteritis psalmis dilidebeat applicari, ad supradictorum aliquem modum (ut tamen nos opinamur) non dubitet pertinere; nec accuset a nobis ad liquidum minime comprehensum, quod profitemur immensum. Hoc Aristoteles acer ingenio (ut arbitror) a mulatus, argumentorum sæcularium loca mirabili subtilitate collegit; ut sicut universus sermo litteris, ita et illa complexione omnis humanitas prolata [mss. A., B., F., probata] sententia clauderetur. Hinc dialectici disputationes suas compendiosis collectionibus arctaverunt; hinc oratores velut quædam Aumina cucurrerunt, hinc poetæ decoris floribus ambiuntur; bine satyrici, hine historici, hine comici tragicique ditati sunt, ut pene ab humana lingua videatur exceptum, quod ab bac fuerit complexione divisum. Huic 490 rei Topica nomen imposuit. Topica vero sunt argumentorum sedes, ex quibus ad faciendam fidem velut elementis quibusdam conficitur intentio disserentis. Quod legere atque tractare religio nulla condemnat, quoniam innoxie requiritur, quidquid sacris litteris non probatur adversum.

Conclusio psalmi.

Audivimus in uno psalmo breviter complexa, quæ in Scripturis sanctis late diffusa sunt. Ubi enim non legitur aut opera ipsius, aut potentia, aut magnificentia, aut sanctitas, aut mirabilia, aut virtus terribiliorum, aut magnitudo, aut abundantia, aut justitia; ut merito dici possit supernum horreum, ubi talis entheca rerum probatur esse cœlestium. Solent enim omnia simul non poni; laus autem Domini (ut opinamur) sine aliquo istorum non potest inveniri. Sed cum hic formulam dominicæ laudis diligenter expresserit, significavit utique et sequentes psalmos ad ejus sine dubio præconia pertinere, quibus talis regula complexioque præmissa est. Nec putes fortuitum, quod septem psalmis laudes Domini continentur; hoc est forsitan quod in centesimo decimo octavo psalmo dictum est : Septies in die laudem dizi tibi (Psal. cxvm, 164). Ipsa forsitan septem candelabra sunt, sicut Apocalypsis refert, quæ ante Dominum lucent (Apoc. 1, 12, 16). Ipsæ septem Ecclesiæ ad quas liber Domini jussus est destinari. Ipse denique Spiritus septiformis, qui ipsas laudes cœlesti largitate

concessit (Isai. x1, 2). Quapropter exsultemus co- A mur quid sihi velit ista repetitio. Prius imperat anipiose dedisse nobis Dominum, quod ejus auribus offeramus, tantum pura conscientia præbeatur. Nam quis dubitet grate suscipi, quod ipse sibi præcipit unmolari? O pietas immensa Creatoris! et laudari se jubet, et ne nostris delinquamus eloquiis, quemadmodum prædicetur [cd., præcipitur], ostendit. Non quod ille talibus indiguit, sed quia nobis hoc utile fuisse prospexit. Totum dixit, totum monuit, ne velimos errare. Ad postremum et ipsam naturam humanitatis, ne fragilis periret, assumpsit. Sed consideremus, si qui tam ingentia dona suscipimus, peccare tantæ gratiæ debeamus.

PSALMUS CXLV.

Alleluia.

Fitas, pulsatque Alleluia januas cordis, ne vacuis atque inanibus cogitationibus occupemur : quoniam etiosum tempus habere non decet militem Christi. Habet enim et lingua fructus suos; uberrima signidem messis inde colligitur, si in laudes Domini pura mente moveatur. Spirituale membrum est, cum famulatur auctori; ipsam quoque animam commendat, dum veritatem loquitur. Quapropter compleamus acrem dulcissimis sonis; nam musica ista salutaris non solum mortalium permulcet auditum, sed etiam intellectum delectat angelicum.

Divisio psalmi.

Cupiens propheta laudes Domini ex toto corde cantari [ed., cantare], primo ingressu dicit in hominibus minime confidendum, ne aliquid ab eo pete- C suam : in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. retur tepide, si et alius crederetur posse præstare. Secundo pronuntiat totam spem in omnipotente Domino reponendam; et cum sit iste Dominus, ex factis suis pulcherrime definitur; ut gentilitas tam frequenti ratione convicta, errores suos fideli devotione derelinguat.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Lauda, anima mea, Dominum. Ne terrenis desideriis voluntas ot osa vacaret, et in fatuis (ut assolet) curis mentis occuparetur intentio, dat sibi propheta salubre consilium, unde generalitati [mss. A., B., F., gentilitati] noverat consulendum, ut anima laudaret Dominum, non sonus concrepantium labiorum. Sæpe enim sic meditata proferimus ut peregrina cognatione translati, non nos sentiamus di- D gelio legimus increpatum : Stulte, hac nocte auferetur xisse quæ loquimur. Est enim virtus animæ spirituali vigore flammata, per diversa discurrens, qua causas ecelestium sive terrestrium creaturarum indagabili ratione perquirit, modo se superis, modo inferis miscens. Sed ista quemadmodum se habeant, prout Dominus donare dignatus est, in libro Animæ, qui in Variarum opere tertius decimus continetur, a nobis latius videntur exposita. Quapropter animam suam Psalmista hortatur laudare Dominum, ut explosis cogitationibus supervacuis, in ipso tantum negotio totis viribus occupetur.

Vers. 2. Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quandia ero [mss. A., B., F., suero]. Intr

mæ suæ laudare Dominum, nunc acquiescens duplici se promittit ordine laudaturum. Laudare in vita est, in illa æternitate Domino confiteri, quæ verius vita dicitur, quoniam nulla curarum pressura conteritur. Ideo enim laudabo dixit, ut futurum tempus ostenderet, quan lo angelis justisque hominibus sors ista communis est. De ista vero præsenti vita psallam dicitur, quod ad bonas operas (sicut sæpe diximus) manifestum est pertinere. Sic ergo accipiendum est, ut illic perpetue, hic psallatur assidue. Nom et ipsom quandiu ero istud sæculum significat, quia futurum erat, quando hic esse non poterat.

Vers. 3. Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum in quibus non est salus. Cœle-tis me-Ecce iterum autibus nostris insonat coelestis aucto- B dicus humana pectora prius mundat pestileris curis, ut salutaria remedia competenter infundat. Dicit enim, nec in dæmonibus, nec in hominibus esse præsumendum, qui salutem dare non possunt, quam jure proprio minime possidere noscuntur. Principes hic, spiritu les nequitias debemns advertere, de quibus dicit Apostolus: Quia non est nobis colluclatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates tenebrarum harum (Ephes. vi, 12). Filios homi ium significat sine dubitatione mortales . qui salutem dare non possunt, quia debita morte succumbunt. Solus est enim Filius hominis, id est sanctæ Virginis, qui tribuat salutem, quoniam ipsum constat humani generis existere Salvatorem.

> Vers. 4. Exict spiritus ejus et revertetur in terram 491 Causam reddit cur dixerit in homimbus con esse præsumendum. Hic spiritum, animam debemus accipere, sicut ait in Evangelio : Pater, in manus tuas commendo spiritum m um (Luc. xxIII, 40). Egressa itaque anima de claustro corporis sui, in tercam remeat caro defluens, unde sumpsit initium. Ideo enim addidit, suum, ut significaret inde fuisse procreatam, sicut legitur in Genesi : Fecit Deus hominem de limo terræ (Gen. 11, 7). Mortis igitur tempore percunt humanæ cogitationes, quæ se in diversos ambitus semper extendunt : modo possessionibus studentes, modo divitias congregantes, modo honores magnopere perquirendo. Sed ha c omnia dispereunt, quando earum rerum vota frus rantur; sicut divitem in Evana le anima tua : quæ autem præparasti cujus erunt (Luc. x11, 20)?

> Vers. 5. Bentus cujus Deus Jacob adjutor ejus. spes cjus in Domino Deo i, sius. Exploses noxiis cogitationibus, quibus humanum genus tanquam gravissimis morbis inficitur, propheta ad secundum venit ingressum, in quo tanquam salutare poculum humanis mentibus porrigit ebibendum. Non en m tantum proh buit inutiles præsumptiones, sed etram quæ fuerant appetenda pramonuit. Dicit enim de ipsa cogitatione sieri beatum, qui sperat in Dominum. Jacob vero patriarcham ideo sæpe diximus poni, quoniam post

id est vir videns Deum. Quod vocabulum ad omnes electos competenter aptatur. Adjutor enim ideo positum est, ut nos ad bonos nisus nominis ipsius intelligentia concitaret. Illis enim adjutor est, qui ipso donante virtutum gradus ascendere bonis intentionibus enituntur. Sequitur, spes cjus in Domino Deo ipsius, Ad superiorem sententiam pertinet ista prosecutio: quia B. atus est cujus spes esse cognoscitur in Domino Deo suo. Dicendo enim, spes, patientiam præsentium significat, et desideria futurorum. Nam quodlibet istud in boc mundo Christianus patiatur, æternæ beatitudinis cogitatione reficitur. Sed quoniam esse poterat et cultoribus dæmonum spes in deo suo, singulis variisque commatibus per unam speciem definitionis usque ad finem psalmi Dominum Christum designat, in quo debeat spes esse fidelium.

Vers. 6. Qui secit cœlum et terram, mure et omnia quæ in eis sunt. Qui custodit veritatem in sæculum. facit judicium injuriam patien:ibus, dat escam esurientibus. Dominus erigit elisos. Diximos in psalmo centesimo quadragesimo quarto posita esse loca ex quibus laus dominica formarctur, nunc ead, in c mmemoranda locis aptissimis æstimanius. Ait enim: Qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt; quod ab operibus ejus laudem prodiisse non dubium est. Quid enim gloriosius, quidve potest esse magnilicentius, quam cœlum et terram fecisse, et omnia quæ in eis sunt? Illud præteren quod dicit, facit judicium injuriam patientibus, dat escam esurientibus, ad justit am ejus manifestum est pertinere, quando æquitatem suam hominibus [mss. G. et cd., omnibus], prout C vult, judicii sui dono concedit. Secunda autem est ista species definitionis quæ Græce dicitur ennoematice, Latine notio nuncupatur. Non enim dicit substantialiter quid sit Deus, sed qu'd agat, vel quid egerit. Actus enim ejus ex parte aliqua, quantum tamen ipse concedit, potest notitia nostra comprehendere, substantiam vero ipsius non prævalet indagare. Dicit enim primum : Qui secit cælum et terram. Ipso est in quo spem suam debeant ponere Christiani. Sed licet cœli et terræ appellatione cuncta concluserit, addidit tamen, Et omnia quæ in eis sunt : ne quem alium putares vel minutissimarum rerum existere Creatorem. Sequitur, qui custodit veritatem insæculum. Ipse est scilicet Dominus Christus qui dixit : Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). Necesse est enim ut ille loquatur veritatem in sæculo, qui cœlestis veritas approbatur. De hominibus autem qui sub peccato sunt, dictum est : Omnis homo mendax (Psa'. cxv, 11). Adjecit, facit judicium injuriam patientibus. Christus est verus judex et gubernator zeternus, qui afflictos propter nomen suum vindicat, et miseretur innoxiis. Ipsi quippe sunt qui injuriam, id est injustitiam patiuntur, quando veritatem prædicantes, pœnis vehementibus affliguntur. Intulit, Dut escam esurientibus. Ipse enim dat escam esurientibus, qui Creator est mundi. Sed oportet nos escas spirituales expetere, ne sicut Judici saturitatem solum ventris delectemur accipere. Dicit enim Amos

ld est vir videns Deum. Quod vocabulum ad omnes A propheta: Ecce introduco famem super levram; non electos competenter aptatur. Adjutor enim ideo positum est, ut nos ad bonos nisus nominis ipsius intelligentia concitaret. Illis enim adjutor est, qui ipso donante virtutum gradus ascendere bonis intentionibus enituntur. Sequitur, spes ejus in Domino Deo ipsius, Ad superiorem sententiam pertinet ista prosecutio:

Vers. 7. Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cacos. Dominus diligit justos, Dominus custodit advenam. In hoc et seguenti versu ille locus aptandus est : Memoriam abundantiæ suavitatis ejus. Quid enim suavius quam ut misericordiæ ejus facta memorentur, ut dicat : Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cacos, Dominus ailigit justos, Dominus custodit advenam; pupillum et viduam suscipiet, et cium B peccatorum exterminabit? Solvit utique compeditos Dominus Christus, sicut in Evangelio dictom est: Nonne oportebat hanc filiam Abraha, quam alligarerat Satanas decem et octo annis solvi ab infirmitate sur (Luc. xiii, 16)? Sed hoc non solum de vexatione immundi spiritus potest inteliigi, sed etiam de omnibus vitiis, quibus mens nostra quasi quibusdam finibus illigatur. Nam sicut ligat diabolus qui peccata connectit, ita solvit Christus qui delicta dimittit. Sequitur, Dominus illuminat cacos. Omnes vitiosi caci sunt, quia peccatorum obscuritatibus implicantur. Sed istos ille solus illuminat qui in Evangelio luto facto perunxit oculos (Joan. 1x, 6), et contenebratum hominem ad gaudium perfectæ sanitatis adduxit. De quo etiam dictum est : Qui illuminat om::em hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9). Addidit quoque, Dominus diligit justes. Cujus est enim justos diligere, nisi qui cos prævalet in æternam beatitudinem collocare? Nam sicut diabolus affectat unpios, ita Dominus diligit justos. Subjecit etiam, Dominus custodit advenam, id est qui de Babylogia civitate diaboli ad Jerusalem civitatem Domini Salvatoris advenerit. Hunc custodit, si tamen in electorum 492 habitatione permanserit, sicut in alio psalmo dicitur: Incola ego sum apud te in terra, et peregrinus sicut omnes patres mei (Psal. xxxvIII, 13).

Vers. 8. Pupillum et viduam suscipiet, et viam peccatorum exterminabit. Pupillus et vidua sunt, qui Dominum pura mente respiciunt, humanis solatiis destituti; hos recipit Christus suo munimine vindicandos. Sed cum istos pro sua pietate receperit, diabolum, qui est via peccatorum, exterminabit, id est a termino regni sui reddet alienum, quod unicuique impiorum in illa saucta judicatione venturum est. Sit istis decem sententiis praconialibus, in quo Domino debeat spes esse fidelium, abundanter ostensum est. Et ne forsitan putes esse contrarium, quod in superiori psalmo diximus novem loca dominicæ laudis disposita : nunc autem in præconiis ejus denarium calculum memoravimus esse decursum. Scias aliul esse argumentorum sedes, aliud definitionum regulas; ibi enim singula quæque generali distinctione sunt posita, hic autem sub una specie definitionis variis sententiis quid sit Dominus intimatur; et, sinitiones pluresve collecta sant.

Vers. 9. Regnabit Dominus in eternum, Deus tuus, Sion, in sæculum sæculi. Hoc ex magnificentia Domini probatur intelligi. Quid enim magnificentius quam regnare Dominum Sion in sæculum sæcu'i, cuius regni non erit finis? Regnabit futurum tempus videtur ostendere, quando jam in ipso corda nostra firmissima stabilitate consistunt. Modo enim in niembris suis plenissime regnare non dicitur Christus, quia corda eorum interdum inanibus cogitationibus occupantur. Sed cum hoc mortale corpus inducrit immortalitatem, et noxias istas cogitationes cum mundi istius amissione reliquerit, tunc perfecte in sanctis regnaturus est Christus, quando (sicut scriptum est) Erit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv, B 28). Cujus autėm sit iste Dominus evidenter exponitur: Deus tuus, Sion. Sion Ecclesiam catholicam significare sæpe jam dictum est, propter speculationem quam exhibet populo Christiano. Ipse enim et cum ea, et in eadem regnabit, qui est benedictus in sacula seculorum.

Conclusio psa!mi.

Contemplationis beneficio propheta circa finem quasi sæculi constitutus, ubi jam mundi cognosciturpotius damoanda perversitas, universitatem docuit Domini laudibus occupari: ne caduca desideria quæreret, quæ proxime finienda constaret. Sed cum illud tempus venturum dicitur nobis, istud nostrum sine dubio nuntiatur. In mundi enim fine sumus, C siones Israel congregans. Per hunc et duos versus quando cum non longo intervallo suscepta morte deserimus. Transeant a nobis cupiditates caduca, illecebræ sæculares abscedant, illud potius desideremus quod æternum esse cognoscimus.

PSALMUS CXLVI. Alleluía.

Verba tituli sui subsequens textus exponit, ut peregr'na locutione non egeat, quem declaratio proprii sermonis explanat; lege enim initium psalmi, et exposuisti titulum. Alleluia siquidem significat Laudate Dominum; quod sibi utromque sic consona voce respondet, ut titulum initium putes esse psalmi; initium vero psalmi titulum rationabiliter arbitreris. Quapropter confidenter arque hilares ingrediamor bunc psalmum, cujus notitiam salutarem in ipsis quo- D gelio dictum est : Et mittet angelos suos cum tuba et que foribus absolute cognoscimus.

Divisio psalmi.

Primo modo hortatur propheta populum devotum laudare Dominum, qui humiles erigit, et superborum colla concidit. Secundo alacriter Domino dicit esse psallendum, qui supplicantibus beneficia profutura concedit, quoniam qui de suis viribus præsumunt, ei placere non possunt.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Laudale Dominum, quoniam bonus est pealmus; Deo nostro jucunda sit laudatio. Omnis opera humana mercedem sibi postulat debere retri-PATROL. LXX.

nt sieri solet, de uno loco argumentorum dua desi- A bui, ut quod laboriose peragimus, spc propositi muneris consolemur. In laudationibus vero Domini actus ipse habet præmium suum, quando ipsa erit retributio que nune est exercitatio. Nam cum b mum sit Dominum pradicare, inde unusquisque noscitur promissa dona recipere. Recipit plane, quando in illa angelica societate singulare lit munus sanctorum perpetuum Domini subire præconium. Laudemus ergo devotione qua possumus, et hic illa beata dona meditemur. Quid enim selicius quam modo exercere, quod te speras in futura beatitudine posse peragere? Psalmus autem est, ut a majoribus traditur, organum musicum, sicut cithara, pandurium, aliaque quæ vocibus nostris dulcissima modulatione respondent; and same diximus ad actus no-tros probatissimos pertinere. Quapropter laudationem Domini et psalterium in unam præcipit venire concordiam, ut sicut lingua Divinitatis præconia dicimus, ita eum bonorum actuum operatione laudenius. Sequitur, Deo nostro jucunda sit laudatio. Divinitati quippe est jucunda laudatio, quando actus nostri a sanctorum verborum qualitate non discrepant. Nam quale est uit psalmus castitatem dicat, et cantor ab obscenitate se non subtrahat? Si humilitatem prædicet, et narrator ejus superbiæ flatibus intumescat? Quapropter non potest a Domino bene percipi, quod contraria inter se noscitur adversitate luctari. Tunc est enim Domino jucunda laudatio, quando in unam societatem vox et vita convenerint.

> 493 alios qui sequuntur ex mirabilibus factisque gloriosis Dominus jure laudatur. Nam cum dicit : Ædificans Jerusalem Dominus, et dispersiones Israel congregans. Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones corum. Qui numerat multitudinem stellarum, et omnes nomine suo vocat, de factis utique suis mirabilis approlator. Ostenditur autem in primo versu discrepantia Dominum non amare, quando eum constat dispersa colligere. Nam quemadmodum in nobis patiatur alios esse actus, aliam cantilenam, qui totius mundi populos in sanctam colligit unitatem? Sic enim de vivis lapidibus ædificat Dominus civitatem Jerusalem, quando dispersiones Israel congregat, qua in toto mundo habitare noscuntur, sicut in Evanvoce magna, et congregabit [ed., congregabunt] electos a quatuor angulis terræ (Matth. xxiv, 31).

> Vers. 3. Qui sanat contritos corde, qui alligat contritiones corum. Mirabile genus curationis edicitur. ut si restaurari volumus, nosmetipsos vivacissime conteramus. Sed ista contritio ad redintegrationem pertinet, ad soliditatem deducit; et quod supra omne bonum est, illum medicum introducit, qui mternam tribuit sospitatem. Sequitar, qui alligat contritiones corum. Metaphora ab artificibus medendi, qui ossa fracta atque contrita quando solidare cupiunt, linteorum illigatione constringunt, ut in soliditatena pristinam ad locum suum redeuntia membra coa

tundebat (Luc. xviii, 13), ipsam in se contritionem probatus est effecisse, quam reo pectori non desinehat ingerere. Vers. 4. Qui numerat multitudinem stellarum, et

omnes nomine suo vocat. Sed quamvis et istud ad litteram Domini potentiam videatur ostendere, ut nobis innumerabiles stellas Divinitati dicat esse numerabiles, earumque nomina propriis vocabulis nuncui arena maris, et guttæ pluviarum, et capilli hominum dinumerati esse noscuntur : nam cum dicit, nomine suo, astrologos arguit, qui eas vocant nominibus alienis, ut Veneris, Mercurii, Jovis, Martis, Saturni, et his similia; illud tamen aptius est, ut ea magis intelligere debeamus. Superius enim dixerat : Contritos corde esse salvandos, quos jam post indulgentiæ medicinam stellas debemus accipere. Lucent enim velut astra in nocte hujus sæculi, qui meruerunt in sanctorum numero congregari. Sed quamvis multos hic continere videatur Ecclesia, illi tamen a Domino numerantur, qui regni ejus participatione gaudebunt. Nam stellas, sanctos viros nos posse intelligere Genesis locus ille testatur, qui ait : Multiplicabo semen tuum s'out stellas cæli (Gen. xxii, C nuitur. 17). Et Salomon dicit : Justi autem fulgebunt sicut stellæ cæli (Sap. 111, 7). Scimus autem a Domino nomina vocari posse sanctorum, quando eos in cœlo legimus esse conscriptos, sicut in Evangelio dicit: Nolite gloriari quia dæmonia subjecta sunt vobis; gaudete autem et exsultate, quia nominu vestra scripta sunt in cœlis (Luc. x, 20).

Vers. 5. Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus! In hoc et sequenti versu a magnitudine, Domini laus decora cantatur. Dicendo enim, Magnus Dominus et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus. Suscipiens mansuelos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram, magnitudo ejus absolute declaratur. Nam cum superius propheta per diversas partes lau- D in confessione, nunc cui Domino sit confitendum exidis excurreret, admiratione completus exclamat: Magnus Dominus noster! utique cujus nec facta numerari, nec laus prævalet apprehendi : congregans dispersiones Israel, sanans contritos corde, numerans multitudinem beatorum, et omnes nomine suo vocans. Quis enim possit comprehendere quanta sit de cunctis collecta laudatio, cum sit in unaquaque re mirabilis magnitudo? Dicendo enim, noster, culturas dementissimæ paganitatis excludit. Virtus autem magna, quia singularis, quia omnipotens, quia rerum omnium gubernator et conditor est. Sequitur, et sapientiæ ejus non est numerus. Ilic numerum pro fine debemus accipere, quia omnia calculus quæ sunt numerat et definit. Sapientia vero Dei quemadino-

lescant. Sic coelestis medicus poenitentium corda A dum potest habere numerum, que auctor calculi esse cognoscitur? Nam si numerari posset, jam videretur esse sub numero. Quod si nec ipse numerus totus a nobis potest sciri, quomodo, qua ratione prævalet divina sapientia comprehendi? Creaturis enim suis incomparabiliter potior est Creator, et ideo veraciter dictum est : Sapientiæ ejus non est numerus. Nam de his quæ creavit, Sapiens dicit: Omnia in mensura, numero et pondere Deum secisse (Sap. x1, 21).

Vers. 6. Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccutores usque ad terram. Mansueti sunt quos superius dixit tribulatione contritos et afflictionis consuctudine patientes. Et intuere quam pulcherrima sit facta diversitas. Mansueti suscipiuntur in cœlum, superbi dejiciuntur in terram, ut per mutatiocupari, quoniam illi omnia comprehensibilia sunt, B nem vicariam unde humilis levatus est, ibi superbus corruat, et unde Satanas elatus cecidit, sidelis homo sublevatus ascendat.

> V rs. 7. Incipite Domino in confessione; psallite Deo nostro in cithara. Venit ad modum secundum, ubi bortatur.hærentes, impellit dubios, increpat negligentes. Incipite enim illis dicitur qui adhuc tacere noscuntur. Dom no in confessione, subaudiendum est, cantate. Sed ista confessio laudem monet, et probitatis actionem hortatur. Cithara enim significat virtutes morales consona operatione præcinentes, quæ tunc veram citha: am reddunt, quando se fæderata societa e conjungunt. Nam sicut integra lyra dici non potest cui aliqua chorda subtrabitur, sic ne vir sanctus perfectus æstimatur, cui virtus ulla mi-

Vers. 8. Qui operit cælum nubibus, et parat terræ pluviam. Qui producit in montibus senum et herbam servituti hominum. In hoc et sequenti versu denuo Domini opera memorantur. Dicit enim: Qui operit cælum nubibus, et parat terræ p!uviam. Qui producit in montibus fenum et herbam servituti hominum. Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. Quid enim potentius quam Creatorem creaturis suis competenti modulo subvenire? Frequenter 494 autem Scriptura divina hanc speciem definitionis amplectitur, ut per id quod Dominus operatur, virtus ejus potestasque monstretur. Quod nunc per istum et alium versum consequenter esticitur. Nam cum superius posuisset : Incipite Dom'no denter ostendit. Sed quamvis ista et ad litteram bene videantur intelligi, melius tamen si allegorice dicta sentimus. Cælum hic sanctam prophetiam congruenter advertimus; hanc divina provisione similis nubibus tegit obscuritas, ut sensus nostros incitet ad quærendum, dum gratius accipitur, ad quod fatigato desiderio pervenitur. Sequitur quid nubes istæ parturiant, scilicet ut copiam videantur præstare pluviarum, hoc est divinæ prædicationis fontes irrigues. Sed cui terræ hæc pluvia paratur, utique sitienik Ille enim verbum Domini efficaciter suscipit, qui se ad audiendum superno munere desideranter obtulerit. Nec vacat quod dixit, parat, quia nisi ille eam præparaverit, nullus ad ipsam potest suis meritis

pervenire. Sequitur, Qui producit in montibus fenum A Multi enim timent; sed quia de perant de m.seet herbam servituti hominum. Hoc quoque spiritualiter accipiendum est. Montes significant viros sanctos, in quibus Dominus senum herbamque producit, unde simpliciores in Ecclesia catholica tanquam simplicia jumenta pascantur. Fenum pertinet ad prædicationes robustas, herba ad monita molliora. Fenum siquidem suit, quando dixit Apostolus : Volo omnes homines esse sicut meipsum (I Cor. vii, 7). Herba: Qui se non continut, nuba (Ibidem, 9). Et i:erum, Volo adolescentulas viduas nubere (I Tim. v, 14). Et rursus, Lac vobis potum dedi, non escam (I Cor. 111, 2). Isia enim minora præcepta herbis merito comparantur. Nam quod dicit, servituti hominum, significat usui humano deputata. Unde absolute cognoscitur, superiora quæ dicta sunt, ad homines esse referenda.

Vers. 9. Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. Jumenta ecclesiasticos significant greges, qui competenti refectione pascuntur, alii lacte, alii cibo solido, prout dispensatori visum fuerit, qui solus novit quæ su..t profutura præstare. Corci sunt irreligiosi viri, qui peccatorum nigredine inseparabiliter vestiuntur, nec aliquo splendore conversionis elucescunt. Pulli vero corvorum (ut physiologi volunt) cœlesti rore vescuntur, et adhuc paternas escas, id est cadaverum fetores, beneficio ætatis ignorant. Quapropter paganorum filiis atque perversorum dat escam, quia paternom vitam innocentiæ munere non sequentur. Et vide quid addidit, invocantibus eum : quoniam soli ipsi eum invocant qui regulas Scripturarum nulla hære- C tica pravitate subvertunt. Hoc nisi ad homines referas, invocare Dominum, quemadwodum potest pullis convenire corvorum?

Vers. 10. Non in viribus equi voluntatem habebit, nec in tabernaculis viri beneplacitum est ei. Postquam narravit illa quæ fecit Dominus, nunc dicit quæ ei possunt omnimodis displicere. Equus ad superbiam plerumque ponitur indicandam; nam et ipsum animal cervice præsumens, frenis semper incumbit, et ad cursus rapidos spumosa concertatione festinat. Huic superbus homo atque prætumidus comparatur, cui Divinitas non potest esse placabilis, quia mansuctos eligit et devotos, sicut et alius psalmus dicit : Fallax equus ad salutem (Psal. xxx11, 17). Et alibi : Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine D roddita in civibus suis, Dominum debeat jugl exsul-Domini Dei nostri magnificabimur (Peal. xix, 8). Tabernacula virorum infidelium sunt conventicula dementium paganorum, quæ se in culturas pessimas semper extendunt. Respice vim verborum, quia virorum dixit tabernacula, non divina, id est præsumptiones illicitas, quas sibi audaces homines propria volantate constituent. Vir enim et in malo ponitur, sient est illud: Virum sanguinum et dolosum abominebitur Dominus (Psal. v, 7).

Vers. 11. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus. Superius dixit qui ei poterant displicere, nunc dicit quales sint illi qui placent. Amat itaque cos Dominus qui cum formidant, sed non timore degeneri. ricordia ejus, minime diliguntur : sicut Judas, qui post timorem culpæ recognitæ, non supplicandum, sed desperandum potius astimavit. Ille enim timor Deo probatur acceptus, qui cum amore maximo et pia præsumptione conjungitur. Timeat ergo unusquisque ne peccet, amet ut supplicet. Nam si rogaturus non est, boc lacit et ille qui non timet.

Conclusio psalmi.

Et hunc quoque psalmum ad finem sæculi pertinere non dubium est, quando dispersiones Israel in unum populum congregantur, ut fiat unus grex et pastor unus (Joan. x1, 16). O beatum tempus, quando lapides illi vivi pretiosiores omnibus margaritis in cœlestem fabricam et æternam beatitudinem colliguntur! Tunc uniquie sanctorum erit dulcissimus labor suus, quibus pariet luctus consolationem, persecutio æternam requiem, paupertas pia dabit regna cœlestia, et quidquid hic graviter pertulerunt, ibi se talia sustinuisse gaudebunt. Dona, Domine, hic patientiam maiorum, ut illic facias nobis gaudium esse perpetuum.

PSALMUS CXLVII.

Alleluia.

Ad consuctum quidem Alleluia revertimur, sed hoc nullatenus repetere fastidimus : gustus qui semper appetitur, auditus qui non habet tædium, intellectus qui sine labore percipitur. Cujus verbi tantus honor est, ut cum sit in Hebraca lingua reconditum, nullo tamen constet alio sermone translatum. Hoc Græcus, hoc Latinus, hoc Chaldæus, hoc Syrus, hoc Persa, hoc Arabs, hoc tenet natio cuncta terrarum; et quidquid est deditum Divinitati, dignitatem hujus nominis pia devotione veneratur. Nulli absonum, nulli videtur absurdum; sed omnes celebrant gaudia sua hujus nominis suavitate prolata. Hoc ergo pura mente cantemus, totisque in eo viribus occupemur; ut sicut corporeis auribus dulcissimus sonus redditur, ita et cordis sinceritate proferatur.

495 Divisio psalmi.

Primo capite propheta ad J. rusalem, id est supernam breviter loquitur civitatem, ut secura jam tatione laudare. Secundo mysticis allusionibus latius enumerat, quanta populo suo pius miserator indulserit.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Lauda, Jerusalem, Dominum; lauda Deum tuum, Sion. Psalmus hic a primo versu usque ad finem potentiam Domini prædicandam commemorat, quod psalmi ipsius relatione cognoscis. Jerusalem (sicut jam sæpe dictum est) interpretatur visio pacis, quæ proprie ad illam civitatem pertinet quæ vitiorum et scandalorum consortia non habebit. Sed ista visio pacis erit Domini contemplatio Salvatoris. quam nemo alter merebitur, nisi qui ab universa mentis perturbatione liberatur. Unde mento base præmii munus, et vocabulum sublime pastoris.

Vers. 2. Quoniam confortavit seras portarum tuarum; benedixit filios tuos in te. Patenter causa futuræ beatitudinis indicatur. Nam cum res ista multorum prophetarum ore promissa sit, lucidissime tamen præsenti narratione declaratur. Cum enim seras confirmatas dicit esse portarum, clausas januas beatæ civitatis ostendit. Sera enim a sero dicta est, quo tempore in ostium mittitur, ut intrandi licentia denegetur. Quod illo tempore accidet quando sponsus intraverit, sicut in Evangelio de virginibus dicit: Et quæ paralæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua (Matth. xxv, 10). Clausa scilicet non ad custodiæ pænam, sed in beatitudinem sempiternum: quia nec inde quisquam ulterius sanctus R exibit, nec aliquis postea novus intrabit. O beatitudo secura justorum, quæ tall lege probatur suscipi, ut nunquam possit amitti! Merito, quoniam civitas illa contuibilem Deum intils habet; et ideo nemo inde desiderat egredi, quia præter i sum simile nil prævalet intueri. Sequitur, benedixit filios tuos in te. Magna est quidem benedictio filiorum, sed multo gratior, quando inter viscera materna præstatur. Quale est enim matri semper videre sorentes silios suos? Qua'e filiis genitricis gratiam jugiter contueri? ldeo enim dictum est, in te, quia nunquam ab illa Jerusalem exire poterunt, qui æterno munere consecrantur.

Vers. 3. Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumagna inæstimabilis, sub quanta laudis brevitate descripta est! Nam quid illa præstantius dici potest, cujus fines pacis munere terminantur? Unde absolute colligi potest, quia æterna tranquillitate perfruitur, quod intus habitare monstratur. Contra quidquid præter îpsam contigerit esse, gehenna est : et sicut beata Jerusalem pacem possidet, sic inselix Babylonia dolorum pugnam procul dubio sustinebit. Unius enim partis definitione, alterius causæ evidenter prodidit qualitatem. Hoc schema dicitur emphasis, quæ significat etiam id quod non dicit. Sed quemadmodum pax ista proveniat, consequenter exponitur, dum Adeles Christi Domini contemplatione saginantur. Adipem quippe frumenti dicit ipsam ficitur, ut omnem satietatem superare noscatur. Ipse est verus panis, qui de cœlo descendit (Joan. vi. 41). Nam si nos hic corporis sui participatione reficit, quemadmodum ibi satiabit, quos toto lumine suæ deitatis impleverit? Revera secura pax et inviolata tranquillitas, quando indigentia nobiscum ulla non litigat, nec aliquem lassitudo defatigat, non frigus contristat, non esuries gravat, et cætera quæ hic nostræ imbecillitati bellum semper insligunt. Ibi autem corporis animæque talis est societas, ut nulla inter se adversitate discordent, sed sibi utraque gloriosa voluntate consentiant.

Ners. 4. Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo ejus. Descripta civitate futuri saculi,

duo comina futurae illi conveniunt civitati, adepti A propheta venit ad secundum caput, in quo munera hic nobis conferenda prædicit, ut veritas tunc suturæ rei per beneficia præsentia jam possit agnosci. Eloquium Domini Verbum Patris est, quod ad terras descendit, quando humilitatem piæ incarnationis assumpsit. Emittit, prophetiæ spiriu præsens tempus ostendit, quamvis hoc de futuro dicere videretur. Sed cum dicit, emittit, non minorem prodit, sed concordiam sanctæ unitatis ostendit. Hujus enim omnipotentis Verbi sic cucurrit sermo velociter, ut sanctæ Trinitatis agnitio celerrima mirabili mundum velocitate compleverit, idolorum c. lturas veritatis ipsius manifestatione convertens.

> Vers. 5. Qui dat nivem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit.

Vers. 6. Mittit crystallum suum sicut frusta panis: ante saciem frigoris ejus quis subsistit [mss. A , B., sustinebit]? Postquam adventum Christi Domini prophetavit, nunc quid ejus beneficia præstent per allusiones tropicas consequenter exponit. Quæ figura dicitur parabole, quoniam res sibi genere dissimiles comparantur. Hæc igitur omnia, nix, nebula, crystallum, frigus, mala sunt hojos sæculi, quæ peccatorum gelu mortalia corda constringunt, et in stupore saxeo faciunt permanere, nisi Domini calore solvantur. Sed videamus quemadmodum singulis rebus competens medicina præstetur. Dicit enim: Qui dat nivem sicut lanam. Dat facit significat, sicut volgo dicimus : Dedit nobis indicium, quando aliquid monstratum atque edoctum esse declaramus. Quamenti satians [mes. A., B., F., satiat] te. Civitas illa c propter facit nivem sicut lanam, ut quod ante frigoris acerbitate gelatum est, in laneam mollitiem perducatur. Quod fit utique, quando frigidissima peccatis corda mortalium ad ardorem satisfactionis adduxerit. Nix enim est homo cum recedit a Domino; lana cum ad ejus meruerit venire medicinam. Nebula idem significat omne peccatum, quod semper caliginosa obscuritate peragitur; sed velut cinis, Domine præstante, dispergitur, dum ejus cumulus confessionis gratia dissipatur. Crystallum vero est in modum vitri per numerosas hiemes glacies condurata, et in duritiam saxi liquens admodum perducta substantia. Cui obstinati peccatores merito comparantur, qui algore perfidiæ constricti, per dies singulos congelescunt-Hos quoque Dominus velut frusta panis emittit, quacontuib lem Deitatem, unde sic justorum sensus re- D do 496 conversos sua facit prædicare magnalia, unde populus esuriens cœlesti pane vescatur. Frusti enim partes dicimus corporis alicujus. Significant quippe doctrinæ diversa dona, quæ ex peccatoribus in sanctis suis Dominus sæpius monstrare dignatus est. Sequitur, ante faciem frigoris ejus quis subsisii! Ante præsentiam frigoris ejus dicitur, hon quod ab ipso veniat, sed quod forte fieri permittat. Quale e ! illud : Induravit Deus cor Pharaonis (Exod. 1, 20). Et alibi : Ego Dominus faciens bonum, et creans malum (Isai. xLv, 7). Quapropter ante illad frigus, quod ipse non removet, nemo valet subsistere, quoniam potest homines pigra fatuitate damnare. Exiggeratur enim periculum, ut liberationi gloriesissima major gratia debeatur.

Vers. 7. Mittit verbum suum et liquesuciet ea ; et A collectie Jerusalem pracepit laudes Domini colefiavit spiritus ejus, et fluent aqua. Veniente Verbo nalla obscuritas, nullum frigus, nec ipsa quoque debet desperare duritia : quoniam resoluta malis suis quæ vocata fuerint, perducuntur in saluberrimum liquorem. Sic quæ exstiterant peccatorum gelu constricta, pietate Domini desluunt in medelam, sicut et alibi dictum est : Nec est qui se abscondat a calore ejus (Psal. xviii, 7). Nam spiritu ejus quasi austrino flatu durinia periculosi frigoris evanescit, dum acervi scelerum dissoluti, in humilitatis gratiam tabida col'a deponunt, et in liquores saluberrimos adducti, spiritualis beneficii fluenta profundunt. Sic factum est de persecutore Saulo, sic fit hodieque de plurimis, ut qui modo sunt obnis irrigui.

Vers. 8. Pronuntians verbum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel. Per Jacob et Israel significatur Ecclesia. Hæc enim duo nomina unius exstitere personæ, sicut ex duobus populis factus est unus, qui et Israel bene dicitur, et Jacob proprie nuncupatur. Nam et modo Israelita est quicunque sidelis est, et ante Jacob fuit qui Domino pura devotione complacuit. Ipsi enim verbum suum, ipsi noscitur pronuntiasse justitias.

Vers. 9. Non fecit tal'ter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis. Hic versus sic videtur intelligi, quia licet omnes gentes religio Christiana complexa sit, nulli tamen facie ad faciem est locutus, aut mare divisit, aut manna pluit, aut taber- C nacula nube complevit, aut holocausta ipsorum cœlesti igne consumpsit, et cætera quæ illi populo visibiliter superno munere præstabantur. Nobis enim spiritualiter fiunt, quæ illorum oculis corporaliter apparebant.

Alleluia.

Permovere solet quod in fine quorumdam psalmorum Alleluia positum reperimus. Significat forsitan eos totos ad præconia Domini pertinere, nec alicujus alterius causæ relatione permixtos; sed sicut a capite incipiunt, ita usque ad finem in laude dominica terminantur. Sed hoc asseverare non possumus, quia in rebus talibus aliquid definire periculum est. Melius est enim altiora sibi hominem confiteri, quam aliqua præsumptione culpari; atque ideo quod de hac re vel de aliis novitatibus (præstante Domino) putavimus offerendum, in arbitrio sit legentis segni quod eligit.

Conclusio psalmi.

Hactenus de istis quatuor psalmis, qui de laudibus Domini præcesserunt, in conclusionibus eorum dictum est qua intentione formati sint, ut toti ad præparationem sequentium positi esse videantur. Ordo enim ipse psalmorum dispositionem rerum noscitur indicare mirabilem. Decorum enim fuit, ut prius de præceptis divini præconii; post, de mundi perversitate fugienda; tertio, de congregati ne Ecclesiæ diceretur; quarto, qui nunc finitus est brare, quæ de mundi istius diversis periculis libera!a, in æterna requie noscitur constituta. Quapropter choro illi sanctissimo, et de mundi partibus aggregato, trina subnectit ex ultatione gandendum, ut in opere sanctissimo Trinitatis gratia ubique fulgeret.

PSALMUS CXLVIII.

Alleluia.

Pars ista orationis paucis quidem syllabis arctatur, sed cogitata semper extenditur. Novitates enim suavissimas de se ejicit, cum eum acies mentis inspexerit. Nam dum a lectore dicitur, prædicatio laudis est; cum a populo respondetur, hymnus est. Sic stinata voluntate sicci, fiant postea fluxu prædicatio- B una voce peragitur tam diversum mysterium, cum in ipsa nihil appareat immutatum. Subtiliter autem psalinus iste tractandus est, quoniam propheta per paucarum commemorationem omnes creaturas hortatur laudes Domini debere cantare, rationales et intellectuales per se; eas vero quæ sunt intellectu vel sensu carentes, per illas scilicet quæ opera Domini sapientissima consideratione collaudant.

Divisio psalmi.

Considerans propheta in coelestibus et terrestribus rebus omnes operas Domini contineri, prima parte cœlestia hortatur ad laudes; secunda vero allegoricis allusionibus terrena commonet, ut Dominum devota mente concelebrent : unam causam probabilem utrisque subjungens, quia dignum est ut creatura suom debeat laudare creatorem.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Cum omnia cœlestia hymnos Domini jugiter profundant, perscrutandum est quare propheta illud primum admonet fieri, quod continue probatur impleri? Usus iste humanus est, ut cum videmus in agro laborantes dicamus: Laborate; cum legentes. legite; cum fabricantes, fabricate; ut exhortatio ista ad augendum magis studium quam ad inchoandum aliquid dici posse videatur. Sed quæ sunt ista de cœlis, quæ laudare provocantur? Scilicet illa quæ ad contemplandum Dominum purissimo intellectu ipsius largitate valentia sunt, 497 et perpetua char.tate succensa, auctorem suum suavi exsultatione concelebrant. Nam sicut sunt immortalia, ita nec eorum laudes aliquo fine clauduntur. In excelsis significat substantias digniores, quas merito sibi excelsas imbecillitas humana profitetur, quia carnis fragilitate deprimitur. Dignum est enim ut unaquæque res secundum percepti muneris modum suum laudet artificem.

Vers. 2. Laudate eum, omnes angeli ejus; laudate eum, omnes virtutes ejus. Quod angelus Græca lingua dicitur, Latine nuntius interpretatur. Sed cum ad aliquid perficiendum mittitur virtus cœlorum, ab officio suo hoc nomen assumit. Angelus enim ab officii d'eltur nomine, non naturæ. Sequitur, landate cum, omnes virtutes ejus. Hoc generale nomen est;

ibi enim concluduntur omnia quæ cœlestis militiæ A dandum. Quid enim dignius quam ut creatura creadignitate grandescunt. Sed ideo forsitan hoc loco angeli virtutibus sunt prælati, quia honorabilior æstimandus est per quem Domini jussa complentur. Pulcherrime autem in laudibus Domini ab angelis fecit initium, qui inter creaturas æstimantur eximii.

Vers. 3. Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellæ et lumen. Sol, luna, stellæ (ut quidam dicunt), etsi aliquo spiritu proprio regantur, tamen quia carnatibus oculis patescunt, inferiores esse virtutibus quæ non videntur, non absurda æstimatione colligitur, quamvis cœli speciem decoro lumine ornare videantur. Nam illa ad quæ pervenit noster aspectus, licet sint lucida atque subtilia, taillis cedant, quæ invisibili virtute subsistunt. Quapropter solem, lunam et stellas, sive per propriam rationem, sive per alias sensibiles et indicabiles substant'as propheta laudare præcepit Dominum, quia Creatoris beneficio existere meruerunt. Considerata enim tot lumina ingentes admirationes poterunt commovere, quando et mortales oculos videre faciunt, et ipsa in tam splendida claritate consistunt. Ilis rebus lumen generaliter adjunctum est, ut cætera in se lumen habentia, quæ dinumerata non sunt, tali complexione ad laudes dominicas incitaret.

Vers. 4. Laudate eum, cœli cœlorum et aquæ quæ super coelos sunt. Quamvis in Genesi unum coelum sabricatum esse legerimus, tamen eos plurali numero et Paulus apostolus appellavit, qui refert (11 Cor. x11, 2) in tertium se cœlum raptum, ibique talia cognovisse quæ homini non licebat effari; et hic plurali numero nuncupantur, quod tali forsitan ratione concordat. Dicimus unum esse palatium, quod multis membris, multis spatiis ambiatur: ita forsitau et cœli partes dicimus cœlos, dum complexio alque sinus ejus unus esse monstretur. Aquas vero super cœlos esse Genesis refert; ait enim : Divisitque aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ crant super firmamentum (Gen. 1, 7). Quod utrumque nimiæ laudis designat arcanum, ut et cœlorum tenuitas firma consistat, et aquæ supra ipsum positæ, cum sint graviores, nisi quando fuerant jussæ, non defluant. Cœli vero substantia, quamvis pura, lucida atique egregia esse putanda sit, dignaque talibus ac D Præceptum, legem dicit, sive conditionem, ut omnis tantis habitatoribus suis, tamen animal esse non comperi; et temerarium est ex opinione hominum dicere, quod coelestium litterarum non tradit auctoritas. Aquæ vero quæ super cælos sunt, ut arbitror, istas quæ depluunt esse non dubium est, testante Genesi: Cataractæ cæli apertæ sunt, et sacta est pluvia super terram quadreginta diebus et quadraginta noctibus (Gen. vii, 11, 12), et catera. Quod non adeo quierere necessarium est, quando aut per se, aut per substantias rationales laudare Dominum omnia commonentur.

Vers. 5. Laudent nomen Domini : quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. In hoc rersu ex operibus suis Dominum præcipit esse lau-

terem suum, id est conditio rerum proprium laudet auctorem? Et ut sententias philosophorum veritatis ipsius voce convinceret, ait : quia ipse dixit, et facia sunt. Dicendo, ipse, Dominum significat Salvatorem. Ipse est enim Verbum caro factum, cujus jussione cuncta creata sunt, sicut veritas Evangelii dicit : Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso fac:um est nihil (Joan. 1, 3). Et Apostolus ait : Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creature : quia in ipso condita sunt omnia in cælis et in terra, risibilia et invisibilia, sive sedes, sive dominationes, sive principalus, sive poleslales, omnia per ipsum et in ipso condita sunt (Coloss. 1, 15, 16). Quapropter philosophorum falsissima sententia conquiescat, qui munmen corpora e-se manifestum est ; et necesse est ut B dum putant coæternum Divinitati per se existere potuisse. Dixit ergo quando ait : Fiat lux, et facta est (Gen. 1, 3). Mandavit autem significat constituit atque firmavit, sicut et alius indicat psalmus : Mandavit in æternum testamentum sunm (Psal. cx. 9). Facta vero et creata habent aliquam distantiam si subtilius inquiramus. Facere enim possumus etiam nos, qui creare non possumus. Sed quoniam dixerat generale verbum, addidit quod erat Divinitatis proprium. quatenus sic facta intelligeres, ut creata esse sentires.

> Vers. 6. Statuit ea in æternum, et in saculum sæculi; præceptum posuit, et non præteribit. Ilic quoque locus potentiam Domini virtutemque declarat, dicens : Statuit ea in ælernum, et in sæculum sæculi; præcep um posuit, et non præteribit; ut dubium non sit omnipotentem esse Dominum, quando quæ ille constituit, nulla mutabilitate vertuntur. In parte siquidem cœlestium rerum facta conclusio est. Sed cum legatur de futuro sæculo : Erit cœlum norum et terra nova (Isai. LXV. 17), quemadmodum de isto ceelo dicitur : Statuit ea in æternum? Sed omnia Deo statuta esse non dubium est. Nam et homo ipse quamvis moriatur, Divinitati statutus est cum resurgit; sic et cœlum et terra Deo permanent cum novantur. Deposita enim (at Patres dicunt) inclementia sive corruptibili qualitate, natura ipsa ineliorata permanet, cum jussa fuerit in æternitate consistere, sicut et de corporis nostri permutatione dicit Apostolus: Dum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem (I Cor. xv, 53). sub ipsius potestate esse noscantur. Præterire autem non potest, quod omnipotens statuit, et veritas repromisit.

Vers. 7. Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi. Decursis cœlestibus substantiis, propheta venit ad secundam partem, ubi terrena commonet, sive animata, sive inanimata, ut laudes Domini per naturas sapientissimas debeaut explicare. Draco est sulcata squamis, in 498 modum serpentis producta nimis corporea magnitudo, qui naturali fervore succensus, in remedium temperamenti sui, aquosis speluncis inhabitat. Qui non humi repit, sel cum moveri placuerit, volitare narratur. Haic ruptus [mes. A., B., raptus] elephas cibus est, qui virtute mirabili nexibus suis ita ingentium belluarum mem- A terram. Et hic quoque locus ex magnificentia ipsius bra constringit, ut eis spiritum vitalem velut muscis erip at. Abyssorum vero, id est marinorum fluctuum considerata profunditas, universos debet rationales ad laudes Domini concitare. Et respice ordinem dictionis : quia unam substantiam de sensibilibus, alteram de insensibilibus posuit, ut Dominus debeat omnium creaturarum virtute laudari. Sed quoniam auctoritate Patrum diximus hunc psolmum hymnum esse beatorum, qui post hujus sæculi permutationem eantatur : dracones et abyssos personas hic truculentas et validus debemus accipere, quæ hic conversæ, in illa patria dominicis laudibus honoran-

Vers. 8. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ saciunt verbum ejus. Ignis, grando, nix, B nabilibus creaturis exsolvitur. Super cælum et terram glacies per allegoriam (sicut dictum est) homines significant, qui in hoc sæculo ex turbulentis et pessimis ad devotionis tranquillissima studia pervenerunt. Denique vide quid sequitur. spiritus procellarum, qui faciunt verbum ejus. Qui faciunt verbum ejus, nisi qui ex tempestuosis et improbis ad confe-si nis ipsius gratiam venire meruerunt?

Ver: 9. Montes et omnes 'colles, l'gna fructifera et omnes cedri.

Vers. 10. Bestiæ et universa pecora, serpentes et volucres pennatæ. Montes significant homines prætumida potestate sublimes; colles, mediocres æqualitate traciantes; ligna fructifera, qui ex duritia peccatorum conversi, fructus morum intulere dulcissimos. Cedri, absolute superbos significant et elatos; C testia, crudeles atque indomitos; universa pecora, communem scilicet et infinitam plebem. Serpentes, venenosos dicit et callidos. Volucres penna'æ philosophos significant, qui cogitationum suarum velocitate naturas rerum discurrere consucrunt. De quibus omnibus generibus hominum Christus sibi electos parat, qui in illa resurrectione angelorum possint cœtibus aggregari.

Vers. 11. Reges terræ et omnes populi, principes et omnes judices terræ.

Vers. 12. Juvenes et virgines, seniores cum junioribus. Reges terrarum frequenter diximus sanctos viros esse, regentes corpora sua, qui carni propriæ imperantes, eam non permittunt illecebras suæ voluntatis minum numerosa simul voluntate conveniunt. Principes, sæculi potestates excelsas non indecenter advertimus. Et ut nobiles intelligeres ac potentes, vide quid sequitur : et omnes judices terræ. Quod frequenter evenire cognovimus, ut subito mundi potestate derelicta, Domini diligant subire servitia. Juvenes dicit, qui ætatis calore ferventes, ad modestim se temperamenta convertunt. Seniores cum junioribas permixtam significat ætatem : quia de omni sexu, de omni atate potens est Dominus evocare quos eligit. Nam, ut hac omnia ad homines potuisses referre. vide anid seauitur.

Vers. 13. Laudent nomen Domini : quia exaltatum est nomen ejus solius; confessio ejus super cœlum et

et singularitate prædicatur. Nam cum dicatur, quia e allatum est nomen ejus solius; confessio ejus super cælum et terram, sine dubio magnificentia ipsius in toto orbe declaratur. Sed usque ad hanc sententiam superiora suspensa sunt, ut laudet Dominum populus sidelis, in illa scilicet patria constitutus, qui jam peccatorum noscitur nexibus absolutus. Sequitur causa justissima quare Dominus debeat prædicari. utique quia exaltatum est nomen ejus solius. Exaltatum est quippe, dum illi, sicut dicit Apostolus, Omne genu flectitur cælestium, terrestrium et infernorum. (Philip. 11, 10). Adjecit, confessio ejus super carlum et terram. Hic confessio laudem illam significat quailli pest sæculi istius innovationem ab omnibus ratiodixit, quia nec cœlestia nec terrena illis prædicationibus possunt æqualia reperiri.

Vers. 14. Et exaltabit cornu populi sui; hymnus omnibus sanctis ejus : filiis Israel, populo appropinquanti sibi. Ilic ex sanctitate Domini hymnus absolute profunditur. Nam cum dicit : Exaltabit cernu populi sui; hymnus omnibus sanctis ejus : filiis Israel, populo appropinquanti sibi, sine dubio sanctitas Domini muneraque laudantur, qui sanctos suos participatione sui muneris glorificare dignabitur. Et cornu pro potestate positum, sæpe jam diximus, quod hic humiliatum est propter afflictiones et dolores, quos patitur populus fidelis; ibi autem exaltabitur, ubi omnis gloria manifesta præstatur : primum, quia dexteram merentur; deinde cum Domino judicabunt; tercio, in æternam pacem gaudiumque transibunt; ut merito exaltati dicantur, qui usque ad ipsius Domini contemplationem mirabili ejus pieta e perveniunt. Quod tunc sit (sicut dicit Apostolus) cum tradiderit regnum Den Patri, cum evacuaverit omnem principalum, et omnem potestatem, et virtutem (I Cor. xv, 24). Oportet enim cum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Sequitur, humnus omnibus sanctis ejus. Vox ista promissio est et totius beatitudinis summa perfectio. Nam quod merebuntur sancti, hymnus est Domini, quem tunc canunt quando et xterno munere coronabuntur. Isto enim percepto, ulterius nil egebunt; sed illic erit quidquid modo non valet apprehendi : manna cœ'eim lere. Omnes populi turbas significat, quæ ad Do- D stis, satietas infastidibilis, incomprehensibile donum, assidue hoc agere, et in eo studio semper ardere. Humnus est ergo sanctorum cantus in laude Domini constitutus, cui anima corpusque perfecta purifate consentit. Quem etsi hic modo videmur dicere copide, tamen non possumus sine defectione peragere. Adjecit, filiis Israel, populo appropinquanti sibi. Quibus sanctis hymnus ille præstetur, ostendit, filiis utique Israel, qui non solum genere, sed side nomen istud habere declarantur. Illos enim Israelitas vero dicimus, qui recte credendo, cordis lumine Dominum respicere mernerunt. Sunt enim Israelitæ, qui mandatorum obedientia Christo Domino appropinquare monstrantur; illi enim ab ipso longe sunt qui ejus jussa non faciunt. Nemo ergo illi proximus, ni-i qui nescit esse separatum.

499 De Alleluia vero ultimo quod in superiori psalmo diximus, et hic debet intelligi : quoniam ipsa de vicino repetere, tædium magis quam intellectum generat audienti.

Conclusio psalmi.

Contneamur psalmum istum, quo decore, qua virtute præfulgeat. Referentur enim supernæ voces, quæ adhue nequeunt pro ista infirmitate corporalitatis audiri. Dicunt coelestes creaturæ laudem Domino, dicunt terrenæ substantiæ; et melodiæ cantibus agitur, ut Dominus creaturarum suarum consona exsultatione laudetur. In ipsis quippe primordiis opinabilem illam astronomiæ posuit disciplinam, quam sæculi doctores minutissime perquirentes, ita definiendam esse putaverunt: Astronomia est disciplina qua cursus cœlestium siderum, et figuras contemplatur omnes, et habitudines stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit. Cujus operatione solemni annum dicunt quadrifaria temporum divisione compleri. Hinc imbres fieri, hinc perhibent terrena procreari, hinc frigora venire, hinc aeris ziunt esse temperiem; et quidquid terris necessarium probatur, jussione Domini earum ministerio posse suppleri. Quam scientiam veteres nostri non adeo refugiendam esse dixerunt, quandiu tamen esse cognoscitur disciplina, et motus astrorum paturali solenmitate perquirit. At ubi se in astrologiæ par em labilis error infuderit, et vitas mortalium de cuisu stellarum putaverit colligendas, tunc abominandi, C time potius exci sunt, cum se æstimant prævidere quæ Creator nobis utiliter decrevit abscondere. Planeras etiam dicunt contra polum currere per certissimos meatus. Fabricam quoque cœli, quæ semper rotabili mobilitate se sustinet, habere quamdam harmoniæ delectationem, qua suavis et jugis est. Bed nos obsequia naturalium rerum ad auctoris referamus imperium, qui creaturas suas ipsa potentia sibi parere jubet qua fecit existere.

PSALMUS CXLIX. Alleluia.

Hoe nomen in usu habere omnimodis commonemur, quando Novo et Veteri Testamento cognoscinius decenter aptatum. Veteri prælatum est in cen- I tesimo quarto psalmo, ubi Ægypti miracula et maris Rubri beneficia describantor : hic novo camico docetur esse præpositum, ubi est totius religionis absoluta perfectio. Sic ubique positum est, quod semper constat esse dicendum. O nomen magna devotione venerandum, quod et angeli canunt, et in terris vota fidelium frequenter assumunt.

Divisio psalmi.

Superioribus psalmis innumeris admenitionibus laudes Domini propheta commendans, nunc etiam prima positione canticum novum Christo Domino diversis modis dicit es.e cantandum, qui de toto orbe terrarum universalem Jerusalem sua pietate

et membrum ipsius est. Membrum enim a capite suo A construxit. Secunda, gaudia sanctorum virtutesque describens, vindiciam peccantium gloriam dicit esse justorum.

Expositio psalmi.

Vers. 1. Cantate Domino canticum novum : laudetio ejus in ecclesia sanctorum. In hoc et in aliis tribus versibus qui sequuntur, ex operibus Domini magnitudo laudatur. Dicendo enim : Cautate Domino canticum novum : laudatio ejus in ecclesia sanctorum, etc., ex operibus suis d'cit esse prædicandum. Nam propheta in hoc mundo tantum corpore constitutus. intellectu et fide in illa patria cum angelica multitudine miscebatur, in qua commonet populum beatum novum canticum debere cantare. Canticum autem novum est, sanctæ incarnationis arcanum, nativitas B mirabilis, doctrina salutaris, passio magistra tolerantiæ, resurrectio spei nostræ certis-imum documentum, sessio ad dexteram Patris, virtutena significans et potentiam singularem. Et ne crederes istam laudem ubicunque aut a quibuslibet posse celebrari. sequitur, laudatio ejus in ecclesia sanctorum. Sive istam dicas, catholicam significat, quæ revera sanctorum est; sive illam Jerusalem cœlestem, et ipsa sine dubitatione sanctorum est. Ecclesia enim interpretatur collectio, quod ad utramque referri posse non dubium est.

Vers. 2. Lætetur Israel in eo qui fecit ipsum, et fhi [mss. A., B., F., filiæ] Sion exsultent super regem suum. Israel et Sion diversa quidem vocabula, sed virtus una sanctorum est; nam Israel interpretatur vir videns Peum; Sion speculatio dicitur. Quod utrumque ad beatum populum pertinere manifestum est, qui lætari et exsultare in Rege suo Christo Domino commonentur, quando ip um viderint omnipotentem, ipsum æterni præmi largitorem, quem hic crediderunt in sua majestate venturum. Quis enim erit illius gaudii modus couspicere illum Dominum rerum, qui hic mori creditus est pro salute cunctorum? Mensuram quidem istius lætitiæ jure nescimus, sed tamen ultra omnia bona esse confidimas, quod tanta veritas pollicetor.

Vers. 3. Laudent nomen ejus in choro; in tympano et psalterio psallant ei. In superiori versu in Domino Christo dicit esse lætandum, nunc dicit in choro nomen Domini esse laudandum. In choro utique, qui jam nullam patitur dispersionem, nullum tædium, nullum scandalum; sed meritorum probitate collectus, charissima semper unitate consistit. Sed qualis quantusque sit iste chorus alius psalmus exponit: A solis ortu usque ad occasum laudate nomen Domini (Psal. cxu, 3). Chorus qui a mundi initio de numerositate gentium congregatur, et nisi in illa patria totus non potest esse collectus. Sequitur, in tympano et psalterio psallunt ei. Tympanum et psalterium, probebiles hic actus esse dicimus, qui ad divina munera referentur, qui jam in illa patria non videntur; sed tamen erunt, cum de eorum exsultatione gaudebitur. Nam quod hic contristat, ibi lætificat; quod hic conterit, ibi nos erigit, sicut legitur : Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorus

est regnum ciclorum (Matth. v, 10). Hæc ergo 500 Arum. Anceps gladius est serano Domini Salvatoris, de omnia sive tympanum, sive psalterium ibi psallunt Domino, quoniam hic pro ipsius nomine exercitata vel tolerata noscuntur.

Vers. 4. Quia b neplacitum est Domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem. Legitur quidem Creatori omnia opera sua in rerum conditione placui-se; sed pro rerum qualitatibus immutatis et pœnitere et gaudere legitur Deus, ut est illud : Pænitet me hom nem secisse (Gen. vi, 6). Et in alio loco: Gaudebo super unum pænitentem, quam supra nonaginta novem justos, non indigentes pænitentia (Luc. xv. 7:. L'as enim permutationes Divinitati ex nostra infirmitate tropicis allusionibus applicamus. Dicit enim : Quia beneplacitum est Domino in populo suo, id est, quando illum secerit persecta suavitate gau- B Ad saciendam vindictam in nationibus, increpationes dentem, quando angelis parem, quando revera suum, quem tanto judicaverit munere coronandum. Tunc enim crit beneplacitum, quando erit, sicut Apostolus dicit, omnia in omnibus (I Cor. xv, 28). Mansuetos autem significat patientes, qui in hoc mundo diversas toleravere nequitias, sed pro Dei regno sucrunt sanctissima devotione contenti. In salutem dicit, in vitam æternam, quam illis justus Dominus in illa judicatione restituet.

Ver-. 5. Exsult bunt sancti in gloria, lætabuntur in cubihbus suis. Hinc usque ad finem psalmi virtus Domini potentiaque prædicatur. Quidem enim fortius quam tantam potestatem sanctis suis tribuere, ut de inimicis sumant, îpso largiente, victorias? Sed enm dicit : Exculta' unt sancti in gloria, lætabuntur in C cubilibus suis, introitur jam secunda positio, quæ continet gaudia sanctorum et potestatem Christo credentium. Sed intendamus nunc quomodo sanctorum ex-ultatio describatur. Gloria est bonorum actuum frequentata laudatio. De qua justi lætantur in cubilibus suis, id e t in secreto pectoris; sicut Apostolus dicit : Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ (II Cor. 1, 12). Ibi enim lætantur, ubi solus ille cognoscit qui donare dignatus est. Lætantur utique, quando sic bonum Dominum se habere perpendunt, ut reis donet venium, peccantibus gratiam, non merentibus gloriam sempiternam. Contra in hoc sæculo stultus a se foras egrediens, exsultat in hominum fabulis, et mereri se putat, quod gloriandi et modus gaudii, ut ad illum referantur bona qui tribuit universa. Nam si mensura desit lætitiæ, non est gaudium, sed ruina.

Vers. 6. Exsultationes Dei in faucibus corum, et gladii ancinites in manibus eorum.

Vers. 7. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Intuendum est quam pulchra, quam sit utilis ista diversitas. Superius dixit sanctos exsultationem suam habere in cubilibus suis, nunc dicit Domini exsultationes in eorum faucibus constitutas : significans, quoniam sive cogitatione, sive lingua laudare non desinunt, a quo æterna dona percipiunt. Transit quoque ad exponendam potestatem ipserum, dicendo: et gladii ancipites in manibus eo-

quo in Evangelio ipse dicit : Non veni pacem mittere in terram, sed gladium (Matth. x, 31). Anceps ideo, quoniam duo continet Testamenta. Primo enim a gentibus separavit Judæos; postea segregavit et divisit a totius mundi illecebris utique Christianos. Unus ensis, sed duas desecutiones habet, quas populis electis distributa temporis opportuni. tate concedit. In manibus ergo dicit gladi s istos esse, id est in potestate sanctorum; sicut legitur: Factus est sermo Domini in manu Agyai prophetie (Agg. 1, 1). Hanc igitur potestatem beati suscipientes, cum Domino judicabunt, sicut scriptum est : Scdebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). Nam vide guid sequitur, in populis. Ista enim tunc vere fiunt, quando com Domino judicabunt.

Vers. 8. Ad alligandos reges corum in compedibus, ct nobiles corum in vinculis ferreis.

Vers. 9. Ut faciant in eis judicium conscriptum: gloria hac est omnibus sanctis ejus. Exponit quid ille gladius faciat bis acutus. Alligat reges terræ in compedibus, unde liberum non sit exire. Vincula quoque ferrea supra mundi nobiles ponit, ut et cum portantar sint gravia, et nexus corum rumpere nulla virtute prævaleant. Iloc est revera cauticum novum, ut illi pauperes qui in mundo fuere derisui, de principibus possint judicare terrarum. Sequitur, Ut faciant in eis judicium conscriptum, utique quod dicit Apestolus: An nescitis quoniam angelos judicabimus (I Cor. vi, 3)? Quis possit æstimare tale miraculum? quis tantam gloriam mente complecti, ut illos superbi et iniqui peccatores judices patiantur, quos hic tanquam vilia pecora trucidandos esse putaverunt? Et ne forsitan solos apostolos judicaturos putares, quibus hoc Dominus in Evangelio compromisit, adjecit, gloria hæc est omnibus sanctis ejus. Omnes enim cum Christo judicant, qui ejus regulis non repugnant : quoniam quidquid illi placitum fuerit, et ipsi pia voluntate consentiunt. Sed quamvis sanctorum potestas et gloria multiplici relatione narrata sit, nullus tamen eorum plenissime habere omnia virtutum præmia reperitur. Solos est enim Jesus Christus, de quo Apostolus dicit : In quo habitat omnis plenitudo divieum sermo falsus exaltat. Est ergo sanctis disciplina D nitatis corporaliter (Colos. 11, 9), id est substantiativer. Nam cum habeat Dominus omnia perfecte ac summe bona, dat unicuique prout vult; et ipse est omnium sanctorum (secundum Joannem) manifesta pleni udo (Joan. 1, 16).

Conclusio psalmi.

Subtiliter intuendum est quemadmodum præcedens psalmus huic præsenti et in laudis officio conjunctus et quadam distinctione divisus est. In illo enim ad præconia Domini omnes creaturas hortatus est, hic autem distinctius propriusque significavit Israel novum canticum debere cantare, et de proprio Domino lætum fleri, qui eum fecit de gentium multitudine congregari. Commemoratur etiam potestas, quæ sanctis est in illa judicatione tribuenda; ut virtus Domini in eorum gloria possit agnosci. Sic et A officio laudis communis, et rerum ipsarum proprietate divisus est.

501 PSALMUS CL. *Alleluia*.

Ecce iterum salutaris ille præco remittitur, non de victu carnali, sed de copia superna locuturus. Admonemur enim civitas Dei, ut de mundi ambitu congregata, et ore cantet et animo. Quapropter hoc Alleluia plenissima intentione cantemus, quæ universam psalmodiam in excelsum culmen Domini dispensatione perduxit. Nam sicut ignis iste mortalis ad superiora festinans, comas rutilas erigit in cacumen, ita carmen istud paulatim crescens, ad cœlestia fastigia virtutum gradibus evolavit. Quod si et nos cum ipso, Domini dextera sublevante, animi devotione conscendimus, usque ad ipsum salutarem finem venire dabitur, qui nullis limitibus terminatur.

Continentia psalmi.

Psalmus iste levatus ad illam concordem sanctorum omnium unitatem, divisionem habere non dehuit : quia finem totius operis perduxit ad virtutem inseparabilis Trinitatis. Deinde uno sensu omnia percurrit, ut nec personam videretur mutare nec causam. Qued schema dicitur hyrmos, quando series orationis tenorem suum usque ad ultimum servat. Brevis est, ut fastidium non haberet; musicis organis plenus, ut spiritualibus thalamis redderetur aptiss mus, et in cœtu supernæ Jerusalem nuptiali dulcedine cantaretur. Intentio vero eius ipsa est, ut Dominus de sanctorum congregatione laudetur, qui cos imagini sure restituens, fragili atem fecit deponere carnis et sanguinis. Jam conformes gloriæ suæ in illa beatitudine collocavit, ut bonorum omnium abundantia compleantur; de quibus dicit Apostolus: Qui benedizit nos in omni benedictione spirituali, ut essemus sancti et immaculati coram ipso (Ephes. 1, 3, 4).

Expositio psalmi.

Vers. 1. Laudate Dominum in sanctis ejus; laudate eum in firmamento virtutis ejus. Diligenter inspiciendum est liber iste Psalmorum qua suavitatis gratia terminetur, et quemadmodum respiciat ad principium suum. Dicit enim propheta, receptis in illa Jerusalem sanctis suis, Dominum debere laudare; scilicet quibus ipse formam conversationis ostendit. De D quo dictum est: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum (Psal. 1, 1), etc. Ipsi sunt enim sancti, qui eodem largiente ejus imitatores esse meruerunt. Sed qualis veneratio sanctis debeatur, congruenter exponitur, ut non ipsi, sed Dominus debeat de eorum justificatione prædicari. Ille enim primo loco glorificari dehet, qui prædicanda concedit. Justis autem habenda reverentia est, qu'a divina munera perceperunt. Sequitur, laudate eum in firmamento virtutis ejus. Firmitas virtutis ejus est, quia exitium pro omnium salute suscipions, mortem ipsam cum auctore nequissimo potentiæ suæ virtute superavit, inferni claustra dirupit, hæsitantes resurrectione sanavit, et firmiter credentes usque ad cœlorum regna perduxit.

Vers. 2. Laudate eum in potentatibus ejus, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus. Hic jam ex potentia ét magnitudine sua Dominum præcipit debere laudari. Ait enim : Laudate eum in potentalibus ejus; laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus. Et quemadmodum debeat laudari, usque ad finem psalmi per mysticas allusiones consequenter exponit. Potentatus ipsius est, sicut in octavo psalmo dictum est: Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecore campi (Psal. vin, 8). Et Apostolus : Cui omne genu flectitur cælestium, terrestrium et infernorum (Philip. 11, 10). Consideremus etiam qualis res populo beato quantaque præcipitur. Sequitur enim, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus. Quis, rogo, pos-B sit eum laudare secundum mu'titudinem magnitudinis ejus, cum in centesimo quadragesimo quarto psalmo dictum s t : Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis (Psal. CXLIV, 3)! Sed vide quibus dicitur, et dubietas nulla remanebit, ntique spiritualibus, et de ipsa potius laudis operatione valentibus. Nam cum potentiæ Domini nullus sit finis, secundum magnitudinem suam prædicatur. quando sine fine laudabitur.

Vers. 3. Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio et cithara. Hic instrumenta musica significabili modo ad aliquid ponuntur in ordinem, ut tuba concrepet Regi, psalterium canat Deo, cithara cum reliquis Sponso. Ista enim ibi non esse manifestum est, sed hac omnia mysticis allusionibus ad Christum Dominum constat esse referenda. Tuba est corneis partibus admatis, aut aliquo metallo productus tubulus, a patulo circulo inchoans, et desinens in angusto foramine. Hæc spiritu retracto completa, terribili personatione dilatatur, quæ aut bellorum temporibus sumitur, aut regiis adventibus apparatur. Psalterium vero est in modum citharæ conversa positio. Buccas enim quasdam sonoras ligni gestat in capite: ubi ab imo venientes, chordarum sonos in altum rapit, et gratissima, quantum dicitur, modulatione respondet. Cithara enim ligni quodam ventre inferius constituto, a summo chordarum filis venientibus sonos recipit, atque in unam gratiam jucunditat's emittit. Ouæ omnia humanis actibus comparata, figuraliter ibi dicuntur laudes Domini personare.

Vers. 4. Laudate eum in tympano et choro, laudate eum in chordis et organo. Isti quoque versus (sicat dictum est) usque ad finem ad hymnos pertinent auptiales. Tympanum est quasi duobus modiis solis capitibus convenientibus supra eos tensi corii sonora resultatio, quod musici disciplinabili mensura percutientes, geminata resonatione modulantur. Chorni est plurimarum vocum ad suavitatis modum temperata collectio. Sequitur, laudate eum in chordis et organo. Quoniam præter psalmum et citharam (at quidam dicunt) alia inveniri poterant, quæ chordarum tensionibus personarent, generaliter chordas posuit; ut omne ipsum instrumentum musicum Domini laudibus deputaret. Organum itaque est quasi turris quædam diversis fistulis fabricata, quibus flatu 500 fol-

lium vox copiosissima destinatur; et ut eam modula- A gratanter agnoscant, et qui adhuc rudes sunt, platio decora componat, linguis quibusdam ligneis ab nissime dicta sine offensione percipiant. interiore parte construitur, quas disciplinabiliter magistrorum digiti reprimentes, grandisonam efficient et suavissimam cantilenam.

Vers. 5. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis bene tinnientibus : omnis spiricus laudet Dominum. Ut illa superiora per allusiones quasdam de sanctis dicta deberemus accipere, ad ipsum quoque os hominis venit. Sed consideranda est verborum istorum facta discretio, ut cumbala bene sonantia, labia nostra debeamus accipere; quæ non immerito inter instrumenta musica posita sunt, quia et similitudo quædam est cymbalorum, et per ea voces humanæ harmoniam reddere suavissimam comprobantur. Harmonia est enim diversarum rerum in B est, quando ipse Dominus contemplationem suam unam convenientiam redacta copulatio; quod et in voce humana cons'at accidere, quando et tempora ipsa et syllab:e ad unam vocis concordiam perducuntur. Cymbala ergo nostra sunt labia percussa ad sonum vocis distinctissime temperandum, quæ tunc salutariter sonant, quando in laudes Domini devotissime commoventur. Cymbala quoque bene tinnientia, sunt ex permixtis metallis parvissimæ phialæ compositæ, ventricula sua in lateribus habentes, quæ artificiosa modulatione collisæ, acutissimum sonum delectabili consonatione restituunt. Sed quoniam sanctissimus propheta universa quæ dicta sunt, spiritualiter volebat intelligi, aptissimo librum fine conclusit, omnis spiritus laudet Dominum. Non utique caro et sanguis, non mundi ambitus, non illecebra sæcularis; C sed illud quod est in natura rerum sublimius, hoc laudet Dominum; quod cœlestia utique sapit, quod æterna præmia concupiscit. Quapropter universo operi brevem perfectamque sententiam dedit, ut Dominum Salvatorem spiritualiter debeant cuncta laudare. His igitur decursis totius musicæ disciplinæ assignata perfectio est. Flatus in tuba, pulsus in cithara, tinnitus in cymbalis, vos in choro, spirituali harmonia dulcissimus ille concentus, qui non auribus carneis auditur, sed contemplatione purissimæ mentis advertitur. Nam commemoratio syllogismorum, sicut in primo psalmo cœpta est, parili nobis fine claudatur. A categorico siquidem, qui est purissimus et princeps omnium syllogismorum, dedimus prout oportebat initium : nunc etiam opus nostrum in ipso con. D num, pag. 959), qui virtutes Psalmorum indagabili cludimus. Decet enim finem respondere principio suo, quando in litteris sacris debent sibi omnia convenientia reperiri. Ilic autem categoricus syllogismus est nobis taliter colligendus: Dominum laudet omnis spiritus. Quem debet laudare omnis spiritus, Deus verus est. Dominus igitur Deus verus est. Mirabile plane dicendi genus, ut ad illud reluctantem confitendo trabat, ad quod prius aliquis acquiescere respuebat. Ecce de grammatica et de etymologiis, de schematibus, de arte rhetorica, de topicis, de arte dialectica, de definitionibus, de musica, de geometria, de astronomia, et de propriis locutionibus legis divince, seriem refertam esse monstravimus, quantum thomisms practice dignatus est, at animalist has sin-

Conclusio Psalmorum.

Explicitus est decorus et mirabilis ordo Paalmorum, numero quidem mystico terminatus, sed sacris virtutibus infinitus; solummodo illi ad dimensum cognitus, qui arenam maris, pluviarum guttas, creaturarum omnium naturas dinumerabili quantitate complectitur. Sed quamvis a nobis ex toto comprehendi non possit, tamen utiliter quæritur, quia perscrutatus semper copiosior invenitur. Quanta enim adhuc bine nova dicenda sunt, quantorum fidelium ingenia usque ad finem sæculi curiosa sedulitate laborabunt. Sed tamen ista veritas tunc plenissime dignoscenda præstare dignabitur. Hic autem totus ordo Psalmorom, quantum humanum ingenium vestigare prævaluit, duplici mysterio noscitur esse decursus. Primum, sicut auctoritate Patrum dictum est, Novi et Veteris Testamenti sacramenta complectitur. Septem quippe décades referuntur ad sabbatum, quod ad primam illam pertinet sine dubitatione culturam. Octo vero nostro tempori deputantur, qui resurrectionem Domini die octava pia devotione veneramur. Secundo quoque, Domino largiente prospeximus, quod centum quinquaginta diebus superducto diluvio criminibus suis terra diluta est. Sic Psalmorum spiritualis abyssus peccatis inquinata corda mortalium usque ad judicii tempus perpetua emundatione purificat; et sit nobis ex ipso salutare diluvium, quod nostrum sensum delictis sordidum reddit ablutum. Quid enim in isto cœlesti armario Scripturarum divinarum invenire non possis? Genesim quæras, hic quemadmodum fuerit mundus fabricatus exponitur. Prophetam dicas, quis de incarnatione Domini tanta locutus est? Evangelium cupias, passionem et resurrectionem Christi Domini innumeris locis evidenter ostendit. Apostolum velis, audi doctorem, audi miserentem, qui et futura judicia propter correctiones prædicat, et propeccatoribus frequenter exorat. Et ne longius differam, quidquid in cœlo, in terra, in mari, vel apud inferos agitur, si cautissime legas, omnia suis locis posita competenter agnoscis. Testis est Athanasii episcopi sermo magnificus (Tom. I, epist. ad Marcelliveritate discutiens, omnia illic esse probat, quæcunque sanctæ Scripturæ ambitu continentur. Naturam quoque Dei, si sas est, duobus verbis facit subintelligi : Ego hodie, quæ nullis libris, nullis codicibus prævalet comprehendi, sicut et explicatum est quod breviter dicitur, et ex aliqua parte sensibile quod tacetur. In secundo quippe psalmo Pater dicit ad Filium: Ego hodie genui te (Psal. 11, 7). In istis siquidem duobus verbis subtiliter significat, quod humanum intellectum transcendere posse videatur. Novum et Vetus Testamentum tanta proprietate complectitur, ut revera spiritualem bibliothecam in hoc libro intelligas esse constructam. Nam si paradisus desiderabilis habetur, anod eum quatuor fluminum lapsus amornare

quie centum quinquaginta Psalmorum fontibus irrigator. Nec solum intra hunc numerum divina virtus operata est, multa latius 503 patent, sive quæ pro parte intellecta sunt, sive quæ adhuc funditus ignorantur diversa miracula. Nam et in illis centum quinquagi ta tribus piscibus quos apostolorum retia de pelagi profunditate traxerunt (Joan. xvi, 11), sanctorum numerus comprehensus exponitur. Et arca Noc in typum sanctæ Ecclesiæ trecentis cubitis in longitudine, quinquaginta in latitudine, et triginta in altitudine legitur fabricata (Gen. vi, 15): unde multa Origenes mystica (ut solet) expositione tractavit. Quapropter indubitanter apparet Creatorem atque Opificem rerum, cum cœlestia cuncta terrenaque disponeret, sub mensura, et numero, et pondere fecisse omnia quæcunque creata sunt, sicut Sapienti-simus dicit : Omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti (Sap. xi, 21). Nunc propter virtutem memoriæ breviter intimemus, quæ supra latius videntur effusa. Primum meminisse nos couvenit quod de titulorum diversa varietate narratum est. Recordari etiam debemus personas in textu Psalmorum aptissime commutatas, conclusionesque corum contra hæreticos maxime fuisse formatas. Vel quare alphabetum Hebræum ponatur in paalmis. Cur de partibus psalmorum unus confectus esse videatur. Quare intercalares psalmi sint positi. Quare repetitio versuum reperitur in psalmis. De interpretatione nominum llebræorum. De his qui unifines appellantur. De quindecim psa mis gradulibus. Quare pænitentium septem C p-almi esse doceantur. Quare lamentantium pro civitate Jerusalem cum lacrymis verba funduntur. Quarc ordo psalmorum in laudibus Domini suerit terminatus; ubi quot modis prædicitur exponitur, cum tamen præconia ipsius nullis libris, nullis possint humanis viribus explicari. Sic varietas ista Psalmorum, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pav. ni congrue forsitan comparatur, qui tot es diversos reddunt colores corporis sui, quoties in eis delixus fuerit oculus intuentis. Hæc, quantum Dominus præstare dignatus est, pro nostra mediocritate decursa sunt. Vos autem, magistri, qui cœlestium litterarum copiosa lectione pinguescitis, parcite rudi, dimittite

[ed., emanare] noscuntur, quanto heatior est anima A confitenti, estore benevoli. Difficile opus humanum quae centum quinquaginta Psalmorum fontibus irrigatur. Nec solum intra hunc numerum divina virtus operata est, multa latius 503 patent, sive quæ proparte intellecta sunt, sive quæ adhuc funditus ignorantur diversa miracula. Nam et in illis centum quinquagi ta tribus piscibus quos apostolorum retia de pelagi profunditate traxerunt (Joan. 201, 11), sanctorum numerus comprehensus exponitur. Et arca Noc in typum sanctæ Ecclesiæ trecentis cubitis in longitudine, quinquaginta in latitudine, et triginta in altitudine, quinquaginta in latitudine, et triginta in altitudine legitur fabricata (Gon. 21, 15); unde multa Original entre dine legitur fabricata (Gon. 21

ORALIO.

Tu, Domine verus doctor et præstitor, advocates et judex, largitor et monitor, terribilis et clemens, corripiens et consolator, qui excis mentibus donas aspectum; qui facis infirmis possibile quod præcipis; qui sic pius es, ut assidue rogari velis; sic munificus ut neminem desperare patiaris : dona quod te prastante bene quærimus, et illa maxime quæ nostra infirmitate nescimus. Quad ex tuo diximus, suscipe, quod ex nobis ignoranter protulimus, parce; et perdue nos ad illam contemplationem ubi jam nou possimus errare. Dona facere quæ te inspirante loqui præsumpsi; dona compleri quæ alios observare commonui : ut qui præstitisti pium sermonem, probabilem quoque conseras tuis samulis actionem. Libera nos, amator hominum, ab illo periculo, ne, sicut dicit Apostolus, dum aliis prædico, ipse reprobus inveniar (I Cor. 1x, 27). Quam insirmi sumus tu veraciter nosti; quali hoste deprimamur agnoscis. Te quærit certamen impar, te expetit mortalis infirmitas : quia majestatis tuæ gloria est, si leo rugiens ab infirma ove superetur; si spiritus violentissimus a debilissima carne vincatur, ille qui de cœlo cecidit, et hic te paguante subdatur; ut si potestatem ipsius ad tempus tua permissione patimur, nequaquam ejus insatiabilibus faucibus sorbeamur. Fac illum tristem de bumana lætitia, qui de offensione nostra semper exsultat. Amen.

Hactenus quæ ad expositionem Psalmorum pertinere videbantur, Domino largiente, decursa sunt [ed., discussa]: nunc Salomonis dicta videamus, quæ proprios expositores habere noscuntur.

EXPOSITIO IN CANTICA CANTICORUM

M. AURELIO CASSIODORO ATTRIBUTA.

MONITUM.

505 Cassiodori nomen huic opusculo præfigunt tam manuscrip'i codices quam editi, saltem quos videre liuit; bibliothecari quoque omnes, si unum exceperis,
cliique etiam melioris notæ auctores quamplurimi absque
ulla controversia auctori nostro illud ascribunt. Mihi
tamen Cassiodori non ess: certissimum videtur: sed
quibus potissimum argumentis in eam adducar sententiam, præfatio nostra, quam hujus operis capiti præmisimus, salis ostendet. Hanc igitur, si lubet, consulas,
amice lector.

TROLOGUS.

Salomon inspiratus divino Spiritu composut hunc libellum de nupriis Christi et Ecclesiæ, et quodammodo epithalamium fecit Christi et Ecclesiæ, id est canticum super thalamos. Unde et Cantica canticum vocavit hoc opus: quia omnia cantica supersadominantium (Apoc. xvii, 14), et solemnitas solemnitatum: sie dicitur Canticum canticorum ob excellentiam et diguitatem. Est autem in hoc obscurior iste

libellus, quia nolle ibi commemorantur persone, et A coim distinguitor : Nigea sum sient tabernacula Cequasi comico stylo compositus est.

Vers. 1. Osculetur me osculo oris sui. Vox est Synagogæ desiderantis Christi adventum. Quasi diceret : Totics mihi adventum suum promisit per prophetas; veniat ergo jam et osculetur me osculo oris sui, id est,

per seipsum mihi loquatur.

Quia meliora sunt ubera tua rino. Repente ad ipsum cujus de-iderio flagrabat, verba convertens, subdit, Quia meliora sunt ubera tua vivo. Per ubera Christi dulcedo Evongelii intelligitur: quia eo veluii lacte nutritur infantio credentium. Vivum autem austeri-tatem legis significat: sed obera Christi meliora sunt v no, quia dulcedo Evangelii melior est austeritate legis. In lege enim nulli reservatur pœnitentia, sed præcipitur ut qui peccat occidatur : Evangelium autem dicit : Nolo mortem peccatoris (Ezech. xviii, 52), etc.

Vers. 2, Fragrantia unquentis optimis. Unquenta sunt dona Spiritus sancti, vel etiam operationes virtutum; de quibus Apostolus: Christi bonus odor su-

mus (11 Cor. 11, 15).

Oleum effusum nom n tuum. Nomen tuum, o Christe, effusum est. Chrisma Grace, Latine unctio, unde Christus, Namen Christi ab unctione dicitur. Solet enim Spiritus sanctus olei nomine appellari, juxta quod Psalmista ait : Unxit te Deus Deus tuus oleo (Psal. xLIV, 8), id est Spiritu sancto. Hoc oleum effusum est, quando hæc gratia quam Christus singulariter habuit, data est omnibus electis. Unde et a Christo Christiani dicuntur, participio nominis Christi. Et bene non stillatum, sed effusum oleum dicitur, quia abundanter hæc gratia omnibus data est fidem Christi recolentibus.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te. Adolescentulæ dicuntur animæ electorum, quæ in baptismo reliquerunt sordes veteris hominis, et renovatæ sunt in Christo. Bene autem feminino genere dicuntur: quia animæ sanctorum, quo majoris fragilitatis sibi con- C sciæ sunt, eo amplius Christum diligunt.

Vers. 3. Trahe me post te, curremus. Vox Ecclesiæ. Ric est permutatio personæ; nam hactenus locuta est Synagoga, hic incipit loqui Ecclesia de gentibus: Trahe me post te, curremus. Quia (inquit) meam infirmitatem cognosco, et video me nilili nicis viribus boni posse agere, tua gratia trahe me ad tui imitationem; vel etiam cum 506 cœlum ascenderis, Trahe me post te, ut to sequi merear.

Introduzit me Rex in cellaria sua. Hic loquitur

Ecclesia de Christo sponso suo ad animas fideles. Cellaria Dei sunt æterna beatitudo, et supernæ patriæ gaudia, in quæ introducta est jam Ecclesia per sidem

et spen, et quandoque introducetur per rem. Exsultabimus et lætabimur in te. De donis (inquit) tuis exsultabimus et lætabimur. Sed quia scimus hoc non nostri esse meriti, in te, non in nobis exsultabimus. Hoc est quod Apostolus ait: Qui gloriatur, in Domino glorietur (1 Cor. 1, 31).

Memores uberuin tuorum super vinum. ld est Me- D mores gratiæ tuæ, et misericordiæ qua salvati sumus. Ubera enim sunt ipsa gratia qua salvamur. Recordantes etiam, quod tu austeritatem legis uberibns doctrinæ evangelicæ temperare dignatus es.

Recti diligunt te. Illi (inquit) qui recti cordis sunt diligunt te; id est, illi qui nihil suis meritis tribuunt, sed omnia tuæ gratiæ deputant. Nullus enim te dili-

git nisi rectus, et nullus est rectus, nisi qui te diligit. Vers. 4. Nigra sum. sed formosa, filiæ Jerusa'em. Nic rursus loquitur Ecclesia de suis pressuris ad sancias animas. Nigra sum, quia persecutiones pa-tior; sed formosa sum virtutibus, o filiæ Jerusalem, id est animæ fideles. Nigra sum, id est, deformis persecutionibus et ærumnis quas sustineo; sed formosa sum decore virtutum. Quomodo autem nigra sit, et quomodo formosa ostendit, cum subdit:
Sicut labernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Ita

car, formosa sient pelles Salomonis, Cedar filius Ismaelis fuit, qui interpretatur tenebræ, Ismaeliæ vero semper in tabernacules habitare soliti sunt, et non habent domos. Dicit ergo Ecclesia se nigram esse sicut tabernacu'a Cedar, propt r persecutiones quas patiebatur a fibis tenebrarum, quod interpretatur Cedar. Hinc I'salmista dicit : Habitavi cum habitantibus Cedar (Psal. cxix, 5), id est, convers dus sum inter persecutores et percatares infidelitate nigros. Formosam vero dicit se sicut pelles, id est tabernacula Salomonis, qui pacificus interpretatur: quoniam digna èrat visitatione et consolatione spinsi sui Christi inter augustias. Et sieut tabernacula ex pellibus mortuorum animalium fiunt, ita Ecclesia, tabernaculum videlicet Dei, ex his construitur qui seipsos cum vitiis et concupiscentiis mortificant

(Galut. v. 24).
Vers. 5. No ite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol. O animæ fi leles et devote Den, Nolite me considerare quod fusca sim, id est, quod tribu'ati nibus afficiar, quod persecutionibus opprimor; quia decoloracit me sol, id est, persecutionis ferror meum splendorem quodammodo offus avit. Ac si d ceret: Interiorem pulchritudinem meam c girat. et illam attendite, non illa quie foris pati videor. Tale est quod et Apostolus dicit: Nolite d'ficere in tri nla ionibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Non enim sunt condignæ passiones (Ephes. 111, 15), et rel qua. Sol autem in Scripturis niultos habet sensus. Alequando significat ipsum Dei et hominum Mediatorem; unde scriptum est: Vobis timentibus nomen meum orie tur sol justitiæ (Malach. IV, 2), id est Christus. Significat et Ecclesiam, sicut Dominus dicit : Tunc fulgebunt justi sicut sol (Matth. x111, 43). Aliquando forvorem persecutionis, sicut hic et in Évangelio, ubi dicitur de semine quod cecidit supra petram, et orto sole exastuavit; quod ipse Dominus aperit exponens:

Facta autem persecutione propter verbum scandalizantur (Matth. xi:1, 6, 21).

Filii matris meæ pugnaverunt contru mr. Unde cœperit hac persecutio ostendit, cum subdit: Filii matris mes pugnaverunt contra me. Vox est primitiva Ecclesise, cujus Synagoga mater est, cui per prophe-tam dicitur: Et vocaberis civitas fidelis (Isai, 1, 26), et mater civitatum filia Sion. Hujus filii su it Judæ,

qui pugnaverunt contra Ecclesiam primitivam, quando excitaverunt persecution m contra credentes, et omnes dispersi sunt per regiones Sumariæ (Act. viii, 1).
Posuerunt me custodem in vineis. Vinea una fuis

primitiva Ecclesia Jerosolymis; sed ob Judaicam persecutionem dispersis credentibus omnibus, multæ vinew factæ sunt, id est multæ Ecclesiæ cons ructæ per universum mundum. Dicit ergo primitiva Ecclesia: Posuerunt me (scilicet apostoli et doctores) custodem, id est, ut essem custos Ecclesiarum. Unde et in Græco bene dicitur, disseminati sunt, ubi nos legimus, dispersi sunt (Act. vin. 1); ad hoc enim divinitus dispersi sunt, ut plures Ecclesize ficrent per universum mundum.

Vineam meam non custodivi, id est, unam illam Ecclesiam quæ Jerosolymis fait, non custodivi. Hoc non ad votum, neque ad mentem est referendum, sed ad

locum. Non custodivi, subaudi, nt es et ibi ubi conpit. Vers. 6. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie. Vox Ecclesiæ est ad sponsum suum Christum. O sponse, quem diligit anima mea, id est quem tota mentis intentione diligo, indica mihi ubi pascas, id est ubi oves tuas pascere facias; ipse est enim Pastor bonus, sicut ipse dicit in Evangelio (Joan. x, 14). Indica mihi ubi pascas et ubi cubes, id est requiescas, et hoc in meridie, id est in fervore persecutionis vel tentationis. Laborans enim Ecclesia in persecutionibus, obsecrat spon-sum suum ut ei dicat in quorum mentibus requiescat. Nam cubare sponso requiescere est, sicut ipse dicit : Super quem requiescit spiritus meus (Isai. LXVI,

ipse in corum cordibus cubat et requiescit, atque ab o uni fervore tentationum et persecutionum protegit. Quare hoc?

Ne vag iri incipiam post greges sodalium tuorum. Greges sodalium appellat conventicula hareticorum, qui sodales Christi sunt, quia et ipsi greges suos pascunt. Et est sensus: O sponse, indica mihi sanctos et electos tuos, ne forte offendam et incurram in hæret cos, putans te ibi posse inveniri. Hunc versum male heretici distinguelint, tanquam sponsa interrogaret: Ubi pascas, ubi cubes? Et ipse responde-ret: In meridie cubo, et in australi parte.

Vers. 7. Si ignoras te, o pulchra inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum. Vox sponsi ad sponsam suam Ecclesiam. Ac si diceret: Tu quereris te quasi a me derelictam et persecutionum fervoribus denigratam; nec consideras quam pulchra sis inter mulieres, id est, non attendis virtutum spiritualium pulchritudinem, qua præ cæteris decoraris, licet tentationibus denigreris. Si ignoras ergo te, id est, si hanc dignitatem et formositatem tuam non recognoscis, egredere de meo consortio, et abi post vestigia gregum, hoc est, sequere et imitare doc rinam errantium hæreticorum, 507 qui contempto vero Pastore unius gregis, multos sibi concervaverunt greges.

Et pasce hados tuos, id est peccatores et erroneos auditores; et hoc juxta tabernacula pastorum, id est secundum dogmata hæreticorum. Unus enim pastor est Christus, qui unum habet gregem, id est unitatem ca holicæ Ecclesiæ. Pastores vero multi sunt hæretici, qui gregem deceptorum hominum sibi aggregant, quos diabolo pascunt; de quibos et Psalmista : Sicut oves in inferno positi sunt (Psal. XLVIII, 15). Oves vocantur in hoc loco mali, non propter simplicitatem vel innocentiam, sed propter hebetudinem : quia nesciunt resistere pravæ doctrinæ : sed omnia quæ sibi imponuntur a pravis doctoribus, sustinent non

bona natientia.

Vers. 8. Equitatui meo assimilavi te, amica mea, in curribus Pharaonis. Equitatum suum appellat exercitum filiorum Israel, videlicet sexcenta et sex millia qui egressi sunt de Æzypto, et transierunt mare Rubrum (Num. 11, 52; Exod. x1v. 22). Equitatum autem suum illam multitud nem dicit : quia sicat auriga currui præest, ita Deus illi plebi præerat, protegens illam et defendens, et ad terram repromissionis introducens. lluic suo equitatui assimilavit amicam suam; quoniam sicut ille populus per mare Rubrum salvatus est, Pharaone demerso (Exod. xiv, 27, 28), ita Ecclesia gentium per baptismum de diaboli servitio liberata, et ad veram repromissionis terram, et evangelicam libertatem introducta est; sicque quæ erat ancilla vitiorum, facta est amica Christi, emundata et abluta per baptismum a sordibus peccatorum.

Vers. 9. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis. Turturis na ura est, ut si casu conjugem perdiderit, alium ultra non requirat. Turturi ergo assimilatur Ecclesia: quia ex quo Christus mundum prasentia corporali deseruit, et cœlos petiit, Ecclesia in ejus amore tenacissime perseverat; nec recipit ullum adulterinum amatorem : quia contemnit niundum et omnes concupiscentias ejus, et solius sponsi sui pulchritudinem mente contemplatur. Genis autem turturis genas Ecclesiæ comparat : quia in genis maxime verecundia apparet, et per hoc pudor et verecundia Ecclesiæ ostenditur: quia erubescit omne sœdum, et quod sponso suo displi eat, perpetrare formidat. Et est sensus : noli timere ne vageris per greges sodalium tuo: um, quia tanto te amoris mei pudore, et tanta verecundia donavi et monivi, ut certus sim te me non posse deserere et ad alienos deflectere.

Collum tuum sicut monitia. Per collum Ecclesiæ doctores sancti designantur; nam per collum cibi reliciendo corpori munistrantur. Sermones etiam quibus arcana mentium designantur, per colli fistulam

2), etc. Ne enim sancti æsta tentationis arescant, A egrediuntur. Sic doct res sancti et cibum nobis salutaris doctrinæ monstrant, et etiam secreta Scripturarum nobis manifestant. Hoc ergo collum Ecclesie quasi monile est, quia castæ docurinæ gemmis et vir utum ornamentis sancti doctores decorantur. nile enim orname itum est virginum vel matronarum.

Vers. 10. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Murenulæ juxta litteram ornamentum sunt colli virgin ils et puellaris, videlicet virgulæ auri perplexæ, intermixtis nonnunquam pulchra varietate subtilissimis argenti filis; et hoc est quod dicit: Vermiculatas argento, id est in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, distinc as et inter se conjunctas. Murenulæ autem dicuntur a similitudine piscis marini, qui murena vocatur. Mystice, murenulæ sunt perplexa Scriptu arum dog-mata, ex diversis sanctorum Patrum sententiis inter se conjuncta. Aurum quippe claritatem significat sensis spiritalis: argentum vero nitorem cloquii des gnat. Murenulas ergo aureas sponsus sponsæ suæ f cit. cum Christus Ecclesiam suam doctrinis sanctorum Patrum sensu et eloquio fulgent bu, instruit, atque ad illorum fidem et virtutem imitandam accendi. Notandum quod pluraliter dicit, faciemus tibi; quisi enim Christus se personis do torum conjungit, per quos ipsæ murenulæ concatenantur, ut illis Ecclesia exornetur.

Vers. 11. Dum esset rex in accu'itu suo. Vox sponsæ regem sponsum aum Christum dicit, qui per divinitatem suam omnia regit, et etiam secundum humantatem de regia Davidis stirpe natus est. Accubitus regis fuit incarnatio ejus. Accumbere enim est reclnari vel discumbere. Et tunc Christus accubuit, quando pro nostra re emptione se usque ad suscipiendam naturam nostram inclinavit. Et tunc

Nardus mea odorem suum dedit, quando virtus Ecclesiæ magis enituit. Cum enim considerat Deum pro se hominem factum, amplius ad spiritualium virtutum stud:um et am rem sui conditoris accenditor. Nardus enim fragrantiam vir utum spiritualium designat. Erant quidam ante incarnationem sancti Dei, sed (-icut dictum est) sanctitas magis a tempore incarnationis excrevit, et tunc quodammodo nardus Ecclesiæ, id est odor virtutum fortius dedit odorem suum. Juxta litteram nardus herba est aromatica, crassa et fragili radice, folioque parvo et de so, cujus cacumina in ar stas se spargunt. Hoc unquento Mar.a Magdalene pedes et caput Domini perunxiss: in Evangelio legitur in domo Simonis (Matth. xxvi, 7; Marc. xiv, 5; Luc. vii, 58; Joan. xii, 3).
Vers. 12. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi.

Myrrha species est aromatica n mix amaritudinis. qua mortuorum corpora condiuntur. Hoc loco passio Christi et sepultura designatur : nam depositum corpus Domini de cruce a Nicodemo et Joseph, myriba et aloe conditum est, et involutum linieis cum aromatibus, ac sepulturæ traditum (Matth. xxvii, 59; Marc. xv. 46; Luc. xxIII, 53; Jaan. xIx, 40). Dicit ergo Ecclesia sponso suo: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi factus est: quia propter me mortuus et sepultus est.

Inter ubera mea commorabitur. Nemo dubitat locum cordis inter ubera esse. Dicit ergo: Inter ubera mes commorabitur, id est, in cordis mei memoria æternaliter habebitur, et nunquam tantorum ejus beneficiorum obliviscar; sed sive in prosperis, sive in adversis sim, tamen recordabor ejus qui me tantum dilexit, et pro me mortuus est.

Veis. 13. Botrus Cypri dilectus meus mihi, in rincis Engaddi. Cyprus insula est ubi v tes nobiles esse feruntur, maximos botros procreantes. Engaddi similiter locus esse fertur habens arbusculas liquorem balsami desudantes. Loquitur ergo sponsa de resurrectione Christi sponsi sui : Botrus Cypri dilectus meus mihi; ac si diceret : Sponsus meus, qui mortis amaritudinem pro me gustavit, 508 et quasi fasci-culus myrrhæ mihi fuit, in resurrectione sua factus

nis suæ lætisicavit. Vinum enim lætisicat cor hominis (Psal. cm, 15); et hoc in vineis Engaddi: quia sua resurrectione, quasi suavissimo balsami odore per universum mundum redolevit, et fragrantiam sum sidei late dispersit. Engaddi autem tons hædi interpre-tatur, per quod significatur baptisma, et sacrificium in quo peccata omnia abluuntur. Hædus namque reccatores significat. Baptismus ergo fons est hædi; quia peccatores suscipit, sed immaculatos et mun-datos ab omnibus peccatis reddit.

Vers. 14. Ecce lu pulchra es, amica mea : ecce tu pulchra es. Vox sponsi Christi ad sponsam suam Ecclesiam. Bis eam repetit esse pulchram, propter perfectionem operis et munditiam cogitationis. Ecce in pulchra es, id est in bonis operibus perfecta es, saucte, et pie, et juste vivendo secundum Apostolum (Tit. 11, 12). Écce tu pulchra es, mundam et simplicem cordis habens intentionem : quia non propter terrena commoda, vel mundi gloriam, sed ut solis oculis Dei placeas, bona operaris.

Oculi tui columbarum. Columba simplicissima avis est, et per hanc simplicitas atque innocentia Ecclesiæ figuratur. Quasi enim oculos columbarum habet, quia ab omni fictione et simulatione se immunem custodit. Vel etiam oculos columbarum habet, quia scientiam divinarum Scripturarum casto et simplici intuitu intelligit, spirituales et divinos sensus in ea requirens. Nam quoniam Spiritus sanctus in specie co umbæ apparuit (Matth. 111, 16), recte doctrina cœlestis in oculis columbæ intelligitur.

Vers. 15. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus. Ac si diceret : Tu quidem me pulchram in opere et cogitatione esse dicis; sed ego omnem hanc pulchritudinem a te me credo habere et cognosco. Tu enim es pulcher et decorus, tu es sons t tius boni, et quidquid boni habeo, tua gratia habeo. Pulcher autem et decorus dicitur: quia et divinitatis perpetuitate et etiam susceptæ humanitatis dignitate mirabilis est.

Lectulus noster floridus. Lectulus Ecclesiæ est C qualiscunque tranquillitas, vel requies præsentis vitæ. Nam quasi in bello est Ecclesia, dum pro Christo diversa tolerat certamina: quasi vero in lectulo requiescit, cum aliquantul pace sibi concessa fruitur. Sed hic lectulus floridus est, hoc est, var etate virtutum quasi vernantibus floribus distincia est requies Ecclesiæ. Tunc enim liberius contemplationi divinæ insistit; tunc jejunia, vigilias et cætera bonorum operum exercitia liberius exsequitur.

Vers. 16. Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina. Domus Ecclesiæ sunt conventicula fidelium per totum orbem dispersa. Tigna vero et laquearia sunt ipsæ personæ lidelium, ex quibas Ecclesia constat. Sed attendendum quod Tiana ad munimentum sunt domus, laquearia ad ornatum. Ideoque per tiyna designantur doctores, quo-rum doctrina fulcitur et sustentatur Ecclesia; per laquearia vero sancti simplicitate gaudentes, qui suis linc Joannes: Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi virtutibus exornant Ecclesiam, non autem doctrina D Unigeniti a Patre (Joan. 1, 14); non qualemcunque, muniunt. Et hoc attendendum quod laquearia tignis akixa sunt : sic et vita fidelium in Ecclesia e doctoribus pendet, quia illorum doctrina instruitur et roboratur. Bene autem Tigna cedrina, et laqueuria cypressina dicuntur; nam utræque arbores imputrib lis naturæ sunt, sanctos designantes qui immarcescibili de-iderio flagrant amore sui Conditoris, et contemptis transitoriis ad æterna festinant. Cedrus etiam serpentes odore suo fugat : sic sancti doctores damones vel hæreticos fragrantia doctrina suæ reveilunt.

CAPUT II.

Vers. 1. Ego flos campi, et lilium convallium. Postquain spons i qualem domum ipsa et sponsus ejus habeant ostendit, ipse quoque sponsus de se qualis sit ostendit, dicens: Ego flos campi, et reliqua; vi-delicet quia odorem meie virtutis per latitudinem

est mihi botrus Cypri, quando me gaudio resurrectio- A totius mundi diffundo. Ego flos campi, id est sum decus mundi. Sicut enim campus floribus adornatur et vernat, ita totus mundus Christi fide et notitia decoratur. Sum etiam lilium convallium : quia illis ment bus præcipue meam gratiam tribuo, que nullam in se spem babentes, mihi se humili devotione sub-mitunt. Convalles enim significant humiles vel hu-mi ium mentes, quarum lilium Christus est, quia pulchritudo humilium mentium ipse est qui dixit: Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. x1, 29). Potest et hoc quod dicit, Ego sum flos campi, ad incarnationem referri. Campus enim non aratur, non scinditur, non ullo vomere prosulcatur. Dicit ergo, Ego sum flos campi, id est filius Virginis: non ergo ruris, sed campi florem se vocat: quia virginem carnis fructus est secundum vaticinium Isaiæ: Egredietur virga de radice Jesse (Isai. x1, 1). Lilium con-valium est idem Christus, hoc est filius humilium parentum : convalles enim humiles et pauperes parentes ejus significant. Veniens enim Dei Filius in mundum, non solum homo fieri dignatus est, sed etiam pauper homo pro nobis; nec divites, sed pauperes elegit habere parentes; ut partice s factus paupertatis nostre, divitiarum et g'oriæ suæ nos participes faceret.

Vers. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Videns sponsam suam ad requiem festinare, et labores æternos fugere, ac per quietem præsentis temporis ad æternam beatitudinem tendere, monet eam tali comparatione et prædicatione, ut norit se per pressu as et labores hujus sæculi illuc pervenire debere. Sicut, inquit, lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Spinæ que pungunt et lacerant, significant perversos quosque vel intra vel extra Ecclesiam. Et est sensus : Sic tibi vivendum est ad tempus in mundo, et sic parata esse debes contra omnia adversa, sicut lilium inter spinas est, et tamen florere, et gratum odorem ex se emittere non-cessat : sic amica men inter filias; quia non solum ab his qui extra Ecclesiam sunt, mala pateris : verum etiam ab illis qui regenerati per baptismum in filiationem Dei venisse videntur. Et nota quod se superius sponsus lilium appellavit convallium : nunc sponsam suam dieit, Quasi l.lium inter spinas; quia ipse qui vere est lilium, per grati im facit Ecclesiam suam esse lilium, candidatam videlicet virtutibus, vel ab omni vitiorum labe immunem.

Vers. 3. Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter ficios. Nunc sponsa laudata a sponso vicem ei reddit et dieit qualis quoque ipse sit. Sicut malus, inquit, et reliqua. Sicut m dus 509 pulchritudinem habet pomorum, et gratum od rem inter agrestia lignosilvarum : ita et Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. 11, 5) speciali reful-get gravia inter filios, id est inter electos. Ipse e dim Dei Filius per naturam est, reliqui electi per gratiam, potestate accepta ab unico Filio Dei, ut sint filii Dei. liine Joannes: Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi sed quasi Unigeniti a l'atre.

Sub umbra illius, quam desiderabam, sedi: quia in ejus protectione contido, et ab co inter adversa gubernari spero. Umbra enim Christi protectio est Divinitatis, qua electos tuetur et defendit.

Et fructus ejus dulcis gutturi meo, id est Divinitatis contemplatio, qua me satiari contido; hæc enim est sanctorum exspectatio, hoc præmium et satietas, visio conditoris sui. Desiderat ergo umbram conditoris sui Ecclesia: quia protectionem illius exoptat inter præsentis vitæ adversa. Fructus illius dulcis gutturi meo est, quia exspecto perfrui specie visionis illius, et satiari dulcedine charitatis illius.

Vers. 4. Introduxit me rex in cellam v.nariam, ordinavit in me charitatem. Cella vinaria est Ecclesia, in qua est vinum evangelicæ doctrinæ. In hanc ergo cellam amica sponsi introducitur, quando ex omnibus gentibus in unam Ecclesiam sideles adunantur. Ur-

dingrit, inquit, in me charitatem. Inter own s virtute A gaudetis; ut animam contemplationi meæ ded tam primatum tenet charitas, qua ipsa subsistit Ecclesia. Charitas ergo in Ecclesia ordinatur : quia non temere, nec confuse, sed ordinate tenenda est Dei 10 hominis dilectio. Deus enim diligendus est super omnia toto corde, tota anima, totis viribus, omni mente. Proximus diligendus e t denique sicut se unusquisque diligit (Deut. vi, 5; Matth. xxii, 39; Marc. xii, 50, 51; Luc. x, 27). Nam confundere vult charitatem qui proximi charitatem Dei dilectioni præponit : de quibus Dominus in Evangelio : Qui amat patremaut matrem plus quam me, non est me dignus (Matth. x, 57). Vel etiam ordina it in me charita em, id est, ipse prior me dilexit. Deinde qualiter cum diligere deberem, docuit, unde ipse dicit: Non vos me elegistis, sed ego elegi ros (Joan. xv, 16). Et Joannes dicit : Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos (Joan. iv, 19).

Vers. 5. Fulcite me floribus, s'ipate me malis, quia amore langueo. Postquam Ecclesia vel anima Deo dilecta in se charitatem ordinatam dixit, qua'iter velit requiescere, vel in quo lecto cum dilecto sponso suo pausare, ostendit dicens : Fulcite me floribus, et reliqua. Alloquitur animas jam perfecte divino amori inharentes. Per flores inida sancta conversationis intelliguntur : Per mala vero, perfecta bonorum operum exempla; et est sensus : O sanctæ animæ, quæ dilectioni conditoris vestri inhæretis, fulcite me bonorum operum exemplis, et qualiter in exordio virtutum, vel in provectu, vel in perfectione bonorum operum vixeritis, ostendite, quia amore langueo. Tunc enim anima Dei amore languet, quando ejus dilectioni nihit præponit; imo quasi ad sæcularia opera lan-guida et imbecillis efficitur, nihitque eam delec:at, nisi meditatio cælestium, et contemplàtio conditoris

Vers. 6. Læra ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Cum (inquit) in tali lecto jacuero, Læra ejus, id est sponsi, crit sub capite meo. Per lævam præsentis temporis prosperitas, vel etiam dona (Dei intelliguntur, quæ sanctis in præsenti vita conferuntur. Per dexteram vero cœlestis patriæ beatitudo accipitur. Lava Dei est pignus Spiritus sancti, Scripiurarum divinarum intellectus, et cætera talia dona ac charismata, quibus sancta Ecclesia in præsenti consolatur. Caput, principale mentis accipitur. Lava ergo sponsi sub capite sponsæ est, quia hæc omnia dona ad hoc percipit Ecclesia, ut per hæc discat suspirare ad æterna. Dextra vero sponsi eam amplexatur : quia tota intentio Ecclesiæ vel animæ fidelis hæc est, ut ad æternam beatitudinem quandoque perveniat, et specie sui conditoris gaudeat. Et bene prius læva sub capite sponsæ, post sponsi dextra eam amplectitur; quia nemo ad amplexus æternæ beatitudinis poterit pervenire, nisi hic mysteriorum coelestium et donorum divinorum studest esse particeis.

Vers. 7. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare facialis dilectam, donec ipsa velit. Vox sponsi adjurantis filias Jerusalem, id est amicas æternis desideriis intentas, et visionem pacis requirentes, ne quiescentem sponsam suscitent et inquietent. Adjuro vos et reliqua, ut ditectam, hoc est animam divinæ contemplationi dediram, orationibus vel lectionibus divinis occupatam inquietare, et ad exteriora opera suscitare ne velitis, donce ipsa velit, hoc est, donce expleto contemplationis tempore, admonente corporis fragilitate, ipsa veht suscitari a somno a ternæ quietis, et ad tempora is agendu procedere. Videamus autem per quid adjuret filias Jerusalem, per capreas videli-cet cervosque camporum. Capreæ et cervi munda animalia sunt, serpentibus et venenis inimica. Significant virtutes sanctorum, quæ munditia spirituali refulgent, et venena fraudis diabolicæ non solum cavent, sed etiam insectantur, et ad nibilum redigunt. Et est sensus : Adjuro vos, filia Je usulem per virtutes vostras, quas divino gratia vobis collatas

non inquietetis, donec contemplationis hora finita, ipsa aliud quid agere velit.

Vers. 8. Vox dilecti mei. Vox Ecclesia. Vox dilecti mei, subandis, hæc est. Lætabunda enim Ecclesia quod tantum diligatur a sponso, ut ctiam fili is Jerusalem pro illa adjurct, ut non eam requiescentem inquietent, dicit : hæc est vox dilecti mei pro me loquentis. Quem de iderans videre dilectum, sed non

valeus adnectit :

Ecce iste venit saliens in monibus, transiliens colles. Montes et colles in elliguntur p rfecti qui que sancti, conversationis sublimitate a terrenis sublevati, et quasi camporum planitiem melioris vitie meritis excedentes. De his montibus Isaias dicit : Erit mons domus Domini præparatus in vertice montinu, et elev bitur super colles (Isai. 11, 2). Loquitur ergo sponsa de dilecto suo : Ecce iste venit satiens in montibus, et transiliens colles, hoc est, etiam secondum humanitatem omnem sanctorum excellentiam, omnem contemplationis divinæ puritatem excedens, nec stare in montibus, sed transilire dicitur : quia etsi ad horam per internam inspirationem cor sonctorum visitat, subito tamen recedit, ut eos in sui 510 dilectionem acc ndat. Potest et am hoe ad incarnationem Christi referri, qui ven ens quosdam sa'tus dedit : quia de cœlo venit in uterum Virginis, de utero Virginis in præsepe, de præsepi in baptismum, de baptismo in crucein, de cruce ad sepulcrum, de sepulero ad cœlum; hinc Psalmista : Exsultavit ut gigas ad cu. rendam viam (Psal. xvIII, 6), et reliqua.

Vers. 9. Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum. Capreæ et cervi, quamvis in sna nainra multa habeant quæ allegoricis sensibus conveniant, hoc habent tamen singulare, quod in planioribus non morantur, sed in arduis et excelsis locis quos-dam saltus dare solent. Recte ergo his assimilator Christus propter subtilem contempla io em; et quia a nullo intellectu divinitatis ejus majestas comprehendi potest. Non antem cervis, sed capreis assimi-latur, minoribus videlicet animantibus propter humilitatem incarnationis suæ : quia non solum homo fieri, sed humilis homo fieri dignatus est. Himulo autem cervorum similis dicitur : quia secundam hu-manitatem de cervis, hoc est de patriarchis daxit originem; vel etiam propter varietatem virtutum et innocentiam hinnulo cervorum comparatur.

En ipse stat post parietem noetrum. Paries, mortalis nostra conditio appellatur : quia quodammodo inter nos et Deum quasi crassus quidam paries constitutus, non permittit nos ejus contemplatione perfrui; namque primus homo ita conditus est, ut visione et alloquio Dei frueretur (Gen. 1, 26) : sed postquam peccavit (Gen. 111, 6), appositus est quidam paries. ipsa videlicet mortalitas, qua prægravamur. Nam (ut Sapiens dicit) Corpus quod corrumpitur aggrarat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. 1x, 15). Sponsum ergo soum, quem superius capreis vel hinnulis cervorum comparavit, nunc dicit post suum parietein stare : quia Christus aliquando vicinus fit cum se, quantum humana mens capere potest, contemplàri permittit : aliquando vero elongatur, et quasi caprea vel cervus qui busdam sal-tibus effugit. Quia ergo paries oppositus erat inter nos et ipsum, nec videre illum poteramus, dignatus est in ipso pariete facere fenestras et cancellos, per quos utcunque sentiri, utcunque perspici possit, Unde et seguitur.

Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Quasi enim fenestræ et cancelli in pariete fiunt, cum ipse sua gratia se contemplari permittit, licet in speculo et anigmate. Potest et hoc quod dicit : spec stat post parietem nostrum, ad humanitatem ejus referri; quasi enim post parietem nostrum stetit. cum carnem nostram sibi apposuit, in qua divinitas ejus latuit. Quod vero sequitur, Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos, hoc ad divinitatem ejus retuetur, concta quæ foris aguntur videt, et ipse a nemine videtur; ita Deus, cum omnia videat, ipse investigari et comprehendi non potest.

vers. 10. En dilectus meus loquitur mihi, ad prædicandum hortatur me, dicens : Surge, propera, amica meu, columba mea, formosa mea, et veni. Vox sponsi ad publicæ operationis studia provocantis. Surge, propera, amica mea, per fidem et dilectionem; columba mea, per innocentiam et simplicitatem; formosa, per virtutum pulchritudinem sestina et veni. Ac si diceret: Surge de strato tno illo dulcissimo, hoc est de quiete, in qua soli mihi placere in psalmis hymnis et orationibus desideras, festina et veni, id est, festina ad utilitatem proximorum; ut illos quoque prædicationis officio, et bonorum operum exemplo tui imitatores facias, et ad salutem tecum perducas. Et notandum quod superius filias Jerusalem adjurabat, ne excitarent neque evigitare facerent dilectam : hic vero ipse eam suscitat et surgere ad laborem hortatur; quia omuia tempus habent, et omnium rerum tempus est sub cœlo, tempus contemplationis, tempus etiam actionis. Alio enim tempore debent sancti prædicatores divinæ contemplationi insistere, et me tem suam coelesti quiete oblectare: alio vero tempore per charitatem debent curam proximorum agere, et cis bonorum operum exempla prabere, ac divinæ contemplationis doctrinam impendere.

Vers. 11. Jam enim hiems transiit, imber abiit, et recessit. Hiemis et imbris nomine asperitas infidelitatis exprimitur, quæ totum mundum tenebat usque ad adventum Christi: Dicit ergo sponsus: Surge, amica mea, et vent, quia hiems transiti Sole justiliæ apparente; et imber infidelitatis recessit, ac serenitas veræ fidei in mundo resplenduit. Tale est quod Apostolus ait: Nox præcessit, dies autem appropinquavit

(Rom. xiii, 12).

Vers. 12. Flores apparaerunt in terra nostra, tempus putationis advenit. Finita hieme et imbre, flores C in terra apparuerunt, decor videlicet virtutum et pudicitiæ; et transeunte asperitate infidelitatis, verna fidei successit temperies, tempus putationis venit, he est purgationis sonetorum. Putatio enim vinearum sanctorum significat purgationem, quæ in Christo et per Christam est; de qua ipse : Ego sum vitis, vos

palmites (Joan. xv. 5).

Vox turturis audita est in terra nos ra. lloc est, vox prædicantium apostolorun. Turtur enim avis est eastissima; et quoniam in excelsis semper arboribus morari solet et nidificare, apostolos vel cæteros ductores significat, qui possunt dicere: Nostra conver-satio in caris est (Philip. m, 20). Quod etiam gemitum pro cantu habet, sanctorum i loratum significat, qui suns ad fletum et lamenta hortantur, dicentes: Miseri estote, et lugete, risus vister in luctum convertatur (Jac. 1v, 9). Vox turturis audita est in terra nostra, id est vox prædicantlum apostolorum; in terra nostra, boe est in Ecclesia, de qua Psalaista, Domini est pierra et plenitudo ejus (Psal. xxm, 1).

Vers. 13. Ficus produlit grossos suos. Ficus Synagogam significat; grossi autem dicuntur primitivæ et immaturæ ficus, inhabiles ad edendum, qui ad pulsum venti facile cadunt. Voce autem turturis insonante ficus protulit grossos suos : quia apostolis prædicantibus emerscrunt multi de Synagoga Judæorum, qui et in Christum crederent, et tamen legem carna-liter observare vellent, magisque auctoritate legis delectarentur quam dulcedine Evangelii : volentes circumcisionem, sabbatum, et alia legis procepa juxia litteram observare; de quibus Apostolus dicit: Æmulantur vos non bene; sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur (Galat. vi. 13).

Vinea florentes dederunt odorem. Postgnam vox turturis audita e-t, postquem ficus protulit 511 grossos suos, vinew florentes dederunt odorem : quia multi.udo Ecclesiarum per latitudinem orbis diffusa est,

fertur. Ille enim qui per fenestras vel cancellos in. A quæ flores virtutum et odorem bonæ operationis late de se spargerent.

Surge, propera, amica mea, speciosa mea, et veni. Noli (inquit), sponsa mea, quam mihi per fidem et dilectionem amicam feci, otioso torpore lentescere; sed surge et veni, et exempla virtutum foris proximis ostende.

Vers. 11. Columba mea in foraminibus petræ. Si petra est Christus, juxta quod Apostolus ai: Petra au en erat Christus (I Cor. x, 4); foramina petræ sunt vulnera quæ pro salute nostra in cruce suscepit, fixuræ videlicet clavorum et lanceæ percussura (Joan. xix). In his ergo foraminibus columba, id est Ecclesia moratur : quia totam spem salutis suæ in passione sui Redemptoris constituit. Ibi ab insidiis malignorum spirituum quasi a raptu accipitris secura delitescit; ibi nidificat, il est fetus bonorum operum congerit.

In caverna maceriæ. Maceriæ ex siccis lapidibus ad munimenta vincarum solent fieri, ad repellendas vulpes vel cæteras nocivas bestiolas. Per maceriam ergo significatur cœlestium custodia virtutum, angelicum videlicet præsidium; sicut Isaias de Domini vinea ait : Et maceriam circumdedit, et circumfodit vineam (Isai. v, 2). In caverna ergo maceriæ moratur, quia præsidio angelorum undique circumdatur, et

a tentationibus diaboli custoditur.

Ostende mihi faciem tuam, sonet von tua in auribus mels: quia vox ua dulcis, et factes tua decora. Tu (inquit) dilecta mes quæ in lecto contemplationis dulcissime quiescis, veni et ostende mihi faciem tuam, id est, a secreto quietis egredere ad publicam actionem, et pulchritudinem bonorum operum tuorum aliis ad exemplum demonstra. Ostende mihi, dicit; quasi enim Deo faciem suam ostendit Ecclesia, cum proximis ad utilitatem et profectum per virtutum opera, quantam intrinsecus habeat pulchritudinem, demonstrat. Hoc est quod Dominus dicit in Evangelio: Videant opera vestra bona, et glorificent Pairem vestrum, qui in cælis est (Matth. v, 16). Sonet vox tua in auribus mcis. Vox videlicet prædicationis, vel divinæ laudis, qua alios facias proficere. In auribus enim Domini vox Ecclesiæ sonat, cum per prædicationem ex multorum conversione delectatur Deus. Bene autem dicit: Ustende mihi saciem tuam, et sonet rox tua, non aliena; Tuam videlicet saciem mihi ostende, quam in baptismo tibi dedi, quando mun-davi te ab omni peccato. Vox tua, dicit, in a iribus meis sonet; ut ex sincera intentione difectionis meæ procedat; ut non propter aliud prædices, nisi propter me.

Vers. 15. Capite nobis vulpes parvulas quæ demo-linntur vineas, nam vinea nostra stornit. Vox sponsi præ ipientis sponsæ suæ et siliabus Jerusalem, sanctis videlicet doctoribus, vel animabus fidelibus. Capite (inquit) nobis vulpes parvulas. Vulpes est dolosum animal et fraudulentum, in cavernis et specubus habitans, nec recto, sed tortuoso incedens itinere: ideoque designat hareticos, vel schismaticos, qui demoliuntur vincas, hoc est Ecclesiam Dei, plebem videlicet fidelium lacerare et decipere non cessant. Præcipit ergo ut parvulas vulpes capi nt, id est, ut hæreticam pravitatem in ipso initio debellare et destruere non cessent, ne robusta facta fortius impugnet. Nam vinea nostra floruit, id est, Eccles a per universum mundum flores virtutum emisit. Et noia q od cum superius vineas pluraliter dixerit, modo dicit singulariter, vinea nostra floruit : quia ex multis Ecclesiis una est electa Ecclesia.

Vers. 18. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia donec aspiret dies, et nelinentur umbræ. Vox sponsæ. D lectus meus mihi, subaudi, societur vincuto charitatis et amoris, et ego illi conjungar, et consentiam vicissitudine mutuæ dilectionis. Vel Ditectus mens, subaudi, det verba exhortationis et divinæ promissionis; et ego, subaudi, ostendam illi faciem meum. Vel etiam, Dilectus meus dignetus

vinculo dignæ obedientiæ, obtemperans præceptis cjus. Qui pascitur inter Ilia, hoc est, delectatur et juen datur inter candidas et odoriferas virtutes sanctorum. Et notandum quo l'superins lilium singula-riter dicitur; hic vero ploraliter lilia, quia multæ sunt virtutes sanctorum, una tantum fides est, et una charitas, quibus praccipue Deus delectatur. Sive rtiam pascitur inter lilia, hoc e-t, suavissime delectatur inter virgineos choros. Candor enim litiorum recte munditiæ virginali comparatur. Donec aspiret dies, hac est, donec transeaut nubila præsentis vitæ, et appareat dies, hoc est, veniat claritas sempiternas beatitudinis. Et est sensus: Dilectus meus mihi præstat auxilium, et ego illi d gnam præbeo obedientiam, qui virtutibus sanctorum delectatur, quousque transcursa mocte præsentis vitæ, in qua per speculum et in ænigmate cerni ur, appareat dies supernæ claritatis, ut facie ad faciem videatur (I Cor. xm, 12).

Vers. 17. Revertere; similis esto, dilecte mi, capreæ aut hinnulo cervorum super montes Bethel. Vox Ecclesiæ sponst sui speciem desiderantis. O dilecte mi, qui de lecto quietis me surgere præcipis, et ut tibi faciem meam ostendam, hortaris, revertere, hoc est, claritatem divinitatis tuæ me speculari permitte, et hoc quod mihi perfecte promittis in alia vita, beatitudinem videlicet et cognitionem tuam in hac adhuc peregrinatione me saltem in figura et ænigmate Labere permitte. Similis esto capreæ aut kinnulo cervorum super montes Bethel. Jam dictum est superius, quod capreæ campos despiciunt, et ad alta montium enituatur. Christus ergo capreis comparatur, quia secundum carnem resurgens a mortuis, cœlorum alta petiit. Hinnulus vero cervorum vocatur, lice est filius antiquorum Patrum. Cervi enim sunt patriarchæ et prophetæ, de quibus Christus carnis d'xit originem. Fertur hinnulus hanc habere naturam, ut servente sole opaca et umbrosa loca requirat, in quibus ab æstu protegatur : sic et Christus in corum mentibus requiescit, qui rore Spiritus aneti ab æsti-bus carnalium voluptatum temperantur. Ac si diceret : O dilecte mi, revertere, hoc est, sæpius me tua visitatione illustrando Letifica, qui per carnem quam assumpsisti, jam cuelorum sublinia penetrasti. Montes autem Bethel mentes sanctorum significant, a terrenis per superna desideria elevatas. Nam Bethel domus consurgens, vel domus vigiliarum interpretatur, et vigiles mentes sanctorum significat, que ad desideranda 512 superna consurgunt, et ad ea percipienda invigitant : habentes in se Deum inhabita-10rem, qui dicit per prophetam : Inhabitabo in illis et inambulabo (Levit. xxvi, 12). Super hos ergo montes Bethel dilectus similis est capreæ vel hinnulo cervorum: quia illas visitare dignatur quæ domus Dei esse student.

CAPUT HI.

Vers. 1. In lectulo meo per noctes quesivi quem diligit anima mea; quesivi illum et non invent. Vox D est Ecclesiæ de gentibus congregatæ. In lectulo (inquit) meo, hoc est, cum adhuc in desideriis carnalihus requiescerem, et cum adhuc infidelitatis et ignorantiæ tenebris posita essem, quæsivi quem diligit anima mea. Multi enim philosophorum Deum Ignorantes, studio tamen summo illum requirebant, per creaturam Creatorem cognoscere volentes, sicut Plato, qui in Timæo multa de anima disputavit, et sient Aristoteles, Socrates et cæteri, qui omne vitæ suæ tempus in studiis causa exquirendæ veritatis expendebant. Quæsivi illum, et non inveni; non enim per mundanam sapientiam Deus cognosci poruit.

Vers. 2. Surgam, et circuibo civitatem : per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea : quæsivi el piateas queram quem anign unima men, questos illum, et non inveni. Exsurgam (inquii) de strato corporis et carnalis delectationis, et circuibo civitatem hujos mundi, maria ac terras peragrando. Per vicos et plateas quæram quem diligit anima ma, hoc

mihi conjungi glutino charitatis, et ego illi conjungar A est, per lata itinera gradientes hujus sæculi, et suis voluptatibus deditos aspiciam, si forte difecti mei vestigia inveniam. Iloc cum causa exempli de multis dici possit, præcipue tamen in illo Eunucho impletum est, qui a finibus terre venit Deum cœ'i Jero-solymis adorare, quem Philippus invenit, eique Christum in prophetia Isaiæ ostendit (Act. vm. 27). Iloc quoque in Cornelio adimpletum est, qui adhuc et orationibus vacabat, quem Petrus cum omni domo sua baptizavit (*Ibid.* x, 22). Itera autem difficultatem inventionis, et dicit : quesivi, et non in-

> Vers. 3. Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem. Vigiles sunt sancti apostoli et cæteri dociores Ecclesiæ, qui civitatem, id est sanctam Ecclesiam custodiunt, et ab insidis infidelium et spiritualium hostium desendunt, quos interrogat.

Num quem diligit anima mea vidistis? Quasi vigiles Ecclesia interrogat, cum intenta aure corum predi-

cationem percipit.

Vers. 4. Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea. Pertransire vigiles, est enrum dicta et doctrinam diligenter perscrutari. Solemus namque dicere: Transcurri librum legens, vel pertransivi. Cum (inqui) pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea : quia cum sollicita medit tione dicta vel scripta sanctorum requirimus, statim dilectum invenimus : qua Deam in eorum dogmatibus reperimus. Potest et sic intelligi : Cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea; hoc e 1, cum intellexissem Christum omnem sublimitatem et gratiam superare, tunc inveni quem diligit anima mea, hoc est, tunc vere intellexi quantum ipse a catterorum sanctorum meritis distet.

Tenui cum, nec dimittam donec introducam illum in domum matri**s me**w e**t in cubic**ulu**m genitricis m**ew. lloc est, ardent ssima fide ac devotione illi inhæsi; nec dimittam eum , sed in ejus amore et lide perseverabo, donec introducam eum in domum matris mar el in cubiculum genitricis meat; hoc est, donce illum Synagog e, quae est ma er mea spiri-ualiter, prædcem, et cam quoque ad ejus fidem perducam. Hoc fiet in fine mundi, quando (ut ait Apostolus) pleni-tudo gentium introierit, tune omnis Israel salvus fiet (Rom. x1, 25, 26). Tantum ergo sibi de charitate sponsi sın Ecclesia promittit, ut etiam se credat Synagogam posse convertere. Quod autem dicit, donec introducam illum, non est putandum quod tunc relictura sit illum, cam in cubiculum matris introduxert; sed, donec pro sempiterno, id est, semper illi inhærebo, semper in cjus fide et dilectione perseverabo. Tale est in psalmo: Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri (Psal. cxxii, 5). Nunquid postquam nostri misertus fuerit, non erunt oculi nostri ad eum? Ut que erunt.

Vers. 5. Adjuro vos, siliæ Jerusalem, per capres cervosque camporum, ne s scitetis neque erigilare faciatis dilectam, quondusque ipsa reit. Bis reputituriste versiculus; nam jam superius positus est : sel supra ad Eccles am primitivam de Judæis co e tam pertinet; hie vero ad Ecclesiam de gentibus cougregatam et amoris vinculo Christo arctius copulatam. Una enim eademque cura est Deo de san tis, qui vel in circumcisione, vel etiam tempore haptismats coru-cante gratia Evangelii, illi placuerunt. Qui vero iste versionlus superius expositus est, jun vi-dendum est quare veluti dormientem inducat Ecclesiam, un le et adjurat filias Jerusalem ne eam excitent, cum paulo superius non dormientem vel quiescentem, sed studio laboriosissime inquisitionis insistentem, qua sponsum inquirebat introducat. S ergo requirebat sponsum, quomodo requiescebal! sed dulcissimus et suavissimus somnus est Christum quærere. Dormit ergo Ecc'esia, et Christum quærit; dormit videlicet a desideriis terrenis et ab actibis sæculi : vigilat autem et requirit sponsum, quia eiu

Illum pervenire contendit. Adjurat ergo sponsus filias Jerusalem, animas videlicet desideriis supernæ patriæ inhærentes, ne illam excitent ab hoc somno suavissimæ quietis et contemplationis, donec ipsa velit. Somnus autem merito amor appellatur : quia sicut dormiens a visibilibus oculos claudit, et invisibilia contemplatur : ita is qui divinæ contemplationi insistit, quasi alienus exterioribus dormit, et sola spiritualia et collestia videt. Nec mirum si amor somnus vocetur, cum in sequentibus mors amor appelletur: Fortis est ut mors dilectio. Cum autem dicit, donec ipsa velit, ostendit Ecclesiam de gentibus voluntarie se præparaturam ad labores et persecutiones pro Christo perferendas.

Vers. 6. Quæ est ista quæ ascendit per desertum sieut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii? Vox filiarum Jerusalem, id est sanctorum primitiva Ecclesia, admirantium pulchritudinem Ecclesia de gentibus congregata. Quæ est (inquiunt) ista? Quæ, 513 id est qualis. Quanta laude et admiratione digna, que circumcisione mundata, nec adhuc baptismo sanctificata jam currit ad Deum? Ascendit (inquit) per desertum; hoc dicitur ad imitationem priscæ plebis Judaicæ, quæ liberata de Ægyptia servitute, per desertum, mari Bubro trausito, venit ad terram repromissionis : sic et E clesia per desertum nationum ascendebat jam de Ægypto, Loc est, de confusione idololatriæ liberata, et Pharaone, id est diabolo submerso, ut cœlesti manna pasceretur, et veram terram repromissionis ingrederetur. Ascendit (inquit) ad montes virtutum, vel etiam ad ip um cœlum vir utibus sublevata; quæ in psalmo dicit : Levavi oculos meos in montes (Psal. cxx, 1), etc.; et alibi : Ad te levavi oculos meos, qui hubitas in cælis (Psal. CXXII, 1). Montes isti sunt patriarchæ, prophetæ, apostoli et cæteri sancti Dei, qui merito virtutum appellantur montes. Primo enim ad montes, id est ad sanctos sublevat oculos Ecclesia, vel anima fidelis quæ istorum doctrinam actusque considerat, illorum exemplo ct intercessione muniri gaudet. Postea proficiens ad ipsum quoque qui fecit montes, audet cordis aspe; ctum dirigere, et dicit : Ad le levavi oculos nicos, qui habitas in cales; id est, gratanter requiescis in sanctis. Sicut (inquit) virgula fumi ex aroma ibus myrrhe et thuris. Fumus ex igne nascitur, et mox altiora aeris expetit, donec aspectibus intuentium subtrahatur. Fumus igitur significat sanctum desiderium igne divini amoris perfusum; nec absolute fumo comparan-tur, sed virgulæ fumi: quia sancia Ecclesia vel anima Deum amens, gracilis est et delicata, disciplinis Spiritus sencti attenuata, non habens grossitudinem carnalium desideriorum. Sive virgulæ [umi, non sparso sumo comparantur propter unitatem Ecclesia, que in Christo unum est. Unde vero esset ille sumus ostend t, cum subdit, Myrrhæ et thuris et universi pulveris pigmentarii. Myrrhæ condinutur mortuorum corpora; thus vero adoletur in sacrificio Dei; ideoque per myrrham carnis mortificatio designatur; per thus D Libani. Quod superius per lectulum Salomonis, sic munditia orationum exprimitur. Virgulæ ergo fumi myrrhæ et thuris Eccle-ia assimilatur : quia sancti mortificatione carnis suæ et orationibus mundo et simplici corde profusis, Deo placere student. Et un versi (inquit) pulveris pigmentarii, id est congecie omnium virtutum. Non emm integra fuisse aromata, sed in pulverem redacta dicuntur : quia sanctorum actiones magna discretione considerande sunt, et tanquam cribro subtilissimæ considerationis eventilandæ, ne quid forte in illis durum aut inconveniens existat : ne saltem per ipsas virtutes adversar us milleformis subrepat, qui callidus per bona etiam consuevit nocere.

Vers. 7. En lectulum Salomonis sexaginta fort s ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Quo bæc dilecta et mirabilis ascenderit, ostenditur cum subditur, En lectulum Su-

contemplationi inhæret, eum solum desiderat, ad A tomonis, et reliqua. Lectus Salomonis quannis superna illius supernæ beatitudinis requies accipi possit, in qua Deus cum suis sanctis requiescit, probabilius tamen præsens accipitur Ecclesia, in qua sancti Dei sopitis tumultibus vitiorum, amplexu Salomonis, id est viri pacifici delectantur. Unde et Psalmista de Christo dicit : Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion (Psal. LXXV, 3). Lectulum ergo Salomonis, id est Ecclesiam, sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, Per sexaginta fortes ordo doctorum intelligitur, qui vel prædicando Ecclesiam muniunt, vel contemplando ad illam supernam beatitudinem pervenire desiderant. Sexagenarius autem numerus ex senario et denario constat; sexies enim deni, vel decies seni, sexaginta fiunt. Senarius vero perfectionem significat operis : quia sex diebus perfecit Deus opera sua : denarius vero remunerationem et præmium quod in fine electis dabitur; unde et bi qui in vineam venerunt, denarium leguntur accepisse (Matth. xx, 10). Sexaginta ergo fortes significant (ut dictum est) -anctos doctores, fortes et animo constantes. Additur vero ex fortissimis Israel, omnes in Christum credentes, et Christum diligentes, Israel, id est vir videns D um, appellantur. Fortissimi vero Israel sunt, qui Ecclesiani tueri prædicando, et ab incursibus dæmonum, vel impugnatione hæreticorum defendere noverunt. Hi enim ambiunt lectulum Salomonis: quia illis commissa est Ecclesia, et ab illis vigilanti cura est custodienda. Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Tenent enim gladium spiritualem, verbum Dei, de quo Apostolus : Et galeam (inquit) salutis assumite, et g'adium spiritus, quod e t verbum Dei (Ephes. vi. 17). Ad bella vero sunt doctissimi : quia necesse est ut spiritualis prælii arte instructi sint, qui adversus mundi principatus et potesta es, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitice in cælestibus bella gerunt (/bid., 12). Versut ssimus enim iste est hostis, et tam subtilitate spiritualis naturæ, quam etiam temporis longavitate doctissiams. contra quem sancti bella suscipiunt.

V. rs. 8. Uniuscujusque ensis super semur summ propter timores nocturnos. Per semur propagatio soboil- accipitur; super femur ergo enses habent, qui timore Dei omnes comprimunt et coercent motas carnalis voluptatis. Et hoc propter timores noc:ur.10-, id est propter occultas insidas maligni hostis, qui in nocte hujus sæculi sanctis maxime, qui in Ecclesia præeminent, insidiatur; ut illis deceptis, lectulum Salomonis, id est requiem sanctorum fælare postit. Et notandum quod superius tenere gladios dicuntur : hic vero super femur enses habere. Cladios enim tenem, ut adversa iis resistant, ut eos superent, et ut hæreticos et omnes sanæ fidei contradicentes confodiant. Super femur ergo enses habent, ut suimet curam gerant, ut fluxus carnalium voluptatum reprimant: ne aliis prædicantes, ipsi reprobi efficiantur (1 Cor. 1x, 27).

Vers. 9. Ferculum secit sibi rex Sulomon de lignis nauc designatur per ferculum, sancta videl cet Ecclesia, in qua velut in lecto requie cunt sancti Dei, et velut in lecto discumbunt ad epulas æternæ beatitudinis et satietatis. De lignis Libani fecit Salomon fercu'um. Libanus mons est Phoenicis, cojus arb res et proceritate et pulchritudine et durabilitate conctis praemigent, id oque significant sanctos virtutum specie fulgentes, et ad æterna festinantes. L'banus enim candidatus, vel caudidatio interpretatur, vel dealbatio. Ligna ergo Libani su it sancti candidati. vel dealbati in baptismo, et exornati omnium virtutum pulchritudine.

Vers. 10. Columnas ejus fecit arg nteus. Per columnas 514 doctores ejusdem Ecclesiæ significantur, qui cam verbo et exemplo sustinent et roborant; unde et in Actibus apostolorum dicitur : Jacobus et Joannes et Cephas, qui videbantur columnæ isse (Gal

cadestis eloquii refulgent; Eloquia enim Domini elo-

quin cas a (Psal. x1, 7), et reliqua.

Reclinatorium aureum, ascensum purpureum. Per reclinatorium aureum requies æterna accipitur, quæ sanctis in Ecclesia repromittiur; ad quam tamen ascensus est purpu eus. Purpureus ascensus est passio Christi: quia purpura colorem sanguinis imitatur. A-censu ergo purpureo ad reclinatorium pervenitur : quia illi ad æternarum epularum discubitum, et ad supernæ quietis requiem veniunt, qui in præenti passionem Redemptoris digne venerari et im tari satagunt. Quia nisi quis actiones ac vitam Christi imitatus lucrit, ad aternam requiem pervenire non poterit.

Media charitate constravit propter filias Jerusalem. Media charitate constravit : quia onn bus fidelibus suam charitatem Christus commendavit patiendo pro nobis, et requiem nobis pra parando, juxta quod Apostolus dicit : Commendat autem Deus suam charitalem in nobis ; quoniam cum adhuc pecca ores essemus, pro nobis Filium suum in mortem tradidit (Rom. B chra es et decora. Vox Christi bis repetit, quam pulv. 8). Aliter, per columnas argenteas apostoli et apostolici viri designantur : per reclin norium aureum doctorum ordo, qui com inellabil a aternæ vitæ gandia promittunt, utique nos suaviter requiescere ficiunt. Et hoc reclinatorium bene aureum dicitur : quia inestabile e-t illud præmium, quod sancti ex-spectant. In rebus enim caducis nibil preciosius e t auro. Per ascensum vero purpureum ordo signatur martyrum, qui passionem Christi imitati, pro illo suum sanguinem fuderunt. Sed quid nos faciemus, dicit leatus Gregorius, qui nullius meriti sumus, non inter doctores, non inter martyres locum nos habere videmus? Sequitur, media charitate constravit. II. b. amus ergo charitatem, qua media hujus ferculi constrata sunt, quæ et ideireo latum mandatum vocatur, quia omnibus observatoribus suis æternam salutem parat. Hanc elficaciter tencamus, et per hanc s lvabimur, et hoc propter filias Jerusulem, hoc est, propter animas simplices et nullius sibi virtutis C conscias; quæ quanto majoris fragilitatis s bi sunt consciæ, tanto amplius Salvatorem et Redemptorem soum diligere satagont.

Vers. 11. Egredimini, et videte, fil & Sion, regem Salomonem in diademate quo coronavit eum ma'er sua in die desponsationis illius, et in die levitiæ cordis ejus. Vox Ecc'esiæ invitantis animas fidelium ad intuendum quam mirabitis et speciosus sit sponsus ejus. Filiæ namque Sion Ecclesiæ sunt, quæ et filiæ sunt Jerusalem, sanctæ videlicet animæ, supernæ illius civitati- cives, quæ et perpetua cum angelis pace fruuntur, et per contemplationem gloriam Dei speculantur. Egredimini, inquit, filiæ Sion, hoc est, exite de turbulenta hujus sæculi conversatione; ut mente expedita eum quem diligitis, contemplari posaitis. Et ridete, inquit, regem Salomonem, hoc est verum pacificum Christiam, is diademate quo coronavit eum mater sua. Ac si dicerct : Considerate Christum pro vobis carne indutum, quam carnem de carne Virginis matris suæ assumpsit. Diadema namque vocat carnem quam Christus assumpsit pro nobs, in qua mortuus destruxit imperium mortis, in qua etiam resurgens, resurgendi nobis spem con ulit. De hoc diademate Apostolus ait: Vidinus Je um per passonem gloria et honore coronatum (Hebr. 11, 9). Mater vero sua eum coronasse dicitur, quia Virgo Maria il i de sua carne carnis materiam priebuit. In die desponsationis ejus, hoc est in tempore incarnationis ejus, quando sibi Ecclesiam conjunxit, non habent m nuaculam aut rug m (Ephes. v, 27); vel quando Deus homini conjunctus est. Et in die lætitiæ cordis ejus. Latitia enim et gaudium Christi, salus et redemptio humani generis est; juxta quod in Evangelio multos ad fidem suam cernens confluere. In illa. inquit evangelista, hora exsultavit et dixit : Confiteor tibi , Pater cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis (Matth. x1.

11. 9). H.e. columnæ sust argenteæ, quia nitore A 25). Et in evangelica parabola, inventa ove, convocavit amicos dicens : Congratulamini mihi (Luc. xv. 6). Potost hoe et simpliciter totum ad passionem Coristi referri juxta littera o. Prævidens enim Salomon in spiritu passionem Christi, longe ante præ-monehat filiam Sion, id est plehem Israel ticam: Egredimini, inquiens, et videte reg.m Sa'omonem, id est Christum, in diademate, in spinea corona que coronavit eum mater sua Synagoga, in die desponsationis ejus, quando videlicet sibi conjunxit Ecclesiam, et in die lætitiæ cordis ejus, quo gaudebat per sum passionem redimi mundum de diab li potestate. Egredimini ergo, hoc est, ex te de tenebris infideitats, et videte, hoc est, mente intelligite: qu'a ille qui ut homo patitur, verus est Deus; vel eti in egre-dimini extra portam civitatis vestræ, ut eum in Golgotha monte crucifixum videatis.

CAPUT IV.

chra es, in opere videlicet et prædicatione. In opere, quia ni il fædum, i il oculis meis indignum agis; in prædicatione, quia ad considerandum i carratio. nis meze myster um etiam sodales tuas filias Jerusa. lem invitare non cessas.

Oculi tui columbarum. Per oculos intelligitur acumen sensuum spiritualium, quibus divina et sempi-terna contemplatur keclesia. Columbæ autem oculi Ecclesiae compara: tur propter spiritualem gratiam : quia Spiritus sanctus in specie columbae apparuit Matth. m, 16). Sequitur autem.

Absque co, quod intrinsecus lutet, id e 1, absque supernæ illius retributionis gloria, quam in fine sæenli es perceptura; quam etsi in præsenti per fidem contemplaris, latet tamen in:rinsecus; nec enim in præsenti videri potest, sed in futuro perficietur.

Capilli tui sicul greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Per capillos Ecclesiæ, subtiles Ecclesiæ cogitationes accipiuntur, quibus temporalia plerumque disponuntur. Comparan ur vero gregibus caprarum, quia hæc animalia munda sunt, et in rupibus, sive in excelsis locis resupinata pascintur: cuia cogitationes saucorum, etsi pro corporali ne-cesitate in temporalibus fiunt, 515 tamen in in-ternorum intentione non discedunt; et in ista etiam cura, quam necessitati corporem impendunt, quasi cœlum semper intuentur. Possumus etiam per oculos doctores Ecclesiæ et prædicatores accipere, qui in corpore cui caput Christus est, summum locum tenent, et coelestia ac spiritua la præ cateris membris vident. Per capillos vero innumerablem multitudinem simplicium fidelium in lai ali ordine constitutorum intelligimus : qui etsi minus vident spiritualia, sua tamen inulitudine et numeros tite magnum decus præstant Ecclesiæ. Et bene gregibus comparantur caprarum. Capra peccatoribus convenit, per quam plebes fidelium actionibus sæculi dediae, que sinc peccato agi non possunt, intelliguntur. Bene autem sequitur, Quæ ascenderunt de monte Galnad. Galand acervus testimonii interpretatur, juxta litteram quidem; ideo quia cum Jacob recederet de Mesopotamia, persecutus est eum Laban, et die tertia reperit eum, ibique in testimonium munui fæderis acervum lapidum erexerunt (Gen. xxxx , 46). Mystice acerrus testimonii Christus est, in quo multitudo consistit omnium sanctorum, qui sunt lapides vivi, adhærentes illi vero lapidi, de quo l'etros dicit: Ad quem accedentes lapidem vivum, el isti tanquam lapides vivi superædificamini (1 Petr. 11, 4). Gioges ergo captarum de monte Galaad ascenderunt, quia sanctorum multitudines ad excelsa virtutum conscendent, et Christi doctrinam ac præcepta in omnibus sequi satagunt.

Vers. 2. Dentes tui sient greges tonsarum orium, que ascenderunt de lavacro. Sient per capillos Ec. lesiæ innumerabilis mulitedo simpliciom fidelium in-

telligitur, its et per dentes Ecclesiæ doctores intelli- A 1, 8). Bene autem genæ non integro malo punico. guntur. Dentibus enim cibos commolimus; et sancti doctores bene dentibus conformantor : quia spirituales cibos, quos simplices capere nequeunt, ipsi quodammodo exponendo comminuunt. Dens Ecclesiæ præcipous erat Petros, cui dictum est in visione : Surge, occide, et manduca (Act. x, 45); ac si diceretur, eos quos ad fidem convertis, occide ab eo quod sunt, id est, ut desinant esse peccato: es; et manduca, hoc est transfer, vel transforma in corpus Ecclesiæ. Bene autem hi dentes ovibus tonsis et lavacro lotis comparautur. Solent enim oves post tonsionem currenti aqua al·lui, ne illotus sudor corpori adhærescat et scabiem generet. Tonsi ergo sunt sancti doctores et magistri Ecclesiæ, qui ex lavacro baptismi abluti, vellera, id est facultates et substantias suas pro Chrisine lavacro bartismi fidelis esse potest. Non autem perfeci, ut sua pro Christo valcant amittere: sed illis specialiter hoc congruit, qui secundum verbum Domini vendunt onnia sua, et dant pauperibus (Matth. xix, 21), et nudi atque expediti segundum Christum. Tales ergo sunt Christum. Tales ergo sunt dentes Ecclesiæ sanctæ, id est prædicatores et ministri ejus, oves per innocentiam abluti baptismo : voluntaria paupertate et rerum spol atione gaudentes. Sequitur.

Omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas. Quia gemina charitate et dilect one Dei et proximi præeminent, et hanc observari docent : vel etiam quia sidem et operationem prædicant. Et sterilis non est in eis; nullus videlicet alienus est a bonis ope-

Fibus.

Vers. 3. Sicut vitta coccinea labia tun, et eloquium tuum dulce. Per labia Ecclesiæ, saucti prædicatores accipiuntur, qui et per dentes figurautur. Coccus autem sanguians vel ignis habet speciem. Labia ergo Ecclesia (id est sancti prædicatores) vittæ coccineæ comparantur: quia passionem Christi assidue prædicant qui pro nostra redemptione sanguinem suum fudit. Sive rittæ coccineæ assimilantur, quia prædica-Lores ardent dilectione : diligentes eos quibus verba præd cationis impendent, et etiam a quibus mala pa iuntur. Ad hoc etiam pertinet quod Spiritus sanctus in linguis igneis apparuit (Act. u, 3), quia loquentes et ardentes fecit apostolos : ardentes dilec ione, loquentes prædicatione. Et bene vitta coccinea dicitur; virta enim capillos ligat et constringit, et sancti doctores sua prædicatione ad unitatem fidei et dilectionis mult tudinem sidelium in Ecclesia nectunt, et in unum decorem redigunt. Possunt etiam per capillo, subtiles cogitationes mentis accipi. Vitta ergo coccinea crines ligamus, quando cogitationes nostras disciplina timoris Dei constringimus et coercemus. Et eloquium tuum dulce. Dulce est eloquium cœlestia præmia auditoribus annuntiant.

Sicul fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet. Per genas superius diximus Écclesiam figurari. Nam com verecundamur, rubor sangu nis in genis effunditur. Malum autem punkam rubicundum habet corticem, interius vero multitudine granorum plenum e t, unde et malum granatum vocatur. Per fragmen ergo mali punici, memoria ejasdem passionis dominicæ accipitur, quæ et in cocco superius figura ur. Solet enim una res diversis exprimi figuris. Genæ ergo Ecclesiæ fragmini mali punici comparantur, quia sancti doctores venerabiliter agunt memoriam passionis Redemp oris sui, nec erubescunt crucem ejus, imo gloriantur, dicentes cam Apostolo: M.hi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi (Gal. vi, 14); et alibi Apo-stofas ad discipulum suum scribens : Noli (inquit) erubescere crucem Christi, neque me vinctum ejus (11 Tim.

sed fragmini comparantur. Malum enim punicum cum frangitur, exterius rubor, interius candor apparet : sic et sancti prædicatores et doctores cum passionem Christi annuntiant, quasi rubor est exterius : cum vero quanta utilitas nostræ redemptionis inde provenerit, et quod homo per passionem Christi non solum a peccatis justificari, sed etiam quod divinum consortism meruerit; demonstrant, quasi candidum est quod intrinsecus latet. Possunt etiam per genus Ecclesiæ, martyres figurari, qui rubicundi sunt effusione sanguinis sui veluti malum punicum; sed fracto malo punico, candor interius apparet, quia post mortem miraculis coruscant.

Vers. 4. Sicut turris David collum tuum, quæ ædiextera membra corpori conjunguntur, it sancti do-ctores quasi mediatores sunt inter Christum et reliquos quos instruunt fideles, et quisi Christum cor-pori suo, id est Ecclesiæ conjungunt. Hoc autem collum turri David comparatur, qui interpretatur ma-nu fortis, vel visu desiderabilis, Christum significat. El tota quidem Ecclesia civitas David, id est magni Regis Christi est, qui est manu fortis : quoniam diabolum devicit, juxta quod Psalmista dicit: Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio (Psal. xxIII, 8). Est et visu desiderabilis : quia (ut Apostolus dicit) in eum desiderant angeli prospicere (I Petr. 1, 12). Turris au em civitatis hojus, illi sunt qui vel scientia vel operationis perfectione cæteris præeminent. Quæ ædificula est cum propugnaculis. Propugnacula sunt divinarum Scripturarum sacramenta, de quibns veluti jacula procedunt, quibus adversaria repelluntur potestates.

Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Hille clypei intelliguntur innumera defensionis divinæ præsidia, quibus sancta vallatur et defenditur Ecclesia. Omnis armatura fortium, id est omnis instructio vel sanctæ operationis vel divinæ prædicationis. Et bene collum Ecclesiæ, hoc est prædicatores et doctores turri David comparantur, quia semper quasi in bello sunt, pro defensione sanctæ Ecclesiæ pu-

guantes.

Vers. 5. Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli. Duo ubera Ecclesiæ eosdem significant sanctos doctores. Nec mirum quod una eademque res diversis figuratur modis. Sancti enim doctores oculi sunt, quia vitæ vias quas ingredi debeant, subjectis demonstrant. Dentes sunt, quia cibos divinarum Seri-Reclesiæ, cum sancti doctores vel passionem sui purarum molunt et comminuunt, ut mandi possint, Redemptoris ad memoriam reducunt, et prædicant quantum Dens hominem dilexerit, vel etiam cum p quia caput et membra, hoc est Christum et Ecc esiam conjungunt; ipsi ergo doctores sunt et ubera Ecclesiæ quia parvulos et simplices fideles lacte verbi Dei nutriunt, junta quod Apostolus simpliciori us loquens, dicit : Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed quasi carnalibus; et parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam (1 Cor. 111, 1, 2). Et beno non absolute ubera, sed cam additamento dicit, duo ubera, cam femina neque plus neque minus habeat quam duo ubera : quia nim rom sancti doctores parvulos ex utroque poputo, Judaico videlicet et gentili, laete verbi Dei nutriunt. Nam et Paulus de seip o dicit : Qui operatus est Petro in apostolatu cirumcisionis, operatus est et mihi inter gentes (Gul. 11, 8). Et aste duo abera, sicut duo hinnuli gemelli capre e esse dicuntur, qui videlicet fetus sunt et silii Salvatoris nostri Jesu Christi qui superius per capreas designatus est; hæc enim animalia et acutissime vident, et nimia vel citate altiora conscendunt : sic et saucti doctores quæ agenda sunt et ipsi vident, et aliis mon- A num. Vocat autem cam, ut veniat, id est, ut in virstrant, et despectis terrenis ad superna ascendere nituntur

Vers. 6. Qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Qui pascuntur in liliis, hoc est, delectantur purissimis et nitidissimis : ensibus Scripturarum. Donec aspiret dies, hoc est dies illa mterna veniat, quam desiderabat Psalmista. dicens: Melior est dies una in atriis tuis super millia (Psal. LXXXIII, 11): El inclinentur umbræ, hoc est, transeant moerores et perturbationes hujus sæculi. Donec aspiret dies, id est oriatur dies; aspirabit enim dies, id est orietur, quando verus ille Sol justitiæ, id est Christus apparebit; et tunc inclinabuntur umbra, hoc est, omma nubila mœroris et tenebræ præsentis sæculi pertransibunt. S d et si ipsam litteram velimus aspicere, pulchre expressit ortum diei et noctis : nam nox nihil est aliud nisi umbra terræ, quæ sole descendente sub terras consurgit; sole autem iterum super terras Pascuntur ergo in liliis donec aspiret dies et inclinentur umbræ, quia sanctorum doctorum in præsenti tantum vita necessaria est prædicatio et doctrina; nam in alia vita postquam apparuerit æterna dies, et finita fuerit nox præsentis sæculi, non necesse erit doceri aliquem: quia omn s revelata facie glorium Domini (II Cor. 111, 18) contemplabuntur. Unde et Dominus per prophetam Jeremiam dicit: Non ultra docebit vir fratrem suum dicens : Cognosce Domin m; omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum

(Jer. xxxi, 34). Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. In myrrha carni- mortificatio, vel passionum pro Christo tolerantia; in thure vero sanctarum orationum devotio accipitur. Mons ergo myrrhæ, et collis thuris, mentes sanctorum sunt, excelsæ per contemplationem. Promittit ergo sponsus se ad montem myrrhæ venturum, et ad collem thuris : quia illas mentes sua visitatione visitare dignatur, quae membra sua cum vitiis et con-cupiscentiis mortificant (Gal. v, 24), quæ etiam se- C ipsas per sanct rum oracionum studia gratum Deo sacrificium faciun:.

Vers. 7. Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. Vox spensi ad amicam suam spensam. Tota pulchra es. Omni (inquit) ex parte nullam recipis maculam, neque rugam. Non enim soli doctores vel perfecti quique pulchri sunt ante oculos Dei, qui summa scientia et contemplatione præeminent; sed etiam simplices quique fideles, qui recta fide et bonis operibus exornantur, pulchri in oculis sponsi habentur. Nam, ut Psalmista dicit : Benedixit omnibus qui timent Dominum, pusillis cum majoribus (Psal. cxiii, 13); ideo dicit: Tota pulchra es, non tantum una pars tua. Hoc ideo dicimus, non quod aliquis in præsenti vita sine peccato esse possit, cum scriptum Bit : Nemo est super terram sine peccato, nec infans unius diei (Job xiv, 4) : sed ideo quia fides perfecta et cœleste desiderium omnem absterget macu'am levioris peccati; non enim de gravioribus nunc ratio est, quæ qui committunt, jam sponsa Christi non sunt, nec ullam habent particulam hujus sanctæ pulchritudinis. Hinc est quod Joannes dicit: Qui natus est ex Deo non peccat (I Joan. 111, 6), subaudi, peccato ad mortem; non quod levi peccato quis careat, sine quo vita ista non ducitur. Tota ergo pulchra est Ecclesia, in quantum se castam et immunem ab omni peccato custodit. Si quando autem levi peccato fuscatur, cita pœnitudine et side recta ad cœleste desiderium in ea prisca pulcheitudo reparatur.

517 Vers. 8. Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni. Libanus mons est Phoenicis: interpretatur autem de Hebræo dealbatio vel candidatio; ex Græco autem thus interpretatur. Unde et supra ubi loquitur: Vadam ad montem myrchæ et ad collem thuris, collis babetur Libani. Vocat ergo sponsus sponsam suam candidatam baptismate, dealbatam nitore om-nium virtutum, flagrantem studio sanctarum cratiotut.bus proficiat. Non solum vocat Dens animam, quando eam a vinculis carnis exutam ad cœlestia præmia ducit; sed etiam per in ernam inspirationem, ut in virtutibus proficiat, hortatur. Quot enim in virtutibus sancti proficiunt, quasi tot passibus ad Deum tendunt. Et tertio dicit, reni, quia vult eam perfectam esse in cognatione, locutione et opere. Vel cam vocat primo, ut ad se veniat per fidem; vocat secundo, ut dignam cœlestium præmiorum retributionem jam liberata a corpore accipiat; vocat tertio, ut in die generalis resurrectionis jam resumpto corpore, duplici stola perpetuo corocata

Coronaberis de capite Amana, de vertice Sauir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Amana ipsum dicunt esse montem Cilicia Amanum, qui et Taurus appellatur. Sanir vero et Hermon montes sunt Judeæ in quibus leones et pardi ferunascendente, inclinantur umbræ, id est, cedit nox. B tur habitare; per quos autem montes, sæculi potestates, reges videlicet et principes intelliguntur, qui veluti montes in superbia extolluntur, et malignis spiritibus qua-i leonibus et pardis cubilia præbent. Maligni enim spiritus leones vocantur propter superbiam, pardi propter ferocitatem, vel etiam propter mille artes nocendi, quia pardus varium animal est. De his ergo montibus coronatur Ecclesia, quando principes sæculi ad fidem Christi convertuntur; et non solum propter suas virtutes, sed etiam propter talium conversationem ad salutem remuneratur Ecclesia. Potest et hoc iu præsenti accipi. Nam coronatur Ec lesia de vertice tholica fidei, Ecclesia, qua antea premebatur, coronatur et gloriatur in Christo; sicut factum est tempore Cons antini, quando illo converso mirabiliter glorificata est Ecclesia. Coronatur et de cubilibus leonum, et monibus pardorum, quando superbos et quosque sævos ac dolosos convertit, et pro illorum quoque conversione æterna præmia recipit.

Vers. 9. Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa; vulnerasti cor meum. Sponsam et serorem suam san ctam dicit Ecclesiam, quie et sponsa est, quia eam sibi Christus incarnatus despondit, eamque emundatam sordibus peccatorum, dote Spiritus sancti sibi conjunxit. Soror vero est, quia propter eam incarnatus frater ejus fieri dignatus est, sicut resurgens a mortuis dixit mulieribus : Ite, nuntiate fratribus meis (Matth. xxvni, 10). Cum ergo dicit vulneratum se cor habere, magnitudinem amoris expressit, quo sanctam suam diligit Ecclesiam. Affirmat autem hoc iterans et inculcans: Vulnerasti cor meum, ut tali iteratione quantum Ecclesiam suam diligit, ostendat. Qua autem re vulnera um sit, subjungendo demoustrat.

In uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Per oculos Ecclesia, spirituales sensus vel doctores sanctos accipimus : per crines vero multitudines subjectarum p'ebium, quibus sancta decoratur Ecclesia. Et est sensus : cum tota sis pulchra, o Ecclesia, et cum te ob multa diligam, præcipue tamen nitor spiil ualium sensuum, et doctorum tuorum sinceritas me delectat, simplicitas etiam vitæ subjectarum plebium, quæ pie et fideliter verbis doctorum obtemperant. Bene autem cum superius pluraliter dixit oculos et capillos, hic singulariter dicit in uno oculo, et in uno crine; ut per hoc unitas sanctorum doctorum exprimatur. Unitas est enim coelestis doctrinæ quam subjectis impendunt. Unus enim Dominus, ut Apostolus dicit, una fides, unum bapitsma (Ephes. 17, 5), nec non et una dovotto subjectorum fidelium. Potest et hoc quod dicit, Vulnerasti cor meum, de passione Christi accipi. Vulnerasti cor meum, id est, tuo annore fecisti ut ego in cruce vulnerarer. Notandum vero quod dicit, In uno crine colli tui. Per collum cuim diximus doctores significari, et crinis Ecclesia collo adharet, quo subjectae plebes a sanctis doctoac secundum il'orum præcepta vivere satagent.

Vers. 10. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, sorot mea sponsa! Per mammas superius eosdem doctores diximus figurari, qui et per oculos designantur; nam sancti doctores mammæ sunt, id est simplici doctrina humiles nutriunt; oculi sunt cum summa quæque et cuelestia prædicant. Ait ergo: Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa! id est, quam pu'chri sunt doctores tui! quoniam sermo illorum et eloquio priveminet, et pondere sensuum pretiosus est.

Pulchriora sunt ubera tua vino. Ilic versiculus jam superins expositus est, ubi dicitur : Meliera sunt ubera tua vino. Et toc notandum quod Ecclesia superius ubera sponsi sui laudavi, dicens: Meliora sunt ubera tua vino: nunc vero vicissim sponsus sponsæ suæ ubera extollit, ut per hoc unitas Ecclesia commendetur. Christus enim caput est, et Ecclesia corpus cius; præcellit enim initium prædicationis evangelicæ

legalem sententiam.

Et odor unquentorum tuorum super omnia gromata. Unquenta Ecclesiæ sunt doctrinæ cælestis charismata vel ctiam fama virtutum, que de Ecclesia fragrat; aromata vero intelligun ur legales observationes. Super aroma:a ergo est odor unguentorum Ecclesiæ: quia dignitas et sama evangelicæ persectionis transcendit omnem laudem legalis observationis.

Vers. 11. Favus distillans labia tua, sponsa. Favus est mel in cere; mel au em in cera est spiritualis intelligentia in littera. Labia ergo Ecclesiæ favus distillans vocantur, quia sancti doctores, qui per labia designan'ur, spiritualia documenta proferunt instruendis fidelibus. Nec solum favus, sed etiam distillans vocantur Ecclesiæ labia; distillat enim favus, com mellis copia exuberans, jam non potest cereis capsul s contineri. Recte ergo divina Scriptura favos distillans vocator, quia multipliciter intelligitur, et variis sensibus exponitur, nunc juxta litteram, nunc juxta allegoriam, nunc juxta moralitatem, nunc jux a anagogem, id est superiorem sen- C Sum

Mel et lac sub lingua tua. Lac parvulis convenit, 518 ideoque per lac designatur simplex doctrina qua mitium credentium imbuitur. Mel vero, quod de rore cœli confici creditur, cœlestem et spiritualem doctrinam significat, qua perfectis et instructis convenit. Sub lingua ergo Ecclosiæ mel et lac est; quia aliquando cœlestia mysteria perfectis, aliquando ru-

dibus plana et simplicia annuntiat.

Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Vestimenta Ecclesiæ sunt bonorum operum ornamenta, juxta quod Joannes in Apocatyp-i dicit : Byssinum enim justificationes sanctorum sunt (Apoc. 11x, 8); et in Job dicitur: Just tia indutus sum, et indui me sicut ornamento et diademate judicio meo (Job. xxix, 14). Thure autem diximus sanctarum orationum munditiam designari. Vestimenta ergo Ecclesia thuri comparantur : quia omnia opera Ecclesiæ quasi orationes sunt; in cunctis enim quæ agit, semper Dominum deprecatur, et tali modo impletur illud quod Dominus dicit: Oportet semper orare (Luc. vin, 1). Nec semper ante Dominum hoc aliter impleri potest, nisi tota nostra vita et conversatio talis sit, ut in conspectu Dei oratio deputetur. Thus arbor est Arabiæ, cortice et folio lauro similis, succum amygdalæ modo emittens, qui bis in anno colligitur, in autumno et vere. In autumnali collectione præparantur arbores incisis corticibus flagrantissimo æstatis ardore, ac sic prosiliente spuma pingui quæ concreta densatur, ubi natura loci poscat, tegete palmea excipiente. Quod in arbore hasit, ferro depectitur; ideoque videtur corticeum esse purissimum, id est candidum thus. Secunda vindemia est vere, ad eam hieme incisis corticibus, rubrum hoc exit, nec comparandum priori. Creditur et novella: ar-boris candidius esse, sed veteris odoratius. Quod ex co rotunditate guitæ pependit, masculum

cibus nutriuntur, et eorum sauce doct ince i borent, A vocamus; guttam concussu eli-am, mannam voca-

Vers. 12. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Sororem et sponsam snam Eccle iam dicit, quam ex ancilla sororem sibi esse constituit, et dote Spiritus sancti pigneratam, sihi sponsam effecit. Hac ergo Ecclesia hortus est : quia spiritualium virtutum germina profert, quie in consequentibus aromatum vocabulis designatur. Conclusus vero hortus est iste : quia sancia Ecclesia Redemptoris Domini sui adjutorio munita est, et præsidio angelicarum virtutum vallata, millis malignorum spirituum patet insidiis. Hare ipsa Ecclesia est fons signatus: fons ideo, quin doctrina coele-tis fluentis manat, quibus omnes in Christo credentes a peccatis lavat, et ver taris scientia potat. Signatus vero fons est iste : quia sermo fidei evangelicie veritatis signaculo munitus est, ita ut neque heretici, neque maligni spiritus fidem catholicam violare aut irrum, ere valeant. Hie hortus, vel hie fons, id est Ecclesia, primum in parvo Judese locello plantatus vel exortus est: deinde per universum mundum disseminata prædicatione areolas suas, vel rivulos

suos emisit; unde sequitur:

Vers. 13. Emissiones tue paradisus malorum pun - corum cum pomorum fructibus. Emissiones Ecclesias (ut dictum est) incrementa sunt fidei et disseminatio prædicationis; quæ emissiones paradisus sunt. Paradisus Grace, hortus Latine dicitur : quia illa primitiva Ecclesia, quæ in Judæa quasi bortus fuit, per universum mundum mulios hortos, id est Eccles as emisit. Mala autem punica, quæ rubicundum habent corticem, eos significant qui non solum generali baptismo sanctificati sunt, verum etiam qui proprio sangaine i : passione baptizati, martyres effecti sunt. Fructus vero pomorum, opera significant virtutum, sive eos qui ipsas virtutes opere exercent. Emissiones ergo Ecclesia paradisus malorum punicorum suerunt : quia primum locum in Ecclesia post apostolos martyres obtinnerunt, qui ipsani Domini passionent patiendo imitari studuerunt; quamvis generaliter omnis multitudo paradisus malorum punicorum poss t accipi, qui mala punica sunt, quia passionem sui Redemptoris semper in memoria retinent. Et si ut malum punicum intra unum corticem multitudinem continet granorum: ita in Ecclesia multitudo fide-liu:n intra fidem dominicæ passionis continetur. fline Apostolus di it : Quotquot baptizati estis in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati estis (Rom.

vi, 5). Vers. 14. Cypri cum nardo, nardus el crocus, fistula et cinnamemum cum universis lignis Libani. Cyprus arbor est aromatica, semen simile coriandri habens, id est album et sublucidum, quod olco coquitur, et inde exprimitur quod cyprus vocatur, unde regium unguentum paratur. Legimus in Exodo quod manna erat quasi semen album coriandri (Exod. xvi. 31). Cyprus ergo et manna unam habent significationem: significant enim gratiam cœlestem tanquam manna de cœlestibus venientem. Cyprus ergo in horto Ecclesiæ nascitur, cum fideles quique docentur gratiam cœ'estem omnibus præferre, et per illam salutem sperare. Nemo enim suis virtutibus, sed sola gratia Dei salvari potest. Nardus typus est dominicæ passionis, unde et Maria Magdalena nardo pistica caput et pedes Jesu unxit (Joan. x11, 3). Nardus ergo in horto Ecclesiæ est, cum sancti quique memoriam dominicæ passionis venerantur, cique gratias agunt quid in tantum cos dilexerit, ut pro corum salute et liberatione mortem susciperet. Nardus et crocus. Crocus aurosi coloris habet florem, ideoque significat charitatem. Sicut enim aurum inter omnia metalla pretiosius est, ita charitas inter omnes virtutes primatum tenet, dicente Apostolo: Nunc autem manent fides, spes, churitas, major autem his est charitas (I Cer. xiii, 15). Cum nardo ergo erocus in horto Ecclesiæ nascitur, cum membra Christi, hoc est

tenere student. Crocus autem fertur ignitas febres refrigerare : sic vera charitas ardorem concupiscentiæ sæcularis et carnalis refrigerat, et dilectionem Dei et proximi in mente accendit. Fistula et cinnamo-mum. Fistula brevis est arbuscula que et casia vocatur, cortice purpurco; significat sanctos in Ecclesia humilitate et patientia præcipuos, pauperes videlicet spiritu, quorum est regnum cœlorum (Matth. v. 3). Purpureus autem cortex significat similitud:nem passionis Christi, quam humiles spiritu semper in corde retinent, vel quam illi qui in vera humilitate fundantur, in corde semper retinentes, imitari satagunt. Cinnamomum et ipsu brevis est arbuscula, sed miræ virtutis et odoris, ideoque profectum designant humilitatis, quæ et per fistulam designatur. Fistula ergo et cinnamomum in Ecclesia sunt, cum sancti Dei humilitatem et patientiam, 519 et in corde versciter tenent, et foris aliis ostendunt. Quod autem fistula rubicun lum habet corticem, cinnamomun vero cinericeum habet colorem, significat quod sancti Dei quanto plus sunt memores passionis Redemptoris sul, tanto in oculis suis viliores et despectiores sunt, dicentes cum Abraham : Loquar ad Dominum meum quamvis sim cinis et pulvis (Gen. xviii, 27); et cum
Job: Ideirco me reprehendo, et ago pænitentiam in
favilla et einere (Job xiii, 6). Cum universis lignis
Libani. Ligna Libani pulchritudine et proceritate ac
10bore præeminent, ideoque significant doctores et perfectos quosque in Ecclesia, de quibus superius domus Ecclesiæ legitur facta, dicente eadem Ecc'esia : Ligna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina (Cant. 1, 16): quia videlicet sancti doctores prædicatione sua Ecclesiam muniunt. Cum fistula ergo et cinnamomo universa ligna Lihani in horto Ecclesia memorantur: quia sive humiles et atientes, sive perfecti quique doctores eamdent fidem habent in Ecclesia, et eamdem beatitudinem

rka arbor est cujus succus stacte dicitor, tantæ virtutis, ut quidquid en tactum fuerit, ab omni putredine et vermibus servetur illæsum. Aloe arbor est suavissimi odoris, adeo ut vice thymiamatis altaribus adoleatur. Habet vero succum amarissimum, resisten'em putredini et vermibus. Hinc et in passione Domini Nicodemus detulisse dicitur mixturam myrthe et aloes quasi libras centum (Joan. xix, 59). Per has ergo arbores designatur carnis continentia et castimonia. Nam putre lo luxuriam solet designare, juxta qued propheta de quibusdam dicit: Compusswerunt jumenta in stercore suo (Joel. 1, 47). In horto ergo Ecclesiæ sunt myrrha et aloe, hoc est, mentes cœlestes et omnis corruptionis immunes, audientes ab Apostolo: Pacem sectamini cum omnibus, et castimonium, s'ne qua nemo videbit Deum (Hebr. XII, 14) Cum omnibus primis unquentis. Prima unquenta, quid melius quam charitas intelliguatur? de qua Apostolus dicit : Adhue excellentiorem viam vobis demunstro (1 Cor. 211, 31); ac deiude : Si linguis (inquit) hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. x111, 1). Post myrrham antem et aloen bene prima unguenta ponuntur: q ia post carnis continentiam succedit vera charitas quæ Deus est, qua Deus super omnia diligitur (1 Ioan. 19, 16). Neque enim illi qui mundana dimetione tenentur, hoc est, qui voluptatibus et illecebris adhae delectantur, hujus charitatis participes esse possimi.

Vers. 15. Fons hortorum, puters aquarum viven-tium, quæ fiuunt impetu de Libano. Fons hortorum, insa est primitiva Ecclesia, que veritatis scientia horios, id est Ecclesias per universum mundum disreminatas irrigat; ipsa est et puteus aquarum viven-tium : quia scientia veritat s qua est Ecclesia, in quibusdam quasi fons est ubi patet, in quibusdam quasi pu'ens ubi latet, et ad liquidum percipi non

fideles quique charitatem Dei et proximi efficaciter A potest. Nam inter fontem et putcum hoc distat, quod fons et in imo et in superficie terræ dicitur esse. puteus vero semper est in imo. Ecclesia ergo fons est et puleus : quia mysteria Dei in quibusdam veluti fons facile capiuntur; in quibusdam vero cum difficultate tanquam aquæ puteo extrahuntur. Aquæ viventes ipsa mysteria designant Scripturarum, qua in se coelestem habent virtutem. At contra cisternæ vocantur, id est collectiones aquarum, documenta bæreticorum, de quibus Dominus per prophetam: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, que continere non valent aquas (Jer. 11, 13). Ilæ fluentes aquæ fluunt impetu de Libano, hoc est, manant de Ecclesia, quæ albata est et candidata baptismate et bonis operibus, qued Libanus interpretatur. De hoc Libano (hoc est de Ecclesia) fluunt, hoc est, emanant aquæ doctrinarum collestium, et hoc cum impetu, id est cum quadam virtute, qua omnia hæreticorum figmenta destruantur et subvertantur. Hinc et Psalmista : Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (l'sal. xLv, 5), id est virtus divinorum eloquiorum.

Vers. 16. Surge, Aquilo, et veni, Auster : perfa hortum meum, et fluant aromata illius. Enumeratis Ecclesiæ virtutibus sub nomine aromatum, sciens Dominus qui est spousus et redemptor Ecclesia, ipsam Ecclesiam persecutionibus esse multiplicandam, subsequenter ipsam quodammodo jubet venire, persecutionem non pracipiendo, sed permittendo. Surge (inquit), Aquilo, et veni, Auster. Per Aquilonem et Austrum flatus persecutionum et perturbationum intelliguntur contra Ecclesiam sævientium. Aquile quidem frigidissimus ventus est, Auster calidus; et ideo per Aquilonem terrores et minæ designantur, per Austrum blandimentorum decipulæ, quibus due-bus modis probatur Ecclesia, terroribus videlicet et blandimentis. Quod autem dicit : Surge, Aquilo, et veni, Auster, non imperat malis, nec cogit eos ad mala facienda; sed permittit, et facultatem illis dat, ut Myrrha et aloe cum omnibus primis unquentis. Myr- C possint savire contra Ecclesiam; quatenus per illorum malitiam Ecclesia probetur, et illi gravius pumantur. Novit enim Dominus malis hominum bona quadam facere; sed ipsam persecutionem in potestate sua habet, ut non tantum sæviant quantum volunt; unde scriptum est : Qui facit ventis pondus (Job xxvin. 25): quia videlicet flatibus persecutionum modum imponit quemdam, juxta quod Apostolus dicit : Faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere (I Cor. x, 13). Persta (inquit) hortum meum, hoc est Ecclesiam meam, et stuant aromata illius, hoc est, fragrantia virtutum et odor bonorum operum ex illa procedat. Quo enim acerbius Ecclesia concutitur, eo majorem virtuium odorem ex se emittit.

CAPUT V.

Vers. 1. Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. Audiens Ecclasia pe secutionem vocari, tanquam se preparans coutra advera, dicit: V cniat dilectus mens in hortum aum, hoc est, Christus sponsus mens venial, quem toto corde diligo, ad Ecclesiam suam, ut comedat fructum pomorum suorum, hoe est, delecteur aque pascatur bonis operibus adelium suorum. Nam eibus Domini, bona nostra opera sunt, sicut ipse fidem Samaritanorum vel gentium intuens, dixit discipuis suis : Ego cibum hubeo manducare quem vos nescitis (Joan. IV, 32).

Veni in hortum meum, soror mea sponsa. Desideranti Ecclesia ut ad se veniat sponsus respondet se jam hoc fecis-e. Ego (inquit) jam veni. Nam veni, hic, non est imperantis, sed præteriti temporis indicativum. O soror mea sponsa, 530 jam veni in hortum meum, jam visitavi Ecclesiam meam; sed et quotidie visito, et virtutum illius pemis pascor atque odore fruor. Venio ad cam, ut errantes corrigan, infirmantes roborem, dubios confirmein, et perfectos quosque præmiis cœlestibus donem.

Messui myrrham meam cum aroma ibus meis. Per A myrrham designantur illi qui martyrio vitam fi ierunt, vel etiam carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixerunt (Gal. v, 24). Aromata vero sunt opera sanctarum virtu um, bonæ operationis odoribus fragrantia. Metit ergo Dominus myrrham cum aromatibus suis, quando sanctos martyres vel reliquos electos bonis operibus insignes, ab hac vita falce mortis præcidit, atque ad maturitatem bonorum operum perductos in horrea supernæ patriæ recondir.

Comedi favum meum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo. Per favum et vinum sancti prædicatores figurantur: per mel vero et lac boni auditores. Favus enim sunt prædicatores, qui arcana et intima Scri-pturarum mysteria quasi mella de favis producunt, cum ea prædicando aliis manifestant. Mel vero boni andi ores sunt: quia dulcedinem verbi Dei attente suscipere, eaque delectabiliter pasci student. Vinum sunt ipsi prædicatores, qui et favus: quia fortia sa- B cramenta Scripturarum annuntiant. Lac veio sunt infirmi quique auditores, quibus aperta mysteria quasi lac convenient. Cum erg horum omnium vita diversis studiis agatur, et horum omnium bona intentione Redemptor pascitur et delectatur; et sic quasi farum cum melle comedit, et vinum cum lacte bibit. Possumus hoc ctiam ad mortem electorum referre, quos Dominus comedit, cum ad æternam vitam per mortem vocat, et corpori suo, hoc est societati electorum in illa jam cœlesti felicitate lætantium conjungit. Quod si hoc de morte sanctorum accipimus, debemus in vino eos accipere, quorum animæ jam cælesti felicitate gloriantur; in favo vero cos qui jam corpore et an ma in illa beatltudine gandem, quales sunt illi qui cum Domino surrexerunt (Matth. xxvii, 52)

Comedite, amici, et bibite, et inebriamini, charissimi. Non solum Dominus profectu sanctorum gaudet, verum etiam nos hortatur ut illorum viriutibus gaudeamus, et illos imitemur: Comedite (inquiens), amici, hoe est lideles mei, qui amici estis laciendo quæ jnben; charissimi mei estis, perfecta me animi charitate diligendo. Comedite ergo (inquit) et bibite, id est, sanctorum bonis actibus congaudete, et illos vobis ad imitandum proposite. Notandum vero quod dieit, bibite et inebriamini. Ebrietas aliquando in Scripturis pro saturitate ponitur, sicut de fratribus Joseph dictum est: Biberunt et inebriati sunt coram eo (Gen. xlii, 34); et Psalmista : Visitasti terram, et inebriasti eam (Psal. Lxiv, 16), id est, satiasti et replesti. Hortatur ergo nos ut non solum comedamus et bibamus, verum etiam saturemur : quia sont quidam qui comedant et non saturantur, qu'a videlicet delectabiliter prædicationem divinam audiunt, sed negligenter obliviscuntur, nec ad effectum boni operis quod andierint perducunt. Comedunt autem et saturantur qui verba vitæ quæ audiunt, in internis sensibus recondunt et opere implere satagunt; de quibus Psalmista dicit: Édent pauperes et satura-buntur (Psal. xxi, 27). Si vero (ut superius dictum est) de morte sanctorum hoc acceperimus, amici et charies mi ip-i sunt angelici spiritus, quos jubet Dominus congratulari electis suis, cum ab hac vita ad atternæ beatitudinis requiem transferuntur, juxta quod in evangelica parabola legitur : Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perrerat (Luc.

xv, 6).

Vers. 2. Eyo dormio et cor meum vigilat. Vox Ecclesiæ, Ego dormio: quia aliquantula pace largiente spenso meo requiesco, nec tales patior pressuras quales primitiva Ecclesia, et ideo cor meum vigilat, quia securius concessa milii pace amori sponsi mei inhereo, et ad illum oculos cordis mei intendo. Sed quia hoc tempus non est requiei, sed potius laboris et certaminis, rursus spensos Ecclesian ad labores excitat, et ad prædicationis certamen horta-

Vox dilecti mei pulsantis. Pulsat dilectus, enm Christus sideles suos ad profectum virtutum hortatur; sive pulsat, cum eos ut proximos prædicando lucrentur, admonet. Et est tertia pulsatio, qua pulsat electos suos Dominus, cum per ægritudinis molestiam esse mortem vicinam designat; de qua pulsatione in Evangelio deitur: Ut cum venerit et pulsaverit confestim aperiant ei (Luc. x11, 36). Sed hoe loco pulsare dicitur, hoe est, Ecclesiam ad opus prædicationis instigare.

Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Aperi mihi, soror mea. Soror, quia cohæres es regni mei facta; amica mea, quia de jugo servitu is liberata, arcana veritatis meæ cognovisti; columba mea, quia Spiritus mei dote es sanctificata; immaculata mea, quia effusione mei sanguinis ab omni peccatorum macula purgata es. Aperi mihi, hoc est, de quiete et otio dulcedinis et contemplationis egredere ad opus prædicationis.

Quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei gultis nociium. Caput Ecclesiæ (ut Apostolus dicit) Christus est (Ephes. v, 23); cincinni vero sunt intimæ cogitationes sanctorum; que non laxe et dissolute fluunt, sed vinculo timoris et amoris Dei colligantur. Ros vero et gultæ noctium hoc loco tenebrosas et infidelitate plenas, frigidasque mentes designant. Caput ergo sponsi plenum est rore, cum sæculares quique a charitate Dei torpescunt, et juxta quod Dominus dicit: Abundante peccuto refrigescit charitas (Matth. xxiv, 12). Et cum tales sanctos Dei cœlestia meditantes persequontur et odiunt, quasi cincinni sponsi pleni sunt guttis noctium. Cum ergo tales multipl cantur et gravant Ecclesiam, tunc sponsus admonet sponsam suam ut surgat et operi prædicationis insistat.

Vers. 3. Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Provocata Ecclesia a sponso suo ad officium prædicationis, respondet: Exspoliavi me tunica mea; quomodo induar illa? Exui me curis et occupationibus bujus sæculi, sine qu. bus officium prædicationis aut vix aut nullatenus agitur, et quomodo fieri potest ut iterum ad ea quæ dese: ui revertar? Nam qui se ad officium prædicationis adaptat suscipiendum, debet quoque temporalia subdits providere, quæ sine magna sollicitudine agi non possunt. Quod autem tunica sollicitudines et curas sæculi significet, Dominus ostendit in Evangelio: Et qui in tecto est non deseendat tollere tunicam suam (Math. xxiv, 18); quod est aperte dicere: Qui in sublimi contemplationis arce consistit, non descendat ut tol at tunicam 521 suam, id est, non descendat tollere curas sæculi; hoc est, ne iterum occupationibus seculi implicetur. Timet ergo Ecclesia vel anima quæque sancta hac tunica exui, et in contemplatione sui Conditoris requiesceus, iterum reindui et sæcularibus negotiis occupari.

Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? Lavi pedes meos, hoc est, actiones quibns nunquam pulverem tangere, hoc est, terrena agere consueveram, dignis poenitentiæ fletibus abloi, adeo ut nihil nuna nisi divina me libeat cogitare. Quomodo inquinabo illos? id est, quomodo fieri potest, ut iterum ad cogitanda caduca et terrena redeam, quæ nunc in occupato et libero corde divino fruor contuitu?

Vers. A. Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus. Dilectus manum per foramen mitit et ventreui tangit, cum interna Conditor inspiratione cor visitat, et ad profectum viriutum aceend t: seu etiam cum nos ad memorium operum suorum revocat, nt cogitemus: quia cum Deus esset, pro nobis homo fleri dignatus est; ut terrena nostra suscipiens, cœlestes nos faceret, et moriendo pro nobis vitam æternam nobis donaret. Quod cum fit, venter intremit: quia cum talia cogitare incipimus, cordis nostri arcana se conentiunt, dum stupere incipimus, quanta dignatione hace Conditor pro nobis agere dignatus est.

dicens: Ventrem meum, ventrem meum doleo (Jer. 17, 19); quod quid esset ostendit, dicens : Sensus cordis

mei dissipati sunt.

Vers. 5. Surrexi, ut aperirem dilecto meo. Aperimus dilecto non solum cum adventum ejus suscipimus, verum etiam cum aliis prædicamus; et eos qui per malitiam pectus clauserant, nostra prædicatione conversos, facimus ut ipsi quoque januam cordis Christo aperiant. Bene autem primo dicitur, Surrexi; deinde, ut aperirem dilecto meo. Qui enim prædicando aliorum corda Christo vult aperire, prius debet surgere, hoc est, ad studium bonorum operum erigi, et opere implere quod prædicat: ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiatur (I Cor. 1x, 27); hinc et Lucas de Domino dicit: Quæ cæpit Jesus facere et docere (Act. 1, 1); prius dicit facere, deinde docere.

Manus meæ distillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima. Per manus quibus operamur, ipsa operatio designatur; per digitos vero dis-cretio operationis: quia in nullo membro tantæ sunt distinctiones articulorum, quantæ in digitis. Manus Ecclesiæ myrrham stillant, cum prædicatores ejus continentiæ et mortificationi carnis suæ operam dant, dicentes cum Apostolo: Castijo corpus meum, et in servitutem redigo (II Cor. 1x, 27). Sive cum pro Christo mori parati sunt; sicut Joannes dicit: Si Christus pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere (1 Joan. 111, 16). Digiti vero sunt p'eni myrrha probatissima, cum ipsum opus mortificationis subtiliter discernimus, utrum pro intuitu supernæ merce is fiat, an pro laudibus sæculi. Qui enim pro humanis favoribus jejunat, vel abstinentiæ sive continentiæ operibus insistit, in manibus quidem myrrham habet, sed in digitis non habet : quia non discernit quare hoc faciat ; de quibus Dominus dicit : Amen dico robis, receperunt mercedem suam (Matth. vi, 2). Sive manus sponsæ distillant myrrham, cum operibus sanctæ Ecclesiæ, casti- C moniæ vel sanctæ continentiæ seipsos aptant.

Vers. 6. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo, at ille declinaverat atque trans erat. l'essulum ostii aperit, cum Ecclesia vel sidelis quæque anima cor advenienti Conditori pandit. At ille declinaverat atque transierat. Plerumque enim cum spiritualia quæque tractare volumus, quanto sublilius intendimus, tanto acies cordis reverberatur; unde Salomon dicit: Dixi, sapiens efficiar, et ipsa longius recessit a me (Eccl. VII, 24); Psalmista quoque dicit: Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus (Psal. LXIII, 8). Quanto enim quisque magis ad contemplation altivoram purificatione carnis cor sustollit, tanto altius quod quærebat, esse invenit. Dicit ergo: Ille declinaverat alque transierat, quia nemo eum in pra senti vita, sicuti est, comprehendere potest.

Anima mea liquesacta est, ut dilectus locutus est. Quanto (inquit) vicinius adventum sponsi mei persensi ad tactum secretæ inspirationis, tanto magis quidquid in me erat frigidum, incaluit, ita ut nihil jam libeat nisi in lacrymas resolvi. Loquitur enim sponsus, cum interna sui inspiratione Christus sanctam animam inspirat, eique cœleste desiderium suggerit, et ita eo loquente liquesit : quia quo magis coelestibus afflatur desideriis, eo amplius terrenis emoritur et quasi insensibilis mundo efficitur, solumque cœlesti desiderio vivit. Hoc est quod etia:n per prophetam dicitur: Quis cacus nisi serous meus? Quis surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? (Isai. XLII, 19).

Quæsivi, et non inveni illum : vocavi, et non respondit mihi. Ingeminat iterum causam doloris sui. Omnibus quidem se ple quærentibus adest Dominus semper: se invocan: ibus respondet, id est, ad salutem exaudit; sed plerumque fidelem animam se desiderantem, et ad se venire cupientem non exaudit, ad hoc ut ita se ei præsenti ostendat, sicut se in fu-

Nam quod venter cor significet, ostendit propheta A turum ostensurum promitii: vel etiam non respondet, id est, non exaudit, ad hoc ut libito suo sanctus quisque vinculis corporis exuatur et liber amplexibus sponsi sui demulceatur. Nam quando Apostolus dicebat: Cupio dissolvi et esse cum Christo (Philip. 1, 23), quasi quærebat inhærere sponso suo, et vocahat illum desiderio mentis; sed tamen non respondebat illi, quia non statim de corpore eum liberabat, sed adhuc laboribus exerceri, et utilitatibus Ecclesiæ insudare permittebat.

Vers. 7. Invenerunt me custodes qui circumeunt ciritatem; percusserunt me et vulneraverunt me. Vigiles qui custodiunt civitatem, sancti sunt doctores, qui civitaiem Dei (d est Ecclesiam) circumeunt, pervigilem ejus curam agentes, quo illam et ab adversari's tueantur, et verbo suo vel exemplo ad cœlestia desideria accendant. Inveniunt ergo sponsam dilecium quærentem, cum sancti doctores animam cœ-lestibus desideriis intentam, et præsentes verbo vel absentes, sacris Scripturis suis instituunt et informant. Percusse unt (inquit) et vulneraverunt me. Verbum Dei gladius est, dicente Apostolo: Vicus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipili, et perlingens usque ad divisionem anime ac spiritus (Hebr. 1v, 12). Hoc gladio sponsa percutiur et vulucratur, quando prædicatoris sermo de Deo loquitur, et auditores veluti quodam »piculo compunctionis et amoris transfodit.

522 Tulerunt pollium meum mihi custodes murerum. Hoc hic pallium, quod superius tunica intelligitor, ubi dicitur : Exspoliavi me tunica mea, legmine videlicet sæcularium desideriorum, quod custodes auferunt : quia quidquid de amore præsentis sæculi in mente alicujus remanserit, totum sancti doctores a lerunt, et eam solummodo sponsum suum Christum diligere faciunt. Hi tales possunt dicere cum Apostolo : Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi, 14). Custodes murorum. Muri civitatis sunt sancti doctores Ecclesiæ. Custodes autem murorum illi sunt qui etiam eos instruunt qui aliis quoque præesse possinit, qualis erat Paulus, qui Timotheum et Ti-tum, muros utique hujus civitatis, instruebat et custodiebat, hoc est, exhortabatur ad perfectionem boni operis.

Vers. 8. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langues. Filiæ Jerusalem sunt animæ fideles, quæ vel adhuc in præsenti peregrinan ur, vel etiam Christo fruon-tur, vel quæ quandoque facie ad faciem contempla-turæ sunt Christum. Vel filiæ Jerusalem sunt cives illius supernæ civitatis, in qua est summa pax et felicitas divinæ contemplationis. Sed hoc loco filias Jerusalem, animas debomus accipere Deum desiderantes, sed adhuc in hac peregrinatione versantes. Adjurat ergo sponsa fil as Jerusalem ut nunticat sponso quia amore languet, cum anima fidelis fideles alios Deum desiderantes adjurat ut Christo insinuent, cique nuntient suo illam amore teneri. Bene autem se amore languere dicit. Quanto enim magis superma desiderare coperit, tanto erga ea quæ mundi sunt, languescit. Nec mirum si tales languere dicuntur, cum Apostolus eos mortuos dicat : Mortui, inquiens, estis, et vita vestra abscondita est cum Christo (Coloss 111, 3). Ita ergo adjuranti sponsæ respondent filiæ Jerusalem.

Vers. 9. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum ? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos? Hoc tune fit, quando quis fidelis fratrem fidelem alloquitur, et invicem sibi coelestium desideriorum verba suggerunt, quibus se ad supernorum amorem accendunt. Indica mihi, inquit, jam desideranti, jam ad visionem Conditoris mei pervenire cupienti, qualis est dilectus tuus, hoc est, qualiter Christus amari debeat. Jam dudum. iuquit, illum timere cœpi ; sed jam charitate timorem expellente, opto audice verba quibus ad amoren illius accendar. Tu ergo quæ illum jam amore quæ ris, ejusque amore langues, die mihi : Qualis est A amplius quam vile sit omne creatum, in ejus comdilectus tuus ex dilecto. Dilectus ex dilecto, Filius est ex Patre, sicut est Deus de Deo. lumen de lumine. Vel etiam, dilectus tuus ex dilecto, Christus est ex ea parte qua diligendus est, non ex ca qua timendus. Nam timere magis imperfectorum est, quos timor a peccatis revocat: amare vero perfectorum. Jam ergo interrogat, Qualis sit dilectus ex dilecto, id est, qualiter Christus amari debeat, vel qualis sit erga tilos qui illum tantum amare noverunt.

Vers. 10. Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. Vox respondentis Ecclesiæ: Dilectus mcus candidus et rubicundus : candidus virginitate, rubicundus passione, Candidus, quia sine peccato; nam sine peccato est conversatus : Peccatum enim non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. 11. 22). Rubicundus, quia lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (Apoc. 1, 5). Electus ex millibus. Singulari enim gratia homo Christus in omni humani generis massa refulsit: quia per illum proposuit Deus salvare genus humanum, et ipse est Mediator Dei et hominum homo Jesus Christus (I Tim. 11, 5); de quo Psalmista: Non est qui faciat bonum, non est us-que ad unum (Psal xm, 3); et Salvmon: Virum de mille unum reperi (Eccle. VII, 29), id est Christum; et ipse in psalmo: Singulariter sum ego donec transcam (Psal. CxL, 10). Electus ergo ex millilus, quia ex omni multitudine sanctorum solus dignus fuit audire: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Hatth. 111, 17).

Vers. 11. Caput ejus aurum optimum. Caput sponsi Deus est, juxta quod Apostolus dicit : Caput Christi Deus (I Cor. x1, 5); quod auro optimo comparatur, quia sicut aurum omnibus metallis pretiosius est, ita Deus omnipotens a se factis bonis præcell t et supereminet; unde Dominus : Nemo bonus, nisi solus Deus (Marc. x, 18). Caput ergo sponsi aurum opti-mum est, quia bei bonitas est ineffabilis, omnium rerum bonitatem transcendens: quia nihil b num nisi participatione hujus summi boni.

Comæ ejus sicut elatæ palmarum. Comæ sponsi sunt multi udines fidelium, per fidem et dilectionem Deo adhærentes, quæ elat s palmarum comparantur. Elatæ palmarum sunt rami productiores et excellentiores, interdum aureosi coloris, crispantes et semper ad excelsa tendentes, et nun juam virorem suum amittentes. Tales ergo dicit comas sponsi sui Ecclesia, crispas videlicet et rutilas. Nonnulli dicunt elatas palmarum speciem arboris esse aromaticæ, quam La ine abietem sive spatas vocant ; nam Græce abies Dάτη dicitur. Est autem species hiec apta conficiendis unguentis. Abietem vero hic non magnam illam arbo: em quæ est navigiis et domibus apta, sed (ut diximus) speciem aromaticæ arboris debemus accipere. Ilæc juxta litteram de elatis palmarum. Comæ ergo sponsi elatis palmarum comparantur: quia sidelium multitudines et virore fidei gaudent, et ad æterna desideranda extolluntur, atque dulcedinem supernæ temptibiles esse videntur; unde sequitur:

Nigræ quasi corvus. Com:e enim spo si nigræ sunt quasi corvus, quia fidelium multitudines sum fragilitatis sibi conscise sunt, et nibil se boni ex se habere noverunt; vel etiam, elatæ palmarum sunt in spe et victoria, nig æ vero quasi corvus, quasi despecti et contem tibiles sunt pressuris hujus saculi. Elatæ palmarum sunt sancti, q ila per gratiam Dei ad cœle-stis victoriæ palmam tendunt; nigræ vero quasi cor-Bus, quia per se infirmos et peccatores se esse co-guo-cunt. Possunt cuam come sponsi augelicæ virtutes accipi, quæ Deo specialiter inhærent, sicut comæ capiti, etmque a vicino contemplantur. Quæ bene elatis palmarum comparantur : quia nunquam a status sui rectitudine inclinantur, sed in dignitate officii soi immaculatæ permanent; quæ quanto magis claritatem sui Conditoris contemplantur, eo

paratione aspiciunt, et ideo nigræ quasi corvus esse dicuntur.

523 Vers. 12. Oculi ejus sicut columbæ super rivu-los aquarum, quæ lacte sunt lotæ. Oculi ejus dona sunt Spiritus sancti; quod ostendit Joannes in Apocalypsi, dicens: Vidi agnum tanquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram (Apoc. v, 6). Unde et bene columbis super rivulos aquarum comparantur, quia Spiritus sanctus puris et sinceris mentibus delectatur. Non enim super stagna vel paludes, sed super rivolos aquarum columbæ resident: quia (ut dictum est) Spiritus sanctus castas et mundas mentes sibi babitaculum facit. Quæ lacte sunt lotæ : quia (ut dictum est) Spiritus sanctus lactis nomine, id eat Dei gratia intelligitur, quæ per Spiritum sanctum Ecclesise tribuitur, et qua veluti lacte parvuli, ita Ecclesia nutritur. Possumus et per oculos sponsi doctores Eccl size accipere, qui columbis comparantur propter innocentiam et simplicitatem. Hæ columbæ super rivulos resident, ut adventum accipitris a longe prospiciant et præcaveant : sic et sancti do-ctores aqua baptismatis perfusi, nitore custitatis et san timoniæ deallati sunt.

Et resident juxta fluenta plenissima, boc est, juxta Scripturarum exuberantem scientiam. Si quid vero putamus distare i ter rivulos et fluenta plenissima, dicendum est per rivulos, Veteris Testamenti scripiuras designari; per fluenta plenissima, copiosam sancti Evangelii doctrinam accipi. Istæ ergo columbæ et super rivulos aquarum sunt, et juxta fluenta plenissima resident : quia sancti doctores assidu tam Veteris Testamenti quam Novi mysteria perscrutamur.

Vers. 15. Genæ illins sicu! areolæ aromatum consite a pigmentariis. Genæ sponsi, modesta Christi pietas, vel severitas, sive habitus vultus illius accipitur; nam in genis viri latitia, vel modestia, seve-C rivas quoque et pietas deprehenditur. Ideoque in genis spensi juste habitus vultus Redempioris nostri accipitur. Genæ enim illius erant, cum exsultaret in spiritu, ut Evangelium dicit, vel cum fleret super mortuum Lazarum (Joan. x1, 3'), vel cum doleret super perituram Jerusalem (Luc. x1x, 41), et plura id genus. Hæ genæ sponsi arcolis aromatum comparantur; sicut enim areolæ aromatum optime compositæ et ordinatæ, aspectum intuentium delectant, eisque odoris sui gratiam propinant : ita Christi mansuetudo et absentes fima, et præsentes reipsa delectabat, et ad sui dilectionem provocibat. Ilæ areolæ a pigmentariis consitæ sunt. Pigmentarii sunt prophetæ vel apostoli, quorum alteri hac omnia lutura, alteri jam facta descripserunt.

Labia illius lilia distillantia nyrrham primam. Per labia sponsi, verba Domini nostri Jesu Christi acc-piuntur, quæ liliis comparantur : quia candoris zeterni præmia annuntiant. Distillant myrrham prisuavitatis degustant; quam quanto mag s percipiunt, p mam, quia per carnis montificationem ad hæc pertanto magis in oculis suis peccatores sibi et con. D veniendum docent. Vel etiam liliis labia Domini veniendum docent. Vel etiam liliis labia Domini comparantur, quia castitatis illa et munditize opera docent. Distillant primam myrrham, quia qua cunque adversa pat enter perferende insinuant. Labia Domini lilia erant, cum docens in monte diceret : Beati pauperes spiritu, beati mites, beati miserice des, beati mundo corde (Matth. v, 3, 4, 7, 8, 10). Distillant myrcham primam, cum post hac subjungeret: Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.

Vers. 14. Manus ejus tornatiles aureæ. In manibus namque sponsi digne operatio Salvatoris accipitur. Sicut enim quis torno fecile operatur, nec regula ulla indiget, sic operatio Salvatoris facilis erat; quidquid enim volcbat, illico perficiebat: quia disit, et facta sunt (Psal. xxxii, 9), et de quo evangelista (Matth. vii, 29): Erat quasi in potestate habeus sermonem. Aureze enim erant, quia operatio illius divinitatis peragebatur potentia; nam in auro Diviantecellit et pretiosius est, ita Divinitas suis omnibus operibus ineffabili modo priecellit.

Plenæ hyacinthis. Hyacinthus lap's est aerii coloris. Quid ergo in hyacinthis, nisi spes et desiderium coeleste accipitur? Et manus Domini plenæ sunt hyacinthis, quia omnis ejus operatio nos ad spem et desiderium supernorum excitat. Hyacinthus est etiam flus aromaticus, color s purpurei, bonique odoris. Manus Domini plenæ sunt hynciu:his, quia in cruce clavis perforate, et rubore sui sanguinis quasi colore parpureo respersœ sunt. Sed superior expositio de hyacintho lapide melius hic convenit. In alia translatione lapis habetur. Dicuntur enim manus ejus tornatiles, plenæ Tharsis. Tharsis lapis est quem nos chalcedonium dicimus.

Venter ejus eburneus. In membris humani corporis nihil ventre fragilius, nihil tenerius; ideoque per ventrem fragilitas assumptæ humanitatis in Christo accipitur. Ebur antem est os elephantis, quod animal dicunt esse castissimum, et naturæ frigidissimæ unde et a dracone, qui calidæ naturæ est, vehementer appetitur. Venter ergo sponsi eburnens est, quia assumpta humanitas Redemptoris nullam corruptionem, nullam labem admisit; peccatum enim non fecit, nec dolus inventus est in eo ullus (Isai. Lin, 9). Fragilitatem quidem carnis a sumpsit; sed tamen totius peccati immunis fuit; sicut serpens æneus a Moyse in deserto exaltatus (Num. xxi, 9), figuram quidem serpentis habuit, sed malitia veneni caruit.

Distinctus sapphiris. Sapphirus lapis est cœli sereni habens colorem. Unde in visione Domini dicitur: Et viderunt Deum Israel, sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphiri, et quasi cœlum cum serenum est (Exod. xxiv, 10). Per sapphiros ergo opera divinæ Majestatis intell guntur, quæ in carne perficiuntur. Venter ergo sponsi distinctus erat sapphiris: quia humanitas Christi cœlestibus virtut bus refulgebat. Nec plenus dicitir esse sapphiris, sed distinctus; ita videlices, ut inter sapphiros appareret eboris candor : quia sic Dominus operabatur ea quæ divinitatis erant, ut nihilominus perfi eret ea quæ erant humanitatis, et non relinqueret ca quæ erant divinitatis. Distincta est enimpoperatio in Christo, divinitatis et humanitatis. Nam quod esuriebat, quod sitiebat, quod flebat, quod lassabatur, quod ad ultimum cruciligi et mori poterat, humanitatis op ra erant; quod vero inortuos suscitabat, quod omnibus infirmantibus succurrebat, quod seipsum a mortuis resuscitabat, ev dentis-ima erant opera divinitatis.

Vers. 15. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Crura sponsi itinera sunt Salvatoris, quibus homo fleri et ad nos ven re dignatus est; quæ rec e columnis marmoreis comparantur, quia nihil marmore fortius, nihil columna rectius. Et erura sponsi columna marmoreæ sunt : quia omnia itinera Domini et fortia et recta sunt. De ejus fortitudine 524 dicit Psalmista: Exsultavit us gigas ad currendam viam, a summo colo egress o ejus (Psal. xviii, 6). De rectitudine al bi: Justus Dominus D et justitias dilexit; æquitatem vidit vultus ejus (Psal. x, 8); et, Universæ viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10). Hæc crura super bases aureas fundata sunt, quia omnia quæ per Christum vel in Christo agenda erant, divinitatis consilio ante mundi constitutionem præordinata et præfinita sunt. Aurum enim, quod (ut sæpe dietum est) splendidius et pre-tiosius est cæteris meiallis, divini consilii sincerissi-mum secretum significat. De basibus ergo aureis columnæ marmoreæ procedunt, quia ab initio sæculi præordinata est incarnatio, nativitas, passio et re-surrectio Salvatoris, eæieraque mysteria quibus humanum genus tedimeretur. Unde et propheta laudans Deum, dicebat : Domine D. us meus, honorificabo te, laudes dicam nomini tuo, qui sacis mirabiles res : consilium tuum verum stat (Isas. xxv, 1). Species ejus ut Libani, clectus ut cedri. Libanus

nitas figuratur : quia sicut aurum caetera metalla A Phoenicis est mons, terminus Judæ contra septeutrionem, et est excelsior cæteris montibus. Arbores etiam illius montis et proceritate et specie ac robore cæterarum silvarum ligna præcellunt. Sicut (in:nit) Libanus cæteris montibus Judeæ terræ præcelsior est: ita Redemptor noster speciosior est omnibus e'ectis : quia speciosus est forma præ filiis hominum (Psul. XLIV, 3). Et sicut cedrus pulchrior est et pro-cerior cæteris arboribus, lta et ille gratia divinitatis præcellit omnes ab initio sæculi sanctos.

Vers. 16. Guttur illius suavissimum. Superius per labia sponsi verba illius intellecta sunt, nunc per guttur, ipsorum verborum interior dulcedo significatur, qua intel'ectus noster relicitur; unde et l'sal-mista: Gustate et videte quoniam suaris est Dominus (Psal. xxxIII, 9.) Et multi quidem verba Domini facile intelligere possant; sed pauci sunt qui dulcedinem illorum valeant penetrare, hoc est, qui præcepta Dei ex amore et desiderio studeant adimplere.

Et to'us desiderabilis. Ac si diceret : Quid per singula membra ejus describendo immuror? Tous est desiderabilis sponsus mens. Totus (inquit), quia perfectus Deus, perfectus h mo. Totus ergo desiderabilis est, quia angelos et electos quosque ad suma accendit desiderium, justa quod Apostolus dicit: In quem desiderant angeli prospicere (I Petr. 1, 12); et quo vicinius aspicitur, hoc majori desiderlo ad se aspiciendum provocat intuentes.

Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filie Jerusalem. Dilectus, quia per sidem et charitatem illi inhærco; amicus vero, quia me de vinculo peccati redempiam, amicam suam, et secretorum suorum con-ciam facere dignatus est; quem quanto plus quisque diligit, tanto amicitia ejus dignior efficitur.

Vers. 17. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? Vox est filiarum Jerusalem, id est Ecclesiarum, sive etiam animarum sanctarum. Nam spon-a Christi Ecclesia est, filiæ Jeru-a'em ipsa Ecclesia est, quæ ex singolis fidelium ammabus constat. Ainnt ergo : Quo abiit dilectus tuns, o pulcherrima mulierum?

Quo declinavit dilectus tuns? et quæremus eum tecum. Adjuraverat enim superius ipsa sponsa filias Jerusa-lem, ut nuntiarent sponso quod amore ejus langueret; interrogaverant eædem filiæ Jernsalem, qualis esset sponsus, et illa consequenter formam sponsi sui expos erat; nunc interrogant ipsæ fil æ Jerusa-lem, quo abierit sponsus ille, ut quærant enm cum ea. Hoc faciunt sanctæ animæ, quando adinvicen de æterna salute colloquuntur : flagrantes amore Christi, et ejus aspectum desiderantes; sive cum diligenter investigant in quorum maxime cordibas Christus requiescat; ut enrum exemplo et conversatione ædificentur. Notandum autem quod dicitur, Quo abiit, vel, Quo declinavit dilectus tuus? Quasi enim ad tempus declinat dum quæritur; ut majus ad se quærendum desiderium excitet. Ad hoc enim pl rumque diff rt vota et orationes sanctorum, ur ardentius enm desiderare incipiant; sicut et quondant Mariæ se quærenti non statim se ostendit, sed in specie hortulari apparens (Joan. xx, 15), tandem quod ipse qui quærebatur esset, ostendit. Exaudit ergo Christus semper electos suos, sed semper quadeclinat, cum non statim postulata concedit. Bem antem dicitur : queremus tecum; nam qui sine Ec-elesia Christum quærit, errare et fatigari potest, proficere non potest.

CAPUT VI.

Vers. 1. Dilectus mens descendit in hortum suum ad areolam aromatis, ut pascatur in hortis, et litia colligat. Jam supra docti sumus quis sit hortus Christi, sancta videlicet Ecclesia, de qua saperlas dictum ast: Hortus conclusus soror niea sponsa. Descendit (inquit) Christus in hortum sunse ad arcolant, quem ipse præparavit et excoluit, quem virturum germinibus consevit, quem sua gratia iffustravit, quem muro suæ custodiæ ab incursu malignorum spiri. A nulla poste discordiæ possit penetrari; nihil enim sic tunm defendit. Et bene in hortum suum descendisse dicitur; nam in horto sepeliri voluit (Joan. xix, 41), et primum Maria M gdalenæ in horto apparuit (Joan. xx, 15), ibique quodammodo primitias Ecclesia consecravit. Descendi se dicitur, quan lo de superioribus et cœlestibus sedibus in hortum descendit, quem ipse humili loco plantavit, sed ad hoc ipse descendit, ut hortus (id est Ecclesia) ejus ad ipsum ascenderet. Unde et in sequentibus de horto, id est Ecclesia sua, d cit : Quæ est ista quæ uscendit per desertum? Ad areolam (inquit) aromatis. Per areolam, animi cujusque fidelis intelligitur, que disciplina coelesti excul a et diligenter composita, ac laterum parilitate exquadrata est. Ut pascatur (inquit) in hortis, id est, ex piis sanctorum laboribus delectetur. Ipse enim bonis nostris pascitur, in tantum, ut in paupere ipse reticia ur. Et lilia (inquit) colligat, hoc est, ut sanctas animas virtuiis maturitate ad perfectum candorem perductas, ab hoc mundo ad se colligat, et se- B cum in æterna beatitudine gaudere faciat. Lilia enim sanctæ sunt animæ, virtutum studiis et bonis operibus candida'æ.

Vers. 2. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. Ego dilecto meo, subanditur, gratam postionem præparo; et dilectus meus mihi gratiam perfectionis, vel præmium æternæ remunera-tionis præstabit. Sive, Ego dilecto meo in me ipsa mansionem paro; et dilectus meus mihi, quia ipse in me habitat, et me in se habitare facit; sicut ipse in Evangelio dicit : Ego in vobis, et vos in me

(Joan. xiv, 20). Vers. 3. Pulchra es, amica mea, suavis et decora sieut Jerusalem. Quærebat Ecclesia sponsum suum tanquam absentem; sed ille ut se semper præsentem 525 ostend ret, eique de se colloquenti, seque desideranti semper adesse demonstraret, cito respondet : Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Jerusalem. Pulchra es, quia maculam et rugato non habes peccati, sed omni nitore virtutum vernas. Amica mea, Ecclesia vel anima quæque fidelis. Suavis et decora sicut Jerusalem. Jerusalem, quæ visio pacis interpretatur, illam supernam civitatem designat in qua est vera pax et felicitas : quia ibi sic gaudent sancti de munere; ut non sit quod doleant de corruptione. Ergo Ecclesia, quæ adhuc in t rris est, vel anima quæque üdelis, ad similitudinem illius Jeru-salem suavis est et decora : quia illam pacem in quantum potest imitatur. Sequitur :

Terribilis ut castrorum acies ordinata. Terribilis est Ecclesia malignis spiritibus, et est ordinata ut caurorum acies; cum videicet unusquisque fidelis ordinem soum et vocationem suam recte custodit. Tres en m sunt ordines Ecclesize, doctorum, continentium, et conjugatorum, quæ species in tribus viris illis dem instratæ sunt, Noe, Daniel et Joh. Noe enim, qui inter fine us arcam rexit, sanctos doctores significat; Daniel cuiebs et castus, continentium ordinem significat; Job, qui uxorem habuit et filios, ordinem conjugat rum expsimit. Ergo Ecclesia ordinata est sicut scies castrorum, quia unusquisque ordo Ecclesiæ velut in acie contra hostes malignorum spirituum consistit, dum sancti doctores prædicationi et doctriuze operam impendunt. Continentes qua mundi sunt contemnentes, tantum qua Dei sunt cogitant, et libera a terrenis occupationibus mente, soli Deo vacant. Conjugati eleemosynis et cæteris actualis vitæ operibus bonis insistunt; sicque utuntur mundo, ut quæ Dei sunt, non deserant. Hæc ergo ordinatissima dispositio Ecclesiæ terribilis est immundis spirit'bus, velut acies castrorum ad bellum ordinata. Sive pulchra est Ecclesia et decora sieut Jerusalem in virtutibus : terribilis vero ut castrorum acies ordinata: quia imperium suum et potestatem proferre non cessat usune ad terminos totius orbis. Sive terribilis est ut castrorum acies ordinata : quia sic unitate charitatis concexa est et conjuncta, ut nulla vi maligni hostis,

terret malignos spiritus quomodo charitas.

Vers. 4. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Ac si diceret : Ego quidem dedi tibi oculos columbinos, quibus me intueri et arcana Scriplurarum acutissime penetrare valeres; sed cave ne illos ad me videndum modo intendere velis: quia dum in præsenti vivis, non potes; Non enim videbit me homo, et vivet (Exed. xxxIII, 20). Cum autem vinculis carnis absoluta ad me perveneris, tunc me aperta visione videbis, et implebitur quod in E angolio promittitur: Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum (Joan. xiv, 21). Quod autem dicitur, quia ipsi me avolare secerunt, non est putandum quod Deus quarentes se deserat, et ab illis recedat, cum ipse pracipiat : Quærite et invenietis (Luc. x1, 9); sed ita potius accipiendum, quia quanto amplius quisque divinitatem majestatis Dei perscrutari voluerit, eo amplius intelligit, quam imperscrutabilis atque incomprehensibilis sit. Et hoe est quod Psalmista dicit: Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus (Psal. LXIII, 7). Ac si diceret: Licet homo ad videndum Deum cor subleve, exaltabitur Deus, quia quantus sit comprehendi non potest.

Capilli ini sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Hi versiculi sæpius expositi sunt; sed non pigeat iterato exponere, quos non piguit Spiritum sauctom repetere. Ideo enim bis islos versiculos posuit, ut certissimum et stabile teneremus, quod sub repetitione confirmari audiremus. Capilli Ecclesiæ sanctæ, multiplices sunt subtilium cogitationum varie-tates. Et bene comparantur gregi caprarum; nam capra peccatoris figura est; unde et in lege pracipitur, ut quicunque per ignorantiam peccaverit et cognoverit reatum suum, offerat pro delicto suo capram in holocaustum (Lev. 1v, 28). Capi li ergo Ecclesia gregi caprarum comparantur, quia sancti, qui sunt membra Ecclesiæ, omnes reatus cogitationis suæ per dignam pœnitentiam et per lacrymas justæ compunctionis delere satagunt. Bene autem de monte Galaad apparuisse dicuntur. Galaad interpretatur acervus testimonii ideoque per Galaad mens sanctorum designatur, qui sunt acervus testimonii quoniam omnia quæseculi sunt negligere, et solum Deum desiderare evidentissimis attestatur indiciis. Potest etiam per Galaad ipse Dominus et Redemptor noster intelligi. Galaad enim et montis et civitatis nomen est. De monte ergo Galand grex caprarum apparuit, quia Ecclesia super Christum est fundata, sicut ipse dicit: Non potest civitas abscondi supra montem posita (Matth. v, 15). Ipse est acervus testimonii: quia multitudo prophetarum et patriarcharum gestis et scriptis ei testimonium perh bent. Vers. 5. Dentes tui sicut greges orium, quæ ascende-

runt de laracro, omnes gemeths fetibus, et steri.is non est in eis. Per dentes Ecclesiæ firma sermonum ejus stabili as intelligitur. Qui bene gregi ovium com-parantur quæ de lavacro ascenderunt, quia verba Ecclesiæ mhil nisi innocentiam et mansurtudinem souant, nihilque in se fædum, nihilque turpe vel immundum retinent; sed lavacro sinceritatis et puritatis lavantur, audientes ab Apostolo: Sermo malus ab ore vestro non procedat (Ephes. IV, 29). Bene autem councs gemellis felibus esse dicuntur, quia sermo sanctorum nihil aliud sonat nec loquitur, nisi quod ad dilectionem Dei et proximi pertinet. S lummodo enim ea sancii loqui debent, quæ ad perpetuam corporum et animarum pertineant sanitatem.

Vers. 6. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis. In genis diximus superius sanctorum castam verecundiam figurari; in cortice mali punici, mysterium passionis Christi, audientes a Paulo apostolo: Noli erubescere crucem Christi, neque me vinctum ejus (11 Tim. 1, 8). Et hæc quidem magna sunt, quæ in aperto sunt : maxima vero sunt ilia qua sunt intrinsecus, hoc est, quæ in futuro sanctis reser-

Vers. 7. Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concu. A binæ, et adolescentularum non est numerus. Reginæ doctores sanctæ Ecclesi r, qui merito fidei et scientiæ thoro Regis æterni propinquant, et spirituales Deo filios pariunt. Sexagenarius numerus ex denario et senario perficitur. Denarius enim per senarium multiplicatus 526 in seragenarium consurgit. Et denario significantur divina pracepta propter Decalogum legis; senarius vero pro perfectione ponitur, quia sex diebus perfecit. Deus opera sua. Reginæ ergo sexaginta esse dicun: ur, quia eos significant, ut diximus, qui perfectione scientiæ et operis pollent, et propter solum amorem Conditoris sui, et intuitum supernæ remunerationis prædicant. Hic etiam numerus, id est sexagenarius ex duodenario quinquies ducto conficitur; nam quinquies duodeni, vel duodecies quini sexaginta fiunt. Reginæ ergo sexaginta esse dicuntur, quia i los significant qui in Ecclesia constituti, quinque sui corporis sensus juxta institutionem duodecim apostolorum caste disponere noverunt. Concubinæ eus significant qui non sincere Chri tum prædicani, sed propter lucra temporalia, vel propter laudes populares. Nam et istæ sicut reginæ ad thorum Regis per scientiam accedunt, et silios spirituales generant; sed a corona æterni regni alienæ existunt. Et bene octogenario numero comprehenduntur; nam hic numerus ex denario et octonario conficitur. Octogenarius vero in malo accipitur aliquando propter quaternarium, quo multiplicato consistit. Quaternarius enim temporalia quæque et præsentia significat propter quatuor mundi climata vel quatuor anni tempora. Recte ergo concubinæ istæ octoginta esse dicuntur: quia (ut dictum est) propter sola temporalia et visibilia prædicant, et spiritualia minus curant. De talibus Apostolus dicebat: Sunt quidam Christum annuntiantes non sincere, etc. (Philip. 1, 17, 18); donec dicit: in hoc gaudeo, sed et guudebo. Ado'escentularum non est numerus. Adolescentulæ sunt animæ jam in Christo regeneratæ, quæ deposita primi hominis vetustate in Christo renovat e sunt, necdum tamen sunt nubiles, necdum thoro Regis aptae; quia necdum ad perfectionem Christum prædicandi pervenerunt. Quarum non est numerus, quia infinitus est numerus animarum in Christo credentium, nec ab ullo homine comprehendi potest. Cæterum Deo numerati sunt omnes electi; nam apud quem etiam stellarum numerus comprehensus est (Psal. cxLvi, 4), ignorari non potest electorum numerus.

Vers. 8. Una est columba mea, perfecta mea. Hoc est, una est catholica per universum mundum diffusa Ecclesia, quæ ex reginis et adolescentulis, sive adolescentibus constans, etiam concubinas habet, hoe est, quosdam qui nomine tenus Christiani vel doctores dicuntur. Una est ergo Ecclesia, quia scissuram et schismata non recipit; sed sicut unus est Deus, una fides, unum baptisma (Ephes. 1v, 5), ita una est generalis Ecclesia, quæ recie et columba vocatur : quia Spiritus s neti dote, qui in specie colombie apparuit, D Christo sponsata et sanctificata est.

Una est matri suæ, electa genitricis suæ. Mater nostra illa est coelestis Jerusalem, de qua Apostolus dicit: Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est. que est mat r nos ra. Ilæc ergo Eccles a una est matri suce, quia ad exemplum illius Ecclesia, qua jam Christo fruitur, ipsa in hac peregrinatione institoitur et informator, at que ad illam beatitudinem in qua cum Christo conregnat, pervenire nititur.

Viderunt il am filiæ Sion, et beatissimam prædica-verunt reginæ, et concubinæ laudaverunt eum. Quas superius adolescentulas, hie filias appel at. Reginas vero et concubinas in hoc loco, ut superius, intelligamus. Fline ergo, reginæ et concubinæ prædicant Ecclesiam et laudant, quia universitas fidelium cathol cam admiratur Ecclesiam. Ipsa enim Ecclesia. quæ ex multis fidelium constat person s, catholicam, id est universalem Ecclesiam conficit.

Vers. 9. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens? Vox est Synagogæ. In fine siquidem sæculi cum plehs Judaica ad prædicationem Elize et Enoch conversa lucrit ad Christum, ipsa quoque Ecclesiam admirabitur, dicens: Quæ est ista? id est, quanta et qualis est Ecclesia, quæ progreditur? hoe est, proficit de virtute in virtutem. Non enim stare, sed progredi dicitur Ecclesia: quia non in uno loco contenta, sed totum mundum cœlesti prædic tione occupavit. Qua i aurora progreditur, quia transactis tenebris infidelitatis, lumen veritatis habere ostendit.

Pulchra ut luna. Lunam serunt physici a sole illuminari. Et ecce Ecclesia pulchra est ut luna: quia claritate sponsi sui Christi illuminatur, et ejus gratia resplendet. Sive pulchra est ut luna in præsenti vita, ubi aliquando concessa sibi pace et tranquillitate sive securitate crescit, aliquando adversitatibus obtr ta decrescit.

Electa ut sol. In alia vita, ubi perpetuo re plendebit gaudio de visione Conditoris sui. Sive electa est ut sol: quia illum iterum Solem imitari nititur, de quo scriptum est: Vobis timentibus nomen meum orietur sol justicite (Malach. 1v, 2). Hunc Solem imitatur vivendo in humilitate, et jus:itia, et pietate.
Terribilis ut castrorum acies ordinata. Terribilis

aeris potestatibus, ordinata ut castrorum acies, id e t charitatis unitate unita, ut nullis tentationibus pe netrari valeat.

Vers. 10. Descendi ad hortum nucum. Laudata Ecclesia a Synagoga respondet: Descendi ad hortum nucum. Hortus nucum est vita piæseis. Nam sicut in nuce tegmen quidem durissimum videtur, sed nucleus latet : ita in præsenti vita nostræ conscientiæ clausæ sunt, et non apparent, donec fra ta testa corporis manifestentur. Descendit ergo ad hortum nucum Ecclesia, quando per doctores suos vitam singulorum considerat; unde sequitur:

Ut viderem poma convaltium. Poma convallium sunt virtutes quæ humilitate condiuntur. Descendi inquit) ad hortum, ut viderem poma convallium, id est ut considerarem sanctos, excellentia quidem virtutum præditos, sed humilitate depressos.

Et inspicerem si floruisset vinea. Iloc est, ut considerarem qui in studio sanctarum virtutum profi-

Et germinassent mala pun ca, hoc est, ut es quoque perquirerem qui jam apti sunt ad initandam passionem Christi Nam mala punica (ut sæpe dictum est) mysterium passionis Christi significant. Considerat ergo Ecclesia per prolatos suos, qui in virtutibus crescant, vel qui jam ita perfecti sunt, ut imitantes passionem Christi, pro illo quoque idonei sint sanguinem fundere, quaies erant illi quibus Apostolus dicebat : Vobis datum est non solum ut credatis

in Christum, sed ut pro illo patiamini (Philip. 1, 29).
527 Vers. 11. Nescivi. Vox est Synagogæ, quæ
videns tantam Ecclesiæ gratiam, inspecta veritate
Evenedii delet gund auton men communicatione. Evangelii, dolet quod antea non cognoverit fidem Christi; et quasi excusans se quod tam tarde conversa sit, dicit: Nescivi, o sponsi Chri ti Ecclesia. Nescivi, id est non cognovi tantam gratiam, et tanta dona spiritualium virtutum tibi a sponso tuo col-

Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. Conturbata (inquit) sum nimia animi sollicitudine propter tam subitam Evangelii prædicationen. Scieham enim legem et prophetas divinitus da os, d ideo cum subito vidissem prædicari Evangelium, conturbata sum propter quadrigas Aminadab, Aminedab, abnepos fuit Judæ, per quem generatio Christicontexitur. Interpretatur autem Aminadab, populi mei spontaneus; ideoque significat Christum, qui spontaneus fuit populi sui : quia ipse cum esset Deus, sponte factus est homo : cum esset Condito: et Creator, sola benignitate sua facius est portio populi sui. Et est sensus : Conturbata (inquit) sum propter subitum Evangelii prædicationem, quæ veluti velocissima quadriga totum subito mundum pervolavit. Et bene hanc prædicationem non currus, sed quadrigas appellat : quia Evangelii prædicatio quatuor evangel starum auctoritate con istit, et quatuor Evangelia quasi quatuor quadrigæ sunt Novi Testamenti, cui præsidet auriga ipse Christus, temperans et disponens ipse currum Evangelio-

Vers. 12. Revertere, revertere Sunamitis. Vox est Ecclesiae Synagogam ad fidem invi antis: Revertere, revertere Sunamitis. Revertere, o Synagoga, ab infidelitate ad fidem, revertere ab odio ad dilectionem. Sunamitis interpretatur captiva vel despecta. Talis erat Synagoga ante adventum Christi, captiva videlicet vinculo diab di, et despecta a Deo: quia Christum ad salutem suam missum non cognovit.

Revertere, revertere, ut intueamur te, id est, ut pulchritudinem tuæ castitatis aspiciamus.

CAPUT VII.

Vers. 1. Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? Vox est sponsi, qui audiens invitari Synagogam a sponsa sua Ecclesia ad fidem, dicit; Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? ac si diceret: Tu quidem, o sponsa, doles de perditione Synagogæ, et quod tarde ad fidem veniat; sed adest tenpus quo convertatur, et tunc nihil videbis in ea nisi choros castrorum, id est, nisi charitatis concordiam et stabile robur fidei, quo pro defensione meæ fidei pugnabit. Nam chori, canentium sunt: castra vero, militum pugnantium. In Sunamite ergo chori castrorum videbuntur, quia conversa Synagoga et concorditer Christum prædicabit cum Ecclesia, et pro fide Christi usque ad mortem pugnabit.

Quam patchri sunt gressus tui! Ab hoc loco incipit sponsus exponere laudes sponsæ sure. Et notandum quod a gressibus incipit ejus pulchritudinem texere, et in ore laudes ejus finit, sicut superius ab ocul s caperat. Hoc autem fecit vel ad pulchritudinem careminis variandam, vel etiam quia sic mysteriis aptissimum est. Quam pulchri (inquit) sunt gressus tui! Vidit Ecclesiam non otiose in uno loco stantem, sed veloci prædicatione totum mundum peragrantem, ideoque a gressibus cæpit eam laudare. :Gressus enim Ecclesiæ sunt velox prædicatio apostolorum, per quos in omnem terram Evangelium insonuit.

In calceamentis, id est in patrum præcedentium exemplis. Calceamenta enim ex mortuis flunt animalous. Et calceamenta Ecclesiæ sunt patrum præcedentium exempla, quibus gressus habet munitos; ut securius eum imitando, et sine offensione gradiatur.

Filia principis. Alia translatio, filia Aminadab dicit. Aminadab (ut superius dictum est) populi mei spontaneus dicitur, qui rec e figuram Christi tenet.

Nam Ecclesia et filia est, et sponsa: filia, quia ejus sanguine redempta, ejus baptismate regenerata; pousa, quia dote Spiritus sancti illi est conjuncta.

Junctura femorum tuorum sicut monilia qua fabricata sunt manu artificis. In feminibus, vel in lemoribus solet sacra Scriptura generationis propaginem designare. Unde de Jacob legimus: Omnes anima qua egressa sunt de femore Jacob (Exod. 1, 5). Femina ergo Ecclesia sunt spiritualis generatio credentis populi per verbum prædicationis et lavacrum regenerationis. Junctura femorum est conjunctio duorum populorum in una fide, Judaici et gentilis. Et bene hace junctura monilibus comparatur: quia fides utriusque populi maxime in operibus manifesta ur; nam fides sine operibus mortua est (Jac. 11, 26). Fabricata autem sunt manu artificis, hoc est. Dei omnipotentis, cujus munere virius b ni operis credentibus tribuitur. Hic est ille artifex de quo Paulus dicebat, quando memoriam Abraha patriarcha faciebat:

uti velocissima quadriga totum subito mundum per- A Exspectabat enim manentem civita'em, cujus conditor volavit. Et bene hanc prædicationem non currus, et artifex Deus est (Hebr. x1, 10).

Vers. 2. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Umbilicus, fragilissima est para corporis, et ideo per umbilicum fragilitatem nostræ mortalitatis debemus accipere. Crater vero est calix major ansas hine inde habens. Umbilicus ergo Ecclesiæ, crater est tornatilis : quia quanto magis doctores Eccle in sum fragilitatis meminerint, tanto magis verbo prædicationis insistum; ut eleemosynam verbi Dei præbentes, ipsi misericordiam a Deo conse juantur. Et bene crater tornatilis dicitur : torno enim facilius operamur; per quod significatur facilitas erogandi verbum, vel eleemosynam dandi. Non enim morose, nee hæsitando eleemosyna danda est; juxta quod Salomon dicit: Ne dixeris amico tuo: Vade et revertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare (Prov. 111, 26). Quod etiam torno fit, non eget exterius adhibita regula vel linea : sed inerrate ex seipso perficitur. Umbilicus ergo Ecclesiæ cra'er est B tornatilis, quia quicunque vel prædicat, vel eleemo-synam dat, pro sola dilectione et superne me cedis exspectatione boc facere debet. Nam quicunque vel prædicat, vel proximis miseretur pro remuneratione temporali vel laude, crater est, se i non tornatilis. Et hic crater nunquam indiget poculis, quia prædicatoribus nunquam deest prædicatio verbi Dei : quia ipse quem prædicant, pocula scientiæ, et virtutem constantiæ illis subministrat; unde et Psalmista : Dominus dabit verbum erangelizant.bus virtute multa (Psal. Lxvii, 12).

528 Venter tuus sicut acervus tritici, valla us li-liis. Eadem fragilitas quæ per umbilicum designata est, ostenditur hoc loco per ventrem, quia venter nulla ossium firmitate præmunitur. Bene ergo vent. r Ecclesize acervo tritici comparatur, quia sancti quique quanto mag s memores sunt suæ fragilitati, eo studiosius ad proferendos bonorum operum fructus insistunt. Et recte non copiam tritici, s d acervum tritici dicit, ut per hoc significet incrementa virtutum, quæ veluti acervus, ab inferioribus ad superiora crescendo conscendunt. Nam s cut acervus in inferioribus lata am, litudine spatia ur, superius vero quadam brevitate contrabitur et acuminatur : ita in Ecclesia multi sunt qui indulgentius vivunt, pauci vero qui summe perfectioni insistunt. Plu-res enim inveniuntur qui de bonis suis elecino-ynam faciunt, quam qui sua pro Deo relinquunt. Hic acervus l.liis vallatus dicitur, quia sancti bona quie faciunt, pro desiderio supernæ clari atis et candoris agunt. N m per lilia cœlestis illa claritas designatur. Potest etiam per ventrem Ecclesiæ divinus fons baptismatis accipi, quo fideles in novam creaturam regenerantur. Hic ergo venter acervo tritici vallato lillis comparatur, quia regenerati fonte baptismatis docentur bonis insudare operibus, et ad intuendam supernæ claritatis gloriam s mper inhiare.

Vers. 3. Duo ubera tua sicut dua hinnuli gemetti capreæ. Uhera Ecclesiæ (sicut jam superius dicium est) sanctos doctores significant, qui parvulos quosque (hoc est, nuper in Christo regeneratos) lacie apertioris et facilioris doctrinæ instruunt. Bene autem duo ubera dicuntur, quia de duobus populis, Judaico videlicet et gentili fideles congregantur, et lacte spiritualis doctrinæ al ntur. Hæc duo ubera, sicut duo hinnuli capreæ gemelli esse dicuntur. Duo h nnuli sunt duo Tes amenta, quibus eorundem doctorum omois prædicatio subsistit, quorum Testamentorum unus est auctor et promulgator Christus, juxta quod Solomon dicit: Verba sapientium quasi stimuli, et quasi clavi in altum defixi, quæ data sunt a pastore uno (Eccli, xu, 11), Christo videlicet. Caprea enim recte Christum significat, quia et intuitu et velocitate cæteris animantibus præeminet, et mundum est animal, ungulam dividens et ruminans. Tales enim sunt membra Christi, doctores videlicet, in-

serentes, atque ad cuelestia festinantes. Dividens ungulam, id est habens boni et mali discretionem et ruminaus, hoc est sedula memoria præcepta Dei

m ditans. Vers. 4. Collum tuum sicut turris eburnea. Doctores sancti, qui designantur per ubera, ipsi designantur et per collum. Nam et per arterias colli vox egreditur, et colli ministerio cæteris membris vitalia alimenta ministrantur : sic et sancti doctores et verba vitæ populis annuntiant, et alimento doctrinæ cœlestis eos nutriunt. Collum ergo Ecclesiæ turri eburneæ comparatur : quia sancti doctores eidem Ecclesia: et pulchritudinem et robur præstant; pulchri-tudinem quidem, quæ per candorem eboris designatur caste et sincere vivendo; robur vero præstant, quod significatur per turrim, quando eamdem Ecclesiam contra tentationes diaboli vel impetus hæ-

reticorum muniunt. () culi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Id est ipsi doctores, qui per collum designati sunt, designantur et per oculos. Ipsi enum quasi oculi universo corpori Ecclesiæ provident, et iter quod ingredi debeant ostendunt. Hi oculi Ecclesiæ comparantur piscinis ædificatis in porta civitatis Hesebon, quia sancti doctores populos in Christum credentes, vitali lavacro abluunt, et salutaris doctrinæ potu reliciunt. Filia autem multitudinis vocatur Hesebon juxta litteram, ob mulitudinem confluentium inibi populorum. Sie et sancta Ecclesia recte dictiur filia multitudinis, quia numerositatem quotidie colligit gentium. Hesebon autem interpretatur eingulum mæroris. Oculi ergo Ecclesiæ piscinis Hesebon comparantur, quia sancti doctores, neglectis caducis sæculi gaudiis, cingulo mœroris se constringuat: quia caste et sobrie vivunt in hoc sæculo (Tit. 11, 12), et pro suis erratibus deflent; quatenus in præsenti sæculo lugentes, ad vera æternaque possini pervenire gaudia. In porta autem Hesebon hae piscince esse dicuntur : quia nullus Ecclesi.m ingredi valet, nisi prius aqua baptismatis abluatur, et nisi fonte salutaris doctrinæ poteiur. Hoc etiam significahat labrum æneum quod Salomon in porticu templi posuerat, ut sacerdotes in-

gressuri tempum, et hostias immolaturi, ibi cor-pora abluerent (III Reg. vii., 23).

Nasus tius s cut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Quia naso fetores et bonos odores discernimus, recte per nasum Ecclesiæ iidem sancti doctores intelliguntur. Ipsi enim sagaciter discernere noverunt fragrantem catholicæ fidei doctrinam, et lethiserum hæretici erroris setorem. Nam et in divinis charismatibus, quæ per Spiritum sanctum distribuuntur, dicitur: Alti datur per Spiritum discretio spirituum (I Cor. x11, 10). Nasus ergo Ecclesiæ turri Libani comparatur, quia sancti doctores et summum locum in Ecclesia tenent, ac veluti in Libano monte consistunt, et desendunt Ecclesiam a malignorum spirituum incursibus. Hæc turris contra Damas um esse dicitur. Damascus metropolis civitas D est Syriæ, quæ quondam contra filios Israel, ut pote fortissimos et crudelissimos reges habens, dimicabat. Interpretatur autem Damascus, sanguinis potus, vel sanguinis oculus. Ferunt ibi Abel interfectum, ideoque significat potestates liujus sa culi, quæ sanguinis potom sitiunt : quia voluptatibus et ille-cebris carnis et sanguinis delectantur. Significat etiam aeras poleslates, que animarum nostrarum cruorem sitiuat. Contra Damascum ergo est hæc

turris: quia hec Ecclesia semper diabolo et membris illius, adjutorio Christi munita, resistit.

Vers. 5. Caput tuum ut Carmelus. Caput ergo Ecclesiæ, principalitas mentis fidelium intelligitur; nam sicut capite membra reguntur cætera; ita mente cogitationes disponuntur. Bene autom caput Ecclesiæ Carmelo comparatur. Carmelus enim, qui et Carmel dicitur, interpretatur cognitio vel scientia circumci-

tuttu scientize insignes, et ca velocitate terrena de- A sionis. Ergo caput Ecclesize Carmelo assimilatur : quia novit circumcisionem aliquando corporaliter celebratam, nunc se spiritual ter observare debere, juxta quod propheta dicit: Circumcidinini Domino in cordibus vestris (Jer. 1v, 2). Hanc senten iam circumcisionis non haduerunt Judæi, ideoque reprebenduntun a hasta Stanlana rentantantun en reprebenduntun a hasta Stanlana tur a beato Stephano protomartire **529** dicente: Dura cervice et incircumcisi corribus et auribus, semper Spiritui sancto restitistis (Act. vn., 51). In 1 bro quoque Regum legitur (111 Reg. xvm., 45) quod Eliss in montem Carmeli ascenderli, et ibi orando a idam terram cœlestibus pluviis irrigaverit post longam trium annorum et semis siccuatem. Quæ histo:ia pulchram redo'et allegoriam; nam Elias, qui interpretatur Deus meus Dominus, Christum significat, qui cum sit Deus et Dominus omnium et totius crestura, specialiter suus, id est proprins est Deus et Dominus Ecclesiæ. Hic in Carmelum ascendit, quando per gratiam suam mentes fidellum suorum conscendit, et per cos arenti mundo gratiarum suarum pluv as tribuir. Recte ergo (ut dictum est) caput Ecclesiæ Carmelo monti comparatur : quia mens sanctorum quadam conversatione sublimis est, et Christo in se ascensum præbet per profectum virtulum.

Et comæ cup tis tui ut purpura regis vincta canali. bus. Si per caput Ecclesiæ mens accipitur, per comas capitis cogitationes mentis debemus accipere, quæ assidue de illa prodeunt. Purpureus vero color, qui sanguinis babet speciem, mysterium dominicæ pas-sionis significat. Juxta litteram quod dicit, parpura regis vincta canalibus, significat lanam jam purpuree colore confectam, et necdum in fila deductam, sed adhue in canalibus constitutam, quas Graci cara vocant, in quihus sanguis conchyliorum solet defluere, et lanam in purpureum colorem vertere. My-stice canales isti humilitatem sanctorum significant. in quibus æterni Regis purpura tingitur, cum sancti quique humilitatem sui Redemptoris imitando, passionum illius conformes fieri satagunt; quatenus in purpuræ dignitatem vertantur, id est laborantes pro Christo, mercantur coronari et regnare cum Christo. Vincta autem hæc purpura e-se dicitur, quia saneierum præcordia fixa sunt et stabilita in timore et amore Redemptoris sui, nec unquam a charitate ejus sepa-

rari possunt.

Vers. 6. Quam pulchra es, et quam decora, charsssima, in deliciis! Quam pulchra es, scilicet in fide, & decora in operatione, charissima, in deliciis. Supra d.ctum est de eadem Ecclesia: Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata; hic vera dicitur, pulchra et decora, charissima, in deliciis. Qua quasi contraria esse videntur; nam ordinatam esse velut castrorum aciem, et esse in deliciis, repugnat, quia deliciæ fortitudinem militum solent enervare. Sed sancta Ecclesia utrumque agit; ordinata est vel-ut castrorum acies, quia infidelibus hæreticis resistit, et malignos spiritus sua sanctitate et perfectione terret; in deliciis etiam est, quia suavitatem supernæ dulcedinis assidue palato mentis degustat, et inter pressuras hujus seculi illas adipisci desiderat, et continue illis satiari. Unde merito illa quæ talis es', sponso suo Christo charissima esse dicitor.

Vers. 7. Statura tua assimilata est pulmæ. Statura Ecclesiæ est perfecta ejus rectitudo; neque enim ad vita incurvatur, sed recta et immobilis persista. Unde Psalmista ex persona peccantium dicebat: In-curratus sum et humiliatus u quequaque (Psal. cxvm, 107). Et propheta sub specie Jerusalem, peccani animæ de maligais spiritibus dicit: Quia humiliarerunt le, et dixerunt anima tua : Incurvare ut transeamus (Isa. L1, 25). At contra sancta Ecclesia recta stat, nec unquam incurvari consentit, audiens ab Apostolo: Vigilate, state in fide, viriliter agite, et confortumini, et omnia vestra in charitate fiant (1 Cor. xvi, 13). Et Dominus filis Israel loquitur : Ego sum Dominus Deus vester, qui eripui vos de ergastulo Ægg-ptiorum, ut incederelis recte (Exod. vi, 8). Statura

ergo Ecclesia palma assimilantur, qua in omnibus A vox prædicantium magnam in se virtutem auditoriquie agit, semper in memoria supernam retinct remunerationem. Palma enim victricem ornat manum, et ideo significat præmium illud quod victoribus sanctis in cœlestibus est dandum.

Et ubera tua botris. Ubera Ecclesiæ (ut superius dictum est) sunt doctores sancti, qui lacte simplicis doctrinæ regeneratos in Christo nutriunt. Sed hæc ubera botris assimilantur, quando lidem doctores perfectis perfectiora denuntian, sicut Apostolus loquens simplicioribus dicebat: Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus; tan-quam parvulis in Christo lac potum robis dedi, non escam (I Cor. 111, 1). Ecce ubera lactis plena; que ubera in botros sunt versa, cum diceret: Nos prædicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam, et lo-

quimur sapientiam inter perfectos.

Vers. 8. Dixi: Ascendam in palmam, et apprehendum fructus ejus. Ut ostenderetur omnis hæc excellentia et magnitudo donorum Ecclesize de Dei gratia venire, introducitur idem sponsus dicens: Ascendam in palmam; quasi diceret: Inde habes ubera ad nutri ndos parvulos, unde etiam habes botros, quibus perfectioribus perfectiorem propines doctrinam: quia ego mea gratia in te ascendi, et hanc tibi per-fectionem concessi. Ascendam (inquit) in palmam. Palma Ecclesiam significat, vel etiam animam cujuscunque fi clis, qui memor est Domini Dei sui, qui dicit : Confidite, ego vici mundum (Joan. xvi, 35). dicit: Confidite, ego vici mundum (Joan. xvi, Ipsa quoque omnium vitiorum et iniquitatis victrix esse studet. Bene autem in palmam hic ascendisse dicitur, cum superius in hortum descendisse legatur-Dixit enim Ecclesia: Dilectus meus descendit in hor-tum suum. Idem est hortus quod et palma, videlicet una eademque Ecclesia. Sed in eam Dominus de-scendit, et ad eam ascendit : descendit in eam, copiam sum gratim illi de coelestibus mittendo; ascendit ad illam, dona sua in ea incrementando eamque quibu dam profectibus, veluti quibusdam gradibus, ad relsiora sublevando. Sed et hoc de natura palmæ est C sciendum, quod in inferioribus aspera est, in superioribus pulcherrima decore foliorum, et pulchritudine fructuum. Sic et sancta Ecclesia in inferioribus asperitatem laborum et passionum sustinet pro Christo: in superioribus vero, hoc est in cœlestibus, pulchritudinem et suavitatem exspectat præmiorum. Potest et per palmam arbor dominicæ crucis exprimi, in quam Redemptor noster pro humani generis redemptione ascendit, et in qua bostem humani generis superavit. Ait ergo, Ascendant in palmam, id e t, per mens prophetas locutus sum, et promi i me ad passionem venturum, et meam Ecclesiam redempturum. Apprehendam (inquit) fructus ejus, id est, fructus bonorum operum et laborum, quibus Eccle ia desudat, remunerando. Vel etiam secundum meum sensum, quo per palmam crux intelligitur : Apprehendam fruquo per paimam crux intelligitur: Apprehendam fra-ctas 530 ejus, id est, impleto triumpho passionis, veniam ad gloriam resurrectionis, et apostolis meis spiritualia dona concedam.

Et erunt ubera tua sicut botri vineæ. Hoc superius jun expositum est; n.m ubera Ecclesiæ doctores sunt, cum parvulos simplici doctrina nutriunt : sed l otri vineze efficiuntur, cum perfectioribus sublimia quaque annuntians. Nam beatus Paulus uno codemque tempore ubera et botros habuit, quando de Christo loquens dixit: Quorum patres, et ex quibus Christus (Rom. 1x, 5); ecce ubera, id est simplex de Christo pra dicatio: sed hare obera in suav ssimum et fortissimum vinum conversa sunt, cum subjunxit: Qui est Deus super omnia benedictus in sacula.

Vers. 9. Et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum. Os et odor Ecclesize est præsens ejus prædicatio, quæ lama vel scripto ad absentes ejus pervenit : guttur vero est vox ipsa prædicatoris, qua in prasenti auditur. Odor ergo oris Ecclesiæ odoribus malorum comparatur, qua ipsa fama prædicationis plena est suavitatis et gratiæ. Guttar vero vino optimo assimilatur, quia ipsa bus ostendebat. Quod vero malorum odor in novitate est, vini vero in votustate, significat prædicationem Ecclesize et in sui novitate, et etiam in sui persectione omnem habere suavitatem et gratiam.

Dignum dilecto mee ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Vox Ecclesiæ est, quæ audiens se laudari a sponso, gratulalunda respondet, dicens: Dignum dilecto meo ad potandum; ac si diceret: Sponsus mens guttur meum vino optimo comparavit, et illud vinum dignum est ad polandum ipsi dilecto meo; hoc est prædicatio evangelica, quam in ore meo posuit, per ipsum, et non per alium annuntiari debet in mundo; neque enim per alium dece-bat mysteria regui cœlestis prædicari mundo, quam per Mediatorem Dei et hominum (I Tim. 11, 5). Et labiis (inquit) et dentibus illius ad ruminandum. Labia et dentes sponsi, ut supra d'etum est, doctores sancti sunt. Illud ergo vinum op imum ruminandum est labiis et dentibus sponsi, quia prædica io evangelica tradita a Deo, doctoribus tractanda et exponenda est. Nec absurdum est quod cum vinum potetur et non ruminetur, hic tamen dicitur labiis et dentibus ruminandum, quod magis ad cibum quam ad potum pertinet; nam sancti doctores vinum spirituale ruminant, quando præcepta evangelica diligenter exquirunt, et crebra meditatione investigant atque invicem conferunt.

Vers. 10. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Ego dilecto meo, subaudi, obsequium justitis et divotionis impendo, illi et nou alteri fidem et servitu-tem meam promitto. Et ad me conversio e us, ut me in præsenti inter labores et ærumnas hujus vi æ tueatur, et in futuro ad gaudia vitæ cœlestis introducat. Po est etiam hac esse vox Syragog e ex persona sanctorum Patrum, a lventum Christi desiderantium. Ac si dicere : Scio (inquit) illum spirituali præsentia mihi semper adesse, et ideo ego dilecto meo omni devotione famulari cupio; sed tandem ad me conversio ejus, quia op'o ut tandem, sicut promisit, in mea substantia mih: appare t. Nam dixerat supra sponsus: Ascendam in palmam, id est promiserat se in carne venturum, et in mea substantia hominem mundo manifestandum.

Vers. 11. Veni, dilecte mi; egrediamur in agrum, commoremur in vilis. Ejusdem Synagogæ vox e t. Veni, dilecte mi, id est appare per assamptum hominem. Tale est et diud Psalmiste: Excita potentiam tuam, et veni (Psal. 1.xxix. 3). Et Isaias: Utinam dirumperes calos, et venires (Isai. 1.xxv, 1). Egred amur in agram. Ager mundus site est. Egrediamur (inquit) in agram, id est prædicemus mundo. Lommo-remur in villis, h c et ipsis quoque paganis tidem tuam annuntiemus. Nemo nescit Paganos a vil'a d-ctos: quia méyor Græce, villa dicitur Latine; indu Pagani dicit, quia longe sunt a civitute Dei. P. dest et vor Feclasia assa: Veni dilecte mis ao si dicente. vox Ecclesia esse: Veni, dilecte mi; ac si diceret: Jam mysterio ascensionis assumptum bominem ad cœlos sublevasti; sed veni, divinæ maje ta is præsentia me sæpius visitando. Egrediamur in agrum, eo tem sensu quo et sup rius : prædicemus tuæ incarnationis filem mundo. Commoremur in vil is, id est etiam ignorant.bus te paganis tuam fidem annuntiemus, nec in transitu tantum, sed commoremur ibi, donec illos ex paganis catholicos, ex ali nis tihi proprios faciamus

Vers. 12. Mane surgamus ad vineas. Mane, exorius est novæ gratæ, quando vide icet transcuntabus tenehris infidelitati. Evangelium mundo cœpit præ-

Videamus si flornit rinea, hoc est, inspiciamus Ecclesiam, si jam prima fidei rudimente suscepit

Si flores feuctus parturiunt. In-piciamus etiam si flores parturiunt fructum, id est si illi qui jam in Christian crediderunt, idonei sunt ad bene operandem. Nam flores gmittet Ecc esia, cum primum fideles ad fillem veniunt : flores vero fructus parturiunt, cum jum ipsa fide et d.!ectione bene operatur, ne lpsa fides otiosa sit, vel mortua sine operibus, nam, A tris meæ? Et est sensus: Tu qui modo es in sinu Paut Jacobus dicit: Fides sine operibus mortua est tris (Joan. 1, 18), quis det ut home efficieris, et paticeps ac consors meæ naturæ existens, frater mens

Si floruerunt mala punica. Mala punica (ut supra dic um est) rubicuudum vel sanguineum habent corticem, et ideo significant passionem Domini, vel membrorum ipsius. Dicit ergo, Si floruerunt mala punica, hoc est si sancti qui jam fide et opere perfecti sunt, idonei etiam sint imitari passionem Christi, et pati pro illo. Mala punica erant illi quibus Apostolus dicebat: Vobis datum est non solum ut in illum credatis, verum etiam ut pro illo patiamini (Philipp. 1, 29).

Ibidabotibi ubera mea. Ubera Ecclesiæ doctores sunt, qui fideles primum ad fidem erudiunt. Cum (inquit) ad vineas exicrimus, ibi dabo tibi, o sponse, ubera mea, hoc est, spirituales tibi filios generabo. Unde

adhuc subditur.

Vers. 13. Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Mandragora herba est promatica, cujus radix similitudinem habet humani corporis. Poma ejus B optimi sunt odoris in similitudinem pomi Matiani, quoi nostri terræ malum vocant. Hæc herba rebus medicinalibus aptissima est. Nam ferunt eos qui incommodo vigiliarum lal.orant, haustu hujus poini relevari, et posse dormire. Item ferunt eos qui ob curam secandi sunt, si exteriorem hujus pomi corticem biberint, non sentire sectionem vel adustionem; 531 que omnia si quis mystice disquirere voluerit, spirituales sensus et Ecclesiæ convenientes ibi inveniet. Dicit ergo, Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Portæ Ecclesiæ sunt apostoli et eorum successores : quia nemo civitatem Dei (id est Ecclesiam) intrat, nisi per sanctos doctores aqua baptismatis régeneratus et vitali doctrina instructus fuerit. De his portis Psalmista dicebat: Diligit Do-minus portas Sion super omnia tabernacula Jacob (Psal. LXXXVI, 2). Mandregoræ autem fragrantiam viriutum designant. In portis ergo Ecclesiæ mandragoræ vdorem dedcrunt, quando apostoli vel successores C rorum famam suavissimæ opinionis, et odorem vir-tutum longe lateque sparserunt. Ideoque invitat sponsum suum Ecclesia ut veniat, quia jam nomen ejus longe lateque per apostolos annuntiatur, et odor prædicationis Christi longe lateque dispergitur.

Omnia poma nora et vetera, dilecte mi, s. rvavi tibi, id est præcepta vel promissa Veteris Testamenti et Novi servavi tibi, o dilecte mi. Sciebat enim omnia quæ in Veteri Testamento annuntiata sunt, nonnisi per Christum et in Christo posse compleri, ideoque dicebat: Servavi tibi poma nova et vetera, hoc est te exspecto, ut per te impleatur in Novo Testomento quæ prædicta sunt in Veteri. Unde et in passione swa jam p ndens in cruce, Cum gus:asset acctum, dixit, Consummatum est (Joan. xix, 3-1); Et post resurrectionem apostolis: Necesse est impleri omnia quæ scrip'a sunt in Lege, et Prophetis, et Psulmis de me (Luc. xxiv, 44). Possunt etiam poma nova et vetera justorum personæ intelligi, qui vel in Veteri vel in Novo Testamento fuerunt. Dicit ergo Ecclesia, Servavi tibi nora et vetera, id est, justos qui in Veteri Testamento præcesserunt, vel in Novo sub. ecui sunt, tibi servavi; ut per te laborum suorum præmia jerciperent. Nullus enim justorum regnum cælorum intrare valuit, nisi per Christum: quia ipse primus ascendit, et equentibus suis menibris cœlum aperuit.

CAPUT VIII.

Vers. 1. Quis mihi det te fratrem neum sugentem ubera matris meæ? Ex his verbis intelligitur totum hoc carmen divinum esse et spirituale, et nihil in se quod juxta litteram intelligi possit, habere. Quæ enim unquam amatrix hoc optavit, ut is quem diligit parvulus efficiatur, et ejus frater; et in infantem versus, sugat ubera matris suæ? Est ergo vox illius Ecclesiæ, quæ adventum Christi præcessit, quam Synagogam, id est congregationem appellamus. Quis (inquit) mihi det te fratrem meum sugentem ubera ma-

tris meæ? Et est sensus: Tu qui modo es in sinu Patris (Joan. 1, 18), quis det ut homo efficiaris, et particeps ac consors meæ naturæ existens, frater meus appelleris? Nam ipse se fratrem apostolorum vocare dignatus est, dicens per Psahnistam: Narralo nomen tuum fratribus meis (Psal. xxi, 23); et post resurrectionem mulieribus: Ite (inquit), mantiate fratribus meis (Matth.xxviii, 10). Sugentem ubera matiis meæ, inquit, hoc est implentem omnia quæ naturæ humane conveniunt, excepto peccato. Nam mater Synagogæ in hoc loco ipsa natura humana intelligitur, de qua ipsa Synagoga exorta est. Sugen:em (inquit) ubera matris meæ, id est sustinçuiem omnia quæ humanæ fragilitati comp-tunt.

Ut inveniam te foris, hoc est ut hom nem factum in aperto videam. Quasi enim intus erat Deus, cum jam in sinu majestatis paternæ lateret; sed foris inventes est, quando homo factus visibilem se hominibus præbuit, et incomprehensibilis voluit comprehendi.

Et deosculer te. Et deosculer te, inquit, id est manifesta te aspiciam visione, qu'm nune tantum in fldei teneo osculo; quod initio bujus carmin's optavit, dicens: Occulerur me osculo oris sui (Cant. 1, 1), id est per semetipsum jam veniat, ut m bi appareat. Quasi enim per prophetas osculabatur Ecclesiam dilictus, cum adventum suum per eos repromitteret. Optat ergo ut per seipsum veniens illam osculetur, boc est, ut in carne sua præsentiam exhibeat.

Et jam me nemo despiciae. Quasi enim despecta erat ante Synagoga quam Christus ven ret: quia jam legalibus observationibus dedita, sub typo et figura, et non in veritate adventum Christi prædicabat. At postquam Jesus apparuit, et adventus sui gratia mundum illustravit, Jam nemo despizit eam; quinimo terribilis ut castrorum actes hostibus suis fuit: quia per universum mundum Christum prædicavit, et mundanum imperium sibi subdidit. Nee mirum videri debet, si mne Eccle-iam Synagogam dicimus; una est enim Ecclesia in præ edeutibus et in sequentibus partibus.

Vers. 2. Apprehendam te, et ducam te in domum matris meæ. O dilecte! per fidem et charitatem t bi adh.vrendo, ducam te in domum matris meæ. Mater Ecclesiæ, hoc in loco cœlestis illa Jerusalem intelligitur de qua Paulus dicit: Illa autem quæ sursum et Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra (Gal. 1v, 26). Ducam te (inquit) in domum matris meæ, id est, prosequar te revertentem in cœlum, post actum incanationis tuæ et passionis mys erium. Ducam autem te, inquit, pro eo quod est, deducam et prosequar: quia ascendentem Dominum in cœlos aposto'i oculis deduxerunt, et quousque eum nubes suscepit, po aspectu prosecuti sunt, donec angeli assistentes dixerunt: Viri Galitai, quid statis aspicientes in calum? Hic Jesus qui assumptus est a vobis in calum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlu (Act. 1, 11).

Ibine doccbis. Hoe ad superiora refertur, ubi decitur, invenium te foris. Cum (inquit) te foris invenero, hoe est, cum te in assumpta carne asperero, ibi decebis me: quia ad omnia que interrogare voluero, respondebis. Nam sæpe etiam volentes interrogare apostolos Dominus præveniebat, ecsque instrubbt (Marc. 1x). Potest et ad hunc locum jungi, ubi dicit. Ducam te in domum matris meæ, ibi me doce is. Cum (inquit) cœlo receptus fueris, et me quoque in cælum tecum assumpseris, ibi me docebis, et in omnem veritatem induces, quod impossibile est homisi in præsenti vita posse consequi. Hinc est quod Dominus repromittit apostolis dicens: Venit hora cum jam non in proverbiis loguar vobis, sed palam de Parte munitabo vobis (Joan. xvi, 2). Ergo ibi me docebis, dest, te et Patrem mihi aperta visione revelabis, he est divinitatem tuam mihi facie ad faciem estendes.

Et dato tibi poculum ex vine condite. Per tinum servor charitatis et disectionis intelligitur. 532 bate (inquit) tibi rinum, hoc est ostendam quan terrentissima charitate te diligam. Et hoc vinum non six

i

plex erit, sed conditum, bonis videlicet operibus et A Christi redempta est : ibi suscitata est que peccatis virtutibus. Nam amor Dei, sicut beatus Gregorius di-cit (S. Gregorius, homil. 30 in Erang.), nunquam est otiosus, operatur magna si est, si enim operari renuit, amor non est. Vinum enim conditum est dilectio cum operatione. Unde et Dominus in Evangelio: Si quis diligit me, sermonem meum servabit (Joan. xiv, 23). Probatio ergo d.lectionis exhibitio e. Loueris.

Et mustum malorum granatorum meorum. Malum granatum idem est quod et mulum punicum. Dicitur autem malum granatum, eo quod multitudine grano-rum sit plenum; malum punicum, eo quod in Africa plurimum abundat. Punica enim ipsa est Africa. Habet autem corticem sanguinei coloris, et ideo (ut sæpe dictum est) figuram tenet dominicæ possionis. Mustum enim malorum granatorum est dilectio san-ctorum martyrum, qui in tantum Deum dilexerunt, ut pro illo mori non dubitarent. Et bene mustum dicitur, non aliud quodlibet poculum, quia mustum R fervent s-imum est, ita ut in nimio fervore omnem sordem ex se excoquat et purget. Dabit ergo Ecclesia Dilecto mustum malorum granatorum suorum, id est, ostendet in passionibus sanctorum martyrum quanta charitate Christus diligatur.

Vers. 3. Læva ejus sub capile meo, et dextera illius amplexabitur me. Per lævam (ut beatus Gregorius dicit) omnia prospera præsentis vitæ accipiuntur (S. Greg. in cap. 11 Cant. cant.); per dexteram vero futura beata vita in cœlis accipitur. Lævam ergo sponsi Ecclesia sub capite habet, et dextera illum amplexatur : quia quæcunque prospera præsent sæculi blandiu-tur, pro nihilo deputat : cuncia quæ temporaliter arrident, despicit; et dum ad solam supernæ beatitadinis visionem tendit, illam solummodo amplexari

desiderat.

Vers. 4. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, ne suscit t s que evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Unbet Ecclesia quosdem in se, qui baptismo Christi sunt renati, et nomine christianitatis titulati moribus ta- C men et conversatione sa culo serviunt, et Ecclesiam suavissima so, itam quie e inquetare, atque ad per-lerendos tumultus excitare vituntur. Ili ergo propter gratiam my-teriorum Christi, quæ perceperunt, filiæ Jerusalem appellantim in hoc loco, cum tamen moribus contraria agant. Et adjurat eus sponsus ne suscitent rel evigilare faciant dilectam, hoc est, ne illam in somno dulcissimæ quietis positam, boc est in contemplatione sui Conditoris, sua inquietudine excitent, et ad sollicitudines et curas secu'i evigilare compellant. Donec ipsa velit, hoc est donec peracto officio debitæ servitutis, qua in psalmis, hymnis et canticis spiritualibus Deo famulatur, admoneatur iterum cura corpore: e fragilitatis ad usum sæculi redire.

Vers 5. Quæ est ista quæ asc ndit de deserto, deli-ciis affuens, innixa super dilectum suum? Vox Synagogæ adodrantis Ecclesiam de gentibus congregatam. Que est, inquit, i ta, id est qualis est, quanti meriti, qua ascendit de deserto? Derelicia enim fuerat a Deo per idololatriam et veritatis ignorantiam. Ascendebat ergo virtutum gradibus de deserto, hoc est de errore inddelivatis, in quo ad tempus dere'icta fuerat. Deliciis affluents, id est virtutibus abundans. Innixa, inquit, super dilectum suum, id est, fiducialiser agens in Christo, et omnes virtotes suas et concta bona ad ejus gratiam referens. Sciebat se mhil suis viribus implere posse, ideoque cum Apo-to'o dicit: Gratia Dei sum id quod sum (I Cor. xv. 10). Et notondum quod dicit, super dilectum suum : nam Synagoga sola putabat se habere cognitionem Dei, cæter s gentibus in ignorantia destitutis. Notus entin, ut ait Psalmista, in Judwa Deus, in Israel magnum nomen ejus (Psal. LXXV, 2). Sed ita miranti respondet Synagoga ipsius sponsus et dilectus quod sequitur.

Sub arbore m. la suscitavi te. Arborem mulum, crucem dominicam debennus accipere, sub qua arbore suscitata est Synagoga: quia ipsa a prinvaricatione originalis peccati, et a potestate diaboli per crucem

mortua erat. Et bene arborem mali dicit; nam et supra dilectum huic arbori Christum comparavit. dicens: Sicut malum inter ligna silvarum, sic dilectus

meus inter filios.

Ibi corrup'a est mater tua, ibi violata est genitrix tun. Matrem et genitricem Synagogæ, majorem et principaliorem Judaicæ plebis partem dicit, quales erant scribæ et pharisæt, qui Christum Pilato tradiderunt (Hatth, xxvii, 2), qui reliquam plebem tanquam mater et genitrix regere debebant et erudire; et quales erant illi qui suadentibus illis principibus improbe acclamabant: Crucifige, crucifige eum (Joan. xix, 6). Hace ergo mater Synigogie sub arbore mal-corrunta est et violata, quando e suosque posteros crudeli maledictione constrinxit, dicens: Sanguis ejus super nos et sup r plios nostros (Matth. xxvii, 25). Nam et ipsi sub cruce Chri ti erant, licet non fide et devotione, tamen crudelis vin lictæ sibi et suis posteris imprecatione.

Vers. 6. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brach um tuum. Quia (inquit) sub arbore malo suscitavi te, hoc est quia in passione mea in cruce te redemi, Pone me ut signaculum super cor tuum, hoc est habeto me semper in memoria, et ne obliviscaris mei, quanta pro tua salute pertulerim. Pone me (inquit) ut signaculum super cor tuum per fidem, pone me ut signaculum super brachium tuum per dignam operationem. Nam et nos quando aliquid in memoria habere volumus, signaculum digito vel brachio imponere solemus; ut illo admoniti, illius rei, cujus curam habemus, recordemur. Et no ut signaculum super cor et brachium Christum ponere debemus, ut ejus niemoriam semper habeamus, et ut recte in illum credentes, fidem ipsam bonis operibus exornemus. Quod si fecerimus, ipse quoque nos velut signaculum assumet, et nostri recordabitur, juxta quod Zorobabel duci Judææ repromittit : In die illa suscipiam te, Zorobabel serve meus, et ponam te sicut signaculum in conspectu meo (Aggæi 11, 24). Nam si nos beneficiorum ejus obliti fuerimus, nec ci dignas gratiarum actiones retulerimus, ipse quoque 533 nostri oblivi-cetur, sicut de impio rege Jechomia dicitur: Si fuerit Jechonias filins Joachim regis Juda, annulus in manu dextera men, inde evellam eum (Jer. xx11, 24).

Quia fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus æmulatio. Dilectio Christi fortis est ut mors. Sicus enim mors animam a corpore separat, et jam nihil concupiscere, nihil in (ræsenti vlta | cet ambire : ita dilectio Christi quem vere pervaserit, totum huic saculo mortificat, et quasi insensibilem redda, solumque pro Christo vivens, mundo mortuus est. Id-m sensus est cum dicit, dura ut infernus amalatio. Nam sient infernus eos quos semel recipit, nunquam re-stituit, sed semper retinet; ita verus Christi amor quem semel acceperit, nunquam dimitit; unde Apostolus dicit : Quis nos sepurabit a charitate Christi . nuditus, an engustia, an persecutio, an fames, an nuditus, an engustia, an gladius (Rom. viii, 35)?
Sed et dilectio Christi hoc loco 10 est accipi, cujus dilectio fortis fui! ut mors: quia in tantum dilexit nos. ut pro nobis immortalis mortem susciperet. Dura fuit æmulatio ejus ut infernus, quia infernus nescit misereri, aut a pænis miserorum mitigari : sic et Christi dilectio non potuit a misericordia cessare, aid ullis improbitatibus persecutorum removeri ab amore human generis. Quidam hoc quod dicitur, dura est ut infernus æmulatio, ad Synagogam proprie referunt, quæ gentes æmulabatur, et invidebat saluti corum. Monet ergo Christus hoc dicens, ut ab invidia cesset, et sainti Erclesiæ congandeat.

Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. ld est, dilectionis lampades sunt lampades ignis at-que flammarum. Lampades dilectionis sunt precordia sanciorum, in quibus veluti in vasis dilectio habitat. Ha ergo lampades sunt ignis et flammarum: lampades quidem sunt ignis, quia in corde ardent

Vers. 7. Aquæ mullæ non poterunt exstinguers cha-ritatem, nec flumina obruent illam. Aquæ et flumina sunt violentæ persecutorum minæ, vel etiam blandimenta, quibus sanctos a charitate Dei separare nituntur. De quibus Dominus in Evangelio dicit, de viro qui a dificavit domum suam supra petram: Vonerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit; fuit enim adificata supra petram (Matth. v11, 25). Aqua ergo multa non polerunt exstinguere charitatem, quia nulla tribulatio, nulla angustia sanctos a charitate Dei separare valebit.

Si dederit homo omnem substantiam domus sua pro dilectione, quasi nihil despiciet sum. He versiculus non eget expositione; nam nullius mund sub-tantize, nullæ opes comparatione dilectionis aliquid sunt. Legimus quidem sanctos sua dimisisse pro amore Christi, sed tamen nihil sibi videbantur dimittere in comparatione charitatis Christi, quem amabant. Unde Apostolus cum non solum terrenam substintiam, sed et paternas traditiones dimutteret pro Christo, dicebat : Hac omnia contemno et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam (Philip. 111, 8), id est,

ut amorem illius acquiram.

Vers. 8. Soror nostra parva est, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Vox dilecti Syuag gam alloquemis pro Ecclesia gentium. Soror nostra, inquit, id est gent um Ecclesin, parva est, et ubera non kabet; et magna digna-Soror nostra; quia enim ex Judzis carnem assum-psit, ideo se quasi Synagogæ contemperat et exaquat. Parva et (inquit) soror nostra. Sicut alicujus hominis artas describitur, sic et ætas describitur Feclesiæ. Pava enim erat Ecclesia adhuc de genti-bus congregata sub ipsis Domini et apostolorum temporibus: quia et parvitate credentium parva exi-stebat; et ubera necdum habebat, id est, nequaquam C prædicando spirituales Deo filios generare valebat. Dicit ergo quasi consilium Synagogæ requirens : Quid facirmus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Allocutio Ecclesiæ es', vel cum intrinsecus occulta inspiratione, vel exterius aperta prædicatione admonet Deus animam cujusque fidelis. Et est sensus: quando per apostolos mens alloquar Ecclesiam de gentibus congregatam, quid faciemus? quomodo illi pracepta coelestia committemus? Utrum videlicet minima quæque precepta illi committemus, an quo major elliciaiur, perfectiora illi secretorum coele-tium mysteria trademus? Nam Deus omnipotens i ro mensura et capacitate mentis humanæ temperat verbum prædicationis, considerans vires et capacitatem auditoris. Sed Synagoga tacente, ipse sponsus pro ea respondit.

Vers. 9. Si murus est, ædificemus super eum props vers. 9. Si murus est, œaincemus super eum propu-gnacula argentea; si estium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Si (inquit) soror nostra est murus, ardificemus super eum propugnacula argentea. Ac si dicat: Cum cuep rint apostoli mei prædicare Eccle-sue de gentibus congregatæ, si tales suerint audito-res, qui merito persectionis murus appellari possiot, dum videlicet vel naturali ingenio præditi, vel phi-losophica eruditione præstantes, quasi alios delen-dere et munire possint vice muri, ædificemus su/er hunc talem murum propugnicula argenieu, id est, addamus illis eloquia divinarum Scripturarum. Nam, ut l'salmista dicit : Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum (Psal. xi, 7). Si vero tales fuerint auditores qui nequaquam hostibus resistere possint, nec tela contra venientia repellere, sed fue-First velut ostium, ut simplicia annuntiantes, possint aliquos in Ecclesium et ad fidem adducere, quales sunt sacerdotes minoris gradus, qui baptizando in Ecclesia, et divinis mysteriis initiando homines in Ecclesium introducunt, compingamus illud ostium tabulis cedrinis, id est, proponamus eis exempla præ-

per amorem : lampades vero flammarum, quia exte- A cedentum Patrum, qui veleti cedri, imputribilia rius lucent per operationem.

Vers. 7. Aquæ multæ non poterunt exstinguers cha- et veluti tabulæ scientiæ et charitatis la judine diffusi sunt. Latitudo enim tabularum latitudinem cordis (in quo de: et esse latit do charitalis vel scientia) significat, dicente Psalmista : Viam mendatorum tuorum cucurri, cum ditatares cur merm (Psal. CAVIII, 32). His ergo cedrinis tabulis (id est sanctorum exemp'is) compingamus illad ostiwa; ut videlicet illorum imitando exempla, ahis Eccles am introcundi veluti ostium, januam aperiant.

Pers. 10. Ejo murus, et ubera men sicut inrris. Vox Ecclesia. Que cum audisset pro sua se ute consulentem dilectum suum, ipsa keia respondit : Eas sum murus, et ubera mea sicut turris. Ege (inquit) murus : quia ego super tirmam petram 534 icada a sum (Matth. Avi, 18), et glutine divina chari atis s didata. Sive murus sum, qua de ziris et e ectis lapidibus (hoc est sanctis) ædificata sum. Et phere mea sicut turris, qua tales intra me contineo, qui vice uberum alios nutrice possunt spirituali doctrina, et vice turris possunt alios defendere et munire; quique, sicut turres in muro eminenti, sic ipsi merito doctrinæ et conversationis inter reliques membra mea prace lun. Hoc autem non meis meritis, neque libertate mei arb trii haboo, sed dono et gratia spousi mei.

Ex que facta sum coram eo quasi pacem repericus, ld e-t, ex quo lle sanga nem suum pro me fudit, et repropition to mini Denna Patrem, dissolvit immicitias quæ erant inter Deum et hommem, n i ique coslestia pacificavit. Ex quo ergo hanc pacem reperi, murus esse et ubera hab re vice tu riam merui.

Vers. 11. Vinea suit pacifico, id es dilecto mes, qui est verus pacificus : quia per eum pacificata sust omnia quæ sunt in cœlis et in terra. Unde et a propheta : Pater futuri sæcuti, Princeps pacis (Isei. ix, 1) appellatur : in cujus veri pacifici typu Salomon, id est pacificus, auctor linjus carminis pracessit. lieis ergo fuit vines, id est sancia factista.

In ea que habet populos. Hoc dicit, ut se de Ee-

clesia gentium, non de Sinagoga ostenderet cancre. Nam Synagoga unius gentis tu t tantum, Ecclesia vero habet populos : quia omnes gentes int a capa-

cissimum suum gremi im cap t et recipit.

Tradidit eam custodibus. Custodes hujus v ne.e (id est sanctæ Ecclesiæ) sunt propheræ, apostoli, apostolorumque successores. Sive et am cus odes hujus saculi sunt angelicæ virtutes, qua ab incursibes tentationum et diemonum Ecclesiam custodiunt.

Vir affert pro fructu ejus mille argenteos. fortes dicit et persectos, nam vir a virture di itur. Fructus Ecclesie est collestis vite remunerat o, pre qua sancta Eccle-ia in prosenti vita laborare con cessat. Mille autem argentei quos pro fracta er affert, significant omnia que in hoc mund, possideri possunt. Millenarius enim numerus pro summa perfe ctione et plenitud ne ponitur. Vir creo pre frada hujus vineze mille argenteos affert : qui sancti onnia sua relinquunt, et pauperibus errgant; ut irs ctum hujus vineze (noc est superna n merceden) consequantur. Tale est et il ud quod Dominus m Evangelii parabola dicit : Simile est regnum ces orna thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendst omnis quæ habet, et emit agrum illum (Matth. x1 1, 44).

Vers. 12. Vinca mea coram me est. Vox spinsi. Tu (inquit) dicis quod vineam meam tradidi custodibus: tamen sineu semper coram me est; quia licet eam custodibus mess commiserim, ego tamen semper curam illius habeo, nec pro illa semper sollicitus esse desisto, sed sum cum illa usque ad comsum:

tionem sæculi.

Mille tui pacifici, et ducenti his qui custodinut fructus ejus. Mille subaud tur argentei, quos pro vince dedisti fructu, pacifici tai sunt; quasi dicere: : 0 anima fidelis, noli dubia esse pro atterna mercede, pro qua omnia tua dodisti : quia mille argentei par

et verum inde fructum consecutura es. Et ducenti subaudi, argentei pacifici sunt, his qui custodiunt fructus ejus. Sicut per millenarium plenitudo perfectionis, sic et per centenarium summa perfectio de-signatur : quia centenarius de læva in dexteram transfertur. Ducenti ergo argentei, qui est duplicatus centenarius, significant eos qui doctrina et sancta operatione perfecti sunt, qui juste et pie vivendo semetipsos custodiunt, et etiam prædicando alios convertent. His ergo talibus ducenti argentei sunt pacifici : quia duplicata in cœlis eos manet remuneratio ; de qualitus per Danielem dicitur : Et qui ad justitiam erudiunt multos, sulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates (Dan. xu, 3). Hos enim Aposto-lus dupliciter jubet honorari, dicens: Presbyteri qui in vobis sunt, duplici honore digni habeantur, mazime qui præsunt robis et laborant in verbo (I Tim. v, 17).

Vers. 13. Quæ habitas in hortis, amici auscultant fac me audire vocem tuam. Vox dilecti sponsam, id est Ecclesiam alloquentis: O Ecclesia quæ habitas in B hortis, id est quæ excolendis virtutum germinibus insistis. Hortus etenim sponsi ipsa Ecclesia est quain (ut super us dictum est) crebro se promittit invisere. Ecclesia ergo in hortis habitat : quia plantaria virtutum assidue nutrit; nec transitorie quasi post modicum recessura, ibi tugarium ponit, sed tixa statione ibi habitat. Fac me (inquit) audire vocem tuam, id est, prædica quibus vales Evangelium, præcepta meæ legis, simul et promissum cælestium præmiorum aununtia. Hoc enim mihi jucundum et delectabile est, ut audiam vocem tuam, hoc est, ut audiam te verba salutis æternæ annuntiantem. Sed amici auscultant te, id est, enge'ici spiritus vocem tuam audire delectant, quos tibi amicos feci effusione sanguinis mei, quosque adjutores et protectores contra malignos spiritus institui. Sive amici, id est, justorum spiritus auscultant, quos de tuo cœtu ad me in cœlestia assumpsi. Ipsi enim de tua prædicatione et fratrum salute congaudent. Respondet confestim ipsa spousa dilecto suo.

Vers. 14. Fuge, dilecte mi, et assimilare capreas hinnuloque cervorum super montes aromatum. Mira responsio. Invitatur ad prædicandum, et ut sponsus Budiat vocem ejus; illa vero hortatur sponsum suum

foi tui sunt, id est, manet te certa illa remuneratio, A ut fugiat. Sed magna est mysterii consequentia. Nam quia superius prædicta suerat Christi nativitas cum dixit : Quis det te frairem meum sugentem ubera : prædicta enim suerat ejus passio, ubi dictum est: Sub arbore malo suscitavi te; nunc consequenter hortatur sponsum ut fugiat, hoc est, velocissime per ascensionem ad Patrem redeat. Et est sensus : jubes me pradicare, vis vocem meam audire, fuge, dilecte nu, id est, impleto incarnationis tuæ et passionis mysterio, revertere ad cœlum; ut non jam to sicut hominem, sed sicut Deum super omnia cogitare in-cipiam. Tunc enim audies vocem meam, quia tunc te liberius omni mundo prædicabo. Et hoc est quod Dominus in Evangelio dicit: Ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam (Jean. xvi, 7). Expediebat enim apostolis et omni Ecclesiæ ut Christus rediret, et præsentiam corporalem absentaret : quia dum in corpore præsens erat, non poterant eum spiritualiter amare, nec poterant cum, quem hominem cerne-bant, ut Deum invisibilem et ubique præsentem cogitare. 535 At postquam ipse cœlos as endit, cœpte eum Ecclesia spiritualiter diligere, et sic jam Deum cogitare et prædicare. Et hoc est quod Apostolus dicit: Etsi noveramus Christum secundum carnem, sed nunc jam eum non norimus (II Cor. v, 16). Ergo, dilecte mi, si vis ita me te prædicare, fuge, id est, recede ad cœlestia; et qui fuisti comprehensibilis per humanitatem, efficere incomprehensibilis per divinitatem. Verumtamen ne me in præsenti sine tua visitatione deseras, sed dignare me crebra tua visitatione requirere, minique te sepies videndum præbere. Et hoe est quod dicit: Similis esto caprem hinnuloque cervorum super montes aromatum. Sicut (inquit) capreze et binnuli cervorum, indomita animalia, humanum consortium refug unt, et tamen crebrius in montibus videntur : sie et tu post tuam ascensionem, licet invisibilis sis, dignare mihi tamen sæpius dono tuæ gratiæ apparere, et hoc super mon-tes aromatum. Montes aromatum sancti Dei sunt, excellentia sanctæ conversationis cœlo proximi, et odore ac fama virtutum longe lateque fragrantes; hine Apostolus de se suique similibus dicit: Nostra conversatio in cælis est (Philip. 111, 20); et alibi: Christi bonus odor sumus Deo in omni loco (11 Cor.

m. Aurelii Cassiodori

DE INSTITUTIONE DIVINARUM LITTERARUM.

PRÆFATIO.

siderio fervere co; noscerem, ita ut multa pars hominum per ipsa se mundi prudentiam crederet adipisci, gravissimo sum (fateur) dolore permotus, quod Scripturis divinis magistri publici deessent, cum mundani auctores celeberrima procul dubio traditione pollerent. Nisus sum ergo cum beatissimo Agapito papa urbis Romæ, n., sicut apud Alexandriam multo tempore fuisse traditur institutum, nunc etiam in Nisibi civitate a Syrorum ab Hebræis sedulo fertur exponi, collatis expensis in urbe Romana professos

· Hujusce scholæ Syrorum in Nisibi meminit etiam Junisius episcopus Africanus in epistola quam præ-Exit duobus suis libris de Partibus divinæ legis ad Primasium episcopum. Tu autem (ait) more illo tuo mihil aute quæsisti, quam si quis esset inter Græcos qui divinorum librorum studio intelligentiaque flagra-

537 Cum studia secularium litterarum magno de- D doctores scholæ potius acciperent Christianæ, unde et auima susciperet æternam salutem, et casto atque purissimo eloquio fidelium lingua comeratur.

Sed cum per [ed., propter] bella ferventia et turbulenta nimis in Italico regno certamina, desiderium meum nullatenus valuisset impleri, quoniam i on habet locum res pacis temporibus inquietis; ad hoc divina charitate probor esse compulsus, ut ad vicem magistri introductorios vobis libros istos, Domin priestante, conficerem; per quos (sicut æstimo) et Scripturarum divinarum series, et secularium litte-

ret. Ad hæc ego respondi vidisse me quemdam Paulum nomine, Persam genere, qui in Syrorum schola, in Nisibi urbe est edoctus : ubi divina lex per magi stros publicos, sicut apud nos in mundanis studiis grammatica et rhetorica, ordine regulariter traditur, etc. Tom. I Bibl. Patr. pag. 2.

rarum compendiosa notitia Domini munere pande- A episcopum, et Joannem Chrysos emum, Gregorium retur. Minus fortasse disertos, quoniam in eis non affectata eloquentia, sed re'atio necessaria reperitur: utilitas vero magna inesse cognoscitur, quando et per eos discitur, unde et salus animæ, et sæcularis cruditio provenire mon-tratur. In quibus non propriam doctrinam, sed priscorum deta commendo, que posteris landare las est, et prædicare gloriosum : quoniam quidquid de priscis sub laude Domini dicitur, odiosa jartantia non putatur. Hue accedit quod magistrum gravem pateris, si frequenter interroges: ad istos autem quoties redire volueris, nulla asperitate morderis.

Quapropter, dilectissimi fratres, indubitanter ascendanius ad divinam Scripturam per expositiones nis; ut eorum sensibus provecti, ad contemplationem Domini efficaciter pervenire mereamur. Ista est enim fortasse scala Jacob per quam angeli ascendunt atque descendunt (Genes. xxviii, 12), cui Dominus innititur. lassis porrigens manum, et fessos ascendentium gressus sui contemplatione sustentans. Quocirca, si placet. hunc debemus lectionis ordinem custodire; ut primum tirones Christi, postquam psalmos didicerint, auctoritatem divinam in codicibus emendatis jugi exercitatione meditentur, donce illis fiat, Domino prastante, notissima : ne vitia librariorum impolitis mentibus inol scant, quia difficile potest erui, quod memoriæ sinibus radicatum constat infigi.

Felix quidem anima quæ tanti muneris secretum memoriæ sinibus, Domino largiente, condiderit; sed C multo felicior, quæ vias intelligentiæ vitali indagatione cognoverit; eoque fit, ut et hemanas cogitationes a se gnaviter expellat, et divinis eloquiis salubriter coupetur. Multos enim nos vidisse retinemus memoriæ firmitate pollentes, de locis obscurissimis inquisitos, exemplis 538 tantum auctoritatis divinæ solvi-se propositas quæstiones : quoniam in alio libro clarius est positum, quod alibi dictum constat obscurius. Testis est Paulus apostolus, qui ex maxima parte in Epistola quæ scribitur ad Hebræos, Testamenti Veteris scripturas novolum temporum perfectione dilucidat.

Postquam ergo se milites Christi divina leccione compleverint, et frequen:i meditatione firmati, cognoscere coperint loca librorum opportune no ata; D quemdam senem et simplicem de obscurissimo loca tone vias operis instituti quispiam fortasse non inaniter transibit : ubi quæ legenda sunt his duobus libris aptissime suis locis et breviter indicaptur; eoque provenit, ut studiosi cognoscant a quibus Latinis expositoribus singula quæque declarata sint. Quod si atig id in eisdem negligenter dictum reperit, tunc, quibus illa lingua nota est, a Græcis explanatoribus, que sunt salubriter traciato, perquirat; quatenus in schola Christi negligentiæ tepore sublato, vitalis agnitio Samma is mentibus in quiratur,

Ferunt itaque Scripturas divinas Veteris Novique Testamenti ab ipso principio usque ad finem Græco sermone declarasse Clementem Alexandrinum coanomento Stromateum, et Cyrillum ejusdem civitatis et Basilium, nec non et alies studiosissimos virus. quos Græcia facunda [ed., Græca facundia] concelebrat. Sed nos potius Latinos scriptores, Domino ja vante, sectemur; ut quoniam Italia scribimus, Ho manos quoque expositores commodissime indicasse videamur. Dulcius enim ab unoquoque suscipitur. quod patrio sermone narratur. Unde fieri potest ut per magistros agatur antiquos, quod impleri non petuit per novellos.

Quapropter tractatores vobis doctissimos indicasse sufficiet, quando ad tales remisisse competens p'enitudo probatur esse doctrinæ. Nam et vobis quoque erit præstantius præsumpta novitate non imbui, sed priscorum fonte satiari. Hinc consequitur, ut ocias probabiles Patrum, velut per quamdam scalam visio. B edoceam [mss., otiose doceam], et sine culpabili præsumptione vos instruam. Quod genus doctrina et nobis arbitror esse proficuum, sic alios imbuere. ut insidias calumniantium commodissime decliname videamur. Habetis igitur in primo volumine antiqui sæcu i magistros præsentes semperque paratissimos, qui non vos doceant tam suis linguis quam vestris potius oculis. Moderamini ergo, studiosi fratres, sapienter desideria vestra, per ordinem quæ sunt legenda discentes, imitantes scilicet cos qui corporcam desiderant habere sospitatem. Nam qui sanari volunt a medicis, quærunt quas escas primum, quas secunda resectione percipiant : ne tennissimas v'res debilium membrorum oneret potius quam reficiat confusa voracitas. In secundo vero libro de Artibus ac disciplinis liberalium litterarum pauca libanda sunt : ubi tamen minore periculo delinquitur, si quid salva fidei stabilitate peccetur. Quidquid autem in Scripturis divinis de talibus rebus inventum fuerit, præcedenti notitia melius probatur intelligi. Constat enim quasi in origine spiritalis sapientiæ rerum istarum indicia fuisse seminata, quæ pos:ea doctores sæculirium litterarum ad suas regulas prudentissime transtulerunt, quod apto loco in expositione psalterii fortasse pro-

> Quapropter Domino supplicantes, a quo venit omne quod expedit, legite (precor) assidue, recurrite diligen er. Mater est enim intelligentiæ frequens et intenta meditatio. Nec me præterit eloquentissimum Cassianum in quinto Collationum dixisse volumine, Scripturæ divinæ fuisse requisitum, eumque oratione creberrima superno lumine cognovisse; ut quod ante per humanos magistros non didicerat, subito divist inspiratione completus, quærentibus res difficillims explanasset. Simile est et illud sancti Augustini dictum quod in libris de Doctrina Christiana commemorat (In præfutione), quemdanı famulum barbarum litteris impertum, orationibus crebris ita sibi traditum codicem subito legisse, quasi in schola fuerit longis meditationibus eruditus. De qua re sie ipse subsequens dient : Licet hac fuerint stupenda miracula, et omnia possibilia credentibus (Marc. 11, 22) approbentur, non nos tamen debere talia frequenter expetere, sed in usu communis doctrines satius per-

manere : ne cum illa quæ sunt supra nos audacter A ardua difficultate relicta monstratur; unde ettam exquirimus, cuipam tentationis contra præceptum Domini potius incurrere videamur, dicentis in Deuteronomio: Non tentabis Dominum Deum tuum (Deut. vi, 16). Et iterum in Evangelio ait : Generatio mala et adultera signum quærit (Matth. xII, 39), etc. Quapropter oremus ut nobis aperiantur illa quæ clausa sunt, et ab s'udio legendi nullatenus abscedamus. Nam et David cum esset in lege Domini jugiter occupatus, tamen clamabat ad Dominum dicens : Da mihi intellectum, ut discam mandata tua (Psal. CXVIII, 73). Tale est enim bujus rei suavissimum donum, ut quanto plus accipitur, tanto amplius expetatur.

Sed quamvis omnis Scriptura divina superna luce resplendeat, et in ea virtus Spiritus sancti evidenter irradiet, in Psalterio tamen, et Prophetis, et Epistolis B doctissimi viri facuadiæ suæ viribus æquiparasse apostolorum studium maximum laboris impendi, quoniam mihi visi sunt profundiores abyssos commovere, et quasi arcem totius Scripturæ divinæ atque altitudinem gloriosissimam continere. Quos ego cunctos novem codices auctoritatis divinæ (ut senex potui) sub collatione priscorum codicum, amicis ante me legentibus, sedula lectione transivi. Ubi me multum laborasse, Domino adjuvante, profiteor; quatenus nec eloquentiæ modificatæ [ed., eloquio modificato] deessen, nec libros sacros temeraria præsumptione lacerarem.

Illud quoque credimus commonendum, sanctum Ilieronymum simplicium fratrum consideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixisse, propter eos qui distinctiones non didice: ant apud magistros C s reular um litterarum, colis et commatibus translationem suam, sicut hodie legitur, distinxisse. Quod mas quoque tanti viri auctoritate commoniti [ed., commoti], sequendum esse judicavimus, ut cætera distinctionibus ordinentur [mss., ornentur]. Ista vero sufficiant simplicissimæ lectioni, quæ supradictus vir, sicut dictum est, ad vicem distinctionum colis et commatibus ordinavit, ne supra judicium tauti viri vituperabili præsumptione venisse videamur.

Reliquos vero codices qui non sunt tali distinctione signati, notariis, deligenti tamen cura sollicitis, relegendos atque emendandos reliqui. Qui etsi non potuerint in totum orthographiæ minutias custodire, emendationem tamen codicum antiquorum (ut opienim scientiam 539 notarum suarum, quæ ex maxima parte hanc peritiam tangere atque admonere no-cuntur. Sed ut error inolitus aliquatenus de medio tolleretur, sactum est àt in sequenti libro de orthographiæ regulis perstrictim pro captu ingenii nonnulla poneremus : ne præcipitanter emendantium impolita præsum, tio posteris carpenda traderetur. Paravi quoque, quantum potui, priscos orthographos **invenire**, per quos etsi non omnino correcti, tamen ex maxima parte meliorati esse videantur. Orthographia siquidem apud Græcos plerumque sine ambiguitate probatur expressa; inter Latinos vero sub

modo studium magnum lectoris inquirit. Instituti operis ordine celebrato, nunc tempus est ut veniamus . . ad religiosæ doctrinæ saluberrimum decus, devotarum lumen animarum, cœleste donum, et gaudium sine fine mansurum. Quod, ut ego arbitror, duobus libris qui sequuntur, est breviter intimatum.

CAPUT PRIMUM.

De Octateucho.

Primus Scripturarum divinarum codex est Octateuchus, qui initium illuminationis nostræ historica relatione fecit a Genesi. Ilujus principia sanctus Basilius Attico sermone lucidavit, quem Eusta hius . vir disertissimus, ita transtulit in Latinum, ut ingenium videatur. Qui usque ad hominis conditionem novem libros tetendit : ubi et cœli et terræ naturam, aeris et aquarum vel creaturarum pene omnium qualitates aperuit; ut quod in auctoritate brevitatis studio pratermissum est, tractatum latius, minutissime atque clarissime disceretur. Nam et Pater Augustinus contra Manichæos duohus libris disputans, ita textum Genesis diligenter exposuit, ut pene nibil relinquere probaretur ambiguum. Unde contigit ut nolens præstaret nobis hæresis confutata, quatenus dum illa fortiter vincitur, catholici diligentius instruantur. Quos libros in codice supradicti Basilii, ut opinor, forsitan competenter adjunximus, ut textus prædietæ Genesie lucidius legentibus panderetur.

Deinde sanctus Ambrosius, nt est planus atque suavissimus doctor, exinde sex libros eloquentiæ sum more confecit, quos Hexæmeron appellavit. De eisdem principiis sanctus quoque Augustinus disertus atque cautissimus disputator duodecim volumina conscripsit, quæ doctrinarum pene omnium decore vestivit, hæcque vocavit De Genesi ad litteram. Qui quamvis de eadem re tractaverit de qua beatus Basi lius et sanctus Ambrosius celeberrima lande fulserunt, tamen quod post disertos viros disficile contingere solet, opus suum longe in aliam sunmitatem, Domino largiente, perduxit. Scripsit etiam contra Faustum Manichæum triginta tres libros, ubi et ejus nequissimam pravitatem manifesta ratione convicit. et de libro Genesis iterum mirabiliter disputavit. Pari nor) adimplere modis omnibus festinabunt. Haben: D quoque modo duos libros vir prædictus effecit, quibus titulum posvit, Contra inimicum legis et P ophetarum, ubi simili modo multi de legis divinæ quæstionibus enodavit. Contra quos ita servore pietatis incanduit, ut diligentius atque vivacius adversus eos dixerit, quam contra hæreses alias disputavit. In libris quoque Confessionum posterioribus tribus voluminibus de Genesis explanatione disseruit, confessus altitudinem rei quam toties repetita expositione tractavit. Quæstiones etiam quæ in voluminibus sacris ardua difficultate poterant operiri, libris sepiem necessaria nimis et syllogistica probatione declaravit : enisus magister optimus et vir acer ingenio, ut quod

Translatio Eustathii impressa Lutetiæ beneficio Nicolai Fabri in nova editione operum S. Basilii.

ad salutem animarum constat esse concessum, ne- A Quem quidam non immerito more anethi habendum quaquam indiscussum mortifera negligentia linqueretur.

Scripsit etiam de Modis locutionum septem alios mirabiles libros, ubi et schemata sæcularium litterarum, et multas alias locu:iones divinæ Scripturæ proprias, id est quas communis usus non haberet, expressit : considerans, ne compo itionum novitate reperta, legentis animus nonnullis offensionibus angeretur [mss., urge:etur]. Simulque ut et illud ostenderet magister egregius, generales locutiones, hoc est schemata grammaticorum atque rhetorum exinde fuisse progress, et aliquid tamen illis pe uliariter esse derelictum, quod adhuc nemo doctorum sacularium pravaluit imitari. Dicitur enim et de soptem diebus Genesis septem secisse se mones, quos B esse monstratur. Posteriores autem in toto dieunt et sedula cura perquirimus, et invenire desideranter

Item sanctus Ambrosius de Pat i rchis septem libros edidit, qui multa loca Veteris Testamenti factis quæstionibus suaviter enodavit. Sanctus etiam Hieronymus uno volumine do libro Geneseos Hebraicas solvit quastiones propositas, qua per utilusque Testamenti Scripturas divinas tanquam linea uno calamo deducia, parili nitore descendunt. flæc a catholicis necessario perleguntur, quando tas tis quæstionibus resolutis, textus p'anissimus relinquitur ct clara luce vulgatur. Explanationes quoque Hebræ-rum nominum et locorum, quæ ad m gnam intelligentiæ partem, in librorum veterum auctoritate sunt positæ, uno volumine sua nob s in Latinum interpretatione C Incidavit. De Novo que que Testamento fecit alterum librum, ubi quæstiones ad camdem legem pertinentes difigentis-imus doctor enodavit.

Sanctus quoque Prosper sedula cura legendus est, qui tres libros totios auctoritatis divinee in centum quinquaginta tribus titulis comprehendit, ad ins:ar piscium quos evangelica retia de hujus saculi tempestuosa profunditate traxerunt.

Item in Octateucho eloquent ssimæ nimis homiliæ sunt Orig nis in codicibus tribus, quem multorum quidem Patrum sententia designat hæreticum. Sanetus vero ilieronymus ejus aliqua opuscula sermone d sertissimo transiulit in Latinum. Ilunc licet tot Patrum impugnet auctoritas, præsent tames tem pore et a Vigilio papa viro beatissimo denua consiat D expositionem reperire non potui, quædam frusta esse damnatum. Theophilus antem Alexandrinæ Ecclesiæ pontifex triginta quinque sensus ejus hæretica pravitate distortos, catholica veritate convicit. Nec non et Epiphanius Cyprius Salaminæ Ecclesiæ multa eum detestatione persequitur, cum dolore maximo dieta ipsius iniquissima calliditate perversa, pontificis auctoritate redarguens. Sed quemadmodum legi debeat, in epistola quam 540 scripsit ad Tranquillum sanctus Hieronymus (Epist. 76), probabiliter indicavit; ut nec studiosos ab ejus necessaria lectione removeat, nec iterum incautos præcipitet ad ruinam.

esse dixerunt, qui dum sacrarum condiat pulmentaria litterarum, ipse tamen decoctus exsuccatusque projicitur. De quo conclusive dictum est : Ubi bene, nemo melius : ubi male, nemo pejus . Et ideo caute sapienterque legendus est, ut sic inde succes saluberrimos assumamus, ne pariter ejus venena perfidiæ, vitæ nostræ contraria sorbeamus. Cui et illud convenienter aptari potest quod Virgilius, dum Ennium legeret, a quodam quid faceret inquisitus, respondit : Aurum in stercore quero. Quapropter in operibus ejusdem Origenis, quantum transiens invenire prævalui, loca quæ contra regulas Patrum dicta sunt, ἀχρήστων repudiatione signavi; ut decipere non prævaleat, qui tali signo in pravis sensibus cavendes eum esse sugiendum, propterea quia subtiliter decipit innocentes; sed [ed., quod] si adjutorio Domini adhibeatur cautela, nequeunt ejus nocere vene-

Reliqui etiam vobis, præstante Domino, si legere volueritis, homilias prædicti Origenis, id est, in Genesi sexdecim, in Exodo duodecim, in Levitico sexdecim, in Numerorum triginta, in Deuteronomio sermones quatuor, in quibus est minuta nimis et subtilis expositio; in Jesu Nave triginta, in Judicum novem; in Ruth vero priscas explanationes nequaquam potui reperire. Novellas autem virum re igiosissimum presbyterum Bellatorem condere persuasi. qui multa de præconiis hujus feminæ altarumque subsequentium duobus libris copiosa laude celebravit Quos libros expositionibus Origenis forsitan competenter adjunxi, ut explanatio totius codicis Octateuchi consummato termino clauderetur.

Sed ut textus memorati Octateuchi quodam nobis compendio panderetor, in principiis librorum de universa serie lectionis titulos eis credidimus imprimendos, a majoribus nostris ordine currente descripros; ut lector utiliter admonitus, salubriter reddatur atteitus, et facile unamquamque rem dum quærit inveniat, quam sibi cogno-cit breviter indicatam.

CAPUT II.

De libro Regum,

In secundo Regum codice, quoniam continui textus disertissimorum virorum, velut in uno quodam vestimento contexui, ut membratim possit adunaia collectione cognosci, quod sub uno corpore nequaquam potuit inveniri. Primi siquidem voluminis quatuor homilias Origenis inveni. De quo libro e iam beatus Augustinus ad Simplicianum episcopum Mediolanensem scribens, sex solvit propositas quæstiones. Quarum prima est de loco ubi ait : Et insiluit Spiritut Domini malus in Saul (I Reg. xvi, 10). Secunda vero quæstio est ejusdem libri, quomodo dictum sit: Pdnitet me quod constituerim regem Saul (1 Reg. 17, 11).

^{*} Vide Severum Sulpicium, dialogo 1, cap. 5; et Vincentium Lirinensem in Commonitorio.

pythonis-a potuisset agere ut Samuel a Saul videretur, et cum ipso verba miscerct (1 Reg. xxviii). Quarta est de secundo libro Regum, ubi ait : Intravit rex David, et sedit ante Dominum (II Reg. vii, 18). Quinta est de tertio libro Regum, quod ait Elias : U Domine, testis hujus viduæ cum qua ego habito apud ipsam, et tu male secisti, occidens filium ejus (III Reg. xvii, 20). Sexta est in eodem libro de spiritu mendacii, per quem deceptus est Achab rex (111 Reg. xxn). lavenimus etiam in secundo libro ejusdem sancti Augustini sermonem unum de Absalom, qui patrem snum David ob regni cupiditatem decrevit exstinguerc. Reperi etiam de eodem codice beati Augustini tres opinatissimas quæstiones. Quarum prima ante names est de primo libro Regum, ubi David Goliam B expugnavit (I Reg. xvn). Secunda est tertii libri Regum de Elia et vidua Sareptana (III Reg. xvn). Tertia est de quarto libro Regum, ubi Elizeus fontem mortiserum benedixit (IV Reg. 11).

Nam et beatus llieronymus ad Abundantium scribens, obecurissimas tres alias exposuit quæstiones. Quarum prima est, cur David, qui ad expugnandum Saul cum Achis All :phylorum rege ultroneus veniebat, hominem qui ejusdem Saulis mortem postea nuntiavit, occiderit (11 Reg. 1). Seconda est, eur David moriens præcepit filio suo Salomoni magistrum militize suze Joab interficere (III Reg. 11). Tertia vero questio est de Semei, qui fugienti David intolerabiles maledictionum injurias, missis etiam lapidibus irrogavit (II Reg. xvi). In secundo quoque volumine C eodicis ejusdem, Origenis unam reperi nihilominus homiliam. In tertio igitur libro antefati codicis sanctus Ambrosius Mediolanensis episcopus sermonem freit de judicio Salomonis. De quo loco sanctus quoque flieronymus dulcissima, sicut solet, explanatione disservit. Unde etiam et sanctum Augustinum disertissimum comperimus edidisse sermonem; ut miraculum tale relatum dignis constaret auctoribus.

De quo libro etiam memoratus sanctus Hieronymus ad Vitalem scripsit episcopum (Epist. 132); quomodo Salomon et Achaz, cum essent in undecimis annorum curriculis constituti, filios genuisse dicantur, quod natura minime probatur habere communis. Nam et sanctus Augustinus in libro Civitatis Dei decimo septimo, titulo quarto, dum inter alia de Regum tem- p quos vulgus [ed., sermo vulgaris] propter brevitaporibus facundi-simus disputator eloquitur, canticum Annæ dilucidavit ex ordine. In Paralipomenon autem libro secundo unam tantum h miliam prolixam Origenis inveni. Quæ tamen omnia in unius codicis corpore congregavi; ut in vicem commentariorum ad libros ipsos pertinentia (Domino prinstante) relegatis. Cui codici etiam puros quaterniones adjunxi; ut quod de præfato opere adhue repertum fuerit, prædictis expositionibes aggregetur. In memoratis autem Pa-

• Interpres harum 14 homiliarum erat S. Ilieronymus, ut ipse testatur in præf. Comm. in Ezechie-lem, et in lib. de Script. eccles. Exstant illæ homline in operitors S. Hieronymi. Corderius sub nomine Cyrilii Alexaud, edidit 19 homilias in Jeremiam

Zertia quoque, utrum spiritus immundus qui erat in A ralipomenon libris duobus (quorum a Patribus magna prædicatur utilitas, qui rerum gestarum notitiam breviter quidem, sed plenissime continere noscuntur) quoniam titulos antiquos non reperi, novos ad præcedentium similitudinem locis singulis, ut æstimo, consequenter impressi; ut qualicunque obsequio sermonis, devotionis nostræ qualitas potuisset agnosci.

541 CAPUT III. De Prophetis.

Ex omni igitur Prophetarum codice tertio sanctus Hieronymus primum adnorationes faciens, propter tirones et parvulos competenter eos et breviter explanavit; quos vobis in adnitato nuper codice, Domino præstante, dereliqui. In quo botryonum formulæ ex ipsis adnotationibus forsitan competenter appositæ sunt; quatenus vinea Domini cœlesti ubertate completa, suavissimos fructus intul:sse videatur. Maturis autem et aliqua jam meditatione valentibus, supradictus vir alias copiosas atque plenissimas expositiones, Christo Domino largiente, profudit. Qui l'rophetarum abstrusos ac latebrosos sermones, modo per varietates translationum, modo resolutis zenigmatum nodis, ita facit intelligi, ut magnum arcanum coelestis Regis humanis sensibus pius doctor aperiat. Nam Isaiam, qui aperte referendo Christi Ecclesiæque mysteria, non tam propheta quam evangelista dicendus est, decem et octo libris mirabiliter supradictus sanctus Hieronymus explanavit.

Jeremiam vero, qui civitatis suæ ruinas quadruplici flevit alphabeto, quadraginta quinque homiliis Attico sermone Origenes exposuit. Ex quibus quatuordecim a translatas inveni, vobisque dereliqui. Quem etiam sanctus Hieronymus viginti libris commentatus esse monstratur: ex quibus sex fantum nos potuimus invenire; residuos vero adhuc, Donino juvante, perquirimus. Ezechielem vero (cujus in Hebræo sermo nec omnino disertus, nec admodum rusticus est) quatuordecim libris sanctus llierony. mus explanavit. Itemque Daniel (licet apud Hebratos nequaquam prophetico choro recipitur, sed inter eos annumeratur qui llagiographa conscripserunt) tribus libris a supra memorato sancto Hieronymo noscitur explanatus. Residuos vero duodecim prophetis, tem librorum suorum minores appellat, viginti libris supradictus sanctus Hieronymus commentatus esse dignoscitar: id est, Osee libris tribus, Abdam libro uno, Amos libris tribus, Joel libro uno, Jonam libro uno, Nahum libro uno, Habacuc libris duobus, Sophoniam libro uno, Aggæum libro uno, Zachariam libris tribus, Michæam libris duobus, Malachiam libro uno. De quibus ut nihil relinqueretur ambiguum, nomina quoque corum quemadmodum Latina lingua

Græco-Latinas, quæ snot Origenis. Inter cas refuruntur 12, quæ translatæ fuerunt a S. Hieronyme. Eas restituit Origeni V. C. D. Huetius in sua edit. Grac. Lat. operum Origenis.

intelligi debeant, etymologiis propriis pulcherrimo A fenderit, fratrum vero curiositas partibus se explest decore patefecit. distributis.

Sie nobis ager dominicus quasi quibusdam laboriosis mercenariis exaratus, et cœlesti rore completus, spiritales fructus, Domino largiente, concessit. Dicitur etiam et sanctus Ambrosius Prophetarum commentaria eloquii soliti dulcedine confecisse, quæ tamen adhuc nullatenus potui reperire, quæ vobis magno studio quærenda derelinquo, ut expositio multiplicata peritorum copiosam vobis doctrinam et animæ selicissimam conserat sospitatem.

CAPILT IV.

De Psalterio.

Sequitur Psalterium codex quartus, qui nobis primus est in commentatorum [mss. commemoratorum] labore, sed bis binum locum tenet in ordine. Hunc in quibusdam psalmis beatus Il·larius, beatus Ambrosius et beatus llieronymus, in omnibus tamen beatus Augustinus studiose nimis latiusque tractavit. Ex quibus jam duas decadas, Domino præstante, collegi: a quo (ut fieri solet) mutuans lumen de lumine, aliqua de ipso, Domino largiente, conscripsi; nt illud in me dictum Mantuani vatis veraciter impleretur: Et argutos inter strepere anser olores. Ubi nullam causam digressiva [ed., digressi a sua] relatione miscuimus, sed in vicem adnotationum breviter de singulis locis diximus, quod textus ipsius qualitas expetebat. Quem post tales viros fortasse, C si aliquis dignatus fuerit relegere, cognoscet (sicut et alii Patres sententia indubitata dixerunt) de Scripturis divinis emanas e, quod doctores sæcularium litterarum ad sua studia postea transtulerunt. Quæ nos, ut se locus attulit, Domino juvante, quantum valuimus, ni fallor, ostendimus.

Legendus est etjam libellus Athanasii Alexandrinæ civitatis episcopi, quem Marcellino post ægritudinem in locum refectionis dulcissimæ destinavit, qui inscribitur: De libro Psalmorum; ubi diversa commonens, virtutem operis ipsius minutissima discussione patefecit, diversos hominum casus cum suis remediis suaviter introducens. Psalterium est enim quædam collestis sphæra, stellis densa micantibus, et (ut ita dixerim) quidam pavo pulcherrimus, qui volut D oculorum orbibus et colorum multiplici et decora varietate depingitur; paradisus quinetiam animarum, poma continens innumera, quibus suaviter mens hun ana saginata pinguescat. Quod tamen Psalmorum corpus universum, et in tribus codicibus per quinquagenos psalmos judicavimus conscribendum. ut jubilæi anni quantitas triplicata sanctæ Trinitatis votiva nobis remissionis beneficia renuntiaret; et quoniam unus codex onerosus quibusdam fratribus poterat inveniri, tali distributione completa, spem pretiosæ salutis acciperent, et multi compendia lectionis (præstante Domino) salubriter invenirent. Babeat ergo hibliotheca v stra unum ex his codicem. ad quem recurratis, si vos mendositas fortassis of-

CAPUT V.

De Salomone.

Quintus codex est Salomonis, cujus primum librum, qui appellatur Proverbia, quadrifaria reperi divisiene partitum : de quibus partibus in prologo ejusdem voluminis æstimavi aliqua commonenda, ut ejus intentio prædictis complexionibus breviter innotescat. In quo libro Didymum expositorem in Graca lingua reperimus, qui ab amico nostro viro disertissimo Epiphanio in Latinum sermonem diligentissime, Domino juvante, translatus est. Quem Didymum, 542 quamvis carne cæcum, merito beatus Anto-B nius Pater monachorum prophetali lumine vocavit Videntem, quando perspicuo corde conspexit, quod corporeis oculis non va'et intueri. Mirum est enim dicere quantis disciplinis atque artibus audiendo imbutus fuerit, qui ipsos apices quoque litterarum privatus carnali lumine nequibat inspicere. Quod milii pene impossibile, fateor, videbatur esse, cum legerem, nisi de partibus Asiæ quemdam ad nos venire Eusebium nomine contigisset, qui se infantem quinque annorum sic circatum esse narrabat, ut sinistrum ejus oculum fuisse excavatum orbis profundissimus indicaret; devter vero globus vitres colore confusus, sine videndi gratia infructuosis nisibus volvebatur. Hic tantos auctores, tantos libros in memoriæ suæ bibliotheca condiderat, ut legentes probabiliter admoneret, in qua parte codicis quod prædixerat invenirent. Disciplinas omnes et animo retinebat, et expositione planissima lucidabat. Commonuit etiam tabernaculum templumque Domini ad instar cœli fuisse formatum; quæ depicta subtiliter lineamentis propriis in pandecte Latino corporis grandioris competenter aptavi. De veste quoque sacerdotali p'urima Domini sacramenta texebat, asserens nihil otiose positum, quod non aticujus rei pulcherrimam portaret imaginem. Hoc etiam Josephum, Origenem et Hieronymum commemorasse in suis opusculis asserebat. Quid plura ? Fecit credi de Didymo, quem suo præsentabat officio [ed., exemplo]: cujus etiam instructione commonitus, multos codices antiquos reperi, qui apud me habebantur incogniti. Quem tamen adhuc Novatianæ pravi:atis errore dete tum, misericordia Domini suffragante, reciæ fidei credimus illuminatione compleadum; ut quem Scripturas suas animo fecit discere, jubeat catholica fidei integritate pollere.

Secundus vero liber Salomonis, qui appellatur Ecclesiastes, a beato Hieronymo potenter expositus est, quem Latino sermone nuncupat Concionatorem, quod loquatur ad populum, et sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigatur. Ecclesiastes autem noster est Dominus Christus, qui medio pariete destructo, inimicitias carnis evacuans, fecit utraque unum (Ephes. II. 14). Hic super omnia sequenda dicit jussa divina, cuneta mundi istius vanitatem vanitatum esse commemorans. De disseruit. In Cantico canticorum duabus homiliis expositionem Origenis idem sanctus Nieronymus Latinæ linguæ multiplicator egregius, sua nobis, ut consuevit, probabili translatione prospexit. Quos item Rufinus interpres eloquentissimus, adjectis quibusdam locis usque ad illud præceptum, qu d ait: Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas (Cant. 11, 45), tribus libris latius explanavit. Post quos Epiphanius antistes Cyprius totum librum Græco sermone uno volumine sub brevitate complexus est. Hone nos, ut alios, in Latinam linguam per amicum nostrum virum disertissimum Epiphanium fecimus, Domino juvante, transferri. Quapropter prædicti libri diligentissimos expositores sub uno codice comqui tractatores unius voluminis exstiterunt. Unde etiam et sanctus Ambrosius in libro tertio Patriarcharum, ubi de persona Isaac loquitur, multa salubriter luculenterque disseruit. Sape dictus autem Pater Hieronymus asserit Sapientiæ librum, non a Salomone (ut usus habet), sed a Philone doctissimo quodam Judæo fuisse conscriptum, quem pseudographum prænotavit, propterea quod usurpationem nominis portat alterius. Cujus voluminis expositionem presbyter Bellator octo libris se assumpsisse testatus est, quem cum aliis opusculis ejus pariter sustinemus. De quo et Pater Augustinus et sanctus Ambrosius homiliarum nomine nonnulla dixerunt. Dictio nimis suavissima et revera nominis dignitate resplendens. Ecclesiasticum vero librum supradictus Hieronymus C Jesu filii Sirach esse commemorat, qui Congregator potest Latino sermone vocitari. Sed inter Ecclesiasien et Ecclesiasticum istam Patres posuere distantiam, quod Ecclesiastes ad Christum Dominum solummodo debet referri; Ecclesiasticus vero cuicunque justo prædicatori potest absolute congruere, qui Ecclesiam Domini sanctissimis solet monitis congregare. Quod librum utique præsentem fecisse manifestum est, quem propter excellentiam virtutum suarum πανάρετον appellat (Tom. I, præfat. 115), id est virtutum omnium capacem. Cujus tanta claritas tantaque Latinitas est, ut sibi textus ipse commenta sint. Atque utinam quam cito mente capitur, tam facile actuum qualitate reddatur. Quibus libris, juvan e Domino, capitula insignire curavimus, ne in D tam necessaria lectione (ut sæpe dictum est) confusa tironis novitas linqueretur.

CAPUT VI.

De Hagiographis.

Sequitur Hagiographoru.n codex sextus, habens libros octo, qui in capite suo continet Jeb præclarum patientiæ gloriosumque documentum. Quem labore heati [lieronymi Latina lingu , sicut et alia multa

· Vel potius Philo ordinatus episcopus urbis Carpasi in insula Cypro a S. Epiphanio Salaminæ anti-stite, ut in ipsiusmet sancti Vira legitur. Vidi bujusce commentarii textum Gracum in manibus V. C. Em.

quo libro et Victorinus ex oratore episcopus nonnulla A cautissime translatum expositumque promeruit : cujus explanationibus actum est, ut, sicut Dominus de ipso testari dignatus est, inculpabiliter cuncta locutus sui se doceatur. Quanta enim liber ille continet suavia sacramenta verborum, sicut beatu · Hieronymus dicit in epistola quam dirigit ad Paulinum (Epist. 103, efrca medium)? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur, omnesque leges dialecticæ propositione, assumptione, confirmatione. conclusione determinat. Quod si ita est, nec aliter esse potest quam quod tanti viri celebrat auctoritas, ubi sunt qui dicunt artem dialecticam a Scripturis sanctissimis non cœpisse? Singula in eo verba plena sunt ænigmatibus, propositionibus et quæstionibus sacris; et (ut de cæteris sileam) resurrectionem prehendi; ut simul omnes legentibus offerantur, B carnis sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius. vel cautius aliquid scripsisse videatur. Sic enim ait: Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo dis de terra surrecturus sum; et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum: quem visurus sum ego 542 ipse, et oculi mei conspecluri sunt, et non alius; reposita est hæc spes mea in sinu meo (Job. x1x, 25). Sanctus quoque Augustinus in eodem libro adnotationes faciens, eum solita curiositate tractavit. Quidam etiam est anonymus, ex cujus stylo beatum esse suspicamur Hilarium, qui commenta libri ipsius conscripsit in ordinem. Quæ si legațis attente, poterunt vos diligenter instruere. Magnus plane liber Job, et in solamen humani generis utilitatemque conscriptus, quando sanctus vir tanta et talia pertulisse monstratus est, ut levia sibi unusquisque peccator faciat, quæcunque se sustinere cognoscit.

Tobiæ autem in libris quinque, Esther in libris sex, Judith in libris septem, et Machabæorum in libris decem, expositio in Latinum sermonem prædicti Bellatoris presbyteri, ut prævalet, labore collecta est. Quorum tamen librorum titulos sub brevitate collegi, quando instructionis non minimum creditur esse compendium res fusas latissime paucis sermonibus indicare. His enim remediis lectoris animus introductus saluberrimam Scripturarum seriem provocatus excurrit. Sed eos, licet historici sint, et planissima relatione fundantur, tamen propter virtutes excellentissimas morum conscripto; esse cognoscite; ut patientiam, ut spem, ut charitatem, ut etiam in feminis fortitudinem, ut pro Deo contemptam præsentis sæculi vitam, vel cætera quæ illic virtutum genera, Domino præstante, floruerunt, nostris animis competenter infunderent.

In Esdræ vero libris duobus Græco sermone singulas homilias expositas Origonis inveni, que ejusdem religiosi viri Bellatoris labore translatæ sunt. Nam et sanctus Ambro-ius in libro Patriarcharum, ubi de persona Joseph [ed., Esdræ] ipse loquitur.

Bigot cum translatione Latina, cujus bic meminit Cassiodorus. At neutrum hactenus prelo commissum est.

memorat : evjus maximam partem, ad demonstrandam tolerantiam, eloquentiæ suæ dulcissimo liquore patefecit. Libri vero Machabæorum a supradicto amico nostro Bellatore sedula expositione, Domino juvante, confecti sunt : ne tam magna lectio inexplanata forsitan linqueretur, quæ nobis tot vir utum exempla declaravit.

CAPUT VII.

De Evangeliis.

Septimus igitur codex Scripturæ divinæ, qui est Novi Testamenti primus, nobisque dedit adorabile principium ac vitale remedium, quatuor evangelistarum superna luce resplendet. Quorum omnium prop: ia discutiens sanctus Hieronymus diligenti cura B disseruit; quæ in uno volumine comprehendi, ne legentis in entio divisis codicibus tardaretur [ed., traheretur]. Matthæum beatus flieronymus iterum bis binis libris exposuit, quem etiam sanctus Hilarius in uno volumine declaravit : de quo et Victorinus ex oratore episcopus nonnulla disseruit. Lucam sanctus Ambrosius mirabiliter explanavit. Joannem beatus Augustinus copiosa et insigni expositione lucidavit; qui etiam de Concordia evangelistarum quatuor libros subtilissima nimis et necessaria disputatione complexus est. Eusebius quoque Cæsariensis Canones evangelicos compendiosa brevitate collegit: ut In quibus locis communia dicunt, in quibus propria tangunt, verissim distinctione monstraret : ubi quanta est plenitudo fidei, tanta floret et diverso- C rum tractantium doctrina mirabilis.

CAPUT VIII.

De Epistolis apostolorum.

Octavus codex canonicas Epistolas continet apostolorum. Sed in Epistolis tredecim sancti Pauli adnotationes conscriptas in ipso initio meæ lectionis inveni, quæ in cunctorum manibus ita celebres haliebantur, ut eas a sancto Gelasio papa urbis Roma elocissimi viri studio dicerent fuisse conscriptas. Quod solent facere 4 qui res vitiosas cupiunt gloriosi nominis auctoritate defendere; sed nobis ex præredentibus lectionibus diligenti retractatione patnerunt subtilissimas quidem esse ac brevissimas minata. Et ut procul a vobis sieret error hæreticus, Epistolam ad Romanos qua potui curiositate purgavi, reliquas in chartaceo codice conscriptas vobis emendandas reliqui. Quod facile subjacebit, quando præcedenti exemplo audacior redditur sequentis imitatio. Sed inter has sollicitudines graviter æstuatus, quemdam anonymum codicem subnotatum divina reperi provisione collatum, qui tredecim Epistolas sancti Pau'i non ignobili adnotati ne tractavit. Ilic diligenter excussus [mss. excursus], secundum vobis

* Solent tergiversatores, ut fallant, sub nomine ciari alicujus viri epistolam fingere, ut auctoritas nominis possit commendare, quod per seipsum : eci-

secundum librum Machabæorum exempli causa com- A ac securum genus commentorum, Domino largione, Dr.: Stabit.

> Ad Hebræos vero Epistolam, quam sanctus Joannes Cons antinopolitanus epi-copus triginta quatuer homiliis Attico sermone tractavit, Mutianum virum disertissimum transferre fecimus in Latinum, ne Epi. tolarum ordo continuus indecoro termino subito rumperetur. In Epistolis antem canonicis C'emens Alexandrinus presbyter, qui et Stromateus vocatur, id est, in Epistola sancti Petri prima, sancti Joannis prima et secunda, et Jacobi quædam Attico sermone declaravit. Ubi multa quidem subtiliter, sed aliqua incaute locutus est; que nos ita transferri fecimus in Latinum, ut exclusis quibusdam offendiculis, purificata doctrina ejus securior potuisset hauriri. Sanctus quoque Augustinus Epistolam Jacobi apostoli solita diligentiæ suæ curiositate tractavit, quam vobis in membranaceo codice scriptam reliqui. Sed cum de reliquis canonicis Epistolis magna nos cogitatio fatigaret, subito nobis codex Didymi Græco stylo conscriptus in expositionem septem canonicarum Epistolarum, Domino largiente, concessus est, qui ab Epiphanio viro disertissimo, Divinitate juvante, translatus est. In Epistola vero prima beati Joannis sanctus Augustinus decem sermonibus multa et mirabiliter de charitate disseruit.

Tertium vero codicem reperi Epistolarum sancti Pauli, qui a nonnullis beati Hieronymi adnotationes brevissimas dicitur continere, quem vobis pariter, Christo largiente, dereliqui. Post hac vero tria paria quæ diximus, commentorum, Petrus abbas Tripolitanæ provinciæ, sancti Pauli 544 Epistolas, exemplis opusculorum beati Augustini, subnotasse narratur; ut per os alienum sui cordis declararet arcanum: quæ ita locis singulis competenter aptavit, ut hoc magis studio beati Augustini credas esse persectum. Mirum est enim sic alterum ex altero dilucidasse; ut nulla verborum suorum adjectione permixta, desiderium cordis proprii complesse videatur, qui vobis inter allos codices, divina gratia suffragante, de Africana parte mittendus est. Sic totus ordo Epistolarum canonicarum tam sancti Pauli quam diversorum apostolorum Domini favore completus est. Dicitur etiam et beatum Ambrosium subnotatum codicem Epistolarum omnium sancti Pauli dictiones, sed Pelagiani erroris venena illic esse se- D reliquisse suavissima expositione completum; quem tamen adhuc invenire non potui, sed diligenti cura perquiro.

> Dictae sunt ig tur adnotationes Epistolarum a nonnullis breviter comprehensæ. Nunc per ordinem dicamus (sicut et in Prophetis factum est) qui eas latius exponere maluerunt; ut illud datum inchoantibus, hoc reservatum videatur esse perfectis. Sancti Pauli prima omnium et admirabilior destinata cognoscitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Græco sermone declaravit; quos tamen supradictus

> pi non potest, ut ait D. Ambrosius in epist, ad Thessalonic. II, cap. 11.

Rufiaus in decem libros redigens, adhae copiose A transtalit in Latinum. Sanctus vero Augustinus ipsam Epistolam inchoaverat exponendam, in cujus tantum salutatione unum librum se profudisse commemorat, et (ut verbis ejus utar) operis ipsius magnitudine ac labore deterritus, in alia faciliora deflexus est. Qui etiam scribens ad Simplicianum episcopum Mediolanensem, sublimes et exquisitas de eadem epistola tractavit aliquas quæstiones, quas nos prædicto codici judicavimus inserendas, ne dum expositio divisa quaritur, legentis intentio noxie differatur.

Ad Galatas autem id in sanctus Augustinus latius exclanavit, de qua et sanctus Bieronymus tribus libris expositionem tetendit. Idem Pater flieronymus tribus lib is Epistolam ad Eplesios deligenter B aperuit. Ad Titum quoque expositionem uno volumine comprehendit. Ad Philemonem etiam uno lih o patefecit. Residuas vero Epist las sancti Pauli, id est, ad Corinthios duas, ad Thessalonicenses duas, ad Coiossenses unam, ad Timotheum duas, sanctus Hieronymus dicitur explanasse. Unde multa pars scientic tributur, cum provenerit ignorantibus nosse quod quærant. Quas tamen continuo de diversis partibus, ubi direximus inquirendas, suscepturos nos ese Domini miseratione confidimus; et ideo studiose sustinere debemus, quod nobis transmittendum esse cognovimus. Eoque fiat, ut si cuicunque vestrum, antequam veniant, aliquid corum fortassis occurrerit, studeat diligenti cura transcribere et prædictis expositoribus aggregare; quatenus, juvante Domino et labore vestro, monasterii bibliotheca proficiat, quibus tanta noscuntur esse præparata. Quod si fersitan senectus nostra, priusquam lize compleautur, jussione Domini cum remissione peccatorum (sicut vos orare deprecor) votivo fine transierit, ad vos (ut credere dignum est) quandoque res sperata perveniet. Commemoratas tamen Epistolas a Joanne Chrysostomo expositas Attico sermone, in suprascripto octavo armario dereliqui, ubi sunt Græci codices congregati; ut si Latina non potuerint latiora commenta procurari, de istis subinde transferatur, quod plenissimam poterit præstare notitiam; quatenus in omnibus septuaginta uno libris canonicis, sicut a sancto Patre Augustino noscitur comprehensum (Lib. 11 de Doctrina Christiana, cap 8), antiquorum expositiones, Domino largiente, velut spiritalia poma Paradisi sumenda vestris epulis offerantur.

Quad si in his quæ dica sunt aliqua fortasse loca dubia sint relacta, nec explanatione planissima [mss. plenissima] satisfacere potuerint, nequaquam vobis modernos expositores interdico. Caute tamen quærendos esse catholicos, quonism accessa temporum multis noviter gratia Divinitatis infunditur, quæ forsitan priscis doctoribus celata monstratur.

CAPET IX.

De Actibus apostolorum et Apocalypsi.

Nonus igitur codex Actus apostolorum et Apocalypsin noscitur continere: quoniam et hæc quoque Apocalypsis, id est revelatio, probatur Joannis apostoli. Sed in Actibus apostolorum sancti Joannis episcopi Constantinopolitani in Graco sermone commenta reperimus, quæ amici nostri in duobus codicibus quinquaginta quinque homiliis, juvante Domino, transtulerunt. Apocalypsis vero, quæ studiose legentium animos ad supernam contemplationem deducit, et facit mente cernere quod angeli videndo beati sunt, sancti Hieronymi expositione conspicua est : de quo libro et Victorinus sæpe dictus episcopus diffic llima quædam loca breviter tractavit. Vigilius quoque Afer antistes de mille annorum intelligentia quæ in p ædicta Apocalypsi continetur, unde magna quæstio nennullis oboritur, plenissima et dil genti narratione disseruit. Ticonius etiam Donatista in eodem volum ne quæd im non respuenda subjunxit, qu'edam vero venenosi dogmatis sui f.eculenta permiscuit. Cui tantum in bonis dictis xoneμον, in malis αχρηστον, quantum transiens valui reperire (ut arbitror) competenter affixi. Quod et vobis similiter in suspectis expositoribus facere suademus, ne lectoris animus fortasse turbetur nefandi degmatis permixtione confusus.

De quo volumine sanctus quoque Augustinus in libris Civitatis Dei plura præstantius et diligenter aperuit. Nostris quoque temporibus Apocalypuis prædicta beati episcopi Primasii antistitis Africani studio minute ac diligenter quinque libris exposita est: quibus etiam liber unus, Quid faciat hæreticum, cautissima disputatione subjunctus est; quæ in templo Demini sacrata donaria sanctis altaribus offerantur. Sed quoniam diximus expositores quantos vel invenire priscos potuinus, vel nuper per amicos nostros de Græca lingua transferri, vel nova cudi fecinus: nunc de sex modis intelligentiæ aliquid disserances, ut sæpius illuc redeantes, pestiferos vitemus errores.

545 CAPUT X.

De sex modis intelligentiæ.

Primum est post hujus operis instituta, ut ad iaD troductores Scripturæ divinæ, quos postes referemus
[mss. reperimus], sullicita mente redeamus, id est,
Ticonium Donatistam, sanctum. Augustinum de Doctrina Christiana, lladrianum, Eucherium et Junilium a quos sedula curiositate collegi; ut quibus
erat similis intentio, in uno corpore adunati codices
clauderentur. Qui modos elocutionum explanationus
causa formantes, per exemplorum diversas aimilitudines intelligi faciunt, quæ prius clausa manserunt.

Quod si ab introductoribus fortasse aliqua prætermissa sunt, tunc librorum expositores sedulo requiramus, et aperire nobis incipiunt, quæ prius A qui sunt Jesu Nave, Judicum, Ruth, Samuel, Isaias, clausa manserunt. Deinde studiosissime legamus catholicos magistros, qui propositionibus factis solvont obscurissimas quæstiones. Quinto, .per amss. post | libros singulos atque epistolas diversorum Patrum, loca præcipua, quæ exempli causa commemorant, diligenti cura notanda sunt. Ita fit, ut diversorum catholicorum libri commodissime perlegantur, quando et intentiones suas decenter aperiunt, et ex incidentibus apud illos quæstionibus nobis notitia magna præstatur. Postremo, collocutio peritissimorum seniorum crebrius appetatur, quorum confabulatione subito, quod non opinabamur, advertimus; dum nobis studiose referunt, quod longis atatibus suis discere potuerunt. Utile est enim per istos sex modos intelligentiæ studiosa voluntate dis- B de Hebræo fonte transfunderer, et ad viginti duarum currere potius quam irreligioso stupore torpere.

CAPUT XI.

De quatuor synodis receptis.

Dicamus nunc quemadmodum universalia sanctaque coucilia fidei nostræ sa'utaria sacramenta solidaverint; ut ibi cognoscentes veræ religionis arcanum, pestiferos vitemus errores. Primo loco Nicæna synodus legitur constituta, deinde Constantinopolitana, tertia Ephesina prior, quarta Chalcedonensis. Quas merito sancta probat Ecclesia; quæ tanta fidei nostræ lumina præstiterunt, ut in nullum perversitatis scopulum (si tamen Domino protegente custodimur) cæcatis mentibus incidere [ed., incedere] debeamus. Nam sanctissimi Patres injuriam rectæ fidei non C ferentes, regulas quoque ecclesiasticas ibidem statuere maluerunt, et inventores novarum hæresum pertinaces divino gladio perculerunt, decernentes nullum ulterius debere novas incutere quæstiones; sed probatorum veterum auctoritate contentos, sine dolo et perfidia decretis salubribus obedire. Sunt enim nonnulli qui putant esse laudabile, si quid contra antiquos sapiant, et aliquid novi, unde perire videautur, inveniant.

Chalcedonensis autem synodi testis est codex Encyclius, qui ejus reverentiam tanta laude concelebrat, ut sanctæ auctoritati merito judicet comparandam. Quem codicein ενχύκλιον, id est totius orbis Epistolarium, a viro disertissimo Epiphanio fecimus in Latinum de Græco sermone converti. Sed quoniam sa- D unus, Ruth liber unus, Regum libri quatuor. Paracras litteras in novem codicibus cum introductoribus. et pene cum omnibus Latinis expositoribus suis, ut dictum [mes., datum] est, Domino juvante, collegimus, nunc videamus quemadınodum lex divina tribus generibus divisionum a diversis Patribus fuerit intimala, quam tamen veneratur et concorditer suscipit universarum Ecclesia regionum.

CAPUT XII.

Divisio Scripturæ divinæ s cundum Hieronymum.

Anctoritas divina secundum sanctum Hieronymum in Testamenta duo ita dividitur, id est, in Vetus et Novum. In Legem, id est, Genesim, Exodum, Leviticum, Numerorum, Deuteronomium. In Prophetas,

Jeremias, Ezechiel, Daniel, libri duodecim prophet»rum. In llagingraphos, qui sunt Job, David, Salomen, Proverbia, Ecclesiasticus, Cantleum canticorum, Verba dierum, id est, Paralipomenon, Esdras, Esther. in Evangelistas, qui sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes. Post hos sequenter Epistolæ apostolorum, l'e-ri duæ, Pauli quatuordecim, Joannis tres, Jacobi una, Judæ nna, Actuum apostolorum Lucæ liber unus, et Apocalypsis Joannis liber unus.

Sciendum est plane sancium Hieronymum idea diversorum translationes legisse atque correxisse, eo quod auctoritati Hebraicæ nequaquam eas perspiceret consonare. Unde factum est ut omnes libros Veteris Testamenti diligenti cura in Latinum sermonem litterarum modum, qui apud llebræ is manet, competenter adduceret; per quas omnis sapientia discitur, et memoria dictorum in ævum scripta servatur. Huie etiam adjecti sunt Novi Testamenti libri viginti septem, qui colliguntur simul quadraginta novem. Cui numero adde omnipotentem et indivisibilem Trinitatem, per quam hæe facta, et propter quam ista prædicta sunt, et quinquagenarius numerus indubitanter efficiter; qui ad instar jubilæi anni magna pictate beneficii debita relaxat, et pure ponitentium peccata dissolvit. Hunc autem pandecten propter copiam lectionis minutiore manu in quaternionibus quinquaginta tribus æstimavimus conscribendum, ut quod lectio copiosa tetendit, scriptura densitas adunata contraheret. Meminisse autem debemus memoratum Hieronymum omnem translationem suam in auctoritate divina (sicut ipse testatur) propter simplicitatem fratrum colis et commatibus ordinasse; ut qui distinctiones secularium litterarum comprehendere minime potuerunt, hoc remedio suffulti, inculpabiliter pronuntiarent sacratissimas lectiones.

546 CAPUT XIII.

Divisio Scripturæ divinæ secundum Augustinum.

Scriptura diviua secundum beatum Augustinum in Testamenta duo ita dividitur, id est in Vetus et Novum. În historia sunt libri viginti dun, id est, Moysi libri quinque, Jesu Nave liber unus, Judicum liber lipomenon libri duo, Job liber unus, Tobiæ liber unus, Esther liber unus, Judith liber unus, Esdræ libri duo, Machabæoru u libri duo. In Prophetis libri viginti duo, David Psalmorum [ms. And., Psalterium] liber unus, Salomonis libri quatuor, Jesu fitii Sirach liber unus. Prophetse majores quatuor, id est, Isaias, Jeremias, Exechiel, Daniel; et minores duodecim, id est, Osee, Joel, Amos, Abdias, Jouas, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Zacharias. Aggæus. Malachias. In Epistolis apostolorum viginti una, id est, Pauli apostoli ad Romanos una, ad Corinthios dux, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippenses una, ad Thessalonicenses duæ, ad Colossenses unn, ad Timotheum duze, ad Titum una, ad Phitres, Judæ una, Jacobi una. In Evangeliis quatuor, is secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem. In Actibus spostolorum liber unus. In Apocalypsi liber unus. Beatus igitur Augustinus secundum præfatos novem codices, quos sancta meditatur Ecclesia, secundo libro (Cap. 8) de Doctrina Christiana, Scripturas divinas septuaginta unius librorum calculo comprehendit: quibus [ed., cui] cum sanctæ Trinitatis addideris unitatem, fit totius libri competens et gloriosa perfectio.

CAPUT XIV.

Divisio Scripturæ divinæ secundum antiquam translationem et secundum Septuaginta.

Scriptura sancta secundum antiquam translationem in Te-tamenta duo ita dividitur, id est, in Vetus et Novum. In Genesim, Exodum, Leviticum, Numerorum, Deuteronomium, Jesu Nave, Judicum, Ruth, Regum libros quatuor, Paralipomenon libros duos, Psalterii librum unum, Salomonis libros quinque, id est, Proverbia, Sapientiam, Ecclesiasticum, Ecclesiasten, Canticum canticorum, Prophetas, id es!, Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, Danielem, Osee, Amos, Michæam, Joel, Abdiam, Jonam, Nahum, II bacuc, Sophoniam, Aggæum, Zachariam, Malachiam , qui et Angelus, Job, Tobiam, Esther, Judith, Esdize duos, Machabæorum duos. Post hæc sequentur Evangelistæ quatuor, id est, Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, Actus apostolorum, Episto- C læ Petri ad gentes, Judæ, Jacobi ad duodecim tribus, Joannis ad Parthos, Epistolie Pauli ad Romanos una, ad Corinthios dum, ad Galatas una, ad Philippenses una, ad Colossenses una, ad Hebraros una, ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, ad Titum una, ad Philemonem una, Apocalypsis Joannis.

Tertia vero divisio est inter alias in codice grandiore, littera clariore [ed., grandiore] conscripto, qui habet quaterniones nonaginta quinque: in quo septuaginta Interpretum translatio Veteris Testamenti in libris quadraginta quatuor continetur. Cui subjuncti sunt Novi Testamenti libri viginti sex, fiuntque simul libri sep uaginta: in illo palmarum numero fortas e præsagati, quas in mansione Elim invenit D populus llebræorum (Exod. xv, 27). Ilic textus multorum translatione variatus (sicut in prologo Psalterii positum est) Patris Hieronymi diligenti cura emendatus, compositusque relictus est. Ubi nos omnia tria genera divisionum judicavimus affigenda, ut inspecta diligenter atque tractata, non impugnare, sed invicem se potius exponere videantur. Unde licet multi Patres, id est, sanctus Ililarius Pictaviensis urbis antistes, et Rufinus presbyter Aquileiensis, et Epiphanius episcopus Cypri, et synodus Nicæna,

a Hebraice Malachi, idem est ac Angelos, et sic redditur a LXX Interp., ayyeloc. Hoc Origenem in extorem traxit, qui scripsit Malachiam non fuisse

sa ; omnes tamen per divisiones suas libros divinos sacramentis competentibus aptaverunt. Sicut et in Evangelistarum Concordia probatur effectum : ubi una quidem est fides rerum, sed ratio diversa sermonum. Sed quoniam prædictus Pater Augustinus in libro secundo (cap. 15) memorati operis, id est de Doctrina Christiana commonet, ita dicens : Latini codices, id est, Veteris Novique Testamenti, si necesse fuerit, Gr.ecorom auctoritate corrigendi sunt. unde ad nos post Hebræum fontem translatio cuncta pervenit. Ideoque vobis et Græcum pandecten reliqui comprehensum in libris septuaginta quinque, qui continet quaterniones nonaginta in armario supra dicto octavo: ubi alios Græcos diversis opusculis B necessarios congregavi, ne quid sanctissimæ instructioni vestræ necessarium deesse videretur. Qui numerus duobus miraculis consecratur; nam et septuaginta quinque animæ de terra Chanaan cum patriarcha Jacob fines Ægyptios intraverunt (Gen. xLvI. 26); et septuaginta quinque Abraham fuit anuorum. quando promissionem Domini lætus ac epit (Gen. xii, 4). Restat nunc ut dicere festinemus quemadinodum in Scripturis divinis librariorum vitia corrigere debeamus; nam quid prodest multas transcurrere lectiones, et ea que sunt probabiliter corrigenda nescire?

CAPUT XV.

Sub qua cautela relegi debeat cælestis auctoritas.

Vos igitur, qui divinarum et sæcularium litterarum cognitione polletis, et scientia vobis est ab usu communi reperire quod dissonat, tali modo sacras percurrite lectiones; a paucis enim doctisque faciendum est, quod simplici et minus eruditæ congregationi noscitur esse præparandum. Quapropter prius introite diligenter, et sic scriptorum delicta corrigite, ne juste arguamini, si præcipitanter alios emendare tentetis. Istud enim genus emendationis (ut arbitror) valde pulcherrimum est, et doctissimorum hominum negotium gloriosum. Imprimis igitur 547 idioma's Scripturæ divinæ nulla præsumptione temeretis [ed., tempetis), ne cum ad intellectum communem, quæ dicta sunt, trahere cupitis (quod absit), cœlestium verborum puritas dissipetur. Idiomata enim legis divinæ dicuntur propriæ locutiones, quas communis usus non habere cognoscitur; ut est illud: Secundum innocentiam manuum mearum (Psal. vii, 9); vel : De vultu tuo judicium meum prodeat (Psal. xxxvni, 13). Auribus percipe lacrymas meas (Psal. LXI, 9). Et, Effundite coram illo cordu vestra (Psul. LXII. 9). Adhæsit anima mea post te (Psal. LXIV, 10). Multiplicasti locupletare eam. Ibi læ abimur in idip um (Peal. LXV, 6). Et inclinavit ex hoc in hoc (Peal. LXXIV, 9). Misit Moysen servum suum, et Aaron, quem dilesit ipsum (Psal. CIV, 20). Desecerunt oculi mci in

hominem, sed angelum; et hujus erroris arguitur a sancto Hieronymo. Vide Quiros in Biblia. eloquium tuum (Psal. CXVIII, 82). Fiat manus tua, ut A quod divino vindicitur eloquio, ut est in psalmo salvum me facial (Psal. cxvIII, 137). Hose et his similia quæ nimis putantur vel probantur esse numeresa, licet communis usus refugiat, tamen, ne dissipare liceat, auctoritas illa procul dubio sancta commendat. Quod si enucleatius [ed., ea latius] hac nosse lesideratis, leg te sancti Augustini septem lib os de Modis locutionum quos fecit de quinque hbris Moysi, et uno Jesu Nave, et altero Judicum, et tune de tali re poteritis abundantissima largitate satiari. In sequenti vero auctoritate vobis similia reperire copiosissinie subjacebit.

Hebræa vero quædam nomina hominum vel locorum nulla declinatione frangatis; servetur in eis linguæ suæ decora sinceritas. Illas tantum litteras commutemus quoniam interpretationem nominis sui unumquodque corum magno sacramento rei alicujus constat appositum: ut est Seth, Enoch, Lamech, Noe, Sem, Cham, et Japhet, Aaron, David, et his similia. Locorum autem nomina, ut est Sion, Oreb, Geon, Hermon, vel his similia, pari devotione linquamus.

Tertio res quæ in bono et in malo ponuntar, non sunt uliatenus temerandæ, ut mons, leo, cedrus, eatulus !eonis, clamo-, homo, fructus, calix, vitulus. pastor, thesaurus, vermis, canis, et his similia. Nec illa nomina mutanda sunt, que pro aliis nominibus apponintur, ut Satanas, qui a recto calle discedit. Manus lavare significat non esse participem. Quod pedes pro actu ponuntur. Quod frequenter exspectationem pro spe ponit. Semel, pro incommutabili C sententia denuntiatur. Jurare Dominum [ed., Deum]. pro confirmare dicitur. Ista enim nobis ab exposi oribus aperienda desideremus, non aliquid eorum sacrilega voluntate truncemus. Nec il'a verba'tangenda sunt, qua interdum contra artem qu'dem humanam posita reperiuntur, sed auctoritate multorum codicum vindicantur; corrumpi siquidem nequeunt quae, inspirante Domino, dicta noscuntur; ut est: Obliti non sumus te (Peal. xLm, 18). Et illnd : Viri canguinum et dolosi (Psal. LIV, 14). Fabricatus est templum. Et, radetur caput suum (Num. vi, 9). Et. inflabitur ventrem pro, inflabitur ventre. Et. Protulerunt exploratores pavorem terræ, quam exploraverant eam. Vir, si pravaricata fuerit usor ejus (Num. v. 12). Et: Imponent super altare omnia vasa ejus, in D quibus ministrant in ipsis (Ibid., 25). Terra, in qua habitant in ea (Psat. XXIII, 1). Et : De manu canis unicam meam (Psal. xxi, 21). Et: Flumina plaudent manibus in se (Psal. xcv11, 8). Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum (Psal. xcv, 12).

Et quoniam interdum casus generaque nominum vel temporum humanis regulis nequeunt convenire, sed tamen corum usum ecclesiasticus consensus amplectitur, duorum vel trium priscorum emendatorumque codicum auctoritas inquiratur [scriptum est enim : In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum (Matth. xviii, 16)], et præsumi non liceat

vigesimo primo: Populo qui nascetur, quem feret Dominus (Psal. xx1, 32); et illud Evangelii : Euntes docete omnes gentes, baptizantes cos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviv, 19), Similiter et in centesimo quadragesimo tertio psalmo: Beatus populus cujus est Dominus Deus eorum (Psal. cxlm, 15); et his similia.

Regulas igitur elocutionum Latinarum, id est [forte, ut est], quadrigam Messii omnimodis non sequaris, ubi tamen pri corum codicum auctoritate convinceris. Expedit enim interdum prætermittere humanarum formulas dictionum, et divini magis eloqui custodire mensuram. In prosa caput versus heroici sinemque non corrigas, id est, quinque longas totidemque breves qua vocabuli ipsius possunt exprimere qualitatem, B non audeas improbare; trocheum triplicem laudabilis neglectus abscondat; iotacismos et hiatus vocalium omnino derelinque, quoniam hic locum habere non possunt, quæ doctores litterarum liberalium regulariter custodire noscuntur. Istud enim inter humanas dictiones convenit præcaveri, in divinis autem eloquiis tales compositiones nullatenus accusantur. Maneat ubique incorrupta locutio, quæ Deo placuisse cognoscitur, ita ut fulgore suo niteat, non humano desiderio carpenda subjaceat. Elec enim et simplices suaviter instruit, et doctos pro sua reverentia decenter delectat.

Post superiorem igitur divisionem, ubi diximus idiomata legis divinæ non esse tangend i, vel cætera quæ sequentur, locus admonet more majorum hane quoque ponere subdivisionem, ut ad particulas partium distinctius venire debeamus. Unde en m doctissimus Aristoteles πιρί έρμηνείας suas ad liquidum perducere [ed., producere] potuisset, nisi divisionum et subdivisionum, iterumque particularium divisionum ordine custodito cuncta tractasset? Quein secuti nunc dicimus in quibus litteris sunt librariorum vitia . corrigenda. In verbis que accusativis et ablativis præpositionibus serviunt, situm motumque diligenter observa, quoniam librarii grammaticæ artis expertes, ibi maxime probantur errare. Nam si m litteram inconvenienter addas aut demas, dictio tota confusa est. Casus vero nominum, exceptis monoptotis declinationesque verborum quæ defectiva non sunt, totasque partes orationis (ubi tamen sacra non impugnat auctoritas) considera diligenter, suisque locis aptata custodi: ne locutionis ordine permixto, totum (quod absit) possideat indecora confusio. B pro v. v pro b. o pro v, n pro m, contra orthographiæ præcepta vitiose positas non relinquas. Aspirationem vero superfluam deme aut adjice competenter. Casus nominum temporaque verborum, ubi tamen permitteris, custodi diligenter. Reperies enim frequenter in auctoritate consuetudini dissona, quæ tibi don liceat immutare. Sed in his emendatorum codicum servetur exemplum. Cætera vero quæ sunt male præ sumpta recorrige: quoniam antiquarii a exinde po ins probantur offendere, dum elocutioni Latinæ lingus

"Vide Sidon. Apollin., lib. ix, ep. 16; et cod. Theod. lib. xiv, tit. 9, 1. 2.

nesciont service disposite. E in fine adverbii 548 A posituræ seu puncia, quasi quædam viæ sunt sennon relinquas; æ iterum casui genitivo non subtrahas. Mulia etiam respectu euphoniæ propter subsequentes litteras probabiliter immutamus, ut illuminatio, irrisio, immutabilis, impius, improbus. G litteram a narratione tolle superfluam; a gnaro enim, id est scito seu perito, venit nominis ista composit o. Quod, cum pronomen est, per d, non per t litteram; cum vero adverbium numeri est, per ! litteram, non per d scribendum est Quicquam, magis in prima syllaba c ponendum est quam d, propter euphoniam, quam præcipimur sequi. Quid plura? secundum regulas artigraphorum, que tamen sunt emendanda percurre, ne articulatæ vocis pulchra modulatio, peregrinis litteris maculata, absona potius et indecora reddatur.

Orthographos priscos frequenter relege, quos ego inferius titulo trigesimo, qui de antiquariis legitur, propter notitiam librariorum utiliter instruendam, deflorandos esse judicavi, et extrinsecus huic libro de Orthographia titulum dedi, Ita contigit ut et istud studioso prosit legere, ubi cognoscit quæ in Scripturis sanctis minime debeat violare; et illud necessario latius discitur, ubi generaliter præsumpta vitia corrigantur. Quod si tamen aliqua verba reperiuntur absurde posita, aut ex his codicibus quos beatus Hieronymus in editione Septuaginta Interpretum emendavit, vel quos ipse ex Hebræo transtulit, intrepide corrigenda sunt; aut, sicut beatus Augustinus ait, recurratur ad Græcum pandecten, qui omnem I gem divinam dignoscitur continere colle- C ctam; vel quibus possibile fuerit, Hebræam scrip uram, vel ejus doctores requirere non detrectent. Decet enim ut unde ad nos venit salutaris translatio. inde iterum redeat decora correctio. Merito enim patribus nostris de hac re maxima cura fuit, ne tunica Domini Salvatoris, quam truculentis militibus sciudere non licuit, lectoribus subjaceat imperitis. Audiat Spiritus sanctus sincerissima quæ donavit, recipiat ille beata quæ contulit. Tunc nos fideles sibi esse cognoscit, si dicta ipsius nulla præsumptione carpamus. Nam quemadmodum salvari volumus, si (qu d dietu nefas est) remedium salutare pro nostra volun'ate corrumpamus?

Sed at in his omnibus addere videaris ornatum, brevissima, pariter et rotunda, et planissima (ut in præfatione jam dictum est) singulis quibusque pone capitibus, præ er translationem sancti Ilieronymi, quæ colis et commatibus ordinata consistit. quoniam illustrem et planissimam faciunt orationem. quando suis locis (sicut inferius exponetur) aplata resplendent. Quale e-t enim inoffenso gradu per sensus ire sanctissimos, venasque præceptorum saluberrimas subtiliter introire, terminos suos modulatæ voci competenter affigere, totamque dictionem sic per membra dividere, ut suis partibus considerata pulchrescant? Nam si corpus nostrum indiget per membra cognosci, cur lectio, cum suis partibus videatur esse distincta, confusa relinquitur? Istæ siguidem

suum, et lumina dictionum, quæ sic lectores dociles faciunt, tanquam si clarissimis expositoribus imbuantur. Prima est media, secunda subdistinctio, tertia plena; quas a majoribus nostris ideo constat inventas, ut spiritus longa dictione fatigatus, vires suas per spatia discreta [ed., decreta] resumeret. Quas si mavis cupidus lector agnoscere, Donatum lege, qui te possit de hac re brevi compendio diligenter instruere. Has dictiones in Psalterio archetypo nos posuisse retinemus, cujus obscuritates talibus remediis ex maxima parte, Domino præstante, lucidavimus. Ita septenarius numerus ab utraque parte completus est, ut a quibus rebus abstineamus, et quas res in auctoritate emenda: e præsumamus (sieut B opinor) evidenter apparent. Quod si tamen hoc desiderium alio modo potuerit adjuvari, adjiciatur studiis vestris, ne more humanitatis nos aliquid necessarium prætermisisse videnmur.

Nunc quemadmodum extra auctoritatem reliquas lectiones debeamus emendare, dicendum est. Commentaria legis divinæ, epistolas, sermones, librosque priscorum unusquisque emendator sic legat, ut correctiones eorum magistris consociet sæcularium litterarum. Et ubicunque paragrammata in disertis hominibus reperta fuerint, intrepidus vitiosa recorrigat : quoniam viri supradicti sic dicta sua composuisse credendi sunt, ut regulas artis grammaticas quas didicerant, cu todiisse judicentur. Epistola quoque Patrum, sermones et libri diversorum, nec non et homiliæ, vel cum hæreticis altercationes sidelium (quoniam diversa loca Scripturæ divinæ suaviter ac diligenter aperiunt) magno studio relegantur; quatenus in Ecclesia Domini quasi quibus. dam lampad bus competenter accensis, totum nitidum, totum splendidum (Domino præstante) colluceat. Si quid tamen in eis ad Scripturas divinas exponendas conveniens invenitur, non dubitetis sociare voluminibus divinis, sicut et nos in libris Regum fecisse cognoscimur. Multa enim reperiuntur a probatis-imis hominibus per occasionem alterius operis latius de libris dicta divinis, que auctoritati videlicet sacræ competenter aptautur. Unde supplico, ut quod nos parva [ed., parum] legendo minus explicare potuimus, vos copiosissima lectione saginati, tam posituras, quas Græci birece vocant, id est puncia D de istis codicibus quos dereliquimus, quam quos potneritis feliciter invenire, perfectius in Christi nomine compleatis.

> Precor etiam vos, qui tamen emendare præsumitis, ut super adjectas litteras ita pulcherrimas facero studeatis, ut potius ab antiquariis scripta fuisse judicentur. Non enim in illo decore quidquam turpe convenit invenire, quod postea studiosorum oculos videatur offendere. Considerate igitur qualis vobis cansa commi-sa sit: utilit is Chris!ianorum, thesaurus Ecclesiæ, lumen animarum. Studete ergo, ne qua remaneat in veritate mendositas, in puritate falsitas, in integritate porversitas litterarum. Sed quoniam novem codices legis divinæ prima fronte posuimus, corumque intr du tores cum expositoribus suis

moravimus; ad postremum tres divisiones a majoribus datas totius legis divinæ tetigimus; deinde adjecimus quemadmodum emendari caute debeat ccelestis auctoritas : ne discerperetur præsumpta licentia, ant tradere:ur sequentium manibus indecora confusio. Nunc de virtute lectionis divinæ est omnimodis [ed., omnino] disserendum, ut sua quæque loca propria dulcedine farciantur [ms. Aud., vestiantur].

549 CAPUT XVI.

De virtute Scripturæ divinæ.

Intuemini, sodales egregii, quam mirabilis, quam dulc's in divinis Scriptur's decurrit ordo dictorum; esuries gloriosa beatorum : ubi nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur. Et merito, quando et notitia rerum salutarium inde discitor, et credentibus atque cadem operantibus æterna vita præstatur : præterita sine falsitate describunt, præsentia plusquam quod videntur, ostendunt; futura quasi jam perfecta narrant. Ubique in els veritas regnat, ubique divina virtus irradiat, ubique pandontur humano generi profutura. Et dum hæc ita se habeant, in terris nobis pro captu ingenii, parabolis et propositionibus sumptis, cœlestis veritas intimatur; sicut lose in septuagesimo septimo psalmo testatur : Aperiam in parabelis os meum; loquar propositiones ab initio (Psal. Lxxvii, 2). Tradunt etiam nobis (ut munera cuncta vincantur) sanctæ Trinitatis adorabilem cognitionem, quam per tot sæculorum tractus idolis dedita, carca et flebilis ignoravit humanitas: Patrem · ci'icet, et Filium, et Spiritum sanctum unom Deum creaturarum omnium conditorem atque rectorem, potentem sicere quæ vult in cælo et in terra. Cujus si pictatem quæris, audi breviter compreliensam : Adjutor in opportunita ibus, in tributatione (Psal. xLv, 2). Si patientiam, ausculta : Et quis resistit potestati tuæ? Si justitiam, lege : Quia judicabit orbem terræ in æquitate (Psal. xcv, 13). Nam et ubique esse totum Deum manifestissime declaratur, dicente Psalmographo: Quo ibo a spiritu tuo, et a facie tua quo sug'am? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades (Psal. CXXXVIII, 7, 8). Et cietera, quie de illa majestate sacris lectionibus

Istas siguidem litteras non ratio humana reperit, sed hominibus sauctis virtus cœlestis inf dit; quas tunc bene datur intelligi, quando eas vera et u ilia prædicare mens devota crediderit. Quid enim in illis liticris utilitatis et suavitatis non invenieris, si purissimo lumine mentis intendatis? Lectio divina cuncta virtus est, verbum non inaniter cadens, nec tardat effectus quo i promittit affectus [ed., affatus], obedientibus confe ens æternam salutem, superbis restituens perenne supplicium; atque ideo eam non solum audire, sed implere sanctis operibus commoneo. Modo siquidem charitatem Dei et proximi monet, modo ut sæculi peritura centemnas insinuat,

sjuvante Domino) quanta valuimus curiositate me- A modo ut illam patriam recorderis, in qua e- perpetuo mansurus, infundit. Parientiam monet, spem tribuit, lumilitatem proficuam laudat, superbiam ruinosam semper accusat, pias eleemosynas creberrime fleri persuadet. Tunc quod supra omnes piet ites indulgentissimum est, acceptam sibi pænitentiam Index ipse testatur, quando etiam verba quibus rogetur. clementissimus Redemptor indulget. Terret, ut corrigat: indicium minatur, ut parcat. Et sic nos præcipit vivere, ut piis angelis mereamur esse consories. flatque illud in nobis, quod nimis snave atque perpetuum est : Ut sit Deus omnia in omnibus (I Cor. xv, 18); de'nde, nt eum vidcamus sicu!i est (I Joan. 111, 2); et sic de gloriæ ipsius copia compleamur, ut nulla ulterius indigentiæ sterilitate fatigemur. Talidesiderium semper excrescens, satietas sine fine, B bus ergo jussis quis parere non ambiat, nisi qui omnimodo in æternum perire fes inat? Ultra omnes dementias est Redemptoris sui jussa negligere, et crudelissimi hostis vota complere. Quot verba, tot præmia; quot sententiæ, totidem ultiones; nihil vacat ab utili doctrina, nisi cum silet lingua Dei magnalia. O si nunquam cessaretur a talibus! Peccatis profecto tollerctur locus, si otiosum tempus non haberet mens inquieta morta ium. His beneficiis lurga pierate collatis, addita est nobis sanctie Trinitatis adoranda et veneranda cognitio; quod vite genus peccatis mortua gentilitas funditus ignorabat.

Restat nunc ut memoriam faciamus illorum qui libris suis aliquid venerabiliter de sancta Trinitate dixerunt [ed., docuerunt]. Ad confirmationem igitur fidei nostræ et hæreticorum precavendas insidias, legendi sunt tredecim libri beati Ililarii, quos de sancia Trinitate, profunda et disertissima nimis oratione conscriçsit. Sancti quoque Ambrosii, ques de cadem re ad Gratianum principem multum claros et venusto sermone compositos designavit. Deinde sancti Augustini quindecim libri, quos idem de sancta Trinitate mirabili profunditate conscripsit, curiosa vobis intentione meditandi sunt. Si quis vero de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, aliquid summatim præoptat attingere, nec se mavult longa lections fatigare, legat Niceti episcopi librum quem de fide conscripsit, et doctrinæ cœlestis claritate completus, in contemplationem divinam compendiosa brevitate perducetur. Qui voluminibus sancti Ambrosii socia-D tus est quos ad Gratianum princi; em destinavit. O inæ timabilis pietas virtusque Creatoris! aperti sunt cœli, sancia Trinitas cordibus fidelium patefacta resplendu't; et paganitas, que honorem occupaverat alienum, a vero Domino confutata discessit!

Utiles etiam sunt ad instructionem ecclesiastica disciplinæ memorati sancti Ambrosii de Officiis mellifini libri tres, nec non et beati Augustini de Vera Religione liber unus, et de Doctrina Christiana libri quatuor. Item ejusdem liber unus, quem de Agone Christiano composuit, maxime vobis necessarius, qui caleto sæculo desudatis in certamine Christiano. Similier etiam liber ejusdem quasi philosophiæ moralis, quem pro moribus instituendis atque corrigendis ex divina auctoritate collegit, Speculumque nominavit, migni

4433

duos libros quos de Civitate Dei confecit, infastidibili sedulitate percurramus : ubi et Babylonia confusa civitas diaboli, et splendida Jerosalem, urbs Domini Christi in hominum conversionem | ed., conversatione] competenti diversitate, monstratæ sunt. Scripsit etiam quinque quæstiones de Novo Testamento ad Honoratum presbyterum, et octoginta tres alias mirifica deliberatione formatas. Si quis autem dicta sua diligenti cupit examinatione purgare, nec incauta temeritare delinquere, duos libros Retractationum sancti Augustini s'udiosa lectione percurrat : unde et se com it imitando, et agnoscat quantam sapientias copiam beatissimo Patri indulgentia divina contulerit; ut quem nemo poterat fortasse reprehendere, i; se se videatur cautissima retractatione corrigere. B [ed., fores] imperii triumphalis Augusti Justiniani Longum e t illius viri singula quæque memorare, dum de ejus opusculis ind candis codex non parvus 550 exis at; qui quamlibet dicta ipsius breviter commemoret, tamen in numerosas progressus est pig nas lectionum.

CAPUT XVII.

De historicis Christianis.

llabent etiam post tractatores, diversos relatores temporum et studia Christiana, qui ecclesiastica gravirate compositi, per vicissitudines rerum, mutabilitatesque regnorum [mss. Aud., temporum], lacteo quidem, sed cautissimo nitore decurrunt. Qui cum res ecclesiasticas referant, et vicissitudines accidennecesse est ut sensus legentium cœlestibus semper rebus erudiant, quando nihil ad fortuitos casus, nihil ad deorum potestates infirmas (ut gentiles fecerunt), sed arbitrio Creatoris applicare veraciter universa contendant. Ut est Josephus a pene secundus Livius in libris Antiquitatum Judaicarum late diffusus, quem Pater Hieronymus scribens ad Lucinum Beticum propter magnitudinem prolixi operis, a se perhibet non potuisse transferri. Hunc tamen ab amicis nostris, quonium est subtilis nimis et multiplex, magno labore in libris viginti duobus converti fecimus in Latinum. Qui etiam et alios septem libros captivitatis Judaicæ mirabili nitore conscripsit. Quorum translationem alii Ilieronymo, alii Ambrosio, alii deputant Rusiao; quæ dum talibus ascribitur, omnino dictionis eximiæ merita declarantur.

Post hæc autem legenda est historia quæ ab Eusebio quidem decem voluminibus Graco sermone conscripta, a Rufino autem cum adjectione temporum quæ secuta sunt, undecim libris monstratur explicita. Post historiam vero Eusebii apud Græcos Socrates, Sozomenus et Theodoretus sequentia conscripserunt, quos a viro disertissimo Epiphanio in uno corpore duodecim libris fecimus, Deo auxiliante, transferri : ne insultet se habere facunda Græcia neces-

a S. Ilieronymus Josephum vocat Græeum Li-

intentione legendus est. Nam et sancti Augustini viginti A sarium, quod nobis judicet esse subtractum. Orosius quoque Christianorum temporum paganorumque collator præsto vobis est, si eum volucritis legere. Marcellinus etiam quatuor libros de Temporum qualitatibus et positionibus locorum pulcherrima proprietate conficiens, itineris sui tramitem laudabiliter percurrit, quem vobis pariter dereliqui. Chronica vero, quæ sunt imagines historiarum brevissimæque temporum commemorationes, scripsit Græce Eusebius, quem transtu'it fli ronymus in Latinum, et usque ad tempora sua deduxit eximie. Hunc subsecutus est suprascriptus Marcellinus Illyricianus, qui adbuc patricii Justiniani fertur egisse [mss., rexisse] cancellos b: sed meliore conditione [ed., dictione] devotus, a tempore Theodosii principis usque ad finem opus suum, Domino juvante, perduxit; ut qui ante fuit in obsequio suscepto gratus, postea ipsius imperio copiose amantissimus appareret. Sanctus quoque Prosper Chronica ab Adam ad Genserici tempora et urbis Romæ deprædationem usque perduxit. Forte: invenieris et alios subsequentes, quia non desunt scriptores temporum, cum sæcula sibi jugiter peracta succedant.

Sed cum te de memoratis relus, diligen: lector, expleveris, ingeniumque tuum divina fuerit luce radiatum, lege librum de Viris illustribus sancti Hieronymi, ubi diversus Patres atque opuscula eorum breviter et honoravit et tetigit. Deinde alterum Gennadii Massiliensis, qui de Scriptoribus legis divinæ, quos tes [ed., accedentes] per tempora diversa describant, C studiose [ed., studio] perquisiverat, certissimus indicavit. Hos in uno corpore sociatos reliqui, ne post diversos codices cognoscendæ rei tarditas afferator: sequuntur enim multarum lectionum venerabilium conditores. Modo enim doetissimi viri aut libros divina inspiratione conficiunt, aut invicem se epistolarum gratia consolantur, aut populos dulcissima sermone deliniunt, aut cum hæreticis vivacissima nimis altercatione confligunt; ita ut quidam eorn:n singulari certamine controversias subeant, et judicibus mediis gloriosa disceptatione confligant [forte leg. convincant]. Sie cum pravus quisque destruitur (præstante Domino) fidelissimus inde solidatur. Tunc in illo choro sanctissimo atque facundissimo Patrum, tibi eum eligere poteris, cum quo suavissime collo-D quaris. Difficile quoque dictu est quam frequenti occasione reperta, Scripturas sanctas locis aptissimis potenter aperiant; ut subito transiens discas quod te negligenter præteriisse cognoscis.

CAPUT XVIII.

De sancto Hilario.

Testes sunt doctissimi viri diversa laude præcipui, quibus, velut stellis micantibus cœlum, fulget Ecclesia; inter quos sanctus Hilarius Pictaviensis urbis episcopus, nimia profunditate subtilis, et cautissimus disputator incedit, altasque divinarum Scripturarum

episc. Antissiodor, lib. 11, cap. 17, de Volusiani filio. qui priverat cance lis patricii Segisvulti. Cancellos agere vide Cassiodorum lib. x11, epist. 1.

[•] Tale est quod Constantius in Vita S. Germani

stante Deo) illuminata mente conspici q ae prius parabolis velabantur obscuris.

CAPUT XIX.

De sancto Cypriano.

Impossibile est omnino complecti quantum inter alios scriptores, præter iterationem baptismatis, quam usus atque ratio repudiavit Ecclesia, conferat beatissimus Cyprianus, velut oleum decurrens in omnem suavitatem, lingua composita, declamator in--signis, doctorque mirabilis. Quantos enim ille dubitantes non pertulit labi, lapsos vero firmissima prædicatione solidavit, confessores ad martyrium susque perduxit? Et ne minor esset prædicationibus stante) decoratus est. Nam inter alia quæ nobis facundico suæ clara monimenta dereliquit, in expositione orationis dominicæ, quæ contra subrepentia vitia, veint invictus clypeus semper opponitur, libellum declamatoria venustate conscripsit.

551 CAPUT XX.

De sancto Aubrosio.

Sanctus quoque Ambrosius lactei sermonis emanator, cum gravitate acutus, inviolenta persuasione dulcissimus : coi fuit æqualis doctrina cum vita, quando ei non parvis miraculis gratia Divinitatis arrisit.

CAPUT XXI.

De sancto Hieronymo.

Beatus etiam Hieronymus Lat næ linguæ dilatator eximius, qui nobis in translatione divinæ Scripturæ tantum præstitit, ut ad Hebrænm fontem pene non egeamus accedere, quand i nos facundiæ suæ multa cognoscitur ubertate satiasse, plurimos libros 4, copiosas epistolas fecit. Beati quibus scribere (Domino præstante) dignatus est. Planus, doctus, dulcis, parata copia sermonum ad quamcunque partem convertit ingenium. Modo humilibus suaviter blanditur. modo superborum colla confringit, modo derogatoribus suis vicem necessaria mordaci ate restituens. m do virginitatem prædicaus, modo matrimonia casta defendens, modo virtutum certamina gloriosa pravitatis accusans. Sed tamen ubicunque se locus attulit, gentilium exempla dulcissima varietate permiscuit : totum explicans, totum exornans, et per diversa disputationum genera disertus semper et æqualis incedens. Nam cum aliquos libros magna obertate protendat, tamen pro dulcedine dictorum suorum finis ejus semper gratus est. Quem in Bethleem habitasse otiosum non arbitror, nisi ut in

" Ed., plurimis libris, copiosis epistolis fecit beates, quibus scribere (Domino priestante) dignatus est.

b Lampare pro splendere siepe utitur Cassiod.

abyssos in medium reverenter adducens, facir (pric- A terra illa miraculorum ad instar solis, ejus quoque ab O iente nobis lamparet b eloquium.

Is epistolam suam ad Paulinum ex Senatore . presbyterum mirificam destinavit, docens quemadmodum Scripturas div nas adhibita cautela perlegeret; ubi breviter virtutem uniuscujusque libri Veteris et Novi Testamenti mirabiliter indicavit. Quam si ante reperissem, eloquentiæ ipsius cedens, contentus fortasse fueram de eadem parte nihil dicere. Sed quia et ille alia, et nos diversa in opere jam confecto (Domino largiente) conscripseramus, credo qu'd lector diligens et in boc opusculo non inutiliter occupetur. Ille enim scripsit ad divinæ legis novum lectorem, qui tantum erat litteris sæcularibus eraditus, ut ctiam librum de Theodosio principe d pru--suis, ipse quoque martyrii corona (Domino præ- B denter ornateque consecerit. Nec illa tempestate (ut datur intelligi) tantos scriptores suæ partis habuit, quos cum in ordine legere commoneres : quoniam illo tempore milites Christi in gymnasio legis divina salutari adbuc sudore laborabant, inter quos et ipse postea multa conscripsit. Nobis vero fuit causa diversa. Primum, quod ad fratres simplices et impolitos scripsimus instruendos, ut per multos auctores, qui jam nostra atate declarati sunt, collestium Scripturarum plenitudine compleantur; ut non tam ex nobis, qui hujus rei pauperes sumus, quam ex copiosis et antiquis Patribus laudabiliter imbuantur.

> Sed ne aliquid eis deesse possit qui ad studia hujus sa culi non fuerunt, tam de artibus quam de discip inis sœcularium litterarum in secundo volumine bre-C viter credidimus admonendos; ut simplicibus vicis famuletur etiam mundanarum peritia litterarum, quæ præter additamenta quorumdam doctorum a Scripuiris divinis cognoscitur esse progressa. Ita fit ut nec vituperatio de nova præsumptione nos carpat, et de parvo voluminis obsequio [mss., de parvulo nimis obsequio] gratiæ forsitan momenta proveniant.

CAPUT XXII.

De sancto Augustino.

Ipse etiam doctor eximius beatissimus Augustinus. debellator hæreticorum, defensor fidelium, et famoso um palma certaminum, in quibusdam libris nimia difficultate reconditur, in quibusdam sic est planissimus, ut etiam parvulis probetur acceptus; cujus collaudans, modo lapsus in clericis atque monachis D aperta suavia sunt, obscura vero magnis utilitatibus farc ta pinguescunt. Hujus autem ingenii vivacitatem si quis nosse desiderat, libros ipsius Confes-ionum legat : ubi refert omnes mathematicas disciplinas sine magistro se comprehendisse quas aliis sub doctis expositoribus vix datur attingere. Symbolum quoque nostrum, vadem fidei, testimoninum recti cordis, promissionis insolubile sacramentum, frequenti | mss., sequenti | expositione paterecit; ut profundius intel-

At Baromus tom. IV, ad an. Chr. 594, pag. 718, edit. Antuerp., dissentit, et hunc Paulinum diversum esse affirmat a Paulino Nolano episcopo.

d Hujus etiam libri meminit S. Hieronymus epist. ad Paulinum de Institutione monachi, et ipse Paulinus epist. 9 ad sororem. Gennadius in Catalogo appellat cam scriptionem Panegyricum super victoriam tyrannorum, scilicet Maximi et Eugenii.

ligentes illa que credere nos profitemur, cautissime A tanta Latinitatis et Greekatis perida fungeliatur, no promissa servemus. Legen lus est ctiam liber ejusdem udi diversas hæreses post Epiphanium pontificem compendiosa brevitate complexus est; quando null'us sanæ mentis acquiescit ingenium in illas cautes incidere, in quas alterum cognoverit pertulisse naufragium. Illorum siquidem sensus omnino cavendus est, quos provida damnavit Ecclesia. Et si quid tale modo præsumitur, cauta nimis observatione declinetur.

CAPUT XXIII.

De abbate Eugipio et abba'e Dionysio.

Convenit etiam ut presbyteri Eugipii a opera (Vide R. P. Chiffletium ad Ferandum pag. 532) necessario legere debeatis, quem nos quoque vidimus, virum quidem non usque adeo sacularibus litteris erudi- B corporales inquisitus, spiritales semper copias exhitum, sed Scripturarum divinarum lectione plenissimum. Hic ad parentem nostram Probam virginem sacram ex operibus sancti Augustini valde altissimas quæstiones ac sententias, ac diversas res deflorans, in uno corpore necessaria nimis dispensatione collegit, et in trecentis triginta octo capitulis collocavit. Qui codex (ut arbitror) utili er legitur, quando in uno corpore diligentia studiosi viri potuit recondi, quod in magna bibliotheca vix prævalet inveniri.

552 Generat ctiam hodieque catholica Eccle ia viros illustres, probabilium dogmatum decore fulgentes. Fuit enim nostris temporibus et Dionysius monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in utraque lingua valde doctissimus : reddens C actionibus suis quam in libris Domini legerat æquitatem. Scripturas divinas tanta curiositate discusserat atque intellexerat, ut undecunque interrogatus fuisset, paratum baberet competens sine aliqua dilatione responsum. Qui mecum dialecticam legit, et in exemplo [mss., templo] gloriosi magisterii plurimos annos vitam suam (Domino præstante) transegit. Pudet me de consorte dicare quod in me nequeo reperire. Fuit enim in i'lo cum sapientia magna simplicitas, cum doctrina humilitas, cum facundia loquendi parcitas; ut in nullo se vel extremis famulis anteferret, cum dignus esset regum sine dubitatione colloquii, b. Interveniat pro nobis, qui nobiscum orare consueverat, ut cujus hic sumus oratione suffulti, ejus possimus nunc meritis adjuvari. Qui petitus a D Stephano episcopo Salonitano ex Græcis exemplaribus canones ecclesiasticos e moribus suis pares, ut erat planus atque discrtus, magna eloquentie suæ luce [ms. Aud., dulcedine] composuit, ques hodie nsu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur. Ilos etiam oportet vos assidue legere, ne videamini tam salutares ecclesiasticas regulas culpabiliter ignorare. Alia quoque multa ex Græco transtulit in Latinum, quæ utilitati possunt ecclesiasticæ convenire. Qui

Longum est de illo viro cuncta retexere, qui inter reliquas virtutes, hoe babuisse probatur ex mium, nt cum se totum Deo tradidisset, non a pernaretur sacularium conversationibus interesse. Castus nimium cum alienas quotidie videret uxores; mitis, cum furentium vesano turbine pulsaretur. Fundebat lacrymas motus compunctione, cum audiret garrula verbalætitiæ; jejunabat sine exprobratione prandentium. Adeo conviviis gratanter intererat, ut inter epulas beret. Quod si tamen aliquando comederet, parvo quidem cibo, sed tamen escis communibus utebatur. Unde summum genus æstimo patientiæ, inter humanas esse delicias, et abstinentiæ custodire mensuram. Sed ut bona mentis infucata laude referamus, erat 10:us catholicus, totus paternis regulis perseveranter adjunctus [ed. advinctus]; et quidquid possunt legentes per diversos quærere, in illius scientia cognoscebatur posse fulgere. Cujus nomini glorioso aliqua pravi homines calumniose nituntur ingercre, unde sua videantur errata aliquatenus excusare. Sed ille, jam sæculi perversitate derelicta (præstante Domino) in Eccle-iæ pace susceptus [ed., sepultus], inter Dei famulos credendus est habere consortium.

Dicerem adhuc fortasse reliqua de sancto viro, qua: nobis totius probationis veritate comperta sunt; sed necesse est ut propositum nostrum potius exsequamur; ne cum simus debitores alterius promissionis, aliud diu referre importuna loquacitate videamur. Et ut vobis in regulis fidei nulla possit nocere subreptio, legite quas habetis in promptu synodum Ephesinam et Chalcedonensem, nec non et encyclia, id est epistolas confirmationis supradicti concilii. Quae si diligenter excurritis, versutiæ improborum nulla vobis occasione prævalebunt.

CAPUT XXIV.

Quo studio Scriptura sancta cum expositoribus legenda sit.

Demus itaque operam, et pest introductorios libros auctoritate.n cum expositoribus suis sedula intentione curramus, viasque intelligentiæ Patrum labore repertas, pio studio subsequamur, non ad quæstiones vanissimas avida superfluitate tendamus. Quod dictum rationabiliter in tractatoribus probatissimis invenitur, hoc procul dubio credamus esse divinum; si quid dissonum aut discordans Patrum regulis cortigerit inveniri, vitandum esse judicemus. Origo enim savissimi erroris est, in suspectis auctoribus amare

quoscunque libros Græcos in manibus acciperet, Latine sine offensione transcurreret, iterumque Latines Attico sermone relegeret; ut er deves hoc esseconscriptum, quod os cjus inoffensa velocitate fundebat.

[•] De quo Baronius tomo VI Annal. Eccles. ad an. Chr. 534, pag. 574 edit. Antuerp.

b Regum colloquia summo in honore lib. m Var., ej ist. 22.

c Hi canones D'onysii habeutur in mauus**eri**pta e Alatione Canonum Cresconii, ut notat Baronius t mo ! Ann. sub anno Christi 58, § 24, pag. 526.

scriptum est enim: Omnia probate, quod Donum est tenete (I Thess. v, 21). Sed ut in summa quæ sunt dicenda complector, cuncta que antiqui expositores probabiliter dixerunt, sollicita mente tenenda sunt; illa vero quæ ab eis intractata relicta sunt (ne infructuoso labore fatigemur), primum rimanda sunt quas virtutes habeant, aut ad quæ nos etiam instituta perducant, deinde quid nos velint de se legendo contrahere.

Nam licet textus planissimus esse videatur, et historica relatione reluceat, modo tamen aut justitiam [mss., tristitiam] persuadet, aut impietatem redarguit : aut tolerantiam prædicat, aut vitia mobilitatis accusat; aut superblam damnat, aut bona humilitatis nissimos consolatur; aut aliquid tale commemorat, quod ad probos mores incitet, et a nefariis cogitationibus respectu pietatis abducat. Deus enim, si solis bonis præmia polliceretur, benignitas ipsius neglecta tepesceret : si vero malis jugiter minaretur exitium, desperatio salutis præcipitaret [mss., præstaret] ad vitia. Et ideo pius Redemptor pro salute nosira utrumque moderatus est, ut et peccatores denuntiata [ms. Aud., de invita] pœna terreat, et bonis digna præmia compromittat.

Ouapropter ad intentiones librorum generaliter animus erigatur, mentemque nostram in illa contemplatione deligamus quæ non tantum auribus sonai, sed oculis interioribus elucescit. Nam etsi simplex videatur esse relatio, nihil vacuum, nihil otiosum C diosa mente curraiis. divinis litteris continetur; sed semper ad utilitatem aliquam dicitur, quod rectissimis sensibus salubriter hauriatur. Et ideo quando bona referuntur, ad imitationem prot nus nos erigamus; quando facinora punicuda narrantur, operari talia formidemus. Ita fit ut semper aliquid utilitatis acquiramus, si quapropter referentur advertimus.

553 CAPUT XXV.

Cosmographia a monachis legenda.

Cosmographiæ quoque notitiam vobis percurrendam esse non immerito suademus, ut loca singula quæ in libris sanctis legitis, in qua parte mundi sint posita evidenter agnoscere debeatis. Quod vobis provenict absolute, si libellum Julii Oratoris a, quem vo- D bis reliqui, studiose legere festinetis; qui maria, insulas, montes famosos, provincias, civitates, flumina, gentes, ita quadrifaria distinctione complexus est, ut pene n hil libro ipsi desit quod ad cosmographiæ notitiam cognoscitur pertinere.

Marcellinus quoque (de quo jam dixi) pari cura legendus est, qui Constantinopolitanam civitate.n, et urbem Jerosolymorum quatuor libellis minutissima

Ausonius in epist. 16 ad Probum præfectum prætorio meminit i itiani, quem scripsisse Apologos refert, eumque appellat faudi artificem, et paulo Bost Julium. De codem accipienda sunt ista verba Capitolini de filio Maximini Augusti loquentis. Oratore (ait) usus est Julio Titiano, filio Titiani senioris,

totum, et sine judicio defendere velle quod invenis; A narratione [mss., minuti-sima ratione] descripsit. Deinde Pinacem Dionysii discite breviter comprehensom, ut quod auribus in supradicto libro percipitis, pene oculis intuentibus videre possitis.

> Tum si vos notitiæ nobilis cura flammaverit, habetis Prolemæi codicem, qui sic omnia loca evidenter expressit, ut eum cunctarum regionum pene incolam fuisse judicetis. Eoque fiat ut uno loco positi (sicut monachos decet) animo percurratis quod aliquorum peregrinatio plurimo labore collegit.

CAPUT XXVI.

De notis afigendis.

Illud etiam indicandum esse curavimus, ut vos labor noster instrueret, et qualicunque munusculo exaltat; aut impacatos reprimit, aut charitate ple- B studium vestræ sanctitatis ornaret (præstante Domino) quantum aut senex, aut longa peregrinatione (atigatus relegere przevalui, quibusdam codicibus Patrum præsentes notas minio designatas, quæ sunt indices codicum, singulis quibusque locis (at arbitror) competenter impressi. Nam expositioni sus Octateuchi hanc dedimus notam, Oct. Alteram Regum, Reg. Tertiam Psalterii, Ps. Quartam Sa'omonis, Sal. Quintim Prophetarum, Proph. Sextam Hagiographorum, Hag. Septimam Evang-liorum, Ev. Octavam Epistolis apostolorum, Ap. Nonam, Actibus apostolorum et Apocalypsi, Act. et Aaa. Quas in primordiis codicum, quos tamen sub ipso studio transire prævalui, semper ascripsi, at vos illas in textu positas sine ambiguitate possit's agnoscere, si paginas singulas stu-

> Tuncsi placet, qui tamen plurima lectione præsumitis, per tractatores probatissimos imitatio vobis facile subjacebit. Its fiet, ut aliud genus expositionis acutissimum pulcherrimumque nascatur, et quod forsitan priores nostri in commentis suis minime dilucidaverunt, ibi aliquatenus reperiatur esse declaratum. Idiomata quoque legis divinæ, id est proprias dictiones tali pp. charactere signavimus; ut ubicunque reperta fuerint, verba ipsa nulla præsumptione violentur.

CAPUT XXVII.

De schematibus ac disciplinis quæ in Scripturis sacris el earum expositoribus inveniuntur.

Illud quoque commonendum esse credidimus, quoniam tam in sacris litteris quam in expositoribas doctissimis multa per schemata, multa per definitiones, multa per artem grammaticam, multa per artem rhetoricam, multa per diale ticam, multa per discplinam arithmeticam, multa per musicam, multa per disciplinam geometricam, multa per astronomicam intelligere possumus; non abs re esse instituta sæcularium magistrorum, artes scilicet ac disciplinas

qui provinciarum libros pulcherrimos scripsit, et qui dictus est simi sui temporis, quod cuncta imitalus esset. Vide quæ notat Jacob. Sirmondus in epist. ! lib. 1 Sidonii Apollin. Cosmographiæ liber, qui vulgo Æthico tribuitur, in ms. Thuanæo tribuitur Julio Oratori.

gere; quatenus et qui talia didicerunt, breviter admoneantur; et qui latins fortasse legere minime potherunt, aliquid exinde compendiosa brevitate cognoscant. Est enim rerum istarum procul dubio (sicut et Patribus nostris visum est) utilis et non refugienda cognitio, quando cam in litter's socris tanquam in origine generalis perfectieque sapientiæ ubique reperis esse diffusam. Nam cum ibi reddita fuerint atque monstrata, sensus vester ad intelligendum modis omnibus adjuvatur.

Sit ergo antiquorum labor opus nostrum; ut quod il i latius plurimis codic bus ediderunt, nos brevissime (sicut jam dictum est) secundo volumine collecta p indamus. Et quod illi ad exercendas versutias derivarunt, nos ad veritatis obsequia laudabili devosione revocemus; quatenus quæ inde furtive sublata sunt, in obsequium rectæ intelligentiæ honesta conditione reddautur. Opus quidem (ut arbitror) necessarium, sed considerata difficultate perarduam, in duobus libris comprehendere velle divinarum et humanarum fontes copiosissimos litterarum. Ubi Sedulii versus illi dicendi sunt:

Grandia pos o quidem : sed tu dare grandia nosti, Quem magis offendit, quisquis sperando tepescit.

CAPUT XXVIII.

Quid agendum a monachis qui artes in libro sequenti positas non intelligunt.

Quod si quorumdam simplicitas fratrum non pore, quia pene brevitas omnis obscura est, sufficiat eis summation rerum divisiones, utilitates, virintesque > perpendere, ut ad cognoscendam legem divinam fervida mentis intentione rapiantur. Per diversos enim sanctissimos Patres invenient, unde desideriom suum plenissima possint ubertate satiare. Tantum sit legendi sincerus affectus, et intelligendi sobrium votum. Tunc salutaris assiduitas eruditos efficie! . quos in prima fronte profunditas lectionis exterrait : 554 quia non tantum litterati, sed etiam qui litteras nesciunt, accipiunt a Deo sapientiam.

Sciamus tamen non in solis litteris positam esse prudentiam, sed perfectam sapientiam dare Denm unicuique prout vult. Nam si tantum in litteris esset scientia rerum bonarum, qui litteras nesciunt, utique D rectam sapientiam non haberent. S'd cum multi agrammati [mes., agra mentis, id est, a gratia mentis] ad verum intellectum perveniant, rectamque fidem percipiant coelitus aspiratam, dobium non est puris ac devotis sensibus Deum concedere, quod eis judicat expedire. Scriptum est enim : Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum (Psat. xcm, 12). Quapropter act bus bonis t orationibus assiduis hoc petendum est, ut ad veram fidem operaque sanctissima, obi est vita nostra perpetua (Dom no comit inte) veniamus. Legitur enim: Nisi Dominus

· Hojos meminit Lampridius in Vita Alexandri Severi pag. 559. Et Palladius Rutilius in mense Apri i sub titulo 5, de hortis : Rem miram (ait) de ocimo

cum suis divisionibus in sequenti Ilbro paucis attin- A ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædif:-cant eam (Psal. cxxvi, 1).

> Verumtamen nec illad Patres sanctissimi decreverunt, ut sacularium litterarum studia respuantur. quia exinde non minimum ad sacras Scripturas intelligendas sensus noster instruitur; si tamen, divina gratia suffragante, notitia ip arum rerum sobrle ac rationabiliter inquiratur; non ut in ip-is habeamus spem provectus [ed., profectus] nostri, sed per ipsa transeuntes, des deremus nobis a Patre luminum proficuam salutaremque sapientiam debere concedi. Quanti enim philosophi harc solummodo lectitantes, ad fontem sapientiæ non venerunt, et vero lumine privati, ignorantiæ cæcitate demersi sunt! Queniam, sicut a quodam dictum e-t: Nunquam potest plenis-B sime investigari, quod non per viam suam quæritur.

Multi iterum Patres nostri talibus litteris eruditi, et in lege Domini permanentes, ad veram sapientiam pervenerunt, sicut beaus A igu tinus in libro de Doetrina Christiana meminit (Lib. 11, cap. 4), dicens: Non aspicinius quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus, et doctor suavissimus, et martyr beatissimus; quanto Laciantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius; nos addimus Ambrosium, ipsumque Augustiumin, atque Hieronymum, multosque alios innumerab les Griccos. Hoe etiam ipse fidelissimus Der famulus Mayses fecit; de quo scriptum est (Act. vn, 22), quod eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum. Quos [ms. And., Quod nos imitantes, can issime quidem ac incuntuerit que sunt in se juenti libro deflorata cognosce- C canter utrasque doctrinas, si possumus, legere festinemus. Quis enim audest habere dubium, ubi virorum talium mul.iplex præcedit exemplum? Scientes plane (sicat sæpe jam dictum est) rectam veramque sapientiani Dominum posse concedere, sicut ait liber Sapientize : Sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et permanet in ælernum (Eccle. 1, 1).

Quapropter toto nisu, toto labore, totis desideriis exquiramus, ut ad tale tantumque munus, Domino largiente, pervenire mercamur. Hoc enim nobis est s:lutare, proficuum, gloriosum, perpetuum, quod [ed . quoniam] nulla mors, nulla mobilitas, nulla possit separare oblivio; sed in illa suavitate patria, cum Domino faciet æterna exsultatione gaudere. Quod si alicui fratrum (ut meminit Virgilius)

Prigidus obstiterit circum præcordia sauguis; ui nee humanis nec divinis litteris perfecte possit erudiri, aliqua tamen scientiæ mediocritate suffultus, eligat certe quod sequitur:

Rura milii, et rigui placeant la vallibus amnes. Quia nec ipsum est a monachis alienum hortos colere, agros exercere, et pomorom fecunditate gratulari : legitur enim in psa'mo centesimo vigesimo septimo : Labores manuum tuarum manducabis : Beatus es, et bene tibi erit (Psal. CXXVII, 2).

Quod si hujus studii requirantur auctores, de hortis scripsit pulcherrime Gargilius Martialis 4, qui et

Martialis affirmat. Idem in mense Mutio tit. 9. Has omnia Gargilius Matialis ascernit.

posuit, ut ex illius commentarii lectione (præstante Domino) unusquisque et saturari valeat et sanari; quem vobis inter alios codices reliqui. Pari etiam modo in agris colendis, in apibus, in columbis, nec non et piscibus alendis inter cæteros Columella et Æmilianus auctores probabiles exstiterunt. Sed Columella sexdecim libris per diversas agricultur:e species eloquens ac facandus illabitur, disertis potius quam imperitis accommodus; ut operis ejus studiosi non solum communi fructu, sed etiam gratissimis epulis expleantur. Emilianus a etiam facundissimus explanator duodecim libris de hortis, vel pecoribus aliisque rebus plenissima [ed., planissima] lucidatione disscruit; quem volis inter alios lectitandum (Domino præstante) dereliqui.

1143

Ilæc tamen cum peregrinis atque ægrotantibus præparantur, fiunt cœlestia, quamvis videantur esse terrena. Quale est chim languentes aut dulcibus pomis reficere, aut columbarum fetibus enutrire, aut piscibus alere, aut mellis suavitate mulcere? Nam cum vel aquam frigidam Dominus in nomine suo pauperibus præcipiat offerei (Matth. x, 42), quanto gratius erit diversis egentibus escas suavissimas dare, pro quibos in judicio fructum multiplicata possitis mercede percipere! Non debet negligi undecunque p test homini probabiliter subveniri.

CAPUT XXIX.

De positione monasterii Vivariensis sive Castelliensis.

Invitat signidem vos locus Vivariensis monasterii C ad multa peregrinis et egentibus præparanda, quando habetis hortos irriguos, et piscosi amnis Pel enæ fluenta vicina; qui nec magnitudine undarum suspectus habetur, nec exiguitate temnibilis. Influit vobis arte moderatus, ubicunque necessarius judicatur, et hortis vestris sufficiens et molinis [lege molendinis]. Adest enim cum desideratur, et cum vota compleverit, remotus ab-cedit. Sic quodammodo ministerio [ed., monas erio] devotus existens, ut nec oneret [mss., horret] importunus, nec possit desse cum quæri ur. Maria quoque vobis ita subjacent, ut piscationibus variis pateant; et captus piscis, cum libuerit, vivariis possit includi. Fecimus enim illic (juvante Domino) grata 555 receptacula, ubi sub claustro fideli vagetur piscium multitudo; ita consentanea D quariorum b mihi studia (si tamen veraciter seribant) montium speluncis, ut nullatenus se sentiat captum, cui libertas est escas sumere, et per solitas se cavernas abscondere. Balnea quoque congruenter argris præparata corporibus jussimus ædificari, ubi fontium perspicuitas decenter illabitur, quæ et p tui gratissima cognoscitur et lavacris. Ita it ut monasterium

Existimo intelligi illum qui dicitur Palladius Ru-ulius Taurus Æmilianus vir illustris, qui scripsit li-bros de Rerustica, et hodie exstant edi i. Ilic ctiam noninatur ab Isidoro Originum lib. xvn. cap. 1. Vide quæ de propriis nominibus mediæ ætatis observavit Jac. Sirmondus in Præfat. ad Sidonium Apollin.

In fragmento damnationis Theodori episcopi Casarze Cappadociz facta a Vigilio papa: Qui domui

nutrimenta olerum, et virtutes corum diligenter ex- A vestrum potius quæratur ab aliis, quam vos extranca loca juste desiderare possitis. Verum hac, ut scitis, oblectamenta sunt præsentium rerum, non spes futura fidelium; istud transiturum, illad sine fine est mansurum. Sed illic positi, ad illa potius desideria transferamus, quæ nos faciant regnare cum Christo.

> Cassianum presbyterum, qui conscripsit de Institutione fidelium monachorum sedulo legite, et libenter audite. Qui inter ipsa in tia sancti propositi, ocio principalia vitia dicit esse fugienda. Hic noxios motus animorum ita competenter insinuat, ut excessus suos hominem pene videre fac at et vitare compellat, quos antea confusione caliginis ignorabat. Qui tamen de libero arbitrio a beato Prospero jure culpatus est. Unde monemus ut in rebus talibus excedentem sub B cautela legere debeatis. Cuins dicta Victor Martyritanus [mss., Mariaritanus] Afer episcopus ita (Domino juvante) purgavit, et quæ minus erant addidit, ut ei rerum istarum palma merito conferatur. Quem inter alios de Africæ partibus cito nobis credimus esse dirigendum. Cætera vero genera monachorum vehementer accusat. Sed vos, charissimi fratres (Deo juvante), cas partes eligite, quas salubriter cognoscitur ille laudasse.

Nam si vos in monasterio Vivariensi (sicut credere dignum est), divina gratia suffragante, cœnobiorum consuctudo competenter erudiat [ed., audiat. Baron., adjuvatj, et aliquid sublimius defæcatis animis optare contingat, habetis montis Castelli secreta suavia, ubi velut anachoritæ (præstante Domino) feliciter esse possitis. Sunt enim remota et imitantia [ed., emicantia] eremi loca, quando muris pristinis ambientibus probantur inclusa. Quapropter vobis aptum erit elgere exercitatis jam atque probatissimis, illud habitaculum, si prius in corde vestro fuerit præparatus ascensus. Legendo enim cognoscitis unum de duobus, quid aut desiderare aut tolerare possitis. Tantum est, ut conversationis probitate servata, qui non valet alios sermonibus docere, morum vid. licet instruat sanctitate.

CAPUT XXX.

De antiquariis et commemoratione or hographie.

Ego tamen sateor votum nieum, quod inter vos quacunque possunt corporeo labore compleri, aninon immerito forsitan plus placere; quod et mentem suam relegendo Scripturas divinas salubriter instruant, et Domini præcerta scribendo, longe lateque disseminent. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, silutem mortalibus tacitam dare, et contra diaboli

tuæ sedens antiquarios pretio charo indultos, es que iurala le voce non ess, facturem usque constituium lempus frequentius firmaveras, conscripsisti. Ubi puto ka debere, antiquarios pretio charo conducens. Petrus Damiani in epistola apud Baronium tom. XI, pag-294: Licet ego dictare forte quid valeam, dessi antiquarius qui transcribat.

subreptiones illicitas calamo atramentoque pugna- A depictas (ni fallor) decenter expressimus; ut qualem re. Tot enim vulnera Satanas accipit quot antiquarius a Domini verba describit. Uno itaque loco situs. operis sui disseminatione per diversas provincias vadit. In locis sanctis legitur labor ipsius : audiunt populi, unde se a prava voluntate convertant, et Domino pura mente deserviant. Operatur absens de opere suo. Nequeo dicere vicissitudinem illum de tot bonis [ed., doctorum bonis] non posse percipere, si tamen non cupiditatis ambitu, sed recto studio talia noscatur esticere. Verba cœlestia multiplicat homo, et quadam significatione comprobabili (si fas est dicere) tribus digitis scribitur, quod virtus sanciæ Trinitat's effatur. O spectaculum bene considerantibus gloriosum! Arundine currente verba cœlestia describuntur, ut unde diabolus caput Domini in pas- B sione fecit percuii, inde ejus callidatas possit exstingui. Accedit etiam laudibus eorum, quod factum Domini aliquo modo videntar imitari, qui legem suam (licet figuraliter six dictum) omnipotentis digiti operatione conscripsit. Multa quidem sunt quæ de tam insigni arte referantur; sed sufficit eos dici librarios qui libere [ed., libræ Domini] Domino justitiæque deserviunt.

Sed ne tanto bono mutatis litteris, scriptores verba vitiosa permisceant, aut ineruditus emendator nesciat errata corrigere, orthographos antiquos legant, id est, Vellium Longum, Curtinm Valerianum, Papyrianum, Adamantium Marry ium de V et B, ejusdem de princis, mediis atque ultimis syllabis, ejusdem de B aspiratione, sed et Focam de differentia generis. Quos ego, quantum potui, studiosa curiositate collegi. Et ne quempiam memoratorum codicum obscuritas derelicta turbaret : quoniam antiquarum declinationum permistione pro maxima parte confusi [ed., propriæ partes confusæ] sunt, magno studio laboris incubui, ut in libro sequestrato atque composito qui inscribitur de Orthographia, ad vos defloratæ regulæ pervenirent, et dubietate sublata liberior animus viam emendationis incederet. Diomedem queque et Theoctistum aliqua de tali arte conscripsisse comperimus; qui si inventi suerint, vos quoque eorum deflorata colligite. Forte et alios invenire possitis. per quos notitia vestra potius instruatur. Isti tamen nem vobis caliginem ignorationis abscindent; ut quod hactenus ignoratum est, habeatur ex maxima parte notissimum.

His etiam addidimus in codicibus cooperiendis doctos artifices; ut litterarum sacrarum pulchritudinem facie- desuper decora vestiret : exemplum illud dominicæ figurationis ex aliqua parte forsitan imitantes, qui eos quos ad cœnam æstimavit invitandos, in g!oria cœlestis convivii stolis nuptialibus operuit. Quibus multiplices species facturarum in uno codice

 Ilic fere D. Hieronymus in Epitaphio Nepotiani in fine : Hoe ipsum quod dicto, quod scribitur, quod relego, quod emendo de vita mea tollitur, quot punctu maluerit 556 studiosus tegumenti formam ipse sibi possit eligere. Paravimus etiam necturois vigiliis mechanicas lucernas, conservatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutrientes incendium, quæ humano ministerio cessante, prolixe custod ant uber. rimi luminis abundantissimam claritatem : ubi olei pinguedo non deficit, quamvis flammis ardentibus jugiter torreatur.

Sed nec horarum modulos passi sumus vos ullatenus ignorare, qui ad magnas utilitates humani generis noscuntur inventi. Quapropter horologium vobis unum, quod solis claritas indicet, præparasse cognoscor; alterum ve: o aquatile, quod die noctuque horarum jugi er indicat quantitatem : quia frequenter nonnullis diebus solis claritas abesse cognoscitur, miroque modo in terris aqua peragit, quod solis flammeus vigor desuper modulatus excurrit. Ita, quie natura divisa sunt, ars humana fecit ire concorditer: in quibus fides rerum tanta veritate consistit, ut quod ab utrisque geritur, per internuntios æstimes esse constitutum. Hæc ergo procurata sunt, ut milites Christi certissimis sign's admoniti, ad opus divinum exercendum, quasi tubis clangentibus evocentur.

CAPUT XXXI.

De monachis curam infirmorum hibentibus.

Sed et vos alloquor fratres egregios, qui humani corporis salutem sedula curiositate tractatis, et conlittera trifariam in nomine posita, et Eutychen de C fugientibus ad loca sanctorum, officia beatæ pietatis impenditis : tristes passionibus alienis, de periclitantibus mæsti, susceptorum dolore confixi b, et in alie-Lis calamitatibus mœrore proprio semper attoniti; ut sicut artis vestræ peritiam decet [ed., peritia docet|, languentibus sincero studio serviatis, ab illo mercedem recepturi, a quo possunt pro temporalibus æterna retribui. Et ideo discite quidem naturas herbarum, commixtionesque specierum sollicita mente tractate: sed non ponutis in herbis spem, non in humanis consiliis sospitatem (Eccli. xxxviii, 4). Nam quamvis medicina legatur a Domino constituta, ip e tamen sanos efficit, qui vitam sine dubitatione [ed., fine | concedit; scriptum est enim: Omne quod facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini Jesu facite, qui memorati sunt, si assiduo studio relegantur, om- D gratias agentes Deo et Patri per ipsum (Coloss. III, 17). Quod si vobis non fuerit Græcarum litterarum nota facundia, imprimis habetis herbarium Dioscoridis, qui herbas agrorum mirabili proprietate disseruit atque depinxit. Post hæc, legite flippocratem atque Galenum Latina lingua conversos, id est Therapeutica Galeni ad philosophum Glanconem destinata, et anonymum quemdam, qui ex diversis auctoribus probatur esse collectus. Deinde Aurelii Cælii de Medicina, et Hippocratis de Herbis et curis, diversosque alios medendi arte compositos, quos vobis in biblio-

notarii, tot meorum sunt damna temporum.

b Sie Paulinus epist. de Gazophyla, Symmachus lib. 1:1, epist. 39.

thecæ nostræ sinibus reconditos, Deo auxiliante, A bujus sæculi (sicut de beatis legitur) transcunte:, ad dereliqui.

CAPUT XXXII.

Exhortatio Cassiodori ad monachos et abbates Chalcedonium et Geruntium.

Quapropter omnes, quos monasterii septa concludunt, tam Patrum regulas quam præceptoris proprii jussa servate, et libenter quæ vobis salubriter imperantur efficite: quia magnæ remunerationis est præmium sine aliquo murmure præceptis salutaribus obcdire. Vos autem viros sanctissimos abbates Chalcedonium et Geruntium deprecor, ut sic cuncta disponatis, quatenus gregem vobis creditum (præstante Domino) ad beatitudinis dona perducere debeatis. Peregrinum igitur ante omnia suscipite, eleemosy- B in nubibus, frequenter commovet fundamenta terranam date, nudum vestite, esurienti panem frangite: quoniam iste vere dicendus est consolator, qui miseros consolatur. Ipsos autem rusticos qui ad vestrum monasterium pertinent, bonis moribus erudite, quos adjectarum pensionum pondere non gravetis; scriptum est cuim: Jugum meum suave est, et onus meum leve (Matth. x1, 30). Illud vero quod familiare rusticis comprobatur, furta nesciant, lucos colere prorsus ignorent, vivant innoxio proposito et simplicitate felici. Secundo illis ordo conversationis purissimus unponatur, frequenter ad monasteria sancta conveniant, ut erubescant vestros se dici, et non de vestra institutione cognosci. Sciant eilain Deum übertatem agris corum dignanter infundere, si cum sideliter consueverint invocare.

Facta [ed., Data] est itaque vobis quædam urbs propria, cives religiosi: in qua si concorditer et spiritualiter (Domino præstante) transigitis, cœlestis jam patriæ præfiguratione gaudetis. Nolite amare desidiam, quam Domino cognoscitis odiosam. Præsto vobis sunt sanctarum Scripturarum instrumenta dogmatica cum expositoribus suis, qui vere sunt florigeri campi, cœlestis paradisi poma suavia, unde et fideles animæ salubriter imbuantur, et linguæ vestræ non caduco, sed fructifero nimis instruantur eloquio. Quapropter desideranter introite mysteria Domini, ut sequentibus iter indicare possitis : quia magaæ verecundiæ pondus est habere quod legas, et ignorare quod doceas. Et ideo futuræ beatitudinis memores, vitas Patrum, confessiones fidelium, passiones martyrum legite constanter (quas inter alia in epistola sancti Hieronymi ad Chromatium et Heliodorum destinata*, procul dubio reperitis) qui per totum orhem terrarum floruere; ut sancta imitatio vos provocans, ad cœlestia regna perducat. Scientes quia non solum in agone sanguinis, aut in virginitate carnis positæ sunt coronæ, sed et omnes qui (juvante Deo) vitia sui corporis vincunt, recteque credunt, palmam sanciæ remunerationis accipiunt. Sed ut facilius (sicut dictum est) mortiferas mundi delectationes, noxiaque blandimenta, Domino præstante, vincatis, et sitis

illud semper primi psalmi festinate remedinu salutare, ut legem Domini diebus noctibusque meditemini. Tune non inveniet inimicus protervus locum, cum totum Christus occupaverit animum. Nam et Pater 557 Ilieronymus pulchre complexus est, dicens (Epist. 4 ad Rusticum): Ama lectionem Serinturarum, et carnis vitia non amabis.

Dicite mihi, vici prudentissimi, quid beatius quam illum habere propitium, quem iratum non valemus effagere? Nam si præfectum vox præconis enuntiet, si carpentum b ipsius strepentibus rotis transire moscamos, nonne omnes voluptates cordis abjicimus, dum aspectum ipsius reverentiamque metuimus! Deus intonat per convexa cœli, fulgura demonstra rum, et, prob dolor! præsentia ipsins non timetur, qui abique totus et omnipotens esse cognoscitur. Quapropter absentem Judicem non credamus, et rei ad opsius tribunalia non veniemus. Oui minus peccat, gratias agat, quoniam non est desertus a Domini misericordia, ut præceps laberetur ad vitia. Qui plurimum deliquit, incessanter exoret; nemo se ad excusationes perfidas et subdola vota convertat. Reos nos fateamur, qui absolute delinquimus. Nihil est stultius quam illi velle mentiri, cui nullatenus probatur illudi. Parata est misericordia, si petatur mente purissima. Nulla est causa deterior apud pium Judicem, nisi quando subjectus suam negligit sospitatem.

Oremus ergo, fratres charissimi, quatenus qui hamano generi tam magna largitus est, ut ovem perditem reportare suis humeris dignareter, et per incorporationis beneficium rumperet vincula percatorum, ut ignaris atque alienatis fidei arcina patefaceret, baptisma donaret, martyrium concederet, elecmosynas fieri suaderet, sancta quoque nos orationis institutione purgaret, remittere nos fratribus peccata præciperet, ut ipse quoque similiter debita nostra laxaret, ut converteremus errantes, qua!enus erroris nostri ligamina solverentur; ut pœnitentiam summo studio quæreremus, ut haberemus abundantiam charitatis erga Deum et proximum nostrum. Super his etiam communicationem corporis et sanguinis sui clementissimus Redemptor indulsit; quatenus pietas Creatoris hinc maxime possit intelligi, cum nos tantis beneficiis (si tamen eum puro corde quæramus) fecisset absolvi. Addat ipse quoque nunc cumulum muncribus suis, sensus nos ros illuminet, corda nostra purificet, ut Scripturas sanctas mente purissima cognoscere mercamur, et mandata ipsius suffragante nobis ejus gratia compleamus.

CAPUT XXXIII.

Oratio Cassiodori.

Præsta, Domine, legentibus provectum [cd., profectum], quærentibus legem tuam peccatorum omnious

Baronius Præfat, in Martyrolog, Roman, cap. 7, dubitat an sit Hieronymi.

b Præfectus Urbis earpento ferebatue. Vide Varia . lib. vi, cap. 5.

remissionem; ut qui desiderio magno ad lumen Scri- A n s per tuam defensionem concede servari, quales pturarum tuarum pervenire cupimus, nullis peccatis caligantibus obscuremur. Attrahemos ad te virtute omnipotentiæ tuæ; non relinquas sua voluntate vagari quos pretioso sanguine redemisti. Imaginem tuam in nobis non sinas obscurari, que si te præstante [ed., præsente] defendatur, semper egregia est. Non diabo'o, non nobis liceat tua dona subvertere, quia totum fragile est quidquid tibi nititur obviare. Audi nos, pie Rex, contra peccata nostra, et prius illa a nobis remove, quam nos per ea juste possis in tua examinatione damnare.

Quid nostra nobis insidiatur iniquitas, quid contra nos delicta confligunt, creaturam tuam evertere cupiunt, que nulla substantie firmitate consistunt? Dicat certe diabolus, cur nos insaturabili dolore per- B hominum! hic nos ab illo indulgentia tua libera, qui sequitur. Nunquid illi consilium dedimus, ut tibi Domino superbus existeret, et de beatitudine collata caderet, cum tantæ per te virtutis insignia possideret? Sufficiat quod nos in Adam perculit. Quare nos quotidianis deceptionibus impius calumniator insequitur? Et sicut ille a gratia tua per culpam suam eccidit, nos quoque ut ab cadem separemur, exquirit. Concede, Domine, contra hostem crudelissimum, pium ture defensionis auxilium; ut sicut ille fragilitatem nostram non desinit impetere, ita tuis possit viribus confusus abscedere. Non permittas, bone Rex, in nobis savissimum hostem sua vota complere, qui te graviter elegit offendere. Quid nos sicut leo rugions circuit, quærens quem devorare contendit (I Petr. v, 8)? Semel illi in baptismate sacro renuntiavimus, C vicem pio Domino supplicemus! semel tibi, Domine, credere professi sumus; tales

nos fieri per aquam regenerationis, Creator altissime, præstitisti. Qui tui esse cæpimus, alium dominum nesciamus. Tua gratia redempti sumus, tua mandata te donante faciamus. Si nos relinquis, ille nos tergiversator invadit; indefectus atque impudens semper assistit, lucra sua computans humanas ruinas. Blanditur, ut decipiat: instigat, ut perimat; maxime per corpus nostrum animas decipit; et ita labilis per desideria humana diffunditur, ut nulla pene providentia, nullo prorsus consilio sentiatur. Longum est per cuncta discurrere. Tali quis possit obsistere, nisi tu, Domine, illi decreveris obviare? Quid enim de nobis possit facere, qui te in nostro corpore ausus fuit per subdola machinamenta tentare? Exaudi nos, o custos nos trahere nititur ad gehennam. Cum illo sortem non habeamus, ut tecum, Domine, habere possimus. Vindica fabricam tuam ab illo qui destruit; damuari alios non faciat, qui seipsum damnavit; sed potius ille cum suis percat, qui perdere cuncta festinat.

Epilogus. - Eia nunc, charissimi fratres, festinate in Scripturis sanctis proficere, quando me cognoscitis pro doctrinæ vestræ copia, adjutorio dominicæ gratiæ, tanta vobis et talia congregasse. Conferte nunc legentes vicissitudinem rerum, ut pro me jugiter Domino supplicare dignemini : quoniam scriptum est : Orate pro invicem, ut salvemini (Jacob., v, 16). O inæstimabilis pietas virtusque Createris, quando in commune utile esse promittitur, si pro nobis in-

M. AURELII CASSIODORI DE ARTIBUS AC DISCIPLINIS LIBERALIUM LITTERARUM.

PRÆFATIO.

558 Superior liber, Dontino præstante, completus, Institutionem videlicet divinarum continet lectionum; bic triginta tribus titulis noscitur comprehensus. Qui numerus ætati dominicæ probatur accommodus, quando mundo peccatis mortuo æternam vi:am præstitit, et præmia credentibus sine fine concessit. ... Nunc tempus est ut aliis septem titulis sæcularium lectionum præsentis libri textum percurrere debeamos; qui tamen calculus per septimanas sibimet succedentes in se continue revolutus, usque ad totins orbis finem semper extenditur.

Sciendum est plane quoniam frequenter quidquid continuum atque perpetuum Scriptura sancta vult Intelligi, sub isto numero comprehendit; sicut dicit David : Septies in die laudem dixi tibi (Psal. xcvm, 161); cum tamen alibi profiteatur : Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo (Psul. xxxIII, 2). Et Silomon : Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem (Prov. 1x, 1). In

Exodo quoque dixit Dominus ad Moysen: Facies lucernus septem, et pones eas super candelabrum, ut luceunt ex adverso (Exod. xxv, 37). Quem numerum Apocalypsis in diversis rebus omnino commemoral (Apoc. 1, 4, 11, 12); qui tamen calculus ad illud nes æternum tempus trahit, quod non potest habere defectum. Merito ergo ibi semper commemoratur, ubi perpetuum tempus ostenditur.

Sic arithmetica disciplina dotata est, quando rerum opifex Deus dispositiones suas sub numeri, ponderis et mensuræ quantitate, constituit; sicut ait Salomon: Umnia in numero, mensura et pondere secisti (Sap. x1, 21). Creatura siquidem Dei sic numero facta cognoscitur, quando ipse in Evangelio ait: Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt (Matth. x, 30). Sic creatura Dei constituta est in mensura, sicut ipse in Evangelio testatur : Quis autem restrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum (Matth. vi, 27)? Item Isaias propheta manu (Isai. xL, 12). Rorsus creatura Dei probatur facta sub pondere; sicut ait in Proverbiis Salomon: Et librabat fontes aquarum, et paulo post: Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram (Prov. viii, 28, 29). Quapropter, opere Dei singularizato, magnificæ res necessaria definitione conclusæ sunt; ut sicut cum omnia condidisse credimus, ita et quemadmodum facta sunt aliquatenus disceremus.

Unde datur intelligi mala opera diaboli nec poudere, nec mensura, nec numero contineri : quoniam quidquid agit iniquitas, justitize semper adversum est; sicut et tertius decimus Psalmus meminit, dicens: Contritio et inselicitas in viis eorum, et viant pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante ocu!os corum (Psal. x111, 3). Isaias quoque dicit : Dereli- R querunt Denm Sabaoth, et ambulaverunt per vias distortas. Revera mirabilis et summe sapiens Deus, qui omnes creaturas suas singulari moderatione distinxit, ne aliquid corum fœda confusio possideret. Unde Pater Augustinus in libro iv de Genesi al litteram minutissime disputavit.

Modo jam secundi voluminis intremus initia, quæ paulo diligentius audiamus [llic incipiunt mss. cod.]: Intentus nobis est de arte grammatica, sive rhetorica vel de disciplinis aliqua breviter velle conscribere; quarum rerum principia necesse est nos inchoare; dicendumque prius est de arte grammatica, quæ est videlicet origo et fundamentum liberalium litterarum.

Liber autem dictus est a libro, id est arboris cortice dempto atque liberato, ubi ante copiam charta- C rum antiqui carmino describebant. Scire autem deberaus, sicut Varro dicit, utilitatis alicujus causa omnium artium exstitisse principia.

Ars vero dicta est, quod nos suis regulis arctet 559 atque constringat. Alii dicunt a Græcis hoc tractum esse vocabulum, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est a virtute doctrinæ, quana diserti viri uniuscujusque bonæ rei scientiam vocant.

Secundo de arte rhetorica, quæ propter nitorem ac copiam eloquentiæ suæ, maxime in civilibus quæstionibus, necessaria nimis et honorabilis æstimatur.

Tertio de logica, quæ dialectica nuncupatur. llæc, quantum magistri sæculares dicunt, di-putationibus subtilissimis ac brevibus vera sequestrat a D falsis.

Quarto de mathematica, quæ quatuor complectitur disciplinas, id est arithmeticam, geometricam, musicam et astronomicam. Quam mathematicam Latino sermone doctrinalem possumus appellare; quo nomine licet omnia doctrinalia dicere valcamus quæcunque docent hæc sibi tamen commune vocabulum propter suam excellentiam proprie vindicavit; ut Poeta dictus, intelligitur Virgilius; Orator enuntiatus, advertitur Cicero; quamvis multi et poetæ et oratores in Latina lingua esse doceantur; quod etiam de Homero atque Demosthene Græcia facunda concelebrat.

Mathematica vero est scientia quæ abstractam

dicit : Qui colum metitur palmo, et terram tenet clausa A considerat quantit tem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu a materia seperante:, vel ab aliis accidentibus, sola ratiocinatione tractamus. Sic totius voluminis ordo quasi quodam vade [ed., vado] promissus est.

> None quemadmodum pollicita sunt, per divisiones definitionesque suas, Domino juvante, reddamus: quia duplex quodaminodo discendi genus est, quando et linealis descriptio imbuit diligenter aspectum, et per [ed., pos] aurium præparatum intrat auditem. Nec illud quoque tacebimus, quibus anctoribus tam Græcis quam Latinis, quie dicimus, exposita elaruerunt; ut qui studiose legere voluerit, quibusdam compendiis [mss. Reg. et Sang., competentiis] introductus, lucidius majorum dicta percipiat.

CAPUT PRIMUM.

INSTITUTIO DE ARTE GRAMMATICA.

Grammatica a litteris nomen accepit, sicut vocabuli ipsius derivatus sonus ostendit; quis primus omnium Cadmus sexdecim tantum legitur invenisse, easque Græcis studiosissimis tradens, reliquas ipsi vivacitate animi suppleyerunt. De quarum formulis atque virtutibus, Ilelenus atque Priscianus subtiliter Attico sermone locuti sunt. Grammatica vero est peritia pulchre loquendi ex poetis illustribus, oratoribusque [mes., auctoribus] collecta. Ossicium ejus est sine vitio dictionem prosalem metricamque componere. Finis vero elimatæ locutionis vel sc. ipturæ, iuculpabili placere peritia.

Sed quamvis auctores superiorum temporum de arte grammatica ordine diverso tractaverint, sui-que sæculis honoris decus habuerint, ut Palæmon, Phocas, Probus et Censorinus, nobis tamen placet in medium Donatum deducere, qui et pueris specialiter aptus, et tironibus probatur accommodus. Cujus gemina commenta reliquimus, ut supra quod ipso planus [ms. Sanger., Latious] est, flat clarior duplicher explanatus. Sed et sanctum Augustinum propter simplicitatem fratrum breviter instruendum, aliqui de eodem titulo scripsisse reperimus, quæ vobis lecuitanda reliquimus: ne quid rudibus deesse videatur, qui ad tantæ scientiæ culmina præparantur.

Donatus igitur in secunda parte ita disceptat.

De voce articulata.

De littera.

De syllaba.

De pedibus.

D.: accentibus.

De posituris seu distinctionibus.

Et iterum de partibus orationis octo.

De schematibus.

De etymologiis.

De orthographia.

Vox articulata est aer percussus, sensibilis audita, quantum in ipso est.

Littera est pars minima vocis articulatæ.

Syllaba est comprehensio litterarum, vel unius vocalis equntiatio, temporum capax.

Pes est syllabatum et temporum certa dinume- A ratio.

Accentus est vitio carens vocis artificiosa pronun-

Positura sive distinctio est moderatæ pronuntiationis apta repansatio.

Partes autem orationis sunt octo: nomen, pronopsen, verbum, adverbium, participium, conjunctio, praepositio, interjectio.

Nomen est pars orationis cum casu, corpus ant rem proprie communiterve significans; proprie, ut Roma, Tiberis; communiter, ut arbs, flucius.

Pronomen est pars orationis quæ, pro nomine posita, tantumdem pene significat, personamque interdum recipit.

Verbum est pars orationis cum tempore et persona ${\bf B}$ sit e casu.

Adverbium est pars orationis que, adjecta verbo, significationem ejus explanat atque implet; ut, jam faciam vel non faciam.

Participium est pars orationis dicta quod partem capiat nominis, partemque verbi; recipit enim a nomine genera et casus, a verbo tempora et significationes, ab utroque numeros et figuras.

Conjunctio est pars orationis adnectens ordinansque sententiam.

Prepositio est pars orationis que, preposita aliis partibus orationis, significationem carum aut mutat, aut complet, aut minuit.

Interjectio est pars orationis significans mentis affectum voce incondita.

Schemata sunt transformationes sermonum 560 vel sententiarum, ornatus causa positæ; quæ a quodam artigrapho nomine Sacerdote collecta, fiunt numero nonag nta octo; ita tamen ut quæ a Donato inter vitia positi sunt, in ipso numero collecta claudantur. Quod et mihi quoque durum videtur vitia dicere, quæ anctorum exemplis, et maxime legis divinæ auctoritate firmantur. Hæe grammaticis oratoribusque e mmunia sunt; quæ tamen in utraque parte probabiliter reperiuntur aptata.

Addendum est etiam de ctymologiis et orthographia, de quibus al os scripsisse certissimum est. Etymologia est aut vera aut verisimilis demonstratio, declarans ex qua origine verba descendant.

Orthographia est rectitudo scribendi nu'lo errore vitia:a, que manum componit et linguam. Hee breviter dicta sufficiant.

Casterum qui ea voluerit latius pleniusque cognoscere cum præfatione sua codicem legat, quem nostra curiositate formavimus, id est Artem Donati, cui de Orthographia librum et alium de Etymologiis inseruimus, quartum quoque de Schematibus Sacerdotis adjunximus; quatenus diligens lector in uno codice reperire possit, quod arti grammaticæ deputatum esse cognoscit.

Seil quia continentia magis artis grammaticæ dieta est, curavimus aliqua de nominis verbique regulis pro parte subjicere, quas recte tantum Aristoteles orationis partes asseruit. DE NOMINIBUS.

Nominis partes sunt:
Qualitas, ποιότης,
Comparatio, σύγχρισις,
Genus, γένος,
Numeris, ἀριθμός,
Figura, σχήμα,
Casus, πτώσις.

Pronominis partes.

Qualitas, Genus, Numerus, Figura, Persona, Casus.

Nomina que apud nos in us, ut vulgus, pelagus, virus, Lucretius viri dicit; quanquam rectius inflexum maneat. Secundæ species sunt quæ per obliquos casus crescunt, et genitivo singulari in is litteras exeunt; ut genus, nemus: ex quibus quædam u in e mutant, ut olus oleris, ulcus ulceris: quædam in o, ut nemus nemoris, pecus pecosis. In dubitationem veniunt fenus et stercus in e an in o mutent: quoniam quæ in nus syllabam finiunt, u in e mutant; ut vulnus, seclus, funus, et funeratos dicimus. Fenus enim exemplo non debet nocere, cum inter dubia genera ponatur. Item veteres stercoratos agros dicebant, non sterceratos.

In s littera finita nomina, præcurrentibus n vel r, comnia sunt unius generis, nisi quæ ante s, r habent, interdum d recipiunt, ut socors socordis; interdum i, ut solers, iners.

In plurali quoque, excepto genitivo et accusativo, omnibus casibus similiter declinantur. Nam quædam in um genitivo, accusativo in es exeunt, ut Mars, a s; quædam in ium, ut sapiens, patiens, et ob hoc accusativi eorum in eis exeunt. Pleraque autem ex his nomina tribus generibus communia sunt, et in litteram quam habent, neutra in nominativo plurali dant ctiam genitivis reliquorum generum, cum quibus communia sunt.

In t littera, neutra tantum nomina quædam, pauca finiuntur; ut glt, quod non declinatur; ut caput, sixciput. Quidam cum lac dicunt, adjiciunt i, propter D quod facit lactis; sed Virgilius:

La mihi non æstate novum, non frigore defit.

Quippe cum nulla apud nos nomina in duas mutas exeant, et ideo veteres lacte in nominativo dixerant.

X littera terminat quædam in quibus omnia communia in ium exeunt in genitivo plurali; ob hoc arcusativo in i et s. Plurima vero genitivo in u et m, non præcurrento i, et ob hoc in e et s accusativo exeunt; nam in reliquis consentiunt. Ut pote cum singulariter omnia nominativa et vocativa habeant genitivum in i et s, agant dativum in i littera; ablativum in e vel i definiant, adjectaque m accusativum definiant impleantque; p'uraliter vero dativum ablativumque in bus syllaba finiunt.

N m de cœteris, quibus dissident veteres, quidam A atrocum et ferocum, qua ratione omnium v littera finitorum una species videbitur. Ilu'c z littere omnes vocales præferuntur; ut capax, fru'ex, pernix, atrox, redux. Ex iis nominibus quædam in nominativo producintur, quædam corripiuntur; quædam consentiunt in nominativo, in obliquis dissentiunt. Pax enim, et rapax, item rex et pumex, item nux et lux, eliam primam positionem variant ad nix et nutrix. Item nox et atrox sic in prima positione consentiunt, ut discrepent per obliquos.

Et illud animadvertendum est, quædam ex iis x litterum in q, quædam in c per declinationes compellere. Lex enim legis, grex gregis facit, ut pix picis, nux nucis. Nam in his quæ non sunt monosyllaba, nunquam non x littera genitivo in c convertitur; ut B littera terminantur, formas habent quinque. Quæfrutex fruticis, ferox ferocis. Supellex antem, et senex, et nix, privilegio quodam contra rationem declimantur, quoniam supellex duabus syllabis crescit, quod vetat ratio; et senex ut in nominativo item genitivo disyllabus manet, cum omnia x littera terminata crescant. Et nix nec in c convertitur, ut pix; nee in g ut rex; sed in u consonans, in vocalem transire non possit.

In plurali autem genitivo, ablativus singularis formas vertit. Nam in a aut o terminatus, in rum exit, e correpta in um; producta, in rum; i terminatus in um. Dativos et ablativos pluralis a in is excunt et in bus. Quæ præcepta in scholis sunt tritiora; sed quotiens in is exeunt, longa syllaba terminantur; quoties in bus, brevi. Decursis nominum regulis, æquum C est consequenter adjicere canones verborum p imæ conjugationis.

561 DE VERBIS.

Partes verbi sunt:

Qualitas, Conjugatio, Genus Numerus. Figura, Tempus. Persona.

Qualitas verbi:

Modi. Indicativi, δριστική, Imperativi, προστακτική, Optativi, tůztezá, Conjunctivi, ύποτακτικά, Infinitivi, ἀπαρέμρατος,

Genus verbi:

Λι Ιίνη, ένεργητικά, Passiva, παθητικά, Communia, xouá.

Tempus, xpevos:

Præsens, ivertús, Præteritum, παρεληλυθώς, Futurum, μέλλων,

Impersectum, παρατατικός. Perfectum, mapaneinevos. Plusquam perfectum, interovetelizies, Infinitum, abouttos.

Verba que vel in o littera, vel al a præcedente vocali terminantur, vel præeunte vocali qualibet, formas babent quatuor.

Secunda conjugationis correptæ verba formas habent viginti. Sic quæcunque verba indicativo mode, tempore præsenti, persona prima, in o littera terminantur, formas habent sex, quæ voces formas habent duas. Quæ nulla præcedente vocali in o littera terminantur, formas habent duodecim.

Tertize conjugationis productze verba, quæ indicativo modo, tempore præsenti, persona prima in e cunque autem verba cujuscunque conjugationis indicativo modo, tempore præsenti, persona prima, vel nulla præcedente vocali, vel qualibet alia præcedente in o littera terminantur, eorum declinatio hoc numero formarum continetur. De quibas singulis di-

Primæ conjugationi: verba indicativo modo, tempore præsenti, persona prima, aut in o littera nulla alia præcedente vocali terminantur, ut amo, canto: aut eo, nt commeo, calceo; aut io, ut lanio, satio; ant no, ut astno, continuo. Primæ conjugationis verha imperativo modo, tempore præsenti ad secundam personam in a listera producta terminantur; ut amo, ama; canto, canta; infinito modo ad imperativum modum, in re syllaba, manente producti ne, terminantur : ut ama, amare ; canta, cantare. Item prima conjugatio, que indicativo modo, tempore præterito, specie absoluta, adjecta ad imperativum vi syllaba, manente productione terminantur; ut commen, commea, commeari; lanio, lania, laniavi; satio, satia, satiavi. Eodem modo, eodem tempore, specie inchostiva, adjecta ad imperativum modum in bam syllaba terminantur: ut commen, commendam; lania, laniabam; æstua, æstuabam. Prima conjugatione, eodem modo, eodem tempore, specie recordativa, adjectis ad imperativum modum veram syllabis, terminantur partes: ut commea, commeaverum; lania, laniaverum; astua, astuaveram. Prima conjugacione, codem modo, tempore futuro, adjecta ad imperativum modum to D syllaha, terminantur: ut commea, commeabo; lanis, laniabo; estua, estuabo.

Quie vero indicativo modo, tempore praesenti, al primam personam in o littera, nulla alia præcedente vocali, terminantur, ea indicativo modo, tempore præterito, specie absoluta et exacta, quatuor modis roferuntur.

Et est primus qui similem regulam his habet. Qui indicativo modo, tempore præsenti, pr.ma persona penultimam vocalem habet : ut amo, ama, amari, amabam, amaveram, amabo, amare.

Secundus est qui o in i convertit ultimam in præterito perfecto, penultimam in plusquam perfecto e corripit; ut adjuvo, adjuvi, adjuveram.

Tertius qui similem quidem regulam habet primi

modi, sed detracta a littera disjungit : ut seco, se- A cavi, secaveram, secabo, secare. Facit enim specie absoluta secui, et exacta secueram.

Quartus est qui per geminationem syllabæ profertur : ut sto, sta, steti, stateram, stabo, stare. Huic simile do, da, dedi, dabam, dederam, dabo, dare, correpia li tera a con ra regulam, in eo quod est, dabam, dabo, dare.

Proferentur secundæ conjugationis verba, quæ indicativo modo, tempore præsenti, persona prima, in eo litteris terminantur : ut video, vides; moneo, mones. Secund: e conjugationis verba, indicativo modo, tempore præsenti, ad secundam personam in e littera producta, terminantur ; ut video. v.de : moneo. mone. Secundæ conjugationis verba, infinito modo, adjecta ad imperativum modum re syllaba, manente B cesse est animos judicum præparare. productione terminantur: ut vide, videre; mone, monere. Secundie conjugationis verba, indica ivo modo, tempore præterito, specie absoluta et exacta, septem modis decinantur; et est primus, qui formam regulæ ostendit. Nam forma heec est, cum secundæ conjugationis verbum, indicativo modo, tempore præterito quidem perfecto, adjecta ad imperativum modum vi syllaba, manente productione. Catera desiderantur in mss.

CAPUT II.

DE AR E RHETORICA.

Artium aliæ sunt positæ in inspectione, id est cognitione et æstimatione rerum, qualis est astrologia : C nullum exigens actum, sed ipso rei cujus studium habet, intellectu contenta, quie θεωρητική vocatur. Al:a in agendo, cujus in hoc finis est, ut ipso actu perficiator, nihilque post actum operis relinquat, quæ πρακτικά dicitur, qualis saltatio e-t. Alia in effectu, quæ operis, quod oculis subjicitur consummatione, Anem 582 accigiunt, quam mocarcedo appellamus, qualis est pictura.

Duo sunt genera orationis : altera perpetua, que zhetorica dicitur; altera concisa, quæ dialectica; quas guidem Zeno adeo conjunzit, ut hanc compressie in pugnum manus, illam explicatæ similem dixerit.

Initium dicendi dedit natura; initium artis observatio. Homines enim, sicut in medicina, cum viderent alia salubria, alia insalubria ex observatione p corum effecerunt artem.

Facultas orandi consummatur natura, arte, exersitatione; cui partem quartam adjiciunt quidam imitationem, quam nos arti subjicimus.

Tria sunt quæ præstare dehet orator : ut doceat, moveat, delectet. Iliec enim clarior divisio est quam eorum qui totum opus in res et in affectus partiun-

In suadendo ac dissuadendo tria primum spectanda sont : quid sit de quo deliberetur, qui sint qui deliberent, quis sit qui suadeat rem de qua deliberatur. Omnis deliberatio de dubiis fit. Partes suadendi sunt honestum, ntile, necessarium. Quidam, ut Quintilianus, δυνατόν, hac est possibile, approbat.

Quare proximium a Gracis dicitur.

Clare partem hanc ante ingressum rei de qua dicendum sit ostendunt. Nam sive propterea quod o un cantus est, et citharœdi pauca il'a, quæ antequem legitimum certamen inchoent, emerendi favoris gratia canunt, procemium cognominarunt. Oratores quoque ea quæ prius quam causam exordiantur, ad conciliandos sibi judicum animos preloquentur, procemii appellatione signarunt. Sive quod oluov Græci viam appellant id quod ante ingressum rei ponitur, sie vocari est institutum. Causa procemii hæc est, ut auditorem, quo sit nobis in cateris partibus accommodatior, præparemus. Id fit tribus modis, si benevolum, attentum, docilemque feceris; et in reliquis partibus haud minus, præcipue tamen in initiis ne-

Quid differt proæmium ab epilogo.

Quidam putarunt quod in procemio præterita, in epilogo futura dicantur. Quintilianus autem eo quod in ingressu parcius et modestius prætentanda sit judic's misericordia; in epilogo vero liceat totos efficidere affectus, et fictam orationem induere personis. et defunctos excitare, et pignora reorum perducere, quæ minus in procemiis sunt usitata.

De Narratione.

Narratio aut tota pro nobis est, aut tota pro adversariis, aut mixta ex utrisque. Si crit ota pro nobis, contenti simus his tribus partibus, ut judex intelligat, meminerit, credat, nec quidquam reprehensione dignum putet.

Notandum ut quoties exitus rci satis ostendit priora, d bemus hoc e se contenti, quo reliqua intelliguntur; satius est narrationi aliquot su ercsso quam deesse; nam supervacua cum tædio dicuntur, necessaria cum periculo subtrahuatur. Quæ probatione tractaturi sumus, personam, causam, locum, tempus, instrumentum, occasionem narratione delihabimus. Multæ sæpe in una causa sunt narrationes. Non semper eo ordine narrandum, quo res gesta est. Entitigages fit ad augmentum vel invidiæ, vel miscrationis, vel in adversis. Initium narrationis a persona siet, et ea si nostra est, ornetur; si aliena, infametur. Et hæc cum suis accidentibus ponitur. Finis narrationis fit, oum eo perducitur expositio, undo quæstio oriatur.

De egressionibus.

Egressus est, vel egressio, hac est πορίκδασις, com Intermis-a parum re proposita, quiddam interseritur delectationis utilitatisve gratia. Sed hæ sunt plures, quæ per totam causam vari s excursus h bent : ut laus hominum locorumque, ut descriptio regionum, expositio quarumdam rerum gestarum, vel etiam fabulosarum.

Sed indignatio, miseratio, invidia, convicium, excusatio, conciliatio, maledictorum refutatio, et similia : omnis amplificatio, minutio, omnis affectus, genus de luxuria, de avaritia, religione, officiis cum suis argumentis subjecta similium rerum, quia corunt puerum, cornicum oculos eruentem; qui putantur nihil aliud judicasse, quam id signum e-se perniciosissimæ mentis, multisque malo futuræ si adolevisset.

De credibilibus.

Credibilium tria sunt genera : unum sirmissimum, quia fere semper accidit, ut, liberos a parentibus

Alterum velut propensius, eum qui recte valeat, in crastinum perventurum.

Tertium tantum non repugnans, ab eo in domo furtum factum, qui domui fuit.

Argumenta unde ducantur.

Ducuntur argumenta a personis, causis, tempore; B cujus tres partes sunt, præcedens, conjunctum, insequens. Si agimus, nostra confirmanda sunt prius; tom ea quæ nostris opponuntur refutanda. Si respondemus, sæpius incipiendum a refutatione. Locuples et speciosa et imperiosa vult esse eloquentia.

De conclusione.

Conclusio, quæ peroratio dicitur, duplicem habet rationem: pon tur enim aut in rebus, aut in affectibus rerum, repetitio et congregatio, quæ Græce άναπις αλαίωσις dicitur, a quibusdam Latinorum renumeratio dicitur, et memoriam auditoris reficit, et totam simul cansam ponit ante oculos; ut etiam si per singulos minus valebant, turba moveantur, ita tamen ut breviter eorum capita cursimque tangan- C tur. Sed tonc fit ubi multæ causæ vel quæstiones inseruntur; nam si brevis et simplex est, non est necessaria.

De affectibus.

Affectuum dum sant species, quas Graci Hog xal πάθος vocant, hoc est, quasi mores et affectus 563 concitatos; et πάθος quidem affectus concitatos; ήθος vero mites atque compositos; in illis vehementes motus, in his lenes : et πάθος quidem imperat, ήθος persunder; hi ad perturbationem, illi ad benevolentiam prævilent. Et est πάθος temporale, έθος, vero perpetuum; utraque ex cadem natura; sed illud majus, hoc minus, ut amor πάθος, charitas ήθος; πάθος concitat, 7905 sedat.

In adversos plus valet invidia quam convicium, quia invidia adversarios, c nvicium nos invisos facit. Nam sunt quædam quæ si ab imprudentibus excidant, s ulta sunt; cum simulamus, venusta creduntur. Bosus altercator vitio iracundiæ careat; nullus enim rationi magis obsiat affectus, et fert extra causam plerumque, et deformia convicia facere ac mereri cogit, et nonnunquam in ipsos judices incitatur; quoniam sentent'æ, verba, figuræ, coloresque sunt occultiores quastiones ingenio, cura, exercitatione.

Conjectura omnis, aut de re est, aut de animo.

a lle sunt quastiones an buic, an cum hoc, an hoc tempore, an hac lege, an apud ipsum. Qui iquid præter istas quinque partes in oratione dic tur, egressio

hærent, ogredi non videntur. Areopagine damnave- A Utriusque tria tempora sunt, præjeritum, præsens, et futurum. De re et generales quæstiones sunt, et definitæ; id est, et quæ non continentur personia, et quie continentur. De animo quieri non potest, nisi ubi persona est; et de facto, cum de le agitur, aut quid fictum sit in dubium venit, aut quid fiat, aut quid futurum sit, et reliqua similia.

De amphibologia.

Amphibologiæ species sunt innumerabiles, adeo ut philosophi quidam putent nullum esse verbum quod non plura significet genera, aut admodum pauca; aut enim vocibus singulis accidi per oussesμίαν, aut conjunctis per ambiguam constructionem.

Vitiosa oratio fit, cum inter duo nomina medium verbum ponitur.

Oppositiones etsi contrariæ non sint, sed dissimiles, verumtamen si suam figuram servant, sunt nihilominus antitheta.

Naturalis quæstio est, quæ est temporalis; sieut cum quæ sunt per ordines temporum acta, narrantur. Nunc ad artis rhetoricæ divisiones definitionesque veniamus; quæ sicut extensa atque copiosa est, ita a multis et claris scriptoribus tractata dilatatur.

Quid sit thetorica.

Rhetorica dicitur a copia deductæ locutionis influere. Ars autem rhetorica est, sicut magistri tradunt sæcularium litterarum, bene dicendi sciencia in civilibus quæstionibus. Urator igitur est vir bonus, dicendi peritus, ut dictum est in civilibus quæ-tionibus. Oratoris autem officium est apposite dicere ad persuadendum. Finis, persuadere dictione, quatenus rerum et personarum conditio videtur admittere in civilibus quæstionibus: unde nunc aligua breviter assumemus, ut nonnullis partibus indicaiis, pene tot'us artis ipsius summam virtutemque intelligere debeamus.

Civiles quæstiones sunt, secundum Fortunatianum artigraphum novellum, quæ in communem aniai conceptionem possunt cadere, id est, qua unusquisque potest intelligere, com de aquo quaritor et bono. Dividuntur in causam et quæstionem. Causa est res que habet in se controversiana in dicendo positam, personarum certarum interpositione; quastio autem est res quæ habet in se controversiam in D dicendo positam sine certarum personarum inter, ositione 4.

DE PARTIBUS RIIETORICÆ.

Partes rhetoricæ sunt quinque.

Inventio,

Dispositio,

Elocutio.

Memoria.

Pronuntiatio.

Inventio est excogitatio rerum verarum aut reisimilium, quæ causam probabilem reddunt.

est. H. c παρίκθασις, quoniam a recto-diceudi itinets deflectitur quælibet mserende.

Dispositio est rerum inventarum in ordinem pul- A chra distributio.

Elocutio est idoneorum verborum ad inventionem accommodata perceptio.

Memoria est firma animi rerum ac verborum ad inventionem perceptio.

Pronuntiatio est ex rerum et verborum d'gnitate, vocis et corporis decora moderatio.

De generibus causarum.

Genera causarum rhetoricæ sunt tria principalia : demonstrativum, deliberativum, judiciale :

Demonstrativum et ostentativum | In laude, In vituperatione.

Εγκωμιαστικόν
Έπιδεκτικόν
Deliberativum et su sorium dicitur
Συμδουλευτικόν
Judiciale
Δεκανικόν

In suasione, In dissuasione.

In accusatione et defensione, In præmii pensione et negatione.

Demonstrativum genus est cum aliquid demonstramus, in quo est laus et vituperatio, hoc est, quando per hujusmodi descriptionem ostenditur aliquis, atque cognoscitur; ut psalmus xxviii et alia vel loca vel psalmi plurimi, ut: Domine, in cælo misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua. Justitia tua sseut montes Dei, et reliqua.

Deliberativum genus est in quo est suasio et dissuasio, hoc est quid appetere, quid fugere, quid docere, quid prohibere debeamus.

Judiciale genus est in quo est accusatio et defensio, vel præmii pensio et negatio.

De statibus.

Status Græce στάσις. Status causarum sunt aut rationales, aut legales. Status vero dicitur ea res, 564 in qua causa consistit. Fit autem ex intentione et depulsione, vel constitutione.

Statum alii vocant constitutionem, alii quæstionem, alii quod ex quæstione appareat.

Status rationales secundum generales quæstiones ${\bf R}$ sunt quatuor :

Conjectura.
Finis.
Qualitas.
Translatio.

- 1. Conjecturalis status est, cum factum quod ab alio objicitur, ab adversario pernegatur.
- 2. Finitivus status est, cum id quod objicitur, non hoc esse contendimus; sed quid illud sit, adhibitis definitionibus approbamus.
- 3. Qualitas est, cum qualis res sit, quæritur; et quia de vi et genere negotii controversia est, constitutio generalis vocatur.

Juridicialis est in qua æqui et recti natura, et præ- C mii et pœnæ ratio quæritur.

Negotialis est in qua, quid juris ex civili more et sequitate sit, consideratur.

Absoluta est quæ ipso in se continet juris et injusim quæstionem.

Assumptiva est, que ipea ex se nihil dat firmi, aut recusationem foris, aut aliquid defensionis assumit.

Concessio est, cum reus non id quod factum est, defendit, sed ut ignoscatur postulat e quod nos ad poenitentes probavimus pertinere (Comment in Ptal. col. 169 et 103 [218 et 258].

Remotio criminis est, cum id crimen quod infertur ab se et ab sua culpa, vi et potestate in alium reus dimovere conatur. Relatio criminis est, cum ideo jure factum dicitur, quod aliquis ante injuriam lacessicrit.

Comparatio est, cum aliud aliquod alterius factum honestum aut utile contenditur, quod, ut fieret iliud quod arguitur, dicitur esse commi-sum.

Purgatio est, cum factum qui.lem conceditur, sed culpa removetur. Hæc partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. Imprudentia est, cum scisse se aliquid is qui arguitur, negat. Casus est, cum demonstratur aliquam fortunæ vim obstitisse voluntati. Necessitas est, cum vi quadam reus id quod fecerit, fecisse se dixerit.

Deprecatio est, cum et peccasse, et consulto peccasse reus confitetur, et tamen ut ignoscatur postajat. Quod genus perraro potest accidere.

• Ubi adversariis omnia conceduntur, et per solas lacrymas supplices defenditur reus.

4. Translatio dicitor, cum causa ex eo pendet, A cum non aut is agere videtur, quem oportet, aut non cum eo qui oportet; aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporteat. Franslationi adjicitar constitutio, quod actio translationis et commutationis indigere videtur.

Status legales sunt quinque:

Scriptum et voluntas.

'Ρητόν καὶ διάνοια.

Ledes contrariæ.

Ambiguitas. 'Δμριδολία.

Collectio, sive ratiocinatio.

Συλλογισμός.

Definitio legalis.

Scriptum et voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere.

Legis contrariæ status est, quando inter se duæ Bleges aut plures discrepare videntur.

Ambiguitas est, cum id quod scriptum est duas aut plures res significare videtur.

Collectio, que et ratiocinatio nuncupatur, est quando ex en quod scriptum est invenitur.

Definitio legalis est, cum vis verbi quasi definitiva constitutione, in qua posita sit, quæritur.

Status ergo tam rationales quam legales a quibusdam decem et octo connumerati sunt. Cæterum secundum Rhetoricos Tullii decem et novem inveniuntur, propterea quod translationem inter rationales principaliter : fixit status. Unde seipsum etiam Cicero (sicut superius dictum est) reprehendens, translationen: legalibus statibus applicavit.

De controversia.

Omnis controversia, sicut ait Cicero, aut simplex est, aut juncta, aut ex comparatione.

Simplex est quæ absolutam continet unam quæstionem, hoc modo: Corinthiis bellum indicemus, an

Juncta est ex pluribus quæstionibus a, in qua plura quæruntur hoc pacto: Carthago diruatur, an Carthaginiensibus reddatur, an eo colonia deducatur.

Ex comparatione, utrum potius, an quod potissimum 565 quæritur ad hunc modum: utrum exercitus contra Philippum in Macedoniam mittatur, qui sociis sit auxiño, an teneatur in Italia, ut quam maximæ contra Annibalem copiæ sint.

DE GENERIBUS CAUSARUM.

Genera causarum sunt quinque:

Honestum.

Admirabile,

Humile,

Anceps,
Obscurum.

Nonestum causæ genus est cui statim sine ora-

tione nostra favet auditoris animus.

Admirabile, a quo est alienatus animus eorum qui

Humile est quod negligitur ab auditore, et non magnopere attendendum videtur.

Anceps in que aut judicatio dubia est, aut causa et honestatis et turpitudinis particeps, ut benevoleatiam pariat et offensionem.

Obscurum, in quo aut terdi auditores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotiis causa implicata est.

DE PARTIBUS RHETORICÆ.

Partes orationis rhetoricse sunt sex:

Exordium.

Narratio,

Partitio.

Confirmatio,

Reprehensio,

Conclusio, sire

Peroratio.

Exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem.

Narratio est rerum gestarum, aut ut gestarum expositio.

Partitio est, que si recte habita foerit, illustrem et perspicuam totam efficit erationem.

Confirmatio est per quam argume::tando nostra cause fidom, et auctoritatem, et firmamentum adjungit oratio.

Reprehensio est per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur aut elevatur.

Conclusio est exitus et determinatio totius oratio-C nis, ubi interdum et epilogorum allegatio flebil.s adhibetur.

Hæc licet Cicero, Latinæ eloquentiæ lumen eximium, per varia volumina copiose nimis et diligenter effuderit, et in Arte rhetorica duobus libris videatur amplexus, quorum commenta a Mario Victorino composita, in bibliotheca mea vobis reliquisee cognescor.

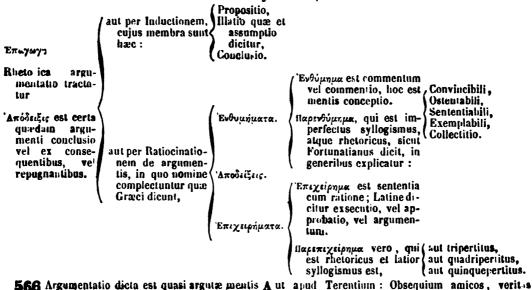
Quintilianus etiam doctor egregius, qui post fuvios Tullianos singulariter valuit implere quæ docuit, virum bonum dicendi peritum a prima ætate
suscipiens, per cunctas artes ac disciplinas mobilium
litterarum erudiendum esse monstravit. Libros autem duos Ciceronis de Arte rhetorica, et Quintilimi
duodecim Institutionum judicavimus case jungendos,
D ut nec codicis excresceret magnitude, et utrique dum
necessarii fuerint, parati semper occurrant.

Fortunatianum vero doctorem neveilum, qui tribus voluminibus de hac re subtiliter minuteque tractavit, in pugillari codice apte forsitan congruenterque redegimus, ut et fastidium lectori toliat, et qua sunt necessaria competenter insinuet. Hune legat qui brevitatis amator est, nam cum opus suum in multot libros non tetenderit, plurima tamen acutissina ratiocinatione disseruit. Quos codices cum præfatione sua in uno corpore reperietis esse collectos.

^{*} Et si juncta erit, considerandum erit utrum ex pluribus quæstionibus juncta sit, an ex aliqua comparatione.

DE RHETORICA ARGUMENTATIONE.

Rhetorica argumentatio fit.

566 Argumentatio dicta est quasi argutæ mentis poratio.

Argumentatio est enim orațio ipsa, qua inventum probabiliter exsequimur argumentum *.

Inductio est oratio qua rebus non dubiis captamus assensionem ejus cum quo instituta est, sive inter philosophos, sive inter rhetores, sive inter sermocimantes.

Propositio inductionis est quæ similitudines concedendæ rei univs inducit, aut plurimarum.

Illatio inductionis est quæ et assumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur, et cujus causa similitudines adhibitæ sunt introducit.

Conclusio inductionis est que aut concessionem iliationis confirmat, aut quid ex ea conficiatur ostendit.

Ratiocinatio est oratio qua id de quo est quæstio comprobamus.

Enthymema igitur est quod Latine interpretatur mentis conceptio, quam imperfectum syllogismum solent artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus hæc argumenti forma consistit: quando id quod ad fidem pertinet faciendam, utitur syllogismorum lege præterita, ut est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur navigandum. Ex sola enim propositione es conclusione constat esse perfectum: unde magis oratoribus quam dialecticis convenire judicatum est. De dialecticis autem syllogismis suo loco dicemus.

Convincibile est quod evidenti ratione convincitur
[ms. convincit]; sicut fecit Cicero pro Milone: constat membris tri
Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si pu- C ptione, conclusione.
tetis [ed., possétis] per vos restitui posse, noletis.

Quadripertitus est

Ostentabile est quod certa rei demonstratione constringit; sic Cicero in Catilinaun: Ilic tamen vivit, imo etiam in senatum venit.

Sententiale est quod sententia generalis addicit;

 Argumentum est argutæ mentis indicium quod per indagationes probabiles rei dubiæ perficit fidem, A ut apud Terentium: Obsequium amicos, veritas odium parit.

Exemplabile est quod alicujus exempli comparatione eventum similem comminatur, sicut Cicero in Philippicis dicit: Te miror, Antoni, quorum facta imitere [M. G., imitaris], eorum exitus non perhorrescere [M. G., pertimescere].

Collectivum est, cum in unum, que argumentata sunt, colliguntur; sicut ait Cicero pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela, quem jure, quem loco, quem tempore non est ausus; hunc injuria, alieno tempore cum periculo capitis non dubitavit occidere.

Præterea secundum Victorinum enthymematis altera est definitio. Ex sola propositione, sicut jam B dictum est, ita constat enthymema, ut est illud: Si tempestas vitanda est, non est navigatio requirenda. Ex sola assumptione, ut est illud: Sunt autem qui mundum dicant sine divina administratione discurrere. Ex sola conclusione, ut est illud: Vera est igitur divina sententia [ms., scientia]. Ex propositione et assumptione, ut est illud: Si inimicus est, occidit. Inimicus autem est; et quia illi deest conclusio, enthymema vocatur. Sequitur epich rema.

Epichirema est, quod superius dixinus, descendens de ratiocinatione latior excursio rhetorici syllogismi, latitudine distans et productione sermonis a dialecticis syllogismis, propter quod rhetoribus datur.

Tripertitus epichirematicus syllogismus est qui constat membris tribus, id est propositione, assumptione, conclusione.

Quadripertitus est qui constat membris quatuor : propositione, assumptione et una propositionis sive assumptionis conjuncta probatione et conclusione.

Quinquepertitus est qui constat membris quinque, id est propositione, et probatione, assumptione, et

per exempla consirmans, ut est: Noli æmulari in malignantibus, auoniam tanquam fenum, etc. cius probatione et conclusione. Hunc Cicero ita facit A quidem argumentationibus habuerunt, non tamen ad in Arte rhetorica: Si deliberatio et demonstratio genera sunt causarum, non possunt recte partes alicujus generis causæ putari. Eadem enim res, alii genus, alii pars esse potest : idem genus et pars esse non potest, vel cætera, quousque syllogismi bujus membra claudantur. Sed videro quantum in aliis partibus lector suum exercere possit ingenium.

Memoratus autem Fortunatianus in tertio libro meminit de oratoris memoria, de pronuntiatione et voce, unde tamen monachus cum aliqua utilitate discedit, quando ad suas partes non improbe videtur attrabere, quod illi ad exercendas controversias utiliter aptaverunt. Memoriam siguidem lectionis divinæ recognita cautela servabit, com in supradicto libro ejus vim qualitatemque cognoverit : artem vero B pronuntiationis in divinæ legis effatione concipiet. Vocis autem diligentiam in psalmodiæ decantatione custodiet. Sic instructus in opere sancto redditur, quamvis libris sæcularibus occupetur.

Nunc ad logicam, quæ et dialectica dicitur, sequenti ordine veniamus, quam quidam disciplinam, quidam artem appellare maluerunt, dicentes : quando apodicticis, id est probabilibus disputationibus aliquid disserit, disciplina debeat nuncupari; quando vero aliquid verisimile tractat, ut sunt syllogismi sophistici, nomen artis accipiat. Ita utrumque vocabalum pro argumentationis sue qualitate promeretur.

CAPUT III. DE DIALECTICA.

Dialecticam primi philosophi in dictionum snarum C

Philosophiæ dirisio. In Arithmeticam in Naturalem. in Inspectivam, Musicam, Doctrinalem. Hæc dividitur θεωρητικήν. Ilæc dividitur Geometricam. Divinam. (Astronomicam. Philosophia dividitur, sccun-Moralem, dum Aristotelem, et Actualem, ກ່ຽນແກ່ນ. τραχτιχήν. Dispensativam, Hæc dividi ur in ο κονομικήν. Civilem. πολιτικήν.

ກ່ຽນທ໌, οίχονομική, πρακτική, νομοθεταίν, δικαστικόν. θεωρητική ζφυσική. Definitio philosophiæ

Φιλόσοφία όμοίωσις Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν άνθρώπφ. Philosophia est divinarum humanarumque rerum, inquantum homini possibile est, probabilis scientia: aliter, philosophia est ars artium et disciplina disciplinarum. Rursus, philosophia est meditatio mortis, grod magis convenit Christianis, qui sæculi ambitione calcata, conversatione disciplinabili, similitudine futuræ patriæ vivunt, sicut dicit Apostolus : In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamax (11 Cor. x, 3); et alibi : Conversatio nostra in erelis est (Philip. m., 20). Philosophia est assimilari Deo secundum quod possibile est homini.

artis redegere peritiam. Post quos Aristoteles, ut fuit disciplinarum [ed., doctrinarum] omnium dil gens inquisitor, ad regulas quasdam bujus doctrinæ argumenta perduxit, quæ prius sub certis præceptionibus non fuerunt. Hic libros faciens exquisitos, Græcorum scholam multiplici laude decoravit; quem nostri non perferentes diutius alienum, translatum expositumque Romanæ eloquentiæ contulerunt. Dialecticam vero et rhetoricam Varro in novem Disciplinarum libris tali similitudine definivit : Dialectics a rhetorica est quod in manu hominis pugnus astrictus et palma distensa: illa brevi oratione argumenta coneludens, ista facundiæ campos copioso sermone discurrens; illa verba contrahens, ista distendens.

Dialectica siquidem ad disserendas res acutior, rhetorica ad illa quæ nititur docenda facundior. Illa ad scholas nonnunquam venit, ista jugiter 567 procedit in forum; illa requirit rarissimos studiosos, hæc frequentes [mss., frequenter] populos. Sed priusquam de syllogismis dicamus, ubi totius dialectica utilitas et virtus ostenditur, oportet de ejus initiis, quasi quibusdam elementis, pauca disserere : ut sicut est a majoribus distinctus ordo, ita et nostræ dispositionis currat intentio. Consuetudo itaque est doctoribus philosophiæ, antequam ad Isagogen veniant exponendam, divisionem philosophiæ paucis attingere : quam nos quoque servantes, præsenti tempore non immerito credimus intimandam.

Inspectiva dicitur, qua supergressi visibilia de divinis aliquid et cœlestibus contemplamur, eaque mente solummodo contuemur, quantum corporenn supergrediuntur aspectum. Naturalis dicitur, ubi uniuscujusque rei natura discutitur : quia nibil contra naturam generatur in vita, sed unumquodque his usibus deputatur in quibus a Creatore productum est, nisi forte cum voluntate divina aliquod miraculum provenire monstretur. Doctrinalis dicitur scientia, quæ abstractam considerat [mss., significal] quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quan intellectu a materia separantes vel ab aliis accidentíbus, ut est, par, impar; vel alia bujuscemodi in sola ratiocinatione tractamus. Divinalis dicitur, quando aut inessabilem naturam divinam, aut spirituales creaturas ex aliqua parte, profundissima qualiule disserimes. Arithmetica est disciplina quantitatis sumerabilis secundum se. Musica est disciplina que de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt bis qui inventuntur in sonis. Geometrica est disciplina magni-

tudinis immobilis et formarum. Astronomia est A habent appellationem : ut, a grammatica grammatidisciplina que cursus coelestium siderun que figuras contemplatur omnes, et habitudines stellarum eirca se et circa (erram indagabili ratione percurrit. Actualis dicitur, quæ res propositas operationibus suis explicare contendit. Moralis dicitur, per quam mos vivendi honestus appetitur, et instituta ad virtutem tendentia præparantur. Dispensativa dicitur, domesticarum rerum sapienter ordo dispositus. Civilis dicitur, per quam totius civitatis administratur utilitas. Philosophiæ divisionibus definitionibusque tractatis, in quibus generaliter omnia continentur, nunc ad Porphyrii librum qui Isagoge inscribitur accedamus.

De Isagoge Porphyrii.

Isagoge Porphyrii tractat. De genere, yévos. De specie, sidos. De differentia, διαφορά. De proprio, Weov. De accidente, συμδεδηχός.

Genus est ad species pertinens, quod de differentibus specie, in eo quod quid sit prædicatur, ut animal. Per singulas enim species, id est hominis, equi, bovis et cæterorum, genus animal prædicatur atque sign ficatur.

Species est quod de pluribus et differentibus numero, in eo quod quid sit, prædicatur; nam de Socrate, Platone et Cicerone homo prædicatur.

Differentia est quod de pluribus et differentibus C ut bonus, malus. specie, in eo quod quale sit, prædicatur; sicut rationale et mortale, in eo quod quale sit, de homine prædicatur.

568 Proprium est quod unaquæque species vel persona certo additamento insignitur, et ab omni communione separatur.

Accidens est quod accidit et recedit præter subjecti corruptionem, vel ea quæ sic accidunt, ut penitus non recedant. Hæc qui plenius nosse desiderant, introductionem legant Porphyrii; qui licet ad utilitatem alieni [ed., alicujus] operis se dicat scribere, non tamen sine propria laude visus est talia dicta formasse.

Categoriæ Aristotelis.

Sequuntur Categoriæ Aristotelis, sive Prædicamenta, quibus mirum in modum per varias signifieantias omnis sermo conclusus est : quorum organa sive instrumenta sunt tria.

Organa vel instrumenta Categoriarum sive Prædicamentorum sunt æquivoca, univoca, denominativa.

Aguivoca dicuntur, quorum nomen solum commune est, secundum nomen vero substantiæ ratio diversa, ut, animal, homo, et quod pingitur.

Univoca dicuntur, quorum et nomen commune est. et secundum nomen discrepare eadem substantiæ ratio non probatur : ut, animal, homo, atque bos.

Denominativa, id est derivativa, dicuntur quæcunque ab aliquo sola disferentia casus secundum nomen cus, et a fortitudine fortis.

Aristotelis Categoriæ vel Prædicamenta decem suut: Substantia, ovoia.

Quantitas, ποσότης.

Ad aliquid, πρὸς τί.

Qualitas, ποιότης.

Facere, nouiv.

Pati, πάσχειν.

Situs, zeiobai.

Quando, πότε.

Ubi, ποῦ.

Habere, ixeev.

Substantia est quæ proprie et principaliter et maxime dicitur, quæ neque de subjecto prædi-atur, ne-B que in subjecto est, ut aliquis homo vel aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus, illæ quæ principaliter substantiæ primo dictæ sunt, insunt atque clauduntur, ut, in homine, Cicero.

Quantitas aut discreta est, et habet partes ab alterutra discretas, nec communicantes secundum aliquem communem terminum, velut numerus et sermo qui profertur; aut continua est, et habet partes qua secundum aliquem communem terminum ad invicem convertuntur, velut linea, superficies, corpus, locus, motus, tempus.

Ad aliquid vero sunt quæcunque hoc ipso quod sunt, aliorum esse dicuntur, velut majus, duplum, habitus, dispositio, scientia, sensus, positio.

Qualitas est secundum quam aliqui quales dicimur,

Facere est, ut secare, vel urere, id est al'quid operari. Pati est, ut secari, vel uri.

Situs est, ut stat, sedet, jacet. Quando est, ut h sterno, vel cras.

Ubi est, ut in Asia, in Europa, in Libya. Habere est, ut calceatum, vel armatum esse.

Hoc opus Aristotelis intente legendum est, quando, sient dictum est, quidquid homo loquitur, inter decem ista Prædicamenta inevitabiliter invenitur: proficit etiam ad libros intelligendos, qui sive rhetoribus, sive dialecticis applicantur.

Incipit Perihermenias, id est de Interpretatione.

Sequitur liber Perihermenias subtilissimus nimis, D et per varias formas lterationesque cautissimu«, de quo dictum est: Aristoteles, quando librum Perihermenias scriptitabat, calamum in mente tingebat.

In libro Perihermenias, id est de Interpretatione, prædictus philosophus de his tractat :

De nomine.

De verbo.

De oratione.

De enuntiatione,

De affirmatione,

De negatione.

De contradictione.

Nomen est vox significativa secundum placitum, sine tempore : cojus nulla pars est significativa separata, ut Socrates.

aihil extra significat, et est semper eorum quæ de altero dicuntur nota : ut, ille cogitat, disputat.

Oratio est vox significativa, cujus partium aliquid separatim [mss., separatum] significativum est, ut, Socrates disputat.

Enuntiativa oravio est vox significativa de eo quod est aliquid, vel non est, ut, Socrates est, Socrates

Assirmatio est enuntiatio alicujus de aliquo, ut, Socrates est.

Negatio est alicujus de aliquo negotio, ut. Socrates non est.

Contradictio est affirmationis et negationis oppositie, ut, Socrates disputat, Socrates non disputat.

Hæc omnia per librum supra memoratum minu- B tissime divisa et subdivisa tractantur, quæ nos brevi er intimasse sufficiat, quando in ipso competens explanatio reperitur: maxime cum eum sex libris a Boetio viro magnifico constet expositum, qui vobis inter alios codices est relictus.

Nunc ad syllogisticas species formulasque veniamus, in quibus nobilium philosophorum jugker exercetur ingenium.

De formulis syllogismorum.

Formulæ categoricorum, id est prædicativorum syllogismorum sunt tres:

In prima formula modi novem.

in secunda formula modi quatuor.

In tertia formula modi sex.

Modi formulæ primæ sunt novem.

Primus modus est qui concludit, id est qui colligit ex universalibus dedicativis, dedicativum universale directum, ut, Omne justum honestum, omne honestum bonum, omne igitur justum bonum.

569 Secundus modus est qui conducit [ed., concludit] ex universalibus dedicativa et abdicativa abdicativum universale directum : ut, Omne justum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur justum turpe.

Tertius modus est qui conducit ex dedicativis particulari et universali, dedicativum particulare directum: ut, Quoddam justum est honestum, omne honestum utile, quoddam igitur justum utile.

Quartus modus est qui conducit ex particulari dedicativa, et universali abdicativa, abdicativum partievlare directum : ut, Quoddam justum honestum, nullum honestum turpe, quoddam igitur justum non est turpe.

Quintus modus est qui conducit ex universalibus dedicativis particulare dedicativum per reflexionem: ut, Omne justum honestum, omne honestum bonum, quoddam igitur bonum justum.

Sextus modus est qui conducit ex universali dedicativa, et universali abdicativa, abdicativum universale per reflexionem: ut, Omne justum honestum, nullum hone-tum turpe, nullum igitur turpe justum.

Septimus modus est qui conducit ex particulari et

Verbum est quod consignificat tempus, cujus pars A universali dedicativis dedicativum particulare per reflexionem : ut, Quoddam justum honestum, omne honestum utile, quoddam igitur utile justum.

> Octavos modus est qui conducit ex universalibos abdicativa et dedicativa particulare abdicativam per reflexionem : ut, Nullum turpe bonestum, omne honestum justum, quoddam igitar justam non est turpe.

> Nonus modus est qui conducit ex universali abdicativa et particulari dedicativa abdicativum particulare per reflexionem : velut, Nullum turpe honestum, quoddam honestum justum, quoddam igitar justum non est turpe.

Modi formulæ secundæ sunt quatuor.

Primus modus est qui conducit ex universalibus dedicativa et abdicativa abdicativum universale directum: velut, Omne justum honesteim, mullum terpe honestum, nullum igitur justum turpe.

Secundus modus est qui conducit ex universalibus abdicativa et dedicativa abdicativum universale directum : velut, Nullum turpe honestum, emae justum honestum, nullum igitur turpe justum.

Tertius modus est qui conducit ex particulari dedicativa et universali abdicativa abdicativum particulare directum: velut, Quoddam justum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur justum non est turpe.

Quartus modus est qui conducit ex particulari abdicativa et universali dedicativa abdicativum parti-C culare directum : velut, Quoddam justum non est turpe, omne malum turpe, quoddam igitur justum non est malum.

Modi formulæ tertiæ sunt sex.

Primus modus est qui conducit ex dedicativis universalibus dedicativum particulare, tam directum quam reflexum : ut, Omne justum honestum, omne justum bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel quoddam bonum honestum.

Secundus modus est qui conducit ex dedicativis particulari et universali dedicativum particulare directum: ut, Quoddam justum honestum, omne justum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Tertius modus est qui conducit ex dedicativis uni-D versali et particulari dedicativum particulare directum: ut, Omne justum honestum, quoddam justum bonum, quoddam igitur benestum bonum.

Quartus modus est qui conducit ex universalibus dedicativa et abdicativa abdicativum particulare directum: ut, Omne justum honestum, nullum fustam malum, quoddam igitur bonestum non est malum.

Quintus modus est qui conducit ex dedicativa particulari et abdicativa universali abdicativum particulare directum : ut, Quoddam justum honestum, omne honestum bonum, igitur quoddam honestum noa est

Sextus modus est qui conducit ex dedicativa universali et abdicativa particulari abdicativum particulare directum: ut, Omne justum honestum, quoddum justum non est malum, quoddam igitur hone. A tionem communi, non proprio nomine possumus distum non est malum.

cere. liæc isto modo semper efficitur: Homo est.

Has formulas categoricorum syllogismorum qui plene nosse desiderat, librum legat qui inscribitur Perihermenias Apuleii, et que subtilius sunt tractata, eognoscet. Nec fastidium nobis verba repetita congeminent; distincta enim atque considerata ad magnas intelligentiæ vias, præstante Domino, nos utiliter introducent. Nunc ad hypotheticos syllogismos, ordine currente, veniamus.

Modi syllogismorum hypotheticorum qui fiunt cum. aliqua conjunctione, septem sunt.

Primus modus est, velut : Si dies est, lucet; est sutem dies, lucet igitur.

Secundus modus est ita: Si dies est, lucet; non locet, non est igitur dies.

Tertius modus est ita : Non et dies est et non lucet; atqui dies est, lucet igitur.

Quartus nodus est ita: Aut nox, aut dies est; atqui dies est, non igitur nox est.

Quintus modus est ita: Aut dies est, aut nox; alqui n x non est, dies igitur est.

Sextus modus est ita: Non et dies est, et non lucet; dies autem est, nox igitur non est.

Septimus modus est ita: Nou et dies est et nox; atqui nox non e-t, dies igitur est.

Modos autem hypotheticorum syllogismorum si quis plenius nosse desiderat, legat librum Marii Victorini qui inscribitur de Syllogismis hypotheticis. Sciendum quoque quoniam Tullius Marcellus Carthaginensis de Categoricis et hypotheticis syllogismis, quod a diversis philosophis latissime dictum est, septem libris breviter subtiliterque tractavit; ita ut primo libro de regula, ut ipse dicit, colligentiarum artis dialecticæ disputaret; et quod ab Aristotele de categoricis syllogismis multis libris editum est, ab isto secundo et tertio libro breviter expleretur; quod autem de hypotheticis syllogismis a Stoicis innumeris voluminibus tractatum est, ab isto quarto et quinto libro colligeretur. In sexto vero de mixtis syllogismis, in septimo autem de compositis di putavit; quem codicem vobis legendum reliqui.

570 De definitionibus.

Hine ad pulcherrimas definitionum species acceding, que tanta dignitate præcellunt, ut possint D ut illud, divitiæ sunt brevis vitæ longum viaticum; dici orationum maximum decus et quædam lumina dietionum.

Octava species definitionis est guam Graci xax

Definitio vero est oratio uniuscujusque rei naturam s communione divisam propria significatione conciudeus: hæe multis modis præceptisque conficitur.

Definitionum prima est οὐστώδης, Latine substantialis, qua proprie et vere dicitur definitio; ut est, Homo animal rationale mortale, sensus disciplinæque capax; hac enim definitio per species et differentias descendens, venit ad proprium, et designat plenissime quit sit homo.

Secunda est species definitionis que Græce tronperent dicitur, Latine notio nuncupatur: quam notionem communi, non proprio nomine possumus dicere. Ilæe isto modo semper efficitur: Homo est, quod rationali conceptione et exercitio præest animalibus cunctis. Non enim dixit, quid est homo, sed quid egat, quasi quodam signo in notitiam denotato. In ista enim et in reliquis notio rei profertur: non substantialis, ut in illa primaria explanatione declaratur; et quia illa substantialis est, definitionum omnium obtinet principatum.

Tertia species definitionis est qua Grace molores dicitur, Latine qualitativa. Hac dicendo quid quale sit, id quod sit evidenter ostendit. Cujus exemplum tale est: Homo est qui ingenio valet, artibus pollet, et cognitione rerum: aut qua agere debeat eligit, aut animadversione quod inutile sit contemnit; his penim qualitatibus expressus ac definitus homo est.

Quarta species definitionis est quæ Græce ὑπογραφική, Latine descriptionalis nuncupatur: quæ
adhibita circuitione dictorum factorumque, rem quidsit descriptione declarat; ut si luxuriosum volumusdefinire, dicimus: Luxuriosus est victus non necessarii et sumptuosi et onerosi appetens, in deliciisaffluens, in libidine promptus: hæc et talia definiunt
luxuriosum. Quæ species definitionis, oratoribusmagis apta est quam dialecticis, quia latitudines
habet; hæc simili modo in bonis rebus ponitur,
et in malis.

Quinta species definitionis est quam Græce κατά λίξω, Latine ad verbum dicinus: hæe vocem illam de qua requiritur, alio sermone designat uno ac singulari, et quodaminodo quid illud sit in uno verbo positum, uno verbo alio declarat: ut, Conticescere est tacere; item cum terminum dicimus finem, aut terras populatas interpretemur esse vastatas.

Sexta species defluitionis est quam Græci κατά τὰν δαφοράν per differentiam dicimus; id est, cum quæritur quid intersit inter regent et tyrannum, adjecta differentia quid uterque sit, definitur: id est, rex est modestus et temperans, tyrannus vero impius et immits

Septima est species desinitionis quam Græci κατά μετάφοραν. Latini per translationem dicunt: ut Cicero in Topicis, Littus est, qua sluctus eludit. Hoc varie tractari potest: modo enim ut moveat, sicut illud, eaput est arx corporis; modo ut vituperet, ut illud, divitiæ sunt brevis vitæ longum viaticum; modo ut laudet, ut adolescentia est slos ætatis.

Octava species definitionis est quam Graci κατ' κραίριστο τοῦ ἐναντίου vocant, Latini per privantiam contrarli ejus quod definitur, dicunt: ut, bonum est quod malum non est; justum est quod injustum non est; et his similia: quod se ita maturaliter ligat, ut necessariam cognitionem sibi unius comprehensione connectat. Hoc autem genere definitionis uti debemus, cum contrarium notum est; nam certa ex incortis nemo probat. Sub qua specie sunt hæ definitiones. Substantia est, quod neque qualitas est, neque quantitas, neque aliqua accidentia: quo genere definitionis Deus definiri potest; etenim cum quid sit Deus nullo modo comprehendere valcamus,

sublatio omnium existentium, quæ Græci οντα ap- A pellant, cognitionem Dei nobis circumcisa et ablata notarum rerum cognitione supponit; ut si dicamus, Deus est, quod neque corpus est, neque ullum elementum, neque animal, neque mens, neque sensus, neque intellectus, neque aliquid quod ex his capi potest; his enim ac talibus sublatis, quid sit Deus, non poterit definiri.

Nona species definitionis est quam Græci κατά τύπωσιν, Latini per quamdam imaginationem dicunt: ut, Æneas est Veneris et Anchisæ filius. Hæc semper in individuis versatur, quæ Græci ἄτομα appellant. Idem accidit in eo genere dictionis ubi aliquis pudor aut metus est nominare : ut Cicero, Cum me videlicet sicarii illi describant.

Decima species definitionis est quam Græci ώς τύπω, Latini veluti, appellant; ut si quæratur quid sit aniinal, respondeatur, homo; non enim manifeste dicitur animal solum esse hominem, cum sint alia innumerabilia; sed cum dicitur homo, veluti ipsum hominem animal designat : cum tamen huic nomini multa subjaceant. Rem enim quæsitam prædictum declaravit exemplum. Hoc est autem proprium de-Anitionis, quid sit illud quod quæritur declarare.

Undecima species definitionis est quam Græci πατά τὰν έλλειψεν, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere vocant : ut si quæratur Quid sit triens, respondeatur, Cui dodrans deest ut sit assis.

Duodecima species definitionis est quam Græci, lius pro Cluentio: Lex est mens, et animus, et consilium, et sententia civitatis. Et aliter pax est tranquilla libertas. Fit et per vituperationem, quam Græci ψόγον vocant : servitus est postremum malorum omnium, non modo bello, sed morte quoque repellenda.

Tertia decima est species definitionis quam Græci αατ' ἀναλογίαν, Latini juxta rationem dicunt : sed hoc contingit cum majoris rei nomine res definitur inferior: ut est illud, Homo minor mundus. Cicero hac definitione sic usus est: Edictum, legem annuam dicunt esse.

Quarta decima est species definitionis quam Græci πρός τι, Latini ad aliquid vocant : ut est illud, pater est cui est filius; dominus est cui est servus : et D Cicero in Rhetoricis, genus est, quod plures partes amplectitur; item pars est, quod subest generi.

Quinta decima est species definitionis quam Græci πατά αἰτιολογίαν, Latini secundum rei rationem 571 vocant : ut, Dies est sol supra terras; nox est sol sub terris. Scire autem debemus prædictas species definitionum topicis merito esse sociatas, quoniam inter quadam argumenta sunt positæ, et nonnullis locis commemorantur in topicis. Nunc ad topica veniamus, quæ sunt argumentorum sedes. fontes sensuum, origines dictionum; de quibus breviter aliqua dicenda sunt, ut et dialecticos locos et thetoricos, sive eorum differentias agnoscere debeamus : ac prius de dialecticis dicendum est.

De dialecticis locis.

Propositio est oratio verum faisumve significans, ut si quis dicat cœlum esse volubile : hæc enuntiatio et proloquium nuncupatur. Quæstio vero est, in dubitationem ambiguitatemque adducta propositie; ut si qui quærant, an sit cœlum volubile. Conclusio est argumentis approbata propositio, ut si quis ex aliis rebus probet coelum esse volubile. Emuntiatio quippe sive sui tantum causa dicitur, sive ad alios affertur ad probandum, propositio est; cum de ipsa quæritur, quæstio; si ipsa est approbata, conclusio. ldem igitur propositio, quæstio et conclusio, sed different mode.

Argumentum est oratio rei dubiæ faciens fidem. Non vero idem est argumentum quod et argumenta-B tio. Nam vis sententiæ ratioque ea quæ clauditur oratione, cum aliquid probatur ambiguum, argumentum vocatur; ipsa vero argumenti elocutio argumentatio dicitur; quo sit ut argumentum quidem mens argumentationis sit atque sententia, argumentatio vero argumenti per orationem explicatio.

Locus vero est argumenti sedes, vel unde ad propositam quæstionem conveniens trahitur argumentum. Quæ cum ita sint, singulorum diligentius natura tractanda est, eorumque per species ac membra figurasque facienda divisio.

Ac prius de propositione est disserendum : hanc esse diximus orationem, veritatem, vel mendacium continentem. Ilujus duæ sunt species : una affirmatio, altera vero negatio. Affirmatio est, si quis sic κατά έπαινου, Latini per laudem dicunt; ut Tul- C efferat, cœlum volubile est; negatio, si quis ita pronuntiet, cœ'um volubile non est. Harum vero aliz sunt universales, aliæ sunt particulares, aliæ indefimitæ, aliæ singulares. Universales quidem, ut si quit ita proponat : omnis homo justus est, nullus homo justus est. Particulares vero, si quis hoc modo: quidam homo justus est, quidam homo justus non est. Indefinitæ sic: homo justus est, homo justus non est. Singulares vero sunt, quæ de individuo aliquid singularique proponunt : ut, Cato justus est, Cato justus non est: etenim Cato individuus est ac singularis.

> Harum vero alias prædicativas, alias conditionales vocamus. Prædicativæ sunt quæ simpliciter proponuntur, id est, quibus nulla vis conditionis adjungitur : ut si quis simpliciter dicat cœlum esse volubile. At, si huic conditio copuletur, fit ex duabus propositionibus una conditionalis, hoc modo: cœlum sirotundum sit, esse volubile; hic enim conditio id efficit ut ita demum cœlum volubile esse intelligatur, si sit rotundum. Quoniam igitur alize propositiones prædicativæ sunt, aliæ conditionales, prædicativarum partes terminos appellamus. Hi sunt prædicatives atque subjectus. Terminos autem voco verba et nomina quibus propositio nectitur; ut in ea propositione qua dicimus : Homo justus est : bæc duo nomina, id est, homo et justus, propositionis partes vocantur. Eosdem etiam terminos dicimus, quorum quidem alter subjectus est, alter vero prædicativas Subjectus est terminus qui minor est, prædicativus vero qui major : ut in ea propositione-qua dicitut,

Non enim in solo homine justitia esse potest, verum etiam in corporeis divinisque substantiis; atque ideo major est terminus, justus, homo vero, minor; quo fit ut homo quidem subjectus sit terminus, justus vero prædicativus.

Quoniam vero hujusmodi simplices propositiones alterum habent prædicativum terminum, alterum vero subjectum, a majoris privilegio partis propositio prædicativa vocata est. Sæpe autem evenit ut hi termini sibimet inveniantur æquales, hoc modo, homo risibilis est; homo namque et risibilis uterque sibi æquus est terminus. Nam neque risibile ultra hominem, nec ultra risibile homo porrigitur; sed in his boc evenire necesse est, ut si quidam inæquales termini sunt, major semper de subjecto prædicetur : si vero æquales utrique, conversa de se prædicatione dicantur. Ut vero minor de majore prædicetur, in nulla propositione contingit. Fieri autem potest ut propositionum partes, quas terminos dicimus, non solum in nominibus, verunt etiam in orationibus inveniamus. Nam sæpe oratio de oratione prædicatur hoc modo: Socrates cum Platone et discipulis de philosophiæ ratione pertractat; hæc quippe oratio, quæ est, Socrates cum Platone et discipulis, subjecta est; illa vero, quæ est, de philosophiæ ratione pertractat, prædicatur. Rursus aliquando nomen subjeetum est, oratio prædicatum, hoc modo: Socrates de philosophiæ ratione pertractat; hic enim Socrates solus subjectus est; oratio vero, quam dicimus, de philosophiæ ratione pertractat, prædicatur. Evenit C etiam ut supponatur oratio, et simplex vocabulum prædicetur hoc modo : Similitudo cum supernis divinisque substantiis, justitia est; hic enim oratio per quam profertur similitudo, cum supernis divinisque substantiis subjicitur; justitia vero prædicatur. Sed de hujusmodi propositionibus in his commentariis quos in Perihermenias Aristotelis libros scripsimus, diligentius disseruimus.

Argumentum est oratio rei dubiæ faciens sidem : banc semper notiorem quæstione esse necesse est. Nam si ignota nobis probantur, argumentum vero rem dubiam prob t, necesse est ut quod ad sidem quæstienis affertur, sit ipsa notius quæstione. Argumentorum vero omnium alia sunt probabilia et necessaria, alia vero probabilia quidem, sed non necessaria; alia necessaria, sed non probabilia; alia nec probabilia, nec necessaria. Probabile vero est, quod videtur vel omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, et his vel omnibus, vel pluribus, vel maxime notis atque præcipuis, vel unicuique artifici secundum propriam facultatem; ut de medicina medico, gubernatori de navibus gubernandis; et præterea quod ei videtur cum quo sermo conseritur, vel ipsi qui judicat. In quo nihil attinet verum falsumve sit argumentom, si tantum verisimilitudinem tenet.

Necessarium vero est, quod ut dicitur, ita est, 572 atque aliter esse non potest : et probabile quidem, ac necessarium est; ut hoc si quid cuilibet rei sit additum, totum majus efficitur. Neque enim

Home justus, home quidem minus est quain justus. A quisquam ab hac propositione dissentiet, et its sese babere necesse est. Probabilia vero ac non necessaria. quibus facile quidem animus acquiescit, sed veritatis non tenet sirmitatem; ut hoc, si mater est, diligit. Necessaria vero sunt, ac non probabilia, quæ ita quidem esce, ut dicuntur se habere, necesse est, sed his facile non consentit auditor : ut, ob objectum lunaris corporis, solis evenire defectum. Neque necessaria vero neque probabilia sunt, quæ neque in opinione hominum, neque in veritate consistunt; ut hoc, habere quæ non perdiderit cornua Diogenem. quoniam habeat id quisque quod non perdiderit; qua quidem nec argumenta dici possunt, argumenta enim rei dubiæ faciunt fidem. Ex his autem nulla fides est, quæ neque in opinione, neque in veritate sunt con-B stituta. Dici tamen potest, ne illa quidem esse argumenta, quæ cum sint necessaria, minime tamen audientibus approbantur. Nam si rei dubiæ fit fides. cogendus est animus auditoris, per ea quibus ipse acquiescit, ut conclusioni quoque, quam nondum probat, possit accedere. Quod si quæ tantum necessaria sunt, ac non probabilia, non probat ille qui judicat, est necesse ut ne illud quidem probet quod ex hujuscemodi ratione conficitur. Itaque evenit ex hujusmodi ratiocinatione, ea quæ tantum necessaria sunt ac non probabilia, non esse argumenta. Sed non ita est, atque bæc interpretatio non rectæ probabilitatis intelligentiam tenet. Ea sunt enim probabilia, quibus sponte atque ultro consensus adjungitur; scilicet ut mox audita sint, approbentur.

> Quæ vero necessaria sunt ac non probabilia, aliis probabilibus ac necessariis argumentis antea demonstrantur, cognitaque et credita, ad alterius rei, de qua dubitatur, fidem trahuntur; ut sunt speculationes, id est theoremata, quæ in geometria considerantur. Nam quæ illic proponuntur, non sunt talia ut in his sponte animus discentis accedat; sed quoniam demonstrantur aliis argumentis, illa quoque scita et cognita ad aliarum speculationum argumenta ducuntur. Itaque probabilia non sunt, sed sunt necessaria his quidem auditoribus, quibus nondum demonstrata sunt, ad aliud aliquid probandum, argumenta esse non possunt; hi autem qui prioribus rationibus eorum quibus non acquiescebant, fidem cœperunt, possunt eas quæ non ambigunt, ad argumentum D vocare.

Sed quia quatuor facultatibus disserendi omne artificium continetur, dicendum est quæ quibus uti noverit argumentis; ut, cui potissimum disciplinæ locorum atque a gumentorum paritur ubertas, evidenter appareat. Quatuor igitur facultatibus, earumque velut opificibus, disserendi omnis ratio subjecta est, id est, dialectico, oratori, philosopho, sophistæ. Onorum quidem dialecticus atque orator in communi argumentorum materia versantur; uterque enim, sive necessaria, sive minime, probabilia tamen sequitur argumenta. His igitur illæ duæ species argumenti famulantur, quæ sunt probabile ac non necessarium : philosophus vero ae demonstrator de sola tantum veritate pertractant. Atque ideo sive sint prolabilia, hic quoque his duabus speciebus utitur 'argumentis, quæ sunt probabile ac necessarium, necessarium ac non probabile. Patet igitær in quo philosophus ab oratore ac dialectico in propria consideratione dissideat; in eo scilicet quod illis probabilitatem, huic veritatem constat esse propositam. Quarta vero species argumenti, quam ne argumentum quidem recte dici supra monstravimus, sophistis sola est attributa. Topicorum vero intentio est, verisimilium argumentorum co; iam demonstrare; designatis enim locis e quibus probabilia argumenta ducuntur, abundans et copiusa necesse flat materia disserendi.

Sed quoniam, ut supra dictum est, probabilium argumentorum alia sant necessaria, alia non necessaevenit ut necessariorum quoque doccantur; quo sit ut oratoribus quidem ac dialecticis hæc principaliter facultas paretur, secundo vero loco philosophis. Nam in quo probabilia quidem omnia conquiruntur, dialectici atque oratores juvantur : in quibus vero probabilio ac necessario docentur, philosophicæ demonstrationi ministratur ubertas. Non modo igitur dialecticus atque orator, verum etiam demonstrator. ac veræ argumentationis effector, habet quod ex propositis locis sibi possit assumere. Cum inter argumentorum probabilium locos, necessariorum quoque principia traditio mixta contineat. Illa vero argumenta, quæ necessaria quidem sunt, sed non probabilia; atque illud ultimum genus, scilicet nec sideratione sejunctum est : nisi quod interdum quidam sophistici loci exercendi gratia lectoris adhibentur. Quocirca topicorum pariter utilitas intentioque patefacta est; his enim et dicendi facultas, et investigatio veritatis augetur.

Nam quid dialecticos atque oratores locorum juvat agnitio? Orationi per inventionem copiam præstant. Quid vero necessariorum doctrinam locorum philosophis tradit? viam quodammodo veritatis illu trat. Quo magis pervestiganda est rimandaque ulterius disciplina ca quæ cum cognitione'percepta sit, usu atque exercitatione firmanda. Magnum enim aliquid locorum consideratio pollicetur, scilicet inveniendi vias; quod quidem bi qui sunt hujus rationis expertes, soli tum hac consideratione quæratur, quæ in artem redigit vim potestatemque naturæ. Sed de his hactenus, nune de reliquis explicemus.

De syllogismis.

Syllogismorum vero alii sunt prædicativi, qui categorici vocantur; alii conditionales, quos hypotheticos dicimus. Et prædicativi quidem sunt qui ex omnibus prædicativis propositionibus connectuntur, et is quem exempli gratia superius adnotavi, ex omnibus enim propositionibus prædicativis texitur. Hypothetici vero sunt quorum propositiones conditione nituntur, ut hic : Si dies est, lux est; est autem dies, lax igitar est. Propositio enim prima conditio-

sive non sint, nibil refert, modo dum sint necessaria; A nem tenet hanc, quoniam ita demum lux est, si dies est. Atque ideo syllogismus hic, hypotheticus, id est conditionalis vocatur. Inductio vere est eratio per 573 quam fit a particularibus ad universale progressio, hoe modo: Si in regendis navibus non serte, sed arte legitur gubernator; si regendis equis auriga non sortis eventu, sed commendatione artis assumitur; si in administranda republica non sors principem facit, sed peritia moderandi; et similia, quae in pluribus conquiruntur, quibus impertitur sed., inferuntur]; et in omni quoque re quam quisque regi atque administrari gnaviter volet, qui non sorte accommodat, sed arte, rectorem.

Vides igitur quemadmodum per singulas res currat oratio, ut ad universale perveniat. Nam cum non ria, cum loci probabilium argumentorum dicuntur. B sorte regi, sed arte navim, currum, rempublicam collegisset, quasi in cæteris sese quoque ita habeat, quod erat universale conclusit : in omnibus quoque rebus, non sorte ductum, sed arte, præcipuum debere præponi. Sæpe autem multorum collecta particularitas alind quiddam particulare demonstrat; ut si quis sic dicat: Si neque navibus, neque curribus, neque agris sorte præponuntar; nec rebus quidem publicis rectores esse sorte dacendi sunt. Qued argumentationis genus maxime solet esse probabile, etsi non æquam syllogismi habeat firmitatem. Syllogismus namque ab universalibus ad particularia decurret. Estque in eo, si veris propositionibus contexatur, firma atque immutabilis veritas.

Ut inductio habet quidem maximam probabilitaprobabile, nec necessarium, a propositi operis con- C tem, sed interdum veritate deficitur; ut in hac : Qui scit canere cantor est; et qui luctari luctator; quique ædificare, ædificator: quibas multis simili ratione collectis, inferri potest : Qui scit igitur ma'um, malus est, quod non procedit; mali quippe notitia decsse non potest bono; virtus enim sese diligit, asperusturque contraria, nec vitare vitium nisi cognitum

His igitur duobus velut principils et generibus argumentandi, duo quidem alii deprehenduntur argumentationis modi: unus quidem syllogismo, alter vero inductioni suppositus. In quibus quidem promptum sit considerare, quod ille quidem a syllogismo, ille vero ab inductione ducat exordium; non tamen aut bic syllogismum, aut ille impleat inductionem; prorsus ingenio deputantur; neque intelligunt quan. p hac autem sunt enthymema atque exemplum. Enthymema gaippe est imperfectus syllogismus, id est oratio, in qua non omnibus antea propositionibus constitutis, infertur festina a conclusio; ut si quis sic dicat : Homo animal est, substant'a igitur est; prætermisit enim alteram propositionem, qua proponitur omne animal esse substantiam. Ergo cum enthymema ab universalibus ad particularia probanda contendit, quasi simile syllogismo est. Quod vero non omnibus quæ conveniunt sylfogismo propositionibus utitur, a syllogismi ratione di-cedit, atque ideo imperfectus vocatus est syllogismus.

> Exemplum quoque inductioni simili ratione et copulatur, et ab ea discedit. Est enim exemplum, quod per particulare propositum, particulare quod-

dam contendit ostendere, hoc modo: Oportet a A tia animata sensibilis; igitur arbor animal non est. Tullio consule necari Catilinam, cum a Scipione Gracehus fuerit interemptus; approbatum est enim Catilinam a Cicerone debere perimi, quod a Scipione Gracchus fuerit occisus : quæ utraque particularia esse, ac non universalia, singu'arum designat interpositio personarum. Quoniam igitur ex parte pars approbatur, quasi inductionis similitudinem tenet id, quod exemplum vocamus: quoniam vero non plures quibus id efficiat colligit partes, ab inductione discodit. Ita igitur duze quidem sunt argumentandi species principales : una, quæ dicitur syllogismus. altera que vocatur inductio; sub his autem, et velut ex bis manantia, enthymema atque exemplum. Quæ quidem omnia ex syllogismo ducuntur, et ex syllogismo vires accipiunt : sive enim sit enthymema, B sive inductio, sive etiam exemplum, ex syllogismo quam maxime fidem capit; quod in prioribus resolutoriis, quæ ab Aristotele transtulimus, demonstratum est. Quocirca satis est de syllogismo disserere, quasi principali, et cæteras argumentandi species continente.

Restat nunc quid sit locus aperire. Locus namque est, ut Marco [nis., Mammio] Tullio placet, argumenti sedes; cujus definitionis quæ sit vis, pauc's absolvam. Argumenti enim sedes partim maxima propositio intelligi potest, partim propositionis maxime differentia. Nam cum sint aliæ propositiones, quæ cum per se notæ sint, cum nihil ulterius habeant, quo demonstrentur, atque hæ maxime et principales vocentur, suntque aliæ quarum sidem C primæ ac maximæ suppleant propositiones : necesso est ut omnium quæ dubitantur, iflæ antiquissimam teneant probationem, quæ ita aliis fidem facere possunt, ut ipsis nihil queat notius inveniri. Nam si argumentum est, quod rei dubiæ faciat fidem, idque notius ac probabilius esse oportet, quam illud quod probatur, necesse est ut argumentis omnibus illa maximam fidem tribuant, quæ ita per se nota sunt, ut aliena probatione non egeant. Sed bujusmodi propositio aliquotiens quidem intra argumenti ambitum continetur; aliquotiens vero extra posita, argumenti vires supplet ac perficit.

Omnes igitur loci, id est, maximarum differentiæ propositionum, aut ab his ducantur necesse est terminis qui in quæstione sunt propositi, prædicato D scilicet atque subjecto; aut extrinsecus assumantur, aut borum medii atque inter utrosque versentur. Eorum vero locorum qui ab his ducuntur terminis de quibus in quæstione dubitatur, duplex modus est: unus quidem ab corum substantia, alter vero ab his quæ eorum substantiam consequentur; hi vero qui a substantia sunt, in sola definitione consistunt. Definitio enim substantium monstrat; et substantiæ integra demonstratio, definitio est. Sed, id quod dicimus, patefaciamus exemplis; ut omnis vel quæstionum, vel argumentationum, vel locorum ratio conquiescat. Age enim quæratur, an arbores animalia sint, statque hujusmodi syllogismus : Animal est substantia animata sensibilis; non est arbor substan-

Hic quæstio de genere est; utrum enim arbores sub animalium genere ponendæ sint, quæritur; locus qui in universali propositione consistit, huic generis definitio non convenit, id ejus cujus ea definitio est, species non est loci superioris differentia: qui locus nihilominus nuncupatur a definitione.

Vides igitur ut tota dubitatio quæstionis syllogismi argumentatione tracia [ed., traciata] sit per convenientes et congruas propositiones, quæ vim suam ex prima et maxima propositione custodiunt; ex ea scilicet quæ negat esse speciem, cui non conveniat generis definitio. Atque ipsa universalis propositio 574 a substantia tracta est unius corum termini qui in quæstione locati sunt, ut ammalis, id est, ab ejus definitione, que est substantia animata sensibilis. Igitur in cæteris quæstionibus strictim ac breviter locorum differentiis commemoratis, oportet uniuscujusque proprietatem vigilantis animi alacritate percipere.

Hujus autem loci qui ex substantia ducitur, duplex modus est; partim namque a definitione, partim a descriptione argumenta ducuntur. Differt autem definitio a descriptione, quod definitio genus ac differentias assumit; descriptio vero subjectam intelligentiam claudit, quibusdam vel accidentibus unam efficientibus proprietatem, vel substantialibus præter genus conveniens aggregatis. Sed definitiones quæ ab accidentibus flunt, tamen videntur nullo modo substantiam demonstrare : tamen queniam sæpe veræ definitiones ita ponuntur, quæ substantiam monstrant, illæ etiam propositiones, quæ a descriptione sumuntur, a substantiæ loco videntur assumi. Hujus vero tale sit exemplum : quæratur enim an albedo substantia sit, bic quæritur an albedo substantiæ velut generi supponatur. Dicimus igiter : substantia est, quod omnibus accidentibus possit esse subjectum: albedo vero nullis accidentibus subjacet, albedo igitur substantia non est. Locus, id est maxima propositio, eadem quæ superius. Cujus enim defini tio vel descriptio ei, quod dicitur, species esse non convenit, id ejus quod esse species perhibetur, genus non est. Descriptio vero substantize albedini non convenit, albedo igitur substantia non est.

Locus differentia superior a descriptione, quam dudum locavimus in ratione substantiæ. Sunt etiam definitiones quæ non a rei substantia, sed a nominissignificatione ducuntur, atque ita rei de qua quæritur applicantur; ut si sit quæstio utrumne philosophiæ studendum sit, erit argumentatio talis: Phifosophia sapientiæ amor est, huie studendum nemodubitat : studendum igitur est philosophiæ. Hic enimnon definitio rei, sed nominis interpretatio argumentum dedit. Quod etiam Tullius in ostensione ejusdem philosophiæ usus est desensione, et vocatur Græce quidem ονοματοποιία, Latine autem nominis definitio. Hæc de his quidem argumentis quæ ex substantia terminorum in quæstione positorum samuntur, claris, ut arbitror, patefecimes exemplis : tiam consequentur.

Horum vero multifaria divisio est; p'ura enim sunt, quæ singulis substantiis adhærescunt : ab his igitur quæ cujuslibet substantiam comitantur, argumenta duci solent, aut ex toto, aut ex partibus, aut ex causis, vel efficientibus, vel materia, vel fine. Et est efficiens quidem causa, quæ movet atque operatur, ut aliquid explicetur; materia vero, ex qua fit aliquid, vel in qua fit; finis, propter quod fit. Sunt etiam inter eos locos qui ex his sumuntur quæ substantiam consequentur, aut ab effectibus, aut a corruptionibus, aut ab usibus, aut præter hos omnes ex communiter accidentibus. Quæ cum ita sint, eum prius locum qui a toto sumitur inspiciamus.

ut id quod ex pluribus integrum partibus constat. Et illud quidem quod ut genus, totum est, hoc modo sæpe quæstionibus argumenta suppeditat, ut si sit quæstio, an justitia utilis sit, fit syllogismus: Omnis virtus utilis est, justitia autem virtus est, ergo justitia utilis est. Quæstio de accidenti, id est, an accidat justitiæ utilitas. Locus is, qui in maxima propositione consistit. Quæ generi adsunt et speciei. Hujus superior locus a toto, id est a genere, virtute scilicet, quæ justitiæ genus est. Rursus sit quæstio, an humanæ res providentia regantur. Cum dicimus, si mundus providentia regitur; homines autem pars mundi sunt : humanæ igitur res providentia reguntur. Quæstio de accidenti. Locus quod toti evenit, id congruit etiam parti. Supremus locus a toto, id est ab integro. Quod C justitiam naturalem velit ostendere, dicat : congrepartibus constat, id vero est mundus, qui hominum tolum est.

A partibus etiam duobus modis argumenta nascuntur : aut enim a generis partibus, quæ sunt species; aut ab integri, id est, totius, quæ partes tantum proprio vocabulo nuncupantur. Et de his quidem partibus quæ species sunt, hoc modo sit quæstio, an virtus mentis bene constitutæ sit habitus : quæstio de definitione, id est, an habitus bene constitutæ mentis, virtutis sit definitio. Faciemus itaque ab speciebus argumentationem sic: Si justitia, fortitudo, moderatio, atque prudentia, habitus bene constitutæ mentis sunt; hæc autem quatuor uni virtuti velut generi subjiciuntur : virtus igitur bene constitutæ mentis est habitus. Maxima propositio; quod enim singulis partibus in- D est, id toti inesse necesse est. Argumentum vero a partibus, id est a generis partibus, quæ species nuncupantur; justitia enim, fortitudo, modestia et prudentia, virtutis species sunt.

Item ab his partibus quæ integri partes esse dicuntur, sit quæstio, an sit utilis medicina. Hæc in accidentis dubitatione constituta est. Dicimus igitur, si depelli morbos, salutemque servari, mederique vulneribus utile est : igitur medicina est utilis. Sæpe autem et una quælibet pars valet, ut argumentationis sirmitas constet, hoc modo: ut si de aliquo dubitetur an sit liber: si eum vel censu, vel testamento, vel vindicta manumissum esse monstremus, liber ostensus est; atque aliæ partes erant dandæ

nunc de his dicendum est qui terminorum substan- A libertatis. Vel rursus, si dubitetur an sit domes quod eminus conspicitur : dicimus quoniam nou est; nam vel tectum ei, vel parietes, vel fundamenta desunt, ab una rursus parte factum est argumentum.

Oportet autem non solum in substantiis, verum etiam in modo, temporibus, quantitatibus, totum partesque respicere. Id enim quod dicimus aliquande in tempore, pars; rursus si simpliciter aliquid preponamus, in modo totum est; si cum adjectione aliqua, pars fit in modo. Item si omnia dicamus in quantitate, to'um dicimus; si aliquid quantitatis excerpimus, quantitatis ponimus partem. Eodem modo et in loco: quod ubique est, totum est; quod alicubi, pars. Horum autem omnium communiter Totum duobus modis dici solet : aut ut genus, aut B dentur exempla. A toto ad partem secundum tempus : si Deus semper est, et nunc est. A parte ad totum secundum modum; si anima [mss., animal] aliquo modo movetur, et simpliciter movetur; movetur autem cum irascitur; universaliter igitur et simpliciter movetur. Rursus a toto ad partes in quantitate; si 575 verus in omnibus Apollo vates est, verum erit Pyrrhum Romanos superare. Rursus in loco, si Deus ubique est, et hic igitur est.

> Sequitur locus qui nuncupatur a causis. Sunt vero plures causæ, id est, quæ vel principium præstant motus atque efficiunt; vel specierum formas subjectæ suscipiunt; vel propter eas aliquid, vel quæ cuiuslibet forma est.

> Argumentum igitar ab efficiente causa; ut si quis gatio hominum naturalis est; justitiam vero congregatio hominum fecit : justitia igitur naturalis est. Quæstio de accidente. Maxima propositio: quorum essicientes causæ naturales sunt, ipsa quoque sunt naturalia. Locus ab efficientibus; quod enim uniuscujusque causa est, id efficit cam rem cujus causa est.

> Rursus, si quis Mauros arma non habere contendat, dicit idcirco eos minime armis uti, quia his ferrum desit. Maxima propositio, ubi materia deest, et quod ex materia efficitur, desi locus a materia: utrumque vero, id est, ex efficientibus atque materia, uno nomine a causa dicitur. Æque enim id quod essicit, atque id quod operantis actum suscipit, ejus rei quæ efficitur causæ sunt.

> Rursus a fine sit propositum, an justitia bona sit, fiet argumentatio talis. Si beatum esse, bonum est, et justitia bona est; hic est enim justitiæ finis, ut qui secundum justitiam vivit, ad beatitudinem perducatur. Maxima propositio, cujus finis bonus est, ipsum quoque bonum est. Locus a fine.

> Ab co vero, quæ cujusque forma est, ita non potuisse volare Dædalum, quoniam nullas naturalis formæ pennas habuisset. Maxima propositio, tantam quemque posse, quantum forma permiserit. Locus a

> Ab effectibus vero, et corruptionibus, et usibus hoc modo: nam si bonum est domus, constructio bonum est, bonum est domus. Rursus si malum est destructio domus, bona est domus, et si bona est

domus, mala est destructio domus. Item si bonum A animal rationale mortale; sitque definitio ea homi est equitare, bonum est equus, et si bonum est equas, bonum est equitare. Est autem primum quidem exemplum a generationibus, quod idem ab effectibus vocari potest. Secundum a corruptionibus, tertium ab usibus. Omnium autem maximæ propositiones : cujus effectio bona est, ipsum quoque bonum est, et e converso; et cujus corruptio mala est, ipsum bonum est, et e converso; et cujus usus bonus est, ipsum bonum est, et e converso.

A communiter autem accidentibus argumenta finnt, quotiens ea sumuntur accidentia, quæ relinquere subjectum, vel non possunt, vel non solent; ut si quis hoc modo dicat : sapiens non prenitebit, pænitentia enim malum factum comitatur : quod Quæstio de accidentibus. Propositio maxima : cui non inest aliquid, ei ne illud quidem, quod ejus est consequens, inesse potest. Locus a communiter accidentibus.

Expeditis igitur locis his qui ab ipsis terminis, in propositione positis, assumuntur, nunc de his dicendum est qui licet extrinsecus positi, argumenta tamen quæstionibus subministrant : hi vero sunt vel ex rei judicio, vel ex similibus, vel a majore, vel a minore, vel a proportione, vel ex oppositis, vel ex transumptione. Et ille quidem locus qui rei judicium tenet, bujusmodi est; ut id dicamus esse, vel quod omnes judicant, vel plures, et hi vel sapientes, vel cunucidum unamquamque artem penitus eruditi. sapientes atque in astronomia doctissimi dijudicaverint. Quæstio de accidente. Propositio, quod omnibus, vel pluribus, vel doctis videtur hominibus, ei contradici non posse. Locus a rei judicio.

A similibus vero hoc modo, si dubitetur an hominis proprium sit esse bipedem, dicimus similiter : inest equo quadrupes, et homini bipes; non est autem equi quadrupes proprium, non est igitur hominis proprium bipes. Quæstio de proprio. Maxima propositio. Si quod similiter inest, non est proprium, ne id quidem de quo quæritur, esse proprium potest. Locus a similibus: hic vero in gemina dividitur. Hac enim similitudo, aut in qualitate, aut in quantitate consistit; sed in quantitate paritas nuncupatur, id est æqualitas.

Rursus ab eo quod est majus, si an sit animalis definitio, quod ex se moveri possit, dicimus, si magis oportet esse animalis definitionem, quod naturaliter vivat, quam quod es se moveri possit. Non est antem bæc definitio animalis, quod naturaliter vivat: ne bæc quidem, quæ minus videtur esse definitio, quod ex se moveri possit, animalis definitio esse putanda est. Quæstio de definitione. Propositio maxima. Si id quod magis videbitur inesse, non inest, ne illud quidem quod minus inesse videtur, inerit. Locus ah eo quod est majus.

A minoribus vero converso modo. Nam si est bominis definitio, animal gressibile bipes : cumque id bipes videatur esse definitio hominis minus quam

nis quæ dicit animal gressibile bipes, erit definit.o hominis, animal rationale mortale. Quæstio de desinitione. Maxima propositio: Si id quod minus videtur inesse, inest; et id quod magis videtur inesse, inerit. Multæ autem diversitates locorum sunt, ab eo quod esse magis ac minus, argumenta ministrantium: quos in expositione Topicorum Aristotelis diligentius persecuti sumus.

Item ex proportione : ut si quæratur, an sorte sint legendi in civitatibus magistratus, dicamus minime : quia ne in navibus quidem gubernator sorte præsicitur: est enim proportio; nam ut sese habet gubernator ad navem, ita magistratus ad civitatem. llic autem locus distat ab eo quod ex similibus duquia in sapiente non convenit, ne pœnitentia quidem. B citur. Ibi enim una res quæ cuilibet et alii comparatur: in proportione vero non est similitudo rerum, sed quædam habitudinis comparatio. Quæstio de accidenti proportione. Quod in quaque re evenit, id in ejus proportionali evenire necesse est. Locus a proportione.

> Ex oppositis vero multiplex locus est. Quatuor enim sibimet opponuntur modis : aut enim ut contraria adverso sese loco constituta respiciunt; aut ut privatio, et habitus; aut relatio; aut affirmatio et negatio. Quorum discretiones in eo libro qui de decem Prædicamentis scriptus est, commemoratæ sunt; ab his hoc modo argumenta na cuntur.

A contrariis si quæratur, an sit virtutis proprium laudari, dicam minime: quoniam ne vitii 576 qui-Hujus exemplum est, cœlum esse volubile : quod ita C dem vituperari. Quæstio de proprio. Maxima propositio: quoniam contrariis contraria conveniunt. Locus ab oppositis, id est ex contrario.

> Rursus sit in quæstione positum: An sit proprium oculos habentium videre, dicam minime: eos namque qui vident, alias etiam cæcos esse contingit. Nam in quibus est habitus, in eisdem poterit esse privatio; et quod est proprium, non potest a subjecto discedere. Et quoniam veniente cæcitate visus abscedit, non esse proprium oculos habentium videre convincitur. Quæstio de proprio. Propositio, ubi privatio adesse potest et habitus, proprium non est. Locus ab oppositis, secundum habitum ac priva-

Rursus sit in quæstione positum, an patris sit D proprium procreatorem esse, dicam recte videri: quia filii est proprium procreatum esse; ut enim sese habet pater ad filium, ita procreatus ad procreatorem. Quæstio de proprio. Propositio maxima: ad se relatorum propria, et ipsa ad se referuntur. Locus a relativis oppositis.

Item sit in quæstione positum, an sit animalis proprium moveri, negem : quia nec inanimati |ed., in animali] quidem est proprium non moveri. Quæstio de proprio. Propositio maxima: oppositorum opposita esse propria oportere. Locus ab oppositis, secundum affirmationem ac negationem; moveri enim et non moveri, secundum assirmationem negationemque sibimet opponuntur.

Ex transumptione vero hoc modo fit : cam ex his

quidem notius dubitatio transfertur; atque ex ejus probatione ca quæ in quæstione sunt posita, confirmantur; ut Socrates, cum quid posset in unoquoque justitia, quæreret, omnem tractatum ad reipublicæ transtulit magnitudinem; atque ex eo quod illa essceret in singulis, etiam valere firmavit. Qui locus a toto forsitan esse videretur; sed quoniam non inhæret in his de quibus proponitur terminis, sed extra posita res, hoc tantum quia notior videtur, assumitur; ideireo ex transumptione locus id convenienti vocabule nuncupatus est. Fit vero hæc transumptio et in nomine, quoties ab obscuro vocabulo ad notius transfertor argumentatio, hoc modo; ut si quæratur, an philosophus invideat, sitque ignotum quid philosophi significet nomen, dicemus ad vocabulum no- B per tempus : fuit igitur, quando non fuit tempus, sed tius transferentes, non invidere qui sapiens sit; notius enim est sapientis vocabulum quam philosophi. Ac de his quidem locis qui extrinsecus assumuntur, idones dictum est : nunc de mediis disputabitur.

De mediis.

Medii enim loci sumuntur vel ex casu, vel ex conjugatis, vel ex divisione nascentes. Casus est alicujus nominis principalis inflexio in adverbium : ut a justitia inflectitur juste, casus igitar est justitia, id quod dicimus juste, adverbium. Conjugata vero dicuntur, quæ ab eodem diverso modo ducta fuxeront : ut a justitia, justum; hæc igitur inter se et cum ipsa justitia conjugata dicuntur, ex quibus omnibus in promptu sunt argumenta. Nam si id quod C justum est, bonum est; et id quod juste est, bene est; et qui justus est, bonus est, et justitia bona est; hæe igitur seeundum proprii nominis similitudinem consequentur.

Mixtí vero loci appellantur : quoniam si de justitia quæritur, et a casu vel a conjugatis argumenta ducuntur; neque ab ipsa proprie atque conjuncte, neque ab his quæ sunt extrinsecus posita videntur trahi, sed ex ipsorum casibus, id est, quadam ab ipsis levi immutatione deductis. Jure ightur bi loci medii inter eos qui ab ipsis, et eos qui sunt extrinsecus, collocantur.

Restat locus a divisione, qui tractatur hoc modo. Omnis divisio vel negatione fit, vel partitione; ut si nus amplector, aut actionem significat, aut passioquis ita pronuntiet : omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione vero, velut si quis dividat: omnis homo aut sanus, aut æger est. Fit autem universa divisio, vel, ut generis in species, vel totius in partes, vel vocis in proprias significationes, vel accidentis in subjecta, vel subjecti in accidentia, vel accidentis in accidentia. Quorum omnium rationem în meo libro diligentius explicavi quem de divisione composui; atque idcirco ad horum cognitionem congrua petantur exempla. Fiunt vero argumentationes per divisionem, tum ea segregatione quæ per negationem fit, tum ea quæ per partitionem. Sed qui his divisionibus utuntur, aut directa ratiocinatione contendunt, aut in aliquid impossibile atque inconve-

terminis in quibus questio constituta est, ad aliud A niens ducuat, atque ita id quod reliquerant, rursus assumunt.

> Quæ facilius quisque cognoscet, si prioribus ana lyticis operam dederit : borum tamen in præsenti talia præstabunt exempla notitiam. Sit in quæstione propositum, an ulta origo sit temporis : quod que negare volet, id nimirum ratiocinatione firmabit, nullo modo esse ortum : idque directa ratiocinatione monstrabit, hoc modo: quoniam mundus æternus est (id enim paulisper argumenti gratia concedatur), mundus vero sine tempore esse non potuit, tempus quoque est æternum; sed quod æternum est, caret origine: tempus igitur originem non babet. At si per impossibilitatem idem desideretur ostendi, dicetur hoc modo : Si tempus habet originem, non fuit semfuisse significatio est temporis; fuit igitur terapus, quando non fuit tempus : quod fieri non potest; non igitur est ullum temporis principium positum. Namque, ut ab ullo principio corperit, inconveniens quiddam atque impossibile contingit fuisse tempus, quando non fuerit tempus. Reditur igitur ad alteran partem, quod origine careat; sed bæc quæ ex negatione divisio est, cum per cam quælibet argumenta sumuntur, nequit sieri at utrumque sit, quod assirmatione et negatione dividitur ; itaque sublato une. alterum manet; positoque altero reliquum tollitur; vocaturque bic a divisione locus, medius inter eos qui ab ipsis duci solent, atque eos qui extrinaceus assumuntur. Cum enim quæritur an ulla temporis sit origo, sumit quidem esse originem; et ex eo per propriam consequentiam a re ipsa, quæ quæritur, fit impossibilitatis et mendacii syllogismus; quo concluso reditur ad prius, quod verum esse necesse est: siquidem ad quod ei oppositum est, ad impossibile aliquid inconveniensque perducit. Itaque quonism ex ipsa re de qua quæritur, seri syllogismus solet, et quasi ab ipsis locus est ductus : quoniam veco aos in eo permanet, sed ad 577 positum redit, quasi extrinsecus sumitur ; ideirco igitur hic a divisione locus inter utrumque medius collocatur.

At vero hi qui ex partitione sumuntur, multiplici fiunt modo. Aliquotiens enim que dividuntur, simul esse possunt; ut si vocem in significationes dividamus, omnes simul esse possunt : veluti cum dicinem; utrumque simul significare potest. Aliquotiess velut in negationis modo, quæ dividuntur simul esse non possunt; ut sanus est, aut æger. Fit autem ratiocinatio in priore quidem modo divisionis, tun quia omnibus adest quod quæritur, vel non est; tum vero idcirco alicui adesse, vel non adesse quod aliis adsit, vel minime.

Nec in his explicandis diutius laboramus, si priores resolutorii, vel topica diligentius ingenium lectoris instruxerint. Nam si quæratur utrum canis substantia sit, atque hac divisio fiat : canis vel latrabilis animalis est, vel mariaæ belluæ, vel cœlestis sideris nomen; demonstraretque per singula et canem latrabilem substantiam esse, marinam quoque belmonstravit canem esse substantiam. Atque hic quidem ex ipsis in quæstione propositis, videbitur argumenta traxisse. At in talibus syllogismis, aut sanus est aut æger; sed sanus est, non est igitur æger; sed sanus non est, æger igitur est; vel ita : si æger est, sanus igitur non est; vel ita : si æger non est, sanus igitur est. Ab his quæ sunt extrinsecus [mss., intrinsecus] sumptus est syllogismus, id est ab oppositis. Ideirco ergo totus bic a divisione locus inter utrosque medius esse perhibetur : quia si negatione sit constitutus, aliquo modo quidem ex ipsis sumitur, aliquo modo ab exterioribus venit. Si vero a partitione argumenta ducuntur, nunc quidem ab ipsis, nune vero ab exterioribus copiam præstant.

ptoris ac lucidi, et omnia ad facultatem intelligentiæ revocantis talis locorum videtur esse partitio. Quæ cum ita sint, breviter mihi locorum divisio commemoranda est, ut nibil præterea relictum esse monstretur, quod non intra eam probetur esse inclusum. De quo enim in qualibet quæstione dubitatur, id ita sirmabitur argumentis; ut ea vel ex his ipsis sumantur, quæ in quæstione sunt constituta, vel extriusecus ducantur, vel quasi in confinio horum posita vestigentur. Ac præter hanc quidem divisionem nihil extra inveniri potest; sed si ab ipsis sumitur argumentum, aut ab ipsorum necesse est substantia sumatur, aut ab his quæ ea consequentur, aut ab his quæ inseparabiliter accidunt, vel eis adhærent, et ab eorum substantia separari sejungique vel non pos- C tione, illæ vero a genere, vel aliæ veniant ab aliis sunt, vel non solent. Quæ vero ab eorum substantia ducuntur, ea aut in descriptione, aut in definitione sunt; et præter hæc, a nominis interpretatione. Quæ vero ea velut substantias continentia consequentur. alia sunt, vel ut generis, vel differentiæ, vel integræ formæ, vel specierum, vel partium loco circa ea quæ inquirantur, assistunt; item, vel causæ, vel fines, vel effectus, vel corruptiones, vel usus, vel quantitas, vel tempus, vel subsistendi modus. Quod vero proprie inseparabile, vel adhærens, accidens nuncupatur, id in communiter accidentibus numerabitur. Et præter hæc quid aliud cuiquam inesse possit, non potest inveniri.

Quibus ita propositis, inspiciamus nunc eos locos quos dudum extrinsecus pronuntiabamus assumi; ea enim quæ extrinsecus assumuntur, non sunt ita separata atque disjuncta, ut nou aliquando quasi e regione quadam, ea quæ quæruntur aspiciant. Nam et similitudines et opposita ad ea sine dubio referuntur, quibus similia vel opposita sunt, licet jure atque ordine videantur extrinsecus collocata. Sunt autem hæc, similitudo, oppositio, magis ac minus, rei judicium. In similitudine enim tum rei similitudo, tum proportionis ratio continctur. Omnia enim similitudinem tenent.

Opposita vero in contrariis, in privationibus, in relationibus, in negationibus constant. Comparatio vero majoris ad minus quædam quasi similium disai-

toam, et coeleste sidus substantiæ posse supponi, A militudo est ; rerum enim per se similium in quantitate discretio majus fecit ac minus. Qued enum omni qualitate, omnique ratione disjunctum est, id nullo modo poterit comparari. Ex rei vero judicio que sunt argumenta, quasi testimonium præbent, et sunt inartificiales loci atque omnino disjuncti, nec rem porius quam opinionem judiciumque sectantes. Transumptionis vero locus nune quidem in equalitate, nunc vero in majoris minorisve comparatione consistit; aut enim ad id quod est simile, aut ad id quod est majus aut minus, fit argumentorum rationumque transumptio.

Hi vero loci quos mistos esse prædiximus, aut ex casibus, aut ex conjugatis, aut ex divisione nascuntur : in quibus omnibus consequentia et repugnan-Et ea Gra:ci quidem Themistii diligentissimi scri- B tia custoditur. Sed ea quidem, quæ ex definitione, vel genere, vel differentia, vel causis argumenta ducuntur, demonstratione maxime syllogismis vires atque ordinem subministrant : reliqua vero verisimilibus ex dialecticis. Atque bi loci maxime, qui in eorum substantia sunt, de quibus in quæstione dubitatur, ad prædicativos ac simplices; reliqui vero ad hypotheticos et conditionales respiciunt syllogismos.

Expeditis igitur locis, et diligenter tam definitione quam exemplorum etiam luce patefactis, dicendum videtur quomodo hi loci maximarum sint differentiæ propositionum, idque brevi; neque enim longa disputatione res eget. Omnes enim maximæ propositiones, vel definitiones, in eo quod sunt maximæ, non different; sed in eo quod hæ quidem a definilocis, et bis jure differre, haque earum differentiæ esse dicuntur.

De topicis.

Topica sunt argumentorum sedes, fontes sensuum. origines dictionum. Itaque licet definire locum esse argumenti sedem, argumentum autem rationem quæ rei dubiæ faciat fidem. Et sunt argumenta aut in ipso negotio de quo agitur, aut ducuntur ex his rebus quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo quæritar, et ex rebus aliis tractæ noscuntur : aut certe assumentur extrinsecus. Ergo hærentia loca argumentorum in eo ipso negotio sunt tria, id est, a toto, a partibus, a nota.

A toto est argumentum etiam, cum definitio adhi-D betur ad id quod quæritur; sient sit Cicero, Gloria est laus recte factorum, magnorumque in rempubli--cam fama meritorum : ecce [ed., ex se] quia gloria totum est, per definitionem ostendit quid sit gloria.

578 Argumentom a partibus sic; nt puta, si oculus videt, non ideo totum corpus videt.

A nota autem sic ducitur argumentum, quod Græce etymologia diciter: Si consul est qui consulit reipublicæ, quid aliud Tullius fecit eum affecit supplicio conjuratos?

Nunc ducuntur argumenta et ex his rebus quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo quæritur, et ex rebus aliis tractæ noscuntur : et sunt loca tredecim, id est, alia a conjugatis, alia a genere, alia a forma generis, id est specie, alia a similitudine, alia

a disferentia, alia ex contrario, alia a conjunctis, A alla ab antecedentibus, alia a consequentibus, alia a repugnantibus, alia a causi-, alia ab effectibus, alia a comparatione minorum, majorum aut parium.

Primo ergo a conjugatis argumentum ducatur. Conjugata dicuntur, cum declinatur a nomine, et sit verbum; ut Cicero Verrem dicit everrisse provinciam; vel nomen a verbo, cum latrocinari dicitur latro: aut nomen a nomine; ut Terentius: Inceptio e t amentium, haud amantium.

A genere argumentum est, quando a re generali ad speciem aliquam descendit: ut illud Virgilii, Varium et mutabile semper femina: potuit et Dido, quod est species, varia et mutabilis esse. Vel illud Ciceronis, quod fecit argumentum, descendens a genere ad spéciem : nam cum omnium provinciarum B sociorumque rationem diligenter habere debeatis, tum præcipue Siciliæ, judices.

A specie argumentum ducitur, cum generali quæstioni fidem species facit; ut illud Virgilii:

An non sic Phrygius penetrat Laceda:mona pastor? quia Phrygius pastor species est; et si istud ille unus fecit, et alii hoc Trojani generaliter facere possunt.

A simili argumentum est, quando de rebus aliquibus similia proferuntur; ut Virgilius:

Suggere tela mibi, nam nullum dextera frustra Torserit in Rutulos, steterintque in corpore Grajum

Iliacis campis.

A differentia argumentum ducitur, quando per disserentiam aliquæ res separantur; Virgilius: Non Diomedis equos, nec currum cernis Achillis.

A contrariis argumentum sumitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur; ut Terentius:

Nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit, Quid facies illi qui dederit damnum aut malum?

A conjunctis autem sides petitur argumenti; cum quæ singula infirma sunt, si conjungantur, vim veritatis assumunt; ut, quid accedit ut tenuis ante fuerit, quid si ut avarus, quid si ut audax, quid si ut ejus qui occisus est inimicus? Singula hæc quia non sufficiunt, ideireo congregata ponuntur, ut ex multis junctis res aliqua confirmetur.

Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex his quæ prius gesta sunt comprobantur; ut Cicero pro Milone : Cum non dubitaverit aperire D tur ex duabus universalibus affirmativis, babeas quid cogitaverit, vos potestis dubitare quid fecerit? Præcessit enim prædictio, ubi est argumentum, et secutum est factum.

A consequentibus vero argumentum est, quando positam rem aliquid inevitabiliter consequitur; ut si mulier peperit, cum viro concubuit.

A repugnantibus argumentum est, quando illud quod objicitur, aliqua contrarietate destruitur; ut Cicero dicit: Is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ditatus, arguitur domui suæ te interficere voluisse.

A causis argumentum est, quando ex consuetudine communi res quæ tractatur, sieri potuisse convincitur; ut in Terentio:

Egò nonnihil veritus sum dudum abste, Dave, ne faceres Quod vulgus servorum solet, dolis ut me deludere

Ab effectibus ducitur argumentum, cum ex his quæ facta sunt, aliquid approbatur; ut in Virgilio:

Degeneres animos timor arguit; nam timor est causa ut degener sit animus, quod timoris effectum est.

A comparatione argumentum ducitur, quando per collationem personarum sive causarum, sententiz ratio consirmatur, et a majori ratione hoc modo, ut in Virgilio:

Tu potes unanimes armare in prælia fratres. Ergo qui hoc in fratribus potest, quanto magis in aliis? A minorum comparatione; sicut Publius Scipio pontificem maximum Tiberium Gracchum non mediocriter labefactantem statum reipublicæ priva-

A parium comparatione; sic Cicero, in Pisone nihil interesse, utrum ipse consul improbis concionibus, perniciosis legibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.

Extrinsecus vero assumentur argumenta hæc quæ Græci ategva vocant, id est inartificialia, quod festimonium ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem; et prius.

A persona, ut non qualiscunque sit, sed illa qua testimonii pondus habet ad faciendam fidem, sed et morum probitate debet esse laudabilis.

A natura auctoritas est, quæ maxima virtute consistit; et a tempore sunt, quæ afferant auctoritatem; ut sunt ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, C usus, necessitas, concursio rerum fortuitarum.

A dictis factisque majorum petitur fides : cum priscorum dicta factaque memorantur.

Et a tormentis fides probatur, post qua nemo creditur velle mentiri.

De syllogismis.

Prima figura modos habet quatuor, qui universaliter vel particulariter assirmativam vel negativam concludent.

Secunda item quatuor modos, qui ab negativa concludent, sive universaliter sive particulariter.

Tertia figura habet sex modos, qui affirmative vel negative, sed particulares facient conclusiones.

Ergo primæ liguræ modus primus est qui conficiconclusionem universaliter affirmativam, hoc modo:

Omne bonum est amabile.

Omne justum est bonum.

Omne igitur justum est amabile.

Secundus modus figuræ primæ conficitar ex universali abnegativa et universali assirmativa, habens conclusionem universaliter, hoc modo:

Nullus risibilis est irrationalis.

Omnis homo est risibilis.

Nullus igitur homo est irrationalis.

579 Tertius modus primæ figuræ est qui conficitur ex universali affirmativa et particulari affirmativa, particularem affirmativam concludeus, hoc modo:

Omne animal movetur.

Quidam komo est animal.

Quidam igitur homo movetur.

Quartus modus primæ figuræ est qui conficitur ex universali abnegativa et particulari affirmativa, particularem abnegativam concludens, hoc modo:

Nullum insensibile est animatum.

Quidam lapis est insensibilis.

Ouidam igitur lapis non est animatus.

Secundæ vero figuræ primus modus est qui ex universali abnegativa et universali affirmativa concludit hoc modo universale abnegativum:

Nullum malum est bonum.

Omne justum est bonum.

Nullum igitur justum est malum.

Secundæ vero figuræ secundus modus est in quo ex universali priore affirmativa et posteriore universali abnegativa conficitur universalis abnegativa conclusio, hoc modo:

Omne justum est æquum.

Nullum malum est aquum.

Nullum igitur malum est justum.

Tertius secundæ figuræ modus, qui ex priore universali negativa et posteriore particulari affirmativa, segationem colligit particularem, hoc modo:

Nullus lapis est animal.

Quædam substantia est animal.

Quædam igitur substantia non est lapis.

Quartus modus est secundæ figuræ qui ex affirmativa priore universali et posteriore particulari negativa particularem negationem concludit, hoc modo:

Omne justum est rectum.

Quidam homo non est rectus.

Quidam igitur homo non est justus.

Primus modus tertiæ figuræ est qui ex duabus universalibus affirmativis particularem affirmativam concludit: quia universalem affirmativam licet in particularem affirmativam converti, hoc modo:

Omnis homo est animal.

Omnis homo est substantia.

Quædam igitur substantia est animal.

Item secundus modus tertiæ figuræ est in quo ex universali negatione et universali affirmatione fit particularis negativa conclusio:

Nullus homo est equus.

Omnis homo est substantia.

Quædam igitur substantia non est equus.

Tertius modus est tertiæ figuræ, qui ex particulari et universali affirmativis particularem affirmativam concludit, hoc modo:

Quidam homo est albus.

Omnis homo est unimal.

Quoddam igitur animal est album.

Quartus vero modus tertiæ figuræ est qui ea universali et particulari affirmativis particulare affirmativum concludit, boc modo :

PATROL. LXX.

Omnis homo est animal.

Quidam homo est albus.

Quoddam igitur album est animal.

Quintus vero modus tertiæ figuræ est qui ex particulari negativa et universali affirmativa negationem particularem concludit, hoc modo:

Quidam komo non est albus.

Omnis homo est animal.

Quoddam igitur animal non est album.

Sextus modus tertiæ figuræ est qui ex universali negativa et particulari affirmativa particularem negativam concludit, hoc modo:

Nullus homo est lapis.

Quidam komo est albus.

Quoddam igitur album non est lapis.

Demonstrati sunt omnes modi trium figurarum categorici syllogismi, licet quidam prin:æ figuræ alios quinque modos addiderint.

De paralogismis.

Paralogismi vero primæ figuræ ita fiunt, ex priori affirmativa universali et secunda negativa universali: Omnis homo est animal; nullum animal est lapis: nullus igitur bomo lapis est. Et quia mutato termino et universale et particulare concludet et negativam et affirmativam, ob hoc est inutilis approbatus idem paralogismus, qui ex duabus negativis universalibus fit, hoc modo: Nullus lapis animal est; nullum animal immobile est: nullus igitur im mobilis est lapis.

Idem paralogismus, qui ex duabus particularibus affirmativis fit hoc modo: Quidam equus animal est; quoddam animal bipes est: quidam igitur equus bipes est. Rursum ex duabus particularibus negativis hoc modo: Quidam homo albus non est; quoddam album non movetur: quidam igitur bomo non movetur.

Dein, si prior affirmativa particularis, et secunda negativa particularis fuerit, hoc modo: Quidam equus animal est; quoddam animal quadrupes non est; quidam igitur equus quadrupes non est.

Idem, si prior negativa particularis, secunda affirmativa fuerit particularis, hoc modo: Quidam homo equus nen est; quidam equus immobilis est: quidam igitur homo immobilis est.

Idem, si major propositio affirmativa fuerit universalis, et minor propositio negativa fuerit particularis, paralogismus erit, hoc modo: Omnis home animal est; quoddam animal rationabile non est: quidam igitur homo rationabilis non est.

At vero si major fuerit propositio universalis negativa, et minor particularis fuerit negativa, sullus poterit esse syllogismus, hoc modo: Nullus lapis animal est; quoddam animal pinnatum est: nullus igitur lapis pinnatus e-t.

Rursus, si prima fuerit particularis, secunda vero miversalis, et utræque affirmativæ propositiones, non erit syllogismus, hoc modo: Quidam lapis e-r-pus est; omne corpus mensurabile est: quidam igitur lapis mensurabilis est.

Idem, si prima fuecit particularis propositio nega- A tiva, et secunda universalis negativa, non crit syllogismus, hoc medo: Quoddam animal bipes non est; nullum bipes hinnibile est : quoddam igitur animal hinnibile non est.

Idem, si prior affirmativa particularis, secunda negativa universalis propositio fuerit, syllogismum non facit, hoc modo: Quidam lapis insensatus est: pullum insensatum vivit : quidam igitur lapis non vivit.

idem, si prior negativa particularis propositio fuerit, et secunda affirmativa universalis, paralogismus erit, hoc modo: Quoddam nigrum animatum 580 non est; omne animatum movetur : quoddam ig tur nigrum non movetur. Et de finitis propositionibus syllogismus non fit, quia particulares similes sunt.

Omnes propositiones his modis constant:

ld est, simplices, ita:

Omnis homo justus est. Quidam homo justus est. Umnis homo rationalis est. Quidam homo rationalis est.

Contrariæ:

Nullus homo justus est. Quidam homo justus non

Contradictoria

Nullus homo rationalis est. Quidam homo rationalis non est.

Ex utrisque terminis influitis. Omnis non homo non rationalis est. Nullus non homo non rationalis est. Quidam non homo non rationalis est. Quidam non homo non rationalis non est.

Item ex infinito subjecto. Omnis non homo rationalis est. Nullus non homo rationalis est. Quidam non homo rationalis est. Quidam non homo rationalis non est.

Item ex influito prædicato. Omnis homo non rationalis est. Nullus homo non rati nalis est. Quidam homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis non est.

Item quæ conveniunt. Omnis homo rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Omnis homo non rationalis est. Nullus homo non rationalis est. Quidam homo rationalis est. Quidam homo con rationalis non est. Quidam homo non rationalis est. Quidam homo non rationalis non est.

animal non homo est. Quiddam non an mai non homo est. Quiddam non animal non homo non est.

Item conversæ ex prædicato infinito. Omne non animal homo est. Nullum non animal homo est. Quoddam n n animal homo est. Quoddam nen animal homo non est.

frem conversæ ex infinito subjecto. Om e animal non homo est. Nullum animal non homo est. Quiddam animal non bomo est. Quoddam animal non homo non est.

Item propositiones indefinitæ: Homo justus est. Homo justus non est.

Indeligitarum propositiones cum subjecto infinito. Non homo ju-tus est. Non homo justus non est.

Ex prædicato infinito. Hom i justus non est. Homo non justus non est.

Ex utrisque terminis infinitis. Non homo non justus est. Non homo non justus non est.

Propositiones singulares vel individuz. Plato instus est. Plato justus non est.

Ex infinito subjecto. Non Plato justus est. Non Plato justus non est.

Ex infinito prædicato. Plato non justus est. Plato non justus non est.

Ex utrisque terminis infinitis. Non Plato non justus est. Non Plato non justus non est.

De locis rhetoricis.

Rhetorica oratio habet partes sex, precemium, B quod exordium est, narrationem, partitionem, confirmationem, reprehensionem, perorationem. Qua partes instrumenta sunt risetorica facultatis, quoniam rhetorica in omnibus suis speciebus inest, et species eidem inerunt. Nec potius inerunt, quam eisdem ea quæ peragunt administrabunt. Itaque et in judiciali genere causarum necessarius est ordo procemii, et narrationis, atque cæ:erorum; et in demonstrativo deliberativo que necessaria sunt. Opes autem rhetoricæ facultatis docere et movere : quod nih lominus iisdem fere sex instrumentis, id est orationis partibus, administratur. Partes autem rhetoricæ, quoniam partes sunt facultatis, ipsæ quoque sunt facultates; quocirca ipsæ quoque oration s partibus, quasi instrumentis, utentur.

Atque ut his operentur, eisdem inerunt. Nam in exordiis nisi quinque sint supradictæ rhetoricæ partes : ut inveniat, eloquatur, disponat, mem nerit, pronuntiet, nihil agit orator. F.odem quoque in de et reliquæ fere partes instrumenti, nisi habeaut omnes rhetoricæ partes, frustra sunt. Hojus a :tem facultatis effector orator est, cujus est officium dicere apposite ad persuasionem; finis tum in ipso quidem hene dixi se, id est, dixis e apposite ad persuasionem; altera vero persuasisse. Neque enim si qua impediant oraterem quominus persuadeat, facto officio, finem non est consecutus; sed is quidem qui officio fuit contiguus et cognatus, consequitur, facto officio. Is vero qui extra est, sæpe non consequitur, neque tamen rhetoricam suo fine contentam, honore Hem. Omne non animal non homo est. Nullum non D vacuavit. Hæc quidem ita sunt mixta, ut rhetores insit speciebus, species vero insint causis.

> Causarum vero partes status esse dicumtur: quos etiam aliis nominibus tum constitutiones, tetm quastiones nominare licet : qui quidem dividunturita, ut rerum quoque natura divisa est. Sed a principi) quæstionum differentias ord:amur, quoniam rhetoricæ quæstiones circumstantiis involutæ sunt omnes, aut in scripti alicujus controversia versantur, aut prater scriptum ex re ipsa sumunt contentionis exordium.

Et illæ quidem quæstiones, quæ in scripto sunt, quinque modis fieri possunt. Uno quidem, cum hic scriptoris verba defendit, et ille sententiam, aque hic appellatur scriptum et voluntas.

dissentiunt, quarum ex adversa parte alize defendant, aliæ faciont controversiam; atque hic vocatur status legis contrurize.

Terrio, cum scriptum de quo contenditur sententiam claudit ambiguam, ambiguitas ex suo nomine nuncupatur.

Quarto vero, cum in eo quod scriptum est allud non scriptum int lligitur; quad quia per ratiocinatio em et quamdam syllogismi consequentiam vestigatur, ratiocinativus vel syllogismus dicitur.

Quinto, cum sermo scriptus est, cujus non facile vis ac natura clarescat, niși d finitione detecta sit; hie vocatur finis in scripto; quos omnes a se differre. non est nostri operisve rhetorici demonstrare. Hac autem speculanda doctis, non rudibus discenda pro- B inventione tractandum est. po dunas : quamvis de corum differentia in top corum commentis per transitum disserueria us.

Earum autem constitutionum, quæ præter scriptum in ipsarum rerum contentione sunt posite, 581 ita differentiæ segregantur, ut rerum quoque insarum natura divisa sit. In omni enim rhetorica quæstione dubitatur an sit, quid sit, quale sit; et propter bæc, an jure, vel more possit exerceri judicium. Sed si factum, vel res quæ intenditur ab adversario, negatur, quæstio est utrum sit ea quæ conjecturalis constitutio nominatur. Quod si factum quidem esse constiterit, sed quidnam sit id quod foctum est ignoretur, quoniam vis ejus definit one monstranda est, finitiva dicitur constitutio. Ac si et quale sit inquiratur : tonc quia cui generi subjici debet ambigitur, generalis qualitas nuncupatur. In hac vero quæstione et qualitatis, et quantitatis, et comparationis ratio versatur. Sed quoniam de genere quæstio est, secundum generis formam in plura necesse est hujus constitutionis membra distribui.

Omnis enim quæstio generalis, id est, cum de genere, et qualitate, vel quantitate quæritur facti, in duas tribuitur partes. Nam aut in præterito quæritur de qualitate propositi, aut in præsenti, aut in futuro. Si in præterito, juridicialis constitutio nuncupatur; si præsentis vel futuri tempor s teneat quæstionem, negotialis dicitur.

Juridicialis vero, cujus inquisitio præteritum respicit, duabus partibus segregatur. Aut enim in D turpitudine denotata, tunc non in eo quod persona ipso facto vis defensionis inest, et absoluta qualitas nuncupatur : aut extrinsecus assumitur, et assumptiva dicitur constitutio.

Sed hæc in pirtes quatuor derivatur : aut enim con editur crimen, aut removetur, aut refertur, aut, quod est ultimum, comparatur. Conceditur crimen, cum nulla inducitor facti defensio, sed venia postolatur. Id fieri duobus modis potest, si depreceris aut purges. Deprecaris, cum nihil excusationis attuleris. Purgas, cum facti culpa his ascribitur quibus obsisti obviarique non possit, neque tamen personæ sint; id e-im in aliam constitutionem cadit. Sunt antem hec, imprudentia, casus aique necessitas.

Removetur vero crimen, cum ab eo qui incessitur

Alio vero, si inter se leges quadom contrarietate A transfertur in alium. Sed remotio criminia duobus fieri modis po est : si aut causa refertor, aut factum. Causa refertur, cum aliena potestate aliquid factum esse contenditor; factum vero, cum alius aut potuisse, aut debnisse facere demonstratur. Atque hæe in his maxime valent, si ejus nominis in nos intendatur actio, quod non fecerimus id quod oportuit [mss., potuit] fieri. Refertur erimen, cum juste in sliquem facinus commissum esse conceditur [mss., contenditur] : quoniam is in quem commissum sit injuriosus sæpe fuerit, atque id quod intenditur mezvit pati.

> Comparatio est, cum propter meliorem utilioremve rem factum quod adversarius arguit, commissum esse defenditur. Atque hæc hactenus; nunc de

De inventione.

Etenim prins quidem dialecticos dedimus, nunc rhetoricos promineus locos, quos ex attributis persome ac negotio venire necesse est. Persona, que in judicium vocatur, enjus dicium aliquod factumivo reprehenditur. Negotium, factum dictumve personæ, propter quod in judicium vocatur. Itaque in his duobus omnis locorum ratio constituta est; quæ eni.n. habent reprehensionis [m s., excusationis] occasionem, eadem nisi ad excusabilem partem vergant, defensionis copiam non ministrant; ex eisdem enim locis accusatio desensioque consistit.

Si igitur persona in judicium vocatur, neque faesse constiterit, et de rei definitione conveniat, sed C ctum dictumve ullum reprehenditur, causa esse non potest. Nec vero factum dictumve aliquod in judicium proferri potest, si persona non existet. Itaque in his duobus omnis judiciorum ratio versatur, in persona scilicet, atque negotio. Sed, ut dictum est, persona est quæ in judicium vocatur; negotium, factum, dictumve personæ, propter quod reus statuitur. Persona igitur et negotium suggerere argumenta non possunt, de ipsis enim quastio est; de quibus autem dubitatur, ca dubitationi fidem facere nequeunt. Atgumentum vero erit ratio rei dubiæ faciens lidem. Faciunt autem negotio filem ea quæ sunt personis ac negotiis attributa. Ac si quando persona negotio faciat fidem, velut si credatur contra rempublicam sensisse Catilinam, quoniam persona est vitiorum est, et in judicium vocatur, sidem negotio facit, sed in eo quod ex attributis personæ quamdam suscipit qualitatem. Sed ut rerum ordo clarius colliquescat, de circumstantiis arbitror esse dicendum.

De circumstantiis.

Circumstantiæ sont quæ convenientis substantiam quæstionis efficient. Nisi enim sit qui fecerit, et quod focerit, causaque cur fecerit, locus tempusque quo fecerit, modus, etiam facultas; quæ si desint, causa non stabit. Has igitur circumstantias in gemina Cicero partitur, ut eam quæ est, quis, circumstantiam in attributis personie ponit, reliquas vero circumstantias in attributis negotio constituat. Et primum

personæ attribuit, secat in undecim partes. Nomen, ut Verres; natura, ut barbarus; victus, ot amicus nobilium; persona, ut dives; studium, ut geometra; casus, ut exsul; affectio, ut amans; habitus, ut sapiens; consilium, facta, et ora iones. Eaque extra illud factum dictumque sunt, quæ nunc in judicium devocantur. Reliquas vero circumstantias, quæ sunt, quid, cur, quando, ubi, quomodo, quibus auxiliis, in attributis negotio ponit. Quid et cur, dicens continentia cum ipso negotio: cur, in causa constituens; ea enim causa est uniuscujusque facti, propter quam

Ouid vero, secat in quatuor partes. In summam facti, ut parentis occi-io. Ex hac maxime locus sumitur amplificationis ante factum, ut concitus rapuit B versantur in media; secundum Ciceronem vero ingladium; dum fit, vehementer percussit. Post factum, in abdita sepelivit. Quæ omnia cum sint facta, tamen quoniam ad gestum negotium, de quo quæritur, pertinent, non sunt ea facta quæ in attributis personæ numerata sunt. Illa enim extra negotium, quod extra posita personam informantia sidem ei negotio præstant, de quo versatur intentio; hæc vero facta, quæ continentia sunt cum ipso negotio, ad ípsum negotium de quo quæritur pertinent.

Postremas vero quatuor circumstantias Cicero ponit in gestione negotii, quæ est secunda pars attributorum negotiis. Et eam quidem circumstantiam, quæ est quando, dividit in tempus, ut modo secit; et in occasionem, ut cunctis dormientibus. Eam vero circumstantiam quæ est ubi, locum dicit, ut, in cu- C biculo fecit; quomodo vero, ex circumstantiis modum, ut, clam fecit : 582 quibus auxiliis circumstantiam facultatem appellat, ut, cum multo exercitu. Quorum quidem locorum etsi ex circumstantia rerum, naturalis discretio clara est, nos tamen benevolentius saciemus, si uberiores ad se discrentias ostendamus.

Nam cum ex circumstantiis alia M. Tullius proposuerit esse continentia cum ipso negotio, alia vero in gestione negotii, atque in continentibus cum ipso negotio, illum annumeraverit locum quem appellavit, dum fit; ex ipsa prolationis significatione idem videtur esse locus hic, dum fit, cum eo qui est in gesti ne negotii; sed non ita est, quia dum fit, illud est quod eo tempore admissum est, dum facinus p menta in adjunctis negotio, et ea esse adjuncta neperpetratur, ut percussit. In gestione vero negotii, ea sunt quæ et ante factum, et dum fit, et post faetum quod gestum est continent; in omnibus enim tempus, locus, occasio, modus, facultas inquiritur. Rursus dum fit, factum est, quod administra:ur, est negotium; quæ vero sunt in gestione negotii non sunt facta, sed facto adhærent; in illis enim tempus, occasionem, locum, modum, facultatem, facta esse consenserit : sed, ut dictum est, quæ cuilibet facto adhærentia sint, atque in nullo modo derelinquant. quia quadam ratione subjecta sunt ipsi quod gestum est negotio.

Item ea quæ sunt in gestione negotii, sine his quæ sunt continentia cum ipso negotio, esse possunt. Po-

quidem ex circumstantiis, eam quæ est, quis, quam A test enim et locus, et tempus, et occasio, et modus, et facultas facti cujuslibet intelligi, etiamsi nemo faciat quod illo loco, vel tempore, vel oceasione, vel modo, vel facultate fieri posset. Itaque ea quæ sunt in gestione negotii sine his quæ sunt continentia cum ipso negotio esse possunt. Illa vero sine his esse non possunt; factum enim præter locum, tempus, occasionem, modum facultatemque esse non poterit. Atque hæc sunt quæ in attributis personæ ac negotio consistunt, velut in dialecticis locis ca quæ in ipsis cohærent, de quibus quæti ur; reliqua vero quæ vel sunt adjuncta negotio, vel negotium gestum consequantur, talia sunt qualia in dia ecticis locis ea quæ secundum Themistium quidem partim rei substantiam consequentur, partim sunt extrinsecus, partim ter affecta numerata sunt, vel extrinsecus posita.

> Sunt enim adjuncta negotio ipsa etiam quæ fidem faciunt quæstioni, affecta quodammodo ad id de quo quæritur, respicientia negotium de quo agitur, hoc modo. Nam circumstantiæ septem quæ in attributis personæ vel negotio numeratæ sunt, hæc cum coperint comparari et quasi in relationem venire, si quid ad se continens referatur, vel ad id quod continet, fit aut species, aut genus; si id referatur quod ab eo longissime distet, contrarium; at si ad finem suum atque exitum referatur, tum eventus est.

> Eodem quoque modo ad majora, et minora, et paria comparantur. Atque omnino tales loci in his quæ sunt all aliquid considerantur. Nam majus, adt minus, aut simile, aut æque magnum, aut disparatum, accedunt circumstantiis quæ in attributis negotio atque personie numeratæ sunt, ut dum ipsæ circumstantiæ aliis comparantur, fiat ex ils argumentum facti dictive, quod in judicium trahitur. Distat autem a superioribus, quod superiores loci vel facta continebant, vel factis ita adhærebant, ut separari non possint, ut locus, tempos, et cætera quæ gestum negotium non relinquunt.

> Hæc vero quæ sunt adjuncta negotio non inhærent insi negotio, sed accedunt circumstantiis; et tunc demum argumenta præstant, cum ad comparationem venerint : sumunt vero argumenta non ex contrarietate, sed ex contrario; et non ex similitu ine, sed ex simili, ut appareat ex relatione sumi argugotio, quæ sunt ad ipsum de quo agitur negotium affecta.

> Consecutio vero, quæ pars quarta est eorum quæ negotiis attributa sunt, neque in ipsis sunt rebus. neque rerum substantiam relinquant, neque ex comparatione reperiuntur; sed rem gestam vel antecedunt, vel etiam consequentur. Atque hic locus extrinsecus est. Primum enim in eo quæritur id quod factum est, quo nomine appellari conveniat : in quo non de re, sed de vocabulo laboratur. Qui deinde auctores ejus facti et inventores, comprobatores, atque æmuli, id totum ex judicio et quodam testimonio extrinsecus posito ad subsidium confluit argumenti. Deinde et quæ ejus rei sit ex cousueto pa

ctio, judicium, scientia, artificium. Deinde natura Acticorum lucorum major est ambitus; et quoniam e us, quid evenire vulgo soleat : an insolenter et raro homines id sua auctoritate comprobare, an offendere in his consueverint; et cætera quæ factum aliquod similiter confestim aut intervallo solent consequi: quæ necesse est extrinsecus posita ad opinionem magis tendere quam ad ipsam rerum naturam.

Itaque in hæc quatuor licet negotiis attributa dividere, ut sint partim continentia cum ipso negotio, quæ facta esse superius dictum est; partim in gestione negotii, quæ non esse facta, sed factis adhærentia dudum monstravimus; partim adjuncta negotio: hæc, ut dictum est, in relatione ponuntur; partim gestum negotium consequentur: horum fides extrinsecus sumitur. Ac de rhetoricis quidem locis

Nunc illud est explicandum quæ sit his similitudo cum dialecticis, quæ vero diversitas; quod cum idonee convenienterque monstravero, propositi operis explicetur intentio. Primo adeo ut in dialecticis locis, sicut Themistio placet, ahi sunt qui in ipsis hærent de quibus quæritur; al i vero assumuntur extrinsecus, alii vero medii inter utrosque locati sunt : sic in rhetoricis quoque locis, alii in persona atque negotio consistunt, de guibus ex adversa parte certatur; alii fero extrinsecus, ut hi qui gestum negotium consequentur; alii vero medii.

Quorum proximi quidem negotio sunt hi qui ex circumstantiis, reliqui in gestione negotii considerantur. Illi vero qui in adjunctis negotio collocantur, ipsi quoque inter medios locos positi sunt, quoniam C ratio subministrat. Unde enim genus abest, inde negotium de quo agitur quadam affectione respiciunt. Vel si quis ea quidem quæ personis attributa sunt, vel quæ continentia sunt cum ipso negotio, vel in gestione negotii considerantur, his similia locis dicat, qui ab ipsis in dialectica trabuntur, de quibus in quæstione dubitatur. Consequentia vero negotio ponat extrinsecus. Adjuncta vero inter utrumque constituat.

Ciceronis vero divisioni boc modo fit similis. Nam ea quæ continentia sunt cum ipso negotio, 583 vel ea quæ in gestione negotii considerantur, in ipsis hærent de quibus quæritur. Ea vero quæ adjuncta sunt inter affecta ponuntur. Sed ea quæ gestum negotium consequentur, extrinsecus collocata sunt. Vel si quis ea quidem quæ continentia sunt cum ipso D specialiter probant, ad rhetores, poctas, jurisperitosnegotio, in ipsis hærere arbitretur: affecta vero esse ea quæ sunt in gestione negotii, vel adjuncta negotio; extrinsecus vero ea qua g stum negotium consequentur. Nam jam illæ perspicnæ communitates, quod quidem ipsi pene in utrisque facultatibus versantur loci, ut genus, ut pars, ut similitudo, ut contrarium, ut majus ac minus. De communitatibus quidem satis dictum.

Differentiæ vero illæ sunt quod dialectici etiam thesibus apti sunt; rhetorici tantum ad hypotheses, id est quæstiones informatas circumstant is assumuntur. Nam sicut ipsæ facultates a semetipsis universalitate et particularitate distinctæ sont, ila earum loci ambitu et contractione discreti sunt. Nam dialepræter circumstantias sunt quæ singulares faciunt causas, non modo ad theses utiles sunt, verum etiam ad argumenta quæ in hypothesibus posita sunt, cosque locos qui ex circumstantiis constant, claudunt atque ambiunt. Itaque sit ut semper egeat rhetor dialecticis locis, dialecticus vero suis possit esse contentus.

Rhetor enim quoniam causas ex circumstantiis tractat, ex iisdem circumstantiis argumenta præsumit, quæ necesse est ab universalibus et simplicioribus confirmari, qui sunt dialectici. Dialecticus vero, qui prior est, posteriore non eget, nisi aliquando inciderit quæstio personæ; ut cum sit incidens dia'cctico ad probandam suam thesim, causam circum-B stantiis inclusam, tunc demum rhetoricis utatur locis. Itaque in dialecticis locis (si ita contingit) a genere argumenta sumuntur, id est ab ipsa generis natura; sed in rhetoricis ab eo genere quod illi genus est de quo agitur, nec a natura generis, sed a re ecilicet ipsa quæ genus est.

Sed ut progrediatur ratio, ex eo pendet quod natura generis ante præcognita est : ut si dubitetur an fuerit aliquis ebrius, dici ur, si refellere velimus, non fuisse, quoniam in eo nulla luxuries antecesserit. Idcirco nimirum, quia cum luxuries ebrietatis quasi quoddam genus sit, cum luxuries nulla fuerit, ne ebrietas quidem fuit : sed hoc pendet ex altero. Cur enim si luxurles non fuit, ebrietas esse non potuit, ex natura generis demonstratur, quod dialectica etiam species abesse necesse est, quoniam genus species non relinquit.

Et de similibus quidem, et de contrariis, eodem modo, in quibus maxima similitudo est inter rhetoricos ac dialecticos locos: dialectica enim ex ipsis qualitatibus, rhetorica ex qualitatem suscipientibus rebus argumenta vestigat : ut dialecticus ex genere, id est ex ipsa generis natura; rhetor ex ea re quæ genus est; dialecticus ex similitudine, rhetor ex simili, id est ex ea re quæ similitudinem cepit. Eodem modo ille ex contrarietate, hic ex contrario.

Memoriæ quoque condendum est, topica oratoribus, dialecticis, poetis et jurisperitis communiter quidem argumenta præstare; sed quando aliquid que pertinent; quando vero generaliter disputant, ad dialecticos attinere manifestum est.

Mirabile plane genus operis, in unum potuisse e lligi quidquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diversas causas poterat invenire, concludi liberum ac voluntarium intellectum. Nam quocunque se verterit, quascunque cogitationes intraverit, in aliquid corum quæ præd cia sunt necesse est ut humanum cadat ingenium.

Illud autem competens judicavimus recapitulare breviter quorum labore in Latinum eloquium res istæ pervenerint, ut nec auctoribus gloria sua percat, et nobis plenissime rei veritas innotescat. Isagogen transtulit patricius Boetius, commenta ejus gemina

Boetius, cujus commenta tribus libris ipse quoque tormavit. Perihermenias supra memoratus patricius transtulit in Latinum : cujus commenta ipse duplicia minutissima disputatione tractavit. Apuleius vero Madaurensis syllogismos categoricos breviter rnodavit. Supra memoratus vero patricius de syllogismis hypotheticis lucidissime pertractavit. [Hac desunt In mss.] Topica Aristotelis uno libro Cicero transtulit in Latinum, cujus commenta prospector atque amator Latinorum patricius Boetius octo libris exposuit. Nam et prædictus Boetius patricius eadem Topica Aristotelis octo libris in Latinum vertit eloquium.

Considerandum e-t antem quod jam, quia locus se attulit in rhetorica parte, libavimus quid intersit permixta confundat. Inter artem et disciplinam Plato et Aristoteles, opinabiles magistri sæcularium litterarum, hanc differentiam esse voluerunt, dicentes : Artem esse habitudinem operatricem contingentium, quæ se et aliter habere possunt; disciplina vero est quæ de his agit quæ aliter evenire non possunt. Nunc ergo ad mathematicæ veniamus initium.

DE MATHEMATICA.

Mathematica, quam Latine possumus dicere doetrinalem, scientia est quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, qua întellectus a materia separatur vel ab aliis accidentibus: ut est, par, impar, vel alia hujuscemodi, quæ in sola ratiocinatione tractamus. Hæc ita dividitur:

Divisio mathematicæ in

Arithmeticam.

Musicam.

Geometriam.

Astronomiam.

Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se.

Musica est disciplina quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inveniuntur in sonis.

Geometria est disciplina magnitudinis immobilis et f rmarum.

584 Astronomia est disciplina cursus cœlestium siderum, quæ figuras contemplatur omnes, et habitudines stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit. Quas suo loco paulo latius expo- p mino sociata. 5 enim ad 10, 6 ad 4, 7 ad 3, per nulnemus, ut commemoratarum rerum virtus competenter possit ostendi. Modo de disciplinarum nomine disseramus.

Disciplinæ sunt quæ, sicut jam dictum est, nunquam opinionibus deceptæ fallunt; et ideo tali nomine nuncupantur, quia necessario suas regulas servant. Hæ nec intentione crescunt, nec subductione

derelinqueus. Categorias idem transtulit patricius A minuuntur, nec aliis varietatibus permutantur; sed in vi propria permanentes, regulas suas inconvertibili firmitate custodiunt. Has dum frequenti mediatione revolvimus, sensum nostrum acuunt, limumque ignorantite detergunt, et ad illam inspectivam contemplationem, si tamen sanitas mentis arrideat, Domino largiente, perducunt.

Scire au'em debemus Josephum Hebræorum doctissimum, in libro primo Antiquitatum, titulo nono. dicere arithmeticam et astronomiam Abraham primum Ægyptiis tradidisse; unde semina suscipientes (ut sunt homines acerrimi ingenii) excolaisse sivi reliquas latius disciplinas. Quas merito sancti Patres nostri legendas studiosissimis persuadent : quoniam ex magna parte per eas a carnalibus rebus appetitus inter artem et disciplinam, ne se diversitas nominum B noster abstrahitur, et faciunt desiderare que, præstante Domino, solo possumus corde respicere. Quocirca tempus est ut de els singillatim ac breviter disserere debeamus.

CAPUT QUARTUM. DE ABITHMETICA.

Scriptores sæcularium litterarum inter discipli as mathematicas primam omnium arithmeticam esse voluerunt, propterea quod musica, et geometria, et astronomia, quæ sequuntur, indigent arithmetica ut virtutes suas valeant explicare. Verbi gratia, simplum ad duplum, quod habet musica, indiget arithmetica; geometria vero, quod habet trigonum, quadrangulum, vel his similia, item indiget arithmetica. Astronomia etiam, quod habet in motu siderum numeros punctorum, indiget arithmetica. Arithmetica vero, ut sit, neque musica, neque geometria, neque astronomia egere cognoscitur. Propterea his fons et mater arithmetica reperitur; quam disciplinam Pythagoras sic laudasse probatur [ett., monstratar], ut omnia sub numero et mensura a Deo creata fuisse memoret, dicens : Alia in motu, alia in statu esse formata : ut tamen nulla errum, præter ista que dicta sunt, substantiam percepissent. Credo trahens hoc initium, ut multi philosophorum fecerunt, ab illa sententia prophetali quæ dicit : Omnia Deum mensura, numero et pondere disposuisse (Sap. zr. 21).

Hæc itaque consistit ex quantitate discreta, qua parit genera numerorum, nullo sibi communi terlum communem terminum alterutra sibi societate nectuntur. Arithmetica vero dicitur, eo quod numeris pra est. Numerus vero est ex monadibus multitudo composita, ut 3, 5, 10, 20 et cætera. Intentio arithmeticæ est docere nos naturam alistracti numeri et quæ ei accidunt, ut, verbi gratia, parilitas, imparilitas et cælera.

Numerus, qui congregatio

Numerus, qui congregatio

vel par, qui est

Pariter impar.

Impariter par.

Primus et simplex.

Secundus et compositus.

Tertius mediocris, qui quo lam modo primus.

Tertius mediocris, qui quo lam modo primus.

Aincompositus, alio vero modo secundus et compositus.

Par numeros est qui in duas partes æquales dividi A dus et compositus, ut, verbi g atia, 9 ad 25 duni potest, ut 2, 4, 6, 8, 10 et reliqui.

Impar numerus est qui in duas partes æquales dividi nullatenus potest, ut 3, 5, 7, 9, 11 et reliqui.

Pariter par numerus est cujus divisio in duabus æqualibus partibus fieri potest usque ad monada, ut. verbi gratia, 64 dividitur in 32, 32 in 16, et 16 in 8, 8 in 4, 4 in duo, 2 vero in 1.

Pariter impar numerus est qui similiter solummodo in duas partes dividi potest æquales, ut 10 in 5, 14 in 7, 18 in 9, et his similia.

Impariter par numerus est qui plures divisiones se undom æqualitatem partium dividere potest, non tamen usque ad assem perveniat, ut, verbi gratia, 24 in bis 12, 12 in bis 6, sex in bis tres, et amplius non procedit.

Primus et simplex numerus est qui monadicam quensuram solam recipere potest, ut, verbi gratia, 3, 5, 7, 11, 13, 17, et his similia.

Secundus et compositus numerus est qui non sofum monadicam mensuram, sed et arithmeticam reripere potest, ut, verbi gratia, 9, 15, 21, et his similia.

Mediocris numerus est qui quodam modo simplex et incompositus esse videtur, alio vero modo secuncomparatus fuerit, primus est et incompositus, quia non babet communem numerum, nisi solum monadicum; ad 15 vero si comparatus suerit, secundus est et compositus, quoniam inest illi communis aumerus præter 585 monadicum, id est ternarius numerus, qui novem mensurat ter terni, et 15 ter quini.

Altera divisio, de paribus et imparibus numeris.

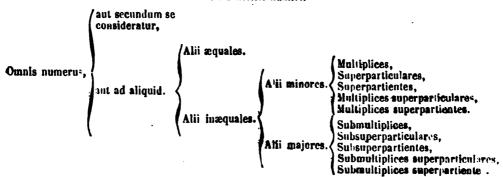
Numerus, aut par est, aut indigens, aut impar. (aut perfectus.

Superfluus numerus est qui descendit de paribus; is dum par sit, superfluss partes quantitatis sum habere videtur, ut 12 habet medietatem 6, sexta pars duo; quarta pars, tria; tertia pars 4, et duodecima B pars unum : qui omnes assumpti fiunt 16.

Indigens numerus est qui et ipse de paribus descendit, quantitatis suæ summam partium inferiorem habet, ut 8, cujus medietas 4, quarta pars 2, octava pars 1: quæ simul congregatæ partes fiunt 7.

Perfectus numerus est qui tamen et ipse de paribus descendit : is dum par sit, omnes partes suas simul assumptas æquales habet, ut 6, cujus medietas tria; tertia pars 2, sexta pars unum. Quæ assumpte partes faciunt ipsum senarium numerum.

Tertia divisio numeri.

sur, ut 3, 4, 5, 6, et reliqui similes.

Ad aliquid numerus est, qui relative ad alios comparatur, vit, verbi gratia, 4 ad 2, dum comparatus fuerit, duplex dicitur; et 6 ad 3, et 8 ad 4, et 10 ad 5, et iterum 3 ad 1 triplex, 9 ad 3, et cætera.

Æquales numeri dicuntur, qui secundum quantitatem æquales sunt, ut, verbi gratia, duo ad duo, tres ad tres, decem ad decem, centum ad centum, etc.

Inæquales numeri sunt qui ad invicem comparati inæqualitatem demonstrant, ut tres ad duo, 4 ad 3, 5 ad 4, 10 ad 6, et universaliter major minori, aut minor majori. Hujusmodi dum comparatus fuerit inaqualis dicitur.

Minor numerus est qui vel replicatione minuitur, art ratione membrorum aut partium.

Major numerus est qui habet in se illum numerum minorem ad quem comparatur, et aliquid plus, ut, verbi gratia, quinarius numerus trinario numero fortior est, eo quod habeat quinarium numerum in se,

Per se numerus est qui sine relatione aliqua dici- C et ternarium numerum, et alias partes ejus dues. et reliqui tales.

> Multiplex numerus est qui habet in se minor a numerum bis, aut ter, aut quater, aut multiplici er, ut, verbi gratla, duo ad unum, dum comparati fuerint, duplex est; 3 ad 1, triplex; 4, quadruplex, reliqui contra.

> Submultiplex numerus est qui intra multiplicen continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter. verbi gratia, unum a duobus bis continctor, a tribus ter, a quatuor quater, et ab aliis mult pliciter.

Superparticularis numerus est, dum fortior continet infra se inferiorem numerum, circa quem comparatur similiter et una pars ejus, ut, verbi gratia. 5 ad 2 dem comparati fuerint, continent in se due et Dalium 1, qui media pars est duorum; 4 ad 3 dum comparati fuerint, continent in se 3 et alium 1, qui est tertia pars trium, et cirteri tales.

Subsuperparticularis numerus est minor qui continetur infortiori numero cum aliqua parte sua una, aut media, aut tertia, aut quarta, aut quinta, ut, verbi A gratia, 2 ad 3, 4 ad 5, et ceteri.

Superpartiens numerus est qui in se inferiorem numerum totum continet, et super hoc alteras partes ejus 2, aut 3, aut 4, aut 5, aut alias, nt, verbi gratia, 5 ad 3, dum comparati fuerint, habet in se quivarius numerus trinarium numerum, et insuper alias duas partes ejus. 7 ad 4, dum comparati fuerint, habent in se 4 et alias tres partes ejus.

Subsuperpartiens numerus est qui continetur in numero superpartienti cum aliquibus partibus suis duabus, aut tribus, aut pluribus, ut, verbi gratia, 5 continentur a 5 cum aliis duabus partibus suis; 4 a 7 cum tribus partibus suis; 5 a 9 cum quatuor partibus suis

dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet in se totum inferiorem numerum multipliciter cum aliqua parte ejus, ut, verbi gratia, quinque ad duos dum comparati fuerint, continent bis binos et unam partem ejus. Novem ad quatuor similiter, et cæteri tales.

Submultiplex superparticularis numerus est qui, dum ad fortiorem sibi numerum comparatus fuerit, continetur a fortiore sibi multipliciter cum alia una parte sua, ut, verbi gratia, 2 ad 5 dum comparati fuerint, continentur ab eo bis cum una parte sua.

Multiplex superpartiens numerus est qui, dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum aliis partibus ejus, ut, verbi gratia, 8 ad 3 comparati, continent in se bis C ternos cum duabus par ibus ejus. 16 ad 6 comparati continent in se bis senos et quatuor partes ejus.

Submultiplex superpartiens numerus est qui, dum ad fortiorem sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter cum aliquibus partibus auis, ut, verbi gratia, 3 ad 8 continentur bis cum duabus partibus suis; 4 ad 15 continentur tertio cum tribus partibus suis.

Sequitur quarta divisio totius numeri.

Discretus numerus est qui a discretis monadibus continetur, ut, verbi gratia, 3 a 4, 5 a 6, et reliqui.

Continens numerus est qui a conjunctis monadibus continetur, ut, verbi gratia, ternarius numerus, si in magnitudine intelligatur, it est in linea, aut spatium. aut solidum, dicitur continens. Similiter quaternarius et quinarius numeri.

Linealis numerus est qui inchoans a monade linealiter scribitur usque ad infinitum. Unde alpha ponitur pro designatione linearum, quoniam hec littera unum significat apud Græcos.

Superficialis numerus est qui non solum longitudine, sed et latitudine continetur : ut trigonus numerus, quadratus numerus, quinqueangulus numerus, circularis numerus, et cæteri qui semper, in superficie continentur.

Circularis numerus est qui dum similiter multiplicatus fuerit, a se inchoans ad se convertitur, ut, verbi gratia, quinquies quini, vicies quinque.

Solidus numerus est qui longitudine, et latitudine, vel altitudine continetur, ut sunt pyramides, quæ in modum flammæ consurgunt : cubi, ut sunt tesseræ; sphæræ, quibus est æqualis undique rotunditas.

Sphæricus autem numerus est qui a circulato numero multiplicatus, a se inchoans ad se convertitur, ut, verbi gratia, quinquies quini, viginti quinque. Hine circulus, dum in se ipsum multiplicatus fuerit, facit sphæram, id est quinquies 25, 125.

His igitur rebus sollicita mente tractatis, memente quod hæc disciplina ideo cæteris antefertur, quoniam ipsa, sicut superius dictum est, ut sit, nullius alterius 586 Multiplex superparticularis numerus est qui, B indiget disciplinæ. Reliquæ vero quæ sequuster, sicut ejus jam qualitas virtutis ostendit, ut sint alque subsistant, indigent arithmetica disciplina, quan apud Græcos Nicomachus diligenter exposuit. Hune primum Madaurensis Apuleius, deinde magnificus vir Boetius Latino sermone translatum Romanis contuit Jectitandum. Quibus, ut aiunt, si quis sæpius utiter, quantum hominibus sas est, lucidis-ima procul dubio ratione perfunditur.

> Datum est etiam nobis ex magna parte sub ipsa vivere disciplina, quando horas discimus, quando mensium curricula supputamus, quando spatium anni redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidem, ne confundamur, instruimur. Tolle sæculo computum, et omnia ignorantia cæca complectitur. Nee differre potest a cæteris animalibus, qui calculi non intelligit quantita em; et ideo tam gloriosa res est, quantum vitæ nostræ necessaria comprobatur : quoniam per ipsam et substantia nostra certissime discitur, et expensarum modus librata supputatione erogatur. Numerus est qui cuncta disponit. Per ipsum discimus quid primo, quid secundo facere debeamus. Nunc veniamus ad musicam, quæ ipso nomine et propria virtute suavis est.

CAPUT QUINTUM. DE MUSICA.

Gaudentius guidam, de musica scribens, Pythagoram dicit hujus rei invenisse primordia ex milleorum sonitu et chordarum extensione percus-a. Quam Damicus noster vir disertissimus Mutianus transtulit in Latinum, ut ingenium ejus assumpti operis qualitas indicaret. Clemens vero Alexandrinus presbyter in libro quem contra paganos edidit, musicam ex musis dicit sumpsisse principium; musasque ipsas, qua de causa inventæ fuerint, diligenter exponit. Quæ musæ ipsæ appellatæ sunt ἐπὸ τοῦ μασενεῖν, id est a quærendo, quod per ipsas, sicut antiqui voluerunt, vis carminum et vocis modulatio quæreretur. lavenimus etiam Censoriaum, qui ad Q. Cerellium seripsit de natali ejus die, ubi de musica disciplina, vel de alia parte mathesis non negligenda disseruit: quoniam non inutiliter legitur, ut res ipsæ penetrabilius animo frequenti meditatione condantur.

Musica ergo disciplina per omnes actus vitæ no-

stræ haeratione [ed., a creatione] diffunditur. Primum A si Creatoris mandata faciannus, et puris mentibus atatutis ab eo regulis serviamus. Quidquid enim loquimur, vel intrinsecus venarum pulsibus commovemur, per musicos rhythmos harmonise virtutibus probatur esse sociatum. Musica quippe est scientia bene modulandi; quod si nos bona conversatione tractemus, tali disciplinæ probamur semper esse soci ti; quando vero iniquita es gerimus, musicam non habemus. Cœlum quoque et terram, vel omnia quæ in eis dispensatione superna peraguntur, non sunt sine musica disciplina, cum Pythagoras hune mundum per musicam conditum et gubernari posse testetur.

In ipsa quoque religione valde permixta est, ut Decalogi decachordus, tinnitus citharæ, tympana, 587 organi melodia, cymbalorum sonus; ipsum quoque Psalterium ad instar instrumenti musici nominatum esse non dubium est, eo quod in ipso contineatur cœlestium virtutum suavis nimis et grata modulatio.

Nunc de musicæ partibus, sicut est a majoribus traditum, disseramus. Musica est disciplina vel acientia quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inveniuntur in sonis; ut duplum, triplum, quadruplum, et his similia, quæ dicuntur ad aliquid.

Musicæ partes sunt tres, nam vel est illa

Harmonica,

Rhythmica.

Metrica.

Harmonica scientia est musica que discernit in C sonis acutum et grave.

Rhythmica est quæ requirit in concursione verborum, utrum bene sonus, an male cohærea!.

Metrica est quæ mensuras diversorum metrorum probabili ratione cognoscit; ut, verbi gratia, heroicum, iambicum, elegiacum et cætera.

Instrumentorum musicorum genera sunt tria:

Percussionale.

Tensibile,

Inflatile.

Percussionalia, ut sunt acitabula ænea et argentea, vel alia quæ metallico rigore percussa, reddunt com suavitate tinnitum.

Tensibilia sunt chordarum fila, sub arte religata, quae amodo piectro percussa mulcent aurium delectabiliter sensum: in quibus sunt species cithararum diversarum.

Inflatilia sunt quæ spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur, ut sunt tubæ, calami, orgama, panduria, et cætera hujusmodi.

Restat nunc ut de symphoniis dicere debeamus. Symphonia est temperamentum sonitus gravis ad acutum, vel acuti ad gravem, modulamen efficiens, sive in voce, sive in percussione, sive in flatu.

Symphoniæ sunt sex:

Prima, diatessaron,

Secunda, diapente,

Terria, diapason,

Quarta, diapason simul et diatessaron,

Quinta, diapason simul et diapente,

Sexta, disdiapason.

Diatessaron symphonia est que constat ex ratione epitrita, et fit ex sonitibus quatuor, unde nomen accepit.

Diapente symphonia est quæ constat ex ratione hemiolia, et fit ex sonitibus quinque, unde etiam nomen accepit.

Tertia, diapason, symphonia est, quæ etiam diocto dicitur, constat ex ratione diplasia, hoc est dupla; fit autem per sonitus octo, unde et nomen accepit, sive diocto, sive diapason : quia apud veteres citharæ ex octo chordis constabant. Diapason ergo dicta est, quasi ex omnibus sonitibus constans.

Decalogi decachordus, tinnitus citharæ, tympana, Quarta, diapason simul et diatessaron, symphonia **587** organi melodia, cymbalorum sonus; ipsum B est quæ constat ex ratione quam habet 24 numerus quoque Psalterium ad instar instrumenti musici no- ad 8 numerum; fit autem ex sonitibus undecim.

Quinta, diapason simul et diapente, symphonia est quæ constat ex ratione triplasia; fit autem per sonitus duodecim.

Sexta, disdiapason, id est dupla diapason, symphonia est quæ constat ex ratione tetraplasia; fit autem per sonitus quindecim.

Tonus est totius constitutionis harmonicæ differentia et quantitas, quæ in vocis accentu sive tenore consistit.

Toni sunt quindecim:

llypodorius,

Hypojastius,

Hypophrygius,

Hypoæolius,

Hypolydius,

Doricus,

Phrygius,

Æolius,

Lydius,

Hyperdorius,

Hyberjastius,

Hyperphrygius,

Hyperæolius,

Hyperlydius,

- 1. Hypodorius tonus est omnium gravissime sonans, propter quod et inferior nuncupatur.
- Hypojastius autem, hypodorium hemitonio præcedens.
- 3. Hypophrygius est hypojastium hemitonio, hypodorium tono præcedens.
- 4. Hypoæolius est hypophrygium hemitonio, hypojastium tono, hypodorium tono semis præcedens.
- 5. Hypolydius est hypoxolium hemitonio, hypophrygium tono, hypojastium tono semis, hypodorium ditono præcedens.
- 6. Dorius est hypolydium hemitonio, hypoxofium tono, hypophrygium tono semis, hypojastium ditono, hypodorium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron symphonia præcedens.
- 7. Jastius est dorium hemitonio, hypolydium tono, hypowolium tono semis, hypophrygium ditoue, hy-

phonia, hypodorium tribus tovis præcedens.

- 8. Phrygius est jastium hemitonio, dorium tono, hypolydium tono semis, hypoxodium ditono, hypophrygium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia; hypojastium tribas tonis, hypodorium tribus semis tonis hoc est diapente, symphonia præcedens.
- 9. Æolius, phrygium hemitonio, jastium tono, dorium tono semis, hypolydium duobus semis, hoc est diatessaron symphonia; hypophrygium tribus tonis, hypojastium tribus semis, hoc est diapente symphonia; hypodorium quatuer tonis præcedens.
- 10. Lydius est colium hemitonio, phrygium tono, jastium tono seinis, dorium duobus tonis, hypolyphonia: hypoæolium tribus tonis, hypophrygium 588 tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia; hypojastium quatuor tonis, hypodorium quatuor semis tonis præcedens.
- 11. Hyperdorius est lydium hemitonio, zolium tono, phrygium tono semis, jastium duobus tonis, dorium duobus semis, hoc est diatessaron symphonia: hypolydium tribus tonis, hypoæolium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia; hypophrygium quatuor tonis, hypojastium quatuor semis, hypodorium quinque.
- 12. Ilyperjastius, est hyperdorium hemitonio, lydium tone, wolium tone semis, phrygium duobus tonis, jastium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia; dorium tribus tonis, hypolydium C tr.bus semis tonis, hoc est diapente symphonia; hypozolium quatuor tonis, hypophrygium quatuor semis, hypojastium quinque tonis, hypodorium quinque semis.
- 43. Hyperphryg'us est hyperjastium hemitonio, hyperdorium tono, lydium tono semis, molium duobus, phrygium duobus semis, hoc est diatessaron symphonia; jastium tribus tonis, dorium tribus semis, hoc est diapente symphonia; hypolydium quatuor tonis, hypoæolium quatuor semis, hypophrygium quinque, hypojastium quinque semis, hypodorium sex, hoc est, diapason symphonia præcedens.
- 14. Hyperæolius est hyperphrygium hemitonio, hyperjastium tono, hyperdorium tono semis, lydium Inobus tonis, Æolium duobus semis, hoc est diates- D saron symphonia; phrygium tribus tonis, jastium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia; dorium quatuor tonis, hypolydium quatuor semis, hypoxolium quinque tonis, hypophrygium quinque semis, hypojastium sex tonis, hoc est diapason symphonia: hypodorium sex semis tonis.
- 15. Hyperlydius est novissimus et acutissimus omnium, hyperæolium hemitonio, hyperphrygium tono, hyperjastium duobus tonis, hyperdorium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia; æolium tribus tonis, phrygium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia; jastium quatuor tonis, dorium quatuor semis, hypolydiam quinque, hypoxotium quinque semis tonis, hypophrygium sex tonis,

pojastium duolus semis, hoc est diatessaron sym- A hoc est diapason symphonia; hypojastiem sex semis tonis, hypodorium septem tonis. Unde eleret quaniam hyperlydius tonus omnium acutissimus, septem lonis præcedit hypodorium omnium gravissimum: In quihus, ut Varro meminit, tantæ utilitatis virtus ostensa est, ut excitatos [mss., ut excitaret] animos sedaret, ipsas quoque bestias, nec non et serpentes, volucres atque delphinas ad auditum sum modulationis attraheret.

Nam ut Orphei lyram, Sirenarum cantus, tanquam fabulosa taceamus : quid de David dicimus, qui ab spiritu immundo Saulem disciplina saluberrimæ modulationis eripuit, novoque modo per auditum sanitatem contulit regi, quam medici non poterant berbarum potestatibus operari (f Reg. xvi, 23)? Ascledium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron sym- B piades quoque me licus, majorum attestatione doctissimus, phreneticum quemdam per symphoniam naturæ suæ reddidisse memoratur. Multa sunt autem in ægris hominibus per hanc disciplinam facta miracula. Cœlum ipsum, sicut supra memoravimus, dicitur sub harmoniæ dulcedine revolvi. Et ut breviter cuncta complector, quidquid in supernis sive terrenis rebus convenienter secundam auctoris sui dispositionem geritur, ab hac disciplina non refertur exceptum.

Gratissima ergo nimis utilisque cognitio, que et sensum nostrum ad superna erigit, et aures modulatione permulcet; quam apud Græcos Alypius, Euclides, Ptolomæus, et cæteri probabili institutione [mss., instructione] docuerum. Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de bac re compendiosa brevitate conscripsit; quem in bibli theca Romæ nos habuisse, atque studiose legisse retinemus. Qui si forte gentili incursione sublatos est, habetis hic Gaudentium Mutiani Latinum; quem si sollicita intentione relegitis, hujus scientiæ vobis atria patefacit. Fertur etiam Latino sermone et Apulcium Madaurensem instituta hujus operis effecisse.

Scripsit etiam et Pater Augustinus de musica sex libros, in quibus humanam vocem, rhythmicos sonos et harmoniam modulabilem in longis syllabis atque brevibus naturaliter habere monstravit. Censorinus quoque de accentibus voci nostræ adnecessariis subtiliter disputavit, pertinere dicens ad musicam disciplinam; quem vobis inter cateros transcriptum reliqui.

CAPUT SEXTUM.

DE CEOMETRIA.

Nunc ad geometriam veniamus, quæ est descriptio contemplativa formarum, documentum etiam visuale philosophorum; quod, ut præconiis celeberrimis elferrent, Jovem suum in operibus propriis geometram [mss., geometriare] fuisse testantur. Quod nescio utrum laudibus an vituperationibus applicetur, quando quod illi pingunt in pulvere coloreo, Jovem facere mentiuntur in cœlo. Quod si vero Createri es omnipotenti Deo salubriter applicetur, potest bæc sententia forsitan convenire veritati. Geometra etenim, si fas est dicere, sancta Divinitas, quando crea- A prædictis opertum est, manifesta întelligentiæ clarituræ suæ, quas hodieque facit existere, diversas species formulasque concedit : quando cursus stellarum potentia veneranda distribuit, et statutis fineis facit currere que moventur, tertaque sede que sunt fixa constituit. Quidquid enim bene disponitur atque completur, potest disciplinæ bojus qualitatibus applicari.

Geometria Latine dicitur terræ dimensio, quoniam per diversas formas ipsius disciplinæ, ut nonnulli dicunt, primum Ægyptus dominis propriis sertur esse partita; cujus disciplinæ magistri, mensores ante dicebantur. Sed Varro peritissimus Latinorum hujus nominis causam sic exstitisse commemorat : dicens, prins quidem homines dimensiones terrarum termicis utilia præsticisse; deinde totius anni circulum menstruali numero fuisse partitos; unde et ipsi menses, quod annum metiantur, dicti sunt. Verum postquam ista reperta sunt, provocati studiosi ad illa invisibilia cognoscenda, cœperunt quærere quanto spatio a terra lona, a luna sol ipse distaret, et usque ad verticem cœli quanta se mensura distenderet; quod peritissimos geometras assecutos esse commemorat. Tunc et dimensionem universæ terræ probabili refert ratione collectam; ideoque factum est ut disciplina ipsa geometriæ nomen acciperet, quod per sæcula 589 longa custodit. Unde Censorinus in libro quem scripsit ad Q. Cerellium, spatia ipsa cœli terræque ambitum, per numerum stadiorum distincta curiositate descripsit. Quem si quis recensere voluerit, multa philosophorum mysteria brevi lectione cognoscet.

Geometria vero est disciplina magnitudinis immobiiis et formarum.

Geometria dividitur:

In planum,

In magnitudinem numerabilem,

In magnitudinem rationalem et irrationalem,

In figuras solidas.

Planæ figuræ sunt quæ longitudine et latitudine continentur.

Numerabilis magnitudo st quæ numeris arithmeticæ dividi potest.

Magnitudines rationales et irrationales sunt : rationales, quarum mensuram scire possumus; irrationales vero, quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, latitudine et altitudine continentur; his partibus atque divisionibus to:ius Geometriæ disciplina tractatur. Et mumerositas illa formarom, quæ sive in terrestribus, sive in coelectibus est, tali expositione conclud tur.

Cujus disciplinæ apud Græcos Euclides, Apollonius, Archimedes, nec non et alii scriptores probabiles exstiterunt : ex quibus Euclidem translatum in Romanam linguam idem vir magnificus Boetius dedit. Qui si diligenti cura relegatur, hoc quod divisionibus tate [ed., intelligentia et clara veritate] cognescetur.

Principia yeometriæ disciplinæ.

Punctum est cui pars nulla est.

Lines vero, præter latitudinem longitudo: lines fines puncta sunt.

Recta linea est, que ex aquo in suis punctis

Soperficies vero, quod longitudinem ac latitudinem solas habet. Superficiei finis lineæ sunt.

Plana superficies est quæ ex æquo in suis rectis line's facet.

Planus angulus est duarum linearum in plano invicem sese tangentium, et non in directo jacentium, nis positis, vagantibus [ed., vacantibus] populis, pa- B ad alterntram conclusio. Quando autem quæ angulum continent, lineæ rectæ sunt, tunc rectilineus angulus nominatur. Quando recta linea super rectam Knehm stans, circum se angulos æquos sibi invicem fecerit, rectus est uterque æqualium angulorum, et quæ superstat finea super eam, quam insistit, perpendicularis vocatur. Obtusus angulus est major recto, acutus autem minor recto.

> Figura est que sub aliquo vel a quibus terminis continetur.

Terminus porro est quod cujusque est finis.

Circulus est figura plana quæ sub una linea continetur, ad quam ab uno puncto eorum quæ intra figuram sont posita, omnes quæ incidunt rectæ lineæ, æquæ sibi invicem sunt. Noc vero punctum centrum C circuli nominatur.

Diametrus circuli est recta quiedam linea per centrum ducta, et ab utraque parte ad circumferenfiam circuli terminata, quæ in duas æquas partes circulum dividit.

Semicirculus est figura plana quæ sub diametro, et ea quam diametrus apprehendit, differentia continetur.

Rectilineæ figuræ sunt quæ sub rectis lineis continentur.

Trilatera quidem est sigura quæ sub tribus rectis fineis continetur.

Quadrilatera vero quæ sub quatuor lateribus; multilatera verò quæ sub pluribus quam quatuor lateribus continetur.

Æquilaterum igitur triangulum est quod tribus æquis lateribus clauditur.

Isosceles est quod duo tantummodo habet latera æqualia.

Scalenum quod tria latera inzequalia possidebit.

Amplius trilaterarum figurarum. Orthogonium id est rectiangulum quidem triangulum est, quod habet triangulum rectum.

Amblygonium vere, quod habet obtusum angulum, in quo obtusus angulus fuerit.

Oxygonium vero, id est actituta angulum, in que tres anguli sunt acuti.

Quadrilaterarum vero figurarum quadratum vocatur, quod est æquilaterum atque rectiangulum, parte si æquilaterum non est.

Rhombus vero, quod æquilaterum quidem est, sed rectiangulum non est.

Rhomboides autem, quod in contrarium collocatum, lineas atque angulos habet æquales : id autem nec rectis angulis, nec æquis lateribus continetur. Propter hæc autem omnes quadrilaterarum figuræ trapezia nominantur.

Parallelæ, id est a'ternæ rectæ lineæ nominantur, quæ in cadem plana superficie collocatæ, atque utripque in neutra parte concurrent.

Petitiones sunt quinque, quæ petuntur ab omni puncto. In omne punctum rectam lineam ducere. Item definitam lineam in continuum rectumque producere. Item omni centro et omni spatio circulum B quitur, ad id ipsum quod consequitur; ita sese hadesignare, et omnes rectos angulos æquos sibi invicem esse; et si in duas rectas lineas lineam scindens, interiores et ad ejusdem partis duos angulos duobus rectis fecerit minores productas in infinitum rectas lineas concurrere ad eas partes quibus duobus rectis angulis terminantur.

Communes animi conceptiones sunt hæ: Quæ cidem sunt æqualia, et sibi invicem sunt æqualia. Et si ab æqualibus æqualia auferantur, quæ relinquuntur æqualia sunt. Et si æqualibus addantur æqualia, tota quoque æqualia sunt, et quæ sibimet conveniunt ægualia sunt.

Gnomon autem parallelogrammi spatii est eorum quæ circa eamdem sunt diametrum, quodlibet unum duorum cum supplementis duobus.

Magnitudo minor majoris magnitudinis pars est, quando minor majorem magnitudinem permetitur; major vero magnitudo minoris magnitudinis multiplex est, quoties a minore major integra dimensione suppletur.

Proportio est duarum magnitudinum cognatarum ad se invicem ex comparatione veniens habitudo; proportionem vero ad se invicem magnitudines 590 habere dicuntur, quæ possunt sese invicem multiplicatæ transcendere.

Eamdem vero proportionem prima magnitudo ad secundam magnitudinem, tertiaque ad quartam tenere perhibetur, quando primæ ac tertiæ magnitudinum æque multiplices, eæque sunt secundæ atque quartie æque multiplices, vel pariter transcendunt, vel D ab his pariter transcenduntur, vel his pariter exæquantur, cum scilicet in alterna comparatione sumantur: quæ vero eamdem retinent proportionem, proportionaliter esse dicantur. Quando vero earum quæ sunt æque multiplices, primæ quidem magnitudinis multiplex secundæ magnitudinis multiplicem superat. Tertiæ vero magnitudinis multiplex quartæ magnitudinis multiplicem minime transcendit; tunc prima magnitudo ad secundam magnitudinem majorem proportionem, quam tertia ad quartam tenere perhibetur.

Proportionalitas vero in tribus ut minimum terminis invenitur, cum proportionales eidem ejusdem magnitudinis proportiones esse dicuntur, præcedentes præcedentibus, et consequentibus consequentes.

vero altera longius, quod rectiangulum quidem est, A Quando autem tres magnitudines proportionaliter fuerint constitutæ, tunc prima ad tertiam duplicem proportionem quam ad secundam dicitur possidere: quando autem quatuor magnitudines proportionaliter fuerint constitutæ, tunc prima ad quartam triplicem proportionem, quam ad secundam dicitur obtinere.

1915

Conversim sumere est sic se habere consequens ad præcedens, sicut est præcedens ad consequens.

Alternatim sumere est, ut se habet præcedens ad pracedens, sic se habet consequens ad consequens.

Componentem sumere est, ut sese habet pracedens cum consequente, velut unum ad id ipsum quod consequitur.

Dividentem vero sumere est, ut sese habet eminentis præcedentia qua eminer, ab eo quod consebere eminentiam præcedentis qua eminet, ab eo quod consequitur, ad id ipsum quod consequitur.

Retrorsum vero sumere est; ut sese habet præcedens ad eminentiam, qua præcedens eminet eo quod est consequens : ita se habere præcedens ab eminentia, qua præcedens eminet, ab eo quod consequens.

Confusa proportionalitas appellatur, quando fuerit ut præcedens ad consequens, sic consequens ad præcedens; et ut consequens ad aliud aliquid : sic aliud aliquid ad præcedens, ex æquo est sumptio, extremorum mediis intermissis.

CAPUT SEPTIMUM. DE ASTRONOMIA.

Astronomia superest, quam si casta ac moderata mente perquirimus, sensus quoque nostros, ut veleres dicunt, magna claritate perfundit. Quale est enim ad coolos animo subire, totamque illam machinam supernam indagabili ratione discutere [ed., discurrere], et inspectiva mentis sublimitate [ed., subtilitate], ex aliqua parte colligere, quod tantæ magnitudinis arcana velaverunt? Nam mundus ipse, ut quidam dicunt, sphærica fertur rotunditate collectus; ut diversus rerum formarumque ambitus sui circuitione concluderetur. Unde librum Seneca consentanea philosophis disputatione formavit, cui titulus est de Forma mundi; quem vobis item relinquimus re-

Astronomia itaque dicitur, unde nobis sermo est, astrorum lex : quia nesciunt ullo modo, quam a sue Creatore disposita sunt, vel consistere vel moveri: nisi forte quando aliquo miraculo facto Divinitatis arbiti io commutantur; sicut Jesus Nave, tribus hois soli in Gabaon ut staret, legitur (Jos. x, 12) imperasse; et temporibus Ezechiæ regis retrorsum decem gradibus reversum fuisse (IV Reg. xx, 11); et in passione quoque Domini Christi tribus horis sol tenebrosus effectus est (Luc. xxiii, 44, 45), et his similia. Ideo enim miracula dicuntur, quoniam contra rerum consuctudinem admiranda continguat. Fernatur enim, sicut dicunt astronomi, quæ cœlo fiva sunt; moventur vero planetæ, id est erraticæ, que cursus suos certa tamen definitione conficiunt.

enim, si fas est dicere, sancia Divinitas, quando crea- A prædictis opertum est, manifista întelligentiæ clarituræ suæ, quas hodieque facit existere, diversas species formulasque concedit : quando cursus stellarum potentia veneranda distribuit, et statutis fineis facit currere quæ moventur, certaque sede quæ sunt fixa constituit. Quidquid enim bene disponitur atque completur, potest disciplinæ hojus qualitatibus applicari.

Geometria Latine dicitur terræ dimensio, quoniam per diversas formas ipsius disciplina, ut nonnulli dicunt, primum Ægyptus dominis propriis fertur esse partita; cujus disciplinæ magistri, mensores ante dicebantur. Sed Varro peritissimus Latinorum hujus nominis causom sic exstitisse commemorat : dicens, prims quidem homines dimensiones terrarum terminis positis, vagantibus [ed., vacantibus] populis, pacis utilia præsticisse; deinde totius anni circulum menstruali numero fuisse partitos; unde et ipsi menses, quod annum metiantur, dicti sunt. Verum postquam ista reperta sunt, provocati studiosi ad illa invisibilia cognoscenda, coeperunt quærere quanto spatio a terra inna, a luna sol ipse distaret, et usque ad verticem cœli quanta se mensura distenderet; quod peritissimos geometras assecutos esse commemorat. Tunc et dimensionem universæ terræ proba-Mli refert ratione collectam; ideoque factum est ut disciplina ipsa geometriæ nomen acciperet, quod per sæcula 589 longa custodit. Unde Censorinus in libro quem scripsit ad Q. Cerellium, spatia ipsa cœli terræque ambitum, per numerum stadiorum distincta curiositate descripsit. Quem si quis recensere volucrit, multa philosophorum mysteria brevi lectione cognoscet.

Geometria vero est disciplina magnitudinis immobilis et formarum.

Geometria dividitur:

In planum.

habetur.

In magnitudinem numerabilem,

In magnitudinem rationalem et irrationalem,

In figuras solidas.

Planæ figuræ sunt quæ longitudine et latitudine continentur.

Numerabilis magnitudo st quæ numeris arithmeticæ dividi potest.

Magnitudines rationales et irrationales sunt : rationales, quarum mensuram scire possumus; irratiomales vero, quarum mensuræ quantitas cognita non

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, latitudine et altitudine continentur; his partibus atque divisionibus totius Geometriæ disciplina tractatur. Et mumerositas illa formarom, quæ sive in terrestribus, sive in coelectibus est, tali expositione concludator.

Cujus disciplinæ apud Græcos Euclides, Apollonius, Archimedes, nec non et alii scriptores probabiles exstiterunt : ex quibus Euclidem translatum in Romanam linguam idem vir magnificus Boetius dedit. Qui si diligenti cura relegatur, hoc quod divisionibus tate [ed., intelligentia et clara veritate] cognoscetur.

Principia geometriæ disciplinæ.

Punctum est cui pars nolla est.

Linea vero, præter latitudinem longitudo : línea fines puncta sunt.

Recta linea est, que ex árquo in suis punctis

Soperficies vero, quod longitudinem ac latitudinem sols habet. Superficiei finis lineæ sunt.

Plana superficies est quæ ex æquo in suis rectis line's facet.

Planus angulus est duarum linearum in plano invicem sese tangentium, et non in directo jacentium, B ad alterntram conclusio. Quando autem que angulum continent, lineæ rectæ sunt, tunc rectilineus angulus nominatur. Quando recta linea super rectam Hnebm stans, circum se angulos æquos sibi invicem fecerit, rectus est uterque æqualium angulorum, et quæ superstat finea super eam, quam insistit, perpendicularis vocatur. Obtusus angulus est major recto, acutus autem thinor recto.

Figura est quæ sub aliquo vel a quibus terminis continetur.

Terminus porro est quod cujusque est finis.

Circulus est figura plana quæ sub una linea continetur, ad quam ab uno puncto eorum quæ intra figuram sont posita, omnes quæ incidunt rectæ lineæ, æquæ sibi invicem sunt. Noc vero punctum centrum C circuli nominatur.

Diametrus circuli est recta quædam linea per centrum ducta, et ab utraque parte ad circumferenfiam circuli terminata, quæ in duas æquas partes circulum dividit.

Semicirculus est figura plana quæ sub diametro, et ea quam diametrus apprehendit, differentia continetur.

Rectilineæ figuræ sunt quæ sub rectis lineis continentur.

Trilatera quidem est figura quæ sub tribus rectis fineis continetur.

Quadrilatera verò quæ sub quatuor lateribus; multilatera vero quæ sub pluribus quam quatuor lateribus continetur.

Æquilaterum igitur triangulum est quod tribus æquis lateribus clauditur.

Isosceles est quod duo tantummodo habet latera ædualia.

Scalenum quod tria latera inzequalia possidebit.

Amplius trilaterarum figurarum. Orthogonium id est rectiangulum quidem triangulum est, quod habet triangulum rectum.

Amblygonium vere, quod habet obtusum augulum, in quo obtusus angulus fuerit.

Oxygonium vero, id est actitum angulum, in que tres anguli sunt acuti.

Quadrilaterarum vero figurarum quadratum vocatur, quod est æquilaterum atque rectiangulum, parte phonia, hypodorium tribus tonis præcedens.

- 8. Phrygius est jastium hemitonio, dorinm tono, hypolydium tono semis, hypoxolium ditono, hypophrygium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia; hypojastium tribus tonis, hypodorium tribus semis tonis hoc est diapente, symphonia præcedens.
- 9. Æolius, phrygium hemitonio, jas ium tono, dorium tono semis, hypolydium duobus semis, hoc est diatessaron symphonia; hypophrygium tribus tonis, hypojastium tribus semis, hoc est diapente symphonia; hypodorium quaturr tonis priecedens.
- 10. Lydius est colium hemitonio, phrygium tono, jastium tono semis, dorium duobus tonis, hypotyphonia: hypoxolium tribus tonis, hypophrygium 588 tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia; hypojastium quatuor tonis, hypodorium quatuor semis tonis præcedens.
- 11. Hyperdorius est lydium hemitonio, zolium tono, phrygium tono semis, jastium duobus tonis, dorium duobus semis, hoc est diatessaron symphonia: hypolydium tribus tonis, hypowolium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia; hypophrygium quatuor tonis, hypojastium quatuor semis, hypodorium quinque.
- 12. Ilyperjastius, est hyperdorium hemitonio, lydium tono, æolium tono semis, phrygium duobus tonis, jastium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia; dorium tribus tonis, hypolydium C tr.bus semis tonis, hoc e-t diapente symphonia; hypozolium quatuor tonis, hypophrygium quatuor semis, hypojastium quinque tonis, hypodorium quinque semis.
- 43. Hyperphryg'us est hyperjastium hemitonio, hyperdorium tono, lydium tono semis, molium duobus, phrygium duobus semis, boc est diatessaron symphonia; jastium tribus tonis, dorium tribus semis, hoc est diapente symphonia; hypolydium quatuor tonis, hypoæolium quatuor semis, hypophrygium quinque, hypojastium quinque semis, hypodorium sex, hoc est, diapason symphonia præcedens.
- 14. Hyperæolius est hyperphrygium hemitonio, hyperjastium tono, hyperdorium tono semis, lydium Inobus tonis, Æolium duobus semis, hoc est diates- D saron symphonia; phrygium tribus tonis, jastium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia; dorium quatuor tonis, hypolydium quatuor semis, hypozolium quinque tonis, hypophrygium quinque semis, hypojastium sex tonis, hoc est diapason symphonia: hypodorium sex semis tonis.
- 15. Hyperlydius est novissimus et acutissimus omnium, hyperæolium hemitonio, hyperphrygium tono, hyperjastium duobus tonis, hyperdorium duobus semis tonis, hoc est diatessaron symphonia; 20lium tribus tonis, phrygium tribus semis tonis, hoc est diapente symphonia; jastium quatuor tonis, dorium quaf is, hypolydium quinque, hypowotium a tonis, hypophrygium sex tonis,

pojastium duobus semis, hoc est diatessaron sym- A hoc est diapason symphonia; hypojastium sex semis tonis, hypodorium septem tonis. Unde claret quaniam hyperlydias toms omnium acutissimas, septem lonis præcedit hypodorium omnium gravissimum: in quihus, ut Varro meminit, tantæ utilitatis virtus ostensa est, ut excitatos [mss., ut excitaret] animos sedaret, ipsas quoque bestias, nec non et serpentes, volucres atque delphinas ad auditum sum modulalionis attraheret.

Nam ut Orphei lyram, Sirenarum cantus, tanquam fabulosa taceamus : quid de David dicimus, qui ab spiritu immundo Saulem disciplina saluberrimæ modulationis eripuit, novoque modo per auditum sanitatem contulit regi, quam medici non poterant herbarum potestatibus operari (I Reg. xvi, 23)? Ascledium duobus semis tonis, hoc est, diatessaron sym- B piades quoque me licus, majorum attestatione doetlesimus, phreneticum quemdam per symphoniam naturæ suæ reddidisse memoratur. Multa sunt autem in ægris hominibus per hanc disciplinam facta miracula. Cœlum ipsum, sicut supra memoravimus, dicitur sub harmoniæ dulcedine revolvi. Et ut breviter cuncta complector, quidquid in supernis sive terrenis rebus convenienter secundam auctoris sui dispositionem geritur, ab hac disciplina non refertur exceptum.

> Gratissima ergo nimis utilisque cognitio, quæ et sensum nostrum ad superna erigit, et aures modulatione permulcet; quam apud Græcos Alypius, Euclides, Ptolomæus, et cæteri probabili institutione [mss., instructione] docuerunt. Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de bac re compendiosa brevitate conscripsit; quem in bibli theca Romæ nos habuisse, atque studiose legisse retinemus, Qui si forte gentili incursione sublatus est, habetis hic Gaudentium Mutiani Latinum; quem si sollicita intentione relegitis, hujus scientiæ vobis atria patefacit. Fertur etiam Latino sermone et Apulcium Madaurensem instituta hujus operis effecisse.

Scripsit etiam et Pater Augustinus de musica sex libros, in quibus humanam vocem, rhythmicos sonos et harmoniam modulabilem in longis syllabis atque brevibus naturaliter habere monstravit. Censorinus quoque de accentibus voci nostre adnecessariis subtiliter disputavit, pertinere dicens ad musicam disciplinam; quem vobis inter cæteros transcriptum

CAPUT SEXTUM.

DE CEOMETRIA.

Nunc ad geometriam veniamus, quæ est descriptie contemplativa formarum, documentum etiam visuale philosophorum; quod, ut præconiis celeberrimis efferrent, Jovem suum in operibus propriis geometram [mss., geometriare] fuisse testantur. Quod nescio utrum laudibus an vituperationibus applicetur. quando quod illi pingunt in pulvere coloreo, Jovem facere mentiuntur in coelo. Quod si vero Creatori et omnipotenti Deo salubriter applicetur, potest hæc sententia forsitan convenire veritati. Geometra et-

enim, si las est dicere, sancta Divinitas, quando crea- A prædictis opertum est, manifesta intelligentiæ clarituræ suæ, quas hodieque facit existere, diversas species formulasque concedit : quando cursus stellarum potentia veneranda distribuit, et statutis finels facit currere que moventur, certaque sede que sunt fixa constituit. Quidquid enim bene disponitur atque completur, potest disciplinæ hujus qualitatibus applicari.

Geometria Latine dicitur terræ dimensio, quoniam per diversas formas ipsius disciplinæ, ut nonnulli dicunt, primum Ægyptus dominis propriis fertur esse partita; cujus disciplinæ magistri, mensores ante dicebantur. Sed Varro peritissimus Latinorum hujus nominis causam sic exstitisse commemorat : dicens, prices quidem homines dimensiones terrarum terminis positis, vagantibus [ed., vacantibus] populis, pacis utilia prastitisse; deinde totius anni circulum menstruali numero fuisse partitos; unde et ipsi menses, quod annum metiantur, dicti sunt. Verum postquam ista reperta sunt, provocati studiosi ad illa invisibilià cognoscenda, cœperunt quærere quanto spatio a terra inna, a luna sol ipse distaret, et usque ad verticem cœli quanta se mensura distenderet; quod peritissimos geometras assecutos esse commemorat. Tunc et dimensionem universæ terræ probabili refert ratione collectam; ideoque factum est ut disciplina ipsa geometriæ nomen acciperet, quod per sæcula KR9 longa custodit. Unde Censorinus in libro quem scripsit ad Q. Cerellium, spatia ipsa cœli terræque ambitum, per numerum stadiorum distincta curiositate descripsit. Quem si quis recensere volucrit, multa philosophorum mysteria brevi lectione cognoscet.

Geometria vero est disciplina magnitudinis immobilis et formarum.

Geometria dividitur:

In planum.

habetur.

In magnitudinem numerabilem,

In magnitudinem rationalem et irrationalem, In figuras solidas.

Planze figurze sunt que longitudine et latitudine

continentur. Numerabilis magnitudo st quæ numeris arithme-

ticæ dividi potest. Magnitudines rationales et irrationales sunt : rationales, quarum mensuram scire possumus; irratiomales vero, quarum mensuræ quantitas cognita non

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, latitudine et altitudine continentur; his partibus atque divisiomibus toilus Geometriæ disciplina tractatur. Et numerositas illa formarem, quæ sive in terrestribus, sive in cœlestibus est, tali expositione concluditar.

Cujus disciplinæ apud Græcos Euclides, Apollonius, Archimedes, nec non et alii scriptores probabiles exstiterunt : ex quibus Euclidem translatum in Romanam linguam idem vir magnificus Boetius dedit. Qui si diligenti cura relegatur, hoc quod divisionibus tate [ed., intelligentia et clara veritate] coguescetur.

Principia geometriæ disciplinæ.

Punctum est cui pars notla est.

Linea vero, præter latitudinem longitudo: línea fines puncta sunt.

Recta linea est, que ex à quo in suis punctis

Soperficies vero, quod longitudinem ac latitudinem sols habet. Superficiei finis lineæ sunt.

Plana superficies est quæ ex æquo in suis rectis line's facet.

Planus angulus est duarum linearum in plano invicem sese tangentium, et non in directo jacentium, B ad alterntram conclusio. Quando autem que angulum continent, lineæ rectæ sunt, tunc rectilineus angulus nominatur. Quando recta linea super rectam fineam stans, circum se angulos æquos sibi invicem fecerit, rectus est uterque æquallum angulorum, et quæ superstat linea super eam, quam insistit, perpendicularis vocatur. Obtusus angulus est major recto, acutus autem thinor recto.

Figura est que sub aliquo vel a quibus terminis continetur.

Terminus porro est quod cujusque est fluis.

Circulus est figura plana quæ sub una linea continetur, ad quam ab uno puncto eorum quæ intra figuram sont posita, omnes quæ incidunt rectæ lineæ, æquæ sibi invicem sunt. Noc vero punctum centrum C circuli nominatur.

Diametrus circuli est recta quædam linea per centrum ducta, et ab utraque parte ad circumferenfiam circuli terminata, quæ in duas æquas partes circulum dividit.

Semicirculus est figura plana quæ sub diametro, et ea quam diametrus apprehendit, differentia con-

Rectilineæ figuræ sunt quæ sub rectis lineis continentur.

Trilatera quidem est figura quæ sub tribus rectis lineis continetur.

Quadrilatera vero quæ sub quatuor lateribus; multilatera vero quæ sub pluribus quam quatuor lateribus continetur.

Æquilaterum igitur triangulum est quod tribus æquis lateribus clauditur.

Isosceles est quod duo tantummodo habet latera æqualia.

Scalenum quod tria latera inæqualia possidebit.

Amplius trilaterarum figurarum. Orthogonium id est rectiangulum quidem triangulum est, quod habet triangulum rectum.

Amblygonium vere, quod habet obtusum angulum, in quo obtusus angulus fuerit.

Oxygonium vero, id est acutum angulum, in que tres anguli sunt acuti.

Quadrilaterarum vero figurarum quadratum vocatur, quod est æquilaterum atque rectiangulum, parte hac lege descendant, ut gerendi modi ultimi temporis ultimam luteram in or vertamus, ut dicendi, dicendo, dicendum, dictum dictu, et dicamus dictor, commutato scilicet & m o, et adjecto r. Item procurandi, procurando, procurandum, procuratum, procuratu, facit nomen procurator, et reliqua ad hanc rationem pertinentia, que inventa sunt. Præterea sunt nomina quæ incertum est utrum verbialia sint, ut quæ in quæstionem veniunt : quæritur enim utrum cantor dicatur an cantator, quæ utraque firmamus dici supradicta ratione; nam ab eo quod est canto, gerendi modus cantandi, do, dum, cantatum, cantatu, inde cantator. Item ab eo quod est cano, gerendi modus canendi, do, dum, cantum, cantu, inde cantor.

Item quæritur auctor utrum per se aut de verbo oriatur, sed sciendum est quod a se nascitur; non enim habet originem verbi. Nam illud quod est augeo, non nos seducat, quod inde veniat; aliud est enim augere, aliud auctorem esse. Omne enim verbum nomini ex se descendenti respondere debet, ut scriptor venit ab eo quod est scribo; omnis enim scriptor scribit, ut procurator venit ab eo quod est procuro; omnis enim procurator procurat. Deinde quæ est alia regula quæ hoc nomen ex verbo oriri prohibet; quia nomina verbialia aut in sor exeunt, ut præcursor; aut in tor, ut scriptor, lector; at quæ in sor exeunt feminina in trix non mittunt; quæ vero in tor, necesse est ut feminina in trix mittant, ut procurator, procuratrix. Hoc si a verbo venerit in tor scilicet terminatum, necesse habuit femininum in trix mittere, et facere auctrix; sed quia non dicatur auctrix, Virgilius testatur dicens: Auctor ego sum videndi.

Alia participii similia, ut sapiens, patens, demens, clemens, si comparationem recipiant, nomina sunt; participia vero, quando non recipiant comparationem, ut lugens non facit lugentior; at econtra de mens, or, mus, facit.

Sunt alia verbis sim lia, ut comedo; quæ, cum C casum habuerint nomina sunt; cum tempus habuerint, verba esse certissimum est; et est comedo, tinea, si nomen; si verbum, prima persona est verbi activi, conjugationis tertiæ.

Comparationis definitio hæc est, elocutio alterum præferens, quanquam aliter definiant alii. Alii quatuor dicunt gradus esse comparationis: positivum, qui est doctus; comparativum, qui est tam doctus; prælativum, qui est doctior; superlativum, qui est doctior; superlativum, qui est doctior, quia non tam comparativum, qui est doctior, quia non tam comparare quam præferre videtur. Quod superius est sic definitum: Comparatio est elocutio quæ ex alterius collatione alterum præfert. Videtur enim hic comparativus gradus, qui est tam doctus, non tam præferre aliquos quam similes facere.

Quær tur quare positivus gradus dicitur, cum reliqui soli gradus positivi comparationis proprietatem obtineaut? Res, ondendum est quod non agnosceremus illos gradus, nisi esset alter 595 gradus, qui comparationis situ careret?

Quæritur etiam et de nominativo casu singulari, quare dicitur casus? siquidem ideireo cæteri casus dicuntur, quin taciunt nomen cadere, ut doctus, docti, to, tum, te, to. Sed hac ipsa ratione, quod non diceretur aliquid cadere, nisi esset unde caderet, nec inflexum, nisi esset ante rectum: ergo quia hic cadere nomen per cæteros casus ostendat, dictus est casus.

Positivus gradus multas habet formas: aut enim in us exit, ut doctus; aut in a, ut docta; aut in um, ut doctum; aut in is correptam, ut fortis; aut in is productam, ut dis, ditior, ditissimus; aut in e, ut forte; aut in ens, ut sapiens; aut in ans, ut elegans; aut in is, ut felix; aut in er, ut pulcher; aut in es, ut dives, divitor, divitissimus, et reliqua si qua sunt que invenire poterimus.

Comparativus vero duas formulas tantum baliet. aut enim in ior exit, ut doctior, melior, et genus ficit commune, excepto uno senior, non enim senior mulier dici potest; aut in ias, ut doctius, mel us; et est comparativus gradus generis neutri, ut doctius mancipium, melius templum. Est comparativus gradus adverbii; dicimus enim doctius scripsit, dicimus melius fecit; sed doctius quando ad nomen tendit, est generis neutri comparativus; quando tendit ad verbum, comparativus adverbii est.

Superlativus per tres formas exit, aut în us, et doctissimus; vel in a, ut doctissima; vel in um, ut doctissimum. Illud sane pratermittendum esse non videtur, quod cum ab omni superlativo rimus, vel simus tollimus, positivus qualis sit invenitur; ut pulcherrimus; sublato enim a fine disyllabo, remanet pulcher positivus: unde fit ut ea nomina quæ in questionem veniunt, tunc possimus agnoscere.

Quæritur enim utrum acris dicaiur, an acer; constat autem hodie utrumque dici, de viro, ut in V.rgilio: Humero Pelops insign seburno acer. Acris vern de femina dicitur, ut apud Horatium: Solvitur acris hiems

Comparantur autem nomina appellativa, et ea appellativa, quæ aut a qualitate veniunt, in tres partes sunt divisa: in animum, ut prudens, honestus; in corpus, ut niger, pulcher; extrinsecus, ut fortunatus, felix; aut a quantitate, id est a mensura, quæ a corpore tantum descendunt, ut longus, brevis. Sed non omnia nomina quæ aut qualitatem aut quantitatem significant, comparantur; sed quæ comparantur, qualitatis aut quantitatis sunt. Invenitur enim numen qualitatis, et non comparatur, ut mediocris. Aliquando aut unus invenitur gradus, aut duo, aut tres; sed ubi comparativus non invenitur, adverbium sciamus esse ponendum ad positivum, ut vicem comparativi impleamus, ut in hoc nomine pius, quia non facit pior, sed magis pius.

Meminerimus ita nos respondere cum interrogamur, qualis est ille vir? quia de qualitate sumus interrogati, unum aliquid ex illis tribus dicimus, aut dictus, aut pulcher est, aut mendicus; non dices a qualitate longus est, aut brevis. Quando enim interrogamur, quantus est? non possumus respondere nisi a mensura, aut longus, aut latus, aut brevis est. Nec nos terreat quod Virgi ius dixit quantitatis nomen ad animam applicans: Magnanime Ænea; sed hic Græcum voluit imitari; non quia quantitas ab animo venerit, sed qualitatem animi per quantitatem laudare volusit.

Nomina in comparatione anomala hoc signo probabimus, cum primam syllabam quam in positivo habuerint, in comparativo perdiderint: ut bonus facit melior, optimus; malus pejor, pessimus; magnas, major, maximus. Et hæc tria tantum in comparatione defectiva esse certum est.

Positivus gradus perfectus et absolutus ideo dictus est, quia vis comparationis proprie in comparativo D et superlativo gradu ponitur, et non in positivo. Sæpe invenitur comparativis la positus, ut plus significet a superlativo, ut si dicamus, Doctior ille est a quevis doctissimo. Sæpe ita comparativus invenitur, ut minus significet a positivo; ut si vel mus dicere, Dulcius est mare Ponticum quam cætera; nullum enim mare non modo dulcius est, sed ne dulce quidem. Invenitur sæpe ita comparativus, ut vim positivi suscipiat, ut apud Virgitium: Senior Ch ron, sed cruda bev viridisque senectus fuit; sed senior pro eo quod est senex ponitur; non enim alter fuerat Charon, cujus comparatione hic senior vocetur,

Inveniuntur nutem nomina sono diminutiva, intellectu comparativa, ut grandiusculus, majusculus, minusculus. Comparativo et superlativo quinque hase comparationis adverbia non ponimus, ut tam, minus, minime, magis, maxime, que tamen soli positivo adjiciuntur. Verum hac ipsa adverbia inventa sent propter ea nomina que aut comparativum, aut se

enim, si fas est dicere, sancia Divinitas, quando crea- À prædictis opertum est, manifesta intelligentiæ clarituræ suæ, quas hodieque facit existere, diversas species formulasque concedit : quando cursus stellarum potentia veneranda distribuit, et statutis finels facit currere que moventur, certaque sede que sunt fixa constituit. Quidquid enim bene disponitur atque completur, potest disciplinæ hojus qualitatibus applicari.

Geometria Latine dicitur terræ dimensio, quoniam per diversas formas ipsius disciplinæ, ut nonnulli dicunt, primum Ægyptus dominis propriis fertur esse partita; cujus disciplinæ magistri, mensores ante dicebantur. Sed Varro peritissimus Latinorum hujus nominis causam sic exstitisse commemorat : dicens, prims quidem homines dimensiones terrarum terminis positis, vagantibus [ed., vacantibus] populis, pacis utilia præstitisse; deinde totius anni circulum mensituali numero fuisse partitos; unde et insi menses, quod annum metiantur, dicti sunt. Verum postquam ista reperta sunt, provocati studiosi ad illa invisibilia cognoscenda, cœperunt quærere quanto spatio a terra luna, a luna sol ipse distaret, et usque ad verticem cœli quanta se mensura distenderet; quod peritissimos geometras assecutos esse commemorat. Tunc et dimensionem universæ terræ proba-Mli refert ratione collectam; ideoque factum est ut disciplina ipsa geometriæ nomen acciperet, quod per sæcula KR9 longa custodit. Unde Censorinus in libro quem scripsit ad Q. Cerellium, spatia ipsa cœli terræque ambitum, per numerum stadiorum distincta curiositate descripsit. Quem si quis recensere volucrit, multa philosophorum mysteria brevi lectione cognoscet.

Geometria vero est disciplina magnitudinis immobiis et formarum.

Geometria dividitur:

In planum,

In magnitudinem numerabilem,

In magnitudinem rationalem et irrationalem,

In figuras solidas.

Planæ figuræ sunt quæ longitudine et latitudine continentur.

Numerabilis magnitudo st quæ numeris arithmeticae dividi potest.

Magnitudines rationales et irrationales sunt : rationales, quarum mensuram seire possumus; irratiomales vero, quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, latitudine et altitudine continentur; his partibus atque divisionibus toilus Geometriæ disciplina tractatur. Et numerositas illa formarem, quæ sive in terrestribus, sive in cœlestibus est, tali expositione conclud tur.

Cujus disciplinæ apud Græcos Euclides, Apollonius, Archimedes, nec non et alii scriptores probabiles exstiterunt : ex quibus Euclidem translatum in Romanam linguam idem vir magnificus Boetius dedit. Qui si diligenti cura relegatur, hoc quod divisionibus tate [ed., intelligentia et clara veritate] coguescetur.

Principia geometriæ disciplinæ.

Punctum est cui pars nolla est.

Linea vero, præter latitudinem longitudo: línea fines puncta sunt.

Recta linea est, que ex árquo in suis punctis

Superficies vero, quod longitudinem ac latitudinem sols habet. Superficiei finis lineæ sunt.

Plana superficies est quæ ex æquo in suis rectis linets facet.

Planus angulus est duarum linearum in plano invicem sese tangentium, et non in directo jacentium, B ad alterntram conclusio. Quando autem quæ angulum continent, lineæ rectæ sunt, func rectilineus angulus nominatur. Quando recta linea super rectam lineam stans, circum se angulos æquos sibi invicem fecerit, rectus est uterque æqualium angulorum, et quæ superstat finea super eam, quam insistit, perpendicularis vocatur. Obtusus angulus est major recto, acutus autem minor recto.

Figura est que sub aliquo vel a quibus terminis continetur.

Terminus porro est quod cujusque est finis.

Circulus est figura piana quæ sub una linea continetur, ad quam ab uno puncto eorum quæ intra figuram sont posita, omnes quæ incidunt rectæ lineæ, æquæ sibi invicem sunt. Noc vero punctum centrum C circuli nominatur.

Diametrus circuli est recta quædam linea per centrum ducta, et ab utraque parte ad circumferenfiam circuli terminata, quæ in duas æquas partes circulum dividit.

Semicirculus est figura plana quæ sub diametro, et ea quam diametrus apprehendit, differentia continetur.

Rectilineæ figuræ sunt quæ sub rectis lineis continentur.

Trilatera quidem est figura quæ sub tribus rectis fineis continetur.

Quadrilatera vero quæ sub quatuor lateribus; multilatera vero quæ sub pluribus quam quatuor lateribus continetur.

Æquilaterum igitur triangulum est quod tribus æquis lateribus clauditur.

Isosceles est quod duo tantummodo habet latera æqualia.

Scalenum quod tria latera inæqualia possidebit.

Amplius trilaterarum figurarum. Orthogonium id est rectiangulum quidem triangulum est, quod habet triangulum rectum.

Amblygonium vere, quod habet obtusum angulum, in quo obtusus angulus fuerit.

Oxygonium vero, id est acutum angulum, in que tres anguli sunt acuti.

Quadrilaterarum vero figurarum quadratum vocatur, quod est æquilaterum atque rectiangulum, paste at cornu, ge'u, tonitru, g nu, veru. Hæc nomina in A int gra, ut suburbanus; aut corrupta, et municeps; consonances desinentia multiplices habent regulas : aut ex integro et corrupto, ut insulsus; aut ex corde quibus Do atus ideireo tacuit, quia de eorum no-minum ration · Probi plenior libellus existat.

597 Numeri nominum duo sunt, singularis et pluralis, i surpat enam tertium dualis nomerus, qui venit in duobus tantummodo nominibus, in duo et ambo. Nam neque unum significo cum dico, duo venerunt, neque plures; non enim de duobus loqueas possum dicere, oinnes venerunt.

S at eliem nomina quæ nominativum singularem er pluralem similes habent, ut nubes, dies, quæ propter hec dicia sunt numero communia. Sunt etiam nomina non habentia nomerum pluralem, masculina, ut pulvis; non coim dicuotor pulveres, quamvis apud Horatium legimus : Novounales dissi, are pulveres. Sunt item generis masculini tantum pluralia, ut Quirites; quamvis legerimus, bunc Quiritem, ut, quis te redonavit Quiritem? Sunt item generis feminini tantum singularia, ut pax, lux, quamvis legerimus has paces, has luces. Sunt item semper pluralia, ut calendae, nundinæ. Sunt semper singularia generis neutri, ut pus, virus, aurum, ferrum. Et sciendum est quod pene omnia quæ men--urantur vel ponderautur, non admittant numerum pluralem, quamvis multa sibi jam vandicaverit consuctudo, vecut dicimos, vina, mella, hordea. Sunt item semper pluralia generis neutri, u:, h:c

arma, bæc mænia, non facit armum vel mænium; Saturnalia non facit hoc Saturnale : sed si fuerit templum, sic declinatur per utrumque numerum, oc saturnale templum, hæc saturnalia templa; si vero tuerit hoc nomen, ut, quasi diem festum significet, tantum numeri pluralis erit. Sane sciamus quod his neminibas que non admittuat nomerom singularem, apponimos masculinis uni, femininis unæ, neuris una; dicumus enim uni cancelli, unæ nuptiee, una mornia, ut apud Terentium, ex unis poptiis genei, as in hi facias; et apud Sallustium; hi postquain in una mœnia convenere. Sciamus vero C quod superfine toquimur, quando dicious: homo unus advenit; siquidem jam prædictus bomo unum sign ficat.

Inveniuntur etiam nomina posit one si gularia. intellectu pluratia, ut popu us, concio; nam cum dicimus populus currit, sic sonat quasi omnis currat, nec tamen pluralem significat nume um. Nonnuliis viderur in his nominibus pluralis numerus este superfluus, cum horum singularis pluralem numerum in se contineat, ut dicinius, hic populus singulariter, et hi po, uh pluratuer; sed quanvis populus pluratem numeru i significet, tamen unus genis est; po-puli vero gentium sunt diversarum. Sunt econtrario positione pluralia, intellectu singularia, ut Papiæ, Puteoli: quæ vero nomina non ideo plurali numero proferm ur, quia multæ Papiæ ant multæ Futcoli; sed quia horum singularis numerus nunquam lectus

Figure nominum quot sunt? due, simplex et composita. Simplex nomen est, cum divisum nomen nihil dat Laturitatis, ut medicina; a cum dederit, non eri simi e significationi unde descendit. Sic dividamus magister, magis, in adverbium compara-li u.s., ter, in adverbium nameri; cum dicamus magister, figuræ compositat non est; et quamvis divisu u fuerit in duo adverbia, tamen dicitur figuræ simplicis, quia nihit dedit simi e principalitati, sed quid dissi-mile ad magistrum; magis adverbium tamen non est, quantyis dividator. Sem, er enim littera cum in medio fue it sermone, transit in principium sequentis syllabie; unde apud Græcos ἀρχικόν στιριών vocatur, hoc est inchoativum elementum.

Composita est, quia cum divisum est nomen, dat aliquid Latinum, vel simile sui, ut indoctus : duo enun sunt integra consentientia significationi ejus nominis, unde separata sunt. Verum hac figura composita fit quatuor modis : quia aut dio invenimus

aut ex integro et corrupto, ut insulsus; aut ex cor rupto et integro, ut nugigeralus.

Quartunt nonnulli quare com dicat Donatus compomintur nomina, subje it ex duodus corruptis; ideo enim non potest esse compositum quid, nisi aut ex duobus integris, aut ex integro et corrupto, aut ex corrupto et integro. Sed sciendum est corruptum ita definire nomen, quod solutum potest integrum reverti; et revera non diceretur corruptum, nisi aliquando fuisset incolume, ut si dicamus municeps, est enim dictum munera capiens; sed postea sub unius nominis contractione coreuptum est. Ergo non nos fallat, com interrogamus, municeps cajus figuræ est? non dicamus, simplicis; putantes quod nihil st municeps, quemadmodum par es; non enim est loc verum, nam paries ideireo dieitur figurie simplicis, quia solutum (ut superius diximus) in integrum redira non potest. Ergo cum andierimus nomen esse figuræ simplicis, ulterius non interrogamus ex quibus modis.

Est verbum compositum ex aliquibus integris, ipsam divisionem accipiens, non eumdem accentum eumdemque pedem, quemadmodum habuerit nomen illud unde de cendunt ista; ut puta si quis quærat, Lucifer cujus figurar? et dicat hoc nomen esse figuræ compositæ ex integro et corrupto, ut sit quasi buic luci; et nesciat quod cum die mus Lucifer, ci sylla a correpta sit, cum autem dicimus huic luci, modo esse productam.

llis ita se habent bus, illud maxime nosse dele-mus, qued la divisione figuræ compositæ, nullum alium casum nisi nominativum singularem quærere debeamus. Meminisse etiam debemus, quod comporita nomina ulterius non possint componi, ut impius: quamv.s Donatus doce t ex pluribus posse componinomina, ut inexpugnabilis, imperterritus. In duplicibus nominibus animadvertendum est, ut si fuerint duo nomi ativi, utramque partem declinemus, ut homo bonus; si nominativum sequitur quicunque casus, priorem declinemus partem, ut Dominus servorum; si priorem casum quemcunque fuerit sequens nominativus, sequentem declinabimus partem, ut jurisperitus : quæ tamen observanda sunt in quantovis nomine et numero, ut Jup ter, Optimus, Maximus, Capitolinus.

Sciendum est propria nomina non posse componi; appellativa vero ea componi posse, quæ aut lecia sont composita; aut dum componentur, placidum ad aures vocis sonum emittunt.

De casibus.

Casus sunt sex, ex quibus nominativus quare dicatur casus, superius dicium est. Antiqui 598 nominativum et vocativum similes habent; inde est quod etiam in Virgilio invenious, Fluvius regnator aquarum: Dac, ait, et Rutulos equites Messapus in armis. Unde etiam Docatus hos rectos casus appellari commemorat, et reliquos obliquos. Ablativus non est apud Græco-, et ideo ab aliis Latinus, ab aliis vocatus est s xtus. Assumunt quidam casum, quem septimum vocant, qui quantum differat ab ablativo, et quantum necessario sit inventus, pravnissa ratione demonstravimus.

Sunt etiam formæ casuales sex; ex quibus intelligimus per quot varietates nomina inflectantur, iel quot e sus similes unumquodque nomen obtinent. Inventuntur enim nomina quæ per onmes casus quasi unum trahant declinationis colorem, ut si dicamis, nequam. His nequam, hujus nequam, huis nequam, hone neguin, o nequam, ab hie nequam. Sunt qua duas tenent varietates, ut est cornu, nam nommativus, et accusativus, et vocativus correptum a hibent; genitivus, dativus et ablativus producti sunt-Sant que varietates habent tres, ut temelum; nominativus enim, accusativus et vocativus unun

faciunt colorem, ut hoc templum, hoc templum, A rint declinationis, necesse est ut nominativum his o templom.

Sunt quæ quatuor habent varietates, ut species; nam nominativus et vocativus unum faciunt colorem, ut hæc species, et o species; genitivus et dativus unum faciunt colorem, ut hujus speciei, huic speciei; accusativus unum, hanc speciem; ablativus unum, ab hac specie. Inveniuntur quæ quinque varietates habent, ut hic doctus: nam solus nominativus unum facit colorem; genitivus unum, ut hujus docti; dativus et ablativus unum, ut huic docto et ab hoc docto; accusativus unum, ut hunc doctum; vocativus unu a, ut o docte. Sunt quie sex varietates habent, ut est unus; per singulos enim casus variot.

Sunt præteres nomins que aptota dicentur, nen quod unum casum habeant, sed quod non flectantur. Quæ etiam monop ora dictiotur, propterea quod si-miles casus per totam sui declinationem servant, nurlum enim numerum privatum habent; nam cum numerum proferam.

Sciendum est etiam illud, quod ab uno usque ad tres declinemus; nam a quatuor usque ad centum declinatio non sequitur, a ducentis autem usque ad infinitum omnia declinantur, excepto mille, quod in singulari nomero non declina ur : in plucan vero numero, cum tamen scriptum st prunum l, sic declinatur. Sunt nomina quibus dum in elocuti ne utimur, alia genitivum casun ducunt, ut ignarus belti, sive bellorum; al a dativum tantum, ut amicus bono, quanquam Terentius in nominativo casa junxerit dicens: Amicus meus summus popularis Getha. Alia accusativum, sed per figuram, ut præscius fu-Tura, recte enim d citur, ut præscius fu urorum; alia ablativum, ut dignus munere, mactus virtute; alia septimum casum, ut secundus a primo, nam non possumus dicere secundus primo, aut secundus primi, vel secundus primorum, aut tale aliquid.

De declinationibus.

Quinque genera declinationum sunt. Prima est quæ genit vum singu arem per æ diphihongum profert tam in masculino genere quam in feminino, ut hic Æneas, bujus Æneæ; hæc musa, bujus musæ: in neutro vero genere aut non invenitur, aut ita invenitur, ut habeat contmunionem cum genere masculino vel feminino, ut advena. Hæc prima declinatio nominativum terminat modis tribus; exit enim ant per a, aut per es, aut per as, ut musa, Anchises, Æneas. Verum ne quis nobis nominativum per es genitivum per æ, ita præmittentibus, putet quia quacunque nomina a, es, as, fuerint terminata, necesse est primæ esse declina ionis; sed quæ sunt primæ declinationis sciendum est, quod nominat.vum singularem nonnisi his litteris terminent.

Secunda declinatio est quæ genitivum singulare o per i profert; et est generis masculmi et leminini. et neutri, ut Virgilius Virgilii, fraxinus fraxini, D prandium prand i. Sciendum plane est quod in hac declinatione omnia nomina genitivum singularem per unum i proferunt, exceptis his quæ in ins fuerint terminata, facit enim Mercurius Mercur i; aut ium, ut convivium convivii. Verum hac secunda declinatio nominativum singularem terminat modis quinque, exit enim ant per er, aut per ium, aut cus, aut per ir, aut per us, nt piger pigri, negotium negotii, Tydeus Tydei, vir viri, doctus docti : ita tamen ut non separemus, ut dicamus Tydeus Tydei, ut signi tice: potius quintam quam secunitam declinationem; sed sub una istius syllabæ diphthongo concludamu. dicentes Tydeus Tydei, et hoc Græca nomina sortiuntur: in Latinis enim non invenitur hac diph hougus. Et de hac declinatione illud indicabimus, quod non quiconque nominativas singularis his quinque modis fuerit terminatus, necesse est ut sit secundæ declination's; sed quircunque nomina secundæ fac-

quinque modis terminent.

Tertia declinatio est que genitivum singularem per is syllabaar profert, est enim generis masculini, feminim, neutri, ut Cicero Ciceronis, Jono Junonis, marmor marmoris; est etiam communis, ut sacerdos sacerd tis, est etiam trium generum, ut demens hujus dementis. Ista hiec tertia declinatio nominativum singularem terminat medis quadraginta uno: in a, in e, in o, in c, in t, in al, in el correptum, in il correptum, il ol productum, in ul correptum, in an, in en correptum, in en productum, in on productum, in ar atrumque, in er correptum, in er productum, in or et in ur utrumque, in us et in es productum, in es correp um, in is otrumque, in es correptum, in es productum, in us productum, in us correptum, in ax et in ex correptum, in ex productum, in ix et in ox correptum, in ox productum, in ux correptum, in ux productum, in ans et in ens prodico frugi, incertum est, vel quem casum, vel quem R ductum tantum, in ons correptum, et in ons productum, in uns productum. In a neutrum, ut toreuma toreumatis, dulce dulcis, ordo ordinis, lac lactis, caput capitis, tribunal tribunalis, fel fellis, pual pugilis, sol solis, consul consulis, Titan Titanis, far faris, 599 cadaver cadaveris, ver veris, ma mor marmoris, ebur eboris, fur furis, libertas libertatis, miles militis, pes pedis, navis, lis licis, os ossis, os oris, vetus veteris, senectus senectutis, capax espacis, senex senis, lex legis, pix picis, nox noctis, vox vocs, crux crucis, lux tucis, infans infantis. sapiens sapientis, insons insontis, pons pontis, aruns aruntis.

Sciendum est autem quod omnia nomina in ons et in ens terminata per tis proferant genitivum, exceptis duobus nominibus, ut frons et lens : nam cum partem capitis significare volumus, dicimus frontis; cum vero folium, dicimus frondis; item si animal, lendis, si legumen, lentis. Verum ne quis putet hujus glandis dici, putans quod ita in Virgilio lectum C est; sciat quod per nominativum dixerit. Sed hic lector agnoscat qui di non quiecunque nomina ab his quadraginta et uno modis fuerint terminata, necesse est tertiæ declinationis esse; sed quæ sum tertiæ declinationis, necesse est ut ab his quadraginia et uno modis ducant nominativum.

Quarta declinatio est quæ genitivum singularem per us protect, vel per u; sed per us in genere ma-sculino et feminino, ut hic versus, hæc p rticus, hujus versus, hujus porticus; per n vero in genera neutro tantum, ut hoc cornu, hujus cornu, hoc veru, hujus vero, hoc gelu, hujus gela, etc. Verum h.ec juarta declinatio nominativum singularem termina. duchus modis, us et u: ut hic gradus, hujus gradus, hoc gelu, hujus gelu. Et hic intelligendum est quod non quæcunque nomina in us et u suerint terminata. necesse est quartie esse declinationis; sed que sunt quartæ declinationis, necesse est ut habeant nominat.vum singularem in us vel u terminatum.

Ouinta declinatio est quæ genitivum singularem per e et i separatas syllabas profert, et est generis feminini tantum, excepto uno dies, qui est generis incerti; e autem quæ est aute s, tune in gentivo producta est, cum nominativos singularis i et es fuerit, ut series seriei; et tune correpta est, com aliquam ante se habberit consonantem, ut fides fidei, res rei. Verum hac quinta declinatio nominativum terminat uno modo; exit enim in es, ut species specici. Verum non quicunque nominativu- genere feminino in es fuerit terminatus, necesse est ut quintie sit declinationis; sed nomen quod fuerat quintæ declinationis, necesse est ut nominativum singularem in es habeat terminatum.

Omnia nomina (exceptis aptotis quæ interdum consonant bus terminantur, ut nequam) aut in a terminantur ablativo singulari, ut ab hac musa; aut e, ut ab hoc fonte; ant i, ut ab hac puppi; out o, ut ab hoc docto; ant u, at ab hoc fluciu. Sed que a termi-

tivum in is terminant, ut ab hac musa, harum musarum, his et ab his mu is. Sed quædam sunt nomina quibus discernendi s xus gratia corripimus regulam, ut a filia, filiarum, filiabus. Quod si voluerimus sequi Dona um, dicturi sumus, Romanabus, casabus. Sed cautum est ut in his hoc faciat, quæ in testamentis faciunt quæstiones, ut si quis habeat utriusque sexis liberos, scribat: Dinitto hoc filis meis, et incertum est utrum filios significaverit an filias. S d in usu est ut dicamus equabos, mulabos, et fere hoc quatuor nominibus produxit jure loquela, equa, equarum, equabus; mula, mularum, mulabus; fiba, filiarum, filiabus; dea, dearum, deabus; quæ regula prima declinationis est.

Quæ vero in e correpta fuerint terminata, genitivum pluralem hac ratione faciunt, ut e perdant, et um accipiant, ut ab hoc pariete, horum parietum. ldeo enim ita cavemus ne quis nobis objiciat, quare dixit, que in e producta termina'a tuerint, in rum mittunt genitivum pluralem; inveniuntur enim que in e correp a terminata in rum mittunt, ut ab hac muliere, harum mulierum; ab hoc munere, horum munerum; ab hoc funere, horum funerum. Sed hac illi ratione respondendum est, quod e excluso simul sonat in eadem syllaba quæcunque consonans fuerit inventa; quod si non excluso e junxeris rum, et di-xeris, muliere, mulierum, merito quæstio videtur. Tale est enim quod in bis nominibus dubitet, quale est si quærat, quare ab hoc pariete horum parietum, in tum non in um, nomine nominum, in num non in um, ut ab hoc codice codicum, in cum non in um mittat; sed tamen t, vel r, vel n, vel c, non sunt simul cum um appositæ, sed sunt naturales, et per omnes casus fere decurrentes.

Verum hæc omnia ideireo quæstionem non pensius commoveant, quoniam non dixit artigraphus, illa in genitivo plura'i in tum exeant, illa in num, illa per rum, illa per cum; sed quia verbo non cautom est, ideo nasci videior hac quaestio. Sane sciendum est C quod contra hanc regulam unum n men venit, ab hoc vase, vasorum, vasis; causa euphoniæ ad secondam declinationem tres casus excepti sunt, casus genitivi p uralis, qui in rum abit, exire debuit in um, ut horum vasam; dativi et ablativi plurales, qui in is execut, in bus exire deducrunt, ut his et ab his vasibus; sed quia dictu asperum est, audicus ex ellit. Que regula est tertire declinationis; non quia omnia nomna tertite declinationis per istam regulam d clineatur, sed que per istam regulam declinantur, tertiæ sum declinationis.

Quæ vero in e producta terminantur, genitivum pluralem per rum, dativum et ablativum per bus proferunt, at ab hac re, harum rerum, his qua regula femininorum nominum servit declinationi quintar, excepto uno dies, quod nomen feminim generis esse sie probatur, quod nullum nomen sit masculmi generis , quod ablativo singulari in e producta te m netur; masculini vero generi- ita esse monstratur, quod facit adverbium hodie, quasi enim est hoc die. Quæ reg la est quintæ declinationis.

Quæ vero in i fuerint terminata, : enitivum pluralem permanente i in ablativo casu, sed adjuncto um, in ium faciunt, dativum vero et ablativum in bus; genitivus vero qui per num exit, tot habet formas; nam venit ab ablativo singular, in i terminato, qui ipse per i toties exit, cum nominativus singularis per is fuerit terminatus, gendivus singularis parem numerum syllaborum per is miserit, ut hic ignis, hujus ignis, ab hoc igni; quamvis Lucanus dixerit igne viam scandens: except s tribus nominibus, ut hie meusis, juvenis, canis. Aut cum nominativus singularis, in is terminatus, 600 lucrit generis communis, at hie et hæe agilis; aut eum nominativus singularis in e correpta fuerit terminatus in gen re neutro, et ablativum per i mittit; ideo ne faciat ietraptoton nomen, ut est hoc nubile, nominativus hoc

mantur, genitivum pluralem in rum, detivum et abla. A nubile, accus. hoc nubile, voc. o nubile, abl. ab lioc nubile; quod neutrorum nominum ratura non patitur. Aut cum nominativus singularis in ens syl-I ba fuerit terminatus, sed in nomine; nam si participium suerit, non ita erit, in e correptum mittit; nt ab hoc parente; si vero nomen, ablativus in i exit, ut dicas ab hoc parenti; quantis autiqui tertiæ declinationis nomina in ablativo singulari per e correptum proferre voluerunt, ut bujus rationis, ab hac ratione.

Sed nonnulla nomina ab hac regula visa sunt aberrare; ideireo illorum non declinatur auctoritas; veniunt enim contra, vis, Tiberis; non enim potest dici ab hac vire, vel ab hoc Tiber. Aut exit geni-tivus supraductus pluralis in ium, ab ablativo in e correpto terminato veniens: qui et inse ablativus venit aut a nominativo singulari in ons terminato, ut pons, ponte, pontium; vel a genere feminino, ut ab hac arte, artium, clade, cladium.

Sciendum est autem quod non omnia nomina in as terminata, vel omnia nomina generis feminini ablativo casu singulari in e correpto t rin nato, genitivum pluralem nec sse est ut habeant per ium mittere; sed quæ in e correpta terminantur ablative singulari, et genitivum pluralem per ium mittunt, necesse est veniant a nominativo casu singulari in na terminato, vel a genere feminino. Ilæc autem no-mina quæ accusativum casum singularem per m proferebant, ut hanc navem, hanc puppem, hanc clavem, nos hodie dicimus hanc navim, hanc puppim, hanc c avim; sane accusativum pluralem nominum borum per eis, qu'e genitivum pluralem per ium mittunt, nominativum per es melius proferimus, ut dicamus has claveis per eis accusativum, per es n minativum pluralem liæ claves. Et revera, ne in confusione venist dubia elocutio, ut si quis dicat, puppes regunt, incer um enim est utrum puppes alios regant, an puppes alii regant : quæ regula est tertiæ declinationis.

Quæ vero in o fuerint terminata in ablativo caso singulari, ut ab hoc egregio, genitivum pluralem per rum proferunt, ut horum egregiorum, dativum et ablativum per is, his et ab his egregiis. Duo contraria contra hanc legem inventa esse monstrantur, ut ab hac domo, harum domorom, his et ab his domi-bus; item ab hoc jugero, horum jugerum, his et ab his jugeribus

Sed sciendum est antiquos declinasse omnia hæc nomina, quæstione sublata, ut dicerent quartam declinationem esse ab hac domu, harum domuum, his et ab his domibus; ab hoc jugere, horum jugerum, tis et ab his jugeribus, ratione terliæ declinationis : ut esset nominativus hic juger, et ca eat secunda declinatione jugar juger's, ut tuber tuberis; sed in eo, domus, nomine, ideo corruptus est ablativas tantum, quod minus salva quartæ declinati nis ratione decurreret; et dum corruptus est ablativus singularis, necessario simul et genitivus; et in eo quod est hoc jugerum, hujus jugeri, et ab hoc jugero, coruptus est genitivos ploralis, qui cum facere debu sset jugerorum, fec.t jugerum. Item dativus et ab ativus ploralis, qui cum facere debuissent his et ab his jugeris, fecerunt his et ab his jugeribus. Verum in his nominibus non artis aliqua ratione, sed euphonize dignitate hos casus excipimus, quæ regula est secundæ declinationis.

Quæ vero in u fuerint terminata ablativo casu singulari, ut ab hoc genu, cornu, genitivum pluralem semper per num proferunt, ut horum cornum; dativom vero et ablativum per bus, his et ab his cormbus. Verum in dativo et ablativo pturali in penaltima syllaba u listeram nomina ella servant, ne singula cum prolata fuerint, alud significare videantur; ut si volen es significare artus, his et ab his artiibu, ne confusionem faciamus inter artus et artes; similiter dicendum est arces, arcibus; arcus, arcubus.

Sciendum est quod non cadunt in has quas supra Avenus regulas nomina aptota, ideo quod in ablativa certe ablativi natura non recipit, ut ab hoc nequam; aut si per vocales exeunt, non mittunt genitivum pluralem in ium, ut frugi non facit frugium, nihili non facit nihilium, quemadinodum puppi puppium facit. Inveniuntur nomina tamen singularia quæ in genitivo plurali regula non potiuntur, ut hic pulvis, horum pulverum; inveniuntur tamen pluralia quæ ablativum non habent singularem, quæ aliter exeunt in genitivo plurali, ut Vulcanalia, utrum horum Vulcanaliorum, an horum Vulcanalium dicamus, incertum est. Sed. hoc sciendum est, quod cum talia occurrent nomina, ad alia nos his similia conferre debemus, quorum declinatione docti sumus, etiam ista simili ratione decline ous : ut puta, si nesciamus utrum horum Vulcanaliorum an Vulcanalium faciat, ponamus econtrario sedile nomen, quod habet in ablativo casu singulari sedili, et ad hanc collationem incipiamus dec inare, ut hæc sedilia, horum sedilium, hæc Vul-canalia, horum Vulcanalium; quamvis contra hauc artem possit dier Vulcanaliorum, quomodo auciliorum, dicente Horatio: Ancilio um nominis et togæ oblitus est.

Sci ndum est good neutra nomina in nomina ivo plurali in a terminata genitivum pluralem per ium, non per orum proferunt, ut agilia, agilium, fortia, fortium. Illud præteren posse debemus, quod en nomina que in numero singulari genere dissentiunt, genitivi pluralis et ablativi singularis legem non su-cipiunt, quamvis illud habeant, ut hoc carpe, ha cæpæ; sed hæc nomina tali arte, quali illa superius declinabimus, ut hæ cæp e, harum cæparum : tamen nomina numeri pluralis sunt. Quæ vero singularis numeri genere dissentiunt a plurali, ac si essent tantum numeri pluralis, non veniunt ad supradicias regulas quas a Gracis sumpsimus, ut poema, thema, schema, ideo quod ablativum Græci non habent, unde po sint regulas ista nomina suscipere, quia invenimus hæc ipsa apud antiquos feminino genere declinata.

Analogia est rerum similium collatio, quæ nos docet, cum nobis in aliis velut similium nominum objicitur declinatio, quid quæramus et probemus, hujus comparationis an firma sit quæslio. Igitur in ana ogia ista requiruntur tria : accidentia nominum, exitus syllabarum, et penultimæ consonantes; ut si quis nobis objiciat lupus, et lepus, dicens: Quarc facit lupus lupi, et lepus 601 leporis, currendum est ad analogiam, et scrutandum est si onines prædict.e partes inter se conveniant; nam si una pars harum titubaverit, jure vincitur contendentis objectio. Cur-ramus ergo per singulas partes ita: Lepus appellat vum nomen est, et illud appellativum; lupus non comparatur, nec lepus; lupus numeri singularis, et lepus similiter numeri singularis est; lujus figuræ simplicis est, et lepus figuræ simplicis; lupus casus nominativi, et lepus ejusdem; lupus per pus exit, et lepus per pus; sed quia in solo genere ticubat analogia, de linatur illud per duo genera, et illud per D mus; si autem de absente sit relatio, minus quam unin. Illud præterea nosse debemus, qued Græca nomina a sua melius declinatione proferuntur, ut dicta sunt, quia minus quam finita significant, ut sunt hæc Dido, hujus Didos, huic Dido, hanc Didon, o Dido, ab hac Dido.

Nominativus in Latinis aut in a terminatur, ut musa; aut in e, ut sedile; aut in i, ut frugi; aut in e, ut Cicero; aut in u, ut cornu; aut in l, u mel; aut in um, ut scamnum; aut in en, ut carmen; aut in r, ut puer; aut in s, ut doctus; aut in x, ut pix; aut in t. ut caput, aut in c, ut halec : cujus declinatio in dubitationem cecidit; incertum est enim utrum halec an halect dicatur, ideo quod nullum nomen in c ter-minetur, nisi lac; quod et ipsum in majorem venit dubitationem. Lac emm dici non pitest ideo, ne in genitivo faciat lacis, lactis enim non est; huic siquidem in nominativo nominis litteram non invenimus i, lact autem dici non potest, quia nullum nomen reperiri potuit duabus mutis terminatum, unde posset

casu s'ngulari aut per consonantes excunt, quod A facere lactis apposita elittera in nominativo singulari; lacte solum remansit, quod quasi ex arte diceretur, quod terminetur quasi nomina neutri generis, ut monile, sedile et cætera hujusmodi nomina; et auctoritate Plauti, qui dixit : sicut lacte lactis simile est : sed quamvis non arte, sed ex auctoritate firme. tur, tamen sciendum est quod hodie usu ita loqui deb amus, quomodo locutus est Virgilius:

Lac mihi non æstate novum, non frigore delit.

De pronomine.

Pronomen est pars orationis; atque ideo dictumest pronomen quia cum pro nomine positum fuerit. pene idem quo l'et nomen significare videtur. Id o antem dictum est pene, quia si dicatur tantumdem. pronomen pars videretur esse superflua. Sed const t quia nomen majorem sibi significationis vindicet partem. Vim enim suam tunc pronomen obtinet, quando præcesserit nomen; ut si dicamus, Cicero defendit Roscium; ipse etiam Syllam. Ilic enim, ipse, sic est positum, tanquam si de novo repetissemus Cicero: sed pro illo nomine propter fastidium iterationis nominis pronomen videtur inventum.

Verum ne quis hoc in quæstionem ducat, quare dicetur pronomen, et pro nomine sciat dictum esse sermonem; si vero pronomen non e-set, nomen sub una conclusione collectum esset; sed non est prononien, et nomen, quomodo curatorem non dicimus procuratorem. Separat autem eam part im Donatus a cateris partibus orationis, cum dicit pronomen partem esse orationis quæ fungitur vice nominis; nulla enim de illis tribus partibus orationis hoc sustentat officium.

Verum hæc ipsa particula personam suscipit certam in tribus, nec amplius pronominibus, nt ego, tu. ille. Accidunt pronomini sex, qualitas, genus, numerus, figura, persona, casus. Sed qualitas bitarie dividitur in ea pronomina quæ vocantur finita, qua ideireo finita dicuntur, quia suscipiunt personas; et in ea quie sunt infinita, quae ideo infinita dicta sunt, quod significationis certæ non habeant finem; et sunt septem, quis, qualis, talis, quantus, tantus quotus, totus.

In hac re Plinius Secundus grammaticos reprehendit, quare accidens commune dicunt, com alind sit ac idens, et id cui accidit; hine dicunt pronomina finita esse, quæ sunt et am personæ. Nam cum quæ-ramus finitum pronomen, invenimus, ego; et cum primam personam, invenimus iterum, ego: itaque fiat, ut unum sit accidens, atque illud, cui accidit. Sed seire debemus quod hujusmodi definitores non tam in ratione quam in ordine erravere verborum; dicentes personas pronominibus accidere, cum dicere debuissent finita pronomina esse, et easdem personas, quia infinita non recipiunt personas; nunquam enim inveniuntur absque personis. Constat tamen finita pronomina non esse nisi duo, ego et tu; verum. ille, tunc finitum est, cum rem præsentem ostendisex, is, idem, sc, ipse, iste, hic. Etenim ipse, non p test dici, nisi sicut de eo qui jam notus est, aut de eo de quo jam nominatio est facta sermonum. Nam cum audio, ipse venit, plus est quam finitum apertiss me; licet jam cum non videam, de quo dicatur; minus autem a finito, quam ultro potest admittere in quastronem, ut si quis dicat, ipse venit, sed ad hos qui ignorant, de quo audiunt.

Sunt etiam quinque possessiva, mens, tous, soos, noster, vester; qua ideireo dieta sunt, quia per hare nos aliquid ostendimos possidere; nemo enim dicit. meus, nisi sit quod possideat.

CAPUT II. De verbo.

Verbum dictum est, quia verberato aere 🖾 🖼 🛼 🖚

mim; et ex illa causa ista pars sibi hoc nomen spe-A cialiter sumpsit, quod hac frequenter utimur in oratione. Nam frequenter in sermone composito duo verba invenimus, unum nomen, vel unum participium; ut puta, Virgillus habet recitare; ecce, habet et recitare duo verba sunt : illæ sunt siegulares partes.

Verbom est pars orationis com tempore et persona. Scire debemus quod verbum illud est maxime, quia babet personam simul et tempus; si ecim alicer fuerit, non est verbom; nam si tempus solum habuerit, participium est; si personam solum, pronomen est; si ntrumque simul fueret, verbom est.

Verbum aut agentis aut patientis habet significationem, ut scribo, scribor; scribo, agentis; scribor, patientis. Neutrale vero, et deponeus, aut agentis, aut patientis, ut curro, vapulo, loquor, luctor. Comnune, agentis et priientis, ut osculor te, et o culor a te.

Qualitas verborum in modis et in formis est. 602
Donatus quidem præpostere posuit, ut prius de modis diceret, et sic de formis, de quibus hic prius tractare debemus; nam formæ proprie sensum tenent vel genus. Scire autem debemus quia formæ inde dictie sunt, quod nos in unamquamque rem informent: quia per eas ostendimus quid geramus. Quid enim significat verbum, per formas agnoscimus. Formæ verborum sunt quie tenent sensum; modi autem sunt qui ad declinationem pertinent. Unde scio quid sit declinatio, nisi prius didicero quid sit sensus? Ideo d xit Donatus, quas formas alli verborum generibus, vel significationibus permiscent. Nam forma proprie sensum tenet, vel genus; u puta, meditativa declinatio, quasi meditantis sensus est, id est, legere copio. Nunc de singulis formis tractabmus.

Inchoativæ formæ sunt quinque regulæ quæ ostendunt formam inchoativam: si a neutrali verbo originem sumant; si in sco syllabam exennt; si tertie sint conjugationis correptæ; si careant tempore præterito perfecto et p'usquam perfecto (nam quod perfectum est inchoativum esse non potest); si careant participio futuro, ut fervesco, fervesciturus nemo dicit.

Frequenta iva verba tine sunt primæ conjugatioms, quoties verba in to exenut, ut lectito lectitas, cursico cursitas; quoties vero in so terminantur, in tertiam transenut, ut facesso, lacesso. Consuesco, consuevi vide ur non esse inchoativum, qua proteritum perfectum habet; quidquid enim inchoatur, præteritum non habet.

Sunt et am frequentativa a nomine venientia. Hie Donatus erray t, nam patrizat, idem est ac p tri similis est. Perfecta forma est, ut sorbeo, sugo, fit inde quasi diminutio, sorbillo, sugillo. Sunt sine origine perfectæ formæ, ut vacillo, pitisso, non enim facit pito, vaco. Inchoativis sunt similia, ut compesco; sed quia compescui facit, non est inchoativum, quia ne-cit perfectionem inchoatio.

Inchoativa sunt in sco a perfecta forma, ut horreo perfecta est; nam horreo perfectum, horresco Dinchoativam est. Sunt quæ or gizem non habent, ut consuesco, quiesco; et hic Donatus erravit, quia hæc inchoativa verba dixit; nam præ critum habent consuevi, quievi; e go nec inchoativa sunt.

Notandam est quia modi ipsi significationes suahobent; indicativus, ut lego, ex hoc dictus, quia per ipsum indico quid dicam vel faciam, et hoc de cateris, ut legitur; permissivus modus excludi debet, quare? Quid enim prodest modum dicere, cum habeamus foturum tempus, ut legam? Infinitivus, ot legere, non accipit pronomina finita; nemo en m dicit, legere a me, a te, ab illo: ideo Donatus sic docait. Impersonalis vero accipit, ut legitur a me, a te, ab illo, a nobis, a vobis, ab illis. Quidam hunc modum pro genere ac significatione accipiunt; nam sic impersonalis hai et, quia omne verbum recipit genus verbi; quemodo cuim dico, ego lego, tu legis, ille legit sigut, legitur a me, a te, ab illo. A se venium hæc verba quæ in et exeunt, ut pudet, nam pudeo nemo dicit. A'ia aliunde venium, ut latet, nam lateo facit; ergo quasi aliunde suscipit de l'inationem. Scire autem debemus quod nullum participium ab co in us exit.

Quinque rebus intelligitur conjugatio, si temporis prasentis sit, si numeri singularis, si indicativi modi, si in a tivo habuerit ante s li teram in secunda persona unam ex tribus, ut puta a, e, i; si in passiva ante ris, syllabas easdem habuerit. Prima et secunda conjugatio habent regulas simplices: de tertia se re debemus, quod si i correptam habuerit, futurum tempus in am tentum mittel, ut lego, legam; si prodactam, in am et in bo, ut nutrio, nutriam, nutribo ficit. Seire autem debemus quia time est correpta, quando i secundæ persone activi temporis prasentis transit in e in passivo, ut lego legis, legor legeris; quando permanet i et in activo et in passivo ante syllabim, producta est, ut audio aud s, audior audiris. Odi, sum, jossum, neutra defectiva sunt.

Scire autem debes quod ipsa recta verba suut, quæ in declinatione servant species suas, ut puta, lego, legebam, legi, etc., et sic in passivis. Gaudeo vero, fio, soleo, quia mutant præteritum, non sont vera verba, sed neutra passiva dicenda sunt; quæ ideo Donatus ita appellavit, quod inæqualia dicantur. Cedo, vel ave non declinantur, sed quemadmodum lecta sunt, dicimus, lucertæ vero significationis verba sunt, quæ pro a bitrio nostro dicimus, ut condio, condis, condior, e c. Adulor participia etiam recipit omnia; facit enim adulans, adulaturus, adulaudus. In verbis quidam dualem numerum dicupt, id est communem, ut leger, sed falso; nemo enim dicit ego leger, nos legere.

Præferiti temporis differentiæ sunt tres: imperfecta, quam statim dimittimus; perfecta, quam dudum dimisimus; plusquam perfecta, quam jam dudum dimisimus, legebam, legi, legeram. Donatus dicit non posse inveniri ante o in indicativo modo primam personam, præter tres litteras vocales aut e, aut i, aut u; etiam est o quarti, sed Græce, ut bio, boas, boat, unde est illud: Reboam silvæque, et mignus Olympus. Ko non præponitur, verum est, sed & præponitur, ut kalendæ.

Sunt verba defertiva, alia per medos, et cedo, id est die, non facit cedebam, quanquam lectum s't in plurali numero, cedite, id est, dicite; alia per formas, ni tacesso, quod perfectum non habet, nam facio, factito facit; alia per conjugationes, ni adsum, ades; non potest colligi conjugatio, quia nec habet a ante uttimam licteram, nec e productam, sel cor epiam, nec i correptam, nec productam; alia per genera, ut gandeo, gavisus sum; alia per numeros, ut faxo: taxinus enim nemo dixit; alia per figuras, ut impieo; alia per tempora, ut ferveo, fervebo; nemo den, et ferviturus; ne nos tarbet, quod eadem repetif.

CAPUT III.

De adverbio.

Adverbium est quod verbo accidit, ut puta, docte fecisti : docte, adverbium ; fecisti, verbum. A nomine et verbo ven unt adverbia, ut pedetentmi; nomen est pes, tento, verbum. Verum unam partem fe erunt orationis a participio veniens adverb um, ut indulgens, indulgenter. Hic erravit Donatus, nam indulgens non est participium, qua comparatur, facit enim indulgens, 603 indulgentior, Aliqua in o produc am exeunt, ut falso; nam adverbium esse potest; ut falso ad me relatum est; et falso locutus est, ltem dativus et ab'ativus casus, huic et ab hoc falso. Facile et difficile nomina melius dicimus quam adverbis, licet pro adverbiis sint posita. Cæterum si e-sent adverbia, faciliter et diffici iter facerent; nam quæcunque nomina dativo singulari in i execut, adverbia in ter mittunt, ut huic sapienti, sapienter; sicel huic facili, faciliter.

Regula adverblerum talis est, ut nomen quod in A mines; lego, legimus. Figura duplex, ut, felix, infedativo cosu singulari in o fuerit terminatum, in e mittat, ut buic docte, docte; si in i, in ter mittit adverbium, at huic sapienti, sapienter. Sed hanc infirmavit regulam auctoritas; nam dixit Virgilius, sanguinei lugubre rubent, pro lugubriter; el Terentius, parce ac duriter urgeb 1, pro dure. In dativo mane 1, nt falso, vel sedulo : sed faciont adverbia fa'se, sedule. Quadam contra faciunt, ut a duro, duriter; sed in his potius ars cicenda est. Intes et foris, quoties ad locum significant, non habent pra positiones; nulli enim adverbio separatim additur præpositio; nemo dicit ad intus, ad foris.

Comparantur etiam adver ia, ut docte, doctius, doctis-ime; sed non omnia adverbia per omnes gradus exeunt, ideo his ad augendam significationem jungimus magis, maxime, quae sugentis sunt : ad minuendam vero s'gniticationem minus, minime, quæ minuentis sunt; quemadmodum enim comparantur, i a diminuuntur. Aut a positivo veniunt, ut primum, primule, longe, longule. Aut a comparativo, ut longius, longiuscule, melius, meliuscule. A superlativo gradu non inveniuntur talia adverbia, ideo dixit, rara vel nulla sunt.

Sunt item mul æ dictiones dubiæ; nam adverbium in omnibus partibus inventur societate conjunctum cum nomine, ut falso; huic et ab hoc falso, nomen est; at si dicamus falso locutus est, adverbium est. ttem cum pronomine, ut si dicas, cu vico, pronomen est; si dicas, qui convenit, adverbium est. Cum verbo, ut pone, quod accentu di-cernimus; nam cum producimus ultimam, adverbium est; quando corripimus, verbum. Cum participio, ut profecto; n m adverbium est affirmantis, profecto, ut, profecto audit; quanto mag's suspicor esse participium profecto, a verbo proficiscor? Cum conjunctione jungitur, ut, at audi; nam conjunctio ita esi, ut, at illud contigit; id, nisi lattor, adverbium est, ut at at veni, hoc di-cium est, id est, statim veni. Cum pra positione jungitur, ut ante, vel propter: ut, ante omnes homines, præpositio est: ante fecit, adverbium; propter te hoc facio, præpositio est; ille propter erat, id est juxta, adverbium est. Cum interjectione jungitur, ut heu! nam si dicas, heu! quid contingit? interjectio est dolentis. fleu! etiam mensas consumimus, heu adverbium est.

Verum est quod dicit Donatus, nominibus civitatum non addimus praspositiones, ut puta, Roma venio, et reliqua. Sed hoc confundir auctorities; nam Sallustius dixit, cum Brutus a Roma abierat. Sed hanc regulam tenere debemus, ut, quoties nominativus in us syllaba fuerit terminatus, tunc secundum genitivum melius dicamus, ut puta Adrumeius, Adrumeti sum; quoties a iter, secundum dativum dicimus, ut Carthago, Cart ag ni sum. Sed e iam hoc confundit auctoritas; Sallustin, Narbone consilia Gallorum, pro Narboni; et Virgilius : Tyria Carthagine, qua nunc exspectat, pro Carthagini. De pra positio adverbis non applicatur. Cæterum solucismus est, si dicamus de mane: mane adverbium est, de autem præpositio. Nec nobis D liæ sunt conjunctivæ, ut ego et tu enmus. Disjunpræjudicant illa adverbia deline, desubito, si uno pro-ferontur a centu.

CAPUT IV.

De participio.

Participium dictum est, quasi parti-capium, quia duarum partium sibi vindicat leges; habet enim partes a nomine, et a verbo, ut hic amans; duo recipit a nomine, genus et casus; nam quando dico, hic amans, vel hæc amans, genus est; casus vero facit, hic amans, hujus amantis, et reliqua : et a verbo duo tempora et significationes recipit; nom temporis est præsentis amans, aliud enim amans, aliud amaturus, aliud amatus. Significationem activam habet, ut do-:eos er doctorus; passivam, ot doctus docendus; ab at ome numerum et figuram accipit.

Numera nomini vel verbo accident, ut homo, ho-

lix : similiter verbo, ut scribo, describo; ergo ista participia recipiunt numerum singularem, ut hic legens; pluralem, ut hi legentes : figuram, quia simplicia sunt, ut levens; e mposito, ut regligens. Sane participi e ab activo et neutro ven unt duo præsentis temporis scilicet et futuri, ut amans, amaturus; stans, staturus. Verum est : nam si sie declinatur neutrum, quomodo activum, rite ista tempora habet, quie activum verbum.

luchoativa verba participia præsemis tantum temporis habent, ut horresco, horrescens, horresciturus nemo dicit, er reliqua. Defectiva verba unum inte-dum babent tempus, practeritum scilicet, ut soleo, solitus. Memini, nullum tempus habet, quanquam defectivum sit. A non defectivo verbo participia defectiva sunt, ut studeo, studebam, studui, et reliqua; studens quippe non deficit, studitu us quippe nomo dicit. Ut breviter colligamus, habere quatuor res participium dixit, aliquando præ-entis temporis ta tum, ut horrescens; in:erdum nullius, ut memini; interdum unius, ut solicu-; interdum a non defectivo verbo participia defectiva sunt, ut a lavor, lotus: ab impersonalibus verbis non inveniuntur participia, nemo enim dicit premitens. Tunicatus non est participium, quia non facit tunicor verbum, sed potius nomen est. Pransus, cœnatus similia sunt, quemadmodum tunicatus, quæ non solum dicimus nomina, sed etiam participia; nam licet prandeo, prandeor non faciat, tamen pransus nomen facit; tunica autem nullum verbum facit, sed dicamus participia sine verbi origine. Sunt veint participia, quæ licet a verbo veniant, tamen quia tempus non habent, nomina sunt; ut puta furibundus, moribundus, nam facit morior, furio. Sed est alia ratio qua intelligis ista non esse participia: quia participia præsentis tem-poris s litteram in dus vertunt, et faciunt futurum passivi, ut legens, legendus; et iterum si tollas dus de novissimo, et ponas s præsentis temporis, 604. participium facis, ut legendus, tolle inde dus, et la-cis legens; pon moricos, moribundus non facit, sed moriendus; nam nem dicit esse ab co, quod est morior. Passus et usus, participia sunt et nomina; nomen est, usus mei pallii; participium est, usus malefacere.

Participium desectivum est, quod non potest ire per omnia tempora, ut cœpius, cœpiendus nemo dicit. Sunt participia, qua accepta compositione fiunt nomina ut acceptus, incensus, incensior, acceptior, dum comparantur, nomina sunt. De participiis adverbia non fiunt, quod impugnavit Donatus, verum est; auctoritatem non de se dedit, cum dixit id a se fuisse lectum. Cæterum nemo dicit videnter, legenter.

CAPUT V.

De conjunctione.

Conjunctio dicta est, quia conjungit elocutiones. ctivæ sunt, quæ quasi disjungunt res, vel personas, ego aut tu; nam quando dico ego aut tu, sensum quidem disjungo, verba vero conjuncta sunt; qui enim dicit, non dicit, faciam ego, et tu, sed unus e duobus. Expletivæ sunt, ut si dicas : si hoc non vis, saltem illud fac, quasi explevit rem. Præpositiva conjunctio est, ut est, at pater Aneas; nemo dicit, pater at Aneas. Subjunctive sunt, ut est, primu-que Ma-chaon; non, que primus Machaon. Communis est, ut, igitur, quia ubivis ponitur; igitur hoc facio, facio igitur hoc.

Sunt conjunctiones quæ adverbia possunt esse : nt est, ante firmissianno virum accipio, adverbium est; item conjunctio est ut, An te malus abstulit error? Nam et si omnes partes possunt esse adverbia, rite conjunctioni hoc cadit. Conjunctiones pro significationibus suis poni debent : causales in causa, rationales in ratione; nam ante causa procedit, et sic

ratio sequitur; ut puta, occido illum, qui habet tuni- A super, quotiescunque designat aliquem, ablativum cam, causa est; itaque veneno illum occidi, non ferco, ne agnosci possit, ratio est : causalis, si illum occidero, habebo tunicam; rationalis, itaque veneno illum occidi, ne agnosci possit. Sed hanc rationem mutat auctoritas; nam et Virgelius conjunctionem pro alia posuit dicens : subjectisque orere flammis, pro ve.

CAPUT VI.

De præpositione.

Præpositio est dicta, eo quod in loquendo præpo pitur, ut puta, ante templum, non templum ante. l'ræpositio autem aut mutat aliquid in contrarium, ut felix, infelix; aut implet, ut f. actus, infractus; aut minnit, ut validus, invalidus, et cietera qua Donatus posuit. Diximus, quod praspositio semper præponitur; tamen invenitur postposita, ut mecum.

Praepositiones aut casibas applicantur, et non coniunguntur, ut, apud amicum causatum est; apud B tempus enim dici debuit; deinde casum non habet, pra positio non conjungitur, quia nemo dicit conjuncte apud amicum : aut loquelis serviunt, et conjunguntur, ut di, dis, re, se; nam facit diduco, dis-traho, recubo secubo. Ergo aut præpositiones lequelares sunt, et semper junguatur; aut separantur et conjunguatur, ut præ me, secum. In et con hanc habent regulam cum præcesserint, ut si eas vel f vel s litteræ sequantur, superiorem naturaliter hrevem faciant longam, ipsisque dent accentum, ut infula, consilium. Us que, præpositio non videtur, quia cum altera præpositione præfertur, præpositionique j ngitur, ut si dicamus : usque ad forum vado , usque sola, præpositio non est. Præjudicet circumcirca, ibi jam una est sibi præposita. Tenus quoque præpositio per soni dulced nem subjungitur, ut puppe tenus, debuit enim dicere pra, tenus puppe.

Cæteræ vero super, subter, ablativo junguntur, et ad locum significant, velot super cathedra sedit; quando hec dicimus sedecophanes, id est species so lœcismi est. Super et subter accusativum regunt; sed

regit, ut puta : Multa super l'riamo rogitans. In er sub variant; quemadmodum in accusativum regit : ut si dicamus, in adulterum, hoc est contra adulterum. Varia autem exempla istarum præpositionum, vel integra, vel composita sunt, quæ subjecit Do-

Præpositiones verba corrumpunt, ut conficio, nam ante fuit con et facio; aut ipsæ corrumpuntur, et suffero, nam ante fuit sub et fero; aut corrumpunt, er corrumpuntur, ut sufficio; nam ante fuit sub et facio; vel suscipio et suspicio, nam aute fu t sub et

capio, et sub et aspicio.

Antiqui præpositiones genitivo, accusativo et ablativo jungebant, ut crurum tenus, et longo post tempore. Scire autem nos debemus quia præpositio cum præposita non fuerit, vel cum mutaverit casum, vel non habuerit, desinit esse præpositio, et fit adverbium : ut longo post tempore, mutavit casum, post nt ante fecit. Separatæ præpositiones separatis præpositionibus non cobærent, ut si quis dicat ante juxta eum, in hoc jam, ante, adverbium non est. Dicunt etiam præpositioni accidere figuram, ut abs, absque; et ordinem, et subjectivæ sunt, ut puppetenus, mecum. Sed propter duas res non debenius frangere regulam : dicimus potius hac anomala esse, id est extra regulam.

CAPUT VII.

De interjectione.

Interjectio dicta est, quod interposita ali s partibus ora ionis varios animi affectus exprimat : nam aut exsultantis est, ut eia; aut optantis, ut, o mihi præteritos referat si Juppiter annos! aut increpantis est, ut, o qui res hominumque deumque; aut dolentis, ut hen! aut timentis, ut ah! ah! Hoc apud Graces fit, ut interjectiones subjungant in adverbia : apud Latinos autem non fit; nemo divit : Papæ feci.

m. AURELII CASSIODORI

DE ORTHOGRAPHIA.

PRÆFATIC.

nibus apostolorum nounulla nasceretur intentio [ed., mentio], monachi mei subito clamare coeperunt : Quid prodest cognoscere nos, vel quæ antiqui fecerunt, vel ca quæ sagacitas vestra addenda curavit nosse diligenter, si quemadmodum ea scribere debeamus omnimodis ignoramus; nec in voce nostra possumus reddere quæ in Scriptura comprehendere non valemus? Quibus respondi : Ilæc quæ dicerent, designata esse, quemadmodum et intelligi debeant et proferri. Sed labor nobis antiquorum omnino servandus e t, ne nos auctores carum rerum mentiamur, qui [ed., quarum] sequaces esse cognoscimur. Et ideo duodecim auctorum opuscula deducimus in medium, quæ ab illis breviter et cop ose dicta sunt; nt et nos ea compendiosius dicamus, et a priscis p mentis suis, et librum de Etymologiis, et alium liauctoribus sine varietatis studio dicta recolantur; quatenns et vobis plenissime satisfacere videamur, et auctoritate firma sit relatio, quam duodecim auetorum textus insinual. Jam tempus est ut totius

- 605 Cominter nos talia gererenture de Complexio- Coperis nostri conclusionem facere debeamus; ut melius in animo recondantur, quæ septenaria conclusione distincta sunt.
 - 1. Post Commenta Psalterii, ubi (præstante Domino) conversionis meæ tempore primum studium laboris impendi.
 - 2. Deinde post institutiones quemadmodum divinæ et humanæ debeant intelligi lectiones, duobus libris (ut opinor) sufficienter impletis, ubi plus utilitatis invenies quam decoris.
 - 3. Post Expositionem Epistolæ quæ scribitur ad Romanos, unde Pelagianæ hæreseos pravitates amovi, quod etiam in reliquo commentario facere sequentes admonui.
 - 4. Post codicem in quo artes Donati cum combrum Sacerdotis de Schematibus (Domino præstante) collegi; ut instructi simplices fratres (ubi necesse fuerit) similia dicta sine confusione perci-

- 5. Post librum quoque titulorum, quem de divina A rum, cuncta lectio decora nimis et correcta redda-Scriptura collectum, Memorialem volui nuncupari, nt breviter cuncta percurrant, qui legere prolixa fa-
- 6. Post Complexiones in Epistolis apostoloru , et Actibus eorum, et Apocalypsi, quasi brevissima explanatione decursas.
- 7. Ad amantissimos orthographos discutiendos a uno ætatis me:e nonagesimo tertio (Domino adjuvante) perveni. Ex quibus si in unum valuero de-Aorata colligere, quantum at eos pertinet, quos breviandos esse suscepi, confusionem emendator atque scriptor, si bene intellexerit (arbitror), ulterius non habebit.

Minutus labor syllabis litterisque tractandis [ms., tractandus], modo factus ex nominum derivatione, B primo plenam, deinde mediam nequaquam ponere modo ex casibus sermonum, modo ex motu atque situ, modo ex euphoniæ consonantia, modo ex Græearum litterarum similitudine: probans quid scribere debeas, et quid vitare contendas: modo ut l quoque littera simplex in quibusdam sermonibus reete quidem scribi dicat, sed n littetæ sonum plerumque illi succedere posse testetur. Itaque quod ante scribebatur per u et o, per duo u u modo scribere nobilis rectitudo scribendi per vias certissimas investigata esse videtur; et ideo præsens opus non desit directum, ut volnus, vulnus; i pro e, ut quod antiqui magnai, nos magnæ; c pro q: veteres quum, moderui cum scribi rectius æstimarunt; et cætera quæ subtili quidem, sed necessaria di tinctione narrantur, non velociter transcurri, sed sollicita mentis inten- C Cone tractavi; ut quæ incipis bene di-cere, ad finem perfectionis inosfensa debeas pronuntiatione perducere. Nam si vobis adsit cap endi desiderium, 606 quæ prius per moram quæsistis, protinus inossensa velocitate transcurretis.

Gloriosum profecto studium, et humanis ac divinis litteris (ut videtur) accommodum, quod loqui deb as, competenter scribere; et que scripta sunt, sine aliqua erroris ambiguitate proferre. Vox enim a ticula/a a pecoribus nos sequestrat; scribendi vero ratio ab imperit's dividit et confusis : ita perfectum hominem duo ista sibi vindicant ac defendunt. Nam cum sibi talia, quæ sunt duo lumina, consentiunt, utraque recta, utraque decora sunt : cum vero a se discrepare reperint, vitium strabæ fæditatis incur- D tes sunt cola et commata. Sed antequam opus Orrunt.

Erit itaque propositum nostrum, quæ competenter modernæ consuetúdini ab antiquis tradita sunt. quasi in unam coronam redigere, et usui ce'eberrimo deputare; illa vero quæ antiquitati magis conveniunt, expedit sine dubitatione relinquere, ne labor assumator incongruus, qui præsenti sæculo videtur inutilis. Sit ergo in primo libro Institutionum nostrarum, titulo decimo quinto, quemadmodum legi debe t coelestis auctoritas : ubi idiomata legis divinæ communi usui repugnantia non permisimus dissipari. Hic autem, in libro scilicet Orthographiæ, liberius et generaliter appetatur, quemadmodum ex regoli- artium humanarum, salva auctoritate seniotur. Si quis antem auctores orthographes in textu sno legere fortasse voluerit, transcriptos inveniet, quos ego, quantos potui reperire, monasterio meo, præstante Domino, dereliqui; ut latius dicta probure possetis in auctoribas suis, quos non propter fastidium vestrum deflorandos esse putavinus. Illud etiam vos magnopere credidi commonendos, ut distinctiones sensuum sollicita mente perquirere ac ponere debeatis, sine quibus neque legere quidquam competenter, neque intelligere prævalemus.

Scire autem debemus Donatum artigraphum de posituris ita tractasse, ut non ibi ordinem, sed virtutes earum potius exprimere videatur. Nam si distinctionum seriem per gradus cognitos sequeretur, potui-set, deinde magis inciperet, ubi prædictæ posituræ ad finem tendere comprobantur. Sequitur subdistinctio, deinde media, quæ plenam semper præcedunt potius quam sequuntur. Sed (sicut visum constat esse doctissimis) hunc debemus ordinem custodire; ut primo de subdistinctione dicamus, quæ ibi semper apponitur, ubi in commate sermo suspensus adhuc reddendus esse cognoscitur; ut, Arma virumque cano; ubi totius operis summa conclusa est. Arma enim, ancilia Virgilius, virumque dicturus est. Sed quoniam, cano, respicit ad utrumque, bic, id est, arma, subdistinctio recte ponenda est. Mediam vero affigendam esse constat in commate, cum nullus sermo dee t, sed gradation tendit ad plenam, ut.

Dividimus muros, et mænia pindimus urbis :

Plena est autem, ubi finitur perfecta sententia: ut est illud.

. Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Subdistinctionem vero vel mediam non credas ipsum ordinem semper tenere, quem diximus, ut subdistinctio præcedat, et media consequatur : sed pro ratione supradicta locis congruis apponuntur; ut distinctiones istæ bene positæ sensum nobis lectionis evidenter aperiant. Nam si aliter distinguas, sine dubitatione cuncta confundis.

Has vero distinctiones, seu posituras (Donato te stante) Græci θέσεις vocant. Periodus est autem per longum plenæ sententiæ ducta pausatio; cujus parthographiæ inchoare videamur, præfationem Phoræ artigraphi, exempli causa, judicavimus apponendam; quæ cuncto operi nostro, quasi a nobis prolata sit, ita omnibus modis videtur accommoda.

Ars mea multorum es, quos sæcula prisca tulerunt:

Sed nova te brevitas asserit esse meam. Omnia cum veterum sint explorata libellis, Multa loqui breviter sit novitatis opus. Te relegat jurenis, quem garrula pagina terret

Aut si quem paucis seria nosse juvat.

Te longinqua petens comitem sibi ferre viatar Ne dubitet, parvo pondere multa vehens.

Te si quis scripsisse volet, non ulla queretur Damna, nec ingrati triste laboris enus.

Est quod quisque petat : nunquam censura diserti Hoc contemnet opus, si modo livor abest.

Commemorati sunt auctores Orthographiæ, ex quibus alii ipso, alii præposterato ordine similia dicunt. alii vero diversa descr bunt; sed omnia nobis absolute nosse convenit. Nam et illi qui paria dicunt, communia dicta confirmant; et isti qui varia ponunt, per verba multiplicia commonent quemadmodum scribere debeamus, et loqui. Nunc ordo scripturæ qui ab antiquis positus cognoscitur, mhilominus est dicendus.

CAPUT PRIMUM.

Cnæi Cornuti de Enuntiatione vel Orthographia ista relata sunt.

m litteram, nec ubi oporteat dicentes, nec ubi oporteat supprimentes. floc ne flat, hinc observari poterit, si simul subjiciam, si quid ad rectam scripturam pertinet, et ad divisionem syllabarum. Igitur si duo verba conjungantur, quorum prius m consonantem novissimam habeat, posterius a vocalibus incip at, m 607 consonans perscribitur quidem; cæterum in enuntiando durum et barbarum sonat. At si posterius verbum quamlibet consonantem habuerit, vel vocalem positam loco consonantis, servat m litteræ sonum; par enim atque idem est vitium, ita cum vocali sicut cum consonante m litteram exprimere.

Est quædam littera in F litteræ speciem figurata, quæ digamma nominatur, quæ duos apices ex gamma littera habere videtur. Ad hujus similitudinem soni nostri conjunctas vocales digammon appellare voluerunt, ut est votum, virgo. Itaque in prima syllaha digamma et vocalem oportuit poni, fotum, firgo : quod et Æoli fecerunt et antiqui nostri, sicut scriptura in quibusdam libellis declarat. Hanc litteram Terentius Varro dum vult demonstrare, ita perscribit va : qui ergo in hac syllaba sonus est, idem litteræ er t. Nos hodie u litteram in duarum potestatem coegimus; nam modo pro digamma scribitur, modo pro vocali. Vocalis est, cum ipsa per se est. Hoc enim cum cæteris quoque vocalibus patitur. Si cum alia vocali est, digamma est, quæ est consonans. Tres vocales quibusdam videntur esse sub una syllaba vacuæ. Errant si ita putant; nam nusquam apud Græcos, neque apud Latinos ex tribus vocalibus syllaba constat : quare similiter hic quoque digamma · erit, et duæ vocales similiter.

Sed cadit in quæstionem, et aliis per t, aliis per d, placet scribi. Apud antiquos enim scio sed sedum fuisse : unde nos, duabus litteris novissimis ablatis, reliquas litteras, salva d, in usum habemus : quemadmodum si quæreretur, sat, qualiter scribi oportet, diceremus per t, quod integrum ejus sit satis.

Q littera tunc recte ponitur, cum illi statim u littera, et alia quælibet una, pluresve vocales conjunetæ fuerint, ita ut una syllaba flat. Cætera per c scriA buntur. Hec Lucio * quoque videtur. Nonnulli putant auribus deserviendum, atque its scribendum, ut auditur. Est esim fere certamen de recta scriptura, in hoc, utrum quod audimus, an quod scribi oportet, scribendum sit; ego non omnia a ribus dederim. Quotidie, sunt qui per co, cotidie scribant : quibus peccare licet; desinarent si scirent quotidie inde tractum esse, a quot diebus, hoc est, omnibus diebus. Qui, syllaba per q, u, i, scribitur : si dividitur, ut, si cui, ut huic, per c. floc item in cæteris notabimus, ut in divisione c littera sequatur (si tamen secundum antiquam enuntiationem fuerit), quoniam genitivus et ablativus non dividitur.

Causam, per unain s; nec quemquam moveat antiqua scriptura; nam et accusare per duo sa scri-Animadverti quosdam, Emili amice, eruditos etiam B pserunt; sicut fuisse, ivisse, esse et caussasse per duo ss scriptum invenio. In qua enuntiatione quomodo duarum consonantium sonus exaudiatur non invenio.

> Vostra olim ita per o, hodie per e: ut, advorsa adversa, pervorsa perversa, votare vetare, vortex vertex, convollere convellere, amploctere ampleclere.

Malo, qui putant ab eo quod est Græce μάλλον comparativo modo descendisse, et per duo Il scribunt, peccant. Non enim a Græco translatum est, sed ab antiquorum consuetudine, qui primo magis vole dixerunt, postea a pluribus elisionibus hoc verbum angustaverunt; ut, mage volo, deinde mavolo, quod frequentissimum apud illos est: novissimo hoc sub-C sistit, ut malo esset. Sed malle per duas II, magis enim velle est. I:em nolo per unum l: nolle per duo l'; nolo enim ne volo est, nolle, ne velle. Denique ut se verbum habet, ita ea quæ ex illo componuntur.

Alia sunt quæ per duo u scribuntur, quibus numerus quoque syllabarum crescit. Simili enim vocali vocalis adjuncta, non solum non cohæret, sed etiam sy labam anget; ut, vacous, ingenuus, occiduus, exiguus. Eadem divisio vocalium in verbis quoque est, metuunt, statuunt, tribuunt, acuunt. Ergo hic quoque c littera, non q apponenda est.

Lacrumæ, an lacrimæ; maxumus an maximus; et. si quæ similia sunt, quomodo scribi debeant, quæsitum est. Terentius Varro tradit Cæsarem per i ejusmodi verba solitum esse enuntiare et scribere: inde propter auctoritatem tauti viri consuetudinem factam; sed ego in antiquiorum multo libris, quam Caius Cæsar est, per u pleraque scripta invenio. Optumus, intumus, pulcherrumus, lubido, dicundum, faciundum, maxumæ, monumentum, contumelia, minumæ. Melius tamen est, et ad enuntiandum, et ad scribendum, i litteram pro u ponere, in quod jam consuetudo inclinavit.

Vineas, per e quidam scribendas tradiderunt, si hæ signisicarent quas in agris viderimus : ac contra per i vinias illas sub quibus latere miles solet, q-od

[&]quot; Est is Lucius Cacilius vindex.

discrimen stultissimum est. Nom neque aliunde vi- A quoquo genere, enuntiationem non impe liant. Præneæ castrenses dictæ sunt, quam quod vineis illis agrestibus similes sunt.

Exstinguint, per u et o : qualem rationem supra reddidi de q littera, quam dixi oportere in omni declinatione duas vocales habere, talis hic quoque intelligenda est, exstinguo; est enim, ab ex, et stinguo, et ob hoc exstinguont, licet enuntiari non possit.

Intervallum duas ll habet; va'lum enim ipsum non aliter scribitur, a quo intervallum. Varro dicit intervalla esse spatia quæ sint inter capita vallorum, id est stipidum, quibus vallum fit, unde extera quoque spatia dicunt.

Observanda pusillo diligentius præpositionum cum verbis a vocalibus compositio, ut consonantes novissimas præpositionum sciamus non durare, sed B do loco illius a ponebant. Itaque in illorum quoque mutari plerumque. Itaque nonnunquam quæ consonantes verborum aut vocabulorum primo loco sunt, easdem necesse est fieri et in præpositionibus, quæ propter lenitatem quoque omnino enuntiari sape litteræ præpositionum non possunt : quando autem fiat, quando non, sono internoscimus.

Accedo duo cc, attuli duo u, assiduus duo sr, arrideo duo rr, apparo duo pp, annuo duo nn, alligo duo U. In his non solum propter lenitatem consonantes mutantur, sed etiam quod nullo modo sonare d littera potest. Ubi sonat, et ibi scribitur, cum f consonanti adjungitur; ut adfluo, adfui, adfectos; contra b non sonat, offui, offero, offendo. In aliis etiam consonantibus idem patitur, ut suggero; os-

Est ubi b, quamvis incredibile est, in s cogatur; ut suscipere, sustinere, suspendere, suscitare : et quod antiqui dixerunt sus ollere, nos præterito sus-Luli.

Item præpositio ad f litteram formatur : ut, effluo, EOS effodio, effero, efficio, nec minus informatur escendo: alicubi tamen sonat, et ob hoc necessario ser bitur ex ilio, exsicco. Itaque ubi sonaverit ibi monemus.

Tamius et quamtus in medio m habere deben', quam enim et tam est : unde quamtitas, quamtus, tamtus. Nec quosdam moveat, si n sonat; jam enim supra docui n sonare debere, tametsi in prima seriptura m posita sit.

Exsilium cum s (ex solo enim ire est) quosi exso- \mathbf{D} si præpositio, per d, ut est, limm, quod Græci έξορισμόν dicunt: antiqui exsoles

II, signt in quæstione est littera sit, neche; sic nunquam dubitatum est secundo loco a quacunque consonante poni debere, quod solus Varro dubitat. Vult enim auctoritate sua efficere, ut h prius ponatur ea littera, quæ aspirationem conferat; et tanto magis hoc tentat persuadere, quod vocalibus quoque dicat anteponi : ut, hæres, hircus. Sed Varronem praterit, consonantem ideo secondo loco h recipere, quod non possit ante aspirationem nisi vocales habere. Itaque et ante, et post, si h littera cuicunque tali adjungatur, non sonabit. Hæc enim natura vocahum est, ut sive ante se, sive post se habeaut h, terea in libro quem de Grammatica Varro scripsit, cum de litteris dissereret, ita h inter litteras non esse disputavit. Quod multo minus mirum, quam quod x quoque litteram esse negat. In quo quid viderit, nondum deprehendi : ipsius verba subjiciam. Litterarum partim sunt et dicuntur : ut, a et b; partim dicuntur et non sunt, ut h et x; partim sunt, neque dicuntur, ut \(\varphi \), \(\psi \). Vehemens et vemens apud antiquos, et apud C ceronem lego; æque prehendo, et prendo, hercule et hercle, nihil et nil, fluc observari eatenus poterunt consuetudine potius quam ratione, in his pracipue verbis qua aspirationem habere debent.

Y littera antiqui non semper usi sunt, sed aliquanlibris hanc scripturam observandam censco, Suriam, Suracusas, sumbola, sucophantas; at in nostris corrumpi non debet. Illud etiam uon video, quare huic litterm h aspirationis gratiani amoveam; ipsa enim per se aspirativa est, et quocunque vocabulo primum locum habuerit, aspiratur, Yacinthus, Yllus, Ymetus; et tanto magis aspiratio addenda non est, quanto apud Latinos vocabula non sunt hac littera notata.

Varroni enim placet r litteram, si primo loco ponatur, non aspirari. Lector enim Ipse, inquit, intelligere debet Rodum, tametsi h non haheat, Rhodum esse; retorem esse rhetorem. Sed eadem observatio non necessaria est in r littera; sunt enim verba primo loco r litteram habentia, non minus Latina quam tendi enim supra digamma consonantis vim habere. C Graca. Itaque merito auferemus aut amovebimus aspirationem a Roma, regina, rapa, Rodus.

> Z in antiqu's libellis modo scripta est, modo non: sed pro illa duæ sa ponebantur, ut crotalizo crotalisso; malacizo ma'acisso, et his similia. Sed viderint illi, qui cum verbis integris Græcorum uti non erubuerint, erubescendum crediderunt litteras Græcas intermiscere. Nobis satius est alieno bene uti, quam nostro [cd., nostra apponere] ineleganter.

Ex Velio Longo ista deflora'a sunt. At, si conjunctio suerit, per t scribendum est, ut est,

At te nocturnis juvat impallescere chartis.

Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures.

Atque, item conjunctio composita, per t similiter scribenda est. Apud præpositio per d scribi debet: sicut, ad patrem : quoniam veteres sæpe apud pro ad usi sunt; et duahu- ex eis mediis litteris sublatis, id est, pet n, ad remanet.

liem guit, per t scriptum, verbum est tertiæ personæ, cujus prima i st queo, secunda quis, tertia quit: ex quibus componuntur nequeo, nequis, nequit, inquio, inquis, inquit. Per d autem adverbium : ut, quid faciat lætas segetes; et quæ ex eo componuntur; ut, quidquid, siquid, aliquid, nunquid, et his similia. ld, per d scriptum, pronomen est neutri generis, ab eo quod est, is, ea, id; per t vero signatum, indicat

Placet etiam Delmatiam scribamus, non Dalmatiam; quoniam a Delminio [ms., Delmino] maxima ejusdem provinciæ civitate tractum nomen existima-

tur.

Ferie quoque, non fereæ scribendæ sunt : quia apud antiquos ferize non fereze dicebantur.

Actuarii et actarii, utrumque dicitur. Sed actuarii nominantur diversis actibus generaliter occupati; actarii vero scriptores tantum dicuntur actorum.

Item aliud est esse Cilonem, aliud Chilonem. Cilones vocantur homines angusti capitis et longi, et h aspirationem non habet: Chilones vero, cum haspiratione scripti, a brevioribus labiis homines voc tantur; quod est a Græco vocabulo derivatum, παρά natum.

Conjux sine n putat Nisus artigraphus esse scribendum : quoniam in genitivo casu facit conjugis. Mihi autem videtur non evellendam exinde hanc litteram, qua sonus enuntiationis exprimitur. Nam quamvis asserat non esse onerandam supervacuis litteris dictionem, ego tamen non fraudandum sonum æstimo suis litteris, quibus integre et plenius [ed., integer et plenus] auribus intimatur.

CAPUT III.

Ex Curtio Valeriano ista collecta sunt.

Q littera tunc recte ponitur, cum cam statin u littera sequitur, juncta cum alia vocali vel vocalibus diphthongia, ita ut unam syllabam faciat, ut : Quiri- C tes, quæstio, quærite. Cætera vero per e scribi debent; nt, cujus, Cumæ, et reliqua hujusmodi. Cum, quando præpositio erit, per c scribitur; ut est illud:

Divisum imperium cum Jove Cæsar babet.

quando autem adverbium est, per q scribendum. Veteres enim quando, quum dixerunt; ut est: Quum navis ex Asia venerit : cæteraque hujusmodi adverbia similiter scribenda sunt; ut, quoquumque, ubiquumque.

Hujuscemodi per c litteram scribendum est; 608 Antiqui enim pronominibus ce addebant; ut, hicce, illicce, isticce : unde subtracta eadem novissima littera, e relictum est; ut, hie, illie, istic; sed boc in

Cur, alii per c scribendum putaverunt, dicentes non posse q litteram poni, ubi u esset sine alia vocali, secundum regulam supradictam; alii per q, co quod originem trahat ab interrogativis adverbiis, quæ sunt, quando, quorsum. Usus antem obtinuit ut cur per c scribatur.

Partubus et partibus, arcubus et arcibus, artubus et artibus, veteres quidem indifferenter scripserunt : nos possumus observare, ut ab eo quod sunt partus, id est fetus, partubus scribamus; ab eo autem quod sunt partes, partibus. Itemque ab eo quod sunt arcus,

verbum tertiæ personæ, ab en quod est, en, is, it. A arcubus; ab en autem quod sunt arces, arcibus; et tursum ab eo quod sunt artus, id est membra, artubus; ab eo autem quod sunt artes, artibus.

> Tres litteræ sunt apud Græcos ζ , ξ , ψ ; ex his in usum nostrum transtulimus Z; item pro ξ, nos z nti $mur: \psi$ nullo modo transferri potuit, sed vis ipsius translata est in ps: ut quie per 4 scribuntur, per ps scribamus. În cœteris casibûs, aut in bis exeunt, aut in pis: ut, cæleps, cælibis; auceps, aucupis; cinips, ciniphis.

Divisionem præterea syllabarum ad b s, et p s pertinentem, hanc observabimus; qued ubicunque ps erunt, dividi non possunt; sed ad sequentem aut antecedentem syllabam applicabuntur, tanquam unius litteræ potestatem habeant : apstinui, aps, et tenni; τά χείλη: unde Achillem quoque ferunt esse nomi- B apscessi, aps et ces i, apscendo, aps et condo. At ubi b s fuerint, dividantur necesse est; ut : obstupui, obstupeo, obsum, obstrepo. Praterea b s nunquam conjunctas invenies, non enim possunt facere syllaham, etsi primam quidem vocalem hab ant : fallunt quasi ipsæ consonent; ut, trabs, quam dicimus trabem. Cæterum si ante vocalem ponantur, nullo modo enuntiationem capiunt : contra p s etiam præpositæ sic sonant, ut apud Græcos .

> Eamdem rationem puto observandam et in verbis quæ præterito tempore et futuro incertum est p an b habere debeant. Nam sicut in casibus nominum p littera in b commutatur, ut est cæleps, cælibis, ita in temporibus quoque verborum econtrario b in p commutatum videmus; ut seribo, scripsi, scriptura-; labor, lapsus, lapsurus; nubo, nupsi, nuptura. Z in antiquis libris Latinorum scripta non est; sed pro illa, duo se ponebantur, crotalizare, crotalissare. Sed viderint illi qui [ms., quod] cum verbis quibusdam integris Græcorum uti in Latina lingua non crubue. runt, erubescendum crediderunt litteras Gracas intermiscere. Nam satius est alienis bene uti quam nostra ineleganter apponere.

Præsto nos per o scribimus, veteres per u scripsrunt; sed præsto dicendum est, ut, sedulo, et optato, et sortito. Inde et præstolari, non præstulari. Nec mirum est veteres u littera pro o usos, nam et o pro u usi sunt. Poblicum enim, quod nos publicum, et quod nos culpam, illi colpam dixerunt. Supter per p solo genitivo casu articularis pronominis, qui est D scribendum, non per v. regione di hujusmodi, scribendum, non per b. Neglegere per g, non per c quidam per y litteram p taverunt, eo quod Græcs esse dicerent; sed apud nos y littera nunquam vocali conjungitur.

CAPUT IV.

Ex Papiriano a ista collecta sunt.

Æ syllaba, quam nunc in fine sermonis diphthongon scribimus, ut, cogitationes magnæ, apud antiquos per ai scribebatur, ut esset distantia genitivorum a dativis. Nam genitivo hanc divisionem dabant. ut non esset disyllabus similis dativo, sed trisylla

Hunc grammaticum præter exteros advocat aliquando Priscianus.

.ms., frugiferail.

Reliquise et reliqui per c scribebantur : ut rel caus et vacaus, sic relicui et vacai; sic mortans et mortui, strenuus, strenui; at nunc reliquiæ vel exsequiæ, per q scribuntur.

Cotidie, per c et o dicitur, ut scribitur, non per q; quia non a quoto die, sed a continenti die dictum est.

Hand, quando adverbium est negandi, d l tteri terminatur, et a piratur in capite; quando autem conjunctio disjunctiva est, per t litteram si e aspiratione scribitur.

Male per unum I, quod est magis volo. Malle, per d.o ll, quod est magis velle. Nolo per unum l, est unim non volo. Nolle, per dio II, quod est non velle. B forpices, quæ sunt tonsorum; si a capie ido, per c, Primo querela apud antiquos per unum I scribebatur, sicut suadela, totela, candela, corruptela : quamvis usus sibi etiam apad eos vindicaret, ut aliqua in figura diminutivorum per duo l scriberentur : m, capella, fabella, tabella, Nunc autem etiam querella per duo I scribitur.

Naraie per unum r scribitur, ut Varroni placet, secutus est enim erymologiam nominis ejus, qua gnarus dicitur quis, qui scit et accepit quod loqui debeat. Denique compositio verbi ita scribitur, ignorare, quod non per duo r, sed per unum scribitur. Ideo et naratio unum r habere debet.

Quot, quando numerus est, per t; quando pronomen, per d scribendum est. Nam totidem per t scrhitur, quia numerus est.

Quacunque verba ab s littera incipiunt, si composita sint, ut ex præpositionem ac ipiant, servatus littera scribuniur : ut, spec o, exspecto; salio, exsilio. At cætera verba quæ s in principio non habent, onerari non debent : astimo, existimo; acno, exacno; agito, exagito.

Prendo dicimus et prehendo, ut hercle et hercule, nihil et nihili. Sed in his verbis, quæ aspirationem habere debent, hæc observari eatenus poterunt, quaterus consuetudo permiserit; sed tamen libellus nos evidenter docet, qui inserius de aspiratione scriplus est.

Traps ab eo quod dicitur trabis, et urps, per p debent scribi, licet Varro per b schbendum putet p sunt : velut cum dicinus, a me, ab illo, abstuli, auquod in reliquis casibus b habent. Sed tamen cum \$\psi\$ tittera Græca nullo modo transferri potnerit in usum nostrum, et vis ejus per p et s l'itteras scribatur, necessarium est u. ubi 4 Gra com sonat apud nos (quod vicari non potest) per has fitteras scribatur, id est p s, licet in obliquis casibus b habeant : ut, cæleps calibis, urps urris; item in alis ipsam retineat : ut, suceps aucupis. Unde apparet in his casibus mutare nos debere p et b, in quibus se etiam ambæ consequin ur, interposita vocali. Hanc etiam re, ulam sequetur in p, quæ et ipsa per p et h constat : ut, cinips, 810 ciniphis, quæ in nominativo casu p et s, in aliis casibus per p et k scribium.

Quicquam, in medio per c, non per d, scribi debet.

bus inveniretur, ut, magnai, Asiai, aulai, rugai, ferai A la compositione enim plerumque d in c commutatu ; ut in præpositionibus, accedo, accumulo,

> Formosus sine n, secunda syllaba scribendum est. ut, arenosus, frondosus, aquosus, herbosus; participia vero habent n, ut tonsus, tunsus, mensus, pransus. Antiquorum nulla observantia fuit, cum n, an sine n scriberent, illi enim tosus, tusus, prasus plerumque scribebant.

> Y Gracum nos in quibusdam in a convertimus, ut Cymas, Cumas, cyminum, cuminum: in quibusdam non vertimus, ut, Syria, Cyriacus, symbolum, sycophanta.

> Forfices secundum etymologiam debemus dicere et scribere : ut si a filo dicamos, f debeamus ponere, ut forfices, quæ sunt sartorum; et si a pilo. per p, ut ut forcipes, eo quod formum cap ant, quæ som fab orum; formum enim dixerunt antiqui calidum, unde est form sus.

> Vulgus, vultum, parvum, to vum, sunt qui putant per duo u scribi non debere : quod similis vocalis vecali adjuncta, non solum non cohærcat, sed etiam syllabam angeat, ut est vacuos, ingenuus, ceciduus, exignus, perspicuus, et in verbis, metuunt, tribuun . statuunt. Sed Velius Longus per rationem præsumptam decipi cos putat, quod primitivas, et adoptivus, et nominativus, et alia per u et o scribantor. Nam aliter scribere, et aliter pronuntiare vecordis est. Cum emm per o scribant, per u enuntiant. Præ erea qui contra sentiunt, non respexerunt unum & toties consonant's vim habere, quoties proconsonante ponitur, quod apud Gracos digammon vocatur: ac sic sier. ut nominativus duas quidem u litteras habeat, sed priorem pro consonante, posteriorem pro vocali scilicet positam. Sic et Donatus dicit, quoties u et i, scu s bi, seo aliis vocalibus præponuntur, loco habendas esse conson utium. Hiemps, ut Cæcilio [ms., Sellio] videtur, p habere propter m litteram non debet. quod satis sine ea littera m sonet; vel quod per omnes casus ne vestigium quidem illius appareat. Sumpsi autem quæritur an possit sine p littera, ut hiemps sonare : sed quia et in alia declinatione p respondit, cum dicimus sumptus, sumpturus, nec ssario per p scribi debet.

A, et ab, et abs, et au præpositiones unius generis lugi. Sed observandum, ut tunc ab præpositio scribatur, quotiens parti culibet orationis conjungitur, quæ a vocali incipiat, ne dictio multis consonantibus onerctur. Si vero a consonante pars aliqua, cui præponitur inci, iat, non est ponenda ab præpositio, sed a solum; ut, a fratre, a vicino, ab homine, ab urbe. Abs vero apud nos nominibus, cum quibus in compositione [ms. conclusione] venit, respuenda est; ut est, ab urbe venio, non abs urbe venio. Nam in com positione non est evitanda, ut abscondo, abstineo. Au quoque his præponenda est, quæ a consonantibus incipinal.

In præpositio si composita sit, et p, aut b, vel m, sequatur, n in m convertit; ut improbus, imbuit, im-- mutat. Quoties vero q illam sequitur, n amittit; ut, A dum in compositione corrumpitur, partim correpignarus, ignotus, nam gnarus et gnotus simplices
tione, ut, produst, proditus, prod

Ad prepositio interdom retinet d litteram; ut, adfert, adfuit; interdom variat, ut, ammonet, amminiculum. Plerunque evenit, ut consonantes quadam verborum aut vocabulorum conjuncte huic prepositioni, mutentur; quando autem fiat, quando non, sono internoscemus. Accedo duo cc, attuli duo tt, ut, assiduus duo ss, appareo duo pp, alligo duo tl, annuo duo nn. Est etiam ubi necesse est hanc litteram interire, id est, d, ut, aspiro, aspicio; nulla enim consonans per d in ercedit, sed omnino d deperi.

Ex prepositio sequentibus b, d, g, l, m, n, litteris, et u et i, cum pro consonantibus sunt, x litteram amittit, ut, ebibit, edudit, egessit, elusit, emiceit, \mathbf{B} cuarravit; sequente vero f, nostra consuctudine in eaundem litteram mutat, ut effundo.

Ob præpositio interdum ponitur plena, ut est, obire, oberrare; interdum in camdem litteram transit, a qua sequens sermo incipit, ut offolsit, ommutuit, opposuit; sequente vero v, loco consonantis posita, integra cust ditur, ut, obversus, obvius.

Sub præpositio, ut superior, interdum b litteram servat, ut, subire, subesse, subauscultare; interdûn mutat in eamdem litteram a qua sequens inchoat verbum, ut sufficit, suffigit, summovit, sumministr t, supponit, supprimit, suggerit; sequente r littera integra manet, ut, subrado, subremigo, subrideo, nec unquam sequente r li tera corrumpitur.

B in s mutatur, sequentibus t et c, ut, sustulit, suscepit.

De præpositio aut plena in compositionibus ponitur, ut deducere, demonstrare, detrudere; aut correptione e litteræ corrumpitur, ut, deorsum. Nam quando in i litteram transit, ut est:

Aera dimovit tenebrosum, et dispulit umbras, non est a propositione de, sed dis, ut, distraho, dispereo.

Dis præpositio sequentem litteram s non amittit, ut, dispicio: sequentihus vero b, d, y, l, m, n, r, amittit, ut, dibucinat, diducit, digerit, dilacerat, dimovet, dinoscit, diripit. Int rdum s littera, sequenter, in eanidem litteram mutatur, ut, dirumpo; sequente f, consuctudine in camidem mutat litteram, ut difundo.

Re propositio non tantum plena præponitur quibusdam partibus orationis, ut, removet, refricat, respirat; sed et d litteram assumit, ut est, redire, redolere. Sed interdum d littera geminatur, quotiens ab eadem littera sequens incipit syllala, et una pars orationis expletur, ut, reddere dicamus, geminata d; reducere autem simplici ut mur.

Trans præpositio interdum plena est, ut, transtulit, transactum, transeo, transitus: interdum minuitur, ut, trajicit, traducit.

Sine præpositio interdom assumptione litteræ ¢ corrumpitur, ut, sed.t.o, sedulo.

Pro prepositio, cum sit naturaliter longa, inter-

dum in compositione corrumpitur, partim correptione, ut, preavus; partim assumptione litteræ d, ut, prodest, proditus, prodigus; interdum integra est et ipsa, et pars cui conjungitur, ut, procuro. Sequentibus i et u, cum pro 611 consonantibus sunt, nonnunquam litteram perdit, aut mutat, ut, providens; aut adsumit, aut corripitur, ut, profertur.

Circum prapositio, sequentibus vocalibus, m litteram in countiatione amittit, in scriptura servat; sed cum i et u vocales loco consonantium positæ sequentur, et scribitur, et countiatur: ut, circumvent, circumvent.

Ante praepositio interdum integra manet, ut anteactum, antevenit, antecedit; interdum mutatione in i litteram corrumpitur, ut, antistat, anticipat.

Later præpositio in una voce sequente l'littera, r in eaundem mutat, ut, intellego; cæteris litteris sequentibus vocalibus, pro voce integra manet, ut, interius.

Cujus, et cui pronomina per q scribebautur, nos autem et ad brevitatem festinavimus scribendi, et illam pinguedinem limare maluimus.

Accerso per c, et arcesso per r; sed accerso significat advoco; arcesso, repello, prohibeo.

Coqui, Gratus artigraphus per c primam syllal am, secundam per q scribendam put vit; non enim dicimus cocere, sed coquere; ut Virgilius,

Apricis coquitur vindemia saxis.

V littera in qu busdam partibus orations vitio e inseritur, ut in eo quod est urguere; urgere enim decimus, non urguere. Virgil. Urgentur poenis, sine s positum est. Et illud,

Ungere tela manu, ferrumque armare veneno.

Nam quominus unguo debeat dici, evidenter apparet: quod nullum verbum est vo terminatum, sive junctim, sive solute, ut non eamd mu servet in præterito; ut, volvo, volvi; eruo, erui. Ungo vero, non ungui, sed unxi facit: quomodo pingo, pinxi; et tamen non utique nomini quod hinc fingitur, sic insertam videnus u litteram, ut evelli non possit, sicut apud eumdem Virgilium, Et pingues ungu ne tædas; et in consuctudine usurpatum unguentum dicitur: quod tam n sine u debet scribi.

Leprosi, a pruritu nimio ipsius scal iei dic \mathbf{i} i sunt, cu ideo per p scribi debent.

Mil'e numerus, a quibusdam per unum *l* scribitur, quod milia dicimus, non millia; alii melius per duo *ll* existimant scribendum.

CAPUT V.

Ex Adamantio Martyrio de u et b.

Va syllaba præfulgens in capite nominis per a vocalem loco positam consonantis scribetur, queniam apud Latinos hæc littera plus valet quam b mma, quia et vocalis est: et dum crassiorem exprimit so num, transit in consonantium potestatem: ut vates vanus, vagus, validus, vacuus: exceptis basio, balinco et baculo, a quo bacillus nascitur diminutivus. Illa quoque nomina, quorum secunda syllaba in a litteram desinit, per b mutam s-ribentur; ut, ba'athro ἄσωτος, balatus βληχηθμός, baratrum, barba- A ponnis, hijogum, ac talia. Si autem pura remaneant rus, ac talia.

Ve correpta, nominis principium obsidens, u digammon similiter habebit in scriptura; ut, venenum, vena, verecundus, venerabilis, vetus, vehemens, vehiculum: ita tamen, si non ab adverbio, quod est bene, compositionem habuerint nomina. Ilæc namque per b mut m notabuntur, eo quod adverbium bene per b mutam ser bi ratio regularis compellit hac de causa, quia constat quædam adverbia a nomine venire; et si nominis dativus casus singularis in o des nat, u'tima o littera in e tam brevem quam longam conversa facit adverbium; ut, docus, doci. docto, docte; malus, mali, malo, male. Ergo et bonus, boni, bono, bone debuit facere. Sed ne vocativus casus non adverbium putetur; ut est, o bone vir, vi- B ctorum vihil figuram mobilium recipiat. sum est etiam penultimam o litteram in e convertere. ut hoc adverbium, illud nomen indicet. Igitur a bono fa tum est adverbium bene. Bonum vero per hanc litteram significari monstrabunt sequentia. Itaque si ab adverbio, quod est bene, composita fuerint nomina, per b mutam scribuntur: ut, benignus, benevolus, beneficus, dun'axat a benefaciendo; nam a veneno per u scribi nullus ignorat.

Meminerimus tamen beatum a superiore abhorrere regula, quod primam syllabam nulla sequitur consonans. Et quoniam buic opponitur regulæ vehemens, et vehiculum, admonemus hoc facere aspirationem, ut in multis; hic quo ue u præl tam videmus, quam poni pro consonante possibile est.

Væ diphthongus s ve sola est; ut, væ mise o mihi, C sive cum nomine componit usus; ut væsanus per u digammon scr bitur.

Ve producta, similiter in capite nomiois constitu a, siquidem masculini vel neutri generis erunt nomina, in quibus hac praposita syllaba per u vocalem pro consonante signabitur; ut, venator, velum, verum, venabulum. Si vero erunt feminina tantummodo, quorum origo a masculino genere venire non cernitur, per b mutam scribentur; ut, besica, bellua, bestia: ita tamen, si non duarum fuerint syllabarum, nam mutabont scripturam : ut, vena, vespa, et his similia. His quoque opponitur beta, quam Graci σεῦτλον appellant : quoniam in Græco idem genus observari non potuit.

Præterea quærimus cur veritas, et seminini gene- D ris existens, et superans disyllaborum mensuram [ed., naturam], per u, non per b scriba ur. Sed dicimus, quod non est primæ nomen positionis, sed descendit a mobili genere; est enim verus, vera, verum, ex quo na citur appellativum, veritas; et ideo primiformis sui regulam necessario defendit. Simili modo et venatrix masculini sui originem sequitur.

Vi longa, vel brevis, nomini præbens initium, si a numero bis, id est secundo, composita fuerit, per b mutam scribetur; discretionis enim gratia, bis numerus per hanc litteram scribitur, ut separetur a nomine monosyllabo, quod est vis, et necessitatem significat; veluti, biceps, bilinguis, biformis, bipatens, biennium, bimum, biga, bidaum, bicolor, binumero, u traductam in consonantium potestatem habebunt positam; ut, victor, vinum, vitis, victus, vinitor, vita, vidua, vipera, viator, vi isator; præter bisumen, quod neutri generis con istens, numernm disyllaborum excessit. Bile etiam discretionis causa dicitur. Nam si fel significat, per b mutam; si abjectum aliquid, ac parvi pretii, per u scribetur. Bibula autem a verbo, quod est b bo, traducitur, cujus postea regulas dabimus.

Vo brevis, vel producta, servans principium nominis, per u litteram, vocalis amissa potestate, scri betur; ut, voluntas, vorago, vocabulum, 612 vomitus, votum : bono tantummodo regulam superante, eo quod in tria genera dispertitum sit, cum pradi-

Bu, seu preducta, seu correpta fuerit, præpositam b motam habebit; ut, buxus, buflo, bu-tum, buccina, bucula, et hujuscemodi omnia; nullo enim modo potera: ipsa sibi u littera præponi, non conjuncta etiam aliæ consonanti in prima syllaba: cum tamen dissimilis continuo littera fuerat subsecuta; ut, vultus, vulgus, Vulcanus, per u digammon scribentur. Nam si prima syllaba desinat in consonantem, ex qua etiam secunda incipiat, b mutam retinet in scriptura; ut, bucca, bulla et similia.

Vac syllaba, quoties pra posita fuerit, u voca'em habet pro consonante; ut, vacca, id est, jumentum; vaccinium, seilicet flos. Nam Bacchus, et bacha, bacchar, per b scribenda sunt.

Bec et bic, syllabas cognovi deficere.

Boc, unum barbarum didici, ut est, Bocchos, quod b mutam habere cognovi in scriptura. Et scien lum quod nomina peregrina, si trahantur ad Laticum sermonem, b mutam sibi plerumque defendunt. Ideo autem diximus plerumque, quia sunt quæ Latinis regulis serviunt; ut, Massiva; hoc enim nomen, licet barbarum esse constet, tamen regulam Latinam in scriptura conservat, quam suus locus monstrabit.

Buc syllabam in uno reperi solummodo nomine, hee est bucca, quod per b mutam scribitur.

Val, prima syllaba, si quidem l littera fuerit consecuta, per a scribetur; ut valles, et vallum; nam balæna et ballistra per b scribenda sunt. Si vero l non sequatur littera, per b mutam signabitur; ut, balteus, balbus, balv.e, id est januæ : præter ad e: bium valde, eo quod per detractionem i litteræ, dictum esse non dubinm est; valide enim integra dictio consistit, ut arbitror : et hoc namque evenit de nomine; facit enim validus, validi, valido: ergo valide adverbium facere debet. Unde si volue: imus incorruptam emittere dictionem, primæ syllabarum subjaceat regulæ.

Vel syllaba, si quidem sola permaneat, erit conjunctio disjunctiva, quæ per v omnifariam scribetur: si vero caput fuerit nominis, b mutam habeat in scriptura; ut , bellum, bellissimum, et bellaria : præter vellus, discretionis gratia. Nam si per u vellus scribatur, genere neutro ac declinatione tertia nuncupetur, ut cit; si autem per b mu'am notetur, genere ma-culino ac declinatione secunda declinabitur, ut scitum de nuntiet : bie enim bellus, hujus belli, id est, scitus, vel jocosus, per casus declinabitur.

Vil syllaba, si fuerit antecedens, u vocalem habebit pro consonante, ut, villus vestimenti; villa, id est possessio.

Bam etiam vocalibus aliis intervenientilas in prima syllaba nullius nominis enuntiari cognovi: nisi in glossematibus, bammum, ὀξυτάριον, atque bambalo, ψελλιστής : quie per b mutum scribuntur.

Van, et ven, et vin, syllabæ, n vocalem habebont pro consonante, ut, vannus, ventus, vindicta.

Vap, prælinita syllaba, a vocalem ha! ebit pro consonante; ut, vappa, όδαράς. Alias vocales inter u et B syllabas didici tantunimodo quæ per u litteram serip collocatas inveni deficere.

Ban, cum incipit syllaba, b mutam habebit posit m; ut, barrus έλέφας, bardus αναίσθητος, bargus άφυής, barba. Excipitur nomen proprium Varro tantumm.do.

Ver et Vir, syllabæ longæ vel breves, u vocalem loco pos tam consonantis babebunt; ut. vertex, virgiliæ, πλειάδες, verbum, virus, virga, virgo, virtus, virblus. Excipitur ab hac regula tantummodo berna, quod nomen licet ego invenerim per u scriptum, ta men quia illustris memoriæ audivi Mennonium, hominem omnis facundiæ judicem, se dicentem de hoc reprehensum a Romano quodam disertissimo, quod per hanc enuntiaverit litteram: nos quoque notamus ac tentamus rationem reddere, quasi diversitatis C causa: si enim berna, domi genitum significet, id est elxogevis, commune est duum generum secundum veteres, trium vero secundum meam sententiam; et per b mutam scribetur. Si vero temporale quoddam denuntiet, erit mobile; a vere namque vernus, verna, vernum fit, ut si quis dieat, vernus sol, verna hirundo, vernum tempus; et u, sicut prototypon ejus, in scriptura tenebit. His ita se habentibus, possumus ctiam intell gere bernam dictum esse eum qui in honis hæreditariis natus est. Bona vero per b litteram seribi supradicta ratio demonstrat.

Vor syllabam neque brevem neque longam in Latino sermone, ulli inveni præpositam nomini, nisi vortex, pro eo quod est vertex; sicuti volnus antiquos figurasse meminimus.

Bur similiter cognovi deticere, præter hoc quod in proprio dicimus nomine, id est burra; quod etiam per b mutam scriptum esse secundum regulam novimus in supradictis expositam.

Bes longam similater nomen monosyllabum reperi; significat autem uncias octo; quod b mutam tenere consuetudo tradidit in scriptura, brevem invenire non potui. Nam vesper, vestis, ac similia, licet per u vocalem pro consonante scribantur, tamen juata rationem sup adictam, ubi fecimus bes longam, debent per v scribi : quoniam s littera sequenti syllabæ sine dubio jungitur.

Vos, si pronomen fuerit, in monosyllaba per a litteram scribitur; eum vero disyllabum fuerit, id est

lanom significet, hoc vellus enim hujus velleris fa- A vobis, prima syllaba per v. secunda per b scribetur. quando autem jumenti nomen invenitur, ut est, Procumbit humi bos, b mutam habebit in monosyllabo nominativi et vocativi casus. Cum vero per alios casus corperit geminari, in prima syllaba b continet, in secunda u; ut, bovis, bovi, bovem, a bove, sicut in supradicto pronomine variatis contrario litteris constat effectum.

> Bat, in uno tantum reperi nomine generis neuri. pluraliter enuntiatio, id est battualia, quæ vulgo hattalia dicuntur, quæ b mutam habere cognovimu-, exercitationes autem militum vel gladiatorum signific int : inde cliam battuatores τους βασανιστάς, dici puto.

> Vit, per u scr bitur; ut, vita, vix et vox, monobantur. Alias vocal s x quidem litteræ antepositas, b autem litteræ cobærentes, Latina nescit omnino facundia.

613 CAPUT VI.

De mediis syllabis ejusdem Adamantii Martyrii.

De syllabis in capitibus nominum positis (quant im potuimus) sine prætermissione tractavimus. Notum enim omnibus esse credo quia necesse est b litteram syllaba præp sitam, si consonans fuerit consecuta in quacunque dictione, eam sine dubio scribi; ut b'andus, gibbus, xupròc, braveium, latebra, tenebra, atque omnia talia. Nunc rationabiliter mediæ syllabæ nostrum sortientur laborem.

Va syllaba, in medio nominis posita, per a scribetur; ut avarus, ca!vare, præter carbasum, quod nomen Græcum magis quam Latinum arbitror. Ambages enim per b mutam notatur: aut quod præposita est m littera, aut quod ex duobus corruptis nomen arbitramur compositum, quasi amboactæ; unde dicitur etiam ambire. Ergo composita vel appellativa, vel traductitia, sive factitia, id est quæ ex aliis facia sunt, notare debemus, ut sequantur prototypa, id est primas positiones, ut novus, novalis, rivus, rivalis; et derivativa ab Alba, Albanus; a silva, silvanus; a privo, privatum; a libo, libatum vel illibatum.

Ve correpta, sive sola fuerit, sive adjuncta consonami, per u vocalem loco positam consonantis no-D tetur; ut, juvenis, alvens, forea, advena, juvencus. caverna, noverca, et adversus prieposicio, prieter trabeam. Gubernator enim, licet per b mutam scribatur, tamen hoc nomen arbitror a guberno verbo figuratum consistere; cujus regulas postea meditabimur, com ad tractatum b litteræ trifariam in nomine positæ venerimus : ita tamen, si non diminutiva nomina vel derivativa fuerint. Illa enim (sicut superus diximus)-prototypa sua sequentur; ut, liber, liber jus, libellus; vel imber, hibernus; flabrum, flabellum; tabula, tabella; taberna, tabernaculum; bellator, imbellis vel imbecillis; fabula, fabella; quæ nia per b mutam, ceu primiformia, scribentur

Be producta per b mutam omnifariam scribetur;

ut, verbena, rubeta, ambesum, habena. Excipitur A steritate syllabæ venientes paulo post relegemus. avena, quæ significat tibiam, vel stipulam, discretionis gratia. Nam severus, quia a sævo venit, posteritatis causa, ve syllabæ consequitur regulam.

Vi brevis, per a vocalem, habentem vini consomantis, scribetur; ut, Favius, Flavius, avidus, Auvius, civitas, favilla, provincia, exuviæ, manuviæ, oblivium, diluvium, suavium, lividum, simpuvium, είδος σχεύοις έερατιχού; præter obitum nomen, et subito atque obiter adverbia : quæ ob, et sub, ut pote præpositiones, antiquos puto in scriptura servasse, b litteram non mediæ, sed primæ adjungentes syilabæ. Virbius est abstractus a regula, quoniam virum bis factum esse memorant : quem numerum per b mutam scribi antedicta declarant; quidam virum bonum; alii vero virbium, tanquam sit nous B gulam propter præpositiones (ut puto) negantibus. ziasse swais; alii deum esse qui viribus præest, interpretantur. Præterea notatur ambiguus, namque m semivocali præposita in una eademque dictione, nunquam u littera pro consonante seguitur. Huic opponitur quamvis; sed boc videtur esse compositum. cum posterior vis syllaba subjungitur plurimis: ut quovis, quorumvis, utrumvis, ac talia.

Observandum tamen, ne es pura syllaba terminaverit nomina. Si enim suerint ita enuntiata, per b mutam mediæ syllabæ sine dubio scribentur, ut abies. scabies, rabies; at hac quoque species bipertita consistit. Nam si trisy laborum majorem habuerit numerum, per u necessario notabitur; ut, illuvies, proluvies, ingluvies, subluvies.

Lis syllaba terminata per b mutam scribi compulit C nomina; ut, nobilis, mobilis, laudabilis, mirabilis, debilis, habilis, effabilis: exceptis servili, civili et ovile, quæ a servo, a cive, atque ove, et a vis syllaba poster tatis deducant originem, cujus postea regulus meditahimur. Licet enim habitus, excubiæ, prob tas, arbitrium, dubium, ac talia, per b mutam scribantur, tamen hac de causa fit, quoniam a verbis figurata consistunt. Et sciendum quod quæcunque nomina cum verbis habent societatem, verborum regulis, quas postea loco suo dederimus, ipsa quoque necessario subjacebunt.

Bi, longa, si penultima fuerit, per b mutam scribetur; ut libido, rubigo, tibicen, ambitus, concubina, cubile. Sed hoc etiam manifestamus, quod hatubicen, tibia, cubile, cubitus, vel connubium: quæ licet vim longarum amiserint, tamen camdem scripturam et in derivationibus desiderant custodire. Sciendum præterea quia si in compositis nominibus, in penultima, vel in antepenultima sede, vi longa inciderit syllaba, per u vocalem pro consonante scribetur, ut, invitus, divigenus, Lavinia, privilegium, ac talia. Privignum etiam huic regulæ inservire non dubite, quod per detractionem e litteræ dici puto: priv genum enim integram magis esse dictionem noster animus arbitratur.

Admonemus quoque quod in derivativis hic etiam, sicut ubique, spectavimus primiformium regulas, ut, cervix, corvicale; pulvis, pulvinarium : quas a pe-

PATROL. LXX.

Hanc regularum divisionem confirmat scriptura convivii; nam dissimili tempore vivii syllabæ constitutæ notantur similiter; quia prior, id est antepenultima longa est; et speciem regulæ meruit paulo ante memoratæ, ubi meminimus vi longam in antepenultima sede constitutam, per u voçalem habentem vim consonantis necessario scribi : manens altera brevis, supradictæ serviet regulæ, ubi diximus, vi brevem in medio nominis positam, per a vocalem' notari. Regulam ego absurde non arbitror esse divisam.

Vo syllaha, longa vel brevis, in medio nominis posita, per a scribetur; ut, advocatus, frivolus, devotus, Favonium, divortium. Abortu et subole, re-

Bu sy laba per b mutam no:etur certissime; ut, tribunal, robustus, vocabulum, stabulum, ebulum, vestibulum, cunabulum, moribundus, furibundus, atque omnia talia. Avunculo tamen minus regulæ connumerato; ideoque formam diminutivi vel derivativi servare minime dubitator, et quasi venire ab avo demonstratur. Avum vero per a digammon scribi suas locus monstravit. Ilæc de mediis syllabis.

614 CAPUT VII.

Item ejusdem Martyrii de ultimis syllabis.

Reliquum est ultimis nominum syllabis imponere

Va syllaba nominis terminata, siquidem l'antelata littera, vel vocalis natura longa in penultima fuerit, per u scribetur: silva, malva, ulva, vulva, clava, uva, stiva, oliva, saliva: præter balbas, si tamen prior syllaba per b mutam scribetur, discretionis gratia; ideo ne non fores, sed ineffabile voc.s denuntiet. Nam si per b mutam enuntias, θύρας, ή τὸν πυλώνα ἀμφίθυρον, significabit, per u digammon u!tima scilicet syllaba, de qua et nune loquimur, scribetur. Tavéllas significat. Persius : Balva de nare locuros : si vero hæc, id est l, non præfulgeat littera, et una vocalis natura longa non erit penultima, b muta decenter in scriptura tenebit locum: Ita tamen, si non a masculino genere nomina fuerint figurata; ut herba, tuba, turba, larlia, δαιμόνιον, barlia, obba, ποτήριον, rum quædam in transfiguratione corrigiuntur, ut. D globa, pronuba, orba. Excipiuntur caterva, Minerva, quæ disyllaborum hujus regulæ superant numerum. habent longam positione penultimam.

> Ve syllaba correpta, per u sine dubio scribetur, sive a se oriantur nomina, seu ab aliis veniant; ut concluve, suave, sive, quidve, atque his similia.

> Bi non inveni terminatam, nisi in pronominibus dativi casus et in adverbiis, quæ per b mutam omnifariam scribuntur, ut, tibi, sibi, ubi, ibi, et in pluralibus, nobis, vobis. Et semel sciendum quod quæcuaque nomina, sive pronomina in dativo casa singulari vel plurali b listeram habeant, in alio casu penitus eadem non fulgente littera per è mutam scribentur; ut, omnibus, similibus, pluribus, se

Bo syllaba definita, per b mutam scribetur, ut A turbo, orbo, bubo, et tabo; licet per ablativum casum enuntietur : excepto pavone soluminodo.

Bal syllaba terminat i per b mutam scribentur, quæ in barbaris nominibus aut Latinis nos novimus luvenisse, ut, Hanniba', Hasdrubal. Alias vocales inter b et l collocatas reperire non potui.

Bam et bem syllabas, cum aliis vocalibus in nominativo casu a Latino sermone abhorrere cognovimus, excepto novem; significat autem indeclinabilem numerum, qui per u scribitur; notatis etiam quibusdam neutralibus, quæ postmodum aliis subjiciemus generibus.

Bar et ber, syllabæ terminatæ, per b mu!am scribentur, si disyllaborum non egrediantur numerum, quorum naturaliter longa minime carebit penultima, id est, si non fuerit trisyllaba, quæ naturalem longam non habebit penultimam, ut, jubar, liber, imber, uber, faber, suber, Calaber, Mulciber. Si enim trisyllaba fuerint neutri generis, quæ longam penultimam naturaliter habebunt, per u vocalem loco positam consonantis notabuntur, ut, cadaver, papaver, et similia. Nam pulver, licet sit disyllabum, tamen antiqui duplicem nominativum enuntiare maluerunt; non solum enim pulver, sed etiam pulvis dixerunt; hac de causa per u scribitur.

Vir per a vocalem vim consonantis habentem scribitur; ut, Semivir, Triumvir, licet composita, non simplicia sint.

Vor, per u notetur, ut, livor, et Mavois (si tamen C hoc nomen in hac parte poni necessarium ducimus. quidam enim non solum Mars, sed etiam Mayors, unde et Mavortia dici volunt), excepto arbore, quia nuncupatur et arbos, quæ per b mutam scribi docuit consuetudo. Nam labor, favor, fervor, pavor, ex verbo figurata, verbi quoque non abnegant regulam.

Bur, syllaba terminata, b mutam in scriptura tenebunt, ut ebur, robur.

Ves brevis definitaque syllaba per u vocalem pro consonante scribitur, ut, dives.

Bes longa cum fueriat terminata, b mutam tenebunt in scriptura, ut, labes, tabes, pubes, nubes: quamvis nubis quidam nominativum enuntiare maluerant.

bitur, ut, civis, nivis, clavis gravis, putvis, suavis. Licet enim scrobis et orbis per b mutam scribantur, hoc tamen hac de causa, quoniam quidam nominativum singularem sine i littera enuntiare vo-

Bos per b mutam, ut arbos, sicut superius meminisse cognoscimur.

Bus siquidem masculini generis tantum nomina fuerint, per b mutam scribentur, ut, cibus, nebus, morbus, rubus, globus, nimbus, lembus, lumbus; nervo notato solummodo, quia si illi e longa fuerit præposita, faciet verbum. Enervo enim ἐκνευρίζω, positio verbi dicitur; cujus rationem, cum de verbo locuti suerimus, maturabimus reddere.

Observabimus tamen, si disyllaborum nun egressa fuerint numerum, aut penultimam ex una vocali naturaliter longam minus habeant, non mutabunt seripturam; ut, rivus, clivus, acervus, nominativas et cæteri. Sed quia coræbus supergreditur numerum disyllaborum, per b mutam notatur. Sciendum autem quod ideo hanc litteram tenuit in scriptura, vel quia peregricum nomen, minimeque Latinum existit; vel quod penaltimam longam non ex una vocati, sed ex diphthongo meruit. Si vero mobilia vel promiscua fueriat, per u vocalem loco positam consonantis scribentar, ut, novus, nova, novum; sævus, sæva, sævum; cervus, cerva; c rvus, cu:va, curvum; torvus, torva, torvum; et clavus, clava, licet aliam per genera significationem suscipiant; avus, ava; cer-B vus, cerva; flavus, flava: quam similiter alter intellectus sequitur, nisi femininum discretionis gratia per b in tam voluerimus scribere : calvus, calva, e corvus, promiscuum : et hic et hæc clavus alterum per genus significans. Orbo, gibbo, probo, subductis a regula, et albo discre ionis gratia; nanz cum venti em significat, per digammon u, cum colorem, per b mutam scribetur certissime.

Sciendum similiter quod hic quoque disyllaborum superantia numerum, eamdem scripturam retineant; ut superbus, superba, superbum; acerbus, acerba, acerbum; et palumbus, promiscue, licet Virgilius feminino genere extulerit,

Nec tamen interes rauce tua cura palumbes.

Excipitur protervus; nam lascivus per u scribitur, quoniam longam naturaliter penultimam

Et sciendum quod, sive erunt disyllaba, sive hunc 615 ampliaveriat numerum, sive unios, sive trium g nerum fuerint, si secundam ab ultima longam hal cant, amnia per u vocalem pro consonante scribentur, ut, rivus, clivus, flavus, positivus, comparativus, et alia.

Memineriums tamen quod mobilium nominum feminina, neutraque genera, similem masculinorum suorum scripturam suscipiunt, ut, flavos, flava, flavum; albus, alba, album, ac talia. Sed non omnia in bus desinentia existant mobilia, sicut in principio bujus regulæ genera dividentes nos disseruisse me-Vis per u vocalem loco positam consonantis seri- p minimus; quedam enim masculini generis inveniuntur solummodo, ut, cibus, nimbus; quadam masculini et seminini, ut, cervus, cerva; quadam neutra, ut, ævum.

> Sciendumque est quod neutra, quæ a posteritatibus syllabæ non veniont, per u digammon scribentur, ut, ovum, arvum, hervum: excepto libo, id est ποπάνω. Verbi enim ultima syllaba per b mutam scribitur hac de causa, quod a verbere dictum esse veteres existimarunt, oujus rationem in antelatis tradidisse cognoscimur.

> Vax, et vex, et vix, unum tantummodo nomen per unamquamque syllabam reperi terminatum, ut, vivar, vibex, vervex, cervix, quorum mediam per b mutani; quæ vero utrinque vel extrinseens

bemper per u significari cognovimus. Reliquas ab his A mutam scribetur : ita tamen, si primæ conjugationis consonantibus insertas vocales Latinum minus accipit [ms., abscidit] eloquium. Ea vero quorum solutio superius compromissa est, in tractatu sequenti de b littera trifariam in nomine posita, congrua declinatione patchent.

CAPUT VIII.

Bjusdem Adamantii Martyrii de b littera trifariam in nomine posila.

De b littera trifariam in nomine posita, quantum possibilitatis fuerit, sufficienter (ut puto) tractavimus. Ab expositis enim recte jam intelligere possumus, si quid eveniet dictorum contratium, lbi namque considerare debebimus, ne aliquod dissimile fuerit, vel genere, vel numero syllabarum, vel temporum significatione, vel si ex alia parte orationis B descenderint : quæ observantes, minus (ut reor) errabimus. Restat nos de b littera, quæ similiter in verbis etiam invenitur, tractare, plenam imponentes (ut puto) laboris rationem. Nam si ex nomine verboque oratio perfecta componitur, hanc quoque partem et immeditatam relinquere non necessarium, et supra eam laborare non supervacuum judico. De hac igitur parte regulas, quantum possumus, breviter meditemur. Indicativi modi primam inspicientes porsonam, verbi scilicet activi, vel etiam neutri; sicut enim activum, sic et passivum scribetur. Nam in communibus et deponentibus nullam invenire potui quæstionem; ex datis enim in nomine regulis, exponendisque, quæ in verbo inveniuntur, judicabuntur mam sequentes, retinere non dubium est; et quæ omnia prima syllaba verborum in communibus aut deponentibus habet. Media quoque per u vocalem loco positam consonantis scribitur: excepto bajulo. bulão, etiam juxta cam quam in prima nominum syllaba dedimus rationem. Bibo quoque propter discretionem, a vita per u, a potu per b scribendum est; et abeo, id est, discedo, obeo, circumeo, subeo, succedo, ac similia, præpositionum gratia per b arbitror scribenda esse: etiam deponentia b mutam in scriptura tenere usus et consuetudo antiquitus tradidit. Reliquas, ut vires sufficient, una regula generali tractare tentabimus quoque in regulis, nomin.bus, datis firmis ac manentibus, etsi in verba figurentur. Ut enim verba in nomen ducta verborum regu'as non amittunt, ita nomina loco posita verborum origine regularum carere non possunt. Ergo si tempus præteritum modi indicativi in vi terminaverit syllabam, media atque ultima syllaba personæ primæ temporis præsentis per u vocalem loco positam consonantis scribetur: eo quod omne præteritum perfectum vi syllaba terminatum, præter bibi, per u scribitur: foveo, fovi; faveo, favi; moveo, movi; paveo, pavi; expaveo, expavi; lavo, lavi; juvo, juvi; servio, servivi; exceptis lambio, lambibi; ambio, ambibi, ac talibus, quam litteram præposita scriptura mutavit. Ferveo, etsi in præterito perfecto fervi facit per u, cui etiam ego magis assentior, ferbui per b

ac primæ speciei verba non fuerint. Illa enim per b mutam semper scribentur, ut, libero, liberas, liberavi; guberno, gubernas, gubernavi; exubero, exuberas, exuberavi; sibilo, sibilas, sibilavi; dubito dubitas, dubitavi; hebeto, hebetas, hebetavi; titubo, titubas, titubavi; habito, habitas, habitavi. Excipiuntur invito, et derivo, junta rationem quam superius diximus, omnem primam verborum syllabam, præter bæc quæ paulo ante numeravimus, per w scribi, quoniam in et de præpositiones esse nemo dubitat. Navigo enim et acervo, ἐπιπλώ, σωρεύω, ae talia, in nomine datis subserviunt regulis; et hæc quoque species in duas partes dividitur. Nam si disyllaba fuerint, scripturam mutabunt; ut, levo, levas, levavi; servo, servas, servavi; curvo, curvas, curvavi; novo, novas, novavi; ovo, ovas, ovavi; excepto orbo et turbo. Nam turbo a turba nomine descendens, ba syllaba posteritatis jure detinuit regulam. Probo enim puto dici per detractionem r litteræ, cum contrarium ejus exprobro nuncupatur; et ideo b mutam arbitror apponendam, juxta regulam quam in nominibus nos dedisse meminimus. Et libo a Græco translatum esse confidimus, id est, a driew.

Præterea quærimus quare verbum enervo, disyllaborum supergrediens numerum, et conjugationis primæ, ac primæ speciei consistens, non per b mutam, sed per u scribitur; et dicimus, quæstionem solventes, quia est longa præpositio, et ideo disylfacilius. Primæ autem syllabæ personæ similem for- C laborum arripuit regulam. Sed quia evenit quædam verba in ultima quidem aut antecedente syllaba primæ personæ u litteram non habere, in secunda vero continere persona, ut volo, vis; malo, mavis; quædam in præterito tantum perfecto, non tamen in positione sua, ut, gaudeo, gavisus sum; et rursus in præterito perfecto, a litteram penitus non habente, alias personas in temporibus aliis eamdem tenere litteram, ut, vivo, vixi; sciendumque est illam u litteram, vocalem pro consonante haberi in scriptura. Si vero præteritum supradictum in bui, aut in si, aut in psi syllabas desinat, per b mutam sine dubio scribentur: ut, præbeo, præbui; jubeo, jussi; 616 scribo, scripsi, ac talia. Credo etiam de verbis hanc regulam nos dediese plenissimam, cum temporis omnis præteriti imperfecti ultimam syllabam, modi scilicet indicativi per b mutam habcant, ut, amabam, volcham; et præteriti perfecti camdem ultimam, et plusquam perfecti penultimam, per » vocalem loco positam consonantis, ut, amavi, amaveram; volui, volueram. Futuri quoque ejuedem terminus; si primæ, et secundæ tertiæque productæ conjugationis verba fuerist, per b mutam scribentur, ut, amo, amabo; voco, vocabo; doceo, docebo; moneo, monebo; nutrio, nutribo; audio, audibo. Et subjunctivi seu conjunctivi ultimas per a vocalem pro consonante scrib. debere, antiquos tradidisse cognoscimus, ut, volebanı, volueram, voluerim, voluissem, voluero, ac talia; eorum scilice! verborum quorum prima perna syllaba, ut, levo, privo; aut penitus eadem littera non apparente, eodem loco scilicet eademque persona, ut, habito, hiberno, amo, doceo, ac talia. Nam quæ habebunt b mutam in prima syllaba præsentis (ut dictum est) temporis, quorum præteritum in bui, aut in psi syllabas desinit, eamdem b mutam in omnibus temporibus modorum omnium, ubicunque inciderit, servare desiderant.

CAPUT IX.

Eutichis de aspiratione.

Quanquam alias quoque voces ad aspirationem pertinentes non paucas, quæ non erant ab idoneis auctoribus frequentatæ, sciens præterii, ne nimia longitudine voluminis essem molestos; tamen quoniam plerisque legentium plus libet sterilis brevitas quam utilis commentariorum delectat prolivitas, eadem quasi per epitomen mihi repetere placuit, et omnium tam veterum testimoniis quam redditis ul ique rationibus prætermissis, ipsas tantummodo meras rursus exponere regulas : ut antedicta studiosioribus, et posteriora satisfacere videantur his qui longiora fastidiunt. Omnis vox Græca, vel barbara, suum servat apud Romanos, tam in vocalibus quam in consonantibus spiritum, ut, Halys, Hecuba, hegio, hieron, Homerus, hymen, hors diei, Thibris, Phoebus, chorus, Rhenus, Hannibal.

Omnes articuli a vocali incipientes, cum aspiratione profesuntur; ut, hic, hæc, hoc; hi, hæ, hæc: absinic vocativo o et a. Adverbiis tamen localibus aspiratur, ut, bic, buc, hinc, bac: nisi cum pronominibus componantur, illic, istic, istac, istac; tunc enim amittit collisione vocalium spiritum, quem aliæ compositiones etiam in mediis semper vocalibus servant, ut, adhuc, prohibeo: exceptis paucis corruptis, quæ excludunt penitus spiritum, sicut superius dictum est; ut. postumus, post humatum, id est post sepultum patrem natus. Bimus, trimus, quadrimus, quasi a bis, tex, quater, et hieme dicta. Manubrium, quasi manu haberium; petæredium a petendis hæreditatibus; cum hoc ipsum etiam quibusdam soleat evenire simplicibus, ut, veho, vexi; traho, traxi; mihi, mi; nihil, nil; prehendo, prendo, vehemens, vemens, et similia, sicut ante relatum est.

Omnis vocalis vocali illata, seu divisa, seu in diphthongo copulata, c ret aspiratione, ut, æneus, æreus, ædes, a dilis, æger, Ælius, Æmilius [ed., æmulus], æquus, æquor, æs, æstimo, æstas, ævum, auceps, audeo, audax, ausus, audio, augur-um, augeo, aufero, aulænum [ed., alveum], aura, auris, aurum, ausculto, autumo, aut conjunctio: exceptis hædus, hæreo, haud, haurio, hio, hisco, et quicquid ab his componitur, vel derivatur. Nam hæc, ut articulo aspiratur, et heu et hei; ut interjectionibus, et verbo, ut heiulo, quod ab hei vel heu traductum est. Heus, et heia, ut adverbiis vel interjectionibus.

Onnis vocalis, b sequente, leniter enuntiatur, ut, abies, ebur, ihi, ob, uber: notatis habeo, habes, hibiscus, et quicquid ab unoquoque eorum fit.

Omnis vocalis, c sequente, leniter profertur, ut, acies, ecce, oculus, ocior: absque articulis et adverbiis. Cum mutatur, vocalem aspiratam sequitur. In pronominibus modo aspiratur, ut, hic et hæc et hoc.

Omnis vocalis, d sequente, leniter enuntiatur, ut, ador, audax, edax, odor, udus. Notatur hadria, hedera; hodie enim ex hoc die compositum servavit articuli aspirati scripturam. Omnis vocalis ante f, g, l, n, p, q, t, u, pro consonante, caret aspiratione, ut, Afer, ager, ala, apis, aqua, ater, avus, affero, egeo, enim, epulæ, equns, et conjunctio, ignis, iter, opus, otium, ovis, uter, uva. De agni-enim apso, id est vell-re, in superioribus dictum est.

Omnis vocalis, l'sequente, absque e leniter enuntia-B tur, ut, alea, ales, alo, id est, nutrio, albus, id est, color, alga, almus, altus, alvus, id est, venter, ilex, llerda, illico, ille, olor, id est cygnus, oleum, uleus, uleiscor, ulmus, ulna. Notantiar halo verbum, hilum, hilaris, holus nomina. E enim sequente l, plerumque graviter effertur, ut, helluo, helluus, hellucus, belops, et quicquid ab unoquoque eorum fit.

Omnis vocalis, m sequente, leniter enuntiatur, ut amor, amicus, amœnus, amans, amicus, amurca, emo, emax, imus, imo, omen, omasum, omentum, umor, omerus, umidus; notatis hamus, llammon, bomo, humus, et quicquid ab his fit.

Omnis vocalis, n sequente, leniter effertur, ut, annus, annulus, ensis, inanis, initium, inula, omus, onustus, unus, unicus; notatis honor, honestas, et Johannes; vel peregrinis et Punicis vocibus, ut, Hannibal, Hanno, Henna, et hinnulus, et quicquid ab his fit.

A, vel a vocales, r sequente, leniter enuntiantur, ut, area, aries, aranea, arcus, arma, arduus, artus, are, urtica, urna; notatis hare, harena, harundo. Nam harmonia, Harpyiæ, Harpatice, Græca sua', et ob hoc aspirantur.

E vocalis, r sequente, leniter effertur, ut, erus, error, ervum, ergo: n si post r sequatur b, vel n, vel s, vel e, longa; tunc enim graviter enuntiatur, ut, herba, herbidus, herbilis, herbosus, proprium Hernus, unde est: Hernica saxa colunt; hersilia, hæres, hæredium, Herennius proprium, et Hercules a Græco per syncopen factum, jure habet aspirationem. H ri D est adverbium temporis, differentiæ causa, ne genitivus putetur ab eo quod est erus, eri.

I vocalis ante r semper aspiratur, ut, hircus, 617 hirquitallus, flirpinus, hirsutus, hirtus, flirtuleius, id est artus, aut ex motu verbi, ut, eo, is, irem, ires, ire; aut nisi a post r sequatur; tunc enim aspiratione caret, ut, ira, iratus, iracundus, irascor, et quicquid ab unoquoque eorum fit.

O vocalis, r sequente, leniter effectur, ut, orbus, orcus, ordior, orsus, orior, oriens, ortus, id est natus. Si vero alia r sequatur, aut t, boe fit non ex declinatione verbi, nam tunc o aspiratur, ut, horreo, horror, horreum, hortus, flortensius; notatur ordeum.

aspiratione; u', as, assis, astutus, ascendo, aspicio, esca, est, essem, essemus, usus, usura. Notantur hasta, hastile, hesternus (est enim ab heri adverbio) et Hesperia Græcum,

I vero vel u, sequente s, post quam erit p vel t, com aspiratione proferentur; ut, Hispania, hispidus, historia, histrio, Hister (seu proprium, seu fluminis sit, seu gentis vocabulum), hospes, hospita, hospitium, Hostilius, hostia. Notatur pronomen iste, et ab eo composita. Os, oris, ex quo ostendo, ostentum, leniter prolata, sicut alia, quæ post s carent p, vel t, et iisdem, ut oscitant.

CAPUT X.

Ex orthographo Cæsellio ista collecta sunt.

Con propositio, si ad verba a vocalibus incipientia accedat, a consonantem perdit, ut, æquo, coæquo, eo, coeo, ortus, coortus; sin autem ad verba accedat a digamma incipientia, id est, quæ u loco consonantis positam retinent, non perdit n litteram, ut, volvo, convolvo, vinco, convinco. Contra evenit in re præpositione; d enim litteram extrinsecus accipit, cum ad vocalem incipientem verbi alicujus accessit : quam d litteram non accipit, si ad digamma, id est a positam loco consonantis accedat, ut, ulcero, redulcero; ago, redigo; eo, redeo; voco, revo o; vinco, revinco. Qui, si una syllaba est, per q litteram scribendum est; ut, qui homo; si duæ, per c, ut est, cui homini. Aliquunde, per quun debet C est. Obsolevit autem s quidem habet, sed non ipsius scribi, divisio enim illius, aliquo, et unde, hoc est, ex aliquo loco. Sed certe n, non m erit; quia unde ita scribitur. Et aliquobi æque, ex aliquo enim et ubi est, hoc est, in aliquo loco. Sed hæ syllabæ, quæ litteris q, u, o, constant, non excluduntur, perscribi tamen debent.

Re pra positio nonnunquam cum ad consonantes accedit, geminat illas, quod plerumque apud antiquos est, ut duco, redduco; cado, reccido; tuli, rettuli; pello, reppello; do, reddo; lego, rellego, unde relliquias et relligionem scribunt, quod apud poetas sta oportere scribi concesserim, tametsi apud oratoes quoque antiquos est: no' is jam decor et lenitas obtinenda est, quæ maximus fructus est Latinitatis.

Tamtus et quamtus in medio m habere debent : ut D quam et tam, unde quamtitas, quamtus, tamtus. Nec quosdam moveat, si non sonat : ita enim supra docui n sonare debere, tametsi in scriptura m posi-

Quæcunque verba primo loco ab a littera incipient, ea cum præpositione ex composita littera camdem s habere debent; cætera minime onerari oportet, ut, salio, exsilio; specto, exspecto; æstimo, existimo, s non habent, sicut æquo, exæquo; peto, expeto, æque non habebunt : quod discrimine facile intelligitur, aliud esse pecto, aliud specto; et ideo ab eo verbo quod pecto, id est pectino, cum compositum fuerit, expecto s litteram non habet: ab eo vero quod est specto, id est rei alicujus spe-

A, vel e, vel u, vocales, s littera sequente, carent A ctaculo utor, cum compositum fuerit, exspecto s litteram, sicut supra diximus, necessario retinet. Item ex-creo, cum s a screare fit; si sine s, a creare. Exsilium quoque cum s scribi debet (ex solo enim re. est exsulare), quasi exso'ium, quod Græci έξορισμόν d cunt, et antiqui exsoles dicebant, quos nos exsules dicimus. Extorrem vero sine s; ex terra enim ejectum significat. Exsui babet s; sui enim est, et insui, quasi alicui rei inmitti: unde exsui, quasi Jom emitti, enudari. Inde exsuviæ, unde exsuti, id est spoliati. Exire, sine s; ire enim simplex est, et quæcunque ex hoc formabuntur, ut, exitus, exitium, exitiale, et ex-reere, non habent s in compositione, quia simplicia quoque s similiter non habent. Etenim exercere, est ex et arcere, ut exercitus, qui sub B disciplina certa arcetur, unde exercitatio. Exscindo s habere debet, scindo enim est simplex. Similiter exsculpo, et exsisto : sculpere enim, et sistere simpliciter dicitur. Expurgo etiam, codemque modo excedo, s non desiderant; eximo similiter. Nam et in aliis præpositionibus sine hac littera est, ut, redimo, interimo, dirimo. Itaque exemptus ita scribitur, ut eximius, qui est quasi exemplus, et extra cæteros positus. Extremus quoque sine s; ex enim est, undo extra, et extremus, unde extrinsceus, exter, extrarium, et si quæ alia hinc trahi possunt. Exsequiæ vero habent s; sequi enim est in simplici. At exiguæ non habent s, sicut indiguæ, quæ egeant, exiguitas similiter; ut et exoletos, quod ex alterius partis præpositione manifestum fit; adolevit enim verbi, verum præpositionis, quæ est obs sicut ab abs : quasi abolevit, id est inveteravit et absorduit diuturnitate. Hæc et quæ his similia sunt hoc modo animadvertentur. Cætera quæ simplicia sunt, et non componenter, sine ulla dubitatione x tantum habebunt, ut, vixi, dixi, vexavi, faxi, uxor, auxilium, examen, axis et exemplum.

De divisione syllabarum.

Duæ sunt consonantes impares, quæ tamen hærere possunt, si hinc inde vocalem accipiant. Posteriorem syllabam sequuntur pares vel impares, singulæ scilicet, et in priorem, et in posteriorem dividuntur. Potestas novissima syllabæ stas erit; noster, ster; capto, pto: at ubi tres sunt, ut, plostrum, strum; lustrant, strant; capistrum, strum: æque claustrum, rastrum, campestre. Fere autem tres ho consonantes tertio loco r habent, et aliæ l litteram; ut astula, et in elisione astla, pessulum : aliter nullo modo in tribus consonantibus unitas syllabæ datur. Cum pares sunt, singulæ ad singulas syllabas ibunt.

Duze enim pares litteræ, sen vocales sint, seu consonantes, non coeunt; similiterque syllabam non faciunt, si vocalem accipiant, tametsi impares sunt. ut, carpo, dorsum, Porcius.

Una consonans inter duas vocales posita posteriorem 618 sequitur; ut, Paris, lapis, thuris; at si inter vocales consonans fuerit, ut, digamma, posterius vocali digammæ adhærebit. Jam enim dixi,

ejusmodi syllabis consentire, ut, solvo, nervo, volvo, larva, pulvis: itaque tenuis, si trisyllabon erit, n consonans ad u accedit; si disyllabon, adaque belva, malva. Dispicio, verbum compositum, quaritur utrum per duo ss, an per unum scribi debeat; et utrum ita dividi, dis et spicio. Et divisionis quidem ejus facilis ratio est, quoniam omnes præpositiones integræ separandæ sunt; ut est, abstolit, abs et tulit; transtulit, trans et tulit; abscondit, abs et condit, et cætera his similia. Per duo autem sa scribendum est, non per unum, quoniam ex præpositione et verbo constat esse compositum: quemadmodum est conspicio, aspicio, despicio; ac per hoc per duo ss, disspicio scribi debet, et ita dividi, dis et spicio. Nonnulli vero dispicio per anum B s scribendum putant, quod præpositio dis interdum litteram perdit; ut est, diduco, divido, dijudico; sed melius est per duo as scribi disspicio.

Obliviscor, compositumne, an simplex est? compositum scilicet, hujus simplex latet in antiquis nominibus et monumentis. Livisci enim, oblivisci est, et livitus: quod nos hodie per elisionem oblitus. Quod cum manifestum fuerit, plenissime quivis intelliget in scriptura verbi hujus divisionem, ob, et liviscor.

Pompeiius, Tarpeiius, et eilus per dno il scribenda sunt, et propter sonum (plenius enim sonant) et propter metra, nunquam enim longa fiet syllaba, nisi si per i geminum ser batur. Hanc scripturam ita dividimus, ut prædixi. Nunc illud genitivi eorum, et C nominativi plurales et dativi, quemadmodum scribantur, videamus. Quidam hujus Pompei, Tarpei, hi Pompei, Tarpei, his Pompeis, his Tarpeis, per unum i scribunt. Nonnulli pusillo diligentiores, alteram i his addunt. Ego quoque tertiam addendam præcipio. Si enim, ut docui, nominativus duo ii habet pro duabus consonantibus, hæ perire nulla declinatione possunt, quæ tamen omnimodis modernus usus excludit.

CAPUT XI.

Ex Lucio Cacilio vindice ista deflorata sunt.

M litteram, ad vocales primo loco in verbis positas si accesserit, non enuntiabimus. Cum autem ad consonantes, aut digammon Æolicum, pro quo nos p u loco consonantis posita utimur, tunc pro m littera, n litteræ sonum decentius efferimus. Lucii, magnii, magii, cum in genitivis singularibus dicimus, interest, quos nominativos habeant. Proinde enim intererit, utrum per duo i, an per unum debeant scribi. Si lucus, magnus, magus sunt nominativi eorum, unum i in genitivo habebunt, plurali quoque nominativo et vocativo, sed et dativo et ablativo similiter scribentur. Si autem lucius, magoius, magius, proferantur, duo ii in genitivo habe-

· Ilujus Prisciani moderni auctoris mentio fit sup a. Et fortasse iste est cujus etiam meminit Dungalus in lib. contra Claudium Taurinensem episcopum. Alterum autem verbum, inquit, quod est colo,

excepta littera q, nullam aliam consonantem cum A bunt; ut Lucii, magnii, magii : quod ipsium Lucilius adnotavit, cum a numero numerius discerneret. Cum præpositio, per c scribenda est : quum adverbium temporis, quod significat quando, per q scribendum est, discretionis causa; ut apud Ennium,

> Cum legionibus, quum proficiscitur induperator. [Ms., imperator.]

Quujusque, per q, non per c scribitur; sed per q sensum quoque alium habet. Nam hujusce hominis, hojas hominis est: at quojusque hominis, quojusque ordinis, uniuscujusque heminis, et uniuscujusque ordinis signilicat.

Accedo, per duo cc; attuli, per duo u; assiduus per duo ss; appareo per duo pp; annuo per duo nn; alligo per duo ll: in his non solum propter soni lenitatem consonantes mutantur, sed etiam quod nullo modo in eis sonare d littera potest. Sonat autem d littera et adscribitur, cum f consonanti adjuncta est, ut, adfluo, adfari, adfuturum, adfatus, adfero. Contra b non sonat, ut, offui, offero, offendo.

CAPUT XII.

Ex Prisciano grammatico a qui nostro tempore Constantinopoli doctor fuit, de libro primo ipsius ista collecta sunt.

Notandum igitur quod hamus, qui a Græcis agragteor appellatur, cum aspiratione debet scribi. Sciendum et hoc pro q Græco, a Latinis in scribendo ph poui debere, in Græcis duntaxat nominibus, ut, Orpheus, Phaeton. In cotteris autem Latinis nominibus f ponendum, ut, fama, filius, facies. Phœbus, quo nomine Apoll significatur, ita ponendum est, ut post p, h ponatur. Similiter et Herichthonius [ms., Hiericthonis], hiulcus, per aspirationem debent scribi.

B enim consonans ante se aspirationem non recipit, nisi tantum vocalis. Colebs, ante terminalem litteram s, b scribi debet, non u : quoniam u vocalis cum in consonantis transierit potestatem, potest aliam præcedere consonantem.

Aspiratio ante omnes vocales poni potest; post consonantes autem quatuor tantummodo ponitur, c, t, p, r; ut habeo, llerennius, heros, hiemps, homo, humus, Chremes, Thraso, Philippus, Rhodus, Ideo autem vocalibus extrinsecus ascribitur, ut minus sonet : consonantibus autem intrinsecus, ut pluri muni sonet. Gnatus, per g et n scribendum est, sicut gnavus, quia in compositione ipsa retinent g, ut agnatus et ignavus. Ecquid per c scribendum in prima syllaba, quoniam en quid significat, n littera consonante in c conversa. Samguis in prima syllaba per m scribendum in nominativo casu; in cæteris autem casibus per n, quoniam m littera in n convertitur. B s Latinæ litteræ pro y Græca littera non sliter poni debent in una eademque littera conjuncte nisi in fine nominativi, cujus genitivus in bis desi-

Priscianus propter nobilissimi claritatem ingenii lumen Romanæ facundiæ meruit vocitari, triplireia sensum habere demonstrat, ita dicendo: Colo quoque pro diligo, et habito, et aro accip tur.

bis. Sciendum autem surripio per r geminam, non per b et r scribendum; similiter et corripio, arripio: quoniam b in r quoque commutatur. Suspicor, et suspicio, verba composita ab adverbiis sursum vel susum, in prima syllaba per unum s, non per duo scribenda sunt: quoniam duplicari consonans 619 subsequente alia consonante non potest, sicut nec antecedente, nisi fuerit muta ante liquidam, ut, supplex, suffragor, suffio, effringo. Quicquam in prima syllaba per c scribendum, quod d littera in c litteram commutatur. Aggero per g scribendum, et aggregatus, non per d. Harpyia, quæ Græcum nomen est, per y Græcum, sequente i Latino, scribendum est: quoniam apud cos y i diphthongon est. vero cubile porcorum, cum aspiratione scribendum.

Conclusio.

Congregatis igitur quæ apud sup: adictos orthographos necessario reperi fuisse conscripta, nunc finem libro. Domino invante, faciamus. Datur enim intelligi rem nimis utilem fuisse, quæ tot ac tantis auctoribus cognoscitur esse tractata : quoniam si quid a Prioribus prætermissum est, a sequentibus constat impletum. Meminisse autem debemus frequenter artigraphos de orthographia tractasse, et iterum orthographos de partium declinatione disseruisse, cum tamen res sibi repugnare videantur. Ars enim tractat de partium declinatione; orthographia vero, quem-

nit, ut, urbs, urbis; calebs, calibis; Arabs, Ara- A admodum scribi debeat, designat quae in partium declinatione decora reperit. Hoc si in austoribus semper intenderis, ut pro locis suis posita diligenter accipios, nullo] errore fatigaberis. Nunc auimos legentes crigite, et gaudete tantos ad vos priscos pervenisse auctores, ut eis credere indubitata mente debeatis. Possem equidem Aquilam, et Quintilianum, sed et Avitum, quos nonnulli in orthographiæ peritia landandos esse putaverunt, quos tamen venturos in Christi nomine celerrime sustinemus, superioril us auctoribus addere. Sed necessarium non est multiplici numero dare licentiam, cum non sint omnino definiti, quanti de eadem re scribere maluerunt. Nam si duodecim horarum spatia diem protinus complere noscuntur, si duodecim quoque menses annum volu-Ara cum altare significat, sine aspiratione; cum B bili varietate restituant, si duodocim signa coelestia totius nobis circuli campos solida rotunditate concludunt, debet nobis omnino sufficere, quod et duodecim orthographorum libris rectitudinem scripturæ docentium, defloratas regulas posteris legendas exhibui.

> Valete, fratres, atque in orationibus vestris mei memoris esse dignemini, qui vos inter cætera et de orthographiæ virtute, et de distinctione ponenda, quæ nimis pretiosa cognoscitur, sub brevitate commonui; et quemadmodum Scripturæ divinæ intelligi debeant, copiosissime legenda præparavi; quatenus sicut ego vos ab imperitorum numero sequestratos esse volui, ita nos virtus divina non patiatur cum nequissimis pœnali societate conjungi.

DE SCHEMATIBUS ET TROPIS

NECNON ET QUIBUSDAM LOCIS RHETORICIS S. SCRIPTURÆ QUÆ PASSIM IN COMMENTARIO CASSIODORI IN PSALMOS REPERIUNTUR.

Scriptura divina, ait Cassiodorus (In prafat. in C dicibus suis fecit evidentissimam mentionem. In libris Psalt., pag. 7), multis modis genera suz locutionis exercet, definitionibus succincta, schematibus decora, verborum proprietate signata, syllogismorum complexionibus expedita, disciplinis rutilans; non tamen ab eis accipions extraneum decorem, sed potius illis propriam conferens dignitatem. Hec enim quando in divinis Scripturis splendent, certa atque purissima sunt; cum vero ad epiniones hominum et quæstiones inanissimas veninnt, ambiguis altercationum fluctibus agitantur; ut quod hic est firmissime semper verum, frequenter alibi reddatur in-

llæc mundanarum artium periti, quos tamen multo posterius ab exordio divinorum librorum exstitisse manifestum est, ad collectiones argumentorum, quæ Græci τόπικα diennt, et ad artem dialecticam et rhetoricam transtulerunt, ut cunctis evidenter appareat, prius ad exprimendam veritatem justis mentibus datum, and postea gentiles humanæ sapientiæ aptandum esse putwerunt. Hae in lectionibus sacris tauquam clarissima sidera relucent, et significantias rerum utilissimis compendiis decenter illuminant,

Nam et Pater Augustinus in libro in (Cap. 23) de Doctrina Christiana ita professus est : Sciant autem litterati modis omnium locutionum quos grammatici Græco nomine τρόπος vocant, auctores nostros usos suisse. Et paulo post sequitur: Quos tamen τρόπος, id est modos locutionum, qui noverunt, agnoscunt in litteris sanctis, corumque scientia ad cas intelligendas aliquantulum adjuvantur. Cujos rei et in aliis coquippe quos appellavit de Modis locutionum diversa schemata sæcularium litterarum inveniri probavit in litteris sacris, alios autem proprios modos in divinis eloquiis esse declaravit, quos grammatici sive rhetores nulla enus attigerunt. Dixerunt hoc apud nos et alii doctissimi Patres, id est, Hieronyout, Ambrosius, Ililarius, ut nequaquam præsumptores hujus rei, sed pedisequi esse videamur.

Sed dicit aliquis: Nec partes ipsæ syllogismorum. nec nomina schematum, nec vocabula disciplinarum, nec alia hujuscemodi ullatenus inveniuntur in Psalmis. Inveniuntur plane in virtute sensuum, non ia effatione verborum. Sie enim vina in v tibus, messem in semine, frondes in radicibus, fructus in ramis, arbores ipsas sensu contemplamur in nucleis. Merito ergo esse dicimus, quæ inesse nibilominus virtute sentimus. Nam et Apostolus vetat (I Corint. HI, 18) nos seduci per vanam sapientiam : ista vero non abuegat in litteris esse divinis.

Cognoscite ergo, magistri sæcularium litterarum hinc (ex Scriptura scilicet) schemata, hinc diversi generis argumenta, hinc definitiones, hinc disciplinarum omnium profluzisse doctrinas, quando in his litteris posita cognoscitis, quie ante scholas vestras longe prius dicta fuisse sentitis.

Figura est quædam conformatio dictionis a communione remota, quæ interioribus oculis velut aliquid vultuosum semper offertur, quam traditione majorum, ostentationem et habitum possumus nuncupare. Pag. 16.

borum cum decore composita. Pag. 14.

Τρόπος, tropus, est dictio ab eo loco in quo pro-pria est, translata in cum locum in quo propria non est. Pag. 21.

Aίνιγμα, ænigma, id est obscura sententia, quando aliud dicit, et aliud vult intelligi. Dixit ignem, dixit fulgura, dixit montes, dixit cœlos; et per hæc omnia unum votum est annuntiare Dominum Salvatorem. Pag. 325.

Alτιολογία, ætiologia, id est causæ redditio, quo-ties pra missæ rei ratio decora subsequitur: Propter hoc delectatum est cor meum, et exsultavit lingua mea : insuper et coro meu requiescet in spe. Pag. 54. Vide pag. 89 et 202

Aλληγορία, allegoria, id est inversio aliud dicens, et aliud significans: Præfulgoræ in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis. Exponit B per hanc figuram quid ille nubes, id est prædicato-res, habeant. Grando enim, id est objurgationes figuratæ, quibus Judæorum corda durissima tundebantur. Carbones ignis, charitatis incendia, quibus mentes sideliu n cœlesti igne reviviscunt. Pag. 60 et 101

'Αμφιδολογα amphibologia, id est dictio ambigua, dubiam faciens pendere sententiam : Cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire; scilicet Judici dicendo: Expedit unum pro omnibus mort (Joan. xviii, 14). Verum quidem dictum, sed malo voto pro-

Latum. Pag. 71.
Αναποραλαίωσες, id est recapitulatio, quæ fit quando ea quæ superius dicta sunt latiu., breviter postea in memoriam revocantur: Benedixit ownes timentes Dominum, pusillos cum majoribus. Post speciales enumerationes ad benedictionem generalitatis ascendit : ubi simul omnes benedicuntur qui servire Domino

pura mente delegerunt. Pag. 388.
'Δναδίπλωσις, anadiplos's, id est congeminatio dietionis, quæ fit aut in versu, aut in repetitione ver- C borum: Tollite portas principes vestras, et elevamini porta æternales, et introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ. P.g. 82 et 453.

Άναφορά, anaphora, id est relatio, quando unum verbum per commatum principia repetitur : Si consistant adversum me castra. Si exsurgat in me prælium. Pag. 89 et 148.

'Aναστροφή, anastrophe, id est perversio, quæ fit, quoties aut sensus, aut verba pro aliquo decore veruntur: In die tribulationis meæ clamavi ad te, quoniam exaudisti me. Ideo se dicit clamasse, quoniam exauditus est, cum clamor præcedat, ut Deus possit audire. Pag. 291 et 449.

Άντίτρασις , antiphras's , id est contraria locutio. Per antiphrasim calumnia dicitur capitis alumna, dum magis ipsa petat caput alienum, eique contraria sit : Redime me a calumniis hominum. Pag. 420.

'Αντιπρόσωπον. Antiprosopon est quando pro homine ingrato ponitur persona gratissima: Quia co-mederunt Jacob, et loeum ejus desolaverunt. Pro gente quæ peccaverat, gratissimi patriarchæ nomen objectum est; ut recordatio sanctissimi viri populi delicia mitigaret. Pag. 275.

'Αντίπτωσις. Antiptosis est, quando casus pro casu ponitur: Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, sic complacebam. Quantum ad eloquentiam Latinam proximo et fratri complacuisse nos dicimus. Pag. 116.

'Αντεισαγωγή, amisagoge, id est contradictio: Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt : Quis noster Dominus est ? Pag. 45.

Αντιστάθμησις, antistathmesis, id est recompensa-to, quando justa factis recipit, qui se aut recta, aut prava conversatione tractaverit: Qui seminant in laergmis, in gaudio metent. Pag. 441.

'Αντονομασία, antonomasia, id est vice nominis po-

Σχήμα, schema, est figura dictionis in ordine ver- A sita, quando sic nomen aliud ponitur, ut tamen illud prum cum decore composita. Pag. 14. quod necessarium fuerit, sentiatur: Rez virtutum dilecti. Hic enim dilectum, Filium Patris debemus ac-

lecti. Hic enim auecium, Findin Latin Godenici cipere. Pag. 221.

"Απευσις* et ἀπόχρισις. Peusis et apoerisis, id est percunctatio et responsio, quando interrogatione præmissa, responsio apta subsequitur: Ut quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Pag. 161 et 386.

Αποτιώπησις, aposiopesis, id est dictio cujus finis reticetur, ut aut terreatur, aut ad desiderium provocetur auditor : Obunditu auris obaudivit mihi, Pag. 63.

'Αποστροφή, apostrophe, id est conversio, quoties ad diversas personas crebro verba convertimus: Nune cognovi quoniam salvum secit Dominus Christum suum. Pag. 68 et 156.

Argumentum est argutæ mentis indicium (vel judicium) quod per indagationes probabiles rei dubiæ perficit fidem. Pag. 111.

Argumentum ab adjunctis : Ecce oruli Domini super timentes eum, sperantes in misericordia ejus. Adjunctum est enim timere Dominum, et sperare in eo; que res mutua et insolubili societate connectitur. Pag. 109.

Argumentum ab antecedentibus: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Pag. 170.

Argumentum a causis: Ecce enim veritatem dilexisti; incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Dicit enim post tot collata beneficia, ad talia se non debuisse pervenire peccuta. Pag. 171.

Argumentum comparationis a minori ad majus: Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Cervo enim homo noscitur hic assimilatus. Pag. 141.

Argumentum a conjugatis: Deficien'es ut fumus deficient. Hac enim verba ex seipsis nascuntur, et orta ab uno, sibi consona similitudine derivantur. Pag. 124 et 169.

Argumentum a consequentibus dicitur, quando illud quod præmittitur sequenti dictione firmatur : Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus; quoniam diminutæ sunt veritates a filis hominum. Pag. 45, 96

Argumentum ex contrariis: Non sedi in concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo. Concilium enim vanitatis et congregatio innocentium om-nino contraria sunt. Pag. 86, 96 et 111.

Argumentum a dictis et factis majorum dicitur, quando testimonii pondus gravissima patrum auctoritate firmatur : Deus, auribus nostris audivimus ; patres nostri annuntiaverunt nobis opus quod operatus es in diebus corum et in diebus antiquis. Pag. 146.

Argumentum ab eventu dicitur, quando ad illud supplicatio tendit, ad quod rei ordinem pervenire cognoscit: Utquid avertis faciem tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Pag. 251.

Argumentum a genere : Ibi ceciderunt cmnes qui operantur iniquitatem. Genus est enim superbis, unde omnia vitia exorta noscuntur. Pag. 129.

Argumentum ab ingenio dicitur, quando non per ignorantiam, sed malitiosa voluntate peccatur : No-luit intelligere ut tene ageret. Pag. 119. Argumentum a laude rei læsæ dicitur, ut tanto plus

hostibus cresceret invidia, quanto loca sancta fue-rant eorum præsumptione vastanda: Liberasti virgam hæreditatis tuæ, montis Sion in quo habitasti. Pag. 249

Argumentum quod dicitur a necessitate, quando causæ gravissimæ præmittuntur, ut ad confessionem proficuain correctus animus adducatur : Conversus sum in ærumna, dum confringitur mihi spina. Pag. 104 et 129.

Argumentum quod dicitur a necessario: Nisi Dominus ædificaveril domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam. Necessaria quippe est Domini ædi-

Sic. Foi te legendum ανάπευσ:ς, a verbo αναπυνθάνομαι. Edit.

adducitur. Pag. 442.

Argumentum quod dicitur notatio, cum ex verbi positione elicitur similitudo sermonis : Tentaverunt me, et deriserunt derisu. Pag. 116.

Argumentum a pari : Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam. Pag. 65.

Argumentum a parte majore: Et secundum multitudinem miserationum twarum, dele iniquitatem meam. Multo enim major est misericordia Domini, quamvis pecca'a nostra videantur ingentia. Pag. 170.

Argumentum quod dicitur a persona: Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiamea Deo salutari suo. Meritam beneficii per magnitudinem voluit concedentis agnosci. Pag. 81.

Argumentum a persona extrinsecus attributa, quando quis aut de improbis amicis arguitur, aut de l'enorum conjunctione laudatur : Et cum electo electus eris, et cum perverso subverteris. Pag. 61.

et adversarios corruisse dicimus, et nos erectos esse testamur : Ipsi obligati sunt et ceciderunt ; nos autem surrevimus et érecti sumus. Pag. 68.

Argumenium a tempore : Tu exsurgens misereberis Sion : quia venit tempus miserendi. Paga 340.

Argumentum quod dicitur a tormentis, quando per tot mala nequaquam fidelium animus potu t immuari: Hæc omnia venerunt super nos, et obliti non sumus le, et inique non egimus in testamento tuo. Pag. 148.

Argumentum nimis accommodum, quando pro aliquo detestabili ponitur persona gratiosa: Ne averatur humilis factus confusus: pauper et inops

laud bunt nomen tuum. Pag. 253.
'Αστεισμός, asteismos, id est urbana dictio, venustatis et facetiæ causa composita: Dominus regnavit, irascaniur populi. Quod non ad exhortationem, sed ad derisionem videtur potius pertinere. Pag. 329.

Αυξησις, auxesis, id est augmentum, quæ fit quando C addendo quædam nomina per membra singula, rerum augmenta congeminat: Tu autem, Domine, sus eptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. Pag. 20, 66 et 272.

B

Βραχυλογία, brachilogia, id est brevis locutio, cum plura pancis complectimur : Non accipiam de domo tua viculos, neque de gregibus tuis hirros. Per hunc versum et alios duos qui sequuntur, breviter enumerat quæ se respuere profitetur. Pag. 166.

Κακόζηλον, cacozelon, id est mala affectatio, quoties ingenium judicio caret, et spe boni fallitur præcipitata velocitas: Et concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentarerunt Deum in siccitate. Pag. 562.

Κατάχρησις, catachresis, quæ recte dicitur abusio, quæ rebus nomen commodat alienum : Exsurge, quare obdormis, Domine? Non enim Deo convenit exsurgere, qui nunquam noscitur posse dormire. Pag.

Χαρακτερισμός, characterismus, id est informatio aut descriptio, quando aliquis aut per formam describitur, aut per actus proprios indicatur : Polluuntur viæ ejus (sc. Antichristi), auferuntur judicia tua a facie ejus : omnium inimicorum suorum dominabitur.

Κλίμαξ, climax, id est gradatio, quando positis quibusdam gradibus, sive in laudibus, sive in vituperatione semper accrescit : Pronuntiabunt et loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur injustitiam. Pag. 316.

Bοινωνία, id est communicatio consilii; quod fit frequenter, qua do aut cum adversariis, aut cum

ficatio, sine quo nihil boni ad culmen perfectionis A adjuturibus verba miscemus : In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montein sicut passer? Pag. 43.

'Aπο κοινού, id est a communi, quando dicta superius ad inferiora respondent : Latamini in Domino et exsulta'e, justi, et gloriamini, omnes recti corde. llic jungendum est in Dumino gloriamini. Pag. 405.

Concessio est, cum reus non id quod fecit, aliqua concertatione desendit; sed, ut ignoscatur, postulat absolute: Miserere mei, Deus, secundum magnam, etc. Pag. 169 et 103.

Definitio substantialis est illa supra quam genus potest inveniri. Filius meus es tu; Ego hodie genui te. Pag. 18.

Secunda species definitionis, ἐννοηματική, id est us eris, et cum perverso subverteris. Pag. 61.

Argumentum quod dicitur a rebus ipsis, quando adversarios corruisse dicimus, et nos erectos esse adversarios corruisse dicimus, et nos erectos esse Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus. Pag.

Tertia species definitioni« ποιότης, id est qualitativa. Hee dicendo quid quale sit hoe unde agitur, quid sit evidenter ostendit : Tu autem in sancto hubitas, taus Israel. Pag. 72 et 107.

Quinta species definitionis quam Graci κατά τήν Affer, Latine ad verbum dicimus, quotics unamquamque rem verbis singulis, quid sit, ostendimus : Quoniam rectus est sermo Domini. Una enim parte orationis definitum est quid sit sermo Domini, hoc est. rectus. Pag. 107 et 154.

Septima species definitionis, quam Græci κατά μεταφοράν, Latini per translationem dicunt, fit cum rem aliquam sub brevi præconio, quæ sit ostendimus: Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas. Pag. 65.

Octava species definitionis, que Græce dicitur contrarii ejus, quod definitur : Non est similis tibi in diis, Domine; et non est secundum opera tua. Pag. 291

Nona species definitionis, quam Græci καθ' ὑπο-τύπωσιν, Latini per quamdam imag nationem dicunt, quando nomina a matre vel parre ad intelligentiam individuse personse sensus noster adductur : Defece-runt laud a David fili Jesse. In t.talo Psal. LXII. pag. 244.

Decima species definitionis est quam Græci á, τύπω, Latini veluti appellant, quando tahs est alicurei complexio, ut non tantum uni rei, de qua dicitur, sed et aliis applicari posse videatur : Homo cum in honore esset non intellexit. Homo enim et pro diabolo ponitur. Pag. 162.

Duodecima species definitionis est quam Græci κατ' έπαινον, Latini per landem dicunt: Opera manuum ejus veritas et judicium : fidelia omnia mandata ejus. Pulcherrimis variisque sententiis in hoc et se-D quenti versu laudes Domini describuntur. Pag. 381, 583 et 462.

Decima tertia species definitionis est quam Græci κατ' άναλογίαν, Latini juxta rationem dicunt; quæ tunc exoritur, quando majoris rei nomine res dell-nitur inferior. Ego dizi: Dii estis, et filii Eacelsi omnes. Hic homines dicuntur dii, et filii Dei. Pag. 282.

Decima quarta species definitionis est quam Græci πρός τε, Latini ad aliquid vocant, quoties unum nomen sic dicitur, ut aliud ex eo intelligi posse videatur : Ipse invocabit me : Pater meus es tu; Deus meus, et susceptor salutis meæ. Pag. 302.
Διαφόρητις, diaphoresis: Mutuatur peccator et non

solvel; justus autem miseretur et commodat. Per hane figuran sit disferentia personarum inter justum et impium. Pag. 124.

Διαπόρησις, diaporesis, id est dubitatio, cum habemus ambignum, si possit inveniri qued quæritur: su tinebit?

Διατύπωσις, diatyposis, id est expressio, per quam figuram rebus personisve subjectis, et formæ ipsæ, et habitus exprimuntur : Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus. Pag. 99.

Ezdeches, eclipsis, id est defectus, quoties verbum suspenditur, ut vivacius inquiratur: Memento verbi tai servo tuo. Servo tuo, subaudiendum, imple promissum : quia si velis sine aliqua adjectione superioribus aprare quod dictum est, verba sibi nequeunt convenire. Pag. 406.

Εμρασις, emphasis, id est exaggeratio, quando rem aliquam multis in unum collectis doloribus allegamus, ut benevolentiam judicis enumeratis calami-talibus impetremus: Nune autem repulisti et confudisti nos; et non egredieris, Deus, in virtatibus nostris. B multiplicati sunt super numerum. Pag. 136, 17, 61 et Avertisti nos retrorsum, etc. Pag. 147.

Ενίογεια, energia, il est imaginatio, que actum rei incorporcis oculis submini trat : Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in invicem. Pag.

110 et 257.

Eπαναληψις, epanalepsis, id est verbi in princi, io versus positi, in ejusdem fine re, eti io: Deus, quis similis erit tibi? Ne taceas, neque compescaris, Deus. Pag. 283

Επάναδος, epanados, id est repetitio rerum que junctim ductæ sunt : Quid est tibi. mare, quod sugisti; et tu, Jordanis, quare conversus es retrorsum? Pag. 386.

Ένθύμημα, enthymema, id est mentis conceptio. Syl ogismus est constans ex una propositione et conclusione: Quoniam rex speravit in Domino, et in misericordia Altissimi non commovebitur. Iste taliter explicator: Omnis sperans in Domino exsultabit et ketabitur in misericordia ejus. Ego igitur exsultabo C et lætabor in in sericordia ejus. Pag. 7.

Επέμβασις, epen basis, il est iteratio, quoties per singula commata ad decorem maximum verba geminantur : Multi insurgunt adversum me; multi dicunt anima mer. Pag. 25 ct 73.

Επιξήγησις, epexegesis, id est explanatio dicti superioris: Domine Deus meus, si seci istud; si est iniquitas in manibus meis. Pag. 31, 70 et 97.

Επεξεργασία, epexergasia, quie fit quoties uni causa: duas probationes apponimus : Quoniam peccatores peribunt; inimici autem Domini mox honorificati fuerint et exultati, deficientes ut sumus deficient. Pag. 121.

Επιχείρημα, epichirema, id est exsecutio vel approba io: Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? etc. Iloc argumento utimur, quoties rem de qua agitur, per exemplum aliquod probare contendimus. Pag. 88 et 134.

Έπιμονή, epimone, id est repetitio crebra sententiæ, quæ sive in laudibus, sive in vituperationibus decenter adhibita, magnam vim exaggerationis accumulat : Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? Pag. 47 et 93.

Ἐπιρώνημα, epiphonema, id est acclamatio quæ post narratas res breviter cum acclamatione prorumpit, post omnia desinens in exaggeratissimam summitatem : Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum. Pag. 80 et 102.

Επιτροχασμός, epitrochismos, id est dicti rotatio, cum succincte ea quæ sunt effusius dicenda perstringit : Dominus regit me, et nihil mihi deerit, etc. Pag. 80 et 235.

Επίζευξις, epizeuxis, id est conjunctio, quando sine aliqua interpositione in uno versu verba gemi-

Si iniquitates observaveris, Domine : Domine, quis A nantur : Dies diei eruetat verbum, et nox nocti indicat scientiam. Pag. 59 et 117.

Έρωτημα, erotema, id est interrogatio : Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Pag. 16 et 51.

Έρώτησες, erolesis, id est interregatio, quando ad exercitationem snam aliquis proponit sibi, qua ipse respondet : In quo corrigit jurenior viam suam?

in custodiendo sermones tuos. Pag. 399 et 430. Έθοποιάα, ethopœia, quoties datur locutio certæ personæ: Conserva me. Domine, quonium speravi in te. Persona est enim hic Domini Salvatoris. Pag. 52 et 231.

'Ετυμολογία, etymologia, est oratio brevis per cer tas assonationes estendens ex quo nomine id qued quæritur, venerit nomen. Pag. 12.

Έξαλλαγή, exallage, id est permutatio vel immutitio, quoties contra consuetudinem aut genus commutatur, aut casus : Annuntiavi et locutus sum :

E epyagia, exergasia, quoties aliquid breviter pr.ponitur, et subtiliter ac latins explicatur : Dilatans exsultationes universæ terræ mons Sion, latera aqui-

lonis civitas Regis magni. Pag. 159.

Έξετασμός, exctasinos, id est exquisitio, cum res complures divisas cum interrogatione exquirentes, singulis quæ conveniunt applicamus: Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus? Pag. 81.

H

Είρμος, hirmos, id est convenientia, quæ fit quando series orationis tenorem suum usque ad ultimum serval : Deus, in nomine tuo salrum me fac, et in virtute tua libera me. Pag. 181 et 392.

Ouotorilevroy. Homænteleuton fit quando similibus litteris dictiones plurimæ terminantur : Remisisti iniquitatem plebis tuæ, opernisti omnia peccala corum. Pag. 283 et 302.

'Oμοίωσις. Honiœosis est figura per quam minus nota: rei ex similitudine ejus, quæ magis nota est, demonstratio declaratur: Ecce oculi serrorum in manibus dominorum suorum. Et sicut oculi ancillæ, etc. Pag. 435.

Ομοιόπτωτον. Homocoptoton fit quando in similes sonos exeunt verba diversa : Jubilate Dec. omnis terra; cantale, et exsultate, et psallite. Pag. 327.

Υπολλαγή, hypallage, id e-t permutatio, quoties in alium intellectum verba quæ dicta sunt transferuntur : Dominus de cælo prospezit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Videat, id est videri faciat. Pag. 49 et 179.

Υπερθατόν, hyperbaton, id est suspensus ordo verborum, quoties ordo verborum longius explic tur: Επιδιορθωσις, epidiorthosis, id est superioris rei Duoniam qui nequiter agunt exterminabuntur. Pendet correctio: Adjutor mcus, non movebor amplius. Pag. Dautem versus iste de superioribus, unde dicit: Ne æmulatus sueris eum qui prosperatur in via sua. Pag. 122 et 153

Υπιρδολή. Hyperbole est ligura per quam solent aliqua in magnitudinem exaggerationis extendi. Lacrymis stratum meum rigabo. Pag. 29 et 421.

Υπέρθεσες, hyperthesis, id est superlatio, cum aliquam rem opinione omnium notam, sententia nostra excuperare contentimus : Et ascendit super cherubim et volavit : volavit super pennas ventorum. Pag. 59 et 172.

Υπεξαίρεσες, hypexæresis, id est exceptio: Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter. Pag. 373.

Υπόζευξες. Hypozeuxis est quando diversa verba singulis apta clausulis apponuntur : Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentie non sedit. Pag. 13 et 484.

Eixav, icon, id est imaginatio : Custodi me, Domine, ut pupillam oculi. Per hanc figuram pupillæ oculi se Dominus comparavit. Pag. 56.

ida, idea, id est species, et fit cum speciem rei futuræ velut oculis offerentes, motum animi concitamus : Sedes super thronum, qui judicas æquitatem. Pag. 37 et 59.

Eipowia, ironia, id est irrisio, quoties aliquid quod sub laude dicitur, intellectum vituperationis habere monstratur : Speravit in Domino, eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum. Pag. 73 et 91.

Low, ison, id est æqualitas, quando res aliquæ parilitate similes, adhibita laude vel detractione, junguntur : Justus ut palma florebit, ut cedrus Libani multiplicabitur. Pag. 313.

Λεπτολογία, leptologia, id est subtilis locutio, B quando res singulæ minutatim ac subtiliter indicantur : Dilexisti malitiam super benignitatem : iniquitatem magis quam loqui veritatem. Pag. 177.

M

Μεταβολή, metabole, id est iteratio unius rei sub var etate verborum : Verba mea auribus percipe, Domine: intellige clamorem meum. Intende voci orationis mca, Rex meus et Deus meus. Pág. 24 et 229.

Μεταφορά, metaphora, id est translatio, cum mutatur nomen aut verbum ex eo loco ubi proprium est, in eum in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melius est : Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt. Pag. 104 et

Μετάστασις, metastasis, id est translatio, dum culpam nostram in alium transferre contendimus : Non C declines cor meum in verta mala, ad excusandas excusationes in peccaris. Pag. 477.

Μετωνυμία, nietonymia, id est transnominatio, quoties intellectum rei diversis modis verbis alients et translatitiis indicamus : Qui habitat in coelis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Pag. 171 et 42.

Μυθοποιία, mythopæia, quando afiquis introducitur loquens. Pag. 21. Introducitat Ecclesia loquens: Cum invocarem, etc.

Μετριασμός, metri ismos, id est mediocritas, quoties rem magnam mediocii relatione proferimus: Qui ridebant me foras sugerunt a me : excidi tanquam mortuus a corde. Pag. 100 et 116.

quod intelligi volumus, per comparationes aliquas indicamus: Aperiam in parabolis os meum. Pag. D Παραβολά, parabola, id est similitudo, quando illud

Παραδολή, parabole, id est comparatio, quando sibi genus dissimile in aliqua communione sociatur: Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus dezursus aquarum. l'ag. 13, 56 et 219.

Παράδειγμα, paradigma est narratio per exempla hortans aliquem, aut deterrens : Non sic im, ii, non sic. Pag. 14 et 112.

Πκράδοξου, paradoxon, quando exitus inopinatus vel non exspectatus ingeritur : Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis: quoniam tu es, Domine, spes mea. Pag. 510.

Παρά προσθοχίαν, paraprosdocia, id est inopinitus exitus, cum aliud exponitur, et aliud explicatur:

Dens meus, impollutæ viæ ejus. Pag: 62 et 287.

Παρίνθεσις, parenthesis, id est interpositio, quando in sensu medio recipit verba quædam quæ ordinem sententiæ videntur posse dividere. Opera hominum,

A propter verta labiorum tuorum ego custodiri vias duras. Pag. 55.

Πάρισον, parison, id est æquatio sententiæ, quando duæ res e diverso ponuntur, se l una magis eligitur : Quia melior est dics una in atriis tuis super millia. Pag. 287 et 312. Item quoties bona vel mala conjunctim membris dissimilibus alligamus : Quia spiritus pertransivit in eo, et non subsistet, et non cognoscet amplius locum suum. Pag. 345 et 367.

Παροιμία, parcem a : Ego dixi in excessu mentis meæ : Omnis homo mendax. Pag. 391.
Παρονομασία, paronomasia, id est denominatio συπο

similitudine sermonis concitat audientis affectum: Misericors et miserator Dominus; patiens et multum misericors. Pag. 344 et 408.

Percunctatio est figura quæ alterius personæ non patitur exspectare responsium : Peccatori autem dixit Dens : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Pag. 167.

Περίτρασις, periphrasis, id est per circuitum : Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine u que ad terminos orbis terra. Pag. 241 et 385.

Phantasia est quoties in concipiendis futuris visio-

nibus animus perducitor audientis : Sedet in insidiis (de Antichristo loquitur) cum divitibus in occuliis, ut interficiat innocentem. Pag. 41.

Πεύσις et ἀπόχρισις, peusis et apocrisis, id est percunctatio, ubi et interrogatio fit, et responsio parata subsequitur: Quid est homo, quod memor es ejus; aut filius hominis, quoniam visitas eum? Pag. 35 et

Πλεονασμός. Pleonasmos fit quando aliquid superfluum ponitur : Incenderunt igni sanctuarium tum. In Scripturis divinis hac figura non convenit, ubl totum utile, totum necessarium, totumque perfectum est. Pag. 250 et 478.

Πολυσύνδετον. Polysyndeton est conjunctionis vel alicujus verbi frequens iteratio : Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum facial eum, et emundet in terra animam ejus, et non tradat eum in manus inimici ejus. Pag. 139 et 283.

Προαναφώνησις, proanaphonesis, id est exclamatio, quoties inter alia quæ loquimur, subito ad Deum Verba convertimus: Veniat more super eos, et descen-Bant in infernum vibentes, quoniam nequitiæ in hospitiis eorum. Ego autem ad Deum clamavi, et Dominus exaudivit me. Pag. 184 et 197.

Προχατείληψες, procatalepsis, id est præoccupatio: Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, et peccatum meum contra me est semper. Hic enim quasi jam in venturo judicio constitutus, delictorum suorum aspectus teterrimus pertimescit. Pag. 170.

Προληψες. Prolepsis, id est præoccupatio: Exuudiat te Dominus in die tribulationis. Propheta studio magnæ charitatis accensus opiat Ecclesiæ ca holicæ provenire quæ longo post tempore fleri posse cernebat. Pag. 67, 74 et 92.

multarum. Pag. 314.

Προθέσιος παςαλλαγά. Prothesios parallage fit cum altera propositio pro altera ponetur: Fortitudinem meam ad te custodiam. Ad hic pro per ponitur. Pag. 19%.

S

Σαρχασμός, sarcasmos, quasi usque ad pulpas penetrans hostilis irrisio: Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. Pag. 316 et

Σαρδισμός. Sardismos est figura quæ semper linguarum permixtione formatur : Propterea memor ero tui de terra Jordanis et Hermoniim, a monte modico. Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum. Pag. 183 et 199.

Σχέσις ονομάτων, schesis onomaton, id est multi-

tudo nominum conjunctorum diversis verbis unam A rem significantium : Peccavimus cum patr bus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Pag. 300.

Σωματοποιία, somatopœia, id est corpor s attributio, quoties rebus incorporeis corpora tribuuntur: Misericordia et veritas obviaverunt sibi; justitia et pax complexæ sunt se. Pag. 289.

Σύλληψες. Syllepsis est quoties casus discrepantes in unam significantiam congregamus : Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Domine casus vocativus, contra usum illi Dominus, qui est nominativus, videtur adjunctus. Pag. 31.

Syllogismus categoricus. Omnis justus lætatur in Domino; omnis qui lætatur in Domino recto corde est : omnis igitur justus recto corde est. Lætamini in Domino et exsultate, justi; et gloriamini omnes recti

corde. Pag. 105.

Syllogismus quinquepartitus vel oratorius. Propositio est enim: Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Domino, quoniam confitebor B illi salutare vultus mei. Probatio propositionis quatuor versibus qui sequantur procul dubio continetur adjuncta. Deinde provenit assumptio: Dicam Do, Susceptor meus es, quare me oblitus es? quare me repulisti, et quar tristis incedo, dum affl git me inimicus? Sequitur duobus aliis versibus probatio assumptionis. Infertur postremum sub repetitione primi versus, propositi syllogismi decora conclusio: Quare tristis es, anima mea, etc. Pag. 141.

Syllogismus enthymematicus. Vide enthymema. Συναθροισμός, synachræsmus, id est congregatio, quoties plurima res in unum, et multa crimina alligantur : Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sancius, quoniam diminulæ sunt verita es a filiis ko-minum. Pag. 45 et 78.

Σύγκρισις, syncrisis, id est comparatio, dum comparatione quadam justiorem causam nostram, quam adversarii demonstramus : Hi in curribus, et hi in C equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Pag. 68 et 87.

Συγχώρασες, sync' oresis, id est concessio, quoties aliqua importune desiderantibus concedentur, que ad utditatem coru o pert nere non possunt : Et manducaverunt, et saturati sunt nimis : et desiderium eorum attulit eis. Pag. 267.

Συνθυασμός, syndyasmos, syndesmos, vel, ut mss., syndicasmos, id est collatio, quando sibi aut personce aut cause sive ex contrario, sive ex simili comparantur: Eloquia Domini eloquia casta. Hic eloquin divina landentor : superius vero serm : huma-

nus arguitur. Pag. 46 et 178.

Συνεκδοχή. Synecdoclie est figura quæ significat a toto part in : Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo; narrabo omnia mirabilia tua Pag. 37 et 75. Rem significat a parle totum : Exaudi orationem meam : ad te omnis caro veniet. Pag. 211 et 250. Item, cum per id quod sequitur possumus intelligere quod præcedit. Pag. 71.

Ταπείνωσες, tapinosis, id est humiliatio, quoties magnitudo mirabilis rebus humillimis comparatur: Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis. Pag. 73 et 129. Item quando cujuslibet rei magnitudo minuitur in exiguam parvitatem: Quoniam mille anni unte oculos tuos tanquam dies hesterna quæ præteriit, et sicut custodia in nocte. Pag. **3**00 et 339.

Ταυτολογία, tautologia, id est ejusdem sermonis iteratio. Desiderium animæ ejus tribuisti ei. Desiderium ejus animæ fuit, sient in Evangelio dicit: Desiderio desideravi manducare vobiscum hoc pascha (Luc. xx11, 15). Pvg. 69 et 218.

Ζεύγμα, zeugma, id est conjunctio, quando multa pendentia aut uno verbo, aut una sententia concluduntur : Qui facit hæc, non movebitur in æternum. Pag. 52.

M. AURELII CASSIODORI ANIMA. DE

PRÆFATIO.

627 Cum jam suscepti operis optato fine gauderem, meque duodecim voluminibus jactatum, quietis [ms. B. Maria de Noa, quietus] portus exciperet, ubi etsi non laudatus, certe liberatus adveneram, amicorum me suave collegium in salum rursus cogitationis expressit, postulans ut aliqua quæ tam in li- D nosse planetarum cœlo contrarios cursus, signorum bris sacris, quam in sæcularibus abstrusa compereram, de animæ substantia, vel de ejus virtutibus aperirem, cui datum est tam ingentium [ms. Juret., ingentia] rerum secreta reserare : addens nimis ineptum esse, si eam, per quam plura cognoscimus, quasi a nobis alienam ignorare patiamur, dum ad omnia sit utile nosse qua sapimus. Nulla enim peregrina res est de sensu proprio loqui, quando sibi natura interrogata respondet; nec longe tendit, ut se invenire prævaleat; nobiscum semper est ipsa quam quærimus, adest, tractat, loquitur, et (si fas est) inter ista nescitur.

Proinde nota esse debet, quæ sibi præsto est : quia tune magis ante se ponitur, cum subvilius de ipsa tractatur. Nam dum a sapientibus præceptum sit ut cognoscamus nosmetipsos, quemadmodum sustineri potest, si nos habemus incognitos? Cupimus enim consentaneum lapsum. Sunt enim ex eis alia maneatia, motuque carentia, alia vero quæ mobili semper rotatione vertuntur, nec ullis temporibus conquiescunt. llæc ut mundani doctores exquirere tentaverunt, harmonicis delectationil·us inæstimabili modulatione volvuntur. Quorum tinnitus atque concentus adunates efficit dulcisonum melos.

Desideramus etiam comprehendere altitudinem atheris, mensuram telluris, nubigeras pluvias, sive grandinis procellas, tremorem stabilium terrarum, naturam vagantium ventorum, profunditatem inconstantis maris, potestates virentium berbarum, quatuor elementorum per omne corpus dissociatas com- A visum est, quia de tali re argebar dicere; que si (Dec plexiones, et serendum est ipsam se seire non posse, eui superne datum est tanta discutere? Non enim aliquid contentione [ed. contentiose] quærimus , sed res profundissimas mode tissime nosse desideramus. Discamus ergo primum, quare anima dicatur; deinde, qualis sit ejus definitio. Tertio, quæ sit ejus qualitas substantialis. Quarto, si formam aliquam habere credenda est. Quinto, quas virtutes habeat morales, quas Græci άρετας vocant, ad decus ejus et gloriam contributas. Sexto, quæ illi sint virtutes naturales, ad substantiam scilicet corporis continendam. Septimo, de origine animæ disseratur. Octavo, cum sit per omnia membra diffusa, ubi potius insidere credenda est. Nono, de corporis ipsius forma et compositione noscaterum, per competentia nobis signa declaretur. Undecimo, qua noscantur discretione, justorum; quatenus quas oculis istis videre non possumus, per indicia probabilia colligamus. Duodecimo, in resurrectione, quam vere sapiens credit, quid de singulis fieri sent atur, maxime desi eramus agnoscere; quatenus frag lia corda mo: talium ad divinitus promissa desideria concitentur. Ilæc nobis (præstante Deo) ordine custodito responde; ut et nos facile possimus imbui, et tu gloriam debcas invenire doctoris.

Dixi propositiones has non praceptis regum [ms. S. Aud., legum], a quæ nuper agebantur, sed profundis et remotis dialogis convenire, qui non tam istas aures corporeas, sed interioris hominis intentum C atque purissimum quærere probantur auditum, nec ideo facile posse de ipsa dici, quia per 628 cam innumera novimus explicari. Oculus enim b, qui usque ad sidera tendit, se videre non prævalet; et palatus noster, cum diversa gustu sentiat, cujus ipse sit saporis ignorat. Nares e iam fragrantium corporum varios odores attrahunt; sed quid oleant ipsæ non sentiunt. Cerebrum denique nosteum, licet sensum membris reliquis tradat, ipsum tamen sensum legitur non habere.

De nde qualia fatigatus possim disserere, qui jam ad laboris terminum avida mente properarem? Postremo tam suaves amici imponitis iterum cogitare, ; quod a cogendo dici absoluta cognoscitis ratione con- p pro anima utique spiritus distincte ponitur, quia hoc stare; præsertim dum hæc res a multis disputata, sed pene inexplicabilis videbatur esse derelicta. Sed cum his ac talibus ingenia eorum multis allegationibus nequiverim superare, nec mihi concedere meum velle decrevissent : victus petij ut me saltem diebus aliquot sustinerent, nec præcipitanter quærerent quod plenum difficultatibus imperarent [ms. A et N., impetrarent). Quocirca illud mihi accidit Prothei, qui quod voluntate non eligebat pandere', constrictus vincolis cogebatur absolvere. Hoc tamen inde tolerabile

CAPUT PRIMUM.

Quare anima dicatur.

Anima igitur hominis proprie dicitur, non etiam pecudum, quia illorum vita in sanguine tantum noscitur constituta. Ilæc vero quoniam immortalis est, anima recte appellatur, quasi ἄναιμα, id est a sanguine longe discreta: quia et post mortem corporis percamus. Decimo, quas proprietates habeat anima pec- B fectam ejus constat esse substantiam, sicut in sub-equentibus suo loco declarabitur. Alii vero annellatam animam dicunt, eo quod animet substantiam corporis sui atque vivisicet. Animus vero dicitur ἀπό τοῦ άνίμου, id est a vento, eo quod velocissime cogitatio ejus ad sim l tudinem venti motu celeri pervagatur. Fit autem ex appetitu animæ pro desiderii ejus qualitate commotus. Mens autem dicitur ἀπὸ τῆς μήνης. id est a luna e; quæ licet varia vicissitud ne commutetur, quadam se tamen in id quod fuit, perfecta novitate restituit. Modo enim tribulationibus attenuata, quasi probatur obscura; modo iterum in vigorem n.turalem lætitia commeante reparatur.

> Spiritus itaque triplici modo dicitur. Appellatur enim veraci: er et proprie spiritus Deus : nullius indigens, ipse vero a creaturis omnibus indigetur; inspirans quod [ed., quo] vult, et dispensans omnia prout vult; complens universa, totus in toto, immobilis loco, et volubilitate [mss., Voluntate] æternus, cuictaque quæ summa sunt singulariter potens. Vocamus et spiritum substantiam tenuem nobisque invisibilem, creatam, immortalem, quantum illi utiliter datum est, valentem. Tertio spiritum dicimus per totum corpus emissum alque receptum, per quem vita mortalium flatu necessario continctur, nec aliquando otium capiens, jugi mobilitate reparatur.

Atque ideo sciendum est animum et mentem proprie animam non vocari; sed quia res istæ in anima excellent, interdum per licentiam sic dicenter. Nec illi nomen est commune cum cæteris, id est, angelis, potestatibus aeris, et quæcunque spiritu continentur. Nec iste spiritus veraciter potest dici anima, qui aeris alternatione [ms. S. Aud., altercatione] resolvitur, quando cum pecor bus illi res ista communis est. Restat ut segregatim atque significanter anima hominis dicatur spiritalis substantia, quæ nullatenus sanguinis effusione consumitur. Nunc de ipsius animæ substantia liberius disseramus, quia eam a similitudine nominum necessaria separatione discrevimus. Qua-

favente) veraciter exprimatur, et audientem merito recreat, et sensum bene persuadentis illuminat. Quapropter antequam rem ingrediar expetitam, oportet prius nominum similitudines, quasi ramos obviantes abscidere, ne semitam disputationis nostræ vocabulorum consonantium silva umbrosis imaginibus videatur intexere.

Alludit ad varias formulas a se scriptas, cum esset cancellarius in aula regum Gothorum.

[▶] V.de Basilium homil. 9 in Hexaemer., circa fi-

[·] Anima lunæ comparatur; sic etiam Ecclesia eadem ratione ab Ambrosio in epistola contra Symmachum pag. 231; et Glica in Animalib. pag. 32.

num definitionem cantissima deliberatione formemus; ut consequentia, quæ inde potuerint nasci, fide .generis [sd., genitoris] sui facillime videantur agnosci.

CAPUT II.

De definitione animæ.

Magistri sæcularium litterarum aiunt animam e se substantiam simplicem, speciem naturalem, distantem a materia corporis sui, organum membrorum, et virtutem vitæ habentem. Anima autem hominis, ut veracium doctorum consentit auctoritas, est a Deo creata, spiritalis propriaque substantia, sui corporis vivilica riv, rationabilis quidem et immortilis, sed in bonum malumque convertibilis. Edita [ed., Edipennarumque grata varietas continentur. Nunc aperiatur in partes, quia hominum consuetado est facilius discere [ms. S. Aud., dicere] quæ divisa possunt evidentius elucere.

A Deo fieri, vel factas hominum animas prudentium nullus ignorat. Quando omne quod existit aut Creator est, aut creatura. Creatrix igitur nulla creata potest esse substantia : quoniam ut ipsa subsistat, indiget Deo, et dare non potest a'teri subsistentiam [ms. S. Aud., substantiam], quam tantum ut haberet, accepit. Superest ut eam verissime a Divinitate conditam esse fateamur, quæ sola creare potest mortalia et immortalia. Evidenter enim legitur in Salomone: Et revertatur pulvis in terram sicut erat, et spiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum (Eccli. XII, C. 7). Et alibi : Omnem flatum ego feci (Isai. Lv11, 16).

Hanc projude spiritualem [ed., specialem] substantiam probabilis et absoluta ratio confitetur : quia dum omnia corporalia tribus noverimus lineis contineri, longitudine, latitudine, profunditate, nihil tale probatur in anima reperiri. Deinde quod corpori sociata, quamvis ipsius mole prægravetur, opiniones rarum sollicita curiositate perpendit, collestia profunde cogitat, naturalia subtili indagatione investigat, et de ipso quoque Conditore suo ardua nosse desiderat. Quod 629 si esset corporalis, cogitationibus suis spiritalia nec cerneret utique, nec videret. Cesset ergo de ejus corporalitate sospicio, quando et definitionem corporis a se omnibus modis reddit alienam, et tales causas exquirit, ad quas solus sublimis n custoditur. Hinc est quod f equenter graviter vulnespiritus pervenire contendit. Hinc est quad et scripturis sanctis justissime commonetur, omnia mundi istius visual a contemnere : quoniam ipsa incorporea est, ut merito ad spiritalia tendat, quibus se similem cognoscit esse formatam. Propria est utique illi substantia, quando nullus spiritus alter carnem suscipit, ut ejus passionibus aut condoleat, aut lætetur.

Illa autem, quomodo diximus, sui corporis vivisicatrix est: quia mox ut data fuerit, ineffabili conditione diligit carnem suam [ed., carcerem suum amat], propter quod libera esse non potest, quia do-

· Prægnans definitio recte; nam dicit in fine capitis sequentis : Ecce gravida definitio illa jum feta est.

propter imprimis prograntem a [ed., primatem] re- A loribus ejus vehementer afficitur; formidat interium [ms. Aud., mori], quas nos potest mori ; et sic est ad corporis sui casus trepida, ut ipsam magis sustinere credas extrema, quæ non potest deficere per matnram. Saluberrima quoque carnis temperatione perfruitur, oculorum speculatione depascitur, sonoris delectatur auditibus, suavissimis jucundatur oderibus, necessaria gustus epulatione delinitur; et licet his rebus nullatenus ipsa vescatur, subductis tamen talibus, gravissimo mœrore conficitur; desidersas non sibi naturaliter accommoda, sed adjunctis artubus profutura. Hine nonnunquam subrepunt [mss., subripiunt] vitia contraria rationi, quando anima dilecto corpori indulgentius remittendo, locum noscitur prichere peccato. Vita igitur corporis tum] est quasi parturiale ovum, ubi vita future avis, B susceptæ animæ præsentia est; mors autem, ejus probatur abscessus. Sie diem dicimus, lustrante sole, qui cum discesserit, nox vocatur. Vivit erre corpus animæ præsidio, et ex ipsa probatur accipere, unde se prævalet commovere.

Sed quoniam et hoc quoque ad vitze genus de quo loquimur no citur pertinere, sciendum est, com se partibus corporis ille vigor ignitus infuderit, materiamque carnalem spiritus vitalis afflaverit, si quod fortasse vulnus acceperit, statim condolet, quia ubique substantialiter inserta est. Quod si virius ejus tantum esset, calorque corpus vegetaret b, incisum digitum non poterat condolere; sicut nec sol probatur quidquam sentire, si ejus radios secare tentaveris. Tota ergo est in partibus suis, nec alibi major, alibi minor est : se l [ms. And , nec] alicubi intensius, alicubi remissius, ubique tamen vitali intensione porrigitur. Colligit se in unum atque copulat; membra sua non sinit defluere vel contabescere, quæ vitali vigore custodit; alimenta competentia ubique dispergit, congruentiam in cis modumque conservans. Mirum præterea videtur rem incorpoream membris solidissimis colligatam, et sic distantes naturas in unam convenientiam fuisse perductas, ut nec anima se possit segregare cum velit, nec retinere, cum jussionem Creatoris agnoverit Clausa illi sunt universa, cum præcipitur insidere; aperta redduntur omnia, cum jubetur exire. Nam si acerbus dolor vulneris infligatur, sine auctoris imperio non amititur, sicut nec sine :psius munere ratos videmus evadere, et rursus levibus occasionibus interire.

Rationem vero homini inesse quis dubitet? quando divina tractat, humana sapit, artibus docetur egregiis, disciplinis eruditur eximiis; et bine cætera animalia decenter excellit, quod eum ratio decora componit.

Rationem vero dico animi probabilem motum, qui per ea quæ conceduntur atque nota sunt, ad aliqued ignotum ducitur, perveniens ad veritatis arcanum. llæc conjecturis atque argumentis ad illud properare

b Ed., nisi virtus ejus, scilicet calor, tantum membra venetaret.

cupit, quod in rerum natura esse cognoscit. Ipsa A enim vera, et pura, et certa ratio dicenda est, quæ sh omni imagine falsitatis redditur aliona. Datum est ergo illi cogitationes suas quodammodo apprehendere, et per obsequium linguæ volubili motione [wss., mutatione] disserere. In corpore posita anima, quam multa videt non a se egrediens! Quam diversa circumspicit! Ubique quasi distenditur, et animæ sieri discessio non probatur: movetur, erigitur, fluctuari cognoscitur, et in seipsa tanquam in magno currens spatio, pervagatur. Ilæc non exit ad causas, sed traciatibus |ed., tractibus | suis sibi repræsentat quid sua cogitatione respiciat: modo quod oculis vidit carnalibus, modo quod phantastica imaginatione concepit. Cogitat plane singillatim, sieut et loquitur; per ordinem sensus nihil perficit [ed., proficit], cum B se diversitate confundit: quia Divinitatis est propriom multa disponere, et omnia simul modulis competentibus explicare.

Rationis itaque largitate dotata, quot bona munere Divinitatis invenit! Litterarum formas reperit, diversarum artium utilitates disciplinasque protulit, civitates defensibili muro cinxit, varii generis amictus [Jur., armenta] ejecit, meliores fructus per industriam exegit, terras transcurrit, abyssos alato [ms. And., apto] navigio, vastos montes in usum viantium perforavit, portus ad utilitatem navigantium lunari dispositione conclusit, ornavit pulcherrima fabricarum dispositione tellurem. Quis jam de ejus ratione dubitet, quando ab auctore suo illuminata facit arte conspici, quod debeat sub omni celebritate C laudari? Convenit nunc de ejus immortalitate disserere.

Immortales esse animas auctore: sæcularium litterarum mul:ifarie probaverunt, dicentes: Si omne quod vivificat aliud, in semetipso vivit, et utique immortale est; anima autem, quoniam vivificat corpus, in semetipsa vivit: unique immortalis est. Dicunt etiam: Omnia immortalia simplicia suat; ánima autem non est harmonica, neque constat ex pluribus, sed simplex natura est : anima igitur immortalis est. Iterumque proponunt: Quidquid a contrarietate originali non corrumpitur, immortale jugiter perseverat; anima igitur, quoniam simplex atque pura est, sine dubio immortalis est. Adjiciunt quoque: Omne rationale quod seipsum D anovet, immortale est; anima autem rationalis seipsam movet; igitur immortalis est. Nos autem immortales esse animas facile veridicis lectionibus approbamus. Nam cum eas ad imaginem et similitudinem auctoris sui legamus effectas, quis audeat contra sanctam auctoritatem mortales dicere? ut impudenter potius asseratur eas a Creatoris sui similitudine discrepare. Nam quemadmodum poterat esse imago aut similitudo Dei, si animæ hominum mortis termino clauderentur? Ille enim ineffabiliter semper vivens, ineffabiliter semper manens, perennitatem ipse custodiens, qui omnia continet, omnia disponit, potens est sine dubitatione immortalis immortalia facere, et pro suo modulo vitæ competentia dare.

630 Dicet aliquis: Quomodo sum similis Deo, cum immortalia minime creare prævaleam? Col sic per aliquam comparationem respondendum esse judicamus: Nunquid pictura, quæ nobis est similis, potest imitari quæ facimus? Imago enim potest aliquam habere similitudinem. Cæterum hoc non potest implere, quod veritas. Nom et hinc immortalem debemus agnoscere, quod appetit de immortalitate cogitare; desiderat enim post mortem corporis sui nominis famom relinquere, cupit sine fine laudari; et bona conscientia plus est de futuris attonita, ne a posteris maculetur relata. Hinc est quod inter sublimiores constat auctores, quia quid quid dignitate rationis erigitur, mortis injuria non premitur. Adde quod veritas absolute profitetur malis juge supplicium, bonis perpetua gaudia se daturam; 14 non sit fas cum hæsitatione recipi, quod dignatur omnipotens Divinitas polliceri.

Verum hanc immortalitatem animæ, non talem debemus advertere, quæ nullam recipiat passionem; est enim mushilitati obnoxia et mæroribus pervia; sed tamen inter quævis tædia vel anxietates continuationis beneficio perseverat. Singulariter autem immortalis Deus est, singulariter justus, singulariter potens, singulariter bonus, singulariter sanctus. Quoniam licet ista, vel his similia hominibus vel angelis inesse dicantur, nullat nus t men ad ejus altitudinem reverendæ potestatis attingunt. Omnes enim arduæ virtutes in summitate illa plenissimæ atque perfectissimæ sunt, quæ creaturis universis, ipsius largitate pro suo modulo conceduntur.

Nunc sciendum est hæc immortilis anima queniadmodum degere sentiatur. Vivit in se post hujus sæculi amissionem non reflante spiritu, sicut corpus, sed æquali mobilitate, quæ illi attributa est : pura, subt lis, cita, æterna, videt, audit, tangit, ac reliqu's sensibus efficacius valet; non jam ex partibus suis hæc intelligens, sed omnia spiritualiter [ed., specialiter] ex toto cognoscens. Alioquin absurdum est putare minus posse liberam, quam mole brutissimi corporis ingravatam. Talia enim intelligere p sse non dubium est, et angelos et potestates aereas, vel cætera quæ sublimi atque immortali substantia constare noscuntur. Reliquum est ut nunc obnoxiam mobilitati currente ordine doceamus. Atque utinam esset ambiguum, et non facile probaremus, in quam partem frequenter currimus [ed., incurrimus].

Quis autem dubitet, modo nos esse gaudio sublevatos, modo mœrore dejectos; modo pietate mites, modo indignatione terribiles; nunc ad virtutes animos erigere, nunc iterum ad vitia declinare? Alia tenaciter assumimus, alia oblivione respuimus; quod nunc placet, post displicet. Bonorum etiam sermonibus ædificamur, malorum collocutione destruimur; et quantum proficimus cum rectis, tantum deteriores esse novimus cum pessinis. Nam si nos unus rigor, unum propositum contineret, nec boni ex malis, nec beati ex improbis mutabilitatis beneficio redderemur. Sed ut causa varietatis [ms. Aud., veritatls] hujus

evidentius possit agnosci, recordemur (ut dictum est) A vegetetur, et juncta corpori calore suo membra prudentiam non esse nolis immutabilem contribulam; et ideo sapimus, cum divina illuminatione bene gerimus; atque iterum desipimus, cum delictis caligantibus obscuramur [ed., obcæcamur]. Affectio enim, quæ venit et recedit, semper incerta est. Solus omnipotens Deus est, cui hoc est esse quod sapere. hoc est posse quod vivere, hoc est velle quod facere. Et merito, quando universa quæ vere bona sunt non ad illum veniunt, sed ab ipso procedunt.

Quapropter hæc anima, cujus diximus originem, non Intelligenda est pars Dei, ut quidam dementium irreligiosa voluntate puta verunt, quia convertibilis est; neque angelorum, quia carni sociabilis est; neque ex aere, neque ex igne, neque ex aqua, neque ex terra, meque ex eis que mutua complexione junguntur; sed B memoratur. Ipse enim Deus omnipotens solus kabet simplex et propria quædam natura, et ab aliis spiritibus discreta substantia, quam longe subtiliorem aere, et lucidiorem debemus advertere, quando istum vulgariter intuemur, illam vero conditione carnis aspicere non valemus. Hanc speciem naturalis mobilitas semper exagitat ad cogitationes suas communiter explicandas. Hinc est quod per quietem remissi, dum materia nobis fuerit solitæ cogitationis abstracta, necdum intenti ad quotidianas fuerimus solemniter actiones, et res varias nunc falsis, nunc veris inspectionibus somuiamus. Parum est quod sopitis sensibus volatica imaginatione deludimur, dum frequenter etiam vigilantes a nostra contemplatione traducimur. Sæpe enim com nos in oratione magna intentione dirigimus, ludo nescio quo insperatis [ed., inspiratis] C subito cogitationibus amovemur; et ita provenit, ut menti nescio quod adversum suggeratur, quod dispositum non babemus.

Constat ergo animam in hoc mundo instabili et variabili voluntate converti, bonarumque rerum esse amissibilem ac receptibilem, nec uno semper voluntatis suæ rigore subsistere, sed etiam contra propositum suum multiplici se conversione mutare. Nec de illis sumus qui dicunt recolere magis animas ., quam discere usuales artes et reliquas disciplinas; cum et ad interrogata sint paratæ, ubi potucrint intellectu perveniente [ed., interveniente] contingere, ct nova sic audiant, quasi nihil ex eis ante didicissent. Ecce gravida definitio illa jam feta est, ecce in lucem (ni fallor) quæ fuerant clausa, proruperunt. Non est quidquam de proposita complexione derelictum, cujus tales est disciplina, ut id quod intendit, ita explicet atque determinet, ut neque minus, neque amplius aliquid dixisse videatur. Nunc ad substantialem ejus qualitatem sollicitis sensibus accedamus, quam interrogationis vestræ tertinm locum tenere memoramini.

CAPUT III.

De qualitate substantiali animæ.

Qualitatem itaque substantiæ hujus auctores igneam esse dixerunt, propterea quod mobili semper ardore

vivilicet; deinde quod cuncta collestia flammeo referunt vigore constare, non isto fumeo, consumptibili et temporali, sed ex tranquillo, nutritore atque immortali. Hoc neque minuitur, neque crescit; sed in susceptæ originis dignitate jugiter perseverat. Quod ideo finiri nequit, quia nulla ut corpus, aliquot elementorum diversitate concretum est. Unum enim atque simplex habere nescit adver-um; et ideo semper manet, quoniam in essentia sua non habet litem. Sic immortalia cuncta creata dicuatur, quibus spiritualis est concessa substantia. Nos autem lumea esse potius non improbe dixerimus propter imaginen Dei, quam inter conditiones rerum (quantum illi pro modulo suo necessarium fuit) decenter accepisse immortalitatem, et lumen habitat inaccessibile (f Tim. vi, 16), quod supra omnes claritates, vel admirationes sanitas mentis intelligit, sed imago aliquam habet similitudinem. Cæterum hæc lumen habere non potest, quod veritas. Illud autem, quod ineffabile veneramur [ed., veremur] arcanum, quod ubique totum et invisibiliter præsens est, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, una essentia et indiscreta majestas, splendor supra omnes fulgores, gloria super omne præconium, quod mundissima mens et Deo dedita [ed., dicata] potest quidem ex aliqua porte sentire, sed idonce non valet explicare. Nam quenadmodum fas est de illo sufficienter dici qui creaturæ sensu non potest comprehendi?

Egrediamur licet pietate nimia modum anima nostræ, et immensa religione supra nosmetipeos alta cogitatione sileamus, transeamus etiam potestates collectium creaturarum, profundeque tractemus quis sit qui tam magna una jussione, uno momento fecerit : tamen quidquid miramur, amplius est; quidquid sentimus, excelsius, dum ad illam imperspicabilem majestatem mens humana non penetrat. Una ergo ratio potentiæ hujus est venerari, quod investigabilis est; non definitive quærere qualis quantusque sit.

His itaque rebus edocti, lumen aliquod substantiale animas habere, haud improbe videmur advertere, quando in Evangelio legitur: Lumen quod illaminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9). Deinde, quando in cogitatione positi. nescio quid tenue, volubile, clarum in nobis esse sentimus, quod respicit sine sole, quod videt sine extraneo lumine. Nam si ipsum in se lucidum non esset, rerum tantam con-picientiam non habiret. Tenebrosis ista non data sunt. Omnia cæca torpescunt. Istive enim tam violenta sunt lumina, ut enim intueantur absentia. Animæ tamen tunc multo clariores atque immutabiliores efficientur, cum a Dei gratia bonis actibus [ed., factis] non recedunt. Earum enim speculativa virtute multa atque ardua, quæ in arcane naturæ recondita sunt, inspici et comprehendi usu

^{*}Animæ nu la reminiscentia est. Vide Arnobium, lib. 11, pag. 519.

ipso certissimum est. Nune inspiciamus utrum for- A (Sap. xi, 21): et ipsi soli sunt vere nota, qui ea fecit, mas animæ habere credantur, quas incorporeas esse jam diximus.

(Sap. xi, 21): et ipsi soli sunt vere nota, qui ea fecit, qui mira potentia ipsas quoque cogitationes nostras quasi res visibiles intuetur; qui innocentis sanguinem

CAPUT IV.

Utrum anima formam habeat.

Prius seire convenit, definitione majorum, formæ ipsius veracissimam complexionem: formam vero dico, quæ aliquod spatium linea lineisve concludit; et sic facile datur intelligi, si eam possunt animæ suscipere, quas spiritali certum est vigore subsistere. Nam cum omnis forma aut in superficie sit aut in corpore, superficies nonnisi in corpore, corpus vero solidum atque palpabile; ab his autem rebus animam constet manifeste exceptam [ed., exemptam]: residuum est ut formas animæ nullatenus habere pulandæ sint, sed valde infiguratæ atque incorporales in sua qualitate permaneant.

Nec illud moveat quod Apostolus de Christo Domino dicit : Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Philip. 11, 6), etc. thi enim naturam vult intelligi. Cæterum incorporeus Deus, ubique totus, atque incomprehensibilis est, quam potuit habere formam? Illud autem quod in Evangelio legitur (Luc. xvi, 23, 24), post hujus lucis occasum Abrahæ sinibus egentem Lazarum fuisse susceptum; divitem vero flammis adurentibus æstuantem, guttam postulasse unde ejus temperaretur incendium; ideo intelligitur positum, ut humani generis rerum ruinosa præsumptio quid formidare debuisset sgnosceret. Cæterum nec ille lingua locuths est, C quam constat esse corpoream; nec ille digitos habuit, unde cadentibus guttis incendium divitis temperare potuisset. Nam et reliqua in hunc modum suscipienda sunt, quæ a lectione simili continentur. Parum est enim quod de creatura ista memorantur ad consuctudinem humani generis instruendam : ipsum quoque auctorem impassibilem, immutabilem, perenniter uno modo manentem, furere legimus, dormitare frequenter audivimus; non quod talia possint Domino convenire, sed ut res aliquæ ex humana consuctudine facilius compendiosiusque noscantur. Sic animas, nobis informes, formas legimus frequenter accidere.

Solet etiam aliquos permovere, si anima non habeat quantitatem, dum eam constet intra corpus ho- D minis contineri. Sed si definitionem veracissimam quantitatis revocemus in medium, quæ res singulas breviter semper absolvit, facile nobis probata veritas elucescit. Sic enim arithmetici eam compendiosa veritate describunt : Omnis quantitas aut de continuatis constat, ut arbor, homo, et mons; aut de disjunctis, ut chorus, populus, vel acervus, et his similia. Sed cum anima neque de continuaris, neque de disjunctis sit, quia corpus non est, clarum est eam quantitatem penitus non habere; sed ubicunque est, nec formam recipit, nec habere nobis dicenda est aliquam quantitatem. Creatori tamen circumstantias earum et quantitates patere posse credendum est, quia omnia sub mensura, numero et pondere crearit

(Sap. xi, 21): et ipsi soli sunt vere nota, qui ea fecit, qui mira potentia ipsas quoque cogitationes nostras quasi res visibiles intuetur; qui innocentis sanguinem audit clamantem (Gen. iv, 10); ad postremum, qui novit omnia antequam fiant. Tempus est venire ad virtutes morales, quæ sunt ambiendæ divitiæ; et revera pretiosus census animarum, quas Græci ἀρετος vocant, quibus contra immunditiam corporalem suam nititur bona conscientia vindicare puritatem.

CAPUT V.

De moralibus virtutibus animæ.

Primum adversum prava vel iniqua justitiæ munimen objectum est; cujus, ut veteres definire voluerunt, talis noscitur esse complexio. Justitia est habitus animi, pro communi utilitate servatus, suam cuique tribuens dignitatem. 632 Contra confusa et incerta prudentia utiliter adhibetur. Prudentia vero est rerum bonarum et malarum verax scientia. Contra adversa vel prospera remedialis opponitur forti:udo. Fortitudo autem est considerata periculorum susceptio et laborum firma perpessio. Contra igitur illicitas et voluptates fervidas moderatrix nobis temperantia suffragatur. Temperantia quippe est adversus libidinem atque alios non rectos impetus animi firma et moderata dominatio. His igitur munitionibus divina opitulatione concessis, velut quadruplici thorace circumdata, in hoc mundo mortifero salus anima custoditur; nec potest a vitiis adiri, quæ tanta meruit tuitione vallari.

Sed hoc virtutum quadripertitum decus, trina (ut ita dixerim) parte completur. Prima est contemplatio, que aciem nostre mentis extendit ad res subtilissimas intuendas. Secunda, judicialis, que discretionem boni malique rationabili estimatione pertraetat. Tertia, memoria, cum res inspectæ atque deliberate in animi penetralibus fida commendatione reponuntur; ut quasi in quodam conceptaculo susciplamus, que frequenti meditatione combibimus. Vestiaria nostra cum fuerint plena nihil capiunt: hoc thesaurarium non gravatur oneratum, sed cum multa condiderit, sciendi desiderjo plus requirit. Tetigimus supradictas partes quasi harmoniam trichordem. Tali enim numero delectatur anima: ipso etiam noscitur gaudere Divinitas.

Solent commovere aliqui subtilissimas questiones dicentes: Si Divinitas perfectas et rationabiles animas creat, cur aut posito sensu vivunt infantes, aut juvenes inveniuntur excordes? Sed quis non intendat animas parvulorum imbecillitate corporis, nec officia sensuum, nec ministeria posse explicare membrorum? Ut si ignem angusto vase concludas, altum (ut illius moris est) nequit appetere, quia eum arctissimum obstaculum constat operire. Tunc enim uni zuique rei facultas sua videtur suppetere, cum alli nibil contrarium prævalet impedire. Sic et stultis juvenibes obviat, quod aut imparilitate partium, aut crassitudiue humorum materni uteri vitio suscepto, anima inepta nimis habitatione [ms. And., hebetudine] deprimitur, et vim suam cuercere non prævalet

meconvenientis domicilii sede præpedita; quod stultis A necessarium sentit. Secunda, retentoria, assunpta accidere hodieque conspicimus, quos Græci μωρίωνας vocant. Nam ut de usuali quoque dicamus eventu-, quam multi morbis accedentibus, aut onerato cerebro, aut præcordiorum stupore confusi, acumen solitæ sapientiæ perdiderunt! Quanti etiam momentanea læsione mutati sunt? Nam et ipse qui celeberrime sapiens habetur, copioso prandio refertus, quam facile in crapulam dilapsus obtunditur, ut virum illum prudentissime disserentem, difficile vel vivum credas, quem se nec movere posse conspicias! Unum tamen certissime scio, sapientes nimis selicissimos sieri, qui misericordia Domini a talibus adversitatibus redduntur alieni. Forte sint et aliæ causæ, quæ rationabíli animæ ad motus proprios explicandos adversum ire videantur.

Cæterum animæ nec crescunt cum parvulis *, nec fatuis aliæ varia discretione tribuuntur; sed sicut immortalitatem jugiter sumunt, ita et rationales esse generaliter sentiuntur. Parvulis enim ratio crescit longa meditatione, non anima. Nunc ad reliqua currente ordine transcamus.

CAPUT VL

De naturalibus virtutibus anima.

Virtutes animæ naturales quinquepertitas veteres esse voluerunt. Prima est in utraque parte sensibilis, que nobis tribuit intelligentiæ sensum, per quam [ms. And., quem] omnia incorporalia varia imaginatione sentimus : facit'etiam corporales vigere sensus, id est, visum, auditum, odoratum, gustum et C tactum, quo dura et mollia, lenia asperaque senti-

Secunda, imperativa, quæ jubet organis corporalibus motus diversos, quos implere decreverit : hoc est, transferri de loco ad locum, voces edere, membra curvare. Hi c exempli causa posuimus, ut in his similia dixisse videamur.

Tertia, principalis, cum ab omni actu remoti, in otium repenimur, et corporalibus sensibus quietis profundius aliquid firmiusque tractamus. Hinc est quod ætate maturi melius sapere judicantur : quia senescentibus membris et corporalibus sensibus mollitis. proxima [alias, pro maxima] parte in consilium transenut : ubi dum mens amplius occupatur, robustior virtute adunationis efficitur. Sed iterum desipiunt, p cum nimia debilitate deponuntur : quoniam datum est animabus ad tempus suorum sequi corporum necessilates.

Quarta, vitalis, id est calor animi naturalis, qui nobis propter suum fervorem moderandum, auras æthereas hauriendo atque reddendo, vitam tribuit et salutem.

Quinta, delectatio, hoe est appetitus boni malique, quem sub jucunditate animus concupiscit.

Ecce iterum quadripertita subdivisione ad sustentationem corporis explicandam, pars ista refunditur. Prima est attractiva, rapiens de naturali, quod sibi retinens, donec ex his utilis decoctio procuretur. Tertia, translativa, quæ accepta in aliud convertit atque transponit. Quarta, expulsiva, quæ ut natura fiat libera, sibi nocitura depellit. Solvimus (ut datum est) quasi alium nodum; inclinavimus velut sextum collem; ut disticultatis cacumine deplanato, inossense ad reliqua gradiamur. Nunc ad originem animæ, queniam dissicultatibus plena est, cautissime veniamus.

CAPUT VII.

De origine animæ.

Legimus (Gen. 11, 7) in conditione rerum, mox et de limo terræ corpus effectum est, statim Dominum insufflasse, factumque esse Adam in animam viventem. Insuffiavit enim, dictum est, ad exprimendam operis dignitatem, ut agnosceretur aliquid eximium. quod ejus ore prolatum est. Cæterum hoc significat insufflatio ejus, quod mandatum et jussio. Nam insussare quemadmodum potest, qui neque spiritum resolvit, neque buccas habet, quæ constat esse c .rporea? Hoe nonnulli secuti dixerunt, mox ut semen humanum coagulatum fuerit in vitalem substantiam, ill co 633 creatas animas corporibus dari discretas atque perfectas. Medendi autem artifices quadragesimo die humanum atque mortale pecus animam dicunt accipere, cum se in utero matris coeperit commovere.

Opinione quoque fertur aliquorum, quod Creator ille potentissimus, sicut de corpore nostro semen carnis educit, ita et de animæ qualitate animam novam posse generari; quatenus originalis illius peccati. quod catholica confitetur Ecclesia, per traducem delicti rea possit ostendi, nisi dono baptismatis fuerit absoluta. Nam quemadmodum infans, qui peccandi non habet votum, reus debeat ullatenus inveniri, nisi aliqua ratione in ipsa origine animæ culpa videatur esse transfusa? Unde Pater Augustinus, religiosissima dubitatione [ed., devotione] laudandus, nihil temere dicit esse firmandum, sed in ipsius esse secreto, sicut et alia multa, quæ nostra non potest nosse mediocritas. Hoc autem veraciter fixeque credendum est, et Deum animas creare, et occulta quadam ratione justissime illis imputare, quod primi hominis peccato tencantur obnoxiæ. Melius est enim in tam occultis causis confiteri ignorantiam, quam periculosam assumere fortassis audaciam, cum dicat Apostolus: Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit (Rom. x1, 34)? Et iterum: Ex parte enim scimus, et ex parte prophetomus (I Cor. xIII, 9).

Sed quoniam in hunc locum tenor nos disputationis adduxit, ut animas reas per traducem peccari generaliter esse diceremus, convenit animam Christi Domini in medium deducere, ne quis calumniosa intentione perversus, simili eam putet conditione constrictam. Audiamus igitur originem ejus sanctæ [ed., sanctam] Mariæ semper Virgini digno præcone

[&]quot; Vide Tertullianum, lib. de Anima.

superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi a; proplerea quod nascelur ex le sanctum, vocabilur Filius Dei (Luc. 1, 35). Quis, rogo, in hac majestate nascendi aut originalis peccati credat esse culpam, aut profauam aliquam carnis suspicetur offensam? Absque peccato sine dubio venit, qui erat omnium peccata soluturus, conceptus mystico inspiramine, natus ex virgine. Nihil de Adam traxit qui ut Adæ malum vinceretur [ed., solveretur] advenit. Funis ille longissimus quo nos ligabamur, abruptus est; torrens qui nos rapiebat, ibi siccatus est. Jura sua mors perdidit, dum conditio nostra vitam Redemptoris accepit. Nam primus homo posteris transmisit exitium: veniens Christus Dominus credentibus contulit regna coelorum. Per istum enim reparat B amissum statum, qui b per illum perdiderat meritum. Natus in gloria, conversatus sine macula. Quid potuit de illo trahere, quem contraria venit actione destruere? Sanctæ origini vita sancta respondit. Qui sine peccato est genitus, nulla est mundi labe superatus. Suscepit verum hominem natura, non vitii. Respuit quod protoplastus deliquit, et assumps t hominem purissimum, quem creavit: non peccatum suscipiens, sed carnem peccati sine aliqua injuria pollutionis assumens. Suavis quidem nimium mihi facta digressio est, dum suspiciones improbas amovere contendo. Sed dum ad aliud tendimus, hic [mss., hine] dicere multa non possumus. Restat nune ut ordinem et propositum prosequentes, de sede animæ dicere debeamus.

CAPUT VIII.

De sede animæ.

Quidam sedem animæ, quamvis sit in corpore toto diffusa, in corde esse voluerunt, dicentes quod ibi purissimus sanguis et vitalis spiritus continetur, ut [ms. Aud., et] inde etiam cogitationes sive bonas sive malas exire confirment; quod animæ virtutem operari posse non dobium est.

Plurimi autem in capite insidere manifestant (si fas e-t cum reverentia tamen dicere) ad similitadinem aliquam Divinitatis; quæ licet omnia ineffabili substantia sua repleat, Scriptura tamen cœlo insidere confirmat. Dignum enim fuit ut arcem peteret, quæ se noverat cielesti operatione sublimem; et tali loco præ cæteris versari, unde reliqua membra debuissent competenti regimine gubernari. Nam et ipsa figura capitis sphæra [ed., sphæroides] pulcherrima est, in qua sibi immortalis atque rationalis anima dignam faceret mansionem. Certe corporalia videamus. Ignis iste mortal's semper tendit ad summum, et quod habet subtil ssimam naturam, ad superiora sine dubitatione festinat. Sunt et alia hujus credulitatis indicia. Nam cum medendi peritissimi testam capitis bumani. gravissima percussione confractam, in soliditatem pristinam revocare con:endunt, membranam qua

D. Cyprianus, lib. de Nativitate Christi: Spiritu sancto obumbrante incendium originale exstinctum est, elc.

fuisse prophetatam. Ait angelus : Spiritus sanctus A teneritudo cerebri communitur, a sanguinea face detergere cupientes, frequenter attingunt; quæ statim ut tacta fuerit, in tantum stuporem homo pervenit, ut vel percussus alibi graviter, sentire non possit; sed mox iterum, ut se manus a cerebri impressione suspenderit, ad intellectum consuctudinarium redit, vocem sensumque recipiens, quid de seipso jam agatur agnoscit. Quod in aliis utique membris non probatur accidere, quamvis immanium vulnerum foveis [ms. Aud., in magnam vulnerum foveam] excaventur. Additur etiam quod et sano corpori ad hanc rem pertinentia non minima signa proveniunt. Nam cum suerit aliquis nimia indignatione flammatus, animumque suum æstu cogitationis accenderit, non fluctu viscerum, non pectoris commotione vexatur, sel statim capitis dolore percutitur; ut illic videatur anima fatigationis signa reliquisse, ubi magna visa est virtute contendere. Ibi etiam sieri absolute sentimus animæ nostræ quosdam fluctus, quosdam impetus grandiores, ut ante oculos nostros veniant, quæ absentia nullus ignorat. Tendimus quidem vigorem animi in diversas partes multasque regiones, et phantastica imaginatione ad capicis nostri judicium perducitur, quod per diversas mundi partes cognoscitur exquisitum. Denique oculos nostros defigimus omnino cogitantes, aurium sensus obstruitur, gustus cessat, nares ab odoratibus vacant [ms. Aud., non odorantur], lingua non habet vocem, et multis modis per talia signa cognoscitur anima in suis quodammodo cubiculis occupata. Ilæc C ergo, ut putatur, in edito constituta, quasi pro tribunali sedens, appetitorum suorum noscitur esse moderatrix, boni malique judex, ambigua discernens, noxia respuens, cum tamen 634 ei gratia Divinitatis infulserit.

> Fuit quidem in primo homine beatitudo naturalis, liberi arbitrii potens, et inviolata sententia; sed infelici transgressione deceptus, diabolica fraude p rdidit, quod posteris traditurus acceperat; et ideo ad nos transmittere non potuit quod amisit. Inde propagatus interitus, inde humani generis nutrita defectio, inde ignorantia rationi contraria, inde noxiza curæ, inde pænitenda consilia, inde obscurata cognitio, turpe desiderium, justitiæ neglectus, inde mille criminum lapsus, et plura nobis cum pecoribus communia, quæ Divinitas fecerat esse discreta.

> Prænuntiat enim nobis (proh dolor!) solis discessio serenitatis adventum, futuras tempestates ventorum commotione dignoscimus, venturam seculis ubertatem temporum ratione colligimus, lætitiam nebis interdum ignari [ms. Aud., ignoratam] animi præsagitione promittimus. Sed quid tale ignorare potuisset anima, si ejus fuisset dignitas custodita? Depressa est juste ad ignorantiam, quæ scire voluit contumaciter vetita. Modo enim signis aut conjecturis sapit aliqua, quæ sine labore seire potuit universa. Illud

b Ms. And., amissa statuta. Ed., anima statum. quæ, etc.

tamen sancia conversatione purgata, Divinitatis A nostra in magnum ministerium [ms. Aud., mysteaux.lio recipit, quod insidiis decipientis amisit. Illuminata videt a Creatore, quæ fuscata non potest a semetipsa cognoscere. Narrata sunt de anima, quanta probentur esse concessa. Sed convenit ut de ejus templo dicamus: quoniam illa imago Dei non patitur ut corpori deformi conjuncta esse videatur.

CAPUT IX.

De positione corporis.

Procerum animal et in effigiem pulcherrimæ speculationis erectum, ad res supernas et rationabiles intuendas, cujus harmonica dispositio ingentia nobis sacramenta declarat. Imprimis caput nostrum sex ossibus compaginatum, in similitudinem cœlestis concavum] formatum est; ut senarium illum perfectissimum numerum sedes nostri cerebri, in cujus organo sapimus, contineret. Hinc et oculi, quasi sacrorum Testamentorum pulcherrima duo volumina [ed., lumina] collocantur; ad quorum similitudinem omnia nobis combinata descendunt, ut aures, nares, labia, brachia, latera, crura, tibiæ, pedes. In hac enim mystica dualitate compago totius corporis continetur; et sicut illa Testamenta ad unum respiciunt, unum saplunt, ita hæc officia in unam se convenientiam operationemque conjungunt. Sed hæc tamen parilitas, pulcherrima distributione consociata, alterutrum sibi mulual ornatum.

Sunt etiam singularia in medio constituta, ne in unam partem præjudicialiter vergentia [ed., urgen- C. tia], alteram competenti decore nudarent, nasus, os, guttur, pectus, umbilicus, et genitalium virga descendens, quæ laudabilia et honoranda monstrantur, quando in medio collocata consistunt. Capiti autem nostro, quod sensus capit universos, recte cervix quasi quædam columna supponitur, docens nos religionem sauctam in unam fidei consistere validissimam firmitatem. Lingua quoque, vocis nostræ decentissimum plectrum, data est ad sermonum nostrorum convenientiam temperandam, ut nos articulata verba ab animalium confusione distinguerent. Nec illud videatur incassum, quod uni gutturi duæ serviunt digestiones, scilicet, ut omnis intellectus prudentis animæ, quasi cibus acceptus, et rationis calore decobus tractatibus explicetur. Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia), corporis humani forma se prævalet vindicare, robustus illi thorax brachiaque concessa sunt, ut illatam injuriam manu defenderet, et objectu pectoris [ed., corporis] quasi quodam clypeo vindicaret. . Genitalia vero

· Genitalis membri dignitas. Vide Gregor. Nyssen. de Fide, Lactantium lib. de Opificio Dei cap. 13. Queri satis est homines impios ac profanos summum nefas admittere, qui dignum et admirabile Dei opus, ad propagandam successionem inexcogitabili ratione provisum et effectum, vel ad turpissimos quæstus, vel ad obscenæ libidinis pudenda opera convertunt, ut jam nibil aliud ex re sanctissima petant, quam inanem et

rium] quis dubitet attributa? Unde, præstante Deo. hominis reparatio secunda procedit : unde mortales nesciunt habere defectum, quando, personis percuntibus, genus noscitur servari posse continuum. Decorum membrum, si non fuisset turpi libidine sordidatum. Quid enim illo pretiosius esset, si inde humanum genus sine culpa descenderet? Sic omnia præconialia cre la sunt, si peccatis polluentibus non reddereutur obscena.

Hoc autem corpus animatum quinque sensibus administratur ac regitur; qui licet sint communes cum belluis, a nobis tamen rationabili judicio melius distinguuntur atque complentur. Primus corum visus est, qui aere illuminato colores recipit corporales, et sphæræ rotunda concavitate [ms. Aud., rotundæ R in eis suas proprietates agnoscit. Aspectus enim est (ut veteres definire maluerunt) vis animæ spiritalis. egrediens per oculi pupillam, res non adeo longinquas attingens, sed ad quas poterit pervenire, dijudicans: illud videns, ad quod destinatur ut videat. Nam si de interioribus suis oculi viderent, etiam seipsos sine dubitatione conspicerent. Hoc etiam Pater sensit Augustinus. Secundus auditus est, qui concavis et cochleatis auribus sonos accipit, aeris verberationibus concrepantes, ratione dijudicans quid sit auditum. Tertius odoratus est, qui diversos odores assumens, vim redolentium corporum, quasi quodam invisibili fumo naribus suscepto, competenti aspiramine perpendit. Quartus est gustus, quo multarum rerum saporem palati dijudicatione cognoscimus. Quintus est tactus, qui etiam cunctis membris communiter noscitur attributus. Elegantior nobis in manibus est, quæ singulariter datæ sunt ad multas cogitationes nostras communiter [ms. Jur., comiter] explicandas. Altera enim per illas evenit firmior memoria; nam quod oblivisci possumus, istis scribentibus sine labore retinemus. Hæ sunt diversarum artium opifices, et pene totius nostræ operationis effectus. Nam quid prodesset sensum aliqua facienda concipere, si hæe laborio-a manus non probaretur implere? Nec illud arbitror prætereundum, quod pedes nostri manusque denaria digitorum quantitate formantur b, ut cursus vitæ nostræ atque operatio sacramenta cœlestis Decalogi contineret : ne præter legem 635 Domini aut cogitare aliquid, aut agere deberemus. Facies ipsa proctus, per gemina Testamentorum itinera competenti- p dentiæ patefacit indicia; in effigie nostra exeunt occuitæ cogitationes, et ex hac parte cognoscitur qualis intus animus voluntasque versetur a.

> Vultus signidem noster, qui a voluntate nominatur, speculum quoddam est animæ suæ : quia qu d substantialiter non cernitur, per hujus habitum evidentissime declaratur. Quanta possint de membris

> sterilem voluptatem. Adde locum Deuteronomii

Tale est illud quod scribitur in Symbolo fidei Judæorum, p. 50, affirmativa esse Mosis præcepta 248, quot hominum membra, id est ossa a medicis numerantur: et negantia esse 365, qui numerus est dierum

[.] Ms. Aud., quales intus anima voluntates volutet.

eius roliquis dici! Cur triginta duobus dentibus gin- A licet earum substantia una esse videatur, longe tagivarum nostrarum ordo clavatus sit? Quare cervix nostra septem nodis, spina viginti tribus spondylis colligatur? Costæ viginti quatuor radiis pro viscerum desensione sectantur: ne teneritudo illa interaneorum importuna facillime læderetur injuria? Nervi quam congrua dispersione corpus omne contineant, Quomodo venæ nutribili sanguine competenter irrigent membra? Quemadmodum ossa nos medullata corroborent? Cur unquibus nostris commune sit jugiter crescere cum capillis? Quam decore, quam utiliter carnes nostras vestiat cutis, ut nec humor internus turpiter defluat, nec pu'chritudo coloris subducta venustate depereat?

Sed cum membra singula diversa corpori præbere videantur o'ficia, aliudque nobis sublime, aliud me- B enim dementia est illum colere quo melior est, et diocre, aliud sit in ultimo constitutum, in tantam complexionis gratiam convenerunt, ut omnia sint [ed., sibi] necessaria, omnia probentur accommoda, sicut Apostolus ait, cum Ecclesiam Dei studio charitatis adunaret: Non potest dicere oculus manui: Non es mihi necessaria; aut iterum caput pedibus : Non desidero operam vestram; sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt; el quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus (I Cor. x11, 21, 22, 23). Deus enim ita temperavit corpus atque distribuit, ut membra inter se mutuis adjutoriis indigerent.

Sed hoc, propter nimiam prolixitatem in summam dictum, abunde sufficiat, nullum corporale animal in tantam mysteriorum significationem fuisse forma- C tum. Debuit enim consilio summo fieri, quod videbatur rationabili animæ esse conjungendum. O summi opificis creatura mirabilis, qui sic humani corporis lineamenta disposuit, ut si primi hominis non esset peccalis gravantibus onerata, magnis muneribus non fuisset exuta! Qualia enim meruit tunc habere libera, quæ nunc tot bona noscitur retinere damnata? Verum ista caro, quamvis diversis vitiis appetatur, multisque vulneribus lacerata subjaceat, ipsa tamen est quæ cœleste Psalterium canit, quæ gloriosos martyres facit, quæ conditorem suum visitata promeruit, qua ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit : merito jam spiritalis futura creditur. quando et hic mortalis tanto munere perfuncta gloginali delicto peccatis quotidianis obnoxia, jejuniis, eleemosynis, assiduisque orationibus divina se suffragante gratia componit : sic emundatis sordibus peccatorum lucidam præparat mentem, ut suum suscipere mercatur auctorem. Fit Dei templum, quæ se criminibus non concessit hospitium a. Credo divina miseratione provisum, ut corpus subderet anima, animam sibi, totumque salubriter ad Deum respiceret Creatorem b.

Peractis bis quæ dicenda fuerunt, congruum videtur de animarum signis indiciisque disserere : quia

men disparibus qualitatibus segregantur. Ac primum dicamus quemadmodum malorum hominum consuctudo moresque declarentur; quatenus quos interius videre non possumus, quibusdam indiciis extrinsecus approbemus.

CAPUT X.

De cognoscendis malis hominibus.

Omnes igitur animæ sine recta fide teterrimæ sunt, ut philosophorum, qui non Creatoris legem, sed humanum potius errorem sequentur; et quamvis doctores videantur esse mortalium, et se disciplinarum cotibus [ms. Aud., cautibus] nitantur abstergere. superstitionis tamen ærugines non declinant. Qualis oredere præstare posse qui sibi non prævalet subvenire? Nihil enim cuiquam prodest vitasse noxias cupiditates, enervatam non amasse luxuriam, deceptricem fugisse fallaciam, alienum se a terrenis vitiis effecisse; quia necesse est laboret incassum, qui remuneratorem bohorum omnium sibi reddit infensum. Cuius enim præceptis obediet, si latorem legis ignoret? Graditur sine via, respicit sine lumine, cogitat sine sapientia, currit veloci gressu, nec reperit ad quod venire disponit. Hi possunt ad præsens florere, sed fructum non probantur inferre, quia gratia eorum non in radice viguit, sed in foliorum se tautum ostentatione jactavit [mss., jacuit].

Nam et illi in eadem parte sunt, qui, etsi recte credunt, fædis tamen sceleribus polluuntur : quonism cum se gravibus peccatis connectunt, a Creatore dissolvunt. Tunc immortalis anima fit mortua tenebris suis: incipit amare quod perit, incipit odisse quod vivit; virtutes odit, vitia semper affectat, et lamentabili obscuritate fuscata, rationem mundissimam nen habet, quia in gurgitem se perversitatis immersit. mox an antiquo hoste captiva [ed., capta], ad vitia præceps agitur, et per corporis illecebras sumit de ejus obnoxietate victorias. Est enim ægra et peccatis semper anxia: ipsa se condemnans, quam nullus accusat: ut merito mors vitalis, ac vita mortalis, talibus provenisse dicatur. Hanc si miserator ille rexpexerit, oculumque mentis corporeis excessibus obcæcatum fuerit illuminare dignatus, ad liberatririatur. Sie enim ista magna quidem natura, sed ori- D cem pœnitudinem trahit, evadendi donat effectum, quæ pereundi primitus videbatur habnisse desiderium. Tunc felicior, cum fleverit; tunc celsior, cum se prostraverit : lacrymis reparat quod gaudendo perdiderat; et quæ ad hostem voluptatibus invitata pervenit, ad salutarem Dominum prosperrime coatristata festinat. Sed quamvis eas non sit fas hominibus intueri, tamen evidentibus indiciis suas qualitates aperiunt; ut et illas possimus advertere, de quibus aliquid non probamus audiisse.

Malis nubilus vultus est in qualibet gratia corporali; mæsti etiam, cum lætanter agunt, cum paulo post

^{*} Ms. And., quem antea pro criminibus non meruit habere hospitem.

Ms. Aud., tolumque reciperet creaturam.

pomiteant, deserti impetu voluptatis suze, subito in A carceribus lette sunt; et inter hee jure secula illis ristitiam redeunt; oculi interdum, sapra quam necesse est, commoventur; iterumque cogitantes infixi sunt, incerti, vagi, fluctuantes, ad omnia trepidi. de, cunctorum voluntate suspensi, curis anxii, suspicionibus inquieti; aliena 636 de se judicia sollicite perscrutantur, quia dementer propria perdiderunt: quærendo mundanam vitam, calamitatem infernæ mortis incurrunt; et dum lucem temporalem avide eupiunt, tenebras perpetuæ noctis aequirunt. Relationes suas inexplicatas sæpe derelinguunt; saltu quodam ad aliud transferuntur: cum nihil agant, semper cos æstimes occupatos; formidolose vivunt, etiam cum nullius insecutione vexantur : pœna est illis conscientia sua, et a se sustinent omnia, cum acerbus [ms. Aud., acerrimus] est, nisi cum suavissimis inhalationibus superstites condiuntur. Necesse est enim ut odore delectetur peregrino, qui offenditur proprio. Veniamus ad illas sanctæ Trinitatis fideles animas, que prædicatam retinent aposto icam disciplinam, et in gloriosissima voluntate constantes, revera similitudinem supernæ servare probantur imaginis [ms. Aud., supernam... in imaginibus].

CAPUT XI.

De cognoscendis bonis kominibus.

Sanctarum igitur animarum et in ista communi vita magna jam virtus est. Nam carnem illam expugnatricem humani generis per quietem debellant, et victrices sui sunt, dum studentes constantize [ms. C Aud., conscientiæ] vivo corpori mortem delectantur insigere. Væ autem carni quæ hic superata non fuerit; nam quæ in hac conversatione vincitur, illic sine dubio coronatur. Vir denique fixus, purus, innocuus, omnes laudat, se semper accusat, et cum placeat universis, sibi soli displicet. Nimia enim magnitudo est suam intelligere parvitatem; nec prævalet hæc nosse, nisi cui jam cœperint divina patescere. Hi tantum expeditius ad superna volunt, quantum se onerosius in humana conversatione castigant. Imperant corpori, quia famulantur auctori, et dum se exiguos cognoscunt, ad culmen magnæ perfectionis evadunt. Nullum lædere cupiunt, læsi semper ignoscunt. Charitatem et illis impendunt, qui cos scelerato odio per-

Tales animæ (Domino præstante) etiam noxiis spiritibus imperant; et illi, quos mundus patitur infestos, a creatura minore superantur. Adhue in corpore positæ, fortiores sunt angelis malis; adhuc indutæ carne jubent potestatibus aereis; et quorum tentationibus non cedunt, eis divina virtute dominantur. Istæ enim immortales proprie sunt dicendæ. quas nulla pænitudo discruciat, nullus mæror affigit, quæ sibi nequeunt [ms. Aud., non quærunt] reputare, quod probantur existere. Inopia ditescunt.

obediunt, quia semper bonos sequentur: contra persecutores fortiore semper eriguntur audacia a, quando finis lucis illis principium est bonorum; et in æterna beatitudine recipiunt, quod in temporali conversatione gesserunt. Sic sanctorum animæ adhuc in isto sæcu'o commorantes, dum longa sint habitationis contrarietate districtæ [ed., distractæ], tamen bonis angelis videntur esse concives, et jam ex magna parte consortes.

Moyses enim (Exod. xiv, 22) per maria terrenum iter aperuit, aquarum domicilia siccis pedibus transmeavit; et tam magni fluctus quasi latere utroque constructi, in speciem rupis peregrina soliditate riguerunt.

Meruit Elias ne plueret : obtinuit etiam ut se deab aliis gravia nulla patiantur : corum et ipse odor B sideratus imber effunderet (III Reg. xvii, 1, et Jac. v, 17); et unus homo beatis supplicationibus egit quod generalitas, cum suspenderetur, impetrare non meruit. Istis enifi, qui se cœlesti conversatione mundificant, virtus supernæ miserationis conceditur . quam homo propter originale vitium habere non potest. Cum creati per mundum transeuntes, majestari semper affixi sunt : quibus tam assidue præstantur magualia, ut plane videantur esse miracula.

> Elisæus discipuli sui oculos cœlestem militiam non yidentes aperuit, exercitus bostium cæcitate percussit (IV Reg. vi, 17). Ademeriant nonnulli flammis incendia; vitalem calorem frigidis cadaveribus reddiderunt; leones feroces ad sepeliendum corpus convenire fecerant, et in vicem ratis homines legimus vexisse crocodilos; liquorem converterunt in duritiam silicum; latices jusserunt manare de siccitate saxorum; illæsis vestibus prunas acceperunt; propriis plantis jusserunt ambulare claudum; solem praceperunt stare celerrimum. Humano verbo facta est naturæ diversitas; et in tantam gratiam sunt recepti, ut et ipsis potuisset famulari, quod servire mundus mirabatur auctori.

> Ouid iam de imperio vocis dicamus, quando et vestis eorum tac:a effectum sospitatis attribuit, et apostolici umbra corporis periculum mortis exclusit? Sic abundantia meritorum et per illud videbatur sanare, quod constat in se substantiam non habere. Talis anima absolute sentitur, etiam cum ejus existentia non videtur.

Hilaris illi semper vultus est et quietus, macie validus, pallore decoratus, lacrymis assiduis lætus, promissa barba reverendus, nullo cultu mundissimus. Sic per justitiam mentis de rebus contrariis redduntur homines pulchriores : oculi læti et honeste blandi : sermo veriloquus, bonorum pectorum penetrabilis, cupieus amorem Dei omnibus suadere, quo plenus est : vox ips : mediocris , nec debilis vicino silentio, nec robusto clamore dilatata [ed., robusta clamore dilatato]: asperitate non frangitur, accidentibus [ed., accedentibus] gaudiis non movetur: mo-

Ms. Aud., inter hac tamen jure Deo obediunt; et quia semper bonos sequuntur contraria persecutiones, fortiori semper eriguntur audacia.

b Ms. Aud.: Iste enim quæ se... Virtutes superna miseratione consequuntur.

lium virtutum; cujus ora se nequeunt immutare, dum semper probantur studere constantise. Gradus quoque ipsius nec tardus conspicitur, nec velox: nullum propter seipsum videt, nulli a propter alterum parcit. Suasor recti, sine arrogantia docens, cum humilitate liber, cum charitate districtus; ut tam grave sit eum deserere, quam invitum est ab ipsa quoque vita discedere b. Amator salutiferi secreti existens, nulla libidine sauciatur, contentione nulla succenditur, superbia non inflatur, invidiam non habet, fratrum nulli loquitur quod pæniteat, nil audit absurdum. Multam turbam vitiorum Domini 637 certamine [ed., sine certamine] vincit, quando solitudinis gratia suffragatur. Tunicam postremo odoribus; fragrat, super divitis Indiæ pigmenta transcendens; Agnoscitur in illo humanum corpus habere a: omata sua; scilicet, dum nulla crapulatione distenditur, in odores non exsudat acerrimos. Facile est advertere, quem superna potentia dignatur invisere. Nam et ipse quoque animus noster mox gaudet ad talem, et non admonitus intelligit, quem cœlesti inspiratione cognoscit.

Verum hæc in sexu validiore non adeo miranda sunt. Quis autem digne sufficiat virginum ac viduarum maximas explicare virtutes, quæ sic ad præcepta Dei sancto amore rapiuntur, ut et magnæ patientiæ se vigore discrucient, et ad martyrii coronam, victa carnis insirmitate, perveniant? Locuti sumus multa de anima, diximus etiam de corpore nostro quæ visa C in causarum pereneium ratione cogitare. Nam et tasunt. Tendamus nunc aciem mentis in futuras retributiones. Convenit enim ut postquam se creatura cognoverit, ad Creatorem suum pura mente festinet.

CAPUT XII.

Quid animæ post mortem agant, et de spe futuri sæculi.

Quæratis forsitan post hoc sæculum animæ nostræ quid agant, qualesque permaneant? Respondemus ut diversa lectione collegimus. Mors est animæ corporisque ficia resolutio, id est vitæ hujus absentia. carnis desideria vel necessitates prorsus ignorans. Nam com fuerimus hac luce imperio Creatoris exuti, simul corporis appetitiones et imbecillitates amittimus. Non enim ulterius labore frangimur, non cibo reficimur, non jejunii diuturnitate quassamur; sed in animæ D tricabilis et æterna combustio. nostræ natura jugiter perseverantes, nihil boni malique faciemus, sed usque ad tempus judicii, aut de præteritorum actuum pravitate mæremus, aut de operationis nostræ probitate lætamur. Tunc autem recipiemus factorum omnium plenissimum fructum, quando voce Domini aut repudiati fuerimus, aut ad regnum perennitatis admissi. Hanc igitur mortem in ista vita pene quietus somnus imitatur, quando sæculi istius desideria cuncta ambitumque deponit; et

ribus vultuque unus est : templum sanctum, domici- A quidquid hie agitur tranquillus animus sopore mentis ignorat.

Nam dum corpora sexum summ [ed., sensus suos] die resurrectionis in illa celeritate qua sunt omnia creata, receperint, quæ erit calamitas miseris in æternum cruciari, nunquamque deficere? Ita enim perpetuæ pænæ tradentur, ut infauste semper existere comprobentur. Dolor sine fine, pæna sine requie, afflictio sine spe, malum incommutabile. Sic enim varietas [ms. And., veritas] vitiosa punitur, ut ejus damnatio nullatenus immutetur. Miserrimi omnium et perdendo quod diligunt, et jugiter patiendo quod nolunt. Ævum sine dulci vita, mors sine remediabili fine, civitas sine lætitia, patria exosa, amara domicilia, cœtus tristium, turha lugentium; et quod super suam, quantitis more cutis una sit, suavissimis implet B omnes confusiones deterius est, illos ibi torqueri secum posse cognoscunt, quos decepti numina crediderunt. In ipso tamen supplicio pro meritorum qualitate diversitas est. Nam et distans beatitudo bonos continet, et impios dispar pœna constringit. Ætas plane omnibus una atque perfecta futura est. Nam quemadmodum ibi erit minor, ubi non crescitur? Aut quare senex, ubi non desicitur? Mutabilitates ista ad interitum tendunt. Unum est quodennque perpetuum.

> Ex hoc igitur quasi vasto flumine quidam videtur rivulus turbidus altercationis exire, si jugi posnæ concedatur æternitas; dum consumptio viz substantiam permittat existere, quam nullo se permittit tempore reparare. Sed istud omnino superfluum est lis pœna e esse potest quæ torqueat, non imminuat : et talis substantia quæ sensum doloris augeat, non defectum mortalitatis incurrat. Ipsa denique anima nostra quantis hic cruciatibus afficitur, cum tamen mulla defectione solvatur! Montes d quoque nonnulli quam nimio torrentur [ms. And., torquentur] incendio, et tamen inter flammas suas stabiles perseverant! Salamandra incendio reficitur, et ignis calore reparatur. Vermiculi quidam aquis æstuantibus nutriuntur. Sie dat istis victum, quod allis minatur interitum. Quod si inter has mortales materias talla nos exempla corroborant, quid de illa æternitate credendum est, ubi mortalem non invenit, quem pœna consumat? Erit ergo miseris conflagratio inex-

> Bonorum autem dona quis dubitet esse perpetua, cum se cognoscunt lætitism percipere, et ulterius tristitlam non timere; mereri gaudium, quod norunt esse continuum? Illic animus sua prospera non pavescit, sed exsultationem propriam semper retinet in æternum cogitata [ms. Aud., cognita] prosperitas. Advertunt enim beatitudinem suam in summe esse securitate, cum se intelligunt jam non posse peccare. Nulla ibi jam quatitur varietate nostra securitas:

[.] Ms. Aud. : Nullum plusquam semetipsum vituperat, nulli.

Ms. Aud.: districtus : dicens, quam grave sit Deum deserere, anam injustum ab ipsa perpeti vira discedere.

e Vide D. Augustinum, lib. xxi de Civit. Del. c. 4. d De incendiis montium et Salamandra, vide lib. tıı Vəriar., ep. 47.

et in tantæ pacis stabilitate desigitur, ut nihil aliud præter illam contemplationem vel quærere vel cogitare patiatur. Sic provenit semper quod libeat, quando non erit quod pœniteat. Vacabimus ibi [ms. Aud., illuc] (si tamen munere Creatoris concedatur) non torpore desidiæ resoluti, sed ad gratiam perfegitare intenti. Sensus noster complebitur puritate mitissima: tranquillum erit omne quod volumus. Sine cogitatione sapiemus, sine errore sentiemus. Malum jam nec ab alio capietur, nec extra voluntatem generabitur.

Habebimus hanc esuriem quæ delectet; habebimus hanc assiduitatem quam mens fastidire non possit jugiter amando Creatorem, semperque ejus gloriam suaviter contuendo. Non ibi molesta tædia prægra- B vabunt, non varietas imbecilla confundet; quando talia sunt [ms. Aud., fuerint] quibus afficimur, ut nullum in eis finem optare patiamur. Quies operosa, opera quieta, animi indefecta unitas. Tunc enim divinæ sapientiæ agnitione complemur, nec rerum veracissimus intellectus disciplinis operosis imbuitur, sed inelaborato [ms. Aud., in roboratæ] mentis lumine declarator. Ibi numerus quantus est, notus efficitur; ibi linearum discretio 638 absolute conspicitur; ibi convenientia musicæ patet; ibi astrorum motus visuali cognitione certissimus est; ibi veritas superna videndo nota est. Dei sapientiam contuebimur, qua majestate singula quæque disponat. Ibi videbimus quam irrite ab incatholicis [ed., a perversis] catholica lacerabatur Ecclesia. Ibi eam conspiciemus in vestitu deaurato C creditur, cui nihil simile reperitur! astare Reginam a dextris sponsi et regis sui (Psal. MLIV, 10). Ibi cognoscemus quanta fuerit sub sole vanitas vanitatum. Ibi revera cernemus quam salubriter monebamur : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Matth. 1v, 10): cui omnia comparata vilissima sunt. Qui nunquam aliter fuit, nunquam aliter erit : cum quo esse nemo nisi feliciter potest; sine quo esse nemo nisi inseliciter valet. Sic dum talis aguitio ab anima rationali etiam purgata revolvitur, inveniri ab ea non potest quod amplius expetatur [ms. And., exspectetur].

Oplnari quidem possumus, spiritalis homo quarum causarum delectatione saginetur; sed quid sit ille suavitatis modus, sicut legitur, nec mente potest inomnia quæ volunt, et nulla adversitate quatiuntur. Ibi enim caro animaque æterna pace compositæ, nequeunt in:er se sentire contraria. Ibi erunt artus, qui spiritali consensu ornent, non concupiscentia carnali degenerent. Ibi denique cœlesti sobrictate fulgebunt, non antem mundanis engitationibus ebrie [ms. Aud., ebrii] polluentur. Domicilia plane eorum (ut putamus) in supernis crunt, et terras non appetent, quarum usum necessarium non habebunt. Quocirca non erit permixta, sicut in hoc mundo, habitatio; sed sequestrati ab impiis electi, magna locorum qualitate et regione dividentur.

Civitas coelestis, mansio secura, patria totum contineus quod delectet: populus sine murmure, incolæ

fixa mens non nutat, non fluctuat, non movetur; A quieti, homines humanarum rerum indigentiam nee habentes. Ibi nullum avida n olestat esuries, nullum morbida ægritudo consumit, nullus probatur liberan erubescere nuditatem, nec quemquam gravia frigora contristant, non æstus anhelum corpus exurit, nullus reparatores appetit somnos, ubi nemo cognoscitur esse lassatus. Omnia blanda, omnia suavia, cuncta tranquilla: quando et ipse mundus noxiam deponens intemperiem, habebit saluberrimam perpetuis sæculis unitatem. Erit illic etiam dies continua, et serenitas æterna. Sol ibi guidem nulla nube fuscatur, sed omnia de auctoris gratia plus lucebunt. Ibi enim beatis splendor mentis est, et lumen intelligentiæ, ut ipsum, sicut in majestate sua est, mercantur conspicere Creatorem.

> Quocirca libris veterum rationabiliter commonemur, quod pars illa emundata atque meliorata divino munere veraciter speculetur auctorem, qua ejus omnimodis [ed., nihilominus] portat imaginem. Inde denique videbimus, unde credimus; et ex ea parte illud summum, eximium, singulare contemplabimur, unde utique meliores sumus. Globus iste solis cum bic serenus infulserit, quemadmodum nostri animi sensus permulcet! Lumen quoque terrenum, quanta nos implet gratia, cum videtur! Aspecti flores gratissima nos jucunditate reficiunt. Terram viridem, mare cæruleum, aeris puritatem, stellas micantes eximiis nunc delectationibus intuemur. Quod si magnam præstant dulcedinem, cum ad obtutus nostros venerint res creatæ, quid illa majestas tunc visa conferre

Tunc perfecte cognoscemus quod modo salubriter credimus. Nec enim aliter animadvertere merebimur, nisi nunc quæ sunt vera fateamur; hoc est, coæternam, incommutabilem, distinctam personis et inseparabilem Trinitatem, replentem omnia simul substantiali virtute sua, unum triplex, trinumque simplicabile [ed., simplabile]: parilitatem in omnipotentia, æqualitatem in charitate, unitatem in natura. Hæc excellenter et singulariter simul judicat justitia sua, simul parcit pietate sua, simul cooperatur virtute sua: potestas incomprehensibilis, beatitudo mirabilis, ex qua beantur quæcunque beata sunt, vivificantur quæcunque viventia sunt, continentur quæcunque subsistuat. Cuncta simul librans, cuncta discernens; quæ ideo tell gi, nec sermonibus explicari. Felices qui habent D in judicando non labitur, quoniam in cognosceado non fallitur. Cum non appareat, præsens bonis est; et cum nusquam desit, absens malis est: immobilis, quia ubique tota est; incessabilis, quia voluntates suas semper operatur; de toto se audit, de toto se videt; non ex aliqua parte tanquam de membro respiciens, sed omnia undique ita ut sunt perscrutabili virtute cognoscens. Dicitur etiam odorare, gustare, ambulare; sed bæc propter intelligentiam nostram humana consuetudine sacere perhibetur, dum inenarrabili [ms. Aud., invariabili] potentia majestatis suæ longe aliter cuncta perficiat. Virtes sancta, universa creans atque disponens, regnat in majestato propria et gloria sempiterna; incomprehensibilis, inxetimabilis, et æterna potentia, colos

mirabili suspensione consolidat, terras super mare A opponuntur. Sexto, de virtutibus animæ naturalibus [ed., inane] defigit, dat fontibus cursum, mari terminum ponit, serenus coruscat, pius fulminat, ima summaque sapientiæ suæ lege moderatur; scilicet, quia in gubernatione ipsius consistunt omnia, non in suo posse derelicta. Irascitur placidus, judicat tranquillus, et sine mutabilitate ejus provenit, quod delinquentium reatus excipiet. Rerum humanarum valde miserator, conversis statim parcens, peccantes exspectando recorrigens; et cum pati nil possit contrarium, magna tolerantia sustentat adversum.

Quantulum est quod hic de illa ineffabilitate sentimus? Ibi plene cognoscimus quam subjecta sint in conspecta gloriæ ejus, quæ miramur, cui præbet ministerium angelica magnitudo, charissimo famulausur excelsi principatus obsequio, innumerabiles potestates fideliter et constanter obediunt, quo semper indiget quævis excellentia summitatis. Quid jam de ejus singulari potentia conjiciamus, quando nec illud modo comprehendere sufficimus, quod ei parere posse minime dubitamus? Tunc liberati intelligimus, cui dementes resistere tentabamus : ad quæ magni-Sca provocati, quibus videbamur sordibus occupari. Mlud vel in momento videre sufficeret, and nos in æternum promittit veritas intueri. Illic convincitur omnis pravitas quæstionum; illic male credita veritatis ipsius voce superantur . Sine fine regnum, sine nocte lux, sine vitiis corpus, sine mortibus vita; et cum omnia dirigantur ad æternum, solum ibi morietur exitium. Magnum est his perfrui, sed multo melius, quod inde non probetur exiri. Vincunt vota C qui vocantur ad præmia. Tune vere cognoscunt, 639 quam feliciter creati sunt, qui ad tam magna pervenerint. O incomprehensibilis majestas et pietas! Nam inter opera rerum, quibus mundi ambitus opificis laude completur, nihil egregius probatur existere, quam substantiæ spiritales, quæ Creatorem suum pura mente noscuntur cogitare. Reliqua enim facta sunt ad intelligentium delectationem, bæc autem ad suam beatitudinem, quæ veneratur auctorem.

Tempus est ut quæstionum varietate dimi-sa [forte demessa] dictorum copiosissimam densitatem in quibusdam manipulis colligamus; ut sideli calculo numerata horreis memori:e compendiosa brevitate condantur. Primo igitur, ut retinetis, auditores [ms. Aud., adjutores] prudentissimi, proprie dici animam etymologiæ ipsius consonatione docuimus : sequestrantes ab ea vocabula quæ nominum similitudine sudientes confundere potuerunt. Secundo, definitionem substantiæ hujus cum suis expositionibus, ut datum constat, absolvimus. Tertio, de substantiali ejus qualitate decursum est. Quarto, monstravimus quemadmodum anima formam habere non possit. Quinto, virtutes ejus morales relatæ sunt, quæ contra vitia hujus sæculi velut quædam arma fortiter

non pauca professa [ed., profusa] sunt. Septimo, de origine ejus, quæ sunt lecta, narravimus. Octavo, sedem ipsius judiciumque descripsimus. Nono, de corporis nostri positione [ed., dispositione] tractatum est. Decimo, anima inúdelis cum suis signis (prout concessum videtur) ostensa est. Undecimo, lucidam mentem et plenam divinitatis pro captu nostræ possibilitatis attigimus. Duodecimo, de spe futuri sæculi nonnulla (Domino largiente) memorata sunt: ut quam immortalem credimus, perennes distributiones nihilominus habere sentiamus.

Clausimus itaque nostrum munusculum numero duodenario, qui cœlos signorum diversitate decoravit, qui annum menstruali venustate composuit, qui ventos principales terrenæ indigentiæ provida dispositione concessit, qui diei noctisque spatia horarum congrua quantitate divisit, ut merito et ad animæ dilucidationem hæc supputatio adbiberetur, quæ tantarum rerum naturalium dispositionibus consecra-

Restat nunc, sapientissimi viri, qui soretis ingenio, ut mole istius mundi salubriter [ed., salutariter] transilita, divinæ misericordiæ nosmetipsos velociter offeramus, per quam plenissime illuminantur cogitantis obtutus. Intelligamus eum, diligamus ipsum; et tunc animas nostras vere cognoscimus, si de illius largitate sapiamus. Ipse enim magister potens atque perfectus est, qui et vera dicit animæ nostræ, et quæ dixerit, eam facit illuminata mente conspicere. la schola siguidem Christi cor indocibile non potest inveniri, quoniam qui se ei tota mentis integritate tradiderit, nec ignorare potest quod quærit, nec amittere quod pia remuneratione susceperita

Fit ergo magna, pretiosa, dives anima, cum se ex proprio pauperem esse cognoscit; potens, si humilitatem saluberrimam non declinet; felicissima [ms. Aud., fidelissima] denique, si servet in carne quæ in æthere superbi angeli probantur amisisse. Ad te enim, sancte Domine, nemo se erigendo pervenit : quin potius humiliatus ascendit. Cum altissimus sis, proximior redderis supplicatione curvatis. Nostra tibi humilitas accepta est. Amas quod propter te non quæris, desideras quo non indiges. Ipsa est enim vitæ nostræ mater, germana charitatis, æstuantis D animæ singulare præsidium, contraria debellatrixque superbiæ; et sicut illa per diabolum origo criminum, ita ista per te noscitur fons esse virtutum.

Hanc tu, Domine Christe, sic nobilitare voluisti, ut eam non solum præcipere, sed etiam suscipere dignareris. Subiisti quippe in assumpta hominis natura judicium, qui judicaturus es mundum; cæsus es Azgellis, qui exaltas et humilias reges; pertulisti in faciem odiosos consputus [ms. And., odiosas irrisiones], quam insatiabiliter videre cupiunt angeli b; felle potatus es, qui humanum genus sic habvisti

....

[&]quot; Mss. Aud. et de Non, veritas ipsius facie operi-

Ms. And., qui insal... tideri desideraris ab anac!is.

dulce, ut rerum Dominus naturam servi dignareris A assumere; patienter coronam spineam suscepisti, qui comples orbem terrarum diverso flore præmiorum; conditionem subiisti mortis, qui vitam creaturis tribuisti universis. Tantaque suit in sancta incarnatione humilitas, quanta est in Divinitate incomprehensibilis majestas.

Per te enim, admirande Domine, pœna facta est æterna requies, passio remedialis, mors fidelium salutis introitus. Hæc enim perpetue dat vivere, quæ solebat exstinguere; non injuria, quoniam quæ vitam hominum suscepit, merito jus peremptionis amisit. Data in dedecore, manet in honore : quia res quæ tune portabant ad inferos ., nune perducunt ad cœlos. Vere, Domine, qui sic misericorditer fecisti, potens es! Nullus regum egentibus tuis par est; B amisisse, perire est. Tibi denique nobilius est sernullæ purpuræ piscatorum tuorum retibus adæquantur; quando illæ in mundanas tempestates impellunt, hæc ad littus æternæ securitatis adducunt. Pauper de nobis, dives ex tuo. Factus es socius mortalitatis nostræ, ut nos participes redderes æternitatis tuæ. Superbiam bumilitate curas, ac lethum morte prosternis. Nosti enim bona facere per iniquos; convertens in adjutorium, quod præparatum est ad nocendum; potentius esse judicasti læsiones ad utilitatem convertere, quam causas malorum radicitus amputare. Nam quomodo beneficiorum tuorum cognoscerentur signa, si et adversæ parti non monstrarentur indicia?

Oratio Cassiodori.

Tu ergo, Domine Jesu Christe, qui sic pro nobis flexus es, ut homo fieri dignareris, non in nobis patiaris perire quod decrevisti miseratus assumere. Meritum nostrum indulgentia tua est : dona quod offeram, custodi quod exigas, ut velis coronare quod præstas. Vince in nobis invidi potestatem, qui b sic decipit, ut delectet : sic delectat, ut perimat. llostis dulcis, amicus amarus est. Nosti enim quam feraliter lubricus anguis illabitur, squamis reptantibus minutatim corpus omne sollicitat; et ne ejus intelligatur adventus, fixum non habet impressa varicatione vestigium. Invidit (proh dolor!) tam magnis p pulis, cum duo essent; et adhuc temporales persequitur, quos impio ambitu fecit esse mortales. Se meretur qui [ms. Aud., quia] de omnium deceptione damnandus est. Quapropter non possit iniquus, ne convalescat interitus; dominatum 640 in nobis non exerceat, qui nunquam præstitit; sed virtus tua nunc possideat quæ creavit. Doleat periisse quod secit, dum nos non viderit perire, quos voluit.

· Ed. et Jur., pandebat inferos.

Domine, quia in nobis non est quod remunereris, sed in te semper est quod largiaris · eripe me a me, et conserva me in te. Impugna quod feci, et vindica quod fecisti; tunc ero meus, cum fuero tuus. Via sine errore, veritas sine ambiguitate, vita sine fine. Dona noxia odisse, et profutura diligere. In te ponanı prospera, mihi applicem semper adversa. Quia nihil sum sine te sapiam : qualis vero tecum [mss., tunc] possim esse cognoscam. Intelligam quid sum, ut ad illud valeam pervenire quod non sum. Nam sicut præter te existere non cæpimus, ita et sine te profecisse [ed., esse proficui] non valemus. Omnia vergunt nihilominus in ruinam, quæ a majestatis tuæ pietate suerint segregata. Te autem amare, salvari; formidare, gaudere; invenire, crevisse; vire quam mundi regna capessere : merito, quando ex servis filii, ex impiis justi, de captivis reddimur absoluti.

Quapropter contra peccata nostra misericordisa tuze munimen insurgat, quze nominis sui testimonie miseris datur; ut trina remunerati [Jur., trina remunerationis] conditione sentiamus nobis propitiam Trinitatem. Petimus, quia jubes; pulsamus, quia præcipis; et sine fine conferre mavis, qui semper commones, ut rogeris. O altitudo pietatis! o clomentiæ incomprehensa profunditas! Cum nemo possit aliquid accipere, si resistis, vim te precibus nostris pati posse testaris; merito, quando a judice petimus ut ad pœnale judicium non vocemur, et per legislatoris gratiam speramus eripi, ne possimus a promulgata constitutione damnari. Tibi, saucte Domine, Rex regum, considenter dicimus: Dimitte peccata, et concede nobis non debita. Omnis te creatura operis tui bonitate collaudat. Debemus tibi qued existimus: obligamur etiam, quod quotidiano munere continemur. Gaudemus et hinc quoque, gloriosissime Domine, quod tua beneficia non irrite postslamus. Tempera, bone artifex, organum corporis nostri, ut harmoniæ mentis possit aptari; nec sic roboretur, ut superbiat; nec sic languescat, ut deficiat. Tu nosti quæ vere moderata sunt. Vasa tua sic reple prosperis, ut capacitas non prabeatur adversis. Dominetur ratio, serviat caro: quoniam a te solo potest effici, ne fragilitate corporis possit ofintercipit, quod alios decipit; et nullo sine corrigi p fendi. Verum hæc pro nostro modulo, non pro rerum ipsarum magnitudine dicta sufficiant : quande et amplius quam expetebamur ediximus, et alma lumina veracium litterarum breviter talia cautegus docuerunt. Illi enim potuerunt de his inoffense dicere, qui purificati divino munere, probabili se meruerunt conversatione tractare.

b Ed., invidam. Ms. Jur., invidiæ pestem, que.

APPENDIX AD EDITIONEM GARETIANAM.

REGIÆ CELSITUDINI JOANNIS GASTONIS.

MAGNI ETRURIÆ PRINCIPIS.

SCIPIO MAFFEIUS.

ris monumentum emitteremne modo, ut acriter poscebatur; an in aliud tempus, quemadmodum constitue-ram, differrem; ea cogitatio sollicitudinem dubit tionemque abstulit statim ac rescidit omnem; cum succurrit posse me ex maturata ejus editione occasionem arripere, obsequentissimum et multis nominibus, serenissime princeps, tibi devinctum animum publice pro-fitendi. Iis scilicet me, posignam in hac metropoli feliciter commoror, humanitalis et clementiæ vinculis obstrinxisti ; ut nihil impensius exquirerem , nihil exoptarem vehementius , quam officii mei testimonium quoddam, cultusque singularis non minimum arqumentum quomodocunque exhibere. Illud ad hoc accedit, quod præmium maximum, decusque inusitatum manere probe sciam, quascunque sub faustissimis auspiciis tuis prodituras lucubrationes; ninirum procul dubio fore, ut a te legantur, intime intelligantur, et mira, qua polles, ingenii vi non minus acute quam vere et apte dijudicentur. Idem obtingit libris fere singulis qui in manus deveniant tuas; horas enim aliquot sæpissime legendo transigis, quod voluptatis atque oblectamenti genus quotusquisque est hac ætate nostra inter privatæ etiam sortis proceres, qui probet, qui in-telligat, qui amplectatur? Nemo certe fuit inter omnes celebratissima illa, ac prorsus singulari humanitate, quandocunque a te in colloquium admissos, qui mentis acumen, ingeniique elegantiam non admiraretur sum-mopere, et summis laudibus non prosequeretur. Externi etiam homines, et e valde dissitis a nobis regioni-

Hæsitanti mihi, præstantissimum hoc tanti scripto- A bus huc profecti, variis eorum linguis ita passim a te s monumentum emitteremne modo, ut acriter posce- interpellari solent, ut non verba tantum proprietatemque dictionis, sed ipsam gentis sua, patriarumque civitatum enuntiationem, et nativum sonum audire sibi videantur. Decent hoc quidem omnia, decent quam maxime Etrurio imperaturum: omni avo scilicet studiis et artibus, non sortis tantum, ut olim ille, sed docta quoque Etruria crevit (Virg. Georg. lib. 11). Cujus specialissimæ provinciæ ex inclinala hac urbe ra-tionem habere, et argumentum sumere liceat : nam ul vetera el toties decantata sileantur, paucissimas profecto his ipsis temporibus civitates, seu præstantissimi in re litteraria viri, seu scientiarum adjumenta, priscorumque monumentorum cura specientur, Florentiæ comparandas deprehendere est. Plurimis ea quidem titulis felix; at nullo magis, quam quod iis principibus regatur, qui paterno potius imperio utentes quam regio, sie alunt ac fovent, ut cum perquam multæ in hac int-quitate temporum Italiæ civitates minuantur sensim, et populi frequentia decrescant, augeatur ipsa in dies, et seliciter essorescat. Ego vero, princeps serenissime, qui ab aliquot jam mensibus incredibili quadam cum voluptate hoc cœlo fruor, hujusque propterea publicæ felicitalis sum particeps, etiamsi dum præclarum hoc et hactenus frustra perquisitum opus tibi sisto, non tam munus exhibere, quam officio satisfacere optime intelligam; spero tamen fore, ut hilari ac benigna fronte, quæ tua lenitas est et clementia, a te excipiar, alque ut studiis meis fautorem aliquando adjutoremque le præsies.

AD DOCTUM HUMANUMQUE LECTOREM.

Cur præstantissimum hoc opusculum multo ante, et ubi primum in illud incidi, non ediderim; cur modo, postquam in longe dissitis studiis versor, repente emittam; unde habuerim; qua occasione C tum istum, tum alios plures maximi pretii codices repererim ac detexerim, monendus docendusque es, amice lector. Octo fere elapsi jam anni sunt ah ecclesiasticæ antiquitatis thesauro, in ipsa patria mea per me invento, atque effosso; quo sacras litteras eruditionemque universam, Dei Optimi Maximi ope et auxilio, amplificaturum aliquando me ac juvaturum spero. Investigandi detegendique occasio fuit hujusmodi : Sermonem habueram cum amicis non semel de Itinerariis Italicis, sive de libellisiis quæ in unaquaque civitate rariora et observatione magis digna habeantur, recensentibus, quibus instrui et summa fide adhibita uti solent, quicunque fere ab externis provinciis ad Italiam peragrandam se conferunt. Ostendebam quantum in eo scriptionis genere non imi tantummodo subseilii homines, seque ut plurimum exscribentes invicem, sed ipsi quandoque peccassent summi et litterati viri; vel diversam admodum a vero rerum speciem exhibentes, vel putantes posse quemquam diebus paucis in urbe aliqua subsistentem, quorumcunque, que notatione digna in ea sunt, notitiam assequi. De Verona præseriim nostra cum verba facerent, cum allucinatos esse declarab. m non uno loco; tum multa ab iis prætermissa m.emorabam, quæ imprimis describenda erant et ce-

lebranda. Ut enim eorum quidpiam attingam, quæ majori studio ab istis explorari solent, nemo unus comitum Bivilaquarum cimelia, aureo xvi saculo collecta, et præclare collocata ac disposita nominavit unquam; etiamsi inter illa, præter eximias pictas tabulas, æreas imagines, miss. codices et excusos, quod in his rebus primas tenet, L circiter vetusta e marmore simulacra numerentur, Augustorumque tam certæ ac præstantes protomæ, ut Romæ quo-que, nedum Veronæ, spectanda et magnifacienda supellex haberi possint. Addebam tamen, non tam in his omnibus viaticorum hujusmodi largitores, externos fere omnes, culpandos esse, quam incuriam nostram, desidiam, dicamne? inscitiam etiam quandoque nostrorum hominum ac stuporem; quorum plurimi, cum præclariora quæque, ad rerum præsertim ac temporum notitiam spectantia, aut ignorent, aut rideant ; ut quæ præ manibus habemus innotescant, ab extremis finibus veniant necesse est qui perquirant, qui illustrent. Arrepta hinc occasione, juvenes aliqui summo ingenio, qui multa me-cum erant familiaritate conjuncti, instare acrius coperunt, ut quod Veronam spectaret, libellum ador-nare ne pigeret, quo singula memoratu digna cum in hospitum, tum etiam in civium commodum recen-sere niterer atque explicare. Ils obsequi cupiens, opusculum aggredi minime distuli. Dum id molior, cum quidquid etiam manuscriptorum codicum veterum que documentorum præstantius ac ratius apud nos servaretur, indicare mihi constitutum esset; A agi ipsi videretur, et Veronensis ecclesiæ dignitati capitularium librorum mentio subiit, quæ apud plumavine consuli, admonitis ad quos tunc temporis res scriptores mibi aliquando occurrerat; et quamvis una in civitate vox omnium esset, a majoribus etiam tradita, nibil omnino ex antiquissima ea bibliotheca reliquim esse, accessi tamen ad canonica Ecclesiæ primaræ claustra, ut locum quo olim fucrat lustrarem, et an veteres saltem plutei superessent inspicerem. Frustra perquirens, accepi a prudentibus viris pluribus, de loco nibil constare, pluteorum neque hac ætate, neque patrum memoria visum quidquam vel auditum esse. Necdum tamen a proposito destiti; cum enim cogitarem, non Guarini zevo tantum, qui ex ea S. Zenonis sermones eruerat; et Ambrosii Camaidulensis, qui celeberrimam vocat in liodœporico, miræque vetustatis volumina in ea spectavit, bibliothecam stelisse : sed et Panvinii zelate (Antiq. Veron. p. 153) magna cjus exitasse vestigia; et S. Caroli quoque, quem celebrat Paulus Manutius in nuncupatoria epistola, quod S. Cyprianum restitui curasset, accersito Verona miræ vetustatis exemplari : incredibile mihi videbatur nullas ab eo tempore exuvias nobis superesse. Quamobrem cum inter præstantiores ipsos canonicos patriæ historiæ notitia, et antiquitatis amore Carolus Carinellius excelleret, illum adiens, in quem etiam tabularii cura tunc ex officio incumbebat, enixe obtestatus sum, ut arcas, scrinia, forulos scrutaretur omnes, exploraretque an eorum codicum reliquiæ haberentur ullæ, quorum vel pulvis ipse mihi in pretio esset. Apprime is tum erudito sui ipsius genio impulsus, tum amore singulari, quo me pro humanitate, qua præstat, perpetuo prosecutus est, hanc in-daginem instituit; postque paucos dies advenit hilari vultu, quiddam repertum iri asserens sperare se in latibulo, quod excuti ab ambobus simul cupiebat. Properavi confestim ad capitulares ædes, ipsumque in subobscurum cubiculum secutus sum, in quo præaltum mihi armarium ostendit, cancellarii scriptis refertum; supra cujus fastigium nescio quid veterum C chartarum, et lignea quædam librorum integumenta, in περιψημάτων speciem illuc olim conjecta, apparere videbantur. Scala statim arcessita et applicata, mora impatiens, ascendo; ejusque repositorii summitatem nulia tabula terminatam deprehendo, sed detectam et cavam, ita ut velut ampla ibi capsa efficeretur. Acervo quisquiliarum et fragminum, qui superstabat, rejecto, cavum omne codicibus plenum video, mi rantibus, puto, insuetam, et quam ab immemorabili temporis spatio non aspexerant, diurnam lucem. Quosnam vero codices, Deus immortalis! Primus quem arripui, nigramque et sæcularem quo obruebatur pulverem nibil morans, extraxl, majori Ro-mana littera, et quidem magnifice atque adamussim essignata sulgebat; secundus celeri ea scriptura constabat, quain litteraria omnis respublica modo Go-thicam, modo Saxonicam, modo Longobardicam appellat, et putat usque in hanc diem, Francogallicam item quandoque, viro maximo P. Mabillonio novitatem nominis concipiente; ego vero mere Romanam invictis, ni fallor, et incluctabilibus argumentis ostendam aliquando, atque evincam. Rursus pergo; et non nisi majusculis notis, aut millenaria que videretur, etiamsi alterius formæ, scriptione exarati libri pro-dibant. Unus in mentem venit, quem ad sequiorem ætatem statim rejicerent, quicunque a scriptura ip-summet codicis sæculum designari putant : illum tamen Theodorus ecclesiæ Veronensis lector, Agapeto v. c. consule, hoc est anno Christi pxvii, exaravit. Alienabar pene mente ac sensibus præ admiratione, et vigitans somniare videbar mihi, cum scirem uno vel altero ejus vetustatis codice regias quandoque commendari bibliothecas atque illustrari. Extractos demum omnes ab illo tumulo ita collocari ac disponi canonicus Carinellius jussit, ut evolvendi mihi facultas esset; quin post tempus aliquod, com quid circa cos codices meditarer aperuissem, copi ulique res

spectare poterat, quosdam ex redivivis hisce mss. pro arbitrio utendos tradidit, et domum meam comportari indulsit. Tum vero lucubrationibus variis sive incorptis, sive meditatis valedicens, poeticis præcipue, cujus facultatis illecebra, quidquid florentis ætatis oblectamentorum atque ineptiarum cura mihi non eripuit, absumpsit, studia mea ad hos potissimum codices contuli : quorum plurimos (nec tamen omnes) mutilos deprehendi, acephalos, semesos, laceros, et reliquias potius librorum quam libros. Nec alio fere aspectu par erat monumenta emergere, quæ decemant duodecim, ad minimum autem nor sæculorum ætatem tulerint : cum enim duæ veluti classes horum codicum sint, quarum una rubro na-mero signala visitur, nigro altera, prioris classis membranas a Pacifico Veronensis ecclesiæ sono sæculo archidiacono definxisse, plura sunt quæ ferme evincant. Bibliothecam ab eo conditam retulit Panvinius, sive ex epitaphii versu conjectans: Bis centenos terque senos codicesque fecerat; sive ex tra-ditione quadam, eo tempore adhuc superstite. Eam bibliothecam totius orbis terrarum celeberrimam fuisse, arguebat idem Panvinius (Antiq. Veron. p. 153) ex his ipsis, ut opinor, ejusdem in Canonicorum mone-sterio vestigiis, de quibus in præsens sermo est. Has vero librorum, quos Pacificus qua collegit, qua exarari jussit, reliquias esse, id etiam confirmat, quod unus et alter scripti dicantur, Regnante Domino Nostro Hlotario Imperatore. Ut autem constet, quo is anno decesserit, quam admirando ingenio floruerit, quantumque ecclesiam Veronensem capitulumque nostrum, multis ac præclaris titulis, ut alibi persequar, illustrem decoraverit, inscriptionem afferam, can-dido marmori incisam, et in cathedrali templo pulchre collocatam, cujus priorem tantum partem vul-garunt Panvinius, Ughellius, alii; 11 disticha pratermittentes, que abipso eximio viro, ut sepulcro suo aliquando inscriberentur, concinnata nullus dubito; cum e sensu quinti præsertim versus et Jecimi tertii, tum quia stylum præ se ferunt, a rhythmico præcedente elogio longe diversum : quibusdam enim interlucent tum Latine locutionis, tum poetice venustatis luminibus, quæ in ejus ætatis monumento alio nullo reperire est : nonum distichum exempli gratia cum quibusvis medii ævi lucubrationibus compara. Qui celebrati liujus ingenii fetum aliquem nancisci summopere cupiebani, elegans pro tempore epigramma, quod præ oculis quotidie habentes non agnoscebant, plaudentes excipiant. Hoc ipso epigrammate linguas llebraicam et Græcam calluisse se archidiaconus noster nobis indicat : nomen enim suum Hebraice et Græce reddit, cum se Pacificus vocat, et Silomonem, et Irenæum. Lapidis scripteram, sive orthographiam servo, meliori tantum et multiplicata interpunctione lectorem juvans. Archidiaconus quiescil hic vero Pacificus Sapientia preclarus, et forma prefulgida Nullus talis est inventus nostris in temporibus: Quod nec ullum advenire unquam talem credimus. Ecclesiarum fundator, renovator optimus Zenonis, Proculi, Viti, Petri, et Laurentii, Dei quoque Genitricis necnon et Georgii. Quicquid auro, vel argento, et metallis ceteris, Quicquid lignis ex diversis, et marmore candido, Nullus unquam sic peritus in tantis operibus. Bis centenos terque senos codicesque feceral: Horologium nocturnum nullus ante viderat : En invenit argumentum; et primum fundaverat Glosam veteris, et novi Testamenti : posnit Horologioque carmen sperae cœli optimum: l'lura ali i grafiaque prudens inveniet. Tres et decim vixit lustra, tri los annos ampias: Quadaginta et tres annos fuit archidiaconus:

Septimo vicesimo ætatis anno Caesaris Lotharii

Mole carais est solutus, perrexit ad Dominum.

Nocte sancta, que vocatur a nobis Dominica.
Lugent quoque sacerdotes, et ministri optimi,
Ejus morte nempe dolet infinitus populus.
Vestros pedes quasi tenens, vosque precor cernuus,
O lectores, exorare queso pro Pacifico.
Hic rogo pauxillum veniens subsiste viator,
Et mea scrutare pectore dicta tuo.
Quod nunc es, fueram, famosus in orbe viator,
Et quod nunc ego sum, tuque futuruseris.
Dificias mundi pravo sectabar amore,

Nono sane calendarum obiit decembrium,

Nunc cinis, et pulvis, vermibus atque cilbus .

Quapropter potius animam curare memento,
Quam carne ; quoniam hæc manet, illa perit.

Cur tibi plura paras? quam parvo cernis in antro
Me tenet hic requies, sic lua parva c fiet.

Ut flores pereunt vento veniente minaci,
Sic tua namque caro, gloria tota, perit.

Sic tua namque caro, gloria tota, perit.
Tu mihi redde vicem, lector, rogo carminis hujus,
Et dic, da veniam, Christe, tuo famulo.
Pacificus, Salomon mihi nomen, atque Irsneus,
Pro quo funde preces mente legens titulum.
Obsecro, nulla manus violet pia jura sepulcri,
Personet angelica donec ab arce tuba.
Oni icaci in templo terrae, de minere supre

Qui jaces in tumulo terrae, de pulvere surge, Magnus adest judex milibus innumeris. Tolle hinc segnitiem, pone fastidia mentis, Crede mihi, frater, doctior hinc redies.

Anno Dominice Incarnationis DCCCXLVI. Indictions X

Perscrutari ingressus quidnam veterum scriptorum hi codices nobis servassent, Christiana tantum monumenta librosque ecclesiasticos reperi; in eo maximæ, quam mente conceperam, spei parum, ut fatear, respondentes, quod anecdota in tanto librorum numero perpauca occurrerent. Plura tamen erui luce dignissima; et ex vulgatorum collatione multa didici, quæ novisse Christianæ ac litterariæ reipublicæ magnopere intersit. Cur ergo premis? interpellabit quispiam: cur tot annos differs? cur adhuc occultas? Hoc volebam nescius ne esses, erudite lector, et hoc ipsum est, de quo teneri quodammodo videor ratio-pem reddere. Prima equidem protrahendi causa ex ipsa rei mole ac difficultate oritur; neque enim in his rebus aut properare deberet qui posset, aut posset qui vellet. Multa sæpe volumina, multæ voluminum congeries percurrendæ atque excutiendæ suut, ut decem versus satis caute scribantur. Immane quantum temporis collationes absorbent! quot editiones, quot ab Henrico Canisio usque in hanc diem collectiones pervolutandæ, ut avixooms tautum monumentorum satis constet! Devorandus sane alacriter labor, ubi rariorum ut plurimum librorum ea supellex omnis in promptu esset : at quam incredibili corporis, animi, marsupii defatigatione perquirenda mihi fuerant plurima variis in civitatibus, et ab remotissimis regionibus arcessenda! Nec parum obstitit, quod incisor nunquam fuerit ad manus : quamvis enim duo ex celeberrimis nostræ ætatis Veronæ pedem fi-xerint, altero, quod litteris sculpendis operam non det, altero, quod chiragra impediri soleat, uti non licuit. Addas velim, non capitularibus tantum codicibus, sed præstantioribus omnibus qui Veronæ ser-Vantur, constitutum mihi esse Bibliothecam Veronensem manuscriptam instruere : adesse quidem apud nos putantur nulli; at mille et ducenti numerantur in una Saibantiana bibliotheca : paucissimi sane habebantur Græce loquentes; jam vero horum quoque, me adnitente, non vulgaris copia est advecta. Insidet animo, quod maxime expediat, undecunque decerpere, de antiqua Latinorum scriptura disceptationem præmittere, ac postremam operis partem ex documentis selectis (Veronensibus ut plurimum) instituere, quorum classis prior Ægyptiacis papyris exarata, et a ane præsertim conquisita et possessa contineat : ca

A occasione nova quædam ad artem criticam diplomaticam pertinentia proferre vellem, quæ raptim tradere nemini certe liceat. Has moras ab ipsa re; majores autem a me ipso contraxi, et ab anterioribus institutis, et a supellectilis meæ tenuitate, quam fateri, imo profiteri minime vereur: cum enim in capitulares codices incidi, præclariores interioresque ecclesiasticas litteras ne primoribus quidem labris attigeram; Græcas tantum delibaveram; Hebraica elementa vix videram; Latine disserendi ante aliquot tantum menses primo periculum feceram; criticæ nec ipsum nomen, ut hodie vulgariter accidit, satis assequebar. Incipiendum mihi ergo fuit eo ipso ætatis anno, quo popularis mens Panvinius desiit; hoc est post prælongam immortalium voluminum adornatam seriem decessit. Verum quidem est, P. abbatem Bacchinium, ad quem confugi, cuique par referendi nulla unquam facultas suppetet, mira mihi tam longæ viæ compendia monstrasse : sacra tamen Biblia, concilia, Patrum non exiguam partem perlegere oportuit; a quibus quantum studia mea abfuissent, carmina lta-lica varii generis, tragœdia, eroticæ theses, de re poetica disceptationes satis testantur; nec non Italica scriptio de scientia quam equestrem vocant; cui tamen id acceptum resero, quod ad prosame saltem eruditionis limina mihi iter straverit, ut quibus moribus quibusve opinionibus in iis quæ, ut hodie loqui-mur, ad honorem spectant, Romani Græcique vixerint, eruerem ac patefacerem. Disquisitionis illius nullam audio rationem hucusque habitam esse ab antiquariarum lucubrationum indagatoribus, qui de diis umbratilibus, de fibulis, de caligis disceptationes magno cæteroquin studio conquirunt, et Lavine etiam transferunt: videtur tamen ea pervestigatio, quæ ad vitam pertinet, et ad mores repurgandos valde conducit, ut magis ardua, et minus trita, ita multo utilior existimanda. Ad rem ut redeam, quæ præterea me ab his codicibus sæpe distraherent, acciderunt multa. Cum Christophoro Pfaffio v. cl. de rebus gravissimis decertandum mihi fuit; de studiorum methodo, et universali gymnasio recte instituendo sententia mea, qualiscunque esse potuerit, fuse proponenda; patria priscorum temporum historia pertexenda, et Italicarum regionum sub Romanis metropoles ablegandæ; vernacularum e Latinis Gracisque scriptoribus ver-sionum catalogo, quem antea descripseram, cum translatio agglutinanda quaedam, tum de numismatum ac lapidum primatu disceptatio: nova, quam protuli, de fulminum generatione sententia iteratis argumentis vindicanda. Sed et plura evenerunt, qua me non a manuscriptorum tantum, sed a quibuscunque omnino studiis divellerent : sex milii publico officio absumptos menses; complures rursus serenissimo Bavariæ electorali principi feliciter dicatos conterranei mei probe norunt. Satis multa attulisse, quibus procrastinanti mihi ultro ignosci debeat, opinor; cum in iis omnibus nulla mibi culpa imputari possit. Verumtamen cum annos rursus aliquot cunctaturus sim, in eo me extra culpam non esse, sponte et ingenue fateor : deflexi scilicet, tantamque provinciam intermittens, in alias sensim delapsus sum nec minus amplas, nec minus arduas; quibus demum non nisi ornalis et peractis ad pristinam revertar. Id qui contigerit, expono. Constitueram Bi-bliothecæ Veronensi ms. ineditarum inscriptionum parergon adjungere, quæ vel in urbe nostra, vel in agro reperirentur. Dum vetustos lapides exploro in hunc finem, et exscribo, monumentorum ejusmodi is me amor incendit, ea cœpit admiratio, ut dispersa, occultata, neglecta, cœli inclementia intereuntia, col-ligendi in unum, publico tutoque loco exponendi, contegendi quoque, et integra atque incorrupta in futurum zvum præstandi, cupiditas me invaserit maxima. Re felicius cedente, virisque præstantiori-

bus symbolam conferentibus, aviditas incessit Graca

· Lege Bent.

[·] Lege cibus.

Loge carnem.

quoque et externa, quotquot maxime possem, undi- A que conquirendi. Satis prospera et in hoc fortuua u-us, cum nec labori parcerem, nec pecuniæ, Mu-seum Veronense, sive peculiarem collectorum marmorum editionem jure quodam a me flagitare cum res ipsa, tum doctiores cœperunt cives. Manum admovens, cum præclarissima occurrerent, incogitatam de usu ac præstantia inscriptionum disputationem ingressus sum: verumtamen Gruterianam collectionem, lapidarios scriptores, summosque rei litterariæ proceres marmoribus passim utentes percurrens (bona venia dixerim) tot fallaciis obrutum, tot allucinationibus demersum, tot adhuc tenebris circumfusum studium hocce mihi visum est, ut nihil satis tuto in hac materia præstari posse arbitratus sim, uisi nova quadam Arte critica lapidaria adornata, ac przemissa. Vix mentem cogitatio ista subierat, mei compos, et rationis studiorum meorum non amplius fui; tanta enim vi operis hujus et instituti imaginem conformationemque in cerebri fibras adactam sensi, ut alia quæcunque abjicere, sive in aliud tempus rejicere, coactus omnino fuerim. Cum quidquid hoc libelli futurum sit, quamprimum exigere averem, patriam mihi relinquendam novi, in qua diverticula parata perpetuo essent : idcirco statim ac per domesticas tricas licuit, Florentiam me contuli, ut in hoc Musarum domicitio, et quo mihi ab onini parte jucundius nullum, in eam opellam incumberem. Ultro fateor inconstantiam hanc, et ab uno ad aliud lucubrationis genus defectionem, minime laudaudam esse, sed improbandam, defugiendam, vituperandam: quo me satis tuear, non habeo; at non in studiorum tantum, sed et in ratione vitæ inobservata quadam et occulia rerum connexione ita ducimur, ut sæpe aberrationes nostras ne quidem percipiamus, atque illuc sensim jam pervenisse nos, quo tendere constitutum nobis minime fuerat, quandoque admiremur. Id quoque afferre pro me possim : nempe cum inter adversa multa molestiasque, quibuscum non infre-quenter conflictavi, libertatis bonum mihi omnino C intactum servarim, ita ut otii mei nemini prorsus rationem reddere obstringar, sive ad hæc me conferam, sive ad illa, perinde esse : quin, ut eti m nullum ex incœptis commentariis, vires meas, quod optimo intelligo, multum excedentibus, ad exitum perferam, quæ duo bona unice mihi a studiis peto, nihilominus consequar: ut vitam non sine delectatione ducam, et ne quid interea deterius agam.

Verumenimyero cur in præsens, contra ac decreveram, dies aliquot manum de tabula tollam, atque ad intermissos codices redeam, Cassiodorii complexiones emittens; curque hoc membrum a Bibliothecæ Veronensis corpore avellam, paucis persequar. Morem in hoc gero amicis et familiaribus, quorum voluntati ac consilio, cum iterum atque iterum efflagitant, obsistere minime valeo. Admonuerunt ii per repetitas litteras, viros quosdam in civitate nostra præstantes repentino et laudabili desiderio correptos, quidquid anecdoti in mss. capitularibus continetur, in publi-cam lucem prolatum intuendi : quapropter cum vir eximius, undequaque doctissimus, et tum a dignitate. tum ab ingenuis moribus suspiciendus, Veronam, que ipsi patria est, advenisset; illum obsecrasse, ut negotium hocce in se reciperet, et, quamprimum fien posset, quam plura p. sset ex his membranis edu-ceret: vel ignorabant il scilicet, quam longam ego in istis codicibus singulis operam posuissem, vel precrastinantem me diutius, ac labores meos supprimentem, eam curam abjecisse, opinati sunt. Rogabant ergo viri amicissimi impense atque enixe, ut, vel cæteris oinnibus posthabitis, Bibliothecam mean perficere properarem, vel ejus saltem apecimen ali-quod communicarem, quo de consilio meo atque instituto quidquam tandem constaret. Parvi, qua licebat : nempe ut de specimine edendo statim cogitarem. Inter illa quæ manu mea transcripta et quomodocuaque illustrata milii seposueram, hoc maxime opos-culum pluribus de causis selegi; sed præcipue quod sejunctim prodire, et libellum ex se constituere minus improprie posset. Adnotationes relegens, tribus aut quatnor locis versus quosdam adjeci; cæterum quod antes scripseram, non attigi. De versione Scripturæ sacræ qua Cassic dorius utitur, multa com mentari incoperam, quæ rejicere in aliud tempus cogor. Jam vero ad aras confugio, hoc est ad lapides meos iterum me recipio, Veronenses codices non nisi post annos aliquot, vitam et valetudinem Deo Optimo Maximo suppeditante, resumpturus. Quidquid interea eruere ab his atque illustrare alii forte pergant, exspectabo lubens et lætus excipiani, cum probe perim multo utilius in tam laborioso tantique momenti officio prospectum, ac longe præstantius per quosibet alios Christianæ ac litterariæ reipublicæ consultum iri.

DE COMPLEXIONUM OPERE,

ET CODICE CUI DEBENTUR.

M. Aurelii Cassiodorii Senatoris cum ingenium singulare et multiplici studiorum genere exercitum ac comprobatum, tum sacra præcipue et digna Christiano homine ab eo percepta doctrina, summo eruditorum consensu ita celebrantur, ut quæcunque ab eo litteris consignata sunt, nulla profecto laude, nulla, nt avide arriprantur, indigeant commendatione. Inter lucubrationes quas posteaquam militiæ monasticæ nomen dederat, exaravit, memorat ipse in præfatione ad Orthographiam, Complexiones in Epistolis apostolorum, et Actibus eorum, et Apocalypsi, quasi brevissimas explanationes decursas. Memoria lapsus est vir eruditissimus, Joan. Alb. Fabricius, Bibl. Lat. lib. 111, c. 16, cum haru n mentionem sieri tradidit in prefatione Variarum, quam multo ante conscri-pserat. Complexiones siquidem extremo senio confecit, cum post illas ad amantissimos orthographos discu lendos anno ætatis 93, Domino adjuvante, pervenerit: quin ad disserendum de Orthographia, ex nonnulla de Complexionibus apostolorum orta disputatione impulsum fuisse, ejusdem ad Orthographiam præfationis initio discimus. Illæ vero nequidquam hactenus perquisitæ exoptatæque, atque inter deperdita communiter recensitæ, spe omni prorsus abje-

cta deplorabantur. Exiguam quidem ac postreman partem, que in Apocalypsin est, Daniel Mollers editam docet, ut videre est apud Fabricium in Supplemento Bibliothecæ Latinæ; at quamvis editionem ipsam designaverit, Mollerum deceptum suspi cor : sane inter eos quos consului (consului auten per litteras plurimos), quí illam noverit inveni ae-minem. De Gulielmi Crovæi (apud Boernerum in præf. Bibliothecæ sucræ Joannis) allucinatione certe constat, qui in Elencho Scriptorum biblic. Compleriones in Acia apostolorum vulgatas credidit. At prodit nunc tandem, et sacrarum litterarum bono es insperato scriptum hoc emergit. In duos libros dividitur; legitur enim in Actorum fronte: Incipit libr 11. Trithemias olim de Viris illustribus Benedictinis agens, libris xvi distincium consuit. Stylus ipsissimus est ac cæterorum Senatoris scriptorum : de que sane cum iis sentire nequeo, quibus vaide arride, cum præruptum ac confragosum dicendi genus ams ne nesciam: at sæculi ea dictio et oratio est, quan propterea injuria quis Cassiodorio imputaverit: ne que hujusmodi librorum a rhetorica elegantia pre tium ducitur. Nonnullis forte exsanguis ac jej sere etiam quandoque mutila expositio bæc videri

1

poterit, magisque in ea pietas spectanda, quam in- A rum selectissimis, et qui jam tum haberentur antiqui : enii acumen, aut præstantia doctrinæ : nemo tamen inficias ibit, præclara etiam non pauca variisque de causis plurimi facienda in ea contineri. Nec valde mihi laborandum autumo, ut ostendam quo loco ecclesiasticum habendum sit vi sæculo exaratum opus; et a percelebri id quidem eruditoque scriptore, quem inter sanctitate claros Alcuinus (In Fel. Urgel. I. v) aliive, atque inter sacros Ecclesiæ doctores recenset Beda (Bed. Comm. in Ozram). Mirum imprimis profecto est, quantum afficiamur et novo ædificationis spiritu catholici excitemur, cum antiqui nec antea cogniti monumenti quidquam deprehendentes, eadem dogmata inspicinius; cumque eamdem a prioribus usque sæculis perpetua serie deductam doctrinam vetustissima scriptura, velut novo et irrefragabili teste traditam comprobatamque intueniur. Quod etiam mores ac pietatem spectat, præclara multa in his Complexionibus reperias: verum ut a doctis cu-pide excipiantur, id satis superque sit, in sacris scilicet Novi Testamenti libris interpretandis versari, canonicasque etiam Epistolas exponere, in quas veterum commentarii vix unus aut alter exstant. Quod si cætera abessent, quibus ecclesiastici libri com-mendari solent, ad hujus pretium mirum in modum augendum diversæ illæ sacri textus lectiones et an-tiquæ versionis frusta, quæ nobis exhibet, abunde sufficerent. Constat siquidem cum ex canone, tum ex hemistichiis, quæ capitulis explanator præfixit, Vulgata eum, sive Hieronymiana versione usum non esse, sed veteri. Proinde discrepantias vel minimas, Vulgata lectione margini adjecta, indicavi : illæ quidem studium atque operam in sacrum textum, inque ejus interpretationem conferentes juvabunt summopere, multisque ac perutilibus animadversionibus ansam præbebunt. Antiquæ autem versionis ab his Complexionibus excerpta fragmenta eo pluris facienda sunt, quo nobis a Cassiodorio traduntur, viro scilicet in optimis sacrorum librorum exemplaribus deligendis, ut ex Divinis Lectionibus intelligimus, C accuratissimo, eorumque emendationem ex fontium etiam inspectione acriter suadente. Discrepantias illorum etiam locorum subinde adnotavi, quæ in explanationis contextu non semel occurrunt : quamvis de iis ambigi possit, ipsisne exemplaris verbis an paraphrastice aut memoriter ab expositore adducantur : quæ suspicio orta mihi est aliquando in Actorum Complexionibus, cum a communi textu versus quidam nimis recedere viderentur. Infirmatur tamen suspicio hæc, quod in verbis ipsis propositi textus hemistichia quandoque legantur, quæ addita explicationis seu connexionis gratia videri possint; ut illud Act. xiv, 18: Cumque ibi commorarentur, et docerent : itidem xvi, 1 : Cumque circuissent has nationes: quæ tamen in exemplari suo interpretem legisse, untius dubito: quin aut eadem, aut similia Gracus aliquis codex prætulit, ut Waltonii præcipue Variantes Lectiones testantur. At de his penes eruditos judicium esto: quibus in h s Complexionibus nova quoque et peculiaris in capita sectio animadvertenda erit : id temporis scilicet sacrorum librorum ut emendationem, ita pro arbitrio quisque sibi partitionem concinnabat. De veteri capitum distinctione, Scripturæque sanctæ stichometria notum est, quam multa disputaverint viri docti. Nunquam vero frustra laborare, qui sacris veterum lucubrationibus eruendis operani navat, vel unus harum Complexionum de Trinitate locus satis testatur : nondum enim ad hodiernos expugnandos Unitarios vel profligandos, tam invictum tamque incluctabile testimonium emerserat. Clamant isti, Scripturæ versiculum, quo sanctissima Trias perspicue docetur, S. Joannis Epist. I, c. v, in priscis codicibus ut plurimum non reperiri, et ab antiquis Patribus lectum non esse, Africanis quibusdam exceptis. At docet nos Cassiodorii interpreta-tio lectum ab ipso fuisse; quo constat et in Romanis exemplaribus exstitisse: quibusnam autem? nimi-

is enim priscos et emendatos codices ad sacræ Scripturæ lectionem maxima cura deligendos in Divinis Lectionibus admonebat: quid putabimus ab ipso præstitum, cum non legendos tantum, sed et interpretandos susciperet? vix autem puto, Cassiodorii ætate vetustatis laude celebrari codicem potuisse, qui ad apostolica fere tempora, sive ab iis haud ita longo intervallo dissita non pertingeret. Quam emendatis etiam exemplaribus uteretur, intelligi potest ex præfatione Divinarum Institutionum, qua libros cæteros notariis emendandos tradidisse discimus, sacros vero manu ipsum sua emendasse. Quin de Orthographia fuse disserere, non alia de causa profitetur aggressum e-se se, quam ut sacra Biblia inculpatim exscriberentur.

Membraneus liber, in quo insigne hoc ecclesiasticæ antiquitatis monumentum unice perennavit, eximiæ ac venerandæ vetusiatis notas præ se fert omnes; adeo ut videri possit ab ipsius Ca-siodorii ætate non ita multum abesse. Integer atque incorruptus, modo paginas quasdam excipias, quibus membrana vel perforata, et ab atramento exesa interlucet, vel fugientium litterarum tenuissima vestigia vix retinct : universim bonæ etiam notæ, et multis aliis comparatus correctionis laude non carens; plures enim interdum piginas oculo inoffenso percurras, quamvis deinde menda turmatim alicubi occurrant: sive diversitas bæc atque inconstantia mutato librario, sive remis-so aliquando et defatigato imputanda sit. Ut erudito sæculi genio morem geram, formam litterarum scripturæque specimen propono: nec librarii nec tempo-

ris nota ulla visitur.

Habes in primo specimine cur auctoris nomen nove scripserim, et secus ac soleat : cum enim post artem typographicam inventam nunquam, quod sciamus, tantæ vetustatis Cassiodorianus codex emerserit, atque in editorum manus devenerit, id in primis nostro debebimus, ut vera tandem hujus nominis inflexio innotescat: Cassiodorius siquidem rectius est dicere, quod triplici hujus manuscripti te-stimonio liquet. His certe in rebus Tertulliuni canon obinet: Id verius, quod prius (Adv. Marc. l. 1v., c. 4). Quin gentilitia nomina apud Romanos ut plurimum in ius desinere pervulgatum est. Ex Aurelia gente Cassiodororum familia primo fluxit; qua deinde in varias stirpes iterum distracta, Cassidorius gentilitii nominis rationem obtinuit, in plures familias diffusi, etiamsi xar 150xm ab illa præferretur, quæ auctorem nostrum ediderat, Var. lib. 1, epist. 4. Cassiodoros (ut hactenus perperam scripsimus) præcedentes sama concelebrat; quod vocabulum, etsi per alias videatur currere, proprium tamen ejus constat esse sa-

Summam fidem in hac editione instruenda adhibui, et ms. etiam in minutioribus, quantum fleri potuit, inhæsi. Qui antiquum monumentum ab exemplari unico primus eruit ac profert, satis cautum et n circumspectum se præstare vix po-sit; is enim quid posteritati omni legendum sit imperat ac juhet. constitutam mihi fidem pertinere credidi, nihil immutare, ut syntaxin quandoque restituerim; et de meo nibil addere, aut ad sensum, qui mutilus videretur, integrandum, aut ad lacunas aliquas explendas: quas congruentibus quidem utcunque verbis supplere in promptu est ut plurimum; abstinendum tamen duxi, ubi eadem ipsa, quæ vel membrana albescente evanuerunt, vel corrosa deficiunt (velut p. 232 [h.ed.col. 1412), obvia prorsus et indubitata non sint. Emendationum, quas raro adhibui, ubi operæ pretium sit admonebo, ut et ip æ ab aliis emendari possint: hoc si præstitis ent transactis temporibus critici, veterum scripta aliquanto melius pernoscere-mus; innumeros enim locos ex arbitrio reficientes, antiquorum codicum lectiones ab oculis subduxerunt. Non ea tantummodo quam mihi proposui, in ms. exhibendo tides, sed impulit esiam me constans

dam scriptionis genera, a quibus ms. liber nunquam deflectit, intacta relinquerem; quæ in alis editioni-bus nihil prohibebit corrigere, et ad meliorem usum traducere. Sant ex his, epistula, temptare, fanta-sica, profeta, dicio, condicio, ammirans, atque alia: intellegere perpetuo scribitur, ut in quamplurimis et vetustissimis aliis codicibus: plebeiorum præcipus et rusticorum hominum is erat sonus, ut arguo e Ciceronis loco, de Orat. lib. 1, quem de his vocibus accipio: ridetur Cotta iotam literam tollens, et e plenissimum dicens, qua pronuntiatione non oratores entiquos, sed messores imitari, Crasso videbatur. Scribitur in hoc exemplari, cæcitas, cælum, cælestis; item adicere, subicere, reicere. Inconstanter in aliis: itaque modo seculum, modo seculum; cena et cena, ut apud veteres scena et scena. Obedio hic fere semper, ncc non retulit. Molestum erat lectorem morari, quo-tiescunque particulæ non, ut, quod, e:c., aut redundant, aut desiderantur. Libri autem indolem ac morem, minutasque itidem emendationes semel bic innuamus: hæc quid intersit scire, non nisi criticis sacris initiati intelligunt. Primum consuetis permutationibus cognatarum litterarum laborat liber : peccavimus, pro peccabimus; super viam bis, intervallo præter morem relicto, pro superbiam; item accedere, cadet, montes, pro accidere, cadit, montis; con ra si, et audiat, pro se, et audeat; item adque, aliquod, quæ occurrunt ut plurimum, pro atque, aliquot. Scribitur in ms. inproba, conplectens, conpunctos: præterea opportunæ, ponitur, conversos, pro opportune, punitur, conversus: Cassiodorii ætate familiarja menda: is siquidem Orth. cap. 15, b pro v, v pro b, o pro v, n pro m, contra orthographia pracepta vitiose positas non relinquas. Videas sape popolus, mondissimus, iracondia: quam ab antiquo accepta consuetudine, vetustiora monumenta testantur. Legitur etiam in codice, piætas, prætio, sæ: exinde manifesto errore, patiatur, fidelium, nobis, pro potiatur, filium, bonis; rursus, Dei quæ, his, nicesse, C respicere, huc, hic, pro Deique, is, nescisse, despicere, huic, sic; denum se pro esse, esse pro se, victum pro vinctum, alibi pro albi, nullis effulsisse, pro nullis se fuisse, vita et pro viciet, subripere pro subrepere, precationibus pro præcautionibus, impedisset pro impendisset. Mirum est interdum, ut in contrarium abducatur sententia a litterula una, urque addita ea, vel dempta, periodus integra restituatur. Animadverti, eadem consonante concurrente, scilicet in fine unius dictionis, atque in capite alterius, primam a librario sepe omitti: sive unu sive; cum ipso semper, pro cum ipsos semper; alibi ex opposito importune con-duplicat: niger regressus, illis suscipere, cum scribendum erat niger egressus, illi suscipere; regionis pro religionis, ut etiam scribitur in Taurinensi co-dice, e quo initium Epitomes Institutionum Lactantii, nusquam antea visum, aliquot ab hinc annis emisi. Quid memorem deprehendisse me seddomini, pro se domini? seddicit pro se dicit? didici ex his quæ non sunt hujus loci. Præludentes Italicæ linguæ

doctorum hominum sententia ac voluntas, ut quædam scriptionis genera, a quibus ms. liber nunquam deflectit, intacta relinquerem; quæ in aliis editionibus nihil prohibebit corrigere, et ad meliorem usum stica, profeta, dicio, condicio, ammirans, atque alia intellegere perpetuo scribitur, ut in quamplurimis et vetustissimis aliis codicibus: plebeiorum præcipue et rusticorum hominum is erat sonus, ut arguo e Ciceronis loco, de Orat. lib. 1, quem de his vocibus accipio: ridetur Cotta iotam literam tollens, et e plenissimum dicens, qua pronuntiatione non oratores antiquos, sed messores imitari, Crasso videbatur. Scri-

Adnotationes addidi breviusculas: dissertationibus locus patebat multiplev; verumtamen non tam Cassiodorii tunc opus exhibuissem, quam meum. Auctoris vitam nihil attinebat retractare post amplissimam quam optimæ ejusdem editioni P. Garetius præmisit. Cum et aliam laudari deprehendissem a card. Norisio nostro in Apologia monachorum Scythiæ, nemp: quam P. Dionysius a S. Martha Gallice edidisset, post longam indaginem reperi tandem, et percurri. Libro iv de scriptis amissis verba faciens, Catenam inemorat, seu Commentarium ex pluribus scriptoribus decerptum in Epistolas apostolorum, et Acta, et Apocalypsin. Complexiones nostræ designantur; sed quæ ad modum Catenæ elucubratæ minime credi poterant, cum Catenarum usus longo post Cassiodorium intervallo emerserit; neque ex variis scriptoribus illo ævo commentarius decerpi potuisset in apostolorum (catholicas saltem) Epistolas, quas paucissimi adhuc interpretes attigerant, ut in adnotationibus persequar.

Cum per epistolas amicos eruditos de hujus operis editione monerem, Apostolus Zenus, invictissimi et litterati æque ac litteratorum hominum amantissimi, Caroli VI Cæsaris Augusti historicus, et poeta, inter alia quæ his ipsis diebus docte rescribit, quam rara medio etiam ævo harum Complexionum exemplaria fuerint, animadvertit: nam Notkero Balbulo, sæculi x scriptori, minime innotuerunt; ut ex ejus oppsculo de Interpretibus sacræ Scripturæ arguere est, quod in Thesauri novissimi Anecdotorum (ad oras nostras nondum transvecti) tomo primo P. Bernardus Pez, Mellicensis in Austria monachus, nuper vulgavit.

Vulgavit.

Solemne mihi perpetuo suit, ut doctorum virorum judicio scriptiunculas meas subjicerem, nihilque mihi acceptius accidit, quam cum quid peccarim admoneor. Vir inter amicissimos, Antonius Maria Salvinius, sæculi decus, cum in eum epistolæ meæ locum, hujus voluminis col. 1420 incideret, quo e regis vocabulo de Romano imperatore non agi, arguere videor; commode docuit, aliis quide:n argumentis recte id probari, illo vero nequaquam: cum ex voce βασιλέως, qua ad Romanos imperatores significanios Græci uti solent, Latinis etiam legendis, ut vocantur, regis nomen eadem significatione sæpe adhæsisse deprehendatur.

PRÆFATIO.

Breves a apostolorum, quos nos proprie Comple- D versa complectuntur, quæ sibi tangenda esse proxiones possumus appellare, summatim dicendo diponunt; ut nec relatio judicetur effusior, nec aliquid

Argumenta sive lemmata quæ præfiguntur, quibusque textus quodam nobis compendio panditur (Div. Lect. cap. 1), non modo Titulos et Capitula veteres appellarunt, sed etiam Breves. In collectione veterum Titulorum, a doctissimo cardinali Thomasio vulgata, qua codex unus habet, Incipiunt Capitula; præfert alter, Incipiunt Breves: vide Cangii Glossarium Hinc in mss. quibusdam index lemmatum Brevtarium vocatur; quo sane vocabulo usi sunt etiam Suetonus et Plinius. Seneca, epist. 39: Vulgo Breviarium

dicitur; olim cum Latine loquebamur, Summarium dicebatur. Innuit autem auctor potuisse explanationes has suas Breves etiam appellari, cum in ipsis non cuncta verba discutiat, sed summas rerum is parvitate complectatur: aptius tamen Complectionum nomine donandas fuisse, quod præfigenda summaris non sint, sed veluti paraphrases quædam texui sociandæ, et quæ continentur in textu complectentes, περιοχαί.

brevitate constrictum prætermissum esse videatur. A quentium rerum particulatim divisa commonitio; Sit ergo nobis propositæ rei brevis et absoluta narratio, summas rerum in parvitate complectens, non cuncta verba discutiens, sed ad intentiones suas summatim dicta perducens; ad quod nos studium sensum lectoris deducere festinamus, ut altius ad intellectum perveniat, ubi nostra eum deducere voluntas congrua intentione festinat. Inter Breves autem et Complexiones hoc interest, quod Breves sunt subse-

 Colliquefactam in hoc verbo sive ab auctore, sive a librario, primitivam litteram non miror: miror potius qui factum sit, ut communi scripturæ id vitium non adhæserit, cum cæteroquin con imilia verba corruperit. Illa jus suum tenuere, quibus m cum cæteroquin con imilia rans, et quemammodum.

b lta vetustus codex ex gentilitiorum nominum regula. Præfationem vide.

Complexiones autem similium rerum juncta copulatio : quod tibi jam notum facio, lector, ammonitus . ut alterum interrogare non egeas, dum ipse plenissima quod dicimus satisfactione cognoscas. Nunc ad exponendum textum in Christi nomine veniamus.

b Cassiodorii Senatoris, jam Domino præstante conversi a, explicit Præfatio.

· Conversus dicebatur qui sæculo valedixerat. Ita loquitur D. Benedictus in Regula, concilium Arelatense can. 11, etc. Hoc adjuncto nominis, quæcunpost d consequitur; scribimus enim admoneo, admoteo, admitto, cum scribamus appono, accumbo, affio, etc. At in hoc libro ammonet, summovet, ammirans, et quemammodum. que scripsit, postquam intra claustra monastica se retento, quo singulatim designabatur. Sequiori enim ævo, quo plura arripiendi nomina mos invaluit, ultimo ut plurimum utebantur.

M. AURELII CASSIODORI I **EPISTULIS** COMPLEXIONES IN

EPISTOLA SANCTI PAULI AD ROMANOS b.

1 .- 1, 1. Paulus, servus Christi Jesu, vocalus Apostolus, et cætera. Nomen suum competenter præponit Epistulis, quoniam scribebat absentibus : voca- C tum se quoque a Deo dicit Apostolum, sicut Ananiæ dictum est : Vas electionis est mihi, ut portet nomen meum in gentibus : et segregatum in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas, de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem : per quæ se dicit accepisse gratiam, ut in omnibus eum gentibus prædicare debuisset. Ita catholicæ fidei fundamenta in ipsis primordiis, velut doctus architectus, salutari prædicatione constituit. Benedicit etiam Romanos, ut gratiam et pacem a Deo Patre et Domino Jesu Christo percipiant; d ubi etiam et Spiritus sanctus intellegi debet : quoniam ex tribus una, vel duz nominatæ personæ, totam plenissime noscuntur indicare Trinitatem; sicut in Actibus apostolorum beatus Petrus ait : Et jussit eos in nomine Jesu Christi baptizari (Act. x, 48): cum Dominus dixerit: Ite, D quia maxime intentionis ejus est, ut se ipse consedocete omnes gentes, baptizantes cos in nomine Patris,

Prisca quoque marmora sic loquuntur : ab Epistulis Latinis passim : o et a sæpe convertebantur

b Ab Actis non incipit. Vulgato enim, sive D. Hieronymi canoni non iuhæsit. In Divinis pariter Lectionibus Novi Testamenti libros in tres partes dividens, Epistolas omnes, quas Canonicas Epistolas apostolorum vocat, in secunda collocat, Acta et Apocalysin in tertiam rejicit. Ita et D. Augustinus, de Doct Christ. I. 11, c. 8. Conspectum accipe:

Vulgata.

Cassiodorius.

Acta. S. Pauli Epistolæ.

Pauli Epist.

S. Jacobi. S. Petri 1, 11. S. Petri 1, 11. Joannis ad Parthos.

S. Joan. 11, 111.

PATROL. LXX.

et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19.V., Euntes e go docete). Legitur etiam in suprascripto libro, de solo Spiritu sancto: Joannes quidem baptisavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto (Act. 1, 5).

2. - 1, 8. Primum quidem gratias ago Deo meo, per Jesum Christum, pro omnibus vobis, et reliqua. Imprimis Deo gratias agit, Romanorum prædicans sidem, et pro eis se orare testatur assidue; promittens habere se desiderium, ut ad eos tandem aliquando venire prævaleat ad confirmationem fidei. quæ jam illis probabatur esse communis : nam frequenter se desiderasse dicit ad eos venire; sed testatur quibusdam impedientibus causis se fuisse prohibitum: scilicet ut doceret eos plenius, sicut et cæteras nationes, ad quas fuerat destinatus, Novi et Veteris Testamenti veritate patesacta; adjiciens exemplum Ambacum • prophetæ, justum ex fide virere (11, 4). Nec terrearis de profunditatibus sacris, quenter exponat.

S. Joannis 1, 11, 111.

S. Judæ.

S. Juda.

S. Jacobi ad dispersos. Acta.

Act. 1x, 45, Vulg. Mihi iste.... coram gentibus.... prophetas suos in Seripturis sanctis.

d Idem iterat, ubicunque Spiritus sancti nomen omittitur : comprobat etiam incluctabilibus adversus Macedonium aliosve hareticos testimoniis.

. P. Possevinus initio Apparatus Sacri : Abacuch, quem LXX interpretes sine aspiratione scribunt Ambacum. At D. Hieronymus Prol. in Abac. : Scire nos convenit, corrupte apud Græcos et Latinos nomen Ambacum prophetæ legi, qui apud Hebræos dicitur Abaoninem impietatem et injustitiam, et reliqua. Iram Dei supra illos dicit esse manifestatam, qui cum supernam potentiam per creaturas ejus et inæstimabiles operas cognovissent, gloriam incorruptibilis Dei ad creaturas corruptibiles transtulerunt; id est, ut homines, volucres, et quadrupedes colere decrevissent. Ili dum se æstimant esse sapientes, stultitiæ cæcitate damnati sunt : quia totum inde mortiferum nascitur, ubi auctor rerum suerit sacrilega impietate derelictus. In quo enim subveniat creatura fragil's, si offendatur omnipotentia Creatoris? Hactenus fuit narratio delicti; post sequitur pæna peccati.

4. - 1, 24. Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, et cætera. Hic jam commemotura summoverint; scilicet ut qui Deum incorruptibilem contemnere temptaverunt, relicti in desideriis et inmunditiis cordis sui, ipsi se alterutra sœditate commaculent: primum, ut contra naturalem usum feminis utantur inlicite; ipsi quoque masculi mutua corruptione lacerati subdantur libidinibus suis et cæteris flagitiis quæ cæcatus sensus invenit: sed non solum hæc facientes, verum etiam talibus consentientes simili detestatione condemnat.

5. - 11, 1. Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas, et cætera. Arguit eos qui alios recte judicant, et eadem se vita commaculant : patientia enim Dei sustinet dementer errantes; sed qui fuerit peccata confessus, gloriam suscipit et honorem; illos autem qui veritati non consentiunt, tri- C bulatio et angustia digna consequitur; acceptio siquidem personarum apud Deum non est, sed sola qualitas pensanda factorum; non enim tantum legis auditores grati sunt Deo, sed factores legis potius justificabuntur.

6. - 11, 14. Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter que legis sunt faciunt, et reliqua. Cum gentes, quæ legem non habent, naturali vivant institutione compositæ, Judæus, quoniam legem accepit, eamque nec intellegere, nec custodire ve-Juit, in judicio Domini Christi amplius tenetur obnoxius: non enim quemquam beatum circumcisio facit esse, sed vita; maxime cum illa recisio præputil ad ·circuncisionem cordis constet esse translata; cujus ·laus non ex hominibus, sed esse constat ex Deo.

7. - III, 1. Quid ergo amplius est Judæo? aut quæ utilitas circumcisionis? Gentibus quidem, quæ adhuc minime crediderant, præponit Judæos; qui tamen legem Domini devotis cordibus acceperunt; nec ilerum illud potest evacuare præcepta divina, si quidam eorum inobedientes suerunt; illis enim pereuntibus, legis veritas manet : nam peccata hominum dicit commendare justitiam Dei, ut cum nos delinquimus, ille in condemnatione nostra semper justissimus approbetur; qui vero aliud dicunt, eorum justa damnatio est : quapropter Judwos et Græcos

— 1, 18. Revelatur enim ira Dei de cœlo super A omnes sub peccato esse consirmat. Hoc etiam tertii decimi psalmi comprobavit exemplo, dicens universam carnem non lege ju-tificari posse, sed gratia; quod Christi Domini comprobavit adventus, qui nobis in reatu positis fidei suæ dona largitus est.

8. — 111, 27. Ubi est ergo gloriatio tua? excluse est : per quam legem? factorum? non; sed per legem fidei, et reliqua. Judæorum gloriam, quam videbantur habere per legem, veniente Domino Salva ore. per legem fidei profitetur exclusam : non enim per legem circumcis onis, vel alia hujusmodi, jostificatur homo; sed per legem fidei : quoniam unes est Deus et legis et sidei. Abrahæ quoque subjunbit exemplum, probans non ex operibus eum gratiam Domini reperisse, sed fide (xxx psalmi adjiciensterat qualis pœna proveniat eis qui se a Domini cul- B stimonium a; beutos esse confirmans, quibus peccata dimissa sunt), quem justificatum non in circumcisione perhibet, sed in præputio esse per fidem. Fides autem ejus evidenter apparuit, quando, Domino promittente, non dubitavit credere de se et Sara vetulis Isaac sibi filium nasciturum. Quapropter similis erit illis justitis, qui Dominum Christum, et propter delicta humana traditum, et propter justificationem nobis conferendam crediderint suscitatum.

> 9. - v, 1. Justificati igitur ex fide, pacem hubeamus ad Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum. Justificatos per sidem pacem monet habere cum Patre; quando per Jesum Christum Filium eius æternæ salutis munera perceperunt, qui magis in tribulationibus et angustiis spei suæ sumunt semper augmentum. Cum pro impiis Jesum Christum dicat esse mortuum, multo magis ab ira salvos facere promittit, quos suo sanguine justificare dignatus est : peccante siquidem Adam, mortem humano generi constat inflictam; etiam eis qui mandata Domini, sicut fecit Adam, minime prævaricasse noscuntur; sed sicut per Adam mors pertransivit in posteros, multo amplius in adventum Domini Jesu Christi gratia et donum æternæ vitæ abundabit in plurimos.

> 10. - v, 28. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnatione, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificatione. Adhue in eadem probatione persistit : nam per Adam dicit suscepisse mortem genus humanum; sed per Dominum Christum æternæ beatitudinis præmia consecutum; et sicut per unius inobedientiam peecatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justi constituentur multi : subintravit enim lex, ut abundaret delictum; venit gratia ut deleret exitium; et ideo, qui jam mortuus est peccatis, vivere non debet in delictis.

> 11. — VI, 3. An ignoratis quia quicunque baptisati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Sicut omnis baptizatus suis peccatis est mortuus, its Christo resurgente novatur in perpetuam sospitatem: nam qui similitudini mortis ejus complantatus agne-

[·] Beati quorum remisses sunt iniquitates. In Vulgata est xxx1, in Hebraica serie et in versione Hier-**G**ybii, XXXII.

ciandus esse declaratur: in illa enim cruce noster vetus homo confixus est, ut innovatus exinde resurrectionis munere nasceretur. Nam sicut Christus semel peccato mortuus est, et vivit in gloria Dei, ita et nos peccatis mortui, in ipsius sanctificatione vivamus; quia jam non sub lege, sed noscimur esse sub

12. - VI, 15. Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? et reliqua. A fidelibus viris famulandum a non dicit esse delictis; quia jam non sunt subjecti legi, sed gratiæ: nam sicut prius iniquitatibus membra carnalia serviebant, ita nunc per fidem spiri: ales effecti, vivere debent in sanctitate propositi : quippe, quando in prioris vitæ stipendio liuis erat sine dubio mors æterna; in ista vero per- B petnum datur gaudium, et sine fine securitas.

13. - VII, 1. An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), et reliqua. Quemadmodum-se habeat les, facta viri et mulieris comparatione designat. Sicut enim mortuo viro, mulier sine crimine transit ad alterum, ita recedente lege, ad novitatem gratiæ sine culpa perventum est : quapropter serviendum Deo jam dicit in gloria [forte in gratia], non in litteræ vetustate: nam occasionem peccati lex dedit, quæ prohibendo delicta, inobedientes homines roos semper ostendit.

14. - vii, 12. Itaque lex quidem san ta, et mandatum sanetum, et justum, et bonum. Cum sit lex spiritalis, necesse est ut eam caro semper offendat: quoniam vitio peccati originalis, mundi concupi- C scentiam probatur affectare damnatam : unde profitetur Apostolus habere se desiderium boni, sed trahi maxime lege peccati; propter quam difficultatem Dominus Pater misit Filinm sunm, qui, assumptacarne peccati, credentium vincla disrumperet.

15. - VII, 25. Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. Legi dominicæ dicit se quidem voluntate servire, sed carne potius obedire peccatis : qui autem non ambulant secundum carnem, suscipiunt a Domino remissionem : ideo enim Pater misit Filium summ, ut sumens similitudinem

scitur, eodem modo et similitudini vitæ ipsius so- A carnis peccati, delicta mundi dissolveret. Nam prudentiam carnis, quæ est inimica Divinitati, mortem dicit operari; spiritalis vero intellectus, qui Deo semper acceptus est, æternam vitam tribuit et salutem : unde magis in Spiritu sancto vivendum est, qui nos tune inhabitat, quando se a nobis diaboli potestas extraneat. Ambulandum est ergo in sanctitate propositi, quoniam qui spiritaliter vivunt, hi sili Dei sunt.

16. — viii, 15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, et quod sequitur. Omnem Christianum perfectum dicit accepisse non servitutis spiritum in timore, sed filiorum adoptionis affectum: quando illum patrem dicit, cujus hæreditatem justo desiderio concupiscit: nam si Christo compatimur, et gloriæ ipsins participes esse merebimur. Sed multo minora sunt præsentia mala, quam futura præmia; ista enim temporalia, illa perpetua sunt: nam creatura nostra b congemescit [Vulg., vs. 22, omnis creatura ingemiscit] et parturit, quousque ad illud perveniat, ut promissa felicitate potiatur: quod etiam se dicit essicere, quamvis Spiritus sancti cognoscatur jam primitius accepisse, exspectans redemptionem corporis sui, quæ in generali resurrectione præstanda est.

17: - VIII, 24. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Promissiones divinas spe magis prædicat sustinendas; quoniam quidquid in futuris temporibus punitur [leg. ponitur], carnalibus oculis non videtur. Spiritus autem sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; id est, quod nos gemere faciat, ut ad promissa præmia venire possimus. Prædestinatos autem dicit vocatos. ut sit Dominus Christus primogenitus in multis fratribus: et ne in tanta spe titubarent hominum corda fragilia, prædestinatos dicit vocatos, vocatos autem asserit justificatos, justificatos vero magnificatos esse confirmat. Hoc argumentum dicitur climax, id est gradatio, quod etiam in subsequentibus frequenter assumit.

18. - VIII, 31. Quid ergo dicimus ad hac? si Deus pro nobis, quis contra nos? et cætera. Commendat

 Hyperbaton hocce vicies fere in his Complexionibus adnotavi; nihil scilicet illo ævo et ab hoc scriptore tam diligenter quæsitum, quam perpetuus quidam rhythmus, non sine aliqua ratione metri, ut ex cap. 15 Div. Lect. argui potest. Ad eum rhythmum superstitiose servandum pro nihilo habebatur, inusitata verborum collocatione, sensum ipsum aut perturbare, aut invertere. Negans ergo particula sæpissime loco movetur; idem pronomini se pariter accidit, præcipue cum adjucet verbo dico. Cum scribendum erat, diett gentes gloriari non debere; legitur, gloriari non dicit uebere gentes : cum exspectabas, dicit se bonorum suorum conscium non esse; habes, conscium se suorum non dicit esse bonorum; ita, se non dicit in vanum currere, pro, dicit se non in vanum currere; non decernal horrere, pro, decernal non horrere; timorem esse in charitite non asserit, proasserit in charitate timorem non esse; non se dicit posse, loco τοῦ, dicit se non posse : et similia. Transpositionis hujusmodi vestigia quædam in aliis Cassiocorii scriptis conspiciuntur. Ad psal. vi, quoniam

non se vult a mortuis rogari; ad LXX, tunc ergo se D petit non debere derelinqui. Var. l. v, ep. 42, qui eum non optat evadere. Quod vero in editis perraro hæc syntaxis appareat, ea præsertim collocatione quæ sententiam in contrarium trahit, criticorum opera evenisse crediderim, qui verborum ordinem resti-tuerint : norunt siquidem quicunque mss. codices terunt, quam diversa pleraque anctoribus invitis le-gamus. Mihi quidquam immutare religio fuit : caterum de his lectorem semel admonui-se satis superque duxi.

b Diversa forte lectio diversam interpretationem peperit. De natura nostra videtur auctor explicare hunc locum : at pro creatura omni alii creaturas inanimes universas, alii gentiles intelligendos censent; quo sensu verba πάσα ή κτίσις in Novo Testamento etiam alibi occurrit. Mar. xvi, 15, κηρύξατε το Εὐαγγελιον πάση τη κτίσει: prædicate Evangelium omni creaturæ: quod apud Matth. xxvni, 19, dicitur, μαθητεύσατε πάντα τὰ έθνη : docete omnes gentes.

ig tur per omnia misericordiam Patris, qui ut nos A redimeret, suo Filio non pepercit : quid enim nobis boni potuit negare, qui beneficiorum omnium concessit auctorem? ipse enim interpellat pro nobis, qui et sedet ad dexteram Patris. Consequitur etiam numerosa nimis et affectiosa promissio, nullas tribulationes, nullas persecutiones, nulla pericula, nullas potestates cœlorum, neque præsentia, neque futura, a gratia nos Domini Christi posse dividere, quibus dignatus est tam magna præstare.

19. - 1x, 1. Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, et reliqua. Charitatem carnalium parentum suorum tantam sibi fuisse testatur, ut, quod ultimum miseriarum est, se magis voluisset a Christo dividi quam Judzeos a fide Domini videret B potentize suze resuscitatum credat a mortuis : nam excludi : quod etiam et Moses dixisse legitur : Ausdimitte populo huic peccatum; sin autem, dele me de libro quem scripsisti a. Primum, quia adoptati erant in gloria filiorum; deinde quibus præceptum est legis obsequium, unde patriarchæ quoque provenerunt; et quod omnes honores superat, ex quibus natus est secundum carnem Dominus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Ad fidem quoque Christi filios dicit venire promissionis, non umnes filios Abrahæ, qui ex ejus quidem semine mati sunt, sed ejusdem fidei non fuerunt; dantur etiam exempla Abraham et Saræ, Isaac et Rebeccæ, et duorum fratrum Esau et Jacob; sed unus ex his ita probatur electus, ut nullis meritis præcedentibus, sed per solam gratiam germano videatur esse C et David probatum constat exemplis. Judzes autem præposítus, gratiam Domini gratuitam per cuncta commendans.

20. - 1x, 14. Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas apud Deum? Absit, et reliqua. In arbitrio Domini posita fatetur universa, quando non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Exemplum quoque Pharaonis annectit, quia juste voluntate sua peragit, quæcunque disponit. De superioribus etiam dictis sibi facit contrariam quæstionem, quam figuli comparatione dissolvit, dicens, habere eum potestatem, aliud vas facere in contumeliam, aliud in bonorem: ne quis contra Dei voluntatem sacrilega murmuratione consurgat.

21. - 1x, 22. Quod si volens Deus ostendere, iram, et manifestare [Vulg., notam facere] potentiam suam, et cætera. Ostendit patientiam Dei, cum impios magna pie ate sustinuit; ut tam de gentibus quam de Judæis eligeret sanctos viros, quos præparavit gloriæ sempiternæ : cujus rei Oseæ prophetæ datur exemplum. Judæorum autem reliquias, exemplo Esaiæ prophetæ, convertendas dicit in fine sæculorum, quod etiam esse faciendum ipsius prophetæ alio confirmavit exemplo.

* Exod. xxxii, 31, 32. Vulg. : Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non sacis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.

Auctor noster de Orthogr. cap. 1 : Quotidie sunt qui per co cotidie scribant, quibus peccare licet : desi-merent, si scirent quotidie inde-tractum esse a quot

22. - 1x, 30. Quid ergo dicimus? quod gentes, quæ non sectabantur jus it am, adprehenderunt justitiam. Gentes dicit per sidem, non ex operibus comprehendisse justitiam: nam Judæi credentes ad litteram. et non spiritaliter sapientes, offenderunt in lapidem offensionis, qui est Dominus Christus : quod etiam prophetæ Esaiæ probatur exemplo. Unde affectu civico pro Judæis quidem se orare testatur, pro quibus testimonium perhibet, habere quidem illos æmulationem Dei, sed Christi scientiam non habere, qui est finis legis et completiva persectio.

23. - x, 5. Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit cam homo, vivet in ea. Moy es dicit, si fecerit homo justit am, quæ ex lege est, vivet in ea; et ideo Christum Dominum virtute sive Græcus, sive Judæus, qui recte invocaverit nomen ejus, et non fuerit sacrilega dubitatione confusus, salvus erit. Negat autem obstinatum Judæum Evangelio credere, qui ipsum Christum contempsit audiro, quod etiam multorum comprobatur exemplis.

24. - x1, 1. Dico ergo : nunquid repulit Deas populum suum? Absit, et reliqua. Universum populum Hebræorum a Domino non dicit esse contemptum, sed eum exinde cotidie b multos eligere, qui ad fu turi regni possint gaudia pervenire: quod etiam regnorum lectione confirmat; nam sícut electos dicit Domini gratiam consecutos, ita incredulos refert cœlesti lumine fuisse privatos. Hoc etiam Esaize memorat offendisse quidem, sed non ut funditus interirent; quorum si delictum, Christo erucifixo, salus est mundi, et deminutio divitiæ gentium, multo magis conversio eorum erit ingens gaudium beatorum.

25. - x1, 13. Vobis enim dico gentibus; quand 1 ego quidem sum gentium apostolus, et cætera. Apostolus gentes alloquitur, dicens, se quidem Judæos ad æmulationem eorum velle deducere; sed gloriari non dicit debere gentes, quod Judzi propter incre dulitatem suam repudiati sunt, ut plenitudo gentium salutariter introiret: nam si delibatio ipsorum saucta est, massam potius constat esse sanctissimam : de oleastro et oliva pulcherrimam faciens comparatio-) nem; quia gloriari non debet insitum contra illud, ubi constat insertum : nam si gentes extraneum beneficium Domini munere perceperunt, quanto magis et illi possunt ab ipso restitui electæ semel origini!

26. - xi, 25. Nole enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, et sequentia. Ad tempus ex parte Hebræum populum dicit suisse cæcatum, ut ad sidem Christianam gentilitas introiret. Caterum in fine

diebus. At hiec ex Gnæo Cornuto : ex Papiriano vero cap. 4: Cotidie p r c et 0 dicitur, ut scribitur, non per q : quia non a quoto die, sed a consistenti die dictum est. Quam deinde scripturam elegerit, quis divinet? a ms. non descivi.

sæcyli Israeliticum populum misericordia Domini A litigandum; facta comparatione docens, alios solis oleperhibet esse salvandum, postquam gentium prædestinata crediderit multitudo; nam sicut legem accipientibus Judæis prius gentes minime cr. diderunt, ita et salvatis gentibus, Judæi credituri esse noscnntur: conclusit enim Deus omne in incredulitat., ut cunctis misericordiæ suæ dona præstaret.

27. - x1, 33. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! et reliqua. Dominicæ dispositionis ammiratione completus, veraciter exclamat incomprehensibilia esse quæ sancta Trinitas probatur efficere: ex ipso enim, id est ex Patre; et per ipsum, id est per Filium; et in ipso, id est in Spiritu sancto, sunt omnia; et ut unitatem in eis indivisibilem esse mon-Straret, adjecit, ipsi gloria in sæcula sæculorum [in Vulg. deest sæculorum]: unde Romanos obsecrat ne B Dominum dicit esse referendum, qui judicaturus est sæculi delectatione capiantur, sed corpora sua præceptis debeant offerre cœlestibus. Monet etiam ut omnes secundum mensuram suam sapere debeant, quam Deus unicuique pro sua pietate distribuit; quatenus abrogaret præsumptiones inlicitas, unde fragilis maxime peccat humanitas.

28. - x11, 4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, et cætera. Facta comparatione membrorum, docet unumquemque secundum dona præstita, in compage ecclesiastici corporis Christo Domino debere famulari; regulas multifarias ponens, quemammodum fideli populo sit viveudum. Ad postremum taliter cuncta concludit, ut nemo malum pro malo reddat, sed iniquitas inflicta boni potius retributione vincatur.

29. — xiii, 1. Omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote a, et reliqua. Omnibus potestatibus justitiam præcipientibus dicit esse debere subjectos, quoniam potestas a Deo datur, et Deo videtur velle resistere qui ordinationi judiciariæ nititur obviare. dicens ab eo propter conscientiam rationabiliter formidari, qui in aliquo facinore probatur involvi : ideo enim et tributa solvimus, quia nos principibus subjectos esse sentimus; ministri enim Dei sunt, cum crimina commissa distringunt.

30. -- xiii, 7. Reddite omnibus debita, et quod sequitur. Omne quidem debitum per enumerationes plurimas dicit esse reddendum, ita tamen ut nos affectio teneat semper noxios : cuncta enim Dei mandata complet, qui in proximi charitate consistit, D quia plenitudo legis est fratris custedita dilectio. Commonet etiam de sæculi istius nocte surgendum, quoniam proximus est adventus Domini, quem debemus bonis operibus exspectare vigilantes : ipsum vero sustinere cognoscitur, qui carnis desideria superare monstratur.

31. - xiv, 1. Infirmum autem in fide assumite, et cætera. Infirmum dicit ad sacras Scripturas leniter assumendum, nec cum codem districta impugnatione

ribus reficiendos, alios ciborum soliditate satiandos; et ideo unusquis non debet alterum spernere, sed de omnibus discernat solus ille qui vere judicat : potens est enim Dominus illum magis in abstinentiæ soliditate firmare, qui nobis videtur carnis fragilitate succumbere; nam cum de jejuniis ageret, dicit, alius judicat diem inter diem (vs. 5), ut quidam fidelium quarto et sexto die b eligunt abstinendum; alius autem omnem diem, quia multi inveniuntur, qui omni die inediæ se oblatione purificant; sed utrique gratias Domino suo referre non desinunt.

32. - xiv, 7. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur, et reliqua. Præsumptiones illicitas hominibus tollens, sive moriamur, sive vivamus, ad mundum: adeo [leg. ideo] enim redimit humanum genus sanguine pretioso, ut omnibus ipse dominetur. Datur etiam Esaiæ congruenter exemplum, qued ipsius imperio cuncta samulentur.

33. - xiv, 12. Itaque unusquisque n strum pro se rationem reddet Deo, et cætera. Illos arguit qui abstinentia sua gloriando fratribus scandalum faciunt; dicens apud Dominum nullatenus esse aliquid inquinatum, sicut ipse testatur : non enim quod in os intrat, coinquinat hominem, nisi forte illis culpa ista proveniat, qui cibos e quos Deus ad vescendum creavit, inquinatos esse pronuntiant; quod et alibi dicit Apostolus, omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum (Tit. 1, 13); non C enim in cibo nostro regnum Dei, sed in pace et concordia noscitur constitutum. Nam quamvis abstinere sit bonum, tamen si charitatem fratris destruat, constat esse peccatum: præbens dominicæ passionis exemplum, sicut psalmus LxvIII dicit, improperia eum sustinuisse, ut dilectionem fratrum pius miserator impleret.

34. - xv, 4. Quæcunque autem scripta sunt, ad correptionem nostram [Vulg., ad nostram doctrinam] scripta sunt. Quæcunque libris sacris sunt indita, ad correptionem nostram et ad spem futuri sæculi dicit esse conscripta: unde oportet eos invicem fratrum onera portare, sicut et Christus nostra cognoscitur suscepisse: Isaiæ prophetæ et xvii psalmi exempla subjungens. Deum Patrem et Christum Dominum omnes populos debere sub communione laudare. Benedicit etiam Romanes, et fidem ipsorum sancta prædicatione concelebrat; se autem dicit eos necessario commonere, ut oblatio eorum accepta fiat Deo per Spiritum sanctum, qui eis probatur esse concessus : sic totius Trinitatis commemorata nobis salutaris unitas intimatur.

35. — xv, 17. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum, et ea quæ sequuntur. Habere se dicit in Deo gloriam, quoniam prædicatio ipsius veniente

usque sanctione, seu traditione fluxisse putabatur. Vide S. Epiphanium, hær. 75.

[·] Vulg. : Omnis anima potestatibus sublimieribus sub lita sit.

h En verba diem inter diem de jejunio quartie et sextæ feriæ explanator accipit; quod ab apostolica

[·] Manichaeos innuit.

Domino noviter instituta, ab Hierusalem per circuitum A nostram, et exetera. Ot ostenderet etiam bic gloriousque in Illyricum repleverit Evangelium Christi (vs. 19). Deinde benedicit Romanos, promittens eis, postquam llierosolyma quædam ordinaverit, ad eos se esse venturum : quos rogat ut pro eodem orare non desinant, quatenus ereptus ab infidelibus Judæis, dum ad Hispaniam profectus fuerit, ad eos valeat venire salvandos.

36. - XVI, 1. Commendo vobis Phæbam sororem

sum esse propositum bonum, commendat et salutat probatissimas mulieres et fratres diversos, quorum operas sanctas spiritali laude concelebrat; admonens ut prædicatores falsos evitent, ne eorum bene instituta corda subvertant : epistolam suam de incarnatione Domini ea qua cœpit, prædicationis virtute concludens.

EPISTOLA PRIMA AD CORINTHIOS.

1. - 1, 1. Paulus vocatus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et reliqua. Cum Sosthene fratre suo salu at Ecclesiam Dei quæ est Corinthi consti-Jesu Christi. More suo in Ipsis foribus prædicat Christum, cujus voluntate vocatus apostolus est, petens ut gratia illis et pax divina largitate tribuatur : gratiam illis optat, ut sutura Spiritus sancti verba percipiant; pacem, ut unitatis virtute gratulentur.

2. - 1. 4. Gratias ago Deo meo semper pro vobis, et sequentia. Imprimis laudat fidem ipsorum, et orat ut usque ad adventum Domini sine crimine perseverent: obsecrans etiam ut perceptæ doctrinæ eustodiant firmitatem, nec se putent prædicatoribus esse subjectos, sed uni Domino Christo; quando se non in Pauli, non in Apollinis, non in Cæfæ, sed in Christi gratia baptizatos esse cognoscunt.

3. -1, 14. Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizasse, præter Crispum, et Gaium, et Stephanæ domum; quoniam non se perhibet missum ut baptizaret, sed ut evangelizaret. Quod a maxima parte di itur : omnibus enim apostolis datum est sacramentum baptismatis communiter dare: unde datur intellegi aliqua eos pro salute desiderantium effeciste, cum probarentur in prædicationibus occupati. Evangelizavit autem in sapientia superna, non sæculi; placuit enim Deo per stultitiam prædicationis [sicut tamen incredulis videbatur] salvos facere credentes : nam cum sint pauci secundum carnem potentes et nobiles, elegit Deus humilia, ut non glorietur in re omnis caro, sed in Domino Jesu Christo: sicut scriptum est in Jeremia propheta: qui gloriatur, in Domino glorietur (Jer. 1x, 24).

4. — 11, 1. Ego, fratres, cum venissem ad vos, et quæ sequuntur. Venisse se dicit ad eos, non in su-· b'imitate verbi, sed in virtute sermonis, ut doctrinam suam non ostenderet esse sæculi, sed supernam: quatenus et illi sæcularia deserentes, ad divinæ contemplationis conscenderent summitatem: ostendens etiam quantum sapientia cœlestis ab humana discreta sit; nam si Judæi verba prophetica percepissent, nunquam Dominum gloriæ crucifigere maluissent: alta sunt enim divina mysteria; nam sicut infirmita-

tes quæ in homine sunt spiritus ejus novit, ita quæ in Deo profunda sunt solus ipse cognoscit : quapropter, ut de Deo loquatur, non a mundi spiritu. tata, et omnes qui invocant nomen Domini nostri B sed a Divinitate sibi asserit fuisse collatum : ostendens. spiritalem virum omnia judicare, ipsum vero a nullo posse judicari : quod Isaiæ prophetæ confirmavit exemplo (vs. 45).

5. — III, 1. El ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Pro ipsis initiis non se dicit Corinthiis locutum sui se plenissine Divinitatis arcana, sed potius tanquam parvulis lactis pocula contulisse : nam cum faciant illa quæ mundi sunt, probant se persectam doctrinam adhuc minime percipere potuisse: quippe dum carnaliter sapientes dicerent, ego sum Pauli, ego Apollinis [vs. 4; Vulg., ego Apollo], quando perfectus fidelis Christi se famulum confitetur esse, non hominis. Prædicatori enim suo nullus hoc potest debere, quod Deo; operas baptizari, et reliqua. Non se dicit Apostolus alios C autem hominum, quæ tamen supra fundamentum Christi ædificantur, per tribulationes et diversas necessitates hujus sæculi dicit esse purgandas: sicut Pater Augustinus in libro Enchiridion plenius explapavit.

> 6. - 111, 16. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? et cætera. Templum Dei baptizatos esse confirmat; quoniam eos Spiritus sanctus inhabitat, quibus jam commune nil debet esse cum vitiis : præcipue monens ut si quis se mundi existimat sapientem, ad divinam potius agnitionem recurrat, quæ vere prudentes efficit et bestos: dicens omnia esse fidelium, quæ consequenter enamerat; fideles autem Christi, Christum autem Dei: quod a parte dictum est humanitatis. Addit etiam D non se metuere ut ab hominibus judicetur; sed ne putaretur elatio, conscium se suorum non dicit esse bonorum; quando in judicio Dei cuncta sint posita, ubi actus omnium manifesta dilucidatione cognoscitur. Hæc autem quæ superius dicit, adeo a et ipse in se, et Apollo discipulus ejus transfigurata esse testatur, ne quid in suis viribus præsumptio humana confideret: optans eos in fide regnare, ut cum ipsis possit mixta charitate gaudere.

7. - 17, 9. Puto enim quod nos Deus apostolos novissimos ostendit, et relique. Propter Evangelium

Nidetur legendum ideo: forte etiam discipulum, ut sententiæ ac syntaxi consulamus, nomine Apolle indeclinabiliter sumpto, ut in Vulgata.

Christi Apostolus se dicit diversis injuriis atque A et quæ sequuntur. Si quis fidelis uxorem habet hænecessitatibus subjacere; cum filii ejus spiritales in Christo sint nobiles et felices : rogans ut in viis ejus omnimodis * perseverent, qui sibi supernæ prædicationis patrem esse voluerunt: arguens eos qui se inflati de sæculari gloria jactitabant; cum regnum Dei non in sermone vacuo, sed in virtute sit positum. Minatur etiam eis ne illum [suppl. magis] cogant ad se venire sub correptione, quam gratia.

8. - v, 1. Omnino dicitur inter vos fornicatio, et talis qualis nec inter gentes nominatur b. Increpat Corinthios cur habeant inter se qui novercæ suæ conjugio copulantur; dum modicum fermentum totam massam corrumpat; sed illum qui talia commisit, temporaliter tradendum judicat diabolo in interitum carnis, ut spiritus ejus in judicio Domini pœnas B mini non habeo, et reliqua. Laudat quidem virginitaperpetuæ damnationis evadat. Vetat etiam vel cibum cum his sumere qui se decreverunt impia conversatione tractare; sed auferendos dicit de medio, ne conspectis talibus reliqui polluantur : decet enim fratres regulis vivere constitutis; de illis autem qui foris sunt, divina disceptatio judicavit.

9. - VI. 1. Audet aliquis vestrum habens adversus alterum judicium [Vulg., habens negotium], et cætera. Iniquorum hominum vitandum dicit esse judicium, et sanctorum potius expetendum, qui etiam mundum in futura disceptatione judicabunt. Culpat deinde, cum injuriam fratrum non sustineant, sed ipsi potius in eos impia voluntate prosiliant. Enumerat etiam quibus vitiis inhærentes ad regnum Domini non accedant, illis scilicet qui usque ad vitæ exitum in C talibus criminibus perseverant: fornicationem dicens omnimodis exsecrandam, cum corpora nostra vitiet, quæ membra sunt Domini : nam qui emptus est magno pretio, jam non debet diabolo servire, sed Christo.

10. - VII, 1. De quibus autem scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere. Præcipuum quidem esse dicit, nullatenus cum muliere misceri; conjugatos autem monet ad tempus abstinere, ut orationibus vacent; posteaque redire ex consensu ad usum matrimonii sui, ne tentatione diaboli probentur intercipi : quod tamen secundum indulgentiam, non secundum imperium, prædicat esse faciendum. Vult enim omnes abstinentes esse, sicut ipse est; quod si nequeunt abstinere, tunc jungantur D berum fuit, qui uxoribus adhærebent; sed omnia se uxoribus : separari autem debere non dicit, qui in unam copulam fœderis convenerunt.

11. - vii, 12. Si quis frater uxorem habet infidelem,

• Omnino, seu omnimodo. Ita non Cassiodorius tantum, sed auctores etiam melioris ævi, ut Lucretius non semel.

b Yulg.: Omnino auditur, etc., et talis forn ca-

tio, etc.

D. Paulum uxorem non habuisse Cassiodorius ratum facit; quamvis id a quibusdam in quæstionem revocatum sit, præcipue ex S. Ignatii epistola ad Philadelphenses. Quam ab antiquo Christiana Ecclesia in cælibatum ferri cœperit, plura comprobant. Decimus nonus ex priscis canonibus qui Apostolorum uuncapantur : Ut cx iis qui cum essent cælibes, ad reticam vel paganam, monet eam statim non debere derelinqui, sed impensa cura recorrigi: quod simili modo devotam dicit efficere mulierem; nam si quis eorum in pravas sectas permanere voluerit, tunc fas esse a fidele contemni; quoniam cum obstinatis et perditis nulla potest esse concordia. Subjungit etiam nullam esse salutem in præpu'io vel in circumcisione, nisi in mandatis Dei, quæ ad Novum pertinent Testamentum. Præterea commonet ut sive servus, sive liber ad fidem vocatus fuerit, sine discretione aliqua conditionis in catholico dogmate perseveret; quando in judicio Christi sidelis servus infideli domino recte præponitur.

12. - VII, 25. De virginibus autem præceptum Dotem, sed permittit quoque conjugia; ostendens innuptas personas facilius spiritalia cogitare quamconjuges; omnibus tamen præcipit non ansare quæ mundi sunt, quia figura hujus saculi statuto fine præteribit. Simili modo parentes commonet, dicens, primum quidem esse, qui servat virgine n filiam suam; secundum, ut eam marito congrua temporis maturitate contradat : mulier autem quæ fuerit a marito derelicta, si abstinere non potest, nubat; remedium [leg. melius] est enim conjugio copulari, quam libidinis libertati derelinqui : multo tamen melius esse consirmans, si in viduitate permaneant. Talia vero præcepta divino se asserit prædicare consilio.

13. - vill, 1. De his autem quæ idolis immolantur [Vulg.: De iis, etc., sacrificantur |, et reliqua. Dicit quidem nihil esse idola, sed carnes vetat comedi quæ talibus videntur offerri; ne infirmitas fratrum non decernat horrere quod paganos constat efficere. Itaque fit ut ad illum redeat errorem credentium, qui culpis præstat initium; quapropter non se manducare dicit in æternum, quidquid fratrem potest scandalizare charissimum: pro quo cœlorum Dominumin assumpta carne constat occisum.

14. - IX, 1. Non sum liber? non sum apostolus? non Jesum Christum Dominum nostrum vidi? Apostolum se quidem dicit corum esse quos sacra institutione formaverat; cui potestas erat cibos accipere. et matrimonio copulari e, sicut et aliis apostolis lidicit libenter sufferre, ne quod offendiculum Evangelio Christi afferre videretur : pro qua re nec ab insis se aliquid velle dicit accipere, quamvis a Do-

clerum promoti sunt; soli lectores et cantores, si velim, uxores ducant : ἀναγνώστας και ψάλτας μόνους. Docebat Hilarius, Romæ sub Damaso diaconus (ad I Timoth., inter Ambr. op.), sacerdotes nostros et sacros ministros omnes a conventu feminæ abstinere deberc, quia necesse est eos quot die præsto esse in ecclesia: quod levitis antiquæ legis non accidit; corum enim rarior in sacrificiis erat opera, ita ut dierum aliquot expiatio præmitti posset. Vide can. 10 Ancyranæ synodi, etc. Explanator ipse noster paulo ante: Ostendens innuptas personas facilius spiritalia cogitare quam conjuges.

mino permissum esse noscatur; ne tantorum laborum A ejus. Nam sive manducetur, sive bibatur, sive aliquid gloria tali compensatione vacuetur.

aliud honeste fiat, omnia in gloria Domini consust

15. — 1x, 16. Nam si evangelizam [V., evangelizavero], non est mihi gloria, et cætera. Quadam necessitate se dicit evangelizare, ut jactantiam probetur effugere: dicit enim debitum se solvere, si commissa sibi videatur velle peragere: ait enim omnibus se humiliare, ut eos potuisset adquirere. Nam si illi qui currunt in stadio abstinere non desinunt, ut præmia humana percipiant, quanto debet studio potiori futuræ beatitudinis corona perquiri? Se autem non dicit in vanum currere, nec pugnis aera verberare; ne quod est omni infelicitate miserius, prædicans aliis, ipse possit reprobus inveniri.

debeant cuncta pensari. Suadet quoque viros ut niam patres nostri omnes sub nube fuerunt. Admonet B velato capite orare non debeant, quoniam Deo sub-Corinthios ut quæ prioribus temporibus Judæis facta sunt, ad Christum Dominum pertinuisse cognoscant; deinde ut pænas eorum gravissimas paveant, et a culpis similibus novus populus arceatur: monet etiam ut Dominum temptare non debeant, sed sperare, ut temptationes carnales ejus dono pietatis evadant, cujus misericordia geri'ur, ut a sæculi istius sceleribus evadatur.

debeant cuncta pensari. Suadet quoque viros ut debeant, quoniam Deo sub-ditum esse libertas est. Mulieres autem tecto capite Domino præcipit supplicare, ut eas viris suis subditus esse declararet.

19. — xi, 16. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem [leg. contentiones] non habemus. Populum Dei contentiosus quidem perhibet non amare; dicens, ecclesiasticum conventum pacis votum, non studium habere rixarum: oportere tamen

17.—x, 14. Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura, et reliqua. Sicut participes sunt mensæ Domini qui in unam communicationem conveniunt, ita participes sunt mensæ dæmoniorum qui una superstitione junguntur; et ideo sibi convenire non possunt, quæ discreta qualitate dívisa sunt. Quapropter si quis dixerit immolaticium esse, propter C conscientiam non oportet attingi; si vero ignoratum fuerit, in nomine Domini manducetur. Scriptum est enim in psalmo (xxii), Domini est terra, et plenitudo

• Corinthiis inter Christianos receptis præcipiente Apostolo ne Judæorum more velato capite orarent, nullam servitutis notam ob detecta capita ab iis timendam subjungit interpres, quoniam Deo subditum esse libertas est. Libertatis cæteroquin symbolum in Bruti nunismate pileus.

b Locum quem de missarum celebratione Cassiodorius interpretatur, de communibus illis veterum Christianorum conviviis (ἀγάπαις) accipiunt alii; eorumque reprehendi censent tum pauperum contemptum, tum intemperantiam. At cum auctor noster illos argui putet, qui non sustinentes conventum, singillatim celebrationem cupiunt habere missarum, missas intra privatos lares celebratas videtur innuere, quas propterea ejus jam ævo in usu fuisse conjectare liceat. Eas quidem D. Gregorii ætate receptas epistolæ ipsius 42 et 43 ostendunt; quibus ad Venantii patricii dissensionem tollendam Syracusano episcopo præcipit, ut in domo ipsius missarum peragi mysteria permittat. At multum aberat ut apostolorum temporibus cognosci possent, cum exiguo fidelium numero missa unica peragebatur. Quin etiam decernitur canone apostolico 24, ut presbyter deponatur, qui contempto suo episcopo seorsim congregationem faciat, et aliud altare figat. Com tamen dicat interpres, non sustinentes conventum, intelligi etiam po-test de iis qui missas consueto quidem et publico loco celebraren, sed antequam fideles convenirent: nam sustinere apud ipsum exspectare est; paulo infra, invicem charitatis studio sustinendum, quod Apostolus dixerat vs. 33, invicem exspectate; ad Jacobi Epistolain num. 10, judicem non esse sustinendum, ut signilicaret exspectandum non esse.

ejus. Nam sive manducetur, sive bibatur, sive aliquid aliud honeste fiat, omnia in gloria Domini constat esse facienda. Monet etiam ut sine offensione tractare se debeant, et Ecclesia placere, sicut et ipse cognoscitur effecisso.

18. — xi, 1. Imitatores mei estote, fratres [in Vulg. deest fratres], sicut et ego Christi, et quod sequitur. Corinthios monet Apostolus ut, sicut ipse imitatur Christum, ita illum debeant fideles imitari. Sic autem fieri potest, si illud quærant, quod multis, non quod sibi possit utile comprobari : docens caput viri esse Christum, caput autem mulieris virum, caput vero Christi Deum : quod dictum ab humanitate recte percipitur, ut tali distinctione recognita, ordine sao debeant cuncta pensari. Suadet quoque viros ut velato capite orare non debeant, quoniam Deo subditum esse libertas est a. Mulieres autem tecto capite Domino præcipit supplicare, ut eas viris suis subditas esse declararet.

49. — XI, 16. Si quis autem videtur contentio:us esse, nos talem consuetudinem [leg. contentiones] non habemus. Populum Dei contentiosus quidem perhibet non amare; dicens, ecclesiasticum conventum pacis votum, non studium habere rixarum: oportere tamen dicit hæreses esse, ut inter eos probati manifesta debeant puritate cognosci. Arguit quoque illos qui non sustinentes conventum, singillatim celebrationem cupiunt habere missarum b: exemplum reddens cœna dominicæ, in qua regulam fidei non singulis, sed in unum cunctis dixit apostolis.

20. — x1, 27. Itaque quicunque manducaverit panem, et biberit calicem, corpus e et sanguinem Christi d. Rectæ fidei et operum bonorum conscium dicit debere percipere, ne non tam remissionem

c Catholicæ et inconcuss e de eucharistico mysterio sententiæ novus calculus bic accedit, cum antiques textus, quo Cassiodorius utebatur, prætulisse vides-tur hoc loco, panem et calicem, corpus et sanguiusm Christi; qua lectione clarissime traditum anterioribus versiculis dogma iteratur. De consecratione eucharistica dissertationem meam ad virum summun P. Ben. Bacchinium missam, iterumque nuper Venetiis cusom, novo libro Tubingæ edito rursus oppugnari video a viro eruditissimo, et inter Lutheranos professore eximio, Christophoro Pfaffio. Eruditionis plaustra, quod illi solemne e-t, in eo volumine congesta mireris; at quod ad quæstionem pertinet, ipsi, collatione facta, judicent in iisdem castris suis merentes litterati viri, num quæcunque attuli vel minimum labefactentur. Quidpiam tamen aliquando reponam, ubi otium dabitur, ad deceptiones quasdam detegendas eludendasque : in præsens hoc tantum moneo. Quod inter nos primo et præcipue disceptabatur, id erat : num fragmenta ab ipso reperta, et S. Irenæi Lugdunensis nomine vulgata, ad ipsum vere pertineant, ut acriter pugnat, necne. Abjudi-cantem vero me atque rejicientem docti ipsi viria nostris sacris alieni minime abjudicarunt vel rejecerunt; nam hæc lego de fragmentis hisce in Historia Critica reip. litterariæ t. IX: Je ne m'étonne nulle ment de ce que Scipio Maffeius | præclarum, sed alienum opus mibi hic ex errore tribuitur] les ait com-battus et rejetés. Franchement je trouve ses raisons touchant leur incertitude et leur supposition très-plansibles et très-bien fondées.

d Vulg., panem hunc, vel biberit calicem Domini indique, reus erit corporis et sanguinis Domini.

peccatorum quain damnationem suam videatur ap- A nitis, unusquisque vestrum, et cætera. Ab hominibus petere: nam si nos ipsi nos judicamus, in judicio Divinitatis absolvimur. Quapropter in celebratione missarum invicem dicit charitatis studio sustinendum; nam si ad muta simulacra cum reverentia videbantur ascendere, quanto magis ad Deum verum s ne blasphemiis et contentionibus, mente debent purissima convenire? Dominus enim Christus non blasphemiis appetendus, sed in Spiritu sancto magno studio devotionis bonorandus est.

21. - xii, 4. Divisiones autem gratiarum tunt, idem Spiritus, et sequentia. Quamvis divisiones gratiarum multæ sint, unum tamen esse Dominum confirmat auctorem, qui omnia hæc operatur in omnibus. Hoc etiam membrorum et corporis probavit exemoperari, aliud pedem efficere; sed invicem sibi mutua complexione sociari. Sic in Ecclesia Dei, licet multa sint sanctitatis officia, adunatione charitatis, omnia sibi tamen necessaria esse noscuntur.

22. - xiii, 1. Si linguis hominum loquar et angelorum, et reliqua. In hoc capite commendat omnino charita em; ita ut nullam virtutem sine ipsa prodesse commemoret; definit etiam quæ respuat charitas, quæ sequatur; nam licet alia dona, id est fides et spes, in futuro saculo conquiescant, sola charitas permanet in æternum: quam dicit omnimodis exs; ectandam.

23. — xiv, 2. Qui enim loquitur lingua, non homi. nibus loquitur, sed Deo, et cætera. Inter scientiam linguarum et prophetiam, magnam dicit esse distan- C tiam: quando scientia linguarum non est omnibus nota, prophetia vero ecclesias instruit a, et intelligentes muneribus supernis ædificat : instrumentorum ponens exempla musicorum, quia nisi intellectum fuerit quod tibiis aut tuba canitur, auditus non potest haberi proficuus: multis probationibus docens majorem esse prophetiam, cui magis eos studere commonet, quam diversarum linguarum multifariæ qua-

24. - xiv, 13. Ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur, et quæ sequuntur. Adhuc in eadem factenda discretione remoratur, multis probationibus docens utiliorem esse interpretationem dominici sermonis, quam linguarum multifariam locutionem; asserens non esse orationem proficuam quæ sine intellectu depromitur : ita et doctrina cœlestis, si non intelligatur, a plurimis putatur insania; nam si quis idiota prophetantem audiat, et quæ dicit intelligat, tunc cadit in faciem suam, et publice annuntiat quod vere Dominus locutus est per ipsum.

25. - xIV, 26. Quid ergo est, fraires? cum conve-

* Dum hæc relego, ab antiquis lapidibus, quibus none vaco, paulisper divulsus, egregia et nondum vulgata succurrit inscriptio, cui interpretandæ, ubi Museum Veronense proferam, nonnih I opis afferent hi Cassiodorii loci. Eximium lapidem llieronymus Baruffaldius, quæ clarissimi viri humanitas est, mihi dono dedit: inscriptio est hujusmodi:

qui in ecclesia docent dicit magnopere providendum ut auditores suos debeant divinis jussionibus erudire. Si cui vero de sedentibus b sermo Dei suerit revelatus, nec ipsum perhibet negligendum, quoniam interpretationes prophetarum asserit esse prophetias: prophetarum quippe intelligentiam prophetis dicit esse subjectam. Mulieres quoque propter infirmitatem sexus sui prohibet in ecclesia loqui: sed quod ignorant, domi eas discere præcipit a maritis, ut tali lege compositæ, simul et scientiam et modestiæ munera consequantur.

26. - xv, 1. Notum autem vobis facio, fratres, et reliqua. Breviter notum facit Evangelium, quod prædicaverat cunctis : nam tradidi-se se dicit uniplo, dicens aliud quidem visum agere, aliud manum B versis Christum mortuum pro nostris esse peccatis. et quoniam tertio die resurrexit a mortuis : qui licet multis fratribus post resurrectionem fuerit visus, a se quoque, tanquam a minimo et abortivo, refert esse conspectum : gratiam Domini de se plurima humilitate commendans, quo resurgente, resurrectio mortuorum non debet abnegari; quoniam omnis doctrina sancta destruitur, si de cordibus humanis credulitas ista tollatur : pulcherrima nimis definitione complectens resurrectionem esse Domini primitias dornientium.

27. - xv, 21. Quoniam quidem per hominem mors. et per hominem resurrectio mortuorum. Sicut per Adam dicit homines mortuos, ita per Jesum Christum proveniet omnium resurrectio mortuorum. Mors autem in fine sæculi destructur, quando Dominus Christus advenerit: subjectus semper erit Patri a natura humanitatis assumptæ, postquam illi fuerint cuncta subjecta, ut sit Deus omnia in omnibus (vs. 28). Qui vero ista non credunt, sicut dicit Joannes apos:olus, Antichristi nomine censebuntur. Objicit etiam verba dubitantium, in quali corpore resurgat ille qui mortuus est : quæ seminationis triticeæ facta comparatione destruxit, dicens, Si granum tritici cadens renascitur innovatum, quanto magis corpora, quæ mortua sunt, Domini jussione reparanda

28. - xv, 39. Non omnis caro, eadem caro, et cætera. Primo totius carnis distantiam facit: deinde cœlestia et terrena corpora facta sequestratione D discernit; postremum mirabili narratione prædicit quantum in illa resurrectione natura hominum per Christum Dominum meliorata proficiat: mysterium resurrectionis ipsius indubitata prædicatione describens. Monet etiam, ut considerantes alia, in fide suscepta et bonis operibus perseverent. Collectas vero, quæ sanctorum necessitatibus præbebantur, ex

DACIANA. DIACONISSA QVE. V. AN. XXXXV. M. III. ET. FVIT. F. PALMATI. COS. ET. SOROR. VICTORINI. PRESBRI ET. SOROK, VICTORIAL PRESERT ET. MYLTA. PROPHETAVIT CVM. FLACCA. ALVMNA . V. A. XV. DEP. IN. PACE. III. ID. A. b Erat in ms.. sicul vero de sequentibus.

contingat: alios fratres commendans, alios salutans, et ut credentium perfectissime corda roboraret, anathema dicit in adventu Christi futuro, [suppl. ei] qui

more præcipit fieri, antequam ad ipsos eum venire A Dominum non amat Christum : salutans eos, et Epistulam præsentem solita benedictione concludens.

EPISTOLA SECUNDA AD CORINTHIOS.

1. — 1, 1. Paulus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et cætera. Cum Timotheo fratre scribit Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi constituta, idem complectens et eis qui per universam Achaiam in sancto proposito permanebant; gratiam illis et pacem concedi postulans a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo : is is enim nominatis, et Spiritus sanctus abunde memoratus est, unus enim ex Trinitate dictus totam plenissime complectitur Trinitatem.

2. - 1, 3. Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, et reliqua. Consolatum se dicit a Domino in omni tribulatione sua, ut et ipse pari modo consolaretur in calamitatibus constitutos; et ideo ad Corinthios scribit, quatenus sicut in passione socii, ita in consolationibus Christi participes esse mererentur. Refert eriam quæ in Asia mala pertulerunt, Deo gratias agens quod orationibus corum ad instruendos populos de tanta fuerit clade liberatus: unde et sideles congratulari debent de prosperitate collata.

3. — 1, 12. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, et cætera. Gloriam suam dicit testimonium conscientiæ suæ; quoniam non in sapientia carnali, sed in gratia Domini conversatum se C in hoc mundo fuisse testatur : præconium suum dicens esse Corinthios, sicut et ipsorum probabatur apostolus: promittens se quidem ad eos frequenter venire voluisse, sed non fuit levitatis, qua minime constabat impletum : omnis quippe sermo ipsius prædicationis apud eos, exemplo Domini Christi, stabilis, non dubius fuit. Sed tamen ne quid suis viribus applicaret, Dei Filii Jesu Christi dicit esse, quod confirmabantur in omnibus; ipse est enim qui et unxit prædicatores, et signavit corda creden-

4. — 1, 23. Ego autem testem Deum invoco in animam meam, et quæ sequuntur. Pepercisse se dicit Apostolus, quod non venit ad Corinthum, ne gravis esset eis qui erant aliqua objurgatione culpandi:sed contristatio ipsorum æternæ causa salutis est; quando tunc discipuli Domino gratissimi fiunt, cum magistrorum correctione proficiunt. Patientiam quoque docens, petit ut parcatur illi qui eum contristasse dinoscitur: promittens ideo se illi remisisse, ne desperatus intereat, sed potius diaboli laqueum conversus evadat : nam patere sibi dicit, diabolicæ cogitationes quantis fraudibus deceptos interimant.

5. - 11, 12. Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et cætera. Gratiam sibi dicit a Domino datam Troade atque in Macedonia, ut Evan-

gelium Christi fidelium turba sequeretur : aliis se fuisse odorem mortis in mortem, aliis odorem vita in vitam : similitudinem trahens animalium, quæ ad res desideratas narium sagacitate perveniunt : eos magis dicens esse epistulam suam, qui prædicationes ipsius conscriptas in suis cordibus continebant (m, 2). Tamen non se sufficientem ad talia perhibet, sed de Domini miseratione confidit, qui eum fecit B idoneum, Novi et Veteris Testamenti veritate patefacta; non ad litteram intelligens, sed spiritaliter cuncta cognoscens; quoniam littera occidit, spiritus

6. - 111, 7. Quod si ministratio mortis litteræ formara [Vulg., litteris deformata] in lapidibus fuit in gloria. Comparat scriptas tabulas quæ per Moysen datæ sunt, et corda bene credentium : dicens illas plenitudine veniente vacuatas, quæ in honore fuerant usque ad adventum Domini Jesu Christi. Sed multo amplius erunt ista in æterna laude firmissima, quæ in cordibus fidelium Spiritus sancti virtute descripta sunt. Quod sequenti argumentatione consignat; ideoque in hoc dono dicit esse perseverandum, ut ex veritate prædicationis Deo et hominibus esse debeamus accepti.

7. - IV. 3. Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum. Velata dic't corda dementium Judæorum, quibus evangelicus non relucet affectus. Quid enim dicendi sunt videre, quibus imago Patris, Christus Dominus non refulget? Credentes enim, quamvis necessitates creberrimas pariantur, omnia tamen præstante Deo superare noscuntur; et sicut propter Dominum afflictiones subcunt, ita cum ipso in æterna gloria collocabuntur. Oportet ergo mortem ipsius desideranter expetere, ut et vitæ præmia mereamur accipere : nam omnia se dicit Apostolus discrimina subisse, ut cum ipsis mereatur in illa Domini remuneratione resurgere.

8. - IV, 16. Licet enim is qui foris est, noster home corrumpitur, interior renovatur de die in diem . Exteriorem hominem in nobis dicit esse corruptibilem, interiorem vero de die in diem renovari posse confirmat, quando ad Christianæ fidei dogmata devotus accedit. Iste tamen exterior homo, quamvis in isto sæculo duris necessitatibus pateat, in illa tamen resurrectione magna spe provectus exsultat; et ideo quandiu in hoc sæculo sumus peregrini. Domino placeamus, ut in ejus judicio mercamur absolvi; ubi homo facta sua, sive bona, sive mala, justa compensatione recipiet.

^{*} Vulg., sed licet is, otc., corrumpatur; tamen is qui intus est, etc.

9. - v. 11. Scientes ergo timorem Domini, homini- A studium taliter persuadet, dicens, cum Dominus bus suademus, Deo autem manifesti sumus. Manifestum se quidem dicit Apostolus cordibus Corinthiorum, non ad gloriam inanem, sed ut se veraci declararet eloquio. Prædicat etiam mortuum resurrexisse Dominum Christum, ut Deo reconciliaret perditum mundum : assumpsit enim pro nobis carnem peccati, ut nos redderemur gratiæ muneribus absoluti. Et ideo confidenter quærendus est Dominus, quoniam scriptum est in propheta: Tempore opportuno exaudivi te, et die salutis adjuvavi te a; talis enim promittit, ut non possimus intercipi.

10. - vi. 2. Ecce tunc tempus acceptum [Vulg., acceptabile], ecce nunc dies salutis, et sequentia. Quid sit adventus Domini magna brevitate definitur. Dicit enim : Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies B salutis: propter quod ait nullam occasionem offensionis alicui præbendam, sed quodlibet, et iliud patienter sustineri; ut sanctus populus Domino possit adquiri : quapropter ad incitamenta reliquorum, passionum suarum calamitates congruenter enumerat : hortans eos ut cum infidelibus non habeant portionem; dissimilium rerum magnam faciens discretionem, quando tenebris et luci non potest ullatenus convenire. Hoc quoque Numerorum et Isaiæ confirmavit exemplo.

11. - VII, 1. Has igitur habentes promissiones, charissimi, muntemus nos ab omni inquinamento carnis. Post acceptas promissiones a vitiis carnalibus mundare se sidelissimos et perseverare in sanctificationibus persuadet, plurimum gaudens quod eos ad C pænitentiam perductos, et passionum et sidei suæ participes sentiebat: subjungens necessaria divisione, quid intersit inter tristitiam quæ secundum Deum est, et tristitiam mundi : illa præstat pænitudinem. ista mittit ad mortem: nam propter Dominum contristati quantum profecerint, sequenti enumeratione declarat.

12. - VII, 12. Igitur, etsi scripsi [Vulg., scripsi vobis], non propter eum qui injuriam fecit, et reliqua. Scripsisse dicit, non accusans aliquem, sed illis notam faciens sollicitudinem suam: gratum sibi esse significans, quod Tito fratri paruerint, eumque benigna mente susceperint : ad æmulationem quoque Corinthios provocans, Macedones laudat, quod censu pauperes, ubertate fidei sint referti; et ne iterum D non a semetipsis, sed commendantur a Domino. cos laus aliena morderet, cum multis virtutibus pollerent, tamen charitatis studio dicit eos esse completos; ideoque illos hortatur ne ad collationem faciendam aliquibus impares esse videantur.

43. - VIII. 9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, et quæ sequuntur. Adhuc eis collationis

semetipso dives, pauper sit factus pro nobis, quanto majori desiderio nobis debemus præstare, quod divinitatem humano generi cognoscimus contulisse? et ideo unusquis pro viribus suis offerat, non se aliqua necessitate constringat : eleemosyna enim illa Deo grata est, quæ sine animi tædio probatur oblata. Titum quoque laudat quod ad ædificandos eos cum alio fratre venire non distulit; qui, ut bene susciperetur, ab ipso laudatus est. Se autem collationes ideo non dicit velle suscipere, ne ante homines atque Deum aliquod erogationis scandalum oriatur.

14. - viii, 22. Misimus autem cum illo fratrem nostrum, quem probavimus sape b. Iterum commonet ut præsentibus eis qui directi sunt, statuta collatio præparetur; ne prædicata eorum benignitas aliter fortasse debeat inveniri : dicens eorum devotionem ad similitudinem boni provocasse quamplurimos; mirabilem regulam eleemosynæ ponens; tantum unumquemque de ipsa metere, quanta visus est Jargitate seminasse. Huic autem rei Davidicum præstatur exemplum.

15. - ix, 10. Qui subministrat e semen seminanti, et panem ab esca subministravit. Adhuc de eleemos yna. virtute pertractat, dicens multo amplius Deum retribuere quam possunt egentibus dare pecuniæ largitores; nam et illi qui accipiunt, orationibus suis majora conferunt quam suscipere potuerunt. In carne se quidem ambulare dicit, sed carni se militare non asserit : quando superstitiones mundi se profitetur ita velle destruere, ut vero Domino debeant cuncta servire : ammonens adulationes et blandimenta sæcularia omnimodis esse præcavenda.

16. - x, 7. d Videte: si quis confidit sibi, hoc cogitet iterum apud se e, et cætera. Vetat hominem singularem se apud Deum putare, sed membrum se potius cognoscat Ecclesiæ. Ipse tamen, si quid paululum gloriari voluerit de potestate concessa in ædificatione cunctorum, non videtur absurdum; major est enim honor magistri, quam devotio potest esse discipuli. Respondet etiam de se disputantibus, tales debere judicari transmissas epistulas, qualis in opere complendo ejus potest esse præsentia : illos autem solos laudandos esse confirmat, qui

17. - x1, 1. Utinam sustineretis modicum i insipientiam meam , et reliqua. Sustineri deprecatur insipientiam suam, quando æmulatione Christi populos desiderabat adquiri : nam in Ecclesiæ typo desponsatum dicit populum Domino Christo; sed veretur ne diabolo seducente falsis prædicationibus

a Vulg., tempore accepto, et Is. xLix, 8, placito, etc., auxiliatus sum tui.

b Vulg., cum il'is et fratrem, etc. Gr., adrois. Hier., eliam cum illo.

c Leg., ad escam, submi vistrabit. Vulg., ad manducandum præstabit.

⁴ Videntur hic abfuisse a Cassiodorii textu prima verba versiculi 7.

[•] Vulg., Quæ secundum faciem sunt, videte. Si quis confidit sibi Christi se esse.

¹ Ex Græco μικρόν τι, Italice, soffrite un poco la mia, etc. Interpretatio ad litteram videri possist nescio quid alieni invehere. Valtonii Polyglotta ha-

⁵ Vulg., Modicum quid insipientia mea.

pervertantur a regula castitatis. Asserit quoque A net etiam eos, ut correpti vivant in Domino, ne nullo illis sumptu se fuisse gravem, ostendens in transitu qualis debeat esse prædicator; passiones quoque suas et liberationes enumerat; non ut jactantia vitia præsumeret, sed ut talia cognoscentes Christo Domino libentius subderentur.

18. - xII, 1. " Veniam autem ad visiones et revelationes Domini, et quæ sequentur. Venit ad mirabiles visiones et revelationes eximias, in quibus se raptum dicit ad tertium cœlum, et arcana verba in paradiso cognovisse quæ homini non licet loqui. Tamen non in his visionibus, sed potius in infirmitatibus suis se dicit velle gloriari, quatenus in ipso Christi virtus semper possit augeri : diversas etiam clades enumerans, asserit se non minus in eis a cæteris apostolis in sancta fide laborasse : cum ta- B men sumptum ab ipsis cognoscatur nullo modo percepisse; quatenus res ista recognita majus illi studium charitatis augeret.

19. - x11, 14. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis. Paratum se quidem dicit ut ad eos veniat, sed tamen nihil de ipsorum facultate præsumat : docens, fil os non parentibus, sed parentes thesaurizare potius filiis suis. Commoveniens lugeat eos quos cognoverit militasse diabolo: minatur quoque Corinihiis increpationes suas, quia etsi Christus carne sit mortuus, vivit tamen in deitatis suæ gloria sempiterna; sicut omnes in ipso vivunt, qui illi credere pura mente maluerunt. Deinde temptare se et judicare in side unumquemque dehere dicit, si Christo Domino possit adjungi; ille enim ipsius esse dinoscitur, qui reprobus non habe-

20. - xIII. 7. Oro autem Dominum [Vulg., Oramus autem Deum], ut nihil male faciatis, et sequentia. Orare se dicit ut populus fidelis ante conspectum Domini gloriosus appareat : non ut ipse de illorum correptione prædicetur, sed ut ille potius de sua probitate laudetur. Se vero gratissime serre dicit, quando propter passiones suas infirmus et humilis invenitur; illi autem in Christo Domino conspiciuntur nobiles et potentes. Deinde consulto se talia dicit scribere, ne præsens Dei populum aspere videatur arguere. Salutat plebem sanctam, et Ecclesiarum salutationes studio charitatis adjungit, benedictionem quoque populo solita pietate conce-

a Ea verba, si gloriari oportet, non expedit quidem, Cassiodorum non legisse suspicor: inspice Gracum textum et contextum consule.

EPISTOLA AD GALATAS.

per homines [Vulg., neque per hominem], sed per Jesum Christum et Deum Patrem. Cum se dicit apostolum, non ab hominibus factum, sed per Jesum Christum et Deum Patrem, destruit eos qui se apostolos humana præsumptione vocitabant : istis enim temporibus a falsis prædicatoribus vehementer turbabantur Ecclesiæ; quas salutat cum omnibus fratribus qui erant cum eodem; et in ipsa salutati ne benedicit, ut ad percipienda verba Domini possint idonei comprobari. Et nota quod tota Epistula contra falsos prædicatores est edita, qui jam baptizatos etiam circumcidendos esse firmabant.

2.- 1, 6. Miror quod sic tam cito transferimini ab prædicatoribus seducti, a percepta fidei regula deviabapt: statuens ut si quis alter evangelizare velit præter hoc quod ab ipso constabat esse prædicatum, anathema sit, asserens revelationem suam humanam non esse scilicet, sed divinam. Probat hoc copiosius per anteactæ vitæ suæ contrariam voluntatem; ut qui prius fuerat expugnator Ecclesiæ, voluntate Domini correctus, devotus ejus præceptionibus appareret. Dicit se etiam de Hierosolyma venisse, ut Petrum videret et Jacobum; deinde Syriam et Ciliciam esse profectum; iterumque redisse llierosolyma, ut exponeret eis Evangelium quod prædicabat

1. - 1, 1. Paulus apostolus non ab hominibus, neque C in gentibus. Eos autem qui nitebantur populos salsa prædicatione consundere, in præsenti dicit esse convictos, ut veritas Evangelii manifestis probationibus appareret.

3. - 11, 6. Mihi enim qui videbantur , nihil contulerunt, et cætera. Evangelium Christi non se dicita fratribus accepisse, sed divina sibi inspiratione collatum : propter quod refert dextras sibi dedisse Petrum, Jacobum et Joannem, ut illi circumcisioni, isti vero præputio prædicarent : nam et Petro Antiochia se perhibet restitisse, dicens ei : Si tu, cum sis Judæus, gentiliter, et non Indaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare (vs. 14)? Ut tam Hebræi quam gentiles ad fidei gratiam, non ad legis districta cogerentur, quæ nullus hominum possit implere : usde eo qui vos vocavit, et reliqua. Increpat eos qui falsis D Petrus magnæ mansuetudinis et patientiæ monstravit exemplum, ut tantus ac talis apostolus increpatus corrigeret [videtur supplendum polius], quam se hamano more improbis-allegationibus excusaret : gratiam enim se prædicasse dicit, gratiam et præcepit custodiri, ne mors Domini Christi irrita atque evacuata esse videatur

> 4. - 111, 1. O insensati Galatæ, quis vos fascinavil! et quæ sequentur. Arguit Galatas, ut cum doctrinan acceperint in gratia Christi, eumque propriis oculis per apostolicam doctrinam viderint crucitigi, ad legis opera iterum sint reversi : quod Christianæ Adei contrarium positis probabit exemplis. Filius auten

[·] Vulg., Qui videbantur esse aliquid.

Dei ideo carne crucifixus est, ut nos a legis maledicto redimeret, et promissio Abrahæ Christo credentibus impleretur: dicit enim promissionem Abrahæ
factam non in seminibus, sed semini ejus, ut in Domino Salvatore pollicitationem promulgatam evidenter ostenderet: nam si hæreditas esset ex lege,
quæ post cccc et triginta annos facta est, ex promissione quæ præcessit, utique non fuisset; sed cum
Abrahæ longis ante temporibus constet fuisse promissum, evidenter apparet hæreditatem istam ex
lege non venisse, sed gratia: conclusit enim omnia
Deus in peccato per legem, ut veniente Jesu Christo,
ex fide donaretur hæreditas.

5. — m, 24. Itaque lex pædagogus nosler fuit in Christo, et reliqua. Qua ad adventum Domini timorem legis dicit nobis fuisse pædagogum; postquam B vero baptismum venit, sine discretione sexus aut conditionis alicujus sibi filios fecit: diversis argumentationibus probans, non eos debere ad servitium idolorum reverti, unde jam probabantur egressi. Commonet etiam ne falsis suasoribus acquiescant, cum et maximam gratiam prædicatori præstiterint, et se bene institutos esse cognoscant: unde prudenter efficiunt, si ad meliora charismata tendunt, et absente Apostolo, divina institutione proficiunt.

6. — 1v, 49. Filioli mei, quos iterum parturio, donee Christus formetur in vobis, el cætera. Adhuc eos arguit qui se volunt sub lege magis esse quam gratia, proponens eis, Abraham duos filios habuisse, unum de ancilla, qui carni fuit obnoxius, et alterum de libera, qui secundum promissionem natus esse C cognoscitur: ille pertinens ad legem, iste ad gratiam fidei. Cur ergo deteriora volunt eligere, cum se sciant accepisse meliora? exemplis et sententiis multo meliorem fidei gratiam probans, quam est in lege præ-

Dei ideo carne crucifixus est, ut nos a legis male- A sumptio : quapropter abicere debent persuasiones dicto redimeret, et promissio Abrahæ Christo creden- illicitas, ne iniquitatis fermento proveniat totius massæ tibus impleretur : dicit enim promissionem Abrahæ vitiosa corruptio.

7. — v, 10. Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis, et reliqua. Confidere se dicit in eis, quod falsos prædicatores ulterius audire non velint, suadens illis contentiones improbas non amare, sed in una societate Deum Dominum debere perquirere, quando omnis lex uno sermone probatur impleri: diliges proximum tuum tanquam te ipsum; mirabiliter aperiens eis vitia carnis, spiritalesque virtutes; moneus eos ut in gratia magis quam præsumptione legis debeant ambulare.

8. - VI. 1. Fraires, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto. Commonet ut lapsis fratribus mansuetudo digna præstetur; sic enim legem Domini complemus, si alter onera portet alterius : sequitue etiam, ut catechizatus catechizanti morum probitate respondeat; quatenus quibus aures aperiuntur, doctrinam fidei cum suis debeant communicare doctoribus: subjiciens, qui seminat in carne, metet corruplionem; qui autem seminal in spiritu, vilam melet ælernam . Quapropter circa omues bona facienda sunt, sed maxime domest cis fidei tribuenda benignitas est; quando fructus laboris in futura judicationé percipitur. Exponit etiam prædicatores salsos adeo illis velle subrepere, ut crucem Domini Salvatoris evacuent : Apostolus enim illa cruce gloriatur, per quam ipse mundo, et illi crucifixus est mundus: in Christo enim neque circumcisio, neque præputium aliquid valet, sed sola hominis per sidem innovata perfectio. Se autem stigmata Christi, id est crucis vexillum, quod in diversis passionibus sustinebat, gestare prolitetur, Epistulam suam sanctissima benedictione concludens.

. Vs. 8. Volg. : Qui seminal in carne sua, de carne el metet, etc., de spiritu metet vitam.

EPISTOLA AD EPHESIOS.

1.—1, 1. Paulus apostolus Jesu Christi, per roluntatem Dei, et sequentia. Voluntate Domini creberrime se vocatum dicit apostolum, ut eos de trueret qui hunc honorem humanis præsumptionibus appetebant. Scribit ergo sanctis et fidelibus Ephesiis, D benedictionem solitam paterna charitate subjungens; ut gratiam et pacem a Patre et Christo Domino consequantur: ubi tamen sancta Trinitas religiosa devotione sentitur.

2. — 1, 3. Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, et quæ sequuntur. Imprimis Deo Patri gratias agit, et Domino nostro Jesu Christo, cujus voluntate prædestinatum se dicit apostolum: gratiam unanimitatis eorum multiplici laude concelebrat, asserens et Ephesios eadem munificeatia fuisse completos. Quapropter orare se perhibet, ut excellentiam fidei et magnitudinem revelationis accipiant, quatenus tanti mysterii secreta cognoscant, et intelligant per verissimam fidem sedere Jesum Chri-

stum ad dexteram Patris, quem constituit super omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et reliqua, quæ de ipso mirabili narratione prædicantur.

3.— II, 1. Et vos, cum essetis mortui delictis, et reliqua. Ea nunc iterum docet quæ illos primitus optavit agnoscere; quia peccatis suis mortui fuerant sub diabolo, sed nunc viviscati probantur in Christo: asserens non hoc humanis meritis tributum, sed divina gratia suisse collatum: hoc credendum, hoc tenendum distinctissime persuadens; nam qui prius inter genies suerant adeo longe positi, nunc proximi sacti sunt in sanguine Domini Christi; qui dissidentes duos populos Hebræorum atque gentilium, in unum novum hominem per crucem suam pacis vinculo colligavit; accessum per se præbens ad Patrem in uno spiritu, in una side credentibus.

4. — 11, 9. Ergo jam non estis hospites et peregrini, sed estis cives sanctorum, et cætera. Dicit eos 12

phetæ ipsius probabantur esse constructi : quod ante auidem gentibus videbatur ignotum, sed in Spiritu sancto sidelibus constat esse revelatum. Quam dispensationem perhibet nunc sibi creditam, ut præ cedentibus beatis cohæredes fierent gentes in Dom'ni sanguine Salvatoris; cujus se ministrum dicit factum, ut per universam Ecclesiam sancti Evangelii prædicatio beata discurreret : unde petit a Domino ne corum possit sides desicere, qui talia noscuntur præmia suscepisse.

5. - III, 14. Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, et reliqua. Rogare se pro eis Patrem Deum dicit, ex quo omnis paternitas in coelis et in terra nominatur, ut habitet Christus in cordibus eorum; quatenus possint compre- B dignatur. bendere quæ sint magnalia Domini et charitas Christi. Obsecrat etiam eos ut cum patientia et humilitate in suscepta fidei regula perseverent, et unitatem spiritus custodiant in vinculo pacis: fidei siquidem rectæ una societas, unus est Deus. Subjungens diversa dona dedisse sanctis suis Filium Dei, scilicet in ædificationem Ecclesiæ, donec resurrectio futura proveniat; in qua omnes in mensuram ætatis Christi. sed diverso sexu a resurgimus. Nam cum dicat Dominus in Evangelio, in resurrectione non nubent, neque nubentur (Matth. xxn, 30), evidenter ostendit masculos resurgere posse cum feminis.

6. - IV, 17. Hoc iterum dico, et testificor in Domino, et sequentia. Hortatur eos ut, sicut prius fecerunt, nationum vanitate non ambulent, describens C Tychicum illis dicit omnia referre, quæ gesta sunt, in qua cæteræ gentes cæcitate versentur : sed in

* Ex Apostoli verbis Epistolæ hujus Iv, 13, surrecturos nos esse in virum perfectum, non defuere qui autumarint feminas non in proprio sexu, sed in virili surrecturas. A meliori parte stat Cassiodorus. atque optimo argumento pugnat. Eumdem Evangelii

Christo Domino ædificatos, in quo et apostoli et pro- A sapientia, qua vocati sunt, novum hominem induant, qui secundum Deum creatus esse dinoscitur : utriusque rei, sive quæ vitanda, sive quæ sequenda sunt, distinctas ac lucidas enumerationes insinuans. Quapropter imitare debent Dominum Christum, qui se in odore suavitatis obtulit pro salute cunctorum.

7. - v, 5. Fornicatio autem, et omnis immunditia, rut avaritia, nec nominetur inter vos [Vulg., in vobis]. Perfecto magisterio noxia prohibet, et utilia persuadet; nam sicut criminibus vindictam, ita perhibet virtatibes venire præmia : dicens fuglenda quæ Dominus probibet, sequenda vere que precepit. Et ne quis boni aliquid suis viribus applicaret, in omnibus monet, debere nos subjectos esse Deo, et agere gratias Domino Christo, qui nos protegere ac gubernare

8. - v, 22. Mulieres viris suis subditæ sint sicul Domino, et quæ sequantur. Mulieres viris suis commonet debere subdi, sicut et Ecclesiam Christo subjectam esse confirmat. Ut sensum perfectæ charitatis infunderet, codem modo præcepit a viro uxorem diligi, sicut Christus amavit Ecclesiam : dicens, quia carnem propriam fovet qui uxorem suam diligit. Filios quoque ammonet, et parentes, ut mutua sibi officiositate socientur; servos etiam et dominos, quemadmodum se invicem debeant tractare, commonnit: omnes tamen generaliter instruit, ut contra diaboli insidias armis cœlestibus induantur. Pro se gnoque dicit orandum ut ei libertas sancti Spiritus tribuatur quatenus ad docendum possit idoneus inveniri : nam epistulam suam salutationis charitate concludens.

locum attulerat Gelasius I, hoc idem urgens, Conc. Labb. tom. IV, p. 1257, addideratque: Quod utique si in unam speciem corporis unumque sexum omnes fuerant suscitandi, cur diceretur causa penitus non fuissel.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

1. - 1, 1. Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis. Salutat cum Timotheo coepiscopos et diacones Philippis constitutos; optans illis gratiam et pacem Dei Patris et Domini Jesu Christi, ostendens in Ecclesia Dei suo gradu et diacones honorandos.

2. — 1, 3. Ego quidem gratias ago Domino nostro in omni memoria vestri semper, et cætera. Agere se pro ipsis Deo gratias pollicetur, ut in visceribus Christi sideles mente permaneant. Indicat vincula sua multis et bona vota, et prava studia concitasse: nam puros corde rectæ prædicationis dicit desideria suscepisse; obliquos autem et perditos simulasse de Deo loqui, ut Apostolus possit amplius ingravari. Sed in utroque Deo gratias agit, quia nomen Domini probabatur augeri, definiens vitam sibi esse Christum et mori lucrum.

3. - 1, 22. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro. Desiderare se quidem dicht de hoc mundo transire, ut debeat esse cum

Christo; iterumque charitatis studio se velle vivere, ut Philippensium possit in Christo Domino corda firmare: tantum est, ut in Evangelio percepto constanter adversariorum insidias non pavescant, sed virtutem charitatis invicem custodientes, æmulentur Dominum Christum, qui cum esset Deus omnipotens, homo fieri pro nostra salute dignatus est : quem æqualem Patri non rapina, sed naturæ veritate profitetur Apostolus. Inde quoque sequitur supra omnes creaturas gloria humanitatis adsumptæ a Christo, quem cœlestia, terrestria et inferna flexis genibus adorare noscuntur.

4. - 11, 12. Itaque, dilectissimi mihi [Vulg., cherissimi mei], sicut semper obedistis, et reliqua. Monet eos, etiam se absente, de animæ salute esse debere sollicitos: definiens Deum et bonam voluntatem dare, et quæ sunt in perficiendo profutura concedere: congratulari se dicens de fide ipsorum, quæ ante Dominum Christum ei gloriam sit datura; cito se Timotheum missurum promittens, quem laudat et

omnino commendat. Epaphroditum quoque dicit se A 24): per hoc scilicet, quod immortales sunt qui ulpræsenti tempore destinasse, qui post ægritudinem longam Apostoli solacio noscitur restitutus. Hic etiam ad eos videndos magno desiderio festinavit, quem suscipiendum veneranter admonuit; quia multis periculis pro Christi prædicatione non cessit.

5. - 111, 21. De cætero, fratres mei, gaudete in Domino, et sequentia. Ammonet præterea Philippenses ut circa prædicatores falsos debeant esse solliciti; quos bene canes vocat, quia latrant potius quam loquuntur: circumcisionem corporis evacuans, cordis vero confirmans; quoniam illa legi obnoxia, ista vero gratiæ cognoscitur esse sociata. Perfectum se tamen non asserit, sed ad perfectionem se teudere profitetur : sic autem sideles Christo Domino perhibet sieri configuratos, si illum ad quem tendunt, modis ouni- B tiones ejus pecuniario sunt munere consolati; benebus imitentur : qui reformaturus est corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ (v1,

terius peccaia non appetunt, quod divinis delectationibus perfruuntur: modus enim perscriptus est beatis, de quibus dictum est, erunt sicut angeli Dei (Matth. xx11, 30).

6. - IV, 1. Itaque, fraires mei charissimi et desideratissimi, gaudium et corona mea, state [Vulg., sie state | in Domino. Hortatur Philippenses, quos coronam suam decenter appellat, ut in susceptæ fidei firmitate permaneant. Commendat etiam germano sanctissimas mulieres, quas perhibet secum laborasse cum aliis fratribus in Evangelio Christi: monens ut orationem et confidentiam debeant babere continuam; et illa de cætero peragere quæ Domino probantur accepta; gratias illis referens, quod tribuladicens eos pariter et salutans.

BPISTOLA PRIMA AD THESSALONICENSES. .

1. - 1.1. Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre et Domino Jesu Christo. Thessalenicensibus scribit, cum Silvano et Timotheo, qui Evangelium Domini juncto labore prædicabant; gratiam illis et pacem concedi postulans a Deo Patre et Domino Jesu Christo. Nec moveat quod de Sp ritu sancto tacet; nam sive unus, sive duze. sicut jam dictum est, suerint nominatæ de Trinitate personæ, perfectissimam faciunt intelligi Trinitatem, C teat semper expetere. Resurrectionem quoque om siout dictum est in Epistula quæ scribitur ad Ro-

2, - 1, 2. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam [Vulg., memoriam vest i] facientes pro omnibus robis in orationibus nostris. Deo gratias agere se dicit, quod Thessalonicenses, derelicta superstitione gentilium, veræ fidei fundamenta perceperunt: referens quali se apud eos probitate et paterna dilectione tractaverint; gaudens etiam quod Evangelium Domini, non tanquam sermonem humanum, sed ita ut erat, verbum accepere divinum.

3. — :1, 14. Vos enim, fratres, imitatores facti estis Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu. Imitatores eos factos esse dicit prophetarum et Domini Christi quando et ipsi prop er udem sanctam D dormiunt, qui præceptis dominicis armati semper similia pertulerunt : dicit enim desiderasse se nimis Thessalonicam venire, quia ipsi sunt ante Deum gloria et corona ejus : sed ad præsens missum perhibet esse Timotheum, qui eos et side corroboret, et passionibus faciat esse præparatos, quas uunquam pronuntiat deesse fidelibus. Addens etiam non se sufficere pro ipsis Deo gratias agere, quibus talem charitatem suam noscitur contulisse: ipsos autem Dominus

in concessa semel pictate confirmet, ut ante Patrem Christum omnium sanctorum possint esse par-

4. - IV. 1. De cælero, fraires, rogamus vos el obsecramus in Domino [Vulg., in Domino Jesu] semper. et cætera. Monet Thessalonicenses, ut sicut hactenus fecerunt, et in posterum perceptam fidem devota ments custodiant: subjungens qualia vitare, qualia cos opor nium mortuorum pariter dicit esse faciendam; nan. et qui codem tempore inventi sucrint viventes spiritu sicut et ipse erat, corporali morte præmissa, in aera Domino Christo simul dicit occurrere: omnes enim carne morimur, sicut scriptum est : Quis est home qui vivit, et non videbit mortem (Psal. LXXXVIII, 49)? sanctos tamen Domini cum ipso semper testatur esse mansuros. Dies autem et hora adventus Domini humanitati prædicatur incognita, sicu! et in Evangelio Dominus ipse testatur.

5. - v, 4. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut dies illa vos tanquam fur comprehendat. Qui filii sunt lucis, in adventu Domini non timebunt peccatorum caligine comprehendi; nec deebriati in malis adsistunt. Monet etiam ut prædicatores suos benigna mente tractare non desinant, et reliquis fratribus studia charitatis impendant; invicemque se de suscepta traditione commoneant. Orat etiam ut in adventu dominico puris ac religiosis mentibus offerantur; conjurat quoque ut omnibus fratribus præsens ejus relegatur Epistula.

EPISTOLA SECUNDA AD THESSALONICENSES.

4. -1, 4. Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensis in Deo Patre nostro et Jesu Christo. Cum ipsis fratribus salutat iterum Thessalonicenses, quos et in prima Epistula nominavit; ostendens tali

a Canon Vulgatæ Epistolam ad Colessenses præponit.

meruerunt, primordia Epistulæ suæ sancta benedictione commendans.

2. - 1, 3. Graties agere debemuts Deo semper pro vobis, fratres, et quæ sequentur. Laudat Thessaloniconses rectæ quidem fidei fuisse regulas consecutos; sed in futuris monet, ne illos perversi aliqua novitate decipiant, dicens adventum Domini non esse venturum, nisi prius videatur Antichristus; cujus perversa tempora mirabili proprietate describit. Asserens jam quidem mysterium iniquitatis ejus operari, sed ipsius quoque nequissimi præsentiam profitetur tunc esse revelandam, quando Romanum imperium quod nunc tenet, de medio fuerit, ordine veniente,

honore munerandos qui laboribus ejus consortes esse A summotum. Sic istis significationibus veritas adventus Domini prædicatur esse ventura.

> 3. — 11, 13. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro robis, fratres, et cætera. Gratias se dicit agere Deo pro ipsis, quod eis rectam fidem et salutis perpetuæ dona contulerit; ideoque magnope:e dicit fidem tenendam, quam ab ipsis gloriabatur acceptam, quando fidem, nen omnium, sed profitetur esse paucorum. Oravit quoque pro ipsis, et iterum ut illi pro ipso debeant orare commonuit. Denuntiavit etiam falsos fratres studiosissime præcavendos, nec alias regulas fidei cos debere quærere, nisi quas ab ipso probati sunt accepisse, Epistulam suam salutationis et benedictionis solite fine determinans.

EPISTOLA AD COLOSSENSES.

tatem Dei, et reliqua. Ad Colossenses scribit cum Timotheo fratre suo; sed cum dicit sanctis et fidelibus, ostendit verba Domini, quandiu sunt polluti et perfidi, homines non posse suscipere: supra quos gratiam et pacem Dei Patris et Domini Jesu Christi venire deprecatur. In istis duobus sermonibus, id est in pace et gratia, ostendit quam magna sint munera quæ tam frequenti iteratione repetuntur.

2. — 1, 3. Gratias agimus Deo Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes, et cætera. Deo gratias agit, quoniam per Epafram eos in accepta fide perseverare cognovit; ut in omni opere bono fructificantes, Domino probentur accepti. Laudem Patri mirabili prædicatione subjungens, cui placuit per Filii sui sanguinem, sive quæ in terris, sive quæ C in cœlis sunt, sibimet reconciliare : ostendens incarnationem ipsius sanctam cunctis rebus mirabili virtute profuisse.

3. — 1, 21. Et vos cum essetis aliquando alienati et inimici sensus [Vulg., sensu] ejus, et reliqua. Monet eos ut sicut alienati aliquando in carnalibus vitiis versabantur, ita nunc evangelicis debeant studere virtutibus, adjiciens exempla sua pro salute ipsorum quantis calamitatibus ingravetur; nam modo dicit manifestatum sanctæ incarnationis arcanum, quod a sæculis probabatur absconditum, commonens ut nemo ecs seducat per inanem sapientiam philosophorum, qui dicunt solem atque lunam, vel astra cætera esse veneranda, quæ ex elementis constare non tur. Hos vera nihilominus impugnat auctoritas, si non ad Dominum Christum omnia referant, in quo babitat omnis plenitudo divinitatis (vs. 9). Corporaliter enim dixit, quia omnis plenitudo divinæ naturæ in corpore

1. - 1, 1. Paulus apostolus Christi Jesu, per rolun- B ejus inhabitat : sancti præcedentes in figura ejus Christi pristino tempore vocabantur (Psal. civ, 15). Circumci os autem Colossenses dicit in corde, non corpore; qui consepulti per fidem dominicæ passionis, noscuntur resurrexisse cum Christo.

> 4. - 11, 13. Et vos cum mortui essetis in deliciis, et quæ sequentur. Cum Domini crux hominem veterem sua passione confixerit, et chirographum perpetuæ mortis evacuaverit, vetat ne ulterius quædam præcepta Testamenti Veteris inquirantur : dicit enim vitanda esse quæ mortem inferunt, non samtem; nam qui Christo militant, illa debent affectare que Christi sunt. Quapropter exuti vetere homine, induamur novo, qui renovatur per collatam gratiam ia imagine ejus qui creavit eum : in interiore siquidem homine neque persona, neque sexus, neque condicio potest dissimilis inveniri, sed omnia et in omnibus Christas est Dominus.

5. - 111 , 12. Induite ergo vos , sicut electi Dei sancti et dilecti, viscera miserationis [Vulg., misericordiæ]. Regulas ponit in quibus debeat ambulare qui sidem Christianam festinat assumere: designans in omni actu nostro Deo gratias esse referendas : viros, mulieres, parentes, filios, dominos atque servos invicem sibi debitam venerationem reddere debere, commonuit. Orationi vero eos hortatur insistere, quatenus Apostolo Dominus ostium prædicationis aperiat, ad sancta Domini loquenda mysteria. Monet etiam eos, ut in superna sapientia loquantur illis qui foris Ecclesia esse hoscuntur; ne non tam instrui quam irridubium est, quando etiam nostris aspectibus offerun- p tari posse videantur; sitque sermo corum semper sale conditus, ut audientibus prosit acceptus : præcipiens post salutationes consuetas Epistulam banc in Laodicensium Ecclesia esse relegendam.

EPISTOLA PRIMA AD TIMOTHEUM.

1. - 1, 1. Paulus apostolus Christi Jesu, secundum imperium Dei Salvatoris nostri et Christi Jesu Domini [Vulg., Jesu spei nostræ], et cætera. Cum in præteritis Epistulis Patrem nominaverit et Filium, et iterum in consequenti benedictione Patrem Filiumque commemoret, hic tantum secundum imperiun Christi apostolum se dicit effectum; ut evidenter appareat de his una persona nominata, sicut et ante

jam dictum est, totam nihilominus infundere Trinita- A re sic eum dicit debere esse constantem, ut audientem, Timotheum dicens filium esse fidei suæ, quem sanctæ Ecclesiæ constat regeneratum.

2. - 1, 3, Sicul rogavi te, ul sustineres [Vulg., ul remaneres | Ephesi, cum irem in Macedoniam, et reliqua. Scribit ad Timotheum discipulum suum, quatenus circa populum sibi commissum debeat esse sollicitus; ne superfluas doctrinas sequi debeant, sed ea que illis prædicata sunt, fixa mente custodiant, scientes justis legem non esse positam, sed criminozis; quos subsequenter enumerat, quando illos semper arguit qui se scelerum fæditate commaculant. De se autem refert quanta illi fuerint Domini largitate concessa, per suam salutem probans Christum Dominum ad peccatores venisse salvandos. Commonens eum ut in prædicatione sibi commissa perse- B net præteres manus impositionem cito fleri non deverare non desinat, quam Hymensons et Alexander deserentes, fidei naufragia i ertulerunt : propter quod diabolo illos dicit esse contraditos, ut discant minime blasphemare.

3. - 11, 2. Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, et cætera. Scribens ad discipulum congrue monet qualem regulam debeat ecclesiasticus ordo servare. Imprimis orandum pracipit pro regibus et potestatibus, ut in pace positi vitam hujus sæculi sab tranquillitate peragamus; et ut fidaciam orationis accenderet, mediatorem esse Dominum Christum sancta prædicatione concelebrat; et quemammodum viri et mulieres orare debeaut spiritalis magister instituit, adjiciens quales episcopi, diacones, vel subdiacones esse debeant, et quales esse non debeant : C in summa concludens bonos ministratores multam fiduciam apud Christum Dominum comperire.

4. - 111, 14. Hæc scribo tibi, sperans me venire ad to cito, et reliqua. Commonet Timotheum, ut in Ecclesia Dei conversatio ipsius decore splendent; ne falsi prædicatures simplicium corda decipiant : in qua

tibus canctis virtutum præstet exemplum. Dicit etiam unamquamque personam quali honore, quali debeant moderatione tractare, laudans bonos dispensatores, et arguens eos qui curam domesticorum habere neglexerint, ut otiam illos deteriores infidelibus dicat.

5. - v, 9. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, et cætera. Quales eligi debeant viduæ, vel quates sini evitandæ, evidenter ostendit : eas autem quæ se abstinere non possunt, nubere præcipit, et filios procreare, ne diabolicis temptentur insidiis. Presbyteros bene præsidentes, maxime qui prædicant verbum, duplici bonore perhibet esse venerandos; nec facile contra eos accusatoribus esse credendum; et cætera quæ ecclesiasticus ordo complectitur. Mobere; ne ille qui eum incaute promoverit, delictis communicet alienis; et ideo cautius cos dicit examinari, ne opinio lædatur Ecclesiæ. Præcipit servis dominos suos omni honore venerari, maxime illos qui fideles esse noscuntur.

6. - vi, 2. Hæc doce, et exhortare, et quæ sequuntur. Quæ dicta sunt in fine compleciens, dicit in eis esse modis omnibus perseverandum, et contentiones eorum vitandas qui mente corrupti sunt : pietatem vero cum sufficientia laudat, quæ suavis est omnino fidelibus, dicens in quantis temptationibus incidant, qui mundi divites esse festinant; quoniam radix omnium malorum no citur esse cupiditas: hortans ut magis ad virtutes enumeratas animum tendant, recepturi a Domino præmia sempiterna. Tradit etiam quemammodum divites hujus mundi Timotheus debeat commonere, ut in futurum æternas potius Domini divitias consequantur, iterata eum insinuatione recommonens, ut fidei depos tum custodiat, et contentiones improbas vitare non desinat.

EPISTOLA SECUNDA AD TIMOTHEUM.

1. - 1, 1. Paulas apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et reliqua. Secundum promissionem vitæ dicit se a Christo Domino apostolum factum, ut intelligatur quod sit præmium corum qui apostolatum ejus fideliter exercere meruerunt, ad ipsum Timotheum et hanc Epistulam scribens, ad quem et superiorem visus est destinasse, in benedictions quoque sua gratiam et pacem solemniter ponens; sed in medio misericordiam cremento quodam declarationis adiciens; quia neque gratia, neque pax potest sine Domini largitate concedi.

2. — 1, 3. Gratias ago Deo meo, cui servio a progenitoribus meis, cui servio in [V., a progenitorib. in] conscientis pura. Promittit Timotheo memoriam se ejus habere die ac necte in orationibus suis, laudans eum quod æmulatione matris atque avi:e suæ in integra fidei disciplina permaneat. Commonens e iam ut susceptam regulam doctrinæ prædi are non desi-PATROL. LXX.

nat, nec crubescat illud agere, unde se et credentes n :verat esse salvandos : optans Onesiphori domui est in illa die judicii misericardiam Damini cansequatur, qui non erubuit catenam ejus impensis bincliciis sublevare, sed in Evangelio pradicando, tam Remæ quam Ephesi, ministeria ei digna contribuit.

3. — 11, 1. Tu ergo, fili mi, confortare in gratia que est in Christo Jesu. Prescipit Timotheo ut mysteria senetæ fidei, quæ ab ipso cognovit, populis incunctanter enuntiet: frequent r hoc ammonens, quatenus contentiosos et obstinatos evitet; quia sermo corum nihil proficiens serpit ut cancer (Vers. 17). Ipse vero qualis ad docendum esse debeat, veritatis eum prædicator instituit, præmonens quæ sequi debeat, quæ vitari concedat: cum patientia enim corripiendi sunt qui perversi esse noscuntur, ut liberediur a laqueis diaboli, quibus tenentur obnoxii.

4. - 111, 1. Hoc autem scito, quortiant in nuvissimba 13

1

temporibus a erunt tempora periculosa. Novissimis tem- A testationes Timothico præponit, populos opportune, poribus per multifarias enumerationes, quam pessimi homines reperiantur, exponit; inter quos asserit cos esse qui mulieribus iniqua dogmata nituntur infundere: quos tamen dicit veritatis ipsius inluminatione depravandos [forte declarandos] b: sed et tales omnino vitandos esse commonuit; ipsum autem permanere pracipit in eis quæ didicit atque credidit; omnis enim Scriptura divinitus inspirata utilis cognoscitur ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum utiliter præparatus.

B. — 1v, 1. Testificor coram Deo et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos. Terribiles ob-

· Vulg., quod in novissimis diebus instabunt tem- B valet ac pretio minuere. Cum tamen illis Apostoli pora, elc.

b Anceps fui an depravare incongrua significatione idem importaret hic ac pravitatem tollere; sicut depretiare apud scriptores quosdam medii ævi idem importune increpet, arguat et eis patienter insistat : quatenus verbum Domini prædicatione dilatata proficiat : se autem profitetur de hoc sæculo continue transiturum, et in illo judicio recepturum coronam justitiæ, quam sanctis suis Dominus repromisit. Hortatur etiam ut cito ad eum cum Marco et nonnullis rebus venire festinet; quoniam ab illis ministris suis videbatur esse derelictus. Alexandrum quoque ærarium, adversarium prædicationum suarum, dicit magnopere præcavendum; cui pænam debitam inminere confirmat. Salutationes multorum referens, ipse quoque, ut lideles Christi debeat salvare, commonnit.

verbis vers. 9 respondere bic sensus videatur, insipientia eorum manifesta erit omnibus, legendum arbitror declarandos, hoc est manifestandos.

EPISTOLA AD TITUM.

1. - 1, 1. Paulus servus Dei, apostolus autem Christi Jesu, et cætera. Cum se dicit apostolum Christi, profitetur, sicut sæpe dictum est, et Patris se esse, et Spiritus saucti; quia una ibi cooperatio, unus Deus, una cognosc tur et potestas. Verum, ne hoc nomen putaretur gestare cum falsis fratribus, dicit, secundum agnitionem veritatis, quam solum illi merentur accipere, qui perfecta noscuntur veritate radiare: et ut coæternum ostendat Filium Patri, dicit C etiam, spem vitæ promissæ, Christum, ante tempora æterna prædictum, docens incarnationem Domini prædicatione prophetarum, suoque tempore fuisse completam; et ne eum potestate minorem forte sentires, dicit, secundum imperium Domini Salvatoris [Vulg., præceptum Salvatoris]: optans Tito gratiam et pacem a Deo Patre et Domino Salvatore concedi.

2. - 1, 5. Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, et sequentia. Commonet discipulum suum Titum quales presbyteros vel episcopos, per Ecclesias Cretenses deceat ordinare, ne mali suasores subvertant corda simplicium increpandos eos specialiter dicens, ne falsa prædicatione subversi, ad ritus Judaicos transferantur. Omnia vero profitetur munda esse mundis, coinquinatos vero et infideles nihil perhibes habere mundissimum; quando confitentur ore Dominum, factis autem negant judicem, quem profitentur auctorem.

3. - 11, 1. Tu vero loquere quæ decent sanam doctrinam, et cætera. Monendas igitur perhibet singulas ætates, singulas condiciones, quemammodum se debeant probabili conversatione tractare, ut in omnibus gratia Domini evidenter possit agnosci, qui mori carne pro nostra salute dignatus est; et quod esticacissimum genus possit esse doctrinæ, ipse tali moderatione vivat, quatenus det exemplum precaution.bus suis, ne audeat adversarius mala de ipso dicere, quem se cognoscit sanctissima institutione moderari. Dicit etiam singulatim quemammodum conversari debet, qui Christo fidelis est; et hæreticos evitare jubet, præterea eum ad se cum quibusdam venire Nicopolim, ut Apostolum videndo discat qualiter in fide sancta sirmissima stabilitate consistat, Epistulam suam charissima benedictione concludens.

EPISTOLA AD PHILIMONEM *.

et Timotheus frater, et reliqua. Ipsis primordiis nomini suo conjunxit noviter passionem, et ne putaretur aliquo delicto fuisse vinctus, addidit Christi Jesu, ut illa vincula non criminosa, sed gloriosa declararet; scribens Philemoni fratri et adjutori suo, cum fratre Timotheo; Appiam quoque et Archippum in eadem salutatione commemorans; sed et congregationem quæ in domo ejus esse videbatur, pari salu-

At deinde, scribens Philemoni : num. 2 rursus Philimonis; ambigue siquidem et antiquitus ista

. 1. - 1, 1. Paulus apostolus vinctus Jesu Christi, D tatione complectitur; gratiam illis et pacem optans a Patre provenire et Domino Christo.

> 2. - 1, 4. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis. Gratias agit Deo, audita fide et charitate Philimonis, quam habebat in Domino Christo et in omnibus sanctis ejus; operas ipsius magna prædicatione concelebrans. Obsecrat quoque eum, ut Onesimum, servum quondam suum, quem per fidem Domini viscera sua dicit ef-

> enuntiabantur. Gellius, lib. x, cap. 24: Consuetum veteribus, litteris his (e et 1) plerunique uti indifferenter.

fectum, debita ei condicione relaxet, et in fraterna illum 🛕 charitatem Domini-gratanter-exaudiat, -salutationis charitate suscipiat; se redditurum dicens quidquid ille debuisset : confidens tamen quod eum propter

quorumdam dicta subjungens.

EPISTOLA AD HEBRÆOS ..

1. - 1, 1. Multifarie multisque modis olim Deus loculus est patribus, in prophetis, de Filio suo b. Quæri solet cur ista tantum Epistula non habeat salutationem, dum cunctis superioribus prælata videatur: prima enim fronte nomen suum adeo velavit Hebræis, ne propter odium personæ suæ cælestem non reciperent sospitatem. Imprimis Vetus Testamentum Novumque conjungens, per prophe as prædictum Filium Dei ex semine David ultimis dicit venisse temporibus; cujus magnificentiam inenarrabili laude concelebrat, ostendens eum per exempla legis divinæ cunctis creaturis suis esse potiorem; quando nulli angelorum, sive cuilibet potestati cœlorum, a Patre dictum est, quod de ipso constat esse prædictum. Nam si per angelos sermo qui dictus est probatur impletus, quid nos merebimur sustinere, si negligimus totius donationis auctorem?

2. — 11, 3. Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, et reliqua. Initium dicit salutis Christo Domino prædicante concessum, deinde signis ac prodigiis, et per apostolos ejus sanctæ fidei innotuisse veritatem. Redit iterum ad ejus omnipotentiam declarandam, quam exponit exemplis, affixum cruci dicens pro salute cunctorum : propter quod plurimis locis fratres eos appellare non desinit, quando et carnem suscipere dignatus est, et diabolum, qui habebat mortis imperium, sua passione destruxit. Nam cum non angelos, sed semen Abrahæ, adsumta bumanitas adprehenderit, merito frater dictus est eorum, ut verus pontisex, et hominis, Deique ipsius mediator existeret. Ita qui passus est pro omnibus, potens est etiam temptatis sine dubio subvenire.

3. — m, 1. Unde, fratres sancti, vocationis culestis participes, et cætera. Hortatur Hebræos ad fidem Christi, a quo et fratres eos constat esse nominatos; multo præserens eum Mosi, cui obedientes esse videbantur: ostendens, creatura sua longe potiorem esse creatorem; aptissima exempla conjungens, ut vox Domini debeat incunctanter audiri. Contremescenda est siquidem poena priscorum, quia non intraverunt in ejus requiem, qui divinum noluerunt audire sermonem : contra autem obedientibus pax data est, et tranquilla pausatio, ut et ipsi a proprio labore cessarent, sicut Dominus requievit ab operibus suis.

Animadvertendum hic de auctore hujus Episto-Le Cassiodorium minime ambiguum esse. Nihil igitur refert quod Div. Lect. cap. 8, auctoris nomine non adjuncto eam laudaverit; nec quod eam omiserit, ubi expositores recensens, ait, Residuas vero Epistolas S. Pauli, etc., præcipue cum eodem loco illam etiam ad Philippenses, de qua nemo dubitavit, obliviscatur. ld quidem satis patelat ex præfatione in Orth gra-phiam, ubi hæc leguntur: Testis est Paulus aposto-

4. — 14, 11. Festinemus erge ingredi in illam requiem, et sequentis. Obædiendum dicit divinis esse mandatis, quia non potest falli, quod a tanta noscitur veritate proferri : habens spem maximam in Domino Christo, quia subveniat calamitatibus nostris. qui pro nobis atrocitatem pertulit passionis : tanta rei et exempla legis divinæ evidentissima nimis et argumenta subjungens. Arguit quippe illos, qui doctrinam priscæ legis ita dignoscuntur obliti, ut iterum cos, tanquam parvulos, lacte necesse sit enutriri: perfectis enim mentibus solidus prædicationis opus est cibus, qui discretionem boni ac mali possunt habere probabilem.

5. - VI, 1. Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, et cætera. De primordiis sidei jam non dicit esse tractandum, sed de reliquis rebus, in quibus probatur solidata perfectio, terræ faciens mirabilem comparationem, quæ dum imbrem acceperit. amœnas herbas germinat in decorem; si vero spinas protulerit, cas videficet ultrix Camma consumit. Confidit tamen eos ad illorum imitationes potius erigendos, quibus promissa sunt regna cælorum; Abrahæ copulans exemplum, cujus semini Dominus jurando pollicitus est solidissimam firmitatem : ut hae promissione roborati, ad penetralia cæli fidelium animus tenderetur; ubi jam præcursor et pontifex noster Dominus Jesus Christus intravit.

6. - vii , 1. Hic enim Melchisedech , rex Sulem , sacerdos Dei summus [Vulg., Dei summi], et re iqua. In principio hujus capitis exponit qui fuerit Melchisedech, cui per magnas et subtilissimas argumentationes comparatus est Dominus Christus : primuni, quod nominis ipsius interpretatio, id est rex pacis et rex justitiæ, soli potest Christo Domino convenire, d. inde quod patrem ipsius atque mattem nulla prorsus scriptura testatur, sicut Christi deitas, ut arbitror, sine matre, caro sine patre, fuisse cognoscitur; tertio, quod neque initium, neque finis vitæ ipsius doceatur esse vulgatus, sicut Dominus de se dicit. ego sum A et Q; quarto, quod assimilatus Filio Dei. sacerdos permanet in æternum. Quinto sequitur. quare in pealmo dictum non sit, secundum ordinent Aaron; scilicet ut translatum sacerdotium, [suppl. et] mutationem legis, quam ad perfectum nihil adduxit. commutandam in Christi gratiam nuntiaret. Sic per

lus, qui ex muxima parte in Epistola quæ scribitur ad Hebræos, etc. Rationem quam affert cur Apostolunomen suum non præmiserit, Clemens Alexandrinus attulerat in Hypotyp. apud Eusebium flist. lib. vi, cap. 14. lufra : non reciperent sospitatem : in libro do Anima, cap. 11, effectum sospitatis attribuit. Ad psalm. Lyx, petit ctiam corporis sospitatem.

b Vulg., Deus loquens, non habet de Filio suo.

has similitudi es congruenter expos tas, Melchise- A ablatos accedere monet ad Dominum Christum, ut dech Domini Christi gestasse probatur imaginem.

7. - vii, 19. Introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Dominum, et cætera. Hic distantias facit inter sacerdotes, communes et Bominum Christum; quia iste singularis est factus, qui et sacramenti interpositione promissus est, et in æternum noscitur constitutus; deinde omnis sacerdos pro suis primam peccatis exorat, et sic pro populo supplicare præsumit; Christus autem peccata propria non habens, confidenter interpellat pro nobis: ad postremum seipsum singulariter obtulit pro salute cunctorum; in ipso quoque Novi Testamenti facta promissio est; quod de nullo alio constat effectum : dicendo enim novum, antiquatum voluit ostendere quod præcessit.

8. - 1x, 1. Habuit quidem et prius justificationem Scripturæ sunctæ [Vulg., justificationes culturæ], et reliqua. Discretionem facit per præmissas observationes Novi et Veteris Testamenti, dicens aliter accessisse priscos sacerdotes ad sancta, et iterum interius ad sancta sanctorum; aliter autem introisse Dominum Christum in sancta, qui gloriam est æternæ redemptionis operatus. Nam si taurorum victima peccata mundabat, quid faciet sanguis fusus immaculat. Domini Christi, qui ad serviendum Deo pu isicavit corda sidelium?

9. - 1x, 15. Et ideo Novi Testamenti mediator est Christus Jesus [Vulg. non habet Christi Jesu], et sequentia. Probat etiam Dominum Christum mediatorem factum Novi et Veteris Testamenti; ut Veteris C obligatio collato mortis ipsius munere solveretur: docens etiam, et in antiquis solemnitatibus sacrisiciorum, Testamentum Novum sine dabio svisse promissum; quando cum sanguine vitulorum et hircorum, et lana coccinea, et hyssopo librum sacrum, et ipsum populum testatur aspersum. Sequitur autem, semel illum passum in consummatione sæculorum, ut pro nobis Patrem pius redemptor jugiter exoraret : nam sicut hominibus semel mori datum est, et post, Domini sustinere judicium; ita Christus semel est mortuus, ut exspectantibus se in sua judicatione promissus appareat.

10. - x, 1. Legem dicit umbram | Vulg., umbram enim habens | futurorum bonorum, et sequentia. Legem dicit umbram futurorum bonorum, non imaginem, id est veritatem habuisse sequentium, ostendens per sanguinem sacrificiorum humanum genus minime potuisse salvari; sed scilicet præ passione crucis, quæ periclitanti mondo sua redemptione subvenit: qua fiducia percepta, fonte sacri baptismatis

· Opinionem de imminente extremi judicii die, apostolorum zevo emanatam, ad plura sæcula vi-

h ld cogitaveram prius, an reponerem susceperant; sed cum subsequenti numero idem repetatur atque od latur insuper, ut uno eodemque tempore pius Redemptor omnibus daret quod cunctis fidelibus noscitur esse pollicitus, sibi constantem Cassiodorium agnovi, qui cap. 12 libri de Anima hæc tradit: Nam cum fuerimus hac luce imperio Creatoris exsecuti, in anima fideli: promissor sua munera in ipsis digninter adimpleat.

11. - x, 24. Et consideremus invicem in provocatione charitatis, et cætera. Considerandam dicit gratiam Dei, non per divisiones impias, sed in congre. gatione fraterna : comminans judicium futurum . quod Domini Christi adventu probatur esse jam proximum . Nam si perire solet qui legem Mosis irritam facit, quo supplicio plectendus est, qui Christi Domini charitatis et unitatis mandata contemnit? Commonet etiam eos ne vacuas faciant passiones et d reptiones rerum suarum, quas jam pro Christi nomine pertulerunt : sola enim perseve antia perfectos efficit Christianos; necessaria est enim patien-B tia, ut promissio Domini referatur accepta.

12. - x1, 1. Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Primum definit quid sit fides, credulitas rerum scilicet non apparentium; deinde refert quanti per eam fuerint, Domino miserante, salvati; ut incredula corda Judæorum ad simile studium, consideratis tantis devotionibus, incitaret. Dicit enim sidem Abel, Enoch, Noe, Abraham et Saræ; quam ideo frequenter iteravit, que hiam, losis credentibus, in similitudinem corum universam benedictam constat Ecclesiam. Verum isti omnes necdum adhuc promissa præmia susceperant b; sed perfectam beatitudinem in cœ!esti civitate recipient, quam eis Dominus præparare dignatus est.

13. - x1, 17. Fide oblufit Abraham, Isaac, ut immolaretar [Vulg., Isaac, cum tentaretur], et reliqua. Adhuc in ipsa enumeratione fidelium perseverat : dicit enim de Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Mosc, de filiis Israel, Rab meretricis, Gedeon, Barach, Samson, Jepthe, David et Samuele : prophetarum etiam exempla subjungens, qui per fidem vicerunt regna (Vers. 23), et diversitate passionum divinam gratiam invenire meruerunt : qui tamen adhuc promissa præmia minime susceperunt, ut uno eodemque tempore pius Redemptor omnibus daret qui d conctis fidelibus noscitur esse pollicitus.

14. - XII, 1. Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, et sequentia. Considerata priorum fide, depositis peccatis, ad Christum dicit Dominum festinandum: nam ille pro nobis crucem subire dignatus est, qui sedet ad dexteram Patris. Cur nos contristemur in med ocribus passionibus, quas tamen scimus ad æternam requiem pertinere? Commonet etiam adeo illos vocatos filios, ut gratissime patris flagella paterentur : huic siquidem rei genito-

nostræ natura jugiter perseverantes, nihil boni malique faciemus, sed ilsque ad tempus judicii, etc. Sententiam noscis quæ in longum ævnm audita est, electos scilicet, usque dum corpora restituantur, divina facie interdicentos, ac non nisi post universale judicium beatitudinem assecutores. Earndem obiter auctor noster etiam in Apocalypsi attingit, num. 3; at improbaret modo, si vitam duceret, postquam a Joanne XXII rejectam damnavit exinde concilium Florentinum, atque in Unionis decreto proscripsit. rum carnalium exempla subjungens, quorum in præ- A senti gravis quidem creditur disciplina, sed in futurum suavis cognoscitur adepta justitia : propter quod adhibenda patientia, corroborandi sunt gressus, ut ad illud esticaciter possit perveniri quo tenditur.

15. - x11, 4. Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Pacem dieit et sanctimoniam omnimodis appetendam, sine qua nemo potest videre Deum. Monet etiam præcavendum ne nos opera impietatis nostræ sursum præcedat, et ab hæreditate Domini reddat alienos; sicut contigisse dicit Esau, qui postquam primitiva sua vendidit, multas quidem lacrymas fudit, sed occulto Dei judicio minime constat auditum. Mose queque subjungit exemplum, qui lapidari faciebat eos qui tis Sina et Ecclesiæ Dei disparem faciens collationem; quippe ubi Christum corporaliter et auditum constat et visum, cujus magnopere obediendum dieit cloquio.

16. - x11, 25. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur. Adhuc in superioribus comparationibus permanens, dicit: Si populus Hebræorum non potuit yitare vindictam, qui Mosi minime obediens fuit, quid nos pat emur, si loquenti de cœlo Domino nequaquam optemperare videamur? cujus potestatem atque magnitudinem, et argumentis necessiriis, et sequentibus declarat exemplis. Monet etiam quali se debeant conversatione tractare, et quæ vitia malint nocitura refugere, qui semper fuit, et est, et permanebit in sæcula sæculorum.

17. - XIII, 9. Doctrinis variis et peregrinis nolite adduci [Vulg., abduci], et reliqua. Doctrinas varies et peregrina dogmata omnino vetat audiri : optimum est enim cor gratia Domini confirmare, non escis. Ritum quoque priorem sacrificiorum in passione dominicæ similitudinis trahit; quoniam sicut animalium oblata pro peccato corpora foris castra cremabantur, ita et Dominum Christum, qui se pro peccatis nostris obtulit, extra civitatem constat esse crucifixum; sed illam crucifixionem, illud opprobrium dicit modis omnibus appetendum, ut exeuntes ad eum in supernam civitatem pervenire mereamur. Beneficentiam et communicationem illis persuadens nullatenus oblivisci; talibus enim rebus placatur Deus: obædientjam vero propter ordinem custodien. se immunda conversatione tractabant : scilicet mon- B tium exhibendam dicit esse præpositis, ut saiutis eorum curam debeant habere cum gaudio.

18. - xiii, 18. Confidimus autem, quonjam [Vulg., enim, quia bonam conscientiam habemus in omnibus benevolentes conversari. Bene conversantibus benevoleutiam maximam se debere testatur, quod illis continue dicit esse faciendum; quatenus ad eos prontissimo studio debeat festinare. Orat etiam pro ipsis, ut voluntatem Domini Patris sincera mente perficient, qui eduxit ex mortuis pastorem magnum Dominum Christum, cui est gloria in sacula saculorum: ut contra cos qui solum Patrem venerandum putabant, competens medicina breviter intimata sufficeret; indicans eis Timotheum ad ipsos suisse transmissum, per quem ore suo et probatissimos saasserens Jesum Christum ultimis temporibus visum, C lutat, et bonorum salutationes impensa charitate commemorat.

COMPLEXIONES

CANONICARUM EPISTULARUM SEPTEM,

est in beati apostoli petri duas, joannis tres, judæ unam et jagobi unam *.

EPISTOLA PETRI APOSTOLI AD GENTES b.

1. - 1, 1. Petrus apostolus Jesu Christi, electis ad- D lebrans, et Petrus apostolus Jesu Christi scribit absentibus Hebræis, qui impia persecutione Judæorum venis, et reliqua. Sanctissimæ regulæ instituta conce-

* Non ut in cætera sacra Biblia affluunt in has Epistolas veterum scriptorum commentarii. Singu-las ante Cassiodorium unus explicaverat Didymus Alexandrinus, a doctissimo Simonio in tractatu de Novi Testamenti expositoribus prætermissus. Nihil tamen fere auctorem nostrum ab ipso mutuatum esse, diversa etiam ac speciali sectione usum, noverit quicunque Latinam, quæ superest, Didymi ver-sionem in Bibliotheca Patrum respiciet. In quatuor ex ipsis Clemens quoque Alexandrinus scripserat, at ejus commentarium periisse suspicor. Quanivis enim hoc nomine que exstant in Bibliothece PP. tom. III fragmenta, recipiant multi, in eam s ntentiam cl. etiam Dupinio vergente, milit amen plane persuaderi nequit; cum ex eo quod pro Jacobi Epistola, quam a Clemente Attico sermone declaratam Cassindorius in Div. Lect. cap. 8, docet, iis fragmentis illusisatam video Epistolam Judæ; tum quia non unus error eas inficit: a Latina autem illarum versione offendicula exclusisse auctor noster ibidem profitetur, ni purificata doctrina ejus securior posset hauriri. Tho mas Itigius in Bibliotheca l'atrum apostolicorum, Clementis Alexandrini Supplemento præloquens : Num vero quæ hodie supersun! adumbrationes, illæ ipsæ sint quas Cassiodorus a se emendatas dicit, allis nune dijudicandum relinquimus. S. Augustini in primam Joannis opus exstat, non in Jacobum, quod etiam in deperditorum enumeratione prætermitti so-

b Mendax inscriptio: ad dispersos potius inscribi poterat, πρός τους is διασπορά, ut ea D. Jacobi in his Complexionibus inscribitur, cum ad Judaos pariter missa sit, qui extra Judwam pedem fixerant. S. Petri Epistolas ante ceteras locat, quem ordinem S. Augustinus amplectitur, de Doctr. Christ. lib. 31. Vide antiquum prologum Canenicarum.

dispersi fuerant, et advenæ facti per Pontum, per A quoniam non sint re'empti corruptibili pretio, sed Galitiam, per Cappadociam, per Asiam, et Bithyniam, sed tamen in Christo Jesu correcta mente crediderant, quibus prædicationem suam dicit secundum præscientiam Dei Patris, et in sanctificatione Spiritus sancti, et passione sanguinis Domini Christi fuisse transmissam: ut more pristino sacrificiorum aspersus populus dominico sanguine purgaretur : sic ipsis primordiis et unitas trinæ virtutis, et personarum est breviter declarata distinctio, petens ut gratia et pax Domini plenissima debeant ubertate compleri.

2. - 1, 3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, et quod sequitur. Fidelis populi salutatione completa, memor dominicæ institutionis pricordiam suam regeneravit nos sacro baptismate in spe vitæ perpetuæ; per resurrectionem scilicet Domini Christi, quam post triduum factam constat a mortuis: cujus hæreditatis quam magna sint præmia consequenter exponit : hortans ut molestias præsentis temporis patienter ferre debeamus, quatenus in judicio Domini probatio nostræ fidei multo pretiosior auro possit ostendi : nam qui illum bic non videntes credunt, respicientes eum inæstimabili exultatione gaudebunt. De qua retributione præmiorum arcana Domini perscrutantes prophetæ, multa dixerunt; et ne aliquid propria voluntate putares edietum, docet illis per Spiritum sanctum fuisse revelatum, quem videre angeli concupiscunt.

vestræ, sobrii, perfecti [Vulg., perfecte], sperate in eam. Postquam illis promissionis magna præmia patefecit, hortatur ut per fortitudinem mentis filiorum loco ad gratiam tendant, quæ illis in judicio Domini monstratur esse pollicita. Admonens eos ut sancto debeant manere proposito, quando scriptum est, sancti eritis, quoniam et ego sanctus sum : scientes

let, quamvis eam Epistolam, Cassiodorio teste, sotita diligintim sum curiositate tractarit. Adeo rari demum in has Epistolas interpretes, ut Cosmas Indicopleu-stes vi sæculo hæc tradiderit Topographiæ Christianæ lib. vii : Πάντες οἱ ὑπομνηματίσαντες τὰς θείας γραφάς οὕτε εἶς αὐτῶν λόγον ἐποιήσατο τῶν καθολικῶν : Mullus ex omnibus iis qui in divinas Scripturas commentaria ediderunt, catholicarum Epistolarum ratio- D nem habuit. Verumenimvero post Cassiodorium quoque prisci Canonicarum interpretes paucissimi numerantur, cum ante (Ecumenium, glossa ordinaria omissa, Beda tantum in medium proferri possit. Œcumenium quidem collectionem, et ex superioribus Græcis Catenam nobis exhibere, admonent eruditi: at quod ad Canonicas pertinet, e quibus eum commentarium decerpere potuerit non video, nisi ex amissis Græcorum Patrum lucubrationibus collectum interpretenur : monente Cassiodorio in præfatione Divinarum Lectionum fama vulgatum fuisse, quosd m ex ipsis Scripturas divinas Veteris Novique Testamenti ab ipso principio usque ad finem Græco sermone declarasse, atque inter eos Chrysostomum no-minante, cujus Abbreviator OEcumenius vocari solet. Vix tamen adducor ut credam, sive Chrysostomi, s ve alterius in has Epistolas animadversiones, si exstassent, Cassiodorium latere potuisse, quem in

Domini nostri sanguine pretioso, qui præcognitus est quidem ante constitutionem mundi, sed manifestatus novissimis temporibus pro salute cunctorum; ita ut fides et spes credentium in eum fixa permaneat.

4. - 1, 22. Animas vestras castificantes ad obediendum charitati [Vulg., in obedientia charitatis], et cætera. Præmissa fides quemammodum exerceatur. exponit primum, ut simplici amore mutuam sibi non desinant custodire charitatem; quatenus qui renati sunt communiter per verbum Dei vivi, nulla debeant divisione separari, et humana mens ad mundana vitia festinare. Comparatione facta feni, caro nostra quam sit caduca monstratur : verbum autem Domini, mum Deo Patri gratias agit, qui per magnam miseri- B quo regenerati esse noscuntur, manet in æternum : quapropter prioris temporis malitiam deponentes, sicut modo geniti infantes rationales, primordia debent sidei concupiscere, ut ad crementa possint salutaria pervenire: nam si ad lapidem vivum, hoc est Dominum Christum, devotis mentibus accesserunt, et ipsi quoque debent, tanquam vivi lapides, in Ecclesiæ ædificatione proficere: offerentes hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum Dominum nostrum, per quem salus humano generi optata provenit, de ipso vero sancto lapide Isaize prophete datur exemplum.

5. - 11, 4. Vobis igitur honor credentibus : non credentibus autem lapis quem reprobaverunt ædificantes, factus est [Vulg., Vos; deinde, hic factus] in 3. — 1, 13. Propter quod succincti lumbos mentis C caput anguli. Adhuc de ipso lapide cavu psalmus datur exemplum : de quo facta contrarietate credentium et non credentium disputatur : dicens obstinatorum lapidem esse offensionis et petram scandali, credentium vero esse genus electum, progeniem sanctam, populum acquisitionis, qui vocatus est de tenebris ad lucem perpetuæ sanctitatis. Qui ante fuerant alieni, nunc proprie facti sunt Domini

> eas expositionem aliquam quærentem magna cogitatio fatigavit (Div. Lect. cap. 8); quive illas Didymi ab Epiphanio transferri curavit; quin potius ex sacris libris, hunc ab expositoribus ut plurimum prætermissum putaverim, cum ob ejus exemplaria forte rariora, tum quia ali ecc esiis pluribus non nisi sero admodum in sacræ Scripturæ canonem receptus sit, Quomodocunque se res habeat, inter antiquos Canonicarum interpretes eximio loco in posterum auctor noster habendus erit, ut pote primus inter Latinos, qui universas illustrandas susceperit; primusque etiam, ut arbitror, aut certe inter primos qui cas Canonicas nuncupaverit, etiam in libro de Institutione Divinarum Litterarum, cum olim Catholicæ vocari solerent. Canonicarum quidem appellatione in veteri prologo enuntiantur, sed quem D. Hieronymo certis argumentis viri docti abjudicant; quod minime animadvertit Guil. Cave, ubi de D. Hieronymo, neque eximins editor S. Cypriani, qui ad tract. de Unit. Eccl. integrum recital, et magnopere commendat. A Laodiceua synodo in divinarum Scripturarum catalogo Canonicas appellari clariss. Hieronymi editores do ent, tom. XI, p. 1672; verum fortuita quadam, ut puto, allucinatione; Catholicas enim vocat cum Graccus textus eius catalogi, tum Latina Mercatoris interpretatio: Dionysius eas non memorat.

docet eos a carnalibus desideriis abstinere, quæ ninuntur semper animas sauciare; sed polius sic vivere, ut inter gentes debeant bonæ conversationis exempla præstare; quatenus illi, quibus nunc detrahere videntur, considerata eorum conversatione, inagnificent Dominum, cum ipsius suerint visitatione compuncti.

6. - u, 13. Subjecti estote · omni humanæ ordinationi propier Dominum b, et reliqua. Ne aliquos præmissa fides potuisset inflare, ad patientiæ tolerantiam rediit, ut principibus, sive ducibus propter Deum debeant esse subjecti : qui eos ad vindictam malorum, et in bonorum laudem cognoscitur destinasse. Hoc tamen ex libertate jubet conscientiæ sieri, non timoris necessitate persolvi. Servos quoque com- B monet obedire dominis suis, non tantum placidis, sed etiam qui videntur austeres; quoniam hac est revera gratia Dei, si non solum æqualia, sed etiam patiamur injusta : tali enim exemplo vocati sumus a Domino, ut iniqua sustineamus pro ipso qui pro nobis elegit suscipere crucem, cum peccati maculam non haberet; et ideo converti debemus ad pastorem nostrum, qui mortem pertulit pro salute cunctorum.

7. - 111, 1. Similiter qui non credunt verbo, per uxorum suarum conversationem lucrifiant . Venit ad admonitionem quoque mulierum : primum dicens, ut subditæ debeant esse viris suis, quatenus qui prædicationibus sanctis minime crediderunt, uxorum suarum potius conversatione resipiant; deinde præ. C cepit eis ut non tantum ornamentis studeant, sed interiori homini devotæ sint, qui ante Denm vere locuples invenitur : quibus Saræ datur exemplum. quæ Abrahæ devotione probabili d serviebat. Ipsas dicit debere illam imitari, ex qua fidei æmulatione in Abrahæ semine sunt receptæ. Similiter et viris præcipit ut uxores suas honore digno contineant. quasi infirmas et cohæredes gratiæ, ut oratio alterutrum non debeat impediri. Ad postreniu o utrumque commonet sexum, ut sint omnes unanimes, compasientes, misericordes, et humiles, non reddentes malum pro malo, sed in henedictionis gratia, qua vocati sunt, perseverent.

8. - 111, 3. Qui enim vult vitam, et diligit videre generaliter monet ut linguam nostram a malis cobibere debeamus, quæ semper prona cognoscitur ad delicia. Sed non solum dicit hoc posse sufficere. quando illa sola perfectio est, a malis quidem decli-

* Ita et Didynius legerat, ni Latina versio nos de-

b Vulg.: Subjecti igitur estote omni humanæ crea-

turæ propter Deum.
• Valg.: Similiter et mulieres subditæ sint viris suis, ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant.

d Probabile apud hunc scriptorem valet probanolom, sive laudabile : occurrit passim. In præfatione Wiv. Lect., per expositiones probabiles Patrum. Id Loe paragrapho animadvertendum; verba quæ in

Christi, et ut ab eis mundi extranearet affectum, A nare, sed bona eminenter essicere : Dominus enim super justos respicit, et super impios iratus intendit: dicens beatos eos effici, si pro nomine Domini aliqua fuerint insecutione lacerati. Omni vero tempore paratos illos dicit esse debere, ut cum modestia et timore sancto fidei suæ possint reddere rationem; quatenus derogatores sidelium veritate percepta protinus conticescant.

9. - m, 17. Melius est enim benefacientes, si volit voluntas Dei, pati, quam malefacientes. Multo melius esse confirmat bene agentem male pati, quam male agentem pro factorum suorum qualitate percelli. Sic enim Dominus cum nihil mali fecisset, pro peccatis nostris carne peremptus est, qui nobis formam sux passionis instituit. Noe quoque conjungit exemplum, quoniam sient în arca ejus octo tantum animæ diluvii perditione salvatæ sunt, ita per baptismatis gratiam sanctus populus a peccatorum labe noscitur esse liberatus : non enim în sacro baptismate, sicut in communi lavacro sordibus suis caro diluitur, sed credita Domini resurrectione salvatur, qui deglutivit mortem, ut vitæ ipsius participes esse mereamur. Quapropter Christi resurrectione comperta, et nos in carne patiamur, cum peccata relinquimus; quatenus reliquum vita nostræ tempus, non secundum humana desideria, sed secundum voluntatem Domini transigamus.

10. - IV, 3. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium consumatum [Vulg., consummandam]. Sufficere dicit mundo, quod ad voluntatem nefandam gentlum præterita tempora probantur elapsa; nunc autem secundum Deum vivendum est in Spiritu sancio, qui nos vocavit ex mortuis, ut in spe ejus vivere deberemus. Adeo enim evangelizatum constat et mortuis lege peccati, ut in illa resurrectione generali zternæ vitæ gaudia consequantur. Quapropter appropinquante fine sæculi, prudentes et seduli in oratione esse debemus; charitatem inter nos habentes, quoniam charitas cooperit multitudinem peccatorum: hospitalitatem quoque, cæteraque bona sine murmuratione præcepit debere præstari: verbum autem Domini sic asserit prædicandum, ut tota intentio credentium ad Dominum referatur auctorem, cui est virtus et gloria in sæcula sæculo-

11. - IV, 12. Charissimi, nolite parescere [V., Nolite di s bonos e, coerceat linguam suam a malo. Adhuc D peregrinari] in fervore, quia ad temptationem vobis fit. Confortat populum sidelem, ne debeat illata passione turbari; quoniam pro nobis Christus pertulit majora quam nos videmur pro side ipsius sustinere: constantia exultandum est ergo hic in talibus rebus, ut ante

> præfixo hemistichio desunt, errore quodam omissa intelligi ex expositione, in qua legitur : primum dicens, ut subditæ debeant esse viris suis : quod propterea noto, ut pateat quam cautos in his rebus et circumspectos prastare nos debeamus.
>
> • Vulg.: Vitam diligere, et dies videre bonos.

> ¹ Ex Graco μά ξενίζεσθε: quo verbo turbari significatur aliquando; turbatio vero a pavore non aliest. Geopon, lib. x1, cap. 46, ξενίζει γάρ και ταράττει. Legit Beda, notite mirari.

at nemo pro flagitiis aut criminibus mundi tormenta sustineat; caterum si pro Domino Christo patimur, in æterna heatitudine collocemur : nemo enim debet erubescere, unde se novit ad æterna præmia pervenire. Sed si justus atque fidelis vix salvi fiunt, ntique peccator et impius non parebunt; nam qui bic pro Christo patitur mala, animam suam in illa judicatione commendat.

12. - v, 1. Seniores igitur, qui in vobis sunt, obsecro, consenior, et testis Christi passionum. Presbyteros ammonet ut clerum sibi creditum diligenti et inavara cura custodiant, vitia de piciant, temporalia lucra contemnant, et in conversatione probabili suas divitias ponant : qualenus cum apparuerit princeps pastolescentes etiam commonet ut subjecti debeant esse senioribus suis, quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam; nam qui se humiliant Christo, in ejus exaltantur sine dubitatione judicio. Humanas quoque sollicitudines in eo dicit esse pro-

ipsum perfecta lætitia gaudeatur. Ammonet quoque A jiciendas, ut ipse nos nequaquam debeat de suo regno

13. — v, 8. Sobrii estote, vigilate; quia adversarius voster diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem transveret [Vulg., devoret]. Sobrios et vigilantes cos esse debere monet, quoniam indesinenter temptat illos diabolas, tanquam belua cruenta subripere; tui per sidem atque operas bonas resistendum esse pronuntiat; quoniam ille sic vincitur, cum fidelis animus nulla immissione superatur. Et ne tanto hoste designato turbarentur corda fidelium, potentem Deum illi dicit resistere, cui nulla potestas prævalet obviare. Quam epistulam per Silvanum fidelem corum se scripsisse testatur, obsecrans et contestans ut in prædicata gratia Domini perseverare non desirum (Vers. 4), beatitudinis honore coronentur. Ado- B nant : salutationes quoque Ecclesia, quam de Babylonia, id est de sæeuli istius confusione, dicit electam. et Marci filii sui pia institutione transmittens, petit etiam ut salutentur fidelissimi in obsequio charitatis, gratiam illis benedictionis attribuens, qui in Christo Domino permanebant.

EJUSDEM EPISTOLA SECUNDA.

1. — 1, 1. Simon Petrus, servus et apostolus Jesu Christi his qui æqua'em [Vulg., iis qui coæqualem nobiscum] sortiti sunt fidem. Simon nomen est proprium, Petrus cognominatio ejus: sicut in Evangelio a Domino dictum est : Tu es Simon, filius Joannis [Vulg., flius Jona], tu vocaberis Cephas, quod interpretatur C Petrus (Joan. 1, 43). Servum vero se perhibet, quod Domino Christo devotione humillima serviebat; apostolum memorat, ut collatum sibi designaret officium : nam quod dicit, Jesu Christi, sicut sæpe jam dictum est, unius appellatione personæ indicare cognoscitur sanctissimam Trinitatem : et ne se Ecclesiæ Domini aliqua elatione præserret, his se dicit scribere, qui coæqualem sidem Domini largitate sortiti sunt; quibus optat gratiam et pacem multiplicari in futuri cognitione judicii; ubi quid juid tribuitur, nulla ulterius amissione fraudatur.

2. - 1, 3. Sicut omnia nobis divinæ virtutis ejus ad vitam pietatemque donata a. Sicut omnia credentibus ad vitam pietatemque donata sunt, per recognitionem s ris, ut per hæc quæ promissa sunt, divinitatis ejus mereamur esse consortes; sicut in Evangelio dictum est, Pater, volo ut ubi sum ego, ibi sint et hi mecum (Joan. xvii, 24): ita et nos effugere debemus mundana flagitia. Sed magis nitamur in fide nostra affectare virtutem, in virtute vero scientiam, in scienta autem continentiam, in continentia vero pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis Domini charitatem. Hæc enim cum nobis præsto sunt, sine fructu in cognitione Domini Christi esse non possumus; sed in regno Domini recipimur, ubi aliter introire pesitus non meremur. 3. - 1, 12. Propter quod non differam semper commemorare vos b, et cætera. Non se dicit posse desinere a prædicationibus institutis, donec eos tirmos atque corroboratos derelinquat in ade Domini Salvatoris: quando se testatur, sicut a Domino est commonitus, de hoc sæculo transiturum; et ideo sanctissimo paternitatis affectu operam se perhibet dare, ut talia in ipsis agat, quemammodum ejus possint retinere memoriam: non enim commentaticiis fabulis aliquid de Christo Domino se dicit esse dicturum; sed dicturum se illa quæ suis auribus audivit, et certissima visione cognovit. Cui rei illud evangelicum subjuagit exemplum : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite. Quam vocem cum aliis apostolis se dicit audisse, dum in sancto monte essent cum Domino Salvatore : sic in isto testimonio illi confutati sunt, qui putant Patrem Filium non babere.

4. - 1, 19. Et habemus certiorens propheticum serejus qui nos vocavit propria gloria, non meritis no- D monem, cui benefacitis intendentes [Vulg., firmiorem attendentes]. Quod protulit, laudat exemplum, ut hoc ita debeant habere semper in cordibus suis, quemammodum lucerna præparatur in tenebris; donec Christus adveniat, de quo justi incomparabili claritate lucebunt : prophetiam veram generaliter laudans, quæ nunquam voluntate humana, sed divina inspiratione collata est; pseudoprophetas vero aptissima conclusione definivit, dicens cos magistros esse mendaces, qui spe turpissimi lucri judicium sibi perpetuæ damnationis acquirunt.

5. - 11, 4. Si enim Dons angelis peccantibus nou

A Vulg.: Quomodo, etc., virtutis suæ quæ, etc.

pepercit, sed carceribus inferis retrudit . Probatio A quod ad mandata cognoscunt Christi Domini perdicti superioris digna consequitur; quoniam angelis peccantibus non pepercit, sed caliginosis carceribus retrusos reservavit suo judicio puniendos; deinde. si originali mundo non indulsit, quem suis manibus fabricare dignatus est, eumque cum hominibus impiis superducti diluvii vastitate delevit, si Sodomam & Gomorrham in cinerem deductam justa indignatione damnavit: contra b, octavum [sic] Noe a diluvio, justum Loth supreme dolentem ab impudicorum conversatione liberavit : ut talibus conjunctis exemplis vir sanctissimus probaret, et impios pœnam dignam recipere, et justos temp: atione salvari.

6. - 11, 10. Maxime autem qui post carnem in desideria convolutationis eunt c. Arguit eos qui post crilega voluntate contemnunt; quorum vitia multipliciter narrans, dicit eos contra Dominum superba voluntate consurgere, qui peccantes angelos noscitur inclinasse : corumque denuo describit, et corporum qualitates, et pessimos mores, quos post multa flagitia dicit etiam coluisse simulacra, quos dignis comparationibus notat : memorans eos fontes esse siccos, et nebulas caliginosas, et tubidines [forte turbinibus] exagitatas, quibus merito æterna præparatur obscuritas: hi decipiunt audientes, et ad libertatem trabunt libidinis, cum ipsi noscantur servi esse peccati: utilem nimis subjungens probabilemque sententiam, illius unumquemque esse servum, cui et subjectus case cognoscitur.

7. - 11, 20. Si enim refugientes coinquinationes C mundi in agnitionem Domini | Vulg., in cognitione Domini nostri]. Increpat illos qui accipientes mandata veritatis, iterum se in pristino cæno falsitatis involvunt, comparans eis illa proverbia: Redire cauem ad vomitum suum, et porcum in suis volutabris denno revolutatione versari. Secundam dicens illis epistulam transmisisse, ut traditiones Patrum fideliter teneant d, non se ad gentilium errores impia voluntate convertant; sed illud magis desiderent efficere,

- * Vulg., sed rudentibus inferni detractos in tarta-rum tradidit.
- b Emendet felicior aliquis, ac restituat.
- Vulg.: Magis autem eos qui post carnem in con-D Cupiscentia immunditice ambulant.

- 8. III, 3. Hoc primo scientes, quia venient in novissimo dierum inlusione inludentes . Commonet cos novissimis apparere temporibus, qui dicant, Ubi est Christus Dominus, qui celeriter venire promissus est? Ecce tanta tempora transierunt, et nihil tale provenisse cognoscimus. Exemplum ponens diluvii, quoniam, sicut istos cælos aerios crescens unda compleyit, mundusque tunc a sua temperatione deperiit, ita in diem judicii eosdem per ignem iterum, sicut legitur, esse delendos: bis rebus absolute probans, omnia quæ prædicta sunt, sine aliqua dubitatione complenda.
- 9. III, 10. Venient [Vulg., Adveniet] autem dies Domini, ut fur, et reliqua. Diem Domini subitum vedesideria carnis eunt, et dominationem Christi sa- B nire dicit, ut furem, quando cæli magno impetu coleritatis excurrunt, quando elementa mundi ignis calore solvenda sant; sed his omnibus percuntibus, et totius machinæ immutatione terribili, quales oportet tunc fideles esse, ut tantam nequeant incurrere vastitatem : nam cum novi eæli, et terra nova pollicita sit, in quibus habitat promissa justitia, non est dubium quæ nunc videmus posse dissolvi. Quapropter dilationem temporis non sibi credant ullatenus odiosam, sed salutis suse causas judicent agi, quando se ut convertantur, intelligunt sustineri.

10. - HI, 15. Sicut et dilectissimus [Vulg., charissimus] frater noster Paulus, et quod sequitur. Laudat fratrem et coapostolum suum, dicens, custodite verissimam fidem, sicut vobis scribit Paulus apostolus, secundum sapientiam quæ illi data est, altitudines profundas exquirere, et occulta revelare; quæ tamen indocti et instabiles ad proprium interitum, sicut et cæteras scripturas, pro sua voluntate convertunt. Sed monet eos quibus scribere videbatur, ne perversorum errore decepti, a fidei suæ videantur stabilitate subverti; sed potius in intellectu et gratia Domini Christi proficiant, ut bonis semper meritis augeantur.

- d Interpretationem animadverte versiculi ut memores sitis, documentumque de traditionibus fidelit.r tenendis.
- quod venient in novissimis diebus in de-· Vulg., ceptione illusores.

EPISTOLA S. JOANNIS AD PARTHOS .

- 1. 1, 1. Quod erat [Vulg., Quod suit] ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris. Certissimam sidem facit prædicationibus suis, quando se de Domino Christo non tantum audita dicit referre, sed visa; illa tamen se vidisse confirmans, quæ secundum Evangelium suum nullatenus temporaliter cœpta sunt, sed jugiter in æternitate manserunt : dicens
- * Eodem titulo Epistolam hauc recensuit Div. Lect. cap. 14. Cur sic inscribatur ex ipsa non est gruere : verum sic antiquitus inscriptam ostendunt, præter D. Augustinum ad Epist. Joannis, et in Quæst. Ev., etiam von. card. Thomasii codices in quibus,

Deum esse verissimum lumen, et si quis malnerit ad ejus pervenire notitiam, in conscientiæ debet claritate versari; quoniam sieri non potest ut aliquis, quandiu in tenebrosa pravitate positus est, ejus sancto lumine compleatur.

2. - 1, 8. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Ne putaret aliquis homi-

Incipiunt capitula S. Joannis ad Parthos. In Prologo quadam Bedæ ascripto apud Guil. Cave, p. 403: Multi scriptorum ecclesiasticorum, in quibus est S. Athanasius, primam ejus Epistolam scriptam ad Parthos esse testantur.

ment sine peccato esse, quem semper in lumine cor- A dula probatione complectitur, dicens contration nos dis præceperat ambulare, dicit nullum esse qui nequeat in aliqua parte delinquere; sed Illum potius probabilem fieri, qui peccata sua Domino noscitut confiteri, quatenus demittens nobis delicta, Dominus reddat nos sua pietate purgatos: nam si nos inculpabiles æstimemus, mendacem fecimus eum qui dixit, Omnia conclusit Deus sub peccato, ut omnibus misereatur . Dicit etiam, ut dum carnis fragilitate precaverint, ad satisfactionem protinus redeant Domini Christi, qui Patrem jugiter interpellat pro nobis; nam qui se dicit in eo manere, debet ita gressus suos dirigere, quemammodum et ipse cognoscitur ambulasse.

3. - 11, 7. Non novum mandatum scribo vobis, sed Scripturas divinas pertinet, non se dicit nova prædicare, quia olim in lege noscuntur esse prædicta; sed in har parte novum coghoscitur esse mandatum, quoniam illa quæ sunt præmonita, nunc videntur impleta: peccatorum siquidem tenebræ transierunt, et manifestatio luminis venit per Dominum Christum; ide que non debet al quis odisse fratrem suum, pro quo Christum animam suam posuisse cognoscit. Scripsi se autem dicit senioribus, juvenioribus, pueris et pupillis, ut communi debeant charitate gaudere; quando pro percepta side constat illis remissa esse peccata; deinde quia vicerunt malignum diabolum, quia Deum cognoverunt Patrem, et Filium, et Spiritum saucium.

quæ sunt in mundo, et reliqua. Mundum præcepit nullatenus concupisci, quoniam voluntatibus divinis probatur semper adversus; ideoque qui cœlestem Patrem diligit, mundi hujus tenebras non amavit : carnis enim vitia, et spiritalis virtus longe discreta sunt; et ut eos efficeret cautiores, horam dicit esse novissimam : quoniam per subdolos fratres et hæreticas pravitates nequitia provenit Antichristi. Quos tamen exisse dicit de congregatione sanctorum, quia digni non fuerunt cum fidelibus permanere; probat etiam eos esse mendaces, qui dicunt Jesum non esse Dominum Christum, quando qui Filium negat, utique negavit et Patrem.

5. - 11, 24. Vos quod audistis ab initio, permaneat in vobis, et cætera. Manere dicit eos debere in ac- D cepta side, ut et ipsi in Patris et Filii charitate permaneant; quatenus promissiones ejus, id est vitæ æternæ præmia consequantur : quapropter manendum est in eo, ut in adventu suo non nos inveniat alienos: nam cum nobis dederit suos filios vocari, nimis impium est, si ab ejus institutis reddamur extranei. Sic ergo nobis agendum est, ut cum apparucrit, possimus eum, sicuti est, plenissimo munere contueri.

6. - 111, 4. Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit; quia peccatum [Vulg., et peccatum est, etc.] iniquitas est. Hoc multis argumentationibus, hoc se-

esse Christo Domino non debere, si habere cum ipso volumus portionem : nam cum sit ille immacula us Tatque justissimus, omnino se ab ipso dividit qui nequitia perversitatis involvitur : ideo enim Filius Dei venit in mundum ut antiquum solveret indebita morte peccatum: et ideo fratrem nullus odisse debet, ne Cain detestabilis incurrat exemplum, qui per invidiam bonorum operum germanum suum impia morte trucidavit.

7. - m, 14. Qui non diligit fratrem, permanet in morte [Vulg. : Qui non diligit, manet, etc.], et reliqua. Qui non diligit fratrem suum, homiridam illum esse pronuntiat; et qui homicida est, vitam nen potest habere beatorum : nam si quis fratrem suum viderit mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Quantum ad B ege: tem, et c rea ipsum clauserit viscera misericordiæ suæ, ipse non potest a Domino misericordiam impetrare: non enim fratrem sola lingua diligendum constat esse, sed opere; quod si cor nostrum præceptis ejus mandatisque consentiat, quicquid a Deo petimas, incunctanter accipimus; sic autem in nobis permanet Dominus, si ejus præcepta sideli mente faciamus.

8. - IV, 1. Nolite omni spiritni credcre, sed probate spiritus qui ex Deo sunt [Vulg. : Charissimi, e.c., si ex Deo sint]. Falsis prophetis nullatenus dicit esee credendum, sed probandos asserit quibus fides debeat adhiberi : nam qui Christum confitetur esse Verbum caro factum, hic verus est prædicator; qui v ro eum hæretica pravitate dissolvit, iste verus Antichristus. 4. - n, 15. Nolite diligere mundum, neque ea C est, quoniam illud vult destruere, unde salus mundi cognoscitur evenisse : nam com sit charitas Deus, eum quem nemo viderit, ipsum revera dil gimus, quando mutua fratres affectione complectimur. Apparuit signidem in nobis dilectio ipsius, quando unigenitum Filium suum in hunc mundum misit, ut nos de laqueo mortis eriperet, et perpetuæ salutis dona præstaret.

9. - IV, 14. Et nos vidimus, et testamur, quoniam Puter misit Filium suum salvatorem sæculi | Vu'g.: Testificamur, etc., salvatorem mundi]. Sæpius charitatem Dei et proximi suavissima revelatione commendat; cognovisse se dicens, Deum Patrem misisse Filium suum, ut mundi pericula miseriasque salvaret; et ideo qui manet in charitate, in Deo manet, quoniam charitas Deus est : sic enim fiduciam antc ipsum habere possumus, si eum studio charitatis imitemur. Sed ut huic rei maximam confidentiam daret, timorem esse in charitate non asserit, maxime quando Deus prius nos dilexit, ut eum diligere deberemus; si quis vero odio habens fratrem suum, quem videt, dixerit se Deum posse diligere, quem non videt, omnino mentitus est; cum evidens constet esse mandatum, ut qui diligit Deum, diligit et proximum suum.

10. - +, 1. Omnis qui credit quia Jesus est Christus, ex Deo natus est, et reliqua. Qui Deum Jesum credit, ex Deo Patre natus est, iste sine dubitatione fidelis

^{*} Rom. xi, 23. Vulg. : Omnia in incredulitate, ut omnium, etc.

natus est Christus. Sic autem diligimus eum, cum mandata ejus facimus, quæ justis mentibus gravia non videntur; sed potius vincunt sæculum, quando in illum credunt qui condidit mundum. Cui rei testificantur in terra tria mysteria: aqua, sanguis et spiritus, quæ in passione Domini leguntur impleta : in cœlo autem Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; et hi tres unus est Deus ..

11. - v, 9. Si testimonium hominis [Vulg., hominum] accipimus, testimonium Dei majus est. Si hominum testimonia solemus accipere, credi debet paternæ sententiæ, qui Filium suum Dominum Christum multis audientibus inconvertibili sermone professus est. Nam qui rjus testimonio non credit, quod dici nef.is est, mendacem putat illum qui vera locutus B commonens eos ne ulterius simulacrorum mendaciis cst: nam cum in Domino Christo habeamus perpe-

* En decantatissimum illum S. Joannis de Trinitate locum, de quo contentione maxima certatum est ad hanc diem. Volumen conficerem, ea colligens quæ in hanc quæstionem ab eruditis viris plurimis congesta sunt. Cœlestia, ut loquuntur, testimonia propugnantibus validi-simum sane subsidium ex Cassindoriano hoc opere accedit; quo demum constat, non in Africanæ tanium, quod patet ex Eugenio, Fulgentio, Vigilio, Victore, Facundo, Cypriano quoque, ut videtur, sed et in antiquissimis ac emendatioribus Ecclesiæ Romanæ codicibus versiculum illum scriptum fuisse: cum enim tanto studio monachis suis in Div. Lect. id præceperit ut præstantissimis et Græci etiam textus collatione repurgatis codicibus uterentur, utque in ambiguis locis duorum, vel trium PRISCORUM emendatorumque codicum auctoritas inquireretur, ipsum imprimis idem præstitisse, quis ambigat? Qui vero C Vulgatæ, seu Hieronymianæ versioni eam περιχοπάν olim intrusam putant, deditionem tandem faciant atque arma submittant necesse est; evidenter enim patet ex quampluribus harum Complexionum locis, Cassiodorium alia versione ab Hieronymiana usum esse, et nihilominus eam περιχοπήν legit. Solemus communiter, cum Scripturæ locus a Vulgata dellectens occurrit, ex Italica decisum asserere; nimis andenter ut plurimum : nam quam muliæ antiquitus translationes circumferrentur, D. Augustinus præcipue docet, de Doct. Christ. lib. 11: Qui Scripturas ex Hebræa lingua in Græcam verterunt, numerari possunt, Latini autem interpretes nullo modo: ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, el aliquantulum facultatis sibi utriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari. Ut in Veteri, sic et in Novo Testamento idem præstitum fuisse nemo in dubium revocaverit. Verumtamen quæ in hac explanatione vel affert Cassiodorius hemistichia, vel designat, a Vulgata antiqua, sive ab Italica vere de- D docti animadverterunt. prompta esse, id apud me ferme evincit, quod illa

est; et qui diligit genitorem, amat et cum qui ex co A tuam salutem, qui ei non volt credere, salutis se munere cognoscitur exuisse.

> 12. - v, 13. Hæc scripsi [Vulg., scribo] vobis, ut sciatis quia vitam habelis æternam, et cætera. Ut credentium sensus corroborata fidei radice firmaret, dicit, si voluntas eorum in accepta prædicatione permanserit, quicquid a Domino salutariter petere voluerint, eis sine dubitatione concedi. Commonet etiam ut pro fratribus orare debeant, qui tamen non usque ad mortem gravia delicta committunt; pro illis autem qui se scelerata impietate commaculant, et in desperationis iniquitate perdurant, non dicit ullo modo supplicandum; sed ne aliquis de intelligentiæ lumine causaretur, dicit Filium Dei in hunc mundum venisse, et veritatis nobis intelligentiam præstitisse: inludantur.

versio probatissima inter cæteras a doctissimis veterum haberetur : quapropter adhibitam procul dubio arbitror ab erudito scriptore, sacrorumque librorum scrutatore eximio, coque magis, quo vetustiores Scripturæ codices perquirere solitus erat, et collatos cum Græco textu, quem cœlestia testimonia præ se tulisse, cum scriptorum auctoritas, tum optimi qui supersint mss. libri testantur. Cur autem in multis ex vetustioribus hodie Latinis codicibus ea perioche minime apparent, cur illam plures ex Patribus in exemplaribus suis non habuerint, nec legerit Augustinus ipse, quamvis legisse affirmet Cornelius a Lapide, in promptu ratio est : non illa tantummodo qua ex D. Hieronymo crui potest, præfat. in Josue, fuisse iis temporibus apud Latinos tot exemplaria quot co dices, sed ulterior : ostendam scilicet, ubi de vetust s agam lapidibus, corum exscriptores solidum versum, duos etiam non infrequenter præteriisse, cum eædem dictiones exiguo forte intervallo iterantur : facillime enim accidit, ut prioribus exscriptis, cum oculos ad lapidem referent, incidant in posteriores, et que consequentur arripiant. Idem prorsus antiquo cuipiam librario contigit S. Joannis Epistolam transcribenti : cum enim ea verba, et hi tres unum sunt, his ibidem haberentur, interjecta ocul saberrante transiliit : exemplar autem unum innumera procreat, et unius error infinite diffunditur. Quorum verborum, et hi tres unum sunt, observanda etiam est paraphrasis ab interprete nostro exhibita, nimirum : Et hi tres unus est Deus : qua suspicio omnis evertitur autumantium contra communem sententiam, ea verba Arianis savere : perinde ac si uni atem non in essentia statuerent, sed in ratione testificandi, qua unum pariter dicuntur aqua, sanguis et spiritus. Caterum in Cassiodorii textu terrestrium testimoniorum versus præcedebat, quod et in quibusdam mss. viri

EJUSDEM EPISTOLA SECUNDA.

1. - 1, 1. Joannes [Vulg. non habet Joannes] semor electæ dominæ, et filiis ejus, et quod sequitur. Juannes senior, quoniam erat ætate provectus, electæ dominæ scribit Ecclesiæ . filiisque cjus, ques sacro fonte genuerat: hos se dicit studio charitatis diligere non solum, sed etiam omnes sideles qui cognoverunt Domini voluntatem, quæ permanet in æternum: optans eis gratiam, misericordiam et pacem a Deo Patre Filioque ipsius Jesu Christo in veritate con-

2. — 1, 4. Gavisus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in veritatem. Gavisum se plurimum dicit, quod filios sanctæ Ecclesiæ, quibus videbatur scribere, in veritate comperitambulare; sicut

Ad mystica propensus iis accedit, qui electam hanc non matronam putant, sed Ecclesiam

lium ejus scilicet crederent, Jesum Christum Dominum nostrum. Commonet autem fidelium congregationem, ut mutua se charitate consocient; nam qui non confitetur Jesum Christum ad salvandum hunianum genus in carne venisse, hie omnimodis probatur Antichristus: qui enim permanet in doctrina rectissima, in Patris, et Filii, et Spiritus sancti benedi-

a Patre mandatum noscitur esse susceptum : ut Fi- A ctione gaudebit; ideoque falsos prophetas nec salutari, nec recipi debere testatur; quia communicant sceleribus eorum quicunque se illis aliqua societate conjungunt. Multa quidem se illis dicit scribere voluisse, sed quoniam disponebat ad eos venire, qua illis dicenda erant, servat præsentiæ suæ, Epistulam suam salutationis iterum fine concludens.

EJUSDEM EPISTOLA TERTIA.

1. - 1, 1. Senior Gaio dilectissimo, quem ego diligo in veritate, et reliqua. Cum in Epistula superiore nomen suum posuit, et senior junxit, bic tantum senior dixit : quoniam quis est iste senior, superius tione diligebat, laudans ejus, et provocans in bona actione propositum.

2. — 1, 3. Valde gavisus sum in adventu fratrum testantium de veritate . Gavisum se dicit, quod venientibus fratribus, probabilem ipsius cognoverit actionem; quia revera boni patris est gandium, quando filiorum suorum laudabile compererit institutum : prædicans eum, quod in fratribus, et maxime

peregrinis studia charitatis impenderit; et hortatun ut talia præmittat ad Dominum, quatenus ipse securior subsequatur: nam qum ab infidelibus solacia vita nulla perceperint, a fidelibus eis decuit subveniri; indicavit. Scribit ergo Gaio, quem recte filii copula- p pro quibus se dicit, Diotzepto cuidam scripsisse, qui primatum corum agere videbetur; sed voluntate ipsius pessima non se dicit auditum : quem non perhibet imitandum, cum boni potius quam mali sequen-, di sint. Demetrium vero laudat, cui bonum testimonium cum ipsa veritate persolvit : reliqua vero quæ dicenda suerant, reservat præsentiæ suæ, Epistulam suam charissima salutatione concludens.

* Vulg., Venientibus fratr bus et testimonium perhibentibus veritati tuæ.

EPISTOLA S. JUDÆ.

1. - 1, 1. Judas Jesu Christi gervus, frater autem Jacobi [Yulg., Jacobi, his qui sunt, etc.] in Domino C querunt, obscena carnis vitia diligentes, consumptas Patre, et sequentia. Cum dicit servus Christi, et frater Jacobi, dividit se a Juda traditore, quem juste omnium detestatur auditus. Scribit ergo dilectis in Domino Patre et in Jesu Christo vocatis atque servatis; optans illis ut misericordia, pace et charitate Domini compleantur.

2. - 1, 3. Dilectissimi, omnem solticitudinem faciens scribendi vobis. Studium se dicit habuisse probabile, ut sidelibus scriberet de salute communi, ne falsis prædicatoribus credere debuissent; quos tamen in prædestinatione cognitos Domino fuisse testatur. qui divinam gratium in luxuriam hæreticam transferentes, dominatorem nostrum Jesum Christum denegare præsumunt : commonens eos quod Israeliticum populum semel de Ægypti terra liberavit; sed D cos qui minime crediderunt, justitize suze indignatione consumpsit; angelos autem qui gloriam nativæ dignitatis amittere delegerunt, reservat judicio suo, caliginosis vinculis inligatos. Sodomam quoque et

 Docet Ilieronymus in tractetu de Scripteribus reclegiasticis, S. Judæ Epistolam, Quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, olim a plerisque rejectam esse : quod testimonium inferius assumitur vers. 14. Altercatie autem de cor-pore Moysis ex alio libro itidem apocrypho videtur decerpta, cui titulus erat Moysis Ascensio: memora-tur ab Origene περί ἀρχῶν lib. 111, cap. 2. Commentarius qui Clementi Alexandrino tribuitur, ad hunc locum: Hic confirmat assumptionem Moysis. Vide Sixtum Schensem, lib. 11, tradentem etiam, lib. vii,

Gomorrham, et finitimas civitates, quæ graviter deliperhibet in exemplo ignis æterni : dicens majestatem blasphemantibus periculum imminere semper exitii, in tantum ut altercans cum diabolo a archaegelus Michael de corpore Moyse, ausus non fuerit blasphemiæ inferre judicium: tunc diabolus nomine Domini audito discessit.

3. — 1, 10. Hi autem, quicunque quidem ignorsbant [Vulg., quæcunque quidem ignorant], blasphemant, et extera. Malorum bonorumque angelorum positis exemp'is, redit ad eos qui de Domino Christo derogare præsumunt : dicens eos divinitatem blasphemare, quam nesciunt; qua autem naturaliter, id est corporaliter, tanquam muta animalia noverunt, in eis se como perversitatis involvunt : in via illos Cain esse proclamans, et in Balaam idoli errore versari, et in Core contradictionibus inveniri, quem terræ vastissimus hiatus absorbuit, eorumque nequitiss multiplici sententiarum brevitate definit : de quibus Enoch datur exemplum, qui ab Adam septi-

ab hujusmodi libris citandis S. Judam non abstinuisse, ut eos ad quos scribebat ctiam ex his libris qui apud illos auctoritatem habebant, productis testime niis, persuaderet. Beda ad hunc locum adnotat; Simile his aliquid in Zacharia propheta reperimus: subditque : Non desunt qui dicant eumdem Dei popi Moysis corpus appellatum, eo quod ipre Moyses illus populi portio fuerit : ideoque Judas quod de pepul factum legerat, recte de Moysis corpore factum discre mus prophetavit, tales in Domini disceptatione pe- A in Spiritu sancto proficere, qui eis datus cognoseltor rituros.

4. - 1, 17. Vos autem, charissimi, memores estole verborum quæ prædicta sunt. Memores eos dicit esse debere, quæ et ab aliis apostolis audierunt, ultimis venire temporibus delusores, in desideriis suis nequiter ambulantes : hi sunt animales divinum spiritum non habentes. Illos autem dicit veracissima pradicatione completos debere mutuo permanere, et

ad provectum; ita ut quosdam dijudicatos arguant, quosdam de adustione æterni ignis eripiant, nonnullis misereantur errantibus, et conscientias maculatas emundent, sic tamen, ut peccata eorum digna execratione refugiant, quaterus in judicio Domini laboris sui mercedem larga pietate recipiant, cui est honor, potentia, claritas et potestas ante omnia sucula, et nunc et in omnia sæcula sæculorum.

EPISTOLA S. JACOBI AD DISPERSOS A.

1. — 1, 1. Jacobus Jesu Christi servus, duodecim ribubus quæ sunt in dispersione salutem b. Jacobus apostolus scribit duodecim tribubus Israeliticis quæ R ctione salvare. in dispersione morabantur, secundum illam comminationem Domini quæ dicit, et dispergam vos in omnes gentes: ipsis enim debuit consolatio præstari, qui maxime videbantur affligi.

2. — 1, 2. Omne gaudium existimate, fraires mei, cum in tentationes varias incideritis. Gaudium dicit potius æstimandum, quando nos temptatio diabolicæ perversitatis insequitur: quia bonæ mentis patientia inde nascitur, quam Deus Dominus coronare dignatur. Deinde sicut bonus medicus dictat salutare remedium, ut si quis indiget sapientia, ab illo magis petat qui præstat dona gratuita. Sed in ipsis petitiooibus non dicit hæsitandum, quia non potest accipere, qui dubitanti animo cognoscitur postulare. lis in beatitudine sibi collata gratuletur; dives autem gaudere debet, quando se humiliatum esse cognoscit: quoniam mundi istius divitias, tanguam forma florifora, videmus posse transire. Redit iterum ad illa quæ cœperat, beatum dicens qui æquanimiter temptationem susfert, quando in illa disceptatione dominica, corona illi vitæ proba ur esse posita.

3. - 1, 13. Nemo cum temptatur, dicat quia a Deo temptatur, et reliqua. Deum perhibet non esse temptatorem malorum, sed a propriis concupiscentiis unumquenique posse temptari : concupiscentia siquidem dum concepta fuerit, producit peccatum; peccatum vero dum consummatum fuerit, generat mortem : et ne suis viribus boni aliquid Imputaret hùmana fragidesursum a Pa:re luminum perhibet posse descendere : a quo sacro baptismate gratuite nos, non meritis, dicit esse progenitos, ut novæ recreationis simus initium. Monet etiam ut veloces ad audiendum, tardi autem sive ad loquendum, sive ad iracundiam e-se debeamus : quoniam iracundia bumana divinam non potest implere justitiam; et ideo malitiam atque

inmunditias abicientes, sub mansuetudine verbum debemus accipere, quod nos possit in illa resurre-

4. - 1, 22. Estote autem factores verbi, et non auditores tantum. Ammonet nos, non tantum auditores legis, sed debere potius esse factores : quoniam si quis auditor solummodo legis fuerit, illi fit similis qui se in speculum contuetur, et cum discesserit, oblitus sui propria imaginatione deluditur; qui vero factis impleverit legem libertatis, atque in endem fixa voluntate permanserit, operatione sua beatus habebitur. Si quis autem religiosorum fuerit nimia procacitate verbosus, hujus fit omnino vana religio; illa est enim apud Deum laudabilis conversatio, si non simus in loquacitate proni, sed ad mandata ipsius facienda studiosissime præparati.

5. - 11, 1. Fratres mei, nolite in personarum ac-Beinde commonet hominum perversitates, ut humi- C ceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi (Vulg., Christi gloriæ). Fidem Domini Jesu Christi personarum non dicit acceptione pensandam; ut in honore dives, in contemptu pauper habeatur : quia nimis iniquum est, non de meritis homineun, sed de substantiæ quantitate judicare. Nam cum Deus in hoc mundo pauperes elegerit, quos apostolos fecit, sacrilegium esse non dubium est contra ipsius ire judicia; deinde cum divites facultatum suarum præsumptione sint noxii, impium est pauperes despicere, qui nihil tale probantur assumere; maxime cum legatur, diliges proximum tuum sicut teipsum; et ideo si quis totam observaverit legem, eamque in uno mandato charitatis doceatur offendere, totius legis efficitur reus. Subjungit quoque, in illo districtum litas, omne da un optimum, et omne donum persectum p saciendum esse judicium, qui nulli misericordiam fecit: nam quando fit misericordia, superexultat sine dubitatione judicio.

6. - 11, 14. Quid proderit, fra'r s mei, si fidem quis dicat se hubere, opera autem non habet [Vulg., non habeat]? Fidem sine bonis operibus nominem dicit posse salvare e: nam si quis petat eleemosynam, eigne dicatur, dat tibi Deus, fideliter quidem dicitar,

ficatur homo, sed per legem fidei; et : Gentem

Sola qualitas pensanda fuctorum, etc. Hinc patet quam captiose procedant et sophistice qui in alienam signi-Acationem locos trahere conantur, quibus operum nomine legalia Judaica designantur : ut in hoc ipso opusculo: Abraham non ex operibus gratiam Do-mini reperisse, sed fide; cum paulo anto: Non enim per legem circumcisionis vel alia hujusmodi justi-

Vulg. : Epistola catholica B. Jac. apost.

Yulg.: Jacobus Dei et Domini nastri, etc.

[·] Perpetuo apud orthodoxos dogmati de decessitate in adultis bonorum operum, que ex hac Epistola tam clare evincitur, si novus iterum calculus addi posset, ex interpretatione hac adjiceretur, qua perspicue exponitur, Ex operibus justificari hominem, non ex fide tantum posse salvari. Idem pluries:

sed minime Domini jussa complentur, quando ipse A alterutrum, et reliqua. Ilic docet quoniam qui depræcepit, omni petenti te tribue (Luc. vi, 30). Fidem vero sine operibus esse mortuam, per dæmonum exempla confirmat: iterumque docet Abrahæ perfsctam fuisse fidem, quando filium suum sacris altaribus obtulit immolandum; Raab quoque meretricis similitudinem ponit, quæ non fide tantum, sed opere iustificata cognoscitur: probans per omnia ex operibus justificari hominem, non ex lide tantum posse salvari.

7. - m, 1. Nolite plures magistri fieri, fratres mei, et cætera. Vetat multos magistros fieri, cum linguæ procacitate sæpius doceatur offendi; nam si quis in verbo non deliquerit, hic videtur e-se perfecius, corpusque suum subdit edomitum : nam sicut frenis equos, naves gubernaculis regimus, magnas B nisse salvandos. autem silvas modico igne succendimus; ita et lingua nostra parvum quidem membrum est, sed magna exultatione dilatatur : nam cum onines bestiæ mansuescere possint, sola lingua incontinens non potest edomari; quando per ipsam benedicimus Deum, et per ipsam hominem blasphemamus, qui ad imaginem et similitudinem ejus factus esse dignoscitur. Facit etiam comparationes aptissimas, ut cum cmnia servent ordinem naturæ suæ, sola lingua in disciplinæ regulis permanere non possit; et ideo quicunque sapiens est, ostendat conversationem suam in mansuetudine et sapientia moderata.

8. - 111, 14. Quod si zelum amarum habetis, et contentiones in cordibus vestris. Amarum zelum viros non decet habere perfectos; quoniam talia non su- C contemserit. perne data, sed diabilica fraude probantur esse concepta: nam ubi zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum, quod divina damnat auctoritas; sapientiam vero salutarem multifaria laude concelebrat, quæ superna inspiratione conceditur: dicens eam in pace seminare, et in ipsa corda fidelium contineri; bella vero et lites ex concupiscentia perhibet nasci, unde humanum genus constat affligi. llinc etiam generatur, quod male petentes bonorum præmia minime consequentur; quoniam qui amicus est mundo, inimicus est Deo. Subditi ergo simus Christo, ne tradamur juste diabolo, ut qui captivat a nobis fugiat, et proximetur ille qui liberat : nam si visus noster in afflictione mutetur, et lætit a conver-

tatur in mærorem, tunc nos Dominus exaltat, si nos- D met sibi prostratos esse cognoscat. 9. - Iv, 2. Nolite detrakere de [Vulg. sine de] dicit per fidem non ex operibus comprehendisse justitiam, cum sequatur : Nam Judæi credentes ad litteram, et non spiritualiter, etc. Alio loco: Arguit Gala-

et ad salutem minime necessaria asseruntur. · Extremæ sacramentalis unctionis vim et usum In hac Epistola ostendi, Baronius ad ann. 63 fusius prosequitur; at eo remedio adversus injurias uti, equestribus, ut vocant, scriptoribus nostris, quos

tas, quod ad legis opera iterum sint reversi : ecce quid

veniat sub operum nomine, cum opera improbantur,

trahit fratri, detrahit legi, et se constituit improbum judicem, cum unus sit Dominus legislator et judex. Arguit quoque illos qui aliquam rem facere dementer assumunt, in sua voluntate ponentes quod constat in voluntate Domini constitutum: hos dicit ignorare quod superveniente die possit accidere; sæpe enim flatum reddunt, qui superbiam suam improba elatione distendunt. Quapropter divitibus sæculi dicit esse plorandum, quoniam in quibus videntue præsumere, consumta certum est disperire : docens gravissimum esse malum ultimis thesaurizare temporibus, quando vicino judicio Domini, jam deberet fructus bonæ operationis inquiri; imputans Judæis occidisse justum, qui ad eos cognoscitur ve-

10. - v, 7. Patientes igitur estate, fratres, usque ad adventum Domini, et cætera. Ammonet fideles ut usque ad adventum Domini debeant esse patientes: quando et agricolæ hujus mundi matutinum fructum et vespertinum pro temporis qualitate percipiunt. Judicem quoque dicit non esse diutius sustinendum, quando eum ante ipsas mundi januas stare confirmat; suadens eis, ut exemplum patientiæ suscipiant a prophetis, qui longis ante temporibus adventum Domini sustinere decreverunt. Job quoque viri sanctissimi datur exemplum, qui tolerando passiones suas laudabiliter vicit, et diabolicas fraudes Domine præstante superavit : sub pio siquidem principe nullus perit, nisi qui liberationem suam sperare

11. - v, 12. Ante omnia, fratres mei, nolite jurare, et sequentia. Post omnes ammonitiones salutarem regulam fidelibus præstat, dicens nullatenus esse jurandum, sed debere dicere Christianum, esse quod est, et non esse quod non est : nam si quis alterius prægravatur injuria a, vel corporis imberillitate quassatur, presbyterum dici: adhlbendum, qui oratione fideli et olei sancti perunctione concessa, salvet eum qui videtur afflictus : peccata quoque llis demittenda promittens, qui alterutra fuerint oratione visitati: orationem vero assiduam justi multum dicit prava lere ante conspectum Domini. Elize denique subjungit exemplum, qui et cælos verbo suo clausit, et iterum eos cum precaretur aperuit : in summa concludens, quoniam qui ab errore fratrem liberaverit, studio charitatis peccatorum suorum vincla dissolvit.

aliquando excu si, pror us ignotum. Forte de carporis languore locum accipit, quem alterius injura ac violentia induxisset, cuique olei inunctio, human etiam juvaminis ratione, præcipue convenire vidertur. Hanc auctoris mentem esse, facile impelleme ad credendum, si particulam vel pro et positam in telligamus; qua significatione in his Complexioniba non semel ponitur : vel reliqua loco 700, et caters: sacerdotes, vel reliqui primates, pro et reliqui. lu passim apud scriptores medii ævi.

M. AURELII CASSIODORI

COMPLEXIONES

ACTUUM APOSTOLORUM ET APOCALYPSIS JOANNIS.

PROLOGUS.

stolorum sideli narratione complexus est, ut gesta beatorum præceptis Dominicis concordi gratia consonarent. Iloc nos a in septuaginta duobus capitibus complexi, singulis quibusque locis ad breviationem suam credidimus adnotandum; ut revera sacer Actus apostolorum, sicut ipse Lucas evangelista testatur, eodem numero quo electi sunt clauderetur. Decuit enim illum ordinem quantitatem habere libræb, qua dedicatus cælesti probatur esse justitiæ. His Actibus Apocalypsin beati Joannis forsitan convenienter adjunximus, quia cœleste regnum mirabili narratione describit, quoniam talibus viris habitatio tanta præstabitur. Hanc triginta tribus capitibus e ætatis

Lucas, unus evangelistarum, qui doc:rinam Do- A Domini Christi dividendam esse curavimus; ubi et mini cœlesti veritate conscripsit, Actus quoque apo- e triginta significant cælorum culmen excelsum, et sanctæ Trinitatis associatur adoranda perfectio. Difficile opus obscure dicta brevius velle persiringere; cum sint latius dicenda, quæ volumus explanare : sed quoniam hunc librum Tychonius Donatista 4 subtiliter et diligenter exposuit, providente Deo, qui saluti nostræ antidotum conficit ex venenis ; propter brevitatis propositæ necessitatem aliqui novi perversi dogmatis sensus prætereundi noscuntur, ut lectorem nostrum non tam satiare quam introducere videamur; quando sine damno intelligentiæ suæ in illo reperit quod orthodoxus et diligens lector in-

 Partitio sacrorum librorum, quæ primitus vel ab B designandi per auream libram; quam ea ratione præusu publicarum lectionum in Christianorum cœtibus, vel ad locos facilius allegandos et reperiendos, vel ab expositor.bus interpretibusque introducta est, incerta olim fuit, et ex cujusvis arbitrio concinnata. Adnotavimus quam diversa ab Hieronymiana capitum distinctione illa divisio sit, qua in apostolorum Epistolis auctor noster usus est; numeri siquidem sectionem designant. Actorum librum, quem vulgatus interpres in 28, alii vero in 40 capitula, ut apud OEcumenium apparet, partiti sunt, secat ipse in 72, ut sospitatoris nostri dicipulis, quibus omuibu apostolorum nomen videtur largiri, numero æquentur, at ue ut sacer Actus apostolorum eodem numero quo electi sunt clauderetur. Latius olim patuisse apostoli nomen, e vetusto etiam Florentinii martyrologio discimus. At Cassiodorio valde arridebat is numerus: Div. Lect. cap. xIII, cum de Augustino sermo esset, qui Scripturas divinas 71 librorum calculo comprehendit; pergit, quibus cum sanctæ Trinitatis addideris unitatem, fit totius libri competens et gloriosa perfe-C legi enim debet totius libra, ut patebit ex sequenti-bus: eam vocem, cum librarius non intelligeret quid hic sibi vellet, subduxit, reponens libri.

b llæsi ad hunc locuin, ms. codice Lib. fantum exhibente, deletis a vetustate, abrasisque litteris cæteris. Ubi me paulisper collegi, supplevi libræ, agnoscens ex numero libram memorari, que occidua dicta est, sive quia imminuta, sive quia in Occidente usitata. Apparet ergo longum in ævum consuetudinem perdurasse, numerum septuagesimum secundum

finierat Valentinianus senior, ut 72 aurei so'idi libram efficerent, cum sub Constantino Magno ex 84 constitueretur. Vide Gothofredum ad lib. vn Cod. Theod., tit. 21, lib. 1. Legimus in actis concilii Sinuessani : Hi omnes electi sunt viri libra occidna, qui testimonium perhibent; testes autem 72 adnotat Binius significari: nomina quidem quæ ea verba antecedunt, 85 sunt : infra tamen 72 memorantur testes. Ex hujus occiduze libræ mentione longe post Marcell ni papæ ætatem

acta illa supposita fuisse, argui potest.

c Apocalypsin, quam in 72 capitula discretam cernimus in commentariis nomen Arethæ præ se ferentibus, quamve Vulgata versio in 22 distinguit, Cassiodorius in 33, duplicem de more velut causam adumbrans : quocunque enim dato numero, mysterium statim invenit aut creat. De septenario præfationem vide libri de Artibus : tum infra in Apocal, num. 4, septem ponuntur, ad perfectionem scilicet indicandam. Scripturam sanctam 75 libris partiens, hunc numerum affirmat duobus miraculis consecrari: nempe annorum Abraham, quando promissionem Domini lætus accepit; et animarum, quæ cum patriarcha Jacob fines Ægyptios intraverunt. Div. Lect. cap. 14. Orthographiam duodecim libris conclusit, quia 12 borarum spatia, 12 menses, 12 collestia signa. Cur vero aftirmet hoc loco, triginta significare cæiorum culmen excelsum, numerorum virtules atque arcana perscrutantes discutiant.

d lu ea expositione Tychonium quadam non respuenda tradidisse, quadam vero venenosi dogmatis sui fæculenta permiscuisse docet Div. Lect. cap. 9.

COMPLEXIONES ACTUUM APOSTOLORUM.

bus, o Theophile, quæ cæpit Jesus facere et docere, et cætera. Evangelii sermone completo, quem post resurrectionem Domini Lucas secisse commemorat, Actus quoque apostolorum, scribens ad Theophilum, se collegisse testatur; ut fidei Christionæ indubitata

1. -- 1, 1. Primum quidem sermonem seci de omni- D persectio certissimis testimoniis appareret: primum dicens, ad Patrem ascensurum Jesum Christum præcepisse discipulis suis ne ab Hiero olymis discederent, ut quamvis essent baptizati, Spiritus sancti plenitudine complerentur.

2. - 1, 6. Igitur qui convenerant, interrogatant

eum, et reliqua. Interrogatum dicit Dominum Christum ab his qui convenerant, si presenti tempore regni Israelitici restitutio fieret, quam promisit esse venturam; definitionem vero temporis ipsius ad utilitatem magis nostram constat esse denegatam; sed illis magis pradicarum est, quod quiaquagestimo divaccepturi essent Spiritus sancti virtutem, quatenus in omni terra perfectæ sidei magnalia testarentur.

cum ipse prophetaverit carnem Domini Chri ruptioni nullatenus subjacere; quem Deus re tera. Inter illa verba quæ superius dixit, videntibus apostolis, ascendisse Dominum subito testatur ad cælos; et ne aliquis tale miraculum phantastica crederet imaginatione monstratum, adstitisse illis dicit angelos Dei, dicentes: Quid ista miramini? Sic ad judicandum, cum de medio vestri constat adsumtum. Tunc a monte Oliveti, ubi hæc gesta sunt, Hierosolymam reversos dicit apostolos, et introisse cænaculum, ubi in unum undecim, quorum dicit nomina, commanebant. Perseverabant autem in orationibus suis cum sanctis mulieribus, et Maria matre Domini, vel fratribus ejus, ne ab ipsis discederet, qui videbatur assumtus.

4.—1, 15. Et in diebus illis surgens Petrus in medio Tratrum dixit, et reliqua. Tonc beatus Petrus, contesimi octavi pasimi (Vers. 8) recordatus exemplum, dixit in medio fratrum qui erant circiter centum viginti: Oportet nos, Juda traditore summoto, (suppl. de] duodecimo discipulo cogitare, quatenus perfectus ille numerus compleretur. Tunc in medio statuentes Joseph et Matthiam, oratione facta sortes C miserunt, et electio cocidit super Matthiam, et ipse duodecimus est annumeratus apostolus.

5.—n, 1. Cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in unum [Yulg.: Et cum, etc., in eodem loco], et reliqua. Impletis igitur quinquaginta diebus, sicut eis promiserat Dominus Christus, subito factus est vehemens de cæle sonus, adveniente Spiritu sancto, cunctisque in ipsa domo sedentibus supra caput cælestis iguis apparuit, et diversarum nationum linguas locuti sunt; qua opinione vagata, diversarum gentium viri, qui Hierosolymis congregati fuerant, advenerunt, et mirabantur eos, cum essent Galilæi, linguis gentium loquentes magnalia Dei. Hoc factum aliqui rationabiliter intuentes, recte putabant divino munere contributum; alii vero stulte deridentes, hoc ebricatis vitio potius applicabant.

6.—11, 14. Stans autem Petrus cum undecim elevavit vocem suam, et locutus est eis, et reliqua. Stans
autem cum undecim apostolis beatus Petrus, ammirautibus cunctis, voce magna locutus est, dicens, cum
hora diei tertia [suppl. esset], non eos, ut a quibusdam putabatur, musto deebriatos fuisse, sed Spiritus
sancti potius dignatione completos. Hoc etiam Joel
prophetæ comprobavit exemplo; ut prædicaret eis
quoniam manifestata cognitio non temulentiæ, sed
applicaretur misericordiæ revera divinæ. Deiude
Judæorum arguit nequitiam, qui Christum Dominum
crucifigere maluerunt, quem solutis legibus inferni

eum, et reliqua. Interrogatum dicit Dominum Chri- A Deus suscitavit a mortuis : quod etiam quindecimi atum ab his qui convenstant, si presenti témpore regni psalmi comprobator exemplo.

7.— II, 29. Viri fratres, liceat andenter dicere ad vos de patriareha David, et cætera. Et quoniam Petrus apostolus David fecerat mentionem, qui apud Judæos proplicità venerabilis la hebatut, plædicationis sum ex ipso faciens occasionem, mortuum tamen eum probat, et sepulcrum ejus dicit apud eos esse, cum ipse prophetaverit carnem Domini Christi corruptioni nullatenus subjacere; quem Deus resuscitavit a mortuis, et promissiones Patris plenissima veritate percepit: ab ipso perhibens donum quod cernebatur fuisse collatum; nam eum Dominum fuisse David centesimi noni psalmi exemplo probatum est: qua prædicatione compunctos tria milia virorum, penisos et baptizatos esse testatur.

8. - 11, 42. Erant autem perseverantes in doctrins apostelorum, et reliqua. Dum hi qui conversi fuerant. in suscepta doctrina devotissime permanerent, et apostoli sæpius miracula magna monstrarent, timoris Domini et sidelis populi cottidie siebat augmentum: erat autem credentium magna concordia, ut substantiam propriam unusquisque venderet, quicquid esset fratri necessarium utique præstaretur; ad templum quoque conveniendi erat illis magna devotio; cibum etiam suum in simplicitate cordis cum gratiarum actione sumebant : propter quod corum numerum propitius Dominus semper augebat. Petrus autem et Joannes, cum templam orationis causa coasce:derent, claudum ex utero matris suze adprehensa manu robustis fecerunt ambulare vestigiis : quod populi videntes inæstimabili sunt ammiratione completi, eisque videndi studium magis ac magis impensa devotione crescebat.

9.—111, 12. Videns autem Petrus, respondit ad populam, et cætera. Videns Petrus apostolus studia fidei populis concita, se in talibus factis non dicit intuendum, sed Dominum Christum glorificandum, quem ipsi crucifigere decreverunt: imputans eis cætera quæ in Domini passione fecerunt, Ipsum dicit talia præstitisse, quæ humanas vires probantur excedere; hortans eos anie judicit tempus ad ipsum debere converti, ut veniam sui mereantur erroris; huic enim esse per omnia obædiendum, Mose testimonio comprebavit: ipse enim promissus est im Abrahæ-semine, qui unumquemque a sua possit salvare nequitia.

10.— IV, 1. Loquentibus autem illis ad popular verba hæc [in Vatg. non habomus verba hæc], et quod sequitur. Videntes principes et sacerdotes, vel reliqui primates Judæorum credidisse apostolis circiter quinque milita virerum, mittendos eos in carcerem censuerunt, ne illis universa crederet multitudo. Alio die, facto concilio, præsentatos interrogabant, in qua virtute, aut in quo nomine talia miracula facere potuissent. Petrus apostolus, ut solebat, clara voce professus est, in nomine Christi hoc factum fuisse miraculum; qui est lapis, sicut in cxvii psalmo legitur, angularis, quem Judæi quidem crucifigendum

esse putaverunt, sed Deus illum suscitavit a mortuis. A nem solitam temptaverunt. Tunc Petrus et apostoli, Tunc corum ammirantes confidentiam, quos litteris cruditos esse non noverant, cognoscentes etiam, eos fuisse cum Christo, ipsa verilate permoti sunt, et statuerunt eis ne ulterius in nomine Jesu Christi prædicare debuissent.

11. - IV, 19. Petrus vero et Joannes responden'es dixerunt, et cætera. Sacerdotibos itaque et cuncto concilio Petrus et Joannes responderunt, ut præceptis magis dominicis quam humanis terroribus obædire deberent; qui constanti ratione populorum, quos tali facto placaverant, de concilio dimissi, venientes ad snos, quæ illis acciderant intimabant; tunc Deo reddentes gloriam, magna voce dixerunt, quod in secundo psalmo conscriptum est, Quare fremuerunt gentes (Psal. 11, 1), et cætera : probantes etiam quo. B niam in civitate Hierusalem illa quæ conscripta sunt, secundum consilia provenerunt, petentes ut eis prædicationis et virtutum major gratia præstaretur: qua oratione Spiritu sancto repleti, verbum Domini incessanti virtute prædicabant. Credentium vero cunctorum erat cor unum et anima una; ita ut nullus eorum aliqua indigentia premeretur, sed habentes, gratanter dabant, quod omnibus in commune pro-

12. - 17, 36. Joseph autem. qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, et reliqua. Hic jam fidelium et fraudolentorum dantur exempla : nam Joseph, qui cognominatus est Barnabas, quia integrum pretium obtulit, inlusus abscessit; Ananias vero, cum Sapphira uxore sua, qui venditæ villæ pretiom frauda- C verant, maledicii in conspectu omnium infelices animas reddiderunt; et ipsi extulerunt virum, qui uxorem ipsips exanimem postea portaverunt. Quo facto timor omnibus crevit, et fides, et apostolorum prædicatio jugiter angebatur; adversantium vero nullus se illis audebat adjungere, quoniam circa eos favor populi subinde crescebat, quando ægroti eorum verbo apostolorum, et transeuntes | Forte transeuntis] umbra Petri sanati sunt : quod non solum civitatis ejus populi, sed vicinarum quoque urbium crescente fide faciebant.

43. - v. 17. Exsurgens autem princeps sacerdolum, et omnes qui cum illo erant, et reliqua. Cognitis talibus, princeps sacerdotum et reliqua hæresis Sadduceorum, repleti sunt selo magno, et detentos apostolos po itis custodibus in publicum carcerem retruserunt : quos angelus Domini apertis januis educens, præcepit ut more solito in templo populos docerent. floc ignorantes principes et sacerdotes alio die ad publica claustra miserunt; qui reperientes carcerem diligenter servatum, nullum tamen corum quos pridie retruserant invenerunt; sed aliis indicantibus agnoverunt eos quos quærebant, in templo populis Domini magnalia prædicare. Tunc ad synagogam abiens magistratus, sine vi aliqua eos deduxit ad concilium, iterumque illis inhibere prædicatioaccepta Iducia, verbum Domini constanter elatabant [sic] : unde illi vehementer irati, interficere illos. quoniam populus in timore erat, occultis machinabantur insidiis.

14. - v, 34. Surgens autem quidam in concilio l'harizœus nomine Gamaliel, legis doctor a, dixit. Quem etiam Paulus laudat apostolus, voce publica persuasit ab anostolorum persecutione cessandum, dicens: Si ab hominibus est prædicatio eorum, exemplo Theodæ et Judæ Galilai, sine dubitatione frustrabitur; si vero a Deo fuerit, nequaquam ab aliqua potestate po'erit dissipari. Tunc casos apostolos abire fecerunt, denunciantes illis, ne in talibus ulterius prædicationibus miscerentur; sed illi gentibus verbum constantius prædicabant. Interea factum est murmur Græcorum, quod viduæ ipsorum in ministerio cottidiano contemtu despicabili tractarentur; pro qua re positi sunt septem electi viri, qui diacones facti sunt, ut talia moderato ordine amministrare debuissent; apostoli vero solis prædicationibus inhærerent; qui honor supra eos manus ctiam impositione sacratus est : et turba sacerdotum obcedire Domino illo tempore festinavit.

15. - vi. 7. Multa etiam turba sacerdotum obardiebat fidei, et reliqua. Unus igitur corum qui ad dispensationem mensarum fuerant electi, nomine Stephanus. in virtute Bomini Christi signa et prodigia magna faciobat; et quoniam ejus prædicationibus nullus insidelium poterat obviare, contra ipsum falsi testes adducti sunt qui dicerent eum in Deum et Mose verba dixisse blasphemiæ; quem in concilio constituentes, de dictis talibus inquirere voluerunt. Tunc ille, occasione reperta, ordinem Veteris Testamenti qui pertinebat ad Dominum Salvatorem, expesita veritate, narravit.

16. - VII, 54. Audientes autem hæc, dissectabantur [Vulg., dissecabantur] cordibus suis, et stridebant dentibus. Increduli prælicationem Stephani non ferentes, in ejus exitium voluntate consentanea festinahant. Ille, ad cælum levatis oculis, stantem vidit a dextris Filium Patri, quod cum pura veritate dixisset, impetum in eum fecit turba dementium, et ejectum foras castra lapidibus obruellant; sed moriens Stephanus pro ipsis magis orabat, ne persecutores suos tale facinus ingravaret: in qua nece Paulus quoque consensit; et facta est ab ipso magna persecutio in Ecclesia quæ erat Hieresolymis constituta; nam corpore Stephani pla lamentatione sepulto, supradictes Paulus Ecolesiam Dei tanto devastabnt zelo. quanto eam erat defensurus affectu. Philippus autem diaconus, alter ex septem, in Samarile civitate descendens, verbum Domini prædicabat instanter, multaque miracula desiderantibus populis in Christi virtute faciebat, propter quod gaudio magno repleta

17. - vill, 9. Vir autem quidam nomine Simon,

qui ante fuerat in civitate magus, et reliqua. Credenti- A manum, divit]. Ananias ingrediens ad Paulum, inibus multis, Simon magus diabolicis artibus omnino notissimus, miracula tanta conspicions, ipse quoque baptizari festinanter expetiit; sed cum Samaria Spiritum sanctum in perpositione manus Perri atque Joannis apostolorum devoti susciperent, obtulit eis pecunias ut ipsi quoque concederent quatenus et ejus impositione manus Spiritus sancti gratia præstaretur: quem Petrus digna increpatione redarguit, dicens non esse illi partem cum fidelibus, qui Spiritum sanctum pecunia credebat esse promerendum: qui tali reverberatione convictus, petebat labiis pro se orari, quod in corde non habuit. Apostoli vero per multa castella Samariæ verbum Domini minime prædicare desinebant.

18. - VIII, 26. Angelus autem Domini locutus est ad Philippum, dicens, et reliqua. Philippus et angelo B eum tradere festinabant, sed apostoli sancta di-pocommonetur ut pergat ad viam unde Candacis reginæ transiturus erat eunuchus. Iste revertens de Hierusalem, quam pro devotione mentis suæ venerat adorare, sedebat in curru, Isaiæ prophetæ locum illum legens, ubi ait; Tanquam ovis ad occisionem ductus est, et sicul agnus coram tondente [Vulg. ve:s. 52, tondente se sine voce, sic non aperuit os suum (Isa. Lin, 7), et reliqua. Tunc ad eum Philippus ait: Putasne quæ legis intelligis? Eunuchus vero fecit eum currum conscendere et sibi Scripturarum secreta revelare; quæ fideli mente percipiens, in itinere aquam conspexit, et ardore mentis incensus, baptizari se protinus postulavit : quo facto Spiritus sanctus supra eunuchum cecidit, et Philippus subita translatione disparuit; inventusque est in Azoto verbum C vita privata est. Missum est ad Petrum, ut ibidem Domini solita piæd catione disseminans.

49. - 1x. 1. Saulus autem adhuc spirans minas et cædes [Vulg., spirans minarum el cædis] in discipulos Domini, et extera. Paulus autem adhuc fideles a Domini nocere disponens, a principe sacerdotum postulavit epistulas, ut si quos prædicatores Christi reperiret in llierusalem, perduceret alligatos : quæ magis ipsius fuit sine dubitatione solutio, nam in itis ere ipso dixit ei Dominus : Saule, Saule, quid me persequeris? quo verbo tremefactus in faciem suam corruit, et captus oculis, Damascum alienis manibus perductus intravit : in qua civitate erat discipulus Ananias, cui relatum est ut iret ad Paulum, et manus impositione ei redonaret aspectum; sed Ananias pri dinorum memor, Domino respondit Paulum esse D runt : mitte in Joppe ad Petrum, qui in domo coriarii persecutorem Ecclesiæ, ita ut nuper a principibus accepta potestate fideles Domini vinculis alligaret : cui respondit divina clementia, vas electionis factum, quem prius scelerata noverat iniquitate com-

20 .- Ix, 17. Et abiit Ananias, et introivit in domum, imposuitque ei manum, et dixit [Vulg., et imponens ei

A Ita et Vulgata passim : Act. xvni, 10, ut noceat te. Apor. 11, 5, eos nocere: nimirum ex constructione verbi βλάπτω. Plautus non semel eumdem casum huic verbo apposuit. Græcæ syntaxeos non uno loco in Latina versione vestigia deprehe idimus; obumbrabit tibi; oriens illuminare his; decem millia ad te i an appropinguabit : et in hoc ipso Actorum versi-

positione manus oculos ejus squamis cadentilius emundavit; qui in Christi nomine baptizatus, cibi quoque perceptione refectus est, quippe triduano fuerat jejunio fatigatus : tune superna pietate respecius, in Christiano dogmate convalescens, verbum Domini in synagogis prædicabat, felic.ter immutatus. Post aliquot vero dies contra eum quoque Juda orum armabantur insidiæ; qui a discipulis in sporta positus, et clam de muro per funem demissus, Hierusalem usque pervenit; qui per Barnabam præsentinus apostolis, retulit eis quæ illi Domini munere contigissent: tunc illis charissima societate conjunctus, simul prædicabat Dominum Christum, quem prius a stimaverat persequendum; unde increduli morti sitione Tharsis [Vulg. vers. 50, Tarsum] eum dimittendum esse decreverunt. Omnis autem Judica et Samaria habentes pacem in Domini claritate crescebant.

21. - IX, 32. Factum est autem Petro [Vulg., ut Petrus], dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos qui habitabant Lyddæ, et cætera. Cum Petrus venisset Lyddam, invenit ibi paralyticum, Æncam nomine, annis octo jacentem in grabato, cui dixit: Sanat te Dominus Jesus Christus (Vers. 31): confestimque curatus est. Quo viso miraculo, conversi sunt omnes ad Deum, omnes qui habitabaut Lyddæ atque Sarronæ. Dorcas quoque mulier, eleemosynis vacans atque operibus sanctis, habitans in Joppe. deveniens magnalia divina monstraret : quem pauperum turba deprecabatur, cui Dorcas vestimenta præstabat, ut sibi mater pauperum redderetur. Tonc Petrus flexis genibus exoravit, dicens : Surge [Volg. vers. 40: Tabitha, surge] in nomine Jesu Christi; consignavitque illam vivam populis convocatis. Pro qua re plurimi in Domini virtute crediderunt; unde factum est ut Petrus multis diebus apud quemdam Simonem coriarium commaneret.

22. - x, 1. Vir autem quidam erat in Casarea nomine Cornelius, et reliqua. Cornelius gentilis, habitans in Cæsarea, electnosynis et orationibus vacans. vidit in visu angelum Dei, dicentem sibi: Orationes et eleemosynæ tuæ ad conspectum Domini perrenc-Simonis hospitatur, ut ad te propere reniat salvan dum b. Petro autem in supradicta domo posito, circa boram diei sextam cum esuriret et gustare vellet, supra eum cecidit mentis excessus : vidique vas, velut candidum linteum, in que erant omnia quadrupedia, et serpentia, et volatilia, summitte de cælo; et facta est vox ad eum : Surge, Petre, macia [Vulg.

culo, spirans minarum, et cardis, ex ils, eurvion àreiλής και φόνου, ubi Cassiodoriana versio, spirans minas

b Vulg. : Ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte viros in Joppen; et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus. Hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cujus, etc. ficavit Dominus, tu ne dixeris immunda | Vulg. vers. 15. commune ne dixeris]: quod factum est tertio, et vas recepinm constat in calos: significabat enim Domino Christo totius mundi gentes esse credituras.

23. - x, 17. Et dum intra se hæsitaret Petrus, quidnam esset visio quam vidisset, et reliqua. Cum l'etrus stupens de supradicta visione cogitare!, Spiritus sanctus dixit ei : Ecce viri quærunt te, quos Cornelius destinavit : surge, et vade cum eis, quoniam ad te quærendum, me jubente, directi sunt a. Ad quos cum Petrus sine dubitatione descendisset, eum causam quare missi sunt, per ordinem docuerunt : quos receptos [leg. quibus receptis] hospitio, alio die cum ipsis ad Cornelium festinavit, Quem videns Cornelius, ad pedes ejus corruens, adoravit; quod fieri Petrus, B habitantibus in Judæa fratribus per manus Barnabæ servata humilitate, prohibuit; interrogans eum, quamvis fuisset admonitus, pro qua causa illum lecerit evocari. Cui Cornelius rettulit quæ sibi oranti angelus intimavit : exspectans ut ab ipso cum cateris acdiat quæ ad salutem possint pertinere cunctorum.

24. - x, 34. Aperiens autem Petrus os | Vulg., os suum], dixit, et reliqua. Petrus dixit : In veritate comperi, personarum acceptorem non esse Deum; sed gratum illi fieri hominem qui operatur in quacunque gente justit am b. Tune rectie fidei verba prosecutus, Jesun: Christum i:lis rerum Dominum esse prædicavit, quem Judai crucifigendum decreverunt; qui resurgens a mortuis quadraginta diebus conversatus fidei ordo poscebat. Quo loquente cecidit supra credentes Spiritus sanctus, et nimium gavisi sunt qui venerant cum Petro, quoniam et in gentibus talia præstare dona cernebant. Tunc eos jussit in nomine Christi gratiam baptismatis adipisci : qua opinione vulgata, fratres qui erant in Judæa, gaudio summo completi sunt. Petrus autem pergens llierosolyma verbum Domini continua devotione prædicabat.

25. - x1, 2. Cum ascendisset autem Hierosolymani [Vulg., Petrus Jerosolymam], disceptabant adversus illum, qui erant ex circumcisione. Cum ascendisset Petrus ad Hierosolymam, disceptabant cum ipso Judiei fideles, cur ad habentes priepatium introisset et cum eisdem manducasset. At ille, quali fuerit visione commenitus, et quid sibi sit a Divnitate præceptum, sub veritate narravit. Quibus auditis cuncta plebs Deo gratias egit, quoniam Dominus Christus et gentibus pœnitentiam vitalem, et Spiritus sancti dona largitus est.

26. - x1, 19. Igitur ith qui [Vulg., et illi quidem] dispersi fuerant a tribulatione quæ facta fuerat, et reliqua. Illi qui dispersi fuerant in Stephani passione, perambulaverunt usque Phænicen, et Cyprum. ct Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis

27. - x11, 1. Eodem autem tempore inmisit Hero. des manu c, ut affligeret quosdam de Ecclesia. Herodes rex Jacobum frattem Joannis verbum Domini prædicantem impia præsumptione trucidavit : unde se videns Judæis placuisse, et Petrum misit in carcerem, adponens il i sexdecim milites, qui eum magno studio custodirent, pro quo totius Ecclesia incessanter fundebatur oratio; qui ante diem destinati judicii visitatus ab angelo, et catenarum nexihus, et custodom periculis noscitur fuisse liberatus, ita ut quod veraciter agebatur, fieri putaret in somnis; qui tamen ad se reversus, manifesta veritate cognovit quod eum Dominus per ancelum suum est cum discipulis suis; et catera que Christiane C liberare dignatus est. Veniens autem ad domum Mariæ matris Joannis, ubi orabat pro ipso fidelium multitudo, ostium crebro pul-ans tandem ingressus est, cosque docuit quemadmodum de custodie nexibus, veniente angelo, fuerat absolutus : quod præcepit Jacobo aliisque fratribus nuntiari.

28. - x11, 18. Facta au'em die, erat non medica [Vulg., non parva] turbatio inter milites, et quod soquitur. Die autem facto inter custodes carceris magna cœpit esse contentio quemadmodum Petrus tot vigilias hominum et tot catenas evasisset. Herodes autem rex, non invento Petro, custodibus vehementer iratus est, quos præcepit adduci; ipse autem in Cæsaream Judæamque [Vulg., a Judæa in Cæsaream] descendens, a populis, quoniam erat illis iratus. redempto Blasto cubiculario, magna supplicatione placatus est : ubi indutus regia veste, pro tribunali sedens, adversus Dominum nimis superba loc tus est. Quem percussit angelus Domini, co quod non dedisset gloriam Deo, et scatens vermibus expiravit. Fides autem Domini, conspectis talibus, ubique crescebat. Barnabas autem et Saulus, assumpio Joanne, qui cognominates est Marcos, ab Hierosolymis expuntes, Antiochiam usque profecti sunt, ubi prophetarum et doctorum beata congregatio cerne-

vers. 13, occide] et manduca : paulo post : Quæ puri- A Judæis; sed tamen inter ipsos fuerunt aliqui qui com ingressi fuissent Antiochiam, ad gentiles prædicationis verba loquebantur, quibus magna populi credidit multitudo, cujus rei usque Hierosolymam sermo pervenit. Missus autem ab apostolis Barnabas, quod de ipsis dictum fuerat adprobavit; gavisus est plurimum, et hortabatur multos, ut in cepto proposito permanerent. Audiens quoque Barnabas quod Saulus esset in Tharso, perrexit ad eum; quem Antiochiam usque perducens, in ecclesia cum eodem anno toto prædicasse cognoscitur, et multos convertisse declaratur : ubi Christiani sunt primitus nuncupati. In his autem diebus supervenerunt prophetæ qui venturam famem quæ facta est sub Claudio principe nuntiarent; discipuli vero quæ invenire poterant. ct l'auli destinasse memorantur.

[·] Vulg : Ecce viri tres quarunt te. Surge itaque, descende, et vade cum eis, nihil dubitans, quiu ego misi illos.

b Yulg.: Quia non est personarum acceptor Deus;

sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi.

[·] Log. manum, vel manus. Vulg., misit Herodes ex manus.

batur : quibus sanctus Spiritus dixit, ut Barnabam A magno commoti quidam Judæorum contradicere et Saulum minime retinerent, sed permitterent illos f:cere ad quod electi esse videbantur : qui venientes Salaminam, per totam insulam usque Paphum prædicaverunt verbum quod eis sucrat Domini dignatione commissum. Interea repererunt pseudoprophetam Judaum nomine Bariesum, qui eis apud Sergium proconsulem * et Paulum prudentem b nisus est obvizre, sed compressus Domini virtute nihil valait.

29. - xiii, 9. Saulu: autem, qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, dixit [Vulg., innuens in eum, dixit]. Exsequitur quod superius cœpit; nam audientibus Sergio proconsule et Paulo prudente, Paulus apostolus repletus Spiritu sancto Bariesu n pseudoctio facta dilectione Domini menstraretur, dixit ei: Eris cæcus, solemque usque ad tempus penitus non videbis [Vulg. vers. 11, non videns solem]: cui tenehrosa caligo superveniens ita naturalem clausit aspectum, ut alienas manus quæreret quarum præsidio fultus abscederet. Cujus miraculi ostensione comperta, judices videntes conversi sunt, credentes revera d ctrin m esse summi Dei quæ talibus miraeulis probatur ostendi.

30. - xiii, 13. Et cum a Papko navigassent Paulus et qui cum eo, vel reliqua. Dum Paulus atque Barnabas, cum cæteris qui simul venerant, a Papho navigassent, [deest vencrunt] Pergem Pamphyliæ, et transierunt : unde Joannes, discedens ab eis, Ilierosolymam est reversus. Paulus vero et Barnsbas C ambulantes Pergem, venerunt Antiochiam Pisidiæ: ubi ingressi synagogam, audierunt legi prophetas et legem. Ad quos miserunt principes synagogæ, ut si quis ex ipsis haberet verbum exhortationis, ediceret, sicut in aliis civitatibus credita sibi veritate fecerunt. Tunc Paulus facto manu silentio, populis doctrinam Ch isti Domini prædicavit; prophetarum testimoniis quæ dicebantur ostendens, ut eos ad plenissimam Adem patefacta veritate perduceret : contestans cos, solum esse Dominum Christum, qui austeritatem leg's gratiæ suæ dono justificat : cavendum ne, sicut Scriptura monet, nolint credere qua ens ipsa veritas cognoscitur ammonere.

31. - xui, 42. Exeuntibus autem illis, rogabant ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba Dei [Vulg., D loquerentur sibi verba hæc]. Exeuntes igi:ur synagogam Paulum et Barnabam precabatur turba Judæorum ut iterum sabbato veniente de Christo Domino verba geminarent. Sequenti vero sabbato, dum studiosissime ad audiendum populi convenissent, zelo

temptaverunt. Quibus Paulus, Barnabasque respondit: Oportebat quidem vobis primum loqui verbum Dei; sed quonium repulistis illud; sic ut mandatum nobis est, transimus ad gentes c. Quo dicto gratificati gentiles Christianum daugma d [leg. dogma] prontissima mente receperunt. Dolent s autem contradictores concitaverunt honestas mulieres primosque civitatis, et Barnabam Paulumque de suis ædibus expulerant. Oui venientes Iconium, converterunt multos ad Dominum. Iterumque illis per adversarios seditio concitata surrexit, quæ tam cito, Domino juvante, placata est; unde factum est ut alii eum apostolis, alii sentirent utique cum Judmis.

32. - xiv, 5. Cium autem factus esset impetus genprophetam vehementer increpavit : et ut illa inve- B tilium et Judævrum eum principibus suis, et reliqua. Cum Paulum et Barnabam leonii concitata seditio extinguere voluisset, confugerunt Lystran et Derben, vel [vel pro et] alias Lycaoniæ regiones, ihique populus cunctus in Christianam religionem n utatus est. Lystris autem quidam vir ab utero matris sue pedibus jacebat infirmus, cui magna voce præcepit coram omnibus Paulus in nomine Jesu Christi intuens, sanus surge vestigiis. Quod cum vidisset turba Lycaoniar, putantes non homines esse, sed deos, sacrificia illis offerre pecudum, more patrio, festinabant. Tunc Barnabas et Paulus, scissis vestibus, similes eorum mortales se modis omnibus asserebent; sed ista virtute sua peragere Dominum Christam, qui secit cælum, et terram, et omnia quæ corum ambitu continentur. Qua ratione placati vix a deliberata immolatione remoti sunt.

> 53. - xw, 18. Cumque ibi commorarentur [la Villg. colon primum non habetur] et docerent, supervenerunt quidam ab Antiochia, et cætera. Igitur cum Paulus, et Barnahas Lystris sub magna civier devotione morarentur, supervenerunt quidam scele ratissimi Judæi, qui persuadentes turbis, Paulum lapidibus casum quasi mortumo foras castra traxerunt. Qui surgens cum discipulis suis, civitatem de qua expulsus fuerat, invicta fiducia sanus intravit. Alio vero die cum Barnaba Derben usque profectus est, ubi prædicans verbum, multos convertit ad Dominum : exindeque iterum Lystram, Iconium Antiochiamque reversi sunt, confirmantes animos diseipulorum, ut in traditis sibi regulis constanter insisterent : quibus constituentes presbyteros, cum jejunatione prædicati sunt, Dominoque cos sancia commendatione reliquerunt.

> 34. - xiv, 23. Transeuntesque Ipsidiam, [leg. Pisidiam] venerunt Pamphyliam, et reliqua. Simili modo

 Vides hic hominem distrahi et in duos dissecari, ex proconsule scilicet Sergio Paulo, viro prudente, Sergius proconsul, et Paulus prudens conflantur. Versiculo 20, redempto Blasto, sive ex suo codice,

vulz.: Qui erat cum proconsule Sergio Paulo,

viro prudente.

• Vulg. vers. 46: repullitis illud, et indianos vos judicatis aterna vita, ecce convertimur ad gentes.

d lia liber: sic plaustrum et plostrum: Plautia et

Plotia cadem gens. Vetus codex capitularia Verona: et occisum Aunam, ubi Onam legi solet in S. Hier. lib. 1 adv. Jovin. Prænomen Aulus in quibusdam lapidibus scribi OLUS, testautur Reinesius et Fabretus. Ou quoque: vetusta inscriptio apud Gruterum, pag. 506: JOURE dicendo. Victorinus in Orthogr., inde scriptum legitis, loucetios, nouncies; in nummis, Fourius. Foulvius, etc. Vide legum fragmenta ex æneis tabulis eruta a Sigonio et Ursino.

nor diversas civitates prædicando, Antiochiam pro- A tes enixius : post aliquot vero dies Paulus et Birnafecti esse referuntur : ubi in unum fidelibus aggregattis, retulerant quanta Dominus gentilibus præstitisset, ut aperto ostio fidei plenissimam illis dignatus fuerit monstrare veritatem. Sed cum ibidem allquanto tempore morerentur, quidam falsi monitores persuadebant gentilibus, qui jam suscepta prædicatione crediderant, non eos posse salvos fieri, nisi circumcisionem perciperent, sicut per Mosen Dominus imperavit : quæ res dissensionem fecit in populis. Tunc placuit at super hac quæstione interrogarentur qui erant Hierosolymis constituti, quatenus corum consensu altercatio suborta finireter : quo per gentes, per civitates, singulasque regiones narrabant, quanta Dominus gentibus præst tisset; unde gaudium magnum cottidie crescebat in fratribus.

35. - xv, 4. Cum autem venissent Hierosolymam. suscepti sunt magnifice [Vulg. non habet magnifice] ab Ecclesia. Dem Paulus et Barnabas cum fratribus Hierosolymam venissent propter habitam quæstionem, ab Ecclesia cuncta cum magna gratulatione suscepti sunt. Ibi iterum inter Pharismos qui jam crediderant, et apostolos de circumcisione facta conquæstio est. Tunc Petrus Spiritu sancto repletus docuit gentiles, non circumcisione pur ficandos esse, sed fide; quod etiam Jacobus secutus episcopus, qui frater Domini vocabatur, magnis ratiocinationibus et prophetæ testimonio comprobavit, dicens, sufficere Mosi, quod ejus nomen in synagoga omni sabbate sub veneratione nominator.

36. - xv, 22. Tunc placuit apostolis, et seniori- C bus, et omni Ecclesiæ eligere viros, et mittere Antiochiam . Placuit apostolis et senioribus qui Ilierosqlymis babitabant, Antiochiam mittere cum Paulo et Barnaba Judam, qui cognominatur Barsabas, et Sile.m, per quem hujusmodi epistulam destinarunt: ne crederent circumcisionis sibi necessariam legem, sed ab idolis, fornicatione et sanguine suffocato se tantummodo continerent; et in gratia Domini perseverante bene se positos esse confiderent.

37. - xv, 30. Illi igitur dimis i descenderunt Antiochiam, et reliqua. Supradicti Barnabas et Sileas. cum Antiochiam venissent, fratribus epistulas, congregata multitudine, tradiderunt. Quibus relectis gavisi sunt, causam scandali fuisse submotam. Judas quoque et Sileas, cum et ipsi essent prophetæ, in cadem voluntate cunctorum pectora formaverunt : ubi aliquanto tempore commorati, dimissi sunt a fratibus, ut redirent ad eos a quibus fuerant destinati. Sed Sileas ibi se tenuit; solus autem Judas Ilierosolymam est reversus. Paulus igitur et Barnabas Antiochiæ morabantur, verbum Domiai docen-

a Vulg., cum omni Ecclesia, etc., viros ex eis, etc. b Versionis cui Cassiodorius inhæret, antiquitatem comprobare vide ur hic locus; abi enim Vulgata, Joannem, qui cognominabatur Marcus, legit interpres noster, qui et Marcus, Romana et vetusta formula, ut docent prisca mormora. Rome in hortis Justinianeis: FEL:X. QUI. ET. CLEMENS.

· lloc est lucri. Epistola Athalarici regis ad Joannom II: Absint enim a nostro saculo damnosu com-

bas paterna jura commoniti, illas regiones recurrers decreverunt, in quibus verbum Domini fuerat longe lateque seminatum. Tunc propter Joannem, qui et Marcus b, dissensione facta, Barnabas assumpto Joanne navigavit Cyprum; Paulus vero, assumpte Silea, profectus est Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias, ut in traditionibus patrum mentis roborc permanerent.

38. - xvi, 1. Cumque circuissent has nationes. pervenit [Vulg., pervenit, absque præced.] Derben et Lystram. Paulus, dum circuisset nationes superius nominatas, in Derben pervenit et Lystram; ibique reperit Timotheum quemdam, discipulum gentili patre progenitum. Quem volens secum ducere, cir-B cumcidit ad seditionem Judæorum subtiliter amputandam. Is, cum pertransiret propositas civitates, tradebat illis Christiana docmata [sic], quæ suerant a reliquis apostolis Hierosolymis constituta. Quos volentes ire ad diversas civitates aliunde Spiritus sanctus prohibebat, et alibi eos pergere commonebat. Nam cum venissent Troaden, Paulus vidit in somnis quemdam Macedonem dicere: Transiens in Macedoniam, adjuva nos (Vers. 9): unde intellexerunt omnes iter suum probitate rerum divinitus ordina um, et necesse fuit gandentes facere, quod dignata fuerat Divinitas aromonere.

39. - xvi, 11. Navigantes autem a T oade, recte cursu venimus Samothraciam. Paulus igitur et Sileas, cum a Troade navigassent, perambulantes aliquas civitates, venerunt Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ civitas, colonia [Vulg., prima patria]. Ibi quædam mulier Lydia purpuraria credidit Christo, quæ cum tota domo sua gratiam est baptismatis consecuta : apud quam rogati apostoli fecerunt nontis insique mansionem. Alio die ad orationem euntibus puella eis habens spiritum pythonis occurrit, quæ dominis suis quæstum magnum vulgata vaticinatiose præstabat. Hæc dum importuna sequeretur aposto tos, præcepit Paulus spiritui immundo exire ab ea quæ :enebatur obnoxi . Tunc domini ejus, quibus dementia ipsius erat causa compendii e, in contumeliam Pauli magistratus et popu'os armaverunt : quos cæsos virgis, et traditos custodibus carcereis vinculis inligarunt.

40. - xvi, 25. Media autem nocte l'aulus et Sileas orantes laudabant Dominum. Cum Paulus et Sileas retrusi in custodia, media nocte laudes D. mino personarent, subito terræmotus factus est magnus, ita ut carceris ipsius fundamenta quaterentur : nam et ostia patefacta sunt, et omnium vinctorum ligamenta soluta sunt. Quod cum custos carceris cogno-

pendia, Etiam auctor ad Herennium, lib. 1v . Dua: res sunt que possunt homines ad turpe compendium commovere. Et Ulpianus in I. si quis a filio ff. de legat : Quod ad ornarum vel compendium reipublica spectat. Opponitur dispendio. Antecedente numero animadvertenda optima lectio : que est prima pertis Macedonies civitas : consentiente tum Græco textu, tum S. Ilieronymi versione.

visset; evaginato gladio se volebat extinguere: cui A Areopagi, dixit, et reliqua. Pantus igitur in Ario-Paulus magna voce proclamavit, ne in se manus iniceret, cum sibi creditos ibidem reperiret : qui incenso lumine omnes ibi reperit quos quærebat. Tune procidens ad pedes apostolorum, ut salvus fieret supplicavit: qui audiens verbum Domini, credidit, et cum om i domo sua baptizatus esse cognoscitur. Quos ad habitaculum suum perducens, plagasque eorum perungens, apposita mensa refecit; et lietatus est niminm, quod cum tota domo sua Christi suerit gratiam consecutus : quo terriemotu magistratus quoque commoti sunt, et præceperunt ut apostoli de custodia linquerentur. Paulus respondit : Cum Romani simus, et innocentes carceris vincula patiamur, clam exire non possumus, nisi ipsi veniant ad nos eiciendos qui sic iniqua jusserunt.

41. - xvi, 38. Nuntiaverunt autem magis:ratibus lictores terba hæc, et cætera. Auditis verbis apostolorum, magistratus omnino timuerunt, quia se dixerant Romanos innocentes missos in carcerem, et cuntes ad eos deprecati sunt ut civitat m suam egrederentur infæsi : quo facto, ad Lydiam venerunt, fratribusque suis per ordinem retulerunt quanta illis Dominus præstitisset; exindeque promoventes, Thessalonicam pervenerunt: ubi ingrediens synagogam docebat eos, secundum Scripturas sanctas oportuisse Christum Dominum pro salute nostra pati, et triduana celeritate resurgere; quod multi populorum et nobiles mulieres credentes, apostolis fidei probantur adjuncti : quos Judæi, zelo faciente, concitatis seditionibus, expulerunt; qui venientes in synagogam C rare permitto. Qua commonitione roboratus, aunum more solito disputabant; ubi nobiles eorum Scripturas divinas diligentissime perscrutantes, Domino Christo ex magna parte crediderunt.

42. - xvii, 13. Cum autem cognovissent in Thessalonica Judæi quia et Beroeæ prædicatum est verbum Dei. Cum vero cognovissent Thessal nicenses Judæi in Beroea apostolos de Christo prædicare, venientes illuc crebris seditionibus populos incitabant, dicentes cavendos esse qui orbem terrarum nova prædicatione confundant. Tunc visum est fratribus ut Paulum transmitterent Athenas, Sileam autem et Timotheum ad tempus aliquod ibi retinerent. Paulus autem veniens Athenas, per loca singula vehementius disputabat, videns idololatriæ deditam civitatem: qua opinione vulgata, comprehenderunt cum qui. D dam civium, et duxerunt ad Ariopagum, ubi erat philosophorum adunata collectio : quem alii seminiverbium *, alii novorum dæmoniorum prædicatorem esse dicebant. Tune prudentes, Paulo in medio constituto, desiderabant audire doctrinam quam longe lateque seminabat.

45. - xvu, 22. Stans autem Paulus in medio

pagi medio constitutus carlestis philosophiae mella fundebat; inde pulcherrimum samens antium, quod inter eorum diversa simulaera scriptum reperit, ENOTO DEO, ut necessario qui rerent quem ipsi incognitum sibi esse professi sunt; per ordinem prædicans Dominum Christum, qui omni potentia sua cælum fecit et terram, et omnia quæ in eis sunt; convincens eos, etiam auctorum suorum evidenter exemplis, cum sint genus Dei, non debere eos colere manufacta. Nam cum audissent inter alia de surrectione mortuorum, multi crediderunt, alii vero putabant esse mendacium. Post hæc descendens ab Athenis, venit Corinthum, ubi prædicans Dominum Salvatorem Judæis et Græcis Christianæ religionis B dogmata contradebat.

44. - xviii, 5. Cum venissent autem a Nacedonia Sileas et Timotheus, instabant ut verbum fauli b, et cætera. Cum de Macedonia venissent Sileas et Timotheus Corinthum, ubi erat Paulus, verbum Domini Paulus docebat instanter: sed non audientibus quibusdam Judæis, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: Christi Domini sanguis effusus v s oneret: ego autem, sicut mihi praceptum est, ad gentes sadam e protinus instruendas. Et emigrans ad Titum quemdam, tunc docuit archisynagogam Crispum, et cum tota domo sua aliisque maltis, Christianæ fidei præcepta suscepit. Quadam vero nocte Paulo Dominus dixit in somnis : Contradicentium vota non timeas; ego autem sum tecum d, et neminem te supcet sex menses fiducialiter docens, in eadem civitate consedit : qui propter novam prædicationem ad tribunal proconsulis Gallionis perductus est a Judzis. Sed Gallio quæstiones legis divinæ ad se non dicens pertinere, eliminatos fecit abscedere : post aliquot vero dies fratribus valedicto, cum Aquila et Priscilla in Ephesum Paulus advenit; nec ibi, deprecantibus multis, diutius potuit commorari, Ilierosolyman pro Pentecostes solemnitate fe-tinaus.

45. - xviii, 21. Et profectus est ab Epheso, et descendit [Vulg., descendens] Cæsa: eam Paulus, et quod sequitur. Inde Paulus egrediens, descendit Carsaream, ubi salutavit congregationem Ecclesia; post Antiochiam est profectus, ibique aliquantum temporis immoratus, peragravit Galatiam Phrygiamque regiones, confirmans onines disc pulos, ut in susceptis regulis permanerent. Apollo vero quidem Judans, Alexandrinus natione, vir loquens et fervens spiritu, Ephesum venit; ibique dum in synagoga fiducialiter ageret cum Judæis, assumserunt eum Aquila et Priscilla, quem diligentius Scripturas Domini, patefacta veritate, docuerunt; cum

^{*} Vulgata vvii, 18, seminator verborum : Græcus textus σπιρμολόγος. Athenienses siquidem homines Attica contumelia Apostolum insectabantur. Demo-Sthenes de Corona: εί γάρ Γαδάμανθος ή Μίνως ήν ὁ ιτηγορώ:, ελλά μη σπιεμολόγος, etc. • Vulg., instabat verbo Paulus. Grace. tex., συνείχετο

τῷ πνεύματε.

[·] Vulg. vers. 6, sanguis vester super caput restrum; mundus cgo, ex hoc ad gentes vadum.

Vulg., Noli timere, sed loquere, et no taceas : propter quod ego sum tecum, et nemo apponetur tibi, ut noceal le.

denter plebs devota susciperet; unde factum est Judæs confidenter certiusque convinceret.

46. - xix, 1. Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret, et cætera. Verum cum Apollo esset Corinthi, contigit ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret ad Ephesum; ubi repertus a quosdam discipulos, interrogavit si baptizati Spiritus sancti gratiam percepissent. Illi professi sunt hoc nomea se omnimodis ignorare, sed in Joannis se fuisse baptismate consecratos : quos invocata Trinitate baptizans, venit supra eos Spiritus sanctus, ut lu guis diversis prophetare valuissent : ibique Paulus per tres menses residens, de Christo Domino sollemni more prædicavit.

47. - xix, 9. Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, et cætera. Cum quidam Ephesiorum obstinata voluntate non crederent, segregavit ab eis discipulos suos, et cottidie in schola tyranni per biennium disserebat, miracula multa faciens, ita ut sudaria ejus apponerentur ægrotis, et restituerentur pristinæ sanitati. Erant autem septem fratres subdo!i, filii principis synagogæ, qui dicebant energumenis : Adjuro vos per Jesum Christum, quem Poulus prædicat, exire celeriter: quibus respondebat spiritus nequam : Jesum quidem novi, ct Paulum scio, vos autem qui estis ignoro b. Et obsessi pertinaci adversum eos concertatione pugnabant : quod dum fuisset cognitum, magna populi credidit multitudo. Tunc qui fuerant mundi curiosa sectantes, deferentes C codices suos, judicantes esse superfluos, igne cremaverunt, qui usque ad quinquaginta millium denariorum fuerant comparati. His itaque peractis, Paulus duos mittens in Macedoniam, Timotheum et Erastum, ipse in Asia mansit ad tempus.

48. - xix, 23. Facta erat [Vulg., est] autem illo tempore turbatio non minima de via Dom'ni, et cætera. De religione Christiana in Epheso eodem modo facta seditio est. Erat quidam Demetrius, qui in templo Dianæ ædiculas faciebat argenteas : iste artificibus consueverat non minimas præstare mercedes: is videns ritum sacrorum prædicationibus Pauli funditus potuis e subverti, supradictos artifices adversum apostolos ejusque discipulos graviter incitavit. Qui

autem vellet ire Achaiam, scripserunt ut eum confi- A tro, ubi verbum Domini prædicabant, traxerunt ad judices audiendos; Paulum vero volentem ad populos introire non permiserunt discipuli vel amici (erat enim totius civitatis magna confusio), ne ip-um totius populi furor impeteret, quem sciebat contrariæ sibi prædicationis auctorem.

> 49. - xix, 33. Alexander ergo, monu silentio postulato, volebat rationem reddere populo. Alexander vero, unus ex discipulis Pauli, manu facto silentio. volebat populis concitatis reddere rationem : quem mox ut Juda:um cognoverunt, ne quid contra Dianam dicerci, per horas duas voce magna professi sunt magnam esse Dianam Ephesiorum. Metuens autem scriba ne tanta seditio confunderet civitatem, silentio facto, populis persuasit ut, si Demetrius et Bartifices ejus adversus aliquos causam movent, a judicibus placatis audiantur; homines autem innocentes, qui nibil contra Dianam locuti sunt, non debent usque ad mortis periculum pervenire : qua ratione suscepta seditio cuncta sedata est. Tunc Paulus, valedicto discipulis, Macedoniam est profectus; ubi doceus plurimos, venit ad Græciam; exindeque perambulans regiones vicinas, cum discipulis suis pervenit ad Troalem, ubi septem dies noscuntur esse remorati.

50. - xx, 7. In unum autem sabbati, cum convenissent ad frangendum panem . Paulus pridie quam esset profecturus ex Troada, protracto sermone usque ad medium noctis, studiosissime et suaviter imbuebat : ubi contigit ut unus adolescentium sompo compressus, de cænaculo cadens periculum mortis incurreret d; quem Paulus religiosa charitate complectens, iis qui aderant reddidit sanum : qui se pane reficiens, usque ad lucem prædicans populis, inde ad Assoon terreno [forte deest itinere] profectus est: discipuli vero ejus navigantes, sicut ipse constituerat eis, Paulum in supradicta civitate repererunt. Inde jam simul Mytilenem, Chium, Samum, Miletum usque profecti sunt : proposuerat enim Paulus Ephesum prætermittere, ut die Pentecostes Hierosolymam perveniret.

51. - xx, 17. A Mileto autem mittens Ephesum, rocavit majores natu Ecclesia. A Mileto Ephesuni protermittens * episcopos Ecclesiæ Paulus apostolus convocavit, ibique illis magna charitate retexuit, rapto Gaio et Aristarcho, comitibus Pauli, de thea- D quali apud eos se temperantia vel humilitate tracta-

^{*} Εύρών: novum participium Latinis largitur, Græcos amulans: supra pariter a verbo poenitet panisos deduxit, μετανενοπότας. Interrogavit si: mure Vulgatæ versionis, quæ Græcum si, etiam cum pro an ponitur, reddit si. Similiter sumi videtur a Tibullo, lib. 111, el. 1 : Illa mihi referet, si nostri mutua cura est, an minor.

b Vulg. vers. 15 non habet exire celeriter, nee

ignoro.

e Vulg. : Una autem sabbati, cum convenissemus, etc.

d Insigniter di crepabat hic ista versio a Vulgata, sive, ut arbitror, insigniter aberrabat. De adolescente qui de cœnaculo cecidit, legimus in communi textu, sublatus est mortuus; nt Cassiodorius legit, periculum mortis incurrisse; et poulo infra pro us,

adduxerunt puerum viventem, habet, iis qui aderant reddidit sanum. Non deerunt tamen qui putent discrepantiam hanc non imputandam textui, sed interpreti; qui mortuum pro exanimi intel'exerit, ac velut mortuo; et en qua sequuntur, anima ipsius in ipso est, ad litteram acceperit, quamvis ut simulate ac velut jocose dicta accipienda sint, quomodo et illa Christi Jesu Matth. 1x, 24 : non est mortua puella, sed dormit.

e Verba libentissime extendit : contradebat, pra-moventes, compromittit, quod etiam habetur Div. Lect. cap. 24: simplicibus nimirum verbis adhibitis, perire videbatur rhythmus, et perpetua illa dictionis veluti modulatio. Inversa autem quandoque significatio minus curæ est : itaque prætermittens lic pro millens.

dans, ne venientes falsi prædicatores eorum corda subverterent, et ab institutis regulis periculoso nimis errore deviarent : referens etiam nulii se fuisse in sumtibus gravem; sed cum illis spiritalis patris impendisset affectum, suis manibus se et reliquos pavisse collegas; quando dare quam accipere constat esse beatius; se dicens vale facto discedere, nec corum aspectus ultra revidere. Ouæ cum dixisset, cum tota plebe genibus positis exoravit, et fletus omnium voce magna concrepuit : osculantesque collum ejus, profusa pietate delebant, propter quod illis dixerat, cos ulterius se non esse visuros.

52. - xxi, 1. Cum autem factum e.set ut navigaremus, abstracti ab eis, recto cursu venimus Coo. Inde post multas lacrymas, quasi violenter abstracii, ve- B nerunt Coo; progressique Rhodum atque Pataram, transenotes Phoenicem et Cyprum, Tyrum usque perducti sont. Ibi repertis discipulis quibusdam, mansit apud ecs diebus septem : qui præscientiæ virtute commoniti, dicebant Paulo, no Ilierosolysuam festinar t ascendere, dum e ventus ibidem gravissimus immineret. Unde oratione ficta et vile dicto, ad Tolomaidam venerunt, exindeque Cæsaream; ubi ingrediens domum Philippi prædicatoris, qui erat unus ex septem quos superiori tempore apostoli meusarum amministratione præfecerant; is habebat filias quatuor virgines Domini eloquia prophetantes; et dum ibidem morarentur, ab Hierosolymis venit prophetà nomine Agabus, qui assumens zonem Pauli, pedes suos intigans dixit, ite esse vi-, C rom, cujus erat cingulum, a Judæis protenus alligandum, et in manibus gentium contradendum. Tunc discipuli cum fidelibus rogabant ut imminentia Paulus pericula declinaret.

53. - xx1, 13. Tunc respondens Paulus, dixit [Vulg., respondit], et reliqua. Flentes autem Paulus ammonuit, ne de aspero ejus casu se viderentur affligere: quando ipse paratus esset pro Christi nomine non solum ligari, verum etiam libenter occidi. Cui discipuli dixerunt, quoniam enm retinere non poterant : fut voluntas Domini. Ili cum Hierosolymam venissont, a fratribus gratanter excepti sunt. Postero die Paulus abilt ad Jacobum, omnia iili referens qualia gentibus per ministerium ipsius virtus divina pra stiterit : unde omnino gavisi sunt. Cui congau- D Paulus Judæorum turbas intendens h ita locutus est. dentes gratias Domino retulerunt, sed commonebant illum, ut circa populum Judæorum deheret esse sollicitus; quoniam probabatur illis vehementer esse suspectus, eo quod de circumcisione abolenda contra legem Mosis doceret. Sed consilium dederunt, ut ex suis quattuor viros assumeret, cum quibus svnagogam rasis capitibus introivit; quod Judæi cognoscentes, nihil eum contra legem Mosis crederent esse dicturum. flis autem qui de gentibus crediderunt, scripsisse se dicust, de quibus rebus suf-

verit : verbum illis Domini supra cuncta commen- A ficienter abstineant, et in traditis sibi regulis perseverent.

> 54. - xx1. 26. Tunc Paulus, adsumptis viris, postera die purificatus, cum illis intravit in templum. Consilium vero, quod supra dictum fuera!, Paulus gratanter sumens, acceptis quattuor fratribus purificuis, rasisque capitibus, alia die synagogam prasumptus intravit. Ubi cum verba facerot, annuntiaes illis purificationem necessariam, donec pro salute ipsorum Domino penderetur oblati , post septem dies qui de Asia erant Judiei, cognoscentes Paulum comprehenderunt, seditioneque lacta con ra eum populos collegerant, dicentes banc esse virum qui contra legem Mose prætermittendam circumcisionem gentibus persuadet. Quem cum occidere decrevissent, cum militibus et centurionibus tribunus sabito cohortis advenit, qui ratione reddita ab scelesta voluntate suspendit. Tunc a populis ereptum Paulum, sed duabus catenis inligatum, tribunus perduci jussit ad castra; ubi Apostolus viuculis inligatus tri-Lunum petiit, ut ei populos liceret affari : qua vofuntate concessa, manu facto sileutio, turbis Hebraica lingua locutus est.

55. - xxii, 1. Viri fraires [Vulg., fraires et paires] audite quam ad vos nunc reddo rationem, el cælera. Paulus, cum ad simplicitatem cordis curreret, per ordinem populis narrat quemammodum a Domino six electus, cum esset persecutor Ecclesias: cui etian scelus suum de sanguine Stephani in racta meste non tacuit : sed audisse se d cit a Domine, cui non potest obviare, ad prædicationem gentium se esse mittendum. Quem Judæi eatenus audientes, voce magna tribuno clamare corperunt, tollen lum esse de vivis, qui sibi talia persuasit.

56. - xxII, 23. Vociferantibus autem eis, et greicientibus vestimenta sua, et cætera. Seditiouen ficientibus Judæis, et pulverem in cælum proicientibus, Paulum tribunus duci jussit in castra; quen dum flagellis cæderent, ut causam concitatæ seditionis agnoscerent, Paulus centurioni dixit astanti: Videte si indomnatum vobis liceat flagellare Rousnum . Quo dicto perterritus, solvit eum, et imminentia tormenta suspendit. Alio autem die Paulan atque concilium Judzeorum ante se przecepit adsistere, volens agnoscere qua causa sit traditus. Tont

57. -- xxiii , 1. Intuens autem [Vulg. , Intendens autem in | concilium Paulus sit, et reliqua. Cum Palus prima fronte dixisset : Viri fratres, ego onui conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in bodiernum diem, os ejus Ananias princeps sacerdotum. quasi blasphemum, percutere præcepit adstantibes. Cui Paulus libera voce respondit : Deus te. pario denlbate, percutiet, qui sedens loco judicis, percuti » præcipis contra legem . Quem dum arguerent, en principi sacerdotum maledicere voluisset, respondi

^{*} Vulg. vers. 25 : Si hominem Romanum et indemnatum, etc.

b floc est, intuens : sic alibi, quidquid sol non intendit, scilicet non aspicit. Episcopus apud S. Au-

gustinum dicitur superin's idens, id est inspector. Vulg.: Et tu sedens judicas me secundum legen, et contra legem jubes me percuti?

nescisse se tali cum honore subvectum. Sciens au- A Certe cum sint præsentes, dicant, si quid aliud, tem Paulus Pharisæos et Sadduceos ibidem convenisse, qui diversa per uasione discreti sunt, voce magna proclamavit se esse Pharisæum, et propter spem et resurrectionem mortuorum, quam et ipsi credebant, se gravissimum judicium sustinere. Quo dicto mox inter eos altercatione commota, conventus ille solutus est.

58. - xxIII. 10. Et cum magna dissensio facta esset, timens tribunus ne discerperetur Paulus. Cum facta fuisset inter Pharisæos et Sadduceos magna dissensio, timens tribunus ne Paulus discerperetur a Sadduceis, jussit eum ad castra revocari: cui per noctem Dominus dixit: Constans esto, Paule, quoniam sicut hic mihi testificatus es, ita te oportet nomen die quadraginta Judæi, conjuratione facta, Paulum occidere decreverunt; quod audiens filius sororis, Paulo in castra posito nuntiavit. Rogat ille custodes, ut adolescentem perducerent ad tribunum; qui dum ei per ordinem cuncta dixisset, præcepit adolescenti, ut di tum sibi nullus agnosceret.

59. - xx111, 23. Et vocatis duobus centurionibus, dixit. Tribunus autem vocatis duobus centurionibus præcepit ut cum militibus armatis ad Felicem judicem Paulum Casaream usque perducerent, ne forsitan crederetur quod eum, accepta pecunia, a Judæis fecisset occidi. Cui transmisit epistolam, ubi actum sub veritate narravit. Milites quæ fuerant delegata fecerunt. Tunc supra dictus præses, prælecta epiusque dum ejus accusatores venire potuissent.

60. - xxiv, 1. Post quinque autem dies descendit princeps sacerdotum, et reliqua. Post quinque dies venerunt Judæi ad Felicem judicem cum oratore Tertullo contra Paulum...... di. Tunc partibus in medio constitutis, Tertullus orator de eloquentia humana præsumens, Paulum invidiose cœpit impetere: per totum orbem quietos Judæos novis prædicationibus eum velle confundere : quo adprehenso, tantum facinus secundum legem suam voluerunt protinus vindicari : quem eripiens Lysias tribunus, ad ipsius cognoscitur misisse judicium. Reliqui Judiei horrisona voce testificati sunt ita se habere quæ di ta sunt.

61. - xxiv, 10. Respondit autem Paulus, annuente D sili præside, dicens. Postquam Tertullus orator quæ volebat asseruit, præmissis quæ poterant ad benevolentiam judicis pertinere, Paulus ita respondit ; Cum more gentis suæ Hierusalem Dominum adorare vemisset, et eleemosynam genti sum facturus, neque turbam, neque tumultum fecit; sed cum teneretur a centurionibus clamasse se dicit ad populum : De resurrectione mortuorum, quam et vos creditis, hodie judicandus assisto. Nec aliquid tale eos probate posse confirmat, qualia de se impis voluntate finxerunt.

quod ad confusionem pertinet civitatis, factum esso meminerunt. Quos Felix judex usque ad præsentiam tribuni Lysiæ distulit audiendos; jubens centurioni Paulum custodiæ mancipatum habere requiem, nec prohibere quemquam illi ministrare, quæ ad solacia ejus poterant pertinere.

62. - xxiv, 21. Post aliquot autem dies Drusilla uxor Felicis [Vulg., Veniens Felix cum Drus lla uxore sua], quæ erat Judæa. Post al quot dies rogatus Felix a Drusilla conjuge sua coram ea Paulum fecit adduci : qui dum multa de fide Domini, et de justitia, et castitate, et de judicio futuro dissereret, prædicationis ipsius veritate commous, dixit Paulo: Nunc vade, et opportuno tempore faciam te esse præmeum et in Romana urbe prædicare . Sequenti vero B sentem [Vulg., accersam]. Quem ad se frequenter vocabat, credens quod more sæcularium negotiorum pecuniam ab ipso sumere potu sset. Inter have expleto biennio Felix successorem accepit Porcium Festum; Paulum vero propter gratiam Judworum reliquit in vinculis. Tunc Festus veniens Casaream, præsentatis sibi, et Paulo, et Judæis, qui eum persequi vi lebantur, sedit tribunal. Paulus autem neminem se læsisse testatus est, ammirans quare tantæ persecutionis pateretur invidiam; et ideo ad Cæsarem se mittendum esse proclamabat. Cui Festus sub brevitate respondit : Quoniam appellasti Casarem, ibis ad Cæsarem (Vers. 12).

65. - xxv, 13. Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex et Beronices descenderunt Casastula, Paulum fecit in Herodis prætorio custodiri, C ream. Transactis autem aliquot diebus, Agrippa rex et Beronices ad salutandum Festum Cæsaream venerunt; et cum apud ipsum aliquanto tempore morarentur, de Paulo quodam Judieo Festus Agrippæ regi per ordinem quæ fuerant gesta narravit; et cum Judæorum improbitate premeretur, ad Cæsarem eum appellasse clamavit. Tunc cum eum videro vellet Agrippa, alio die promisit illum Festus modis omnibus audiendum.

> 61. - xxv, 25. Altera autem die, cum venisset Agrippa et Beronice cum multa ambitione. Altero die dum Agrippa et Beronice una cum Festo, et turbis plurimis auditorium civitatis intrassent, jubente Festo, Paulus est traductus in medium, ut ea quæ secretius regi tettulerat, per singula ipsius testimonio comprobaret : quem post appellationem ideo perhibet ante Agrippam perductum, ut veritate rei coguita, cum explanatione causæ ad Cæsarem mitteretur.

> 65. - xxvi, 1. Agrippa vero ad Paulum ait. Tunc Agrippa Paulo pro se loquendi fiduciam dedit. Qui primum judicem laudans, ab initio quæ sibi acciderant integra veritate complexus est : referens quemadmodum Christianum populum fuerit persecutus; deinde cum iret Damascum, qualia lumine Domini circumventus audierit; statimque, ut necesse fuit,

^{*} Vu'g. vers. 11 : Constans esto : sicut enim testificatus es de me in Jerusalem, sie te oportet et Roma. lestificari,

sermonibus obœdisse dominicis : unde se prædica-se A viente, nautici fugere decrevissent, l'aulus ait omnes perhibet populis et gentibus, ut conversi dignaque ponitentia opera facientes, a terna vita pramia reperirent; qua de causa commeti Juda i eum occidere decreverunt; quorum manibus auxilio Divinitatis ereptus, usque ad illud tempus ca se prædicasse testatus est quæ in Prophetis ac reliquis Scripturis divinis leguntur esse conscripta.

6. - xxvi, 19. Unde, rex Agrippa, non fui incredulus cœlesti visio i. Loquente Paulo illa quæ dicta sont, Festus dixit incredulus : Insanis, Paule, montemque tuam lectio multa confundit [Vulg., multæ te litteræ ad insaniam convertunt]. Cui Paulus, servata gravitate, respondit non se ins nire, sed veritatis et sobri tatis verba dixisse; nam scire talia et regem decet Agrippam, quonium quie palam gesta sunt ad B pervenirent. ejus notitiam pervenire potuerunt : Agrippam quoque confirmat credere prophetis. Cui Agrippa jucunda mente respondit, quod cum sub celeritate vellet f e re Christianum. Cui Paulus studio charitatis optavit ut et ipse et cæteri audientes tides fierent qualis ipse erat, exceptis vinculis suis. Qui, dimisso conventu, inter se locuti sunt, Paulum nihil tale fecisse unde mercretur occidi.

67. - xxv., 52. Agrippa autem Festo dixit. Tunc Festo Agrippa dixit : Poterat homo iste dimitti, si non appellasset ud Cæsarem. Tone traditus est Paulus centurioni Julio cum custodibus, ut navigaret Italiam: qui ascendentes navem secundo die Sidonem venerunt, ubi Paulum centurio clementer tractans, ad amicos suos ire permisit. Inde Cyprum, inde Ly- C stram, inde translati in Alexandrinam navem transnavigantes Cretam, in Salmonem, exindeque in Boniportum post tempus aliquod pervenerunt (Vers. 8). Ubi jam tempore navigationis expleto, Paulus dixit ad socios melius constare si ibidem hiemare potuissent, ne illis accidisset forte naufragium : cui centurio improvida mente dissentiens, ad portum festinavit Fænices, qui erat loci positione securior.

68. - xxvII, 15. Aspirante autem austro æstimantes propositum se tenere. Egressi de portu Finicenæ, æstimantes locum se tenere posse pro portu, subito illis, qui vocatur euroaquilo, contrarius ac fortissimus ventus occurrit. Tum collectis velis navis per undas cœpit efferri, ita u insulam Gaudem exeuntes, scalam perderent, et familius accingentes navem, eam liberare conarentur; sed crescentibus ventis ita periclitabantur, ut nec solem, neque sidera per multos dies conspicere valuissent. Tunc Paulus, quam in somnis audierat, Domini promissione narrata, cæteros animavit; dicens, præter navem donasse sibi Deum cunctos homines qui cum ipso pergebant. Quarto decimo vero die, cum tempestate adhuc sæ-

Auctori forte probabatur, quod e Varrone apud Cornuium retulit, Orthogr. cap. 1: R litteram, si primo loco ponatur, non aspirari: lector enim ipre intelligere debet Rodum, tametsi h non habca!, Rhodum esse, retorem esse rhetorem.

b In ms. erat Tribunus. Numeratur Tribus Tabernis in Itinerario Appia via, inter Aciciam et Appii fosalvos fieri non posse, ni i nantas in navi stare contingeret. Tunc milites, abscissis funibus, scapham potius judicaverunt esse temnendam.

69. - xxvii, 33. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus, et cætera. Post tempestatis igitur quartum decimum diem, rogavit Paulus ut cibum sumerent, quando de ducentis septuaginta sex viris nec capillus capitis corum imminutus esse probaretur : nam ut alios exemplo suo potius invitaret, panem frangens ipse cibatus est. Facto igitur die sinum quemdam conspicientes, ad littora vicina tendebant; sed navi cautibus undisque resoluta, consilium fuit ut omnes enatarent : unde sic factum est, ut, nave perdita, cuncti illæsi ad optatam terram protinus

70. - xxviii, 1. Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis, et catera. Omnibus jam in littore constitutis, cum maximum frigus insisteret. inedia multa fatigati, accolæ locorum barbari humanitatis alimenta priestabant. Paulus autem dum congregasset multitudinem sarmentorum, et super ignem misisset, vipera quar ibi casu faciente reperta est, manum ejus mordicus adprehendit. Quæ cum in ejus carne penderet, incolæ loci grimum illum homicidam esse crediderunt, qui post maris periculum, incurrisse putatum est ultionis eventum. At ubi sanus esse conspectus est, Deum credebant, cui nibil renena nocuerunt. Tunc etiam a quodam Publio benigne suscepti, patrem ipsius febribus ventrisque fluxu laborantem, Paulus oratione data sanavit. Quapropter concursu facto multorum qui in eadem insula commanebant, obsessi diverso languore curati sunt.

71. - xxvin, 11. Post menses autem tres navigavimus in navi Alexandrina, et catera. Post tres vero menses ascendentes in Alexandrinam navem, in civitatem S.colorum Syracusas venerunt: inde Regio *, inde Putcolos (sic), inde jam pedibus, Trib. b Tabernis : ubi a fratribus Paulus libenter exceptus, et Romam perductus intravit. Ubi post tertium diem convocatis in synagoga senioribus,.... milite... e per ordinem a centurionibus, quali causa deductus est, ostendens illis gloriosam catenam, qua Israeliticæ ciusa salutis fuerat ill gatus.

72. - xxviii, 21. At illi dixerunt ad eum : 1108 neque litteras accepimus a te, Judæa, et cætera. Judæi vero Paulo responderunt, neque per litteras, neque per nuntium se cognoscere potuisse, quæ nuper visus est intimare; sed postulabant ab ipso magis ut quæ alibi prædicavit agnoscerent. Constituto vero die cum venissent ad hospitium Pauli, loquebatur de regno Domini Christi, quem per Mosen atque prophetas constabat esse promissum. Sed quidam con-

rum. In concilio Romano sub Hilaro inter episcopos : Luciser Trium Tabernarum. In Itinerario Burdegalensi bis id nomen occurrit, non longe a Placentia, et prope Interamnam.

Mutilus ac corruptus locus : inspice suc: um textum.

Paulus increpans Isaiæ dixit exemplum: protestans gentes magis suscepturas salutem, quam illi suscipere n lucrunt. Quo dicto, factum est ut inter se Judai haberent non minimam quæstionem. Paulus

sentientes, quidam non credentes suerunt : quibus A autem in suo conducto biennio manens, de regno Domini Jesu Christi ad se venientes jugiter instruebat; qui licet esset catenis ferreis illigatus, credentium tamen cottidie solvebat vincula peccatorum.

APOCALYPSIS SANCTI JOANNIS.

1. - 1, 1. Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam sacere servis suis, et cætera. Quidam prologus præmittitur, ut præsentis libri dignitas breviter indicetur : dicit enim Joannes apostolus, a Domino Christo visionem sibi de fine sæculi fuisse . monstratam; et per quem, et cur sit ostensa memoratur : ut tanta veritate patefacta, et confidentiam B devotus acciperet, et metum infidelium conscientia reperiret. Laudatur eliam qui hac legere vel custodire maluerit; ut talibus promissionibus invitatus devotorum animus ardentius excitetur.

2. - 1, 4. Joannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia. Gratia vobis, et pax, vel reliqua. Scribere se dicit Joannes apostolus septem Ecclesiis quæ sunt in Asia constitutæ: quas salutat, pacemque illis optat, et gratiam venire a Domino Christo, et a septem angelis qui ante thronum Domini leguntur assistere: sicut in libro Tobiæ Raphael angelus dixit : Unus sum ex septem angelis qui consistimus ante thronum claritatis Dei (Tob. x11). Sed quis est iste Dominus, qui est, qui fuit, et qui veniet, evidenti relatione patefacit: protestans ipsum esse Dominum Christum, C qui nos redemit sanguine pretioso. Dicit etiam qualis veniet in secundo adventu suo, qualemque illum homines declarata potestate visuri sunt: nam ipsum esse primum et novissimum, et omnipotentem, ipsius quoque divinitatis voce confirmat.

3. - 1, 9. Ego Joannes fra er vester, et particeps in tribulatione, et cætera. Cum esset in insula Pathmos, a Domitiano principe propter verbum Domini in exilium feliciter destinatus, dominico die voce magna commonitus, audisse se dicit apostolus ut ea que videbat scriberet; et ad septem Ecclesias destinaret quarum nomina leguntur scripta. Subitoque conversus ad vocem Do ini, vidit septem candelabra lucentia, et in medio Dominum Christum, cuj is habitum per mysticas controfationes a exponit. Erat D enim podere vestitus, quod ad sacerdotium non est dub um pertinere; præcinctus fuit supra mammas zona aurea, propter hoc quod ejus actuum relucebat integritas; caput vero et capilli ejus, quod erant albi, demonstrant antiquissimum dierum; oculi autem, velut flamma ignis, eo quod emnia visu penetret, et a calore ejus nemo se possit abscondere. Pedes cius erant similes aurochalco, quia in prædica-

tionibus suis fortissimus et splendidissimus invenitur; vox ejus ut sonus aquarum mul arum, quia de ipso sapientiæ fluenta procedunt : de septem vero stellis ipse dicit inferius. Ex ore ejus egrediebatur gladius bis acutus, Novi et Veteris Testamenti sacramenta designans; facies ipsius splendebat ut sol, quoniam quidquid non intendit umbrescit. Qua visione perterritus, ante pedes ipsius protinus se corruisse testatur : cui Dominus dixit : Surge, ne timeas : se primum et novissimum esse confirmans; habere se perhibens claves mortis et inferi. Memento autem has et alias hojuscemodi visiones, quas Dominus servis suis declarare dignatus est, ad tempus esse pro rerum qualitate formatas, manente in excellentia sua natura deitatis. Cæterum natura ipsa, ut est, divinitatis nulli hominum viventi adhuc probatur ostensa b, quam post resurrectionem, sicuti est, se mundis cordibus patefacere compromittit.

4. - 1, 19. Scribe ergo quæ v'disti, et quæ sunt, et quæ fieri post hæc oportet. Nunc in septem candelabris et septem stellis sacramenta quæ viderat Joannes, Dominus il i Christus exponit, dicens eas septem Ecclesiarum esse fulgores e, sed cum sit earum rerum innumera multitudo, septem ponuntur ad perfectionem scilicet indicandam : unde angelo Ephesiorum, hoc est episcopo, commonet scribendum, qui revera scriptis poterat admoneri. Scire so quidem dicens labores et patientiam ejus, quia falsos nolit predicatores ammittere, sed charitatem cum praetermisisse contendit, ad quam illum redire habita satisfactione recommonet; ne candelabrum insius, quod pro bonis operibus probatur ostensum, quasi extinctum possit auferri : laudans, quia facta N colaitarum d, id est turpissimas fornicationes, simili ut Dominus execratione condemnet. Victoribus autem detestabilium vitiorum præmium promittitur, ut de ligno vitæ sumant cibum, quod est in D mini paradiso constitutum; unde omnis spiritaliter reficitur, qui in regno Domini perpetua beatitudine collocatur.

5. - 11, 8. Et angelo Ecclesiæ Smyrnæ scribe: hæc dicit primus, et novissimus, vel reliqua. Commonet ut angelo Smyrnæ, id est episcopo, debeat indicare; nam angelum episcopum dici e, in Actibus aposto-

a Lege contropationes, a tropo, seu modo, velligura:

infra, ut factæ allegoriæ contropatio servaretur.

b Vide quæ ad pag. 101 animadvertimus [Huj. ed. cal. 1359, n. b].

[·] lloc verbo angelos significat : eo usos fuerat in formulis seusu dignitatis : uni tantum cedens sulgori :

de patriciatu loquens uni tantum consulatus culmini concedente.

d De Nicelaitis vide Epiphanium, Irenxum, Ililarium, Hieronymum, Clementem Alex., Eusebium, Theodoretum.

Interpretatio satis obvia, ratio satis peregrina.

sante januas apostolorum, dictum est, non Petrus, sed angelus ejus est (ix, 15); dicens scire Dominum Christum, qui semel est mortuus, semperque vivit, qualia quantaque pertulerunt ab infide.ibus Judæis: unde si et ipse us que ad finem perdurare maluerit, coronam vitæ perennis prob. tus accipiet : nam qui mala saculi vicerit, secundæ mortis interitum non habebit. Dicit etiam episcopo Pergamorum similiter indicandum : Scio te quidem inter aliquas pravitates patientiæ regulam custodisse; ut etiam Antipate martyriam sustinente, nullo potueris terrore deviare : sed tamen in medio tui esse cognovi, qui junguntur diabolicæ pravitati, et ideo celerius ad med cinum recurre pænitentiæ, ne veniens in judicio obstinatorum, mala æterno debeam punire supplicio (Vers. 13). Vincentibus autem B tus; horiatur etiam in patientia sua, ut cito veniat, mundum, mannam promittit et calculum candidum, qui tamen cunctis margaritis pretiosior invenitur.

6. - 11, 18. Et angelo Ecclesiæ quæ est in Tyathir [Vulg., Thyatiræ Ecclesia], scribe : Hac dicit Dei Filius, et cætera. Scribendum dieit angelo, sicut jam dictum est, episcopo Ecclesiæ Thyathir, bæc dicere Dominum, qui habet oculos ut flammam ignis, et pedes similes aurichalco, ut nec ad videndum aliquid illi sit obscurum, nec ad prædicandum patiatur desectum. Seire quidem se perhibet bona quæ secit, ejusque excellentissimam charitatem; sed inter illa malis se ejus nonnulla offensione morderi : nam congregatio ipsius, quæ ex magna parte fornicata cum pravis est, et nomen vult habere prophetiæ, quæ Jezabel debet potius nuncupari, nisi conversa C fuerit, protinus cam in lectum languoris esse mitfendam, et in fornicationibus ejus graviter vindicandum; ut tune omnes cognoscant Eccle-iæ quoniam uniquique Dominus pro factorum suorum qualitate restituit. Reliquos autem commonet in eadem Ecclesia constitutos, ut in acceptis fidei regu'is perseverent: vincentibus promittens quod gentes in virga ferrea regant, sicut et ipse a Patre sibi dixit fuisse concessum; daturum se quoque talibus pollicetur gloriosam resurrectionem, quam stellæ commemoratione significat.

7. - m. 1. Et angelo Ecclesiæ quæ est Sardis [Vulg., Ecclesiæ Sardis], scribe : Hæc dicit qui habet septem spiritus Dei, et cattera. Dominus Christus, in quo est septiformis Spiritus sanctus, et septem D stellæ in mann ejus, id est univers dis potestas, episcopo Sardis præcepit dici : Specie quidem v.vis, operibus vero mortuus es; et ideo pænitentia tibi interveniente succurre, ut quæ in le exstincta sunt, satisfactionis medicina reviviscant; ne tanquam furem tremendi judicii patiaris adventum, et incipias in mempris tuis sustinere qua gracia sunt. Sed quoniam populus Ecclesiæ diversa morum qualitate convivit, dien, Surdis partem esse beatorum, quæ Domini

· Ju ea sententia ostendit fuisse se quæ viguit inter flebræos, mundi æt tem sex annorum millibus gircumscripium iri. Sibi autem constat : Var. lib. 1, cp. 10 : Sex enim millia denariorum solidum esse poluerunt, scilicet ut radiantis metalli formața rotun-

lorum locus ille testatur, ubi veniente Petro, et pul- A voluntatibus obsecundat, et in candidis vestibus, id est in mundissima conscientia, cum Domino jugiter ambulabunt : hinc de libro vitæ non delebuntur, et nomina eorum ante Patrem et angelos ipsius laudabili confessione memorantur.

> 8. - 111, 7. Angelo qui est Philadelphiæ [Valg., Et angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe]: Hæc dicit sanctus et verus, et reliqua. Dominus, qui aperiendi atque claudendi singulari potestate præcinctus est, scribendum Philadelphiæ dicit episcopo: Quoniam mihi sancta humilitate devotus es, humilio tibi Synagogam, id est congregationem Satanæ, ut ad Ecclesiam adorandam veniat, quæ te pridem superbia faciente temnebat. Tuendam quoque in temptationibus compromittit, quando mundus diversa fuerit clade fatigane coronam ejus alter accipiat; designans quam magna sit su's fidelibus Dominus largiturus. Episcopo quoque Laodici e præcepit indicari, aut frigidum illum, aut calidum esse debere, ne ex ore Domini vomatur, ut tepidus : nam cum confidentiam in suis viribus ponat, cunctis debilibus probatur esse miserior. Stare enim se dicit ante ostium, et crebra verberatione pulsare, ut cum illi januas unusquisque sui cordis aperuerit, ad camam Domini paratus occurrat; et vincens in throno majestavis ejus sedeat, sicut ipse victor in patris sui solio consedisse diguoscitur.

9. - 1v, 1. Post hæc vidi ostium apertum in cale; et ecce vox, et reliqua. Vocates Joannes animi contemp'atione conscendit ad cælos, et sedentem Dominum respexit in thronum, cui gemmarum colores tropica locutione consociat. Ibi viginti quattuor seniores, quod ad numerum plenitudinis pertinet indicandum, in throni circuitum albis vestibus consedebant; de sede autem Domini egredic bantur coruscationes, voces et to itrua; ante quem erant septra spiritus, id es: angeli Dei ; in conspectu vero throm. quasi vitreum mare videbatur, per quod sæculi hajus qualitas indicatur : mare, quia fluctibus agitur; vitreum, quia fragile comprobatur. Ante thronum, et in circuitu throni, quattuor erant animalia constituta, quæ quattuor evangelistis quadam similitudine comparantur, senas · habentes [sic] alas, propter ætatem mundi, qui tali numero compleri posse dignoscitur : plena oculis intus, significat præd cationis eorum profunda esse mysteria, quæ laudes Domiso jugi exultatione dicebant. Viginti quatuor vero seniores, audita laude Domini, in facie cadebant aderantes eum qui vivit in sæcula sæculorum, et ipsi quoque præconia similiter offerentes.

10. - v, 1. Et vidi librum in dextera Dei sedentis super thronum, scriptum intus, et retro b, et cæters. Inter hose vidit librum in dextera Patris sedentis in throno, intus forisque conscriptum, quoniam in lege

dilas ætatem mundi, quasi sol aureus, conrenienteriscluderet. Vide Lactantium, lib. vii, cap. 18 et 25. b Vulg. : Et vidi in dextera sedentis super thro an scriptum i tus, et foris : Grac. text., oniovis.

quædam adbuc occulta, quædam noscuntur esse A prædicta sunt. Tunc laudes angelorum turba et sanmanifesta. Iste septem sigillis; id est septiformi Spiritu conspiciebatur esse signatus; quia mysteria Domini usque ad tempus præfinitum habentur semper incognita. Tunc angelo prædicante, nec tamen inveniente dignum, qui eum possit accipere atque regere, Joannes fletu magno turbatus est; sed unus ex senioribus indicavit ei Christum d'gnum esse aperire librum, ejusque sigilla resolvere; et levatis oculis Agnum vidit quasi occisum, habentem plenissimam potestatem, et integerrimam prædicationem. Iste librum accepit aperiendum, ut fuerat prædicatum: eni quatuor animalia et viginti quatuer seniores cum citharis suis et pateris diversis odoribus plenis, id est honorum actuum qualitate, novum canticum personabant : dicentes dignum esse tali honore sacrari, B cum sanguine permixtus in terra jactatus est, ita ut qui orcisus est pro salute cunctorum; qui et sacerdotium generaliter contulit, et cælorum regna sidelibus repromisit. Citharæ autem significant integritatem fidei operumque concordiam; pateræ vero plenæ odoribus, sicut dictum est, orationes supplicationesque justorum.

11. - v, 11. Et vidi, et audivi velut vocem multorum angelorum in circuitu throni, et reliqua. Audiit etiam vices angelorum millia millium, dicentium præconia Domini Christi : dignum esse qui gloriam, potestatem, divitias susciperet et honorem, scilicet a Patre, quia passus est : cui omnis creatura devotum præstet obsequium. Ilis animalia quattuor respondebant, Fiat: quibus consessum præbentes viginti quatuor seniores, in faciem cadentes, ad rabant. Time C suscepti I bri primum sigillum Agno aperiente, visus est e ;uus albus, qui indicat mundissimam vitam e; et supra eum sedens sagittam tenebat, ut verbo suo penetrabili omnes adversitates evinceret. Cum aperuisset signum secundum, rufus equus o tensus est, qui essis sanguinis Domini portabat imaginem; et supra eum sedenti datus est gladius magnus, ut subjectorum pacem de terra sub terrore magno susciperet, et adversantes se mutua contentione perimeret. Tertio sigillo reserato, equus niger egressus est, ut putamus, supra impios potestatem dominationis ostendens, quando sedens, in manu sua habebat stateram, quia tales sunt sine dubio judicandi; cui quatuor animalia dicebant, triticum, et hordeum ad charitatem denarii pervenire; oleum vero et vinum D non esse lædendum. Reserato quarto sigillo, vidit sub ara Dei animas martyrum vindictam ciro petentium, qu'bus patientiæ data solatia sunt, jus i ut spectarent donec conservorum numerus impleretur.

12. - vi, 12. Et vidi, cum ap ruisset sextum signum [Vulg., sigillum sextum], et ecce terræmotus magnus factus est, et cotera. Aperio autem sexto signaculo, per allegor'am terram contremuisse dicit. Sol niger effectus e-t, luna sanguineo oculo refuscata est, et cietera quie in frie mundi fieri posse ctorum congregatio (id est 144 [suppl. millia], in quo numero omnium beatorum summa b concluditur) tenentium palmas, et indutorum candidis vestibus. personavit : qui stolas su s in sanguine Domini lavavernat, et de conspectu ejus perenni felicitate gaudebunt; nec ulterius habebunt indigentiam, qui de Christi Domini majestate completi sunt.

13. - viii, 1. Et cum aperuisset signum septimum, factum est silentium in colo ad semi hora [Vul., sigillum, etc., quasi media hora]. Sigillo antem septimo remoto, venit angelus ante tribunal Dei turibulum aureum ferens, in quo supplicationes sanctorum in modum incensi majestatis conspectibus offerat. Tune primus angelus tuba cecinit, et grando, et ignis tertiam partem telluris exurerent. Secundo angelo tuba canente, mons ardens in mare projectus est; quod factum sanguineum tertiam partem perdid t animalium et navium quæ continere videbatur. Cum vero tertius angelus tuba cecinisset, magna stella, q æ dicitur Absentium [Vulg., Absinthium], de cælo corcuit super tertiam partem fluminum, et fontium ; quæ graviter aquas amaras fecit, unde potantes extincti sunt. Quarto angelo tuba canente, factum est ut terria pars solis, lunæ, atque s'ellarum tenebresceret, et eamdem partem cum nocte dies amitteret. Tunc quasi aquila visa est, quæ dicebat: Væ ve ve habitantibus in terra : qui erunt talia tantaque visuri.

14. - 1x. 1. Et quintus angelus tuba cecinit, et vidi stellam de cœlo cecidisse, et reliqua. Quinto angelo canente tuba, stella cecidit in profundum putei, et firmus inde progressus est, qui sers, solemque tenebravit : unde exeuntes lucustæ tanquam seorpiones, ne me fenum, neque arborem lædebant, nisi eos tantum qui signum crucis in suis frontibus non habebant; ut quinque mensibus cruciati, tanquam ab scorpionibus percussi, in suo graviter do-Lue congemerent. Describitur etiam in mysticam nocendi potentiam positio lucustarum, quod Tychonius minutius et abundanter exposuit : quibus angelum terribilem dieit præesse, cojus nomen Exterminator est. Sexto ancelo idem canente tuba, soluti sunt angeli, qui erant in Euphrate fluvio quattuor alligati: isti equis armisque terribiles, tertiam partem haminum extinxisse relati sunt, qui factorum sucrum pœnitentiam non egerunt.

15. - x, 1. Et vidi alium angelum fortem, descendentem de cælo, nube amictum, et cætera. Aliuns angelum se refert vidisse fortissinum, amicum nube, cujus facies crat ut sol; pedes antem ipsins ut igneæ columna; positoque dextro pede in mari, et sinistro in terra, voce magna clamavit: et responderum..... esse commenitum. Juravit autem angelus, quoniam mundus nequaquam ulterius protelabitur,

torum prinfinito numero dicituri ad beatos omnes aptandum esse.

[·] Pluribus diversisque harum figurarum interpretationibus hæc anoque crit adjungenda.

b Explicat inferius num. 20, quod de hoe signa-

nietur: sicut ounnimodis Dei famulos constat esse prophetatos. Librum quoque commonitus accepit ab angelo, quem deglutiens, in ore ejus erat dulcis, in ventre vero ipsius amarus effectus est : quia lex Domini cum mandit r suavis, cum oblivione devoratur, amara fit. Arundinem quoque similem virgæ suscepit, per quam visus est metiri loca quæ Christianus populus obtinebat; alia vero relinquere quæ infideles poterunt obtinere. Hi sunt qui in finem sæculi per tres et semis annos . Antichristo regnante, in martyrum sanguinem bacchabuntur. Fit quoque Enoch et Eliæ commemoratio, quod palam jacebant, et insepulti triduo, donec vocati subito ascendere videantur in calum. Quos respicientes inimici teradmiratione præstabunt.

16. - x1, 15. Et septimus angelus tuba cecinit, et factæ sunt voces magnæ in cælo, et reliqua. Angelo septimo tuba canente, refert voces lætantium facias in cœlo, quoniam tandem aliquando regnom Dei, quod spectabatur, advenerit, et illa quæ sunt promissa, completa sint. De matre vero atque Domino Jesu Christo, et de diaboli adversitate pauca perstringit, suturis præterita jungens: dicens. Deum ascendisse ad cælos, matrem vero ipsius aliquanto tempore in secretioribus locis esse servandam b, ut eam illic pascat annis tribus, et semis; quod in magnum sacramentum, sicut Tychonius refert, constat edictum.

17. - x11, 7. Et factum est bellum in cœlo, Michael C ct angeli ejus, ut pugnarent cum dracone c. Bellum refert Michaelis angeli cum dracone, qui præcipitatus in terram corruit, ita ut locum beatitudinis ulterius non haberet; quod tamen in initio mundi contigisse non dubium est. Secuta est bonorum facta graduatio, quando diabolus cecidit, qui bonis jam fidelibus semper invidit; sed terræ marique graviter conduletur, quando malitiam tam magni ponderis acceperunt. Fit iterum commemoratio matris et Domini Christi; quod diabolus credens se matrem lædere, ex ore suo vastissimum flumen emisit, qui eam putabatur absorbere; sed illa in tutissimum locum recepta venena diabolicæ fraudis evasit. Illos tamen inveterator malorum persequi non desinit, qui dominicis jussionibus obcedientes esse noscuntur.

18. - xIII, 1. Et vidi de mari bestiam ascendentem, habentem cornua decem et capita septem. In Antichristi typo de mari consurgere bestia magna describitur, quæ diversis membris ferarum terribili imaginatione formatur. Ilæc tribus semis annis [forte tribus et semis. Vulg., menses 42] cum sanctis bellum aditura narratur, quorum sanguine cædibusque depascitur;

sed cum coeperit septimus angelus tuba canere, fi- A quæ in Deum nimias est locutura blasphemias : ad postremum adorabunt eam perfidi, qui munera Domini non habebunt. Hoc tamen generaliter definitur, quoniam qui alterum capere voluerit, ipse captivus erit, et vicissitudines malorum digna compensatione recipiet : eatenus enim sancti mala patiuntur, sed mox ad spem suam, Domino præstante, perveniunt,

19. - xin, 11. Et vidi aliam bestiam ascendentem [Vulg., ascendentem de terra], et hubebat cornua duo, et reliqua. Alia bestia consurgere de terra describitur in typo diaboli, id est Antichristi, revera bellua. quæ multos est improvidos vastatura. Tunc multa Antichristus miraculorum signa facturus est, ut magna devotione adorari fociat idolum, sacrilega falsitate compertum. Ponitur etiam humano generi tam rore magno turbabuntur, et gloriam Deo sub magna B sæva condicio, ut nullus vendat alteri nec emat sb alio, nisi qui bestiæ nomine, id est devotione ipsius, fuerit adnotatus. Deinde proprius numerus bestiz sub quodam modo calculationis exponitur.

> 20. - AIV, 1. Et vidi, et ecce Agnum stantem in monte Sion | Vulg. : Et ecce Agnus stabat supra montem Sion], et cum eo CXLIV d, et criera. In monte Sion vidisse se dicit stantem Dominum Christum, et cum eo CXLIV beatorum, qui nomina tam ipsius quam Patris ejus in frontibus sois scripta portabant. Ili nullo mendacio, nulla fidei fornicatione polluti sunt : quod tamen ad omnes beatos constat aptandum : isti personabant Domino canticum novum, quando ab alio non poterat dici; deinde mirabili prosecutione laudantur. Alterum se dicit angelum vidisse, qui diversis populis evangelizabat, et gentibus Deum debere metui, dignaque illi guoniam ejus judicii adventus. Secundus angelus subsequens dixit Babylonem et infideles pariter corruisse : quæ vino fornicationis impleta cum suis perditis erroris crapu'am sustinebat. Tertius quoque angelus dixit : Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus [Vulg. vers. 9, ejus et acceperit], in iram Domini lapsus incurrit : fit autem pænæ ipsorum terribilis et contremiscenda descriptio.

21. - xiv, 13. Et audivi vocem de cœlo dicentem mihi : Scribe : Felices [Valg., Beuti] mortui qui in Domino moriuntur, et reliqua. Jussum est de cælo nt quæ dicebantur scriberet, protestans felices esse mortuos quorum labores cum vita finita sunt. Vidit D etiam albam nubem, supra quam Filius hominis consedebat : cujus diversa essigies pro rerum qualitate formatur; ille enim sic veniet, sicut ab apostolis est revisus in cœlum. Ilabuit ergo tunc in capite auream coronam, majestatis suæ splendidissimam dignitatem; in manu acutissimam falcem, cujus imperio in fine sæculi generatio nefanda metenda est. Nam dicente angelo: Tempus est secandi messem, quæ jen

involucra, quæ in magnum sacramentum sive mysterium die ta esse, jure merito Tyconius ille asserelat, quis satis apte explicare possit!

a Ita restitui; erat enim in ms. per tressimos annos. Illud ab auctore respicitur, tres dies, et dimidium, x1, 9.

b Quod hic traditur de intemerata Redemptoris matre audiendum non est, quamvis ipsum quoque Cassiodorium mystice locatum esse suspicari po-simus ex iis quæ sequantar. Abditissima mystariorum

Vulg. : Prælium magnum in cælo, Michael et angei ejus prælia! antur, etc.

d Millenarji notom liber hic, linca superdæt,

signat : ita et lapides solent.

aruisse cognoscitur, falcem suam misit in terra, ho- A retrix illa quam viderat sedentem sur ra bestiam quæ minesque impios summa celeritate desecavit. Item angelus falcem suam mis t in terra, bonosque ejus, quasi homines malitia prætun entes, inconctanter abscidit : qui in fu: oris Dei torcular in missi, sanguine per mille sexcenta stadia maduerunt : quod ad mysticam significationem non est dubium permiere. Vidisse se etiam refert angelos septem, habentes in potestate sua plagas septem, quas Domini indignatione daturi sunt. In mari quoque vitreo, igne permixto, stabant martyres, qui victoriam adversum diabolum Domini munere perfecerunt, canticumque Deo cum magna exultatione reddebant.

22. - xv, 5. Et post hæc vidi, et ecce apertum est templum tabernaculi martyrii [Vulg., tabernaculi testimonii] in cælo. Aperto templo ubi martyres erant, B angelum alium in terra descendentem, cujus claritas septe:n se angelos vidisse dicit, ferentes plagas quas daturi erant populo videlicet infideli; et induti candidis vestibus, zonisque aureis circa pectora præcincti, septem phialas in suis manibus acceperunt, ut supra terram et in fluminibus diversas species necessitatem supra cos effunderent, qui, Domini voce contempta, idolis et perversitatibus serviebant. Tunc ore sanctorum gloria Domini cantabatur, quoniam compensatio digna secuta est.

23. — xvi, 8. Et quartus angelus effudit phialam suam super solem, et ca quæ sequintur. Quartus, quintus, sextus, septimus angelus fialas quas acceperant effoderunt; et tantis necessitatibus terra percus-a est, ut vox exirct a Domino, dicens, Actum est; statinque voces, et tonitrua, et terramotus C facius est talis qualis a sæculo nunquam constat esse effectus. Tunc civitatem Dei, nt arbitror, Trinitatis . dicit credulitate fundatam; et Babyloniam recepisse quod ei Divinitas olim præparavit inferre, omnes potestates et elationes a propria se consuciudine submove unt, quando magna grandine cæsi atque afficti, infideles Dominum blasphemare cœperunt, dum tantus impetus ejus esset, ut non possit ullo modo sustineri.

21. - xvii, 1. Et venit unus ex septem angelis habent bus phialas septem, et reliqua. Unus ex angelis qui habuerunt plagarum phialas septem promit-it Joanni ostensurum se meretricem illam Babyloniam, quæ toto orbe famosa est : tunc spiritu translatus aspexit super bestiam mulierem sedentem, bysso, et purpura, gemmisque decoratam; in cujus manu erat poculum execrationis et criminis; in fronte vero scribebatur : Babylon, mater fornicationum totiusque terræ pollutio b, et erat etiam singuine murtyrum crudeliter ebria, et scelerum ubertate plenissima : unde admiratus est tam deformiter compositam videre, quam cuncti dominim putabant esse terrarum.

25. - xvii, 7. Post hæc vidi alium angelum. Propter quid miratus es e? ego tibi dicam, et sequentis. Ammiranti Joanni angelus interpretatur quæ sit me-

· Ex co, facta est civitas in tres partes, vers. 9.

b Vulg. : Myster um : Babylon magna, mater forni-

habebat capita septem et cornua decem; quam nonnulli de Romana volunt intelligere civitate, quæ supra septem montes sedet, et mundum singulari dicione possidet. Alii de Babylonia dicunt magis esse narratum, positione ejus, non montibus, sed prætumidis pote-tatibus adscribentes: quam dicit a populisconterendam, quibus prius domina a esse videbatur. Refert ctiam decem reges potestatem habituros in terram : unum vero eorum, qui vocatur Antichristus, in fine sæculi reservandum, qui contra Christum bellum quidem parare disponit, sed iniquitas ejus, Domino vincente, subcumbit.

26. - xviu, 1. Post vidi alium angelum descendentem de calo, habentem potestatem magnam. Vidit ctiam in toto orbe lampavit; qui dicebat : Cecidit, cecidit Babylon illa potentissima, quoniam non apud se fornicata est, sed cunctis gentibus pereundi dedit exempla. Alia quoque vox secuta est, ut congregatio fidehum ab ea celeriter ex ret; ne ruina sua populum qui Domino credebat involveret. Babyloniæ autem reddenda dicit esse duplicia, quæ se superbiæ præsumptione jactabat : tunc reges et mercatores ejus graviter deflent in modico periis-e cam quæ possidere mundi bona singulariter existimabat.

27. - xviii, 15. Mercateres quoque horum, qui divites facti sunt, ab ea longe stabunt, et cætera. Trahuntur adiuc verba dolentium et imputantium Babyloniæ, quod ita subito præpotens divitiis et elatapotestate corruit; ita ut pulverem supra capita suamittentes, amatam inpensis se lacrymis consolentur, conversique dicant : Exultate supra eam, sancti, quos persecuta impia voluntate trucidavit: quoniam sanguis vester de ipsa abunde no citur vindicatus. Post hæc angelus sustulit molemmagnam projectamque in mari, dixit Babylonem illam magnam tali impetu esse casuram; nec ulterius ibidem nuptias faciendas, aut audienda quoquo modoverba lætantium: propter quod capax erat criminum et exemplar omnium undique vitiorum.

28. - xix, 1. Post hæc audivi quasi vocem turbarum magnarum in cælo, et reliqua. Postquam Babyloniæ qoæ dicebantur impleta sunt, sanctorum, angelorum, atque seniorum omnium in cœlo gratulatio-D mag a provenit : ita ut adorantes Dominum crobrisvocibus, tanquam tonitrua concrepantia, canerent A'leluia, qui superbiam pessimæ meretricis digna ulti ne prostravit; addentes hymnum suavissimum. quia Dominus Christus cum sponsa sua, id est Eeclesia sancta, conjunctus est. Tunc Joanni angelusdixit : Scribe, quoniam hæc verba Dei sunt, bea:0s esse qui ad canam Domini vocantur. Qui dum enm vellet adorate, prohibitus est : quoniam boni angeli non se volunt adorari, sed Deum. Tunc elevatis oculis vidit Dominum Christum sedentem supra equumalbum; qui nimis mirabili terrore describitur, ha-

cationum et abominationum terræ.

[·] Vulg. : Et dixit mihi angelus : Quarc miraris? ess-

passionis: procedebat gladius acutus, quia sermo ejus fortis et efficacissimus approbatur; habens etiam pro significatione carnali in femore suo scripium: Rex regum, Dominus dominorum.

29. - x1x, 17. Et vidi unum angelum stantem in sole, et magna voce clamavit, dicens, et reliqua. Angelus auditus est cæli volantibus, id est sanctis viris, dicere: Venite ad cænam Domini: quales decuit ad ejus convivium videlicet invitari. Et ut factæ allegoriæ coutropatio servaretur, dicit diversorum animalium, quasi variis hominibus qui sunt in Ecclesia collige..di, carnibus esse vescendum. Visus est quoque diabolus cum magno exercitu, veniens contra membra Domini Christi bella gesturus; sed captus cum pseudopropheta suo Antichristo in stagno ignis B de cœlo descendentem, miraculorum virietate pulgraviter flagrantis immersus est. Cæteri comites, qui bestiam sunt secuti, gladio Domini trucidati esse noscuntur; curctisque avibus, id est sanctis, impiitationis pabula præbuerunt. Tunc angelus de cælo descendens, adprehenso dracone, qui est Satanas, catena religatom misit in abys o; alligavitque eum mille annis a (quod per figuram synecdoche a parte totum dicitur, quando ejus finis omnimodis habetur incognitus, qui tamen consensu Patrum a nativitate Domini computantur), ne credituras gentes libera potestate confunderet. In fine vero seculi dicit eum esse solvendum, quando multi martyres et confessores, veniente Antichristo, germinabunt. Vidit etiam martyres Dei, qui nequaquam in frontibus suis signa diabolica perceperunt : primam resurrectionem di- C cens in fide, qua renascimur ex aqua et Spiritu sancto, in qua secunda mors non habet locum. Permanet autem generaliter sidelium de Christo sacerdotium, donec cons ituti temporis quantitas impleatur.

30. - xx, 7. Et cum finiti suerint mille anni, solvetur Satanas de custodia sua [Vulg. : Et cum consummati, etc., de carcere suo], et cætern. Exire dicit post annos mille Satanan de custodia sua, ubi nunc cognoscitur esse ligatus (sed et istud accipiendum est a parte totum, quoniam boc hominibus constat incognitum), ad seducendas nationes quæ in toto mundo disper æ sunt : quatenus castra sanctorum impia dominatione pervadant : quos mox ignis divinus extinguit, et diabolum, qui eos sollicitaverat, in stagno mergit ardenti, ubi et illa crudelis bellua cum suo D pseudopropheta Antichristo projecta fuisse narrata vst. Vidit etiam tronum candidum, et sedentem super eum Dominum Christum, qui in resurrectione futura facta sua unicuique digna compensatione restituit. Tunc videns cælum novum et terram novam, Hierusalem quoque conspexit ornatam, sicut marito solet comptissima sponsa præparari : et audita est

Alligavit eum, ne credituras gentes libera potentale confunderet : cætera per modum parentheseos interjiciuntur. Memorat Cassiodorius Div. Lect. cap. 9 Vigilium quemdam, Africanum antistitem, de mille annorum intelligentia plenissime dissernisse; quod opus vel interiit, vel adhuc delitese t. Vide Augusti

hens vestem sanguine sparsam propter testimonium A vox de cælo : Ecce tabernaculum quod constat esse promissum, ubi hominibus datum est habitare cum Deo: ubi, omni tristitia necessita'is exclusa, ceterna noscitur regnare lætitia.

> 51. - xx1, 5. Et dixit sedens in throno : Ecce noue facio omnia, et reliqua. Dicit sibi dixisse Dominum Christum ut visa auditaque conscriberet, quoniam ipse est A et Q, facions nova mutansque præterita, sitientibus aquam vitæ præstans; et quicunque fidelis ejus fuerit, hæreditatem ipsius loco filii possidebit; infideles vero in ardenti stagno mittendi sunt, sulphureo fetore concreto, quæ nuncupatur veracissime mors secunda. Unus antem angelorum, qui plagarum septem phialas tenere relati sunt, Joannem in montem duxit excelsum, cui estendit Hieru-alem cherrimam, cui sulgores gemmarum splendidissimi comparantur; et sic tota describitur, ut ad intelligentiam magni mysterii ejus decora diversitas applicelur.

> 32. - xx1, 19. Primum fundamentum, jaspis; secundum, sapphirus; tertium, chalchedon, et reliqua. Adhuc illius Hierusalem mirabilis pulchritudo describitur, quæ ctiam in fundamentis suis invicem sauctorum gemmas pretiosissimas habere narratur. llæc in apostolorum numerum duodecim portis semper aperta e-t; cujus platea puri-simo auro constraia resplende', et quod ornatum cunctum, vel omne pretium quantitatis excellit, non de solis lumine, sed de sno cognoscitur auctore lucere : ubi nihil inquinatum, nihil sordidum repperitur; sed fluvius vitæ de Domini sede progrediens, per medium ipsius perspicuo candore dilabitur : cujus utrasque ripas nemorosæ arbores referentur ornare, quæ fructus suos per menses singulos largiuntur : ubi non erit nox, neque ulla indigentia, quoniam Dominus illuminat cunctos et satiat. Postremum beatos esse dicit, qui hojus libri dicta fideli mente servaverint.

> 33. - xxII. 8. Ego Joannes, qui hæc audiri et vidi, et cum audissem et vid ssem hæc, prostravi me [Vulg., cecidi], et reliqua usque ad finem. Com se verba libri hujus Joannes audisse diceret et vidisse, gratias agens, angelum voluit adorare; cui ab ipso responsum est sanctorum se conservum esse, non Dominum; sed illum potius adorandum qui cælum fecit et terram. Post bæc loquitur Dominum cito esse ventnrum, qui operas unioscujusque discretione facta dijudicet : beatos dicens qui conscientias suas bonis actibus mundaverunt; ut in ligno vitæ, id est in crucis fide possint habere fiduciam : nam foris a regne Domini excludendi sunt quicunque se fædis actibus polluerunt : per multas diversasque sententias D minum se Christum esse confirmans: contestans, ne

num de Civitate Dei lib. xx, cap. 7. Quod subditur, spatium hoe multorum Patrum sententia a natiritat Domini computari, ad opinionem multis olum subortam videtur referri, millesimo post Christum anno rerum universitatem dissolutum iri, et Antichristum adventurom.

quis in hoc libro quidquam ant addat, aut minuat, A noscitur; omnes faciens esse præparatos, cum se qui ad intelligentiam æternæ vitæ concessus esse dicito venturum frequenti repetitione testetur. Amen.

SCIPIO MAFFEIUS NICOLAO COLETIO. S. D. *

Intellexi ex tuis litteris te momentis rationum mearum, quibus ab Ughelliana episcoporum Veronensium historia universe expendenda, documentisque exagitandis abstinere decrevi, tandem acquiescere ac postulationes tuas eo redigere, ut si quid babeam de vetustioribus saltem episcopis, quod neque ab Ughellio, neque ab historicis nostris allatum fuerit; demque si quem forte præsu'em detexerim, qui nondum innotescat, et a diptychis nostris adhuc exsulet, tecum statim communicem: quæ quidem pau-

cis præstabo.

Notion exstat ea de re monumentum antiquius rhythmica quadam Veronie descriptione, regnante Pipino Caroli M. filio, ab anonymo auctore elucubrata. Priorem illius partem edidit Hieronymus a Curte in Hist. Veron. lib. 1, ex ms. chronico apud Jesuaros: reliquæ, in qua octo primi episcopi recensentur, ex antiquissimo libro apud Cœlestinos cœnobii Ariminensis aliquot verba allegat Perettus: frusta quædam occurrerunt mihi multis abhinc annis in Zenoniano codice. Verum perierat prorsus insignis documenti pars præstantissima, nisi P. Mabillonius ex Lobiensi bibliotheca integrum demum absolutumque emisisset. Ratherius, multis scriptis clarus, ex eo monasterio ad sedem Veronensem, anno 928, ut Sigebertus docet, translatus fuerat : qui cum deinde Veronæ valedicere et monastica aliquando claustra repetere cogeretur, descriptionem illam, simul cum ichnographia civitatis nostræ minio depicta, Lobiam pertulit. Ea quidem membrana, nec non ichnographia, quæ historiæ Veronensi maximo adjumento esset, anno 1713 per fratrem meum, Namercensi tunc provinciæ præfectum, operam dedi, ut summa diligentia perquirerentur; abbatia siquidem Lobiensis vix decem aut duodecim horarum iter a Namurco abest : C verum irrito conatu, multumque conquerentibus patribus, plures codices vel subreptos fuisse, vel ab iis qui utendos acceperunt minime redditos. Cum Mabillonii analecta vetera, quorum tomo primo rhythmicuni id monumentum insertum est, in Italia per-quam raro occurrant, ejus exemplar, quod fideliter olim exscripsi, ad te mitto: mirum est quam juvet historiam nostram.

Magna et præclara pollet urbs hæc in Italia, in partives Venetiarum, ut docet Isidorus, quæ Verona voci-

tatur olim antiquitus.

Per quadrum est compaginata, murificata firmiter, quadraginta et octo turres præfulgent per circuitum : ex quivus octo sunt excelsæ, quæ eminent omnibus.

Habet altum laberinthum, magnum per circuitum, in qua nescius egressus non valet egredi, nisi igne lu-cernæ, vel a filo g'omere.

Foro lavo spatioso sternuto lapidibus, ubi in quatuor

Foro lato spatioso sternito lapidibus, ubi in quatuor cantus magnus instat forniceps plateæ miræ sternutæ de sectis lupidibus.

Fana tempora constructa ad deorum nomina Lunis, il artis, et Minervis. Jovis, alque Veneris, Saturni, sive Solis, qui præfulget omnibus.

Et dicere lingua non valet hujus urbis schemata: inus nitet, foris candet circumsepta laminis, in aere pondos deuuratos metalla communia.

Castro magno et excelso, et firma pugnacula, pontes lapideos fundatos super flumen Adesis, quorum capita pertingunt in orbem ad oppidum.

Ecce quam bene est funda a malis hominibus, qui

Tomo V nuperæ editionis Italiæ Sacræ subsequens epistola inserta est, in qua capitulares Veroneusis ecclesiæ membranæ memorantur. Iterum

nesciebant legem Dei, nova alque vetera simulacra venerabant, lianea, lapidea.

Sed posiquam venit plenitudo temporum, incarnavit deita'em nascendo ex Virgine, exinanivit semetipsum, ascendit natibulum.

Inde depositus ad plebem Judworum pessimam, in monumento conlocatus, ibi mansit triduo, inde resuryens cum triumpho, sedit Patris dextera.

Gentilitas, hoc dum cognovit, festina it credere quare ipse Deus cœli, terræ conditor, qui apparuit in mundo per Mariæ uterum.

Ex qua stirpe processerunt martires, apostoli, confessores, et doctores, et vales sanctissimi, qui concordaverunt mundum ad fidem eatholicam.

Sic factus adimpletus est sermo Daviticus, quod cæli clariter enarrant gloriam Altissimi a summo cælorum usque terræ terminum.

Primum Verona prædicavit Euprepus episcopus, secundus Dimidrianus, terius Simplicius, quartus Proculus confessor, pastor egregius.

Quintus suit Saturninus, et Sextus Lucilius, Septimus suit Gricinus doctor et episcopus, octavus pastor et consessor Zeno martir inclitus.

Qui Veronam prædicando reduxit ad baptismum, n mulo spiritu sanavit Gulli filiam, boves cum... vergentem reduxit a p-lago.

Et quidem mu tos liveravit ab hoste pestifero... Non queo multa narrare hujus sancti opera, quæ a Syria veniendo usque in Italia, per ipsum omnipotens Deus ostendit mirabilia.

O selicem le Verona dituta et inclita, qualis es circumvallata custodibus sauctissimis, qui te desend int es expugnent ab hoste nequissimo!

Ab Oriente habet primum martirem Stephanum, Florentium, Vindemialem, et Maurum episcopum, Mammam, Andronicum, et Probum cum quadraginta martiribus.

Deinde Petrum et Paulem, Jacobum apostolum, præcursorem et Baptistam Joannem, et nartyrem Nazirium, una cum Celso, Victore, Ambrosio.
Inclitos martires Christi Gervasium et Protozium,

Inclitos martires Christi Gervasium et Protosium, Faustinum atque Jovitam, Eupolu n Catocerum, Domini matrem Mariam, Vitalem, Agricolam.

In partibus meri lianis Firmum et Rustioum, qui olim in te susceperunt coronas martirii, quorum corpora ablata sunt in maris insulis.

Quando complacuit Deo regi invisibili, in te sunt facta renovata per Hamnonem præsulem, temporibus principum regum Desiderii et Adelchis.

Qui diu moraverunt sancti non reversi sunt, quorum corpora insimul condidit episcopus aromata, et gallann, stacten, et argoido, myrrha, gutta, et cassia, et thus lucidissimus.

Tumulum aureum coopertum circumdat præconibus, color stritus mulget sensus hominum : modo albu., modo niger inter duos purpureos.

Hæc, ut valuit, paravit Hanno præsul inclitus, per cujus flamma claret de bonis operibus ab austræ finibus terræ usque nostri terminus.

Ab occidente custodit Six:us et Laurentius. Hippolitus, Apollinaris, duodecim apostoli Domini, magnus confessor Martinus sanctissimus.

Jam laudanda non est tibi urbis in Auxonia, sp'endens, pollens et reaolens a sanctorum corpora, opulen: a inter centum sola in Italia.

autem hic exhibetur, quod ex mance quodem et înemendato exemplari prior typographus non ano loco fuerit deceptus, ut conferenti patebit. Nam te conlaudant Aquilegia, te conlaudant Mantua, A Brixia, Papia, Roma, simul Ravenna, per te portus est undique in fines Ligoriæ.

Magnus habitat in te rex Pippinus piissimus, non oblitus pietatem aut rectum judicium, qui bonis agens

semper cunctis sucit prospera.
Gloria cana us Deo regi invisibili, qui talibus te adornavit storibus misticis, in quantis et resplendes, sicut solis radiis.

Viden, ubi pastores prisci recensentur, quam diversa serie?

Anonymus, Euprepius, Cricinus,

Dimidrianus,
Simplicius,
Proculus,
Saturninus,
Lucilius,
Lucilius,
Gricinus,
Zeno.

Agapius,
N. incomperti nominis,
Saturninus,
Lucilius,
Diomidianus,
Greenus,
Proculus.

Ughellius,

At cum Ughellius, tum historici nostri, elenchorumque consarcinatores, ubi pedem figant non habent, nec antiquum testem proferunt, nec monumento nituntur ullo. Qui ante annos aliquot ordini Veronensi episcoporum historiam adjecit, Dimidrianum sextum decimum statuit, Saturninum decimum quartum, Lucilium, seu Lucilium, decimum octavum: quo fundamento si exquiras, nihil est quod afferatur. De Agapio inscriptionem proferunt, quam proximis sæculis compactam quis primo intuitu non agnoscat? Mihi ergo, nec vetustius, nec sincerius documentum usque in hanc diem reperienti, piaculum videretur ab anonymi traditione recedere: præcipue cum et secundus testis adsit, qui annis plus quam ducentis hujus argumenti scriptores cæteros anteces it; nempe Joannes ecclesiæ Veronensis diaconus, qui in Imperiali, quam exaravit, historia, nunc deperdita, primos octo Veronensium præsules iisdem nominibus ac eodem prorsus ordine recitabat, ut ex Panvinio, Antiq. Veron. lib. 1v, cap. 3, discimus, qui ezm chronicam legerat.

Tempus autem quo isti sederint, statuere non ita in promptu est: propterea multorum Veronensium antistitum, quorum tam gesta quam tempora incomperta sunt, nuda nomina ordine alphabetico descripserat Panvinius 1bid. 1ib. Iv, cap. 7, quamvis post hæc ipsa verba diversa prorsus methodo posthumi operis editores seriem adjecerint et arbitrio suo concinnarint. Trium tamen ex his ætatem deprehendo, unde et cæterorum conjicere atque arguere liceat : S. Proculi in primis, qui Firmi et Rustici martyrio interfuit, ut ex illorum actis liquet apud Mombritium, tom. I, pag. 283: quæ non est cur respuamus, etiamsi alicubi interpolata. Non recensuit quidem Ruinartius, at multa prætermisit ex genuinis. In Lectionario optimæ notæ, et non vulgaris vetustatis Canonicorum codice ipsa eadem non semel legi. Anno igitur 304, quo sancti martyres sub Maximiano Herculeo passi sunt, huic gregi Proculus præerat; cujus antiquum epitaphium (cum inscriptiones al æ, quæ de his octo Pario marmori insculptum, et in ejus ecclesiæ con-lessione superstes accipe. Vulgatum est sæpius, nun-quam tamen satis exacte. Gruterus pag. 1058 duo carmina rite concinnans, ut metri rationem haberet, veritatem neglexit; aliquanto melius exhibuit Panvinius, non uno tamen loco et ipse deflectens. Verba nullo distinentur intervallo.

HIC CITO CONSENVI IAM ME PRE
CEDET LONGIOR AETAS &
VIVAMQVE DIV MELIORI
BUS ANNIS PROCVLI EPI
CORPVS ET SANCTORUM MAR
TYRVM COSME ET DAMIANI
SEDET CONFESSORES MARTINI
RELIQVIAE QVIESCENT IN PACE

Ætas Lucilli facilius constat, cum anno 347 Sardicensi concilio subscripserit. Neque S. Zenonis in-comperta est, cum liqueat ex D. Ambrosii epistola ad Svagrium Veronensem episcopum data, non multo ante id temporis sedisse; sacratam enim virginem, de qua agebatur, Zenonis sanctæ memoriæ judicio probatam, docet Ambrosius, epist. 1 lib. vi, ejusque sanctificatam benedictione. Seio Baronium (in Adnotationibus ad Martyrologium), quem deinde nostri ipseque Ughelius gregatim secuti sunt, hinc populi Veronensis de S. Zenonis avvo opinionem veritum, hine Ambrosii testimonio victum, ut omnia componeret, duos hujus nominis præsules nobis tribuisse: at refragantibus Ecclesiæ nostræ, in qua de Zenone altero nihil auditum fuerat unquam, monumentis vetu-tisque membranis a me excussis, ac tot sæculorum traditione. Quæ de tertio sæculo percrebut opinio, ab ea S. Zenonis vita fluxit, quam Coronaus quidam notarius adornavit, edidere Mombritius, deinde Ughellius corrupte, postremo Henschenius et Papebrochius: in ea scilicet Gallieni tempore pastor noster floruisse traditur; sed documentum illud aut mendis scatet, aut secus intelligendum. Rhythmica descriptio nuper allata S. Zenonem a malo spiritu sanasse Galli filiam præfert. Potuit quidem eo nomine et Gallienus indicari, ut ex quibusdam actis colligo; potuit tamen et privatæ sortis homo : nulla enim astat Augustei vel Cæsarei fastigii nota. Gall enum suum Coronatus regem appellat, ejusque regalem co-ronam memorat, quæ Romanorum imperatori minime aptantur. Imperatorem connotarent equidem prima post procemium apud Ughellium verba, temporibus Gallient; at institita sunt, quapropter minime habentur apud Mombritium melioribus, ut solet, codicibus usum. Regulum quemdam innui suspicatur Papebrochius, eoque maxime quod in missali Ambrosiano habeatur, filiam Gallieni principis. Ad viri docti suspicionem roborandam ea Vitæ verba perpendantur: Non egrediar de corpore isto, nisi Z. non episcopus venerit; illaque: Tunc ex jussu regis milites pergunt ad virum Dei, ille enim sedebat super lapidem : quibus aperte indicatur a loco quo puella consisteb t et vexabatur, Zenonem brevi intervallo abfuisse. Clarius iterum quæ sequuntur : Easurgens autem S. sacerdos secit orationem, perrexitque ad palatium, uti cru-ciabatur rex. Quis enim hominem longum iter ingre-dientem ad palatium pergere dixisset? Memini, cum bac aliquando perlegerem, succurrisse mihi, in An-tonini Itinerario inter Tridentum et Veronam, ab ista M. P. 36 palatium collocari. Num ibi regulus aliquis, Gallienus nomine, Rhætorum montibus imperitans tunc commorabatur? Quidquid sit de bis, nulla satis solida ratio est, qua ad duos Zenones commiscendos impellamur, cum et pastoris nostri sermones, quorum non exiguam partem, doctissima criticorum natione universa nequidquam adversante, alibi Deo favente tuebor, quarti sæculi se iptorem sæpius prodant. Quid autem apertius iis verb s in sermone de Continentia, quibus prima Christianorum tempora ante annos serme quadringentos diserte docet suisse! Posteriores quidem editiones, quod incredibili er aversor, falsaverunt hunc locum, pro quadringe.tes reponentes ducentos; at perperam, et reluctante com mss. omnibus principe editione, que apud me est, an. 1508 Venetiis adornata. Constat ergo, sicut D. Proculi et Lucilli, ita S. Zenonis a vum in aperte esse; ex quibus quinque al orum tempus satis firma conjectura assequi possumus. Doleo profecto acceptiora me clero nostro loqui haud potuisse, cum scilicet ante Proculum, adeoque ante quartum sæculum, tres tantum episcopos videamus, de fide apos olics temporibus in hac urbe sata, deque Euprepio a A Peiro apostolo hue misso, rumor ruit oninis. At ve ritati, ut hactenus præstiti, ita et in posterum dus spiritus hos reget artus, unice litare mihi constitutum est. Populares fabellæ, nec non historiolæ decimo sexto ut plurimum sæculo concinnatæ cujuslibet fere

Italiæ civitatis pastorem primum ab apostolorum A nostro, illo et gloriosissimo rege nostro Ottone, n e avo, ipsisque Christianæ fidei incunabulis arcessunt, seriemque episcoporum mirificam nec interruptam Qua prece Volfgangus noster ab oblivionis tenebris perbelle ædificant; quamplures tamen fuisse ex his civitatibus, in quibus ante tertium sæculum episcopi nomen nec sit auditum, rerum ordinem et tempora perpendenti constabit; neque enim Christiana religio in omnibus illico universæ Italiæ municipiis celebrari potuit, ac radices agere. In nostra certe, que cueteras hijus tracius urbes frequentia, opibus, splendo-re, dum res Romana stetit, antecellebat onnes, ut nupero libello sat's ostendi, quarto jam ineunte su-culo S. Proculus propter metum paganorum cum paucis Christianis non longe a muro civita is latitabat, ut SS. Firmi et Rustici acta docent; et eodem demum sæculo inclinante, S. Zeno Veronam prædicando reduzit ad baptismum, ut anonymus memorat, hoc est,

majorem populi partem ad bonam frugem traduxit. Quod attinet ad nondum agnitos eruendos prais des, mirum quidem videri possit post tot indagmes quemquam adhuc latere; molto enim magis peccatum est in intrudendis plaribus, qu'un in precern ttendis. Duos tamen suggeram, Interscriptores rerum Brunsvicen iom, quos collegit Leibnitius, cat logus exstat eorum qui e Goslariensi canonicorum congregatione ad episcopalem sedem evecti sunt. Vilhelmus in his numeratur præpositus XI, deinde Veronensis episcopus, quem nemo adhuc noverat. Floruit ea congregatio sub Henricis III, IV et V. Inter Dietholdum forte, et Aldegerium, quibus Perettus duos interserit ab Ughellio rejectos, Vilhelmu, iste collocari possit. Episcopus alter, quem profero, nullis typis nomen dedit unquam; erui siquidem ex ms. libro missali pulcherrimo, inter bibliothecæ capitularis vetustissimas, sed laceras, semesas, ac discerptas membranas integro atque incorrupto. In eo magnæ hebdomadæ recensetur ordo ad benedictionem cerei: Precamur ergo te, Domine, ut nostrum populum, una cum papa

emergit, catalogis adjiciendus in posterum. Quo tempore Ecclesium nostram rexerit investigandum est. Sub Ottone IV ægre crediderim, cum liber attio-rem prodat ætatem. Ålamannicum quoque nomen et genus superiorem ætatem subindicant, cum a xn ingresso sæculo ex canonica cleri Veronensis electione indigenæ ut plurimum prodierint episcopi. Mea vero sententia ex iis, rege nostro Ottone ab an. 985 al 996 tempus designatur; nam cæteroquin Ottonis nomen sine imperii titalo nequaquam afferretur; at illo temporis inte: vallo vacavit imperatoria dignitas, et Otto III., corona atque insignibus a Gregorio V nondom acceptis, rex tantum dictus. Eidem spatio temporis Volfgangum nostrum assignabimus, quem intrusum fuisse, sunt qui suspicentur ; sedisse tamen vetustus et magnificus, quem appellavi, Veronensis Ecclesia missalis liber evincit. Ecclesiast ca ejus sæculi ejusque præcipne periodi historia nostra valde in ancipiti est, quod ipse animadvertit Ughellins. Extricassem, ut sperabam, nisi tabularium capitulare non multis ab hine ann's gravissimas ob causas repente obsignatum foisset, ac nulii hominum reseratum amplius. Inter Veronen-es a nobis hactenus minune recensitos antistites Nottingus quoque numerandus videbatur, ad quem Rabanus Maurus epistolam dedit de Prædestinatione adversus Gotescalcum, Veronensis enim di-citur in ejus epistolæ editione a P. Sirmundo procurata : sed virum doctissimum erronea quædam inscriptio fefellit, nam Brixianæ Ecclesiæ Nottingena præluisse constat, quod etiam v. cl. Paulus Galeardus, quem honoris causa nomino, in notis ad Ughellium tom. IV, nuper patesecit. Hæc habui, Coleti amicissime, quæ de antiquioris ævi præsulibus nostris, ac de nondum detectis proferrem. Cura ut valeas.

CASSIODORI SUPPLEMENTUM:

(Ex Maii Spicilegio Romano.)

princavendas insidias, legendi sunt duodecim libri beati Hilarii quos de sancta Trinitate profunda et disertissima nimis oratione conscripsit. Sancti quoque Ambrosii quos de eadem re ad Gratianum principem designavit. Sancti Augustini 15 libri de sancta Trinitate curiosa intentione legendi sunt, nec non et liber ejus qui dicitur de Delinitione ecclesiasticorum dogmatum 55 capitulis conscriptus, quorum primum sic incipit : Credimus unum Deum esse patrem, eo quod habeat filium. Ultimum ita : Propter novellos legis latores qui ideo animam tantum ad imaginem Dei creatam dicunt. Ejusdem ad Petrum diaconum de fide sanctæ Trinitatis libri 2, quorum secundus in capitulis distinctus est 40. Primum incipit sic : Firmiter tene, et nullatenus dubites, Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum esse naturaliter Deum. Ultimum ita : Firmiter tene et nullaienus dubites aream Dei esse Ecclesiam catholicam. Ejusdem de vera religione liber 1; de Doctrina Christiana libri 4; de Agone Christiano lib r1; liber ejustem quasi philosophiæ moralis, quem D pro moribus instituendis atque corrigendis ex divina auctoritate collegit, quem appellavit Speculum. Nec minori studio legendi sunt ejusdem de Civitate Dei libri 22, in quibus et Babylonia confusa civitas diabo-

Codex nobilis Vaticanus titteris Langobardicis sæc. All scriptus, pag. 142 exhibet compendium primi libri Institutionum d.v. litter. Cassiodori, intermixtis quandoque, sed raro aliis auctoribus, quos inter Beda non sem l'occurrit. Unum tamen est prædicti compendii capitulum, pertin. ns ad Cassiodorii cap. 16, quod ab ipsa editione tam immaniter differt, ut novum potius sit ha-

Ad confirmationem fidei catholicæ et hæreticorum C li, et splendida Hierusalem urbs Domini Christi, in hominum conversatione competenti diversitate mon-strantur. Scripsit etiam de hac re 5 quæstiones de Novo Testamento ad Honoratum presbyterum, et octoginta tres alias mirifica deliberatione formatas. Legenda sunt etiam dicta sancti Athanasii ad cogno-scendam veritatem catholicæ fidei. Ad Epictetum epistolam unam in capitulis quatuor. De Sacramento fidei. De Incarnatione Domini. De Spiritu sancto. Epistola fidei suæ ad Theodosium Aquileiam missa. Altercatio ejus contra Sabellium et Photinum. Ejusdem altercatio contra Arium. Item sancti Augustini de Fide catholica contra omnes hæreses. Ejusdem, qui libri in canonibus recipiantur. Ejusdem de Spiritu et anima. Ejusdem ad Dardanum capitula 3. Sermo ejusdem de Unitate Trinitatis incipit ita: Nativitatem Domini secundum carnem (a). Finit sic : sed vos qui Domino servitis et ejus præcepta servatis. Tractatus ejusdem de Expositione symboli liber 1. Sermo ejusdem de Incarnatione Domini : legimus sanctum Moysen præcepta dantem populo Dei (b). Ejusdem de decem Prædicamentis. Epistola Cyrilli episcopi ad Joannem Antiochenum. Epistola ejusdem ad Nestorium episcopum bæreticum. Faustini presbyteri expositio fidei contra hæresem Arianam. Ejusdem de

bendum, ideoque a nobis commode hic recitabitur.

(a) Est sermo 125 in appendice apud Maurinos editores, qui ipsum fortasse immerito inter sourios relegarunt.

(b) flic item haud scio an immerito a Maurinis iq appendice num 245 collocatus sit.

fide, quam breviter sibi mitti jussit Theodosius im- A summatim præoptat attingere, nec se mavult lon-a perator. Joannis Chryso tomi capitula 4. Gregorii Nazianzeni capitulum 1. Basilii episcopi Cappadociæ capitulum 1. Damasi papæ expositio fidei ad Paulinum episcopum Antiochenum. Epistola Leonis papæ ad Flavianum episcopum Constant nopol tanum. Epistola ejusdem ad Juvenalem episcopum Hierosolymitanum. Epistola ejusdem ad Palæstinos episcopos. Epistola ejusdem ad Pulcheriam de side. Epistola ejusdem de fide ad episcopos Constantinopolitanos. Epistola ejusdem ad synodum apud Nicæam constitutam. Ordo gestorum synodi quæ facta est in civitate Chalcedonensi. Definitio synodi Chalcedonensis. Epistola Leonis papæ ad synodum apud Ephesum. De Περί ἀρχῶν Origenis. Adamantii apologia quam pro se misit Rufinus Anastasio urbis Romæ episcopo. Epistola Ilieronymi ad Marce linum, et anapsychia de Statu animæ. Ejusdem ad Panimachium et Maronem de libris Origenis. Expositio Gelasii papæ de duabus naturis Domini nostri Jesn Christi, Sancti Faustini de Trinitate libri 2. Expositio symboli Rufini presbyteri B ad Laurention episcopum. Fulgentii de Fide catholica, et de Institutis ecclesiasticis liber 1. Paschasii de Spiritu sancto libri 3. Alcuini (a) de Trinitate libri 4. Sed et liber Vincentii preshyteri Lirinensis insulæ, quem de libris beati Augustini composuit, et misit sancto Xysto papæ, utilis est pro hac re relegi. Si quis vero de Patre et Filio et Spiritu sancto aliquid

(a) Hinc cognoscimus auctorem hujus supplementi partim certe diversum esse a Cassiodoro.

lectione faigare, legai N cete episcopi librum qu'm de Fide et incarnatione (b) scripsit; nec non beai Augustini librum de Fide et Incarnatione per interrogationem et responsionem compositus. Utiles etiam sunt ad instructionem ecclesiasticæ discip'inæ memo rati sancti Ambrosii de officiis mellistni libri 3.

Postquan dictum est cap. 23 de cononibus Dionysii, post illa Cassiodorii verba Ecclesia Romana comples-

titur, sic prosequitur codex Vaticanus .

Contra hæreses diversas sanctus Augustinus ad Quodvultdeum scribens, nominatim singulas notavit j'er capitula octoginta novem. Dein contexuit librom, de his quæ unaquæque hæresis defendit, incipiens a Simonianis usque ad Pelagianos. Tertio quid Entyches et Nestorius sentiat. Exponit in ultimo semotim de aliis hæresibus. Decimo incipiens a Carpocratianis, finit in Eutychianis. Scripsit et de hac re Epiphanius pontifex libros mire venerandos. Philaster episcopus Brixiæ scripsit de singulis hære-ibus compendiosa brevitate librum 1, quem alii Hieronymo deputant. Isidorus episcopus in etymologiis suis licet tactim, utiliter tamen de singulis hæresibus facit mentionem. Denique alio in loco codex:

Inveni item de Pythonissa ejusdem præfati viri (3. Angustini) duos sermones habitos ad populum in ba-

(b) Hos ego Nicetæ libros ex codice Vaticano ante hos annos edidi.

INDEX RERUM ET VERBORUM,

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Aaron interpretatur fortitudinis mons, 262.

Aaron interpretatur fortitudinis mons, 262.

Abel (ab) justo nomen cæpit esse sanctorum, 423.

Absolom figura fuit Judæ traditoris, 19.

Absolovitur quisque tanto celerius quanto a semetipso vivacius amnatur, 359.

Absorbere quid sit, 117.

Abundans unde dictum, 486.

Abyseus quid sit, 107, 119.

Accedere ad Deum. V. Deus.

Accentus quid sit, 568.

Actidens quid sit, 568.

Actidens quid sit, 568.

Actius boni clamorem suum habent, 22. Exorant, 363.

Retributiones rerum nobis generaut, 345. Dominum laudat, qui se probabili actione commendat, 385. Magnitudo facti potentiam testatur acctoris, 238. Agere viriliter non solum viris, sed et feminis mandatum est, 90.

Adam ante peccatum intellectum purum possidebat, quem peccando perdidit, 409 Quis ante et post peccatum, 484. Quare vetus homo dicatur, 29. Quomodo peccatum, 485. Quare vetus homo dicatur, 29. Quomodo peccatum,

Admirabile quid sit, 565. Adolescens unde dictus, 224. Quid per adolescentulas Adolescens unde dictus, 224. Quid per adolescentulas intelligatur, 725.

Adorandus Dominus triplici de causa, 320. V. Crux.

Adulatio a Domino excludit, 477.

Adulatio (cum) quis portionem habet, 167.

Adverbium quid, 559. Adverbia comparationis ad quidicante. Max

Adversa et prospera per diem et noctem intelliguntur,
412. Quæ vera sint adversa, 29. Adversitates remedia divina dicuntur, 450. V. Benedictio.

Ægypti plagæ, 268, 557. Aurum et argentum Ægyptiorum ab Hebreis sublatum non fortum fuit, sed operationis

merees, 550. Ægyptus hie mundus est, 459. Ænigma qate sit, 19, 326. Ætates mundi numerantur, 513.

Aternitas una dies vocatur, 203, 286. Meia tempora-ha desofett, qui retributiones seiernas considerat, 217. Y. Mundus.

Æthiopes significant peccatores, 252.

Affectuum duæsunt species, 562. Affirmatio quid sit, 588.

A ictionibus (in) gaudendum est in Domino, 106. Cum fidelis se attligit, 1ram Dei castigatus evadit, 2.8. Tauto quis in futuro consola dus, quanto hic fueric afflictus, 200. Deo imputatur quod hic affligimur, 128. Gravis est an ictio a vicinis accepta, 148. V. Persecutio, Tentatio, Tribulatio.

Agareni, id est advenæ, 285.
Agar ab agendo dictus, 369.
Agricultura (de) Columella, et Emilianus scripserunt, 554. V. Hortus.

Alimentum unde dictum sit, 109.
Allegoria quid sit, 80, 103, 328, 331.
Alleluia nomen est Hebræum a nulla natione translatum,
494, 496. Cur in fine quorumdam psalmorum positum, 496.
Allophyli slienigenæ, 371.
Alphabetum perfectum quid designet, quid imperfectum.

ctum. 487.

Altare unde dictum, 87. Duplex altare, et unde dictum,

143. V. Hæreticus.
Amalech interpretatur parturiens sive dolens, 178.

Ambiguitas quid, 584.

Ambiguitas quid, 589.

Ambrosius (S.) sex libros in Genesim edidit, ques Hexaemeron appellavit, 539. Septem libros de Patrarchis, 539. Exposuit S. Luces Evangelium, 543. Et oumes S. Pauli Epistolas, 544. V. Canticum canticorum.

Amicita quid sit, 130.

Amicus quid sit, et unde dictus, 130.

Aminadab interpretatur populi mel spontaneus, 527.

Ammon, id est populos turbidus, 287.

Amor Domini duodus articulis hominibus provenit, 392.

Anima Dei amore languet, quando ejus difectioni nital præponit, 509. V. Deus. Cur amor somnus appelletur, 512.

V. Charitas, Dilevio.

Amorrhætis exacerbatio. 483.

Amorrhæus exacerbatio, 463. Amorrhæi amaricasta

Antorrage exacernatio, 405. Amorrage amaricame dicuntur, 459. Anceps quid, 565. Augelus officii nomen non naturae, 497. Augelus son tius interpretatur, 548. Quid sit angelus, et quare convesos affligat, 11 i. Angelis verbum Dom.ni est voluntas cjul 5:6. Angeli preces hominum ad Deum deferunt, 78. Spiritus immundi cupiunt se adorari, bonus angelus econtra,

ritus immundi cupiunt se adorari, bonus angetus econtra, 525. Quomodo angeli possumus fieri, 111.
Angulus planus quid, 589.
Anima quid sit, 173 628. Quare anima dicatur, 628. A Deo coudita est, 628. De origine anima, 652. Anima est immortalis, 629. Mutabilitati obnoxia, 650. Mutabilitas anima unde, 47. Anima quantitatem non habet, 631. Non est corporea. 628. Non est pars Dei, 630. Urum anima formre unde, 47. Anima quantitatem non habet, 631. Non est corporea. 628. Non est pars Dei, 630. Utrum anima formam habeat, 631. De qualitate substantiali animæ, 630. De sede animæ, 635. Anima est tota in partibus corporis, 629. De naturalibus virtutibus animæ, 632. De affectionibus animæ, 632. Animæ non crescunt, nec fatuis aliæ varia discretione tribuuntur, 632. Qualitas animæ ignea, 630. Lumin substantiale animæ habent, 631. Quomodo animæ sist lumen, 631. Anima hominis proprie dicitur, non pecudum, 628. Quid animæ post mortem agant, 637. Animarum virtutes morales quæ sint, 631. Anima pabulum suum habet, quo saginatur, 444. Duobus modis satiatur, 362. Habet situm suam, 142. Quando anima Deum sii at, 200. Quando sitinanis, quando esurieus, 366. Pinguedo animæ divinarum rerum scientia, 206. In quibus rebus animæm levari fassit, in quibus non, 449. Animæ sine recta fide sunt teterrimæ, 633. Civitas Domini anima pia, 534. Dominus solam animam in sanctis servat, 432. Totum in tuto redditur, si anima salvatur, 190. Nihil fortius quam animas salvare, 221. Anima sine Domino semper est captiva, 350. Ad animam justi in manibus Donini collocatam, nulla nocentium vis potest accedere, 415. Anima subjecta passioni corporeæ non caret propria pœna, 536. Anima si adhæreat corpori, delictis favet; et econtra, 402. Quis in vano animam suam accipiat, quis vero non, 81. Anima aquilæ debet esse sinnilis, 543. Per areolam anima cujusque fidels intelligitur, 524. Quatuor po entiæ familæ animæ vegetantis, 632. Animus unde dictus, 437. Animus et mens proprie anima non d cuntur, 628. Quæ sunt communes animi conceptiones, 589. Dominus animorum qualitates quam cruciatum corporum gratius res, ictt, 425. Possumus corpore curvari, non animo, 129.

Anuntiare quid sit, 136.

Antichris us universis sæculi pompis abundabit, 178. Su-

Anni ingressus a Jano præbebatur, unde et janua, 250. Annuniare quid sit, 136. Antichris us universis sæculi pompis ahundabit, 178. Superbia Antichristi, 40. Omnia facta et dicta Antichristi peccata sunt, 42. Antichristus omnes semitas habebit pollutas, 40. Nequitia Antichristi duplict perversitate describitur, 41. Omnibus in-anis caput est Antichristus, 235. Quare mola Antichristi a Deo permittontur, 42. Antichristus leo in cubih, 41. I oech | gura Antichristi, 176.

Antiquari rum opera commendantur, 548. Antiquariorum encomium, 553.

Antiquari-rum opera commendantur, 548. Antiquariorum encomium, 553.

Aper unde dictus, 276.

Apes unde dictus, 395.

Apocalypsis a Primasio episcopo quinque libris exposita, 544. S. Hieronyams Apocalypsim exposuit, quædam
vero loca Victorinus et Vigilius Aler antistes, 544.

Apolimaristarum error convincitur, 54. Errores Arianorum et Apolimaristarum, 575. V. Christi naturæ.

Apostoli et patriarchæ, amici Dei, 471. Oculi Christl,
296. Vestigia Christi, 16. Per servos Dei apostoli et prophetæ designantur, 240. Per vigiles apostoli et doctores
Ecclesæ, 512. Per turturem apostoli, 510. Per ventos,
459. Per columnas, 254. Per cœlos apostoli et prophetæ,
84. Per barbam apostoli intellizantur, 435. Comparantur
arietibus, 95. Monibus, 119, 212. Sagittis, 442. Appellantur montes, 293, 386. Sagitæ vocantur, 33. V. Atrium,
Christus, Ecclesia.

Apulei liber qui inscribitur Perihermenias legendus, 569.

Aqua unde dicta, 457. Aqua terrestris cum spirituali
confertur, 13. Per aquas populi significantur, 262.

Aranea unde dicta, 307.

Arca Noe, et Testamenti typus Ecclesiæ, 432.

Areum (mid-per) intellictur, 425. Arone mandata dici-

Arca Noe, et Testamenti typus Ecclesiæ, 452. Arcum (quid per) intelligitur, 123. Arcus mandata divina significat, 45. Arcus Dei ad salutem tenditur, 173.

Arena ab ariditate dicta, 471.

Argumentatio unde dicta, 566. Quid sit argumentatio,

Argumentatio unde dicta, 566. Quid sit argumentatio, 566. Quid assumptiva, 564.

Argumentum quid sit, 111, 571. Quid sit argumentum quod dicitur notatio, 116. Multiplicia sunt argumentorum genera, 571. Duo sunt argumentorum modi, enthymema scilicet et exemplum, et quid sint, 573. Quae sint argumenta probabilia, 572. Quid sit probabile argumentum, 571. Quaedam sunt argumenta nec necessaria, nec probabila, 572. Quibus ex rebus argumenta eruantur, 574, 577, 621, 632. V. Ilhetorica.

Aries unde dicatur, 93.

Arithmetica quid sit, 583. Cur sic vocata, et quae ejus intentio, 534. Cur consistat ex quantitate discreta, ibid. Ejus divisiones, 308. Cur inter mathematicas disciplinas permansit, 584. Quando donata, 533. Ab Abrahamo Ægy-

ptiis tradita, 584. Apud Grzecos exposits, et ab Apuleio et Boetio Latinitate donata, 586. A Pythagora Isudata, 584. Non est negligenda, 15. Ejus utilitates, 584. Arius in quo erravit, 8. Error Arii destruitur, 395. V. Christus, Apultinarista.

Arma unde dieta sunt, 114.

Argui hic a multis salus est, 28.

Argui inc a muitts saus est, 28.

Ars unde dicta, 558. Ouæ sit differentia inter artem et disciplinam secundum Platonem et Aristotelem, 583. Intium dicendi dedit natura, initium artis observatio, 563. Artes in tres partes dividuntur, 561. Artes et disciplinae liberalium litterarum in sacra Scriptura seminatæ, 538.

Assyrii interpretantur dirigentes, 256.

Astronomia mit ett. 140. 181. 1804.

Assyrii interpretantur dirigentes, 256.
Astronomia quid sit, 449, 584, 590. Astronomia divisio, 590. De astronomia praccipuus scriptor Ptolemaus habetur, 591. Ab Abrahamo Ægyptiis tradita est, 584. Astrologia naturalis laudatur, judiciaria reprobatur, 499. Astronomia judiciaria fidei contraria, et fatorum notitia a SS. Patribus damnata, 591. Fugienda, 259.
Athanasius (S.) ps. Imorum virtutes ia libro ad Marcellinum patefecit, 541.
Atrium quid sit, et unde dic tur. 458. Atria Domini sunt

Atrium quid sit, et unde dic tur, 458. Atria Domini sunt apostoli, et quare, 322.

Audire qui dicuntur, 165. Per mel et lac auditores designantur, 520.

Augusinus (S.) quot volumina pro Genesis explications conscripserit, 539. Quas de libris Regum quaestiones solvat, 540. De eximia Psalmorum expositione laudatur, 1. Quatuor libros de concordia evangelistarum scripsit, 545. In salutatione Epistola ad Romanos unum librum profudit, 544. Epistolam ad Galatas explanavit, ibid. Epistolam sancti Jacobi tractavit, 543. In Libro Civitatis plura de Apocalypsi aperuit, 544. Laudatur, 534. V. Intelligentia,

Auris ab auditu dicta, 337, 389.

Aurum ab aura dictum, 242.

Auxesim inter et climacem quæ differe: tia, 20. Avaritia quid sit, 403. Insigne malum est, 133.

Avari viri divitiarum vocantur, 257.

Babylon interpretatur confusio, 210, 294.

Babylon interpretatur confusio, 210, 294.

Baptismatis sacri regula ab Jordane emanavit, 241. Populus Christianus gens una, de uno fonte baptismatis nata, 283. Nullus sine baptismo tidelis esse potest, 515. Per haptismum et satisfactionem confessionis peccata expiantur, 288. Baptismus nos Adæ puritati restituit, 170. Aqua refectionis vocatur, 79. Per ventrem Ecclesiæ fons biptismatis accipitur, 528. Psalmum xii olim haptizandis decautabat Ecclesia, 144. Rubrum mare figura aquæ baptismatis, quæ mixta sanguine de latere. Christi exivit, 251, 279. Seut populus Israel per mare Rubrum salvatus est, ita Ecclesia gentium per baptismum, 507. Quare diluvium pro sacris fontibus positum sit, 95.

Barbarus unde dictus, 386.

populus Israel per mare Rubrum salvatus est, ita Ecclesia gentium per baptismum, 507. Quare diluvium pro sacris iontibus positum sit, 95.

Barbarus unde dictus, 386.

Basan confusio, 459. Basan siccitas interpretatur, 225.

Basilius (5.) novem homili s in Genesim Græco sermone composuit, 539. Et librum Hexaemeron, 591.

Eeats gens quæ sit, 108. Onnes beatitudinem volunt adapisci, 3.8. Beatitudo verbis non potest explicari, 286.

Beatus quodus modis dicitur, 12. Esse proprie beatis convei.it, 135. Quæ beatitudo sanctorum, 147. Beatitudo futura describitur, 123, 295. Felicitas bonorum declaratur, 657. Visio beatifica, 658. Lumen gloriæ ueressarium ad visionem beatificam, 218. Quid in gloria positi cognoscemus, 658. Felicitas æterna longe potior est vita præsenti, 206. Beatitudo hæreditati comparatur, 202. Gloria idelium usque ad resurrectionem suspendetur, 84, 572, 637.

Beatitudinem qui hic quærit, surgit ante lucem, 442. Cellaria Dei sunt æterna beatitudo, 506. Locus dispositus regnum Domini significat, et quis eum merebitur, 286. Fihi beatorum olivis novellis comparati. 444. Prima beatitudo S. animæ est exsultare in Domino, 113. Beati domus est mentis secretum, 583. V. Felicitas.

Bellator preshyter libi os Tobiæ, Esther, Judith et Machabæorum exposuit, 545. Hortatu Cassiodori duos libros in Ruth, et alias feminas subsequentes composuit, 545.

Benedicimus (cum) Deum, ejus facta laudanus; cum ille benedicit, nos sanctificat, 400. Qui Deum benedicious sanctificat, 453. Benedicent mali in prosperis, boui ettam in adversis, 163. Mali in ore, non in corde benedicito me ancificat, 453. Benedicio quæ att firma et vera, 446. Benedicio Domini nos semper augmentat, 218. Consaetudo inter Hebræos henedicia donata intellectus et memoria commendant, 361. Benedicia donata intellectus et memoria commen

neficiis a Deo collatis bene utendum, 365. Ille nunquam desinit laudare Deum, qui collata beneficia non obliviscitur, 343.

Benjamin filius dexteræ, 275.

Bethel quid significet, 511.
Boetius librum Perihermenias exposuit, 568.

Bonarum rerum nulla satieta, 408. Quando boni sunt homines, 439. Cur boni malis semper opprobrio sint, 223. Non solum abstinendum a malis, sed bonum est peragendum, si volunius gloriam adipisci, 112. V. Anima, Mali, Perfectus, Sanctus, Virtus. Brachium quid significet, 42, 146, 300.

Calix unde dictus, 44, 53. Calumnia dicitur capitis alumna, et quid sit, 420.

Calumnia dictur capitis aiumna, et quid sit, 420.
Calumniator, quid sit, 241.
Campi unde dicti, 452.
Cantare quid sit, 71. Quid sit cantare, exsultare, psallere, 527. Quid sit canticum uoqum, 135, 499. Quando Deo accepta est vox canentium, 537. V. Psallere, Psalmus.
Cantica canticorum. Cur liber vocetur, 505. Nihil in se

habet quod juxta litteram intelligi possit, 531. Eum commentatus est Origenes, 542. El iphanius, 542. S. Ambrosius in libro in Patriarcharum multa de Cantico cantico-

rum explanat, 542. Caputa capiendo dictum, 379. Quid per caput debeat accipi, 33.

Carcer unde dictus, 479. Duplici modo carcerem intel-lexerunt majores, 479.

Carmelus interpretatur scientia circumcisionis, 528.
Caro unde dicta, 268. Caro pluribus eget quam anima, 206. Cur caro nostra filia Babylonis dicatur, 463. Carnis desideria laquei sunt, 478. Carnis vitia sunt terrena delicta, 417. Hic vere non vivitur ubi carnis fragilitate pectual. catur, 416. In stercore volvitur, cui vitia carnis dominautur, 385. V. Vitium. In myrria carnis mortificatio, in thure vero orationum devotio accipitur, 516. Caro nostra turturi comparatur, 285.

Cassiani liber de Institutione monachorum sedulo legendre RER A base Descarge culostus. ESS Fum Victor

dus, 555. A beato Prospero culpatus, 555. Eum Victor Martyritanus purgavit, ibid.

Cassiodorus onnem Scripturam cum priscis codicibus contulit, 558. Octate uchi textum in compendium redegit, 540. Libris Regum titulos pradixit Cassiodorus. 540. Autores librorum de Anima et Variarum, 400. Cur librum Jestinitionis divinamen litteratura confessit. rum Institutionis divinarum litterarum confecerit, 537. brum Institutionis divinarum litterarum confecerit, 537. Librum de Divisione composuit, 576. Et gemina commenta in artes Donati, 559. In diversas orbis partes direxerat ad libros conquirendos, 541. Cassiodori ad Christum oratio devotissima, 639. V. Hæreticus.

Castra a castitute dieta, 267.

Categoriæ Aristotelis sunt decem, 568. Cur intente legendæ, 568. Instrumenta entegoriarum sunt tria, schicet æquivoca, univoca, denominativa, 508.

Catheritarum e ror, 84.

Catheritarum e ror, 84.

Cathedra quid sit, 12. Catoli unde di ti, 351. C'usa a casu dicia, 246. Causarum partes status dicuntur, et corum divisiones, 580. V Rhetorica.
Cedar interpretatur tenebræ, 450, 506.
Cervix pro superbia ponitur, 446.
Chalcedonensis concilii codex encyclicus ab Epiphanio
Scholastico translatus, 548.

Changan interpretatur humilis, 555. Et mala humilia-

tio, 459. Charitas vera in quo consistat, 47. Lex Christi charitas, 21. Cur. 514. Semitæ tio, 459.

Charitas vera in quo consistat, 47. Lex Christi charitas, 417. Latum mandatum est charitas, 412. Cur, 514. Semitæ justitæ sunt duo præcepta charitatis, 79. Dilectio Dei et pro imi viæ sunt Domini, 61. Charitas in summo virtutum collocata, 429. Malitia generalitatem criminum amplectitur, sicut charitas virtutum, 318. Christus oblectatur inter virtutes sanctorum, et præcipue inter fidem et charitatem, 511. Charitas cuncta commendat, 423. Tormentis omnibus fortior, 426. Fervor charitatis tranquillus est, 132. Igne charitatis beata conscientia examinatur, 216. Charitatis et unitatis virtus, 437. Per charitatem sancti flunt unum, 432. Nihil sic terret malignos spiritus quomodo charitas, 525. Post carnis continentiam succedit vera charitas, 519. Qui Deum supra cuncta diligunt, ei sub lætitia serviunt, 331. Quis diligat Deum, 58. Qui Deum ex toto corde diligit, locum vittis non relinquit, 436. Quando justi gratis amant Deum, et impii gratis exsecrantur, 373. V. Deus, Dilectio. Quando proximum sicut nosipsos diligimus, 456. Charitatis fraternæ laus, 436. Impigre debemus facere omne quod potest alteri subvenire, 583. Sanctorum consnetudo est sic dolere ca'amitates alienas ut proprias, 557. Vir sanctus non in ira corripit; sed

per dilectionem, 477. Dilectio inimicorum. V. Inimicus. Charitas et misericordia quasi sunt alæ Patris, 56. Charitas clavus dicitur, 417. Per vinum fervor charitatis intelligitur, 531. Charitas vernali piuviæ comparatur, 47. Per carbones orationes charitatis igne succensæ intelliguntur, 430. Cherubin quomodo interpretandum, 271, 329.

Chorus quid sit, 501.

Chrismatis sacri unctione from Christianorum signatur, 467. Exhilaratur facies in oleo, cum regali chrisma cons-

citur, 350.
Christi nomen præclarum, 242. Nominis Christi est salvare fideliter postulantes, 482. De Salvatore Domino quid credendum, 68, 194. Christo credere salus est et gloria, credendum, 68, 194. Christo credere salus est et gloria, 204. Christus notus divinitate solis fidelibus, corpore tantum infidelibus, 261. Christus quemodo venit a Patre, et discessit a mundo, 195. Ad adventum Domini terra mota est, 59. Per dies plenos primus Christi adventus intelligitur, 216. Veteres fuerunt dies ante Christi adventum, 153. Quot bona per Christi adventum evenerint, 315. Christi adventu mundi vulnera curata, 214. Genus humanum per adventum Domini sanatum, 212. Christus venit ad nos, ut nos ad eum redeamus, 254. Mysterium incarnationis explicatur, 36. In ipsa incarnationis origine divinitas humani tati functa est, 73. Divinitas sine confusione humanitatem catur, 36. In ipsa incarnationis origine divinitas humanitatem as umpsit, 73. Divinitas sine confusione humanitatem as umpsit, 19. Deus humanatus, 37. Terribil a sunt Det opera, maxime in uniendo sibi naturam humanam, 214. Incarnationis excellentia, 73, 109. Magnificentia Domini est incarnatio, 34. Beneficio sanetæ incarnationis nihil præstantius, 273. Tempus beneplaciti tempus incarnationis, 228. Per consilum Domini incarnatio potest intelligi, 409. Tempus demogratur, 80 Christian susceptor persone præstantius, 273. Tempus beneplaciti tempus incarnationis, 228. Per consibum Domini incarnatio potest intelligi, 108. Tenebris comparator, 59. Christus susceptor noster factus est per incarnationis arcanum, 416. Dominus prospexit nobis, dum humanitatem nostram assumpst, 510. Deus humanam naturam, quam liberare prædestinaverat, incarnatione evexit, 294. Christus quasi post parietem stetit, cum carnem nostram suscepit, 510. Christi susceptio carnis nostra probatur hæreditos, 555. Christus veniens in mundum quosdam saltus dedit, 510. Veniente Christo obscuritas divini Verbi patuit, 60. Nativitas temporalis Christi, 35. Quid in ea evenerit, 159. Cur Christus de utero matris se dicat abstractum, 75. Sine matre in cœ'o, sine patre in terra, 281. Misericordia Domini est quod de Maria Virgine natus est, 260. Nati itas temporalis Christi potest visitatio appellari, 35. Quare in ea lætandum, 306. Christus perfidis apparuit, sed non datus, 288. In Christo una est tantum persona, 17. Quæ persona Christi, 20, 52. Una eademque Del hominisque persona, 52. In Christo duæ sunt naturæ, sed una persona, 52. 52, 69, 71, 208. Perfectam hominis naturam assumpsit, quod est courtra Apollinaristas, 200. Duæ sunt naturæ in Christo perfecta et inconfuse, 19, 57, 510. Id probatur contra Arianos, 475. In eo sunt duæ substant æ, 16. Ipsarumque operationes exprimuntur, 289. In Christo duæ operationes di initatis et humanitatis, 525. Chr stus Deus et homo contra Arianos, 140. Deus deorum est, 164. Deus veritatis dicitur, 98. Deus virtutim. 286. Doe inus virtutum est, 186. Et Filius David et Dominus dicitur, 75. Solus t hristus per naturam Filius Dei, sancti vero per gratiam, 299. Finis noster est ad quem omnia referenda, 182. Christus per naturam Filius Dei, sancti vero per gratiam, 299. Quidquid Christus in tempora accepit, secundum heres en per sul persona de persona persona, 279. Quidquid Christus in tempora accepit, secundum heres en persona christia. Finis noster est ad quem omnia referenda, 182. Christus æternus, 243. Non est Deus recens, sed Patri coæternus, 279. Quidquid Christus in tempore accepit, secundum hominem illud acquisivit, 18. Divinitas egus nhil accepit unde cresc ret, 442. Christo creatura omnis subjecta est, 55. In virtute sua et in æternum dom natur, 215. Christus Rex omnipotens, 319. Rex in æternum, 207. Quare Rex gloriæ dicatur, 82. Christus in hoc mundo Rex specialiter ingressus est, 225. Rex a Patre constitutus, 17. Cur Rex, 251. Vere Salomon, id est pacificus, 259. Unctus Christus Rex, Propheta, et Ponti'ex, 453. Christus vere Sacerdos, 379. Chr stus Sacerdos et hostia, 211. Christi anima a peccato originali excepta, 633. Spiritus sanctus in Christio permansit, 3. Christus peccatum nullum habuit, 32. Humanitas Christi null m labem admisit, 525. Prima gloria Christian labem admisit, 525. Prima gloria Christian christi null m labem admisit, 525. Prima gloria Christian christi null m labem admisit, 525. Prima gloria Christian c mansit, 3. Christus peccaium nullum habuit, 32. Humanitas Christi null im labem admisit, 523. Prima gloria Christi fuit, ingredi tabernaculum sine macula, 51. Viam immaculatam solus ambulavit, 62. Christi via, sola hona est, nostra vero mala, 122. Christus solus per se immaculatus, alii per gratium, 398. Christi corpus templum sanetum est, 26. Quomodo caro Christi vivificatrix, adorabilis et salutiera, 111. Caro adorabilis, 59. Corpus Domini quaedam est Delit itis vestis, 152. Christus quomodo minoratus sit, 33. Quando Christus locutus est, 156. Cur puer Dominis Christus dectur, 229. Christus p leber et discorus dictur, et quare, 508. An forma decorus fuerit, 150. Christus omnibus electis speciosior. 524. Christi imperfectum quid si nibus electis speciosior, 521. Christi imperfectum quid sit, 471. Christus pupillus, egenus et pauper vocatur, taméts universi Rector et Dominus, 281. Christus imul dives et pauper, 161. Quare dicitur egenus et pauper, 158, 251.

De suo dives, propter nos pauper factus, 30. Mendicus de nostro, dives de suo, 374. Quæ sit ejus abundantia, 96. Christus servus Donniai dicitur, 118. Cur, 291. Secundum humanitatem dicit se servum Dei, 100. Cur se vermem nominet, 75. Humilitas humanitatis Christi exprimitur, 52. Eam docuit verbis et exemplis, 639. Humilitus Christi decorem et fortitudinem habuir, 314. Monstravit et humilitatis viam, et patientiæ disciplinam, 463. Christi mansuetudo, 141. Actus viæe Christi exempla sunt, 190. Unnis nueratio illius ad snem et des derium supernorum excitat. overatio illius ad spem et des derium supernorm excitat, 525. Christus duras hominum vias ambulavit, 53. Cur lacrymas fuderit, 46%. Quomodo cilicium induerit, 116. Quando jejunaverit, et quo jejunio, 116. Quando ægrotaverit, 96. Cur diaboli teutationem sustinuerit, 193. Christus quomodo legem med tabaur, 13. Orat Patrem ex parte humanitatis assumptæ; 97. Rogat ut homo, præstat tablem 376. Puritas carticolis Christian (Christian) parte humanitatis assumpite, 77. Rogat ut nomo, presses, ut Deus, 376. Puritas orationis Christi, 20. Quid petierit, 91. Cur petat a Patre que sibi propria sunt, 473. Cur Christus m rabilis in oculis fidelium, et non Judæorum, 396. Quare Christus fecerit mir cula, 92. Melius prædications de 181. Deus pr tione quam miraculis salutam operatus est, 251. Pagani Deum puti posse non cred derunt, 21. Passio Christi gen-tis Judaicæ fabul i fuit, 128. Quod judicium a Judæis pertis Judaicæ fabul i fuit, 128. Quod judicium a Judæis pertulerit, 117. Candidus est y rginitate, rubicundus passione, 522. Qua e dixerit: Respice in causam meam, et non in prena n, 117. Qui siti Christus sitierit, 230. Christus se conturbatum dicit, nusquam desperasse, 99. Christus solus mori desideravit, 69. Sola mors Christ i libera, quia voluntaria, 296. Cur Christus caucis mortem potius elegerit, 75. Exitus mortis Christi i'li singularis fuit, 225. Cur inscriptio tituli in passione non fuit deleta, 186. In passione Christi Divinitas non abfuit, 72. Mors Domini describitur, 196, Christus quasi in solio confitentem latronem absolvit, 73. Mors Salvatoris sessio vocatur, 469. Dies bel i dicitur. Mors Salvatoris sessio vocatur, 469. Dies bel i dicitur, 478. Lectus ejus est consummatio beatissimæ passionis, 451. Totus orbis luxit Christi exitium, 96. Crucis Christi commendatio, 23. V. Crux. Dignum est ut publice laudetur, qui pati pro omnium salute dignatus est, 392. Quænam tustrumenta passionis Christi Jeros lymis asserventur, 295. Christi passionis fructus, 371. Utilitas, 5 7. Famulos Dei in afficcionibus confortat, 140. In Christo crucifixo omnes in afflictionibus confortat, 140. In Christo crucifixo omnes crucifixi, 186. Christus pro salute genera itatis se obtulit, 52. Causam om ium suam fecit, 77. Se sacrificium pro omnibus obtulit, 174. Cur, 465. Ejus passio est sacrificium justitiæ, 174. Humanum genus vinctum liberavit, 22 l. Sanguis Christi totius mun-fi peccata redemit, 448. Purificat, non cruentat, ibid. Per Christum pœna facta est æterna requies, mors salutis introitus, 659. Improperium sustinuit, ut nos patientiæ suæ exemplo instrueret, 229. Christus quomodo dicatur in pulverem deductus, 74. Quo sensu dictus descendist in corruptionem, 94. Quare Christus non descendit in corruptionem, 97. Anim Christi ab inferis abstracta est, 96. Ab inferno liberavit animam suam, 163. Quando anima ejus de necessitatibus liberata, 99. A Christo mors quomodo victa, 20, 185. Necesse fuit mortem A Christo mors quomodo victa, 20, 185. Necesse fuit mortem perire, cujus regnum vita pervasit, 222. Quando ca o Christi refloruit, 92. Resurgentis gloria retributio fuit passionis, 480. Morte Christi mundus salvandus, ipse v ro resurrectione, 230. Christus Deus a resurrectione probatur, 371. Cur super occasum ascenderit a mortuis resurgendo, 230. Resurrectio Domini dormitioni comparatur, 140. Per 220. Resurrectio Domini dormitioni comparatur, 140. Per resurrectionem virtus divina declarata, et spes creductium firmata, 293. Christianorum est spes, 96, 149. Justorum corda firmavit, 490. Resurgente Domino spem resurrectionis membra perceperunt, 310. Christi ascensio apostolis et toti Ecclesiæ utilis erat, 534. Que merces himanitati Christi reddita, 442. Curistus quando gloria et honore coronatus, 33. Christi laus totius Trinitaris est honor, 321. Sapienia Dei Christus, 531. Scientia Patris per eum mirabilis (acta est, 469, Pax Dei est, 288. Dextera Excelsi est, 261. Gloria Christi, majestas est Patris, 97. Christia fiction dextera brachium, salutare, et justitia Patris. est, 261. Gloria Christi, majestas est Patris, 97. Christus iddirco dextera, brachium, salutare, et justitia Patris, quia illi consubstantialis, 327. Misericordia Patris Christus est, 238. Virtus Patris, 224. Manus Patris, 435. Anima ejus, framea est Patris, 57. Salus a Christo solo, 51. Solus tribuit salutem, 490. Spis salutis nostrae Christus Dominus, 550. Cur Christus Salvator dicatur, 273. Convenit nomini Salvatoris periel tantes salvare, 361. Per Christum omnia pacificata, 534. Christus misericordia peccatorum, et vita fidelium, 404. Cur Christus nisericordia vocetur, 160, 307. Christus noster Ecclesiastes, 542. In eo fons est beneditonis, 152. Fons est aquarum, 142. Ex eo aqua perennis ctionis, 152. Fons est aquarum, 142. Ex eo aqua perennis prodit, 265. Christus, via, dux et iter, 19. Mundus non habet viam nisi Dominum Salvatorem, 206. Christus certa via ad Patrem venientium, 398. Via veritatis est, 218. Via testimoniorum est, 400. Dux itineris ostri, 222. Quando dux noster veraciter est, 98. Nullus nisi per cum in regnum ecclorum intrivit. 531 Per Christi primum adventum diabolus religatus, homo est absolutus, 61. De humi-

litate Christi superbia diaboli victa, 424. Quando cum Christo litate Christi superbia diaboli victa, 424. Quando cum Christo sumus nullas diaboli insidias formidamus, 255. Christus in nobis diabolum vincit, 311. V. Dialo'us. Christus cur in Ecclesiam descenderit, et ad cam ascenderit, 529. Laus conjugii Christi et Ecclesiæ, 154. Chri-tus est fundamentum et culmen Ecclesiæ, 158. Populus Der unum corpus est Christi, 456. Pro membris su s Christus insipientiam habere dicitur, 227. Cur Christus modo in membris suis ¡lenissime non regnet, 492. Christus dicitur pati, quæ membra sustinent, 157. Christus mala mundi dicit sua, 293. Hæreditas Christi electi sunt, 92. Quomodo Christus electos comedat, 520. Quando Christus nos suos esse dijudicat, 237. Qui proprie Christo subjiciantur, 56. Si Christi electidemur, e ipse nostri recordabiur, 552. V. Ecclesia. dicat, 2.7. Qui proprie Christo subjiciantur, 36. Si Christi recordemur, e ipse nostri recordabitur, 352. V. Ecclesia. Respectus (hiisti nostrum est præsidium, 157. Nos convertit, 83. Peccatores a pravitatibus concidit, 301. Omne malum cito dissolvitur, si in Christo fortiter allidatur, 466. Justis Christus est pax, inidefibus scandalam, 288. Gaudium Christi salus humani generis, 514. Dextera i.onorum est Christus, 469. Christus fortitudo capitis nostri, 200. Christus quando panis noster de terra producitur, 319. Panis cocii et angelorum dicitur, 266. Quomodo angelos et homines pascat, ibid. V. Eucharistia. Christus quando proximus, quando elongatur, 510. de terra productive, 349. Panis coli et angelorum dicitur, 266. Quomodo angelos et homines pascat, ibid. V. Eucharistia. Christus quando proximus, quando elongatur, 510. Dulcissimus somnus est Christum quærere, 512. Cur ad tempus declinet cum quæritur, 524. Quærere animam Christi in bonam et in malam partein dic tur, 114. lite odit pacem, qui non amat Christum, 430. Inimici Christi super eum delectati sunt, 95. Christus Adæ semper opponitur, 161. Christi et Adæ comparatio, 14. V. Adam. Christus per Davidem intelligendus, 16. Per diadema caro a Christo assumpta intelligitur, 514. Per saccum corpus ejus significatur, 97. Canticum novum Incarnationem Domini significat, 106. Femur idem, 151. Pro octava secundus Domini adventus significatur, 27. Per myrrham passio Christi designatur, 507. Per nardum, 518. Per citharam, 191. Per purpureum colorem, 529. Per ascensum purpureum, 511. Per fragmen mali punici, 518. Extensio manuum Moysis figura illius fuit, 457. Dedicatio resurrectionem Domini significat, 95. Et Inberatio Davidis, 19. Per capreas Christus et doctores Ecclesiæ intelliguntur, 528. Per genas Sponsi Christi pietas vel severitas, 525. Chris us quare gigauti comparatur, 63. Et capreis, et hinnulo cervorum, 510, 511. Ligno fructifero, 15. Sapientia ejus torrenti, 120. Ejus carpus pasterio, 161. Et terræ, 75. Virtus ejus testar, 74. Christus et dia dus leoni sub diverso respectu comparantur, 31. Christus s. I, 351. Verus dies perlidis ignotus, 268. Canticum novum dicitur, 485, Cur sit acervus testimonii, 525, et Spiritualis petra, 358. Cur lapis angularis dicatur, 396. Foramina petræ sint vulnera ejus sut verba sunt Christi, et quare, 151. Christus fortis manu dicitur, 91. Quid sit sedes sancia Christi, 158. Christi oculi sunt dona sancti Spiritus, vel Ecclesiæ doctores, 525. Ejus labia sunt duo Testamenta, 53. Per ubera ejus sunt prophetæ et apostoli, 62. Pedes jus sunt apostoli, 75. Corcan ejus discipulorum conventum significat, 69. Umbra ejus est protectio Divinitatis, 509. Commutatio Christi est veterem homin hominem in regenerationis gratiam evocare, 503. Qui

Christi ofin dicebantur, 62, 92, V. Lex, Synagoga.
Christiani, de Christo dicti, 63, 243. Parnarchæ erant in spiritu Christiani, et Christi vocabantur, 353. Generatio ventura vocantur Christiani, 78. Religio Christi per totum mundum dilatata, 31. Christiani omnem terram replent, 551. Christianum esse in orbe Romano nunc gloria est. 900. Populus Christianus ha readites. 551. Christianum esse in orbe Romano nunc gioria est, 200. Populus Christianus ha reditas Domini, 284. Est hæreditas acquisitionis, 108. V. Ecclesia. Christiani veri quinam, 533. Institutio Christiani in duobus consistit, ut declinet a malo, et faciat bonum, 125. In petra, id est Christo omnis ædificatur Christianus, 201. Duæ res bonos efficient Christianos, 83. Duo solum expetunt Christiani, 596. Otiosum tempus habere non decet militem Christiani, 400. Fideli Christiano semuer est dies 467. Locus Domini, 400. Fideli Christiano semuer est dies 467. Locus Domini. 596. Otiosum tempus habere non decet militem Christi, 490. Fideli Christiano semper est dies, 467. Locus Domini est pectus Christiani, et atria Eccle-iæ catholicæ, 431. Duobus modis Christianis dicitur surgere, 68. Qu dquid Christianus hic patitur, beatitudinis cogitatione refleitur, 49. Maxima Christianorum afflictio, 142. Christianus oppressus fructum tune reddit, 186. V. Afflictio, Persecuto, Tribulatio. Christiani qua lætitia fruantur, 23. Que bona Christianis Deus promiserit, 146. Christianus populus quare per Jacob accipitur, 527. Subreptio benedictionis Jacob mit figura benedictionis populi Christiani, 69 Filii Lore Christiani dienatur, 141, 285. Oves populum Christianum significant, 36. Famuli Christi ovibus comparati, 149. Aquæ maris populom significant Christianum, 107. Christiani uvæ pedibus conculcatæ comparantur, 187.

Chrysostomus (sanctus), in Actus Apost. commen a significant christiani hactus Apost. commen a significant christianis promiserity.

dit, que jussit transferri Cassiodorus, 544. Omnes sancti Pauli Epistolas Attico sermone exposuit, 544. Epistolam ad Hebræos Attico sermone tractavit, quam Mutianus in La-Linum transtulit, 545.

Chusi, quid interpretetur, 30. Cicatrix, unde dicatur, 129. Cicaro, duos libros de Ruetorica composuit, quos M. Vi-

ctorious commentatus est, 565.
Cilicium, quid sit, et ad quid referatur, 115.
Circulus, quid sit, 325, 589. Quid diametrus circulus, 589. Quid semicirculus, 389.

Circumstantias in duo partitur Cicero, 531.
Cithara, quid sit, 4, 501, 503. Per cicharam virtutes morales accipiuntur, 493.
Civitates due, in hoc mundo sunt, qua Domini, altera dia-

oli, 434. V. Dinbolus, Ecclesia. Clemens Alexand inus, quasdam Epistolas canonicas ex-

Clibanus, quid sit, 70.

Climata, septem munerantur, et quid sint , 591.

Colum unde dictum, 388. Quidam putaverunt colum esse animal, 497. Est in illis colum, qui se coles i conversatione tractant, 411. Quis in coeium ponat os suum, 245. Coelum quid significet, 17, 44, 494.

Cogitationes, unde dictæ, 138, 490, 628. Cogitationes mostræ pedes vocantur, 431. Solus D us secreta cogitationum cognoscit, 52. Domus nostra dici ur propria cogitatio, cajus parietes duo sunt l'estamenta, 444. Malæ cogitationes in ima terrie y rguntur, 207. Duplex malum est nequitiam cogitare, camque palam proferre, 213. V. Cor

Collaudatio, quid sit, 108, 392.

Collectio, quid, 564. Columba, unde dicta, 183.

Commune inter et epicemon quæ sit differentia, 593.
Comparatio, quid, 564.
Comparativus, duas tautum formas habet, 595. Gradus
comparationis tribus casibus servit, 593.

Complacere, quid sit, 86.
Compunctionis lacrymas profundimus, quando peccatotum nostrorum recordatione mordemur, 421. Dominus nescit differre, quem compuncto corde sibi senserit supplicare, 429.

Computi augmentum quid, 591. Quid ablatio computi, 591.

Concilia, universalia fidem soli lant, 545. Patres et con-

cilia non contraria, sed diversa dixerunt, 543. Conclusio, quid sit, 30, 563, 563, 571. Conclusio duplicem habet rationem, 562.

Concubing, quosnam designent, 562.
Concubing, quid sit, 42. Vid. Fides.
Confidentia, in Deum jam præmium est, 19. Cur in homine non confidendum, 394.
Confirmare, quid sit, 123.

mine non confidendum, 394.
Confirmate, quid sit, 123.
Confirmatio, quid, #65.
Confiteri, quid sit, 254. Confessio quasi confatio dicitur, 831. Duobus modis confitemur, 511. Duæ sunt confessiones, una laudis, altera pœnitentiæ, 117, 218, 519, 331. Pia confessio initium sumit a Domino, 253. Post veram fidem sancta debet venire confessio, 391. Qui ve c noverunt Deum, ad humilem confessionem descendunt, 104. Peccata sua confitena dai gloriam Deo, 188. Major gloria Dei cata sua confitens dai gloriam Deo, 188. Major gloria Dei est confitenti parcere, quam viventi sine offensione præstare, 359. Infirmitatis confessio Dei misericordiam movet, 28. Confessio infirmitatis confessio Dei misericoronam invet, 28. Confessio infirmitatis munera divina consequitur, 317. Deo revelare culpam remedium est, confiteri securitas, 248. Frequentata Deo confessio salutem parturit, 251. Peccata confessi ventura judicia nequeunt formidare, 218. Deus solus judex est, qui ribuit veniam confitenti, 473. Confessio peccatorum inutilis post mortem, 29. V. Baplismus.

Confundi, quid sit, 114, 233. Duplex confusio, 381. In isto sæculo si confuadimur, emendamur. 293. Quando hic prospere confundimur, 233. Qui ferant confusionem suam, 138.

Conjectura, simplex quid sit, 584.

Conjectura, simplex quid sit, 564.
Conjunctio, quid, 539.
Conacientia, munda aula est Spiritus sancti, 93. Bonae conscientiae metus gravior post veniam errare, 151.
Considerare, quid sit, 126.
Cousdium, quid sit, 71. Consilium unde dicatur, 15, 187.
Quid spiritus consilii, 94. Scelus gravius est, quod consilio geritur plurimorum, 100.
Constantiai in conversione Ecclesia est mirabiliter glorificata, 517.
Consuetudines vittosse cur portae aneae, 367. Consuetudo

Consuetudines vitiose cur porte eneæ, 367. Consuetudo perditorum hominum, 56.

Consummatio, est virtatum omnium completiva perfe-

ctio, 412. Consummare et perfectionem significat et defeclum, 411

Contemplatio Dei spiritualium substantiarum cibus est, 166.

Conterere nosmetinsos debemus si restaurari volumns. 493.

Continens homo rex vocatur, 103. V. Charitas, Ecclesiastici ordines.

siastici ordines.
Contradictio, quid sit, 508.
Controversia, ex Cicerone triplex est, 564.
Converti, in ista vita fas jest, 104. Peus quolibet tempore nostram conversionem exspectat, 188. Anima homisis vere conversi araneæ comparatur, 134.

Converti, in ista vita las jest, 102. Deus quoinor tempore nostram conversionem exspectat, 188. Anima homi is vere conversi araneæ comparatur, 154.

Cor, non cerebrum, sapientiæ sedes, 248. Locus cordis inter ubera, 507. Cor vocem babet, quam audit Divin tas, 89. Cor nostrum sub lingua nostra est, 217. Cor pro mente ponitur, 350. Per cor mentis arcanum intelligitur, 466. Cor ad intelligentiam refertur, 174, 283. Quid per duplex, quid per unum cor significatur? 45. Proprium est Dei corda nostra discutere, 52. Recti corde divinæ regutæ conjunci, 517. Corda nostra, non pecudum membra Deo immolanda, 174. Si cogitamus Deum in corde, ibi invenimus iliu.a., 110. Quis ante Deum cor suum ellundat, 204. Quando aperimus corda nos ra Christo, 521. Cor altum est quando codesta cogitat, et terrena devitat, 209.

Core, interpretatur Calvaria, 141. Core calvitium, vel calvum interpretatur, 285.

Corporis vita quid sit, 629. De diversis partibus corporis, et de earum dispositione, 634. Omnia membra corporinecessaria, 635. Desiderium corporale cito fastidiur acceptum, 363. Reges vocantur, qui corpus suum regunt,

ceptum, 365. Reges vocantur, qui corpus suum regunt, 238.

Cosmographiæ u'ilitas, 553. Et qui de ea scripserint, ibid. Creare, quid sit, 172. Que sit differentia inter facere et creare, 497. Creare aliquando revocare significat, 172. Cur Deus omnes creaturas singulari moderatione distinxe

cur Deus omnes creaturas singulari moderatione distinxe-rit? 535. Creator sub mensura non est, 46. Soli Creatori convenit esse in idipsum, 433. V. Deus. Credibilium tria sunt genera, 562. V. Pides. Crux, lignum vitæ dicitur, 13. Lignum paradisi et cru-cis confertur, 523. Hostis antiquus crucis signo destruitur, 484. Crux Christi ad salutem credentibus concessa, 481. 484. Crux Christi ad salutem credentibus concessa, 481 Quomodo crux Domini orbem terræ pravum atque distortum correxerit, 325. Crux Christi adoranda, 452. Per palmam arbor dominicæ crucis exprimitur, 529. Cur siguum crucis carto desol tor.us dicatur, 450. Arbor malus crucem Domini significat, sub qua suscitata est Synagoga, 532. V. Christus. Crucis signum, fidei Christianæ signum, 65. In crucis impressione lumen est vultus Dei, 25. Splendor Domini super nos est, quando crucis ejus impressione decoramur, 308. Quæ peccata oratione sancta et crucis signaculo superantur, 598.

Crystallum. quid sit, 495.

Cuble, unde dicatur, 22. 119.

Cura pervigiles sensus reddit, 260.

Custodire, quid sit, 127.

Custodire, quid sit, 127.
Cymbalum, quid sit, 502.
Lyprus, quid sit, et quomodo ejus unguentum conficiatur, 518.

Damasus, interpretatur sanguinis potus, vel sanguinis oculus, 528.

oculus, 528.

Damnatorum pæna describitur, 657. Pænarum damaatorum pro meritorum qualitate diversitas, 637. Pæna damnatorum æterna, 312. Damnati Deum nunquam visuri snat, 277. Ipsis quies ab operitus malis, sed non a supplicio, 253. Nunquam ad gratiam Dei venturi sunt, 219. Cur ante oculos Domini, non permanebunt, 25. Ira damnatorum justa, sed non prolicua, 384. Damnatio justa nocentium, honor regis est, 529. V. Infermas.

Danielis liber apud Hebræosinter hagiographa annumeratur. 541

Danielis liber apud Hebræosinter nagiographa annumeratur, 541.
David, quid significet, 16, 413, 144. Quomodo sanctus David prophetiam acceperit, 3. David bis unctus fuit, 88. Humilitas David commendatur, 169. Peccatum e us mundo profuit, 169. Illius pœnitentia, 169, 175. Eximia patientia erga persecutores, 31. Quomodo dilexerit inimicum, 31. Cur se olivæ comparet, 178. Bellum Davidis cum tolisth fuit tigura certamiris Christi cum d sholo, 435. Semen David Dominu n significat Salvatorem, 64. Bersaben Ecclesiæ, David Christi figuram portavit, 169.

Decidere, quid sit, 26.
Defectus, multipliciter accipitur, 410.
Deflectus, quid sit, 99.
Definitio, quid sit, 570. Unde oristur definitio, 12. Quastit differentia inter definitionem et descriptionem, 574. Quid sit definitio substantialis, 13. Quid definitio legalis, 564. Definitionum quindecim species sunt, et singularum

exempla referentur, 570, 622, 625.

Deliciæ cœle tes describentur, 220. V. Spiritualie.

Delictum, levius est quam peccatum, 83. V. Caro, In-

Dentes, unde dicti, 21

Deprecatio, quid sit, 29, 134, 201, 564, V. Oratio. Derisus, quid sit, 148.

Derisus, quid sit, 148.

Desideriis colestibus quo magis anima afficitur, eo amplius terrenii emoritur, 521. Vivimus dum impia desideria mortumur, et e contra, 465. Cur sanctum desiderium virgulæ fami comparatum, 513. V. Caro.

Des dia, Domino odiosa, 556.

Detractores, sunt maximi peccalores, 168.

Deum a timore majores nostri appellavere, 72. Deus lugua Grica dicitur timor, 161 Decem Del nomina apud Hebræos, 553. Cur Deus nomen terribile, 315. Quare magum, terribile et sanctum, 529. Nomen Dei ubique creditur adorandum, 160. Deus quomodo a quibusdam definiatur, 18. Vera Dei definitio est, finem non habere in perfectionibus, 487. Deus non potest per genus et differentias definiri, 17. Deo proprie com enit esse, 261. Sum proprium Divinitatis est verbum, et quare, 163. Deus vivit la atitudine singulari, 242. In eo una virtus et indiscreta majestas, 45. Solus per essentiam misericors, et misecator, et pa-45. Solus per essentiam misericors, et miserator, et patien-, 344. Omnes virtutes substantiales in Deo sunt, 424. Lumen et fons apud homines contraria sunt, apud Deum ver unum, 120. Deus solus est, 312. Solus Deus magnus, ver unum, 120. Deus solus est, 312. Solus Deus magnus, 291. Quando bened ctus dicatur, 61. Quare longanimis dicatur, 33. Quare fortis dicatur, 35. Divini ati fragilitas non imputetur, 290. Deus proprie est, qua nec habet præteritum, nec futurum, 306. Ante Divinitatem omne præsens est præseritum et futurum, 430. Deus ubique totus et præsens, 537. Ulsique totus, 453. Ubique plenus, ubique totus, 423. Nulla loci determinatione concludiur, 281. Deum suita contractum num preposit. qui ubique præsentem tus, 423. Nulla loci determinatione concluditur, 281. Deum ante conspectum suum proponit, qui ubique præsentem credit, 181. Deus omnia circuit et penetrat, 60. Ubique totus boms præseus, et matis absens, 439. Deus ineffabilis, 359. Per humanam sapientiam cognosci non potnit, 512. Incomprehensibiles suut viæ Domini, 84. Actus Dei ex parte ali nua possunt notitia nostra comprehendi, substantia vero ejus nunquam, 191. De Deo potest diei quod non est, non potest comprehendi quod est, 480. Qui sint scientes Dominum, 120. Ubi Deus videatur, 233. Quonodo omnes creaturæ Deum confiteantur, 438. Omnia opera Dei humanis seus bus or, funda noscontor, 514. Deus nuomodo dicitur resturæ Deum conntentur, 438. Omnia opera Det numa-nis sens bus pr. funda noscuntur, 513. Deus quomodo dicitur videre, 17. Intell clus D-mini omnia complexus est, 462. Cur Deus nihil possit oblivisci, 269. Nihil novum contra præscientiam Der evenit, 364. Deus non nos probando, sed præsciendo cognoscil, 216. Facta nostra et cogitationes, ctiam antequam existamus, agnoscit, 469. Per præscien-liam nos discernit, et quomodo, 281. Deus quomodo angelis et beatis hominibus l'quatur, 346. Deo hoc est velle, quod facere, 459. Jussio Domini non dilatat tempus, quia voluntas ejus effectus est, 237. Deo nihil impossibile, 227. Gravissimum peccatum dicere aliquid Deo esse impossi-bile, 265. Non est in Divinitate naturæ potestatisque distan-Deus una virtute non sensibus omnia peragit, 24.
Deus incomprehensibili virtute omnia operatur, quæ homi es per sensus agunt, 447. Deus cuncti facit ad existentiam pervenire, 531. Rex a regendo dicitur, Deus a creaudo, 286. Quare omnia debeant a Deo commoveri, 107. Cuncta quæ creata sum Creatoris aut permissioni aut imperio sub acest. 269. Tanta virtus inssintis diving est imperio sub acent, 269. Tanta virtus juscionis divinæ est, ut cuncta ei obedire possint, etsi intelligere non possint, at cuncta ei obedire possint, etst intelligere non possint, 501. Omnes creaturæ Dei jussionibus obe fre ostenduntur, 265. V. Creare. Deus quidquid promisit, perenniter mansurum est, 355. Divinum sacramentum promissionis est securitas, 299. Jurare Dei est ventura promittere, 505. Jurar placidus et iratus, 530. Deux judex æquissimus, 255. Quare justus dicatur, 33. Justitia hominum emporalis es, Dei vero æterna, 422. Quod Dominus judicat, videt, 55. Potestas Domini semper aut miseretur, aut judicat, 532. digloriam Dei pertinet, sive dum parcia, sive dum judicat, 537. Qui Denm credit ultorem, rem malam ante oculos cordis sui non proponit, 333. Quare David dixerit: Laudabo justitiam tuam, non vero pieta-David dixerit: Laudabo justitiam tuam, non vero pieta-tem tuam, 174. Deus quomodo in hoc mundo diligat mi-sericordiam et judicium, 107. Misericordiæ Domini æterna stabili ale consistunt, 298. Quomodo Deus misericors et miserator, 488. Omia Dei erga nos beneficia in miseri-cordia comprehensa, 198. Sine misericordia Domini subcornia comprehensa, 198. Sine misericorda Donnia subsisiere non valenus, 461. Quanta sit excilicari non potest, 169. Cuncta peccata superat, 364. Debilibus est patrona, 229. Miseretur cum suam respicit creaturam, danust autem cum nostras operas intuetur, 458. Quando deprecationem non amovet, misericordiam suam concedit, 217. Miseretur ut pater, sed quibos pater est, 514. Dominus pater noster, et mater est, et quare, 90. Magis ad misericordiam quam ad iram pronus, 260. Quibus adjutor sit, 491. Misericordia Domini coelo varie influenti confertur, 314. Misericordia Domini fluvio comparata, 212. V. Gratia, Misericordia. Deus quibas sit dulcis, 101, 488. Quantum nobis dulcescit, tanto idi efficimur chariores, 555. Impiis est tenebrosus, religiosis benignus, 524. Cornu salutis vocatur, 58. Cur mirabilia Domini a tenebrosis mentibus non videantur, 207. Quando Deus docet bonitatem, quando disciplinam et quando scientiam. 488. Quando tem, quando disciplinam et quando scientiam, 408. Quando Dominus memor sit hommis, 35. Cujus hominis Deus sit pars, 248. Cur portio piorum Deus di atur, 407. Di vultus præmiorum omnium munus est, 475. Conspectus Domini auxilium est, 39. Beneficium est, 44. Respicere Dei, mini auxitium est, 39. Beneficium est, 44. Respieere Dei, est eius non spernere, 340. Quos placatus attenderit corrigit, 251. Aspicit iratus et propitus. 420. V. Beatitudo. Deus multis modis legitur habitare, 435. In illo habitat, a quo probatur intelligi, 257. Gloriosum efficit, quidquid inhabitat, 87. Quando in nobis est semper salvi manemus, 437. Omnia tolerabilia fiunt, cum ille in sanctis habi at, 438. Deo adhærere quid sit, 207. Quis dicatur Deo astare, 25. Quid sit exsuectare Dominum, 85. Qui Deo derchaquitur, nulla utilitate fraudatur, 42. Cum diligimus Dominum omnia ine oreperinus, 111. V Charitas. Dei ira quantum timenda, 29. Quomodo irasci dicatur, 35. Ira Domini duolus dicitur modis, 197. Solum metonymica est, 268, 284. Vocatur retribuno peccatorum, 17. Dominus excita-284. Vocatur retributio peccatorum, 17. Dominus excita-tur ad vindictam malis actibus provocitus, 27. Nec ira nec futur ad vindictam malis actibus provoc tus, 27. Nec ira nec furore turbatur, 28. Quibus Dominus in æternum Trascetur, quibus non, 544. Quid per Dei conversionem postulatur, 28. Dei memori de quid sit, 310. Quid per dexteram Domini, quid per sinistram intelligatur, 452. Digitus Del quid dicatur, 35. Scapulæ sunt operationes ejus mirabiles, 309. Per pedes stabilitas æterna significatur, 378. Quo sensu dicatur odorare, gustare, ambulare, 588. Quando Deum dormire dicimus, 149. Abscondita Dei et in malo et in bono possunt accipi, 87. Voluntas Creatoris scutum vocatur, 26 Deus medico comparatur, 495. Ceroplastis assinilarur, et in quo, 108. Deus omni tempore benedicendus, 141. Quomodo possit exaltari, 191. Exaltatus in gentibus, et in Judæis exaltandus, 156. Praconia Dei nulla creatura sufficienter pravalet complere, 351. Quomodo possit ab hominitus nova prædicatione celebrari, 257. Loca argumentorum ex quibus Deus laudari potest, Quomodo possit ab hominibus nova prædicatione celebrari, 257. Loca argumentorum ex quibus Deus laudari potest, 487. Fa ta Domini narrare, laudasse est, 264. Qui Deo dat laudes se facit lau labilem, 225. Dum exaliamus Dominium, nosipsos exaltamus, 368. Gloriosum nobis esse debet, quando nomen Domini extollitur, 354. Quis vera Deum invocet, 494. Contra Deum persona nulla debet recipi, 416. Fideles injurias Deo illatas ferre non possint, 273. Despectus propter nomen Dei apud eum magis honorabbis est, 287. Ad Dominum, sive in prosperie, sive in adversis oculi semper elevandi, 436. Quando fidelis Deum contuetur. 220. Deus insos regit, qui eum puro corde responsatione. adversis oculi semper elevandi, 436. Quando fidelis Deum contuetur, 220. Deus ipsos regit, qui eum puro corde respiciunt, 275. Pupillus et vidua sunt, qui Dominum pura mente respiciunt, 402. Profunda execitas est Deum ane oculos non habere, 40. Immensum crimen Dominum oblivisci, 168. Oblivisci Dominum quid sit, 39. Ad Dominum qua dispositione d bemus accedere, 480. Quis eum vere requirat, 49. Omnibus se pie quarentibus adest Dominus semper, 521. Recti corde sunt, qui Dominum sequentur, 459. Quocunque tempore ad Deum venitur, merito juventus nostra dicitur, 235. Deus quomodo dicatur recedere a nobis. 40. Quando ali eo longiaqui efficiamur. 319. Qui a nobis, 40. Quando ah eo longinqui efficiamur, 319, Q.i. ab eo deseritur, punitur et affligitur, 230. Quos spernit annihilat, 270. Dominum a se habere aversum malorum

Gmnium extremum, 364.

Divina qui conspexit, facile humana despicit, 83. Divinarum rerum nulla est satietas, 89.

Dii abusive homines et superam potestates vocantur

281. Dii paganorum, dii alieni vocautur, quia alienata mente reperti, 280.

Diabolus, est spiritus, et dæmones innumerabiles, 531, Opera diaboli nec pondere, nec mensura, nec numera continentur, 538. Nunquam diabolus ad gratiam revocandus, 58. Toties punitur, quoties ab eo peccator subjugatus eripitur, 32. In judicio humanis conspectibus damnatus apparebit, 394. Aute Incarnationem pene totum genus humanum tenebat capti um. 115. Quando caput ejus confractum, 252. Post Christi adventum diabolus religatus, 334. V. Christus. Dæmones animarum sanguinem sitient, 528. Persequentes sunt diabolus cum ministris, 418. Impugnatores dicuntur, 114. In boc sæculo innumerabiles dæmonum insidiæ, 351. Artificium diaboli, 359. Impudentissimus est hostis, 334. Versuttssimus est, 513. Iniquitas et diabolus nobis semper insiduatur, 557. Diabolus etiam per bona consuevit nocere, 513. Cur juxta viam laqueum alscondat, 479. Dæmones malis operabus semper insisuut, 322. Suggestiones diabolica statim rejiciendæ, 534. Ques Diabolus, est spiritus, et dæmones innumerabiles, 331, 322. Suggestiones disholices statum rejiciendes, 534. Que disholus acrius insequatur, 130. Sancta maxime tradal

tur, 513. Magis circa finem vitte, 187. Dæmones in eos atrocius saviunt, quos seducere non valuerunt, 418. Cur semper tideles circumdent, 482. Quo tempore diabolus rapiat, 31. Quid in nos agat cum superior evaserit, 51. Diaboli esca terreni homines, non codestes, 352. Se persequitur, qui diabolum sequitur, 44. Diligere Dominum est odisse diabolum, qui malus dicitur, 326. Arma contra diabolum, quæ? 149. Plorando diabolus superatur, 342. Quando a diaboli potestate tollimur, 31. Quomodo il'udatur ab angelis et idelibus viris, 352. Damones nihil agunt in homines nisi Dei permissione 353. Nullus tentant a tur ab angelis et lidelibus viris, 352. Damones nihil agunt in homines nisi Dei permissione, 331. Nullus tentatur a diabolo sine permissione Domini, 352. Quare Deus permittat diabolum in servos suos sævire, 381. Paulus petit nec auditur; diabolus autem exauditus est, 72. Diabolus princeps appellatur, 393. Cur, 423. Diabolus et ministri fortes vocantur, et quare, 195. Peccator et peccatores terræ dicuntur, 334, 474. Via iniquitatis diabolus, 402. Et actus diabolicus, 473. Cur diabolus calumniator dictus, 240. Homo dicitur, 73, 187. Per hominem malum intell gitur, 474. Feneratori comparatus, 574. Miles appellatur, 156. Cur draco dicatur, 352. Feris comparatur, 76. Vocatur aspis, basiliscus, leo et draco, 310. Ollæ comparatur, 371. Mallens est, 528. Umbra mortis est, 79. Diabo'i civitas est Babylonia, 158. Civitates diaboli sunt populi intidelee, 38.

aspis, basiliscus, leo et draco, 310. Ollæ comparatur, 571. Mallens est, 328. Umbra mortis est, 79. Diabo'i civitas est Babylonia, 158. Civitates diaboli sunt populi infideles, 38. Dialectico, oratori, philosopho, sophistæ disserendi omnis ratio subjecta est, 372. Aristoteles dialecticæ argumenta ad regelas quasdem perduxit, 365.

Dicta priscorum laudare et prædiere, gloriosum, 537. Didymus, Proverbie exposuit, 541. Et septem Epistolas canonicas, 543. Laudatur, 542.

Dies a diis suls pag ni dixerunt, 13. Dies in singulari pro toto tempore vitæ frequenter ponitur, 125. Quæ sit differentia in er dies temporales et æternos, 260. Qui dies nostri dicendi, 389. Qui sint dies boni, 111. Dies justos, nox terrenos homines significat, 232. Die letitia, nocte adversitas declaratur, 293.

Differentia, quid sit, 567.

Digitus, multas habet significationes, 484. Cur decem digitt in manibus et pedibus, 634.

Dilemma, quid sit, 470.

Digo, unde dictum eit, 38. Dilectio Christi fortis est ut mors, 533. Oleum peccatoris est dilectio simulata verborum, 477. V. Amor, Charitus.

Dionysius, canones ecclesiasticos composuit, 532. Diolois dualex est genus nallic 376.

nysii Exigui commendatio, 552.

Diplois, duplex est genus pallir, 376. Discendi duplex genus, 559.

Discipline, nunquam opinionibus deceptæ fallunt, 581.
Quis dis iplinam odit, 167.
Discordibus nulla benedictio præstatur, 455.
Disc epantia Deus non amat, 493.

Disc epantia Deus non amat, 493.
Dispositio, quid, 563.
Dives, unde dictus, 163. Actiones pauperum et divitum conferuntur, 77. Pax peccatorum divirum semper cum conscientia rixatur, 245. Quando elati sunt oculi divitis evangelici, 449. Quando divites terrarum egent et esuriunt, 111. Vitæ tinem timent, 162. Morientium divitum pompa describitur, 162. Quare divites non timendi, 165.
Divisionibus et subdivisionibus utendum, 547.
Doctorum duo sunt genera, 173. Quis divinarum rerum

Divisionibus et subdivisionibus utendum, 547.

Doctorum duo sunt genera, 173. Quis divinarum rerum iloctus, 402. Doctores irreprehensibiles esse dehent, 493. Doctissimorum virorum occupationes, 550. Quando doctores saturantur, 197. Quando sunt jejuni, 197. Oculi Ecclesiæ sunt, 528. Cur sint oculi Ecclesiæ, dentes, collum et duo ubera, 516. Sunt manimæ Ecclesiæ, 517. Quando ubera sunt Ecclesiæ, quando botri, 530. Fugant dæmones, 508. V. Ecclesia. Doctores Ecclesiæ designantur per vigiles qui custodiunt civitatem, 522. Per sexaginta fortes, 513. Per oculos, 315. Per dentes, ibid. Per collum et turrem elurneam, 528. Per columnas, 514. Per muros civitatis, 522. Per ligna, 508. Ovibus tonsis et lotis comparantur, 515. Doctrinæ efficacissimum genns, 14. Duo sunt efficacissima instrumenta doctrina, 125. Gene atto quædam ex doctrina descendit, 442. Doc rina Christi panis vocatur, 140. Per frectum ventr s Christi doctrina intelligitur, 153.

Doech. V. Antichristus.

Dolor unde dicatur, 53. Panem doloris perfecti comedum Christiani, 442.

Dolor unde dicatur, 55. Panem doloris periecti comeduni Christiani, 442.
Dolosus, quis dicatur, 25, 142. Quando fiat dolus, 112.
Dolosi bomines vulpibus comparati, 207.
Dominus. V. Deus.
Domus Domini quid sit, 453. Quid sit ejns decor, 87.
Que sint hona donnis Dei, 211. Domus Domini Palatiis omnibus superior, 287. V. Ecclesia.
Dona Domini sunt continue petenda, 403. Dona sancti Spiritus. V. Spiritus ametus.
Donalini nartes orationis cur ordinaveril. 392.

Donatus, partes orationis cur ordinaveril, 392.

Donatistarum error, 202, 218. V. Ecclesia. Donec, in Scripturis pro brevi tempore, et protate ponitur, 378. Donec pro semper ponitur, 312. Dormire, quid sit, 140.
Dorsum, unde dictum, 230. Draco, quid sit, 497.

Ebrietas, in Scripturis pro satietate ponitur, 520. Ebrietas spiritualis describitur, et unde proveniat indicatur, 120. Ebrietatis spiritalis encomium, 120.

Ecclesiæ, in plurali et in singulari quid sign ficent, 87.

Ecclesia interpretatur collectio, 499. Quid sit Ecclesia, 21.

Unica est, id est catholica, 76. Cur una sit, 526. Quare caro Christi et Ecclesia unica dicantur, 116. Una est Reclesia in præcedentibus et in subsequentibus Patribus, 531. Ex multis Ecclesiis una est electa, 511. Ecclesia in patriarchis etiam constituta, 55. Fons hortorum et puteus aquarum viventium est primitiva Ecclesia, 519. Quæ differentia sit inter Synagogam et Ecclesiam, 281. Synagoga unius gentis fuit, Ecclesia vero habet populos, 554. Sicut Jacob fratris benedictionem præripuit, ita Ecclesia Synagogæ, 458. Ecclesia ante adventum Christi sponsi sui steriis; sed post mater filiorum facta, et quomodo, 585. Eius ætas describitur, 533. V. Synagoga. Ecclesiam localem pu'avit Donatus, 242. Per orbem propagata est, 535. Detur magna, 137. Ubique Dominum henedicit, 346. t niversitas fidelium catholicam admiratur Ecclesiam, 526. V. Christiani. Ecclesia ex quibus construstur, 506. E diversis nationibus formatur, sicut ex diversis floribus corona, 199. Terræ super stabilitatem fundata est Ecclesia, ex terrenis hominibus collecta et super Christium fundata 548. tur magna, 137. Ubique Dominum benedicii, 348. Universitas fidelium cătiolicam admiratur Ecclesia, 256. E diversis nationitus formatur, sicut ex diversis floribus corona, 199. Terræ super stabilitatem fundata est Ecclesia, ex terrenis hominibus collecta, et super Christum fundata, 548. Ecclesia habet uterum, 192. Quomodo in utero Ecclesiæ concipimur et generamur, 235. Ecclesia in æternum firmata, 159. Non commovebitur, et quare, 155. Quando Christus em firmaverit, 514. Quare petat fidem suam custodiri, 83 Nescit loqui, nisi quod expedit credi, 8. Fundamentum ejus Christus, 295. Ecclesia, soror Christi et amica, 520. Filia et sponsa Christi, 527. Sponsa et soror Christi, et quomodo, 817. Christo juncta, ab juso non discedet, 277. Cur Christi vidua dicatur, 453. Christus Ecclesiæ emper cur. m habet, 551. Cur in Christi tulneribus noretur, 511. Portat imaginem Christi, 150. Mons montium et sancta sanctorum ob Christi habitationem dictur, 530. Hortus Christi sancta Ecclesia, 354. V. Christus. Ecclesia calholica sponsa est et ancilla Domini, 392. Vestis Domini, 517. Domis Domini est, 24. Filii Ecclesiæ hareditas Domini, 449. Quando vox Feclesiæ in auribus Domini sonet, 511. Quando Doo faciem suam estendat, ibid. Ecclesiæ dignitas que, 153. Bona Domini adit et possidet 24. Laus Ecclesiæ, 8. Tunicæ Christi mysticæ, id est Ecclesiæ dignitas que, 153. Rona Domini adit et possidet 24. Laus Ecclesiæ mel et lac, 518. Quæ sit juventus, senectus et senium Ecclesiæ, 257. Quæ sit ejus statura, 529. Cur non stare, sed progredi Ecclesiæ dicatur, 526. Cur de vestis varietate laudetur, 153. Quanio flores emitat, quando vero flores fructus parturiant, 530. Domus retugii est, et qu re, 98. (ivitas habitationis est, 569. Quis vere eam habitet, 81. Navis Ecclesia obpulos credences portat, 351. Innocentes soli et recti adhærent Ecclesiæ, reliquos cum lai ore tolerat, 83. Qui ah Ecclesia separantur fili aliemi sunt, 483. Quidquid extra Ecclesiam catholicam geritur, Domini laudubus non applicatur, sper. Persecutionibus crescit, humilitat circumdatur, 511. Sanctorum intercessione muniri gaudet, 515. Ecclesiæ radices sunt prophetæ, 276. Custodes sunt prophetæ, apostoli et eorum successores, 534. Cur apostoli et eorum successores portæ illius dicantur, 531. Cultum ejus prædicatores et doctores ejus suut, 507, 515. Per

nasum sancti doctores intelliguntur, 528. Per dentes firma sermonum ejus habilitas intelligitur, 525. Cur per ubera ejus sancti doctores significentur, 528, 529. Gressus illius sunt velox apostolorum prædicatio, 527. Calceamenta ejus sunt Parrum procedentium exempla, ibid. V. Doctores. Ecclesia dicitur Sion, 17. Dicitur filia multitudinis, 528. Vocatur arca sanctificationis Domini, 452. Cur columba deargentata dicatur, 221. Torcularis nomen ei convenit. 54. Cur murus dicatur, 553. Cella vinaria est, in qua charitas ordinatur, 509. Hortus est conclusus, et cur, 518. Filis Sion Ecclesias sunt, 514. Ecclesia figuratur per arcar Non Ecclesias Son Ecclesias sunt, 514. cam Nue, 8, 428. Et innocentia ejus per columbon, 508. Significatur per Israel, 50. Per oram vestimenti Christi, 453. Per tunicam inconsutilem Chusti, 75, 453. Per tabernaculum, 101. Per locum tabernaculi, 142. Per lectulum Salomonis, 513. Per naves, 568. Per lunam, 550. Per lunam et stellas ipsa et ejus diversi ordines, 462. Per ligna Libani doctores et perfecti qui in ea sunt Eta. Per accidente de la consideración sunt, 519. Per Aquilonem et Austrum fistus persecutionum contra eam, 519. Per consemmationem tabernaculi Ecclecontra eam, 519. Per consemmationem tabernaculi Ecclesiae perfectio significatur, 95. Ecclesiae comparatur lunæ, 55. Cur soli et lunæ comparata, 526. Turturi, 507. Oculis columbæ. 514. Mari, 314. Insulis, 334. Vineæ, quæ fossa plus proficit, et putata multiplicatur, 276. Torculari, 582. Urri, 107. Virgulæ fumi, myrrbæ et thuri, 513. Statura eius palmæ comparatur, 529. Venter ejus acervo tritici, 528. Vestimenta illius thuri comparatur, 518. Ecclesiae tvi um gerit Petrus, Judas damnandæ Babyloniæ, 374. Ecclesiae gentium per meretricem, et per Judam et Thamar significata, 169.

Ecclesiastici grayes per jumenta significantur. 494. Gra-

Beclesiastici greges per jumenta significantur, 494. Gradus Ecclesiæ numerantur, 160. Tres sunt ordines Ecclesiæ, doctorum scilicet, continentium et conjugatorum, 525. 593. Utilitas librorum, qui de ecclesiastica disciplina tractant, 549. Iusipiens est. qui Omnipotenti detrubit, nec catholicis regulis acquiescit, 179.

Ecclesiastici auctor Jesus filius Sirach, 512. Quæ sit di:ferentia inter Erclesiasten et Ecclesiasteum, ibid. Eclipsis solis quid sit, 591. Eclipsis lunæ. V. Luna

Edom, interpretatur sanguineus, vel terrenus, 465. Elucere, quid sir, 122. Effrem, interpretatur frucțificatio, 200.

Egentium duo genera, 319. Quis egenus pretiosus

Elvemosyna, perfecta quæ sit, 125. Quomodo danda, 159. Non morose danda, 527. Indigentibus danda, sed præcipue viris sancts, 139. Eam a solis Christianis accipit Chris us, 457. Merces eleemosynam facientis, 139. Deo acceptissima est, 153. Generis humani est reconcilistrix, 159. Per eam purgatio fit peccatorum, *ibid*. Elias, interpretatur Deus meus Dominus, et Chris um si-

guificat, 5.9.

Eloquentia, quid, 563.
Eloquentia divina var is disciplinis atque artibus ditatur, 28. De eloquentia legis divi-

Eloquium Domini Verbum Patris est. 495. Divina elo-Eloquium Domini Verbum Patris est, 495. Divina eloquia diversitatem intelligentia habent, 180. Cum fuerint degin ita dulcescunt, 414. Cur eloquium Domini ignitum dicatur, 421. Aqua dicitur, 60. Quæ sit differentia inter defece ab eloquio Domini, et in eloquio, 410. Eman, interpretatur frater ejus, 295. Emendationes Domini pletatis intentione fidelibus programa. 307

venunt, 507.
Engaddi fons hædi interpretatur, et cur baptismum siguilicet, 508.

Enthymema, quid sit, 70, 566. Emuntiatio, quid sit, 568.

Ephrata, interpretatur speculum, 452. Ephram, interpretatur fructificatio, et frugifer, 261, 270,

Epicunon, quid sit. 576.
Epicheirema, quid sit, 88, 121, 566.
Epiphanius, V. Canticum canticorum.
Episcopi nomen non tam honoris quam laboris, 575. Nomen Patris proprlum episcopo, 377. Episcopatus summus in Ecclesia gradus, 575. Episcopates cathedras prædicationum opere fundaverunt apostoli, 471. Benedictiones per antistites salubriter dantur, 596.
Epithalamium, quid, 150.
Fremitze, ner nelicamum significantur, 358.

Erenitæ, per pelicanum significantur, 558.

Erroris origo quæ sit, 552. Tribus no lis errores proveniont hominibus : sed neutiquam Christo, 12. Prævarleatores omnes sunt, qui aliquo errore delinquant, \$17. Deus totum dixit, totum moquit, ne velinus errare, 490.

Erubescere, quid sit, 85. Erubescere decepti est, 110. Qui erubescit seipsum condemnat, 118.

Eructare, quid, 130.

Eruditus, unde dicatur, 18, 307. Esca, ab edendo dicta, 267. Omnibus una esca est largi-tas dispensata Creatoris, 489. Oportet nos escas spirituales

Esdræ libros duos exposuit Origenes, 543.
Ethan, fortis interpretatur, et diabolum significat, 253, 298.
Etymologia, quid sit, 12, 560.
Eucharistia. In eucharistia Christus corpus et sanguinem sum in panis ac vini erogatione consecravit, 579. Corpus et sanguinem Domini inter summi mysterii sacramenta quotidie adorat Ecclesia, 467. Corpus et sanguis Domini in sacra communione recipiuntur, 212. Christus nos hic corporis sui participatione reficit, 495. Esca timentium corporis sui participatione reneit, 495. Esca limentium Deum communicatio corporis et sanguinis sacri, 381. Christus corpore et sanguine suo fileles saginat, 405. Sacrillcium sauctæ Ecclesiæ, inimolatio est solemuis corporis et sanguinis Christi, 68. Fideles congregati sunt immolatione corporis Christi, 53. Vinum lætificat cor, cum sacratum fuerit in sanguinem Christi, 350. Quomodo sanguis Domini inebriet, 80. Christus manna in communione, 266 Manna internet, ture quid est hec quod sauctæ corporisionia. interpret. tur quid est hoc, quod sanctæ communione, 266 Manna interpret. tur quid est hoc, quod sanctæ communioni decenter aptatur, 266. Per defectionem landum Davidis sacrificiorum veterum transitus in immolationem corporis Christi figuratur, 244. Oblatio Melchisedech in Domini corporis præfiguratione suscepta, 425. V. Sucrificium.

Euge, sermo laudantis est, 233.

Eugipius, abbas, ex operibus divi Augustini lib um confecti et Probæsicani delicavit. 251

fecit, et Probæ virgini dedicavit, 551.

Husebius, Casariensis, canones evangelicos collegit, 515. Chronica Eusebiu a S. Hieronymo iranslata, et usque ad sua tempora deducta, 550. Fusebii historia cum adjectionibus Rufini legenda 550. Eusebius ab infantia cacus, doctissimus tamen exstitit, 542. Novatiano errore deten-

Eutychis et Nestorii hæreses dampantur, 214. V. Christi naturæ

Evangelicæ perfectionis dignt as transcendit omnem landem legalis observationis, 517. Prædicatio evangelica per Christum, non p-r alium anunutiari debuit in mundo, 550, Quatuor Evangelia quasis quatuor qua-lrigæ sunt Novi Testamenti, cui præsidet Christus, 527. Libri evangelici cell dicuntur, 35. Evangelistæ sunt sagittæ Domini, 60. V. Scriptura sacra.

Exiptura sacra.

Exaltare, quid sit, 98.

Exentere, quid sit, 412.

Exemplabile, quid, 566.

Exemplabic communitus se hortantur viri perfecti, 454.

Exordium, quid sit, 27, 565.

Expositores, quid boni habeant, 552.

Expostare, quid sit, 148.

Expulsus, quis dicatur, 26.

Exspectantes quando exspectamus, 135.

Exautare, quid sit, 37, 105. V. Beatitudo.

Exsurgere, quid sit, 20.

Externinari, quid sit, 122.

Exterminari, quid sii, 122.

Facies, pro præsentia ponitur, 47.

Fastucium, quid sit, 7. Fatum, V. Astronomia. Fatuus, V. Illuminutus.

Fel citate n in quibus ponant peccatores, in quibus vero fideles 486. Felicitas æterna describitur, 212. V. Beati-

tudo. Feminæ, pudicæ elephanti comparantur, 152.

Festing, dies solemnis in honore Domini et sanctorum confessione sacratus, 596.

Festus, dies solemnis in honore Domini et sanctorum confessione sacratus, 596.

Fideles, interitum non videbunt, 462. Cur fidelis mondi tenebris non i avolvatur, 406. Dominus non circuit msi quem sibi fi lelem cognoscit, 439. Quando in hocsaculo vir fidelis predigimm est, 236. Fundamentum fidelium Peristus, 465. Ut Christus petra, sic fideles petræ, 549. Cur fideles non in se, sed in thristo exaltandi, 215. Chr. chas altier dominatur fidelibus, altier ingratis, ibid. Throng Dei an ma fidelis, 505. Munera fidelium non hæreti crum alteribus offerenda, 238. Fideles in hoc sæculo multis cadibus promuntur, 467. Quando Deus fidelibus suis dura ostendit, 199. Quando fideles escam possunt habere dialolum, 252. Acquisitus fidelis gaudium parit acquirenti, 445. Fideles oves pa-cuæ Domini, 520, 5-1. Conæ Christ sunt multitudices fidelium, qui elatis palmarum comparantur, 542. Per unam ovem fidelum omnium congregatio intelligitur, 428. Per Israel omnis fidelis significatur, 527. Comparantur cerve, 141, 545. Et scheibus, 464. Per hiemem et imbrem seperitas intidelitatis exprimitur, 510. V. Gratia.

Fides, unde dicta, 267. Fides vera lux sanctorum propria, 526. Quid sit fides solida, 26. Vir catholicus in fidemnobil s permanet, 87. Iti stelecunt pedes Christi, ulà tidei verita- approbatur esse fundata, 452. Sau ti viri sem-

per talia petunt, que ad fidei augmenta proficiunt, 274. Tantum crescit calor fidei, quantum subtractum fuerit de calore concupiacantiae, 411. Directio cordis est fidei catholicæ sancia regula, 399. Samen Christi sunt omnes qui et cred der m, 305. Decemon credere corruptio est, 179. Dorantia. mital Dominus quando nos in tide ejus te, escimus, 431.
Noti cride i es mortui dicuntur, 297.
Figora, quol sit, 16, 289. Quid sint planæ figuræ, 589.
Quid fi, aræ solidæ, 589. Figura composita fit quatuor modis, 597.
Filio Doi (de) quid fides doceat, 47. Filius Dei semper

Patri a-quala est, 65. Atternitas ejus explicatur, 17. Verbum bonum d.ciur, 150. Quare Deus; lucimos, non tamen Foltum exaudient, 75. Dextera Patris est Filius, 58. F. Christus, Verbum

Christas, Verbum

Finitras, quid significent, 153.
Finis, duobus medis dicitur, 4. Quid sit, 21. In finem duplicier dicitur, 488. V. Psalmi.
Finitrus, quid, 584.
Fistula et connamonum, quid sint, et significent, 518.
Fisgellum, intelligitur ultio divina, 510.
Flamma, unde dicita, 352.
Fons, unde dicitur, 224. Cur fons signatus, 518.
Formari a Domino quid sit, 238.
Formari a Domino quid sit, 238.
Fortunatia ustria volumina de Rhetorica confecit, 585.
Fortunatia ustria volumina de Rhetorica confecit, 585.
Framea, quid significer, 38, 57, 114.
Fraus, dicitur quasi fracta tides, 207.
Fremius, ferarum est ac furentium, 16.
Frenum, unde dicatur, 105.
Fructum dare quid sit, 14.
Fruccus, unde dicatur, 13, 369.
Frumestum, unde dicatur, 23.

Frumentum, unde dicatur, 23. Funes, unde dicti, 53.

Furor, quid sit, 28. Furor. V. Ira.

G

Galaad interpretatur acervus testimonii, 199, 513, 523.

Galazo Interpretatur acervus tesumonn, 139, 515, 525. Et transmigratio, 571.
Gaudium (ad) qui veniant, qui vero non, 411.
Gebal, valus vana, 283.
Genutus, unde dieatur, 29, 129. Gemitus imperfectorum et perfectorum longe diversos, 538. Quis genitus a Christianis quærendus, 29. Gemitus pius Deo non absconditur, 129. Magna Iducia est ante pium Auctorem nostrum genusea 330.

Gens, unde dicta, 18 272. Quando gentes conturbatæ sunt, 153. Appellantur solitudo, 183. Lignis silvarum comparantur, 325. Genns, united 207

Genus, quid sit, 567.

Geometria, quid, 583. Geometria definitio, ejusque divisio, 589. Quis primum ea usus sit, 588. Qui de ea scripscrint, 589. Deus verus geometra, 588.

ovenieria, duda, 303. Geometria deminio, episque divisio, 589. Quis prinum ea usus sit, 588. Qui de ea scripscrint, 589. Deus verus geometra, 588. Qui de ea scripscrint, 589. Deus verus geometra, 588. Gladius, quid significet, et dicatur, 125. Cur diaboli gladius malignus, Domini vero benignus, 485. Gloria, quid sit, 82, 93, 256, 500. Grammatica, unde nomen acceperit, 559, Quid sit grammatica, inid. Qui de grammatica ornatius scripscrint, 559. Gratia, omnibus gratis datur, 267, 344. Sine Christo nullum bonum vel incipere vèl implere homo prævalet, 48. Neino de se ad aliqua Dei munera potest perven.re, 196. Nemo suis virtutibus, sed sola graria Dei salvari jotest, 515. Nihil probi habet homo, nisi quod a Domino acceperit, 44. Deus per se bonus, homnes per ejus gratism, 594. Quid quid in a bis est laudabile, divinæ constat esse clementic, 566. Side Christo vero sole vita omnis umbrosa est, 359. Deus solos illos andire dicitur, quod in hominum bona voluntate monstra ur, 252. Gratia est pruncipium homas vitæ, sine qua male vivitur, 539. Defenditur contra Pelagianos gratia præveniens, 171. Domini gratia cuncta prævenit 297. In omni bono gratia Domini prævenimor. 400. Bona Dei aos prævennut, 222. Meritum omne præcedit vocatio Domini, 27. Deus gratis vocat universos, 61. Deus gratis nos elegit, 211. Nullus suis meritis ad gratiam Domini venit, 85. Humanis meritis nihil applicandum, 90. Gratia Christi nos præparat, adjuvat, corroborat et coronat, 287. Quonodo misericordia Domini præcedit et subsequitur, 80. Fideles vocantur filli Dei per gratiam, non per naturam, 282. Homo per gratiam reparatus, qui fuerat per justitum jure damnatus, 238.

Gratuita est peccatoris conversio, 188. Nisi indulgentia Deus prævenent peccatoren, in judicio non absolvet errantem, 275. Cujus dextera a Domino tenetur, semper absolvitur, 247. Respicere Dei liberare est, et gratiam conferre, 289. Cantat Domino canticum novum, qui gratia inpovatus est, 321. Quando quis ad gratiam pervenerit ejus

javentus vocatur, 257. Cur gratia lege jucundior, 286. Ubera sunt gratia, 506. Per oleum gratia intelligitur, 576. Gratuitum, quid d.cimus, 115

Gressus, actus humanos significant, 55, 244.

Hæreditas, unde dicta, 18, 53, 270. Funibus olim terrarum hæreditas dividebatur, 55. Differentia inter hæreditaten humanam et Christi, 517. Hæreditas Christi est prædestinata multitudo ameturum, 53. Sors justorum est hæreditas christias divides d redit s Donini, 439. Hæreditas Dei in sanctis hominibus constituta, 272.

constituta, 2/2.

Hæreticus, quid sis, 473. Hæreticorum pravitas detegitur, 474. Perversitas designatur, 488. Malignitas, 474. Doctores hæreticorum describuntur, 569. Hæretici loquintur mendacium, 23. Non laudant Deum, 106. Cur hæreticis əltare sub nove tur, 485. V. Fidelis. Christus pastor unius tare sub nove dur, \$45. V. Fidelis. Christus pastor unius gregis, hæretici vero pastores multorum, et greges diatolo pasmut, 507. Hæretici juxta petram, non samt in petra, ut ideles, 477. Quomodo octores hæretici, stantes juxta petram Christin, merguntur, 477. Haretici possident tantam in egressibus, non in ingressibus, 486. Quo sensu dicuntur sodal s Christi, 506. Laudabile putant contra antiquos sapere, 545. Quomo lo testimonia Dominii perserutantur. 308. Mos hæreticorum descricitur. 100. Hæreticorum disputationes exponuntur, 485. Car contentiones quærant, 234. Cassiodoms, ubi datur occaso, hæreticos contutat, 77. Deus nos in hære icorum contradictionibus probat, 279. Per vulpes intelliguatur bæretici, qui hactesiam demoliumiur. 511. Hæreticorum linguæ aspidibus comparantur, 474. Hæretici cambus comparati, 76, Hæretici sagutarium imitantur, 43 Cisterum hæreticorum documenta, 5.9. Hæretici et schismatici unitur, 79.

Harmonia, quid sit, 502, 587. Suavisima virtus harmo-

Harmonia, quid sit, 502, 587. Suavissima virtus harmonia, quando vox operibus consonat, 533.

Hebræe, sem er ad Jerusalem conversi orahant, 91. Jastificationes Hebræo um, 399. Hebræa nomina nulla declinatione frangenda, 547. V. Judens.

Hamistoprios.

Hemisphærion, super terram quid, 590. Quid hemisphærion sub terra, 590.

rion sub terra, 590.

Hermon, si niccat anathema, 500, 453.

Hermonim, quid significet, 143.

Herodes duo Christum persecuti sunt, 16.

Heselson, interpretatur eingulum meroris, 538.

Hieronymus (sanctus), landatur, 557 Libros omnes Veteris Testamenti de Hebrao in Latinum trans ulit, 543.

Quomodo, 558, 545. 546. Multas de Genesi quas sones Hebraicas solvit, 559. Librum Job transtulit, et commentatus est, 542. Ecclesiasten exposut, 542. Commentatus est, 542. Ecclesiasten exposut, 542. Commentatus fecit in Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, Danielem et duodecim prophetas minores, 541. Onnes prophetas explanavit, ibid. Quatuor Evangelia commentatus est, 5.3. Episolam ad Ephesics, ad Titum, ad Phlemonem, etc., coavil, 1014. Quattor Evangena commentatus est, 5-5. Episolam ad Ephesios, ad Titum, ad Philemonem, etc., commentatus est, 544. Divi Hieronymi epistola ad Paulium mirilica, 551. Libri de Viris Illustribus sancti Hieronymi et Gennadii perlegendi, 550. V. Apocalypsis. Hilarius sanctus, laudatur, 550. Hircus, unde d ctus. 216. Historia, mid sit. 364.

Hircus, unde deuts, 216.
Historia, quid sit, 264.
Hodie, in Scripturis pro perpetuitate ponitur. 17.
Holocausta, quid sint, 68, 136, 216. Quæ sint holocausta medultata, 216.

Hominis dignitas, 635. Illud libenter audit Dominus, quod ad suam imaginem in nobs cognosettur operatus, 466. Insufflasse cur Deus dicatur, 632. Status primi hominis ante et post peccatum, 634. Totics De s nos creat, quoties de vetustate peccati in novum hominem nos instaurat, 352. Homo non potest dare pretium redemptions suæ, 162. Homo est spiritus mundum præsentem pertrausiens, 345. Omnis homo præter Christum vanitati subjectus, 153. Anni hominum herbæ facile consumptitili conferuntur, 306. Homo est quasi palvis a vento translaus, 484. Quæ sit differentia inter homines et fil o-hominum, 119. Imbecilitas humana feno comparata, 345. Cur humanum genus feno comparetur, 538. Homo terrenus humanum genus feno comparetur, 358. Homo terrenus pulvis dicitur, 14. Quando homines limus profundi feci sunt, 226. Quando homo est mix, quando lana, 495. Sola anima, vel sola caro pro homine ponuntur, 211. Per umbilicum fragilitas nostre mortalitatis a cipitur, 527 Savissi-

mus homo novaculæ comparatur, 177. Horeb, interpretatur Calvaria, 362.

Horologia a Cassiodoro (reparata, 536. Hortis (de) colendis seripsit Gargilius Martialis, 554. Hospes, quis dicatur, 228. Humile quid, 565. Humilitas, duplex, 239, 306, 367. In isto secale hum les esse debemus ob necessitatem venim poetulanda, 20%. Humilitas et necessitate subitur, et voluntate suscipitur, 412. Humilitatis effectus, 415. Humilitatis encomium, 545, 630. Virtutes colorum lumilitate præcultæ, 385. Ipsi sunt Altissimo viciniores, qui se profundius humiliant, 447. Deus humilis respicit, ut flant altissims, 385. Humiles Deum jugiter laudant, et se semper accusant, 253. Sancta humilitas omnia patienter, omnia cum gratiarum actione sustinet, 406. Pulchritudo humilium mentium Christus, 508. Securior est humilium tremefactio, quam superborum sustinet, 406. Pulchritudo humilium mentium Christus, 508. Securior est humilium tremefactio, quam superborum præsumptio, 555. Solus humilis ac devotus præsentiam Dei quærit, 354. Qui se humiliat et emendat, mentem dirigit, 234. In isto mundo elevantur impil, in futuro humiles, 126. Cur Deus humiliet superbum, et humilem exaltet, 233. Canales humilitatem sanctorum significant, 529. Convalles populos humiles significant, 215. Per sessionem humilitas intelligitur, 412. Humilitas. V. Christus, Superbin.

Hymnus, quid sit, 27, 135, 217. Inter actus vitiosos hymnus Domini non est cantandus, 465.

Hyssopi mysticæ significationes exprimuntur, 471.

Idithum, quid significet, 131, 203.
Idichum, unde di tum, 525. Idola centium irridenda, 387, 860. Captivitas peccati servire idolis, 248.
Idololatre, graves corde vocantur, 22.
Idumas et idumasi, quid significent, 205, 283, 371.
Iguorantes, mala multa facimus, 83.
Illumates, iture et fattore differentia, 201

Illuminatos inter et fatuos differentia, 391.

Imago et similitudo different, 133. Imag : est similitudo

rormata, 247.
linnaculatus, duobus modis dicitur, 208.

Impius et impil, qui dicendi sint, 12, 14, 15, 86. Impie-as m-lorum omnium extremom, 245. Quare Dominus di-catur viam justorum scire, et nescire iter impiorum, 15. Mos sceleratorum hominum, 53. Ad rectam viam non per-veniunt, 46. Quando adferuntur judicia Del a corde impit, 40. Via impiorum contritio est et infelicitas, 49. Semen impiorum, id est opera peribunt, 125. Cur impii di infs mon poterunt conspectibus apparere, 2i7. Clamores impiorum in extremo judicio irriti, 63. Impii in futuro confundentur, 147. Felicitas eoru in rebus transitoriis tantum versaiur, 147. Penetas gorum nerbus transtoms tantum versaiur, 186. Impiorum erigi cadera est, 247. Impio pereunte, commonetur impoxius cautius se tractare, 195. Per aquas et abyssos impii accipiuntur, 348. Quomodo rosis similes sint. 284. Montibus comparati, 328. Feno et oleribus, miles sint. 284. Montibus comparati, 328. Feno et oleribus, 121, V. Justi, Mali, Peccatores.
Impudentium consuetudo exprimitur, 476. Incarnatio. V. Christus.
Incola, quid sit, 134, 430.
Incredulorum corda lapidea, 320.
Increpare, quid sit, 401. Increpatio viros strenuos efficit cautos, 237.
Indigene anid Non Tablescott.

Indigens, quid, 585. Indigentia spiritalis gravior corpo-

Inductio, quid sit, 566, 572. Infantes et lactentes, qui sint, 55. Quare infantes et ju-

venes excordes, 632.
Inferius, unde dictus, 39. Inferius sub terris positus, 293 Fovea inferialis describitur, 186. Quæ sit natura ignis inferialis, 70. Inferius civitas munita vocatur, et quare, 571. Quomodo quis in inferium vivens descendat, 181. V. Dam-

n.tio.
Infidelium mentes sepulcrum dicuntur, 297. Cur corpus infidelium domus iniquitatum vocetur, 253. Cur infidelium vita sommus dicatur, 257. Desertum vocantur. V. Fides.
In idipsum, dicatur quid, 23.
Inimicorum quatuor san genera, 114. Non debemus estimare luimicos qui prosum, 468. Cur inimicos nostros am re præcipimur. Dei autom odisse devotum est, 472. Sancta conscientia pro inimicis ut convertantur exorat, 50. Deus proces pro inimicis factas libenter accipit, 181. Duobus modis confunduntur inimici, 239. Quando inimici ventilandi. 147.

In invicem, quid significet, 110.

In invicem, quid significet, 110.

Iniquins quis, 143. Quid sit iniquitas, 447. Iniquim est totum, quod divina pietas exsecratur, 334. Quis potens in iniquitate dicatur, 177. Quando iniquitates nostræ elevant se super caput nostrum, 129. Opera iniquitatis est obligatio, quæ nos vinculis pravitatis innectit, 439. Quid sit iniquitatem meditari, 119. Quomodo Dominus iniquitatem apposierit, 251. Iniqui cum molestantur, desperant; justi econtra, 403.

Iniustitia anid et anid delictum 101.

Injustina, quid, et quid delictum, 101.
Innocentia, constat Dei muneribus, 287. Lavat inter innocentes manus suas qui bene operatur, 246. Quid sit interlicere innocentem, 41.
Innocentes F. Impins.

١,

Inopia dicitur ubi nulla copia, 296.
Insaniæ falsæ, quæ sunt, 136. Corda dementum maris fundo comparata, 212.
Instpientes qui sin, 162, 312.
Institutionis, divinar m litterarum libri quæ utilitas, 537.
Intelligere quid sit, 104 Intellectus duplex, mundanns silicet, et secundum eloqu um Del, 427. Quid spiritus intelligentiæ, 94. De modis intelligentiæ scripserunt sanctus Augustinus, Ticonius, Hadrianus, Eucherius et Junilius, quos collegit Cassiodorus, 545.
Inventio, quid sit, 505.

Inventio, quid sit, 563.

Inventio, quid sit, 503.

Invidere perituris incongruus zelus est, 245.

Ira, quid sit, 28. Quid sit ira, quid furo:, 122. Quid sit indignatio iræ, 250. Ira ad ultionem pertinet, indignatio ad motum animi mediocrem, 55. Quid sit venialis ira, 22. Ira et invida judicio carent, 457. Dentibus fremere furentium bellnarum est, quas imitatur iracundus. 123. V. Deus. Irreligi:si viri, per corvos intelliguntur, 494. Ismaelite, i.i est obedientes mundo, 263. Isosceles quid. 589.

Ismaelite, 11 est obedientes mundo, 200.
Isosceles quid, 589.
Israel, interpretatur vir videns Deum, 85, 256. Israelitæ
Deum videntes, 295, 298. Duodecim tribus Israel, sicut in
populo Romano erant trigima quinque curiæ, 435. Quomodo gentes populum Israeliticum supplantarunt, 266.
Iter, unde dicatur, 15.

Jabin, id est sapiens, 281.

Jahin, id est sapiens, 284.

Jacob supplantator interpretatur, 266. Per Jacob et Judecorum populus et Christianus potest intelligi, 50.

Jejunium, unde dictum sit, 116. Quid sit jejunium, 128.
Qui pro humanis favoribus jejunat, in manibus myrrham habet, sed non in digitis, 521.

Je:emias, captiv.tatem Jerusa'em quadruplici alphabeto defivit, 85.

Jerusalem, interpretatur visio pacis, 225, 295.

Jerusalem codes is civitas numita digitur, 200. Ma'er est

Jerusalem, interpretatur visio pacis, 225, 295.

Jerusalem coles is civias munita dicitur, 200. Ma'er est
fdelium, 465. Quotidie usque ad mundi consummationem
vivis lapidibus construitur, 435. Portæ colestis Jerusalem
sunt fides, charitas, baptismus, ponitentia, etc., 295. Differentia inter Jerusalem terrestrem et chelestem, 455.

Jerusalem terrestris laudatur, 225. 295. Quomodo in ea
mirdicavit Doninus misericordiam suam, 101. A protectione
urbis Jerusalem evaggeratur invidia cam devastantium, 249.

Jesus nomen est salutis professio, 84. V. Christus.

Joannes Baptista, lucerna Christi, 454. Lucerna est Reclesiæ. 61.

clesiæ, 61.

Job patientia di simulando injurias, 150. Quare passio B. Job referatur, 127. Fortitudo declaratur, 151. Jonadab, interpretatur Domini spoutaneus, 234.

Jonæ cetus fuit oratorium, 447

Jones cetus tont oratorium, 447.

Jordauis, interpretatur desce sio, 143.

Joseph, significat augmentum, 279. Interpretatur sine opprobrio, 275. Interpretatur crescens. 262 Cur nomine Joseph gentium fides intelligatur, 262. Cur Joseph vir vo-

Josephus septem libris descripsit bellum Romanorum in Juimes, 250. Josephi libri jussu Cassiodori de Græco in La-linum translati, 550. Jubilatio, unde dicatur, 89, 157, 278. Quid sit jubilatio,

107, 157, 214, 300, 327.

Judas, homo ; acis dicitur, et quare, 140. Dicitur confitens, sive clarificans, 270. Judæ traditio expenditur, 140. Quis fuit lacus quem Judas excavavit, 53. Unanimis, dux et nous dicitur, 181.

Quis fuit lacus quem Judas excavavit, 53. Unanimis, dux et notus dicitur, 184.

Judæa, inter, retatur confitens. 256. Judæus inimicus et defensor dicitur, 35. Qui Judæi vocandi, 386. Qui verl sint Judæi, 52 Deserverunt intellectum legis, 65. Messlam non venisse, sed venturum esse credunt, 16. Servi sont, quis filii esse notuerum, 355. Synagogam circumhabitabant, non inhabitabant, 100 Cur genus pravum et peramarum vocentur, 264. Cor Judæorum lapideum, 75. via peralis est, 349. Quæ bona Ju tæis Deus promiserit, 146. Hæreditas Del populus Hebræorum. 221. Domini hæreditas fuit quandiu puro animo servivit, 249. Ad iracundiam Dominum provocaverunt, quia injustum putaverunt. 252. Fuerunt steriles, 115. Expulsio Judæorum per sup-riblam provenit, 369. Quomodo Deus cos judicaverit, 460. Quomodo jositi sunt deorsum, 71. Malis suis affixi sont, 39. Quare errantes, et per mendum disnersi, 196, 258. Quare Christus Judæam plebem dixerit suam, 2 0. Christus Judæos fratres appellat, 228. Judæi et gentes duo parietes angulari laphie Christo conjuncti, 519. Duplex generatio, una Hebræorum, altera Christ anorum, 540, 487. Populus Judæorum exiens a Christo immundus est, ad eum couversus sospes flet, 251. Abusdantiores fructus gentes quan Judæi attulerunt, 213. Contra Judæos et contra Natiorii atque Entyclik errores inrehitur Cassiodorus, 262. Contra Judæorum juddelitatem invehitur, 209. Horiatur Judæos

ad fidem in Christum, et ad preultentiam, 168. In quibus-dam Judæls in nomine vindicatum, com facti sunt Christia-ni, 393. Judæi ad Christum in fine convertendi, 193, 514,

Judzei, quare filii hominum vocati, 49. Cur viri sanguinum dicautur, 195. Vocantur claudicantes, 63. Et v tuli, 74. Aspides et leones fuerunt, 175. Quare unicornes appellati sunt, 94. Tauri principes Judzeorum designant, 74. Comparatt jumentis insipientibus, 17. Onagris, 349. Canibus, 74, 195. Aspidi, 49. Per petram Judzeorum duritia latelligenda, 387.

Judicium, unde dictum, 126, 240. Judicium in singulari extremum significat, 6; Facic ju licium quisquis judicat contra se, 418. Rectum judicium contra se irasci, 150. Judicium et misericordia mutuam semper ineunt societatem. 352. Omnes cum Christo judicant, qui ejus rezulis non re-pugnant, 500. De quibus rebus possumus judicare, 192. Hommes de vestibus alios judicant, Deus vero minime, 77. Hommes de vestibus alios judicant, Deus vero minime, 77. A Judichs Domini non declinare, est in via recta consistere, 414. Quod judicium Dei petero debeamus, 424. Petito hæ quibus periculosa, et quibus profleua, 86. Judicii dies, mala dies dicitur, et quare, 139. Per malum tempus intelligitur dies judicii, 124. Dies judicii ira et furor vocatur, 28. Hominibus incognita, non humanitati Christi, 42. Quando Dominus cognoscetur judicia facere, 39. Opinio quorumdam circa diem judicii, 27. Deus silet modo, at in judicio omnia apparebunt, 122. Qui in judicio futuro, 19. In judicio omnia apparebunt, 122. Qui in judicio damnabuntur. 25. Sancti in æquitate, neccatores autem cum lusbuntur, 25. Sancti in æquitate, peccatores autem cum justitia judicandi sunt, 58. Recordato judicii extremi proficua, 28. Fa ies arcus diem judi ii significat, et quis eam fugiet ? 1.9. Dies judicii tempestati comparatus, et quare, 281. Tempestas dicitur, 165. Judicia Domini abyssis comparan-

Tempesias dicitur, 100. sudicia Bolinia 19.

Jurare, quid sit, et unde dicatur, 51, 379, 415. Juravit dicitur, jure oravit, 299. Quis in Deo juret, 207. Quis per dolum jurat, 81. Veraciter jurare in Veteri Testamento prohibitum non e t, in Novo vix permissum, ibid. Cur homines jurare prohibeantur, 320, 379. V. Deus.

Just o. V. Mandatum.

Justicationes dualiei modo acciniuntur. 417. Quid sit

Justificationes, duplici modo accipiuntur, 417. Quid su facere justificationes, 416. Spernuntur a Domino, qui ab ejus justificatione discedunt, 417. Justificationes Hebræorum. V. Hebi æi.

Justitia, quid sit, 631 Justus sibi semper displicet, per Justitia, qui sit, 651 Justus sio semper displicet, pec-cator vero smat unde pereat, 180. Justus non abscondit veritatem, 137. Quomodo os justi meditabitur sapientiam in cœlo, 126. Via justorum Dominus, et iter peccatorum diabolus, 13. Perfecta devotio justi est Domino sub mentis jucunditate famulari, 331. Justi Deum, et antequam mala patiantur, et cum patiantur, quærunt, 267. Quid justus aliis commoder, 123. Solus Dominus vias justorum cogno-cati 134. Quantical justus remanentale disputare. aliis commode', 123. Solus Dominus vias justorum cognoscit, 124. Quomodo justus nunquam derelinquitur, 125. Clamor justorum ad æternam utilitatem semper auditur, 112. Cur justis reverentia adhibenda sit, 501. Duplici ratione justorum gaudia simulantur, 126. În hac terra justi sunt incolæ, 491. În hoc mundo confunduntur, împii vero în futuro, 117. Quando justi cadunt, împii rident, pii dolent, 130. Quare justi affliguntur, 148. Deus justos în manibus împiorum relinquit în hoc sæculo, în alio non, 126. Latus Domini est corona justorum, 309. Justi homines campis comparati, 213. Palmæ et cedro, 513. Quando justita hominum în judicium convertetur, 317. Servitus înjustitue nos præcipitat ad ruinam, 402. V. Deus.

Juventus, quid significet, 84. Juventus pro vitæ novitate pon:tur, 145.

Labores, in hoc sæculo cur sancti viri sustineant, 215.

P labores opera bona significantur, 444.
Lac, a liquore dictum, 408.
Lacrymas amaras cur fideles fundant, 461. Piarum lacry-

marum virtus, 188. Lacrymæ in precibus violentæ, 134. Spiritualis seminatio semper in lacrymis est, 440. Juges lacrymæ satietatem inferunt, 142. Quando pane lacryma-

rum cibamur, 275. Lacus, quid sit, 33.

Lacus, quid sit, 35.

Lætari, quid sit, 98, 105. Quæ sit perfecta lætitia, 51.

Lænenta, unde dicta, 270.

Lampare, id est splendere, 551.

Laqueus, dolum significat, 41.

Largitas donatoris ubi non habet defectum, petendi nunquam debet esse fastidium, 418.

Latus, unde dictum, 309.

Laus, unde dictum, 309.

Laus, unde dictur, 110. Deus solus debet laudari, 210.

Laudis Dei nullus est finis, 352. Cur, 118. Quando laus Dei aemper sit in ore justi, 110. Quis se per lieum laudet, 118. Quis Deum vere laudet in corde suo, 217. Vera laudis eoufessio toto promitur mentis arcano, oun ique Christiano

convenit, 292. Laus divina oris est et operis, 354. In laudationibus Domini actus i, se habet præmium suum, 492. Tunc est Domino jucunda laudatio, quando in unum vos et vita conven rint, 492. Laudes Domino in tribulatione exhibere eximium est, 415. Sacrilicium laudis Deo acceptum. bere eximium est, 415. Sacrificium laudis Deo acceptum, 592. Hostia laudis præstantior quam pecudum victimæ, 567. Gloria Domini est, ut fideles Christi laudes ejus cantare non desinant, 467. Nocturnis laudibus catholica Ecclesia se consolatur, 236. Semper surgitur, cum ad Domini præconia festinatur, 407. Sensus noster spirituali gratia repletur inter laudes Domini, 280. V. Deus, Psallere. Laus omnino certa est quam adversarii protitentur, 280.

Lectio divina cancta virtus est, 549.

Lectus, unde dicatur, 23. Quid per lectum debeat intelligi, 29, 159.

Levare, quid sit 454.

Levare, quid sit, 451.

Levare Christum impleta, 6 i. Veritas legis est Dominus Christus, 422. Christus in lege, non sub lege ut exteri homines, 13. Finis fuit legis, 4. Lex peccatum detegit, 447. Quis dicatur legem quotidie meditari, 13. Fructus legis in a . ictione monstratur, 143. Quis contra legem 19at, 235. Legis pomini obliviscitur qui ejus præcepta non complet, 196. Dissipare legem est aliter vivere quam præscribit, 419. Lex divina sanctuarium Dei vocatur, 246. Mensa Domini est utriusque legis intellectualis epu atio, 250. Lex Domini spiritalis esca vocatur, de qua impiorum mens fame jejuna est, 567. Quare calix dicatur, 255. Per vinum austeritas legis significatur, 505. Legis mysteria ceræ comparata, 74. Per sagittas verba legis intelligenda, 450.

Libanus, quomodo interpretandus, 350, 513, 517.

Liber, unde dictus, 558. Cooperiendorum codicum artifices instituit Cassiodorus, 555. Liber viventium notera Domini inviolabilis lirmaque sententis, 251.

Liberum arbitrium ad bonum Adam peccante perdidi-

Domini inviolabilis firmaque sententia, 251.

Liberum arbitrium ad bonum Adam peccante perdidimus, 534. Per liberum arbitrium utilitas mortalium non est explicanda, 594. Vocatur pes in sacra Scriptura, 244. In mala parte exsecrabilis libertas arbitrii, 394.

Linea, quid, 589. Quid sit linea intelligibilis, 525. Quid recta linea, 589. Quid rectilineæ, 589. Quid inæquales, 585. Quid perpendicularis, 589.

Linguæ laus, 490. Utilitates linguæ, 490. Deus iratus linguæ divisit; adunavit propitius, 183. Diversus linguæ, 7. Lingua sequitur mentis arbitrium, 26. Difficile est indeliberatum rectum esse sermonem, 475. Pessimi non ante cogitant quam loquantur, 177. Viri perfecti est et competenter tacere, et apte loqui, 152. Lingua nos trahit frequenter ad vitia, et quomodo ab illis retrahatur, 478. Superflua verba raro vitat vel continens, 152. Facilius culpa refugitur tacendo quam loquendo, irid. Nihil dicendum nist quod et loquentem juvet, et audientium sensus ædificet, 427. Quid sit lingua magniloqua, 45. Quid sit nagna loqui, 118. Gratum dicendi genus, cum anima sua loqui, 545. Loquitur ipse aliene ministerio, qui loqui facit, 263. Quorum lingua dolum concinnet, 167. Lingua sæviens occidit, 190. Guttur eorum qui mortifera loquuntur, sepulcrum est, 89.

Littera et svilaba, quid sint, 559. V. Orthographia. Om-

Crum est, 89.

Littera et syllaba, quid sint, 539. V. Orthographia. Omnes littera apud Hebræos significantiss suas habent, 121.
Cur sæcularium l.tterarum studia non respuenda, 554.

Litteræ sacræ. V. Scriptura.

Locus est liber et spatiosus quem diabolus non occu-

Locus dialecticus, quid sit, 571, 575. Locorum agnitio dialecticos atque oratores multum juvat, 572. De locis rhetorices in generali et in particulari, 573, 574, 575. Ex quibus locis medii sumantur, 576. In persona et negotio om is locorum ratio constituta est, 581. Loci partitione sumpti multiplici sunt modo, 577.

Lucernas perpetnas invenerat Cassiodorus, 556.
Luca et stellæ, ad obsequium, non ad imperium conditæ, 462. Quid eclipsis lunæ, 591. V. Eclipsis.

Maceria, quid sit, 303.
Machabæorum libri II maximam partem sanctus Ambrosius in libro Patriarcharum exposuit, 543. Libros Machabæorum Bellator presbyter commentatus est, 545.
Madian, interpretatur declinans judicium. 284.

Magnitudo, numerabilis quid, 589. Maheleb, interpretatur chorus divina verba decantans, 295

295.

Maledicere corde quis dicatur, 204.

Malit'a, ex macie dicta, 243. Nobis non est naturalis, sed adventitia, 184. Est omnium criminum mater, 119. Qui in malitia sperat, scipsum decipit, 205.

Malum, quid sit, 112. Duplex malum, 412. Cur malum non sit substantia, 226. Omne malum suam imi ortat ulue.

nem, 193. Deus beue utitur malis alienis, 335. Dominus retribuet nobis bonum pro malo, 391. Quavis mala nos n a debent a Christi gratia segregare, 148. Nocentes malum inferendo prosunt innocentibus, 91. Quem Deus adjuvat malorum contritione non deficit, 235. Malum intestinum vulnus insanabile, 187. F. Peccatum. Quando omnia mala finienda, 13.

Malorum hominum quæ sint indicia, 635. Malorum po na Malorum hominum quæ sint indicia, 638. Malorum porna et a munere Divinitatis arceri, 287. Malis societate misceri non debemus, 121. Populus Dei nescit cum malis morum perm atione contuadi, 279. Quoties mala commitat patim r, eis consentire vi-lemur, 168. Malus dum prædicatur extolur, 41. Cur mali odio habeant bonos, 123. Felicitas corum velut somnium evigilantium, 247. Cur mali oves vocentur, 507. V. Peccatores.

Mala punica, quid significent, 518, 526, 530. Quid punicum et genatum significet. 552.

cum et granatum significet, 552. Manasses interpretatur oblitus, 199, 275, 371.

Mandata Domini dicta sunt ut flant, non ut tantum cantentur, 343. Præcepta Domini triplici dectrina continentur, 21. Omnia Dei præcepta nos implere convenit, 258. Quis ad præcepta Domini custodienda paratus diratur, 407. Quis sermones Domini custodiat, 399. Per dilectionem non Quis sermones Domini custodiat, 399. Per difectionem non per timorem mundanum præceptum Domini decet sanctos viros operari, 443. Via man latorum msi dilatato co: de non curritur, 405. Mandata Domini bene servantur, cum nulla adversitas metuitur, 407. Vere Deum diligit, qui mandata ejus custo iit; et is a Deo exanditur, 330. Illa semper hilares sont, qui a jussis Domini non recedunt, 338. Psallit Domino in cithara, qui per actum carnalem mandata Divinitatis operatur, 327. Exercitatio nostra jussionum Domini observatio dicitur, 261. Mandata perfecte discuntur, cum flunt, 408. Intellectus mandatorum sancta o, eratio est, 412. Vera Dei recordatio mandatorum ejus observatio, 264. Mandata qui cus odit, et ab ipsis custoditur, 401. Beat sunt qui præcepta Domini pura mente custodiurt, 359. Mandata Qui præcepta Domini pura mente custodiurt, 359.

Mandata Domini veram prudentiam conferium et salutem,
404. Ipsi virtute possunt, qui jussis Domini obediunt, 346.

Cur a mandatis Domini qui non declinat, nulla deceptione
capiatur, 415. Sub defensione Domini sumus, dum a præceptis ejus non deviamus, 415. In mandatorum mullo jec-candum, 399. Se persequitur, qui Domini jussa non sequi-tur, 312. Per partes perit, qui divinis jussionibus relucta-tur, 357. Præcepta legis futurorum umbra et speculum, 539. Per denarium divina præcepta intelliguntur, 526.

Levare manus significat bonis operibus occupari, 405. Qui dexteram muneribus repleant, 87. Quis spiritualiter manus

Marcellini (de) hi-toria, 550.
Marcellini (de) hi-toria, 550.
Marcellini (de) hi-toria, 551. Per mare mundus intelligitur, 211. Gentes, 319. V. Mundus.
Marius, Victoriuus, librum de Hypotheticis Syllogismis

edidit. 569.

Martyrium verum solus Ecclesiæ filius meretur, 392. Martyrium : urum est iter carni, sed beata est vita animae, 223. Est calix salutaris, et cur, 391. Quando martyres de tribu-lationibus liberati, 122. Ut martyres Deus coronet, patitur eos tormenta sustinere, 587. Eos tradit ad pœnas, ut redat corones, 326. Per genas ecclesiæ martyres significantur, 515. Per cedros, 276. Per colles, 215. Martyres ovibus comparati, 147. Ossibus, 477. Et turribus, 455. Per mustum malorum granatorum dilectio sanctorum martyrum designatur, 572.

Mathematica, guid sit 880 (fuid et in guas partes dimi

Mathematica, quid sit, 559. Quid, et in quas partes divi-datur, 583. Cur doctrinalis vocetur, 559. Quid magnitudi-nes rationales et irrationales, 589.

Matthæum (sanctum) B. Hieronymus, sanctus Hilarius et Victoriuns episcopus explicuerurt, 543. Matutinum, dicitur quasi mane primitivum, 71. Quis

mane deprecatur, 25.

mane deprecatur, 25.

Meditatio, frequens est mater intelligentiæ, 538. Quid sit cum corde meditari, 260. Meditatio divinæ Scripturæ ex usu dulcescit, 261. Quæ meditatio beatos faciat, 403.

Melchisedech. V. Eucharistia, Sacrificium.

Memoria, quid sit, 345, 563.

Mendacium, ore prolatum est labor labiorum, 475. Cur meudacium significet idola, 22. Sepulcrum mortui guttur est mentiantis 98.

est mentientis, 26.

Mensa, unde dicta, 79. Mensa in cono et in malo poni-ur, 80. V. Eucharistia.

Mentis nostræ intuitus qualis, 431. V. Anima. Meridies, unde dictus, 185. Meritum. V. Grutia.

Metempsychoseos error damnatur, 343.

Metempsychoseos error damnatur, 545.
Miracula, a sanctis hor inibus facta describuntur, 636.
Sancti pest mortem miraculis coruscant, 513. V. Christus.
Misericordia, est in manu Domini, 448. Nos misercordiae Dei efferre debemus, et cur. 659. Nullum tempus a misericordiae, sicut terra sine aqua, 319. Misericordia Domini tormentorum consolatrix, 400. Dominus miseretur miseren ibus, 50, 243. Misericordia illa est de qua alter nou gemit, 441. V. Deus.

Missaum ordo in usalmo xxxui videtur descriptus, 115.

Missaium ordo in psalmo xxxiii videtur descriptus, 113. Trisagion in missarum celebratione canit Ecclesia, 87.

V. Eucharistia. Mitis. V. Mansuetus.

Moab, id est ex patre, 285. Moab interpretatur ex patre,

Monasticæ vite laus, 350. Vita comobitica et eremitica

monastices vitte iaus, 5500. Vita censonitra et eremitica commendatur, 4°35. Non est alienum a monachis hortos colere, et agros exercere, 5°34. Rustici a monachis erudiendi, 5°36. Monachi passeribus comparati, 5°30. Mons, in Scripturis divinis æquivotus est, 4°3. Montes in bono et malo pouuntur, 4°37. Quid per montem significatur, 20. Per montes sancti viri, vel libri Domini, vel angeli possunt intelligi, 4°31. Per montes apostoli et prophetæ significant 2°40. gn licantur, 210.

Mortalitas, est paries quidam constitutus inter Deum et homines, 510.

nomines, 510.

Merte affici, qu'd sit, 149. Quid sit mors, 629, 657. Que sit vera mors, 148. Vespera nos ra est nostra mors, 176. Fidel bus mors somnus est, 442. V. Sanctus.

Meyses, interpretatur assumptus, 202, 305. Minister est Veteris Testamenti, et propheta Novi, 505. Virga Moyal hereditas vocata, 249.

Mundi figuram ovi similitudini Varro comparavit, 391.

Totus mundi atas aterni ati comparata, nimis est exigua, 341. Mundus hic a Deo regitur. V. Deus Mundus hic lacus quidam est, 91. Locus afflictionis est, 143. Locus peccaloris est, e: quare, 122, 127. Duobus modis transitur, 126. ris est, e: quare, 122, 127. Duobus modis transitur, 128. In hoc mundo peregrinatur omnis qui Christo devotus est, 406. Felici as mundi non quærenda, 169. Quan'o quis superna desiderat, tanto erga ea quæ mundi sunt languesott, 522. Qui mundana spermt, suavitate divinæ contemplationis expletur, 239. Nec hominem nec diabolom timet, qui mundana despicit, 189. Qua animæ mundum vicerint, 402. Mundum deserentes malorum oblocutionibus subjaceat, 429. Luxus, avaritia, superbia primitiva sunt mundi quæ Dominus percussit, 462. Aunatores mundi illa diligunt unde perire noscuntur, 450. Mundus iste mare dicitur, 223. Per moctem mundus iste intelligitur, 406. Cur desertum dicanoctem mundus iste intelligitur, 406. Cur deseitum diestur, 465. Mun izui homines ceræ liquenti comparati, 525. V. Sæculum, Sanctus.

Murenulæ, quid sint juxta litteram et mysticum sensum,

507

Murmu antium cogitationes intus latentes agnoscit Deus, 206. Exaltat cornu, qui contra Deum remurmurat,

rat, 255.

Musica, quid sit, 328, 583, 585. Quis musicæ inventor 586. Musicæ disciplinæ commendatio et divisio, 278. Recensen:ur omnes toni musicæ, et qui sint, 587, 588. V. Tonus. Utilitas musicæ, et qui de ea tam Græce quam Latine scripserint, 588. Cælum et terra non sunt sine musica, 536. Quomodo musica per omnes actus vitæ nostræ diffundatus fild.

Myrrha et aloes, quid sint et quid significent, 819.

Nardus, quid sit, 507. Fragrantiam virtutum designat,

Narratio, quid sit, 307. Fragian am vintum designar, quie a tempore incarnationis excrevit, 507.

Narratio, quid sit, 28, 462, 565. Narratio, cor et anima causarum vocai ur, 103.

Natura, quid sit, 52, 72.

Nacosito, undo dicatus 00. (hutd sit necessarium 274.)

Necessitas, unde dicatur, 99. Quid sit necessarium, 571. Quid necessarium ac non probabile, 571.

Quid necessarium ac non probabile, 571.

Negatio, evid sit, 56%.

Negatio:es, quæ permittantur, 237.

Negligentibus et intidelibus Deus dormit, 270.

Nephtalim, id est dilatatio mea, 224.

Nequam, unde dictus, 122.

Nequitta, quid, 122. V. Peccator.

Nimius, quid dicatur, 598.

Nomen, unde dictum, 243, 592. Quid sit, 559, 568, 592.

De nominum casibus et numeris, 596, 597, 598. De nominum generibus, 596. De nominum declinationitus, 586.

De gradu positiso, comparativo et superlativo, 595, 586, 597.

Nomen et adverbium quamdam habent inter se cogna-

tionem, 592. Nomina antiqua veniente Christo mutata sunt, 55.

Nox unde dicta, 13.

Noxia audire et non respondere fortissimum est, 130.

Noxia audire et non respondere fortissimum est, 130.

Monas no Numerus, quid sit, 15. Quid significet, 102. Monas non otest numerus dici, 15. Quaternarii numeri commendapotest numerus dici, 15. Quaternarii numeri commenda-tio, 24. Quinarius numerus cui attribuatur, 27. Senarius numerus perfectionem significat, 525. Cur, 515. Quare senarius numerus pomitentibus aptetur, 30. Septenarius numerus quid significet, 54, 55. Septenarius numerus Spiritus sancti virtute perfectus, 358. Septenarius numerus Spiritus sancti virtute perfectus, 358. Septenarius numerus sentiformem Spiritum respicit, 46. Numerus septena-rius ad sentiformem Spiritum respicit, 46. Numerus octo-narius magna sacamen a in Scripturis continet, 36. Numerus nonarius quod sacramentum contineat, 45. Nu-meri denarii commendatio, 44. Significat remunerationem, \$15. Numerus undenarius quod mysterium indicet, 46. meri denarii commendatio, 44. Significat remunerationem, 813. Numerus undenarius quod mysterium indicet, 46. Numerus duodenarius mysticus, 48. Laudatur, 385, 659. Numerus decinus tertius quid repræsentet, 50. Quid numerus decinus quartus repræsentet, 52. Quid numerus decinus significet, 54. Numerus decinus sextus quod mysterium repræsentet, 57. Num rus decinus sextus quod mysterium repræsentet, 57. Num rus decinus sextus decinus cotactus travitation. decimus octavus significet, 67. Quod sacramentum nunie-rus decimus nonus contineat, 69. Quid numerus vigesimus significet, 71. Numerus vigesimus primus quoi sacramenta coatineat, 78. Numerus vigesimus secundus quid signifi-cet, 80. Numerus vigesimus tertius ad quid spectet, 82. cet, 80. Numerus vigesimus tertius ad quid spectel, 82. Numerus vigesimus quartus quæ mysteria declaret, 86. Quid unmerus vivesimus quintus significet, 88. Numerus trigesimus quid signi cet, 102. Numerus trigesimus tertius quæ mysteria contineat, 113. Numerus quadragesimus purificationi aptatur, 138. Numerus quadragesimus secundus quod mysterium contineat, 143. Numerus quadragesimus sextus quæ sacramena declaret, 138. Numerus quinquagesimus s guificat annum jubilæum. 173. Numerus quinquagesimus ad quos pertineat, 202. Numerus septuagesimus legi, octogenarius vero populo Christiano quomodo deputetur, 307. Octogenarius numerus in malo aliquando accipitur, 526. Numerus nonagesimus quomodo sauctam Triciliatem repræsentet, 311. Millenarius numerus pro sumua perfectione pontur, 534. Ratio interpretandi nusumma perfectione ponttur, 534. Ratio interpretandi numeros, quando excedunt, 90. Quid numeros circulatoris, 5.0. De numeris ad arithmeticam pertiuentibus in genere et in particulari, 584, 585, 586.

Oblationes pise, charitatis studio factre, non sunt res-

Obli io, ab originali peccato descendit, 400 Oblo, un, quid sit, 148. Obscurum, quid, 568. Obserare, quid sit, 122. Ousidio, unde dicta, 74.

Obsurare, a sacerdotibus tractum, et quomodo, 192. Occasus, unde dictus, 366. Occidentalis locus, quid, 390. Occultis (pro) fili quid significet, 37. Octava, ad æternam pêrtinet requient, 41. Octava, unde diestur 99. Octava, intellectum sign

Oculus, unde dicatur, 29. Oculus intellectum signifi-

eat, 99.
Odium, unde dictum, 472. Perfectum odium est homines

dligere, et corum vitia semper horrere, 472. Officii divini vigilias horasque gratas faciunt psalmi, 2.

V. Vig tia. Og interpretatur coacervans, 463. Og interpretatur con-

Og interpretatur coacervans, 463. (1g interpretatur conclusio, 453.)
Olei unctio, quare frequenter adhibita, 80. Oleum in bono et in malo ponitur, 477.
Olera, unde dicta sint, 121.
Onerare qui alium festinat, se gravat, 438.
Opera hominum, viæ duræ sunt, 53. Fulgor Dei operum qualitates aperit, 122. Opera bona, hic velut semina jaciuntur, 585...Sunt semen fructus æterni, 342. Suam vocem habent, 290. Diluculo semper exsurgit qui piis operibus in Ecclesia Deum laudat, 370. Plaudunt manibus bene operantes, 157. Cibus Domini bona nostra opera sunt, 519. Opera pia per elevationem manuam intelliguntur, 476. Semeu opera nostra significat, 123. Et opera tur, 476. Semen opera nostra significat, 125. Et opera bona, 88. Bona opera citharæ comparantur, 166. Opposit onibus (de), 563.

Opprobrium, quid significet, 99. Graviora sunt oppro-

Opprobrium, quid significet, 99. Graviora sunt opprobr a quæ vicinit s novit, 272.

Orare, Orato, Orator. Oratio oris ratio dicta, 289. Oratio duobus modis dicitur, 54. Quid sit oratio, 131. Quæ sit cordis petitio, 122. Oratio um genera, 536. Orationis forma, 519. Quis veraciter Deum invocet, 489. Quis perfecte oret, 55. Quomodo ante Deum semper oramus, 518. Regula rectæ petitionis, 337. Modus orationis perfectæ indicatur, 22, 357. Ad

Deum plus clamat causa quam lingua, 103. Quando insiplenter et sapienter petimus, 72. Oratio ex humili, manseto et sincero debet corde procedere, 480. Decet peti nimis supplicatione quod summum est, 445. Justum est ut jugiter rogetur, qui, si non petatur, offenditur, 448. Nunquam debet a precibus cessare, qui punienda pravitato peccavit, 290. Aliud est petere tentando, aliud confitento, 265. Fidelium clamor est devotæ mentis affectus, 422. Ad Dominum in clamat, nisi qui petitionem suam ad eum to o cordis affectu dirigit, ibid. Ille tantum clamat ad Deum, qui petit quæ fidelibus dantur, 259. Vox deprecationis est puritas orationis, 474. Suggestionibus inim ci orando non cetere certamen unagnum, 556. Si Deum invoces i devotus, judicium postulas, non veniam, 234. Boni quid orando Deum plus clamat causa quam lingua, 104. Quando insipienpuritus orationis, 474. Suggestionibus inim ci orando non cedere certamen nuagnum, 556. Si Deum invoces indevotus, judicium postulas, non veniam, 254. Boni quid orando petunt, mali vero quid, 89. Oratio dominica, quotidinna oratio vocatur, 277. Sanctus Cyprianus oration in dominicam primus exposuit, 243. Sancti Cypriani liber de Orationis dominicæ Expositione laudatur, 550. Orare commonemur tensis manibus in modum crucis, 149. Oratio est sarriicium, 143. Per orationem Deo præsentamur, 427. Verha orationis quasi quædam persona ad conspectum Domini introcunt, 235. Contra peccata continua remedium est Dominio jugiter supplicare, 476. Orationis effectus, 505, 476. Clamat homo, ne sileat Deus, 91. Bonas orationes velut aliquid vultuosum Deus inspicit, 478. Deus fideli er supplicantes efficaciter audit, 350. Semper ad utilitatem suam auditur, qui clamat ad Dominum, 72. Multi petunt a Deo, sed feliciter differentur, 489. cratio cum a Christo fundatur, institutio est sancia fidelium; cum a subjectis agitur, satisfactio est delictorum, 90. Judicum ille sotus probatur evadere, qui recurrit ad preces, 481. Justitiz est divinas supplicanti parcere, 253. Vitium orantibus commune, et maxime otiosis, 129. Orato incenso comparatur, 476. Incenso orangaratur, 476. linis, 563. Quæ sit differentia inter diale-tieum oratorem et philosophum, 572. Tria debet præ-tare orator, 562. Orator vitto iracundiæ careat, et quare, 563. Revocantur in melius cratores artificiosi, 104. Oratio quid su, 568. Orationis duo sunt genera, 562. Quot sint pa tes orationis, 559, 560, 592. Quid sit demonstrativum genus, 563. Quid ostentabile, 56. Quid honestum causæ genus, 565. Quid sent nitalvile, 566. Quid deliberativum, 216, 562. Quid judicale, 563. Quæstio judicialis duabus particus æggregatur, 581. Quid sit qualitas indicalis 864. Quid remotio crime-581. Quid sit qualitas judicialis, 564. Quid remotio criminis, 564. Quid sit conjecturalis status, 564. In suadendo et dissuadendo tria spectanda, 562. Quando flat vitiosa o atto, 865. Eclipsis est defectus orationis, 255. V. Eloquentia,

Eloquium.

Ordines rerum non convertit, nist qul eas 'ect!, 581.

Ordines ecclesiastici. V. Ecclesiastici, Pænitentia.

Oreb interpretatur siccitas, 284.

Organum, quid sit, 501. Per organa Scripturarum divinarum collatio intelligitur, 464.

Origenes, quot librus in Octateuchum coafecerit, et quomodo sit legendus, 539. Epistolam ad Rom. viginti libris declaravit, quos Rufinus in decem redegit, 544. Cassiodorus loca prava Origenis sedulo adnotavit, 540.

Orosii (de) historia, 550.

Orthogonium, quid. 589.

Orthographia, quid, 589.
Orthographia, quid, 560. Utilitas et dignitas orthographia, 606. Ex quibus auctoribus orthographia a Cassiodoro desumpta, 606. Orthographia apud Græcos sine ambigultate expressa, non vero apud Latimos, 539. Orthographis antiquos collegit Cassiodorus, 555. Orthographi prisci frequenter relegendi, 588. Quædam vorabula non scribuntur undo ner candam litterer pas gueramitimus. 835. De nuodo per easdem litteras per quas antiquitus, 605. De quibusdam litteris, et quomodo scribi debeant, 606, 607, 608, 609 et seqq. Aliter scribere et aliter pronuntiare vecordis est, 610,

Ossa, fortitudinem animi significant, et quomodo, 28, 115. Et firmitstem, 103. Et fidelium firmitatem, qui nou conterentur, 113.

Ostium, ab ostando dictum, 476. Otium V. Christiani. Oves Domini quæ sint, 274.

Oxygon:um, quid, 589.

Pacificus, qu's sit, 127. Pacifi os Dominus quærit, 434. Pactum, quid sit et unde dictum, 424.
Pagani, dicti quod a civitate Dei longe sint, 550. V.

Christi passio.
Pallium. V. Diplois.

Palma unde dicta, 513.

Palpebræ, unde dictæ.

Paradisus, vocatur terra viventium, 90, 479. Quid signi-licet paradisus, 470. Paradisi descriptio, 633.

Parallelæ, qui l, 5/9.

Parcit Deus, cum sibi non parcit reus, 1 4. Dammanti-bus se parcit Dominus, 26. Dominus cum hic punit, in judicio parcit. 125.

cio parcet, 125.
Participium, quid, 559.
Partitio, quid, 565.
Passeri, quinan comparentur, 538.
Passio Christi. V. Christus.
Pater. V. Deus.

Pater. V. Deus.
Pater æternus. V. Trinitas.
Patientia, quid sit, 34, 40, 233. Convenit Christiano, 135. l'atientia effectus mirabiles, 103. Si patientia a corde recesserit, turbamur; si perma iserit firmamur; 129. Patientia semper mitigantur adversa, 516. Per patientiæ bonum divinum nobis veni præsidium, 492. Vincit qui patitur, vincitur qui vulnerat, 517. Nul um crimen est quod non impatientia matre nascatur, 312.
Patrua, qui si patris airia dicti, 322.
Patrum scripta, sedulo legenda, 543. Labor Cassiodori Patrum codices legendo, 553.
Paulim liber de Theodosio principe e'oquens, 531.
Paulus (sanctus) per Benjamių designatur, 224.

Paulus (sanctus) per Benjamiu designatur, 224. Paulus simplex dæmonibus imperav.t, 369.

Paulus (sanctus) per Benjamiu designatur, 224.
Paulus simplex damounhus imperav.t, 559.
Pauper unde dictus sit, 82. Spiritualis pauperes Christi, 455. Pauperes Christi sunt qui delicias voluptatesque despicunt, 252. Pauperes Christi sunt qui delicias voluptatesque despicunt, 252. Pauperum Christi laus, 356. Qui pauperes saturanti sunt, 77. Pauper enundem quem judicem hibit refugium. 53. Quando pauper ad studam viriatis accendiur, 40. Virtus animi in paupertate infirmatur, 93. Cur eam Christis el gerit, 508. V. Baenus,
Pax, unde dicta, 434. Pax vera, 254. Quis pacem cum Domini habeat, 257. Pax acterna ex divina contempla ione provenit, 193. Pax sequenda, quia fugit, 112.
Peccare. Peccatum. Peccatum originale astruitur contra Pelagianos, 170. Quis corum error circa hoc peccatum, 539. An peccatum originale sit per traducem in anima, 653. Quam juste sanctus Augusimus de hoc dub taverit, 653. Peccatum originale prevenit autequam nascamur, 53. Infantes originali peccato obnoxii sunt, 481. Et oanis qui vivit, 67. Delicia ignorantie peccatum originale dicitur, 84. Originale peccatum ad vitis semper nos trabit, 413. Peccatum originale per ba, tisma deleur, 633. Quando quis priscorum delictis reus sit, 574.
Peccata inter et iniquitates quæ sit differentia, 103. Omnes viucti sunus lege peccati, 532. Sine levi peccato vita ista non ducitur, 516. Sancti viri culpas ex toto vitare non possunt, 447. Nemoquandiu vivit potest effugere peccatum, ideo ingiter petendum est absolvi, 447.

vita ista non ducitur, 516. Sancti viri culpas ex toto vitare non possunt, 447. Nemoquandiu vivit potest effugere peccatum, ideo jugiter petendum est absolvi, 447.

Peccatum omne tribus modis contrabitur, 573. Quando per oculos peccamus, 404. Pingue et validum peccatum quad arbitrio committiur, 245. Peccata graviora, quando cum advertenta sunt commissa, 170. Maximum est vitium post peccatum ad excusat ones confugere, 476. Cur, 255. In vicem est facti, sceloris prolata sententa, 2 8. Gravis simum est peccatum occasionem alicui præbere peccandi, 247. Quis alterius peccati particeps, 167.

Peccata quanto majora sant, tanto longius a Deo repel lont, 26. Qui peccat, gratiam sancti Spiritus amittit, 173. Peccatum e mtra nos stat quasi figurata imago, 170. Multa peccatu ingentes excitant fluctus, 528. Quare copiosum dicitur peccatum, 88.

peccata rugentes excitant frictus, 523. Quare copiosum di-citur peccatum, 58.

Peccatum morbus est animarum, 140. Peccata sunt vin-cula, 407. Peccata tenebrosa sunt, 165.

Peccata nostra nist intelleximus, ad poenitentiam non venimus, 102. Profundac ignorantiae est aliquem nescire, quod peccat, 247. Peccatorum nostrorum memores semper esse debemus, 127. Peccati mamores sua facta refu-giunt, seque ad beneficia Domini convertunt, 301. Singu-lare remedium quo peccata vitentur, est præsenta Dei, 54. Nunquam peccatum relinquit, qui amat quod peccat, 177. Reveritur in dimidio dierum suoru n, qui ad antiqua delicia revertitur. 341. Abominatio peccatorum est absolutio nostra, 288.

Peccata quomodo deleantur, 173. Multis modis peccata dimittuntur, 27, 278. Cam Deus delicta respicit, punit; cum hominem intuetar, absolvit, 108. Peccata per spinas intelliguntur, 395. Cincribus peccata comparantur, 339. Peccata aquis comparata, 208. Peccata fumo comparata, 404. V. Peccata fumo comparata,

Peccata aquis comparata, 238. Peccata fumo comparata, 124.V. Iniqui.as, Malum.

Peccator, quis sit, 12, 15. Duo sunt genera peccantium, 15, 118. In peccatores invehitur Cassiodorus, 635. Modus excedendi peccatoribus datus est, 548. Detestabilium hominum consuetudo, 56. Peccatores vitiant illam imaginem in qua creati sunt, 482. Non intelligunt dignitatem suam, 162. Flerumque per de orem compositæ locutionis se abscendunt, 177. Quando completa sit nequitia peccatorum, 52. Vola vel lacta peccantium semina dicuntur, 70.

Dominus nulla reprehendenda constituit, peccator econ-tra 10s. One suit divitize percatorum, 123. Mutuantur Dominus nulla reprehendends constituit, peccator econtra, 10%. Quae sunt divitize percatorum, 123. Mutusutur peccator et justus, sed diversimode, 124. Dies peccatorum cum festinatione trauseunt, 2:7. Infelicitas peccatorum describitur, 163. Projicitur a facie l'omini, qui curari non nult, 172. Deus peccatores videt, nt eos perdat, 112. Quomodo mors peccatorum si pessima, 113. Peccatores a reggo Dei excludendi, 25. Locus est peccatorum suppliciis præparatus, 59. Cur locus corum mortis umbra deatur, 286. Peccatores non sola necesi rum suorum recordatione. gno Dei exchai-indi, 25. Locus est peccatorum supiricus præparatus, 59. Cur locus eorum mortis umbra dicatur, 286. Peccatores non sola peccat rum suorum recordatione puniendi, 39. In diaboli retia ulum cadent peccatores, 478. Peccatoris conversio describitur, 653. Que a peccatorisus orga Deum agen ia, 557. Deus jubet peccatores se semper alligere, 421. Qui peccatores Domino propinquent, 103. Ocidit Deus peccatorem cum mortur peccato, ut vivat Domino, 471. Deus clevat et clidit feliciter peccatores, 339. Illos ad eorum salutem destruit, 198. Eos percuit, ut misericordiam per pomitentiam impetrent, 353. Peccator quomodo tacet, et loquitur, 103. V. Gratta. Peccatores in Christum refugium habentes herina iis comparati, 530. Quid sit gladius peccatoris, 125. Velum quoddam est densitas peccatorum, 122. Peccatores sunt carbones, 59, 430. Voluntates peccatorum pulveri comparantur, 111. Capra peccatoris figura est, 5.5. Per terram peccator intelligitur, 198. Cir., 523. Vasi lutes comparatur, 18. Dies peccatorum globis fumiferis exæquantur, 337. Peccatores feno comparati, 213, 446. Luto platearum, 65. Fu no et cere, 219. Peccatores obstinati crystallo comparati, 493. Quid sit putous, et quando in eum cadeat, 223.

Peccadum (in) vice qui apud Deum sint, 217.

teus, et quando in eum cadeat, 22).

Pecudam (m) vice qui apud Deum sint, 2:7.

Pelagianerun error, 69. Quam perniciosus. 85. Exsecradus, 98. Dannatur, 53. Objectiones solvuntur, 171.

V. Peccatum originale, Gratia.

Peregrinus, unde dicatur, 131. Quæ peregrinis et ægrotis præparantur finnt cælestia, 551.

Per fectio nostra ad Dominum pervenire, 189. Perfectorum est nunquam a Deo velle recedere, 278. Perfectorum potestas, 356. V. Consummatio, Gemitus.

Peridorum genus duplex, 335. Periidi immemores sunt Dei, 29.

Dei , 29.

Pericula que habentur occulta graviora sunt, 174. Persecutio Ecclesia, triplex, 11. Qui 1 persecutores d'-cebant Christ anis afflictis, 144. Ils credere nesciunt Christ cebant Christ anis afflictis, 144. Its credere nesciunt Christi membra, 376. Persecutorum tormenta castigatio Domini vocantur, 393. Utilitas ex persecutionibus, 318. Ecclesia persecutionibus improborum crescit, 415. Electorum numerus crevit, quantum se tyrannorum ira succendit, 424. Perticiuntur passionibus fideles, 525. Perfectus Christianus in prosperis, et in adversis temperatus, 332. Per caquas et flumina persecutionum minæ et blandimenta intelligontur, 533 Persecutores abyssis comparantur, 348. V. Ecclesia, Muli. Persona, quid sit, 31.
Pes, qui 1, 550. Quid significet, 59. Per pedes motus animi intelliguntur, 420. Pes in singulari pro superbia et pro affectu mentis ponitur, 130.
Pessimum, unde dictum sit, 113. Quare pessimi fugicudi, 87.

Pessmum, unoc discussion of the property of th

Pharao, interprétatur dissipatio, 493. Philosophia, quid sit, et quotuplex, 567. Errores philosophorum, mundum nunquam aut creatum aut finiendum, rite eversi, 541. In philosophos paganos invehitur Cassiodorus, 655. Pisces maris philosophos significant, 36. Vid. Dialectica, Oratio, Padimus x...

Pietatis spiritus, quid, 94. Pietatem non potest invenire qui eam aliis impendere contempsit, 574.

Pilatus, quando ambulavit in magnis, 449.

Placabilem semper reperiri summa virtus Christiani, 430.

Placet Domino qui sibi displicet, 193.

Plagæ, quid sint, 134.

Plagæ, quid sint, 154. Pœnitere, quid sit, 22. Quæ sit vers pænitudo, 29. Per-Prentere, quid sit, 22. Que sit vera ponitudo, 29. Perfecta ponitenta est peccata futura cavere, et lugere praterita, 179. Que differentia sit inter ponitentes et lamontantes, 248. Que sit formula ponitentium, 50. Ponitentia privata non arcet ab ordinum susceptione, sed publica, 175. In hoc seculo tempus est ponitentiæ, 445. Homo deste semper lugere quod peccat, 258. Ponitentium escomun, 151. Ponitentiæ Lux, 449, 485. Condito beata punitentium, 342. Duobus modis perfectæ ponitentiæ vicus ostendium, 151. Ponitentia est medicina inæstimabilia, 195. Dens re istentes sibi nimos dimitth et conditenta ostenditur, 131. Pointientia est medicina insestimabilis, 105. Deus re istentes sibi inimic's dimittit, et pointiemes protegit, 280. Contusio pointentium acternum tollit opprobri im, 298. Fordos peci ata reddunt; sed pomitentias lavacra reddunt decoros, 522. Recipiunt proficuam pomam, qui propter vitam torquentur acternam, 468. Pomitentia est quoddam judiciale genus, 30. Peccatori laus divina interdicitur, non pecuitenti, 167. Om ils pomitentia est oratio, 356. Cur parnitentes talia se dicant perpeti qualis homono natura non praevalet sustinere, 558. Ponitentian agere etiam in vita termino non desperandum, 290. In ve. o pronitente peccata non redeunt, 172. Carbones i nis suat pomitentia ciuciatus, 475. Per nycticoracion pomitentes intelligentur, 353. Convallis Licrymar in est punitentis humilius, 286.

Populi, per aquas intelligentur, 485.

Por-a, unde dicta, 82, 224. Portæ Domini, 551. Portæ vocantur apostoli, Christus vero perta, et quare, 395. Quid sit perta mortis, 39. Portæ mortis a diabolo postæ, 82.

vocantur apostoli, Christas vero porta, et quare, 503. Quit sit porta mortis, 59. Porta mortis a dabolo poste, 82.
Porto a parte dicta, 466.
Potentia summi prin ipis dignitatem servientis anget, 456. Cur indquam potestatem non permittat Dominus diadius grasari, 459. Virga boni malique potestas significatur, 459.
Pracingere, quid significer, 97
Praciestinatione (in) consistit quidquid in mundi administratione evenerit, 514. Cogitati nes cordis Domini significant praciestinationem recum, 108. Per planationem in domo Domini praciestinatio em recum, 108. Per planationem in domo Domini praciestinatio epis si nificatur, 315.
Prasidarores, quid agore debea t, 521. Praciicatoribus nunculan deest verbi. Dei pradicato, 527. Deum praciicando non ecum magnificantus, sed nos magnificamur, 243. Deus pro capacitate mentis temperat verbum praciicationis, 555. Verba pradicantium pias imbres, per dis igniti laquei, 44. Vox tonitrui pradicatio sanctoum, 548. Boves praciicatores designant, 56, 216. Pedes praciicatores significant, 157. Per cados veri practic to es intelligum in, 299. Nubes praciicationbos prophetarum comparate, 119. Per nubem verbi. Denani practicator intelligitur, 63, 262, 347. Per lavum et vinum sancti practic to es ligurantur, 520. Cur veri practicatores montibus ævernis comparari possint, falsi vero non, 257. Sancti practicatores cur vitua coecineae co magnetur, 545. possint, falsi vero non, 257. Sancti prædicatores cur vittæ coccineæ co oparentur, 515.

Premia Bonini tanto plus desiderantur, quanta probantur largitate concedi, 431. Cur videndo alterius præmia proliciat sancta conscientia, 409. Quid Deus in nobis coronet, quid dannet, 488

Praepositio, quid, 559. Cur sic vocetur, 604. De præpositionibus singulis, 604, 610, 611.
Præsumendum in sola Domir i pietate, 425. Nihil de sua possib lita e præsumendum, 312.
Preces. V. Oratio.

Primasii liber, Qu d faciat hæret cum, 511. V. Apocalupsis.

Princeps, unde dictus, 16.

Probabil ac non neces arium, quid sit, 572. Probabil passionem significat, visitatio resurrectionem,

Processio. V. Ecclesia.

Profig nm, unde di tum, 156, 268, 557, 459. Profignum, unde dictum, 505. Profutura non amage dementis est, 419.

Progenies, due a Deo positæ : prima ab Ad m ad Chri-stum; s. cunda a Christo ad linem sæ uli, 288.

stum; s. cunda a Christo ad linem sæ uli, 288.

Pronomen, quid, 539.

Pronomitistio, quid, 5; 3.

Procemit ausa que sit, 562.

Propheta, quid sit, et quotuplex, 5. Prophetæ videbant me te quo l'ore prædicabant, 301. Spiritus sanctus in prophetis non semper mansit, 3. Prochetæ virtus, 180.

Prophetæ l'bia Domini, 3; 3. Pennæ Domini monita prophe arum, 509. Prophetærum prædicationes fulgura et pluviæ sunt, 459. Prophetæ tempus evangeliæ prædicationis optav runt, 224. Excussores prophetæ vocantur, 412. Nubes prophetæ vocantur, et quare, 191. Firmamentum prophetarum Christus, 243.

Proportio, quid sit, 589. Diversæ proportiones explicantur, 590.

tur, 590.
Proportionalitas, in tribus terminis inventur, 590. Quæ

confusa proportionalities appell tur, 590.

Propositio, quid, 5:6, 571. Duze sunt propositionum species, sub quibus multæ aliæ, 571. Quid sint termini propositionum, 571.

Proprium, quid sit, 568.

Proprium, quid sit, 508.

Prosper (sanctus) tres libros totius auctoritatis divinæ conscripsit, 559. Sanctus Prosper Chronica ab Adam ad Genseriet tempora perduxit, 530.

Prosperari, quid sit, 536. M s in prosperitate et in adversitate perstorum describitur, 45. Scelerati homines altenis prosperitatibus intumescunt, 536.

Prospicere, quid sit, 108.

Protectio Domini alts comparata, 202.

Prother factum, 628.

Proverbia Graco sermone exposnit Didyous, 541.

Proverbia Graco sermone exposuit Didymus, 541. Proximi, qui sint, 130. V. Charitas. Prudentia, quid sit, 672.

Psallere, quid sit, 51, 71. Quid sit Deo psallere, 53. Quid sit psallere sapienter, 157. Quid sit cantare, quid sit psalmum dicere, 89. Quis Deo cantet et nomini ejus psalmum dicat, 220. Quibus instrumentis psalmi clim canebantur, 3. Quando psallimus decem chordis, 1.6. Quis tu' is psallat Domino, 523.

Psalmo fia, quid sit, 465. Vocis devotio et mentis hilatitus in reclumitis debette codesi. 719. Deltrodisti.

Psalmo-lia, quid sit, 465. Vocis devotio et mentis hifa-ritas in psalmodia debent sociari, 518. Psalmodiae virus exponitur, 251, 466. Psalmodia et pœnitentia perfectum efficient Christianum, 112 Psa'modia iter ad Deum vo a-tur, 168. Per vocem exsultationis ps. Luo lia designatur, 157. V. Deus, Laus. Psalmorum divisio secundum antiquos Patres, 259. De quinonefaria psalmorum divisione. 5. Utrum in quinque

quinquefaria psalmorum divisione, 5. Utrum in quinque voluminibus psalmorum sit secanda contextio; an certe unus liber debeat nuncuperi, 5. Psalmorum ordo dispositi nem rerum mirabi em indicat, 496. Duplici mysterio unus inter deneat nuncipari, 5. Psatmorum ordo dispositi-nem rerum mirabi em indicat, 496. Duplici mysterio
decursus, 502. Quid contineant psalmi, 8. Psalmorum præcones sunt tituli, 201. De unita titulorum inscriptione, 5.
Inscriptiones psalmorum per allusionem intuendæ, ibid.
Quare nomina propria in titulis psalmorum pouantur, 141.
Quare uomina id.thum, Asaph, præfigmur titulis psalmorum, 4. Cur in titulis linis frequenter repetatur, 48.
Cur in titulis psalmorum frequenter in finem positum
sit, 45. Quare psalmi a beatitudine incipiant, 12. Psalmorum numerus quæ mysteria contineat, 9. Cur secundus
psalmis in Scriptura vocetur primus, 15. In psalmo xi, tres
philosophiæ partes docentur, 141. Psalmi pænitentiales ab
afflictionibus inchoant, et in gaudis desimunt, 485. Cur
s: ptem psalmi laudes Domini contineant, 499. Inter psalmos maxime pænitentiales æstimandi, 30. Qu're psal aus
i quoties peccatorum venia petitur, assumitur, 175. Psalmi
tribus no is loquuntur de Christo, 6. Psalmi de incarnatione loquentes dulcius ac ipiuntur, 158. Quomodo psalmi
ad Christum referantur, 15. Psalmi virtus quæ sit, 6. Libri psalmorum commendatio, 1. Divine Scripturæ thesaurum complexitur, 259. Ad institutionem heati viri pertinet, 11. Psalmi sunt apetheca co₁iosa, 2. Psalmi sunt vasa net, 11. Psalmi sunt apotheca copiosa, 2. Psalmi sunt vasa vernatis, 2, 278. Psalmi sunt dubisonum organum, 2. Duo sunt genera psalmorum alphabetum continentium, 82. Al-

sunt genera psalmorum alphabetum continentium, 82. Alphabetum perfectum aut imperfectum in ps 1 his ad quos spetent, 380. Quosdam psalmos B. Hilarius, B. Ambrosus et B. Hieronymus, sed omnes B. Augustinus studiose traciavit, 541. V. Athanasius.

Psalmus, unde dietus, 4. Quid significet psalmus, 144. Quid sit psalmus, 4, 16, 19, 21, 492. Quid sit psalmus, 144. Quid sit psalmus, 4, 16, 19, 21, 492. Quid sit psalmus, 16, 19, 21, 492. Quid sit psalmus, 16, 19, 21, 492. Quid sit psalmus, 18, 19, 19, 21, 21, 254. Quid sit camicumpsalmum, 5. Quis cantet in psalmo, 311. Solus David auctor Psalmorum, 4. Psalmista propheta est et apostolus, 19. Psalte ium, quid sit, 4, 501. Psalterium genus est umsicorum, 4. Quil sit psalterium decachordum, et quid siguificet, 106. Decachordum psalterium decem legis præcepta sunt, 311, 485. Laus psalterii, 541. Varius psalteriurarunatus, 253. De propria eloquentia Psalterii, 8. Dil gentia (assiodori in corrigendo Psalterio, ibid. Psalterium codeste divina un Scripturarum armarium, et quid contineat mirabile, 502. Spiritualis bibli theca vocatur, 502. Trones sacras litteras legentes inchoant a Psalterio, 8. F. Scriptura sacrae studium. Psalterio comparatur corpus Scripturæ sacræ studium. Psaiterio comparatur cor, us Domini, 4.

Punctum, quid sit, 525, 589. Quinque possunt peti ab omn puncto, 589. Puncta sunt viæ sensuum, et lumina dictionum, 548.

Pupilla, quid sit, et unde dicta, 56. Pupilli unde dicti,

374. Quis vere pupillus? 82.
Purgatio, quid et quas habeat partes, 564.
Pusillum, unde d'ctum, 183. Quid significet, et unde dictum, 122.

Quæri, in bono et in malo pontur, 233. Quæstiones civiles, quid sint, et quomodo dividantur, 563. Omnis quæstio generalis in duas distribuitur partes, 501. Questiones in scripto quinque medis fieri possunt, 580. Præter scriptum multiplices, et que, 580. Sunt edjuncta negotio, quæ fidem faciunt questioni, 582. Qualitas, quid et quotuplex, 561. Quantitas, duplex, discreta et continua, 508.

Quando dividit Cicero in tempus et in occasionem, 581. Quieti terræ, qui sint dicendi, 258. V. Sapientia. Quintilianus, doctor egregius in rhetorica docenda

Quis, ci comstantia est, quam partitur Cice: o in undecini partes, 581.

Ranh, figuram Ecclesiæ gestat, 201. Raj inæ crimen non tollit indigentia, 205. Ratio, quid sit, 629. Homini ratio inest, 629. Bona ex ratione manantia, 629. Ratiocinatio, quid, 566 Reclinatorium aureum requies set rna, 511.

Recordari, unde dictum, 268.
Refugium, quid sit, 101. Domus refugii est gloriosa resurrectio, et quare, 98.

Regina, quid significent, 526. Religio Christiana, est dia virtutis, 341. Renes, significant fortitadinem corporalem, 470.

Reprehensio, quid, 5.5. Requies Domini, est in religiosis pectoribus, 153. Resurrectionis tempus, est susceptio matutica, 71. Li ber Job carnis resurrectionem mani este prophetat, 512.

V. R surrectio Christi.

Betia, unde dicta, 478. Retributio perfecta, quæ sit, 116. Quatuor sunt species retributionum, 92.

Reveare, unde dictum, 401.
Reverentia, qui i sit, 118.
Rev, a regendo vocatus, 221. Honor regis, 529. Pec atum p puli est in Deum et regem, i eccatum regis in solum Deum, 170. Fines terræ suat reges, 65. Homines justi et veraces sunt reges, 485. Reges terræ sunt qui conponi be suis Dividatis munere de measure. 467. Deue at terræ sunt puli su porture. suis Divinitatis munere d'annantur, 467. Deus estrex. V. Deus. Regi a D'anino, est defensio fortis, et magna secu-

ntias, 78.

Rhammus, quid sit, 193

Rhetor, Rhetorica. Rhetorica, unde dicta, 565. Quæ sint ejus partes, 565, 565, 580. Quæ sit differentia inter dialecticam et thetoricam, 865. Quæ sit dietoricamin cum dialecticis similituda, quæ vero diversitas, 582. Semper eget rhetoricalecticis locis, Gialecticus vero non ita, 585. Oqus rhetorica est et movere, et docere, 580. Quæ sint jartes suadendi, 562. Rhet rica causarum sunt tria genera, 563, 563. Status causarum aut sont rationales, aut legales, 565. 565. Status causarum aut sent ra ionales, aut legales, 565. Quid sit s'atus, *ibid*. Sta'us a quibusdam october i.n, a Tul-lio vero n even et decem numerantur, 564. Quid sit status to vero a ovem et decem numerantur, *64. Quid sit status collectivus, 90. Rhetorem figuræ inveniuntur in Scripturis divinis, 7. Quæ sint argumenta rhetorices, 535, 595. Dialecticam et rhetoricam in novem libris Varro definivit, 556. Loci rhetorices. V. Locus, Orator, Oratio.

Rhomboides, quid, 589.
Rhombus, quid, 45d.
Rhythmica, quid, 587.
Romana in urbe maxime floreit religio Chri (1922, 249.
Signa quibus in 101 lio evercitus Romanus ut ba ur. 250.

Signa quibus in pra lio exercitos Romanus ateba ur, 250. V. C'ristiani, Jesephus, Israel.

Ructuare, unde dictum, 427. Ruina, unde dicatur, 103, 309.

Sabbati prima, significat diem dominicum, 87.

Sabellius, in quo erravit, 8.

Saccus, quid sit, 97

Sacer lotes veteris legis, quare radebantur, 157. Sacerdotes per i amolata sacriacia peccatis nostris pro attam faciunt divinitatem, 211. Decet sacerdotes Caristum induere, 432. Quanto sacerdotes induuntur sa'utari, 403. Christian stus est socerdos V. Christus. Saeramenta quædam Ecolosiæ ante adventum Demini

occui, a fuerant, 471. Duo sunt sterrationta liberationis n stræ, 215. Sacamenta portæ a terniles vocant r, 82.

stræ, 213. Sacramenta portæ a tern-les vocant r., 82.
Sacram ntam, cur homimbus prohit itum, 299.
Sacrifician, quid dicei dum, 166. Quomodo sacrificia pecud m no is proficiant, 166. David non credidit ils se expiandum, 174. Quare adventu Christi sacrificia linem acceperiat, 156. Sacrificia ordinis Aaron perierunt, Melchisedech vero manserant, et quomodo, 379. Sacrificium abhomine quod petat Deus, 166. Quis Deo voluntarie sacrificet, 181. Quae s crificii Deo accepta, 166. Nosme ipsas Deo sacrificiam ilh a ceptissionum, 95. Quæ sint voluntaria oris sacrificiam ilh a ceptissionum, 95. Quæ sint voluntaria oris sacrificiam landis Dominum honorificet, 168. V. Christus, Eucharistia, Laus

Quod sacrificium landis Dominum nonoriucet, 168. V. Christus, Eucharistia, Laus Szeula, unde di ta, 251. Quare secula dicta, 202. Quid sit seculam, 83. Quid seculam significet, 45). Szeulam hoc beati velat viantes transcunt, 478. Cognatio szeuli nos semper alligit, 185. Cur que seculi sunt cido esse debeant, 414. Szeularibus actibus haplicati pacem non habent, 25. Qui nortui szculi cicendi, 481. Per mare Rubrum statul sandron arabitatus. 163. Szeulami istat hiemicamapert, 25. Qui norturszenti dicendi, 481. Per mare Robrum istud sæculum intelligitur, 462. Sæculum istud hiemi com-paratur, 121. Torrenti comparatur sæculi istus turbidus cursus, 457. Per tunica u sollicitudines s cculi significan-tur, 520. V. Mundus. Sagrittantium mos exprimitur, 55 Salamandra, in endio relicitur, 657. Sa mana, 14 est umbra commotionis, 284.

Salomonis de judicio sanctus Augustinus, sanctus Hiero nymus et sanctus Ambrosius sermones fecerunt, 510. Salvator, et Salus V. Chris'us.

Saucti viri hunc mundum prætereuntes dicuntur, Omnis sanctus est incola, 154. Cur sanctorum mens hic patiatur incolatum, 459. Omnes justi sunt recti corde, et e converso, 105. Sancti viri laudes Domino jugiter dicunt, et præterita peccata deflent, 461. In ca lo animo consistunt, 453. Dit ntur virtutibus, non d minantur ut Christus, 299, Sanctorum actiones magna discretione considerande, 513. Nulla funt Peo provina, nisi que fu rint sanctitate por-gata, 427. Præconium Domini est morum sanctitas en-todigata, 427. Præconium Domini est morum sanctitas custo/lita, 76. Sed s Domini omnis sanctus, 299, 454. In sanctis, gloria Domini habitat, 87. V. Deus. Reges terrarum Simisancti homines, corpora sua regentes, 498. V. Rex. Quod merebuutur sancti hymnus est Domini, 498. Magnitudo dulcedinis quomo lo sanctis abscondita, 401. Cur mors sanctorum pretiesa dicatur, 391. Sancti cum Christo judicabunt, 434. In æternum exsultabunt, 26. In co-lo Dominum jugiter laudabunt aspectu illias pulchri udin's concitati, 555. Inæqualit r. D. o. f. uuntur, 26. Precibus sanctorum sæpe mortispa nas evadiauts, 303. Sancti viri luminarii us culi comparati, 515. Et stella, 465. Quomo lo sancti flunt impades igu s at une flammarum, 575. Sanctorum unanimitas currus est Domini, 222. Corpus sanctorum utri commas currus est Domini, 222. Corpus sanctorum unant-paratur, 410. Cognationes sanctorum gregibus caprarum comp. rantur, 5 4. Montes aromanum sunt sancti Dei, 555. Per montes et celles perfecti quique sancti significantur, 509. Per putationem vincarum purgatio sanctorum signifi-catur, 510.

Sanguinum vir, quis dicatur, 25, 87, 186, 472. Sangui-nibus nomen inusitatam apud Lat nos, recte tamen ponitur

in psalmo L, 128.

Sepientia, toto labore et desiderio exquirenda, 534. Perfecça sapientia a Deo datur, 534. Uvor beati viri sapientia, 444. Carlestis sapientia in pectoribus placidis atque humibus conquiescit, 533. Sapientia non inventur, msi ajud quietos animos, 568. Spiritus sapientia qui operatur, 95. Sumeum sapientiae genns est devoto aomo sentire quod exped t, 449. Sapientes potestati Divinitatis se co emittuot, 259. V. Cor. Sapientiae librum octo libris Bellator presbyt r expo uit, 542.

Saturitatem ventris sequitur seditio, 362.

Scabellum, unde dictum, 378.
Scalenum, quid, 583.
Sc indalum, quid sit, 423. V. Peccatum, Precetor.
Scelus omne subsequitar pointudo, 250. Quis sit introitus ad scelus, 86.
Schema, quid sit, 14, 559.
Sciencie spiritus, quid, 94. Primus scientiæ gradus est

Scientiae spiritus, quid, 94. Primus scientiæ gradus est intelligere nos minime nosse, 246.
Serius, unde dictus, 246.
Seriusre. V. O thographia
Seriptura divina, ab omnibus admit itur, 7. Sanctus Augustinus canticum Anne dilucidavit, 540. Divisio sacræ Seripturæ secundum D. Hieronymum, Augustinum, etc., 545, 545. Unde prob tur Seri, turam esse divinam et tradicam a Deo, 7. Quali stylo composita, ibid. Qualiter apud Hebræces scripta, ibid. Tr. n-latio Veteris Testameani LXX i terpretum quadr gi da libros conomet, 546. Scriptura inest simplicitas dupiev, et bilinguitus sine dolo, 7. Idioma'a sacræ Scripturæ informpta permanere debet, 547. Non ma anda Scripturæ verba, ut regulæ elocutionum Latinarum serventur, ibid. Loca Scripturæ obscura per alia dilucida ter, 557. Absurda verba in Scripturæ inventa, allebræcos aut Græcos codices cociti enda, 548. Scripturæ consnetudo est a legocice laqui, 222. Um divine Scripturæ per diversas similitudines loquantur, 328. In Scriptura per diversas similitudines loquantur, 328. In Scriptura per diversas similitudines loquantur, 328. In Scripturi di-vinis pro sacramen orum qualitate sepe variantur signifi-cata, 268. Proj rum Scriptura est significantias verborum cuta, 268. Program described est significantias verborum mutare, 32. Scriptura sincta sæpe pro singulari i umero pluralem ponit, et ecoutra, 90. Mos est Scriptura unum pro plurimis ponere, et econtra, 2.5. Scriptura sancta unum pro plurimis ponere, et econtra, 2.5. Scriptura sancta unum tura supe progræteritis ponit, 32. Scriptura sancta unum supervaenum habent, 5. Nihil vannin in Scriptura sancta unit supervaenum habent, 5. Nihil vannin in Scriptura sancta unit continetur, 532. V. Evangelium. Scriptura sancto um, 500. Scripturæ diving lit ri omne, superna luce et vi tute Spirus sancti resplendent, 538. Scriptura sarca lucerna vocatur, 414. Quare lumen vocatur, 7. Antifoteles loca argumentorum Scriptura sacra unutatus, 480. Ex Scripturis sonctorum doctrina es culares proflux runt, 82. V. Ars, Floquenia. Scriptura sacra lingua Dei vocatur, 238. Vestimentum Christi es , 75. Propugnacula sancta Ecclesie sunt divinarum Scriptur utan sacramenta, 516. Scriptur, esacræ supernum horreum, vel entheca rerum colestium, 490. Sunt pascua populi file is, 551. Divina Scriptura cur favis distillans vocetur, 317 Tanlese Domini comparata, 548 Per aquas viventes intelligitur, 519. Per salivas intelligitur, 109. Per arcum, 53. Scriptura sacra quo studio legenda, 582. Divina um Scripturarum intellectus a Deo jugiter expetendus. 419. A quo Scriptura libro tirones incipere debeant, 537. V. Psalterium. Scripturas divinas jumpres melios intelligunt quam seniores, 413. Desiderium beati Agapiti et Cassiodori instituendi Romas sholas publicas pro sacra Scriptura addiscenda, 537. Sacrae littera cum expositoribus in novem codicibus a Cassiodoro collecta, 545. Cassiodori temporibus libri Regum nondum commentati, 530. Per sacram Scripturam a Patribus expositam ad contemplationem Domini perventur, 557. V. Ambrosius, Augustunus, Bellator, Cas iodorus, Eloquium D.i, Hieronymus, V. Apocalypsis, Ecclesiastes, etc.

Sentum, unde dictum sit, 114.
Sebon, interpretatur tentatio colorum, vel arbor infructuosa, 429, 463.
Selmon, interpretatur umbra, 221.

Selmon, interpretatur umbra, 221. Seneca, librum de Forma mundi composuit, qui hodie non exstat, 590.

Senectus humana cum senectute Ecclesiæ confertur, 512 Quid per senectutem intelligendum, 256.
Sensus corporis, quot sint, et quæ eorum officia, 634.
Sepultura, pletatis officium est, 272.
Sera, unde dicta, 132, 495.

Sermo divinus, sapientia et prudentia plenissimus, 161. Sermo divinus meditatus animam saginat, 79. V Eloquium,

S rvus, a servan lo dictus, 418. Quis Domini servus, 419.

S rvus, a servan to die us, 418. Quis Domini servus, 419. Tranquilla semper pace fruitur, 426. S chima, interpretatur humeri, 199, 371. Signum, unde dicatur, et quid sit, 2)2, 357, 459. Signum crucis. V. Crux.
Silentii effectus, 135. V. Lingua.
Similitudo, quid sit, 161.

Simou Magus, quando ambulavit in mirabilibus super se,

Sina, interpretatur mandatum, 222.
Sien multa significat, 17. Sion speculationem significat, 251, 248, 257, 525, 458. Sion omnes generavit Ecclesias, 59.

Sisara, id est gaudii exclusio, 284.

Sol, unde dictus, 331. Sol in Scripturis multos habet sensus, 596. Sol sapientem significat, luna justum, 232.

sensus, 506. Sol săpientem significat, luna justum, 232. Eclipsis solis. V. Eclipsis.

Sors, quando poni ur în Scripturis, divinum aliquod judicium importat, 76.

Species, quid sit, 567.

Spes, unde dicta, 136. Quid sit vere sperare, 101. Quis veraciter habeat spem în Domino et în nomine ejus 156. Spes în Domino omnia commutat în mel us, 142. Spes ad patiendum roboral, 390. Quæsit sanctorum exspectatio, 416. Spes Domini est omnium finium terre, 211. Spes Christianorum ex Christi resurrectione. V. Christi resurrection. Soberica posițio, quid sit. 590. Quid subericus monus. Sphærica positio, quid sit, 590. Quid sphæricus motus, 59).

Spiritualis provectionis gradus, 215. Magnus anguor spirituales delicias fastidire, 367. V. Ebrictus spiritualis, Esca. Spiritus san tus, Patri et Filio aequalis, 93, 288. Est Creator, 3 2. A Patre et Filio procedit, 8, 183. Quis offerat nomini Spiritus sancti gleriam, 93. Spiritus sanctus calor est a quo nullus potest abscondi, 65. Cur in linguis igneis apparuerit, 515. Vox Domini septies repetita septem dona Spiritus sancti significat, 93. Linguenta sunt dona Sci. Ilus sancti. 508. Olei nomine Spiritus sancti significat, 93.

Enguenta sunt dona Spiritus sancti significat, 95. Unguenta sunt dona Spiritus sancti signification Spiritus signification Spiritus immundi, calumnia ores vocantur, 418. Cur spiritus immundi alieni dicti, 374. Spirituales nequitiae studiosius praecavendae, 31

diosius præcavendæ, 31.
Stagna, unde dicta, 369.
Stare, qui dicantur. 457. Stare pertinet ad sol.dissimam mentem, 452.

S.aluæ principum collocatæ in plateis ad instructionem memoriæ, 250.
Stellarum status, quid, 591. Quid præcedentia stella-

rum, 590. Quid remotio stellarum, 591. Studium litterarum. V. Litte a. Stultus, quis, 162, 512. Quæ sit stultorum consueludo, 134.

Subditus Deo, qu's sit, 203.

Subita omnia violenta sunt, 465 Substantia quid sit, 152.

Superbi, qui dicendi, 515. Superbia vitiorum mater est, 401. Ex ca omne peccatum macutur, 1 2. In omni peccato invenitur, et quare, 129. Morbus seculi dici ur, 367. Peccatum diaboli est, 243. Angelus et Adam per superbiam

ceciderant, 120. Maximum delictum est superbia, 67. Eam Dominas specialiter exsecratur, 255. Deus a superbis faciem suam avertit et gratiam aufert, 352. Proximantur Deo humiles, et liunt superbi omnino longinqui, 467. Cur Deus superbia a longe cognoseat, 467. Creatura nou debet superbire Auctori, 300. Humiles mandatis Domini one-diunt, superbi diabolicis suggestionibus intumescent, 406. Mutua est si peallat superbire. diunt, superbi diabolicis suggestionibus intumescunt, 405. Mutus est si psallat superbus, 253. In superbiæ colmer ascendere ruinosum, 449. Tanto arregantes in tartari profunditatem descendunt quanto se altiora contingere putaverunt, 65. Despeciunt superbi humiles, 456. Quæ sit differentia inter superbos et famulos Dei, quando læsuntur, 435. Sacrificium Deo acceptum spirltus superbiæ maciatus, 174. In fideles pro tempore oportet vindicari, ne in superbiæm deducantur. 550. Maligni sciritus leones vocantur 174. In Iddeles pro tempore oportet vindicari, ne in sup-risam deducantur, 550. Maligni si iritus leones vocantur propter superbiam, pardi vero propter ferocitatem, 517. Raab superbiam signi cat, 294. Volucres cœli sum homines superbi, 56. Per cedros Libani nobiles et reges superbi intelliguntur, 94. Superbus homo equo comparatur, 484. Per cornua intelliguntur superbi, 76. Spina dorsi pro superbia popitur, 105.

Superficies, quid, 589. Quid plana superficies, ibid. Superfluus, quid, 588.

Superfluus, quid, 585.
Supplantare, quid st 126.
Supplicatio vera, 29. V. Oratio.
Suspicio vivo Christiano non convenit, 401.

Suspicio viro Christiano non convenit, 404.
Susurratio, quid sit, 140.
Syllaba, quid sit, 550. De syllabis, et quomodo scribi debe att, 609, 612, 613 et seqq. V. Orthographia.
Syllogismus categoricus, quid sit, 15. Formulæ categoricus syllogismorum sunt tres, 538. Exem lum categorici syllogismi, 103. Quis sit hypotheticus syllogismus. 51, 179. Modi syllogismorum hypotheticurum sunt septem, 569. Syllogismi alii prædicativi, alii conditionales, et quid sint, 572. Quid tripartitus, 566. Quid quadripartitus, ibid. Quinquepartitus, 144, 566. Tullius Marcellus Carthag. de Syllogismis septem libros composuit, 269.
Syunphonia, quid sit, 587.
Synagoga, quid significet, 52. Cur ante adventum Christi vocata fuerit Sunamitis, 527. Ante adventum Christi despecta, et non postes, 551. Mater est Ecclesiæ, 506. In ea Christus habitare non potuit, 32. Per ficus significatur. 510.

Christus habitare non potuit, 32. Per ficus significatur, 510. V. Ecclesia, Judwus.

Tabernaculum, quid sit, 51.
Tabescere, quid sit, 421, 472.
Temperantia, quid sit, 652.
Templi velum, quare in passione scissum, 74.
Tenebræ, in bono ponuntur in Scriptura, 59.

Tent-diones justorum et impiorum, quomodo differant, 280, 374. Duæ sunt tentationes, una Domini, altera diaboli, 86. Fideles semper tentationibus proficiunt, 316. Cur Deus probet et tentet, 86. Dens percutit ad salutem, 251. Deus in hac vita destruit, quos iterum ædificare decernit. 177. V. Diabolus

Terminus, unde dictus, 13. Quid terminus, 589.
Terra, unde di ta, 19. Orbis terrarum in speciem rotæ
concluditur, 262. Quid facies terræ significet, 14. Qui sint
termini terræ, 18. Tenso fune terra olim dividebatur, 269. Cur terra illiis hominum data, 338. Quando fructum suum dedit, 218. Terra licet innovanda sicut et catera, tamen suum nomen retinebit, 125. Si terrena despicimus, semper

ex Deo læti sumus, 278.

Testamentum Dei, quid significet, 84. Quomodo testa-Testamentum Dei, quid significet, 84. Quomodo testamentum in sanctis Scripturis acceptum, 285. Qui testamentum ordinare dicuntur, 165. Inter duo Tostamenta quiescere debe t Christiani, 221. Quando duo Testamenta se invocant, 145. Quid Deus in Veteri Testamento promiserit, quid in Novo, 255. Omnia in Veteri Testamento annuntuata per Christum, et in Christo complenda sunt, 531. In Novo Testamento misericordia est, in Veteri veritas, 289. Cur Novam Testamentum dicatur se ernum, 535, 582. Dua alyssi duo Testamenta, 143. Per mixtum duo intelliguntur Testamenta, 255. Per rivulos aquarun Vetus Testamentum, 525. Commentatores bracci in utrumque Tostamentum, 525. Commentatores bracci in utrumque Tostamentum, 525. Commentatores bracci in utrumque Tostamentum, 525. tum, 523. Commentatores Græci in utrumque T.s.amentum, 538.

Testes falsi, qui sint, 115.
Testes falsi, qui sint, 115.
Testimonium, quid sit, 350, 509. Quid per testimonia, 81. Cur mirabilia testimonia Domini, 419. Quomodo testi monia Domini justitiam et veritatem contineaut, 421.
Thabor, interpretatur veniens lumen, 300.
Tharsis, interpretatur contemplatio, 242.
Tico dus 11 natista Anocalessim evalenavit coins la

Tico dus, D natista, Apocalepsim explanavit, cajus lectio a Cassiodoro emendata, 544.

Timor divinus, 404. Timor perfectus, 417. Spiritus timoris Domini, 94. Mixta cum pavore dilectio, timor est lectio. mim, 66. Timor Domini ex amore descendit, 415. Pe timor Deo acceptus, qui cum amore et pia præsumptione conjungitur, 494. Servorum est formidare, amicorum dili-gere, 102. Timor Domini al.um timorem expellit, 88. Duo timores sunt qui corda nostra compungunt, humanus sci-licet et divinus, 445. Differentia inter timorem carnatis hominis et justi, 76, 89, 111, 292. Humanus imor dissi-dentiam, divinus spem tribuit, 85. Timor mundanus misca-ros ellicit, 383, 443. Timor Domini beatos ellicit, 19, 883. Deum timere imperturbata constantia est, 66. Nihil deest timentibus Deum, 111. Timere Deum, et sperare in eo beatos faciunt, 388. Opportuno tempore timere providentia est, et econtra, 50. Nullum timet, qui a Deo illuminatus est, 88. Cancta hie sub metu sunt, 590. V. Mandalum. Tonus, quid sit, 587. Toni sunt quindecim, 587. V. Mu-

sica

Topazion, quid sit, 419.
Topica, quid sint, 400, 577.
Torcular, quid sit, 34. Geth significat torcular seu pressuram, 186.

Torrentes, quid sint, 54.

Totum, duobus modis dicitur, 574.
Traditiones sanctas Ecclesice non sequentes heretici, falsa locuti sont, 192. Incensum iliud suave est Domino,

Edsa locuti sunt, 192. Incensum iliud suave est Domino, quod apo tolorum traditionibus adjunctum est, 216.

Triangulum æquilaterum, quid, 389.

Tribulatio nostra quid sit, 167. Tempus tribulationis duplex est, sed valde dissimile, 127. Qui corde vere tribulatur, et qui no., 112. Quando tribulatio longinqua, quando vero proxima, 74. Quare tribulationes patienter tolerandæ, 85. Quare tribulationes justerum meltæ sint, 112. Semper dil tant Ecclesiam, 22. Viro sancto suaves, 508. Ilii sunt munera, 422. Continuas elle unt orationes, 478. Lacrymis nostris dulcores fiu 1, 359, 294. In is latatur justus, 195. Eæ medicinaliter corda pungunt, 589. Fidelbus votiva correctio est, 215. Deum nobis misericordem facit, 155. Tribulationibus exercet Deus quos coronandos esse decrevit, 270. Emundat Deus quos flagellat. nandos esse decrevit, 270. Emundat Deus quos fiagellar, ut purgatos recipiat; quos vero non emundat, et dannare decrevit, 50%. Tribulatio Christiano um ad spem vitæ seter-

ut purgatos reciplat i quos vero non emundal, et dannaré decrevit, 504. Tribulatio Christiano um ad spem vita etermae porrigitur, 200. Gravis tribulatio de animis abjecre solet, qui di ante credidit, 148. Tempore tribulationis clamor cordis toris viribus excitatur, 566. Tribulatio eos subsequitur, qui salutis a ctorem relinquant, 369. Per ferrum tribulatio dura intelligitur, 536.

Tribuera, quil, 589.

Tribuera, quil, 589.

Tribues saneta, quid sit, 62. Mystecium sanetissimæ Tribitatis explicatur, 175, 242, 2 0. Fides quam habet Ecclesia de Trinitate eiucidatur, 23 Ecclesiae catholicæ doctriba circa Trinitatem, 8, 188. Sanetæ Trinitatis cognit onem tradum Scriptura, 549. Nomina Patris, et Filii, et Spiritus saneti in Trinitate sunt propria, cætera sunt communia, 240. Trinitas sola Beus deorum nuncup tur, 461. Nec bealitudine, nec potestate, nec natura dividitu, 455. Unum vult, et unum operatur, 190, 451. Pater æternus Domnus est, sicut et Filius, 17. Potes as omnipotentiæ paternæ de laratur, 46. Pater, Filius, et Spiritus saneta cumunionem verborum habet, 93. Sape de una persona dicitur quod de totus Frinitats potentia senteur, 154. Salvat Pater, et Filius, et Spiritus sanetus, 94. Tres personæ Trinitats testmonia reddunt, 66. Sum Trinitatem denotat, 160. Qui de Trinitate aliquid scripserint, 549.

Trist tia vitalis, quid sit, 145. Trissitia sæculi fugienda, scripscrint, 549.

Tist tia vitalis, quid sit, 145. Tris:itia sæculi fugienda, et quare, 145. Fidelibus inimi a, 144. Tuba, quid sit, 501. Duo genera tubarum fuisse apud Hebracos, et quid s guilleent, 527. Tympanum, quid sit, 501. Tyrus, significat angustiam, 283, 294.

H

Ungebantur olim reges, prophetæ et pontifices, 455.

Ungebantur olim reges, prophete et pontifices, 455.
Unitatis perfectiones enumerantur, 15.
Universi disposi io admirabilis, 54.
Urbs, unde dicta, 242.
Usuræ, unde dicta, 242. Quæ pecunia ad usuram dari probibeatur, quæ vero non, 51.
Uter, quid sit, 107. V. Ecclesia.
Livos dicta quasi ut so or 444.

Uxor, dicta quasi ut so or, 444.

Vanitas, quid sit, 136. Qui sint vani, 86. Quid proprie vanum dicatur, 22, 178, 481. Vanum est onne quod veritati contrarium est, 485. Omnia vana fiunt, dum melioribus comparantur, 201. Quis non sedera in concilio vanitatis, 84. Ve. coum, unde dictum, 49.

enti, justorum animas significant, 347.

Venti, justorum animas significant, 547.
Verberatio, quænam sit correctio, 128.
Verbi æterna generatio, 579. Generatio Verbi æterni explicatur, 203. Verbium Patri coæternum, 185. Natura Verbi e t inconversibilis, 258. Dextera Patris est omnipotens Verbium, 470. Verbium caro facum, quil, 20. Quonodo Verbium humanitatem suscepit, 197. Quare Verbium caro factum, 579. Deus Pater locutus est in sancto, quando Verbium caro factum est, 199. Hum litas Verbi in sumenda carnis peccat is similitudine, 59. Nihi mirabilius quam quol. mortalis natura a Verbo assumuta ad Patris deviacam colorialis natura. carnis peccati similitudine, 59. Ninil mirabilius quam quol mortalis natura a Verbo assumpta ad Patris dexteram collocata sii, 247. Corpus a Verbo assumptum, scabe lum pedum ejus vocatur, 350. Clamavit ad Dominum hu anitas Verbi, nec fu t audita, et quare, 72. Accubitus regis fuit incarnatio Verbi, 507. Veniente Verbo nec ipsa debet desperare duritis, 496. V. Chritus, Filius Dei. Verbum quid sit, 533, 508. Sermo rectus vita debet esse consimilis, 192. Verbum Dei quando intus era, et quando foris invenum, 551. Quis verbum Domini efficaciter suscipiat, 494. Qui verbum Dei comedant, et saturantur, 540. Multi verba ejus inteligunt, sed pauci dulcedinem illorum penetrant, 534. Verbum asperum est omne dietum quod contra regulas divinas tanquam lethiferum poculum propinatur, 509. Rei sunt qui verba Domini audiont, et ea facere contemnunt, 477. Glad us significat Verbum Dei, et quare, 590. Rei sunt qui verba Domini audiont, et ea facere contemnunt, 477. Glad us significat Verbum Dei, et quare, 591. Anceps gladius est sermo Domini, et quare, 500. Domini verba fohis comparata, 14. V. Sermo.

Verecundiæ descriptio, 148.

Veritas, quid sit, 51. Nescit titubare qued veritas loquitur, 582. Non potest falli qui sequitur verba veritatis, 293. Tempire gaudii miscricordia; tempore risiliæ veritas annuntianda, 311. Verus amor exse ratur quod veritatipotest esse contrarium, 426. Quare veritas odit vanitatem, 98. Quando loquatur falsitas contra veritatem, 101. Quare propheta dixerit veritates, cum una sit veritas, 45.

Via, unde dicatur, 13, 148. Vice et semitæ multum different, et unde dicatur, 13, 148. Vice et semitæ multum different, et unde dicatur, 13, 148. Vice et semitæ multum different, et unde dicatur, 13, 148. Vice et semitæ multum different, et unde dicatur, 13, 148. Vice et semitæ intelligatur; quando in plurali, apostoli et prophetæ, 443. Viæ l'onini sunt dispositiones atque voluntates e us, quæ some per justæ, 439. Via nestra Christus est. V. Christus.

Vielere res illas non d cimur, quas nullis delectationibus interm

intuemur, et econtra, 555.
Vigilia vocantur nocturni, 260 V. Officium.

Vigilius, Afer autistes. V. Apocalypsis.
Vindicatio, quid si , 273.
Vindicata, Domino reservanda, 345. Deus visitat in virga, qu'indo districte vindicat, 502. Vi dicat in ven eribus, quando in nobis levus vindicatur, 302.

Vinea, a vitibus dicta, 276. Vinum, conditum est dilectio cum operationa, 532.

Vir, a viribus dicitur, 12 Virga, cur ita dicatur, 18. Quid virga significet, ibid.

Quomodo virga et bacu'us cos consolentur, 7). Virguum virtutes et viduarum explicantur, 657. Candor

Virgnum virtutes et valoarum explicantur, 73.

Virgnum virtutes et valoarum explicantur, 637. Candor Inforum munditiæ virginali comparatur, 741.

Virtus, unde dieta, 474. Virtutes cardinales per contemplationen jud cialem et memoriam perficientur, 652. Quot in virtutibus proficient sancti, quast tot passibus ad Deum tendinit, 547. Pulsat Christus, cum fideles suos ad profectum virtutum hortatur, 520. Deo Tene damus tympanum quando virtutes columis et vitta despicimus, 278. Per macceri in collestium significatur cuscodia virtutum, 511. Per capreas et cervos salectoru a virtutes intelligantur, 549. Virtus vino comp rata es; 199. Quando virtus humana descritor, 108. V. Consemmatio.

Vita vivere et mori qui proprie dicantur, 251. Quel veracitor vivere decatur, 77. Qui vivi dicantur, 139. Via vitte hominibus incognita, 483. Vita hominum est umbra, 484. Vita æterna sola vita dicenda, 408. Dies famis tempus lujus vitæ significant, 124. Per Hortum nucom vita æterna designatur, 526. Veæ bonæ intium per Orientem significatur, per O casum vero malæ conversationis affectus, 544. Christian designitatur, 545. Christian designitur activation affectus, 544. Christian designitur activation affectus affectus, 544. Christian designitur activation affectus affectus affectus affectus, 544. Christian designitur activation affectus affec

guatur, 526. Vi a bona intium per Orientem significatur, per O casum vero malæ conversationis affectus, 544. Christo ad bonam vitam vocanii recte per obsequium respondetur, 541. Qui in novirate vitre ambulaverit, erit particeps Christi, 407. Vita contemplativa et activa duo sunt oculi, 48.

Vitiorum via iniqua, virtutum via recta, 419. Mens nostra vitis quasi quabusdam fu: il us illi atur, 491. Omnes vitiof caci sunt, ibid. Vitia amara sunt, 459. Vitiorum servus Pomium: non mere ur habere sanctorum, 412. Delectatio vitiorum perpetuam mortem operatur, 57. inorum dominatores reges sunt, 18. Beatus qui vitia nocentia tenet, 460. Intium provvectus est carnolia vitia rel nquere, 429. Casuis vitia dum incipiunt, facile in pe ram Christum eliduntor; non autem cum radicem fixerint, 466.

Vituli, significant innocentes, prædicatores et marty-

res, 174. Vivariensis, seu Castelliensis monasterii descriptio, 534.

Vocatio Dei. V. Gratia.

Voluctio, unde dicta, 56.

Voluntas, un'e dicta, 48. Voluntas Dei rerum perfectio est, 462. In voluntate Domini vita e-t.,96. Quis voluntatem Do nini videat, 89. Minister Dei es. omnis qui divinas exsentium voluntates a 8 Arms et sentium sala est voluntas.

quitu voluntates, 5.8. Arma et scutum sola est voluntas Domini, 111. Vota fidelissimi Christivni duo sunt, 103. Æqualia vota glut nantur, contraria dividuntur, 555. Deus Judicat pium votum, ut operationis effectum, 104.

Vox articulata, quid sit, 359. Injusta vox suos prius dansnat auctores qua n alios, 191.

Vultus, unde dicatur, 102. Vul us a voluntate nominatur, et quare, 655.

Z

Zabulon, quid signi cet, 221. Zeb, quid signi i et, 281. Zebes victima inter, retatur, 231. Zelus bonus, 123. In hono et in malo ponitur, 421. V. In-Ziphæi, unde dieti, 180. Quid significent, ibidem.

AUCTORES A CASSIODORO CITATI.

IN TOMO PRIMO.

Euclides, 21, 112, Hellenus, 131, Horatius, 1. Mantuanus, 91, Marcellus, 58.

Metrobius, 112 Nicomachús, 21. Plato, 21. Ptolemæns, 21. Pythagoras, 21.

Symmachus, 174. Terentius, 58. Virgilius, 38, 80.

IN TOMO SECUNDO.

Æmilinnus, 554.
Albinus, 288.
Alypius, 588.
Alypius, 588.
Ambrosius (S.), 7, 19, 27, 56, 72, 95, 173, 241, 253, 557, 572, 424, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 549, 550, 551.
Antonius (S.), 542.
Apollouius, 589.
Apuleius, 569, 533, 586, 589.
Aqu.la, 519.
Archimedes, 389.
Ascleptades, 588.
Ari toteles, 32, 547, 560, 566, 568, 839, 571, 583.
Athanisius (S.), 8, 502, 541. Æmilianus, KSL. 839, 571, 583.

Athan sins (S.), 8, 502, 541.

Augustir us (S.), 7, 16, 19, 20, 27, 30, 42, 73, 77, 98, 113, 128, 135, 152, 169, 171, 175, 173, 182, 192, 203, 229, 227, 239, 529, 500, 567, 3-0, 504, 480, 558, 539, 40, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 551, 584, 558, 539, 40, 541, 542, 543, 544, 558, 539, 58, 591, 633, 634.

Avitus, 619.

B shus (S.), 558, 539, 191.

Bellator, 540, 542, 543.

Loctius, 583, 586, 589.

Cæcilius Vindex (L.), 606, 607, 610, 618. Cassi mus, 235, 402, 480, 539, 555. Censoriaus, 586, 549. Chrysostomus (S. Joan), 23, 29, 59, 247, 533, 545, 544. Cicero, 563, 566, 570, 575, 578, 581, 582, 583 582, 585.

Clemens Alexandriaus, 558, 533, Carlios (Aurel.) 556. Carselli is Orthographus, 600, 617. Colomella, 554. Conci inn. Chalcedonense, 19, 194, 817, 516, 552. Concilium Constantinopolitanum , 845 Concilium Ephesinum, 513 Concilium Nicenum, 543, 546. Cornutus (Agn.), 606. Cyprianus (S.), 243, 530. Cyrillus Alexandr. (S.), 19, 57, 72,

Didymus, 93, 541, 543. Didymus, 93, 541, 543.
Diomysius Eviguus, 531, 533.
Dioscorides, 556.
Donatus, 559, 560, 595, 576, 597, 598, 599, 101, 602, 603, 604, 610.
Entitus, 618.
Epiphanius Scholasticus, 541, 542, 575, 545, 557.
Francius, 63, 559, 559, 542, 546, 551. 5, 545, 55 1. Ep p unius (S.), 539, 542, 546, 551. Euc. e. ius, 545. Euclides, 12, 524, 583, 589. Eugepius, 531. Eusebius Casariensis, 545, 550 Euschius cæ us, 842. Eustathius, 539. Eutyches, 555, 606, 616. Facundus, 475. Focas, 515. Fortunatianus, 563, 565, 566. Galenus, 556. Gardius, 556.
Gaudentius, 886, 588.
Gelasius papa, 543.
Genuadius, 530.
Gra.us artigraphus, 611.
Gregorius N zianzenus (S.), 558.
Hadrianus, 545.
Hellenus, 531.
Hieronymus (S.), 2, 5, 19, 27, 85, 141, 152, 154, 160, 171, 173, 204, 225, 221, 242, 270, 555, 581, 585, 485, 5578, 545, 545, 546, 548, 550, 551, 546, 544, 545, 546, 548, 550, 551, 560, 561.
Hierius (S.), 5, 7, 49, 27, 42, 173, 183, 468, 541, 545, 545, 546, 546, 541, 545, 546, 546, 541, 545, 546, 550.
Hieratus, 595.
Homerus, 595.
Homerus, 595.
Jonlius Orator, 553.
Jonlius, 545.
Leo (S.), 19, 186, 214, 225, 241.
Longus (Velius), 555, 606, 610.
Lucarus, 549.
Lucretius, 569.
Macrobius, 1, 44. Gaudentius, 586, 588. Augustians, 5.59.
Lucretius, 569.
Macrobius, 1, 44.
Marcellus Carthaginensis, 569.
Marcellinus Illyricianus, 550, 555.
Martialis (Gargd.), 574.
Martialis (Augustians)

Martyrius (Adamant.), 535, 606, 611,

615, 614, 613. Martyritanus (Victor.), 535. Messius, 547 Mutianus, 513, 586. Nicetus, 549. Nicomachus, 15, 586. Nisus artigraphus, 608, Origenes, 209, 503, 559, 540, 5.1, 542, 545, 444. Orosius, 850, Panetanus, 858, 206 Papyrianus, 575, 606. Paul.nus (S.), 551. Petrus abb 8, 543. Philo, 542. Philobus Pythagoricus, 36. Phocas 539, 05 Pia o, 583. Plans 11, 601 Plants 11, 601.
Porphyrius, 507, 568.
Primasius, 598, 514.
Priscianus, 559, 618.
Probus, 559.
Prosper (S.), 46, 171, 559, 553, 553.
Pythagoras, 584, 586.
Quintilianus, 565, 619.
Rutimes, 542, 544, 546, 550.
Sacerdos artigraphas, 560.
Sallostius, 396, 597, 605. Sallustius, 596,597, 605. Sedulius, 587, 535. Scueca, 590. Secrates, 530.
Sozomenus, *ibid*.
Stephanus e₁ iscopus, 260.
Terent us 566, 578, 597, 598, 603.
Themistius, 577, 582. Theoctistus, 555. Theodoretus, 550. Theophilus Alexandrinus, 559. Tichoitus Donati ta, 6, 5; 4, 545. Valerianus (C.), 55, 636. Varro, 558, 556, 588, 591, 697, 608, Victorinus Marius, 32, 512, 513, 511. Victorinus Marius, 32, 512, 543, 544, 565, 566, 569. Vigilius Afer autistes, 544. Virgilius, 590, 578, 594, 598, 598, 599, 601, 603, 604, 607, 611, 614

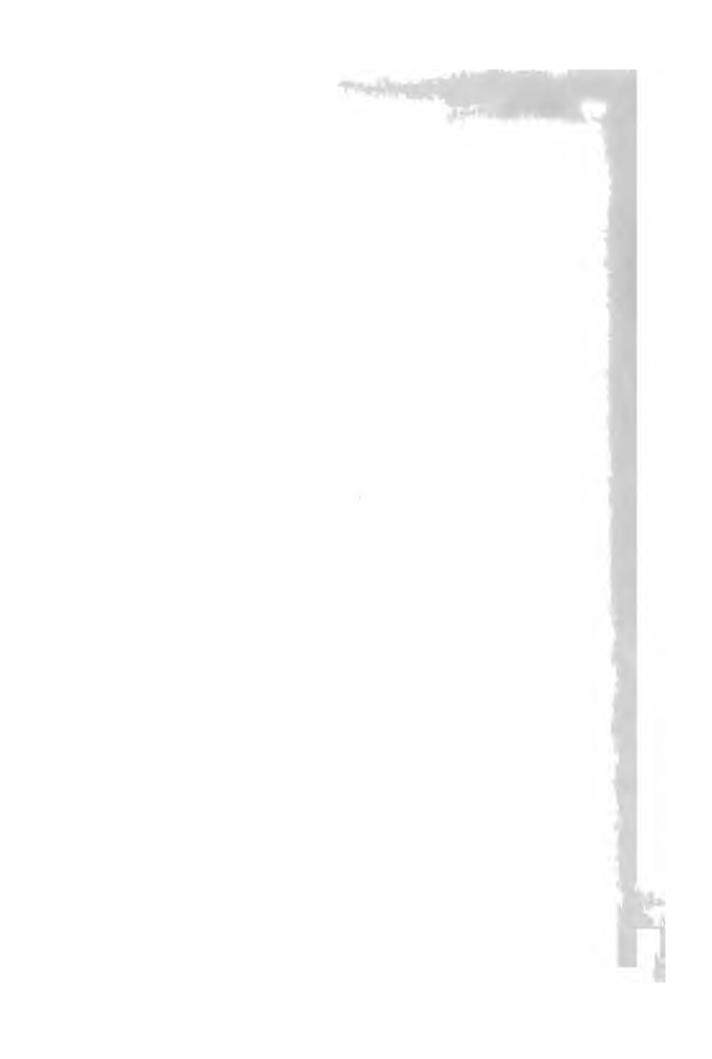
ORDO RERUM

QUE IN HOC TOMO CONTINENTUR.

CASSIODORI OPERUM CONTINUATIO.	Expositio i	a psylanum rvur.	409
	9 Expositio i	n psåtmom tix.	418
		n psam un erz. n psa mun ex.	424
Cap. II - Cur in Psalmorum titulis quasi auctorum uc			425
			433
Cap. III Unid significat in finem quod frequenter in			434
			413
Cap. IV. — Quid sit psalterium, vel psalmi quare d	- Expositio i	n psalmam LAV.	45)
	j Erp⊤sitio i		458
Cap. V. — Quid sit psalmus.			46 L
CAP. VI. Quid sit canticum. 1bic			476
CAP. VII. — Q id si: psalmocanti um. 1b:a			491
CAP. VIII — Qu'd sil canticum salmun.			493
Cap. IV. De quinq efaria d issone. 1b-e			505
CAP. X De unit seri tione titulorum. Ibid			315
			524
CAP. XII. — Utrum in quinque v. luminibus Psalmo u			533
sit secunda contextio, an certe unas liber debeat nunci	i– Expositio i	n psalmum exxv.	::40
pari. Ibia		n psalmom LXXVI.	545
CAP. XIII. — Quem dunodum in Isalais sit de Christ			551
	7 Expositio i		573
CAP. XIV. — Quemadmodum s't expositio digesta psa	'- Expositio i		:79
	8 Expositio i	n psal num Lxxx.	535
CAP. XV. — De eloquentia totius 'egis divinæ.		if psal num LAXXI.	593
CAP, XVI. De propri eloquentia Psaltera. S		n pydmun LXXXII.	596
CAP. XVII Laus Ecclesie.	5 Expositio i	a psolonia exxit.	100
EXPOSITIO NOSALTER UM PRIMA PARS.	25 Eypositio i	a psalmum axxxiv.	606
Expositio in psalmum primum. Ibid	t. Expositio i	0 Salmom LYXXV.	610
Expositio in psalmum ii.			617
			622
		i i į salmum exxxvii.	628
		n psalmom Exxxix.	643
		n psalmum xc.	(651)
		in psalmum xcr.	653
		n psalmum xen.	661
		u psamun xen.	
		n psalmum xcm.	666
		n pealmuin xciv.	671
		n psalmoin xcv.	676
Expositio in psalmum xm.		n psalmum xcvi.	683
		in psalmum xcvii.	CK7
Expositio in psalmam xv.			693
		n psalonim xc:x.	697
		in psalmum c.	619
			703
			bid.
Expositio in psalmim xix.	3 Expositio	in psalmum cu.	718
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xx.	Expositio i	in psalmum cu. in psalmum cu.	718 7 28
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xx. Expositio in psalmum xx. Expositio in psalmum xxi.	5 Expositio i 17 Exp sitio i 52 Expositio i	in psalmum cu.	718 728 741
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii.	5 Expositio i 57 Exp sitio i 52 Expositio i 57 Expositio i	in psalmum cu. in psalmum cu.	718 728 741 753
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxii. 17	Expositio i	in psalmum cu. in psalmum c u. n psalmum civ.	718 728 741
Expositio in psalmini xix. Expositio in psalmini xx. Expositio in psalmini xxi. Expositio in psalmini xxii. Expositio in psalmini xxii. Expositio in psalmini xxiii. Expositio in psalmini xxiii. Expositio in psalmini xxiii. 17	Expositio i Expositio i Exp sitio i Exp sitio i Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i	in psalmum cu. n psalmum cu. in psalmum cv. in psalmum cv. in psalmum cvi.	718 726 741 753 766 777
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii.	Expositio i Exp sitio i Exp sitio i Exp sitio i Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i	in psalmum cu. n psalmum cu. in psalmum cv. in psalmum cv. in psalmum cvi.	718 728 741 753 766 777 782
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii.	55 Expositio 1 77 Exp sitio 1 52 Expositio 1 78 Expositio 1 79 Expositio 1 70 Expositio 1 70 Expositio 1 71 Expositio 1 71 Expositio 1	in psalmum cu. m psalmum cu. n psalmum cu. in psalmum cv. in psalmum cvi. in psalmum cvi.	718 726 741 753 766 777
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio i	in psalmum cu, n psalmum cu, n psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvu,	718 728 741 753 766 777 782
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxviii.	Exposition	in psalmum cu. n psalmum cu. in psalmum cu. in psalmum cv. in psalmum cvi. in psalmum cvii. in psalmum cvii. in psalmum cvii. in psalmum cix. in psalmum cix. in psalmum cix.	718 728 741 753 766 777 782 792
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxvi. Expositio in psalmum xxvii.		in psalmum cu. n psalmum cu. n psalmum cv. in psalmum cv. in psalmum cvi. u psalmum cvii. u psalmum cvii. in psalmum cvii. in psalmum cvii. in psalmum cvii.	718 726 741 753 766 777 782 792
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii.		in psalmum cu. In psalmum cu. In psalmum cv. In psalmum cv. In psalmum cv. In psalmum cvu. In psalmum cviu. In psalmum cviu. In psalmum cix. In psalmum cx.	718 728 741 753 766 777 782 792 801 808
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii.	Exposition Control Exposition	in psalmum cu. un psalmum cu. un psalmum cu. un psalmum cv. un psalmum cvu. un psalmum cvu. un psalmum cvu. un psalmum cu. un psalmum cu. un psalmum cx. un psalmum cx. un psalmum cx. un psalmum cx. un psalmum cxu.	718 728 741 753 766 777 782 792 804 808 810
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio i	in psalmum cu. In psalmum cu. In psalmum cv. In psalmum cv. In psalmum cvi. In psalmum cvii. In psalmum cvii. In psalmum cxii. In psalmum cxi. In psalmum cxi. In psalmum cxi. In psalmum cxii. In psalmum cxiii. In psalmum cxiii.	718 728 741 753 766 777 782 792 804 810 817
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxvi. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxiii.	Exposition	in psalmum cu, n psalmum cu, n psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cx, in psalmum cx, in psalmum cx, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxii,	718 728 741 753 766 777 782 792 801 808 810 817 821
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i 1 Expositio i 1 Expositio i Ex	in psalmum cu, un psalmum cu, un psalmum cu, un psalmum cv, un psalmum cvu, un psalmum cvu, un psalmum cvu, un psalmum cu, un	718 728 741 753 766 777 782 792 804 817 821 824
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxiii.	Exposition	in psalmum cu. In psalmum cu. In psalmum cv. In psalmum cx.	718 726 741 753 766 777 782 798 808 817 824 824 826
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxvi. Expositio in psalmum xxvi. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio i	in psalmum cu, n psalmum cu, n psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cx,	718 736 741 753 766 777 782 799 801 817 821 824 826 835
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i 1 Expositio i 1 Expositio i Ex	in psalmum cu, In psalmum cu, In psalmum cv, In psalmum cv, In psalmum cvu, In psalmum cvu, In psalmum cvu, In psalmum cxu, In psalmum cxvv, In psalmum cxv, In psalm	718 726 741 753 766 777 782 799 804 817 824 824 826 835 901
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i 1 Expositio I Expositio I Expositio I Expositio I Expositio I Expositio I Expositi	in psalmum cu, un psalmum cu, un psalmum cu, un psalmum cv, un psalmum cvi, un psalmum cvi, un psalmum cvi, un psalmum cu, un psalmum cu, un psalmum cx, un	718 726 741 753 766 777 782 799 808 810 824 824 825 901 905
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio i	in psalmum cu, up syalmum cu, up salmum cv, up salmum cv, up salmum cvi, up salmum cvi, up salmum cvi, up salmum cxi,	718 726 741 753 766 777 782 799 808 810 824 824 826 835 901 903
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	Exposition	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxii,	718 728 741 753 766 777 782 799 804 810 821 824 826 835 901 905 901
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i Expositio i 1 Expositio	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxii, in psalmum cxiii, in psalmum cxiii, in psalmum cxiii, in psalmum cxiii, in p	718 728 741 753 766 777 782 799 804 810 824 824 825 903 903 914 917
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxxii. Expositio in psalmum xxxiii.	Expositio i Exposi	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cvi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxii,	718 726 741 753 766 777 782 799 801 810 821 821 826 836 903 903 903 901 917
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxvi. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxxii. Expositio in psalmum xxxii. Expositio in psalmum xxxiii.	Exposition	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cx, in psa	718 726 731 753 766 777 782 799 808 810 824 824 825 903 903 914 917 921
Expositio in psalmum xix. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxiii.	Exposition	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxii, in psalmu	718 726 741 753 766 777 782 799 808 817 821 824 825 901 901 901 917 921 927
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx.	Expositio i	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxii, in psalmum cxiii, in psalmum cxiiii, in psalmum cxiiii, in psalmum cxiiiiii, in	718 726 741 753 766 777 782 798 808 817 821 824 826 835 901 903 914 921 921 921 925
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxiii. Expositio in psalmum xxxii. Expositio in psalmum xxxii. Expositio in psalmum xxxii. Expositio in psalmum xxxii. Expositio in psalmum xxxiii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio i	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cx, in psa	718 728 741 753 766 778 779 808 810 821 826 826 835 901 914 917 921 921 923 933
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxi. Expositio in psalmum xxii. Expositio in psalmum xxvi. Expositio in psalmum xxvii. Expositio in psalmum xxiii.	Expositio 1	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxii, in psa	718 728 741 753 766 778 798 808 810 821 826 826 835 901 914 917 921 923 938 938
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx.	Expositio i Exposi	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvu, in psalmum cvu, in psalmum cvu, in psalmum cxu, in psalmum cxxu, in p	718 728 751 753 776 777 782 798 808 817 824 826 826 827 903 914 917 921 921 923 933 942
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx.	Expositio i	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cxi, in psalmum	718 7241 7741 7766 7777 782 7799 808 817 824 824 825 826 827 909 914 921 921 933 934 934 946
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx.	Expositio i Exposi	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cx, in psa	718 7241 7741 7766 7777 782 799 808 817 821 824 824 824 824 825 901 917 927 927 923 933 933 934 934
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxxxx.	Expositio i Exposi	in psaloum cu, in psaloum cu, in psaloum cv, in psaloum cv, in psaloum cv, in psaloum cvi, in psaloum cvi, in psaloum cvi, in psaloum cvi, in psaloum cxi, in psaloum cxi, in psaloum cxi, in psaloum cxi, in psaloum cxii, in psaloum c	718 724 774 774 775 776 777 782 7782 7782 7782 798 801 801 817 824 826 833 901 917 921 921 923 938 942 953 953
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxn. Expositio in psalmum xxv. Expositio in psalmum xxv. Expositio in psalmum xxvn. Expositio in psalmum xxvn. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxn. Expositio in psalmum xxxn. Expositio in psalmum xxxv. Expositio in psalmum xt. Expositio in psalmum	Expositio i Exposi	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cx, in psalmum cx,	718 724 741 775 776 777 782 7792 792 808 817 821 828 839 901 917 921 921 933 934 934 935 935 935 936 936 937 937 937 937 937 937 937 937 937 937
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expos	Exposition	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cx, in psalmum cx,	718 7247 7417 7467 7753 7766 7777 7822 798 8018 8248 8268 827 8248 8268 827 9019 914 9217 9218 9246 957 957 957 957
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in p	Expositio i Exposi	in jeshoun cu, in psidmum cu, in psidmum cu, in psidmum cv, in psidmum cv, in psidmum cvi, in psidmum cvi, in psidmum cxi, in psidmum cxi, in psidmum cxii, in psidm	718 724 7753 7753 7753 7778 7798 808 817 821 823 823 823 823 823 903 917 921 921 923 933 933 933 933 933 933 933 933 933
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxxx. E	Expositio i I I Expositio I I I Expositio I I I I I I I I I I I I I I I I I I I	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cx, in psalmum cx,	718 724 724 724 724 725 726 727 726 727 726 727 726 727 726 727 726 806 817 726 826 827 826 827 927 927 927 927 927 927 927 927 927 9
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expos	Expositio i Exposi	in jashuun cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cv, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cvi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxi, in psalmum cxii, in psalm	718 724 724 724 724 724 724 724 724 724 724
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Exposi	Expositio i Exposi	in psalmum cu, in psalmum cu, in psalmum cv, in psalmum cx, in psa	718 7241 741 741 741 747 782 7798 801 801 817 821 821 821 821 821 821 821 91 91 91 91 91 91 91 91 91 91 91 91 91
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxxx. Expos	Expositio i Exposi	in jesthoum cu, in psylmom cu, in psylmom cv, in psylmom cv, in psylmom cv, in psylmom cvi, in psylmom cvi, in psylmom cvi, in psylmom cxi, in psylmom	718 7241 7241 7241 7253 766 727 782 808 817 782 821 821 821 825 903 914 921 921 921 921 921 921 921 921 921 921
Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxx. Expositio in psalmum xxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Expositio in psalmum xxxxxx. Exposi	Expositio i Exposi	in jesthoum cu, in psylmom cu, in psylmom cv, in psylmom cv, in psylmom cv, in psylmom cvi, in psylmom cvi, in psylmom cvi, in psylmom cxi, in psylmom	718 7241 741 741 741 747 782 7798 801 801 817 821 821 821 821 821 821 821 91 91 91 91 91 91 91 91 91 91 91 91 91

1463	ORDO RERUM QUÆ	E IN H	OC TOMO CONTINENTUR.	11:14
Expesitio in psalmum	CTLH.	1009	CAP. III.—De adverbio.	1256
Expositio in psylmum	GXLIII.	1015	Cap. IV —De parti ipio.	1:37
Expositio in psalmun		1021	CAP. V.—De conjunctione.	1258
Expositio in psalanen		1029	CAP. VI —De præpositione.	1250
Expositio in psalmun		1053	Cap. VII.—De interjectione.	13.0
Expositio in psaimon		1053 101 2	DE ORTHOGRAPHIA.	1977. 1774.
Expositio in psalmun Expositio in psalmun		1047	PREFATIO. CAPUT PRIMUM.—Gravi Cornuti de enuntiatione vel:	
Expositio in psalman		1051	graphia pracepta.	1
EXPOSITIO IN CAN		1055	CAP. II.—Ex Velio Longo.	1211
	DIVINARUM LITTERARUM.		CAP. III.—Ex Curtio Valeriano.	12.7
CAPUT PRIMEM De		1110	CAP. IV.—Ex Papiriano.	1214
CAP. II. — De libro f		1112	Cap. V.—De u et b, ex Adamantio Martyrio.	1 52
CAP. III. — De propi	ietis.	1114	Cap. VI.—De mediis syllahis, ex eodem.	120
CAP. IV. — De Psalie		1113	CAP. VII.—Ex co lem, de ulumis syllalus.	. 12.8
CAP. V. — De Salome		1116	CAP. VIII.—I jusdem Adamantii Martyrii, de b	
Cap. VII. — De Ilagro		1117	trifariam ia nomine posita.	1.61
Cop. VIII. — De Evar Cap. VIII. — De Epi		1119 Ibid.	Cap. IX.—Eutichis, de expiratione.	12.5
CAP. IX D · Amble		11 22	Cap. X.—Ex orthographo Cornelio. Cap. XI.—Ex Lucio Cacilio.	12:1
CAP. X Do sex me	odis intellurentin	Ibia.	CAP. MI.—Ex Prisciano grammatico.	1.48
Cap. XI De quato	or synons recentis.	1125	Conclusio.	1 2054
	Scriptora devina secundum H		DE SCHEMATIBUS ET TRO: IS, nec no : et quin	
ո չաստ.	•	Ibid.	locis rhetoricis S. Scripturæ, qu'e passim in Comme	
CAP. XIII. — Divisio	Scripturæ diving secun lum	Au-	Cassiodori in Psalmos reperiuatur.	Itist.
gastianin.		1124	DE ANIMA.	1279
	Scripture diving secondum		Præfatio.	Ibul
	secondum Se _t tuaginta.	11-5	CAPUT PRIMUM.—Quare anima diratur.	12/3
AU Ctoritas. — Sub-qui	i cantela relegi debe <mark>at co</mark>	1126	CAP. II.—De d'il: itione ani 1:20. CAP. III.—De qualitate substantiali anime.	1257
CAP. XVI De virtu	ite Serbiurse divin e	1131	CAP. IV.—L trom anima formum habeat.	1280
CAP. XV!1.— De his!	orieis Christianis.	1153	CAP. V.—De mor liters virtutibus anme.	1.30)
CAP. XVIII De .		1131	CAP. VI.—De naturalibus virtutibus anume.	1211
CAP. XIV. = De S. C		1133	Car. VII.—De origine animæ.	1212
CAP. XX De S. A.	chosia.	Ibid.	CAP. VIII —De se le ani næ.	12.13
CAP. XXI — 11e S. 1		Itid.	CAP, IX.—Pe posi ione corporis.	1295
CAP. XVII — De S.	Augustino.	1136	CAP X.—De cognoscendis males hominibus.	1208
CAP. AMIII. — De a	bb te Eugiγio et abb ate Dio i		CAP. M —De cognosceadis bonis hominibus.	12:11
C. B. XXIV Out	tudio Casintua unnata ausa an	1157	CAP. XII.—Quid animse post mortem agant, et d	
toribus legenda sit.	tudio Scriptura sancta cum ex	1138	futuri sæculi. Onatio Cassiodori.	1501 1507
	rraphia a monachis legenda.			
CAP. X VI - De no		1110	APPENDIX AD EDITIONEM GARETIANA	l 31 .
	chematibus ac disci, linis qu		Prolegomena ad Complexiones in Epist, apost de	oram.
	rum expositor bus inventur		CONTRACTOR OF THE CONTRACTOR O	1300
		I bid.	COMPLEXIONES in Epistolus et Actus apostolorus	
	d aceadum a man chis qui 🜬		non in A; ocalypsina.	1521
sequenti libro positas n		1141	Epistola ad Romanos. Epistola p ima ad Corinthios.	Ibid. 1551
Castellie sis.	sitione moa sterii Vivariens :		Epistola II ad Corinthios.	1579
	iquariis et commemoratione o	1113	Epi tola ad Galaras.	1545
graphie.		1144	Epistola ad Ephesios.	13.5
CAP. XXXI De mo	nachis cura a i alirmorum bah	enti-	Epistola ad Philippenses.	1347
bus.		1146		1549.
	ortatio Cassiodori ad monach		Epistola seconda ad Thessalonicenses.	Ibid.
abhates Chalcedonium		1147	Epistola ad Colossenses.	1351
Cap. XXXIII,()rati		1148	Epistola prima ad Limotheum.	1bid. 1585
RARUM.	SCIPLINIS LIBERALIUM LI		Epistola II ad Timotheum. Ep stola ad Titum.	13.3
Præfatio.		1149 16id	Epistola ad I'hilemonem.	i bid .
	tutio de arte grammatica.	101a. 115 2	Epistola ad Hebraeos.	1557
CAP. II.—De arte rhe		1157	Epistola Petri apostoli ad gentes.	1561
CAP. III.—De dialect		1167	Epistola altera ejus lem.	1307
Cap. IV De arithme	etica.	1204	Rpistola S. Joannis ad Parthos.	1569
CAP. V.—De musica.		1208	Epistola tertia ejusdem.	1575
CAP. VI.—Degermet		1212	Epistola S. Jud v.	1/3//
CAP. VII.—De astren		1210	Epistola altera ejusdem. Epistola S. Jacobi ad dispersos.	1575
tionis.	e oratione et d e octo partibu :	8 ora- 1219	Actus apostolorum.	1577 1381
CAPUT PR MUM.—De (omino	1219	Apocalypsis.	14 ?
Can U _ Do verbo	viiiii.	4 43 8	Cassindari supplementum.	1121

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI.

THIS VOLUME DOES NOT CIRCULATE OUTSIDE THE LIBRARY

